Lithographed copy of an old Persian MS. on Pharmacology.

Presented to the Library of McGill University, Montreal,
Medical Faculty, by

Dr. Casey Wood.

بعون صانع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و آسمان

درین آوان فراخی توامان کتاب مستطاب که جمله کمالات طبیه را حاویست و جمیع ابواب و فصول کتب طب را کافی و وافیست مجمع الجوامع و ذخائر التراکیب مقبول طبایع هر زنا و پیر عدیم المثل و بینظیر

اعنی جلد دوم

قرابادین کبیر

بار دوم

از تصانیف رازدان رموز حکمت یونانیان معرفت اندوز رسوم معالجهٔ ایمانیان شیرازهٔ قانون شفا دیباچهٔ دیوان دوا قدوهٔ اطبا ماهر والا دستگاه جناب حکیم سید محمد حسین خان طاب ثراه و جعل الجنة مثواه

در مطبع نامی منشی نولکشور باهتمام بهگوندیال المخاطب طبع شد

اطلاع

اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہے جس
معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحہ سادی مین
بعض کتب طب و لغات مختص بمفردات طب فارسی و عربی و اردو وغیرہ درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہے اس فن کی اور بھی کتب موجو
کارخانہ سے قدردانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو

کتب طب زبان فارسی

اکسیر اعظم - در چار جلد یہ کتاب فن طب مین جامع کلیات اور معالجات مؤلفہ محمد اعظم خان مخاطب ناظم جہان کہ جملہ کتب فن طب کو یکجا کر کے مجربات دراز آزمودہ نسخی مندرج فرمائے۔

خلاصۃ التجارب - طب مجربات حکیم علویخان مدونہ ومرتبہ بقراط زمان جناب حکیم بہاء الدولہ بہادر یہ اعلیٰ درجہ طب کی کتاب ہے۔

مجربات اکبری - محشی تصنیف حکیم محمد اکبر خان عرف حکیم ارزانی۔

تکشیف الحکمت - حکیم محمد سلیم الدین خان کی تصنیف سے ہے قدردانی شائقان سے مکرر طبع ہوئی۔

کفایہ منصوری - مشہور کتاب معالجہ اور تشریح مین ہے۔

ضیاء الابصار - فن طب مین تصنیف حکیم محمود خانصاحب کی۔

مجربات رضائی - معالجہ امراض ضعف باہ و شانہ و کثرت مجامعت و نسخہاے مجربات ہر ایک مرض کے اسمین بہت لکھے ہین۔

دستور العلاج - نہایت صحت کے ساتھ طبع ہوئی ہے۔

میزان الطب - مع رسائل دیگر یہ مشہور ابتدائی درس کی کتاب ہے جو کہ قبل اس کے بہ تصحیح و محشی تمام مطبع محمدی جامی محمد حسین مرحوم مین طبع ہوئی تھی اسی منقول عنہ سے بکتابت پاکیزہ طبع ہوئی۔

معدن الشفا سکندر شاہی - از تصنیفات جناب حکیم بہوہ خانصاحب بن خواص خان صاحب

طب اکبر - تصنیف حکیم محمد اکبر ارزانی علم طب مین مستند کتاب ہے۔

مطب علویخان - مجربات علویخان کی ہر مرض کے لیے منتخب ہین۔

تلخیص فصول بقراطی - مشہور کتاب علامہ حکیم بقراط تلخیص و تالیف حکیم مولوی غلام حسین صاحب سے ہے جنھون نے شرح اعجاز خسروی تصنیف فرمائی ہے اور وہ اس مطبع مین سابق ازین طبع ہوئی ہے

مفرح القلوب - فارسی تصنیف حکیم محمد اکبر عرف محمد ارزانی۔

عجالہ نافعہ - تصنیف حکیم نامی محمد شریف خان صاحب دہلوی تصنیف علاج الامراض۔

ام العلاج - رسالہ غریب و عجالہ عجیب حاوی تراکیب ادویہ طبیہ تصنیف حکیم امان اللہ فیروز جنگ ابن مہابت خان خانخانان عہد دولت نور الدین محمد جہانگیر بادشاہ غازی یہ کتاب خاص طریقہ آسان معالجہ ہر قسم مرض مین مستند و یادگار ہے۔

طب یوسفی - مشتمل بر رسالہ جات رسالہ نبض رسالہ قارورہ رسالہ ستہ ضروریہ ملقبات یوسفی رسالہ ماکول و مشروب قصیدہ در حفظ صحت بدن رسالہ بحران مشہور کتاب ہے زاد غریب تصنیف حکیم صادق علی خان ابن حکیم شریف خان صاحب دہلوی مسافرون کے لیے ہدایت معا
ہر موسم کی ضروری لکھی گئی ہین مخزن
مع تحفۃ المومنین فارسی طب مین مشہور کتاب ہے۔

قرابادین قادری - فارسی تصنیف حکیم محمد اکبر ارزانی مصنف طب اکبر و میزان الطب وغیرہ سے مش
کتاب ہے۔

علاج الابدان - یہ کتاب فن ط
مین نایاب ہے تالیف حضرت حکیم عبد
صاحب کی علاج امراض انسان خود الف
سے بہ نقل عبارات کتب معتبرہ ثابت
کیا ہے۔

کنز الاسرار - تصنیف حکیم ہادی حس
صاحب مراد آبادی مسائل طب مین

بہج الحذاقت - علم طب کی کتاب

کشاف العیون - تصنیف حکیم محمد
سلیم الدین خان صاحب جے پوری۔

قرابادین جلالی۔

نیر اعظم - مطبوعہ نظامی۔

غایۃ الشفا۔

کتب طب عربی

موجز - مشہور کتاب متن متین
فن طب کی ہے۔

Page 1 of Index

فہرست مضامین جلد دوم قرابادین کبیر فارسی

بعون صانع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و آسمان

درین آوان فراخی توامان کتاب مستطاب که جمله کمالات طبیه را حاویست و جمیع ابواب و فصول کتب طب را کافی و وافیست مجمع الجوامع و ذخائر التراکیب مقبول طبایع برنا و پیر عدیم المثل و بی نظیر

یعنی جلد دوم

قرابادین کبیر

بار دوم

از تصانیف رازدان رموز حکمت یونانیان معرفت اندوز رسوم معالجهٔ ایمانیان شیرازهٔ قانون شفا دیباچهٔ دیوان دوا قدوهٔ اطباء ماهر والا دستگاه جناب حکیم سید محمد حسین خان طاب ثراه و جعل الجنة مثواه

در مطبع نامی منشی نولکشور باهتمام بهگوندیال الخنب طبع شد

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب الحاء المهملة

حافظ الاجساد جهت سوء القنیه و استسقاء و
امراض بارده معده و دماغ و جمیع اعضاء را مفیدست
و گفته اند که مکرر بتجربه در جمیع افعال بهتر از دواء
الکرکم است: صنعت آن دارچینی پوست بیخ کبر فقاح
اذخر از هر یک پنج مثقال زعفران پانزده مثقال سنبل
الطیب شش مثقال سنبل رومی ریشه الانیسون
و دو قوا اسارون ریوند چینی فطراسالیون مرکی صافی از
هر یک چهار مثقال قسط شیرین حب بلسان رب السوس
عصاره غافت از هر یک سه مثقال فوة الصبغ سعد کوفی
هر یک دو مثقال زیت کهنه بوزن جمیع ادویه دو سه را
کوفته بیخته بزیت چرب نموده با سه وزن ادویه عسل
مصفی مقوم سرشته معجون سازند: حافظ الجنین طفل
را از اسقاط نگاه دارد و چون و بعضی از جهه طفل بعد از
تولد جوششی بهم میرساند که موجب هلاک او میشود و
استعمال این معجون در ایام حمل موجب دفع آن میگردد

باب الحاء مع الالف

صنعت آن مروارید ناسفته کهربا بسد محرق مغسول
صندل سرخ صندل سفید طباشیر سفید درونج عقربی
عفص بیخ انجبار گل ارمنی از هر یک دو مثقال و نیم
مغز تخم هندوانه تخم خرفه مقشر از هر یک پنج مثقال
عنبر اشهب دو دانگ و نیم شربت غوره سی مثقال
نبات سفید پنجاه مثقال عسل بیست مثقال ورق نقره
بیست عدد بدستور مقرر مرتب نمایند و در ابتدای
حمل چهل روز هر روز یک مثقال آنرا با گلاب
ده مثقال بنوشند و قلمی فرموده اند که این نسخه
تالیف بنده درگاه امیر المومنین علوی خان است
و مجرب است حافظ الروح حکیم صالح خان خال
آن مرحوم به صنعت آن مومیائی دار ابجردی یک
مثقال عنبر اشهب نیم مثقال این هر دو را در روغن
مغز پسته پنج مثقال گداخته ورق طلا ورق نقره از
هر یک یک مثقال این هر دو را بشهد صافی نموده

مثقال حل کرده تخم خرفه مقشر پنج مثقال نشاسته خالص
جدوار خطائی مجوف از هر یک یکدانگ و نیم
ترنجبین محلول نود مثقال رب سیب شیرین و رب
شیرین رب انار شیرین عرق بهار عرق بید مشک
گلاب از هر یک نود مثقال عسل سفید سی مثقال بدستور
مقرر معجون سازند و در ظرف چینی نگاه دارند حافظ
صحت شیخ رئیس رحمه الله این ترکیب از افراح
شیخ ابو علی است که در رساله منظومه خود ذکر کرده است
حافظ صحت و مقوی بدن است: صنعت آن
عنبر اشهب عود قماری خام راسن تخم خشخاش
زعفران مصطکی رومی سعد کوفی از هر یک یک مثقال
کشنیز خشک رازیانه از هر یک نیم مثقال زرق القنب
بریان کرده کراندک بریان کرده باشند هشت مثقال
عسل سفید مصفی بوزن مجموع ادویه قند سفید دو وزن
مجموع ادویه بدستور مقرر معجون سازند و در ظرف چینی

نگاه دارند شربتی تا نیم درم ❊ حافظ الصحت قلمی فرموده اند
که از تالیف سید میر محمد هادی والد ماجد فقیر است در تقویت
سر و مقوی بدن و حافظ صحت است خصوصاً امزجه
بارده و پیران را که بنهایت نافع است ❊ صنعت
آن بهمیانی دارا بجودی عنبر اشهب از هر یک یک قیراط
مصطکی رومی یکدانگ همه را در پیاله چینی کرده روغن
مغز پسته در مثقالی بجوشانی و دا نموده و در قمقمه مضاف
بگذارند تا گداخته شود پس بگیرند مشک تبتی قیراطی دو
زهر حیوانی اصطبا نالی سه قیراط قرنفل دارچینی عود
هندی خصیة الثعلب مصری جوز بوا عود الصلیب
بسباسه درونج عقربی زنجبیل جدوار خطائی مجرب از
هر یک یک دانگ همه را کوفته بیخته بر روغن مذکور ترب
چرب نموده شیره نبات بقوام آورده لبس شده و سه
حصه نمایند هر روز یک حصه تناول نمایند بعد از آن سفید
عسل مصفی پنج مثقال تخم فرنجمشک یک مثقال گلاب
ده مثقال نوشند ❊ حافظ الصحت قلمی نموده اند که از
تالیف محمد هاشم المخاطب بحکیم معتمد الملوک علوی خان
است از جمله مفرحات است بجهت خفقان و مالیخولیا
مراقی و سوء مزاج حار قلب و دماغ و از برای
تا صحت از امراض حاره و امراض حادثه از سوداء محترق
از صفراء و خون و حفظ صحت امزجه حاره مجرب است ❊ صنعت
آن مروارید ناسفته کهربا لاجورد مغسول حجر یشب زهر
معدنی از هر یک یک مثقال صندل سفید گل
گاوزبان کشنیز خشک مقشر گل نیلوفر تخم کدو مغز تخم
خیارین تخم کاسنی مقشر تخم خرفه مقشر غنچه گل سرخ از هر یک دو
مثقال ورق طلا ورق نقره عنبر اشهب مشک تبتی
[illegible] طین مختوم و اگر نباشد بدل آن طین ارمنی و افسنتین
از هر یک نیم مثقال آب سیب شیرین آب زرشک
از هر یک بست و پنج مثقال نبات سفید نود مثقال
بدستور معجون سازند شربتی یک مثقال ❊

باب الحاء مع الباء

فصل در بیان حبوب و این مشتمل بر دو نوع است

حبوب غیر مسهله دویم حبوب مسهله اما حبوب غیر
مسهله بدانکه ترکیب حبوب از اختراع قدما است و
از قبیل معاجین و مسهلات تا سه ماه قوت باقی است
بعد از آن ضعیف میگردد و مبهی و مقوی آنکه مشتمل بر
ادویه کبار ذوالخاصیت باشد تا یک سال و افیون
دار آن تا دو سال و آنچه مشتمل نباشد بر ادویه مذکوره
تا یک ماه و باید آنچه از برای تقویت معده ساخته
شود اجزای آن اندک جریش و حبوب آن اندک
مقدار بزرگ ساخته شود تا دیر در معده بماند و اثر
قوی بخشد و آنچه از برای تقویت ارواح و قوی باشد
اجزای آن نرم و حبوب آن صغار باشند تا زود منحل
گشته اثر آن بالحاق اعضا و ارواح و قوی برسد و
باید که تازه بتازه ساخته شود و نگذارند که بسیار کهنه گردد
که قوی او و عمل آن ضعیف گردد و باید بحسب مزاج شخص و
مرض و قوت و ضعف و سن و فصل و غیرها ساخته شود و ادویه
محتاج الیه را بمقدار تام شربت آن اخذ نموده ادویه مصلحه
دافعه مضرت و غیرها را بجا [illegible] آن ترکیب نمایند چنانچه
در مقدمه گذشت ❊ حبی که بادها بشکند و فتق و ادره ورم
خصیه را نافع باشد ❊ صنعت آن تخم کرفس هر اسپند
نیسون مصطکی [illegible] از هر یک یکدرم پوست هلیله
کابلی آمله مقشر سکبینج مقل ازرق از هر یک دو درم [illegible]
بودنه اذخر مکی قسط زرنباد درونج عقربی اسارون هر
یک سه درم کوفته بیخته با آب سداب حب سازند هر روز
یک درم تناول نمایند ❊ حب البخر بخر را زائل کند و بوی
دهان را خوش نماید ❊ صنعت آن پوست اترج تازه
برگ فرنجمشک سنبل الطیب قرنفل جوز بوا نار مشک
هیل بوا کبابه چینی زنجبیل بسباسه سعد کوفی اجزا مساوی
مشک ترکی خالص قدری کوفته بیخته بگلاب یا آب
سیب سرشته حب سازند و وقت حاجت در
دهان نگاه دارند ❊ حب البخر دیگر بوی دهن را زائل
کند و دهن را خوشبوی سازد ❊ صنعت آن
سعد کوفی اذخر مکی سنبل عود هندی خام گلنار صندل
سفید قسور اترج رالاک قاقله صغار از هر یک

دو درم کوفته بیخته حبوب بندند هر حبی مقدار دو نخود در
دهن نگاه دارند ❊ حب جالینوس که مجامعت را قوت
دهد ❊ صنعت آن مغز بیضه گنجشک که در وقت هیجان
گرفته باشند شقاقل مصری تخم پیاز سفید کشنیز خرما اجزا
مساوی کوفته بیخته حب سازند و در وقت حاجت
یک حب را در شراب ریحانی حل کرده بنوشند که نعوظ
تمام آورد ❊ حب حابس دم لی ❊ صنعت آن مروارید
ناسفته مرجان سفید اگر نباشد مرجان قرمزی کهربا ای
شمعی فادزهر معدنی خطائی گل ارمنی گل مختوم گل
داغستانی دم الاخوین کتیرا صمغ عربی طباشیر حب الآس
از هر یک یک درم پوست بیخ انجبار نشاسته از
هر یک سه درم اجزا را از برود بیخ شنگ سماق صلایه کرده
باقی ادویه را کوفته بیخته با آب برگ بارتنگ که بدانه
کوبیده و در آن شیره کشیده باشند سرشته حبوب سازند هر حبی
بمقدار نخودی کوچک شربتی از پنج حب تا ده حب
❊ حب حابس دم لی بنسخه دیگر ❊ صنعت آن کهربا شمعی
گل ارمنی دم الاخوین کتیرا صمغ عربی طباشیر حب الآس از
هر یک یک درم پوست بیخ انجبار نشاسته از هر یک
درم ادویه را کوفته بیخته با آب برگ بارتنگ که بدانه
کوبیده و در آن شیره کشیده باشند سرشته حبوب سازند
هر حبی بمقدار نخودی کوچک شربتی از پنج حب تا ده حب
❊ حب [illegible] حمیات مزمنه منقول از قرابادین قانون این
حب نافع است از برای حمیات مزمنه و ضعف کبد
و طحال و ابتدای استسقا ❊ صنعت آن کمافیطوس
کمادریوس زعفران لک مغسول افسنتین رومی هر یک
ده درم تخم کرفس انیسون بزر الرازیانج از هر یک پنج درم
عصاره غافث گل سرخ دارچینی پوست بیخ کبر [illegible]
از هر یک هشت درم تخم کشوث [illegible] جعده زوفای
خشک از هر یک هفت درم و اگر سرفه باشند زیاده کنند
و درین حب رب السوس از ده درم و اگر طحال باشد دو
کنند بران اسقولوقندریون بوزن ده درم [illegible]
حب سازند شربتی یک مثقال ❊ حب لزحیر سهال
کهنه و زحیر را نافع باشد و تسکین حرارت و تب نماید

صنعت آن جند بیدستر اسارون میعه سائله برنج
سفید کند رسا وی کوفته بیخته بآب حب سازند شربت
دو درم حب زرنیخ بجهة حمیات بارده و رطوبت تبهای دو
بواسیر منقول از حاج حسین جراح از تلامذه والد ماجد
نواب مرحوم قدس الله سرهما صنعت آن زرنیخ ورقی
مرداسنگ مقل ازرق اجزا مساوی مقل را کوفته بآب
گرم حل کرده دواهای دیگر را کوفته بیخته بآن سرشته حبها
سازند هر حبی بقدر نخودی کوچکی شربتی یک حب حب
سعال که سینه را پاک کند و آواز صاف گرداند و حرارت
و سرفه بارده را نافع است صنعت آن مغز بادام تلخ
و شیرین بزرگ بریان چلغوزه از هر یک ده درم کتیرا
انیسون صمغ عربی اصل السوس رب السوس از هر یک پنج درم
فانید و قند از هر یک چهار درم کوفته بیخته باب انار ترش
قدری عسل حب سازند حب سعال که سینه را نرم کند
و عطش را تسکین دهد صنعت آن اصل السوس
و صمغ عربی کتیرا مغز تخم خیارین طباشیر از هر یک دو درم
مغز تخم وانه باقلا مقشر از هر یک سه درم زعفران نیم درم
کوفته بیخته حب سازند و در زیر زبان نگاه دارند حب سعال
که ضیق النفس و سرفه شدید را نافع باشد و آواز را نیکو
گرداند صنعت آن مغز بادام شیرین بزر الکتان حب
الصنوبر از هر یک ده درم کتیرا صمغ عربی انیسون از هر یک
یک درم اصل السوس رب السوس از هر یک نیم درم فانید شکر
از هر یک چهار درم اجزا کوفته بیخته با آب رازیانه سرشته
حب سازند و در وقت حاجت در زیر زبان نگاه دارند
و در نسخه دیگر مقل ازرق دو درم داخل و نوشته که [illegible]
نافع است و سینه را نرم کند و صدر را صافی میگرداند
حب السعال دیگر که جهة سرفه کهنه و سل نافع باشد
صنعت آن صمغ عربی کتیرا مغز بادام شیرین مقشر مغز
بهدانه مغز حب القرطم رب السوس نشاسته حب الصنوبر
الکبار تخم خرفه مقشر شکر طبرزد از هر یک سه درم باقلای
مقشر مغز تخم خیارین مغز تخم کدو از هر یک پنج درم
کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته حبوب بندند و یکی بعد
دیگری در دهان نگاه دارند و آب آنرا فرو برند

حب السعال دیگر صنعت آن مغز تخم خیارین مغز
تخم کدو رب السوس باقلا مقشر بالسویه کوفته بیخته
بلعاب بزرقطونا سرشته حبوب مسطح بسته زیر زبان
نگاه دارند حب السعال دیگر که در زیر زبان نگاه
دارند صنعت آن صمغ عربی کتیرا از هر یک سه درم مغز
بهدانه باقلا مقشر مغز تخم خیارین مغز تخم خرفه مقشر مغز تخم
کدو از هر یک مقدار درم کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا
و لعاب بهدانه نیکو سرشته حبها بسازند وقت
خواب در دهان نگاه دارند حب سعال دیگر تالیف
میر محمد زمان والد حکیم میر محمد مومن صاحب تحفه در [illegible]
با سرفه تب نباشد صنعت آن تخم رازیانه تخم
کرفس رب السوس پرسیاوشان بادام تلخ مقشر
بالسویه بلعاب تخم کتان سرشته حبوب یا اقراص
سازند دو مثقال آن را با مطبوخ مناسب بخورند
حب السعال دیگر که جهة ضیق النفس و سرفه دائمی و
سخت و تلیین سینه و تصفیه صوت نیکو نافع
است صنعت آن مغز بادام شیرین تخم کتان
بریان کتیرا صمغ الصنوبر الکبار صمغ عربی اصل السوس
انیسون رب السوس فانید شکر بالسویه با اندکی عسل
و آب رازیانه سرشته حبوب سازند و در زیر زبان نگاه دارند
و اگر مفرح سازند بهتر است حب سعال نافع جهة سعال
تلخ بلا نفث که در شب بعد از خواب شدت نماید منقول
از حاوی صغیر صنعت آن نشاسته کتیرا مغز بادام
مغز بهدانه تخم کاهو مقشر رب السوس اجزا مساوی کوفته
بیخته بلعاب بهدانه و لعاب اسبغول همچنین نموده
حبوب سازند هر حبی بقدر نخودی حب السعال دیگر
که از جهة ماده بارده که موجب تغیر صوت شود نافع
است صنعت آن خردل مقلوب [illegible] فلفل
دار فلفل بادیان از هر یک یک درم زعفران یک دانگ
کوفته بیخته بعسل یا بقند شکر معقود سرشته حب بندند
حب سعال حار صنعت آن پوست بیخ رازیانه
پرسیاوشان تخم کرفس رب السوس مغز بادام
شیرین مساوی کوفته بیخته بآب حب سازند

حب سعال دیگر که سرفه خشک را نافع باشد
صنعت آن نشاسته صمغ عربی رب السوس تخم خیارین
تخم خطمی کتیرا کوفته بیخته بلعاب بهدانه حب سازند حب دیگر
سعال افیونی حاله در افیونی ذکر یافت حب سم الفار
از تراکیب اطبای هند است گفته اند که جمیع حمیات و
[illegible] باحراق باصلاح آورد و اکثر اطبای هند آنرا
در مرض معروف بآتشک استعمال مینمایند فی الحقیقت اگر موجب
هلاک مریض نگردد مرض را زود باصلاح می آورد
صنعت آن سم الفار سنگ بصری هر دو مساوی گرفته
بیخته در عصاره قثاء الحمار یک روز تمام سحق نمایند و
بمقدار تخم ترب حب سازند و چون سه روز از تپ بگذرد
یک حب را وقت تپ بخورند تپ شدت گیرد و دفع
شود و بعد از دفع تپ اگر حرارت قوی در جگر و قلب
حادث شده باشد ده درم شیره تخم خرفه مقشر که در آب
شیره کشیده باشند یا ده درم نبات سفید و ده درم
گلاب ممزوج کرده بخورند و همین یک روز کفایت
کند و حاجت بروز دوم نیز تجویز دادن این حب
کرده اند حب الشفا تالیف میرزا محمد حسین حسینی طبیب
مستعمل در تپهای دموی و صفراوی فرموده اند که این
حب را درین تپها و سائر امراض حاره نفع عظیم است
صنعت آن صندل سرخ صندل سفید از هر یک یازده
مثقال طباشیر سفید نشاسته از هر یک پنج مثقال زرنیخ
سفید یازده مثقال کافور قیصوری زعفران از
هر یک نیم مثقال کوفته بیخته بگلاب سرشته حبها سازند
هر حبی بقدر نخودی شربت پنج حب حب مرجان که
حب کبیر نامند جهت سپرز مجرب است صنعت آن
مرجان سوخته صبر زرد و سقوطری تخم کرفس
غاریقون [illegible] سفید ملح هندی از هر یک یک
درم پوست بیخ کبر ریوند چینی از هر یک دو درم
کوفته بیخته بآب برگ بید سرشته حبوب سازند
شربتی یک مثقال با ماء العسل یا شاهتره
حبوب ممسک منی که امساک و نشاط و سکر
آورد و منوم و منشی و حکیم مومن گفته که

من آنرا ممویه حمری سمی ساختتام مجرب ست + صنعت آن
زبیب صد دانه بیخ شوکران بزرالبنج از هر یک سه مثقال
کوفته بیخته در زبیب را با آن مخلوط ساخته و سرشته در
صد و پنجاه مثقال آب بجوشانند تا آنکه آب را به تمامی
جذب کند پس آنرا حبوب ساخته نگاه دارند هر حبی بقدر
نخودی شربتی یک حب دا گر کیفیت او در قوی تر خواهند
بلدر لک شیرازی که در ترالجبال ست بجوشانند + حب
ممسک دیگر + صنعت آن دانه تمر هندی سه چهار روز
در آب خیسانیده پوست آنرا دور کرده مغز آنرا با دو
چندان قند سفید کوبیده حبوب سازند هر حبی بقدر
نخودی شربتی دو حب و حکیم مومن گفته رفع آنرا خوردن
آب لیمون میکند و اطبای هند با آن تخم سرس که دوای
هندیست نیز ضم مینمایند + حبی که مسلول و مدقوق را سودمند
بود و سرفه که از نزله گرم بود نافع باشد + صنعت آن
صمغ عربی کتیرا مغز بهدانه تخم خطمی پاک کرده از هر یک
سه درم مغز بادام شیرین تخم کدو مغز تخم خیارین از هر یک
پنج درم رب السوس نشاسته تخم کاهو تخم خرفه از هر یک
سه درم شکر مبرز ده درم کوفته با لعاب اسپغول سرشته
حب سازند شربتی یک مثقال + حب مدر حیض حب الغار
قند مساوی کوفته در هم سرشته حبوب سازند شربتی یک
مثقال + صنعت آن که هندی کنوله نامند جهت حبس
حیضه و رفع سمیت آن + حب نارنگی نارنگی را بگذارند
همین قسم درست تا پوسیده گردد و خشک شود وقت
با پوست و مغز و تخم نرم بکوبند و حبوب بندند هر حبی بقدر
نخودی شربتی از دو حب تا پنج حب بعد از تنقیه معده
قی و یا اسهال و یا برودت و نزله افراط آن فرو برند +
حب النکهت این حب بوی دهان خوش کند و نشاط و
قوت مجامعت بیفزاید و مستعمل این از جماع لذت
عجب یابد + صنعت آن سلیخه سیاه قرفه الطیب
از هر یک نیم دانگ مشک تبتی یک دانگ جوزبوا یک
مثقال و چهار دانگ پوست زرد اترج اذخر مکی پوست
بلیله کابلی از هر یک پنج درم عود هندی عرق خام
مصطگی از هر یک دو دانگ صندل سفید نیم مثقال

کوفته بیخته بعسل مصفی سرشته حبها سازند هر حبی بقدر
نخودی چهار حب پیش از جماع بخورند و یک حب در
دهان گیرند مقوی جماع گردد + حب النکهت به نسخه
دیگر + صنعت جوزبوا قاقله کافور دارچینی خولنجان
از هر یک یک درم مشک تبتی دو دانگ پوست زرد
اترج کبابه چینی بسباسه از هر یک یک مثقال سعد کوفی
دو درم کوفته بیخته به گلاب سرشته حبها
سازند و در دهان نگاه دارند + حب النکهت دیگر که
بخر را ببرد و دهن را خوشبو کند + صنعت آن
جوزبوا قاقله نوفل کافور قرنفل دارچینی خولنجان
از هر یک یک درم مشک خالص دو دانگ اجزا را
جدا و مشک را جدا سائیده با گلاب سرشته حبوب
سازند و در دهان نگاه دارند و اگر اراده کنند که معده
از فضول عفنه مفسده پاک شود مخلوط سازند با آن
ادویه ایارج فیقرا مساوی همه و از کافور نیم شربت
ساقط سازند شربتی یک مثقال + حبی که درد نقرس
در ساعت بنشاند + صنعت آن انیسون زیره کرمانی
مر فلفل سفید مغز حب القرطم از هر یک ده درم
سلیخه یک درم زنجبیل فرفیون از هر یک چهار درم
مصطگی شش درم سورنجان بست درم کوفته
بیخته با آب رازیانه سرشته حب سازند شربتی دو درم
با آب زیره + حبی که لفوظ تمام آورد و در بطوء انزال
اثری تمام دارد + صنعت آن عود قماری قرنفل
فلفل از هر یک سه درم زعفران نیم درم بالنگو دو درم
دار فلفل بابونه مروارید ناسفته از هر یک یک درم
کوفته بیخته بقوام آورده بسرشند و حب سازند
هر حبی مقدار نخودی + حبی که بوی سیر و پیاز و شراب
از دهن ببرد + صنعت آن پوست ترنج قرنفل خشک
هیل زنجبیل کبابه بسباسه سعد از هر یک پنج درم
مشک طباشیر از هر یک نیم درم عنبر اشهب نیم مثقال
صندل بگلاب سوده ده درم صمغ عربی دانگی
کوفته بیخته بگلاب سرشته حب سازند + حب
کبابه که نیز همین خاصیت دارد + صنعت آن

کبابه چینی قرنفل قرفه طباشیر از هر یک دو درم مشک
دانگی عنبر نیم درم عود یک درم کوفته بیخته به گلاب که
صمغ عربی در آن خیسانیده باشند سرشته حب سازند
حب شنجرف که امراض بلغمی و ریاح را سبب آن ضعف
معده و بلغم و رطوبت آن باشد نافع ست + صنعت
آن شنجرف مشک خالص از هر یک یک درم زعفران
جوزبوا بسباسه فلفل مویه از هر یک دو درم اجزا را
سحق بلیغ نموده به آب زنجبیل حب بندند هر حبی بمقدار
ماشی شربتی یک حب تا سه حب زیاده نخورند + حب
طین ارمنی نافع جهت قرحه امعا + صنعت آن
گل ارمنی دم الاخوین از هر یک یک مثقال پوست
بیخ انجبار بارتنگ بریان از هر یک سه مثقال
زهر مهره صمغ عربی سماق از هر یک دو مثقال کوفته
بیخته هر روز سه حب فرو برند و از عقب آن شیره
تخم خرفه مقشر سه مثقال شیره کشنیز خشک یک درم
شیره دانه هیل ثلث درم پوست بیخ انجبار نرم کوبیده
و بارتنگ از هر یک مثقال بران پاشیده بنوشند
و اگر شربت صندل یک درم اضافه کنند
بدنیست + حب نافع جهت ام الصبیان و سوء القنیه
و استسقا که با حرارت باشد + صنعت آن گل سرخ
منزوع الاقماع شش مثقال سنبل الطیب تخم کاسنی
اصل السوس از هر یک چهار مثقال طباشیر سفید
یک مثقال کوفته بیخته بلعاب بهدانه سرشته حب
بندند شربتی جهت بالغین یک مثقال و برای
اطفال از دو دانگ تا نیم مثقال + حب مرداسنگ
آتشک را نافع باشد + صنعت آن مرداسنگ
اعلی سه مثقال که یک توله باشد قند سیاه بسیار
کهنه شش مرداسنگ را بسیار نرم سائیده و با قند
سیاه آمیخته هشت حصه نموده اگر توانند هر حصه را
یک حب نموده ناشتا فرو برند و الا چندین حب
نموده و در ایام خوردن که هشت روز است از
ترشی و بادی و نمک پرهیز نمایند + حب مرداسنگ
دیگر نافع جهت علت مذکوره + صنعت آن

مرداسنگ یک توله خام سیاه دانه قند سیاه کهنه از هر یک چهار توله ادویه را بسیار نرم کوبیده با قند سیاه آمیخته شانزده حصه نمایند هر حصه را دو حب سازند قوی المزاج بوقت شام دو حب را فرو برد و ضعیف المزاج یک حب و در ایام خوردن از ترشی و بادی پرهیز نمایند و غذا نان گندم با روغن بسیار حبی که قوت مجامعت والتذاذ بخشد و سرعت انزال را مفید است صنعت آن قاقله جوزبوا دارچینی از هر یک سه درم فوفل گل سرخ از هر یک دو درم صندل سفید مشک از هر یک یک دانگ و نیم کوفته بیخته بگلاب سرشته حبها سازند هر حبی مقدار نخودی بزرگ و در سایه خشک نموده وقت مجامعت یک حب فرو برند و یک حب در دهان نگاهدارند و حب ابهل و آزاراقی و حب قرص العنبر و حبوب افیونی و جدوار و جوزبوا و سعال و سفرجل افیونی و حب الشفا و عطائی و قابض و قدرت و مرقد و مسبت و مصطکی و منشط و آنغ نزله و نفث الدم و لوام اشرف اعلی و هندی و هیضه و خشخاش همه در افیونی و الملح و النفخه و افسون و ایرسا و باد زهر حیوانی و باد زهر معدنی و تباسه و خبث الحدید و حبشی و توتیا و تنباکو و تیوراج و جدوار با افیون و جند بیدستر و جوزبوا حب الشفا و جوز ماثل و رسوت و حضض و حنا و خبث الحدید و دار چینی و ذهب و قشر رمان و سماق و شاهتره و صندل و طباشیر و عنبر و کافور و لولو و مرجان و مقل و فاراسین و نخرفی و در داخمر هر یک در اماکن در رسوم خود مذکور شده و می شوند انشاء الله تعالے۔

فصل در بیان حبوب مسهله

بدانکه حبوب مسهله که از برای امراض الراس ست مانند ایارجات و شبیارات وغیرها باید که حبوب آن کبار باشد که اندک اندک بتدریج منحل گشته اثر آن بدماغ برسد تا فعل آن کما ینبغی حاصل گردد و آنچه از برای اوجاع مفاصل وغیرهاست مانند حبوب سورنجان و تربد وغیرها که باید حبوب آن صغار باشد تا زود منحل گشته بجوانب واعماق و اقاصی اعضا برسد و باید که بسیار خشک و کهنه و ضعیف العمل نباشد و خشک را اگر اندک زمانی در عرق یا آب زیانه نجلیسانند پس فرو برند بهتر ست و باید که ادویه مسهلی محتاج الیه را با مصلحات وغیرها ترکیب نمایند مثلاً اگر مرکب از دو جزو است ثلث و اگر از چهار جزو ست ربع و همبرین قیاس بگیرند که هر قسمیکه یک شربت تام است و صورتیکه مقصود از افاعیل ادویه مسهله هر یک متساوے باشد و اگر چنین نباشد آن جزو مقصود را تام و تتمه را بحسب اغراض و اعراض مقادیر شربات یا کمتر اخذ نموده ترکیب نمایند و باید که ادویه جدیده باشد کهنه و فاسد و مبدل و مغشوش نباشد و حبوب مسهله که اکثر و عمود در اینها اسطوخودوس و افاویه و افتیمون و اذریون و آلتیتن و اهلیج و بنفشج و تربد بود و هر یک بجای خود ذکر یافت و آنچه اصل و عمود در اینها خیارشنبر و راوند و سقمونیا و سورنجان و شبیار و ایارج و صبر و غاریقون و غافث و مازریون و ملح ست هر یک در اماکن خود انشاء الله تعالے ذکر خواهد یافت و جهت توضیح و دستور العمل چند نسخه اینجا ایراد می یابد حبی که تنقیه بدن از اخلاط مختلفه نماید صنعت آن تربد مدبر یک مثقال پوست هلیله غاریقون از هر یک پنج درم افتیمون سقمونیا انطاکی مشوی نمک هندی شحم حنظل از هر یک یک دانگ و نیم افسنتین دو دانگ زنجبیل گل سرخ از هر یک دانگ کتیرا یک طسوج علی الرسم حب سازند + حبی که اوجاع مفاصل را نافع بود + صنعت آن تربد مدبر سورنجان از هر یک یک درم بوزیدان ماهی زهره مقل ازرق از هر یک دو دانگ نمک هندی یک دانگ و نیم سقمونیای مشوی هلیله گل سرخ مصطکی از هر یک یک دانگ بدستور حبوب سازند + حبی که جهت ربو و اخراج رطوبات از سینه نافع است صنعت آن تربد بر غاریقون ایارج فیقرا از هر یک یک درم ایرسا بنفشه از هر یک نیم درم سقمونیای یک دانگ مقل دو دانگ علی الرسم مرتب نمایند + حب جهت استسقای زقی + صنعت آن غاریقون یک مثقال غافث دو دانگ حبوب سازند جمله یک شربت کامل ست + حب اسکندری صرع و فالج و رعشه و تپ بلغمی را نافع باشد و اخلاط لزجه را براند صنعت آن شحم حنظل سقمونیای مشوی خربق سیاه مقل از هر یک جزوی فربیون نصف جزو قطران نصف جزو کوفته بیخته بعصاره کرنب سرشته و حب سازند شربتی یک درم + حب اسرائیل مستسقی و صاحبان بارده را فائده دهد و بلغم لزج دفع سازد صنعت آن شحم سکبینج از هر یک جزوی زروت نصف جزو سقمونیا مشوی ثلث جزو مجموع کوفته بیخته باعسل کف گرفته حب سازند هر حبی مقدار نخودے شربتی پنج حب پنج گلس عمل کند + حبی دیگر که بهلهے دراز که در امعا باشند بر آورد + صنعت آن رنگ کابلی مقشر پوست هلیله زرد ملح هندی از هر یک دو مثقال تربد سفید تراشیده بروغن بادام چرب کرده پنج مثقال فانیذ برابر دوا مجموع کوفته بیخته بآب خالص حب سازند شربتی دو مثقال آب گرم بدرهند + حب ذبل الزبیب تولنج صعب را در حال بگشاید + صنعت آن سرگین گرگ چهار درم تربد سفید تراشیده بروغن بادام چرب کرده پنج درم تخم کرفس انیسون از هر یک سه درم ادویه را کوفته بیخته بآب سرشته و حب سازند شربتی سه درم + حب سکبینج که بواسیر را نافع باشد + صنعت آن سکبینج تخم کرفس زروت پوست زرد هلیله از هر یک پنج درم تربد سفید مجوف بروغن بادام چرب کرده بیست درم شحم حنظل سه درم مقل ازرق دو درم اجزا کوفته بیخته بآب گندنا سرشته حبها سازند شربتی از دو درم تا سه درم + حب سکبینج دیگر قولنج بگشاید و بادهاے غلیظ را دفع کند + صنعت آن سکبینج شحم حنظل از هر یک ده درم سقمونیا سه درم بآب سداب سرشته

حب سازند شربتی یک درم + حب سکبینج دیگر نافع از برای
اوجاع مفاصل و نقرس که از بلغم باشد و قولنج بگشاید
و اخلاط بلغمیه دفع کند + صنعت آن پوست هلیله زرد
شیطرج هندی از هر یک پنجدرم ترید سفید مدبر هفت درم
شحم حنظل چهار درم سورنجان مصری شش درم بوزیدان
ماهی زهرج از هر یک سه درم فو چهار درم خردل زنجبیل
وج ترکی صعتر فلفل از هر یک یک درم و نیم تخم کرفس
نانخواه انیسون از هر یک یک درم سکبینج ده درم در آب گندنا
تر کرده و پنجدرم فانیذ در آن داخل کرده در هاون سحق
نمایند تا حل شود و دیر را با آن سرشته حب سازند
شربتی دو درم تا سه درم + حب شبیار مخرج بلغم + صنعت
آن پوست هلیله زرد گل سرخ مصطکی رومی تربد از هر
یک درم و از جهت اخراج صفرا سقمونیا کثیرا از هر یک
نیم درم اضافه نمایند مقل ازرق تخم حنظل کتیرا مصطکی
رومی از هر یک دانگ نمک هندی یک دانگ
و نیم کوفته بیخته با آب رازیانه تازه حب سازند شربتی دو
مثقال + حب شبیار دیگر همین منافع دارد و مخصوص
است بکسیکه مزاج از سوداوی و صفراوی باشد + صنعت
آن ترید سفید مدبر افتیمون اقریطی سنا مکی شاهتره
از هر یک مثقال پوست هلیله زرد یک مثقال
و دو دانگ ورق گل سرخ دو دانگ کوفته بیخته بروغن
بادام شیرین چرب نموده حب سازند شربتی یک مثقال
بوقت خواب فرو برند + حب حلتیت نافع جهت تپ
ربع + صنعت آن پوست هلیله زرد عصاره غافث
از هر یک دو درم حرف بابلی یک درم حلتیت نیم درم
کوفته بیخته حبوب سازند شربتی یک درم بآب گرم +
حبی که دافع دیدان طوال و حب القرع ست + صنعت
آن کمیله اربع که سرخس ست شیح ارمنی از هر یک ده درم
فلفل سفید برنگ کابلی مقشر قنبیل ملح هندی تربد سفید
از هر یک پنجدرم قسط مرکی صافی از هر یک هفت درم
ترمس شش درم کوفته بیخته با آب سرشته حب ها سازند
شربتی پنجدرم با آب سداب تر + حب دیدان دیدان
طوال را که حیات نامند دفع سازد + صنعت آن
برنگ کابلی مقشر پوست هلیله زرد آمله منقی از هر یک
پنج مثقال و نیم ترید سفید مدبر سه مثقال کوفته بیخته
با فانیذ سرشته حبوب سازند شربتی شش درم با آب گرم

باب الحاء المهملة مع الجیم

حجر الحیه بفارسی مهره مار و مار مهره نامند در حقیقت
آن اختلاف بسیار است بعضی میگویند که پادزهر معدنی
ست و جمعی غیر آن دانسته اند و گفته اند دو نوع
میباشد یک نوع آنکه در معدن زبرجد یافت میشود
بلونهای مختلف بعضی سفید و بعضی خاکستری و بعضی سبز
برنگ زبرجدی و بعضی مخطط بسه خط و بشکل نگین مراغ
بزرگی میباشد از دو مثقال زیاده یافت نمیشود +
و یک نوع دیگر حیوانی ست که از قفای افعی میگیرند
افاعی هند میباشد بلکه در قفای بعضی از افاعی یافت
میشود مثل خنده و آن در وقت گرفتن و برآوردن
گرمی بسیار نرم میباشد و بعد از رسیدن هوای بارد
و سرد شدن صلابت و حجریت بهم میرساند و آلوان را
حکیم میر محمد مؤمن در تحفة المؤمنین خاکستری و سیاه
مخطط بسه خط و بعضی سفید گفته و مقدار آن بالقدر
نصف فندقی و مائل بدرازی و امتحان اصلی آن
از جملهٔ آنست که اگر در میان صحن چینی که آب لیمون
داشته باشد اندازند بحرکت می آید و بعضی گفته اند
امتحان آن آن ست که بر جامه صوف سیاه یا کبود
بمالند سفید گردد و چون مبالغه نمایند سیاه شود و بعضی
گفته اند که در زهرهٔ افعی متکون میشود + اما منافع و
خواص آن گفته اند در جمیع سموم حیوانیه و نباتیه و معدنیه
نافع است خوردن و باخود داشتن و بر موضع جراحت
گذاشتن آن و اگر کسی را مار یا افعی گزیده باشد
چون بران موضع گذارند بچسپد و چون خوب جذب
سم نمود در شیر اندازند رنگ شیر را متغیر و منجمد میسازد
و باز بران موضع بچسپانند و در شیر اندازند همچنین تا
دیگر بر موضع سم نچسپد زیرا که تا سمیت باقیست میچسپد
و چون جذب تمامی سم کرده باشد باز دیگر نچسپد و در حین
جذب سم لون آن متغیر میگردد و چون در شیر اندازند
بحال آید و جهت گزیدن عقرب و هوام دیگر ضعیف
الفعل ست و جهت رفع سنگ مثانه بغایت نافع
دیگر شیخ الرئیس در مفردات قانون نوشته است که
جالینوس منکر این فعل ست و قدر شربش تا قیراطی
است و تعلیق مخلط آن جهت صداع و لیثرغس نافع
شمرده اند + حجر الیهود سنگی ست بشکل بلوط مائل بسفیدی
با خطوط متوازیه در طول و در آب زردمایه میشود
و طعمی غالب ندارد و بفارسی سنگ جهودان نامند محمد
بن احمد گوید که نر و ماده میباشد ماده آن معتدیه سفید
غیر مخطط میباشد و سرخی مائل بشکل و بتجویه و بقدر
جوزی و جهت حصاه زنان مجرب و نر آن بشکل بلوط
و زیتون و مخطط و این جهت آنرا حجر الزیتون نامند
و آن مخصوص بحصاه مردان ست در اول گرم و در دوم
خشک و گویند معتدل ست مدر بول نافع تولید حصاه
و از یکسر دانگ تا نیم مثقال آن با نیم مثقال آب بذر م
مفتت سنگ گرده و مثانه و دافع عسر بول نافع
خون منعقده و طلای آن جهت التیام جراحات و با
عسل جهت تلیین صلابات و اکتحال سائیده آن با
خون خفاش جهت رویانیدن موی مژه که ریخته باشد
و طلای آن برابرو برای رویانیدن موی آن نافع
خصوص با خون خفاش و مضر معده و سپرز و مصلحش
تخم کرفس و عسل ست و گویند مضر جگر و مصلحش صمغ ست

فصل در بیان سفوفات حجر الیهود

سفوف حجر الیهود منقول از قرابادین کتوالی سنگ گرده
و مثانه را ریزه ریزه کرده فرود آورد + صنعت آن
مغز تخم خیارین مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو مغز تخم
خربزه از هر یک پنجدرم تخم قلت حجر الیهود از هر یک ده
درم سیسالیوس یک درم و نیم صمغ عربی کتیرا نشاسته
رب السوس بغدادی از هر یک یک درم کوفته بیخته
سفوف سازند شربتی دو درم با دو استار شراب
خشکبیات نامند + سفوف دیگر که سنگ گرده و مثانه

پاک کند ✤ صنعت آن مغز تخم خیارین مغز تخم کدو مغز
تخم خطمی رازیانہ از ہریک یک درم حب قلت صمغ آلو از
ہریک دو درم حجر الیہود نیم درم کوفتہ بیختہ با طبیخ خشک بنوشند
سفوف حجر الیہود کہ سنگ گردہ و مثانہ را فرود آورد
و قرحہ را سود دارد و سنگے کہ در مجاری بول بود پارہ
سازد و برآورد ✤ صنعت آن مغز تخم خیارین مغز تخم
خربزہ مغز تخم کدو از ہریک پنجدرم تخم کرفس مقشر تخم
خشخاش طباشیر سفید از ہریک سہ درم کثیرا نشاستہ
صمغ عربی رب السوس از ہریک دو درم و نیم بادیان حب
القلت حجر الیہود از ہریک یک درم و نیم تخم کاسنی یک
درم ریوند چینی چہار دانگ کوفتہ بیختہ سفوف سازند
شربتی سہ درم با بست درم شیرہ تخم خیارین و دہ درم شربت
بنفشہ و دہ درم شراب خشخاش ✤ سفوف حجر الیہود دیگر
کہ مفتت حصاۃ و دافع کمون آنست ✤ صنعت آن
تخم خربزہ تخم خیار بادرنگ تخم خیارزہ ہمہ مقشر از ہریک
پنجدرم تخم کرفس مقشر دو درم مغز تخم کدوے شیرین
سہ درم نشاستہ کثیرا حب القلت حجر الیہود از ہریک یکدرم
کوفتہ بیختہ باہم وزن آن کہ بست و سہ درم است
شکر سفید سفوف سازند شربتی سہ درم با آب مطبوخ
نخود سیاہ دہ درم و غذا اسفیدباج شد ✤ سفوف حجر الیہود
دیگر سنگ گردہ و مثانہ را پارہ کند و بیرون آرد ✤ صنعت
آن مغز تخم خیارین مغز تخم کدوی شیرین مغز تخم
خربزہ از ہریک پنجدرم خشک مریا چہار درم حجر الیہود
و حب القلت از ہریک سہ درم تخم کرفس سقیالیونس
فطراسالیون از ہریک یکدرم صمغ عربی کثیرا از ہریک
یک مثقال کوفتہ بیختہ شربتی دو درم با شراب خشک
سفوف حجر الیہود تفتیت سنگ گردہ و مثانہ نماید و حار
المزاج را نافع ست ✤ صنعت آن مغز تخم خیار مغز تخم
خیارزہ مغز تخم ہندوانہ مغز تخم کدوی شیرین از ہریک
چہار مثقال رازیانہ حجر الیہود سائیدہ از ہریک دو مثقال
ادویہ کوفتہ بیختہ با سکنجبین بسرشند و دو مثقال آن را
با سکنجبین بنوشند ✤ سفوف دیگر کہ حار المزاج را نیز نافع
است ✤ صنعت آن مغز تخم ہندوانہ و خربزہ و خیار

و تخم لیمون و خار خسک از ہریک سہ مثقال کاکنج رازیانہ
تخم کرفس از ہریک یک مثقال حجر الیہود سائیدہ
دو مثقال با سکنجبین و آب پرسیاوشان دو مثقال این
بنوشند ✤ سفوف حجر الیہود بہ نسخہ دیگر صنعت آن
تخم قلت پانزدہ درم مغز تخم خربزہ مغز تخم خیارین
مغز تخم کدو از ہریک چہار درم سیسالیوس دو درم
صمغ عربی کثیرا نشاستہ از ہریک سہ درم حجر الیہود
شش درم قند سفید ہشتاد و ہشت درم کوفتہ
بیختہ شربتی دو درم با آب نخود سیاہ بنوشند ✤
سفوف حجر الیہود لہ قدس سرہ نافع از برای تفتیت
و اذابہ حصاۃ کلیہ و مثانہ و اخراج مواد غلیظہ بول
و تنقیہ کلیہ و مثانہ از انہا ✤ صنعت آن حجر الیہود
صمغ آلو خار خسک حب کاکنج بزر لیمون بادیان مغز
پستہ آلو بالو از ہریک یک دانگ تخم ترب حب القلت
از ہریک دو دانگ مغز تخم خربزہ یک مثقال
رماد عقرب آبگینہ محرق از ہریک یک قیراط صمغ
عربی یک دانگ و نیم نبات سفید پنج مثقال کوفتہ
بیختہ مجموع یک شربت کامل ست کف نمودہ بعد
از ان عرق بادیان و عرق جاوشیر و آب برگ
ترب از ہریک دہ درم بنوشند ✤

فصل در بیان معاجین حجر الیہود

معجون حجر الیہود صغیر سنگ گردہ و مثانہ را بریزاند
صنعت آن مغز تخم خیارین مغز تخم خربزہ مغز تخم کدو
حب کاکنج از ہریک پنجدرم حجر الیہود پنجاہ درم
بگلاب نیکو صلایہ کردہ بعسل مصفی بسرشند شربتے
دو درم تا سہ درم ✤ معجون حجر الیہود کبیر سنگ ریگ
گردہ و مثانہ بریزاند ✤ صنعت آن حجر الیہود پنجاہ
درم کاکنج اسارون تخم فرہاد تخم جزر تخم خربزہ تخم
کرفس تخم خسک تخم لوز بوا تخم خیار تخم ہندوانہ
تخم کدو تخم انیسون از ہریک پنجدرم ادویہ را
کوفتہ بیختہ با سہ وزن مجموع ادویہ عسل مصفی بسرشند
شربتی دو درم تا سہ درم ✤ معجون حجر الیہود دیگر

نافع ست از برای کسیکہ آن را سنگ گردہ و مثانہ باشد
بجہت آنکہ این مفتت حصاۃ ست و مانع است از
تولد آن بعد از ان ✤ صنعت آن بہ نسخہ سوداد مثقال
تخم کرفس سہ مثقال اصل السوس فلفل ابیض از ہریک
دو مثقال کندر سہ مثقال حجر شامی ذکر یعنی حجر الیہود
یک مثقال تخم جزر انیسون از ہریک دو مثقال میعہ
سہ مثقال تخم اصل السوس رقی سہ مثقال تخم
خشخاش سفید سنبل الطیب از ہریک دو مثقال بادام
تلخ مقشر اسارون از ہریک سہ مثقال تخم سوسن سعد
کوفی از ہریک دو مثقال عسل فائق مقدار کفایت
ادویہ کوفتہ بیختہ بعسل سرشتہ معجون سازند و ہر روز
یک مثقال آن را بخورند ✤ معجون حجر الیہود منسوب
بسطاطیس اخراج رمل و سائر مواد قروح نماید با درار
صنعت آن بہ نسخہ شیخ الرئیس اصل السوس سیسالیوس
کماذریوس خاماندرس کہ آن ہیوفاریقون است
اذلوقوس کہ آن برگ خامالادن سیاہ ست حرف کہ
آن بزر لیناوطیس ست از ہریک چہار مثقال حماما
بست مثقال دارصینی لیناوطیس جبلی سنبل ہندی
زعفران نلیقی تخم کرفس جبلی جعدہ تخم سداب برے
مشکطرامشیع اقریطی از ہریک دوازدہ مثقال بیخ
سوسن حجر شامی ذکر یا انثی کہ حجر الیہود ست از ہریک
شانزدہ مثقال ادویہ کوفتہ بیختہ با سہ وزن آن عسل
مصفی مقوم بسرشند شربتی یک مثقال ✤ صنعت
این معجون بہ نسخہ دیگر بیخ سوسن آسمانجونی سیسالیوس
کماذریوس ہیوفاریقون لادن سیاہ از ہریک چہار
مثقال حماما ہشت مثقال دارصینی لینافطیس جبلی
زعفران سنبل ہندی بزر کرفس جبلی جعدہ تخم سداب
بری اصل السوس مشکطرامشیع اقریطی حجر شامی
ذکر و انثی از ہریک دوازدہ مثقال حرف تخم
فنجنکشت حنزا از ہریک بست و چہار مثقال قرد
مانا جبلی ہشت مثقال حزاز کوفتہ بیختہ بعسل مصفی
بسرشند شربتی بمقدار فندقی با شراب ممزوج بہ
عسل چہار چہار فواسوس بیاشامند بدانکہ قواسوس

سه اوقیه است و هر اوقیه السیت ده درم۔

باب الحاء مع الدال المهملتین

حدید نزد ماده میباشد نر آنرا که سخت است بفارسی فولاد
و ماده آنرا که نرم است آهن نامند و در دوم گرم و در
سوم خشک و فولاد طبعی کانی را انشایورقان و کماریقان
نیز و مصنوع از آهن نرم را اسطام نامند و چون شاخ
سوخته نر حجر الرخام را بالسویه بر آهن مالیده بر
آتش سرخ کنند بسیار نرم شود قیر و قی عبارت ازان
است و هرگاه با رصاص یا مرقشیشا یا سم الفار یا زرنیخ
بگدازند بمرتبهٔ رصاص زود گداز گردد و بدستور چون
با نحاس بگدازند و بعد ازان با شوره نحاس را بسبز نمایند
بغایت زود گداز گردد و فولاد مصنوع که متعارف است
بسیار است و طریق ساختن او گویند آنست که آهن
متعارف را در کورهٔ مخصوص با آتش بسیار شدید تا یک
هفته بتابند و حنظل و صبر و هرچه در تلخی قوی باشد
با زهرهای حیوانات سائیده و بر و ریخته آن مقدار
بتابند که در جسم او داخل شود و گویند چون آهن را
تافته یک بار در روغن کنجد تطفیه کرده بار دیگر در
آب طفا نمایند اقسام آهن را مثل آهن ربا جذب
میکند و آب آهن تافته بغایت مقوی باه و قابض
و جهت جراحت امعا و اسهال مزمن بواسیری و
ورم سپرز و تقویت معده و سلس بول و درد مقعد و
گزیدن سگ دیوانه و رفع زردی رخساره و بیضه نافع
و آبیکه آهنگران آهن تافته را مکرر دران سرد مینمایند و
آنرا دوسرق ماء الحدید نیز نامند و شراب با آهن تافته در رفع
خفقان و استسقا و ضعف جگر و معده و باه قوی تر از
آب تفته آن ست و ذبح با آهن تافته در اسهال معوی
و نزف حیض و استرخاء مقعده قوی تر است و چون
برادهٔ آهن را در شرابیکه زهر آلود باشد بیندازند تمام
زهرها را بخود جذب میکند و رفع سمیت آن می شود
و شراب ان زبان بمیرساند و خبث الحدید و زعفران
انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد و برادهٔ آهن را

چون بخورند درد شکم شدید و خشکی دهن و درد سر آورد
و تدارک آن باشامیدن شیر تازه دوشیده با بعضی
ازادویه قویه است و بعد آن مسکه و روغن بنفشه
و روغن گل و سرکه بر سر بمالند و مقدار یک درم
مقناطیس بخورند و امراق وسمه در روغن گاو نوشند
و در خواص آن آورده اند که برادهٔ آهن اگر بر کسی
بندند که در خواب دندان بخاید دیگر نخاید + دستور
قتل آهن و فولاد بطور اهل هند آنست که برادهٔ آهن
ساده یا فولاد از هر کدام که خواهند سه شبانروز
در بول گاو بخیسانند پس بر آورده بر روی سنگ
باب هلیله جات بسایند پس قرص ساخته خشک
نمایند و مجموع قرص ها را در دیگ سفال کرده و
سفالی دیگر بر بالای آن گذاشته و درز آنرا به گل حکمت
محکم سازند و تا یک هفته در میان سرگین گاو
صحرائی هر روز بگذارند پس بر آورند تا ده مرتبه کرر
بهمان طریق اجزای آهن یا فولاد در آب هلیلجات
و گاه باب صبر تازه صلایه نموده خشک کرده در
ظرف سفالی گذاشته هفت روز و هر روز با آتش
سرگین گاو صحرائی بگذارند و بعضی دم دمرتبه آخر
آهن را باز صلایه نموده یک شبانروز در میان
ماست ترش میگذارند پس بر آورده با قدری
نوشادر در سحق بلیغ نموده هفت روز دیگر در میان
آتش میگذارند بعد ازان سحق نموده استعمال
میکنند + نوع دیگر آنست که برادهٔ آهن را ده مرتبه
با شیرهٔ صبر تازه بر روی سنگ صلایه کنند و هر
مرتبه در آتش سرگین گاو صحرائی بگذارند تا خوب
سوخته شود و ده بار دیگر باب هلیله جات صلایه
کرده در میان ظرف سفالی گذاشته و سفال را
در آتش سرگین گاو هفت روز بگذارند پس
برآورند و بسایند و از پارچهٔ حریر نرم بیزند و قدری
بر روی آب اندازند اگر بر روی آب بماند و ته آب
نرود خوب کشته شده و اگر ته آب بنشیند و
بر روی آب نماند پس باید که چند بار دیگر به آب

هلیله جات صلایه نموده باز آتش دهند تا وقتیکه بر بالای
آب قرار گیرد و بماند و در ته آب فرو نرود علامت
کشته شدن همین ست + دستور قتل فولاد فولاد را
براده کرده دو ربع غیر محرق که بهندی سنکهه نامند
نوشادر تنکار از هر یک سه مثقال همه را در دوازده
پاس در آب برگ صبر تر که بهندی گهیکوار گویند در
هاون سنگی سحق نمایند و باز دوازده پاس دیگر در عصارهٔ
ناگ پهنی که گیاه هندیست سحق نمایند و باز تا دوازده
پاس دیگر در عصارهٔ بسکهپره که نیز گیاه هندی ست
سحق نمایند پس در پیالهٔ آتشیشه بسیار ضخیم کرده سر آنرا
بسته در آفتاب گذارند و عصارهٔ از هر یک از پهل کنوین
و لتوبری و سیتا کاندی و گنگ تریا تا سه روز هر یک
را جدا جدا و به تنهائی بر روی آن بریزند که از روی
فولاد مسحوق بر گردد و تا چهل و نه روز بترتیب مذکور
این عمل نمایند و روزها در آفتاب گذارند سر کشاده
و لیکن محافظت نمایند که گرد و غبار دران داخل
نشود و شب ها سر آنرا بپوشند و بعد چهل و نه روز تا یک
هفته دائم سر آنرا پوشیده دارند تا مزاج گیرد پس
برآورده بکار برند شربتی مقدار یک برنج تا بتنبول
بخورند اکثر امراض را مفید است خصوص ضیق النفس و
ضعف باه و معده را + قتل فولاد نوع دیگر که سهل
جمیع انواع ست و از برای اکثر امراض مثل ضعف معده
و کبد و استسقا و اسهال بواسیری وغیره و قرحهٔ مثانه
و تحلیل بول الدم و ورم طحال و نفخهٔ آن و ورم بیضه
را مفید است + صنعت آن بگیرند مقدار ۲ تولہ یا بهر
قدر که خواهند فولاد جوهر دار و براده نمایند و در
یک کاسهٔ آب برگ جامن که درخت ثمر هندیست
و در اکثر بلاد هند و بنگاله وافر است بر این قسم کر
برگ تازه آنرا گرفته از گرد و غبار صاف نموده بکوبند
و آب آن را افشرده بگیرند و برادهٔ مسطور را دران
ریخته در آفتاب بگذارند و از گرد و غبار محافظت
نمایند بجوش آمده بعض اجزای آن فولاد مثل کف
بالا جمع خواهد شد پس آنرا بر هم زنند و روز دیگر د۔

آفتاب گذارند و باز برهم زنند و روز سوم بدستور پس روز
چهارم آنچه کف و آب صافی آن باشد بعد برهم زدن
و زمانی گذاشتن در ظرف نمایند و قدری آب خالص
بران ریزند و در آفتاب و یا سایه نگاهدارند تا آب
خالص بالا ماند و فولاد کشته در زیر پس آب صافی را
از روی آن ریخته ته نشین را خشک نموده بکار برند
و برده را اول بدستور آب برگ جامون تازه نیز گرفته
ریخته و تا سه روز در آفتاب گذارند و روز چهارم قدری
آب دران ریخته برهم زنند و بعد از ساعتی صافی آنرا
در ظرف علیحده بگیرند و بگذارند تا ته نشین شود آب
بالای آنرا ریخته ته نشین آنرا خشک نمایند و یا ته
نشین اول یکجا نمایند و باز ثالثا و رابعا و خامسا
همچنین بعمل آورند تا دیگر زردی فولاد خام نماند و اگر
بعد اتمام مرتبه دیگر مجموع ته نشین صافی ها را یکجا
نموده آب برگ جامون تازه بران ریزند و سه چهار
روز در آفتاب بگذارند پس بدستور آب بران ریخته
برهم زده صافی آنرا بگیرند و بگذارند تا ته نشین شود
آب صافی آنرا ریخته ته نشین آنرا خشک نموده آن
هنگام بکار برند میگردد والطف واقوی و بدین نوع
کشته ثقل چندان در ان نمی ماند و مقدار شربت ازان
نیم برنج تا یک برنج است و بدین دستور آهن و مس
نیز کشته میشود * تدبیر تنقیهٔ برادهٔ آهن چنان است
که برادهٔ آهن را در میان سفال آب ندیده بآتش سرخ
سازند و در روغن کنجد فرو برند پس برآورده سرخ
نمایند و در سرکه اندازند پس برآورده در آتش سرخ
نموده در بول گاو اندازند پس برآورده سرخ
نموده در دوغ ماست گاو ترش اندازند پس برآورده
شسته خشک نموده بسیار نرم سائیده بکار برند
و دستور حکمای هند آنست که تا اول فلزات را
باین قسم تنقیه نکنند و صاف از جرم نسازند بکار
نمی برند و مکلس نمیسازند * و تنقیهٔ مس و نقره وغیرها
نیز بهمین دستور است * عمل زعفران الحدید آنست
که آهن سوهان کرده و غایت ریزگی را با یه چند بار

بآب نمک شست تا سیاهی او زائل گردد پس بآب صاف
غسل داده خشک کنند و یا ربع وزن آن نوشادر
سحق بلیغ کرده بر روی لته یا ظرف سفالی پهن نموده
در مکان نمناک دفن کنند تا دوازده یوم زرد مائل
بسرخی و قابل سحق گردد * قسم دیگر که معمول بعضی از
اهل صناعت ست * صنعت آن صد مثقال
برادهٔ حدید را بدستور مذکور شسته در قرع مطین
کرده مساوی آن تیزاب فاروقی اندک اندک
دران ریزند و هرگاه دود ازان ظاهر گردد اندکی
بول دران بچکانند تا جوش آن فرو نشیند
پس انبیق بران وصل کرده بآتش بسیار نرم تقطیر
نمایند و چون مجموع تیزاب مقطر گردد آتش تند
کنند تا برادهٔ مکلس و زعفرانی گردد * دهن الحدید
منقول از طب کیمیائی پاراکلسوس نافع است جمیع
انواع اسهالات را مانند ذوسنطاریا و اسهال کبدی
و رعاف و نزف الدم و نفث الدم * صنعت آن بگیرند
برادهٔ آهن هر قدر که خواهند و چند مرتبه با سرکه و
بشویند تا منقی و صاف گردد پس بآب خالص بشویند
و در قرع نمایند و مارالکبریت یک جزو و آب خالص
دو جزو بران بریزند آن مقدار که آنرا بپوشد و در
جای گرم بگذارند تا منحل شود پس خشک نمایند
بآتش ملایم پس مصعد نمایند و بگیرند صاعد را و
حل کنند حل رطوبت و بردارند و در شیشه نگاهدارند
و عند الحاجت بکار برند * معجون فولاد از معاجین
هندیان است و خواص بسیار دارد و فالج و لقوه
و صرع و سکته و رعشه و نسیان و عرق النسا و مفاصل
و جمیع امراض بلغمی را نافع باشد و حفظ را زیاده کند
و معده را قوت دهد و باه را برانگیزاند و کثرت انزال
و سلس البول را دفع کند و پیران و امراض بارده را
موافق باشد * صنعت آن زعفران فلفل سیاه
و سفید دار فلفل شنجرف شسته بآب لیمو نرم صلایه
کرده کبابه چینی مصطگی رومی انیسون ماهی سقنقور
سنبل الطیب بسباسه قرنفل دارچینی بهمنین بلیله

سیاه کهربا مرجان مروارید ناسفته لسان الطیر تخم
کرفس مغز پنبه دانه تخم ناتوره زهر گرفته بریان کرده
خیطیا نارومی مایه شترا عرابی زنجبیل مغز کنجشک مغز
سر خروس کنجد مقشر بابونه جوزبوا آمله منقی قاقله کبار
پوست بلیله کابلی شیطرج هندی نانخواه مغز نارجیل
تلمین سلیخه از هریک ده مثقال اشترغار مغز چلغوزه
حب النیل هندی خصیة الثعلب مصری زرنباد تخم
رازیانه بلادر زهر گرفته بریان کرده افتیمون شامی
زراوند طویل زراوند گرد اسقیل مشوی شاهتره از
هریک پنج مثقال افتیمون مصری چهار مثقال عنبر اشهب
خالص مشک تبتی خالص از هریک یک مثقال طلا
و نقره محلولین از هریک پنجاه ورق فولاد مکلس
ده یک همه ادویه قند سفید چهار یک ادویه و عسل کف
گرفته قدر کفاف چنانکه رسم است معجون سازند و
بعد از ششماه استعمال نمایند شربتی از یکدرم تا یک مثقال

باب الحاء المهملة مع الزاء المعجمة

حزم بفتح حای مهمله و سکون زای معجمه و میم در آخر دوای
مرکبی است که در چشم استعمال کرده می شود جهت قلع
بیاض و اصل و عمود در ان پوست بیضه مدبر است و
اگر با شکر یا نبات تنها ممزوج نمایند میگردد و مسمی بحزم صغیر
و اگر با ادویهٔ دیگر ترکیب نمایند بحزم کبیر و اگر وقت
استعمال عسل نیز ممزوج نمایند حزم معسل و این دواها
در بیاض غلیظ و ابدان قویه مستعمل ست نه بیاض رقیق
و ابدان ضعیفه * دستور تدبیر پوست بیضه آنست
که قشر سخت بیضهٔ مرغ یا نعام که تشریع نمانده گرفته
در آب شیرین بخیسانند و بگذارند تا متعفن شود و قشر
رقیق اندرون آن جدا گردد و بشویند و آن آب را
تبدیل نمایند تا دیگر قشر ازان جدا نگردد و آب متعفن
نشود پس شسته خشک نموده سائیده استعمال نمایند
طریق دیگر آنست که با آب نمک و خاکستر بهمان قسم
مدبر نمایند و آخر با آب شیرین شسته خشک نموده
سائیده استعمال نمایند و برای این مر پوست بیضه بچه

برآورده بهتر است + حزم کبیر که در قلع بیاض غایت
موثر است + صنعت آن قنسور حضیض مدبر مروارید ناسفته
عقدی کهنه خاکستر صدف سوخته زبد البحر لعاب الضب
دیخ اقلیمیای فضی اقلیمیای ذهبی شادنج مغسول اسبد
محرق مغسول او جناح نسر یعنی پوست باقلا از هر یک
یکجزو حجر مس سوخته ربع جزو شیرزق یعنی بول خفاش
نصف جزو کوفته بحریر بیخته بمیل در چشم کشند یا
ضرور نمایند و باید که در وقت ذر در نمودن بر پشت
خوابیده باشند + حزم معسل جهت رفع بیاض نهایت
موثر است + صنعت آن پوست بیضه مدبر کوفته
از تافته گذرانیده با صدف سوخته و اسبد سوخته و سرگین
خطاف و سرگین سوسمار و بورهٔ ارمنی بالسویه مخلوط
نموده و با زهرهٔ بز و کلنگ سرشته شیاف سازند و
عند الحاجت با عسل شهد رقیق صافی حل نموده استعمال
نمایند و قبل از استعمال چشم را به بخار طبیخ و اکلیل الملک
و بابونه و سداب و حلبه بدارند و در معالجات بقراطی مذکور
است که پوست تخم مرغ را که حزم صغیر نامند با سرگین
کبوتر و سوسمار و خطاف ازالهٔ بیاض چشم که از آبله
بهم رسیده باشد بنماید و حزم عسل از آن قوی تر است
حزم معسل دیگر نافع از برای قروح عین + صنعت آن
بعد الذرب پوست تخم شتر مرغ مدبر چنانکه مذکور شد
صاف سوخته مغسول اسفیج اسبد سرگین خطاف بورهٔ
ارمنی صلابه کرده تسقیه کنند بزهرهٔ کرکس و زهرهٔ کلنگ
و خشک گردانند و سحق نمایند تا باد و حل کنند در عسل
رقیق صاف و در چشم کشند + حزم صغیر بنسخهٔ حاوی
صغیر که قروح چشم را نافع است و پیه میگرداند خطر
قرنیه را + صنعت آن پوست تخم مرغ مدبر اسفیج محرق
شادنج مغسول از هر یک جزوی کوفته به حریر بیخته
در چشم کشند + حزم صغیر دیگر همین منفعت دارد و
قروح عین را نافع و جراحت های چشم قریب العهد
را پر سازد + صنعت آن پوست تخم مرغ مدبر نبات
بسیار نرم سائیده در چشم کشند +

باب الحاء مع السین المهملة

خسک بفارسی خار خسک نامند بری و بستانی میباشد
و بستانی بهتر است شبیه به نبات هندوانه و شاخهای
آن منبسط بر روی زمین و برگش شبیه ببرگ زیتون
و شاخهای آن خاردار و ثمرش صلب و سه پهلو و
از نخود کوچکتر و سفید و اطراف آن تند مرکب القوی
و خشکی آن غالب و جالی و مدر بول و مسکن درد مثانه
و افزایندهٔ منی و مفتت حصاة و منضج و رادع و ملین
و رافع قولنج حار و باشراب جهت ادویهٔ سمیه و ضماد
و عصاره و طبیخ آن جهت رفع ورم حار و منع حدوث
آن و ریختن مواد باعضا و با عسل جهت قلاع و
عفونت دهان و ورم عضل حلقوم و در دلثه
و اکتحال عصارهٔ آن مبرد و مجفف و رادع است و
دو مثقال عصارهٔ خسک بری آن با شراب جهت
سم افعی و پاشیدن آب طبیخ آن جهت بر طرف
شدن کیک بغایت موثر و چون نخود را در آب تازه
آن مکرر پرورده کنند در تقویت باه بی عدیل و
شربتش تا پنج درم و مضر سپرز و مصلحش بادام و روغن
کنجی است و تخم آن در افعال مثل عصارهٔ
آن است + دستور مدبر نمودن خسک آنست
که خسک دانه را با شیر تازه دوشیده سه بار خیسانیده
خشک کنند و این در تقویت باه عدیل ندارد +
دهن الحسک تدهین بآن و حقنه نمودن بآن و
آشامیدن آن جهت تقویت باه و درد مفاصل
و نیکو کردن رنگ رخساره و درد کمر و گرده و عسر بول
و چکانیدن و مالیدن آن در احلیل و عانه و کسر
جهت حصات گرده و مثانه موثر قدر شربتش هفت
مثقال است با میفختج یا با نبیذ و عسل + صنعت آن
بگیرند آب برگ خسک تازه هر قدر که خواهند و با
نیم وزن آن روغن کنجد تازه و بآتش ملایم طبخ دهند
تا روغن بماند و مزاج این روغن بماند و مزاج
این روغن معتدل مائل بحرارت و خشکی است +
دهن الحسک المرکب نافع است از برای مفاصل
و تحسین لون و تقویت باه و تحریص بر جماع و اصلاح
حال گرده و مثانه و ظهر چون بیا باشد از آن مقدار
یک وقیه با میفختج هر روز یا نبیذ و استعمال کرده میشود و
حقنه ها + صنعت آن کنجد مقشر شیر گاو تازه دوشیده
و آب حسک تازه افشرده از هر یک ده رطل فانید سفید
پنج رطل زنجبیل پنج رطل و نیم و در نسخهٔ قانون وزن
دو رطل و نیم است فانید را کوبیده حل سازند و مجموع
را یکجا کرده در دیگ سفالی کرده بآتش ملایم بجوشانند
تا آب و شیر خشک شود و روغن بماند پس
از آتش برگیرند و بپالایند و بدستور مذکور بیاشامند
که نافع است باذن الله عز و جل +
دهن الحسک المرکب بنسخهٔ دیگر یحیی بن عیسی بن جزله
صنعت آن بگیرند روغن کنجد یک رطل و آب خالص
ربع رطل و خار خسک دو درم و زنجبیل چهار درم
هر دو را نیم کوفته و مجموع را در دیگ کرده بجوشانند
تا آب برود و روغن بماند پس بپالایند و در شیشه
نگاه دارند و در وقت حاجت در قضیب بچکانند
از برای عسر بول +

فصل در بیان انواع حسوها

بدانکه حسو بهمزه بر وزن فعول یعنی آنرا گویند که بمد
بکشند و گاهی همزه را قلب بواو کرده واو را اول
بمجانست ضمهٔ ماقبل مضموم ساخته و واو دوم را
در آن ادغام میکنند چون عدو و آنرا احسا نیز گویند
و گویند جمع آن احسا است و بفارسی حریره نامند +
حسو لبن بدن را فربه کند و شیر زنان و منی مردان
بیفزاید و رنگ را نیکو گرداند + صنعت آن نشاستهٔ
گندم سه مثقال و نیم در شیر گاو یک وقیهٔ من تبریز که
هفتاد و پنج مثقال صیرفی باشد حل کرده آب بستان
افزوده سه مثقال و نیم مغز تخم خیار مغز تخم خربزه مغز
حب السمنه مغز بادام شیرین مغز انجلک مغز حب القطن
مغز چلغوزه مغز فندق مغز پسته از هر یک یک مثقال
بادیان انیسون از هر یک درم این مجموع را شیره
برآورده نبات سفید بقدر احتیاج داخل کرده
بپزند تا بقوام حسو آید عود الصلیب یک انگشت

زعفران نیم دانگ دانه هیل شقاقل بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک دو دانگ کوفته بیخته بشیر تخم بستان افروز تودری سرخ تودری زرد از هر یک دو دانگ همه را هنوز حسو بر آتش باشد داخل کرده برهم زنند و فرود آورده در پیالهٔ چینی کنند و نیم گرم بآن تحسی نمایند و تا سه روز متوالی همین حسو را پخته بخورند که بعون الله تعالی مجربست + حسوی که ورم سینه و ریه را بگشاید و پاک سازد از ریم + صنعت آن آرد باقلا آرد نخود خندروس با عسل پخته بنوشند + حسو بوزیدن سرفه را سود مند باشد و بدن را فربه و رنگ را نیکو کند و باه را انگیزد + صنعت آن نخالهٔ گندم سی درم در آب بجوشانند و بپالایند پس پانزده درم ترنجبین منقی از حب و خشخاش در آن حل کرده باز بپالایند مغز بادام شیرین چهار درم مغز تخم خشخاش از هر یک سه درم بعرق بید مشک سی درم سوده داخل کرده باتش ملایم بپزند چون حسو گردد پس از آتش فرود آورده بگذارند تا فاتر گردد بآن تحسی نمایند + حسو دیگر نافع از برای امراض یابسه صدر و از برای سعال یابس و اصحاب سل را نیز نافع است +

صنعت آن مغز تخم کدو مغز تخم خیارین تخم خشخاش سفید نشاسته اجزا را شیر کشیده یا نبات سفید یا ترنجبین خراسانی صافی نموده حسو سازند + حسو دیگر که امراض بارده یابس صدر و ریه را نافع بود و از برای سعال بارد یابس سودمند است + صنعت آن نشاسته و نخالهٔ گندم را در آب بجوشانند و بپالایند پس مغز بادام شیرین را در شیر گاو شیره کشیده داخل نمایند و نبات سفید داخل کرده بقوام حسو آورند و بقدر قوت هاضمه بخورند + حسو دیگر که همین منفعت دارد + صنعت آن دارچینی نیم درم رب السوس یک درم فلفل سیاه ربع درم مغز بادام شیرین شش درم اجزا را نرم بکوبند و از نخالهٔ گندم را در شیر گاو بجوشانند و بپالایند پس نبات ده درم داخل کرده بپزند تا قوام حسو آید و در آخر ادویه کوبیده را داخل کرده فرود آورند و وقت خواب ازان تناول فرمایند + و حسو خصیة الثعلب در خصیة الثعلب ذکر می یابد انشاء الله تعالی ۔

باب الحاء مع الضاد المعجمة

حضض بدانکه حضض بضم حای مهمله و ضاد معجمه دو نوع میباشد مکی و هندی مکی آنرا بیونانی لوقیون نامند و آنچه مشهور است آنست که عصارهٔ برگ و تخم نباتی ست خارناک قریب بسه ذرع و پوست آن گاهی رنگ و برگش شبیه برگ شمشاد و ثمرش شبیه فلفل سیاه و املس و طعمش تلخ و بهترین حضض مکی است که بیرون آن زرد مائل بسیاهی و درونش مائل بسرخی باشد و چون در آب حل نمایند کف او برنگ خون گردد و از آتش ملتهب شود و با قبض و مرارت باشد و مغشوش و محلول آن برنگ خون نمی باشد و باطن آن یاقوتی منیت و معتدل در حرارت و برودت در دوم خشک و قابض و رادع و محلل و مبرد و تحلیل آن کمتر از ردع و آشامیدن آن جهت اورام باطنی و اسهال و قطع سیلان رطوبات و عرق و احتباس خون و نفث الدم سینه و سرفه و ادرار حیض و بواسیر و درد جگر و یرقان سیاه و زحیر و گزیدن سگ دیوانه و حرارت گرده و التهاب و تشنگی و حقنهٔ آن جهت اسهال مزمن و قرحه امعا و غرغرهٔ آن جهت ورم حلق و مضمضهٔ آن جهت تقویت لثه و قطور آن جهت گوشت و ضماد آن جهت شقاق مقعده و داحس و تقویت مو و منع نزلات و اورام و اکتحال آن جهت جرب و حکه و سلاق و ضعف بصر و دمعه و رمد و منع نزله نافع قرشی در شرح قانون نوشته که حضض با وجود آنکه حابس دم ست مدر دم نیز هست و مضر سپرز و مصلحش انیسون و حماما و قدر شربتش از نیم مثقال تا یک درهم و بدلش حضض هندی است

صنعت حضض مکی اصلی آنچه بتحقیق پیوسته آنست که درخت عنب الثعلب را با برگ و ریشه و ثمر کوفته بخورد کرده در حوضی کرده لکدکوب میکنند و بعد ازان مالیده صاف نموده میگذارند تا دُرد آن ته نشین شود صافی آنرا جدا کرده جوش می دهند تا غلیظ و بحد انعقاد رسد و در کیسه های چرمی کرده باطراف می برند و آنرا اخولان می نامند و دردی آن علیحده جوش نموده گلوله ها بسته حضض میگویند و بعضی گفته که درختیست شبیه بعنب الثعلب و غیر آنست + صنعت حضض جعلی برگ مورد صبر سقوطری از هر یک سی مثقال مرمکی بست و پنج مثقال زعفران بست مثقال دوشاب یک من تبریزی جوشانیده تا غلیظ و بحد انعقاد رسد در کیسه های چرمی نموده بجای حضض مکی میفروشند و حضض هندی که رسوت نامند بعضی گفته که عصارهٔ فیلزهرج است و در جمیع افعال قوی تر از حضض عربی ست مگر در ردع و ادسیاه تر از حضض مکی می باشد مصنوع آنرا که از زرشک و افسنتین و امثال آن میسازند استعمال نباید کرد و بدلش صندل سفید و فوفل بالمناصفه است صاحب طب فرشته مسمی بدستور الاطبا نوشته که بهترین رسوت آن است که در نگرکوٹ و نواحی لاهور از شیرهٔ هلیله تازه سازند و صاف باشد سیر و خشک بود و باصره را روشن کند و اورام حاره را تحلیل برد و مسکن خون و صفراوی و فواق و اسهال و بواسیری را سودمند است و در کتاب دیگر از کتب هندیه دیده شده که در نگرکوٹ و نواح لاهور از عصارهٔ هلیله و شیر میسازند و حکیم عبد الحمید نوشته که آنچه از حکمای هند و کتب معتبرهٔ ایشان تحقیق شده آن ست که رسوت عصارهٔ دارهلد است و طریقه ساختن آن چنان است که دارهلد را نیم کوفته در آب می جوشانند تا تمام قوت آن در آب باز داده شود پس صاف نموده مساوی آن شیر گاو اضافه نموده میجوشانند تا غلیظ و منعقد گردد و باطراف می برند جهت

امراض چشم و بواسیر و دفع سموم نافع است و از جمله
رسائن شمرده اند و چون هم در هم آن را در آب برگ
گگر دنده بخیسانیده در صبح بمالند و صاف کرده نیم گرم
نموده بیاشامند و چند روز بران مداومت نمایند
اسهال بواسیری و حبس خون آن در علاج آن از طرف
سازند مجرب است و طلای محلول آن با آب برگ
نیم گرم جهت درد بین الکتفین مجرب + حب رسوت
نافع جهت بواسیر خونی + صنعت آن رسوت خالص
را با آب برگ گندنا یا آب برگ گگر دنده یا آب برگ
بارتنگ یا هر سه حل کرده مساوی آن پوست هلیله
کابلی بریده عین گاو بریان نموده کوفته بوزن آن
شکر سفید داخل کرده سرشته حبوب سازند هر حب
مقدار نخودی شربتی از نیم درم تا یک درم و اگر اولا
رسوت را سه چهار مرتبه با آب های مذکوره تسقیه
نموده خشک نمایند و در مرتبه آخر با ادویه سرشته
حبوب نبندند بهتر است + حب رسوت دیگر که بواسیر
خونی را مفید است + صنعت آن رسوت قسم اعلی
را در آب گندنا بخیسانند و صاف نموده بگذارند
تا منعقد گردد پس حبوب ببندند شربتی از نیم درم تا یک درم
حب رسوت دیگر جهت بواسیر خونی و ادرار طمث
نافع است + صنعت آن رسوت خالص طین مغره
که هندی گیرو نامند از هر یک دو درم مویز منقی از حب
چهار درم ادویه را نرم کوفته با مویز سرشته حبوب
سازند هر حبی مقدار نخودی شربتی از نیم درم تا یک
درم و اگر حبس بطن نیز مطلوب باشد مویز را با حب
کوبیده ادویه را با آن ببرشتند +

باب الحاء المهملة مع القاف

فصل در بیان حقنه و طریقه استعمال و نسخ آن

بدانکه می باید ما را که اولا ذکر نمودن مقدماتی که ضرور
است دانستن آنها در باب حقنه ها پس شروع
می نمائیم در مقصود که ذکر نسخه های حقن نافع از برای
علل امراض است + مقدمه اولی در ذکر احادیث
وارده در عمل بحقن تا شاید کسانی را که حمیت و جاهلیت
دامنگیر از این فعل مشروع ست از این حمیت باز
دارد و خود را هلاک نسازند + روایت کرده صاحب
خصال از حضرت رسول الله صلی الله علیه و سلم
که آن حضرت فرمودند که بدرستیکه بهترین
چیزیکه مداوای میکنید شما با آن حقنه است و حقنه
کلان میگرداند بطن را و تنقیه مرض جوف میکند
و بدن را قوت می دهد + و صاحب دعائم از حضرت
رسول الله صلی الله علیه و سلم روایت کرده
که آن حضرت صلی الله علیه و سلم فرمودند که باکی
نیست عمل بحقنه الا آنکه حقنه کلان میگرداند بطن را
و صاحب خصال از حضرت ابی عبدالله امام جعفر
رضی الله عنه روایت کرده که دوا چهار است
حجامت و سعوط و حقنه و قی پس آنحضرت صلی الله
علیه و سلم فرمودند که حقنه از این چهار است
و نیز از حضرت ابی عبدالله رض ماثور است که
حضرت صلی الله علیه و سلم فرمودند که حقنه
بدرستیکه آن دوا است و به تحقیق که به فعل
آورده اند آنرا امر دمان صالح + مقدمه دوم
در تحقیق معنی حقنه باصطلاح اطبا و اول کسیکه
واضع حقنه است از اطبا بدانکه حقنه نزد اطبا
عبارت است از استرسال مایعات بمعا مستقیم
و یا رحم و واضع حقنه اولا استاذ ابقراط است
فاضل طبیب جالینوس گفته که استاذ ابقراط
فرا گرفته عمل حقنه را از طائری و این حکایت
چنان ست که دید استاذ طائری را که ماهی بسیار
خورده و پس شکم خود را بر مل مالید و چون شدت کرد
آنچه آنرا از خوردن ماهی بسیار عارض شده بود
از درد آمد بکنار دریا و بمنقار آب دریا را که بسیار
شور است برگرفت و در دبر خود کرد و بعد از آن
آبی را که در دبر خود کرده بود با فضلات انداخت
و نجات یافته پرواز کرده بسوی آشیان خود رفت
مقدمه سوم در فوائد حقنه بدانکه حقنه دوای مبارک
کثیر المنافع است و نافع است اکثر امراض را خصوصا
در امراض حاصله از عمل مسهلات مشروبه و
معالجه نیکو ست از برای اخراج فضول از معاد و نسبت
حقنه با معا مثل نسبت مقی است بمعده الا آن که
مقی جذب از اسافل باعالی میکند و لهذا استاد
ابقراط منع کرده در امراض را از استعمال مقیات
مگر آنکه آن امراض بمشارکت معده باشد و حقنه جذب
از اعلی باسفل میکند و وجه آنکه حقنه جذب از
اعلی باسفل میکند آن ست که حقنه ملین اسفال
حاصله در امعا و مسهل فضول معا است بقوت
مسهله که می باشد حقنه های مسهله را پس هرگاه
اسهال اخلاط امعا کند بضرورت محال بودن اخلاط
جذب کرده میشود فضول اعلی بسوی اسفل عوض
فضولی که باسهال دفع میشود و بدانکه حقنه تسکین
میدهد اوجاع امعا و قولنج را و اقسام اوجاع کلیه
و مثانه و اورام آنها را و جذب فضول از اعضای
رئیسه و اعضای عالیه میکند الا آنکه حقنه های حاده
مضعف کبد و مورث حمی است و نیز بدانکه استعانت
جسته میشود بحقنه بجهت اخراج بقایای فضولی که
از استفراغات مانده است و نیز از فوائد حقنه نفع
است از برای برد کلیه و مثانه و اعضای تناسل
و تقویت باه و از برای برد مفاصل و عرق النسا
و وجع ورک و آلام رحم و امراض دماغی و امراض
اعضای عصبانی و نیز از فوائد حقنه نفع است از
برای سحج و قروح امعا و غلاظ و بدانکه اکثر اطبا در
استعمال حقنه صحت و سلامت اعضای رئیسه را
شرط دانسته اند و بعضی نه و حق آن ست که در
وقت عدم ضرورت البته شرط است و در وقت
شدید ضرورت لابدی نه + مقدمه چهارم در بیان مقدار
مطبوخ حقنه و کیفیت آن بدانکه مقدار مطبوخ حقنه
که بهر دفعه حقنه با آن میکنند باید که زیاده از پنجاه
مثقال نباشد و بعضی را عقیده آن ست که کمتر
از آن نیز جائز نیست + و بعضی گفته که مقدار نصف

رطلی یا ثلثان رطلی باشد شیخ رئیس گفته که حقنه
که بوده باشد قلیل المقدار نمیرساند منفعت آن
بامعای عالیه و هرگاه بوده باشد بسیار می باشد
ضرر آن بسیار و خوف است از آفات دیگر و باید
که مطبوخی که بآن حقنه کرده میشود نیم گرم باشد مائل
بحرارت و غلیظ نباشد و همچنین بسیار رقیق نیز نباشد
زیرا که اگر سرد باشد مولد ریاح است و اگر
بسیار گرم باشد مورث غشی و کرب و اگر غلیظ باشد
باعث زحیر و قرحهٔ امعا و اگر رقیق باشد موجب
انتشار و ربدان و افساد میگردد شیخ رئیس گفته که
حقنهٔ رقیق نفع نمی دهد و می باشد در حکم حقنهٔ
قلیل و سمرقندی گفته حقنه باید که فاتر باشد مائل
بحرارت و رقت و بالجمله باید که مقدار آن به قدر
برداشت طبیعت و تبیهٔ مرض و مریض باشد هم
در کمیت و هم در کیفیت و اما در جروح و قروح البته
باشد که فاتر باشد + مقدمهٔ پنجم در بیان وقت حقنه
نمودن بدانکه افضل اوقات حقنه کردن وقت
سردی هوا است و آنکه بوده باشد آنوقت در
فصل سرد یعنی زمستان و خریف یا آنکه بوده باشد
اول روز و آخر روز زیرا که در حین گرمی هوا حادث
میگردد از آن کرب و اضطراب و غشی و باید که بوده
باشد قبل از حمام زیرا که از شان حمام است
بحرکت در آوردن اخلاط و از یک دیگر جدا ساختن
اجزای اخلاط را و از شروط حقنه آنست که جذب
کرده شود بآن اخلاط محتقنه و ازین جهت نیکو نیست
در اکثر که مقدم داشته شود حمام بر حقنه چنانکه
رسم اکثر اطبای این زمان است و باید که حقنه
اگر از برای قولنج و امراض دماغیه از قبیل سرسام
و غیر آن استعمال نمایند واجب است که به
خلاف معده و ناشتا باشد و الا اولا دوای
از مقویات معده و دماغ و قلب با بخور انند و
بعد از آن استعمال حقنه نمایند مانند گلقند یا مصطگی
و یا شربت سیب و به شیرین و یا قدر بسیار قلیلی از

جوارش عود شیرین و یا دواء المسک حلو اگر آن ها
حاضر باشند و الا مانند آنها و نیز باید که محقون را
حتی المقدور محافظت از سرفه و عطسه و فواق نمایند
و این امور لازم دانند + مقدمهٔ ششم در بیان آلت
حقنه کردن که محقنه نامند و وضع حقنه کردن بدانکه
آلتی را که بآن حقنه میکنند یعنی محقنه بانحای مختلف
ذکر نموده اند و بهترین آنها آلتی ست که شیخ رئیس
در قانون در باب قولنج ذکر کرده و ما در این جا
اول مرتبه عبارت شیخ را بعینه ذکر میکنیم پس ترجمهٔ
آنرا تا بر متعلمان واضح و مبین گردد بدانکه
شیخ رئیس ابوعلی بن عبدالله بن سینا گفته که +
اما انبوبة المحقنة فاجود شکل ذکر له
الاوائل ان تکون الانبوبة قد قسم
دائرتها بثلث و ثلثین و جعل بینهما
حجاب من الجسد المتخذ منه الانبوبة
وقد احکم بالانبوبة احکاما شدیدا
فصار حاجزا بین جریة المختلفین و یکون
الزق منهما علی جملة الانبوبة و سد
راس الجزء الاصغر بلحام قوی لئلا یدخله
الهواء یکون له تحت الزق فی موضع
لا یدخله المقعدة منفذ یخرج منه
الریح فاذا استعملت الحقنة و حصرت
بقوة الریح عادة الریح و خرجت من
الذی لا یدخله الحقنة فاستقر الحقنة
استقرارا جیدا الان ال[illegible] التی تعود
بها الی خارج فلا تحوج القیام بسرعة
و ترجمهٔ کلام شیخ آنست که اما انبوبهٔ محقنه یعنی نیچهٔ
آلت حقنه پس بهترین شکلی که ذکر کرده اند از برای
آن اطبای اوائل آن است که بوده باشد آن
انبوبه بتحقیق دائره آن منقسم بدو قسم یک قسم ثلث
آن دائره و قسم دوم دو ثلث آن دائره و گردانیده
شده باشد میان این دو قسم مختلف المقدار
از اول آخر حجابی از جسدی که فرا گرفته شده از آن

جسد انبوبه محقنه که وصل نموده باشند آن حجاب را
بآن انبوبه وصل نمودن محکم شدید پس گردیده باشد آن
حجاب میان دو جزو مختلف انبوبه و خلنجیه که بر سر آن
انبوبه نصب کرده میشود باید که اندام تمام آن نیچه باشد
و باید که مسدود کرده شده باشد سر جزو اصغر یعنی آن
طرفیکه خلنجیه بران نصب کرده شده بلحیم قوی
تا داخل آن نگردد هوا و باید که بوده باشد از برای
آن جزو اصغر تحت موضعی که خلنجیه بآن نیچه نصب
شده در موضعی که نمیگردد آن نیچه در مقعده و داخل
مقعده نمیشود منفذی که بیرون آید از آن منفذ ریح
پس هرگاه استعمال کرده شود حقنه و حصر گردد به
قوت ریح بر گردد و بیرون رود از راهی که حقنه داخل
آن راه نمیشود پس قرار گیرد حقنه در امعا استقراری نیکو
بجهت آنکه ریح بر میگرداند حقنه را بخارج و محتاج میگرداند بقیام
از برای تبرز بسرعت و اما آلت حقنه کردن که معمول
اطبای روم و فرنگ است آن است که محقنه را بشکل
آلت زراقه که آن را به فارسی آب زدک و بهندی
پچکاری میگویند میسازند ولیکن بسیار بزرگ که
گنجایش آن مقدار از مطبوخ که یک دفعه بآن حقنه
باید نمود داشته باشد بلکه قدر زیاده و لوله سر آن
که بر دبر می نهند باید که آن مقدار گشاده باشد که
چیزی که بحجم خنصر طفلی باشد در آن داخل تواند شد
پس آن مقدار مطبوخ را که بیکدفعه بآن حقنه
نموده در آن کشیده سر آن را بر دبر نهاده مطبوخ را
تیز رق بمعای مستقیم میگردانند و از برای حقنه در
قبل نیز بآن شکل میسازند لیکن کوچک تر و از اطبا
بعضی محقنه را بشکل شمع میسازند لیکن آن انبوبه
شمع را که در دخول دبر میگردانند کج میسازند بآن شکل
و کسی را که حقنه میکنند بر پهلو خوابیده سر کج انبوبه را
بر دبر آن نهاده مقدار از مطبوخ که بیک دفعه بآن
حقنه کرده میشود در جرعه دان کرده از او به جرعه دان
اندک اندک مطبوخ را در محقنه میریزند که داخل شود
در معای مستقیم و ریح بر آید زیرا که اگر تمام آن را و یا

بسیاری ازان را بیک دفعه محقنه بریزند بر بچی که در معای
مستقیم است مانع داخل شدن مطبوخ میگردد بمعا
و چون تمام مقداری از مطبوخ که بیک دفعه بآن حقنه
کرده میشود داخل معا شد محقنه را از دبر برداشته
صبر میکنند تا انچه بدان حقنه شده برگردد پس اگر محتاج
بدفعه ثانیه و ثالثه نیز میباشد بعد از برگشتن هر دفعه
دفعه دیگر بدستور مذکور بعمل می آورند و این طریق
معمول عاملان حقنه اهل فارس ست و اهل عراق
و خراسان پس ایشان محقنه را باین نحو میسازند که
انبوبه که بحجم خنصری باشد و دولچه را از چرم خام بر سر آن
نصب میکنند بنحوی که هیچ منفذ میان انبوبه و دولچه نباشد
و مقداری از مطبوخ که به یک دفعه بآن حقنه باید نمود
در دولچه ریخته سر دولچه را بهم آورده بفشارند تا تمام
مطبوخ در معای مستقیم داخل شود و بعضی گفته اند که
انبوبه محقنه باید که بقدر یک شبر باشد و اگر محقنه حاضر
نباشد مثانه گاو را بمقدار حاجت دران نفخ دمیده
بدست کوبیده بزرگ کرده بر سر آن انبوبه بسته دران
مثانه دوا پر کرده انبوبه را بر مخرج غائط گذاشته مثانه
پر دوا را فشارند تا تمام دوا بقدر مطلوب داخل معا
شود پس انبوبه را بر آرند و مریض زمانی بطرف میل
علت بخوابد پس چون تقاضای حاجت شود برخیزد
و قضای حاجت نماید و اگر تقاضا نشود نیز برخیزد
و دفع آن به تبرز و غیر آن نماید و این سهل و آسان
است در جائیکه محقنه نباشد مانند بلاد هند و بنگاله که
عمل حقنه معمول نیست اما طریق حقنه کردن پس بر
عامل حقنه لازم است که تامل کند درین معنی که وجع
در کدام موضع است پس اگر بوده باشد وجع مائل
بناحیه پشت حقنه کنند علیل را حالکونی که بوده باشد
مستلقی و این بهتر است از برای کسیکه بوده باشد آنرا
قولنج بمشارکت کرده و اگر وجع بوده باشد مائل بناحیه
قدام باید که حقنه کرده شود علیل حالکونی که بوده باشد
علیل بارک و بالجمله حقنه کردن حالکونی کسی را
که حقنه میکنند بوده باشد بارک یعنی زانو بر زمین و سرین
بلند و برداشته بهتر میسر است حقنه بمعای مستقیم و گاهی حقنه
کرده میشود حالکونیکه خوابیده به پهلوی چپ باشد
و بالجمله هر کس را که حقنه کنند بهتر آنست که بعد از آن
که محقنه را از دبر او برداشته به پشت بخوابند و باید که
سر انبوبه را که بمقعده می نهند چرب نمایند و بعضی
مردم را صواب آنست که خنصر را به قیروطی چرب کرده چند
مرتبه در دبر او داخل کنند تا دبر او گشاده گردد
و باندازه انبوبه گردد و بعضی نیستند محتاج باین عمل و
بعضی گفته بهترین اوضاع کسی که آنرا حقنه می کنند
آن است که به پشت بخوابد و پس آنست که بخوابد
بجانب وجع. مقدمه هفتم در ذکر ترکیب حقنه های
مسهله و غیر آنها بدانکه ترکیب حقنه های مسهله قریب
است بترکیب مطبوخات مسهله و انداخته می شود
در حقنه ها سر دارو همچنانکه در مطبوخات مسهله و لیکن
باید دانست که مسهلات بعصر را چون صبر و هلیله جات
در حقنه ها داخل نمی توان نمود چنانچه بعضی از ادویه
حقنه ها را در مطبوخات داخل نمی توان کرد چون
زهره گاو و بعضی گفته اند که داخل نمودن افتیمون
و غاریقون و سقمونیا و ریوند چینی در حقنه ها خالی از
غائله نیست فاما استعمال کرده اند و در اکثر نسخه های
متقدمین و متاخرین داخل هستند و شحم حنظل در حقنه
اگرچه همه اطبا داخل نموده اند فاما بهتر آن ست که
داخل نکنند و حکیم میر محمد مؤمن در تحفة المؤمنین گفته
که انچه بعضی اطبا گفته اند مسهل بعصر را در حقنه ها
جائز نیست که داخل نمایند اصلی ندارد زیرا که عصر
در فوهات مجاری و عروق ضیقه است نه در فضا
جواب آنست که فضا مکان مملو از هوا را گویند و
این معنی بدیهی ست که تاثیر دوا در فضا نمی باشد
مگر بواسطه عضوی که فضا دران عضو است و
تاثیر عصر در عضو البته می باشد و در فوهات و عروق
ضیقه آن پس آن بنا بر قول حکیم اعتماد نمودنی لیکن
باطل و لاطائل که آورده و مولانا نفیس کرمانی
در شرح اسباب مسهلات بعصر را چون صبر و هلیله جات
در حقنه ها داخل کرده لاکن التفاتی به عمل او نباید کرد
و آقسرائی گفته که ترکیب حقنه قریب است بترکیب
مطبوخات الا آنکه داخل کرده نمیشود در حقنه ها
مسهلات بعصر مانند هلیله جات و صبر چنانکه داخل کرده
نمیشود در مطبوخات مشروبه مزلقات و بسیاری از
جالیات مانند املاح و بورقات و بسیاری از روغن ها
و محرر میگوید چون عمل حقنه ها اکثر به تلیین و تفتیح و استلاع
امعا و تنقیه و اذابه و ترقیق و تزلیق فضول و اخلاط
یابسه محتبسه غلیظه مجتمعه در امعا و معده است و مقصود
از استعمال آنها نیز همین امور و دفع آنهاست و فعل
ادویه مسهله بعصر منافی غرض مطلوب است باعتبار
قبض که لازم آنهاست پس اگر داخل نکنند بهتر و
اولی است و بدانکه حقنه های مسهله یا می باشند لینه که
استعمال کرده میشوند در حمیات حاره و اورام حاره در
احشا و یبوست سفل و فراگرفته میشود حقنه لینه از چیزهائیکه
اسهال کنند به تلیین و ازلاق و جلا چون گل بنفشه و
خطمی و آرد جو و نخاله گندم و نیلوفر و عناب و سپستان
و برگ چغندر و برگ کاسنی و خبازی و اصل السوس
و حسک و تخم کتان و زبیب منقی و مانند اینها که حقنه
کرده میشود بمطبوخ بعض اینها یا بکل بحسب حاجت
سازج یا سر دارو چون فلوس خیار شنبر و شکر سرخ
و ترنجبین خراسانی و شیرخشت و با ادهان بارده رطبه
و آبکامه نبطی رقیق و همین حکم دارد حقنه کردن با ادهان
بارده رطبه چون روغن بنفشه و روغن کدو و روغن
نیلوفر و روغن بادام شیرین و روغن گل سرخ و کنجد
و آب گرم با اندکی نمک طعام که بقوت جلا اعانت
بر فعل ادهان مزلقه نماید و باید که زیاده کرده شود در
قولنج بارد تخم کلم و اکلیل الملک و بابونه و بوره ارمنی
و یا حقنه مسهله حاده است که استعمال کرده میشود
در قولنج بارد و صرع و سبات و مانند اینها و حقنه
حاده فراگرفته میشود از ادویه ملطفه و از ادویه که
اسهال آنها به تذویب و تحلیل باشد مانند قنطوریون
دقیق و سداب و برنجاسف و فودنج و مشکطرامشیع و

تربد و بسفایج و اکلیل الملک و بابونه و اسطوخودوس و
شبت و بزر القرطم و حلبه و صعتر و خردل و شهدانه و تخم
کرفس و زیره و انیسون و مرزنجوش و سعتر و حب الخروع
و برگ کلم و تخم کلم و تخم رازیانه و برگ انجیر و انجیر و مویز
بیدانه و مانند اینها از محللات فربه که حقنه کرده می شود
و بمطبوخ بعض آنها یا بمطبوخ کل اینها و یا به مطبوخ
امثال اینها ساذج یا باسر دارو چون شحم حنظل و نمک
هندی و طعام و بوره ارمنی و محموده و مقل ازرق
و جاوشیر و سکبینج و اشق و عسل و فانیذ و آنچه مانند
و مانند اینها و نیز حقنه کرده میشود با دهان حاره مانند
زیت و زنبق و خیری و بادام تلخ و تخم کتان و ماء العسل
و فانیذ و مری به تنهائی یا با سردارو مانند تربد
و شحم حنظل و ملح هندی و سکبینج و مقل و خیارشنبر
و اشق مانند اینها و یا می باشد حقنه مسهل متوسطه
و آن می باشد مرکب از اجزای حقنه لینه و حقنه
حاده و غیر حاده و بدانکه در هر قسم از اقسام ثلثه رعایت
مقدار حاجت و سهولت علت و صعوبت آن و
ضعف شخص و قوت آن و اقتضای مزاج و وقت
چنانچه در قوانین کلیه استفراغات و قوانین کلیه
مرکبات ذکر شد لازم ست و بدانکه هرگاه ترکیب
کرده شود حقنه از برای اوجاع مفاصل و عرق النسا
لازم است که زیاده کرده شود بر اجزای آن اجزای
ملطفه مانند عاقرقرحا و زنجبیل و جاوشیر و حب الغار و
مرزنجوش و اصل بیخ کبر و مسهلاتی که مخصوص میباشد
بمفاصل چون سورنجان و بوزیدان و ماهی زهره
و امثال اینها و اگر از برای اخلاط سودا ادویه باشد باید
که داخل کرده شود در مطبوخ مسهلات سودا چون
افتیمون و اسطوخودوس و بسفایج و بادرنجبویه و
مانند اینها و اگر از برای کرم امعا باشد ادویه قاتل
دیدان مانند شحم حنظل و تربد و نمک هندی و نطرون
و آب برگ شفتالو و ساق بیخ توت و قشور رمان
و قطران به تنهائی و روغن زیت داخل نمایند و اگر
از برای برودت رحم باشد باید که ادویه عطریه مخصوصه
بر رحم و جبادت آن از ادویه ملطفه ملینه چون آشنه
و نمام و سنبل الطیب و اظفار الطیب و مانند
اینها و از دهان روغن نرگس و روغن حب القرع
و روغن حبة الخضرا و روغن بزرکتان و زیت و
روغن بادام تلخ و گردگان و روغن گاو و امثال
اینها باید که داخل کرده شود و همچنین میعه سائله
و مقل ازرق و بدانکه حقنه که از برای رحم است هم
در قبل و هم در دبر حقنه کرده میشود و اگر از برای
اورام بارده کلیه و مثانه باشد امثال همین ادویه
که از برای برودت رحم ذکر شد بالعابات حاره
چون لعاب حلبه و لعاب بزرکتان داخل کرده
می شود و نیز بدانکه حقنه کرده میشود در قولنج
ریحی با دهان کاسرة الریاح فقط مانند روغن
سداب و روغن زنبق و نرگس و سوسن و جند بیدستر
و مانند آن و در سوء مزاج امعا و ضعف آنکه از
برودت باشد گاه می باشد با ادویه مبدله مزاج
امعا و مقویه آنها مانند روغن گل سرخ و روغن
بابونه مقدار ده درم تا بیست درم از هر یک و حقنه کرده
میشود بآن و از برای تنقیه امعا [illegible] باشد
که حقنه کرده میشود بآب برگ چقندر و اسفاناخ
و یا بآب نمک فقط و این اول حقنه ایست
که استاذ البقراط از فعل مرغی که ماهی بسیار خورده
پس بمنقار خود آب دریا را در دبر خود حقنه کرده
از برای رفع امتلای بطن که او را حادث از
بسیاری خوردن ماهی شده بود تا دفع شد آنچه
در بطن او بود و شفا یافت چنانچه ذکر یافت
پس استاذ البقراط استنباط کرده که حقنه بآب بحر
و یا بآب نمک نافع ست برای تنقیه امعا و وجع
بطن و اگر از برای تسمین بدن و کلیه باشد باید که
حقنه کرده شود با مراق و ادهان لزجه و اگر از
برای باه باشد طبخ میکنند و در امراق مانند خطه
و روس و اکارع بعضی حیوانات مناسبه و خصیه
خروس و ادویه باهیه و اضافه می کنند با آنها
ادهان حاره را وقتیکه ضعف باه از برودت باشد
و حقنه میکنند بآن و اگر حقنه از برای سحج و قروح امعا
و اسهال و زرف خون از امعا باشد حقنه میکنند
بطبیخ حبوب قابضه مانند برنج و جاورس و عدس و جو بریان
نیم کوفته بمقدار چهل درم از مطبوخ آنها یا بعضی از ادویه
قابضه چون آرد بلوط و عفص و جلنار یا با زرده تخم
مرغ که در سرکه پخته و در روغن گل حل کرده باشند
و صمغ عربی و نشاسته که هر دو را بریان کرده باشند و
گل ارمنی و اقاقیا و سفیداب ارزیز و کاغذ سوخته
و امثال اینها که قوام آن فی الجمله غلیظ و نیمگرم باشد
و مقدار این ادویه سه درم باشد یا بقدر حاجت و
اگر با سحج وجع شدید باشد مخدری چون اندکی افیون
با مصلح آن اندکی زعفران داخل میکنند و اگر
از برای زرف خون باشد با مطبوخ ادویه یابسه
قابضه زرده تخم مرغ مشوی در سرکه یا در روغن گل
و مانند آن کهربا و بسد سوخته و دم الاخوین و دقاق
کندر و طراثیث و عصاره انجبار و رب دردی کز
بزرنامند بفارسی و امثال اینها میکنند و مقدمه
هشتم در ذکر قول کلی که شیخ دائود باعتقاد خود در
حقنه آورده و اکثر آنها موافق قوانین کلیه عقلیه و
اقوال متقدمین نیست بدانکه گفته که استعمال کرده
میشود حقنه هرگاه بوده باشد مرض در عضوی
از اعضای سفلی خواه آن مرض در آن عضو اسفل
مستقر باشد مانند قولنج یا صعود کرده بشرکت مرض
عضوی اسفل با عضای عالیه و بقید اخیر داخل
میشود مانند دوار و سدر پس بدرستیکه دوار و سدر
از امراض دماغی ست و دماغ از اعضای عالیه
است و حقنه میکنند در علاج آنها بجهت آنکه ابخره
که سبب دوار و سدر است از کلیه و طحال ست
و کلیه و طحال از اعضای سفلیه است پس در
حقیقت دوار و سدر در تحت امراض کلیه و طحال
است میفرمایند که نیست این قول موافق عقل
و اقوال اطبا اما نبودن آن موافق عقل پس

باین جهت است که قول آن بعض اطبا که استعمال حقنه ها
در امراض اعضای سفلی بغیر دلیل ست و آنچه را
عقل حاکم است آنست که حقنه های مسهل و ملین را
دو فائده است یکی اسهال دوم اماله و اگر چه این معنی
حق ست که قوت اسهال حقنه بدفع مواد اعضای
عالیه نمیرسد بلکه منحصر است اسهال آن بدفع مواد
اعضای سفلی ولیکن استعمال آن موجب اماله
جذب از اعضای عالیه میباشد جذبی نیکو زیرا که
هر چه نرم گرداند سفل امعا را و بازلاق دفع کند و
بقوت اسهال دفع فضول ز اعضای سفلی نماید
بضرورت محال بودن خلا و اتصال رطوبات بدن
بیک دیگر جذب کرده میشود مواد و فضول از اعالی
باسفل و باین معنی تصریح کرده اند جمیع اطبا که حقنه
جذب میکند از اعالی باسافل یعنی جذب میکند
از اسافل با عالی و لهذا استاذ البقراط امر کرده در
اورام دماغی باستعمال حقنه و منع کرده در امراض
سر از استعمال معقی مگر آنکه مرض سر بمشارکت معده
باشد و باین معنی که حقنه جذب از اعالی میکند اشاره
در حدیث نبوی صلعم وارد شده چه آنحضرت فرموده
اند که حقنه دوائی ست و لیکن کلان میگرداند بطن را
و دلیل بر آنکه این حدیث اشاره است بآنکه حقنه
جذب میکند از اعالی آنست که هرگاه حقنه منقی اسافل
باشد از غیر جذب از اعالی می باید که هزل البطن باشد
ولیکن چون تنقیه فضول بطن میکند و بدل آن از
اعالی جذب میکند حالکونیکه بطن از فضول پاک
شده موجب عظم آن میگردد و آنچه شیخ داود گفته
که دوار و سدر مطلقا از ابخره کلیه و طحال ست
غیر صحیح و توهمی باطل ست زیرا که اگر چه این دو مرض
گاهی بسبب ابخره کلیه و طحال حادث میگردد و لیکن
نیست کلیه بجهت آنکه اصل آنست که سبب آن
هر دو در نفس دماغ باشد و یا باشد که بمشارکت
معده یا از اسباب دیگر باشد غیر مشارکت ابخره کلیه
و طحال چنانچه در مبحث اسباب دوار و سدر مفصل

مذکور ست پس آنچه گفته که مطلق دوار و سدر بر
بسبب ابخره کلیه و طحال ست غیر صحیح است و نیز
گفته که شرط است در استعمال حقنه که بوده باشند
اعضاے رئیسه صحیح و قوی پس نمی باید که حقنه
کرده شود در مرض و ضعف عضوی از اعضاء
رئیسه و این قول نیز غیر صحیح است بدو وجه اول
آنکه هرگاه بوده باشد صاحب مرض اعضاء رئیسه
و صاحب ضعف اعضاے رئیسه محتاج به تنقیه
و به نقض خلط بالضرورت حقنه با افضل است
از استعمال مشروبات مسهله زیرا که نمیگردد حقنه
ملاقی اعضای رئیسه و نمیرسد از سمیت
ادویه مسهله واقعه در حقنه بقلب و کبد بسیار
چنانچه ملاقی می گردد ادویه مشروبه و میرسد اثر
سمیت ادویه مسهله واقعه از مشروبات بقلب
و کبد و با وجود آنکه نمیرسد ضرر ادویه حقنه بآنها
جذب میکند مواد آن اعضا را و اماله مواد از آن
اعضا میکند و موجب صحت آن اعضا می گردد
پس استعمال حقنه در امراض آن اعضا بهتر
است از استعمال مسهلات و مقیات مشروبه
و وجه دوم آنکه حقنه جذب میکند مواد و فضول
اعالی بدن را چنانکه ذکر شد پس هرگاه مرض
در اعضای رئیسه عالیه باشد و ضعف بسبب سوء
مزاج مادی بالبدیهة حقنه جذب میکند
ماده آنرا باسافل و اماله ماده آن می کند و
ظاهر است که هرگاه جذب و اماله کرده شود
ماده عضو مریض ضعیف بموضعی دیگر موجب
زوال مرض و ضعف آن میگردد بجهت ازاله
سبب مرض و ضعف که ماده فاسده است و
چون از آن دور شد مرض ضعف آن دور میگردد
زیرا که زوال سبب سبب زوال مسبب است
و شیخ رئیس در قانون تصریح باین نموده که از
فواید حقنه جذب از اعضای رئیسه عالیه است
مگر آنکه حقنه های حاده می باشند مضعف کبد

و نیز شیخ داود گفته که واجب ست که دافع شود
حقنه در وقت اعتدال و نباید که حقنه کرده شود در
گرمی روز و نه در سردی و این قول نیز صحیح نیست
زیرا که شیخ رئیس گفته که افضل وقت حقنه وقت
سردی هوا است و گفته که وقت های لائق بر آن یعنی
وقت حقنه دو وقت بارد است از روز که صبح و
شام باشد یا دو فصل بارد است از سنه که زمستان
و خریف باشد تا نگردد موجب کرب و اضطراب و
غشی و نیز از شان حقنه است جذب اخلاط محتقنه و
در وقت سردی میباشد اخلاط محتقنه بخلاف وقت
گرمی و وقت اعتدال که نمیشوند اخلاط محتقنه و از این
جهت است که شیخ رئیس منع کرده از رفتن بحمام
پیش از حقنه و حقنه کردن بعد از حمام زیرا که از شان
حمام است بحرکت در آوردن اخلاط و تفریق و
تحریک اخلاط بظاهر بدن و از شان حقنه است
جذب و اخراج اخلاط حقنه و نیز گفته اند که خطر حقنه
بسیار است و واجب ست تحری و اجتناب و در آنها
و این نیز توهمی باطل ست چه موافق احادیث
و اقوال اطبا حقنه دوای کثیر النفع و بیخطر ست
بخلاف ادویه مسهله مشروبه و مقیات که نیستند
خالی از اخطار زیرا که از سمیت و حدت ادویه
مسهله واقعه در حقنه نمیرسد باعضای شریفه و
رئیسه مثل معده و قلب و دماغ بلکه تجاوز نمیکند از
امعا و میباشد امعا از اعضای خسیسه ضعیف الحس
و نمی باشد در امعا معدن قوتی ضروری پس نمیگردند
متاثر و متاذی از آن ادویه تاثیری معتد بخلاف
معده و قلب و دماغ که معده عضوی ذکی الحس لطیف
است و اعضای رئیسه معدن قوتهای ضروری
میباشند پس از مرور ادویه مسهله مشروبه و مقیه
بسیار متاذی و متاثر می گردند پس در مسهلات
مشروبه و مقیات خطر است بخلاف حقنه و نیز در
احادیث نفع حقنه و قلت خطر آن وارد است
و نیز اقوال اطبا جمیعا دال ست بر آنکه خطر حقنه

کمتر است از خطر مسهلات مشروبه و حقنات ۔

فصل فی ذکر بعض نسخ الحقن

حقنهٔ مسهلهٔ باردهٔ قلمی فرموده اند که از تجنیس
دستور العمل ست از حضرت علامی رئیس الاطباء والد
ماجد فقیر میر محمد هادی علوی شیرازی خراسانی الاصل
قدس سره مستعمل در امراض حاره صنعت آن آب
برگ کلم آب برگ چغندر از هریک یک دسته سبوس
آرد جو یک کف گل بنفشه گل نیلوفر عنب الثعلب
پر سیاوشان گل خطمی سفید تخم خیارین تخم خربزه تخم
کاسنی تخم خبازی پوست بیخ کاسنی بیخ رازیانه اصل
السوس از هریک ده مثقال عناب ده دانه
سپستان بست دانه مجموع را در یک من تبریز آب
بجوشانند آن مقدار که ثلث آب بماند صافی نموده
شیرخشت خراسانی ترنجبین از هریک ده مثقال
فلوس خیار شنبر پانزده مثقال دران حل کرده باز صاف نمایند
و روغن بادام شیرین یک مثقال روغن گل سرخ
روغن کدو آبکامه نبطی رقیق از هریک ده مثقال
نمک طعام یک مثقال ریوند چینی یک درم سوده
سردار نموده اولا یک مرتبه با آب نمک که نمک آن
بسیار کم باشد حقنه نمایند پس مطبوخ را چهار حصه نموده
بچهار دفعه حقنه نمایند و هر مرتبه که حقنه شود تا بر نگردد
دفعهٔ دیگر حقنه نکنند و اگر مرتبهٔ اول که حقنه کرده شود
دیر برگردد اندکی نمک را بیفزایند و مطبوخ را اندک
کمتر نمایند و اگر زود برگردد قدری نمک را کم کنند و
گرمی آنرا مائل باعتدال نمایند که دیر برمیگردد و
باید که سه ساعت از غروب مانده شروع نمایند که ربع
روز تمام شده باشد و بعد از مغرب شروع کنند که
قریب بنصف شب باتمام رسد ✠ حقنهٔ باردهٔ لینه
این نیز بطریق دستور العمل ست ✠ صنعت آن سر
بنفشه خبازی اکلیل الملک از هریک دو مثقال
و نیم جو مقشر عنب الثعلب مغز حب القرطم از هریک
پنج مثقال جوشانیده صافی نموده خیار شنبر پنج
مثقال ترنجبین شیرخشت از هریک ده مثقال
دران حل کرده صافی نموده روغن بادام شیرین ده
مثقال اضافه نموده دو بار آن حقنه نمایند و شرط
آنست که هر بار پنجاه مثقال تا شصت مثقال
باشد و کمتر از پنجاه مثقال خوب نیست و هرگاه که
حرارت مفرط نباشد سنای مکی چهار مثقال گل بابونه
خار خسک از هریک دو مثقال اضافه مطبوخ نمایند
و بورهٔ ارمنی سوده یک درم بران پاشیده حقنه
نمایند و چون احتیاج بحقنه شده باشد در بعض
امراض مانند صرع و سکته و لیثرغس و مفاصل
مزمنه و امثال اینها این حقنهٔ حاده حقنه نمایند
صنعت آن اسطوخودوس تربد سفید مجوف مغز
حب القرع قنطوریون دقیق شبت سورنجان
از هریک دو مثقال سنای مکی چهار مثقال غاریقون
سفید یک مثقال مغز حب القرطم سه مثقال عناب
ده دانه سپستان بست دانه بسفایج فستقی سه
مثقال جوشانیده صافی نموده خیار شنبر پانزده
مثقال شکر سرخ پنج مثقال دران حل کرده باز
صافی نموده روغن بادام شیرین ده مثقال
اضافه نموده همگی آب را دو حصه نمایند و در یک
حصه مقل ازرق دو دانگ بورهٔ ارمنی یک مثقال
جاوشیر یک دانگ داخل کرده حقنه نمایند و اگر
قوی تر خواهند شحم حنظل جند بیدستر از هریک یک
دانگ اضافه نمایند و اگر حرارت در نهایت
افراط باشد بر اجزای حقنهٔ اول بعد از صافی نمودن
یک پیاله لعاب بزرقطونا و روغن کدو اضافه
نمایند و باید که اجزا را در سه صد مثقال آب بآتش
ملایم بپزند تا بصد مثقال برسد بعد از ان صافی
نموده دو حصه نمایند هر حصه پنجاه مثقال و هرگاه
آب حقنه دیر برگردد بقدر نصف آب اول باز
باید ریخت تا آب اول را بیاورد ✠ حقنهٔ مسهلهٔ
بارده از حکیم محمد فاضل قرشی نافع از برای امراض
حاره ✠ صنعت آن برگ چغندر یک دسته لطیف
جو مقشر سنای مکی گل بنفشه تخم خطمی سفید تخم
خبازی از هریک یک کف اصل السوس یک مثقال
سپستان سی دانه جوشانیده صافی نموده پس فلوس
خیار شنبر پانزده درم شکر سرخ هفت درم دران حل
کرده تا عسل خیار شنبر تمام جدا شود پس بپالایند
و روغن بادام شیرین یک مثقال روغن کنجد
هفت درم بورهٔ ارمنی یک درم سردار نمایند و
اگر نبوده باشد حمی قوی ربع درمی سقمونیا داخل
نمایند و سزاوار آن است که بوده باشد مقدار آن
نصف رطلی و زیاده بران نباشد مگر اندکی تا مزاحمت
با معاء و قاق و معده نرساند پس مورث غشی گردد
بوده باشد نیم گرم مائل بحرارت ✠ حقنهٔ مسهلهٔ باردهٔ
دیگر طبع بگشاید و همه بیماری های گرم را سودمند باشد ✠
صنعت آن سنای مکی هفت درم عناب سپستان از
هریک سی دانه جو مقشر نیمکوفته ده درم گل خطمی سفید
اکلیل الملک سبوس گندم حسک نیمکوفته از هریک یک
کف گل بنفشه پنج درم انجیر زرد ده دانه همه را در سه
رطل آب بجوشانند تا یک رطل رسد صافی نموده شکر سرخ
روغن کدو روغن بنفشه آبکامه از هریک ده درم
اضافه نموده برهم زنند و نیم گرم بدو دفعه حقنه نمایند
حقنهٔ مسهلهٔ دیگر نافع در امراض مرکبه ✠ صنعت آن
آب چغندر شصت درم فلوس خیار شنبر پانزده درم شکر
سرخ هفت درم دران حل کرده بپالایند و روغن کنجد
هفت درم بورهٔ ارمنی یکدرم سوده اضافه نموده حقنه
نمایند و این استفراغ بلغم مخلوط بصفرا کند و اوجاع
ظهر بلغمی و اوجاع ظهر مرکب از بلغم و صفرا را نافع باشد
حقنهٔ مسهلهٔ دیگر نافع از برای امراض بارده بلغمیه و اغیره
صنعت آن صعتر فارسی اسطوخودوس از هریک پنج
مثقال سنای مکی چهار مثقال سبوس گندم کفی گل بنفشه
ورق گل سرخ از هریک دو مثقال و نیم عود الصلیب
دو دانگ مویز منقی بست دانه جوشانیده صافی
نموده شکر سرخ دو استار روغن گل سرخ پنج استار بورهٔ
ارمنی سوده نیم درم داخل کرده بعمل نمایند ✠ حقنهٔ
مسهلهٔ دیگر که همین نفع دارد ✠ صنعت آن آب برگ چغندر

چهل درم روغن کنجد آبکامهٔ رقیق از هر یک بست درم
ممزوج کرده حقنه نمایند + حقنهٔ مسهله حاده منقول از
قرشی استفراغ بلغم کند و قولنج واوجاع ظهر بلغمی را نافع
بود + صنعت آن آب برگ چغندر یک صد درم بجوشانند
دران بسفایج فستقی سنا مکی قنطوریون دقیق از هر یک
شش درم مویز طائفی منقی از حب هفت درم و بپالایند
پس مغز فلوس خیار شنبر پانزده درم عسل مصفی ده درم
دران بمالند تا تمام عسل فلوس خیار شنبر جدا شود
مرتبهٔ دیگر بپالایند پس بورهٔ ارمنی محموده از هر یک
ربع درمی سوده سردار نموده برهم زنند و بآن حقنه
نمایند + حقنهٔ حاده جالینوس این حقنه بادهای غلیظ
را تحلیل دهد و فالج ولقوه وصرع وسکته وامثال
اینها را سود دارد + صنعت آن حلبه بزرکتان از
هر یک ده درم انجیر زرد ده دانه حب القرطم مقشر نیم
کوفته بست درم برگ خروع سی درم مغز حب القرطم
ده درم سداب هشت درم برگ اسپست سی درم سبوس
گندم بست درم مغز بادام تلخ مقشر نیم کوفته پنجدرم
پستان اصل السوس ریشه خطمی از هر یک نیم رطل
همه را در ده رطل آب بجوشانند تا بسه رطل رسد پس
بپالایند و در هر رطلی از ان مقل ازرق دو درم سکبینج
یک مثقال جاوشیر دو درم اشق یک مثقال حل کنند
پس باز صافی نموده روغن ناردین ده درم عسل مصفی
یک اوقیه و نیم آبکامه مرد دو اوقیه و نیم اضافه نموده برهم
زنند تا آمیخته شود پس بگرم سه دفعه حقنه نمایند +
حقنهٔ حادهٔ دیگر اصحاب سکته وصرع وفالج وقولنج
بلغمی را سود دارد + صنعت آن شحم حنظل قنطوریون
دقیق نانخواه شبت حلبه سداب از هر یک کفی در یک
من آب بجوشانند تا بنصف رسد یعنی یک رطل بماند
و بپالایند پس سکبینج ده درم زهرهٔ گاو دو درم دران
حل کرده عسل مصفی ده درم روغن بادام تلخ یک
اوقیه اضافه نموده بورهٔ ارمنی هفت درم سوده
داخل نموده حقنه نمایند + حقنهٔ حادهٔ قلمی فرموده اند
که از تالیف قدوة الاطبا والد استاذ فقیر قدس سره

است نافع از برای جمیع امراض بلغمی چون صرع وسکته و
فالج ولقوه وسبات وقولنج ووجع خاصره وبرد رحم
وامثال اینها + صنعت آن برگ کلم برگ چغندر برگ
کرفس از هر یک دسته آب اینها را گرفته سبوس گندم
آرد جو از هر یک کفی لسان الثور بادرنجبویه بسفایج
فستقی اسطوخودوس قنطوریون دقیق زوفای خشک
تربد سفید زنجبیل اکلیل الملک اشق شحم حنظل عنب
الثعلب پرسیاوشان پوست بیخ کبر بیخ کرفس بیخ
بادیان اصل السوس پوست بیخ کاسنی تخم خربزه
حاشا گل بنفشه گل خطمی تخم خبازی اذخر مکی افتیمون
رومی کمافیطوس کمازریوس حلبه سورنجان از هر یک
ده مثقال انجیر زرد عناب سرخ اصفهانی از هر یک ده
دانه مویز منقی سپستان از هر یک بست دانه سنا مکی
چهار مثقال مجموع را در یک من و نیم تبریزی آب بجوشانند
تا نیم من یعنی سه صد مثقال صیرفی آب بماند پس
صافی نموده فلوس خیار شنبر پانزده مثقال شیرخشت
خراسانی ترنجبین گلقند آفتابی از هر یک ده مثقال
دران حل کرده بپالایند آبکامهٔ رقیق روغن گل سرخ
روغن بابونه از هر یک ده مثقال روغن ناردین
روغن حب الخروع روغن بادام تلخ از هر یک چهار
مثقال ریوند چینی سوده یک درم بورهٔ هندی
نمک طعام سوده از هر یک یک مثقال سردار نموده
اول مرتبه یک دفعه بآب و نمک حقنه نمایند پس
چهار مرتبه بآب مطبوخ مذکور نمایند تا هر دفعه برگردد
دفعه دیگر حقنه نمایند + حقنهٔ حاده دیگر که قولنج و
اوجاع مفاصل بارده و آلام رحم و امراض دماغی و
عصبانی بارده را نافع است + صنعت آن غنچه
گل سرخ گل بنفشه بزرکتان حلبه شحم حنظل بابونه مغز
حب القرطم شبت برگ کلم سورنجان جوشانیده
بپالایند و فلوس خیار شنبر گلقند دران حل کرده
باز بپالایند پس روغن حب الخروع داخل کرده
بورهٔ ارمنی نمک هندی سوده سردار نموده
برهم زنند تا نیکو مخلوط شود پس حقنه نمایند + حقنهٔ حاده

دیگر درد پشت وسردی رحم واعضاء سفلی را سود مند
بود و رطوبات و حیض را فرود آورد + صنعت آن
نانخواه تخم بادیان تخم کرفس بزر سیساليوس از هر یک
دو درم حلبه حسک بابونه شبت از هر یک هفت درم
همه را در سه رطل آب بجوشانند تا به یک رطل برسد
صافی نمایند پس بگیرند اشق مقل ازرق از هر یک
پنجدرم جاوشیر یکدرم نیم کوفته در آب بیخ گرم حل
نمایند پس جندبیدستر بورهٔ ارمنی از هر یک یک
درم سوده داخل کرده عسل مصفی یک اوقیه و نیم
روغن کنجد روغن ناردین از هر یک ده درم داخل
نموده حقنه نمایند حکیم میر محمد مؤمن گفته که اگر این
حقنه را از برای برودت رحم و احتباس حیض استعمال
نمایند باید که در قبل حقنه و تا ممکن باشد امساک
آن کنند که زود دفع نشود + حقنهٔ حاده نافع از
برای تشنج عصب وامثال اینها از امراض بارده دماغی +
صنعت آن بابونه شبت مرزنجوش حرمل حب القرطم
حلبه بزرکتان برگ چغندر سبوس گندم شحم حنظل قنطوریون
مغز حب الخروع دقیق اسطوخودوس از هر یک کفی
انجیر زرد ده دانه جوشانیده صافی نموده عسل مصفی
هفت مثقال روغن زیتون آبکامه که آنرا مری گویند
از هر یک هفت مثقال اضافه نموده حقنه نمایند +
حقنهٔ حادهٔ دیگر قلمی فرموده اند که از سید الحکما و استاذ
الوری والد ماجد فقیر است قدس سره العزیز نافع
از برای امراض باردهٔ بلغمیه کلیه ومثانه و رحم و
استرخاء اعضای سفلی واسترخای قضیب و رحم و
فضول و رطوبه فرود آورد و ادرار حیض نماید و اعضای
تناسل را گرم گرداند + صنعت آن برگ کلم برگ
چغندر برگ کرفس از هر یک دسته آب اینها را
گرفته سبوس آرد حلبه از هر یک کفی لسان الثور
بسفایج فستقی قنطوریون دقیق بادرنجبویه اسطوخودوس
عود الصلیب کمافیطوس کمازریوس عود بلسان
حاشا حماما اذخر مکی پوست بیخ رازیانه بیخ کرفس تخم
خربزه تربد سفید از هر یک دو درم سنا مکی چهار

مثقال زنجبیل یکدرم مغز حب القرطم مغز استه آلو بالو
مغز استه شفتالوی تلخ از هر یک دو مثقال انجیر زرد
ده دانه مویز منقی از عجب دو مثقال برگ سداب یک
مثقال مجموع را در یک من آب تبریز بجوشانند تا به نصف
رسد پس بپالایند زهرکی سکبینج اشق جاوشیر مقل ازرق
بارزد حلتیت از هر یک یکدرم نیم کوفته در آب سطوخ
دوس حل کرده باز بپالایند پس فلوس خیارشنبر پانزده
مثقال شربت دینار ده مثقال در او حل کرده که جمیع
عسل از خیارشنبر جدا شود پس باز بپالایند پس نمک و
بوره ارمنی نمک هندی جند بیدستر زهره گاو از هر یک
یکدرم سوده سنبل مصفی چهار مثقال سرشته در ان
حل نمایند و آبکامه رقیق روغن گل سرخ روغن بابونه
از هر یک ده مثقال روغن ناردین روغن بادام تلخ
روغن حب الخروع از هر یک چهار مثقال داخل کرده
برهم زنند برهم زدنی شدید که نیکو مخلوط شود در پنج حصه
نموده به پنج دفعه بدستور مقرر حقنه نمایند + حقنه حاده
که در بعض امراض احتیاج بان میشود خصوص سکته
و فالج و صرع و لیثرغس و درد مفاصل بارد مزمن +
صنعت آن اسطوخودوس تربد سفید برگ چغندر
مغز حب الخروع قنطوریون دقیق شبت سورنجان
از هر یک دو مثقال غاریقون خربق سفید یک مثقال
سنای مکی چهار مثقال مغز حب القرطم پنج مثقال بسفایج
فستقی سه مثقال عناب سپستان از هر یک بست دانه
جوشانیده صافی نموده فلوس خیارشنبر پانزده مثقال
اضافه نموده همگی آب را دو حصه نمایند هر حصه را با
مقل ازرق دو دانگ بوره ارمنی یک مثقال جاوشیر
یک دانگ حقنه نمایند و اگر اقوی خواهند یک دانگ
شحم حنظل و یک دانگ جند بیدستر اضافه نمایند و اگر
در مزاج حرارت مفرط باشد در حقنه لینه که اولا مذکور
شد بعد از صاف کردن یک پیاله لعاب بزرقطونا
و روغن کدو اضافه نمایند و باید که اجزا او در سه صد
مثقال آب بجوشانند تا صد مثقال آب بماند بعد از آن
صافی نموده دو حصه نمایند هر حصه پنجاه مثقال باشد

و هر گاه حقنه آب بر بر گردد بقدر نصف آب اول
باز باید ریخت تا آب اول را بیاورد + حقنه معتدله
نافع از برای امراض مرکب از صفرا و بلغم + صنعت
آن سنای مکی پنجدرم غنچه گل سرخ گل بنفشه گل
نیلوفر گاوزبان از هر یک سه درم اصل السوس
دو درم آلوی سیاه بست عدد عناب ده عدد
سپستان سی عدد عنب الثعلب سه درم برگ چغندر
برگ خطمی از هر یک قبضه سبوس گندم کفی قنطوریون
دقیق بسفایج فستقی از هر یک دو درم حلبه را چنانچه
مقرر است بجوشانند و صافی نموده فلوس خیارشنبر
ترنجبین خراسانی شکر سرخ از هر یک ده مثقال
در ان حل کرده بپالایند و روغن بنفشه ده مثقال
نمک طعام دو درم آبکامه رقیق ده مثقال اضافه
نموده حقنه نمایند + حقنه معتدله از حکیم سید محمد مومن
گفته که این حقنه در اکثر امراض نافع است + صنعت
آن حب القرطم مقشر نیم کوفته از هر یک ده مثقال
عناب سپستان از هر یک سی عدد عنب الثعلب
گل بنفشه از هر یک هفت مثقال تخم خبازی دو
مثقال برگ چغندر ده عدد سبوس گندم پنج مثقال
مجموع را بدستور جوشانیده صافی نموده فلوس خیارشنبر
پنج مثقال ترنجبین خراسانی ده مثقال در ان حل
کرده بپالایند و روغن بادام شیرین ده مثقال
بوره ارمنی سوده یک مثقال اضافه نموده نیکو
برهم زنند و بدستور مقرر حقنه نمایند + حقنه معتدله
دیگر + صنعت آن بزر کتان حلبه انجیر زرد عناب
سپستان گل بنفشه گل خطمی سفید اکلیل الملک
بابونه حسک شبت سبوس گندم از هر یک کف
بجوشانند چنانچه رسم است و صافی نموده فانیذ
ده درم بوره ارمنی دو درم نمک هندی یکدرم
روغن کنجد هفت درم اضافه نموده حقنه نمایند
حقنه لینه طبیب فاضل قرشی + صنعت آن
آب برگ چغندر ماء الشعیر از هر یک سی درم فلوس
خیارشنبر پانزده درم شکر سرخ هفت درم روغن کنجد

هفت درم بوره ارمنی اضافه نموده حقنه نمایند و
گاهی بدل آب برگ چغندر ماء الشعیر آب نیم گرم
باید نمود و گاهی بدل فلوس خیارشنبر به وزن آن
خمیره بنفشه یا ترنجبین خراسانی باید نمود + حقنه لینه
این جزله رفع یبوست و تنگی شکم در بیماری های گرم و حمیات
حاده کند + صنعت آن عناب سپستان بنفشه
خشک جو مقشر نیم کوفته گل خطمی سبوس گندم اکلیل
الملک از هر یک کفی انجیر زرد پنج عدد در یک من و نیم آب
بجوشانند تا نیم من بماند بپالایند پنجدرم شکر سرخ
و هفت درم روغن بنفشه و هفت درم روغن کنجد
و ده درم آبکامه داخل کرده برهم زنند و نیم گرم حقنه
نمایند که بامر الله تعالی نافع است + حقنه لینه که
همین منفعت دارد + صنعت آن آب برگ چغندر
تازه چهار اوقیه و روغن گل سرخ پانزده درم آبکامه
یک اوقیه نیم گرم حقنه نمایند + حقنه لینه که برسام و
امراض حاره دماغی را سودمند باشد + صنعت آن
آرد جو مقشر بنفشه گل نیلوفر از هر یک یک استار
عناب پانزده دانه سپستان سی دانه بابونه پنجدرم
مجموع را در ده من آب بجوشانند تا به نصف رسد پس
بپالایند و یک استار شکر سرخ در روغن گل سرخ بقدر
حاجت داخل کرده حقنه نمایند + حقنه لینه دیگر از
حقنه قبل نرم تر + صنعت آن کشکاب بیست درم
لعاب بزرقطونا ده درم روغن کدو سفیده تخم مرغ همه
را یکجا کرده حقنه نمایند + حقنه لینه بارده دیگر +
صنعت آن ماء الشعیر دو اوقیه روغن کدو روغن
بنفشه بادام لعاب بزرقطونا از هر یک یک وقیه
حقنه نمایند + حقنه لینه از املای علاء الدین منصور
از برای امراض حاره دماغی و برسام و حمیات و سائر
امراض حاره را مفید است و طبع را نرم کند +
صنعت آن سپستان گل بنفشه آرد جو سبوس گندم
اکلیل الملک از هر یک کفی انجیر زرد پنج عدد در سه رطل آب بجوشانند
تا به یک رطل رسد بپالایند و شکر سرخ پنجدرم روغن
بادام شیرین ده درم روغن کنجد آبکامه از هر یک پنجدرم

اضافه نموده حقنه نمایند + حقنه لینه حکیم سید یدکار زرونی
صنعت آن انجیر زرد خشک هفت دانه سبوس گندم
برگ خطمی سفید خشک نیم کوفته از هر یک کفی برگ چقندر
ده عدد اصل السوس نیم کوفته پنجدرم سپستان سی دانه
جو مقشر نیم کوفته ده درم گل بنفشه بابونه گل نیلوفر
از هر یک کفی در شش رطل آب بجوشانند تا دو رطل
ماند بپالایند و در نیم رطل از آن پانزده درم لعاب
بزرقطونا ده درم روغن کنجد ده درم آبکامه رقیق ده
درم بوره ارمنی و نیم درم نمک هندی داخل نموده
نیم گرم حقنه نمایند + حقنه لینه دیگر که حمیات حاره
و امراض حاره را نافع است + صنعت آن انجیر زرد
خشک ده درم اصل السوس نیم کوفته ده درم سپستان
سی دانه کشاس جو کفی گل بنفشه گل نیلوفر از هر یک
کفی بابونه کفی جمله را در سه من آب بجوشانند تا یک
من بماند پس صافی نموده لعاب بزرقطونا ده درم
شکر سرخ بست درم و آبکامه رقیق روغن بنفشه
بادام از هر یک ده درم بوره ارمنی دو درم نمک
هندی سوده نیم درم اضافه نموده شکر را دران حل
کرده جمله را سه دفعه حقنه نمایند + حقنه لینه چنین
نافع از برای حمیات حاره و سرسام و جمیع امراض
حاره و این حقنه ملین طبع است + صنعت آن عناب
خراسانی سپستان خشک نیم کوفته گل بنفشه جو مقشر
نیم کوفته سبوس گندم گل خطمی سفید اکلیل الملک از
هر یک کفی انجیر زرد پنج عدد در سه رطل آب بجوشانند
تا بیک رطل رسد صافی نموده شکر سرخ پنجدرم روغن
کنجد روغن بنفشه بادام از هر یک ده درم آبکامه ده
درم اضافه نموده نیم گرم حقنه نمایند + حقنه لینه محمد بن
زکریا تسکین [illegible] کند گرمی و سرسام و امراض حاره را
نیک باشد + صنعت آن سبوس گندم گل بنفشه تخم
خبازی تخم خطمی سفید جو مقشر نیم کوفته از هر یک کفی
در یک من آب بپزند تا ثلث آن بماند پس صافی نموده
روغن بنفشه پنجدرم دران داخل کرده حقنه نمایند
حقنه لینه دیگر گرمی بدن را فرو نشاند و طبع را نرم
کند و تشنگی و سوزش دل را تسکین دهد + صنعت آن
ماء الشعیر لعاب بزرقطونا از هر یک ده درم روغن
بادام روغن کدو از هر یک پنجدرم سفیده تخم مرغ
عدد می جمله را یکجا کرده بر هم زنند بر هم زدنی شدید
که نیکو مخلوط شود حقنه نمایند + حقنه لینه تالیف آن
قدس سره یعنی سید محمد هاشم المخاطب بحکیم معتمد
الملوک علوی خان مستعمل در حمیات حاده و امراض
حاره طبع را نرم کند و صفرا براند + صنعت آن عناب
آلو بخارا یعنی آلوی سیاه از هر یک ده دانه
سپستان بست دانه گل بنفشه گل نیلوفر عنب الثعلب
اصل السوس تخم خیارین نیم کوفته تخم کاسنی نیم
کوفته از هر یک ده مثقال مجموع را در یک من آب
بجوشانند تا ثلث بماند صافی نموده آب برگ
چقندر لعاب بزرقطونا ماء الشعیر از هر یک بست
مثقال داخل کرده فلوس خیار شنبر
شیر خشت خراسانی خمیره بنفشه از هر یک ده مثقال
دران حل کرده چنانچه ثقل خیار شنبر تمام از
فلوس جدا شود پس بپالایند [illegible]
گل سرخ روغن کدو از هر یک ده مثقال روغن
بادام شیرین یک مثقال نمک طعام سوده یک
مثقال داخل کرده چندان بر هم زنند که یکسان
شود سه دفعه نیم گرم حقنه نمایند که بعون الله تعالی
نافع است + حقنه لینه دیگر استعمال کرده می شود
در امراض حاره چون طبیعت محتبس باشد
صنعت آن عناب سپستان از هر یک بست عدد
گل بنفشه چهار درم انجیر خشک ده عدد گل خطمی
سفید سبوس گندم که هر دو را در کتان بسته باشند
از هر یک کفی همه را در سه رطل آب بجوشانند تا
بیک رطل رسد صافی نموده آب برگ چقندر ربع
یک رطل روغن کنجد بست درم آبکامه رقیق
ده درم اضافه نموده بر هم زنند تا نیک مخلوط شود و
نیم گرم سه دفعه یا چهار دفعه حقنه نمایند + حقنه
لینه دیگر که امراض صفراوی و ذات الجنب و
ذات الصدر و برسام و ذات الریه و خناق را نافع است
صنعت آن گل بنفشه گل نیلوفر از هر یک سه درم
تخم خبازی تخم خطمی سفید از هر یک کفی جو مقشر نیم
کوفته یک کفی مجموع را در آب بپزند چنانکه مقرر است و
بپالایند پس فلوس خیار شنبر ترنجبین شیر خشت
خراسانی شکر سفید از هر یک ده مثقال دران حل
نموده باز بپالایند پس روغن بنفشه لعاب بزرقطونا
لعاب حب سفرجل از هر یک ده مثقال نمک طعام
دو دانگ داخل کرده حقنه نمایند + حقنه لینه
شیخ داؤد که در تذکرة اولوا الالباب ذکر کرده و گفته
که نافع است از برای کسر حدت صفرا و دم چون
بعد از فصد استعمال کرده شود و مولد ست استعمال
آن اگر دران حال حمی و قبض طبیعت نباشد +
صنعت آن جو مقشر نیم کوفته و کف تخم کتان
عناب سپستان انجیر زرد نانخواه از هر یک یک کف
برگ چقندر و بنفشه و ریوند ورق از هر یک قبضه گل
خطمی ده درم بجوشانند چنانکه مقرر است و بپالایند
بر روی آن یک شکر [illegible] از هر یک [illegible] عسل مصفی
و روغن کنجد و آب قند شکر ده درم بوره ارمنی
پنجدرم از هر یک ده روغن بنفشه و روغن نیلوفر
حقنه نمایند بعضی افزایند که نانخواه را درین هیچ
دخلی نیست و اگر بجای نانخواه اصل السوس باشد
نیکوست + حقنه لینه که در امراض حاره استعمال
کرده شود + صنعت آن عناب سپستان بنفشه
جو مقشر گل خطمی سفید سبوس گندم اکلیل الملک
خشک انجیر زرد در سه صد مثقال آب بجوشانند تا
ثلث بماند پس چهل مثقال آن را با شکر سرخ
و روغن بادام شیرین حقنه نمایند و اگر تبرید زیاده
مطلوب باشد لعاب بزرقطونا و روغن کدو و
آب لبلاب اضافه نمایند + حقنه دیگر تالیف سید
محمد مومن گفته که این حقنه اسهال صفرا می کند
و گرانی که با تب و سده باشد دفع کند و از مجربات
خود شمرده این را + صنعت این تخم خبازی

دو مثقال گل بنفشه پنج مثقال گل نیلوفر سه مثقال
جو مقشر کفی عناب سپستان از هر یک بست عدد
عنب الثعلب پانزده مثقال پوست هلیله زرد پنج
مثقال مغز تخم کدو نیم کوفته پنج مثقال در آب جوشانیده
صافی نموده شیرخشت خراسانی ده مثقال دران
حل کرده روغن کدو هشت مثقال لعاب بزرقطونا
ده مثقال اضافه نموده حقنه نمایند و بعد از وصف
این حقنه گفته اند که آنچه اطبا گفته اند که مسهلات
بعصر را در حقنه جائز نیست که داخل نمایند اصلی ندارد
زیرا که عصر در فوهات مجاری و عروق ست نه در افضیه
و گفته اند که مولانا نفیس در شرح اسباب در علاج
سرسام صفراوی هلیله جات که در علاج آن آورده
داخل کرده میفرمایند که دلیل بر عدم جواز داخل نمودن
مسهلات بعصر در حقنه ها در مقدمه هشتم این باب
یعنی باب حقن ذکر نمودیم پس نیست احتیاج تکرار
ذکر آن و دلیلی که حکیم میر محمد مومن از برای جواز داخل
نمودن مسهلات بعصر در حقنه ها ذکر کرده بیان نمودیم
که مغالطه است و خالی از معنی و اصل و آنچه گفته که
شارح اسباب در حقنه سرسام صفراوی هلیله جات
داخل کرده اول آنکه برو شبه واقع شده +
مولانا نفیس که در حقنه سرسام سوداوی هلیله جات
داخل نموده نه صفراوی دوم آن که قول و فعل
احاد وقتیکه مخالف قول و فعل جمهور باشد سند نیست
بلکه اگر قول آن معارض قول یکی از متقدمین باشد
اعتبار ندارند تا چه رسد بدانکه مخالف عقل و قول
و فعل جمهور متقدمین باشد و متاخرین نیز و نیز
باید دانست که اطبا در حالیکه از استعمال مسهلات
بعصر را جائز داشته اند جمع کردن آنها را با مزلقات
منع نموده اند و درین نسخه حکیم میر محمد مومن جمع
نموده میان هلیله که باتفاق حاصر است و میان
لعاب بزرقطونا که باتفاق مزلق است و وزن
هر دو را قریب بوزن کامل از مقدار مستعمل هر یک
از آنها آورده و نیز در قوانین ترکیب حقن ذکر نمودیم

آنها باید که ملین باشد یا مزلق یا جالی یا مسهل و مغز
تخم کدو مسکن محض ست و آن از هیچ یک از قوتهای
مذکوره نیست پس نیست آن را مدخلی در حقنه ها و
بنظر نرسیده از احدی از متقدمین و متاخرین
که در حقنه مغز تخم کدو داخل کرده باشد و یک مرتبه
این فقیر در حقنه لینه که بجهت قرانیطس نوشته بود
مغز تخم کدو داخل کرده چون بنظر حضرت
استاذی والد ماجد قدس سره رسید منع فرمودند و
فرمودند که مغز تخم کدو مسکن محض ست و نیست آن را
قوتی باشد بسبب آن آن را مدخلی در حقنه پس
اگر بجای هلیله سقمونیا و بجای تخم کدو تخم کاسنی
یا تخم خیارین کرده بود بجا بود + حقنه لینه مستعمل
در امراض حاره + صنعت آن عناب سپستان
از هر یک بست دانه گل بنفشه اکلیل الملک
تخم خبازی از هر یک دو مثقال و نیم عنب الثعلب
تخم قرطم از هر یک پنج مثقال گل نیلوفر دو مثقال
جوشانیده صافی نموده فلوس خیارشنبر پنج
مثقال ترنجبین شیرخشت خراسانی از هر یک ده
مثقال دران حل کرده بپالایند و روغن بادام
شیرین ده مثقال داخل نموده دو بار آن حقنه
نمایند و شرط است که هر بار پنجاه مثقال و نهایت
شصت مثقال باشد و کمتر از پنجاه مثقال در غیر
اطفال خوب نیست و هرگاه حرارت مفرط باشد
سنای مکی چهار مثقال گل بابونه خار خسک از هر یک
دو مثقال می توان اضافه نمود و بوره ارمنی سه دانگ
سردار و نمایند + حقنه معروف بحقنة الادهان
نافع از برای برودت احشا خصوصا برودت
گرده و رحم و مثانه و آلات تناسل + صنعت آن
روغن مغز بادام روغن مغز گردگان روغن مغز
حب البطم از هر یک دو اوقیه روغن گوسفند
یک اوقیه و نیم و در نسخه دیگر بجای روغن گوسفند
زیت یک اوقیه داخل شده شیخ داود گفته که
برودت احشا اگر از اخلاط مرکبه باشد و کهنه

شده باشد یا درد کمر بادی باشد باید یک اوقیه زیت
اضافه ادویه مذکوره نمود و اگر برودت از بلغم باشد
روغن بادام تلخ داخل نمایند و در مجموع روغنها
آب بوزن روغنها داخل کنند و بجوشانند تا نصف
آب بماند و در قبل و در حقنه نمایند و اگر با برودت
استرخا یا تشنج در احشا باشد این حقنه را با آب
مورد و روغن زنبق و روغن مرزنجوش و نمام و
قنطوریون از هر یک ملعقه و دهن سبو ترتیب
داده در دبر و قبل حقنه نمایند و گاهی اضافه ادویه
مذکوره میشود یک درم قصب الذریره + حقنة
الادهان به نسخه صاحب ذخیره خوارزمشاهی -
صنعت آن روغن مغز بادام تلخ روغن جوز
ماکول روغن حبة الخضرا زیت از هر یک یک اوقیه
روغن گاو نیم اوقیه باده استار ماء الشعیر بیامیزند
و سه بار حقنه نمایند + حقنة الادهان نافع از برای
قولنج و امراض بارده رحم و درد پشت و درد سرین
و عرق النسا و اوجاع مفاصل + صنعت آن
بزرکتان حلبه قنطوریون دقیق شبت خشک از
هر یک اوقیه مغز حب القرطم دو اوقیه حسک یک
اوقیه و نیم انجیر زرد ده عدد سبوس گندم دو اوقیه
بابونه یک اوقیه و نیم مغز تخم بید انجیر نیم کوفته یک
اوقیه شحم حنظل مقل ازرق سکبینج مغز بادام تلخ
نیم کوفته از هر یک پنج درم عناب سپستان از هر یک
سی درم برگ کلم برگ چغندر از هر یک دسته
کوچک برگ سداب خشک دو اوقیه همه را در
هفت رطل آب خالص بپزند تا دو رطل بماند
پس بپالایند و در هفتاد درم ازین آب هشتاد
درم یک اوقیه الکامه دو درم بوره ارمنی و
یک اوقیه عسل مصفی و یک اوقیه زیت یا روغن
کنجد و نیم اوقیه روغن بان و یک درم زهره گاو و
ترکیب کرده حقنه نمایند بدانکه بعضی اطبا گفته اند
که حقنه بهترین ادویه است در اکثر امراض خصوصا
درد قولنج و تخفیف طعام در معده اش ترش شود

ذی کنداز برای اقسام درد مفاصل و درد سر و
سرسام و جمیع امراض دماغی و ذات الجنب و ذات الصدر
و شہانی مرکب و بہق و بحشیرا مادر بعضی از حقنہا ادویہ
لینہ معتدلہ باید و در بعضی ادویہ تند قوی و در ہر مرض
کہ حرارت باشد لینہ کنند * حقنہ مستعمل در حمیات حادہ
ہرگاہ طبیعت بند و یبوست غالب بود زیرا کہ
مسکن و مطفی حرارت است و اسہال برفق می کند
و مورث حرارت نیست و سرسام صفراوی را نافع است
صنعت آن سبوس گندم در پارچہ کتان بستہ گل بنفشہ
خشک تخم خطمی جو نیم کوفتہ از ہر یک کفی عناب سپستان
از ہر یک بست دانہ گل نیلوفر چہار درم سنای مکی
پنج درم ہمہ را در چہار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل
رسد صافی نمودہ حل کنند دران دہ درم تنکر و اضافہ
نمایند بران دہ درم روغن بنفشہ و حقنہ نمایند *
حقنہ ممسک سحج و امعا و اسہال بطن را نافع بود *
صنعت آن برنج فارسی بست درم عدس مقشر دہ
درم جو مقشر یازدہ درم گلنار فارسی پنج درم در یک من آب
بجوشانند تا مہرا شود صافی نمودہ بگیرند از ان چہار
اوقیہ صمغ عربی ملین قرسی اسفیداج از ہر یک شستہ
اقاقیا دم الاخوین عصارہ لحیۃ التیس کاغذ خطائی
سوختہ از ہر یک یک درم زردہ تخم مرغ بریان کردہ
دو عدد ادویہ را کوفتہ بیختہ در روغن گل سرخ یک اوقیہ
و زردہ تخم مرغ حل کنند و در ہاون بمالند تا چون
مرہم شود و در آب مطبوخ اول حل کردہ استعمال
نمایند نیم گرم و تا مقدور طویل باشد باید کہ صبر کنند
و نگاہدارند * حقنہ الزاییج زحیر و قروح و دبیلہ امعا
و اسہال دم را سود دارد * صنعت آن کندک سوختہ
زرنیخ سرخ زرد الخنج زاج یمانی مازو سبز آہک شستہ
از ہر یک شش درم اقاقیا ارد بلوط صمغ عربی دم الاخوین
از ہر یک چہار درم ادویہ را جدا جدا کوفتہ و بیختہ
وزن نمودہ در ہم آمیزند و با آب مورد سرشتہ قرص
سازند و در سایہ خشک کنند پس بگیرند برنج فارسی
جوشانیدہ و بپالایند و چہار اوقیہ آب برنج و یک اوقیہ
روغن گل سرخ در ہم آمیزند و یک قرص را دران حل
کردہ حقنہ نمایند * حقنۃ الباہ این حقنہ ضعف
گردہ و سستی را نافع بود و باہ را قوت دہد * صنعت
آن حسک سبز پنج شلغم برگ چغندر پنج شاخ حلبہ یک
کف پیہ بز نر حرام مغز خصیہ گوسفند ریزہ کردہ
ہمہ را در دیگ کنند و یک من و نیم شیر میش تازہ
دوشیدہ و یک من و نیم آب جوش بر روی وی
کردہ باتش نرم بپزند تا پختہ نیک شود صافی کنند و ہر روز
بناشتا نیم من آنرا حقنہ کنند و چندان نگاہدارند
کہ توانند نگاہداشت دہ روز متوالی این حقنہ کنند
حقنۃ الزمان در زمان مذکور بہ میشود انشاء اللہ تعالی بہ

باب الحاء المہملہ مع اللام

فصل در ذکر نسخ حلواہا

حلوای آزاد میوہ بکسر میم حلوائی ست کہ از قند
و مغز بادام و پستہ و نخود مقشر سازند و بعضی نخود
قندی و بادام قندی و پستہ قندی را گویند کہ برنگ
ہای مختلف ساختہ باشند * حلوای افروشہ
صاحب برہان قاطع گفتہ کہ بواو مجہول بر وزن
چار گوشہ نام حلوائی ست * و صنعت آن چنان
باشد کہ آرد در روغن را باہم بیامیزند و بدست بمالند
تا دانہ دانہ شود آنگاہ در پاتیلی کنند و عسل
دران ریزند و بر سر آتش نہند تا نیک بپزند و پختہ
شود و بعضی گویند نان خورشی است در گیلان و
آن چنان است کہ زردہ تخم مرغ را در شیر خام بریزند
و خوب برہم زنند و بر بالای آتش نہند تا شیر بندد و ملہا
بستہ شود بعد ازان شیرینی داخل آن سازند و
نان در میان آن ترید کنند و یا خشکہ و یا پلاو
در میان آن ریزند و با قاشق بخورند * حلوای
بزر الکراث جہت دفع ظہر نافع * صنعت آن
بزر کراث دہ مثقال دارچینی ہشت مثقال ہیل بوا
چہار مثقال کبابہ چینی دو مثقال نخود سفید مقشر
ہفتاد مثقال با عسل بقدر حاجت بدستور طبخ
نمودہ شیرینی از دہ مثقال تا بست مثقال * حلوای
سوہان کثیر الغذا است و موافق مزاج مبرودین و مولد
خون غلیظ است و درد کمر را نافع باشد و اعصاب
را قوت دہد و باہ را بیفزاید * صنعت آن بگیرند گندم
و در آب تر کنند آن مقدار کہ نم بردارد پس در کیسہ کردہ
در آفتاب گذارند و ہر روز قدری آب بران افشانند و
تا شروع کند برستن ہمین کہ علامت رستن در گندم
ظاہر شد آنرا در آفتاب خشک سازند و آرد نمایند
و یا آنکہ شیرہ آنرا بگیرند آرد میدہ بنصف یا مساوی
وزن آن بر تقدیر یکہ گندم مذکور را آرد کردہ باشند با آن
مخلوط کردہ آب را بجوش آوردہ اندک اندک آرد را
داخل کردہ برہم زنند و بجوشانند تا آرد طبخ تمام یافتہ
غلیظ شود و اگر شیرہ آنرا برآوردہ باشند بقدر نصف
وزن گندمی کہ شیرہ آنرا برآوردہ اند آرد میدہ دران
گندم شیرہ کشیدہ داخل نمودہ طبخ نمایند و برہم زنند
تا غلیظ شود پس قدری روغن گاو تازہ داغ نمودہ
داخل کردہ بجوشانند و برہم زنند تا روغن را جذب
نماید پس نبات سفید بقدر مطلوب شیرینی کف آنرا
گرفتہ داخل نمایند و چندان بجوشانند کہ شروع کند
بس دادن روغنی کہ جذب کردہ پس مغز بادام شیرین
مقشر مغز پستہ مقشر مغز گردگان مقشر مغز فندق
مقشر نارجیل مقشر نیم کوفتہ داخل نمایند و برہم زنند
و بعد از انکہ از آتش برگرفتہ دارچینی زنجبیل دانہ ہیل
بواجوز بوا بسباسہ قرنفل نانخواہ از ہر یک قدری
کہ ذائقہ را خوش کند گرفتہ داخل نمایند و صاف نمایند
و اگر خواستہ باشند کہ ملایم شود بجای آب شیر
داخل کنند * حلوای سوہان دیگر کہ موافق مبرو
دین و کثیر الغذا است و مولد خون غلیظ و جہت درد
کمر و تقویت اعصاب و باہ نافع است * صنعت آن
گندم را در آب بدستور مذکور بخیسانند و سبز نمودہ
و خشک کردہ آرد نمایند و بالنصف و یا مساوی آن
آرد گندم مخلوط نمایند و آب را بجوش آوردہ اندک
اندک ریختہ برہم زنند و بجوشانند تا آرد طبخ تمام یافتہ

بسیار غلیظ اگردد پس قدری روغن گاو تازه یا روغن
کنجد تازه داخل کرده بعد از جذب روغن شیرهٔ شکر
یا دوشاب انگوری بقدر شیرینی که مقصود باشد اضافه
نموده چندان بجوشانند و برهم زنند که روغنی را که جذب
کرده شروع به پس دادن نماید بعد از آن مغز پسته مغز
گردگان مغز نارجیل تازه دارچینی زنجبیل هیل بوا
جوز بوا قرنفل بسباسه از هر یک قدرے اضافه نماید
آن مقدار که موافق بذائقه باشد * حلوای سوهان
دیگر * صنعت آن گندم تر کرده بر روی تخته پهن کرده
روی آن را بچادری که ملصق گندم باشد بپوشند و
در آفتاب گذارند تا زمانے که شروع بر شکفتن نماید
و سر از نیز برآورد پس ریشه آن را دور کرده نشاسته
آن را برآورند پس یک من تبریزی نشاسته آن را در
آب حل کرده بپزند پس نبات سفید و قند سفید و عسل
مصفی از هر یک نیم من تبریزی با آب حل کرده بجوشانند
و کف آن را بگیرند و داخل آن کنند ربع من تبریزی
روغن گاو تازه نیز داخل کرده بپزند و نیکو برهم زنند
تا بقوام آید پس مغز پسته مغز نارجیل مغز فندق
مغز چلغوزه مغز بادام شیرین مغز گردگان که مجموع
را مقشر از قشر بالای لب کرده باشند از هر یک ربع
یک من تبریزی داخل کرده بپزند تا آنکه روغنی را که جذب
کرده شروع به پس دادن نماید پس دارچینی قرنفل
دانه هیل جوزبوا بسباسه صمغ عربی خولنجان شونیز
لسان العصافیر شیرین شقاقل مصری فلفل دراز فلفل
زرد چوبه تخم جرجیر تخم خیار تخم اسپست تخم گزر تخم شلغم از
هر یک هفت مثقال زنجبیل نانخواه انیسون کرازیانه
تخم خشخاش تودری گلگون تودری سفید از هر یک
بست مثقال تخم شبت ده مثقال خصیة الثعلب
مصری پانزده مثقال زعفران ده مثقال کوفته
بیخته داخل نموده اقراص سازند مخفی نماند که این
حلوا از تصرفات کسیست که ربط بقوانین ندارد زیرا که
اجزا نسبت بحلوا بسیار است بلکه اجزا از اجزاء معجون
نیز زیاده است و قطع نظر از این معنی اصل ترکیب

حلوا آنست که خوش طعم و خوش رایحه باشد و این
ترکیب بسیار بد بو و بد طعم است که هرگز شخصے یک
مثقال آن را نمی تواند خورد و این شخص باعتقاد خود حلوا
ترکیب نموده که در نهایت نفع است از برای
قوت باه * حلوای سوهان دیگر که بعضی از اطبای
هند ترکیب نموده و تواند که ترکیب اطبای یونان یا
اطبای هند چیها در آن نام حی ست و گویا که مرکب
این نسخه و نسخه قبل یک شخص باشد و لکن این
نسخه از نسخه قبل نزدیک بصواب اقرب است *
صنعت آن شیرهٔ گندم ریشه برآورده هفت سیر
در آن سه سیر آرد میده داخل کرده بطریق معمول
پخته قند سفید عسل مصفی از هر یک دو سیر روغن
گاو یک سیر مغز چلغوزه مغز بادام شیرین مقشر
مغز پسته مغز نارجیل مغز گردگان از هر یک
نیم سیر زیره کرمانی دارچینی دانه هیل بوا جوزبوا
بسباسه زنجبیل نانخواه صمغ عربی بریان انیسون
رازیانه از هر یک چهار توله خصیة الثعلب مصری هفت
توله شونیز چهار توله تخم خشخاش هفت توله زعفران
سه توله کوفته با آن سرشته مرتب نمایند * حلوای
سوهان بنسخه دیگر * صنعت آن آرد سوهان
یک من و نیم آرد میده سه من دوشاب یا نبات
هر کدام که خواسته باشند سه من عسل دگر ایضاً بین
از هر یک نیم من روغن گاو نیم من مغز بادام شیرین
یک چهار یک جوزبوا بسباسه دارچینی از هر یک
یک اوقیه قرنفل عود الصلیب عود هندی
خولنجان الهندی رازیانه زیره کرمانی صعتر زرد
چوبه نانخواه فلفل دار فلفل از هر یک نیم اوقیه بدستور
حلوا سازند * حلوای سوهان دیگر کثیر الغذا است
و موافق مزاج مبرودین و مولد خون غلیظ ا
و درد کمر را نافع باشد و اعصاب را قوت دهد و
باه را بیفزاید * صنعت آن بگیرند گندم را و بدستور
مزبور آن را سبز نموده در آفتاب خشک سازند
و آرد نمایند و یا آنکه شیرهٔ آن را بگیرند و آرد میده نصف

وزن یا مساوی آن بر تقدیر یکه گندم مذکور را آرد
کرده باشند با آن مخلوط کرده آب را بجوش آورده
اندک اندک آرد داخل کرده برهم زنند و بجوشانند
تا آرد طبخ تمام یافته غلیظ شود و اگر شیرهٔ آن را برآورده
آرد میده در آن گندم شیره کشیده داخل نموده
طبخ نمایند و برهم زنند تا غلیظ شود پس قدرے روغن
گاو میش تازه داغ کرده در آن داخل کرده بجوشانند
تا روغن را جذب نماید پس نبات سفید بقدر مطلوب
شیرینی کف آن را گرفته داخل نمایند و چندان بجوشانند
که شروع کند به پس دادن روغنے که جذب کرده
پس مغز بادام شیرین مقشر مغز پسته مغز
گردگان مقشر فندق مقشر مغز نارجیل مقشر نیم
کوفته و با ورق های نازک بریده داخل نمایند و
برهم زنند و بعد از لمحه از آتش برگرفته دارچینی زنجبیل
دانه هیل جوزبوا بسباسه قرنفل زعفران از هر یک
قدری قلیل که ذائقه را خوش آید نرم کوفته بیخته
داخل کنند و قرصها سازند و اگر خواهند شگفته شود
آرد سوهان و آرد خالص ساده را شیره کشیده رقیق
سازند و یا آرد ساده را شیره کشیده با شیرهٔ گندم
سبز در پاتیل آهنی یا کفچه آهنی و بوزن شیرهٔ گندم و
شیرهٔ آرد شیرهٔ نبات یا شکر سفید و روغن گاو تازه
خوشبو یا گاومیش تازه خوشبو نیز بوزن آن داخل
کرده بدستور طبخ نمایند و دایم کفچه میزده باشند تا
به ته پاتیل نچسپد و نسوزد و چون بسر حد انعقاد رسد
فرود آورده لبوب و رق نموده وادویه کوبیده
و زعفران را با اندک مشک سوده ممزوج نموده بر
تخته پاکیزه یا سینی تازه قلعی کرده ریخته پهن نمایند
و ببرند و تناول نمایند * حلوای سوهان بنسخه دیگر *
صنعت آن آرد سوهان یک صد درم بوزن شاه
آرد میده یک صد و بست و پنج درم بوزن شاه
شکر سفید یک من و بست و پنج درم بوزن شاه
روغن گوسفند یک من بوزن شاه دانه هیل هژده
مثقال زنجبیل نه مثقال مغز پسته نیم من بوزن شاه

دارچینی بست وپنج درم سورنجان بوزیدان ازهریک
ده درم کنجد مقشر شش درم پیاز سفید ده درم آرد میده
آرد نخود ازهریک ده درم بروغن گاو بریان کرده آب
پیاز را کوفته در عسل مصفی چهل درم مخلوط کرده در آرد و
روغن داخل کرده تا چون حلوا شود شروع کنند بس
دادن روغن ادویه را کوفته بیخته بآن سرشته در ظرف
چینی پهن کنند و بپزند + حلوای دیگر + صنعت
آن آرد میده بروغن گاو بریان کرده عسل مصفی
باب زردک حل کرده بپزند تا چون تر حلوا شود مغز
پسته مغز چلغوزه مغز نارجیل مغز حبة الخضرا ازهریک
دو جزو شقاقل بهمن سرخ بهمن سفید تخم زردک ازهریک
یک جزو اول مرتبه لبوب را نیم کوفته داخل کرده
بآتش ملایم بپزند تا حلوا شروع به بستن اون روغن
نماید باقی ادویه را کوفته بیخته داخل کرده در طبق
چینی پهن نموده بطریق لوزیات ببرند و نبات سفید
قدری و مشک تبتی بقدر دو دانگ کوفته بیخته
بران پاشیده نگاه دارند + حلوای شکرپاره مولد
خون سمین و ملین سینه و موافق سودائیکه از بلغم
متکون شده باشد و مسمن بدن و مضر جگر حاره است
صنعت آن آرد بسیار نرم را با روغن بآتش بریان
نمایند و در ظرف کنند تا سرد گردد و باید که روغن
بسیار نباشد که ازان جاری گردد بلکه آن مقدار
باشد که دران منجذب گردد و کم هم نباشد که بسوزد
پس شکر صافی را صاف نموده بقوام آورند بحدیکه
منعقد گردد پس سفیدهٔ تخم مرغ بران زنند اندک
اندک و تیز میزده باشند تا خوب سفید گردد پس
آرد بریان نموده را بآن ممزوج نمایند و در سینی نقره
یا مس تازه قلعی کرده یا تخته پهن نموده با قاشق
شکرپاره بری بریده بگذارند تا سرد شود و باید که
وزن شکر دو چند آرد و روغن ثلث یا نصف باشد
حلوه که تسمین بدن کند + صنعت آن سویق گندم
شصت درم بپزند و بار و روغن بادام بریان نمایند
و قند بقدر حاجت و کهربا بهمن سفید مغاث بغدادی

زرنباد جوز جندم تخم خشخاش سفید ازهریک هفت
درم نرم کوفته بار و روغن پسته یا بادام یا مسکهٔ گاو
اندکی بریان نموده بدان ممزوج کرده سه درم
زعفران با گلاب سوده اضافه کرده بقدر حاجت
تناول فرمایند + حلوای دیگر که تسمین بدن بسیار
قوی الاثر است + صنعت آن آرد برنج شکر سفید
فانیذ ازهریک یک من آرد باقلا آرد نخود آرد گندم
ازهریک ده استار عسل منزوع الرغوه دو من
با روغن پسته یا بادام یا مسکهٔ گاو یا شیرج بریان
نموده شکر و عسل فانیذ را با گلاب یا آب بران
آهن تاب و طلا تاب و نقره تاب گداخته صاف
نموده داخل نمایند و حلوا پزند و در آخر زعفران
ده درم در گلاب سوده اضافه نمایند تودری سرخ
تخم خشخاش سفید ازهریک پنج درم حب المحلب
زنجبیل قرفه دارچینی شقاقل کثیرا ازهریک سه
درم حب السمنه بوزیدان جوز جندم مغز حب القلقل
ازهریک یک درم مغز بادام یک من مغز فندق
مغز نارجیل مغز پسته ازهریک نیم آثار داخل
نموده برهم زنند و هر روز پنج درم ازان بخورند
و بعد ازان باندک فاصله بحمام روند + حلوای دیگر
که همین منفعت بخشد + صنعت آن بگیرند دو صد
دانه عناب مویز دانه بیرون آورده بعد ازان و
هر دو را در آب بپزند بختنی نیکو و بمالند و صاف
کنند پس بپزند تا غلیظ گردد و مغز تخم خیار مغز
بادام مغز تخم کدو تخم خشخاش سفید صمغ عربی
ازهریک قدری کوفته داخل نموده روغن بنفشه
پیه ماکیان فربه گداخته بران ریزند و برهم زنند و
بریان نمایند پس قدری گلاب بران پاشند و
برهم زنند تا روغن را پس دهد پس فرود آورده
روغن را جدا نمایند و حلوا را جدا و روغن را
بر بدن بمالند و حلوا را بقدر برداشت طبیعت
تناول نمایند + حلوای شونیز مقوی دماغ و
اعصاب باشد و باه بیفزاید + صنعت آن

شونیز شکر عسل مصفی روغن ازهریک چهل و هشت
مثقال تخم مرغ ده عدد دارچینی سه مثقال بدستور
حلوا سازند در ایام زمستان بقدر شش مثقال بخورند
حلوای تره تیزک در ازدیاد منی و تهییج باه و تقویت
کل اعضا ندارد و فربهی آورد و این از مصنوعات
اهل هند است + و صنعت آن صمغ رشته که قابل
سحق باشد یک سیر تخم تره تیزک یک سیر زنجبیل تر
پوست کنده دو صد مثقال شکر روغن ازهریک
چهارصد مثقال اول شکر را شیره کنند و صمغ و زنجبیل
پوست کنده را کوفته با تخم تره تیزک در شیره بریزند
و روغن گاو بالای آن ریزند و آن قدر بپزند
که در وقت بریان کردن روغن جذب شده را
شروع کند به بس دادن پس قدری زعفران و
عنبر با گلاب سائیده اضافه کنند و فرود آورند
شربتی از سه مثقال تا پنج مثقال و اگر زنجبیل تر یافت
نشود زنجبیل خشک دو مثقال داخل کنند و
ناشتا بخورند + حلوای پوست بیرون پسته مقوی
دل و معده و کبد و دماغ است و مبرود المزاج
و امراض بارده را مفید + صنعت آن مثل صنعت
حلوای پوست سفید اترج است که در آب خالص
شیرین دو سه جوشی آن آب را بریزند پس آب شیرین
تازه بران کرده طبخ نمایند تا چنانچه شود از کفچه بسیار
نرم نموده شیرهٔ نبات بقدر کفاف داخل کرده
برهم زنند تا بقوام آید زعفران و یک دانگ
مشک بگلاب سوده اضافه نمایند و برهم زنند
و چون رطوبت گلاب منجذب شده فرود آورده
تناول نمایند و بقدر ضرورت را اگر قلیلی بسباسه
یا جوزبوا و دانه هیل کوفته نیز اضافه نمایند بهتر است
حلوای پوست زرد کونله مقوی قلب و معده
و کبد و دماغ و کاسر ریاح است + صنعت آن
مانند صنعت حلوای پوست زرد اترج است و
زعفران بگلاب سوده در آخر داخل نمایند و اگر
برای زیادتی رائحه قدری مشک خالص با گلاب

نیز بپزانند و برای زیادتی تقویت اگر قدری جوز بوا و بسباسه و دانه هیل نرم کوفته اضافه نمایند بهتر است ؛ صنعت حلوای پسته و زرد نارنج نیز بدین قسم است ؛ حلوای دیگر بدن را فربه کند و قوت مجامعت را یاری دهد ؛ صنعت آن مغز فندق مغز بادام مقشر مغز [illegible] تا بیانه کفته بریان از هر یک ده مثقال چلغوزه نخود و شش مثقال خرما قصب چهارصد مثقال مجموع را کوفته و بیخته [illegible] میل نمایند ؛ حلوای دیگر لاغری که بسبب [illegible] بود برطرف سازد و بدن را فربه کند ؛ صنعت آن [illegible] سفید [illegible] خشخاش نبات سفید از هر یک پنج درم بکوبند و بپزند با شیره گاو و شکر حسب بسازند و بعد از خوردن بحمام روند استعمال آن معتدل کنند ؛ حلوای دیگر سمین بدن را فربه کند و مردم ضعیف و لاغر را مفید بود ؛ صنعت آن گندم کوفته یک من در روغن گاو بریان کرده سه رطل عسل یک سیر گلاب یک درم زعفران یک من شیر گاو مجموع را در دیگ تابی کرده طبخ نمایند و در آخر خشخاش سفید مغز بادام مقشر مغز پسته مقشر مغز فندق مقشر از هر یک یک سیر بر آن ریزند و بدستور با روغن طبخ نموده بریان کنند ؛ حلوای سمین دیگر صنعت آن نخود سفید کعک خشک از هر یک پنجاه درم در شیر بخیسانند و خشک سازند خشخاش مغز بادام مقشر از هر یک بست درم کعب الغزال صد درم مجموع را کوفته بیخته هر صباح بست درم با یک پیاله شیر بنوشند ؛ حلوای دیگر بدن را فربه کند و قوت باه زیاده کند و مجامعت را یاری دهد ؛ صنعت آن بگیرند آرد نخود سفید آرد گندم شسته از هر یک یک اوقیه و با روغن گاو بقدر کفاف بریان کنند و نیم من جلاب قند سفید و نیم من عسل در دیگ بریزند و کفچه زنند و ملایم باتش طبخ نمایند و یک چهار یک مغز بادام سفید کرده و نیم کوفته و یک مثقال زعفران و یک دانگ مشک در یک پیاله گلاب در آخر اضافه کنند و بعد از آن مقدار یک سکرجه هر صباح بخورند ؛ حلوای دیگر بدن را فربه کند و هم منی بیفزاید و مبهی باشد ؛ صنعت آن مغز بادام مقشر مغز گردگان مقشر مغز فندق مقشر مغز پسته مقشر کنجد مقشر شاهدانه مغز حب الخضرا مغز نارجیل مقشر مغز چلغوزه مقشر از هر یک سه سیر کوفته نرم نموده با یک رطل آرد سپیده و یک رطل روغن گاو و یک من قند بدستور طبخ نمایند و در آخر یک دانگ مشک و یک مثقال زعفران و یک پیاله گلاب اضافه کنند و باتش ملایم باهستگی کفچه زنند تا حلوا بر روغن برشته شود پس میل فرمایند ؛ حلوای انگبین مائل باعتدال و لطیف ترین حلویات و جهت رفع خشونت حلق و سینه و لین طبع نافع و سریع الانحدار است صنعت آن سه جزو از انگبین صاف کرده را با یک جزو شکر خام با قدری آب بجوشانند و کف سفیده تخم مرغ بر او زنند چون بانتهای قوام رسد قدری از کف چوبک بر آن زنند که تا خوب سفید شود و بعد از آن از قوام تام کم چون اندکی از آن را سرد کرده باشند باندک حرکتی شکسته شود در آن مغز پسته بو داده و نارجیل و مثال آن بقدر حاجت اضافه نمایند و بقدر حاجت میل نمایند ؛ حلوای سمین بدن را فربه و باه را قوی گرداند ؛ صنعت آن بگیرند یک صد مثقال نخود سفید و یک شبانه روز در شیر بخیسانند پس خشک نمایند و بگیرند آرد باقلا مقشر و آرد برنج سفید و آرد گندم از هر یک پنجاه مثقال تخم کتان و کنجد مقشر از هر یک ده مثقال خشخاش سفید بست مثقال هر سه را نرم کوفته با نبات سفید نیم من و روغن بادام تازه پنجاه مثقال و گلاب دو صد مثقال و یا بقدر حاجت بطریق مقرر حلوا سازند و بقدر برداشت طبیعت تناول نمایند ؛ حلوای سمین دیگر ؛ صنعت آن بگیرند برنج سفید دو مثقال و یک شبانه روز در شیر گاو بخیسانند پس خشک کرده آرد نمایند زنجبیل دارچینی خولنجان از هر یک پنج مثقال زیره کرمانی سه مثقال کوفته از حریر بیخته با قند سفید سه صد مثقال و روغن بادام تازه صد مثقال علی الرسم مرتب نمایند و تناول کنند ؛ حلوای اترج [illegible] و بزر خشخاش و بزر البقلة الحمقا و بلادر و زرده بیضه مرغ نیم برشت و [illegible] و چوب چینی و خصیة الثعلب و دارچینی و مغز [illegible] و لسان الحمل و دجاج و ماست و برگ [illegible] هر یک در موضع خود مذکور است دیده شود ؛

باب الحاء المهملة مع المیم

فصل در ذکر نسخ حمولات

بدانکه حمول بفتح حای مهمله و ضم میم و سکون واو و لام ادویه را گویند که انسان در مقعده و فرج خود بر دارد و جمع آن حمولات مثل فعول فعولات آید و حمول که تسکین وجع بواسیر نماید و صلابت و ورم رحم و وجع آنرا تسکین دهد ؛ صنعت آن موم سپید بط بابونه افیون بالسویه از هر یک دو درم مانند فتیلی ساخته بصوف آلوده کرده در محل موف حمول نمایند ؛ حمول که جهت زحیر مجرب است ؛ صنعت آن زرده تخم مرغ با روغن گل آمیخته مرداسنگ مغسول آب از زیر نرم سوده بدان آمیخته پارچه آلوده در مقعده حمول نمایند ؛ حمول دیگر که قولنج ریحی را نافع است و ریاح دفع کند ؛ صنعت آن برگ سداب تازه تر زیره کرمانی نانخواه نمک طعام بالسویه کوفته بیخته با عسل آمیخته بخرقه آلوده در دبر حمول نمایند و ریسمان بخرقه بسته بعد رفع حاجت بزودی برآورند حمول جهت مرض مذکور بنسخه دیگر ؛ صنعت آن برگ سداب تر زیره کرمانی از هر یک یک کف بخور مریم عرطنیثا از هر یک دو درم بوره یکدرم ادویه را نرم کوفته با عسل سرشته بطریق مسطور بردارند حمول دیگر که ریاح را دفع سازد صنعت آن

سداب را بسایند و با ماء العسل بیامیزند که غلیظ گردد
نصف وزن آن نطرون سدس وزن با آن آمیخته
بشکل بلوط بطول شش انگشت ساخته بردارند +
حمول دیگر که همان نفع بخشد + صنعت آن تخم سداب
جند بیدستر بوره از هریک نیم مثقال با عسل و زهره گاو
آمیخته حمول نمایند + حمول دیگر که ریح بواسیری را
دفع سازد و بواسیر را سودمند بود + صنعت آن سکبینج بوره
مقل تخم شیر حنظل خطمی اجزا مساوی کوفته بیخته بشکل بلوط ساخته
استعمال نمایند + حمول که بدان صغار که در معای مستقیم پیدا
شده باشد دفع کند خصوصا صبیان را + صنعت آن
آب برگ نعناع آب برگ خفتالو صبر سقوطری سیر کراث از
هریک قدری بخرقه آلوده حمول نمایند + حمول دیگر که
همین منفعت بخشد + صنعت آن زهره گاو نفط سیاه
قطران از هریک قدری بپارچه آلوده بردارند + حمول
که خون بواسیر را بگشاید هرگاه منسد گردد و باعث
زحمت و درد و الم شود + صنعت آن مغز ساق گاو
روغن کوهان شتر با قدری مقل و روغن تخم زرد آلوی تلخ
سرشته و لا مقعده را با آن طلا نمایند و پشم یا پنبه را با آن
آلوده کرده بردارند پس غرطینثا یک مثقال قند تخم حنظل
از هریک نیم مثقال با زهره گاو سرشته حمول نمایند و هرگاه
بسبب تندی ادویه خروج مقعده شود و وجع بهم رسد
بروغن گل و موم و سرگین کبوتر و زهره گاو طلا نمایند
حمول دیگر نافع جهت زحیر + صنعت آن زرده تخم
مرغ با روغن گل آمیخته را با آن تر ساخته حمول کنند
حمول دیگر اقوی از آن هرگاه خون بسیار دفع گردد
صنعت آن اقاقیا گلنار مازوی سبز مرداسنگ سفید
آب شب یمانی نشاسته دم الاخوین صمغ عربی گل ارمنی
اجزا مساوی کوفته بیخته با زرده و سفیده تخم مرغ سرشته
بخرقه نازکی آلوده بردارند + حمول جهت ثوالول و
دانهای بواسیر وغیره که متقرح نباشد و درد و وجع کند
صنعت آن آب پیاز با زهره گاو و مغز [illegible] سوده بصوفه
آلوده بردارند و هریک به تنهایی نیز کافی است و باعث
سیلان و تسکین وجع آن می گردد + حمول دیگر که

رحم را جذب کند و دفع سازد + صنعت آن رازیانه
برگ سداب انیسون تخم کرفس صعتر از هریک
یک درم شهد خالص چهار درم ادویه کوفته بیخته
با آن سرشته به پنبه کهنه آلوده حمول نمایند و یا مانند
استه خرما شیاف ها ساخته بردارند و اگر این دوا
بمقعده بردارند ریاح امعا را دفع سازد + حمول که
حیض فرود آورد و سید اسمعیل جرجانی در مرکبات
ذخیره نوشته که در کتب آورده اند و این حمول را
من آزموده ام بر کسانیکه مدت هفت سال حیض
ایشان بسته بود و کشوده شده + صنعت آن
مرمکی صافی پودینه کوهی از هریک چهار درم ابهل
هشت درم برگ سداب خشک ده درم مویز دانه
بیرون کرده بست درم همه را کوفته بزهره گاو سرشته
بکار برند + حمول دیگر به همین کار آید + صنعت آن
انیسون پودینه سیر قردمانا نانخواه زراوند از هریک
یک استار بجوشند و بروغن ناردین بسرشتند و به پشم
پاره آلوده بردارند + حمولیکه افراط حیض باز دارد
صنعت آن سرمه گلنار از هریک یک استار کوفته
بیخته مانند سرمه و بعصاره مورد سرشته به پشم پاره
آلوده بردارند + حمول دیگر که امراض رحم را مفید است
صنعت آن خربق ابیض شحم حنظل کنبی قنطوریون
صمغ عربی زیتون بری جاوشیر جند بیدستر حلتیت
سکبینج قردمانا عصاره افسنتین از هریک قدری
با عسل سرشته با پارچه صوفی بردارند و افربیون
را با پنبه برداشتن نیز سودمند است + حمول دیگر
که همان منفعت بخشد + صنعت آن جند بیدستر
حضض ملی مشک ترکی اجزا مساوی کوفته با روغن
بان یا اقحوان سرشته بشکل بلوطی ساخته بردارند
ادرار طمث نماید + حمول عصاره شقایق و
نسرین همین اثر دارد + حمول دیگر که همین اثر دارد
صنعت آن اشنان فارسی عاقرقرحا شونیز سداب
رطب فربیون نرم سوده با قند سرشته در میان
صوف تر کرده بروغن زیت در جوف بردارند +

حمولیکه اخراج جنین میت کند + صنعت آن مرمکی صافی
خربق اسود جاوشیر زهره گاو اجزا مساوی را
هم سرشته شیافها مانند بلوط ساخته در قبل بردارند +
حمول دیگر که بچه مرده زنده فرود آورده و حیض بگشاید
و حکه رحم که بسبب خلط بورقی باشد دفع سازد +
صنعت آن ابهل زراوند طویل ترمس تخم تره تیزک
از هریک ده درم کوفته بیخته با سرکه سرشته شیافها سازند
و بردارند + حمول دیگر که افراط حیض را نافع است +
صنعت آن ازدی سوخته پوست مرغ سوخته سرمه
دانه خرما سوخته کاغذ سوخته شاخ سوخته کهربا دم الاخوین
گل ارمنی گلنار از هریک جزوی کوفته با آب لسان
الحمل سرشته شیافها سازند بقدر انگشت وسطی و بردارند +
حمولیکه حیض بسته را بگشاید + صنعت آن ابهل اشنان
از هریک نیم درم پودینه کوهی سداب بری از هریک
ربع درم مشک ترکی پوست حنظل از هریک حبه
ادویه کوفته بیخته با زهره گاو سرشته شیافها ساخته
استعمال نمایند + حمول که فرج را تنگ سازد و تقویت
عنق رحم و تسخین و تطییب و اکثار انزال زن و جذب
منی مرد و جذب مواد از قدمین کند و از جالینوس است
صنعت آن سداب بسباسه مرزنجوش صعتر بری کندر
اذخر مکی گل سرخ پوست انار ترمس از هر جزو بالسویه بروغن
بان و امثال آن سرشته بلته آلوده کرده اول روز
بردارند و شب بر آورند + حمول دیگر که قریب النفع
است با آن + صنعت آن قرنفل سرمه مازو استخوان
سوخته شکر از هریک قدری با آب مورد سرشته بیدستر
استعمال نمایند + حمول دیگر که سریع الاثر است + صنعت
آن عود هندی سعد رامک راسن اقلیمیا مازو از هر
یک جزو مشک عشر جزو با آب مورد سرشته
استعمال نمایند + حمولیکه باعث توسیع فرج گردد بعد
احدی رغبت مباشرت آن نماید + صنعت آن پیاز
عنصل بسباسه چوب بلسم تخم بستان افروز تخم بادروج
زهره گفتار در روغن زیتون بالسویه با زهره گاو سرشته
شیاف ساخته خشک نمایند و قدری در روغن

زنبق یا زیتون حل نموده در ماهی یکبار استعمال نمایند
حمولی که چون زن بردارد تا مدت سه ماه رحم او متعفن و
بدبو گرداند که باعث تنفر مردان شود* صنعت آن سلیخه
قصب الذریره فقاح اذخر شاهدانه قرنفل جوزبوا قسط
شیرین میعه سائله جاوشیر ادویه کوفته بیخته با نفط سفید
سرشته استعمال نمایند و حمول اثمد و افیون هر یک
در رسوم خود مذکور شد*

باب الحاء المهملة مع النون

حنا بکسر حاء مهمله و فتح نون مشدده و الف بفارسی
بتخفیف نون مشهور است و بهندی مهندی نامند نباتی
است تا ارتفاعش بقدر یک ذرع و زیاده و در هند و بنگاله
تا بقدر دو قامت انسان دیده شده و اندک سرخ
رنگ و برگش شبیه ببرگ انار و مورد و از مورد نازک
و کوچکتر و نرمتر و در اکثر بلاد هند و بنگاله همیشه سبز میباشد
و خزان مطلق ندارد دیگر آنکه در فصل بارش که در گرما
میباشد و برسات و برشکال می نامند رعناتر و نموّ آن
زیاده میباشد و برگ آن بیشتر و در آن فصل قلم کرده
و در حاشیه باغچه‌ها می نشانند بسیار متصل بهم تا
بلند بقدر ذرعی رسد و سر آنها را مقراض می کنند
که همه برابر میباشند مانند دیواری و در گوشه‌های
آن برجها میسازند خوش و خوش منظر میباشد و گلش
که فاغیه نامند سرخ مائل بسفیدی و خوشبو و در سالی
دو بار گل میکند مرکب القوی مائل بسردی در دوم
خشک و گویند در اول گرم مفتح افواه عروق و سدد و
مجفف بی لذع و محلل و در التحام قریب بدم الاخوین
و با قوت قابضه و آشامیدن طبیخ آن و نقیع برگ آن
با شکر جهت ابتدای جذام نافع و همچنین جهت رویانیدن
ناخن اصلی بجای ناخن کج و متآکل و جهت یرقان
و سپرز و سنگ گرده و مثانه و عسر البول و اسقاط جنین
و آشامیدن جرم آن بقدر نیم مثقال بالخاصیت
رافع قولنج و اوجاع رحم و شوصه و طاعون و جذام و مضر
ریه مدتش و مصلحش کثیرا و رب السوس و لعاب بزرقطونا

و گویند زیاده از یک مثقال آن کشنده است و
ضماد برگ آن با آب نیم گرم بر کف پای آبله دارند
در ابتدای بروز مانع ظهور دانه آبله است در چشم آن
خصوص که با اندک عصفر و زعفران آمیخته باشند
و یا با آب نقوع آمله سرشته و همچنین ضماد برگ آن
به تنهائی و با قیروطی جهت کسر عظام و رویانیدن ناخن
متآکل و کج بر آمده با تکرار عمل و مداومت با شاهتره
و سنا و سرکه انگوری جهت قوبا و حبوب یابس و
رطب خصوصاً در حمام مفید و نیز با برگ خرزهره باغی
دشتی برگ با ساق بقدر نیم وزن آن جهت مبرد
المزاج و ثلث تا مساوی برای محرور المزاج جهت
رفع بهق متقشر که اکثر بر کف دست و پا عارض
میگردد و بهندی ایرس می نامند نافع با تکرار عمل
بدین قسم که هر روز مالیده و بعد سه چهار ساعت با آب
نیم گرم بشویند مادام که زائل گردد و ایضاً ضماد آن
و با کثیرا و هلیله زنگی جهت جرب رطب و رفع قوبا و
قروح خبیثه مفید و طلای آن با برگ شاهتره تازه
و گل خطمی و لعاب بزرقطونا و بهدانه بر کف دست و پا
جهت رفع سوزش و گرمی آن مفید و به تنهائی جهت
اورام حاره که زرد آب از آن برآید و با روغن جهت
رفع جرب و با آب برگ بید انجیر جهت شقاق مزمن
و در زاله مجرب و بر جبهه و صدغین جهت منع ریختن
مواد نزله بچشم خصوصاً که با آب کشنیز تازه سرشته
باشند و با قطران و روغن زیتون جهت رویانیدن
موی سر و با گل سرخ جهت فتق و قیله و با زفت
و روغن گل جهت قروح سر و با برگ گردگان بالمناصفه
جهت بیضه و خوذه و شقیقه و صداع ورمی مجرب
و بدستور با آب نمک بغایت مؤثر و طلای آب مطبوخ
آن جهت حمره و سوختگی آتش و اورام حاره و بلغمیه
خفیفه و اورام اربیه و مضمضه آن جهت قروح
دهن و قلاع اطفال مجرب و ذرور آن جهت تجفیف
قروح و بدستور با گل سرخ و خضاب بوزن آن
زائل کننده صلیح و نورانی گرداننده چشم و زیاده کننده

قوت مجامعت چنانچه در حدیث وارد است که (آن
سیده ریاحین دنیا است) و آب کندش سرخ کننده مو
و استمرار نمودن رنگ و سمه بدین باعث زیادتی رنگ و سمه
است و روغن آن جهت درد اعضا و مفاصل و تمدد
امتلائی رطوبی و دراز کردن مو مفید و تخم آن را چون بقدر
یک مثقال با عسل کثیر الخوردند تقویت دماغ بخشد و گل
آن که فاغیه نامند معتدل جهت اوجاع عصب و
فالج و تمدد و شرب یک مثقال آن با سرکه و آب
و عسل جهت قطع نزلات و انواع صداع و تجفیف
رطوبات و طلای آن جهت التیام قروح و رفع
خناق و فالج و امراض دماغی و عصبانی و درد اعضا
و با سرکه بر پیشانی جهت درد سر و با موم و روغن گل
سرخ جهت درد پهلو و کوفتگی اعضا و بادهای مخصوصه
جهت سپرز و ورم و زرد آب گذاشتن آن در میان
لباس پشمینه مانع کرم زدن آن و برگ خشک آن را نیز
صاحب این اثر دانسته‌اند و روغن گل آن که دهن
الفاغیه نامند محلل و مقوی موی و نیکو کننده رنگ رخسار
است و از برای شکستگی استخوان مفید و بدلش در عنبر
مرزنجوش و روغن برگ حنا است* حب حنا جهت
قولنج و طاعون و اوجاع رحم نافع* صنعت آن بگیرند
برگ حنا خشک پنج درم کثیرا و رب السوس از هر یک
یک درم کوفته بیخته با لعاب بزرقطونا سرشته حبوب سازند
شربتی از یک درم تا یک نیم درم با آب گرم با طبیخ
شبت فرو برند* دهن الحنا جهت اوجاع مفاصل
و تمدد امتلائی و تقویت اعصاب و دراز کردن مو
نافع* صنعت آن بگیرند برگ حنا را و در سایه خشک
نموده در شش وزن آن آب خالص خیسانند یک
شبانه روز بخیسانند و بجوشانند تا بربع رسد پس صاف
نموده با روغن کنجد تازه بوزن باقی مانده بآتش ملایم
جوش دهند تا آب برود و روغن بماند و احتیاط نمایند
که نسوزد و اگر رقتی از آب در آن بماند بهتر از سوختن
آنست* دهن گل حنا نیکو کننده رنگ رخسار و مقوی
موی و جهت جبر کسر عظام نافع* صنعت آن بگیرند

گل حنا هر قدر که خواهند اگر تازه و تر است با هم وزن آن روغن کنجد تازه و با زیت در شیشه کنند و در آفتاب گذارند و هر هفته یک مرتبه صاف نموده تجدید گل نمایند و تا شش مرتبه و هر چند زیاده کنند بهتر است و اگر خشک است یک شبانه روز در شش وزن آن آب بخیسانند و بدستور مسطور در دهن ورق آن مرتب نمایند و بکار برند دهن حنا نو حدیثرا زان اقوی است + صنعت آن بگیرند برگ حنا تازه و هر قدر که خواهند و پاک شسته قدری بسایند و آب آنرا بگیرند و با نیم وزن آن روغن کنجد تازه در قدر مضاعف و یا باتش ملایم بدستور طبخ نمایند تا روغن بماند استعمال نمایند + مرهم حنا بجهت قروح خبیثه و ناسور و زخم آتشک و زخمهای کهنه نافع و مجرب است + صنعت آن برگ حنا در سایه خشک نموده هو جوبه قند پوست مغیلان از هر یک او زده مثقال برگ نیب که معروف بنیم است موم زرد غیر مستعمل از هر یک سی و هفت مثقال و نیم روغن کنجد سفید هفتاد و پنج مثقال احنا در سه هزار مثقال آب بجوشانند تا ثلث آن یعنی هزار مثقال بماند صافی نموده ازان موم و قند در روغن داخل کرده باتش ملایم بجوشانند تا آب رفته روغن بماند بعد و از خطائی انفش مجرب یک مثقال سوده داخل کرده در هاون بدسته بمالند تا یکسان شود و در ظرف چینی نگاه دارند و بکار برند + مرهم حنا دیگر مشهور بمرهم داودی که همان منافع دارد + صنعت آن برگ حنا در سایه خشک کرده کات سفید از هر یک چهار درم فلفل سیاه دو درم همه را نرم کرده روغن سسکه گاو تازه ده درم موم خالص دران گداخته از آتش برگرفته ادویه را بدان ممزوج نموده بچوب نیب برهم زنند تا هم شود و بکار برند + مطبوخ حنا جهت ابتدائی جذام که زائل نشود و قابل معالجه نباشد و امراض سوداویه و قروح و جرب و حرب سوداویه و طاعون و در ایام وبا آشامیدن آن مفید است صنعت آن بگیرند برگ حنا در سایه خشک نموده سی مثقال در آب شب بخیسانند صبح باتش ملایم در یک رطل آب جوش دهند تا ثلث آب بماند صاف نموده هفت مثقال شکر سفید داخل کرده بیاشامند و گفته اند که چون مدت یک ماه بدین مداومت کنند جذامی را که قابل علاج نباشد زائل گرداند و باید هر روز هفت مثقال و نیم آنرا در صد مثقال آب شب بخیسانند و صبح بجوشانند تا بجنس که بیست مثقال است برسد صافی نموده بیاشامند نقوع برگ حنا نافع از جهت امراض مذکوره چون مدت بیست روز بیاشامند + صنعت آن برگ حنا خشک را هر روز چهار اوقیه شکر شب بخیسانند و صبح صاف نموده بیاشامند و غذا گوشت بزغاله و بره الملک با چلاو تناول نمایند + نقوع دیگر جهت رویانیدن ناخن کج و متاکل و اوجاع رحم و شوصه و یرقان و سپرز و سنگ گرده و مثانه و عسر البول را نافع و مسقط جنین است صنعت آن بگیرند ده مثقال برگ حنا خشک را و شب در آب بخیسانند و صبح صاف نموده بیاشامند + نقوع دیگر جهت امراض مذکوره + صنعت آن بگیرند برگ حنا خشک ده مثقال شاهتره پنج مثقال قصب الذریره یک مثقال افتیمون هفت مثقال هلیله سیاه زنجی یک مثقال شب در آب بخیسانند و صبح آب صاف آنرا با سه مثقال شکر سفید بیاشامند تا مدت بیست و یک یوم و یا چهل و یک یوم۔

کتاب الخاء المعجمه +

باب الخاء مع الباء الموحده

خبث الحدید بفارسی ریم آهن گویند بهترین خبث ها است و مستعمل ازان آنست که با سرکه تیز کشته و خشک کرده و بسیار مبالغه در سحق آن نموده باشند در دوم گرم و در سوم خشک و بغایت مجفف و مقوی معده و مانع نزف الدم ذاتی از حیض و حامله شدن است و جهت سلس البول و استرخاء مقعده و معده و بواسیر و طحال و رطوبه و رفع رطوبات باطنی و جهت قرحه امعا و مثانه مجرب و با زرده تخم مرغ بقدر یک دانگ آن جهت باه مرطوبین که مایوس باشند بغایت موثر و با سکنجبین جهت ادویه قاتله و ضماد آن جهت اورام حاره و شیر منعقد و اکتحال آن جهت خشونت پلک چشم و قطور آن جهت پاک کردن چرک گوش نافع و مضر مثانه مصلحش کثیرا و عسل و قدر شربتش تا دو دانگ و دو درم با دکشنده است و چون آن را بیست بار با آب و عسل بسایند و خشک کنند و بعد ازان با روغن زیتون بقدر یکه سه انگشت بر بالای آن برآید بجوشانند تا ثلث روغن بسوزد و با حرف بابلی و عسل لعوق سازند و هر روز یک دو انگشت ازان تناول نمایند جهت صاف کردن آواز و تقویت بدن و نیکوی رنگ خساره و اخراج فضلات بدن بی عدیل است و هرگاه با روغن زیتون بجوشانند و با عسل معجون کنند بدستور همین اثر دارد دستور تدبیر خبث الحدید چنان است که خبث الحدید را کوفته بیخته مدت چهارده روز در خل خمر بخیسانند انگاه خشک نموده در روغن بادام بریان کنند و خوب بسایند چنانکه بر بالای آب بایستد و ته نشین نشود و در جوارشات و سفوفات و معاجین و غیرها استعمال نمایند + نوع دیگر آنست که خبث الحدید را نرم کوفته بیخته چهارده روز در سرکه بخیسانند پس آورده در آب کراث هفت روز بگذارند و هر روز آب کراث را تازه نمایند پس برآورده خشک نموده نرم بسایند و در روغن بادام یا روغن مغز استخوان زرد آلو یا شفتالو بریان کنند و این قسم تدابیر در اکثر معالجات بواسیری اولی است + نوع دیگر چنانست که خبث الحدید را نرم سائیده بیست و یک روز در شراب ریحانی بخیسانند و هر روز آن شراب را تازه کنند پس از بیست و یک روز بریان نموده در معاجین مخصوصه بضعف معده داخل نمایند

نوع دیگر آن است که خبث الحدید را زم لب بایند و یک هفته در خل خمر کهنه بخیسانند و هر روز سرکه را تازه کنند بعد از آن یک هفته دیگر در ماء العسل بخیسانند و یک هفته دیگر در آبیکه شکر دران انداخته باشند بگذارند و پس از بست و یک روز ازین آب ها بر آورده خشک سازند و در روغن بادام بریان کرده خوب سحق نموده بکار برند باذن الله تعالی نافع است ✤

فصل در بیان جوارشات خبث الحدید و فنجنوش

جوارش خبث الحدید نافع از برای اصحاب معده سرد و بواسیر و ریاح بارده و رنگ رو را صافی گرداند واشتهای طعام آورد و طعام را هضم کند ✤ صنعت آن بنسخه شیخ رئیس پوست هلیله کابلی پوست هلیله آمله منقی بیخ سوسن زنجبیل عود قماری خام جوز بوا اسنگ اصلی غنچه گل سرخ منزوع الاقماع سنبل الطیب اذخر مکی مصطگی رومی از هر یک ده درم مشک تبتی یکدرم براده خبث الحدید منقوع در شراب ریحانی هفت روز پس بعد از هفت روز بگیرند آنرا و سحق کنند سحق نیکو و در تابه آهنی بریان کنند و مخلوط سازند با ادویه باقی که کوفته بیخته با روغن بادام شیرین چرب کرده باشند و مجموع را با عسل مصفی سرشته جوارش سازند ✤ جوارش خبث الحدید منقول از جامع الادویه ریحانی که همین منافع دارد ✤ صنعت آن پوست هلیله کابلی پوست هلیله آمله منقی بیخ سوسن زنجبیل عود قماری خام جوز بوا اسنگ اصلی گل سرخ سنبل الطیب اذخر مکی مصطگی رومی از هر یک ده درم خبث الحدید بصری که هفت شبا روز در سرکه خیسانیده باشند بعد از ان خشک کرده بو داه صلایه کرده باشند مثل مجموع ادویه ادویه را کوفته بیخته بروغن بادام شیرین چرب نموده با نبات سفید بقوام آورده شربتی دو درم ✤ جوارش خبث الحدید دیگر منقول از قرابادین قلانسی که بجهت معده گرم موافق است ✤ صنعت آن پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله منقی بیخ سوسن گل سرخ اذخر مکی از هر یک ده درم خبث الحدید بر مثل مجموع ادویه شکر طبرزد آن مقدار که ادویه بان سرشته شود شکر طبرزد را بگدازند و بقوام آورند و ادویه را بآن بسرشتند شربتی دو درم با شراب سیب و امثال آن ✤ جوارش خبث الحدید مطبوخ نافع از برای ریاح بارده و وجع ظهر و فساد طمث و بواسیر و رنگ رو را صافی گرداند و اشتهای طعام آورد و در تقویت باه بی نظیر است و ریاح بارده را از معده ببرد و مقوی معده و مثانه و رحم است صنعت آن تخم کرفس تخم رازیانه انیسون رومی فطراسالیون تخم جوز تخم گندنا تخم بیاز تخم شلغم تخم ترب تخم اسپست نانخواه تخم انجره حبة الخضرا انجدان تخم شبت فلفل بزرکتان زیره کرمانی گشنیز خشک از هر یک سه درم زرنباد درونج عقربی بهمن سرخ بهمن سفید تودری زرد تودری سرخ جوز بوا بسباسه دارچینی خولنجان زنجبیل سعد کوفی سنبل الطیب بیسبز از هر یک چهار درم پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله منقی جفت بلوط پوست بیخ کرفس از هر یک ده درم شیطرج هندی ستنه اسارون شامی اظفار الطیب قصب الذریره لسان العصافیر نارمشک صعتر فارسی راسن قاقله خیر بوا صندل سفید قرنفل هر نوه از هر یک پنج درم جوز چندم حرف بابلی مصطگی رومی گل سرخ مرماحوز قشور کندر نعناع خشک فودنج خشک از هر یک هفت درم خبث الحدید گرم کرده بآتش پس در نبیذ ریحانی سرد کرده مرات بسیار بوزن مجموع ادویه ادویه با نبیذ عفص بپزند تا غلیظ و از آتش بر گرفته بپالایند و بیاشامند بمقدار یک اوقیه هر روز ناشتا و باید که نیم گرم نموده بنوشند و میان غذا اسفیدباج با گوشت بره جوان باشد و بجای آب نبیذ صرف بیاشامند و مدت یک هفته تا دو هفته باین جوارش مداومت نمایند

جوارش خبث الحدید مطبوخ بنسخه شیخ رئیس مصلح از برای ضعف معده و حرارت مزاج آن ✤ صنعت آن خبث الحدید مدبر بصری پوست هلیله زرد هلیله سیاه پوست بلیله آمله منقی گل سرخ گلنار فارسی اذخر مکی اجزا مساوی همه را در شراب ریحانی بجوشانند تا غلیظ شود پس بپالایند و نگاه دارند و هر روز از ان مقدار سه اوقیه بیاشامند ✤ فنجنوش بدانکه فنجنوش از جوارشات است و معرب پنج نوش ست و پنج در فارسی بمعنی خمس است و نوش نیز فارسی ست و بعضی گفته که نوش بمعنی کثیر المنافع است و آن تریاقی موافق جمیع امزجه و اشخاص و شفا از برای جمیع امراض اقسام است چون شهد که از عسل مطلق مراد آنست و در قرآن مجید وارد شده که شفاء للناس محمود سنجری گفته که ترجمه فنجنوش هاضم خمسه است یعنی پنج دوای هضم کننده چون مرکبست مشتمل بر پنج دوای چینی ست یعنی خبث الحدید و عسل و سه میوه یعنی هلیله و بلیله و آمله این مرکب را پنج نوش گویند و بعضی گفته اند که نوش بمعنی عطیة الله است یعنی دوای الهی که آن را اطبا دوای ذوالخاصیت نامند و بعضی اطبا را زعم آنست که نوش در فارسی بمعنی گوارا و گوارنده است و چون این جوارش مشتمل بر پنج دوای چینی ست لهذا این را جوارش فنجنوش نامیده اند و این قول اقرب بصواب است از اقوال دیگر و حکیم معصوم گفته فنجنوش بفارسی اسم خبث الحدید است ظاهر انزد این عزیز فرهنگی مخترع است که این معنی را از ان فرهنگ استخراج نموده و این جوارش را نسخ متغایر بسیار است و اکثر اطبا این مرکب را از جوارشات شمرده اند و بعضی گفته اند که از معاجین است و فی الحقیقت این جوارش و همچنین سایر تراکیب آن از اشربه و مطبوخات و معاجین از اطریفلات است لیکن چون جزو اعظم و غالب واصل و عمود دران خبث الحدید است

در خبث الحدید ذکر میباید + جوارش فنجنوش شیخ رئیس
نافع از برای استرخای معده و ریاح بواسیر و فساد مزاج
معده و فساد رنگ رخسار و باه را زیاده کند + صنعت
آن پوست هلیله کابلی هلیله سیاه پوست بلیله آمله منقی
فلفل دار فلفل زنجبیل سعد کوفی شیطرج سنبل الطیب
از هر یک ده درم تخم شبت تخم گندنا از هر یک
چهار درم سلیخه سیاه دو درم خبث الحدید مسحوق در
سرکه خمر انگوری دوازده روز که هر روز از نو خیسانیده
و خشک نموده بریان کرده باشند یکصد درم ادویه
را کوفته بیخته بعسل سفید مصفی سه وزن آن دو
و روغن گاو بقدر حاجت بسرشتند و در برنی چینی
اخضر نگاهدارند و بعد از شش ماه استعمال نمایند
شربتی از آن از یک مثقال تا دو درم گاهی اضافه
کرده میشود در این فنجنوش مشک تبتی خالص دو درم
و در نسخه دیگر این جوارش مسطور است که چهارده روز
خبث الحدید را در سرکه انگوری بخیسانند بعد از آن
خشک کرده صلایه نموده چنانکه بر روی آب بایستد
زبه تر زرد پس باقی ادویه را بدستور مرتب نمایند و
در نسخه صاحب منهاج بجای روغن گاو روغن بادام
شیرین است و مزاج این جوارش گرم است در آخر
درجه دوم و خشک است در اوسط درجه سوم +
جوارش فنجنوش تالیف ابن ماسویه منقول از
قرابادین افندی صالح چلپی حکیم باشی ابراهیم
سلطان قیصر روم مانع فساد اخلاط و مقوی آلات
اغذا است + صنعت آن پوست هلیله کابلی پوست
هلیله زرد پوست بلیله آمله منقی هلیله سیاه از هر یک
پنجدرم جوز بوا حرف اسارون پودینه زیره کرمانی
فلفل نانخواه کوله پر زنجبیل تمر درخت البین ابریغ مکی
سنبل الطیب سعد کوفی از هر یک چهار درم خبث الحدید
مدبر بیست درم هلیله جات کوفته بیخته بروغن گاو
چرب نموده باقی اجزا را کوفته بیخته بروغن بادام
شیرین چرب نموده یک شب بگذارند و با سه وزن
ادویه و یا چهار وزن عسل مصفی معجون سازند +

جوارش فنجنوش نسخه دیگر شیخ رئیس منقول از قانون +
صنعت آن پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی
هلیله سیاه آمله منقی پوست بلیله فلفل دار فلفل شیطرج
هندی زنجبیل قرنفل سعد کوفی تخم شبت تخم گندنا
از هر یک ده مثقال خبث الحدید یک صد مثقال
خبث الحدید را چهارده شبانروز در سرکه بخیسانند
پس رسانیده خشک کرده بروغن بادام شیرین چرب
نموده بریان نمایند و بعد از آن بر سنگ سماق گذشته
سحق نمایند و با سه وزن ادویه عسل سفید بقوام آورده
بسرشتند و یک مثقال و نیم مشک اضافه نمایند و در
ظرف چینی پاکیزه نگاهدارند و بعد از شش ماه
استعمال نمایند شربتی یک مثقال و باید که خبث الحدید
را مدت چهارده شبانروز در سرکه بخیسانند هر روز نیم
من تبریزی سرکه کهنه تازه بران ریزند و دو سه مرتبه
برهم زنند + جوارش فنجنوش دیگر معده را سودمند بود
و قوت مجامعت دهد و گونه را صلفی گرداند + صنعت
آن پوست هلیله کابلی هلیله سیاه آمله منقی پوست
بلیله فلفل سیاه دار فلفل زنجبیل شیطرج هندی
سعد کوفی پوست زرد اترج خبث الحدید مدبر از هر یک
ده درم و در نسخه دیگر توبال حدید نیز ده درم داخل
است و در نسخه دیگر کنجد مقشر ده درم داخل است
ادویه را کوفته بیخته بروغن گاو چرب نموده بعسل
مصفی بسرشتند شربتی در روز اول یکدرم و در
روز دوم دو درم و در روز سوم سه درم تا هفت روز و
هر روز یک درم بیفزایند و بعد از هفت روز هر روز
یکدرم تناول نمایند و صاحب اختیارات بدیعی
گفته که از هفته نگذارند + جوارش فنجنوش دیگر معده
را قوت دهد و باه را زیاده کند و سرعت انزال و
بواسیر را نافع است + صنعت آن پوست هلیله زرد
پوست هلیله کابلی قسط تلخ شیطرج هندی تخم کرفس
خیر بوا سلیخه سیاه قرنفل بسباسه سک المسک
خولنجان از هر یک شش درم پوست بلیله آمله منقی
هلیله سیاه نانخواه دار فلفل از هر یک چهار درم

تودری سرخ تودری زرد قرفة الطیب سنبل الطیب
جوز بوا فلفل موبه از هر یک هشت درم سعد کوفی
ده درم زعفران پنجدرم مشک تبتی خالص نیم درم
عنبر اشهب یکدرم خبث الحدید مدبر بوزن تمام
ادویه ادویه را کوفته بیخته بروغن گاو چرب نموده
یک شب بگذارند و روز دیگر با سه چند مجموع ادویه عسل
مصفی اسفید بطریق مقرر مرتب نمایند و بعد از
شش ماه استعمال کنند شربتی از دو دانگ تا نیم
مثقال با شیر گوسفند یا گاو میش بنوشند جوارش
فنجنوش حکیم صالح خان مرحوم خال آن قدس سره
صنعت آن خبث الحدید در سرکه انگوری مدبر نموده
سحق بلیغ مکرر موافق قاعده کرده یک صد مثقال
پوست هلیله کابلی پوست بلیله هلیله سیاه فلفل سیاه
دار فلفل شیطرج هندی زنجبیل سعد کوفی از هر یک
ده مثقال تخم بونجه تخم گندنا از هر یک چهار مثقال
ادویه کوفته بیخته بروغن بادام شیرین چرب
نموده بعسل مصفی سه وزن مجموع ادویه که بقوام
آورده باشند بسرشتند بعد از آن مشک تبتی یک
مثقال سحق نموده در آن داخل کرده نیکو بسرشتند
و در ظرف چینی نگاهدارند و بعد از شش ماه استعمال
نمایند شربتی دو درم + جوارش فنجنوش دیگر نافع از
برای اسهال معدی و بواسیر و تقویت باه و سرعت
انزال + صنعت آن پوست هلیله کابلی هلیله سیاه
پوست بلیله آمله منقی شیطرج هندی سنبل الطیب فلفل
دار فلفل زنجبیل سعد کوفی از هر یک ده درم تخم
شبت تخم گندنا از هر یک چهار درم خبث الحدید مدبر
عسل بوزن مجموع ادویه خبث الحدید را چهارده روز
در سرکه بخیسانند و خشک کنند و نرم بسایند چنانکه
بر روی آب بایستد بدستور معجون سازند شربتی دو درم
و بعضی مشک ترکی نیم درم اضافه میکنند + جوارش
فنجنوش دیگر + صنعت آن خبث الحدید در سرکه
انگوری مدبر نموده بدستور مقرر صلایه کرده یکصد
و سی مثقال پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله منقی

درشیر گاو پرورده فلفل سیاه زنجبیل سعد کوفی شیطرج
هندی سنبل الطیب از هر یک ده مثقال تخم شبت تخم
گندنا از هر یک چهار مثقال مشک تبتی خالص دو مثقال
ادویه را کوفته بیخته بروغن بادام پانزده مثقال چرب
نموده بعسل مصفی سه وزن مجموع ادویه بسرشند +
جوارش فنجنوش دیگر نافع از برای کمی شهوت طعام و
غثیان و مفید از برای کسیکه طعام در معده او جا
نگیرد و از برای ریاح امعا سودمند و از برای مردانیکه
قادر بر نکاح نباشند + صنعت آن هلیله سیاه پوست
بلیله آمله منقی شیطرج هندی زنجبیل فلفل دار فلفل سعد
کوفی سنبل الطیب از هر یک ده درم خبث الحدید
حرف سفید و خبث الحدید که یک شبانروز در سرکه
خیسانیده هفت مرتبه آن را غسل داده پس خشک
نموده باشند از هر یک وزن بست درم تخم شبت
جوز بوا بسباسه قرنفل از هر یک دو درم مشک تبتی دو
دانگ ادویه را کوفته بیخته بروغن بادام شیرین چرب
نموده بعسل سفید مصفی بقوام آورده بسرشند شربتی دو درم
جوارش فنجنوش منقول از قرابادین قلانسی نافع از برای
معده گرم + صنعت آن پوست هلیله کابلی پوست بلیله
آمله منقی اصل السوس مقشر گل سرخ منزوع الاقماع
اذخر مکی از هر یک دو درم خبث الحدید مدبر مثل وزن
مجموع ادویه نبات سفید بقدریکه ادویه را بآن بسرشند
نبات را بگلاب حل کرده بقوام آورده ادویه کوفته
بیخته بروغن گاو چرب نموده بآن بسرشند شربتی
دو درم با شراب تفاح و امثال آن + جوارش فنجنوش
بامشک بنسخه شیخ رئیس مقوی و مسخن معده نافع
است از برای بواسیر و زیاده میکند باه را و مجربست
صنعت آن پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله منقی
فلفل دار فلفل زنجبیل زیره کرمانی مدبر تخم کرفس
تخم گندنا تخم جرجیر تخم شلغم تخم جوز فلنجه سلیخه
سیاه گل سرخ سعد کوفی دارچینی قرنفل جوز بوا
از هر یک یک درم بسباسه هیل قاقله سنگ المسک
عود قماری مشک تبتی از هر یک دو درم حب الرشاد

سفید سلیخه و قیه خبث الحدید مدبر بدستور مقرر به وزن
مجموع ادویه کوفته بیخته بروغن بادام شیرین چرب
نموده بعسل سفید مصفی بسرشند شربتی دو درم و این جوارش
گرم و خشک است در اواسط درجه سوم + جوارش
فنجنوش بنسخه دیگر از شیخ رئیس که باسم معجون
فنجنوشش ذکر کرده و گفته که این معجون نافع
است از برای استرخای معده و باد بواسیر و فساد
مزاج و زبونی رنگ روی و زیاده کننده باه است
و سرعت انزال را نافع است و امساک منی آرد +
صنعت آن هلیله سیاه پوست بلیله آمله منقی
فلفل دار فلفل زنجبیل سعد کوفی شیطرج هندی
سنبل الطیب از هر یک شش درم تخم شبت تخم
گندنا از هر یک دو درم خبث الحدید صلایه کرده
در سرکه انگوری چهارده شبانروز خیسانیده در سایه
خشک کرده بریان نموده هفت درم مشک تبتی
خالص یک درم عسل مصفی سه وزن مجموع ادویه
کوفته بیخته بروغن بادام شیرین بست درم چرب نموده
بعسل مصفی سه وزن ادویه بدستور مقرر معجون
سازند شربتی یک مثقال بعد از شش ماه استعمال
نمایند و پیش از شش ماه نباید استعمال نمود +
جوارش فنجنوش با مشک بنسخه دیگر + صنعت آن
هلیله سیاه پوست بلیله آمله منقی شیطرج هندی
زرنب طالیسفر دانه هیل بوا زرنباد درونج عقرب
دار فلفل از هر یک چهار مثقال دارچینی قرفه الطیب
سنبل الطیب جوز بوا قسط تلخ زنجبیل فلفل مویز
از هر یک هشت مثقال سعد کوفی ده مثقال سک
اصلی شش مثقال خبث الحدید مدبر یک من
مشک تبتی خالص یک درم و در نسخه دیگر نیم درم
است اجزا را کوفته بیخته بروغن بادام شیرین
چرب نموده بعسل سفید مصفی بسرشند + جوارش
فنجنوش که سمرقندی در قرابادین خود ذکر کرده و گفته
که این فنجنوش نافع است از برای برودت معده و
اسهال و بواسیر و رنگ را نیکو گرداند + صنعت

آن پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله منقی زنجبیل
شیطرج هندی سعد کوفی فلفل دار فلفل سنبل الطیب
از هر یک ده درم تخم شبت تخم گندنا از هر یک چهار
درم خبث الحدید مدبر با سرکه بعد از آن بریان کرده
سی درم کوفته بیخته بروغن گاو تازه چرب نموده
بعسل سفید مصفی سه وزن ادویه بسرشند شربتی سه درم
جوارش فنجنوش ممسک منسوخ قلانسی معده را قوت
دهد و بواسیر را زائل کند و رنگ را صافی گرداند و باه
را زیاده کند و قوت دهد + صنعت آن پوست هلیله
زرد پوست هلیله کابلی پوست هلیله چینی پوست هلیله
سیاه پوست بلیله آمله منقی از هر یک ده درم فلفل سیاه
دار فلفل زیره کرمانی مدبر زنجبیل تخم شبت تخم
کرفس تخم گندنا تخم کبر یعنی جرجیر تخم شلغم تخم
جزر دارچینی سلیخه سیاه قرنفل جوز بوا از هر یک یک درم
بسباسه قاقله عود قماری خام مشک تبتی از هر یک
دو درم حب الرشاد ابیض سلیخه و قیه خبث الحدید مدبر
مثل مجموع ادویه ادویه را کوفته بیخته بروغن بادام
شیرین چرب نموده بعسل سفید مصفی بسرشند شربتی
دو درم بعد از شش ماه استعمال نمایند و در نسخه دیگر
فرنجمشک گل سرخ از هر یک دو درم داخل است +
جوارش فنجنوش قابض جهت اسهال بواسیری مجرب
صنعت آن هلیله سیاه آمله منقی بیخ انجبار سماق از
هر یک سه مثقال پوست هلیله حب الآس تخم حماض این
هر سه را بو داده از هر یک سه مثقال خبث الحدید
مدبر با عسل مصفی و رب به شیرین بالمناصفه از هر یک
بست و چهار مثقال و در نسخه دیگر این هر دو با هم ده
وزن ادویه است بدستور معجون سازند شربتی دو مثقال و
جالینوس گفته باید که کوبیده شود ادویه اطریفلات و
جوارشات کوبیدنی که نموده باشد بسیار نرم بلکه
جرش باشد از برای تخشین سطح معده و طول مقام
آن ادویه در معده و گاهی مربع میگردانند هلیله کابلی
و بلیله و آمله را بکرنارج از برای تقویت قوت
آن سه و مجنس میگرداند اجزا الخبث الحدید خیسانیده

بسر که بریان نموده چند مرتبه از برای تقویت فعل آن ادویه
و باید که بوده باشد وزن کرنا چ مثل یکی از آن پنج وزن
جهت خبث الحدید را برابر بهر چهار بسبب کثرت منفعت
دشرف آن بهت غرض و این جوارش خبث الحدید با نفع ا
از برای استرخای معده و اسهال قدیم و بواسیر وگاهی
اضافه نموده میشود باین پنج جزو ادویه حاره قابضه
اما ادویه حاره پس از برای تعدیل این پنج جزو بارد
و تسخین معده و تفتیح سده اما قابضه پس بسبب آنکه
میباشد آنها مطلوب اول و آن ادویه مثل قشار کندر
و سعد کوفی و سنبل الطیب و اذخر مکی و نانخواه در بسیر که
به نسبتی که کمتر از آن پنج جزو واصل باشد همه مساوی
بجهت مشارکت بعض آنها بعض دیگر را در انچه مراد است
دگاهی اضافه کرده میشود در ان سنگ اصفی و گلسرخ
از برای زیادتی قبض و از برای آنکه قریب باعتدال
باشد و این جوارش را اطریفل خبث الحدید و معجون
خبث الحدید و فنجنوش نامند و فنجنوش معرب پنج نوش
فارسی است بجهت آنکه این پنج جزو در ان اصل و عمود
اند چنانچه ذکر یافت + خبث الحدید باد بواسیر و سردی
گرده و بسیاری ادرار بول و سرعت انزال
منی و صاحب جذام را سود دارد و رفع آرزوی
گل خوردن کند و طعام بگوارد و رنگ روی را
نیکو گرداند و لاغر را فربه سازد و قوت باه دهد و معده
ضعیف را نافع باشد و باد هاست کند و حبس خون
بواسیر کند و پیچش و زحیر که بسبب بواسیر باشد
برطرف سازد + صنعت آن بنسخه میرزا ابراهیم در
قرابادین موسوم به منهاج خبث الحدید را هفت روز
باب گندنا بخیسانند و هر روز آب گندنای کهنه را
دور نموده تازه داخل کنند بعد از ان خشک سازند
و در تابه آهنی بریان کرده سحق بلیغ نمایند و تخم سپندان
سفید از هر یک جزوی تخم جرجیر تخم کرفس تخم
ترب تخم گندنا تخم گزر تخم پیاز حلبه از هر یک
ربع جزوی کوفته بیخته باب گندنا سرشته حبها سازند
هر حبی بقدر نخودی شربتی بست و یک حب در هفته

یکبار یا دو بار + صنعت این حب بنسخه صاحب ذخیره
خبث الحدید مدبر در آب گندنا هفت روز که هر روز
آب گندنا تازه کنند و بعد از ان خشک کنند یکصد
مثقال حب الرشاد بست درم تخم کراث تخم جرجیر
تخم کرفس تخم بزر تخم ترب تخم حلبه تخم پیاز
قاقله از هر یک بست و پنج درم همه را کوفته بیخته
باب گندنا سرشته حب سازند شربتی هر بامداد دو درم
صنعت این حب بنسخه دیگر خبث الحدید که مکرر باب
گندنا مدبر کرده باشند یکصد درم حب الرشاد دو بست
مثقال تخم گندنا تخم جرجیر تخم کرفس
تخم گزر حلبه از هر یک بست درم کندر مصطگی
از هر یک ده درم صمغ عربی زیره کرمانی مدبر از هر یک
پنج درم کوفته بیخته بدستور حب سازند + صنعت
این حب بنسخه دیگر خبث الحدید که مکرر باب گندنا
پرورده باشند پنجاه درم تخم گندنا تخم کرفس
تخم جرجیر بزر حلبه تخم ترب تخم پیاز تخم گزر
از هر یک ده درم هلیله سیاه که بروغن زیتون بریان
کرده باشند پنج درم مجموع را کوفته بیخته باب گندنا
حب سازند و هر روز دو درم بخورند + رُب خبث
الحدید نافع است از برای ضعف معده و هزال
بدن + صنعت آن بگیرند نانخواه شونیز کاشم
زیره کرمانی حلبه از هر یک کفی سداب تر کرفس تازه
نعناع تازه از هر یک دسته خبث الحدید مدبر
مسحوق بوزن مجموع ادویه پس بیندازند بر ان هفت
رطل آب دو شبانه روز بگذارند پس یک رطل آن را
صاف نمایند و صبح بیاشامند و بعد از چهار ساعت
طعامی جید بخورند و پرهیز از خوردن سرکه و بقول
و غذاهای شور نمایند و بیاشامند از رب مذکور
و هرگاه تشنه شوند اندک اندک از ان تا دو رطل
پس بدرستیکه نافع است باذن الله تعالی +
سفوف خبث الحدید جهت کسیکه بسبب حرارت
بول بسیار کند تالیف حکیم میر محمد زمان + صنعت
آن خبث الحدید بست درم کوفته به حریر بیخته

و هفت روز در سرکه خیسانیده بعد از ان بیرون آورده
باتش خشک کنند و بار دیگر کوفته مخلوط سازند و
قشور کندر که یک شبانه روز در سرکه خیسانیده و خشک
کرده باشند پنج درم طباشیر چهار درم گشنیز خشک
سه درم شربتی یک مثقال با میبه ساده و آب سرد
صبح و شام میل نمایند + شراب خبث الحدید معده
را گرم و بدن را فربه سازد خصوص در امزجه بارده
و رنگ بشره نیکو گرداند و باه را قوی کند +
صنعت آن انیسون رازیانه نانخواه تخم کرفس انجدان
گشنیز خشک تخم سداب تخم گزر تخم
جرجیر تخم پیاز از هر یک مثقال خبث الحدید
مدبر ده مثقال همه را در سه من آب بجوشانند تا
بنصف رسد پس بپالایند و در شیشه نگاهدارند
و هر روز سی درم آن را با عسل درم بیاشامند +
شراب خبث الحدید که سید اسمعیل در ذخیره در سوء
مزاج بارد معده ذکر کرده و گفته که این شراب
مقوی معده است و نشف رطوبات کند و باه را
بیفزاید + صنعت آن تخم کرفس تخم رازیانه انیسون
زیره کرمانی نانخواه صعتر انجدان کاشم کرویا گشنیز
خشک فلفل دار فلفل دارچینی سنبل الطیب
کندر قرنفل جوزبوا زنجبیل سعد کوفی از هر یک
یک مثقال خبث الحدید مدبر ده مثقال همه را
در دو من شراب انگوری بپزند تا به نصف رسد
پس بپالایند و هر روز سی درم آنرا بیاشامند
تا سه هفته و از میوه های تر و ترشیها پرهیز کنند
طبیخ خبث الحدید استرخای معده و بواسیر و
ترهل را سود مند است و رنگ رو را نیکو گرداند
و هضم طعام کند و اشتهای طعام آورد و باه را
زیاده کند + صنعت آن تخم کرفس رازیانه
انیسون اهل سپندان خوش تخم سداب تخم کرب
تخم جرجیر تخم شبت زیره کرمانی تخم پیاز مصطگی
رومی لبان ذکر از هر یک چهار مثقال قسط تلخ
عود هندی اهیل بوا صعتر فارسی فرنجمشک قاقله

جوز جندم سعد کوفی اشنه قرفة الطیب تخم اسپست تخم انجره بهمن سرخ بهمن سفید تودری سرخ تودری سفید شطرج هندی هلیله سیاه پوست هلیله کابلی پوست هلیلهٔ زرد پوست بلیله آمله منقی از هر یک یک مثقال خبث الحدید مدبر کوفته بیخته صد مثقال جمله را در پانزده رطل شراب یا ثلث نبیذ عسل بپزند تا بربع رسد صاف نمایند و هر صبح ربع رطلی از آن با روغن بادام شیرین بخورند فیروزنوش در نسخهٔ آن در الهلیلج ذکر یافت + معجون خبث الحدید بسیاری بول که از سردی بود باز دارد و این معجون را معجون کاورانی نیز نامند + صنعت آن خبث الحدید بیست درم قشور کندر که در سرکه خیسانیده باشند یک شبانروز پس خشک کرده کوفته بیخته پنج درم طباشیر چهار درم کشنیز خشک سه درم شوکران دو درم هلیله سیاه پنج درم ادویه کوفته بیخته با سه وزن کل عسل مصفی مقوم بسرشند شربتی بامداد سه درم و شبانگاه سه درم با شراب میبه + معجون خبث الحدید جهت بواسیر و ریاح آن و نیکو کردن گونه و تقویت احشا و هاضمه نافع است و او را فنجنوش نیز نامند + صنعت آن هلیلج سیاه قشر الهلیلج سیاه کابلی آمله قشر بلیلج فلفل دار فلفل زنجبیل سعد کوفی شیطرج هندی سنبل الطیب از هر یک دو مثقال تخم شبت تخم گندنا از هر یک چهار مثقال خبث الحدید مدبر مجفف بروغن بادام شیرین جوشانیده ده مثقال با سه وزن ادویه عسل بسرشند و اگر یک مثقال تا دو مثقال مشک داخل کنند بهتر است

معجون خبث الحدید مقوی معده و نشف رطوبات فضلیه غریبه و قاطع اسهال و دم بواسیر و حیض و ادرار بول و نیکو کننده رنگ رخسار و مصفی آواز و مقوی هاضمه جمیع قوی طبعیه است + صنعت آن هلیله سیاه پوست هلیله کابلی پوست بلیله شیر آمله منقی از هر یک پانزده درم سنبل الطیب اذخر مکی سعد کوفی زنجبیل فلفل زانخواه کندر از هر یک پنج درم خبث الحدید مدبر ده درم ادویه را کوفته بیخته بعسل منزوع الرغوه مقوم چهار وزن ادویه بسرشته معجون سازند شربتی یک مثقال تا دو مثقال

معجون خبث الحدید منقول از خلاصة التجارب گفته که از مخترعات اهل هند است + صنعت آن خبث الحدید مدبر دو درم هلیله بلیله آمله از هر یک سه جزو بهمن سفید مقشر زنجبیل فلفل جوزبوا قرنفل از هر یک یک جزو مصطگی مرمکی تخم خشخاش از هر یک چهار جزو حبیال بیخته پاک کرده عشر وزن تا توره نصف مجموع ادویه کوفته بیخته بعسل مقوم بنگرد بسرشند و در ظرف چینی یا زجاجی نگاه دارند شربتی دو مثقال ناشتا بخورند و گویند قوت حیوانی و سیاهی موی را نگاه میدارد احقر میگوید اگر ازین نوع تراکیب حتی المقدور اجتناب نمایند بهتر است و عند الحاجت باحتیاط تمام از مقدار کمی شروع نمایند و جرأت نکنند اولی است

نقوع خبث الحدید جهت قوت هاضمه و نیکوئی استمرای طعام و تقویت دماغ و قلب و کبد نافع + صنعت آن خبث الحدید کهنه که بسیار بسائیده باشند نود و شش مثقال صیرفی که نیم آثار هندی باشد پوست هلیله پوست بلیله آمله منقی گزمازج خرد و کلان از هر یک چهل و هشت مثقال که پاؤ آثار هندی باشد ادویه کوفته بیخته در خم نیکوی کرده در زمینی که همیشه آفتاب بران بتابد دفن کنند و بیست آثار بوزن هندی آب را جوش دهند که سه آثار آب بخشکد تتمه را گرم گرم بر روی آن ادویه بریزند و سر خم را قایم ببندند و تا بیست روز نگاه دارند و بعد از آن سر آنرا باز کرده و خم همان قسم مدفون باشد قدری نمک سنگ و قدری نمک سیاه که بذائقه موافق باشد داخل کرده یک روز بگذارند تا مزاج گیرد بعد ازان از طعام بفاصله یک دو ساعت بقدر یک پیاله چاه خوری بخورند و بعد از خواب نیز همین مقدار نافع باشد +

باب الخای مع الصاد المهملة

خصیة الثعلب بفارسی ثعلب مصری نامند آن بیخی است سفید و از سورنجان کوچکتر و طعم او شیرین و بالزوجت و اندک تندی و در بو شبیه ببوی منی مثل دو بیضه کوچکی که باهم ملاصق باشند از هر بیضه ریشه باریکی دراز رسته و در آخر هر یک دانه کوچکی و چند که هر چند آن دانه بزرگ شود بیضه او کوچک گردد و ازین جهت قاتل اخیه نامند مستعمل اصل بیضه است نه حب مذکور و برگش بقدر انگشتی و از برگ پیاز اندک عریض تر و پهن بر روی زمین و نرم و ساق آن بقدر شبری و بر بالای آن دو عدد گل زرد رنگ و در وسط گل چیزی سیاه و منبتش جبال و اماکن نمناک بی تخم شبت دور آخر اول گرم و تر مبهی و مقوی عصب جهت گزاز و تشنج یابس و تولید منی و تقویت نعوظ و طلای آن با روغن گل مقوی موی و منبت آن و مانع سقوط آن و قدر شربتش دو مثقال و مضر معده و مصلح آن شکر و بدلش تخم رطبه و تخم زردک است گویند نوعی ازان راگلیست که دران چیزی شبیه بمگس میباشد و بیخ او در تقویت باه ضعیف تر است و نوعی دیگر میباشد برگ ساقش سرخ و بر سر آن دو عدد گل بسیار کوچک و درون آن تخم سیاهی و در تابستان تیر دیده و دو سال می ماند و در دوم گرم و تر و گویند جهت امراض سوداوی مجرب است و هر که او را قلع کند دست آن شخص بیحس و بی حرکت گردد و چون آنرا بسوزانند و با موم و روغن زیتون تا سرکه تدهین کنند رفع آن شود و نوع چهارم آنرا برگ سه عدد و مائل بطرف زمین و شبیه برگ سوسن سفید و ازان کوچکتر و رنگش سرخ و ساقش باریک و بقدر ذرعی و گلش مثل سوسن آزاد که زنبق است و بیخش مدور و بقدر جوزی و سرخ و درونش سفید و بالزوجت و شیرین در دوم گرم و تر بغایت مبهی + نوع پنجم را نبات و بیخ مثل نوع چهارم و تخم آن شبیه بتخم کتان و ازان بزرگتر و براق و صلب سوم گرم و با رطوبت فضلیه و در تحریک باه قوی تر از انواع دیگر جهت فالج و لقوه و تسمین بدن و ریزانیدن حصات نافع و حمول آن با زعفران و اندکی مشک موجب حمل در همان ساعت و مجرب السنه اند و تخم آن با شراب بغایت موجب

نوظ و مکدر حواس و مضر محرورین و مصلح آن سکنجبین و قدر
قدر شربت از پنج آن تا یکعدد و از تخم آن تا یکدرم است
حریره خصیة الثعلب سینه را گرم گرداند و مقوی قلب
دماغ و کبد است ✤ صنعت آن طمع عربی گاوزبان دارچینی
از هر یک یک درم در گلاب و عرق شاهتره و نیلوفر از
هر یک بست مثقال بجوشانند تا به نصف رسد پس
بمالند و صاف نمایند شیره مغز بادام مقشر شش مثقال
شیره مغز پسته مقشر مغز چلغوزه مغز گردگان از هر یک
یکدرم دران ریخته بر آتش گذارند و قدری بجوشانند
تا نبات بقدریکه طعم آنرا شیرین گرداند دران اندازند
و ثعلب مصری کوفته بیخته یک درم تا یک مثقال
اندک اندک بران پاشیده برهم زنند تا مخلوط گردد و یک
حبه عنبر اشهب را با قدری نبات سوده بران بپاشند
و برهم زنند که عنبر گداخته گردد پس زعفران دو حبه
تا سه حبه سائیده دران ریخته برهم زنند پس فرود
آورده نیم درم تخم بالنگو و نیم درم تخم فرنجمشک
بران پاشیده بهم زده بطریق قهوه بنوشند و اگر
تا چهل روز بدین مداومت نمایند که هر روز صبح ناشتا
بنوشند تقویت بدن و ارواح و باه کند و بدن فربه
نماید و اگر بهمنین و شقاقل و بوزیدان از هر یک نیم درم
کوفته بیخته اضافه ادویه نمایند و تودرین از هر یک
نیم درم نیز اضافه نمایند و در تقویت باه میگردد اقوی
و چون مقدار ادویه بسیار است اگر برداشت نشود
نصف یا ثلث یا ربع داخل نمایند ✤ حسو خصیة الثعلب
منی زیاده کند و قوت باه را بیفزاید و بدن را فربه
کند و خواب آورد ✤ صنعت آن آرد میده بست
مثقال در شیر گاو هشتاد مثقال بخته پس نبات سفید
سی مثقال گلاب عرق بید مشک گاوزبان از هر یک
ده مثقال داخل کرده بآتش ملایم بپزند تا چون فالوده
شود پس شیره مغز بادام شیرین مغز پسته مقشر شیره
مغز فندق شیره مغز انجلک از هر یک نیم مثقال شیره
تخم خشخاش شیره گشنیز خشک مقشر از هر یک دو دانگ
داخل کرده بپزند تا چون حسو گردد همین سرخ همین سفید

عود الصلیب شقاقل مصری خصیة الثعلب مصری
دانه هیل از هر یک یک دانگ زعفران یک قیراط
تودری گلگون تودری زرد تخم بالنگو از هر یک
دو دانگ اول مرتبه زعفران را به گلاب سوده
داخل نمایند پس تخم ها را درست داخل کرده
پس سایر ادویه را کوفته بیخته داخل کرده برهم زنند
تا مخلوط شود و اگر خواسته باشند یک قیراط مشک
تبتی سوده و یک قیراط عنبر اشهب بروغن مغز پسته
گداخته اضافه نمایند بهتر است دوا قوی میگردد
پس آنرا در دو پیاله چینی کرده یکی را صبح و یکی را شام
بنوشند باذن الله تعالی نافع است ✤
حلوای خصیة الثعلب مقوی گرده و ظهر و آلات
تناسل ست و در تقویت باه بی نظیر است و این
حلوا از تصرفات آن مرحوم است ✤ صنعت
آن جزر پوست جدا کرده باکدو تراش تراشیده
سیب شیرین به شیرین که پوست و تخم آنها را
جدا کرده باکدو تراش تراشیده باشند و از هر یک
چهار مثقال همه را در عرق جزر و عرق گاوزبان
و عرق بید مشک و گلاب بپزند تا مهرا شود پس
بمالند و بپالایند پس بگیرند آرد میده آرد نخود از هر
یک بست مثقال بروغن گاو پنجاه مثقال بریان
کرده نبات سفید و فانید سنجری و عسل مصفی از
هر یک بست مثقال بآب حل کرده بجوشانند و
کف آنرا بگیرند پس رب فواکه مطبوخ وا آرد در روغن
داخل کرده بپزند تا چون تر حلوا شود مغز بادام
شیرین مغز فندق مغز پسته مغز بن مالوری مغز
حبة الخضرا مغز چلغوزه مغز گردگان مغز حب السمنه
مغز انجلک مغز استه حلی که میوه باشد که بهندی
کٹهل گویند که مجموع از پوست رقیق که بالای آن
لب است مقشر کرده باشند مغز تخم خیارین مغز
تخم خربزه از هر یک دو مثقال و نیم کوفته داخل
کرده بآتش ملایم بپزند تا زمانیکه شروع به پس
دادن روغن نماید عنبر اشهب مشک خالص

زعفران از هر یک نیم مثقال به گلاب سوده داخل کرده
برهم زنند و اندکی صبر کنند که عنبر گداخته شود پس بگیرند
خصیة الثعلب مصری مغز سر گنجشک که بروغن گاو
بریان کرده باشند از هر یک هفت مثقال چوب چینی
اعلی چهار مثقال دارچینی بوزیدان خولنجان
دانه هیل شقاقل مصری بهمن سرخ بهمن سفید جوزبوا
زنجبیل لسان العصافیر شیرین تودری زرد تودری
گلگون از هر یک یک مثقال ماهی شتر اعرابی نیم مثقال
اجزا را کوفته بیخته داخل کرده برهم زنند که نیکو مخلوط
شود و سر آنرا گرفته یک لمحه صبر کنند پس فرود آورده
در لنگری چینی پهن کرده بگذارند که سرد شود پس حلوا
را بطریق لوزینه برند و قند سفید یک دانگ
مشک تبتی بران پاشند و نگاه دارند و هر روز پنج
مثقال آنرا با ماء اللحم یا عرق جوزبه هر کدام که باشد
ده مثقال تناول کنند باذن الله تعالی نافع است
حلوای خصیة الثعلب دیگر تالیف آن مرحوم جهت
تقویت و تسمین بدن ✤ صنعت آن آرد میده
بست توله بروغن گاو بریان کرده پس بشیر گاو یک
سیر شاهجهانی حل کرده نبات سفید سی توله گلاب
و عرق گاوزبان و عرق بید مشک از هر یک پنج توله
حل کرده داخل نموده بپزند تا چون تر حلوا شود
مغز بادام شیرین مقشر مغز پسته مقشر مغز فندق
مغز انجلک از هر یک پنج مثقال تخم خشخاش سفید
سه ماشه همه را نیم کوفته داخل کرده بپزند تا زمانیکه
شروع به پس دادن روغن نماید کشنیز خشک مقشر
سه ماشه بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل دانه هیل
خولنجان زرنباد بسباسه جوزبوا از هر یک شش ماشه
زعفران مشک تبتی عنبر اشهب از هر یک دو ماشه
خصیة الثعلب مصری چهار توله کوفته بیخته داخل
کرده و در سینی پهن کرده نبات سفید چهار توله مشک
تبتی سه ماشه کوفته بران پاشیده بطریق لوزینه ببرند
خوراک پنج مثقال ✤ حلوای خصیة الثعلب مصری
بنسخه دیگر درد کمر را زائل کند و کمر را قوت دهد

و سرعت انزال را نافع بود و باه را بیفزاید ✤ صنعت
آن آرد میده چهل مثقال بروغن گاو پنجاه مثقال
بریان کرده نبات سفید و عسل مصفی از هر یک سی
مثقال بآب و گلاب حل کرده بجوشانند و کف آنرا
بگیرند پس در آرد و روغن مذکور داخل کرده باتش
ملایم بپزند تا چون ترحلوا شود مغز فندق مغز پسته مغز
بادام شیرین مغز نارجیل مغز انجگک مغز جلغوزه که از
پوست رقیق آنها که ملصق بر لب است مقشر کرده
باشند از هر یک دو مثقال نیم کوفته داخل کرده بپزند
تا شروع به کسپ اون روغن نماید پس عنبر اشهب
و مشک تبتی و زعفران از هر یک نیم مثقال بگلاب
سوده داخل نمایند و زمانی صبر کنند که عنبر گداخته شود
پس بگیرند خصیة الثعلب مصری چهار مثقال دارچینی
قرنفل دانه هیل سورنجان بوزیدان بسباسه جوزبوا
شهدانج برگ سور دلسان العصافیر شیرین زنجبیل
دروج عقربی صمغ عربی بریان صمغ بادام بریان
گل گز صندل سفید از هر یک مثقال بزر البنج
سفید بیخ تفاح از هر یک دو دانگ کوفته بیخته داخل
کرده در لنگری پهن کرده بطریق حلوای لوز بپزند و
قدری نبات سفید کوفته بیخته بران بپاشند و نگاهدارند
و هر روز مقدار گردگانی ازان حلوا با ماء اللحم یا عرق جو
بخورند ✤ قهوه خصیة الثعلب جهت سرفه رطوبی بارد
و تقویت باه ✤ صنعت آن بهدانه دارچینی از هر یک
یک ماشه اصل السوس مقشر مرضوض دو ماشه دارچینی
را جوکوب نموده با بهدانه و اصل السوس در یک نیم پاو
آب بجوشانند تا دوازده پیسه بماند پس خصیة الثعلب
مصری مقدار سه ماشه تا پنج ماشه نرم کوبیده بیخته
اندک اندک بران پاشیده بهم زنند تا خوب مخلوط
گردد پس نبات سفید یا قند یا شربت نیلوفر یا بنفشه
آن مقدار که طعم آنرا شیرین گرداند یک ماشه زنجبیل
کوبیده بران پاشیده فرود آورده در پیاله نموده
اندک اندک بطریق قهوه بنوشند ✤ قهوه خصیة الثعلب
نوع دیگر که مسمن بدن است و مقوی باه ✤ صنعت
آن یک درم تا دو درم خصیة الثعلب را در آبی که
دران دارچینی مقدار نیم درم و نبات یا قند مقدار
پنج مثقال جوشانیده صاف نموده باشند باز آن
آب را بجوش آورده اندک اندک خصیة الثعلب
کوبیده بران بپاشند و بهم زنند تا طبخ یابد پس
فرود آورده بطریق قهوه اندک اندک بنوشند
و اگر بجای دارچینی گلاب و بید مشک دران
ریزند نیز خوب است و اگر در حین طبخ یک جو
عنبر اشهب دران اندازند تا گداخته ممزوج گردد
بهتر است ✤ نوع دیگر شیر گاو یا بز مقدار پنجاه یا
شصت مثقال جوش نموده نبات پنج مثقال تا
ده مثقال دران انداخته جوش نمایند و در حین
جوش خصیة الثعلب مصری کوفته بیخته مقدار یک
مثقال تا یک و نیم مثقال اندک اندک بران پاشیده برهم
زنند پس فرود آورده اندک اندک بنوشند و اگر
از برای تقویت باه همین و شقاقل و زنجبیل از
نیم مثقال کوفته بیخته بران پاشند و برای تقویت
قلب یک حبه عنبر اشهب و برای تقویت دماغ
مشک خالص و برای سرفه صمغ عربی و کتیرا از هر
یک نیم درم تا یک درم اضافه نمایند بهتر است
معجون خصیة الثعلب منی بیفزاید و آلت جماع را
سخت کند و نعوظ آورد و شهوت جماع برانگیزد و
لغات مقوی و مبهی و مجرب و آزموده است ✤
صنعت آن خصیة الثعلب مصری دوازده درم
مغز پنبه دانه ده درم مغز حب الصنوبر کبیر مقشر
تخم مارچوبه دارفلفل از هر یک هشت درم مایه
شتر اعرابی تخم زردک شقاقل مصری مغز
سر گنجشک قضیب گاو سوهان کرده از هر یک
سه درم کوفته بیخته چنانچه رسم است با سه چند آن
عسل کف گرفته معجون سازند شربتی مقدار دو
مثقال باشد ✤ معجون خصیة الثعلب دیگر بغایت
مبهی و مقوی گرده و آلت جماع است و مولد
منی و محرک شهوت جماع و مجرب آزموده است
صنعت آن خصیة الثعلب مصری شقاقل قسط شیرین
تخم اسپست تخم مارچوبه تخم زردک خولنجان زرنباد
سنبل الطیب بهمنین از هر یک پنج مثقال مایه شتر اعرابی
قضیب گاو کوهی مغز سر گنجشک مقشر از هر یک
سه درم زنجبیل دارفلفل کبابه چینی بوزیدان تخم
بلیون تودریین از هر یک دو مثقال جوزبوا بسباسه
زعفران مصطگی از هر یک سه مثقال مشک عنبر
اشهب از هر یک یک درم اجزا کوفته با مثلث که از عصیر
انگور یا مویز پخته باشند بسرشند و مقدار شربتی دو
مثقال هر صباح با یک پیاله ماء اللحم یا شیر گاو
یا ماء الحمص میل کنند ✤

باب الخای مع الضاد المعجمة

فصل در ذکر خضابات

بدانکه اطبا در باب ادهان خضابیه خلاف نموده اند
اکثر را اعتقاد آن است که دهنیت مانع ایصال
قوت صابغه است و بعضی را اعتقاد آن است که
خضاباتیکه در فعل و بقا و اثری چند ماه باقی باشد
امکان ندارد و برخی تصریح نموده که بحدی ثبات دارد
که در هیچ وقتی زائل نمیگردد و آنچه بتحقیق قریب
آن است که چون تکون موی از بخار دخانی غلیظ
است هرگاه قوت ناقصه و قوت صابغه خضاب قوی
باشد که تمام در رطوبت تحت جلد که ماده بخار دخانی
و تکون موی است نفوذ نماید و افنای بیاض آن
آن گرد و امکان دارد که بعد از سفید شدن باز موی
سیاه تکون نماید و الا فلا و این خود محال می نماید و
چون خضاب جلد را سیاه کند بالیدن روغنهای
نیم گرم رفع آن می نماید خصوصاً ادهان حاره ✤
خضاب که موی را سیاه کند ✤ صنعت آن مازو
یک رطل کتیرا روی سوخته شب یمانی از هر یک پنج درم
نوشادر چهار درم نمک اندرانی دو درم مازو را در
روغن زیت بجوشانند تا منشق شود و با دوویه
دیگر بکوبند و بمالند و بعد ازان بآب گرم بشویند

خضاب دیگر + صنعت آن وسمه جوز تر با کبد بگیر بیامیزند
و خضاب کنند و بعد از ان موی را با روغن شونیز و
روغن قسط چرب کنند + خضاب دیگر + صنعت آن
وسمه چهل درم حنا پنجدرم کوفته بیخته استعمال نمایند
و بعد از ان موی را بروغن گل چرب سازند و باب
گرم بشویند + خضاب دیگر + صنعت آن برگ گل
شقایق ده درم آمله مقشر پوست باقلای تر از
هر یک پنجدرم کوفته بیخته بسرشند و بست روز
در آفتاب گذارند و چون سرکه کم شود اضافه نمایند
و بعد از ان استعمال کنند + خضاب دیگر + صنعت
آن جوز السرو مازوی سبز از هر یک بست درم در سیر
در روغن زیت بپزند تا نیم سوخته گردد مس سوخته
پوست گردگان تر از هر یک ده درم پرسیاوشان
شب یمانی اقاقیه آمله از هر یک شش درم قرنفل
ده درم کوفته بیخته باب گرم بسرشند و خضاب کنند
بعد از سه ساعت بشویند + خضاب دیگر + صنعت
آن پوست گردگان تر شب یمانی انار مس سوخته
لادن مساوی کوفته بیخته باب گرم بسرشند +
خضاب دیگر + صنعت آن حنا چهار درم وسمه هشت
درم ردی سوخته شب یمانی نمک اندرانی مازوی سبز
بریان کرده در روغن زیت خبث الحدید از هر یک
سه درم کوفته باب گرم بسرشند و استعمال نمایند
خضاب دیگر + صنعت آن شگوفه گردگان و قرنفل
با روغن زیت صلایه کنند و استعمال نمایند و بعد
از شش ساعت باب گرم بشویند + خضابیکه موی را
سیاه کند و مجرب است + صنعت آن مازوی سبز
یک و نیم پاؤ که بست و چهار توله باشد نی توله سه مثقال
مثقالی چهار ماشه سنگ رانخ دو توله قرنفل پنجاه عدد
نوشادر ده ماشه هلیله زرد یک پاؤ که شانزده توله باشد
زاج سفید ده ماشه روغن کنجد یک پاؤ اول هلیله را
جوکوب نموده شب در آب خیسانید صباح مازو را
در روغن بریان کرده از ناٹ که پارچه کرباسی باشد
یا از پارچه خشن دیگر روغن آنرا خوب کوفته که مطلق
روغن دران نماند پس مازو را کوبیده اجزای دیگر
را نیز نرم سائیده با آب هلیله مجموع را حب بسته
خشک نموده نگاه دارند و وقت حاجت چند حب را
در ظرف آهنی با دسته آهنی با آب هلیله سحق بلیغ
نمود تا یکساعت کامل پس بر موی مالیده بالای آن
برگ بید انجیر بسته تا دو ساعت کامل نگاه دارند پس
بشویند و اگر خشکی در مو ظاهر شود بروغن یاسمین
چرب نمایند اما باید که در بو دادن مازو احتیاط نمایند
که نسوزد و خام نیز نماند و نیز گرفتن روغن از مازو
سعی بلیغ نمایند هم قبل از حب بستن و هم بعد از ان
و از پارچه کرپاسی روغن آنرا تمام بگیرند + خضاب
دیگر موی را سیاه کند + صنعت آن مازو را در
روغن زیت بریان کنند تا آنکه سیاه شود و نسوزد
و نشگاند چهل درم روسنج کثیرا شب یمانی از هر یک
پنجدرم ملح اندرانی دو درم مجموع را مثل سرمه
سحق نمایند و با آب خمیر کنند و چهار ساعت بگذارند
پس موی را بشویند و خشک کنند و خضاب نمایند
و پنج شش ساعت بگذارند و بعد از ان باب نیم
گرم بشویند + خضابی که موی سیاه را سفید و سفید
را سیاه گرداند + صنعت آن زهره پرستوک را با خون
او حل کنند و بر موی ریش که سفید شده باشد بمالند
سیاه کند و دندان را نیز سیاه کند و اگر زهره گاو
بیامیزند و بر موی سیاه طلا کنند بی هنگام سفید شود
خضاب دیگر + صنعت آن مازوی سبز سی مثقال
در شش مثقال روغن کنجد بریان کنند و ظرف آهنی
بدین قسم که روغن را بآتش ملایم گرم نمایند تا کف
برآورد پس مازو را دران انداخته بریان نمایند
پس فرود آورده سرد کرده بسایند و با براده مس
سائیده در کمال نرمی که براقی مس مطلقا دران نمانده
باشد چهار ده مثقال هلیله سیاه زنگی سی مثقال
نوشادر زاج از هر یک دو درم کوفته بیخته با بیکه دران
شش مثقال آمله را خیسانیده باشند خمیر کرده در
روغن مسطور حل نموده بر روی آتش ملایم بگذارند تا منعقد
گردد و قابل آن گردد که حب توان بست پس حبها
بسته در سایه خشک نمایند و عند الحاجت بقدر کفاف
از ان گرفته کوفته به آب آمله در ظرف آهنی با دسته
آهنی خوب حل نمایند تا مانند مسکه شود موافق ضابطه
خضاب نمایند و بعد رنگ شدن باب آمله بشویند
و بعد از ان باب گرم یا سرد و در ابتدا اگر در اول مرتبه
از یک نوبت رنگ نشود مکرر عمل نمایند و بعد از ان یک
مرتبه کافی خواهد بود + ایضا خضاب منقول از
حکمای هند و درست جوک ترجمه باهر تصحیح شده که
مجرب است و گویند در سن پیری موی می رویاند +
صنعت آن سی صد و پنجاه مثقال سرکه انگوری
و مثل آن شیر گاو را باهم بجوشانند تا قریب انعقاد
رسد پس بگذارند تا سرد شود پوست انار آمله مقشر هلیله
سیاه از هر یک سی مثقال کوفته بیخته اضافه نمایند
و در شیشه کرده تا سه ماه در سرگین اسپ دفن کنند +
پس موی را باب لیمون شسته خضاب کنند
خضاب دیگر ایضا منقول از حکمای هند و مدعی اند
که تا هفت سال اثر آن باقی میماند و کذب محض است
صنعت آن کلاه بادنجان یعنی قمع آن یک عدد
ریشه درخت انار پنج جزو توبال النحاس سه جزو هلیله
سیاه یک عدد مازو سه عدد نخود سیاه هفت عدد
دارو ها را کوبیده و بیخته با سه قاشق سرکه و روغن
کنجد سیاه سرشته در ظرف آهنی کرده چهل روز
در ته آب دفن کنند پس برآورده استعمال نمایند +
خضاب دیگر منقول از حکمای هند که تا شش ماه
میگویند اثر آن باقی میماند و نیز کذب محض است
صنعت آن نارجیل را سوراخ کرده مغز آن را
بیرون آورده هر هفده درم او را با دو درهم
براده آهن و یک درم بوره ارمنی نرم کوبیده
در میان نارجیل کنند و سوراخ آنرا بهمان پاره که
از و بریده است بود بند مسدود نموده بگل حکمت گرفته
یک ساعت در تنور بگذارند بحدیکه بسوختن نرسد
پس روغنیکه دران جمع شده باشد استعمال نمایند

خضاب دیگر منقول از حاوی کبیر و تصریح نموده که تا شش ماه
اثر ش باقی میماند و مجرب دانسته * صنعت آن وسمهٔ
تازهٔ بسیار رنگین را نرم سائیده و از حریر بیخته با آن از هر بیست
مثقال دو دو مثقال ملح اندرانی و یک مثقال زاج
سیاه داخل کرده با سرکه خمیر نموده در آفتاب بگذارند
پس بقدر ربع او خطمی وقت استعمال اضافه نموده با آب
برشته خضاب کنند و ساعتی در حمام مکث کنند و بشویند
خضاب دیگر بدستور منقول از حاوی کبیر که عجیب تر دانسته اند
صنعت آن برگ حنا برگ وسمه را جدا جدا در آب بخیسانند
و در آفتاب بگذارند پس صاف نموده تا سه بار تجدید نمایند
تا آبها سیاه رنگین شود پس برادهٔ آهن در سرکه ریخته
در آفتاب بگذارند تا بغایت سیاه گردد و مازوی سبز را
سائیده در آب خیسانیده مکرر در آفتاب بگذارند
تا غلیظ شود و مرداسنگ و آهک را بالمناصفه نرم
سائیده در آفتاب بگذارند بحدیکه چون پر مرغ سفید را
دران فرو برند موی آنرا سیاه کند پس بگیرند از آب حنا
و وسمه و مرداسنگ و آب آهک از هر یک جزوی و
از آب مازو و سرکه که دران آهن خیسانیده از هر یک
ربع جزوی مجموع را مخلوط نموده بوزن درآورند بازای
هر رطلی که نود مثقال باشد راسخت پنج مثقال زاج
سیاه پنج مثقال ملح اندرانی دو مثقال پوست گردگان
تازه دو مثقال نرم سائیده اضافه نمایند و یکماه
در آفتاب گذارند و به پشم سفید آلوده امتحان رنگ
آن کنند آنگاه موی را با آب خطمی شسته با پر مرغ
یا به مسواک بمالند چه انگشت را سیاه می کند و اگر
خواهند بجوشانند تا غلیظ گردد و حبها بسازند و در
وقت احتیاج با آب حل کرده با پر مرغ طلا کنند
بر منبت موی نیز خوب است * خضاب دیگر ایضاً
از حاوی کبیر که تا یکماه اثر ش را باقی دانسته اند
صنعت آن برگ سدر تازه آمله خبث الحدید وسمه
دانهٔ خرمای سوخته زاج سیاه پوست انار راسخت
نوشادر هلیله سیاه از هر یک پنج مثقال در یک
رطل سرکه و مثل آن روغن زیتون بجوشانند تا سرکه
سوخته روغن بماند و روغن نیز قریب بنصف رسد
پس صاف نموده استعمال نمایند و غیر صاف نیز
موثر است * خضاب دیگر ایضاً منقول از حاوی کبیر
و متفق علیه مجربین است * صنعت آن هلیله سیاه
خبث الحدید آمله زاج زرد مازوی سبز بالسویه یک
ماه در سرکه بخیسانند پس بجوشانند تا غلیظ گردد و
حبها ساخته عندالحاجت بآب سائیده استعمال
نمایند * خضاب منقول از محمد بن زکریا تصحیح نموده
که در غایت قوت است حتی آنکه هرگاه در حمام
خصیه را دران گذارند و سرکه را در دهان کنند که
دندان را سیاه نکند باعث تسوید موی لحیه
می گردد تا ده سال اثر ش را باقی دانسته اند *
صنعت آن خون بزغالهٔ سیاه که کمتر از یکماه باشد
و بر ریگ کاه ذبح نموده بگذارند تا منعقد گردد پس
از کاه جدا کنند و ده مثقال آن را با پنج مثقال
راسخت و پنج مثقال زاج سیاه و دو مثقال ملح
اندرانی نرم سائیده و از حریر بیخته با آن خون ملحوظ
کرده در شیشه کنند و شیشه را تا گلو در سرکهٔ کهنه
مدت چهل روز بگذارند اگر زود تر خواهند سه روز
در سرگین اسپ تازه باید گذاشت پس بکار برند
خضاب منقول از ابن هبل بتجربه رسیده است
صنعت آن مرداسنگ و آهک را با شش وزن
آن آب بخیسانند و سه روز در آفتاب گذارند و
به پشم سفید امتحان کنند هرگاه که سیاه نکند
صاف نموده بار دیگر بدستور مذکور بقدر سدس آن صاف
نموده تا به امتحان رسد پس صاف نموده دو جزو حنا
یک جزو وسمه را با او خمیر نموده قدری قرنفل اضافه
نموده و قرصها ساخته عندالحاجت بآب سائیده
استعمال نمایند و مجربین اطبا اجتماع نموده اند که
چون مرطوب قوی بنیه یک درم از زاج سبز بلخی
بنوشند موی سفید ساقط گردیده سیاه میروید
و چون زاج مزبور سم است و مضر شش ترطیب
شش لازم است * خضاب دیگر منقول از
ایلاقی و جامع الادویه و کتب معتبرهٔ دیگر در تقویت و
تسوید موی بیعدیل است * صنعت آن پنجاه درم
آب مورد تازه صد و پنجاه مثقال آب صاف درهم
بجوشانند تا بنصف رسد پس صاف نموده با پنجاه درم
خطمی و پنجاه درم وسمه مثل آن حنا و بیست عدد مازو
بریان کرده که بروغن زیتون آلوده باشند و پنجاه درم
صمغ عربی و ده درم زاج سیاه بجوشانند تا منعقد گردد
بمشک و قرنفل معطر ساخته استعمال نمایند از اهل تجربه
مکرر تصریح یافته و متقدمین نیز متفق اند که چون موی را
هر روز بروغن زیتون صحرائی تدهین نمایند سفید نمیگردد
و بدستور چون هر روز یک عدد هلیله سیاه تناول نمایند
و همیشه هلیله سیاه در دهان نگاهدارند باعث دوام سواد
موی است و آنچه سفید باشد بعد از مداومت یکسال
شروع بسیاه شدن میکند و این از مجربات است
خضاب دیگر از امین الدوله گفته که جلد را سیاه نمیکند
و موی سر و لحیه را بالغایت سیاه میکند و مجرب دانسته اند
صنعت آن برگ نیل نام را شسته با آب بقدر آنکه یک بند
انگشت او را بپوشاند بجوشانند تا پخته شود و قطره
ازان بر روی کارد یا صفحهٔ آهن صیقلی بریزند چون آهن
را سیاه کند آنگاه صاف نمایند و مادام که سیاه نکند
باید که بجوشانند پس صاف نموده صاف آنرا بجوشانند
تا قریب بانعقاد رسد و جرم تمام را پخته بر سر ضماد نمایند
و آب منعقد را با آب گرم حل نموده بر اصول شعر بمالند
در روز دیگر بشویند اما در حمام تا شش ساعت مکث کنند
خضابیکه چون موی سفید را قلع نموده در حال بر آن
ضماد کنند سیاه بروید و از مجربات است * صنعت
آن زهرهٔ خطاف دو مثقال و از خون آن و نوشادر
هر یک یک دانگ سائیده طلا نمایند و قدری
حیله زهرهٔ او سعوط کنند * خضابیکه امین الدوله مجرب
دانسته و مبالغه در تاثیر آن نموده و از عجائب اسرار شمرده
است * صنعت آن زهرهٔ گربهٔ سیاه زهرهٔ غراب سیاه و زهرهٔ
زهرهٔ مرغ سیاه بالسویه با روغن مخلوط نموده بر سر و لحیه
بمالند * خضاب دیگر * صنعت آن علق را با سرکه

در شیشه کرده چهل روز در سرگین اسپ دفن کنند پس
برآورده موی را قلع نمایند در موضع موی قلع
بمالند دیگر موی سفید بر نیاید + خضاب حجر البقر را
با شراب بموضع موی برص و داء الثعلب که کنده باشند با
شراب بمالند بجای موی سفید سیاه برمی آید مجرب است
خضاب دیگر منقول از امین الدوله که زمانی طویل سیاهی
او می ماند + صنعت آن روغن نارجیل کهنه پنج مثقال
هلیله سیاه نیم مثقال نوشادر یک دانگ سائیده خضاب
نمایند اما ادویه خضابیه از قبیل وسمه و براده مس و
سرب و آهن و راسخت و خبث الحدید و آب پوست
باقلا و آب پوست گردگان و آب برگ مورد و تخم آتق و
آب برگ چغندر و لادن و مرداسنگ و آهک و آمله و مازو
و پوست انار و زاج سیاه و شقایق و قرنفل و حضض
است و محمد بن زکریا حنا و قرنفل را بالسویه از خضاب
قویه شمرده است و همچنین سم سوخته الاغ سیاه را
با روغن مورد بلیغ الاثر بیان فرموده اند و به تجربه
رسیده که تطویس و سمه را تضمید بحنا و اولا و یا بعد
از ان زائل میکند +

باب الخای مع الطاء المهملة

فصل در ذکر نسخ خطاط

بدانکه خطاط بفتح خای معجمه و دو طای مهمله اول مفتوح
در میان الف اسم صمغی است که اکثر زنان و زینت
خود مستعمل دارند و آن انواع است از ان جمله مطبوخ
وسمه است بدین نحو که پاتیلچه بسیار کوچکی که تخمینا پانزده
تا بیست مثقال آب بگیرد در ان بگنجد خواه او نقره باشد
یا مس قلعی دار مقدار نیم درم وسمه داخل کرده قدری
آب بران ریخته بر آتش ملایم طبخ می نمایند پس صاف
نموده بر سر میلی باریک پارچه بسیار نازکی پیچیده بآن
رنگ تر کرده برابروی خود می مالند مکرر تا آنکه رنگین
و خوشنما گردد و بعضی برای تصفیه آن بشکل آن پاتیل
یا تیل دیگر مشک ساخته بعد طبخ و رنگین شدن آب
آن در ان گذاشته فشرده آنچه آب صاف از منفذهای

آن برآید یا میل مسطور برداشته بکار می برند و بدانکه وسمه
هندیه نیکو است و زود رنگین میگرداند و رنگ
آن بسیار و طاوسی میباشد و وسمه کرمانیه دیر رنگین
میگرداند و طاوسیت آن کمتر است و دوام رنگ
این زیاد و اگر اندک قرنفل از برای رفع غالیه وسمه
به دماغ داخل نمایند خوب است +

باب الخاء مع اللام

خل مسهل از کناش اطنیوس + صنعت آن سقمونیا
نیم اوقیه خل خمر پنج قسط سقمونیا را در کیسه از خرقه
کتان بسته بیاویزند در سرکه پنج روز پس بنوشند
از ان سرکه یک ملعقه پس بدرستیکه بیرون آرد صفرا را و اگر
بجای سقمونیا ماهودانه باشد بمقدار یک اوقیه جا لکوبیده
بوده باشد ماهودانه مسحوق اخراج بلغم می کند و اگر
بگردانند بمکان آن افتیمون سه اوقیه اسهال خلط
سوداوی میکند و انواع خل و فوائد و منافع آنها
انشاء الله تعالی در حرف العین در عنب مذکور
خواهد شد + خلوق بدانکه بفتح خای معجمه و ضم لام
و سکون واو و قاف اسم زعفران است و باصطلاح
اطبا مرکب متخذ از زعفران و غیر آن از انواع طیوب
است که غالب بران صفرت یا حمرت باشد در ورم
و صلابت و اختناق آنرا چون بردارند سود دارد و
دل را قوت دهد و عصب را نرم گرداند + صنعت
آن زعفران سه درم قرنفل قرفة الطیب از هر یک
یکدرم قصب الذریره پنج درم اشنه دو درم کوفته
بیخته بگلاب و روغن گل سرخ سرشته بکار برند +

باب الخای معجمه مع المیم

فصل در بیان نسخ خمیرها

بدانکه خمیره از تراکیب جدیده است و بین معجون
و شربت است زیرا که در معجون جرم ادویه بسیار
نرم کوفته بیخته داخل مینمایند و در شربت جرم
ادویه اکثر آن است که مطلقا داخل نیست بلکه جرم

آنرا جوشانده صاف آنرا گرفته با نبات یا غیر آن بقوام
انگشت پیچ می آورند و خمیره هم جزو لطیف مطبوخ آن
و هم جرم آن داخل است و قوام آن نیز مانند خمیر است
بین معجون و شربت یعنی نه بسیار سخت مثل معجون و نه بسیار
نرم مثل شربت خمیرهای ابریشم و خشخاش و ابریشم و افیون
و بنفشه و گل تفاح از هر یک در رسم خود ذکر یافت و خمیرهای
صندل و عنبر و عود و گاوزبان و لسان الثور و گل آن و
مروارید و در و یاقوت هر یک نیز انشاء الله تعالی در رسم
خودها ذکر خواهند یافت و بعضی که مذکور نشده بود اینجا
ذکر می یابد + خمیره تخم ترنج که منشط و مسکر است + صنعت
آن چهل مثقال شکر سفید با قدری آب داخل کرده بر
آتش نهند و بجوشانند تا کف بر سر آورد پس قدری
سفیده تخم مرغ بران ریزند تا کف آن جمع شود کف
آنرا تمام گرفته پس صافی نموده باز در دیگ کنند و
بست مثقال گلاب خوشبو داخل کرده بقوام خمیره
آورند پس فرود آورده تخم خشخاش مغز بادام شیرین
مقشر از هر یک هشت مثقال در نهایت نرمی سائیده داخل
کنند پس حریر خالص یک مثقال و نیم و مشک خالص
و عنبر اشهب از هر یک چهار دانگ سوده داخل نمایند
و به تیر معجون سازی آنقدر بر هم زنند که نیکو مخلوط شود
خمیره گردد پس نگاهدارند شربتی یک مثقال با گلاب
خمیره مطیب که مقوی معده و قلب و دماغ است و
بوی دهان خوش کند و تفریح آورده + صنعت آن
شکر سفید یک من آنرا بدستور مصفی نموده در پاتیل
حلوائی کرده گلاب یک رطل داخل نموده بقوام آورده
و از آتش فرود آورده تیز زنند تا سفید شود به نهایت
سفیدی پس بگیرند فوفل دکنی و جوزبوا و بسباسه و
دانه هیل و نانخواه و قرنفل از هر یک دو مثقال همه را نیم
کوفته عنبر اشهب نیم مثقال اول مرتبه عنبر اشهب را در ان
حل کرده پس باقی ادویه بسرشند شربتی سه مثقال +

باب الخای المعجمة مع النون

فصل در ذکر نسخ خندریقون

بدانکه خندیقون که خندریقون نیز می‌نامند لغت فارسی است
از تراکیب حکمای فرس است ولیکن نام آن صاحب
معلوم نیست و بحکمای یونان نرسیده و لهذا ذکر آن در
کتب ایشان نیست و نیز نام مسکر متخذ از افادیه است
و ارسطون نیز شبیه باین است مگر آنکه غلیظ تر و شیرین
تر است و بهترین آن آنست که از شراب ساخته باشند
و قوت آن تا هفت سال باقی میماند و شربت
آن هیجده درم است و گرم در دوم و تر در سوم است
و مولد خون جید صالح و مصلح هضم و مفتح سده معده
و کبد و طحال و مقوی آنها و نیکو کننده رنگ رخسار
و سرخ کننده آن و مزیل تپ ربع و ادهان آن فربه کننده
بدن و زائل کننده امراض عسرة البراست * خندیقون
بنسخه شیخ رئیس نافع از برای برد معده و قصور هضم
و ضعف کبد از برودت و از برای تپ ربع و پیران و
بلغمی مزاجان را موافق است * صنعت آن شراب
ریحانی کهنه پنج رطل عسل صافی یک رطل و نیم
زنجبیل پنج درم قاقله هیل بوا از هر یک نیم درم قرنفل
زعفران از هر یک یکدانگ و نیم ادویه را نیم کوفته
سوای مشک و زعفران در کیسه کتانی کرده با زعفران
در شراب و عسل انداخته بپزند و کیسه را دایم بمالند
تا قوت باز دهد و شراب بقوام آید پیش از آنکه از آتش
بر گرفته باشند کیسه را بر آورده بمالند و بفشارند و به
شراب بسته آن شراب را داخل کنند و مشک را سوده
دران حل سازند و از آتش بر گرفته سرد کنند و در
ظرف چینی نگاهدارند * صنعت این خندیقون بنسخه
قلانسی شراب کهنه پنج رطل بغدادی عسل مصفی
نیم رطل زنجبیل پنج درم و نیم قاقله هیل بوا از هر یک
نصف درهمین قرنفل زعفران از هر یک سدس
درهمین مشک و فلفل از هر یک ربع درهمین دارچینی یک
دانگ و در نسخه کفایت الطب افادیه ضعف این
وزن است شراب را یک جوش داده کف آنرا بگیرند
پس عسل را دران داخل کرده هر دو را بجوشانند تا
بنصف رسد پس افادیه مذکوره را سوای مشک و
زعفران در پارچه کتانی بسته دران اندازند و بقوام
آورند و لمحه لمحه کیسه را بمالند تا قوت باز دهد و بعد از
رسیدن بقوام مشک و زعفران را بگلاب سوده دران
اندازند و بر هم زنند و کیسه را بر آورده بفشارند و دور
کنند و شراب را فرود آورده سرد کرده نگاهدارند *
خندیقون دیگر که شیخ رئیس در قانون ذکر کرده
صنعت آن قرنفل سنبل الطیب قاقله عود قماری
خام از هر یک دو مثقال زعفران یک مثقال
دارچینی زنجبیل فلفل از هر یک سه مثقال و در نسخه
دیگر از هر یک ثلث مثقالی است و اول اصح
است سک نصف مثقالی مشک ربع مثقالی ادویه
را سوای سک و مشک نیم کوفته در پارچه کتانی
بسته در دوازده رطل شراب ریحانی کهنه
انداخته دو شبانه روز بگذارند که در آن بخیسد در پاتیل
سنگی یا مس تازه قلعی کرده نموده عسل مصفی سه
رطل و نبات سفید دو رطل دران اندازند و بجوشانند
تا بقوام آید پس از آتش بر گرفته سک و مشک را
سوده دران حل کنند و نگاهدارند * خندیقون
دیگر بدن را قوت دهد و پیران را مفید باشد
صنعت آن شراب کهنه ده رطل عسل مصفی سه رطل
زنجبیل ده درم قاقله هیل بوا جوز بوا زعفران
از هر یک یک مثقال قرنفل مشک خالص از
هر یک نیم درم ادویه را سوای مشک و زعفران
نیم کوفته در کیسه کتانی کنند چنانچه نیمه باشد از
افادیه و سر کیسه را بسته در شراب و عسل اندازند
و بجوشانند و کیسه را لمحه به لمحه بمالند تا عسل و شراب
بقوام آید پس کیسه را بر آورده زعفران و مشک را
دران حل کرده فرود آورند و سرد کرده نگاهدارند
خندیقون بنسخه حبیش بن الحسن مذکور در کفایة الطب
صنعت آن عسل مصفی سه من ثلث ریحانی دو من
و نیم آمیخته در ظرف آبگینه نموده زنجبیل قاقله کبار
و صغار از هر یک نیم درم قرنفل یک دانگ
دارچینی نیم درم زعفران یکدرم فلفل یکدانگ
نیم کوفته مجموع را دران اندازند و سه روز در آفتاب نهند
و هر روز آنرا بر هم زنند و در چهارم آنرا بپالایند و
یکدانگ و نیم مشک سوده دران حل کنند و
نگاهدارند * خندیقون بنسخه حکیم میر محمد مؤمن که در
تحفة المؤمنین ذکر کرده * صنعت آن عسل مصفی
سه رطل شراب کهنه ریحانی یا جمهوری ده رطل قاقله
کبار قاقله صغار زنجبیل از هر یک نیم درم قرنفل یک
دانگ دارچینی نیم درم زعفران یک درم دارفلفل
یکدانگ و نیم غیر زعفران باقی ادویه را نیم کوفته
با زعفران و عسل در شراب اندازند و سه روز در آفتاب
گذارند و هر روز حرکت دهند و روز چهارم صاف نموده
یک دانگ و نیم مشک خالص دران حل کرده
نگاهدارند * خندیقون بنسخه دیگر * صنعت آن
سنبل الطیب عود هندی قاقله قرنفل از هر یک سه
درم زنجبیل دارچینی از هر یک پنج درم مشک تبتی
نیم درم زعفران پنج درم سک یک درم و نیم ادویه را
سوای مشک و سک و زعفران نیم کوفته در کیسه
کرده هشت من شراب در قرابه کرده کیسه را دران
اندازند و یک شبانه روز بگذارند و روز دیگر دو من انگبین
صافی و قند سفید داخل کرده بقوام آورند و هر لمحه
کیسه را بمالند و چون بقوام آید کیسه را نیکو بمالند و
بفشارند و دور کنند پس مشک و سک و زعفران را سوده
دران حل نمایند و بر هم زنند و در ظرف چینی یا زجاجی
نگاهدارند * خندیقون بنسخه صاحب ذخیره سید
اسمعیل * صنعت آن بگیرند عصیر انگور شیرین بحد
کمال ده من و در دیگ بآتش ملایم بجوشانند و کف آنرا
بگیرند و دو من و سه ستار عسل مصفی داخل آن
کنند و باز بجوشانند و کف آنرا بگیرند تا به نیمه آید
نخست بگیرند سنبل الطیب قاقله قرنفل دارفلفل
از هر یک یک درم همه را نیم کوفته در صره کتانی
بسته در دیگ اندازند و شراب را بجوشانند و هر لمحه
صره را بمالند تا قوت آن در شراب بر آید پس آن
صره را بر آورند و بمالند و بفشارند و دور کنند پس

سه درم زعفران و یک درم مشک تبتی خالص سوده در دی حل کنند و از آتش برگرفته سرد کنند و در قرابه نموده سرش را استوار نمایند و اگر دانند که رقتی دارد چندروز در آفتاب گذارند پس آنرا از آفتاب برداشته نگاه دارند و هرچند کهنه تر شود بهتر است و بدان که این را شیخ الرئیس در قانون باسم رساطون ذکر کرده خند یقون منسوخ ابن جزله گفته که این مرکب اصلاح سردی معده میکند و نگذارد که در هضم طعام تقصیری واقع شود و ضعف جگر را که از سردی باشد و قیء ربع را نافع بود و پیران را سود دارد ❊ صنعت آن شراب کهنه ده من و نیم عسل سفید مصفی نیم من زنجبیل پنج درم قاقله هیل بوا از هر یک نیم درم قرنفل دارچینی از هر یک دانگ و نیم زعفران یک دانگ فلفل سیاه مشک تبتی از هر یک یک دانگ و نیم کوفته بیخته درهم آمیزند و در پارچهٔ کتانی بسته در شراب مذکور اندازند و بجوشانند تا بقوام آید پس کیسهٔ ادویه را نیکو بمالند و بفشارند و دور کنند و مشک را دران اندازند و فرود آورده بگذارند تا سرد شود و در شیشه یا ظرف چینی نگاه دارند ❊ خندکا بیرزی قسمی از بوزه ارزن است ❊ صنعت آن بگیرند ارزن ده سیر کوفته بجوشانند تا مثل پالوده شود پس سرد کرده در خمی کرده بگذارند تا بجوش آید پس برگ گل سرخ برگ گل سفید معروف به ورد چینی از هر یک دو سیر نارمشک نیم داخل کرده بعد از سه روز صافی نموده مشک خالص یکمثقال و بعضی زعفران نیز یک مثقال سوده داخل می نمایند و استعمال میکنند و تا هفت روز فاسد نمیشود و بکار میتوان برد و بعد ازان فاسد میگردد ❊

باب الخاء مع الواو

خولنجان بفتح خای معجمه و سکون واو و کسر لام و سکون نون و فتح جیم و الف و نون معرب است و بتازی ماهی گیرنده و بعضی گفته بیخ گل رای مینه است و نباتات آن بقدر ذرعی و برگش شبیه برگ سوسن و گل آسمانی کوچکتر و ریزه تر از گل سوسن زرد رنگ با خالهای سرخ و نه چنین است و انچه حکیم میر محمد مؤمن و دیگران نوشته اند نیز اصلی ندارد بلکه انچه بتحقیق پیوسته بیخ تا بنول است لیکن انچه از نوع بیخ ضخیم سبز تند حار آنکه در بنگاله مشهور است به بنگاله است اخذ منها آنکه خولنجان و بهندی کلنجن و کلنجان نامند و انچه از نوع دیگر اخذ منها نیز بیخ خوانند و بخیال که خولنجان معرب کلنجان باشد و بیخ پرگره آن را خولنجان قصبی نامند و بی گره یا باریک صلب را عقاربی و قسم اخیر بهتر است و قوتش تا هفت سال باقی میماند گرم و خشک است در آخر دوم مقوی معده و امعاء و هاضمه است و باه و ماسک بول و بنهایت کاسر ریاح جهت قولنج و آروغ ترش و برودت گرده و درد کمر و تقویت اعضای باطنی و دفع بدبوی دهان و خناز و سرطان و دردهای بارده بلغمیه نافع است و نگاه داشتن اندکی ازان در زیر زبان و دهان موجب شدت نعوظ و جهت دفع لکنت و سرعت تکلم اطفال و رفع سرفهٔ بارده سفید و یکدرم سائیده آن با یک اوقیه شیر میش چون ناشتا بنوشند در تحریک باه مجرب است و مفتر قلب و حجاب سینه و مصدع محرورین و مصلح آن صندل سفید و طباشیر و شوربای مرغ فربه و انیسون است و جالینوس است مصلحش کثیرا و قدر شربتش تا یک مثقال و نیم بدلش دارچینی و کبابه چینی است ❊ جوارش خولنجان طعام هضم نماید و تحلیل ریاح کند و حال معده را نیکو گرداند و معده را قوت دهد و بوی دهان خوش کند و از برای شدت برودت کبد بنهایت سودمند باشد ❊ صنعت آن خولنجان قرفة الطیب فلفل سفید از هر یک دو درم دانه هیل بوا دارچینی نارمشک از هر یک سه درم دار فلفل شش درم زنجبیل هشت درم تخم کرفس انیسون زیرهٔ کرمانی مدبر کرد یا طالیسفر از هر یک یکدرم فانید و شکر دار فلفل شش درم سه وزن مجموع ادویه بدستور جوارش سازند شربتی یک درم

جوارش خولنجان دیگر منقول از قرابادین افندی صالح چلپی که ترکی نوشته محلل ریاح غلیظ و مقوی معده و هاضمه است ❊ صنعت آن خولنجان عود هندی از هر یک شش درم قرنفل بسباسه کرد با از هر یک دو درم فلفل دار فلفل زنجبیل ورج ترکی دارچینی از هر یک یک درم و نیم صعتر فارسی نعناع خشک قاقله رازیانه سنبل الطیب و عرق آن انیسون تخم کرفس از هر یک یک درم شکر سفید یک صد درم عسل مصفی بقدر کفاف بدستور مقرر جوارش سازند شربتی یک درم ❊

باب الخاء مع الیاء المثناة التحتانیة

خیار شنبر معرب از خیار چنبر فارسی است و بهندی املتاس نامند ثمر درختی است بقدر گردکان و ازان کوچکتر و برگش کوچکتر و اطراف برگ تند و گلش زرد بشکل یاسمین و مائل بسفیدی و خوشه دارد خوش منظر و ثمرش دراز و باریک قریب بذرعی و در جوف آن پرده های خشبی و بران رطوبت سیاه منجمد و تخمی زرد رنگ بهن صنوبری شکل دران میباشد و پرده های آنرا افلوس و رطوبت آنرا عسل خیار شنبر نامند و مستعمل عسل آنست و شیرین بدمزه میباشد در اول گرم و تر و محلل و ملین با ادویه مناسبه مسهل اخلاط و مسکن حدت خون و منقی عصب و ملین سینه و موافق زنان حامله و مسهل برفق و بطیء العمل و بجهت تحلیل اورام ظاهری و باطنی نافع و با تمر هندی مسهل صفراء سوخته و با تربد مسهل بلغم و با بسفایج و آب کاسنی و برگ بید و آب شاهتره سوداء و جهت تفتیح سده جگر و درد آن و یرقان و تپهای حاره و دفع سده امعاء و زحیر و مغص مفید و غرغره آن با آب کشنیز تر دافع خناق صعب و

محلول آن با شیر گاو تازه دوشیده نیز بدستور و با آب انجیر
و شیر منفج و محلل آن در انتها و طلای آن با عصارات
مناسبه جهت درد مفاصل و نقرس و تلیین صلابات نافع
و مضر معده و مغثی و مصلح آن مصطگی و انیسون و مورث
پیچش بسبب چسپیدن آن با معاء و مصلح آن روغن بادام
و قدر شربتش از پنج مثقال تا بست مثقال و بدلش سه وزن
آن مویز میدانه و نیم وزن آن ترنجبین است و جوشانیدن
عسل آن باعث رفع قوت آن و شدت التزاق بروده میشود
و استعمال تازه آن که یک سال بران نگذشته باشد مورث
بول الدم و دانه آن از پنج عدد تا هفت عدد که کوبیده
باشند منقی قوی است و گلنگبین گل آن که بدستور گل سرخ
یا گل بنفشه یا قند یا شکر سرشته باشند ملین طبع است و
چون برگهای نازک آنرا یا گل آن را بخته با قدری
روغن اندک بریان کرده بخورند ملین طبع است و خوردن
مسحوق پوست سیاه آن با زعفران و شکر و گلاب جهت
عسر ولادت و اخراج مشیمه مجرب دانسته اند + حب
خیار شنبر قلمی فرموده اند که از اقتراح فقیر محمد هاشم
العلوی است در اسهال صفرا بی نظیر است + صنعت
آن مغز فلوس خیار شنبر بست مثقال سقمونیای مشوی
یک مثقال کتیرا دو مثقال پوست هلیله زرد و پوست هلیله
کابلی هلیله سیاه سنامکی زرشک منقی گل بنفشه از هر یک
چهار مثقال کوفته بیخته بروغن بادام شیرین پنج مثقال
چرب نموده با عسل خیار شنبر سرشته حبها سازند
هر حبی بقدر نخودی بورق نقره پیچیده نگاه دارند شربتی
از دو درم تا دو مثقال + شراب خیار شنبر طبع را نرم
دارد و جگر را قوت دهد و قولنج بگشاید + صنعت آن
فلوس خیار شنبر مویز میدانه از هر یک دو اوقیه در آب
برگ عنب الثعلب و آب لبلاب و آب برگ کاسنی مالیده
صاف نموده با ترنجبین صاف نموده و قند سفید از هر
یک پنجاه درم بقوام آورند شربتی دو اوقیه + شراب
خیار شنبر دیگر سینه را نرم کند و سرفه و تنگی نفس را سود
دارد + صنعت آن عناب سی عدد انجیر زرد ده عدد
سپستان چهل دانه پرسیاوشان برگ گاوزبان از هر یک
پنجدرم اصل السوس مقشر مرضوض ده درم همه را
در آب صاف طبخ نموده صاف کنند و بست درم
فلوس خیار شنبر دران حل کرده باز صاف نموده
با ده درم روغن بادام شیرین و یک رطل فانید بقوام
آورند شربتی دو اوقیه با قدری آب گرم بیاشامند
لعوقات خیار شنبر + لعوق خیار شنبر ملین طبع است
و جهت سرفه نافع + صنعت آن بگیرند خیار شنبر را
با آب گرم حل کرده بپالایند و با آتش بسیار ملایم بپزند تا بقوام آید و اگر
دران قدری ترنجبین داخل نمایند صواب است و اگر دران نیز بنفشه کوبیده داخل نمایند
می باشد تلیین آن زیاده + لعوق خیار شنبر دیگر
که ذات الجنب و ذات الریه و اورام حلق و بحة الصوت
را نافع است + صنعت آن فلوس خیار شنبر پنجاه
مثقال در آب حل کرده بپالایند پس کتیرا و صمغ بادام
و در تحفة المؤمنین صمغ فارسی که صمغ آلو است مسطور
است و آرد باقلا از هر یک پنجدرم مغز بادام شیرین
مقشر نبات سفید از هر یک ده درم نرم کوبیده با آن
بسرشند و مقدار پنج مثقال روغن بادام شیرین دران
بچکانند و برهم زنند شربتی یک اوقیه + لعوق خیار شنبر
منقول از قرابادین معصومی طبع را نرم دارد و اخلاط
از سینه و شش پاک کند و ذات الجنب و ضیق النفس
را سودمند است + صنعت آن بنفشه پنجدرم عناب
بست دانه سپستان پنجاه دانه مویز میدانه طائفی
سی دانه بیخ مهک تراشیده ده درم تخم خشخاش
کوفته بست مثقال زوفای خشک کتیرا رازیانه ایرسا
از هر یک سه مثقال صمغ آلوی سیاه دو درم پرسیاوشان
پنج مثقال انجیر سفید بست عدد انجیر باید کوفته نیم
کوب کنند مجموع را در آب صافی بخیسانند و بجوشانند
و از دست مالیده صاف کنند و فلوس خیار شنبر
بست مثقال دران حل کرده و نیم قند اضافه کرده
مکرر صاف کنند و بقوام آورند و در آخر
مغز بادام مقشر مغز تخم خیارین از هر یک
پنجدرم مغز دانه آبی سه درم باقلا سفید
کرده ده مثقال مغز تخم کدو تخم خطمی
سفید حلبه از هر یک سه درم مجموع را کوفته دران
بسرشند و بست مثقال روغن بادام شیرین دران
اضافه نموده لعوق کنند + لعوق خیار شنبر منسوب به
یحیی بن ماسویه ورم حلق و تپ و تشنگی و خشونت زبان را
نافع باشد + صنعت آن عناب پنجاه دانه سپستان
یک صد عدد تخم خطمی ده درم مویز منقی بست پنجدرم
بنفشه اصل السوس نیم کوفته از هر یک پانزده درم کتیرا
شانزده درم بزرقطونا بست درم مجموع را در هفت
رطل آب بجوشانند تا به ثلث آید صاف کنند و ده درم
خیار شنبر در وی بمالند و دیگر بار صاف کنند و یک درم
سپینج و سی درم فانید داخل کنند و بجوشانند تا غلیظ
شود و بروغن بنفشه یا بادام چرب کرده بلیسند +
لعوق خیار شنبر که حکیم سدید گازرونی در شرح موجز
قرشی آورده و گفته که مسهل صفرا و بلغم است خصوص
از نواحی صدر و حلق و ریه + صنعت آن فلوس خیار شنبر
گلقند آفتابی از هر یک پانزده درم خمیره بنفشه ده درم
شیر خشت خراسانی پانزده مثقال این همه را در آب
گرم حل کرده بپالایند و لیکن باید که کم باشد که بعد از
صافی نمودن بقوام لعوق باشد پس ریوند چینی نیم
مثقال سوده داخل کرده روغن بادام شیرین
یک درم اضافه نموده بکار برند و این مجموع یک شربت
کامل است و این لعوق خیار شنبر ساده است که گاهی
تقویت کرده میشود بسقمونیای مشوی و تربد سفید
مدبر و غاریقون هشت سفید بحسب مقتضای حال از هر یک
آن مقدار یکه رای طبیب اقتضا کند + لعوق خیار شنبر
که سید اسمعیل در ذخیره در ورم بارده کلیه ذکر کرده +
صنعت آن عسل خیار شنبر سه جزو عسل انجیر یک جزو
باهم آمیخته با آتش بسیار ملایم بقوام آورند شربتی یک
کفچه + لعوق خیار شنبر همین منفعت دارد و طبع را
نرم کند و نضج ورم نماید و تحلیل دهد + صنعت آن
بگیرند انجیر زرد و در آب بجوشانند و بپالایند و با قدری
انگبین مصفی بجوشانند تا بقوام لعوق آید عسل خیار
شنبر اضافه کنند و بکار برند + لعوق خیار شنبر

بنوع دیگر صرع وبواسیر قدیم راسود دارد ✤ صنعت آن خیارشنبر آنقدر که خواهند در آب بخیسانند یک شبانروز تا حل شود و بدست بمالند و پالایند و فاضلش را بیرون کنند در دیگ سنگی کرده باهم چندان روغن بادام و هم چندان نبات سفید باتش ملایم بجوشانند تا بقوام آید و در ظرف آبگینه کنند و استعمال نمایند ✤

فصل در بیان نقوعات خیارشنبر

نقوع خیارشنبر نافع جهت زحیر و مغص که از صفرا باشد ✤ صنعت آن مغز فلوس خیارشنبر پانزده مثقال بروغن بادام چرب نموده در گلاب گرم کرده اگر سرفه نباشد والا در آب گرم شبی بخیسانند و باید که گلاب یا آب آن قدر باشد که از روی آن برگردد و بوا آشنا میل بسیار کم و زیاد نباشد و بمالند و سر آنرا بپوشند بجای گرم بگذارند و نیز بهدانه و ریشه خطمی و بزرقطونا از هر یک یک مثقال در ظرف دیگر نیز بخیسانند و صبح آب زلال فلوس را بدون مالیدن بگیرند و لعاب آنها را نیز کوفته صاف نمایند و روغن بادام دو مثقال بران ریخته شیر گرم نموده بنوشند و اگر باتر ترنجبین نیز باشد مقدار یک دو مثقال آب برگ بارتنگ اضافه نمایند این یک شربت کامل است و از برای اطفال نصف یا ثلث یا ربع بحسب سن کافی ست ✤ نقوع خیارشنبر دیگر امراض حاره را مفید است و اسهال بی غائله کند ✤ صنعت آن مغز خیارشنبر از ده مثقال تا بست و تا سی مثقال برگ سنای مکی از ده مثقال تا شش مثقال ورق گل سرخ از یکدرم تا دو درم شب در گلاب آب گرم یا عرق کاسنی یا عرق عنب الثعلب و قدری گلاب یا عرق گاؤزبان و امثال آن از عرقهای مناسبه بسیار گرم نموده بخیسانند آن مقدار که از روی آن برگردد و بوا آشنا میند و بمالند و سر آنرا بپوشیده بجای گرم بگذارند و صبح آب زلال آنرا بدون مالیدن گرفته شیرخشت یا ترنجبین از هر کدام که مناسب باشد از شش مثقال تا پانزده مثقال یا از هر دو بالمناصفه همان مقدار دران حل کرده صاف نموده اگر فصل زمستان باشد

شیر گرم والا همان قسم سرد بنوشند و بعد از هر مجلس اگر عطش غالب شود آب گرم با یکی از عرقهای مناسبه گرم نموده بنوشند والا بعد دو مجلس و در امراض صفراویه تمر هندی یا زرشک منقی یا آلوی بخارائی و گل بنفشه از هر یک بقدر احتیاج یا از گل اضافه نمایند و همچنین بحسب غلبه هر خلط و هر مرض ترکیب آن با دوا مناسبه آن نمایند و اگر تنقیه دماغ نیز مطلوب باشد اسطوخودوس و بسفایج و یا هلیلجات نیز از یکدرم تا دو درم از هر یک اضافه نمایند و قدر یک یا دو مثقال روغن بادام بران چکانیده بنوشند ✤ نقوع خیارشنبر امراض حاره که حادث صفراویه و دمویه را مفید بود ✤ صنعت آن مغز فلوس خیارشنبر تمر هندی از هر یک دوازده مثقال آلوی بخارائی پانزده دانه عناب جرجانی ده دانه سپستان بست دانه همه را شب در آب عرق کاسنی گرم کرده بخیسانند و صبح آب زلال آنرا گرفته ترنجبین و شیرخشت از هر یک ده مثقال دران حل نموده باز صاف کرده روغن بادام سه مثقال بران چکانیده شیر گرم نموده بنوشند و اگر صفرا غالب و یا یرقان اصفر باشد مقدار بست مثقال تا چهل مثقال آب برگ کاسنی تازه اضافه نمایند و این نقوع را هنگامی که تب نباشد استعمال نمایند ✤ نقوع خیارشنبر دیگر که نافع جهت ذات الجنب و امراض حاره دماغیه است ✤ صنعت آن مغز فلوس خیارشنبر از ده مثقال تا پانزده مثقال و سی مثقال گل بنفشه گل نیلوفر تخم خبازی تخم خطمی از هر یک دو مثقال عناب ده دانه سپستان بست دانه شب در آب هندوانه رسیده خوب شیرین بخیسانند بدین قسم که هندوانه اگر بزرگ باشد از میان دو نصفه نموده مغز میان هر دو را برآورده آب صافی آنرا گرفته سفال آنرا دور نموده آب را در یک نصفه پوست مسطور نموده ادویه را دران بخیسانند و پارچه کرباس پاکیزه بالای آن بسته تحت السماء بگذارند و صبح آب صاف آنرا گرفته شیرخشت از هفت مثقال

تا دوازده مثقال دران حل نموده باز صاف کرده روغن بادام شیرین دو مثقال بران چکانیده بنوشند و اگر هندوانه کوچک باشد سر آنرا بریده و مغز آنرا برآورده آب صاف آنرا گرفته همان دستور ادویه را دران بخیسانند ✤ مطبوخ خیارشنبر جهت اخراج اخلاط حاره منقول از کامل الصناعة ✤ صنعت آن پوست هلیله زرد ده مثقال آلوی بخارائی عناب از هر یک بست دانه مویز میدانه تمر هندی از هر یک پانزده مثقال گل سرخ گل نیلوفر از هر یک سه مثقال بنفشه چهار مثقال در سه رطل آب بخیسانند و صبح بجوشانند تا یک رطل آب بماند پس صاف نموده مغز فلوس خیارشنبر از ده مثقال تا پانزده مثقال و بست مثقال دران حل کرده باز صاف نموده روغن بادام شیرین دو مثقال اضافه کرده بنوشند ✤ معجون خیارشنبر منقول از تراکیب صدر نجیب الدین سمرقندی جهت قولنج حار و علل صفراویه و بلغمیه در احشا نافع ✤ صنعت آن بنفشه اصفهانی تربد سفید براز هر یک چهل درم نمک هندی هفت و نیم درم تخم رازیانه انیسون مصطگی از هر یک پنجدرم رب السوس دلوا استار سقمونیا مشوی پنجدرم فلوس خیارشنبر که عسل آن است یکصد درم کوفته بیخته وزن نموده با فانیذ و عسل مصفی از هر یک یکصد درم علی الرسم سرشته معجون سازند شربت از پنجدرم تا ده درم و نوشته که در مقدار شربت تا مل این معجون زتربد و سقمونیا از هر یک یک درم و از سقمونیا دو دانگ و یک طسوج میباید و آن تمام مقدار شربت آن ست و این از برای شدت احتیاج حاجت بسوی اسهال آن ست و کم کرده شد مقدار ملح و نقصان کرده شد از مصلحات دیگر دادن آن بهتر از مقدار یک در معجونات دیگر است برای حدت و حرارت آنها۔

معجون خیارشنبر که سمرقندی ذکر کرده جهت قولنج حار و بار د و در مد و زکام و نزله و درد سینه نافع و سفر معده و سر جهت دیر گذشتن آن و مصلحش استعمال آن ست با طبیخ رازیانه و خطمی و بنفشه و گاؤزبان و قوتش

تا دو سال باقی است و قدر شربتش از پنج مثقال
تا هفت مثقال ✤ صفت آن فلوس خیارشنبر صد
مثقال را با صد مثقال عسل بقوام آورند و بنفشه تربد
از هر یک بیست مثقال سقمونیا پانزده مثقال رب السوس
دوازده مثقال نمک هندی هفت مثقال تخم انیسون
مصطگی رازیانه از هر یک پنج مثقال ادویه را با سی مثقال
روغن بادام شیرین چرب کرده بسرشند ✤ چون جوشیدن
فلوس باعث غلظت و ضعف عمل آن میشود باید بعد از
قوام عسل با آن مخلوط کرده ادویه بآن بسرشند ✤ معجون زند
معجون خیارشنبر نسخه دیگر اقوی از اول ✤ صفت آن
تربد سفید تراشیده بروغن بادام شیرین چرب نموده
بنفشه خشک از هر یک چهار درم رب السوس پنج درم
نمک هندی هفت درم مصطگی رومی رازیانه
انیسون از هر یک پنج درم سقمونیای مشوی پانزده درم
روغن بادام شیرین بیست مثقال فانیذ و عسل خیارشنبر
از هر یک صد درم ادویه کوفته بیخته بروغن بادام چرب
نموده بدستور متعارف با عسل خیارشنبر و فانیذ
بسرشند شربتی از سه درم تا پنج درم ✤ معجون خیارشنبر مسهل
صفرا و بلغم بود و قولنج بکشاید حکیم معصوم گفته که این
نسخه مستعمل من است ✤ صفت آن تربد سفید تراشیده
بروغن بادام چرب نموده چهل درم بنفشه خشک بیست
درم نمک هندی رب السوس از هر یک هفت درم
رازیانه انیسون مصطگی از هر یک پنج درم سقمونیا ده
درم سقمونیا را با بنفشه سحق نموده باقی اجزا را کوفته بیخته
با چهل درم روغن بادام چرب کرده صد درم عسل
خیارشنبر و صد درم قند را بقوام آورده با عسل خیارشنبر
باقی ادویه را در هم سرشته بآن ممزوج نمایند مقدار
شربتی پنج درم با آب گرم میل نمایند چند مجلس بفراغت
عمل نمایند ✤

کتاب حرف الدال المهملة

باب الدال مع الالف

دارصینی معرب دارچینی فارسی ست و بیونانی
اقیمون و بسریانی مرسلون نامند پوست شاخهای
درختی ست که منبت آن جزیره سیلان و شمالی آن ست
و تمامی زمین آن مکان بدست راجه های آنجا بود و
بالفعل یکصد سال دیگر میشود که ولندیز که قومی
از نصاری ست بدست آورده و انگریز از دیگر
از آن جا برآورد و تاکید بلیغ در تمامی مر دارد و مستحفظین
بسیار بر آن نشانیده احیانا اگر کسی برآورد و مطلع
شد او را از آن گناهگاری بسیار سیاست گیرند و خود باطراف
دنیا در سیر و سفر و شد و لیکن بتحقیق پیوسته که آنچه
از اصل سیلان میشود بسیار خوب و تند بود و تند طعم و
قلیل الحرارت آن نازک و لهذا است خصوصا آنچه از شاخهای
نورسته آن جدا شده باشد و از سیلان گذشته دست
بدست ضخیم و کم طعم و تلخهای آن کوچکی میشود و تا کلیج و
آچین و بندر کوچی آنچه میشود آنرا دارچینی می نامند
لیکن چنان خوبی نیست و از کوچی گذشته باز بتدریج
ضخیم تر و کم بو تر و اجالی میشود تا آنکه آنرا قرفه و ضخیم
آنرا سلیخه و بهندی تج نامند از کوکن آن طرف بهم
نمیرسد و مسافت اهل اکن تخمینا دو صد تخباه
فرسنگ کسری کم و زیاده خواهد بود ✤ و طریقه اخذ
آن آنست که هر سال شاخهای درخت آنرا قلم می کنند
یعنی می برند در حوالی نوروز و چون شاخهای نورسته
آن بلند شد بر بالای آن از جانب طول دو خط
می کشند که پوست آن شگافته شود و بسبب تابش آفتاب
پوست آن در هم پیچیده جدا میگردد آن را اخذ می نمایند
و بعد از آن در سایه کرده و ملاحظه چیزی سیاه رنگ ضخیم
بد طعم کریه الرائحه اندک قریب ببوی سافس که
بفارسی سرخک و شب کز و بهندی کهٹمل نامند بهم
میرسد از بعضی ثقه شنیده شده که در جزائر شهرنار
کنده و بعض جنوبی خط استوا قریب بسیلانیه و چند درجه
واقع است دارچینی خوب بهم میرسد و لیکن بوفور
و کثرت سیلان نیست و در سایر بلاد هیچ جای دیگر بهم
نمیرسد و درخت آن بقدر نیم قامت انسان میشود
شکل درختهای جنگلی و کوری کنج راج در هم و
بر زمین افتاده فی الجمله شباهتی بدرخت کزکوهی جنگلی دارد
و برگ آن شبیه برگ سادج هندی و گل و ثمر آن فی الجمله
شبیه بحب بلبسان و کبابه چینی و با اندک چربی و ثمر آن در
طعم و رائحه آن قریب بطعم و رائحه دارچینی ست در آخر
درجه گرم و خشک و قوتش تا پانزده سال باقی می ماند
و بنهایت لطیف و مدر بول و حیض و مسقط جنین و محلل ریاح
و مواد بارده و مفتح و ملین و مفرح و منضج عفونت اخلاط
و سموم حیوانی و نباتی و معدنی و حافظ قوتهای نفسانی
و حیوانی و طبعی و جالی باصره و جهت نزلات و سرفه
رطوبی و سوء القنیه و استسقا و خفقان و وحشت و
وسواس و جنون و تقویت اعضای رئیسه و سده جگر
و سپرز و فوهات عروق و درد گزنده و عسر بول و بدبوی
دهان و تقویت باه و تخفیف رطوبات دماغی و تصفیه
صوت که از بلغم غلیظ باشد و دفع رطوبات زجیه و تنقیه
ریه و حنجره و اقسام فتق و عفونت زخمها و امراض بارده
دماغی و عصبانی و مطبوخ آن با سرکه و مصطگی جهت
فواق نافع و اکتحال آن جهت قوت باصره و در سایدن
آثار دیه بطبقات چشم و طلای ممضوغ آن بر چشم جهت
التذاذ جماع و ضماد آن جهت بوسش لبنه و کلف و
رفع لزجتهای بلغمی و سوداوی و جهت رعشه نهایت
مفید است و مضعف بواسیر و مسکن آن و طلای آن
بر پلک چشم جهت اختلاج آن نافع و بر پیشانی جهت
رفع صداع بارد مجرب است و مصح محرورین و مصفر
مثانه و مصلح آن کثیرا و اساره ون و قدر شربتش از دو
درم تا پنج درم و بدلش در نگیین و تلطیف و تقویت اعضا
مثل وزن آن اهیل و کبابه و در اصطلاح ادویه سلیخه و
در باه خولنجان است و عرق آن سریع الاثر تر از جرم
آن ست جهت یرقان و ریاح رحم و معده و قطور
آن جهت گرانی سامعه بسیار موثر است و دهن عطر
آن را بر پیشانی و صدغین مالیدن جهت اقسام صداع
بارد نافع و مجرب است ✤ جوارش دارچینی مرکب ضعف
معده و کبد و مثانه را نافع باشد و بادهای غلیظ را
بشکند و معده را نفع دهد و اخلاط غلیظه را دفع کند و گرانی

که طعام در معده که ایشان ترش میشود و هضم نمیشود سود مند
باشد و معده را بحال می آورد و بر هضم طعام یاری میدهد
صنعت آن دارچینی عود هندی راسن از هریک شش
درم قرنفل فلفل سیاه دارفلفل سنبل الطیب سارون
شامی از هریک پنجدرم زنجبیل ده درم نعناع خشک هشت
درم هیل بوا قرفة الطیب از هریک دو درم انیسون مصطگی
بزر رازیانج سلیخه سیاه از هریک سه درم کوفته بیخته به
عسل مصفی سفید سه وزن مجموع ادویه بسرشند و در ظرف
چینی نگاهدارند شربتی یک مثقال و اگر بجای قرفه کبابه کنند
بهتر است + جوارش دارچینی تالیف حکیم عبدالملک
منقول از خط حکیم محمد طاهر ولد حکیم صالح خان خانزاد
مرحوم مقوی معده و هاضم طعام و مفتح سدهای
کبد است و اشتهای طعام آورد و بنهایت مقوی باه است
و سوء القنیه و استسقا را نافع است + صنعت آن
زنجبیل فلفل سیاه دارفلفل بسباسه جوزبوا زعفران
قرنفل از هریک سه درم دارچینی هفتاد و پنجدرم
مشک ختائی یکدرم و نیم عسل مصفی نبات سفید از
هریک یک رطل ادویه را کوفته بیخته عسل و نبات را
بقوام آورده ادویه را با آن بسرشند و اقراص سازند
هریک یک مثقال شربتی یک قرص + جوارش دارچینی
منقول از قرابادین افندی صالح چلپی که بترکی نوشته
ترجمه نموده شد این جوارش معین بر هضم و مزیل رطوبات
فاسده است + صنعت آن دارچینی پانزده درم زیره
کرمانی مدبر پنج اندراز از هریک سه درم زعفران یکدرم
مشک تبتی دو درم و ثلث درمی قند سفید پنجدرم عسل
سفید مصفی بقدر کفاف بدستور مقرر جوارش سازند
جوارش دارچینی معتدل جهت تقویت معده و هضم طعام
و قطع بوی دهان و بادهای مخالف و زیادتی باه بسیار
نیکو و مجربست + صنعت آن دارچینی جوزبوا زنجبیل
هیل خولنجان فلفل سیاه دارفلفل زعفران ساذج
هندی سنبل بهمن سرخ بهمن سفید از هریک یک مثقال
مشک خالص یک دانگ و نیم رازیانه تخم کرفس
گاوزبان مصطگی از هریک نیم مثقال پوست ترنج دو مثقال

قند سفید بیست مثقال عسل سه وزن ادویه معجون سازند
شربتی یک مثقال و نیم + جوارش دارچینی ساده دل
و معده و کبد و گرده را قوت دهد و اشتهای طعام آورد
صنعت آن دارچینی سه مثقال نرم کوفته بیخته یک
من قند سفید با گلاب بقوام آورند و نیز بزنند و فرود
آورند چون اندک گرمی آن کم شود دارچینی را با آن
بیامیزند و بر روی سنگ یا سینی نقره یا مس تازه قلعی
کرده یا تخته پاکیزه پهن نمایند و بطریق لوزینه ببرند و
تناول نمایند بقدر حاجت + حب دارچینی جهت
تقویت معده و کبد و دفع رطوبات و اشتهای طعام
نافع + صنعت آن دارچینی عود هندی از هریک
پنجدرم راسن قرنفل قاقله صغار قاقله کبار فلفل
دارفلفل سنبل الطیب سارون شامی از هریک سه
درم زنجبیل نعناع خشک انیسون مصطگی رازیانه
از هریک سه درم قرفه سلیخه از هریک دو درم ادویه کوفته
بیخته با عرق دارچینی سرشته حبوب سازند شربتی
از یکدرم تا دو درم و اگر ده درم نبات سفید
کوفته اضافه نمایند بهتر است + حسو دارچینی امراض
بارده رطبه صدر و سعال بارد رطب را سودمند بود
صنعت آن دارچینی نیم درم رب السوس یک درم
فلفل سیاه ربع درمی مغز بادام شیرین شش درم اجزا
نرم بکوبند و نخاله گندم را در شیر گاو بجوشانند و
بپالایند پس اجزا را با نبات ده داخل کرده بپزند
تا بقوام حسو آید وقت خواب بخورند + حلوای دارچینی
مستعمل در امراض قلب + صنعت آن آرد میده
نیم رطل بر روغن گاو نیم رطل بریان کرده نبات سفید
به گلاب و عرق بیدمشک و عرق گاوزبان در آن
حل کرده در آن داخل نموده بآتش ملایم بپزند تا
چون [illegible] شود دارچینی شش مثقال زعفران یک
مثقال و نیم مشک خالص یک دانگ و نیم عنبر اشهب
یک دانگ بدستور داخل کرده بپزند تا زمانی که
شروع به پس دادن روغن نماید فرود آورده در
طبق چینی پهن کرده قدری نبات سوده بر آن

پاشیده بطریق ببرند قدر شربتش مثقال یک لقمه [illegible]
حلوای دارچینی از مرحوم میرزا محمد باقر حکیم باشی است
صنعت آن آرد میده بیست و پنج من بوزن شاه نشاسته
ده آرد سوهان ده بر روغن داغ کرده یک من بریان
نمایند تا آرد سرخ شود و نسوزد بعد از ان یک من بوزن
شاه آب داخل کرده بآتش ملایم طبخ نمایند تا آب
سوخته شروع به پس دادن روغن نماید پس هفتاد و پنج
مثقال دارچینی سیلانی بسیار خوب را نرم کوبیده در
یک من شاه شیره شکر سفید صاف کرده شیره
کشیده حل نموده داخل نمایند و باز بآتش ملایم
طبخ نمایند تا بروغن آید پس قدری از ان روغن کوفته
بر روی سنگ یا تخته یا سینی نقره یا مس تازه قلعی کرده
یا طبق چینی مالیده پهن نموده بطریق لوزینه ببرند و بقدر
مطلوب عند الحاجت تناول نمایند +

دواء الدارچینی جهت تقویت معده و هضم طعام
نیکو است + صنعت آن دارچینی مصطگی قرنفل ساذج
هندی قاقلتین رازیانه اجزا متساوی نبات سفید مساوی
همه شربتی یک درم بعد از طعام + دواء الدارچینی
نافع از برای کسی که قادر بر ازاله بکارت نباشد + صنعت
آن دارچینی زنجبیل خصیة الثعلب مصری بوزیدان
شقاقل جوزبوا بسباسه لسان العصافیر مصطگی رومی
زعفران دارفلفل گل سرخ منزوع بهمن سرخ بهمن سفید
تخم هلیون تخم خربزه از هریک دو مثقال مشک
خالص عنبر اشهب از هریک یک مثقال حب فلفل
سه درم بزر البنج دو مثقال کوفته بیخته بعسل مصفی یک
صد و هشتاد و پنج مثقال بقوام آورده معجون سازند
و قدر شربت از ان مقدار مغز بادام و معتاد را هر قدر
برداشت باشد + دهن الدارچینی منقول از طب کیمیائی
براکلسوس نافع جهت تقویت اعضاء رئیسه و معین بر
هضم و نیست چیزی بهتر از ان برای عسر ولادت
و دفع عفونات و مقوی اعضاست + صنعت آن
بگیرند دارچینی سیلانی هر قدر که خواهند جوکوب
نمایند و در گلاب چهارده شبانروز بخیسانند و بقرع

وانبیق تقطیر نمایند و جدا کنند دهن را از آب و استعمال
نمایند + دهن دارچینی در جمیع افعال مانند دارچینی است
بلکه ازان قوی تر و جهت رعشه و فالج و گزیدن عقرب
و رتیلا و رفع قشعریره تپهای دائره نافع و قدر شربتش
تا دو مثقال + صنعت آن بگیرند دارچینی سیلانی تند بو
نازک باریک قلم و بکوبند و در هر سه صد مثقال روغن
زیتون یا روغن کنجد پنجاه مثقال ازان داخل نمایند
و در آفتاب گذارند اقلا ده روز و هر روز بر هم زنند و
استعمال نمایند + سفوف دارچینی جهت تقویت معده
و دفع رطوبات و اشتها بر طعام و گواریدن آن و دافع
اسهال رطوبی و ادرار بول که از سردی باشد + صنعت
آن دارچینی دو جزو مصطگی قرنفل دانه هیل بوا و دانه
کبابه رازیانه زیره کرمانی مدبر از هر یک نیم جزو نبات
نصف وزن کل ادویه کوفته بیخته سفوف سازند شربتی
از یک درم تا دو درم بامر الله تعالی نافع است +
سفوف مقوی منقول از خلاصة التجارب در خواص
قریب بسفوف مذبور است + صنعت آن دارچینی سیلانی
مصطگی رومی رازیانه اجزا مساوی کوفته بیخته
باهم وزن کل اجزا نبات مصری سوده ممزوج نموده
نگاهدارند عند الحاجت بکار برند و برای تقویت هاضمه
بعد از غذا دو سه مقدار آنچه بسه انگشت برداشته شود
تناول نمایند + عرق دارچینی محلل ریاح و مقوی معده
و کبد است + صنعت آن دارچینی سیلانی اعلی را
و ریزه کنند و سه شبا روز در پنج شش وزن آن
آب خالص شیرین بخیسانند پس در قرع و انبیق عرق کنند
بطور متعارف و سر آنرا بپوشند و بگذارند تا سرد شود و
عطر بالای آنرا بردارند و جدا نگاهدارند و عرق را در شیشه
کنند و سر آنرا بسته نگاهدارند و وقت حاجت از شش
مثقال تا دوازده مثقال استعمال نمایند و اگر سنگین تر
خواهند آب را کمتر نمایند و اگر سبکتر زیاده و دارچینی را
و عطر آنرا در جزیره سیلان کشیده در شیشه های مربع
طولانی که هندی چوپهل نامند و عطر را در شیشه های کوچک
کرده در اکثر بلاد بسیاری آورند و می فروشند و داخل
کردن قدر قلیل ازان در مطعومات رایحه و طعم دارچینی می بخشد
عطر دارچینی مالیدن آن بر پیشانی و صدغین جهت
رفع صداع بارد نافع و صنعت آن در عرق آن ذکر یافت +

فصل در بیان دارو ها

دارو دیگر که موی را برویاند و دراز و سیاه کند +
صنعت آن برنجاسف برگ مورد شونیز بریان کرده
مساوی کوفته بیخته بروغن زیت سرشته استعمال نمایند
دارو دیگر که گند بغل و پای برد + صنعت آن شب یمانی
را در آب حل کنند و پا را بدان بشویند و چون پای را
با آب برگ سوسن یا برگ مورد بشویند نافع باشد +
دارو دیگر چون بر آتش نهند از دود آن جانوران بگریزند
صنعت آن زفت رومی گوگرد زرد شاخ گوزن باد
آورد مساوی کوفته بیخته زفت را بگدازند و دارو ها
بآن بسرشند و استعمال نمایند + دارو دیگر که حبس عرق
کند + صنعت آن برگ مورد ورق گل سرخ ماز و صندل
بگلاب بجوشانند و جامه را بدان تر کنند و بپوشند + دارو
نافع است از جهت کرمی که در گوش باشد + صنعت آن
شراب دو درم عسل سه درم روغن گل یک درم سفیده
تخم مرغ دو بیضه مجموع را باهم مخلوط سازند و پشم پاره را
بدان تر کنند و گرم کرده در گوش نهند و بآن جانب
تکیه کنند یک ساعت و بعد ازان یکبار آن پشم پاره
را بیرون کنند کرم بیرون آید + دارو دیگر از جهت
گزیدن عقرب و حیه بالخاصیت نافع است + صنعت
آن آهک برگ توت کوفته بروغن دنبه بسرشند و بر محل
زخم نهند و اگر آهک و زرده تخم مرغ باهم آمیخته بر زخم نهند
درد را ساکن گرداند و اگر باقلا کوفته بدوشاب بسرشند
بر موضع گزیدگی مالند فی الحال درد ساکن کند اگر
کژدم را در روغن بجوشانند و بمالند کسی را که
کژدم گزیده باشد آن روغن بر موضع گزیدگی مالند
درد ساکن گردد و اگر با عسل آن روغن را بیامیزند
چون کودک از مادر بزاید نیم درم ازان بکام کودک بمالند
اگر در همه عمر کژدم او را گزد درد نکند و اگر جگر گوشت
خنزیر را بر موضع گزیدگی عقرب بمالند درد ساکن شود
و اگر سرپشیم را بسرکه حل نمایند و بر کژدم زخم بمالند همین
عمل کند و اگر کژدم کسی را گزیده باشد آنرا بگیرند و
با نمک سوده در روغن چراغ گرم کنند و بر زخم کژدم
نهند همین عمل کند و اگر برگ تاک را بکوبند و بر موضع
لسع نهند فی الحال درد ساکن شود و اگر مغز جوز و
انجیر و سیر کوفته بر زخم آن مالند نافع باشد + دارو دیگر
همین منفعت دارد + صنعت آن فلفل عاقرقرحا مویز
زنجبیل از هر یک جزو بوره ارمنی یک جزو و نیم کوفته
بیخته بعسل بسرشند و استعمال نمایند + داروی که
درد دندان سوخته را نافع باشد + صنعت آن
فلفل عاقرقرحا بازرد مساوی فلفل و عاقرقرحا
را بکوبند و ببازرد بسرشند و در سوراخ
دندان نهند + داروی که از جهت زنانیکه حامله نشوند
مفید است + صنعت آن زعفران حماما اکلیل الملک
سنبل از هر یک سه درم سازج هندی دو درم قردمانا هفت
درم پیه بط و مرغ موم سفید از هر یک دو درم با زرده تخم
مرغ مخلوط ساخته حمول نمایند + داروی که لثه را محکم
کند و گوشت رفته را برویاند + صنعت آن کندر
دم الاخوین زراوند مدحرج کرسنه بیخ سوسن مساوی
کوفته بیخته بسکنجبین عنصلی بسرشند و استعمال نمایند +
داروی که درد دندان را ساکن گرداند + صنعت آن
عاقرقرحا مویزج از هر یک سه درم تخم مرو یکدرم آب گشنیز
تازه بست مثقال یا ده مثقال شیر گاو جوشانیده
حب سازند و بر دندان نهند و اگر سداب تازه با مویز [illegible]
بکوبند و بر دندان نهند همین عمل کند + دارو دیگر اخراج
علق از گلو کند صنعت آن خردل دو درم بوره ارمنی
چهار درم کوفته بیخته بانوبه در گلو بدمند + دارو دیگر همین
منفعت دارد و اقوی + صنعت آن شیخ افسنتین رومی
شونیز قسط تلخ برنگ کابلی ترمس اجزا مساوی کوفته
بیخته بسرکه انگوری ممزوج کرده بخورند و بعد ازان نیز
قدری سرکه بنوشند + دارو دیگر نافع است جهت ذبحه که از صفرا
یا از دم باشد و ورم لوزتین باشد و جمیع امراض حلق را + صنعت آن
ورق گل سرخ طباشیر سفید نشاسته بزر البنج زعفران از هر یک دو درم

تخم خرفہ مقشر ۳ درم لاجوردی سبز سماق قاقلہ از ہر یک نیم درم نبات سفید بوزن مجموع ادویہ کوفتہ بیختہ بگلاب بسرشند و آنرا دارو بیاری حافظ بازدارد صنعت آن لاجورد سبز را در آتش نہاده تا خوب سوختہ گردد پس آنرا در سرکہ افگنند پس از سرکہ برآرند و بکوبند و دو درم از آن بگیرند و بازاج سفید و شب یمانی از ہر یک چہار درم کافور قیصری یک حبہ کوفتہ بیختہ دلتہ کتانی را بسرکین الاغ ترکردہ بآن آلودہ کردہ اربینی نہند +

باب الدال المہملة مع الرای المہملة

درع الصحۃ تالیف میر محمد باقر داماد معجون مبارک است بنہایت فائده حرارت عزیزی را محافظت کند و حفظ بیفزاید و باه را قوت دہد و در داعضا برطرف کند و ضیق النفس را فائده دہد و مضرت سموم را از بدن باز دارد و گزیدن حشرات سمیہ و سگ دیوانہ را سود مند بود و مالیخولیا و امراض بلغمی و سوداوی را نافع باشد و دیدن حیض براند و سنگ گرده و مثانہ را فرو دآورد و سده جگر و ورم معده و سده احشار را نافع باشد و وجع نقرس و بہق و برص ابیض و اسود را سود دہد و درد کمر و گرده و رحم را برطرف سازد و تپ بلغمی کہنہ و تپ ربع را زائل کند + صنعت آن جدوار خطائی مجرب سقنقور مصطگی رومی میعہ سائلہ فطراسالیون تخم کرفس اذخر مکی جاؤشیر زعفران روغن بلسان اقراص افاعی بزر البنج خصیۃ الثعلب مصری لسان الثور لسان العصافیر عود ہندی چوب چینی اعلی پوست بیرون پستہ از ہر یک ده درم مومیائی دار الجردی کمافیطوس قصب الذریرہ نانخواه اقراص اندروخورزدان ورق گل سرخ عود بلسان بیخ عقرقرحا چینی از ہر یک ہشت درم مرکی صافی اسطوخودوس علک البطم خردل سفید از ہر یک ہشت درم سلیخہ سودا انیسون جوز بوا از ہر یک نہ درم اسقیل مشوی سورنجان مصری قسط تلخ ساذج ہندی فقاح اذخر خبطیا نارمشک دار فلفل مشکطرامشیع حب بلسان طباشیر سفید زراوند طویل شیطرج ہندی دار شیشعان کثیرا انیسون زراوند مدحرج از ہر یک ششدرم جند بیدستر دارچینی شقاقل حب الآس

سداب از ہر یک پنج مثقال غاریقون سفید سعد کوفی اسارون قردمانا خولنجان تخم ہلیون عاقرقرحا آملہ منقی از ہر یک چہار مثقال بزر سیساليوس نانخواه زوفای خشک زرنب زنجبیل حب الغار بہمن سفید حماما از ہر یک ۳ درم فوة الصبغ فراسیون رازیانہ مویزج حسک مرباورق مخلصہ ورق نقره عنبر اشہب از ہر یک دو درم ورق طلا محلول یکدرم مشک خالص نیمدرم صمغ را در عرق دارچینی خیسانیده بیالایند و باقی ادویہ را کوفتہ بیختہ بروغن بلسان و میعہ سائلہ چرب نمایند عسل مصفی ۳ وزن ادویہ بطریق تریاق فاروق معجون سازند و در ظرف چینی کرده چہل روز در میان جو گذارند و بعد از ششماه استعمال نمایند شربتی از نیمدرم تا یک درم و مدت بقای قوت این معجون تا سہ سال بود و زیاده ہم گفتہ اند + درع الصحۃ بنسخہ دیگر گفتہ شده کہ این معجون قایم مقام تریاق فاروقی است برای ضیق النفس و سرفہ و تپہای کہنہ و تپ سوداوی + صنعت آن جدوار خطائی بنفشہ مجرب سقنقور مصطگی رومی میعہ سائلہ فطراسالیون تخم کرفس اذخر مکی موفو جاوشیر زعفران روغن بلسان قرص افعی بزر البنج سفید عود بلسان خصیۃ الثعلب گاؤزبان لسان العصافیر چوب چینی پوست بیرون پستہ از ہر یک ده درم مومیائی دار الجردی کنافیطوس قصب الذریرہ نانخواه قرص اندروخورزدن گل سرخ درونج عقربی از ہر یک پنجدرم مرکی صافی اسطوخودوس علک البطم خردل سفید از ہر یک ہشت درم انیسون سلیخہ سیاه جوزبوا از ہر یک ۹ درم قسط تلخ سورنجان مصری اسقیل ساذج ہندی فقاع اذخر خبطیا نادار فلفل مشکطرامشیع حب بلسان طباشیر سفید زراوند طویل شیطرج ہندی دار شیشعان کثیرا انیسون زراوند مدحرج از ہر یک ششدرم جند بیدستر دارچینی شقاقل مصری حب الآس سداب دوقو از ہر یک پنج مثقال غاریقون بہمن سفید اسارون سعد کوفی قردمانا خولنجان تخم ہلیون وفاریخشک

زرنب زنجبیل حب الغار ورق نقره بہمن سفید حماما از ہر یک ۳ درم فوة الصبغ فراسیون رازیانہ ورق مخلصہ مویزج مرماحوز ورق طلا عنبر اشہب از ہر یک دو درم مشک تبتی نیمدرم اجزا را کوفتہ بیختہ بروغن بلسان و میعہ چرب کرده و صمغ ادویہ را در عرق دارچینی تر کرده عسل مصفی ۳ وزن ادویہ بقوام آورده بدستور مقرر معجون سازند و در ظرف چینی نگاہدارند و بعد از چہل روز استعمال نمایند و قوت این دوا تا ده سال باقی می ماند شربتی بقدر قوت و مزاج + درع المشیب این دوا را قدوة علما میر محمد باقر علیہ الرحمۃ والغفران در برابر القرابادین کبیر تالیف نموده و در افعال و خواص اقوی از آن میدانند + صنعت آن بنسخہ کہ پیش قطب شاه والی حیدرآباد فرستاده بودند و صاحب میزان الطبائع از روی خط معجز بی الیہ نقل برداشتہ در میزان الطبائع ذکر کرده بگیرند ہلیلہ آملہ منقی پوست بلیلہ از ہر یک شصت و پنج مثقال فلفل سیاه فلفل سفید از ہر یک ده مثقال زنجبیل چینی دار فلفل مرکی صافی از ہر یک پانزده مثقال زوفای خشک کندر ذکر قرنفل دارچینی زرنباد شیرین ریوند چینی حب الغار از ہر یک دوازده مثقال سعد کوفی وج ترکی اسارون شیطرج ہندی رازیانہ شونیز پوست ہلیلہ زرد از ہر یک بیست ده مثقال زعفران مصطگی رومی از ہر یک بست مثقال لاجورد مغسول مشک تبتی خالص عنبر اشہب زر نشک منقی از ہر یک پنج مثقال روغن بلسان میعہ سائلہ از ہر یک دوازده مثقال عسل بلخ در دوازده مثقال روغن نیم روغن مغز گردگان روغن بادام شیرین روغن مغز بادام تلخ آن مقدار کہ جمیع ادویہ را بآن چرب نمایند پس بگیرند عسل مصفی چہار وزن مجموع ادویہ و بقوام آورند و مجموع ادویہ را کوفتہ بیختہ بروغنہا چرب نمایند و اول مرتبہ عسل بلادر را بآن ادویہ بسرشند پس مجموع را بعسل بقوام آورده بسرشند و بہ تیر علیحدہ برہم زنند تا نیکو مخلوط شود و در ظرف چینی نگاہدارند و بعد از ششماه استعمال نمایند این معجون سی و یک

جزء داست و وزن اجزا چهار صد و چهل و هفت مثقال و نیم صاحب میزان الطبائع گفته که مزاج این معجون گرم است در یک درجه و نیم و خشک ست در دو درجه و سدس درجه

باب الدال مع النون

دند بفارسی بید انجیر خطائی نامند و مشهور بحب السلاطین است و بهندی جیپال گوٹه و جمال گوٹه نامند و جیپال بلغت ایشان بمعنی سلطان و گوٹه بمعنی حب است و گیاه آن بقدر سه ذرع و از آن بزرگتر و برگش مثل برگ بادنجان و از آن رقیق تر و گلش برنگ تمر هندی و دانه آن در غلافی رقیق مائل بسبزی و توتش تا سه سال باقی است و سه قسم میباشد چینی و شجری و هندی و قسم چینی آن بزرگ و آن شبیه به پسته و قسم شجری شبیه بدانه بید انجیر غیر منقط و سیاه کوچک و بطئی الکسل و مورث مغص و قسم هندی متوسط المقدار و اغبر مائل بزردی و منقط بسیاهی میباشد و بهترین اقسام آن چینی سفید مائل بزردی و بعد از آن هندی ست در اول چهارم گرم و خشک و بغایت تند و در جوف مغز آن پرده ایست و آن در سمیت مثل بیش است و بدستور پوست اورا باید جدا کرد و هرچه بسیار مدتی مانده باشد بدستور از سموم قتاله و اقسام آن مسهل بلغم و سودا و جاذب رطوبات خام از مفاصل و مفتح و جهت استسقا و یرقان و سنگ گرده و مثانه و نقرس و درد کمر و ورکین و ساق نافع و طلای آن حافظ سیاهی مو و مورث قرحه و تقشر جلد و چون برلب رسد سرخی از آن زائل کند و تکرار آن موجب برص و ضماد آن باماست جهت شقاق و برص حیوانات و با ادویه مناسبه جهت جمیع اورام و اوجاع مفید و قدر شربتش در قوی الابدان یک عدد و در غیر آن نصف عدد است که با مصلحات باشد و مضر محرورین و یکدرم آن کشنده باسهال مفرط و قطع امعاء و مغص و مصلحش بعد از جدا کردن پرده درون آن کتیرا و نشاسته و گل سرخ و یک شب در آب لیمو گذاشتن است و معین فعل آن تربد و عصاره غافث و هلیله کابلی وانیسون و پیاز عنصل و زعفران و بسفائج است و بعد از آن خوردن آب سرد و شیر تازه و آب دوغ و ربوب حامضه و مشوی مدبر آنرا مضر فستر و در هوای بسیار گرم و بلاد حاره یابس و نحیف الابدان را استعمال آن جائز نیست و اهل بنگاله با اطفال شیرخواره جهت ام الصبیان و مرضیکه در پهلوی آنها میشود که باصطلاح خود ... می نامند که با آن تپ و جستن طفل از خواب و حرکت پهلو و جستن آن و بیقراری و گریه لازم است در طرف دست چپ آن میشود ظاهرا ریح و نفخه طحال است و آن از امراض صعبه است مر اطفال را مقدار نیم دانه تا یک دانه حب السلاطین مقشر را با قدری آب زنجبیل تر که بهندی ادرک نامند سائیده بشیر مرضعه اگر شیرخواره باشد و الا با شیر بز یا گاو تازه دوشیده بآن میخورانند یا خالی با آب ادرک اگر حب السلاطین مدبر باشد بهتر است و اکثر نفع می بخشد + دستور تشویه دند یعنی که حب السلاطین است بدین دستور است که بعد از مقشر کردن و بر آوردن آن گل سرخ و کتیرا بالسویه بمقدار ربع دند اضافه نموده و رلته تری بسته لته را در خمیر بگیرند و بدستور در آتش تشویه نمایند و بغیر از کتیرا استعمال نباید کرد و بعضی گفته اند که تدبیر حب السلاطین بعد از مقشر کردن و جدا نمودن پرده میان آن با گل سرخ و کتیرا یک شب در میان آب لیمون گذاشتن ست + نوع دیگر بگیرند حب السلاطین را مقشر کرده زبانه میان آنرا دور کرده مغزها را در کیسه پارچه سقیقی کرده پس بگیرند قدری سرگین گاو تازه و در آب حل کرده در پاتیله کرده بر سر آتش گذارند و آن کیسه را بچوبی لسته چوب را بر سر پاتیل گذارند و کیسه را در میان پاتیل بیاویزند بقسمی که در ته پاتیل نرسد و در آب سرگین مبسوط و غرق باشد و بجوشانند و چون چند جوش خوب بخورد بیرون آورده مغزها را بر آورده نیکو بشویند و استعمال نمایند نوع دیگر که دستور صاحب خلاصة التجارب است آنست که بگیرند حب السلاطین تازه سفید که زرد و سیاه نشده باشد و مقشر نمایند چنانکه مغز آن درست بر آید و یک شب در آب خالص بخیسانند پس در کیسه کرباس سقیقی نموده کیسه را تر کرده در میان زبل گاو تازه بگیرند و آن بمقدار که در هر طرف آن سه انگشت زبل باشد پس بمقدار آن گودی بکنند و کیسه را با زبل در آن گذارند و بالای آن خاکستر کنند و بالای خاکستر سرگین گاو جنگلی خشک برافروزند تا آتش در آن گیرد و قدری از آن سرگین بسوزد پس بطرف دیگر بگردانند و همین قسم تا جمیع اطراف آن اندکی بسوزد پس کیسه را بر آورده دانهای حب السلاطین را از میان آن بر آورده با آب پاک بشویند و از طول چنانچه منصف است شق نموده دو حصه نمایند و پرده میانه آن که دو زبانه است بر آورده دور کنند و باز شسته استعمال نمایند و اگر اولا آنرا دو پاره نموده پرده آنرا بر آورند پس مدبر نمایند بهتر است + نوع دیگر آن است که دند را مقشر کرده زبانه آنرا بر آورده در پارچه بسته در شیر گاو بجوشانند پس با آب پاک شسته خشک نموده با تنگ بریان نمایند و با قدری کتیرا و مصطگی و انیسون تا سه روز با آب لیمو سحق نموده حبوب بندند + حب دند یعنی حب بید انجیر خطائی منقول از اطبای هند که جیپال و جمال گوٹه گویند بزبان خود و مشهور است بحب السلاطین مسهل اخلاط غلیظه است از اعماق بدن و جهت کرم امعا مفید است و کرم ها را کشته اخراج میکنند صنعت آن دند مقشر پاک کرده از زبانه که در وسط دو حصه او میباشد و آنرا مدبر نموده باشند دو مثقال تربد مدبر و رسنه ترکی ریوند چینی از هر یک یک مثقال کوفته بیخته بروغن بادام شیرین چرب نموده حبوب سازند هر حبه بقدر فلفلی شربتی از سه حب تا پنج حب و غذا نخود آب بخورند و اگر زیاده تلیین کند قدری گلاب یا دوغ گاو سرد کرده بنوشند + حب دیگر معروف بحب جیپال گوٹه این نیز منقول از اطبای هند است اخراج بلغم خام و مره محی و جمیع رطوبات

غلیظه و قدری سودا از عمق بدن میکند و صرع و استرخا و
عرق النسا و وجع ورک و مفاصل بارده را نافع است
و فعلش بقی و اسهال هر دو میباشد + صنعت آن حب
السلاطین مدبر هلیله سیاه از هر یک یک جزو آرد برنج
دو جزو کوفته با آب لیمو یا آب غوره سحق بلیغ نموده حب
بندند هر حبی بقدر فندقی یک حب را کوبیده یا درست با آب
یا شیره نبات یا شکر حل کرده به زودی شوربای چربی یا نخود آب
پاشیده بیاشامند + حب دیگر اخراج اخلاط غلیظه
از اعماق بدن باسهال و قی کند + صنعت آن حب السلاطین
مقشر مدبر نموده پرده که جوف آنرا بیرون آورده دو عدد
هلیله سیاه نیز دو عدد کوفته و مساوی هر دو آرد برنج
داخل کرده با آب حب سازند جمله یک شربت ست با آب
سرد فرو برند + حب دیگر بگیرند حب السلاطین مقشر
نموده پرده که میان آنرا دور کرده مدبر نموده هفت عدد
تخم بنفشه مغز تخم خیارین مغز تخم کدو از هر یک دو دو
مثقال گل نیلوفر یک مثقال مغز تخم هندوانه سه
مثقال تخم خرفه مقشر پنج مثقال گل سرخ طباشیر سفید
کثیرا از هر یک دو مثقال نشاسته سه مثقال کوفته بیخته
حب سازند شربتی از نیم مثقال تا یک مثقال با شیرها
و لعابهای مناسب + حب دیگر نافع از برای لقوه و
فالج و اوجاع ظهر و رکبه و برد و جعی که سبب آن بلغم
غلیظ باشد نافع و از برای ریاح غلیظ نیز + صنعت
آن دند چینی مقشر پرده وسط آنرا دور کرده مدبر نموده حب النیل
المقشر و حب النیل مویزج ست رب السوس غاریقون سفید
ست رب السوس مصطگی حشیش غافث صبر سقوطری
افسنتین رومی کوفته بیخته با آب کرفس سرشته حب سازند
هر حبی بقدر فلفلی و کسی که این حب را میسازد باید که
دست خود را بروغن بلسان چرب نماید شربتی ما بین یک
درم تا دو درم و کسیکه این حب را بخورد باید که غذایش
زیرباج باشد + حب دیگر بگیرند حب السلاطین
مدبر بطریقه سوم ده عدد و قدری هلیله سیاه در آن
داخل کرده بکوبند و بست و پنج حب بندند مجموع پنج
خوراک است هر خوراکی پنج عدد که در آن دو عدد

حب السلاطین ست و در نسخه دیگر بعد ده دانه حب
السلاطین یکدانه هلیله سیاه ریزه دانه که مشهور بسویرک
است و آرد برنج صاف کرده مساوی هر دو کوفته
باب غوره سحق بلیغ نموده حبوب بندند هر حبی مقدار
نخودی کابلی شربتی یک حب تا هفت حب دهند و آنکه
حب دند را الصاحب انقلاب معده نباید داد که مضر است
دهن حب الملوک جهت امراض بلغمیه مزمنه
و مواد غلیظه بارده رطبه نافع و بسیار قویست و مقدار
شربت آن قدر قلیلی تا پنج حب به تنهائی یعنی مفردا
استعمال آن جائز نیست بلکه با گلقند و یا شربتها
و یا معاجین مسهله مناسبه ممزوج نموده باید که استعمال
نمایند + صنعت آن بگیرند حب الملوک که دند چینی ست
مقشر نموده پرده که میان آنرا دور کرده در آب پاک
بخیسانند و در قرع و انبیق بدستور متعارف تقطیر
نمایند و یا آنکه بدستور دهن اللبوب والبزور اخذ نموده
در شیشه نگاه دارند و عند الحاجت استعمال نمایند +

باب الدال مع الواو

فصل در ذکر نسخ دواها

دواء البلغم منقول از طب الائمه از حضرت ابی عبد الله
صنعت آن فرموده اند که بگیر علک رومی که از مصطگی
باشد و صعتر نانخواه و شونیز از هر یک یک جزو برابر
و بکوب بسیار نرم هر یک را جدا جدا و به بیز و در هم نما
با عسل کف گرفته بقوام آورده بسرش و هر روز و هر
شب مقدار بندقه وقت خواب و ناشتا بخور نافع است
انشاء الله تعالی + دواء الجامعه مولانا محمد باقر
مجلسی رحمه الله نقل نموده که صاحب طب الائمه گفته که
گفت احمد بن مفضل که او را روایت کرده از برادر خود
عبد الله ابن عباس که گفت گزید مرا عقرب و در حین
گزیدن گویا نیش آن رسیده به بطن من از شدت
ضربتی که رسید بمن و بود حضرت ابو الحسن عسکری ع
در همسایگی من پس رفتم پیش آن حضرت پس گفت
پدر من با و حضرت که پسر من عبد الله را بگزید عقرب

و مرا خوف هلاک وست پس آن حضرت ع فرمودند که
بیاشامند او را از دوای جامع پس بدرستیکه دوای
جامع دوای حضرت امام رضا است در کتاب حلیة
المتقین از کتاب طب الائمه نقل کرده که شخصی بخدمت
حضرت امام علی نقی عرض کرده که در همسایگی ما شخصی را
عقرب گزیده است مرا و ایم هلاک است فرمود که او را
بخورانید دوای جامع که از حضرت امام رضا بما رسیده
پس گفتم که آن کدام دوا است آن حضرت فرمودند که
آن دوا معروف ست گفتم ای مولای من آنرا نمیدانم
آنحضرت فرمود که بگیر سنبل الطیب و زعفران و قاقله و
عاقرقرحا و خربق ابیض و بزر البنج سفید و فلفل سفید
اجزا مساوی و افربیون دو جزو اجزا را علیحده علیحده نرم
کوبیده و بحریره بیخته با دو چند جمیع اجزا عسل منزوع الرغوه
سرشته معجون سازند و باید که آشامانیده شود از آن
از برای گزیدن عقرب و مار مقدار یک حبه با آب حلتیت یعنی
آبیکه در آن حلتیت کرده باشند پس بدرستیکه در
ساعت شفا می یابند و نیز در بحار الانوار از کتاب
طب الائمه نقل کرده که روایت کرده از ابراهیم بن محمد
بن ابراهیم از مفضل بن میمون آزمودی از ابی جعفر
بن علی بن موسی الرضا که گفت گفتم ای فرزند رسول
الله صلی الله علیه وسلم که من ازین مرض شوصه
دری یابم وجعی شدید پس گفت آنحضرت علیه السلام
بن که فرا گیر یک حبه از دوای حضرت رضا علیه السلام
با اندکی از زعفران و طلا کن آنرا حول شوصه پس گفتم
بآنحضرت که کدام است دوای پدر آنحضرت گفت که
آن دوا جامع ست و آن معروف ست نزد فلان
و فلان پس راوی گوید که پیش یکی ازان دو کس که
آنحضرت فرموده بودند رفتم و گرفتم از نه مقدار حبه و
طلا کردم آنرا بر حول شوصه یا بخه آنحضرت فرموده بود
از آن با زعفران پس عافیت یافتم ازان وجع +
توضیح جالینوس گفته که شوصه ورم حجاب اضلاع ست
یعنی حجابیکه مستبطن اضلاع ست و صاحب قاموس
گفته که شوصه وجع بطن ست در باطن اضلاع یا ورمیست

درحجاب داخل اضلاع واختلاج عروق ونیز نقل کرده از طب الائمه که روایت کرده احمد بن مستیر و در نسخهٔ دیگر احمد بن مستعین از صالح بن عبد الرحمن که گفت شکوه نمودم بحضرت امام رضا از بیماری اهل خود که آنرا فالج ولقوه است پس آنحضرت فرمود که چرا استعمال نمیکنی از دوای پدر من گفتم آن کدام ست فرمود که آن دوای جامع ست بگیر از آن مقدار یک حبه و حل ساز در آب مرزنجوش و بده باو تا سعوط نماید پس بدرستیکه عافیت می یابد باذن الله تعالی ونیز نقل کرده از طب الائمه که روایت نموده محمد بن علی بن زنجویه متطبب از عبد الله بن عثمان که شکوه نمودم بحضرت ابی جعفر محمد بن علی بن موسی علیه السلام از سردی معده و خفقان در قلب پس آنحضرت فرموده که چرا فرا نمی گیری از دوای پدر من و آن دوای جامع ست گفتم ای فرزند رسول الله صلی الله علیه وسلم کدام است آن فرمودند که معروف ست نزد شیعهٔ ما گفتم ای سید من و مولای من پس بدرستیکه من نیز از ایشانم پس عطا فرما بمن صفت آنرا تا علاج نمایم بآن مرض خود را و عطا نمایم مردم را پس عطا فرمود بمن صفت آنرا پس فرمود که باید که آشامانیده شود از آن صاحب خفقان را یک حبه و از برای سردی معده یک حبه از آن با آبیکه زیره بر وجوشانیده باشند پس بدرستیکه موجب عافیت او میگردد باذن الله تعالی ونیز نقل نموده از کتاب طب الائمه که روایت نموده از عبد الرحمن بن سهیل بن مجلد از پدر که گفت رسیدم بخدمت امام علی بن موسی الرضا علیه السلام پس شکوه کردم بآن حضرت از وجع طحال خود که شبها را به بیداری بروز میکنم و روزها میباشم در گوشه خزیده از شدت وجع آن پس گفت که کجائی تو از دوای جامع یعنی چرا استعمال نمیکنی آنرا پس فرمود که فرا گیر از آن یک حبه باب سرد و کفی از سرکه پس بجا آوردم انچه آن حضرت فرمود بمن پس ساکن شد وجعی که بود بحمد الله تعالی ونیز از طب الائمه نقل نموده که روایت کرد از محمد بن کثیر مروزی از محمد بن سلیمان و بوده محمد بن سلیمان که فرا گرفته علم اهل بیت از حضرت امام رضا که گفت شکوه کردم بحضرت علی بن موسی الرضا از وجع پهلوی راست و پهلوی چپ پس آنحضرت فرمود که چرا غافلی از دوای جامع پس بدرستیکه آن مشهور است و گفت آنحضرت اما از برای درد پهلوی چپ پس بگیر آنرا با آبیکه جوشانیده باشی در آن اصول کرفس را راوی گوید که پس گفتم بآن حضرت که یا ابن رسول الله بگیرم از آن یک مثقال تا دو مثقال پس آنحضرت فرمود بلکه یک حبه پس بدرستیکه عافیت می یابی باذن الله تعالی ونیز صاحب طب الائمه گفته که روایت کرده محمد بن عبد الله کاتب از احمد بن اسحاق که او گفت که بودم من که بسیار حاضر میگردیدم در مجلس حضرت امام رضا علیه السلام پس گفتم بآن حضرت که یا ابن رسول الله پدرم را از سه شب اسهال شکم ست که ضبط شکم خود نمیتواند کرد پس آنحضرت فرمود که چرا غافلی از دوای جامع گفتم که مرا معرفت بآن نیست آن حضرت فرمود که آن نزد احمد ابن ابراهیم تمار موجود ست پس بگیر از و مقدار یک سه و بیاشامان پدر خود را با آبیکه در آن مورد را جوشانیده باشی پس بدرستیکه در ساعت مرض زایل میگردد راوی گوید که رفتم پیش احمد بن ابراهیم و گرفتم از و مقداری بسیار و آشامانیدم مقدار یک حبه از آن به پدر خود پس تسکین یافت مرض او در ساعت ونیز صاحب طب الائمه روایت کرده از محمد بن حکام واو از محمد بن نصیر مؤدب پسر ابی جعفر محمد بن علی بن موسی که شکوه نمودم بحضرت از انچه مییافتم از الم بسبب حصاة پس آن حضرت فرمودند که بحیک چرا غافلی از دوای جامع دوای پدر من پس گفتم ای سید و مولای من عطای کن بمن صفت آنرا پس آنحضرت فرمود که این دوا نزد ما موجود است ای کنیزک بیرون آر سبوچه سبز راوی گوید که بیرون آورد کنیزک سبوچه را و آنحضرت برآورد از آن مقدار حبه از دوای جامع را پس فرمود که بیاشام این را با آب سداب یا با آب ترب پس بدرستیکه عافیت می یابی از مرض پس راوی گوید که آشامیدم آنرا با آب سداب پس بخدا قسم تا امروز احساس وجع حصاة نکردم ونیز میگوید که روایت کرده جعفر بن محمد ابراهیم که گفت مارا احمد بن بشاره که حج کردم و آمدم بمدینه طیبه پس داخل مسجد رسول الله صلی الله علیه وسلم شدم پس ناگاه ابو ابراهیم نشسته بود بپهلوی منبر پس نزدیک آنحضرت آمدم سر و دستهای مبارک آنحضرت را بوسیدم و سلام کردم بران حضرت پس جواب سلام مرا داد فرمود که چگونه می باشی تو از مرضیکه ترا ست پس گفتم میباشم شاکی و بود مرا سل پس گفت مرا که بگیر این دوارا حالکه تو می باشی بمدینه طیبه پیش از انکه بیرون روی بسوی مکه معظمه پس بدرستیکه خواهی یافت این دوا را در مدینه و بتحقیق که این دوا موجب عافیت تو است باذن الله عز و جل پس برآورده دوات و کاغذ و نوشت از برای من نسخهٔ آنرا یعنی نسخه دوای جامع که پیش ازین وصف آنرا نمودیم الا آنکه درین حدیث وزن عسل را مقرر فرموده اند پس فرمود باید که بیاشامد ازین دوا حبی مثل یک نخود وقت خواب با آب نیم گرم و تر نخواهی آشامید این دوارا اگر سه شب که باذن الله تعالی عافیت خواهی یافت از مرض سل پس بجا آوردم انچه آنحضرت فرموده بود پس دفع شد از من آن مرض و عافیت یافتم باذن الله تعالی ونیز روایت کرده از احمد بن صالح که او گفت که حدیث کرده مرا محمد بن عبد السلام و گفت که داخل شدم با جمع از اهل خراسان بخدمت علی بن موسی الرضا پس کردیم بر آنحضرت سلام و آنحضرت جواب سلام ما را داد و سوال نمود از آن حضرت هر یک ازین جماعت حاجتی را پس قضا حاجت آنها را نمود پس نگاه کرد بجانب من پس گفت مرا که تو نیز سوال از حاجت خود کن پس گفتم من که یا ابن رسول الله شکایت میکنم بتو از سرفه شدید پس آنحضرت فرمود که سرفهٔ تو تازه است یا سعال عتیق است پس گفتم یا حضرت هر دو میباشد پس گفت مرا که بگیر این دوا را و صفت کرد صفت دوای جامع را که ذکر کردیم آنرا الا آنکه در انجا وزن عسل منزوع الرغوه بوزن مجموع ادویه آورده اند و فرمود که فرا گیر ازین دوا از برای سرفهٔ کهنه و سرفهٔ تازه وزن یک حبه با آب باران زمانه وقت خواب باید که بوده باشد

آبیکه می آشامی نیم گرم و سرد نباشد که قلع میکند سعال
را از بیخ و بنیاد صاحب طب الائمه روایت کرده از عبدالله
و حسین پسران ابن بسطام که آن هر دو گفتند که نوشت از
برای احمد بن رباح متطبب این ادویه را و ذکر کرد او که
عرض شد این ادویه سبعه چه سبز با امام در یک نسخه است
فرضیها پس یعنی موافق مرضی آنحضرت آمد آنها و در نسخه دیگر
است که فرضیها یعنی پس رسانید آنحضرت این ادویه را
به پیغمبران بوحی با آنها رسیده و این نسخه اصح است - دوای
اول دوای است نافع از برای مره صفرا و سودا و بلغم
و از برای وجع معده و دق و از برای حمی و برسام و شقاق
دست ها و پاها و از برای باسر یعنی احتباس بول و از برای
درد شکم و وجع کبد و از برای حرارت درد سر و سزاوار است
که کسیکه این دوا را بیاشامد پرهیز کند از خرما و ماهی و سرکه
و از البقول یعنی سبزیها و در اکثر نسخه ها است و لیکن طعام
یشربه زیرباجیه بدهن السمسم و در بعضی نسخ است و لیکن
طعام من یشربه اباجیه بدهن السمسم و بنابر نسخه اکثر معنی
آن است که باید بوده باشد غذای کسیکه می آشامد این دوا
را زیرباجیه با روغن کنجد و بنابر بعضی نسخ معنی آن است
که باید که بوده باشد غذای کسیکه می آشامد این دوا را
آباج یعنی اکرا با روغن کنجد آن حوم می فرمایند که آنچه در
اکثر نسخ است و زیرباج شوربائی است که فرا گرفته شود
از سرکه و میوه های خشک که مطیب باشد بزعفران داخل
کرده شود در آن زیره طعام یعنی زیره کرمانی و اباج یعنی
اکرا شوربائی است معمول از خمیر و باید که آشامیده شود
این دوا سه روز هر روز دو مثقال و گفت احمد بن رباح
که بودم که می آشامیدم این دوا را هر روز یک مثقال
بست گفت کاظم دو مثقال و ذکر فرمود آن حضرت
این دوا هم بعض انبیا راست علی نبینا و آله عم نسخه
آن باید که گرفته شود مغز فلوس خیارشنبر منقی از حب
و قشر یک رطل و بخیسانند در یک رطل از آب خالص
یک شبانه روز پس آنرا بپالایند و بگیرند صافی آنرا
و بیندازند ثفل آنرا و داخل کنند در صافی آن یک رطل
عسل مصفی و دو رطل از آب فشرده به و چهل مثقال

از روغن گل بادام پس بپزند آنرا بآتش ملایم تا آنکه غلیظ
شود و بقوام معجون آید پس از آتش فرود آورده بگذارند
تا سرد شود پس چون سرد داخل کنند در آن فلفل
و دار فلفل و قرنفل و قاقله و زنجبیل و دارچینی و جوزبوا
از هر یک سه مثقال بعد از آنکه کوفته بیخته باشند و
چون ادویه را در آن داخل کنند بسرشند بعضی آنرا
با بعضی سرشتنی نیکو و بگذارند آنرا در کوزه سبزی یا
در ظرف زجاجی و شربتی از این دوا دو مثقال صبح
ناشتا نافع است باذن الله عز و جل و همین نسخه بعینه
از حضرت امام صادق مروی است و آنحضرت فرموده
که شربتی از این دوا دو مثقال است صبح ناشتا یک مرتبه
پس بدرستیکه این دوا گرم می گرداند معده را و هضم
طعام میکند و اخراج ریاح از جمیع مفاصل
میکند باذن الله عز و جل + دوای دوم نافع است از
برای یرقان و تپ سخت شدیدی که با آن خوف برسام
باشد و از برای وجع مثانه و احلیل + نسخه آن بگیر خیار
بادرنگ پس پوست آن جدا کن پس بجوشان پوست
آنرا با آب یا پوست بیخ کاسنی پس آنرا بپالا و داخل
کن در آن شکر طبرزد و بیاشام از آن صبح ناشتا سه
روز مقدار یک رطل پس بدرستیکه این دوا جید
و مجرب است و روایت کرده حماد بن مهران بلخی که
گفت که بودیم ما که آمد و رفت میکردیم بخدمت حضرت
امام رضا علیه السلام در خراسان پس شکوه نمود بجناب
آنحضرت جوانی از ما از یرقان پس آنحضرت فرمود که
بگیر خیار بادرنگ پس پوست آنرا جدا کن پس پوست
آنرا به پز در آب پس بیاشام سه روز از آن صبح ناشتا
هر روز مقدار یک رطل پس خبر داد ما را آن جوان بعد
از آن بدوائیکه آنحضرت تعین فرموده بودند و دوام صاحب
یرقان را دو مرتبه پس دور شد مرض او باذن الله تعالی
دوای سوم دوائیست نافع از برای خفقان و
نفس عالی و وجع معده و خاصره و مقوی معده است
و زائل میگرداند سماجت رنگ رو را و یرقان زردی
رنگ را + نسخه آن باید که گرفته شود زنجبیل خشک

هفتاد و دو مثقال دار فلفل چهل مثقال سادج هندی
و اشنه و فلفل و هلیله سیاه و قاقله و جوزالطیب و نانخواه
و انار دانه شیرین و شونیز و زیره کرمانی از هر یک
چهار مثقال ادویه را جدا جدا کوفته بیخته وزن نموده پس
بگیرند فانید سنجری شش صد مثقال پس آن را در
پاتیل پاکیزه نموده قدری آب بر روی نی کرده بآتش
ملایم بجوش آورند تا فانید گداخته شود و بقوام آید
از آتش فرا گرفته ادویه را داخل کرده بمسوط برهم
زنند تا نیکو مخلوط شود پس در ظرف چینی یا زجاجی کرده
نگاهدارند شربتی بمقدار جوزی پس بدرستیکه مخالفت
نمیکند در منافع + دوای چهارم گفته که این دوای
عجیب است نافع است باذن الله تعالی از برای ورم
بطن و وجع معده و قطع بلغم میکند و میگذارد سنگ
گرده و مثانه را و اخراج میکند آنچه راجع شده باشد در
مثانه و منافع است از برای وجع خاصره + نسخه آن باید
که بگیری هلیله سیاه و بلیله و آمله منقی و کمون کرمانی و فلفل
و دار فلفل و دارچینی و شقاقل و وج ترکی و اسارون
و خولنجان اجزا مساوی ادویه را جدا جدا کوفته بیخته
وزن کرده بروغن گاو تازه چرب نموده مجموع را با دو
وزن مجموع ادویه عسل کف گرفته بقوام آورند یا فانید
جید سنجری بقوام آورده معجون سازی شربتی از آن
مثل بندقی یا مثل بازوی صبح ناشتا و روایت کرده خضر
بن محمد که حدیث کرد ما را جواری که گفت رسیدم بخدمت
یکی از ائمه هدا پس سلام کردم بر او حضرت و درخواست
نمودم که دعا کنند بجناب الله تعالی از برای برادری که
مرا می باشد و مبتلا است بحصاة و خواب نمیکند از الم
آن پس آنحضرت فرمود که بگیر از این که وصف میکنم
از برای تو و وصف نمود دوائی که سبق ذکر یافت
یعنی دوای چهارم + دوای پنجم از برای کثرت جماع و غیر
آن گفته که این دوا عجیب است گرم میکند سرد و گرده
را و کثیر الجماع میگرداند کسی را که بخورد این را و میبرد
سردی را از مفاصل و این دوا نافع است از برای
درد خاصره و درد شکم و ریاح بطن و ریاح مفاصل و

خفقان بمفاصل فم از برای کسیکه بول و بدشواری آید
و از برای کسیکه مقدور برعش نباشد حبس بول و از برای
خفقان فواد و نفس عالی و نفخه مراق و تخمه و کرم بطن
و این دوا جلا میدهد فواد را و اشتهای طعام می آورد
و ساکن میگرداند درد سینه را نافع است و از برای زردی
چشم و زردی رنگ و یرقان و بسیاری عطش و از برای
کسیکه شکوه از درد چشم داشته باشد و از برای وجع سر
و نقصان دماغ و از برای تپ سرما و از برای هر مرض قدیم
و حدیث جید مجربست و مخالفت نمیکنند اصلا و
شربتی از آن دو مثقال ست و بود شربتی از آن نزد ما
یک مثقال پس تغیر داد آنرا امام و گفت بلکه دو مثقال
نسخهٔ آن بگیر هلیلهٔ سیاه و هلیلهٔ زرد و سقمونیای مشوی از
هر یک شش مثقال فلفل و دار فلفل و نانخواه و زنجبیل
خشک و خشخاش سرخ و نمک هندی از هر یک چهار مثقال
نار مشک و قاقله و سنبل هندی و مثقال و عود بلسان
و سلیخه مقشر و علک رومی و عاقرقرحا و حب بلسان و
دارچینی از هر یک دو مثقال ادویه را جدا جدا کوفته
بیخته و وزن نموده سوای سقمونیا که نباید آنرا بیختن بلکه
همین کوبیدن کافی ست پس همه را یک جا کرده پس بگیر
هشتاد و پنج مثقال فانید سنجری جید و در پاتیل با آتش
ملایم گداخته ادویه را با آن بسرشند پس آنرا با عسل
کف گرفته معجون سازد و در ظرف زجاجی یا چینی نگاه دارد
و در وقت حاجت دو مثقال آنرا ناشتا با هر شرابی که
خواسته باشد بخورد و وقت خواب نیز مثل آن بخورد
که باذن الله تعالی نافع است + دوای ششم گفته که
دوائیست نافع از برای وجع خاصره و اسهال بطن
کند و اخراج هر دوار نماید + نسخهٔ آن بگیر چهار مثقال
فلفل و مثل آن زنجبیل و مثل آن دار فلفل و از برنج
کابلی مقشر و بسباسه و دارچینی از هر یک مقدار یکجزو
یعنی چهار مثقال و از مسک گاو صابی جید جمیل و پنج
مثقال و از شکر سفید جمیل و شش مثقال جزءها را جدا
جدا کوفته و بپارچه صفیقی یا منخل موی صفیق بیخته و وزن
نموده به عسل منزوع الرغوه دو وزن مجموع ادویه بسرشته

معجون سازند پس هر کس که بیاشامد ازین دوا از برای
وجع خاصره پس باید که بیاشامد ازین دوا وزن سه
مثقال و کسیکه بیاشامد از برای مشی یعنی اسهال پس
باید که بیاشامد وزن هفت مثقال یا وزن هشت
مثقال با آب گرم نیم پس بدرستیکه اخراج هر مرض
میکند باذن الله عز وجل و نمیگردد محتاج بسوی
غیر این دوا پس بدرستیکه این دوا مجرب است
و مستغنی میگرداند شخص را از سائر ادویه و هر گاه آشامیده
شود از برای اسهال و منقطع شود اسهال آن پس
باید که آشامیده شود بعسل پس بدرستیکه نیکو و مجربست
دوای هفتم گفته که این دوائیست نافع + نسخه آن
بگیر لبنی یابس یعنی میعهٔ یابسه و بیخ انجدان از هر یک
ده مثقال افتیمون مصری دو مثقال ادویه را جدا
جدا کوفته سوای افتیمون باقی را بیخته بپارچه صفیق
یعنی صفت و افتیمون احتیاج به بیختن ندارد بلکه باید
نرم کوبیده آنرا و همه را وزن نموده بعسل کف گرفته
معجون سازند شربتی دو مثقال وقتی که بجهت آرام
بخوابگاه رود + دوائے که جبرئیل امین برای حضرت
پیغمبر صلی الله علیه وسلم از نزد حضرت رب العالمین
عز وجل آورده این دوا نافع ست از برای جمیع
دردها مثل درد پشت و درد دست و درد پا و درد
معده و درد کمر و سر و دل و شقیقه و گوش و بینی و
قولنج و بوے دہان و بوے بغل و سنگ مثانه و درد
دندان و سستی تمام اعضا اگر در سالے یک هفته
این معجون را بخورد این شخص را احتیاج بهیچ طبیب
نشود و بهیچ درد مبتلا نگردد و اگر ده زن داشته باشند همه را
خوشنود گرداند + صنعت آن خولنجان کبابه چینی زنجبیل
عاقرقرحا عود خام قرنفل نخود سیاه بسباسه پوست
خشخاش نانخواه پوست هلیلهٔ کابلی سپستان
از هر یک دو درم همه را کوفته بیخته شکر سفید عسل مصفی
شیر گاو از هر یک بقدر حاجت این هر سه را بهم کرده
بقوام آورند و سائر ادویه را کوفته بیخته بسرشند
شربتی یک مثقال + دوای عصمت که ذکر کرده

معلم اول ارسطاطالیس حکیم در رساله که از برای اسکندر
تالیف نموده دران رساله گفته که باید که بدانی ای اسکندر
که وصف کرده ایم ما در کتابیکه نوشته ایم درمیان ادویه
مرکبه و اشربه مؤلفه و ادهان و مراهم بر مذهب روم و هند
و فرس و یونان و آنچه استنباط نموده ایم از روی تجربه
و علم آنچه مستغنی گرداینده مارا از اعادهٔ آن جا مگر آنکه
چون عقیدهٔ من آنست که افشا نمایم بجناب شما هر چیزیکه
آموخته ام آنرا و پوشیده ندارم از شما دوای معروف
بعصمت را و این دوا گنج پنهان حکما است و من که
ارسطوام واقف نیستم بر اول کسیکه این دوا را تالیف
کرده و تالیف نموده طائفه اخبار نموده اند که از حضرت
آدم است که وحی نموده الله تعالی بسوی او و بزعم
طائفه آنست که هشت حکیم است که اقلانوس و ناسیوس
و هرمس وسط و بریق مالی و ارسطیوس و ایلق در
و بوریس و قاطر باشند و جملهٔ ایشان مطلع بر علوم مخفی
و اسرار مخلوقات و مابعد طبیعی بوده اند از خلا و ملا
نهایت اتفاق نموده اند بر ترکیب این دوای جلیل القدر
و تقسیم نموده اند آنرا به هشت قسمت و زعم طائفه
آن است که اختراع استعمال نموده این دوا را به وحی
الٰهی و اختراع هرمس اکبر ست که اهل روم او را انجذ نامند
و منسوب ست باو جمیع علوم حکمت و علوم علویه و ما
در پنجا ابتدا میکنیم بذکر این دوا به برکت الله تعالی پس
میگوئیم صفت عسل مدبر بکه این دوا را ترکیب باید نمود
با آن آنست که بگیر به برکت الله تعالی عز وجل و بعون او
آب معصور از انار شیرین بیست و پنج رطل و از آب
افشردهٔ انار ترش ده رطل و از آب افشردهٔ سفرجل
و از آب افشردهٔ سیب ترش شیرین و از آب افشردهٔ
سیب شیرین فتحی از هر یک ده رطل و آب عنب صیانی
شیرین یک قسط و از شاکر طبرزد ده رطل مجموع را در
پاتیل پاکیزه نموده طبخ نموده بدارا با آتش نرم غیر مدخنه
یعنی غیر نهان آهسته و بگیرند آنچه بر سر او می آید از کف
و ببندازند تا آنکه برسد بقوام عسل غلیظ پس این عسل
مدبری ست که استعمال کرده میشود در آنجا ذکر می کنیم

ما از برای تو ان شاء الله تعالی + دوای اول نسخهٔ آن باید که
گرفته شود ببرکت الله تعالی و توفیق او گل سرخ خشک
کرده یک رطل گل بنفشه پاک کرده از خشب و سبزی خشک
نموده ربع رطلی و هر دو را خیسانند در ده رطل آب عذب
بعد از آنکه اضافه نموده باشند بآن آب بادرنجبویه نیم رطل
و آب نعناع تازه نیم رطل و آب مرزنجوش تازه ربع رطلی و
آب گاوزبان تازه یک رطل حالکونیکه خیسانیده باشند
در مجموع این آبها آمله منقی دو اوقیه و قرنفل یک وقیه
و گذاشته باشند یک شبانه روز تا آنکه قوت این هر دو
آبها باز داده شده باشد پس طبخ نمایند بآتش ملایم
تا آنکه دو ثلث آبها رفته یک ثلث بماند پس از آتش
فرود آورده بمالند و بپالایند و اضافهٔ آن نمایند از
عسل مدبر مزبور سه رطل و بپزند بآتش ملایم تا آن که
غلیظ و منعقد شود و بقوام عسل معجون آید پس آن را معطر
سازند بیک درهم و نیم مشک تبتی خالص و یک درهم
عنبر اشهب و سه درهم عود هندی طیب سوده و در ظرف
چینی غوری نگاه دارند پس این دوای اول ست و خاصیت
آن تقویت معده و قلب و دماغ ست باذن الله
تعالی + دوای دوم نسخهٔ آن باید که گرفته شود
هلیلهٔ کابلی منقی از استه یک رطل و فلوس خیار شنبر یک رطل
و ترنجبین خراسانی منقی از خاک و تخم ربع رطلی اصل السوس
تراشیده که اعلی از زرد رنگ معتدل در غلظت و باریکی
دو اوقیه و حب الآس رسیده بجد نضج تمام دو اوقیه و
انجیر را باید نیم کوب نمود نیم کوفته مجموع را بخیسانند در
ده سیر آب عذب و یک شبانه روز بگذارند پس بجوشانند
بمدارا تا نصف آب برود پس بمالند و بفشارند و بپالایند
و اضافهٔ صافی آن نمایند از عسل مدبر مذکور دو رطل
و منعقد گردانند از طبیخ تا غلیظ شود پس اضافه آن
نمایند مصطگی مسحوق یک اوقیه طباشیر سفید سوده
ربع اوقیه و بمسواط برهم زنند و در ظرف چینی غوری
نگاه دارند و این دوای دوم ست خاصیت آن تقویت
معده و عصر معده است و اخراج عفونت از معده
از غیر اکراه و از غیر مشقت بر طبیعت و تقویت عصب

میکند و تقویت سینه و دماغ بعون الله تعالی +
دوای سوم نسخهٔ آن باید که گرفته شود ببرکت الله تعالی
و بعون او از آمله منقی یک رطل و نیم و از هلیلهٔ هندی
سیاه یک رطل و دارچینی و خولنجان جوزبوا از هر یک
یک وقیه و مجموع را نیم کوفته در ده رطل آب عذب
یک شبانه روز بخیسانند پس بآتش ملایم بجوشانند
باهستگی و مدارا تا نصف آب برود پس بمالند و بپالایند
و اضافهٔ صفوهٔ آن نمایند از عسل مدبر مذکور سه
رطل و بقوام آرند تا غلیظ شود پس این دوای
سوم است و خاصیت آن تقویت جمیع اعضای
باطنیه است خصوص اعضای رئیسه بعون الله تعالی
دوای چهارم نسخهٔ آن باید گرفته شود ببرکت
الله تعالی از عنب سبز تازه دو رطل و از آب ترب
نازک علیق دو رطل و از آب زرشک منقی دو رطل
و آب کرفس تازه و آب کشنیز تازه و آب کراث تازه
نازک از هر یک یک رطل و در نسخهٔ دیگر آب کرفس
نیم رطل و آب کاسنی تازه یک رطل و آب عنب الثعلب
که عنب الراعی ست بجای آب کراث یک رطل ست
مجموع را یکجا کرده بخیسانند در آن افتیمون رومی
ربع رطلی زوفای رطب و قیصوم از هر یک ربع رطلی
و بگذارند یک شبانه روز پس آن را بپالایند و اضافهٔ
آن نمایند از عسل مدبر مذکور دو رطل و در نسخهٔ دیگر
سه رطل ست پس بپزند بآتش ملایم تا بقوام آید پس
این دوای چهارم است و خاصیت آن تفتیح سده [illegible]
و نفع ست از برای آلات صدر و ریه بسبب آنچه
ودیعت گذاشته در آن الله تعالی از خواص +
دوای پنجم نسخهٔ آن باید که گرفته شود اسطوخودوس
نیم رطل زرشک منقی مثل آن فقاح اذخر سه اوقیه
و مجموع را در دوازده رطل آب بخیسانند و اضافهٔ
آن نمایند انیسون سه اوقیه و بگذارند یک شبانه روز
پس بجوشانند بآتش ملایم تا نصف آب برود و بمالند
و بپالایند و اضافهٔ صافی آن نمایند از عسل مدبر
مذکور چهار رطل و بقوام آورند تا غلیظ شود پس

این دوای پنجم ست و خاصیت آن اخراج سودا و
بلغم است بمدارا و نفع از برای مالیخولیا باصلاح معده و
تفتیح سدهای نفس بامر شافی حقیقی تعالی و تقدس
دوای ششم نسخهٔ آن باید که گرفته شود ببرکت الله تعالی
از لعاب بزرقطونا نیم رطل و از لعاب حب السفرجل نیم
رطل و از کثیرا دو اوقیه و صمغ عربی سه اوقیه صموغ را
در گلاب حل کرده پس اضافه مجموع نمایند از عسل مدبر
مذکور سه رطل و بقوام آرند تا غلیظ شود پس این دوای
ششم ست و خاصیت این تلیین صدر است و نفع
از برای داء النسمه و اصلاح آلات نفس تمام آن ها یا
اسکان لهب و نفع از برای سحج و تعریه امعاء + دوای
هفتم نسخهٔ آن باید که گرفته شود از سنبل هندی یک
اوقیه و از دارچینی و قرفه و کبابه چینی سه اوقیه از هر یک
ثلث مساوی و از زراوند طویل و زراوند مدحرج
از هر یک نصف اوقیه پس مجموع را نیم کوفته در پنج
رطل آب عذب بخیسانند و بگذارند تا قوت این ادویه
با آب باز داده شود پس بمالند و بفشارند و بپالایند
و اضافهٔ صافی آن نمایند از عسل مدبر مذکور سه رطل
و بقوام آرند بآتش ملایم تا غلیظ شود و این دوای
هفتم است و خاصیت آن گرم کردن معده است و
طرد ریاح باذن الله تعالی + دوای هشتم نسخهٔ آن
باید که گرفته شوند ریوند چینی سه وقیه و درونج چینی
یک وقیه و لک منقی مغسول یک اوقیه و از اصناف
ثلثه صندل یعنی ابیض و احمر و اصفر یک و نیم اوقیه
اثلاثا یعنی هر یک نیم اوقیه مجموع را نیم کوفته بر این ها
آب عذب ده رطل ریخته بخیسانند در آن تا آب
استفاده قوت آنها را نماید پس مجموع را مالیده
مالیدنی بلیغ پس بپالایند و اضافهٔ صافی آن نمایند
از عسل مدبر مذکور سه رطل و بآتش ملایم بپزند تا غلیظ
شود پس این دوای هشتم است و خاصیت آن
اصلاح کبد و قلب و تقویت اعضای باطنیه تمام
آنهاست پس باید که جمع کرده شود میان هر هشت
دوای مذکور و اضافه آن نمایند مثل وزن مجموع

آنها تمر هندی منقی از استه دلیف کوبیده بحدیکه نرم مثل
مغز شود و اگر ممکن نباشد این سبب سختی تمر پس باید که
تمر را با آب بجنبانند و اخراج قوت آن را نموده همچنان که
بجا آورده میشود بباقی آنچه ذکر کرده شد پس مجموع را در
تغاری جمع کرده و گلاب بر روی آن کرده بمقدار شش
رطل و مجموع را بهمواری و آهستگی طبخ نمایند تا تو هم این بهم رسد (?)
که بقوام لائق آمده و قریب بانعقاد او رسد حاصل شده پس
از آتش فرود آورده بگذارند که حرارت آن شکسته فاتر
گردد پس چون فاتر شود بگیرند از برای آن یک اوقیه
روغن بلسان و بگذارند در آن عنبر اشهب سه درم و
داخل کنند در آن مشک اذفر طیب چهار درم و اضافه
نمایند معجون مرکب از معاجین نمایند پس اضافه نمایند
بآن مروارید ناسفته نیم اوقیه یاقوت سرخ و زرد و ازرق
صلایه کرده شش درم آملاته (?) زمرد سه درم و ورق ذهب
محلول هشت درم مجموع را نیکو بر هم زنند به سواط صندل
و در ظرف ذهبی که به عود هندی تبخیر کرده خوشبو نموده باشند
کرده شب ها زیر آسمان گذارند که فرود آید بسوی او توجهات
ستارگان و روحانیه یک هفته و باید که در زیر ستارگان
نگذارند شبیکه بوده باشد قمر در آن شب منحوس یا رفته باشد
نور آن یا بوده باشد تحت الشعاع بلکه هرگاه گردید کامل
و حاصل شد بآن از قوت روحانیه و این صفت پس بتحقیق
که تو رسیده گنجی از گنجهای دنیا پس بگیر از آن بعد طعام
دو متقال ناشتا و دو متقال پس بدرستیکه این دوا بنهایت
ست منتهای نهایت در نفع از برای اذهاب سودا و هضم
طعام و تعدیل مزاج و تلطیف کیموس و ساکن گردانیدن
صداع و جلای بصر و تصفیه صوت و تسکین جمیع آلام
ظاهره و باطنه و تفتیح سده و دور کردن ریاح و دفع صفرا
و بلغم و تسخین هر دو گرده و دور کردن بواسیر و منع
تعفین و اخراج اثقال و ادرار بول و دور کردن سرفه
و سخت کردن اعصاب و نفع از برای خفقان از زهر سببی که باشد
و بر هر وجهیکه بوده باشد و از برای تفریح قلب و تولید سرور
و غیر اینها اگرچه موجب طول کلام ست و موجب بسیاری
شرح آن میشود و مر این دوا راست خاصیتی نشاط و تولید

عقل و نمو دماغ والله اعلم + دوای اطراطلیس نافع
است از برای رمد عتیق و جرب چشم و از برای گوشتیکه
سیلان کند از آن قیح و قروحی که دشوار باشد اندمال
آن و از برای آکله دهان + صنعت آن نحاس محرق
دو متقال قلقل سه متقال مرمکی صافی یک متقال
زاج محرق دو متقال زعفران نیم متقال شراب اوقیه
عقید عنب چهار اوقیه و نیم ادویه را کوفته بیخته بر سنگ
صلایه انداخته سحق نمایند و در وقت سحق شراب بر آن
بپاشند پس چون خشک شود شراب عقید عنب را
در آن داخل کرده بآن سحق نمایند پس در ظرف مس
کرده بآتش بپزند تا چون عسل سطبر شود و در ظرف مس
نگاه دارند + دوای نافع جهت ام الصبیان و مرضیکه
در پهلوی اطفال میشود و اهل هند او را به نامند
صنعت آن نانخواه ده دانه قرنفل نیم دانه ریح ترکی
عقده که در زهره گاو بهم میرسد که بهندی گاورچن
گویند فضله گنجشک ادراج که دانه ایست که هنود آن را
سوراخ کرده در گردن می اندازند و تسبیح می سازند
سوسن پته از هر یک مقدار یک حبه سیر بهوتی ربع دانه
اگر کرم جلی که در میان خاک روبها می باشد که بهندی
گوبریه و سوریه نیز گویند یک عدد اجزا را با شیر مرضعه
طفل سائیده اگر شیر خواره باشد و الا با شیر بز گرم
شیر نموده بخورانند و قدری بر پهلوی آن بمالند و
اگر از خورانیدن یک دفعه تخفیف یافت دفعه دیگر نیز
بخورانند چنانچه شبانروزی دو دفعه + دوای الحرمل
نافع از برای اوجاع حلق و اورام و خناق سوداوی که
آورده + صنعت آن بزر الحرمل تخم ترب حلتیت
مرمکی صافی بوره ارمنی نوشادر مساوی کوفته بیخته
استعمال نمایند در وقت حاجت در خناق و اورام
حلق بلغمی بغرغره نمودن مقدار یک درم از آن
در ماء العسل یا طبیخ غنچه گل سرخ و عدس و اصل السوس
و در اوجاع ما فوق شراسیف و ورم سینه و شش از
رطوبات بطلا نمودن آن بر این اعضا بانچه مناسب
حال آن مرض باشد + دوای الحلتیت از تراکیب

جالینوس ست نافع حمیات بلغمی و سوداوی را بعد از
نضج نافع ست و قوی را عقیده آنست که چهل
روز بر حمیات سوداوی نگذرد استعمال این دوا نباشد
و نیز دوا نافع ست از برای ضرر گزیدن جانوران سمی
خصوصا عقرب و رتیلا و مانند این و در درد قولنج را
مفید است و بادهای مخالف و اوجاع ظهر و جنب
و سرفه بلغمی و ضیق النفس و مده سینه را نافع است و
بعضی گفته که این دوا با شراب معادل ست با تریاق فاروق در
و استعمال کرده میشود در تنها یا با سکنجبین از جهت گزیدن
جانوران با شراب از برای ازاله ربو و سعال بلغمی مزمن
و عسر النفس و از برای تفتیت حصاة کلیه و مثانه با آب
کرفس شیخ داؤد گفته که من تجربه کردم این دوا را
نافع است از برای باه بعد از یاس از آن و در قطع آنچه
سیلان کند از قضیب و از برای قروح اعضای منی (?)
و از برای مفاصل و عرق النسا و از برای بیرون آمدن
مقعده و استرخای آن خواه بخورند یا طلا کنند و مدر
حیض ست و نافع است از برای فالج و اهل هند و
حبشه را اعتقاد تمام است با استعمال این دوا و مزاجش
گرم و خشک ست در درجه ثالثه بختیشوع گفته که این دوا
مضر است بکلیه و مصلح آن کثیرا است و شربتی
از آن یک متقال + صنعت آن بنسخه ثابت بن قره
مرمکی صافی برگ سداب قسط تلخ پودنه فلفل عاقرقرحا
قردمانا زراوند طویل اجزا مساوی حلتیت مثل مجموع
ادویه کوفته بیخته بعسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند و
در ظرف کاسنی نگاه دارند شربتی نیم درم بهر نوبتی بکار برند
و قوت این تا سه سال بماند و در نسخه قلانسی در این
دوای الحلتیت زراوند داخل ندارد و مقدار حلتیت
ربع مجموع ادویه است و گفته که شربتی از این دوا بمقدار
یک بندقه است تا یک جوزه + صنعت دوای الحلتیت
بنسخه شیخ رئیس حلتیت فلفل سیاه مر صافی برگ سداب
اجزا مساوی کوفته بیخته بعسل مصفی بسرشند شربتی
یک درم و در لدغ حیوانات سمی با شراب و در حمیات
پیش از نوبت یکساعت و بعضی گفته که شربتی

ازان مقدار یک جوزه است و در نسخهٔ شیخ داؤد بر اجزاء
نسخهٔ شیخ رئیس گل مختوم و سعد کوفی و حب الغار و خطیانا
از هر یک نصف جزوی افزوده است و قلهٔ نسی این نسخه را
باسم معجون حلتیت ذکر کرده و نسخهٔ آن موافق دواء الحلتیت
نسخهٔ شیخ رئیس ست الا آنکه غافل داخل ندارد و گفته
که شربتی ازین معجون یک درم ست در لدغ عقرب با شراب
و در حمیات نبتی از نوبت بیک ساعت با سکنجبین +
دواء الحلتیت که ابن اسمعیل در ذخیره و در بحة الصوت بلغمی
ذکر کرده + صنعت آن حلتیت خردل زعفران اجزاء
مساوی کوفته بیخته بعسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند
شربتی بقدر بندقه باب گرم استعمال نمایند + دواء
الخطاطیف کبیر نافع از برای اوجاع لق و ادرام آن
و از برای خناق و اوجاع مافق شراسیف و ورم سینه
و شش که از رطوبت باشد + صنعت آن بنسخهٔ شیخ رئیس
انیسون تخم کرفس نانخواه فقاح اذخر اصل السوس
آسمانجونی دارچینی حماما زراوند طویل شب یمانی بزر
حرمل مرمکی صافی اصل السوس سلیخه زعفران از
هر یک یک وقیه اقراص اقرقوممار زرد غنچهٔ گل سرخ
از هر یک دو اوقیه قسط تلخ رماد خطاطیف تازه از
هر یک سه اوقیه نشاسته گندم سنبل الطیب از هر یک
نیم اوقیه مازو متوسط المقدار هشت عدد ادویه را کوفته
بیخته بعسل مصفی سرشته نگاه دارند در وقت حاجت
مقدار عفصا ازان در ماء العسل یا ماء الشعیر یا طبیخ گل سرخ
و عدس و اصل السوس حل کرده غرغره نمایند و استعمال
کنند نیز بطلا کردن سه چهار مرتبه در روزی و این نسخه
نسخهٔ صهار بخت ست یعنی و نسخهٔ شاپور بن سهل نیز موافق
است الا آنکه نسخهٔ شاپور حماما داخل ندارد و نسخهٔ صاحب
ذخیره نیز موافق است با نسخهٔ شیخ رئیس الا آنکه بجاے
اصل السوس رب السوس ست و یک وقیه دار فلفل
در نسخهٔ صاحب ذخیره داخل ست + صنعت اقراص
اقرقوممار مستعمل درین دوا زعفران دارچینی از هر یک
دو درم گل سرخ خشک حماما قسط از هر یک یک درم
مرمکی صافی چهار درم اصل السوس سافج هندی

از هر یک دو درم و نیم کوفته بیخته بشراب سرشته اقراص
سازند و در سایه خشک نمایند و نگاه دارند و در وقت
حاجت بکار برند + دواء الخطاطیف صغیر که نافع ست
از برای انچه نافع ست از برای آن دواء الخطاطیف
کبیر صنعت آن بنسخهٔ اسمعیل در ذخیره تخم کرفس انیسون
نانخواه بزر حرمل دارچینی مرمکی صافی زراوند طویل از
هر یک یک وقیه گل سرخ خشک دو اوقیه قسط تلخ رماد
الخطاطیف از هر یک سه اوقیه زعفران یک وقیه
نشاسته گندم سنبل الطیب از هر یک نیم اوقیه مازو سی
عدد کوفته بیخته در میبختج حل کرده غرغره کنند +
دواء الخطاطیف اکبر بنسخهٔ یحیی بن عیسی بن جزله
سودمند بود در درد گرده و خناق و ادرام سینه و شش
که از رطوبت باشد + صنعت آن انیسون نانخواه
تخم کرفس اذخر مکی بیخ سوسن آسمانگونی اسپند سوختنی
شب یمانی اصل السوس خراشیده دارچینی سیلانی
مرمکی صافی زراوند طویل از هر یک یک وقیه گل سرخ
پاک کرده دو اوقیه قسط خاکستر خطاف از هر یک سه
اوقیه زعفران یک وقیه نشاسته سنبل الطیب از هر یک
یک وقیه مازوی سبز ده عدد کوفته بیخته با سه وزن
ادویه عسل سفید مصفی معجون سازند و بوقت حاجت
قدر یک مازو بکار برند و ماء العسل و ماء الشعیر و آب
مطبوخ عدس مقشر و گل سرخ همین دوا را بپر مرغ مالیده
در گلو طلا کنند سه چهار بار در روزے و غرغره هم کنند
درین آب روزی دو سه مرتبه که بامر الله تعالی نافع ست
دواے نافع جهت سرطان + صنعت آن برگ کنار را
با دو نیم برگ نیم باب سائیده بر موضع سرطان برگ کنار
دواے نافع و مجرب جهت قلاع دهان و کشتهار
زبان که بهندی چهاروتا مند + صنعت آن زاج
سفید هفت ماشه مرداسنگ گات هندی از هر یک
دو ماشه طباشیر سفید سه ماشه اجزا را نرم سوده قدرے
بر زبان بمالند و زبان را از دهان بر آورند آب و
رطوبات لزج بسیار ازان دفع گردد پس دهن را بشویند
و قدری گات سفید را نرم سوده بران بپاشند

جهت تسکین سوزش و رفع بدمزگی آن در چند مرتبه
که چنین کنند شفا یابد بعون الله تعالے دواے عجیب
معجون شیخ رئیس در قرابادین قانون ذکر کرده و گفته
که نافع است از براے ضعف کبد و قی و نفث الدم
صنعت آن گلنار فارسی دم الاخوین برگ آس صمغ
شب یمانی اجزا مساوی کوفته با آب صلایه نمایند
و یک مثقال آن بعد ازانکه خشک کرده باشند با آب
نیم گرم بنوشند و یا بپزند آنرا در آب پس بپالایند و
نیم گرم بنوشند پس بدرستیکه بسیار نافع است + دوا جهت تبهای مرکب بلغم
و سودا بر اغلب باشد و تبهای غبی و سوداوی و استسقاء سوء القنیه
را نافع است + صنعت آن قرص زرشک جاریک
مثقال جند بیدستر جدوار خطائی از هر یک نیم قیراط
کوفته بگلاب سرشته حب سازند و فرو برند و بعد ازان
رازیانه انیسون از هر یک یک مثقال عود هندی نیم درم
آمله منقی یکدرم به گلاب بست و پنج مثقال جوشانیده
سکنجبین بزوری معتدل پنج مثقال داخل کرده بنوشند
دوا جهت مرضعه که شیر آن کم باشد + صنعت آن
نمک سنگ زیرهٔ سفید بادیان مساوی کوفته بیخته
بروغن گاو حریره بپزند و بخورند شیر بیفزاید + ایضاً
زیرهٔ سفید آرد برنج با شیر گاو حریره بپزند و هفت روز
مدام بخورند چندان شیر بیفزاید بحدیکه سه بچه را تواند شیر داد
ایضاً تخم کهانا بادیان کوبیده بر شیر گاو پاشیده
چند روز متواتر بخورد شیر بسیار شود و گفته اند که چون
خون حیض خرگوش دشتی را زنیکه آبستن بود بخورد
بردارد یعنی در فرج خود فرزند نرینه تولد کند +
دوائیکه وقتیکه زن از حیض پاک شود چهار درم کزمازج
را با شیر گاو بخورد هرگز حیض نه بیند + دوائیکه براے
زن مستحاضه یعنی زنی را که دایم حیض روان باشد
صنعت آن بیاورد بیخ سوسن و با شیر گاو بخورد نیک
شود + دوائیکه منع اسقاط جنین کند وقتیکه از رطوبت
رحم باشد + صنعت آن درونج عقربی
زرنباد جند بیدستر حلتیت مشک بهمن دانه
هیل مازو شیشه سبز طباشیر سفید

از هر یک دو مثقال زنجبیل ده درم کوفته بیخته هر روز مقدار
یکدرم با آب سرد بخورند + ادویه مبیضه موی چون موی
را بگوگرد بخور نموده بسرکه طلا کنند سفید گرداند + ایضاً
سرگین خطاف ماش پوست ترب خشک کرده بیخ راسن
گوگرد مجموع یا بعضی از آن را بزهرهٔ گاو و سرکه سرشته
طلا کنند و بدستور سرگین خطاف با زهرهٔ گاو موی را
سفید کند و بدستور ضفدع را بروغن سرشته کرده چهل
روز در سرگین اسپ گذارند و استعمال نمایند و اگر موی
را با گلاب و کافور تر کرده بگوگرد مسحوق بیالایند و بدود
گوگرد دود دهند بعد از آن چند ساعت بسرکه شسته باز
اعاده عمل کنند در چند روز موی را سفید کند + دوای دیگر
از اسرار عجیبه است چه ضماد آن موی را سفید میگرداند
و چون با توتیا بشویند باز سیاه میشود + طلق محلول
را با آب شکر سرشته طلا نمایند + ادویه محمره که موی را
سرخ گرداند + صنعت آن سداب الحدید را با آب حاج
چون طلا کنند موی را رنگ مثل حنا دهد و بدستور ضماد
شوره بالسویه با آب خمیر کرده یکشبانه روز بر بندد و
بدستور زرد چوبه را ده اوقیه با سه اوقیه زرنیخ و نیم رطل انار
دو اوقیه سماق در آب خیسانیده تا ده روز بر هم زنند
پس با آب آن موی را تر کنند و چون خشک شود تکرار
نمایند تا ده پانزده مرتبه آنگاه با آب صابون بشویند
ادویه که موی را برویاند + صنعت آن شونیز را
سوخته با آب طلا کنند و بدستور ضماد مغز سر روباه بالخاصیت
عجیب الفعل ست و بدستور سر مگس و نیم سوخته پر کلاغ
سیاه و نیم سوخته سم الاغ مفرداً و مجموعاً با روغن
زیتون استعمال نمایند و مؤلف حاوی کبیر و جمعی از اطبای
متقدمین را از اعتقاد آنست که چون کنجد را با روغن
تخم مرغ ضماد نمایند موی میرویاند حتی در پشت دست
و بدستور چون ده عدد گردگان را با پوست و دو دانه خرما
یک مثقال بسوزانند بمرتبه که توان سائید و آنگه بسیار
بسوزند و با روغن زیتون و یا گل سرخ و پانزده عدد فلفل
بمالند در رویانیدن موی ابرو و غیره عدیل ندارد و
دستور بادام تلخ و قند را درتا بسوزانند و با روغن زیتون
استعمال نمایند و در باب ضمادات بعضی از ادویه مجرب
درین باب مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی و هرگاه
از مالیدن ادویه جراحت و آبله حادث شود مرهم
اسفیداج و موم روغن معالجه کنند و بدستور چون
بوره ارمنی و نوشادر را سوزانیده با سرکه کهنه طلا
کنند در سه روز بشرط تکرار در هر سه ساعت یکبار موی
میرویاند و آزموده است + ادویه که منع ریختن موی
کند از آن جمله این نسخه آزموده است موافق جامع
مختار و غیر آن + صنعت آن لادن سه جزو مازو
یک عدد و صاف یک جزو مصطگی یکجزو و قردمانا
دو جزو با روغن گل سرخ ضماد نمایند + ادویه دیگر
موافق مختار و از مجربات است و مانع ریختن موی
و باعث رویدن نیز میگردد + صنعت آن آمله
برگ شقایق برگ مورد پرسیاوشان سنبل الطیب
برگ سرو پوست گردگان تر تخم چغندر تخم کرفس مکی
صاف بالسویه از هر یک دو درم خاکستر ریشهٔ صنوبر
اقاقیا مصطگی دانه خرما سوخته از هر یک یکدرم
با یک رطل روغن خیری و امثال آن در سه رطل
آب بجوشانند تا آب سوخته روغن بماند پس صاف
نموده چهار مثقال لادن در وحل کنند و استعمال
نمایند + دوای دیگر که بغایت قوی است جهت
دراز کردن موی و سیاه نمودن آن و منع تشقق
و ساقط شدن بسیار مؤثر است + صنعت آن آمله
سی عدد مازو ده عدد پوست هلیله ده جزو و تخم
مورد ده جزو و در هشت رطل شراب بعد از نیم کوب
کردن و خیسانیدن بجوشانند تا بسه رطل رسد
پس او را صاف نموده بر روی این بریزند برگ
مورد سه جزو و تخم چغندر دو جزو و حنا ده جزو و سعد
پنج جزو و پرسیاوشان ده جزو و کندر پنج جزو و تخم کتان
ده جزو بعد داده پس سه شبانه روز بگذارند و بعد از آن
بجوشانند تا ثلث بسوزد آنگاه صاف نموده با صد
مثقال روغن کنجد بآتش ملایم بجوشانند تا روغن بماند
نسخهٔ دیگر که موی را برویاند و دراز کند و از ریختن
نگاه دارد + صنعت آن بطون ارنب قضیب گاو نر
خشک کرده هر دو را بسوزانند سم سوخته الاغ بالسویه
شلخ گاو میش محرق با پیه خرس ضماد نمایند و اگر پیه خرس
بهم نرسد با روغن کنجد استعمال نمایند و هرگاه مجموع اجزا
متعذر باشد بعض نیز کافی ست + ادویه که منع موی
رویدن کند از انجمله طلا کردن پیه تازهٔ افعی ست
که تخلف نمیکند و بدستور مالیدن مغز سر گوسفند و
آهک موی را ساقط میکند و دیگر نمیرویاند و بدستور اگر موی
را قلع کرده بمالند و طلا کردن تخم مورچه و بزر البنج و
و بزر قطونا و شب یمانی و افیون با سرکه مصعد بعد از
کندن موی و بدستور بعد نتف موی آهک را در سرکه
طبخ نموده بمالند و بدستور خون سنگ پشت و قدید
دزغ و خون زلو که در ظرف قلعی خشک نموده باشند
و همچنین چون زبد البحر را با ترشی ترنج بعد از قلع موی
بمالند و نوشادر محلول بزهرهٔ گاو و برگ توت
خشک با خون وطواط بغایت مؤثر است و خون
خفاش و مغز سر و جگر او آزموده است و قد تصریح
کرده اند که چند مسحوق با عسل در منع روییدن موی
بعد از قلع آن مجربست و چون صمغ عرعر را با روغن
زیتون بعد از قلع موی بمالند اصلا موی نروید و
مجرب دانسته اند و اما آنچه موی را جعد و پیچیده کند
ضماد برگ چغندر با مازو ست و بدستور آب حلبه و
بزر البنج و مرداسنگ و سدر و آهک را همین اثر ست
و بدستور حضض و کزمازج و برگ سرو و حب و کثیرا
و مرداسنگ و آمله و گل سرخ و آهک آب ندیده از
هر یک نیم جزو با آب برگ چغندر استعمال نمایند اما
آنچه جعودت و پیچیدگی موی را زائل کند تدهین است
بروغن بنفشه و روغن کنجد ممزوج با آب و شستن
آن بلعاب و طبیخ برگ کنجد و طبیخ ریشهٔ توت سیاه و سفید
ادویه که موی را البته و بعضی از آن در باب دهان
مذکور ست و این دوا قوی الاثر است + صنعت آن
آهک تازه و در شش مثل آن آب تا سه روز گذاشته
صاف نموده تجدید آهک سه بار کنند پس آب صاف

کرده بقدر ثلث آن آهک زرنیخ اضافه نموده در آفتاب
گذارند تا بحدیکه چون پر مرغ باو رسد بستر د پس استعمال
نمایند و هرگاه بگذارند تا منعقد و خشک گردد و در حین
احتیاج قدری از آن را در آب امثال آن مانند آب
برنج و نشیره آرد جو حل نموده طلا کنند و هرگاه خواهند
که موی را رقیق کنند از نوره و خاکستر چوب رز سازند
و چون صبر اضافه کنند باعث سرعت فعل آن میگردد
و چون خواهند که بدبوی آن کم شود زعفران و سعد
مخلوط نمایند و جهت رفع بدبوی بعد از تنویر بالخاصیت
برگ شفتالو عجیب الاثر است و بدستور گل خوشبو و برگ
زرد و شاه سفرم مسحوق و حنا و گل سرخ و سعد و اذخر
موثر است و چون یک کف بید انجیر را کوبیده داخل نوره
کنند منع بردن موی مینماید + دوا نافع جهت آکله
و قروح خبیثه و چون فتیله نموده در مجرای بول گذارند
سوزاک و قرحه مثانه و مجرای بول را زائل کند +
صنعت آن صبر زرد نیم مثقال توتیای کرمانی
مغسول یک مثقال دو دانگ و سفیداب قلعی یک
مثقال گلنار فارسی گل ارمنی توتیای هندی سوخته
پوست کدوی سوخته کندر از هر یک نیم مثقال کوفته
بحریره بیخته استعمال نمایند و اگر از برای سوزاک خواهند
یک دانگ افیون اضافه نمایند و با سفیده تخم مرغ
خمیر کرده فتیله سازند و اگر آکله در حلق باشد ادویه را
سوده و زنی کرده در حلق منفخ کنند و غرغره بآب بارتنگ
قبل از آن نمایند و اگر تلخی صبر آزار دهد صبر داخل کنند
دا آب دهان را بیندازند + دوای النار الافرنجیه یعنی
آتشک را مفید است + صنعت آن فلفل سوده ده درم
مرداسنگ یک درم عروق الصباغین یک درم اجزا
را کوفته بیخته بعسل مصفی اقوام سه وزن ادویه سرشته
معجون سازند و دوا از ده حب بسازند و یک حبه را
میندازند و یازده حب را روزی یک حب بیاشامند
و اگر فائده حاصل نشود مرتبه دیگر مسهل نمایند + دوای نافع
برای بهق و برص و قوبا و خیلان و امثال آن + صنعت
آن بگیرند دوا ایکه بهندی آنرا باچی گویند یک استار

طین مغره ربع استار و هر دو را بآب معصور زنجبیل تر که
آنرا بهندی ادرک نامند و گوگرد زرد که بهندی آمله
سار گویند یک توله دو روز سحق بلیغ نمایند و حبوب
بسته در سایه خشک نمایند و عند الحاجت بآب مسطور
سائیده طلا کنند و مکرر نمایند باذن الله تعالی شفا
حاصل ست و اگر علت قوی و فصل زمستان باشد
پس سزاوار آنست که هفت یوم هر روز نه دانه
از باچی را فرو برند و اگر حادث شود در موی سر
سفیدی سزاوار آنست که بکوبند باچی را بسیار نرم
و حل نمایند در روغن یاسمین که بهندی چنبیلی گویند
یا بروغن رای بیل و چرب نمایند به آن سر را +
دوای نافع جهت کیه ارمنی که در اول حدوث
آن نفع بخشد و بسیار اتفاق افتاده که در اوائل
حدوث در یک هفته به شده و از خواص این دوا
آنست که بعد از حصول عافیت اثری و داغی از
جراحت باقی نمیماند و در آخر آوار دیرتر صحت حاصل
میشود گاه باشد که بیست یوم ممتد شود + صنعت آن
بول ایل را بقدر حاجت در ظرف مس تازه قلعی کرده
که رطوبت و کثافتی نداشته باشد نموده بر آتش
بسیار ملایم مانند چراغ بجوشانند تا بنصف رسد پس
از آتش برداشته در ظرف زجاجی غلیظ نمایند و
بکار برند و اگر خواهند اقلیمیای فضی پنج مثقال اسفیداب
آب قلعی ده مثقال و دوای اول را که بول ایل مطبوخ
است یک صد درم در دیگ تازه قلعی بجوشانند تا
بنصف رسد دوای دوم را نرم سائیده و دوای
سوم را با آب برگ کشنیز تازه نرم کهلایه نموده همه اجزا
را با یکدیگر ممزوج کرده در ظرف زجاجی مضبوط نمایند
نهایت بتجربه رسیده که حاجت باجزای دیگر نیست
و اگر دوای اول را بکیفی که مذکور شد بجوشانند و
استعمال نمایند نافع و قوی ست و طریقه استعمال
آنکه فادزهر معدنی را بآب کشنیز تازه سائیده بر
کیه طلا نمایند و یک شبانروز بگذارند در روز دیگر
دوای مذکور را طلا نمایند و برگ سبزی مانند برگ

اسفناخ یا عشقه و البته نازکی بر آن گذارند که چرک کند
و شبانروزی دو سه دفعه طلا را تجدید نمایند و طلای
فادزهر در همان دفعه اول ضرور است و در دفعات
دیگر احتیاج نیست مگر آنکه وجع و سوزش شدید باشد
که طلای مذکور در هر سه دفعه که طلای اصل را استعمال
نمایند یک مرتبه استعمال کنند اگر دوای مذکور در ظرفی
که هست خشک شود با آب کشنیز خشک سبز آنرا نرم نمایند
که میعان بهم رساند که آب قراح در هیچ حال استعمال نمایند
و اگر آثار غلبه دم ظهور داشته باشد فصد و یا حجامت
و یا ارسال علق هر یک را مناسب که دانند در بین تعمل
آورند و این نسخه از اسرار مکتومه و ادویه مجربه است
جناب نتیجة الافاضل آقا محمد صادق خلف علامه دهر
شیخ محمد جعفر شیخ الاسلام سابق اصفهان بدان مطلع
شده و خلق کثیری را بآن معالجه نموده - دوا ایکه
قطع رعاف کند + صنعت آن نشاسته گل ارمنی کوفته
بیخته با سرکه ممزوج کرده بر سر بمالند و پاها را در آب سرد
بگذارند و نیز نشاسته و گچ را بر سر بمالند و پاها را
ریسمان پیچ نمایند و بستن و مالیدن انثیان و کشیدن
موی زیر بغل نیز مفید است + دوا ایکه ناخوش آید
خمر بر شارب آن + صنعت آن نان گندم نقی
خالص را در خمر علبنی تر کرده چهار روز بگذارند و
تا شارب شارب خمر بخورانند ناخوش و کریه و منغص
آید بر او خمر + و ایضاً چون مقدار یک دانگ ذباب
خشک در سایه را سحق نموده داخل شراب و نمایند
و بخورانند منغص میدارد شراب را + دوا ایکه رائحه کریه
دهان را زائل گرداند و خوشبو سازد + بگیرند کشنیز
خشک و سعد و زرنباد و رازیانه و دارچینی هر یک اینها
به تنهائی یا مجموع و بخایند نیکو و آب آنرا فرو برند +
دوا ایکه بوی دهان خوش گرداند و بخر زائل سازد
و فی الحقیقت این حب النکهت ست + صنعت آن
بگیرند سلیخه دارچینی نارمشک حال قاقله اذخر
بیخ سوسن آسمان جونی یعنی ایرسا کبابه چینی اشنه
از هر یک یک درم و بکوبند و بیزند بگلاب بسرشتند

وجوب سازند مانند فلفلی و ناشتا در زیر زبان بگذارند و آب آنرا فرو برند + دوائیکه بوی دهان را بسیار کرده گرداند بحدیکه کسی نزدیک او نتواند نشست + صنعت آن بگیرند بیخ الیبق قثاء الحمار تخم سرمق طالیسفر بیخ ریشه شاه سپرم حب القطن زرنباد دانه سنجد چوب محروث یعنی بیخ انجدان بیخ نی خشک که کنار است از هر یک یک مثقال نرم کوفته بیخته باب سرشته اقراص سازند و یک مثقال آنرا در دهان نگاهدارند + دوائیکه چون عاشق استعمال نماید دل او خوش شود و عشق او زائل گردد + صنعت آن بادرنجبویه گاوزبان مروارید ناسفته مرزنجوش ماهیران مرماحوز صعتر فارسی چوب نی لسبد از هر یک یک مثقال نرم کوفته بیخته با آب سیب شامی سرشته ناشتا یک مثقال بخورند + دوائیکه چون استعمال نماید کسیکه در دل او عشق نباشد در دل او اثر عشق و حزن می نماید و او را عاشق میسازد + صنعت آن طالیسفر بستان افروز بزرنام بزر کشوث بهمن سرخ تخم خنگشت فراسیون فاوانیا قیصوم کندس از هر یک یک مثقال نرم کوفته بحریر بیخته باب برگ خبازی تازه سرشته اقراص سازند در سایه خشک نمایند و نیم مثقال آنرا سائیده بنوشند + دوائیکه چون استعمال نماید مرد نزد مجامعت زن نتواند صبر نماید بدون آن و خوش دارد معاودت آنرا + صنعت آن سکبینج مقل الیهود شب محرق شیخ محرق رازیانه محرق کعب خنزیر محرق از هر یک یک مثقال نرم کوفته با آب رازیانه نرم سرشته بنحویکه اندک رقیق باشد و با احلیل بمالد و بگذارد تا خشک شود و مجامعت نماید هر ماه یک مرتبه چنین کند و مالیدن شیره زنجبیل مربا نیز این اثر دارد + دوائیکه چون زن استعمال نماید مرد از آن ناخوش گردد چه جای مجامعت + صنعت آن اسفیداج رصاص ماهیران دندان فیل محرق یعنی پلنگ زهره خرس خشک فضله کبوتر اشنان سبز محرق مجموعی یا هر یک ازین ادویه که خواهد نرم سوده به خود بر دارد دوای نافع از برای بواسیر دامیه که از دهانهای

آن چرک جاری باشد + صنعت آن لسان العصافیر تلخ مرمکی از هر یک یک مثقال کوفته بیخته با دوغ بیاشامند و غذا نیز دوغ با چلاو یا نمک زنبی روغن باشد و گوشت و نان بی نمک و روغن مضایقه نیست و زیاده کم نمودن مقدار دوا منوط برای طبیب است و اگر مریض صغیر و یا ضعیف المزاج باشد بحسب آن وزن دوا را کم نمایند و اگر کبیر و قوی المزاج باشد وزن آنرا زیاده نمایند باذن الله تعالی نافع است + دواء الاسقیل دواء المسبت و دواء المسکن وجع اذن و دواء قرص انبرباریس و دواء الانزروت و دواء الانفخه و دواء البسباسه و دواء البصل و دواء البنفسج و دواء الترید و دواء الترنجبین و دواء التمر و دواء الجنطیانا و دواء الدار صینی و دواء الرمان و دواء الکرکم و دواء الزیبق و دواء السمنه و دواء السورنجان و دواء الفاوانیا و دواء القرطم و دواء القسط و دواء القبنیل و دواء الکافور و دواء الکبریت و دواء الکمون و دواء اللک و دواء الماذریون هر یک در رسم خود مذکور شده و می شود انشاء الله تعالی +

باب الدال مع الهاء

فصل در بیان ادهان مفرده و مرکبه

بدانکه شیخ داؤد انطاکی گفته که ادهان از تراکیب قدیمه است و بعضی گفته اند که ادهان از استخراج القراط است و دیده شده آنچه دلالت دارد بر آنکه استخراج ادهان قبل از ابقراط بوده بجهت آنکه در جامع ترکیب آورده که فیثاغورس فرا گرفته از فستق روغن و با زهره کلنگ آمیخته با آن سعوط نموده و گاهی بدهن بروغن فستقی می نمود در وقت ریاضت و بعضی گفته اند که اول کسیکه استخراج دهن نموده سقراط است میفرمایند که آنچه از بعضی احادیث بوضوح می پیوندد آنست که استخراج ادهان قبل از اینها همه شده چه سقراط و فیثاغورس و ابقراط از شاگردان

بواسطه حضرت داؤد و سلیمان علی نبینا و علیه السلام میباشند و در حدیث است که حضرت ابراهیم علی نبینا و علیه السلام چون بامر الهی حضرت اسمعیل علیه السلام و مادرش هاجره را نزد بیت الله الحرام آورده در آنجا گذاشته خود به شام رفت و بعد از مدتی که حضرت اسمعیل علیه السلام زنی را بنکاح خود در آورده بود حضرت ابراهیم از برای زیارت بیت الله الحرام و دیدن فرزند خود بمکه آمد اتفاقا دران وقت حضرت اسمعیل بشکار رفته بود از زمین حرم بیرون حضرت ابراهیم از منکوحه آن پرسید کجاست اسمعیل جواب داد که نمیدانم پس حضرت ابراهیم بمنکوحه وی گفتند که هرگاه اسمعیل بیاید خواهی باو گفت که آستانه خانه تو کج است آنرا بدل خواهی کرد و خود مراجعت بشام نمودند چون حضرت اسمعیل مراجعت بخانه نمودند از زوجه خود پرسیدند که عجائب رائحه بمشام من میرسد کسی اینجا آمده بود زوجه اش گفت مرد پیری آمده بود و سوال و وصیت به بدل کردن آستانه خانه را بازی گفت آنحضرت زوجه خود را مطلقه ساخت و اختیار زوجه دیگر نمود و بعد از مدتی حضرت ابراهیم از ساره زن خود رخصت شدند که بزیارت بیت الحرام روند ساره رخصت داد بشرط آنکه در مکه از مرکب فرود نیاید و بر مرکب زیارت کرده مراجعت نمایند چون آنحضرت بمکه معظمه رسیدند و عمره بجا آورده محل گردیدند از منکوحه حضرت اسمعیل پرسیدند که کجاست شوهر تو گفت بشکار رفته و نزدیک است آمدن وی پس آنحضرت را تکلیف به فرود آمدن نمود گفتند که من وعده کرده ام از مرکب پیاده نشوم پس زوجه حضرت اسمعیل رفته از کوهیکه متصل بمکه معظمه است سنگی آورده با ابراهیم گفت که یک پا را برین سنگ گذارید و یکی بر رکاب باشد تا من موی مبارک را شانه کنم پس رفته آرد را خمیر کرده شانه و روغن خوشبو آورده گیسو و محاسن مبارک را شانه کرده و روغنی مالید پس رفته بزودی نان را پخته آورد از برای ضیافت آنحضرت پس آنحضرت نان را گرفتند و بمنکوحه حضرت اسمعیل گفتند که چون اسمعیل آید بگو که آستانه ات خوبست محافظت آن نمائی و سنگی که آورده بود و حضرت ابراهیم پای مبارک بران نهادند

اثر پای مبارک بران ماند و آن مقام ابراهیم ست که زیارت
کرده میشود و چون حضرت اسمٰعیل مزاولت نمودند
زوجهٔ ایشان آنچه گذشته بود نقل کرد آنحضرت بزوجهٔ خود
گفتند این پدر بزرگوار من ست و پیغمبر عظیم الشان ست و وصیت
نموده مرا بمحافظت تو پس ازان زن جد حضرت سید ما
محمد مصطفی صلعم متولد شدند پس ازین حدیث سیدکرم ست
استخراج روغن مقدم القراط دیفتاغورس و سقراط
و بالجمله ادهان میباشند کثیر المنافع بعضے ازان ها محلل و
بعضے جالی آثار و ملحم و بعضی مقوی اعضا و غیر اینها از
خواص کثیره که به تفصیل هر یک در جای خود ذکر یافت و
می یابد انشاء الله تعالی و خواص آنها اقوی و اقف از
اصل آنها است و آنچه جمعے از اطبا گفته اند که نیست مار از
معاجین چیزیکه زیاده گردد نفع آن چون زیاده ماند سوای
ادهان و حد آن تا شصت سال ست شاید این سخن کلیه نباشد
بلکه مخصوص باشد به بعضی ادهان مانند دهن حب البان
و کفری که غلاف شگوفهٔ خرما ست که دیر فاسد میگردند
و ادهان را که از نها ترتیب میدهند دیر فاسد و متکرج میگردند
و اما ادهان بزور و حبوب و لبوب خود بزودی فاسد و
متکرج میگردند و این خود ظاهر ست + اما دستور اتخاذ
ادهان مفرده + پس بدانکه سزاوار آنست که آنچه بزر ست
آنها را کوبیده قدری آب گرم بران پاشیده بفشارند
فشردن قوی تا دهن آن مستخرج گردد و لیکن باید که بسیار
نرم نکوبند و بسیار آب هم بران نپاشند و آنچه از اوراق
و اغصان و ازهار خشک باشد باید که پاک و صاف نموده
پس یک شبانه روز در آب خالص شش وزن آن بخیسانند
پس بآتش ملایم بجوشانند تا بربع رسد و لیکن در حین
طبخ احتیاط نمایند که بخار آن بیرون نرود و بعد سرد شدن
و رفع ابخره سر دیگ را باز کرده نیکو بمالند و فشرده
صافی کرده باهم وزن آب صافی کردهٔ آن روغن کنجد
تازه یا زیت یا هر روغنی که خواهند داخل کرده بآتش
ملایم بجوشانند تا آب رفته روغن بماند لیکن احتیاط نمایند
که نسوزد و دهنی ماندن از آب دران بهتر ست از سوختن
آن و آنچه از گلهای تازه و مانند آن گیرند بهتر ست از کوبیده

و آب آنرا گرفته باهم وزن آن روغن مناسب بدستور
بجوشانند تا روغن بماند و یا آنکه گلها را در روغن
انداخته در آفتاب گذارند و هفته یک مرتبه صاف
نموده گلها را تازه نمایند تا سه هفته و هر چند زیاده تجدید
نمایند اقوی میگردد و این را دهن خام می نامند و در
خواص ضعیف تر از اول میدانند و طریق استخراج
روغن گندم و نخود و اسپند و ابخره و امثال آن ها
آنست که خیسانیده در قرع معکوس استخراج نمایند
و طریق استخراج دهن مال کنگنی و امثال آن آنست
که کوبیده در دیگچے تا النصفه آب کرده پارچهٔ کرباسے
بر سر آن بسته آنرا بران پاشند و بالاے آن سرپوش
گذارند و در زیر دیگ آتش کنند بعد از دو سه ساعت
سر دیگ را باز نموده آنرا با پارچه بفشارند تا دهن آن
مستخرج گردد + و نوع دیگر که دستور فرنگ و اهل صنعت
بیشتر است آنست که آنچه خواهند که دهن ازان اخذ
نمایند در شراب یا آب و اندک نمک یک شبانه روز
خیسانیده پس بقرع و انبیق دهن ازان استخراج
نموده پس مائیت را از دهن جدا نموده بکار می برند
و اگر خواهند ملوحت را نیز شسته آنرا جدا می نمایند
و دستور اخذ اکثر ادهان در ذیل ادویهٔ مفرده آنها با
خواص و منافع ذکر یافت و می یابد انشاء الله تعالی
و باید که ادویه که روغن از انها اخذ می نمایند جید و
تازه و خالص باشند و کهنه و فاسد و متکرج و مغشوش
و مشوب نباشند و چون خواهند ادهانے که سیاه
رنگ بود و بوی دود و غیره داشته باشد سفید کنند
آنست که حکیم میر محمد مؤمن رحمه در تحفه نوشته اند
که بدستور سفید نمودن روغنها بجهت طیب و نمود
آنست که در هر رطلے ازان روغن مثل آن آب
و یک وقیه مغز گردگان و نیم اوقیه نمک که باهم
سائیده اضافه نموده بجوشانند تا آب بنصفه رسد
پس سرد کرده روغن را از آب جدا کنند و همچنین باز
بجوشانند و صاف نمایند تا سفید گردد +

فصل در بیان نسخ ادهان مفرده

دهن الاقحوان از روغن بابونه گرم تر ست و استرخا
و فالج و لقوه را مفید و محلل اورام صلبه و مدر بول و حیض و
صنعت آن گل اقحوان هر قدر که خواهند در شیشه کنند
و بوزن آن روغن کنجد تازه بران ریزند و در آفتاب
گذارند تا چهل روز و بهفته یک مرتبه فشرده تجدید گل
نمایند و یا آنکه کوبیده آب آنرا گرفته بوزن آن روغن
کنجد داخل کرده بآتش ملایم طبخ دهند تا آب رفته
روغن بماند لیکن ملاحظه نمایند که نسوزد و اگر گل تازه
نباشد یک وزن خشک آنرا با پنج وزن آب یک شبانه روز
بخیسانند پس بآتش ملایم طبخ دهند تا ربع بماند پس
مالیده صاف نموده بوزن آن روغن کنجد داخل
کرده بآتش ملایم طبخ دهند تا روغنے بماند + دهن
زهر البابونج گرم و خشک و محلل بلا جذب اورام و
ریاح بارده و امراض بارده را مفید و مسکن اوجاع و
مجفف است + صنعت آن بگیرند گل بابونه تازه بدستور
دهن اقحوان ترتیب دهند هر قسم که خواهند و در بعض
افعال خام اقوی است و در بعض مطبوخ + دهن
البابونج صغیر بنسخهٔ حکیم صالح خان خال مرحوم مغفور
صنعت آن بگیرند بابونه تازه سبز سه رطل و نرم بکوبند
و در ده رطل آب بجوشانند تا دو رطل بماند پس مالیده
بفشارند و صافی نموده شش رطل روغن کنجد تازه
داخل نموده بآتش ملایم طبخ دهند تا روغن بماند و
گیاه اقحوان تازه سبز نیز بدین قسم ترتیب میدهند
و اگر تازه نباشد از خشک بابونه یا اقحوان نیز ترتیب
دهند + دهن بادنجان که بهندی بیگن گویند و روغن
آنرا بیگن کاتیل جهت رفع درد گوش و بواسیر سعدیل
است + صنعت آن بگیرند بادنجان زرد رسیده
پخته زرد شده در درخت و جوفش را خالی نموده
روغن تخم کدو دران پر کرده سرش را بسته بگل حکمت
گرفته در تنور گرم یا فرن یا اجاغ گرم بزیر خاکستر پخته
پس برآورده روغن را ازان استخراج نمایند و نیم
گرم در گوش چکانند و چون اجاغ و گلش را سوده ضماد
نمایند جهت بواسیر سعدیل ست + دهن الباذنجان

نوع دیگر گویند تدهین بآن برص را و مدت یک سال برنگ
بدن میدارد و ثآلیل را مجربست خصوصاً چون عنب
ثفل آنرا بران بندند و روز بدان تدهین نمایند +
صنعت آن بگیرند بادنجان را و بکوبند و آب آنرا افشرده
با وزن آن روغن کنجد بآتش ملایم یا در قدر مضاعف
طبخ دهند تا روغن بماند و اگر بجاے روغن زیت روغن
بزر کتان کنند جهت تشقق و ورم صلب و دفع فساد
اطراف یعنی دست و پا که از برد عارض شده باشد بغایت
موثر است + دهن الباشق جهت عرق النسا و مفاصل
و اعیا و تعب نافع + صنعت آن بگیرند باشق جوان که
بفارسی باشه نامند و بال و پر و جمیع اجزا از نده در آب جوشان
بیندازند و بپزند تا مهرا شود پس صاف نموده با هموزن
آن روغن زیت بآتش ملایم بجوشانند تا روغن بماند
پس بدان تدهین نمایند و این دهن نافع ست فالج
و لقوه و استرخا را + دهن البادروج که لغت نبطی ست
و بعربی حوک و بفارسی ریحان کوهی و بهندی بابری و
بلغتے تلسے جنگلی نامند گرم و خشک و تند و جالی و تدهین
بدان جهت مواد بارده و تحلیل رطوبات و تقویت اعصاب
و آشامیدن نیم اوقیه از ان با آب گرم جهت اخراج
کرم معده نافع + صنعت آن بگیرند آب برگ تازهٔ آن
و با هم وزن آن روغن زیتون بدستور مرتب
نمایند + دهن بزر الحلبه گرم و خشک و تند و محلل و ملین
صلابات و ملطف و منضج و بلیه و جهت رفع نخاله
ردی و موی و قرحه رخساره و با موم جهت تشقق و
باد و دیه کلف جهت جلاے بشره موثر + صنعت آن
بگیرند بزر آنرا هر قدر که خواهند و جو کوب نموده با پنج
وزن آب بآتش ملایم طبخ دهند تا بربع رسد صاف
نموده با هم وزن آن روغن کنجد مرتب نمایند + دهن
بزر الخیار سرد و تر است جهت امراض حاره و خشکی
دماغ نافع + صنعت آن بگیرند بزر خیار هر قدر که خواهند
و مقشر نموده کوفته اندک آب گرم بران پاشیده فشار
داده دهن از ان استخراج نمایند + دهن بزر الجرجیر جهت
رفع ریاح و رفع اعیا و تقویت آلات تناسل سخت باد

تدهیناً مفید + صنعت آن مانند دهن بزر حلبه است
دهن بزر الکتان که بفارسی بزرک و بهندی السی نامند
گرم و تر جهت قوبا و جراحات اعضاے ظاهرے و
باطنی و قروح امعا و تسکین اوجاع خواه تدهیناً
و حقنه مفید و چون با سرکه طبخ دهند جهت قولنج انسان
و دواب نافع و مضعف باه و باصره و مصلحش
سکنجبین ست + صنعت آن بگیرند آنرا و آب گرم
بران پاشیده فشرده دهن را از ان اخذ نمایند
دهن بزر الانجره جهت تقویت باه و اوجاع مفاصل
و عرق النسا و وجع ورک و نقرس بلغمی تدهیناً و
شرباً نافع و گرم و خشک است در سوم + صنعت
آن بگیرند تخم انجره هر قدر که خواهند و نیم کوفته
در اندک آب خیسانیده در قرع مطین بطریق
تنکیس مقطر نمایند و یا اندک نمک داخل کرده
بقرع و انبیق مقطر نمایند پس ملوحت و مائیت را
از ان جدا نمایند و بکار برند و این هر دو قسم بسیار
قوی ست و یا آنکه کوبیده در پنج وزن آب طبخ
دهند تا بربع رسد پس مالیده صاف نموده با نیم
وزن آن یا برابر روغن کنجد تازه بجوشانند تا روغن
بماند + دهن البهارنج که خلاف بلخی بفارسی بید مشک
نامند سرد و تر مقوی قلب و دماغ حارست صداع
گرم را مفید + صنعت آن مانند دهن بنفشه بادام
است که بادام مقشر را با گل بید مشک مکرر پرورده
کوبیده اندک آب گرم بران پاشیده فشرده استخراج
نمایند و تازه بتازه این بسیار خوشبو ست + نوع دیگر
بگیرند عطر صندل تازه را و در اندرون کاسه پاکی بمالند
و کاسه را بر روی بید مشک معکوس بگذارند بطوریکه
دوده از چراغ میگیرند که قدر معتدی بید مشک در
زیر کاسه باشد و همچنین هر روز تجدید نمایند تا آنکه عطر
صندل آلوده باندرون کاسه بوے بید مشک را
خوب اخذ نماید و بسیار خوشبو گردد پس آن عطر را
جمع نموده در شیشه محفوظ نگاهدارند و باز در اندرون
کاسه عطر صندل بمالند و بدستور عمل نمایند تا قدرے

معتد جمع گردد و اگر بسیار خواهند در کاسهاے متعدده
بمالند و این فی الحقیقت عطر آنست و عند الحاجت
استعمال نمایند و نیز از بادام پرورده در بید مشک
نقل و لوز با قلام مرتب مینمایند و از پسته پرورده
بید مشک نیز بدستور + دهن ثمرة التناج غلیظ و
خوشبو و معتدل و مقوی بدن و جهت دراز کردن موی
بغایت مفید + صنعت آن مانند بزر حلبه است +
دهن الجوز که عبارت از دهن مغز گردگان ست گرم
و خشک در دوم با رطوبت فضلیه جهت رفع تشنج بارد
یابس و قوبای اطفال و غانغرایا و نمله و التوای عصب
و داء الثعلب و ورم پستان و تحلیل اورام و تسکین درد اعضا
و آکله و نواسیر و تشنج امتلائی و اوجاع بارده و فالج و
لقوه و رفع قمل تدهیناً نافع و آشامیدن سه درهم از آن تا
یکهفته جهت درد ورک و امراض بارده و سعوط آن جهت لقوه
و رعشه و فالج و تشنج امتلائی و بدل آن دهن السداب است
و بهترین مصلحات بلادر ست + صنعت آن مانند دهن
بزر الخیار ست و دهن اللوز و گویند چون در فصل خزان
بازدرا در روغن زیتون بجوشانند بحدیکه سیاه گردد در
صاف نموده در شیشه کرده پای درخت گردگان را حفر نموده
ریشه قوی از ریشهای آنرا بریده طرف متصل بدرخت را
دران شیشه کنند بحدیکه بته شیشه نرسد و در روغن
باشد پس اطراف دهن آنرا خوب بند نمایند و بخاک
بپوشند و نگاهدارند تا زمانیکه آن درخت بثمر آید پس
شیشه را بر آورند دران چیزے سیاه شبیه بمرکب
خواهد بود و آن خضابی بسیار نیکوست و مدتها اثر
آن می ماند و احتیاج بمالیدن بر مو نیست بلکه محض تر
کردن شانه بدان و بر مو کشیدن سیاه میگرداند و چون
قبل از بر آمدن مو در حمام بر انثیین بمالند آن مانع
روئیدن مو گردد و بکندی مجرب دانسته + دهن
حب السلیمان که بهندی ایکائن نامند جالی و محلل و جهت
درد گوش و دوی و طنین و رفع ثآلیل و تشقق مزمن
که از سردی عارض شده باشد و نرم کردن
عصب و درد دندان و اوجاع و فالج و امثال

آن و تحلیل ورم جگر و سپرز و بواسیر و با مصطگی جهت تپ
بلغمی و با عنبر جهت نزلات بارده و سردی دماغ و جرب
و حکه و تقشر جلد و قلع آثار قروح نافع و آشامیدن
یک مثقال آن با آب و عسل صبح تپ و مسهل و با آب کرفس
جهت تنقیه جگر و سپرز و پنجدرم آن مسهل رطوبات رقیقه
و مضر معده و مصلحش انیسون ست و چون داخل طبوخ
کنند تشنج نمیشود + صنعت آن مانند بزر الخیار است
دهن حب الخروع بفارسی بیدانجیر و بهندی آرند نامند
مسهل بلغم و اخلاط غلیظه و لزجه اینه و اعضا و از رطوبات
پاک کند و تقویت بخشد شربا با شیر تازه دوشیده یا ادویه
مناسبه دیگر از مطبوخات و غیرها مقدار شربت آن از
یک تا چهار درم و تدهین بدان جهت امراض عصبانی
و دماغی و اوجاع مفاصل نافع و این گرم و خشک در
سوم است + صنعت آن بگیرند تخم بیدانجیر را اندک
بریان نموده مقشر نمایند و کوبیده در آب طبخ دهند
تا آنکه دهنیت آن تمام در آب آید و کف بر سر آورد
و آن کف را لحظه به لحظه برداشته در ظرف نگاه دارند تا
دیگر کف نیاورد پس آن کف را در قدر مضاعف
بآتش بسیار ملایم بجوشانند تا مائیت آن رفته روغن
بماند که دهن این همان ست و اگر در شیشه کرده در
آفتاب گذارند تا آنکه مائیت و بوی آن زائل گردد
بهتر است و حکیم میر محمد مؤمن فرموده که دهن آن
گرم تر و لطیف تر ست از زیتون و مقی و دو مثقال
آن جهت تسکین وجع الفؤاد بارد و با ماء الاصول محلل
بلغم لزج از اعضای بعیده و شدید النفوذ و طلای آن
جهت تلیین صلابات و تشنج و انضمام فم رحم و انقلاب
آن و جرب متقرح و قروح رطبه سر و ورم معده و رفع
آثار کبودی جلد و درد گوش و با زبد البحر جهت داء الثعلب
و با آب گندنا جهت بواسیر شربا و طلا و جوشانیده آن
با سلخ الحیه و خردل و تدهین بآن جهت داء الحیه و
اقسام قوبا ذکر از و کلف بعید بل ابن زکریا گفته که
هرگاه در علتی روغن بیدانجیر خورانند باید که بتارک
سر او روغن بنفشه یا بادام بمالند تا سر او را تر دارد

و منع بخارات از آن نماید و بدل آن دهن الفجل ست +
دهن حب المحلب که از فالج و رعشه و اوجاع مفاصل
و ضربه و سقطه و جبر کسر و اورام شربا و تدهینا و طلاء مفید
و گرم و خشک در دوم ست + صنعت آن مانند حب
البان ست و مرکب آن با سداب و مصطگی و قسط که
بدستور کوبیده در آب شش وزن آن بخیسانند پس
بجوشانند تا بربع رسد صاف نموده بوزن آن روغن
کنجد تازه داخل نموده مرتب نمایند و بکار برند +
دهن الحرمل ثقل سامعه و دوی و طنین و تفتیح سده
دماغی و فالج و لقوی و صرع و رعشه و ریاح اعصاب
و عرق النسا و درد کمر و برودت گرده و سستی آلات
تناسل و تحریک باه قطورا و شربا و تدهینا و حقنة نافع
و آن گرم در سوم و در دوم خشک است + صنعت آن
بگیرند بزر حرمل هر قدر که خواهند و بکوبند و با شش
وزن آب بخیسانند و باده وزن آن برگ ترب
بجوشانند تا بربع رسد مالیده صاف نموده با هموزن
آن روغن کنجد تازه نمایند و اگر در قرع مطین بدین
قسم که اندک خیسانیده در قرع نموده بطریق تنکیس
مقطر نمایند میگردد اقوی + دهن الحمص این دهن از
اسرار مکتومه شمرده اند در تقویت باه بی نظیر است
در سوم گرم و خشک و تند و با قوت نفاذه و چون
با عسل و یا معاجین باهیه طبخ دهند منافع آنرا تحدید
نتوان کرد و چون باشو نیز استخراج نمایند در جمیع
اوجاع بارده بنهایت مؤثر و اخراج روغن آن
بانواع است و بهترین آنها در قرع مطین بطریق
تنکیس ست + دهن الحنطه جهت قوبا خصوصا قوبای
حدیث اطفال و غیر اطفال و سعفه و خراز و کلف
نافع صنعت آن مانند دهن الحمص ست + دهن الحنظل
گرم در چهارم و خشک در سوم مسهل قوی و قطور آن
جهت درد گوش و مالیدن آن بر دندان جهت
آسانی کندن آن و سعوط آن مفتح سده دماغی و
طلای آن جهت رفع آثار یرقان و نیکو کردن رنگ
رخسار مفید + صنعت آن بگیرند تخم هر قدر که خواهند

و با شش وزن آن آب بخیسانند و بجوشانند تا بربع
رسد مالیده صاف نموده با هم وزن آن روغن زیتون
مرتب نمایند و در شیشه نگاه داشته عند الحاجت
بکار برند + دهن الخراطین که در هندی کیچوه نامند
گرم در دوم و تر در اول جهت اکثر امراض عصبانی و
دماغی مانند فالج و لقوه و استرخا و اوجاع مفاصل و
درد رگ و عرق النسا و نقرس و سستی آلات تناسل
و ضعف باه طلاء و تدهینا و شربا مفید + صنعت آن
بگیرند خراطین هر قدر که خواهند و پاک شسته بر روغن
کنجد تازه یا زیت ده وزن آن انداخته بآتش ملایم
طبخ دهند تا سوخته و سیاه گردد پس صاف نموده
بکار برند + دهن الخراطین نوع دیگر که بواسیر را
نافع است + صنعت آن بگیرند پنجاه عدد خراطین
را در روغن کنجد بدستور بریان نمایند پس صاف
نموده روغن را با قدری موم خالص بگدازند و ده
درم دنباله بادنجان نرم کوبیده بدان بیامیزند و
بر مقعده طلا نمایند و جهت قطع خون آن با اندک
مازو کوبیده استعمال نمایند + دهن الخراطین نوع دیگر
از آن هر دو اقوی + صنعت آن بگیرند خراطین را
و پاک کرده مقدار یکصد درم و روغن زیتون یکصد
درم و شراب کشمش پنجاه مثقال بران ریخته
در دیگ سنگی کرده بآتش ملایم بجوشانند تا شراب
برود و باعتقاد داعی اگر بدل شراب عرق مخلص
یا عرق اذخر یا عرق بابونه کنند انفع است و از برای
اوجاع مفاصل و ضربه رسیده نیز مفید ست بدین
قسم که آن عضو را بدین روغن چرب نمایند و پوست
بره که تازه کنده باشند بروغن مذکور چرب کرده گرما
گرم بران ببندند و از هوا اجتناب نمایند و اگر این
روغن را با روغن جوزبوا و روغن الیفاقوس از
هر یک دو مثقال ممزوج کرده بمالند انفع است +
دهن الخردل که بهندی رائی نامند بغایت لطیف
و محلل و طلای آن جهت درد دندان و اختناق رحم
و تپ های مزمن تحلیل اورام گوش و سائر اورام صلب

و تفتیح سده عصب و نسیان و فالج و استرخاء و درد
معده بارد و ثقل سامعه طلای و شربا و قطورا نافع و
در سوم خشک + صنعت آن بگیرند تخم خردل هر
قدر که خواهند و بکوبند و آب گرم اندک بران بپاشند
و فشرده دهن آنرا اخذ نمایند + دهن الحمص جهت ترطیب
دماغ و تنویم و مالیخولیا و صرع صبی و تحلیل صلابات
و منع مستی و بار در رطب و مخدر است + صنعت آن
مانند دهن الخشخاش است + و دهن بزر آن ازان
اقوی + و صنعت آن مانند بزر الخیار است + دهن
الخفاش عرق النساء و درد مفاصل و فالج و رعشه
و لقوه و درد کمر و زانو و نقرس را بغایت نافع و
قطور اندک آن در احلیل گشاینده و احتباس بول
است و گرم و خشک در سوم و خشکی آن بر حرارت غالب
صنعت آن بگیرند یک عدد خفاش بزرگ فربه را و در
روغن زنبق یا خیری بجوشانند تا مهرا شود پس صاف
نموده در شیشه نگاه دارند و عند الحاجت بکار برند +
دهن الخیری گرم و خشک و بغایت محلل و مدر حیض
و مخرج جنین و جهت تفتیح سده دماغی و وجع مفاصل
و ورم رحم شربا و قطورا و طلاء و حمولا مفید و با عاقرقرحا
و تخم انجره جهت تقویت باه بر کمر مالیدن نافع +
صنعت آن آنست که گل آنرا گرفته با روغن کنجد
بترتیب مذکور در روغن بابونه مرتب نمایند + دهن
دار شیشعان گرم و خشک در آخر دوم بسیار خوشبو
و خوردن نیم اوقیه ازان با شراب زردک یا میبه
جهت تقویت فم معده و رفع اسهال و حقنه آن با ادویه
حابسه جهت رفع اسهال رطوبی و طلای آن جهت
نقرس فالج و لقوه و شقیقه و سده دماغی و تقویت
آن پرده های دماغ و سائر امراض بلغمی و عصبانی
و تحلیل اورام و تقویت و تحریک باه مفید + صنعت
آن بگیرند شکوفه دار شیشعان را و مغز بادام مقشر
بدستور بنفشه بادام پرورده روغن بگیرند + دهن
الدفلی که بفارسی خرزهره و بهندی کنیر نامند گرم و خشک
در آخر سوم جهت خارش که مقدمه حکه است و جرب و حکه

و برص نافع و از مجربات شمرده اند و یک درم آن
کشنده است بخناق و مصلح آن عسل است + صنعت
آن بگیرند برگ و گل آنرا و گل نوع سفید آن اقوی از
سرخ است و یا آب پخته بدستور روغن کنجد داخل کرده
مرتب نمایند و یا در روغن کنجد انداخته در آفتاب
گذارند تا چهل یوم + دهن الرازقی گرم تر از روغن
زنبق و سوسن است درد اعضا و استرخاء را نافع
است صنعت آن آنست که بگیرند گل آنرا و در روغن در
شیشه مکرر پرورده استعمال نمایند + نوع دیگر آنکه
کنجد مقشر سفید را در گل آن پرورده نمایند آن
مقدار که رنگ کنجد سرخ تیره گردد پس ازان دهن
اخذ نمایند و گویند رازقی رای بیل است و بهندی
موتیه نیز نامند + دهن الرخمه منقول از ارسطاطالیس
جذام را نافع و مجربات است + صنعت آن بگیرند رخمه
که مردار خوار است ذبح کرده با آب بپزند تا مهرا گردد
پس صاف نموده چهار قسط روغن زیتون بران ریخته
بآتش ملایم بجوشانند تا روغن بماند پس در شیشه
نگاهداشته عند الحاجت بکار برند + دهن الریحان
فالج و لقوه و استرخاء و تشنج امتلائی و اوجاع مفاصل
و درد زانو را نافع است + صنعت آن بگیرند از
آب برگ تازه آن دو جزو تا چهار جزو با یک جزو
روغن کنجد مرتب نمایند بدین نوع که اندک اندک
برگ ریحان را در روغن بریزند و طبخ دهند تا تمام
آب ریحان برود و روغن بماند و نسوزد یا آنکه برگ
آنرا در آب بجوشانند تا قوت آن تمام در آب برآید پس بمالند
و بفشارند و صاف کنند و با هم وزن آن روغن کنجد
مرتب نمایند و یا آنکه در روغن کنجد تازه اندازند و در
آفتاب گذارند تا چهل روز در بین سه مرتبه تجدید نمایند +
دهن الزرنیخ جرب و قوبا و قروح خبیثه را طلاء مفید
و در نهایت گرمی و خشکی است + صنعت آن زرنیخ
زرد ورقی یک جزو روغن کنجد تازه در دیگ سفالی
بجوشانند بدین قسم که اول روغن را بآتش ملایم بجوشانند
تا گرم گردد پس زرنیخ را نرم سوده اندک اندک بران

زنند و با کفچه چوبی برهم زنند تا رنگ آن طلاوسے گردد و
آتش در روغن درگیرد پس بزودی سر دیگ را بپوشند
تا آتش خاموش گردد پس سر آنرا باز نمایند تا باز آتش
دران درگیرد و همچنین تا چهار پنج مرتبه پس صاف نموده
در شیشه نگاه دارند و عند الحاجت بر جرب و قوبا و برص
و بهق مالیده آن عضو را ساعتی در آفتاب بدارند پس
بشویند و همچنین بدفعات چند مرتبه تا زائل گردد + دهن
الزنبق در دوم گرم و در اول خشک و ملطف و مقوی
اعضا و نضج ورم آن و مسهل خلط مراری و مدر بول و مرخی
بدان جهت رفع قشعریره و سردی دماغ و اعصاب و
اعضای تناسل نافع و بدل آن در همه افعال دهن
ایرسا است و در غیر اسهال روغن نرگس + صنعت آن
مانند دهن ورد است که گل آنرا تا چهل روز بار روغن کنجد در
آفتاب ترتیب دهند و تبدیل نمایند + دهن الزیت که
زیت عذب نیز نامند و بفارسی روغن زیتون و آن
روغنی است که از زیتون رسیده گیرند مغشوش و غیر
مغشوش می باشد علامت غیر مغشوش آن آنست که سریع
الانتشار بر سطح بدن باشد و اجزای آن ز یک دیگر منقطع
نگردد بخلاف مغشوش و این در دوم گرم و با یبوست و
قبض و قول بر رطوبت آن اصلی ندارد و مغسول آن در
آب گرم که بگیرند زیت را با آب گرم بسیار برهم زنند و صاف
کنند و بگذارند تا سرد گردد پس دهنیت را ازان جدا
نمایند بی لذع و الطف و چهار ده مثقال آن با یک رطل
آب گرم و ماء الشعیر مسهل قوی جهت درد اعضا و عرق النسا
و با شراب و آب گرم جهت مغص و اخراج کرم معده و
قی کردن با آن جهت رفع سمیت ادویه و حقنه با آن جهت
رفع قولنج وری و سدی و درد مفاصل و عرق النسا
و درد کمر و بامر بهما جهت التیام و اصلاح زخمها و تدهین
بدان جهت اوجاع بارده مفید و چون شش سال از
ساختن آن بگذرد و آنرا زیت عتیق نامند گرم تر
از غیر عتیق آن محلل و ملین طبع و بشره و مصلح ادویه مضعف
قوت آنرا و نافع جمود اعضا و رفع ضرر سرما و اکتحال
بدان مقوی بصر و دافع بیاض رقیق و جرب و سلاق

دور نزد اکثر قایم مقام قیح و مالیدن گرم کرده آن مسکن
الم عقرب گزیده و چون زیت تازه را بجوشانند تا به نصف
رسد بدل عتیق میگردد و مقدار شربت از زیت تا هفت
مثقال است و آنچه از هفت سال بگذرد و بهتر از روغن بلسان
دانسته اند و از اسرار عجیبه شمرده اند و آنچه از زیتون
نارسیده گیرند زیت الانفاق نامند معتدل و قابض و
گویند در آخر اول سرد و در اول خشک مسمن بدن و مدر
و مفتت حصات و موافق معده و مقوی لثه و دندان و
اعضا و صاف کننده اخلاط و مفتح سدد و قاطع عفونت
و نافع اورام و عرق و مغسول آن موافق درد اعصاب و مواد
حاره و نیکو کننده رنگ رخسار است و گویند چون سبت و
دو درهم آنرا با مثل آن عسل و ثلث آن کندر و روغن
شونیز بالمناصفه در حمام سه روز بیاشامند و در آن روز
آب سرد نیاشامند از جمیع دردهای بارده و خدر و فالج
و امثال آنها نجات یابند و پیران صد ساله را باعث
هیجان شهوت شود و مجرب دانسته اند + روغنیکه از زیتون
متعفن گیرند مولد خلط فاسد و بسیار منجر و مولد حکه و مصلح
آن شربت بنفشه است + دهن زیتون بری قایم مقام
روغن گل سرخ در ادرع و سرد و مانع عرق و حافظ سیاهی
موی و انتشار آن و مقوی دندان متحرک و سیلان
رطوبات لهاة و قاطع خون لثه است و جمعی مطلق روغن
زیتون را در افعال مذکوره نافع میدانند و مخصوص بنوعی
دون نوعی ندانسته اند + و زیت رکابی زیت الانفاق
است و اهل عراق آنرا زیت رکابی نامند جهت آنکه رکبان
شتر بار شتر با حمل نموده از مصر می آورند و آنرا زیت فلسطین
نیز گویند و غلط کرده شخصی که آنرا زیت مغسول دانسته +
صنعت آن بگیرند زیتون را و در آفتاب اندازند و یا
در تنور گرم نهند در ظرفی کرده تا آنکه پژمرده و نرم گردد
پس کوبیده فشرده روغن آنرا بگیرند و یا آنکه در آب
بجوشانند و مالیده صاف کرده باز جوش دهند تا روغن
بماند و ثقل آنرا از تیار نامند + دهن سام ابرص کی وزغه
و بفارسی چلپاسه و بهندی چهپکلی و به بنگالی تکتکی نامند
در دوم خشک و گرم خنازیر را بتحلیل برد و بغایت موثر است

و چون بر سر گل و یا بر داء الثعلب بمالند موی بروباند
صنعت آن سام ابرص سه عدد و دو درهم من روغن کنجد
تازه اندازند و طبخ دهند تا مهرا شود و متفسخ و مضمحل گردد پس نه
مثقال خاکستر شاخ گاو ماده دران ریخته برهم زده چند
جوش داده فرود آورند + صنعت آن منسخه دیگر آنکه
بدان قسم در روغن کنجد طبخ نموده سه درم خاکستر سم گاو
ماده و از برای داء الثعلب لادن بدان بگدازند و در
شیشه نگاهدارند و عند الحاجت بکار برند + دهن
سداب برودت گرده و مثانه و رحم و استرخای اعضا
و درد کمر و اوجاع بارده و نفخ ها و ریح ها را نافع و سنگ
گرده و مثانه بریزاند و ادرار بول و حیض نماید و رعشه
و فالج و لرزه در حمیات را نافع و قولنج خلطی و ریحی و
مغص را مفید شربا و حقنه در سوم گرم و خشک اگر
از خشک آن اخذ نمایند و الا خشکی آن کمتر + صنعت
آن بگیرند آب برگ سداب تازه و یا دو وزن آن
روغن کنجد تازه یا با زیت بدستور طبخ نمایند و اگر تازه
نباشد خشک آن یک جزو با چهار جزو آب خالص و
ده جزو روغن زیت بدستور متعارف مرتب نمایند
دهن السرجین جهت جرب و قوبا و اکثر جروح و قروح
و شقاق بین انگشتان و پاشنه پا نافع + صنعت
آن بگیرند سرگین الاغ هر قدر که خواهند و گودی در
زمین کنده دران پر کنند و یا در ظرف گلی بزرگی کنند
و بالای آن سینی مسی و یا ظرفیکه اطراف آن دو سه
انگشت بلند باشد گذارند که کنارهای ظرف بالا باشد
و دران آب سرد کنند و بالای آن کودال یا ظرف
سرگین گذارند و دران سرگین آتش کنند که دود
برآورد و مشتعل نگردد و باید که فاصله میان ظرفی
که دران آب است و کودال بر سر گین سه چهار انگشت
باشد تا دود دران مختنق و خاموش نگردد و بعد از
زمانیکه دود بسیار در ته سینی منجمد گردید بردارند و آنها را
پاک کرده در ظرفی نگاهدارند و باز مرتبه دیگر گذارند
و بعد از جمع شدن گرفته در همان ظرف نگاهدارند
و همچنین تا دودها تمام گردد و بکار برند و دهن عبارت

از همین دود است و مجتمع است و آنرا بهندی جوته سرگین نیز
نامند و از سرگین گاو و فضلة الانسان نیز بدین قسم
روغن اخذ مینمایند و از فضلة الانسان بسیار اقوی
است و جهت تقویت باه و موی و اعصاب مسترخیه
نافع + دهن السرخ جهت رویانیدن گوشت خرزه ما
و بریدن گوشت زائد و هر دو تنقیه چرک آنها و تحلیل
اورام و رفع بدبوی زخم و سوختگی آتش و سیلان خون
طلاء و حقنة و با آب برگ بارتنگ جهت قرحه امعاء مفید
و آن سرد در اول دوم و خشک در آخر سوم است
صنعت آن بگیرند سرخ را و نرم سوده با روغن گل
سرخ و زیتون چهار وزن آن ممزوج نموده استعمال
نمایند + دهن الآس و جهت فتق و التیام جراحات و
تحلیل اورام و رفع اعیاء و تقویت اعضا و معده و
دراز کردن موی و حفظ آن از سقوط و قطع نزف
الدم موثر + صنعت آن بگیرند برگ و ثمر آنرا و با آمله
و سرکه و آب طبخ نمایند تا مهرا شود و صاف نموده با
وزن آن روغن کنجد بجوشانند تا روغن بماند ثقل
آنرا بر موی ضماد نمایند و روغن آن را بمالند +
صنعت آن نوع دیگر بگیرند چوب آنرا هر قدر که خواهند
و کوبیده در آب بجوشانند تا دهنیت و خاصیت
آن در آب باز داده شود پس با نیم وزن آن روغن
کنجد تازه باتش ملایم بجوشانند تا روغن بماند و این
در سوای تشدید موی بکار نیاید + دهن السعد جهت
تقویت معده بارد شربا و تدهینا مفید خصوصا با مصطکی
صنعت آن سعد کوفی یک وقیه بگیرند و جو کوب نموده
پلپنج آن مقدار که او را بپوشاند و روغن زیت یا
کنجد نیم رطل بران ریزند و دو شبانه روز در جای گرم
یا بر خاکستر گرم نهند و مکرر برهم می زده باشند پس باتش
ملایم طبخ دهند تا روغن بماند و این دهن در دوم گرم
و خشک است + دهن السلحفاة که بفارسی کشف و
سنگ پشت و بهندی کچهوه با کاف عجمی و خفای ها
نامند شقاق دست و پا را نافع و نقرس را مفید
در دوم گرم و در اول و با پیه آن جهت تشنج

وکزاز مفید + صنعت آن بگیرند گوشت لاک پشت یک
رطل و یا یک رطل روغن کنجد تازه بجوشانند بآتش
ملایم چندانکه مهرا شود پس صاف نموده در شیشه نگاهدارند
وعند الحاجت بکار برند و اگر قدری آب جهت آنکه نسوزد
داخل نمایند بهتر ست + دهن سلخ الحیه در دوم گرم و
درسوم خشک جهت جرب و دمه و استرخاء جفن و
سلاق و انتشار و تقویت باصره اکتحالا و طلاء و جهت
درد گوش و رفع سیلان مواد از ان قطورا و جهت
شقاق مقعده طلاء مفید + صنعت آن بگیرند سلخ الحیه
که پوست مار است و سالی یک مرتبه می اندازد و در
روغن کنجد جوش دهند و بکار برند + دهن سنبل
هندی که سنبل الطیب نامند و بهندی جتاماسی در
دوم گرم و خشک و ملطف و محلل جمیع امراض بارده
اعضای ظاهری و باطنی شربا و طلاء مفید و مقدار
شربتش تا یک اوقیه است + صنعت آن بگیرند یک
وزن آنرا و با چهار وزن آب یک شبانروز بخیسانند
پس بآتش ملایم جوش دهند تا بربع رسد پس مالیده
صاف نموده باهم وزن آن روغن کنجد تازه یا زیت
یا روغن گل علی الرسم مرتب نمایند + دهن السمندروس
که معروف بدهن الصوابی ست گرم در دوم و خشک
درسوم جهت قوبا و رفع آثار از جلد و التیام جراحات
و تحلیل اورام مقعده و لواصیر خائره و جرب کهنه
بیعدیل ست + صنعت آن بگیرند سندروس را و نرم
سائیده با روغن زیتون یا روغن تخم کتان یک و نیم
وزن آن بآتش ملایم تا مدتی طبخ نمایند پس بکار برند
و باید که بوی آن بمشام زنان حامل نرسد که مضر و
باعث اسقاط جنین ست + صنعت آن بنوعی که
معمول اهل هند است آنست که سندروس را ریزه
ریزه مانند دانه نخود و باقلا نموده در دیگ سفالی خشک
بر آتش بگدازند و انچه برای نقاشی ست با یک و نیم وزن
روغن بزرکتان خالص تازه ممزوج نموده طبخ نمایند
و انچه برای موم جامه است با یک و نیم وزن آن
از روغن مذکور ریز پخته ترتیب دهند لیکن

در طبخ این آتش را باید که ملایم نمایند و احتیاط کنند که
آتش در ان در نگیرد و دائم بچوبی برهم میزده باشند
زیرا که باندک بی احتیاطی آتش در میگیرد و طابخ آنرا
اذیت میرساند اگر غافل باشد + دهن الشاهسفرم
فالج و لقوه و درد مفاصل و زانو را مفید و در مزاج
و سائر افعال قریب بدهن الریحان ست + صنعت
آن نیز چنان است + دهن الشبت ملطف و مسخن و
محلل و جهت وجع مفاصل و تهیج اطراف و وجع
اعصاب و قشعریره و لرز در حمیات و سستی اعضا که
از برودت باشد و تحلیل ریاح و تسکین اوجاع بارده و
تنویم شربا و طلاء نافع در دوم گرم و در اول خشک است
صنعت آن بگیرند برگ و تخم شبت را در شیشه کنند و
روغن کنجد بران ریزند و بدستور روغن بابونه مرتب
نمایند و یا آنکه در آب جوش داده بدستور مسطور
دهن الشعر جهت تقویت باه و مایوسین نافع +
صنعت آن بگیرند موی سر انسان هر قدر که خواهند
و با صابون پاک بشویند و در شیشه تطین کرده به
طریق تنکیس مقطر نمایند و یا بقرع و انبیق بکار برند
دهن الشقایق محلل و منضج و سیاه کننده موی و گرم
کننده معده بارد و طلاء و تدهینا در دوم گرم و
خشک است + صنعت آن مانند گل بابونه است که
با روغن مورد ترتیب دهند + صنعت آن
بنوع دیگر بگیرند برگ گل شقایق و او خشک کرده
بکوبند و در یک اوقیه آن نیم رطل روغن مورد
یا روغن حنا ریخته در آفتاب گذارند تا چهل روز
و بکار برند + دهن الشلجم جهت شقاق اطراف و
نقرس و حکه نافع + صنعت آن بگیرند برگ و
اصل ورق کرده آنرا و در چهار وزن آن آب طبخ
نمایند تا بربع رسد صاف نموده باهم وزن آن
روغن کنجد تازه یا زیت یا روغن گل علی الرسم
مرتب نمایند و این در دوم گرم ست و در اول تر
و دهن تخم آن جهت رفع اعیا و ریاح و تقویت
آلات تناسل شربا و تدهینا مفید و حرارت این

از ان زیاده است + صنعت آن بگیرند تخم آنرا هر قدر
که خواهند و بکوبند و با شش وزن آب طبخ دهند
تا بربع رسد و در روغن کنجد یا زیت بوزن آن داخل
کرده مرتب نمایند + دهن الشونیز که بفارسی سیاهدانه
و بهندی کلونجی نامند جهت فالج و لقوه و تشنج و
اوجاع مفاصل بارده و سستی آلات تناسل و رفع
سده اعصاب و اعیا و درد کمر و جهت تقویت باه و
انعاظ نافع و این درسوم گرم و خشک ست + صنعت
آن بگیرند شونیز بست درم و با پنجدرم روغن بادام
تلخ کوبیده آب گرم اندک بران پاشیده و فشرده
روغن آنرا بگیرند و یا آنکه بطریق قرع معکوس و یا قرع
و انبیق و یا در آب جوشداده با روغن کنجد مرتب نمایند
دهن آشنج که بفارسی درمنه نامند درسوم گرم و
خشک جهت امراض بارده و استسقا و ورم معده
و لرز حمیات نافع + صنعت آن روغن بابونه است
دهن اشلیم که در خواص قریب بدهن حنظل است و از ان
گرم تر و لطیف تر + صنعت آن نیز مانند دهن الحنظل
است + دهن الضیان که یاسمین بریست و یاسمین
سفید عبارت از انست جهت رفع علل بارده و ربو و
ضیق النفس و سعال مزمن بارد و فالج و لقوه و
استرخا و امثال اینها نافع + صنعت آن بگیرند گل
آنرا هر قدر که خواهند و مغز بادام مقشر و یا کنجد سفید
مقشر مکرر ریزه کرده بدستور بنفشه بادام کوفته روغن
بگیرند + دهن بیخ آن یعنی بیخ طیان امراض بارده
عصبانی مانند فالج و لقوه و استرخا و اوجاع مفاصل
را نافع + صنعت آن بگیرند بیخ و شاخ آنرا هر قدر که
خواهند و جوکوب نموده در شش وزن آن آب
طبخ نمایند تا بربع رسد مالیده صاف نموده بوزن آن
روغن کنجد داخل نموده مرتب نمایند و روغن گل
آن در دوم گرم و خشک است و این درسوم +
دهن العاقرقرحا درسوم گرم و خشک محلل و مدر عرق
و رافع تپهای بارده و صرع و سکته و درد سر و شقیقه
و مقوی باه ست شربا و تدهینا و سعوطا + صنعت آن

بگیرند عصارهٔ تازهٔ آنرا و باهم وزن آن روغن زیت
مرتب نمایند و اگر تازهٔ آن نباشد یک وقیه از خشک
آنرا کوبیده با یک رطل آب بآتش ملایم جوش دهند تا
دو وقیه بماند پس صاف نموده باهم وزن آن روغن
زیت مرتب نمایند + دهن الفجل در سوم گرم و در دوم
خشک قایم مقام زیت کهنه و روغن بلسان دانسته اند
و لطیف و گرم تر از روغن بیدانجیر و محلل قوی و دافع زهر
گزیدن عقرب و رافع بیشش که بعد از امراض بهم میرسد
و فالج و لقوه و استرخا و تشنج امتلائی و استسقا و طحال
و وجع مفاصل و عرق النسا و وجع ورک و اذن و
ریاح آن و دوی و طنین و ادرار بول و تفتیت سنگ
گرده و مثانه را شرباً و تدهیناً و طلاءً و قطوراً نافع
صنعت آن بگیرند آب برگ ترب و تخم نیم سر آن سه
جزو و یک جزو روغن کنجد یا زیت اگر کهنه باشد بهتر
و اولی ست و بآتش ملایم بجوشانند یا در قدر مضاعف
تا روغن بماند و چون این روغن را بر حوالی گرده
و تهیگاه و پشت زهار بمالند ادرار بول نماید و سنگ
گرده و مثانه بریزاند + دهن الفراسیون در دوم
گرم و خشک گرانی سامعه و درد گوش مزمن و اوجاع بارده
و ریاح را نافع قطوراً و تدهیناً + صنعت آن بگیرند گیاه
آنرا اگر تازه باشد و کوبیده آبش گرفته با روغن
کنجد مرتب نمایند و اگر خشک باشد یک وقیه آنرا
در یک رطل آب جوش دهند تا دو وقیه بماند مالیده
صاف نموده باوزن آن روغن کنجد بجوشانند
تا روغن بماند + دهن الفرنجمشک در افعال قوی تر
از روغن مرزنجوش و شونیز و ریحان ست + صنعت
آن مانند دهن الریحان است که از برگ آن مرتب نمایند
دهن الفستق که بفارسی پسته نامند در دوم گرم
و در اول خشک مقوی غالیه ها و خوشبو کنندهٔ
الطعمه و بالخاصیت مضر معده و سعوط آن باندک
مشک جهت لقوه و تقویت حافظه و تنقیهٔ دماغ
مجرب و با عنبر جهت لقوه و لتقویت اعضای مسترخیه
نافع + صنعت آن بگیرند مغز آنرا و کوبیده اندک
آب گرم بران پاشیده و فشرده روغن آنرا اخذ نمایند
و این دهن بسبب کمال لطافت بزودی متکرج
میگردد و باید که تازه بتازه استخراج نموده بکار برند
دهن قثاء الحمار که بهندی موافق اقوال بعضی کریله
و بعضی پلول جنگلی نامند گرم و خشک در سوم مسهل
قوی و مدر حیض و مخرج جنین و رافع کلف و بثور و
کرم گوش و ثقل سامعه و ریاح آن و با تخم کتان
مجفف بواسیر شرباً و تدهیناً و قطوراً و تمریخاً و مقدار
شربت از ان تا یک درم است + صنعت آن بگیرند
آب تازهٔ آنرا و باوزن آن روغن زیتون بآتش
ملایم بجوشانند تا روغن بماند و یا آنکه ریزه ریزه
کرده باوزن آن روغن زیتون در شیشه نموده
چهل روز در آفتاب گذارند و بکار برند + دهن
القثد در خواص و افعال قریب دهن الخیار و
ضعیف تر از کدو است + صنعت آن نیز بدان
دستور است + دهن القنب که بفارسی شاهدانه
نامند سرد و خشک در سوم جهت درد اعصاب و
صلابت رحم و درد گوش و رفع اورام صلبه نافع
طلاءً و فرزجةً و قطوراً و شرب آن قاطع باه است
صنعت آن مانند دهن اللوز است + دهن القیصوم
که بریجاسف و بفارسی بومادران نامند گرم و خشک
در سوم محلل صلابات و مدر حیض و مسخن رحم و باعث
انضمام فم آن و رافع لرز در حمیات و امراض بارده
عصبانی ست + صنعت آن بگیرند برگ گل تازهٔ آنرا
و باوزن آن روغن کنجد یا زیت مرتب نمایند
دهن الکاشم در سوم گرم و خشک قریب بدهن کمون
است در افعال + صنعت آن نیز بدستور آن ست که
انشاء الله خواهد آمد + دهن الکرم قایم مقام دهن
ورد ست و قابض و رادع و حابس عرق و جهت قروح
ساعیه و جوشش دهان نافع + صنعت آن بگیرند
شگوفهٔ آنرا و با روغن زیتون در شیشه کرده در آفتاب
گذارند و هر سه یک مرتبه تجدید نمایند تا پنج مرتبه یا
هفت مرتبه + دهن الکراث در سوم گرم و در دوم
خشک جهت درد گوش و ریاح آن و دوی و طنین
نافع قطوراً و جهت بواسیر تمریخاً + صنعت آن بگیرند
برگ تازهٔ آنرا و باهم وزن آن روغن گل و نیم
وزن سرکهٔ انگوری کهنه بآتش ملایم طبخ نمایند تا
روغن بماند و بکار برند + دهن اللوز الحلو معتدل
مائل به برودت و رطوبت بسیار است جهت رفع
یبوست دماغ و صداع و سرسام و تشنج یبسی و سهر
و ضربان گوش و عسر بول و حصات و مثانه و درد رحم و
اختناق آن و سعال مزمن و ربو و ذات الجنب و
قولنج و زحیر و گزیدن سگ دیوانه و خشونت حلق
تمریخاً و سعوطاً و قطوراً و شرباً نافع و مضر باعصاب
ضعیفه و مصلح آن مصطگی است و چرب نمودن
ادویه مسهله مانند تربد و هلیلجات و مغز فلوس خیارشنبر
و امثال اینها بآن کاسر حدت و مانع تشبث آنها است
بامعا + صنعت آن بگیرند مغز بادام شیرین تازه
هر قدر که خواهند و نیم کوفته قدری آب گرم بران
پاشیده و نیک بفشارند و تمام روغن آنرا بگیرند
و باید که تازه بتازه برآورند و بکار برند و اگر قبل
از کوبیدن پنج شش ساعت در آب خیسانند پس
بهمان دستور استخراج نمایند و اگر در ظرف مس
قلعی دار بر روی آتش بمالند که گرم گردد و بفشارند
و اگر قلیلی نبات نیز داخل نمایند روغن بهتر و بیشتر
بر می آید + دهن المرزنجوش گرم در دوم و خشک
در اول جهت فالج و لقوه و استرخا و کزاز و درد سر
بارد و شقیقه و تحلیل ریاح و تفتیح سدد و گرانی سامعه
نافع + صنعت آن بگیرند آب مرزنجوش تازه را و
باهم وزن آن روغن کنجد بآتش ملایم بجوشانند
تا روغن بماند و اگر تازه نباشد خشک آنرا در شش
وزن آن آب جوش دهند تا سدس بماند و بوزن
آن روغن زیتون ترتیب دهند + دهن النار دین
حار و مسخن و ملطف است و جهت اوجاع معده و
کبد و قولنج و برودت باطنی شرباً و ضماداً و جهت
صداع و شقیقه سعوطاً و درد گوش قطوراً و استرخا

مثانه نزرقا و تعنیب جهت برودت اعضای باطنی تحقیقاً + صنعت آن بگیرند ناردین و بانگسرخ و آب ورق الآس علی الرسم بآب طبخ دهند و بازیت الانفاق مرتب نمایند و قومی بجای آب بشراب طبخ میدهند و مقدار شربت آن تا یک اوقیه است و زیاده برین تجویز نکرده اند + دهن الزوجیس سوم گرم و خشک و ملطف و محلل و مسکن درد سر سوداوی و بلغمی و مفتح سده‌ها و منقی رحم و رافع دردهای آن و موافق امراض اعصاب و مقوی باه و استشمام آن محرور المزاج را مضر و مفتح آن روغن نیلوفر است + صنعت آن بگیرند گل آزاد و سیوتی و گل شقایق مکرر بار روغن کنجد تازه یا زیت پرورده نمایند دهن النسرین که بفارسی گل مشکین و بهندی سیوتی نامند مقوی دماغ و منقی فضلات آنست بسبب تنقیه آن و گفته اند بسبب کیفیت آن و بالخاصیت رافع ذات الجنب بلغمی و سوداوی و آشامیدن آن بالخاصیه ملطف محلل و مفتح سده‌های دماغ و کبد و زائل کننده درد گوش و طنین شرباً و تدهیناً و قطوراً و مقدار شربت آن تا یک اوقیه و سحق باعتدال است + صنعت آن مانند دهن الزوجیس است + دهن النمام که بفارسی سیسنبر و سوسنبر نامند گرم در دوم و خشک در اول جهت سده دماغ و منخرین و تحلیل سواد و تقویت اعضا و خوشبو کرد موی سر و تقویت آن و نسیان و صداع بلغمی و تحلیل ورم نافع + صنعت آن مانند دهن الزوجیس است و در آتش وزن آن آب بجوشانند تا بسد [illegible] وزن آن روغن کنجد مرتب نمایند و بعضی بجای روغن کنجد روغن گل نوشته اند + دهن النمل که بفارسی موریچه و بهندی چیونٹی نامند طلای آن بر قضیب و حوالی آن بغایت محرک باه و مانع سستی و رافع عنن و باعث صلابت ذکر است + صنعت آن بگیرند یک عدد موریچه مقابر را در [illegible] روغن رازقی یا روغن زنبق در شیشه انداخته سه هفته در آفتاب گذارند و بکار برند + دهن الورد الابیض که بفارسی نسترن نامند در خواص مانند دهن نسترن است و از آن قوی + صنعت آن نیز بدستور آن

دهن الورد الاصفر که بفارسی گل زرد نامند و افعال قریب بدهن نسترن است و از آن گرم تر + صنعت نیز آن همچنان است + دهن الورل در سوم گرم و خشک قائم مقام دهن مقعقور و گرفته و رافع آثار جلد و کلف و حکه و داء الثعلب و قوبا است + صنعت آن بگیرند آن را و بار روغن زیتون و اندک آب بآتش ملایم طبخ دهند تا مهرا گردد و آب تمام شود و چون بالید آمیخته بر قضیب و حوالی آن طلا نمایند باعث تقویت و سطبری آن است + دهن الیاسمین که بهندی چنبیلی نامند قریب باعتدال است مفتح و ملطف رطوبات و محلل ریاح و جرب یابس و کلف و صداع را نافع صنعت آن بگیرند گل آن از اهر قدر که خواهند و با کنجد سفید مقشر پرورده کوبیده روغن از آن بگیرند اگر اکثر گلها را بدین دستور با مغز بادام یا کنجد پرورده روغن از آن اخذ نمایند خوشبو و نیکوست و لیکن به نسبت طرق مذکوره ضعیف العمل ست و بسیار نیستانه زود و فاسد میگردد و بدانکه اکثر ادهان مفرده مانند دهن الاجر و دهن الآس + و دهن ابو خلسا که بجوی است و دهن الاهل و دهن حب الاترج و دهن الاذخر و دهن الارنب و دهن الاقیل و دهن اسود سالخ و دهن افسنتین و دهن الافاعی و دهن اکلیل الملک و دهن الابلج و دهن الابخدان و دهن الانزروت و دهن الانیسون و دهن الایرسا و دهن الکاکنج و البلیلج و دهن البسباسه و دهن البط و دهن البلاد و دهن البیض و دهن الزهر التفاح و دهن التوم و دهن الجدوار و دهن چوب چینی و دهن جوز بوا و دهن جوز ماثل و دهن الحنا و دهن دارچینی و دهن السفرجل و دهن السنبل الطیب و دهن السوسن و دهن الشاهیج و دهن الصابون و دهن الصندل که معروف بعطر صندل ست و دهن الفاوانیا و دهن الذهب و دهن الرمان و دهن الزعفران و دهن الفلفل و دهن الفوبیج و دهن القرع و دهن حب القرطم و دهن القرنفل و دهن القسط و دهن القنه

و دهن قفر الیهود و دهن القنبیل و دهن القیصر المعروف بدهن الزال و دهن الکادی و دهن الکافور و دهن الکبریت و دهن الکندر و دهن الکمون و دهن الکنه و دهن الکمر و دهن اللؤلؤ و دهن الماذریون و دهن المصطکی و دهن المقل و دهن الما و دهن الموم و دهن النارنج و دهن الناخواه و دهن النیم و دهن البیع و دهن الورد و غیره که در مسیحه وصف و منفعت آنها ذکر یافته در باب [illegible] ان شاء الله تعالی + واکاد بران که پس بدانکه بدرستیکه ترکیب بعضی ادویه با بعضی یا برای تقویت قوی کیفیت های آنها و یا برای حالت مزاج ثانوی مطلوب یا خاصیت تازه مانند اجتماع و ترکیب سائر ادویه مرکبه است و گاه ترکیب کرده میشود ادهان از قوای ادویه باینکه جوش داده شود در شش وزن آن آب صافی عذب تا اینکه اخذ نمایند آب قوت آنها را و ربع وزن آن آب بیانداز پس صاف کرده با هر روغنیکه خواهند بقدر آب صافی بآتش ملایم یا در قدر مضاعف اگر اجزای آنها بسیار لطیف باشند بجوشانند تا آنکه آب رفته روغن بماند و یا نزترای ادویه بواسطه هوا و یا آنکه انداخته میشود گلها و شگوفهای تازه را در روغن و باو پرورش داده میشود چنانچه دستور اخذ بعضی ادهان مفرده است و گاه ترکیب کرده میشود از اجرام ادویه و غرض از ترکیب ابقای کیفیات آنها و ابدای قوای آنها است و رهان الطیف الحمل بطئ التحلیل مانند دسام و محلل و فرح ملایم مزاج جلد بدن و اعصاب و دماغ تا اینکه اثر کنند در آنها بطول ملاقات و مکث زمان بسیار اثر نیکو و ترکیب اجتماع قوی و منافع ادویه جمع و مرکب یا از جنس واحد کیفیت مانند تفتیح و [illegible] ادویه بسیار و بیدمشک و امثال آنها و بادام شیرین مقشر و کنجد مقشر و خشخاش سفید و تخم خرفه و کاهو و کدو و خیار [illegible] و امثال آنها از بارد و بارد رطب برای زیادتی تبرید و دهن نرجس و سوسن و یاسمین و مرزنجوش و زرد و مشک و دهن بلسان و زیت و بادام و بیدانجیر و قطم و خردل و شاهدانه و [illegible] زردآلو و حبة الخضراء

گردگان و شیح و فسلنتین و غافیقون و سداب و قیصوم و
بابونج و مانند اینها از ادهان حاره محلله ملطفه مجففه
برای زیادتی تسخین و تحلیل و تلطیف و تجفیف و دهن
گل سرخ سفرجل و حنا و مصطکی برای تقویت و آنها مرکبه
از هر سه نوع مانند ترکیب حار یا بارد و یا هر دو یا مقوی که
بحسب حاجت از زیادتی و کمی و تساوی مانند دهن البیض
سبعه برای وجع راس و اذن حادث از مره سودا و جذام
و مالیخولیا و اما ادهان مرکبه از قوای ادویه حاره که نافعه اند
در امراض بارده را مانند قسط و ناردین و سانج و زراوند
و بزج و اذخر و ابهل و شبت و سلیخه و اسارون و زنجبیل و
عاقرقرحا و مرماحوز و سنبل الطیب و سعد و قردمانا و مرکی
و مرزنجوش و سنبل رومی و قرنفل و جوزبوا و میعه و زعفران
و مانند اینها و گاه تکرار کرده میشود مقدار ادویه را برابر
مقدار واحد از روغن برای زیادتی و احتجاج تقویت و
گاه بالعکس برای تصنیف و قلت حاجت و گاه ادویه
را جدا از انکه جوشانیده و صاف نموده باشند تا انها
برای استقصاء و استخراج قوی آنها در آب طبخ میدهند و
صاف کرده اضافه آب اول می نمایند و یا آن که
جوشانیده میشود با ادویه قابضه یا اخذ از عرق مانند
مورد و گل سرخ و به و گل نار و مانند اینها و یا آنکه با ادویه
مقویه حاره و بارده مانند برگ مورد و آمله و گل شقایق
و برسیاوشان و سنبل الطیب و سعد و تخم چغندر و مازو
و هلیله کابلی و برگ کنار و مانند اینها و گاه حل کرده میشود
اجزای بعضی ادویه حاره در ادهان مرکبه که اجرام ادویه
در آنها داخل است مانند جندبیدستر و افیون و زعفران
و مرکی و زنجبیل و عاقرقرحا و فلفل و مانند اینها و تمریخ کرده
میشود بآنها از برای قولنج و استرخا و مخصوص بسائر العلل
بارده و مانند عنبر و مشک و زعفران و عود هندی و
قرنفل و دارچینی و مصطکی و جوزبوا و افاویه طیبه که
حل کرده میشوند در ادهان طیبه برای علل بارده و اعضای
رئیسه و آلات تناسل و رحم + و اما دستور طبخ آنها آن
است که ادویه مفرده آنها را جدا جدا جید تازه خالص
صافی بی غش گرفته آنچه کوبیدنی است نیم کوفته
وزن کرده در هم نموده مجموع را در آب گرم آنمقدار که دو
انگشت بالای آن آید اگر چهار وزن کل ادویه باشد
بهتر است یک شبانه روز بخیسانند پس بآتش ملایم
بجوشانند تا به ثلث رسد و بدلت ادویه را نیکو بمالند
و بفشارند و بپالایند و با وزن آب یا کرده هر دو را در دیگ
مناسب دانند باز بجوشانند تا آب رفته
روغن بماند و آنچه از ادویه که جرم آنها کثیف باشد
باید که مبالغه کرده شود در طبخ آنها بدین طریق که ساعت
بساعت اندک اندک آب گرم دران داخل
نمایند تا اتمام نضج پس از آتش برگرفته بپالایند و
بدستور مرتب نمایند و آنچه اجزای آنها بسیار لطیف
باشد در ظرف چینی یا شیشه ضخیم بدستور یک شبانه روز
بخیسانند پس آن ظرف را در قدر مضاعف یعنی
در دیگیکه تا نیمه آن آب باشد بگذارند و بجوشانند
بآتش زغال و هیمه بسیار خشک کرده و نداشته باشد
مائیت بملائمیت تا ثلث رسد پس مالیده و صاف
کرده روغن داخل نموده در شیشه و یا ظرف دیگر
کرده همان بدستور قدری بجوشانند تا روغن بماند
و علامت افنای آب آنست که دیگر جوشش نخورد
و غلیان نکند و بعضی گفته اند که امتحان روغنیکه
دران عقارب و غیرها طبخ میدهند آن است که
خلالی را دران فرو برند و بآتش بدارند اگر آن
روغن که بر خلال ست جوش خورد هنوز آب دارد و
الا از دردی فرود آورند که سوخته نگردد و در شیشه
محفوظ نگاه دارند و بدانکه اکثر ادهان مرکبه مانند دهن
الآس و ابهل و اقتیل و شبنه و افاویه و افسنتین و
فرفیون و ازرد و کلکلانج و اطریلال و بلادر و ثوم و حنظل
و چوب چینی و زعفران که دهن الخلوق نامند و
سوسن و قسط و درج هر یک در موضع خود ذکر یافت
و می یابد انشاء الله تعالی۔

فصل در بیان ادهان مرکبه

دهن البان المرکب خواص و منافع این دهن
زیاده از دهن البان ساذج است مقوی دماغ و قلب
است و ملین صلابات عصب و نافع است از برای فالج
و استرخا و لقوه و رعشه و دردی قسمت جلائی باشد
و نافع است از برای برص و نمش و بهق و کلف و آثار
قروح و شقاقیکه در زمستان از اثر سردی هوا حادث
شده و در بسیاری از امراض که از برودت و رطوبت
حادث شده باشند مستعمل است و بدن را خوشبو کند
صنعت آن بگیرند روغن بان ساده ده رطل و در
نسخه دیگر ده من است و این نسخه اصح است و در دیگ
سنگی کنند و ده رطل گل سرخ تازه منزوع الاقماع
را بکوبند و دران روغن اندازند و بجوشانند آنرا بآتش
ملایم و سر آنرا بپوشند و سه روز آنرا وگذارند پس
بپالایند آنرا بخرقه کتانی و باز در دیگ کنند و ثقل آنرا
نگاهدارند پس بگیرند بسباسه چهار رطل و نیم کوفته
دران روغن بریزند و بجوشانند و سر آنرا بگیرند و
سه روز دیگر نگاه دارند و بپالایند و روغن را باز
در دیگ کنند و ثقل آنرا نگاهدارند و بدستور مذکور
چهار رطل جوزبوا نیم کوفته دران روغن اندازند و
طبخ نموده سر آنرا بپوشند و سه روز دیگر نگاهدارند
و بپالایند و ثقل آنرا نگاهداشته روغن را باز در دیگ
کنند و قرفه چهار رطل نیم کوفته دران اندازند و بدستور
مذکور طبخ نموده سرش را پوشیده سه روز دیگر نگاهدارند
پس بپالایند و روغن را در دیگ کرده ثقلش را نگاهدارند
و بدستور مذکور سه رطل قرنفل نیم کوفته دران کنند و
بدستور معهود بعد از طبخ و پالودن و ثقلش نگاهداشتن
نیم رطل کبابه چینی همان عمل سابق داخل کنند
و بعد از طبخ گذاشتن سه روز و پالودن روغن از
دیگ کرده در هر یک من نیم رطل صندل سفید
مقاصیری سوده داخل کنند و بعد از طبخ و سه روز
گذاشتن و پالودن عود هندی نیم کوفته داخل کرده
طبخ نمایند و یک هفته بگذارند پس بپالایند و حل
کنند دران روغن عنبر اشهب بیست مثقال و صافی
نموده حل کنند دران مشک تبتی خالص و باز بپالایند

وبعضی بعد ازین ده مثقال عطر گلاب و از هر یک عطر صندل وعطر عود هندی وعطر حصی لبان وعطر قسط پنج مثقال حل میکنند وجمیع اثفال را که نگاه داشته اند قدری عنبر ومشک وعطرهای مذکوره را داخل کرده علحده نگاه دارند وروغن را علحده در شیشهای خرد وسر آنرا محکم بندند ودر وقت حاجت بکار برند واسفال را غالیه وروغن را دهن غالیه نامند + دهن البان المرکب المطیب بنسخه دیگر + صنعت آن بگیرند روغن بان که استخراج کرده باشند از لب آن چنانچه استخراج کرده میشود روغن مغز بادام هر قدر که خواسته باشند پس بگیرند قرنفل جوزبوا ازرد ورد سنبل الطیب همه را نیم کوفته بخیسانند در گلاب آنمقدار که از روی دواها برگردد و بگذارند شبانروز پس بآتش ملایم بجوشانند تا آنکه قوت ادویه بآب باز داده شود واضافه نمایند بآن عرق فالوذج وآن رجل الحمام است ومعروف است بساق الحمام وآن قسمی از هندبه است آنمقدار که رنگین آنرا پس بپالایند آنرا مخلوط کنند بروغن بان مذکور وبر آتش خفیف ملایم بگذارند وبجوشانند تا آب برود وروغن بماند پس بپالایند ودر شیشه نگاه دارند وگاهی این روغن را بصورت دیگر مرتب نمایند وآن آن است که حوائج را نیم کوفته در روغن مذکور داخل کرده تا چهل روز در آفتاب میگذارند + دهن البابونج بنسخه یحیی بن جزله گفته که این روغن گرمست باعتدال وخشک است ودردها ساکن کند وتشنج اعضا را نافع است وموضعی که بهم کشیده مرخی آن است که بادها را طرد کند + صنعت آن روغن کنجد بیست اوقیه حلبه بابونه شسته وخشک کرده آنرا ده اوقیه در شیشه کرده چهل روز وشب در آفتاب گذارند پس استعمال نمایند + دهن البزر بارد رطب است برای صداع حار وسرسام وخشکی دماغ نافع + صنعت آن تخم کدو تخم خیارین مغز بادام شیرین کنجد همه مقشر تخم کاهو تخم خشخاش سفید اجزا کوفته علی الرسم

استخراج نموده استعمال نمایند سعوطا ومرخا ومقدار سعوط آن نیم درمست منقول از اصول التراکیب محمد نجیب الدین سمرقندی + دهن البزر دیگر جهت تنویم وترطیب دماغ وازاله یبوست آن بلیغ النفع است صنعت آن مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز بادام شیرین مقشر تخم خشخاش سفید کنجد مقشر تخم کاهو مقشر اجزا متساوی کوفته آب گرم پاشیده فشرده روغن آنرا برآورده بر سر مالند ومقدار نیم درم آنرا سعوط نمایند وقدری در گوش بچکانند فی الفور نفع آن ظاهر میگردد + دهن البطیخ جهت رویدن موی در هر موضعی که خواهند + صنعت آن جوف خربزه را خالی کنند وسی عدد زرده تخم مرغ وده مثقال براده فولاد وشش مثقال روغن زیت در آن کنند وسر آنرا بند نموده بگل حکمت بگیرند ودر آتش نهند تا پخته گردد وبعد از آن برآورده استعمال نمایند دهن الحرمل اعیای دست وپا را سودمند باشد وفالج ورعشه وتشنج را نافع + صنعت آن سپندان سوختنی یک رطل زنجبیل ربع رطلی در روغن کنجد چهار رطل اسپند وزنجبیل را نیم کوفته در اندک آب تر کرده تمام شب در شبنم بگذارند صبح بروغن بریان نمایند چون سوخته شود روغن را برچیده صافی نمایند وبعد از آن بیست عدد جوز الطیب را نرم کوفته در آن داخل نمایند ودر وقت حاجت صبح وشام بمالند ویک ساعت بجوشی ولکمند نمایند واز آب وهوای سرد احتراز لازم دانند + دهن الخراطین جهت بواسیر چون از آن ده درم روغن [illegible] برداشته بواسیر بمالند زائل میگرداند آن را او بی غائله است + صنعت آن پنجاه عدد خراطین را در روغن کنجد بریشته کرده از روغن برون آرند وده باذه درم دنباله بادنجان بسایند وروغن را نیم روغن ساخته آن بیامیزند وگوگرد وزرنیخ را بالمناصفه سائیده تسقیه نمایند بروغن کنجد یکی جذب بکند آنرا در قروح واثر تقطیر نمایند ودر

تسقیه باید که بروی آتش نرم باشد + دهن الخروع الکبیر نافع از برای استرخا وفالج وتشنج وسده های کبد وطحال وواقع میشود در حقنه ها از برای قولنج + صنعت آن بنسخه شیخ رئیس نانخواه صعتر فارسی مرزنگوش صانی پودینه کوهی مرماحوز تخم کرفس تخم رازیانه انیسون تخم حنذقوقی مصطگی رومی اسارون حلبه از هر یک پنج درم سکبینج اشق جاوشیر از هر یک سه درم بیخ کرفس پوست بیخ بادیان اذخر مکی اصل السوس راسن خشک حسک از هر یک ده درم هزارچشان سیستنبران از هر یک سه درم زنجبیل دارچینی قرنفل قاقله کبار خیربوا کبابه چینی فلفل دارفلفل جوزبوا بسباسه شونیز قسط تلخ زوفا اسس کرویا از هر یک چهار درم و زرنباد درونج چینی عاقرقرحا از هر یک پنج درم مجموع را نیم کوفته آن مقدار آب بر روی آن کنند که از روی آن برگردد ویک شب بخیسانند روز دیگر در دیگ کرده بآتش ملایم بجوشانند تا مهرا شود پس بپالایند و روغن حب الخروع هفت رطل در آن داخل کنند وباز بجوشانند تا آب برود وروغن بماند پس نگاه دارند ودر وقت حاجت ده مثقال از آن تا سه مثقال با ماء الاصول بنوشند + دهن الخروع الکبیر بنسخه سید مظفر الدین شفائی + صنعت آن نانخواه انیسون فودنج جبلی تخم کرفس مصطگی اسارون شامی از هر یک هفت درم بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ سوسن آسمانجونی راسن از هر یک ده درم سنبل هندی مقل از هر یک پنج درم جاوشیر زرنباد درونج عاقرقرحا هر یک سه درم زنجبیل دارچینی فلفل قاقله خیربوا جوزبوا بسباسه قسط تلخ شونیز کرویا از هر یک چهار درم جمله را نیم کوفته یک شب در آب بخیسانند ودر روز سیم در دیگ کرده بآتش ملایم بجوشانند تا اجزا مهرا شود بپالایند ویکصد وپنجاه درم روغن بید انجیر ساده داخل کرده بجوشانند تا آب برود وروغن بماند شربتی ده درم با ماء الاصول + دهن الخروع که سید اسمعیل در ذخیره عده ویسعین رجل ذکر کرده

صنعت آن روغن حب الخروع یکمن رازیانه انیسون تخم کرفس از هریک کفی ادویه را نیم کوفته در آب بخیسانند یک شب و روز بعد از آن خوشانیده بپالایند و در روغن داخل کرده بر آتش ملایم بجوشانند تا آب رفته روغن بماند در شیشه نگاهدارند ✤ دهن النخل المعروف بدوسلے هرس نافع است بجهت بثور یکه در اصول شعور و مسام بهم میرسد و بجهت جمیع مواد غلیظه تحت جلد و خراز و جرب و حکه مفید است ✤ صنعت آن روغن گل سرخ بست مثقال سرکه انگوری کهنه نود مثقال روغن را با سرکه بجوشانند تا سرکه برود و روغن بماند فرفیون شیطرج هندی کهربای شمعی راتینج از هریک دانگے کاغذ سوخته مداد چینی دانه برنج سوخته دانه هلیله سوخته روسختج از هریک نیم مثقال دران داخل کرده در هاون بسته بمالند تا نیکو مخلوط شود استعمال نمایند ✤ دهن اراهلد جهت جراحات مجرب ست ✤ صنعت آن زرد چوبه را راهلد دود وچهپ محمصان اصل السوس دیودار از هریک نیم سیر مجموع را نیم کوفته در بست و پنج سیر آب خالص بخیسانند پس بجوشانند تا بنصف رسد صافی نموده روغن کنجد پنج سیر داخل کرده باز بجوشانند تا آب برود و روغن بماند که ملاحظه نمایند که نسوزد دهن دارشیشعان سودمند بود در اسهال شکم و ضعف جگر و معده و احشا ✤ صنعت آن دارشیشعان شش اوقیه سلیخه قسط تلخ از هریک چهار اوقیه قصب الذریره دو اوقیه ادویه نیم کوفته در آب و روغن کنجد از هریک هفت و نیم رطل علی الرسم بپزند و صاف نموده بکار برند دهن دیودار منسخه حکیم گیلانی گفته که این روغن از برای روئیدن گوشت بر جراحات نظیر ندارد و نمیگذارد که زخم قرحه شود و چرک کند و زود بهم می آورد و رنگ جراحت و نواحی آنرا نیکو میگرداند و این روغنی ست که بنهایت مبارک است خاصته در جراحات تازه و بسیار شده که جراحت عظیم و محتاج بدوختن بوده و این روغن را که بر زخم و بسلجم آن چنان بهم آورد که حاجت بدوختن نشد و زود نیک شد ✤ صنعت

آن بگیرند دیودار چوب دار هلد و دیگر بسقف و کان کسی که بخور بریان میکنند نشیند از هریک دو مثقال اینچه کوفتنی باشد بکوبند و مجموع را در هم کنند و روغن کنجد دو صد مثقال و سه رطل آب داخل کرده بجوشانند تا آب بنصف رسد پس فرود آورده بدست بمالند و صافی نموده باز در دیگ کرده چندان بجوشانند که آب رفته روغن بماند و درین وقت احتیاط کنند که نسوزد یعنی آتش بسیار ملایم باشد و اگر بعد از تمام شدن آب آتش بخورد نسوزد پس اولی چنان بود که قطره چند هنوز آب باقی باشد که فرود آورند و قطر آب که دران مانده باشد بنجار آتش دور کنند و قیروطی سازند بهتر است ✤ دهن دهاموں لغت فارسی ست و گفته اند که تعبیر آن عشرة الاجزا است و در نسخه دیگر مسطور است که آنرا بردمی دهاموں گرفته یعنی ذوعشرة الاخلاط و بالجمله این روغن نافع است از برائے درد نسده و عصب و مقوی اعضا است ✤ صنعت آن فلفل سیاه یک اوقیه ساذج هندی سنبل الطیب از هریک چهار اوقیه فرفیون سه اوقیه دارچینی شش اوقیه جمله را کوفته بحیته میعه سائله چهار اوقیه موم سفید دوازده اوقیه مصطگے رومی دوازده اوقیه هرسه را در روغن بان چهل و هشت اوقیه روغن بلسان دوازده اوقیه گداخته ادویه خشک را داخل کرده در هاون سنگی بدسته بمالند تا یکسان شود و در شیشه نگاهدارند ✤ دهن الراحت مؤلفه جالینوس است و فوائد این دهن شریف زیاده از انست که درین مختصر گنجد و افضل المتاخرین حکیم عماد الدین محمود شیرازی آورده که در هیچ دوا این مقدار اثر ظاهر نشد مرا که ازین روغن مبارک خصوص در انواع مرض معروف باتشک و انواع مفاصل و جذام و انواع قروح و ناصور و قوباو ضرب و شقاق دست و پا و داء الثعلب و داء الحیه و درد گوش و صداع بارد و از برائے جمیع امراض مذکوره

آزموده است و بنهایت مفید است ✤ صنعت آن جدوار خطائی آزموده زرنباد زراوند طویل حب الغار زراوند مدحرج جنطیانا مرمکی صافی صبر سقوطری جاوشیر حلتیت سکبینج کندر مصطگے رومی تخم حنا برگ حنا جند بیدستر عاقرقرحا مقل ازرق از هریک دو مثقال سورنجان مصری چهار مثقال فرفیون یک مثقال صابون عراقی ده مثقال موم زرد ده مثقال پیه گرگ پیه شیر پیه روباه پیه شغال پیه خرگوش از هریک پنج مثقال زیت کهنه روغن گل سرخ روغن بابونه روغن نرگس روغن خیری روغن یاسمین روغن زنبق روغن رازقی روغن حنا روغن ریحان روغن سورنجان روغن قسط روغن فرفیون از هریک یک استار زیبق چهار مثقال زیبق را در آب برگ حنا بکشند و با سائر ادویه بدستوریکه در نسخه بعد ازین ذکر کرده میشود مرتب می نمایند ✤ دهن الراحت منسخه حکیم عماد الدین محمود ✤ صنعت آن جدوار خطائی زرنباد کندر فرکر زراوند طویل مرصافی صبر سقوطری جاوشیر حلتیت عاقرقرحا سورنجان جوزبوا جند بیدستر مرداسنگ شنجرف زفت رومی از هریک ده مثقال زیبق پنج مثقال سکبینج یک مثقال صابون رقی نیم قالب آب لیمون پنج مثقال پیه بز بست مثقال روغن سوسن روغن گل سرخ روغن بابونه روغن قسط روغن سداب روغن زیتون موم زرد از هریک ده مثقال بدستور مقرر مرتب نمایند و در نسخه که نواب غفران مآب حکیم میرزا محمد باقر موسوی حکیم باشی از حکیم عماد الدین محمود شیرازی نقل کرده و کتاب مجربات خود درین دهن زراوند مدحرج مقل ازرق سکبینج زفت رومی از هریک ده مثقال برگ حنا پنج مثقال داخل ست و وزن موم یازده مثقال و وزن زیبق چهار مثقال ست و گفته اگر روغنها که درین نسخه ذکر شده نباشد بعوض هریک که نباشد روغن کنجد داخل نمایند ✤ دهن الراحت منقول از حکیم محمد باقر بن حکیم عماد الدین محمود اعتماد

برین نسخه مشتبر است * صنعت آن جدوار خطائی مجرب زرنباد جند بیدستر مصطگی رومی زرآوند مدحرج صمغات بغدادی حب الغار عاقرقرحا زفت رومی راتینج جاوشیر بارزد حلتیت مقل اشق سکبینج مرمکی صافی از هر یک دو مثقال سورنجان قسط بحری برگ حنا از هر یک سه مثقال سیماب چهار مثقال صابون عراقی روغن بابونه روغن گل سرخ زیت کهنه روغن زنبق روغن نرگس روغن خیری موم زرد پیه گرده بز از هر یک ده مثقال آب لیمون آنمقدار که سیماب بآن بکشند و اگر مرض قوی و مزمن باشد و مریض قدرت و توانائی داشته باشد مقدار سیماب را تا شش مثقال میتوان کرد و تصرفات درین نسخه جالینوس کرده مثل آنکه در قروح آتشک توتیای هندی مرداسنگ شنجرف از هر یک دو مثقال داخل کرده و بعضی دواها را مثل حلتیت و عاقرقرحا و حب الغار و جند بیدستر برطرف کرده و اکتفا بروغن گل سرخ و زیت کرده اند و در مرض داء الثعلب روغن مورد و دهن لادن اضافه نموده و امثال این تصرفات موافق مزاج و قوت مرض بحسب حدت طبیب واقع میشود * اما طریق ساختن این روغن آنست که مبالغه تمام در کشتن سیماب بعمل آورند و بنوعی در کشتن آن مبالغه نمایند که اثری ازان نماند و باید که قدری سرکه کهنه یا آب در ظرف سفالی نو کرده سیماب را دران اندازند و اندکی برهم زنند که ریزه ریزه شود پس حنا گرفته و کوفته نرم بیخته داخل سازند و بانگشت بمالند و تا سه روز همچنین مالیده باشند تا خوب کشته شود پس صمغها را آنمقدار که ممکن باشد در هاون نرم کنند و در سرکه بخیسانند و حل کرده بپالایند و باقی اجزا را نرم بکوبند و هر یک را جدا جدا بیخته وزن نمایند و جدوار را بر روی سنگ با گلاب بسایند و صابون را بکارد تراشیده و پیه و موم را گداخته بپالایند و مجموع روغنها را یک جا نموده در پاتیلی کرده بجوشانند و اول مرتبه شنجرف و مرداسنگ را داخل کرده بعد ازان صمغها را پس از آتش برگرفته سرد کنند

پس جدوار و زیبق مقتول را داخل نمایند و بعد ازان تمام ادویه را داخل کرده در هاون بزرگ چندان بسایند که بمدعا سائیده شود و در هم آمیخته گردد و در ظرف چینی یا شیشه کرده از گرد و غبار محافظت نمایند و هنگام حاجت استعمال کنند * و اما طریق استعمال آن آنست که سه بخش کنند و هر نوبت یک بخش را بمالند و از ابتدا از میان دوابر و بعرض چهار انگشت تا چنبر گردن و مهرهای پشت بمالند و همچنین استخوانهای سینه را ملایم بمالند و درخت بنیه دار اپوشیده خود را از سرما و هوا و اعراض نفسانی و حرکت عنیف و جماع وغیره نگاه دارند و حصه دوم را از روز پنجم بهمان طریق بمالند و در روز یازدهم بخش سوم را بکار برند و روز سیزدهم بحمام روند و اگر در تدهین اول و دوم اثر صحت ظاهر شود احتیاج بتکرار ثالث نیست و درین ایام غذا نخود آب باشد و ملاحظه از سایر غذاها واجب دانند و احیانا اگر دهان جوشش کند تخم بستان افروز تخم ریحان و کشنیز خشک در دهان بپاشند و بلعاب بزرقطونا مضمضه کنند و وقت خواب مثقالی نقره در دهان نگاه دارند نواب میرزا محمد باقر موسوی حکیم باشی گفته که می باید که مقدار شصت مثقال در سه نوبت در عرض پانزده یوم مالیده شود و هر پنج روز یک نوبت چنانکه روز اول و ششم و یازدهم تمام شود و ابتدا از سر نمایند و از عقب سر و گره های گردن و مهره و دست و پاها بعرض چهار انگشت بمالند و بر روی دل و جگر و زیر بغل نباید مالید * دهن الراحت نافع جهت مفاصل و درد اعضا * صنعت آن جدوار خطائی جاوشیر مقل ازرق کندر بارزد اشق حلتیت جند بیدستر زرنباد جوزبوا برگ مورد از هر یک سه مثقال قسط تلخ برگ حنا سعد کوفی عاقرقرحا از هر یک پنج مثقال حب الغار سورنجان از هر یک دو مثقال صابون رقی یک قالب روغن گل سرخ روغن

زیتون روغن بابونه از هر یک ده مثقال پیه بز هفتاد مثقال آب لیمون بیست مثقال زیبق مقتول شصت مثقال موم زرد بیست مثقال علی الرسم مرهم روغن ساخته در وقت حاجت استعمال نمایند * دهن الراحت بنسخه حکیم صالح خان * صنعت آن جدوار خطائی مجرب کندر زرنباد زرآوند مدحرج زرآوند طویل مرمکی صبر سقوطری مقل ازرق سکبینج جاوشیر حلتیت عاقرقرحا سورنجان مصری جوزبوا جند بیدستر حنا شنجرف مرداسنگ زفت رومی از هر یک دو مثقال زیبق پنج مثقال صابون رقی سه مثقال آب لیمون روغن گل سرخ روغن زیتون روغن سداب روغن قسط روغن حنا روغن بابونه روغن کنجد از هر یک چهل مثقال پیه گرده بز یکصد و پانزده مثقال موم زرد غیر مغسول هفت مثقال و نیم ادویه را کوفته بیخته زیبق را در قدری آب لیمون و آب برگ حنا حل کرده مر و صبر و سکبینج و جاوشیر و حلتیت را در آب لیمون بخیسانند و صاف نموده بعد ازان روغنها را یک جا کرده بجوشانند و در عین جوش موم و پیه بز دران انداخته بگدازند تا همه گداخته شود صاف نموده صمغها را و زفت را داخل کرده برهم زنند و بعد ازان سرد نموده ادویه را دران اندازند و از کفچه برهم زنند بعد ازانکه چون موم روغن گردد پس در ظرف چینی یا زجاجی نگاهدارند و بوقت حاجت بکار برند * دهن الراحت بنسخه دیگر * صنعت آن زیبق مقتول بلیمون یا بصابون یا بشحم بز چهار مثقال برگ حنا سه مثقال سرنج سفید آب قلعی از هر یک دو مثقال صابون یک قالب زیت دوازده مثقال ادویه خشک را کوفته بیخته با صابون و زیت در هاون بدسته بمالند تا چون مرهم شود پس قسمت کرده یک حصه را بدو دست از مرفقین تا انگشتان و بر پاها از رکبه تا انگشتان بمالند و حصه دوم در روز دوم بمالند و در جایی باشند تمام روز که باد باو نرسد و روغن را تا روز هفتم نشویند و غذا نخود آب گوشت مرغ باشد و از حموضات و لبنیات و آب سرد پرهیز کنند مجرب است از برای آتشک و ناصور

وبواسیر و جمیع قروح عسرة البرء العلاج ❊ دهن الراحت بنسخهٔ دیگر ❊ صنعت آن جدوار خطائی مجرب زرنباد کندر ذکر زرآوند طویل مرکی صافی صبر سقوطری مقل ازرقی سکبینج جاوشیر حلتیت عاقرقرحا سورنجان مصری جند بیدستر جوزبوا شنجرف زفت رومی مرداسنگ از هریک ده مثقال برگ کرفس زیبق از هریک پنج مثقال آب لیمو پنجاه مثقال صابون عراقی نیم قالب بیه گرده بز بست مثقال روغن سوسن روغن گل سرخ روغن بابونه روغن قسط روغن سداب زیت کهنه موم زرد از هریک ده مثقال بدستور مقرر قبل مرتب نمایند ❊ دهن راسن دوا نافع از برای فالج ولقوه و نقرس و رعشه و اوجاع مفاصل و اوجاع ظهر و از برای ناصور و باسور و قولنج و جمیع اوجاع بارده را مفید است و محلل ریاح و مواد غلیظه باشد و مقوی اعصاب است و اگر نیم مثقال تا یک مثقال ازین روغن بخورند مغص و قولنج را سودمند باشد و مسهل بلغم است و اعصاب را از رطوبات پاک کند و داء الفیل را مفید باشد ❊ صنعت آن مقل ازرق ده درم اشق جاوشیر سکبینج حب بلسان افیون بسفایج فستقی خربق سفید زرنب فلنجه بسطج هندی مغز بادام تلخ از هریک شش درم قرنفل جوزبوا زنجبیل خولنجان دارچینی لادن جند بیدستر از هریک سه درم کسیلا بزر لبنج بزر سیسالیوس لبان ذکر شونیز بزر الجرجیر بزر الکراث نانخواه قسط تلخ از هریک پنج درم بزر الحرمل مغز حب الخروع مرزنجوش مورد مغز حبة الخضرا از هریک چهار درم ورق غافث افسنتین رومی از هریک پنج درم و در نسخهٔ دیگر بجای افسنتین بنفشه است و در نسخهٔ دیگر بجای ورق غافث و افسنتین فرفیون و سورنجان از هریک ده درم ستاده درم را نیم کوفته در دیگی کرده آب برگ کلم شش رطل بر روی آن کرده بآتش ملایم بجوشانند تا دو رطل بماند از آتش برگرفته بمالند و بفشارند و بپالایند پس ثفل را نیکو بفشارند تا باقی نماند چیزی از قوت دوا دران ثفل و باز آب مطبوخ را در دیگ کرده زیت کهنه شش رطل روغن نیلوفر روغن رازقی روغن حب الخروع روغن

حب الغار مطبوخ بافادیه که از مصر می آورند از هریک دو درم مغز بادام تلخ مقشر کوبیده دو درم حب الغار مقشر کوبیده حب الصنوبر مقشر کوبیده از هریک شش درم روغن سوسن جرجیر از هریک پنج درم روغن کنجد روغن حبة الخضرا روغن کنجد که جوشانیده باشند دران سداب سه درم واشنه سه درم روغن حنا پنج درم عسل بلادر سه درم و در اندکی از آب مطبوخ که اولا ذکر شد سنجرینا بوزن ده درم حل کرده و همه را یک جا کنند و بآتش ملایم برفق بپزند تا آنکه آب مطبوخ اول بقدر یک سکرجه باقی ماند از آتش فرود آورده از پارچهٔ صفیقی بپالایند و باز در دیگ کرده بر پزند بران بارزد شش درم عسل ده درم و برانگیزانند تا حل شود از آتش فرود آورده مخلوط کنند با میعهٔ سائله سفید نفط سفید روغن بلسان از هریک ده درم در شیشه کرده سر آنرا محکم بندند شربتی ازین دهن مابین ربع درمی تا یک مثقال با نخود آب بی گوشت مصفا و بعضی طریق طبخ این روغن را چنین ذکر کرده اند که دواهای یابس را بکوبند و با آب کلم بدستور مذکور بجوشانند و بپالایند پس صموغ و انچه حل کردنی ست دران آب حل کرده روغن ها را داخل کرده در دیگ بآتش ملایم بجوشانند آن بمقدار که تمام آب برود و روغن بماند از آتش برگرفته و با پارچهٔ کرپاس بپالایند و در شیشه نگاهدارند و طرز اول صواب است ❊ دهن الساطع این دهن از عوالی ست و نقل آن از الخلخهٔ سلیمانیه گویند و این دهن نافع است از برای معده و جگر و فالج ولقوه و دماغ را قوت دهد و تسکین خفقان نماید و جمیع امراض بارده را نافع است ❊ صنعت آن روغن گل سرخ و روغن نرگس و روغن زنبق از هریک رطلی در ظرف زجاجی و یا چینی کرده آن را العود قماری دود کنند هر روز تا یک ماه و یحیی بن عیسی گفته که تا یکماه هر روز بعود قماری و کافور قیصوری دود دهند بعد ازان فراگیرند جوزبوا بسباسه از هریک ربع اوقیه

هریوه قاقله اظفار الطیب فرنجمشک اذخر فقاح الطیب کبابه چینی قرنفل سنبل الطیب چینی گل سرخ منزوع الاقماع صندل سفید از هریک نیم اوقیه سلیخه سوالمتن اوقیه عود قماری خام و سک خالیا از هریک ده مثقال بکوبند و طحن کنند و دران ریزند دیگر باره یکماه دود دهند بعود قماری دهند پس بپالایند و ثفلش را علیحده در شیشه نگاهدارند و در دهن آنرا گرفته دو اوقیه عود قماری مطحون بجریره منخول و دو مثقال عنبر اشهب و سه مثقال مشک خالص و دو مثقال عطر گلاب و دو مثقال کافور قیصوری اول مرتبه عنبر را دران حل سازند و بعد ازان باقی ادویه را کوفته بجریره بیخته بآن روغن خلط نمایند و در شیشه کرده سر آنرا محکم مسدود نگاهدارند ❊ دهن سام ابرص نافع جهت خنازیر چون بران طلا کنند اگرچه تا بسنه رسیده باشد دفع گردد ❊ صنعت آن بگیرند سام ابرص سه عدد و آنرا العربی وزغه و بفارسی چلپاسه نامند و در روغن کنجد نیم من انداخته بجوشانند تا مضمحل شود پس خاکستر شاخ گاو ماده نه مثقال دران داخل کرده برهم زنند و چند جوشش داده فرود آورند و بکار برند ❊ دهن سداب المرکب بنسخهٔ شیخ داود مجرب در جمیع افعال اقوی از سداب و روغن ساده آن و می باشد نافع از برای جمیع اوجاع ظهر و ورک و مثانه و گرده و ساق و ادرار و تحلیل ریاح و اوجاع اذن و مفید است از برای صداع صرع و تدهین بآن و آشامیدن آن و قطور کردن بآن و حقنه نمودن بآن ❊ صنعت آن بگیرند سداب تر سه اوقیه تخم خردل حب الرشاد عاقرقرحا از هریک یکدرم ادویه را نیم کوفته در نیم رطل آب بجوشانند تا ثلث آب بماند پس بپالایند و سه اوقیه زیت کهنه یا روغن کنجد داخل کرده چندان بجوشانند که آب برود و این روغن بماند و در شیشه کنند و سر آنرا بسته نگاهدارند ❊ دهن سداب بنسخهٔ سید اسمعیل که در ذخیره نالج ذکر کرده و این روغن در نهایت نفع است از برای امراض و اوجاع بارده بجهت

فالج ولقوه داستر خا واز برای برودت رحم ومثانه ❊
صنعت آن سداب تازه ده من روغن سوسن نیم منّ
درهم آمیخته بآتش ملایم بجوشانند تا روغن بماند از آتش
فرود آورده جند بیدستر عاقرقرحا قسط تلخ از هریک دو
درم فرفیون پنجدرم همه را کوفته بیخته داخل کرده در
هاون سنگی بدسته بمالند تا نیکو مخلوط گردد واگر بست درم
روغن بلسان داخل نمایند بهتر است والا بدل آن
روغن ترب کنند ❊ دهن سلیخه تالیف ثابت بن مرة است
سردی معده وجگر را سود دارد واعضا را قوی گرداند
صنعت آن سلیخه قسط تلخ مصطگی حب بلسان زعفران
ازهریک ده درم قرنفل قرفة الطیب ازهریک پنجدرم
همه را نیم کوفته در شیشه کنند ویک رطل ونیم روغن
کنجد تازه بر روی وی کنند وسی عدد گل سوسن سفید
که دنباله وزردی های میان گلها را افگنده باشد در آن
داخل کرده در وزرگازی آنرا بگذارند که اجزای آن
نرم شود ودر روغن قوت ادویه را بجذد کشد آنگاه بپالایند
ونگاهدارند در اکثر کتب قانون دغیر آن این دهن را باسم
دهن سوسن ذکر کرده اند وگفته اند که چهل روز
بگذارند در سایه وبعد از آن بکار برند ودر نسخهٔ دیگر این
دهن زعفران قرفه وقرنفل داخل نیست ❊ دهن
سلیخهٔ دیگر ضعف معده را سود دارد وملین اورام صلیب
باشد ومعده را گرم کند ❊ صنعت آن سلیخه قسط تلخ
حب بلسان مصطگی زعفران ازهریک یک اوقیه قرفه
قرنفل ازهریک نیم اوقیه چنانچه رسم است نیم کوب کرده در شیشه
کنند وروغن بران ریزند ودر آفتاب گذارند ❊ دهن
شونیز از تراکیب جالینوس ست که بجهت ملک دم
تالیف کرده موی در موضع صلع ومواضع اندمال
قروح میرویاند ومزیل سعفه وقروح ست وبهترین ادویه
است از برای رستن موی بموضع داءالثعلب وداءالحیه
کلف را زائل کند وهمچنین بهق وبرص را ومانع تآکل
اسنان است واین دهن را نیز میگردانند آشامیدن یکصد
روز چون بیاشامند از آن هرروز دو درم ودر نسخهٔ دیگر
هرروز یک درم است وچون باین دستور بیاشامند

مانع شیب است وموی سفید را سیاه می کند واین
روغن مدر حیض ست وشهوت باه زائل شده را
اعاده میکند تا نحویکه عنین را نیز نافع است وقضیب
راسخت میگرداند ومحلل صلابت طحال است ❊
صنعت آن شونیز آس کرده یکصد درم ودر نسخهٔ
دیگر یکصد وده درم است حلتیت ده درم شکر
پنجدرم نوسادر یک درم مغز بادام تلخ ده عدد همه را
در قرع معکوس بطریق چکیده روغن برآورند وبعضی
بالقرع والانبیق روغن برمی آورند واول اولی ست
وروغن را در شیشه نگاهدارند ❊ دهن شونیز بنسخهٔ دیگر
بگیرند مغز بادام تلخ وشونیز بالسویه پس هریک را
علیحده کوفته ودر یک جا کرده بمالند وبفشارند و
روغن آنرا بگیرند ❊ دهن شیخ صنعان از منتاخ
هند است واین روغن تالیف اوست
هر نوع که زخمیکه از کارد ودشنه وشمشیر وتیر باشد
باندک زمانی باصلاح آورد وگوشت بر جراحات
برویاند وزخمها را زود بسازد ❊ صنعت آن زردچوبه
پوست درخت گز از هریک یک استار برگ حنا
دوده کرکب سازی پوست درخت مغیلان شیطرج
هندی پوست درخت نیب از هریک ده استار
بارزد کات هندی تراشته ملغار سنبل الطیب جوزبوا
مرداسنگ شنجرف افتیق زاج سفید جیوه قنبیلا ازهریک
یک استار چوب صنوبر چوب آبنوس چوب بقم
اصل السوس ازهریک دو استار از روت سفید
دم الاخوین ازهریک یک استار سفیداب ارزیز
شسته نیم استار موميائی معدنی پنج مثقال جدوار
خطائی پنج مثقال گلنار فارسی دو استار کندر را
زر آوند مدحرج ازهریک پنج استار موم سفید دو استار
روغن کنجد پنج من انچه کوفتنی باشد نیم کوفته در
ده من آب خالص یک شبانروز بخیسانند بعد از آن
بآتش ملایم بجوشانند آن مقدار که نصف آب بماند
از آتش فرود آورده وسرد کرده دست بمالند
وبپالایند ودوباره در قدری آب صافی ثفل را

کمرر دست بمالند وبپالایند واین آب را با آب اول
یکجا کرده بسی اشق وبارزد وانزروت را در همین
آب برگ نیب حل کرده بپالایند وبا آب اول یکجا
کرده با روغن کنجد بآتش ملایم بجوشانند تا آنکه آب
بیک من رسد مرداسنگ تراشته ملغار شنجرف دم الاخوین
مومیائی زاج سفیداب قنبیل همه را نرم صلایه کنند ده
وقت فرود گرفتن از آتش داخل کنند وبا کفچه که از
چوبهای مذکور تراشیده باشند برهم زنند در مرتبهٔ
آخر باهستگی بجوشانند تا آنکه هیچ آب باقی نماند ومجموع
آنها سوخته شود پس موم کافوری داخل کنند واز
آتش فرود گیرند وهمان کفچه برهم زنند تا آنکه سرد شود
واز پارچهٔ کتانی بپالایند ودر شیشه نگاهدارند ووقت
حاجت محل زخم را بآن روغن چرب کنند که مجرب
است ❊ دهن شیخ صنعان بنسخهٔ دیگر ❊ صنعت آن
زردچوبه پوست بیخ زرشک چوب صنوبر اصل السوس
برگ حنا پوست درخت امغیلان دوده چهپر محصان
چوب آبنوس چوب گز جیوه ازهریک چهار یک
من قند یک اوقیه جوزبوا شش مثقال شنجرف شسته
کات هندی زر بیخ سرخ فوفل مرداسنگ تراشته ملغار
ازهریک نه مثقال مومیائی دارابجردی جدوار خطائی
مجرب ازهریک سه مثقال آب برگ نیب که مشهور بنیم
است یک من روغن کنجد آب تا بدل یک چهار یکمین
باید که نه جز داخل را در دوازده من آب داخل کنند
وبآتش ملایم آنمقدار بجوشانند تا کف کنند وآب مذکور
بربع رسد پس آب برگ نیب وباقی ادویه را با روغن
کنجد داخل کنند وبآتش ملایم مرتبهٔ دیگر بجوشانند تا
آبها تمام برود وروغن بماند واز پارچهٔ کتانی بپالایند
وسرد کرده در شیشه نگاهدارند ❊ دهن شیخ صنعان
بنسخهٔ دیگر ❊ صنعت آن زردچوبه دوصد وبیست و
پنج مثقال دارهلد دیودار ده دهپیر جیوه برگ حنا
ازهریک هفتاد وپنج مثقال اصل السوس یکصد و
پنجاه مثقال جدوار خطائی مجرب یک مثقال قند
بیست وپنج مثقال رال پانزده مثقال چوب آبنوس

چوب گز از هر یک بست و پنج مثقال پوست درخت مغیلان
ده مثقال تراشهٔ بلغار جوزبوا شنجرف گات هندی
از هر یک سه مثقال آب برگ نیب سه عدد هفتاد و
پنج مثقال برگ پان سی مثقال روغن کنجد یکهزار
و پانصد مثقال بدستور مرتب نمایند * دهن شیخ صنعان
بنسخهٔ دیگر * صنعت آن زردچوبه هوجیوه پوست بیخ
درخت زرشک پوست درخت صنوبر چوب آبنوس
اصل السوس برگ حنا پوست درخت مغیلان چوب گز
جوزبوا از هر یک اوقیه تبریزی گات هندی بزرکتان
قند برگ تانبول فوفل از هر یک نیم اوقیه تبریزی شنجرف
جدوار خطائی راتینج انزروت سفید از هر یک ده مثقال
صبرنی مرداسنگ پنجاه مثقال صمغ عربی چهل مثقال
زفت رومی اشق پوست هلیله از هر یک هفت درم
صبر سقوطری صمغ زردآلو صمغ سفرجل صمغ سنجد صمغ
آلو صمغ بادام تلخ از هر یک مثقال مقل ازرق صمغ
سماق پوست هلیلهٔ کابلی مومیائی معدنی از هر یک
بست مثقال صمغ تراشیده سی مثقال گلنار فارسی
چهل مثقال آب برگ نیب یک چهار یک من تبریزی روغن
کنجد یک من و نیم تبریزی بدستور مرتب نمایند و صاف نموده
در شیشه سربسته نگاه دارند * دهن شیخ صنعان منقول
از نسخهٔ هندی * صنعت آن بگیرند زردچوبه سه سیر دارهلد
دیودار دو ده چهپر برگ حنا از هر یک سیر اصل السوس
دو سیر جدوار خطائی مجرب یک توله قند بست و پنج توله
هوجیوه یک سیر رال پانزده توله چوب آبنوس بست و
پنج توله برگ پوست درخت مغیلان ده توله چوب گز
بست و پنج توله مرداسنگ شش توله تراشه بلغار سه توله
شنجرف جوزبوا گات هندی از هر یک سه توله نیب
سی توله آب برگ نیب پنج سیر روغن کنجد بست سیر
بدستور مرتب نمایند و در شیشه سربسته نگاه دارند
دهن شیخ صنعان بنسخهٔ حکیم میر محمد مؤمن که در تحفة المؤمنین
ذکر کرده و گفته که این نسخه را از نسخهٔ هندی نقل نمودم
محلل اورام بارده و مقوی اعضا است و بجهت التیام
زخمها مجرب است * صنعت آن زردچوبه چوب زرشک

و تفسیر کرده و گفته که آنرا بهندی دارهلد گویند و این
غلط و سهو است زیرا که دارهلد دوائی است غیر چوب
زرشک و معروف است در هند دیودار که چوب صنوبر
هندی است و این نیز غلط است زیرا که دیودار ابهل
هندی و ابهل درخت عرعر است نه درخت صنوبر
و اصل السوس که آنرا بفارسی بیخ مهک گویند و
بهندی ملهٹی و چوب گز و پوست درخت مغیلان
و آب برگ نیب و چوب آبنوس از هر یک سی مثقال
برگ حنا هوجیوه دو ده چهپر که سنبل الطیب است این
غلط عمده است حکیم مؤمن را که دو ده چهپر را تفسیر
به سنبل الطیب کرده بالجمله از هر یک ده مثقال قند
دو مثقال و نیم جوزبوا مرداسنگ شنجرف گات هندی
بلغار تراشیده از هر یک پانزده مثقال موم کافوری
چهار دانگ جدوار خطائی دو دانگ روغن کنجد
دو مثقال ادویهٔ کوفتنی را کوفته در نه صد مثقال آب
بجنبانند و بجوشانند تا ثلث رسد پس بپالایند
و باقی ادویه را سائیده با آب نیب و آب مطبوخ
او بجوشانند تا آب بسوزد آنگاه بپالایند و نگاه دارند
دهن شیخ صنعان بنسخهٔ دیگر * صنعت آن
زردچوبه پوست بیخ درزشک اصل السوس
چوب صنوبر برگ حنا پوست درخت مغیلان دو ده
چهپر چوب آبنوس چوب گز هوجیوه از هر یک یک سیر
شاه جهانی قند جوزبوا شنجرف شسته گات هندی
مرداسنگ رال اشق قنبیل مین سل که زرنیخ سرخ
تراشیده ادیم بلغاری از هر یک سی دام پخته مومیائی
دار الجردی یک دام جدوار خطائی منقش مجرب
یک دام آب برگ نیب که مشهور به نیم است پنج سیر
آب برگ پان یک سیر شاه جهانی جمیع چوب ها را
نیم کوفته در بست سیر آب دو شب و روز بجنبانند
پس بجوشانند آن مقداری که نصف آب بماند ادویهٔ
دیگر را نرم کوبیده و بجنبانند آب اجزا را و آب برگ نیب
در روغن را یکجا کرده در دیگ بزرگ با آتش ملایم
بپزند تا آب برود و روغن بماند هوجیوه را علحده

نرم کوفته بپخته بریزند و مکرر جوش دهند که رنگ روغن
سرخ شود بعد از آن صاف نموده در شیشه نگاه دارند
برای زخم شمشیر و خنجر وغیره که تازه باشد کار فرمایند *
دهن شیخ صنعان بنسخهٔ دیگر * صنعت آن زردچوبه
دارهلد دیودار برگ حنا ابهل از هر یک پاو سیر قند
نیم پاو سیر کت سفید پانزده ماشه مرداسنگ قنبیل از
هر یک دو دام پخته جوزبوا پانزده ماشه توتیای هندی
نیم دانگ زعفران پنج ماشه سنگ بصری پانزده ماشه
مصطگی نیم دام چوب گز نیم سیر چوب آبنوس بلغار برگ
پان دو ده چهپر ارتی از هر یک پاو سیر روغن کنجد هشت سیر
آب خالص پانزده سیر رال پوست بین بهل هر یک
پانزده ماشه اشق سه دام پخته فوفل نیم پاو سیر جدوار
پنج ماشه بدستور معمول روغن سازند * دهن شیخ
صنعان بنسخهٔ دیگر * صنعت آن جوزبوا مرداسنگ
کت تراشه بلغار موم سفید از هر یک شش توله شنجرف
چهار توله جدوار خطائی دو توله چوب گز چوب آبنوس
زردچوبه اصل السوس ابهل دو ده چهپر پوست مغیلان
برگ حنا برگ نیب از هر یک نیم سیر دار فلفل یک سیر
و نیم دیودار یک سیر و نیم هوجیوه یک سیر روغن کنجد
ده سیر نیل یک توله کثیرا دو درم رال دو درم
اشق پنج درم دار فلفل اصل السوس زردچوبه
برگ نیب برگ حنا دو ده چهپر پوست مغیلان آبنوس
چوب گز مجموع را در یک من آب بجنبانند تا یک شبانه
روز پس بجوشانند تا ربع رسد صاف نموده باقی اجزا
با روغن کنجد در آن آمیخته بجوشانند آن مقدار
که آب برود و روغن بماند پس در شیشه نگاه دارند
دهن شیخ صنعان قلیل الاجزا حکیم میر محمد مؤمن گفته که
این نسخه بهتر از نسخهٔ قبل است از برای التحام زخمهای
تازه * صنعت آن اصل السوس پوست درخت صنوبر
هوجیوه پوست درخت مغیلان زردچوبه اجزا مساوی
از مجموع مقدار چهار صد مثقال کوبیده با روغنی که
از برگستان و پنبه دانه گرفته باشند مقدار شش صد
مثقال و سه من تبریزی آب خالص با آتش ملایم بجوشانند

تا بحدیکه دیگر کف نکند و آب تمام بسوزد پس آنرا بپالایند و در شیشه کرده سر آنرا محکم ببندند و نگاهدارند ✤ دهن صنعان منقول از خط میرزا معزالدین محمد که معزی الیه از مجربات حکیم احمد موسوی نقل کرده ✤ صنعت آن زردچوبه سه صد مثقال پوست زرشک دویست مثقال چوب صنوبر یک صد مثقال چوب گز دویست مثقال چوب آبنوس هوجیوه اصل السوس پوست درخت مغیلان چوب بقم برگ حنا از هریک دویست مثقال قند پنجاه مثقال شنجرف جوزبوا مرداسنگ تراشه بلغار ناگات هندی لک مغسول قنبیل اشق از هریک پانزده مثقال مومیائی جدوار خطائی از هریک پنج مثقال آب برگ نیب سه صد مثقال روغن دو هزار و چهار صد مثقال نه جزو اول را با یک هزار و دویست مثقال آب بآتش ملایم بپزند تا آب برود و روغن بماند صافی نموده استعمال نمایند ✤ دهن العلقم ترجمه دهن قثاء الحمار است و بعضی ترجمه کرده اند آنرا بدهن الحنظل و این روغن مانند روغن ناردین است در افعال مانند تقویت باه و استسقای طعام و برودت معده و درد مفاصل و نقرس و عرق النسا بلکه انفع و اعجب بقول بعض فضلا از دهن ناردین است صنعت آن عصارة قثاء الحمار است ده رطل زیت پانزده رطل میعه سائله دو اوقیه که پانزده مثقال است قنطوریون دقیق شحم حنظل زراوند مدحرج زوفا خشک پودنه نهری پودنه بری پودنه جبلی سکبینج برگ دفلی ایرسا از هریک یک اوقیه دنیم عاقرقرحا یک اوقیه آب خالص بوزن زیت بطریق مقرر مرتب نمایند و شراب درین روغن نیست و بعضے از اطبا گفته که این روغن از سائر روغنها بهتر است و حقنه کرده میشود باین روغن از برای تهییج شهوت باه و برودت پشت و مفاصل والله اعلم دهن فلفلان حکیم علی در شرح قانون این دهن را به دهن فیفلا ذکر کرده و گفته که فیفلا بلغت هندی ست و وجه تسمیهٔ این دهن باین اسم آنکه دارفلفل است درین دهن چه پپیل در هندی بمعنی دارفلفل ست و فلفل معرب آنست و لفظ اد در هندی بمعنی اول ست یعنی

چیزی که اصل و عمود دران فلفل است و بالجمله این روغن تالیف از حکماے هند است و نافع است از برای استرخای اعصاب فالج و لقوه و سائر امراض بارده دماغی و عصبی ✤ صنعت آن سنبل الطیب تربد شیطرج هندی راسن دارفلفل جوزبوا قسط تلخ بیخ سوسن آسمان جونی رازیانه زرنباد درونج عقربی از هریک ده درم مجموع را نیم کوفته در دیگ کنند و آب و روغن کنجد از هریک دو صد مثقال بر روی آن کنند و در قدر مضاعف بپزند تا آب برود و روغن بماند صافی نموده در شیشه نگاهدارند ✤ دهن فلفلان از مرکبات اطبای هند است و دوائے صالح است از برای اوجاع مفاصل و تشنج و استرخاے اعضا و قولنج و لقوه و فالج و ریاح بارده غلیظه عارضه در عصب و جمیع اوجاع عارضه در اعصاب را نافع است صنعت آن بنسخه شیخ رئیس در قرابادین قانون شل بل فل وج ترکی شیطرج هندی راسن از هریک پنجدرم دارفلفل جوز القی بیخ سوسن آسمان جونی تخم رازیانه قسط تلخ مرمکی صافی دیودار زرنباد درونج عقربی از هریک یکدرم نیم کوفته در دیگ کنند و بیندازند بران روغن کنجد و شیر تازه دوشیده و آب خالص از هریک دو من و بجوشانند در دیگ مضاعف تا آنکه آب و شیر برود و روغن بماند پس بپالایند و نگاهدارند ✤ دهن فلفلان دیگر که شیخ رئیس در قرابادین قانون ذکر کرده نافع از برای اوجاع مثانه و رحم بارد و از برای عرق النسا و سردی هر دو گرده و استرخاے اعضا و قولنج و لقوه و نافع از برای ریاح بارده غلیظه که عارض عصب شود و از برای درد پشت و از برای هر وجعیکه از سردی بود و اخلاط غلیظه و این دهن نیز از تراکیب اطبای هند است ✤ صنعت آن شل بل فل وج ترکی شیطرج هندی و بیخ سوسن آسمان جونی دارفلفل اشق جوز القی جوز السرو جوز الصنوبر قسط تلخ زرنباد تخم رازیانه دیودار درونج عقربی از هریک ده درم

مجموع را نیمکوفته در دیگ کنند پس بگیرند شیر تازه دوشیده و آب خالص از هریک ده رطل روغن کنجد ✤ پنج رطل بر روی وی کرده در دیگ مضاعف بپزند تا آب و شیر برود و روغن بماند بپالایند و نگاهدارند ✤ دهن قلوندی تالیف آن مرحوم از برای فالج و امثال آن از امراض بلغمی حادث در اعصاب ✤ صنعت آن قرنفل پنجدرم سنبل الطیب ازج هندی بیخ سوسن آسمانجونی قرفة الطیب قسط تلخ از هریک ده درم راسن سلیخه عود بلسان عود الصلیب از هریک پنجدرم مرمکی صافی سه درم همه را نیم کوفته در ده رطل آب یک شبانروز بخیسانند پس روغن زیتون دو رطل داخل کرده بجوشانند که آب رفته روغن بماند صافی نموده پیر قاوندی شانزده درم مومیائی چهار درم دران گداخته جند بید ستر دو درم سوده اضافه نموده خوب برهم زنند در شیشه نگاهدارند ✤ دهن القسط در قسط انشاء الله تعالی خواهد آمد ✤ دهن القنبیل نافع است جرب و قوبا را صنعت آن قنبیل که بهندی کیله نامند شش مثقال مرداسنگ شنجرف گوگرد اعلی توتیای هندی بریان زیبق مبین سل که زرنیخ احمر است از هریک نیم مثقال روغن گاو بست و چهار مثقال ادویه را سحق بلیغ نموده روغن را یک صد و یک آب شسته ادویه را با آن بسرشند و بکار برند ✤ دهن قنبیل دیگر که جهت خارش و قوبا و قروح خبیثه و غیرها مجرب است ✤ صنعت آن قنبیل که بهندی کمیله گویند پنج توله و سرج که بهندی سیندور گویند هفت ماشه فلفل سیاه هفت ماشه فلفل دراز پنجدانه روغن تلخ شانزده توله و اگر رقیق خواهند بست توله نمایند اول روغن را در ظرف آهنی جوش دهند و فلفل دراز دران اندازند تا سوخته شود بعد ازان فلفل را برآورده دور اندازند پس سرج را داخل نمایند تا خوب پخته شود بعد ازان فلفل سیاه داخل نمایند و از آتش برگیرند آنگاه قنبیل را داخل نمایند و خوب حل کنند و اجزا را باید که بسیار نرم سائیده و بیخته باشند و هر چند نرم تر باشد بهتر است ✤ دهن قنبیل دیگر که

انواع جرب طب و زخم آتشک را بسیار نافع است +
صنعت آن قنبیل شش مثقال صیرفی که دو توله بوزن
بنگاله است سیماب گوگرد زرد خالص صاف که بهندی آمله سار
گویند و گوگرد احمر که بهندی سنبل می نامند مرداسنگ توتیای
اخضر هندی شنجرف برنج که بهندی سیندور نامند از هر یک
نیم مثقال صیرفی که دو ماشه بوزن بنگاله میشود سیماب را
با گوگرد بسایند بحدیکه اجزا سیماب محسوس نگردد و سائر
اجزا را نیز باهم بسیار نرم بسایند که مثل غبار گردد در پنجاه
مثقال روغن گاو تازه که یکصد و یک آب شسته باشند
خوب ممزوج نموده بر موضع جرب یا آتشک بمالند و یک
روز در میان باب گرم بشویند یا هر روز بفاصلهٔ پنج شش
ساعت بخوبی مالیدن آن + دهن قنبیل دیگر که جهت
قروح و جروح خبیثه آتشک و جرب طب خبیث + صنعت
آن بگیرند قنبیل که بهندی کمیله نامند دوازده درم فلفل
سیاه یکدرم توتیای اخضر هندی که بهندی نیله تهوتها
نامند نیمدرم همه را سحق نموده با روغن یاسمین چهل
مثقال ممزوج نموده بگذارند تا ته نشین شود صافی آنرا
بر جراحتها بمالند و چون دهن صافی آن تمام شود
باز دهن یاسمین خالص که بهندی چنبیلی نامند داخل
نمایند + دهن الکرات نافع جهت وجع اذن و ثقل
سامعه که از برودت و ریح باشد + صنعت آن مرزنجوش
افسنتین رومی از هر یک سه مثقال یک شبانروز در
آب بخیسانند پس جوشانیده مالیده صاف کرده آب
برگ گندنا تازه پنج مثقال در روغن کنجد بیست و چهار
مثقال داخل کرده باتش ملایم طبخ دهند تا آب رفته
روغن بماند و احتیاط نمایند که رقتی آب دران باقی نباشد
و عند الحاجت نیم گرم نموده شبانروزی دو سه قطره در
گوش بچکانند + دهن اللبوب السبعه منقول از قرابادین
عیسی بن ماسویه مرطب و نافع ست از برای هر مرض
یابس و مزیل علتهای سوداوی است خصوصا صداع
و جذام و مالیخولیا مالیدن و آشامیدن و سعوط نمودن
بآن و انچه شبیه باشد بانها و ممکن ست معالجهٔ امراض
حادثه از سائر اخلاط باین نیز مثل آنکه در تب غلبهٔ حرارت

امراض حادثه از صفرا اضافه کنند بآن مثل روغن بنفشه
و روغن نیلوفر و نزد برودت و بلغم بدل مغز تخم کدو
و مغز تخم هندوانه لفت و مغز حب الخروع کنند
درین حالت اثر میکند در مثل فالج و لقوه و رعشه
سمرقندی گفته روغنیکه فرا میگیرند از لبوب سبعه هرگاه
استعمال کنند آنرا صاحب صداع بارد و یابس ذهنی و
گوش و برسر نافع است آن را نهایت نفع است +
صنعت آن مغز فندق مغز پسته مغز بادام شیرین
مغز چلغوزه کنجد مقشر مغز تخم کدو مغز تخم هندوانه
اجزا مساوی کوفته بطریق استخراج روغن بادام روغن
ازان برآورند و در نسخهٔ دیگر بجای تخم هندوانه
مغز گردگان است + دهن دهامون زرد میان
است معنیش برومی ده دوا بود معده سرد را نافع
باشد و اعضا را محکم کند و بهر دردیکه از سردی باشد
نفع دهد + صنعت آن مصطگی دوازده اوقیه مر و
دارچینی شش اوقیه روغن بان یا روغن زیت هر
کدام که موجود باشد چهل و هشت اوقیه روغن بلسان
و موم سفید از هر یک دوازده اوقیه چنانکه رسم است
طبخ دهند + دهن مبارک منقول از شفاء الاسقام
این دهن را شیخ داؤد در تذکره باسم دهن القوه
ذکر کرده نافع است از برای لقوه و فالج و کزاز و
عرق النسا و دوالی و نقرس و تحلیل ریاح کند و
مهیج باه است و شهوت جماع و قطور آن در گوش
جهت کری و گرانی گوش و سدهٔ سماخ در یک روز
موثر است و فرزجهٔ آن جهت جمیع امراض رحم مفید
صنعت آن حلبه شونیز بالسویه کوبیده تسقیه بزیت
بطریق تخمیص بر روی آتش نمایند تا سه وزن روغن
را جذب نماید پس تقطیر دهن بقرع معکوس یا بقرع و
انبیق نمایند و اول بهتر است + دهن مجرب
بجهت خدر و رعشه و فالج و استرخا و مفاصل و درد
و عرق النسا منقول از خط استاذ الاطبا میرزا
سلیمان طبیب شیرازی غفر الله له + صنعت آن
قصب الذریره قسط تلخ از هر یک سه مثقال اذخر مکی

سورنجان مصری کبابه چینی ناردین ساروالی از هر یک
دو مثقال زرنباد دارشیشعان عاقرقرحا بوزیدان
مغاث بغدادی از هر یک یک مثقال مجموع را نیم کوفته
با سه پیاله آب بجوشانند آنمقدار که یک پیاله آب بماند
پس شیرهٔ آنرا برآورده روغن گل سرخ روغن یاسمین
روغن زنبق روغن بابونه از هر یک ده مثقال داخل
کرده بجوشانند چندانکه آب برود و روغن بماند پس
عود دار خطائی آزموده جندبیدستر فرفیون از هر یک
سه مثقال جوزبوا زنجبیل از هر یک دو مثقال مقل
ازرق یکمثقال کوفته بحریر بیخته در هاون سنگی کنند
و روغن را اندک اندک بران چکانند و بدسته بمالند
تا تمام روغن بآن مخلوط شود بعد ازان مومیائی معدنی
دو دانگ دران حل کرده کنند و در شیشه نگاهدارند
دهن المسمی به مجموعه استعمال کرده می شود در جمیع
اعلال بارده و اثر آن باعتدال است + صنعت آن
روغن خیری روغن یاسمین روغن قسط روغن سوسن
روغن بید انجیر روغن استه زردآلو روغن حب الغار
جمله مساوی قدری جندبیدستر داخل کنند مشک سوده
که باتش ملایم بآنها ممزوج نموده باشند استعمال
نمایند و این روغن احداث یبس نمی نماید در اعضا
منقول از اصول التراکیب نجیب الدین سمرقندی +
دهن المحلل تالیف والد حکیم میر محمد مومن میر محمد زمان
تنکابنی رحمهما الله تعالی مقوی معده است و محلل
ریاح آن و نافع است از برای جگر + صنعت آن مقل
ازرق سه مثقال سنبل الطیب مصطگی علک البطم از
هر یک یک مثقال اشق اسارون شامی اذخر مکی
قصب الذریره از هر یک دو مثقال ادویه را کوفته
بروغن بابونه و روغن گل سرخ از هر یک نیم رطل دوا را
در شیشه کرده روغنها را بر روی آن کرده در آفتاب
بگذارند اگر تابستان باشد هر روز بر هم زنند و اگر زمستان
باشد در خاکستر گرم گذارند تا ده روز پس استعمال نمایند
که بعون الله نافع است + دهن مر منقول از طب
براکلسوس نافع است جراحات را و ملحم آنها است

و داخل کرده می شود در معاجین کبار و قایم مقام
دهن بلسان است + صنعت آن بگیرند مرصافی جید
شش وقیه و بخیسانند بعد سحق بصاعد شراب خالی از
مائیت مقدار دوازده روز دفن کنند در سرگین اسپ
شش روز پس تقطیر نمایند در حمام ماریه تا آنکه صعود
نماید عرق و متقطر گردد و باقی ماند دهن صلف در ته
قرع و قوت این دهن مثل قوت دهن بلسان است
در منع عفونات و غیرها + دهن مرجان نیز منقول از
طب براکلسوس نافع است از برای جمیع امراض سیلانیه
جاریه مثل سیلان رحم و قروح خبیثه و مسکن وجع عین و
مجفف سیلان رطوبات از دماغ است و طلای آن
مقوی دماغ است و نافع است مانند غشی و خفقان
صنعت آن بگیرند مرجان هر قدر که خواهند و سحق نمایند
و بریزند بران سرکه مقطر آنقدر که دو انگشت بر بالای
آن بایستد و بگذارند در جای گرم تا آنکه منحل گردد پس
رطوبت را ازان برانند در حمام ماریه تا خشک گردد
پس بچکانند بران آب خالص چند مرتبه تا اینکه برود ترشی
آن پس بگذارند در مکان نمناک بدرستیکه میگردد
روغن شربتی ازان یک قیراط است با بعضی از میاه
مناسبه + دهن المسمی از مخترعات صاحب خلاصة التجارب
است گفته که بر هر عضو که بمالند و گرم نگاهدارند فربه کند و
مداومت بران نمایند و اگر بر تمام بدن بمالند همچنین
دورهای خبیثه و ریاح را دفع نماید + صنعت آن
بگیرند خراطین و علق از هر یک یک من و نبات الجزه
نیم کوفته دو من و در ده من آب بپزند تا نرم گردد و
مهرا شود و آب بثلث آید پس آنرا بپالایند و پیاز
نرگس نیم کوفته ده سیر تخم الجزه تخم خروع نیم
کوفته پنج سیر کرث یک سیر زفت سه سیر شیر خر نیم
من دران افگنند و بآتش ملایم بجوشانند تا یک من
آب بماند آنرا صاف نمایند و سه سیر روغن بلادر پخته
و هفت سیر روغن کنجد تازه دران ریزند و بآتش ملایم
بجوشانند تا آب برود و روغن بماند در ظرفی نگاهدارند
و عند الحاجت بکار برند + دهن المفاصل جهت وجع

مفاصل مزمن منقول از طب فرنگی + صنعت آن
روغن صمغ درخت پسته روغن بابونه از هر یک
شش مثقال روغن روباه روغن سنبل از هر یک
سه مثقال میعه سائله دوازده مثقال مرهم خطمی سی
و شش مثقال درهم نموده بر بدن و مواضع مرجعه
بمالند + نسخه مرهم خطمی این است ریشه خطمی سی و شش
مثقال بزرکتان حلبه پیاز عنصل از هر یک بیست
و چهار مثقال کوبیده در سه چهار یک آب با آتش ملایم
یک شبانروز بجوشانند تا مانند مرهم شود پس از پالایش
بگذارند و یکصد و پنجاه درم زیت داخل کرده با آتش
ملایم بجوشانند تا روغن از ثقل جدا گردد پس صافی
نموده استعمال نمایند + دهن نارگیر از تراکیب اطبای
هند است نافع است از برای ریاح غلیظه و از برای
اوجاع رحم بارده + صنعت آن منسخه شیخ رئیس در
قانون سکبینج بارزد سعد هندی خردل سفید از
هر یک پانزده درم علک الانباط هشت درم جاوشیر چهار
درم قرفة الطیب قسط زراوند طویل زراوند مدحرج
از هر یک دو درم وج ترکی اشق خیار کبر که آن را
قثاء الکبر گویند و دوای مشهور است فل عاقرقرحا
از هر یک دو درم و نیم زرنباد درونج عقربی جند بیدستر
حسک سداب صحرائی سداب جبلی اصل السوس
قیصوم آردشیران موکر سنبل مرزنجوش قرنفل بستانی
از هر یک نیم درم مرصافی حلتیت طیب حلتیت
منتن انجدان از هر یک ربع درمی زیت نه رطل
آب هیجده رطل ادویه را نیم کوفته زیت نه رطل
داخل کرده چندان بجوشانند که آب برود و روغن
بماند پس فرود آورده بپالایند و در شیشه کرده
سرش را بسته نگاهدارند شربتی از نیم درم تا دو درم
با آب سرد + دهن ناردین یعنی روغن سنبل و می
منافع این روغن بسیار است و این دهن اشرف
ادهان است نافع است از برای هر وجعیکه بوده باشد
از برودت در باطن و جمیع امراض بارده چون
فالج و لقوه و رعشه و استرخای اعضا و اوجاع

مفاصل و عرق النسا و ریاح باطنی و مسکن اوجاع اذن
بارده است و زائل میگرداند اوجاع آنرا و مزیل صداع
و شقیقه است سعوط کردن بآن و تسخین رنگ میکند
و زائل میگرداند قولنج و مغص و زحیر را و نافع است
از برای اوجاع مغص و زحیر و تسکین اوجاع کبد و
بطن میدهد و تسخین رحم میکند و بمزرقه می چکانند در
احلیل پس نفع میدهد از برای گرده و مثانه و استرخای
مثانه و زیاده میکند نعوظ را و نافع است از برای
ضعف معده و جگر و کلیه و ثقل سمع و درد جسم و
احتباس حیض و درد اعضا و اعصاب شرباً و ضماداً
و احتقاناً + صنعت آن منسخه شیخ رئیس بدانکه این
روغن را سه طبخه است + صنعت طبخه اولی بگیرند
قصب الذریره سعد کوفی برگ غار عود بلسان و
سانج هندی راسن اذان الفار اذخر مکی اهل برگ
مورد قردمانا مرزنجوش از هر یک دو اوقیه اجزا را
نیم کوفته در دیگ کنند و بشراب و آب خالص بخیسانند
و بعضی بجای شراب نبیذ زبیب و عسل گفته اند میفرمایند
که هرگاه من این روغن را ساخته ام بجای شراب
و نبیذ عرق النعناع و فرنجمشک کرده ام نفعی ازان
زیاده ازانچه از روغن ناردینی که شراب یا نبیذ
داشته منتفع گردیده اند باید که بوده باشد آب
و شراب یا آب و عرق فرنجمشک آنمقدار که از روی
ادویه دو انگشت برگردد پس بیندازند دران
روغن کنجد تازه پنج قسط و با آتش ملایم در دیگ
مضاعف شش ساعت آنرا بپزند و هر لحظه آن را
حرکت دهند پس از آتش برگیرند و بگذارند تا سرد شود
و بپالایند و بعضی بجای پنج قسط روغن کنجد پنج من
گفته اند و در نسخه یحیی بن عیسی ابن جزله وزن روغن
کنجد هفت رطل و نیم است و بعضی گفته اند که بعد ازان
که آب و شراب خیسانیده باشند اجزا را در دیگ
مضاعف بجوشانند و لحظه بلحظه برهم زنند تا آب و شراب
برود و روغن بماند پس بپالایند و بگذارند تا سرد
شود و در نسخه حکیم مومن در تحفة المؤمنین ذکر کرده بر

براجزای طبخهٔ اولی که ذکر شده قسط تلخ ناردین از هر یک
دو اوقیه افزوده و گفته که اجزا را نیم کوفته در شش صد
مثقال شراب کهنه یا جمهوری یا نبیذ زبیب و عسل و دو
هزار و یکصد و پنجاه مثقال آب تا شش ساعت نجومی
بجوشانند بعد از ان که یک شبانروز خیسانیده باشند
صنعت طبخهٔ ثانیه بگیرند غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع
عصارهٔ مورد تر سلیخهٔ سیاه مرمکی صافی از هر یک دو اوقیه
و نیم کوفته داخل کنند در آب ممزوج با شراب بمقدار
که تر سازد ادویه را و روغن مطبوخ را که در ان جوشانند نیز
و با آتش ملایم در قدر مضاعف سه ساعت بجوشانند و سرد
کرده بپالایند و بعضی این اجزای مذکوره در طبخهٔ ثانیه را
از هر یک پنج استار و دارچینی و حماما از هر یک سه استار
آورده و گفته که همه را نیم کوفته بشراب ممزوج به آب
یا نبیذ عسل و زبیب ممزوج با آب یا جمهوری تر کنند
بمقدار که دو انگشت از سر دواها بگذرد و آن روغن
صافی نموده از طبخهٔ اولی را با دوی بیامیزند و با آتش ملایم
در دیگ مضاعف سه ساعت بجوشانند تا آب و شراب
برود و روغن بماند پس بپالایند و سرد کنند و حکیم میر
محمد مؤمن اجزای طبخهٔ ثانیه را باین موجب ذکر کرده گل
سرخ دارچینی حماما آب برگ مورد تازه اگر یابند و الا
برگ مورد خشک کنند و سلیخه و مر صافی از هر یک بیست
و سه مثقال و گفته که تا سه ساعت تا نیم بجوشانند که به
نصف رسد و بپالایند و در نسخهٔ یحیی بن عیسی بن جزله
اجزای طبخهٔ ثانیه گل سرخ و آب مورد از هر یک سه وقیه
و حماما دو اوقیه است + صنعت طبخهٔ ثالثه ناردین
یعنی سنبل رومی و قرنفل میعه سائله از هر یک سه اوقیه
جوزبوا پنج اوقیه روغن بلسان شش اوقیه ادویه را
نیم کوفته آب داخل کنند و بر آتش نهند و چون گرم شود
داخل کنند در ان روغن مطبوخ مذکور و روغن بلسان
و میعه سائله را و حرکت دهند تا نیکو مخلوط شود و بجوشانند
تا آب برود و روغن بماند پس بپالایند و سرد کرده
در شیشه کنند و سر آنرا محکم بندند و در وقت حاجت
بکار برند بقدر حاجت بر آورده باز سر آنرا محکم بندند

که هوا کمتر قوت آن نکند و بعضی گفته اند که درین طبخه
سنبل رومی و قرنفل و میعه سائله از هر یک ربع رطلی
جوزبوا پنج اوقیه روغن بلسان نیم رطل است ادویه
خشک را نیم کوفته با شراب ممزوج با آب آن مقدار که
دو انگشت از سر او برگردد با آتش ملایم در قدر
مضاعف بجوشانند و چون بجوش آید روغن مطبوخ را
داخل کنند و بجوشانند تا آب و شراب برود و روغن
بماند پس فرود آورده بمالند و بپالایند و دیگر باره
در دیگ کنند و روغن بلسان و میعه سائله را داخل
کنند و حرکت دهند آنرا تا حل شود پس از آتش فرود
آورده سرد کرده در شیشه نگاهدارند و سر آنرا محکم بندند
و حکیم میر مؤمن اجزای طبخهٔ ثالثه را باین موجب ذکر
کرده سنبل رومی سنبل الطیب قرنفل میعه سائله و روغن
بلسان و اگر نیابند روغن زیتون کهنه از هر یک بیست
و نه مثقال روغن کنجد شش صد مثقال با آتش ملایم با
آب بجوشانند تا آب رفته روغن بماند آنگاه بپالایند
و استعمال نمایند و در نسخهٔ حکیم میر محمد مؤمن اعتماد نیست
دهن ناردین بنسخهٔ یحیی بن عیسی بن جزله سودمند بود
بجهت درد معده و جگر و قولنج و سردی اعضا چون
اعضا را باین روغن چرب نمایند و سردی اندر زن
چون بپاشانند و یا طلا کنند و از برای درد رحم چون
زن استعمال کند چون در گوش اندازند درد گوش را
ساکن کند و چون در بینی اندازند درد سر دور و نیم سیر
را ساکن کند و چون چند قطره در سوراخ احلیل چکانند
سستی مثانه را زائل گرداند + صنعت آن قصب الذریره
سعد کوفی برگ غار عود بلسان سازج هندی راسن
اسپل اذخر مکی برگ مورد قردمانا اذن الفار مرزنجوش
از هر یک دو اوقیه نیم کوفته در دیگ آهنی کنند و شراب
یا نبیذ مویز چندانکه از سر آن بگذرد و آب نیز اضافه
آن کنند و هفت رطل و نیم روغن کنجد در دیگ مضاعف
آنرا بپزند با آتش ملایم و هر لحظه بمالند تا شش ساعت
پس از سر آتش بردارند و صاف نمایند و روغن و
آب از هم جدا گردانند و بستانند گل سرخ و آب مورد

نیز از هر یک سه وقیه حماما دو اوقیه نیم کوفته در دیگ کنند
و شراب یا نبیذ مویز و عسل و آب چندان بر سر آن ریزند
که اجزا ناپدید شود و روغن که پخته گردد از ان جدا کرده
در ان کنند و در دیگ مضاعف با آتش ملایم سه ساعت
بپزند پس سرد کنند و روغن از وجدا گردانند و صافی
نموده پس بگیرند سنبل الطیب قرنفل میعه سائله از هر یک
سه وقیه جوزبوا پنج اوقیه بلسان شش اوقیه دوا
را نیم کوفته با آب عذب چندان بر سر آن کنند که اجزا
ناپدید شود با آتش ملایم بجوشانند پس روغن بلسان و
میعه سائله در ان اندازند بجوشانند و روغنی که صافی
کرده بودند در ان اندازند و دیگر باره بجوشانند تا آب
نماند و روغن خالص بردارند و صافی نموده در
شیشه کنند و سر آنرا محکم کرده نگاهدارند و در وقت
حاجت بکار برند + دهن ناردین منقول از منصور
محمد بن زکریا صاحب منهاج الدکان گفته که نقل کردم
من این نسخه را از خط قاضی فتح الدین + صنعت آن
روغن بان یک رطل سنبل رومی شش درم سعد کوفی
قصب الذریره مصطکی رومی اذخر مکی از هر یک یک
مثقال اجزا را نرم کوبیده در روغن بان داخل کرده
بست روز در آفتاب گذارند و هر روز دو مرتبه بر هم زنند
پس بپالایند و نگاهدارند + دهن ناردین بنسخهٔ دیگر
صنعت آن ناردین رومی قصب الذریره حب الغار
سعد کوفی عود بلسان لک مغسول برگ مورد اذخر مکی
سازج هندی اسپل برگ راسن قردمانا مرزنجوش گیاه
مخلصه سنبل الطیب از هر یک ده مثقال کوفته در هفت
صد و پنجاه مثقال آب بخیسانند یک شب و صبح آنرا
بجوشانند آنمقدار که ثلث آب بماند پس بمالند و بفشارند
و صافی نموده روغن کنجد چهار صد و پنجاه مثقال
داخل نموده چندان بجوشانند که آب رفته روغن بماند صافی
نموده در شیشه نگاهدارند و در نسخهٔ دیگر آورده که بعد
از انکه سه خمس آب برود صافی نموده روغن کنجد بمقدار
مذکور داخل کرده چندان بجوشانند که آب رفته روغن
بماند صافی نموده روغن را علیحده در شیشه نگاهدارند

دهن الخلاج بتالیف حکیم میر محمد مومن نافع از برای اختلاج
وریاح و تشنج و فالج و امراض بارده اعضای عصبانی
و از برای تقویت اعصاب و تسکین اوجاع بارده و تحلیل
مواد غلیظه و مجرب است + صنعت آن حسی البان میعه
سائله مقل ارزق از هریک ده درم اشق حب بلسان
فرفیون حرتق سفید زرنب کبابه چینی شیطرج هندی
ماهی زهرج قرنفل از هریک شش درم جوزبوا زنجبیل بلادر
از هریک پنج درم کندر برزسیسالیوس تخم گندنا شونیز
تخم تره تیزک نانخواه قسط تلخ شبت از هریک چهار
دانگ سعد کوفی مرزنجوش حلبه سپند مغز بجرک که بادام
تلخ کوهی است مغز دون حب الغار اشنه از هریک نه
قیراط یک هفته دو هزار مثقال عرق بهار نارنج و امثال
آن بخیسانند و بجوشانند تا بنصف رسد بپالایند و با
یکصد و پنجاه مثقال روغن بیدانجیر بجوشانند تا
آب برود و روغن بماند پس سکبینج جاوشیر فرفیون میعه
سائله مومیائی قنه علک البطم از هریک سه مثقال
دران حل کرده پس بگیرند سنبل الطیب مرمکی صافی
زعفران قصب الذریره قرنفل از هریک سه مثقال
دارچینی سیلانی پنج مثقال جندبیدستر دار فلفل فلفل
از هریک دو مثقال کوفته بیخته داخل روغن مذکور کرده
در هاون سنگی و اگر سنگ سماق باشد بهتر است بدسته
بمالند تا نیکو مخلوط شود و در شیشه نگاه دارند + دهن
النوشادر سبات دور کند و سهر مفرط آورد چون قدری
ازان بر بینی تمریخ نمایند + صنعت آن نوشادر نمک
نفطی تخم سپندان تخم جرجیر فلفل سیاه زنجبیل کاکنج
اجزا مساوی نیم کوفته در آب بجوشانند تا مهرا شود پس
صاف نموده باهم وزن آن روغن بیدانجیر بآتش
ملایم بجوشانند تا روغن بماند + دهن النوره چون
بربدن بمالند موی آن زائل کند + صنعت آن آهک
بست درم روغن یک صد درم همه را باهم بیامیزند
در سه روز در آفتاب و سه شب در ماهتاب گذارند و همیشه
برهم زنند و بعد ازان بر ماهی تابه نهند تا روغن از وی
جدا شود و روغن را بدستور نوره بمالند موی را برد +

دهن هندی معروف نزد اطبای هند گهاؤ تیل
با خفای هاو ترجمهٔ آن دهن العظیم القروح است بجهت
آنکه گهاؤ بمعنی قرحه است این دهن بجهت زخم شمشیر
و تیر و خنجر و کارد و زخم تفنگ و نیزه و از برای قروح
آتشک و جذام و ناصور و هر قسم زخمیکه در بدن انسان
و حیوان باشد بنهایت نافع است و مجرب و گفته اند که
هر قسم دنبلی و زخمی و جراحتی که باشد بر پنبه کهنه کرده
بر زخم گذارند انشاء الله تعالی در سه چهار روز بهتر
میشود + صنعت آن روغن کنجد شش صد و هفتاد
و پنج مثقال آب برگ نیب هفتاد و پنج مثقال آب
برگ کنار آب برگ حنا از هریک هفده مثقال قسط
شونیز وج ترکی رال سنگ ریزه سنگ تیلیه کاغذ
سوخته مرداسنگ سنگ جراحت استخوان بز بوسیده
که در دیوارها میباشد که آنرا سوزانیده باشند از
هریک سه مثقال انبی هلدی دیکه مالی از هریک یک
مثقال و طریق ساختن آن آنکه اول مرتبه
روغن را در پاتیل کرده بجوشانند وقتیکه بجوش آید
دو عدد بلادر را در میان روغن اندازند تا چند
جوش زنند اگر در همان جوش زدن بارو غن بلادر
بیرون جست بهتر و الا آنها را برآورده پاتیل را
فرود آورده ساعتی بگذارند و آب برگ نیب و
آب برگ کنار را داخل کنند و باز پاتیل را بر آتش
گذارند تا خوب بجوش آید بعد ازان قسط و شونیز
و وج و دیکه مالی و انبی هلدی را کوفته یک شب
در سی و سه مثقال آب بخیسانند روزش در روغن
مذکور داخل کرده آنمقدار بجوشانند که آب برطرف
گردد و روغن بماند بعد ازان روغن را بپالایند
و رال و سنگ تیلیه و سنگریزه و سنگ
جراحت و مرداسنگ و کاغذ سوخته و استخوان بز
بوسیدهٔ سوخته را کوفته و بیخته داخل کنند و بجهت
زخمها یا پنبهٔ کهنه بر روی آن زخم گذارند و اگر برای
آتشک باشد ده مثقال موم سفید هفتاد و پنج
مثقال مسکهٔ گاؤ و قدری پیه گردهٔ بز داخل کرده

و چهار دانگ زاج اخضر مسمی توتیای هندی که آنرا
بهندی مورتوتیا گویند داخل کنند و در قروح و جراحتها
دیگر و زخمها احتیاج باینها نیست + صنعت این دهن
بنسخه دیگر روغن کنجد دو سیر شاهجهانی آب برگ نیب
دو سیر آب برگ کوکنار یک سیر و نیم پیه گردهٔ بز نیم سیر
موم کافوری دو توله بلادر سه عدد قسط دو توله خولنجان
دو توله وج ترکی انبی هلدی دیگه مالی مرداسنگ توتیای
هندی سنگ جراحت سنگ تیلیه سنگ ریزه کاغذ
سوخته زبان سگ سوخته استخوان قلم بز کهنه که بدیوارها
باشد سوخته + طریق ساختن این روغن این است
که پاتیل بزرگی را بر آتش نهاده روغن کنجد دران
داخل کرده بلادرها را شکسته دران اندازند و آنقدر
بجوشانند که بلادرها سوخته شود پس بلادرهای سوخته
را برآورده پیه و موم و آب برگ نیب دران داخل
کرده بعد از سه چهار جوش پاتیل را بر زمین گذاشته
آب برگ کوکنار و وج و انبی هلدی و دیگه مالی کوفته
و بیخته یک شبانروز در سه پاو استار آب خیسانیده
داخل کرده بر آتش نهند و آنقدر بجوشانند که آبها
تمام بسوزد و روغن بماند بعد ازان بپارچه بپالایند
که تمام روغن برآید پس ادویه سوخته را دران روغن
داخل نمایند بعد ازان مرداسنگ توتیای هندی
سنگها سوده استخوان سوخته زبان سگ سوخته کاغذ
سوخته که مجموع را مثل غبار بیخته باشند دران داخل
کرده برهم زنند و در شیشه نگاه دارند + دهن لقدس
سره نافع از برای جراحات که باندک زمان بلکه در
یک روز باصلاح می آورد + صنعت آن تالاتین
تراشیده برگ نیب بیخ انجبار پوست درخت مغیلان
از هریک پنج مثقال در سه رطل آب بجوشانند تا ثلث
آن بماند پس بمالند و بپالایند پس بگیرند یک رطل
روغن کنجد تازه و در مطبوخ داخل کرده چندان
بجوشانند که آب برود و روغن بماند پس بگیرند مومیائی
دار الجرزی قفر الیهود مصطگی رومی از هریک چهار
دانگ دران روغن گداخته پس بگیرند میده لکری

که آنرا مغاث هندی گویند زراج سفید سنگ سرمهٔ سفید
کاغذ مصری سفید سوخته سنگ جراحت گات هندی زرد
چوبه از هر یک یک مثقال کوفته بحریر بیخته داخل کرده پیاز
سفید روغن کنجد بریان کرده صلایه نموده که چون سر
گرد دران داخل کرده ژهاون سنگی بدسته بمالند
تا یکسان شود در شیشه کرده یک هفته در آفتاب گذارند
و هر روز دو مرتبه بر هم زنند پس برداشته نگاهدارند و
بکار برند + دهنیکه قلمی فرموده اند که از قدوهٔ حکما سید
سند و استاذ و والد این فقیر سید محمد هادی العلوی
قدس سره است مقوی شعر است و موی بر دیاند و
از افتادن نگاهدارد و نگذارد که سفید شود و دراز گرداند
صنعت آن برگ حنا برگ مورد ورق النیل
پرسیاوشان صندل سفید سنبل الطیب باذخ هندی
اشنه چوب چینی پوست هلیلهٔ کابلی پوست هلیلهٔ سیاه
پوست بلیله آمله منقی از هر یک دو مثقال حب الآس
سعد کوفی قرنفل عود هندی خام عود الصلیب از
هر یک یک مثقال جوز بوا البسباسه از هر یک نیم مثقال
اجزا را نیم کوفته یک شب در گلاب و آب برگ چقندر
و آب اسفاناخ و آب آمله تازه هر یک بست مثقال
بخیسانند و اگر آمله تازه نباشد پنجمثقال آمله خشک
در آبهای مذکور یک شب بخیسانند پس بپالانید پس
ادویه نیم کوفته یک شب دران بخیسانند بوزن آب نقوع
آب حلاوان داخل کرده بجوشانند بآتش ملایم تا به نصف
رسد پس بمالند و بپالانید در روغن گل سرخ روغن مورد
و زیت طیب از هر یک بست مثقال روغن بنفشه بادام
هشت مثقال روغن مغز بن پانزده مثقال روغن
یاسمین ده مثقال داخل کرده در قدر مضاعف
بجوشانند تا آب برود و روغن بماند لادن عنبر اشهب
زفت رومی عطر صندل حصی لبان عطر عود هندی از
هر یک دو دو دانگ داخل کرده در شیشه نگاهدارند +
دهنیکه جمیع زخمها را نافع باشد و در سه روز هر زخمیکه باشد
باصلاح آورد و درین باب بهتر از روغن شیخ صنعان است
صنعت آن نگیرند مرغ سیاه که آنرا بهندی کوکنائی گویند

و پرهای آنرا دور کرده همچنین درست درست
در شیشه کرده پنج استار شاه جهانی روغن کنجد برروی
وی کرده احتیاط کنند که بغیر از این چیزی دیگر از اجزای
آن دور نشود تا چهل روز در آفتاب گذارند بعد
از ان هر جراحتی که باشد بگذارند تا سه روز بهم آید +
دهن منقول از خط سید الاطبا میرزا محمد رحیم که قلمی
فرموده اند که عالی قدر مقرب الحضرت محمد آغا چراغی
مسجد جامع مشهد مقدس بتجربه رسانید و بجهت زخم
تازه و جرب رطب و درد اعضا خصوص جعیکه از
ضربه و سقطه بهم رسیده باشد و تشقاق دست و پا
حتی تشقاق اسپ و کوبیده از هر عضو که سرما خورده باشد
مالیدن بسیار مجرب است + صنعت آن موم کافوری
سقز از هر یک یک چهار یک تبریزی روغن کافشه
برابر مجموع در هم گداخته بطریق معمول مرتب نموده
استعمال نمایند + دهن منقول از مجربات نواب
غفران مآب حکیم میرزا محمد باقر موسوی حکیم باشی
قلمی فرموده اند که این دهن از حکیم علی مشهور است
که بواسطه جراحات خصوص برای التیام نفع تمام
داشته + صنعت آن اینچه ظاهر شد العسل السدر
بوده که پاک می نمود و می شسته در آب میجوشانید و شیره
میگرفته و با روغن کنجد میجوشانیده تا روغن بماند
و در مراهم نیز بعضی اوقات داخل می نموده
و اگر زخم تازه بود به تنهائی بکار میبرده و بعضی
اوقات چون نهان میداشته بواسطه آنکه کسی نداند
بهو جیوه رنگ می نمودند که سرخ نماید و قلمی فرموده
اند که اینچه بخاطر کمترین میرسد اگر بعض صموغ که گوشت
میرویاند و گوشت فاسد را برطرف میکند داخل نمایند
انفع خواهد بود و اگرچه تجربه نشده اما سندروس نیز
اگر داخل نمایند بواسطه التصاق و التحام بد
نخواهد بود + میفرمایند که کهربا بسیار بهتر است از
سندروس درین موضع و نیز گفته که اگر قدری
شب یمانی نیز داخل نمایند بواسطه تنشف و تجفیف
رطوبات نیز خوب خواهد بود و مرکی بسیار خواست

دهن القسط که بجهت فالج و رعشه و تشنج و خدر و شتال
آن نافع است باید که منابت اعصاب یا اعصاب ذنبک
را کیسه درست شب بمالند تا سرخ شود و تدهین نموده
بخوابند + صنعت آن قسط تلخ سنبل الطیب از هر یک
بست و دو مثقال کوبیده در یک رطل روغن زیتون
و یک رطل آب بجوشانند تا روغن بماند پس صاف
نموده تا سه مرتبه با ادویهٔ مذکوره بجوشانند و صاف
کنند و اگر بجای آب هر مرتبه عرق رازیانه عرق بهار
کنند بهتر است و بعد از ان جند بیدستر فلفل فرفیون
میعه سائله از هر یک ده مثقال دران حل کنند
دهنیکه موی بر دیاند و لنجات قوی الاثر است +
صنعت آن ذراریح را که بلغت ننگابن وارساس
و بلغت اصفهانی سین نامند سر و بال و را قطع کرده
ده درم را سائیده با یک وقیه روغن بان بجوشانند
تا اندک غلیظ شود و مشک و عنبر خوشبو کرده بمالند
تا موضع آبله کند و بر موضع آبله موی برآید + دهنیکه
موی را سیاه کند و از ریختن نگاهدارد + صنعت
آن عفص هلیلهٔ کابلی برگ مورد از هر یک یک جزو
بشراب ریحانی بپزند تا مهرا شود و بعد از ان صاف
کنند و یک رطل دهن کنجد اضافه نموده لادن ده
درم داخل کرده بآتش ملایم بجوشانند تا شراب برود
در روغن بماند و هر شب استعمال نمایند و صبح بآب
شوره بشویند + دهنیکه موی را سیاه کند و از ریختن
نگاهدارد + صنعت آن عفص هلیلهٔ کابلی اس اجزا
مساوی با شراب ریحانی بجوشانند تا مهرا شود و بعد از ان
صاف نموده روغن استه زرد آلو بوزن شراب اضافه
نموده چندان بجوشانند که آب برود و روغن بماند
پس آن روغن را بر مو بمالند + دهنیکه موی را سیاه
کند و از ریختن نگاهدارد + صنعت آن هلیلهٔ کابلی
مازو پیچ نی بیخ سوسن مورد خشک ساذج هندی
حضض یکی پوست بیرون گردگان از هر یک ده مثقال
برگ حنا یک چهار یک حما ما پنج مثقال آمله منقی پنج
مثقال یک دیگر نیم کوفته یکشبا روز در گلاب بخیسانند

وروز دیگر آب خالص دو من آب برگ مورد یک چهار یک
آب بهار زحبس تبنج مثقال اضافه نموده در دیگ آهنی
بجوشانند تا ثلثان آبها رفته ثلث بماند از آتش فرود گیرند
و بدست نیکو بمالند تا اجزا قوت خود بنماید و پس ازان بنهند
پس صاف کنند بعد ازان روغن زیت روغن کنجد روغن
دنبه تازه اضافه نموده باز در دیگ آهنی بجوشانند تا آب
برود و روغن بماند بعد ازان لادن کوفته دران ریزند تا
حل شود و فرود گیرند + دهنیکه ورم معدهٔ بارد را نافع باشد
صنعت آن اکلیل الملک بابونه از هر یک جزوے در آب
بجوشانند و صاف کنند بعد ازان روغن بادام شیرین
اضافه کرده باز بجوشانند تا آب برود و روغن بماند و در
وقت حاجت یک درم و نیم آنرا طلا کنند + دهنیکه
بواسیر را نافع است + صنعت آن میعه سائله یک درم
مقل ازرق دو درم در روغن پسته زرد آلوی تلخ حل
نموده استعمال نمایند + دهنیکه تقویت باه کند + صنعت
آن زرنباد قسط تلخ زراوند مدحرج عود الصلیب از هر یک
شش ماشه زعفران چهار ماشه گل بابونه مرزنجوش از
هر یک یک توله دنبهٔ گوسپند را دق کرده ادویه را بران
پاشیده شب بگذارند و روز دیگر در آب برگ
ریحان بجوشانند تا دنبه مهرا شود صاف نموده روغن
برای بیل ۱۰ توله داخل نموده بجوشانند تا آب برود
و روغن بماند آن روغن را شب ها بر قضیب بمالند و
صبح بآب نیم گرم بشویند + دهنیکه جهت وجع مفاصل
خلعت دارد + صنعت آن مغز قلم گاو پیه گرده روغن
گل سرخ کنجد برگ سمیر المجموع را با دنبه نرم صلایه کرده
بعد ازان با روغنهای دیگر در هم بگذارند و قدرے
صبر سقوطری زراوند طویل بیخ فرفیون بنفشه کوفته بیخته
بران پاشیده بهم برآرند و نیم گرم بمالند در بعضے جاها
قدری مویزج داخل کرده اند + دهنی نافع بجهت بواسیر
و حرقت معده + صنعت آن مغز تخم هندوانه شیرهٔ جو
مقشر شیرهٔ مغز تخم کدو شیرهٔ تخم خیارین شیرهٔ سرطان
آبلسان کحل آب گل خطمی لعاب ریشهٔ خطمی آب برگ
بارتنگ لعاب بنگو بزر البنج آب برگ عنب الثعلب آب

برگ گندنا آب برگ اسفناج کوفته با روغن گل سرخ
و روغن کدو آنمقدار بجوشانند که آب رفته روغن
بماند سفیداب نشاسته موم کافوری کاربه فرموده
گداخته شیاف ابیض کافوری شیر دختران سفیدهٔ
تخم مرغ اضافه نموده در هاون قلعی بمالند تا یکسان شود
و استعمال نمایند + دهن که جهت نفع طحال مجربست
صنعت آن اسقولوقندریون سه مثقال حلتیت سه
مثقال بیخ کبر سه مثقال زراوند طویل سه مثقال خیسانیده
صاف نموده با روغن خروع سه برابر چندان بجوشانند
که آب رفته روغن بماند استعمال کنند + دهن هندی
جهت فالج و لقوه و درد مفاصل و زخم کهرکهره که
از قروح خبیثه است و تپ کهنه مجربست + صنعت آن اگر بعضے
عود هندی حصی لبان از هر یک چهار توله زرنباد قرنفل دارچینی بسباسه
هر یک یک و نیم توله زعفران بچه هات قاقله صغار سنبل الطیب
سعد کوفی سکندره بالا سکندره تیری اشنه عین الدیک
ساذج هندی شنجرف از هر یک یک توله سلیخه حب الغار
دار شیشعان جوز بوا چوب میده لکڑی از هر یک دو
توله گلاب نیم آثار روغن کنجد دو آثار بدستور بمقدار
دواها را کوبیده در آب بخیسانند پس جوش داده صاف
کرده گلاب و روغن کنجد اضافه نموده جوش دهند
تا آب سوخته روغن بماند + دهن مومیائی مسمی به
دهن الحیوة + صنعت آن مومیائی افیون زعفران
فرفیون باد آور عصارهٔ غافث خولنجان راسن
گل ارمنی میعه سائله از هر یک دو مثقال صبر سقوطری
مقل ازرق عاقرقرحا قسط تلخ ورق گل سرخ زراوند
طویل مغاث شیاف مامیثا برگ مورد سداب کندر
بابونه علک البطم ورق حنا بازرد از هر یک سه مثقال
سورنجان زرد چوبه دار فلفل از هر یک چهار مثقال
زنجبیل فلفل از هر یک یک مثقال دواها را آنچه
صموغ است نیم کوفته در سرکه و گلاب بخیسانند و تتمهٔ
اجزا را آنچه نیم کوب باید نموده بکنند و در نیم من سرکه
و نیم من گلاب دو شبانه روز بخیسانند
بعد ازان بجوشانند تا ثلث آب

بماند و صموغ را در آب گرم بخیسانند تا حل شود
صاف نموده و آب دواهای مذکور سوای
صموغ بعد ازینکه صاف کرده باشند با صمغها ممزوج نموده
بروغن زیت یا روغن کنجد بجوشانند تا آب برود و روغن
بماند دهن السرطان که یبوست تمام بدن خصوص یبوست
سر و دماغ را نافع است + صنعت آن لعاب بزر قطونا
لعاب بهدانه لعاب گل خطمی سفید شیرهٔ سرطان نهری آب
سیب شیرین شیرهٔ خرفه مقشر همه را با روغن تخم کدوی
شیرین و روغن بنفشه بادام و روغن دنبهٔ بره اماکهه
پیه بزغاله آنمقدار بجوشانند که لعاب ها و آب ها سوخته
روغن بماند مغز قلم گوساله و شیر دختر اضافه نموده در
هاون بدسته بمالند تا یکسان شود بر اعضای یابس
در یافوخ بمالند +

باب الدال مع الیاء المثناة التحتانیه

دیگ بر دیگ از تراکیب طبای فارس است و
استعمال کرده میشود از داخل بجهت آنکه اکال است
شیخ داؤد گفته که از تراکیب بخاشعه است از برای خلفای
عباسی باصطلاح می؟ در داکله دهان و نیز نافع است
برای آکله و ناصور جمیع اعضا و قروح فاسده را باصلاح
می آورد و لحم زائد را میخورد و منفعتی نیک میکند و آزموده
است و قطع خون آمدن از اعضای ظاهری می کند
وقتیکه می باشند بران موضع و تخفیف رطوبات میکند
هر جاکه باشد چون طلا کنند و قلع آثار از هر موضع
میکند چون با عسل بران موضع طلا نمایند + صنعت
آن بنسخه ندایی زرنیخ زرد زرنیخ سرخ از هر یک شش درم
مرصافی ده درم آهک نا رسیده پنجدرم + و در نسخهٔ دیگر
پانزده درم است زنگار یکدرم مجموع را کوفته بیخته
بسرکهٔ تیز بسرشند و قرصها سازند و خشک کنند و وقت
حاجت بسایند در موضع علت چند بار بپر مرغی بمالند
و قوت این دوا شش سال قوی می باشد +
دیگ بر دیگ بنسخهٔ سید مظفر الدین شفائی + صنعت
آن زرنیخ سرخ زرنیخ زرد از هر یک شش درم مرکی

ده درم آب آهک ندیده پانزده درم زنگار یک درم کوفته بیخته با سرکهٔ انگوری کهنه سرشته اقراص سازند و استعمال نمایند + دیگ بر دیگ دیگر که اسقاط دانهٔ بواسیر میکند و بر هر گوشت زائد که باشد نیست میکند و از برای بثور آت فرمنه خصوص دانه که آنرا دانهٔ سال گویند و بعضی کپهٔ ارمنی نیز نامند و انواع ثآلیل و مسمارات و ناصورات و آکلهٔ بغیر از آکلهٔ دهان موثر است ولیکن در آکلهٔ دهان چون سم افعی است نباید استعمال نمود + صنعت آن بنسخهٔ سید اسمعیل ره ذخیره در مرض بواسیر زرنیخ زرد سوخته یک رطل و نیم شنجار یک رطل آهک آب ندیده زنگار از هر یک نیم رطل سیماب ربع رطلی اجزا را با سرکهٔ انگوری بسایند تا سیماب کشته شود پس خشک کنند و مرتبهٔ دیگر با آب سرد بسایند و آنرا مصعد کنند و نگاهدارند و در وقت حاجت بر موضع مقصود بپاشند و محمد بن زکریا گوید که این دارو دهر داروی تیز بر ناصور باید که یک روز بگذارند و اگر میدانند که هنوز چیزی بر می آید یک روز دیگر آسایش کنند و روز دیگر باز بکار برند پس برگ کرنب را بپزند و با روغن گاو مرهم کرده بران بندند + دیگ بر دیگ بنسخهٔ آن مرحوم مستعمل در امراض مذکوره سوای آکلهٔ دهان + صنعت آن شرار که آن زرنیخ زرد مصعد است یک جزو نوره غیر مطفاة نیم جزو زنگار ربع جزوی کوفته بیخته بران موضع بپاشند و برگ چغندر بران بندند نهایت تا سه روز و چون قلع ناصور و دانه های خبیثه و لحوم زائده فاسده شده بران استهٔ تمر هندی مقشر کوفته بشیر گاو پخته بر موضع زخم ضماد نمایند زخم به شود و گوشت نو بر دیاند

کتاب حرف الذال المعجمة
باب الذال مع الرای المهملة
فصل در بیان ذرورات

بدانکه ذرور بفتح ذال معجمه و ضم زای مهمله ادویه را گویند که نرم سائیده خشک بر عضو علیل بپاشند + ذروریکه دمعه و مقدمهٔ نزول آب را باز دارد و چشم را روشن کند و پیران را موافق باشد + صنعت آن شادنج عدسی مغسول سرمهٔ اصفهانی اقلیمیای ذهبی سادج هندی سرطان محرق توتیای کرمانی مغسول مس سوخته صبر توبال النحاس زعفران از هر یک دو درم قلفل دار فلفل نوشادر از هر یک یک درم کوفته بحریر بیخته سحق بلیغ نموده در شیشه نگاهدارند و در وقت حاجت بکار برند + ذروریکه دمعه و ظلمت بصر و ابتدال نزول آب و خیالات و حکهٔ چشم را نافع است + صنعت آن آب رازیانهٔ تازه پنجاه درم زهرهٔ کلنگ زهرهٔ کبک از هر یک سه درم مشک کافور از هر یک نیم مثقال ادویه را سائیده در آب رازیانهٔ تازه پرورده در سایه خشک کنند و بکار برند + ذرور راغیر جرب قروح چشم و با سبل را سودمند بود + صنعت آن بنسخهٔ روی صغیر محمد بن الیاس بگیرند عصارهٔ رازیانهٔ تازه و بگذارند تا خشک شود و مرتبهٔ دیگر با مشک و کافور صلایه کرده بکار برند + ذرور مامیران سبل و جرب و دمعه را نافع باشد + صنعت آن مامیران چینی یک درم توتیای کرمانی پرورده شیح سوخته پرورده توبال مس مغسول سرمهٔ اصفهانی پرورده از هر یک ده درم کوفته بیخته استعمال نمایند + ذرور کافوری که نافع است از برای حرارت چشم و رمد + صنعت آن صدف سوخته مروارید ناسفته از هر یک دو درم نشاسته یک درم کافوری ریاحی یک دانگ صلایه نموده ذرور نمایند + ذروریکه قرحه و مورسرج را نافع است صنعت آن سرمهٔ اصفهانی پرورده شادنج عدسی مغسول صلایه کرده ذرور نمایند و اگر شادنج مغسول تنها را ذرور نمایند همین نفع دارد + ذرور دیگر از برای بیاض + صنعت آن زنگار راسق سرطان نهری از هر یک پنج درم شحم حنظل دو درم و نیم زهرهٔ گاو بورهٔ ارمنی از هر یک دو درم ملح اندرانی سه درم فلفل سفید بیست درم زبد البحر چهار درم پوست تخم مرغ که بچه بیرون آورده باشد سه درم + ذرور بادی حمرت عین و وجع آنرا که از غلبهٔ خون باشد و سیلان رطوبات و فضلات را نافع باشد + صنعت آن نشاسته کثیرا

صمغ آلو از هر یک دو مثقال صمغ عربی شیاف مامیثا کوفته بیخته استعمال نمایند + ذرور دیگر منقول از یوحنا بجهت بیاض غلیظ باید که استعمال کرده شود بعد از آنکه پیوسته بحمام رود یا سر در و را بنجار آب گرم بدارد پس این ذرور را بکار دارد که عظیم فائده دهد + صنعت آن کف دریا زجاج فرعونی انزروت سفید نبات از هر یک سه درم همه را چون سرمه سحق نموده در چشم بپاشند + ذرور دیگر از برای بیاض قوی + صنعت آن بورهٔ ارمنی نان نمک اندرانی مسحقونیا اجزا مساوی کوفته بیخته سحق نموده ذرور نمایند + ذرور دیگر اسحق گفته است که ما آزموده ایم هر روز چشم را به بخار آب گرم بدارند آنگه این ذرور را در چشم بپاشند بیاض غلیظ را ببرد + صنعت آن توبال النحاس نمک اندرانی توتیای هندی زجاج فرعونی از هر یک جزوی کوفته بیخته در چشم ذرور نمایند + ذرور دیگر بجهت بیاض چشم صنعت آن شادنج عدسی پنج درم روسختج یک درم توبال نحاس مامیران چینی از هر یک یک درم توتیای مغسول چهار مثقال سرمهٔ اصفهانی پانزده درم صدف سوخته یک دانگ کوفته بیخته استعمال نمایند + ذرور دیگر بیاض چشم را ببرد + صنعت آن مسحقونیا ده درم زبد البحر چهار درم زنگار یکدرم و نیم سکبینج اشق از هر یک یکدرم صلایه کرده ذرور نمایند ذرور دیگر از برای بیاض چشم + صنعت آن زبد البحر یک درم شکر طبرزد دو درم کوفته بیخته در چشمی که بیاض است بپاشند + ذرور دیگر که بجهت بیاض عین بسیار نافع است + صنعت آن کف دریا اقلیمیا ذهبی سرگین سوسمار زبد القواریر مرجان سرخ سرطان بحری مامیران چینی اثمد اصفهانی توتیای هندی از هر یک دو دانگ زنگار نوشادر دار فلفل پوست تخم شترمرغ سوخته قرنفل سنبل الطیب از هر یک یکدانگ و نیم مرقشیشا نمک هندی از هر یک یک دانگ مروارید ناسفته شادنج مغسول از هر یک نیم مثقال بدستور ذرور سازند + ذرور اسود نافع به جهت

گوشت پای دندان که کم شده باشد وگوشت بیرویاند و گوشت فاسد را قطع میکند وخون رفتن را باز می دارد صنعت آن فوفل گلنار فارسی از هر یک دو مثقال شاخ بز کوهی سوخته سه مثقال کاغذ خطائی سوخته یک مثقال نمک سوده بعسل سرشته وسوخته سماق سعد کوفی از هر یک دو مثقال جوز مقشر سوخته کف دریا دارچینی بیخ نی زرمنه ترکی سوخته طباشیر سفید گل سرخ هر یک یک مثقال نمک درانی عاقرقرحا شب یمانی از هر یک نیم مثقال کزمازج استخوان هلیله زرد انجبار عود قماری خام سوخته صندل سفید سک اصلے رامک پوست زرد اترج قرنفل برگ مورد تخم مورد شاخ گوزن سوخته از هر یک یک مثقال دم الاخوین کندر اذخر مکی از هر یک نیم مثقال اجزا را کوفته بحریر بیخته بر دهان پای دندانها بپاشند + ذرور ابیض لثه را محکم کند و قطع خون آمدن و تقویت دندان نماید و بوی دهان خوش کند و گند دهان را ببرد و دندانها را از افتادن و تاکل و گندہ شدن نگاه دارد و منع انصباب مواد بسوی عمور اسنان نماید + صنعت آن عاقرقرحا ترکی کزمازج سعد کوفی از هر یک شش درم قشور رمان مازوی سبز کندر گلنار فارسی غنچه گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک سه درم زبد البحر نمک طبرزد شب یمانی صدف سوخته از هر یک یک درم و نیم فلفل سفید مصطگی رومی عود بلسان از هر یک یک درم مروارید ناسفته بسد سفال چینی سفید از هر یک سه درم فیل گوش سوخته پنج درم واگر بهم نرسد بدل آن اصل السوس چهار درم کنند شاخ گوزن دندان فیل سوخته هلیله طباشیر تخم خرفه مقشر نشاسته کثیرا کشنیز خشک سوخته آرد عدس از هر یک هفت درم کوفته بیخته کافور قیصوری نیم مثقال داخل کنند و دبر دندانها و لثه بپاشند و بعضے اوقات با سرکه مضمضه کنند و بعضی اوقات با زیت و روغن نفط سفید سرشته بر دندانها گذارند بجهت دفع حرکت اما در نرم کوبیدن ادویه نهایت سعی نمایند + ذرور سرقولون جراحات مزمنه را بیک دفعه یا دو دفعه التحام دهد و بر سلعه و غدد

آن چنان یا بسن بغیر آب نبندند بسرعت زائل سازد + صنعت آن کندر دو مثقال مرصافی یک مثقال و نیم گلنار فارسی سه مثقال جفت بلوط یک مثقال گل ارمنی گل سرخ از هر یک دو ثلث مثقالی کوفته از حریر بیخته استعمال نمایند + ذرور نافع جهت قروح طریه مزمنه خصوصا از برای قروح قضیب و انثیین و عجان و مقعده + صنعت آن صبر سقوطری مرداسنگ اقلیمیا مغسول با شراب بعد از آن خشک کرده توتیاے کرمانی همه را کوفته بیخته ذرور نمایند + ذرورے دیگر قریب النفع بذرور قبل + صنعت آن مروارید ناسفته پوست کدوی سوخته کوفته و بیخته ذرور نمایند + ذرور دیگر که همین منفعت دارد و عجیب الفعل است و قروح را در زمان باصلاح می آورد + صنعت آن شب یمانی سوخته توتیای کرمانی مغسول کوفته و بیخته ذرور نمایند + ذرور مجفف تالیف جالینوس بجهت جمیع قروح رطبه خصوص قروح ذکر و فسرج و خصیه و دبر و بیخ ران و قتیکه ورم نباشد + صنعت آن پوست کدو سوخته قرطاس مصری سوخته شب یمانی محرق کوفته بیخته بپاشند + ذرورے از قدوه حکما سید السند والد ماجد آن مرحوم قدس سره که مجفف جمیع قروح خبیثه رطبه است و مجرب است صنعت آن سفیداب ارزیز شسته شنجرف شسته سرنج شسته روسختج شسته دم الاخوین مرداسنگ توتیای کرمانی گلنار فارسی پوست کدو سوخته طین قیمولیا طین شاموس حضض هندی توتیای هندی بریان قنبیل طین مغره از هر یک جزوی کوفته بیخته اول مرتبه موضع را بشرابے که برگ حنا و جعده در آن جوشانیده صاف نموده باشند شسته پس ذرور بپاشند + ذرور اعظم جهت آکله و قروح ساعیه دهان و گلو و قضیب و سائر اعضا مجرب است و از اسرار است و در قطع خون جراحات و رویانیدن گوشت تازه و منع ورم قروح و انصباب مواد آزموده است صنعت آن موی سر آدمی سوخته گلنار فارسی

شاخ گوزن سوخته برگ حنا خشک کرده گل ارمنی هر یک دو جزو کندر سفیداب قلعی شسته توتیای کرمانی شسته از هر یک یک جزو کوفته بحریر بیخته استعمال نمایند و اگر در غیر حلق و دهان استعمال نمایند صبر سقوطری مرداسنگ مکرر بآتش سرخ کرده در سرکه سرد کرده مغسول نموده از هر یک دو جزو داخل نمایند و اگر خواسته باشند فتیله ساخته در احلیل و سوراخ استعمال نمایند نظیر ندارد + صنعت ذروری جهت آکله و قروح ساعیه و بواسیر الف و ناصور مجرب است + صنعت آن استخوان ابریشم سوخته و صبر زرد مساوی ذرور نمایند و همچنین ذرور برگ عناب خشک بی نظیر است + ذرور مصعد از اطبای قدیم است و از مجربات شمرده اند مجفف و دافع آکله و قروح ساعیه و گوشت فاسد را ببرد و مسقط دانه بواسیر است و در اسقاط بواسیر نائب مناب حدید است + صنعت آن زرنیخ سرخ زرنیخ زرد از هر یک دو جزو آهک آب ندیده زاج سفید از هر یک یک جزو زاج زرد زاج سرخ از هر یک ربع جزوی با سرکه سرشته بست و چهار روز در میان جو گذاشته پس تصعید کنند هر چه مصعد است جهت اندمال جراحت و آکله و هر چه رسوب نشست جهت اسقاط بواسیر و بریدن گوشت زائد استعمال نمایند بهتر از بریدن و بیغا ئکه تر است و اطبای فرنگ بشرب آب نیز را نیز در بعضی امور نافع دانسته ما خلاف واقع است و بنا ذرور جهت بند شدن خون جراحات و ختنه اطفال و غیره از هر موضعیکه باشد و جهت خشک نمودن آن + صنعت آن گات سفید که بهندی پاپریه نامند مرداسنگ پوست هلیله کابلی پوست بلیله مرصافی صبر سقوطر برگ مورد اجزا مساوی بسیار نرم کوفته بحریر بیخته یک جا نموده باز صلایه کرده بر جراحت بیفشانند و با برخرقه کهنه پاشیده بر جراحت یا محل ختنه به پیچند و بعد از سه روز باز کنند که اغلب جراحت خشک شده به خواهد بود + ذرور اسفیداج و اقلیمیا و انزروت و تشمیزج و توتیا هر یک در سوم خود هاند ذرور شدند + ذرور که آن را عبیر گویند بوی بدن را خوش کند و منع عرق کند و دل و دماغ

یاقوت دهد چون بر بدن بپاشند ❊ صنعت آن صندل
سفید را با گلاب بسایند هر قدر که خواسته باشند پس تا
خشک کنند پس در ان مشک خالص عنبر اشهب هر قدر که
خواسته باشند سائیده داخل کنند و بر بدن بپاشند و
اگر بعوض آن عود قماری خام و سکلامسک سوده داخل
کنند روا باشد و اکثر نسخ عبیر در حرف العین مذکور خواهد
شد انشاء الله تعالی ❊

باب الذال المعجمة مع الهاء

ذهب بفتح ذال و ها و بالغت عربی ست و نیز عسجد بفتح
عین و سکون سین مهملتین و ضم جیم و دال مهمله و عقیان
بکسر عین مهمله و سکون قاف و فتح یای مثناه تحتانیه و
الف و نون آمده بفارسی زر گویند و در یونان معروف
به طلا است و بترکی التون و قزل نیز گویند و بهندی سونا و
کنچن نامند و آن معروف است و معدن آن اکثر صحراهای
رملی و کوهها و احجار رخوه است از بلاد تحت خط استوا
و بلاد جنوبیه و شمالیه تا اقلیم چهارم بحسب ماهیت طبیعت
معتدل مائل بحرارت و مقوی قلب و دماغ و مقوی
حرارت و رطوبت غریزیه و مفرح و نافع از برای خفقان
و وسواس و جنون و جذام و انواع بواسیر و امراض سوداویه
و صفراویه و یرقان و صلابت طحال و ضعف گرده و
سنگ مثانه و رفع هموم و تمیل سرمه که از ذهب سازند
جهت تقویت بصر و منع رمد و درد چشم و ذرور آن جهت
رفع قروح اطفال جهت آکله و سنون آن جهت درد دندان
و امساک آن در دهان جهت رفع بدبوی آن مفید است
و تعلیق خالص آن جهت رفع فزع اطفال و لیتا و س
این خاصیت را مخصوص انه بحجری بقدر خردلی که در
نهایت صلابت بود باشد و باطلای باطنی مشکون میگردد
دانسته و لعب باطلا و دیدن آن مورث دفع هموم و باعث
سرور و تقویت قلب است و چون گوش را بسوزن طلا
سوراخ کنند هیچ وقت آن سوراخ بسته نگردد و گویند
مضر مثانه و مصلحش عسل و مشک است و اکثر را اعتقاد
آن است که اصلا ضرری در وی نیست و قدر شربتش
از یک قیراط و نیم تا یک دانگ و بدلش یاقوت و چون ز ذهب
بشکل ملیا ساخته در خواب و بیداری صاحب
توحش مزمن و خفقان و حالات سوداوی در دهان
نگاهدارند رفع جمیع امراض مذکوره از و میشود و اگر
از ذهب خالص انگشتری ساخته در انگشت کنند جهت
داخس و ام الصبیان و مفاصل بنهایت نافع و آب
طلاتاب مقوی قلب و حرارت غریزی و کبد و معده است
تکلیس ذهب که در مفرحات و معاجین و حبوب و غیرها
داخل کرده میشود ❊ صنعت آن بگیرند ذهب و او
در بوته که باطن آن را مرداسنگ سوده مالیده باشند
و اگر آن مرداسنگ را بسرکه مقطر سائیده باشند بهتر است
و مکرر دران بوته بگذارند و بسرکه مقطر که دران مرداسنگ
سوده حل کرده صافی نموده باشند سرد نمایند و هر مرتبه
بوته را تازه بآن مرداسنگ آلوده باشند و سرکه مذکور را
تازه نمایند تا آنکه قابل سحق شود پس سحق نموده بکار برند
بدستور دیگر ذهب مسکوک را در بوته مطلخ به مرداسنگ
گرم نمایند چنانچه سرخ گردد و گداخته نشود پس آن را
بسرکه مقطر مخلوط به مرداسنگ مسحوق که آن سرکه را
صافی نموده باشند سرد نمایند و مکرر این عمل کنند
تا زمانیکه ذهب مسکوک قابل سحق شود پس آن را سحق نموده
بکار برند ❊ تکلیس ذهب بنوع دیگر آن ست که ذهب را
بگذارند در بوته و بآب صبر سرد کنند و این عمل را مکرر
کنند تا بگردد ذهب مانند خاکستر ❊ قسمی دیگر که از اسرار
است و آن آن است که مکلس نمایند دینار را که
باقی ماند دران صورت دیناری و دینار سوراخ کرده
ابریشمی بآن بگذارند و گره دهند گرهی محکم پس بگیرند بوته
و در باطن مرداسنگ سوده بمالند و دینار را دران
بوته گذارند و بوته بر آتش گذاشته بدمند تا دینار سرخ
شود و گداخته نشود پس از بوته بر آورند تا سرد گردد و
مکرر این عمل کنند و مرات بسیار تا آنکه هرگاه آن را
سحق نمایند بگردد مانند رماد و هر مرتبه در باطن بوته
مرداسنگ تازه بمالند ❊ تکلیس ذهب بدستور حکمای
هند که بجهت خوردن مکلس میکنند ❊ صنعت آن چند
مرتبه سرب را گداخته در آب نوشادر ریخته صاف نمایند
پس ذهب خالص را چند مرتبه گداخته در ان آب بریزند
پس صفحه های نازک کرده بزاج سیاه و سرکه آلوده کرده
در آتش بگذارند و با نمک آب بشویند و با ربع آن
سرب سوهان کرده در بوته بمرداسنگ سوده آلوده بگذارند
پس با ثلث آن زیبق در ظرف چینی یا زجاجی بسیار
سائیده بر روی آتش گذارند و بر هم زنند تا زیبق
از ان مفارقت کند انگاه بر روی سماق سنگ بسایند
که چون اندکی از ان را بر روی آب ریزند مدتی در زیر
آب نرود و حد تکلیس جمیع فلزات و احجار برای تناول
نمودن همین مرتبه است و کمتر از ین مرتبه جائز نیست
چه نفعی که مقصود است نخواهد داد بلکه ضرر می رساند
تکلیس ذهب که از سائر طرق بهتر است و بعد از عمل
چیزی بآن نمی ماند که نتوان تناول نمود ❊ صنعت
آن آب لوزه آب قلی و آب ملح طعام را بجز علاقه صافی نموده
هر یک را علیحده بجوشانند تا منعقد گردد پس جزو از
معقود قلی و یک جزو برادهٔ ذهب را با یکدیگر بسایند و باید که
در ظرف مزجج بر روی آتش سرخ کنند و بعد از ان که
خوب گرم شده و سحق یافته باشد و سه روز بجای نمناک
بگذارند تا قدری نم بردارد پس بدستور تشویه و سحق نمایند
و باز بجای نمناک اعاده کنند تا سه چهار مرتبه انگاه در
بوته کرده بجدی آتش دهند که بوته سرخ شود پس بعد از
سرد شدن بسایند و بآب مکرر بجوشانند و بشویند تا سائر
اجزاء از شمس زائل شود و درین وقت خشک کرده
سحق نموده استعمال نمایند و گفته اند که اگر در حین تشویه
و سحق تسقیه کبریت و آبهای تند کنند سریع الاثر است
و گفته اند که چون طلا را باین نحو سحق نمایند خوردن
آن باعث طول عمر و رفع جمیع امراض سوداویه
و حفظ صحت ست و درین امور چیزی عدیل این نیست
و قدر شربتش از یک قیراط و نیم تا یک دانگ و بدلش
یاقوت محلول ست ❊ احراق ذهب بدستور
مسعود بن محمود سنجری ❊ صنعت آن بگیرند ذهب را
و سوهان نمایند تا بگردد شبیه بخاک و لیکن چیزی

قلیل از سرب بران بپاشند پس در کفچه آهنی کرده بران آب نمک بریزند و بجوشانند تا آب برود و ذهب اسفنج ماند پس آنرا اصلاح کرده استعمال نمایند + صنعت آن بنسخه دیگر بگیرند ذهب سوهان کرده بمقدار یک مثقال و قدری سرب سوهان کرده باآن مخلوط کرده در کفچه آهنی کرده آب نمک داخل کرده چندان بجوشانند که آب برود پس بکوبند تا چون خاک شود و استعمال نمایند و بعضی در اوّل مرتبه طلا را با قدری سرب گداخته براده میکنند و بعد از آن با آب و نمک بجوشانند + حل ذهب چون طلا را با گلاب و بید مشک خالص بدون چیزی خصوصاً از ادویه سمیه حل نمایند و بمقدار شربت آن بیاشامند باعث طول عمر و حفظ صحت و رفع جمیع امراض سوداویست و اگر با آن دو دسته هر دو طلا خالص باشد بهتر است + حل ذهب با مروارید ورق طلا را با آب سریشم حل کرده حلے بلیغ و مروارید را اصلایه و سحق نموده چنانچه چون بر آب ریزند زمانی معتد بر روی آب ستاده ته نشین نشود و پس این هر دو را در شیشه کرده آب ترنج بر روی آن ریزند چنانچه چهار انگشت از روی وی برگردد و سه روز در حمام ماریه گذاشته آتش بدهند پس بتدریج محلول آن را صافی نموده باز آب ترنج بران ریزند تا همه حل شود از حریر بگذرانند و بعضے از فضلای اهل صناعت گفته اند که سرکه انگوری مقطر بر روی وی کنند آنمقدار که چهار انگشت از روی وی برگردد و سه روز در حمام ماریه بگذارند پس بتدریج محلول آنرا صافی نموده باز سرکه انگوری بران ریزند تا همه حل گردد و از حریر بگذرانند و بر وی قدری دهن طرطیر ریزند تا خلاصه آن ته نشین شود و این محلول مقوی قلب و مفرح آن و زیاده کننده ارواح و نافع است از برای صرع و دوار و سدر و وسواس سوداوی و بجهت تقویت باه و زیاده کردن منی و حافظ جنین است فرموده اند باعتقاد این فقیر اگر بجاے آب ترنج یا سرکه مقطر عرق کبریت یا عرق نمک بران ریزند زودی آنرا محلول میگردانند + صنعت حمام ماریه بگیرند دیگیکه اطراف آن بلند باشد مانند دیگ کله پزی و عدس پزی و در تنور بگذارند و نصف آنرا در آب کرده چوبی بر سر آن گذاشته آنچه خواهند در شیشه گردن خمی کرده بر سر آن شیشه رسنے بسته رسن را بآن مضبوط ببندند چنانچه شیشه بآب نرسد و در زیر آن دیگ آتش کنند و بهتر آن ست که در تنور بگذارند چون آتش تنور انطفا یابد باز آتش کنند تا مدتے که آن چیز در حمام ماریه باید که باشد پس برآورند + و صنعت دهن طرطیر آن است که طرطیر سفید را بمقدار پانصد درم سحق نموده غسل نمایند و با شیشه مائل الرقبه یعنی کج گردن تقطیر نمایند و روغنی که برنگ مقطور بایستد گرفته ضبط نمایند و طرطیر درد خمر ست + محلول ذهب با نوشادر فقط جهت اخراج سم مجرب طلای آن محلل ورم و جهت داء الثعلب و داء الحیه و برص و بهق مقید و اکتحال آن جهت غلظ اجفان و بیاض و غشاوه و کمنه و انباشتن آن در ثقبه غرب جهت رفع آن مجرب است + دستور حل ذهب که بکار نقاشی و جدول و نوشتن آید آنست که بگیرند ورق طلا بسیار نازک هر مقدار که خواهند و در ظرف چینی یا سفال لعابدار که اندک خشن باشد و با آب سریشم صاف مطبوخ با دو انگشت دست خوب حل نمایند پس نشسته زرم مخلوط به آب آن را در ظرفے علیحده بگیرند و در را باز بدستور بسایند و زرم آنرا همان قسم بگیرند و بگذارند تا ته نشین شود آب آنرا دور نموده استعمال نمایند و بهمین دستور با آب صمغ عربی و یا شیره نبات حل نمایند برای تراکیب باکوره + نوع دیگر از براے کتاب و نقاشی و غیرها آنست که اولا دست ها را با آب صابون پاک بشویند اگر ناخنها بلند باشد بگیرند و بمبالغه در شستن دستها نمایند پس آب صمغ محلول یا کندر محلول بر کف دست بمالند و ورق طلا را بران افگنند و نیکو بدست بمالند تا متلاشی گردد و برق آن زائل شود و خشک گردد پس قدرے آب صمغ دیگر بکف دست بمالند و چند ورق دیگر بدستور دران حل نمایند و همچنین تا هر مقدار که خواهند پس دست ها را در کاسه چینی با آب بشویند که تمام زرهای محلول در آب آید و در دست نماند و آب را بگذارند تا ته نشین شود آب بالای آنرا ریخته قدری صمغ محلول داخل کرده حبوب ببندند و خشک نموده نگاهدارند و عند الحاجت با آب صمغ و صندقه حل کرده بنویسند و بعد خشک شدن نوشته را بمهره ابریشم یا عقیق مهره نمایند بسیار براق گردد

حب ذهب مکلس مالیخولیا را نافع و مقوی اعضاء رئیسه و باه است + صنعت آن طلای مکلس با ذهب معدنی جدوار خطائی از هر یک یک مثقال جوزبوا مصطگی رومی زعفران از هر یک چهار دانگ دارچینی قرنفل از هر یک نیم مثقال صمغ عربی کتیرا از هر یک دو دانگ کوفته بیخته بگلاب سرشته حبوب سازند هر حبی بمقدار نخودی صبح یک حب و شام یک حب با گلاب ده مثقال فرو برند + طریق جلا دادن و رنگین نمودن اشرفی و ظروف طلای غیر خالص که رنگین شود آنست که بگیرند توتیای هندی و شلخ جاموش و نمک سنگ هر سه را سائیده بران بمالند و در آتش سرخ نمایند و رنگین و براق گردد + نوع دیگر زاج سفید دو وزن نمک طعام شوره از هر یک یک وزن سائیده اشرفی یا ظرف طلا را با آتش سرخ نموده سرد نمایند پس ادویه را با آب خمیر کرده بر تمام آن بمالند و بر آتش لمحه بگذارند که گرم شود و دوا به آن بچسپد پس برآورده کودی کنده و خاکستر زغال را با آب نم کرده بالای آن بینداز ند و لمحه بگذارند پس برآورده با آب بشویند و اگر رنگ یافته باشد بهتر و الا مکرر عمل نمایند تا رنگین گردد و جلا یابد و آزموده است

دستور گرفتن دهن ذهب تیزاب نمک سوخته گرم گرم سفوف نموده دران تیزاب داخل کنند یا آثار ۲ و ۲ روز نگهدارند و بعد از ۲ ورق زیکتوله در اندازند طلا آب خواهد شد و تیزاب زرد خواهد گشت یک روز نگهدارند بعد از ان در پیاله چینی کلان ضخیم کنده انداخته برریگ آن ظرف سفالی بگذارند و آتش ملایم کنند چنانچه آب یکه در ظرف سفالی ست بزیر پیاله نرسد تا تیزاب همه خشک شود و پیاله را بردارند و شبنم بگذارند

یک شب دو شب تا اینکه همه آب شود باز همان نحو اوّل آتش
کنند و باز در شبنم بگذارند تا سه بار بعد ازان هر چیز
خواهد ماند در پیاله همه روغن است + دهن ذهب نافع
از برای جمیع زخمها که ناصور شده باشد بهر عضو مانند چشم
وغیر آن + صنعت آن بگیرند مقدار سه مثقال طلای
خالص را ورقهای تنگ نموده با تیزاب در شیشه کنند
و شیشه را در دیگی که دران بمقدار گردن شیشه آب باشد
گذارند و دیگ را بر آتش ملایم که آب گرم شود تا حل گردد
و اگر حل نگردد نیم توله سیماب نیز داخل کنند و به همان
طریق در آب بگذارند تا حل شود بعد ازان در شیشه
دهن کشادی کرده بر آتش گذارند تا آب تمام بسوزد
و روغن بماند پس استعمال نمایند + نوع دیگر بگیرند طلای
خالص دوازده مثقال و ورقهای بسیار تنگ سازند و
نوشادر مصعد که مکرر آنرا التصعید نموده باشند تا هفت
مرتبه چهار توله و سیماب دو توله درهم کنند و در تیزاب
اندازند و بگذارند تا طلا حل شود بعد ازان در شیشه
نموده بطریق مذکور در آب گرم بگذارند تا آب بسوزد
و روغن که ازان بر آید استعمال نمایند + نوع دیگر که
طریقه حکمای فرنگ است + صنعت آن تیزاب
پانزده توله نمک محرق سه توله و سه ربع توله نمک را
در تیزاب انداخته در قاروره کنند و سر قاروره را بموم
بند کرده در سایه چهار روز نگاهدارند پس ورق طلای
خالص سه توله و سه ربع توله هم وزن نمک دران داخل
کرده بدستور سر شیشه را بند کنند و چهار روز دیگر در
سایه گذارند ورقهای طلا حل شده خواهد بود پس
از قاروره بر آورده در کاسه چینی کنند و کاسه را در دیگ
سفالی که پر از آب باشد بنهند بدان قسم که یک انگشت
تر کاسه در آب فرو برود پس بر سر دیگ سر پوش از سفال
گذارند و اطراف آنرا بخمیر گیرند و خشک کنند پس بر
آتش نهند تا تیزاب تمام خشک شود و طلای محلول بماند
که عبارت از روغن طلاست ناصور و زخمهای تازه
و کهنه را عجیب الفعل است و طریق استعمال آن آنست
که بر گرد زخم از سر خلال زرین روغن خطی بکشند زخم را
ملتحم و ملتئم سازد و باید که احتیاط نمایند که این روغن
اندرون زخم نرود که باعث ورم میگردد و عضو متورم
میشود + صنعت تیزاب مستعمل درین دهن شوره قلمی
دو جزو عقاب یک جزو کوفته در شیشه گردن کج
کرده تقطیر نمایند + و طریقه احراق نمک آن است که
نمک را در ظرف سفالی کرده بر آتش نهند و در زیر او
آتش کنند و برهم زنند تا آواز او بر نیاید و تا آواز کند
خام باشد + دهن ذهب بنوع دیگر بگیرند ورق طلای
خالص و بیامیزند در شش درم روغن مصطگی که از
قرع و انبیق کشیده باشند و در قاروره کرده در سرگین
اسپ دفن کنند تا چهل روز پس روغن را از بالای
آن جدا نمایند و ته نشین آنرا در قرع و انبیق بطریق
شراب ته نشین بکشند خاصیت این دهن بسیار است
و قوای حیوانی و نفسانی و طبیعی را می افزاید و رنگ
رو را صاف میگرداند و مبهی و مشتهی ست و خوردن
آنرا مضرت نه و از انواع سابق هیچ یک را نمیتوان خورد
و طریق شراب ته آتشه آن است که سابقا ذکر یافت که
ظرفی را پر آب کنند و قرع را دران گذارند و انبیق بران
وصل نموده بر قابله وصل کنند و در زیر دیگ آتش
ملایم بر افروزند تا تقطیر شود + سفوف مشهور بسفوف
جعفر خانی + صنعت آن مشک دوازده توله ورق طلا
محلول چهارده توله عنبر اشهب پنج توله مروارید ناسفته
پانزده توله طباشیر دوازده توله بطریق معمول سفوف
نمایند و اگر از یک رتی شروع نمایند تا دو ماشه باین
طریق که تا سه روز روزی یک رتی و بعد ازان یک یک رتی
زیاده نمایند و سه روز دیگر سه رتی تناول نمایند و
باز یک رتی اضافه نمایند و سه روز فی یوم چهار رتی
میل کنند همین قسم تا دو ماشه و همین ترکیب کم کنند
و باید این را با شربت به یا شربت سیب شیرین با گلاب
میل نمایند و در ایام سرما خوردن آن بهتر است و
محرور المزاج را مضر و بارد المزاج رطب را مفید جهت
تقویت اعضای رئیسه معده و گرده و مثانه و باه
لیتان نافع و بواسیر و ریاح و لینت طبع را از اکل سازد

فصل در بیان نسخ معاجین ذهب

معجون ذهب جهت تقویت دل و قوت مزاج +
صنعت آن عنبر اشهب یک مثقال ورق طلا یک
مثقال مشک یکدرم شربت فواکه شیرین بست مثقال
نبات سفید عسل مصفی بالمناصفه از هر یک چهل مثقال
علی الرسم معجون سازند + معجون ذهب دیگر اقوی از
اوّل + صنعت آن ورق طلا یک توله عنبر اشهب یک
توله مشک خطائی زعفران از هر یک یک مثقال مروارید
ناسفته سه مثقال عطر گلاب نیم مثقال عرق بید
مشک پنجاه مثقال گلاب نیم سیر عسل مصفی قند
سفید بالمناصفه از هر یک پنجاه مثقال شربت سیب
شیرین سی مثقال علی الرسم معجون سازند + معجون
ذهب نوع دیگر + صنعت آن تخم خشخاش دو توله
تخم فرنجمشک گاوزبان گل گاوزبان خولنجان از
هر یک یک توله تخم کاسنی لسان العصافیر بهمن
سرخ از هر یک دو توله زعفران صمغ عربی ورق طلا
محلول از هر یک نیم مثقال رب انار شیرین ده توله
انیسون یک مثقال رب سیب شیرین سه توله اجزا را
نیم کوفته در دو آثار آب زردک یکشبانروز بخیسانند
و بجوشانند و صاف نموده با دو چندان قند بقوام
آورند پس عنبر ورق نقره محلول از هر یک یک توله
مشک شش ماشه اضافه نموده موافق مزاج استعمال
نمایند و این فی الحقیقت شربت است + معجون
ذهب قسم دیگر + صنعت آن ورق طلا یک توله
عسل سفید مصفی هفت توله رب فواکه شیرین چهار توله
رب سیب شیرین چهار توله عسل را با رب در دیگ
کرده بقوام آورند و ورق طلا را ریزه ریزه کرده دران
انداخته به تیر که از چوب صندل سفید باشد ضرب بزنند
بحدیکه ورق طلا دران مضمحل شود پس اگر قرص عنبر
باشد کوبیده بران پاشند بهتر والا عنبر یک توله
در ربع حل نموده دران داخل نمایند و معجون سازند
شربتی نه ماشه و این معجون بسیار سرد المزاج را نافع و
محرور المزاج را مضر و این نیز حکم شربت دارد + معجون

معجون ذهب حکیم علی گیلانی ❊ صنعت آن نبات هفتاد مثقال عسل سفید مصفی بست و پنج مثقال آب سیب شیرین پانزده مثقال بقوام آورده ورق طلا محلول دو مثقال و نیم عنبر اشهب مشک تبتی از هر یک یک مثقال و یکدانگ و نیم داخل کرده برهم زنند که خوب مخلوط شود بکار برند ❊ معجون ذهب بنسخهٔ دیگر ورق طلا یک درم و نیم عنبر اشهب یک درم و یک دانگ و نیم مشک تبتی دو دانگ نبات سفید بست درم عسل مصفی هفت درم آب سیب شیرین چهل درم گلاب سی و پنج درم بدستور مقرر معجون سازند شربتی دو مثقال ❊ معجون ذهب حکیم الملک آردستانی که بجهت حضرت ظل الٰهی بادشاه غازی محمد اورنگ زیب عالمگیر ترتیب داده صنعت آن یاقوت رمانی لعل بدخشی مروارید ناسفته بزرگ دانهٔ غلطان آبدار از هر یک چهار مثقال و نیم مشک ترکی خالص یک مثقال عنبر اشهب دو مثقال و نیم و زعفران دو مثقال ورق طلا محلول پنج مثقال و شربت فواکه شیرین آب انار شیرین آب سیب شیرین آب به شیرین از هر یک چهار رطل عسل مصفی بست و پنج مثقال نبات سفید دو رطل عرق بیدمشک دو رطل گلاب سه رطل عرق گل گاوزبان راکه در گلاب و عرق بیدمشک کشیده باشند وزن گل گاوزبان بست و پنج مثقال بدستور مقرر معجون سازند ❊ معجون ذهب ترکیب حکیم عمادالدین محمود ❊ صنعت آن سنبل الطیب سعد کوفی از هر یک دوازده مثقال عود هندی سه مثقال مشک ترکی یک مثقال عنبر اشهب دو مثقال ورق طلا و ورق نقره از هر یک سی عدد قند سفید یا نبات سفید هر کدام که باشد سه وزن مجموع ادویه بدستور مقرر معجون سازند شربتی دو درم بعد از دو ماه که مزاج گرفته باشد استعمال نمایند ❊ معجون ذهب تالیف حکیم الملک سید علی نقی خان قدس سره تقویت قلب و دماغ نماید و باه بیفزاید ❊ صنعت آن یاقوت رمانی لعل بدخشانی مروارید ناسفته مرجان قرمزی کهربای شمعی از هر یک یک درم ورق طلا چهار درم ورق نقره عنبر اشهب زعفران از هر یک دو درم شربت فواکه شصت و چهار مثقال نبات سفید سی و دو مثقال ورق طلا و ورق نقره را در میان شربت فواکه خوب حل نمایند بعد از آن نبات و عسل را بقوام آورده ببرشتند و معجون سازند شربتی از نیم مثقال تا یک مثقال ❊

کتاب الراء المهملة

باب الراء مع الالف

راح المومنین مشتهی و هاضم غذا و مقوی احشا مفرح و نشاط آورنده و مقوی اعضاء رئیسه است و در امر باه بینظیر است و بجهت اکثر امزجه مفید و در آخر درجهٔ اول گرم است ❊ صنعت آن جوز بوا شش مثقال با گل بنفشه نرم بکوبند زنجبیل کوبیده بروغن بادام شیرین چرب نموده دارچینی اسارون بسباسه لسان العصافیر از هر یک دو مثقال عود قماری خام قرنفل خولنجان بهمن سرخ بهمن سفید انیسون از هر یک یک مثقال شقاقل مصری و اگر مربای آن باشد بهتر ست بست مثقال خصیة الثعلب دوازده مثقال بیخ تفاح کثیر از هر یک دو مثقال با عسل و دوشاب زردک معجون سازند و اگر دوشاب زردک نباشد با عسل مصفی یک صد و ده مثقال معجون سازند و اگر عسل شقاقل مربا باشد بهتر است ❊ راح المومنین بنسخهٔ دیگر در تراکیب حشخاشیه ذکر یافت باسم معجون راح المومنین ❊ رامک از ادویه مرکبه است و آن قرصی ست که در قدیم از عصارهٔ بلخ میساخته اند و درین زمان از مازو و دوشاب خرما ترتیب میدهند و نسخ و دستور صنعت آن مسطور میگردد و آن بارد و یابس است و بعضی آنرا گرم میدانند و بالجمله قابض لطیف و مانع انصباب مواد باعضاء و مسکن حرارت و مقوی معده و کبد است هرگاه آشامیده شود با مورد و مقداری که آشامیده می شود از آن یک درم است و شکم می بندد و نافع است از برای ضرب ضماد کردن آن بر شکم و بعضی گویند مضر است بمثانه و مصلح آن عسل است و بهترین آن آنست که بسرخی زند ❊ صنعت آن بگیرند یک من مازوی سبز که سوراخ نداشته باشد و یک من پوست انار و نرم بکوبند و در پاتیل آهنی حلواپزی کرده اند کی آب داخل کنند و بپزند تا بگردد مثل خمیر آرد برنج که چهار جوش خورده باشد و باید که متصل با سطام آهنی آنرا برهم زنند و اول روز تا شبانروز در همان ظرف بگذارند و آتشی در زیر آن به نهایت ملایمت بسوزانند و همیشه برهم زنند که هیچ صبح و شام در برهم زدن قصور راه نیابد و بعد از سه روز بگیرند ربع رطلی زاج سیاه کفش گران و آنرا در شیشه تر کنند و بگیرند نیم رطل صمغ فارسی یعنی صمغ بادام کوهی و نرم بکوبند و بگیرند سه رطل دوشاب یا عسل مصفی یا میفختج پس زاج را بر مازو و قشور الرمان افگنند پس بیفگنند بران صمغ را بعد از ان زاج پس بیفگنند بران دوشاب یا عسل یا میفختج را بعد از همه و برافروزند در زیر آن آتش نیکو تا سطبر گردد پس پهن کنند بر بوریای نی و بگذارند تا خشک شود و ببرند قطعهای کوچک و نگاهدارند و کسیکه ارادهٔ خوشبو کردن آن داشته باشد بگیرند تمام و ببرشتند بروغن بان مرکب و مخلوط کنند بآن رامک را بعد از آنکه رامک را سحق کرده باشند بروغن و مشک خالص پس بمالند بران روغن بان مرکب مذکور را و نگاهدارند ❊ رامک بنسخهٔ ابن جزله در منهاج بگیرند عفص سبز غیر مثقوب دو رطل و پوست انار یک رطل و هر دو را نرم بکوبند و خمیر کنند باندکی آب و سرکه تا بگردد مثل عجین رقیق لاجوردی زنگی و چهار ساعت بگذارند پس آنرا چهار جوش داده فرود آورند از آتش و با سطام حرکت دهند آنرا در هر صبح و شام و آنرا در طنجیر آهنی باشد تا سه روز و سه شب پس بگیرند سه اوقیه زاج طیب خشک و نیم رطل صمغ عربی زاج را در ظرف زجاجی تر کنند تا حل شود و صمغ نیز حل سازند و همه را با عفص و پوست انار مذکور یک جا کرده پس سه رطل دوشاب یا عسل دران داخل کرده بآتش ملایم بپزند تا غلیظ شود و پس طرح نمایند و از آتش فرو گذاشته حال گو نیکه پهن کرده باشند آنرا بر بوریا نیکه

بران بوریا روغن بادام یا روغن بان مالیده باشند تا
خشک شود و سکی که ذکر کرده شد برسم الکتابت اینست
رامک منجز دیگر + صنعت آن مازوی سبز پوست انار
شیرین زاج سیاه صمغ عربی کوفته بیخته باب برگ مورد سرشته
اقراص سازند + رامک منجز دیگر اقوی ازان + صنعت
آن آمله منقی چهل مثقال مازوی سبز بست مثقال غوره
خرما خارک پوست انار از هر یک ده مثقال مجموع را نرم
کوبیده سه روز در آب بخیسانند پس بجوشانند و برهم زنند
برهم زدنی نیکو تا یکسان شود پس پنجدرم زاج سفید
و بوزن آن صمغ عربی دران حل کنند و شصت مثقال
عسل مصفی بقوام بسیار غلیظ آورده با آن بسرشتند و اقراص
سازند و خشک نموده استعمال نمایند + راسن مسهل
صالح ست و از برای گرم مزاجان که متنفر باشد نفوس
ایشان از ادویه مسهله کریهه + صنعت آن بگیرند راسن
بقری مقدار دو اوقیه و حل کنند دران مقدار یک
دانگ سقمونیای انطاکی مشوی و بیاشامند و راسن
با خبث الحدید ذکر یافت + راسن لغت عربی ست و
باندلسی جناح و بیونانی اینون نامند و آن بیخ نباتی ست
خشبی و رنگش مابین یاقوتی و سبزی ساقش شعبه دار
و برگش عریض و دراز بقد آدمی گفته نبات آن در برگ
شبیه است بقلومس که آذان الدب است و از ان بهتر
و طولانی تر و ساق آن برگهای پیچیده و بیخ آن
قوی و خوشبو و یاقوتی رنگ با تندی و منابت آن
کوهستان و مواضع با اشجار است و بیخ آنرا در تابستان
برمی آورند و قسمی برگ او شبیه ببرگ عدس و درشت
و انبوه و از ساق آن روئیده بر روی یکدیگر و گلش
مائل بکبودی و دانه مانند قرطم و با اندک تلخی طعمش با
تندی و خوشبوی و گویند بیخش زرد و بسطبری انگشت
خنصر است و پوست آن سیاه و رقیق و سطبری بالای
آن بیشتر از اسفل است و مستعمل بیخ آنست و بعضی گویند
که آن بیخ سوسن کوهی ست در اول سوم گرم و خشک
و با رطوبت فضلیه و جالی و سرخ کننده جلد و مقوی آن
و معده و مثانه و منفخ و مفتح سده جگر و سپرز و با قوت

تریاقیت و محلل جمیع اورام و مسکن اوجاع بارده و هیجان
ریاح و نفخ و عرق النسا و درد مفاصل شرباً و ضماداً
و شرب یکدرم آن جهت قطع اخلاط غلیظه و سینه و
شش و نفث لعوقا با عسل و سائر لعوقات منقی سینه و
تقطیر البول رطوبی و مالیخولیای مراقی و توحش و درد
مفاصل و کمر و تقویت هاضمه و باه و فم معده و ازالهٔ
اختلاج آن و ادرار بول و حیض و تحلیل و تفتیح شرباً
و نطول مطبوخ آن با شراب جهت شقیقه و صرع و امراض
بلغمی و تحلیل ریاح و عرق النسا و نهش هوام بارده مفید
و همچنین مطبوخ برگ آن و قطور آن در گوش جهت
دوی و طنین و بخور آن جهت کشودن حیض و ضماد
برگ آن جهت شگاف عضل و تحلیل اورام و بیخ
برگ آن جهت عرق النسا و اوجاع بارده نافع و
مضر محرورین و مصلح اکثارش مفسد خون و قاطع
باه و مصلحش سرکه و ربوب حامضه و خمیرهٔ بنفشه و مکیدن
انار ترش و قدر شربتش دو درم و بدلش بوزن آن ایرسا
و گویند قسط شیرین ست و گویند که چون یک عدد
دانهٔ راسن را بلع نمایند رفع سرعت انزال نمایند
و مجرب دانسته اند و بخور آن جهت تقویت دندان و
دفع کرم آن و طلای آن جهت نیکوی رنگ رخسار و
با عسل جهت رفع آثار موثر است و قسمی از راسن
که برگش شبیه ببرگ عدس ست و زرد رنگ و شاخها
و برگ او منبسط بر روی زمین و بسیار طولانی ست
و بر برگ و بیخ آن کوچک زرد رنگ و منبت آن
جاهای نمناک و سواحل دریاست خوردن آن جهت
رفع الم گزیدن هوام و تسکین آن در ساعت مؤثر یافته
اند و این قسم اندک تلخی دارد و گفته اند که اگر پیکان را
بعصارهٔ آن آب داده بر حیوانی زنند زود میکشد
و شرابیکه از راسن ترتیب دهند معروف ست بشراب
ملکیه باعتقاد جالینوس در جمیع افعال مذکوره بهتر است
ازان و چون راسن خشک را در آب جوشانیده از
آب برآورده یک شبانروز در آب سرد بگذارند و بعد
ازان در طلا که قسمی از خمر است بست روز بخیسانند

و هر روز ده مثقال آنرا تناول نمایند جهت تقویت معده
و فساد هضم و برانگیختن اشتها بی عدیل ست + مربای
راسن میباشد آنرا منافع راسن که ذکر شد در تقویت
معده و دل و مثانه و تریاقیت و نفع از برای مالیخولیا
و تقویت باه بی نظیر است و در سائر منافع راسن مربا
مثل منافع راسن غیر مربا است + صنعت آن بگیرند
بیخ راسن خشک را و اندکی بجوشانند پس در آب
بخیسانند تا نرم شود پس از ان بیرون آورند و بر ریزه
پارچهٔ کرباس پهن نمایند تا نشف رطوبت آن شود و
بگیرند نبات سفید و یا قند سفید و یا شکر سفید هر یک که
خواهند بقدر احتیاج و با آب بگدازند و کف آنرا بگیرند
و صاف نمایند که اندک رقیق باشد و راسن را دران
بجوشانند و استعمال نمایند + قرص راسن قی و هیضه
باز دارد و خواب آورد + صنعت آن قرنفل ده درم
سک راسن از هر یک ده درم مصطکی انیسون پوست
بیخ لفاح از هر یک درمی کوفته بیخته قرص سازند شربتی
یک دانگ با آب زیره بدهند + معجون راسن رحم و صلب
کبد و معده را نافع باشد + صنعت آن ریوند چینی
زنجبیل راسن اشترغاز از هر یک جزو تخم کرفس
رازیانه انیسون نانخواه از هر یک نیم جزو کوفته بیخته
بعسل سه وزن ادویه بسرشند شربتی مقابل یک بندق
و در نسخهٔ قرص راسن افیونی در افیون ذکر یافت +
راوند بفارسی ریوند نامند و آن بیخ ریباس است
و بهترین آن چینی است که سرخ مائل بزردی ثقیل الرائحه
و بشکل سم اسپ و ثقیل الوزن و مستوی الاجزا
و جوهر دار و صلب و قطعهای آن بزرگ باشد و خورد
مختلف الاجزا نباشد و بعد ازان قسم ترکی و خطائی و
تبتی زعفرانی کم رنگ بود و بعد ازان خراسانی و
بعد ازان هندی و زبون ترین آن زنجی سیاه براق
صلب است و ریوند دواب حبشی کثیف میباشد و بیخ
ریباس ایجه قریب بظاهر زمین ست باریک و سیاه
و غیر مشابه بریوند است و چون بقدر دو سه ذرع حفر
نمایند در آخر آن ریوند ظاهر میشود یعنی بر سر عمقها

در ریشه های آن چیزی شبیه به شلغم مدور شکل میباشد و آن راوند است برآورده قطعات نموده و یا ورق کرده خشک می نمایند و اکثر چوپانان در کوهستانهای که بهم میرسد یافته برآورده سوراخ کرده برای سهولت باربرداری خشک شدن آن بر گردن گوسپندان می آویزند و لهذا اکثر قطعه های آن سوراخدار میباشد مرکب القوی در اول دوم گرم و خشک و مسهل بعصر است مر اخلاط غلیظه و رقیقه و خام را با قوت قابضه و مقوی قوت جاذبه جگر و بادزهر سموم بارده و مجفف و محلل و ملطف و جالی و مدر بول و حیض و منضج و مقطع سدهٔ جگر و سپرز و امعا و مبرد بالعرض بسبب شدت تحلیل نفخ آن و در انواع استسقا و تخمه و مغص و ورم بارد احشا و یرقان سدی و در رفع اسهال که از سدهٔ ماساریقا باشد و با گل سرخ و قوابض جهت اسهال دموی و بالخاصیت دافع تپها و حرارت غریبه و جهت درد گرده و مثانه و رحم و خفقان و قرحهٔ امعا و نواصیر و بواسیر و تپ ربع نافع و با جاوشیر و مطبوخ زبیب و بسفایج و کشنیز جهت قولنج ثفلی و بلغمی و با آب پرسیاوشان جهت سنگ مثانه و با آب لسان الحمل جهت قطع نزف الدم و با هلیلهٔ کابلی و غاریقون و صبر جهت تنقیهٔ دماغ و انواع صداع بارد و صفراوی و شقیقه و فالج و دوار و کزاز و جنون و نزلات با شراب ریحان جهت سستی و فسخ عضل آن و با طبیخ اسارون و قنطوریون جهت عرق النسا و تپهای بلغمی و ضعف مفاصل و درد آن و با زرشک و صندل جهت ورم حار مزمن اعضای باطنی و مقوی آن و با انیسون جهت فواق و آروغ ترش و تمدد تهیگاه و فتق و درد همین داشتن و آب آن نزاف و بردن جهت نفث الدم و سده و ورم سینه و ربو و بهر و طلای آن جهت ضربه و سقطه و ضماد آن با سرکه جهت کلف و قوبا و آثار ضربه و بلعابها جهت ورم حار مزمن و با قوابض جهت استحکام استخوان مخلوع و طلای آن بین الکتفین جهت رفع خوف قلبی نافع و مضر سفل و مصلحش صمغ و گویند مزاج اطفال را مضر و ضعفا و شربتش تا دو درهم و بدلش در امراض معده و جگر یک وزن و نیم آن گل سرخ و خمس آن سنبل الطیب و عصارهٔ آن که آب ریوند را جوشانیده باشند تا غلیظ شده باشد در عرض یک سال قوی تر از دست و رب ریوند بهتر از عصارهٔ اوست ✤ حبوب راوند تالیف ابن ماسویه اخلاط غلیظه لزجه را با سهال دفع کند و حمیات مرکبه و نائبه و سده و درد جگر و سوء القنیه را نافع بود ✤ صنعت آن راوند چینی سه درم رب السوس عصارهٔ افسنتین مصطگی از هر یک یک درم پوست هلیلهٔ زرد سه درم و نیم رازیانه تخم کرفس از هر یک یک درم اقراص الورد سه درم و نیم ایارج فیقرا ده درم کوفته بیخته با آب رازیانهٔ تازه سرشته حب سازند و با ماء الجبن استعمال نمایند شربتی دو درم ✤ حب راوند دیگر از ابن ماسویه سدهای کبد و طحال را بکشاید و سوء القنیه و استسقا را علاجی کامل است ✤ صنعت آن راوند چینی شش درم اشق سکبینج مقل ارزق از هر یک سه درم لک جاوشیر ماذریون صمغ عربی از هر یک چهار درم ترید سفید مدبر ده درم هلیله زرد منزوع النوی ده درم سنبل الطیب جعدهٔ صبر سقوطری از هر یک پنجدرم مصطگی ده درم همه را کوفته با آب افسنتین خیسانیده حب سازند هر حبی بقدر نخودی شربتی از یکدرم تا دو درم با ماء الجبن حب راوند جهت استسقاے زقی که با حرارت باشد مفید است ✤ صنعت آن راوند چینی عصارهٔ غافث تخم کاسنی از هر یک سه مثقال غاریقون هش سفید ماذریون از هر یک یک درم کوفته بیخته حبوب سازند شربتی نیم درم با آب گرم ✤ رب راوند ✤ صنعت آن بگیرند راوند چینی را و بکوبند و در آب گرم خیسانیده دو سه روز در آفتاب بگذارند پس بفشارند و آب آنرا صافی نموده در ظرفی مثل طبق چینی کنند و بگذارند تا خشک شود و اگر در جرم ثفل آن طعمی ز راوند باشد باز در آب گرم بخیسانند و بعد از سه چهار روز صافی نموده در طبق چینی یا صدف خشک نمایند و همچنین تا در ثفل آن طعم ریوند باشد این عمل کنند و این را رب ریوند نامند و قوی العمل است ✤ سفوف راوندی تالیف شیخ المحققین و رئیس العارفین ابوعلی بن سینا اجود سفوفات و انفع از جمیع آنهاست نافع است از برای خفقان و صرع و صداع و غشی و ضعف بصر و فساد هضم و یرقان و سدها و ضعف بدن و ضعف اعضاء رئیسه و طحال و از برای بواسیر و قوت آن تا دو سال باقی میماند و مقدار شربتش تا دو مثقال است با آب سرد ✤ صنعت آن عود قماری خام مصطگی رومی دارچینی پوست اترج انیسون از هر یک چهار درم ترید سفید قسط هندی سارون کشنیز خشک طباشیر سفید غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع سقمونیای مشوی پوست هلیلهٔ کابلی از هر یک سه درم گل مختوم تخم ریحان تخم کاسنی تخم کرفس لاجورد قاقله کبیر از هر یک دو درم ریوند چینی پنجدرم قند سفید مثل مجموع ادویه کوفته بیخته سفوف سازند پس اگر در ان حال مرض سوداوی باشد باید که اضافه کرده شود در این سفوف مروارید ناسفته مرجان قرمزی کهربا شمعی ابریشم مقرض از هر یک دو درم و هرگاه بوده باشد فسادی در دماغ پس اسطوخودوس مرزنجوش هلیله آمله از هر یک سه درم اضافه باید نمود و اگر بوده باشد ریاح بسیار پس خولنجان بدل کشنیز خشک و کاسنی باید نمود شیخ داؤد گفته که دیدم در ذخیرهٔ سید اسمٰعیل که این نسخه را از شیخ رئیس نقل کرده و در ان یاقوت رمانی یک درم و مشک تبتی و عنبر اشهب از هر یک نیم درم داخل داشت و باکی نیست بداخل کردن اینها ✤ سفوف راوند زعفرانی سده بکشاید و امراض کبد و یرقان سدی را نافع باشد ✤ صنعت آن ریوند چینی افسنتین رومی از هر یک یک درم و نیم زعفران چهار درم طباشیر هشت درم کافور قیصوری یک دانگ کوفته بیخته سفوف سازند ✤

فصل در ذکر سکنجبینات راوندی

سکنجبین راوندی درد سر و یرقان و سرسام و تپ محرقه را سود دارد ✤ صنعت آن ریوند چینی سی درم بکوبند و در خریطه بزرگی کنند بنحویکه نصف خریطه خالی باشد

ودر ده من آب بپزند تا آب بنصف رسد و هر ساعت خریطه
را بمالند تا قوت در آب دهد و شیره اش برآید بعد از ان
خریطه را نیکو بمالند و بفشارند و بگلاب شسته آن گلاب را
در مطبوخ داخل نمایند و خریطه را دور کنند و آب را با بست
استار خل خمیر و یک من شکر سفید صافی بجوشانند بقوام
آورند شربتی ده درم و اگر اول مرتبه تخم کشوث در کتان
بسته شاهتره و غنچه گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک ده درم در
سه من آب بجوشانند تا بدو من رسد پس خریطه تخم
کشوث را نیکو بمالند و شیره اش بکشند و مطبوخ را مصفی
نموده از ان آب مطبوخ بدستور مذکور سکنجبین ریوندی
مرتب نمایند در عمل اقوی میباشد * سکنجبین ریوندی
بنسخه دیگر صاحب درد جگر را نافع است و اندر تبهای
محرقه و سرسام سودمند است * صنعت آن تخم کاسنی
بست درم راوند چینی سی درم تخم کاسنی نیم کوفته و ریوند
چینی را علیحده کوفته در کیسه کتانی کنند و هر دو را در ده من
آب بپزند تا بنصف رسد هر ساعت کیسه ریوند را بمالند
تا قوت آن در آب باز آید پس کیسه برآورده آب را صافی
نمایند و با پنج استار خل خمر و یک من شکر طبرزد به قوام
آورند شربتی ده درم و اگر بجای تخم کاسنی تخم کشوث
کنند سزد بلکه بهتر است لیکن باید که تخم کشوث را در
کیسه کتانی سوای کیسه راوند کنند و بجوشانند بدستور
مذکور و ریوند را بمالند و کیسه کشوث را نمالند و چون ربع
آب برود صافی کنند و سکنجبین سازند * سکنجبین راوندی
بنسخه سید مظفر الدین شفائی مفتح سده هاست و نافع است
از برای یرقان سدی و حمیات مرکبه و درد جگر که از گرمی
باشد * صنعت آن تخم کاسنی نیم کوفته بست درم شاهتره
تخم کشوث از هر یک ده درم ریوند چینی پنج درم
ریوند را کوفته در کیسه کتانی کنند و با ادویه دیگر در ده
من آب بجوشانند و زمان بزمان کیسه ریوند را به پشت
کفچه یا بدست بمالند تا شیره باز دهد بعد از ان
صافی نمایند و یک من قند سفید یا عسل هر کدام که خواسته
باشند و چهل مثقال سرکه داخل نمایند و بجوشانند تا بقوام
آید شربتی پانزده درم با پنجاه درم گلاب بنوشند *

سکنجبین راوندی نیز از شفائی صلابت سپرز را نافع است
صنعت آن ریوند چینی غاریقون پوست بیخ کبر پوست
درخت بید کر مازج افتیمون گل غافث تخم کشوث
تخم کاسنی از هر یک ده درم در یک چهار یک سرکه
و آب خیسانیده بجوشانند و با یک من قند بقوام آورند
سکنجبین راوندی للنائینی که قدس سره مفتح سده های
کبد و مسکن حرارت کبد و معده و قلب است و نافع است
از برای حمیات صفراوی و حمی محرقه والتهاب و کرب
معدی زائل کند و معده را قوت دهد و اشتهای طعام
آورد و آنرا بگوارد و دفع خمار کند و ادرار بول نماید
صنعت آن مغز تخم خیارین بست و چهار درم مغز
تخم خربزه دوازده درم تخم کاسنی پوست بیخ کاسنی
از هر یک پانزده درم بادیان پوست بیخ بادیان و
انیسون از هر یک سه درم ریوند خطائی بست مثقال
قند سفید یک من بدستور مرتب نمایند * سکنجبین
راوندی بنسخه محمود بن الیاس شیرازی نافع از برای
اصحاب وجاع کبد و تفتیح سده ها و تلئین طبیعت *
صنعت آن راوند چینی چهل درم تربد سفید غاریقون
هش سفید سفایج فستقی تخم کاسنی از هر یک بست درم
زنجبیل سه درم مجموع را نیم کوفته در ده رطل آب بجوشانند
تا ربع آن برود پس شکر سفید یک من و سرکه کهنه
یک رطل داخل کرده بجوشانند تا بقوام آید فرود آورده
سرد کرده در شیشه نگاه دارند * سکنجبین راوندی دیگر
مفتح سده ها و مسهل ست و نافع است از برای صلابت
طحال * صنعت آن ز راوند غاریقون هش سفید پوست
بیخ کبر فوة الصباغین جنطیانا تامی رومی کر مازج افتیمون
اقریطی عصاره غافث تخم کشوث تخم کاسنی از هر
یک ده درم نیم کوفته در دو رطل آب و چهار من سرکه
انگوری جید بخیسانند و صبحش بجوشانند تا ربع آن برود
پس صافی نموده با یک من سفید به قوام آورند و اگر
بجای سرکه خالص سرکه عنصل کنند بهتر است
سکنجبین راوندی حار نافع از برای ضعف کبد و
حمیات بلغمی و مفتح سده ها و ادرار بول کند * صنعت

آن تخم کرفس رازیانه پوست بیخ بادیان بیخ کرفس بیخ اذخر
از هر یک ده درم تخم کاسنی بیخ کاسنی از هر یک
هفت ده درم تخم خیار بادرنگ تخم خرفه مقشر از هر یک
ده درم ریوند چینی بست درم قند سفید یک من سرکه و
گلاب از هر یک یک رطل بدستور مرتب نمایند * سکنجبین
راوندی معتدل تبهای مرکب و سوء مزاجات مرکب کبد
را نافع باشد و مفتح سده ها و مدر بول ست * صنعت آن
تخم کرفس رازیانه تخم کاسنی از هر یک ده درم بیخ
کرفس پوست بیخ بادیان از هر یک هفت درم بیخ کاسنی
دوازده درم مغز تخم خیار بادرنگ مغز تخم خربزه از
هر یک هفت مثقال همه را نیم کوفته در سه من آب و یک
رطل گلاب و یک رطل سرکه شب بخیسانند و سی درم
ریوند چینی سوده در کیسه کتانی بسته در مطبوخ انداخته
بجوشانند و دمبدم بمالند تا قوت جمله در آب آید
و چون یک من آب بماند صافی نموده با یک من قند
سفید بقوام آورند * سکنجبین راوندی بارد نافع
از برای ضعف کبد و حمیات حاره و تفتیح سده ها و ادرار
بول نماید * صنعت آن مغز تخم خیارین بست و
چهار درم مغز تخم خربزه دوازده درم تخم کاسنی پوست
بیخ کاسنی از هر یک پانزده درم بادیان پوست بیخ
بادیان انیسون از هر یک سه درم ریوند چینی خطائی بست
مثقال قند سفید یک من بدستور مرتب نمایند *

فصل در بیان اشربه راوندی مسمی بدیناری

شراب دیناری از صناعت بختیشوع است و گفته اند
که سبب تسمیه این شراب باین اسم آنست که بهر کس شربتی
ازین شراب میداد یک دینار میگرفت و بعضی را گمان
آنست که درین شراب چون ذهب محلول از برای تفتیح داخل
میکرد آنرا شراب دیناری نامند و قومی دیگر گفته اند که چون
برنگ دینار است آنرا شراب دیناری نامیده یعنی
شراب دیناری اللون و فرقه را عقیده آنست
که نزد اطبا دینار اسم تخم کشوث ست و چون اصل و
عمود درین شراب تخم کشوث است آن را باین اسم

خوانند و بعضی گفته اند که تخم کشوث را باین اعتبار
دینار نامیده اند که دینار را همیشه در کیسه میکنند و تخم
کشوث را نیز لازم است که در جمیع مطبوخات و اشربه
در کیسه کرده طبخ می نمایند باین اسم مسمی شده و همین سبب
آنرا در فارسی تخم کیسه نامند و ابن هبل در کتاب
مختار گفته شراب دیناری که باین اسم موسوم شد جهت
آنست که منسوب بابن دینار که طبیب متوکل عباسی بود
و بالجمله این شرابیست نافع از برای حمیات عفنی و از
برای جمیع عفونات و سدها و برای آنچه در اعماق بدن
باشد از اخلاط فاسده و از برای ضعف معده و کبد
و امراض رحم و مثانه * صنعت آن بنسخهٔ داود انطاکی زرشک
منقی تخم کاسنی از هر یک ده درم تخم کشوث سه درم اصل السوس چهار درم غنچهٔ
گل سرخ منزوع الاقماع قنطوریون دقیق مصطکی زعفران
خشک دارچینی از هر یک سه درم این ادویه نیم کوفته
در آب پنج رطل مطبوخ تخم کاسنی و رازیانه و تخم
شبت و گاوزبان و مویزج اجزا مساوی از هر یک پنج
درم که بعد از طبخ پالوده باشند سه شبانه روز بخیسانند
پس بجوشانند تا ثلث آب برود پس بپالایند آنرا و در
هر رطلی از آن آب یک مثقال ریوند چینی و نیم مثقال
اسارون سوده بعد از آنکه آب را با نبات سفید دو
رطل بقوام آورده و از آتش برگرفته باشند آن هر دو
را داخل نموده برهم زنند و در ظرف چینی یا زجاجی
نگاه دارند * شراب دیناری به نسخهٔ حکیم میر محمد مؤمن
حرارتش از نسخهٔ شیخ داود کمتر است بلکه بارد است
و گفته که این شراب حرارت جگر را دفع کند و حمیات
و عفونات اخلاط را نافع است * صنعت آن تخم
کاسنی ده مثقال زرشک منقی هفت مثقال صندل
سفید چهار مثقال لک مغسول دو مثقال اصل السوس
گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک چهار مثقال تخم
کشوث سه مثقال اجزا را نیم کوفته در عرق کاسنی
یا آب کاسنی تازه بخیسانند پس بجوشانند
و بپالایند و با شکر سفید مصفی [illegible]
مثقال بقوام آورند و اگر ریوند اضافه کنند

قوی تر میشود * شراب دیناری به نسخهٔ
قانسی این شراب مفتح و مقوی کبد و ملین طبع است
صنعت آن تخم کاسنی پوست بیخ کاسنی زرشک
منقی غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک پنج درم
ریوند چینی سه درم قند سفید یک رطل بدستور از این
ادویه شربت مرتب نمایند * شراب دیناری بنسخهٔ
ابن هبل در کتاب مختار گفته این شراب مقوی کبد
و ملین طبع است * صنعت آن بگیرند آب کشوث
تازه تر دو رطل آب انار ترش آب زرشک آب
سیب مز یعنی ترش و شیرین آب لیمو تازه از هر یک
نیم رطل و بر آتش نهاده چند جوشی بدهند و کف
آنرا بگیرند پس داخل کنند در آن شکر طبرزد سه
رطل و بپزند تا بقوام شربت آید * شراب دیناری
دیگر معمول مهرهٔ اطبا نافع است از برای قلب و
کبد گرم و مقوی قلب و کبد و مسکن عطش و مطفی
حرارت غریبه و مسکن غلیان خون و مفتح سدها است
صنعت آن تخم کاسنی پانزده درم تخم کشوث
پوست بیخ کاسنی گل نیلوفر غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع
گاوزبان زرشک منقی از هر یک ده درم راوند چینی
نیم کوفته سه مثقال و نیم ادویه را سوای ریوند در
پنج رطل آب بجوشانند و ریوند را در پارچهٔ کتانی بسته
در اول طبخ در آن اندازند و دائم صره را در آن می
مالیده باشند و شیرهٔ آنرا میگرفته باشند تا آب
بسه رطل رسد پس صره را مالیده و فشرده دور کنند
و ادویه را مالیده بپالایند پالیدنی نیکو و صافی مطبوخ
را باز در پاتیل کرده شکر سفید یک من داخل کرده
بآتش ملایم بپزند تا بقوام جلاب آید از آتش برگرفته
سرد کرده نگاه دارند * شراب دیناری معمول متاخرین
خصوص اطبای اصفهان تنهای مرکبه را نافع و از
برای امراض جگر و سدها خصوص سدهٔ ماساریقا
سودمند و قریب باعتدال است * صنعت آن تخم
کاسنی و بیخ کاسنی از هر یک سی مثقال غنچهٔ گل سرخ
منزوع الاقماع پانزده مثقال تخم کشوث

پنج مثقال مجموع را یک شبانه روز بخیسانند پس بجوشانند
و بپالایند و با دو رطل شکر سفید مصفی بقوام آورند
پس از آتش برگرفته ریوند چینی چهار مثقال کوفته بیخته
داخل نمایند و برهم زنند تا مخلوط شود و در ظرف چینی
نگاه دارند * شراب دیناری بنسخهٔ سید مظفر الدین شفائی
این نسخه معمول اطبای فارس است طبع را نرم کند
و در دفع حمیات و عفونات کند و سدها بگشاید و سوء القنیه
و استسقا و ذات الجنب را نافع باشد و تشنگی بنشاند
و درد جگر و رحم و شکم و مثانه را ساکن گرداند و ادرار
بول نماید * صنعت آن تخم کاسنی غنچهٔ گل سرخ
منزوع الاقماع از هر یک بیست درم پوست بیخ کاسنی
چهل درم گل نیلوفر گاوزبان از هر یک ده درم تخم
کشوث در کیسهٔ کتان کرده سی درم مجموع را در آب
بجوشانند تا مهرا شود و بپالایند و با یک من قند سفید
بقوام آورند پس از آتش فرود آورده مقدار ده
مثقال ریوند چینی سوده داخل کرده به تیر معجون سازی
برهم زنند تا نیکو مخلوط شود * شراب دیناری
یکی از اطبای متاخرین * صنعت آن صندل
سفید سوده لک مغسول اصل السوس از هر یک چهار
مثقال تخم کشوث دو مثقال گل سرخ منزوع الاقماع
سه مثقال ریوند چینی پنج مثقال با شکر سفید سه صد مثقال
بدستور مقرر مرتب نمایند * شراب دیناری به نسخهٔ حکیم
سدید گازرونی گفته که این شراب دیناری مشهور و
معمول اطبای مصر و شام و تبریز است و این شراب را
منافع بسیار است و قریب باعتدال نافع است از برای
سدهای ماساریقا و کبد و احشا و نافع است از برای
کبد و احشا و رحم و مدر بول و ملین طبع است و نافع
است از برای یرقان و حرارت کبد و معده چون
با شیرهٔ تخم خیارین بیاشامند و خصوص هرگاه اضافه
کنند با آن سکنجبین سکری و یا شراب عناب نافع است
از برای جدری و حصبه و حمیات دمویه و صفراویه
صنعت آن تخم کاسنی نیم کوفته بیست مثقال پوست
بیخ کاسنی سی درم غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع پانزده

درم ریوند چینی چهار مثقال ریوند را نیم کوفته در کتان
نازکی کنند و با آب خالص بآتش ملایم بجوشانند و
بپالایند و نبات سفید دو رطل داخل کرده بقوام شراب
آورند و گاهی یک مثقال ریوند چینی را کوفته بیخته بعد
از انکه شراب بقوام آمده باشد بران پاشیده به تیر معجون
سازی برهم میزنند تا خوب مخلوط شود و مستوی گردد پس
این در فعل قوی است و شربت واحد ازین شراب
ده درم است تا ده مثقال و تا پانزده درم و بعد ازین
نسخه شراب دیناری که ابن هبل در کتاب مختار ذکر
کرده و ما پیش آنرا ذکر کرده ایم آورده و گفته که اکثر منافع
شراب دیناری ابن هبل تقویت احشا و قبض ست و اکثر
منافع این نسخه معمول اطبای مصر تفتیح سدها و تلیین طبع
است پس آنرا ابدان و بخاطر نگاهدارد + شراب دیناری
صغیر نافع بجهت جمیع امراض کبدی و امراض که بمشارکت
کبد باشد خصوص صداع بشرکت کبد بسبب سعود ابخره
از کبد بسر چون اسهال طبیعت با آن کرده شود بعد از
حبل الذراع دست راست + صنعت آن پوست بیخ
کاسنی نیم کوفته بست درم ورق گل سرخ گل نیلوفر از
هریک ده درم گاؤزبان پنجدرم تخم کشوث سه درم
مجموع را در یک رطل آب و نیم رطل گلاب خوشبو یکشب
بخیسانند و صبح جوشانند چون بیک رطل رسد صافی
نموده یک رطل قند سفید داخل کرده بقوام آورند
پس فرود آورده ریوند چینی خطائی بست درم سوده داخل
نموده نیکو برهم زنند شربتی از ان ده درم تا بست درم
شراب دیناری کبیر نافع از برای جمیع امراض کبد و از
برای مالیخولیای مراقی تنقیه باین شراب بعد از فصد
و نفخ ماده بمار الاصول + صنعت آن تخم کاسنی مقشر
ده درم رازیانه پنجدرم بیخ کاسنی پانزده درم پوست
بیخ بادیان هفت درم و نیم گل سرخ منزوع الاقماع
پانزده درم گل نیلوفر بنفشه گاؤزبان اسطوخودوس
افتیمون از هریک چهار درم بسفایج فستقی ترنجبین از
هریک بست درم سنای مکی حب النیل از هریک هفت
مثقال تخم کشوث پنج مثقال بدستور شراب دیناری صغیر
اجزا در نه رطل آب شب بخیسانند و صبح بجوشانند چون
سه رطل آب بماند بپالایند و با یک من قند سفید
بقوام آورند پس چهل درم ریوند خطائی درین داخل
نمایند و بعضی پانزده درم شاهتره و چهل دانه عناب
نیز داخل کرده اند مقدار شربتی از ان ده درم تا
شانزده درم با آب نیم گرم بیاشامند + شراب دیناری
دیگر + صنعت آن تخم کشوث چهار مثقال افسنتین رومی
گاؤزبان گل سرخ انیسون رازیانه تخم خربزه
تخم خیارین پوست بیخ کرفس بیخ اذخر از هریک
ده مثقال عناب سپستان از هریک یکصد عدد تخم
کاسنی ریوند چینی مویز منقی از هریک پانزده مثقال
پوست بیخ کاسنی پوست بیخ رازیانه از هریک سی مثقال
نانخواه سعد کوفی سنبل الطیب از هریک هفت مثقال
قسط تلخ قسط شیرین از هریک پنج مثقال گلقند آفتابی
یکصد مثقال سرکه انگوری و قند سفید از هریک
یکصد و پنجاه مثقال بدستور مرتب نمایند شربتی از ده
مثقال تا پانزده مثقال + شراب دیناری مستعمل
زین الدین عطار که در اختیارات بدیعی آورده +
صنعت آن تخم کاسنی ورق گل سرخ از هریک بست
درم پوست بیخ کاسنی سی درم گاؤزبان گل نیلوفر
از هریک ده درم تخم کشوث در کتان بسته پنجدرم
ریوند چینی پنجدرم و اگر پنج مثقال کنند بیباشد اقوی
ادویه را بغیر از ریوند در آب بجوشانند و بپالایند و با
قند سفید بقوام آورند پس ریوند را کوفته و بیخته
در آب شیره کشند و دران داخل کنند و نیکو برهم زنند
و فرود آورده نگاهدارند + شراب دیناری منقول از
خط میرزا محمد رحیم قلمی فرموده اند که این شراب معمول ما
است صنعت آن تخم کاسنی نیم کوفته و ورق گل سرخ هریک
بست درم پوست بیخ کاسنی چهل درم گل نیلوفر گل
گاؤزبان از هریک ده درم تخم کشوث سه درم
تخم کشوث را در کتان بسته باقی ادویه را بجوشانند تا
مهرا شود در آخر صره تخم کشوث را داخل کرده
و دو جوش دیگر داده صافی نموده با یکصد و هشتاد
مثقال قند سفید بقوام آورند پس ریوند چینی سوده ده
مثقال دران داخل نموده در ظرف چینی نگهدارند میرزا
محمد رحیم فرموده اند که من دوازده مثقال ریوند چینی داخل
میکنم + شراب دیناری دیگر به نسخه زین الدین که در
اختیارات بدیعی آورده و گفته که این نسخه مستعمل اطبای
تبریز است و ترکیب مولانا صدر الدین عطار اسدا
که معجون عطائی از ترکیب آنست + صنعت آن تخم
کاسنی پانزده درم پوست بیخ کاسنی بست درم گاؤزبان
زرشک منقی غنچه گل سرخ گل نیلوفر از هریک ده درم
ریوند چینی سه مثقال قند سفید یک من بدستور قوام
سازند شربتی از ده درم تا ده مثقال + شراب دیناری
به نسخه حکیم معصوم + صنعت آن تخم کاسنی نیم کوفته ورق
گل سرخ از هریک بست درم تخم کشوث پنجدرم گل
نیلوفر گل گاؤزبان از هریک ده درم افتیمون در کتان
بسته سه درم در آب بجوشانند و بپالایند و با قند سفید بقوام
آورند پس از آتش برگرفته ریوند چینی ده درم کوفته بحریر
بیخته با آن ممزوج نموده به تیر معجون سازی برهم زنند تا
نیکو مخلوط شود + شراب دیناری دیگر از حکیم معصوم
سده بگشاید و یرقان و حرارت کبد را مفید بود و ادرار
بول کند و طبع را نرم دارد + صنعت آن بادیان تخم کاسنی
هریک پانزده درم پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان
بیخ کرفس از هریک پنجدرم گاؤزبان ورق گل سرخ از هریک
پانزده درم مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین از هریک
پانزده درم تخم کشوث پنجدرم اجزا نیمکوفته در آب
صاف بخیسانند و بجوشانند و بپالایند و صاف نمایند و تا
یک من قند بقوام آورند + شراب دیناری قلمی فرموده اند
که این تالیف کلب آستان امیر المومنین سید محمد هاشم
مخاطب بحکیم معتمد الملوک علوی خان است نافع از برای
تفتیح سدها و امراض بارده کبد چون سوء القنیه و استسقا
و امراض بارده طحال چون صلابت آن و از برای حمیات
بارده بلغمیه و حمیات مرکبه + صنعت آن پوست بیخ
کبر پوست بیخ کرفس پوست بیخ کاسنی از هریک بست درم
پوست بیخ بادیان اصل السوس از هریک سی درم [illegible] اذخر

غنچهٔ گل سرخ تخم کشوث افتیمون اقریطی از هر یک ده درم رازیانه انیسون تخم کرفس از هر یک چهار درم ریوند چینی پنجدرم زعفران دو درم افتیمون تخم کشوث را علیحده علیحده در پارچهٔ کتان نازکے ببندند و تخم کشوث را با باقی ادویه سوای ریوند چینی و زعفران یک شب در گلاب و عرق بادرنجبویه و عرق افسنتین از هر یک رطل و نیم بخیسانند و صبح بجوشانند و در آخر صرهٔ افتیمون را در ان اندازند و چون دو ثلث ع قهابرود پس فرود آورده کیسهٔ افتیمون را مالیده دور کنند و مطبوخ را بپالایند پس عسل مصفی یک رطل و قند سفید یک رطل داخل نمایند و بقوام آورند و در ریوند چینی و زعفران بگلاب سوده داخل نمایند و نیکو برهم تا مخلوط شود فرود آورده سرد کرده در ظرف چینی یا زجاجی نگاهدارند شربتی از ده درم تا بست درم + شراب دیناری بنسخهٔ دیگر + صنعت آن تخم کاسنی بست مثقال پوست بیخ کاسنی سی درم غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع پانزده درم تخم کشوث پنجدرم ریوند چینی ده مثقال قند سفید دو رطل ادویه را نیم کوفته ریوند را در کیسهٔ کتانی کرده چنانکه ثلث کیسه خالی باشد و همه را یک شبانروز در آب بخیسانند و روز دیگر بجوشانند و صافی نموده با قند بقوام شراب آورند + شراب دیناری که نواب میرزا محمد باقر حکیم باشی در رسالهٔ مجربات خود آورده اند + صنعت آن تخم کاسنی بست درم پوست بیخ کاسنی سی درم گل نیلوفر گاوزبان از هر یک ده درم ورق گل سرخ بست درم تخم کشوث در کتان لسته پنج درم ادویه را در یک من آب بپزند تا ثلث بماند مالیده صافی نمایند و ریوند چینی پنج مثقال اضافه نموده با یک من قند سفید بقوام آورند و بهتر نیکو برهم زنند و در ظرف چینی نگاهدارند + شراب راوندی امراض کبد و طحال را فائده دهد و سده بکشاید و طبع را نرم دارد + صنعت آن راوند چینی ده درم تربد سفید مصمغ تخم کاسنی بسفایج غاریقون هر سفید از هر یک پنجدرم زنجبیل یک درم اجزا را نیم کوفته یک شب در آب گرم بخیسانند و جوشانیده صاف نموده با یک من قند

بقوام آورند و در نسخهٔ دیگر وزن زنجبیل سه درم و در نسخهٔ قلانسی دو ثلث درمی و بعضے ریوند بوزن مجموع ادویه آورده و قلانسی گفته با یکصد درم شکر سلیمانی بقوام آورند و اگر خواهند یکدرم سقمونیای مشوی با یکدرم مصطگے در وے حل کنند صواب باشد شربتی ده درم با ماء الاصول و بعضے گفته اند شربتی از بست درم تا سی درم با گلاب بیاشامند و قلانسی گفته که شربتی ازین شراب بقدر حاجت ست + شراب راوندی بنسخهٔ دیگر سده ها بکشاید و یرقان و حرارت کبد را نافع باشد و ادرار بول کند و طبع را نرم دارد + صنعت آن رازیانه تخم کاسنی از هر یک پانزده درم پوست بیخ رازیانه پوست بیخ کاسنی بیخ کرفس از هر یک پنجدرم گاوزبان ورق گل سرخ از هر یک ده درم سه تخم یعنی تخم خیارین و تخم خربزه از هر یک پانزده درم تخم کشوث پنجدرم مجموع را نیم کوفته بجوشانند و بپالایند و با یک من قند سفید بقوام آورند و در آخر ده درم راوند خطائی را کوفته بیخته داخل کنند و بهتر معجون سازی مخلوط نمایند پس آنرا سرد کرده در شیشه یا ظرف چینی نگاهدارند + عصارهٔ ریوند آنچه بتحقیق پیوسته غیر عصارهٔ ریوند است بلکه دوائیست برآسه که از بلاد چین و مغرب می آورند و غوت غنبا و قوتاقنبا بقاف و الف نیز می نامند و بعضے میگویند معرب کوتاکنبا لغت فرنگی ست و بعضی گفته عصارهٔ علقی ست و در جنبستان که جزیره ایست از جزائر شهر نا و قریب به بندر چین ست و آن دوا را فیران نامند و آن دوائیست زرد تیره مائل بسبزی شبیه به صبر سقوطری و ازان زردتر و منیست آنرا طعم و رائحه قوی و طبیعت آن بر قول مجربین گرم و خشک در آخر اول ست لیکن بتجربه در آخر دوم بلکه اوائل سوم یافته شده مخرج اخلاط مختلفه است بآسانی از جمیع غائد و هر خلط فاسد را که یابد در معده و کبد و سائر اعضا بقی و اسهال دفع نماید و بسیار مفید است استسقا و هیضهٔ محتبسه و یرقان را و از خواص او آن ست که

بسیار مکث نمی کند در معده مانند مسهلات دیگر بلکه بزودی و آسانی فعل خود را نموده با خلاط فاسده دفع می گردد بدون مغص بسیار و نیز نافع است اکثر امراض باردهٔ رطبه و ماغیه صدریه را مانند فالج و لقوه و استرخا و تشنج امتلائی و ضیق النفس و سرفهٔ حادث از بلغم رقیق و غلیظ و ریزش نزلات و نیز نافع است نزول آب در چشم و بیضه را و مفتح سدهٔ ماساریقا و مدر بول و حیض و اوجاع مفاصل و ثقل سامعه و دوی و طنین خفقان و انواع جنون و مالیخولیا را نافع بالجمله دوائیست شریف اکثر امراض قدیمه و جدیده را مفید و استعمال کرده میشود در بعضے اطفال و حوامل و مرضعات نیز بسبب عدم غائله و ضرر آن و مقدار شربت آن در امزجهٔ لطیفه از دو حبه تا چهار حبه و در اقویا از چهار حبه تا دوازده حبه و آنچه در اشخاص متوسطین اهل بنگاله تجربه نموده از هفت رتی تا دوازده رتی بمراتب در اسنان و اشخاص و غیرها عمل و اثری قوی یافته و کمتر از شش رتی در جوانان طبیعت ایشان را برهم میزند و عملی چندان نمیکند و اکثر استعمال آن با گلقند است که سوده با گلقند سرشته حبوب ساخته با گلاب نیم گرم فرو برند اگر سرفه نباشد و الا عرقهای مناسب دیگر و چون از عمل قصوری نماید آب نیم گرم بیاشامند و در استسقا با مطبوخ متخذ از ادویهٔ مفتحهٔ مدرهٔ مخصوص بآن و همچنین در امراض دیگر از یرقان و حبس البول و حیض و نزول ماء در کیس و اوجاع مفاصل و نقرس و عرق النساء و ورک و غیرها با ادویهٔ مخصوصه بآنها و همچنین در امراض صدر و بالجمله در هر علت اگر با ادویهٔ مناسبه بآن بیاشامند بیشتر دوا قوے در عمل و اگر در بعضی امزجهٔ قویه و امراض مرکبه قدری سنا مکی نیز بر اجزای مطبوخ افزوده در عمل قوی یافته و باقی منوط برای طبیب حاذق است و اگر عمل بسیار نماید و خوف ضعف باشد گلاب یا قند و یا گلاب خالص بیاشامند مکرر و نظر بشهرت این دوا باین اسم همین نام ذکر یافت + دوا عصارة الریوندی

صنعت آن عصارهٔ ریوند هر مقدار که خواهند با دو وزن
آن برگ گل سرخ کوفته بیخته و با دو وزن گل شیر خشت
با شیرهٔ ترنجبین یا از هر دو بالمناصفه سرشته شربتی اطفال
را بحسب مراتب از نیم درم تا یک درم و متوسط را از دو درم
تا سه درم و اقویا را از چهار درم تا شش درم + دوای دیگر
لی اقوی از آن + صنعت آن عصارهٔ ریوند ترید سفید
مدبر از هر یک یکدرم گل سرخ چهار درم زنجبیل مصطگی از
هر یک نیم درم شیر خشت ترنجبین از هر یک شش درم
شربتی از یکدرم تا سه درم با آنچه مناسب باشد و این
اطفال و ضعیفان را مناسب نیست +

فصل در ذکر اقراص راوندی

قرص ریوند بنسخهٔ که شیخ رئیس در قرابادین قانون
آورده نافع است از برای تپهای کهنه و صلابت کبد و
جساوة و اورام آن و از برای ضرر ضربه که بر اعضاء احشا
رسد + صنعت آن ریوند چینی هشت درم قوة الصبغ عود
لک از هر یک چهار درم تخم کرفس غافث انیسون از
هر یک سه درم کوفته بیخته اقراص سازند هر قرصی یک
مثقال شربتی یک قرص با سکنجبین و در نسخهٔ میزان
الطبائع بجای عود لک لک مغسول است و گفته با
ترنجبین محلول در آب صافی نموده سرشته اقراص
سازند و این نسخه شش جزو است و مزاجش گرم است
در یک درجه و ثلث درجه و خشک است در آخر درجهٔ سوم
صنعت این قرص بنسخهٔ دیگر ریوند چینی لک
مغسول قوة الصبغ از هر یک سه درم تخم کرفس انیسون
عصارهٔ غافث از هر یک دو درم کوفته بیخته با آب سرشته
اقراص سازند شربتی از یکدرم تا یک مثقال و
قوتش بعد از شش ماه ضعیف میگردد + باید دانست
که ریوند چینی در ادویهٔ امراض کبد خصوص در اقراص
کبد همچون گل سرخ است در امراض معده در نفع و
گل سرخ همچو فنجنکشت است در امراض طحال +
صنعت این بنسخهٔ دیگر ریوند چینی قوة الصبغ لک
مغسول از هر یک سه درم تخم کرفس عصارهٔ غافث

انیسون از هر یک یکدرم کوفته بیخته به عرق کاسنی
تازه سرشته اقراص سازند و در سایه خشک نموده
بکار برند + صنعت این قرص بنسخهٔ حکیم میر محمد باقر حسینی
که در بیاض مجربات خود بخط خود آورده و نوشته که
این قرص نافع است از برای تپ کهنه و صلابت
جگر و سپرز و اورام جگر و سپرز و از برای ضربه که بر
معده و جگر واقع شود + صنعت آن ریوند چینی
شش درم قوة الصبغ لک منقی تخم کرفس انیسون
عصارهٔ غافث از هر یک دو درم کوفته بیخته با آب
سرشته اقراص سازند شربتی از یک درم تا یک مثقال
و قوتش تا شش ماه باقی میماند و گفته که این جزو
در منهاج ادویه وزن قوة الصبغ و لک مغسول
از هر یک چهار درم و وزن ریوند همان شش درم
است و سه دوای دیگر از هر یک سه درم است
و گفته که اخلاط این قرص بنسخهٔ الصلاح این است
ریوند چینی ده درم سنبل الطیب مصطگی رومی بادیان
عصارهٔ غافث انیسون از هر یک سه درم بدستور قرص
سازند شربتی دو درم و گفته که اخلاط این قرص بنسخهٔ
شیخ رئیس که از برای کبد در اقراص کبد ذکر کرده
این است ریوند چینی ده درم سنبل الطیب و مصطگی
رومی عصارهٔ غافث افسنتین رومی را از یانه
انیسون از هر یک دو درم و نیم کوفته بیخته با آب رازیانه
سرشته اقراص سازند شربتی یک قرص که یک
مثقال باشد + قرص راوند منسوب بشیخ الرئیس
قلیل المقدار کثیر المنافع مجرب جهت یرقان
و درد سر و درد سینه و معده و جگر و سپرز
و بادها و تپهای مزمنه و عسر بول و سوء الهضم و سموم
و در اکثر منافع مثل قرص کوکب است و از اسرار
مکتوم است و قوتش تا چهار سال باقیست + صنعت
آن ریوند هشت مثقال روناس لک مغسول
از هر یک چهار مثقال تخم کرفس انیسون عصارهٔ
غافث افسنتین از هر یک سه مثقال و اگر مریض
را درد سر کهنه باشد قسط و مصطگی و اگر صفرا

غالب باشد عوض قسط هلیلهٔ کابلی و اگر تصاعد بخار باشد
کشنیز خشک بجای تربد و اگر با تپ و ضعف طبیعت باشد
اصل السوس گل سرخ طباشیر بنفشه از هر یک سه
مثقال و اگر عطش شدید باشد بدل اصل السوس تخم خرفه کشته
قدر شربتش یک مثقال + قرص راوندی در سدهای
کبدی را سود دارد + صنعت آن ریوند چینی ده
زرشک بیدانه تخم کاسنی گل ارمنی صمغ عربی گل
مختوم سفید طباشیر از هر یک دو درم کوفته بیخته
با آب لسان الحمل سرشته و اقراص سازند شربتی یک
مثقال با آب لسان الحمل + قرص راوند که شیخ رئیس
در سوء مزاج حار کبد آورده + صنعت آن ریوند چینی
خطائی زرشک منقی تخم کاسنی اجزا مساوی کوفته
بیخته با آب لسان الحمل سرشته اقراص سازند هر قرص
یک مثقال در سایه خشک نموده نگاه دارند شربتی
یک مثقال با آب برگ بارتنگ و در نسخهٔ دیگر صمغ عربی
بریان نیز داخل است + قرص راوند دیگر نافع از برای
امراض رطبهٔ کبد و حمیات مرکبه وقتیکه بلغم
غالب باشد + صنعت آن ریوند خطائی دوازده درم
افسنتین رومی گل سرخ از هر یک شش درم
سنبل الطیب سارون شامی مصطگی اذخر مکی هر
یک درم و نیم لک مغسول عصارهٔ غافث از هر یک
دو درم + قرص راوند دیگر تالیف نجیب الدین نافع
از برای حمیات مزمنه و علل باردهٔ کبد و فساد لون
بیاض و ترهل جلد و اطلاق بطن و انتفاخ ارنبان
حادث از حمیات مزمنه + صنعت آن مصطگی روناس
سنبل الطیب عصارهٔ افسنتین رازیانه انیسون از هر
دو درم ریوند چینی ده درم کوفته بیخته با آب اقراص
سازند شربتی یک مثقال با سکنجبین ساده + قرص
راوند دیگر نافع از برای امراض کبد و مانع اسهال
صنعت آن ریوند چینی لک مغسول هر یک
سه درم طباشیر سفید گل سرخ منزوع الاقماع هر یک
چهار درم تخم حماض نیم درم زعفران یک درم
کوفته بیخته اقراص سازند شربتی دو درم و در نسخهٔ دیگر

بدرم است + قرص راوند بنسخهٔ محمد بن زکریا رازی که سید اسمٰعیل در ذخیرهٔ در سوء مزاج بارد جگر ذکر کرده + صنعت آن سنبل الطیب مصطگی رومی عصارهٔ غافث افسنتین رومی رازیانه انیسون از هر یک دو درم ریوند چینی ده درم کوفته بیخته اقراص سازند و در سایه خشک کرده نگاهدارند شربتی دو مثقال با سکنجبین عسلی + معجون راوندی امراض کبد و طحال را نافع بود و سده بکشاید + صنعت آن ریوند چینی زنجبیل شهدانج وج بیخ اذخر ان از هر یک یک اوقیه تخم کرفس رازیانه نانخواه انیسون از هر یک نیم اوقیه مجموع را کوفته بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و در بعضے نسخه‌ها راسن عوض شهدانج آمده + معجون راوند دیگر ورم معده و جگر را که بسبب ضربه باشد نافع بود + صنعت آن راوند چینی زنجبیل شهدانج اجزا مساوی با سه چندان عسل بسرشند شربتی از یکدرم تا دو درم +

باب الراء مع الباء الموحده

فصل در بیان ربوب

بدانکه باصطلاح رب عصارهٔ فواکه را نامند که باتش ملایم در ظرف سنگی یا مس تازه قلعی کرده جوشانیده بقوام آورده باشند مانند اجاص و خشخاش و ابنر باریس و تفاح و توت شامی و حب الآس و حصرم و حماض و رمان و ریباس و سفرجل و سماق و کمثری و لیمون و نارنج و امثال اینها و چون اکثر اینها بسبب لطافت و رقت زود محترق میگردند لابد قدرے دوشاب انگوری یا شکر سفید یا عسل مصفے داخل باید نمود و آن هر دو ادویهٔ از عسل اند و این هنگام میگردد شبیه بشراب الا آنکه در اشربه حامضه حلاوت و حموضت آنها مساوی و در اکثر امر در اینها حموضت غالب است بسبب کمی مقدار شیرینی و اکثر ربوب اشیاے مذکوره در اماکن خود ذکر یافت و می یابد انشاء الله تعالے رب فشر جوز خناق و بثور دهان و خون آمدن از بن دندان و سستی آن و داء ام لثه را مفید است

صنعت آن بگیرند آب پوست سبز گردگان و با دوشاب انگوری و یا شکر و یا عسل باتش ملایم بقوام آورند و فی الجمله طریق صنعت ربوب قریب باشربه است و ذکر خواهد یافت انشاء الله تعالی۔

باب الراء مع السین المهملتین

رساطون شرابی ست که از خمر و عسل و ادویهٔ حاره ترتیب دهند گرم تر و قوی تر از شراب ارسطون و در امزجهٔ بارده نافع است و فراگرفته می شود در زمستان از برای پیران + صنعت آن بگیرند عصیر عنب جید الجوهر ده زورق و زورقی چهار رطل و نیم است و باتش ملایم بجوشانند و کف آنرا بگیرند پس داخل کنند دران صافی جید متین چهار رطل و بجوشانند باتش ملایم و کف آنرا بگیرند تا آنکه بنصف رسد پس بگیرند هیل بوا قاقله قرفة الطیب قرنفل دار فلفل از هر یک یک درم و بکوبند کوبیدنی لطیف و در پارچهٔ کتانی بسته بیندازند دران در وقت طبخ بعد از گرفتن کف آن پس چون بنصف رسد دیگر آنرا نباید که بجوشانند و صبر کنند که گرمی آن کم شود بعد یکه ممکن باشد که دست دران توان کرد بمالند کیسه را بدست مالیدنی شدید تا برآید آنچه دران کیسه است از قوت ادویه و شش درم زعفران دران داخل کنند و در شیشه‌ها نمایند و سر شیشه‌ها را محکم بندند پس اگر رقیق باشد آفتاب دهند آنرا پس از آفتاب بردارند و هر چند که سه شود بهتر است و در نسخهٔ قلانسی وزن عسل ربع رطلی ست و نسخه شیخ رئیس اصح است حکیم میر محمد مؤمن گفته که از اقسام خمر است این شراب امزجهٔ بارده را نهایت نافع است و مقوی حرارت عزیزیه است و باید که بعد از طبخ چهل روز در آفتاب گذارند پس از آفتاب بردارند میفرمایند که بهتر آنست که آنقدر بجوشانند که دو ثلث عصیر عنب برود و یک ثلث بماند و درین حالت میگردد حلال و نیز نمی باشد محتاج بگذاشتن در آفتاب + رسکپور از رسائل اطبای هند است و از مجربات ایشان از برای جدری و افرنجیه و جرب خبیث که آنرا آتشک گویند و جوشش سرکه آنرا نار فارسیه نامند و از برای سعفه خبیثه که آنرا چلی گویند و از برای اقسام قروح کلیه و مثانه و مجاری بول که مزمن گردیده باشد و از برای ریشهای کهنه و ناصور الف و از برای خنازیر و سنگ گرده و مثانه و از برای سرعت انزال و ضعف باه با عسل تناول نمایند شربتی از یکسرخ تا دو سرخ + صنعت آن سیماب گل رسنی زاج سفید و در نسخهٔ دیگر بجای زاج اخضر هندی که آنرا بهندی نیله تهوتها گویند داخل است و نسخهٔ اول بهتر است نمک سنگ از هر یک نه ٹانک مجموع را با آب هلاسیه کرده اقراص سازند و بعد از خشک شدن در کاسهٔ سفالی لعابدار که در ته آن نمک کرده باشند بگذارند و کاسهٔ دیگر مثل آن که بجا کستر و شیرهٔ جوز ماثل که آنرا بهندی دهتوره گویند اندوده باشند بر بالای آن گذارند و هر دو را بطین حکمت مطین کنند و شبانروز زیر بالا و اطراف آن پاچک دشتی یعنی سرگین گاو صحرائی که در صحرا خشک شده باشد چیده آتش دهند و بعد از انکه سرد شود برآورده آنچه ته ظرف و اطراف آن چسپیده باشد برآورند که رسکپور آنست و از برای قوت باه نه شبانروز آتش دهند + رسکپور نوع دیگر که نواب حکیم الملک سید علوی خان ثانی علی نقی خان قدس سره جامع ادراق از حکیم فرنگی نقل نموده از برای مرض آتشک و سائر قروح خبیثه و قلمی فرموده اند که بجمعی کثیر دادم و مجرب یافتم در امراض مزبوره + صنعت آن رسکپور انست که بگیرند سیماب بست مثقال نیم زاج سفید هفتاد و پنج مثقال و باهم جمع کرده در هاون سنگی خوب بسایند و در شیشه کنند و سر شیشه را محکم بسته بگل حکمتی که از گل سرخ و پنبه و نمک و خاکستر و پوست برنج ساخته باشند گرفته خشک نموده پس در دور آن آتش شدید نمایند که تا سه ربع روز درمیان آتش باشد و اگر آتش

سرگین گاو صحرائی باشد بهتر است بعد از آن از سر
آتش برگرفته بر آورده بگذارند تا سرد شود اجزا را
از شیشه بر آورند و بر روی سنگ سماق با آب لیمو
دو برابر اجزا اصلایه نمایند تا منجمد گردد پس بار دیگر در
شیشه کنند و بدستور سر شیشه را بسته محکم نموده بگل حکمت
مذکور گرفته بگذارند تا خشک شود در دیگ سفالی که
نصف آن از ریگ کرده باشند بگذارند و اطراف و بالای
آن از ریگ پر نمایند که در وسط ریگ پنهان شود پس
در زیر آن آتش شدید نمایند تا ریگ سرخ گردد پس
بر آورند و بگذارند تا سرد شود آنگاه از اندرون شیشه
بر آورند و در ظرف چینی یا شیشه نگاه دارند و عند الحاجت
بکار برند و همین عبارت از رسکپور و شنجرف سفید است
صنعت حب آن چنان است که در امراض متوسط در
شدت که بسیار سوزش نداشته باشد بگیرند یک مثقال
و ربعی از آن رسکپور مزبور و بست و یک دانه قرنفل و
نیم مثقال فلفل سیاه و نرم کوفته با آب خالص حبوب سازند
هفت عدد در روز اول یک عدد صبح و یک عدد عصر
مریض فرو برد و در باقی روزها صبح یک عدد فرو برد و
کافی ست و اگر مریض بسیار خفیف باشد ربع مثقال از
رسکپور مسطور کم نمایند و اگر بهمان نسبت یعنی خمس از قرنفل
و فلفل نیز کم نمایند بهتر و اگر مریض بسیار شدید باشد
ربع مثقال بیفزایند که یک و نیم مثقال شود و اگر مرض
کامن و مزمن و مستحکم شده باشد حب مذکور را با آب عشبه
مغربیه بدهند و اگر مرض احداث زخمی و حرقتی در مثانه
و مجاری بول و تقضیب نموده باشد با آب ریوند چینی
بدهند و آب ریوند چنان است که دو درهم ریوند چینی
را در نیم من آب تبریزی صاف آنمقدار بجوشانند که
ربع بماند صافی نموده نصف را صبح از عقب حب و
نصف را شام بیاشامند و اگر مرض در سر و حوالی آن باشد
و جوششهای بسیار که چرک از آنها جاری بود نیز با آب
مذکور بدهند و در جذام شدید و قروح و جرب و قروح خبیثه و
جرب رطب و یابس نیز با آب عشبه مذکور بدهند و طریقه
پرهیز آن است که در ایام شرب دوا و چند روز بعد آن

از نمک و ترشی و ماست و بقول و امثال اینها اجتناب
نمایند و بغیر از نان گندم و روغن گاو و گوشت بره
الملک تناول ننمایند و اگر بسبب جوشش دهن از
خوردن نان عاجز باشند از آرد گندم و مرغ بچه و روغن
گاو حریره بدستور پخته میل نمایند و دارچینی و قرنفل و
دافنس میتوان نمود اما پیاز و سیر و بقولات داخل
نباید نمود و اجتناب اولی است از اینها و اگر جوشش
دهن زیاده باشد مرغی را کشته آلات اندرون آن
را بر آورده و با پر در دیگ کرده با آب بجوشانند تا پخته
شود و آب آنرا کرباس سفیدی صاف نموده بآن
مضمضه نمایند و بعد از فراغ از خوردن دوا و چاق
شدن زخمها و جوشش دهان باید که این مسهل را میل
نمایند تا اثر نکایت سیماب از بدن خوب دور شود
صنعت آن مسهل سنای مکی هلیله سیاه گل سرخ اجزا
متساوی نرم سوده صبح مقدار دو مثقال و نیم آن را
با عسل سرشته میل نمایند و غذا قیمه شوربا و تا یک
اربعین پرهیز نمایند خصوصا از جماع و آثاری که از خوردن
این دوا ظاهر میگردد آنست که دهن جوشش بسیار
میکند بمقدار شدت و قوت مرض و تپ شدید و ضعف
بسیار بهم میرسد اما خوفی ندارد و زیاده از هفت یوم
نمی ماند و بعد از هفتم اثری از مرض باقی نمی ماند و
بارها تجربه نموده شد مثل ندارد

باب الراء مع المیم

رمان بفارسی انار گویند و اقسام میباشد شیرین
بیدانه که املیسی می نامند لطیف تر از سایر اقسام سرد
باعتدال در اول تر با قوت قابضه و قلیل الغذا و مولد
خلط صالح و نفاخ و از این جهت باعث نعوظ و مسمن و ملین سینه
و مدر بول و جالی و مفتح و تلیین طبع و مورث تشنگی و
خوردن آن بعد از طعام سبب تبخیر آن و جهت
تصفیه روح کبدی و تقویت جگر و استسقای لحمی و
زقی و سوء القنیه و یرقان و سپرز و خفقان و الم سینه
و سرفه حار و صاف کردن آواز و فربه کردن بدن
و نفوذ فرمودن غذا و رفع جرب و حکه و نیکو کردن رنگ
رخسار نافع و اکثار آن مفسد غذا و مرخی معده و مصلحش
مصطگی است و چون سر انار شیرین را سوراخ کرده و بعد
بقدر یکه گنجایش داشته باشد روغن بادام شیرین
در آن ریخته بر روی آتش گذارند تا روغن را جذب
کند و بحدیکه رسد که دیگر جذب نتواند کرد مکیدن آن
جهت درد سینه و سرفه از مجربات است و بدستور
آشامیدن آب آن با شکر و نشاسته و صمغ عربی و روغن
بادام که نیم گرم باشد همین اثر دارد + و انار ترش و
شیرین که بعربی مز و بفارسی میخوش نامند در سردی و
تری مائل باعتدال است + و انار ترش در دوم سرد
و خشک و قابض و مدر بول و مسکن حرارت معده و
غلیان خون و مانع سیلان مواد بمعده و جهت رفع خمار
و قی و خفقان حار و منع صعود بخار غذا و رفع دخانیت
آن نافع و اکثار آن مورث قرحه امعا و سحج آنها و مضر
صدر و مضعف جاذبه جگر و قوت باه و مصلحش انار شیرین
و زنجبیل پرورده و امثال آن و آب انارین و یا پیه
آن فشرده باشند از نیم رطل تا یک رطل و بست درم
شکر خام مسهل صفرا و مقوی معده و جهت تپهای
صفراوی و یرقان و جرب و حکه نافع و ضماد مطبوخ
اجزای آن با پوست و تخم جهت جرب و حکه صفراوی
مجرب و طلای مطبوخ آن در شراب جهت تحلیل اورام
بیعدیل است و مضمضه آب آن جهت قروح خبیثه و
قلاع و اکتحالش جهت ناخنه و سبل نافع و ضماد عصاره
آنکه در طبخ غلیظ شده باشد با قدری عسل جهت قروح
خبیثه و قرحه بینی و گوشت زیاده و زخمها و درد گوش
مفید است و سویق آن قابض و جهت رفع خواهش
خوردن گل و امثال آن زنان حامله را موثر است و
رب انار ترش در افعال قویتر از آب آنست و چون آب
انارین را در ظرف مس بقوام آورند جهت جرب و سلاق
و تقویت باصره و جراحات مزمنه و خبیثه نافع و چون
جوف انار را خالی کرده روغن گل سرخ در آن ریخته
بر آتش ملایم گذاشته در گوش بچکانند جهت درد آن

بغایت موثر است و پوست انار سیاه قابض و بغایت بارد و مجفف است
و سفوف آن با عفص مسهل بعسل ... جهت رفع استطلاق
سفید و جلوس در آب طبیخ آن جهت رفع سیلان حیض و خروج مقعده
و ضماد آن با عسل جهت رفع آثار آبله و طلای سوخته آن
با عسل بر سینه و معده جهت منع نزف الدم و دق الدم و
نفث الدم و حقنه با آب و کرباس برنج و جو مقشر جوشانیده
باشند جهت رفع اسهال و سحج و مضمضه با آب طبیخ آن
جهت تقویت لثه و آشامیدن آن جهت سلس البول و
نشستن مقعد در آن جهت قطع خون بواسیر و امراض
مقعده و آشامیدن سائیده آن بقدر یکدرم با آب
گرم در رفع کرم معده بیعدیل و طبیخ بیخ انار درین باب
از مجربات است و جهت نزله حاره و درد دندان مضمضه
با آن بی عدیل است و چون پوست انار ترش و املج
و بالسویه سائیده در سرکه بجوشانند تا مهرا و منعقد گردد و
بقدر فلفلی حبها ترتیب داده پانزده عدد و
زیاده از آن نیز جهت رفع اسهال مزمن و سحج مخوف
و قرحه امعاء و مقعده مجرب است و آب انارین در دوم
سرد و در اول خشک و قابض و جهت التهاب و تشنگی مفرط
و تبهای تند دق و خمار و رفع فساد خواهش حوامل و
فساد رنگ رخساره و دفع غم نافع و انار دانه قابض از ...
هر یک است و در افعال قویتر و کوبیده ترشش آن با
مویز بالسویه و خمس آن زیره کرمانی جهت رفع قی و
تقویت معده مجرب است و مضر سحج و سرفه و مصلحش
مویز گردگان و بدلش سماق است و گلنار در افعال
مثل گلنار فارسی است و جهت خون بن دندان والتیام
جراحت و فتق و قلاع و ضماد آن با برگ رز بر فم معده
جهت قی مفرط و عصاره آن با گلاب جهت ریختن مواد
بچشم و رفع ورم آن و با آب بارتنگ جهت قرحه احلیل و
با آب جهت ابتدای داحس و خراش پا که از موزه و کفش
شده باشد و با سرکه جهت بادسرخ نافع و عصاره پوست
و بیه آن قایم مقام گل آن است و خوردن سه عدد
دانه از انکه هنوز باز نشده باشد بنحویکه دست
نگرفته گلنار را ناشتا مانع کند جهت قطع

سبز در دمل در بدن تا یکسال آزموده است و
دانه های زرد که در اقسام انار میباشد شبیه
بزروره در جمیع افعال مثل تخم آنست و گفته اند که
پوست ریشه آن را اگر از طرف بالا رو بپائین تراشیده
خوردن آن اسهال می آورند و اگر از طرف پائین رو
ببالا بتراشند مقی است + آش رمان مثل صنعت
آشهای چاشنی دار دیگر است مانند آش انبرباریس
و تمرهندی و غیرها که ذکر یافتند + افشرج رمان که
از آب انار ترش و قند یا انارین میسازند در افعال و
خواص مانند آب انار چاشنی دار است + برود الرمانین
که آنرا کحل الرمانین و برود النقاشین نیز میگویند تالیف
جالینوس است بنهایت مقوی باصره است و حافظ
صحت چشم و قاطع دمعه و مزیل بیاض و حکه و جرب
مزمن و تحلیل ورم چشم است + صنعت توتیای
کرمانی سادج هندی نحاس محرق از هر یک یک جزو
صبر سقوطری فلفل دارفلفل شادنج عدسی مغسول
و اگر نباشد حجر مقناطیس محرق مغسول از هر یک نیم
جزو عصاره مامیثا عفص سبز چشمیزج مقشر انزروت
سفید زبد البحر از هر یک ربع جزو بدستور صلایه کرده
باب رمانین بپرورند تا پنج مرتبه و در آفتاب گذارند
پس در شیشه نگاهدارند و بچشم کشند بامر الله تعالی
نافع است + جوارش رمان ساده جهت تقویت قلب
و جگر نافع است + صنعت آن بگیرند آب انارین هر
قدر که خواهند و باهم وزن آن یا کمتر یا زیاده بقدر
ضرور نبات سفید بقوام آورند و بر روی سنگ صلایه
یا سینی نقره یا مس تازه قلعی یا تخته صافی که بروغن
پسته یا بادام اندک چرب نموده باشند ریخته بطریق
مقرر بزنند و عند الحاجت تا بیست مثقال و
زیاده هم میتوان تناول نمود و اگر اندکی زعفران و
عنبر و مشک در آخر اضافه نمایند نیکوست و اگر
از آب انار شیرین صرف و یا آب انار ترش صاف
یا آمیخته هر چه خواهند از آن ترتیب نمایند + جوارش
رمان مرکب تالیف حکیم الممالک عرف حکیم عزة الله

کشمیری صنعت آن آب انار شیرین آب انار ترش قند
سفید از هر یک یکصد و پنجاه درم آب نعناع
تازه سی و هفت درم پوست بیرون پسته پوست
ترنج مصطگی سنبل الطیب هیل بوا قاقله کبار
طباشیر سفید زرد ورد گشنیز خشک از هر یک نیم درم
عود قماری خام برنج ترکی از هر یک نیم دانگ بدستور
جوارش سازند شربتی از دو درم تا دو مثقال + جوارش
رمان دیگر مقوی معده و کبد حار است + صنعت آن
آب انارین هر قدر که خواهند در دیگ سنگی با آتش
ملایم بجوشانند تا بربع رسد پس بوزن آن قند سفید
اضافه نمایند و بجوشانند تا بقوام آید پس فرود آورده
بهم بزنند تا سرد گردد و بر روی سنگ بریزند و ببرند
و اگر برای زیادتی تقویت زرشک منقی و گل سماق
و آمله منقی از هر یک یک مثقال و از برای سرد دین
و تقویت هاضمه مصطگی رومی قرنفل عود قاقله کبار
سنبل الطیب از هر یک یکدرم یا زیاده اضافه نمایند
شاید + حقنه مفید از برای اسهال و سحج + صنعت
آن بگیرند پوست انار و برنج فارسی و جو مقشر بود اده
و بجوشانند تا مهرا شود و صافی نموده باب آن حقنه
نمایند + حب قشر الرمان نافع است از برای اسهال
مزمن و سحج مخوف و قرحه مقعده + صنعت آن بگیرند
پوست انار ترش مازوی سبز ... سادی و نرم بسایند
و در سرکه بجوشانند تا مهرا شود و منعقد گردد و حبها
سازند بقدر فلفلی پانزده و زیاده از آن را بخورند
مجرب است + مربای رمان جهت سرفه حار و خشونت
صوت نافع است + صنعت آن بگیرند دو درم نشاسته
و آرد برنج چهار درم و سه درم نبات در آب انار شیرین
و آب انار میخوش حسب حاجت آنقدار که طبیخ نمایند
حل نموده صافی نمایند و با آتش ملایم طبخ دهند تا
بقوام آید پس فرود آورده روغن بادام قدری
بران ریخته تناول نمایند + خشاف رمان حامض
که ترکیب و خواص آن مثل منافع شراب انارین والطف از
شراب رمان حامض و میخوش است + صنعت آن

بگیرند قند سفید در آب حل کرده بجوشانند و کف آنرا بگیرند پس انار ترش شاداب بزرگ دانه دانه کرده شسته دران ریزند و بجوشانند تا بقوام شراب آید فرود آورده صافی نموده نگاهدارند و بوقت حاجت در آب حل کرده بیاشامند + دواء الرمان جهت اسهال مزمن اطفال خصوصا در حین برآوردن دندان و غیر آن و از برای غیر اطفال نیز نافع + صنعت آن بگیرند غنچه انار کوچک ناشگفته از برای اطفال از هر یک تا دو عدد و از برای بزرگان تا پنج عدد از زیره سفید از مقدار نیم ماشه تا یک ماشه و از برای اطفال و از برای دیگران تا سه ماشه و از برگهای تازه نورسته امغیلان نیز مقدار نیم ماشه تا دو ماشه با قدری آب بر سنگ صلایه نرم سوده صافی نموده با هفت پارچه خزف هفت مرتبه سنگ تاب نموده نیمگرم بیاشامند دهن الرمان البلسی که بسیر آنرا برداشته بر آتش گدازند و بدفعات روغن بادام شیرین بچکانند بقدریکه گنجایش داشته باشد آن بر آتش ملایم باشد تا آنکه دیگر جذب روغن ننماید پس مکنند آنرا جهت درد سینه و سرفه از مجربات است + رمانیه آشی است متخذ از آب انار ترش با قند یا آب انار شیرین مسکن معده و حمیات صفراویه و غلیان خون و مانع انصباب مواد است بمعده و نافع است از برای قی صفراوی و خفقان حار و دفع خمار و صعود بخار غذا السهر و ذخانیت غذا + صنعت آن بگیرند برنج سفید در آب بپزند چون نیم پخته شود آب انار ترش با اندکی قند یا آب انار شیرین و قدری آب شیرین داخل کرده با قدری روغن بادام شیرین یا شیره مغز بادام شیرین مطیب نموده چند جوش دیگر داده که چاشنی در برنج جذب شود در وقت پختن مصالح مانند نعناع تازه هیل دارچینی داخل نمایند و اگر تقویت قوی ضرور باشد گوشت مرغ بچه یا بزغاله یا بره املک داخل نمایند باین نحو که گوشت را قطعات نموده با اندک پیاز در آب بپزند و کف آنرا بگیرند پس بپزند چون قریب بمهرا شدن رسد برنج را دران داخل کرده بدستور مزبور بپزند و بخورند و اگر تب نباشد بعد از کف گرفتن با پیاز و روغن گاو سرخ کرده پس بدستور مزبور پخته بخورند + رب رمان حلو در افعال قوی از آب انار شیرین است و لیکن مرخی معده و مصلحش مصطگی است + صنعت آن بگیرند رمان املیسی میدانه و آب آنرا گرفته قدری به شیرین رسیده را پوست و بهدانه و ثفل جدا کرده داخل نموده بپزند تا بقوام آید و اگر بجای به قدری نبات سفید بجهت قوام آمدن داخل نمایند شایسته است + رب انار ترش در افعال قوی از آن آنست + صنعت آن بگیرند آب انار ترش و در دیگ سنگی یا گلی یا مس تازه قلعی نموده و در هر ده من از آب انار ترش یک من به شیرین را پوست جدا کرده بهدانه و ثفل برآورده هر بهی را پنج شش قطعه نموده دران انداخته بجوشانند بآتش ملایم تا بقوام آید پس فرود آورده در مرتبان اخضر نگاهدارند و بعضی به را داخل نمیکنند و بجای آن در هر ده من آب یک من قند سفید با دوشاب داخل کرده بپزند و بعضی بی شیرینی و به تنهائی بقوام می آورند + رب انار ترش و شیرین که آب این هر دو را در دیگ بغیر قلعی کرده بپزند تا به قوام آید جهت جراحات مزمنه و خبیثه مالیدن آن نافع است و کشیدن آن بچشم مقوی باصره و حافظ صحت آن است و جهت سلاق و جرب چشم مجرب است + رب ریامین که بطریق رب رمان حامض پخته باشند چنانکه ذکر یافت در دوم سر دو درد اول خشک و قابض است و جهت التهاب و تشنگی سفر دو شهار حاره و قی و خمار و دفع فساد خواهش حوامل و فساد رنگ رخسار و دفع غم نافع است +

فصل در ذکر سفوفات قشر و حب رمان

سفوف رمان مسهل بعض است مر اخلاط سوخته را و جهت دفع آتشک بنهایت مفید است +

صنعت آن پوست رمانین و مازوی سبز مساوی کوفته بیخته دو مثقال آنرا با آب سرد بخورند + سفوف حب رمان حامض دافع قی و مقوی معده است + صنعت آن انار دانه ترش پنج مثقال زیره کرمانی یک مثقال کوفته بیخته با مویز سرخ پنج مثقال کوبیده سرشته بخورند سفوف حب الرمان اسهال را که سفید و رقیق باشد و با ثفل آمیخته باز دارد و معده را سود دارد + صنعت آن حب الرمان بریان کرده یک صد درم صدف سوخته کرویای مدبر مقلو از هر یک بست درم خرنوب نبطی پنج مثقال سماق منقی از حب ده مثقال کوفته بیخته سفوف سازند شربتی دو درم با آب به شیرین سفوف حب الرمان بنسخه دیگر + صنعت آن انار دانه بریان نموده ده درم آرد کنار آرد بلوط از هر یک پنج مثقال کشنیز خشک بو داده مقشر سماق بو داده منقی گلنار فارسی عود هندی از هر یک چهار درم نشاسته بو داده مصطگی رومی دو درم صمغ عربی بو داده طباشیر سفید حب الآس مازوی سبز بو داده نانخواه هیل زرنباد گل ارمنی از هر یک سه درم کوفته بیخته سفوف سازند + سفوف حب الرمان ضعف معده و امعاء و اسهال مراری را نافع است و علامت این قسم اسهال آنست که بعد از تپهای محرقه و عنب خالص و خوردن شراب کهنه و عسل حادث شود و زردی مدفوع و سوزش مخرج دال است بران + صنعت آن انار دانه بریان کرده آرد بلوط سماق منقی زیره کرمانی مدبر آرد سنجد کشنیز خشک بریان کرده خرنوب نبطی آرد کنار از هر یک پنج درم عود هندی نیم درم آمله منقی یک مثقال کوفته بیخته شربتی از یک مثقال تا دو درم با آب به شیرین بیاشامند + سفوف حب الرمان بنسخه صاحب ذخیره که در اسهال مراری ذکر کرده + صنعت آن انار دانه بریان کرده یک صد درم کشنیز خشک مدبر پنجاه درم سماق منقی گلنار فارسی از هر یک پانزده درم کزمازج خرنوب نبطی از هر یک ده درم کوفته بیخته شربتی از دو درم تا سه درم

بآب به شیرین بیاشامند + سفوف حب الرمان
دیگر که اسهال سوداوی را باز دارد + صنعت آن
حب الرمان ده درم بهمن سرخ زرنباد جنید رمان تخم
سداب تخم شاهسفرم از هر یک یکدرم کوفته بیخته
سفوف سازند و جنید رمان غنچه ناشگفته انست
سفوف حب الرمان بنسخه ابن جزله + صنعت آن
انار دانه بریان نموده پنجدرم حب الآس آرد بلوط
سماق منقی از حب زیره کرمانی بسرکه انگوری ترکرده
بریان نموده آرد کنار آرد سنجد کشنیز خشک بریان نموده
مقشر خرنوب نبطی خرنوب شامی از هر یک دو درم و نیم
سک اصلی رامک عود قماری خام از هر یک یک درم
کوفته بیخته لیکن نرم نباشد و استعمال نمایند +

فصل در ذکر سکنجبینات رمانی

سکنجبین رمان بنسخه قلانسی مسکن عطش است
و نافع است از برای حمیات حاده و محرقه و نافع است
از برای خمار و مقوی معده و کبد حار است + صنعت
آن بگیرند آب انار ترش و شیرین یک رطل و سرکه خمر
جید سه استار آب زرشک منقی نیم رطل شکر سفید یک
من و نیم تبرزد بدستور مقرر بپزند تا بقوام آید شربتی بست
درم + سکنجبین رمانی بنسخه مسیح تبهای گرم را سود دارد
و تشنگی بنشاند و معده و جگر گرم را قوی گرداند و دفع
خمار نماید + صنعت آن آب انار ترش آب انار شیرین
از هر یک یک رطل و بدستوریکه در سکنجبین تفاحی ذکر
شد آنرا صافی نمایند پس دو رطل نبات سفید بادی
بیامیزند و در دیگ سنگی بجوشانند و کف آنرا بگیرند و
چون دیگر کف بر سر نیاورد و باز صافی نموده شش
استار سرکه خمر جید و یک اوقیه گلاب داخل کرده
بجوشانند بآتش بسیار ملایم تا بقوام آید پس فرود آورده
و سرد کرده در ظرف چینی یا زجاجی نگاه دارند شربتی
ده درم + سکنجبین رمانی بنسخه محمود بن الیاس شیرازی
نافع از برای حمیات حاره و عطش و از برای کبد
و معده حار + صنعت آن آب انار ترش پنج رطل آب
زرشک یک رطل و اگر خواسته باشد آب غوره یک
رطل نیز داخل کنند گلاب خوشبو ده درم پس در هر
رطلی از اینها یک رطل قند سفید داخل نمایند و در
دیگ سنگی بآتش ملایم بجوشانند و کف آنرا بگیرند و چون
کف بر نیاورد فرود آورده بگذارند تا سرد شود و
صافی نموده پس بازای هر یک رطل شکر سه استار سرکه
خمر جید داخل کرده بجوشانند تا بقوام آید و کسی
که خواسته باشد که سکنجبین رمانی ترتیب دهد باید که
اقتصار کند بر آب انار و شکر و سرکه صادق الحموضت
سکنجبین رمانی بنسخه سید مظفر الدین + صنعت آن
آب انار ترش آب انار شیرین از هر یک یکرطل بجوشانند
و کف آنرا بگیرند پس فرود آورده بگذارند تا درد آن
ته نشین گردد آب صافی آنرا گرفته در هر رطلی از آن
قدری آب زرشک منقی و ربع یک رطل سرکه انگوری
و یک رطل قند سفید داخل کرده بجوشانند و کف
آنرا بگیرند تا بقوام آید و اگر بعوض آب زرشک وقتیکه
طبع قبض باشد آب تمر هندی کنند بهتر است و چون
بقوام آید فرود آورده سرد کرده نگاهدارند + سکنجبین
رمانی بنسخه سید اسمعیل + صنعت آن آب انار ترش
آب انار شیرین از هر یک نیم رطل سرکه انگوری پنج استار
آب زرشک منقی ده استار گلاب یک رطل شکر
طبرزد سه رطل بدستور طبخ نموده بقوام سکنجبین آورند
شربتی بست درم + سکنجبین رمانی دیگر + صنعت
آب انار ترش آب انار شیرین سرکه انگوری
گلاب از هر یک یک رطل در یک من قند سفید
بقوام آورند قدر استعمال دوازده درم با عرق
بید مشک و عرق کاسنی بنوشند + سکنجبین رمانی
بنسخه یحیی بن عیسی بن جزله تبهای حاره و تشنگی و
حرارت معده و جگر را سود دارد + صنعت آن آب
انار ترش صافی نموده پنج من قند سفید پنج من در هم
کرده بپزند تا بقوام آید قوام معتدل پس سرد کرده
در شیشه نگاهدارند و در وقت حاجت تناول نمایند
سویق رمان انار دانه خشک را کوبیده سویق سازند
و بقدر حاجت تناول نمایند قابض حابس اسهال
صفراویست و جهت دفع خواهش خوردن گل و
امثال آن زنان حامله را نافع است و مجرب +

فصل در بیان اشربه رمان

شراب رمان بنسخه شیخ رئیس مقوی معده است
و نافع است از برای شوصه و سرفه + صنعت آن
آب انار شیرین بیدانه چهار رطل آب سیب شامی یکرطل
با نبات سفید یا فانید سنجری یکرطل بقوام آورند
شربتی ده اوقیه + شراب رمان منقول از خط میرزا
معز الدین موسوی از اولاد میرزا محمد سلیمان قلمی نموده
که این معمول صاحبی ام میرزا محمد باقر حکیم باشی شاه سلیمان
بوده مقوی قلب و معده و جگر است و نافع ست از
برای قی و غثیان + صنعت آن بگیرند حب الرمان
حامض نیم رطل سماق ربع رطلی هر دو را در چهار رطل
آب بجوشانند تا بدو رطل رسد صافی نموده پس بگیرند
برگ اترج ده ورق نعناع تازه ده طاقه قرنفل سه
عدد و در نسخه دیگر دو درم است سک اصلی یک مثقال
کندر پنجدرم پوست بیرون پسته سه درم کوفته بیخته دران
اندازند و بیاشامند از آن از برای غثیان شدید
و اگر برگ اترج یافت نشود پوست زرد اترج خشک
نعناع خشک از هر یک دو درم بدل آن هر دو داخل
کنند و اگر عوض آب گلاب داخل نمایند بهتر است
شراب رمان حامض قی باز دارد و قطع صفرا کند و
قلب و معده حار را قوت دهد + صنعت آن آب انار
ترش دو من در دیگ سنگی کرده دو شاخ نعناع تازه
عود قماری خام آمله منقی از هر یک دو درم پوست بیرون
پسته پنجدرم کوفته دران داخل کرده بجوشانند تا
بنصف رسد صافی نموده قند سفید یک من داخل
کرده بقوام آورند پس از آتش فرود آورده مصطگی
سوده دو درم دران داخل کرده نیکو برهم زنند تا
خوب مخلوط شود و در ظرف چینی نگاه دارند +
شراب رمانین منقطع فواق بنشاند و قی باز دارد و

معده و جگر و دل را قوت دهد + صنعت آن آب انار
شیرین آب انار ترش که هر دو معصور با تخم باشند دو من یا
یک من قند سفید یک وقیه آب نعناع تازه بقوام آورند
شربتی دو وقیه + شراب رمانین منعنع تهوع و تقلب نفس
و قی اسهال را سود دارد و معده را قوت دهد +
صنعت آن آب انار ترش آب انار شیرین هر دو را یک
جوش داده فرود آورده یک شب بگذارند تا دُرد آن
ته نشین شود صافی آنرا گرفته بآتش ملایم بپزند تا به نصف
رسد پس بگیرند آب نعناع تازه و صافی نموده در هر یک
رطل از آب رمانین که باقی مانده یک رطل شکر سفید
و نیم رطل آب نعناع داخل کرده بقوام آورند پس
آنرا از آتش برگرفته سرد کرده در شیشه یا در ظرف
چینی نگاهدارند + شراب رمان مسهل منسخه اقلانسی طبع
را نرم دارد و صفرا براند و حمیات صفراوی و امراض
صفراوی را که با بهار فه بناشد بر طرف گرداند +
صنعت آن آب انار ترش آب انار شیرین که هر دو معصور
با تخم باشد از هر یک یک من تربد سفید مدبر دو وقیه
تربد را کوفته در کیسه کتان کشادی کرده در آب انار
افگنند و بجوشانند و کیسه را المجه بمالند و بفشارند تا
شیره آن برآید پس کیسه را نیکو بمالند و بفشارند و دور
کنند پس شکر سفید مصفی یک من داخل کرده بپزند و
کف آنرا بگیرند و پنج درم سقمونیای مشوی نطاکی نرم
سائیده در کیسه کتان کشادی کرده و یکدرم زعفران
را بگلاب سوده در کیسه کتان دیگر کرده در ان افگنند
و دایم هر دو کیسه را بمالند هر دو کیسه خالی شوند و شراب
بقوام آید پس آن هر دو را برآورده بفشارند تا
چیزی در ان کیسه ها نماند و شراب را فرود آورده سرد
کرده نگاهدارند شربتی از یک وقیه تا دو وقیه و در نسخه
دیگر نیز یکدرم راوند داخل است + شراب رمان حامض
ساده بگیرند آب انار ترش هر قدر که خواهند و مقدار ثلث
آن قند سفید یا دوشاب انگوری یا عسل داخل کرده
در دیگ سنگی بآتش ملایم بجوشانند و کف آنرا بگیرند
پس صافی نموده بقوام آورند بعضی شربتی این شراب

هر یک از قند یا دوشاب یا عسل که باشد نصف وزن
آب انار میکنند و چون بقوام آید فرود آورده سرد
کرده نگاهدارند و در وقت حاجت شربتی دو وقیه
بنوشند + شراب رمان حلو ساده از آب انار شیرین
انفع است + صنعت آن بگیرند آب انار املیسی نه رطل
و در ان قند سفید سه رطل داخل کرده در دیگ سنگی
بآتش ملایم بجوشانند و کف آنرا بگیرند و صافی نموده بقوام
آورند و در هر رطلی ازین شراب یک مثقال مصطگی رومی
سوده داخل کرده سرد نمایند بعد از انکه از آتش فرود
آورده باشند در ظرف چینی یا در شیشه نگاهدارند شربتی
تا دو وقیه + طلای رمان حامض قلمی فرموده اندک
از حضرت استاذ اطباء قدوة حکما میر محمد هادی دام الله
ماجد این کلب آستان امیر المومنین علیه الصلوة والسلام
است از برای خارش تمام بدن خصوص خصیه و قضیب
بنهایت نفع است و مکرر تجربه شده + صنعت آن
آب انار ترش یک عدد در ظرف مس سرخ بغیر قلعی یا
سرکه انگوری بپزند تا جهار اشود پس در هاون انداخته
کبریت زرد پوست هلیله زرد توتیای کرمانی مغسول
مغز تخم خربزه بو داده مغز تخم خیارین بو داده مغز
تخم کدو بو داده سنگ سبویه که آنرا بهندی تخم پنوار
و چکوند نامند پوست کدو سوخته حضض مکی از هر یک
یک مثقال کوفته بیخته در ان داخل کرده بدسته بمالند
پس روغن گل سرخ بقدر حاجت داخل کرده نیکو بهم
زنند تا چون مرهم شود در حمام بعد از کیسه مالی بر موضع
جرب و حکه بمالند نافع باد با عصاره رمان جهت
قروح خبیثه و قرحه مبنی و گوشت زیاده در زخمها و درد گوش
مفید است + صنعت آن بگیرند آب انار را با پیه و تخم
آن و قدری عسل داخل کرده بپزند تا غلیظ شود و
در ظرف چینی نگاهدارند و عند الحاجت بکار برند +
لعوق رمان نزلات دماغی و سعال را که از حرارت
باشد نافع بود + صنعت آن انار شیرین چندانکه خواهند
بفشارند و در دیگ سنگی جوش دهند چندانکه نصف بماند
پس نصف آن شکر طبرزد اضافه کرده بآتش ملایم جوش

دهند تا لعوق گردد + طلای آب فشرده رمان + صنعت
آن مثل صنعت طلاهای دیگر است + ماء الرمانین المعصورین
با تخم چون نیم رطل آنرا تا یک رطل بست مثقال شکر خام
داخل کرده بنوشند اسهال صفرا کند و مقوی معده است
جهت تبهای صفراوی و یرقان و حکه و جرب نافع است
صنعت آن بگیرند انار ترش و انار شیرین متساوی دهمان
قسم درست بدست انگشت دانه های آنرا فشرده نرم
نمایند پس سر آنرا ببرند و آب آنرا بقوت تمام بفشارند
پس صافی نموده وزن کرده نیم رطل آنرا تا یک رطل
بحسب حاجت شکر سفید خام بست مثقال داخل کرده
بگذارند تا شکر حل شود و صافی نموده بنوشند + ماء الرمان
حلو الاملیسی نافع است از برای درد سینه و سینه
صنعت آن بگیرند آب انار املیسی و داخل نمایند در ان
شکر سفید و نشاسته و صمغ عربی سوده و روغن بادام شیرین
نیم گرم نموده بیاشامند + معجون رمانی لی یعنی آن
قدس سره مقوی معده و کبد و هاضم طعام و مشهی است
صنعت آن آب انار ترش قند سفید آب نعناع تازه
از هر یک یکدرم مصطگی رومی سنبل الطیب قاقلتین از
هر یک دو درم کوفته بیخته با آن سرشته معجون سازند +
معجون رمان دیگر ایضاً قدس سره که از ان اقوی است
صنعت آن آب انار ترش آب انار شیرین از هر یک
یک آثار آب به شیرین آب به ترش از هر یک نیم آثار قند
سفید عسل مصفی از هر یک یک آثار مجموع را بآتش ملایم
بقوام آورده کف آنرا گرفته پس بگیرند بسباسه جوز بوا
قرنفل دارچینی از هر یک یکدرم مصطگی سنبل الطیب
طباشیر سفید از هر یک و نیم درم عود هندی غرقی
خام پوست بیرون پسته پوست زرد اترج قاقلتین از
هر یک دو درم ادویه کوفته بیخته با آن سرشته علی الرسم
معجون سازند و آصیر بفتح را و دو واو و الف و کسر صاد
مهمله و سکون یای مثناه تحتانیه و رای مهمله در آخر لغت فارسی
بورانی نامند و آنرا از بقول تازه که در آب طبخ
دهند و با روغن بریان کنند و ترشیها مانند سرکه و یا
آب غوره و یا آب سماق و یا سیب ترش یا ریباس

ویا اشتال اینها ویا ماست ویا کشنک سائیده داخل کنند وتناول نمایند وبعضی ادویهٔ حارهٔ مناسبه بقدر حاجت اضافه می نمایند ✤ طبیعت آن بحسب قبول وترشیها وغیرها مختلف میباشد در برودت ورطوبت ومیل بحرارت دا تمامی آنها ملطف ومسکن وبعضی حرارت وتشنگی وصفرا وچون مناسب امزجهٔ محرورین وزمان واوقات گرم متخذ از بقولا وحموضات ملینه ملین طبع واز قابضه ومهیج امراض رحم۔

باب الراء مع الواو

روشنائی بدانکه اصل روشنائی روسینائی بوده براء مهمله وواو وسین مهمله ویای مثناه تحتانیه ونون والف وهمزه ویاکه بشین معجمه ونون والف وهمزه ویا شهرت یافته ✤ روشنائی ظفره وجرب وسبل ودمعه وتاریکی چشم رامفید باشد وبعد از بریدن ظفره وسبل بجهت تحلیل بقیه ماده وقبل از بریدن اگر رقیق باشد سود دهد ✤ صنعت آن شادنج عدسی مغسول مس سوخته اقلیمیای نقره نمک هندی بورهٔ ارمنی زنگار ودار فلفل از هر یک چهار درم فلفل سفید فلفل سیاه کف دریا از هر یک هفت درم صبر سقوطری سنبل هندی قرنفل از هر یک چهار درم آمله منقی زنجبیل از هر یک دو درم زعفران نوشادر از هر یک یکدرم ونیم کوفته بحریر بیخته هر یک را وزن نموده مخلوط کرده بکار برند عدد اوقیه هفت ده است روشنائی دیگر جرب وانتشار وسعت ثقبه ونزول آب رامفیداست ✤ صنعت آن توتیای هندی دو درم اقلیمیای ذهبی سه درم سرمهٔ اصفهانی سادنج هندی از هر یک یک درم زعفران مروارید ناسفته از هر یک دو درم کافور قیصوری مشک تبتی خالص از هر یک یک دانگ بدستور کحل سازند ✤ روشنائی اصغر حنین گوید که تاریکی چشم رامسود دارد وبیاض بیرد ودمعه را بازدارد ✤ صنعت آن شیاف مامیثا مامیران چینی فلفل سادنج هندی از هر یک یک مثقال دار فلفل مر صابی زعفران نیون ورسنه ترکی زنجبیل از هر یک نیم مثقال شادنج عدسی مغسول ده درم مجموع کوفته بحریر بیخته بوقت حاجت در چشم کشند ✤

باب الراء مع الیاء المثناة التحتانیة

ریباس معروف ومشهور است بهترین آن ساقهای قوی بالیده بی ریشه شاداب نازک است بیخ آن ریوند است چنانچه ذکر یافت در دوم سرد وخشک دا لطیف وباقوت قابضه معده واحشا وجگر حار را نافع ومفرح وقاطع قی وتشنگی وغثیان ومسکن حدت صفرا وخون وجهت رفع مستی وخمار وبواسیر وطاعون ووبا وخفقان ووسواس واسهال حار ویرقان وتبهای حاره وتحریک اشتها ومنع بروز دل واکتحال به آن جهت تقویت باصره وبیاض وبا آرد جو جهت حمره بادسرخ ونمله نافع ومضر سینه وباه ومجفف اعضا ومورث قولنج در مبرودین ومصلحش شربت عود وانیسون وعسل وقدر شربت از آب آن تا سی درهم وبدلش ترشی ترنج وآب غوره است ورب ریباس از قوی تراز آب آنست وشرابش جهت وحشت وجنون وبخارات واحتراقات نافع است ✤ رب ریباس صنعت آن مثل صنعت رب رمان است ومذکور شد شراب ریباس مقوی معده وقلب است وصفرا بشکند ودفع خمار کند وحمیات صفراوی را نافع باشد واشتها طعام آورد وتشنگی بنشاند وقی واسهال صفراوی باز دارد ✤ صنعت آن بگیرند ریباس قلم رسیده بالغ ویکاره چوبی سرد ودنبال آنرا جدا کنند ودر هاون سنگی برسته سنگی بکوبند وآب آنرا بگیرند وبر پاس صافی نموده در دیگ سنگی کرده چند جوش دهند وکف آنرا بگیرند پس فرود آورده بگذارند تا ته نشین شود پس صافی آنرا بگیرند چنانکه درد داخل نشود ودر هر یک من از آن آب یک من قند سفید داخل کرده در دیگ سنگی باتش ملایم بپزند تا بقوام آید نگاهدارند واولی آنست که در هر سه من از آب ریباس یک من قند سفید داخل کرده بقوام آورند بلکه سزاوار آنست که همچنین باشد وشراب را سرد کرده در شیشه نگاهدارند ویعد از غذا به سه ساعت ده مثقال آنرا چهل مثقال آب داخل کرده بیاشامند هم بعد از غذای شب که بعون الله تعالی نافع است ۔۔

کتاب الزای المعجمة

باب الزای مع الباء الموحدة

زباد بدانکه زباد نوعی از عطریات سیاه مائل بسرخی سائل است که از بلاد حبشه واقاصی هند از نوعی حیوانی خاص گیرند مشهور بزباد وبفارسی گربه زباد نامند وآن حیوان قریب بجثهٔ سگ باخطوط سیاه وچون حرکت بسیار دهند آنرا از ما بین دوران آن از عضوی شبیه به پستان آبی بر می آید در غایت خوشبو در سوم گرم ودر یبوست معتدل منشف ومقوی دل وبسیار مفرح ومقوی حواس وجهت تسهیل ولادت نیم درم آن با قدری زعفران ومرق گوشت مرغ فربه مجرب دانسته اند وجهت غشی وخفقان وتوحش وجنون ودرد فم معده نیز وطلای آن جهت تفتیح وملی التیام قرحه دباز وعن باد ام تلخ جهت حفظ صحت سامعه وتقویت آن قطور آن مفید وبوئیدن آن جهت زکام ومداومت بوئیدن آن سورش بدخلقی وضیق النفس ومصدع محرورین ومصلحش صندل وکافور واغذیهٔ بارده است ومرتبخ آن تر تضیب حبین الجماعت مانع حمل وبدل آن غالیه است ✤ زبیب بفارسی مویز گویند وبهترین آن پر گوشت کم دانه بزرگ مقدار ودانه بیرون کرده را منقی نامند در آخر اول گرم ودر اول تر ومنضج اخلاط غلیظ وباعتدال محلل وجالی معده وامعاء ومحرک باه مبرودین وموافق قصبهٔ ریه ومسمن ومقوی جگر وجهت سرفهٔ کهنه وامراض گرده ومثانه وقرحهٔ امعاء با گل گاوزبان وخرمای سبز جهت خفقان مجرب دانسته وباحسن لبان جهت رفع نسیان وباسرکه جهت یرقان بدستور مجرب وچون بجای دانه در هر عددی فلفلی جای داده مداومت نمایند جهت سردی گرده وتقطیر بول وسنگ گرده ومثانه بی عدیل وچون با انیسون پخته د

همراه کرده و آب آنرا با روغن بادام بنوشند جهت سرفه
مجرب و ضمادش با پیه حیوانات جهت اورام و گشودن
دمل و قلع ناخن منخلع و با آرد باقلا و زبره جهت ورم انثیان
و با شراب جهت قروح شهدیه و جدری و عفونت مفاصل
و جوششها و سرطان و غانغرایا که مفسد عضو است مفید
و با جاوشیر جهت نقرس مفید و مضر محرورین و مصلحش
سکنجبین و میوه‌های ترش و خشخاش و مضر گرده و مصلحش
عناب و قدر شربتش تا سی درم و نوعی را که بیدانه است
کشمش نامند بهترین آن سبز و زبون ترین آن سیاه
است و همه آن لطیف تر از داردی مهی و با قوت
مسهله و آب نقیع و آب مطبوخ آن که با فانیذ به قوام
آورده باشند جهت سرفه و مواد سینه نافع و منقی صوت
است و ضماد آن با زعفران و زرده تخم مرغ و عصفر
جهت گشودن دمل و تحلیل صلابات مبطر و کوبیده
آن با صبر جهت بجلی سر مجرب است و در جمیع افعال
دیگر مثل مویز دانه بیرون کرده و آثار آن محرق
خون و مصلح اش مذکور شد صاحب کافی از حضرت
ابی عبدالله از حضرت امیرالمؤمنین احادیث متعدده
روایت میکند که فرموده اند هر که ناشتا بیست و یکدانه
زبیب سرخ بخورد امان می یابد از جمیع امراض مگر مرض موت

فصل در بیان اشربهٔ زبیبیه

شراب زبیب موسوم به شراب حلال منقول از
ذهبیه جناب حضرت امام رضا علیه و علی آبائه و اولاده
الثنا والسلام جهت حفظ صحت و امان از اوجاع بارده
و غیرها بتفصیلیکه خواهد آمد صنعت آن فرموده اند
بگیر از زبیب منقی ده رطل و بشو و بخیسان در آب
صافی آن مقدار که بر روی آن آید چهار انگشت و
در زمستان سه روز در تابستان یک روز و یک
شب نگاهدار پس در دیگ پاکیزه کن و باید که
آبیکه دران می خیسانی آب باران باشد اگر میسر بود
والا آب شیرین که سرچشمه آن از جانب شمال باشد
و آن آب براق سفید سبک باشد و چنین آبی قاتل
سرعت قبول گرمی و سردی ست و این دلالت
میکند بر خفت آب طبخ ده تا زبیب بخیسند و پخته
و منتفخ شود پس بمال و صاف نما آب آنرا و سرد کن
پس ثانیا در دیگ بریز و بگیر مقدار آنرا و بهمان مقدار
از هیزم که آنرا طبخ دادی طبخ نما با آتش ملایم تا آنکه
دو ثلث آن برود و یک ثلث بماند پس بگیر
از عسل نحل مصفی یک رطل و بریز بران و اندازهٔ
زیادتی آنرا در دیگ بگیر و در خاطر نگاهدار و بگیر
پارچهٔ صفیقی و دران زنجبیل و زعفران از هر یک
یک درم و قرنفل و دارچینی و سنبل الطیب و
سنبل رومی و مصطگی و تخم کاسنی از هر یک نیم
درم جدا جدا نیم کوفته دران پارچه انداز و سر آنرا
محکم به بند و دران دیگ انداز و با آتش ملایم طبخ ده
و پارچه را از پشت کفچه بمال متصل تا آنکه قوای ادویه
بالتمام دران باز داده شود و مقدار عسل برود و دو
ثلث مقدار زبیب مطبوخ بماند پس بردار از آتش
سرد کرده کیسهٔ ادویه را باز خوب بمال تا بقیهٔ قوت
آن برآید و دور کن و شراب را در ظرفی محفوظ مدت
سه ماه نگاه دار تا آنکه اجزای دوا متداخل یکدیگر
گردند و امتزاج یابند پس آن هنگام استعمال کن
و باید که مقدار آنچه آشامیده میشود از ان یک
اوقیه یا دو اوقیه آب خالص باشد و در نسخهٔ دیگر
مقدار شربت ده مثقال با چهل مثقال آب
حل کرده است پس هرگاه مقداری را خوردی که
وصف نمودیم برای تو از طعام پس بیاشام ازین
شراب سه قدح بعد از طعام پس هرگاه چنین کردی
پس به تحقیق ایمن میگردی باذن الله تعالی در آن
روز و شب از اوجاع بارده مزمنه مانند نقرس و
مفاصل و ریاح و غیر آن از اوجاع عصب و دماغ
و معده و بعض اوجاع کبد و طحال و امعاء و احشاء
و زیادتی بلغم و رطوبات پس اگر بعد از آشامیدن
آن خواهش آب بهم رسانی خواهش صادق پس
باید که بیاشامی نصف مقدار آنچه را اول آشامیده
بودی پس بدرستیکه این طریق اصلح آن است برای
حفظ بدن مومن و زیاده کننده است برای قوت
مجامعت آنرا شده است برای ضبط و حفظ آن بدرستیکه
صلاح بدن و قوام آن بطعام و شراب است و فساد او
بفساد آن هر دو اگر موافق مصلحت خوردی و آشامیدی
و آن باهم موافقت نمودند صحیح و سالم می ماند بدن
اگر فاسد ساختی آن هر دو را فاسد می شود بدن و از
عبارت کلام جناب معصوم علیه السلام مستفاد می گردد
که خرقهٔ ادویه را مقارن انداختن عسل در مطبوخ صاف
زبیب با اندک زمانی بعد از ان باید انداخت والله اعلم
شراب زبیب خاصه که آن مرحوم جهت نادرشاه ترتیب
داده بوده اند صنعت آن عود هندی الهشتی اچاسه
خطائی از هر یک ده درم پوست بیرون پسته
مصطگی رومی از هر یک سه درم دانهٔ هیل قاقله
کبار دارچینی از هر یک دو درم گل سرخ چهار درم
نیم کوفته در پارچهٔ کتان بسته پس بگیرند مویز طائفی
منقی از حب ده رطل و آنرا بشویند و یکشبانه روز در
آب باران یا آب چشمهٔ جید بخیسانند باید آن مقدار آب باشد
که چهار انگشت از روی وی برگردد پس آن را
در دیگ سنگی یا نقره کرده بجوشانند آن قدر که ثلث آب
بماند بمالند و بپالایند و عسل مصفی نیم رطل و نبات
سفید یک رطل کرده کیسهٔ ادویه را دران انداخته
بجوشانند و دایم کیسه را بمالند تا قریب بقوام رسد
آب انار شیرین رب به شیرین از هر یک نیم رطل داخل
کرده بقوام آورند و کیسه را بمالند و بفشارند و دور
گردانند **شراب زبیب** دیگر پیران و سرد مزاجان را
موافق باشد معده و گرده و اوعیهٔ منی را گرم گرداند
و حافظه را قوت دهد و باه را برانگیزاند و نسیان را
برطرف کند و اشتهای طعام پدید آورد و رنگ را
سرخ گرداند صنعت آن زبیب سیاه قریب ده رطل
با آب صاف پاکیزه دو من بخیسانند و یک شب و
یک روز بگذارند تا خیسیده شود و باز ترنج من آب
صاف اضافه نمایند و در پاتیل با آتش ملایم جوش دهند

تا مهرا شود پس انگاه از کرپاس پاکیزه صاف کنند و
بگذارند که ته نشین شود و مکرر از کرپاس بگذارند که
خوب صاف شود و باز در دیگ کنند و بآتش نرم جوش دهند
و کف آنرا بگیرند پس قرنفل سنبل الطیب دارچینی کبابه
چینی جوزبوا بسباسه کندر مصطکی از هر یک سه درم نیم کوفته
در صره بندند و در دیگ افگنند و بدستور طبخ نمایند و
در آخر یک درم مشک سوده دران ممزوج نمایند
شب وقت خواب در خلو معده بنوشند ؛ عرق زبیب
مفرح و مسکر و مقوی باه و مشهی و منعظ و دل و دماغ
و کبد و معده را تقویت بخشد و اشتهای طعام آورد
صنعت آن بگیرند دارچینی فلفل دار فلفل قاقله کبار
درونج عقربی از هر یک پنج مثقال مصطکی یک مثقال
و یک دانگ و نیم بهمن سفید جدوار خطائی خولنجان
از هر یک پانزده مثقال سنبل الطیب قرنفل هر یک
ده مثقال گل گاوزبان شقاقل بادرنجبویه خصیة الثعلب
مصری خارخسک از هر یک سی مثقال اجزا را
نیم کوفته در دو مینا گلاب و آب بقدر حاجت صبح
بخیسانند و شام دوصد مثقال مویز سرخ دانه برکن
کرده دران داخل نمایند و شب بگذارند و صبح
گوشت بره جوان از چربی و استخوان جدا نموده یک
من و یک چهار یک تبریزی و زردک رسیده پاک
کرده استخوان وسط آنرا دور نموده ریزه کرده هشتصد
مثقال داخل کرده عرق کشند و اگر بجای زردک
سیب و به کنند از برای تقویت دل بهتر است
مخلل زبیب جهت سپرز نافع چون ناشتا صاحب طحال
چند دانه آنرا بخورد و سرکه آنرا بالای آن بنوشند ؛
صنعت آن زبیب جید بالیده بزرگ دانه را گرفته
چوب های آنرا دور نموده صاف کرده بسرکه انگوری
بیندازند و بگذارند برسد و استعمال نمایند و باید که
سرکه آن مقدار باشد که چهار انگشت بالای زبیب
آید و اگر در سرکه قدری پوست بیخ کبر نیز اندازند
بهتر است ؛ معجون زبیب مصروع را نافع است ؛
صنعت آن پوست هلیله کابلی پوست هلیله زرد
پوست بلیله آمله مقشر اسطوخودوس از هر یک ده
درم عود الصلیب پنج درم عاقرقرحا سه درم
مویز منقی یک رطل ادویه را کوفته بیخته مویز را نرم
سوده بآن سرشته معجون سازند شربتی پنج درم و نسخه
معجون زبیب در الهلیلج در اطریفلات ذکر یافت

باب الزاء مع الراء المهملة

فصل در بیان نسخ زراقات

بدانکه زراقه بفتح زای معجمه و تشدید رای مهمله
والف و قاف و ها انبوبه صغیری را نامند مجوف
که در یک سر آن سوراخ تنگی باشد و از طرف دیگر
بمقدار جوف آن چوبی دران داخل نمایند جهت آنکه
چون دران انبوبه آب خالص یا دوای مایع رقیقی
داخل نمایند و بفشارند از سوراخ تنگ آن جسته
برآید و آنرا بفارسی آب زردک و بهندی پچکاری
نامند و مراد اینجا دوای مایعی ست که برای جروح
و قروح مجرای احلیل و مثانه و فرج و رحم استعمال
نمایند بدین نحو که در انبوبه و یا در مثانه گوسفند و
یا در چینه دان مرغ خالی نموده و بر سر آن بگیرند میل
مجوف باریک املس بسیار نرمی به مقدار آنکه در
جوف احلیل رود و یا پر قازی که مقدار مجوف
آن را بریده سر آنرا سوراخ انبوبه و یا بر دهن مثانه
یا چینه دان محکم بندند و در مجرا احلیل نمایند و آن
انبوبه و یا مثانه را به فشارند تا دوا داخل احلیل
گردد چون قدری معتدبه از دوا داخل احلیل گردد
و احساس نمایند که بانتهای آن رسیده آن زمان
انبوبه را برآورند و سر حشفه را بانگشت بر گیرند
زمانی تا دوا دران مکث نماید و اثر خود بخشد پس
دست بردارند تا دوا خارج گردد و همچنین دفعه
دیگر بگیرند در شبانروزی سه چهار دفعه هر دفعه
دو مرتبه استعمال نمایند و اگر بعد از هر مرتبه که بول
میکنند بگیرند بهتر است و بدانکه نفع این نسبت
به دوای مشروب بلیغ و سریع است زیرا که درین
دوا بجنسه میرسد و دران بسبب بعد بسیار کم و ضعیف
کما لا یخفی ؛ زراقه جهت قروح مجرای قضیب بهر نوع
که حادث شده باشد که بفارسی سوزنک و به هندی
سوزاک نامند نافع ؛ صنعت آن مرداسنگ دو درم
توتیای اخضر هندی یک درم هر دو را بسیار نرم سوده
با سه پاؤ آثار هندی که تخمینا یک چهار یک من تبریزی
میشود ماست گاوی که فی الجمله رقیق باشد بدون آنکه
آب دران داخل کرده باشند خوب ممزوج نموده در
پارچه کرپاس صفیقی انداخته آب صاف آنرا که خود بخود
از ان بچکد بدون عصر و فشار در ظرف چینی یا شیشه
یا سفالی گرفته در انبوبه یا مثانه یا چینه دان مرغ مسطور
کرده بدستور تزریق نمایند و این دوا تا سه چهار روز
میماند یک روز که میسازند تا سه چهار روز کافی ست
و باید که هر روز سه چهار دفعه استعمال نمایند هر مرتبه بعد
از بول چنانچه ذکر یافت و اگر در سه چهار روز زائل
نگشت توتیا را اندک بریان نمایند و در آب ماست
صافی مقدار یک حبه کافور حل نموده سه چهار روز
دیگر بدستور استعمال نمایند و همچنین از برای قروح
و جروح فرج نیز ؛ زراقه دیگر نافع از برای امراض
مذکوره ؛ صنعت آن پوست هلیله کابلی پوست هلیله
آمله منقی هلیله سیاه کبابه چینی طین مغره که به هندی
گیرو نامند از هر یک یک درم توتیای اخضر که بهندی
نیله تهوتها نامند نیم درم گیرو و توتیا را سحق بلیغ کرده
سائر ادویه را جوکوب نموده در ظرف چینی یا شیشه
یا سفالی شب با مقدار نیم آثار آب بخیسانند و پارچه بر سر
آن بسته شب تحت السما گذاشته صبح آب صافی زلال
آنرا گرفته صافی کرده بدستور استعمال نمایند تمام روز
و شب چند دفعه و از برای هر روز باید که تجدید نمایند
و در نسخهٔ دیگر برنگ کابلی کشنیز خشک از هر یک یک
درم نیز داخل است ؛ زراقهٔ دیگر که نیز جهت
امراض مسطوره نافع است ؛ صنعت آن پوست
هلیلهٔ زرد پوست بلیله آمله منقی هلیلهٔ سیاه برازیانه
کشنیز خشک عاقرقرحا مازوی سبز حصص هندی

که رسوت نامند طین مغره که گیرواست از هریک یک
جزو که یکدرم باشد توتیای اخضر هندی نیم جزو اجزا را
بدستور مزبور شب در آب بخیسانند و بطریق مقرر تزریق
نمایند و تزریق حضض هندی و مازوی سبز شب در
آب خیسانیده با لعاب بزر قطونا نیز مفید است ؛
زراقهٔ دیگر که همان فائده بخشد ؛ صنعت آن گل ارمنی
افیون توتیای هندی از هریک یک جزو سفیدآب
قلعی دو جزو نرم سائیده با آب ممزوج کرده علی الرسم
استعمال نمایند ؛ زراقهٔ دیگر قریب النفع بدان ؛
صنعت آن حضض هندی دو درم توتیای هندی
نیم درم هر دو را نرم سائیده با نیم آثار ماست که
قدری آب داخل نموده باشند بدستور نسخهٔ صدر آب
صاف آنرا گرفته استعمال نمایند ؛ زراقهٔ دیگر نیز جهت
امراض مذکوره ؛ صنعت آن پوست هلیلهٔ زرد
پوست بلیله آمله منقی از هریک جزو وی برگ نیب برگ
بکائن از هریک دو جزو سفیدآب قلعی رسوت از هریک
نیم جزو توتیای هندی ربع جزو رسوت سفیدآب
و توتیا را نرم سوده و باقی ادویه را جوکوب نموده شب
در آب مقدار نیم آثار بخیسانند بدستور مسطور صبح آب
صاف آنرا گرفته استعمال نمایند ؛ زراقهٔ دیگر که همان
منفعت دارد ؛ صنعت آن توتیای هندی شورهٔ قلمی
هر دو مساوی باهم سحق بلیغ نموده در شیشه کرده آب
بر آن ریخته خوب ممزوج نموده استعمال نمایند و اگر حبهٔ
کافور نیز بدان ممزوج نمایند بهتر است ؛ زراقهٔ دیگر
که همان منفعت بخشد ؛ صنعت آن سرمهٔ خام توتیای
هندی از هریک یک توله یا مقدار که خواهند مساوی
بسیار نرم بسایند و پنج آثار آب هندی ممزوج نمایند
و اگر مقدار دوا را کمتر بگیرند مقدار آب را نیز کمتر نمایند
بهمان نسبت که حاصل باید که مقدار آب و دو دو توله
از دوا پنج آثار باشد و بدستور متعارف استعمال نمایند
دا افزاین دوا تا یک هفته باقی میماند و فاسد نمیگردد
و در این ایام دو سه روز قبل از آن مقدار نیم درم
زاج سفید خام که پهندی نامند باهم وزن آن

نبات سفید سوده هفت حصه نموده هر روز حصه را
بخورند و بالای آن مقدار پاؤ آثار تا نیم آثار شیر خام
که هموزن آن آب داخل نموده باشند بیاشامند و
از ترشی و بادی پرهیز نمایند ؛ زراقهٔ دیگر جهت امراض
مذکوره مفید ؛ صنعت آن دم الاخوین گل ارمنی
حجر الیهود اجزا مساوی از هریک ثلث درم تا نیم درم
با شیرهٔ تخم کدو و یا خیارین یا هندوانه یا شیر الاغ
یا شیر زنان استعمال نمایند و شیر بهتر است ؛ زراقهٔ
دیگر که جهت اکثر قروح و جروح مجاری بول که از
سبب آتشک و غیر آن حادث شده باشد مفید است
صنعت آن چوب چینی اعلی براده کرده طباشیر سفید
نساج از هریک یک توله هلیله کابلی بلیله آمله منقی از
هریک دو توله و چهار ماشه هلیلهٔ زنگی دو توله زیرهٔ
کرمانی پنج ماشه توتیای هندی کافور قیصوری از
هریک چهار رتی توتیا زاج و کافور و طباشیر را نرم
سوده سائرهٔ ادویه را جوکوب نموده در یک آثار آب
شب بخیسانند و صبح آب صافی آنرا در مزرقه کرده
استعمال نمایند روزی دو سه مرتبه در سه چهار روز
بعون الله تعالی شفا حاصل خواهد شد و نیز شیر خشت
یا شیر الاغ یا شیر زنان نیز مفید است بدانکه عمده
در معالجهٔ این امراض تسکین حدت و حرارت خون
و تصفیهٔ منی است پس باید که ملاحظه نمایند اگر خون
غالب باشد و علامت غلبهٔ آن ظاهر بود فصد
باسلیق یا صافن نمایند و کاسرات حدت خون
و منی مانند ماء القرع و ماء الشعیر و شیرهٔ بعض بزور
بارده مانند تخم خرفه و خیارین و کدو و هندوانه و مغز
خربزه و کاسنی و خار خسک و حب القرطم با لعاب بهدانه
و بزر قطونا و امثال اینها از مبردات و مدرات و
مفتحات با مغریات و مدملات مانند کثیرا و دم الاخوین
و حجر الیهود سائیده بحسب احتیاج و ضروریات با ضافه
شربت بنفشه یا نیلوفر یا انجبار یا حب الآس یا عناب
و نیز در شدت وجع با بعض مخدرات مانند شیرهٔ تخم کاهو
و خشخاش یا شراب خشخاش یا حب کاکنج خورد دل

شیرهٔ تخم خرفهٔ مقشر چهار و پنج مثقال یا رب السوس و
مقدار نیم مثقال تا یک مثقال چهار پنج روز هم چنین
آشامیدن شیرهٔ حب القرطم مقدار دو سه مثقال تا خار
خسک مقدار یک مثقال در تصفیهٔ منی مجرب است
و باید که زراقه را بزور و شدت تمام نفشارند و بسیار هم
در مقدار نگیرند که آن تا مجرا رسد و علت دیگر حادث
گردد و آشامیدن شیرهٔ تازه دوشیده خام ممزوج و
سه چندان آب بجای آب مفید است اجتناب از حموضات
و حلاوی و لحوم و اشیای حارهٔ حاده حریفه و مقاربت
لازم و اگر از تدابیر مذکوره مرض زائل نگشت و مریض
صحت نیافت گفته اند که بر زیر قضیب و اطراف
رانهای آن متصل بکش ران چند زلو اندازند در هر
موضع دو سه عدد که فائده بلیغ مینماید ولیکن درین
عمل احتمال تضعیف و نقصان باه است احتیاط
بسیار نمایند و جلدی نکنند که آخر الدوا است
نه اول تدابیر والله اعلم ؛

فصل در بیان نسخ زرعونی

بدانکه زرعونی بفتح زای معجمه و سکون رای مهمله و ضم عین
اسم معجونی ست که آنرا فواص بسیار است از انجمله باه
را تقویت بخشد و منی بیفزاید و دل و دماغ و جگر را
قوت دهد ؛ زرعونی نافع جهت امراض مذکوره ؛
صنعت آن تخم کرفس تخم گزر تخم شبت رازیانه
مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین از هریک پنج مثقال
بسباسه قرنفل فلفل موصلی کبابهٔ چینی عاقرقرحا هریک
سه درم قرفة الطیب زعفران کندر مصطگی رومی
عود هندی خام از هریک چهار درم تخم هلیون شقاقل
مصری بوزیدان بهمن سفید بهمن سرخ تودری زرد
تودری گلگون تودری سفید لسان العصافیر شیرین
از هریک پنج درم زنجبیل تخم شلغم مغز حب القلقل مغز
حب الزلم مغز چلغوزه مغز نارجیل مقشر از هریک پنج
مثقال تخم اسپست تخم جرجیر تخم ترب تخم پیاز
حب الرشاد تخم کرنب خولنجان جوز الطیب گل قرنفل

و دار فلفل از هر یک سه درم بصل الفار مشوی یک درم نیم خصیة الثعلب مصری قضیب گاو خشک ساهان نموده مغز سر گنجشک نر خشک کرده حسک مربا کشن خرما از هر یک دو مثقال عنبر اشهب دو درم مشک تبتی یک درم مجموع را کوفته بیخته فانیذ که مراد از آن لعاب الغزال است بوزن مجموع ادویه عسل سفید مصفی دو وزن مجموع ادویه بدستور مقرر معجون سازند شربتی گرم مزاج را دو درم و سرد مزاج را تا پنجدرم و باید که یک کاسه شیر گاو ده درم قند سفید کسیکه گرم مزاج باشد بعد از تناول نمودن این معجون بیاشامد و اگر سرد مزاج باشد اول معجون را تناول نمایند و بعد از آن یک کاسه ماء العسل بیاشامند که مفید بود و در قوت باه و امر مجامعت بهتر ازین معجون نیست ؛ زرعونی تالیف صاحب اختیارات بدیعی که در امر مجامعت بی‌نظیر است و از برای نعوظ و قوت باه مثل ندارد و آب پشت بیفزاید و لذت مجامعت را زیاده گرداند و اگر ده کنیزک در اقتضا همه را خوشنود سازد و گرده و پشت را محکم گرداند و ریگ مثانه را بریزاند و طعام را هضم کند ؛ صنعت آن تخم کرفس تخم گزر انیسون نانخواه رازیانه مغز تخم خربزه مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ بیخ کرفس از هر یک پنج مثقال عاقرقرحا قرفه مصطگی رومی زعفران عود قماری خام از هر یک دو درم بسباسه قرنفل کبابه چینی فلفل از هر یک سه درم عنبر اشهب یک درم ادویه کوفته بیخته با سه وزن مجموع ادویه عسل مصفی معجون سازند و بعد از دو ماه شربتی دو درم استعمال نمایند ؛ زرعونی نجیب الدین سمرقندی این نسخه معتمد علیه است و قریب است در طبع با جوارش سقنقور نهایت نافع است از برای باه و اعضای رئیسه و گرده و کمر و آلات بول و بجهت تقویت معده ؛ صنعت آن تخم هلیون شقاقل مصری توذری بهمنین سرخ سقنقور لسان العصافیر از هر یک یک مثقال و در نسخهٔ دیگر از هر یک پنجدرم است زنجبیل تخم شلغم تخم گزر تخم اسپست تخم تره تیزک تخم جرجیر تخم پیاز تخم گندنا شهدانه خولنجان جوزبوا دارچینی دارفلفل بوزیدان پیاز عنصل مشوی از هر یک سه درم و در نسخهٔ دیگر از هر یک سه مثقال است بزرانجره ده درم و در نسخهٔ دیگر ده مثقال است فانیذ بوزن مجموع ادویه عسل دو وزن ادویه بدستور مرتب نمایند شربتی از یک مثقال تا دو مثقال و اگر سرهٔ سقنقور یافت نشود بدل آن خصیة الثعلب مصری با قدر خردل کنند و مزاج این مرکب گرم است در اول درجهٔ سوم و خشک در اول درجهٔ دوم ؛ زرعونی بنسخهٔ نواب مرحوم ؛ صنعت آن حسک مربا انیسون تخم هلیون تخم زردک مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه تخم اسپست از هر یک سه مثقال بسباسه بهمن سرخ بهمن دارچینی خولنجان شقاقل تخم بادرنج تخم فرنجمشک تخم بادرنجبویه از هر یک دو مثقال خصیة الثعلب مغز چلغوزه مغز نارجیل حبة الخضرا از هر یک پنج مثقال عود قماری یک مثقال عنبر اشهب ورق نقره از هر یک چهار دانگ مشک تبتی نیم مثقال ورق طلا مایه ستر اعرابی از هر یک یکدانگ و نیم نبات سفید عسل مصفی سفید از هر یک نود مثقال بدستور مقرر معجون سازند ؛ زرعونی جهت قوت گرده و جگر و باه و معده و زردی رنگ رخسار و ریختن ریگ مثانه نافع است و بادها بشکند ؛ صنعت آن تخم کرفس رازیانه تخم گزر تخم اسپست تخم تره تیزک نانخواه تخم خربزه تخم خیارین بیخ کرفس از هر یک پنج مثقال عاقرقرحا زعفران قرفه مصطگی عود هندی خام عرقی از هر یک دو مثقال بسباسه قرنفل فلفل مویه کبابه از هر یک سه مثقال عنبر اشهب نیم مثقال العسل معجون سازند شربتی دو مثقال بعد از دو ماه استعمال نمایند ؛ زرعونی حاره ؛ صنعت آن تخم جرجیر تخم شلغم تخم پیاز تخم تره تیزک تخم هلیون مغز چلغوزه حب القلقل حب الزلم بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری لسان العصافیر بوزیدان از یک دو درم حلتیت طیب خردل سفید فلفل سیاه از هر یک پنجدرم روغن مغز نارجیل مسکه گاو آنمقدار که ادویه را آن چرب نمایند عسل مصفی سه وزن ادویه بدستور مرتب نمایند شربتی از دو درم تا چهار درم و باید که این جوارش را با بیست درم قند سفید که در شیر گاو تازه دوشیده نیم رطل داخل کرده باشند بیاشامند و غذا نخود آب و کباب و قلیه که پیاز و زردک و ادویهٔ حاره داخل کرده باشند بخورند که مقصود حاصل آید ؛ زرعونی دیگر منقول از قرابادین شفائی که پشت و گرده را محکم کند و باه را قوت دهد و منی بیفزاید و معده را قوی گرداند و بلغم دفع کند و بوی دهان را نیکو گرداند و آب رفتن از دهان باز دارد و بادها بشکند و ریگ مثانه پاک گرداند ؛ صنعت آن تخم کرفس تخم گزر تخم شلغم تخم شبت مغز تخم خربزه نانخواه رازیانه بیخ کرفس مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم حب القلقل مغز حب الزلم مغز نارجیل تازه مقشر مغز چلغوزه از هر یک پنج مثقال بسباسه قرنفل فلفل مویه کبابه چینی عاقرقرحا زنجبیل تخم پیاز تخم جرجیر حب الرشاد بزرانجره تخم گندنا خولنجان مصری جوزبوا تخم اسپست دارفلفل گل قرفه از هر یک سه درم قرفة الطیب زعفران کندر عود هندی مصطگی شقاقل مصری از هر یک چهار درم تخم هلیون بوزیدان بهمن سرخ بهمن سفید لسان العصافیر از هر یک پنجدرم بصل عنصل مشوی یکدرم خصیة الثعلب مصری قضیب گاو خشک کرده سوهان نموده مغز سر گنجشک نر خشک کرده حسک مربا کشن خرما از هر یک ده مثقال عنبر اشهب دو مثقال مشک تبتی خالص نیم مثقال قند سفید بوزن مجموع ادویه عسل منزوع الرغوه دو وزن مجموع ادویه بطریق مقرر مرتب نمایند شربتی از برای گرم مزاجان دو مثقال با دو استار شیر گاو تازه دوشیده و ده درم قند سفید در عقب آن و سرد مزاجان را پنجدرم با یک کاسه ماء العسل تناول نمایند ؛ زرعونی دیگر نهایت مقوی باه است و نعوظ آورد و دل و دماغ و جگر را قوت دهد ؛ صنعت آن تخم کرفس تخم پیاز تخم جرجیر تخم اسپست رازیانه مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین پوست بیخ کرفس از هر یک پنج مثقال بسباسه قرنفل پودنه کوهی کبابه چینی عاقرقرحا از هر یک سه درم قرفه زعفران کندر مصطگی رومی عود قماری از هر یک چهار درم تخم هلیون شقاقل مصری بوزیدان بهمن سفید بهمن سرخ لسان العصافیر توذری زرد توذری سفید توذری سرخ از هر یک پنجدرم زنجبیل تخم شلغم تخم جرجیر تخم تره تیزک تخم پیاز حب الرشاد

تخم گندنا کرسنه خونبجان جوز بوا تخم خرفه مقشر دار فلفل از
هر یک سه درم پیاز عنصل مشوی یکدرم و نیم حب القلقل
نارمشک مغز حب الزلم مغز چلغوزه مغز نارجیل از هر یک
پنج مثقال خصیة الثعلب مصری قضیب گاو سوده مغز
سر گنجشک نر که در وقت هیجان گرفته خشک کرده باشند
خسک مربا کشن خرما از هر یک ده مثقال عنبر اشهب دو
درم مشک خالص یک درم مجموع را کوفته بیخته به عسل
مصفی و فانید سنجری که از هر یک بوزن یک و نیم مجموع
ادویه بقوام آورده باشند بسرشند شربتی دو درم گرم
مزاج پیش از آنکه این معجون تناول نماید ده درم شکر
سفید با یک کاسه شیر گاو تازه دوشیده بیاشامند و
سرد مزاج اول معجون را تناول کند بعد از ان ماء العسل بنوشند
زرعونی دیگر پشت و گرده و معده را قوت دهد و بلغم
دفع کند و بوی دهان خوش کند و آب از دهان آمدن
باز دارد و بادها بشکند و ریگ از گرده و مثانه پاک کند
و منی بیفزاید و شهوت جماع پدید آورد و پشت و کمر را
محکم سازد ٭ صنعت آن جنطیانا سلیخه دار فلفل تخم
کرفس از هر یک پنج درم عاقرقرحا زعفران عود هندی
مصطگی از هر یک سه درم بسباسه قرنفل کبابه چینی از
هر یک دو درم مشک دانگی عسل سه چندان ادویه
معجون سازند ٭ زرعونی دیگر گرده و پشت و معده را
قوت دهد و بلغم را دفع کند و بوی دهان خوش کند و
بادها بشکند و مثانه را از ریگ پاک سازد و ناگواری
طعام را زائل کند و آب پشت بیفزاید و جگر و گرده
و دماغ را پاک کند و قوی گرداند ابقراط گفته هر که در
سالی سه روز این معجون را بخورد به هیچ طبیب محتاج نشود
صنعت آن تخم کرفس تخم زردک تخم اسپست نانخواه
بادیان مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین پوست بیخ کرفس
از هر یک پنج مثقال عاقرقرحا بسباسه قرنفل فلفل مویه
کبابه چینی از هر یک سه درم قرفة الطیب مصطگی رومی
عود قماری خام از هر یک دو درم عنبر اشهب یکدرم
اجزا را کوفته بیخته با سه چندان ادویه عسل مصفی بسرشته
استعمال نمایند شربتی از دو درم تا دو مثقال ٭ زرعونی
دیگر که باه را زیاده کند و نعوظ تمام آورد ٭ صنعت
آن تخم لیمون تخم پیاز تخم گندنا تخم اسپست حب الرشاد
تخم جرجیر کرسنه لحب الخضر لسان العصافیر کنجد مقشر
تخم ترهٔ تیزک مغز چلغوزه از هر یک سه درم زنجبیل
شقاقل خولنجان مصری دار فلفل از هر یک پنج درم
جوز الطیب دارچینی از هر یک سه درم بهمن سرخ بهمن
سفید از هر یک دو درم سر سقنقور خصیة الثعلب
مصری ذکر گاو خشک کرده از هر یک ده درم مجموع
را کوفته بیخته با سه چند ادویه عسل مصفی معجون سازند
شربتی از وی دو درم با مثلث یا با شیر تازه دوشیده
یا با ماء العسل و این جوارش معده و جگر نیز سود دارد ٭
زرعونی جهت تقویت اعضای تناسل مجرب است
صنعت آن مایه شتر اعرابی خصیة الثعلب مصری
خولنجان زرنباد بهمنین از هر یک چهار مثقال تودرین
از هر یک پنج مثقال شقاقل مصری تخم هلیون نخود
مقشر تخم جزر تخم شلغم مغز سر گنجشک نر از هر یک
سه مثقال لسان العصافیر قاقله کبار نعناع خشک
باقلای مقشر تخم ترب تخم پیاز تخم انجره تخم اسپست تخم
گندنا تخم ترهٔ تیزک تخم کرفس مغز تخم خیارین مغز
پنبه دانه مغز چلغوزه مغز حب القلقل کنجد مقشر تخم
خشخاش سفید دارچینی قرفه مصطگی بسباسه بوزیدان
کندر دار فلفل کشن خرما عاقرقرحا قرنفل خسک مربا
مغز نارجیل مقشر کبابه چینی تخم کنگر خایه خروس جنگلی
خشک کرده عود هندی غرقی خام جوز بوا اکرکرا
ورق نقره محلول از هر یک دو مثقال کثیرا صمغ عربی
ورق طلا محلول از هر یک یک مثقال ادویه کوفته
بیخته با سه وزن کل عسل مصفی مقوم بسرشند شربتی
از یک درم تا دو درم ٭

باب الزا المعجمة مع العین المهملة

زعفران بفتح زای معجمه و سکون عین مهمله و فتح فا
و رای مهمله و الف و نون بسریانی کرکم و جادی و بعربیه
یا و بفارسی کرکیماس و بهندی کیسر نامند تار های
گلی ست خوشبو و زرد تیره گفته اند که اول گل آن از زمین
بر میدمد و در هر گلی سه چهار تار میباشد و باقی زعفران
نیست و بعد از ان برگ و گیاه آن بقدر یک و نیم شبر
میباشد بهترین آن از هر جا که باشد خواه مازندران و
گیلان و اصطهبانات و شام و کشمیر و غیر اینها آن ست که بروغن
زیتون و غیر آن چرب نکرده باشند و بسیار خوشبو و تند و هم
خوش رنگ باشد که چون در دست بگیرند و بفشارند
دست را رنگین نماید و چون اندکی از ان را در آب اندازند
بدون سائیدن و مالیدن باندک زمانی آب را رنگین نماید
و مغشوش بگل معصفر و غیر آن می نماید و فرق میان
خالص و مغشوش آنست که آب منقوع یا سائیده آن
خوش رنگ و صاف و خوشبو است و مغشوش آن تیره
رنگ و کم بو در سوم گرم و در دوم خشک و شیخ الرئیس
و غیر آن در دوم گرم و در اول خشک گفته اند و این
اصح است مفرح قوی و مقوی حواس و مفتح و مغری و منضج
و محلل و مصلح عفونت خلط بلغمی و مانع و حافظ آن از
تغیر و فساد و مدر بول و با قوت قابضه و تعریه و محرک
باه و مقوی جوهر روح حیوانی و جگر و احشا و آلات
تنفس و مورث نشاط و ضحک و منقی گرده و مثانه و بشره
و رساننده قوت ادویه بقلب و بوئیدن آن جهت
برسام و شوصه نافع و منوم و جهت سده جگر و سپرز و
و رسانیدن قوت ادویه باعضا و یک مثقال آن
جهت عسر ولادت مجرب و آشامیدن هر روز و قیراط
آن جهت ازاله سپرز و با سکنجبین جهت خمار با ادویه
مناسبه جهت درد رحم و مقعد و عسل جهت ریزانیدن
حصاة و ضماد آن جهت منع سیلان رطوبات نوازل
چشم و تسکین حمره و دوم حارگوش و درد سر بارد و رفع
بی خوابی و حمول آن جهت درد رحم و مقعده و اکتحال آن
جهت جلای بصر و دمعه و غشاوه و رفع زردی چشم عارض
از امراض و سلاق و جرب و قرحه و ذرور آن جهت
قطع نزف الدم و طلای آن با فرفیون جهت نقرس و وجع
مفاصل و نطول آن جهت بی خوابی و صداع شدید نافع
و مصدع و منخر و مضعف اشتها و گرده مغثی و با شراب

سکر دیراد مست آن مکدر حواس ومضر اعصاب ومصلحش
انیسون وسکنجبین وقدر شربتش تا دو درم وگفته اند که سه درهم
تا شش درهم آن کشنده بتفریح مفرط است واصلی ندارد
مصلح ودافع ضرر آن اشیای قابضه است مرروح را
گذاشتن یک تا آنکه در احلیل مدر بول بند شده است
وبدلش مثل آن قسط ومثل آن دانه ترنج وربع آن سنبل
وسدس آن سلیخه است وچون وزن درهم آنرا با آب سرشته
مثل گردگان مدور ساخته تعلیق نمایند جهت عسر ولادت
واخراج مشیمه زنان ومادیان بالخاصیت تجربه کرده اند
آن که پنجاه مثقال آنرا در سه رطل ونیم روغن کنجد ویا
روغن زیتون پنج روز خیسانیده هر روز بهم زده صاف
کرده باشند در سوم گرم وخشک وملین عصب وصلابت
رحم ومسخن ومنوم ومحلل وتدهین بینی وسعوط آن جهت
ذات الجنب وطلای آن جهت تنقیه قروح رحم واعضا
وقروح خبیثه وحمول آن با موم ومغز استخوان جهت
قرحه خبیثه رحم نافع وبرگ گیاه آن جهت التیام جراحات
تازه ومنع ریختن مواد باعضا مفید ونقل آنرا بیونانی
فرقومعا نامند واشامیدن بیخ آن با طلا که نوعی از
شراب است مدر بول است وچون اندرون سیب را
خالی کرده زعفران پر کرده بو کنند جهت خناق وذات
الجنب وخفقان بیعدیل است وگفته اند که جوشش دادن
زعفران موجب تضعیف عمل آنست پس آنرا جوش نباید
داد قرقومعا اسم یونانی ثفل روغن زعفران است در
سوم گرم وخشک ومنضج ومسخن ومدر بول ومحلل صلابات
ومقوی اعصاب واکتحال آن جالی بصر ومقوی روح
باصره است وگویند چون مرد وزن چهل روز قدر سه
ازان ناشتا تناول نمایند بعد ازان مباشرت واقع شود
پسر حامله گردد ۞ جوارش زعفران از تالیف اطبای
هند است واین جوارش را مجرب شمرده اند در تقویت
باه وامساک منی ودر تفریح قلب وآوردن نشاط و
سرور ۞ صنعت آن زعفران عود هندی قرنفل بسباسه
عاقرقرحا خولنجان دارچینی زنجبیل دانه هیل مصطگی
رومی از هریک شش درم مغز بادام شیرین چهار درم
نبات سی وپنج درم نبات را بقوام آورده بآن ادویه آمیخته سرشتند

فصل در بیان نسخ دواء الکرکم

دواء الکرکم الکبیر این دوا را معجون جاوی ودواء
الزعفران نیز نامند بجهت آنکه کرکم نام زعفران است
وآنرا جاوی نیز نامند از صناعت جالینوس است و
حکمای فرس عظیم میداشته اند این دوا را نافع است
باذن الله عز وجل از برای اوجاع عتیقه که کبد ودر
طحال باشد از برودت واز غلظت وتفتیح سددهای عارض
در جمیع آلات غذا کند ومدر ریاح غلیظه را واز آلات
غذا وادرار بول کند ونافع است از برای جمیع اوجاع
کلیه ومثانه ورحم که عارض از مواد غلیظه باشد واز
برای صلابت عارض درین اعضا واز برای استسقا
صنعت آن زعفران دوازده درم سنبل الطیب
شش درم انیسون دوقو فوما اسارون ریوند چینی
فطراسالیون از هریک چهار درم قسط تلخ فقاح اذخر
سلیخه سیاه حب بلسان از هریک یک درم فوة الصباغین
دو درم رب السوس غافت جعده اسقولوقندریون
از هریک سه درم روغن بلسان نیم اوقیه مرکی صافی
چهار درم ودر نسخه دیگر بجای حب بلسان حب البان
یک درم است وبدل اسقولوقندریون کبر رومی
سه درم آورده اجزا را کوفته بیخته بروغن بلسان چرب
نموده بعسل نحل مصفی سه وزن ادویه بسرشند شربتی
یک درم با شراب عسل ومزاج این دوا گرم است
در دو درجه وثلث درجه وخشک در درجه ثانیه و
این دوا مجرب ونافع است واجزای نسخه دواء الکرکم
اکبر نسخه که صاحب ذخیره در سوء مزاج بارد کبد آورده
موافق اصل این نسخه است الا آنکه بجای اسقولو
قندریون کبر رومی سه درم آورده ودران روغن
بلسان یکدرم است وبعوض حب بلسان حب البان
آورده یک درم ۞ دواء الکرکم اصغر نافع است از
برای ضعف کبد وطحال ومعده وطحال وصلابت
این اعضا واز برای ابتدای استسقا ومنع تکون
استسقا میکند ورنگ رو را نیکو میگرداند ونافع است
از برای اکثر امراض مادیه ۞ صنعت آن مرکی صافی و
سنبل الطیب سلیخه سیاه قسط تلخ فقاح اذخر دارچینی قلمی
زعفران اجزا مساوی مر را یک شبانه روز در شراب انگوری
یا مثلث بخیسانند وحل سازند وباقی ادویه را کوفته بیخته
مجموع را با عسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند ودر ظرف
چینی نگاهدارند شربتی از یک درم تا یک مثقال ودر نسخه
دیگر بجای سنبل الطیب ناردین داخل است وگفته اند که
اگر طبع قبض باشد یک مثقال ریوند چینی درین دواء
الکرکم داخل کنند ۞ دواء الکرکم صغیر نافع از برای اوجاع
وضعف کبد ومعده وطحال وسدها بکشاید ودفع کبد را
سودمند بود ۞ صنعت آن زعفران سنبل الطیب سلیخه از
هریک دو جزو دارچینی مرکی صافی قسط بحری فقاح
اذخر از هریک یک جزو همه را کوفته یک شبانه روز در
شراب انگوری بخیسانند پس برآورده خشک نموده باز
کوفته بیخته با دو وزن مجموع ادویه عسل مصفی معجون سازند
وقدر شربتی دو مثقال با عرق بادیان یا با شربت
افسنتین بیاشامند ۞ دواء الکرکم بارد قلمی فرموده اند
که تالیف قدوة الحکما السید السند والد ماجد فقیر است
نافع از برای انچه نافع است از برای آن دواء الکرکم صغیر
وقتیکه بوده باشد در مزاج مریض گرمی ۞ صنعت
آن زعفران سلیخه سود اسنبل الطیب غنچه گل سرخ
منزوع الاقماع طباشیر سفید زرشک منقی پوست بیخ
زرشک قسط تلخ مرکی صافی فقاح اذخر از هریک دو
درم دارچینی یک درم پوست بیخ کاسنی چهار درم مر را
یک شبانه روز در سرکه انگوری بخیسانند پس حل کرده
باقی ادویه را کوفته بیخته همه را با عسل مصفی سه وزن
ادویه بسرشند شربتی یک مثقال ۞ دواء الکرکم نسخه
یحیی بن عیسی بن جزله گفته که معنی آن دواء الزعفران
است زیرا که کرکم بمعنی زعفران است ۞ صنعت آن
سنبل الطیب زعفران از هریک دو درم دارچینی مر
صافی قسط تلخ فقاح اذخر از هریک یک درم کوفته
بیخته با سه وزن ادویه عسل مصفی بسرشند وتوتا

ابن معجون یک سال و نیم باقی میماند ؛ دواء الکرکم بنسخهٔ قلانسی ؛ صنعت آن سنبل الطیب سلیخهٔ سیاه زعفران از هر یک دو درم دارچینی قسط تلخ فقاح اذخر از هر یک یک مثقال کوفته بحریر بیخته با سه وزن ادویه عسل مصفی بسرشند شربتی یک درم ؛ دواء الکرکم بنسخهٔ محمد بن زکریا که سید اسمعیل در ذخیره در سوء مزاج بارد آنرا نقل کرده صنعت آن رازیانه تخم کرفس ابهل سلیخه اذخر از هر یک یک اوقیه سنبل الطیب قسط بحری فوة الصبغ جعده عصارهٔ غافث اسقولوقندریون رب السوس از هر یک نیم اوقیه ریوند چینی ربع اوقیه مرکی صافی سدس اوقیه زعفران یک اوقیه و نیم ادویه را کوفته بیخته بعسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند شربتی یکمثقال با ماء الاصول دواء الکرکم اکبر بنسخهٔ حکیم صالح خان خال آن مرحوم غفر الله له ؛ صنعت آن زعفران دوازده درم قسط بحری سلیخهٔ سیاه فقاح اذخر حب بلسان از هر یک یکدرم سنبل الطیب شش درم ریوند چینی فطراسالیون [illegible] مرکی صافی از هر یک چهار درم قوة الصبغ دو درم رب السوس عصارهٔ غافث جعده سیر دشتی پوست بیخ کبر از هر یک سه درم کوفته بیخته با روغن بلسان یکدرم چرب نموده با سه وزن مجموع ادویه عسل مصفی بقوام آورده معجون سازند و نسخهٔ یحیی ابن عیسی ابن جزله موافق ست با این نسخه الا آنکه سلیخه داخل ندارد ؛ دهن الزعفران المقرو در سوم گرم و خشک و ملین عصب و صلابت رحم و مسخن و منوم و محلل ست تمریخا و تدهینا و سعوطا و جهت ذات الجنب و تنقیهٔ قروح خبیثه اعضای دیگر تمریخا و فرزجه و حمول آن با موم و مغز استخوان جهت قروح خبیثه رحم مفید ؛ صنعت آن بگیرند پنجاه مثقال زعفران و دو رطل و نیم روغن کنجد یا روغن زیتون داخل کرده پنج روز یا زیاده یا هفت روز در آفتاب گذارند و هر روز برهم میزده باشند پس صاف نموده بکار برند ؛ دهن الزعفران که آنرا دهن الخلوق نیز نامند محمد بن زکریا رازی گوید که گرم و تر است و ملین عصب است و تشنج را زائل کند و نافع است از برای رحم و اوجاع رحم و [illegible]

اوجاع معده در رفع بی خوابی کند و از برای تنقیهٔ قروح و جروح رحم مفید است و رنگ را نیکو گرداند ؛ — صنعت آن بنسخهٔ شیخ رئیس زعفران شش درم قصب الذریره پنجدرم مرکی صافی نیمدرم و در نسخهٔ دیگر یکدرم است قردمانا شش درم اجزا را سوای مر نیم کوفته و مر را علیحده نیم کوفته ادویه را سوای قردمانا در سرکهٔ انگوری خیسانیده پنج روز بگذارند و روز هشتم قردمانا را نیز بسرکهٔ انگوری بخیسانند دیگر روز دیگر بگذارند در روز هفتم روغن کنجد یا روغن دیگر که مناسب باشد مقدار پنج استار داخل کنند و در منهاج الدکان بجای روغن کنجد زیت صافی ست پس بآتش ملایم بجوشانند تا سرکه رفته روغن بماند پس بپالایند و روغن را علیحده نگاهدارند در شیشه سربسته و ثفل آنرا علیحده نگاهدارند گویند ثفل دهن زعفران قرقوما ست که در اکثر دواها مستعمل ست و بعضی گفته اند که ادویه را سوای قردمانا تا هفت روز در سرکه بخیسانند و روز هشتم قردمانا را نیز در سرکهٔ انگوری بخیسانند و روز نهم با پنج استار روغن کنجد در قدر مضاعف طبخ نمایند تا سرکه برود و روغن بماند و بعضی گفته اند که ادویه را سوای زعفران کوفته و یا زعفران را در شراب انگوری بخیسانند که هشت روز پس روغن داخل کرده در شیشه نموده چهل روز در آفتاب گذارند پس بپالایند و روغن را علیحده و ثفل را علیحده و آنرا قرقوما گویند و ظاهر آنست که قرقوما ثفل دهن زعفران ساده ست که در زعفران مذکور شد ؛ قرص زعفران ساده اکثر خواص زعفران دارد ؛ صنعت آن بگیرند زعفران یک مثقال و با گلاب اندک مثل مرهم سوده در چهل مثقال نبات سفید بقوام آورده داخل کرده بر روی سنگی یا تخته یا سینی نقره یا مس تازه قلعی کرده ریخته بشکل لوز بریده تناول نمایند بقدر حاجت و اگر فلفل و عود هندی و دارچینی و مصطگی و قرنفل و دانه هیل را و مشک و عنبر جهت تقویت داخل نمایند میگردد و اقوی و آن زمان جوارش یا خمیره

خواهد بود نه قرص ؛ قرص زعفران مرکب که نافع است از برای بدبوی دهان که سبب آن بلغم متعفن در سطح دندان و لثه باشد بعد ازاله و تنقیهٔ بدن از آن بلغم نافع است صنعت آن زعفران بیخ سوسن زاج سوخته از هر یک یک جزو کوفته بیخته بعسل سرشته اقراص سازند و در وقت حاجت یک قرص آنرا بسرکهٔ انگوری یا آبیکه در آن ابهل جوشانیده صافی نموده باشند حل کرده بعد خائیدن سه اترج و قرنفل و سداب ساذج هندی و مصطگی رومی و عود خام و کبابه و جوز بوا و بسباسه و قاقله و فرنجمشک و زنجبیل و کندر و اگر ماده غلیظ باشد بعد از خائیدن مویزج و مالیدن بر بن دندان و دهان بصبر و مر صافی بآن مضمضه نمایند ؛ مرهم زعفران وجع مقعده و سوزش آنرا نافع است ؛ صنعت زعفران خالص شش مثقال مغز ساق گاو نه مثقال زردهٔ تخم مرغ یک عدد علی الرسم در هاون بدسته نیکو بمالند و استعمال نمایند باذن الله تعالی نافع است ؛ زنجفر بفتح رای معجمه و نون ساکنه و فتح جیم و سکون فا و رای مهمله بفارسی شنگرف گویند ابن بیطار و بغدادی و انطاکی گفته اند که آن دو صنف میباشد یکی مخلوق معدنی و دیگری مصنوع از کبریت و زیبق مخلوق معدنی را یونانی مسقون آن حجر زیبق است و مصنوع را قلیسا باری و آن [illegible] و معدنی آن مانند عروق است سرخ ارغوانی رنگ با کثافت و معدن مس و زیبق و طلا هم میرسد و بعضی آنرا کبریت احمر دانسته اند و بهترین مصنوع حکمای هند سرخ بسیار تیره است که بوی کبریت از آن نیاید بقول شیخ الرئیس و اکثری گرم و خشک در دوم ست و بعضی خشک در سوم دانسته اند و قوت قبض آنرا زیاده از جذب آن گفته اند و بعضی بالعکس و قابض تر از شادنج است و ذرور آن قاطع نزف الدم و جهت تاکل دندان و اندمال جراحات و خشک نمودن رطوبات آنها و ازالهٔ حکه و جرب و سعفه و نمش و سعفه و سوختگی آتش نافع و مرهم روغن آن جهت سوختگی آتش و بثور و شقاق مقعده و اندمال جراحات و [illegible]

گوشت و همچنین مرهم آن مفید و دود آن باعث خشکی قروح خبیثه و اندمال آنها است ولیکن باید که چشم و گوش و دهان را ازان نگاهدارند و عند الاستعمال آب در دهان پر نمایند و دو مثقال آن کشنده است و از علامات خوردن آن کرب و خفقان و جموت و علاج آن قی فرمودن بروغن گاو و آشامیدن مرقهای چرب و تحقین موذن با دهان و اشیای دسمه است و لهذا جائز نیست استعمال آن شربا و بدل آن مرداسنگ است ✤ و صنعت آن با نحای بسیار است ازانجمله دو سه طور ایراد میباید شنگرف اعلی است منقول از خط شیخ بهاء الدین محمد علی است ✤ صنعت آن سیماب خالص بست مثقال کبریت زرد دوازده مثقال زرنیخ اعلی دو مثقال زرنیخ و کبریت را نیکو با سیماب در هاون سنگی بسایند تا همه چون غبار شود و در کاسه کرده در تنوری تافته که آتش آن بیرون آورده باشند و یک عدد خشت پخته در میان تنور نهند و کاسه را بر سر وی نهند و سر تنور را محکم بگیرند و در روز دیگر سر تنور را بگشایند و کاسه را برگیرند شنگرفی باشد در نهایت سرخی و خوش رنگی اگر در شیشه کنند دود دران پیچیده سیاه شود و عودی معلوم میشود ✤ عمل زنجفر منقول از دستورات تحفة المؤمنین زیبق پاک هفت جزو گوگرد دو جزو باهم سائیده در شیشه مطین بطین الحکمت که سه مرتبه مطین نموده خشک کرده باشند بقدری که نصف شیشه را مملو کند باید کرد و دهن شیشه را بصاروج الحکمت دو سه مرتبه مسدود نموده بعد ازان بگل حکمت نیز بگیرند و در دیگ ریگ یا خاکستر تا گردن پنهان نموده آتش تندی بقدر دو شبانروز زیاده ازان یا پنج روز در تحت دیگ برافروزند و بعد از سرد شدن دیگ و کوزه شیشه بیرون آورند و این را شنجرف معری خوانند ✤ صنعت زنجفر هندی سیماب و گوگرد مساوی است ✤ زنجفر رومی سیماب دوازده جزو گوگرد هشت جزو باهم بسایند و پنج جزو زرنیخ سرخ اضافه نمایند و بدستوریکه مذکور شد معمول دارند ✤ مراهم زنجفر انشاء الله تعالی در مراهم خواهد آمد ✤ زنجبیل بیخی است معروف و گیاه او شبیه به گیاه شقاقل و ازان بسیار

کوچک تر بی گل و بی ثمر و برگهای آن طولانی بقدر ذرع دستی و بزرگتر نیز و عریض بزرگ و بهندی سونتهه و سندهی نیز و تازه آنرا ادرک نامند و در اکثر بلاد هند وفور دارد و بی ریشه ملایم آنرا استوه نامند و در زنجبار نیز پیدا شود در سوم گرم و در اول خشک و با رطوبت فضلیه مقوی هاضمه و تلیین طبع و مفتح سده جگر و مبهی و محلل ریاح غلیظه معده و امعاء و مجفف رطوبات و تشنگی بلغمی و مقوی معده و جگر و قوت حافظه و جهت سموم حیوانی و اخراج خلط غلیظ و رطوبات دماغی و حلق و رفع برودت مواد فالج و کرم معده و یرقان و تقطیر بول و اسهال که از فساد غذا باشد و با نبات و کندر جهت رفع مضرت میوه های تازه و رطوبت معده و با زردهٔ تخم مرغ نیمبرشت جهت زیاده کردن منی و با تربد مسهل رطوبات مفاصل و ساقین و با خولنجان و پسته جهت باه از اسرار مجربه است و اکتحال آن جهت عشاوه و بیاض و سبل و ضماد ش جهت تقویت اعصاب و کزاز و ریاح بواسیر و بدل ست و در دهان داشتن آن رافع تشنگی بلغمی ست و مضر حلق و مصلحش عسل و روغن بادام و شربتش دو درهم و بدلش دار فلفل ست و نوعی کوهی آن که در کوهستان بهم میرسد قوی تر و چون سفوف نموده بر شوربای گوشت پاشید بیاشامند جهت اوجاع مفاصل و اورام بارده و امراض باردهٔ رطبه بلغمیه و طلای آن نیز نافع است عصارهٔ تازهٔ آن بدستور و یک نوع دیگر نیز میشود در هند که بوی وی شبیه بوی انبه خام میباشد و طعم آن و آنرا انبه سونتهه می نامند در خواص قریب بدان است ✤ جوارش زنجبیل نافع است از برای ضعف معده و امعاء و طعام را هضم کند و هیضه را نافع باشد و حابس اسهال و اکاسر ریاح غلیظ و محلل رطوبات و بلغم و نافع است از برای جمیع امراض بلغمی ✤ صنعت آن زنجبیل بست درم صمغ عربی دانه هیل بوا از هر یک ده درم قرنفل دار چینی از هر یک سنبل رومی جوز بوا زعفران از هر یک یک درم بسباسه چهار درم و در نسخه دیگر بجای بسباسه قشاسته است بهمان وزن

نبات سفید نود مثقال بدستور مرتب نمایند ✤ مربای زنجبیل که اسهل و بهترین انواع و معمول اهل هند است گرده و مثانه را قوت دهد و باه را زیاده کند و قوت مجامعت بخشد و معدهٔ سرد را مفید و مقوی هاضمه و ملینهٔ آن مجفف رطوبات است ✤ صنعت آن بگیرند زنجبیل های درشت بالیده بی ریشه و پوست آنها را جدا کرده و دانه های ریشه دار که برآید دور نموده خار بسیار بران زده مقدار سه چهار ساعت کامل در آب آهک بگذارند پس برآورده پاک شسته در آب خالص جوش دهند تا پخته گردد آنگاه شیره قند یا نبات یا شکر سفید یا عسل سفید اندک رقیق صاف نموده هر کدام که خواهند داخل کرده جوش دهند تا بقوام آید پس فرود آورده سرد کرده در مرتبان چینی یا شیشه نگاهدارند ✤ مربای زنجبیل نوع دیگر جهت تقویت باه و گرده و مثانه و هضم طعام و معدهٔ بارد و تپ بلغمی و سوداوی و سرد مزاجان را نافع بود و مدر بول بود ✤ صنعت آن زنجبیل تازه را خارها زده بست روز آب بخیسانند و اگر زنجبیل تازه نباشد زنجبیل خشک آنچه خواهند در زیر ریگ کنند و بست روز بگذارند و هر روز آب بالای ریگ بریزند پس برآورند بشویند و خارها زده در آب صاف بجوشانند و با شکر صاف و یا عسل مصفی بجوشانند تا بقوام مربا آید ✤ مربای زنجبیل مرکب که اسهل و بهترین انواع و معمول اهل هند است گرده و مثانه را قوت دهد و باه را زیاده کند و قوت مجامعت بخشد و معده سرد را مفید و مقوی هاضمه و مجفف رطوبات است ✤ صنعت آن بگیرند زنجبیل تر که آنرا بهندی ادرک نامند پوست آنرا جدا کرده بی ریشه آنرا قطعه قطعه نموده قطعه های بزرگ در آب صافی ریزند و بست و یک روز در سرما و در گرما کمتر بگذارند بعد ازان از آب بیرون آورده آب شیرین بر سر آن ریزند بمقداری که آنرا بپوشاند و در دیگ سنگی بجوشانند بآتش ملایم پس بیرون آورده عسل مصفی بر سر آن ریزند و بجوشانند تا عسل جذب کند و در هر یک من زنجبیل ده درم ازین ادویه داخل نمایند دار چینی قرفة الطیب قرنفل دانه هیل جوز بوا مصطگی از هر یک نیم مثقال مشک خالص

نیم مثقال زعفران یک مثقال بدستور مقرر مربا سازند و در
ظرف چینی نگاه دارند و بعد از چهل روز استعمال نمایند و اگر
ادویه را جوکوب نموده در کیسهٔ نازکی کرده در وقت طبخ با
عسل دران اندازند و لحظه لحظه کیسه را بمالند از پشت کفچه بهتر است
و بجای عسل نبات یا شکر سفید نیز خوب است ٭

باب الزاء المعجمة مع الواو

زوفای یابس گیاهی ست مفروش بر روی زمین و
برگش شبیه ببرگ صعتر بستانی و مرزنجوش با عطریت و
شاخهای او پُر گره بر هر گرهی گلی مایل بزردی و بی تخم
و تلخ مزه در دوم گرم و در آخر آن خشک و کوهی آن
قوی تر از بستانی و ملطف و مسهل بلغم و مخرج ریاح غلیظه
و کرم معده و خون جامد و محلل اورام و جهت سرفهٔ مزمن
و ربو و درم شش و نزله و عسر نفس و درد سینه و معده
و جگر و قولنج و گزیدن جانوران و فالج و داء الثعلب و
داء الحیة و بسج و با عسل جهت رفع تکون کرم معده و طبیخ
آن با سکنجبین مسهل خلط غلیظ و با قردمانا و ایرسا اسهال
آن قوی تر و جهت نیکوئی رنگ رخسار و با شراب جهت
استسقاء و با طبیخ انجیر جهت خناق امتلائی و ضمادش
با آب جهت ورم حار و با شراب بارد در رفع خون مرده
که در پلک چشم باشد و جهت نزول آب و با بوره و انجیر
جهت ورم سپرز و بخار مطبوخ آن جهت ریاح گوش
و مضمضهٔ آن که در سرکه پخته باشند جهت درد دندان
نافع و مضر جگر و مصلحش صمغ عربی و انار ترش و قدر
شربتش در مطبوخ پنجدرم و بدلش صعتر است ٭ جوارش
زوفای یابس منقول از قرابادین آفندی صالح چلبی
حکیم باشی ابراهیم سلطان قیصر روم که مشار الیه از طب
کیمیای براکلسوس انتخاب نموده نافع ست جهت نزلات
و تنقیهٔ دماغ و معده و جهت سرفه و هاضمه ٭ صنعت آن
زوفای خشک حاشا بیخ بنفشه فلفل از هریک سی درم
بودنه صعتر فارسی زیرهٔ کرمانی سداب از هریک بست
درم انجیر زرد کتیرا اصل السوس خرمای هیرونی منقی از
نی و پوست مویز منقی رازیانه از هریک ده درم زنجبیل

انیسون کرویا دوقوا از هریک دو درم کوفته بیخته با شکر سفید
بقدر کفایت بقوام آورده بدستور مقرر ترتیب نمایند

فصل در ذکر اشربهٔ زوفای

شراب زوفا بنسخهٔ شیخ داؤد نافع ازبرای اوجاع صدر
و سعال مزمن و نزلات و عسر نفس و صلابت معده
و تفتیح سده ٭ صنعت آن مویز سرخ دانه بیرون کرده
سی درم عناب سپستان انجیر زرد خشک اصل السوس
ایرسا از هریک بست درم بیخ رازیانه بیخ کرفس زوفای
خشک پرسیاوشان از هریک ده درم بهدانه انیسون
رازیانه از هریک پنجدرم جو مقشر مغز تخم خیار بادرنگ
مغز تخم کدو مغز تخم خربزه مغز فستق مغز حب الصنوبر
سنبل الطیب اذخر مکی مغز تخم خطمی سفید تخم کتان از هر
یک سه درم نیم کوفته بآب بجوشانند و بپالایند و با چهار
رطل شکر صافی بقوام آورند و بعضی گفته اند که لبوب را
صواب آنست که نرم کوبیده و بعد ازان که
شراب را بقوام آورده باشند دران حل کنند
و اگر لبوب را شیره کشیده در آخر داخل کنند بهتر است ٭
شراب زوفا حار نافع ازبرای صدر بارد و زکام و نزله
و سعال بارد و ضیق النفس و ربو ٭ صنعت آن بنسخهٔ
سید اسمعیل انجیر خشک زرد پانزده عدد مویز منقی از
دانه بست عدد حلبه تخم کرفس رازیانه سر بنفشه
پرسیاوشان زوفای یابس از هریک پنجدرم اصل
السوس ده درم جوشانیده بپالایند و هر صبح چهل درم
آنرا با دو مثقال معجون زوفا بدهند و بعضی درین شراب
سه درم زراوند مدحرج و پنجدرم فراسیون می افزایند
و در نسخهٔ قلانسی مویز منقی پانزده درم ست و باقی
موافق نسخهٔ اصل سید اسمعیل ست و گفته که مجموع ادویه را
در دو من آب بجوشانند تا بثلث رسد پس بپالایند
و سرد کرده در شیشه نگاه دارند و هر روز سه اوقیه آنرا
بیاشامند ٭ شراب زوفا دیگر که سید اسمعیل در ذخیره
در سعال بارد سانج آورده ٭ صنعت آن انجیر زرد
خشک پانزده عدد مویز منقی بست دانه اصل السوس

ده درم پرسیاوشان پنجدرم زوفای یابس سه درم ایرسا
دو درم جوشانیده صاف نموده سه اوقیه آنرا با مثرودیطوس
یا سنجرنیا بدهند ٭ شراب زوفا بخط میرزا معزالدین موسوی
صنعت آن عناب سی دانه سپستان شصت دانه مویز منقی
بست مثقال انجیر زرد دوازده دانه گل بنفشه ده مثقال
و دو دانگ پرسیاوشان چهار مثقال و پنج دانگ تخم خطمی
تخم خبازی از هریک سه مثقال و چهار دانگ اصل السوس
مقشر چهار مثقال و پنجدانگ زوفای خشک چهار مثقال
و پنجدانگ تخم خشخاش سفید چهار مثقال معزالدین اخراج
این نسخه را از خط پدر خود میرزا محمد رضا موسوی نقل کرده
و معزی الیه نوشته که کمترین در شربت زوفا متعارف
تصرف نموده و بحسب تجربه مفید آمده ٭ شراب زوفا دیگر
بنسخهٔ سید اسمعیل که در سعال مادی وقتیکه حار باشد مادهٔ
آن و غلیظ باشد مستعمل ست ٭ صنعت آن عناب
بست دانه سپستان پنجاه دانه مویز منقی ده درم انجیر
زرد خشک ده دانه اصل السوس ده درم جو مقشر
یک مشت تخم خشخاش سفید هفت درم تخم خطمی کتیرا
بهدانه از هریک پنجدرم در دو من آب بپزند تا بنصف
بماند پس بپالایند و سرد کرده در شیشه کنند و هر صبح
مقدار چهل درم آنرا با پنجدرم خمیرهٔ بنفشه اصیل بدهند
و اگر سه درم روغن بنفشه اضافه کنند بهتر است ٭ شراب
زوفا منقول از قرابادین برادرزن حکیم اشرف قمی ٭
صنعت آن عناب خراسانی بزرگ دانه سی عدد سپستان
پنجاه عدد انجیر زرد بست مثقال گل بنفشه فراسیون از
هریک چهار مثقال پرسیاوشان اصل السوس زوفای
خشک از هریک هفت مثقال تخم خطمی تخم خبازی
از یک پنج مثقال جوشانیده صافی نموده با شکر
سفید بمقدار یک من بدستور معمول بقوام آورند شربتی
یک اوقیه و در بعضی نسخه ها مویز بیدانه بست درم
اسقیل مشوی زراوند مدحرج مصطکی از هریک دو درم داخل
است ٭ شراب زوفا دیگر نافع است ازبرای سرفهٔ کهنه
و بلغم و تنگی نفس و ربو ٭ صنعت آن بسباسه چهار مثقال
عناب سی عدد و گل نیلوفر چهار درم سپستان مویز منقی

ازهر یک پنجاه عدد انجیر زرد بست عدد گاوزبان تخم خطمی
از هر یک پنجاه مثقال بنفشه چهار مثقال پرسیاوشان هفت
مثقال تخم خیارین پنجدرم اصل السوس پنجدرم زوفای
خشک ده درم بدستور جوشانیده صافی نموده با قند
سفید شربت سازند شربتی یک اوقیه ۞ شراب زوفا به
نسخهٔ حکیم محمد رضا ۞ صنعت آن انجیر زرد چهل دانه مویز
منقی یکصد دانه گل بنفشه هفت درم و دو ثلث درمے
پرسیاوشان دوازده درم تخم خطمی سفید ده درم و
زوفای خشک چهار درم مجموع را در سه رطل آب بخیسانند
پس بجوشانند تا بنصف رسد صافی نموده یک من قند
سفید داخل کرده بقوام آورند شربتی یک اوقیه ۞
شراب زوفا به نسخهٔ حکیم صالح خان مرحوم ۞ صنعت
آن زوفای خشک سی درم ایرسا بست و چهار درم گل
بنفشه پرسیاوشان از هر یک سی درم عناب یکصد دانه
سپستان دو صد دانه اصل السوس تراشیده دوازده
درم انجیر زرد سی دانه گل خطمی سفید دوازده درم تخم خطمی
پانزده درم تخم کتان سی درم مویز منقی دو صد عدد
پوست خشخاش دوازده عدد آنچه لائق کوبیدن باشد
نیم کوفته یک شب در پانزده رطل آب بخیسانند و صبحش
بجوشانند تا بنصف رسد ترنجبین خطائی یک رطل
نبات سفید چهار من طبی داخل کرده بجوشانند و کف
آنرا بگیرند و صافی نموده باز در دیگ کرده بجوشانند
تا بقوام آید شربتی چهار مثقال ۞ شراب زوفای دیگر
تنگی نفس و سرفهٔ کهنه را سود دارد و اخلاط غلیظه و رطوبت
سینه و شش دفع سازد و طبع را نرم دارد ۞ صنعت
آن عناب جرجانی مویز بیدانه از هر یک بست دانه
سپستان سی دانه تخم خطمی خبازی ایرسا فراسیون
زراوند گرد از هر یک سه درم اصل السوس تراشیده بیخ
بادیان پوست بیخ کرفس از هر یک پنجدرم کبر جاشا زوفا
از یک چهار درم انجیر پانزده درم بنفشه سه درم پرسیاوشان
هفت درم بدستور معروف در دو من آب خیسانیده و
جوشانیده تا یک من بماند پس مالیده صاف نموده یک
من قند اضافه نمایند و بقوام آورند شربتی از پنجدرم

ده درم همراه آب گرم بیاشامند ۞ شراب زوفا سرفهٔ
گرم را سود دارد و طبع را نرم سازد ۞ صنعت آن
زوفای خشک پانزده درم عناب بست دانه سپستان
پنجاه دانه انجیر سفید ده دانه اصل السوس مویز بیدانه
از هر یک ده درم کثیرا تخم خطمی بهدانه از هر یک پنجدرم
تخم خشخاش هفت درم جو یک کف مجموع را در دو من
آب بجوشانند تا نصف بماند و با دو رطل قند بقوام
آورند شربتی دو درم با آب گرم بنوشند ۞ شراب زوفا
دیگر تنگی نفس را سود دارد ۞ صنعت آن زوفای
خشک پانزده درم انجیر سفید خرمای بیدانه از هر یک
پانزده دانه بیخ سوسن صحرائی ده درم حلبه پنجدرم
پرسیاوشان هفت درم بیخ کرفس پنجدرم بیخ رازیانه
تخم انجره رازیانه فراسیون از هر یک پنجدرم مجموع را
در چهار رطل آب بجوشانند تا بنصف بماند صاف کنند
و بقوام آورند ۞ شراب زوفا به نسخهٔ محمد امین ۞ صنعت
آن عناب استه بیرون کرده پانزده توله انجیر زرد ربع
یک سیر شاهجهانی گل بنفشه شش توله و نیم پرسیاوشان
دوازده توله تخم خطمی سفید تخم خبازی اصل السوس
زوفای خشک از هر یک پنجدرم اجزا را در هشت سیر
شاهجهانی آب بخیسانند و روز دیگر بجوشانند تا بنصف
رسد صافی نموده مقدار چهار سیر و نیم قند سفید داخل
کرده بقوام آورند شربتی از سه مثقال تا چهار مثقال
شراب زوفا دیگر منقول از خط غفران پناه میرزا
علی نقی حکیم باشی که مشارالیه از شرح سدیدی نقل
کرده اند قلمی نموده که مجرب است از برای ربو
ضیق النفس و امراض صدر بلغمی ۞ صنعت آن
رازیانه تخم کرفس از هر یک پنجدرم زوفای یابس هفت
درم انجیر زرد بست دانه مویز استه بیرون آورده سی
درم حلبه چهار درم تخم خطمی اصل السوس بیخ سوسن
آسمان گونی از هر یک سه درم پرسیاوشان هفت درم
عناب بست عدد سپستان بست عدد فراسیون سه درم
جوشانیده صافی نموده شکر سفید دو رطل جلنجبین یک
رطل داخل کرده قدری بجوشانند و بمالند و صافی

نموده بقوام آورند شربتی از ده درم تا پانزده درم یا
یکدرم روغن بادام تلخ دگاهی ازین شراب کم کرده
میشود و بعض ادویه زیاده کرده میشود مثل گل نیلوفر
و تخم خشخاش نزد حرارت مزاج درین حالت باید که
بگیرانند بدل جلنجبین ترنجبین با خمیرهٔ بنفشه ۞ لعوق
زوفا تنگی نفس و سرفهٔ کهنه و ربو را نافع باشد و اخلاط
غلیظه لزجه را از سینه و شش پاک کند ۞ صنعت آن
زوفای خشک بیخ سوسن صحرائی از هر یک بست درم
بیخ سوس را نیم کوب نموده با زوفا در سه رطل آب
یک شب خیسانیده بجوشانند و بمالند و صاف کنند
و با یک رطل قند بقوام آورند ۞ مطبوخ زوفا که جهت
ربو و ضیق النفس و سرفه نافع است ۞ صنعت آن
عناب ده دانه سپستان بست دانه مویز بیدانه پانزده
دانه انجیر زرد پانزده دانه اصل السوس محکوک چهار
مثقال پرسیاوشان سه مثقال تخم خطمی تخم خبازی
زوفای خشک بیخ سوسن حلبه از هر یک دو مثقال
در چهار رطل آب بجوشانند تا بربع رسد پس صاف نموده
هر روز سی مثقال او را با بنفشه مربا یا لعوق خشخاش یا
معجون منقی با اضافهٔ روغن بادام بنوشند ۞ معجون زوفا
جهت نضج مواد محتبسه در سینه مجرب تالیف میر محمد زمان
صنعت آن زوفای خشک پرسیاوشان از هر یک ده
مثقال تردماما فلفل از هر یک یک مثقال مغز بادام تلخ
زراوند مدحرج تخم انجره از یک پنج مثقال عسل سه وزن
ادویه سرشته و هر روز دو مثقال آنرا با این مطبوخ بنوشند
صنعت آن انجیر زرد ده عدد تمر هندی مویز بیدانه از
هر یک ده مثقال حلبه تخم کرفس رازیانه پرسیاوشان
اصل السوس زوفای خشک فراسیون از هر یک پنج
مثقال در چهار رطل آب بجوشانند تا بربع رسد پس صاف
نموده سه حصه نمایند و هر روز یک حصه را با دو مثقال
معجون مذکور بخورند و چون مطبوخ آخر شود همین دستور
باز ترتیب دهند و هر ماه دو روز متعاقب یکدیگر تنها
باین دوا ۞ صنعت آن اصل السوس خردل سرخ تخم
ترب تخم شبت از هر یک سه مثقال جوشانیده صاف کرده

با سکنجبین عسلی بنوشند در وقتیکه معده خالی نباشد ؁ معجون زوفا دیگر ؁ صنعت آن رب السوس پرسیاوشان زوفا از هریک ده درم قردمانا فلفل سیاه از هریک سه درم مغز بادام تلخ مقشر زراوند مدحرج کرسنه از هریک پنجدرم کوفته بیخته با سه وزن ادویه عسل منصفی بقوام آورده علی الرسم بسرشند ؁ معجون زوفا دیگر که ضیق النفس در بود سرفه را سودمند بوده ؁ صنعت آن زوفای خشک رب السوس پرسیاوشان از هریک ده درم مغز بادام تلخ مغز چلغوزه از هریک پنجدرم حلبه صمغ عربی انجره از هریک سه درم زراوند گرد دو درم اجزا را کوفته بیخته با عسل سرشته معجون سازند مقدار شربتی دو درم با آب گرم ؁

باب الزاء مع الیاء المثناة التحتانیة

زیرباج از اغذیهٔ مطلقه اصحا و مسکن مرهٔ صفرا و حدت اخلاط و مفرح و مقطع بلغم و مفتح سده و موافق صاحبان جگر حار و تبهای نایبه و شطر الغب و مضر امزجهٔ بارده است صنعت آن بنسخهٔ صاحب شفاء الاسقام بگیرند گوشت فربه جوان مقدار یک رطل در ریزه کنند و اگر مرغ باشد یا طیور دیگر که مناسب باشد از بند ها جدا کرده با دارچینی و نخود مقشر در روغن کنجد بجوشانند تا پخته گردد و پس نیم رطل سرکه در ربع رطل جلاب یا شکر سفید دیک اوقیه بادام مقشر در گلاب شیره گرفته و آب برگ کشنیز خشک دعود و سداب یکدرم و قلیلی زعفران سوده داخل کرده تناول نمایند ؁ زیرباج بنسخهٔ ملا نفیس شارح اسباب و علامات ؁ صنعت آن بگیرند پیاز را و حلقه نموده در روغن بادام اندک بریان نمایند و با کشنیز تازه و آب طبخ دهند تا پخته گردد و پس اندکی سرکه و شکر سفید و قلیلی مری داخل نمایند و به کشنیز خشک و اندکی زیرهٔ کرمانی خوشبو نموده تناول نمایند و در نسخهٔ دیگر کردیا نیز داخل ست و گفته که نمک نباید داخل نموده ذکر بار روغن بریان نمودن در نسخهٔ اصل نیست و بریان نمودن آن منافی نیست و در نسخهٔ شفاء الاسقام اگر بجای روغن کنجد روغن بادام یا گاو تازه کنند شاید بد نباشد ؁ زیرباج بنسخهٔ دیگر منقول از کثیر الفوائد و راغذیه ؁ صنعت آن بگیرند گوشت را و ریزه ریزه نمایند و در دیک کنند و آب بر آن ریزند تا اینکه آنرا ابو شد پس دارچینی و نخود مقشر و اندکی نمک داخل کرده طبخ نمایند و کف آنرا بگیرند تا پخته گردد و پس روغن کنجد تازه و خل خمر بقدر کفایت با ربع وزن سرکه شکر سفید و شیرهٔ بادام مقشر در گلاب و کشنیز خشک و فلفل و مصطگی و زعفران سوده بران بپاشانند و برهم زده و دو جوش داده فرود آورند و بادام را مقشر کرده و ریشه ها بریده بران بپاشند و تناول نمایند و اگر بجای روغن کنجد روغن بادام یا روغن گاو تازه نمایند بهتر است و اگر مرغ یا طیور دیگر ترتیب دهند بدستور مسطور از مفصلها جدا نمایند ؁ **زیبق** بکسر زای معجمه و سکون یای مثناة تحتانیه و فتح بای موحده و قاف بفارسی سیماب و بهندی پاره و بفرنگی سلواسون نامند از جملهٔ فلزات معدنیه است شبیه به نقرهٔ گداخته متحرک و اکثر از بلاد چین می آورند و معدن آن آنجاست و آن معدن مانند چاهیست عمیق و طریق اخذ آن آنچه از معتبرین ثقه که اکثر بدان سمت تردد داشتند شنیده شده آنست که شخص جوانی سرخ و سفید رنگ خواه زن خواه مرد لیکن اگر مرد است امرد بی ریش یا ریش را بالکل تراشیده بر اسب بسیار چلد چابک سوار شده لباسها و زیورهای طلائی بسیار براق بر خود و اسپ خود می آراید که جای خالی نباشد و اطراف آن چاه را جا بجا حفرها بطرفی که آن جوان میگریزد و خندقها و گودالها میکنند و راهی از برای آمد شد آن جوان میگذارند بطریق انحراف پیچا پیچ و آن جوان در وقت ظهر که آفتاب در وسط السما باشد و شعاع آفتاب در چاه افتاده باشد سوار بر سر چاه می آید و همان قسم سوار خم شده در چاه می نگرد سیماب بسبب تعشقی که با طلا دارد و مائل و جاذب آنست از قعر چاه بجوش در می آید و آناً فاناً بلند میشود و میل بسوی آن جوان و اسپ او می نماید بسبب لباسها و زیورهای طلائی و آن جوان آنقدر صبر می نماید که مقدار دو سه ذرع از رسیدن بسر چاه بماند پس چون سیماب از چاه بر آمده در پی آن میرود و باید که آن جوان بزودی در رود که سیماب باو نرسد والا او را هلاک میسازد و چون آنرا نیافت باز می گردد بسوی چاه و معدن خود حفرها و گودالها و خندقها برای آنست که در وقت بالا آمدن آن از چاه و در پی آن جوان رفتن و در وقت برگشتن در آنها ریخته جمع گردد و پس اشخاص دیگر بی لباس و زیور طلا رفته سیماب های مجتمع را در ظرفها چوبی کرده سر آنها را محکم بسته باطراف می برند و نیز شنیده شده و لیکن بران اعتمادی چندان نیست که در شهرها و درختها گوشت ماهی کنده شده و سائر لحوم کندیده دیگر خصوص گوشت سگ پر کرده سر آنها را محکم بسته در زیر زمین دفن می نمایند بمیعادی معین که نزد خود مقرر دارند پس آن وقت بر می آورند و سر آنرا باز نموده دران سیماب می یابند و اگر از میعاد مقرر معین بگذرد و فراموش کنند و بر نیاورند بعد از آنکه بر آورند خالی می یابند و نیز شنیده شده که در معدن طلق تاکون هم می باید و از میان ورقها و تختهای بسیار ضخیم آن نیز می یابند و لیکن بسیار کمی و از خواص آنست که فلزات دیگر را همه فانی و مضمحل میسازد لهذا آنرا در شیشه و ظرف چوبی اکثر نگاه میدارند و از چین در ظرفهای چوبی که باصطلاح فرنگ پیپ می نامند می آورند در دوم سرد و در سوم تر گفته اند و بعضی گرم و تر دانسته اند با حدت و قبض و استنشاق دود آن مولد فالج و بطلان قوت سامعه و زردی رخسار و موجب فساد قوتهای دماغی و گریزاننده هوام و مالیدن اندکی از آن بر کف هر دو دست جهت رفع جرب و حکه و دانه های آتشک مجرب دانسته اند و طلای اندک از آن که با آب برگ تانبول و یا با آب بهنگره یا آب دهان که آنقدر بمالند که سیماب کشته گردد یعنی اجزای آن ناپدید شود جهت رفع مرض و رطوبت دماغ و مرضیکه در بنگاله مشهور بها هره است مجرب دانسته اند بدین قسم که در آخر مهره در تحت الشعاع

برتارک ستغهای بسیار سبک خفی زده سه چهار نهایت تا
هفت عدد از سیماب محلول بآب برگ مسطور بدانجا بالند
تا مدتیکه منجذب و خشک گردد و چون زیبق را کشته به
ریسمانی مالیده برگردن بندند مانع تکون قمل گردد
وضماد غیر مقتول آن نیز جهت خشک کردن دانهٔ آتشک
و قروح مجرب است و خاک زیبق که در ظرف آن بهم میرسد
در جمیع آثار مثل مقتول آنست و در سمیت مانند آن
و طلای کشتهٔ آن با تخم خربزه و بادام تلخ جهت جرب و حکه
و دفع جمیع آثار و آکله و سعفهٔ رطبه و قروح ساعیه و سائله
و دفع قمل و با کندر و راتینج و موم و روغن زیتون
جهت دانهٔ آتشک از مجربات ست و بدستور دود آن
همین اثر دارد بشرطیکه بگوش و بینی و حلق نرسد و در
یک هفته سه بار بخور کنند و غذای غیر لطیف و نمکدار
نخورند و بعد از تنقیهٔ بدن باشد و آشامیدن غیر مقتول
آن بی سمیت و بسرعت از امعا دفع میگردد با مغص و
درد قوی و چون از ناکشتهٔ آن در هر سالی چند روز
هر روز بقدر حبهٔ تا یک دانگ بنوشند و بتدریج زیاده
کنند و آب گوشت بعد از آن بنوشند باعث مغص نمیشود
و جهت حفظ صحت و تقویت باه و هاضمه و قوت بین
بیعدیل ست و لیکن این هم خالی از غائله و مضرتی
نیست خصوص گرم مزاجان را و قدر شربت از غیر مقتول
آن تا دو درهم و بدل آن رصاص محلول ست و مصعد آن
بسیار گرم و با حدت از سموم قتاله و محرق خلط و محلل
قوت باه و مقطع ست و چون غیر مقتول او با نقرهٔ خالص
حل کرده بر مس بمالند و با آتش برند مس منفضض گردد
دستور تصفیهٔ زیبق که معمول اهل صناعت یعنی کیمیاست
آن است که زیبق را در ظرف مسی بی قلعی صاف
بی چرک و کدورت کرده بر آتش گذارند و بفاصله اندکی
ظرف مسطح را پر آب بسیار سرد کرده بالای آن بدارند آنچه
زیبق خالص صافی ست صعود کرده بر سطح زیرین آن
ظرف پر آب سرد مجتمع میگردد آنرا جمع نموده بکار
برند و اما بطریق متعارف این ست که زیبق را در هاون
سنگ یا در ظرف شیشه یا لعابدار با آب بید انجیر بسایند

تا جرم و سیاهی آن زائل گردد پس با آب عنب الثعلب
بدستور سحق نمایند و مرتبهٔ سوم با آب نقیع هلیله بسایند
بعد از آن شسته هفتاد مثقال آنرا با سی مثقال آب
خالص در دیگ سنگی با آتش ملایم بجوشانند و هر چند
آب به تحلیل رود اندک اندک آب تا یک رطل نیز
داخل نمایند تا تمام خشک گردد پس زیبق را برداشته
در شیشه نگاهدارند و این مسمی است به ابو الارواح
باصلاح اهل صناعت و منقی ست ٭ بخور زیبق آتشک
را خشک کند ٭ صنعت آن زیبق دو مثقال شنجرف
سه مثقال کندر شش مثقال اول زیبق را در
بوته کنند و آتش نهند و مریض دامن بر آن
بدارد چنانکه بخار آن اصلا بیرون نرود و گریبان
را تنگ بندند که بخار نیز بیرون نرود و بعد از آن
شنجرف و کندر ریزند و سه مرتبه چنین کنند که خشک
میشود و دیگر مجروح نشود ٭ حب زیبق جهت انواع
آتشک و قروح خبیثه نافع ٭ صنعت آن مقل ازرق
کثیرا صمغ عربی نشاسته ریوند چینی تربد مدبر غاریقون
مصطگی خیار سنبر جاوشیر قند سکبینج انزروت هر یک
پنجدرم جند بید ستر سه درم زیبق مقتول محموده از
هر یک دو درم زعفران یک درم جمله را کوفته بیخته
زیبق کشته را با یک دیگر مخلوط نموده حب ها سازند
و قبل از دادن دوا سه روز پرهیز فرمایند از میوه ها
و تا هفت روز بدهند بحسب مزاج و این حب مناسب
است جهت آنکه زیبق در آن کم است و ادویهٔ مسهله
زود اخراج آن می کنند ٭ حب زیبق دیگر جهت خداوند
باد آتشک باد آن و خنازیر و جراحات و قروح
خبیثه ٭ صنعت آن عاقرقرحا جندبید ستر مصطگی
گوگرد و صفر کندر زیبق اجزا مساوی گوگرد را با زیبق
بکشند و دواها را کوفته بیخته با جزوی از آرد گندم
و سرکه و اندکی سنگ سلیمانی داخل کنند و زیبق را
سبز کرده بکشند و با سنگ سلیمانی و گوگرد را مخلوط ساخته
سحق و صلایهٔ بلیغ نمایند تا خوب کشته شود و داخل
آن کنند و دویست حب سازند هر حبی بقدر نخودی

و هر صباح پنج عدد بخورند تا وقتیکه دهن جوشش پیدا
کند بعد از آن ترک کنند و گاه باشد که از دویست عدد کمتر
خورند که دهن بجوشد بعد از آن بعلاج دهن مشغول شوند
بمثل آب کشنیز و آب لیمون و سماق و غرغره و مضمضه کنند
و باعتقاد فقیر بدادن این دوا اجرات نمی توان نمود
خصوصا با سنگ سلیمانی که سمی عظیم ست ٭ حب زیبق
مسمی بکهوراجولی بری صاحب خلاصة التجارب نوشته
که این حب از مخترعات اهل هند است و جهیکه این را
ترکیب کرده کهوراجولی نام داشته و بری بلغت
ایشان حب را گویند و چون سخن ایشان اکثر واز
گونه است لفظ بری را موخر داشته و اجزای آن را
بزبان خود بنظم آورده بدین وجه ٭ نظم ٭ رس بس
گندهک ور هرتاره ترپهلا ترکٹا تنکنکار ٭ چیپال
بهنگرا بندهون بری ٭ چوسٹھ وار وگ کا هوهری ٭
کهوراجولی بری رس زیبق را گویند و بس بچهناگ را
و گندهک گوگرد را گویند و اور یعنی دیگر ٭ هرتار زرنیخ
را گویند و ترپهلا یعنی اطریفل صغیر که آن مجموع هلیله
و آمله و بلیله است و ترکٹا دارو ی آس بود که آن
مجموع فلفل و زنجبیل و زردچوبه است تنکنکار یعنی
تنکار و چیپال دند است مذکور خواهد شد بهنگرا گیاهی
است هندی و بندهون بری یعنی بیندم حب چوسٹه
یعنی شصت و چهار بعبارت و از گونه در وگ یعنی
خلط کا هوهری یعنی می میرد ٭ اجزای ترکیب آن
بگیرند از مفرد هر دو ایک جزو الا بهنگره که عصارهٔ
آن باید آن مقدار باشد که جمله ادویه با آن سرشته
گردد پس سیماب را با هرتار و گندهک سحق و صلایه
نشویه کنند چندانکه تمام خاکستر شود آنگاه بس را
با ترکٹا سحق و نخل کنند آنگاه چیپال را بخته و میان
آنرا پاک کرده با تنها سحق نمایند آنگاه باقی اجزا را کوفته
بیخته مجموع را با هم سحق و نخل نیکو کنند پس با بهنگرا
نیکو بسرشند و حب ها سازند هر یک مقدار نخودی میانه
و بوقت حاجت صباح بالای طعام چرب و مرغن
با هر چه مناسب باشد بخورند و به تنهائی نیز توان خورد

وحافظ صحت را این پرهیز چنان باید کردن که با سیماب وزنبخ مقرر شده واگر خواهد اسهال کمتر کنند جیپال را کمتر کنند واگر بهنگر یافت نشود عوض آن آب برگ کرچک کنند واین حب انواع آتشک که آبله فرنگ نامند واکثر قروح وجروح خبیثه وامراض بارده رطبه مزمنه و حمیات عفنیه وجذام وبرص را مفید است بشرط استعمال بدستور لائق والله اعلم ؛ دوا الزیبق منقول از حکماء فرنگ جهت آتشک وقروح وجروح خبیثه ؛ صنعت آن غاریقون انیسون رومی زراوند مدحرج زعفران جند بید ستر سورنجان خولنجان ریوند چینی مرکی عاقرقرحا کندر ورق سداب صعتر بوره ارمنی برگ حنا مجموده از هریک سه درم جاوشیر بازرد انزروت فرفیون زراوند طویل زیبق زرنب از هریک دو درم قنطوریون دقیق یک درم مغز پسته مغز بادام کشمش سبز از هریک پنجدرم ادویه را جدا جدا بکوبند و نخل کنند وبوزن ادویه عسل مصفا بسرشند شربتی نیم مثقال عند الاولا و جرب وعمده درین حب گشتن زیبق است باید که خوب گشته شود ؛ دوای آبله فرنگ از مخترعات حکمای فرنگ ومجربات ایشان منقول از خلاصة التجارب ؛ صنعت آن بگیرند زیبق خالص مصطگی تربد از هریک سی درم کندر مرداسنگ توتیای هندی اسفیداج ارزیز صمغ آلو از هریک بست درم زاج سفید پوست تاریخ شوره نوشادر صمغ سرو از هریک ده درم حنا پنجاه درم زیبق را بحنا خاک کنند واجزای دیگر جمله را کوفته بیخته بآن نیکو خلط کرده بروغن گل وروغن پیه خوک وروغن زیت وروغن دنبه بسرشند بقوام قیروطی چنانکه زیبق زنده نشود وبکار دارند ؛ دوای دیگر از مجربات اهل عراق وخراسان وآذربایجان منقول از خلاصة التجارب ؛ صنعت آن بگیرند سیماب چهل درم مصطگی سی درم کندر بست درم مرداسنگ ده درم حنا پنجاه درم صمغ سرو پنجدرم صمغ عربی پانزده درم جمله را بهمان دستور وروغنهای مسطور بسرشند و نگاهدارند وعند الحاجت بکار برند صاحب خلاصة التجارب نوشته که من بجای روغن دنبه روغن مغز زردآلوی تلخ کردم بمراتب انفع یافتم وگاهی جهت ریشه های خبیث زنگار وتوتیای هندی یا هردو ببعضی اضافه می نمایند ؛ دوا الزیبق که آتشک را سود دارد ؛ صنعت آن زیبق مقتول هشت مثقال حنا لاون مصطگی سورنجان از هریک دو درم تربد سفید بیخ بنفشه از هریک سه درم روغن گل ده درم روغن زیت پانزده درم آب لیمو پنج مثقال پیه بز سی درم واگر جراحت کهنه باشد توتیای هندی سفیداب مرداسنگ از هریک دو درم زنگار نیمدرم اضافه نمایند وبطریق مرهم ترتیب نموده بدستور متعارف شب بمالند دهن الزیبق جهت جرب رطب وآتشک وقروح عتیقه نافع ؛ صنعت آن بگیرند دو توله زیبق را در پارچه بسته در دیگچه که دران چهار آثار هندی شیر تازه دوشیده باشند معلق بیاویزند وسر آنرا البته در زیر آن آتش ملایم نمایند تا شیر منجمد مثل جربه شود وبابسیار غلیظ گردد پس فرود آورده بکار برند واگر بجای شیر آب نارجیل تازه کنند نیز خوب است واگر نباشد روغن نارجیل تازه یک آثار کنند وسه چهار آثار آب دران ریخته بجوشانند تا آب برود وروغن بماند ونسخ دهن الراحت در ادهان ذکر یافت وضماد زیبق در اضمد خواهد آمد ؛

فصل در ذکر نسخ طلای زیبقی

طلای زیبق نافع جهت آتشک وقروح خبیثه صنعت آن کندر مصطگی زیبق از هریک ده درم پیه بز بقدر کفایت درهم نیکو سرشته طلا نمایند ؛ طلای دیگر که همین نفع دارد ؛ صنعت آن زیبق یکدرم فرفیون انزروت بارزد جاوشیر کندر مصطگی کتیرا مر صاف از هریک پنجدرم پیه بز پیه خوک بالمناصفه بقدر کفایت ؛ طلای دیگر که همین خاصیت دارد ؛ صنعت آن زنجار سه درم برگ حنا دو درم بوره ارمنی سه درم بادام تلخ سوخته یک درم زیبق سه درم روغن گل سرخ سی درم ؛ طلای دیگر سورنجان مصری عروق خطمی صندل سفید مر صافی مقل ارزق از هریک دو درم حنا پنجدرم زیبق یک درم روغن زیت روغن گل روغن قسط روغن ماهی سبز از هریک ده درم ؛ طلای دیگر ؛ صنعت آن زیبق یکدرم فرفیون انزروت بارزد جاوشیر کندر مصطگی مقل ارزق از هریک سه درم مر صافی میعه سائله توتیای کرمانی مرداسنگ مغسول سورنجان مصری از هریک دو درم روغن گل سرخ روغن زیت روغن قسط از هریک ده درم پیه گرده بز بقدر کفایت طلای دیگر زیبق یک درم جاوشیر سه درم مر صافی مقل ارزق از هریک ده درم حنا پنجدرم مصطگی سه درم سورنجان مصری یک درم روغن گل ده درم پیه گرده بز بقدر کفایت ؛ طلای دیگر زیبق آب لیمو صابون از هریک هشت مثقال ابهل وسمه یک مثقال صبر سقوطری مرداسنگ از هریک پنج مثقال زاج محرق بادروج خطائی از هریک سه مثقال کندر یک مثقال مصطگی شش مثقال جند بید ستر سه مثقال روغن زعفران ده مثقال پیه کمر دو بز چهل مثقال زیبق را بصابون و آب لیمون بکشند وادویه را نرم بکوبند وممزوج سازند ودر هاون بسایند تا سفید گردد ؛ طلای دیگر جهت همین مرض ؛ صنعت آن اصل السوس مرداسنگ از هریک یک درم زیبق یک مثقال روغن زیت پنج مثقال ونیم ؛ طلای دیگر که مکرر به تجربه رسیده در جمیع امراض کثیر النفع است وعظیم الفوائد ؛ صنعت آن جدوار خطائی دو مثقال کندر مصطگی از هریک دو مثقال صابون یک اوقیه ونیم آب برگ حنا سه مثقال آب لیمون بقدر حاجت سورنجان قسط مغاث بغدادی زراوند مدحرج وطویل حب الغار مر صافی مقل سکبینج جاوشیر زرنباد از هریک دو مثقال زیبق چهار مثقال عاقرقرحا دو مثقال روغن خیری روغن بابونه از هریک یک مثقال سوسن پنج مثقال روغن زیت کهنه پانزده مثقال روغن گل سرخ ده مثقال موم زرد یک مثقال پیه گرده بز بست مثقال

روغنها را با موم بگذارند و بیتها را با گلاب بسایند و صمغها را
با سرکه حل کنند و زیبق را با پیه بکشند و مجموع را ترکیب کنند
وسعی در کشتن بیشتر نمایند و در وقتیکه داخل کنند
باید که سرد شده باشد و در هاون نیک بسایند بعد از ان
چند روز بگذارند که مزاج تمام یابد بعد از ان سه حصه کنند
و هر حصه را که بمالند از میان دو ابرو ابتدا کنند و تا پس
گردن مقدار چهار انگشت پهنا بمالند و تمام مهره های
پشت را بمالند و سر دوش و مرفق و رسغ و بندهای
انگشت را بمالند و رگ و زانو و مفصل قدم را بمالند و
از زیر قوه بیضه چنبر گردن و استخوان قص تا سر معده چرب
کنند و میان ناف نیز چرب نمایند و بر قلب و دماغ و
و بیضتین بمالند که بدست درخت پنبه دار بپوشند و از
طعامها مثل ماش مقشر و برنج و دارچینی و اسفاناخ
بخورند و از میوه های سرد و ترشیها و لبنیات و شیرینیها
احتراز نمایند و نبات و عرق گاوزبان و گلاب و تخم
خرفه بنوشند و پارچه نقره در دهان نگاهدارند و بسرکه
و گلاب و آب کشنیز مضمضه کنند و تا سه روز تحمل کنند
که اگر عرق بسیار آمد و دانها تمام ریخته شد و درد پا
بالکلیه برطرف شد سه روز دیگر تحمل کنند و بعد از ان
بحمام روند و اگر نه باقی روغن را بمالند و بعد از سه روز
بحمام روند بدن را با آب بنفشه و خطمی و سبوس بشویند
بعد از ان که بصابون شسته باشند و این طلا مرض
را بالکلیه زائل میکند و هرچند کهنه شده باشد و اگر بسیار
قوی باشد مدتی مدید گذشته باشد شاید بتکرار طلا حاجت
افتد و اگر مکرر کنند چنان کنند که میان دو طلا فاصله
زیاده از یک ماه نگردد و اگر جای از اعضا درد کند
ازین مرهم بمالند زود برطرف شود و اگر مرض بسیار
قوی باشد مقدارش را زیاده میتوان کرد یا شش
مثقال رسانند و طلا را نزد اعضای رئیسه نباید برد
طلای دیگر مجرب ؛ صنعت آن کندر شش مثقال صبر
سیاه مصطکی حلبه اقلیمیا شوره از هر یک سه مثقال حنا
ده مثقال زیبق بست مثقال زنگار ده مثقال روغن
لقطار روغن گاو از هر دو چهار سیر علی الرسم مرهم زنند

طلای دیگر ؛ صنعت آن مامیران چینی دو درم میعه
سائله مومیائی معدنی از هر یک سه درم کندر دو درم
توتیای کرمانی ورق حنا از هر یک پنجدرم زیبق هفت
و نیم درم پیه بز سیاه دو درم بیخ بنفشه پوست نارنج
از هر یک دو درم روغن گل سرخ بست و یک درم
مغز قلم گاو روغن زیت از هر یک دو درم موم کافوری
یک درم آب لیمو بقدر کفاف ؛ طلای دیگر که جرب را
بسیار نافع و مجرب است ؛ صنعت آن کندش
اصل الحلبه عروق درخت انار عروق عنب الثعلب
عروق حماض بری هلیله سوخته تخم ریباس برگ خر
زهره زیبق مقتول زیره باکستر جو بار روغن اقلیمیای
فضه میعه یابسه نوشادر حلبه عاقرقرحا بیخ الخبران
هر دو را سوخته ادویه کوفته بیخته با زیبق مقتول یکجا
کرده با قطران سرشته در ظرفی بلند عمیق دار کنند
و طبقی از سفال بر سر آن نهند و یک شب در تنور گرم
بگذارند و صباح برآورند و بگذارند تا سرد شود پس
ادویه را بیرون آورند اگر مانند زغال شده باشد بهتر
والا تکرار عمل نمایند پس سحق نموده با ربع آن نمک
بیامیزند و مجموع را با روغن گل چرب کنند و بر یک عضو
طلا نمایند و بگذارند تا خشک شود پس بر عضو دیگر
و همچنین تا تمام شود و هر چند صبر کنند و یک بار بمالند
بهتر است و چند نسخه دیگر در اطلیه مذکور خواهد شد
انشاء الله تعالی ؛ عقد زیبق جهت امساک و تقویت
باه قوی الاثر است ؛ صنعت آن بگیرند مقدار
هشت مثقال زیبق را و با قدری سرکه کهنه
که در هاون آهنی خوب بمالند که مضمحل شود پس سه
مثقال نمک هندی کوفته در ان داخل نمایند و
خوب بمالند آنگاه در ظرف آهنی که از سرکه انگوری
خوب تند پر کرده باشند ریخته بر آتش گذارند و سه
مثقال زرد تخم صلایه کرده و اندک اندک بخورد سیماب
دهند و بدسته آهن در هم بسایند تا بسته شود پس از
آتش فرود گیرند و با آب سرد بشویند تا چرک از و زائل شود
و از پارچه سفید متقابی محکم بفشرند آنگاه گلوله سازند

و در وسط آن سوراخی کنند و ریسمانی از ان سوراخ
بگذرانند و یک شب در میان آب لیمون بگذارند تا
محکم شود و متحجر گردد پس آنرا در میان روغن تاتوره که
هندی دهتوره نامند بجوشانند و تا یک سال گاهی
در میان شیر و گاهی در میان روغن و گاهی در دیگ
طعام و گاهی در میان آب برگ گیاهی از گیاهای
مناسبه بیندازند و همیشه در دست می مالیده باشند
چندانکه منجلی و همچون آینه گردد و شفاف نماید و مطلق
کدورت در جسم آن نماند آنگاه بجهت امساک منی است
هنگام مقاربت در دهن نگاه دارند بی مثل است
قیروطی زیبق سلیمانی که در ازاله اوجاع مفاصل خصوص
وجع رکبه و خصوص آنچه از باد آتشک باشد و مزمن
گردیده و درین امر بیعدیل است و همچنین جهت
جراحات و قروح عسرة الاندمال و نواصیر مزمن و جهت
قروح آتشک در اول حدوث و دافع و مانع امتداد
آن در اواخر موجب سرعت برء و اندمال است ؛
صنعت آن صابون رقی بست مثقال نرم کوفته در
ظرف چینی کرده آب گرم اندک اندک بران ریزند و با
انگشت بمالند تا نیکو حل شود پس یک مثقال زیبق را
با یک مثقال سنگ سلیمانی مسحوق در ظرف چینی با آب
دهان بسایند تا زیبق ناپدید گردد و داخل صابون محلول
کرده بسیار برهم زنند و طلا کنند و باید که بگذارند که این
قیروطی کهنه شود بلکه اندک اندک بقدر ضرورت ساخته
استعمال نمایند و بعضی گفته اند که سنگ سلیمانی حجر ارمنی
است و آنچه مشهور است آن دارا شکنه سفید است و
نیز نسخ قیروطی زیبق دارد و قیروطیات انشاء الله تعالی
مذکور خواهد شد ؛ کحل الزیبق جهت عشاوه و بیاض
و رفع کدورت حادث از رطوبت و برودت چشم و
و امثال اینها نافع و مجرب است ؛ صنعت آن بگیرند
زیبق صافی و سرب از هر یک یک توله و سرب را بکوبند
و ورق های تنگ بسیار نازک مانند برگ گل سازند و
هر دو را بر سنگ سماق با چهار عدد دار فلفل و آب
چولائی خاره دار سحق بلیغ نمایند که مانند هبا گردد و زیبق

ناپدید و کشته شود پس در ظرف چینی و یا شیشه کرده سر آنرا بند نمایند و عند الحاجت قدر یک حبه در چشم بپاشند اگر علت قوی باشد والا میل در چشم کشند ۔

فصل در ذکر نسخ مراهم زیبق

مرهم زیبق جهت جراحات خبیثه و ناصور عدیل الاثر صنعت آن سیماب خالص چهارده ماشه رال ده دام و مرداسنگ چهار دام تخم کرفس یک دام دانه هیل بوا نیم دام موصلی سیاه یکدام و نیم موصلی سفید یک دام بیش تیلیه سیاه باشد یا دو دام فوفل دو دانه مغز ناجیل یکدام و نیم گل اجارغ سوخته یا دو دام همه ادویه را جدا جدا کوفته بیخته با روغن گاو نیکو سحق نمایند و هر چند زیاده سحق نمایند مبالغه دران کنند بهتر است ؛ مرهم زیبق بنسخه حکیم علی گیلانی که در مجربات خود ذکر کرده و گفته این مرهم بنهایت نافع است از برای جراحات قضیب و قرح و بواسیر چنانکه باد فرنگ باشد و چه از غیر آن ؛ صنعت آن بارزد ده مثقال در آب بخیسانند و در هاون بدسته بمالند تا هموار شود پس بگیرند زیبق خالص زنده پنجدرم و یک درم توتیای هندی سوده با آن سرشته در هاون بدسته آنمقدار بمالند که زیبق کشته شود و اجزا نیکو مخلوط شوند و بکار برند ؛ مرهم زیبق نافع جهت آتشک و قروح خبیثه صنعت آن سیماب موم سفید کافوری پیه بز صاف کرده از هر یک سه مثقال روغن چنبیلی یک مثقال پیه و موم و روغن را در ظرف آهنی بر آتش گدازند و از آتش برگرفته در ظرف چینی یا شیشه کرده به کف دست مدت تک پاس با سیماب مذکور بمالند تا مثل مرهم گردد و برنگ سرمه شود و صاحب آتشک مقدار ربع مثقالی از آن گرفته وقت خواب بر کف هر دو دست نیکو بمالد تا منجذب گردد و تا دو ساعت این عمل نماید پس بخوابد و صبح هر دو دست آب گرم بشویند و باید که آب سرد استعمال ننمایند تا مدت یک هفته باذن الله تعالی صحت یابد و در بین اگر دهن او جوشش کند برگ چنبیلی جوشانیده به آب آن غرغره نمایند ؛ مرهم زیبق دیگر آتشک را نافع است ؛ صنعت آن سیماب صافی توتیای هندی از هر یک دو درم فوفل هشت درم موم کافوری چهار درم روغن گاو هشت درم فوفل و توتیا را دران اندازند سوخته نرم بسایند و موم را در روغن گداخته از آتش فرود آورده چون گرمی آن قدری کم گردد فوفل و سیماب و توتیا را دران اندازند و نیکو بمالند تا سیماب نامعلوم گردد و بکار برند و باید که توتیا یک پارچه باشد و ریزه نباشد و در نسخهٔ دیگر زاج سوخته نیز بوزن توتیا داخل است و اصح دیگر است ؛ مرهم زیبق دیگر جهت قروح آتشک و قروح خبیثه ؛ صنعت آن سیماب یک توله قنه خشک نیم توله روغن گاو سه توله خرمهره سوخته یک عدد همه را با چوب نیب علی الرسم حل نمایند تا مائل بسیاهی گردد و استعمال نمایند و اگر احتیاج بدور کردن گوشت فاسد باشد قدری توتیای هندی اضافه نمایند ؛ مرهم زیبق دیگر جهت آتشک که دریک شب و یک روز دانه های زخمها را خشک میگرداند و از اسرار شمرده اند صنعت آن زیبق خالص صافی نیم مثقال سنجرف دو مثقال توتیای هندی دو مثقال گرد چوب چینی نیم مثقال اول زیبق را از پارچه کرپاسی چند دفعه بگذرانند تا بحدیکه زیبق را کرپاس تمام بخورد و جذب نماید و اثری از زیبق نماند و ناپدید گردد و بعد از آن کرپاس را بسوزانند و از خاکستر سوخته کرپاس یک مثقال سائیده و سایر اجزا را نیز نرم سوده با آن ممزوج نمایند و بازردهٔ تخم مرغ نیم پخته که در زیر خاکستر گرم پخته باشد سرشته مرهم سازند و از مرهم مذکور قدری بر پارچهٔ نازکی مالیده بر زخم بگذارند که انشاء الله تعالی دریک شب و یک روز زخم آتشک را خشک میگرداند و پارچه را بعد از دو سه روز اگر خود بخود جدا نشود به آب مطبوخ چوب چینی تر کرده جدا نمایند ؛ مرهم زیبق دیگر جهت آتشک نوعیکه بهندی تانگی نامند ؛ صنعت آن زیبق غیر مقتول مصطکی رومی توتیای هندی اخضر خرمهره سوخته که بهندی گودی نامند از هر یک دو درم رال که قیر است هشت درم روغن گاو بیست و چهار درم موم را در روغن بگدازند و ادویه را نرم سوده بدستور بیامیزند و آنرا استعمال نمایند ؛ مرهم زیبق ایضاً جهت زخم آتشک ؛ صنعت آن موم کافوری پیه گردهٔ بز روغن چنبیلی از هر یک چهار مثقال بر آتش در هم بگدازند و از آتش برگرفته یک مثقال سیماب دران اندازند و بکف دست بمالند تا یکسان شود ؛ معجون زیبق جهت آتشک و باد آن و قروح خبیثه و امثال آنها نافع ؛ صنعت آن بگیرند زیبق خالص ده درم سفوف مقوی پنجدرم برگ حنا خشک فلفل از هر یک دو درم ادویه را کوفته بیخته با زیبق صلایه نمایند تا نامعلوم گردد پس با چهار وزن ادویه عسل یا آب لیمو بقوام آورده بسرشند و عند الحاجت مقدار نخودی با آب لیمو فرو برند ؛ سفوف مقوی در دارچینی ذکر یافت ؛ تدبیر کسیکه زیبق خورده باشد و بسبب آن در اجزای بدن آن شقاق و جراحات بهم رسیده باشد آن است بگیرند شیرهٔ حب القطن مقدار یک آثار و برگ سکه کائی که گیاهی است هندی دران مالیده صاف کرده سه روز بیاشامند و میگویند که این دوا اخراج می نماید سیماب را از ممر بول و همچنین شستن دست و پای او را با آب مطبوخ پوست درخت پیپل که پنج آثار آنرا در ده آثار آب بجوشانند تا به نصف رسد و گفته اند که این تدبیر جهت باد فرنگ نیز نافع است ؛

کتاب السین المهملة
باب السین مع الالف

ساره معجون بدانکه ساره معجون مفرحی است که جهت نواب اشرف علی همایون شاه عباس حسینی صفوی جنت مکانی ساخته شده و چون بسیار از ان منتفع گردیده اند آنرا ساره معجون نامیده اند یعنی سردار معاجین دل را قوت دهد و خفقان را زائل کند و جگر را نافع باشد و سوداء و مالیخولیا را نفع دهد و مقوی بدن است و نافع بعضی از امراض حاره را مفید ؛ صنعت آن یاقوت رمانی لعل ناسفته از هر یک سه مثقال کهربای شمعی یشب سبز بسد

طین مختوم واگر نباشد طین اغستانی زعفران تخم خرفه مقشر تخم کاهو مقشر تخم کاسنی مقشر تخم خشخاش از هریک دو مثقال ورق طلا ورق نقره عنبر اشهب از هریک یک مثقال مشک تبتی خالص نیم مثقال ورق گل سرخ شش مثقال مغز تخم خیارین پنج مثقال زرشک منقی نیلوفر از هر یک سه مثقال گل گاوزبان دو مثقال کوفته بیخته شربت فواکه سه وزن ادویه ترکیب نمایند شربتی یک مثقال ٭

ساره معجون منقول از خط میرزا محمد باقر حکیم باشی نواب اشرف علی شاه سلیمان ٭ صنعت آن ورق گل سرخ طباشیر سفید تخم خرفه مقشر تخم خشخاش سفید زرشک منقی یشب سبز مروارید ناسفته ابریشم مقرض کهربا لیسد گل مختوم از هریک سه مثقال تخم کاسنی آمله منقی گل گاوزبان گل نیلوفر از هریک دو مثقال ورق طلا یک مثقال ورق نقره یک مثقال و نیم عنبر اشهب دو مثقال و نیم زعفران یک مثقال شربت فواکه سه وزن ادویه ٭

صنعت آن بنسخهٔ دیگر گل سرخ زرشک منقی گل نیلوفر مروارید ناسفته یاقوت رمانی از هریک سه مثقال طباشیر سفید تخم خرفه مقشر تخم کاسنی تخم کاهو مقشر گاوزبان یشب سبز کهربا لیسد گل مختوم از هریک دو مثقال مغز تخم خیارین پنج مثقال تخم خشخاش سفید ده مثقال ورق طلا ورق نقره عنبر اشهب زعفران از هریک یک مثقال با شربت فواکه سه وزن ادویه بدستور مقرر معجون سازند شربتی یک مثقال ٭

باب السین مع الدال المهملتین

سدر بفارسی کنار گویند و بهندی بیر و مرلوازه [?] اسم برگ سائیدهٔ آنست ٭ و بری آن پرخار و آنرا ضال نامند بضاد معجمه و بستانی آن کم خار و ثمرش بزرگتر و لذیذ است و ثمرش شبیه به سنجد و خوشبو و شیرین و باندک ترشی و زرد و سرخ میباشد و در هند خصوص شاهجهان آباد ثمر آن بسیار بالیده و بزرگ و شیرین و خوشبو میشود و با نواع و اشکال مختلفه و در شکل سیب کوچک و بوزن ده مثقال و تا بست مثقال و طولانی و اشکال مختلفه همه خوب و شیرین و خوشبو و نازک و شاداب و کوچک بمقدار سنجد که نازک بدن نامند بسیار نازک و شیرین از همه انواع بهتر و نشارهٔ چوب آن در آخر اول سرد و در آخر دوم خشک و تر و تازهٔ آن شاید رطب باشد و خشک آن یابس و قاطع نزف الدم و رافع قرحهٔ امعا و اسهالی که از ضعف معده باشد و دافع استسقا و سپرز و خفقهٔ آن بدستور جهت جراحات امعا و ذرور آن جهت زخمهای حار مثل آبله و غیره و قدر شربتش تا هفت درم است و برگ آن جهت زخمها و تنقیهٔ چرک بدن و تقویت موی و منع سقوط آن و تقویت اعصاب و طرد هوام و ضماد آن با شراب جهت نضج دمهای حار و تحلیل آن مفید و بدستور طبیخ تازه و خشک آن نیز همین اثر دارد و ثمرش در اول سرد و در دوم خشک بعضی در اول گرم دانسته اند و نارسیدهٔ ترش آن قابض و لزج و رسیدهٔ آن قلیل الغذا و دیر هضم و صالح الکیموس و نیم رطل آب آن مسهل صفرا از معده و امعا و مطفی حرارت حرارت غریبه و خوردن ترش آن مانع صعود بخارات بدماغ و دافع صفرا و تشنگی و آب شیرین او مفتح سده و کشندهٔ کرم معده و امعا و مضر مبرودین و مصلح اش گل قند و در مزاج محرورین سکنجبین و ثمر خشک آن قوی القبض و آرد آن را سویق النبق نامند جهت اسهال مراری و قرحهٔ امعا نافع و ضماد شگوفهٔ آن در حمام جهت رفع شری مجرب و مطبوخ دانهٔ آن بغایت قابض و ضماد کوبیدهٔ آن جهت شکستگی اعضا و تقویت آن مجرب و طلای مطبوخ آن بحدیکه غلیظ گردد جهت شکستگی اعضا و تقویت آن و عضلات و سرعت حرکت اطفال موثر و گفته اند که چون دانهٔ نبق را بگلاب آغشته زرع نمایند از برگ و بار آن بوی گلاب آید و چون بعسل آلوده باشند ثمرش شیرین شود و صلی ندارد [?] سویق کنار نافع از برای حرارت مزاج و امراض حاره و حمیات حاده و حبس اسهال حار و صفراوی ٭ صنعت آن بگیرند کنار رسیده و خشک نموده دانستهٔ [?] آنرا دور کرده آرد نمایند و بقدر حاجت با آب ممزوج نموده بی شیرینی یا با قلیلی از یکی شربت های مناسبه یا نبات یا قند تناول نمایند ٭ ـ

باب السین مع الراء المهملتین

سرطان نهری بفارسی خرچنگ و بهندی کیکره و بلغت فرنگ گاسه گویند در دوم سرد و تر و با جذب و تحلیل و بهترین آن قسم مادهٔ آن است و علامتش آنکه چون سوزنی بر پشت آن فرو برند آب سفیدی ظاهر گردد و مبهی محرورین و کثیر الغذا و بطی الهضم و سه اوقیه از آب طبیخ آن با کرفس و رازیانه مفتت حصاة و مدر حیض و فضلات و مسحوق آن با دروج [?] جهت سم عقرب و با شراب جهت عسر البول و با شیر الاغ جهت گزیدن رتیلا و عقرب و غرغرهٔ شیرهٔ کوبیدهٔ آن بقدر یک سکرجه جهت خناق و درد لوزتین سریع الاثر و ضماد تازهٔ کوبیدهٔ آن جهت جذب سموم و تسکین الم گزیدهٔ عقرب و اخراج پیکان و خار از اعضا و تحلیل اورام حاره نافع و تعلیق چشمهای آن جهت تپ غب و تعلیق پاهای آن بر درخت میوه دار جهت حفظ سقوط آن و مطبوخ دو سه عدد که اطراف آنرا قطع کرده جوف آنرا با آب و خاکستر تاک و نمک شسته و با آب صاف تطهیر نموده باشند با جو مقشر طبیخ داده بنوشند جهت سل و دق و یبوست اعضا و هزال مفرط حاره مجرب و بدستور محرق آن با صمغ عربی و ادویهٔ مناسبه همین اثر دارد و بجهت بواسیر بغایت نافع و ضماد محرق آن جهت سرطان پستان آزموده است و چون چند عدد آنرا زنده در دیگ مس بی قلعی بسوزانند تا خاکستر شود و هر روز یک ملعقه آنرا با ناهار و قیه آب بنوشند جهت رفع سم سگ دیوانه گزیده مجرب است و باید که بر موضع زخم مرهمی از روغن زیتون و سرکه و جاوشیر گذارند و اگر مدتی از گزیدن سگ دیوانه گذشته باشد بقدر دو ملعقه هر روز بدهند و گویند شرط احراق آن بجهت این امر وقتی است که آفتاب در اسد باشد و یا مقابله قمر نباشد و شعرای یمانی نموده باشد و بدستور هرگاه با یک جزو محرق مذکور نیم جزو جنطیانا و عشر جزو کندر اضافه نموده

سه روز زیاده بران هر روز سه مثقال با آب سرد بنوشند دفع اذیت سگ دیوانه گزیده می نماید و بدستور چون سه مثقال خاکستر مذکور را با یک مثقال و نیم خبطانا باشراب بنوشند همین اثر دارد و ضماد خاکستر آن با عسل که باهم طبخ داده باشند جهت شقاق پا و مقعده و شقاقیکه از سرما بهم رسیده باشد و شقاق مادهٔ سرطان نافع و گویند مضر مثانه است و مصلحش گل قبرسی و گل مختوم و قدر شربتش از سوخته آن سه مثقال و از خام و پخته آن پنج مثقال ست ✤ دستور احراق سرطان بگیرند از سرطان نهری چندانکه خواهند در ایامیکه آفتاب در اسد باشد و پاهای آنرا ببندازند و شکمش را شگافته بخاکستر چوب رز و نمک بشویند و در کوزهٔ سفال آب ندیده کرده بگلی که از سبوس و خطمی و نمک خمیر کرده باشند بیالایند و کوزه را بهمان گل محکم سازند و در میان تنوریکه از چوب رز گرم کرده باشند بگذارند و سر تنور بپوشند مثلاً اگر شب گذاشته باشند صبح برآورند و اگر صبح گذاشته باشند شام برآورند و سائیده بکار برند ✤ سفوف سرطان مسلول را بغایت نافع باشد ✤ صنعت آن سرطان نهری محرق دو درم طین قبرسی صمغ عربی خشخاش سفید و سیاه مغز تخم خربزه از هریک پنجدرم و در نسخهٔ دیگر سرطان نیز پنجدرم است کوفته بیخته شربتی یک مثقال با شراب خشخاش یا انار شیرین و در نسخهٔ قرابادین تحفة المؤمنین وزن سرطان ده درم است و کثیرا سه درم نیز داخل است سفوف سرطان که مدقوق و مسلول و قروح سینه و ششش و نفث مده را نافع است ✤ صنعت آن مغز تخم کدو صمغ عربی خشخاش سفید و سیاه تخم کاهو تخم خطمی از هریک شش درم صندل سفید شش مثقال طباشیر از هریک سه درم ورق گل سرخ تخم خبازی مغز تخم کدو عصارهٔ لسان الحمل گل ارمنی گل مختوم گل قبرسی از هریک چهار درم زعفران یک درم اجزا کوفته بیخته شربتی دو درم با نیم دانگ کافور و دو دانگ رب السرطان با شراب خشخاش یا شیرهٔ تخم خرفه بنوشند ✤ سفوف سرطان دیگر ✤ صنعت آن سرطان بریان کرده زیرهٔ سفید بریان کرده آرد بلوط طباشیر سفید گل ارمنی حب الآس مقل کهربای شمعی از هریک دو مثقال تخم گندنا مصطگی رومی سنبل الطیب دانهٔ هیل از هریک یک مثقال و نیم کهربا را اصلایه کرده باقی ادویه را کوفته بیخته سفوف سازند شربتی یک مثقال ✤ سفوف سرطان که سگ دیوانه گزیده را نافع باشد قبل از آنکه از دیدن آب بترسد ✤ صنعت آن سرطان نهری محرق خبطیا نا رومی از هریک پنجدرم کندر یکدرم و نیم پودنهٔ خشک ... درم گل مختوم دو درم کوفته بیخته شربتی سه درم با آب سرد بنوشند

فصل در بیان اقراص سرطانی

قرص سرطانی طباشیری دق و ذبول و سل را نافع است ✤ صنعت آن طباشیر سفید غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع از هریک پنجدرم ترنجبین منقی ده درم کثیرا صمغ عربی از هریک یک درم و نیم تخم خرفهٔ مقشر تخم خیار بادرنگ مغز تخم کدوی شیرین از هریک سه درم تخم کاهو تخم کاسنی از هریک چهار درم صندل سفید سه درم سرطان نهری رب السوس از هریک یک درم زعفران کافور قیصوری از هریک نیمدرم کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا یا لعاب بهدانه سرشته اقراص سازند و بعضی اطبا عود خام و سنبل درین نسخه بوزن کافور داخل کرده اند ✤ قرص سرطان جهت مسلولین ✤ صنعت آن طین ارمنی طین مختوم طین رومی نشاسته گل سرخ از هریک ششدرم سرطان محرق ده درم کثیرا طباشیر شادنج عدسی مغسول از هریک پنجدرم خشخاش سفید سه مثقال زعفران یک مثقال رب السوس سه درم بآب لسان الحمل اقراص سازند شربتی دو درم با شربت انار شیرین بنوشند و بعضی بدل شادنج پوست بیخ الجبار آورده و بعضی شاخ گاو کوهی سوخته حکیم میر محمد مؤمن گفته این قرص را فقیر تجربه نموده ام ✤ قرص سرطان مشهور بقرص رمادی نفث الدم و قی الدم را نافع است و بالجمله حبس آمدن خون از اعضای باطنی هر عضو که باشد نماید ✤ صنعت آن به نسخهٔ نجیب الدین سمرقندی که در رسالهٔ ادویه ذکر کرده که بآن بسد کند ربا از هریک سه درم رماد قشر بیض مصطگی رومی کشنیز خشک رمان رماد شاخ گوزن سرطان نهری از هریک دو درم دم الاخوین گلنار فارسی از هریک پنجدرم کوفته بیخته بلعاب بهدانه سرشته اقراص سازند و اگر برای تبرید و تجفیف کافور بزر البنج افیون تخم کاهو هریک یک درم اضافه کنند بهتر است ✤ قرص سرطان بنسخهٔ دار الشفای شیراز ✤ صنعت آن شادنج عدسی مغسول پنجدرم رب السوس سه درم طین مختوم طین ارمنی از هریک چهار درم طباشیر سفید سرطان محرق از هریک دو درم نشاسته کثیرا از هریک یکدرم کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند شربتی از آن یک مثقال ✤ بعضی گفته اند بجلاب سرشته اقراص سازند ✤

باب السین مع العین المهملتین

فصل در ذکر سعوطات

بدانکه سعوط در اصل از اختراع جالینوس است از برای کسیکه عاق از استعمال ادویهٔ مشروبه باشد پس تقویهٔ ... دماغ نافع است از برای امراض سر و عین و اذن و انف و چون آنرا رقیق مایه ساخته در بینی کشند آنرا سعوط نامند و اگر در عسل و ابتدا رایع بود که در بینی کشند آنرا نشوق نامند و اگر چیزی خشک را کوبیده در بینی دمند آنرا نفوخ گویند و اگر دوا را در آب ریخته سر بر بخار آن بدارند آنرا انکباب نامند و اگر بر عضو اندازند آنرا نطول گویند و اگر بر آتش نهاده بخور را در آن کنند آنرا بخور گویند و جمیع اینها مخصوص باعضای سر است ✤ سعوطیکه منقول از نساخ ست نافع از برای صداع کهنه و دمعه و ضعف بصر و ضعف دماغ هرگاه ابتدای مرض باشد خصوص در جوانان و بلاد حاره ✤ صنعت آن کندش یک درم لادن نصف درمی زعفران دو دانگ مشک تبتی یک قیراط کافور قیصوری نیم قیراط بروغن زنبق حل کرده بعسل سرشته حبها مانند دانه جاورسی سازند و نزد حاجت یکدانه آنرا با شیر دختران حل کرده سعوط نمایند ✤ سعوط دیگر از برای قطع دمعه و حمرت چشم و فساد قوت شامه و صداع

حادث از حرارت و وقت استعمال آن نزد برخاستن از خواب است و بعد از آن بینی را بآب گرم بشویند ؛ صنعت آن آن زهرهٔ گرگ و زهرهٔ رخمه از هر یک یکدرم آب چغندر یک اوقیه و گاهی داخل میکنند درین سعوط اگر اشتداد داشته باشد پوست روغن بنفشه نیم اوقیه و اگر بوده باشد مرض بارد داخل می نمایند دران جند بیدستر مقدار ربع درمی ؛ سعوط دیگر نافع از برای رمد و صرع طویل ؛ صنعت آن شونیز یک جزو عصارهٔ قثاء الحمار نوشادر از هر یک نیم جزو انزروت سفید کندش زعفران بورهٔ افیون بورهٔ سرخ صبر سقوطری مشک تبتی خالص از هر یک هر یک ربع جزوی کوفته بیخته بروغن سوسن داخل کرده باب مرزنجوش و آب چغندر سعوط نمایند ؛ سعوط دیگر که جمیع امراض بارده و رطبه را که در سر و چشم باشد سود دارد صنعت آن حضض مکی مر صافی از هر یک ده درم عدس مقشر صعتر فارسی از هر یک پنجدرم صمغ عربی سداب زهرهٔ کلنگ جاوشیر جند بیدستر شونیز از هر یک سه درم نبات سفید زعفران از هر یک دو درم صبر سقوطری و فرفیون از هر یک پنجدرم کوفته بیخته باب خالص قرصها سازند هر یک بمقدار عدسی و در وقت حاجت یکی از آنهارا باب مرزنجوش و روغن بنفشه بادام سائیده در بینی چکانند ؛ سعوط دیگر که تنقیهٔ سر کنند و سدها بگشاید و یرقان را نافع باشد ؛ صنعت آن مویزج جبلی سوسن از هر یک یک درم کوفته نرم صلایه کرده عسل مصفی یک درم و نیم داخل نموده همه را باب چغندر حل کرده سعوط نمایند ؛ سعوط دیگر از برای صداع و شقیقه حار و از برای درد گوش که از حرارت باشد ؛ صنعت آن فرفیون کافور قیصوری برگ بنج اجزا مساوی کوفته بیخته باب خالص سرشته حبها سازند هر حبی مثل دانهٔ عدسی و در وقت حاجت یک حب آنرا یا دو حب روغن بنفشه حل کرده در بینی و گوش بچکانند ؛ سعوط دیگر بجهت قوت حافظه و گویند که مداومت آن موی سر و ریش را سیاه میگرداند ؛ صنعت آن مغز سر کلنگ و زهرهٔ آن از هر یک قیراطی نرم سائیده بروغن زیتون

سعوط نمایند و ساعتی بر پشت بخوابند که بعون الله تعالی نافع است ؛ سعوط دیگر منقول از کامل الصناعت نافع از برای فالج و لقوه و صرع و درد سر که از بلغم باشد ؛ صنعت آن خربق سفید چهار درم صبر سقوطری شونیز فرفیون جاوشیر از هر یک یکدرم مر صافی سه درم اشق و کندش بورهٔ از هر یک دو درم جند بیدستر زعفران از هر یک یکدرم و نیم کوفته بیخته باب چغندر سرشته حبها سازند هر حبی بقدر دو حبه در وقت حاجت یک حب آنرا بروغن خیری حل کرده سعوط نمایند ؛ سعوط دیگر نافع از برای درد سر بلغمی و صرع و سکته و فالج و امثال این امراض ؛ صنعت آن جند بیدستر فرفیون مر مکی صافی زعفران اسطوخودوس فادانیا قرنفل مساوی اجزا همه را کوفته بیخته باب حب سازند هر حبی بقدر عدسی در وقت حاجت یک حب را بروغن بادام حل کرده سعوط نمایند ؛ سعوط دیگر نافع از برای فالج و لقوه و صرع و سکته و امراض باردهٔ سر ؛ صنعت آن جند بیدستر یک درم کندش فلفل جنطیانا جیلهنگ شحم حنظل بورهٔ سرخ فرفیون زهرهٔ ثور خشک نموده از هر یک سه درم کوفته بیخته در شیشه نگاهدارند و وقت حاجت اندکی ازان گرفته باب مرزنجوش یا آب آذان الفار داخل کرده امر نمایند علیل را که سعوط نماید ؛ سعوط دیگر نافع از برای صرع و سکته و درد سر بلغمی و فالج و لقوه و امثال این امراض ؛ صنعت آن کندش عاقرقرحا مساوی کوفته بیخته باب حبها سازند هر حبی مثل عدسی و در وقت حاجت یک حب بروغن بادام شیرین حل کرده سعوط نمایند ؛ سعوط دیگر نافع از برای قروح سر و نار فارسی و آتشک و خنازیر و دادهای سخت که در سر باشد ؛ صنعت آن انزروت مر صافی زعفران کندش از هر یک پنجدرم جدا جدا کوفته بیخته پس وزن کرده درهم بیامیزند و باب مرزنجوش سرشته حبها سازند هر حبی مانند عدسی و یک حب را سوده در روغن بنفشه بادام داخل کرده در بینی کشند ؛ سعوط دیگر نافع از برای سکته و لقوه و صرع و فالج ؛ صنعت آن زهرهٔ کلنگ باب مرزنجوش تازه

یا باب سداب تازه حل کرده در بینی چکانند ؛ سعوط دیگر که همین منفعت دارد ؛ صنعت آن جند بیدستر را بعسل سوده حل کرده سعوط نمایند ؛ سعوط دیگر که همین منفعت دارد ؛ صنعت آن بخور مریم سه اوقیه عصارهٔ ورق لبلاب یک اوقیه و نیم الوین یک مثقال عصارهٔ قثاء الحمار سدس مثقالی اجزا را جدا جدا کوفته بیخته وزن کرده درهم آمیزند و در شیشه یا ظرف چینی نگاهدارند و در وقت حاجت مقدری ازان گرفته با شیر دختران حل کرده بان سعوط نمایند ؛ سعوط نافع از برای یبس دماغ که از حرارت باشد و از جهت افراط سهر ؛ صنعت آن بگیرند آب برگ کاهو تازه روغن شونیز روغن بنفشه روغن کدو و شیر دختران اجزا مساوی درهم کرده خوب برهم زنند و در بینی چکانند ؛ سعوطی که بلغم از بینی فرود آورد و تخفیف رطوبات فضلیه از دماغ کند ؛ صنعت آن صابون دو درم پیه بز یک رطل موم سه رطل زفت یابس چهار اوقیه میعه سه اوقیه مجموع را درهم گداخته قطره آنرا در بینی کشند ؛ سعوط دیگر نافع از برای درد سر حادث از برودت و از برای فالج و لقوه و صرع و سکته ؛ صنعت آن جند بیدستر جاوشیر زعفران زهرهٔ کلنگ اجزا مساوی کوفته در آب چغندر حل کرده سعوط نمایند و یا باب سابانج و سابانج درختی ست که در اهواز بسیار میباشد ؛ سعوط دیگر که درد سر و فالج و لقوه را سود دارد ؛ صنعت آن مر مکی صافی حضض مکی هر یک دو درم و نیم ملح صعتر فارسی از هر یک یکدرم و دو دانگ شونیز چهار درم و نیم افیون صمغ سداب زهرهٔ کلنگ جاوشیر جند بیدستر از هر یک نیم درم صبر سقوطری فرفیون از هر یک دانگی کوفته بیخته باب سرشته حبها سازند بمثال نخود و در وقت حاجت باب مرزنجوش یا روغن بنفشه بادام مکرر در بینی چکانند نافع آید ؛ سعوط دیگر که خداوند سکته و فالج و لقوه و صرع را سود دارد ؛ صنعت آن زهرهٔ کلنگ جند بیدستر به شیر دختران آمیخته دو قطره در بینی چکانند و بدانکه سعوط نمودن بزهرهٔ باشق و زهرهٔ گرگ و زهرهٔ شیر و بلکه مجموع مرارات همین فواید دارند ؛ سعوط دیگر که صرع و سکته و فالج و لقوه را نافع است و تنقیهٔ دماغ از بلغم کند

صنعت آن سکنبینج هزارا اسپند فلفل دارفلفل ریتہ اشق
فرفیون جند بید ستر اجزا مساوی کوفته بیخته با بول شتر ماسر
که انگوری یک شب بخیسانند و روز دیگر بپالایند و یکقطره
در بینی بچکانند و نفس بالاکشند ٭ سعوط دیگر که تنقیه سر کند
و نافع است از برای کسیکه مبتلا باشد بدرد طویل یا کسیکه آنرا
صرع باشد و منحدر سازد از سر رطوبت بسیار ٭ صنعت آن
شونیز دو مثقال نوشادر یک مثقال عصارهٔ قثاء الحمار
یک مثقال سحق کنند آنرا سحق بلیغ و بسرشند آنرا به صمغ که
آنرا سقر گویند یا بدهن حب یا بروغن سوسن یا بروغن
حنا یک روز و بطریق موم گداخته در روغن که رقیق باشد
و آنرا در ظرفی کرده نگاه دارند و در وقت حاجت استعمال
نمایند باین طریق که طلا کنند آنرا بر هر دو منخر و امر کنند
علیل را باستنشاق هوای آن ٭ سعوط که درد چشم و درد شقیقه
اطفال را نافع باشد ٭ صنعت آن کندش حضض مکی
هر یک یک درم صعتر زعفران مرکی از هر یک نیم درم
کوفته بیخته حبها سازند و در وقت حاجت با شیر دختران
و روغن بنفشه بادام بسایند و در بینی چکانند ٭ سعوطیکه
صداع بلغمی را یا ریحی دوار را نافع باشد ٭ صنعت آن
صبر مرکی کندر حضض جند بید ستر زعفران صعتر دار
فلفل سفید از هر یک یکدرم کندش دو درم مشک خالص
نیمدرم کوفته بیخته حبها سازند و بوقت حاجت با آب
مرزنجوش بسایند و در بینی بچکانند ٭ سعوطیکه سرسام و
صداع حار را نافع باشد ٭ صنعت آن آب کدو عرق
صندل کافور در یک دیگر ممزوج ساخته در بینی بچکانند ٭
سعوطیکه فالج و لقوه را سود دارد ٭ صنعت آن شونیز
صبر سقوطری بورهٔ ارمنی مساوی کوفته در آب چغندر حل
کرده در بینی بچکانند ٭ سعوطیکه ختازیر را نافع باشد ٭
صنعت آن بسباسه گاوزبان از هر یک یک درم
زهرهٔ خارپشت کافور از هر یک یک دانگ و نیم زعفران
نیمدرم کندش دو درم با سرکه و روغن گل در بینی بچکانند
سعوطیکه همین خاصیت دارد ٭ صنعت آن دارفلفل
مامیران تخم [illegible] هندی از هر یک یک درم مسکطرامشیع
تخم فرنجمشک از هر یک سه درم با سرکه در روغن گل در
بینی بچکانند ٭ سعوطیکه رعاف را باز دارد ٭ صنعت آن
کاغذ سوخته پوست تخم مرغ سوخته اقاقیا مازوی سبز در
سرکه انداخته و سوخته پوست انار ترش کندر صدف
سوخته شادنج مغسول کافور از هر یک قدری با آب
بادروج در بینی بچکانند ٭ سعوطیکه درد سر را که از گرمی
باشد سود دهد ٭ صنعت آن طباشیر دو درم نشاسته
کافور از هر یک نیمدرم زعفران یک دانگ و نیم همه را
نرم سائیده قدری از وی با روغن در بینی بچکانند ٭
سعوطیکه صداع بارد را سود دارد ٭ صنعت آن فرفیون
مومیائی جند بید ستر از هر یک قدری برابر روغن زنبق
حل کنند و دو سه قطره در بینی بچکانند و نفس بالاکشند
سعوطی دیگر که صداع بارد را در ساعت تسکین دهد ٭
صنعت آن بخور مریم اصل السوس از هر یک دو درم
بوره سرخ یک درم کوفته و نرم بیخته با شیر زنان آمیخته
در بینی چکانند و نفس بالاکشند ٭ سعوطیکه رعاف باز
دارد ٭ صنعت آن کاغذ سوخته پوست تخم مرغ سوخته
اقاقیا کندر مرکی شادنج مغسول کافور از هر یک قدری
نرم کوفته با عصاره بادروج سحق کنند و در بالا کشند ٭
سعوطی دیگر که همین فائده دهد و در ساعت خون را بند
کند ٭ صنعت آن گلنار شب یمانی عصاره لحیة التیس از
هر یک یکدرم گل مختوم نیمدرم کافور افیون از هر یک
حبه مجموع را کوفته با آب عصی الراعی و لسان الحمل خوب
سحق کنند و قطره در بینی بچکانند و نفس بالاکشند ٭
سعوطی دیگر همان فائده دهد عصارهٔ بیخ حنظل اقاقیا
از هر یک سه درم کافور حبه در آن حل نموده در بینی افگنند
و نفس بالاکشند ٭ سعوطی دیگر سرسام گرم را نافع باشد
صنعت آن آب برگ کاهو عرق بید صندل سفید از
هر یک قدری درهم ممزوج کرده در بینی افگنند و به نفس
بالاکشند ٭ سعوطی دیگر که درد سر را که از سبب مواد غلیظ
باشد نافع بود ٭ صنعت آن ایارج فیقرا جند بید ستر
جاوشیر فرفیون از هر یک دانگی مشک حبه نرم کوفته
با شیر زنان ممزوج کرده در بینی افگنند و به نفس بالاکشند
سعوطیکه فالج و لقوه و استرخای اعصاب و [illegible]
دیرود و تیکه در اعصاب باشد نافع بود ٭ صنعت آن عصارهٔ
چغندر عصارهٔ بیخ حنظل تازه از هر یک یک ملعقه شونیز
تخم حرمل از هر یک دو درم کوفته بیخته با عصارهٔ مذکور سحق
کنند و هنگام حاجت مقدار دانگی با شیر زنان در بینی افگنند
و نفس بالاکشند ٭ سعوطیکه صداعیکه از سبب عفونت
هوا و بوهای بد باشد نافع بود ٭ صنعت آن مومیائی
جوز بوا عنبر اشهب مشک از هر یک نیمدرم نرم سائیده
قدری با گلاب آمیخته در بینی افگنند و چنانکه رسم است
نفس بالاکشند باذن الله تعالی نافع است ٭

باب السین المهمله مع الفاء

سفرجل بفارسی بهی و آبی و بترکی ایوا نامند و بهندی بهی
است بهترین آن در برودت قریب الاعتدال است
و در آخر اول بارد مدر بول و مقوی دل و دماغ و مفرح و مشتهی
افزای روح حیوانی و نفسانی و طلائی و طلای بدن
کرم گرده چون استعمال نمایند جهت دفع تهییج اطراف و سده
القینه مجرب است و ترش آن در اول سرد و در دوم
خشک و در تقویت معده قوی تر از شیرین و جرم هر دو
قابض و اکثار آن مسهل بعضی خصوصاً بعد از غذا الحابس
طبع حار المزاج در خلای معده و بوئیدن اقسام آن
مفرح و مقوی قوتهای روح حیوانی و نفسانی و خوردن
آن جهت تفریح و رفع وسواس و کسالت و خفقان و
حفظ جنین از اسقاط و برانگیختن اشتها و ضعف جگر و
معده و فم آن و جهت یرقان و درد سر مزمن و نزلات
و منع صعود بخارات بدماغ و دل و انصباب مواد و رفع
خواهش گل خوردن و امثال آن و اسهال و تشنگی
و التهاب و رفع مستی و خرقة البول و غثیان و قی و درد فم
معده که از ریختن مواد محترقه باشد و ازاله بدبوئی عرق
دافع و آب آن جهت رفع نفث الدم مفید و جرم آن مسدد
مضرتها قوی تر از آب آن و مصلحش مربا کردن آنست
با عسل و قطور آب آن در احلیل و فرج جهت خرقة البول
و جراحات مجاری بول بغایت مفید و بریان کردهٔ آن
در آتش بقدریکه رنگش تیره شود جهت قطع اسهال مزمن

مجرب است خصوصاً چون جوف آنرا خالی کرده جوزبوا ریزه نموده دران جای داده پخته باشند و سفر احشای ضعیفه و مخنثین تقصیه ریه مورث رعشه و سرفه و قولنج خصوصاً جرم غیر مربای آن مصلح اش عسل و انیسون و امثال آن و قدر شربت از آب آن ده درم تا دوی تا سی درهم است و رب به ترش در آخر اول سرد و خشک و قابض و قاطع قی و اسهال حراری و مانع صعود بخارات و مسکن تشنگی و حرارت و درد معده و امعا ئیکه از اخلاط موجود باشد و مسهل بعضی مضر اسهال است و رب به شیرین قریب الاعتدال و یبوست دران غالب و قبض آن کمتر از قسم ترش و در جمیع افعال مثل آن و در احشای ضعیفه آنست از آنست و قریشی گفته که اکثار خوردن مربای آن یعنی میخوش آن مورث فواق و قدر شربت هر یک از ان تا بست درهم است و شگوفه تازه به قبل و با قوت قابضه و مسکن درد سر و غلیان حرارت و مقوی دماغ و دل و معده و مربای آن جهت تقویت احشا و دل و سینه و خفقان حار و منع صعود بخارات مؤثر و ضماد جرم به و شگوفه آن بدستور و برگش جهت حبس فضلات از انصباب باعضا و اورام حاره چشم و سائر اعضا و تضمید برگ آن جهت تخفیف زخمها را نافع است و پرزیکه بر روی به میباشد که زغب السفرجل گویند بسیار قابض و بغایت مضر حلق و صورت است و ذرورش جهت نزف الدم جراحات مفید خاکستر شاخهای نازک درخت به و یا برگ های تازه رسیده آن در همه افعال بهتر از توتیا است و جهت سلاق و حکه و سبل و دمعه و جرب نافع است و روغن به که آب مطبوخ مهرای آنرا با نصف آن روغن زیتون جوشانیده تا روغن خالص باقی ماند سرد و قابض و جهت جرب رطب و سبوسه سر و نمله و قروح دهان و دار و طلین و ماندگی و حرقت رحم و بول و منع ادرار عرق مفید و اشامیدن آن جهت نفث الدم و صداع حار و ورم جگر و اسهال مزمن و زحیر حار و قروح امعا و رفع سم دراریح و دود و خشب الصنوبر نافع و حقنه آن نیز همین اثر دارد و روغنی که از شگوفه بطریق روغن گل سرخ ترتیب دهند در افعال ضعیف تر است و بعد از آنه در دوم سرد و تر با اندک قوت قابضه

ولعاب آن جهت خشونت حلقوم و سرفه حاره یابسه و تسکین حرارت معده و تبها و سوزش زبان و دهان و یبوست آن مفید و طلای آن جهت سوختگی آتش و رفع ضرر حرارت آفتاب بغایت نافع و مضغ دانه آن جهت رفع کندی دندان مفید و مضر دانه به بهی مصحح زرین و موافق عضای تنفس و جهت سل و قرحه امعا و سعال و گرفتگی آواز نافع و قدر شربتش دو مثقال و از لعابش آن تازه مثقال مضعف و مرخی معده و مصلح اش در محرورین شکر و در مبرودین رازیانه و بدلش بزر قطونا است جلنجبین سفرجلی تقویت معده و دل و دماغ حار کند و از مفرحات است و اسهال صفراوی را سود مند صنعت آن برگ شگوفه به هر قدر که خواهند بگیرند و با دو چندان قند سفید سرشته چهل روز در آفتاب گذارند چون خوب ممزوج شود عند الحاجت بکار برند

فصل در بیان نسخ جوارشات سفرجلی

جوارش سفرجلی بارد آنرا سفرجلی تابستانی گویند که اکثر مستعمل حضرت استاد الوری قدس سره بود و مسهل صفرا است و معده را از صفرا و فضول حاره پاک سازد و حمیات را نافع است و جهت اصحاب امزجه حاره مناسب است و در فصل گرما توان داد و از ین جهت محمد بن زکریا این جوارش را سفرجلی تابستانی نام نهاده صنعت آن سقمونیای مشوی دو درم تربد سفید مدبره ده درم مغز تخم کدو مغز تخم خیارین از هر یک پنجدرم گل سرخ طباشیر سفید از هر یک دو درم و نیم ترنجبین خراسانی پاک کرده و آب سفرجل از هر یک نود درم ترنجبین را در آب سفرجل گداخته دو جوش داده کف آنرا گرفته بپالایند و باز در پاتیل کرده بقوام آورند پس ادویه کوفته بیخته با آن بسرشند جمله ده شربت است جوارش سفرجل محمومین و ناقهین را نافع است و اشتهای ایشان را برانگیزانند صنعت آن سفرجل و تفاح پاک کرده از پوست و تخم از هر یک یک رطل در آب بجوشانند تا مهرا شوند پس نرم بکوبند و از پالائش بیرون کنند

و سه وزن عسل مصفی و قند سفید بالمناصفه در آبیکه سفرجل و تفاح را دران جوشانیده اند و گلاب نیم رطل حل کرده سفرجل و تفاح پالوده داخل کرده بقوام آرند و از آتش فرود آورده عود هندی خام نیم اوقیه مصطگی رومی و طباشیر سفید از هر یک یک اوقیه کوفته بیخته با آن بسرشند و در نسخه دیگر چنین است که سفرجل و تفاح را در گلاب و عرق بید مشک و سرکه انگوری از هر یک یک رطل بجوشانند تا مهرا شوند جوارش سفرجل فرموده اند که از تالیف بنده آثم محمد هاشم مخاطب بحکیم معتمد الملوک سید علویخان است نافع است از برای معده و کبد حاره و اشتهای طعام و اسهال صفراوی و قی صفراوی را باز دارد و تخفیف رطوبات بالغه معده و احشا نماید و محمومین و ناقهین از امراض حاره نافع است صنعت آن بگیرند سفرجل حامض و بکار دیو بی پوست و دانه و آنچه درمیان آن میباشد پاک کرده قطعات صغار نموده یک رطل آلو منقی پانزده مثقال زرشک منقی سماق منقی حب الآس انار دانه ترش از هر یک هفت مثقال و نیم همه را یکشب در گلاب و سرکه انگوری از هر یک رطل بخیسانند روز دیگر با آتش ملایم در دیگ سنگی یا نقره بجوشانند تا قوای مذکور مهرا شوند پس فرود آورده بمالند و از پالائشی که سوراخهای تنگ داشته باشد بگذرانند و ثفلی که باقی ماند دور کنند پس نبات یک رطل گزانگبین عسل مصفی رب به شیرین رب سیب شیرین رب امرود و رب زنجبیل رب انار شیرین از هر یک دو از ده مثقال داخل کرده بقوام آورند پس بگیرند طباشیر سفید پوست بیرون پسته کشنیز خشک صندل سرخ صندل سفید ابریشم مقرض غنچه گل سرخ را هر یک پنج مثقال دانه هیل عود هندی پوست اترج از هر یک دو مثقال زعفران مروارید ناسفته کهربا ورق نقره از هر یک یک مثقال و نیم ورق طلا عنبر اشهب مشک ترکی از هر یک نیم مثقال بدستور با سفرجل و نبات و غیره بقوام آورده بدستور مقرر مرتب نمایند شربتی یک مثقال جوارش سفرجل مقوی معده و هاضم طعام است صنعت آن بگیرند سفرجل شیرین بی پوست و دانه آن را

جدا کرده بکوبند و آب آنرا بگیرند و بوزن آن عسل مصفی و
قند سفید داخل کرده بقوام آورند پس زنجبیل پنج درم فلفل
سیاه فلفل سفید دار فلفل عود غرقی خام از هر یک سه درم
دارچینی دو درم کوفته بیخته بآن بسرشند شربتی از یک
مثقال تا دو مثقال ٭ جوارش سفرجل معمول از عصارهٔ
سفرجل مقوی معده است و نافع است از برای بطلان
شهوت طعام و از برای کسی که طعام در معدهٔ او هضم نشود
و از برای کسی که بوده باشد کبد او ضعیف ٭ صنعت آن
به نسخهٔ شیخ رئیس بگیرند سفرجل بزرگ رسیده و پوست و دانهٔ
آنرا پاک کرده بکوبند و بفشارند و بپالایند و بگیرند از آب
آن دو قسط رومی و مخلوط کنند با آن مثل وزن آن عسل
مصفی سفید و یک قسط و نیم سرکهٔ انگوری و بآتش ملایم
بجوشانند و کف آنرا بگیرند پس زنجبیل سه اوقیه فلفل سفید
دو اوقیه کوفته بیخته در آن داخل نمایند و بپزند تا بقوام
لعوق آید و در ظرف چینی نگاه دارند و در وقت حاجت
استعمال نمایند و سزاوار آن است که فرا گرفته شود
پیش از طعام بدو ساعت و نمی‌رساند ضرری اگر بعد از
طعام فرا گرفته شود و باید دانست که اگر این جوارش
ساخته شود و از برای کسی که در معدهٔ او حرارت باشد یا
در معدهٔ او مرهٔ صفرا باید که ترک کرده شود زنجبیل و فلفل
را و اکتفا کرده شود به آب سفرجل و عسل و سرکه و یا
از سفرجل حامض ترتیب دهند اگر متوسط باشد که نه غلبهٔ بلغم
باشد نه غلبهٔ صفرا زنجبیل و فلفل را نصف وزن مذکور کنند
یعنی زنجبیل را یک اوقیه و نیم کنند و فلفل را یک اوقیه
و اگر بود دست بلغم در معده باشد و لیکن نه بحد افراط زنجبیل
و فلفل را بوزن مزبور کنند و اگر بحد افراط باشد آن هر دو
را ضعف وزن مسطور کنند یعنی زنجبیل را شش اوقیه
و فلفل را چهار اوقیه ٭ جوارش سفرجل دیگر خلفه را که
سبب آن تخمه باشد نافع است چون استعمال کرده شود
بعد از تقلیل غذا و سوء استمرا او را زائل کند و اشتهای
طعام آورد و ضعف کبد را نافع است و دفع ریاح کند ٭
صنعت آن آب سفرجل اصفهانی یک من سرکهٔ انگوری
نیم من سفرجل از پوست و دانه پاک کرده سه عدد بکوبند

و عسل مصفی بیست مثقال و در نسخهٔ دیگر بوزن آن عسل
مصفی هست داخل کرده بپزند تا مهرا شود و بقوام آید پس
فلفل نانخواه سنبل الطیب قرنفل قرفه قاقله مصطکی
رومی از هر یک سه مثقال پوست زرد اترج چهار مثقال
کندر یک مثقال و نیم کوفته بیخته بآن سرشته جوارش
سازند و نگاه دارند شربتی یک مثقال ٭ جوارش سفرجل
قابض بنسخهٔ حکیم صالح عفر الله له ٭ صنعت آن بگیرند
سفرجل پاک کرده یک من و در سرکهٔ انگوری یک
من و یک چهاریک بپزند تا مهرا شود و پس بپالایند از
پالایش پس زنجبیل دار فلفل فلفل سیاه از هر یک
چهار درم تخم کرفس نانخواه زعفران از هر یک دو
درم و در نسخهٔ دیگر از هر یک یک درم است همه را کوفته
بیخته پالوده سفرجل مذکور را با عسل مصفی دو من و نیم
بقوام آورده ادویه را بآن بسرشند و در ظرف چینی
نگاه دارند ٭ جوارش سفرجل ممسک حبس طبیعت
می‌کند و آمدن شکم باز دارد و نافع است از برای ضعف
معده و سوء استمرا و اشتهای طعام آورد و لون بشره را
نیکو گرداند ٭ صنعت آن به نسخهٔ شیخ رئیس بگیرند
سفرجل جید اصفهانی و پوست آنرا پاک کرده بکارد چوبی
و بهدانه آنرا برآورده و عسل مصفی از هر یک دو رطل
فلفل دار فلفل زنجبیل از هر یک پنج درم هیل بوا هشت
درم قرنفل سنبل الطیب دارچینی زعفران از
هر یک دو درم سفرجل را در سرکهٔ انگوری بپزند پختنی جید
که سفرجل مهرا شود و از اطبا بعض سفرجل را با شراب
ریحانی می‌پزند و این اصل است پس آنرا از آتش فرود
آورده سفرجل را از سرکه یا شراب برآورده بگذارند
تا زمانیکه رطوبتی که در آن باشد سیلان کند پس بکوبند
آنرا کوبیدنی نیکو و بگیرند عسل مصفی را و بآتش ملایم بپزند
و اندک اندک حرکت دهند تا نزدیک بانعقاد برسد
پس در آن سفرجل را بریزند و حرکت دهند تا مستوی
گردد و با عسل مائیت سفرجل برود پس از آتش
فرود آورده و ادویه را کوفته بیخته بآن بسرشند و برهم
زنند تا خوب مخلوط شود و بر روی سنگی یا در میان خوان

مسی یا لنگری چینی مستوی که بروغن بادام شیرین چرب
نموده باشند پهن کرده دو سه روز بگذارند تا خشک شود
و صلب گردد و با کارد ببرند آنرا قطعه‌های مربع بشکل لوزیات
هر قطعه وزن چهار مثقال و در برگ اترج بسته در ظرفی
نگاه دارند و در وقت حاجت یک قطعه آنرا استعمال نمایند
و بعضی از اطبا دو درم مشک تبتی در این جوارش داخل
میکنند و این جوارش گرم است در اواخر درجهٔ اولی و
خشک است در اواخر درجهٔ ثانیه ٭ صنعت جوارش
سفرجل ممسک بنسخهٔ سید مظفر الدین شفائی بگیرند سفرجل
صفاهانی و از پوست و از تخم پاک کنند مقدار دو رطل
و بکارد چوبی پاره پاره کنند و یک شب در سرکهٔ انگوری
بخیسانند و در روز بآتش ملایم در دیگ سنگی بپزند تا
نرم شود و پس در هاون سنگی بکوبند و از غربال موئی
بپالایند و با یک رطل عسل مصفی بقوام آورند پس زنجبیل
فلفل دار فلفل از هر یک چهار درم نانخواه تخم کرفس
از هر یک دو درم زعفران یک درم کوفته بیخته بسرشند
و در ظرف چینی نگاه دارند شربتی از دو درم تا چهار درم
و در نسخهٔ حاوی صغیر زعفران دو درم است و تخم کرفس
و نانخواه از هر یک یک درم و گفته که ازین جوارش شربتی
یک مثقال است ٭ جوارش سفرجل ممسک دیگر به نسخهٔ
میر محمد مؤمن حکیم شکم را ببندد و هاضمه را قوت دهد و بجهت
تقویت معده و احشا و دماغ نافع است ٭ صنعت
آن بگیرند سفرجل اصفهانی و پوست و دانه آنرا پاک
کرده یک رطل را با شراب ریحانی بجوشانند تا مهرا شود
و از پرویزن موئی بپالایند و با نیم رطل نبات سفید
نیم رطل عسل مصفی بپزند تا بقوام آید پس فلفل و دار فلفل
قرنفل از هر یک دو مثقال زنجبیل چهار مثقال زعفران
نیم مثقال عود هندی پنج مثقال کوفته بیخته بآن بسرشند
شربتی یک مثقال ٭ جوارش سفرجلی مسهل مقوی معده
باشد و قولنج بگشاید و بادها بشکند و اشتهای طعام آورد
صنعت آن بگیرند سفرجل شیرین رسیده و بکارد چوبی
پاک کنند و بهدانه او را بیرون آورند و دو رطل آنرا
در دو من سرکهٔ انگوری یا شراب ریحانی جید یا آب خالص

خالص شیرین بجوشانند تا مهرا شود بعد از ان بگیرند
و بفشارند و بپالایند و با دو رطل عسل مصفی بقوام آورند
پس بگیرند زنجبیل دارچینی دارفلفل از هر یک دو درم
مصطگی پنجدرم سقمونیا ده درم تربد سفید سی درم کوفته
بیخته دران داخل نمایند و به تیر معجون سازی برهم زنند
تا نیکو مخلوط شود پس در ظرف چینی نگاهدارند شربتی
از پنج مثقال تا هفت مثقال بآب گرم جهت رفع قولنج
جوارش سفرجلی مسهل دیگر قولنج بگشاید ؛ صنعت
آن بگیرند سفرجل شیرین و در خمیر گرفته در زیر آتش ملایم
بنهند تا بریان شود پس برآورده بازای هر چهار درم
از جرم سفرجل یک درم سقمونیای مشوی و نیم درم زنجبیل
و نیم درم فلفل سیاه سوده داخل کرده همه را درهم
بکوبند تا چون مرهم شود بعسل مصفی بقدر کفایت بسرشند
شربتی یک درم تا دو درم ؛ جوارش سفرجل مسهل که
حکیم عماد الدین محمود در کتاب معالجات آورده نافع ست
از برای قولنج هرگاه استسقاء داشته باشد و با او
قی صفراوی باشد ؛ صنعت آن تربد سفید مجوف
مصمغ مدبر سی درم سقمونیای مشوی ده درم مصطگی رومی
قرنفل سک فلفل زنجبیل دارفلفل جدوار خطائی قرفه از هر یک
ده درم آب به ترش عسل مصفی از هر یک ده رطل اول مرتبه
آب به عسل را بجوشانند و کف آنرا بگیرند و بقوام آورند
و ادویه را کوفته بیخته بآن بسرشند و در ظرف
چینی نگاهدارند شربتی سه درم ؛ جوارش سفرجل
مسهل به نسخه این خرله بوی دهن را خوش کند و معده را قوت
دهد و اشتهای طعام آورد و قولنج را نافع بود و فساد معده
را زائل کند ؛ صنعت آن به شیرین رسیده را از پوست
و دانه پاک کرده بکارد چوبی خرد کنند و در مثلث بخیسانند
پس بپزند تا مهرا شود و بغربال موئی بپالایند و یک من
عسل سفید مصفی دران داخل کنند و دیگر بار بآتش
ملایم بپزند تا بقوام آید بعد از ان این ادویه را کوفته
بیخته بآن بسرشند زنجبیل دارچینی دارفلفل از هر یک
دو درم هیل بواقی قاقله کبار زعفران از هر یک سه درم
مصطگی رومی پنجدرم نموده مشوی ده درم تربد سفید

مجوف مصمغ خراشیده بروغن بادام شیرین چرب نموده
سی درم جمله را جدا جدا کوفته وزن نموده درهم زنند
و بآن بسرشند و در سینی مس یا بر روی سنگ پهن کنند
و چون خشک شود بکارد ببرند چنانچه هر قطعه آن چهار
مثقال باشد و در میان برگ نارنج نگاهدارند و بوقت
حاجت یک قطعه آنرا بخورند ؛ جوارش سفرجل
بنسخه حکیم صالح خان خال آن مرحوم ؛ صنعت آن
بگیرند سفرجل پاک کرده از پوست و دانه بکارد چوبی دو
من و در آب بجوشانند تا مهرا شود و از پشت غربال
بگذرانند و عسل مصفی چار من دران داخل کرده بقوام
آورند پس بگیرند زنجبیل دارفلفل قاقله کبار قاقله
صغار دارچینی زعفران از هر یک دو مثقال و نیم
مصطگی پنج مثقال تربد سفید مدبر بست و پنج مثقال
سقمونیای مشوی هفت مثقال و نیم کوفته بیخته بآن
بسرشند شربتی دو مثقال باذن الله تعالی نافع است
حلوای سفرجل ؛ صنعت آن مثل صنعت حلوای
تفاح است ؛ رب سفرجل نیز صنعت آن مثل صنعت
رب تفاح است ؛ روغن سفرجل معده را قوت دهد و
حبس عرق کند و اگر بروی کشک آب بریزند و بخورند
اسهال باز دارد ؛ صنعت آن آبیه دو جزو آب
برگ مورد یک جزو روغن گل یک جزو بجوشانند تا
آب برود و روغن بماند پس در شیشه کرده نگاهدارند
و بوقت حاجت بکار برند ؛

فصل در بیان نسخ سکنجبینها سفرجلی

سکنجبین سفرجلی نسخه ناسرجویه معده و جگر را قوت
دهد و اشتهای طعام آورد و طعام را هضم کند و سده
جگر بگشاید و کسانی را که از بیماری برخاسته باشند سودمند
است ؛ صنعت ان بگیرند آبی اصفهانی رسیده خوشبوی
و آب آنرا بگیرند و هموزن آب آن نبات سفید و ربع
وزن آن سرکه بادی بیامیزند و بآتش ملایم بجوشانند
تا بقوام عسل آید و اگر خواسته باشند بجای نبات
انگبین مصفی کنند و بقوام آورند و فرود آورده سرد نموده

نگاهدارند و بوقت حاجت دو اوقیه آنرا تناول نمایند ؛
سکنجبین سفرجلی بنسخه دیگر بگیرند آب به رسیده خوشبو و قند سفید
از هر یک یک من و سرکه انگوری نیم من و باهم بجوشانند
و نیم من گلاب فائق خوشبوی داخل کرده بقوام آورند
پس فرود آورده سرد کرده نگاهدارند شربتی دو اوقیه
سکنجبین سفرجلی بنسخه دیگر ؛ صنعت آن بگیرند به صفهانی
رسیده و پوست و دانه آنرا بکارد چوبی دور کرده در
هاون سنگی آب آنرا بگیرند پس فرا گیرند از آب آن یک
من و یک من قند سفید داخل کرده و ربع من سرکه
انگوری دران انداخته بقوام آورند و اگر خواهند که سکنجبین لیموئی
سازند بعوض سرکه آب لیمو کنند ؛ سکنجبین سفرجلی به نسخه
قلانسی نافع از برای سوء استمراء و مقوی شهوت طعام
و مقطع بلغم و قاطع صفرا و مقوی اعضا و قوی خصوص
از برای ناقهین ؛ صنعت آن مثل نسخه ناسرجویه است که
اولا ذکر یافت ؛ سکنجبین سفرجلی به نسخه حکیم سید محمد مؤمن
مقوی معده حار و زائل کند غثیان و قی و اسهال صفراوی
و قاطع عرق است ؛ صنعت آن آب به شیرین آب به ترش
بالسویه دو جزو سرکه انگوری قند سفید از هر یک یک جزو
بدستور بقوام آورند و اگر از آب به شیرین به تنهائی ترتیب
دهند قبضش کمتر است و اگر از آب به ترش به تنهائی ترتیب
دهند قبضش زیاده است ؛ سکنجبین سفرجلی لیموئی که آنرا
بفارسی سکنجبین به لیموئی گویند معده و جگر و دل را قوت
دهد و اشتهای طعام آورد و قی و غثیان را ساکن گرداند
سده جگر بگشاید و طعام هضم کند و اشتهای طعام آورد
صنعت آن به نسخه سید مظفر الدین شفائی بگیرند آب به
شیرین پنجاه مثقال سرکه انگوری کهنه صافی و گلاب و
آب لیمون از هر یک سی مثقال قند سفید یک من بدستور
بقوام آورند و سرد نموده در شیشه نگاهدارند ؛ سکنجبین
سفرجلی لیموئی به نسخه دیگر ؛ صنعت آن آب به شیرین
اصفهانی یک من قند سفید نیم من سرکه انگوری و آب
لیمو هر دو باهم نیم من همه را باهم بجوشانند و کف آنرا
بگیرند و صافی نمایند پس گلاب نیم من داخل کنند و
بقوام عسل آورند و نگاهدارند ؛ سکنجبین سفرجلی لیموئی

لنا یعنی قدس سره مقوی قلب و معده و مفتح سده و مقوی جگر و تریاق سموم و مشهی و هاضم طعام است و غثیان و قی باز دارد ❊ صنعت آن بگیرند لیموی رسیده هر قدر که خواسته باشند و بخلال چوبی دران سوراخهای غیر غائر کنند و در آب نمک گذارند تا تلخی پوست آن دور شود پس بشویند تا شوری آن زائل شود پس آنرا بگذارند تا رطوبت ازان زائل گردد پس بگیرند سرکهٔ انگور کهنه جید و بر روی ار کنند در مرتبان چینی و باید آنمقدار سرکه باشد که از روی لیموها برگردد و چهل روز بگذارند پس بگیرند آب به شیرین یک من و بجوشانند و کف آنرا بگیرند پس فرود آورده بگذارند تا ته نشین شود و آب صافی آنرا بگیرند چنانکه درد داخل آن نشود پس هر رطلی ازان آب یک رطل قند سفید داخل کنند و بجوشانند و کف آنرا بگیرند و چون دیگر کف نیاورد صافی نمایند و بازای هر رطل از قند نیم رطل ازان سرکهٔ لیموی مخلل داخل کنند و بقوام آورند و سرد کرده در شیشه نگاهدارند شربتی از یک اوقیه تا دو اوقیه و اگر خواسته باشند از ترنج یا نارنج یا نارنگی همین ترتیب نمایند و اگر مزاج مستعمل این سکنجبین نبوده باشد ملتهب و با حرارت بسیار نقوه سازند باین افادیه مصطگی رومی دارچینی قرنفل دانهٔ هیل قاقله کبار در هر رطلی از قند سفید از هر یک یک مثقال سبا نیم مثقال زنجبیل نانخواه صعتر شونیز از هر یک دو درم کشنیز خشک نعناع خشک چهار درم ادویهٔ اسوای نانخواه و صعتر و شونیز و نعناع خشک و کشنیز خشک نیم کوفته همه را در پارچهٔ کتانی بسته چنانکه ثفل آن ادویه دران بسته باقی باشد و اگر قند از یک رطل زیاده باشد به همین نسبت افادیه را زیاده کنند و در وقت جوش دران اندازند و ساعت بساعت پارچه را بدست یا پشت کفچه بمالند که جمیع قوت افادیه به سکنجبین باز داده شود و چون بقوام آید پارچه را برآورده خوب بمالند و بفشارند و از گلاب دو اوقیه بشویند و باز بفشارند و آن گلاب را دران داخل کرده کیسهٔ افادیه را دور کنند و سکنجبین را یک جوش دیگر داده که رطوبت گلاب آنرا فاسد نگرداند

پس فرود آورده سرد کرده در شیشه یا ظرف چینی نگاهدارند شربتی یک اوقیه و اگر خواسته باشند بجای قند عسل مصفّی یا دوشاب یا میبختج کنند یا سیلان رطب هر کدام که خواهند بوزن قند داخل کنند ❊ سکنجبین سفرجلی با فادیه بنسخهٔ قلانسی گفته که مستعمل است این سکنجبین هرگاه نبوده باشد مزاج مستعمل آن با التهاب حرارت ❊ صنعت آن بگیرند آب به شیرین و نبات سفید از هر یک یک رطل و سرکهٔ انگوری ربع رطلی و همه را بدستور بپزند بآتش ملایم و در وقت طبخ صرهٔ کتانی که دران مصطگی رومی قرنفل اسنبل الطیب از هر یک یک درم و نیم کوفته بسته باشند اندازند ساعت بساعت بمالند و چون بقوام عسل آید صره را نیکو بمالند و بفشارند و دور کنند و بجای نبات عسل مصفّی کنند سزد ❊ سکنجبین سفرجلی رمانی نافع از برای قی و غثیان و قی صفراوی و تقویت جگر و معده حاره و دفع تشنگی و از برای حمیات حاره حادهٔ و محرقه ❊ صنعت آن آب به شیرین اصفهانی رسیده یک من آب انار شیرین آب انار ترش از هر یک نیم من گلاب فائق خوشبو سرکهٔ انگوری جید از هر یک نیم من قند سفید صافی نموده یک من و نیم بدستور سکنجبین ازینها مرتب نمایند و چون بقوام آید سرد کرده نگاهدارند ❊

فصل در ذکر نسخ اشربهٔ سفرجل

شراب سفرجل ساده مقوی معده و قلب حار را و اشتهای طعام آورد و اسهال و قی صفراوی و غثیان باز دارد و نافع است از برای خفقان حار خصوص وقتیکه بمشارکت معده و مراق باشد ❊ صنعت آن بگیرند به شیرین و به ترش و بکارد چوبی پوست آنرا جدا کرده بهدانه و غلاف آنرا دور کنند پس در هاون سنگی بکوبند آب آنها را بگیرند و در دیگ سنگی کرده بجوشانند چون چند جوشی بخورد فرود آورده بگذارند تا ته نشین شود پس آب صافی آنرا که درد در وی داخل نشود گرفته و باز بکرباس صافی نمود در دیگ سنگی کنند و در هر پنج من ازان آب یک من قند سفید داخل کرده بجوشانند

و کف آنرا بگیرند و بقوام آورند ❊ شراب سفرجل رمانی از تراکیب جلال الدین گازرونی است معده و غثیان و قی صفراوی و اسهال صفراوی را نافع است و معده و جگر را قوت دهد و تشنگی بنشاند و حرارت جگر را دفع کند و تپ صفراوی و محرقه را نافع است ❊ صنعت آن بگیرند به شیرین صفهانی خوشبوی تازه و از پوست و دانه به بنحویکه گذشت پاک سازند و یک من آب آن را بگیرند و یک من آب انار شیرین و آب انار ترش و پوست بیرون پسته پوست اترج حب الآس زرشک بیدانه از هر یک قدری این همه را نیم کوفته در کیسه کنند و دران هر سه آبها اندازند و بجوش آورند و زمان زمان کیسه را بمالند و چندان بجوشانند که آبها بنصف رسد بعد ازان با یک من شکر سفید صافی بقوام آورند پس فرود آورده سرد کرده در شیشه نگاهدارند ❊ شراب سفرجل رمانی دیگر ترکیب حکیم مذکور لتقویت جگر و معده کند و قی و غثیان بلغمی را مفید باشد و سردی کبد و معده را زائل کند و اشتهای طعام آورد و بلغمی مزاج را موافق باشد ❊ صنعت آن آب به شیرین رسیده خوشبوی اصفهانی بدستوریکه در شراب سفرجل سادج ذکر شد یک من و آب انار ترش و شیرین یک من مصطگی رومی عود هندی سنبل الطیب پوست بیرون پسته اترج زرشک بیدانه هیل بوا قاقله کبار رسک اصلی از هر یک قدریکه رای طبیب بران اقتضا کند مجموع را نیم کوفته در کیسه کتانی کنند چنانکه قدرے از کیسه خالی ماند و سر کیسه بسته در آبها اندازند و بجوشانند و زمان زمان کیسه را بمالند و شیرهٔ ادویه را بکشند و بفشارند تا آنکه آبها بنصف رسد پس کیسه را نیکو بمالند و بفشارند و یک من قند سفید داخل کرده بجوشانند تا بقوام آید پس فرود آورده سرد کرده نگاهدارند ❊ شراب سفرجل ممسک اسهال دموی و ضعف معده را نافع باشد ❊ صنعت آن آب به شیرین مطبوخ بدستور یا رب به شیرین هر کدام که باشد سی مثقال کرنج آمله منقی گلنار فارسی خرنوب شامی از هر یک دو مثقال

ادویه را یک شبانه روز در آب صاف بخیسانند پس بجوشانند و صاف نمایند و با آب به یا رب به مذکور بقوام آورند شربتی یک مثقال نافع یاد؛ عرق سفرجل مقوی قلب و معده و مفرح است؛ صنعت آن بگیرند آب به شیرین خوشبو هر قدر که خواهند سنبل الطیب گل گاوزبان بادرنجبویه عود قماری خام زیرهٔ کرمانی صندل سفید اشنه بسباسه اجزا مساوی نیم کوفته با گلاب عرق کشند و بعضی بیخ لفاح نیز داخل می کنند و اگر خواهند قدری عنبر و مشک بدهان شیشه بندند شربتی بقدر احتیاج نافع باد؛ قرص سفرجل؛ صنعت آن بگیرند آب سفرجل هر قدر که خواهند و نبات یا قند یا شکر بقدر احتیاج بقوام آورده دران داخل کنند طبخ دهند تا بقوام آید و اگر خواسته باشند قدری زعفران با گلاب سائیده در آخر اضافه نمایند اگر مطیب خواهند قدری مشک سوده نیز اضافه نمایند و بر روی سنگ یا تخته یا سینی نقره یا مس تازه قلعی نموده که بروغن بادام چرب نموده باشند پهن کرده بگذارند تا سرد شود پس بریده تناول نمایند و اگر سفرجل را پاک کرده تخم و آنچه در جوف آنست درو نموده طبخ دهند و با نبات یا قند بقوام آورند نیز خوب است؛ مربای سفرجل معده را قوت دهد و شکم را قبض؛ صنعت آن مثل صنعت مربای نفاح است و بعضی سفرجل بسیار کلان را دو نیمه نموده مربا ترتیب میدهند؛ معجون سفرجل قابض مقوی معده صنعت آن به پاک کرده یک من عسل مصفی یک من به را بپخته از بالایش گذرانیده با عسل بقوام آورند پس فرود آورده فلفل دار فلفل زنجبیل از هریک پنج مثقال هیل بوا قاقله کبار قرنفل دارچینی سنبل الطیب زعفران از هریک هفت مثقال کوفته بیخته با آن سرشته معجون سازند؛ معجون سفرجل مسهل جهت امراض معده و ضعف معده که از برودت باشد و جهت تهوع و غثیان و انقباض طبیعت نافع و مقوی فم معده و مانع صعود بخارات بدماغ و قدر شربتش تا پنج مثقال صنعت آن به شیرین که پاک کرده باشند از پوست و تخم یک رطل در دو رطل مثلث بجوشانند تا مهرا شود پس بکوبند و از منخل بگذرانند و یک رطل عسل اضافه نموده بقوام آورند و این ادویه داخل نمایند زنجبیل و دارچینی از هریک دو مثقال هیل قاقله کبار زعفران از هریک سه مثقال مصطگی پنج مثقال سقمونیای ذره دم ترید بروغن بادام چرب کرده سی درم شربتی پنج مثقال تا هفت مثقال با آب گرم و در نسخهٔ دیگر دار فلفل و زنجبیل چهار درم است نافع باد؛

فصل در بیان نسخ ململان

ململان مقوی قلب و معده و کبد است و شکم به بندد و قی و فواق باز دارد و خفقان را سود دارد و اشتهای طعام آورد و باه را قوت دهد و درد جگر را نافع است صنعت آن بگیرند سفرجل شیرین رسیده پرآب بزرگ اصفهانی یک عدد و پوست و دانه آنرا پاک سازند و شراب انگوری آن مقدار که از روی آن برگردد مقدار یک وجب بر روی آن کنند و در دیگ سنگی یا دیگ نقره یا مس پاکیزه تازه قلعی نموده کنند و بآتش ملایم بپزند تا مضمحل شود پس در هاون سنگی یا چوبی بکوبند و تتمهٔ شیره که در دیگ مانده داخل کنند و عسل صافی یک من تبریز دران داخل کرده بآتش ملایم بپزند تا بقوام آید فلفل دار فلفل زنجبیل از هریک پنجدرم بهمن سفید دارچینی سنبل الطیب زعفران قاقله کبار از هریک دو درم هیل بوا هفت درم جوزبوا بسباسه از هریک یک درم و نیم کوبیده و بیخته مروارید ناسفته کهربای شمعی صلایه کرده از هریک سه درم عنبر اشهب محلول ورق طلا محلول مشک ترکی از هریک یکدرم ورق نقره یک مثقال دران حل کرده در ظرف چینی نگهدارند و اگر بجای شراب انگوری سرکهٔ انگوری فایق یا گلاب کنند روا باشد؛ ململان به نسخهٔ میرزا محمد حکیم بجهت تقویت معده و قلب؛ صنعت آن بگیرند سفرجل شیرین بزرگ رسیده بست عدد و پوست آنرا دور کرده و بهدانه آنرا بیرون آورده هر سفرجلی را پنج شش قطعه نموده بکارد چوبی در پاتیل نقره یا مس تازه قلعی کرده سرکهٔ خمر یا گلاب یا خمر عنبی برزدی دی کرده بآتش ملایم بپزند تا مضمحل شود پس برگرفته در هم بمالند و از پارچهٔ آستری بگذرانند تا از پشت غربال موئی و نبات سفید و عسل مصفی اضافه نموده بآتش ملایم بپزند تا بقوام آید از آتش برگرفته جوزبوا خولنجان درنباد عود قماری خام دانهٔ هیل بوا دارچینی بسباسه قرنفل مصطگی زعفران از هریک یک مثقال کوبیده و بیخته عنبر اشهب دو مثقال مشک خالص نیم مثقال ورق طلا محلول بست عدد ورق نقره محلول پنجاه عدد داخل کرده در ظرف چینی نگاه دارند شربتی دو مثقال؛ ململان بنسخهٔ دیگر؛ صنعت آن سفرجل یک صد عدد در شراب انگوری یا سرکهٔ خمر یا گلاب طبخ نمایند تا مضمحل گردد از آتش برگرفته در زنبیلی کرده بگذارند تا آب های آن تمام برآید در هاون سنگی یا چوبی کرده بکوبند و عسل مصفی را بقوام آورند دران داخل کرده باز بپزند تا بقوام آید فلفل دار فلفل زنجبیل از هریک پنجدرم بهمن سفید دارچینی سنبل الطیب زعفران از هریک دو درم جوزبوا قاقله کبار از هریک سه درم هیل بوا هفت درم کوبیده و بیخته مروارید ناسفته کهربای شمعی از هریک سه درم هر دو را صلایه کرده عنبر اشهب نیم مثقال مشک ترکی خالص و ورق طلا از هریک دو دانگ ورق نقره یک مثقال همه را داخل کرده مجموع را با آن بسرشند و در ظرف چینی نگاهدارند؛ ململان به نسخهٔ دیگر؛ صنعت آن سفرجل یکصد عدد از پوست و دانه پاک سازند و با شراب انگوری یا سرکهٔ انگوری بپزند تا مضمحل گردد از آتش برگرفته در زنبیل خوص کرده بگذارند تا تمام آب آن بچکد پس آن سفرجل را بعد پس دادن آب و سرد شدن نرم بکوبند در هاون چوبی یا سنگی پس بگیرند عسل مصفی در آب همان سفرجل حل کرده بجوشانند و کف آنرا بگیرند و بقوام آورند پس سفرجل کوبیده را دران داخل نمایند و بقوام لایق آورند پس از آتش برگرفته فلفل سیاه دار فلفل از هریک پنجدرم بهمن سفید بهمن سرخ از هریک دو درم دانهٔ هیل بوا هفت درم

مروارید ناسفته سنبل الطیب از هر یک سه درم دارچینی زعفران
از هر یک دو درم جوزبوا قاقله کبار کهربای شمعی از هر یک
سه درم عنبر اشهب ورق طلا محلول ورق نقره محلول
از هر یک یک درم بدستور مقرر آن بسرشند و در ظرف
چینی نگهدارند شربتی دو درم ❊ ململان به نسخه حکیم احمد
صنعت آن به شیرین از پوست و دانه جدا کرده یک
من باگلاب بپزند تا مهرا شود و از پالایش بگذرانند
و قند سفید یک من داخل کرده بقوام آورند پس
مصطگی دانه هیل بوا از هر یک سه مثقال زعفران پنج
مثقال ورق نقره دو مثقال ورق طلا پنجاه عدد
مشک ترکی عنبر اشهب از هر یک یک مثقال عود قمار
خام دو مثقال بدستور مقرر آن بسرشند و در ظرف چینی
نگهدارند شربتی دو مثقال باذن الله تعالی نافع است

فصل در ذکر نسخ میبه

بدانکه میبه اسم فارسی شربت به است که با شراب
انگوری یا آب انگور یا دوشاب انگوری ترتیب میدهند ❊ میبه
ساده به نسخه شیخ رئیس مقوی معده و حابس طبیعت و قی
و غثیان و نافع وجع کبد و اوجاع معادکلتین و فواق
است ❊ صنعت آن بگیرند آب سفرجل خالص سی رطل
شراب انگوری طیب بست و پنج رطل با آتش نرم طبخ
نمایند تا بنصف رسد کف آنرا بگیرند و صاف نموده
بگذارند تا دُرد آن ته نشین شود مرتبه دیگر صاف کرده
در دیگ کنند و بریزند و بر آن عسل صاف منزوع الرغوه
و بپزند با آتش ملایم تا بقوام آید پس در ظرف چینی یا شیشه
نگاه دارند ❊ میبه مفرح به نسخه شیخ رئیس ❊ صنعت آن
بهمان ترتیب میبه ساده آب سفرجل و شراب و عسل را
طبخ نمایند و عند الطبخ زنجبیل مصطگی از هر یک دو درم
قاقله کبار و صغار دارچینی دانه هیل از هر یک چهار درم
قرنفل سه درم زعفران غیر مسحوق چهار درم ادویه را جو
کوب نموده در پارچه کتانی بسته دران اندازند و بجوشانند
با آتش ملایم و ساعت بساعت از پشت کفچه بمالند تا غلیظ
گردد و بقوام آید پس از آتش فرود آورده بگیرند مشک
خالص نیم درم حل کنند در شراب کهنه و دران ریزند و
تبریجون سازی تمزوج نمایند و در ظرف چینی یا نقره
نگاه دارند و عند الحاجت استعمال نمایند و اگر زعفران را
با مشک بسایند بهتر است زیرا که جوش مبطل فعل
زعفران است ❊ میبه به نسخه نواب حکیم سید علوی خان
ثانی علی نقی خان خال مرحوم جامع اوراق نافع جهت
سرفه و ضیق النفس و ضعف معده ❊ صنعت آن آب به
شیرین صاف نموده سه آثار شراب انگوری پنج آثار داخل
کرده چندان بجوشانند تا بنصف رسد بعد ازان زنجبیل
مصطگی رومی عود هندی غرقی از هر یک یک مثقال
رب السوس صمغ عربی از هر یک یک مثقال و ربع مثقال
زعفران یک درم قاقله کبار دانه هیل از هر یک یک
مثقال و نیم زرد آلوی خشک سه مثقال مجموع را در کیسه
داخل میبه شود و بقوام آید صاف کرده در شیشه نگهدارند
میبه که معده را قوت دهد و قی و غثیان و هیضه و فواق و
درد جگر را نافع باشد ❊ صنعت آن به نسخه سید مظفر الدین
تفائی آب به ترش چهار من شراب ریحانی هشت من
عسل مصفی دو من مجموع را در دیگ بریزند و زنجبیل
مصطگی قاقله کبار و صغار دارچینی کبابه چینی قرنفل از
هر یک هفت درم زعفران سه درم همه را نیم کوفته
سوای زعفران در کیسه زیر بندند و دران اندازند و بجوشانند
و زمان کیسه را بمالند تا شیره تمام بار دهد زعفران را
سائیده اضافه نمایند و بقوام آورند ❊ میبه از جامع
امین الدوله که حکیم مومن نشراب میبه ذکر کرده تقویت
معده نماید و اسهال از من و درد جگر و قی و غثیان و
فواق و تشنگی را نافع است و با نسخه قانون برابر است
الا آنکه بجای درم مثقال است ❊ صنعت آن آب به
ترش دو رطل آب سیب ترش یک رطل در هم بجوشانند
تا بنصف رسد و با یک رطل عسل و یک رطل شراب
انگوری کهنه بجوشانند تا غلیظ شود و کف آنرا میگرفته
باشند و عود هندی دو مثقال زعفران مصطگی از هر یک
یک مثقال بسباسه از هر یک نیم درم سنبل الطیب جوزبوا
قرنفل دانه هیل قاقله کبار دارچینی از هر یک نیم مثقال
زنجبیل دو مثقال و در نسخه دیگر زنجبیل نیم مثقال است
مشک دو دانگ یک درم ادویه را سوای مشک و سک
جوکوب نموده در خرقه کتانی بسته نزد طبخ دران اندازند و
ساعت بساعت خرقه را از پشت کفچه بمالند تا قوت ادویه تمام
بازداده شود و مطبوخ بقوام آید و غلیظ گردد فرود آورده و
مشک و سک را سائیده در ظرف چینی یا شیشه نگاهدارند
و از سفرجل انواع و الوان اطعمه ترتیب میدهند مثل آش
و قلیه و غیر آن ❊ صنعت آنها دو قسم است یکی آنکه آب آنرا
گرفته چاشنی با آن نمایند دوم آنکه جرم آنرا پارچه پارچه
نموده در طبخ داخل نمایند و هرگاه ترش آن باشد و
چاشنی داز خواهند بقدر احتیاج شیرینی داخل نمایند ❊

فصل در ذکر سفوفات

بدانکه سفوف اقدم تراکیب است بنا بر آنچه دیده شده در
قرابادینات یونانی و دیادریوس گفته که بقراط ادویه را
کوبیده امر میکرد باستعمال آنها پس بعد ازان اراده کرده
حفظ و ابقای آنها را بر قوتیکه دارند پس رای او بران قرار یافت که عسل
بهترین چیزها است از برای این امر بجهت آنکه تحفظ آن زا فی میگردد از جمیع گیاها
و ثمرات آنها پس میباشد قوت گیاها و اثمار دران و نیز نگاه میدارد
قوت ادویه را چنانکه اگر گوشت حیوانی یا ثمره از اثمار را
در عسل اندازند مدت مدید بر قوت خود باقی مانده فاسد
نمیگردد و شیخ داؤد بر قول دیادریوس بحث کرده که اندرو
ماخس ثانی که مقدم است بر بقراط ترکیب کرده اجزای
تریاق فاروق را بعسل و بعضی جواب داده اند بحث شیخ
داؤد بر دیادریوس که میخواند بود که مرادش بقراط ثانی
اقلیوس باشد پس میباشد کلام آن درست
میفرماید که ترکیب معاجین با عسل اقدم است
بر اسقلیبوس و شاگردان او زیرا که اطریفل
که بحضرت موسی علیه السلام نازل گردیده
نسخه آن مرکب است اجزای آن بعسل و نیز معجون
مسمی به شیثافیه که حضرت جبرئیل علیه السلام از
برای موسی آورده اجزای آن مرکب است بعسل و حضرت موسی
بسیار اقدم است از اسقلیبوس از زمانه و بواسطه حضرت

سلیمان بن داؤد علیهما السلام ست و حضرت موسی علیه السلام اقدم ست از حضرت سلیمان آنچه درین باب میتوان گفت آنست که اگرچه این ترکیب مساوی که ذکر شد که اجزای آن بالعسل معجون ساخته اند لیکن در میان اطبا این امر را اول بقراط شایع کرد پس گویا ترکیب معجون اختراع اوست و آنچه مقرر کرده شد که ترکیب سفوف از صناعت اقدمین ست از حکما ست و نزد بعضی مقرر ست که از اطبای یونان ست نیز غلط است زیرا که حضرت آدم مر کرده اولاد خود را که روز اول تحویل آفتاب برج حمل تا سه ماه تمام هر روز یک درم رازیانه و یک درم شکر طبرزد را کوبیده سفوف نموده صبح استعمال نمایند که موجب حفظ صحت تمام انسان است و باید دانست که قوت سفوفات بسیار باقی نمی ماند چنانچه بعضی گفته قوت آن تا چهل روز و بعضی گفته تا دو ماه باقی میماند و سفوفات بهترین ادویه است از برای معده و امعاء و بهترین ادویه مستعمله در ضعف کبد و طحال و کلیه است و سزاوار آنست که فرا گرفته شود سفوف از ادویه و عقاقیر یابسه بجهت آنکه عقاقیر سفوف می باشند میباشد فعل فی ذاتها از غیر اعانت و واسطه چیزی دیگر و گفته سفوفات ضد اشربه اند و نحو سفوف مسهل در ضعف معده و شدت امتلا نکرده اند مگر آنکه خالی از کرب باشد مانند سفایج و از چیزیکه مستحیل بغبار شود دور بوده باشد ازان چیزی که بسبب شدت لطافت خود بزودی نفوذ کند در کبد مانند غاریقون و نیز بوده باشد که چیزی بزودی منحدر شود از معده مانند سقمونیا و جالینوس گفته که جمیع سفوفات قوت آن زیاده از دو ماه نبود پس بعد ازان قوت و فعل شان ضعیف میگردد و بدانکه دستور ساختن سفوف آنست که آنچه جهت قبض و پیچ و زحیر ترکیب کنند باید که حبوب و بزوریکه دران داخل است چون حب الرشاد و مقلیاثا و بزرقطونا و تخم ریحان و مانند آن بعد ازانکه بریان کرده باشند با سائر ادویه ناکوفته بیامیزند خصوص بزرقطونا که البته آنرا ناکوفته داخل نمایند و بهتر آنست که تخم ریحان و مرو و حب الرشاد و بارتنگ و امثال آنها را نیز ناکوفته بیدانه آنکه سائر ادویه کوفته را در آن هم نموده ممزوج نمایند و نیز بهتر آنست که اجزای سفوف بسیار نرم نه کوبند بلکه مانند اجزای جوارش اندک درشت و ریزه باشند تا از معده زود نه گذرد و اگر غرض قبض باشد و خواهند که نفع آن بیشتر بمعده ظاهر شود والا نرم کوفته بیخته استعمال نمایند و نیز باید که ادویه او تازه و لو باشد و کهنه و بوسیده نباشد و بدانکه سفوف حب الآس و ابریشم و اهلیل و افتیمون و سفوف مسکن وجع افیونی و خشخاش و املج و انبرباریس و الجبار و اقحه و ابرون و اهلیلج و بسفایج و تربد و کشنیز و تیوداج و جلنار و جنطیانا و چوب چینی و حجر الیهود و خبث الحدید و دار چینی و راوند و سرطان و سماق و صندل و طباشیر و عود هندی و کبر و کمون و کندر و کهربا و لولو و لاجورد و مازریون دوج و هند یا هر یک در رسوم خودها ذکر یافتند و مییابند و آنچه مذکور نشد این جا ذکر می یابد و از خاک و خاشاک و اشیای غریبه پاک و صاف کرده باشند قبل از کوبیدن و وزن نموده درهم نمایند ۞ سفوف ارسطاطالیس معلم اول که سفوف اسکندر نامند صاحب جامع التراکیب حکایت کرده که اسکندر نوشت بارسطاطالیس شکوه از سوء هضم و طلب کرد از وی دوای جامع غالب بر اکثر ادویه که نافع باشد از برای اکثر امراض پس او این سفوف را تالیف نموده فرستاد و نسخه آنرا بجهت او و شیخ داؤد گفته که من دیدم رساله در تدابیر ریاست که معلم اول نوشته پیش اسکندر فرستاد بعبارتی که صورت آن این است ۞ که فرستادم بسوی تو سفوفیکه ذکر کرده ام نسخه آنرا در مقاله سابعه لیس بگردان این سفوف را طبیب حاضر و مستغنی کرد باین سفوف از اطبا این سفوف نافع ست از برای سوء هضم و ضعف معده و ضعف شهوت طعام و ذرب و ریاح غلیظه و از برای وسواس و قطع بخار و عرق فاسد و رائحه خبیثه از تمام بدن میکند و زردی رنگ را می برد و بوی دهان را خوش میکند و دل را قوت میدهد و فرح می آورد و نسیان را دور میکند و هیجان در می آورد و شهوت طعام و شهوت باه را و دفع سوزش و حرقت فم معده میکند و قوت این سفوف تا سه سال باقی میماند و مقدار شربت ازان تا دو مثقال ست ۞ صنعت آن بنسخه شیخ رئیس قرفة الطیب سازج هندی هیل بوا عود قماری اسارون شامی مصطکی رومی هلیله کابلی منزرع النوی [illegible] اکلیل الملک فرنجمشک نار قیصر زیره کرمانی دار چینی فلفل دار فلفل زنجبیل قرنفل حب الرمان جوز بوا قاقله از هر یک دو جزو مشک تبتی عنبر اشهب قیصوری کافور از هر یک یک جزو نبات سفید شش وزن ادویه را کوفته بیخته سفوف سازند شربتی ازان وزن یکدرم تا سه درم با آب سرد ناشتا بعد از طعام عظیم النفع است و آنچه ذکر کرده باشد میفرمایند آنچه به تحقیق رسیده نزد فقیر نار قیصر خشخاش شقایق النعمان است و این نسخه با نبات بست و پنج جزو است و در نسخه یحیی بن عیسی ابن جزله اکلیل الملک داخل نیست و باقی مساوی نسخه شیخ الرئیس ست و در نسخه صاحب میزان الطبائع عود قماری اکلیل الملک و نار قیصر داخل نیست و در نسخه مظفر الدین شفائی اکلیل الملک و نار قیصر داخل نیست و کافور قیصوری نیز و جزوی بر اجزا نسخه شیخ الرئیس افزوده و نبات بوزن مجموع ادویه است و گفته که نقل کرده صاحب جامع التراکیب این نسخه را و اخذ کرده صاحب منهاج این نسخه را از غیر تصرفی و این نسخه اصل ست که من دیده ام در تدبیر ریاست یونانی و با آن تصحیح کرده ام این را و استاد ابو الفرج گفته که جالینوس درین سفوف عوض نار مشک و نار قیصر ریوند چینی و عود هندی آورده از هر یک دو جزو و داخل نکرده قرنفل را و گفته که این صحیح است و لایق باین ترکیب است و گفته باعتقاد من آنست که این سفوف منزل باشد برا امزجه بارده و رطب و شیخ داؤد گفته که اگر تصرفی درین سفوف توان کرد آنست که استعمال نمایند بدل جوز بوا طباشیر و بدل مشک افیون و بدل فرنجمشک

گشنیز خشک کنند و گفته نشود که کافور کافیست زیرا چه
بجهت آنکه عنبر در مقابله کافور ست و گفته که با کی نیست
بداخل کردن بنفشه در امزجه صفراویه و افیون در امزجه
سوداویه و تربد در امزجه بلغمیه و صندل اگر در کبد ضعفی
باشد و طین ارمنی و طین مختوم بدل قرنفل بر نسخه اصل و
بدل هلیله زرد مطلقاً اگر خفقان از حرارت باشد و نبات
در هر یکی ازین نسخه ها مساوی تمام ادویه باید که باشد و
نسخه این سفوف را که حکیم میر محمد مؤمن که در قرابادین تحفة
المؤمنین ذکر کرده مساوی نسخه شیخ رئیس ست سوای
آنکه کافور دو جزو است و نار مشک داخل ندارد و گفته
که نار قیصر معرب نا گیسر است که لغت هندیست و آن دوای
رومی است قسمی از هیوفاریقون است و بر کسیکه فی الجمله
علمی بر تحقیق ادویه داشته باشد حیرت از کلام این فاضل
دست میدهد که کدام غلط آنرا درست کند بعضی از متاخرین
بجای نار قیصر انار دانه آورده اند محض غلط و تصرفاتیکه
درین سفوف شیخ داؤد کرده همه بیجا و بی موقع است
سفوف این ماسویه نافع از برای زحیر و سحج را مجرب است
صنعت آن تخم خطمی سفید مقشر بریان کرده تخم خبازی
مقشر بریان از هر یک پنجدرم نشاسته بو داده سه مثقال
صمغ عربی بو داده گل ارمنی از هر یک نو دو مثقال کوفته
بیخته سه درم آنرا صبح و شام با بیگدران طباشیر سفید و صمغ
عربی و گل ارمنی خیسانیده و صافی نموده باشند بنوشند
سفوف عنبری ارسطو نافع از برای ضعف معده و دربه
و وسواس و قطع بخارات صنعت آن طباشیر سفید دو درم ...
سفید سماق منقی از حب تخم خشخاش سفید هلیله سیاه مغز بلادر
هندی که آنرا بهندی بیل گویند و از ان مربا سازند از ان
هر یک سه درم گلنار فارسی دم الاخوین صمغ عربی قاقله
صغار اقاقیا تخم حماض مقل ازرق گل مختوم گل ارمنی
مغز بلوط پوست کوکنار نار دانه مرجان قرفری کهربا
شمع سماق از هر یک دو درم روغن گاو هفت درم
نبات سفید چهار درم مشک خالص دو دانگ عنبر اشهب
یک دانگ کوفته بیخته سفوف سازند سفوف اطفال
از خلاصة التجارب گفته که این سفوف از مخترعات اهل ...

است مقوی معده و رافع اسهال اطفال است صنعت
آن پوست هلیله زرد مصطگی پوست بیرون پسته از هر یک
یک جزو راز یانه پوست ترنج پوست انار شیرین از هر یک
نیم جزو جمله را کوفته و نرم بیخته نگاهدارند گاهی بی آب
و گاهی با آب عذب خالص یا آب بعضی از میوه ها مناسب
بخورانند و اگر جهت رغبت اطفال نصف مجموع ادویه
قند سفید اضافه نمایند شاید و قدر خوراک موقوف برای
طبیب گذاشته سفوف دیگر نیز منقول از خلاصة
التجارب صنعت آن مرداسنگ قنه با دیان از هر یک
دو دانگ سائیده با آب خیار یا دو رنگ و سیب
ترش بدهند و گفته که این یک شربت است سفوف
بزرقطونا صنعت آن بزرقطونا تخم ریحان بارتنگ
تخم تره تیزک این هر چهار را بریان نموده ناکوفته
تخم حماض تخم خرفه زرد ورد نشاسته تخم مرو صمغ عربی
گل ارمنی تخم خشخاش سفید این همه را کوفته بیخته
یکجا کرده سفوف سازند شربتی دو مثقال
سفوف جهت اسهال بلغمی تالیف حکیم میر محمد زمان
صنعت آن نانخواه کندر گلنار از هر یک یک جزو
دانه مویز دو جزو با میبه ممسک استعمال نمایند
سفوف جهت اسهال اطفال از مجربات حکیم میر محمد زمان
غیر اطفال را نیز نافع است صنعت آن حب الرمان
بو داده بسیار نرم صلایه کرده طباشیر سفید صمغ عربی
کثیرا مصطگی سفید تخم مورد گل سرخ گل ارمنی اجزا
مساوی سفوف کنند و با اطفال نیم مثقال صباح و
نیم مثقال شب با شربت به یا شربت سیب ترش بدهند
سفوف دیگر جهت اسهال مرازی فرمن دیوا سیری
نواصیری جار نهایت مجرب است صنعت آن
گل ارمنی انار دانه بو داده دانه انگور که از سرکه بیرون
آورده باشند بو داده از هر یک پنج مثقال سماق بیدانه
گل سرخ صمغ عربی بو داده از هر یک سه مثقال طباشیر
گل مختوم یا داغستانی از هر یک دو مثقال عود قماری
مصطگی از هر یک یک مثقال قدر شربت دو مثقال با
رب بوب مناسبه سفوف الاسهال منقول از حنین جهت

ضعف معده که با سهال باشد و تب ربع و اشتهای طعام
آورد صنعت آن زیره کرمانی کمون نبطی که یکشبانروز در
درسرکه خیسانیده خشک کرده و بو داده باشند هر یک
سه درم حب الآس پنجدرم کشنیز خشک بو داده دو درم
آرد نخود آرد سنجد انار دانه هر یک بیست درم قرظ
از هر یک ده درم سنگ سه درم عود هندی سه درم کوفته
بیخته دیزن دسیع تقبه بیخته خوری سه درم با میبه سازج
صبح و شام سفوفیکه انواع اسهال که با سحج و مغص و
حرارت باشد نافع است صنعت آن تخم خطمی تخم خبازی
از هر یک پنجدرم نشاسته صمغ عربی از هر یک یک درم
کوبیده اندک بو داده دو مثقال با شربه مناسبه بنوشند
سفوف جهت اسهال خون و بلغم صنعت آن طباشیر
و نشاسته صمغ عربی گل نار گل سرخ از هر یک پنج مثقال
روناس دو مثقال زعفران یک مثقال خوردنی یک مثقال
با رب به بنوشند و اگر قرص کنند بهتر است سفوف
دیگر نافع از برای جمیع اقسام و بدان و ضعف معده
صنعت آن پوست هلیله زرد و برنگ کابلی مقشر از هر یک
جزوی تربد سفید محکوک ملتوت بروغن بادام شیرین بمثل
وزن هر دو فانید سنجری بمثل وزن مجموع ادویه شربتی
دو درم سفوف بزرخطمی صنعت آن بزرخطمی سفید
تخم خبازی از هر یک دو مثقال نشاسته گل ارمنی صمغ
عربی از هر یک چهار مثقال کوفته بیخته سفوف سازند
سفوف بزوری نافع است از برای جمیع ریاح و نفخ
صنعت آن کرویا انیسون زیره کرمانی قاقله نانخواه تخم
کرفس از هر یک ده درم قرنفل یک و نیم درم زنجبیل
دارفلفل از هر یک دو دانگ شکر بیست مثقال کوفته
بیخته درهم آمیزند شربتی دو درم سفوف خرنوب اسهال
واسترخای معده را سود دارد صنعت آن خرنوب
صحرائی منقی از حب زیره کرمانی مدبر سماق منقی از حب
تخم مورد آرد کنار آرد بلوط کشنیز خشک بریان مصطگی
رومی اجزا مساوی کوفته بیخته سفوف سازند و عند الحاجت
بکار برند سفوف خمسه تنقیه فم معده و بدن از بلغم
نماید صنعت آن تربد سفید مدبر سا ... زنجبیل

برنگ کابلی اجزا مساوی کوفته بیخته سفوف سازند شربتی ازان چهار درم تا شش درم بآب گرم ؛ سفوف درونج خفقان سرد را سود دارد ؛ صنعت آن درونج عقربی لسان الثور از هر یک شش درم زرنباد دو درم کوفته بیخته شربتی یک مثقال با یک چهار یک شراب کهنه یا ماء العسل سفوف صعبه تنقیه تمام بدن از سودا کند و نافع است از برای مالیخولیا وقتیکه سودا در تمام بدن باشد ؛ صنعت آن پوست هلیله کابلی هلیله سیاه افتیمون اقریطی از هر یک دو درم بسفایج حب النیل سنا مکی از هر یک سه درم تربد سفید نصف مجموع ادویه کوفته بیخته قدر مستعمل از آن از چهار درم تا چهار مثقال ؛ سفوف سقراط حکیم نافع جمیع امراض بارده خصوص امراض بارده دماغیه خصوص نسیان و رعونت و حمق را بنهایت نافع است صنعت آن کندر وج ترکی زنجبیل از هر یک پانزده درم سعد کوفی ساذج هندی دارچینی قرنفل از هر یک هفت درم نبات سفید بوزن مجموع ادویه همه را کوفته بیخته سفوف سازند شربتی سه درم ؛ سفوف سکبینج نافع است از برای قولنج و ریاح و ربطن و از برای استسقا ؛ صنعت آن سکبینج پوست هلیله زرد از هر یک یک جزو حب الرشاد و تخم کرفس از هر یک نیم جزو کوفته بیخته در شیشه نگاهدارند شربتی دو درم با آب نیم گرم ؛ سفوف طرب المجالس تفریح و نشاط آورد و مقوی اعضای رئیسه است و در تقویت باه و امساک منی و دفع سرعت انزال بی نظیر است ؛ صنعت آن بسباسه زعفران دانه هیل بوا قرنفل دارچینی بهمن سفید بهمن سرخ شقاقل مصری خولنجان از هر یک یک مثقال مشک خالص عنبر اشهب ورق طلا از هر یک یک دانگ چرس خالص سه مثقال نبات سفید پنج مثقال کوفته بیخته نگاهدارند شربتی از یک دانگ و نیم ؛ سفوف طین و آن را سفوف بسباسج نیز گویند بجهت زحیر و سحج و سهال دموی و اسهال مراری نافع است ؛ صنعت آن بزر قطونا بارتنگ تخم ریحان تخم حماض تخم خرفه نشاسته صمغ عربی گل ارمنی طباشیر سفید از هر یک یک جزو

بزر وبارتنگ را بریان کرده در شب بگذارند و سایر ادویه را نیز بریان کرده کوفته بیخته همه را درهم بیامیزند و سفوف سازند و نگاهدارند شربتی دو درم با روغن بادام شیرین یا با روغن گل چرب کرده بدهند ؛ سفوف طین دیگر که در اسهال کبدی و اسهال معوی بکار آید ؛ صنعت آن گل ارمنی مغسول طباشیر سفید صمغ عربی بریان حب الآس از هر یک ده درم دم الاخوین و کندر از هر یک دو درم و نیم کوفته بیخته نگاهدارند و در وقت حاجت شربتی یک مثقال با آب مورد بدهند ؛ سفوف طین دیگر که آن را سفوف نشاسته نیز گویند ؛ صنعت آن بزر قطونا تخم ریحان نشاسته صمغ عربی و گل ارمنی اجزا مساوی بریان کرده نشاسته صمغ عربی و گل ارمنی را کوبیده و با ادویه دیگر درست داخل کرده سفوف سازند شربتی دو مثقال ؛ سفوف طین نافع از برای زلق امعا ؛ صنعت آن گل ارمنی مغسول طباشیر سفید کهربای شمعی غنچه گل سرخ منزوع الاقماع اجزا مساوی همه را کوفته بیخته نگاهدارند و در وقت حاجت شربتی سه درم بخورند ؛ سفوف طین بزوری خون آمدن از هر عضو و زحیر را نافع است ؛ صنعت آن طین مختوم طین ارمنی از هر یک هفت درم کهربا پوست انجبار گلنار فارسی اقاقیا از هر یک سه درم و نیم صمغ عربی بریان تخم خرفه کسنیز خشک نشاسته تخم حماض جمله بریان از هر یک یک مثقال کوفته بیخته بوزن همه اجزا بزرقطونا نصف آن تخم مرو و برابرش تخم ریحان و سه تخم را درست غیر مسحوق داخل نمایند و سفوف سازند شربتی ازان چهار درم با لعاب بهیدانه خطمی و آب برگ بارتنگ بیاشامند ؛ سفوف طین ارمنی نافع از برای زحیر منقول از طب الائمه عم صنعت آن بگیرند طین ارمنی و بریان با آتش ملایم و حرف بیض و بزرقطونا و صمغ عربی از هر یک جزوی مساوی کوفته بیخته سوای بزرقطونا استعمال نمایند ؛ سفوف عود لک نافع است از برای هزال کلیه و ضعف آن و رطوبت معده

در رطوبت و برودت آن ؛ صنعت آن عود لک حب الآس آرد بلوط نبات سفید مصطگی پوست انار ترش از هر یک یک جزو لیان زنجبیل از هر یک ربع جزوی کوفته بیخته نگاهدارند هر روز صبح و شب وقت خواب از یک مثقال تا دو مثقال یک هفته بخورند و گوشت نخورند این نسخه را شیخ در قانون ذکر کرده و موافق است با نسخه صاحب جامع التراکیب و در نسخه دیگر شکر طبرزد بوزن مجموع ادویه است و مفتاحی بجای عود لک لک مغسول آورده و قلانسی گفته که با این سفوف گوشت نخورند که غلط است ؛ سفوف غدد جهت ورم گلو که بهندی گهیگه گویند ؛ صنعت آن غدد و گاویش نر و آن گلوله ایست که در گلوی آن میباشد خشک نموده بسباسه قرنفل جوزبوا دارچینی از هر یک یک جزو مساوی نرم کوفته بیخته زنجبیل خشک قسم اول که بهندی سونته و ستوانا مند برابر هر پنج جزو نرم سائیده ممزوج نموده در شیشه نگاه دارند شربتی سه ماشه وقت صبح ناشتا بخورند یک هفته یا دو هفته تا وقتیکه شفای کلی حاصل شود و در ایام خوردن از ترشی و شیرینی و بادی و گوشت پرهیز نمایند ؛ سفوف الفواق جهت فواق تشنجی که از امتلا حادث شده باشد ؛ صنعت آن تخم کرفس جبلی سعد زیره کرمانی بالسویه سفوف ساخته نگاهدارند شربتی یک مثقال بآب نمام ؛ سفوف قابض حکیم میر محمد مؤمن در تحفه نوشته که این سفوف مکرر در تجربه آمده جهت اسهال مراری و مغص و اسهال دموی و بهترین ادویه است ؛ صنعت آن صمغ عربی را هر روز سه مثقال سائیده بنوشند تا سه روز زیاده بران و اگر با اسهال سده بناشد آشامیدن پوست خشخاش که مثل غبار سائیده باشند از یک مثقال تا دو مثقال از مجربات است و اگر با نعنع ممزوج کنند بدستور ؛ سفوف قرنفل معده سرد و تبهارا سود دارد ؛ صنعت آن قرنفل کبابه از هر یک پنج درم سنبل مصطگی از هر یک سه درم عود خام بست درم شکر طبرزد بوزن آن همه شربتی یک مثقال با ده درم گلقند ؛ سفوف لقطع دم البواسیر مجرب است منقول از معالجات بقراطی عجیب الفعل است ؛ صنعت آن جوز محرق

یک جزو زره ده تخم مرغ سوخته یک جزو کنجد بو داده سه جزو مجموع را سائیده دو مثقال با شربت سیب یا شربت آس یا ریباس نا شته استعمال نمایند؛ سفوف قبب جهت اسهالات فائده عظیم دارد؛ صنعت آن ورق القنب بریان کرده زنجبیل نیم برشته دار فلفل از هر یک نیم مثقال مصطگی رومی انار دانه بریان کشنیز خشک بریان از هر یک چهار دانگ صمغ عربی یک دانگ پوست خشخاش بو داده یک مثقال و یک دانگ کوفته بیخته هر روز یکدرم آن را بخورند با آب سرد؛ سفوف دیگر از تالیف اطبای هند برای انواع اسهالات؛ صنعت آن بگیرند ورق القنب نو پاکیزه از ورق های خشخاش آن جائیکه گل میدهد و آنرا بر دهن بنفشه بادام چرب نمایند و قلیلی از شیره علقی که آنرا بهندی دوب گویند و قلیلی از شیرهٔ نانخواه ممزوج کرده بدست بر ورق القنب بمالند و در سفال آب ندیده بریان نمایند بر فق پس فرود آورده بعد از سرد شدن همین عمل نمایند تا هفت مرتبه این هر دو شیره را در آن نیک انداخته بدست مالیده برشته نمایند پس بگیرند از آن ورق القنب مدبر چهار مثقال مصطگی رومی زنجبیل برشته از هر یک یک مثقال و همه را کوفته بیخته وقت حاجت یکدرم آنرا با آب سرد تناول نمایند و بهتر آنست که زیاده بر یک دانگ خورده نشود؛ سفوف مرجان جهت سپرز بسیار نافع؛ صنعت آن مرجان محرق که مرجان را ریزه ریزه کرده در کوزه نموده سر آنرا محکم نموده کوزه را بگل گرفته در تنور گرم یا تون حمام گذارند تا سوخته گردد و سفید شود پس بر آورده بسایند و بوزن آن نراج بریان و صبر جمله را مساوی کثیرا نیم جزو کوفته بیخته با مثل آن شکر سرخ ممزوج نموده سفوف نمایند شربتی از یک حبه تا نیمدرم موافق برداشت مزاج و سن؛ سفوف مسکر گفته اند که این سفوف مفرح و منشط و مشتهی و ممسک انزال است؛ صنعت آن مغز بادام شیرین مقشر بو داده مغز پسته مقشر بو داده مغز انجلک بو داده مغز چلغوزه بحرینی خصیة الثعلب مصری دارچینی خولنجان بسباسه

بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری ابریشم مقرض از هر یک یک مثقال دانهٔ هیل بوا نیم مثقال زعفران یکدانگ و نیم مشک خالص عنبر اشهب ورق طلا از هر یک یک دانگ جدوار خالص اعلی دو مثقال نبات سفید پنج مثقال کوفته بیخته شربتی از نیم دانگ یا یکدرم بحسب عادت؛ سفوف مسکر دیگر که همین منافع دارد؛ صنعت آن مغز پسته بو داده مغز بادام شیرین مقشر بو داده دارچینی سیلانی نبات سفید از هر یک دوازده درم جدوار اعلی یک درم کوفته بیخته سفوف سازند شربتی یک درم؛ سفوف مسکر که همین منافع دارد و مقوی معده و هاضم طعام است؛ صنعت آن دارچینی دانهٔ هیل بوا مصطگی رومی نعناع خشک از هر یک هفت درم پوست اترج نانخواه رازیانه زنجبیل زیره کرمانی مدبر خولنجان بسباسه از هر یک سه درم جدوار خالص اعلی یک درم کوفته بیخته شربتی یک درم با گلاب ده مثقال تناول نمایند؛ سفوف مسکر دیگر که همین منفعت دارد؛ صنعت آن نانخواه مدبر در آب لیمو سه درم بادیان خطائی زنجبیل بو داده هر یک دوازده درم دارچینی قرنفل دانهٔ هیل بوا از هر یک هفت درم جدوار خالص اعلی یک درم کوفته بیخته سفوف سازند شربتی یکدرم؛ سفوف مسکر دیگر که بسیار مستی آورد و تقویت اعضای رئیسه میکند و فوائد او بسیار است صنعت آن عنبر اشهب یک جزو بنفشه خشک دو جزو کثیرا نیم جزو مجموع را در یک روز سه مرتبه تناول نمایند بسیار نافع و مجرب است؛ سفوفات مسهل هر یک در رسم خود ذکر یافتند مثل سفوف افتیمون و اهلیلج و بسفائج و تربد وغیره؛ سفوف مفتح زحیر و استسقا را نافع باشد؛ صنعت آن ریوند چینی مغز تخم خیارین تخم کرفس بریان انیسون بریان هلیله سیاه در زیت بریان نموده اجزا مساوی کوفته بیخته سفوف سازند مقدار مستعمل از آن دو درم تا چهار درم چهار تخم باید درست باشد؛ سفوف مقلیاثا که سرد مزاجان را مفید است و نافع است از برای اسهال کهنه و زحیر و ...

معده را از برودت و مغص و بواسیر محلل ریاح است؛ صنعت آن حرف بریان کرده یک رطل و نیم زیره کرمانی بسرکه خیسانیده یک شبانروز خشک نموده و اندکی ملح داده نیم رطل تخم کتان تخم گندنای نبطی هلیلهٔ سیاه در زیت بریان کرده یک رطل زیرهٔ کرمانی ربع رطل مصطگی رومی یک اوقیه و نیم کوفته بیخته در شیشه نگاهدارند شربتی یک مثقال؛ سفوف مقلیاثا بارد؛ صنعت آن بزر قطونا بست مثقال تخم ریحان تخم بارتنگ تخم خشخاش سفید از هر یک ده درم تخم خرفه تخم حماض نشاسته از هر یک هفت درم صمغ عربی ده درم گل ارمنی پانزده درم تخمها را بریان کرده همه را سوای چهار تخم اول کوفته بیخته یک جا کرده سفوف سازند شربتی یک مثقال تا دو مثقال و نسخهٔ این سفوف که نواب میرزا محمد باقر موسوی حکیم باشی در رسالهٔ مجربات خود ذکر کرده و قلمی نموده که این بزور است که معروف گردیده به مقلیاثا چنین است بزر قطونا بست درم تخم مرو تخم ریحان بارتنگ نشاسته تخم خشخاش از هر یک ده درم تخم خرفه تخم حماض مقشر گل سرخ از هر یک هفت درم صمغ عربی بست درم طین ارمنی سی درم بدستور سفوف سازند و در نسخهٔ قلانسی صمغ عربی و طین ارمنی از هر یک ده درم است و در نسخهٔ دیگر از هر یک پانزده درم است؛ سفوف مقلیاثا که سید اسمعیل در ذخیره در اسهال معده ذکر کرده؛ صنعت آن هلیلهٔ سیاه هلیله آمله منقی همه را در زیت خالص بریان کنند از هر یک پنجدرم زیرهٔ کرمانی مدبر تخم گندنا بریان حب الرشاد بریان از هر یک هفت درم تخم کرفس مدبر انیسون مدبر از هر یک چهار درم مصطگی رومی سنبل هندی قاقله عود هندی قماری خام قرنفل از هر یک دو درم سعد کوفی سه درم اجزا سوای حب الرشاد کوفته بیخته همه را یک جا کرده نگاهدارند شربتی صبح سه درم و شام سه درم بخورند؛ سفوف مقلیاثا بارد نافع از برای زحیر و سحج و اسهال صفراوی؛ صنعت آن بزر قطونا بو داده بست درم گل ارمنی ده درم صمغ عربی ده درم تخم خشخاش سفید

بریان ده درم نشاسته سه درم طباشیر سفید پنجدرم بدستور
سفوف سازند شربتی سه درم باب سفرجل یک اوقیه
و در نسخهٔ دیگر وزن نشاسته پنجدرم است ٭ سفوف مقلیاثا
دیگر ٭ صنعت آن بزرقطونا تخم ریحان بارتنگ
تخم تره تیزک این چهار را بریان کرده ناکوفته تخم
حماض تخم خرفه زرورد نشاسته تخم مرو صمغ عربی
گل ارمنی تخم خشخاش سفید این همه را کوفته بیخته
همه را یک جا کرده سفوف سازند شربتی دو مثقال ٭
سفوف مقلیاثا که نافع است از برای زحیر و استسقا ٭
صنعت آن زیرهٔ کرمانی مدبر پنج مثقال بزرکتان تخم
گندنا هلیلهٔ سیاه در روغن بریان نموده از هریک ده
مثقال مصطکی رومی یک مثقال جمله را کوفته بیخته
پس بست درم حب الرشاد درست دران بیامیزند
و سفوف سازند مقدار مستعمل چهار درم با ماء الاصول
سفوف مقلیاثا که سید اسمعیل درتنج امعاء علیا آورده
صنعت آن تخم مرو بزرقطونا بارتنگ تخم حماض
شاه سفرم تخم خرفه مقشر مغز تخم گل یعنی زرورد
تخم حنظل سفید از هریک دو مثقال همه را بریان کنند
طباشیر سفید طین قیمولیا نشاسته بریان صمغ عربی بریان
از هریک چهار مثقال گل ارمنی دو مثقال کهربا چهار
مثقال اجزا را سوای بزرقطونا کوفته بیخته همه را یک جا
کرده شربتی از سه درم تا پنجدرم با شراب مورد و سائر
اشربهٔ مناسبه نوشند و بعضی بزرقطونا تخم مرو تخم
حماض تخم شاه سفرم همه را بریان کرده بروغن
گل بادام چرب کرده داخل میکنند و بدانکه سید اسمعیل
این سفوف را باسم سفوف مقلیاثا ذکر کرده و حال آنکه
مقلیاثا نام حب الرشاد است و حب الرشاد درین نسخه
داخل نیست ٭ سفوف مقلیاثا که سید اسمعیل در ذخیره در
زحیر یکه بسبب بلغم باشد آورده ٭ صنعت آن هلیلهٔ کابلی
بلیله آمله از هریکی یک اوقیه همه را در آب سفرجل
بجوشانند و خشک نمایند در سایه و بریان کنند بروغن
گاو و بکوبند و وزن کنند تخم کتان بریان تخم گندنا
بریان حب الرشاد بریان مصطکی رومی از هریک نیم

اوقیه گل ارمنی یک اوقیه اجزا را سوای حب الرشاد کوفته
بیخته همه را یک جا کرده در شیشه نگاهدارند شربتی بوقت
حاجت سه درم ٭ سفوف مقلیاثا دیگر که سید اسمعیل
درین موضع آورده ٭ صنعت آن هلیله منقی از نوی
بست درم در شراب قابض یک شبانه روز بخیسانند
و در سایه خشک کنند تخم کتان بریان تخم مرو بریان از
هریک ده درم حب الرشاد بریان پنجدرم کوفته بیخته با
ماء العسل بسرشند و اقراص سازند و خشک کنند و
مرتبهٔ دیگر بریان کنند بنحویکه سوخته نگردد و بوقت
حاجت سوده شربتی دو درم تا سه درم ٭ سفوف
مقوی معده و کبد و احشا ٭ صنعت آن قاقله کبار قاقله صغار
از هریک ده مثقال سعد کوفی ساذج هندی سنبل الطیب
طباشیر سفید قرنفل از هریک شش مثقال خولنجان
بیخ بنفشه اقاقیا زرشک منقی دارچینی از هریک
پنج مثقال نبات سفید بست مثقال کوفته بیخته سفوف
سازند سفوف منقول از مجربات نواب حکیم احمد ولی نظیر است
صنعت آن کشنیز خشک بو داده تخم خشخاش سفید
بو داده تخم کاهوی مقشر از هریک دو مثقال و نیم
نبات سفید دوازده مثقال کوفته بیخته سفوف سازند
شربتی دو مثقال ٭ سفوف نافع از برای ضعف کبد
و معده و طحال و اسهال دموی و مکرر به تجربه رسیده
است ٭ صنعت آن طباشیر سفید حب الآس گلنار
فارسی کثیرا صمغ عربی تخم خرفه سماق منقی پوست
بیرون پسته گل ارمنی پوست بیخ انجبار صندل سفید
بگلاب سوده کهربای شمعی از هریک نیم مثقال طراثیث
شیرین دو درم کوفته با شراب حب الآس یا شراب
انجبار یا شراب سفرجل یا شراب فواکه سرشته تناول
نمایند سفوف نشاسته شکم بندد و اسهال را نافع باشد
صنعت آن بزرقطونا بو داده تخم مرو بو داده تخم ریحان
بو داده نشاسته صمغ بریان گل ارمنی از هریک دو
مثقال کوفته بیخته بکار دارند ٭ سفوف هندی
پیتهای خفی و سعال مزمن و ناقهین را نافع باشد و
قوت معده دهد و اشتهای طعام آورد ٭ صنعت آن نبات سفید

سی و دو جزو طباشیر سفید شانزده جزو دارچینی هشت جزو
دار فلفل چهار جزو قرنفل دو جزو همه را کوفته بیخته سفوف
سازند و قدر مستعمل از یکدرم تا دو درم باشد و بعضی قاقله کبار
و صغار از هریک دو جزو نیز افزایند ٭ سفوف هندی
این سفوف را ما از کتب اطبای هند ترجمه نموده نافع است
از برای اوجاع ظهر و سستی آلات تناسل و از برای سرعت
انزال و مقوی انعاظ است ٭ صنعت آن فوفل هندی
دکهنی هفت مثقال و نیم در سفال آب ندیده بو داده
دارچینی هفت مثقال و نیم بدستور کوفته بیخته بر روی
آتش نرم گذاشته با چهار عدد زردهٔ تخم مرغ بقدر آنکه
معجون شود مغز پسته دو مثقال و نیم نبات سفید هشتاد
و دو درم کوفته با آن مخلوط کرده مجموع یکبار نخورند
میفرمایند این مقدار دارچینی را در یک روز خوردن
البته ضرر میرساند ٭ سفوف نافع از برای زنان حامله
و طرد ریاح و تقویت کبد و معده ٭ صنعت آن مروارید
ناسفته عاقرقرحا از هریک یکدرم زنجبیل مصطکی از
هریک چهار درم زرنباد درونج چینی تخم کرفس ترکی
خیربوا جوزبوا فلفل دارچینی از هریک دو مثقال تودری
سرخ تخم رازیانه از هریک یک مثقال شکر بوزن تمام
ادویه شربتی یک مثقال ٭ سفوف نافع از برای حرارت دل
و از برای حمی و حمره و شری و عطش و انشقاق لسان
و برسام چون بر زبان بمالند ٭ صنعت آن مشک دو
دانگ سک حضض از هریک یکدرم کافور قیصوری
یکدرم و دو دانگ قاقله قرنفل جوزبوا از هریک چهار
درم گل سرخ گلنار فارسی طباشیر سفید از هریک شش
مثقال نبات سفید شصت درم ادویه را کوفته بیخته
مخلوط سازند و اگر حرارت بر مزاج غالب باشد آورند
از اجزای این سفوف جوزبوا را شربتی ازین سفوف از برای
مردم بزرگ نیم مثقال و از برای اطفال مابین دو حبه تا یک
قیراط و بعضی درین سفوف اصل السوس چهار درم
افزوده اند ٭ سفوف نافع از برای طحال و حرارت
هضم و لون ٭ صنعت آن بگیرند حرف سفید لعل کبلی
آنرا در پاتیل آهنی حلوائی کرده روغن کنجد تازه

آن مقدار که از روی آن برگردد دران انداخته بآتش ملایم بجوشانند تا مهری شود پس بگیرند مغات بغدادی هفتاد و یک درم زیرهٔ کرمانی چهار درم نانخواه دو درم کوبیده داخل نمایند و هر صبح کفی ازان را با آب سرد بخورند و از سرکه و ماهی شور و ماهی تازه و لبنیات و بقول و از فواکه رطبه پرهیز نمایند ؛ سفوف نافع از برای علت های کبد مانند ورم و یرقان و سوء القنیه و استسقا و از برای علت های امعا مانند قولنج و کرم امعا و این سفوف گرم ست در درجهٔ ثانیه و خشک در اوائل درجهٔ ثالثه و فائده عظیم مید هر گاه بوده باشد مرض از برودت صنعت آن شبرم سکبینج افسنتین رومی از هر یک جزوی رازیانه اذخر مکی حب ما را انجبن و همچنین هلیله زرد وقتیکه حرارت استعداد داشته باشد و اگر با امراض مذکوره ریاح غلیظ بود زیاده کرده میشود بر اجزای این سفوف اسارون و سلیخه از هر یک دو جزو و گاهی زیاده کرده میشود بر اجزای این سفوف هر گاه اراده زیادتی اسهال باشد سقمونیای مشوی بوزن یک جزو از اوائل و گاه زیاده کرده میشود در استسقا انیسون و گل بنفشه تخم کاسنی نحاس محرق را تنج از هر یک مانند تربد یعنی دو جزو و فرفیون مانند سقمونیا یعنی یک جزو اگر نبوده باشد دران حال حرارتی و اگر حرارت باشد و احداث عطش کند تا التهاب داخل کنند دران تخم خرفه مقشر و مغز تخم خیار از هر یک جزوی مگر در اواخر و در وقتیکه برودت باشد این هر دو را حذف کرده میشود بدل این هر دو زنجبیل و قسط تلخ داخل میکنند و گاهی حذف کرده میشود از این سفوف مسهلات را وقتیکه حاجتی بآنها نبوده باشد پس بدل کرده میشود تربد بوزن زنجبیل و شبرم مصطگی و بنفشه به گل سرخ بوزن آنها و این سفوف از شیخ داؤد است ؛ سفوف که نافع است از برای قولنج و ریاح در بطن و از برای استسقا ؛ صنعت آن سکبینج پوست هلیله زرد از هر یک جزو حب الرشاد تخم کرفس از هر یک نیم جزو کوفته بیخته در شیشه نگاهدارند شربتی دو درم با آب نیم گرم ؛

سفوف دیگر ادرار فضلات نماید و اخراج بلغم کند و تنقیهٔ مثانه و کلیه نماید از حصاة و غیرها مفید است از برای امراض رحم از برودت ؛ صنعت آن مهر مکی صافی سعد کوفی بزر قطونا و بدل اذخر دار چینی بلوط حب بلسان اجزا مساوی زعفران نصف یک جزو و پس اگر بوده باشد از حرارت باید که بدل سعد کوفی بزر قطونا و بدل اذخر تخم خرفه مقشر کرده شود و اگر درین حال خونی فاشد شده و منعقد گردیده باشد در کلیه و مثانه و مجاری بول یا بوده باشد قرحه و شدت حرقت در بول اضافه باید کرد برین سفوف از فجلی که مشوی کرده باشند دران تخم شلغم بوزن مردن تخم کرفس و حجر اسفنج و حجر الیهود از هر یک بوزن زعفران و زاج محرق بوزن نصف زعفران و هر گاه برآید با بول مده یا بوده باشد در مثانه عفونتی حذف کرده میشود مر دسعد و عوض این هر دو تخم خربزه میکنند هر گاه حرارت قوی باشد پس اگر حرارت قوی باشد با تخم خربزه محلب و پوست بیخ کبر از هر یک بوزن اوائل داخل باید کرد و گاهی اضافه کرده می شود برین سفوف مغز بادام شیرین مغز بادام تلخ حسک از هر یک بوزن زعفران و این وقتی ست که بوده باشد در بول تقاطر قلیلی و خروج این بر نهج طبعی نباشد و بوده باشد از برودت و گاهی اضافه کرده میشود بران درین حال قوة الصبغ و حب الغار ربع وزن زعفران و هر گاه با آن نفخ و ریاح و وجع در نواحی بطن بسیار باشد باید که حذف کرده شود ازان بزرو را حالیکه حرارت نباشد و زیاده کنند سنبل هندی سلیخه انیسون اهیل از هر یک بوزن زعفران و با حرارت بزرورا بحال گذاشته زیاده کنند بر اجزای آن تخم خیار و تخم قثا از هر یک بوزن یکی از مذکورات و گاهی اقتصار کرده میشود در علاج حصاة کلیه و مثانه بر رماد عقارب حجر الیهود و حجر اسفنج زجاج صینی که در آنها میباشد از برای تفتیت حصاة چون بیاشامند ازان تا بوزن یک مثقال با عسل

میفرمایند که مرا اعتقاد آن است که زیاده کرده شود دران صمغ اجاص که ناگاه این ادویه موجب تفریح گردند و اگر حرارت زیاده بود کثیرا نیز داخل کنند و ظن من آنست که اگر آبگینهٔ محرق و حب القلت از هر یک بوزن یکی از اجزا داخل نمایند می باشد در نهایت نفع و همه اجزا را بدهن از ادهان مناسبه باید چرب نموده ؛ سفوفیکه حرارت جگر بنشاند و خمار رفع کند و اسهال صفراوی باز دارد و غلیهٔ خون را ساکن کند و کسیرا که آثار جدری و حصبه ظاهر شده باشد سود دهد ؛ صنعت آن غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع ده درم طباشیر سفید بست درم سماق منقی تخم حماض عدس مقشر زرشک منقی تخم خرفه مقشر تخم کاهو مقشر تخم خشخاش سفید از هر یک پنج درم صندل سفید دو درم و نیم کافور قیصوری یک درم کوفته بیخته شربتی سه درم با شراب حماض یا شراب رمان یا شراب حصرم بخورند صنعت آن سفوف منسوب به قلانسی غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع چهل مثقال طباشیر سفید بست مثقال سماق منقی از حب پنج مثقال تخم حماض عدس مقشر زرشک منقی تخم خرفه مقشر تخم کاهو مقشر تخم خشخاش سفید از هر یک یک مثقال صندل سفید دو درم کوفته بیخته شربتی سه درم با شراب حماض یا شراب ریباس یا شراب حصرم بخورند ؛ سفوفیکه سده جگر و سده طحال را نافع باشد ؛ صنعت آن طباشیر سفید ریوند چینی پوست بیخ کبر از هر یک دو درم عصارهٔ غافث یک درم زرشک منقی سه درم ابرسا یک درم کوفته بیخته شربتی یکی دو درم با سکنجبین بزوری ؛ سفوف دیگر قلمی فرموده اند که از اختراع والد ماجد فقیرست قدس سره از برای اصحاب نفث الدم و سل ؛ صنعت آن پوست بیخ انجبار دم الاخوین مروارید ناسفته کهربا شمعی عربی السمک عود الصلیب رب السوس انیسون سرطان محرق نشاسته بریان شادنج عدسی مغسول گل ارمنی صمغ عربی کثیرا مغز بادام شیرین از هر یک یک مثقال افیون زعفران از هر یک شش قیراط کافور قیصوری نیم مثقال کوفته

بنجته مجموع را چهار حصّه نموده هر روز صبح یک حصّه را
با شیر خر یا شیر بز که بارتنگ داخل کرده باشند بنوشند
وشام حصّهٔ دوم را با آب بارتنگ ده درم بیاشامند
سفوف دیگر از تالیف اطبای هند نافع از برای تپهای
مرکبه مزمن و سرفهٔ مزمن و این سفوف معده را قوت
دهد و اشتهای طعام آورد و ناقهین را نافع باشد
صنعت آن طباشیر سفید شانزده درم دارچینی هشت
درم دار فلفل چهار درم قرنفل دو درم نبات سفید
سی و دو درم کوفته بیخته سفوف سازند و در شیشه
نگاهدارند سربتی دو مثقال ناشتا تناول نمایند
سفوفیکه دل و دماغ بارد را قوت دهد و نافع است
از برای خفقان بارد؛ صنعت آن کهربای شمعی و
جند بیدستر از هر یک یک درم پوست زرد اترج تخم
نرنجمشک از هر یک نیمدرم کوفته بیخته شربتی یکدرم؛
سفوفیکه معده را قوت دهد و اشتهای طعام آورد و
انواع اسهال و بواسیر و زحیر را نافع است و منافع
بسیار دارد؛ صنعت آن کهربای و دارچینی
قرنفل جوزبوا دار فلفل سنبل الطیب صندل سفید
مغز تخم کنول اذخر مکی اساردن عود هندی طباشیر
زنجبیل فلفل زعفران از هر یک یک مثقال نبات سفید
بوزن مجموع ادویه کوفته بیخته شربتی یک مثقال تا
دو درم؛ سفوف دیگر که دل و دماغ و معدهٔ بارد را
قوت دهد و بجهت خفقان بارد بنهایت مفید است؛
صنعت آن نعناع خشک کهربای شمعی از هر یک پنجدرم
بسد محرق دانهٔ هیل بوا از هر یک سه درم قرنفل دو
درم کوفته بیخته شربتی دو درم با شربت سیب شیرین
یا با شراب انگوری یا با میبهٔ مطیب بدهند؛ سفوف
نافع از برای دافع اسهالهای کهنه و سوء القنیه که
بالنیت طبع باشد منقول از خط میرزا محمد حسین طبیب؛
صنعت آن ریوند چینی عصارهٔ غافث از هر یک نیم
مثقال لک مغسول یک مثقال رازیانه بزر رسن مق
از هر یک یک مثقال و نیم افسنتین رومی دو مثقال
تخم کاسنی پنجدرم تخم کشوث چهار درم تخم کرفس

دو درم کوفته بیخته سفوف سازند شربتی یک مثقال
با یک اوقیه سکنجبین بزوری بیاشامند؛ سفوف
نافع از برای کوفتگی جگر و سپرز و معده و احشا که
بسبب ضربه و سقطه و صدمه باشد مفید است؛
صنعت آن گل مختوم طین ارمنی از هر یک سه درم
اکلیل الملک چهار درم لک مغسول ریوند چینی از هر یک
سه درم زعفران دو درم قصب الذریره سه درم قسط
تلخ دو درم کوفته بیخته سفوف سازند شربتی دو درم
با آب عنب الثعلب که خیارشنبر دران حل کرده صافی
نموده روغن بادام شیرین بران چکانیده باشند
و در نسخهٔ دیگر بجای زعفران غاریقون سفید بوزن
زعفران داخل است و این نسخه بهتر است؛ سفوف
دیگر نافع از برای حرارت کبد و یرقان و سدها و
نفث الدم؛ صنعت آن بهدانه مقشر نشاسته مغز
تخم خیارین از هر یک چهار درم گل ارمنی مغسول و
غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع سنبل الطیب و رب
السوس از هر یک یکدرم طباشیر سفید نیمدرم مصطگی
رومی دو دانگ کوفته بیخته شربتی یکدرم تا دو درم
با آب سرد بیاشامند؛ سفوف نافع که اسهال باز گیرد
و مغص بنشاند و درد گرده و ضعف آنرا و تپ
راسو ذدارد و بیماریهای کهنه را باصلاح آورد؛
صنعت آن بزرقطونا بارتنگ خشخاش سفید از
هر یک پنجدرم تخم حماض بستانی تخم بادروج
تخم شاه سفرم تخم [illegible] تخم حماض بری مقشر تخم
صنوبر از هر یک دو درم صمغ عربی خرنوب نبطی از
هر یک یک درم و نیم گل ارمنی پنجدرم طباشیر سفید
اردبلوط طراثیث از هر یک یک درم تخمها را بریان
کرده سوای بزرقطونا و بارتنگ و تخم حماض بستانی
و تخم بادروج و شاه سفرم و تخم مرو باقی ادویه را
کوفته بیخته همه را یکجا کرده شربتی از دو درم تا
سه درم؛ سفوف قلمی فرموده اند که این سفوف
از قدوة الحکما و اسناد الوری السید السند والد ماجد
فقیر است قدس سره مقوی معده و قلب است

و مدر طمث؛ صنعت آن مصطگی رومی طباشیر سفید کشنیز
خشک آمله منقی سماق منقی گلنار فارسی پوست بیرون پسته
پوست اترج ابریشم مقرض سنبل الطیب سعد کوفی
سک المسک رامک زیرهٔ کرمانی مدبر زیرهٔ سبز مدبر
ساذج هندی شونیز دارچینی خولنجان قرنفل مروارید
ناسفته کهربای شمعی صندل سفید کمافیطوس کمادریوس
خار خشک مربی قوة الصبغ تخم کرفس از هر یک یکمثقال
ورق نقره نیم مثقال عنبر اشهب مشک تبتی زعفران
از هر یک شش قیراط نبات سفید بست مثقال کوفته
بیخته هر روز صبح و شام یک مثقال آنرا با ده درم گلاب
بیاشامند؛ سفوف دیگر از مغری الیه دفع رطوبات
نماید و مقوی معدهٔ رطب و هاضم طعام است؛ صنعت
آن دارچینی سعد کوفی عود قماری خام نانخواه بادیان
خطائی فلفل سیاه دار فلفل دانهٔ هیل بوا صعتر فارسی
رازیانه انیسون کشنیز خشک مقشر زیرهٔ کرمانی مدبر
زیرهٔ سفید مدبر زنجبیل مصطگی رومی کوفته بیخته شربتی یک
مثقال با عرق بادرنجبویه بیاشامند؛ سفوف دیگر از
مغری الیه که همین منفعت دارد؛ صنعت آن دارچینی
سیلانی مصطگی رومی قرنفل بادیان خطائی زیرهٔ
کرمانی مدبر زیرهٔ سبز مدبر از هر یک جزوی نبات سفید
بوزن مجموع ادویه کوفته بیخته شربتی یک مثقال
سفوف از تالیف اطبای هند از برای کثرت سیلان
رطوبات از ارحام و فروج زنان و از برای کثرت ودی
و مذی و سیلان منی و این سفوف را از مجربات شمرده اند
صنعت آن گل انبه گل فوفل گل پسته یا اگر یافت نشود
گل پسته پوست بیرون پسته صمغ ڈهاک از هر یک سه ماشه
تنگر سفید یک توله کوفته بیخته با شیر گاو بخورند؛ سفوفیکه
نافع است از برای دماغ و ریه و سینه و ملین طبیعت
صنعت آن مغز بادام شیرین مقشر فانید سنجری غنچهٔ
گل سرخ از هر یک پنجدرم گل بنفشه خشک یک درم
کشنیز خشک مقشر نیمدرم کوفته شب وقت خواب
پنجدرم آنرا بخورند؛ سفوفیکه دفع خمار نماید و حرارت
جگر بنشاند و قی و اسهال صفرا را نافع باشد غلیان

خون را ساکن گرداند ❊ صنعت آن تخم کاسنی مقشر کشنیز خشک مقشر تخم کرنب زرشک منقی سماق منقی عدس مقشر غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع طباشیر سفید اجزا مساوی کوفته بیخته شربتی سه درم با یک طسوج کافور قیصوری با شربت انار بخورند ❊ سفوفیکه حرارت مزاج قلب و جگر و معده را بنشاند و خفقان و ضعف قلب بسبب حرارت را نافع باشد ❊ صنعت آن غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع طباشیر سفید از هر یک یکدرم کشنیز خشک مقشر دو درم کافور باجی نیم دانگ کوفته بیخته در شیشه نگاهدارند شربتی یک مثقال با آب سیب شیرین یا آب انار شیرین یا آب به شیرین ❊ سفوف دیگر نافع از برای مالیخولیا و صحاب وسواس سوداوی و خفقان حادث از سودا ❊ صنعت آن پوست هلیلهٔ کابلی هلیله سیاه آمله منقی تخم فرنجمشک تخم بالنگو اسطوخودوس گاوزبان افتیمون اقریطی گل ارمنی عود هندی سعد کوفی قرنفل کشنیز خشک مقشر از هر یک سه درم مروارید ناسفته کهربای شمعی ابریشم مقرض حجر ارمنی سووده مغسول از هر یک یکدرم و نیم تخم خرفه مقشر مغز تخم کدوی شیرین از هر یک چهار درم کوفته بیخته شربتی یک مثقال با عرق یا در نجبویه یا شراب سیب شیرین ❊ سفوفیکه خون از رحم و از مقعده باز دارد صنعت آن کشنیز خشک مقشر بریان سماق منقی از هر یک ده درم مازوی سبز هندی سوراخ بلوط بریان گلنار فارسی قرنفل از هر یک پنجدرم جندبیدستر صدف سوخته کهربای شمعی اسبه محرق از هر یک ده درم کوفته بیخته شربتی دو درم با آب سرد یا شاسفد ❊ سفوفیکه زنان آبستن را سود دارد و باد در رحم را پراگنده کند و معده و جگر را قوت دهد صنعت آن مروارید ناسفته عاقرقرحا از هر یک دو درم زنجبیل مصطکی از هر یک پنج مثقال زرنباد درونج عقربی تخم کرفس جوز بوا دار فلفل دارچینی خیر بوا از هر یک سه مثقال پودنه تخم بادیان از هر یک یک درم و نیم نبات سفید بوزن مجموع ادویه کوفته بیخته شربتی از دو درم تا سه درم ❊ سفوف نافع از برای امراض ریحی استعمال کرده شود بعد از تنقیهٔ مادهٔ ریح خصوص از

برای صداع بلغمی ریحی و دوار و سدر و کابوس و دوی و طنین و امثال اینها ❊ صنعت آن سداب یابس از زیانه انیسون فوتنج کمون کرمانی مدبر از هر یک یک جزو پوست هلیلهٔ زرد پوست هلیله آمله منقی از هر یک دو جزو نبات سفید بوزن مجموع ادویه کوفته بیخته مقدار مستعمل از آن دو درم ❊ سفوفیکه ادرار بول بقوت تمام نماید و چون با سکنجبین بزوری بارد یا حار یا معتدل بنوشند استسقای زقی را مفید باشد ❊ صنعت آن مغز تخم خربزه مغز تخم خیار و راز مغز تخم خیار بادرنگ از هر یک پنجدرم تخم کشوث تخم کاسنی از هر یک سه درم تخم کرفس بزر رازیانه رب السوس صمغ عربی از هر یک دو درم زرشک منقی چهار درم ریوند خطائی یک مثقال لک مغسول چهار دانگ سنبل الطیب زعفران مصطکی رومی افسنتین رومی از هر یک یک درم کافور قیصوری دو دانگ بدستور سفوف سازند قدر مستعمل از آن یکدرم ❊ سفوفیکه نافع است از برای بادهای معده و سپرز و امعا و هاضمه را قوت دهد و اشتها آورد و مجرب است ❊ صنعت آن نانخواه تخم کرفس صبر سقوطری اجزا مساوی شکر طبرزد مثل مجموع کوفته بیخته سفوف نمایند شربتی یک مثقال ❊ سفوف منقول از خط سید الاطبا میرزا محمد رحیم قلمی فرموده اند که این سفوف مخترع عالیجاه صاحبی ام یعنی میرزا محمد باقر حکیم باشی شاه سلطان حسین که برای یبوست دماغ و سهر فرع مرکب فرموده اند است و بی نظیر است ❊ صنعت آن کشنیز خشک بو داده تخم خشخاش سفید بریان تخم کاهو از هر یک دو مثقال و نیم و با دوازده مثقال نبات سفید کوفته بیخته سفوف سازند شربتی دو مثقال ❊ سفوف قلمی فرموده اند که تالیف از حضرت علامی قدوة حکما و استاذ الاطبا میر محمد هادی قدس سره والد ماجد فقیر است و همین خاصیت دارد ❊ صنعت آن کشنیز خشک بریان تخم خشخاش بریان از هر یک پنج مثقال تخم مرو بریان سه مثقال دانه هیل دو مثقال نبات سفید پانزده مثقال کوفته بیخته شربتی سه مثقال

و اگر در معده ضعف باشد بجای نبات سفید خارک چهار میکنند ❊ سفوفیکه تقویت معده و دماغ کند ❊ صنعت آن دانه هیل صندل سفید قرنفل دارچینی جوز بوا از هر یک دو مثقال زعفران پنج مثقال قند سفید یکصد مثقال اجزا کوفته بیخته سفوف سازند خوراکی یکمثقال و نیم تا دو مثقال ❊ سفوفیکه مقوی معده است و اسهال خون را باز دارد ❊ صنعت آن طباشیر سفید حب الآس گلنار فارسی صمغ عربی کثیرا از هر یک نیم مثقال طراثیث دو دانگ و نیم تخم خرفه مقشر سماق پوست بیرون پسته بیخ انجبار گل ارمنی جیسانید کهربا از هر یک نیم مثقال کوفته بیخته سفوف سازند و با شراب مورد یا شراب سفرجل یا شراب انجبار یا شراب فواکه بخورند ❊ سفوف جهت رفع اشتهای ردیه در وقت حمل و جهت تقویت معده و اشتهای طعام و نیکو کردن رنگ رخسار ❊ صنعت آن زرنباد تخم کرفس از هر یک دو درم نانخواه کندر از هر یک سه درم جندبیدستر نیم درم زیرهٔ کرمانی دو درم سفوف سازند ❊ سفوف الحفظ جهت تقویت دماغ و تنقیهٔ او از رطوبت فاسده و زیادتی حرارت غریزی و زائل کردن نسیان ❊ صنعت آن کندر مصطکی رومی و دارچینی دار فلفل عود لسان الثور با درنجبویه مساوی الوزن کاکنج یازده دانه شکر سفید مثل همه قدر شربت دو درم تا دو مثقال با آب گرم در تابستان یکروز در میان نمایند و یک روز نه ❊ سفوف جهت قطع سیلان منی و مذی و ودی ❊ صنعت آن تخم کاهو تخم سداب تخم پنجنکشت از هر یک سه درم سعد کشنیز اسنج از هر یک دو درم گلنار فارسی یکدرم شربتی سه درم با آب سرد ❊ سفوف جهت قطع شهوت جماع از زنان و مردان ❊ صنعت آن بزر البنج تخم خرفه تخم کاهو تخم شبت از هر یک یک جزو نیلوفر دو جزو شربتی سه درم با آب تخم خرفه ❊ سفوف که جهت سپرز مجرب است و تا یک هفته زائل میکند منقول از تذکره ❊ صنعت آن مرجان سوخته یک درم کثیرا دو دانگ بنوشند و بدستور سکر سرخ یک جزو عرق بهار چهار روز جز مرجان دو دانگ تا یکهفته

مداومت نمایند مجرب است ؛ سفوف مجرب جهت حرقة البول و وجع حین بول ؛ صنعت آن مغز تخم خربزه مغز تخم خیار مغز تخم کدو تخم خرفه خشخاش سفید نشاسته کثیرا رب السوس بزرالبنج سفید قند مساوی همه دو مثقال را با جلاب ساده یا شربت بنفشه نوشند ؛ سفوف نقرس منقول از محمد بن زکریا میفرمایند که مجرب است جهت رفع نقرس بارد و درد مفاصل بارد و بالکلیه قلع میکند ؛ صنعت آن نانخواه اهبل ورق سداب خشک تخم کرفس رازیانه دوقو از هریک یک جزو فوه بادام تلخ سنبل قسط حلو زراوند مدحرج از هریک نیم جزو و هر روز یک درم استعمال نمایند ابتدا از زمستان نموده تا وسط بهار و بعد از استعمال این سفوف تا چهار ساعت چیزی میل نکنند و از ماکول و مشروب بعد از تنقیه بدن استعمال نمایند ؛ سفوف جهت درد پشت و درد شکم و ذربول و منی و تقویت انعاظ و سستی آلات تناسل و مجرب است از حکمای هندوستان از ترجمه نامه نقل شده صنعت آن فوفل هفت مثقال و نیم صلایه نموده در سفال پاک اندک بو دهند و دارچینی هفت و نیم درم را بدستور کوفته بیخته صاف نمایند و بر روی نرم آتش گداخته با چهار پنج عدد زرده تخم مرغ بقدر آنکه معجون شود آمیخته مغز پسته دو مثقال و نیم نبات دو مثقال و نیم کوفته بران نثار کرده مجموع آنرا در یک روز تناول نمایند مجرب النفع ؛ سفوف برای وجع اذن ؛ صنعت آن هیل بوا نانخواه فلفل سیاه هر سه مساوی نرم کوفته بیخته قدری در گوش بریزند و قطور شیره اینها نیز مفید است ؛ سفوف تالیف میر محمد مؤمن صاحب تحفة المؤمنین جهت تب دق و سل و سرفه که با تپ باشد و جهت لینت طبع و منع نزلات حاره مجرب قدر شربتش دو مثقال است ؛ صنعت آن باقلا هفت مثقال کتیرا نشاسته صمغ عربی تخم خطمی مغز تخم کدو مغز تخم هندوانه رب السوس مغز دانه به طباشیر سفید مغز تخم خیار لحیة التیس گل ارمنی از هریک چهار جزو خشخاش سفید سرطان محرق از هریک ده جزو مغز بادام اقاقیا گلنار از هریک دو جزو سفوف سازند ؛ سفوف جهت درد سیر که حرارت باشد از حکیم محمد زمان مرحوم ؛ صنعت آن گل سرخ بارکبر از هریک سه جزو کزیک شبانه روز در سرکه خیسانیده و خشک کرده باشند زرشک بیدانه بودادده سه جزو بوره ارمنی اسقولوقندریون از هریک دو جزو اگر نباشد بدل آن بیخ کبر و تخم کرفس از هریک دو جزو یا ثمرة الطرفا و غاریقون از هریک یک جزو کنند شربتی از یک مثقال و نیم تا دو مثقال با شیر شتر یا ماء العسل یا آب چوب گز یا سکنجبین نوشند ؛

باب السین مع القاف

سقمونیا بضم سین مهمله و فتح آن نیز آمده و سکون قاف و آنرا بعربی محمودہ نامند عصارهٔ نبات پر شیر است که شاخهای بسیار از یک بیخ میروید بقدر سه چهار ذرع و بر روی زمین پهن میشود و در بعضی مکان باشد که راست ایستد و ظاهر آن با رطوبت چسپنده و برگش مثل برگ لبلاب و نرم تر و سبز تر و باریک تر از ان و گلش سفید مستدیر و میان و ثقیل الرائحه و تخمش سفید بقدر زرد که عظیم جسم و کوتاه بدبو پر از رطوبت و چون ابتدا از بیخ او را قطع کرده اطرافش از خاک خالی نموده برگها فرش کنند رطوبتی لبنی آن بر برگها جمع شده بردارند و بهترین آن صاف سبک وزن پر سوراخ شبیه باسفنج است که زود ریزه شود و مائل بزردی و کبودی و سفیدی باشد و محلول آن در آب سفید شود و بهترین آن جرمعانی است که از بلاد جرمغان می خیزد و سیاه آن قتال است هرچه بصفات مذکوره نباشد مصنوع از شیر یتوعات خواهد بود و قوت غیر مشوی آن تا سی سال باقی است و بعد از ان قوت مسهله آن زائل گردیده مدور میشود و مشوی آنرا تا سه سال قوت باقی است و شرط است که در میان سیب و به و خمیر تشویه کنند و با مثل این مصلحات استعمال نمایند مصطکی عود و کثیرا و زنجبیل و بنفشه و صبر و روغن بادام و این تلمیذ سنا مکی و انیسون را بهترین مصلحات دانسته اند و در محرورین با عصارهٔ گل سرخ و رب به استعمال نمایند و باید مبالغه در سانیدن او نکنند که باعث ضعف فعل آن است ؛ اگر در محرورین ضعیف القلب و اطفال ضعیف الاحشا و در هوای بسیار سرد و بسیار گرم استعمال آن نکنند اولی است در سوم گرم و در اواخر دوم خشک مسهل صفرا و لزوجات مخلوط بآن و جاذب آن از اقاصی بدن و مقوی فعل هر مسهلی و بغایت سریع العمل و قاتل جنین و کرم معده و جالی و محلل و منضج و مدر فضلات و جهت گزیدن عقرب شرب و ضمادا نافع و با مثل آن تربد چون با شیر نوشند جهت اخراج اقسام کرم معده و امعا مجرب و بالاجرو جهت امراض سوداوی با زنجبیل و تربد جهت مواد بلغمی نافع و زیاده آن مضر دل و معده و امعا و مورث تشنگی و کرب و غم و رافع شهوت و زیاده از نیم درهم آن کشنده است و ضماد آن جهت برص و بهق و با روغن بادام جهت درد سر و با روغن زیتون جهت اخراجات و با عسل جهت عرق النسا و با سرکه جهت قوبا و صداع ضربانی و با زهره گاو و ترمس مطبوخ چون بر حوالی ناف طلا کنند جهت اسهال نمودن اطفال و ضعیف الاحشا موثر و بیخ آن محرق و محلل و ضماد آن جهت برص و درد مفاصل و تحلیل اورام نافع و ضماد برگ آن در افعال ضعیف تر از بیخ آن و فرزجه جمیع اجزای آن مخرج جنین و قاتل آن قدر شربتش از نیم دانگ تا دو دانگ و از برگش تا یکدرم و بدل اش یک وزن و نیم آن صبر زرد و نیم وزن آن هلیله زرد و گویند لاعنیه بدل آن است و چون سقمونیا را با گلاب و آب سماق و به سائیده قرص کنند بهمه جهت بیغا که است و خوردن دو مثقال از بهی که دران محموده را مشوی کرده باشند با قدری بنفشه جهت جمیع امراض صفراوی و رفع تپها مفید و بی مضرت است ؛ دستور مشوی نمودن سقمونیا آن است که میان سیب یا بهی را خالی نمایند و سقمونیا آن مقدار که در میان آن سیب یا به گنجد پر کنند و در پارچه کتانی بسته در خمیر گیرند و در میان تنوریکه به گرمی معتدل باشد بگذارند که خمیر پخته گردد

وبرشته شود پس برآورند وخمیر را از سیب یا سیب جدا کنند وسقمونیا از میان آن بیرون آورند و در سایه خشک سازند وبعد ازان استعمال نمایند واگر به یا سیب نباشد در پوست تخم مرغ که سر تخم را سوراخ کرده انچه در اندرون آن است برآورده پاک شسته سقمونیا را دران گذاشته به یا سیب یا هردو بالای آن ریخته سر تخم را بند کرده بخمیر گرفته تشویه نمایند وبه خمیر تنها نیز تجویز نموده اند وحکیم ارزانی گفته که اگر به وسیب بهم نرسد با بنفشه سائیده استعمال نمایند حقیر گوید در این صورت اگر اولا در پوست تخم یا در خمیر گرفته تشویه کنند بعد ازان با بنفشه سائیده استعمال نمایند بهتر است

فصل دربیان نسخ جوارشات سقمونیا

جوارش سقمونیا مشهور بجوارش اسقف خفقان و بادبواسیر واوجاع خاصره وحالبین وقولنج را سودمند بود وبادها که در معده باشد بگشاید ٭ صنعت آن سقمونیا مشوی تربد سفید تراشیده بروغن بادام چرب کرده از هریک پنج مثقال فلفل قاقله از هریک سه مثقال زنجبیل دارچینی آمله بسباسه قرنفل جوزبوا از هریک دو نیم مثقال سرکی دو مثقال شکر طبرزد پنج رطل عسل کف گرفته دو چند ادویه اجزا کوفته بیخته معجون سازند و بعد از شش ماه استعمال نمایند شربتی از دو مثقال تا چهار مثقال ودر نسخه مرکی داخل نیست ودر نسخه دیگر افتیمون اقریطی یک مثقال ونیم داخل است ادویه کوفته یک رطل شکر طبرزد را کوفته با آن مخلوط کرده مجموع را با عسل بسرشند شربتی تمام ازان چهار مثقال ودر نسخه دیگر وزن شکر طبرزد درین جوارش نیم رطل است که رطلی یکصد وبیست وهشت درم ونیم است ودر قرابادین قلانسی مسطور است که شربتی ازین جوارش جهت هضم دو درم است وجهت اسهال شش درم مزاجش گرم وخشک در اول درجه سوم ٭ جوارش سقمونیا مشهور بجوارش هندی اوجاع مفاصل ونقرس ووجع ظهر وقولنج را نافع باشد ٭ صنعت آن سقمونیا مشوی ده درم جوزبوا قاقله کبار دارچینی زنجبیل زرنباد نارمشک فلفل از هریک پنج درم تربد سفید تراشیده مصمغ بیست درم تربد را بروغن بادام چرب نموده اجزا کوفته بیخته بعسل سه وزن ادویه بسرشند ٭ جوارش سقمونیا دیگر از محمد بن زکریا قولنج ثفلی وریحی را نافع باشد ٭ صنعت آن سقمونیای مشوی یک دانگ تربد سفید یکدرم مصطگی یکدانگ زنجبیل دارچینی فلفل از هریک نیم دانگ با قند بسرشند مجموع یک شربت باشد ٭ جوارش سقمونیا برای وجع مفاصل وخاصره بی نظیر است ٭ صنعت آن سقمونیای مشوی تربد سفید مدبر از هریک هفت ونیم درم دارچینی آمله منقی بسباسه مصطگی رووند قرنفل جوزبوا از هریک چهار درم ونیم فلفل سیاه زنجبیل از هریک چهار درم ادویه کوفته بیخته با سه چندان عسل بسرشند شربتی جهت هضم طعام دو درم واز برای اسهال شش درم ٭ جوارش سقمونیا مشهور بجوارش قیصر قولنج ونقرس را نافع باشد و اخلاط غلیظه لزجه را دفع کند وبلغم بگدازد ٭ صنعت آن سقمونیا دارفلفل زنجبیل هلیله تربد سفید از هریک دوازده درم قند سفید شانزده درم تخم کرفس تخم انجدان عاقرقرحا نمک طبرزد از هریک شش درم کوفته بیخته بعسل بسرشند ٭ جوارش سقمونیا شکم را نرم کند و بادها بشکند وبلغم خام را دفع کند ودرد تهیگاه وبن ران وقولنج را نافع باشد وبادبواسیر ودرد کند و برودت ورطوبت آنرا ببرد ٭ صنعت آن تربد سفید مجوف مصمغ مدبر پنجدرم سقمونیای انطاکی مشوی فلفل قاقله از هریک سه درم زنجبیل دارچینی آمله منقی بسباسه قرنفل جوزبوا از هریک یکدرم قند سفید یک صد درم اجزا کوفته بیخته با عسل بقدر کفایت بسرشند شربتی چهار مثقال ٭ حب سقمونیا مسهل صفرا است ٭ صنعت آن به نسخه حکیم محمد صالح خان سقمونیای مشوی گل بنفشه از هریک دو مثقال صمغ عربی نیم مثقال صمغ را با آب حل کرده ادویه را کوفته بیخته با آن سرشته حبها سازند شربتی یکدرم تا یک مثقال ٭ دواء السقمونیا مشهور به دواء الیامم حبس تنقیه ای لزج وبلغم مخلوط بصفرا ورطوبات فاسده را ازین فرود آورده مجرب است ٭ صنعت آن سقمونیای مشوی نمک هندی دارچینی از هریک دو درم قاقله انیسون از هریک دو درم ونیم دارفلفل یکدانگ ونیم شکر سفید چهار درم مجموع را کوفته بیخته شربتی چهار درم با آب گرم و قوت این دوا تا دو سال باقی بماند ٭ سکنجبین سقمونیا مسهل صفرا تالیف شیخ رئیس ٭ صنعت آن بگیرند عسل مصفی ویا شکر وسرکه انگوری کهنه چنانچه در سکنجبین ساذج جالینوسی وسکنجبین ساذج شیخ رئیس ذکر کرده شده بپزند چنانچه وصف کرده شده ودرحین طبخ بگیرند عصاره قثاء الحمار وسقمونیای انطاکی از هریک یک اوقیه یا زیاده ویا کمتر بمقدار حاجتی که اراده شده بسایند ودر کیسه کرده چنانچه نصف کیسه خالی باشد وسر کیسه را محکم بندند وکیسه را در دیگ اندازند وساعت بساعت کیسه را بمالند وبفشارند وشیره آنرا بگشند تا تمام گداخته شود وچیزی در کیسه نماند وچون بقوام آید از آتش برگرفته سرد کرده در شیشه نگاهدارند واگر بجای سقمونیا وعصاره قثاء الحمار بریزند درآن اصل سقمونیا یا بیخ کرفس وبیخ بادیان در طبخ اول روا باشد و سید اسمعیل گفته که درصورت اول مثلا در یکمن شکر یا عسل از هریک از سقمونیا وقثاء الحمار چهار درم باشد واین دو جزو را در خرقه کتانی بسته در دیگ اندازند وخرقه را بمالند تا تهی شود ودر صورت ثانی بیخ بادیان ده درم وبیخ کرفس یک درم وسقمونیا قریب دانگی وعصاره قثاء الحمار دانگی در هر شربتی که یک اوقیه است باید کما قیل واگر عصاره قثاء الحمار یافت نشود بدلش رب هلیله کنند یا رب تربد وصفت این هردو رب در باب هلیله ذکر شد وشربتی ازین سکنجبین یک اوقیه با گلاب یا جلاب سکری دهند میفرمایند که مرا معلوم نیست که این فاصل از کلام شیخ چه فهمیده که تفسیر متن را باین عبارت نموده وبر صاحب فن ظاهر است که این تفسیر کلام شیخ نیست وصورت ثانی که بیش خود

فرود آورد و آنرا هیچ نسبتی بقسم ثانی که شیخ قرار داده نیست
معجون سقمونیا صفرا و بلغم براند و کسانی را که از خوردن
مسهلات کراهیت کنند موافق بود ❊ صنعت سقمونیا ر
مشوی مغز بادام مقشر مغز حب القرطم کنجد مقشر از هریک
سه درم مرمکی شکر طبرزد از هریک بیست درم شربتی دو
درم با گلاب گرم ❊ معجون سقمونیا محرور المزاج را نافع باشد
و در فصل تابستان موافق بود و شکم را نرم دارد و صداع
صفراوی را سود دهد و بدن را از اخلاط پاک سازد ❊
صنعت آن سقمونیای مشوی بنفشه سنا کی پوست هلیله زرد
گل نیلوفر گل سرخ از هریک دو درم اجزا کوفته بیخته
بروغن بنفشه یا بادام یا بادام صرف چرب کنند و بمثل
چندان قند و عسل بسرشند شربتی سه درم با گلاب بنوشند
معجون سقمونیا مشهور بمعجون راحت قولنج بگشاید و بادهین
کند و نافع است از برای درد پشت ❊ صنعت آن
بنسخه حاذی صغیر سقمونیای مشوی قرنفل زنجبیل فلفل
دار فلفل مصطگی از هریک دو درم کوفته بیخته بجلاب
بسرشند شربتی یک مثقال ❊ معجون راحت بنسخه شفائی ❊
صنعت آن سقمونیا یک درم فلفل دار فلفل سداب
زیره کرمانی خولنجان قرفه از هریک ده درم عسل صاف
یک صد و چهل درم بدستور مقرر معجون سازند شربتی
یک مثقال ❊ معجون راحت قولنج را در ساعت بگشاید
صنعت آن سقمونیا هفتاد درم فلفل دار فلفل زیره
کرمانی زنجبیل سداب خولنجان قرفه از هریک ده درم
عسل مصفی صد و چهل درم شربتی یک مثقال ❊ معجون
سقمونیا دیگر صفرا و بلغم دفع کند ❊ صنعت آن سقمونیا
مغز کافته مغز بادام از هریک ده درم زعفران یک درم
نبات سفید بیست و پنج درم در گلاب بگدازند و
داروها را کوفته بیخته بدان بسرشند شربتی یک مثقال ❊

باب السین مع الکاف

فصل در ذکر نسخ سک

سک اصلی بدانکه ابن جزله در منهاج گفته که سک اصلی
بضم سین مهمله و کاف مشدده متخذ از عصارهٔ آمله رطب
است و آنرا سک صینی نیز گویند و چون درین بلاد
بسبب آنکه رطب آمله بهم نمیرسد ممکن نیست اتخاذ آن
عوض نموده شده بعفص و آب غورهٔ خرما که بلخ نامند و گاه
اضافه کرده میشود بسوی وی مشک و غیر آن بحسب
خواهش و آن زمان میگردد سک المسک حکیم مومن در
تحفه گفته که آن نوعیست از رامک در دوم سرد و خشک
و حابس قی و طبیع و مقوی ماسکهٔ اعضا و قاطع عرق و
رائحهٔ نوره و بدبوی بدن و قدر شربتش تا دو مثقال
و بدلش رامک است ❊ سک المسک ❊ صنعت آن
سنبل الطیب زنجبیل مشک قرنفل کبابه چینی ساذج هندی
از هریک دو مثقال قرفة الطیب بسباسه از هریک سه
مثقال نارمشک یک مثقال فوفل خولنجان سعد کوفی
فاغره صندل سفید صمغ عربی از هریک پنج مثقال و
عفص سبز غیر مثقوب هفت مثقال کوفته بیخته اقراص
سازند هریک قدر فندقی و در سایه خشک نمایند و
اگر سک المسک خواسته باشند یک مثقال مشک تبتی خالص
اضافه نمایند ❊ صنعت سک المسک بنسخه استاد بگیرند
آب بلح یعنی غورهٔ خرما تا بحدی که مائل بسفیدی شده
باشد ده رطل دبجوشانند و کف آنرا بگیرند پس داخل
کنند دران سه رطل عفص سبز که سوراخ دار نباشد که
آنرا نرم سحق نموده بیخته باشند و با آتش نرم در دیگ
سنگی بپزند تا اندکی منعقد شود پس از آتش برگرفته
بگیرند زرورد فارسی یک رطل سنبل عصفور بسباسه
لسان العصافیر جوزبوا قرنفل هیل بوا قاقله عود هندی
از هریک ربع یک من طبی دارچینی سه اوقیه صندل
سفید نیم رطل زعفران پنج درم صمغ عربی یک رطل
همه را کوفته بیخته با آن آب بلح و عفص مطبوخ بسرشند
و آنرا قرص سازند و بگذارند و گفته که بلاط بدهن اللوز
و در نسخهٔ دیگر و بدهن بدهن البان است و آن اقراص را
خشک سازند پس باز آن اقراص را طحن نموده
داخل نمایند دران ده مثقال مشک تبتی سوده و
به پنج خمیر کنند ده روز عجین دار بگذارند تا تخمر
گردد پس خشک نموده باز بسایند و به پنج سرشته
اقراص سازند در کفهٔ میزان و در سایه خشک نمایند که
بعون الله تعالی نافع است و گفته اند آب بلح مطبوخ
با عفص را هرگاه بگیرند و اقراص سازند و خشک نمایند
آنرا سک نامند و چون اضافه نمایند بآن ادویه مسک
آنرا سک المسک گویند ❊ سکباج بکسر سین مهمله و سکون
کاف و فتح بای موحده و الف و جیم معرب سرکه با است و
آن غذائی است که با سرکه ترکیب میدهند ملطف و مقطع
و مبرد و قاطع صفرا و مسکن غلیان خون و مضر نحیف البدن
و علل عصبانی و سوداوی و سرفه و سحج و ضعف معده و
مثانه و رحم و قولنج و درد مفاصل و مضر بشارب درمسهل
است و مصلحش حلویات و پالوده است ❊ و طریق ترتیب او
آنست که گوشت را بجد وسط ریزه کرده اگر مرغ باشد از
بندها جدا کنند و نیم پخته بسازند و پیاز و زردک و گندنا را
چند جوش داده لزوجت آنرا گرفته با آب سرد بشویند
و باز گوشت و سرکه داد و به خوشبو مهرا پخته با عسل و شکر
چاشنی داده قدری زعفران اضافه کنند ❊ ـ

فصل در ذکر سکنجبینات و اقسام نسخ مختلفه آن

بدانکه سکنجبین معرب سک انگبین است چه سک بلغت
فارسی بمعنی سرکه است چنانکه میگویند سک آهن یعنی
آهن محلول بسرکه شیخ داؤد گفته که سکنجبین معرب سکه انگبین
است یعنی مرکب از سرکه و انگبین و انگبین در فارسی اسم عسل
و این اشتباه است از شیخ داؤد و به سبب عدم معرفت
باینکه سک در فارسی بمعنی سرکه آمده چه اگر معرب سرکه
انگبین بودی بایستی که معرب آن سرکنجبین بودی اگرچه
معرب را قاعده مقرری نیست باید دانست که سکنجبین
از جملهٔ اشربه است و آن شرابی معروف و مشهور است و
آنرا اقسام است و بدانکه سکنجبین از تراکیب قدیمه است
بعضی اصحاب قراباذین گفته که اول شرابیکه تالیف شده
ماء العسل بود و آنرا فیثاغورس ترکیب کرده آن را
بیونانی او درمالی گویند و بعضی گفته که ماء القراطن
همان است و القراط اختیار کرد شرابی مرکب از خلو و عسل
و آنرا سکنجبین نامند و جالینوس اختیار کرد از برای آن

سک وانگبین یعنی خل خالص عسل را که معرب آن سکنجبین ست واین درحقیقت سرکه است واختیار کرده از جمیع شربت عسل را بسبب برودت هوای یونان و تریاقیت عسل وزیادتی فوائد آن بر جمیع شربت ها و اختیار کرده شیخ رئیس شکر را به سبب آنکه مقاومت کند رطوبت سکر با یبوست سرکه تا اعتدال حاصل آید و بدانکه سکنجبین متنوع میشود بحسب زمان و مکان و مزاج وقبض واطلاق وتبرید وتقطیع اخلاط وحفظ صحت وازاله امراض بسوی انواع بجهت آنکه یا آنرا گرفته میشود از برای حفظ صحت و یا از برای ازاله امراض و هریک ازین دو لابد است که بوده باشد در یکے از ازمنه و در یکے از بلاد و بهر حال لابد است که قصد کرده شود بآن اصلاح نوعی از انواع مزاج و هریک ازینها یا ساخته میشود بر اصل آنچه قرار داده اند یعنی سرکه با آنچه نائب مناب آن باشد چون تمر هندی ونارنج وآب اترج ولیمون وتفاح حامض وسفرجل حامض وجمیع اینها یا با عسل ست که اصل ست یا با شکر ودوشاب و مثلث و میبختج پس ظاهر باد ترا که اقسام سکنجبین بحسب ماده آن وزمان ومکان وکسیکه استعمال میکند آنرا وغیر آنها یک هزار و دوصد و شصت قسم ست پس اقسام سکنجبین زیاده از اقسام شراب است زیرا که اقسام شراب را منحصر میدانند در ششصد قسم و سکنجبین را رسائل منفرده است که متصدی جمع آنها گردیده شیخ رئیس و محمد بن زکریا رازی و امام فخر رازی وغیر ایشان و باعث آنکه از برای احکام آن رسائل منفرده تالیف شده جلالت قدر و بزرگی شان آنست ورسائل احکام آن مشتمل ست بر جمیع احکام ذاتی و عرضی آن و ما درین کتاب جمله از احکام ضروری آنرا ذکر میکنیم آن چنان احکامی که کفایت حاصل می شود طالب را از معرفت این احکام سکنجبین تالیف شده پس بدانکه سکنجبین بنابر آنچه جمیع محققین ذکر کرده اند ممکن است استغنا بآن از جمیع دواهای حفظ صحت و ازاله امراض هرگاه حاصل باشد آنرا معرفت به تنهائی اقسام آن که ذکر شد بسوی امزجه و نسبت کلی که

نیست اجود آن مخصوص بقسمی از آن چنانکه بعضی ذکر کرده اند بلکه صحیح نزد من آنست که هر قسمی اجود است بحسب نسبت خاص یا مزاجی و زمانی و مکانی خاص بجهت آنکه هرگاه دانست که شکر حار و رطب است در درجه دوم و سرکه بارد و یابس در درجه دوم مثلا پس اجود آن از برای حفظ صحت معتدلین آن ست که سرکه و شکر هردو دران برابر باشند بجهت آنکه اعتدال آن مشروط است مساوی این هردو جزو را اگر گفته شود که سرکه بارد و یابس ست در ثالثه شرط است در تعدیل که کم کرده شود سرکه از شکر بمقداریکه آنچه باقی مانده مقاومت تواند کرد با شکر که اعتدال حاصل آید و همچنین ست حکم عسل در امزجه خارج از اعتدال بجانب رطوبت و از برای هر مزاجی اجود آن ست که ترکیب شده بنحویکه بوده باشد دران حرارت یا برودت یا رطوبت یا یبوست بمقداریکه بوده باشد مقابل و مضاد آن سوی مزاج و غیر این تفاوت واقع در آن به ممزوج ساختن آن با آب یا بامائے سرد و یا مرطب یا مخلوط کردن بدان چیزی یابس مجفف حار یا مجفف یابس بارد و عدم مزاج ان و مرطب نمودن آن از غیر سرکه از باقی حموضات بر اختلاف درجات آنها و اصل در استعمال آنها آن ست که استعمال کرده شود وقتیکه نبوده باشد وجعی در سینه و هرگاه مزاج و زمان سرد باشد باید که ترشی ربع شیرینی باشد و گرنه گرم باشد نه سرد پس ترشی را دو ثلث یا نصف و ثلث شیرینی باید کرد و در عسل آن آب داخل نکنند مگر آنکه در تابستان ساخته شود و رای بعضی آنست که داخل کنند در عسل آن آب مطلقا و هرگاه مرضی در سینه باشد و نبوده باشد چاره از استعمال آن چنانکه در سل و مده در سینه باید که ممزوج نمود بدوای مغری چون صمغ عربی و کثیرا استعمال کرده میشود و سکنجبین ساذج از برای تسکین عطش و تفتیح سدها و صداع حار و تقویت معده و کبد پس اگر از سرکه و عسل باشد بالمساوات گرم است

باعتدال و جهت امراض بلغمی و تفتیح سدها و تقویت جگر و معده و تبهای مرکبه نافع ست و اگر از سرکه و قند باشد و هردو مساوی باشد مائل ست بسردی و به تفتیح سدها و دافع تشنگی و قاطع صفرا ست و حمیات و امراض طحال و کبد و معده را مفید ست و اگر سرد و تر خواهند سرکه را زیاده کنند و اگر معتدل خواهند قند را دو چندان سرکه کنند و اگر سرکه و دوشاب انگوری باشد یا میبختج مساوی باشد معتدل ست و اگر استعمال کرده شود سکنجبین سکری در فصل گرما و بلاد حاره و عسلی در سرما و میبختجی و دوشابی در اعتدال و از برای جودت هضم لیمو و از برای قبض سفرجلی و از برای خفقان وقتیکه بوده باشد بسبب ریاح نفاخ که بوده باشد بآن ریباس و در ثقل جدری از حماض و در امراض طحال از سرکه خالص و یا از سرکه عنصل جمیع اینها بشروط مذکوره و گاهی مرکب کرده شود سکنجبین با بزور از برای زیادتی تفتیح آن مر سدها را اما از برای نفع در حمیات حاره پس با بزور بارده و اما از برای نفع در حمیات مزمنه پس با بزور حاره و گاهی ترکیب کرده میشود میان بزور بارده و بزور حاره همچنانکه در حمیات مرکبه مثلا اگر فرا گرفته شود از برای حمیات حاره و اخلاط صفراویه باید که فرا گرفته شود از تخم کاسنی و تخم خیارین و تخم خربزه و پوست بیخ کاسنی و باید که تخم خیارین و تخم خربزه را با حسب مقدار زیاده کرده شود بسبب ضعف قوت آنها که بعد مسلک آنها که اطراف عرق ست و اما پوست بیخ کاسنی مقداری اقل داخل باید کرد به سبب آنکه آن شریک بزور ست در نفع از برای حمیات حاره و قاصر ست نفع آن از بزور و مقدار تخم کاسنی را از بیخ کاسنی زیاده کنند بسبب بسیاری منفعت آن در حمیات حاره لیکن از تخم خیارین و تخم خربزه کمتر باید کرد بسبب آنکه تخم کاسنی در قوت اقوی از تخم خیارین و تخم خربزه است و از قوی باید مقدار اقل از ضعیف داخل مرکب نمود و اما در حمیاتیکه بوده باشد ماده آنها بارد پس باید که فرا گرفته شود از تخم کرفس

وانیسون و تخم کاسنی بجهت آنکه تخم کاسنی مرکب القوی
ست مشترک است نفع آن در حمیات حاره و بارده
و از اصول این بزور ولیکن باید که اصول را زیاده از
بزور کنند بسبب ضعف اصول نسبت بزور پس باید
که داخل کرد مثلا از اصول پنج درم و از بزور سه درم و
گاهی داخل کرده میشود اصول و بزور متساوی المقدار
بسبب تعارض دو سبب مثلا اصول از حیثیت آنکه
قوت آنها ضعیف است مقتضی آنست که زیاده داخل
شوند و از حیثیت آنکه مشارکاند با بزور در فعل و
نیستند اصل و عمود دران مقتضی تقلیل اند و گاهی
اضافه کرده میشود با آنها دو درم از حشیش غافث نیز
کمتر از اصول نیز به سبب قوت آن و بسیاری مرارت
آن و اگر سکنجبین فراگرفته شود از برای صلابت
طحال پس باید که اصل و عمود دران تخم فنجنکشت
و پوست بیخ کبر باشد بسبب قرب این هر دو در کثرت
نفع از برای امراض طحال و اگر فراگرفته باشند از
برای صلابت کبد پس باید بگردانند اصل و عمود دران
بدل تخم فنجنکشت و پوست کبر ریوند چینی لک
مغسول و اگر فراگرفته شود از برای ادرار طمث
بگردانند اصل و عمود دران مشکطرامشیع و فطرا
سالیون و گاه اضافه کرده میشود در سکنجبین افتیمون
در امراض سوداویه و بدانکه استعمال کرده می شود
از برای یرقان و خفقان و سوء هضم و صداع فرمن
و صلابت طحال و کبد و ضعف گرده و حرقت بول
سکنجبین بزوری و اصولی و بزور آن رازیانه و تخم
کرفس و تخم کاسنی و امثال این بزور باشد و اصول
آن اصول بزور مذکوره و انیسون اگر بلغم غالب
باشد و نانخواه اگر ریاح بسیار بود و اسارون
اگر سده غالب باشد و تخم شبت و خولنجان و در
قولنج و تخم خطمی در ضعف گرده و تخم ترب در حرقت
بول و جمیع اینها اگر بوده باشند جمیع امراض و ترک
باید کرد از اینها آنچه خالی باشد بدن از موجب
آن و این ادویه را در طبخ و حامض بشروط مذکوره

بقوام باید آورد و باین دستور که ادویه را نیم کوفته در
سرکه و آب یک شب یا یک شبانه روز بخیسانند و
صبح بروز دیگر باتش ملایم بجوشانند تا بنصف رسد
و بعضی گفته اند که ادویه را اولا باید که دران مقدار
از سرکه و آب بخیسانند که یک انگشت بالای آن
آید پس بآن وزن آن آب صافی باتش ملایم طبخ
دهند تا بثلث رسد و بهترین ظروف از برای طبخ
دیگ سنگی یا نقره یا مس تازه قلعی کرده است و
اجتناب واجب لازم است در طبخ اشیای حامضه
از مس بی قلعی و برنج که باعث سمیت آنها می گردد
و نیز نگاهداشتن درین ظروف روح توتیا نیز
بد است پس بپالایند و با عسل مصفی یا شکر مصفی
یا دوشاب انگوری یا شیره سیلان خرما یا مینختج بقوام
آورند پس اگر با آنچه مذکور شد اراده اسهال نیز باشد
ریوند چینی در ضعف اعضای رئیسه و صداع و لاجورد
و حجر ارمنی در مالیخولیا و جنون و تربد و جوز الفی در
بلغمی داخل کنند و اگر بوده باشد ضعف هضم و
دماغ و صدر و معده مصطگی و عود الصلیب و
اصل السوس و عود و مثال هی داخل کنند و در صلابت
طحال اسقولوقندریون و در حمی طباشیر سفید و در
قی الدم و اسهال دم الاخوین و اقاقیا سه درم
در هر یک رطل سکنجبین داخل نمایند و نزد افراط
صفرا مقدار یک مثقال سقمونیا در یک رطل سکنجبین
ساذج باید داخل نمود باین طریق که سقمونیا را سوده
در صره کتانی که نصف آن خالی باشد از سقمونیا پر کرده
سر صره را محکم بسته در وقت طبخ دران سکنجبین اندازند
جالینوس گفته که آن صره را از میان آن سکنجبین هرگز
نباید برآورد و شیخ رئیس را اعتقاد آنست که وقتیکه
آن سکنجبین بقوام آید صره را نیکو بدست بمالند و
بفشارند تا جمیع قوت آن در سکنجبین باز داده شود
البته آن صره را باید دور کرد و شیخ داود گفته که این
اصح است بجهت آنکه ماندن آن در آن سکنجبین بعد
از آن که شیره آنرا برآورده باشند و ثقل بیفایده

در صره مانده باشد عبث و لغو است بلکه آن صره شیره
را باز بخود جذب میکند ولیکن آنرا اگر بدست بمالند
و بفشارند چنانکه رای جالینوس است باید که صره را
دران واگذارند تا آنکه بتدریج یوما فیوما اجزای لطیفه
مسهله آن گداخته مخلوط با آن سکنجبین شود پس اگر در
ابتدا کیسه را بردارند البته ناقص میماند فعل آن این
بود تفصیل قول در بیان اقسام سکنجبین و منافع آنها
و اما از برای سهولت امر بر متعلم طالب احتمال این کلام
و محصل این مراد در العبارتی و جیز ذکر میکنم اگرچه تکرار
مقال است ولیکن خالی از فائده نیست پس میگویم
که سکنجبین ساده سکری شرابی است کثیر المنافع جامع
النفع از برای حفظ صحت و اکثر امراض مادیه ساذجه
بلکه از برای جمیع آنها لاسیما از برای حمیات و تسکین
حرارت و منع عفونت و تفتیح سدها و تقطیع مواد میباشد
مختلف مزاج آن باختلاف ترکیب بحسب مقدار سرکه
و مقدار شکر پس سکنجبین فراگرفته از سرکه صادق الحموضه
و شکر سفید شدید البیاض که دو مثل سرکه باشد و قوام
آن رقیق باشد در حین نوشیدن میباشد بارد رطب
و نافع از برای حمیاتیکه در نهایت حدت و حرارت باشد
چون محرقه و غب لازم و سکنجبین فراگرفته از سرکه انگوری
کهنه و شکر سرخ مثل سرکه و غلیظ باشد قوام آن مائل
است بحرارت و نافع است از برای حمیات مرکبه از
صفرا و بلغم و سکنجبین عسلی مستعمل است از برای حمیات
مرکبه و حمیات بارده و گاهی فراگرفته میشود از سرکه
عنصل و آن مستعمل است در امراض بارده و این قسم
سکنجبین حار است و جالی و ملطف و سکنجبین بزوری
فائده آن زیاده است در تفتیح سدها پس اگر در
حمیات مرکبه حرارت و صفرا غالب باشد بزور آنکه
بوده باشد بزور بارده باید اما در امراض بارده و حمیات
بارده پس باید که بوده باشد بزور آن بزور حاره
اما بزور بارده و اصول بارده مثل تخم کاسنی و تخم
خیارین و تخم خربزه و پوست بیخ کاسنی و اصل السوس
است اما بزور حاره پس مثل تخم کرفس و انیسون

ورازیانه وتخم کاسنی است از هریک شش درم وبیخ کاسنی
وبیخ کرفس وبیخ بادیان ازهریک پنجدرم وبزرکشوث
نیز سه درم وغافث وریوند چینی ازهریک دو درم ودر
هریک این درنسخه شکر یک رطل وسرکه یکصد وبست
وهشت درم است واما درحمیات مرکبه پس باید که جمع
نمایند بزور بارده وبزور حاره را بحسب غلبه خلط حار
وخلط بارد درحمیات واما درغیر حمیات مثلاً اگر لسبا زند
بجهت صلابت طحال پس بگیرانند اصل وعمود دران
بزرفنجنکشت پوست کبر مقداری اکثر وتخم کاسنی وتخم
بادیان وپوست بیخ بادیان ازهریک مقداری اقل
وانیسون مقداری متوسط بجهت کثرت منفعت انیسون
درادرار بول واز تخم خیارین وتخم خربزه وتخم خرفه
هنگام حاجت بسوی تعدیل ومضادة آن مرخلط
سوداوی را وبسیار گردانند مقدار آنرا بسبب ضعف
آن درادرار واما اگر فراگرفته شود ازبرای کبد پس
زیاده کرده شود بروی ریوند چینی لک مغسول و
اذخر بکی ومناسب نیست داخل کردن بزرفنجنکشت
بسبب عدم مناسبت آن درامراض کبد واگر فراگرفته
شود ازبرای ادرار طمث داخل کرده شود دران
مشکطرامشیع داشته وسداب گاهی داخل کرده
میشود دران افتیمون ومانند آن درامراض سوداوی
وگاهی داخل کرده میشود دران ازبرای اسهال
ادویه مسهله چون ریوند وسنا وتربد وجوزراقی ولاجورد
وحجرارمنی وسقمونیا چون معلوم شد که اصل درسکنجبین
ساذج است واصل دران سکنجبین عسلی است که تالیف
جالینوس است پس اول مرتبه ذکر می کنیم که اقسام
سکنجبین ساده پس ذکر می کنیم اقسام دیگر سکنجبین
سکنجبین ساذج تالیف جالینوس ۞ صنعت آن عسل
جید خوشبو وبگذارند آنرا براخگر ملایم وکف آنرا بگیرند
وسرکه انگوری جید بران ریزند وباید که آن سرکه
بسیار ترش نباشد وضعیف نیز نباشد بلکه متوسط باشد
پس آنرا بآتش ملایم اندک اندک بجوشانند تا مخلوط
شود ونیکو وسرکه خام نماند پس از آتش فرود آورده در

درظرف چینی یا شیشه نگاه دارند پس هرگاه اراده
کرده شود استعمال آن پس باید ممزوج کرد آنرا
باآب مثل شراب واستعمال نمود دیگر بوده باشد سکنجبین
مکروه طبع کسیکه می آشامد آنرا بسبب حموضت یا حلاوت
آن وکسیکه اراده این داشته باشد که ترشی آن ظاهر
باشد پس باید که سرکه آنرا زیاده کنند واین بسبب
آنست که نیست محمود استعمال آن بامقدار واحدی
ازآب شیخ رئیس گفته که رای من آنست که این شبیه
است بانچه بجامی آورند بعضی ناس که امر می کنند
جمعی ازکسانیکه خمر می آشامند آنگاه ممزوج میکنند
خمر را باآب ازغیر علم یا آنکه درآنها کسی است که معتاد
است باشامیدن آن خمریکه کثیر المزاج وثقة الطعم باشد
پس اگر بیاشامد خمر صرف غیر ممزوج متألم میگردد
سرآن درساعت ودر مردمان کسی ست که معتاد است
باشامیدن خمر قوی پس اگر بیاشامد خمر کثیر المزاج
تهوع وغثیان عارض میگردد آنرا پس هرگاه مثل
این عارض شود از شراب خمر وحال آنکه از عادت
مردم است که همیشه ازان بسیار بیاشامد پس چگونه
عارض نشود از شربت سکنجبین زیاده وحال آنکه
عادت مردم باشامیدن سکنجبین اقل است از آشامیدن
خمر بسیار وسکنجبین از خمر اقوی ست پس سزاوار آنست
که بگردانند اعتدال را حاکم بحسب عادت کسیکه می آشامد
نه بحسب انسان معتدل وواجب است که بدانی که
اوفق ازبرای کسیکه می آشامد آنرا آنست که بوده
باشد نزد او وازین جهت میباشد نفع آن از برای
او اکثر کسیکه متاذی میشود ازان کسی ست که نفس
آن عاق باشد از خوردن آن وخوش نیاید اورا
خوردن آن واعدل انواع سکنجبین آن ست که
ساخته شده باشد از اجزائیکه موافق اکثر مردم باشد
وآن اینست که داخل نمایند یک جزو سرکه انگوری
را در دو جزو عسل کف گرفته وباتش ملایم بپزند تا
مخلوط شود طعم سرکه با طعم عسل وهمچنین طعم عسل با
طعم سرکه ونیز نماند سرکه خام وباید که بجوشانند

سکنجبین را باآب دراول طبخ آن وازین جهت است
که واجب است که درهر جزوی ازعسل چهار جزو آب
صافی داخل نمایند پس باتش ملایم بپزند تا آنکه کف آن بالا
آید وعسل سوی کف بسیار بالا می آورد پس ازین جهت
محتاج این است بطبخی زیاده ومقداری اکثر از آنکه آن
مقدار پاک میگردد چون آن مقدار آب که ممزوج با آن نموده
باشند درصورت ثانی نصف آن بوده باشد پس داخل
کنند دران سرکه مثل نصف وزن عسل وباز بجوشانند
آنرا تا بگیرد سرکه مخلوط بعسل خلطی نیکو وباقی نماند سرکه
خام وگاهی ساخته میشود این سکنجبین بدل بدستور که
اول مرتبه انواع ثلثه یعنی عسل وآب وسرکه که سرکه
یک جزو وعسل دو وآب چهار جزو واول مرتبه همه را یکجا
کرده بجوشانند وکف آنرا بگیرند تا بربع رسد وبقوام
آید وبعضے گفته اند که تا بخمس رسد یعنی یک خمس آن باقی
ماند واگر خواسته باشند که اقوی باشد بگردانند سرکه را
مثل عسل در وزن وبیاشامند وآشامیده میشود
ممزوج باآب وهر روز نیاشامند بلکه یک روز درمیان آشامند
یک روز نیاشامند که مبادا ضرر رساند بعضو معده پس
بدرستیکه این سکنجبین عوض میکند در مفاصل منتقد سازد
کیموس را از امعای سفلی ومحلل رطوبات است از بدن
وبعضے مردم آنرا بدون آب می آشامند وآن کسی است
که اراده داشته باشد که جلا دهد رطوبت را از قعر معده
ومنحدر سازد بسوی اسفل وکسیکه صبح بیاشامد آنرا
یا میان روز باید که بران صبر کند پس استعمال کند
گوشت جوان مرغ وزیرباج است نسخه سکنجبین جالینوس
مشهور نیز جمهور ۞ سکنجبین ساده جالینوس بنسخه
حبیش بن الحسن درکفایة الطب ۞ صنعت آن سرکه
می کمن دو رطل انگبین جید صافی پنج رطل آب
چندانکه ضرور باشد جمله را در دیگ سنگی بپزند وکف
آنرا بگیرند تا بقوام آید وبکار دارند ودر نسخه دیگر وزن
سرکه ده رطل است نسخه اول صحیح است ۞ سکنجبین
ساذج سکری تالیف شیخ رئیس ۞ صنعت آن بگیرند شکر
سفید فانیذ ده درم دیگ سنگی کنند وسطح آنرا استوار

پس بریزند بران سرکهٔ خمر شده کهنه آنمقدار که برنگ آن
غالب آید و بجوشانند روی آن شکر را و اگر خواسته باشند
که بسیار ترش نگردد سرکه را ازین مقدار کمتر کنند پس دیگ
را بر آتش اخگر گذارند یا بر آتش شعلهٔ ضعیف تا شکر
گداخته شود و کف آنرا بطاس بگیرند و بپارچهٔ صافی
طاس را پاک کنند و دایم چنین کنند تا دیگر کف بر سر
نیاورد و باید دانست که این وضع گرفتن شکر که شیخ
رئیس در اینجا آورده غیر وضع معروف است و بسیار
خوب است پس چون دیگر کف بر سر نیاورد آنرا بپارچهٔ
صفیقی صافی نمایند که درد در رطلی که در ته آن باشد جدا
گردد و پس آب صافی بران ریزند که رقیق شود و بپزند
تا بقوام آید و بعضی گفته اند که در هر یک من شکر هفت
اوقیه گلاب داخل نمایند و بعضی در وقت طبخ دو سه
طاقه نعناع تازه دران فرو برند یک دو جوش داده
نعناع برآورده دور میکنند و سکنجبین را سرد کرده در شیشه
نگاه میدارند ٭ سکنجبین سافج سکری تالیف محمد
بن زکریا گفته که این سکنجبین حفظ صحت کند و موافق
جمیع امزجه است و صفرا زایل کند و جمله بیماریها را که
از گرمی باشد سود دارد و مفتح سده ها و مزیل بلغم از معده
است اما باه را نقصان دارد و چون بسیار خورند و اسرفه
را زیان دارد و اصلاحش آن بود که بعد از وی جلاب
خورند ٭ صنعت آن سرکهٔ کهن دو رطل بستانند و
آب دران داخل کنند آن مقدار که حدت سرکه را
بشکند پس در هر رطلی از سرکه یک من نبات سفید یا شکر
در دیگ سنگی بآتش نرم بجوشانند و کف آنرا بگیرند
تا بقوام آید آنگاه از آتش برگرفته سرد نموده در ظرف
چینی یا شیشه نگاه دارند و بکار برند و بعضی گفته که
قند سفید مصفی بگیرند و سرکه بقدر کفایت بر سر آن
ریزند و قدری گلاب داخل کرده بجوشانند تا بقوام
آید و سرکه خام نماند پس نگاه داشته استعمال نمایند ٭
سکنجبین فرج سکری محمد بن زکریا بنسخهٔ قلانسی بگیرند
خل خمر یک جزو و آب شیرین دو جزو و شکر طبرزد سه جزو
همه را یکجا کرده بجوشانند و بقوام آورند بسا باشد

که بخیسانند در سرکه آن تخم کاسنی و پوست بیخ کاسنی
بگیرند و تبرید و تفتیح آن زیاده ٭ سکنجبین سافج سکری
بنسخهٔ محمد بن الیاس شیرازی گفته که این سکنجبین حافظ
صحت محرورین و مبرد کبد و مدر بول و فضول و قامع
صفراست و نافع است از برای حمیات حاره و عطش
و سده ها و جلای معده از صفرای رقیق و بلغم موافق
جمیع امزجه است و مفید است از برای جمیع امزجه است
حادث از صفرای رقیق و بلغم و موافق جمیع امزجه است و مفید است از برای
جمیع امراض حادث از صفرا هرگاه با آنها مزمنه نباشند صنعت آن سرکهٔ انگوری
کهنه پنج من آب شیرین صافی قدریکه حموضت سرکه
را بشکند پس در هر نیم رطل سرکه یک من شکر سفید
داخل کرده بآتش ملایم بجوشانند و کف آنرا بگیرند
تا بقوام آید از آتش برگرفته بگذارند تا سرد شود و
در ظرف چینی یا شیشه نگاهدارند ٭ سکنجبین سافج
بنسخهٔ سید مظفر الدین شفائی قند سفید یا عسل مصفی
هر کدام که باشد یک من در دیگ سنگی یا گلی کرده
یک چهار یک سرکهٔ انگوری بر روی وی کنند و
بجوشانند تا بقوام آید و یک اوقیه گلاب دران
ریخته دو جوش دیگر داده فرود آورند ٭ سکنجبین
سافج دوشابی و سکنجبین ساده متخذ از سیلان خرما
و سکنجبین ساده میبختجی ٭ صنعت آن هر سه آنست که
بگیرند سرکه و دوشاب یا سیلان خرما یا میبختج مساوی
هر دو مساوی هر دو آب بکنند و آنمقدار بجوشانند
که ثلث بماند و کف آنرا دایم بگیرند تا دیگر کف بر سر
نیاورد پس قدری گلاب دران داخل کنند و دو
جوش دیگر داده فرود آورند و بگذارند تا سرد شود
و نگاهدارند و اما باید دانست که بزعم قومی سرکه اصل و
عمود است در سکنجبین و آنرا درین مرکب بدل ترشی
نمی تواند نمود ولیکن زعم فرقه آنست
که میتوان در سکنجبین بدل سرکه ترشی دیگر
داخل نموده بنا بر زعم این فریق سکنجبین
را از میاه فواکه حامضه بغیر سرکه میتوان
ساختن پس باید که بنا بر زعم این فریق طریق

اتخاذ آنرا از آنها بیان نمایم پس بدانکه طریق اتخاذ سکنجبین
ساده از آب اترج و آب نارنج و آب لیمون و آب ریباس
آنست که قند سفید یا شکر سلیمانی یا عسل یا دوشاب
یا سیلان رطب یا میبختج هر کدام را که خواسته باشند بقوام
آورند و کف آنرا بگیرند پس بر آتش اخگر نهاده در دیگ
سنگی اندک اندک یکی از میاه مذکوره هر کدام را که خواسته
باشند بران ریزند تا برسد طعم آن و حلاوت و حموضت
باعتدال و لذیذ از برای شخصیکه از برای او ساخته میشود و چون
باین حد و بقوام لایق آید فرود آورده سرد کرده او را
نگاهدارند در شیشه و اگر از تفاح حامض یا آب
سفرجل حامض یا آب غوره سازند آب تازهٔ آنها را گرفته
در دیگ سنگی کرده چند جوشی داده از آتش فرود آورده
بگذارند تا ته نشین گردد پس از آب زلال صافی هر یک
از آنها را گرفته با مساوی آنها قند یا شکر سفید یا حلاوات
دیگر مثل عسل و دوشاب و سیلان خرما و میبختج هر کدام
که باشد مساوی وزن آن آب داخل کرده بجوشانند
و کف آنرا بگیرند و بقوام آورند پس فرود آورده سرد
کرده در شیشه نگاهدارند و اگر از انبرباریس یا تمر هندی
یا اجاص سازند پس بگیرند خشک آنرا و نیم رطل آنرا
در یک رطل آب بخیسانند و آب صافی هر کدام که باشد
بگیرند و با یک رطل قند سفید یا شکر سلیمانی یا سایر
حلاوات مذکوره بقوام آورند و فرود آورده سرد کرده
در شیشه نگاهدارند ٭ سکنجبین ساده متخذ از خل کبر مخلل
مستعمل در امراض طحال باید که بجای سرکه خالص سرکه
که دران گل کبر یا ثمر یا اغصان تازه کبر و از همه بهتر
آنکه پوست بیخ کبر را دران سرکه مدبر نموده باشند و
چون چهل روز گذشته باشد با شکر یا عسل یا دوشاب
و یا میبختج بدستور سکنجبین ساده مرتب نمایند ٭ سکنجبین بزوری
حار بنسخهٔ محمد بن الیاس شیرازی جهت سدهٔ کبد و معده
و طحال و ادرار بول و تنقیهٔ فضول بلغمیه از معده و
جهت استسقاء و تهیج و سوء القنیه و حمیات بارده و تسکین
عطش کاذب نافع ٭ صنعت آن بگیرند تخم کرفس و بادیان
انیسون از هر یک پنجدرم بیخ رازیانه و کبر و کرفس از

هر یک هفت درم تخم کاسنی تخم کشوث از هر یک
پنجدرم عصارهٔ غافث ریوند چینی از هر یک سه درم
و در نسخهٔ دیگر این دوای چیرا از هر یک ده درم است
و در نسخهٔ دیگر از هر یک دو درم است و نسخهٔ اول اصح
است و نسخهٔ دوم قریب بصحت و نسخهٔ ثالث بعید از صحت
ادویه را جریش کوبیده یک شبانه روز در یک رطل
سرکهٔ شراب کهنه و سه رطل آب صاف بخیسانند پس
بریزند در دیگ مس پاکیزهٔ قلعی کرده یا سنگی یا نقره و جوش
دهند بآتش ملایم تا ربع آن برود از آتش فرود آورده
زمانی بگذارند تا سرد شود و نیکو بمالند و بفشارند و یک
من قند سفید داخل کرده بآتش ملایم بجوشانند و کف
آنرا گرفته بقوام آورند شربتی یک اوقیه ❊ سکنجبین
بزوری حاره بنسخهٔ سید مظفر الدین شفائی ❊ صنعت آن
تخم کاسنی تخم کشوث تخم کرفس تخم رازیانه انیسون از
هر یک پنجدرم نیمکوفته در یک من سرکهٔ انگوری کهنه
و قدری آب یک شبانه روز بخیسانند پس بجوشانند
تا ربع آن برود و بپالایند و با یک من عسل مصفی
تا قند سفید هر کدام که خواسته باشند بقوام آورند ❊
سکنجبین بزوری حاره نافع از برای جمیع امراض بارده
کبد و امراضیکه بمشارکت امراض بارده کبد باشد
چون صداع حادث بمشارکت امراض بارده کبد
بسبب صعود ریاح و اخلاط بسوی دماغ چون استعمال
کنند بعد از تنقیهٔ اخلاط بمثل شراب دیناری ❊ صنعت
آن رازیانه تخم کرفس از هر یک هفت درم پوست
بیخ رازیانه بیخ کرفس انیسون از هر یک ده درم
مجموع را نیمکوفته یک شب در سه رطل آب و نیم رطل
سرکهٔ انگوری بخیسانند و صبح بجوشانند تا ثلث بماند
بپالایند و یک رطل قند سفید داخل کرده بقوام
آورند شربتی از ده درم تا شانزده درم و اگر سرفه
باشد سرکه داخل نکنند و از همین اجزا شراب بزوری
حار مرتب نمایند و اگر سکنجبین بزوری حار سفرجلی
خواهند درین نسخه بجای قند بوزن آن رب بهٔ شیرین
داخل نمایند ❊ سکنجبین بزوری بارد بنسخهٔ سید

اسمعیل در ذخیره مفتح سدها است و مدر بول و مفید است
از برای حمی غب چون بعد از مسهل در نوبت پنجم
و ششم استعمال نمایند ❊ صنعت آن بگیرند مغز تخم
خیارین مغز تخم خربزه از هر یک بست درم و
شیرهٔ این هر دو را در آب برآورند و تخم کاسنی ده
درم و آنرا در سرکهٔ انگوری و آب خالص از هر یک
سی درم آن مقدار بجوشانند که بنصف رسد پس
بپالایند و شیره ها را در آن داخل نمایند و سی ستار
قند سفید درین داخل کرده بجوشانند و کف آنرا
بگیرند و بقوام آورند ❊ سکنجبین بزوری بارد به
بنسخهٔ محمود بن الیاس مفتح سدها است و نافع است از
برای استسقا و سوء القنیه و مدر بول و مسکن و نافع
است از برای تپهای حاره ❊ صنعت آن تخم کاسنی
تخم خیارین تخم خربزه از هر یک پنجدرم پوست
بیخ کاسنی ده درم پوست بیخ بادیان سه درم همه را
نیم کوفته در سه رطل آب و ربع یک من سرکهٔ انگوری
کهنه یک شبانه روز بخیسانند پس در دیگ سنگی کرده
بجوشانند تا ربع آن برود پس از آتش فرود آورده
بمالند و بپالایند و داخل کنند در آن شکر سفید یک
من بآتش ملایم بجوشانند تا بقوام آید پس داخل
کنند در آن گلاب یک وقیه و یک دو جوش دیگر
داده فرود آورند و سرد کرده در ظرف چینی یا زجاجی
نگاهدارند و اگر بعوض شکر عسل کنند روا باشد
سکنجبین بزوری بارد بنسخهٔ قلانسی مدر بول است
و نافع است از برای حمیات حاره و مرکبه و از برای
استسقاء حار ❊ صنعت آن تخم خیار تخم خربزه تخم
کاسنی مجموع نیم کوفته از هر یک دو اوقیه تخم کرفس
نیم اوقیه مجموع را در سرکهٔ خمر یک روز و یک شب
بخیسانند و روز دیگر بجوشانند و بپالایند پس [illegible]
با مثل آن شکر سفید مصفی داخل کنند در آن هر
رطلی از آن یک اوقیه آب خیار تازه و باز بجوشانند
تا تمام شود طبخ آن و نگاهدارند ❊ سکنجبین بزوری
بارد نافع است از برای جمیع امراض حاره و کبد

و امراضیکه بمشارکت امراض حارهٔ کبد باشد چون
صداع بمشارکت کبد بسبب صعود بخار اخلاط از
کبد بسر هرگاه استعمال کرده شود بعد از فصد اکحل و تنقیه
بمثل شراب دیناری صغیر ❊ صنعت آن تخم کاسنی تخم
خیارین از هر یک هفت درم رازیانه پوست بیخ رازیانه
از هر یک ده درم پوست بیخ کاسنی پانزده درم اجزا را نیم
کوفته در سه رطل سرکهٔ انگوری یک شب بخیسانند تا ثلث
بماند صافی نموده یک رطل قند سفید داخل نموده بقوام
آورند شربتی از دوازده درم تا شانزده درم و اگر سرفه
باشد سرکه داخل نکنند و از همین اجزا شراب بزوری
مرتب سازند ❊ سکنجبین بزوری معتدل بنسخهٔ محمود بن
الیاس سدهای کبد و طحال بگشاید و مدر بول بود و نافع
است از برای حمیات مرکبه و سوء القنیه و استسقا ❊
صنعت آن تخم کاسنی تخم رازیانه تخم کرفس از هر یک
سه درم تخم خیارین و تخم خیار بادرنگ تخم خربزه
از هر یک پنجدرم پوست بیخ کاسنی پوست بیخ رازیانه
از هر یک پنجدرم و نیم کوفته در سه رطل آب و ربع یک
من سرکهٔ انگوری کهنه یک شبانروز بخیسانند پس
بآتش ملایم بجوشانند تا یک رطل بماند صافی نموده یک
من قند سفید داخل کرده بجوشانند تا بقوام آید از آتش
برگرفته سرد کرده در ظرف چینی نگاهدارند ❊ سکنجبین
بزوری معتدل بنسخهٔ حکیم میر محمد مومن نافع به جهت
تپهای کهنه و تپهای مرکبه و ضعف جگر و مرهٔ محمی و استسقاء
حاره ❊ صنعت آن تخم کشوث تخم رازیانه پوست بیخ
کاسنی از هر یک سه درم انیسون غنچهٔ گل سرخ تخم کاسنی
تخم خربزه تخم خیارین تخم کرفس بیخ رازیانه پوست
بیخ کبر اصل السوس از هر یک دو درم عناب بست دانه
مجموع را در یک رطل سرکهٔ انگوری دو رطل آب یک
شبانه روز بخیسانند پس بجوشانند تا بنصف رسد
بپالایند و یک رطل و نیم شکر سفید داخل کرده بآتش
ملایم بجوشانند و کف آنرا بگیرند پس از صافی نموده
بقوام آورند ❊ سکنجبین بزوری معتدل بنسخهٔ سید اسمعیل
نافع از برای حمیات و استسقاء حار و سدهٔ کبد صنعت آن

وقت و بیاض و قلت بول و ثقل کبد است و عدم حمی
صنعت آن پوست بیخ کاسنی تخم کاسنی تخم حماض
تخم خیار را اجزا متساوی نیم کوفته در سرکه و گلاب بجوشانند
و بپالایند و از آن سرکه با نبات و عسل سکنجبین سازند و
کشوث نیز گرم نیست و مفتح است و فعل آن قریب به
ریوند است اگر داخل کنند خوبتر می شود ۞ سکنجبین
بزوری معتدل دیگر نافع از برای جمیع امراض کبد و
امراضیکه بمشارکت امراض کبد باشد مانند صداع حادث
بمشارکت کبد بسبب صعود بخارات و اخلاط از کبد
بسوی سر ۞ صنعت آن تخم کاسنی بادیان انیسون
تخم کرفس تخم خیارین از هر یک پنج درم پوست بیخ
بادیان پوست بیخ کرفس پوست بیخ گزر از هر یک ده
درم بیخ کاسنی بیست درم مجموع را نیم کوفته در چهار
رطل و نیم آب و یک رطل سرکه بخیسانند یک شب و صبح
بجوشانند تا ثلث بماند و بپالایند و با یک رطل قند سفید
و در نسخه دیگر یک من است بقوام آورند شربتی
از ده درم تا شانزده درم و اگر سرفه باشد سرکه داخل
نکنند و از همین اجزا شراب بزوری معتدل مرتب
نمایند و اگر سکنجبین بزوری سفرجلی خواهند در این
سکنجبین بزوری بجای قند آب بوزن قند داخل کنند
سکنجبین بزوری معتدل که همین نفع دارد ۞ صنعت
آن تخم کرفس تخم رازیانه تخم کاسنی از هر یک سه
درم پوست بیخ کاسنی ده درم مجموع را نیم کوفته با سه
رطل آب و ربع یک من سرکه انگوری و یک من قند
چنانکه مذکور شد بقوام آورند و در شیشه یا ظرف چینی
نگاه دارند ۞ سکنجبین بزوری معتدل بنسخه حکیم صالح
خان خال آن مرحوم ۞ صنعت آن بیخ بادیان مغز تخم خیارین
پوست بیخ کاسنی از هر یک چهار مثقال تخم کاسنی رازیانه
تخم کرفس مغز تخم خربزه از هر یک ده مثقال و
نیم کوفته یک شبانه روز در آب خالص و نود مثقال سرکه
انگوری و نود مثقال گلاب بخیسانند پس بجوشانند
و صاف نموده نبات سفید یکصد و پنجاه مثقال داخل
کرده به قوام آورند شربتی یک اوقیه ۞ سکنجبین

بزوری معتدل بنسخه یحیی بن عیسی بن جزله لطیف
کننده و گشاینده قطع کننده است و تحلیل بادها
کند و بول را براند و لیکن سینه و اعضای تنفس را
زیان دارد و مصلح اش شراب خشخاش است ۞ صنعت
آن بگیرند سرکه انگوری کهنه جید ده رطل و آب خوش
طعم کنند یعنی حدت آنرا بشکنند و پوست بیخ کرفس
و پوست بیخ رازیانه از هر یک شش اوقیه و در نسخه
دیگر که بنام بزوری سکری ذکر نموده سه رطل است
تخم کرفس رازیانه انیسون از هر یک دو اوقیه در سرکه
مذکور بخیسانند یک شبانه روز پس با آتش ملایم بپزند
چون نیک پخته شود از آتش فرود آورند و صاف
نمایند و شصت رطل شکر سفید داخل کرده بجوشانند
و کف آنرا بگیرند و بقوام آورند و اگر عسلی خواهند در
هر دو رطل پنج رطل عسل مصفی داخل کرده به قوام
آورند ۞ سکنجبین بزوری معتدل بنسخه حکیم محمد امین
صنعت آن قوة الصبغ که آنرا بفارسی روناس نامند
پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان انیسون تخم کاسنی
گل کاسنی گل غافت زوفای خشک افسنتین رومی
از هر یک ده مثقال تخم کرفس جعده سنبل الطیب
اسارون از هر یک هفت مثقال مجموع را نیم کوفته
یک شبانه روز در آب خالص سفید هفتاد و پنج مثقال
سرکه انگوری یک صد و دوازده مثقال بخیسانند
پس بجوشانند تا بنصف رسد صاف نموده قند سفید
چهار صد و سی مثقال داخل کرده بقوام آورند و بعضی
اجزا را با آب خالص خیسانیده سرکه را بعد از آن که
بقوام آید داخل می کنند ۞ سکنجبین شبی نافع است
از برای عسر البول که بسبب بستن خون در مثانه
باشد ۞ صنعت آن بگیرند شب یمانی دو درم و در
سرکه انگوری یک شبانه روز بخیسانند پس صاف کنند
و از آن سرکه با عسل سکنجبین سازند ۞ سکنجبین عسلی
مسمی باکسومالی ۞ صنعت آن خل عسلی پنج قوطولی
که هر قوطولی هفت اوقیه باشد نمک دریا ده من عسل
جید صافی ده قوطولی بر آتش بگذارند و ده جوشش

داده فرود آورند و در ظرف شیشه یا چینی نمایند و
عند الحاجت بکار برند ۞ سکنجبین عنابی جمیع امراض
دموی و باشری را نافع باشد ۞ صنعت آن عناب جرجانی
بزرگ دانه پنجاه دانه افتیمون شش درم همه را در سه
رطل آب شب بخیسانند و صبح بجوشانند چون یک رطل
آب بماند بپالایند و نیم رطل سرکه انگوری کهنه و ربع
رطلی گلاب و یک رطل قند سفید داخل نموده بقوام
آورند سکنجبین فواکهی که امراض صفراوی و دموی را
نافع بود و خناق گرم و طاعون را سود دارد ۞ صنعت آن
خل خمر یک من و نیم آب غوره آب انار ترش آب انار شیرین
آب به شیرین آب حماض آب اترج آب ریباس آب توت
شامی نقیع سماق نقیع زرشک از هر یک نیم من عصاره
کوکنار ترخون از هر یک ده استار همه را بیامیزند و چهار
من قند سفید داخل کرده بقوام آورند پس ده درم
کافور قیصوری سوده و با قدری از این سکنجبین در هاون
سنگی بدسته بمالند تا نیکو صلایه شود و آنرا در باقی
شراب بیامیزند و با تیر معجون سازی بر هم زنند تا نیکو
آمیخته شود و در ظرف چینی یا زجاجی یا کاشی نگاه دارند
شربتی یک اوقیه با گلاب بنوشند ۞ سکنجبین مسهل بلغم
صنعت آن عسل مصفی سرکه انگوری کهنه از هر یک یک
قسط بپزند تا بقوام آید پس بگیرند مغز حب القرطم یک
اوقیه و نرم بکوبند و در آن داخل نمایند ۞ سکنجبین
مسهل بلغم به نسخه دیگر ۞ صنعت آن بگیرند یک من شکر
سفید و در دیگ سنگی کرده و سطح آنرا مستوی سازند و
بدست پس بریزند آن سرکه عنصل که بسطح شکر رسد
و از روی شکر بر نگردد بلکه متون شکر مکشوف باشد
و دیده شود پس با آتش ملایم برفق بپزند و کف آنرا
بگیرند و چون دیگر کف بر سر نیاید و صافی نموده داخل
کنند در آن پنج استار مغز حب القرطم نرم کوبیده و
نیکو بر هم زنند و بگیرند بیست درم تربد مصمغ و نرم
کوبیده در پارچه کنند که آن پارچه متخلخل النسج باشد و
آن پارچه از تربد پر نباشد و سر آنرا محکم ببندند و لمحه
لمحه پارچه را بمالند و بفشارند تا باقی نماند در آن صره

چینی ازدیده و بقوام سکنجبین آید فرود آورده سرد
کرده در شیشه یا ظرف چینی نگاهدارند شربتی از ده درم
تا پانزده درم ⁂ سکنجبین مسهل سودا ⁂ صنعت آن بگیرند
عسل مصفی و سرکهٔ انگوری از هر یک یک قسط و درهم
کرده بپزند و بقوام سکنجبین آورند و افتیمون اقریطی
یک اوقیه سوده دران داخل کرده به تیر معجون سازی
برهم زنند تا نیکو مخلوط شود پس در ظرفی کرده پنج روز
بگذارند و بعد از آن استعمال نمایند ⁂ سکنجبین مسهل صفرا
از کتاش اطینوس ⁂ صنعت آن بگیرند عسل مصفی و سرکهٔ
انگوری کهنه تند از هر یک یک قسط و بپزند تا بقوام آید
پس داخل کنند سقمونیا مسحوق بقدر نیم اوقیه و
نگاهدارند در شیشه یا ظرف چینی و بلیسند ازین سکنجبین
پیش از غذا یک ملعقه پس بدرستیکه اسهال صفرا کند ⁂
سکنجبین مسهل مراره از معده از کتاش اطینوس ⁂
صنعت آن بگیرند تخم کاسنی پوست بیخ کاسنی تخم
کشوث تخم شاهتره غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع از هر
یک ده درم و بخیسانند در سرکهٔ انگوری کهنه پنج رطل
و آب خالص دو رطل و نیم پس بجوشانند تا ثلث
آن برود پس بپالایند و داخل نمایند دران شکر سفید
سه من و بجوشانند و کف آنرا بگیرند و بقوام آورند پس
از آتش فرود آورده سه اوقیه صبر سقوطری سوده
داخل کرده به تیر معجون سازی بهم زنند تا نیکو مخلوط
شود شربتی ده درم با گلاب ⁂ سکنجبین وردی منقول
از قرابادین سید مظفر الدین شفائی حرارت خمار را
بنشاند و اسهال صفراوی باز دارد و کسی را که جدری
و حصبه ظاهر شده باشد نافع است ⁂ صنعت آن سرکهٔ
انگوری جید گلاب خوشبو از هر یک یک من غنچهٔ گل سرخ
یکصد درم گلنار فارسی بیست درم هر دو را در سرکه
و گلاب شبا روز بخیسانند پس بجوشانند و بپالایند
و با یک من قند بقوام آورند شربتی یک اوقیه ⁂
سکنجبین وردی بنسخهٔ قلانسی نافع از برای معدهٔ
حار ⁂ صنعت آن بگیرند گلقند سکری و بگلاب گرم
حل نموده بفشارند و بپالایند و داخل کنند دران سرکه
بقدر کفایت و بقانون مقرر طبخ نمایند تا بقوام آید
فرود آورده سرد گردد نگاهدارند شربتی یک اوقیه
سکنجبین مهندبائی منقول از قرابادین کوتوالی تپ
و گرمی جگر را سود دارد و سددهای جگر و طحال را بگشاید
و بخار و دردسر را زائل گرداند ⁂ صنعت آن بگیرند
آب کاسنی تازه و بجوشانند و کف آنرا بگیرند و از آتش
فرود آورده بگذارند تا درد آن ته نشین شود پس
بگیرند از آن سی استار و یک من قند سفید صافی نموده
داخل کنند و بجوشانند و کف آنرا بگیرند تا قریب به
قوام رسد پس پنج استار سرکهٔ انگوری جید دران داخل
کرده بقوام آورند و از آتش برگرفته سرد کرده در شیشه
یا ظرف چینی نگاهدارند و وقت حاجت دو اوقیه
آنرا بکار برند و سکنجبین اترجی و اجاصی و اسقیلی و
خل اشتر غازی و افتیمونی و انبر باریسی و انجدانی و
تفاحی و تمر هندی و راوندی و رمانی و مازریونی
هر یک در رسوم خود ها ذکر یافتند ⁂

باب السین مع اللام

فصل در ذکر سلاقات

بدانکه سلاقه بضم سین مهمله و فتح لام و الف و فتح
قاف و ها آبی ست که از ادویه بعد از جوشانیدن
گرفته باشند ⁂ سلاقه که ورم لثه و استرخای آن را
نافع ست ⁂ صنعت آن طراثیث قرظ شب یمانی
پوست انار ترش سماق اجزا مساوی در آب بجوشانند
و با آب آن مضمضه نمایند ⁂ سلاقهٔ دیگر از قدما که همین
منفعت بخشد ⁂ صنعت آن ورق السرو جوز السرو گلنار
مازو کزمازج اجزا مساوی در آب بپزند و سرکه داخل
نموده مضمضه کنند ⁂

باب السین مع المیم

سماق بضم و فتح سین مهمله و فتح میم و الف و قاف
درخت آن قریب بدرخت انار و برگش زغب دار
و دندانه دار مثل اره و اندک سرخ رنگ و دانه ها
مثل عدس و خوشه آن مثل خوشهٔ حب الخضرا و طعمش ترش
با قبض و مستعمل پوست دانه آنست که مسمی بگرد آنست
و قوتش تا سه سال باقی ست و بهترین آن سرخ بسیار
ترش تازه بزرگ است در دوم سرد و خشک و جبلی آن
در سوم و برودت برگش کمتر از دانه آن و رادع و دابغ
معده و مقوی احشای حاره و قابض و رافع صفرا و
جهت قی و غثیان صفراوی و نفث الدم و نزف دم
و ذرب و اسهال مزمن و منع ریختن صفرا بمعده و معا و
کثرت بول نافع و نیم کوب آن با زیره جهت دفع قی و غثیان
مجرب و مهیج اشتها و با زردهٔ تخم مرغ و کشنیز قاطع اسهال
دلحوی که با آن پخته شود و بدستور قابض و سائیدهٔ آن
با آب سرد قاطع سیلان خون از فوق و تحت و سفوف
کردی که بر روی آن ست جهت قطع سیلان رحم و سنون
آن جهت تقویت لثه و قلاع خبیثه و درد دندان کرم
خورده و قطور خیسانیدهٔ آن در گلاب و آب خصوصاً با قدری
کتیرا جهت جرب و دمعه و سلاق و حکه و منع بروز آبله در
چشم و میلان چرک گوش و آب جهت ابتدای رمد و
نطول آب طبیخ آن مانع ورم ضربه و دوثی و ضماد آن
با آب جهت منع ورم محف و سائر اعضا و بازقال چوب
بلوط جهت بواسیر مفید و چون آنرا با برگ و چوب شاخها
در آب بجوشانند تا بقوام عسل رسد در جمیع افعال مثل
خضض و جهت تحلیل اورام و نمله و قروح رطبه و نزف
رحم و فساد لثه و قروح شهدیه و کلف و داخس و درد
چشم و امراض جفن نافع و طبیخ برگ آن مسود موی
و حقنهٔ بطبیخ آن جهت قرحهٔ امعا مفید و چون برگ
آن را ضماد کنند و آب آنرا منعقد سازند در ردع و تبرید و
قبض مثل اقاقیا است و طلای محلول آن با آب بارتنگ
جهت قروح خبیثه و سلس البول و استرخای اعضا نافع
و ضماد برگ آن بر معدهٔ اطفال رافع اسهال و مقوی
احشا است و مضر معده و جگر بارد و مصلحش مصطکی
و انیسون شربتش تا یکدرم و بدلش سرکه است و صمغ
درخت سماق بتحدید البصر و با اجزای حاره و بارده
رادع و محلل است جهت التصاق جراحات و حدت بصر

تسکین درد دندان و امراض جفن غلیظ و ذرور شش
رافع بواسیر است ❊ سماق الدباغین نوعی از ماز وی
زیره کوهی است و بعضی گویند که برگ سماق که دباغیان
جلود و قیقه را بآن دباغت میکنند در جمیع افعال
مثال سماق و بیشتر است ❊ جوارش سماق اسهال
صفراوی باز دارد ❊ صنعت آن سماق بست درم
حب الآس ده درم خرنوب شامی سی درم صمغ عربی
گلنار انار دانه بو داده از هر یک پنج درم کوفته بیخته
با موبز منقی دیگر باره بکوبند شربتی سه درم ❊ جوارش
سماق دیگر اسهال باز دارد و اشتها و قوت دهد ❊
صنعت آن سماق ده درم حب الآس کشنیز انار دانه
ترش و شیرین از هر یک درم خرنوب نبطی سه درم
صمغ عربی گلنار فارسی از هر یک پنج درم کوفته بیخته برب
به شیرین سه وزن ادویه بسرشند و اگر خواسته باشند
ادویه را بغیر رب بعنوان سفوف بگذارند و اگر خواهند
اسهال ضم سویق کنار بر اجزای مذکور زیاده نمایند
حب سماق نافع از برای رطوبت معده با حرارت و از
برای سیلان لعاب از دهان خواه در بیداری خواه در
خواب هر گاه که بسبب رطوبت حار باشد و آثار امتلای
خون ظاهر باشد ❊ صنعت آن گرد سماق طباشیر سفید
حب الآس زرور و نشاسته اجزا مساوی سوده حب
سازند شربتی یک مثقال و از برای سیلان لعاب از
دهان بآب صمغ عربی سرشته حبها مثل دانه باقلا
ساخته در دهان گیرند و لعاب آنرا فرو برند ❊ سفوف
سماق حرارت معده و کبد و تشنگی نشاند و اسهال باز
دارد ❊ صنعت آن طباشیر شیرین حب الآس گل ارمنی
گرد های بریان کرده پوست بیرون بسته طباشیر سفید
سماق بریان گلنار فارسی صمغ عربی بریان از هر یک
یک مثقال و نیم این اجزا را کوفته بیخته تخم مرو بریان
بزرقطونای بریان تخم ریحان بریان کرده از هر یک
یک مثقال و نیم بارتنگ بریان یک مثقال در ان
داخل نموده مخلوط سازند هر روز دو مثقال و نیم
آنرا با رب به شیرین تناول نمایند ❊ سفوف سماق

تشنگی نشاند و اسهال معدی را نافع باشد ❊ صنعت
آن سماق ده درم حب الآس انار دانه بریان از هر یک
پنج درم خرنوب بازده درم صمغ عربی گلنار فارسی
از هر یک دو درم کوفته بیخته سفوف سازند شربتی
یک مثقال ❊ شیاف سماق جرب و خارش و سوزش و
جحوظ عین را نافع بود ❊ صنعت آن سماق سی مثقال با
آب باران بپزند و بپالایند باز بجوشانند تا غلیظ شود
بگذارند تا سرد شود و ده درم سفیداب ارزیز بآن بسرشند
و شیاف سازند و بعضی آب سماق را می جوشانند
تا غلیظ میشود و گرد سماق را با آن سرشته
شیاف میسازند ❊ شیاف سماق سفید آب شسته
یک جزو کثیرا افیون از هر یک جزو و در بعضی
نسخ سفیداب شسته سه جزو واقع شده بآب سماق
مذکور شیاف سازند و بعضی در آب سماق مذکور باز
سماق را بسیار نرم صلایه کرده و نرم بیخته داخل کنند
و شیاف سازند ❊ سمسم بکسر هر دو سین مهمله و سکون
میم و سدا و آخر و بفارسی بفتح سین اول نیز آمده ❊
بفارسی کنجد گویند و بلغت هندی تل ❊ قوتش تا دو سال باقی است در اول گرم و تر و منضج
و مصلح آواز و خشونت حلق و مواد سوداوی و اخلاط
سوخته و صالح الغذا و قلیل التغذیه و ملین امعاد و مقعد
و مسمن و محلل اورام خوردن آن با شراب جهت گزیدن
عقرب افعی و با مثل آن شکر و خشخاش و عشر آن
بیخ ابیض و نصف آن بادام که هر روز از مجموع آن
یک اوقیه استعمال نمایند جهت فربه کردن بدن مجرب
و مولد منی گرده و شیره کوبیده آن با نبات جهت رفع
سوزش معده و مری و ترشش شان رطوبت معده
سوداوی و حرقت و لذع ادویه مفرده به مجرب خوردن
دو درهم آن با یک درهم گردگان سوخته جهت قطع
خون بواسیر مجرب و ضماد آن محلل اورام و رافع
آثار سیاهی و دسم اخضر و سطبری عصب و سوختگی آتش
و منع آبله آن و قولنج معوی قولون و نطول به آب
برگ آن باعث درازی موی و سیاهی آن و رفع

جوشش سوداوی سر و ضماد مطبوخ آن با شراب جهت
تحلیل ورم چشم و ضربان آن نافع و آب طبیخ کنجد
یا نخود و مدر حیض و مسقط جنین دو و دو اوقیه آب طبیخ آن
با آب نعناع و مویز یک اوقیه و نیم روغن کنجد و نصف
اوقیه انیسون که ناشتا بنوشند جهت رفع خارش بدن
و درشتی جلد و شقاق مجرب دانسته اند و بطی الهضم و
مرخی اعضا و مورث بدبوئی دهان و صداع و مصلحش
عسل و بو دادن آن ❊ قدر شربتش پنج درم و بدل اش
تخم کتان است و روغن آنرا قوت تا هفت سال باقی
است در دوم گرم و تر ❊ در تفتیح و تسمین و ترطیب رفع
احتراقات خلط و حرقة البول مثل اصل آن ❊ در رفع
ضیق النفس و سعال یابس و تشنج یابس و قرحه ریه قوی تر
از کنجد ❊ در مزوره مریض بهتر از اکثر ادهان و مداومت
خوردن آن جهت قرحه ششش و رفع هزال مجرب ❊ طلای
آن با سفیدی مرغ محلل صلابات ❊ اورام و با روغن
زیتون و زرده تخم مرغ رافع ورم چشم و بلعاب بزرقطونا
جهت خشونات و خارش بدن و سوختگی آتش و جراحتی
که از نوره بهم رسد مجرب ❊ جوشانیده آن با فلفل سفید
و مصطگی جهت گشودن سده گوش مفید و بطی الهضم و مرخی
معده و مضر سوداوی و مفسد دماغ ضعیف و قریب الاستحاله
بصفرا و مصلحش جوشانیدن آنست با اندک خمیر و خوردن
آب لیمو و آبکامه و امثال آن بعد از آن ❊ قدر شربتش
تا ده درهم و بدلش روغن بادام شیرین است ❊ جوارش
سمسم معده را قوت دهد و شهوت را دیر زنان حامله را
دفع کند و رنگ را نیکو گرداند و اشتهای طعام آورد ❊
صنعت آن زرنباد تخم کرفس زیره کرمانی نانخواه
از هر یک دو درم کنجد مقشر ده درم کندر زنجبیل دار فلفل
فلفل قاقله دارچینی از هر یک سه درم شکر طبرزد نود
مثقال کوفته بیخته بگلاب بسرشند ❊ حلوای سمسم که
بفارسی حلوای کنجد و بهندی ریوری نامند ❊ صنعت
آن بگیرند شکر سفید را و صاف نموده بقوام آورند و
بسنگی یا چوبی بزنند تا تار بندد و سفیدی و شکننده
بهم رسانند پس قرص های نازک ساخته و کنجد مقشر را با

در ظرف کرده بر آتش اخگر گذارند تا کنجد گرم شود بعد ازان
قصہا را در اندازند تا از گرمی نم بردارد و دمبدم حرکت
داده باشند تا کنجد از ہر طرف بچسپد و اگر خوشبو خواہند
قدری گلاب در قوام او داخل کنند کثیر الغذا بطی الہضم
ردی الکیموس ست ¤ صنعت آن نوع دیگر مقشر نموده
را نرم بسایند و شکر را بقوام آورند و لہانه ساخته بدان
بسرشند و اگر شکر نباشد از دوشاب ہم میتوان ساخت
سفوف سمسم این را سفوف زنان آبستن گویند جہت
آنکه ایشان را نافع ست و شہوت ہای بد که ایشان را
بہم میرسد دفع کند و معده را قوت دہد و اشتہای طعام
آورد و رنگ رو را نیکو گرداند و بدن را فربه سازد
صنعت آن زرنباد تخم کرفس نانخواه زیره کرمانی
مدبر از ہر یک دو درم کندر ذکر سه درم کنجد مقشر ده درم
زنجبیل فلفل دراز فلفل ہیل بوا قاقله کبار دارچینی از
ہر یک سه درم قند سفید نیم من کوفته بیخته در شیشه
نگاہدارند و بوقت حاجت بقدر حاجت تناول نمایند

باب السین مع النون

سنا رمکی سنا بفتح سین و نون و الف گیاہی ست
ربیعی و ساقش باریک شبیه بگیاه حنا و برگش ازان
بزرگتر و ضخیم تر مائل به کبودی و دانه آن پہن و کوچک
صنوبری شکل مائل بدرازی و در غلافی شبیه به باقلا و
سیم که در ہند و بنگله میشود و بسیاره دارد و لیکن ازان
بسیار نازک تر و پہن تر حجازی آنرا برگ بزرگتر و ضخیم تر و قوی
العمل تر از عظیم آبادی آن و مستعمل برگ تازه ضخیم آن
است و قوتش تا ہفت سال باقی و در آخر دوم گرم و
در اول خشک و مسہل بلغم و سودا و صفرا و اخلاط سوخته
و منقی دماغ و شدید الغوص بعمق بدن و مقوی آن و جالی
جلد و جہت مفاصل و امراض بلغمی و سوداوی و
جنون و صرع و درد شقیقه و درد پہلو و شرب مطبوخ آن در ہمار
مثل آن روغن زیتون که بنصف رسد جہت درد کمر و
سرین و بواسیر مفید و ضماد مطبوخ آن در سرکه بحدیکه
قوام بہم رساند جہت جرب و حکه و کلف و بہق و اندمال
زخم کہنه و منع ریختن مواد با حنا جہت سیاه کردن
آن موثر و ہمچنین طلای آن با سرکه جہت جرب و حکه و
قروح خبیثه و اندمال جراحات مفید و با ہموزن آن
برگ حنا و سرکه نیز خصوص در حمام و تکرار عمل و آب
مطبوخ آن بہتر از جرم آن و یک مثقال از مسحوق
آن با عسل که از سه روز تا یک ہفته ہر روز بیاشامند
جہت وجع مفاصل و امثال آن مجرب ست و مورث
کرب و مغص و غثیان و مصلحش پاک کردن از چوبہا و شاخ
و آلودن بروغن بادام و با ہلیله زرد و گل سرخ و افتیمون
و بنفشه و آب میوه ہا استعمال نمودن و بالجمله بدون گل
سرخ جائز نداشته اند و قدر شربتش از جرم آن از
دو درم تا سه درم و از مطبوخ آن تا ده درم و بدلش
مثل آن ترید و نصف آن ہلیله زرد و در ربع آن [illegible]
است و شیخ الرئیس در قانون متعرض ذکر آن نشده
اند در مفردات نه در مرکبات ¤ حب سنا رمکی
منقول ست از حضرت رسالت پناه صلی الله علیه
و آله وسلم که این حب امان می بخشد از خدر و مستی و
بہق و دیوانگی و فالج و لقوه و اگر مردم بدانند که
در سنا چه منفعت ہا است ہر آیئه قیمت مثقالی ازان
دو مثقال ذہب میشود ¤ صنعت آن سنا مکی پوست
ہلیله زرد پوست ہلیله کابلی ہلیله سیاه مویز منقی از
ہر جزء مساوی جدا جدا کوفته بیخته و سنا و ہلیله ہا را
بروغن بادام شیرین چرب نموده بمویز سرشته حبوب
سازند و ہر روز تا شش تا سه درم آنرا فرو برند و
ہنگام شب نیز ہمین مقدار و آب گرم بر بالای آن
بنوشند جمیع فوائد مذکوره را بخشند و بہترین دوائی
است و اگر شش درم تا ہشت درم آنرا شب با عرق
اسطوخودوس و گاؤزبان نیم گرم فرو برند و صبح
بست مثقال گلقند آفتابی و یک مثقال برگ
گاوزبان و ہمین مقدار اسطوخودوس در عرق
عنب الثعلب و شاہتره بجوشانند و مالیده و صاف
کرده نیم بیاشامند پنج و شش مجلس بفراغت
اجابت می نماید و خفقان و توحش و اکثر امراض [illegible]
را مفید و مجرب ست ¤ حب سنا نسخه حکیم صالح خان رحمة الله
صنعت آن سنا مکی غنچه گل سرخ از ہر یک پنج مثقال
ترید سفید مدبر سورنجان مصری از ہر یک دو مثقال و نیم
شیرخشت خراسانی دو مثقال شیرخشت را بگلاب حل
کرده باقی ادویه کوفته بان سرشته حبوب سازند شربتی
دو مثقال ¤ حب سنا جہت امراض دماغی و ضیق
النفس و سرفه بارد و رطب نافع ¤ صنعت آن سنا مکی
شش درم پوست ہلیله زرد پوست بلیله از ہر یک یکدرم
کوفته بیخته بروغن بادام چرب نموده با عسل یا شکر [illegible]
یا شیره ترنجبین سرشته حبوب سازند شربتی از یک
مثقال تا سه مثقال با آب نیم گرم فرو برند و اگر یکدرم
ورق گل سرخ اضافه نمایند جہت اصلاح سنا بہتر
سفوف سنا در نفع قوی از حب ست و تنقیه بدن از
سودا کند و تنقیه مواد عام در جمیع بدن باشد و مالیخولیا
را نیز مفید بود ¤ صنعت آن سنا مکی بسفایج فستقی
حب النیل از ہر یک سه درم پوست ہلیله زرد پوست
ہلیله کابلی ہلیله سیاه افتیمون ورق گل سرخ ترید سفید
مدبر از ہر یک دو درم ادویه کوفته بیخته بروغن بادام
چرب نموده شربتی چہار درم تا چہار مثقال با آب شیر گرم
یا ادویه مناسبه بنوشند و اگر ترید را نصف مجموع ادویه
کنند آنرا سفوف ترید نامند ¤ سفوف سنا مکی
جہت عرق النسا نافع از قدما ست ¤ صنعت آن سنا
مکی ده درم سورنجان پنجدرم شیطرج ہندی دو درم زعفران
نیمدرم کوفته بیخته با مثل آن شکر سفید ممزوج نموده
سفوف نمایند شربتی از سه درم تا ده درم ¤ سفوف
دیگر که اسہال برفق کند ¤ صنعت آن سنا مکی پنج مثقال
ترید مدبر یک مثقال و ربع مثقال زنجبیل مصطگی از
ہر یک نیم مثقال کوفته بیخته با آب گرم یا اشربه مناسبه
کف نمایند و اگر سنا تنہا را مقدار سه مثقال تا شش
جوشانیده صاف نموده و با مقدار دو مثقال گلقند
آفتابی حل کرده صافی نموده باشند داخل نموده با
بران پاشیده شیر گرم نموده بنوشند اسہال برفق کند
و اگر ده دوازده مثقال شیرخشت نیز در آن [illegible]

میگردد واقوی ٭ سفوف سنا نافع جهت امراض بلغمیه و رافع قبض ودافع بلاغم از رطوبات است ٭ صنعت آن سنامکی پوست هلیلهٔ کابلی زنجبیل سفید هر سه جزو مساوی کوفته بیخته شربتی یک درم آن یک مجلس دو دو درم آن دو سه مجلس وسه درم آن زیاده موافق قوت وضعف مزاج واگر شب وقت خواب میل نموده اندک آب گرم بران بیاشامند صبح زود موافق آن یک دو دست و زیاده بفراغت وآسانی اجابت می نماید وبی غائله هست ٭ ضماد سنا جهت جرب وحکه مجرب است صنعت آن سنامکی هلیلهٔ زرد مرداسنگ سفیداب قلعی بالسویه سوده با روغن گل بنفشه ضماد نمایند ٭

فصل در ذکر نسخ مطبوخات سنامکی

مطبوخ سنامکی مسهل بلغم صفرا وسوداي سوخته است امراض دماغی را نافع ٭ صنعت آن گل نیلوفر گل سرخ پرسیاوشان عنب الثعلب برگ گاؤزبان اصل السوس مقشر بادرنجبویه از هریک دو درم اسطوخودوس و بسفایج فستقی پوست تراشیده پوست بیخ کاسنی از هریک دو درم ونیم افتیمون اقریطی شاهتره پوست هلیله از هریک سه درم ونیم سنامکی شش درم تا هشت درم تخم کاسنی نیم کوفته رازیانه از هریک دو درم گل گاؤزبان یک درم عناب آلوی بخارائی از هریک دو دانه انجیر زرد هفت دانه مویز منقی بست دانه سپستان سی دانه ادویه آنچه کوبیدنی ست جوکوب نموده شب در عرق کاسنی ورازیانه وعنب الثعلب از هریک پنجاه مثقال بخیسانند وصبح بآتش ملایم طبخ دهند تا بنصف یا آن مقدار که توانند خورد آب بماند وباید که در حین طبخ سر ظرف را بسته دارند که بخار و قوت دوا بیرون نرود وپس فرود آورده سر دیگ را بعد از انکه بخار وحرارت آن کم شده باشد باز نمایند وقدرے مالیده صاف نمایند وبسیار نمالند که جرم دوا بسیار برآید وغلیظ گردد وپس مغز فلوس خیارشنبر شیرخشت ترنجبین تمر هندی از هریک دوازده مثقال تا پانزده مثقال وبست مثقال دران حل نموده صاف کرده روغن بادام دو مثقال بران چکانیده گرم نموده بنوشند واگر صفرا وتپ وحدت وگرمی در مزاج بسیار باشد آب برگ کاسنی تازه بست مثقال اضافه نمایند واگر طبیعت عاصی باشد از برای اعانت بر عمل تنقیه مواد دماغی با دو مثقال ایارج فیقرا یا حب ایارج یا با دو مثقال نقوع صبر سقوطری زرد بنوشند و از برای اخراج صفرا سقمونیا مقدار یک مثقال و یا مقدار یک دو مثقال ترید سفید خراشیده ومجوف در طبخ داخل نمایند زیرا که جرم ترید را هرگاه سفوف نموده در روغن بادام چرب کرده با زنجبیل ومصطگی بخورند اسهال بلغم می نماید به تقطیع واذابه وچون در مطبوخ اندازند وجوش دهند اسهال صفرا میکنند وبرای اخراج بلغم بتقویت یک مثقال تا یک ونیم مثقال ترید سفید مجوف مصمغ محکوک بروغن بادام چرب کرده وکوبیده که مبالغه در کوبیدن آن نکرده باشند وزنجبیل نیم درم یا گل قند سرشته یا با حب جیپال دو دانه تا پنج دانه که در رند نکور شد وبرای تنقیهٔ سودا یا حب لاجورد یا سفوف آن بخورند بدین قسم که هر یکی از ینها وغیره را شب وقت خواب یا یک دو ساعت بیشتر از صبح بخورند بعد ازان مطبوخ را بنوشند ویا آنکه حبوب را در آخر شب فرو برند وصبح مطبوخ را بنوشند واگر حبوب بسیار خشک شده باشد در عرق بادیان خیسانیده فرو برند یا با گل قند یا مویز منقی سرشته ودر اوائل حمیات هلیله جات داخل نمایند واگر سرفه باشد بیخ کاسنی وآب برگ کاسنی را اسقاط نمایند وبهدانه یکدرم تخم خبازی تخم خطمی از هریک یک مثقال اضافه نمایند ودر امراض کبدی شکاعی و ریوند چینی وبادآورد از هریک بقدر مناسب اضافه نمایند وصبریات ندهند واز برای امراض حاره کبد زرشک یا عصارهٔ آن داخل نمایند وادویهٔ حاره کم نمایند باقی منوط برای طبیب است ٭

مطبوخ سنا حمیات حاره را نافع باشد وصفرا را دفع کند ٭ صنعت آن سنامکی هفت درم بنفشه گل نیلوفر عنب الثعلب از هریک سه درم عناب سپستان آلوی سیاه از هریک بست عدد گل سرخ چهار درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا نصف باند پس فرو گیرند وبپالایند تمر هندی شیرخشت از هریک ده درم ترنجبین بست درم دران مالیده حل نموده مکرر صاف کنند وبنوشند ٭ مطبوخ سنامکی فواکهی مسهل صفرا بود وامزجهٔ حاره و تپهای صفراوی را سود دهد ٭ صنعت آن سنامکی پنجدرم گل بنفشه گل نیلوفر گل سرخ پوست هلیلهٔ زرد از هریک چهار درم افسنتین رومی تخم خیارین تخم کاسنی پوست بیخ رازیانه از هریک سه درم عناب بست دانه سپستان سی دانه آلوی بخارا آلوی سیاه کشمش از هریک ده دانه تمر هندی زرشک منقی از مویز طائفی از هریک ده مثقال جوشانیده صاف نموده ترنجبین پانزده درم شیرخشت فلوس خیارشنبر از هریک ده درم دران حل کرده بیاشامند واگر قوتر خواهند دو دانگ ریوند چینی ویک ونیم درم ترید اضافه کرده نوش فرمایند ٭ مطبوخ سنا دیگر صاحب ذات الجنب ونفث الدم وحمی محرقه را سود دهد ٭ صنعت آن سنامکی پنجدرم گل بنفشه گل نیلوفر از هریک چهار درم عناب سپستان از هریک بست عدد تخم کاسنی خبازی از هریک سه درم شیرخشت ترنجبین از هریک پانزده درم دران حل کرده بیاشامند ٭ مطبوخ سنا دیگر سرسام وصداع گرم وتپ مطبقه را سود دارد ٭ صنعت آن سنامکی پنجدرم بنفشه نیلوفر از هریک چهار درم تخم کاسنی سه درم آلوی بخارائی عناب سپستان از هریک بست عدد اول بهم طبخ نمایند خیارشنبر ترنجبین از هریک ده درم دران حل نموده بنوشند مطبوخ سنا دیگر که صفرا وبلغم وسوداي سوخته دفع کند وامراض سوداوی را نافع باشد ٭ صنعت آن سنامکی هفت درم گل سرخ چهار درم پوست هلیلهٔ زرد هلیلهٔ سیاه از هریک پنجدرم بسفایج فستقی اصل السوس تراشیده رازیانه از هریک دو درم اسطوخودوس

پرسیاوشان شاهتره گاوزبان بادرنجبویه بنفشه افتیمون
نیلوفر از هریک سه درم مویز منقی سپستان از هریک سی
دانه مجموع را در سه رطل آب بجوشانند تا نصف آن بماند
افتیمون را در لته کتان بسته در آخر بیندازند و از آتش
فرود گیرند و بپالایند گلقند آفتابی ده درم فلوس خیارشنبر
که بروغن بادام چرب سوده باشند و ترنجبین از هریک
پانزده درم دران بمالند و مکرر صاف نمایند و بیاشامند
معجون سنای مکی مسهل صفرا و بلغم بود و صداع و درد
شقیقه را نافع باشد و گری و خارش را سود دهد ٭
صنعت آن سنای مکی پنجاه درم ترنجبین سی درم
بنفشه نیلوفر گل سرخ تربد سفید تراشیده بروغن
بادام چرب نموده از هریک ده درم کشمش کوفته
نرم مالیده و عسل صاف از هریک نیم رطل ترنجبین
را بگلاب صاف کنند و با عسل بقوام آورند و ادویه
کوفته بیخته بروغن بادام شیرین پانزده مثقال چرب
سازند و بآن بسرشند شربتی از دو درم تا سه درم ٭
معجون سنای مکی بنسخهٔ دیگر مسهل صفرا و بلغم بود و صداع
و شقیقه را نافع و سرفه و ضیق النفس را سودمند بود ٭
صنعت آن سنای مکی پنجاه درم تربد سفید تراشیده
گاوزبان ورق گل سرخ از هریک پنج درم مویز بیدانه
بنفشه خشک نیلوفر از هریک ده درم ترنجبین سی درم
و در نسخهٔ دیگر شیرخشت بست درم قند سفید عسل
صاف از هریک پنجاه درم ست تربد را بروغن
بادام چرب کنند ادویه کوفته و نرم بیخته و ترنجبین
و قند را بگلاب صاف کنند و با عسل بقوام آورند
چنانکه رسم ست بسرشند شربتی سه درم با آب نیم گرم ٭
معجون سنا مکی مسهل صفراست مزاجا و سودا و بلغم
بالطبع ٭ صنعت آن سنا مکی پنجاه درم ترنجبین مویز منقی
از هریک یک رطل مصری شیرخشت سی درم گل
بنفشه گل نیلوفر ورق گل سرخ از هریک ده درم
روغن بادام تازه پانزده درم ترنجبین و شیرخشت
را در آب خیسانیده به قوام آورده ادویه کوفته
بیخته بآن بسرشند و اگر بسه وزن کل ادویه عسل
بقوام آورده بسرشند بهتر ست ٭ معجون سنا رکی
از تالیف حکیم میر محمد مومن امراض حاره و مواد
سوداویه را بعد از نضج و قولنج را نافع ست و شربت
آن تا پنج مثقال ست ٭ صنعت آن سنا مکی گل بنفشه
از هریک سی مثقال گل سرخ بسفایج از هریک پنج
مثقال مغز تخم کاشنی بست مثقال نشاسته محموده
مشوی رب السوس از هریک پنج مثقال هلیله سیاه
پوست هلیله کابلی روغن بادام از هریک بست مثقال
عسل مصفی دو وزن ادویه عسل را با آبیکه دران سنا مکی
گل سرخ بنفشه هلیله سیاه از هریک ده مثقال
هلیله کابلی بست مثقال جوشانیده باشند بقوام
آورده ادویه را کوفته بیخته بروغن بادام چرب
کرده بدان بسرشند ٭ نقوع سنا مکی قریب العمل ست
به مطبوخ آن و در حرارت از ان کمتر و در امراض
و حمیات حاره نافع ٭ صنعت آن برگ سنا رکی
شش مثقال گل بنفشه گل سرخ از هریک سه مثقال
پوست هلیله کابلی چهار مثقال بیخ کاسنی مرضوض
تخم کاسنی نیم کوفته از هریک دو مثقال انیسون یک
مثقال بسفایج برگ گاوزبان بادرنجبویه از هریک
یک و نیم مثقال مغز فلوس خیارشنبر هشت مثقال
شیرخشت ترنجبین از هریک هفت مثقال ادویه را
شب در آب بسیار گرم جوشان مقدار یکرطل یک
ربع بخیسانند صبح اندک مالیده صاف نموده روغن
بادام دو مثقال بران چکانیده گرم نموده بنوشند
و اگر صفرا غالب باشد ده دانه آلوی بخارا و شش
مثقال تمر هندی بیفزایند و هشت مثقال آب برگ
کاسنی نیز و اگر حاضر نباشد بجای آب در عرق کاسنی
بخیسانند و اگر سرفه باشد پوست هلیله و آلو و تمر هندی
و بیخ کاسنی را حذف نمایند بجای آنها اصل السوس
مقشر بهدانه مرضوض از هریک یک مثقال تخم
خطمی تخم خبازی از هریک یک مثقال و نیم
بیفزایند و همچنین جهت اخلاط سوداویه مختصه بآن
و در امراض راس ادویهٔ مختصهٔ راس و در کبد ادویه
مختصه به کبد و علی هذا القیاس در اوزان و بمقدار آب
نیز برای اقویا بحسب حاجت بیفزایند و از برای ضعفا
و اطفال بکاهند ٭ نقوع دیگر جهت حمیات بعض امراض
بارده بلغمیه ٭ صنعت آن بگیرند برگ سنا مکی دوازده
ماشه تخم رازیانه نیم کوفته چهار ماشه نبات سفید دو توله
وقت صبح نیم آثار آب جوش دهند تا ربع آن برود
پس ادویه را دران ریخته مالیده سر آنرا پوشیده تمام
روز بگذارند شب وقت خواب باز مالیده صاف کرده
نیمگرم نموده بنوشند تا صبح چند دست بفراغت اجابت
میکند ٭ سنبوسه بفتح سین و سکون نون و ضم بای موحده
و سکون واو و بفتح سین و ها بیونانی برا ورده و بهندی
پوری نامند از اغذیه معروفه ست طبیعت آن گرم
تر و مقوی اعصاب و مسمن بدن و مهیج شهوت و کثیر الغذا
ولیکن ثقیل و مسدد و مولد ریاح خصوص در معده
ضعیفه مصلح آن سکنجبین در صفراوی مزاجان را و
جوارشات حاره مانند کمونی و فلاسفه و فلافلی و امثال
اینها و در امزجه بارده بلغمیه ٭ صنعت آن آنست که
بگیرند آرد میده گندم را با شیر و روغن داغ کرده خمیر
کرده پهن کنند و گوشت را قیمه کنند و با روغن و پیاز
بریان نمایند و با نخود مقشر پخته و فلفل و زعفران
و قرنفل و دارچینی و هیل بوا از هریک قدری که آنرا
خوشبو گرداند داخل کرده در جوف آن کنند یعنی
دران پیچیده بهر شکلی که خواهند ساخته در روغن
بریان نمایند یا در تنور و یا در قرن گدازند تا برشته
گردد و تناول نمایند ٭ صنعت آن بنوع دیگر آنست
که بگیرند آرد گندم را بدستور خمیر کرده پهن کنند نازک
بهر مقداری که خواهند و در ماهی تابه و یا ظرف دیگر که
دیوارهٔ آن چهار انگشت بلند باشد و قدری روغن
دران ریخته آنرا دران پهن کنند و بر بالای آن
قیمهٔ پخته بدستور مذکور فرش کنند و بالای آن یک
لایهٔ نان اندازند و باز قیمه فرش کنند و تا همچنین بضخامت
دو و یا سه انگشت گردد و پس سر آنرا پوشیده در تنور
یا قرن بگذارند تا برشته گردد و یا آنکه بر سه پایه آهنی

وغیر آن گذاشته در زیر و بالای آتش اخگر کنند
تا برشته گردد و ملاحظه می نموده باشند که نسوزد و
پس برداشته بطریق لوزینه بریده بعد سرد شدن و یا نیمگرم
تناول نمایند بسیار لذید باشد ۞ سنبل بضم سین مهمله
وسکون نون وضم بای موحده ولام بمعنی خوشه است
و بعرف اطبا شامل سنبل هندی و سنبل رومی و
سنبل جبلی ست و بیونانی ناردین نامند و از مطلق
آن مراد سنبل هندی ست که بهندی جهر و به لغتی
جتاماسی و بفرنگی ناروس نامند و آن گیاهی ست
بی ثمر و بی گل شبیه بدنباله سمور و دله از ان باریکتر
و به درازی انگشتی و زیاده بر ان و سیاه مائل بزردی
و خوشه و بیخش صلب و از هند خیزد و قوتش تا سه سال
باقی ست در دوم گرم و خشک مفتح و مقوی فم معده
و جگر بارد و مدر بول و حیض و مجفف رطوبات معده
و سینه و فضول دماغی و مانع انصباب ماده با معاء
معده و دافع لذع آن و مفتت حصات و حابس
طبع و جهت یرقان و بواسیر و سرفه و درد سپرز و سینه و
تحلیل نفخ و استسقا و اورام و با افسنتین و صندل
بغایت مشتهی ست و مقوی معده و با آب سرد جهت
غثیان و خفقان و ضمادش قاطع عرق و باعث
خوشبوی بدن و اکتحال با آب کشنیز جهت حمره چشم و
تقویت باصره و رویانیدن مژگان و با عفص جهت
دمعه مجرب و فرزجه و جلوس در طبیخ آن جهت تنقیه و
کشودن حیض و ذرور آن جهت التیام جراحات و
طلای مطبوخ در خمیر جهت سیاه کردن و دراز کردن
مو مؤثر و مضر گرده و مصلحش کثیرا و شربتش تا یک
مثقال و بدلش اذخر شراب آن که رطلی را در پانزده
رطل آب انگوری بجوشانند تا بنصف رسد و سه هفته در
آفتاب بگذارند در جمیع افعال مذکوره اثرش قوی‌تر
است ۞ سنبل رومی بیخ و ساقی ست گلدار و خوشبو
و با صلابت و در شکل و شباهتی به سنبل الطیب ندارد
و حرارتش زیاده از ان و قبض آن و در افعال
کمتر و ضعیف‌تر است و مدر بول و با تریاقیت و محلل
نفخ معده و ورم سپرز و جگر و رافع درد مثانه و گرده
و شراب آنکه نیم رطل آنرا در سی رطل آب انگور انداخته
بگذارند دو ماه صاف کنند و روزی بیست مثقال از آن
با شصت مثقال آب بنوشند جهت جمیع امراض بارده
گرده و معده و جگر و یرقان و عسر البول بغایت
مفید است و روغنی که از سنبل و سنبل رومی ترتیب
دهند مسمی بدهن ناردین و سنبل هندی قوی‌تر از سنبل
اقلیطی ست و ساذج او را بطریق سائر ادهان میشاید
و آن ملطف و محلل جهت جمیع امراض بارده اعضاء
ظاهری و باطنی نافع و قدر شربتش تا یک اوقیه است
سنبل جبلی که بفارسی ریشه والا گویند و مؤلف تذکره
گوید که آن موست و بغدادی غیر او دانسته و گویند
برگ نباتا و شبیه بقرصعنه و شاخهای آن مثل
شاخ آن از ان کمتر جگنی و بی خار و بی ساق و بیخش
زیاده بر دو عدد دراز و بیرون مائل به سیاهی
و اندرون سفید و خوشبو و بی ثمر و بی گل ست قریب
القوت بسنبل و مقوی اعضا خصوصا معده و جگر
و مقوی قوت ماسکه و محلل ریاح و نفخ و رافع استسقا
و قی بلغمی و غیر آن در منافع مثل شراب سنبل است
و قدر شربتش تا یک مثقال ست ۞ سنبل فارسی
شامل بر سیاوشان ست و قسمی از ریاحین ست که
با نرگس میروید و در غایت خوشبوئی و برگش و پیازش
قریب به برگ و پیاز نرگس و گلش بنفش و بعضی سفید
نیز میباشد و بشکل یاسمین و در هر ساقی چندین عدد
بر بالای یک دیگر و در افعال قریب به نرگس و پیاز
او ضعیف‌تر از پیاز نرگس ست ۞ سنبل قلیطی سنبل
رومی ست ۞ جوارش سنبل الطیب منقول از قرابادین
افندی صالح چلپی حکیم باشی ابراهیم سلطان قیصر روم
مقوی اعضای رئیسه است و محلل ریاح و معین بر هضم
غذا ۞ صنعت آن سنبل الطیب دو درم گل سرخ
نیم درم کبابه چینی عود هندی مصطکی رومی دارچینی
ساذج هندی انیسون پوست خربزه قرص گل سرخ
غالیه از هر یک یک درم و دو ثلث درمی حب الصنوبر
کبار فستق شامی مغز بادام شیرین مقشر از هر یک پنج درم
مشک ترکی ثلث درمی صمغ عربی کثیرا از هر یک ده
درم شکر سفید بقوام آورده بقدر کفایت بدستور
مقرر مرتب نمایند شربتی یک درم ۞ دهن سنبل در
سنبل رومی ذکر یافت ۞ شراب سنبل الطیب به نسخه
معصومی درد معده و درد جگر و درد سپرز و تبهای منه
را نافع باشد ۞ صنعت آن سنبل الطیب چهل درم و در
نسخه دیگر بیست درم است در سه من آب صاف بخیسانند
و بجوشانند تا دو حصه بماند آنگاه صاف نمایند و با
دو من قند مکرر جوشانیده بقوام آورند شربتی ده درم
شراب سنبل دیگر سوء مزاج بارد بلغمی معده را مفید است
و تبهای مزمن را سود دارد ۞ صنعت آن سنبل هندی
خوشبو بیست درم در دو من آب بجوشانند تا نیم من بماند
بپالایند و با دو من عسل مصفی یا شکر سفید بقوام آورند
شربتی ده درم ۞ قرص سنبل الطیب آماس صلب را
که در معده و سپرز و جگر باشد سود دارد ۞ صنعت آن
سنبل الطیب لقاح اذخر سلیخه سود اگل سرخ منزوع
الاقماع ریوند چینی قصب الذریره از هر یک سه درم
زعفران مر مکی صافی انیسون قسط سفید تلخ از هر یک
یک درم مقل ازرق مصطکی رومی از هر یک دو درم
اشق نیم درم اشق را بمثلث حل کرده باقی ادویه را
کوفته بیخته اقراص سازند قرصی دو درم شربتی یک قرص
از بهر آماس معده با مثلث بنوشند و از جهت آماس کبد
با سکنجبین و از برای صلابت سپرز با سکنجبین عنصلی بنوشند
گفته که این قرص در ورم صلب معده بعد از خوردن
شیر شتر با ماء العسل یا روغن بیدانجیر که مغز خیار شنبر در آن
حل نموده باشند یا ماء الاصول با روغن بیدانجیر و
روغن بادام تلخ و روغن سوسن باید که یک قرص
را که یک مثقال باشد هر روز با سکنجبین بیاشامند و در
نسخه که او ذکر کرده مقل ازرق و مصطکی و اشق و مثلث
داخل ندارد ۞ قرص سنبل نسخه دیگر ۞ صنعت آن
سنبل الطیب قصب الذریره سلیخه ریوند چینی از هر یک
سه مثقال مقل ازرق مصطکی رومی از هر یک دو مثقال

مرکی صافی قسط تلخ فلفل انیسون زعفران از هر یک
یک مثقال اشق نیم مثقال مقل و اشق را در مثلث
با آب گرم حل کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته با آن سرشته
اقراص سازند شربتی دو درم برای ورم جگر با سکنجبین و
برای ورم معده با مثلث ٭ معجون سنبل الطیب معده
و جگر را نافع باشد ٭ صنعت آن سنبل الطیب فقاح
اذخر قصب الذریره از هر یک چهار درم مویز منقی سلیخه
مرکی انیسون زعفران از هر یک پنج درم فلفل سیاه
مقل از هر یک یک درم مقل و مویز را در مثلث حل
کنند و داروها کوفته بیخته دران بیامیزند و با عسل معجون
سازند و در نسخهٔ دیگر سنبل الطیب و فقاح اذخر از هر یک
دو درم است ٭ معجون سنبل دیگر که همین نفع دارد ٭
صنعت آن سنبل الطیب قسط تلخ فقاح اذخر قصب
الذریره مویز منقی از هر یک چهار درم سلیخه سیاه پنج درم
مقل ازرق دو درم مرکی صافی زعفران انیسون
فلفل سیاه از هر یک یک درم مقل را در مثلث خیسانیده
حل نموده ادویه کوفته بیخته با سه وزن آن عسل بسرشند

فصل در ذکر نسخ انواع سنونات

بدانکه سنون بضم سین مهمله و نون و سکون واو و نون
در آخر از ادویهٔ مخصوصه بامراض دندان است عم از آنکه
بران بپاشند و یا بجزئی بسرشند و یا قرص سازند
و مولف تذکره گوید که سنون مثل شیاف است و آنکه آنرا
معجون کرده در سایه خشک کنند لیکن این مخصوص
بادویهٔ فم است پس اگر استعمال کرده شود در غیر فم نادر
است و نیست سنون از تراکیب قدیمه و بعضی گفته اند
مخترعات جبرئیل بن بختیشوع است و او اول طبیبی است
که در تدوین طب به نیشاپور کرد و نقل کرده طب را
از یونانی با سریانی و طبیب خلفای عباسی بود و در
استعمال سنون باید که معده ممتلی نباشد و قبل از
استعمال آن دهن را با آب مطبوخ و یا معصور ادویهٔ مناسبه
بشویند و بمسواک پاک کنند بدانکه استعمال سنونات عموماً
وقتی جائز است که علت عام باشد مر جمیع اسنان و عمور
آنها و لثه را و الا هنگامیکه مخصوص بدندان واحد باشد
زیرا که اکثر آنست که در چنین حالات باعث ترقیق
و تحریک میل مواد باسنان دیگر میگردد و کما لا یخفی
و حکیم مومن گوید که این کلام یعنی بودن آن از مخترعات
جبرئیل اصلی ندارد و اظهر آنست که از قدمای اطبا است
و این نیز اصلی ندارد و چنانچه در طب الائمه از
عبدالله بن مسعود از طبرانی از خالد قماط گفت
املا کرد بر من علی بن موسی الرضا علیه التحیة و الثنا
این ادویه را برای بلغم فرموده بگیر اهلیلج صفر و
عاقرقرحا از هر یک یک مثقال خردل دو مثقال و
بسیار نرم کوفته بیخته بر دندان بمال بدرستیکه دور
میگرداند بلغم را و دهان را خوشبو میکند و مستحکم میگرداند
دندانها را و صاحب کافی روایت میکند از ابن محبوب
از ابی ولاد که گفت دیدم من ابوالحسن اول را عند
و شنیدم من از آنحضرت که درد کرد دندان پس گرفتم
من سعد را و مالیدم بر دندان پس نفع بخشید و ساکن
گردانید درد آنرا و بچند روایت دیگر منقول است که
مالیدن سعد بر دندان دهن را خوشبو میکند و قوت
باه را زیاده میگرداند ٭ سنون ابیض منقول از معالجات
بقراطی جهت مستحکم نمودن دندان و گوشت بن دندان
و رافع خون آمدن و منع کرم خوردن و ریختن مواد از
دماغ به بن دندان بغایت مفید است و رفع بدبوی
دهان میکند و جلای دندان میدهد و چون با روغن
زیتون یا قطران سرشته بر دندان دردناک گذارند
در حال رفع الم آن میکند و چون با سرکه مخلوط کرده
مضمضه نمایند دندان متحرک را مستحکم میگرداند و بهترین
سنونات است ٭ صنعت آن عاقرقرحا مازج هندی
کزمازج سعد کوفی از هر یک شش مثقال پوست بیخ انار
مازوی سبز کندر گلنار فارسی گل سرخ مروارید ناسفته
بسد صقال چینی از هر یک سه مثقال بیخ سوسن کبود
چهار مثقال شاخ گاوکوهی سوخته دندان فیل طباشیر
دارفلفل تخم خرفه نشاسته کتیرا کشنیز خشک بریان
عدس از هر یک هفت مثقال زبد البحر نمک سنگ سوخته
حلزون سوخته شب یمانی از هر یک یک مثقال و نیم
فلفل سفید مصطکی عود بلسان از هر یک یک مثقال
کوفته بیخته و دو دانگ کافور اضافه نموده سنون نمایند
سنون دیگر از تالیف میر محمد زمان جهت ویانیدن گوشت
بن دندان و دفع بدبوی دهان مجرب است و بنهایت
نافع است ٭ صنعت آن دم الاخوین کزمازج انزروت
سفید جوز السرو کندر بیخ نی سوخته طباشیر سفید اقاقیه
گل سرخ گلنار فارسی جفت بلوط پوست انار ترش از
هر یک یک جزو قصب الذریره نیم جزو کوفته بیخته
وقت خواب استعمال نمایند ٭ سنون دیگر از تالیف
میر محمد مومن جرجانی صاحب تحفه گوید موافق اکثر
امزجه است و در تسکین الم و رافع آمدن خون از دهان
و لثه و رویانیدن گوشت لثه و قروح فم و منع ریختن
مواد آزموده است ٭ صنعت آن سعد کوفی طباشیر
سفید گل سرخ حب الآس گلنار فارسی نوفل کزمازج
گات هندی اقاقیا از هر یک جزوی سماق سه جزو
کوفته بیخته استعمال نمایند ٭ سنون دیگر که همین منفعت
دارد ٭ صنعت آن طباشیر سفید فوفل مرجان قرمزی
مرجان سفید مروارید ناسفته صدف سوخته کشنیز خشک
شاخ گوزن سوخته پوست تخم مرغ سوخته کوفته بیخته
سنون نمایند ٭ سنون دیگر قلمی فرموده اند که از تالیف
حضرت علامی میر محمد هادی والد حقیر محمد هاشم مخاطب
بعلوی خان است بجهت قلاع و قروح فم و لثه و عمور
و اورام لثه و اصلاح فساد اسنان و ضعف اسنان
و آمدن خون از دهان و لثه و عمور و در جمیع آنچه مذکور
شد عدیل ندارد ٭ صنعت آن پوست هلیله زرد پوست
هلیلهٔ کابلی هلیله سیاه پوست بلیله آمله منقی از هر یک
قدری با آب لیمو و گلاب بقدریکه از روی دواها برگردد
بخیسانند پس بگیرند توتیای هندی معروف بزاج اخضر
و نرم بسایند و در هر یک جزو از آن نه جزو طین احمر
یزدی داخل کنند و گاهی که از برای قروح خبیثه و
فساد اسنان و کرم دندانها باشد بدل طین احمر یزدی
قبتیل کنند و هر دو را نرم سائیده یک جا کنند پس

انگشت راباب لیمون وگلاب مربور تر کرده بروی
سنون مذکور نهاده بر کلام و دهان و اسنان و بن
دندانها بمالند نیکو پس دهان را باب و لیمون و گلاب مذکور
این سنون بشویند که اثر این سنون در دهان نماند پس
بگیرند سماق طباشیر کشنیز خشک دم الاخوین اقاقیا
گات هندی فوفل سافج هندی سعد کوفی سک مسک
سنبل الطیب رامک پوست هلیله زرد پوست هلیله
کابلی هلیله سیاه بسلیحه وارتیشه ان زرد ورد عاقرقرحا
کزمازج اجزا مساوی کوفته بیخته سنون نمایند و بسبب
امراض بعضی ادویه خصوصیه آن امراض را زیاده
باید کرد و این ادویه مذکوره بحسب رای طبیب کم
میتوان نمود چنانکه اگر حرارت غالب باشد جائز است
که قدری کافور اضافه این سنون نمایند و اگر از
برای زستن لحم لثه باشد زراوند مدحرج وایرسا و امثال
آن داخل کنند و در علاج لثه درمنه عفص شب یمانی
گلنار فارسی و مانند آنها داخل کنند و در قروح خبیثه
فشار کنند رمرصافی حضض مکی و امثال اینها اضافه
نمایند و در جلای اسنان و صلاح فساد آنها زبد البحر
بسد محرق شاخ گوزن سوخته غیر مغسول و امثال اینها
داخل کنند و علی هذا القیاس در سائر امراض فم و
لثه و اسنان انچه مناسب دانند بران سنون افزایند
وانچه کم کردن باشد کم نمایند؛ سنون هارون الرشید
منقول از تذکره که در زمان هارون رشید تالیف یافته
جهت استحکام لثه و دندانها و خوشبو کردن دهان و قطع
رائحه کریهه آن و تحلیل اورام و دفع سیلان اب از
دهان مفید است؛ صنعت آن نمک سوخته ده جزو
و نان سوخته هفت جزو عود هندی شش جزو سک
سه جزو کن مارج دار فلفل زنجبیل فلفل زبد البحر قاقله از
هر ایک دو جزو کوفته بیخته با شراب قرص سازند و در سایه
خشک کنند صاحب تذکره گوید که با سرکه بسرشند این بهتر
است و بختیشوع از برای هارون الرشید شیخ ارمنی
و ریوند مدحرج از هر یک هفت جزو اضافه نموده و
جبر بکل ولد او عاقرقرحا و ذخرا از هر یک دو جزو الحاق

کرده و با شراب سوسن و با عسل سرشته و بعضی
ادویه را اضافه نموده صندل سفید سعد کوفی گل سرخ
فوفل خاکستر شاخ گاو کوهی از هر یک سه جزو بوره ارمنی
دو جزو و در نسخه گلنار فارسی عفص سک اقاقیا
عصاره لحیة التیس از هر یک یک درم داخل و آورده
که بعسل سرشته استعمال نمایند و با خشک بپاشند حکیم
میر محمد مومن گوید که اطبا پوست هلیله زرد و پوست هلیله
کابلی هلیله سیاه داخل کرده اند و بهترین چیزها از
برای سرشتن ادویه دندان سرکه است که دران زیره
کرمانی خیسانیده باشند و همچنین مضمضه بآن بهترین
اشیا است؛ سنون که جهت امراض حاره عظیم النفع
است مذکور در کامل و شامل و حاوی کبیر و تذکره و
جهت رویانیدن گوشت لثه و صلاح تعفن و قلاع
و آکله فم و حرکت دندان و مجرب است فوائد آن؛
صنعت آن طباشیر سفید گل سرخ از هر یک سه درم
مروارید ناسفته گل ارمنی برشته دم الاخوین از هر یک
دو درم مرجان سوخته صندل سرخ حب العروس
مرصافی کزمازج مامیران از هر یک دو درم کوفته بیخته
سنون سازند؛ سنون حار که جهت امراض بارده
عظیم النفع است؛ صنعت آن عاقرقرحا شیطرج
هندی فلفل خردل زنجبیل بوره ارمنی باجزا مساوی
باقطران یا طبیخ زیره بسرشند؛ سنونیکه دندان را
محکم کند و خون رفتن از لثه باز دارد و بوی دهان خوش
کند؛ صنعت آن پوست هلیله زرد و پوست
بلیله آمله منقی گل سرخ شب یمانی اقاقیا گلنار فارسی
قسط طباشیر سفید عاقرقرحا مساوی کوفته بیخته
سنون سازند؛ سنونی دیگر که همین خواص دارد؛
صنعت آن پوست هلیله زرد گل سرخ شاخ گوزن سوخته
نمک اندرانی سوخته از هر یک ده درم گلنار فارسی
یکدرم کوفته بیخته بر لثه و دندان افشانند؛ سنونیکه
قلاع را نافع بود و بوی دهان خوش کند و دندانرا
محکم گرداند؛ صنعت آن شیاف مامیثا طباشیر سفید
گلنار فارسی زرورد و گزمازج عصاره لسان الحمل پوست

هلیله زرد و زیتون شب یمانی مساوی کوفته بیخته
استعمال نمایند؛ سنونیکه در نهایت جلاست و تحلیل
اورام لثه و دهان میدهد و منقول از تصریف؛ صنعت آن خاکستر
پوست کدوی تلخ بست جزو نمک اندرانی مویز جبلی از
هفت جزو کوفته بیخته سنون نمایند و گاهی داخل
کرده میشود و درین سنون خاکستر سبوس گندم و گاهی سرشته
میشود اجزای آن بقطران؛ سنون بارد جهت امراض
حاره؛ صنعت آن گل سرخ مازوی سبز کزمازج سماق
از هر یک جزوی عاقرقرحا افیون از هر یک نیم جزو
کوفته بیخته بطبیخ بلوط و پوست خیار و مورد سرشته اقراص
سازند و در وقت حاجت کوفته سنون نمایند؛
سنون مجرب از برای آمدن خون از دندان و درد و
حرکت آنها؛ صنعت آن زبد البحر اقاقیا گلنار فارسی
پوست انار از هر یک دو مثقال مازوی سبز سه مثقال
نمک طعام یک مثقال کوفته بیخته سنون نمایند و بعد
ازان با سماق که در گلاب خیسانیده باشند مضمضه نمایند
سنون مجرب؛ صنعت آن فوفل گات هندی از هر یک
سه مثقال کزمازج عاقرقرحا اقاقیا از هر یک دو مثقال
کوفته بیخته سنون نمایند؛ سنون که از برای جلای اسنان
در نهایت نفع و درد دندانهای بارد را ساکن میگرداند
و سودمند بود از برای سقوط لثات و مقوی لثه است
صنعت آن شاخ گوزن سوخته هشت مثقال سعد کوفی
فلفل از هر یک هشت مثقال مرصافی یک مثقال
نمک رامک کلس قنطوریون شب یمانی نوشادر زبد البحر
مازوی سبز گلنار فارسی طباشیر سفید سنبل الطیب عود
هندی از هر یک یکدرم کوفته بیخته سنون نمایند؛
سنونیکه دندان را جلا دهد و محکم سازد و گوشت بن دندان
بر رویاند؛ صنعت آن پوست هلیله زرد نمک هندی
بریان کرده از هر یک پنج درم قرفه پانزده درم سعد
کوفی دارچینی از هر یک سه درم شب یمانی سماق
هر یک دو درم عاقرقرحا هفت درم دار فلفل آمله
نوشادر زعفران از هر یک درمی کزمازج گلنار فارسی
قاقله از هر یک چهار درم زرنباد شش درم کوفته بیخته

ملون سازند؛ سنون که دندان را جلا دهد و لثه را محکم
بوی دهان خوش نماید؛ صنعت آن شب یمانی
تلخ خته از هر یک ده درم عاقرقرحا چهار درم کوفته
بیخته سنون سازند؛ سنون دیگر که دندان را محکم کند و
گوشت بن آن برویاند و بوی خوش کند؛ صنعت
آن توتیای هندی ده درم گات هندی چهار درم
فلفل دار فلفل زنجبیل مسا هندی از هر یک یک
درم کوفته بیخته بانگشت در بیخ دندان بمالند؛ سنون
که خون آمدن بیخ دندان را برطرف سازد و درد دهان
خشک کند و لثه را محکم نماید؛ صنعت آن شب یمانی
پودنه کوهی گل گز آمله از هر یک سه درم عصاره لحیة التیس
اقاقیا گل مختوم ابهل از هر یک درمی دارچینی نیم درم گلنار
فارسی گل سرخ سعد کوفی سماق مرجان از هر یک یک
درم کوفته بیخته سنون سازند؛ سنون دیگر که اکثر امراض
اسنان و لثه و فم را نافع هست و زردی دندانها و چرک
و کرم و حرکت آنرا دافع هست؛ صنعت آن فقاح سوخته
جو سوخته بیخ شبت گل سرخ سماق زرشک گلنار رومی
گل ارمنی دم الاخوین کشنیز خشک طباشیر سفید کرویا
بزر قطونا کوفته بیخته سنون سازند؛ سنونیکه اسنان
مسترخیه را قوت دهد و لثه را سخت کند و بوی دهان را
خوش گرداند و لون دندان را صاف کند و پاک سازد
صنعت آن تخم مرو عود کزمازج بوره ارمنی آبگینه شامی
حنا مرکی زبد البحر اجزا مساوی کوفته بیخته سنون نمایند
سنونیکه دندان را سفید کند و از چرک پاک نماید و بوی
دهان خوش کند و منع آکله نماید؛ صنعت آن بوره ارمنی
پوست انار زبد البحر مرصافی شونیز از هر یک جزوی
کوفته بیخته سنون نمایند؛ سنون منقول از ذخیره
بوی دهان را برد و خوش کند و بیخ دندان محکم کند
و خون آمدن باز دارد و گوشت بن دندانرا جلا دهد؛
صنعت آن گل سرخ گلنار فارسی کزمازج شب یمانی
سماق منقی عدس سرخ از هر یک ده درم طباشیر سفید
فوفل هندی کف دریا از هر یک دو درم کوفته بیخته
در بیخ دندان بپاشند و یک ساعت نگاه دارند و بمالند

و بعد از ساعتی دور کنند و بیش ازین سنون سرکه که
کزمازج دران جوشانیده باشند مضمضه نمایند و اگر
خواهند که گوشت برویاند و بیخ دندان محکم کند سه درم
آرد کرسنه در عسل و سرکه بریان کرده سحق نموده دران
زیاده کنند و بمالند؛ سنونیکه گوشت برویاند و همان
خاصیت دارد؛ صنعت آن سماق منقی گلنار فارسی
شب یمانی از هر یک چهار درم طباشیر سفید زبد البحر
فوفل پوست هلیله زرد از هر یک دو درم گات هندی
سعد کوفی از هر یک درم کوفته بیخته اول بسرکه و
نمک در دهان نگاه دارند پس بشویند و بعد از شستن
بگلابی که کزمازج دران جوشانیده باشند مضمضه نمایند
سنون مجرب از برای قلاع و آکله دهان و تاکل اسنان
و وجع آن و عفونت آمدن از دهان و اکثر امراض
اسنان و دهان؛ صنعت آن تخم مرو حلبه از هر یک
دو درم کثیرا تخم ریحان از هر یک یک درم زرنیخ طلی
از هر یک نیم درم کوفته بیخته به سفیده تخم مرغ سرشته
قرص سازند و بخمیر گرفته بریان نمایند پس خمیر را از ان
جدا کرده مرتبه دیگر نرم کوبیده استعمال نمایند؛
سنون منقول از جزو ثانی قرابادین قانون که تنقیه ر
دندان کند و لثه را محکم گرداند و بوی دهانرا خوش کند
و قروح لثه را سود دهد؛ صنعت آن بگیرند نمک اندرانی
کوفته بعسل بسرشند و در کاغذی پیچیده بر آتش نهند
تا بگردد مثل اخگر از آتش برآورده بقطران خاموش
کنند آن را یا بشراب ریحانی یا بمی سوسن و بگذارند تا
سرد شود و بکوبند و بگیرند از ان یک جزو و از زبد البحر
جزوی و بگردانند با این هر دو دارچینی جزوی مرو
صافی جزوی رماد شیخ سعد از هر یک جزوی قفاح سدس
جزوی عود قماری نصف جزوی نبات سفید جزو
کافور عشر جزو کوفته مخلوط سازند و هر صبح بآن سنون
نمایند؛ سنون نافع از برای لثه و دندانها؛ صنعت آن
مازوی سبز در آتش انداخته چون بریان شود در
سرکه آنرا سرد کرده خشک نموده با طباشیر سفید کوفته
بیخته بزرقطونا داخل کرده بر پای دندانها بپاشند؛

سنونیکه حاجی ابراهیم از مصر نسخه آنرا آورده؛ صنعت آن
پوست هلیله زرد پنج مثقال غنچه گل سرخ خطمی بادزهر
معدنی آرد کرسنه کشنیز خشک از هر یک دو مثقال
کوفته بیخته سنون نمایند؛ سنون نافع از برای آکله دهان
و لثه؛ صنعت آن تخم پیاز سوخته تخم ریحان از هر یک دو مثقال
طباشیر سفید عاقرقرحا کافور قیصوری از هر یک مثقال
کوفته بیخته وقت خواب در دهان بپاشند؛ سنون احمر
قلمی فرموده اند که از قدوة الحکما والد ماجد و استاد فقیر
است قدس سره که از برای جمیع جوششها و قروح دهان
و زبان و حلق و حنجره و مری و از برای آکله و جوشش
جدری افرنجی در دهان و حلق و قلاع فم هر قسم که باشد
خصوص قلاع خبیثه و از برای فساد اسنان و تاکل آنها
مجرب است؛ صنعت آن طین مغره نه جزو توتیای هندی
یک جزو پس اگر جوششها و قروح تازه باشد توتیای
هندی را بریان کنند و الا غیر بریان هر دو را نرم کوبیده
و بیخته نگاه دارند پس طریق استعمال این سنون در
جوششهای حدیث فم آنکه بگیرند پوست هلیله کابلی
پوست هلیله زرد هلیله سیاه پوست بلیله آمله منقی از
هر یک یک مثقال و بگلاب و آب لیمون بخیسانند
پس بپالایند و بگیرند اندکی از آن در پیاله قهوه خوری
و انگشت را بآن تر کرده برودی سنون احمر مذکور گذاشته
بر موضع قروح و بثور دهان و زبان بمالند و سه مرتبه
این فعل را مکرر کنند و زمانی صبر کنند که آب از
دهان آید پس دهان را آب لیمون و گلاب که هلیله جات
را دران خیسانیده اند بشویند تا اثر سنون احمر زائل شود
پس بگیرند سماق منقی طباشیر سفید گاوزبان محرق کشنیز
خشک دم الاخوین گات هندی فوفل زرد ورد
گلنار فارسی سک رامک از هر یک یک دانگ کوفته
بیخته بپاشند و اگر زمان انتها باشد و حدت ماده فرو
نشسته باشد سادج هندی سلیخه سیاه دارشیشعان سعد
کوفی دارچینی درین سنون آخر داخل نمایند و اگر قروح
و بثور آتشک در دهان باشد در نقوع هلیله جات
چوب چینی یک مثقال داخل نمایند و بعد از شستن زبان

از سنون احمر کی از سنونیکه در مرض آتشک ذکر کرده میشود
بر دهان بپاشند والراکله و قروح خبیثه و قلاع خبیثه
در دهان پاشند در نقوع هلیله ها برگ حنا عاقرقرحا
مرکی دارچینی جعده کزمازج از هر یک یک مثقال نمک
طبرزد جدوار خطائی از هر یک دو دانگ اضافه نمایند
و بجائے آب لیموں سرکه انگوری و توتیای هندی در سنون
احمر نام باشد و بعد از شستن دهان از سنون احمر کی از
سنونات مناسبه و در آکله و قروح خبیثه فم و قلاع خبیثه ذکر
کرده میشود بپاشند و اگر فساد و تاکل در اسنان باشد
عاقرقرحا کزمازج سعد کوفی از هر یک یک مثقال نمک
طبرزد دو دانگ در نقوع هلیله جات داخل نمایند و
بعد از شستن دهان از سنون احمر به نقوع مذکور کی از
سنونات نافع از برای فساد تاکل اسنان بپاشند
و اگر جوشش و قروح در حنجره و حلق باشد و تازه باشد کشته
عدس مقشر پوست خشخاش کزمازج برگ حنا پوست هلیله
زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه پوست بلیله آمله منقی
حضض مکی از هر یک یک مثقال در گلاب و آب لیمو
جوشانیده صافی نموده بقدر یکدرم سنون احمر داخل
کرده غرغره نمایند و اگر با جوشش حنجره و حلق و مری
و قروح این اعضا سرفه باشد ادویه را با آب جوشانیده
دو دانگ سنون احمر داخل کرده غرغره نمایند بعد
از ان ورور که مناسب باشد بپاشند و اگر قروح و بثور
آتشک در حلق و مری و حنجره باشد کزمازج عاقرقرحا
سماق هندی بلیلجه سیاه دارشیشعان برگ حنا چوب چینی
پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه پوست بلیله
آمله منقی ازرورد چوب صنوبر ذکر گلنار از هر یک
یک مثقال جوشانیده صافی نموده دو دانگ از سنون
احمر مذکور داخل کرده غرغره نمایند که بعون الله تعالی
نافع است و اگر در قروح عتیقه و خبیثه اعضاء دیگر سوائے
دهان و زبان و حنجره و حلق و مری استعمال کرده شود و
این سنون نیز نافع است باین نحو که بخیسانند در شراب
پوست هلیله ها جعده برگ حنا از هر یک یک مثقال پس
یک قهوه خوری از ان را گرفته پر مرغی را بآن تر کرده
بر روی سنون احمر گذاشته بر زخم بمالند و لمحه صبر کنند
پس زخم را با شراب بشویند که اثر سنون احمر نماند پس
مرهمیکه مناسب باشد بران زخم گذارند ٭ سنونیکه
دندان ها محکم کند و فساد و زردی رنگ دندانها ببرد ٭
صنعت آن صندل سفید سوخته تخم ترب تخم اسپندان
مساوی کوفته بیخته بر دانها بمالند ٭ سنونیکه برای
درد دندان مجرب است ٭ صنعت آن فوفل سفید
چکنی و چکنی بناتی بوداده کزمازج کلان و خرد گات
هندی سفید مازو مصطگی زاج سفید بریان زنجبیل
هندی کسیس نامند از هر یک یک توله توتیای هندی
بریان بحدیکه خضرت آن نماند شناشته اجزا را کوفته
بیخته سنون سازند و هر صباح بر دندان فاسد بپاشند
سنونیکه صنعت اسنان را نافع است ٭ صنعت آن
قرنفل سعد کوفی کزمازج پوست هلیله زرد صندل سفید
مساوی کوفته بیخته سنون سازند ٭ سنونیکه خاصیت
همین دارد ٭ صنعت آن پوست هلیله زرد و نمک هندی
از هر یک دو درم عاقرقرحا هفت درم نوشادر دار فلفل
آمله منقی زعفران از هر یک یکدرم گل کرسنه یک مثقال
اقاقیا گلنار فارسی از هر یک چهار درم زرنباد شاه ز ده
درم کوفته بیخته سنون سازند ٭ سنونیکه دندان را از
جرم پاک کند ٭ صنعت آن ملح اندرانی جو سوخته
زبد البحر سماق مساوی یک دیگر کوفته بیخته سنون سازند ٭
سنونیکه دندان متحرک را محکم گرداند ٭ صنعت آن گلنار
شب یمانی آمله خشک اقاقیا کسادی کوفته بیخته سنون
سازند ٭ سنونیکه همین خاصیت دارد ٭ صنعت آن
شب یمانی گلنار فارسی کزمازج مساوی کوفته بیخته
بسرکه بسرشند و در سایه خشک کنند و دیگر باره بکوبند
و سنون نمایند ٭ سنونیکه نافع است از برای درد دندان
از سبب آن ورم لثه باشد ٭ صنعت آن تخم خرفه
کشنیز خشک سماق عدس مقشر صندل سفید عاقرقرحا
کافور مساوی کوفته بیخته بر لثه و دندان بپاشند و
بعد از ان گلاب و سرکه یک ساعت در دهان نگهدارند
سنونیکه بیخ دندان را سخت کند و خون باز دارد
صنعت آن شلخ گوزن سوخته نمک اندرانی سوخته
پوست هلیله زرد گل سرخ از هر یک دو درم گلنار یکدرم
کوفته بیخته بر لثه افشانند ٭ سنونیکه دندان را محکم کند
و خون آمدن را باز دارد و بوی دهان را خوش کند
صنعت آن هلیله زرد و بلیله آمله مقشر گل سرخ اقاقیا
گلنار شب یمانی طباشیر عاقرقرحا مساوی کوفته بیخته
سنون سازند ٭ سنونیکه رفتن خون را از بیخ دندان باز
دارد ٭ صنعت آن شب یمانی سوخته یک درم نمک
بریان دو درم سماق سوخته سه درم کوفته بیخته سنون
سازند ٭ سنونیکه آنرا سنون الملوک گویند درد دندان را
نافع باشد و بوی دهان را خوش کند صنعت آن مرکی
اهل جوز السرو عاقرقرحا مساوی یک دیگر کوفته بیخته
استعمال نمایند ٭ سنونیکه ناسور دندان را باصلاح
آورد ٭ صنعت آن بیخ سوسن عاقرقرحا از هر یک یکدرم
شب یمانی گلنار فارسی مازو سماق از هر یک دو درم
کوفته سنون سازند ٭ سنونیکه زردی و سیاهی از دندان
ببرد و بوی دهان خوش کند ٭ صنعت آن کزمازج و
زنجبیل زبد البحر دار فلفل قاقله از هر یک دو درم نمک
نمک بریان کرده ده درم جو سوخته هفت درم کوفته
بیخته سنون سازند ٭ سنونیکه خون رفتن از لثه باز دارد
و بوی دهان خوش کند ٭ صنعت آن شب یمانی پنجدرم
پودینه کوهی ده درم کوفته بیخته سنون سازند ٭ سنونیکه
نافع است از برای درد دندان که سبب آن رطوبت باشد
صنعت آن فلفل دار فلفل مرکی از هر یک ده درم
بوره ارمنی یک درم و نیم عاقرقرحا زنجبیل مویزج از
هر یک یک درم کوفته بیخته استعمال نمایند ٭ صنعت
آن سعد کوفی گل سرخ از هر یک پنجدرم گلنار فارسی کم
فوفل از هر یک شش درم دم الاخوین کندر فلفل ملح اندرانی
مصطگی پودینه سوخته از هر یک دو درم عود خام
یک درم کوفته بیخته استعمال نمایند ٭
سنونیکه دندان را محکم و سخت کند و خون
رفتن باز دارد ٭ صنعت آن انار ترش ده
درم شب یمانی هشت درم عاقرقرحا گل سرخ کزمازج

از هر یک چهار درم ملح هندی پوست هلیله زرد سماق از یک ده درم کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنونیکه خون رفتن از بن دندان باز دارد ؛ صنعت آن کات هندی گلنار فوفل گل سرخ سماق دم الاخوین اجزا مساوی کوفته بیخته شب بر دندان بپاشند و صبح بگلاب و آب سماق مضمضه کنند ؛ سنونیکه دندان سیاه را سفید کند ؛ صنعت آن پوست هلیله زرد ده درم قلقل چهار درم حماما سه درم سادج هندی دو درم مازوی سوخته هشت درم کوفته بیخته بر دندان بمالند ؛ سنونیکه لثه را محکم کند و نشف رطوبات نماید ؛ صنعت آن گلنار ده درم نوشادر دو درم مویزج سه درم مازو یک درم پودنه سوخته ده درم نمک العبل سرشته سوخته دو درم کوفته بیخته استعمال نمایند ؛ سنونیکه دندان را جلا دهد و لثه را محکم گرداند و بوی دهن را خوش کند صنعت آن شب یمانی سوخته ملح اندرانی زبد البحر شاخ جو سوخته چوب تاک سوخته از هر یک ده درم عاقر قرحا کبابه چینی گل گز از هر یک چهار درم ملح هندی پوست هلیله زرد از هر یک دو درم کوفته بیخته سنون نمایند ؛ سنونیکه خون رفتن از دندان باز دارد و لثه را محکم کند صنعت آن گل گز آمله خشک از هر یک سه درم عصاره لحیة التیس گل مختوم اهلیل از هر یک یک درم دار چینی نیم درم کوفته بیخته استعمال نمایند ؛ سنونیکه دندان را سفید گرداند و بوی دهن خوش کند ؛ صنعت آن نیم درم زبد البحر کوفته بیخته استعمال نمایند ؛ سنونیکه دندان را سفید گرداند ؛ صنعت آن نمک بریان دو درم عود سوخته جو سوخته سفال چینی کزمازج گلنار عاقر قرحا قرنفل قرومانا سنک سادج گل سرخ سعد سماق از هر یک نیم درم زراوند طویل حب الاس از هر یک سه درم کوفته بیخته بر دندان بمالند ؛ سنونیکه چون در محل داروی آتشک بر دندان و دهن و بیخ دندان افشانند چوششی که از ان داروها بهم رسد منع کند جوشیده باشد استعمال نمایند با صلاح آورده ؛ صنعت آن زراوند مدحرج برگ مورد کندر سعد

کوفی گلنار بیخ سوسن دم الاخوین مازو مساوی کوفته بیخته استعمال نمایند سنونیکه قلاع را نافع باشد و بوی دهان را خوش کند و بیخ دندان را محکم گرداند ؛ صنعت آن شیاف ماميثا طباشیر تخم گل لسان الحمل پوست هلیله زرد گلنار برگ زیتون کزمازج شب یمانی مساوی کوفته بیخته استعمال نمایند ؛ سنونیکه آکله و ناسور بیخ دندان را نافع باشد و دندان را محکم کند و خون رفتن باز دارد ؛ صنعت آن مر نوشادر بیخ سوسن ریخ سرخ عاقر قرحا از هر یک درم شب یمانی گلنار فارسی سماق مازو از هر یک دو درم کوفته بیخته سنون نمایند ؛ سنونیکه دندان متحرک را محکم کند ؛ صنعت آن مر شب یمانی نوشادر نشاسته گل سرخ سماق پوست آنار ترش استخوان هلیله زرد سنگ گلنار فارسی مازو کزمازج اجزا مساوی کوفته بیخته بر بن دندان افشانند ؛ سنونیکه دندان را از چرک پاک کند و دندان متحرک را سخت کند و بوی دهان خوش نماید و خون رفتن باز دارد ؛ صنعت آن ریشه نی سوخته زبد البحر کزمازج نمک سوخته جو سوخته سنگ جو ده هندی صدف سوخته گلنار عاقر قرحا قرنفل سادج هندی حماما سعد کوفی گل سرخ سماق اجزا مساوی کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنونیکه استرخای لثه و سقوط اسنان را نافع است صنعت آن پوست انار سی درم مازوی سبز شب یمانی عروق الصباغین از هر یک ده درم سماق پانزده درم نمک هندی پنج درم اجزا کوفته بیخته بر پای دندان بپاشند ؛ سنونیکه ناسور لثه را به صلاح آورد ؛ صنعت آن اصل السوس عاقر قرحا از هر یک یک مثقال شب یمانی گلنار عفص از هر یک دو مثقال سماق سه مثقال کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنونیکه لثه را محکم کند ؛ صنعت آن گلنار فارسی بلوط سماق پوست انار گل سرخ حب الآس مازوی سبز عروق الصباغین اجزا مساوی کوفته بیخته سنون سازند سنونیکه لثه اطفال را محکم کند ؛ صنعت آن جلنار ورد و حب الآس سماق حنا عفص عدس صندل سفید

فوفل اجزا مساوی کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنونی که جهت خون آمدن و چرک آمدن و تعفن و حرکت دندان و ورم پای دندان نافع است ؛ صنعت آن ریوند چوب زرد فوفل سماق گلنار مرجان سوده مازوی سبز سوخته نشاسته کهربا مروارید سوده گل ارمنی برگ درخت گز شب یمانی پوست درخت توت سفید کافور از هر یک دو دانگ کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنونیکه دندان متحرک را محکم سازد ؛ صنعت آن برگ درخت سرو را سوخته بر پای دندان بپاشند و آب برگ او را مضمضه کنند ؛ سنونیکه دندان را از چرک پاک سازد صنعت آن زبد البحر نمک سوخته شیر سوخته صدف سوخته خاکستر بیخ نی نمک اندرانی زراوند مدحرج اجزا مساوی کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنونیکه نافع است دندان متحرک را که سبب آن رطوبت باشد ؛ صنعت آن سعد کوفی سنبل الطیب نمک اندرانی کزمازج و شاخ سوخته اجزا مساوی کوفته بیخته بر پای دندان بپاشند و اگر موی سر آدمی را بسوزند و با روغن گل ممزوج سازند نافع است درد دندان را و درد گوش را سنون که بوی دهان خوش کند و بن دندان سخت گرداند و خون برطرف سازد و گوشت بر پاید و خارش بن دندان را برطرف سازد ؛ صنعت آن کزمازج گلنار تخم گل فوفل سعد کوفی ورق مورد مروارید طباشیر سفید از هر یک یک مثقال دم الاخوین کندر از هر یک نیم مثقال صندل سفید صندل سرخ از هر یک دو مثقال کوفته بیخته شب سنون سازند صبح اثرا با آب برگ مورد بشویند ؛ سنونیکه دندان را جلا دهد و دهان را خوش بو گرداند ؛ صنعت سنگ کزمازج دار فلفل قاقله صغار زنجبیل از هر یک دو مثقال ملح تان ده مثقال عود محرق پنج مثقال زبد البحر چهار مثقال شعیر محرق هفت مثقال اجزا کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنونیکه نافع است درد عقیکه بسبب جوشش و قلاع گوشت بن دندان کم شود ؛ صنعت آن ارد کرسنه دم الاخوین بیخ سوسن مساوی کوفته بسر کم

عنصل عسیل مصفی البسر شنده بر موضع علت طلا کنند واگر علت مذکور محکم شود باین نسخه عمل نمایند نوشادر فلفل قلقند بیس قلقطار نمک سوخته از هر یک یک درم شب یمانی دو درم مازو راکت بسرکه سرشته از هر یک دو درم و نیم زعفران سوخته یکمثقال کندر یک مثقال کاغذ سوخته دو مثقال اجزا از م کوفته با سرکه سرشته اقراص سازند و در سایه خشک ساخته در وقت حاجت سوده بر دندان بمالند و بعد از ان با آب غوره و آب سماق دهن را بشویند و مضمضه کنند و اگر سوزش و بیتابی کند بر دهن گل سرخ نیم گرم مضمضه کنند یکساعت در دهن نگاه دارند و باین دستور عمل کنند که اگر از ان موضع خون بیاید بعد از ان باین نسخه مضمضه کنند تا گوشت موضع محکم شود و جراحت بر دو برگ مورد و فودنج دشتی گلنار گزمازج کافور قرحا در آب جوشانیده صافی نموده مضمضه کنند ؛ سنون که جهت استحکام دندان متحرک مجرب است ؛ صنعت آن کندر زرآوند طرح مرجان سرخ بسد یادشان بیخ بنفشه از هر یک پنج مثقال صندل سفید دو مثقال کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنون که قلاع را نافع بود و بوی دهان خوش کند و بیخ دندان را محکم صنعت آن شیاف مامیثا تخم گل لسان الحمل پوست هلیله زرد گلنار فارسی برگ زیتون گزمازج شب یمانی پوست هلیله زرد گلنار فارسی برگ زیتون گزمازج شب یمانی مساوی کوفته بیخته استعمال نمایند ؛ سنونیکه دندان متحرک را محکم سازد ؛ صنعت آن مرکی توتیای هندی شب یمانی نشاسته گل سرخ سماق پوست انار ترش استخوان هلیله زرد سک گلنار مازو گزمازج مساوی کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنون که همین خاصیت دارد صنعت آن بیخ سوسن عاقرقرحا از هر یک یک درم شب یمانی دو درم گلنار مازو سماق از هر یک دو مثقال کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنونیکه [illegible] لثه را نرم باشد و دندان را از چرک پاک سازد ؛ صنعت آن پوست گلنار زرد [illegible] سماق شب یمانی از هر یک [illegible] کوفته بیخته استعمال نمایند [illegible] نافع باشد [illegible]

صنعت آن مرنوشادر زرنیخ سوسن اجزا مساوی کوفته بیخته استعمال نمایند ؛ سنونیکه دندان متحرک را محکم کند ؛ صنعت آن شاخ گاو کوهی نمک سوخته از هر یک ده درم زعفران مرکی سنبل الطیب مصطگی و سداب از هر یک دو درم سماق گلنار فوفل طباشیر از هر یک یک درم کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنونیکه بجهت سستی و جنبیدن دندانها بسیار نافع است ؛ صنعت آن طباشیر سفید کشنیز خشک گلنار سماق شب یمانی دم الاخوین قشار کندر رسانج هندی سعد کوفی عاقرقرحا سوده بعد از مضمضه دهان بسرکه و گلاب سنون نمایند سنونیکه قلاع را نافع است ؛ صنعت آن تخم خرفه سماق نشاسته عدس مقشر صندل سفید طباشیر حنا کشنیز خشک از هر یک هشت درم کافور نیم درم کوفته بیخته بر دهان بمالند ؛ سنون نافع جهت آسان کندن دندان ؛ صنعت آن عاقرقرحا یک مثقال نوشادر سه مثقال مغز تخم شفتالو سه مثقال کوفته بیخته در بن دندان گذارند آن کنده شود ؛ سنون نافع جهت درد و استحکام دندان ؛ صنعت آن فلفل سیاه و دارفلفل دراز فلفلمویه کشنیز خشک برنگ کابلی مازو زیره نانخواه از هر یک یک مثقال نمک سیندهاو نمک سیاه سعد از هر یک دو مثقال کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنون مجرب برای تقویت دندان و دردانیدن لثه و حبس دندان و حبس خون و تحریک ؛ صنعت آن مصطگی رومی گل فوفل کبابه هندی موچرس نامنده دم الاخوین مازوی خشک گلنار پوست هلیله زرد آمله منقی برگ حنا کات سفید خالص کشنیز خشک از هر یک یک جزو نمک لاهوری نیم جزو ادویه کوفته بیخته استعمال نمایند ؛ سنون نافع جهت درد دندان از هر قسم که باشد ؛ صنعت آن زاج بریان عود سوخته گلنار سماق سعد کوفی اجزا مساوی کوفته بیخته استعمال نمایند ؛ سنون مجرب جهت قرحه و جوشش دهان ؛ صنعت آن کات شسته زاج سفید محرق از هر یک چهار دانگ توتیای هندی محرق دو دانگ

قاقله کبار بسفایج انک اجزا از م کوفته بیخته سنون سازند ؛ سنونیکه چرک از بن دندانها پاک سازد ؛ صنعت آن نمک درانی سوخته زبد البحر سوخته استه هلیله زرد سوده پوست هلیله از هر یک نیم مثقال کوفته بیخته شب بر پای دندانها که چرک داشته باشد بپاشند و صبح با آب بشویند و آریه مرزنجوش ست ؛ سنون نافع از برای لثه مسترخیه و دامیه اسنان متحرک ؛ صنعت آن چوب سوخته سماق سوخته برگ درخت گز محرق گلنار فارسی از هر یک نیم مثقال مرجان سفید محرق مرصاف زاج محرق طباشیر سفید از هر یک دو مثقال قصب فارسی چوب ربا دم الاخوین از هر یک یک مثقال عاقرقرحا کافور قیصوری از هر یک سنجد انگ کوفته بیخته بر روی سنگ صلایه چندان بسایند که ملایم و نرم شوند دور پای دندان بپاشند و بعد از یک ساعت با آبیکه این ادویه را جوشانیده باشند بشویند ادویه این ست فوفل یک مثقال زاج جفت بلوط برگ نیم برگ درخت گز پوست درخت توت از هر دو مثقال طباشیر سفید بیخ بنفشه گلنار فارسی عنب الثعلب طراثیث از هر یک نیم مثقال شب یمانی یک مثقال مجموع را در نیم من گلاب و ده مثقال سرکه یا آب غوره چندان بجوشانند که نصف بماند بعد از ان صافی نموده مضمضه نمایند ؛ سنونیکه گوشت بن دندان را محکم کند ؛ صنعت آن مرجان سفید طباشیر سفید کشنیز خشک از هر یک نیم مثقال استخوان تمر هندی سماق منقی از هر یک یک مثقال کهربای شمعی فوفل از هر یک یک دانگ کات هندی دو دانگ کوفته بیخته دانرا با آب کشنیز تازه سرشته بپاشند ؛ سنون دیگر جهت تاکل دندان و بدبوئی دهان و چرک بدن از بن دندانها ؛ صنعت آن مازوی سبز غیر مثقوب دو جزو مرصاف یک جزو باروغن گل سرخ بمالند و یا سرکه عنصل مضمضه نمایند ؛ سنونیکه جهت قلاع سیاه سوداوی نافع است ؛ صنعت آن مویز بیدانه افسنتین هر دو مساوی سرشته بر زبان و دهان بمالند صاحب حاوی صغیر این سنون را در

مضمضه ذکر کرده سنون دیگر نافع بجهت قلاع
صنعت آن برگ زیتون برگ عوسج اقاقیا از هریک
یک جزو قلقطار صعتر شب یمانی راج سفید از هریک
خمس جزوی بیخ سوسن ثلث جزوی زعفران ربع
جزوی کوفته بیخته سنون نمایند سنون دیگر نافع بجهت
جمیع اقسام قلاع صنعت آن شب یمانی و عفص مساوی
سائیده سنون کنند سنون دیگر نافع از برای
آکله و قروح خبیثه در دهان و ورم و سقوط دندان
و رائحه خبیثه دهان صنعت آن اقاقیا سه جزو و
زرنیخ سرخ و زرنیخ زرد و نوره آب ندیده شب یمانی
از هریک نیم جزو مر صافی کتیرا صمغ عربی از هریک یکجزو
کوفته بیخته بسرکه سرشته اقراص سازند نگاهدارند سنون
نافع بجهت قلاع صنعت آن ذرور و نشاسته طباشیر
سفید عدس مقشر تخم خرفه کشنیز خشک حنا مرکی اجزا مساوی
کافور اندکی کوفته بیخته بر دهان بمالند و نگاهدارند دوران
قدر سنون دیگر که جهت جوشیدن دهان نافع است
صنعت آن فوفل اقاقیا سماق منقی طباشیر سفید
گلنار فارسی ورق گل سرخ جو نیم سوخته مجموع مساوی
کوفته بیخته اول بسرکه و دو چندان گلاب بهن بشویند
و بعد ازان سنون نمایند سنون که جوشیدن بن دندان
و آکله را نافع است صنعت آن پوست انار ترش ده
درم کزمازج نمک هندی از هریک چهار درم کوفته بیخته
سنون نمایند سنون منقول از اختیارات ابن هبل
جهت بردن گوشت متعفن و آکله را نافع باشد و سیلان
خون لثه را بنهایت بی عدیل صنعت آن زرنیخ
سرخ و زرد آهک آب ندیده راج سفید بازردی سبز
متساوی کوفته بیخته بسرکه سرشته اقراص سازند و اندکی
ازان بر لثه بمالند و بعد از ساعتی بشویند سنون
نافع بجهت قلاع ابیض صنعت آن نمک کوفته
بعسل سرشته بر دهان بمالند و سکنجبین در دهان نگهدارند
سنون که دهان را خوش بو کند صنعت آن سعد کوفی
سنبل الطیب سادج هندی پوست اترج سک
قرنفل جاما گل سرخ عود هندی سوهان کرده مصطکی

نمک محرق بعسل مساوی کوفته سنون سازند
صنعت احراق ملح باید که نمک بکوبند و به عسل خمیر
کرده در خرقه کتانی بسته بگل گرفته در تنور تابیده نهند
پس از سرد شدن تنور برآورند و گل را ازان دور کنند
و نرم سائیده استعمال نمایند سنون که چون بر
دندانها بمالند گوشت بن دندان را سخت گرداند و
بوی دهان را خوش کند دندان را سفید سازد صنعت آن
سفال چینی کف دریا مسحوقونیا شنجار ملح اندرانی
از هریک یکدرم جو سوخته مورد سوخته سنبل الطیب
کزمازج حب الآس شب یمانی سوخته در سرکه انداخته
از هریک ده درم عاقرقرحا پنجدرم اگر مزاج دهان گرم
باشد صندل قرنفل از هریک دو درم کافور یکدانگ
اضافه نمایند و اگر معتدل باشد این ها اضافه نکنند
و اگر سرد باشد قرنفل خیربوا کبابه از هریک دو درم
مشک تبتی دو دانگ اضافه نمایند سنونیکه صحت
اسنان کند صنعت آن شاخ گوزن سوخته استخوان
هلیله سوخته کرمازج گل سرخ سعد کوفی سنبل الطیب اجزا
مساوی نمک اندرانی ربع جزوی کوفته بیخته بآن سنون
نمایند سنونیکه جهت درد دندان بارد مناسب است
صنعت آن عاقرقرحا خردل شیطرج بوره ارمنی زنجبیل
کوفته بیخته بعد از مضمضه بسرکه که دران عاقرقرحا و عقر
و بوده جوشانیده باشند بر پای دندان بپاشند یا کماد
کنند بگاورس گرم کرده و یا بکوبند و فلفل را در عسل
سرشته بر پای دندان بمالند سنونیکه نافع از برای
جلای اسنان و پاک کردن دندانها از چرک و اخضر
برآنها بسته شود که آنرا بالفارسی چرک گویند صنعت
آن سفال چینی نمک طعام زبد البحر کوفته بیخته بر دندانها
بمالند سنونیکه نافع است جهت اسنان را صنعت
آن صندل سرخ کبابه قرنفل از هریک پنجدرم
بقم چهار درم دارچینی دو درم اجزا کوفته بیخته با نشاسته
گندم سرشته سنون سازند سنونیکه دندان را محکم کند
از افتادن نگاه دارد صنعت آن سعد کوفی سوخته گرم
پوست هلیله زرد دو مثقال از هریک پنجدرم قرنفل الطیب

دارچینی از هریک پانزده درم سماق زعفران شب
یمانی از هریک دو درم عاقرقرحا هفت درهم نوشادر
دار فلفل سنگ از هریک یک درم گلنار فارسی کزمازج قاقله
از هریک چهار درم رزنباد شانزده درم کوفته بیخته بر دندانها
بمالند سنون که وجع دندان کرم خورده و غیر آن را
سود مند و نافع است صنعت آن مصطکی راج
که بهندی کسیس نامند تخم جوز القی که بهندی مین پهل
نامند زنجبیل بریان سنگ جراحت زاج بریان
سنگ سرمه نمک سیاه که بهندی نمک سیندها نامند فلفل
سیاه بریان کرده کشنیز خشک کت سفید سعد هندی که
هندی ناگرموتها نامند اجزا مساوی زیره کرمانی بریان
کرده برابر جمیع ادویه اجزا کوفته بیخته بسر مسواک بر دندان
بمالند و بعد ازان بفاصله یک دو ساعت آب سرد
مضمضه نمایند سنونیکه جلای دندان دهد و تغیر رنگ
آنرا زائل کند هرگاه بسبب زیادتی رطوبت باشد
چون بعد از استفراغ استعمال نمایند صنعت آن کف دریا
نمک بعسل سوخته نمک اندرانی صدف سوخته زرآوند
مدحرج خاکستر بیخ نی جو سوخته سفال چینی سائیده
بر دندانها بمالند سنون دیگر که همین منفعت دارد
صنعت آن آبگینه سوخته مسحوقونیا سیناذج انگشت
خصوص انگشت پوست بادام سائیده بر دندانها بمالند
سنون که زردی و دیگر رنگهای قوی شده را از دندان ببرد
صنعت آن زنگار با عسل بسرشند و بر دندانها بمالند و
اگر مسحوقونیا و آبگینه را نرم کوبیده بآن بیامیزند قوی تر
گردد سنون که ماده که موجب تغیر لون دندان باشد
تحلیل دهد صنعت آن سعد کوفی پنجدرم سنبل الطیب
یک درم فلفل شش درم قسط زرآوند مدحرج حلتیت
از هر سه درم کف دریا مسحوقونیا شنجار سنباذج از هریک
دو درم کوفته بیخته بمالند سنون زرنیخ نافع از برای
درد دندان متاکل و کرم خورده صنعت آن زرنیخ
فلفل متساوی هردو را سحق بلیغ نموده بسفیده تخم مرغ
سرشته پس در میان پوست تخم مرغ پر کنند و آن
مرغ را خمیر گرفته در زیر آتش نگاه دارند تا خمیر سوخته شود

پس ای زیر آتش بر آورند و خمیر آنرا دور کرده انچه در جوف بیضه هست نگاهدارند و بگذارند از ان مقدار نیم نخود و بر روی دندان وار بمالند؛ سنون جهت دندان متحرک بسبب رطوبت مسترخیه و حفظ صحت آن و تحرک اسنان را نافع است؛ صنعت آن سعد کوفی در دهج کزمازج سنبل الطیب ملح اندرانی قرن ایل محرق اجزا مساوی کوفته بیخته بر دندان بمالند؛ اگر بسبب نقصان گوشت لثه باشد؛ صنعت آن بگیرند شب یمانی عود هندی محرق سعد کوفی سماق جلنار کوفته بیخته سنون نمایند نقل از بیاض میرزا محمد تقی حکیم باشی که مجربات خود را بخط خود در انجا املا نموده اند نموده شده؛ سنون فلقمونا صنعت آن بوره ارمنی شنجار شب یمانی مرصافی اقاقیه از هر یک هفت درم کوفته بیخته بسر که خمر سرشته قرص ساخته و در بعض کتب قلی داخل کرده اند؛ سنونیکه قوی تر و سریع الاثر تر ازین است؛ است آن نمک سوخته صدف سوخته زرآوند مدحرج بیخ سوخته جو سوخته سفال چینی اجزا مساوی کوفته بیخته سنون نمایند؛ سنون که هرگاه زردی رنگ اسنان و یا رنگهای دیگر آن بسیار قوی باشد و در جوهر دندانها نفوذ کرده با نافع است؛ صنعت آن زنگار را صلایه کرده بر دندانها بمالند و اگر قوی تر خواهند سقمونیا اضافه نمایند؛ سنون منقول از ایلاقی که بجهت رفع سیاهی دندانها مجرب است؛ صنعت قنبیل ده درم فلفل سیاه چهار درم حماما سه درم سافج هندی عفص محرق از هر یک ده درم کوفته بیخته سنون سازند؛ سنونیکه بجهت کندن دندان نایب مناب کلبتین است و کار آنکه میکند منقول از کافی؛ صنعت آن عاقرقرحا پوست حنظل پوست بیخ کبر حلتیت زرنیخ زرد پوست چوب توت شیرم مازریون اجزا مساوی مجموع را سائیده سه روز در سرکه بخیسانند و حلتیت را با نصف آن مقل ازرق اول در سرکه حل نموده و دویه آیان بسرشند بوقت استعمال احتیاط نمایند که بدندان صحیح نرسد بلکه دندان مجاور را دو ناک آنرا انجیر و موم غلاف کنند؛ سنونیکه ناسور لثه را

باصلاح آورد؛ صنعت آن زرنیخ بیخ سوسن عاقرقرحا از هر یک یکدرم شب یمانی گلنار فارسی مازوی سبز سماق از هر یک دو درم کوفته بیخته سنون نمایند؛ سنون دیگر که آکله و ناسور بیخ دندان را نافع باشد و خون رفتن باز دارد؛ صنعت آن مرصافی نوشادر زرنیخ سرخ بیخ عاقرقرحا مساوی کوفته بیخته سنون نمایند؛ سنون دیگر بجهت آکله این دوا بهترین ادویه آکله است؛ صنعت آن برگ سداب خشک دو درم سماق آهک آب ندیده زرنیخ از هر یک یکدرم جمله را سوده در سرکه تند بخیسانند و در کوزه نو کرده در گل گیرند و سرش را محکم بندند و در آتش نهند تا سرخ گردد و اخلاط در وی بپخته شود پس برآورند و مقدار دو دانگ تا دو دانگ و نیم از ان بر آکله بپاشند دوباره حاجت نشود؛ سنونیکه آکله و سبزی دندان را زائل کند؛ صنعت آن بورق زرنیخ احمر کبریت از هر یک یک جزو جو کوب نموده در پارچه بسته به لفظ سفید تر کرده بسوزانند پس بسایند و بدندان متاکل و سبز شده بمالند؛ سنون نکهت دهان را خوشبو کند؛ صنعت آن سافج هندی و ورد هندی احمر عود هندی خادم مرصافی پوست اترج جز از سائیده بیخته بدان بمالند و بعد از ان مضمضه نمایند بخل عنصل و اگر اول مضمضه نمایند و بعد از ان سنون کنند بهتر است؛ سنونیکه فالج و آمدن خون از لثه را نافع است و بوی دهان را نیکو گرداند؛ صنعت آن خزف چینی زبد البحر ملح اندرانی سقمونیا قلی از هر یک سه درم سنبل الطیب عود هندی محرق اصل السوس محرق شعیر محرق سعد حب الآس کزمازج شب یمانی محرق مصطکی در سرکه گل سرخ از هر یک دو درم عاقرقرحا چهار درم اجزا کوفته بیخته سنون نمایند و گاهی زیاده کرده میشود برای محرورین برنج صندل سفید فوفل و قلیلی کافور زیاده کرده میشود برای مرطوبین قرنفل و کبابه و جوز بوا؛ سنون نافع جهت لثه دامیه و تحریک اسنان؛ صنعت آن زبد البحر شب یمانی اقاقیا گلنار فارسی سماق منقی مازوی سبز

پوست انار نمک اندرانی اجزا کوفته بیخته سنون نمایند و بعد آن مضمضه کنند بگلابیکه در ان سماق خیسانیده باشند سنون سورنجان در سورنجان مذکور میشود؛ بیان ادویه که دندان اطفال را بآسانی بر دیانند؛ صنعت آن روغن مسکه و شحوم حیوانات و امخاخ مانند مغز سر گاو و ساق آن و مغز سر خرگوش پخته بر فک آن بمالند و نیز مالیدن شیر سگ مفید است؛ و هرگاه در ابتدای دیانیدن درد و وجع بسیار کند عصاره برگ عنب الثعلب با روغن گل ممزوج کرده نیم گرم انگشت را بدان آلوده کرده بملایمت بر فک آن بمالند و چون دندان بروز کند سر و گردن و بناگوش و فک آنرا بموم روغن چرب نمایند و اگر قطره از روغنهای مناسب در گوش آن چکانند بسیار نیکو است و طفل را از مضغ و خائیدن اشیا باز دارد که آنرا به تحلیل می برد؛-

باب السین مع الواو

فصل در ذکر نسخ سواک و سورنجان

سواک لغتیا منقول از منهاج الدکان فرح آرد لثه را و گرم گرداند و نشف رطوبات آن نماید؛ صنعت آن راسن بال که هیل بوا است قرنفل کبابه اقاقیای صغار جوز الطیب دار فلفل را ملک البلح ادویه کوفته بیخته مانند سرمه وزن کرده بعد تعسیل و تنظیف و خوش بو کردن بگلابیکه قرنفل و عود در ان خیسانیده و مشک در ان حل نموده باشند استیاک نمایند و نوشته که این سواک جلیل القدر است؛ سواک آخر نیز از منهاج الدکان قریب النفع بدان؛ صنعت آن کردیا پوست نخود هر دو را نرم نمایند و مانند سرمه بسایند و بدستور تغسیل و تنظیف و تطییب بمکان بمالند؛ سورنجان بدانکه سورنجان لغت یونانیست و بعضی سنون را باین اسم مسمی نموده اند؛ سورنجان مستحکم میکند لثه مسترخیه را استحکامی بسیار هرگاه سنون کرده شود بآن و نافع است از برای ورم حلق و دردیکه عارض شده باشد بسبب ورم هرگاه نفوخ کرده شود در حلق؛ صنعت

از هر یک سه درم کوفته بیخته با آب کرنب سرشته حبوب سازند هر حبی بقدر فلفلی شربتی از دو درم تا سه درم ؛ حب سورنجان اوجاع مفاصل ونقرس وعرق النسا را بغایت نفع دارد و در بدو علت توان داد ؛ صنعت آن پوست بلیلهٔ زرد سورنجان سفید از هر یک بست درم صبر سقوطری چهل درم ادویه کوفته بیخته بعصارهٔ برگ عنب الثعلب سرشته حبوب سازند شربتی دو درم و نیم ؛ حب سورنجان دیگر مسمی به حب سورنجان کبیر امراض باردهٔ مذکوره خصوصاً نقرس را مفید است ؛ صنعت آن سورنجان ماهی زهره ج بوزیدان از هر یک پنجدرم ایارج فیقرا تربد سفید مدبر از هر یک ده درم تخم حنظل قنطوریون دقیق از هر یک پنجدرم افربیون دو درم شیطرج زنجبیل جندبیدستر فلفل خردل از هر یک یک درم ادویه کوفته بیخته حبوب سازند هر حبی بقدر فلفلی شربتی از یک درم تا دو درم واین حب را مقیم الزمن نیز نامند ؛ وگاهی سقمونیا وحلتیت جاوشیر وقنه نیز از هر یک یکدرم زیاده میکنند جهت زیادتی تقویت ؛ حب سورنجان جهت نقرس بارد و دفع درد ورگ نافع ؛ صنعت آن سورنجان بوزیدان ماهی زهره ج قنطوریون دقیق از هر یک یکدرم مقل شحم حنظل از هر یک ثلث درم افربیون جندبیدستر جاوشیر حلتیت قنه از هر یک ربع درم سقمونیا زنجبیل خردل شیطرج هندی فلفل از هر یک دانگی ایارج فیقرا تربد سفید مدبر از هر یک یک درم ادویه کوفته بیخته حبوب سازند جمله اقویا را یک شربت کامل ومتوسط را دو شربت وصغار را سه یا چهار است ؛ حب سورنجان صبر از هر یک یکدرم سقمونیا مشوی ربع درم تخم کرفس نیمدرم کوفته بیخته حبوب سازند جمله یک شربت کامل است ؛ حبوب سورنجان دیگر جهت علت مذکوره نافع ؛ صنعت آن سورنجان صبر سقوطری از هر یک یک درم سقمونیا ربع درم صبر سقوطری از هر یک یکدرم سقمونیا ربع درم گل سرخ یک دانگ کوفته بیخته حبوب سازند جمله یک شربت کامل است مر اقویا را ؛ حب سورنجان مفاصل

وعرق النسا ونقرس ووجع ورک را نافع است ؛ صنعت آن سورنجان پنجدرم قنطوریون دقیق سکبینج از هر یک دو مثقال تربد سفید مدبر چهار درم عاقرقرحا یک مثقال صبر سقوطری سه درم شحم حنظل فوه غاریقون هشش سفید از هر یک یک درم و نیم کوفته بیخته حبوب سازند بقدر فلفلی شربتی از دو درم تا سه درم ؛ حب سورنجان جهت امراض مذکوره نافع ؛ صنعت آن سورنجان سفید پوست بلیلهٔ زرد صبر سقوطری اجزای مساوی کوفته بیخته حبوب سازند شربتی از یک درم تا سه درم ؛ حب سورنجان مسمی بحب العافیه جهت امراض مذکوره وصداع وشقیقه وثقل وسر ووجع عین نافع صنعت آن سورنجان پوست بلیلهٔ زرد از هر یک یکدرم تربد مدبر دو درم گل سرخ بنفشه افتیمون ملح هندی انیسون سقمونیای مشوی بوزیدان مقل غاریقون سکبینج از هر یک دو ثلث درم اجزا کوفته بیخته حبوب صغار سازند ؛ بدانکه حبوبیکه جهت اوجاع مفاصل ونقرس وغیرها ساخت سازند باید که بسیار کوچک باشد تا زود منحل گشته باعماق اعضا برسد بخلاف حبوبیکه از برای امراض راس است چنانچه به تفصیل در صدر مبحث حبوب ذکر یافت ؛ دوای السورنجان از برای اوجاع مفاصل وعرق النسا ونقرس وغیرها ؛ صنعت آن به نسخهٔ شیخ الرئیس رح در معاجین قانون در اوجاع مفاصل گیرند سورنجان زیرهٔ کرمانی زنجبیل از هر یک یکدرم صبر سقوطری دو درم و نیم کوفته بیخته با طبیخ شبت بیاشامند جمله یک شربت کامل است اقویا را و در وقت درد را ساکن میگرداند ؛ دواء السورنجان دیگر منسوب به یحیی بن خالد بغایت نیکو اثر ومجرب است از برای اوجاع مفاصل ونقرس ووجع ورک ؛ صنعت آن سورنجان مصری سفید ده درم سنائی پنجدرم زنجبیل زیرهٔ کرمانی دار فلفل از هر یک دو درم کوفته بیخته بعسل سرشته شربتی دو مثقال با آب نیم گرم واگر بر سبیل سفوف یا حبوب خورند شربتی

یک مثقال آنچه مناسب باشد کافی است ؛ دواء السورنجان که جهت امراض مذکوره نافع است ؛ صنعت آن سورنجان مصری دوازده درم حبق نهری سه درم فلفل زیرهٔ کرمانی از هر یک چهار درم ادویه را کوفته بیخته یکدرم تا یک مثقال آنرا با ماء العسل بیاشامند ؛ دواء السورنجان که نزد شدت وجع چون استعمال نمایند تخفیف وتسکین بخشند ؛ صنعت آن سورنجان سفید نبات مساوی هر دو کوفته بیخته شربتی سه درم با آب سرد بیاشامند واگر زنجبیل وفلفل بیفزایند برای تقویت عمل نیکو است ؛ دواء السورنجان که همین فائده بخشد ؛ صنعت آن سورنجان سفید یکدرم و نیم جمله یک شربت است دو دانگ شکر سفید یکدرم و نیم جمله یک شربت است با آب نیم گرم ؛ دواء السورنجان دیگر ؛ صنعت آن سورنجان سفید انزروت از هر یک دو مثقال کوفته بیخته با روغن جوز وطبیخ شبت از هر یک یک اوقیه آمیخته بیاشامند

فصل در بیان نسخ سفوف سورنجان

سفوف سورنجان تالیف حکیم غیاث الدین محمد صنعت آن سورنجان مصری ده مثقال سنائی هفت مثقال پوست بلیلهٔ زرد سه مثقال مغز بادام شیرین مقشر شش مثقال محمودهٔ مشوی یک مثقال زعفران نیم مثقال قند سفید سی مثقال سفوف سازند شربتی دو مثقال با آب سرد ؛ سفوف سورنجان دیگر ؛ صنعت آن سورنجان پوست بلیلهٔ زرد از هر یک هفت درم بوزیدان ورق گل سرخ از هر یک هفت مثقال سنا مکی ده مثقال پوست بیخ کبر مغز بادام شیرین از هر یک سه مثقال دار چینی سه درم زعفران یکدرم سقمونیای مشوی یک مثقال قند سفید هفت درم کوفته بیخته سفوف سازند شربتی دو مثقال ؛ سفوف سورنجان از اقراباذین آن مرحوم نافع است از برای جمیع اقسام اوجاع مفاصل ونقرس واوجاع ظهر وعرق النسا وتنقیهٔ مواد غلیظه واین سفوف را منافع بسیار است و مجرب است ؛ صنعت آن سورنجان مصری سفید

هفت مثقال غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع سنائی از هر
یک پنج مثقال پوست هلیلهٔ زرد تربد سفید مجوف تراشیده
بروغن بادام شیرین چرب نموده مغز بادام شیرین از هر یک
چهار مثقال سقمونیای مشوی لاجورد مغسول حجر ارمنی
مغسول از هر یک یک مثقال بوزیدان بسفایج فستقی
پوست تراشیده مصطگی رب السوس از هر یک دو مثقال
زعفران دو دانگ قند سفید ده مثقال کوفته بیخته در
شیشه نگاهدارند شربتی دو درم با آب سرد ٭ سفوف
سورنجان معده و جگر و اوجاع مفاصل و همه بیماریها
که از ماده سودا بود سود دارد ٭ صنعت آن سورنجان
مصری سنائی از هر یک پنجدرم برگ حنا دو درم مغز بادام
شیرین مقشر چهار درم رب السوس یک مثقال زعفران
یک دانگ کوفته بیخته سفوف ٭ سفوف سورنجان
منقول از خط میرزا ابراهیم قمی نافع از برای نقرس و
اوجاع مفاصل و وجع ظهر و عرق النساء و اوجاع ورک
صنعت آن سورنجان مصری ده مثقال سنائی هفت
مثقال کوبیده بیخته سفوف سازند و اگر ماده بلغمی باشد
تربد سفید مدبر پنج مثقال اضافه نمایند و نصف وزن
سقمونیا را کم کنند ٭ سفوف سورنجان دیگر به نسخهٔ سید
مظفر الدین شفائی اوجاع مفاصل نافع باشد
صنعت آن سورنجان هفت درم زیرهٔ کرمانی بریان
کرده بودنه از هر یک دو درم فلفل یکدرم تربد سفید
دو درم سنائی پنجدرم کوفته بیخته سفوف سازند شربتی
سه درم ٭ سفوف سورنجان نافع درد جهت مفاصل
و عرق النساء و نقرس ٭ صنعت آن سورنجان مصری
یکدرم دارچینی سیلانی طباشیر سفید کشنیز خشک دانهٔ
هیل بوا عود الصلیب از هر یک نیم درم اجزا کوفته بیخته
سفوف سازند جمله یک شربت و از عقب آن شیرهٔ
تخم کاسنی و شیرهٔ تخم خربزه در ازیانه و شربت نواکر
گلاب بنوشند ٭ سفوف سورنجان دیگر اوجاع مفاصل
و نقرس و درد اعصاب را نافع باشد و مسهل اخلاط غلیظه
باشد ٭ صنعت آن سورنجان مصری یکدرم سنائی مکی
پنجدرم تربد سفید مجوف تراشیده و بروغن بادام چرب
کرده سه درم بوزیدان پوست هلیلهٔ زرد از هر یک دو درم
مغز بادام مقشر پنجدرم بسفایج پوست بیخ کبر غاریقون
اسطوخودوس از هر یک سه درم شحم حنظل یک درم
سقمونیا نیم درم کوفته بیخته بدستور معتبر سفوف سازند
شربتی دو درم با آب گرم ٭ سنون سورنجان ضعف
اسنان را نافع باشد ٭ صنعت آن سورنجان قرنفل
سعد کوفی کزمازج زرد و پوست بلیلهٔ زرد صندل سفید
مساوی کوفته بیخته سنون سازند ٭ مطبوخ سورنجان
اوجاع نقرس و مفاصل را سود دارد ٭ صنعت آن
سنائی هفت درم رازیانه انیسون قنطوریون دقیق از
هر یک ده درم گل سرخ پوست هلیلهٔ زرد کابلی از هر یک
چهار درم سورنجان مصری پرسیاوشان گاوزبان
بادرنجبویه از هر یک سه درم جوشانیده صاف کرده
گلقند ده درم ترنجبین بیست درم دران حل کرده بنوشند
مطبوخ سورنجان اخلاط محرقه و بلغم لزج دفع کند و
مفاصل و نقرس گرم را نافع باشد و مزاجهای گرم را
سود دارد در زمان گرما نیز میتوان داد ٭ صنعت آن
سنائی هفت درم اصل السوس تراشیده سورنجان
مصری عنب الثعلب از هر یک پنجدرم تربد تراشیده
رازیانه از هر یک یکدرم زنجبیل نیم درم تخم کاسنی
بنفشه از هر یک سه درم انجیر عناب از هر یک پنجدرم
سپستان بیست دانه اجزا جوشانیده ترنجبین وغیره
دران حل کرده صاف نموده بنوشند ٭

فصل در ذکر نسخ معجون سورنجان

معجون سورنجان مسهل بلغم و صفرا باشد و مخصوص
بمفاصل و نقرس و عرق النساء است ٭ صنعت آن
به نسخهٔ سمرقندی در اصول التراکیب سورنجان شش
مثقال ماهی زهره زیرهٔ کرمانی پوست تخم کبر و در نسخهٔ
دیگر بیخ کبر است شیطرج هندی بوزیدان از هر یک دو درم
پوست هلیلهٔ زرد هفت درم تخم کرفس نمک هندی
برگ حنا زبد البحر فلفل سفید رازیانه صعتر از هر یک یک
مثقال گل سرخ زنجبیل سقمونیا کشنیز خشک از هر یک سه درم
تربد سفید پانزده درم روغن بادام چهار درم و نیم عسل
صاف صد و پنجاه درم شربتی پنج مثقال تا هفت مثقال
معجون سورنجان به نسخهٔ دیگر جهت درد مفاصل بالتجربه
نافع ٭ صنعت آن سورنجان مصری محموده انطاکی مشوی
از هر یک شش مثقال زنجبیل کرمانی مدبر قرنفل قسط
تلخ از هر یک سه مثقال کوفته بیخته با سه چندان ادویه عسل
مصفی القوام سرشته معجون سازند شربتی دو درم تا سه درم
معجون سورنجان دیگر که اوجاع مفاصل را نافع باشد
صنعت آن سورنجان ده درم سنائی پنجدرم تربد سفید
سه درم اسارون زنجبیل زیرهٔ کرمانی دار فلفل از هر یک
دو درم کوفته بیخته بعسل سرشته مصری سی مثقال فلفل
ورق حنا از هر یک دو مثقال زیرهٔ کرمانی شیطرج هندی
از هر یک دو درم پوست بیخ کبر دو مثقال و نیم زبد البحر
نمک هندی نفطی از هر یک دو مثقال تربد سفید تراشیده
بروغن بادام چرب نموده چهل درم زنجبیل هفت درم
بوزیدان پنجدرم سقمونیا سه درم پوست هلیلهٔ زرد
پنجمثقال کوفته بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند
شربتی هفت مثقال است ٭ سوسن بسکون واو میان
دو سین مهمله اول مضموم و ثانی مفتوح و نون در آخر
معرب از سوسانا سریانی است و بری و بستانی و هر یک از آن
سفید و کبود میباشد و بیخ اقسام آن منعقد و با عقد و بزرگ و
طولانی و سفید و خوشبو شبیه ببوی بنفشه و لهذا اکثر
عوام بیخ بنفشه نامند و گل سوسن سفید را عطریه قوی و
غیر سوسن آزاد است چه آن اسم فارسی زنبق است و
اشتباه جماعت از عدم فرق اقسام آنست و ایرسا بیخ
قسمی از سوسن کبود بری و جبلی است گلشن بسیار کوچک
سوسن کبود بستانی و بیخش یک عدد و دراز و پر گره و
قوت اقسام سوسن کبود مرکب از حرارت محلله و ارضیه
لطیفه و قوت مجففه و قابضه است و مدر حیض و بر جمیع
افعال مثل امراض رحم و اندمال زخمها و رفع چرک آن
و بواسیر و درد جگر و امراض نخش و سپرز و خنازیر و
ضعیف تر از ایرسا است و ضماد آن با سرکه و آرد جو جهت
ورم حار انثیین و رائحه آن محلل ریاح دماغی و محرک عطسه

زنان و در تفریح قریب بزعفران و عصاره آنکه خمیس آن
سرکه و عسل در ظرف مس تا بحد انعقاد جوشانیده باشند
بجالی و مجفف بی لذع و جهت جراحات اطراف عضل نافع
و روغن آن مثل روغن ایرسا است در جمیع افعال و
خوردن آن جهت قولنج ایلاوس صفراوی و جهت امراض
رحم و درد عصب شرباً و ضماداً مفید و خائیدن بیخ آن
جهت رفع بوی خمر و ضماد برگ آن و خوردن تخم آن
جهت گزیدن هوام نافع و قدر شربت از جرم آن تا دو
مثقال و از مطبوخ و روغن آن تا یک اوقیه است و قسمی
از سوسن که در تحت درختان میروید و گلش زرد و کوچک
و بقدر بند انگشت و خوشبو و آن ملی است قوی تر از سوسن
کبود و سفید ضعیف تر از ایرسا و گلش گرم تر از همه ضماد و
مطبوخ بیخ آن با شراب محلل اورام بلغمی و جهت درد دندان
نافع است و بغدادی گوید که این قسم عدس المر است در
حرف الالف مع الیاء ذکر یافت . جوارش سوسن این
جوارش از تالیف اطبای روم است منفعت معده و
کبد و استسقا ابتدائی نافع است . صنعت آن
انجدان سیاه یک رطل رازیانه نانخواه تخم کرفس از هر یک
چهار اوقیه بیخ سوسن آسمان گونی نیم رطل فلفل سیاه
دو اوقیه کوفته بیخته با سه وزن ادویه عسل مصفی البسر شند
شربتی دو درم تا دو مثقال طبی . صنعت دهن سوسن
تازه بگیرند سوسن ابیض منقی دو اوقیه روغن کنجد تازه
هشت اوقیه در شیشه کرده در آفتاب بگذارند تا روغن
قوت آنرا جذب کند . دهن السوسن المرکب یحیی بن
عیسی بن جزله گوید که این دهن یابس است و در روحیه
لطیف ملطف و ملین و مقوی اعضا است نافع است
از برای اعصاب موافق است پیران را و مفید است از
برای امراض عصب حادثه از سردی و قروح سرد و دوی
وطنین گوش را و تریاق بیخ کشنیز تر و فطر است و نافع
است از برای دردهای رحم و هرگاه کحل آنرا بچشم
کشند تحلیل میدهد آب نازل در چشم را . صنعت آن
به نسخه این جزله حب بلسان سلیخه قسط دارچینی مصطکی
زعفران از هر یک یک اوقیه قرنفل قرفة الطیب از

هر یک نیم اوقیه و سی عدد گل سوسن سفید که زردی
میان گل را دور کرده باشند در یک رطل و نیم روغن
کنجد داخل کرده در شیشه نموده در سایه بگذارند در موضع
معتدل تا فرا گیرد قوت دواها را روغن کنجد پس
بپالایند و ثقل آنرا علیحده در شیشه نگاه دارند و روغن
آنرا علیحده در شیشه دیگر و سر آنرا محکم بندند . در نسخه
منهاج الدکان مکان قرفه جوزبوا است و در نسخه
دیگر مکان روغن کنجد زیت طیب است . دهن سوسن
به نسخه سید اسمعیل که در ذخیره در مرض فالج ذکر کرده
صنعت آن سلیخه قسط تلخ حب بلسان زعفران مصطکی
از هر یک یک اوقیه قرنفل قرفة الطیب از هر یک نیم
اوقیه ادویه را سوای زعفران نرم کوفته همه را در شیشه
نگاه دارند یک من زیت بر روی آن کرده سی عدد
گل سوسن سفید پاک کرده اضافه نموده چهل روز در
آفتاب گذارند . دهن سوسن به نسخه شفائی برودت
معده و اختناق رحم را سود دارد و گرده و مثانه سرد را
گرم گرداند . صنعت آن سلیخه حب بلسان قسط تلخ
از هر یک ده درم گرفته قرنفل مصطکی از هر یک پنج درم
گل سوسن سی عدد زعفران ده درم زردی از سوسن
برآورند و با یک رطل و نیم روغن کنجد در شیشه کنند و
داروها کوفته بر روی آن کنند و نزدیک آفتاب در
سایه چهل روز بگذارند پس بیرون آورند و روغن را در
ظرف علیحده نگاه دارند . شراب سوسن این شراب
را می سوسن می نامند نافع است از برای ضعف
معده و کبد و از برای غشی حادث از استفراغ مفرط
و از برای خلفه و خروج خون و از برای ضعف قلب
صنعت آن گل سوسن آزاد چهار صد عدد و قطع زردی
میان آنها در کنند و پهن کنند بر چادر پاکیزه تا خشک
شود پس بگیرند قسط هندی قرنفل قصب الذریره
از هر یک دو اوقیه مجموع را نیم کوفته پس بگیرند ظرف
زجاجی و یک صف از گل سوسن در آن پهن کنند و
صف دیگر آنرا ادویه و همچنین تا تمام شود و یکشبانروز
بگذارند بعد از آن پس بریزند از مثلث جید شانزده رطل

پس بگیرند زعفران نیم اوقیه و مشک تبتی دو مثقال و با
قدری مثلث حل سازند و داخل نمایند در ادویه پس
بیندازند بران میعه سائله چهار اوقیه و روغن بلسان یک
اوقیه و سر ظرف را یک ساعت واگذارند بران کاغذی
پاکیزه و بر بالاے کاغذ پارچه کتانی ببندند و بر بالای آن
گل بگیرند بطین حرکه بسبوس جو خمیر کرده باشند و در سایه
در موضع شمالی شش ماه بگذارند پس بکار برند و در نسخه
حکیم معصوم بجاے مشک عنبر بوزن مشک نافع است
صنعت شراب سوسن مسمی بمی سوسن به نسخه محمود بن الیاس
که در حاوی صغیر ذکر نموده بگیرند گل سوسن آسمانجونی چهار
صد عدد و اقماع گلها و زردی میان آنها دور کرده بر
پارچه پهن نمایند و در سایه بگذارند تا گلها اختشاف شود
پس بگیرند قسط تلخ قصب الذریره قرنفل سنبل الطیب
حماما مصطکی از هر یک ده درم بلخ اندرانی سلیخه از هر یک
سی درم عود بلسان کوبیده سی درم پس در شیشه یا در
ظرف چینی ته بالاگل داده را افکنند و یکشبانه روز بگذارند
که گلها سرخ گردد روز دوم شراب انگوری شانزده رطل
بر روی آن کنند پس بگیرند زعفران پنج درم مشک تبتی
جید دو مثقال و در اندک شرابی حل کنند و داخل نمایند
دران و آن شیشه را در سایه بگذارند در جائے که اطراف
شیشه باز باشد و باد شمال بآن نرسد و سر شیشه را بکاغذ
پاکی یک ته بگیرند پس بر بالاے آن کتانی به بندند و
همچنان واگذارند تا شش ماه پس استعمال نمایند و گفته که
این شراب مسکر حرام نیست زیرا که نمک جزو این شراب
است و شراب را منتقل بسرکه میسازد . سویق اسم عربی
از جمیع ماکولات است که بهندی ستو نامند و بجوب اطبا
مراد از بو داده آن است و شرط است دران که بعد از
بو دادن حبوبات را یکبار بآب سرد بشویند و خشک نموده
نگاه دارند و سویق کنند و سویق جو و گندم جهت تسکین
التهاب و تشنگی و تپهای حاره و از انفع اطفال و سویق
جو در تبرید و تخفیف و تسکین حرارت و سویق گندم در
ترطیب اقوی است و سویق ارزن قریب بسویق شعیر است
و سویق مسقر شائع و مبرد و دین و مولد نفخ و عطش نمایند

وعسل و رازیانه و امثال آن و روغن گردگان است و سویق شعیر با آب انارین جهت قی صفراوی و صداعیکه از بخار و احتراق رطوبت معده باشد با شراب ورد و روغن پیه گرده جهت سحج عظیم و تقاضا بسیار بی اطلاق وقی و اسهال اطفال و تقویت بدن ایشان بغایت موثر است و سویق میوه های خشک کرده بو داده سحق نموده جهت دفع اسهال و حرارت و غلیان خون و از کنار و انار و سیب ترش و ترش و زعرور و امثال اینها حابس طبع مبرود و مسکن حرارت اند* دستور غسل سویق آرد گندم و جو و امثال آن که خواهند در معده ترش نگردد و نفخ زائل نشود آنست که آب جوشان گرم بران ریزند و بگذارند تا برآید سرد بران ریخته بردارند و اگر بریزند بران آب جوشانیده دو مرتبه می باشد بهتر و اگر مانعی نباشد از خوردن شربتی آب سرد و باشکر یا نبات یا قند بقدر حاجت دران داخل نمایند و بیاشامند* سولقیه مؤلف تذکره گوید که شرابی ست که از حبوب و غیرها سازند* بسوم گرم و خشک و قاطع بلغم خام از سینه و شش و مفتح سدد جگر و سپرز و مبهی و هاضم و جهت یرقان و استسقاء و عسر البول نافع و مصدع و منجر و معمول از ذره محرق اخلاط و مسکن حرارت و تشنگی و سوزش معده و از گندم مولد قولنج و مصلحش سکنجبین است* صنعت آن بگیرند برنج را کوفته بپخته بجوشانند تا بسیار غلیظ شود و با شیره مویز یا عسل یا شکر اندکی آب نرا روان سازند و مقدار و قرنفل و بسباسه اضافه نموده دور و در تا پنج روز در ظرفی کرده سر بر هم زنند و استعمال نمایند و از جو گندم و نان خشک نیز ترتیب دهند و بهترین همه از برنج و عسلی است*

کتاب الشین المعجمه

باب الشین مع الالف

شادنج معرب از شادنه فارسی ست و بعربی حجر الدم نامند بجهت قطع کردن سیلان خون بدانکه در رنگ شبیه بخون باشد و آن سنگی ست در شکل شبیه بعدس و در رنگ و شکن و بابان مختلفه مشاهده شده تیره مائل بسیاهی را هندی گویند و سرخ را مصری و آن بهترین اقسام است و بعد از آن زرد و ابلق و سفید و زبون ترین همه خاکستری رنگ تیره رنگ آنست حکیم میر محمد مومن گفته حقیر نوع سفید را در فیروزه کوه و سرخ و زرد و ابلق را در حوالی و جوار ری و قسم هندی را در جبال قزوین مشاهده و تجربه نمودم و قسمیکه مصنوع از مقناطیس محرق است سیاه و زرد و سکن تر از معدنی میباشد در جمیع افعال مثل معدنی ست بخلاف مصنوع از حجر الخمار محرق که اغبر و ثقیل الوزن است و شادنج غیر مغسول در اول سرد و در آخر دوم خشک و مغسول در آخر اول سرد و در دوم خشک و مغسول آن مستعمل و قوتش تا بیست سال باقی ست مجفف و قابض بی لذع و رادع و خاتم و مقوی عصب و عضل و قوت باصره و حابس سیلان خون اعضای باطنی و ظاهری و خوردن با آب انارین و امثال آن جهت نفث الدم و با شراب جهت عسر البول و حیض دایم و درد زمنی و با ادویه مناسبه جهت اسهال دموی و قرحه امعاء و زحیر و سل و طلای آن با سفیدی تخم مرغ و امثال آن جهت ورم حار چشم و سائر اعضا و با سرخ و سوختگی آتش و اکتحال آن با شیر دختران و امثال آن جهت رمد و دمعه و سوزش پلک چشم و سلاق و جرب و حکه و قرحه و با آب حلبه جهت امراض ملتحمه چشم و در آن جهت دفع گوشت زیادی جراحت و رویانیدن گوشت مجرب است و با آب کشنیز و مانند آن جهت قروح و بثور حاره و ترمنه و جراحت مقعده و رحم و قضیب و اعضای عصبانی بی عدیل ست و قدر شربت آن از یک انگشت تا نیم مثقال مضر مثانه و مصلحش کتیرا و بدلش مقناطیس سوخته است و در ادویه عین حضض و در غیر آن دم الاخوین* طریق غسل شادنج آنست که شادنج را بسیار نرم سائیده در هاون و امثال آن و در آب ریخته بر هم زنند تا با آب مخلوط گردد و باهنگی در ظرف دیگر ریخته و درد آنرا باز سائیده و بدستور آب داخل کرده در ظرف دیگر ریخته تا مجموع مثل غبار گشته با آب مخلوط شده در ظرف دیگر رود و بعد از آن روی ظرف را بپوشانند تا غباری داخل نشود و ته نشین گردد پس ته نشین را خشک کرده استعمال نمایند.

فصل در بیان اقراص شادنجی

قرص شادنج منقول از مجربات میرزا محمد باقر حکیم باشی ولد حکیم عماد الدین محمود حسینی شیرازی نافع از برای سل و دق و قطع سیلان خون از اعضای باطنی و نافع از برای اسهال مراری و ذوبانی و تبهای دموی سرفه و از برای جمیع افعال مذکوره مجرب است* صنعت شادنج عدسی مغسول تخم خرفه مقشر کشنیز خشک تخم خشخاش سفید گل سرخ منزوع الاقماع طباشیر سفید گل ارمنی مغسول طین رومی از هر یک پنج مثقال کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند شربتی یک مثقال با شیره تخم خرفه* قرص شادنج منقول از تذکره که بهتر از قرص کهربا است جهت تبهای مرکبه و اسهال و قطع خون از جمیع اعضا و تخفیف قروح و بقایای آتشک بغایت مفید ست* صنعت آن کشنیز خشک بو داده خشخاش سفید از هر یک شش درم کهربا مرجان تخم خرفه از هر یک پنج درم گل مختوم اگر نباشد گل ارمنی شاخ گاو کوهی سوخته پوست تخم مرغ سوخته کثیرا صمغ عربی از هر یک سه درم ودع محرق بزرالبنج شادنج از هر یک یک درم و در نسخه دیگر بدل فانج مقناطیس محرق مغسول ست و قدر شربتش یکمثقال* قرص شادنج تالیف حکیم میر محمد مومن صاحب تحفة المومنین جهت تپ دق و سل و قطع سیلان خون هر عضو باطنی و اسهال مراری و ذوبانی و تبهای دموی و سرفه حار مجرب* صنعت آن تخم خرفه کشنیز خشک بهم خشخاش سفید نشاسته گل سرخ طین ارمنی مغسول طباشیر طین رومی طین شیرازی از هر یک پنج مثقال سرطان سوخته ده مثقال کتیرا رب السوس صمغ عربی شادنج مغسول الخیار شاخ گاو کوهی سوخته از هر یک سه مثقال بزرالبنج افیون

زعفران از هر یک یک مثقال بالعاب بزرقطونا مثقال اقراص سازند شربتی یک مثقال ؛ مرهم شاه‌ترج بواسیر و شقاق مقعده را نافع است ؛ صنعت آن شاه‌ترج عدس مغسول گل ارمنی عصاره لحیة التیس از هر یک سه درم افیون نیم مثقال سفیداب ده درم زعفران یک درم روغن بنفشه بادام روغن گل از هر یک ده درم موم سفید پنجدرم بدستور مقرر مرهم سازند و در نسخه معصومی طین قبرسی بوزن گل ارمنی نیز داخل است ؛ شاه‌ترج معرب از شاهتره و بهندی بهیت پاپڑه و بیت پاپڑه گویند نوع بیابانی یکی را برگ بسیار کوچک و شبیه به کشنیز و گل آن بنفشی و یکی را برگ عریضتر و گلش سفید و هر دو شیر با طعم تلخ و با اندک تندی و قبض و برگ آن بهتر از سائر اجزای آنست مرکب القوی و در حرارت معتدل و در دوم خشک و گویند در دوم گرم است و شیخ رئیس در اول سرد دانسته مفتح سده جگر و مقوی معده و مدر بول و مرار و مسهل اخلاط ثلاثه خصوصاً سودا و مره محترقه و صاف کننده خون و باعث اشتها و خشک آن در تقویت معده قوی‌تر و جهت امراض سوداوی و بلغمی و تبهای کهنه و با سرکه جهت قی صفراوی و غثیان بلغمی و آب تازه آن با تمر هندی جهت تنقیه معده و امعاء و رفع قوبا و یرقان و جرب و حکه و اکتحال عصاره آن جهت تقویت باصره و با ضمغ جهت منع روئیدن شعر منقلب که کنده باشند و مضمضه آن جهت جراحت کام و زبان و حرارت و تنقیه لثه و ضماد خشک آن با حنا که در حمام استعمال نمایند جهت جرب و حکه و جرب و بستن سر آب منقوع آن جهت رفع قمل و صبیان که در شاک باشد و ابریه نافع و آب ماسویه ضماد تازه آنرا جهت گزیدن زنبور بسیار موثر دانسته اند و تخمش معتدل الحرارت و در افعال محمد بن احمد جالینوس قوی‌تر از سائر اجزا دانسته اند و گویند مضر شش است و مصلحش کاسنی و قدر شربتش از جرم سه درهم تا پنجدرهم از آب آن از سی مثقال تا شصت مثقال و در مطبوخ تا ده درهم و بدلش

نصف وزن آن سنا و دو ثلث هلیله زرد است و قسمی از گیاه و شبیه بشاهتره است و از ان تیره رنگ و برگش باریکتر و شبیه با فسنتین و گل آن مائل بسیاهی و بی مزه و با اندک بدبوئی و قاتل کلاغ است و از غیر شاهتره و غیر مستعمل است ؛ حب شاهتره نافع از برای جرب و قوبا و حکه و سعفه ؛ صنعت آن پوست هلیله زرد و پوست هلیله کابلی هلیله سیاه از هر یک ربع مثقال صبر سقوطری ثلث مثقال سقمونیا سدس مثقال سوده باب شاهتره حب سازند بعد از ان که سقمونیا را آب شاهتره دو مرتبه سحق نموده خشک کرده باشند شربتی از یک مثقال تا دو درم و در نسخه شفائی وزن هلیله جات از هر یک پنجدرم و صبر هفت درهم و سقمونیا دو و نیم درم است ؛ دهن شاهترج آب شاهتره تازه را گرفته با مثل آن روغن کنجد تازه بجوشانند که آب رفته روغن بماند لیکن احتیاط نمایند که نسوزد و آتش ملایم باشد و اگر شاهتره تازه نباشد خشک آن را نیم من در دو من آب یک شبانه روز بخیسانند پس جوش داده صاف نمایند و با نیم من روغن کنجد تازه با آتش ملایم جوش دهند تا آب رفته روغن بماند ؛ شراب شاهتره از این اسوء معده و کبد را نافع است ؛ صنعت آن پوست هلیله زرد و پوست هلیله کابلی از هر یک شانزده درم و در نسخه دیگر پوست هلیله زرد و پوست هلیله کابلی من کل واحد عشرة دراهم گاوزبان بری و بستانی گیلانی و بنفشه مجخ افسنتین کشوث از هر یک شانزده درم حرق اسطوخودوس گل نیلوفر از هر یک چهار درم افتیمون بسفایج از هر یک هشت درم ؛ شراب شاهتره به نسخه ابن جزله معده را قوت دهد و امعا را نیک بود و قطع قی کند صفرا و اشتهای زنان آبستن را چون قی کنند نیک بود ؛ صنعت آن بگیرند سفرجل سیب امرود انار ترش سماق از هر یک یک جزو و بکوبند و آب آنها را بگیرند و با آتش ملایم بپزند پس فرود آورده بگذارند تا که ته نشین شود و صافی بالای آنرا گرفته باز صافی نموده در دیگ آن را دور کنند و صافی را باز در دیگ کرده

بجوشانند تا بقوام آید پس فرود آورده بگذارند تا سرد شود و در ظرف چینی یا زجاجی نگاه دارند ؛ عرق شاهتره جهت امراض صفراوی و سوداوی نافع ؛ صنعت آن بگیرند شاهتره تر را صاف نموده در یک من آن چهار من آب شیرین داخل نموده بطریق متعارف عرق کشند و اگر شاهتره تازه نباشد در یک من شاهتره خشک پنج شش من آب داخل کرده عرق کشند و اگر شاهتره خشک را یک شبانه روز در آب بگذارند و بعد از ان عرق کشند بهتر است ؛ و سفوف آفتیمون و آب شاهتره آن است که جهت مواد سوداوی با سکنجبین نموده و جهت انقراض آن بنوشند و جهت تنقیح مواد و تصفیه خون با سکنجبین بزوری ساده و شربت عناب و امثال آن استعمال کنند و ترنجبین و شیرخشت و مغز فلوس خیارشنبر و گلقند آفتابی و مربای بنفشه بحسب حاجت در هر صورتی اضافه کنند و شاهتره را باید که کوبیده آب آنرا صاف نمایند و با قدری پوست هلیله زرد جهت رفع ضرر بمعده یک شب گذاشته روز دیگر صاف آنرا بقدر سی مثقال تا شصت مثقال با ادویه مذکوره بنوشند و جهت مسهل را قبل از وی به ساعت سهل کنند و اگر خواهند اجزای مسهل را مثل هلیله جات و افتیمون و ترنجبین و تمر هندی و امثال آن شب در آب آن خیسانند صاف نموده بنوشند غذا نخود آب آتش جوجه با شکر یا تمر بحسب حاجت تناول نمایند باذن الله تعالی نافع است ؛ مطبوخ شاهتره خداوندگر و خارش سود وبد ؛ صنعت آن پوست هلیله زرد ده درم سنا مکی شاهتره از هر یک پنجدرم تخم کاسنی سه درم عناب سپستان از هر یک بیست دانه گل سرخ افتیمون بسفایج فستقی از هر یک ده درم بنفشه سه درم چنانچه رسم است جوشانیده صاف نموده ترنجبین پانزده درم در ان حل کرده بنوشانند ؛ مطبوخ شاهتره دیگر سوء المزاج گرم کبد و سپرز را سود دهد ؛ صنعت آن پوست هلیله زرد ده درم شاهتره هفت درم هلیله سیاه پنج بادیان پنج گیر از ریان از هر یک پنجدرم و

کاسنی تخم کاسنی از هریک چهار درم گلقند ده درم چنانچه رسم است طبخ نموده بنوشند ٭ مطبوخ شاهتره دیگر سوء المزاج جگر و سپرز را سود دارد و سده بگشاید و یرقان را نافع باشد ٭ صنعت آن پوست هلیله زرد شاهتره تخم کاسنی بیخ کاسنی سنا مکی از هریک پنج درم گل سرخ ده درم عنب الثعلب پنج درم آلوی بخارا ئی پانزده عدد تمر هندی ده درم ترنجبین پانزده درم چنانچه رسم است در یک رطل آب طبخ نمایند تا نصف ماند صاف کرده ترنجبین دران حل نموده بنوشند نافع باشد

باب الشین مع الراء المهمله

فصل در ذکر اشربه

بدانکه اشربه از تراکیب قدیمه معتبره اند و باعتقاد جمعی اول کسیکه تالیف شراب نموده فیثاغورس است و باعتقاد اشربه در تلطیف و تفتیح سده ها و امراض حاره اقوی و اولی از ادویه مرکبه دیگر است و روفس را اعتقاد آنست که اشربه زود در بدن نافذ میگردند و سریع الاستحاله میباشند بخلط و قول هر دو بحسب اختلاف امزجه و امراض مختلفه و طریق استعمال آنها حق است و شیخ الرئیس گفته که اعتقاد من آنست که اصل اشربه از حکمای قرن است که بیونانیین رسید و بعضی اشربه مانند اشربه الآس و النفس و ابراهیم و اترج و ثمر اثل و آجاص و اذخر و زهره حزان و اسطوخودوس و اسقیل و اقاقیا و افتیمون و افسنتین و خشخاش و دو دیگر افیون و آلمه و انبرباریس و انیج و انجبار و املیلج و بادرنجبویه و بنفسج و ترنجبین و توت شامی و تفاح و تمر هندی و طین و جزر و چوب چینی و جنطیانا و خیار شنبر و دینار و رمان و زوفا و یابس و سفرجل و سنبل الطیب و سوسن و شاهترج و عنصل و صندل و عنبر و عود هندی و کبر که مسمی به شراب مفاصل است و گشوت و لسان الثور و لیمو و نارنج و نانخواه و ورد هریک مرکبا و مفردا در رسم خود شده مذکور شده و میشوند انشاء الله تعالی و در اینجا طریق طبخ بعض اشربه مفرده و مرکبه و بعد از آن نسخ آنها با فوائد و خواص ذکر می باید بدانکه قانون در طبخ اشربه مفرده آنست که بگیرند آب میوها که شراب آنها را میخواهند مرتب نمایند انچه اصل باشد مانند سفرجل و تفاح پوست آنها را جدا نموده و تخم آنها را دور کرده کوبیده آب آنها را بگیرند و با دو مثل و یا دو مثل آب آن بجوشانند تا آنکه ثلث یا نصف باقی ماند پس مساوی باقی شکر مصفی داخل کرده بقوام آورند و اما در اشربه مرکبه باید که حشائشی که در اشربه باشند یک روز پیش از طبخ یا بیشتر در آب بخیسانند پس بجوشانند و صافی نموده با شکر یا عسل مصفی یا سیاه فواکهی که خواهند بقوام آورند و هرچه از برگ و شاخها و گل تازه باشد کوبیده آب آنها را گرفته با عسل مصفی یا شکر مصفی یا دوشاب یا مثلث و یا آب میوها و امثال اینها بقدریکه مقصود بقوام آورند در شربتهای فواکه شربتی ثلث آب میوها باشد و قدما گفته اند که چون مریض را قوتها تغیر یافته و بالطبع جگر آن مشتاق شربتی و جاذب آنست پس اگر شکر و امثال آنرا در اشربه زیاده کنند بیشتر جذب میکنند و اگر کمتر کنند جذب آنرا حسب الواقع نمی کنند و شکر و عسل و امثال اینها از شربتها که در اشربه میکنند باید که درجه مزاج آنرا با انچه شربت از آن می سازند ملاحظه نموده موافق قصد مخلوط سازند و هرگاه المی در اعضای تنفس باشد و با مریض را سعال باشد استعمال اشربه حامضه جائز نیست و اگر ناچار باشد از استعمال آنها باید که صمغ عربی و کثیرا و غیر اینها از مغریات با آن اشربه حامضه استعمال نمایند و باید دانست که عمر اکثر اشربه زیاده از یکسال نیست و بعد از یکسال استعمال نباید نمود بسبب سرعت فساد آنها بخلاف شربتها که مدتها مانند چنانچه در مقدمه در فصل نهم ذکر یافت و گاهی در اشربه سکری اندکی عسل در آخر داخل میکنند تا منع تحجر آنها کنند و از اشربه انچه مطلب باشد مثل عنبر و مشک باید که آنها را اضافه آن شراب نکنند مگر بعد از آنکه از آتش فرود آورده باشند و گرمی آن کم شده باشد و اولی آنست که استعمال کرده شوند اشربه حال گونیکه حل کرده باشند و ربالعنبی و گاهی اشربه را رقیق و گاهی بعنوان لعوق میسازند بسبب مانعی از استعمال محلول آنها در بالیعی دیگر چنانچه در ضیق و در امراض رطوبی صدر و از جمله اشربه سکنجبینات است بعضی از آنها نیز در ذیل ادویه مفرده که اصل و عمده اند در آنها باشند شراب حماض و انس النفس و ابریشم و حماض اترج و اذخر و اساروان و اقاقیا و اسطوخودوس و اسقیل و افتیمون و افسنتین و خشخاش و آلو و بنفسج و انبرباریس و انجبار و اهلیلج و بادرنجبویه و بسفایج و بطیخ و بنفسج و تفاح و تمر هندی و توت شامی و جزر و جنطیانا و چوب چینی و خیار شنبر و دیناری و رمان و ریباس و زبیب و زوفا و سفرجل و سوسن و سنبل الطیب و شاهتره و صندل و عنصل و ریحان و عناب و عنبر و عود هندی و فودنج و فرنجمشک و زهر القطن و کبر و کشوث و لسان الثور و لیمو و نارنج و نعناع و نیلوفر و ورد احمر هریک در رسوم خود ذکر یافته و می یابد انشاء الله تعالی و تتمه در حرف السین المهمله الکاف و از اشربه انچه مسمی باسمی خاص بود چون نخجیه جوش و خمد لیقون و میبه و منیچ و ململات و امثال آنها هریک در باب حروف خود نیز ذکر یافت ٭ اشربه ایکه اطبای هند بصحبت خان دوران ترتیب داده اند بسیار قوی است ٭ صنعت آن وزره سیر یا دو سیر شاهی عرق سه آتشه ده سیر شاهی آب چکیده کوکنار نسخه که ذکر یافت نیم سیر شاهی نبات سه سیر شاهی بیاب حل کرده هرکس بقدر طاقت و عادت بخورد نزد اهلش بسیار گوارا ٭ صنعت آن چکیده کوکنار بگیرند پوست کوکنار تیغ نزده بسته و دو تولد لوجوز بوا پنج تولد بسباسه آب قرنفل پنج تولد دارچینی دو تولد نانخواه بادیان هریک سه تولد بطریق متعارف بچکانند ٭ شراب اصول که حکیم سدید در شرح موجز قرشی ذکر کرده منضج مواد غلیظه و مفتح سده ها و مدر فضلات و کاسر ریاح و سده الثفیه سقیه نافع هست ٭ صنعت آن پوست بیخ رازیانه بیخ کرفس بیخ کاسنی از هریک سی درم پوست بیخ کبر پانزده درم

تخم رازیانه تخم کرفس تخم کاسنی از هریک ده درم و در
نسخهٔ دیگر از هریک بست درم است انجیر زرد بست
عدد مویز منقی چهل دانه فقاح اذخر ده درم مجموع را در آب
بخیسانند پس بجوشانند و بپالایند و چهار رطل عسل مصفی
داخل کرده بقوام شربت آورند شربتی پانزده درم تا بست
درم و گاهی زیاده کرده میشود و درین شراب سنبل الطیب و
اسارون و سلیخه از هریک ده درم و اگر بجای عسل قند
کنند شاید ٭ شراب اصول بنسخهٔ شفائی مواد غلیظه را
نضج دهد و سده جگر را بگشاید و بادها بشکند و سوء القنیه
و استسقا و جمیع امراض بارده او در سپرز و جگر و معده
را قوت دهد ٭ صنعت آن پوست بیخ کرفس بیخ رازیانه
کرفس پوست بیخ کاسنی از هریک سی درم رازیانه تخم کرفس
از هریک پانزده درم تخم کاسنی بیست درم انجیر زرد
سفید از هریک بست دانه مویز منقی چهل دانه فقاح اذخر
سنبل الطیب اسارون سلیخه از هریک ده درم قند سفید
یک من علی الرسم ترتیب دهند ٭ شراب اصول بنسخهٔ
معصومی سده بگشاید و پیچهای مرکبه و مزمنه را سود دهد و
سوء القنیه را نافع باشد ٭ صنعت آن پوست بیخ کرفس
پوست بیخ کبر رازیانه انیسون سنبل الطیب پرسیاوشان
کشوث گاوزبان از هریک سه درم ریوند چینی و سلیخه
تربد تراشیده از هریک دو درم زنجبیل یک درم مویز منقی
ده درم اجزا کوفته بیخته بخیسانند و بجوشانند و بطریق
معمول بعسل بقوام آورند ٭ شراب اصول بنسخهٔ دیگر مواد
غلیظه را نضج دهد و سده بگشاید و سوء القنیه و استسقا و
جمیع امراض بارده را که در معده و جگر و سپرز باشد نافع بود
صنعت آن پوست بیخ کبر پوست بیخ رازیانه پوست بیخ
کرفس پوست بیخ کاسنی از هریک چهار درم مویز بیدانه
بست درم انجیر زرد بیست دانه بسفایج سنبل الطیب
فقاح اذخر اسارون سلیخه از هریک شش درم مجموع را
کوفته یک شب در آب خیسانیده بجوش داده صاف
نموده با یک من عسل بقوام آورند ٭ شراب اصول منقول
از خط نواب میرزا محمد باقر سودی قمی فرموده اند که
این نسخه از خط جمال الدین حسین نقل شده ٭ صنعت

آن بسفایج فستقی پوست بیخ رازیانه از هریک سه درم
پوست بیخ کبر راسن اصل السوس تر دماغا از هریک پانزده
درم بیخ سوسن آسمان جونی انیسون از هریک هفت
درم بزر سیسالیوس عاقرقرحا از هریک پنج درم اسارون
دارچینی از هریک شش درم مجموع را نیم کوفته یک شب
در آب بخیسانند و صاف نموده با قند به قوام آورند ٭
شراب اعجاز از مولفات حکیم ارزانی منقول از قرابادین
قادری آن جهت اقسام سرفه تر و خشک و حمی دق
نافع ٭ صنعت آن عناب جرجانی دانه کلان بست
دانه سپستان بالیده کلان شصت دانه اصل السوس
مقشر تخم خطمی تخم خبازی گل نیلوفر گل بنفشه هریک
هفت درم بهدانه پنج درم کثیرا صمغ عربی از هریک سه
درم برگ اروسه یک رطل قند سفید دو رطل ادویه را
سوای صمغ و کثیرا بجوشانند و صاف نموده به قوام
آورند پس کثیرا و صمغ عربی را کوفته بیخته داخل نمایند
واروسه عبارت از بانسه است که گل آن را سفید میباشد
و مشهور و کثیر الوجود است پا بالا دهند ٭ شراب امرود
مقوی معده باشد ٭ صنعت آن امرود کوهی رسیده
آب آن را بگیرند و با قند بقوام آورند ٭ شراب برنجاسف
تالیف منقولاوس منقول از قرابادین افندی صالح
چلپی حکیم ابراهیم سلطان مصر و روم که بترکی نوشته و
عجائب النفع است از برای امراض رحم و رحم را گرم
گرداند و ریاح بارده رحم را تحلیل دهد و سده رحم و
حیض بسته بگشاید و نافع است از برای زنانی که
حامله نشوند و معین بر حمل است و هر علتی که سبب
عقر باشد زائل کند ٭ صنعت آن برنجاسف سه درم فودنج
یا درنجبویه مشک طرامشیع کاکنج اصل مرزنجوش و
کمادریوس هیوفاریقون کمافیطوس اقحوان [illegible]
دقیق سداب فطرون لسان الثور رازیانه کرفس
بیخ انیسون آس بری سعد کوفی عزل پودنه بیخ بنفشه
وفادانیا از هریک کفی حب حشیر کرویا مقدونس کبابه
انیسون مویزج کاذریوه سطا اسارون عاقرقرحا سلیخه
بیخ قاقله از هریک پنج مثقال شکر بقدر کفایت بپزند

مقرر شراب سازند شربتی پنج مثقال ٭ شراب بزوری
بنسخهٔ شفائی معده و جگر را نافع باشد و بادها دفع کند
و مفاصل را سود دهد ٭ صنعت آن پوست بیخ کاسنی
سی درم پوست بیخ رازیانه تخم کاسنی از هریک بست درم
رازیانه تخم کرفس پوست بیخ کرفس از هریک ده درم تخم
کشوث در کتان بسته پنج درم اجزا یک شب در آب بخیسانند
پس بجوشانند و بپالایند و با یک و نیم من قند سفید
بقوام آورند و در نسخهٔ دیگر وزن پوست بیخ کاسنی بست درم
است و پوست کبر ده درم نیز داخل است و در نسخهٔ دیگر تخم
کاسنی داخل نیست ٭ شراب بزوری بنسخهٔ صاحب
اختیارات بدیعی مفتح سده است و معده و جگر را نافع
است و استسقا را نهایت سودمند و حمیات مزمنه و طحال
را نافع است ٭ صنعت آن پوست بیخ کاسنی سی درم تخم کاسنی
پوست بیخ رازیانه هریک پنج درم بجوشانند و بپالایند و
با قند سفید مصفی یک من و نیم بقوام شربت آورند ٭
شراب بزوری بنسخهٔ معصومی ادرار بول کند و حیض بگشاید و
سنگ گرده و مثانه را بریزاند و یرقان و سدهٔ کبد و
طحال را نافع است و تپهای کهنه را زائل کند ٭ صنعت
آن تخم کاسنی رازیانه خربزه تخم خیارین تخم کدو
حب القرطم از هریک پنج مثقال پوست بیخ کاسنی تخم
خطمی گل عاقرقرحا اصل السوس سنبل الطیب انیسون بنفشه
گاوزبان از هریک سه مثقال انجیر باید کوفته نیم کوفته
و مجموع را در پنج رطل آب یک روز و یک شب بخیسانند
و بیست درم مویز بیدانه در آن بیندازند و بجوشانند
تا ده رطل باقی ماند صاف کنند و یک من قند در آن
اضافه نموده بقوام آورند ٭ شراب بزوری منقول
از خط میرزا محمد رحیم قلمی فرموده اند که این شراب
معمول حکیم اشرف است جهت اکثر حمیات صفراوی
صنعت آن پوست بیخ کاسنی هفت مثقال تخم خیار
تخم خیار بادرنگ تخم خربزه [illegible] از هریک پنج مثقال
نیم کوفته در یک من آب یک چهار یک سرکه انگوری
خیسانیده پس جوشانیده و صاف نموده با قند سفید
نود مثقال بقوام آورند شربتی یک وقیه ٭ شراب بزوری

بارد ؛ صنعت آن تخم کاسنی تخم خیارین از هر یک یا
هفت درم رازیانه سه درم بیخ کاسنی پانزده درم در سه
رطل آب بخیسانند پس بجوشانند تا به یک رطل رسد پالایند
و با یک من قند سفید بقوام آورند مقدار مستعمل از آن ده
درم تا شانزده درم است و اگر شراب بزوری بارد
سفرجلی خواهند بجای قند رب به شیرین بوزن قند
داخل نمایند ؛ شراب بزوری حار ؛ صنعت آن تخم
رازیانه تخم کرفس از هر یک یا هفت درم پوست بیخ کبر
پوست بیخ بادیان بیخ کرفس انیسون از هر یک ده درم
همه را نیم کوفته در سه رطل آب بجوشانند چون بیک
رطل رسد پالایند و با یک رطل قند سفید بوزن
آورند مقدار مستعمل مثل شراب بزوری بارد و اگر شراب
بزوری حار سفرجلی خواهند بجای قند سفید بوزن
آن رب به شیر داخل نمایند ؛ شراب بزوری حار
معتدل ؛ صنعت آن تخم کاسنی رازیانه انیسون تخم
کرفس تخم خیارین از هر یک پنج درم پوست بیخ بادیان
پوست بیخ کبر بیخ کرفس از هر یک ده درم بیخ کاسنی
بست درم همه را نیم کوفته در چهار رطل و نیم آب
بجوشانند تا ثلث بماند پالایند و یک رطل قند سفید
داخل کرده بقوام آورند شربتی از یک اوقیه تا یک
اوقیه و نیم ؛ و اگر شراب بزوری معتدل سفرجلی خواهند
بجای قند سفید بوزن آن رب به شیرین داخل نمایند
شراب بزوری ملین تالیف حکیم سلیمان موسوی از برای
رفع قبض ؛ صنعت آن سنای مکی هفت مثقال و
ورق گل سرخ پر سیاوشان از هر یک دو مثقال تخم
کاسنی گاوزبان رازیانه تخم کشوث از هر یک پنج مثقال
بسفایج فستقی پوست بیخ کاسنی تخم خیارین از هر یک
سه مثقال تخم کشوث در کتان بسته باقی ادویه را
آنچه کوفتنی ست نیم کوفته اجزا را در سه پیاله آب شب
بخیسانند صبح بجوشانند و صاف نموده قند سفید
یک چهار یک داخل کرده بقوام آورند و پنج مثقال
ریوند چینی سوده داخل نمایند و تیز بزنند تا مخلوط
شود شربتی از سه مثقال تا پنج مثقال ؛ شربت یاقی که

باد و زهر سموم و گزیدن افعی ست و جهت کرب و خفقان
و غشیان و برانگیختن اشتها مجرب است منقول از تذکره
صنعت آن آب زرشک آب سیب شیرین از هر یک یا سه صد
مثقال آب ترنج یک صد و پنجاه مثقال با ثلث آن شکر
بقوام آورند و هر دار بند یکیه با آب ترنج عمل نموده باشند
شش مثقال اضافه کنند و گفته که در امراض قائم
مقام تریاق فاروق ست ؛ شراب جوزه تالیف حکیم
مومن که ادرار بول کند و حیض براند و از برای عفونت
اخلاط و دفع ریاح و تفتیح سدها مجرب ست ؛ صنعت
آن جده مشکطرامشیع حرمل قسط تلخ ریوند چینی تخم
کشوث تخم خیارین تخم خربزه از هر یک دو مثقال مویز
منقی انجیر زرد از هر یک دو مثقال مجموع را در یک من
تبریز آب بخیسانند پس بجوشانند تا ربع رسد پالایند
و با یک صد و پنجاه مثقال صیری شکر بقوام آورند و
هر روز ده مثقال آنرا با مدرات بول و حیض بنوشند
و هرگاه طبع یابس باشد با طبیخ گل سرخ که غاریقون
و سقمونیا در آن داخل کرده باشند بنوشند ؛
چهار شربت صاحب خلاصة التجارب نوشته این شربت
مستعمل اهل خراسان ست ملین بے غائلہ است ؛
صنعت آن آلو بخارائی سه سیر تمر هندی مساوی آن
هر دو را شب در آب بخیسانند و بست مثقال شیر خشت
را در گلاب نیز بخیسانند صبح مالیده صاف نموده
در هم کرده بخورند جمله یک شربت بود و باید که از یک پیاله
زیاده نباشد و اگر چهار درم سنای مکی نیز خیسانیده مالیده
آب آنرا اضافه نمایند قوت اسهال آن در دفع صفرا
زیاده میگردد و محرور المزاج را عظیم النفع است و سیر
خراسان چهل و یک من شاه ست و من شاه دو من
تبریز تخمیناً هفت آثار هندی باشد ؛ شراب حرمل
جهت صرع مجرب ست و رفع درد سر مزمن و ضیق النفس
و سرفه رطوبی و امراض رطوبی مانند استسقا و جنون
نماید ؛ صنعت آن تخم اسپند یک رطل کوفته بیخته در سه
رطل آب انگور بجوشانند تا ربع بماند سه روز بنوشند
تکلف در عمل نمیکنند ؛ شراب حنظل مسهل بلغم و سودا بود

و صاحب آتشک را سود دارد ؛ صنعت آن پوست و تخم
حنظل از هر یک یک جز و بیخ حنظل نیم کوفته دو جز و همه را
در ده چندان وی آب بجوشانند چون ثلث بماند پالایند و
با هم چندانچه مانده شکر سفید بقوام آورده نگاه دارند شربتی
از ده درم تا بست درم همراه آب گرم بنوشند ؛ شراب
حماض ساده معده را قوت دهد و اشتهای طعام آورد
و حدت صفرا بشکند و قی باز دارد و هاضمه را قوت دهد
و دفع خمار کند ؛ صنعت آن بگیرند آب حماض تازه را
چندانکه خواهند و در دیگ سنگی بجوشانند تا ثلث رسد
پس فرود آورده زمانے بگذارند تا درد آن نشیند
گرد و صاف نموده با هموزن آن قند سفید بقوام آورند
شراب خمار این شراب بخاصیت رفع خمار مجرب ست ؛ صنعت
آن آلوی سیاه تمر هندی منقی از حب لیمو و پوست
از هر یک یک رطل عناب خراسانی پنجاه عدد در شش
رطل آب بپزند تا دو رطل بماند پس پالایند و آب
حماض اترج آب انار مز از هر یک یک رطل آب تفاح و
آب سفرجل حامض از هر یک نیم رطل نبات سفید دو
رطل داخل کرده بآتش ملایم بپزند تا بقوام آید پس
فرود آورده سرد کرده نگاه دارند شربتی ده درم ؛
شراب خمیر و محرک اشتها مرتبه موثر ست که صبر نتوان کرد
و منقی معده است از اخلاط سوخته و رافع بلغم و مسهل است
و چون برابر معاجین با همه بنوشند در سرعت انزال
بے نظیر است ؛ صنعت آن بگیرند خمیر مایه نود مثقال
آب نعناع تازه بست مثقال خردل بست مثقال و
شب یمانی یک مثقال خردل و شب را نرم بسایند و
همه را در هزار و بست مثقال آب بجوشانند تا بنصف
رسد پس صاف کرده با شش صد مثقال عسل بقوام
آورند ؛ شراب داود بختی مسکر مقوی اعضای رئیسه
و امراض طبعی را سودمند بود و نسیان را زائل کند و
قوت باه بیفزاید و پیران را موافق آید و اشتها آورد
بدن را فربه کند و رنگ رخسار نیکو گرداند ؛ صنعت آن
بگیرند آب انگور یک صد من به شیرین که از پوست و دانه
پاک کرده باشند سه من سیب شیرین پاک کرده دو من

و در گلاب خوشبو نیم من و آب خالص دو من دارچینی کبابه
چینی قرنفل مصطگی رومی سنبل الطیب جوز بوا خولنجان
از هر یک پنجدرم عود قماری خام بسباسه اشنه از هر یک
سه درم زعفران سه مثقال مشک خالص نیم مثقال
عنبر اشهب یکمثقال سیب و به را در آب انگور بجوشانند
و کف آنرا بگیرند تا این هر دو مهرا شوند پس از آتش فرود
آورده بگذارند تا سرد شود و بمالند و بپالایند ادویه را
کوفته در کیسه کتانی کرده در وقت جوشانیدن کیسه را
در دیگ انداخته و لمحه بلمحه کیسه را بمالند و شیرهٔ آنرا
برآورند پس سیب و به را فرود آورده بگذارند گاهی سرد شود
کیسه نیکو مالیده شیرهٔ آنرا برآورده کیسهٔ ادویه را دور کنند و
مطبوخ را بپالایند و سرد کرده در خم ریزند مشک و زعفران
و عنبر اشهب را بگلاب سوده دران داخل نمایند و سر
خم را محکم کنند و بعد از شش ماه سر خم را وا کرده شراب را
استعمال نمایند . شراب ذیمقراس مسکر چنین از ذی
مقراطیس نقل کرده که او گفته که این شرابیست نافع از
برای ضعف معده و طحال و فساد مزاج . صنعت آن
به نسخهٔ شیخ رئیس ابرسا رازیانه فلفل سفید از هر یک
یکدرم سلیخهٔ سیاه چهار درم مرمکی صافی تخم افسنتین از
هر یک دو درم کوفته در شیشه کنند و خمر انگوری جید
آنمقدار بر روی آن کنند که چهار انگشت از روی
ادویه برگردد و سر شیشه را محکم بسته بعد از شش ماه استعمال
نمایند . و در نسخهٔ دیگر عسل سفید خوشبوی مصطکی درین
شراب یک دو رق داخل ست . و سید اسمعیل در ذخیره
گفته که این شراب را بعد از چهل روز بکار دارند . و در
نسخهٔ دیگر گفته که یک رطل عسل با آن بیامیزند و بعد از
شش ماه استعمال نمایند و حکیم میر محمد مومن گفته که این
شراب را به نسخهٔ شیخ رئیس ساخته در شیشه کرده سر آنرا
بگل حکمت بگیرند و در بگذارند و بعد از چهل روز پیش از
غذا و بعد از غذا بنوشند . شراب ذی مقراطیس
مسکر به نسخهٔ قلانسی . صنعت آن ابرسانه قیراط رازیانه
مسکر به نسخهٔ قلانسی . صنعت آن ابرسانه قیراط را
فلفل سفید از هر یک یکدرم سلیخه چهار درم همه ادویه را
در ظرف چینی یا زجاجی کرده شراب انگوری جید بجهار
هفت رطل و نیم بر روی وی کرده و سر ظرف را به گچ
گرفته چهل روز بگذارند پس استعمال نمایند پیش از
غذا و بعد از غذا و در نسخهٔ حکیم مومن وزن شراب صد
و شصت مثقال است . شراب که زکام و سرفه را سود
دارد و سینه را نرم کند . صنعت آن عناب بیست دانه
سپستان پنجاه دانه مویز بیدانه پانزده درم کشک جو
پنجدرم بهدانه سه درم کتیرا یکدرم اصل السوس پانزده
درم پوست خشخاش بنفشه خشک از هر یک پنجدرم
انجیر سفید ده دانه زوفای خشک پرسیاوشان از هر یک
سه درم پوست بیخ رازیانه چهل درم چنانکه رسم است در
آب صاف یک شب بخیسانند و صبح طبخ نمایند و
بپالایند و با قند بقوام آورند شربتی یک اوقیه با قدری
آب نیم گرم بدهند . شراب سعد مسکر از هندیان
است بواسیر را سود دهد و معده را قوت بخشد و بوی
دهان را خوش کند . صنعت آن سعد کوفی بیست
درم آمله منقی ده درم قند کهنه یک چهار یک سعد و
آمله نیم کوفته یک من آب و قند در ظرف چینی کرده
یکهفته در زمین دفن کنند بعد از آن برآورده و
صاف نمایند و بقوام آورند شربتی ده درم . شراب
سعال سرفهٔ کهنه را بغایت مفید و سینه را از اخلاط
پاک کند و ربو و ضیق النفس را نافع باشد . صنعت
انجیر زرد شش اوقیه پیاز عنصل یک اوقیه انیسون
نیم اوقیه در قدری خل خمر و آب بخیسانند سه روز پس
بجوشانند تا بثلث رسد پس صاف کنند و با دو رطل
قند سفید بقوام آورند . شراب سعال دیگر سرفهٔ کهنه
و ضیق النفس و ربو را نافع است . صنعت آن
عناب جرجانی سپستان از هر یک پنجاه دانه انجیر زرد
بیست دانه تخم خطمی تخم خبازی برگ گاوزبان از
هر یک پنج مثقال تخم حلبه زوفای خشک رازیانه
از هر یک سه مثقال پرسیاوشان اصل السوس مقشر
مرضوض گل بنفشه گل نیلوفر گل خطمی از هر یک هفت
مثقال بهدانه صمغ عربی کتیرا از هر یک چهار مثقال
شکر تیغال بیست مثقال ترنجبین صاف کرده سی مثقال
علی الرسم با هم جوشانند ادویه بنات سفید بقوام آورند .
کتیرا و صمغ عربی را کوفته بیخته در آخر بعد تیاری با آن
بسرشند شربتی یکمثقال تا سه مثقال با آب گرم و اگر
حرارت در مزاج غالب باشد تخم حلبه و زوفا و رازیانه
داخل ننمایند و نشاسته و مغز تخم کدو و مغز تخم خربزه از
هر یک هفت مثقال نرم کوفته داخل نمایند و با بعضی از
شیره ها و لعابهای مناسب بنوشند . شراب مسکر
تالیف مسیح طبیب بنسخهٔ حبیش ابن الحسن در کفایة الطبیب
صاحب امزجهٔ بارده که رطوبه را انتهایت سود مند است
و بلغم و رطوبتهای فاسد را از معده پاک کند . صنعت
آن زنجبیل دارچینی از هر یک پنجدرم دانهٔ هیل بوا قاقله
کبار از هر یک ده درم قرنفل یکدرم همه را نیم کوفته در
دیگ سنگی کنند و هفت رطل شکر طبرزد دران انداخته
با آتش ملایم بپزند تا بقوام آید فرود آورده سرد کرده
در شیشه نگهدارند و بوقت حاجت شربتی یک اوقیه
و محمود بن الیاس این شراب را در حاوی مغیر ذکر کرده
و گفته که در مطبوخ ادویه پنج من شکر سفید داخل کرده
بجوشانند و کف آنرا بگیرند و نیم درهم زعفران داخل نمایند
و بقوام آورند و چون بقوام آید بپالایند و سرد کرده در
شیشه نگاهدارند شربتی پنجدرم و این نسخه موافق نسخهٔ
قلانسی ست الا آنکه قلانسی گفته که بعد از صافی کردن
آب مطبوخ شکر را داخل نمایند و چون بقوام آید زعفران
را داخل کرده فرود آورده سرد کرده نگاهدارند .
شراب سلمویه از تالیف قدماست مقوی معده و مشهی و
نافع است از برای خفقان . صنعت آن پوست
زرد اترج مرماخور یک یک اوقیه قرنفل دو مثقال و
عود هندی خام یک یکمثقال همه را نیم کوفته و پنج رطل
شراب انگوری جید بر روی آن کنند و سه روز
بگذارند پس سه رطل نبات سفید و یکمثقال مصطکی
رومی و نیم درم زعفران و یکدانگ مشک تبتی
خالص دران اندازند و بجوشانند با آتش ملایم پس
سرد کرده در شیشه کنند و استعمال نمایند با جلاب

شراب سلیخه ادرار حیض وکسر ریاح غلیظه کند وقولنج بکشاید
ومقوی معده بارد رطب باشد واستعمال نمایند دو درم
افعال بنظیر است. صنعت آن سلیخهٔ سیاه بست و پنج
مثقال و در افسنتین رومی پنجاه مثقال در چهار رطل آب
بجوشانند تا ثلث بماند صافی نموده با دو رطل قند سفید
بقوام آورند شربتی از ده درم تا پانزده درم. شراب
شقاقل ذات الجنب وحمیات صفراوی و دموی و ذات
الریه و درد سینه و ربو را نافع است. صنعت گل نیلوفر
پستان عناب جرجانی مساوی در آب بجوشانند و
بپالایند و با سه وزن ادویه قند سفید یا شربت
بپزند شربتی یک اوقیه. شراب شقائق جهت
حمیات وبائیه و جدری و حصبه نافع است.
صنعت آن گل شقائق بست مثقال در آب
بجوشانند و صافی نموده چهل مثقال قند
سفید داخل کرده بقوام شربت آورند
شربتی از برای اطفال نیم مثقال و برای مرضعه دو
مثقال. شراب تبهای بلغمی و قولنج ریحی وعسر
حامض را نافع باشد. صنعت آن بنسخهٔ سید اسمعیل
صعتر نانخواه زنجبیل گلسرخ پودنه کشنیز خشک هر یک
سه درم مویز منقی بست دانه مجموع را در دوصد درم آب
بجوشانند تا ثلث بماند پس بپالایند و در وقت حاجت
سی درم آنرا گرم کرده بنوشند. شراب صعتر دیگر بنسخهٔ
حکیم معصوم. صنعت آن صعتر فارسی نانخواه زنجبیل
گل سرخ کشنیز خشک از هر یک سی درم مویز طائفی
منقی از حب دوصد عدد مجموع را در پانزده رطل آب
بجوشانند تا پنج رطل بماند پس بپالایند و با عسل صاف
پنج رطل بقوام آورند شربتی پانزده درم با ماء الاصول
شراب فواکه شیرین بجهت نافهمین و تقویت احشا و
صاحبان لینت طبع و اصحاب سعال را نافع است
صنعت آن بگیرند آب انگور شیرین رسیده هر قدر که
خواسته باشند در دیگ کرده بجوشانند تا دو ثلث آن
برود و یک ثلث باقی ماند پس بوزن آن از هر یک
از آب انار شیرین آب سفرجل شیرین آب امرود و

سوم حصه مجموع شکر سفید داخل کرده باتش ملایم
بجوشانند و کف آنرا بگیرند پس بقوام آورده بردارند
و بعضی بجای قند سفید نیز داخل میکنند. شراب
فواکه زم یعنی ترش و شیرین معمول متاخرین مقوی
قوتها و اعصاب و بجهت نافهمین و ضعف احشا نافع
است. صنعت آن آب انار ترش و شیرین آب
سفرجل ترش و شیرین آب سیب ترش و شیرین آب
امرود ترش و شیرین از هر یک یک جزو آب
زعرور آب زرشک از هر یک نیم جزو با ثلث مجموع
آنها شکر سفید بقوام آورند و بعضی یک جزو آب انگور
نیم جزو آب غوره داخل میکنند و این انسب است
و باید که اول مرتبه آب انگور و آب غوره را بجوشانند
مقدار یکه دو ثلث آنها رود و ثلث بماند پس با
آبهای دیگر شکر سفید بقوام آورده نگاهدارند و بعضی
درین شراب بنسخهٔ اصل آب سماق و آب غوره از
هر یک نیم جزو داخل کرده اند و اگر شربت فواکه ترش
خواهند از آب میوهای ترش مذکور ترتیب دهند و
هر یک ازین اشربهٔ اربعهٔ مذکوره را موافق مزاج
هر شخص تقویت با دویهٔ مناسبه میتوان نمود که ادویهٔ مناسبه
را کوفته در پارچه بسته دران بجوشانند. شراب فواکه
شیرین دیگر سده بکشاید و ضعف جگر و معده را نافع
باشد و قوت دهد و قی باز دارد و حدت صفرا بشکند
و دل و احشا را مفید باشد. صنعت آن آب سفرجل
آب سیب آب سماق آب زرشک آب انار زعرور
مساوی یکدیگر آب حماض آب لیمون از هر یک نیم جزو
مجموع را در دیگ سنگی کرده باتش ملائم بجوشانند تا به
ثلث آن بماند پس قدرے قند سفید که کفایت کند
اضافه نموده بقوام آورند و از آتش برگرفته سرد کرده
نگاهدارند و بعضی گفته اند که آنها را بجوشانند تا بنصف
رسد بهر یک من از آب منصف یک من قند سفید
داخل کنند و اگر نیم من قند را داخل نمایند بهتر است
شراب فواکه بنسخهٔ یحیی بن عیسی بن جزله مقوی معده
و احشا است و قاطع قے و اسهال و نافع از برائے

زنان حامله که بسیار قی کنند. صنعت آن بگیرند سفرجل و
کمثری انار ترش و شیرین سماق زعرور از هر یک یک جزو
بکوبند و بفشارند و بپالایند و باتش ملایم بپزند تا غلیظ
شود و اگر خواهند که شربتی داخل کنند پس باید که مثل آنها
شکر طبرزد داخل کرده بجوشانند و کف آنرا بگیرند پس
هرگاه که بقوام جلاب رسد از آتش برگرفته سرد کرده در
ظرف چینی یا زجاجی نگاهدارند. شراب فواکه بنسخهٔ صاحب
اختیارات بدیعی مقوی معده و دل و جگر است و دفع
قی کند و صفرا بشکند و زنان آبستن را سودمند باشد
صنعت آن آب سفرجل آب کیل مساوی یکدیگر اگر آب
غوره و آب لیمو و آب اترج قدری داخل کنند شاید آنها را
بجوشانند تا بنصف رسد پس بهر یک من از ان منصف
یک من قند سفید داخل کرده بقوام آورده سرد کرده
نگاهدارند و اگر خواسته باشند آنها را بغیر قند بقوام آورده
نگاهدارند. صنعت این شراب بنسخهٔ قلانسی سفرجل
سیب ترش کمثری انار ترش سماق ثمر کنار زعرور زرشک
از هر یک یک جزو در هاون سنگی کوفته آب آنرا بگیرند
و داخل نمایند دران بوزن آن شکر طبرزد و بجوشانند
تا بنصف رسد پس از آتش فرود آورده بگذارند تا سرد
شود و صافی نموده باز در دیگ سنگی کنند و در ظرف چینی یا
زجاجی نگاهدارند. شراب فواکه دیگر قطع اسهال کند و
صفرا باز نشاند و معده و دل و جگر را قوت دهد و قی و
غثیان را نافع باشد. صنعت آن بگیرند حماض اترج
زرشک ریباس از هر یک یک رطل کیل انار دانه سماق
از هر یک سه رطل سفرجل حلو و حامض سیب انار امرود
از هر یک چهار رطل مجموع میوه ها را در آب بخیسانند و
بفشارند پس بجوشانند تا بقوام آید و بردارند. شراب
فواکه دیگر بنسخهٔ قلانسی نافع از برای اسهال و مقوی
معده و کبد. صنعت آن امرود خشک سیب مقدد و
حب الآس حب الرمان زرشک منقی خشک هر یک نیم کوفته
در آب انار ترش چهار مثل جمیع میوه ها بجوشانند تا آنکه
ثلث آنها باقی باشد پس بپالایند و بزنند باهستگی تا بقوام
آید پس فرود آورده نگاهدارند. شراب فواکه بنسخهٔ دیگر

ہا ضمہ را قوت دہد و سستی باز دارد و طعام ہضم شدہ اشتہا
پیدا آورد • صنعت آن آب سیب و آب انار شیرین آب انار
ترش آب امرود و آب زرشک آب غورہ گلاب از ہر یکیا
یک رطل نعناع تازہ یک قبضہ رازیانہ پوست بیرون
پستہ از ہر یک دہ درم عود ہندی سنبل الطیب قاقلہ
از ہر یک پنجدرم قند دہ من اجزا را نیم کوفتہ در صرہ باریکی
بہ بندند و در آب میوہا بیندازند و بآتش ملایم در دیگ
سنگی جوش دہند و ہر لحظہ دواہا را بمالند و افشارند تا آنکہ
قوام آید صرہ دواہا را بر آورند و بفشارند و بعد از آنکہ
بقوام آمدہ باشد سرد نمودہ بیست درم مصطکی رومی نرم
سودہ دران بیامیزند و در ظرف چینی نگاہدارند شربتی
دہ درم • شراب فواکہ کہ بہ نسخہ دیگر نافع قی است و
اشتہای طعام آورد و تقویت معدہ کند گرم کند
صنعت آن سفرجل سیب ترش حماض اترج کمثری غورہ
انار آب این مجموع را بگیرند و بخیسانند دران خرنوب
از سماق پنجدہ کیل خشک و حب الآس و ثمر گلنار خشک
زرشک منقی کہ اینہا را ریزہ ریزہ کردہ باشند و یک
شبانروز بگذارند پس روز دیگر بمالند و بفشارند و بپالایند
و بآتش ملائم در دیگ سنگی بجوشانند تا بقوام آید
شراب فواکہ ملین طبع را نرم دارد و مزاجہای گرم را نافع
بود و قولنج سفلی را سود دارد • صنعت آن انجیر زرد
بست دانہ مویز بیدانہ سیاہ یک چہار یک آلوی سیاہ
عناب از ہر یک پانزدہ دانہ کشمش دہ درم سپستان پنجاہ
دانہ شفتالوی خشک دہ دانہ مجموع را یکشب در آب
بخیسانند و جوش دادہ صاف کنند و با یک چہار یک
شکر بقوام آورند و دو درم بنفشہ خشک در خرقہ بستہ و
در خرقہ دیگر اسقمونیا نیم درم بستہ در دیگ اندازند و لحظہ
بلحظہ دست بمالند تا بقوام آید و در آخر پارچہ را بر آورند
شربتی دہ درم • صنعت آن مشمش مقدد و مویز
طائفی منقی از دانہ از ہر یک یک رطل مشمش
اصفہانی آلوی سیاہ عناب آلوی بخارائی
از ہر یک نیم رطل انجیر سفید مویز سیاہ منقی
از دانہ انیسون عنجد از ہر یک پنج استار سپستان بیست عدد

در آب آن مقدار کہ از روی میوہا دو انگشت بر گردد یک
شبانروز بخیسانند و روز دوم بجوشانند و بپالایند
پس شکر سفید یکرطل داخل کردہ بجوشانند و کف آنرا بگیرند
پس بگیرند گل بنفشہ پنجدرم و در کیسہ کتانی کردہ دران
اندازند و بجوشانند تا بقوام آید پس فرود آوردہ نگہدارند
شرابیکہ منقول از خط میرزا ابراہیم قمی قاسمی فرمودہ اند
کہ این شراب تالیف میرزا محمد حسین قمی ست و مسکن
حرارت مزاج و سوء مزاج حار است و نافع است از
برای حمیات دقیہ و حمیات خلطیہ بعد از تنقیہ • صنعت
آن زرشک منقی پنج مثقال جو مقشر کشنیز خشک از ہر
یک کفی گل مختوم طباشیر سفید از ہر یک پنج مثقال
تخم کاسنی سہ مثقال زرشک جو کشنیز را در آب باران
در ظرف چینی سہ شبانروز بخیسانند بعد از ان بدست
آنرا بمالند و صافی نمودہ در دیگ سنگی نمودہ در دیگ
سنگی با قند سفید بقوام آورند پس باقی ادویہ نرم کوبیدہ
بآن مخلوط نمودہ استعمال نمایند شربتی یک اوقیہ •
شراب مرزنجوش کہ در تبہای بلغمی در زمانیکہ لرزہ سخت
قوی باشد بکار آید • صنعت آن مرزنجوش اذخر مکی
بابونہ فودنج از ہر یک پنجدرم نیم کوفتہ مویز منقی از دانہ
سی عدد جملہ را در دو صد درم آب بپزند تا ثلث بماند
پس بپالایند و پیش از وقت نوبت بیک ساعت مقدار
سی درم گرم کردہ بخورند و در نسخہ معصومی عاقرقرحا نیز
داخل است • شراب مسہل تالیف ابن ماسویہ بلغم و
سودا از جمیع بدن فرود آورد و معدہ را قوی گرداند •
صنعت آن گل سرخ تازہ منزوع الاقماع دو رطل
و چہار رطل آب خالص یک شبانروز بخیسانند پس
بجوشانند تا بنصف رسد پس یک اوقیہ افتیمون در
خرقہ بستہ در دیگ افگنند و یک جوش دیگر دادہ از آتش فرود گیرند و نیکو
بمالند و بفشارند و بپالایند و یکرطل و نیم فانید جدید
داخل کنند و بجوشانند و کف آنرا بگیرند پس بگیرند
سقمونیای انطاکی بختہ در کیسہ کتانی کنند و دران
اندازند و لحظہ بلحظہ کیسہ را بمالند تا کیسہ خالی شود پس
عود ہندی سک اصطکی بسباسہ از ہر یک دو دانگ انیسا

کوفتہ بیختہ در روی افگنند و بپزند تا بقوام عسل آید پس
برداشتہ نگاہدارند و استعمال نمایند • شراب مسہل دیگر
تالیف حکیم میر محمد مومن گفتہ این شراب جہت امراض
باردہ و ضعف معدہ و دماغ و تفتیح سدہا و امراض سوداوی
بنہایت نافع است و بہترین مسہلات است • صنعت
آن گل سرخ منزوع الاقماع سنائی از ہر یک دہ مثقال
گل بنفشہ بیست مثقال تربد سفید مجوف غاریقون ہلیلہ
سفید افتیمون رومی از ہر یک پنج مثقال تخم کشوث مصطکی
رومی اسطوخودوس از ہر یک سہ مثقال سنبل الطیب
دو مثقال عناب سپستان از ہر یک سی دانہ در ہشت صد
مثقال آب خالص یکشبانروز بخیسانند پس بجوشانند
تا بربع رسد و با دو صد و پنجاہ مثقال ترنجبین خالص
پاک کردہ و شکر بالمناصفہ بقوام آورند و فرود آوردہ سرد
کردہ در شیشہ نگاہدارند شربتی از پنج مثقال تا دہ
مثقال • شراب مسہل دیگر کہ مسہل ابن ماسویہ و مقوی معدہ است
و قریب است بشراب مسہل ابن ماسویہ • صنعت آن
بہ نسخہ قلانسی بگیرند گل سرخ منزوع الاقماع وزن دو
رطل و یک شبانروز در چہار رطل آب گرم بخیسانند پس
بگیرند تربد سفید محکوک مرضوض در پارچہ کتانی بستہ
در وی افگنند و بجوشانند تا بنصف رسد پس بگیرند افتیمون
یک اوقیہ و در خرقہ کتانی بستہ در دیگ افگنند و بجوشانند
و دو جوش دیگر دادہ فرود آورند از آتش بگذارند تا
سرد شود و بمالند ہر دو صرہ را بمالیدن قوی و بفشارند
و دور کنند ہر دو را پس بمالند گل سرخ را بمالیدن قوی
و بفشارند فشردنی نیکو و بپالایند و باز در دیگ کردہ
داخل کنند دران یکرطل و نیم فانید و بجوشانند و کف
آنرا بگیرند پس سقمونیای انطاکی بوزن دو درم و قرنفل
عود قماری خام سنبل الطیب بسباسہ از ہر یک وزن یک
دانگ کوفتہ کوفتنی درشت و در صرہ کتانی کردہ سر آنرا
بستہ بیندازند دران و بپزند و دائم صرہ را بمالند تا بقوام
جلاب آید پس از آتش بر گرفتہ صرہ را نیکو بمالند و بہ
فشارند تا ابزار ہیچ قوت آن در صرہ نماند و دور کردہ شراب
را سرد کردہ در شیشہ یا ظرف چینی نگاہدارند و بقدر

حاجت در وقت احتیاج بکار برند ٭ شراب مسهل بلغم منقول
از کناش اخینوس ٭ صنعت آن باهو دانه منقی از قشر یک
اوقیه سنبل الطیب گزمه شراب پنج قسط ادویه را کوفته در کیسه
کتان کشادی کرده بسته چنانکه قدری ازان خالی باشد
در شراب اندازند که بخیسد و بتجیر و زبگذارند پس صره را
برآورده بمالند و بفشارند فشاردنی قوی و بیاشامند
ازین شراب پیش از طعام یکمرتبه با آب گرم ٭ شراب
مسهل صفرا منقول از کناش مذکور ٭ صنعت آن بگیرند
سکنجبین سیاه یک اوقیه سقمونیای انطاکی نیم اوقیه کوفته بیخته
در کیسه کتان کشادی کرده سر آنرا البسته چنانکه قدری از صره
خالی باشد و در پنج قسط شراب جید بتجیر و زبخیسانند پس
برآورده بمالند و بفشارند و صره را دور کرده بیاشامند
ازین شراب پیش از طعام یکمرتبه با آب گرم پس بدرستیکه
اسهال صفرا میکند ٭ شراب هلیون باه را زیاده کند و
دشنانه و گرده را پاک کند از خلط غلیظ و ریگ و حصاة
و حبس البول را نافع است ٭ صنعت آن تخم هلیون سی مثقال
در ده رطل آب بجوشانند تا بثلث رسد پس بمالند و صافی
نموده در یک من قند سفید داخل کرده بقوام آورند و
بعضی نیم من قند گفته اند شربتی از ده درم تا ده درم
شراب هلیون از قرابادین معصومی بدن را فربه کند و
قوت باه زیاده گرداند و نعوظ آورد و پیران را موافق
بود صنعت آن تخم هلیون مغز بادام حب القرطم مثقاقل
بهمنین تخم زردک قرفه زنجبیل قرنفل جوزبوا بسباسه
دارچینی از هر یک ده درم اجزا نیم کوفته در ده رطل آب
بجوشانند و صاف سازند و با یک رطل مثلث بقوام
آورند و در آخر مشک سوده زعفران از هر یک نیم درم داخل
کنند و دو اوقیه با ماء اللحم در حلوی معده کم کم بنوشند ٭
شراب بهمسکیه شیخ داود از نصائح نقل کرده نافع است از برای
برودت معده و کبد و ضعف گرده و ضعف بدن و تخمه
و هضم و دبایع و از برای عقر ٭ صنعت آن بگیرند طلاء کر
عنابی سه رطل شراب غلیظ ست سه قسط عسل مشفی یک قسط
زنجبیل پنجدرم زعفران دو درم هیل بوا قاقله کبار از
هر یک دو دانگ و نیم مشک تبتی فلفل دار فلفل از هر یک

یک دانگ و نیم اجزا را کوفته بیخته شراب و عسل مذکور بیامیزند
و در آفتاب بگذارند تا غلیظ شود و بقوام آید شربتی یک
ملعقه با آب سرد ٭ شرابیکه تسکین حرارت و عطش و التهاب
دهد و خفقان حار را نافع است ٭ صنعت آن آب انار
ترش آب آلوی بخارائی آب آلوی سیاه آب هندبا
آب غوره آب ترنج اجزا مساوی قند سفید بقدر
مجموع ادویه بقوام آورند ٭ شرابیکه مسکر از اطبای هند
که آنرا بهندی ناتهبده گویند و باعتقاد ایشان این
شراب بهندی ناتهبده گویند و باعتقاد ایشان این شراب
جمیع امراض مزمنه را زائل میکند و از اسرار حکمای هند
است که آنرا از غیر پنهان میدارند و جوگیان هندی این
شراب بدادی مرضی میکنند و خود نیز آن را مداومت دارند
صنعت آن قند سیاه کهنه یک کهنه یک من گل دهانگی
ده سیر پوست مغیلان که آنرا بهندی کیکر نامند پنج
سیر همه را در خم کرده بقدر سه مشک آب بر روی آن
بریزند و بگذارند تا بجوش آید و از جوش فرونشیند پس
بپالایند و باز در خم کرده یک عدد مار سیاه که آنرا سر و دم
دور کرده اند اندازند پس چوز نائل پنج سیر بهنگری دمندی
از هر یک ده سیر شیطرج سیاه پنجنگشت از هر یک یک سیر
کوفته داخل نمایند و بعضی نانخواه انیسون و شونیز دادچینی
و زیره سیاه از هر یک ده سیر داخل میکنند و بعضی از
برای قوت باه گوشت کبوتر و مرغ جوان که از چربی
و استخوان جدا کرده باشند از هر یک بقدر حاجت داخل
میکنند پس بر روی آن موم گداخته یا پیه گداخته
بقدر دو انگشت ریخته سر خم محکم نموده یکسال می
گذارند و بعد از یکسال استعمال میکنند ٭ شرابی ملین که
رفع قبض نماید و صفرا براند و حرارت را ساکن گرداند ٭
صنعت آن گل گاوزبان گل بنفشه شاهتره از هر یک
ده مثقال تمر هندی چهل مثقال زرشک منقی چهل
مثقال آلوی بخارائی آلوی سیاه از هر یک یکصد عدد
همه را در دو رطل آب یک شب بخیسانند صبح بجوشانند
تا بنصف رسد بپالایند و شیرخشت خراسانی یک
صد مثقال ترنجبین خراسانی یکصد و پنجاه مثقال

دران داخل کرده یکدو جوش داده باز صافی نموده
بجوشانند تا بقوام شراب آید مجموع ده شربت است
هفته یک روز شربت ازین شراب با گلاب حل کرده
بنوشند ٭ شرابی مسکر که معده و دل را قوت دهد و امراض
سوداوی و بلغمی را نافع بود ٭ صنعت آب سیب شیرین سه
رطل آب به شیرین دو رطل در دیگ گلی کنند قرنفل یکدرم
و نیم عود هندی دو درم گاوزبان بادرنجبویه زرشک گل
سرخ از هر یک سه درم کوفته در کیسه بسته در دیگ اندازند و بجوشانند
تا آب سیب و به بنصف رسد در خم ریزند و شراب ریحانی
دو من بر بالای آن بریزند و قند سفید یک رطل و نیم
اضافه نموده سر خم را بگیرند و بست روز در آفتاب
گذارند و بعد ازان صافی نموده استعمال نمایند ٭
شرابیکه از جهت مالیخولیا و امراض سوداوی نافع است
صنعت آن تخم کاسنی تخم فرنجمشک تخم بادرنجبویه از
هر یک هفت درم ابریشم خام ده درم در شش وزن ادویه
گلاب دو رطل ادویه آب سیب شیرین بجوشانند تا به
ثلثی آید و با یک من قند شربت بپزند ٭ شرابیکه امراض
سوداوی و مالیخولیا را نافع باشد و برفق اسهال سودا
کند ٭ صنعت آن تخم کاسنی فرنجمشک بادرنجبویه از هر یک
ده درم گاوزبان سه درم بادرنجبویه هفت درم و نیم
ابریشم نیم درم اصل السوس پنجدرم رازیانه بسفایج فستقی
از هر یک سه درم ادویه نیم کوفته در آب صاف بخیسانند
بجوشانند و بپالایند گلاب و آب سیب شیرین از هر یک
نیم رطل اضافه نمایند و با یک من قند بقوام آورند و نیم
مثقال زعفران دو دانگ و یک درم خربق سیاه و
یکدرم محموده سائیده اضافه نمایند ٭ شرابیکه تنهای گرم
و جوانان و محرور المزاج را فائده دهد و پیران را و خراجان
سرو را نقصان کند ٭ صنعت آن شیرخشت ترنجبین از
هر یک ده درم آب سیب شیرین بست درم آب کشنیز ده
درم مجموع را در قدری آب جوش داده صاف نموده
با آتش ملایم بقوام آورند و در آخر یکدرم سقمونیا سوده یک
دانگ کافور دران حل کنند شربتی پنجدرم ٭ شرابیکه
معده را قوت دهد و مسهل بلغم غلیظ بود و معده را از رطوبت

پاک کند ۞ صنعت آن قرص سلیخه سنبل الطیب عود هندی
از هر یک پنج درم ورق گل سرخ هفت درم افسنتین سه درم
ترید سفید پنج درم اسارون دو درم رازیانه چهار درم مجموع
را نیم کوفته چنانکه رسم است یک شب بخیسانند و چون شد از
صاف نمایند و با نیم من قند بقوام آورند و در آخر یک درم
سقمونیا و ریوند نیم درم غاریقون یک درم سوده در آن ممزوج
کنند ۞ شرابیکه صاحب آبله را سود مند است و زود
آبله را بیرون فرماید ۞ صنعت آن ورق گل سرخ عدس مقشر
از هر یک هفت درم انجیر زرد رسیده ده عدد کثیرا سه درم
مویز منقی ده درم لک مغسول سه درم رازیانه تخم کرفس
از هر یک چهار درم انجیر را باید کوفت نیم کوفته مجموع
در یک و نیم من آب طبخ نمایند و صاف نموده بقوام آورند
و یک دانگ زعفران سوده در آن بیامیزند و این جمله را
بسه دفعه در یک روز بدهند ۞ شرابیکه سنگ و ریگ
گرده و مثانه را بیرون آرد ۞ صنعت آن حب قلب پانزده
درم پرسیاوشان اسقولوقندریون از هر یک هفت درم
دوقو قطر آب لیمو از هر یک چهار درم حسک ده درم انجیر
زرد ده عدد بدستور طبخ نمایند و با قند به قوام آورند
شربتی بیست درم محرور المزاج را با شیره تخم خیار و
مبرود المزاج با ماء الجزر بنوشند ۞ شرابیکه ادرار حیض
کند و بچه مرده بیندازد ۞ صنعت آن پودنه دشتی ابهل
دارچینی افسنتین رومی سلیخه اسارون مشکطرامشیع
میعه یابسه ایرسا انیسون از هر یک ده درم انچه باید
کوفت نیم کوفته مجموع را یک شب و یک روز بخیسانند
پس بجوشانند و صاف کنند و با قند و عسل بقوام
آورند شربتی پانزده درم با آب نیم گرم ۞ -

باب الشین المعجمه مع المیم

فصل در ذکر نسخ شمامه و شمومها

شمامه که مقوی دماغ بارد و امراض بارده دماغیه را
نافع و جهت خفقان و ضعف قلب بارد بی نظیر است
قلمی فرموده اند که تالیف احقر محمد هاشم مخاطب به حکیم
معتمد الملوک علوی خان است ۞ صنعت آن عود قماری
خام پنج مثقال قرنفل سنبل الطیب زعفران قاقله صغار
اظفار الطیب بسباسه پوست زرد اترج از هر یک
یکمثقال و یک دانگ و نیم عنبر اشهب دو مثقال و نیم
مشک تبتی بهار نارنج از هر یک یک مثقال علفک
هندی که آنرا بهندی ملج گویند حصی لبان از هر یک
دو مثقال و نیم اجزا کوفته در هاون سنگی بگلاب بسایند و عطر عنبر
و عطر عود هندی و عطر ناگیسر از هر یک نیم مثقال و
روغن نرگس روغن یاسمین که آنرا بهندی چنبیلی نامند
از هر یک یک مثقال داخل کرده در هاون چندان
بمالند که قابل بستن شود پس از ان بشکل سیبی بسته در سایه
خشک نموده دایم ببویند ۞ شمامه دیگر که همین منفعت
دارد ۞ صنعت آن عود هندی چهار مثقال بهار نارنج
سنبل الطیب قرنفل حب المحلب مرزنجوش از هر یک
دو درم پوست زرد اترج دو مثقال عنبر اشهب
یک مثقال لادن میعه سائله از هر یک یک مثقال
و نیم اجزا را بعرق نارنج صلایه کرده و عطر حصی لبان
و عطر عنبر عود هندی از هر یک یک دانگ داخل کرده
بشکل سیبی بسازند و در سایه خشک کرده دایم ببویند
شمامه دیگر که همین منافع دارد ۞ صنعت عود هندی
چهار مثقال کبابه چینی قاقله صغار قرنفل حب المحلب
بسباسه از هر یک یک مثقال عنبر اشهب مشک تبتی از
هر یک دو دانگ لادن زعفران از هر یک چهار دانگ
کوفته بعرق بهار نارنج صلایه کرده روغن زنبق دو
مثقال عطر عود هندی دو دانگ داخل کرده شمامه
بندند ۞ صنعت این شمامه به نسخه دیگر عود هندی چهار
مثقال عود الصلیب سنبل الطیب قرنفل پوست زرد
اترج زعفران هیل بوا بسباسه از هر یک یک مثقال
عنبر اشهب دو مثقال مشک تبتی نیم مثقال بهار
نارنج دو مثقال حصی لبان دو مثقال کوفته بگلاب
صلایه نموده عطر عود قماری عطر عنبر عطر ناگیسر از هر یک
یک مثقال روغن نرگس روغن زنبق از هر یک دو مثقال
مجموع را بعرق بهار نارنج سرشته شمامه سازند ۞ شمامه
دیگر که نافع از برای سده خیشوم و زکام و سده های دماغ
را بگشاید ۞ صنعت آن بگیرند شونیز در سرکه یا شراب بحسب
حاجت بخیسانند پس در سایه خشک کرده آنرا بوداده
و در پارچه کتان نیلی بسته دائم ببویند ۞ شمومیکه سرسام
گرم را سود دهد ۞ صنعت آن آب سیب آب بهی آب آس تر
گلاب صندل سفید سوده جمله را بهم بیامیزند و کافور
دانگی داخل کرده ببویند ۞ و تخم بنفشه و نیلوفر بدستور
صداع گرم و سرسام گرم را نافع است ۞ شمومیکه دوار را
که از سوء مزاج بارد رطب بود سود دهد ۞ صنعت آن مشک
سافرج نمام مرزنجوش از هر یک یک جزو بسباسه چهار جزو
جزو کوفته ۞ شمومیکه صداع بارد و نسیان را نفع دهد ۞
صنعت آن جوز بوا شیخ قرنفل مرزنجوش از هر یک یک جزو
بسباسه چهار جزو کوفته بپخته با آب سیب آمیخته ببویند ۞ شمومیکه
مصروع را سود دهد ۞ صنعت آن سداب مرزنجوش
شبت جمع کرده دایم ببویند ۞ شمومیکه خواب آورد ۞ صنعت
آن مرزنجوش بادرنجان بگلاب مشوش نموده ببویند از
دور ۞ شمومیکه مسمی است بغالیه و معتدل است و جهت
تقویت دماغ مفید ۞ صنعت آن عنبر اشهب یک درم
عود هندی دو درم صندل مقاصری سه درم عنبر را
بگلاب گرم بگدازند و عود و صندل نرم سائیده در آن
بیامیزند و ببویند ۞ شمومیکه امراض بارده دماغی را
سود دارد و این را غالیه نیز گویند ۞ صنعت آن
عنبر اشهب بارد دو درم مشک یکدرم بروغن بان
بگدازند و ببویند ۞ شمومیکه مصروع را سود دهد ایضا
مختار حنین است ۞ صنعت آن آرد جو بسرکه انگوری
سرشته خمیر کنند و شمامه سازند و در حال صرع و بدون
صرع ببویند ۞ شمومیکه صداع سرد و فراموشی را نافع
بود ۞ صنعت آن جوز بوا و رمنه ترکی مرزنجوش قرنفل
از هر یک یکدرم بسباسه پودنه جبلی از هر یک دو درم
همه را کوفته بپخته با سیب بسرشند و ببویند ۞ شمومیکه هم
صداع سرد را فائده دهد هم دماغ را گرم کند و بسیاری خواب
ناطبیعی را زائل کند ۞ صنعت آن لادن مرزنجوش
قیصوم از هر یک یک درم زعفران نیم درم عنبر اشهب
دو دانگ فقاح اذخر دو درم کوفته بپخته در صره کرده

بو بیند ۞ شموم دیگر مصروع را سود دارد ۞ صنعت آن
سداب مرزنجوش شبت بود نه جبلی از هر یک جزو بهم
کرده ببویند ۞ شموم دیگر صرع دام الصبیان را فائده
دهد ۞ صنعت آن عود هندی فاوانیا جند بیدستر از
هر یک دو دانگ با آب مرزنجوش کرده ببویند ۞
شمومیکه خواب آورد و قوت دماغ بخشد ۞ صنعت آن
گل شاهسفرم بیخ لفاح زعفران شبت از هر یک درم
افیون نیم درم اجزا کوفته با آب مرزنجوش آمیخته ببویند ۞
شموم دیگر دماغهای یابس را نافع بود و تقویت رطوبت
بخشد ۞ صنعت آن آب خیار بادرنگ آب کشنیز سبز
آب سیب گلاب آب کاهو گل نیلوفر گل خبازی و بیخ
لفاح از هر یک قدری درهم آمیخته ببویند شموم دیگر
دماغ را قوت دهد و خواب آورد ۞ صنعت آن تخم
خشخاش تخم کاهو کشنیز خشک تخم شبت از هر یک
یک جزو همه را ده کوفته در صره بسته ببویند ۞ شموم
دیگر که سده دماغ را بگشاید زکام گرفته را و آکند ۞ صنعت
آن شونیز بوده وه جند بیدستر عود فاوانیا عود هندی
کوفته در صره بسته ببویند ۞ بدانکه بوئیدن عاقرقرحا
سود اگر مصروع را عطسه آورد امید باشد که از آن
خلاصی یابد ۞ شمامه عنبر جهت تقویت دماغ بی عدیل
است و در عنبر مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی و
شمومات را در تعدیل مزاج دماغ اثر قویست
به حسب حاجت در سوء مزاج بارد چیزهای خوشبوی گرم چون
یاسمین و نرجس و سوسن و نمام و عنبر و مشک و عود هندی
و چیزهای مفتح مجاری دماغ چون شونیز و جند بیدستر
و صعتر و امثال اینها و در سوء مزاج حار اشیای عطریه
سرد چون ورد و بنفشه و نیلوفر و گلاب و خیار و کاهو بارده
و انوار و ازهار آنها و صندل و کافور و امثال اینها استعمال
باید کرد و سبیل و دوام ۞ شمس المعالجین این معجون که
از اخوان عصر است از برای تقویت باه بی نظیر است
و مقوی اعضای رئیسه و تفریح آورد ۞ صنعت آن مغز
فندق مغز پسته مغز چلغوزه مغز بادام شیرین مقشر
تخم خشخاش کنجد مقشر از هر یک چهار مثقال لسان العصافیر

خولنجان بوزیدان از هر یک مثقال مغز تخم خیارین
هفت مثقال بهمن سرخ بهمن سفید دارچینی زعفران از
هر یک دو مثقال شقاقل چهار مثقال زنجبیل تخم بلیدون
جوز بوا عنبر اشهب خصیة الثعلب مصری از هر یک
یک مثقال رب سیب شیرین شربت فواکه شیرین
از هر یک سی مثقال فانید سنجری عسل مصفی از هر یک
یکصد و پنجاه مثقال لوز حشیشة الفقر بیست مثقال
بدستور مقرر مرتب نمایند ـ

باب الشین مع الهاء

شهنشاهی مفرح و مقوی اعضای رئیسه مفرح قلب
و دماغ و مشی و منعظ است و فوائد بسیار دارد ۞ صنعت
آن هلیله مربا منقی از نوی پنجاه مثقال آمله مربا منقی
از نوی یکصد مثقال یاقوت رمانی مروارید ناسفته
بسفائج فستقی از هر یک سه مثقال کهربای شمعی یشب سبز
لعل بدخشی گل داغستانی زعفران از هر یک دو مثقال
تخم خرفه مقشر پنج مثقال ورق طلا ورق نقره مشک
تبتی عنبر اشهب مصطکی رومی کندر دانه هیل ابریشم
مقرض از هر یک یک مثقال ورق گل سرخ بادرنجبویه
زرشک گل گاوزبان از هر یک ده مثقال گل نیلوفر پنج
مثقال شربت زرشک شربت سیب شیرین شربت سیب
ترش شربت آلو شربت ترنج شربت لیمو شربت بنفشه
از هر یک سی مثقال نبات سفید یکصد و پنجاه مثقال
شیرخشت خراسانی بیست مثقال اول مرتبه هلیله و آمله
و زرشک را در گلاب و عرق گاوزبان و عرق شاهتره
و نیلوفر از هر یک نیم من بپزند تا مهرا شود و پس از
پالایش بگذرانند و نبات سفید و شیرخشت خراسانی
با آب حل کرده بجوشانند و کف آنرا بگیرند و با شربتهای
مذکوره در هلیله و آمله داخل نموده بقوام آورند و با
سائر ادویه بدستور مقرر مرتب نمایند شربتی دو مثقال

باب الشین مع الیاء المثناة التحتانیه

فصل در بیان شیافات و نسخ آنها

بدانکه شیاف جمع شافه است و آن بر دو نوع میباشد
یا از برای امراض عین و انف یا از برای امراض مقعد و رحم
و غیر آن اما آنچه از برای امراض عین و انف است پس
آن عبارت از ادویه مناسبه چند است که بسیار نرم
سائیده با آب یا بعض عصارات و غیر آن سرشته بازبانه
نیکو نرم و ممزوج و مخلوط گردانند پس کوچک طولانی
باشکال مختلفه برای علامت و تفرقه ساخته در سایه
خشک نمود و عند الحاجت با آب خالص یا به بعض عصارات
مناسبه سائیده در چشم بچکانند و یا از بیرون بدور چشم
بمالند و هم در چشم بچکانند و هم در دور چشم بمالند و گاه
در بینی نیز بگذارند و با آنکه چون چشم عضو حسیست بسیار نفیس
پس باید که در تحصیل ادویه آن که جید و تازه و صافی و خالص
و غیر مغشوش و مبدل باشد کمال احتیاط نمایند و آنچه
قابل احراق و تصویل است مبالغه تمام در آنها نمایند
و از گرد و غبار محفوظ دارند ۞ و دستور احراق و تصویل
اکثر ادویه مانند آبار و اثمد و سفیداج و اقلیمیا و تدبیر
انزروت و توتیا و شادنج و شیاف افیون و ذرور در ۞
شیاف انفع برای جراحت پلکها و سرخی چشم و آماس
صنعت آن حضض مکی زاک زرد چوبه افیون با آب
سائیده شیاف سازند و عند الحاجت سائیده بالای چشم
بمالند ۞ شیاف بای منا انزروت سفید بشیر خر پرورده
چشمیزک مقشر از هر یک یک مثقال کوبیده بحریره بیخته با لعاب
گل خطمی یا آب کدو سرشته شیاف سازند ۞ شیافیکه منقول
هست از خاصه سعادت پناه میرزا محمد رحیم حکیم باشی قلمی فرمود
که نسخه این شیاف از حکمت پناه میرزا ابراهیم پسر میرزا
ابوطالب گرفته تعریف می نمودند که از برای درد چشم
بسیار نافع است ۞ صنعت آن آب غوره بی نمک دو من
و نیم وزن شاه توتیای قلمی چشمیزک کتیرا سه صد مثقال
مغز بادام شیرین هفتاد مثقال نبات سفید سه صد مثقال
کتیرا در آب غوره بخیسانند و چشمیزک را مقشر کرده با توتیا نرم
بکوبند و از بافته بیرون کرده بر آن
بپاشند و هر صبح و شام دست بزنند
تا پانزده روز در دور روز پانزدهم نیم من شاه

آب کشنیز تر داخل نمایند مغز بادام مقشر کوبیده
با نبات سفید داخل کنند و روز چهلم و شبه را گداخته
روغن آنرا داخل کنند هر روز اجزا را صبح و تمام دست بزنند
تا غلیظ شود بعد از آن شیاف سازند ؛ شیاف احمر حاد منجح شفائی
سبل و ظفره و سلاق و بیاض را نافع بود ؛ صنعت آن
شادنج مغسول شش درم صمغ عربی پنجدرم مس سوخته
زاج سوخته از هر یک دو درم صبر سقوطری افیون از هر یک
پنجدرم زعفران مر از هر یک یکدانگ و نیم زنگار دو درم
و نیم کوفته بحریر بخته شیاف سازند و استعمال نمایند و در
نسخه دیگر زاج محرق دو درم اضافه شده و وزن زنگار
یک درم و در نسخه دیگر زنگار سه درم است و افیون و مر
صاف از هر یک یک درم و زعفران نیمدرم و دو درم
قلقطار محرق اضافه شده ؛ شیاف احمر دیگر سلاق
و غلظ اجفان که در آخر رمد بهم رسد نافع بود ؛ صنعت
آن شادنج عدسی مغسول ده درم مس سوخته هشت
درم صمغ عربی کتیرا صاف از هر یک دو درم مروارید
ناسفته بسد سادج هندی از هر یک چهار درم زعفران
دم الاخوین از هر یک یکدرم صلایه کرده شیاف سازند
شیاف اخضر جرب و سبل و بیاض را نافع بود ؛ صنعت
آن زنگار سه درم اقلیمیای نقره واشق صمغ عربی ارزیز
سفیداب از هر دو درم صمغ عربی واشق را در آب
سداب حل کرده و دوای دیگر کوفته بخته بدان بسرشند
و شیاف سازند ؛ شیاف اسود برای حرارت
چشم نافع است دمعه بکند و درد و سوزش چشم
و سبل را که با حرارت باشد نفع دهد ؛ صنعت آن
صمغ عربی مر صافی از هر یک یک درم سفیداب قلعی شسته
چهار درم اقاقیا پنجدرم سنبل الطیب افیون از هر یک
چهار دانگ آب شیاف سازند ؛ شیاف اسود دیگر که
رمد و قرحه عین و دمعه و سبل را که با او حرارت بود نافع
باشد ؛ صنعت آن اقلیمیا طلا سداب رزیز صمغ عربی
افیون از هر یک چهار درم مس سوخته سنبل الطیب نشاسته
از هر یک یک درم و نیم اقاقیا شسته بست و چهار درم
کوفته بخته بعضی را در آب سرد کرده باب عنب الثعلب

شیاف سازند ؛ شیاف اصفر نافع ست جهت بادها که
در چشم و جفن بود کشیدن و طلا کردن ؛ صنعت آن مس
سوخته افیون از هر یک سه درم زعفران شیاف مامیثا
از هر یک نیمدرم مروارید ناسفته بسد از هر یک یکدرم
اقاقیا پنجدرم کوفته بخته با آب باران بسرشند و شیاف
سازند ؛ شیاف اصفر نوع دیگر ؛ صنعت آن هلیله زرد
توتیای هندی از هر یک پنجدرم فلفل سفید صمغ عربی
از هر یک سه درم زعفران یک درم با آب رازیانه
تازه سرشته شیاف سازند ؛ شیاف فیکه ثقل سمع و
طنین و دوی که بسبب آن ریح غلیظ باشد و وجع بلغمی
گوش و طرشی که بسبب آن اخلاط غلیظ باشد زائل گرداند
صنعت آن تخم حنظل یکدرم بورک ارمنی سه درم آونک
مدحرج عصاره فسلیتین قسط از هر یک دانگی و نیم
جند بیدستر نیمدرم فرفیون دانگی کوفته بخته بزهره
گاو بسرشند و شیاف سازند و در وقت حاجت یکی
از آن را به روغن بادام تلخ کرده در گوش بچکانند
شیاف فیکه جرب و سبل و تخم زائد را نافع باشد ؛ صنعت
آن سادج هندی شش درم صمغ عربی پنجدرم زنگار سه
درم مس سوخته قلقطار سوخته از هر یک دو درم مر
افیون از هر یکدرم زعفران نیم درم کوفته بخته
با آب سداب سرشته شیاف سازند ؛ شیاف دیگر همین
خاصیت دارد ؛ صنعت آن زنگار سه درم سفید آب
ارزیر اقلیمیای نقره صمغ عربی اشق را در آب سداب
حل کنند و دیگر داروها کوفته بخته با آن بسرشند و شیاف
سازند ؛ شیاف ورد احمر ریشها و بثور و مورسرج را
نافع و تفتیح چشم نماید و بقایای رمد را به تحلیل برد
و قرحها که در سطح قرنیه بهم رسیده باشد از قروح بر سازد
صنعت آن برگ گل سرخ تازه هفتاد و دو مثقال
اقلیمیای محرق مغسول سرمه صفهانی توبال مس
سوخته شسته شادنج مغسول سفید آب شسته از هر یک
شش درم صمغ عربی بست و چهار درم صمغ را نرم
بکوبند که مانند مرهم گردد و تتمه ادویه را نرم کوفته بخته این
سرشته نیکو صلایه نموده شیاف سازند ؛ شیاف

حاد الشعقون کهنه و جرب و سبل و سلاق و استرخای جفن و
ریح و سبل را نافع باشد ؛ صنعت آن شادنج مغسول
دوازده درم صمغ عربی ده درم قلقطار سوخته پنجدرم مس
سوخته چهار درم افیون زعفران از هر یک یک درم کوفته بخته
آب رازیانه تازه بسرشند و شیاف سازند ؛ شیاف
حلتیت خیالات و ابتدای آب را نافع باشد ؛ صنعت
آن حلتیت خربق سفید از هر یک ده درم سکبینج سه درم
بعسل بسرشند نافع باشد ؛ شیاف صوفی بادها را پراگنده
کند و آماس ملتحمه بنشاند ؛ صنعت آن مس سوخته سه درم
اقاقیا دو درم کتیرا صمغ عربی سنبل زعفران از هر یک
یک درم با آب باران شیاف سازند ؛ شیاف اویرنج
از برای سلاق و سبل و جرب کهنه و بیاض را نافع بود
و سوختن چشم را باز دارد و نفع وی بعلت شعیره بیشتر
اختصاص دارد ؛ صنعت آن صمغ عربی کتیرا اقلیمیای
مغسول سفیداب مرتکی صبر زرد زنگار زرنیخ سرخ قلقطار
محرق راسخت دار فلفل فلفل سیاه فلفل سفید زرد چوبه
نشاسته شکر العشر توبال مس سوخته از هر یک ده درم و
دم الاخوین یکدرم و نیم اقاقیا یکدرم و نیم انزروت
سه درم توتیا حضض سنبل مازوی سوخته از هر یک
یک قنه در آب حامض اترج حل کرده ادویه را بدان بسرشند
و سوختن مازو با آتش بود یا با روغن زیت و اولی آن
بود که بر روی آتش برشته کنند و در شراب یا سرکه بنشانند
و بیرون آورده خشک کنند ؛ شیاف دینارگون از برای
رمد یابس نافع ؛ صنعت آن سفیداب شسته اقلیمیای
شسته از هر یک ده درم افیون نشاسته از هر یک یکدرم
کتیرا یکدرم و نیم کوفته بخته شیاف سازند ؛ شیاف
حلالی سبل و ظفره و جرب را نافع ست و چشم را جلا دهد
صنعت آن اقلیمیای طلا سفیداب رزیز از هر یک ده
درم کتیرا مر از هر یک پنجدرم مروارید ناسفته دم الاخوین
بسد از هر یک چهار درم زرنیخ سرخ اقاقیا از هر یک
چهار درم افیون هفت درم زعفران بسباسه دی سوخته
از هر یک دو درم کوفته بخته شیاف سازند ؛ شیاف
که رمد بارده را نافع است ؛ صنعت آن حضض هندی

کسورت تا مند زردچوبه باریک شبیه بامیران با آب
رازیانه کوفته بیخته شیاف سازند شیاف زرنیخ ظفره
را نافع باشد صنعت آن کندر زعفران از هر یک
یکدرم زرنیخ سرخ نیمدرم شیاف سازند و بآب کشنیز
تازه در چشم کشند شیاف زنجبار که جرب و سلاق و ظلمه و
وسبل وظفره و [illegible] اجفان را نافع باشد صنعت
آن توتیای کرمانی شش درم مامیران شیاف مامیثا
از هر یک پنجدرم دارفلفل زنجبیل زبد البحر پوست هلیله زرد
شادنج مغسول شافج هندی از هر یک سه درم زعفران
دو درم کتیرا صمغ عربی از هر یک دو مثقال کوفته بیخته
بآب غوره پرورده شیاف سازند شیاف زنجبار دیگر
که از برای جرب و سبل نافع بود صنعت آن سفیداب
قلعی چهار درم زنجبار پنجدرم اشق صمغ عربی از هر یک
چهار درم نشاسته سه درم ادویه کوفته و درهم بیخته اشق را
بآب سداب حل نمایند و با ادویه بسرشند و شیاف
سازند شیاف زنجار دیگر زنجار یکدرم پوست هلیله زرد
نیمدرم توبال مس سوخته چهار درم مرکی نیمدرم زعفران
دانگی نشاسته صمغ عربی سفیداب ارزیز از هر یک یکدرم
کتیرا یکدرم دارفلفل دو دانگ شیاف سازند شیاف
زنجاری جرب و سبل را نافع بود صنعت آن ارزیز
سفیداب صمغ عربی زنگار مساوی بآب اسب شیاف
سازند شیاف ظفره را زائل کند صنعت آن شادنج
سه درم حجر راسخت دو درم بسد مروارید از هر یک یکدرم
و نیم صمغ عربی کتیرا از هر یک دو درم و نیم قرنفل چهار درم
زرنیخ سرخ دم الاخوین زعفران کهربا از هر یک نیمدرم
اجزا را نرم صلایه نموده بخون جوزه مرغ خانگی شیاف
سازند و با شیر زنان در چشم بچکانند شیاف علائی نسخه
صنعت آن توتیای کرمانی شش مثقال پوست هلیله
زرد پنج مثقال صمغ عربی زردچوبه از هر یک پنج مثقال
نمک هندی زعفران نوشادر از هر یک هشت مثقال
دارفلفل مامیران چینی از هر یک دو مثقال حضض مکی
سه مثقال کتیرا پنج مثقال اجزا کوفته و بیخته بآب غوره
پرورش داده خشک کنند و نیم صلایه کنند و بآب

غوره سرشته شیاف سازند شیاف فیلد چون بر چشم مالند
خواب آورد صنعت آن شادنج مغسول افیون از هر یک
یک مثقال صمغ عربی کتیرا از هر یک ثلث مثقال کوفته
بیخته بآب باران سرشته شیاف اندک بزرگ سازند و
در سایه خشک نمایند و عند الحاجت بآب کشنیز تازه
با سفیده تخم مرغ حل کرده بر چشم طلا نمایند شیاف
فرفیون که خون از بینی بیارد صنعت آن کندش
مویزج فرفیون از هر یک هشت مثقال اجزا
کوفته بزهره گاو سرشته شیاف سازند و در بینی گذارند
شیاف قنه که همین عمل دارد صنعت آن [illegible] قنه
زهره سوسمار زهره گرگ حب القطن عاقرقرحا ساکبینج
کوفته بیخته بروغن سنبل شیاف سازند شیاف
خربق که ابتدای نزول آب را نافع باشد صنعت
آن خربق سفید یک اوقیه فلفل نیم اوقیه اشق یکدرم
بآب ترب شیاف سازند شیاف حضض که ظفره و ظلمه
را نافع باشد صنعت آن شادنج مغسول ده
درم صمغ عربی مس سوخته از هر یک شش درم قلقطار
سوخته زنگار از هر یک دو درم بآب رازیانه سرشته
شیاف سازند شیاف مامیثا امراض عین را نافع
است صنعت آن گل مامیثا یک اوقیه گل ارمنی
صبر سقوطری از هر یک ده درم انزروت صمغ عربی
از هر یک پنجدرم زعفران یکدرم علی الرسم بآب کشنیز
تازه شیاف سازند شیاف آنرا کوکب الدین
لایغاب گویند از برای دردهای سخت و بثور و قروح
و بثور سرخ و جرحهای کهنه و ریشهای متاکل نافع
بود و آثار قروح را ببرد صنعت آن اقلیمیای مغسول
سفیداب قلعی که مس را میگدازند هر یک ده درم سرب
سوخته شسته گل شاموس از هر یک هشت مثقال مر
افیون کتیرا از هر یک دو مثقال بآب باران شیاف
سازند شیاف معروف بمزلعث نسخه دیگر صنعت
آن اقاقیا کندر افیون از هر یک یکدرم عصاره مامیثا
چهار درم مجموع کوفته بیخته بآب برگ مورد یا
کشنیز تازه سرشته شیاف سازند و در سایه خشک

کنند شیاف مامیثا ساذج از جالینوس نافع از برای
دردهای سخت و امراض عین در انتها صنعت آن
اقلیمیای مغسول شانزده مثقال اقاقیا چهل مثقال
نحاس محرق چهار مثقال ساذج هندی زعفران صبر زرد
سنبل الطیب جندبیدستر از هر یک دو مثقال مر چهار
مثقال سفیداب قلعی سرمه شسته از هر یک سه مثقال
صمغ عربی چهل مثقال بآب شیاف سازند شیاف
مراسحق گوید که این شیاف سرخی چشم و اورام آنرا سود دهد
صنعت آن مرصافی زرنیخ سرخ کندر را از هر یک جزوی
همه را بکوبند و بآب کشنیز تازه بسرشند و شیاف سازند
و در وقت حاجت در چشم کشند شیاف مرارات که
ابتدای نزول نافع باشد صنعت آن زهره کلنگ
زهره کبک زهره شبوط زهره بز کوهی زهره عقاب مجموع
خشک کرده باده درم تخم حنظل سکبینج فرفیون از هر یک
یکدرم کوفته بیخته بآب رازیانه سرشته شیاف سازند
شیاف مرارات نسخه دیگر ضعف بصر و ابتدای نزول
آب را نافع بود صنعت آن زهره باشه زهره عقاب
زهره خروس زهره روباه زهره شبوط خشک کرده بمقدار
یکدیگر بآب رازیانه تازه سرشته شیاف سازند شیاف
مرارات نوعی دیگر صنعت آن زهره کلنگ زهره
کبک زهره گرگ زهره بز کوهی زهره باشق زهره گورخر
زهره کبوتر زهره شیر زهره لک لک زهره خوک زهره
روباه زهره خرگوش زهره آهو زهره ماهی از هر یک
یک درم خشک کرده سکبینج با آب باران حل کرده دارو را
کوفته بیخته بآن سرشته شیاف سازند شیاف مرارات
دیگر زهره باشه زهره خروس زهره روباه زهره کبوتر
زهره کلنگ زهره لک لک زهره خروس خشک کرده و
کوبیده سکبینج فرفیون با آب بادیان تازه کرده زهره ها
را دران بسرشند و شیاف سازند شیاف مرارات
اکبر ابتدای نزول آب و انتشار و شبکوری و ظلمت بصر
و غلیظ شدن رطوبات را نافع است و سده بگشاید
صنعت آن زهره باشه زهره عقاب زهره کلنگ زهره
کبک ماده و نر زهره لقلق زهره کبوتر زهره دراج زهره

شبوط زهرهٔ آهو زهرهٔ بز کوهی زهرهٔ گور خر زهرهٔ روباه زهرهٔ
گرگ زهرهٔ شیر زهرهٔ خوک زهرهٔ کفتار زهرهٔ ثعلب زهرهٔ
یوز زهرهٔ شغال زهرهٔ خرگوش زهرهٔ پیل زهرهٔ گاو زهرهٔ
گربه زهرهٔ سلحفات بحری زهرهٔ تذرو زهرهٔ بط زهرهٔ قاز
زهرهٔ خارپشت زهرهٔ سوسمار زهرهٔ بوزینه زهرهٔ خرز زهرهٔ
تیهو زهرهٔ بماز زهرهٔ غلیواز زهرهٔ طوطک زهرهٔ طوطی
زهرهٔ شاهین زهرهٔ مرغ زهرهٔ گنجشک زهرهٔ شترو زهرهٔ
خارانداز زهرهٔ زاغ سیاه و زاغ پیسه زهرهٔ کلاغ سرخ
منقار زهرهٔ عقعق زهرهٔ بوم بزرگ و کوچک زهرهٔ
فاخته زهرهٔ موسیجه زهرهٔ عصفور زهرهٔ طاوس زهرهٔ
راسو زهرهٔ چغد زهرهٔ تیس زهرهٔ هزار داستان زهرهٔ
شنغار زهرهٔ ررشک زهرهٔ گنجشک کوهی زهرهٔ موش
زهرهٔ ابابیل زهرهٔ گنجشک زرد زهرهٔ گنجشک کمش زهرهٔ
سار زهرهٔ صعوه زهرهٔ گنجشک که دمی جنباند زهرهٔ
چکاوک زهرهٔ بوتیمار زهرهٔ حواصیل زهرهٔ وله زهرهٔ
قاقم زهرهٔ خشک. ازین زهرها آنچه از حیوان کبیر الجثه
است مقدار سه درم و آنچه میانه بود دو درم و از کوچک
یکدرم و از آن خردتر نیم درم و از آن کمتر دانگی و نیز در
کیفیت نظر کنند آنچه بسیار گرم باشد کمتر کنند و آنچه غیر آن
بود زیاده کنند و نرم بسایند و سکبینج را حل کنند در آب
بادیان چندانکه کفایت باشد چون شیاف خواهند کرد
چند قطره روغن بلسان بران بچکانند و باید که اینهمه
زهرها را در سایه خشک کرده باشند و شیاف را همه
کس نمیتواند ساخت مگر بادشاهان روزگار داوٌ نقل
من قرابادین حکیم علاء الدین محمود و کان من تالیفه
شیاف دیگر که قایم مقام اشیاف ارات است ۞
صنعت آن زهرهٔ بز کوهی در ظرف مسی خشک کرده باشند
شحم حنظل نیم درم سکبینج دو درم افربیون نوشادر از هر یک
یکدرم کوفته بیخته باب لسان الحمل سرشته شیاف سازند
شیاف دیگر که همین خاصیت دارد ۞ صنعت آن عصارهٔ
لحیة التیس اقاقیا حضض بلوط دم الاخوین از هر یک
یکدرم مر مکی صافی سفیداب صدف [illegible] از هر یک
نیم درم کوفته باب لسان الحمل سرشته شیاف سازند ۞

و اما شیافات مستعمله در امراض معا تلیین ثفل و قولنج در
امراض ارحام پس طریق صنعت آنها او رحدث لین
مانند نسبت حقنه‌هاست بسوی مسهلات مانند حبوب مسهله
و مطبوخات است در ترکیب ادویه و مقدار طول آنها
بقدر اصبع و کمتر و زیاده است تا آنکه بمعای مستقیم برسد
و اثر آن بقولون اگر از برای قولنج و تلیین بطن استعمال
نمایند و اما اگر از برای اوجاع ورک و عرق النسا پس
باید که بقدر چهار بردارند تا آنکه بسبب طول مکث و مقام
در موضع قریب بعلت اثر آن زیاده ظاهر گردد ۞
و اما شیافات مستعمله در حمیات پس لین ترین و سرد
ترین و بهترین آنها شیافی است که از ماهیت لین معمول
پس از ناطف متخذ از شکر سرخ که قلیلے نمک بران
پاشیده باشند و بعد از آن آنچه از سرگین موش و
ناطف و اندکی بورهٔ ارمنی ترتیب داده باشند و گاهی
زیاده کرده میشود بر آنها بحسب حاجت گل خطمی و بنفشه
نزد یبوست امعا و خشکی ثفل و گاهی شیاف متخذ از
روغن منجمد یا تلخ اقوی است از جمیع شیافات دیگر
و گاهی ساخته میشود شیاف از جند بیدستر و افیون
متساوی نزد شدت وجع قولنج برای تسکین آن و
گاهی شیافات حاره متخذه از برای قولنج و تسخین از
برای گرده از خربا و فانیذ و لبوب حاره بزر در سخنه
آنها میسازند و گاهی شیافات قابضه پس بعضی از آنها
استعمال کرده میشود برای تقویت مقعد و معای
مستقیم برای امساک ثفل مانند شیاف متخذ از بلوط
و گلنار و اقاقیا و کزمازج و ذرت و برنج و صمغ عربی
بعضے از برای سحج و زحیر مانند شیاف متخذ از اسفیداج
و صمغ عربی و دم الاخوین و زعفران و کندر و مصطگی
و حضض و گاهی داخل کرده میشود در آن نزد شدت
وجع اندک افیون و بهتر آن است که ریسمانی در وسط
آن قرار دهند که نزد تسکین وجع بیرون کشیده برآورند
[illegible] شیافات متخذه [illegible]
استعمال نباید نمود و بجهت مضرت آنها بقوت باه نزد
شدت حاجت بسیار دیر دیر کنند و اما شیافات

مدرهٔ مفتحهٔ افواه عروق پس آنها مانند شیاف متخذ از
عرطنیثا و خربق ابیض و افربیون و فوتنج جبلی و سکبینج و
امثال اینها است اجزا متساوی برای تشابه و تساوی
قوت آنها در حدت و منفعت و آنچه مطلوب است از ابهاد
با آب پیاز یا بید سرشته شیاف سازند و بردارند و اما
شیافات ماسکه و قابضهٔ افواه عروق و تسدید آنها پس
آنها مانند شیافات متخذه از کحل و عفص و شب و اقاقیا و تنکار
و جلنار و کندر را اجزا متساوی الوزن است مگر کندر که
بسبب گرمی آنرا کمتر باید نمایند کوفته بیخته با صمغ عربی
سرشته شیافهای کوچک سازند بمقدار استه سنجد و بعض
شیافات متخذه از برای قبل و قرار نطفه معینه بر حمل از
افادیه و طیوب و صموغ و غیر اینها و گاهی ساخته میشود
شیاف از برای دفع کرمهای شکم از شحم حنظل و قنبیل
و حب النیل و شیح و فتنبین و مغز استه زردآلوی تلخ
با آب برگ شفتالو که صبر سقوطری دران حل کرده باشند
سرشته شیاف سازند ۞ و اما شیافات بنفسجیه نافع
جهت حمیات و اکثر امراض معده و امعا پس صنعت آنها
بدین نهج است بنفشه شکر سرخ ترنجبین از هر یک پنج درم
سقمونیا تربد بوره از هر یک سه درم و این جزو آخر
بسبب جزو اول قوی آید در فعل و کیفیت لهذا در مقدار
کمتر باید نمود و آنها را از زیاده مقدار نمک از همه کمتر برای
شدت قوت اسهال داده و بیاض شکر و ترنجبین را حل کرده
و سایر ادویه را کوفته بیخته با آن شیاف سازند و اما شیاف
حاره محتاجه در قولنج بارد و تسخین ظهر و اسهال بلغم از نواحی
آن پس حادترین و اسرع ترین آنها در اسهال
صابون است خصوصا رقی آن که از آن شیاف تراشیده
بردارند بتنهائی و یا با فانیذ و عسل بر آتش گداخته
نمک بوره و تربد و زنجبیل و شحم حنظل و سقمونیا و مانند
اینها از ادویهٔ مسهله اگر قوی خواهند و از ادویهٔ محلله
ریاح مانند شونیز و کمون و جندبیدستر و مانند اینها
[illegible] با صموغ حاره مانند جاوشیر و سکبینج و [illegible]
بقدر حسب حاجت و نسبت متوافقه و قوانین تراکیب
و اما شیافات حاره که قولنج را تحلیل دهد پس ۞ صنعت

آنها بدین نهج است که بگیرند جاوشیر مقل اشق ملح هندی شحم حنظل بورهٔ سقمونیا حب النیل اجزا مساوی جهت تساوی قوت و منفعت آنها صموغ را در آب سداب حل نمایند و سائر ادویه کوفته بیخته با آن سرشته شیاف سازند و گاهی زیاده کرده میشود برآنها حب الخروع مقشر دوانیق نیز و گاهی سرشته میشود با زهرهٔ گاو و زبرای زیادتی احتیاج بسوی تقویت و حدت زیاده کرده میشود در و جع درک ماهی زهرج و تربد و انزروت و زنجبیل و بازد و عاقرقرحا و سورنجان و بوزیدان و جندبیدستر و امثال بقدر احتیاج و ضرورت از تعداد ادویه قلت و اکثار اوزان آنها ٭ شیاف فلوس خیارشنبر قولنج بکشاید و طبع را نرم ٭ صنعت آن بنفشه دو درم خطمی سه درم سنا پنجدرم نمک هندی یکدرم عسل خیارشنبر شکر سرخ از هریک دو درم علی الرسم شیاف سازند ٭ شیافی که قولنج بکشاید و بلغم و صفرا دفع کند و درد پشت را نافع ٭ صنعت آن سکبینج مقل جاوشیر اشق نمک هندی بورهٔ ارمنی شحم حنظل سقمونیا حب النیل مساوی یکدیگر کوفته بیخته صمغ را در آب سداب حل کنند و دواها را کوفته بیخته بدان بسرشتند و شیاف سازند و هریک دو درم ٭ شیافیکه در درد پشت را سود دارد ٭ صنعت آن زنجبیل سکبینج جاوشیر مقل ازرق اشق انزروت نمک هندی سورنجان شقاقل شحم حنظل جندبیدستر مقل زرنباد قسط تلخ ماهی زهرج برگ سداب انیسون بورهٔ ارمنی میعه سائله جبهنگ اجزا مساوی یا از هریک بقدر احتیاج کوفته بیخته شیاف سازند ٭ شیافیکه قطع طمث نماید و دم بواسیر را نیز ٭ صنعت آن کندر گلنار اقاقیا کحل مازو اجزا مساوی کوفته بیخته بآب گندنا سرشته شیاف سازند ٭ شیافیکه حبس خون بواسیر نماید و دانه آنرا خشک سازد ٭ صنعت آن عود قماری حسن لبیه مساوی سوخته کوفته بیخته چوب کتان را پوست کنده کوبیده فتیله سازند و در روغن کتان گذارند و ادویه را بران پاشیده بردارند ٭ شیافیکه درد پشت و وجع مفاصل که بسبب آن بلغم و سردی بود نافع است ٭ صنعت آن سکبینج جاوشیر و مقل ازرق اشق نمک هندی بورهٔ ارمنی سورنجان مصری شقاقل شحم حنظل تخم کرفس رازیانه انیسون انزروت جندبیدستر زرنباد قسط ماهی زهرج سعد کوفی تخم سداب خشک نمک هندی مساوی کوفته بیخته بآب برگ تازه سرشته شیافها سازند درد پشت و اوجاع مفاصل و بواسیر را نافع است ٭ شیاف دیگر جاوشیر سکبینج مقل ازرق بارزد شحم حنظل بیدانجیر ماهی زهره بوزیدان از هریک یکدرم بزرالبنج یکدرم و نیم سورنجان تربد از هریک سه درم جندبیدستر نیمدرم بآب گندنا سرشته شیاف سازند ٭ شیافیکه مقوی باه است ٭ صنعت آن حلتیت فرفیون از هریک یکدرم مشک خالص نیمدرم کوفته بیخته شیاف سازند ٭ شیافیکه جهت قطع طمث و دم بواسیر نافع است ٭ صنعت آن کندر گلنار اقاقیا مازو کحل از هریک هشت مثقال کوفته بیخته بآب گندنا سرشته شیاف سازند و بکار برند ٭ شیافیکه شکم به بندد ٭ صنعت آن اقاقیا صمغ عربی کهربا زرج بلوط برنج بریان کرده مساوی کوفته بیخته بآب مورد سرشته شیاف سازند ٭ شیافیکه نافع از جهت زحیر و اسهال دم است ٭ صنعت آن صمغ عربی اقاقیا افیون مازو بزرالبنج کندر برنج بریان بوداده گل ارمنی کوفته بیخته بآب مورد آب کشنیز تازه سرشته شیاف سازند ٭ شیافیکه از جهت کرم کوچک که در امعای سفلی اطفال باشد سود دارد ٭ صنعت آن شحم حنظل قنطوریون دقیق نمک هندی مغز استخوان زردالوی کوفته بیخته شیاف سازند ٭ شیافیکه سوزش بول و سوزاک را نافع است ٭ صنعت آن اسقه آلو بالو مغز کپاس مغز هندوانه صمغ عربی کتیرا شیرخشت دم الاخوین انزروت گل ارمنی کوفته بیخته بآب شیاف سازند و هر شیافی مثل سوزنی باریک در احلیل گذارند نافع باد ٭ شیاف بجهت رحم ٭ صنعت آن بزرالخطمی بزرالخباری بزرالکتان کوفته بیخته بآب سپلیر سرشته شیاف سازند ٭ و جلوس نیز درین باب نافع است ٭ صنعت آن بزرالخطمی حلبه بزرالخباری بزرالکتان برگ خطمی عدس اگر ورم شدید و حرارت بسیار باشد باین نسخه عمل نمایند عنب الثعلب پخته روغن گل سرخ زردهٔ تخم مرغ بر معده گذارند ٭ شیاف زحیر ٭ صنعت آن زعفران جندبیدستر کی مرکی افیون کندر را اجزا مساوی کوفته بیخته شیاف سازند ٭ شیاف عذیوط اقاقیا آمله گلنار صمغ عربی کوفته بیخته بآب مورد سرشته پیش از مجامعت استعمال نمایند ٭ شیافیکه جهت دفع بلغم مجرب است خصوصاً در بواسیر ٭ صنعت آن شحم حنظل بورهٔ ارمنی نمک طعام با شکر سرخ بقوام شیاف سازند ٭ شیاف لینه این شیاف را چون استعمال کنند طبیعت را نرم کند ٭ صنعت آن گل خطمی سفید بورهٔ ارمنی از هریک یکدرم کوفته بیخته شکر سرخ تازه بر آتش نرم کرده ادویه را بآن بسرشتند و شیاف سازند و در بیماریهای گرم و تنها استعمال نمایند و اگر خواهند از این قوی تر باشد قدری شحم حنظل اضافه کنند تا اسهال بیشتر نماید و اگر خواهند که نرم تر و لین تر بود نمک و خطمی با آن بسرشتند و شیافها ساخته خشک کرده استعمال نمایند ٭ شیافیکه شکم به بندد این شیافه سودمند بود آنکس را که اسهال داشته باشد و خون به نشیند و زحیر و پیچش بر او زحمت دهد ٭ صنعت آن اقاقیا صمغ صنوبر افیون مازوی سبز کندر ذکر طین قیمولیا برنج فارسی بریان کرده از هریک یکدرم کوفته بیخته در هم آمیخته بآب مورد تر یا آب کشنیز تازه یا آب سماق بسرشتند و شیافها سازند و هریک را پاره لیسمان در میان نهند ٭ شیافیکه اطلاق طبیعت کند منقول از مجربات حکیم عماد الدین و بخط مغربی الیه است ٭ صنعت آن بورهٔ نان ده درم شحم حنظل مقل ازرق سکبینج سقمونیا از هریک پنجدرم اجزای خشک را کوبیده و صمغها را حل کرده در هم سرشته شیاف سازند ٭ شیافیکه در روغن حل کرده در گوش چکانند گرانی گوش و دودی و طنین را که از ریح غلیظ یا از بلغم و اخلاط غلیظ باشد زائل کند و در دبر بردارند ٭ شیافیکه طبع را نرم گرداند و قولنج بگشاید و دود صغار که در امعای مستقیم باشد و سبب خارش مقعده شود بکشاید ٭ صنعت آن حنظل یکدرم بورهٔ ارمنی سه درم جندبیدستر زراوند مدحرج عصارهٔ افسنتین از هریک نیمدرم قسط تلخ یکدانگ و نیم فرفیون یکدانگ کوفته

بیخته بزهره گاو سرشته شیافها سازند و شیافیکه در
عقب مسهل استعمال کرده شود هرگاه که در فعل مسهل
تقصیری واقع شود و صنعت آن صابون رقی که مشهور
بصابون عراقیست گل خطمی نمک طعام از هریک ده درم
شکر سرخ ترنجبین از هریک پنج درم مجموع را درهم سرشته
شیاف سازند و شیافیکه حیض و رحم را نافع باشد
صنعت آن مرمکی زعفران کندر انیسون از هریک
هشت مثقال کوفته بیخته آب گشنیز تازه سرشته سر حیلها برگ
تعبیه کرده در سایه خشک کنند و در وقت حاجت استعمال
نمایند و چون خواهند بیرون آورند ابریشم را گرفته بیرون کشند

کتاب الصاد المهملة

باب الصاد مع الالف

فصل در بیان نسخ صابون

بدانکه آن دوائی حار و محرق است و چون شیافی ازان
ساخته در بر گیرند قولنج بگشاید و اسهال بلغم خام کند
و جماع بعد خوردن آن مغص و تمزیق آن قاتل
هرگاه آشامیده شود و احوال قریب بنوره باشد و تدارک
وی بقی باب گرم است و روغن گنجد پس آشامیدن
شوربای مرغ با روغن بادام و گویند از خواص آن است
که اگر زن مقدار یک باقلا ازان بلع کند یکسال آبستن
نشود و چون بمقدار دو باقلا که در بر چه باشد دو سال و چون
زاج سفید را سوخته نرم سائیده با صابون ممزوج نموده
بر قوبای تازه سرخ رنگ طلا نمایند فی الحال نفع است بالکلیه
صنعت آن بگیرند از آب هر یک صد رطل از روغن و یکیال
از قلی جید اشنانی بری حاد و پنج کیال از نوره جید غیر
مطفا و پس مخلوط کنند قلی کوبیده و نوره را بیاشند برآنها
آب و مخلوط کنند هر دو را خلطی جید پس چون مخلوط شدند
بریزند در خمی بزرگ یا در حوضیکه قیر زده باشند آنرا و لیکن
باید که بوده باشد از برای آن حوض قعری و برکه آب
ازان ترشح کند و دران برکه آید و همچنین از برای خم نیز
مجری و برکه باشد و چون ریختند دران واگذارند آب
ازان نوره و قلی و حدت را پس آن آب را علیحده گیرند

و بریزند بران آبی دیگر و همین عمل کنند و مرتبه سوم و
چهارم نیز همین عمل کنند و برین دستور وقتی چون آب را
بجهد یافت نشود دران حدت پس ترک کنند زیرا که
باقی نمانده دران چیزیکه محتاج باشد بآن پس بگیرند
آبی را اگر در آخر همه بر آمده و حدت آن از همه کمتر است
و با روغن در دیگ کنند و اگر روغن زیت باشد
از همه روغنها بهتر است و با آتش معتدل بجوشانند
و حرکت دهند تا مختلط شود با آب و اکثر آن بجوشد پس داخل
کنند دران آبیکه قبل ازین گرفته اند با مغرفه طرفی
که بجانب قدر باشد بریزند و مخلوط کنند آن آب بسیار
و بگذارند تا سرد شود پس بیاشند بران آب قلی و
نوره معتدل در حدت که از آب اول نباشد بلکه از آب
ثالث و رابع باشد و حرکت دهند تا آب ته نشین
شود و روغن بالا آید پس واکنند مهر بران مقدار که
دران روغن سرد کرده اند دران دو مرتبه یا سه مرتبه
و بجا آورند با آن آنچه بفعل آورده اند در دفع اولی
سرد کنند همچنانکه در دفع اولی سرد کرده اند و آب آنرا
بگیرند و همین فعل را مرتبه سوم و چهارم و پنجم بعمل آرند
و لیکن در دفع پنجم بریزند بران آب نوره و قلی که
تندترین میاه است و آن آبیکه گرفته بوده از قلی
نوره اول مرتبه و درین دفعه پنجم نیست احتیاج بآنکه
آنرا در ظرف دیگر کنند و یا آنکه بریزند دران بار قلی
صافی نموده اند و لیکن آن روغن میگردد مانند خمیر
نرم پس اگر خواهند که بغیر نمک نشاسته صابون بپزند
بر افروزند در زیر آن آتش کمی که نشف رطوبت آن
کند پس آنرا بمغرفه بر بوریای ریزند و بگذارند تا که
خشک شود و اگر اراده اتخاذ صابون با نمک باشد
پس مخلوط کنند با آن نصف مکوکی نمک بسیار نرم کوبیده
بر روی آتش خلطی نیکو پس پهن کنند آنرا بر بوریاها و
اگر اراده کنند که آن صابون را به نشاسته بسازند
باید که فرا گرفته شود نشاسته بقدریکه خواسته باشند
از کثرت و قلت از هفت رطل و با آب حل کنند و
داخل نمایند دران نمک نرم کوبیده یک مکوک و نیم

و بریزند بران صابون در دیگیکه بر آتش باشد و حرکت
دهند آنرا نیکو و تسقیه آن کنند از آب بقدر احتمال آن تا
بگردد مثل حسو و بر بوریا بریزند که دران بوریا نشاسته
بیخته ریخته باشند و واگذارند تا نشف رطوبت آن شود
پس آنرا ببرند بقطعات و نگهدارند و صابون نسخه دیگر
صنعت آن بگیرند از قلی یک جزو و از نوره نیم جزو پس
هر دو را نیکو سحق نموده در حوضی کنند که پایان تر از ان
متصل بآن حوضی باشد و بریزند برآنها آب پنج برابر
آن هر دو بقدر دو ساعت بر هم زنند و باید که بوده باشد
از برای آن حوض راهی بسته پس هرگاه ساکن شود آب از
حرکت و ته نشین گردد قلی و نوره آن راه را وا کنند تا
بیاید آب صافی آن در حوض خردی که متصل بآن است
پس هرگاه فرود آید آب صافی آن راه را مسدود کنند
و بریزند بران نوره و قلی که آب تازه دیگر و حرکت دهند
بدستور مذکور و آنرا بگیرند همچنین استبدال نمایند تا باقی
نماند در آب طعم آهک و قلی و آبها را جدا نگاهدارند پس
بگیرند از زیت خالص ده برابر آب اول در دیگ کرده
بر آتش گذارند و چون بجوش آید تسقیه آن نمایند از آب
آخر اندک اندک پس تسقیه آن کنند از آبیکه قبل آن گرفته
اند و همچنین تا در آخر تسقیه آن کنند آبی را که اول
مرتبه گرفته اند و درین حالت میگردد مثل خمیر پس
پهن کنند آنرا بر بوریا یا بر حصیر و بگذارند تا خشک شود پس
ببرند قطعات و بر بوریا پهن کنند و این صابون خالص
است و نیست این را احتیاج که ببرند و غسل دهند
با آب سرد در اثنای طبخ و بعضی با نوره و قلی و نمک بسیار
نرم سوده نصف وزن نوره داخل میکنند و بعضی داخل
میکنند دران نزد قرب از طبخ آن جزوی از نشاسته
و بعضی تبدیل زیت بغیر آن از ادهان مثل روغن
قرطم و روغن بزر رسینی روغن بیدانجیر و روغن کنجد
و شحوم میکنند و جید خالص اول است و صابون مسمی بمقیاح
و آن صابونیست که از مشار الیه است در صنعت کیمیا و
صنعت آن بگیرند زیت بوزن آن آب داخل کرده
بپزند تا ثلث آن برود پس داخل کنند در آن آب

بوزن آن آب و بجوشانند همچنین تا سه بار و باندکه اینکه
داخل آن کرده میشود در غیره اول گرم باشند پس چون سه
مرتبه تمام شود بغیر آب آنرا بجوشانند تا ثلث آن برود پس
بگیرند از نوره گرم غیر مطفات ممات قلی و نطرون بسیار
سرخ اجزا مساوی و همه را بگذارند در سه مثل آنها آب و بجز
علقه آب صافی آنرا بگیرند و اعاده کنند بآنها سه مثل آنها
آب تازه و برهم زنند و در ساعت بگذارند تا منعقد شود
پس بجوشانند آب صافی آنرا بگیرند و همچنین تا بیست مرتبه
پس بجوشانند زیت مذکور را و تنقیه آن کنند آب مذکور
تا آنکه قلع شود شعله و دخان او فرو نشیند از آتش بردارند
و این صابون مشار الیه در کیمیا است صابون بدن
شوئی که [illegible] سائیده آرد ترمس آرد باقلا یاسمین خشک
تفاح اذخر گل سفید خشک برگ کنار آرد نخود آرد جو
بهار نارنج کرسنه گل سرخ خشک صمغ الکرم کف دریا تخم
خربزه تخم [illegible] دانه تخم حماض تخم خطمی کتیرا اسے سفید
صندل سفید لادن عنبر اشهب نوشته [illegible] گلاب بجوشانند
صابون رقی بقدر حاجت داخل کرده بجوشانند تا
بقوام آید قرصها ساخته در سایه خشک نمایند صابون
نسخه از این جرکه صنعت آن پنجاه من روغن کنجد [illegible]
اشنانی نیاسوده [illegible] کیل و [illegible] پنج کیل درهم بیامیزند
و بخمیر سازند چنانچه ذکر یافت مرتب نمایند نسخه
صابون سر شوئی بیخ بنفشه لادن حنا از هر یک یک درم
[illegible] بهار نارنج هلیله سیاه سکر العشر و البسباسه گل
خطمی گل [illegible] بزرگ مقشر عنبر برگ بهار [illegible] آمله مقشر
از هر یک سه درم کف دریا [illegible] از هر یک دو درم سنبل
کتیرا [illegible] تخم هرو ریحان عنب الثعلب از هر یک
پنجدرم قلیه با پیه بز و صابون بزنند و اجزا کوفته
ممزوج سازند صابون جهت آتشک و جذام و جرب
مفاصل و درد کمر و زانو و اکثر امراض که از باد آتشک
بهم رسیده باشد صنعت آن سیماب و دارا شکنه از هر یک
یک مثقال صابون حلبی یک مثقال که از روغن زیت ساخته
باشند صابون را کوبیده سیماب را در کاسه کرده اندک
اندک دارا شکنه ریخته قطره آب لیمو و قطره قطره آب گرم

بران چکانیده بسیار بمالند تا آنکه دارا شکنه تمام صرف
گردد و کف بسیار برآورند و هر چند بیشتر بمالند بهتر است
پس قرصها ساخته نگاهدارند و عند الحاجت یک قرص
از آن را با آب لیمو سائیده که کف برآورد و اگر بر بدن زخم
باشد بران زخم بمالند و بواسطه باد آتشک اگر نحو ابتدا
و کمرگاه و زانو و دست و پا و جمیع مفاصل درد آمده و سستی
و پهلو و بیضه بمالند و سه نوبت بدین طریق عمل نمایند
و شب بمالند و صبح بحمام روند و اگر هوا سرد باشد از هوا
احتیاط نمایند و از ترشی و بادی و بلغمیات پرهیز نمایند
و اگر در بدن شقاق باشد بران بمالند سوای سر
صابون دیگر که همان فائده دارد صنعت صابون
عراقی آمله منقی کنول که دوا ہے ہندی ست گلاب
[illegible] از هر یک کیسر صمغ عربی صندل سفید از
هر یک نیم آثار [illegible] اگر ایک توله مشک خالص نیم توله
روغن یاسمین که چنبیلی ست پنجدرم اول صابون را
در آب اندازند و بجوشانند و صاف نمایند و آمله نیز
بدستور و صمغ را در ان حل نمایند و هر دو را با گلاب
در ظرف گلی طبخ نمایند تا غلیظ گردد و سائر ادویه داخل
کرده یک دو جوش داده که قابل انعقاد گردد پس فرود
آورده قرصها ساخته نگاهدارند و عند الحاجت بکار برند
و این صابون بسیار معطر و خوشبو و کثیر الفائده است

فصل در نسخ مراهم صابون

مرهم صابون زخم را از وسخ پاک سازد صنعت آن
صابون مرکی صافی صبر سقوطری مردا سنگ قند سفید
از هر یک یک جزو انزروت نیم جزو همه را سحق بلیغ نموده
با موم [illegible] چند مجموع ادویه روغن گل سرخ دو
چند ادویه بدستور سازند مرهم صابون دیگر
بابت جولانا فرنگی صنعت آن صابون نیم پاؤ موم
چهار توله گنده بیروزه یعنی بارزد سفید روغن بید انجیر
پاؤ آثار بدستور مرهم سازند مرهم صابون دیگر جهت
انفجار دمامیل و تحلیل اصلابات و جرب رطب متقرح
صنعت آن روغن کنجد تازه پاؤ آثار بر آتش گذارند

تا گرم گردد صابون و مرتک نرم سوده شنجرف نرم سائیده
از هر یک نیم پاؤ در ان اندازند و از چوب نیم بگردانند تا گداخته
شود و نیکو ممزوج گردد پس فرود آورند و عند الحاجت
بکار دارند و اگر رقیق خواهند قدر روغن را زیاده نمایند
مرهم صابون دیگر از مجربات حکیم ابو الفتح جهت ناصور و
زخم آتشک و سائر زخمهاے دیگر صنعت آن صابون
سه مثقال روغن کنجد دوازده مثقال در ظرف مس یا آهن
بر آتش گذارند و بچوب نیم برهم زنند تا بسوزد و غلیظ
مثل مرهم شود فرود آورده عند الحاجت بکار برند نافع
باد صاروج الحکمت حکیم میر محمد مومن نوشته که بجهت
شد وصل و غیره بغایت مستحکم است و مؤلف کتاب
[illegible] که حاکم بالیسر باشند مستحکم ترین چیز یاد داشته صنعت
آن خبث الحدید و گچ را بالمناصفه با خون گوسفند سرشته
استعمال نمایند و حقیر بجای خون گوسفند سفیدی تخم
مرغ و گاهی سریش و گاہے خمیر کرده بغایت مستحکم مشاهده
نموده در شد وصل قدحین و قرع انبیق نرم مسحوق
با سفیدی تخم مرغ و گچ آب ندیده بیخته تا به سریش که
سریشم است سرشته و بدستور با سفیدی تخم مرغ فقط
بسیار آزموده است و بدستور آهک آب ندیده با زرده
تخم مرغ مستحکم ترین اشیا است خصوصا چون آهک را با
قدری پنبه کوبیده باشند و عوض سفیدی تخم مرغ و زرده
و شیر در جمیع مذکورات بدل میشود و سریشم نیز در اتصال
چینی و شکسته و غیره از مکسورات احجار و شیشه بمرتبه ایست
که هرگاه صدمه بآن چیز برسد موضع دیگر شکسته میگردد و آن
موصول شکسته و جدائی گردد و در وصل شد انشاب [illegible]
الجلود معتبر است و در علاج که دندان فیل ست و در شیر
ماهی و شاخها و امثال آنها سریشم ماهی و پنیر و خمیر گندم
که آرد خالص را خمیر سخت نموده با آب بسیار بشویند تا آنکه
بسیار لزج و چسپنده گردد پس اندکے سفیداب سرشته
استعمال نمایند

باب الصاد مع الباء الموحدة

صبر بفتح صاد مهمله و بکسر بای موحده و سکون رای مهمله

عصارۀ نباتی ست که آنرا برگی ضخیم بسیار طولانی خاردار شبیه
ببرگ گاوی وازان ضخیم تر و بیخ نبات صبر بقدر شلغم واز
هر یک بیخ ده یا یازده برگ میروید و رنگ آن در طول
قریب بیک ذرع و پر از رطوبت در نهایت تلخی میباشد و
چون مدتی بگذرد از وسط برگها ساقی میروید قریب بذرعی
و پر از رطوبت عسلی با اندکی حلاوتی کریه الرائحه و ثمرش
شکل غوره کبر است و در آخر سرخ میشود و آنچه از جزیره
سقوطری و یمن می آورند زرد مائل بسرخی و زود شکن
و براق و خوشبو و بهترین اقسام است و علامت بهترین
و خوبی آن آن ست که آب محلول آن مانند زعفران
و رائحه آن مانند مر خشک آمن زود شکن و زرد و صافی
باشد و قسم هندی آنکه در اکثر بلاد هند و بنگاله و غیرها از
عصارۀ برگ آن که گهیکوار و عصارۀ معقود آنرا مصبر
و بول وایلوا نامند گویند بهترین اقسام است بعد از ان
مجفف بی لذع و در قبض کمی ست و از قلت لذع آن
آنست که لذع نمی کند جراحات رو به را و قسم عربی آن
که از جزیرۀ عرب آورند صلب تر و لذع تر از ان و زرد و
و درخشندگی آن کمتر است و علی بن عیسی آورده است
که صبر سقوطری خوردن را شاید بخلاف صبر عربی که
در طلا بکار آید و قسم سمنجانی که آنرا صبر فارسی نیز گویند
بد بو و مائل بسیاهی و بی درخشندگی و زبون تر از همه اقسام
است و مطلق آن منقی عقل و مقوی و مصفی فواد است
و محمد بن احمد دینوری گوید که نوع دیگر که بصری مشهور ست
میباشد بعد از سقوطری بهتر از عربی ست و از فارسی
و هر چه از اتخاذ آن هفت سال گذشته باشد بلکه از چهار
سال ضعیف العمل ست استعمال نباید کرد و آنچه بد بو
سیاه رنگ و بی درخشندگی و دیر شکن و صلب باشد
استعمال آن جائز نیست و باید که در سائیدن صبر مبالغه
ننمایند و اجتناب فرمایند از استعمال آن جوانان و
محرورین و اصحاب ضعف احشا خصوصاً صاحبان
ضعف جگر و امعا و سدۀ ماساریقا و بواسیر و علل مقعده
و در هوای بسیار سرد و هوای بسیار گرم استعمال نباید کرد
صبر در درجۀ دوم گرم و خشک در اول و گویند در سوم

خشک ست و در دوم نیز خشک گفته اند مسهل قوی
ست هر موادی که جمع و مهیا باشد مر دفع را و ضعیف
الاثر است در انچه مهیا نشده باشد از برای دفع و مخرج
سودا و بلغم غلیظ دماغی و صفرا و مائیت و مفتح سدد و
سوء سدۀ جگر و محلل ریاح احشا و منوم و مجفف
بی لذع خصوص شستۀ آن و با مصطگی منقی دماغ و جهت
مفاصل مفید ست و با غاریقون جهت ربو و تنقیۀ سینه
و با گل سرخ و مصطگی جهت امراض معده و با آب سرد
جهت نفث الدم سینه و با ادویۀ مناسبه جهت یرقان و
جمیع امراض سوداوی و اخراج اقسام کرم و امراض
طحال و گرده و در رفع تشنگی که از صفرا مخلوط به بلغم باشد
و با خاصیت مضر جگر و معده است و اکثار آن موجب
اسهال دموی و کهنه و انواع زبون آن گاه باشد که
تا دو سه روز در معده بماند و مورث کرب گردد و مصلح
آن عسل ازرق و مصطگی و پوست هلیله زرد و کتیرا و
زعفران و انیسون ست و حکیم علی در شرح قانون در
بحث سر نوشته استعمال حموضات با تناول صبر بسیار
بد است از برای سفل و قدر شربتش یک مثقال ست
و بدلش در اورام و جراحات در چندان حضض مکی
و در اسهال نیم وزن آن ترید سفید و بر قدری سقونیا
و طلای آن حافظ جسد میت از فساد و با عسل جهت
ضربه و سقطه و اورام و جراحات و رفع آثار و نزلات و
صداع و نمله و حمره و آکله و قروح خبیثه و داخس و با آب
کشنیز و سرکه جهت باد سرخ و بثری و با مغز تخم کدوی
شیرین جهت جراحت بینی و با مورد و شراب جهت
سیاه کردن موی و دفع قمل و رویانیدن موی که
از کچلی ریخته باشد مجرب و با شراب یا عسل جهت اورام
و کوفتگی و بر ندا کبر خصوص اورام و کوفتگی عضلی کرده
حرف زبان ست و نیکو ست از برای قروح عمرة الذباب
خصوصاً که بر وی بر وند و نداکیر و انف باشد و بواسیر و اوجاع
ظهر و مفاصل را با روغن گل بر جبهه جهت تنقیه
فضول صفراوی از دماغ و صداع مفید و جهت
قروح چشم و جرب و اوجاع که از جانب ماق باشد و جفن

رطوبات آن ست و با شراب حلو جهت دانه های بواسیر
بر آمدگی آن و شقاق مقعده و قطع خون سائل از ان و
شربت آن مسهل صفرا و نافع ست مالیخولیا را و منقی فضول
صفراویه و بلغمیه مجتمعه است که در معده و سر و مفاصل باشد
و نیز مسهل سودا و مقوی باصره و سائر خواص ست مقدار
دو ملعقه است آنرا با شراب سرد یا فاتر و بر گردانند و اشتها
باطل باشد و فاسد گشته و مصلح احتراق و التهاب کامن
در لهات از حرارت صفراوی معده و گاه ست که تناول
کرده میشود صبح و شام مقدار حبۀ چند از ان مخلوط به مصلحات
پس اسهال بطن نماید و فاسد نمی گرداند طعام را و
بسیار است که نفع می بخشد او جامع معده را در یک روز
با آب گرم و مقدار یک و نیم درهمی از ان مسهل است
و سه درهمی از ان اخلاط فاسده و مقدار معتدل از ان
دو درهمی ست و با ماء العسل مسهل بلغم و صفرا ست و چون
با ادویۀ مسهله داخل کرده شود دافع ضرر آنها ست از
معده و گفته اند که عسل مقوی فعل آنست و چون افادیه
خلط نمایند قوی میگردد فعل آن و اصلح ادویه مسهله
استمام معده را و زائل کننده یرقان است با سهال
خود و مفتح سدد و لیکن مضر بآن ست و غسول آن با مرکب
جهت خراز و سعفه و داء الثعلب مفید و اکتحال آن مقوی
باصره و جهت سلاق و جرب و حکه و مطبوخ آن با سکنجبین
و سلخ الحیه جهت سقوط دافع بواسیر و امراض مقعده بنظیر
و در و ران مجفف زخمها و التیام و جهت قروح قضیب
و فرج و اعضای عصبانی بنهایت نافع و با استخوان
پوسیده بالسویه رافع نواصیر و آکله و قروح خبیثه مجرب
است و چون قطعه از هر یک آن سحق نموده زرد چوبه
وافیون بران قدری ترم سوده بپاشند و بر آتش گرم
کرده بر خیارک یعنی ورم کنج ران گرما گرم بندند تحلیل دهد
آنرا ابدا آنکه صبر مغسول اسهالش از صبر غیر مغسول بسیار
کمتر است شیخ الرئیس گفته صبر مغسول اسهال آن کمتر
است و لیکن نفع آن از برای معده بیشتر است و از
خواص صبر است که چون پیش از بر آمدن عرق مدنی که
بفارسی پیوو بهندی ناؤو نامند که چند روز سه روز

متعاقب بیاشامند بدین طریق که روز اول نصف درم روز دیگر درم روز سوم یک و نیم درم و قدری بر موضع عرق مدنی گذارند آنرا باطل میکند و بر نمی آید و اگر بیرون آمده باشد فتیله از ابریشم که وزن آن یک درم باشد پیچیده بمدارا بکشند تا تمام آن بیرون آید و احتراز نمایند که گسیخته و پاره نگردد و هرگاه گسیخته گردد موضع آن متورم گردد و باید که سم استر سوخته را با ماست سرشته تناول نمایند و چند روز بدین مداومت کنند؛ دستور غسل صبر آن ست که بگیرند صبر را و در هاون بهمواری و آهستگی بکوبند و بحریره بیزند پس بگیرند افسنتین رومی یک رطل مصطکی حب بلسان دارچینی عود بلسان سلیخه سنبل الطیب اسارون از هر یک سه درم در آب جوشانیده صافی نموده صبر کوبیده و بیخته در هاون اندازند و بریزند بران ازان مطبوخ و بدست حرکت دهند و آنچه مخلوط بآن شود در کاسه بریزند و آنچه باقی مانده در هاون باز سحق کنند و در آن آب بریزند و آن بریزند و بر هم زنند و آب مخلوط را در کاسه کنند همچنین عمل کنند تا زمانیکه در هاون غیر رمل و حجاره چیزی از صبر نماند پس بگذارند تا صبر ته نشین شود بجز علقه آب آنرا بگیرند و بیامیزند بران زعفران سائیده و در طبق چینی پهن کرده بگذارند تا خشک شود پس بردارند و نگاهدارند و وقت حاجت استعمال نمایند و صبر مغسول قوتش بزودی ضعیف میگردد؛ دستور غسل صبر نوع دیگر بگیرند سنبل الطیب قصب الذریره عود بلسان حب بلسان دارچینی اسارون مصطکی سلیخه بسباسه فقاح اذخر جوزبوا از هر یک سه مثقال همه را نیم کوفته در دو رطل صبر پاک نرم سائیده با آب باران مخلوط کرده در پارچه بگذارند و نقل آزاد و در کرده آب را بگذارند تا ته نشین شود آبش را بجز علقه بگیرند و ته نشین را خشک ساخته بکار برند و بعضی افسنتین رومی بقدر ربع صبر اضافه ادویه مذکور مینمایند و گویند که چون صبر را مکرر بدستور اقلیمیا بشویند رفع حرارت بالکلیه آن میشود؛ صنعت اتخاذ صبر آن ست که بگیرند برگ صبر تر و تازه را و بیفشارند و صافی نموده در طبق نهند و بگذارند تا خشک شود و هر روز دو مرتبه بر هم زنند که فاسد نشود و زود خشک گردد؛

فصل در ذکر ادویه مرکبه که اصل و عمود در آنها صبر است و از انجمله ایارجات است

بدانکه ایارج بکسر همزه و فتح یای مثناه تحتانیه و الف و رای مهمله و جیم معرب ایاره است و ایاره بلغت یونانی بمعنی دوای الهی ست یعنی دوای که تاثیر آن بر عالم الهی است از غیر آنکه منسوب باشد بقوتهای محسوسه آن و وجه تسمیه مسهلات بایارجات آن ست که تاثیر آنها بخاصیتی ست که حق سبحانه جل شانه و عظم برهانه بامره قدرته دران ادویه ودیعت نهاده و نیست آن عمل منسوب بقوتهای طبعیه محسوسه آن شیخ الرئیس گفته که ایارج اسم مسهل مصلح است و این تاویل انسب است از تفسیر آن بدوای الهی یا دوای شریف و وجه آنکه مسهل را دوای الهی نامیده اند آن ست که عمل مسهلات از عالم الهی است نه از قوتهای جسمانی و بعضی گفته اند که اول مسهلی از مسهلات معروفه بایارج ونس ست و قدمای اطبا آن مسهل را بران استعمال میکرده اند و بس بس نام نهاده شد بران و بر غیر آن از مسهلات که اصلاح کرده شود ایارج و وجه آنکه قدمای اطبا اختیار کرده اند استعمال ایارجات را یعنی مسهلات اصلاح کرده شده را آن ست که اطبای قدیم حذر میکرده اند از استعمال مسهلات صرفه مانند خربق و شحم حنظل و صبر و غیر آنها از خوف ضرر و غائله آنها و چون بضرورتی اراده استعمال آنها میکرده اند مخلوط میگردانیده اند آنها را ببدرقه ها و مسهلات دفع ضرر آنها دتا حاصل میگردید ایشان از جرات بر استعمال آنها و اطبای متاخرین از ایشان باعتبار آنکه بدنها و طبائع باستعمال مسهلات الفتی بهم رسانیده بودند و از استعمال آنها چندان متضرر نمیگردیدند جرات بهم رسانیدند باستعمال آنها پس فراگرفتند از آنها مطبوخات بجهت آنکه ضرر و غائله مطبوخات کمتر است از جرم و جوهر آنها و چون بدنها و طبائع باستعمال مطبوخات مسهله خو پذیر شدند و از استعمال آنها چندان متضرر نمی شدند اطبای بعد از ایشان دلیر گردیدند بر استعمال آنها یعنی آن مسهلات واقعه در مطبوخات دلیری تمام پس فراگرفتند جرم آنها را در حبوب و سفوفات داخل کردند و متعارف شد میان ایشان استعمال حبوب و سفوفات مسهله پس کسیکه ماهر است در طب میداند که ایارجات اسلم می باشند از مطبوخات و مطبوخات از حبوب و سفوفات مسهله و آنکه درین عصر متروک است استعمال اکثر ایارجات نزد اطبا آن است که ضرر ایارجات زیاده است از مطبوخات و حبوبات و سفوفات مسهله چنانکه بعض جهال اطبا گمان کرده اند بلکه از راه استغنا است از آنها بسبب خوی ابدان و طبائع بدفع مضار و غائله مسهلات صرفه چه هرگاه خو کند بدنی و طبیعت شخصی بدوای مضر سمی متضرر نمی گرداند آن بدن و آن شخص ازان ضرری متعدبه و دفع ضرر و غائله آنرا طبیعت آن شخص میکند چنانچه شخصیکه خود عادت کرد بنوشیدن افیون از مقدار کثیر صرف خالی از مصلحات و تریاقات آن بدن او متضرر نمیگردد ازان مقدار کثیر متضرر میگردد ازان شخصیکه عادت و خو بآشامیدن آن نداشته باشد بلکه متضرر میگردد اگرچه عشر وزن آن را با مصلحات و تریاقات استعمال کند و با وجود این معنی نیست اطبای این عصر را استغنای تمام از استعمال ایارجات بجهت آنکه مطبوخات و حبوب و سفوف مسهله نمی توانند که جذب مواد غلیظه از اعماق بدن و مواضع بعیده نمایند چنانکه ایارجات جذب میکنند و چون این معنی معلوم شد پس بدانکه شربتی از ایارجات چهار مثقال طبی ست که سه مثقال صیرفی باشد و وقتیکه اراده سرعت خروج ایارجات از معده باشد که مبادا بسبب طول مکث مضرتی برساند باید که با آن ایارج قدری نمک طعام سوده با آب نیم گرم بیاشامند تا آنرا زود از معده اخراج نماید و بدان نیز بدرقه که با ایارجات باید استعمال کرده شود شیخ الرئیس گفته که اوفق چیزها ئیکه با ایارجات می آمیزند مطبوخ افتیمون و زبیب است خصوص بنسخه که از قدما منقول است؛ صنعت آن افتیمون اقلیطی چهار درم مویز سرخ منقی ده درم هلیله سیاه هشت درم شاهتره ده

سه درم آب سه رطل ادویه را بآب بجوشانند تا بنیم رطل برسد
پس بپالایند و ایارج را بادی بنا شتا بیاشامند ۰:۰
مطبوخ دیگر که بعضی اطبا ایارج را بآن میدهند صنعت
آن شاهتره چهار درم غاریقون سفید یکدرم مویز منقی
از حب ده درم افتیمون اقریطی چهار درم هلیله سیاه هشت
درم کمافیطوس اسطوخودوس بسفایج فستقی لسان الثور
از هر یک سه درم در سه رطل آب بجوشانند تا بنیم رطل برسد
صافی نموده نمک لاهوری نیم درم سوده داخل کرده بعد
از ایارج بیاشامند و اگر ایارج دیر عمل کند اضطراب و
قلق پیدا شود از عقب آن این مطبوخ را بنوشند صنعت
آن تخم خبازی نیم درم تخم خطمی یکدرم در آب بجوشانند و
بپالایند و مقدار یکدرم تا یک مثقال روغن بادام شیرین
و مقدار نخود نمک طعام داخل کرده بنوشند و تا سه روز
بعد از استعمال ایارجات از طعام ها زیرباج بخورند و شراب
ممزوج بیاشامند و بدانکه باید که حرارت آتش بایارجات
نرسد هرگاه آنها را بعسل معجون باید کرد چنانچه در سائر
معاجین بلکه بهتر آنست که عسل خام مصفی باشد از غیر آنکه
آتش بآن رسیده باشد و ادویه را بآن بسرشند و اگر
از برای قوام در هوای گرم و با هوای بارطوبت محتاج
باشند بقوام آوردن بآتش پس باید که بعد از قوام آوردن
از آتش برگیرند و بگذارند تا خوب سرد شود پس ادویه را
بآن بسرشند و در ظرف چینی یا زجاجی یا نقره نگهدارند
و پیش از آنکه ششماه از ساختن ایارجات بگذرد
استعمال نکنند و زیاده بر چهار مثقال هم از ایارجات
نخورند و بدانکه اصل ایارجات شش ست یکی صغیر که
ایارج فیقرا است و از تراکیب بقراط است و پنج کبیر است
که ایارج روفس و ایارج ارکاغانیس و ایارج اندروماخس
و ایارج لوغاذیا و ایارج جالینوس ست و آنچه بر این
شش افزوده اند بمنزلهٔ مرخ اند مر این شش ایارج
را که بعضی از آنها فرع ایارج صغیر است و بعضی مر ایارج
کبار را ۞ ایارج فیقرا بدانکه فیقرا بلغت یونانی بمعنی مر است
پس بمعنی ایارج فیقرا دوای مسهل اصلاح کرده شده
تلخ است و چون عمده و اصل درین ایارج صبر است

و آن تلخ است آنرا ایارج فیقرا نامیده اند و بعضی گفته
فیقرا بمعنی صبر است یعنی ایارج صبر و این ایارج اصل
ایارجات صغار است و از استنباطات استاذ ابقراط و
نافع است از برای امراض سر خصوص امراضیکه از
ابخره باشد و تنقیهٔ معده میکند و اعضای غذا را پاک
میسازد و فضول از سر فرو می آورد و استیصال بلغم
میکند و اسهال آن اندک است و دیر می باشد که روز
دوم اسهال کند و مواد از اعالی و اعماق بدن جذب
میکند و خداوند لقوه و گرانی گوش و زبان و استرخای
مثانه و سائر بدن را نافع و اوجاع مفاصل و قولنج را
سودمند و قوتش تا دو سال باقیست و بعضی گفته که
قوتش تا چهار سال باقی میماند شربتی از آن نسخه که
عسل ندارد دو درم است اسحق گفته که ایارج فیقرا
مضرست بکلیه و مصلح آن عناب ست و بعضی گفته که
مزاجش گرم ست در آخر دوم و صنعت آن نسخه که شیخ
رئیس که در قرابادین قانون ذکر کرده مصطگی رومی
دارچینی زعفران اسارون سنبل الطیب عود بلسان
حب بلسان سلیخه از هر یک یک جزو صبر سقوطری دو
چند مجموع ادویه کوفته اجزا را جدا جدا کوفته بیخته وزن
کرده همه را یکجا نموده در شیشه نگاه دارند شربتی دو
درم با عسل و آب نیم گرم یا بایکی از دو مطبوخ افتیمون
که ذکر شد بیاشامند و این نسخه نه جزو است مزاجش
گرم و خشک در آخر درجهٔ دوم و اصل و عمده در ان
صبر است و داخل کرده شده دارچینی بسبب لطافت
تا بدرقهٔ آن باشد و به منفعتی که دارچینی را بمعده و
امعا و احشا ماست دفع مضرت صبر از امعا و احشا و
معده کند و مصطگی نیز باین سبب داخل کرده و نیز
بسبب آنکه حفظ قوت کند سلیخه نیز چنین ست و زعفران
از برای انضاج مواد و تقویت قلب و بسا باشد که
حادث گردد از زعفران صداع پس از برای چنان
کسی زعفران را کمتر باید کرد یا مطلق حذف باید نمود
و صاحب ذخیرهٔ خوارزمشاهی گفته که خداوندان
صداع حار را زعفران کمتر کنند و یا بعوض آن ورق

گل سرخ کنند و همچنین از برای خداوندان غثیان و قی
زعفران نباید کرد و بعوض آن ورق گل سرخ کنند و
داخل کرده شده اسارون از برای اعانت بر اسهال
و جذب رطوبات و تقویت احشا و بسا باشد که بعوض
اسارون کبابه چینی کنند و آن لطیف است و مقوی احشا و
داخل کرده شده حب بلسان از برای تقویت معده و
تحلیل و رفع زهریت و بعضی از اطبا افزوده اند بر اجزای
این ایارج فقاح اذخر از برای منع تشنجی که متوقع ست از
صبر و گل سرخ از برای دفع ضرر حرارت آن به معده و
دماغ و بعضی اطبا معجون میکنند اجزای آنرا بدو مثل اجزا
عسل مصفا و بعضی بغیر از آنکه معجون کنند خشک در شیشه
نگاهدارند و در وقت حاجت استعمال می نمایند و
شیخ رئیس گفته که من قرص کرده ام ادویهٔ مخوفهٔ این
ایارج را با آب مقل ازرق و در سایه خشک کرده و به
استعمال در آورده ام یافتم این را در نفع ابلغ و می باید
که وزن مقل مثل پنجم از اجزای مصلحات این
ایارج باشد و بعضی از قدمای اطبا اختلاف کرده اند
در مقدار مصلحات بعضی زیاده کرده اند چنانچه بعضی
وزن ادویه را شش مثل وزن صبر کرده و بعضی هشت
وزن آن و بعضی کم کرده تا بحدیکه برابر صبر بلکه نصف
وزن آن کرده اند و گاهی فرا گرفته میشود این ایارج از
صبر مغسول و آن در اسهال ضعیف تر است و از آنچه از
صبر غیر مغسول فرا گرفته باشد موافق تر است از برای
محرورین و اصحاب حمی و باید که نخورانند این ایارج را
بمحمومی بلکه بمحمودی بخورانند که تب او ملائم باشد و اکثر
قدما فرا میگیرند این ایارج را از صبر غیر مغسول و این در
اسهال اقوی ست ولیکن ضررش از برای اصحاب حمی
زیاده است و شیخ رئیس گفته که من این ایارج را وقتیکه
از غیر مغسول فرا گرفته بودم خورانیدم بقومی از اصحاب
حمی و ضرری بایشان نرسانید و نیز گفته که این ایارج
زود اسهال نمی کند بلکه اسهال این برفق و اندک است
بعد از مدتی دیر و بسا باشد که در روز دوم فعل آن بظهور
آید نیست فعل آن جذب از بعید بلکه اسهال خلطی که ملاقی

آن باشد مخلوط باین باشد از معده و امعا و بعد حدوث
جذب آن از ناحیه کبد است دون از عروق و بعضی اعتقاد
آن است که اجزای لطیفه صعود بدماغ کرده جذب اخلاط
از دماغ و اجزای آن مثل چشم و گوش و آلات شم مے کنند
و نیز شیخ رئیس گفته که این ایارج نافع ست از برای امراض
متولده در معده و امعا و سر و از برای اوجاع مفاصل و
نقرس و شیخ داود انطاکی گفته که در نسخه اصل ایارج فیقرا
که از ابقراط است عود بلسان داخل ندارد و شیخ ابو علی
عود بلسان را بران افزوده و محمد بن زکریا نقل از روفس
او را داخل کرده این و حقنه نافع است که او را سیر باشد
و از امتلا بعقل نیست و گفته که این ایارج نافع است
از برای سر خصوصی الجزء آن و تنقیه آن میکند معده و بلغم
استیصال میکند و نیز گفته که نزد من این منافع در
مشروب آن است و نیز گفت که می باید که صبر در این ایارج
مثل مجموع ادویه آن باشد که بعضی صبر را دو وزن
مجموع ادویه میکنند و در نسخه مسیح در این ایارج یک جزو
گل سرخ داخل ست و عود بلسان داخل نیست والله اعلم
ایارج فیقرا بنسخه دیگر معده را از کیموس غلیظ پاک
سازد و هر گاه در معده یا کبد یا طحال سده باشد باید که
این ایارج بعد طعام بخورد تا با طعام بیامیزد و بادے
برود و منفعت آن ظاهر گردد صنعت آن عصاره
غافث دارچینی فقاح اذخر اسارون شامی بیخ اذخر
جوز بوا قرنفل مصطکی ودی سلیخه عود بلسان ابیاسه
حب بلسان سنبل الطیب از هر یک سه درم زعفران دو
درم صبر سقوطری سی درم و در نسخه دیگر شصت درم
کوفته بیخته بعسل مصفی سرشته معجون سازند و نگاه دارند
ایارج فیقرا بنسخه دیگر صنعت آن بیخ اذخر مکی فقاح
اذخر اسارون شامی عصاره غافث عود بلسان و
دارچینی سلیخه سوده سنبل الطیب قرنفل بسباسه جوز بوا
اسطوخودوس از هر یک سه درم زعفران دو درم
و صبر سقوطری وزن مجموع ادویه این نسخه همان نسخه
قبل است یا اندک تفاوتی و در نسخه دیگر این ایارج
بعوض قرنفل و کبابه چینی داخل ست بعضی صبر سقوطری

را دو وزن مجموع ادویه میکنند و بعضی وزن صبر را شش درم
آورده اند ایارج فیقرا بنسخه دیگر تپهای کهنه زائل کند
و تقویه جگر و سپرز نماید صنعت آن اسطوخودوس پنج درم
مصطگی رومی سه درم فقاح اذخر غصب الذریره افسنتین
عصاره غافث از هر یک دو درم و نیم جعده سه درم
سنبل الطیب دارچینی اسارون سلیخه حب بلسان
عود بلسان زعفران از هر یک دو درم صبر سقوطری
بوزن مجموع ادویه و این نسخه چهارده جزو است و
مزاجش گرم و خشک ست در اواسط درجه دوم و باعتقاد
بعضی در آخر درجه دوم ایارج ابقراط رطوبت معده
و سر را دافع است و صداع بخاری را ساکن گرداند و
دوار را نافع است و سر را از اخلاط فاسده پاک
گرداند صنعت آن خربطیا نا سنبل الطیب سلیخه
زرآوند مدحرج دارچینی کمادریوس اسطوخودوس
حب النار زعفران از هر یک یک مثقال فودنج
فطراسالیون مصطگی از هر یک دو مثقال عرق صافی
چهار مثقال صبر سقوطری هرده مثقال شحم حنظل
شش مثقال کوفته بیخته بعسل سفید سرشته معجون
سازند و بعد از شش ماه استعمال نمایند شربتی تا دو
مثقال ایارج ابقراط دیگر نافع ست از برای
جنون و وسواس و دوار و صداع شدید و تشنج و
شقاق و وجع مفاصل و اختلاط عقل و فساد ذهن
و انتشار و ابتدای نزول آب در چشم و از برای جذام
و قوبا و لقوه صنعت آن عصاره قثاء الحمار فلفل
سیاه فلفل سفید دار فلفل کمادریوس از هر یک پنج
مثقال زعفران مرمکی صافی سقمونیای مشوی هر یک
دو درم اشق یک درم عسل مصفی بقدر کفایت بدستور
معجون سازند شربتی نیم اوقیه با آب گرم و این
ایارج نه جزو است و مزاجش گرم است در درجه
سیوم درجه و خشک در دوم درجه و نیم ایارج
ارکاغانیس حکیم صنعت آن صاحب طبقات
می نویسد که حضرت سلیمان بن داود تعلیم داد این
ایارج را از سوی رحمی بارکاغانیس حکیم برادرزاده خود

نماط کرده ابن اسحق که نسبت داده این ایارج را به
سلطیس ملک سقالبه این ایارج نافع است از برای
هر مرضیکه متولد باشد از بلغم فج و نفخ در ریاح و سودا و از
برای دوار و صداع حادث از بلغم و سودا و از برای
ابتدای نزول آب در چشم و بحوحة الصوت و از رطوبت
و اوجاع حلق و تنگی نفس و تشنج و جراحات از مواد غلیظ
و رافع ماده صفرا و جرب است و آشامیده میشود و از برای
اوجاع معده و بطن و ورم با طبیخ سداب و گاهی در ان
جوشانید سداب اندکی جند بید ستر تا سه قیراط داخل
کرده میشود و از برای وجع ظهر و کلیتین و انثیین با طبیخ
کرفس و از برای وجع عرق النسا با آب طبیخ قنطوریون
دقیق و لیسا باشد که مخلوط کرده شود با آب مطبوخ قنطوریون
عصاره قثاء الحمار یا شحم حنظل بمقدار چهار قیراط و از برای
کسیکه او را سگ دیوانه گزیده باشد چون این ایارج را
با آب مطبوخ قیصوم بنهند این گردد از خوف آب
خصوص کسیکه او را بخورانند این ایارج بمقدار یک درم
سرطان نهری محرق در با آب طبیخ شاهتره سود مند باشد
جرب و قوبا را صنعت آن بنسخه جمهور و بگیر شحم حنظل
بست و دو درم فراسیون اسطوخودوس خربق سفید
خربق سیاه کمادریوس سقمونیای مشوی فلفل سفید
دار فلفل از هر یک دو اوقیه پیاز عنصل مشوی فربیون
صبر سقوطری زعفران خربطیانا جاوشیر اشق فطراسالیون
از هر یک یک اوقیه و در نسخه دیگر از هر یک دو درم و
نیم است جعده دارچینی سکبینج مرمکی صافی سنبل الطیب
اذخر مکی فودنج کوهی زرآوند مدحرج از هر یک دو درم
عسل مصفی بقدر کفایت بدستور معجون سازند شربتی
چهار مثقال با طبیخ افتیمون و زبیب منزوع النوی که
مذکور شد و این نسخه بست و چهار جزو است سوای
عسل و مزاجش گرم و خشک ست در وسط درجه سوم
و نسخه صاحب بحث با این نسخه موافق است مگر آن که
کمادریوس را فلفل ندارد و در نسخه داود انطاکی وزن
شحم حنظل یک اوقیه و وزن فراسیون تا اسطوخودوس
خربق و سقمونیا و فلفل و دار فلفل از هر یک چهار اوقیه

وکماذریوس داخل ندارد و باقی مطابق نسخهٔ جمهور است
واعتماد بر نسخهٔ اول بیشتر است هرچند نسخهٔ داؤد انطاکی
میان اطبا اشهر است و در نسخهٔ محمد بن زکریا شحم حنظل
ده درم است و ادویه که در نسخهٔ جمهور ده اوقیه است
و در نسخهٔ او بست درم است که مطابق نسخهٔ جمهور باشد
و ادویه که در نسخهٔ جمهور یک اوقیه است در نسخهٔ او پنج درم
که نیم اوقیه باشد و ادویه که در نسخهٔ جمهور دو درم است
و در نسخهٔ او یکدرم است و بعضی گفته اند که دستور ساختن
این ایارج آنست که صمغ را در شراب ریحانی یا در خل
عنصل بخیسانند پس در هاون سنگی بدسته بمالند تا حل
شود پس سه وزن مجموع ادویه عسل را بقوام آورده از
آتش فرود آورده بگذارند تا سرد شود ادویه را بآن سرشته
معجون سازند شربتی از چهار مثقال تا شش
مثقال از ان حب کرده با آب گرم و عسل فرو برند بعد
از آنکه شش ماه از ساختن آن گذشته باشد و با این ایارج
را فرو برند بعد از ان شربت اسطوخودوس مرکب
بقدر حاجت در آب گرم حل کرده بنوشند * ایارج
ارکاغانیس بنسخهٔ فولس * صنعت آن فراسیون
کماذریوس غاریقون هشش سفید شحم حنظل اسطوخودوس
از هر یک بست مثقال جاوشیر سکبینج فطراسالیون زراوند
مدحرج فلفل سفید از هر یک پنج مثقال دارچینی زعفران
سنبل الطیب جعده از هر یک چهار مثقال ادویه خشک
را کوفته بیخته و صمغ را نیمکوفته در عسل مصفی سه وزن
ادویه حل کرده ادویه خشک را بآن سرشته معجون سازند
شربتی چهار مثقال با ماء العسل که یکدرم نمک طعام
دران داخل کرده باشند * ایارج ارکاغانیس بنسخهٔ
دیگر * صنعت آن شحم حنظل سی و دو مثقال فراسیون
اسطوخودوس خربق اسود کماذریوس سقمونیای مشوی
فلفل سفید دار فلفل از هر یک چهار اوقیه پیاز عنصل
مشوی فرفیون صبر سقوطری زعفران فطراسالیون
جنطیانا اشق جاوشیر از هر یک یک اوقیه جعده سلیخه
دارچینی سکبینج صافی سنبل الطیب فقاح اذخر فودنج
نهری زراوند طویل از هر یک دو درم با عسل مصفی
سه وزن ادویه بدستور معجون سازند شربتی کامل از ان
چهار مثقال و باین نسخه سوای عسل بست و پنج جزو است
و فراخیش قریب است بمزاج ایارج ارکاغانیس به نسخهٔ
جمهور * ایارج اندروخودوس نافع است از برای
احتباس طمث و از برای جذام و فزع مالیخولیا *
صنعت آن اسطوخودوس کمافیطوس غاریقون هشش
سفید خربق سیاه فلفل سیاه فلفل سفید مازریون
سقمونیا پیاز عنصل مشوی از هر یک سیزده درم زعفران
فرفیون اشق از هر یک هشت درم مرمکی چهار درم عصارهٔ
الحمار سه درم عسل مصفی انبجر طل بدستور معجون سازند شربتی
دو درم با آب نیمگرم عسل و اندکی نمک طعام و در نسخهٔ
دیگر مازریون داخل ندارد * ایارج اندروماخس
طبیب نافع از برای اوجاع معده و لطین * صنعت
آن دارچینی سلیخه سودا قصب الذریره عود بلسان
فقاح اذخر هرقلس از هر یک سه اوقیه و نیم ادویه را نیم
کوفته در یک سفال نو که کرده شش رورق آب
باران بران بریزند بجوشانند تا بنصف رسد و بپالایند
پس بگیرند صبر احمر یکرطل و داخل کنند دران آب
باران بقدر کفایت و سحق کنند و نیم رطل پس عسل دهند
آنرا تا دو دهی که داشته باشد و در شود پس داخل کنند
دران آب ادویه مذکوره تا سحق کنند در آفتاب
تا خشک شود پس بگیرند زعفران مرمکی مصطکی رومی
از هر یک یک اوقیه و نیم و در نسخهٔ قدیم از هر یک
یک اوقیه است مجموع را کوفته بیخته در شیشه نگاهدارند
و در وقت حاجت بکار برند و شربتی از ان یکدرم
است با آب نیمگرم و هر شخصی را شربت از ان بقدر
قوت اوست و نیز این ایارج نافع است از برای
تشنج و صدمه و ضربه و کسر و از برای وجع پهلو و نفخ
معده و اوجاع خاصره و نفث الدم و نافع است از
برای اورام صلب خوردن آن با سکنجبین و ضماد کرده
میشود بآن از برای ورم چشم با آب نعناع با آب
عنب الثعلب از برای اورام مقعده بآب و دهن گل
سرخ و شراب انگوری و نافع از برای قروح که حادث
میشود در الغفار چون در سرکهٔ انگوری حل کرده طلا
نمایند و از برای احراق فم مضمضه و غرغره کردن
بآن با آب برگ کاسنی تازه و آب برگ عنب الثعلب تازه و
آب برگ بزرقطونا و این ایارج ملحق است بایارج فیقرا *
ایارج العلقا مطردسنی نافع از برای اصحاب اوجاع و ریاح
بارده معده * صنعت آن صبر زرد سقوطری چهار
مثقال مصطکی رومی دو مثقال اسارون غنچهٔ گل سرخ
منزوع الاقماع فقاح اذخر مرمکی صافی سلیخه سیاه
از هر یک نیم اوقیه کوفته بیخته در شیشه نگاهدارند و مانند
ایارج فیقرا استعمال نمایند و این ایارج نیز از فروع
ایارج فیقرا است * ایارج لواسطوس نافع از برای معده
و طحال و کبد و جمیع اوجاع سوداویه و بلغمیه و از برای
حفظ قوت بصر و تقویت آن و مسکن وجع سر دائمی
و نافع است از برای دوار و از برای وجعی که انرا کلیلی
گویند * صنعت آن کماذریوس فلفل سفید اسطوخودوس
فلفل سیاه عسل مشوی از هر یک هشت اوقیه کوفته بیخته
بعسل سفید مصفی سه وزن ادویه معجون سازند و بعد
از شش ماه استعمال نمایند شربتی چهار درم و در نسخهٔ
دیگر سنبل الطیب سلیخه از هر یک دوازده اوقیه داخل
است و باید که بیاشامند این ایارج را با طبیخ افتیمون
بعد از پرهیز * ایارج ثابت بن قره نافع است از برای
صداع و شقیقه و ضربان سر و علت های دردهای
معده و کبد و طحال و این ایارج زیاده میکند قوت
باصره را و تقویت آن میکند * صنعت آن شحم حنظل
ده درم کماذریوس سلیخه فلفل سفید فلفل سیاه عصارهٔ
افسنتین از هر یک دو درم صبر زرد مرمکی صافی کندر
زعفران از هر یک یک درم سقمونیا شش درم عسل بقدر
کفایت بدستور معجون سازند شربتی چهار درم با آب
نیمگرم * ایارج شیاذریطوس اکبر اسم بادشاهی است از
ملوک یونان که این ایارج از برای او یا در زمان او
ساخته اند و بنام او موسوم گردانیده اند و از ترکیب
اندروماخس ثانی است و بعضی گفته اند که از استنباط
بقراط است و حنین ثعلبی گفته که حنین که از مترجمین

کلام اطبای یونان ست نقل کرده که ایارج هیشادرلیطوس
پیش از جالینوس ست و ملک یونان هیشادرلیطوس آنرا
جمع کرده بهاین سبب آنرا ابناسش خوانند و بالجمله ایارج
هیشادرلیطوس اکبر دوای قدیم جید نیکو مختصر و یکی از ایارجات
اصل ست و نافع است اقسام سوء مزاج بارد و رطب را
و معدل اخلاط و اسهال بیرنج کند و هذیان و صداع
کهنه و نزلات و لقوه و فالج را خوردن و سعوط کردن بآن
سودمند بود و آشامیدن آن قولنج را بگشاید و حیض
فرود آورد و وجع عرق النساء و نقرس و مفاصل و
سوء هضم و سنگ گرده و مثانه و دوار و استسقا و تشنج
و نسیان را زائل کند و دفع ضرر سموم نماید و باصلاح
آورد و برص و جذام ضعف جگر بارد و درد معده و
درد جگر و سپرز و کلیه و رحم را سود دارد و دوا از برای اصحاب
صرع چون بمقدار عدسی از آن با آب شقایق حل
کرده در بینی بچکانند و همچنین لقوه را مفید باشد.
و شربتی از آن یک مثقال ست با طبیخ افتیمون و
غاریقون و بعد از شش ماه از ساختن او گذشته باشد
استعمال توان کرد و این ایارج مفرست مجرب در بین و
در تابستان و زمستان استعمال نباید کرد و بهترین او
قات استعمال آن فصل بهار است ؛ صنعت آن
بنسخه صاحب تذکره صبر سقوطری پانزده درم غاریقون
هشت سفید بیست درم سلیخه سودا اسارون سقمونیا از هر یک
شش درم و در نسخه دیگر پنج درم ست قسط تلخ کمازریوس
افتیمون اقلیطی از هر یک چهار درم سنبل الطیب سه درم
و نیم زعفران دارچینی وج ترکی مصطکی روغن بلسان
اذخر مکی فرفیون فلفل سیاه فلفل سفید دار فلفل خبطیا نا
مرصافی فقاح اذخر حماما از هر یک دو درم کوفته بیخته
بسه وزن ادویه عسل مصفی معجون سازند و بظرف چینی
نگاهدارند و قوت این ایارج تا هفت سال باقی ست
ولیکن بعد از چهار سال ضعیف میشود و باطل نمیگردد و
شفائی گفته که قوتش تا چهل سال باقی می ماند و
اجزای آن بیست و دو جز است بنسخه اذخر مکی
و اسارون داخل ندارد و مزاجش حارست در وسط
درجه سوم و یابس در اول آن ؛ هیشادرلیطوس اکبر بـ
نسخه شیخ رئیس انواع سوء مزاج بارد و رطب را نافع
بود و بنهایت نافع است از برای امتلای فضول لزجه
غلیظه و نسیان و ظلمت و تنگی نفس و خدر و اوجاع
کبد و معده و طحال و کلیه و رحم و حبس طمث و قولنج را
را سودمند بود و مسهل بی مشقت باشد و جمیع امراض مزمنه
مزمنه بارده را مفید و ریاح بارده را از بین تحلیل دهد
و سدها بگشاید خصوص از جگر و طحال و درد پهلو و سینه
را منفعت دارد و جشای حامض ببرد و یرقان و استسقا
را که از ضعف جگر بود سود دارد و در بو و جذام و برص
اسود را در ابتدای علت زائل کند و سودای سوخته
و بلغم لزج را از اعضا فرود آورد و لقوه و رعشه و فالج و
استرخا را نافع بود چون در فصل بهار بکار برند و سنگ
گرده و مثانه بریزاند و صرع را در آغاز علت باز دارد و
حرارت غریزی را قوت دهد و اگر بمقدار عدسی از آن
با آب شقایق النعمان حل کرده در بینی بچکانند صرع و
لقوه را نیکو باشد و همچنین با آب شاهسابج مسعوط بآن
صنعت آن صبر سقوطری پانزده درم غاریقون هشت
سفید بیست درم زعفران دارچینی وج ترکی مصطکی
رومی روغن بلسان از هر یک سه درم ریوند چینی
یکدرم و نیم بلسان حب بلسان فرفیون فلفل سفید
فلفل سیاه خبطیا نا دار فلفل فقاح اذخر از هر یک دو
درم قسط تلخ کمازریوس افتیمون از هر یک چهار درم
اسارون سلیخه سقمونیا مشوی از هر یک شش درم
مرصافی موحماما از هر یک یک درم سنبل الطیب
و نیم عسل مصفی بمقدار کفایت بدستور معجون سازند
و در ظرف چینی نگاهدارند و بعد از شش ماه
استعمال نمایند شربتی چهار مثقال با طبیخ افتیمون و
غاریقون یا با آب گرم و این ترکیب بیست و پنج جز و
است و مزاجش گرم و خشک است در اول درجه سوم
و در نسخه محمود بن الیاس و نسخه حکیم معصوم درین
ایارج ریوند چینی داخل ندارد و وزن زعفران و
دارچینی و وج ترکی و مصطکی و موحماما و روغن بلسان
از هر یک دو درم است و باقی ادویه مساوی نسخه شیخ ست
و در نسخه صاحب اختیارات بدیعی وزن صبر بیست درم
است و باقی مساوی نسخه محمود بن الیاس است و نسخه
شیخ الرئیس اشهر است ؛ ایارج هیشادرلیطوس اکبر منسوب که
حنین از یونانی ترجمه نموده ؛ صنعت آن صبر سقوطری
پانزده درم غاریقون هشت سفید بیست درم زعفران
دارچینی وج ترکی مصطکی رومی روغن بلسان حب
بلسان فلفل سفید فرفیون فلفل سیاه دار فلفل خبطیا نا
مرصافی فقاح اذخر موحماما از هر یک چهار درم اسارون
سلیخه سقمونیای مشوی از هر یک شش درم سنبل الطیب
سه درم اجزا را جدا جدا کوفته بیخته وزن نموده بروغن
بلسان چرب کرده با سه وزن ادویه عسل المصفی معجون
سازند و در ظرف چینی نگاهدارند و بعد از شش ماه
استعمال نمایند شربتی چهار مثقال با مطبوخ افتیمون
و غاریقون و قوت این ایارج تا چهار سال باقی میماند
ایارج هیشادرلیطوس اکبر بنسخه صاحب عیسی اشتتی ؛
صنعت آن صبر سقوطری سی درم غاریقون و هشت
سفید سه استار زعفران دارچینی مصطکی خبطیا نا
وج ترکی روغن بلسان از هر یک سه درم زراوند مدحرج
اسارون عود بلسان حب بلسان فرفیون مو از هر یک
دو درم قسط بحری کمازریوس افتیمون اقلیطی از هر یک
چهار درم فلفل سیاه فلفل سفید دار فلفل فقاح اذخر
حماما از هر یک دو درم سلیخه سقمونیا از هر یک شش درم
سنبل الطیب سه درم و نیم اجزا را کوفته بیخته بروغن بلسان
چرب نموده بعسل مصفی سه وزن ادویه معجون سازند.
و بعد از شش ماه استعمال نمایند شربتی چهار مثقال ؛
ایارج هیشادرلیطوس صغیر در منافع قریب به کبیر است ؛
صنعت آن صبر زرد سه درم غاریقون شش درم زعفران
وج ترکی دارچینی مصطکی رومی سورنجان سلیخه از هر یک
سه درم کمازریوس فلفل ابیض فلفل اسود عود بلسان
اسارون از هر یک دو درم حب بلسان چهار درم مرمکی و
سنبل الطیب از هر یک درمی عسل سه چندان اجزا کوفته
بیخته بطریق معمول اسرشتند شربتی چهار مثقال با آب گرم

ایارج شیادریطوس صغیر نافع از برای امراض حادثه از
برودت و بلغم و بالجمله در منافع قریب ست بشیادریطوس
اکبر ۞ صنعت آن صبر سقوطری سی درم غاریقون ہش سفید
دوازده درم وج ترکی زعفران مصطگی رومی
سورنجان سلیخه از هر یک سه درم کمافیطوس
اسارون فلفل سفید از هر یک دو درم فلفل سیاه و
جند بیدستر از هر یک چهار درم مرمکی ریوند چینی صافی
سنبل الطیب از هر یک یک درم عسل مصفی بقدر کفایت
بدستور معجون سازند و در ظرف چینی نگاهدارند و بعد از
ششماه استعمال نمایند شربتی چهار درم و در نسخه دیگر
بجای مرمکی موم است ۞ ایارج شیادریطوس دیگر که همین
منافع دارد ۞ صنعت آن افتیمون سیزده درم جوز بوا
سلیخه سود اسقمونیای مشوی از هر یک دوازده
درم صبر سقوطری شصت درم غاریقون سفید چهل درم
سنبل الطیب ایرسا از هر یک هشت درم اسقوردیون
هفت درم حماما فوة الصباغین فلفل سیاه دار فلفل
اذخر مکی از هر یک دو درم کوفته بیخته بعسل مصفی بقدر
کفایت بدستور معجون سازند و بعد از ششماه استعمال
نمایند شربتی چهار مثقال با آب گرم ۞ صنعت آن
ایارج بنسخه شیخ رئیس افتیمون شانزده درم جوز بوا
سلیخه سقمونیا از هر یک ده درم صبر سقوطری شصت
درم غاریقون چهل و چهار درم ریوند چینی سه درم
فلفل سفید خبطیانا اسارون عود بلسان از هر یک
چهار درم زعفران قرنفل وج ترکی مصطگی دارچینی
از هر یک شش درم سنبل ایرسا از هر یک هشت درم
اسقوردیون هفت درم حماما فوة فلفل سیاه دار فلفل
از هر یک دو درم ادویه کوفته بیخته بعسل مصفی بقدر
کفایت معجون سازند و بعد از ششماه استعمال نمایند
شربتی چهار درم با آب گرم ۞ ایارج شیادریطوس مسهل
اخلاط فاسده را از بدن فرود آورد و امراض صعبه را
چون فالج و لقوه و سبات و تشنج و صرع و الخ باین
امراض مانند زائل کند و سدهای جگر بگشاید و ظلمت
باصره و دوار را نافع باشد و بالجمله منافع آن مثل منافع

ایارج شیادریطوس اکبر است ۞ صنعت آن بنسخه
شیخ رئیس صبر سقوطری شصت درم غاریقون ہش سفید
بست و چهار درم مصطگی زعفران دارچینی وج ترکی
سنبل الطیب از هر یک شش درم زراوند حب بلسان
روغن بابونه فرفیون فلفل سیاه فلفل سفید دار فلفل
خبطیانا از هر یک چهار درم کمافیطوس قسط تلخ از هر یک
پنج درم سلیخه سیاه افتیمون اقلیطی از هر یک دوازده درم
درم سوفقاح اذخر حماما از هر یک دو درم سقمونیای
مشوی بست درم عسل مصفی بقدر کفایت بدستور معجون
ساختن و طریق استعمال و مقدار شربت آن
مثل ایارج شیادریطوس کبیر است و در نسخه دیگر این
ایارج بجای موم صافی آورده شده و در نسخه حبیش بن
ماسویه نقل کرده ریوند بعوض مو داخل است و
فقاح اذخر حماما داخل ندارد و باقی مثل نسخه شیخ
رئیس ست الا آنکه ثلث وزن نسخه شیخ رئیس است
ایارج شیادریطوس باجوز بوا نافع است از برای
جمیع امراض سر که کهنه شده باشد و از برای جنون
و وسواس و صداع و دوار و صرع و ضعف باصره و
اوجاع کبد و طحال و کلیه و قولنج و در ادرار بول و طمث ست
و مفید است از برای جذام و برص و نقرس و اوجاع
مفاصل و وجع مقعدین و حمیات مزمنه و اسهال و
عتیقه و اسهال بی مشقت ست ۞ صنعت آن به نسخه
شیخ رئیس صبر سقوطری شصت درم غاریقون ہش سفید
بست و چهار درم اسقوردیون عود بلسان فلفل سفید
فلفل سیاه دار فلفل روغن بلسان فرفیون خبطیانا
حب بلسان از هر یک چهار درم قسط تلخ پنج درم وج
ترکی مصطگی رومی دارچینی سنبل الطیب قرنفل از
هر یک شش درم سلیخه سیاه جوز بوا از هر یک دوازده
درم کمافیطوس هشت درم سوفقاح اذخر از
هر یک دو درم سقمونیای مشوی افتیمون از هر یک
سیزده درم عسل کف گرفته بقدر کفایت بدستور مقرر
معجون سازند و بعد از ششماه استعمال نمایند شربتی
چهار درم با طبیخ افتیمون ۞ ایارج جالینوس الطف

از ایارج لوغاذیا غایتش زیاده از آن ست و از ایارج
شیادریطوس اکبر تمامتر و لطیف‌تر است نافع است از برای
لقوه و فالج و تشنج و استرخای مثانه و آمدن بول و بی
اختیار و تنقیه بدن از اخلاط مرکبه بلغم و صفرا و سودا
کند و صداع مرکب را نافع باشد ۞ صنعت آن به نسخه
جمهور تخم حنظل غاریقون ہش سفید سیاه ۞ عنصل مشوی
اشق سقمونیای مشوی خربق سیاه ہیوفاریقون فرفیون
از هر یک شانزده درم بسفایج فستقی افتیمون اقلیطی مقل
ازرق کمافیطوس فراسیون سلیخه سیاه از هر یک هفت
درم و در نسخه دیگر از هر یک نه درم ست جند بیدستر
فطراسالیون از هر یک چهار درم ادویه خشک را کوفته
بیخته و صموغ را مثلث خیسانیده مجموع را بعسل مصفی
بسرشند و بعد از ششماه در وقت حاجت استعمال
نمایند شربتی دو مثقال با آب مطبوخ افتیمون مذکور
در اول ذکر ایارجات و نیم درم نمک هندی و قوت
این ایارج تا چهار سال باقی میماند پس ضعیف میگردد و
و این نسخه بست و چهار جزو ست و مزاجش گرم و خشک
است در اواسط درجه سوم و بعضی چهار درم زعفران
برین اجزا افزوده اند و در بعضی نسخ فراسیون داخل
نیست ۞ ایارج جالینوس جمهور بنسخه دیگر ۞ صنعت آن
تخم حنظل اشق غاریقون ہش سفید خربق سیاه خربق
سفید ہیوفاریقون فرفیون از هر یک چهار جزو سلیخه
افتیمون کمافیطوس بسفایج فستقی از هر یک چهار جزو
و ربع جزو مرمکی فطراسالیون سکبینج جند بیدستر جاوشیر
زراوند طویل مرج دارچینی دار فلفل فلفل سیاه
از هر یک یک جزو و کوفتنی را کوفته بیخته و صموغ را در شراب
یا آب خیسانیده حل کرده بر روش ایارجات مقدم با
سه وزن ادویه عسل مصفی معجون سازند و بعد از ششماه
استعمال نمایند شربتی چهار مثقال با طبیخ افتیمون مذکور
یا طبیخی که صنعت آن این ست شاہتره ده درم
عناب سپستان سی دانه پوست هلیله زرد تربد مدبر از
هر یک شش درم زنجبیل یک مثقال در یک رطل آب
بجوشانند تا ثلث بماند پالایند و ده درم گلقند در آن

حل کرده صافی نموده معجون حب ساخته با این طبیخ فرو برند
ایارج جالینوس بنسخه قولس به صنعت آن کمادریوس
غافت سفید دار فلفل غاریقون بسفائج سفید اسطوخودوس
خربق سیاه سقمونیای مشوی سنبل الطیب افتیمون پیاز
عنصل مشوی از هر یک شش مثقال مرصافی زعفران اشق
هیوفاریقون از هر یک هشت مثقال عسل مصفی بقدر
کفایت بدستور معجون سازند ۔ ایارج جالینوس
بنسخه ابن سرافیون به صنعت آن شحم حنظل چهار درم
کمادریوس پیاز عنصل مشوی غاریقون بسفائج سفید
سقمونیا خربق سیاه اسطوخودوس هیوفاریقون از
هر یک سه درم و یک دانگ افتیمون اقلیطی جعده
نقل ازرق کمافیطوس فراسیون صبر سقوطری سلیخه
سیاه بسفائج فستقی از هر یک یکدرم و نیم فلفل سفید
فلفل سیاه دار فلفل مرصافی دارچینی جندبیدستر
زعفران جاوشیر سکبینج فطراسالیون زراوند طویل و
زراوند مدحرج خطیا نافرنیون از هر یک نصف و دو
ثلث نصف درمی عسل مصفی بمقدار کفایت بدستور
معجون سازند شربتی از آن مثل شربت ایارج لوغاذیا
و منافع مثل منافع آن است ۔ ایارج ریوس تنقیه
سر میکند و فرود می آورد و فضول را از سر دفع می کند
و نافع است از برای امراض بارده بلغمی مزمن سر و سعفه
و برص و وجع مفاصل بلغمی مزمن و عرق النسا ۔
صنعت آن شحم حنظل که دانه ها و پوست حنظل را از آن
جدا کرده باشند و کنده را از هر یک بست درم فلفل سفید
زراوند مدحرج فطراسالیون از هر یک پنجدرم جاوشیر
سکبینج از هر یک هشت درم سنبل الطیب لسان العصافیر
دارچینی سلیخه سیاه زعفران زنجبیل جعده از هر یک
چهار درم ادویه خشک کرده را کوفته بیخته صمغ ها را
خیسانیده داخل کرده ادویه خشک را بآن بسرشند
و نگاهدارند و در نسخه ایارج صبر نیست باستطراد آورده
شده بنا یارج روفس گفته اند اول ایارجیکه تالیف شده
از ایارجات کبار این است و بعضے ایارج
ارکاغانیس مقدم دانسته اند و بالجمله این ایارج تنقیه

سودا نماید از بدن نافع است از برای جمیع امراض
سوداوی بلغمی و داء الثعلب و اسود دار ۔ به صنعت
آن بنسخه شیخ رئیس شحم حنظل بست مثقال کمادریوس
غاریقون از هر یک پنج مثقال جاوشیر سکبینج سلیخه از هر یک
هشت مثقال فطراسالیون زراوند مدحرج فلفل سفید
فلفل سیاه از هر یک پنج مثقال دارچینی
اسطوخودوس زعفران جعده مرصافی از هر یک چهار
مثقال مر را در شراب بخیسانند و حل نمایند و باقی
ادویه را کوفته بیخته بعسل مصفی سرشته معجون سازند
و در ظرف چینی نگاهدارند و بعد از شش ماه استعمال نمایند
شربتی چهار مثقال و در نسخه دیگر غاریقون و شش مثقال
داخل است و در نسخه دیگر چهارده جزو است و در دوم
یازده جزو و مزاجش گرم در دوم درجه و نیم و خشک در
دوم درجه و نیم درجه و درین نیز صبر داخل نیست ۔
ایارج روفس بنسخه شاپور بن سهل به صنعت آن شحم
حنظل بست درم صبر سقوطری زراوند مدحرج فلفل سیاه
و سفید فطراسالیون از هر یک پنجدرم خولنجان ده درم
کمادریوس بست درم سکبینج جاوشیر از هر یک بست درم
سنبل الطیب سلیخه دارچینی زعفران زنجبیل صافی
جعده از هر یک دو درم ادویه کوفته بیخته بعسل سرشته
معجون سازند شربتی چهار درم با آب گرم و عسل و نمک
ناشتا بخورند بعد از پرهیز و در نسخه صهار بخت
جندشاپور بن سهیل که بلغت سریانی است کمافیطوس
و غاریقون و فراسیون از هر یک ده درم داخل
است و نسخه شاپور بن سهیل سیزده جزو است و
مزاجش گرم و خشک است در دوم درجه و نیم و نسخه
صهار بخت بست جزو است و مزاجش قریب است
بمزاج نسخه شاپور بن سهیل ۔ ایارج روفس به نسخه محمود
بن الیاس به صنعت آن مانند ایارج شیخ رئیس است
و نوشته که شربتی از آن دو مثقال تا چهار مثقال با آب
مطبوخ افتیمون و شاهتره و هلیله سیاه و مویز طائفی
منقے و غاریقون بسفائج سفید اسطوخودوس و کمافیطوس
و گاوزبان جوشانیده صافی نموده باشند و نیم درم

نمک هندی داخل نموده بیاشامند و باید که استعمال
کرده شود این ایارج بعد از گذشتن شش ماه از ساختن و
تا چهار سال قوی میباشد ۔ ایارج روفس به نسخه دیگر
صنعت آن شحم حنظل بست درم فطراسالیون زراوند
مدحرج از هر یک پنجدرم سنبل الطیب سلیخه دارچینی زعفران
زنجبیل جعده مرکی صافی از هر یک دو درم عسل مصفی
بقدر کفایت بدستور معجون سازند شربتی از دو مثقال
تا چهار مثقال با آب مطبوخ افتیمون و شاهتره و هلیله
سیاه شبانگاه سحرگاه ۔ ایارج روفس بنسخه دیگر به صنعت
آن شحم حنظل بست مثقال کمادریوس غاریقون از هر یک
ده مثقال سقمونیای مشوی چهار درم ریوند ترکی
قرنفل از هر یک دو درم جاوشیر سکبینج از هر یک هشت
درم صبر و صمغ را در شراب با آب گرم حل کرده دو سه
خیسانند مجموع ادویه و عسل را بقوام آورند صموغ را در ادویه مخلوط
کرده چون غلیظ شود ادویه دیگر را داخل کرده معجون سازند
و بعد از چهار ماه یا شش ماه استعمال نمایند و مقدار
مستعمل از آن چهار مثقال با طبیخ افتیمون و درین صبر
نیست به صنعت آن طبیخ افتیمون مستعمل با این ایارج
سنا مکی اسطوخودوس هلیله سیاه از هر یک دو درم و
افتیمون چهار درم در یک رطل آب بجوشانند تا ثلث بماند
بپالایند و ده درم گلقند در آن حل کرده صافی نموده
ایارج را بهمان ساخته با این مطبوخ فرو برند ۔ ایارج
شیخ رئیس ابو علی بن سینا نافع است از برای جنون
و وسواس و فزع و خوف و مالیخولیا و جذام و صرع و تنقیه
دماغ میکند و فرود می آورد اخلاط غلیظه عفنیه را از
دماغ و نافع است از برای جمیع امراض حادثه از بلغم
غلیظ و معده و دفع بخار از آمیزش های فاسده پاک
میگرداند و حفظ صحت می نماید و قوت باصره را می افزاید
صنعت آن خربق سیاه غنچه گل سرخ منزوع الاقماع از
هر یک یکدرم شحم حنظل غاریقون بسفائج سفید فلفل سفید
از هر یک یک مثقال صبر سقوطری پنج مثقال نمک
هندی یک درم و درمی حجر ارمنی نیم مثقال زنجبیل دو مثقال
ریوند ترکی حماما اسارون حب بلسان حاشا صعتر دو قو

تخم کرفس تخم جرجیر از هر یک سه درم لسان الثور ده
درم تخم شاسفرم تخم فرنجمشک تخم سم باد. بخنبویه تخم
اترج نعناع خشک از هر یک دو درم افتیمون یک
درم و نیم ادویه را کوفته بیخته باد و وزن تمام ادویه
عسل مصفی معجون سازند و در ظرف چینی نگاهدارند
بعد از گذشتن شش ماه از ساختن آن استعمال نمایند
ایارج طیموانطاکی نافع است از برای تشنج و صداع
مزمن و صرع حادث از سودا و از التقا و مفاصل
صنعت آن شحم حنظل بیست درم کمازریوس فراسیون
غاریقون بشش سفید اسطوخودوس از هر یک ده درم
زراوند طویل فلفل سفید سکبینج جاوشیر از هر یک پنج درم
مرصافی سنبل جعده زعفران دارچینی از هر یک سه
درم صموغ را در عسل مصفی سه وزن ادویه حل کرده
باتش بسیار ملایم اندکی بجوشانند و ادویه خشک کرده کوفته بیخته
عسل و صموغ را از آتش برگرفته بگذارند تا حرارت آتش
دور شود پس ادویه را با آن معجون سازند بدستور مقرره
بعد از شش ماه که از ساختن آن گذشته باشد استعمال نمایند
نسخه ایارج فیقرا در اول این فصل ذکر یافت ایارج
فیلاغوریس نافع است از برای مالیخولیا و تنقیه
عجب دماغ میکند و فرود می آورد کیموسات غلیظه
لزجه ارضیه را از دماغ صنعت آن فراسیون
اسطوخودوس خربق سیاه کمافیطوس کمازریوس
فطراسالیون فولیون و آن جعده است زعفران
زراوند مدحرج خنطیانا حب کثیرا کیاد آن مصطگی است
ساذج هندی وج ترکی اسارون حماما دارچینی قسط
فو فلفل حب بلسان بسهم بزی سلیخه سپید غاریقون
فقاح اذخر سنبل الطیب از هر یک دو درم افتیمون
اقلیطی غاریقون بشش سفید بسفایج فستقی شحم حنظل از هر یک
سه درم صبر سقوطری شش اوقیه کوفته بیخته بعسل
مصفی سه وزن ادویه معجون سازند و در ظرف
ظرف چینی نگاهدارند بعد از شش ماه استعمال نمایند
شربتی ثلث اوقیه با آب نیم گرم یا طبیخ افتیمون مذکور
ایارج لوغاذیا که لوغاذیا نام حکیمی است از حکما

ماهر در طب ماهر است و از شاگردان بطلیموس حکیم است
که آن بواسطه از تلامذه حضرت سلیمان بن داود است
و لوغاذیا باین ایارج میان اطبا اشتهار یافته و این
ایارج است مبارک و قلمی فرموده اند که استادان این
بنده حقیر این ایارج را از سایره یارجات اختیار فرموده اند
زیرا که نفع آن بیدن بسیار است و نیست آن را ضرری
و اسهال آن بی غائله است و تنقیه بدن می کند از
اقاصی و اطراف آن و اسهال آن بلطف است و
بی عنف و مشقت و جمیع فضول بدن و اخلاط فاسده
را باسهال دفع کند و نافع از برای جمیع امراض بارده
بارده چون صداع و شقیقه و بیضه و دوار و مالیخولیا
و رعشه و جنون و وهم و صرع و جمود و فالج و استرخا و
لقوه و رعشه و تشنج بلکه از برای سکته نیز بجهت هر یک
از آنها آشامیدن آن و سعوط کردن با آن از برای
وجاع عین و اذن و منقی و مقوی و مفتح سدهای کبد
و از برای شهوت کلبی و ادرار طمث میکند و فریل
عسر النفس از برای حمی ربع و جمیع امراض بلغمی که سبب
آن بلغم لزج باشد و امراض سوداوی و تبهای
نائبه و اوجاع مفاصل و نقرس و عرق النساء و داء الحیه
و داء الثعلب و داء الفیل و قروح خبیثه و مزمنه در
سر و در غیر سر و از برای بهق و برص و قوبا و تقشر جلد
و جذام و خنازیر و اورام بارده و سرطان و سعفه و
درد گرده و درد مثانه شیخ داود انطاکی گفته که این
ایارج اخراج میکند هر خلط عفن محترق را و هر خلط
غلیظ لزج را خصوص در خلط بارد صنعت آن
به نسخه سرابیون و همین نسخه نیز از شاپور بن سهل
و از صهار بخت است شحم حنظل پنج درم پیاز عنصل
مشوی غاریقون بشش سفید سقمونیا خربق سیاه
اشق اسقوردیون از هر یک چهار درم و نیم به نسخه
سرابیون و در نسخه شاپور و صهار بخت از هر یک دو
درم و نیم است افتیمون اقلیطی کمادریوس مقل ازرق
صبر سقوطری از هر یک سه درم جعده غاریقون
اشنا ساذج هندی فراسیون جعده سلیخه سیاه فلفل سیاه

فلفل سفید دار فلفل زعفران دارچینی بسفایج فستقی
سکبینج جاوشیر جندبیدستر مرمکی صافی فطراسالیون
زراوند طویل عصاره افسنتین فربیون حماما سنبل الطیب
الخبیل از هر یک دو درم اسطوخودوس خطبیانا از هر یک
یک درم و نیم است و در نسخه دیگر وزن این اجزا
از هر یک دو درم و نیم است سوای بسفایج که سه درم
است جنطیانا و اسطوخودوس از هر یک یک درم و نیم
و در نسخه دیگر وزن این اجزا از هر یک دو درم با عسل
مصفی القدر کفایت بسرشند شربتی تمام از آن چهار
مثقال با آب نیم گرم و عسل یا با طبیخ افتیمون و سوید منقی
شیخ داود انطاکی گفته که قوت این ایارج تا چهل سال
باقی میماند و شربتی از آن تا یک مثقال است و آن قدر
سر و میفرمایند که آنچه به تجربه در آمده شربتی تمام از آن
سه مثقال صیرفی است که چهار مثقال طبی باشد
و نیز شیخ داود گفته که دیدم در نسخه که قوت این باقی
میماند مانند تریاق فاروق و چون اراده اسهال آن
کنند باید که فراگیرند از آن مقدار چهار درم و نیز گفته که در
نسخه دیگر این ایارج مرجان محرق سه درم مروارید ناسفته
یک مثقال ورق طلا محلول ورق نقره محلول از هر یک
یک مثقال و نیم داخل است و باید که صموغ را در شراب حل
کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته مجموع را بعسل مصفی معجون
سازند و شفائی گفته که قوت ایارج لوغاذیا تا چهل
سال باقی میماند و اولی آنست که شب وقت خواب
فرو برند و صبح جلابی از بسفایج فستقی و زوفای خشک
و افتیمون و پوست هلیله کابلی و گاوزبان و اسطوخودوس
و سوید منقی و قدری نمک بیاشامند ایارج لوغاذیا بنسخه
فیلغریوس صنعت آن شحم حنظل غاریقون بشش سفید
اشق پوست خربق سیاه و در نسخه دیگر پوست خربق سفید
هست سقمونیا عنصل مشوی غاریقون از هر یک ده مثقال
افتیمون اقلیطی بسفایج فستقی مقل ازرق کمازریوس
صبر سقوطری فراسیون سلیخه سیاه از هر یک هشت
مثقال فلفل سیاه و فلفل سفید دار فلفل دارچینی زعفران
جاوشیر سکبینج جندبیدستر فطراسالیون زراوند طویل از هر یک

چهار مثقال با عسل مصفی بقدر کفایت معجون سازند
شربتی تام از سه مثقال تا چهار مثقال بحسب قوت هر
انسان با ماء العسل نیم گرم و نمک ٭ و بعضی گفته اند که شربتی
از آن چهار مثقال است با یکدرم نمک طعام بطبیخ افتیمون که در
اول ذکر شد این نسخه بست و سه جزو و مزاجش گرم
و خشک ست در دو درجه و نیم و بعضی گفته که شربتی
تام از آن سه مثقال ست ٭ ایارج لوغاذیا بنسخه قوس
صنعت آن شحم حنظل بست مثقال پیاز عنصل مشوی
غاریقون سفید اشق پوست خربق سیاه سقمونیای
مشوی هیوفاریقون از هر یک ده مثقال بسفایج فستقی
افتیمون مقل ازرق صبر سقوطری کماذریوس فراسیون
سلیخه سیاه از هر یک هشت مثقال مرصافی جاوشیر سکبینج
فطراسالیون فلفل سفید فلفل سیاه دار فلفل زعفران
دارچینی جندبیدستر زراوند طویل از هر یک چهار مثقال
عسل بقدر کفایت معجون سازند ٭ ایارج لوغاذیا بنسخه
دیگر ٭ صنعت آن شحم حنظل صبر سقوطری سقمونیا
مشوی از هر یک پانزده درم حاشا دو درم فراسیون
بسفایج فستقی جعده از هر یک هفت درم فلفل سیاه
دار فلفل سنبل الطیب زعفران دارچینی مرمکی صافی
فطراسالیون از هر یک چهار درم عصاره افسنتین
اسطوخودوس کماذریوس اسقوردیون از هر یک پنجدرم
زنجبیل زراوند طویل خبطیانای رومی از هر یک سه درم
کوفته بیخته با عسل مصفی معجون سازند شربتی چهار درم
با یکدرم نمک طعام در طبیخ افتیمون مذکور در اول این
فصل و در نسخه دیگر اجزا افزود خربق سیاه افتیمون
و غاریقون سفید از هر یک ده درم اسقیل مشوی
هشت درم افزوده اند و وزن شحم حنظل و سقمونیا و صبر
از هر یک پنجدرم کرده ٭ ایارج لوغاذیا بنسخه دیگر ٭
صنعت آن شحم حنظل ده درم پیاز عنصل مشوی خربق
اسود غاریقون سفید سقمونیای مشوی اشق از
از هر یک نه درم افتیمون اقریطی کماذریوس مقل ازرق
پنجدرم صبر سقوطری شش درم حاشا ساذج هندی
هیوفاریقون جعده فراسیون فرنیون سلیخه سیاه

وار فلفل فلفل سفید زعفران دارچینی مرمکی صافی جاوشیر
سکبینج جندبیدستر فطراسالیون زراوند طویل بسفایج فستقی
عصاره افسنتین سنبل الطیب حماما زنجبیل از هر یک چهار
درم خبطیانا اسطوخودوس از هر یک سه درم ادویه کوفته
بیخته در سه وزن ادویه شهد مصفی بقوام آورده که سرکه
انگوری سه صد درم دران انداخته باشند و اگر شراب
انگوری باشد بهتر است و الا سرکه که مذکور شد کافی
است دوباره بقوام آورند و معجون سازند و در مرتبان
چینی نگاهدارند و تا چهل در جو گذارند و بعد از ان بکار برند
٭ ایارج لوغاذیا بتصرف استاد ابو الفرج احمد
صاحب منهاج ٭ صنعت آن شحم حنظل سقمونیا
صبر سقوطری از هر یک پانزده درم پیاز عنصل مشوی
مقل ازرق بسفایج فستقی از هر یک هشت درم غاریقون
سفید خربق سیاه اشق افتیمون از هر یک ده درم
اسقوردیون جاوشیر عصاره افسنتین اسطوخودوس
از هر یک پنجدرم کماذریوس هیوفاریقون فراسیون
سلیخه سیاه از هر یک هفت درم حاشا ساذج هندی و
جعده فرنیون حماما از هر یک دو درم فلفل سیاه و
فلفل سفید دار فلفل زعفران دارچینی فطراسالیون
مرصافی از هر یک چهار درم جندبیدستر سنبل الطیب
زراوند طویل زنجبیل خبطیانا از هر یک سه درم با
عسل مصفی سه وزن ادویه معجون سازند و این نسخه
سی و پنج جزو است و گرم خشک ست در اوائل درجه
سوم ٭ ایارج تامیوس نافع ست از برای خداوندان
تقلب معده و کسانیکه بیابند التهاب در معده و
جمیع نفخ ها را زائل گرداند و نافع است از برای اطو و
استمرار غذا و از برای علتهای رحم و مدر بول ست
و دوای عجیب است از برای تکبودین و خداوندان
وجع معده و کلیتین و حیض فرود آورد ٭ صنعت آن
صبر سقوطری یکصد مثقال مصطگی رومی سنبل الطیب
زعفران دارچینی اسارون حب بلسان از هر یک
یک اوقیه کوفته بیخته خشک در شیشه نگاهدارند
و استعمال نمایند اما از برای گذشتن غذا از معده

مقدار یک مثقال با آب سرد و کسیکه قی عرق داشته
باشد یا التهاب کند بسوی معده او آن ماده نیم مثقال
از آن بیاشامد و کسیکه او را ادرمی در بعضی اعضاء باطنی باشد
این ایارج نفع میدهد او را چون با ماء العسل بیاشامند
و کسیکه محتاج باد رار بول باشد و فرود آمدن حیض باید که بیا
شامد این ایارج را در آبیکه رازیانه دران جوشانیده
باشند صاف نموده و این ایارج ملحق با یارج فیقرا است ایارج
منسوب بیوسطوس نافع است از برای بصر و تقویت
آن میکند و مسکن وجع سر دائمی است و از برای
اوجاع معده و طحال و کبد و از برای اوجاع سوداویه
و بلغمیه و از برای دوار و تبعیکه از ان انکیلی گویند ٭
صنعت آن کماذریوس اسطوخودوس فلفل سفید
و فلفل سیاه پیاز عنصل مشوی از هر یک دوازده اوقیه
غاریقون سفید خربق سیاه سقمونیای مشوی و
صبر سقوطری از هر یک شانزده اوقیه و در نسخه دیگر از هر یک
هشت اوقیه است و در نسخه دیگر غاریقون نیز و
درم اشق هشت اوقیه فرنیون زعفران از هر یک سیزده
اوقیه مر سه اوقیه شحم حنظل بیست اوقیه اجزا کوفته بیخته
با عسل معجون سازند و بعد از شش ماه استعمال نمایند
نمایند شربتی چهار درم و در نسخه دیگر این ایارج سلیخه
سیاه و سنبل الطیب از هر یک دوازده اوقیه داخل
است و گفته که بیاشامند این ایارج را با طبیخ افتیمون بعد
از پرهیز ٭ ایارج منسوب بیوسطوس بنسخه دیگر نافع است
از برای امراض سر و صداع و غشاوه بصر و از برای
اوجاع معده و طحال و کبد ٭ صنعت آن کشند
غاریقون سفید اسطوخودوس فلفل سفید فلفل سیاه
سقمونیای مشوی پوست خربق سیاه صبر سقوطری پیاز
عنصل مشوی سنبل الطیب سلیخه سیاه از هر یک شانزده
مثقال شحم حنظل دانه بیرون کرده دو مثقال مرصافی
سه مثقال زعفران شش مثقال سه وسس فرنیون از
از هر یک شش مثقال ادویه خشک را کوفته بیخته
صمغها را خیسانیده حل کرده ادویه را بان معجون سازند
و در حاجت چهار مثقال آنرا با آب گرم بنوشند

ایارج منسوب بالطیلغطروس نافع از برای اوجاع و
ریاح بارده معده ٭ صنعت آن صبر زرد سقوطری
چهار مثقال مصطکی رومی دو مثقال اسارون برگ گل
سرخ فقاح اذخر گل سلیخه سودا از هر یک نیم اوقیه کوفته
بیخته معجون کنند در شیشه کرده شربتی دو درم و این ایارج
نیز از فروع ایارج فیقراست ٭ ایارج منقی مجرب تنقیه
سر کند و فرود آورد از سر آنچه را در سر باشد از فضول
و بار اسهال دفع کند نافع است از برای جمیع علتهای سر
صنعت آن شحم حنظل منقی از قشر و حب ده مثقال
کندر فلفل سفید فلفل سیاه دار فلفل از هر یک چهار
مثقال زعفران یک مثقال صبر سقوطری مر صافی
اشق حاشا از هر یک یک مثقال سقمونیای مشوی
شش مثقال عصاره افسنتین ده مثقال کوفته بیخته
باب سرشته اقراص سازند و در سایه نگاه دارند
شربتی چهار مثقال ٭ ایارج هرمس ٭ صنعت آن
غاریقون سفید یک اوقیه زراوند طویل مر مکی صافی
زراوند مدحرج سنبل الطیب پودنه کوهی جعده فراسیون
از هر یک دو اوقیه نانخواه اسارون وج ترکی حاشا
تخم کرفس ساذج هندی از هر یک یک اوقیه حنطیانا
قنطوریون دقیق کماذریوس از هر یک چهار اوقیه
قردمانا اسولوبه که از انواع طینیشانا منها از هر یک نیم اوقیه
تخم سلب هیوفاریقون زوفای خشک فوة الصبغ
از هر یک دو استار کمافیطوس اسقولوقندریون از
هر یک شش اوقیه کوفته بیخته بعسل مصفی معجون
سازند ٭ ایارج هرفقرالمین حکیم باین لفظ در قانون
شیخ رئیس و سائر کتب ادویه مرکبه بنظر رسیده و گمان
این ست که در نسخه که از یونان ترجمه بعربی شده ایارج
بقراط هو فقرالمین الحکیم و کسانیکه آن ترجمه را نقل
کرده اند لفظ هو را که ضمیر منفصل است جزو اسم دانسته
یعنی هوفقرالمین تمام اسم او شمرده اند و بالجمله این
ایارج و ایارج فیقرا و ایارج بقراط که ذکر شد هر سه از
استنباطات بقراط حکیم است و این ایارج نافع ست
از برای رطوبت معده و اوجاع سر و صداع بخاری

و دوار را مفید است و تنقیه سر از اخلاط فاسده میکند
و نافع است از برای مالیخولیا ٭ صنعت آن حنطیانا
زراوند مدحرج سلیخه دارچینی سنبل الطیب فلفل مویه
فطراسالیون کماذریوس اسطوخودوس پودنه کوهی گیا
و آن سعلگی ست از هر یک یکدرم مر صافی چهار درم
حب البلسان زعفران از هر یک یکدرم و نیم صبر سقوطری
هجده درم شحم حنظل شش درم کوفته بیخته در عسل مصفی
سه وزن ادویه معجون سازند و بعد از شش ماه استعمال
نمایند شربتی چهار درم با آب نیم گرم و این ایارج
نشانده جزو است و مزاجش گرم و خشک است در دو
درجه و در قرابادین کوتوالی از اول تا دارچینی وزن
آنها از هر یک یکدرم و از فطراسالیون تا مصطکی
از هر یک دو وزن صبر سقوطری هشت درم و نیم است

فصل در بیان حبوب مسهله که اصل و عمود در آنها صبر و ایارج فیقرا است

بدانکه بعضی از اطبا گفته اند که حبوب مسهله الطف
مسهلات است و بعضی دیگر گفته اند که اشربه مسهله الطف
مسهلات است و صاحب اختیارات بدیعی گفته که همه
حبوب مسهله قوت آنها تا دو ماه باقی میماند در قوت
خود و بعد از آن ضعیف میگردد و بهترین آن است که
یک روز قبل از استعمال ساخته و در سایه بر پشت غربال
پهن کرده خشک نموده سحرگاه بآنچه مناسب باشد
از بدرقات فرو برند و نیز بدانکه آنچه از حبوب مسهل
است از برای امراض دماغی باید که اجزای آن
نرم و حبوب آن اندک بزرگ باشد تا بتدریج منحل
گشته اثر آن بدماغ برسد چنانچه در مبحث حبوب مذکور
شد و نیز باید که اجزای آنها را هر یک علیحده
تا بخوبی نعومت اخذ نموده جدا جدا کوبیده و بیخته و بر سر هم
نموده سرشته حبوب سازند چنانچه تفصیل مذکور میشود
حبوب ایارج جسم نافع است از برای تنقیه بدن از
جمیع فضول یعنی از بلغم و مره صفرا و مره سودا و همچنین
نافع است از برای معده و تنقیه معده میکند و از کبد

و تقویت آن و از برای طحال و از برای تبهای کهنه و
تسکین اخلاط مذکوره و تسکین خون ست و مزیل انواع
جروح و حکه و از برای کسیکه بواسیر داشته باشد و محتاج
شود بآشامیدن این حب باید که چرب کنند انگشت سبابه
و انگشت ابهام خود را بروغن بادام شیرین و باین دو
انگشت بمانند خمیر این حب را تا خوب چرب شود اجزای
آن پس بار همان انگشتان را چرب کرده بآن حب
سازند و فرو برند تا ضرر ببواسیر نرساند ٭ صنعت
آن ایارج فیقرا است و چهار درم هلیله سیاه پوست
هلیله زرد و از هر یک شش درم مصطکی رومی انیسون
عصاره غافث عصاره افسنتین رومی از هر یک دو
و غنچه گل سرخ چهار درم کوفته بیخته بآن حب سازند
هر حبی بقدر فلفلی شربتی یکدرم و نیم تا دو درم بعد از
دو ساعت که از اول شب بگذرد و که هنوز خواب نکرده
باشد با آب نیمگرم فرو برند پس بخوابند و اسهال میکند
این حب ما بین دو مجلس تا چهار مجلس و عمل این حب
بر دو است ٭ حب ابن حارث مجرب ست از برای
بهق و خارش و از اکله آن میکند و بر سه روز و نیز این
حب نافع است از برای حمی او ریاح و اوجاع مفاصل
و امراض بلغمی و سوداوی ٭ صنعت آن پوست
هلیله زرد و هلیله سیاه صبر سقوطری انزروت سفید و
مقل سرخ سکبینج و شحم حنظل از هر یک پنج جزو حرف ابیض
صمغ فارسی شونیز زیره کرمانی نمک طبرزد مصطکی
رومی از هر یک یک جزو سقمونیا را در ظرف مسی با آب
کندنا تا بقدر یکه ادویه را بآن خمیر توان کرد بگذارند
و در آفتاب گذارند تا منحل شود و باقی ادویه را کوفته
بیخته بآن مخلوط سازند و بسرشند سرشتنی جید و حب
سازند هر حبی بقدر فلفلی و در سایه خشک نمایند شربتی
یک مثقال با آب نیمگرم و در روز قبل از استعمال این حب
از جمیع اشیا سوای نان و زیره باج پرهیز نمایند ٭
حب ابن بهره کثیر النفع است از برای بواسیر و مطلق
ریاح خصوص ریاح بواسیر و از برای صفرای خام
و بهق و حکه و آشامیده میشود در هر روز و هر شب در

تابستان و زمستان ۞ صنعت آن پوست هلیله زرد
هلیله سیاه پوست هلیله کابلی از هر یک دوازده مثقال
آمله منقی شش مثقال شیطرج هندی دار فلفل از هر یک
پنج مثقال جوز ملح و رازیانج از هر یک یک مثقال و تر
بد سفید مجوف مصمغ تراشیده بروغن بادام شیرین
چرب نموده صبر سقوطری از هر یک سه مثقال کوفته
بیخته بروغن بادام چرب نموده اندک آب یا
عرق رازیانه خمیر نموده مانند شمع لیانه نموده در سایه
خشک نمایند پس باز کوفته باب سرشته حب سازند
هر یک بقدر نخودی شربتی شش مثقال نصف شب
باب گرم فرو برند پس بدستیکه عبده مشهور ذات
منفعتی عجیب ۞ حب اسطوخودوس صبری از اسطوخودوس
ذکر یافت ۞ حب سکندری صرع فالج و لقوه و رعشه
و نهاهای بلغمی را نافع باشد و اخلاط از جمله دفع
کند ۞ صنعت آن شحم حنظل سقمونیای مشوی انطاکی
خربق سیاه مقل از هر یک جزوی افربیون و
فلفل از هر یک نیم جزو کوفته بیخته باب کرفس
سرشته حب سازند شربتی یک درم باب نیم گرم ۞
حب اسطفیا منقول از کتاب الکلیات محمد بن زکریا رازی
رفع بلغم و تره سوداء فاسد عفن است ۞ صنعت
آن ایارج فیقرا افتیمون از هر یک پنج درم غاریقون
هشت سفید حجر ارمنی از هر یک یکدرم سقمونیای جید
انطاکی نیم درم کوفته بیخته بگلاب خالص سرشته حب
ساخته نگاهدارند شربتی از دو درم تا سه درم باب
نیم گرم ناشتا فرو برند ۞ تنبیه این حب بعد ازان شش
روز هم نمایند ۞ حب اسطمخیقون مشهور این است
که این حب از بختیشوع است ولیکن ظن آن است
که این قول صحیح نباشد بجهت آنکه لفظ اسطمخیقون
سریانی است و معنی آن منقی اخلاط بارده است و
و این شهادت میدهد بر آنکه این حب از اطبای یونان
باشد و صحیح آن است که از فلنجوس نامی یونانی است
و میتوان گفت که اصل حب اسطمخیقون از فلنجوس است و
این نسخه از بختیشوع باشد چه اگر طبیبی غیر یونانی
دوائی ترکیب کند و آن را اسم یونانی نهد لازم نمی آید که
ازان بنا شد مثل آنکه ایارج که لفظ یونانی است
و ایارجات از غیر اهل یونان نیز پیدا شد و مثل لفظ
تریاق که یونانی است و اطبای غیر یونان را نیز
تریاقات میباشد حبیش بن الحسن گوید که ترتیب حب
اسطمخیقون در فارسی حب سعد است و باعتبار این
حب تنقیه اخلاط ثلاثه از بدن و سر میکند و حفظ
صحت مینماید و دفع میکند وسواس سوداوی را و
جمیع امراض سوداوی و ضعف معده و خفقان و
ضعف کلیه را ۞ صنعت آن صبر سقوطری پانزده
درم بسفایج فستقی افتیمون از هر یک شش درم
سقمونیای مشوی غاریقون هشت سفید شحم حنظل
از هر یک سه درم سنبل الطیب سلیخه سودا زعفران
حب بلسان نمک هندی اسارون وج ترکی عود هندی
افسنتین رومی مصطکی اذخر ریوند چینی زراوند
مدحرج دار چینی از هر یک یک درم و گاهی زیاده کرده
میشود بران ایارج فیقرا و در نسخه دیگر هلیله زرد نیز
نیز داخل است اجزا را کوفته بیخته حب سازند
حب اسطمخیقون دیگر از نافعات امراض حادثه
از بلغم غلیظ و مره سوداء و تنقیه بدن از فضول
فاسد کند ۞ صنعت آن تربد سفید مجوف دو درم
صبر سقوطری حب النیل از هر یک یک درم شحم حنظل
دو دانگ سقمونیای مشوی دو دانگ کوفته بیخته
باب سرشته حب سازند شربتی از دو درم تا سه درم
در نسخه دیگر حب النیل از هر یک یکدرم است
و آورده که اجزا را کوفته بیخته باب کرفس سرشته
حب سازند ۞ حب اسطمخیقون کندی که شیخ ابو علی
بن سینا در قانون ذکر کرده این حب مقوی معده
است و اشتهای طعام آورد و نافع است از برای
معده و کبد و طحال و تنقیه حواس میکند و امعا را
پاک میکند و اخراج فضول ثلاثه یعنی مره صفرا و
سودا و خلط بلغم میکند از تمام بدن صاحب
میزان الطب گفته که این حب بدن را از بلغم [illegible]
و سودا و بادها میده پاک سازد و مزاج آن گرم است
در اول درجه سوم و خشک در دوم درجه و ربع درجه
میر ابراهیم در منهاج خود گفته که این حب سبات را
نافع است و صاحب ذخیره گفته که این حب ابدان را
از بلغم پاک سازد ۞ صنعت آن هلیله کابلی شش جزو
نمک هندی افسنتین رومی غاریقون هشت سفید
سقمونیای ازرق مشوی از هر یک سه جزو اسارون
انیسون تخم کرفس از هر یک دو جزو تربد سفید مقشر مجوف
هفده جزو افتیمون اقریطی تازه پنج جزو ایارج فیقرا
هفت جزو قرنفل یک جزو اجزا کوفته بیخته پس بپاشند
بران اندک اندک آبیکه در ان خیسانیده باشند فانیذ
بمقدار چهار جزو و باید که مقدار آب آنقدر باشد که چون
فانیذ را در ان خیسانند و شاید شده باشد و اجزا را
بان خمیر توان کرد اجزا را بان خمیر کرده حبها سازند هر حبی
بقدر فلفلی شربتی دو مثقال و در نسخه صاحب ذخیره ایارج
فیقرا نه جزو است و حکیم محمد حسین بن حکیم عماد الدین محمود
گفته که شربتی ازین حب یک مثقال است ۞ حب
اسطمخیقون کوچک در انفع مثال اسطمخیقون کندی است
صنعت این ایارج فیقرا تربد مجوف از هر یک ده
درم مقل ازرق سه درم پوست هلیله زرد افتیمون
اقریطی غاریقون هشت سفید بسفایج فستقی نمک هندی
شحم حنظل سقمونیای انطاکی مشوی از هر یک دو درم
ادویه را کوفته مقل را در آب انیسون خیسانیده حل
کرده ادویه را بان سرشته حب سازند هر حبی بقدر فلفلی
شربتی سه درم باب نیم گرم ۞ صنعت این حب به نسخه
صاحب ذخیره ایارج فیقرا ده درم پوست هلیله زرد ده
افتیمون بسفایج فستقی از هر یک پنج درم حب النیل
ده درم شحم حنظل سه درم مقل ازرق از سه درم تا چهار
بلیلج انیسون ۞ حب اسطمخیقون دیگر این حب صفرا را
از همه تن فرا آورد و همه تن را خشک کند ۞ صنعت
پوست هلیله زرد ایارج فیقرا از هر یک دو درم حب النیل
یکدرم کوفته بیخته باب سرشته حب سازند در سایه
خشک کنند وقت حاجت دو درم باب نیم گرم فرو برند

حب اسطمخیقون که محمد بن زکریا در کتاب اکلیل آورده و گفته
که نافع است از برای اخراج بلغم و صالح است استعمال
آن در همه فصول و اوقات * صنعت آن ایارج فیقرا
تربد سپید مدبر از هر یک پانزده درم افتیمون پوست هلیله
زرد و سعد غاریقون هش سفید از هر یک ده درم نمک
هندی انزروت سفید شحم حنظل از هر یک هفت درم
کوفته بیخته با آب گندنا سرشته حب سازند شربتی از دو درم
تا سه درم با آب نیم گرم بیاشامند * حب اسطمخیقون مسهل
بلغم این حب بلغمهای فاسده را از تن پاک گرداند و
معده و احشا را گرم سازد * صنعت آن ایارج فیقرا
تربد سفید از هر یک دو درم شحم حنظل نیم درم غاریقون
یک درم مجموع را کوفته بیخته با آب حب سازند شربتی دو درم
بوقت حاجت با آب نیم گرم فرو برند * حب اسطمخیقون دیگر
مسهل سودا این حب سودا و خلطهای سوخته را از
تن فرود آورد * صنعت آن ایارج فیقرا افتیمون از
هر یک سه درم غاریقون سفید دو درم خربق سیاه یک
درم سقمونیای مشوی نیم درم همه را کوفته با آب سرشته
حب سازند شربتی دو درم با آب نیم گرم * حب اسطمخیقون
نافع از برای امراض حادث از بلغم غلیظ لزج و مره
سودا و تنقیه فضول غلیظه مختلفه کند * صنعت آن
تربد سفید دو درم صبر سقوطری حب النیل از هر یک
یک درم و نیم شحم حنظل سقمونیای مشوی از هر یک دو
دانگ کوفته بیخته با آب کرفس سرشته حبها سازند شربتی
یک درم * حب اسطمخیقون دیگر که از اطبای عصر است
نافع از برای جمیع امراض بلغمی و صفراوی و دماغی را
فائده دهد و تنقیه بلغم کند و بجهت قولنج و مغص مجرب
نافع است * صنعت آن حب بلسان عود بلسان [illegible]
سلیخه سنبل الطیب اسارون بنامی دارچینی مصطکی
رومی از هر یک پنج مثقال وج ترکی زعفران از هر یک
یک مثقال بیخ اذخر غاریقون هش سفید از هر یک دو
مثقال عصاره ریوند چینی زراوند مدحرج صبر سقوطری
سقمونیای مشوی شحم حنظل از هر یک سه مثقال افتیمون
[illegible] افسنتین از هر یک شش مثقال کوفته بیخته بروغن
بادام شیرین چرب نموده بعرق بادیان بخوبی سرشته حبوب
سازند شربتی دو مثقال با آب نیم گرم فرو برند * حب
اسطمخیقون دیگر تنقیه اخلاط غلیظ و فضول بلغمیه کند
و امراض راس بلغمی خصوص درد سر و شقیقه را
که از بلغم باشد مفید است * صنعت آن ایارج فیقرا
حب النیل صبر سقوطری از هر یک ده درم و پوست هلیله زرد
افتیمون بسفایج از هر یک پنج درم شحم حنظل سه درم
سنای مکی دو درم سقمونیای مشوی تربد سفید مدبر از
هر یک پنج مثقال همه را کوفته بیخته با آب رازیانه یا با آب
مطبوخ تخم رازیانه سرشته حبوب سازند و از سه درم
تا چهار درم با آب طبیخ انیسون بیاشامند * حب
اسطمخیقون منقول از ذخیره از سید اسمعیل جرجانی بدن را
از بلغم غلیظ و سودا پاک سازد * صنعت آن پوست
هلیله زرد و پوست هلیله کابلی ایارج فیقرا نمک طعام
انیسون سقمونیای مشوی از هر یک یک اوقیه افتیمون
اقریطی ده اوقیه تربد سفید مجوف خراشیده هفت
اوقیه و نیم مقل ازرق چهار درم مقل را در آب کرفس
حل کرده ادویه را کوفته بیخته با آن سرشته حب سازند
شربتی از درم تا سه درم * حب اسطمخیقون به نسخه
این جزو بیماریهای که از بلغم غلیظ و سودا باشد
زائل و بدن را از اخلاط مختلفه پاک سازد * صنعت
آن عود بلسان حب بلسان سلیخه سنبل الطیب اسارون
دارچینی زعفران مصطکی رومی بیخ اذخر وج ترکی
عصاره افسنتین صبر سقوطری چهار درم پوست هلیله
کابلی پوست هلیله زرد از هر یک چهار درم ریوند چینی
[illegible] گل سرخ منزوع الاقماع غاریقون هش سفید
[illegible] سنای مکی افتیمون اقریطی از هر یک یک درم
سقمونیای مشوی هفت درم کوفته بیخته بروغن بادام
شیرین یک مثقال چرب نموده با آب رازیانه حب سازند
شربتی دو درم * حب الذهب این حب موسوم بحب
صبر است و از تراکیب قدوة فضلا حکما حسین بن
عبد الله بن سینا معروف بشیخ ابو علی است تنقیه اخلاط
ثلثه از سر و بدن و حفظ صحت میکند و مفتح سده ها
[illegible] عسر النفس و بخره و اوجاع و جنبت رجلین و مده
فضول است و جهت تقویه باصره و هضم طعام [illegible] است
بالجمله والتزام آن مستغنی میسازد شخص را از دواهای
دیگر و حد استعمال آن از برای فرید اسهال تا دو درم است
صنعت آن صبر سقوطری بیست مثقال پوست هلیله زرد
پوست هلیله کابلی از هر یک ده درم گل سرخ منزوع
الاقماع پنج درم سقمونیای مشوی زعفران کتیرا اسفند
مصطکی رومی از هر یک سه درم عنبر اشهب ورق طلا از
هر یک چهار قیراط مرجان قرمزی بسد سرخ یاقوت
رمانی مروارید ناسفته از هر یک سه قیراط ادویه مذکوره
را بمنزله اصل این شناسند و زیاده کرده شده بر آن
این ادویه از برای بلغم و ریاح بارده عود هندی
سنبل الطیب اسارون از هر یک چهار درم و برد مفاصل
و عرق النساء ماییده غاریقون سفید اشق تربد
سفید مدبر انزروت سفید عاقرقرحا سورنجان مصری
از هر یک سه درم و از برای خداوندان صفرا بر اصل
فقط پوست هلیله زرد و گل بنفشه از هر یک پنج درم و اگر
با صفرا ابخره متصاعده بسوی سر باشد زیاده کرده
شود بر آن مرزنجوش و کشنیز خشک از هر یک پنج درم
و اگر ضعف کبد باشد طباشیر سفید بدل مرزنجوش و
کشنیز خشک کنند و از برای خداوندان سودا بر اصل
فقط لاجورد مغسول یا حجر ارمنی مغسول هر کدام که باشد
پنج درم افزایند مجموع را کوفته بیخته بگلاب و عرق
بید مشک و آب کرفس تازه و آب رازیانه تازه سرشته
حبها سازند و قوت این حب تا دو سال باقی می ماند
و این نسخه را شیخ انطاکی از شیخ رئیس نقل کرده قلمی
فرموده اند که احقر را معلوم نیست که شیخ رئیس در کدام
کتاب ذکر این نسخه نموده و اصل این بقوانین ترکیب
مشوش است حب الذهب منقول از خط میرزا محمد باقر
بن حکیم عماد الدین محمود حسینی شیرازی نافع از برای
صداع و رمد و ابتدای نزول آب بچشم * صنعت
آن صبر سقوطری سقمونیای مشوی از هر یک یک
مثقال پوست هلیله زرد دو مثقال و نیم کوفته بیخته

باآب حب سازند شربتی دو درم ۞ حب الذهب دیگر
تنقیه معده و دماغ کند و نافع است از برای خیالات
و ابتدای نزول آب بچشم ۞ صنعت آن صبر سقوطری
بست درم پوست هلیله زرد ده درم کتیرا مصطکی رومی
سقمونیا زعفران از هر یک سه درم ورق گل سرخ پنجدرم
کوفته بیخته بگلاب سرشته حب سازند شربتی از دو درم
تا سه درم با آب گرم فرو برند ۞ حب الذهب بنسخه
صاحب ذخیره خوارزمشاهی ۞ صنعت آن تربد سفید
مدبر هفت صبر سقوطری ده درم مصطکی گل سرخ
از هر یک دو درم و نیم زعفران یک مثقال پوست هلیله
زرد پنجدرم سقمونیای مشوی یکدرم و در نسخه دیگر سقمونیا
یکدرم و نیم است مجموع را کوفته بیخته با آب سرشته حب
سازند شربتی از دو درم تا سه درم شب وقت خواب
با آب نیمگرم فرو برند ۞ حب الذهب منقول از بیاض
بخط میرزا احمد حسین حکیم ولد حکیم عماد الدین محمود گفته
این حب را حب قیطلی نیز گویند ۞ تنقیه معده و سر را از
رطوبت کند و تقویت معده و دماغ نماید ۞ صنعت
آن هلیله سیاه پوست هلیله کابلی از هر یک پنجدرم
کرویا نانخواه تخم کرفس زیره کرمانی انیسون از هر یک
دو درم مصطکی رومی سه درم نمک هندی یکدرم و نیم
صبر سقوطری مثل وزن مجموع ادویه زعفران یک درم
و نیم مجموع را کوفته بیخته یکجا کرده حبها سازند با آب
برگ اترج بزرگتر از نخود تناول نمایند از این حب
پیش از طعام یکدرم و ثلث درمی بیاشامند بر آن
دو جرعه آب نیمگرم و اگر خواسته باشد تناول آن بعد
از طعام باید گردانیده شود مقدار شربت آن بضعف
آنچه مذکور شد پس بدرستیکه تنقیه معده و سر میکند از
رطوبت و تقویت آنها می نماید بعون الله تعالی خواه
قبل از طعام و خواه بعد از طعام ۞ صنعت این حب
بنسخه دیگر اختلاف بعضی اجزا منقول از مقالات
بقراطی گفته که این تالیف قیصی است ۞ صنعت
آن نانخواه زیره کرمانی کرویا انیسون هلیله نمک نفطی
از هر یک یکدرم مصطکی سه درم صبر سقوطری مثل

مجموع ادویه اجزا را کوفته بیخته با آب برگ اترج سرشته
حبها از نخود بزرگتر سازند و هر روز یک حب آنرا
تناول نمایند یک مجلس عمل کند و رطوبت فاسده
از معده پاک کند و نگذارد که رطوبت فاسده موجب
ضعف معده و سر گردد بعون الله عز و جل ۞ حب
الذهب قلمی فرموده اند که از تالیف احمر است بجهت
امراض سوداوی ۞ صنعت آن پوست هلیله زرد
هلیله کابلی هلیله سیاه لاجورد مغسول بسفایج فستقی
افتیمون بادرنجبویه اسطوخودوس از هر یک هشت درم
سقمونیای مشوی یکدرم کتیرا دو درم ایارج دوازده
درم طلای محرق یکدرم کوبیده بگلاب سرشته حب سازند
حب الذهب حکیم احمد موسوی نافع از برای سدده
دماغ و ابتدای نزول آب در چشم ۞ صنعت آن
صبر سقوطری سقمونیای مشوی از هر یک یک مثقال
پوست هلیله زرد دو مثقال و نیم کوفته بیخته با آب حب
سازند شربتی دو درم ۞ حب الذهب که نافع است از
برای مواد حاره و امراض آن ۞ صنعت آن
صبر سقوطری ده درم تربد سفید مدبر هفت درم مصطکی
رومی برگ گل سرخ از هر یک دو درم و نیم زعفران
یکدرم پوست هلیله زرد پنجدرم سقمونیای مشوی سه
درم و نیم و در نسخه دیگر دو درم و نیم است بدستور
مقرر حب سازند شربتی از دو درم تا وزن دو مثقال
با آب نیمگرم ۞ حب الذهب ثابت بن قره این حب
درد سر و شقیقه را سودمند و چشم را جلا دهد و اخلاط
فاسده را از بدن باسهال دفع کند و بدن و معده
و سر را پاک کند ۞ صنعت آن صبر سقوطری بیست
درم کتیرا مصطکی رومی زعفران و سقمونیای مشوی
از هر یک سه درم پوست هلیله زرد ده درم ورق گل
سرخ چهار درم کوفته بیخته با آب سرشته حب سازند
شربتی دو درم و نیم و در نسخه شفائی وزن گل سرخ
پنجدرم است و گفته اجزا را بگلاب سرشته حب
سازند و نسخه صاحب میزان الطبایع مطابق نسخه
شفائی است و گفته که شربتی از آن دو درم و نیم است

و قرنفل گرم است در یکدرجه و نیم خشک است در آخر
درجه دوم ۞ حب اسبانه ۞ منقول از بیاض بخط میر برای
میرزا محمد باقر جرب از برای اوجاع سر و جلای چشم و
تنقیه بدن و معده ۞ صنعت آن صبر سقوطری پوست
هلیله زرد از هر یک بیست درم مصطکی رومی کتیرا زعفران
سقمونیای مشوی از هر یک سه درم گل سرخ پنج درم
کوفته بیخته با آب حب سازند شربتی از دو درم تا دو درم
و نیم ۞ حب رجا ۞ صنعت آن تربد سفید یک درم و نیم
غاریقون ایارج فیقرا از هر یک چهار دانگ قنطوریون
ماهی زهره عصاره ۞ افسنتین از هر یک دو دانگ کوفته
شحم حنظل سقمونیا از هر یک سه حبه مقل ازرق انیسون
از هر یک دانگی کوفته بیخته با آب رازیانه حب سازند
حب راوند صینی را راوند گویند ۞ حب ربو ربو را
سودمند بود ۞ صنعت آن تربد یکدرم ابرسا نیم درم
ایارج فیقرا غاریقون از هر یک یکدرم محموده دانگی
مقل دو دانگ بنفشه نیم درم کوفته بیخته با آب حب سازند
ببینکه رعشه فالج و استرخا و امراض بارده را نافع است ۞
صنعت آن ایارج فیقرا عاقرقرحا از هر یک پنجدرم
و در نسخه معصومی عاقرقرحا سه درم جند بیدستر
شیطرج هندی البنج از هر یک سه درم سکبینج شحم حنظل از هر یک
چهار درم کوفته بیخته با آب حب سازند شربتی دو درم
و نیم ۞ حب سکبینج جالینوس امراض بلغمی و استسقا
و قولنج فالج و لقوه را سودمند است ۞ صنعت آن پوست
هلیله زرد و پوست هلیله کابلی هلیله سیاه آمله منقی از
هر یک شش درم و در نسخه دیگر یازده درم است و
زنجبیل دارچینی از هر یک پنجدرم فلفل سیاه دارفلفل
اسارون از هر یک سه درم صابون کندس نانخواه ترکی
سنبل سیاه شیطرج هندی حب بلسان از هر یک
دو درم مصطکی سه درم و در نسخه دیگر شش درم
غاریقون سفید ده درم سکبینج سی درم صبر سقوطری
چهار ده درم مقل ازرق چهار درم سکبینج و مقل را
نیم کوفته در آب گندنا حل سازند حبها بقدر فلفلی
شربتی یک مثقال و نیم تا دو مثقال با آب نیمگرم است

وقت خواب فرو برند باید که قبل از استعمال و بعد از
استعمال این حب یکروز پرهیز کنند حب سکبینج بنسخهٔ
صاحب اختیارات بدیعی صنعت آن صبر سقوطری
سکبینج تخم کرفس از روت سفید پوست هلیلهٔ زرد از
هر یک دو درم و نیم تربد سفید تراشیده بروغن بادام
شیرین چرب نموده دو درم تخم حنظل یکدرم و نیم مجموع
را کوفته بیخته با آب حب سازند و با آب رازیانهٔ تازه
سرشته حب سازند بهتر است شربتی سه درم و محمودین
الیاس درین نسخه صبر داخل نکرده و در نسخهٔ دیگر وزن
تربد ده درم است و یکدرم سقمونیا نیز داخل ساخت
حب سکبینج دیگر بیماریهای بلغمی و فالج و لقوه و اوجاع
مفاصل را زائل گرداند صنعت آن سکبینج جاوشیر
اشق تخم حنظل از هر یک ده درم فلفل سیاه دار فلفل
زنجبیل شیطرج هندی نانخواه جندبیدستر زعفران از
هر یک دو درم پوست هلیلهٔ کابلی پوست بلیله آمله
سورنجان مصری از هر یک سه درم تربد سفید ده درم
سقمونیای مشوی از هر یک پنجدرم صبر سقوطری بیست
درم با آب کنند تا حب سازند شربتی دو درم تا سه درم
حب سکبینج دیگر که همین منافع دارد صنعت آن
سکبینج اشق مقل ازرق جاوشیر حرمل تخم حنظل
از هر یک دو دانگ صبر سقوطری ده درم تربد سفید
چهار درم و در نسخهٔ دیگر چهار دانگ است صمغها را در
آب کرنب بخیسانند تا حل شود و باقی ادویه را کوفته
بیخته بآن بسرشند و حب سازند جمله یک شربت است
حب سکبینج فالج و لقوه و نقرس و وجع ورک و ریاح
غلیظه را دفع کند و حیض بگشاید صنعت آن سکبینج
صبر سقوطری اشق جاوشیر مقل ازرق حرمل بیست
هلیلهٔ زرد و تخم حنظل از روت سفید بدستور مقرر حب
سازند شربتی دو درم حب سکبینج بنسخهٔ ابن جزله گفته که
این حب درد قولنج و درد معده و درد امعاء و مقعده
و بواسیر را نافع است و بادهای غلیظه را دفع کند و
حیض براند صنعت آن بگیرند صبر سقوطری زرد
سکبینج تخم کرفس از روت سفید پوست هلیلهٔ زرد از هر یک

پنجدرم تربد سفید بیست درم تخم حنظل سه درم اجزا
جدا جدا کوفته وزن کرده در هم آمیزند و حبها سازند
هر حبی بقدر نخودی شربتی سه درم حب سکبینج بنسخهٔ
دیگر از جهت حمل گرفتن و وجع ظهر نافع باشد
صنعت آن صبر سقوطری مصطکی بزر الحرمل هلیلهٔ
سیاه از هر یک دو درم تربد سفید سکبینج از هر یک هفت
درم کوفته بیخته حب سازند شربتی سه درم حب
سلامتی تنقیهٔ سر کند از اخلاط صنعت آن تربد سفید
صبر سقوطری از هر یک ده درم تخم حنظل سقمونیای
مشوی از هر یک سه درم انیسون نمک طعام از
هر یک دو درم کوفته بیخته حب سازند هر حبی بقدر
نخودی شربتی از برای اقویا دو درم و برای ضعفا
یک مثقال حب شیطرج منقول از معصومی اوجاع
ورکین و عرق النسا را سودمند بود و اخلاط لزجه
را دفع سازد صنعت آن سکبینج مقل فربیون
اشق جاوشیر از هر یک یک درم صبر زرد افتیمون
غاریقون از هر یک یک درم و نیم زراوند قنطوریون
دقیق جندبیدستر از هر یک دو درم [illegible]
زنجبیل نانخواه تخم کرفس مرمکی زعفران انیسون
از هر یک چهار دانگ هلیلهٔ زرد سورنجان ماهی زهرج
از هر یک دو درم و نیم خردل سفید شیطرج هندی
تخم حنظل وج ترکی ملح هندی از هر یک چهار دانگ
ادویه کوفته بیخته با آب کاکنج حب سازند شربتی دو
درم باشد حب شیطرج دیگر اوجاع مفاصل و
اعصاب و فالج و لقوه و احتباس حیض را نافع باشد
صنعت آن صبر سقوطری بیست درم
خردل سفید زنجبیل نمک هندی وج ترکی شیطرج
هندی از هر یک یکدرم فانیذ چهار درم ادویه کوفته
بیخته با آب کرفس حب سازند شربتی دو درم و نیم
حب شیطرج منقول از قانون صنعت آن تربد سفید
ده درم صبر سقوطری سورنجان مصری از هر یک ده
درم شیطرج هندی وج ترکی ملح نفطی تخم حنظل و
غاریقون تخم هزار اسپند که حرمل است مقل سکبینج

از هر یک دو درم زنجبیل دار فلفل فلفل مصطکی خردل
انیسون قسط تلخ نانخواه از هر یک یکدرم هلیلهٔ سیاه
افتیمون اقریطی از هر یک پنجدرم کوفته بیخته با آب کرنب
یا کاکنج سرشته حب سازند شربتی دو درم با آب نیم گرم
حب شیطرج دیگر نافع است از برای اوجاع مفاصل و
نقرس که از بلغم باشد و قولنج بگشاید و اخلاط غلیظهٔ
بلغمیه دفع کند صنعت آن شیطرج هندی پوست هلیلهٔ
زرد از هر یک پنجدرم تربد سفید مدبر هفت درم بوزیدان
تخم حنظل چهار درم سورنجان مصری شش درم ماهی
زهرج از هر یک سه و چهار درم خردل زنجبیل وج
ترکی صعتر فلفل از هر یک یک درم و نیم تخم کرفس
نانخواه انیسون از هر یک یکدرم سکبینج دو درم سکبینج را
در آب کرنب تر کرده پنجدرم فانیذ بدان داخل کرده
در هاون سحق نمایند تا حل شود و ادویه را بآن سرشته
حب سازند شربتی دو درم و نیم تا سه درم حب
شیطرج دیگر که همین منفعت دارد صنعت آن پوست
هلیلهٔ زرد و صبر سقوطری وج ترکی خردل زنجبیل از هر یک
نیم مثقال فلفل نمک هندی شیطرج هندی از هر یک
یک دانگ و نیم سقمونیای مشوی سه دانگ و نیم
مجموع را کوفته بیخته با آب عنب الثعلب سرشته حب
سازند شربتی یکدرم با آب نیم گرم فرو برند حب
شیطرج اسحاق این حب نافع است از برای فالج و
لقوه و گرانی زبان و درد سر از بلغم باشد و بادهای
غلیظ را از تحلیل دهد و درد مفاصل را نیک باشد
بستگی حیض را بگشاید صنعت آن صبر سقوطری بیست
درم تربد سفید ده درم زنجبیل تخم حرمل از هر یک
دو درم و نیم فلفل دار فلفل عاقرقرحا از هر یک یک
درم شیطرج هندی ملح هندی وج ترکی از هر یک ده
درم فانیذ سنجری چهار درم اجزا کوفته بیخته با آب سرشته
حب سازند شربتی دو درم با آب نیم گرم فرو برند
حب شیطرج عرق النسا و اوجاع مفاصل و وجع ظهر را
نافع باشد صنعت آن صبر سقوطری بیست درم
پوست هلیلهٔ زرد ده درم فلفل دار فلفل از هر یک

سپید یک درم خردل سه درم شیطرج هندی نمک هندی شحم حنظل
زنجبیل از هر یک دو درم فانیذ سنجری چهار درم با آب کرنب
حب سازند شربتی یکدرم تا دو درم ٭ بیان حبوب شبیار بدانکه
شبیار اسم حبی است از برای آنکه شب خورده بران
خواب میکنند تا ظلمت شب و سکون و آرام خواب باعث
زیادتی عمل آن گردد گویا رفیق و یار شب است و روشنائی
روز و بیداری و حرکت باعث ضعف عمل آنست ٭ حب
شبیار تنقیه معده و سر میکنند و قوی است در عمل ٭ حب
دو فایا ٭ صنعت آن صبر سقوطری پوست هلیله زرد تربد
سفید مصطگی رومی سقمونیای مشوی شحم حنظل اجزا
مساوی کوفته بیخته با آب حب سازند شربتی دو درم و در
نسخه دیگر سقمونیا داخل نیست ٭ حب شبیار دیگر منقول از
قرابادین کوتوالی تنقیه معده و دماغ کند از اخلاط و
رطوبت فاسده و در همه اوقات استعمال توان کرد ٭
صنعت آن صبر سقوطری پوست هلیله زرد ورق گل سرخ
از هر یک ده درم افسنتین سه درم گل بنفشه پنج درم
مقل ازرق ده درم کثیرا پنج درم مجموع را جدا جدا کوفته
بیخته وزن کرده بهم آمیزند و با آب حب سازند شربتی دو
درم ٭ حب شبیار دیگر تنقیه سر و قلب را از سودای
متولد از صفرا کند و نافع است از برای مالیخولیا ٭ صنعت
صبر سقوطری دو جزو تربد سفید افتیمون سنای مکی شاهتره
پوست هلیله زرد از هر یک یکجزو و ثلث جزوی
غنچه گل سرخ مقل آن مصطگی یک جزو و ثلث با آب سیب
شیرین حبها سازند شربتی تا چهار درم و در نسخه دیگر پوست
هلیله داخل ندارد ٭ حب شبیار مستعمل در خفقان سوداوی
و مالیخولیا و امراض سوداوی و فعل این حب
عام جمیع بدن نیست بلکه مخصوص است باستفراغ مواد
از نواحی قلب و معده و دماغ و مخصوص است که بود
آن خلط سوداوی ٭ صنعت آن افتیمون اقریطی پوست
هلیله کابلی از هر یک یکدرم ایارج فیقرا بسفایج از هر یک
نیم درم حجر ارمنی مغسول ثلث درمی تخم حنظل منقی از
قشر و حب ثلث درمی کوفته بیخته جدا جدا وزن نموده
در هم نموده با آب سیب شیرین حبها سازند مانند نخودی

شربتی از یکدرم تا یک مثقال وقت خواب فرو برند
صنعت این حب شبیار نسخه دیگر ایارج فیقرا یک جزو
و نیم پوست هلیله کابلی افتیمون تخم حنظل از هر یک جزوی
اسطوخودوس دو ثلث جزوی خربق اسود ربع جزوی
مصطگی بسفایج از هر یک نیم جزوی حجر ارمنی مغسول
سدس جزو کوفته بیخته با آب سیب شیرین سرشته حبها
سازند شربتی یکدرم تا یک مثقال با گلاب نیم
گرم فرو برند و در نسخه دیگر عود هندی داخل نیست
و وزن حجر ارمنی دو ثلث جزوی است و در نسخه
دیگر بجای پوست هلیله کابلی پوست هلیله زرد است
و وزن حجر ارمنی دو ثلث جزوی است ٭ حب شبیار
دیگر که همین منافع دارد و مخصوص کسی است که مزاج
سوداوی و بلغمی باشد ٭ صنعت آن ایارج فیقرا یک
مثقال و نیم تربد سفید مدبر افتیمون غاریقون بسش سفید
اسطوخودوس پوست هلیله کابلی از هر یک یک
مثقال عود قماری خام نیم مثقال حاشا مصطگی
مقل ازرق از هر یک یک مثقال سوده بروغن بادام
شیرین یک مثقال چرب نموده پاک سرشته حبوب
سازند و در نسخه دیگر بجای پوست هلیله کابلی هلیله
سیاه است و حاشا و مصطگی داخل ندارد و گفته که
شربتی دو درم است ٭ حب شبیار نافع از برای
اوجاع معده و سر و غشاوه و تاریکی چشم ٭ صنعت
آن صبر سقوطری سه درم پوست هلیله زرد ورق گل
سرخ مصطگی تربد سفید مدبر از هر یک یکدرم کوفته بیخته
با آب سرشته حبوب سازند هر حبی بزرگتر از نخودی
شربتی با آب نیمگرم و در نسخه دیگر این از نسخه اصل حب
تربد و پوست هلیله زرد داخل ندارد و مولانا سدید
گازرونی گفته که شربتی ازین حب از هر یک مثقال یا
دو درم است که وقت خواب فرو برند و بران خواب
کنند و در نسخه شفائی نیم درم سقمونیای مشوی داخل
است ٭ حب شبیار که اخراج اخلاط صفراوی مخلوط
به بلغم و زرد آب کند ٭ صنعت آن صبر زرد سقوطری
بیست و دو درم افتیمون اقریطی دوازده درم

سقمونیای مشوی زعفران از هر یک سه درم سنبل الطیب
سلیخه تربد سفید مدبر مصطگی غاریقون سفید حماما از هر یک
چهار درم کوفته بیخته با آب حب سازند شربتی دو درم با
آب نیمگرم شب وقت خواب فرو برند ٭ حب شبیار مستعمل
برای تنقیه نواحی سر و دل از سودای متولد از بلغم ٭
صنعت آن تربد سفید مدبر افتیمون غاریقون پوست
هلیله کابلی اسطوخودوس از هر یک یک جزو ایارج فیقرا
یک جزو و نیم عودی نیم جزو ادویه کوفته بیخته با آب
حب سازند شربتی یک مثقال تا دو درم و در نسخه
دیگر وزن تمام ادویه سوای عود هندی یک و نیم جزو
است ٭ صنعت این حب به نسخه دیگر صبر سقوطری زرد
دو درم تربد سفید مدبر افتیمون سنای مکی شاهتره مصطگی
از هر یک یک درم پوست هلیله زرد یکدرم و ثلث درمی
لاجورد مغسول ورق گل سرخ دو ثلث درم کوفته بیخته
با آب سیب سرشته حبوب سازند شربتی دو درم
وقت خواب با آب نیمگرم فرو برند ٭ حب شبیار دیگر
منقول از حبیش بن الحسین در زمستان و تابستان
توان استعمال نمود و درد سر و تاریکی چشم را سود دارد
و دماغ و معده را از اخلاط فاسده پاک کند و مجرب است
صنعت آن صبر سقوطری پنج درم افسنتین رومی تربد
سفید مصطگی رومی پوست هلیله زرد از هر یک یکمثقال
ورق گل سرخ کتیرا از هر یک یکدرم کوفته بیخته بگلاب
سرشته حبوب سازند هر حبی بقدر فلفلی شربتی دو درم
شب وقت خواب با آب نیمگرم فرو برند ٭ حب شبیار
معده و دماغ را از اخلاط فاسده پاک کند ٭ صنعت
آن مصطگی رومی غنچه گل سرخ پوست هلیله زرد از هر یک
یکدرم صبر زرد سقوطری سه درم کوفته بیخته بآب رازیانه
تازه سرشته حب سازند شربتی از دو درم تا چهار درم
شب وقت خواب با آب نیمگرم فرو برند و بران خواب
کنند ٭ حب شبیار دیگر جهت تنقیه دماغ و قلب از
سودای متولد از صفرا و از برای مالیخولیا ٭ صنعت
آن صبر سقوطری دو جزو افتیمون اقریطی سنای مکی
شاهتره از هر یک یک جزو پوست هلیله زرد گل سرخ

مصطکی رومی از هر یک یک جزو و دو ثلث جزوے کوفته بیخته باآب سیب شیرین سرشته حبها سازند شربتی تا چهار درم وقت خواب باآب نیمگرم فروبرند ۞ حب شبیار مسهل سودا ۞ صنعت آن ایارج فیقرا یک جزو و نیم پوست هلیله کابلی اسطوخودوس افتیمون مصری تخم حنظل از هر یک یک جزو حب بلسان خربق سیاه از هر یک یک جزو و یک دانگ حجر لاجورد مغسول یک جزو و دو دانگ عود هندی مصطکی رومی بسفایج فستقی از هر یک نیم جزو کوفته بیخته باآب سازند شربتی از یکدرم تا یک مثقال شب وقت خواب باآب نیم گرم فروبرند و بران بخوابند ۞ حب شبیار دیگر ۞ صنعت آن پوست هلیله زرد ده درم صبر سقوطری ده درم ورق گل سرخ مصطکی افتیمون از هر یک دو درم کثیرا یکدرم بدستور حب سازند شربتی دو درم و نیم ۞ حب شبیار مسمی بنقی الدماغ و حوالی القلب من السوداء الخالص ۞ صنعت آن ایارج فیقرا یک جزو و نیم پوست هلیله کابلی افتیمون از هر یک یک جزو اسطوخودوس دو ثلث جزوی خربق سیاه ربع جزوی تخم حنظل جزوی مصطکی عود هندی بسفایج فستقی از هر یک نصف جزوی حجر ارمنی مغسول جزوی باآب سیب شیرین حب سازند شربتی یکدرم تا یک مثقال باگلاب نیم گرم فروبرند و در نسخه دیگر عود هندی داخل نیست و در آن حجر ارمنی مغسول ثلث جزوی است و در نسخه دیگر بجای پوست هلیله کابلی پوست هلیله زرد است و وزن حجر ارمنی دو ثلث جزوی است ۞ صنعت این نسخه دیگر ایارج فیقرا یکدرم و نیم انیسون پوست هلیله کابلی از هر یک یکدرم اسطوخودوس دو ثلث جزوی خربق سیاه سدس درمی مصطکی عود هندی بسفایج فستقی از هر یک نیم درم حجر ارمنی مغسول تخم حنظل از هر یک ثلث درم کوفته بیخته باآب سیب شیرین سرشته حب سازند شربتی از یکدرم تا یکمثقال شب وقت خواب فروبرند صبح غرغره نمایند به سکنجبین و اگر فته از سرکه ۞ حب شبیار دیگر که اخراج سودا می نماید و پاک میگرداند قلب را از سودا ۞ صنعت آن افتیمون اقریطی ایارج فیقرا اسطوخودوس از هر یک نیم درم حجر لاجورد مغسول حجر ارمنی مغسول تخم حنظل نمک هندی غاریقون تربد سفید از هر یک یکدرم عود قماری تمام مصطکی رومی [illegible] خشک از هر یک یکدانگ سقمونیای مشوی نیم دانگ خربق سیاه یک طسوج اجزا را کوفته بیخته بروغن بادام شیرین یک درم چرب نموده حب سازند شربتی بقدر نخودی شب وقت خواب باآب نیمگرم فروبرند جمله یک شربت قوی است ۞ حب شبیار دیگر همین منافع دارد و اخراج سودای محترق از صفرا کند ۞ صنعت آن صبر سقوطری ده درم سنای مکی شاهتره از هر یک یکدرم پوست هلیله زرد مصطکی رومی از هر یک یکدرم و دو دانگ درمے لاجورد مغسول حب بلسان گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک یکدرم کوفته بیخته بار روغن بادام شیرین چرب نموده حب ساخته شب بوقت خواب چهار درم از آن باآب سیب شیرین فروبرند ۞ حب شبیار دیگر از برای سودای محض ۞ صنعت آن ایارج فیقرا یکدرم و نیم پوست هلیله کابلی اسطوخودوس افتیمون اقریطی تخم حنظل از هر یک یک درم حب بلسان خربق سیاه از هر یک یکدرم و یک دانگ درمی لاجورد مغسول یک درم دو دانگ درمے مصطکی عود هندی خام بسفایج فستقی از هر یک نیم درم کوفته بیخته وزن نموده درهم کرده روغن بادام شیرین دو درم چرب نموده باآب سرشته حبوب سازند شربتی بقدر فلفلے شربتی از یکدرم تا یکمثقال شب وقت خواب باآب سیب شیرین فروبرند ۞ حب شبیار حکیم امیر الدین مسهل صفرا و بلغم است ۞ صنعت آن ایارج فیقرا بست و پنج مثقال هلیله سیاه پوست هلیله زرد ورق گل سرخ از هر یک شش مثقال انیسون دو مثقال ادویه کوفته باآب سرشته حب سازند شربتی نیم مثقال باآب نیمگرم ۞ حب شبیار حکیم مسیح طبیب درد سر و تاریکی چشم را سود دارد ۞ صنعت آن ایارج فیقرا چهار درم نمک اندرانی انیسون پوست هلیله زرد از هر یک سه درم هلیله سیاه پنج درم غنچه گل سرخ دو درم تربد سفید مدبر ده درم مجموع را کوفته بیخته باآب حب سازند و بوقت حاجت دو درم آنرا باآب نیم گرم وقت خواب فروبرند ۞ حب شبیار بنسخه حکیم صالح خان رومی خال والد مؤلف ۞ صنعت آن صبر سقوطری دوازده مثقال پوست هلیله زرد ورق گل سرخ مصطکی رومی تربد سفید مدبر سقمونیای مشوی از هر یک دو مثقال ادویه را کوفته بیخته حب سازند شربتی از یک مثقال تا دو درم ۞ حب شبیار ماسرچویه درد سر را سود دارد و مفتح سده ها است که حادث از بلغم باشد و سر را از اخلاط فاسده غلیظه پاک گرداند ۞ صنعت آن ایارج فیقرا غاریقون تربد سفید از هر یک سه درم پوست هلیله زرد و پوست هلیله آمله منقی از هر یک یکدرم نمک اندرانی افتیمون از هر یک دو درم تربد سفید هفت درم مقل ازرق یک درم مجموع را کوفته بیخته باآب سرشته حب سازند ۞ شربتی دو درم و نیم وقت خفتن باآب نیم گرم فروبرند ۞ حب شبیار و درد معده را نفع دهد باصره را قوت بخشد و درد سر مزمن را زائل کند ۞ صنعت آن صبر سقوطری زرد سه درم پوست هلیله زرد غنچه گل سرخ مصطکی تربد سفید مدبر افتیمون از هر یک یکدرم سقمونیای مشوی نیم درم کوفته بیخته باآب رازیانه تازه سرشته حب سازند شربتی یک مثقال تا دو درم باآب نیم گرم وقت خواب فروبرند ۞ حب شبیار از برای کسیکه مزاج او بلغمی و سوداوی باشد ۞ صنعت آن تربد سفید مدبر افتیمون غاریقون سفید اسطوخودوس پوست هلیله کابلی صبر زرد از هر یک یکدرم ایارج فیقرا یک درم و نیم عود هندی نیم درم کوفته بیخته باآب سیب شیرین حبوب سازند شربتی از یکدرم تا یک مثقال ۞ صنعت این حب شبیار بنسخه دیگر پوست هلیله کابلی افتیمون تخم حنظل از هر یک یک جزو ایارج فیقرا یک جزو و نیم اسطوخودوس دو ثلث جزوی خربق سیاه ربع جزوی مصطکی رومی بسفایج فستقی از هر یک نیم جزو حجر ارمنی

معسول ثلث جزو می کوفته بیخته باآب سیب شیرین حبها
سازند شربتی از یکدرم تا یکمثقال ✱ حب شبیار مخرج
اخلاط بلغم ✱ صنعت آن پوست هلیلهٔ زرد گل سرخ مصطگی
تربد از هریک یکدرم و از جهت اخراج صفرا سقمونیا نیم
درم کثیرا نیم درم اضافه نمایند ✱ حب صبر که منقی معده
و سر است و نافع است از برای امراض معده و امراض
سر خصوص وقتیکه بمشارکت معده باشد الیسما از برای
سبات بمشارکت معده و چون تنقیه معده باین نمایند
صنعت آن صبر سقوطری زرد هفده مثقال پوست
هلیلهٔ کابلی هلیله سیاه تربد سفید مدبر بسفایج ستاره مکی
از هریک دو مثقال زنجبیل مصطگی رومی و انیسون
دار چینی زعفران اسارون از هریک نیم مثقال کوفته
بیخته باآب طبیخ رازیانه حب سازند شربتی از دو مثقال
تا چهار مثقال کعسل سفید مصفی باآب گرم حل کرده
فرو برند ✱ حب صبر دیگر دافع ابخره از سر و دماغ است
صنعت آن صبر سقوطری زرد چهار درم هلیله سیاه
هلیله کابلی هلیله زرد از هریک چهار عدد ریوند چینی و
مصطگی رومی گل سرخ منزوع الاقماع غاریقون
سفید بسفایج افتیمون اقریطی افسنتین رومی از
هریک یکدرم سقمونیا مشوی هفت درم کوفته بیخته
بروغن بادام شیرین یک مثقال چرب نموده باآب
رازیانه تازه حب سازند شربتی دو درم باآب نیمگرم
فرو برند ✱ حب صبر بنسخهٔ محمد بن زکریا درد سر و درد
معده را سود دارد ✱ صنعت آن صبر سقوطری سه درم
پوست هلیلهٔ زرد ورق گل سرخ مصطگی رومی تربد سفید
مدبر از هریک یکدرم کوفته بیخته باآب سرشته حب سازند
شربتی دو درم شب وقت خواب باآب نیمگرم فرو برند
حب صبر اوجاع مفاصل و نقرس و فالج و لقوه و
عرق النسا را نافع است و تنقیه معده از اخلاط بلغمیه
کند و فضول غلیظه را از سر و معده پاک سازد ✱
صنعت آن صبر سقوطری یک مثقال تربد سفید مدبر
یکدرم و نیم غاریقون شحم سفید انیسون حب النیل از
هریک نیم درم کوفته بیخته باآب کرفس سرشته حب سازند

و در نسخهٔ دیگر شحم حنظل نمک هندی از هریک یکدانگ
و نیم و درین حب که داخل است جمله یک شربت تمام است
حب صبر نافع جهت طحال ✱ صنعت آن صبر زرد
سقوطری تنکار بریان قند سیاه کهنه پنج شش ساله
اجزا از مساوی از هریک سه مثقال کوفته بیخته باآب
سرشته سی حب سازند یک حب صبح و یک حب
شام بمطحول دهند و اگر طفل باشد یک حب صبح
کافی غذا دال با ترکهٔ هندی ارهر تا سنبلی روغن
بخورانند ✱ حب صبر بنسخهٔ صاحب حاوی صغیر مسهل
بلغم و سودا است و صداع را نافع است ✱ صنعت
آن صبر سقوطری یک مثقال حب النیل غاریقون
شحم سفید از هریک نیم درم تربد سفید مدبر یک درم
شحم حنظل مقل ازرق کتیرا مصطگی رومی از هریک
یک دانگ نمک هندی یک دانگ و نیم کوفته بیخته
باآب رازیانه تازه سرشته حب سازند شربتی دو
مثقال ✱ حب صبر صرع را مفید بود ✱ صنعت آن
ایارج فیقرا نیم مثقال افتیمون اسطوخودوس و
بسفایج نمک هندی غاریقون از هریک نیم دانگ
تربد سفید پوست هلیلهٔ زرد شحم حنظل کتیرا سقمونیا
از هریک دانگی کوفته بیخته باآب حب سازند ✱ حب
عرق النسا حکیم میر محمد مؤمن در قرابادین تحفه
نوشته که حقیر تجربه نموده این حب را بسیار مؤثر یافته
رازی میگوید که در ساعت رفع میکند و چند نفر از
پیران که یک سال آزار داشتند و ممکن نبود ایشان را
از جای بجای گردیدن باین حب معالجه
نمودم و پنج شش مجلس اطلاق می فرمایند مجموع
یک شربت است ✱ صنعت آن صبر سقوطری زرد
پوست هلیلهٔ زرد سورنجان مصری از هریک یک
درم کوفته بیخته باآب حب سازند ✱ حب عشره
منقول از اکلیل محمد بن زکریا گفته این حب نافع است
از برای بیماریهای حادث از بلغم ✱ صنعت آن
پوست هلیلهٔ زرد پوست هلیله کابلی پوست بلیله و
شیطرج هندی دارفلفل سعد کوفی و نانخواه و

زنجبیل از هریک پنج و صبر سقوطری زرد ده مثقال مجموع
ادویه کوفته بیخته باآب گندنا یا آب عنب الثعلب تازه سرشته
حبوب سازند مانند فلفل شربتی از یکدرم و نیم تا سه درم
باآب نیمگرم و گفته که گاهی زیاده میکنم درین حب ماهی زهره
یک دانگ و سقمونیا یک و نیم دانگ از برای کسیکه
در طبیعت او اعتصام باشد و اغلب بر مزاج او حرارت
باشد و کسیکه خواهد تنقیه رطوبات از مفاصل کند و کسیکه
ابوده باشد او را بواسیر ✱ حب عشره ابن جزله گفته که این
حب نافع است از برای درد مفاصل و نقرس و فالج و
لقوه و بیماریها که از سردی و بلغم باشد خصوص امراض
بلغمیه دماغی و عصبی ✱ صنعت آن زنجبیل دارفلفل
فلفل شیر آمله شیطرج هندی هلیله سیاه و پوست بلیله و
نانخواه سعد کوفی از هریک دو درم صبر زرد و سقوطری
ده درم کوفته بیخته باآب مطبوخ عنب الثعلب سرشته
حبوب سازند هر یک بقدر نخودی در سایه خشک کرده
شربتی دو درم باآب نیمگرم ✱ صنعت این حب بنسخهٔ
سید مظفر الدین شفائی زنجبیل دارفلفل شیر آمله مصطگی
سعد کوفی دار چینی سلیخه اسارون سنبل الطیب مصطگی
رومی از هریک دو درم صبر سقوطری زرد بیست
درم کوفته بیخته باآب کرفس تازه حب سازند ✱ حب
عشره بنسخهٔ محمود بن الیاس شیرازی گفته که این حب
نافع است از برای اوجاع مفاصل و نقرس و فالج
و لقوه و امراض بارده بلغمیه دماغی و عصبی ✱ صنعت
آن فلفل سفید فلفل سیاه شیر آمله شیطرج هندی هلیله
سیاه پوست بلیله نانخواه سعد کوفی دارفلفل از هریک
دو درم صبر سقوطری زرد ده درم کوفته بیخته باآب
عنب الثعلب سرشته حب سازند شربتی دو درم
و نیم ✱ حب عشره دیگر که قریب النفع است بدان ✱
صنعت آن تربد سفید یکدرم پوست هلیله سیاه
هلیله کابلی غاریقون فلفل سفید سعد کوفی از هریک
نیم درم صبر چهار دانگ گل سرخ دانگ مقل دانگی
محموده مشوی نیم دانگ کوفته بیخته باآب حب سازند
حب عشره در لقوه و رعشه و فالج را نافع باشد ✱

صنعت آن زنجبیل فلفل شیر آمله تربد سفید مدبر مصطگی دار چینی سنبل سلیخه اسارون از هر یک دو درم صبر سیت درم کوفته بیخته با آب کرفس حب سازند شربتی دو درم و نیم ٭ حب عشره دیگر تنقیهٔ بدن کند و سده ها بکشاید و جمیع امراض سددی را نافع باشد خواه از بلغم باشد خواه از خون چون استعمال کرده شود بعد از فصد ٭ صنعت آن زنجبیل فلفل دار فلفل مصطگی دار چینی اسارون سنبل الطیب سلیخه از هر یک یکدرم صبر سقوطری زرد غاریقون شش سفید از هر یک هشت درم ادویه سوای غاریقون کوفته بیخته و غاریقون را در آرد بیز موئی گذرانیده با آب طبیخ کرفس سرشته حبوب سازند شربتی از چهار درم تا شش درم با آب نیمگرم فرو برند ٭ حب غاریقون سده ها بکشاید استسقا و امراض کبد را نافع است ٭ صنعت آن غافث پوست هلیله زرد سقوطری زرد از هر یک یکجز و کوفته بیخته با آب کرفس سرشته شربتی دو درم و در نسخهٔ دیگر عصاره غافث است ٭ حب غافث در درد جگر و تپهای مختلف مزمن را سود مند بود و در استسقا نیز بغایت نافع باشد ٭ صنعت آن عصاره غافث افسنتین رومی هلیله زرد مصطگی رومی زعفران ریوند چینی انیسون لک مغسول شاهتره ایارج فیقرا اجزا مساوی کوفته بیخته با آب عنب الثعلب سرشته حبها سازند شربتی یک مثقال شب وقت خواب با آب نیمگرم فرو برند و بخوابند و اگر مریض را اسهال باشد بعوض یک جزو رب السوس داخل نمایند و بعضی حبوب غاریقون و غافث در سم خود می بایند انشاء الله تعالی ٭ حب فالج فالج را مفید بود ٭ صنعت آن ایارج فیقرا تربد سفید مدبر غاریقون از هر یک یکدرم تخم حنظل سنبل الطیب بسفایج از هر یک دو دانگ و نیم اسطوخودوس بوزیدان از هر یک نیم درم کتیرا دانگی کوفته بیخته با آب حب سازند ٭ حب فالج تالیف حکیم میر محمد زمان جمعت گسسته در جانب است و فالج باشد و قادر بر تکلم نباشد و زبانش ثقل هم رسیده باشد صنعت آن تربد سفید شانزده مثقال سورنجان سپید نه

مثقال حب النیل سه مثقال ایارج فیقرا شش مثقال تخم حنظل دو مثقال شیطرج هندی ابوزیدان بیخ عاقرقرحا دار فلفل از هر یک یک نیم مثقال سکبینج جاوشیر مقل ازرق از هر یک چهار دانگ فرفیون جند بیدستر از هر یک نیم مثقال ادویه کوفته بیخته صموغ را در آب کنند تا حل کرده ادویه را بآن سرشته حبوب سازند شربتی سه مثقال با آب نیمگرم ٭ حب قوقایا جالینوس نافع است از برای امراض بلغمی و صداع و شقیقه و باصره را حدت دهد و اخراج فضول غلیظه کند و حبیش بن الحسن این حب را جالینوس ذکر کرده و گفته این حب همه بیماریها را که از سردی باشد سود دهد قلمی فرموده اند که این حب مستعمل حضرت استادی والد ماجد حقیر بود و بدانکه قوقایا بلغت یونانی بمعنی حاق وسط است و چون این جذب مواد از وسط سر میباشد لهذا باین اسم مسمی شد و نیز گفته اند که قوقایا بمعنی سر است و چون عمده نفع حبوب قوقایا برای امراض سر است لهذا بدین اسم مسمی گردانیده اند ٭ صنعت آن افسنتین رومی مصطگی صبر سقوطری غاریقون هش سفید از هر یک یکجز شحم حنظل سقمونیای مشوی از هر یک نیم جزو کوفته بیخته با آب کرفس جوشانیده سرشته حبها سازند شربتی بمقدار فلفلی و قوت این حب تا دو سال باقی میماند و شربتی تا یک مثقال است و این نسخه از تذکرهٔ داود انطاکی منقول است و این جزو در این نسخه عصاره افسنتین آورده و حبیش بن الحسن تفلیسی اخلاط این حب را باین صفت آورده صبر سقوطری یکدرم افسنتین رومی مصطگی شحم حنظل مقل ازرق از هر یک نیم درم به ستور حب سازند ٭ صنعت این حب به نسخه صاحب میزان الطبائع مصطگی رومی عصاره افسنتین مقل ازرق اگر نباشد افسنتین رومی صبر سقوطری زرد سقمونیای مشوی شحم حنظل اجزا مساوی کوفته بیخته با آب کرفس سرشته حب سازند شربتی از یکدرم تا یک

مثقال و محمود بن الیاس گفته که شربتی از این حب یکدرم تا دو درم است ٭ صنعت این حب بنسخهٔ شفائیه در این که بتوالی که این حب از جالینوس است درد سر را سود دارد و معده را منحدر گرداند و فضول که در سر و دماغ و معده باشد پاک کند و آنرا خاصیت قوی است در دفع داء الثعلب چون با مصطگی اجزای آنرا سرشته حب ساخته بخورند چشم را روشن کند و آب را از فرود آمدن باز دارد و ریاح فاسده را از تن دفع کند ٭ صنعت آن صبر سقوطری زرد سقمونیای مشوی شحم حنظل عصاره افسنتین مصطگی رومی از هر یک یکدانگ و نیم مقل ازرق یکدانگ کتیرا نیم دانگ کوفته بیخته حب سازند و چهار یک شربت تام باشد و در همه وقت استعمال توان کرد پیش از طعام و بعد از طعام ٭ حب قوقایا دیگر تنقیهٔ بلغم کند و جمیع امراض بلغمی را خصوص امراض سر و صداع و شقیقه بلغمی و باصره را حدت دهد و اخراج فضول غلیظه نماید ٭ صنعت آن صبر سقوطری عصاره افسنتین مصطگی از هر یک یک مثقال شحم حنظل سقمونیای مشوی از هر یک نیم درم اجزا کوفته بیخته در آب مطبوخ تخم کرفس سرشته حبها سازند مقدار استعمال از آن دو مثقال تا سه مثقال ٭ حب قوقایا بار قولس درد سر و تاریکی چشم و لقوه را نافع باشد ٭ صنعت آن ایارج فیقرا سه درم افسنتین رومی شحم حنظل از هر یک یک مثقال کوفته بیخته با آب سرشته حب سازند و در سایه خشک کرده نگاه دارند شربتی یک مثقال ٭ حب قوقایا دیگر منقول از مجربات میرزا محمد باقر درد سر و درد چشم را سود دارد و تن را از فضول پاک کند ٭ صنعت آن ایارج فیقرا ده درم تربد سفید مدبر اسطوخودوس از هر یک پنج درم شحم حنظل منقی از حب سه درم و دو دانگ سقمونیای مشوی دو درم و نیم و در نسخهٔ دیگر کتیرای سفید یکدرم داخل است و در نسخهٔ دیگر داخل نیست و ایضا پنج درم پوست هلیله زرد داخل است ادویه کوفته بیخته با آب مقل حل کرده سرشته حب سازند حب ده شربت است

با آب نیمگرم ⁂ حب قوقایا، محمد بن زکریا نافع است
از برای صرع و جمیع امراض بلغمی و معده و سر ⁂
صنعت آن ایارج فیقرا یکدرم ترید سفید اسطوخودوس
از هر یک نیم درم سقمونیا ربع درم شحم حنظل ثلث درم
کوفته بیخته با آب سرشته حبوب سازند و جمله یک شربت
کامل ست ⁂ قوقایا، میر محمد زمان ⁂ صنعت آن ایارج
فیقرا شحم حنظل سقمونیای مشوی پوست هلیلهٔ
زرد اسطوخودوس ترید سفید از هر یک بقدر حاجت
کوفته بیخته حبوب سازند شربتی دو درم ⁂ حب قیصر که
حب ذهب و حب قبطی نیز گویند منقول از معالجات
کناش طبری معروف به بقراطی تنقیه معده از رطوبات
لزجه نماید و تقویت کند آنرا و نگذارد که رطوبات فاسده
موجب ضعف معده و سر گردد بعون الله تعالی و چون
هر روز تناول کنند بعد از طعام یکبار رطوبت لزجه را
باجابت اخراج مینماید و معده را ضعیف میگرداند
صنعت آن نانخواه زیرهٔ کرمانی کرویا انیسون هلیله
سیاه ملح نفطی از هر یک یک مثقال مصطگی سه مثقال
صبر سقوطری مثل مجموع ادویه کوفته بیخته با آب برگ
اترج سرشته حبوب سازند شربتی یکدانگ تا دو دانگ
و تا یک مثقال نیز گفته اند و در نسخه دیگر کرویا نیست و
بجای مثقال درم است ⁂ حب کو توالی اعضای سر و
معده را از اخلاط پاک کند و فالج و لقوه و داء الثعلب را
نافع است و چون یکدرم ازین حب و یکدرم ایارج فیقرا
حب سازند و با آب گرم فرو برند چشم را روشن کند و منع
نزول آب بچشم نماید و اخلاط فاسده را از بدن بیرون
آورد و این در حقیقت حب قوقایا، جالینوس است
صنعت آن صبر سقوطری زرد سقمونیای مشوی شحم حنظل
منقی از حب عصارهٔ افسنتین مصطگی رومی از هر یک
یکدانگ نیم مقل ازرق یک دانگ کتیرای سفید نیم
دانگ ادویه کوفته بیخته با آب سرشته حب سازند و حبوب
لاجورد و در لاجورد مذکور میشود انشاء الله تعالی ⁂ حب
المالیخولیا ایارج فیقرا افیتمون از هر یک چهار درم و
حجر لاجورد مغسول غاریقون هش سفید از هر یکی دو درم

سقمونیای مشوی یکدرم قرنفل بست دانه کوفته بیخته
با آب شیرین سرشته حبوب سازند شربتی هر هفته یک
مثقال ⁂ حب مسهل بلغم خالص ⁂ صنعت آن ایارج
فیقرا ترید سفید مدبر از هر یک دو درم شحم حنظل نیم درم
غاریقون هش سفید یکدرم کوفته بیخته با آب سرشته
حب سازند شربتی از دو درم تا سه درم ⁂ حب مسهل
منقول حاوی صغیر نافع از برای بهق و برص و سکته
و سبات و جمیع امراض سوداوی ⁂ صنعت آن ایارج
فیقرا پنجدرم افیتمون اقریطی ده درم لاجورد مغسول
هفتدرم سقمونیای مشوی شحم حنظل از هر یک
دو درم سنبل الطیب انیسون از هر یک یکدرم کوفته
بیخته با آب رازیانه سرشته حب سازند شربتی دو درم
و در نسخه دیگر صاحب ذخیره در این حب خربق سیاه وزن
دو درم داخل ست و شفائی نیز این نسخه صاحب حاوی
صغیر را ذکر کرده و گفته که ادویه را با آب کرفس حب سازند
شربتی دو درم و نیم ⁂ حب مسهل منقول از قرابادین
قانون نافع از برای حمیات مزمن حادثه از اخلاط
مختلفه و از برای اوجاع کبد و ابتدای استسقا ⁂
صنعت آن صبر سقوطری زرد افسنتین رومی یا عصارهٔ
افسنتین هر کدام که باشد عصارهٔ غافث هلیلهٔ زرد
مصطگی زعفران ریوند چینی لک مغسول انیسون
شاهترهٔ خشک ایارج فیقرا از هر یک یک جزو کوفته
بیخته با آب عنب الثعلب سرشته حب سازند شربتی
وزن یک مثقال با آب نیمگرم شب وقت خواب
فرو برند و در نسخه دیگر صبر داخل نیست و اگر صبر فیما باشد
مخلوط کنند با ادویه رب السوس مثل نصف وزن
مجموع ادویه و حب سازند ⁂ حب مسهل جهت اسهال
صفرا مخلوط به بلغم و سودا ⁂ صنعت آن صبر سقوطری
زرد بیست درم زعفران سه درم غاریقون هش سفید
مثلث شده درم حماما یکدرم کوفته بیخته با آب سرشته حبوب
سازند شربتی دو درم با آب گرم ⁂ حب مسهل دیگر
جهت حمیات و دفع صفرا بسیار نافع منقول از حاوی
کبیر ⁂ صنعت آن صبر سقوطری زرد سه جزو عصارهٔ

غافث عصارهٔ افسنتین مصطگی پوست هلیلهٔ زرد گل سرخ
اجزا متساوی از هر یک جزوی سقمونیای مشوی
ثلث جزو کوفته بیخته با آب سرشته حبوب سازند شربتی
یک و نیم درم تا دو درم با آب مطبوخ شاهتره و هلیلهٔ زرد
حب مسهل دیگر جذب مواد سوداویه کند از اقاصی اعضا
و دفع میکند اکثر امراض مزمنه و علل دماغیه و توحش را
نافع بود ⁂ صنعت آن ایارج فیقرا افیتمون از هر یک
دو ثلث درمی اسطوخودوس غاریقون سفید بسفایج
فستقی از هر یک نیم درم شحم حنظل ربع درمی سقمونیای مشوی
مقل ازرق نمک هندی از هر یک یکدانگ
سوده حب سازند حبوب بزرگ هر حبی نیم دانگ شربتی
سه درم ⁂ حب مسهل سودا مستعمل در امراض سوداوی
صنعت آن ایارج فیقرا یکدرم لاجورد مغسول غاریقون
هش سفید مقل ازرق ترید سفید مدبر کتیرای سفید پوست
هلیلهٔ زرد از هر یک یکدرم کوفته بروغن بادام شیرین
یکدرم چرب نموده حب سازند و بورق نقره سه عدد
بپیچیده نصف شب با آب نیمگرم فرو برند جمله یک شربت
است صبح فلوس خیار شنبر پانزده مثقال شیر خشت
خراسانی گلقند آفتابی از هر یک ده مثقال با آب
کاسنی تازه و آب رازیانهٔ تازه حل کرده بیاشامند
اما باید که آب کاسنی تازه پنجاه مثقال و آب رازیانه
سی مثقال باشد پس یک مثقال روغن بادام شیرین
داخل کرده بیاشامند و غذا میان روز نخود آب باشد
حب مسهل سودا محترق از صفرا ⁂ صنعت آن سنا مکی
یک جزو صبر سقوطری زرد دو جزو شاهتره لاجورد مغسول
حب بلسان گل سرخ از یک یک جزو پوست هلیلهٔ زرد
مصطگی رومی از هر یک یک جزو دو دو دانگ جزوی
کوفته بیخته با آب حب سازند شربتی چهار درم با آب
سیب شیرین ⁂ حب مسهل سودا منقول منقول از بیاض نسخه
میرزا محمد حسین حکیم ⁂ صنعت آن ایارج فیقرا
پانزده درم افسنتین اقریطی دو درم و در نسخه دیگر
دوازده درم است بسفایج فستقی غاریقون سفید
از هر یک دو درم خربق سیاه نمک هندی از هر یک

پنجدرم اسطوخودوس هفت درم کوفته بیخته با آب حب
سازند شربتی سه درم ٭ حب مسهل قوی که استفراغ سودا
از معده و نواحی قلب و دماغ و تمام بدن کند و استعمال
کرده میشود این حب در هر یکی از امراض ثلثه مذکوره
وقتیکه ماده در تمام بدن باشد و مراد از استفراغ سودا از
تمام بدن باشد ٭ صنعت آن ایارج فیقرا افتیمون اقریطی
از هر یک سه درم اسطوخودوس بسفایج فستقی غاریقون
هتل سفید از هر یک نیمدرم تخم حنظل ربع درمی سقمونیای
مشوی ملح نفطی مقل الیهود از هر یک یکدانگ مقل را
در آب حل کرده صاف نموده باقی ادویه کوفته بیخته
با آن سرشته بدستور حب سازند ٭ حب مسهل سودا اقوی
از نسخهٔ قبل ٭ صنعت آن ایارج فیقرا افتیمون
اسطوخودوس از هر یک نیمدرم ربع درمی خربق اسود
یک طسوج و نیم عود قماری هندی مصطگی نعناع خشک از
هر یک یکدانگ تخم حنظل غاریقون حجر ارمنی مغسول حجر
لاجورد مغسول ملح نفطی از هر یک ربع درمی سقمونیای
مشوی دو طسوج بدستور مقرر حب سازند و استعمال نمایند
و واجب است که بدانی که خربق هرگاه واقع شود در
مطبوخ ازان قلیلی تا یکدرم و در حبوب اقل ازان
از نصف دانگ تا یکدانگ نمیباشد از انکایت و
ضرری ٭ حب مطرانی تب ربع و حمیات بلغمی و سوداوی
و امراض سوداوی و بلغمی را سود دارد و قولنج بگشاید و
درد جگر و معده و نقرس و اوجاع مفاصل را مفید باشد
صنعت آن صبر سقوطری زرد بست درم عصاره افسنتین
عصاره مصطگی رومی پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی
هلیله سیاه حب النیل غاریقون هتل سفید تخم حنظل
شاهتره از هر یک دو درم سقمونیای مشوی نیم
مثقال کوفته بیخته حبهای خرد برابر دانه فلفل
سازند شربتی یک مثقال و در نسخهٔ کامل الصناعه
عوض شاهتره ماهی زهرج است ٭ حب مفاصل
ایارج فیقرا یکدرم تربد سفید یک مثقال سورنجان
نیمدرم تخم حنظل حب النیل نمک هندی زنجبیل محموده
از هر یک یک دانگ و نیم گل سرخ انیسون مصطگی از
هر یک دانگی مقل دو دانگ کتیرا طسوجی کوفته بیخته
با آب خالص حب سازند ٭ حب ملوک قولنج بگشاید و
بادهای غلیظ را دفع کند ٭ صنعت آن صبر سقوطری
پنجدرم تربد سفید مدبر ده درم پوست هلیله زرد پوست
هلیله کابلی از هر یک سه درم نمک هندی دو درم قسط
مصطگی زعفران سافج هندی سلیخه سیاه ریوند چینی
سنبل الطیب زنجبیل انیسون تخم کرفس قرنفل خیربوا
دارچینی کبابه کتیرا قاقله از هر یک نیمدرم سقمونیای
دو مثقال مشک دانگی کوفته بیخته بگلاب سرشته
حب سازند شربتی سه درم ٭ حب ملین طبیعت را نرم
نماید و بی تصدیع است ٭ صنعت آن صبر سقوطری
زرد چهار مثقال پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی
هلیله سیاه از هر یک پنج مثقال سنبل الطیب مصطگی
از هر یک سه مثقال زنجبیل نمک هندی از هر یک
دو مثقال کوفته بیخته با آب سرشته حب سازند شربتی
تا دو درم پیش از طعام و بعد از طعام توان خورد ٭
حب منقی سودا قلمی فرموده اند که این حب لنا است
صنعت آن ایارج فیقرا هفت مثقال و نیم پوست
هلیله زرد هلیله سیاه پوست هلیله کابلی لاجورد مغسول
بسفایج فستقی افتیمون اقریطی بادرنجبویه اسطوخودوس
از هر یک پنج مثقال سقمونیای مشوی نیم مثقال و
کتیرا دو دانگ و در نسخهٔ دیگر چهار دانگ است و
طلای محرق مکلس یک مثقال و یک دانگ و نیم
کوفته بیخته بگلاب سرشته حبها سازند هر حبی بقدر
نخودی بورق طلا پیچیده شب وقت خواب یه حب
آنرا با ده مثقال عرق گاوزبان و گلاب فرو برند
٭ حب منتن القراط نافع است از برای فالج و لقوه و
قولنج و نقرس و مفاصل و تحلیل ریاح از اندامها
کند و استرخای اعضا را ببرد و بستگی حیض بگشاید
صنعت آن صبر سقوطری زرد سکبینج اشق جاوشیر
مقل ازرق تخم حرمل تخم حنظل تربد سفید پوست
هلیله زرد انزروت از هر یک جزوی صمغها را در
آب حل سازند و ادویه را کوفته بیخته با وی سرشته
حب سازند هر حبی بقدر فلفلی و در وقت حاجت دو درم
از وی با آب نیمگرم فرو برند و صاحب ذخیره و صاحب
اختیارات بدیعی گفته اند که شربتی ازین حب سه درم
است ٭ حب منتن اکبر منقول از قانون نافع است از
برای وجع مفاصل و نقرس و درد پشت و زانو و پاک
میسازد بدن را از اخلاط غلیظه ٭ صنعت آن جاوشیر
اشق صبر سقوطری زرد سکبینج بزر حرمل تخم حنظل افتیمون
اقریطی از هر یک ده درم سقمونیای مشوی شش درم
دارچینی سنبل الطیب زعفران جندبیدستر از هر یک
دو درم فرفیون یکدرم صموغ را بآب گندنای تازه
خیسانیده حل سازند و باقی اجزا کوفته بیخته با آن سرشته حب سازند
شربتی دو درم ٭ حب منتن کبیر نسخهٔ شیخ رئیس دافع اخلاط غلیظه مفتح سده
و نافع است از برای اوجاع مفاصل و خاصره و از
برای بهق و برص و جذام و داء الفیل و این حب معروف
است بحب ماهانی ٭ صنعت آن اشق سکبینج جاوشیر
مقل ازرق صبر سقوطری بزر حرمل پوست هلیله زرد
تخم حنظل از هر یک هشت درم شبرم افتیمون اقریطی
فرفیون شیطرج هندی سورنجان مصری از هر یک چهار
درم تربد سفید مدبر ده درم سقمونیای سه درم جندبیدستر
غاریقون هتل سفید از هر یک دو درم زعفران قاقله
سنبل الطیب بیشه خطمی سفید مصطگی رومی دارچینی
خولنجان از هر یک یکدرم و در نسخهٔ دیگر از هر یک ربع
یکدرم است صموغ را در آب حل نمایند و باقی ادویه
کوفته بیخته با آن سرشته حب سازند و مزاج این حب
گرم است در دو درجه و نیم ٭ حب منتن کبیر بنسخهٔ
قلانسی نافع است از برای فالج و لقوه و نقرس بارد
و از زمین گیر بودن و قلع بلغم خام از مفاصل میکند
و قایم مقام ایارجات کبیر است نامیده شد این حب
بحب منتن بجهت آنکه بعض ادویهٔ آن کریه الرائحه است
صنعت آن ایارج فیقرا ده درم تخم حنظل قنطوریون
دقیق ماهی زهرج از هر یک
پنجدرم فرفیون دو درم و نیم جندبیدستر
زنجبیل حاقیت سکبینج جاوشیر شیطرج هندی

خردل فلفل از هر یک یکدرم صموغ را بآب سداب تازه
حل کرده و باقی ادویه را کوفته بیخته بآن مخلوط کرده بسرشند
و حب سازند مقدار شربتی از وی از یکدرم تا چهار درم
و بعضی گفته که از دو درم تا چهار درم و در نسخه بخط میرزا
محمد بن حکیم وزین نسخه حب منتن بجای ماهی زهره
عصارهٔ قثاء الحمار است ٭ حب منتن کندی منقول از
قانون اوجاع مفاصل و نقرس و جمیع اوجاع حادث از
بلغم خام و صفرا و سودا و فالج را نافع ست ٭ صنعت آن
صبر سقوطری زرد و پوست هلیلهٔ زرد و تخم هزارا سپند
افتیمون اقریطی تربد سفید مدبر اشق جاوشیر مقل الیهود
سکبینج از هر یک چهار جزو شحم حنظل سه جزو سقمونیا مشوی
دو جزو فرفیون جندبیدستر دارچینی زعفران از هر یک
یکجزو صموغ را در آب گندنای تازه و یا آب کرنب یک
شبا روز بخیسانند پس مالیده صاف نمایند و باقی ادویه
کوفته بآن بسرشند سرشتنی نیکو و حبوب بندند هر حبی
بقدر فلفلی و در سایه خشک نمایند شربتی دو درم شب
بآب نیمگرم فرو برند غذا شوربای بچه مرغ باشد و شراب
نبیذ عسل یا زبیب یا دوشاب عوض آب ٭ حب
منتن بارد به نسخهٔ قلانسی که این حب مستعمل ست و
در تابستان بجای حب منتن کبیر است ٭ صنعت
آن شحم حنظل ربع درمی کتیرا ثلث درمی سورنجان
بوزیدان ماهی زهره از هر یک ثلث درمی پوست
هلیلهٔ زرد نصف درمی بدستور حب سازند جمله یکشربت
است و در نسخهٔ دیگر گل سرخ نیمدرم سقمونیای مشوی
یکدانگ داخل ست ٭ حب منتن فالج و نقرس و
لقوه و اوجاع مفاصل که از سردی باشد و وجع
ظهر را نافع باشد و بادهای غلیظ دفع کند و حیض بگشاید
صنعت آن سکبینج اشق جاوشیر مقل حرمل شحم
حنظل صبر سقوطری تربد سفید پوست هلیلهٔ زرد
انزروت اجزا مساوی انزروت را در آب حل کنند
دواها را کوفته بیخته بآن بسرشند و حب سازند شربتی
دو درم ٭ حب منتن اکبر به نسخهٔ دیگر اقوی از نسخهٔ
صاحب ذخیره که مذکور شد ٭ صنعت آن صبر سقوطری

مقل ازرق جاوشیر سکبینج تخم حرمل شحم حنظل منقی از حب
از هر یک هشت درم افتیمون چهار درم سقمونیا سه
پوست هلیلهٔ زرد و حب النیل از هر یک دو درم دارچینی
زعفران سنبل الطیب از هر یک یکدرم و نیم فرفیون
قرنفل از هر یک نیم مثقال سورنجان شش درم از هر یک
چهار درم صموغ را در آب حل کرده باقی ادویه را
کوفته بیخته بآن سرشته حبها سازند هر حبی بقدر فلفلی
شربتی دو درم و نیم با آب گرم ٭ صنعت آن نسخهٔ دیگر
صبر سقوطری زرد مقل ازرق اشق جاوشیر سکبینج
تخم حرمل شحم حنظل منقی از حب و قشر پوست هلیلهٔ زرد
تربد سفید انزروت سفید اجزا مساوی کوفته بیخته
با آب حب سازند قدر مستعمل از آن از دو مثقال تا چهار
مثقال با آب گرم و عسل فرو برند ٭ حب منتن محمد
بن زکریا رازی در منافع مثل حب منتن ابقراط ست
صنعت آن ایارج فیقرا کهربای شمعی از هر یک پنجدرم
شحم حنظل قنطوریون دقیق عصارهٔ قثاء الحمار از هر یک
دو درم و نیم فرفیون یکدرم و یکدانگ و نیم
جندبیدستر حلتیت فلفل سکبینج جاوشیر شیطرج
هندی تخم اسپندان از هر یک نیمدرم صمغها را در
آب گرم حل کنند و باقی ادویه را کوفته بآن سرشته
حب سازند و هنگام حاجت شربتی دو درم با آب گرم
فرو برند ٭ حب منتن منقول از بیاض بخط حکیم
عطاء الله که معزی الیه از بیاض بخط استاد خود
حکیم محمد باقر حسینی نقل نموده ٭ صنعت آن ایارج فیقرا
ده درم شحم حنظل قنطوریون دقیق و عصارهٔ
قثاء الحمار از یک پنجدرم فرفیون دو درم و نیم
جندبیدستر فلفل حلتیت سکبینج جاوشیر شیطرج هندی
از هر یک یکدرم صموغ را با آب سداب حل سازند و
باقی ادویه را کوفته بیخته بآن بسرشند و حب سازند
جمله ده شربت است ٭ حب نارمشک مسیح قولنج
بگشاید و درد مفاصل و نقرس را سود دارد ٭
صنعت آن صبر سقوطری بست درم فلفل مویز
ساذج هندی صعتر فارسی فلفل سیاه از هر یک سه درم

و نیم اجزا را کوفته بیخته بآب عنب الثعلب سرشته حب سازند
شربتی دو درم فرو برند و بعد از آن آب گرم بنوشند ٭
حب نارمشک ابن جزله قولنج را نافع ست و از برای
درد مفاصل و وجع نقرس سودمند بود و بر سیری و
گرسنگی توان خورد ٭ صنعت آن فلفل مویه ساذج
هندی صعتر فارسی دار فلفل فلفل سیاه نمک هندی
زنجبیل حب بلسان دارچینی نارمشک از هر یکی یک
درم و نیم هلیلهٔ سیاه سه درم صبر زرد سقوطری بست
درم کوفته بیخته بآب عنب الثعلب سرشته حبها سازند و
در سایه خشک نمایند شربتی دو درم تا دو درم و نیم
بآب نیمگرم فرو برند ٭ حب نارمشک مسهل سریع الاثر
است و بجهت تحلیل ریاح و تقویت معده و رفع
تهیج و درد معده که از احتباس طبع باشد نهایت
نافع است و یکعدد آن یک مجلس اجابت میکند ٭ صنعت
آن مصطگی رومی زنجبیل قرنفل دارچینی فلفل سیاه
نارمشک از هر یک یک مثقال و یکدانگ سقمونیای
مشوی انطاکی شکر طبرزد از هر یک ده درم سوده بآب
حب سازند هر حبی بقدر نخودی ٭ حب نجاح منقول از
قانون جهت فالج و لقوه و اوجاع مفاصل و رکبهٔ
بلغمیه بسیار نافع ٭ صنعت آن ارد عیارق و آن
دوای هندیست ساطل استر بنجبین و آن نیز دوای
هندیست تربد سفید مدبر حب النیل غافث از هر یک
یک مثقال به پنجاه رطل آب بجوشانند تا بنصف آید
پس مالیده صاف نمایند و صافی را در دیگ کرده
بر آتش گذارند و بجوشانند تا غلیظ گردد و پس بریزند
بر آن دند چینی منقی از پوست و زبانه اندرون لب
که مثل لسان العصافیر باریک است غاریقون هش
سفید مصطگی رومی صبر سقوطری زرد هلیلهٔ کابلی مقشر
عصارهٔ سوس از هر یک بست مثقال دند را جدا
ادویه را علیحده نرم کوفته بیخته بآن آب بسرشند و
حبوب سازند شربتی از دو دانگ تا چهار دانگ نهایت
یکدرم ٭ حب نجیب الدین سمرقندی از برای اخراج
بلغم و سودا و تنقیهٔ دماغ ٭ صنعت آن تربد سفید یک

مثقال ایارج فیقرا یکدرم اسطوخودوس دو دانگ و غاریقون نیمدرم سقمونیا یکدانگ و نیم زنجبیل یکدانگ گل سرخ یکدانگ مقل ازرق دو دانگ بدستور مقرر حب سازند؛ حب عجیب الدین که تنقیه سودا کند و اخراج سودا نماید کسانیکه مقدور نداشته باشند آشامیدن مطبوخ افتیمون را؛ صنعت آن افتیمون بست درم بسفایج فستقی غاریقون سفید از هریک ده درم خربق سیاه نمک هندی از هریک پنجدرم اسطوخودوس هفت درم ایارج فیقرا پنجدرم حب سازند شربتی سه درم؛ حب لفظ منسوب بجالینوس قوی الفعل است در امراض سوداوی و نافع است از برای هر مرض بارد مانند فالج و لقوه و ریاح بارده و نقرس و قولنج و امراض بارده و مفاصل و عرق النسا و قوت این حب تا سه سال باقی میماند و شربتی ازان دو درم است محمد بن زکریا گفته که این حب مضر است به کبد و مصلح وی زیت است و اسحق گفته که مفتح بواسیر است و شیخ داود گفته که این قول اصح از اول ست و ذکر نکرده مصلح آنرا آن مرحوم نوشته اند که نزد من مصلح آن کتیرا است یا آب عناب هر کدام که باشد یا هر دو معا؛ صنعت آن بنسخه شیخ داود انطاکی صبر سقوطری پانزده درم ماهی زهره پوست هلیله زرد بزرحرمل صمغ سداب و اگر یافت نشود صمغ سداب بدل آن دو وزن صمغ برگ سداب کنند جاوشیر مقل ازرق سلیخ جندبیدستر انزروت سفید شحم حنظل منقی از حب از هریک ده درم و در نسخه دیگر تربد سفید اصل السوس از هریک هفت درم داخل ست و صواب ترک این دو دوا است اگر نبوده باشد بلغم در نهایت افراط و در نسخه دیگر افتیمون هفت درم داخل ست و صواب ترک آنست اگر نبوده باشد سودا غالب و گاهی داخل کرده میشود حلتیت و حب الغار و این صحیح ست اگر نبوده باشد حمی و یا بوده باشد مرض بعد از آشامیدن سم یا گزیدن جانوران سمی مجموع ادویه یابسه را کوفته بیخته صموغ را در لفظ سفید با قدری آب گرم حل کرده همه را مخلوط کرده بنفط سفید سرشته حب سازند و در قرابادین رومی بنظر رسیده که بعسل بسرشند و این خطا است و باید که در حذر باشند ازان که محرق شحم کرده است و گاهی اضافه کرده میشود بر اجزای این حب بوزیدان شیطرج هندی قاقله سورنجان ایارج فیقرا از هریک پنجدرم پس میگردد نفع آن عظیم در اوجاع بارده خصوص در اوجاع مفاصل و نقرس؛ صنعت حب لفظ بنسخه حنین بن اسحق پوست هلیله زرد صبر سقوطری شحم حنظل ماهی زهره تخم حرمل جندبیدستر انزروت سفید مقل ازرق اشق جاوشیر سکبینج صمغ سداب لفظ سفید از هریک پنجدرم صموغ را با لفظ سفید در آب گرم حل سازند پس باقی ادویه را کوفته بیخته بآن بسرشند و حبهای کوچک ساخته در سایه خشک نمایند شربتی دو درم بآب نیمگرم؛ حبیکه تنقیه دماغ و سر کند و سدهای کبد بکشاید و منقی بدن است؛ صنعت آن تربد سفید مجوف تراشیده بروغن بادام چرب نموده بست و پنجدرم پوست هلیله زرد و پوست هلیله کابلی از هریک پنجدرم نمک لفظی شش درم ایارج فیقرا یکدرم گل سرخ منزوع الاقماع چهار درم انیسون سه درم جندبیدستر یک مثقال کوفته بیخته بآب کاسنی تازه سرشته حب سازند هر حبی مثل فلفل در سایه خشک کرده در شیشه نگاهدارند شربتی ازان سه درم بآب نیمگرم و پرهیز کنند بران شش روز پیش ازان حب و بعد ازان؛ حب یرقان؛ صنعت آن صبر یکدرم محمودة دو دانگ و نیم غاریقون چهار دانگ عصاره غافث دو دانگ کوفته بیخته بآب کاسنی حب سازند جمله یک شربت کامل است؛ حبیکه تنقیه سر و دماغ کند؛ صنعت ایارج فیقرا دو ثلث درمی تربد سفید مدبر یکدرم مقل ازرق نمک هندی از هریک دو طسوج غاریقون دو ثلث انیسون یک طسوج کوفته بیخته بآب سرشته حبوب سازند هر حبی بقدر نخودی جمله یک شربت است؛ حب دیگر که تنقیه دماغ و اعصاب کند نافع است از برای فالج و لقوه و رعشه و امثال این امراض؛ صنعت آن ایارج فیقرا تربد سفید مدبر از هریک یکدرم نمک هندی دو دانگ شحم حنظل ربع درمی کوفته بیخته با سرشته حبها سازند این جمله یک شربت است کامل بآب نیمگرم فرو برند؛ حب دیگر منقول از تذکره اولوالالباب شیخ داود انطاکی اسهال بلغم و سودا و صفرا کند و جمیع امراض بلغمی و سوداوی و صفراوی را نافع است و صالح از برای امراض ظهر و وجع ورک و وجاع مفاصل و مانند این امراض و گفته که این حب نائب مناب فوقایای جالینوس ست بلکه ازان بهتر است؛ صنعت آن شحم حنظل تربد سفید از هریک پانزده مثقال و در نسخه دیگر ده مثقال ست پوست هلیله زرد مقل ازرق بسفایج فستقی از هریک هفت مثقال اشق سقمونیای مشوی غاریقون هشت سفید حب النیل افتیمون افریطی ملح لفظی وج ترکی اسطوخودوس کتیرا از هریک پنج مثقال ایارج فیقرا بوزن مجموع ادویه صموغ را در آب گرم حل کرده باقی ادویه را کوفته بیخته بآن سرشته حبوب سازند شربتی تا دو مثقال و گاهی زیاده کرده میشود دران حب قرنفل فودنج گاوزبان از هریک پنج مثقال و درین صبر سقوطری زرد پانزده مثقال تا بست مثقال لاجورد مغسول دو مثقال و در نسخه دیگر سه مثقال ست خربق سیاه دو مثقال و درین حال قوی الفعل ست در امراض سوداویه و امراض متعلق بسر و در نسخه دیگر بجای سقمونیا سکبینج است؛ حبیکه سر را از رطوبات پاک کند و درد سر و شقیقه را زائل گرداند و همه وقت توان خورد؛ صنعت آن ایارج فیقرا چهار دانگ تربد سفید مدبر یکدرم پوست هلیله کابلی نیمدرم ریوند چینی مقل ازرق از هریک یک دانگ کوفته بیخته با آب سرشته حبوب سازند جمله یک شربت کامل است؛ حبیکه نافع ست جهت امراضیکه بسبب آن مو بریزد مثل جذام و داء الثعلب و داء الحیه اخراج فضول غلیظه نماید و قوتش تا دو سال باقی ست و مزاجش گرم ست در دوم و خشک ست در اول شربتش تا یک مثقال است بآب گرم و مضر جگر و مصلحش انیسون

دمضر گردد و معه ملحش کثیر است * صنعت آن تربد سفید
مدبر صبر سقوطری زرد از هر یک دوازده مثقال افتیمون
چهار مثقال بسفایج انزروت از هر یک سه مثقال افسنتین
نمک هندی شحم حنظل سقمونیای مشوی از هر یک دو درم
کوفته بیخته با آب سرشته حب سازند شربتی تا دو درم
جهتیکه بیماریهای آتشک و درد مفاصل و اعضا را
سودمند بود * صنعت آن ایارج فیقرا یک مثقال
تربد سفید مدبر غاریقون الاجود مغسول پوست هلیله
زرد سورنجان از هر یک نیم درم سقمونیای مشوی یک
دانگ اجزا را کوفته بیخته بگلاب سرشته حب سازند و
شربتی دو درم غذا نخود آب مرغ جوان فربه * حب صبر
مجرب النفع از برای ازالهٔ صلابت طحال * صنعت
آن صبر سقوطری زاج سفید قند سیاه کهنه مرجان محرق
شیطرج هندی پوست بیخ کبر اشق اجزا متساوی کوفته
بیخته با آب بهنگره سیاه که گیاهی ست هندی و اگر نباشد
با سرکهٔ انگوری کهنه سرشته حبوب سازند هر حبه بقدر
نخودی اطفال را از اثنا سنان یک حب صبح و یک
حب وقت خواب با آب گیاه بهنگره یا سرکهٔ انگوری
کهنه اگر سرفه نباشد و الا با مطبوخ متناسب دیگر از
پرسیاوشان و اصول و بزور بدهند و بر ان پهلو
مقدار یک ساعت بخوابند و جوان و کثیر الاسنان را
تا یکدرم و تا یک مثقال بدستور بخورانند * حب صبر
دیگر از ان اقوی * صنعت آن صبر سقوطری پوست
بیخ کبر پوست بیخ گز زاج سفید قند سیاه از هر یک دو
درم غاریقون هلیله سفید ریوند چینی از هر یک یکدرم
اجزا کوفته بیخته بدستور نسخهٔ قبل مرتب و استعمال نمایند
دواء الصبر نافع از برای آکله و قرحهٔ مثانه و احلیل و
جمیع قروح خبیثه * صنعت آن صبر سقوطری دگلنار
فارسی گل ارمنی موی سر آدمی پست که و سوخته کندر
از هر یک نیم مثقال توتیای کرمانی شسته سفیداب
شسته از هر یک یک مثقال همه را کوفته حریر بیخته
استعمال نمایند و اگر از برای سوزاک خواهند بکار برند
افیون صافی اضافه نموده با سفیده تخم مرغ آمیز کرده
فتیله نموده در مجرای بول بگذارند و اگر از برای آکله در
حلق و کام باشد دوا را در نی کرده در حلق و کام بدمند
بعد از انکه غرغره با آب برگ نارمشک کرده باشند و
اگر تلخی صبر زحمت دهد دوا را در آب برگ نارمشک
حل کرده مضمضه و غرغره نمایند که بعون الله تعالی
نافع است ضماد صبر که اورام صلب کبد و طحال و
معده را نافع باشد * صنعت آن صبر سقوطری و
زعفران از هر یک یکدرم افسنتین رومی سنبل الطیب
از هر یک یکدرم و نیم اجزا را کوفته بیخته بگلاب گرم کرده
سرشته ضماد نمایند و باقی ضمادهائیکه دران صبر ست
در حرف الضاد ذکر خواهد یافت انشاء الله تعالی *
طلای صبر نافع است از برای تحلیل اکثر اورام بارده
بلغمیه * صنعت آن بگیرند صبر زرد سقوطری را و در آب
چام گهاس که گیاهی ست هندی و در بنگاله [illegible] خیسا
نیده حل نموده آنمقدار که غلیظ گردد گرم نموده و طلا
نمایند و مکرر کنند زائل گردد * قرص صبر که منع انصباب
نزلات بچشم و گوش و حلق و سینه و شش و شکم نماید
صنعت آن صبر سقوطری چهار دانگ افیون زعفران
از هر یک یک دانگ مجموع را کوفته با آب برگ مورد
سرشته اقراص سازند و در وقت حاجت یک قرص را
بسفیدهٔ تخم مرغ سائیده بر دو پاره کاغذ بدستور
مذکور در اقراص نزلات مذکور در افیون مالیده
بر هر دو صدغ بچسپانند * مطبوخ صبر و قوی این مطبوخ
را باسم نقوع صبر ذکر کرده و این بهترست
بادهای غلیظ را بشکند و خلط غلیظ را از تن پاک
کند و درد سر که از باد و ماده غلیظه باشد سود دهد *
صنعت آن سعد کوفی سنبل الطیب افسنتین رومی
اقحوان اذخر تخم کرفس تخم بادیان نانخواه و زیره
کرمانی از هر یک یک مثقال در یک من و نیم آب
بپزند هرگاه که نیم من آب باقی ماند صاف کنند و
یک اوقیه صبر سقوطری سوده در ان حل کنند و
یک اوقیه در شیشه نمایند و سه روز در آفتاب نهند روز
چهارم یک اوقیه را بپالایند و با دو درم تا سه درم روغن
حب البخوریع با شیا منده و قوی وزن صبر را دو یا شش
درم آورده اند شربتی از ان را دو اوقیه قرار داده اند
با یکدرم بادام شیرین * معجون صبر باوهائیکه در اسهال
باشد دور کند و رطوبات معده و امعا را دفع کند و
سدها بگشاید و امراض بلغمی مزمن را فائده دهد و اخراج
بلغم و سودا از اعماق عروق بکند * صنعت آن صبر زرد
حب الرشاد شونیز فلفل زنجبیل هلیله سیاه از هر یک
جزوی همه را مساوی کوفته بیخته با سه وزن کل دو یه
عسل سرشته شود و هفت روز هر روز سه درم مداومت
کنند * معجون ایارج که صداع مزمن را سود دارد منقول
از قرابادین کوثوانی * صنعت آن غاریقون سفید
اسطوخودوس [illegible] از هر یک یکدرم ایارج فیقرا سه درم نمک
هندی سقمونیای مشوی شحم حنظل مصطگی انیسون
پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله منقی از هر یک پنجدرم
تربد سفید مدبر چهار درم همه را کوفته بیخته بعسل کف
گرفته سرشته شود شربتی میانه سه درم و تا سه درم و نیم نیز
آمده * معجون فیقرا الطبع را نرم دارد و شهوت ردیه از
گل خوردن و نمک انگشت و مانند اینها را زائل کند
صنعت آن ایارج فیقرا دوازده درم پوست هلیله زرد
پوست بلیله آمله منقی از هر یک دو درم نمک نفطی یک درم
و نیم کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی از سه درم
تا چهار درم با مطبوخ فودنه * معجون صبر مسمی به معجون
مفاصل منقول از طب فرنگی * صنعت آن صندل سفید
دارچینی مصطگی اسارون انار دین زعفران از هر یک
شش مثقال صبر سقوطری زرد هفتاد و دو مثقال
اجزا کوفته بیخته با نیم من تبریزی عسل مصفی مقوم علی الرسم
معجون سازند شربتی از یک مثقال تا سه مثقال *

فصل در ذکر نسخ نقوع صبر

نقوع صبر که صداع حار را نافع است * صنعت
آن آب کاسنی تازه هفت مثقال صبر سقوطری چهار
دران حل کرده شب در جای گرم بگذارند و صبح بنوشند
نقوع صبر نافع صداعی که از اخلاط سوداوی باشد

صنعت آن افسنتین رومی پنجدرم صبر سقوطری چهار
دانگ هر دو را نیم کوفته در شیشه کنند و یکرطل آب گرم
بر روی آن کنند و سه روز متوالی در آفتاب نهند و
شب در جای گرم گذارند و بعد از ان صاف نمایند
و ده درم روغن بادام شیرین در مجموع این اخلاط کرده
صبحگاه بنوشند + نقوع صبر دیگر که جهت درد سر بلغمی
و سوداوی نافع است + صنعت آن افسنتین رومی
ده درم اسارون پنجدرم قنطوریون دقیق مصطکی از
هر یک سه درم همه را در یک من و نیم آب بپزند تا نیم من
بماند صاف کنند و شش درم صبر سقوطری در ان
داخل کنند و در شیشه کرده سه روز در آفتاب
نگاهدارند پس هر روز صبح دو اوقیه از ان تا چهار
اوقیه با یکدرم روغن بادام شیرین بیاشامند + صنعت
این نقوع صبر بنسخه اصل که از یوحنا بن سرافیون ست
و گفته که صداعی را که از بلغم باشد در نهایت مرتبه
نافع است بگیرند افسنتین ده درم اسارون پنجدرم
گل سرخ قنطوریون دقیق مصطکی از هر یک سه درم
صبر سقوطری شش درم همه را بکوبند و بپزند و در شیشه
کرده یکرطل و نیم آب گرم بر روی آن کنند و روز آنرا
در آفتاب گذارند و شب در جای گرم نگاهدارند بعد
از ان بقدر حاجت با یکدرم روغن بادام شیرین نیم
گرم بیاشامند + نقوع صبر منسوب بیوسف ساهی او
سر را تحلیل دهد و درد سر را سود مند بود + صنعت آن
باد آورد شاهتره از هر یک ده درم هر دو را در سه
رطل آب بپزند تا بنصف رسد صاف کنند آنگاه
دو درم صبر سقوطری در ان حل کنند و قدرے روغن
بید انجیر و روغن بادام شیرین با آن بیامیزند و سحرگاه
بیاشامند + نقوع صبر دیگر صداعیکه از رطوبت باشد
سود دارد و دماغ را پاک کند + صنعت آن پوست
بیخ کرفس پوست بیخ رازیانه از هر یک دو درم مصطکی
سنبل الطیب از هر یک یکدرم و نیم اسطوخودوس
کماذریوس افسنتین غافث از هر یک سه درم گل سرخ
دو درم و نیم قنطوریون باریک اسارون از هر یک
دو درم تربد سه درم مجموع را در دو رطل آب خیسانیده
بست و چهار درم صبر سقوطری در ان انداخته سه روز
در آفتاب بگذارند و شب در خانه گرم نگاهدارند و بعد
از سه روز صاف کنند و هر روز مقدار دو اوقیه با
یکدرم روغن بادام بنوشند +

فصل در بیان نسخ مصبغات

صبغیکه حمره منکره و برص ناخن و برص بهق اعضا
و کبودی رنگ چشم را زائل کند و سیاه گرداند و از اسرار
است + صنعت آن نخود پوست دار شیطرج هندی
از هر یک یک دانگ سرمه حسین برگ حنای خشک
از هر یک دو دانگ نرم سائیده در شیشه کنند و روغن
کنجد پنج مثقال سرکه ده مثقال بران ریخته در آفتاب
بگذارند و مکرر بر هم زنند و امتحان رنگ آن کنند
بر پشت ناخن چون تغیر دهد صاف نمایند و بجوشانند
با آتش ملایم تا سرکه رفته روغن بماند و جهت رنگ
نمودن برص بسیار بر آفتاب نهند تا ناخن را بسیار
رنگین کند و این صبغ استخوان و شلخ و امثال آنها
را نیز رنگ میکند + صبغ دیگر که امراض جلدیه از
بهق و برص که قابل علاج باشد رفع میکند و الا تا
یکسال برنگ اصلی بدن میدارد + صنعت آن زهره
گاو سرگین سوخته گاو زعفران الحدید خبث الحدید
خبث الفولاد شیطرج هندی پوست بیخ کبر یا تخم آن
پوست انار نارس مازوی سوخته از هر یک جزوی
نرم بسایند و با خون عقاب و سرکه مکرر در آفتاب
بسایند که هر مرتبه خشک شود تا رنگ آن زرد گردد
و در وقت حاجت با سرکه خمیر کرده صبح و شام بدون
شستن بمالند تا سه روز متوالی پس از ان بشویند
و هرگاه تغیر رنگ زیاده از مطلوب واده باشد
بروغن بنفشه تدهین نموده بحمام روند و بشویند و
روغن بادنجان نیز بهق و برص را رنگ میکند
و همچنین با خون خطاف سائیده نیز همین عمل دارد
صبغ دیگر که برص را همگون بدن گرداند منقول از
قرابادین سمرقندی + صنعت آن شوره قلمی مرصافی
و دروی حمر طین مغره شب یمانی فوه الصبغ از هر یک
قدری با خمر عنبی یا سرکه انگوری سرشته طلا نمایند مرات
بسیار تا اینکه برنگ بدن آید تا الست روز رنگ آن
بحال اصلی بماند + صبغ دیگر که همین عمل بخشد صنعت
آن شیطرج عاقرقرحا حنضل خردل شونیز گل شقائق
مرصافی زرنیخ زرد زردچوبه فوه اجزا مساوی
کوفته بیخته بخون بز سرشته بمالند + صبغ دیگر که همین فائده
بخشد + صنعت آن شیطرج هندی فوه نیل تیبانی
گل سرخ اجزا متساوی کوفته بیخته در سرکه انگوری
تند یکشبانروز خیسانیده روز دیگر بمالند + صبغ دیگر
که بهق اسود را ببرد و برنگ بدن آورد + صنعت آن
تخم ترب ده درم کندش قسط تلخ از هر یک دو درم بسرکه
عنبی کهنه سرشته استعمال نمایند + صبغ دیگر که بهق
ابیض را برنگ بدن نماید + صنعت آن تخم ترب
شیطرج هندی فوه کندش خردل کوفته بیخته در سرکه
کهنه خیسانیده استعمال نمایند + صبغ دیگر که زنگ را
سرخ کند + صنعت آن زعفران فوه کندش
مرمکی صافی مصطکی اجزا مساوی کوفته بیخته بآب
بلبوس سرشته شب بمالند و صبح بآب گرم بشویند +
صبغ که نشان آبله و جراحات و ریشه‌ها ببرد و برنگ
بدن آورد + صنعت آن مرداسنگ سرشته سفید کرده
که مرتک نامند بیخ نے کهنه آرد نخود آرد برنج آرد باقلا
استخوان بوسیده مغز تخم خربزه حب البان قسط
تلخ از هر یک قدری کوفته بیخته بلعاب حلبه و تخم کتان
سرشته شب بمالند و صبح باسبوس و آب گرم بشویند
صبغ دیگر که همین منفعت دارد + صنعت آن ایرسا
قسط مرداسنگ مغسول شلخ گوزن سوخته بوره
ارمنی اشق اجزا مساوی کوفته بیخته با ماء الشعیر
سرشته شب بمالند و صبح بشویند +

باب الصاد مع الحاء المهملة

صحناة بفتح صاد مهمله و سکون حای مهمله و فتح نون

والف وتا بفارسی ماهیانه نامند معمول اهل لارست وتوابع آن در دوم گرم وخشک ومجفف رطوبات معده ودافع بدبوی دهان که از رطوبات معده باشد وجهت فالج ووجع ورک وامراض بارده ومداومت آن رافع بدبوی عرق ومولد خلط سوداوی ومی امراض حاد ثه ازان ومحرق دم ومورث تشنگی وتعفن اخلاط ومصلحش بالخاصیت زنجبیل ست واستعمال سرکه وترشی ها صنعت آن بگیرند ماهی زهره وخشک کرده وسر ودم آنرا دور نموده پاک شسته درظرف سفالی بریان نمایند مانند قهوه که فی الجمله برشته گردد پس برآورده نرم کوبیده در مرتبان یا خمی کرده آب گرم ده وزن آن نمک چهار وزن آن داخل کرده در زمین دفن کنند ودر آفتاب گذارند وسر آنرا بپوشند تا ده پانزده روز که برسد پس صاف نموده خردل مقشر درست ناکوفته چهار وزن ماهی وقدری قرنفل ودارچینی وهیل بواجوکوب نموده دران اندازند وعند الحاجت بقدر مطلوب برآورده بعضی برای لذت قدری روغن راداغ نموده گرما گرم دران میریزند که دانهای خردل بشگفد یعنی شق گردد وآب لیمون یا سرکه داخل کرده پس بر نان یا شیاره تناول می نمایند وبعضی همان قسم بدون قرنفل ودارچینی وغیرها وبدون آنکه در روغن داغ اندازند بر نان پاشنده ویا نان را دران فرو برده میخورند واین نانخورش بیچارگان فرموده است وانچه حکیم میر محمد مؤمن در تحفه صنعت آنرا نوشته اند اصلی ندارد +

باب الصاد المهمله مع النون

صندل بفتح صاد مهمله ونون و دال مهمله ولام درخت آن بقدر درخت گردگان وثمرش شبیه بخوشه حبة الخضرا وقوت چوب تا سه سال باقی است وآن سفید وزرد وسرخ می باشد سرخ آنرا رکت چندن وسفید آنرا چندن وزرد آنرا ملاگیر نامند ودر اکثر بلاد هند و دکهن بسیار میشود وسفید وزرد آن در سوم سرد ودر دوم خشک وسرخ او تا تغلیس آن ومقوی معده ودل ومفرح ورادع وقابض وباتریاقیت ومسدد وجهت خفقان حار وتبهای تند والتهاب منع صعود بخارات بدماغ نافع وطلای آن جهت رفع بدبوی لوزه ودرد سر حار وباد سرخ ونمله وجمره ونقرس واورام حاره مفید خصوصاً با آب عنب الثعلب وحی العالم وامثال آن وبالنصف آن انزروت وسفیدی تخم مرغ جهت منع نزلات در چشم وسائر اعضا وبالخاصیت طلای آن مورث خارش بدن وحرارت به تکثیف مسام ورافع آن است که در روغنهای گرم لطیف وبغایت مضر باه وقاطع آن ومضر صوت ومصلحش عسل ونبات وشربتش یک مثقال وبدل سفید آن نصف آن کافور وبدل سرخ آن مثل آن فوفل ست وضماد صندل سرخ با روغن زنبق جهت اعیا وباگلاب جهت قلاع مفید وصندل سرخ در سائر آثار سوای تفریح مثل سفید است وقرشی در شرح قانون گفته مستعمل در زمان ما در اضمده وغیر آن صندل سرخ ست ودر مشروبات صندل سفید جهت آنکه اتفاق کرده اهل زمان ما بر آنکه در صندل سرخ جزو حاری نیز میباشد که نفوذ میفرماید اجزای بارده را از خارج بداخل واز این جهت اقوی ست فعل آن بخلاف صندل سفید که نیست دران جزو حار وازینجهت هرگاه استعمال کنند از داخل بسبب نبودن جزو حار دران پس تسخین نمیکنند ونیز باشد اقوی در فعل از صندل سرخ صاحب شفاء الاسقام گفته انچه مشاهده کردیم ما از اطبا آنست که استعمال میکنند صندل سفید را در اسهال صفراوی وصندل سرخ را در اسهال مختلط دم با صفرا وتخم صندل سرخ در نهایت سرخی میباشد مثل عین الدیک بقدر نخودی وبهین کشکل عدس ومغز او سفید وشنبه عدس از مغز تخم او جهت بول الدم وحرقة البول ومرضی که بجای منی خون انزال شود مسعود هند مجرب دانسته اند واطبای هند با آب زنجبیل تر که ادرک می نامند استعمال می نمایند + جوارش صندل ترکیب حکیم جعفر جونپوری خفقان وضعف قلب وکبد ومعده را نافع است + صنعت آن صندل سفید صندل سرخ از هر یک پنجدرم باگلاب سائیده طباشیر سفید تخم خرفه بریان گشنیز خشک بریان پوست بیرون پسته از هر یک دو درم مصطگی زعفران از هر یک یکدرم مروارید ناسفته کهربا مرجان سرخ فادزهر معدنی گل ارمنی از هر یک دو درم مشک خالص یکدرم قند نیم من تبریزی قند را در نیم من گلاب گداخته بقوام آورده ادویه کوفته بیخته با آن سرشته جوارش سازند + جوارش صندل حلوی نافع از هر امراض مذکوره + صنعت آن صندل سفید صندل سرخ باگلاب سوده از هر یک هفت درم طباشیر سفید تخم خرفه بریان کشنیز خشک بریان پوست پسته از هر یک سه درم مصطگی عود هندی عرقی دانه هیل قاقله کبار دارچینی زعفران بسباسه هندی از هر یک سه درم مروارید ناسفته کهربای شمعی مرجان قرمزی فادزهر معدنی طین ارمنی ودواغستانی طین مختوم ورق نقره محلول از هر یک دو درم مشک خالص ورق طلا محلول از هر یک یکدرم کافور قیصوری نیمدرم واگر از برای مبرود المزاج یکدرم عنبر اشهب داخل نمایند نیز خوب است اجزا کوفته بیخته با سه چند ادویه نبات وعسل بالمناصفه شربت سیب شیرین شربت به شیرین از هر یک بست مثقال بقوام آورده بسرشند شربتی از نیمدرم تا دو درم میل نمایند وبالای آن گلاب وبید مشک بنوشند + جوارش صندل حامض لی منافع وصنعت آن مثل صنعت جوارش صندل حلو است الا آنکه خصوصیت آن بمبرودین واین رفع میکند والا بمحرورین زیاده است وبر اجزای مسطوره این قرابادین منقی زرشک منقی از هر یک سه مثقال وآب لیمون یا آب غوره از هر یک ده مثقال وشربت سیب ترش وشربت به ترش وشربت حماض از هر یک پانزده مثقال افزوده است + حب صندلی معتدل ومقوی معده ورافع اسهال ست خصوصاً اسهالیکه از نائر العدل از

وشب حل حاضر میگیرد ✤ صنعت آن صندل سفید
طباشیر آمله منقی اقاقیا گل سرخ حب الآس زیره سفید
صمغ عربی زنجبیل اجزا مساوی کوفته بیخته با آب بارتنگ
سرشته حبوب سازند هر حبه بقدر نخودی شربتی از دو
حب تا ده حب به تنهائی یا آب کشنیز تازه و یا شیره
شیره تخم خرفه بریان و دانه هیل و کشنیز خشک و یا تخم
خشخاش از هر یک باوزنی که برای طبیب اقتضا کند
فرو برند ✤ حب صندل کبیر مقوی معده و کبد و دل
تپ مدامغ است و حابس اسهال ✤ صنعت آن
صندل سفید صندل سرخ طباشیر سفید آمله منقی و
حب الآس اقاقیا از هر یک دو درم و نیم کهربا کتیرا
صمغ عربی گل مختوم از هر یک یک درم و نیم درم زنجبیل زیره
سفید زیره کرمانی مدبر [illegible] گل سرخ منزوع الاقماع
زرد ورد و مصطگی از هر یک دو درم اجزا کوفته بیخته
با آب بارتنگ سرشته حبوب سازند هر حبه بقدر
نخودی شربتی از یک حب تا هفت حب به دستور
مسطور فرو برند ✤ حب صندل دیگر متوسط ✤ صنعت
آن صندل سفید طباشیر سفید از هر یک شش
ماشه صندل سرخ چهار ماشه زیره سفید زنجبیل از هر یک
سه ماشه زرد [illegible] مروارید چینی کهربا از هر یک دو ماشه
کوفته بیخته با آب برگ بارتنگ سرشته حبوب سازند
شربتی یک ماشه به دستور فرو برند ✤ حب صندل صغیری
[illegible] ست معتدل ✤ صنعت آن صندل
سفید طباشیر سفید از هر یک دو درم آمله منقی چهار درم
زنجبیل یک مثقال اجزا کوفته بیخته با آب بارتنگ برگ
سرشته حبوب سازند هر حبه بقدر نخودی شربتی از دو
حب تا ده حب۔

فصل در ذکر خمیرهای صندلی

خمیرهٔ صندل منضج واده نافع از برای حمیات
عفنه و ضعف مزاج و ضعف کبد و خفقان مفرط و
اسهال [illegible] ✤ صنعت آن صندل سرخ اسارون
خیار [illegible] اقاقیا [illegible] تخم خشخاش از هر یک نیم اوقیه مصطگی
رومی ریوند چینی طباشیر سفید زرنب قرنفل زنجبیل
از هر یک چهار درم مجموع را کوفته شبانروز در گلاب
بخیسانند پس بجوشانند تا نیم باند پس نیکو بمالند
و بپالایند و جمع کنند صافی آن را با آب عناب و آب
ریباس و آب سیب شیرین و آب زرشک آب [illegible]
و آب انار شیرین و آب سفرجل از هر یک چهار اوقیه
و اگر تمام این آبها بهم نرسد آنچه یافت شود پس بگیرند
قند سفید دو وزن مجموع آب مطبوخ و آب میوه ها و
با آتش ملایم بقوام آورند پس بگیرند ابریشم خام مقرض
و کهربای شمعی از هر یک چهار درم صندل سفید طباشیر
چهار اوقیه مروارید ناسفته مرجان قرمزی لعل
بدخشی از هر یک یک درم یاقوت رمانی یک درم و نیم
همه را در گلاب و عرق بید مشک از هر یک نیم
رطل آب لیمو و آب اترج از هر یک چهار اوقیه سحق
بلیغ نموده داخل نمایند و از آتش برگیرند و در آخر
ورق طلا محلول ورق نقره محلول و مشک تبتی
از هر یک یک مثقال و نیم عنبر اشهب دو درم محلول
در روغن بلسان داخل نمایند ✤ خمیرهٔ صندل [illegible]
[illegible] النفع است [illegible] ✤ صنعت آن [illegible] صندل
سفید بگلاب سوده پنج مثقال و یک رطل قند سفید
که در گلاب و عرق بید مشک بقوام آورده [illegible]
که خوب سفید شده باشد داخل کرده برهم زنند که
نیک مخلوط شود و اگر خواسته باشند یک مثقال
عنبر اشهب و نیم مثقال مشک تبتی را با نبات سفید
کوفته بیخته داخل نصف آن نمایند و برهم زنند
و نگاه دارند شربتی از غیر عنبری آن یک اوقیه
و از عنبری نصف اوقیه ✤ خمیرهٔ صندل حامض
کافوری نافع از برای التهاب قلب و تسکین
معده و کبد و تپ محرقه و تپ دق ✤ صنعت آن
صندل سفید مقاصری سی درم سوهان کرده و کیسه
نمانیده کرده در گلاب و عرق بید مشک و عرق
[illegible] از هر یک نیم رطل یک شبانروز بخیسانند و روز
دیگر با [illegible] رطل آب در دیگ سنگی بجوشانند و دائم
کیسه را بمالند تا آب در عرق ها منصف رسد پس کیسه را
نیکو بمالند و شیره آن را بگیرند و بفشارند و ثفل را
دور کنند و در آب مطبوخ آب انار ترش و شیرین و تمر هندی و
آب سفرجل شیرین و آب سفرجل حامض از هر یک
یک رطل قند سفید سه رطل داخل کرده بقوام آورند
قوام خمیره و از آتش برگرفته صندل سفید طباشیر سفید سوده
از هر یک ده درم مروارید ناسفته کهربای شمعی صلایه
کرده از هر یک دو درم کافور قیصوری نیم مثقال سوده
داخل نمایند و به [illegible] معجون سازی برهم زنند تا نیکو
مخلوط شود و در ظرف چینی نگاه دارند شربتی ده درم
با شیره تخم خیارین و شیره تخم خرفه مقشر و عرق بید مشک
بیاشامند ✤ خمیرهٔ صندل ترکیب محمد بن زکریا رازی
نافع است از برای محرورین و مقوی قلب است و
اصحاب مالیخولیای مراقی و خفقان را مفید است
صنعت آن صندل سفید بگلاب سوده بیست مثقال
گل گاوزبان غنچه گل سرخ از هر یک پنج مثقال گاوزبان
ابریشم خام تمر هندی از هر یک یک صد مثقال آلوی بخارا
هفتاد و پنج مثقال مجموع را در گلاب و عرق بید مشک
و عرق گاوزبان از هر یک یک رطل و در آب [illegible]
[illegible] تا یک شبانروز بخیسانند پس بجوشانند
و بمالند و بپالایند و قند سفید دو من طبی شربت
انار شیرین شربت سیب شیرین از هر یک یک رطل
داخل کرده بقوام آورند پس برهم زنند تا چون لعاب
شود پس عود قماری خام مصطگی رومی طباشیر سفید
ورق طلا محلول ورق نقره محلول مشک خالص
عنبر اشهب مروارید ناسفته سوده کشنیز خشک مقشر
از هر یک یک مثقال سوده با آن بیفشانند و برهم زنند
تا مخلوط شود و در ظرف چینی نگاه دارند شربتی از
یک مثقال تا دو مثقال ✤ خمیرهٔ صندل دیگر مقوی
قلب و دماغ و نافع است از برای خفقان ✤
صنعت آن صندل سفید به گلاب سوده بیست
مثقال قند سفید یک صد و شصت مثقال عنبر اشهب
نیم مثقال مشک خالص یک دانگ و نیم ورق طلا [illegible]

و ورق نقره از هر یک نیم مثقال گلاب یک صد و بست
مثقال عرق بیدمشک هشتاد مثقال قند را بگلاب
و عرق بیدمشک سوده حل کرده بآتش ملایم بقوام
آورند پس سفیدهٔ تخم مرغ و باشیره و آب در هم کرده نیک
زنند تا کف کند کف آنرا بران قند زده تیز معجون ساز
بران زنند تا خمیر شود پس عنبر و مشک با
قدرے نبات سفید سوده داخل نمایند و بر هم زنند
پس ورق طلا ورق نقره محلولین داخل کرده بر هم
زنند پس صندل را داخل کرده نیکو بر هم زنند و
نگاهدارند ÷ خمیرهٔ صندل حامض بنسخهٔ حکیم محمد حسین
ولد حکیم میر محمد باقر بن حکیم میر عماد الدین محمود
صنعت آن صندل سفید سوده بست مثقال یک
شبانه روز بگلاب و عرق بیدمشک بخیسانند پس
بآتش ملائم بجوشانند تا بنصف رسد نیکو بمالند و
بپالایند پس آب انار ترش پنجاه مثقال و آب
تمر هندی چهل مثقال آب لیمون هشتاد مثقال
قند سفید یکصد و پنجاه مثقال نبات سفید یک صد و
پنجاه مثقال مجموع را بآتش ملائم بقوام آورند و
عنبر اشهب دو مثقال ورق طلا ورق نقره از هر یک
سه مثقال داخل کرده تیز زنند تا چون خمیر شود پس
صندل سوده سه مثقال طباشیر سه مثقال
کافوری قیصوری یکمثقال داخل کرده خوب بر هم زنند
شربتی یکمثقال باشیرهٔ تخم خرفه مقشر بخورند و اگر
قند و نبات را با عرق زرشک و گلاب که دران
صندل را خوب سوده باشند اولا بقوام آورند و
بعد ازان بتدریج آب ها را داخل نمایند و بقوام آورند
پس ادویه را داخل کنند از ترکیب مذکور بهتر خواهد
بود ÷ خمیرهٔ صندل حامض سوء مزاج حار قلب و
خفقان حار و حمیات صفراوی و اسهال مراری و
تهوع و قی صفراوی را نافع هست ÷ صنعت آن
صندل سفید آهو سوده سی درم کشنیز خشک مقشر
پنجدرم در آب غوره یکصد درم سرکهٔ انگوری ده درم آب
باران یک من گلاب عرق بیدمشک از هر یک نیم من
یکشبانه روز بخیسانند پس بجوشانند تا بنصف رسد
و دست کمالند و از پارچهٔ کتان نازک بگذرانند
پس یکمن قند سفید داخل کرده بقوام آورند و تیز
بزنند تا چون لهاته شود پس بگیرند صندل سفید
سوده ده درم مروارید ناسفته یشب سبز هر دو
صلایه زعفران از هر یک یکدرم کافور قیصوری نیم
مثقال طباشیر سفید ده درم همه را بآن بسرشند
شربتی پنجدرم ÷ خمیرهٔ صندل دیگر لنا مقوی قلب
شربتی پنجدرم ÷ خمیرهٔ صندل دیگر لنا مقوی قلب
و مفرح است و نافع است از برای خفقان حار و
اصحاب مالیخولیای مراقی و بجهت اسهال صفراوی
و تهوع و قے صفراوی نافع است ÷ صنعت آن
صندل سفید سوده سی درم دو شبانه روز در گلاب
و عرق بیدمشک و عرق گاوزبان از هر یک پنجاه
مثقال آب حدوان یکمن بخیسانند پس بجوشانند
تا ثلث بماند و بپالایند پس بگیرند قند سفید دو
رطل عسل یک رطل آب سیب شیرین آب
به شیرین آب انار شیرین آب نے شکر آب اترج از
هر یک بست مثقال داخل کرده بقوام آورند پس تیز
بزنند تا چون لهاته شود پس بگیرند صندل سفید
سوده ده درم زرشک منقی هفت درم طباشیر سفید
ورق گل سرخ پوست بیرون پسته از هر یک چهار
درم بهمن سفید بهمن سرخ از هر یک سه درم درونج
عقربی چینی مصطگی رومی از هر یک یکمثقال پوست
سه مثقال مروارید ناسفته یک درم و نیم
بسد محرق یشب سبز یاقوت رمانی ورق طلا محلول
از هر یک یکدرم ورق نقره محلول عنبر اشهب از
هر یک یک مثقال مشک تبتی خالص نیم مثقال
بدستور خمیره مرتب نمایند شربتے نیم مثقال ÷
سفوف صندل اکثر امراض بطن و احشار را نافع
بود و قبض بگشاید و ادرار بول نماید و اقسام
قروح کلیه و مثانه و مجاری بول را نافع بود و معده
را قوت دهد و کبد را نافع بود ÷ صنعت آن صندل
سفید و زرد که آنرا بهندی ملاگیر گویند صندل سرخ
نبات سفید غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک چهار
درم و نیم ریوند خطائی نشاسته رب السوس شاخ
گوزن سوخته صمغ عربی از هر یک دو درم و نیم مغز
تخم خیار بادرنگ از هر یک یکمثقال و ثلث مثقالی
کثیرا مغز تخم کدوی شیرین از هر یک یکدرم
و نیم کافور قیصوری کهربای شمعی از هر یک ربع درمی
کوفته بیخته در شیشه نگاهدارند شربتی از دو درم تا چهار درم

فصل دربیان نسخ اشربهٔ صندل

شراب صندل ساده مقوی قلب و کبد حار هست
و نافع هست از برای خفقان و جمیع امراض حاره قلب و
امراض حادثه در قلب از خون و امراضیکه حادث شود
در سائر اعضا بمشارکت امراض دموی قلب و خفقان
مانند صداع حادث بمشارکت خفقان دموی و قلب و
دافع اسهال و قی صفراوی و حابس سیلان خون است
صنعت آن صندل سفید سوده بست مثقال در دو
نیم رطل گلاب بخیسانند پس بمالند و بپالایند و ثفل
آنرا در نیم رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد بمالند
و بپالایند و هر دو را یکجا کرده با یکمن قند سفید به
قوام آورند شربتی پنج مثقال ÷ شراب صندل سادج
بنسخهٔ دیگر که همین منافع دارد و اقوی از نسخهٔ اول است
صنعت آن بگیرند صندل سفید ثلث یک رطل و در
شش من گلاب بجوشانند چون بنصف رسد بپالایند
و ثلث رطل دیگر صندل سفید سوده دران داخل نموده
باز بجوشانند تا یک رطل و نیم گلاب بماند بپالایند و
یکمن رطل و نیم قند سفید دران داخل کرده بقوام آورند
شربتی از یک اوقیه تا یک اوقیه و نیم ÷ شراب صندل
حامض نافع از برای التهابات قلب و معده و کبد و
از برای خفقان و تپ محرقه و قتیکه سرفه نباشد ÷
صنعت آن صندل سفید سوهان کرده چهل درم
کشنیز خشک پنجدرم در یک صد درم آب غوره ده درم
سرکهٔ انگوری راست مزه و یک من گلاب خوشبو یک

شبانه روز بخیسانند و بجوشانند تا بنصف رسد پس از آتش برگرفته بگذارند تا سرد شود و دست بمالند و بپالایند پس یکمن قند سفید دران داخل کرده بقوام آورند و یکدرم زعفران را بگلاب سوده داخل کرده از آتش فرود آورند و نیم مثقال کافور قیصوری سوده و ده درم طباشیر سوده داخل کرده به تیر معجون سازی برهم زنند تا خوب مخلوط شود پس در شیشه یا ظرف چینی نگاهدارند شربتی چهار مثقال با شیرهٔ تخم خرفه مقشر ✤ صنعت این شراب بنسخهٔ سید اسمعیل در حمی محرقه بگیرند صندل سفید بگلاب سوده سی درم و در نسخهٔ دیگر چهل درم است کشنیز خشک پنجدرم در آب غوره پنجاه درم و سرکهٔ انگوری قدرے و آب خالص یکمن یکشبانروز بخیسانند روز دیگر بآتش ملایم بجوشانند تا ثلث بماند فرود آورده بگذارند که گرمی آن ساکن گردد و دست بمالند و به خرقهٔ کتان شیرهٔ آن رابکشند و بایک من نبات بقوام آورند پس از آتش فرود آورده زعفران نیم درم طباشیر سفید صندل سفید از هر یک ده درم کافور قیصوری ریاحی نیم مثقال سوده داخل نمایند و به تیر معجون سازی برهم زنند تا مخلوط و مستوی شود و شربتی پنجدرم باشیرهٔ خرفه مقشر ✤ شراب صندل حامض بنسخهٔ محمود بن الیاس که در حاوی صغیر آورده ✤ صنعت آن صندل سفید شصت درم در یک صد و سی درم سرکهٔ انگوری با آب غوره هر کدام که باشد و سه رطل آب یکشبانه روز بخیسانند پس بجوشانند آن مقدار که بنصف بماند پس از آتش برگرفته بگذارند که حرارتش کم شود و ثقل آنرا بمالند و بفشارند و بپالایند و بایک من قند سفید بقوام آورند ✤ صنعت این شراب بنسخهٔ میرزا ابراهیم در منهاج که در حمی محرقه آورده بگیرند صندل سفید سوهان کرده پنجاه درم و یکشبانه روز پنج استار سرکه و پنج استار آب غوره و نیم من آب بخیسانند پس بجوشانند تا به نیمه رسد و بپالایند و بایک من قند سفید بقوام آورده و اگر سرفه باشد

باگلاب بخیسانند و در نسخهٔ دیگر این شراب بجای پنجاه درم صندل سفید نو درم است ✤ شراب صندل ترکیب شرف الدین زمان مارستانی ✤ صنعت آن بنسخهٔ کلانسی بگیرند انار دانهٔ ترش پنجاه درم زرشک منقی پنجاه درم تمر هندی سه درم آلو سیاه خشک کرده بیست دانه برادهٔ صندل ده درم ریوند چینی یکدرم تخم کاسنی نیم کوفته سه درم رازیانه یکدرم همه را در سه من آب یاک مشت بخیسانند و روز دیگر بجوشانند تا بنصف رسد پس بپالایند پس داخل نمایند در آب مطبوخ آب غوره پنجاه درم آب سیب سی درم آب لیمون هفت درم شکر سفید مصفی دو من و بپزند تا بقوام آید ✤ شراب صندل بنسخهٔ قلانسی ✤ صنعت آن برادهٔ صندل پنجاه درم در یک رطل گلاب و نیم رطل سرکهٔ انگوری کهنه دو شبانه روز بخیسانند پس بجوشانند تا به نصف رسد فرود آورده بمالند و بپالایند و بایک رطل قند سفید بقوام آورند و از آتش فرود آورده کافوری قیصوری زعفران از هر یک یکدرم سوده بران بپاشند و به تیر معجون سازی برهم زنند تا نیکو مخلوط شود شربتی پنجدرم باشیرهٔ تخم خرفه مقشر ✤ شراب صندل بنسخهٔ میر محمد مؤمن مذکور در تحفة المؤمنین نافع از برای تقویت قلب و جگر حار و معده و دافع اسهال و سیلان خون ✤ صنعت آن صندل سفید بیست مثقال بگلاب سائیده در نیم رطل گلاب دو شبانه روز بخیسانند پس بپالایند و گلاب را نگاه داشته جرم صندل را در آب بجوشانند تا بقیه قوت آن در آب باز داده شود پس بپالایند و باگلاب سابق داخل کرده هر دو را بایک رطل شکر سفید مصفی به قوام آورند و اگر قابض تر خواهند یک اوقیه انار دانه ترش را با صندل بخیسانند و بمالند و بپالایند پس جوشانید مصافی نموده بقوام آورند با شکر و اگر قسم ترش خواهند بجاے گلاب سرکه با آب لیمو کنند و در شربت صندلین سرخ و سفید بالمناصفه

عطر صندل دهن آنست مقوی قلب و دماغ و مایهٔ اکثر عطرهاست که دهنیت در اصل آنها نیست مانند عطر خاک و خس طبیعت آن سرد و خشک ✤ صنعت آن بگیرند صندل خوشبوی نوع اعلی را و براده یکشبانه روز در آب بخیسانند پس بدستور مقرر بقرع انبیق عرق کشند و بگذارند تا سرد گردد و عطر آن را از روی عرق بالتمام بگیرند و در شیشه نگاه دارند و عند الحاجت استعمال نمایند و عرق آن نیز مقوی قلب حار و خفقان و تقویت معده و رفع توحش شربا نافع ✤ معجون صندل دل را قوت دهد و خفقان را زائل کند و نشاط و تفریح آورد و رنگ رو را نیکو گرداند ✤ صنعت آن طباشیر صندلین از هر یک هفت مثقال مروارید ناسفته بسد کهربای شمعی گاؤزبان عود خام از هر یک دو مثقال تخم کاسنی خشک تخم خرفه مقشر از هر یک پنج مثقال افتیمون ورق گل سرخ از هر یک شش مثقال ساذج هندی زرنباد تخم فرنجمشک تخم بادرنجبویه خشخاش سفید گل ارمنی بنفشه از هر یک چهار مثقال درونج عقربی عنبر اشهب از هر یک دو مثقال کافور قیصوری مشک تبتی از هر یک یک مثقال ادویه کوفته بیخته با شراب سیب بل بقدر حاجت سرشته معجون سازند شربتی از نیم مثقال تا دو مثقال ✤ مفرح صندل خار خفقان و توحش و ضعف دل که از برودت باشد مفید است ✤ صنعت آن صندل سفید صندل سرخ طباشیر تخم خرفه مقشر زرشک منقی آمله منقی از هر یک پنج مثقال بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری بوزیدان تخم فرنجمشک تودری سفید تودری سرخ تودری زرد تخم بادرنجبویه از هر یک دو مثقال ورق گل سرخ دانه هیل از هر یک سه مثقال قرنفل عود غرقی بیخ لفاح بزر البنج سفید بسباسه جوز بوا دارچینی از هر یک یک مثقال و نیم مروارید ناسفته چهار مثقال یاقوت رمانی یاقوت زرد لعل بدخشانی کهربای شمعی مرجان قرمزی عقیق یمانی عنبر اشهب مشک تبتی کافور قیصوری ورق طلا محلول

ازهر یک یکدرم زعفران ورق نقره محلول ازهر یک
دو درم اجزا را با گلاب و بید مشک بر سنگ سماق حل
نموده باقی ادویه کوفته بیخته با شربت سیب شیرین و شربت
به شیرین ازهر یک بست مثقال و نبات و عسل ازهر یک
هفتاد مثقال باگلاب و بید مشک بقوام آورده علی الرسم
بسرشند و از برای مبرود المزاج کافور داخل نه نمایند و یا
قدری قلیل نمایند شربتی یکدرم تا دو درم با گلاب
و بید مشک بنوشند + مفرح صندلین مدقوق را نافع
باشد و دل را تقویت تمام بخشد و خفقان را سود دهد
و طبع را به بندد و اسهال ذوبانی را بسیار نافع بود
هرگاه که تپ نباشد توان داد و اگر تپ باشد بسیار
تب بدهد و خواب آورد + صنعت آن صندل سفید
بگلاب سوده شش درم صندل سرخ سه درم تخم خرفه
بو داده کشنیز خشک بو داده خشخاش سفید بو داده
ازهر یک پنج درم زرشک بیدانه هفت درم طباشیر سفید
ورق گل سرخ پوست بیرون پسته ازهر یک چهار درم
بهمنین تخم کاسنی تخم کاهو ازهر یک سه درم درونج
عقربی مصطگی رومی ازهر یک یک مثقال پوست
ترنج سه مثقال مروارید ناسفته یکدرم و نیم بسد سوخته
کهربا یشب یاقوت رمانی زر محلول ازهر یک چهار دانگ
دانگ ورق نقره عنبر اشهب ازهر یک یک مثقال
مشک خالص سه دانگ آب سیب آب به آب انار شیرین
حامض عرق بید مشک گلاب ازهر یک بست مثقال و
بعضی عرق بید مشک و عرق گاؤزبان ازهر کدام
پنجاه مثقال داخل میکنند قند سفید نبات سفید بقدر
حاجت با عرقها بقوام آورند و آب فواکه را آخر اضافه
کنند و آهسته آهسته بآتش نرم بجوشانند تا بقوام باز
آید آنگاه ادویه کوفته بیخته بآن بسرشند شربتی از یک تا دو مثقال

کتاب الضاد المعجمه

باب الضاد مع المیم

فصل در بیان نسخ اضمده

بدانکه اضمده جمع ضماد بکسر ضاد معجمه است و آن عبارت
است از ادویه غلیظة القوام که نه چه نرم باشد و بر عضو
بمالند و بندند اعم از آنکه موم و روغن داشته باشد
و یا نداشته باشد + ضماد دیگر که از جهت اختلاط عقل در
امراض حاره نافع است + صنعت آن آرد جو دو
درم سبوس گندم بنفشه ازهر یک پنج درم خطمی سفید سه
درم باب برگ بید و روغن گل و قدری شیر ضماد
کنند + ضمادی که اختناق رحم را سود دارد +
صنعت آن علک الانباط مصطگی سنبل الطیب از
هر یک ده درم روغن سوسن روغن شبت ازهر یک
بست درم شهدانه هفت درم عاقرقرحا فلفل سلیخه
شونیز فودنه کوهی ازهر یک پنج درم اکلیل الملک شبت
درم اجزا کوفته بیخته علک و مصطگی را در روغنها گداخته
مجموع را در هم آمیخته بسرشند و بر تهیگاه و استخوان سرین
و کمر ضماد کنند + ضماد دیگر که اخراج مشیمه و جنین مرده کند
صنعت آن شحم حنظل قسط سداب ازهر یک دو درم
یکدرم کوفته بیخته بزهره گاؤ بسرشند در عانه و ناف
ضماد نمایند + ضماد دیگر که اخراج پیکان و خار
آن از بدن کند + صنعت آن پیاز نرگس اشق بیخ
نی ازهر یک جزوی کوفته بیخته با عسل ضماد کنند
ضماد دیگر که همین عمل کند + صنعت آن برگ
خشخاش برگ انجیر بزرالبنج آب جوز زراوند طویل سرشته
ضماد نمایند + ضماد دیگر که همین عمل کند + صنعت
آن زراوند راسن و درع سرطان کوفته بیخته بعسل
سرشته ضماد نمایند + ضماد دیگر که در ارطمث کند و حیض
بگشاید + صنعت آن سداب فطراسالیون دقیق تخم
کرفس برنجاسف مرزنجوش پودنه دشتی مشکطرامشیع
انیسون ازهر یک جزوی روغن سداب روغن بابونه
و روغن شبت ازهر یک قدری کوفته در قدری
آب طبخ نموده و روغنها اضافه کرده در هم سرشته
بر عانه و تهیگاه ضماد نمایند + ضماد دیگر که استحاضه زنان
آبستن و غیر آبستن باز دارد + صنعت آن عدس مقشر
پوست انار ترش برگ مورد خشک مازو ازهر یک

یک جزو کوفته بیخته بگل خمر سرشته بر پشت زنان ضماد
نمایند + ضماد دیگر که استسقای زقی که سبب آن حرارت
مزاج جگر باشد نافع است + صنعت آن آرد جو سعد
کوفی بشکل گوسفند بوره ارمنی گل ارمنی مساوی
کوفته بیخته ضماد نمایند + ضماد دیگر بجهت استسقای طبلی
بر جگر گذارند + صنعت آن صندلین عود لادن مشک
کوفته بیخته ضماد نمایند و اگر از برودت باشد دواء الاصول
و فندادیقون و شونیز با روغن بادام تلخ بنوشند و
خاوشیر و سبوس گندم گرم کرده بر شکم گذارند +
ضماد دیگر استسقای لحمی را نافع باشد + صنعت آن
آرد جو سرگین گاؤ سرگین گوسفند کسنه بوره ارمنی زیره
کرمانی سعد کوفی اجزا کوفته بیخته با سرکه بجوشانند بر
اعضا بمالند خصوص بر شکم و بگذارند تا خشک شود
بعد از آن باب گرم یا در حمام بشویند و باز مکرر کنند و با
معجون خیارشنبر و حب یاره اسهال فرمایند + ضماد دیگر
استسقای طبلی را نافع باشد + صنعت آن فرنجمشک
بابونه اکلیل الملک شبت فودنج ازهر یک دو درم و
زیره کرمانی سه درم کوفته بیخته با آب سداب ضماد کنند
ضماد الاستسقا انجیر زرد با شراب انگوری بجوشانند
تا مهرا شود بعد از آن مازریون فطرون ازهر یک دو
مثقال کمافیطوس هشت مثقال کوفته بیخته با یکدیگر
سرشته ضماد نمایند + ضماد الاستسقاء الزقی +
صنعت آن بوره ارمنی بیخ سوسن ازهر یک ده مثقال
قردمانا مویزج پشک بز ازهر یک سه مثقال تخم کلم
هفت مثقال آرد جو سرگین گاؤ ازهر یک شش مثقال
شلیم یعنی حلبه کوفته بیخته بعرق رازیانه سرشته بر شکم
ضماد نمایند + ضماد دیگر که همین عمل کند + صنعت
آن بوره ارمنی بیخ سوسن قردمانا مویزج ازهر یک
سه درم سرگین گاؤ پشک بز ازهر یک پنجاه درم با آب
و نمک بسرشند و بر شکم ضماد نمایند + ضمادی که
استسقای زقی را نافع است + صنعت آن گل ارمنی
آرد جو سرگین گاؤ خشک بشکل بز خاکستر بلوط خاکستر تاک
اجزا مساوی کوفته بیخته با بول اشتر یا بول گاؤ یا بز

سرکه سرشته گرم کرده بر ناف یا حوالی آن ضماد نمایند
ضماد دیگر که اقسام استسقا را مفید است * صنعت آن
سنبل الطیب صبر زرد خاکستر سرگین گاو سرگین بز و
سرگین آهو سعد کوفی قردمانا ابرسا قسط تلخ از هر یک
پنج مثقال نوشادر اشنه حماما سلیخه عود بلسان بوره
ارمنی صعتر نمک ترکی حلبا تا از هر یک پنج ماشه کوفته
بیخته با بول شتر ضماد نمایند * ضماد دیگر استسقای زقی را
نافع باشد * صنعت آن پشک گوسفند که خشک شده
باشد بوره ارمنی زیره کرمانی سعد کوفی از هر یک یک
جزو کوفته بیخته با عرق رازیانه بسرشند و بر شکم ضماد نمایند
ضماد دیگر انواع استسقا را نافع بود * صنعت آن نوشادر
کلیل الملک اشنه حماما ورق درخت غار مرزنجوش
تخم کرفس انیسون رازیانه ایرسا سعد سلیخه کندر رمیه
مرمکی از هر یک ده درم جاوشیر بیخ برم انجره پایه گداخت
بروغن سداب بگدازند و مجموع را در هم آمیخته در هاون
بسایند چندانکه همچون مرهم شود بر شکم ضماد نمایند *
ضماد دیگر اسهال مفرد باز دارد و تشنگی را بنشاند *
صنعت آن گل ارمنی زیره کرمانی صندلین را یک
اقاقیا آب برگ رازیانه آب به بر معده ضماد کنند *
ضمادی که بد حال اسهال را مجرب است *
صنعت آن صندل سرخ چهار درم گل سرخ ده درم
گلنار فارسی دو درم اقاقیا هشت درم گل ارمنی
سماق از هر یک یکدرم عصاره لحیة التیس بگلاب
سرشته بر شکم ضماد نمایند * ضماد دیگر چون بر اته کشند
و بر فم معده گذارند اسهال سودا کند و چون در زیر
بغل اندازند اسهال صفرا کند و چون بر ماهین و رکین
ضماد کنند بقل براند و این ضماد از اسرار اطبا است
اطفال و پیران و کسانی را که طاقت اسهال بدوای
مسهل نباشد بدین معالجه کنند * صنعت آن ترمس
مقشر یک کف بگیرند و در دیگ کنند و آن مقدار
از شیر تازه دوشیده بران بریزند که آنرا بجوشانند و
بجوشانند تا ترمس شیر را جذب کند و بعد ازان مساوی
آن روغن گاو اضافه کنند و بجوشانند تا بقوام آید

استعمال کنند و چون خواهد که قطع اسهال کند آنرا
بردارند و موضع را بگلاب بشویند * ضماد دیگر اسهال
صفراوی را نافع باشد * صنعت آن آب گرم مورد
گل سرخ گلنار صندل مازو آمله لادن سماق اقاقیا
حضض مساوی کوفته بیخته با آب مورد سرشته بر شکم
ضماد کنند * ضماد دیگر اسهال دماغی را بکار آید *
صنعت آن خردل سیاه ورق الغار از هر یک دو مثقال
مرکی صبر از هر یک یک مثقال مصطگی یک دانگ و نیم
کوفته بیخته با اندکی سرکه و آب کشنیز تازه ضماد نمایند
ضماد دیگر اسهال باز دارد خصوص زلق الامعای
صفراوی را * صنعت آن برگ شبت برگ تازه مورد
گل سرخ گلنار مازو سک لادن را یک اجزا مساوی
کوفته بیخته با آب به سرشته بر شکم ضماد نمایند *
ضماد دیگر اسهال را که بسبب آن ضعف قوت هاضمه و
برودت جگر باشد نافع است * صنعت آن سنبل
الطیب قصب الذریره افسنتین رومی قشور کندر
مصطگی لادن برگ مورد گل سرخ صندل از هر یک ده
درم پوست انار ترش آمله از یک پانزده درم کوفته
بیخته بشراب کهنه سرشته ضماد کنند * ضماد دیگر اسهال
معدی و ضعف هاضمه که بسبب برودت باشد سودمند
بود * صنعت آن قشور کندر مرکی مصطگی حب الآس
گل سرخ پوست انار ترش آمله منقی از هر یک دو نیم درم
کوفته بیخته بشراب کهنه سرشته ضماد کنند * ضمادی که
اسهال معدی و ضعف هاضمه و ماسکه را سودمند بود
صنعت آن مرکی کندر مصطگی حب الآس گل سرخ
پوست انار مازو گردسماق از هر یک دو درم سعد
یکدرم زعفران یکدانگ گلنار فارسی لادن صندلین
از هر یک نیمدرم مجموع را کوفته بیخته با آب به با آب
برگ مورد سرشته بر معده ضماد نمایند * ضمادی که
اسهال صفراوی باز دارد * صنعت آن حضض مکی
اقاقیا کندر سماق کزمازج حب الآس گل سرخ گلنار
از هر یک جزوی کوفته بیخته قدری روغن مصطگی
دران اضافه کرده با آب برگ مورد بسرشند و بر

معده ضماد کنند * ضماد جهت اسهالیکه از ضعف
قوت هاضمه معده و سردی جگر باشد باز دارد * صنعت
آن سنبل الطیب افسنتین لادن قصب الذریره قشور
کندر مصطگی برگ مورد گلنار صندل سرخ از هر یک پنج درم
سک پوست انار ترش از هر یک هفت درم و نیم مجموع
را کوفته بیخته با شراب کهنه بسرشند و بر معده ضماد کنند *
ضماد جهت اسهال بارد و تقویت جگر و معده *
صنعت آن کعک پنجمثقال اذخر مکی شونیز سعد کوفی از
هر یک چهار مثقال شب یمانی دم الاخوین نانخواه
پوست زرد اترج جاورس مرصافی کندر از یک دو
مثقال با آب برگ مورد سرشته ضماد نمایند و هرگاه
جهت تقویت معده و جگر استعمال نمایند و اسهال
نباشد هفت مثقال صبر سقوطری داخل نمایند و بجای
آب برگ مورد روغن گل کنند * ضماد اصطمخیقون نافع از
اذیت سردی معده و کبد و طحال و محلل ورم است
صنعت آن افسنتین رومی سنبل الطیب پوست سلیخه
سیاه صبر سقوطری زرد از هر یک سه درم عود بلسان
زعفران از هر یک دو درم موم سفید هشت درم موم
را در روغن ناردین یا روغن قسط یا روغن زنبق
گداخته ادویه را کوفته بیخته داخل کرده با قدری گلاب
هاون بمالند تا مستوی گردد * ضماد اصطمخیقون منسوب
قلانسی * صنعت آن افسنتین رومی سنبل الطیب سلیخه
از هر یک سه درم صبر سقوطری میعه سائله مصطگی رومی
از هر یک چهار درم زعفران عود بلسان از هر یک دو
درم و نیم موم دو استار روغن یاسمین روغن زنبق
از هر یک چهار استار بدستور ضماد نمایند * ضماد دیگر افراط
حیض باز دارد * صنعت آن عدس مقشر پوست
انار ترش برگ مورد خشک از هر یک جزوی کوفته
بیخته بسرکه بسرشند و بر شکم و بر پشت و بر عانه ضماد نمایند
ضماد دیگر جهان نفع دهد * صنعت آن سعد
کوفی سرخ افسنتین گلنار لادن صبر زرد دشت بانی
از هر یک پنج درم عدس مقشر پوست انار ترش مازو از
هر یک ده درم خرمای خارک سی درم خرما را در شراب

بجوشانند تا نرم شود و لادن را در وی نرم کنند و باقی
دواها را کوفته بیخته بسرشند و بر پشت و بر ناف و عانه
ضماد نمایند * ضماد اندروماخس نافع است از برای مطحول
و مستسقی و کسیکه تمددی در پهلوی او باشد و از برای
اوجاع مفاصل و عرق النسا و علل مزمنه عتیقه
صنعت آن موم زفت رومی از هر یک یک رطل صمغ
صنوبر یعنی راتینج یک رطل زیت فالق هشت رطل
زرنیخ سرخ و ذهبی شب یمانی نوره آب ندیده از هر یک
دو اوقیه موم و زفت را و زیت گداخته صموغ را
حل کرده باقی ادویه را کوفته بیخته بآن سرشته ضماد
ساخته استعمال نمایند * ضماد اندروماخس دیگر و
عجیب المصالح است در هر جا که اراده باشد که کشیده
شود از انجا چیزی بخارج و این ضماد منفجر میگرداند آن
موضع را و بیرون می آید از انجا مواد فاسده و مصالح است
از برای سل و نافع است از برای التیام جراحتها
صنعت آن بگیرند علک و اگر فته شود از ثمر بناتیکه
از ایرسا نانی مرداسنگ مامیثا بوره سرخ نوشادر زراوند
طویل بیخ قثاء الحمار صمغ البطم از هر یک بیست
مثقال فلفل و دار فلفل اشق تخم اعمر و بلسان کندر
ذکر مرمکی صافی راتینج یابس طین مختوم قیر جنت
توتیا از هر یک ده مثقال موم سی مثقال پیه گرده
پانزده مثقال روغن سوسن مقداریکه کافی باشد
بسرشند بآن ادویه را بعد از آنکه ادویه خشک را
کوبیده بیخته و موم را حل کرده هر یک علیحده در هاون
بدسته بمالند مالیدنی نیکو پس مخلوط سازند جمیع را
و بمالند در هاون و ثقل روغن سوسن را داخل
کرده بدست بمالند تا آنکه جمیع مخلوط شوند اختلاطی
نیکو پس برداشته نگاه دارند و هرگاه احتیاج شود
بسوی آن استعمال نمایند و از برای دور ساختن
احتیاج پس باید که فرا گرفته شود از آن از ادویه لطیفه روغن
حنا از هر یک سه اوقیه و همه را در هم مخلوط کرده استعمال
نمایند * ضماد دیگر اطلاق البطن را باز دارد * صنعت
آن لادن نیم توله اقاقیا صمغ عربی سفید در روغن

مورد گداخته بقدریکه اجزا خمیر شود مجموع را در هاون
نرم کرده ضماد سازند و بمالند * ضمادیکه قلمی
فرموده اند که از تالیف بنده درگاه محمد هاشم العلوی
است از برای بثور و جراحات متقرحه و نار فارسی
سعفه و نمله و قروح خبیثه * صنعت آن اشق دو
مثقال بسرکه انگوری خیسانیده در هاون بسر
بدسته اسرب بمالند تا هموار شود و سیاه گردد پس
بگیرند مغز تخم کدو بوداده مغز تخم خیار بوداده
مغز تخم هندوانه بوداده سفیداب قلعی شسته
سرب سوخته دم الاخوین برگ حنا و حیوه توتیای
کرمانی مغسول بیخ بید از هر یک یک مثقال کافور
قیصوری دو دانگ کوفته در اشق داخل کرده
روغن گل سرخ پنج مثقال اضافه نموده در هاون
بدسته بمالند تا چون مرهم شود و استعمال نمایند
ضماد دیگر بثور متقرح را نفع بخشد * صنعت آن
روغن گل سه توله در پنج توله سرکه انگوری با آتش
ملایم بجوشانند تا سرکه برود و روغن بماند پس
مرداسنگ دو ماشه برگ حنا خشک قنبیل شاهتره
از هر یک سه ماشه کوفته بیخته آن بیکجا سرشته ضماد نمایند
ضماد دیگر بثور بواسیر را خشک سازد و سیلان خون
باز دارد * صنعت آن پوست انار جفت البلوط و
جوز السرو و گلنار کندر از هر یک جزوی کوفته بیخته
با آب برگ تاک بسرشند و ضماد نمایند * ضماد دیگر
[illegible] اطفال را از هر طرف سازد * صنعت آن
مصطگی زرنیخ سرخ شب یمانی گوگرد زرد زفت
از هر یک جزوی زفت را در عسل و مصطگی بگدازند و
اجزا را کوفته بیخته بآن سرشته ضماد کنند *
ضماد دیگر برودت و صلابت و آماس و نفخ جگر را
نافع بود * صنعت آن سنبل الطیب اسارون حماما
صبر قصب الذریره سعد اذخر تکمی افسنتین مصطگی از
هر یک دو درم زعفران سه درم اکلیل الملک هفت
درم کوفته بیخته با شراب کهنه بسرشند و بر جگر ضماد کنند
ضماد دیگر بول الدم را حبس کند * صنعت آن

گل ارمنی گل مختوم صمغ عربی تخم خرفه کتیرا گل سرخ
گلنار فارسی شاخ گوزن سوخته عصاره لحیة التیس از
هر یک دو درم مازو یکدرم با آب مورد ضماد کنند *
ضماد دیگر کثرت بول را نافع است وقتیکه بوده باشد
بآن گشتگی * صنعت آن عفص کبان از هر یک یکدرم
اقاقیا چهار درم بماء الآس رطب سرشته ضماد سازند *
ضماد دیگر بجهت حبس بول و تفتیت حصاة نافع است
صنعت آن سرطان محرق با شراب یمانی سرشته ضماد
سازند * ضماد دیگر عسر البول و تقطیر را سود دارد
صنعت آن کندر عصاره لحیة التیس لادن از هر
یک دو درم اقاقیا چهار درم مازو یکدرم اجزا کوفته
بیخته با آب برگ مورد ضماد نمایند * ضماد دیگر
که همین عمل کند و سنگ گرده و مثانه بریزاند و ادرار
بول نماید * صنعت آن شبت حب الغار حسک سداب
از هر یک پنجدرم اکلیل الملک بابونه آرد نخود تخم جرجیر
دشتی تخم ترب تخم کرفس از هر یک سه درم فطراسالیون
تمام از هر یک دو درم اجزا کوفته بیخته روغن بابونه
روغن سداب روغن سوسن از هر یک قدرے در
یک پیاله آب مجموع را طبخ نمایند تا مانند مرهم گردد
بر عانه و حوالی گرده ضماد کنند * ضماد دیگر بواسطه
حبس البول و تفتیت حصاة بر عانه و حوالی گرده
و زیر خصیه گذارند * صنعت آن حب الغار شبت حماما
اکلیل الملک آرد نخود بابونج دو قو بزر الفجل تخم کرفس
کوفته بیخته بروغن بلسان سرشته آب برگ ترب
اضافه نموده ضماد نمایند * ضماد دیگر چون بر عانه ضماد
نمایند ادرار بول نماید * صنعت آن مرمکی رطبه سعد
فودنج برنجاسف سنبل الطیب زنجوش گل خطمی
تمام شلغم برگ ترب شبت بابونه شبت کرنب با آب بسیار
بپزند و در آب آن بنشینند و ثقل بر عانه ضماد نمایند
ضماد دیگر بهق و برص و رفع برص حیوانات که ابلق
گویند تخلف نکند و در رویانیدن موی داء الحیه
و داء الثعلب سریع الاثر است و بغایت حاد و تیز
النفوذ است و زیاده از نیم ساعت نباید گذاشت

وبعد از شستن آن صندلین بجهت رفع حدت و سوزش
آن طلا کنند و بر اعضای زمیه طلای آن جابر غنیت
و هر گاه مکان برص اشتمال آن مستعد باشد یکبار
بر همه مواضع نباید ضماد نمود بلکه بر بعضی و دون بعضی
ضماد نمایند و بعد از آبله کردن بمراسم مناسبه علاج کنند
صنعت آن سلیمانی یک جزو صندل سوده پنج جزو
باآب سرشته استعمال نمایند و اگر صندل را بخمیر مایه
یا آرد جو بدل کنند و قسط تلخ و ازرورت نیز داخل
کنند بهتر است حکیم میر محمد مؤمن گفته که من تجربه نموده ام
صندل جهت و داء الازم نیست ضماد دیگه تشنج
عصب را نرم سازد صنعت آن اشق علک البطم
جاوشیر سکبینه سائله روغن بلسان زوفای خشک
فلفل زعفران جند بیدستر از هر یک دو درم موم
زرد مغز ساق گاو پیه بط روغن بابونه روغن یاسمین
از هر یک پنجدرم صمغها را در میپختج حل سازند پیه و موم و
روغن از هرچه باشد باهم جوش دهند و اجزاء را کوفته
بیخته مجموع را در هم آمیخته لبسر شند و در هاون خوب
بمالند و بسایند و بر اعضا ضماد کنند ضماد جهت
قلع ثآلیل صنعت آن شونیز با بول سرشته ضماد
نمایند ضماد دیگر که همین نفع دارد صنعت آن
سرگین گنجشک را با لعاب دهن انسان و سفیده تخم
مرغ ممزوج نموده بر ثآلیل ضماد نمایند ضماد للجبر
برآمدن فقرات پشت را که حدبه گویند نافع باشد
صنعت آن راسن اهلیلج از هر یک جزو کوفته
بیخته در شراب طبخ نمایند تا مهرا شود و قدرے مقل
دران حل کنند و ضماد سازند ضماد للجبر منسخه دیگر
که اندک تفاوتے با نسخه اول دارد و استخوان شکسته
باشد و بدر رفتن اعضا و رض عضل و هتک اعصاب را
نافع باشد صنعت آن مغاث بغدادی مغاث
هندی که بهندی میده لکری نامند آرد ماش و
گل ارمنی مورد از هر یک بست درم صافی خطمی
سفید از هر یک ده درم اقاقیا پنجدرم کوفته بیخته
بسفیده تخم مرغ و آب برگ مورد و روغن گلسرخ

سرشته بر پارچه کرباس آب نرسیده مالیده ضماد نمایند
ضماد دیگه جبر و کسر را نافع باشد صنعت آن مغاث
ماش گل ارمنی از هر یک چهار درم خطمی مرکی از هر یک
دو درم کوفته بیخته اقاقیا صبر سقوطری از هر یک
یکدرم کوفته بیخته با آب برگ مورد و زرده تخم مرغ
سرشته ضماد نمایند ضماد دیگه جرب را نافع است
صنعت آن نمک فلفل سیاه صابون از هر یک یکجزو
قلی که بهندی سجی نامند همه را بسیار نرم سائیده در
ماست ممزوج نموده ضماد نمایند و خشک نشده
بشویند و دو سه روز این عمل نمایند ضماد دیگه در
جمره بعد از فصد بکار آید و آن بثره باشد بسیار گرم
و سوزان و با خارش صعب و پوست سوزان و
خشک و ریشه سیاه بر آورده مانند موضعیکه داغ
کرده باشد و کم رطوبت باشد صنعت آن عدس مقشر
برگ لسان الحمل نان خشکار که در و سبوس بسیار باشد
بیخته ضماد کنند ضماد دیگه در ابتدا و انتهای جمره
سود دارد صنعت آن انار ترش را بشگافند و در
سرکه بپزند و بسایند و بر خرقه مالیده ضماد نمایند
شبانه روز سه مرتبه ضماد دیگه حبس شکم کند
صنعت آن اقاقیا مرمکی کندر سعد اذخر سنبل الطیب
مصطگی از هر یک پنجدرم کعک ده درم کوفته بیخته
با آب بهی تازه ضماد کنند ضمادے که حرارت دل و
جگر و معده را تسکین دهد صنعت آن موم سفید
سی درم روغن گل گل روغن بنفشه بادام از هر یک
بست درم کشنیز سبز آب کاسنی سبز آب برگ خرفه
آب حی العالم از هر یک بست درم مجموع را در پاتیله
کرده بآتش نرم بجوشانند تا بقوام قیروطی آید بنفشه
حی العالم گل سرخ صندل سفید از هر یک چهار درم
قصب الذریره دو درم کافور یکدرم اجزا کوفته نرم
بیخته مجموع را در هم بیامیزند و در هاون سنگی و
باگلاب و آبهای مذکور بسایند چندانکه مثل مرهم
شود و بر لته کتان مالیده بر معده و دل و جگر
هر جا که مطلوب باشد ضماد کنند ضماد محرقة النار

صنعت آن بنفشه سبوس گندم آرد جو خطمی سفید آرد باقلا
اکلیل الملک مساوی کوفته بیخته بروغن بنفشه بادام
ضماد کنند ضماد دیگر که حرق النار را نافع است
صنعت آن کنجد سیاه را سوخته و نرم سائیده با روغن
کنجد ممزوج نموده ضماد نمایند و ضماد برگ بوی که گیاه
هندیست سائیده بر عضویکه تازه سوخته باشد مالیده
و همچنین ضماد برگ و شاخ گلیکه بهندی مهندی نامند
مفید و مجربست ضماد دیگه جهت حرارت و سوزش
کف دست و پا نافع است صنعت آن بهدانه را
در عرق شاهتره لعاب بر آورند و برگ حنا خشک و
شاهتره تازه و اگر تازه نباشد خشک و قدری نشاسته
بسیار نرم سائیده ممزوج بآن نموده بر کف دست
و پا نیک بمالند و چون خشک گردد باز اعاده نمایند
و بعد از سه مرتبه شسته از سر نو بمالند و در روز سه چهار
بار چنین نمایند تا سه روز ضماد نافع از برائے حمی
مختلف و شطر الغب صنعت آن لادن عراقی
روغن سوسن حل کرده گل سرخ سک رامک کوفته
بیخته بران پاشیده بر رکوے کرباس آب نرسیده مالیده
بر معده ضماد کنند و در وقت خلو معده ضماد
حی العالم که نافع است از برائے حرارت دل و معده
و کبد و ورم جگر صنعت آن بنفشه چهار مثقال و
حی العالم گلسرخ صندل سفید از هر یک چهار درم
قصب الذریره دو مثقال کافور یکدرم کوفته بیخته
با آب کشنیز تازه سرشته ضماد نمایند ضماد حی العالم
دیگر نافع است از برائے ضعف کبد و قلب و معده
در امراض حاره هر گاه ضماد کرده شود بر سینه و کبد
و معده پس بدرستیکه این ضماد تسکین میدهد
حرارت آنها را صنعت آن موم سفید سه اوقیه
روغن بنفشه بادام دو اوقیه روغن گلسرخ دو اوقیه
موم را در روغنها بگدازند و بگذارند تا سرد شود پس
در هاون کرده بپاشند بران آب حی العالم و گلاب
و آب خرفه تازه و سرکه انگوری و آب کشنیز تازه و آب
کاسنی تازه دائم از هر یک سی درم اندک اندک

دیدستہ بمالند تا آنکہ برداشتہ داخل نمودن آن نہاند
باشند و مستوی شود پس فرو برند دران پارچہ کتانی
و ضماد کنند بر موضع مطلوبہ + ضماد دیگہ خنازیر را نافع
است صنعت آن کتیرا سپیدرم نانخواه دو درم صبر سقوطری
یکدرم باآب کشنیز تازه ضماد کنند + ضماد دیگہ خنازیر
را نافع باشد + صنعت آن زعفران مرمکی زنگار از
هریک جزوی کوفتہ نرم بیختہ بر محل خنازیر ضماد کنند
ضماد دیگر کہ خنازیر و مطلق اورام صلبہ و دمامیل را
نافع است + صنعت آن علک البطم اشق میعہ سائلہ
مقل ازرق مغز قلم گاو پیہ بط موم سفید حلبہ تخم کتان
روغن سوسن اجزا کوفتہ بیختہ ضماد ساختہ بکار برند
ضماد دیگہ خناق و خنازیر را نافع است و غدد و ورم
گلو و زیر بغل و بن ران را تحلیل دهد + صنعت آن
جدوار نعش زهر مهره گشنیز تر از هریک قدری مساوی
زرنباد نصف وزن و اگر بارد المزاج باشند زرنباد
را نیز مساوی کنند و نرم سائیده ضماد نمایند + ضماد دیگہ
خناق و هر ورم حار و غدد و خنازیر را مجرب است
صنعت آن آرد جو باآب کشنیز تازه و سرکہ سرشتہ ضماد
نمایند و اگر ماده مرکب از صفرا و بلغم باشد آرد گندم
باآب کشنیز تازه مقلد ست + ضماد دیگہ داء الفیل را نافع
باشد + صنعت آن تخم کرنب خاکستر زردقیق ترمس
قطران پشتک بر زردقیق حلبہ سکبینج از هریک جزوی
کوفتہ بیختہ باآب رازیانہ بسرشتہ و ضماد کنند + ضماد
دلق جہت درد مفاصل بارد و فالج و امراض عصبانی
جمیعا نافع است و مفتح و محلل قوی و جاذب خار و
پیکان از عمق بدن ست و بتجربہ رسیده کہ مداومت
ضماد آن بر مهرهای پشت و مفصل باعث نجات جمعی
کثیر از استرخا و تشنج چند سالہ شده + صنعت آن
تخم انجره بست مثقال بوزیدان بوره ارمنی نوشادر
زراوند مدحرج تخم حنظل علک البطم از هریک پنجمثقال حلتیت
فلفل دار فلفل عاقرقرحا از هریک چهار مثقال و
مقل ازرق و دانا عود بلسان کندر مصطکی مرمکی
حمانی زرانبیج زاج استخوان اہل فسنتین رومی و

صبر زرد سقوطری سعد هندی اذخر مکی فرفیون سورنجان
از هریک ستہ مثقال اشق چهار مثقال لوبیا مقشر دوازده
مثقال موم چهل و پنجمثقال حب السلاطین مقشر
شش مثقال با روغن سوسن یکصد و پنجاه مثقال
یا امثال آن روغن سوسن بدستوریکہ در قاعده ساختن
مرهم مذکورست ترتیب دهند و صمغ را در سرکہ حل
کنند و عسل بقدر سرکہ اضافہ نمایند + ضماد دیگہ دمل
را نرم سازد و اورام نافع باشد + صنعت آن خردل
سفید تخم کتان حلبہ الخمیر زرد از هریک جزوی با روغن
کتان و قدری موم اجزا کوفتہ بیختہ بسرشتہ و همچون
مرهم نرم ساختہ بر دمل گذارند + ضماد دیگر دمل را
بپختہ سازد و سر واکند + صنعت آن خمیر ترش جزو
بوره ارمنی سرگین کبوتر سرگین خرگوش از هریک
جزوی روغن زیت آنقدر کہ اجزا دران بسرشتہ شوند
بر دمل بگذارند + ضماد الانفجار الدمامیل + صنعت
آن موم سفید پنجمثقال زفت دو مثقال راتینج یک
مثقال پیہ مرغ خانگی روغن گاو در یکدیگر گداختہ
تخم مرو حلبہ تخم خطمی حماما از هریک یک مثقال خاکستر
ریشہ کلم استخوان تمر هندی کتیرا بادام صمغ کوفتہ بیختہ
بایکدیگر ممزوج ساختہ ضماد نمایند + ضماد دیگہ دمل را
بترکاند + صنعت آن تخم جرجیر کوفتہ بر روغن گاو و بیز
نرم بسایند و مرهم سازند و بر وی نهند + ضماد دیگہ
دمامیل را منفجر سازد + صنعت آن برگ حلبہ از هریک
ده درم میعہ سائلہ چهار درم موم سفید بست درم بر روغن
یاسمین ضماد نمایند + ضماد دیگہ دیدان و حب القرع
و حمیات را بکشد و باسهال دفع کند + صنعت آن
تخم حنظل زهره گاو عصاره قثاء الحمار صبر قطران
از هریک جزوی باآب افسنتین بسرشند و بر حوالی ناف
ضماد کنند + ضماد دیگہ دیدان از قبیل حیات و حب
القرع را بکشد + صنعت آن شیح ارمنی تر از هریک
دو درم تخم حنظل عصاره قثاء الحمار از هریک یکدرم
صبر ترمس افسنتین رومی از هریک سہ درم کوفتہ باآب
شیح ارمنی ضماد نمایند + ضماد دیگہ دیدان و حیات را

اخراج نماید + صنعت آن گلقند تریاق فاروق قسط تلخ
مرزنجوش مر از هریک جزوی باآب شیح ضماد کنند + ضماد دیگہ
چون بر روی شکم نهند جهت اخراج کرم مفید است
صنعت آن شحم حنظل زهره گاو عصاره قثاء الحمار قطران
صبر بدستور ضماد نمایند + ضماد دیگہ همین نفع دارد + صنعت
آن دو درم شونیز کوفتہ باآب حنظل سرشتہ بر ناف ضماد
نمایند + ضماد دیگہ ذات الجنب و شوصہ را نافع باشد
صنعت آن آرد جو باقلا بنفشہ حلبہ خطمی سفید گل نیلوفر
ورق گل سرخ سبوس گندم اجزا مساوی کوفتہ بیختہ با
قدری آب بپزند و موم سفید و روغن بنفشہ اضافہ کنند
و در هم آمیختہ ضماد نمایند + ضماد دیگہ جہت ذات الجنب
نافع است + صنعت آن آب برگ تولہ کہ خبازی است
آب برگ بنفشہ شیر گاو تخم تولہ کہ تخم خبازی است بابونہ
سفید آب نشاستہ برگ بنفشہ اکلیل الملک زرده تخم
مرغ کتیرا در آب برگ کلم حل کرده آنچہ کوفتنی است کوفتہ
مجموع را در هم آمیختہ بر رکوے کرباس آب ندیده مالیده
نیمگرم روزی سہ بار بچسپانند + ضماد بجہت ذات الجنب
و ذات الصدر + صنعت آن آرد جو آرد گندم آرد نخود
آرد باقلا مساوی باآب کدوی تازه آب عنب الثعلب
شیر دختر لعاب گل خطمی روغن کدو خمیر کرده نانی بحجم دو
انگشت ساختہ بر تابہ نیم بختہ بعد از مالیدن قیروطی بران
نیمگرم بر موضع درد بہ نهند اما باید کہ بعد از استفراغ
او باشد + ضماد دیگہ ذات الجنب و ذات الریہ را نافع است
صنعت آن شیر بنفشہ بابونہ تخم شبت سبوس گندم تخم
خطمی تخم کتان آرد جو آرد حلبہ همہ را بپزند و صاف کنند
و روغن بنفشہ داخل کرده باز بجوشانند تا غلیظ گردد
ضماد نمایند و در نسخہ دیگر روغن بنفشہ بادام است + ضماد
لذات الصدر بجہت نضج + صنعت آن برگ کلم برگ
رازیانہ اکلیل الملک سر بنفشہ جو مقشر نیم کوفتہ کنند و سپید
در پیہ مرغابی و پیہ مرغ گداختہ حل نموده باهم آمیختہ
بر روی کرباس آب ندیده بازرده تخم مرغ سرشتہ
با قلیلی روغن زیتون روزی دو بار و شبی دو بار نیمگرم
بران موضع بچسپانند + ضماد للرعاف کہ چون تا ندسک

بر پیشانی مالند و قرصی از آن ساخته بر یافوخ نهند قطع خون
نماید هر چند بسیار باشد ✤ صنعت آن آمله را با آب برگ
بارتنگ و اندکی کافور نرم سائیده بطریق مسطور استعمال
نمایند ✤ ضماد دیگر که همین عمل دارد ✤ صنعت آن آمله را
با آب برگ کشنیز تازه و اگر نباشد با آب نقوع کشنیز
خشک و اندکی کافور سائیده استعمال نمایند ✤ ضماد دیگر
که همین اثر دارد ✤ صنعت آن تخم خشخاش تخم کاهو
و اندکی کافور سائیده استعمال نمایند ✤ ضماد دیگر
که همین اثر دارد ✤ صنعت آن تخم خشخاش سرگین تازه
گرم نیز به تنهائی همین اثر دارد اگر اقلیلی باشد ✤
ضماد لوجع الشدید فی الرمد ✤ صنعت آن اکلیل الملک
بزر الکتان زعفران رقیق الکعک اجزا مساوی با
سفیده تخم مرغ ضماد کنند ضماد دیگر ریش سر کودکان و
بینی را نافع است ✤ صنعت آن زرآوند طویل خبث
الحدید فضه مرداسنگ بروغن زیتون ضماد نمایند
ضماد دیگر که همین عمل کند ✤ صنعت آن مرداسنگ
مغز بادام تلخ زرد چوبه با سرکه و روغن گل سرخ سرشته
ضماد نمایند مکرر ✤ ضماد دیگر که همین نفع دارد ✤
صنعت آن دم الاخوین را با روغن تخم کدوی شیرین
سرشته ضماد نمایند و اگر روغن تخم کدو بسیار نباشد
مغز تخم کدو و مغز تخم هندوانه مغز تخم خیارین و
دم الاخوین و گل ارمنی با اندک آب بسایند و یا بی
آب ضماد نمایند ✤ ضماد دیگر ریش میان بینی و خیشوم
را نافع است ✤ صنعت آن دم الاخوین سفیداب قلعی
شسته مغز تخم کدوی شیرین مغز تخم هندوانه مغز تخم
خیارین کافور قیصوری کوفته با شیر دختر نیکو صلایه
نموده درانداز در بینی ضماد نمایند و این ضماد برای
ریش سر اطفال نیز مفید است ✤ ضماد دیگر زلق الامعا
که بسبب ضعف قوت ماسکه باشد باز دارد ✤ صنعت
آن سعد مصطگی اقاقیا لاذن لحیة التیس مازوی سبز
مایثلا از هر یک سه درم پوست جو سماق گلنار از هر یک
چهار درم کوفته با آب برگ مورد ببرشتند و بر شکم ضماد کنند
ضماد دیگر زلق الامعای صفراوی را باز دارد و

نافع باشد ✤ صنعت آن برگ مورد خشک برگ
اسفند گل سرخ گلنار از هر یک جزوی کوفته بیخته با آب
ببرشتند و ضماد کنند ✤ ضماد دیگر زلق الامعا را نافع
باشد ✤ صنعت آن سعد مصطگی اذخر قصب الذریره
تمام مرزنجوش از هر یک پنج درم عود هندی قرنفل جوزبوا
از هر یک ده درم اجزا کوفته بیخته با آب برگ مورد سرشته
ضماد نمایند ✤ ضماد دیگر که سپرز را نافع است
صنعت آن برگ سداب خشک ده درم پودنه
سه درم بوره ارمنی پنج درم اشق هفت درم بوزه و
اشق را در سرکه کهنه حل سازند و سداب و پودنه کوفته
در هم ببرشتند و بر سپرز ضماد نمایند ضماد دیگر سرسام
را نافع است ✤ صنعت آن تراشه کدو و خیار برگ
کاهو برگ عنب الثعلب همه تر و تازه با گلاب و سرکه
ضماد نمایند و اگر همه بدست نیاید آنچه بهم رسد از نهها نمایند
ضماد سلمویه قلانسی از وی نقل کرده و گفته میگوید
که اگر این ضماد را بر فم معده ضماد نمایند قی می آورد
اگر بر سره ضماد کنند اسهال میکند و اگر بر عانه ضماد نمایند
ادرار طمث میکند ✤ صنعت آن گندبرنج کابلی مقشر
عصاره قثاء الحمار از هر یک سه مثقال خربق سفید
مرداسنگ از هر یک چهار درم زبد البحر پنج درم عکر زیت
ده مثقال موم پنج درم موم را در عکر زیت بگدازند و
ادویه را کوفته بیخته آن ببرشتند و بر کاغذ مالیده
ضماد کنند ✤ ضماد سلمویه بنسخه دیگر ✤ صنعت آن
برنگ کابلی مقشر عصاره قثاء الحمار از هر یک سه
مثقال خربق سفید مرداسنگ از هر یک چهار درم
بسپایه بزموم سفید موم زرد از هر یک پنج درم موم
را در روغن زیت بگدازند و باقی ادویه را کوفته بیخته
با آن ببرشتند و بر کاغذ پاره مالیده ضماد نمایند
بر معده یا ناف یا عانه و هر جائیکه خواهند و بعضی بجای
زیت عکر زیت آورده اند و در نسخه حکیم معصوم پیه
گرده و موم داخل نیست و در نسخه حکیم میر محمد مؤمن
زیت چهار درم است ✤ ضماد دیگر شیر را ناشرا زیاده کند
صنعت آن آب باقلا آب برگ بادروج از هر یک

ده درم تخم بادروج پنج درم کوبیده سرشته ضماد نمایند
ضماد دیگر کم شدن شیر زنان را سود دارد ✤ صنعت آن
اکلیل الملک سوده آرد باقلا با سرکه کهنه سرشته ضماد
نمایند ✤ ضماد دیگر شیر پستان زیاده کند ✤ صنعت آن
آرد باقلا تخم بادروج از هر یک جزوی بیزند در پستان
ضماد کنند ✤ صنعت این ضماد بنسخه دیگر آرد باقلا ده
درم بادروج پنج درم کوفته بیخته با آب بادروج ضماد کنند
ضماد دیگر شیر زنان کم کند ✤ صنعت آن نعنع پودنه
دشتی از هر یک جزوی با درد سرکه ببرشتند و بر پستان
ضماد نمایند ✤ ضماد دیگر همین عمل کند ✤ صنعت آن
قدری درد سرکه کهنه اکلیل الملک آرد باقلا از هر یک
جزوی بیزند و بر پستان ضماد کنند ✤ ضماد دیگر صداع
بارد را نافع است ✤ صنعت آن بابونه اکلیل الملک
درمنه ترکی شبت ورق درخت غار مرزنجوش اجزا مساوی
کوفته بیخته بروغن خیری سرشته ضماد کنند ✤ ضماد دیگر
صداعی را که از زخم و یا ضربه بهم رسیده باشد سود دهد
صنعت آن برگ مورد تر برگ سرو تر روغن گل سوسن
لاذن اکلیل الملک قصب الذریره گل ارمنی شب یمانی
همه اجزا را برابر آنچه خشک باشد بکوبند و بیزند
و آنچه تر باشد سحق کنند مجموع را در هم آمیخته بر سر ضماد
نمایند ✤ ضماد دیگر صداعی را که از ضربه و سقطه باشد
نافع بود ✤ صنعت آن گل بنفشه گل نیلوفر سفید
بابونه از هر یک دو درم اکلیل الملک یک درم آرد جو
سه درم همه را کوفته بیخته با قدری روغن بنفشه بادام
صاف طبخ نموده چنانچه بقوام فالوده آید بر سر ضماد
کنند و بپارچه نازک نرم ببندند ✤ ضماد دیگر صداع
گرم صفراوی را نافع بود ✤ صنعت آن برگ خرفه
نشاسته مامیثا صندلین گل سفید فوفل از هر یک پنج درم
افیون دو دانگ اجزا را بسرکه ببرشتند و بر سر ضماد کنند
ضماد دیگر جمیع امراض انواع صداع را نافع است
صنعت آن تمام فوتنج بری صعتر فارسی زوفا اجزا
برابر سرکه عنصل سرشته ضماد کنند ✤ ضماد دیگر صداع
مزمن و نزلات مزمنه و تقویت دماغ را مفید است

صنعت آن نمک سنگ نمک طعام بورهٔ سوخته خرق
سفید مویزج شوره خردل سرخ زبد البحر از هر یک جزء گل
سرخ سماق کبریت زرد برگ حنا خشک اذخر مکی افسنتین برگ
صمغ عربی کندر زرد قرنفل عود هندی زرنیخ زاج
ساذج هندی سنبل الطیب جوزبوا از هر یک نیم جزء اجزا
کوفته بیخته سرکه را بجوش آورده صابون رقی دو وزن
مجموع ادویه را دران حل نموده ادویه را بآن ممزوج کرده
اقراص ساخته عند الحاجت بآب گرم حل کرده ضماد
نمایند ٭ ضماد دیگر صلابت طحال را سود دارد ٭ صنعت
آن اشق بورهٔ ارمنی نمک هندی مقل از هر یک چهار
درم کرسنه کرمازج از هر یک شش درم سفیداب هشت
درم گوگرد دو درم انجیر ده عدد انجیر را در سرکه بپزند و
اشق و مقل را دران بگذارند و باقی ادویه را کوفته بیخته
اضافه نمایند و درهم بسرشند و ضماد کنند ٭
ضماد دیگر که صلابت و ورم سپرز اطفال را نافع بود
صنعت آن انجیر سیاه پنجاه درم قسط بحری چهار درم
مغز بادام تلخ مقشر ده درم پوست بیخ کبر سه درم انجیر
را بسرکهٔ کهنه بجوشانند و نرم کنند و باقی ادویه را کوفته
بیخته مجموع را با موم سفید و روغن خیری بسرشند و بر
کاغذی طلا کنند و هر گاه معده از طعام خالی باشد
کاغذ ضماد را بر سپرز بگذارند و بعد از دو ساعت بر دارند
ضماد دیگر که صلابت طحال را نافع است ٭ صنعت آن
کرسنه نخود اکلیل الملک بزر حلبه بابونه سنبل الطیب
ترمس از هر یک سه درم انجیر زرد بست و چهار درم کوفته
بیخته بروغن بابونه یا روغن سداب ضماد کنند ٭
ضماد دیگر صلابت عضو شکسته و از جا رفته با صلاح
آورد ٭ صنعت آن حب الخروع مقشر یکجزو نرم بکوبند و
نیم جزو روغن گاو و قدری زیت درهم بسرشند و ضماد
نمایند ٭ ضماد دیگر که صلابت عضو شکسته و از جا بے
شده را نرم کند ٭ صنعت آن خرما پیه تازه گرده بز نیکو
درهم بکوبند و قدرے روغن داخل کرده ضماد نمایند
ضماد دیگر که ضعف معده را که سبب آن حرارت باشد
نافع بود ٭ صنعت آن حب الآس آمله گلنار عود هندی

برگ مورد پوست به پوست سیب گل سرخ قصب الذریره
صندل سرخ و سفید کوفته بیخته بگلاب و آب سیب
سرشته ضماد کنند ٭ ضماد دیگر که ضربه و صدمه و سقطه را
نافع است ٭ صنعت آن آرد ماش مغاث برگ مورد
ابهل پوست انار خطمی سفید صبر گلابی از هر یک جزوی
کوفته بیخته با سفیدهٔ تخم مرغ بسرشند و ضماد نمایند ٭
ضماد دیگر نافع جهت ضربه و سقطه و صدمه ٭ صنعت
آن میده لکڑی که مغاث هندیست آمله منقی زرد چوبه
از هر یک یک توله سنبل بربری مصطگی از هر یک شش ماشه
افیون سه ماشه ادویه کوفته بیخته با عصارهٔ زنجبیل
تازه که بهندی ادرک نامند سرشته گرم نموده ضماد نمایند
و اگر ضربه تا استخوان رسیده باشد قدرے سفیدهٔ مرغ
اضافه آنها نموده بر پارچهٔ کرباس پهن کرده بر عضو
مکسور بپیچند و بر اطراف آن چوبهای راست باریک
مستحکم ببندند و هفته یک مرتبه وا کنند و تجدید نمایند و
در سائر اوقات روغن کنجد بر عضو می چکانیده باشند
و اگر وجع شدید باشد قدرے خاکستر سقف مطبخ یا
دکان نخود بریزان که بهندی بهڑبهونجه نامند نیز
اضافه نمایند ٭ ضماد دیگر که همین نفع دارد ٭ صنعت
آن میده لکڑی حب الرشاد که بهندی هالوم گویند
زرد چوبه چوب سجی قند سیاه کهنه که بهندی گڑ نامند
از هر یک قدری نرم بآب سوده گرم کرده ضماد نمایند
و بعضے درین بیخ نے که بهندی جڑ مونڈا نامند و قدرے
سلاجیت که عرق الجبال است داخل مینمایند ٭
ضماد دیگر ضعف معده و جگر را نافع بود و اسهال
کبدی را باز دارد ٭ صنعت آن کعک بغدادی
چهار درم مصطگی افسنتین کندر از هر یک دو درم صبر
قصب الذریره عود هندی اقاقیا از هر یک یک درم
لادن دو درم به از دانه پاک کرده بیخته شش عدد خرما
قسب پنجاه عدد موم سفید روغن ناردین از هر یک
پانزده درم و کعک و خرما و قسب را در شراب بخیسانند
و به را نیز در شراب بپزند و ادویه کوفته بیخته موم را در
روغن ناردین بآتش بگذارند و مجموع را درهم کرده

چنانچه رسم است بسرشند و ضماد کنند ٭ ضماد دیگر جهت
ضیق النفس صبی مجرب است ٭ صنعت آن آرد کرسنه
آرد شملیز شونیز اصل السوس عاقرقرحا از هر یک یک درم
کوفته بیخته بروغن سوسن ده مثقال و زردهٔ تخم مرغ
یک عدد و مغز قلم گاو و موم کار فرموده سرشته بر رکوی کرباس
آب ندیده مالیده نیم گرم بر سینه ضماد نمایند ٭ ضماد
للطحال ٭ صنعت آن سداب ده درم بورهٔ ارمنی سه درم
اشق هفت درم اشق را در سرکه خیسانیده اجزا کوفته بیخته
ضماد کنند ٭ ضماد للظفرة ناخن سفید شده را بیندازد و
ناخن نو برویاند ٭ صنعت آن درشراب سوخته سه
درم زراریح دو درم موم سه درم روغن گل پنج درم باهم
بسرشند و ضماد کنند ٭ ضماد ظفره دیگر جوز السرو آرد نخود
ترمس از هر یک جزوی کوفته بیخته بسرکه بسرشند و ضماد
کنند ٭ ضماد ظفرهٔ دیگر که همان نفع دارد ٭ صنعت
آن زرنیخ سرخ جوز السرو سریشم ماهی با سرکه بر ناخن
ضماد کنند ٭ ضماد ظفره که ناخن معیوب را بیندازد
صنعت آن صمغ سرو چند روز بران بسته دارند تا نرم
شود پس سوزن در بن ناخن زنند تا خون بسیار برود
پس حنای خشک با سیر کوفته ضماد کنند چند روز پیوسته
ضماد ظفر که چون پوست از گرد ناخن برخاسته باشد
باصلاح آورد ٭ صنعت آن مصطگی سه درم در پنج درم
روغن گل بگدازند و دو درهم در نمک با آن بیامیزند
و بران موضع بمالند ٭ ضماد دیگر که ناخن رفته را
برویاند چون مکرر ضماد نمایند و باید که آب بران کم
برسانند ٭ صنعت آن برگ حنا خشک سائیده با پیه
بط و پیه مرغ سرشته اگر بر ناخن افتاده ببندند ٭
ضماد دیگر عرق النسا و اوجاع ورک و مفاصل را نافع
بود ٭ صنعت آن پوست بیخ کبر بودنه کوهی عاقرقرحا
از هر یک دو درم قسط تلخ جرجیر از هر یک سه درم زفت پنج درم
زفت را در روغن زیت بگدازند و باقی ادویه را کوفته بیخته
درهم بسرشند و ضماد کنند ٭ ضماد دیگر عرق النسا و
وجع ورک را نافع است ٭ صنعت آن پوست
بیخ کبر نودنج کوهی عاقرقرحا از هر یک دو درم عصاره

ضماد الحجار حب الغار از هر یک یکدرم کوفته بیخته بعسل یا شراب ضماد کنند * ضماد دیگر که همین خاصیت دارد * صنعت آن قطران زفت عاقرقرحا از هر یک دو درم قسط تخم تره تیزک از هر یک یکدرم زفت را در روغن زیت بگدازند و باقی ادویه کوفته بیخته با هم کنند و ضماد نمایند * ضماد دیگر عقرب گزیده و حشرات را نافع باشد و جذب زهر حیوانات از بدن کند و مضرت زهر از بدن باز دارد * صنعت آن جند بیدستر سکبینج حلتیت نرگس کبریت سرگین کبوتر و بودنه و دشتی مشکطرامشیع اجزا برابر کوفته بیخته با روغن زیت که بسرشند و ضماد کنند * ضماد دیگر فالج و استرخا را مفید است * صنعت آن بگیرند شش تولہ اسپند را یا زیاده بقدر احتیاج و سه مقدار آن آب خالص کهنه بسایند تا یک روغنی داده القوام آید در عضو مفلوج بمالند و در آفتاب بخوابند * ضماد دیگر از جهت فتق نافع است * صنعت آن جوز السرو دو درم سعد کوفی مرمکی صمغ عربی مرزنجوش مازو اقاقیا کندر از هر یک جزوی کوفته بیخته بروغن قسط ضماد کنند * ضماد فتق دیگر که همین خاصیت دارد * صنعت آن جوز السرو صبر سقوطری ورق سداب زراوند مساوی کوفته بیخته بروغن قسط ضماد کنند * ضماد فتق دیگر که همین خاصیت دارد * صنعت آن مصطگی کندر انزروت جوز السرو مرمکی سریشم بلوط مساوی کوفته بیخته بسرکه ضماد کنند * ضماد للفتق لبان ذکر مصطگی فاشرستین انزروت صبر عفص شیاف مامیثا اقاقیا جلنار دم الاخوین جوز السرو کوفته بیخته بسرکه سرشته ضماد نمایند * ضماد للفتق بیخ سماق مرمکی شیادنج اقاقیا جوز السرو از هر یک یک اوقیه مرقشیشا گوگرد سنگ آهن را آگنند زرد کرد صدف از هر یک یک اوقیه موم یک رطل موم را در روغن مورد بگدازند و دارو ها را بیامیزند و ضماد کنند * ضماد دیگر فتق را نفع دهد * صنعت آن اقاقیا جوز السرو مر و مرزنجوش کندر مازو حب الغار صمغ عربی از هر یک جزوی کوفته بیخته بسرشند و ضماد کنند و دو سه روز بسته بگذارند و اگر بعوض سریشم صمغ کنند روا باشد

ضماد دیگر فتق و نزول المعاء و سرب را نافع بود * صنعت آن جوز السرو سعد مرزنجوش مازو کندر اقاقیا صمغ عربی از هر یک جزوی صمغ عربی را در شراب خیسانیده ادویه را کوفته بیخته با آن بسرشند و ضماد کنند و تا سه روز بگذارند و اگر تا هفت روز بگذارند بهتر است * ضماد دیگر که فتق را سود دارد * صنعت آن کندر مصطگی انزروت سریشم صبر زرد عفص شیاف مامیثا اقاقیا گلنار فارسی دم الاخوین از هر یک جزوی مساوی کوفته بیخته بدستور ضماد نمایند * ضماد دیگر فرج را تنگ گرداند * صنعت آن عود هندی راکه مراسن اقاقیا قرنفل کرمازج جوز السرو ورق گشنیز تخم گل مازو از هر یک جزوی کوفته بیخته مشک بقدر حبه با آب برگ مورد سرشته بر خانه و تهیگاه ضماد نمایند * ضماد قلغلیوس نافع است از برای وجع معده و کبد و اوجاع ارحام و اورام هر گاه طلا کرده شود از خارج و استعمال شود بصوفه در رحم بعنوان فرزجه که زن آنرا با صوفه در رحم بر گیرد * صنعت آن زعفران دو درم و در نسخه دیگر ده درم است مقل ازرق بار طب سی درم روغن ناردین بقدر کفایت بدستور مرتب نمایند * ضماد وقالعفص که بجهت باه و تقویت جگر و معده نافع است * صنعت آن فقاح اذخر سنبل شونیز سعد کوفی از هر یک چهار مثقال شب یمانی دم الاخوین نانخواه پوست اترج جاورس مرصافی کنند از هر یک چهار مثقال با آب مورد سرشته ضماد نمایند و هر گاه جهت تقویت معده و جگر استعمال نمایند و اسهال نباشد هشت مثقال صبر داخل نموده ضماد نمایند * ضماد دیگر قاتل دیدان است و چون بر سره اندازند حب القرع و حیات را نیز بکشد * صنعت آن شحم حنظل زرشک شونیز کندش ترمس خشک بزر الکتان کوفته بیخته با آب برگ روغن سرشته بر بیخ سره اندازند * ضماد دیگر قاتل اقسام کرم ها است * صنعت آن ترمس پنجدرم بیخ کالی دو درم گل سرخ سه مثقال کوفته

بیخته بقدر دو درم با عسل بسرشند و بر شکم و زیر ناف ضماد نمایند * ضماد دیگر قبل تنگ را گشاده گرداند صنعت آن گل خر زهره سفید که بهندی کنیر سفید گویند ساییده بر ناف زن ضماد نمایند و گویند اگر چه باکره باشد خود بخود گشاده گردد * ضماد قیطاریون بقوه فالج و صداع و درد چشم و درد شقیقه و درد دندان را نافع باشد و منع ریختن مواد نزلات بچشم و گوش و دندان کند چون بر صدغین ضماد کنند و امراض دماغی که از برودت باشد و رطوبت را سود دهد و اگر بر محل گزیدن عقرب ضماد کنند درد را ساکن گرداند و اگر بر عانه ضماد کنند ادرار بول کند * صنعت آن رعی الحمام ده درم راتینج سه درم زیت چهار درم موم و راتینج را در زیت بگدازند و رعی الحمام را کوفته داخل کرده ضماد نمایند * ضماد دیگر قوت باه و خارش که در قضیب و خصیه باشد نفع دهد * صنعت آن شیاف مامیثا اقاقیا از هر یک یکدرم صبر زرد نوشادر از هر یک دو درم زعفران دانگی اشنان سه درم اجزا کوفته بیخته با روغن گل و سرکه ضماد کنند * ضماد دیگر قوبا و جرب و قروح خبیثه را زائل گرداند و قلمی فرموده اند که از مجربات بنده آثم محمد هاشم مخاطب بعلوی خان است * صنعت آن بابچی کابلی زیره تخم پوار گندهک آمله سار گوگرد زرد صافی ست اجزا مساوی کوفته شب با آب خیسانیده و صبح در کهرل بمالند تا نرم گردد و در روغن کنجد داخل کرده بر موضع قوبا و جرب و قروح بمالند و بعد از دو ساعت با آب گرم و سرکه و سبوس گندم بشویند و اگر بمالیدن بر طرف نشود هر روز تا سه روز ناشته یک پیاله ماست از آب آن بنوشند که انشاء الله تعالی هر قسم قوبا و جرب که باشد بر طرف گردد * ضماد دیگر قوبا و سعفه یابسه و جرب یابس را نافع است * صنعت آن کبریت زرد ده درم صمغ الو پنجدرم پیه تازه بز پانزده درم در هم سرشته در حمام در بعد از حمام بدو ساعت ضماد نمایند * ضماد دیگر قوبا را نافع است * صنعت آن بیخ بانک جوهی کیتوله سفید شش ماشه فلفل سیاه یک ماشه با گلاب

سائیده ضماد نمایند و مکرر نمایند و اگر یک ماشه زاج
سفید سوخته نیز اضافه نمایند بهتر است و اقوی + ضماد دیگر
که قوبا را نافع است + صنعت آن تخم پواز که چکوندر نیز
نامند در آب [illegible] سایند چون نرم گردد بر روی سنگ
نرم سائیده در دو توله آن شش تا نه ماشه فقیر که
هندی رال نامند سائیده در آن داخل نموده
ضماد نمایند و اگر قدری ماست گاو یا آب لیمون داخل
نمایند نیز خوب است + ضماد دیگر که قوبا را نافع باشد + صنعت
آن سداب بابونه اکلیل الملک مرداسنگ تخم خطمی
ارجوان گلسرخ کوفته با آب برگ کلم و زرده تخم مرغ و
روغن گلسرخ ضماد نمایند + ضماد دیگر که همین نفع دارد
و بثور را نیز مفید است + صنعت آن حب الخروع مقشر
با تخم کشوث سائیده ضماد نمایند + ضماد دیگر که
همین نفع بخشد + صنعت آن گل دیگیدان که سرخ
رنگ می باشد گاودوب برنج سفید با سویه کوفته بیخته
با آب سرشته ضماد نمایند + ضماد دیگر که [illegible] سفید را
سودمند بود + صنعت آن صندل سفید گلسرخ برگ
مورد از هر یک هفت درم سک اقاقیا سعد کندر کعک
بغدادی از هر یک سه درم کوفته بیخته با آب برگ مورد
بسرشند و بر معده ضماد کنند + ضماد دیگر که قی باز دارد
و هیضه را نافع بود + صنعت آن گلسرخ سک از هر یک
پنجدرم صندل سفید رامک از هر یک چهار درم عود سه
درم زعفران یکدرم کافور دو دانگ مجموع ادویه را کوفته
بیخته با آب برگ مورد بسرشند و بر معده ضماد کنند
ضماد دیگر مقوی کبد و معده است + صنعت آن
سعد قسط سنبل فستقین از هر یک پنجدرم قرنفل دارصینی
سک قصب الذریره از هر یک دو درم کندر [illegible] درم
کوفته بیخته با آب به ضماد کنند + ضماد دیگر کثرت بول و
تقطیر آن را نافع است + صنعت آن کندر [illegible] عصاره
لحیة التیس از هر یک دو درم اقاقیا چهار درم مازو
یکدرم کوفته بیخته با آب برگ مورد ضماد کنند + ضماد دیگر که
کلف و بهق و برص و آثار جلد و برش و خیلان را نافع
است و از اقراح [illegible] ست + صنعت آن زیبق

دو مثقال مغز بادام تلخ [illegible] چندان بسایند که
اثری از زیبق نماند پس تخم خرفه مقشر سائیده در آن
داخل کرده نرم بکوبند تا باهم مخلوط شود و موضع را
کیسه مالیده ضماد کنند و روز دیگر بشویند و باز بمالند
و تا یک هفته استعمال نمایند بدین قسم + ضماد دیگر
مانع کبر پستان زنان است + صنعت آن طین قیمولیا
مازوی سبز اسفیداج اقاقیا از هر یک دو درم با
قدری روغن مصطکی و آب برگ سداب بسرشند و بر
پستان ضماد نمایند + ضماد دیگر مانع بزرگ شدن پستان
است + صنعت آن کندر و برنج سوخته از هر یک جزئی
آرد جو نیم جزو همه را در سرکه سرشته و دو سه ماه [illegible]
متوالی ضماد کنند و در نسخه [illegible] کنند [illegible]
ضماد دیگر همین منفعت دارد + صنعت آن زیره کرمانی
قدری کوفته بیخته با آب سرشته بر پستان بمالند و بعد
از آن لته را بسرکه تر کرده بر روی پستان اندازند و
تکرار این عمل کنند تا یک ماه که مراد حاصل است
ضماد دیگر مانع بیرون آمدن ناف است + صنعت آن
شب یمانی سه درم [illegible] مازوی سبز
سه عدد کوفته با [illegible] سرکه ضماد کنند + ضماد دیگر
مانع بروز ناف زنان است + صنعت آن [illegible]
مازو گلنار فارسی پوست انار جوز السرو [illegible] پوست
تخم مرغ اجزا مساوی کوفته بیخته [illegible] پوست تخم
مرغ با قدری آب [illegible]
تخم مرغ را با آن سرشته ضماد نمایند + ضماد دیگر مانع
بیرون آمدن ناف باشد + صنعت آن مازو [illegible]
کوفته بیخته باشند [illegible] سرکه ضماد کنند و بر ناف [illegible]
ببندند + ضماد [illegible] تبریدی [illegible] شیخ رئیس
گفته که این ضماد عجیب است در تبرید آنچه [illegible] است
تبرید آن + صنعت آن [illegible] زیر [illegible] مخلوط
کنند با آن سرکه و آب کاسنی تازه و ضماد کنند بر
موضعی که مطلوب است تبرید آن + ضماد [illegible] چون بر
عضو بندند مجروح سازد + صنعت آن [illegible]
سرگین کبوتر تازه هر دو مساوی در هم سرشته با آب

انجیر [illegible] موضعی که اراده [illegible] آن باشد ضماد
نمایند + ضماد المثانه [illegible] حرکت بول و ورم مثانه را
نافع باشد + صنعت آن موم [illegible]
[illegible] یکسان کرده بر پشت [illegible]
ضماد دیگر برای مرض مثانه و ورم و قروح مثانه و حبس
بول مادام که از اسباب مذکوره باشد نافع باشد +
صنعت آن دقیق شعیر خطمی سفید کوفته با آب عنب الثعلب
و روغن گل سرخ سرشته بر مثانه و پشت [illegible] ضماد کنند
ضماد دیگر محلل جمیع اورام باشد + صنعت آن [illegible]
گندم تخم خطمی سفید بابونه حلبه تخم کتان [illegible]
روغن بابونه ضماد نمایند + ضماد دیگر محلل اورام [illegible]
صنعت آن مقل حب البان تخم کرفس از هر یک ده
درم سنبل الطیب اشق مصطکی از هر یک پنجدرم موم سه
درم روغن ناردین پانزده درم [illegible]
حل کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته اضافه نمایند با موم
روغن ضماد کنند + ضماد دیگر همین [illegible] +
صنعت آن حلبه شب یمانی خطمی بزرگ بابونه مصطکی
از هر یک پنجدرم سنبل الطیب سعد کوفی قصب الذریره
اذخر از هر یک دو درم روغن بابونه پانزده درم [illegible]
مقرر ضماد کنند + ضماد دیگر محلل صلابات [illegible]
مقعده و قضیب است + صنعت آن گل خطمی تخم کتان
کنجد [illegible] حلبه [illegible] از هر یک [illegible] مثقال کوفته با آب [illegible] سرشته
ضماد نمایند + ضماد دیگر محلل جمیع صلابات است و
نافع است از برای خنازیر [illegible]
صلبه معده و امعا + صنعت آن بزر حلبه بزر کتان
حب الغار گل خطمی اکلیل الملک تفاح اذخر از هر یک
یکمثقال فستقین رومی قسط تلخ سنبل الطیب مصطکی
رومی از هر یک چهار دانگ و نیم اشق و مقل ازرق و
قصب الذریره از هر یک نیم مثقال موم زرد [illegible]
هر یک دو مثقال و نیم آنچه کوبیدنی است کوفته بیخته
اشق و مقل در گلاب حل کرده اجزا را با [illegible] بیخته
موم [illegible] را در هم گداخته [illegible] نموده و اشق و مقل
داخل کرده ضماد نمایند + ضماد دیگر محلل قوی است

صنعت آن چند بید ستر صبر سقوطری کندر زوکرا از زروت
سفید صمغ عربی قسط تلخ کوفته بیخته با شراب ریحانی یا آب
ریحان ضماد نمایند + ضماد مسهل که چون بر معده و پیگاه
ضماد نمایند اسهال کند + صنعت آن زهره گاو و عسل زیت
شحم حنظل زرد بیخ اجزا مساوی بدستور مرتب نموده ضماد
نمایند + ضماد مسهل محمود بن زکریا گفته که چون این ضماد را
بر شکم ضماد نمایند طبع را نرم کند + صنعت آن جند بیدستر روغن
بید انجیر موم زیت درد زیت و سوخ خانه مگس عسل همه را
درهم مخلوط کرده بر شکم ضماد کنند و گویند که عصارهٔ قثاء
الحمار با شیر شبرم یا سقمونیا یا شحم حنظل یا زهرهٔ گاو و این
همه یا یکی از این همه یاد و بیشتر در بن بسرشند و ضماد کنند
استفراغ تمام حاصل خواهد شد + ضماد دیگر معدهٔ سرد
را گرم کند و قوت دهد + صنعت آن سعد کوفی مصطگی
سنبل الطیب قسط افسنتین از هر یک دو درم کوفته بیخته
با آب به ضماد نمایند + ضماد دیگر معدهٔ سرد را قوت دهد
و گرم کند + صنعت آن سعد کوفی افسنتین قسط
سنبل الطیب از هر یک سه درم کندر چهار درم مصطگی
پنجدرم قصب الذریره اذخر سک قرنفل دارچینی از
هر یک دو درم با شراب کهنه بسرشند و بر معده ضماد کنند
ضماد دیگر برودت معده و کبد و طحال را نافع بود +
صنعت آن افسنتین رومی سنبل الطیب سلیخه رومی
صبر سقوطری از هر یک سه درم عود بلسان زعفران
از هر یک دو درم موم سفید هشت درم موم را در روغن
ناردین یا روغن قسط یا روغن زنبق بگدازند و باقی
ادویه را کوفته بیخته با و ترسازند و ضماد کنند + ضماد دیگر
معده سرد را نافع باشد + صنعت آن ورق گلسرخ
صندل سفید صندل سرخ شیاف ماميثا کافور قیصوری
سوده با آب برگ عنب الثعلب و قدری سرکه سرشته
ضماد نمایند + ضماد دیگر معدهٔ بارد را گرم کند و قوت دهد
صنعت آن سعد کوفی افسنتین رومی سنبل الطیب
قسط از هر یک پنجدرم اذخر مکی آمله منقی دارچینی و
قصب الذریره از هر یک دو درم کوفته بیخته بشراب
سرشته ضماد نمایند + ضماد نافع برای حرارت عظیم
معده + صنعت آن آرد جو با آب مورد سرشته ضماد
نمایند + ضماد نافع از برای رطوبت معده که چون
بر معده نهند تولد بلغم کمتر شود + صنعت آن رامک
لادن هندی خام از هر یک سه درم گل سرخ چهار
درم سنبل الطیب مصطگی از هر یک دو درم مشک ترکی
کوفته بیخته با آب مرزنجوش با آب نمام سرشته و وقت
خلای معده ضماد نمایند + ضماد دیگر که معدهٔ بارد را
گرم کند و قوت دهد + صنعت آن سعد کوفی مصطگی
سنبل الطیب افسنتین رومی از هر یک پنجدرم اذخر مکی
آمله منقی قرنفل دارچینی قصب الذریره از هر یک
دو درم کوفته بیخته ضماد کنند + ضماد بواسطهٔ مغص که
از بیرون شکم بمالند + صنعت آن مرداسنگ آرد
بنگ یعنی بزر قطونا اکلیل الملک زیره کرمانی کوفته
با آب گزر و زردهٔ تخم مرغ و روغن جلنار سرخ سرشته
نیمگرم ضماد نمایند + ضماد مفاصل که جمیع امراض
مفاصل و انواع آنرا نافع است + صنعت آن تخم
خطمی اکلیل الملک از هر یک بست درم اشق جاوشیر
مقل ازرق از هر یک ده درم موم و سرکه پنج درم
روغن شبت بست درم ضماد نمایند + ضماد دیگر درد جمیع
مفاصل و درد گرده و وزرا النهایت سود مند بود +
صنعت آن روغن زیت کهنه و قیق حلبه از هر یک
پانزده درم قطران علک البطم از هر یک ده درم
فرفیون ده درم ایرسا چهار درم چنانکه رسم است بسرشند
و بر محل درد ضماد نمایند + ضماد منضج که نافع است
از برای جمیع اورام حاره چون مدت یکهفته بگذرد
و به نقصان آورد که زمان استعمال منضجات است
صنعت آن گل بابونه اکلیل الملک کتیرا از هر یک ده
مثقال خبازی گل خطمی عنب الثعلب تخم مرو بزر کتان
مرزنجوش از هر یک سه مثقال آرد جو پنج مثقال
ادویه را کوفته بیخته با موم زرد در روغن گلسرخ یا
روغن کنجد سرشته ضماد کنند و این ضماد در ذات
الجنب و ذات الصدر نیز بسیار نافع است + ضماد
منضج که چون بر اورام و دمامیل نهند منضج سازد +
صنعت آن معصفر پوست جوز القی مقل اجزا مساوی
کوفته بیخته در آب برگ صبر که بهندی گهیکوار نامند بجوشانند
تا بقوام آید بعد از آن بر برگ بید انجیر پهن کرده بر ورم
و دمامیل نهند و به بندند و یک شبانروز نگهدارند و بعد
از آن باز نمایند و اگر منفجر نشده باشد باز به بندند تا منفجر
شود و بعد اخراج و دفع مواد بمراهم التیام دهند +
ضماد دیگر بجهت بروز مقعده بعد از حجامت لیست سفید
است صنعت آن ورق خطمی عنب الثعلب بنگو یعنی بزر
قطونا گل خطمی شیاف ماميثا مرداسنگ کوفته بیخته با آب برگ
بارتنگ و مغز قلم گاو و زردهٔ تخم مرغ و روغن گلسرخ
شیاف ابیض کافوری شیر دختر آقاقیا بر حوالی مقعده
بمالند + ضماد دیگر منضج اورام و دمامیل است و اورام را
پخته و رسیده گرداند + صنعت آن بابونه تخم مرو تخم
کتان حلبه خطمی از هر یک جزوی کوفته بیخته با روغن کتان
و موم سفید طبخ نموده مانند مرهم سازند و بر دمامیل و
اورام بگذارند + ضماد دیگر منضج دمامیل و مجلل ورم
است + صنعت آن بگیرند جدوار خطائی زنجبیل خشک
پوست کالیسر فلفل سیاه کاکلی زیری اجزا مساوی
کوفته بیخته در آب گرم بپاشند و برهم زنند تا ممزوج گردد
اندکی بر آتش نهند تا قوام بهم رسد و بهر حال باید بس برداشته
و در جائیکه ارادهٔ تنقیح مواد آنها باشد شیر گرم بر اطراف
آن بمالند و در وسط مراهم منضجه منفجره گذارند و در آن جائیکه
ارادهٔ تحلیل آنها باشد بر تمام آن بمالند + ضماد منضج
دیگر صنعت آن اکلیل الملک بابونه تخم کتان حلبه آرد
باقلا گل خطمی عدس مقشر سبوس گندم آرد جو ادویه را
کوفته بشیر گاو پخته ضماد نمایند + ضماد منضج اورام
قلمی فرموده اند که از قدوة الحکما سید السند
والد ماجد فقیر است قدس سره که دمامیل و اورام صلبه
و جراحات را مفید است و مستعمل است در جائیکه ارادهٔ
میل مواد بخارج باشد + صنعت آن انزروت تخم مرو
کتیرا مغز استه تمر هندی مغز حب الخروع تخم ریحان از
هر یک جزوی گرفته بشیر گاو پخته زردهٔ تخم مرغ روغن
گل سرخ روغن بابونه داخل کرده نیم گرم ضماد نمایند

واگر صلابت دمامیل وجراحات زیاده باشد بزر کتان
آرد حلبه بابونه اکلیل الملک زوفای یابس خمیر نان برگ
چغندر گل خطمی مقل ازرق از هر یک جزوی داخل
نمایند وبجای روغن گل سرخ روغن حب الخروع کنند
واگر بسیار سخت باشد حب السلاطین ربع جزوی داخل
نمایند وچون نضج یافته شود وبسبب سختی جلد منفجر نشود
وخواسته باشند که بهشتر آنرا بشگافند صابون عراقی
سرگین کبوتر وسرگین بز کوهی واگر نباشد سنبل بز اهلی
هر یک ربع جزوی کوفته داخل نموده ضماد نمایند واگر
ازین ادویه نیز منفجر نشود بقدر قیراطی سم الفار بران
ضماد بر موضعیکه محاذی موضعی باشد که خواسته باشد
ازانجا منفجر شود پاشیده بران ضماد نمایند که در همان
روز منفجر شود بعون الله تعالی عز وجل وسم الفار با
این دوا سرطانات وجمیع اورام وبثورات صلبه در
نهایت صلابت را در سه روز بر می آورد ونهایت اگر
بسیار صلب باشد تا پنج روز مجربست ✤ ضماد منضج
دیگر مستعمل در جمیع اورام حاره اگر جمیع ماده نضج یافته
باشد وخواهند که سر واکند ✤ صنعت آن انزروت
تخم مرو کثیرا صمغ ازاسته تمر هندی مغز حب الخروع حلبه خمیر
نان برگ چغندر کوفته بشیر گاو پخته زرده تخم مرغ روغن
حب الخروع زهره گاو داخل کرده ضماد نمایند واگر
پوست آن موضع سخت باشد ودیر سر واکند
مسحوقونیا سرگین کبوتر همین ضماد بر موضعیکه خواهند
سر کنند پاشیده ضماد نمایند واگر ازین ضماد سر وا
نیز نکنند نشتر باید زد ✤ ضماد دیگر نزلات وتقویت
دماغ را نافع است ووجع مفاصل ونقرس وعرق النسا
وامثال اینها را زائل گرداند ومجربست از استخراج
انطاکی است ✤ صنعت آن بوره ارمنی نمک دارانی
نمک طعام سوخته خربق سفید آهک مویزج بوره سفید
خردل زبد البحر از هر یک مثقال کبریت زرد گل سرخ
سماق برگ حنا اذخر مکی مازو سبز فراسیون صمغ عربی
کندر فرفیون عود هندی صبر سقوطری آسمانجونی
بیخ سوسن زرنیخ زاج سفید جوزبوا سنبل الطیب از

هر یک پنج مثقال کوفته بیخته وصابون عراقی تراشیده
در سرکه انگوری حل کرده باتش نرم جوشانیده ادویه
را اضافه نموده قرصها سازند ودر وقت حاجت
باب گرم حل کرده ضماد نمایند ✤ ضماد جهت نضج
دمامیل وجراحات واورام صلبه خصوص برای
ورمیکه بعد از گسیختن عرق مدنی که بهندی نارو وبه
فارسی پیوک نامند حادث شود ✤ صنعت آن شیشه
کوفته بیخته آرد ماش زرد چوبه فضله مرغ پیاز پخته مغز
بادنجان روغن چراغ مجموع را در هم زده در ظرفی پخته
تا مثل مرهم شود نیمگرم بر ورم آن ببندند مجربست
ضماد دیگر نفخه طحال را نافع باشد وصلابت آنرا نرم
گرداند ✤ صنعت آن سداب ده درم بوره ارمنی پودینه
از هر یک سه درم اشق چهار مثقال کوفته بیخته بسرکه
سرشته ضماد نمایند ✤ ضماد دیگر نقرس واورام حاره را
نافع باشد ✤ صنعت آن صندل عدس مقشر فوفل
شیاف مامیثا گل ارمنی کوفته بیخته بگلاب وآب کاسنی
تازه سرشته ضماد نمایند ✤ ضماد دیگر در نقرس حار
استعمال نمایند ✤ صنعت آن صندل سرخ صندل
سفید فوفل عدس مقشر شیاف مامیثا گل ارمنی
بکوبند وبیزند وبا آب حی العالم یا گلاب وآب کاسنی
ضماد نمایند ✤ ضماد دیگر نقرس اسود وارد ✤ صنعت آن
مغاث خطمی تخم مرو آرد جو سورنجان مساوی یکدیگر
با روغن گل وزرده تخم مرغ ضماد نمایند ✤ ضماد
نقرس که همان نفع بخشد ✤ صنعت آن بابونه تخم
کتان اکلیل الملک برگ درخت غار هزار اسپند
برگ کرنب مغاث علک البطم اجزا مساوی کوفته
بیخته قدری روغن بلسان داخل کرده ضماد نمایند
ضماد دیگر نقرس گرم وانواع مفاصل را نافع باشد
صنعت آن بابونه خطمی اکلیل الملک از هر یک سی
درم اشق جاوشیر مقل از هر یک ده درم سورنجان
موم سرکه روغن زیت از هر یک بیست درم چنانچه
رسم است ضماد نمایند ✤ ضماد دیگر وجع بواسیر را که
بسبب خون معتاد باشد سود دهد مفتح دهن رگها ز

یا سور باشد ✤ صنعت آب پیاز بخور مریم مقل قنه زهره
گاو مجموع در هم مخلوط نموده ضماد نمایند ✤ ضماد دیگر همان
نفع دهد در خون بواسیر باشد ✤ صنعت آن برگ
سداب بخور مریم از هر یک قدری با روغن اقحوان آمیخته
ضماد کنند ✤ ضماد دیگر اوجاع مفاصل سود دارد ✤
صنعت آن خطمی اکلیل الملک از هر یک ده درم اشق
جاوشیر مقل از هر یک پنجدرم پیه گرده بز مغز ساق گاو
میعه از هر یک ده درم موم سه درم روغن شبت روغن
سداب از هر یک پنجدرم سرکه کهنه قدری مجموع را در هم
آمیخته بسرشند وبدستور ضماد کنند ✤ ضماد دیگر معروف
به ضماد مختصر است جمیع اوجاع را نافع باشد مانند نقرس
ومفاصل وعرق النسا ووجع درکین را سود دارد ✤
صنعت آن برگ کرنب در آب بپزند تا مهرا شود وزرده
تخم مرغ ودردی سرکه اضافه نموده در هم ممزوج کرده
ضماد نمایند ✤ ضماد دیگر که همین نفع دهد ومجموع دردها
واوجاع مفاصل را سودمند بود ✤ صنعت
آن سورنجان مغاث خطمی حنا صابون عراقی دانه مورد
آرد جو مرمکی زعفران بزرالبنج صبر زرد درنفت مویزج
صمغ بادام ورق غار عاقرقرحا قسط تلخ اجزا مساوی
کوفته بیخته با دردی شراب سرشته ضماد کنند ✤ ضماد دیگر
که اوجاع واورام مرکبه معده وکبد را نافع باشد ✤
صنعت آن اکلیل الملک بابونه تخم خطمی عنب الثعلب
آرد جو از هر یک ده درم مرمکی صافی زعفران شیاف
مامیثا گل بنفشه از هر یک یکدرم کوفته بیخته با آب
عنب الثعلب یا آب کشنیز تازه سرشته ضماد نمایند
ضماد دیگر محمد بن زکریا رازی نافع از برای اسنان
وگوش وشقیقه ✤ صنعت آن گل بنفشه خشک بابونه
اکلیل الملک گل خطمی سفید آرد جو تخم خشخاش پوست
خشخاش از هر یک کفی نیم کوفته باب بپزند تا مهرا شود
بکوبند تا معجون گردد ودر روغن گل سرخ داخل
کرده در هاون بمالند تا چون مرهم ضماد نمایند بر لحیه
وسر وجائیکه شکوه درد در ان جا کنند باشد ✤ ضماد دیگر
اوجاع اورام ریحی مفاصل را نافع است ✤ صنعت

آن جدوار مشک افیمس کہ دو آہنہ ہندی ست بیخ کدو
تلخ کہ بہندی بکھیہ نامند کالی زیری جوز بوا افیون و
زنجبیل از راتی اجزا مساوی کوفتہ بیختہ داذ راتی را کہ
سائیدہ باب برگ تا تولہ سرشتہ ضماد نمایند و اگر
تو انند در آفتاب نشیند تا خشک گردد معتبر والا شب
مالید برگ بید انجیر گرم کردہ بران ببستہ بخوابند و بعد از
خشک شدن باب گرم بشویند + ضماد دیگر اوجاع
مفاصل غلیظۃ الاخلاط را تسکین دہد و نفع سازد +
صنعت آن بگیرند حب الخروع مقشر ستہ اوقیہ و با یک
اوقیہ روغن گاو بسایند و یک اوقیہ عسل ممزوج
کردہ بر مفاصل طلا نمایند و ہر گاہ داخل کردہ
میشود درین برای سرعت اثر و تقویت سرکہ انگوری
تند و سرگین گاو از ہر یک یک اوقیہ و این ضماد اوجاع
ظہر و زانو را نیز مفید است + ضماد دیگر کہ نافعست
اوجاع و اکثر امراض را و جذب میکند خار و استخوان
وغیرہ از عمق بدن بسوی ظاہر و استرخا و فالج را نیز
نافع ست + صنعت آن بزر الانجرہ مقشر نوشادر
زبد البورق زراوند مدحرج بیخ حنظل علک الانباط
از ہر یک بست مثقال حلبہ دار فلفل از ہر یک دہ مثقال
اشق دوازدہ مثقال مقل قرومانا عود بلسان مرمکی
کندر سپید بزر اینجنج از ہر یک دہ مثقال موم زرد ستہ
رطل دبق ہشت رطل شیر انجیر صحرائی ہشت مثقال
صموغ را در شراب فائق بقدر کفایت خیسانیدہ
و حل کردہ سائر ادویہ کوفتہ بیختہ موم را در روغن
سوسن گداختہ ادویہ را بآن ممزوج کردہ نیکو سائیدہ
ضماد نمایند و فی الحقیقت این نوع مرہم است +
ضماد دیگر نافع اورام بلغمی در ایام تزائد + صنعت
آن گل داؤدی خشک یک قبضہ انگشت کشادہ تخم
رازیانہ یکدرم تریزہ سفید نیم درم کوبیدہ در آب
بسیار نرم بپزند تا مثل مرہم شود و گرم نمودہ ضماد
نمایند + ضماد دیگر جہت تحلیل اکثر اورام صلبہ در
ہر موضع کہ باشد + صنعت آن گل سفید کہ بہندی
کھلی مٹی نامند در دو چوبہ سیاہ رنگ کردہ از ہر فرد دس

و قدرے نانخواہ و اندکے افیون ہمہ را با آب
نرم سائیدہ گرم کردہ ضماد نمایند و چون خشک
گردد تجدید نمایند + ضماد دیگر ورم و درد بواسیر را
بغایت نافع است + صنعت آن اکلیل الملک بنفشہ
بابونہ خبازی خطمی شبت از ہر یک جزوے با روغن گاو
و آب گرم بسرشند و ضماد نمایند + ضماد دیگر ورم و درد
بواسیر و زحیر را نافع باشد + صنعت آن برگ
کرنب بجوشانند تا مہرا شود در روغن گل و زردہ تخم
مرغ دران بیامیزند و اطسوجی افیون مرہم نمودہ
ضماد نمایند + ضماد دیگر کہ ورم بواسیر را بنشاند و درد
را ساکن کند + صنعت آن حلبہ خطمی برگ چغندر
برگ کرنب بابونہ اکلیل الملک از ہر یک جزوے
طبخ نمایند چندانکہ مہرا شود و در ہاون بسایند تا مانند
مرہم شود و نیم درم زعفران و طسوجے افیون و یک درم
مقل در آب گند ناحل سازند و با زردہ تخم
مرغ مجموع را در ہم خلط نمودہ بسایند تا ہمہ یکسان شود
بر بالاے پارچہ مالیدہ بروغن گل چرب کنند و بر
مقعدہ بگذارند + ضماد دیگر اورام سپرز را تحلیل دہد
صنعت آن حلبہ تخم کتان سبوس جو باقلا از ہر یک
چہار درم مقل سہ درم انجیر دہ عدد انجیر را در سرکہ
خیسانیدہ نرم سازند و اجزا کوفتہ بیختہ با آن بسرشند
چنانچہ رسم است بر سپرز ضماد نمایند + ضماد دیگر کہ
اورام سپرز را تحلیل دہد + صنعت آن حلبہ تخم
کتان سبوس جو باقلا از ہر یک پنجدرم کرسنہ اشکل بند
ابر سا از ہر یک دو درم بورہ ارمنی پوست بیخ کبر از
ہر یک چہار درم مقل سہ درم انجیر دہ عدد انجیر را در
سرکہ خیسانیدہ نرم سازند اجزا را کوفتہ بیختہ بآن بسرشند
چنانچہ رسم است بر سپرز ضماد نمایند + ضماد دیگر
اورام پستان را نافع است + صنعت آن نان گندم
خشک شدہ آرد باقلا حلبہ خطمی زعفران از ہر
یک جزوی کوفتہ نرم بیختہ با زردہ تخم مرغ و روغن گل
بسرشند و بر پستان ضماد کنند + ضماد دیگر ورم
پستان را بپزند و سرد اکنند + صنعت آن تخم کتان

حلبہ گنجارہ کنجد بیخ سوسن میعہ سائلہ سرگین کبوتر اشکل بز
قطران راتینج از ہر یک جزوی با قدری موم و روغن
گل چنانچہ رسم است بسرشند و بر ورم پستان ضماد کنند
ضماد دیگر کہ ورم انثیین و قضیب را کہ از گرمی باشد
نفع دہد + صنعت آن ورق کاکنج آرد باقلا آرد جو
عدس با آب برگ عنب الثعلب ضماد کنند + ضماد دیگر
کہ ہمین عمل کند + صنعت آن برگ کرنب نیم من انجیر
دہ عدد آرد حلبہ بابونہ مویز بیدانہ از ہر یک دہ درم
در قدری آب طبخ دہند و روغن کنجد پنجدرم اضافہ
کنند و ضماد نمایند + ضماد دیگر کہ ورم صلب قضیب و
انثیین را کہ از برودت باشد نافع بود + صنعت
آن مویز بیدانہ پیہ گردہ بز قلم گاو پیہ بط روغن
گل موم سفید پیہ مرغ از ہر یک پنجدرم مصطگی سہ درم
مقل حلبہ تخم فرنجمشک از ہر یک چہار درم باقلا دہ درم
باقلا و مویزج را طبخ نمایند تا نرم و مہرا شود در ہم
مالیدہ پیہ و موم در روغن را در ہم گداختہ صاف کردہ
و باقی ادویہ را کوفتہ بیختہ با ہم بسرشند و ضماد سازند
ضماد دیگر کہ ورم حرارت خصیہ و قضیب را نافع باشد
صنعت آن برگ عنب الثعلب طحلب برگ کاکنج برگ
شاہسفرم تازہ سبز گشنیز تازہ سبز بوتش در ہندی از
ہر یک جزوی در ہم بسایند و نرم نمودہ ضماد کنند +
ضماد دیگر کہ ورم صلب خصیہ را نرم کند + صنعت
آن اشکل بز حلبہ بابونہ مویز بیدانہ از ہر یک جزوی انجیر
بزرگ روغن کنجد از ہر یک قدری طبخ نمودہ چندانکہ
مہرا شود بر خصیہ ضماد کنند + ضماد دیگر ورم و صلابت
جگر را نرم کند و بہ تحلیل برد + صنعت آن بنفشہ خشک
برگ عنب الثعلب از ہر یک چہار درم گلسرخ طحلب
عصے الراعی برگ لسان الحمل از ہر یک جزوے نرم
کوبیدہ بر جگر ضماد نمایند + ضماد مجرب از برائے اورام
باردہ جگر و سپرز از جالینوس + صنعت آن میعہ سائلہ
موم از ہر یک دہ مثقال مصطگی حماما زعفران بیخ
اکلیل الملک از ہر یک چہار مثقال صبر سقوطری فوہ
الصبغ از ہر یک ستہ مثقال حب بلسان اذخر مکی از ہر یک

هشتم مثقال اشق هفت مثقال اشق را در شراب و
سرکه حل نموده باقی ادویه را کوفته بیخته بروغن سوسن
چرب نموده ضماد نمایند + ضماد دیگر که اورام حاره کبد و
معده را مفید باشد + صنعت آن غنچه گل سرخ بنفشه
حی العالم صندل سفید از هر یک چهار درم کافور قیصوری
یکدرم قصب الذریره دو مثقال کوفته بیخته بآب کشنیز
تازه سرشته ضماد نمایند + ضماد دیگر که اورام صلب
کبد و معده را مفید است + صنعت آن صبر سقوطری
زعفران از هر یک یکدرم افسنتین رومی سنبل الطیب از
هر یک یکدرم و نیم اجزا را کوفته بیخته بگلاب گرم سرشته
ضماد نمایند + ضماد دیگر که اورام سپرز را تحلیل دهد
و صلابت آنرا نرم کند + صنعت آن مرمکی مقل ازرق
اشق کندر از هر یک جزوی همه در وزن برابر در سرکه
خیسانیده نرم سازند و بدستور بر سپرز ضماد نمایند
ضماد دیگر که ورم مثانه و استرخای اعضا و جساوة عصب
را نافعست + صنعت آن مصطگی ربع رطل مغز ساق
گاو موم سفید روغن گل سرخ از هر یک پنجدرم پیه خنزیر
دوازده درم مصطگی را کوفته و شحم خنزیر و مغز قلم گاو
را در روغن گداخته صافی نموده مصطگی را داخل کرده
ضماد نمایند + ضماد دیگر اورام مادی و دمامیل را نضج
دهد و منفجر و مندمل سازد + صنعت آن تال مکهانه
که دانه تخم هندیست بزرگ کابلی هردو مساوی کوفته
بیخته در شراب انگوری کهنه جوشانیده تا بقوام آید و
بر پارچه مالیده ضماد نمایند و هر روز صبح و شام
تبدیل کنند نهایت تا سه روز نضج یافته منفجر گرداند
ضماد دیگر که همین نفع دارد و بثور و دمامیل صلبه و
عسر الاندمال را نافع است + صنعت آن صابون
رقی ریوند چینی صبر سقوطری مقل ازرق اجزا مساوی
مقل را در آب خیسانیده باقی ادویه کوفته بیخته در ان
ریزند و بر آتش گدازند و بر هم زنند تا منعقد گردد پس
فرود آورده علی الرسم بکار برند + ضماد دیگر از برای اورام
بارده و ورم جگر و تلیین صلابات و درد سینه مزمن
و درد مفاصل و عرق النسا و نقرس و درد دهان +

چون استعمال کرده شود و بعد از قی که بهتر از مسهل است
و بتجربه رسیده + صنعت آن زوفای رطب که آن چیزیست
است که جمع میشود در زیر دنبه گوسفند ارمنی آویزد و پشم
باید که آنرا کوبیده پشم را جدا کرده با پیه مرغ و پیه
اردک از هر یک ده درم حل کرده سرشته ضماد نمایند
ضماد دیگر اورام جگر را نافع است + صنعت آن
جو در سرکه خیسانیده تا مهرا شود و پنجدرم طباشیر سفید
فوفل از هر یک نیم درم افسنتین رومی گل سرخ
قصب الذریره صندل سفید شیاف مامیثا از هر یک
یکدرم کافور دانگی کوفته بیخته با جو مسطور سرشته
بر لته کتانی بر موضع جگر ضماد نمایند + ضماد دیگر که
اورام جگر و معده را نافع است + صنعت آن
صبر سقوطری زعفران از هر یک قدری کوفته بیخته
بآب گرم ضماد نمایند + ضماد دیگر ورم صلب معده
را تحلیل دهد تا اینکه مدت آن بطول انجامد و حرارت
ساکن شده تپ نامده باشد + صنعت آن بنفشه
خشک ده درم گل سرخ پنجدرم سنبل الطیب مصطگی از
هر یک سه درم سعد کوفی اذخر مکی قصب الذریره از
هر یک دو درم آرد حلبه بست درم گل خطمی سفید گل
بابونه آرد جو از هر یک ده درم مجموع را بلعاب بزرکتان
سرشته موضع را اولا بروغن ناردین نیمگرم چرب
ساخته ضماد نمایند بچهار ساعت قبل از طعام و بعد
از انکه طعام خورده هضم شده باشد و معده خالی باشد
ضماد دیگر که ورم صلب معده را تحلیل دهد
صنعت آن حلبه شبت بیابانی گل خطمی سفید برگ
بابونه مصطگی از هر یک پنجدرم سنبل الطیب سعد کوفی
قصب الذریره اذخر از هر یک دو درم موم سفید سه
درم روغن بابونه پانزده درم بدستور طبخ نموده ضماد
کنند + ضماد دیگر که ورم بلغمی معده را مفید است
صنعت آن جعده پنجدرم افسنتین سنبل الطیب صبر زرد
از هر یک سه درم و نیم کندر سه درم بیخ خطمی هفت
درم پیه بط شش درم پیه مرغ ده درم موم سفید
پانزده درم چنانچه رسم است ضماد سازند + ضماد

منقول از منهاج الدکان نیکو از برای جمیع اورام حاره
خصوص نار فارسی + صنعت آن بگیرند کلس یعنی نوره
دلقصول نمایند آنرا بآب هفت مرتبه و صافی نمایند و
خشک سازند و بگیرند از خشک آن هفت اوقیه و آب
چغندر دو اوقیه موم سفید چهار اوقیه روغن گل سرخ
فائق بقدر حاجت و مهیا سازند از جمیع ضمادی بکار
برند + ضماد دیگر که جهت اورام صلبه بسیار نافعست
صنعت آن زوفای خشک عنب الثعلب تخم سرو کتیرا
انزروت حلبه برگ کوفته بیخته بشیر تازه پخته زرده
تخم مرغ روغن گل داخل نموده در هاون بدستور
بمالند تا چون مرهم شود نیمگرم ضماد کنند و گاهی نان
خشک و برگ چغندر نیز داخل نمایند + ضماد دیگر ورم
بلغمی معده را تحلیل دهد + صنعت آن جعده پنجدرم
اکلیل الملک حماما بابونه شبت مصطگی از هر یک هفت
درم کندر شش درم بیخ خطمی پانزده درم پیه مرغ
بست درم موم سفید سی درم چنانچه رسم است ضماد کنند
ضماد بورم الکبد + صنعت آن سنبل زعفران حب الغار
اکلیل الملک بابونه بآب برگ رز و روغن یاسمین ضماد
نمایند + ضماد دیگر ورم بارد خصیه را نافع است صنعت
آن آرد باقلا حلبه بابونه کمون کرمانی مویز منقی به روغن
کنجد در هم سرشته ضماد نمایند + ضماد دیگر اورام صلبه را
نرم کنند مثل دمامیل وغیره + صنعت آن کنجد شاهدانه
و گل سرخ بزرالکتان حلبه بابونه اکلیل الملک تخم
شبت از هر یک دو مثقال کوفته بگلاب سرشته ضماد
نمایند ضماد دیگر جمیع اورام حاره را در ابتدا نافع بود
و ماده را دفع کند + صنعت آن شیاف مامیثا اقاقیا
فوفل صندل سرخ بآب عنب الثعلب ضماد کنند ضماد
بورم المقعده مجرب + صنعت آن مرداسنگ پنجدرم
نشاسته هشت درم سفیداب موم زرد روغن گاو
از هر یک هشت مثقال پیه بط هفت درم روغن کنجد بقدر
کفاف + ضماد دیگر نافع است جهت اورام بارده
خصیه و پستان + صنعت آن پیه مرغابی گداخته
در روغن کنجد بعد از ان مصطگی را در روغن مذکور که

گرم باشد حل کرده با مویز منقی سرشته نیمگرم با یک عدد
زرده تخم مرغ اضافه نموده ضماد کنند ضماد دیگر اورام
صلابه را لازم کند صنعت آن پشک گوسفند زفت رومی
مقل ازرق داخلیون زرآوند مدحرج اجزا کوفته بشیر
انجیر نارسیده سرشته بر روی کرپاسی کشیده ضماد کنند +
ضماد دیگر آماس چشم را بنشاند و درد ساکن کند +
صنعت آن آرد جو ده درم آرد باقلا پنجدرم اقاقیا یکدرم
سفیده تخم مرغ کشنیز تازه و آب کاسنی تازه ممزوج
ساخته ضماد کنند + ضماد دیگر آماس بنا گوش بنشاند
صنعت آن پیه لطا مرغ از هر یک پنجدرم بگدازند و
پنجدرم پشک گوسفند آسته کوفته بیخته با آن بسرشند و
ضماد نمایند + ضماد لورم الخصیة + صنعت آن بابونه
اکلیل الملک خطمی مقل بزر المرو دقیق الحمص کمون
اجزا متساوی بلطای العاب بزرکتان و دهن الحل و
ربا بزاوقیه زبیب منقی من تخمه + ضماد جهت ورم بیضه
صنعت آن اسپغول تخم کرنب زنجبیل زردچوبه از هر یکی
ربع جزو درم کوبیده در آب پخته ضماد نمایند و
برگ بید انجیر بران گذاشته به بندند درد و سته دفعه
زائل گردد + اگر قدری عبد دار و فلفل سیاه اضافه نمایند
میگردد اقوی + ضماد دیگر که اورام تمری را نافع است
صنعت آن نان گندم آرد باقلا آرد جو خطمی حلبه از
هر یکی دو درم زعفران نیم درم کوفته و بیخته بزرده تخم
مرغ ضماد کنند + ضماد دیگر ورم مقعده را و درد آن را
زائل کند + صنعت آن پیاز را در روغن گل بخته
بریان نمایند چون سرخ گردد کوبیده نیم گرم ضماد
نمایند + ضماد نافع جهت ورم بیضه و تعقیب +
صنعت آن گل خطمی آرد جو آرد باقلا مساوی با آب بیزند
تا مهرا شوند و زرده تخم مرغ و قدری صبر زرد آوند داخل نموده
ضماد نمایند و هرگاه ورم پخته شده باشد زیره کرمانی
مویز منقی از حب کوفته به روغن حب الخروع سرشته
ضماد نمایند + ضماد نافع جهت قوت باه + صنعت آن
عاقرقرحا زنجبیل از هر یک دو مثقال و نیم انگوزه
یک مثقال ربع مثقال فلفل جوز بوا از هر یکی دو

مثقال نرم کوبیده با روغن قسط و روغن بلسان سرشته
بر پارچه مالیده گرم نموده بر کمر ضماد نمایند + ضماد
حب الآس افربیون فرستیین وافیونی وانزروت
و حنطیانا و زنبق و سنای مکی مقل هر یک ده درم
جزو مذکور شدند و میشوند انشاء الله تعالیٰ۔

کتاب الطاء المهملة
باب الطاء مع الباء الموحدة

طباشیر بفتح طای مهمله و فتح بای موحده و الف
و کسر شین معجمه و سکون یای مثناه تحتانیه و راء مهمله
چیزیست شبیه بگچ ها ی نی که در جوف نوعی از نی که
بزبان هندی تبرله بانس نامند که در طرف سلهٹ و
نواح آن از بنگاله بسیار میشود و در ابتدای آن رطوبتی
ست سیال مثل آب و بتدریج منعقد گردد و چون
آن نی را بشگافند از میان آن بر می آید و جوف آن
سفید شفاف شبیه بگچ و استخوان است که در جوف نی
منعقد شده باشد که چون در آب اندازند حل و متفتت
نگردد بلکه صلب تر شود و این قسم را بهندی
بنس لوچن گویند و قسم دیگر آن است که در جوف نی
خوب منعقد نشده باشد و بعد شگافتن نی آن بتدریج
منعقد گردد و با ریزه ریزه بسیار خرد باشد و بعد
از ان آنرا کوبیده حب بندند و این قسم نیز مفید میباشد
ولیکن زود متفتت و در آب حل میگردد و شنیده شد
که گاهی آتش در نیستان آن می افتد و نی ها
شگافته و سوخته میگردند و طباشیرها در میان خاکستر
می افتد آنها را جمع نموده آنها یکه خوب و بزرگ است
جدا نگاه میدارند و آنها یکه سوخته و ریزه شده است
کوبیده جدا حبوب سازند و این قسم بسیار است و
بسیار مفید نیست و نیز زود متفتت و در آب گداخته
میشود و طعم این خالی از حدتی و بورقیتی نیست و
هر سه قسم آن در دوم سرد و در سوم خشک ولیکن خشکی
قسم اول کمتر از قسم سوم است + مقوی دل حار یا بارد
و جگر و معده حاره و قاطع قی صفراوی و اسهال دموی
و حاره و مجفف رطوبات معده و جهت خفقان و غشی و
تقویت اعضای ضعیفه و حمیات حاره حاده شربا
با آب سرد و جهت بواسیر و قلاع و ثبور و قروح خصوص
ثبور و قروح دهان صبیان شربا و ذرورا نافع و بتنهائی
یا برگ گل سرخ و شکر طبرزد و با سکنجبین جهت توحش و
غم و دفع کرب و التهاب مفید و سعوط آن با روغن بنفشه
جهت تقویت باصره مجرب دانسته اند و مداومت آن
مضر باه و مصلحش مصطگی و عسل و مصلحش عناب و عسل
و گویند شربتش تا دو درم است و بدلش بوزن آن
تخم خرفه و بوزن آن و نصف آن سماق و گل مختوم و
صندل سفید بهترین بدلهای آن است +

فصل در ذکر نسخ جوارشات طباشیری

جوارش طباشیر که مقوی معده و مانع صعود ابخره
صفراویه است از معده بدماغ و نافع است از برای
دوار و سدر حادث بسبب سوء مزاج صفراوی معده
بمشارکت بسبب صعود ابخره صفراویه و صعود نفس
اخلاط صفراویه از معده بدماغ + صنعت آن طباشیر
گل سرخ منزوع الاقماع صندل سفید آمله منقی کشنیز
خشک از هر یک ده درم حب الآس پوست زرد اترج
سماق منقی مصطگی از هر یک پنجدرم کافور قیصوری
یک مثقال کوفته بیخته مجموع را در سه وزن ادویه رب
به یا گلاب بقوام آورده بسرشند شربتی دو مثقال
جوارش طباشیر دیگر جراحات معده بنشاند و تشنگی
ساکن کند و اشتهای طعام آورد و معده را قوت دهد
و ضرر آبهای بد را دور کند + صنعت آن طباشیر
سفید گل سرخ از هر یک ده درم مصطگی نیم درم سماق منقی
از حب ده درم گلنار فارسی قاقله کبار از هر یک یکدرم
اجزا کوفته بیخته با قند و عسل بالمناصفه سه وزن ادویه
بسرشند شربتی سه درم + جوارش طباشیر نوع دیگر +
صنعت آن طباشیر ده درم گل سرخ سه درم گلنار
یکدرم قاقله بزرگ یک درم مصطگی عود از هر یک
نیم درم در شربت به شیرین بسرشند شربتی سه درم

جوارش طباشیر سیلان منی و ودی و مذی را و ادرار بول
که از گرمی باشد اصلاح آورد ❊ صنعت آن گلسرخ
هشت درم صمغ عربی تخم حماض طباشیر سفید زعفران
از هر یک پنجدرم قصب الذریره صندل سرخ زرشک
منقے از هر یک سه درم کوفته بیخته به نبات سفید صاف
کرده بسرشند شربتے دو درم با جلاب ❊ جوارش طباشیر
افیونی تپ و اسهال صفراوی را نافع باشد و تشنگی
بنشاند ❊ صنعت آن طباشیر سفید حب الآس گل
سرخ از هر یک ده درم تخم حماض صمغ عربی از هر یک
هفتدرم خرنوب شامی گلنار فارسی سماق عصارهٔ
لحیة التیس از هر یک ششدرم زعفران افیون از هر یک
دو درم کوفته بیخته بشراب سیب شیرین بسرشند شربتے
سه درم و در نسخهٔ شفائی خرنوب داخل نیست
جوارش طباشیر مسهل صفرا و بلغم بود و محرور المزاج را
رانافع بود ❊ صنعت آن تربد سفید مدبر ده درم
سقمونیای مشوی یکدرم طباشیر سفید ورق گلسرخ
زعفران از هر یک یک درم و نیم اجزا کوفته بیخته
باقند و عسل بسرشند شربتے از سه درم تا پنجدرم
جوارش طباشیر مسهل دیگر از مجربات محمد بن زکریا
معده را از رطوبت و صفرا پاک کند ❊ صنعت آن
تربد سفید مدبر یکدرم سقمونیا یک دانگ گل سرخ
عود هندی عصارهٔ افسنتین از هر یک نیم درم طباشیر
یک دانگ کافور قیصوری یک حبه اجزا را کوفته
بیخته با شیرهٔ هلیله پرورده بسرشند مجموع یک شربت
باشد ❊ جوارش طباشیر مسهل اسهال صفرا و بلغم و
گرم مزاجان را نافع باشد ❊ صنعت آن تربد سفید
از هر یک مثقال سقمونیای مشوی یک دانگ گل
سرخ طباشیر سفید از هر یک سه درم مجموع یک شربت است
و در نسخهٔ دیگر مغز بادام برشته یک عدد اضافه
شده و اگر خواهند با نبات و یا عسل بسرشند و اگر
خواهند با نبات و عسل هر دو بسرشند ❊ حب طباشیر
مسهل طباشیر سفید عصارهٔ زرشک غنچهٔ گلسرخ
از هر یک دو مثقال محموده مشوی ده مثقال کتیرا
یک مثقال کوفته بیخته با آب برگ کاسنی تازه سرشته
حبوب سازند شربتے از دو مثقال تا پنج مثقال
سفوف طباشیر معده گرم و ختلاے دخانی را سود دارد
صنعت آن گلسرخ طباشیر سفید از هر یک ده درم
سماق سه درم کشنیز خشک بسرکه تر کرده بریان نموده
پنجدرم شربتے سه درم با آب به ترش یا سکنجبین سفرجلی
یا آب انار ترش ❊ سفوف طباشیر لولوی امراض
حارهٔ قلب و معده را به نهایت مفید باشد ❊
صنعت آن طباشیر صندل سفید سماق منقے
از حب از هر یک دو درم مروارید ناسفته کشنیز خشک
مقشر آمله منقی از هر یک چهار درم غنچهٔ گل سرخ ده درم
ابریشم مقرض ورق طلا ورق نقره از هر یک یک
درم بدستور مرتب نمایند شربتے یک مثقال ❊
سفوف طباشیر لولوی کافوری سوء مزاج قلب را
که از حرارت باشد سود دهد ❊ صنعت آن طباشیر
سفید ورق گل سرخ از هر یک سه درم کشنیز خشک
دو درم صندل سفید مروارید ناسفته کهربا از هر یک
نیم درم کافور دانگے اجزا کوفته بیخته با شراب سیب
بخورند شربتے دو درم ❊ سفوف طباشیر کافوری که
خفقان گرم را سود دارد ❊ صنعت آن طباشیر
کهربا از هر یک نیم درم گل ارمنی کشنیز خشک از هر یک
درمی کافور جو دانه نیم دانگ اجزا کوفته بیخته با دوغ
گاؤ بدهند ❊ سفوف طباشیر لولوی کافوری دیگر
دل گرم را سود دارد ❊ صنعت آن گلسرخ طباشیر
از هر یک سه درم کشنیز خشک دو درم پوست جوز سرو
مروارید ناسفته کهربا از هر یک نیم درم کافور قیصوری
دو درم با سکنجبین سفرجلی بنوشند ❊

فصل در بیان اقراص طباشیری

قرص طباشیر به نسخهٔ نواب میرزا محمد باقر بن حکیم
عماد الدین محمد حکیم باشی منقول از خط معزی الیه
گفته که این همه اختلافات که در قرص طباشیر است
بجهت اختلاف امزجه است و اختلاف اعراض و
اعراض و طبیب حاذق که عارف با مزجهٔ اشخاص باشد
از برای شخصی بحسب مزاج او و دیگر غرض ها که واقع باشد
کم و زیاد و اخلاط این قرص در اوزان آن البته میکند
تا موافق غرض آن گردد و مجملی در قاعدهٔ این قرص
این است که می باید که امثال بعضی ازین ادویه باشند
مثل تخم کاسنی و تخم خرفه مقشر و مغز تخم خیارین و مغز
تخم بادرنگ و مغز تخم کدوی شیرین و طباشیر سفید
و گل سرخ و صندل سرخ و صندل سفید و تخم حماض
و کافور قیصوری و گل نیلوفر و گل بنفشه و رب السوس و
کتیرا و نشاسته و صمغ عربی و گل ارمنی و گل مختوم و
زرشک منقی و سماق و غیرها در هر وقت بواسطهٔ مصلحتے
بعضے ازین ادویه را اختیار می نمایند بوزنیکه مصلحت
اقتضا کند در ترکیب مینماید مثلاً اگر بجهت حرارت دل
و خفقان ترکیب مینماید دوائیکه در آن بیشتر خصوصیت
داشته باشد اختیار کند چون صندلین و کافور و تخم خرفه
و گل سرخ و تخم کاهو و تخم خیارین و اگر برای حرارت
جگر ترکیب کند مثل زرشک و تخم کاسنی و دیگر اعراض
و در امراض کبد مثل ریوند چینی اختیار کند و از جهت
سرفه و خشونت صدر کتیرا و رب السوس و صمغ عربی
و امثال اینها در آن داخل نماید و در وقت قبض
طبیعت گل بنفشه گل نیلوفر مغز تخم کدوی شیرین
و بهدانه و ترنجبین داخل کند و در وقت تلیین طبیعت
گل ارمنی و گل مختوم و تخم حماض و از جهت تقویت
معده گل سرخ و گلنار فارسی و حب الآس و سماق داخل
کند و همچنین اغراض و دقائق بسیار است و بر ترکیب
کننده پوشیده نیست و در اینجا ذکر آنها لائق نیست
بهمین اکتفا نمود تا باعث تنبیه گردد ❊ قرص طباشیر
دیگر که حکیم محمد باقر حکیم باشی و الد ارشد حکیم عماد الدین
محمد حسینی شیرازی در بیاض مجربات خود بخط املا خود
نموده و گفته که این نسخه از پدر من حکیم عماد الدین محمود
است که در قرابادین تالیف خود ذکر کرده و در باشاد
ذکر اقراص طباشیر و چون این نسخه مشتمل بر نفع تام است
ذکر میشود تا مبصران را نفع تمام حاصل آید و آن

گفته که والد ماجد فرموده اند که در اصول التراکیب مذکور است که بعضے اقراص که از برای حرارت مزاج و حمیات حاره است دران مثل تخم کاسنی و تخم خرفه و تخم خیارین و گل نیلوفر و گل سرخ و گل بنفشه و زرشک و طباشیر سفید و صندلین و کافور قیصوری و امثال اینها باید که داخل کرده شود و متداول اطبا است داخل نمودن این ادویه پس فرموده که فقیر گوید که بعضے ادویه مغلظه مواد مثل خشخاش و بزر البنج و نشاسته و کتیرا داخل نمایند مواد رقیقه را غلیظ میگردانند از برائے سرعت دفع باندک محرکی مثل تلیین ترنجبین و بالفرض اندکے از گل سرخ و تا آنکه طبیعت باندکے توجہ آنرا دفع تواند نمود و آنکه زعفران درین اقراص داخل میکنند بجهت آنست که زود اثر تبرید ادویه را بقلب رساند و نیز دل را حمایت کند از افساد مواد حاره و مواد بارده و محفوظ دارد آنرا و زرشک داخل میشود تا جگر را محفوظ دارد و تخم حماض و گل سرخ از برای حفظ معده و امعا است تا از فرود آمدن مواد بسوے آنها متاذی نشوند ترنجبین که درین اقراص داخل میشود بواسطه آنست که غذا در ابواسطه تعدیل قوام سهل الاندفاع سازد و چون مردم را از بوی کافور تنفر تمام است از آنکه شنیده اند که ضرر بباه میرساند یا آنکه دل و دماغ حار را قوت می بخشد و بزر البنج درهمان مرتبه تبرید دارد و اگر دران مرتبه نیست قریب است بدان اندکی در مقدار همان تبرید میکند تا تغلیظ قوی و منع سیلان مواد انحدار آنها باعضاے شریفه کند پس فرموده که فقیر التقاطے کرده و ترتیب داده و نسخه آنرا قرص طباشیر مبرد نام نهاده و چون از تجارب موافق اغراض مطلوبه آمد آنرا باین اسم بسیاری مردم دانسته اند صنعت آن مروارید را اصلاح کرده طباشیر سفید از هر باب دو مثقال صندل سرخ صندل سفید گل نیلوفر گشنیز خشک قشر گل سرخ منزوع الاقماع تخم حماض تخم خرفه مقشر تخم کاسنی مغز تخم کدوے شیرین مغز تخم هندوانه از هر یک سه مثقال نشاسته رب السوس کتیرا از هر یک یک مثقال بزر البنج دو مثقال و نیم تخم خشخاش سفید چهار درم کوفته بیخته بلعاب بزر قطونا دو مثقال سرشته یعنی دو مثقال بزر قطونا را در آب اندک بخیسانند و ادویه را با آن بی آنکه تخم آنرا بمالانند بسرشند و اقراص سازند میفرمایند که فقیر معتمد الملوک محمد شاهی میگوید که چون اقراص را خوردن محتاج بکوبیدن میباشد اگر بزر قطونا را بمالانند و با تخم آن قرص سازند تخم بکوبیدن می آید و اسپغول کوبیده نزد جمهور سمیت دارد و پس حکیم عماد الدین رحمة الله تعالی گفته که هر دوائیکه ادویه را بخواهند که بعسل یا شکر بسبب اغراضیکه عجن آن با عسل یا مثل عسل منافی آن اغراض باشد و خواهند که قوت آن بدخول هوا دران ضعیف نگردد آنرا با مایعے مناسب عجن کنند و بشکل مفرطح که بشکل پهن است مهیا سازند که در اجزاے آن چیزے از رطوبت نماند که آنرا متکرج و متعفن سازد و در سایه آنرا خشک سازند و بتخصیص وقتیکه غربالی را سرنگون گذارند و قرصها را بر پشت غربال در سایه گذارند تا زود خشک شود و اگر خواهند که زود تر استعمال نمایند قرصها را تنگ تر سازند تا زود خشک شود و اینکه اقراص را مدور نمیکنند بسبب آنست که چون قرص را بمقدار شربت میسازند و اگر شربت آن یک مثقال میباشد اگر حبوب مدور سازند اکثر ظاهر آن مخالف باطن آن میباشد بسبب بزرگی آنکه ظاهرش خشک گردیده و باطنش تر میماند و موجب فساد اجزا میگردد و بدانکه شیخ رئیس و دیگر اطبا اقراص را در اوائل حمیات منع کرده اند بجهت آن ست که اغلب مواد آنها مرکب میباشند پس استعمال اقراص در اوائل حمیات غلطی که با مواد آن ترکیبی باشد موجب نضج و اجتماع مواد آن میگردد و بعد از آنکه مواد دفع شد و سوء مزاج سازج باقی ماند و اقراص دران حال نفعے تمام دارند و هرگاه حمے متشبث بعضو باشد و ماده در کمال حدت باشد در اوائل استعمال اقراص بارده مخوف نیست

قرص طباشیر تشنگی را فرو نشاند و حرارت جگر و معده را نافع باشد صنعت آن طباشیر سفید گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک پنجدرم تخم کاهو مغز تخم خیارین مغز تخم کدو از هر یک سه درم رب السوس دو درم ترنجبین را با گلاب حل کرده صافی نموده ده درم ادویه کوفته بیخته با آن سرشته اقراص سازند

قرص طباشیر دیگر که همان منفعت دارد در زمانیکه سرفه باشد صنعت آن طباشیر گل سرخ منزوع الاقماع صمغ عربی کتیرا از هر یک چهار درم مغز تخم خیار بادرنگ تخم خرفه مقشر اصل السوس محکوک از هر یک بست درم زعفران دو درم نشاسته سه درم کافور قیصوری یکدرم کوفته بیخته بلعاب بزر قطونا سرشته اقراص سازند صنعت آن طباشیر سفید تخم حماض حب الرمان گل سرخ منزوع الاقماع زرشک منقی از هر یک پنجدرم لک مغسول ریوند چینی از هر یک یکدرم زعفران نیمدرم بدستور اقراص سازند و اگر سرفه باشد صمغ عربی کتیرا نشاسته از هر یک یکدرم رب السوس دو درم بر اجزاے مذکوره اضافه نمایند

قرص طباشیر حابس صنعت آن ورد احمر هشت درم تخم حماض شش درم طباشیر سفید چهار درم نشاسته صمغ عربی از هر یک سه درم زعفران یک درم کوفته بیخته بگلاب سرشته اقراص سازند شربتی یکمثقال قوتش تا شش ماه میماند

قرص طباشیر سرطانی دق و ذبول و سل را نافع است صنعت آن طباشیر سفید تخم خیار گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک پنجدرم ترنجبین منقے ده درم کتیرا صمغ عربی از هر یک یک درم و نیم تخم خرفه مقشر مغز تخم خیار بادرنگ مغز تخم کدوی شیرین از هر یک سه درم تخم کاهو تخم کاسنی از هر یک چهار درم صندل سفید سه درم سرطان نهری رب السوس از هر یک یکدرم زعفران کافور قیصوری از هر یک یکدرم و نیم کوفته بیخته بلعاب بزر قطونا یا بلعاب بهدانه سرشته اقراص سازند و بعضے اطبا عود خام و سنبل الطیب درین نسخه بوزن کافور داخل کرده اند

قرص طباشیر قابض صنعت آن طباشیر سفید صندل سفید صمغ عربی نشاسته شاه بلوط

ورب السوس تخم حماض از هریک دو مثقال گلنار فارسی
اقاقیا از هریک یکمثقال غنچهٔ گلسرخ منزوع الاقماع
شش مثقال زرشک تخمی سماق منقی از هریک سه مثقال
کثیرا سه مثقال کوفته بیخته باب زرشک سرشته
اقراص سازند و در سایه خشک نمایند شربتی یکمثقال
واگر با اسهال خون خالص صرف باشد ریوند چینی یک
مثقال کهربای شمعی لسد سرخ از هریک یک مثقال زنج
انجبار دو مثقال اضافه نمایند شربتی یک مثقال +
قرص طباشیر لین منقول از منهاج الدکان الادویه
این جزله نافع است از برای حمیات حاده و محرقه و
حمیات ملتهبه صفراویه و دمویه و از برای سرفه و خشونت
سینه و حرارت سینه و تشنگی را تسکین دهد و تسکین التهاب
و عطش مفرط است و از برای سهر مفرط نیز نافع است
صنعت آن ورق گلسرخ ترنجبین منقی از هریک پنجدرم
و در نسخهٔ دیگر از هریک شش درم است نشاسته سه درم
کثیرا صمغ عربی طباشیر سفید از هریک دو درم و در نسخهٔ
محمود بن الیاس که در حاوی صغیر ذکر کرده یک درم
زعفران نیز داخل ست ترنجبین را با آب حل کرده
صافی نموده باقی ادویه را کوفته بیخته در ترنجبین محلول
سرشته اقراص سازند و در سایه خشک نمایند شربتی
یک مثقال و قوت این قرص تا دو سال باقی میماند
قرص طباشیر لین دیگر به نسخهٔ منقول از قرابادین کبیر توالی
صنعت آن ورق گلسرخ ترنجبین پاک کرده از هریک
شش استار نشاسته گل بنفشه از هریک سه استار
زعفران صمغ عربی کتیرا طباشیر سفید از هریک دو استار
رب السوس یک استار ترنجبین را در آب حل کرده
باقی ادویه را کوفته بیخته با آن سرشته اقراص سازند
شربتی یک مثقال و وزن استار چهار مثقال است
قرص طباشیر حرارت کلیه و ذیابیطس و حرقة البول
را نافع است + صنعت آن طباشیر سفید ده درم
تخم خرفه کاهو مقشر از هریک پانزده درم کشنیز
خشک که سه شبان روز در سرکه خیسانیده خشک
کرده بریان نموده باشند پنجدرم گل سرخ گل ارمنی

مغسول از هریک پنجدرم گلنار فارسی دو درم صندل سفید
صمغ عربی اقاقیا از هریک دو درم کافور قیصوری یک
نیمدرم بدستور اقراص سازند شربتی سه درم با آب
انار یا رب حب الآس و توتش تا شش ماه میماند +
قرص طباشیر حمی دق و سل را نافع است + صنعت
آن طباشیر سفید گل طین ارمنی مغز تخم خیارین مغز تخم
کدو و تخم خشخاش سفید ورق گلسرخ از هریک پنجدرم
رب السوس صمغ عربی کتیرا نشاسته از هریک سه درم
اجزا کوفته بیخته با آب برگ بارتنگ سرشته اقراص
سازند شربتی یک مثقال میل نموده بالای آن
یکدرم تخم بارتنگ را با آب یا عرق بید مشک یا عرقی از
عرقها مناسبه پاشیده بنوشند + قرص طباشیر تپهای کهنه
مرکبه را سود دارد و سده ها بکشاید و امراض کبد را
نافع است + صنعت آن طباشیر سفید بست درم
گل سرخ دوازده درم عصارهٔ غافث سنبل الطیب
از هریک پنجدرم ریوند چینی رب السوس از هریک دو
درم و نیم کوفته بیخته بگلاب سرشته اقراص سازند
شربتی از دو درم تا چهار مثقال + قرص طباشیر حمیات
حاره و اسهال صفراوی و خون از تشنگی را نافع است
صنعت آن ورق گلسرخ شش درم صمغ عربی
کتیرا از هریک چهار درم تخم حماض طباشیر سفید از
هریک سه درم کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته
اقراص سازند شربتی یک مثقال + قرص طباشیر
منقول از مجربات بیاض نواب حکیم محمد باقر حکیم باشی
بخط معزی الیه گفته که این قرص از بهترین قرصهاست
از برای حمیات دمویه و صفراویه محرقه و تسکین عطش
و نافع است از برای سرفه گرم و خشونت سینه را
اهتیاج باه + صنعت آن مغز تخم خیار مغز تخم
کدوی شیرین از هریک دو مثقال نشاسته صمغ عربی
کتیرا تخم خشخاش سفید از هریک یک مثقال کوفته
بیخته ترنجبین را بلعاب بزرقطونا حل کرده صاف
نموده ادویه را کوفته بیخته با ترنجبین محلول سرشته
اقراص سازند شربتی یک مثقال و قوت این قرص

تا شش ماه باقی میماند و اختلاف این قرص با قرص
سابق در اوزان است و ادویه هر دو نسخه مساوی اند
و در نسخهٔ معصومی طباشیر چهار مثقال و ترنجبین سه مثقال
و باقی اجزا همه مساوی از هریک یک درم است + قرص
طباشیر قابض نافع است از برای اسهال صفراوی
و دموی و قطع آمدن خون از هر موضعیکه باشد و بیخ
و بواسیر اسود مفید است و سرفهٔ رطوبی را مفید است
صنعت آن طباشیر سفید نشاسته صمغ عربی گلنار فارسی
گلسرخ منزوع الاقماع حب افیون شاخ گوزن محرق
مغسول از هریک پنج مثقال زعفران چهار مثقال توت
بیخ انجبار گل ارمنی خرنوب نبطی آرد کنار از هریک سه
مثقال مازوی سبز دم الاخوین تخم حماض از هریک
دو مثقال کوفته بیخته با آب بارتنگ سرشته اقراص
سازند شربتی یک مثقال با ادویهٔ مناسبه + قرص طباشیر
قابض شدید القبض + صنعت آن طباشیر کهربا لسد
احمر کزمازج بلوط گلنار فارسی از هریک پنجمثقال
گل مختوم حب الآس صمغ عربی که هر دو بو داده
باشند از هریک پنجمثقال تخم حماض ودع محرق
شاخ گوزن سوخته اشنه و بزر خبث الحدید مدبر زرشک
منقی نشاسته بریان سماق بریان منقی شادنج عدسی
مغسول خرنوب نبطی قرظ اثبث بزرالبنج سفید ورق
گل سرخ از هریک سه مثقال پوست تخم مرغ سوخته کشنیز
خشک بریان اقاقیا دم الاخوین وقاق ریوند چینی
کندر لک مغسول افیون از هریک دو مثقال کوفته
بیخته اقراص سازند هر قرصی یک مثقال شربتی یک
قرص با شیرهٔ تخم خرفه مقشر یا با شراب حماض یا بهر دو
قرص طباشیر قابض کافوری تپهای کهنه مرکبه را
سود دارد و سده ها بکشاید و امراض کبد را نافع است
صنعت آن طباشیر سفید بست درم گلسرخ دوازده
درم عصارهٔ غافث سنبل الطیب از هریک پنجدرم
ریوند چینی رب السوس از هریک دو درم و نیم کوفته
بیخته بگلاب سرشته اقراص سازند شربتی از دو درم
تا دو مثقال + قرص طباشیر قابض نافع از برای

امراض دموی و قاطع نزف الدم از هر موضعیکه باشد و مفید از برای سرفه رطوبی و از برای بواسیر صنعت آن طباشیر سفید نشاسته صمغ عربی گلنار فارسی گلسرخ از هر یک پنجمثقال افیون زعفران حب الآس از هر یک یک مثقال گل ارمنی سه مثقال قرن ایل محرق مغسول خرنوب نبطی آرد کنار مازوی سبز تخم حماض دم الاخوین از هر یک دو مثقال کوفته بیخته با آب برگ بارتنگ و آب برگ بزرقطونا سرشته اقراص سازند شربتی دو درم با شراب سفرجل + قرص طباشیر قابض منقول از خط نواب میرزائی حکیم محمد باقر حکیم باشی عرف میرزا بزرگ والد ارشد حکیم عماد الدین محمود حسینی شیرازی این قرص مبرد و مطفی و نافع است از برای اعلال کبد + صنعت آن طباشیر ده درم گلسرخ منزوع الاقماع پنجدرم مغز تخم کدوی شیرین تخم کاهو تخم کاسنی تخم خرفه مقشر از هر یک سه درم صندل سفید دو درم کافور قیصوری یک درم کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند شربتی سه درم و در نسخه دیگر نوشته که شربتی از ان دو ثلث یکدرم است و در هر دو نسخه افراط و تفریط است و روزن شربت این قرص و گفته که در این قرص بزر البنج سفید یکدرم داخل نمایند لطیفه عجیب کند و آنرا خاصیتی است در شراب و تبریه جگر + قرص طباشیر قابض نافع از برای اسهال صفراوی و حمیات حاره صنعت آن طباشیر سفید گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک پنجدرم گلنار فارسی دو درم و نیم کوفته بیخته اقراص سازند شربتی دو درم و در نسخه دیگر این قرص وزن گلنار دو درم و هر یک از صمغ عربی و نشاسته یکدرم و نیم داخل است اجزا کوفته بیخته اقراص سازند هر قرصی دو درم و شربتی یک قرص با یک اوقیه رب به شیرین و آب سویق جو اگر در یک شربت از ان مقدار یک حبه افیون زیاده کنند میگردد در عمل قوی + قرص طباشیر قابض دیگر منقول از خط میرزا مرتضی مغربی از بیاض بخط نواب میرزا محمد باقر ولد حکیم عماد الدین محمود شیرازی و ران بیاض مجربات خود را املا نموده نافع از برای حرارت معده و جگر و تپهای حاره و وقتیکه با اسهال مراری و ذوبانی باشد + صنعت آن طباشیر سفید سماق منقی زرشک منقی از هر یک هفت درم صمغ عربی تخم حماض نشاسته گل سرخ منزوع الاقماع گل ارمنی از هر یک ده مثقال ادویه را سوای طباشیر و گل سرخ بریان نموده و همه را کوفته بیخته اقراص سازند شربتی یک مثقال + قرص طباشیر قابض دیگر + صنعت آن طباشیر سفید و گلسرخ منزوع الاقماع از هر یک ده درم تخم حماض سماق منقی از هر یک پنجدرم گلنار فارسی صمغ عربی از هر یک دو درم کوفته بیخته اقراص سازند هر قرصی دو درم شربتی یک قرص با آب سفرجل سازج + قرص طباشیر قابض تپهای صفراوی و جمیع حمیات حاره را سود دارد و تشنگی بنشاند + صنعت آن بنسخه سید اسمعیل در ذخیره طباشیر سفید پنجدرم گل سرخ هفت درم نشاسته صمغ عربی تخم حماض گل ارمنی زرشک منقی تخم خرفه مقشر بریان کرده گلنار فارسی از هر یک سه درم صندل سفید مقاصری دو درم تخم شاهسفرم ده درم زعفران نیم درم کوفته بیخته اقراص سازند شربتی دو درم با شراب سفرجل + قرص طباشیر قابض بنسخه صاحب کامل الصناعة که در کتاب خود ذکر کرده صنعت آن طباشیر سفید پنجدرم ورق گل سرخ هفت درم صمغ عربی طین فارسی تخم کاسنی تخم حماض از هر یک چهار درم نشاسته بریان کرده ده درم زعفران یکدرم کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند شربتی از یکدرم تا یک مثقال + قرص طباشیر قابض تپهای صفراوی و حمیات حاره را نافع است و شکم به بندد و قاطع نزف الدم است و تشنگی بنشاند + صنعت آن ورق گل سرخ پنجدرم طباشیر سفید سماق منقی زرشک منقی از هر یک هفت درم کوفته بیخته بگلاب سرشته اقراص سازند + قرص طباشیر قابض نافع از برای محرورین و سائر تپها صفراوی و تپهای حاره و از برای حرارت جگر و معده و اسهال صفراوی و اسهال ذوبانی صنعت آن طباشیر سفید گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک دو درم و نیم تخم خرفه مقشر تخم کاسنی مقشر از هر یک سه درم مغز تخم کدوی شیرین مغز تخم خیار از هر یک دو درم صندل سرخ صندل سفید رب السوس نشاسته بریان از هر یک یکدرم کافور قیصوری یک دانگ و نیم زعفران دو دانگ کوفته بیخته اقراص سازند شربتی دو درم + قرص طباشیر قابض نافع از برای تپهای صفراوی و اسهال صفراوی که بسبب بادی صفرا باشد که علامت آن تلخی دهان و حرارت و زردی رنگ براز است + صنعت آن طباشیر سفید و سماق منقی از هر یک پنجدرم تخم حماض بریان ده درم تخم خرفه مقشر بریان گلنار فارسی از هر یک سه درم و صمغ عربی بریان هشت درم بدستور مقرر قرص سازند شربتی از یک مثقال تا دو مثقال + قرص طباشیر قابض لولوی اسهال کبدی و دموی و ذرب و نفث الدم و قی الدم را نافع است + صنعت آن مروارید ناسفته طباشیر سفید از هر یک سه درم بسد کهربای شمعی تخم حماض بری طراثیث صمغ عربی از هر یک دو درم و خشخاش سفید بریان پنجدرم کوفته بیخته بگلاب سرشته اقراص سازند شربتی تا یک مثقال + قرص طباشیر کافوری سوزش [illegible] سینه و تپهای گرم را سود دارد و صنعت آن گل سرخ شش درم طباشیر سفید کثیرا از هر یک چهار درم مغز تخم خیار بادرنگ مغز تخم کدوی شیرین تخم خرفه مقشر از هر یک شش درم زعفران نشاسته از هر یک سه درم کافور قیصوری یکدرم کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند شربتی دو درم با سکنجبین سازج + قرص طباشیر کافوری نافع از برای تپ محرقه و تپ دق و تشنگی بنشاند و سرفه حار را زائل کند + صنعت آن طباشیر سفید ورق گلسرخ صندل سفید مقاصری مغز تخم خیار مغز تخم خیارزه بادرنگ تخم کاسنی مقشر تخم کاهو مقشر

تخم خرفه مقشر از هر یک چهار مثقال کافور قیصوری
یکدرم کوفته بیخته بلعاب بزر قطونا سرشته اقراص سازند
شربتی یک مثقال * قرص طباشیر کافوری که همین
منافع دارد و قبض بکشاید و طبع را نرم دارد * صنعت
آن گلسرخ ده درم طباشیر مغز تخم خیارین از هر یک پنجدرم
تخم کاهوی مقشر هفتدرم تخم خرفه مقشر ششدرم تخم
مغز کدوی شیرین چهار درم رب السوس سه درم ترنجبین
پانزده درم کافور قیصوری نیمدرم ترنجبین را در لعاب
بزر قطونا حل کرده صافی نموده باقی ادویه را کوفته
بیخته با آن سرشته اقراص سازند * قرص طباشیر کافوری
تالیف حکیم ابو البرکات اوحدانی صاحب اختیارات
بدیعی این قرص را باسم قرص طباشیر مسمی کرده معتدل
است در تجفیف و تلیین نه باعتبار آنکه معتدل است در
کیفیات انفعالی بلکه بارد و یابس است این قرص
نافع است از برای جگر و دل و سینه و معده و گرم و تسکین
التهاب و سوزش و حرارت این اعضا دهد و تشنگی فرو
نشاند و تبهای گرم و تپ محرقه را بنهایت سود دارد
صنعت آن طباشیر سفید ورق گلسرخ زرشک منقی
از هر یک سه درم و در نسخه محمود بن الیاس در حاوی صغیر
از هر یک دو درم است مغز تخم خیارین مغز تخم کدوی
شیرین تخم خرفه مقشر صندل سفید مقاصری از هر یک
یکدرم کافور قیصوری یکدانگ اجزا را کوفته بیخته
بالعاب بزر قطونا سرشته اقراص سازند شربتی یک
مثقال * قرص طباشیر کافوری تبهای گرم و حرارت
سینه و معده را نافع است و نفث الدم و قی الدم
را بنهایت سودمند است * صنعت آن طباشیر سفید
زرشک منقی از هر یک هشت مثقال تخم حماض و
طین ارمنی طین مختوم صمغ عربی حب الآس از هر یک
ده مثقال گلسرخ منزوع الاقماع یک مثقال بلوط
شش مثقال کهربای شمعی بسد از هر یک یکدرم
کافور قیصوری نیمدرم کوفته بیخته بارب مورد سرشته
اقراص سازند شربتی از یکدرم تا یک مثقال * قرص
طباشیر کافوری منقول از خط نواب حکیم محمد باقر حکیم باشی

در افعال مثل قرص طباشیر کافوری لولوی این حکم است
صنعت آن طباشیر سفید چهار درم کهربای شمعی گل ارمنی
از هر یک سه درم گلسرخ منزوع الاقماع ششدرم مغز
تخم خیارین مغز تخم کدوی شیرین مغز تخم خرفه مقشر از
هر یک هفتدرم کافور قیصوری نیمدرم کوفته بیخته با آب
برگ بارتنگ و لعاب بزر قطونا سرشته اقراص سازند
شربتی یک مثقال. قرص طباشیر کافوری قابض
بنسخه صاحب کامل الصناعة خداوند تپ گرم را نافع
بود و اسهال دموی و اسهال کبدی و اسهال مراری
را بنهایت نافع است * صنعت آن مغز تخم کدوی
شیرین تخم خرفه مقشر مغز تخم خیار مغز بهدانه تخم
خشخاش این مجموع را بریان کرده از هر یک ششدرم
صمغ عربی بریان تخم حماض طباشیر سفید طین قبرسی
از هر یک سه درم نشاسته بریان ده درم ورق گلسرخ
پنجدرم کافور قیصوری یک درم کوفته بیخته به لعاب
بزر قطونا سرشته اقراص سازند شربتی یک مثقال
با آب سیب شیرین و آب به شیرین و آب برگ مورد
و عرق صندل بیاشامند * قرص طباشیر کافوری
بنسخه قرابادین دار الشفائی شیراز که همان منافع دارد
و از برای مساک طبع و اسهال کبدی از اول قوی
است * صنعت آن تخم حماض بریان کرده گل مختوم
صمغ عربی حب الآس بریان کرده از هر یک ده درم
زرشک منقی طباشیر سفید ورق گلسرخ از هر یک بیست
درم نشاسته بریان کرده پنجدرم بلوط چهار درم کهربا
سه درم زعفران سه درم کافور قیصوری نیمدرم کوفته
بیخته با آب به شیرین سرشته اقراص سازند شربتی
یکدرم تا یک مثقال * قرص طباشیر کافوری لولوی
از اقتراح نواب حکیم محمد باقر حکیم باشی نافع از برای
جمیع افعال مذکوره در نسخه قبل و مفتح سده است
صنعت آن طباشیر سفید چهار مثقال گلسرخ منزوع
الاقماع شش مثقال رب السوس کتیرا صمغ عربی
مغز تخم کدو مغز تخم خیار و مغز تخم بادرنگ از
هر یک ده مثقال سنبل الطیب سعد کوفی زعفران

مروارید ناسفته از هر یک یک مثقال کافور قیصوری
دانگ کوفته بیخته بلعاب بزر قطونا سرشته اقراص سازند
و با اشربه مناسبه هر مرض استعمال نمایند و زیاده کرده
میشود در این قرص هر گاه اراده زیادتی تفتیح باشد
ریوند چینی و از برای زیادتی قبض تخم حماض بریان
و طراثیث و طین ارمنی از هر یک دو مثقال اکلیل و صندل
سفید از هر یک یک مثقال و از برای تقویت معده
بسد یک مثقال مصطکی دو مثقال * قرص طباشیر کافوری
لولوی قلمی فرموده اند که از اقتراح اقل العباد حکیم معتمد
الملوک علوی خان است از برای تپ دق و سل و
خفقان حار حمیات محرقه وقتیکه با اسهال شده و نافع
است از برای نفث الدم و قی الدم و اسهال دموی
و کبدی و اسهال ذرباتی و مکرر تجربه نموده در جمیع
امراض اعراض مذکوره * صنعت آن مروارید ناسفته
طباشیر سفید سرطان مشوی تخم خشخاش سفید تخم خرفه
مقشر کتیرا از هر یک سه مثقال کهربای شمعی رب السوس
غنچه گلسرخ منزوع الاقماع از هر یک دو مثقال مغز
تخم خیارین پنجمثقال صمغ عربی بسد محرق از هر یک یک
مثقال کافور قیصوری یکدرم زعفران ابریشم
مقرض از هر یک دو دانگ کوفته بیخته با آب برگ
بارتنگ سرشته اقراص سازند هر قرصی یکمثقال شربتی
یک قرص * قرص طباشیر لولوی مجرب المنفعة از برای
تپ دق و سل و تبهای حاره با اسهال و اسهال خون
بواسیر و بجهت تبهای حاره با اسهال * صنعت طباشیر
سفید گلسرخ منزوع الاقماع از هر یک شش مثقال مغز
تخم کدو مغز تخم هندوانه گل ارمنی مغز تخم خیارین تخم
خرفه مقشر از هر یک سه مثقال بارتنگ مروارید ناسفته
کهربا عصاره لحیة التیس از هر یک دو مثقال صندل
سفید بگلاب سوده یک مثقال کوفته بیخته با آب به شیرین
سرشته اقراص سازند شربتی یک مثقال و نیم با رب
خشخاش و در بعضی امزجه با شیره خربزه هندوانه و از برای
اصحاب سل سرطان محرق دو مثقال اضافه کنند و از
برای مدقوقین کافور قیصوری و زعفران از هر یک

یک مثقال اضافه اجزای قرص نمایند + قرص طباشیر
بنسخهٔ جمهور تلیین طبیعت نماید و نافع است از برای
حمیات حاره محرقه و از برای سرفه و خشونت سینه و
ذات الریه و ذات الجنب صفراوی و مسکن التهاب و
عطش مفرط است و حرارت سینه و عطش را تسکین دهد
صنعت آن طباشیر سفید دو درم ترنجبین خراسانی
یکدرم و نیم مغز تخم خیارین مغز تخم کدوی شیرین
از هر یک یکدرم و نیم نشاسته صمغ عربی کتیرا تخم
خشخاش سفید از هر یک یکدرم ترنجبین را در لعاب
بزرقطونا حل کرده صافی نموده باقی ادویه را کوفته
بیخته با آب سرشته اقراص سازند و در سایه خشک نموده
نگاه دارند شربتی یک مثقال + قرص طباشیر ملین نافع
است از برای حمیات صفراویه عفنه و تقویت معده
و مسکن حرارت است و تشنگی بنشاند + صنعت آن
طباشیر سفید یکدرم زرشک منقی یکدرم و نیم سقمونیا
مشوی غنچه گلسرخ منزوع الاقماع از هر یک یک دانگ
کوفته بیخته با آب کاسنی تازه سرشته اقراص سازند
جمله یک شربت است و در نسخه معصومی اجزا مساوی از هر یک
یک دانگ و دو درم قند داخل است + قرص طباشیر
ملین بنسخه رشید اسمعیل در ذخیره که در حمی حاره خطمی ذکر کرده
صنعت آن طباشیر سفید عصاره زرشک از هر یک
یکدرم سقمونیای مشوی غنچه گلسرخ کتیرا از هر یک
یک درم کوفته بیخته با آب کاسنی تازه یا آب عنب الثعلب
یا آب کاهو سرشته اقراص سازند + قرص طباشیر
ملین بنسخه دیگر + صنعت آن طباشیر سفید گلسرخ
منزوع الاقماع از هر یک پنجمثقال صندل سفید
بگلاب سوده یک مثقال مغز تخم کدوی شیرین شش
مثقال مغز تخم خیارین مغز بهدانه رب السوس
زرشک منقی صمغ عربی کتیرا از هر یک دو مثقال اجزا
کوفته بیخته و دو مثقال ترنجبین را در گلاب حل کرده صافی
نموده اجزا را با آن سرشته اقراص سازند و اگر خواسته
باشند که تلیین آن زیاده شود ریوند چینی غاریقون
سفید از هر یک سه مثقال اضافه اجزای آن نمایند

مقدار شربتی از آن یک مثقال + قرص طباشیر بنسخه
دار الشفای جندیشاپور + صنعت آن طباشیر سفید
چهار درم ترنجبین پنجدرم مغز تخم خیارزه مغز تخم
کدوی شیرین نشاسته صمغ عربی از هر یک سه درم
کتیرا تخم خشخاش سفید از هر یک دو درم ترنجبین را
حل کرده صافی نموده ادویه را کوفته بیخته و ترنجبین
را در لعاب بزرقطونا حل نموده با آن سرشته اقراص
سازند شربتی یک مثقال و این نسخه با نسخه جمهور
اختلافی که دارد در اوزان است و بس + قرص
طباشیر معتدل تالیف آن مرحوم از برای اصحاب
سل و حمیات دقیه و دقیکه با آنها اسهال مراری و ذوبانی
باشد + صنعت آن ورق گل سرخ شش مثقال
صمغ عربی نشاسته گل ارمنی کتیرا از هر یک چهار
مثقال تخم حماض طباشیر سفید از هر یک سه مثقال
تخم خرفه بریان مغز تخم کدو تخم خشخاش سفید کهربا
مروارید ناسفته سرطان محرق از هر یک دو مثقال
کوفته بیخته بلعاب حب السفرجل سرشته اقراص سازند
شربتی یک مثقال + قرص طباشیر ملین دیگر +
صنعت آن طباشیر سفید گل سرخ منزوع الاقماع
از هر یک پنج مثقال صندل سفید بگلاب سوده مغز
تخم کدوی شیرین سه مثقال مغز تخم خیارین بهدانه
مقشر رب السوس زرشک منقی صمغ عربی کتیرا
ترنجبین منقی از هر یک دو مثقال ادویه را سوای
ترنجبین کوفته آنچه بیختنی ست بیخته و ترنجبین را بگلاب
حل نموده صافی کرده ادویه کوفته را با آن سرشته
اقراص سازند و اگر تلیین زیاده مطلوب باشد
ریوند چینی غاریقون سفید از هر یک سه مثقال
اضافه نمایند شربتی یک قرص بآب سفرجل سازج
قرص طباشیر منقول از بیاض بخط میر مرتضی حکیم که
معزی الیه از بیاض بخط نواب حکیم محمد باقر نقل کرده
صنعت آن طباشیر سفید کتیرا زعفران از هر یک
دو مثقال نشاسته سه مثقال ورق گلسرخ ترنجبین
منقی از هر یک شش مثقال ترنجبین را در آب حل

کرده صافی نموده باقی ادویه کوفته بیخته با آن سرشته
اقراص سازند + قرص طباشیر ملین منقول از منهاج
تبهای محرق و دموی را نافع باشد و تشنگی بنشاند و شکم
را نرم کند + صنعت آن ورق گلسرخ ترنجبین سفید
پاک کرده از هر یک پنجدرم نشاسته صمغ عربی طباشیر سفید
کتیرا از هر یک دو درم زعفران یکدرم ترنجبین را با آب
حل کرده باقی ادویه را کوفته بیخته با آب سرشته اقراص
سازند شربتی یک مثقال قوت این قرص تا دو مثقال
باقی میماند + قرص طباشیر نافع از برای نفث الدم
و غب خالص و سائر حمیات حاره قریب است این نسخه
بنسخه اقبل + صنعت آن طباشیر سفید زعفران کتیرا از
هر یک دو درم ورق گلسرخ ترنجبین از هر یک سه درم
ترنجبین را با آب حل کرده صافی نموده باقی ادویه را
با آن سرشته اقراص سازند + لعوق طباشیر و سرفه حاره
و حمیات حاره که با سعال باشد سود دارد + صنعت
آن طباشیر سفید چهار درم مغز تخم خیارین مغز تخم کدو
شیرین مغز چلغوزه صمغ عربی دانه هیل از هر یک هفت
درم نشاسته کتیرا از هر یک ده درم نبات سفید شصت
مثقال عسل مصفی یکصد و بیست مثقال نبات و عسل
را بقوام آورده ادویه را کوفته بیخته با بیست درم روغن
بادام شیرین چرب نموده با آن بیامیزند و لعوق سازند
شربتی از شش درم تا ده درم هر روز لعوق نمایند و اگر
حرارت زیاده باشد عوض شهد ترنجبین کنند و یکدرم
کافور قیصوری بیفزایند + لعوق طباشیر بنسخه معصومی
قروح ریه و سعال حار را نافع باشد + صنعت آن طباشیر
سفید چهار درم نشاسته کتیرا مغز تخم کدو مغز چلغوزه
صمغ عربی از هر یک هفت درم قند سفید شصت
مثقال اجزا کوفته بیخته با روغن بادام و عسل بسرشند
و مقدار دو مثقال لعوق کنند + طباهج بطای حطی
و بای موحده اسم گوشتی است که در روغنها سرخ
کنند و گویند مراد از آن کباب شامی ست مقوی
معده و مجفف رطوبت آن و موافق ناقهین قوی المعده
و مقوی اعضا و مضر ضعیف الاحشا است +

فصل در بیان نسخ طبیخات

طبیخ الثعلب و جرو الکلب و حمار الوحش والضبع العرجاء و ابن عرس و امثال اینها و نشستن در هر یک از اینها نافع است از برای تشنج امتلائی و وجع مفاصل بارد و لتعقد مفاصل بارد و وجع ورک و عرق النساء بلغمی و سوداوی و نقرس * صنعت آن بگیرند هر کدام را که خواسته باشند و بکشند و زنده بهتر است یعنی همچنین درست با پوست و شکم ناشگافته زنده در دیگ اندازند و شبت و نمک بسیار داخل کنند و آن مقدار بجوشانند که مهرا شود پس بپالایند و گرم در تغار بزرگی یا حوضی کنند و در میان آن مریض بنشیند تا وقتیکه سرد شود دو سه روز اول ماه و سه روز میان ماه و سه روز آخر ماه هر روز از یک آن سه روز یک مرتبه صبح و یک مرتبه شام بدین نحو عمل کنند و یک طبیخ را بیش از سه در استعمال نکنند و می باید که گفتار تر باشد که بعون الله تعالی نافع است و گفته اند که چون از آب بر آیند بدن را به آب گرم بشویند و از هوا ملاحظه نمایند و بعضی گفته اند که اصل درین ضبعه عرجاء بیر است و اگر آن نباشد به آن روباه یا گور خر کنند و باید که استعمال کرده شود این طبیخ بعد از تنقیه بدن و طبیخ ضبعه عرجاء منسوخ شده و در آب زنان و طبیخ افعی در افعی و طبیخ اسود سالخ در اسود سالخ و همچنین طبیخ هر دوا در ذیل هر دوا مذکور شد

طبیخ فواکه مسهل صفرا و بلغم است * صنعت آن عناب جرجانی بست عدد انجیر زرد ده دانه سپستان مویز منقی از هر یک سی دانه سنای مکی ورق گلسرخ بسفایج فستقی از هر یک هفت درم در دو رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد بپالایند و شیرخشت خراسانی و ترنجبین گلقند آفتابی از هر یک ده درم در آن حل کرده صافی نموده بنوشند و اگر رطوبات غالب باشد تقویت این طبیخ نمایند به سقمونیای انطاکی و اگر حرارت غالب باشد و سرفه نباشد آلوی سیاه ده دانه و تمر هندی منقی بست درم اضافه این طبیخ نمایند * طبیخ مار کوهی نافع است از برای فالج و خدر و استرخاء و تشنج و مفاصل و جذام * صنعت آن مرزنجوش بابونه طبیب حرمل شبت ورق الغار سداب زنجبیل از هر یک یک من مجموع را و ده عدد من آب بجوشانند چون به نصف رسد مار کوهی زنده را در آن اندازند و به جوشانند تا مهرا شود پس آن را در تغار کلان یا در حوض کوچک بپالایند و سه من زیتون در آن داخل کرده مریض در آن نشیند و مره بعد اخری چنین نماید

طبیخیکه قی باز دارد و معده را قوت دهد * صنعت آن انار دانه ده درم مصطگی نعناع خشک از هر یک یکدرم در یک رطل آب بجوشانند تا بنیمه آید و صاف کنند عود و سک از هر یک یک درم کوفته بیخته اضافه کنند و بنوشند * طبیخیکه حیض بر اندازد * صنعت آن اسارون یک درم سداب پنجدرم رازیانه دو درم لوبیای سرخ پنجدرم عسل ده درم بجوشانند و صاف کنند و سه روز متوالی بخورند * طبیخیکه همین خاصیت دارد و نیز مردانی را که بول ایشان محتبس شده باشد نافع است * صنعت آن افسنتین رومی درمنه ترکی ترمس شامی شبت سداب رازیانه تخم کرفس از هر یک دو درم انجیر زرد پنج عدد گلقند ده مثقال بجوشانند چنانچه رسم است و صاف کنند و سه روز متوالی بخورند و سه روز دیگر استراحت نمایند و باز سه روز دیگر بنوشند و همین عمل کنند تا علت زائل گردد * طبیخیکه همین خاصیت دارد * صنعت آن حب کنجد حلبه انیسون فوه حب القلت که بهندی کلتهی نامند از هر یک چهار درم سداب سه درم در سه رطل آب بجوشانند تا برطلی آید صاف نموده قدری شکر اضافه کنند و هر صباح چهار درم بنوشند * طبیخیکه همین خاصیت دارد * صنعت آن لوبیای سرخ سه درم فراسیون فوه از هر یک چهار درم فودنه دو درم در سه رطل آب بجوشانند تا به نیمه آید و صاف کنند و قدری شهد اضافه کنند و صباح بنوشند نافع باد *

باب الطاء مع الراء المهمله

طریفلی بفتح طای حطی و ظای معجمه نیز آمده و ظاء معجمه انسب است مقوی قلب و معده و مفرح است و نشاط آورد و نیکو میگرداند فکر را و نافع است از برای خفقان والتهاب و اشتهای طعام و سوء مزاج سوداوی و قلب و مالیخولیا و این معجون را طریفلی باین سبب نامیده اند که هر گاه تناول کنند از آن شربتی میگردد ظریف از جودت فکر و بسیاری نشاط و نیکوی گفتار * صنعت آن یاقوت رمانی ورق طلا ورق نقره بسد محرق از هر یک دو درم مروارید ناسفته سه درم لعل بدخشی عقیق یمنی کهربای شمعی از هر یک دو درم صندل سفید صندل سرخ از هر یک هشت درم طباشیر سفید گل نیلوفر از هر یک پنجدرم گلسرخ منزوع الاقماع ساذج هندی از هر یک یکدرم سعد کوفی اشنه نانخواه انیسون تخم کرفس از هر یک سه درم زعفران بادرنجبویه از هر یک ده درم افتیمون اقریطی سه درم گل گاوزبان گیلانی هفت درم تخم فرنجمشک زرنباد منقی عود هندی بهمن سفید ثقاقل مصری عنبر اشهب از هر یک سه درم مشک تبتی ابریشم مقرض از هر یک یکدرم آمله منقی پوست هلیله کابلی از هر یک بست درم گلاب نبات سفید روغن بادام شیرین از هر یک بقدر حاجت شربت سیب شیرین شربت به شیرین آب انار شیرین از هر یک پانزده درم مغز نارجیل مقشر هیل بوا جوز بوا از هر یک سه درم زراوند طویل زراوند مدحرج درونج عقربی دارچینی زرنباد از هر یک پنجدرم روغن بلسان تخم کاسنی حب بلسان از هر یک سه درم بقدر حاجت معجون سازند چنانکه قانون مفرحات است شربتی از آن از نیم مثقال تا یک مثقال * طرب المجالس منقول از خط حکیم احمد موسوی عفی الله قلمی فرموده اند که این منقول است از خط حکیم عماد الدین محمود شیرازی * صنعت آن ورق طلا ورق نقره یاقوت رمانی لعل بدخشی مروارید ناسفته کهربا عنبر اشهب مشک از هر یک دو مثقال بسد محرق مرجان قرمزی از هر یک سه مثقال بهمن سفید بهمن سرخ درونج عقربی بادرنجبویه گاوزبان گلسرخ

صندل سفید صندل سرخ کباب چینی قرنفل زرنب تودری
گلگون مرزنجوش سبز بستان افروز سازج هندی مصطکی
عود قماری خام سعد کوفی سنبل الطیب زعفران از هر یک
پنج مثقال عسل آمله مربا الضعف مجموع ادویه آب نواگر بوزن
عسل آمله عسل سفید کف گرفته بقدر حاجت بدستور مقرر
معجون سازند * طرب المجالس دیگر مقوی اعضای رئیسه
است درآوردن نشاط و شگفتگی بی نظیر و مقوی باه
است و معده را قوت دهد و اشتهای صادق آورد
و طعام هضم کند و پیران و سرد مزاجان را بغایت موافق
ست صنعت آن یاقوت رمانی مروارید ناسفته یشب
سبز لعل بدخشی از هر یک دو درم لاجورد مغسول فیروزه
نیشاپوری از هر یک یک درم کهربای شمعی زبرجد
عقیق یمانی مرجان سرخ از هر یک یک مثقال فلفل
زنجبیل نارمشک درونج عقربی زرنباد سازج هندی
پوست هلیله کابلی کشنیز خشک گل نیلوفر از هر یک
چهار درم سعد کوفی شقاقل مصری مصطکی رومی و
زرشک منقی از هر یک سه درم سنبل الطیب قرفه
قاقله کبار قاقله صغار گل مختوم گل ارمنی بادزهر حیوانی
از هر یک یک درم تخم کاسنی تخم فرنجمشک
تخم بالنگو بادروج از هر یک دو درم جدوار خطائی
فرنجمشک بادرنجبویه از هر یک سه درم ورق طلا ورق
نقره محلولین از هر یک پنج درم کبابه چینی دو درم عنبر
اشهب یک درم مشک تبتی نیم درم گلاب عرق بیدمشک
عرق گاوزبان از هر یک یکصد درم نبات مصفی
تمام اجزا عسل مصفی دو وزن اجزای مذکور بدستور
ترکیب نموده بعد از چهل روز استعمال نمایند طرب
المجالس این نسخه از متاخرین است قوت دل و دماغ
و جگر و معده و پشت و گرده را بغایت قوی گرداند
و لغوظ آورد و باه را قوت دهد و اشتهای طعام آورد
و هاضمه را قوت بخشد * صنعت آن یاقوت رمانی
لعل بدخشی مروارید ناسفته مرجان قرمزی فیروزه
نیشاپوری از هر یک یک مثقال کهربای شمعی بسد
محرق مغسول جدوار خطائی دو و حب الزلم خولنجان
شقاقل مصری خصیة الثعلب مصری بهمن سرخ بهمن سفید
تودری زرد تودری سرخ فوح ترکی لسان العصافیر
حب البان مغز تخم خیارین تخم هلیون حسک مربا کبابه
چینی بسباسه دارچینی اسارون قرنفل جوزبوا قسط
شیرین درونج عقربی فرنجمشک گل گاوزبان تخم
فرنجمشک بادرنجبویه صندل سرخ صندل سفید
بوزیدان از هر یک دو مثقال تخم خرفه مقشر تخم
گندنا تخم جزر عود قماری خام نارمشک دار فلفل از
هر یک یک مثقال مغز بادام شیرین مقشر نارجیل
مقشر مغز پسته مقشر کنجد مقشر از هر یک چهار مثقال
زعفران سه مثقال عنبر اشهب یک مثقال مشک تبتی
خالص نیم مثقال ورق طلا ورق نقره از هر یک
یکصد عدد جزو اعظم سی مثقال روغن جزو اعظم مقدار یکه
ادویه را با آن چرب سازند عسل مصفی سه وزن مجموع
ادویه بدستور مقرر معجون سازند و بعد از چهل روز
استعمال نمایند شربتی از نیم درم تا یک درم

باب الطاء مع اللام

فصل در ذکر نسخ اطلیه

بدانکه اطلیه جمع طلا است و طلا بکسر طای مهمله و لام
و الف اسم ادویه رقیقة القوی است که بر بدن بمالند
و طلاهائیکه در آنها افیون و بزر البنج و پوست خشخاش
بود در افیون ذکر یافت و آنچه در آنها نیست اینجا
ذکر می باید * طلائیکه استسقای لحمی را سود دارد
صنعت آن درمنه ترکی صدف سوخته بوره ارمنی
سرگین گاو کهنه مساوی با سرکه طلا کنند * طلائیکه
در تحلیل رطوبات بدن مستسقی مجرب است صنعت
آن گوگرد زرد مازوی سبز سوخته صبر سقوطری حنا
سوده مار قیشا ریم آهن سرگین گاو سرگین بز کوفته
بیخته بسرکه شراب زبول طفل یا گاو و سکنجبین عسلی
سرشته بر موضع نفخ طلا نمایند * طلائی که برای
استسقا نافع است * صنعت آن سنبل سعد
قردمانا مرمکی ایرسا قسط تلخ با روغن بلسان بمالند
طلای دیگر جهت استسقا * صنعت آن صدف سوخته
کبریت زرد حاما سرگین کبوتر جند بیدستر حرف بابلی
اشق زعفران بوره ارمنی اجزا مساوی کوفته با آب
سداب طلا نمایند * طلائیکه خداوند آتشک را بغایت
نافع باشد صنعت آن مامیران چینی مومیائی فانیذ هندی
شنجرف زنجار زاج سفید صبر زرد از هر یک ده درم سورنجان
کندر مرداسنج پوست نارنج بیخ بنفشه روغن گل موم
سفید از هر یک سه درم توتیای کرمانی برگ حنا اشق
کتیرا مصطکی بوره ارمنی زیبق کشته از هر یک پنج درم
پیه بز سیاه ده درم روغن گل سی درم مغز ساق گاو
بیست درم اجزا کوفته بیخته زیبق را با حنا و آب لیمون
یکی کنند و موم در روغن مغز ساق گاو را در هم بگدازند
و مجموع را در هم خوب بیامیزند و خوب سحق کنند و در
سائیدن بسیار مبالغه نمایند آنگاه بر بدن طلا کنند
طلائیکه اسهال وقتی باز دارد * صنعت آن گل سرخ
پنج درم اقاقیا گلنار مازوی سبز شب یمانی جوز السرو
صندل طین عدس برگ مورد از هر یک یک درم طباشیر ده
درم با آب برگ مورد بر شکم و معده و پشت طلا کنند
طلائیکه زخم آتشک را زود باصلاح آورد و در این باب
النظیر ندارد * صنعت آن توتیای شسته سفیداب
شسته دم الاخوین مرداسنگ از هر یک سه درم زنگار
یکدرم مغز دانه شفتالو پنج درم مجموع را نرم بسایند و بروغن
گل بیامیزند و طلا نمایند * طلائیکه اسهال را زود باز دارد
و شکم را ببندد * صنعت آن اقاقیا سعد کوفی مرمکی
کندر کعک جوز السرو مازو گل سرخ آمله گل ارمنی و
گاودرس بیخ عدس بلوط گلنار بزر البنج صندل آب
مورد با آب بسایند و بر شکم بمالند * طلائیکه برای آبستنی
معین باشد صنعت آن حب بلسان جاوشیر مقل
ازرق بادآورد مساوی کوفته بیخته بزهره گاو بر
قضیب طلا کنند و بگذارند تا خشک شود بعد از آن
مباشرت نمایند زن آبستن شود * طلائیکه ورم حاره را نافع
است * صنعت آن صندل سرخ شیاف مامیثا از هر یک
سه درم گل ارمنی ده درم فوفل اقاقیا حضض مکی از

از هر یک دو درم سفیدآب ارزیز مرداسنگ از هر یک
یکدرم طین قیمولیا پنجدرم کوفته بیخته بآب کاسنی تازه
بسرشند و گاه‌ها سازند و در وقت احتیاج یکی را از آن
بآب کشنیز تازه سائیده طلا نمایند + طلای که آماس
خصیه را که بزرگ شده باشد و سخت گشته و برنگ سرخ
بود و گاهی کبود دانسته باشد بحال آورد + صنعت آن
بابونه اکلیل الملک خطمی شیاف مامیثا بوش در بندی
از هر یک سه درم بنفشه دو درم کوفته بیخته باب کاسنی
تازه و گاه سرشته طلا کنند + طلای که آماس خصیه و
درد و سوزش قضیب را سود دارد + صنعت آن گل
بنفشه گل خطمی سفید از هر یک پنجدرم حسک قیصوم از
هر یک دو درم بابونه اکلیل الملک از هر یک چهار درم
گل نیلوفر یکدرم و نیم کوفته بیخته باب کاسنی تازه
سرشته طلا نمایند + طلای که آماس خصیه و سختی که از
رطوبت و سودا باشد سود دارد + صنعت آن بابونه
اکلیل الملک قیصوم از هر یک هفت درم گل خطمی
سفید چهار درم گل سرخ دو مثقال و نیم کوفته بیخته
بلعاب بزرکتان و بلعاب تخم مرو سرشته طلا نمایند
طلای که برص را ببرد + صنعت آن سقندان سفید
زرنیخ سرخ مساوی باشیر تازه سائیده طلا نمایند
طلای که برص و بهق را زائل کند + صنعت آن نوره
کندش شیطرج هندی خردل تخم ترب مازریون تخم
حنظل خربق سیاه و سفید مویزج سقمونیا از هر یک
یکجزو شقاقل دو جزو کوفته در سرکه خیسانیده
یکشبانروز طلا کنند + طلای که همین خاصیت دارد
و مجربست + صنعت آن بابچی که بکچی نامند یک
وزن گیرو و شش وزن اولا بابچی را باب
ادرک که زنجبیل تر است خوب سائیده که مثل مرهم
شود بعد از آن گیرو را خوب سائیده داخل نمایند و
باز باهم نیکو بسایند و سحق کنند و حبوب بسته نگاهدارند
در وقت حاجت باب ادرک سائیده بر موضع برص
طلا نمایند و در نسخهٔ دیگر یک وزن کبریت زرد و صاف
که بهندی گندهک آمله سار نامند داخل ست و این

اقوی است و اصح در نسخهٔ دیگر وزن هر سه مساوی ست
طلای دیگر که همان خاصیت دارد + صنعت آن
ایرسا خربق سفید مساوی الوزن باسرکهٔ انگوری نیک
سائیده مکرر استعمال نمایند تا زائل گردد و همچنین
اطلیهٔ دیگر را بدون خربق نیز مفید است + طلای
دیگر که همین منفعت دارد + صنعت آن تخم پوار
گیرد از هر یک پاؤ سیر پوست بیخ خرزهرهٔ سفید که
بهندی کنیر سفید گویند چهار تولہ باب زنجبیل تر که
بهندی ادرک گویند سحق بلیغ نموده حبوب بندند و
وقت حاجت باب زنجبیل تر سائیده بمالند بر موضع
برص بعد از آنکه آن را با سرگین خشک گاو صحرائی
یا پارچه خشن خاریده باشند + طلای آبرص صنعت
آن پوست بیخ کبر شیطرج هندی تخم ترب از هر یک سه
مثقال بورهٔ ارمنی قسط تلخ از هر یک پنجمثقال و
خردل سرخ دو مثقال اجزا کوفته بیخته بسرکه آمیخته
طلا نمایند + طلای که برص را نافع بود + صنعت آن
شیطرج هندی عاقرقرحا عفص خردل سرخ شونیز
گل شقائق زرنیخ زرد مرمکی فوه اجزا مساوی کوفته
و نرم بیخته با خون بز طلا نمایند + طلای که بهق سیاه
و سفید را برطرف کند + صنعت آن مروارید بزیره دانه
باسرکهٔ کهنه سحق کنند و بر محل بهق بمالند که مجربست
طلای که همان نفع بخشد + صنعت آن عسل بلادر
هفت درم عاقرقرحا سداب فرفیون شیطرج هندی
شقائق النعمان از هر یک یکدرم اجزا را نرم کوفته
بیخته باسرکه طلا کنند + طلای دیگر که برص را بغایت
نافع و مجربست + صنعت آن کبریت سوخته
چهار درم فرفیون سوخته بلادر سوخته از هر یک دو
درم خربق سیاه شیطرج هندی شقائق النعمان از هر
یک یک درم اجزا را نرم کوفته بیخته باسرکه طلا کنند
طلای دیگر که همان نفع دهد + صنعت آن مغز
بادام تر مس تخم ترب خردل تخم جرجیر تخم کرنب
حرف زرآوند طویل خربق سیاه شیطرج هندی و
جنطیانا فرفیون اجزا را همه برابر بکوبند و باطبیخ ما

بسرشند و طلا کنند + طلای که بهق ابیض و اسود را سود
دارد + صنعت آن گل شقایق سقمونیا شیطرج تخم
خردل تخم ترب صمغ آلو از هر یک یک مثقال کوفته
بیخته در سرکه خیسانیده یک شبانروز بعد از آنکه در حمام
کیسه بر آن مالیده باشند بمالند + طلای البهق یعنی
رنگها که بر بدن حادث میگردد + صنعت آن پوست
تخم مرغ را در سرکهٔ کهنه سه روز بخیسانند که مضمحل شود
بعد از آن نوشادر و نمک کوفته بایکدیگر ممزوج سازند
و سه روز متوالی بمالند اگر برطرف شود بهتر والا بار دیگر
گل ارمنی داخل نمایند که انشاء الله تعالی زائل میشود
طلای دیگر که همین منفعت دارد + صنعت آن مومیه
باشیر دختر حل کرده طلا نمایند و طلای آب گیاه
بهنگره که گیاه هندی است نیز مفید است و آب برگ
پالک جوهی سبزی ست ایضاً خون سوش را با زاج
سیاه طلا نمایند ایضاً ریوند چینی باسرکه طلا نمایند
طلای که برص و بهق را نافع باشد + صنعت آن تخم
ترب مرمکی کتیرا قسط تلخ قطران زاج کبریت زرد اجزا
مساوی کوفته بیخته بسرکه بسرشند و بعد از آنکه محل
برص را از پارچه خشن درشت مالیده چندانکه سرخ
شود طلا نمایند و شش ساعت بگذارند پس باب
گرم بشویند و بعد از آن بروغن زردهٔ تخم مرغ چرب
کنند و چهار پنج بار مکرر بهمین طریق عمل کنند که نافع است
بدانکه نفع اکثر اطلیه بلکه کل آنها وقتی ظاهر میگردد
که بدن خالی از اخلاط فاسده باشد و تنقیه شده و قلیلی
تحت جلد و مواضع بعیده مانده باشد که اطلیه آنرا
تحلیل دهد و همچنین اضمده و کمادات و امثال اینها
طلای که بواسیر خونی و بادی را نافع است + صنعت
آن عناب را بسوزانند و با طباشیر صلایه نموده
بر موضع بواسیر بمالند + طلای که بوی بغل را برطرف
کند + صنعت آن شب یمانی مرمکی گل سرخ برگ
مورد مرداسنگ از هر یک قدری کوفته بیخته بگلاب
سرشته اول بغل را باب اشنان بشویند و بعد از آن
طلا کنند + طلای که بوی بغل را برطرف کنند

صنعت آن راسن زراوند طویل برگ حنا زعفران
انگبینه سوخته کاغذ سوخته از هر یک جزوی کوفته بیخته بآب
سوده بسرشند و شیاف ساخته خشک سازند و بهنگام
حاجت ثقبل را به کیسه حمام چندان بمالند که خون آلوده
شود پس شیافی ازین را بگلاب سوده بمالند و یک
شب بگذارند و روز دیگر پاک سازند + طلای دیگر
که بوی ثقبل را زائل سازد + صنعت آن صندل
سعد قصب الذریره پوست بیرون ترنج مرکی توتیا
مرداسنگ مرزنجوش اظفار الطیب گل سرخ برگ مورد
از هر یک جزوی کوفته بیخته بآب سائیده در ثقبل طلا
کنند + طلائیکه بشره را صاف کند و کلف و ثبوره را
زائل نماید صنعت آن ایرسا بوره ارمنی اشق
نشاسته مغز تخم خربزه استخوان بوسیده بیخ نی آرد
حلبه و باقلا جو ترمس مقشر مغز حب البان از هر یک جزو
کوفته بیخته بآب ترنج بسرشند و طلا کنند و بعد از دو ساعت
بشویند و بعد از شستن بروغن بادام تدهین کنند
طلائیکه رنگ بشره را صاف کند + صنعت آن برگ
حنا خشک کرده سفوف نمایند و با قدری آرد گندم
مخلوط کرده بآب خمیر نموده بر رو مالیده بشویند
طلائیکه برش و نمش و خالهای سیاه که بر رو پیدا
شود برطرف سازد و رنگ رو را صاف گرداند +
صنعت آن زرنیخ کندش بوره ارمنی تخم کرنب تخم
ترب کوفته بیخته بلعاب حلبه سرشته بر رو طلا کنند
طلائیکه بواسیر را خشک سازد و سیلان خون باز دارد
صنعت آن عصاره لحیة التیس جفت بلوط جوز السرو
اقاقیا از هر یک جزوی کوفته بیخته یک شب در آب
عنب الثعلب بخیسانند بعد از ان نرم بسایند چندانکه
همچون مرهم شود و بر مقعده طلا کنند و ساعتی بر پشت
بخوابند + طلائیکه بواسیر خونی و اورام مقعده را
نافع باشد + صنعت آن سفیداب کافور قلم گاو
موم سفید از هر یک قدری بدستور طلا کنند +
طلائیکه خون بواسیر را که بسته باشد و درد کند نافع
بود و خون بگشاید و درد ساکن گرداند + صنعت

آن آب پیاز صبر زرد و زهره گاو از هر یک قدری
در هم بیامیزند و بدستور طلا کنند دافع است
طلائی دیگر جهت قطع خون بواسیر + صنعت آن
نیل را بآب خالص سائیده طلا نمایند و اندکی در
جوف مقعده بمالند طلائیکه از جهت نبات اللیل
و جرب نافع باشد + صنعت آن خطمی بابونه اکلیل الملک
از هر یک چهار درم ترمس بوش و بندی از هر یک
یک درم مرکی شیاف مامیثا از هر یک یکدرم و نیم
آرد باقلا سه درم کوفته به آب کرفس طلا کنند
طلائیکه ترهل و آماس نرم که بعد از بیماریهای دراز
در پشت چشم و بر پشت پا در و پیدا شود زائل کند
صنعت آن صبر اقاقیا مرستا شیاف مامیثا زعفران
حضض مکی گل ارمنی کوفته بیخته با سرکه و آب عنب الثعلب
طلا نمایند + طلائیکه ثالیل را برطرف سازد +
صنعت آن اشنان فارسی مس سوخته بوره ارمنی
زنگار نوشادر زرنیخ آهک آب نرسیده از هر یک
قدری با زهره گاو بسرشند و بر ثالیل طلا نمایند
طلائیکه قلع ثالیل کند + صنعت آن مازو تخم خرجیر
شب یمانی کوفته بیخته بزهره گاو سرشته چند نوبت
طلا کنند + طلائیکه ثقل زبان را زائل گرداند +
صنعت آن عاقرقرحا خردل نوشادر فلفل کوبیده
بر بیخ زبان بمالند و این قوی است در اطفال صغیر
جرات نمی توان نمود + طلائیکه جرب و حکه
یابس را نافع باشد + صنعت آن زردچوبه قسط
کندش بوره ارمنی مرکی از هر یک بست درم
نمک طعام زیبق مقتول از هر یکده درم مجموع را
در بست درم ماست چکیده ممزوج ساخته طلا کنند
و یک ساعت بگذارند و بعد از ان بشویند
طلائیکه جرب رطب را نافع باشد + صنعت آن
زردچوبه بوره ارمنی مرکی قسط کندش از هر یک
یکدرم میعه سائله پنجدرم بروغن گل تر ساخته در حمام
طلا کنند و بعد از سه ساعت بسبوس و آب گرم بشویند
طلائیکه همین خاصیت دارد + صنعت گوگرد زرد

یک مثقال پیه بز دو مثقال بروغن گل ده مثقال
پیه را در روغن بگدازند و گوگرد را صلایه کرده بآن
ممزوج ساخته شب بمالند و صباح در حمام بشویند
طلائیکه جذام را نافع است + صنعت آن نطرون
اشق فرفیون گوگرد زرد برگ انجیر مساوی نرم سائیده
با سرکه طلا کنند + طلای جهت جرب خشک + صنعت
آن روغن بنفشه روغن کدو روغن بادام تلخ و
روغن گل سرخ سرکه شراب کهنه مرکی سنا مکی مرداسنگ
کنجد کوبیده و در هم سرشته طلا کنند + طلائیکه جریان
منی زنان که بی اختیار از ایشان روان شود باز دارد
صنعت آن صندل سفید صندل سرخ گل نیلوفر گل بنفشه
گل خطمی آرد جو تخم پنجنگشت کوفته بیخته بگلاب سرشته
ضماد نمایند + طلائیکه جذام را نفع دهد + صنعت
آن قطران اشق فرفیون گوگرد زرد برگ انجیر اجزا
مساوی کوفته با سرکه سرشته طلا نمایند + طلائیکه همان
نفع دهد + صنعت آن کبریت زرد قسط تلخ از هر یک
ده درم مازوی سوخته مویزج از هر یک پنجدرم برگ
صنوبر حب الغار از هر یک بست درم کوفته بیخته با سرکه
بسرشند و بر بدن طلا نمایند + طلائیکه حرقت نار را
نافع باشد + صنعت آن برگ خطمی برگ ملوخیا بآب
صافی بپزند تا مهرا شود و کف آنرا از سردی دور کنند
و بسایند که همچون مرهم شود و همراه قدری مرداسنگ
پرورده سفید کرده و اسفیداج در روغن گل و آب گشنیز
تر و آب عنب الثعلب بسرشند و طلا کنند + طلای
دیگر که همان نفع دارد + صنعت آن آهک شسته
که هفت بار بآب سرد شیرین شسته باشند و خشک
نموده مقدار ده درم اسفیداج ارزیز پنجدرم طین
قیمولیا سه درم مجموع را در روغن گل یا کنجد آمیخته طلا
کنند + طلائیکه حرق النار را نفع دهد + صنعت آن
برگ حنا مرداسنگ از هر یک پنجدرم سفیداب ارزیز
از هر یک ده درم طین قیمولیا سه درم اجزا کوفته بیخته
با سفیده تخم مرغ در روغن گل بیامیزند و طلا کنند
طلائیکه سوختگی آتش را زائل کند اگر آبله و نفاخات

و قروح باشد ✻ صنعت آن عدس مقشر و ورق گل هر دو
مساوی بسیار نرم سائیده آرد جو روغن گل اضافه
نموده طلا نمایند شیخ رئیس گفته که نیست چیزی بهتر
از برای سوختگی از آرد جو و زیره و روغن گل و سرکه
طلائیکه سوختگی آتش را باد و دسوزش باشد نفع تمام
دهد ✻ صنعت آن عدس مقشر گل سرخ از هر یک جزو
بپزند تا خوب مهرا شود سفید آب ارزیز آرد جو از هر یک
قدری درهم آمیخته مجموع را با روغن گل در هاون
بسایند که همچون مرهم شود و بر عضو سوخته طلا کنند
طلائیکه همان نفع دهد و سوختگی که از آب گرم بود سود
دهد صنعت آن سفید آب ارزیز تخم کدو مغز تخم هندوانه
مرداسنگ مرهم الاخوین از هر یک جزوی با روغن گل
آمیخته طلا کنند و طلا کردن آب برگ گلی که بهندی
گل مهندی نامند و حنا است و گل آن الوان و افشان
سبز و شبیه گل زبان در قفا و از آن بزرگتر و خود رو
و مزروع میباشد تا یک ذرع بهایت کمتر نیم ذرع
بلند میشود خوش منظر سفید و عرق کردن عضو و در
آب آن نیز بدستور ✻ طلائیکه حصفه را نافع باشد
صنعت آن برگ حنا نمک از هر یک جزوی کوفته
بیخته با سرکه و گلاب بسرشند و بر بدن طلا کنند و بعد
از یک دو ساعت بآب سرد و سبوس بشویند
طلای دیگر که همان نفع دهد ✻ صنعت آن صندل
سفید مازوی سبز زرد چوبه از هر یک جزوی کوفته
بیخته با سرکه و گلاب بسرشند و بر بدن طلا کنند و بعد
از یک دو ساعت بآب سرد بشویند ✻ طلای
دیگر حصفه و سرخی را نافع باشد ✻ صنعت آن سرکه و
گلاب و روغن گل صندل سرخ آب کشنیز تر طلا کنند ✻ طلای
دیگر ✻ صنعت آن کافور آرد جو از هر یک جزوی با آب
عنب الثعلب و آب کشنیز تر و سرکه باهم بیامیزند و بر
بدن طلا نمایند ✻ طلائیکه افراط حیض را باز دارد ✻
صنعت آن گلسرخ عدس مقشر از هر یک پنج درم
اقاقیا گلنار فارسی صندلین از هر یک سه درم طباشیر
بلوط از هر یک یک درم گل ارمنی چهار درم اجزا کوفته

بیخته بآب برهانه و پشت زهار طلا کنند ✻ طلائیکه انزال
جهت حکه نافع است ✻ صنعت آن تخم خشخاش اسفنج
کوفته در سرکه خیسانیده در حمام طلا کنند ✻ طلائیکه حکه
خصیه را نافع باشد ✻ صنعت آن شیاف امیثا اقاقیا
از هر یک چهار درم اشنان دو درم نوشادر دانگی
زعفران یک طسوج کوفته بیخته با روغن گل و سرکه
سرشته طلا کنند ✻ طلائیکه همین خاصیت دارد
صنعت آن شیاف مامیثا اقاقیا از هر یک سه درم و
صبر سقوطری نوشادر از هر یک چهار دانگ نشاسته
یک درم با سرکه و گلاب سوده طلا کنند ✻ طلای دیگر
که حب القرع و کرم دراز اطفال را اخراج کند
صنعت آن افسنتین رومی برگ شفتالو از هر یک ده
درم زهره گاو یک عدد سرشته بر حوالی ناف طلا کنند
طلائیکه حمره را نافع باشد ✻ صنعت آن زعفران صبر
سقوطری اقاقیا فوفل گل ارمنی گل سرخ شیاف مامیثا
بآب کاسنی یا بآب عنب الثعلب سائیده طلا کنند
طلا جهت حبس بطن ✻ صنعت آن سرگین کبوتر در
عسل حل کرده بر روی شکم بمالند ✻ طلائیکه حبس
عرق کند ✻ صنعت آن برگ مورد گلنار مازو مساوی
کوفته بیخته بآب غوره یا بآب مورد تر سائیده به
بدن طلا کنند ✻ طلائیکه بجهت خارش تجربه رسیده
از حکمای هند ✻ صنعت آن تخم پیاز مس سوخته
گوگرد زرد دران از هر یک هشت مثقال روغن گاو
پنج مثقال اجزا کوفته بیخته در ظرف آهن با روغن گل
حل نمایند تا رنگ او سیاه شود بعد از ان بر بدن
طلا کنند ✻ طلائیکه خنازیر را نافع است ✻ صنعت
آن خاکستر چوب انگور زفت رومی را در روغن زیت
بگدازند و خاکستر را داخل کرده مرهم سازند و طلا
نمایند طلائیکه خون آمدن از بینی باز دارد ✻
صنعت آن اقاقیا نشاسته آب برگ مورد آب
برگ زرلسان الحمل همه را درهم آمیخته بر پیشانی طلا
کنند ✻ طلا جهت خدر ✻ صنعت آن زنجبیل خشک
یکجز و پوست بیخ انجیر دو جزو سرد ورا بآب کاسنی

ضماد کنند و بر عضو طلا نمایند. و در مالیدن چند مرتبه
بر طرف میشود ✻ طلائیکه خون آمدن از بینی باز دارد
صنعت آن گل ارمنی عدس مقشر گلنار صندل سفید صمغ
عربی کندر حضض کمی اقاقیا از هر یک یک درم کافور تخم
برگ درخت انگور برگ بادروج گل مختوم از هر یک نیم درم
کوفته بیخته بر پیشانی طلا نمایند ✻ طلائیکه داء الثعلب را
نافع باشد ✻ صنعت آن فرفیون خردل سفید حب الغار
از هر یک شش درم گوگرد خربق سفید از هر یک دو درم
بروغن زیت بسرشند و طلا کنند ✻ طلای دیگر که داء الثعلب را
که بفارسی موخوره نامند مفید است ✻ صنعت آن بگیرند
اصل السوس مقشر زرد کم ریشه را و بآب بسائیده مکرر طلا
نمایند مجرب است و اگر با آب برگ بهنگره بسایند و بمالند
بهتر است ✻ طلائیکه داء الثعلب بلغمی را سود دارد
صنعت آن خربق سفید و سیاه فرفیون و سداب همه را
برابر با موم زرد و روغن بید انجیر سرشته طلا کنند
ایضا الداء الثعلب ✻ صنعت آن سر موش را خشک کنند
و بسوزانند و خرد بسایند و با عسل طلا نمایند
طلائیکه داء الثعلب صفراوی را سود دارد ✻ صنعت
آن کف دریا سوخته قطران سرگین موش حب البلسان
عاقرقرحا شیح سوخته همه را برابر با زیت سرشته طلا کنند
طلائیکه داء الثعلب سوداوی را نافع آمده ✻ صنعت
آن شونیز بریان کرده سه درم نی سوخته بندق سوخته
سرگین موش کبریت کوسفند سیاه سپستان شیح ارمنی
عاقرقرحا خربق سیاه مجموع را بریان کرده به روغن
بادام مخلوط کرده طلا کنند ✻ طلای دیگر که همان
نفع دهد ✻ صنعت آن زبد البحر سرطان بحری سوخته مجموع
را سوخته بروغن زیت آمیخته بعد از آنکه محل
علت را به پیاز منصل چندان بمالند که سرخ شود
طلا کنند طلا نافع جهت رعاف ✻ صنعت آن عدس مقشر گل
خطمی سفید صندل سفید شیاف مامیثا طین ارمنی
شب یمانی کافور سائیده بر پیشانی با آب برگ مورد یا
آب برگ بارتنگ طلا نمایند ✻ طلا بالرعاف ✻ صنعت
آن رد جو گل خطمی گل ارمنی اقاقیا عصاره

نعیۃ انیسن گلنار کافور صندل سفید از هر یک یک ماشه
افیون دانگی بسفیده تخم مرغ سرشته بر پیشانی طلا کنند
طلائیکه سرطان را بی نظیر است ✤ صنعت آن دو عدد زعفران
اسرب را باهم بسایند و بار وغن گلسرخ و آب کشنیز تازه
و آنچه ازان حل شود بر سرطان طلا نمایند ✤ طلائیکه
اثر زردی زردی ببرد ✤ صنعت آن زرآوند مدحرج
شیطرج و مصباح آبکه تخم خرفه بکوفته دران جوشانیده
باشند بشویند ✤ طلائیکه بسبوسه که در سر و بیخ مو پدید
آید دفع کند ✤ صنعت آن روغن گل بنفشه بادام
لعاب تخم خطمی لعاب اسپغول آب برگ چقندر آرد نخود باقلا
ترمس کتیرا از هر یک قدری درهم آمیخته و بیخ موی سر
و ریش طلا کنند و بعد ازان ساعتی بآب گرم بشویند
طلای دیگر که همان نفع دهد ✤ صنعت آن بادام تلخ
مقشر کسنید مقشر از هر یک جزوی نرم سوده آرد نخود
آرد باقلا خطمی از هر یک نیم جزو همه را در سرکه آمیخته
با قدری روغن گل بر سر و ریش طلا کنند ✤ طلائیکه
سبوسه را ببرد ✤ صنعت آن آب برگ چقندر چهار درم
بورهٔ ارمنی دو درم زهره گاؤ یکدرم عسل لبن خشند
و بر سر طلا نمایند ✤ طلای دیگر که همان نفع دارد
صنعت آن آشنان سبز مرداسنگ از هر یک پنجدرم
گل ارمنی حضض گلی پوست انار از هر یک سه درم حنا
قتبیل از هر یک چهار درم اقاقیا شیاف مامیثا و
صندل سفید از هر یک شش درم اجزا کوفته بیخته با
گلاب تر ساخته طلا کنند ✤ طلای دیگر که همان
نفع دهد ✤ صنعت آن آب برگ چقندر روغن دنبه
از هر یک ده درم بجوشانند چندانکه آب برود و روغن
بماند بعد ازان برگ جهک و حنا از هر یک پنجدرم کوفته
بیخته دران بیامیزند و طلا کنند ✤ طلای دیگر سعفه را
که در پاهای اطفال پیدا میشود برطرف کند ✤ صنعت
آن زرد چوبه حنا زرآوند مرداسنگ پوست انار
کوفته بیخته با روغن گل و سرکه طلا کنند ✤ طلائیکه همان
نفع دهد ✤ صنعت آن نمک سوخته گوگرد زیبق مازو
زرد چوبه مرداسنگ زراوند اجزا برابر همه کوفته بیخته

با روغن گل و سرکه طلا کنند ✤ طلای دیگر که همان نفع
دهد ✤ صنعت آن نمک اشنان بسرکه تر کرده خوب
بمالند و صابون را بگلاب بمالند و بعد ازان زیخ
بنفشه و موم سفید و روغن بنفشه بادام از هر یک قدری
اضافه نمایند و درهم خوب بمالند که ممزوج شود پس
طلا کنند و یک ساعت بگذارند و بعد ازان بآب
گرم بشویند که نافع است و مجرب ✤ طلائیکه سکته را
نافع باشد ✤ صنعت آن خردل جندبیدستر مشک
از هر یک قدری با سرکه کهنه بسایند و بر مسکوت
طلا کنند و بعد ازان که سر او را تراشیده باشند در
نسخهٔ دیگر مشک داخل نیست ✤ طلائیکه بسوزش و
ورم و صلابت باسور را تحلیل دهد و دانه او را
برطرف نماید ✤ صنعت آن سرب را با روغن گل بسایند
که غلیظ گردد و مکرر طلا نمایند و یا بر پارچه مالیده
بر باسور بگذارند و به بندند تا چهل روز و در روزی
یک دو مرتبه تجدید کنند یعنی بران پارچه دوا باز
بمالند و بگذارند بر باسور و اگر با ورم و صلابت با سوز
که وجع و صلابت زیاده باشد قدری افیون و
زردی بیضهٔ مرغ اضافه نمایند بهتر بود ✤ طلائیکه
آبیش را دفع کند ✤ صنعت آن مویزج شوره از
هر یک دو درم زرنیخ سرخ یکدرم و نیم زیبق مقتول یکدرم
بسرکه و روغن گل طلا کنند و اگر بدن را با روغن
کافیشه طلا کنند و آبیکه دران گلسرخ و برگ مورد
جوشانیده باشد بشویند بغایت نافع است ✤
طلای دیگر که همین خاصیت دارد ✤ صنعت آن
مویزج را منج سرخ زرآوند طویل مرکی صافی بروغن
زیت بر بدن طلا کنند در حمام بعد از انکه عرق کرده
باشد و بشویند و بعد از یک دو ساعت ✤ طلائیکه
شری را نافع است ✤ صنعت آن زرد چوبه سائیده
با روغن سرشف که روغن تلخ می نامند و اندک
نمک خوب ممزوج نموده بر تمام بدن بمالند و بعد
از دو سه ساعت بآب گرم بشویند و اگر بیکدفعه زائل
نگردد دفعه دیگر بمالند ✤ طلای که شقاق ادرام مقعده

را سود دهد ✤ صنعت آن سفیده تخم مرغ روغن گل و
لعاب خطمی آب عنب الثعلب مجموع را درهم آمیخته بستو
طلا کنند ✤ طلائیکه از جهت تحلیل شری که در پستان
منعقد شده باشد ✤ صنعت آن صفرهٔ بیض روغن گل
سرکه کهنه انگوری درهم نموده طلا نمایند ✤ طلائیکه
خداوندان صداع گرم و اورام و آماس حاره را سود
دهد ✤ صنعت آن تراشه کدو برگ خرفه برگ بید خطمی
حی العالم برگ کاهو صندل مامیثا ابوش در بندی اجزا
مساوی کوفته بیخته بگلاب مالیده صاف کرده طلا
کنند ✤ طلائیکه صداع حار سادج را نافع است ✤
صنعت آن آرد جو طحلب با عصارهٔ برگ بید و اندکی سرکه
طلا نمایند ✤ ایضاً طلائیکه همان نفع بخشد ✤ صنعت
آن صندل سفید سائیده با آب برگ کشنیز تر یا آب
برگ کاسنی یا آب لیمون نیز مفید است و مالیدن آب برگ
کاسنی و آب لیموی تازه به تنهائی نیز مفید است ✤
طلائیکه صداع حادث از بخارات حاره را نافع است ✤ صنعت
آن انزروت اقاقیا صندل سفید حضض گلی
گل نیلوفر مامیثا تخم کاهو با آب برگ کشنیز تر طلا نمایند
طلائیکه همین خاصیت دارد ✤ صنعت آن گل نیلوفر
صندل سفید مامیثا گل مامیثا با آب کدو و خیار کاهو
و کشنیز تر سائیده بر پیشانی و سر طلا نمایند ✤ طلا از نافع
جهت صداع بارد ✤ صنعت آن دارچینی جندبیدستر
قرنفل حب الغار کبابه با آب سائیده طلا نمایند و
هر یکی ازین اجزا به تنهائی نیز مفید است ✤ طلای دیگر
جهت صداع بارد رطب مادی ✤ صنعت آن فلفل
فرفیون تازه از هر یک یک مثقال روغن زعفران
یک مثقال و ثلث مثقالی سرگین کبوتر دو مثقال
با سرکه تند انگوری سائیده طلا نمایند بعد از تراشیدن
موی سر ✤ طلای دیگر که همین نفع دارد ✤ صنعت آن
مرمکی فرفیون نمک بورهٔ ارمنی سائیده طلا نمایند
طلائیکه صداعی از ارتفاع بخارات باشد سود دارد ✤
صنعت آن مازو گلنار سماق از هر یک یک جزو و نیم
زرد و زعفران از هر یک نیم جزو مجموع را کوفته بیخته

بر پیشانی و صدغین طلا نمایند + طلای دیگر که صداع
بلغمی و صداع ریحی را سود دارد + صنعت آن زنجبیل
مرزنجوش مرمکی جند بیدستر صبر زرد فرفیون جوز بوا
هر یکی جزو اجزا کوفته بیخته بآب کرفس طلا کنند
طلائیکه صرع حادث از ارتفاع بخارات از جانب ساق
پای یا از دست را سود دارد + صنعت آن خردل فرفیون
فلفل عسل بلادر سوده در هم سرشته بر موضعیکه بخار از
انجا صعود میکند بگذارند تا آبله کند و آبله ها شگافند
آب زرد ازان جاری گردد و تا مدتی نگذارند که خشک
ملتئم گردد + طلائیکه نافع است از برای طحال بعد از
تنقیه + صنعت آن تخم سداب خشک پانزده درم
در سرکه انگوری یک شبانروز بخیسانند و بعد ازان
قدری نمد باندازه سپرز چیده بدان ترکرده بر طحال
گذارند + طلائیکه کراهیت بوی عرق را بر طرف سازد
صنعت آن فاغیه سک برگ گل سرخ سعد شب یمانی
مرمکی برگ مورد از هر یک جزوی مجموع را کوفته بیخته
باگلاب بسرشند و بر تمام بدن طلا کنند و بعد از دو
ساعت بشویند + طلائیکه کراهیت عرق و نتن آن
را زائل کند + صنعت آن سک گل سرخ سعد کوفی
سنبل الطیب شب یمانی از هر یک قدری کوفته بیخته
بگلاب ترساخته بر بدن طلا کنند + طلائیکه عرق
بدبوی را خوشبو گرداند + صنعت آن قسط بحری
سعد برگ گلسرخ حنا مورد خشک اذخر برگ سدر از
هر یکی جزوی کوفته باگلاب بسرشند بر بدن طلا
کنند و بعد از ساعتی بشویند + طلای دیگر بسیار
عرق عرق را زائل کند + صنعت آن آب به آب برگ
مورد آب برگ مرد از هر یک نیم رطل گلسرخ یک رطل هم را
طبخ نمایند و طلا کنند و پس از یک دو ساعت بشویند
طلائیکه بسیار عرق را بر طرف کند + صنعت آن برگ
مورد خشک پوست انار کزمازج جوز السرو از هر یک
جزوی کوفته بیخته باآب برگ مورد آمیخته طلا کنند
طلائیکه چون بر پیشانی و پشت چشم بمالند رمد را سود
دارد و ماده را ردع کند + صنعت آن شیاف مامیثا

صبر سقوطری حضض مکی گلسرخ فوفل زعفران مساوی
کوفته بیخته با آب کاسنی تازه طلا کنند + طلای که
شرناق را نافع باشد + صنعت آن صبر سقوطری
یک درم شیاف مامیثا اقاقیا مر سبد از هر یک دو
درم زعفران نیمدرم کوفته بیخته بآب کاسنی تازه طلا
کنند + طلائیکه جحوظ عین را سود دارد + صنعت
آن صبر حضض مکی اقاقیا عصاره لحیة التیس با آب
عنب الثعلب طلا کنند + طلائیکه ورم چشم را نشاند
و درد ساکن کند + صنعت آن عدس مقشر صندل
سرخ از هر یک دو درم کافور دانگی و نیم بآب کاسنی
تازه سرشته بر پیشانی و جبین طلا کنند و در نسخه دیگر
گلسرخ نیز داخل است + طلائیکه همین خاصیت
دارد + صنعت آن صبر سقوطری شیاف مامیثا و
حضض مکی زعفران اقاقیا گل ارمنی صندل سرخ
مساوی با آب عنب الثعلب یا گلاب طلا کنند
طلای مقوی که قضیب را بزرگ گرداند صنعت
آن خراطین و علق خشک کرده بکوبند و نرم بیخته
بروغن کنجد بیامیزند و بر ذکر طلا کنند + طلای
مقوی و ممسک + صنعت آن بیضه گنجشک را
بامسکه مخلوط کرده بر هر دو کف پا بمالند تا که جذب
شود مقوی و ممسک است و همچنین چون خون
خفاش بر کف پا بمالند نعوظ آورد و مجرب ست
طلای مقوی و ممسک دیگر + صنعت آن سبزی
که از میان کنول گٹه بر می آید یک عدد و خردل
زرد چهار دانه اسپند پانزده دانه تخم تاتوره ده د
پوست بیخ حنظل یک رتی نرم سائیده بلعاب
دهن خمیر کرده سه چهار ساعت پیش از مقاربت بر
کف پا و دست طلا کنند + طلای دیگر برای قوت
باه + صنعت آن سرطان را بار وغن گاؤ یا روغن
کنجد بریان کرده بر قضیب طلا نمایند دراز و سطبر و
سخت و پر قوت گرداند + طلائیکه قوبا را نافع است
صنعت آن گوگرد دو درم سفید آب ارزیز هشت
درم مویزج یکدرم با سرکه طلا نمایند چنانچه رسم است

طلائیکه همین خاصیت دارد + صنعت آن خربق سفید
ترید صدف سوخته نطرون از هر یک سه درم کوفته
بیخته بسرکه ترکرده طلا نمایند + طلائیکه همین منفعت
دارد + صنعت آن اشق ترمس از هر یک یکدرم بوره
ارمنی دو درم بسرکه کهنه سرشته طلا کنند و بعد از
ساعتی بآب گرم بشویند + طلائیکه مجرب ست جهت
امراض جلدی خصوص قوبا بجمیع اصناف آن
صنعت آن شونیز صندل سرخ سرکه کهنه باآب برگ
کشنیز تر بمالند + طلائیکه قوبا را سود دهد و نافع باشد
صنعت آن خردل تخم ترب کندش تخم حرجیر از هر یک
سه درم باآب گرم بسرشند و طلا کنند + طلای دیگر
که همین منفعت دارد + صنعت آن روغن گلسرخ
مرکمشته از هر یک قدری بوره ارمنی یکدرم در هم
ممزوج نموده طلا کنند + طلائیکه قوبا را نافع بود
صنعت آن گوگرد زرد دو درم اسفیداج هفت
درم مویزج ترمس بوره ارمنی از هر یک یکدرم مجموع
را کوفته بسرکه ممزوج نموده خوب در هم بسرشند و طلا
نمایند طلائیکه قوبا و سعفه را نافع بود + صنعت آن کندش
شحم حنظل و گوگرد و زاج هر یک سه درم مامیثا هشت
درم مرداسنگ چهار درم اجزا کوفته بیخته بروغن زیت
طلا کنند + طلائیکه قوبا و خارش که در مقعده و خصیه
باشد نفع دهد + صنعت آن اشق ترمس صمغ سداب
از هر یک پنجدرم اسفیداج چهار درم گوگرد زرد مویزج
از هر یک سه درم شب یمانی سوخته پنجدرم مجموع را
کوفته بیخته بروغن گل و سرکه آمیخته طلا کنند +
طلائیکه قی و هیضه را نافع باشد + صنعت آن رامک
سک گوگرد سماق از هر یک جزوی کوفته باآب برگ
مورد آمیخته بر معده طلا کنند + طلائیکه مقوی کبد
ست صنعت آن صندلین ده مثقال گل ارمنی
سماق طباشیر گلنار طین قبرسی عصاره لحیة التیس
لسان الحمل کوفته باآب لسان الحمل و لب عصی الراعی
و گلاب و آب برگ زر سرشته بر کبد بمالند طلائیکه
گرمی و خارش را نافع است + صنعت آن تخم

خشخاش اسفناج از هر یک سه درم بوره ارمنی یکدرم
مجموع را کوفته بسرکه ممزوج نموده طلا کنند طلائیکه
کلف بر طرف کند صنعت آن تخم ترب تخم خربزه
آرد باقلا در سرکه خیسانیده خشک نموده مغز بادام تلخ
قسط تلخ اکلیل الملک کتیرا همه اجزا را مساوی کوفته
بیخته با شیر میش آمیخته بر محل کلف طلا نمایند و در حمام
با آب گرم بشویند طلائیکه همان نفع دهد و اقوی
از اول باشد صنعت آن پوست تخم مرغ افشان با آب
خربزه پرورده یا آب جو بیخ نی پوست عدس مغز آرد
باقلا فوفل کف دریا اسیران ... بهم برابر کوفته بیخته
با آب ترب آمیخته طلا کنند طلائیکه از جهت کلف نافع
باشد صنعت آن [illegible] تخم ترب جو ... بادام تلخ
بوداء و بوره ارمنی فلفل مقل مساوی با سرکه
ترب طلا کنند طلائیکه ... کلف است صنعت
آن بتاوه دندان فیل تخم انجیر لوبیای سرخ ماش مغز
بادام تلخ اجزا مساوی کوفته بیخته با آب جو سرشته
شب طلا نمایند و صبح با آب گرم بشویند طلا ایضا
للکلف ... بزر ... ماش ... لوبیا ...
ملح ... و نخل و ... الشعیر ... و الخسیل
من العدس ... طلا للکلف تخم ترب تخم باقلا اجزا
مساوی کوفته بیخته با سرکه سرشته طلا نمایند طلائیکه
لقوه را سود دارد صنعت آن صبر سقوطری حضض
مکی اقاقیا عصاره لحیة التیس با آب عنب الثعلب طلا کنند
طلای دیگر که لقوه را سودمند بود صنعت آن صبر زرد
حضض مکی از هر یک یکدرم زعفران دو دانگ با
گلاب سوده طلا نمایند طلائیکه لذت جماع بیفزاید
صنعت آن عاقرقرحا کباب چینی دارچینی زنجبیل از هر یک
قدری کوفته بیخته با عسل بیامیزند و بر ذکر طلا کنند که
لذت بیفزاید طلای دیگر که همین نفع دارد صنعت
فلفل زنجبیل مقونیا عسل بیامیزند و بر ذکر طلا نمایند
که لذت بیفزاید طلای دیگر که ... مفید است
صنعت آن موی سر آدمی را بسوزانند و نرم سوده با
سرکه ممزوج نموده بر پیشانی و سر طلا نمایند طلائیکه

از ... باشد صنعت آن روغن کنجد قطران
در هم آمیخته بقضیب طلا کنند و با زن صحبت دارند
طلائیکه چون بقضیب طلا کنند و با زن صحبت دارند
آبستن نشود و اگر آبستن باشد بچه بیندازد صنعت
آن آب برگ سداب آب برگ قطران از هر یک قدری
چنانچه رسم است طلا کنند و بصحبت مشغول شوند
طلائیکه مسامیر را سود دارد و آن ثولولی باشد که در
گوشت بهم رسد و بیشتر بر انگشتها پدید آید و نافع تر
شود اگر ممکن باشد بپزند و بیرون آورند و الا ثآلیل
... بشکنند صنعت آن خاکستر حلزون خاکستر
داء ابن عرس از هر یک جزوی با پیه بز ... طلا
نمایند ... علاج کنند و الا این طلا بکار برند
صنعت آن انزروت نوشادر زنگار با آب صابون
طلا کنند طلائیکه معده را قوت دهد و معده را نافع
دارد صنعت آن گلسرخ اقاقیا گلنار فارسی جوز
السرو مازو برگ مورد طباشیر سعد ... از هر یک
... کوفته بیخته با آب به یا آب برگ مورد سرشته
بر معده طلا نمایند طلای دیگر که معده را قوت
دهد صنعت آن سنبل الطیب سعد گل گلاب را مکی
مصطگی قصب الذریره از هر یک ... کوفته بیخته با آب به
سرشته بر معده طلا کنند طلائیکه موضع سمی
گزیده را نافع و درد و وجع و ورم آنرا بسه چهار دفعه
مالیدن زائل میکند و مجربست صنعت آن
گل مولسری فلفل سیاه سرگین آهن سوده از هر یک
قدری گل مولسری از همه زیاده با آب نرم سوده گرم
کرده مکرر طلا نمایند تا جائیکه ورم کرده است طلائیکه
موی را از ریختن نگاهدارد صنعت آن پرسیاوشان
لادن افسنتین رومی حب الغار مساوی بکوبند و
بروغن مورد بپزند و طلا کنند طلائیکه شکستن و ریختن
موی را سود دارد صنعت آن برگ چغندر لعاب
بزر قطونا حمام بر سر و ریش طلا کنند طلائیکه
منع انبات موی کند صنعت آن ... زرد
سایه خشک کنند و ... خون ...

خشک کرده آهک بوره ارمنی مرداسنگ صدف سوخته
از هر یک قدری با آب سرشته چون موی بغل و عانه
را برکنند بران موضع طلا کنند و نیک بمالند دیگر
موی نروید مخدرات و ... نیز همین خاصیت دارند
مثل آنکه اگر موی از موضعی برکنند بران موضع بنگ
و شوکران و افیون بمالند موی بر نیاید طلائیکه موی
برویاند و داء الثعلب را نافع باشد صنعت آن
لادن سوخته حبوب لسان شقایق بروغن مورد طلا کنند
یا برگ مورد کوفته با لادن و مکی و روغن مصطگی
بمالند یا اقحوان اذخر قرنفل سعد مازو کوفته بیخته با شراب
طلا کنند یا سم استر سوخته با روغن بادشه بمالند
بعد از آنکه پیاز عنصل چندان بمالند که سرخ شود و اگر
بید البحر ... سوخته بروغن زیت طلا کنند همین
خاصیت دارد طلائیکه چون بر سر اقرع بمالند موی
برویاند صنعت آن فلفل کوفته بیخته بزهره خوک و عسل
سرشته طلا کنند طلائیکه موی را سیاه و قوی گرداند
صنعت آن برگ مورد پوست سبز ترنج گردگان
اقماع گلسرخ از هر یک یکجزو پرسیاوشان حب الغار
از هر یک نیم جزو کوفته بیخته بروغن زیت سرشته طلا
نمایند طلای دیگر موی را دراز کند و سیاهی آنرا
نگاهدارد و ملایم و نرم کند صنعت آن لادن
مغز دانه زردآلو برگ آزاد درخت پرسیاوشان از هر
یکجزو کوفته بیخته بروغن حنا و روغن آمله و روغن
لاله و سوسن از هر یک قدری لعاب خطمی عصاره
برگ چغندر را از هر یک بقدر حاجت مجموع را در هم ممزوج
کرده طبخ نمایند که بقوام غالیه رسد پس نگاهدارند و
در هفته دو بار یا سه بار موی را باین غالیه کنند و پس
از دو ساعت بشویند و اگر خواهند نیم درهم مشک درین
اجزا داخل کنند طلائیکه موی را از ریختن نگاهدارد
صنعت آن لادن پرسیاوشان افسنتین حب الغار اجزا
مساوی کوفته بیخته بروغن مورد آمیخته بر سر طلا کنند
طلائیکه موی را از شکافتن نگاهدارد و دراز گرداند
صنعت آن برگ چغندر لعاب خطمی لعاب بزر قطونا همه

درهم آمیخته در حمام بر موی و ریش طلا کنند * طلائیکه
موی را برویاند و داء الثعلب را نافع باشد * صنعت
آن لادن سوخته چوب کتان گل ترنج قاقلی تفاح اذخر و
سعد بازدی سوخته سم استر سوخته اجزا کوفته بیخته
بروغن مورد و روغن مصطکی آمیخته طلا کنند طلائیکه
منع انبات مو کند و نگذارد که مو بر آید * صنعت
آن ورغه را در سایه خشک کنند و کوفته نرم بسایند و
خون لاک پشت خشک کرده آهک بوره مرداسنگ
صدف سوخته از هر یک قدری بآب بسرشند و در محلیکه
خواهند مو برنیاید طلا کنند و اگر موی بر آمده باشد
موی را بکنند و طلا کنند * طلائیکه همان نفع دهد و
در منع انبات موی مجرب است * صنعت آن شیره انجیر
خایه مورچه ترشی تریج از هر یک قدرے بآب بسرشند
و در محلیکه خواهند موی برنیاید طلا کنند و اگر موی
بر آمده باشد موی را بر کنند و بکرات آنجا را بسنگ و
شوکران یا افیون طلا کنند دیگر موی از آنجا بر نیاید
طلائیکه منع روئیدن موی کند * صنعت آن آهک
را در سرکه طبخ نموده بعد از نتف موی طلا کنند
طلائیکه موی را ببرد که نوره نامند * صنعت آن
آهک آب ندیده چهار جزو زرنیخ یکجزو آهک را در آب
حل نموده صاف نمایند که بسیار غلیظ باشد و زرنیخ
را نرم سائیده بآن ممزوج نموده بگذارند دو سه ساعت
کامل تا مزاج گیرد پس در جائیکه قلع موی آن منظور
باشد بمالند و لمحه بلمحه ملاحظه نمایند چون موی ها را
جدا نموده باشد بآب گرم بشویند * اگر آهک آب
ندیده باشد آهک بآب محلول نیز خوب است و اگر
بعد ممزوج نمودن زرنیخ قدرے بر آتش گذارند که یک
جوشی بخورد پس فرود آورده بگذارند تا گرمی آن
کم شود پس طلا نمایند بهتر است و اگر جهت کسر
حدت آن یک سفیده تخم مرغ ممزوج نمایند نیکو
است و اگر بعد غسل آن موضع زخم یا خراشی شود سفیده
تخم مرغ را ممزوج بروغن گل تازه کرده طلا نمایند یا بیخ
کات هندی بآب سائیده یا خشک سفوف نموده

بران پاشیده نیز نافع است * طلائیکه منع نزلات
دماغی کند و نگذارد که بسینه و شش بریزد * صنعت
آن اقاقیا صبر شیاف مامیثا حضض مکی گل ارمنی و
صمغ عربی زعفران کوکنار مرمکی اجزا کوفته بیخته
بسفیده تخم مرغ بسرشند و بر شقیقه و پیشانی طلا نمایند
طلائیکه نشان آبله ببرد و بشره را صاف کند * صنعت
آن مرداسنگ مدبر بیخ نے خشک کرده آرد نخود
استخوان بوسیده آرد برنج تخم خربزه حب البلسان مر
قسط اجزا را بمر بالمعاب حلبه کنند و دارو ها را با آب
بسرشند و طلا کنند * طلائیکه نعوظ آورد و ذکر را
محکم کند * صنعت آن بسباسه مغز پنبه دانه تخم ترب
عاقرقرحا جدوار خطائی پیاز نرگس اسارون از هر یک
جزوی کوفته بیخته بست و یک بار همراه شراب کهنه
یا عرق کندی و خشک سازند و نگاهدارند و هنگام ضرورت
قدرے از آن با آب دهان کرده بر حوالی قضیب و
خصیه طلا کنند * طلائیکه نقرس مرکب را نافع بود
صنعت آن مغاث خطمی تخم مورد آرد جو سورنجان
اجزا کوفته بیخته قدرے آب را بجوشانند و اجزا بآن
بیامیزند و طلا نمایند * طلائیکه نافع جهت نمش که
بر وجه بود * صنعت آن نمک اشنان است و صدف
محرق از هر یک دو جزو آهک یک جزو در ماء فیقیوم
مرد روق الغار حب الغار کوفته بیخته مفرداً یا مجموعاً
بسرکه خمر استعمال نمایند * طلائیکه نافع است از برای
وجع مفاصل از مجربات حکیم عماد الدین محمود *
صنعت آن مومیائی معدنی جدوار خطائی صبر
مر و قسط حب الغار کندر زرنباد اگر ترکی بود نه بابونه
بروغن سوسن بدوام تلخ طلا نمایند * طلائے نردی
منقول از مجربات حکیم محمد باقر ولد حکیم عماد الدین محمود
حسینی شیرازی از خطا معروی الیه نافع از برای اورام
حاره که در غیر مغابن باشد * صنعت آن صندل
سرخ عصاره مامیثا گل سفید معروف بود و
حضض مکی فوفل زعفران کوفته بآب سبز اذخر
بشکل مهرهای نرد سازند و بوقت حاجت بگل را بآب

کاسنی تازه و گلاب و آب عنب الثعلب حل کرده طلا نمایند
طلای نردی ابن رضوان نافع از برای ردع ماده
در ابتدای جمیع اورام حاره که محتاج باشند به ردع
صنعت آن صندل سرخ طین قیمولیا و اگر طین قیمولیا
یافت نشود بدل آن طین اندلسی که آنرا طین مغربی
نیز گویند از هر یک پنجدرم صندل سفید عصاره مامیثای
رهبانی از هر یک سه درم گل ارمنی ده درم فوفل اقاقیا
حضض هندی از هر یک دو درم مرداسنگ سفیداب
ارزیز توتیای کرمانی از هر یک یک درم ادویه را کوفته
بیخته بآب کاسنی تازه سرشته اقراص سازند و بشکل
مهرهای نرد * طلای نردی بنسخه دیگر جمیع اورام حاره
را در ابتدا ردع ماده کند * صنعت آن صندل سرخ
شیاف مامیثای رهبانی از هر یک دو درم ارزیز سفید
ده درم فوفل اقاقیا حضض مکی از هر یک دو درم ارزیز
سفیداب مرداسنگ از هر یک یک درم طین قیمولیا پنج
درم کوفته بیخته بآب کاسنی تازه سرشته گلها سازند
بشکل مهرهای نرد و در وقت حاجت بآب کاسنی سائیده
طلا نمایند * طلای نردی در ابتدای ورم حاره مواد
را منع کند از انصباب و منافذ و مجاری را ضیق گرداند
صنعت آن صندل سرخ صندل سفید اقاقیا ورق
گل سرخ گلنار فارسی شیاف مامیثا [illegible] حضض مکی
اجزا مساوی کوفته بیخته گلولها بشکل مهرهای نرد سازند
و در وقت حاجت بگلاب و آب کاسنی تازه و آب
کشنیز تازه سائیده بر موضع حاجت طلا نمایند
طلائیکه ورم حار جگر را نافع بود * صنعت آن بنفشه
خطمی آرد جو از هر یک هفت درم گل سرخ چهار درم
صندلین بابونه اکلیل الملک تخم کاسنی تخم کشوث
نیلوفر از هر یک دو درم شیاف مامیثا سه درم ریوند چینی
یکدرم سنبل الطیب پنجدرم کوفته بیخته بگلاب و آب
کاسنی تازه طلا نمایند * طلائیکه ورم حار خصیه را
نافع بود * صنعت آن اکلیل الملک خطمی شیاف
مامیثا [illegible] [illegible] از هر یک هفت درم صندل سرخ
از هر یک سه درم بنفشه ده درم کوفته بیخته بگلاب و آب

کاسنی تازه طلا نمایند + طلائیکه چون خصیه بماند
نگذارد که کلان شود + صنعت آن طین قیمولیا اسفیداج
ارزیز از هر یک دو درم شب یمانی مازو از هر یک یکدرم
و نیم کوفته بیخته بعسل و روغن مورد چند نوبت طلا کنند
طلائیکه بجهت ورم خصیتین نافع + صنعت آن
صندل سرخ گل ارمنی شیاف مامیثا بوشش دو بندی
حضض گل طین قیمولیا شاهبوش بیضه سنگ پشت آرد
باقلا با آب کاسنی تازه و آب عنب الثعلب و آب کاهو
و سرکه کهنه سائیده طلا نمایند + طلائیکه نافعست مر
ورم خصیه را + صنعت آن اکلیل الملک بابونه خطمی
مقل الیهود و بزر المرو حلبه و آرد نخود زیره از هر یک
جزوی مجموع را کوفته بلعاب بزرکتان سرشته طلا نمایند
طلائیکه ورم خصیه را سودمند است + صنعت آن
آرد باقلا آرد عدس خطمی گل بنفشه کوفته بآب عنب الثعلب
و گلاب سرشته طلا نمایند + طلائیکه ورم خصیه را که از
گرمی بوده باشد نافع است + صنعت آن آرد جو
آرد باقلا آرد کرسنه آرد عدس خطمی گل بنفشه کوفته
بآب عنب الثعلب و آب گشنیز تازه و آب مامیثا و
گلاب سرشته بر خصیه طلا نمایند + طلاء بورم خصیه
صنعت آن زهره گاو کندش صبر سقوطری طلا کنند
طلائیکه ورم گوش را نافع بود + صنعت آن صندل
سرخ گل ارمنی شیاف مامیثا فوفل عدس مقشر حضض
نمک از هر یک جزوی با آب کشنیز تازه و آب بستان افروز
بسایند و بر ورم طلا کنند + طلای دیگر که همین نفع
دارد + صنعت آن صندل سرخ فوفل شیاف مامیثا
زعفران صبر سقوطری مر مکی مساوی بگلاب سوده
طلا نمایند + طلای دیگر که ورم و حرارت جگر را نافع
باشد + صنعت آن صندل سفید گلاب آب برگ
حی العالم مجموع را باهم آمیخته بر جگر طلا نمایند + طلاء
دیگر که همین منفعت دارد + صنعت آن صندل سفید
ریوند چینی تخم کشوث کوفته بیخته با آب عنب الثعلب آمیخته
بر جگر طلا کنند + طلای دیگر که ورم جگر را که از حرارت
باشد سود دارد + صنعت آن صندلین آب برگ

عنب الثعلب آب برگ حی العالم گلاب بنفشه آرد جو
چنانچه رسم است در هم آمیخته بر جگر طلا کنند + طلائیکه
بجهت هیضه نافع است + صنعت آن اقاقیا گلنار
کمون طین ارمنی صندل سرخ قشور الرمان سویق
الشعیر اجزا مساوی با آب مورد و آب سفرجل و
آب تفاح سرشته طلا کنند + طلای حب الآس
و اسفیداج و افیونی و خشخاش و افیون و رمان
و چوب چینی و زیبق و صبر از هر یک در رسوم خود
مذکور شده اند + طلق بفتح طای حطی و سکون لام
و قاف آنرا کوکب الارض و عرق العروس نیز نامند
و بفارسی ابرق بقاف و بهندی ابرک بکاف گویند
معروفست و آن سفید نقره مانند و زرد طلائی و
یمانی و هندی و مغربی میباشد و بهترین آن
یمانی است که صفایح آن بزرگ و بسیار رقیق جدا
شود و براق و صدفی رنگ باشد و مائل بسیاهی نباشد
و در دوم سرد و در آخر سوم خشک و مستعمل محلول و
محلوب آنست و طریق حلب و اقسام حل و مذکور
میشود و چون بتنهائی نمیسوزد احراق آن را با
نوشادر و کلس البیض ممکن ساخته اند و شرب آن
جهت اسهال دموی و کبدی و نزف الدم اعضا
و تپهای حاره و ریزانیدن سنگ گرده و مثانه و با
عسل جهت سرفه حاره و آب بارتنگ جهت نفث
الدم سینه و رحم و بواسیر بی عدیل و طلای آن جهت
قروح رطبه قضیب و اعضای عصبانی و حکه و جرب
و جذام متقرح و آثار سیاهی جلد و اورام حاره و بواسیر
بغایت مفید و مضر سپرز و گرده و مصلح آن کتیرا
و تخم کرفس و شربتش تا نیم مثقال است و شکر رفع
تشبث او باعضای باطنی میکند و چون محلوب آنرا
مانند غبار سائیده و رفع نمک آنرا بشستن مکرر
نموده با صمغ عربی و آب حل کنند در اعمال نقاشی
و مانند آن بهتر از ورق نقره است و چون زعفران
اضافه نمایند مثل رنگ ورق طلا محلول و با زنگار زرد
و با عصفر فستقی میشود و چون با شب یمانی و خطمی

و مغره و سرکه و سفیده تخم مرغ بر اعضا طلا کنند مانع
سوزانیدن آتش است و اهل صناعه طلق را مظهر
قلعی میدانند هرگاه بآن گداخته شود + دستور محلول
کردن طلق آنست که طلق را بآتش سرخ نموده در آب سرد
نمایند و بکوبند تا ریزه گردد و اگر دو مرتبه بآتش سرخ
در آب مطفی نمایند بهتر است پس طلق در سرکه کرباس
مستحکم نموده سنگریزه ها بقدر فندقی در ان انداخته
کیسه را بقوت تمام بمالند و در آب گرم یا آب طبیخ باقلا
بفشارند تا مثل شیره از کیسه تراوش کند پس بگذارند
تا ته نشین شود آب بالای آنرا ریخته ته نشین را خشک
نموده استعمال نمایند + طریق سوختن طلق بطور
هندیان آنست که طلق را بطریقه نرم سازند پس سه
روز در سرکه انگوری کهنه بسیار تند بخیسانند و پس از
سه روز بهمان سرکه چند جوشی بدهند و از سرکه جدا کرده
و با پاره های سنگریزه سخت در ان آمیخته در کیسه
کرده در ظرفی بگذارند و ظرف را از سرکه مملو سازند
و بتدریج کیسه را از دست بمالند که همگی طلق محلول
گردد پس از کیسه بر آورند و بر آن سنگ نرم بسایند
و قرصها ساخته در ظرف گلی کنند و ظرفی دیگر بر سر آن
ظرف محکم نمایند و تمام ظرف را بگل حکمت گیرند و
در میان آتش سرگین گاو صحرائی بنوعیکه در صفت
کشتن آهن مذکور شد بگذارند که خاکستر گردد و هر بار که از
آتش بر می آورند با آب بهنگره و آب برگ تاتوره و
آب هلیله و بلیله و آمله هر یک جدا جدا اکثر بسایند و
قرصها نموده خشک ساخته باز در سفالی کرده بهمان
طریق آتش دهند و به تکرار بطوریکه مذکور شد آتش
کنند و گفته اند که تا سه صد بار بلکه زیاده آتش باید
داد و نهایت سوختن طلق آنست که هرگاه در برابر آفتاب
بدارند درخشندگی نداشته باشد و براقی از خاکستر
محسوس نشود آنگاه استعمال نمایند + تکلیس طلق
آنست که طلق را مقرض نموده در کیسه کرباس محکم
دولائی کرده چند عدد دانه خرما در میان آن کیسه
اندازند و در میان طشتی آب گرم بدست بمالند تا از

کیسه بیرون آید پس آب را بحر حلقه از و بگیرند و خشک گرداند باشد و عقاب مساوی الوزن سحق بلیغ نموده در کوزه مطین محکم کرده سر آنرا مسدود کنند و از آتش شدید سه شبانه روز بدهند انگاه بر آورده سحق نموده وزن نمایند اگر عقاب بالتمام رفته باشد والا باز آتش دهند تا بالتمام برود پس مساوی آن نوشادر قلمی صلایه بلیغ نموده بدستور اول در کوزه مطین نموده آتش دهند بسیار سفید مکلس خواهد شد پس در امراض مذکوره و جهت فالج و بواسیر بکار برند مفید و مجرب است منافع آن اطبای هند را عقیده آنست که طلق کشته صرع و علتهای بادی را دفع میکند و فربهی می آرد و منی را می افزاید و طعام هضم میکند و سنگ و ریگ گرده و مثانه می ریزاند و انواع اسهال را مفید باشد و حرارت غریزی می افزاید و مقدار شربتی از آن دو دانگ است تا نیم مثقال همراه بعضی از ادویه که مناسبت بامراض مذکور داشته باشند * دستور حل طلق چنان است که طلق را شگافته ورق ورق از هم جدا سازند و ریزه ریزه نموده در ظرفی از آبگینه که ضخیم باشد کرده بول انسان بر بالای آن کنند و ظرف را از بول انسان مملو سازند و مدت چهل روز طلق را در میان بول بگذارند و پس از چهل روز از میان بول بر آورند و خشک سازند و در مثانه گاو کرده مثانه را در میان ظرف آبگینه ضخیم بگذارند و ظرف آبگینه را در جبی که از سرکه کهنه مملو باشد آویخته دارند بنوعیکه سر لید داخل ظرف آبگینه نشود و بعد از پانزده روز آن ظرف آبگینه را از میان سرکه بر آورند پس بقدرت الهی جمیع مثانه تمام گداخته مانند آب صاف شده باشد * دستور حل طلق بنوع دیگر باید که سر ترب را سوراخ کرده جوف آنرا خالی نموده از طلق محلوب مملو ساخته و دهن آنرا به پارهای ترب مسدود کنند و در زیر سرگین تازه سه روز بگذارند پس محلوب او را چون آب سفید مشاهده نمایند * حل طلق بطریق اسهل صابون حلبی را بر طلق بمالند و طلق را در بوته کرده بران آتش برافروزند و بعد از آن بطریق جواهر بر روی سنگ سماق صلایه نموده استعمال نمایند * و تحمین طلق منقول از طب کیمیای براکلسوس قروح و صلابات را نافع است صنعت آن بگیرند طلق مکلس هر قدر که خواهند و حل کنند در سرکه مقطر پس تقطیر کنند از آن سرکه را و آنچه باقی ماند در سفل قرع حل نمایند بمحل رطوبت و بکار برند

فصل در ذکر نسخ اقراص کوکب

قرص کوکب گفته اند که این قرص اول قرصی است که تالیف شده و تالیف ساحیوس حکیم است و بعضی دیگر گفته اند که اول قرصی که تالیف شده قرص اندروخورس است که جزو تریاق فاروق است و شیخ داود انطاکی گفته که وجه تسمیه این قرص بقرص کوکب این است که صاحب این قرص ساحیوس حکیم تسخیر کوکب یعنی زحل کرده بود و زعم سلیموس آن است که زحل با آن خطاب کرده بصفت و منافع این قرص و شیخ رئیس گفته که مبالغه کرده اند قدمای اطبا در تعظیم این قرص و نامیده اند آنرا قرص کوکب و این قرص نافع است از برای ضعف معده و قیله بسبب ضعف قبول نماید فضولی را که متوجه آن می شود از سائر اعضا و ازاله غشای حامض میکند و طلای آن بر پیشانی ساکن میگرداند صداع را و نافع است از برای نزلات و از برای درد دندان و گذاشته میشود بر دندان کرم خورده پس ساکن میگرداند درد آنرا و نافع است از برای درد گوش و نفث الدم و سیلان خون از هر عضو که باشد و از برای سرفه مزمن و حمیات مزمنه دائره چون در آب مرزنجوش خورده شود و از برای سموم ملدوغه و مشروبه چون با آب مطبوخ سداب بیاشامند و از برای قروح معا و مثانه چون باشراب آشامیده شود و شیخ داود انطاکی گفته که این قرص نافع است از برای ضعف معده و دماغ و کبد و طحال و از برای فضول غلیظه و صداع و فواق و نزف الدم مطلقا و قروح معا و قولنج صاحب میزان الطبائع گفته که چون این قرص را با سرکه انگوری سوده بر پیشانی طلا نمایند درد سر را سودمند است و با شراب سفرجل برای اسهال خون و قروح معا که از بلغم باشد و از برای قروح کلیه و مثانه سودمند باشد و غرغره کرده شود به محلول آن در سکنجبین خناق بلغمی را باز دارد و میر محمد اسمعیل در ذخیره آورده که طبیبان پیشین این قرص را مبارک دانسته اند و منافع بسیاری از برای آن شمرده اند و از جمله منافعی که ذکر کرده اند از برای آن آنست که چون با آب مرزنجوش حل کرده در چکانند درد گوش را زائل کند و کسانی را که از جانوران زهر دار گزیده باشد یا زهر خورده باشند چون با آب سداب بخورند سود دهد و از برای اسهال و قروح امعا که از بلغم باشد و قروح مثانه چون با شراب سفرجل بیاشامند سود دهد و از برای خناق بلغمی چون با رب الجوز یا سکنجبین غرغره نمایند زائل کند و شیخ رئیس گفته که چون جزو عمده این قرص کوکب الارض است و اکثر اطبا را اعتقاد آن است که کوکب الارض طلق است و آنرا قرص کوکب از آن جهت نامیده اند و بعضی را گمان آنست که طین شاموس است و میفرمایند که ظن من آنست که قول اول صحیح باشد زیرا که طلق میچسپد بخمل معده و تزکیه آن میکند و قوت میدهد آنرا باعتبار آنکه جمع میشود حرارت معده در باطن پس بسبب حرارت در باطن قوی میگردد و فعل حرارت غریزی در فضولیکه جمع باشند در معده و احتشا و تحلیل میدهد آن فضول را و نمیگذارد که فضول از اعضای دیگر انصباب یابد بمعده و باید دانست که طلق منفعل نمیشود از حرارت غریزی چنانچه سائر ادویه که چون وارد بدن شوند منفعل میشوند از آن زیرا که تا منفعل نشوند از حرارت غریزی کیفیت بالقوه آنها بفعل نمی آید تا فعل کنند و چون منفعل نمیشود پس فعل آن در بدن بکیفیت نخواهد بود بلکه اثری است از آن در بدن از غیر فعل و انفعال چنانکه اثر کوکب سما

که بغیر فعل و انفعال میباشد پس گمان من این ست که تسمیه آن بکوکب بهمین اعتبار باشد بخلاف مرکبات عنصری دیگر که اثر نمی کنند در بدن مگر آنکه منفعل شوند از حرارت غریزی تا کیفیت بالقوه آنها بالفعل شده فعل کنند در بدن. صنعت آن بنسخه شیخ رئیس گفته که من ذکر میکنم اجزای این قرص را بنسخه که از قدما بمن رسیده بی زیادتی و نقصان و تغیر در اوزان و کیفیت ترکیب آن بگیرند مرصافی گل جندبیدستر سنبل الطیب پوست بیخ یبروح سلیخه طین مختوم از هر یک چهار درم قسط تلخ افیون زعفران کوکب الارض محلوب که آن طلق ست از هر یک پنج درم و در بعض نسخ چهار درم ست و تخم خشخاش سفید شش درم و در نسخه دیگر هفت درم ست انیسون بزر بیسالیوس بزر البنج سفید میعه سائله تخم کرفس از هر یک هشت درم صمغ را در شراب ریحانی خیسانیده حل سازند باقی ادویه را کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند هر قرصی بوزن نیم درم و در سایه خشک نمایند شربت یک قرص و صاحب میزان الطبائع گفته که مزاج این قرص گرم است در ثلث درجه اولی و خشک است در یک درجه و باید که استعمال کرده شود بعد از شش ماه از ساختن آن و در کتب اختیارات بدیعی گل ارمنی چهار درم و بنسخه دیگر داخل نموده بجای آن بوزن آن از اجزای شیخ رئیس افزوده و از اجزای نسخ شیخ رئیس قسط و افیون و زعفران و خشخاش داخل نداده و وزن کوکب الارض چهار درم است و گفته که مر و میعه سائله را در مثلث بگذارند و باقی ادویه را کوفته بیخته بآن بسرشند و قرص سازند و شربتی نیم مثقال و قوت این تا دو سال باقی میماند و صاحب ذخیره این قرص را در ضعف کبد ذکر کرده و گفته که انحطاط علت این قرص را با شیر شتر یا طبیخ رازیانه بجهت تقویت کبد میدهد. قرص کوکب الارض بنسخه شیخ داود انطاکی. صنعت آن دوقو بزر بیسالیوس تخم کرفس انیسون بزر البنج سفید میعه سائله از هر یک هشت درم جندبیدستر سنبل الطیب پوست بیخ لفاح طین مختوم مرکی صافی سلیخه سیاه طلق محلوب از هر یک پنج درم و در نسخه دیگر تخم خشخاش شش درم داخل ست و گفته که نزد من واجب است که اضافه کرده شود برین اجزا مصطگی تلخ طباشیر سفید زعفران حلتیت از هر یک یک درم طین بارستیکه آنها مناسبت تام دارند برای قطع حمیات و وجع ظهر و اگر زیاده شود بران کافور و یا افیون که مشهور است در دفع خون و در دفع حرقت بول خوب است و بعضے اطبا گفته که قرص با آنرا از هر یک نیم درم باید ساخت و بعضی گفته اند که این قرص را قرص کوکب نامیده اند بجهت وجود طلق دران که مسمی ست بکوکب الارض و نیز گفته که ما نظر کرده ایم در کتب این قرص و بقرص دی مقراطیس این بعینه آن بود و لیکن در قرص دی مقراطیس مرکی مضاعف این قرص ست زیاده کرده بر اجزای این قرص رازیانه را و نیز گفته که این قرص معتدل است در حرارت و برودت و یابس است در درجه اولی و قوت آن تا چهار سال باقی میماند و شربتی ازین قرص تا دو مثقال است. قرص کوکب الارض منقول از قرابادین شفائی معده ضعیف را قوت دهد و نگذارد که فضول دران جمع شوند و چون بر پیشانی طلا کنند صداع را نافع باشد و منع نزلات کنند چون با رزد آن بیامیزند و بر دندان نهند درد آنرا ساکن کنند و چون با آب مرزنجوش در گوش بچکانند درد بنشاند و نفث الدم و سیلان خون از هر موضع که باشد باز دارد و سرفه کهنه را سود دارد و تپهای دائمی را نافع باشد و اگر با شراب بنوشند اسهال دموی و قروح امعا و مثانه را نافع باشد. صنعت آن مرکی صافی جندبیدستر سنبل الطیب سلیخه گل مختوم پوست بیخ لفاح از هر یک چهار درم افیون زعفران قسط کوکب الارض محلوب که آنرا طلق گویند از هر یک پنج درم انیسون دوقو بیسالیوس بزر البنج میعه سائله تخم کرفس تخم خشخاش سفید از هر یک هشت درم صمغ را در شراب ریحانی حل کنند و داروهای دیگر کوفته بیخته بآن بسرشند و اقراص سازند هر قرصی یک درم و در سایه خشک کنند.

باب الطاء مع الیاء

طین حکمت خشک است در درجه سوم و نافع است از برای نفث المده چون آشامیده شود با شراب خشخاش و چون تر کنند از ابسر که خمر و بگذارند بر موضع گزیدن سگ دیوانه نفع میدهد. صنعت آن طین حر انگشت نما سا گل خطمی موی سر آدمی مقراض کرده اجزا مساوی نرم کوبیده بسرشند با آب سرشتی نیکو و بسیار زره دهند و قرصها سازند و نگاه دارند. طین حکمت دیگر جهت استحکام ظروف که تاب آتش آورند. صنعت آن گل کوزه گری را که خاک رست گویند باید که از ریگ پاک کرده در آب حل کنند تا رقیق القوام گردد دین اجزا را بقدر نصف گل بعد خشک شدن اضافه کرده تا سه چهار روز مکرر بر هم زنند و با خبث الحدید و سرگین اسپ کوفته بیخته گل خطمی موی بر مقراض کرده و سائر اجزا را کوفته بیخته با آب نمک بسرشند و بکار برند. طین حکمت دیگر که مؤلف تذکره بهترین اقسام دانسته صنعت آن موی مقرض نمک طعام زقال گل خطمی خبث الحدید پوست تخم مرغ نمک یک جزو گل یا ازده جزو بدستور مرتب نمایند. نسخه دیگر و چیز کثیر التاثیر است و مکرر بتجربه رسیده. صنعت آن خاک کوزه گری را با قدری کاه کوبیده و نمک مسحوق و خاکستر بیخته با آب خمیر کرده استعمال نمایند و اگر از گرد که بر روی کوزه و سبو در حین طبخ در کوزه می نشیند مرتب نمایند بهتر است.

کتاب العین المهمله

باب العین مع الباء الموحدة

فصل در بیان نسخ عبیر

عبیر ملکی شاهی معطر مقوی دل و دماغ است

صنعت آن بگیرند نارنجی و جوف آنرا خالی کنند پس اکسیر دران پر کنند بشرطیکه دران عنبر اشهب و مشک و گلاب از هر یک قدری داخل کرده باشند پس در دیگ ماسی باتش ملایم بجوشانند تا گلاب دران خشک شود پس از دیگ برآورده صندل زرد که بهندی ملاگیر نامند و عود قماری و صندل سفید سوده داخل کرده در ظرف چینی بدستور بسیار بمالند تا نیکو ممزوج گردد و بکار برند این بهترین عبیرهاست ❊ عبیر اعظم شاهی خوشبو و معطر و مقوی دل و دماغ است ❊ صنعت آن زرنب اظفار الطیب کهیولا قنبل سکنده کوکسلا از هر یک بست و چهار مثقال ادویه کوفته بیخته عطر گلاب عطر مجموع و عطر عود و عطر صندل از هر یک دو درم بان ممزوج نموده استعمال نمایند ❊ عبیر دیگر که بسیار خوشبو است ❊ صنعت آن صندل سفید یک آثار حصی لبان یک توله قرنفل جوزبوا بسباسه و الاچی هیل بوا از هر یک دو توله مشک خالص شش ماشه میعه سائله سنبل الطیب آب انگهی کهونداز هر یک نیم پاؤ ادویه کوفته بیخته عبیر سازند و استعمال نمایند ❊ عبیر دیگر که مقوی دل و دماغ است ❊ صنعت آن صندل سفید سه جزو ریشه و الاپیچ سوسن گل سرخ سوسن کبود بهار نارنج سنبل الطیب گل سنجد تارحکت شیرازی از هر یک جزوی بسیار نرم سائیده استعمال نمایند و اگر قدری بسیار کمی از مشک اضافه نمایند قوی تر میشود و اگر عطر گلاب و عطر عود هندی نیز اضافه نمایند اقوی و اطیب میگردد ❊

باب العین مع الراء المهمله

فصل در بیان نسخ عرقهای مفرده و مرکبه

بدانکه عرق عبارت از آب مقطر از گلها و شگوفها و تخمها و برگها و بیخها و چوبها است که با آب در قرع و انبیق تقطیر نمایند و سابق الایام سوای ماء الورد که عرق برگ ورد حمر که گل سرخ است بفارسی گلاب نامند مستعمل نبوده و از احداث جدیده است و دست بدست زیاده شده است و عرق هر چیز لطیف تر از جرم آن چیز است و خواص آن قریب آن و در بعضی امور از آن اقوی و در بعضی مواد از آن ضعیف تر بدانکه دستور تقطیر عرقها بدو طور است یکی بطریق تنکیس دوم بطریق قرع و انبیق ❊ اما طریق تنکیس آن است سرپوش بزرگ قبه داری را معکوس که قبه آن در اندرون دیگ باشد بر سر دیگ بگذارند و محاذی تکمه آن سرپوش طاسی یا بادیه یا ظرفی دیگر معلق بیاویزند که عرق دران جمع گردد و کنار سرپوش که متصل بدهن دیگ است بخمیر مستحکم نمایند که مطلقا بخار بیرون نرود و در جوف آن سرپوش آب سرد کنند و چون گرم گردد تبدیل نمایند و همچنین تا باتمام رسد ❊ و اما طریق قرع و انبیق بانحای مختلفه است و بهترین آن بدین قسم است که بر دور سرپوش دیوارهٔ بلندی از مس اگر سرپوش و دیگ از مس باشند و یا از نقره اگر نقره باشد برای آب سرد تا عرق بسیار برآید تحکیم کنند و بیک طرف آن متصل سرپوش از آن بیرون لوله برای خالی نمودن آب میان آن دیواره قرار دهند و لته بند نمایند و هر گاه آب گرم گردد باز نمایند و همچنین در بسر سرپوش محاذی آن لوله لولهٔ دیگر قرار دهند که کنارهٔ آن از کنارهٔ سرپوش جای سوراخ مطلق بلند نباشد و در اندرون سرپوش نیز دیواره اندک بلند نباشد و در اندرون قرار دهند محاذی لوله که عرقها باز در دیگ نرود و جمع شده تمامی آن از آن لوله در قابله بواسطهٔ نیچه آید بدین شکل و عرقهای مخصوصه هر دوا در ذیل آن در رسم خود ذکر یافت مانند آسوکه عرق تندی است و عرق ابریشم و پوست بهار اترج و اسارون و اذخر و اسطوخودوس و افسنتین و ابزار بس و انیسون و املیلج در حرف الالف و دیاد بادرنجبویه در حرف الباء الموحده و تانبول و تفاح و تمباکو در حرف التاء المثناة الفوقانیه و همین قسم هر یک در حرف خود ذکر یافت از انجا جویند ❊ بدانکه عرق ها رابع از سرد شدن در تنگ با صراحی شیشه یا چینی یا مس قلعی دار دیا از روح توتیا نگهدارند و سر آنرا محکم بندند و آنچه صاحب بو است مادام که بوی آن است و خوشبو است قوت آن باقی است و چون ضعیف و زائل شد ضعیف و باطل میگردد ❊ عرق رازیانج در دوم گرم و در اول خشک مفتح و مدر و محلل ریاح و اخلاط و رافع رطوبات و با سکنجبین جهت تبهای کهنه و با آنچه کی خاکستی و سفترک نیز نامند سنگ شو نموده جهت تبهٔ بلغمی رطوبی نافع ❊ صنعت آن بگیرند بزر رازیانج تازه خوب و از خاشاک و اشیای غریبه پاک سازند یک شبانروز در شش چندان آب خالص شیرین بخیسانند پس عرق کشند بطریق مذکور اگر تند و سنگین خواهند و اگر سبک و ملایم خواهند آنرا بحسب آن زیاده نمایند و صنعت عرق بزر کرفس و بزر بنج یا و بزر ورد دیگر نیز بدستور عرق بزر رازیانج است ❊ عرق لسان الحمل که برگ بارتنگ نامند در دوم سرد و در اول خشک لطیف و قابض و حابس نزف الدم جمیع اعضا است و مقوی جگر و مسکن عطش و جهت سل و دق و نفث الدم و قی الدم و سیلان دم بواسیر و قرحه ریه و بول الدم و جوششهای دهان و تبهای حاره و سدهٔ جگر و گرده نافع ❊ صنعت آن بگیرند برگ بارتنگ تازه هر قدر که خواهند از گرد و غبار پاک بشویند و با چهار یا پنج وزن آن آب خالص شیرین عرق کشند و عرق برگهای دیگر نیز بدین قسم است و در خواص قریب بخواص آنها دال الطف ❊ عرق حند قوقا در دوم گرم و در اول خشک جهت استسقا و اورام بارده نافع ❊ صنعت آن مثل صنعت عرق برگ بارتنگ است که برگ تازهٔ آنرا گرفته عرق کشند و اگر تازه نباشد از خشک آن ربع وزن تازه بگیرند ❊ عرق حلاف بری که بید ساده نامند در دوم سرد و در اول خشک مفتح سدهٔ جگر و ملطف و رافع خفقان و تشنگی و جهت ضعف معدهٔ حاره و تبهای محرقه صفراویه و جمیع امراض حاره و صداع حار نافع ❊ صنعت آن نیز مثل

صنعت عرق برگ بارتنگ آنست که برگهای تازهٔ آنرا
گرفته پاک شسته عرق کشند ٭ صنعت بهار کتب آنست
که بگیرند بهار کنب هر قدر که خواهند با چهار وزن یا زیادهٔ
آب خالص و شیرین بطریق مقرر عرق کشند ٭ عرق
خلاف بلخی که بهرامج نیز نامند و بفارسی بید مشک
و در شام شاه بید گویند سرد و تر است در اول و جمعی
در اول گرم و مائل بخشکی میدانند و صلی ندارد و محلل و ملطف
و مفتح سدهٔ خفیفهٔ دماغی و مقوی دل و دماغ حار و مسکن
صداع که از بخار مواد حاره باشد و ملین طبع و معین باه
محرورین و مقوی دل و دماغ حار و صعود بخارات
بدماغ و مانع غلیان خون و گفته اند که مضر بشش ضعیف
است و مصلح آن گلاب و در جمیع افعال قوی تر از سائر
عرق بید ساده است که خلاف بری نامند ٭ صنعت
آن آنست که گل آنرا که قبل از برگ بر می آید بگیرند
هر قدر که خواهند و با هشت وزن آن زیاده آب
خالص بدستور مقرر عرق کشند ٭ باید آنکه عرق سنگین
غلیظ اینکه آب کم و گل بسیار باشد بسیار نمی ماند و زود
فاسد می گردد والله اعلم ـ

بیان عرقهاے مرکبه

عرق مسمی بچهار عرق محلل ریاح و از برای اوجاع
بارده معده و قولنج ریحی نافع و مجرب است و از برای
امزجه بارده مفید ٭ صنعت آن نانخواه بادیان صعتر
از هر جزء مساوی یک شب در آب خیسانیده صبحش
عرق کشند و گاهی بعوض از خردج ترکی میکنند و گاهی
صعتر و از خردج برنجاسف و دارچینی بحسب حاجت اضافه
مینمایند ٭ عرق حنطه مسکر باد و هاتهیج را نافع کند و
قوت دهد و نشاط آورد و سرد مزاجان را موافق باشد
صنعت آن بگیرند گندم پاک کرده یک من شاهجهانی
و آنرا نیم کوفته در چهار من آب بجوشانند و بپالایند
و مقدار دو سیر شاهجهانی قند سیاه کهنه داخل کرده در
خم کنند و در سرگین اسپ دفن کنند و چون جوش خورد
و برسد بپالایند پس قرنفل چهار درم جوز بوا
خولنجان از هر یک پنج درم قرنفل سنبل الطیب از هر یک ده
درم برگ تانبول بست و پنج عدد داخل کرده یک
شبانروز بگذارند پس مرتبه دوم عرق کشند و در این
مرتبه در مشربه که عرق در ان میچکد پنج درم مشک تبتی
سوده در پارچه کشادی بسته بگذارند و چون عرق
کشیده شد مره را نیکو بمالند و بفشارند و دور کنند
پنج توله آن صبح و پنج توله آن را شام بیاشامند
عرق خوشبو ٭ صنعت آن دارچینی چهار سیر جوز بوا
بسباسه از هر یک دو سیر قرنفل نیم سیر برگ تانبول
سفید خوشبو یا لفهد ورق و دارچینی که آنرا بهندی گل
سیوتی و بفارسی گل مشکی گویند چهار سیر عود هندی
نیم سیر زعفران چهار توله همه را نیم کوفته هفت صراحی
عرق قرنفل که با گلاب کشیده باشند بر روی دوا ریخته
کرده دو شبانروز بگذارند پس آنرا عرق کشند و عطر آنرا
گرفته علحده نگاهدارند و عرق آنرا بعد سرد شدن در
شیشه ها کرده علحده نگاهدارند و صبح پنج مثقال بخورند
و اگر مسکر خواهند بجای عرق قرنفل که از گلاب کشیده
باشند عرق قرنفل که از عرق کند ے یا
عرق خرما کشیده باشند اجزا را عرق کشند ٭ عرق
دوب بدانکه دوب گیاهی ست سبز که بر سطح زمین منتشر
و پهن میشود و آنرا مرغ نامند پوست این عرق از پوست
و قبض عرق پوست درخت مغیلان کمتر است ٭
صنعت آن بگیرند دوب شیشه خشک کرده ریزه
کرده نیم من قند سیاه کهنه یک من و دوب بجاے
پوست مغیلان داخل نمایند لیکن دوب دو برابر
پوست مغیلان باید که بوده باشد و در خم
کنند و در سرگین اسپ دفن کنند و بعد از انکه برسد
بدستور عرق کشند و نگاهدارند ٭ عرق سلطانی
دو نسخه آن در افشربج و دو نسخهٔ دیگر در مری مذکور
میشود عرق شاهانه از تالیف اطبای هند است ٭ صنعت
آن بگیرند عرق قندی یکباره ده من آب گزر پنج من
قرفه الطیب دو سیر قرنفل و دانه هیل صندل
سفید سوهان کرده ساذج هندی از هر یک یک سیر
ناگیسر دو سیر گل سرخ پوست نارنگی اشنه از هر یک سه سیر
سنبل الطیب یک سیر بهار نارنج دو سیر ادویه را نیم کوفته
در شراب و آب زردک که ده سیر مویز منقی از حب بر آن
جوشانیده و مالیده باشند که مویز مضمحل شده باشد
بخیسانند و هفت روز در خم مدفون در زبل اسپ بگذارند
پس عرق کشند و در وقت عرق کشیدن ادویه را
در چند خریطهٔ کتان کشاده بندند و در مشربه که عرق
در ان میچکد بگذارند که عرق بران مر با بچکد و
خوشبو شود و لطیف گردد و ادویه این است صندل
سفید سوده پنج مثقال عنبر اشهب قرنفل مشک خالص
عود هندی سوهان کرده از هر یک دو مثقال زعفران
دارچینی نیم کوفته از هر یک مثقال پوست زرد اترج
تازه پوست نارنگی تازه از هر یک پنج مثقال ٭ عرق
شیر جهت حمی دق و حمیات حاره و امراض حاره نافع
صنعت آن شیر بز تازه دوشیده سه آثار آب خیار آب
کدو آب هندوانه از هر یک دو آثار صندل سفید کشنیز
خشک تخم کاسنی گل نیلوفر برگ گاوزبان از هر یک
دو توله همراه دیگ عرق کشند و بدستور یک ماشه
کافور قیصوری در پارچه نازکی بسته بسر پنجه بندند و
بقدر احتیاج بنوشند ٭ عرق فتنه جهت
تحلیل ریاح و تقویت اعضای رئیسه و معده نافع و
عطر یافته ٭ صنعت آن بهار سنجی سه صد مثقال
نارنج شش صد مثقال نارنجک دو اله صندل سفید
والا از هر یک یکصد و پنجاه مثقال حصی لبان سنبل
الطیب بیخ سنبل سعد بهار انگور علف هندی سو سنبر
از هر یک هفتاد و پنج مثقال عود قماری سی مثقال
میعه سائله پانزده مثقال پوست اندرون نافه مشک
بقدر مقدور در گلاب و عرق بهار و عرق صندل و
امثال اینها بقدر آنکه چهار انگشت بالای ادویه آید
خیسانیده عرق کشند و بر دهن پنجه بندند و در قابلهٔ
مشک بندازند و استعمال نمایند ٭ عرق قشر مغیلان نافع
جهت خفقان و تقویت قلب بدن ٭ صنعت آن
قند سفید پوست درخت مغیلان درخمی کرده

دو دستہ یک آب بر روی آن کردہ در سرگین اسب دفن نمایند
و بگذارند تا برسد پس آنرا عرق کردہ مقدار بست سیر
پس بگیرند گل گاؤزبان نیم سیر بهمن سرخ بهمن سفید دہ
مثقال خولنجان دارچینی از هر یک پنج تولہ ابریشم مقرض
پاؤ سیر درونج چینی دانہ هیل بوزیدان از هر یک دو تولہ
خصیة الثعلب مصری دہ تولہ غنچہ گلسرخ پاؤ سیر زردک
پنج سیر ادویہ را نیم کوفتہ زردک را وزن کردہ همہ را داخل
کردہ عرق کشند و در وقت عرق کشیدن یک تولہ عنبر
اشهب بر دهان بنچہ بندند + عرق گل بید انجیر منافع
بسیاری از برای آن نوشتہ اند از الجملہ آنکہ هر کس
بخورد آنرا بخورد آنقدر باہ را بیفزاید کہ چهل زن را
خوشنود تواند نمود و امساک منی آورد منقول از مجربین
هند + صنعت آن گل بید انجیر دہ درم تخم بید انجیر
تخم کوپنج تخم ترب تخم گزر حلبہ نانخواہ تخم کرفس
از هر یک دو درم و از ان بزرگ والان خرد از هر یک
دو درم و نیم بیخ درخت سنبل دہ سیر حلبہ را نیم کوفتہ
شب در آب بخیسانند و روز دیگر عرق کشند بقیاس
دہ سیر و پنجدرم آنرا بخورند + عرق مسمی بماء الحیات
از مخترعات حکیم میر محمد مؤمن مرحوم صاحب تحفہ گفتہ کہ
در جمیع امور بهتر از شراب است و مسکر نیست و تقویہ
قوت باہ و اعضای رئیسہ و قوت هاضمہ و سائر قوتها
طبیعی و حیوانی و نفسانی نماید با قوت تریاقیہ باشد
و مفتح و مفرح و مدر بول و جالی و ملطف و منوم و مشهی
و بالخاصیت مسکن عطش و در جمیع امر جہ است و در
رفع اکثر علل احشایی عدیل و قوی الاثر است
صنعت آن سنجد زردک از هر یک دو من شاہ شکر
صندل سفید زندہ کردہ گلسرخ گل گاؤزبان از یان
بادرنجبویہ دارچینی کبابہ سعد بهار نارنج گل سنجد از
هر یک یکصد و پنجاہ مثقال برگ و پوست ترنج
سہ صد مثقال جوزبوا ریشہ والا از هر یک هفتاد و
پنج مثقال علف هندی از چهل مثقال تا هفتاد مثقال
مجموع را جوکوب نمودہ سوای برگ ترنج و نارنج کہ در
آخر کوبیدہ داخل باید نمود با آب مقدار شش من

شاہجهانی بجوشانند و در خمی کردہ هر روز مکرر بر هم
زنند تا مانع جوشیدن آن گردد و در هوای گرم
تا هفت روز بگذارند و در هوای سرد تا دہ یوم و
هر چند آب کمتر باشد قوی تر میشود پس بدستور گلاب
عرق کشند و اگر عنبر بر دهن بنچہ بندند بهتر است و
روغن این عرق در غایت خوبی و عطریت مشاهدہ
شدہ و چون بعد از عرق کشیدن با یک من و نیم شکر
مخلوط نمودہ سہ چهار روز بگذارند پس پوست ترنج
یا نارنج یا برگ نارنج یا نارنجک بقدر نیم من اضافہ
کردہ باز عرق کشند همان آثار بر دو کمتر تب میگردد
عرق ماء الحیوة دیگر کہ همان آثار دارد + صنعت آن
سنجد شکر خام زردک پاک کردہ از ریشہ جدا کردہ و
ریزہ ریزہ نمودہ از هر یک یک و نیم من شاہ همہ را با
پانزدہ من آب جوشانیدہ تا پختہ گردد بدستور بگذارند
تا پروردہ گردد و پس این ادویہ را شبانروز در ان
خیسانیدہ بدستور متعارف عرق کشند و ادویہ این
است دارچینی پنجدرم صندل سفید زندہ کردہ یک
چهار یک حصی لبان سی و پنج مثقال گل گاؤزبان
انیسون از هر یک یک چهار یک بادرنجبویہ موکہ ریشہ
والا است سنبل الطیب مشک از هر یک پنجمثقال
علف هندی سی و پنجمثقال پوست اندرون نافہ
مشک دہ عدد علی الرسم عرق کشند + عرق مهی
و مشهی از تالیف مجربین هند + صنعت آن انیسون
ربع سیر شاہ جائی مغز بادام شیرین سنبل الطیب از
هر یک نیم سیر جوزبوا البسباسہ بیخ کادی قوی فربہ
خولنجان دارچینی قرنفل صندل سفید تخم کاسنی آملہ
منقی تخم پیاز تخم گزر تخم ستاورکہ شقاقل ست
برگ گاؤزبان خار خسک شونیز از هر یک یک سیر
خصیة الثعلب مصری موسلی سیاہ از هر یک دو سیر
همہ را نیم کوفتہ اول مرتبہ یک من قند سیاہ و نیم من
نبات سفید در خم کردہ چهار مشک آب داخل نمودہ
پوست درخت مغیلان پانزدہ سیر ریزہ ریزہ کردہ
در ان اندازند و بگذارند کہ جوش خورد و برسد و

پیش از آنکہ از ان عرق کشند ادویہ نیم کوفتہ و مغز بادام
شیرین را کہ چون سرمہ سائیدہ باشند و همہ را بروغن
گاؤ چرب نمودہ یک روز گذاشتہ داخل آن کردہ
بعد از یک شبانروز عرق بکشند و مرتبہ دیگر آن عرق
را با گل سرخ یکسیر گل سیوتی پنج سیر مشک عنبر
زعفران از هر یک دو ماشہ گوشت بزغالہ فربہ یک
راس مرغ پرداری دو قطعہ گوشت بزغالہ و مرغ را از
استخوان و چربی جدا کردہ با مسکہ گاؤ بریان کردہ
یک جا کردہ عرق کشند + عرق مزدہ بلغت هند بست
و آن نوعی از کدو است و آنرا نیز بهندی مجدہ نامند
و چٹیہ نیز گویند این عرق از مجربین هند است + صنعت
آن مجدہ بہ دو من قند سیاہ کهنہ یک من فوفل یکسیر
پوست هلیلہ کابلی دو سیر و هادی پنج سیر فلفل موبہ
سدس یکسیر زنجبیل برنگ کابلی مقشر فلفل سیاہ
جوزبوا قرنفل از هر یک سدس یک سیر مزدہ را
پارہ پارہ و ریزہ ریزہ کردہ ادویہ مذکورہ را نیم کوفتہ
همہ را قند و مزدہ بیکجا کردہ بی آب در خم کردہ
یکهفتہ در زیر زمین در سرگین اسب دفن نمودہ بعد
از ان همچنین بکار برند یا عرق کشیدہ بکار برند
عرقیا از ملیغمی و اطبای هند این دوا را اسلاج آسو
نامند + صنعت آن برگ صبر یک صد و هشت درم
قند سیاہ دوازدہ سیر زنجبیل فلفل سافج هندی
دانہ هیل بوا قرنفل سعد کوفی اصل السوس از هر یک
ششدرم ادویہ کوفتہ قند را با آب صبر حل کردہ ادویہ را
در ان اندازند و در خمی کردہ در جای گرم نگاہدارند
تا بجوش آید و از جوش فرونشیند پس صافی آنرا گرفتہ
در شیشہ کردہ بکار برند و اگر عرق کشیدہ بخورند بهتر است
عرق گل مغیلان سرد و خشک در دوم و مقوی قلب
و قاطع اسهال و مفتح است + صنعت آن مثل صنعت
بهار بید است + عرق گل مونڈی کہ گل نباتی هند است
عظیم النفع برگش شبیہ برگ پودنہ و گلش سرخ مثل
تکمہ و بویش قریب بوی گلاب باندک تلخی و گرم تر
در دوم مقوی دل و دماغ و معدہ و دافع خنازیر

و تبوره و ناسیل و اورام جمیع اعضا است وجهة امراض
رحم و قروح و یرقان و زردی بشره و حرقة البول حابس
صفرا نافع ۞ صنعت آن بگیرند گل تازه مونڈی را و
چهار و پنج وزن آن آب خالص شیرین یا زیاده بقدر
حاجت عرق کشند و هر صبح ناشتا مقدار یازده
مثقال تا سی مثقال آنرا خالص یا با شراب گاوزبان
یا غیر آن از اشربه مناسبه بیاشامند و از ترشی و
بادی و هوای سرد و گرم بسیار و حرکات بسیار و تنقیه
اجتناب فرمایند ۞ عرق مخلصه در آخر دوم گرم و
خشک محلل و ملطف و دافع قولنج ریحی و مقوی اعضا
رئیسه و موافق مبرودین است ۞ صنعت آن بگیرند
برگ و شاخ و گل مخلصه اگر تازه باشد بهتر والا خشک
و هر یک از برگ و شاخ و گل آن که بدست آید و با آب
خالص شیرین بدستور مقرر عرق کشند ۞ عرق نسرین
ابیض که گل نسرین و گل مشکین و در بعضی بلاد گل عنبر
نیز نامند معتدل در حرارت و نزد بعضی گرم و خشک
است در اوائل دوم و مقوی دل و دماغ و حواس
و مفتح سده دماغ و موافق جگر بارد و جهت غثیان و
فواق رطوبی نافع ۞ صنعت آن بگیرند برگ گل
آنرا و با چهار پنج وزن آن آب خالص بدستور مقرر
عرق کشند و سرد کرده در شیشه نگاه دارند ۞

باب العین مع السین المهمله

عسل نحل بفارسی انگبین نامند و بهترین آن صاف
مائل بسرخی و قوام دار است و با اندک حرارت و خوش
طعم و بی موم باشد و بعد از آن سفید و زبون‌ترین او
سبز و سیاه و خشک و تلخ و کهنه است که زیاده بر دو
سال مانده باشد و آنچه در غایت حرارت باشد مورث
جنون و محرق اخلاط و مهلک گفته اند و عسل خام
احر و احد و اقرب بمرارت است و مسهل اخلاط لزجه و محرک
سرفه و نفاخ و موافق معده و دید و ورم امعاء و شرار
الغذا و در جلاء و حدت قوی‌تر از آتش دیده شده و
نضیج تر است و عسل مطبوخ کف گرفته حدت آن کمتر
و نفوذ و انفتاح و غذائیت آن بیشتر و بی نفخ و مدر
بول و مسکن سرفه است و مجموع آن در آخر دوم گرم
و در اوائل آن خشک و جالی و مفتح و مقطع بلغم
و رطوبات و مقوی جوهر حرارت غریزی و
جاذب رطوبات از عمق بدن و مفتح دهنهای رگها
و تریاق سموم بارده و حافظ قوت ادویه و رساننده
آن باعضا و جهت فضول دماغی و سینه و قصبه
ریه و معده و جگر و سپرز و استسقا و یرقان و حصاة
و عسر بول و فالج و لقوه و امثال آن و انواع ریاح
و تقویت اشتها و باه ممزوج او با آب مرطب اعضا
و مدر بول و منقی قرحه مثانه است و بالخاصیت
مسکن مغص و تشنگی و قی کردن بآن جهت ضرر
افیون و سموم بارده و با روغن شونیز جهت مفاصل
و تقویت باه مجرب و با آب زیره جهت رفع ضرر
سمیت و نمک سنگ جهت وقطر و خشخاش سیاه
و گزیدن سگ دیوانه و اکتحال او با آب پیاز جهت
بیاض و دمعه و حکه و جرب و نزول آب و با زروت
و نمک سنگ جهت ریاح و رطوبت گوش و تنقیه
چرک آن نافع و با اغذیه جهت تنقیه زخمها و بردن
گوشت زیاد و التیام آن مجرب و با نوشادر جهت
برص و بهق و طلای او حافظ جثه میت از فساد و
مانع تعفن گوشت و پیه و مراره و حافظ قوت سائر
اشیا و با سرکه و نمک جهت تحلیل اورام و رفع کلف
و حمول او جهت علل رحم زنان نفسا و ضماد او جهت
رفع قمل و درشک و قوی کردن قضیب که بعد از
حمام بکرات تضمید نمایند و با آرد گندم جهت کشودن
دمل و تفتیح اورام و با زراوند طویل و کرسنه جهت
التیام جراحات عمیقه مجرب و بخلاف سائر شیرینی
ها و جهت قروح لثه و لهات و تقویت دندان مفید است
و مطبوخ او با شبث جهت دفع آثار ضربه قوبا و
غرغره او جهت پاک کردن چرک جراحات حلق و
لوزتین و حقنه او با آب بارتنگ تا سه روز جهت
قرحه امعا بی عدیل و مفرح و رین و سریع الاستحاله
بصفرا و مصدع و مفسد دماغ حار و مصلحش سرکه و کشنیز
و رب ریباس ترش و آب میوه‌های ترش و قدر شربتش یازده
مثقال و بدلش شراب انگوری است و از خواص مجرب
عسل است که چون زن حامله با آب شربت نموده ناشتا
بنوشند باعث مغص گردد و در غیر حامله این اثر مفقود
است ۞ دستور طبخ عسل آنست که قدری آب در آن
داخل کنند و بآتش ملایم طبخ نمایند و کف آنرا بگیرند
تا بقوام لائق مطلوب آید و احتیاط نمایند که نسوزد

فصل در بیان نسخ شرابهای عسلی

شراب عسل امراض بارده را نافع و مشهی و مبهی
و مقوی اعصاب است ۞ صنعت آن بگیرند شراب
کهنه قابض دو جزو و عسل جید نیکو یک جزو در ظرفی
کرده بگذارند تا برسد ۞ شراب عسل تالیف محمد بن زکریا
جمیع امراض بارده و امراض بلغمی را سود دارد خصوص
رعشه و فالج را که بنهایت مفید است و معده بارده را
نیز سود دارد ۞ صنعت آن نسخه چنین بگیرند عسل مصفا
یک رطل تا شش رطل آب باران بپزند چنانچه جلاب را
بپزند و کف آنرا بگیرند پس فلفل سفید و زنجبیل و خولنجان
مصطگی رومی از هر یک یک مثقال چون سرمه بسایند
و در پارچه کتانی بسته در آن افگنند و بجوشانند و
لحظه بلحظه پارچه ادویه را بدست بمالند و شیره آنچه
در آن است از ادویه بیرون آورند و چون شراب
بقوام آید فرو گیرند و سرد کرده نگاه دارند و بهنگام حاجت
بکار برند ۞ شراب عسل به نسخه محمود بن الیاس
مسخن معده و کبد است و امراض بارده عصبی را نافع
صنعت آن سنبل الطیب و دارچینی مصطگی رومی و قاقله
و هیل بوا و عود هندی خام بسباسه از هر یک دو درم
قرنفل یک درم مجموع را نیم کوفته در دیگ کنند و شش
رطل آب عذب داخل کرده بجوشانند تا چهار رطل
باقی بماند پس بپالایند و در آب مطبوخ ده رطل عسل
مصفی داخل کرده بجوشانند و کف آنرا بگیرند تا بقوام
شراب آید پس از آتش برگرفته بگذارند تا سرد شود

وصافی نموده در ظرف چینی یا زجاجی نگاه دارند و
بعضی افزوده آوردن این شراب از آتش ده درم
مصطکی سوده داخل کرده برهم میزنند تا نیکو مخلوط
شود و سرد کرده نگاه دارند و بعضی قرنفل داخل نکرده
اند و حکیم میر محمد مؤمن ازین شراب ورده رطل عسل از
هریک از ادویه راحتی قرنفل دو دو مثقال آورده
دو دو مثقال دارفلفل نیز افزوده * شراب عسل
که ثقل را منحدر سازد و قولنج و مغص حادث از احتباس
ثقل را نافع باشد * صنعت آن شراب جید پنج قسط
عسل مصفی یک قسط مصطکی رومی سه اوقیه مصطکی را
کوفته در پارچه کتان نازکی بسته بیاویزند دران شراب
عسل و شش روز بگذارند تا مصطکی بجنبسد(?) پس کیسه را
بمالند و شیره آنرا برآورند تا کیسه فارغ شود و بیاشامند
ازین شراب پیش از غذا یکمرتبه با آب گرم پس بدرستیکه
اخراج ثقل و تقویت معده میکند * شراب عسل که
فرود می آورد بلغم را * صنعت آن مغز حب القرطم
چهار درم خی(?) شراب جید پنج قسط عسل مصفی یک قسط
مغز حب القرطم را بکوبند و در پارچه کتانی بسته در شراب
ممزوج بعسل بیاویزند چنانچه غرق شود دران و پنج
روز بگذارند پس شیره آنرا کشیده کیسه را دور کنند
و هر روز پیش از طعام ازین شراب بنوشند پس بدرستیکه
بلغم را فرود می آورد * شراب عسل قریب النفع با شراب
مذکوره است * صنعت آن عصیر عنب تا لبعض(?) و جزء
عسل جید یکجز و در ظرفی کشاده کنند و بگذارند تا
بجوش آید و اندک اندک نمک دران ریزند تا آنکه
کف آن بریده جدا گردد و از جوش به نشیند پس
درخمی صافی نمایند و بکار برند * صنعت آن عسل
قند از هریک یک جزو و آب صاف دو جزو با آتش
ملایم طبخ دهند تا دو ثلث بماند پس استعمال نمایند
و این از قبیل میپختج است * ماء العسل معده سرد
را قوت دهد و اشتهای طعام آورد و بول براند و مفاصل
را سودمند بود و بالجمله جمیع امراض بلغمیه را نافع باشد
صنعت آن بگیرند عسل دو من مصفی و در چهار من
آب بجوشانند و کف آنرا بگیرند و تا چهار من از مجموع
بماند پس نگاه داشته بکار برند و این ماء العسل ساده
است و اگر مقوی خواهند دارچینی شش مثقال
زعفران خولنجان زنجبیل جوزبوا بسباسه از هریک
چهار مثقال قاقله مصطکی رومی از هریک شش
مثقال نیمکوفته در کیسه کتانی کرده در وقت طبخ
در دیگ اندازند و متصل کیسه را بدست یا پشت
کفچه بمالند تا قوت ادویه بماء العسل باز آید و چون
بچهار من رسد کیسه را نیکو بمالند و بفشارند و دور کنند
و ماء العسل را سرد کرده نگاه دارند و این جزله(?) در
منهاج الادویه آورده که ماء العسل مضر است *
باصحاب امزجه حاره و صفراوی مزاجان و مصلح
آن رب فواکه حامض است و گفته که اگر در ماء
العسل مصطکی رومی زعفران قرنفل دارفلفل کوفته
بیخته داخل کنند گرمی وی زیاده میشود * بدانکه
ماء العسل ابیونانی ماالیقراطن نامند زیراکه بلغت
ایشان مالی بمعنی عسل و قراطین است و آب و ماء
القراطین که مستعمل اطبا است معرب آنست و آن
ملین طبع و رافع سمی(?) و اذیت ادویه قتاله و قراقر شکم
و مقوی اعضای بارده و معده و جالی و منضج بلغم
غلیظ و مقوی اشتها و مدر بول و حیض و رافع
ضعفیکه از جماع بهم رسیده باشد و مضر اورام حار
احشا و صفراوی مزاج و مصلحش رب میوهای
ترش و مقدار شربتش تا سی مثقال است *
صنعت آن بگیرند عسل خالص یکجز و از آب باران
و یا آب خالص صافی دو جزو با آتش ملایم طبخ
دهند تا ثلث که همان وزن عسل بماند و بکار برند
شیخ رئیس در قانون در مبحث قولنج گفته چون
آشامیده شود جهت قولنج باید که شدید الطبخ
باشد یعنی بسیار جوشانیده باشد پس بدرستیکه
ضعیف الطبخ آن مورث نفخ است *

باب العین مع الشین المعجمه

فصل در بیان عشبه مغربیه

بدانکه عشبه طیان(?) است و آن یاسمین بری است
و اهل اندلس و مغرب آنرا عشبة النار گویند و بهتر و قوی‌تر
آن قسم مغربی آنست و آن نباتی است شبیه بلبلاب
و در هم پیچیده بلکه اشبه است بیاسمین سفید که
بهندی چنبیلی نامند گلش بسیار خوشبو و با حدت قسمی
از برشاخهای آن خاری است شبیه بخار گل سرخ و گلش
از یاسمین بستانی کوچکتر و بیخش سیاه و باریک و در تشبه(?)
و قوتش تا بیست سال باقی میماند و مزاج بیخ این
دوا از روی تجربه آنچه معلوم میشود آنست که یبوست
و حرارت بران غالب باشد چه در امزجه حار مضر است
و در امزجه یابسه زیاده و چون حرارت و یبوست آن
محسوس ظاهر است یبوستش زیاده بر حرارت محسوس
میشود و گمان اینست که در اواسط درجه دوم گرم و در
اواخر درجه دوم یابس باشد و گفته اند که مزاج بیخ
آن گرم و خشک در چهارم است و نیز در اواخر سوم گفته
و سائر اجزای آن در اواسط سوم و عشبه بلاد دیگر مضر
و ضعیف الاثر است و بوئیدن گل آن نافع است از
برای درد سر و شقیقه سرد و دهن آن جهت عللهای رده(?)
و ربو او سعال مزمن و فالج و لقوه نافع است و
سفوف آن هر روز یک مثقال با نبات تا یک هفته
زیاده جهت وجع مفاصل مزمن مجرب است و حمول آن
مدر حیض و مسقط جنین و طبیخ شاخ و بیخ آن که نیم
اوقیه آنرا در یک رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد
و با شکر و امثال او بنوشند جهت ضیق النفس و سرفه
کهنه و فالج و استرخای مزمن بی عدیل است و نیز
طبیخ برگ و شاخ آن بقدر سه درم با مثل آن سفالج(?)
و مصطکی و مقل ازرق مسهل قوی است خلط
سوداوی را بغیر کرب و مغص طبیخ آن با سرکه
انگوری جهت درد دندان نافع و یک مثقال از بیخ
آن کشنده بقی(?) و کرب و مغص و در قوت مثل خربق
سیاه است و مسهل بلغم و سودا است و با آب
خبازی مقی قوی و محلل و ملطف و قدر شربتش

تا نضج دهم آنرا و بجهت تحلیل ورم روغن بادام شیرین و ضماد آن محرق و مفتح جلد و بهترین ادویه برص است و جهت عرق النسا و مفاصل و فالج و امثال آن سفید و ضماد عشبه با گلاب جهت تسکین درد ها و تحلیل اورام نهایت نافع است ❊ بعض متأخرین گفته اند که عشبه بلغت ودم هرتیه بزبان فرنگ سفرنیا گویند چون خوب آنرا از مغرب زمین می آورند یا آنکه اول کسیکه بفواید آن اطلاع یافته از اهل مغرب بوده در مغربیه و بعد از ان در سایر بلاد انتشار و اشتهار یافته آنرا عشبهٔ مغربیه گویند و بهترین آن مغربی ایست سرخ رنگ است که بیخ و بیاشد بلکه بمغز نسد باشد و چون بشکنند از ان غباری ظاهر شود و مغز آن سفید باشد و غلیظ بسیار رنگین و بهتر و است و صاحب معتمد نوشته که نزد اهل اندلس خالی نیست و اینکه بیخ آن خرنوب سیاه است جهت آن در قوت اسهال و سایر منافع آن مشارک است و در حرارت در سیم ادرهم و بعضی گفته اند درانند خرنوب اسود و چون بسایند بربدن بمالند باعث احراق است و در فعل مثل نبیطارج است و صمغ آن سائیده آن با لبن عملت اکل کنند و صاف کنند و مسهل خلط سوداست و همچنین با سرکه و چون ضماد کرده شود بر عرق النسا مفتح می گرداند و عضو را و فعل آن مانند فعل قسط است در احراق و نفع بلغم و سعوط آن بوزن حبه با روغن بنفشه جهت شقیقه بارده نافع و دو دانگ مسحوق با سرکه بر داء الثعلب بحدیکه خون آلود گردد و دو بار مالند و نفع نفع می بخشد و آنرا در زائل میگرداند و در برگ آن حرقت بسیار است بحدیکه چون بخشبد زبان را متقرح میسازد و بقول اهل هند شبلو بوشتی است که یاسمین دشتی باشد و میگویند که اکلیکی تخم آن است و بیان آن ماهیت و خواص طریق استعمال آنرا از روی رساله که در ادویهٔ جدیده باشند از روی کتب فرنگ نوشته اند ترجمه کرده خواهد شد تا خالی از فواید آن نباشد و روغن عشبه فالج و مانند آنرا الغایت نافع است ❊ صنعت آن بگیرند عشبه را و در آب خوب طبخ دهند و مالیده صاف نموده با روغن کنجد بدستور مذکور در دهان طبخ نموده استعمال نمایند ❊

فصل در بیان منافع عشبهٔ مغربیه

در اکثر امراض که چوب چینی نافع است این دوا نیز نافع است اگر در امراض امزجهٔ حاره یابسه که چوب چینی نافع است و این دوا مضر است بکمال ضرر و در بعضا امزجه و امراض فواید این بیشتر از چوب چینی است مثل اوجاع مفاصل و نقرس و درد اعضا که بسبب بلغم باشد و همچنین و ضعف معده که اندر رطوبت باشد و بخصوص بواسیر که بتجربه رسیده و از چوب چینی زیاده اثر و نفع مشاهده شده در فالج و لقوه و رعشه و استسقا که چوب چینی مضر است این دوا نافع است بجمله در اکثر امراض و اوجاع و قروح آتشک حادث شود و چوب چینی نافع است این دوا نیز بکمال نفع اثر دارد و در التیام زخم آتشک میتوان داد و در امراض بارده سوداویه و در امزجه و امراض بلغمیه همچنند و در امزجه و امراض حاره مضر است و اما نفع این دوا در امراض بلغمیه ظاهر است چه در هر دو کیفیت یعنی در حرارت و یبوست ضد کیفیت بلغم است که برودت و رطوبت است و موافق قانون کلی که علاج بضد است اما در امزجهٔ سوداویه بنا بر جنس سودا باید که نافع نباشد اما چنانچه در چوب چینی بیان شدن چون او را حرارت آن تحلیل رطوبات فضلیه و ترقیق اخلاط غلیظه میکند باین سبب حرارت قوتهای طبیعیه قوت یافته بتحلیل رطوبات بسیار در بدن میکنند و اصلاح سودا و دفع مرض بدن و علت میشود پس باین جهت در امراض سوداویه نیز نافع است ❊ معتبر مانند که ممکن است بخاصیت دفع سودا از بدن کند چنانچه لاجورد که با وجود آنکه دافع آن میگردد مگر آنکه تعدیل یعنی از عرقهای سرد نمایند که درین وقت ممکن است که در بعضی از امزجهٔ صفراویه و دمویه نیز نافع باشد و حکیم میر محمد مومن در تحفه آورده که آنرا جمیع نائب مناب چوب چینی میدانند و احقر میگوید که در سایر امراض حاره ضرر آن البته بیشتر از نفع است چنانچه ذکر یافت ❊ و دستور تنقیه و فصد بقدر ضرورت و عدم ضرورت بعنوانی ست که در چوب چینی ذکر یافت ❊ و باید دانست که قدمای اطبا گفته اند که چون حیم ادویه از ساقهای آنرا ریزه ریزه کرده در یک رطل آب بجوشانند تا به نیم رطل برسد صافی نموده با شکر و امثال آن شیرین نموده بنوشند جهت ضیق النفس مفید است و ایضا طبیخ برگ و شاخ آن بقدر سه درهم با مثل آن بسفایج و افتیمون مسهل قویست مر خلط سوداوی را بغیر کرب و حکیم میر محمد مومن گفته که سفوف آنرا در بعضی امزجه من قویتر از مطبوخ آن یافتم ❊

فصل در بیان استعمال عشبهٔ مغربیه بطریق مطبوخ

بدانکه مشهور و متداول میان اطبا دو طریق است طریق اول آنست که مقدار شصت مثقال عشبهٔ مغربیه را با وصاف چیده که بیان شد بگیرند و بدم کارد ریزه ریزه کرده یک شب با گلاب و عرق بید مشک و آب از هر یک یکمن تبریز در قدح چینی یا شیشه بخیسانند و صبح در دیگ سنگی با آتش ملایم بجوشانند تا به نصف رسد صافی نموده در شیشه ها کنند و در عرض نه روز با نبات سفید شیرین کرده بنوشند و هر گاه هوا گرم باشد و باید دفعه جوشانیدن آن خطر فساد باشد هر سه روز یکبار بیست مثقال آنرا در یکمن از مجموع گلاب و عرق بید مشک و آب هر یک ثلث و نیم من تبریز یک شب بخیسانند و صبح بدستور مذکور بجوشانند در سه روز یکبار برند و اگر هوا بسیار گرم باشد بسبب گرمی هوا نیز فاسد گردد و هر روز شش مثقال و چهار دانگ آنرا در گلاب و عرق بید مشک و آب تا لشو و بیست و یک مثقال از هر سه که از هر یک شصت و هفت مثقال باشد یک شب بخیسانند و صبح

بجوشانند تا بنصف رسد صافی نموده نبات سفید را داخل کرده گرم گرم بنوشند و در غذاها واشربه پرهیز و اجتناب از اعراض نفسانیه و حرکات متعبه بدنیه و حمام و غیره واجب و غیر واجب مثل چوب چینی ست مگر نمک در اشربه عشبه تجویز نموده اند * اما دستور استاذ الاطباء قدوة الحکما میرزا مسیح ولد میرزا محمد تقی موسوی استاذ والد ماجد نواب مغفور میر محمد هادی قدس سره منقول از خط آن مغفور آن ست که بگیرند تا یازده روز هر روز پنج مثقال عشبهٔ مغربیه را و بدم کارد ریزه ریزه کرده چنانچه مغز آن ظاهر گردد و با یک چهار یکمن تبریزی گلاب و یک چهار یک عرق بید مشک و یک من آب شب بخیسانند و صبح بجوشند تا بنصف رسد صافی نموده دوازده مثقال نبات سفید داخل کرده در عوض یکشبانروز بنوشند بطریق قهوه گرم گرم * اما دستوریکه قلمی فرموده اند که مستعمل حضرت سید سند قدوة الحکما سید محمد هادی والد ماجد این فقیر است قدس سره از برای امراض بارده فرمنه بلغمیه این ست که بگیرند تا پانزده روز نه مثقال عشبهٔ مغربیه و بدم کارد دانه طول لیشنگافند و از عرض ریزه نمایند از بند انگشت کوچکتر دارچینی بادیان خطائی انیسون خولنجان این هر چهار را نیم کوفته در کیسهٔ کتانی کرده با عشبهٔ مغربیه یکشب در کاسهٔ چینی بگلاب و عرق بید مشک از هر یک چهار یک من تبریزی بخیسانند و صبح با دو من و نیم تبریزی آب در دیگ سنگی یا مس تازه قلعی نموده کرده سر آنرا بطبق سفالی پوشانند و اطراف آنرا بخمیر آرد ماش محکم نموده بار کرده سنگی بر روی آن بگذارند و مقدار دو من و نیم هیمه قلم باریک و دو شاخ با آتش ملایم در زیر آن بسوزانند که با تمام رسد پس فرود آورده بطریقیکه در چوب چینی ذکر شد در عوض یک شبانروز بکار برند و باز همین دستور طبخ نمایند از برای روز دیگر * اما طریق دیگر عشبه را با چوب چینی طبخ نموده بنوشند از آن حضرت قدس سره از برای امراض مزمنهٔ بلغمیهٔ بارده *

صنعت آن این ست که بگیرند عشبهٔ مغربیه پنج مثقال چوب چینی اعلی سه مثقال و نیم این هر دو را بدستور ریزه کرده دارچینی بادیان خطائی انیسون و خولنجان از هر یک یک مثقال ادویه را یک شب در گلاب و عرق بید مشک از هر یک سه چهار یک در کاسهٔ چینی بخیسانند و روز دیگر با دو من و نیم آب در دیگ سنگی یا مس تازه قلعی کرده با دو من هیزم هیمه قلم باریک طبخ نموده فرود آورند و بگذارند تا حرارتش بکتر شود و سرد کردن را بدستور مقرر در چوب چینی به بخار ادبدارند و در عوض یک شبانه روز بکار برند و شب چهارم و هشتم و یازدهم بطریق مذکور در چوب چینی بعرق نشینند و اگر مرض بسیار مزمن باشد یازده روز کفایت نکند تا بیست و یک روز میتوان داد که هر چهار روز یکشب بعرق نشینند * اما طریق آشامیدن مطبوخ آن بدستور اطبای مغرب آنست که بقدار هشت مثقال آنرا بدستور مقرر ریزه ریزه کرده شب در یک پیالهٔ چینی با گلاب بخیسانند و روز دیگر با دو من تبریزی آب خالص بدستوریکه در چوب چینی ذکر شد طبخ نمانید تا به نصف رسد صافی نموده بدستور چوب چینی بنوشند بهمان دستور بعرق نشینند یازده روز تا بیست و یک روز و بعضے اوقات که مرض قوی باشد تا چهل روز و غذا و پرهیز بدستور غذا و پرهیز است که در نوشیدن مطبوخ چوب چینی بطریق تعریق کمعمل آورده میشود قلمی فرموده اند که فقیر نیز باین دستور داده بسیار نافع دیده * اما دستور آشامیدن عشبهٔ مغربیه به قول حکیم توفیق مکی سه روش ست * روش اول آن ست که چهل روز هر روز نیم مثقال عشبه با کارد ریزه ریزه کرده در اول شب یک پیالهٔ ترشی خوری آب باران ریزند و سحر بجوشانند تا بنصف رسد صافی نموده نبات سوده داخل کرده بطریق قهوه بنوشند و تفل همان روز را چهار پیاله آب بر رویش کرده بخیسانند و شب بجوشانند تا بنصف رسد یعنی در پیاله

بمانند بهمان طریق بنوشند و این روش اعلی است * و روش اوسط بیست و یک روز است * و روش آخر چهارده روز غذا باید نخود آب باشد با ادویهٔ حارّه و زعفران و ملاحظه از ترشی و لبنیات و مباشرت با زنان و نمک لازم است و اگر مقدور باشد با آب عشبه اغذیه را بپزند و ثفال را خشک کرده با هیل و قرنفل و دارچینی و جوز بوا کوفته با قند معجون سازند شربتی صبح و عصر دو مثقال۔

فصل در بیان دستور آشامیدن عشبه بطریق قهوه

فرموده اند طریقی که سید الحکما و استاذ الاطباء میرزا محمد مسیح والد میرزا محمد تقی موسوی که سند طبابت والد ماجد فقیر و فقیر نیز با یشان میرسد و از ایشان با طبای حران و از حرانیان به بقراط منتهی میشود آن است که بگیرند عشبهٔ مغربیه پنج مثقال و نیم و از عرض بشگافند چنانچه مغزش ظاهر شود و در طول ریزه ریزه کرده با یک چهار یک من تبریزی گلاب و یک چهار یک عرق بید مشک و یک من تبریزی آب شب بخیسانند و صبح در دیگ سنگی بجوشانند تا بنصف رسد صافی نموده با بیست و دو مثقال نبات سفید بقوام آورند تا یازده روز هر روز یک مثقال صبح و شام با آب گرم کرده بنوشند و از ترشی ها و لبنیات و مباشرت نساء و ملاحظه نمایند و خود را گرم نگاهدارند انشاء الله تعالی نافع است بدانکه متاخرین را در قهوه عشبهٔ مغربیه طریق مختلف ست بحسب امزجه و اوقات * اما طریق مشهور میان اطبا آن است که بگیرند یک مثقال و نیم عشبهٔ مغربیه را بطریق مقرر ریزه ریزه کرده چای ختائی یک مثقال دارچینی سیلانی بادیان خطائی از هر یک نیم مثقال با یک من شاه آب بجوشانند تا به ربع رسد صافی نموده بعد از اخذ طعام بقدر دو فنجان و نیم گرم گاهے با نبات سفید و گاهے بغیر نبات بنوشند اما دستوریکه حکیم هاشم طهرانی از برای آشامیدن مطبوخ آن بطریق عرق و بطریق قهوه قرار داده

آن است که آنچه از روی قیاس و تجربه بر فقیر ظاهر شد هم به طریق قهوه و هم بطریق عرق به نحوی ست که در چوب چینی است و بیان نموده شد و دستور کلی ندارد بلکه هر یک از مقدار عشبه و مقدار شربت هر روزه و آب و عرق و جوشانیده بحسب حال امزجه و امراض در ضعف و قوت و حال بیماران کمال اختلاف دارد زیرا که در مزاج قوی و مرض صعب مزمن زیاده از ده روز و گاه باشد که زیاده از بست روز تا چهل روز محتاج گردد و از شش مثقال شروع نموده بتدریج به ده مثقال و نیم ختم نمایند و اگر مزاج ضعیف باشد در اوائل از دو سه درم مثقال زیاده نباید داد و از چهار پنج مثقال تجاوز نباید کرد و از هفت هشت روز زیاده از ده نشود و گاهی تا ده یازده روز داده می شود و هر روز بقدر قلیلی ضروری می شود که بتدریج اضافه شود اما در امزجه و ابدان و امراض متوسطه میانه این دو حال ممکن است بقدر شصت مثقال در عرض نه روز بطریق مذکور کافی باشد و همچنین در امزجه مثلاً هرگاه حرارت غالب باشد عرقهای سرد با آب و عرق بازای یک مثقال عشبه پنجاه مثقال باشد و اگر تشنگی غالب باشد بیشتر داخل نمایند و چندان بجوشانند که به نصف رسد و هرگاه برودت و رطوبت غالب باشد با گلاب و عرق رازیانه و عرق اذخر اکتفا نمایند و اگر در مزاج سودا غالب باشد عرق گاوزبان و بادرنجبویه و شاهتره و عرق بید مشک با قدری از آب و این عرقها باید که بازای هر یک مثقال عشبه بست و پنج مثقال و آب در این دو حالت داخل ساخته چندان بجوشانند که به ثلث رسد مجملاً تمامی این مراتب منوط بمزاج و سن و مرض و رغبت و عدم رغبت باشد پس هرگاه درین امزجه و ابدان و امراض مختلفه بدستور قانون مذکور خورده شود نفع و اثر حق بنهایت و بیشتر خواهد بود و اگر تشخیص و تعیین مراتب سهل و آسان نیست اما بر سبیل

اجمال بطریق دو دستور یکه حقیر که در امزجه مختلفه مکرر تجربه نموده و انتفاع کلی یافته بیان مینماید و امید از توفیق حق سبحانه آن است که هرگاه برین نهج سلوک نمایند حق تعالی مقارن آن صحت کامل کرامت فرماید

طریق اول که در امزجه و ابدان و امراض متوسطه مستعمل ست و تقویت قوای طبیعیه و حرارت غریزیه میکند آنست که سه روز هر روز شش مثقال عشبه را بصد مثقال آب و پنجاه مثقال گلاب و پنجاه مثقال عرق بید مشک بجوشانند تا بنصف رسد که صد مثقال باشد پس صافی نموده بدستور بنوشند و سه روز دیگر هر روز هفت مثقال عشبه را با یک صد مثقال و شانزده مثقال آب و پنجاه و هشت مثقال گلاب و پنجاه و نه مثقال و نیم عرق بید مشک بجوشانند تا بنصف رسد که یکصد و شانزده مثقال باشد بنوشند و سه روز دیگر هر روز هشت مثقال عشبه را با یکصد و سی و دو مثقال آب و شصت شش مثقال گلاب و نه مثقال عرق بید مشک بجوشانند تا بنصف رسد که یکصد و سی و سه مثقال و نیم باشد باشد و بنوشند و ازین قرار قدر خوراک در مدت نه روز شصت و سه مثقال میشود

طریق دوم که بجهت امزجه و ابدان ضعیفه است آنست که هرگاه حرارت و برودت و رطوبت بر مزاج غالب باشد سه روز اول هر روز سه مثقال و دو دانگ عشبه مغربیه اگر حرارت غالب باشد با آب و عرقهای سرد بقدر یکصد و پنجاه مثقال و اگر سوداویت غالب باشد با عرق گاوزبان و شاهتره و بادرنجبویه تنها یا با قدری از آب که بازای هر یک مثقال از عشبه مغربیه از آب و عرق در این دو حالت مثل اول سی و سه مثقال و دانگی باشد بدستور مثل چوب چینی ریزه ریزه کرده در شب بخیسانند و صبح جوشانیده تا بنصف یا ثلث موافق رغبت با آب و عدم رغبت بآن رسیده صافی نموده بدستور با نبات یا بدون نبات بنوشند و سه روز

دیگر هر روز چهار مثقال آنرا با آب تنها یا عرقها ممزوج از هر دو بدستور جوشانیده بنوشند و سه روز دیگر هر روز پنج مثقال عشبه مغربیه بازای هر یک مثقال که درین شش روز اضافه میشود از هر یک از آب و عرقها بهمان نسبت که بیان شد اضافه نمایند و بعضی در قسم ثانی که از حرارت غالب باشد بازای هر یک مثقال عشبه مغربیه پنجاه مثقال آب و عرقها و در باقی اقسام ثلثه سی و سه اقسام و دو دانگ مثقال که مجموع مقدار خوراک عشبه درین سه روز سی و شش مثقال میشود و هرگاه تحصیل قوتی در مزاج و طبیعت شده و احتیاج باقی باشد چند روز دیگر بقدر ضرورت هر روز نیم مثقال عشبه را اضافه نموده که قدر خوراک روز دهم پنج مثقال و نیم و یازدهم شش مثقال و دوازدهم شش مثقال و نیم و سیزدهم هفت مثقال و چهاردهم هفت مثقال و نیم و پانزدهم هشت مثقال گردد و هرگاه انتفاع کلی درین پانزده روز که هفتاد و شش مثقال و نیم عشبه میل نموده حاصل شده باشد و دیگر محتاج نباشد فهو المطلوب و الا از هشت مثقال تجاوز نکرده چند روز دیگر که ضرور باشد بهمان طریق هر روز یا هر دو روز یا هر سه روز یکبار اضافه نموده و کم ساخته که بقدر پنج مثقال یا مقدار اول که سه مثقال ست برسد و هرگاه در عرض نه روز از خوردن عشبه تحصیل قوتی نشده باشد و طبیعت تصرف در زیاده از پنج مثقال نتواند کرد هر روز یک مثقال کم کرده میشود که در پانزده روز پنجاه و هفت مثقال خورده شود

طریق سوم که در امزجه و ابدان قویه و امراض صعبه مستعمل است چنانست که سه روز اول هر روز هفت مثقال و سه روز دیگر هر روز هشت مثقال و سه روز دیگر هر روز نه مثقال و سه روز دیگر هر روز ده مثقال بدستور بنوشند که خوراک در مدت دوازده روز یکصد و دو مثقال گردد و اگر احتیاج باقی باشد از ده مثقال اضافه نکرده چند روز دیگر هر روز نیم مثقال کم نمایند تا بقدر شش مثقال

برسد مثلا سیزده و نیم مثقال و نیم و چهارده و نیم مثقال
هم چنین تا در بیست و ششم شش مثقال میشود که قدر آب
و عرق خالص و ممزوج و مقدار جوشانیدن که
آب و عرق خالص و ممزوج و مقدار جوشانیدن
به ثلث یا نصف رسد بدستوریست که مذکور شد و در
باب آب به طریق قهوه نوشیده شود و در اواسط هر روز
و شب تجویز نوشیدن آب نموده اند و اما در دستور
عرق ممکن نباشد نوشیدن آب صرف و بهتر است که
هرگاه وفا کنند آب عشبه خصوص در اوقاتیکه مقدار
عشبه بسیار کم است ثفل عشبه هر روزه را بدستور
جوشانیده بجای آب بنوشند و اگر تشنگی غالب آید
و با آب عشبه و با آب ثفل اکتفا نتوانا نمود آب عشبه
را بطریق خوردن قهوه در دو طرف روز علی الخلاء
معده بنوشند و آب جوشانیده تنها یا با اندک گلاب
ممزوج نموده در باقی اوقات بنوشند و مشروط
بآنکه بسیار سرد نباشد + و اما دستوریکه حکیم میر
محمد مومن در تحفة المؤمنین از برای نوشیدن عشبه ذکر کرده
آن است که بعد از مناسبه شروع باستعمال آن نمایند.
و طریق استعمال آنست که هر روز پنج مثقال
آنرا بقدر جوی ریزه کرده با گلاب و عرق بید مشک
و عرق رازیانه از هر یک نود مثقال یک شب خیسانیده
بطریق چوب چینی بجوشانند تا به ثلث رسد پس
صافی نموده سه حصه کرده صبح و ظهر و شام با قدری
نبات نیم گرم کرده بنوشند و تا دوازده روز همین
نهج بیاشامند و بعضی زیاده ازین نیز تجویز نموده اند
و پرهیز بدستوریست که در چوب چینی مذکور شد و اگر
عضو علیل را به بخار آن بدارند نافع است و تنقیه
قبل از شروع لازم است و بعضی مجموع شصت
مثقال آنرا جوشانیده صافی نموده در عرض دوازده
روز میدهند و بعضی قدر سه روز را یکدفعه جوشانیده
صاف نموده سه حصه کرده سه روز می نوشند و گفته
که حقیر را مظنون آنست که یکجا جوشانیدن البته
موجب فساد آن گردد و هر روز خیسانیدن و جوشانیدن

بهتر است و موافق قاعده حکمای سلف است

فصل در بیان استعمال عشبهٔ مغربیه بطریق سفوف و معجون

و طریق سفوف آنست که هفت روز تا یازده روز
هر روز یک مثقال آنرا کوبیده با نبات بقدر حاجت
با گلاب سفوف نمایند جهت مفاصل مزمنه مجرب ست
و در بعضی امزجه از تبلیغ آن اقوی ست + دستور
دیگر سه روز هر روز یک مثقال و نیم عشبه در امزجهٔ
ضعیفه و دو مثقال در امزجهٔ متوسطه و دو مثقال و
نیم در امزجهٔ قویه و سه روز دیگر هر روز سه مثقال در
امزجهٔ ضعیفه و سه مثقال و نیم در امزجهٔ متوسطه و چهار مثقال
در امزجهٔ قویه تا نه روز و اگر باز احتیاج باشد از چهار
مثقال اضافه نفرمایند و هر روز نیم مثقال کم کنند تا
دوازده یا پانزده روز کوفته بیخته با چهار مثقال گلاب
بنوشند و در سفوفات مرکبه که در چوب چینی ذکر شد اگر
بجای چوب چینی عشبه مغربیه کنند نفع بلیغ خواهد داد
و اما معجون عشبه مغربیه از آن جمله است + معجونی که
حکیم هاشم طهرانی تالیف نموده جهت امراض و
اوجاع بلغمیه و ضعف معده و ضعف قوت هاضمه
و کم اشتها بسبب رطوبت و مجرب النفع گفته +
صنعت آن عشبه مغربیه پنجاه مثقال سلیخه دارچینی
از هر یک پنج مثقال زنجبیل قرنفل دانه هیل دانه
قاقله کبار زعفران از هر یک سه مثقال عسل مصفی
دو بیست مثقال عسل را بقوام آورده ادویه را
کوفته بیخته با آن معجون سازند صبح و شام تناول
نمایند و با گلاب قدر شربت از دو مثقال تا چهار
پنج مثقال + معجون عشبهٔ مغربیه دیگر + صنعت آن
عشبهٔ مغربیه شانزده مثقال شونیز کندر قرنفل
دارچینی قرفة الطیب از هر یک هشت مثقال کوفته
بیخته بروغن زیتون چرب نموده بعسل مصفی از وزن
ادویه بقوام آورده معجون سازند

فصل در بیان استعمال عشبهٔ مغربیه بطریق حکمای فرنگ

منقول از رساله که ترجمه نموده اند از زبان فرنگی بترکی
احمد بن لطف الله مولوی افندی بعربی باز ترجمه نموده
و از آن بفارسی ترجمه نموده میشود آنست که عشبهٔ مغربیه
را بزبان فرنگی بسپاریه نامند و آن بیخ نباتی ست
طولانی تا چهار پنج ذرع طول آن میباشد و بسیار قوی
نمی شود بلکه بنهایت بقدر انگشت باریک میباشد و
منبت آن در ارض برومن از بلاد ارض جدیده ست
و مغربیه یا بسبب نسبت آن بسوی مغرب یا برای
بودن آن بلند است در جانب غربی از آن ارض
جدیده یا برای اجتلاب و اخذ آنست اولا از بلاد غربی
از بلاد فرنگ و از آنجا به بلاد دیگر و اطبای فرنگ
بر می آورند آن ریشه را و جمع می کنند و در سایه خشک
مینمایند آنرا و معالجه می نمایند بآن امراض صعبه را
و طبیعت و مزاج آن موافق آنچه یافته اند مجربین
بقیاس صحیح و تجربه مستقیم حار است در درجهٔ اولی و
خشک است در درجهٔ ثانیه و بهترین آن آنست
که چون بشکنند اندرون آن سفید و سخت و تیره باشد
و سرخ و نرم باشد + و فرق میان نو و کهنهٔ آن به
اوصاف مذکوره است و دیگر آنکه چون بشکنند اگر
از جوف آن گردی بر نیاید و سفید متین باشد تازه و
خوب و مستعمل ست و اگر از آن گرد بر آید زرد یا سرخ باشد
کهنه است و خاصیتی چندان ندارد و بعضی از اطبای
فرنگ ترجیح داده اند این را بر چوب چینی در بعضی امراض
مخصوصه مثل آتشک که شجر نیز می نامند تا آنکه گفته اند
این دوا به تنهائی از برای این مرض نافع است و
احتیاج ترکیب ندارد نه از ادویه جدیده و نه از قدیمه
مگر بعض مصلحات و مقویات اعضای رئیسه در بعضی
اوقات در بعضی امراض بخلاف غیر آن از ادویه جدیده
که به تجربه معلوم کرده اند که محتاج به ترکیب است که
غیر خود و قلیله باشد مرض مسطور کهنه و متمکن و مزمن
و نیز ترجیح داده اند این ادویه را بر ادویه دیگر بجهت
عدم استعمال آن در جمیع اسنان و ابدان و اوقات
و طبای حاره و بارده و رطبه و یابسه و خاصیت

و قوای آن مفتح و منضج و مرقق و مقطع و معرق و مدر است و دران جزء لطیف موافق روح حیوانی و مقوی حرارت غریزیه و دافع عفونت و نیز دران فادزهریت است که مقاومت باسموم مینماید و زائل کننده سمیت اخلاط و غیر آنست و نیز دران نوعی از عفاصت که بسبب آن ساکن میگرداند وجاع را و تفتیح میدهد اورام را و تحلیل میدهد آنها را و برای رفع ضرر رخاوت آواز معده ضم میکنند بسوی او در طبخ اندکی از مقویات معده مثل نعناع و مصطکی و غیر آن از ادویه مقویه معده و فضیلت و ترجیح داده اند این دوا را بر غیر آن باینکه فادزهریتی که درین دوا هست زیاده هست از ادویه فادزهریه دیگر و طریق استعمال آن بچند وجه است اشهر آنها استعمال آب مطبوخ آنست که قوت آن تمام در آب باز داده شده باشد باین نحو که بگیرند سی درم عشبه جید تازه موصوف باوصاف مذکوره را و بطول بشگافند و از عرض قطعات صغیر نمایند و در شش رطل آب شیرین خالص گرم یک شبانروز در ظرف چینی بخیسانند پس در دیگ سفالی که اندرون آن لعاب بسته داشته باشد کرده سر آنرا بخمیر محکم نموده که اصلا و مطلقا بخار بیرون نرود و سوراخ تنگی بسرپوش آن برای گرفتن قیاس رسیدن آب به ثلث بگذارند آن سوراخ را به فتیله که باسی مسدود نموده باتش بسیار ملایم بجوشانند تا بثلث رسد یعنی دو رطل بنوشند از ان بنجاه درم شیر گرم باشد کرده و برسانند بخار آنرا بدماغ و بدن خود در طبیخ و اول شب و عرق نمایند باین دوا اگر بدن را قوت و احتمال آن باشد والا در شبانروزی یک مرتبه کافی است و باقی آن آب را در ایام دیگر بهمین دستور بیاشامند و بدن خود را از هوای سرد محفوظ دارند و از نمک و ترشیها اجتناب نمایند و ثقل آنرا با دوازده رطل آب خالص طبیخ نمایند تا آنکه هشت رطل باشد آنرا بصرف طعام و شراب و قهوه آورند بهمین منوال تا مدت تمام تدبیر چهل روز یا سی روز یا بست روز بحسب اقتضای مرض و قوت و حال بعمل آورند و هرگاه تمام شود آب عرق اول طبیخ دهند مرتبه دوم و سوم تا اینکه تمام شود مدت مذکور و هرگاه اراده کنند شرب آنرا یعنی شرب آب باقی مانده طبیخ اول بجوشانند بنجاه درم آنرا در ظرف سفالی که سر آنرا بسته باشند تا آنکه متصاعد شود بخار آورد پس باز کنند سر آن را نزد مریض تا بخار آورده بوی او برسد و بنوشند از ان آب قدری شیر گرم و پارچه بر خود گرفته بخوابد تا عرق نماید پس تبدیل نماید لباس خود را یعنی لباس خشک بپوشد و طعام بخورد و درین دوا مراعات شرط تنقیه قبل از شروع و در اثنای آن و در هر هفته یک مرتبه ضرور است و در روز مسهل باید که تعریق نفرمایند و اکتفا بشربت آب فقط نمایند و باید که استعمال این دوا و ادویه دیگر اعم از آنکه از ادویه جدیده باشد یا از ادویه قدیمه از پیش خود ننماید و برای طبیب حاذق و تدبیر او عمل نماید و بدرستیکه معالجه نموده اند بان اطباء حاذق جراحات و اورامیکه عاجز بوده اند از علاج آن پس موثر یافته اند و دفع گردید آن امراض باذن الله سبحانه و تعالے ـ

باب العین مع الصاد المهمله

عصیده که مسمن بدن و مقوی باه است . بصنعت آن خرمای فربه بیدانه دو من در دو من آب بجوشانند تا مهرا شود پس عسل و قند از هر یک یک رطل زعفران دو درم لعاب خشخاش کوفته بیخته نیم من مغز بادام و مغز گردگان مغز فستق از هر یک بست درم کوفته بیخته مجموع را باشیره خرما بجوشانند و باکمی روغن چنانچه رسم است طبخ نمایند و بقدر حاجت تناول نمایند و عصیده که بعمل متعارف حبشه و عربستان از مخا و جده و یمن و غیرها است که بجوش و روغن مسهل کنار برای حب القرع میدهند از لیشر برنگ کابلی مقشر و سنائی و غیرها و بعد الفراغ عمل آخر روز آن است که آرد گندم را در آب بسیاری بیزند چون خوب پخته شد و بقوام غلیظ آمد روغن بسیاری داغ کرده بران بریزند و میخورند و بعضی درین نیز خرما و باشیرینی دیگر داخل می کنند .

فصل در بیان عطرهای مرکبه

بدانکه عطر بکسر طای مهمله یعنی خوشبوی است و بفتح خوشبو و خوشبو شدن . عطر ارگجه بنسخه عطاران هند وارگجه بلغت هندی غالیه را گویند . وارگجه در حرف الالف ذکر یافت . صنعت آن بگیرند صندل سفید مقاصری اعلی پنج استار صندل زرد که تلاگیسه نامند یک استار عود قماری غرقی اعلی نیم استار اظفار الطیب که آنرا بهندی نکهه گویند دانه ببیل بوا که آنرا بهندی الایچی خورد گویند قرنفل گل دونه برگ درخت صندل از هر یک پنج درم سنبل الطیب غنچه گل سرخ با اتباع گل سفید که آنرا بعربی ورد چینی و بهندی گل سیوتی نامند از هر یک یک استار اگیر یا ویسیر علفاس هندی که آنرا بهندی باچه نامند یک استار کافور قیصوری شش ماشه جوز بوا دارچینی میعه سائله از هر یک پنج توله گل مرده ریحان سیاه برگ نجنگ گل داودی از هر یک بست دام اولن زنبق از هر یک ده دام و اگر گل زنبق نباشد بجای آن گل نرگس کنند گل سنجد گل کتکی گل کیوڑا گل قندول از هر یک بست دام بهارنارنج سی دام نافچه مشک ده توله همه را با آب خالص دو دینا گلاب و دو دینا عرق بهار در دیگ کرده عرق کشند و در وقت عرق کشیدن سه توله عنبر اشهب را در پنج توله عطر صندل و یک توله عطر گلاب و یک توله عطر عود سندی گداخته مشک تبتی خالص بگلاب نیکو سائیده داخل کرده در ته مشربه که عرق دران میچکد بگذارند و عرق کشند تا عرق بر روی عنبر گداخته و غیره بچکد و چون مشربه پر شود آنرا در قنینه تازه قلعی نموده کرده آن را بگیرند و بگذارند تا سرد شود و اگر دیگ تنبه عرق باشد

بازعرق کشند و در شیشه دیگر علیحده بگذارند و باین دستور
تا دیگر عرق را در غلاظه باقی نماند پس بعد از ان که
عرقها خوب سرد شود عطر هر یک را علیحده گرفته نگاهدارند
و اگر خواسته باشند که این عطر ها را صافی نمایند قدری
گلاب را در آفتاب گذارند پس عطر را دران ریزند تا
باهم زنند پس قدری یخ دوباره صافی دران ریزند و
در سایه گذارند تا عطر صافی بر سر گلاب بسته شود و
درد ته نشین گردد و اگر از یک مرتبه که عمل کنند خوب
صافی نگردد در مرتبه ثانی و ثالث تکرار کنند که خوب
صافی گردد و برابر این عطر عطر دیگر نمی باشد و لایق
بادشاهانست ✽ عطر ارگجه بنسخه دیگر ✽ صنعت آن
صندل سفید پنج سیر شاهجهانی ملاگیر یک سیر عود
قماری غرقی خام اظفار الطیب دانه هیل بوا قرنفل دارچینی
میعه سائله گل دونه گل صدبرگ از هر یک پنج سیر
سنبل الطیب علفاک که آنرا بهندی بالچهه نامند از
هر یک یک سیر کافور قیصوری ششماشه بسباسه دو
توله و یک ماشه گل مروا گل داودی از هر یک بست
دام بدستور عرق کشیده عطر آنرا بگیرند ✽ عطر ارگجه
بنسخه دیگر ✽ صنعت آن صندل سفید ملاگیر و عود
هندی غرقی گلسرخ از هر یک دو سیر شاهجهانی و
دانه هیل بوا دو سیر و نیم قرنفل دو توله و یکماشه
سنبل الطیب نیم سیر علفاک هندی که آنرا بهندی
بالچهه نامند یک سیر کافور قیصوری ششماشه مشک
تبتی چهار ماشه بسباسه بست و پنجدام لادن ده دام
عنبر اشهب دو توله دارچینی پنجدام میعه سائله دو دام
و نیم گل دونه دو دام و نیم گل مروا نازبو که ریحان
مرو است گل داودی گل زنبق از هر یک دو دام
گل صدبرگ دو دام و نیم گل سنجد گل کیوڑا از هر یک
بست دام گل منهدی پنجدام بدستور عرق کشند و
عطر آنرا بگیرند ✽ عطر ارگجه بنسخه هندی ✽ صنعت
آن صندل سفید چهار استار و نیم اکسیر یک استار
سنبل الطیب تازه که بهندی [illegible] نیم سیر عود هندی یک
بهلولی زعفران چهار دام عنبر اشهب از هر یک یک سا

توله لادن مشک از هر یک دو توله گلاب چهار استار
بدستور عرق کشند و عطر آنرا گرفته دو توله عطر گلاب
خالص اضافه نموده استعمال نمایند ✽ عطر ارگجه که
بسیار خوشبو و لذیذ است ✽ صنعت آن عود غرقی
بیخ بنفشه صندل زرد پوست نارنج خس که بیخ اذخر
جامی است از هر یک یک آثار صندل سفید یک
آثار و یک پاؤ بهار نارنج قاقله صغار از هر یک
هشت توله سنبل الطیب چھڑیله که اشنه است از هر
یک دو دام بسباسه یک و نیم دام بالچهه که علفاک
هندیست ششماشه زعفران یکدام لادن عنبری دو
ماشه عنبر اشهب سه ماشه اشنا به را براده نموده
لادن و عنبر را بسته نیچه و یا بته پارچه انداخته بطریق
متعارف باد و از ده آثار گلاب عرق کشند و سرد
نموده عطر آنرا بگیرند و استعمال نمایند ✽ عطر فتنه
که از عطرهای ارفع است ✽ صنعت آن صندل
سفید دو استار حصی لبان انثی نیم استار عود قماری
غرقی نیم استار لادن ربع استار غنچه گل سرخ با
اقماع چهار استار ریحان سیاه تازه فرنجمشک از
هر یک یک استار عبیران که آنرا بهندی دونه گویند
بیخ اذخر اجامی که آنرا بهندی خس گویند از هر یک
دو استار ورد چینی که آنرا بهندی سیوتی نامند برگ
مورد پوست نارنگی گل مروا بهار نارنج بهار درخت
انگور قفاح حنا گل یاسمین از هر یک یک استار اشنه
سه ربع یک سیر قرنفل پنج توله عنبر اشهب شش توله
مشک تبتی خالص سه توله بیخ بنفشه ربع یک سیر
دانه هیل بوا چهار توله زرنباد سه توله زعفران
هفت توله پوست نافه مشک سه توله گل سیوتی سه
ربع یک سیر ورد احمر یک سیر عطر گلاب ده توله
اظفار الطیب مشک دانه جوز بوا بسباسه کهولا از
هر یک دو دام و نیم گل چنبیلی یک استار سنبل الطیب
یک استار دارچینی سه توله میعه سائله سه توله گلاب
ده وزن مجموع ادویه بدستور مذکور در عطر ارگجه
عطر برآرند ✽ عطر فتنه بنسخه دیگر ✽ صنعت آن

عود هندی حصی لبان انثی بیخ اذخر از هر یک نیم استار
صندل سفید مقاصری ده استار بیخ اذخر اجامی که
آنرا بهندی خس گویند غنچه گلسرخ با اقماع ریحان سیاه
عبیران که آنرا بهندی دونه گویند گل مولسری ورد چینی
که آنرا بهندی سیوتی گویند برگ مورد پوست زرد
اترج نارنگی گل مروا بهار نارنج گل انگور گل یاسمن
گل انبه دواله گل داودی گل بابونه گل سنجد گل چنپا
سنبل الطیب از هر یک یک سیر لادن بیخ بنفشه از
هر یک پاؤ سیر دانه هیل زرنباد از هر یک پنج توله
زعفران شش توله مشک دانه پنج توله بسباسه جوز بوا
میعه سائله از هر یک پنج توله دارچینی هشت توله ملاگیر
یک سیر مشک تبتی خالص ده توله عنبر اشهب پنج توله
عطر گلاب سه توله زرنباد پنج توله کافور قیصوری دو
توله قرنفل شش توله علفاک هندی که آنرا بهندی
بالچهه گویند یک سیر برگ صدبرگ سه استار گل زنبق
دو توله تباکیر یعنی طباشیر پنج توله بدستور مذکور عرق
کشیده عطر آنرا بگیرند ✽ عطر فتنه دیگر ✽ صنعت
آن میعه سائله مشک خالص از هر یک یک توله
حب المحلب اسعد کوفی قاقله صغار قرنفل بیخ اذخر مکی
ساذج هندی ریحان حبشی فرنجمشک ریحان [illegible]
از هر یک سه توله سنبل پوست نارنج از هر یک یکدام
جوز بوا سلیخه اشنه کبابه چینی از هر یک یک توله
سنبل الطیب نه توله کافور قیصوری ششماشه ورد چینی که
آنرا بهندی سیوتی نامند گل چنپا از هر یک نیم سیر گل
سنجد نه توله گل دهنیا چهار دام گلاب پنج سیر ملاگیر
صندل سفید از هر یک نیم سیر عرق بهار پنج سیر بدستور
عرق کشیده عطر آنرا بگیرند ✽ عطر منسوب بجناب حضرت
امام رضا علیه الصلوة والسلام والتحیة والثنا ✽ صنعت
آن عنبر اشهب پنج مثقال مشک تبتی خالص پنج مثقال
عطر گلاب سه مثقال عنبر را در هفت مثقال روغن
یاسمین که بهندی تیل چنبیلی گویند گداخته مشک را
با عطر گلاب سوده همه را یکجا کرده بسا بند و در
شیشه های کوچک نگاهدارند و بکار برند ✽ عطر مجموعه

که آنرا بهندی سنتو که نامند ✽ صنعت آن عطر گلاب
عنبر خالص عطر صندل عطر عود هندی چوده عود
هندی خالص عرق کیوره از هر یک ده مثقال عطر فتنه پنج
مثقال اول مرتبه چوده را در گلابیکه بگل یاسمین جوش
داده باشند بشویند و چوده را دران گلاب گذارند و
روز دیگر نیز باین قسم تا چند روز که بوی دود از چوده
بکلی دور شود پس همه را یکجا کرده بکار برند ✽
عطر مجموعه بابت نواب شاه نواز خان ✽ صنعت آن
عنبر یک توله عطر اگر یک توله عطر گلاب شش ماشه
مشک خالص یک و نیم ماشه عنبر را در ظرف نقره
یا ظرف شیشه گداخته با اگر یعنی عطر عود هندی
و گلاب ممزوج ساخته مشک را خوب سائیده نرم بیخته
داخل نمایند و چهل روز نگاه دارند که مزاج گیرد بعد
ازان باستعمال آورند ✽ عطر مجموعه دیگر ✽ صنعت
آن پاؤ کم چهار آثار صندل ✽ عود هندی که اگر نامند
پاؤ بالا یک سیر چندن زرد که ملاگیر نامند نیم آثار بهیل بوا
بسباسه پنج بنفشه از هر یک پنجدرم اظفار الطیب پوست
نارنج یا بهار نارنج از هر یک چهار دام حب المحلب که
کهولا نامند یکدام سنبل الطیب ✽ والاشنه که بهندی
چهریلا و اکسیر نامند از هر یک دو دام عنبر اشهب چهار
توله مشک خالص دو توله کافور نیم ماشه زعفران
یک ماشه چوده اگر سه توله در گلاب بطریق متعارف
عرق کشیده عطر آنرا برآورند و بکار برند و عطر صندل
و عطر عنبر و عطر عود هندی و عطر کیوره و عطر چنبیلی
و عطر ورد احمر هر یک در جای خود ذکر یافت و
می باید ازان جا جویند انشاء الله تعالی ✽

فصل در ذکر عطوسات

بدانکه عطوس در اکثر ادویه یابسه را گویند که بسیار
نرم سائیده در بینی کشند و یا دمند بی واسطه یا بواسطه
انبوبه یا غیر آن یا آنکه باقصای انف رسیده عطسه آید
و باید که استعمال عطوسات مطلقا بعد از نضج و تنقیه
ماده باشد و حذر نمایند از استعمال آن نهار از امتلای
بدن از مواد و پری معده از طعام و پیش از الفراغ
زیرا که عطوسات محرکه مواد اند هم بالذات و هم بسبب
تحریک نشان بدن را حرکت عنیف پس خطر و ضرر آنها
درینوقت بیش از فائده و نفع آنست و بسا هست
که بسبب کثرت و غلبه مواد باعث خطر عظیم میگردند
که فالج و لقوه و سکته و امثال انها باشد و امراض
بارده را نافع باشند و تنقیه دماغ کنند و عسر البول را
سود دارند و اخراج مشیمه کنند ✽ عطوس نافع جهت
امراض مذکوره ✽ صنعت آن کندش شونیز فرفیون
فلفل جند بیدستر زراوند مدحرج حب بلسان عاقر
قرحا مشک خالص بوره ارمنی مساوی کوفته بیخته در بینی
دمند ✽ عطوس دیگر که همین خاصیت دارد ✽ صنعت آن تخم
حنظل فلفل اسطوخودوس جند بیدستر از هر یک سه درم
کندش هشت درم کوفته بیخته قدری در بینی دمند یا
در پارچه کتانی بسته بآن تعطیس نمایند ✽ عطوس دیگر
که جهت سده دماغ و مواد بارده نافع است و دفع
مواد بعطسه میکند ✽ صنعت آن کندش جند بیدستر
خربق خردل زراوند طویل مفرد و مجموعه چون نرم
سائیده و بپر مرغ مالیده در بینی کشند ✽ باعث
عطسه میگردد ✽ عطوس دیگر که فالج و لقوه و امراض
دماغی را مفید است ✽ صنعت آن صبر زرد خربق
سفید نوشادر مرزنجوش بوره ارمنی شیطرج هندی
مشک بالسویه سوده استعمال نمایند ✽ عطوس که نافع
است از برای صداع بارد و سبات ✽ صنعت آن
خربق اسود مرزنجوش از هر یک ده درم اشنان کندش
شونیز از هر یک پنجدرم مشک یکدانگ فلفل دار فلفل
از هر یک سه درم نرم کوبیده در خرقه کتانی بسته تعطیس
کنند ✽ عطوس دیگر که نافع است از برای فالج
صنعت آن کندش فلفل عاقرقرحا زنجبیل بوره
ارمنی نوشادر بوره سرخ صبر سقوطری دارچینی مرزنجوش
خربق سفید جند بیدستر اجزا مساوی کوفته بیخته
تعطیس بآن نمایند ✽ عطوس دیگر که فالج و لقوه را
سود دارد ✽ صنعت آن شونیز بوره ارمنی جند بیدستر
کندش همه را کوفته بر منخر بمالند عطسه آورد
عطوس دیگر برای مفلوج ✽ صنعت آن کندش خربق
صبر مرزنجوش نوشادر مویزج خربق ابیض خربق اسود در
زنجبیل مشک بورق از هر یک نیم مثقال اگر تمام اجزا یا
بحسب اقتضای مرض و حال مریض و قوت و ضعف
سوده استعمال نمایند ✽ عطوس دیگر برای لقوه چون
استعمال کرده شود بعد از غرغره ✽ صنعت آن کندش و
فلفل بکوبند و سعوط نمایند ✽ عطوسیکه صرع را نافع بود
صنعت آن اسطوخودوس مغز بندق هندی دارچینی
مساوی کوفته بیخته در بینی دمند تا عطسه آورد و با انکه
اگر مصروع را از سعوط عاقرقرحا عطسه آید امید فلاح
است والا فلا ✽

فصل در ذکر عطیة الله

بدانکه عطیة الله دوای شریف است بنابرین
ادویه را عطیة الله نامیده اند و ساخته این دوا با نسخه
در خزانه یکی از ملوک یافته اند شیخ رئیس گوید که مرقوم
بود در نسخه اش که این دوا نافع است از برای بواسیر و فساد
معده و سردی مزاج و اشتهای طعام و اشتهای جماع
آورد و ادرار کند و موجب حفظ صحت است و چون
خورده شود در زمان بهار و زمستان سه ماه و در هر جمعه
هر ماه ✽ صنعت آن هلیله سیاه پوست بلیله آمله منقی
وج ترکی زراوند مدحرج زراوند طویل سنبل اقاقیا
اسقاقل مصری قرنفل تخم بابونه زنجبیل کندر سیاه غیر مقشر
از هر یک شش اوقیه جوز بوا ترید سفید سنبل الطیب مو
دوقو اسارون تخم کرفس لوبیا فرفیون از هر یک دو
اوقیه نانخواه نشاسته گندم تخم گندنا تودری سفید
خشخاش سفید زرنباد درونج عقربی پوست بیخ زرشک
حماما عاقرقرحا طباشیر سفید بزر سیاه یوس حلتیت
سنبل زیره کرمانی از هر یک سه اوقیه سنبل فلفل
دارچینی شیطرج هندی شیطرج فارسی فلفل موبه اشنه سعد
کوفی اصل السوس نیلوفر دار فلفل قرفة الطیب جند بیدستر
از هر یک پنج اوقیه جاوشیر سکبینج از هر یک

چهار اوقیه پوست بیخ کرفس هشت اوقیه خبث الحدید
منقی کرده اول سه هفته آنرا پرورده باشند یکهفته با سرکه
و یک هفته با آب و عسل دیگ سه هفته با زبیب سرکه یا ابتدا
کرده از سرکه گرفته بخیسانند آنرا یک روز در سرکه و یک
روز در شکر و یک روز در ماء العسل و سه هفته دیگر این کار
را کنند بدین طریق که ذکر شد پس آنرا در سایه خشک
کرده بسایند تا مانند غبار شود و باقی ادویه را کوفته بیخته
بازای هر سه جزو از ادویه یک جزو از خبث الحدید
مذکور داخل کرده مجموع را با روغن گاو یا روغن بادام
تازه شیرین چرب نموده بعسل جید خوشبو و خوش طعم
بقدر حاجت و فانید سنجری بوزن خبث الحدید معجون
سازند باین نحو که فانید را اول مرتبه بگذارند و عسل
صافی را در آن داخل نمایند و بجوشانند و کف آنرا
بگیرند تا بقوام آید پس ادویه را با آن بسرشند و در سبوی
سبز لعابدار چینی کرده سر آنرا گرفته در جو دفن کنند و
شش ماه بگذارند پس بخورند از آن مقدار عفصی صبح
ناشتا و بعد از آن تا سه ساعت هیچ بخورند پس غذا بخورند
غذاهای معتدل در گرمی و سردی و پرهیز نمایند از
چیزیکه موجب تخمه باشد و سائر تدابیر در اغذیه که خوف
خدر داشته و زعم بعضی از اطبا آن است که این معجون
باز میدارد شر سم قاتل را از بدن باذن الله تعالی
و مورث صحت از جمیع امراض و علل است و حفظ صحت
نیکند و این ترکیب پنجاه و سه جزو است از روغن گاو و غیره
فانید و عسل و وزن اجزا الغیر از فانید و عسل و روغن
گاو و خبث الحدید شصت و سه اوقیه و فانید مثل خبث
الحدید و مزاجش گرم و خشک است در دو درجه و نیم
صنعت عطیة الله به نسخه دیگر هلیله سیاه پوست هلیله
آمله منقی و ج ترکی زرآوند مدحرج زرآوند طویل شقاقل
مصری دانه هیل بوا دانه قاقله کبابه گل بابونه زنجبیل
کنجد مقشر از هر یک نه مثقال جوز بوا سنبل الطیب تربد
سفید مرکی صافی فوة الصبغ دو اوقیه اسارون قرنفل
فطراسالیون فرفیون از هر یک سه درم زرنباد درونج
عقربی پوست بیخ کرفس نانخواه تخم گندنا عاقرقرحا
تودری گلگون تخم خشخاش حماما طباشیر سفید حلتیت
بزر سیساليوس زیره کرمانی از هر یک چهار مثقال و نیم
بل هندی شیطرج هندی فلفل مویه اشنه سعد کوفی
بیخ نیلوفر دار فلفل قرفة الطیب دارچینی جندبیدستر از
هر یک هفت مثقال و نیم جاوشیر سکبینج از هر یک شش
مثقال پوست بیخ کرفس دوازده مثقال خبث الحدید
سه صد مثقال خبث الحدید را سه هفته در شراب قند
نگاهدارند و بعد از آن برآورده یک هفته در ماء العسل
بگذارند و بعد از آن برآورده یکهفته در سرکه انگوری
نگاهدارند و بعد از آن برآورده باز یک شبانروز در
سرکه تازه بگذارند و بعد از آن باز سه روز در شراب قند
بگذارند و بعد از آن برآورده سه روز در ماء العسل
نگاهدارند و بعد از آن برآورده ماء العسل بگرده در
سایه خشک نمایند و بر روی سنگ سماق آنرا اصلایه
بلیغ نمایند که مثل سرمه گردد و باقی ادویه را کوفته بیخته
سه وزن ادویه و یک وزن خبث الحدید را باهم آمیخته
بروغن گاو یا روغن بادام شیرین چرب نموده و
بوزن مجموع فانید در گلاب حل کرده و دو برابر
ادویه عسل سفید مصفی داخل کرده به قوام لائق
آورند و ادویه را با آن بدستور مقرر معجون سازند و
سر کرده در مرتبان چینی کرده شش ماه در میان جو نگاه
دارند و بعد از شش ماه استعمال نمایند شربتی یک مثقال

باب العین مع القاف

عقرب بعربی اسم کژدم فارسی است و آن شیاله و
جراره و الوان میباشد و آنچه در حین حرکت دنباله را
بلند دارد شیاله نامند و آنچه دنباله بکشد جراره
و او از شیاله کوچکتر میباشد و زبون ترین اقسام
آن سیاه و بیدار است و بهترین آن در ما و از زرد شیاله
است و به تجربه رسیده که چون آجرهای آب ندیده را
اندک آب پاشیده بر روی هم بگذارند خصوصا در
تابستان عقرب بسیار از آن متکون میشود و در آخر سوم
سرد و خشک چون شگافته آنرا بر موضع گزیده عقرب
ببندند خوب است میکند و آشامیدن برشته کرده آن
جهت قرحه سینه و سرفه و رفع سموم عقرب گزیده مفیده
سوخته آن با ادویه مناسبه جهت سنگ گرده و مثانه
و عسر بول بی‌نظیر است و اکتحال آن با فلفل و ادویه جالیه
جهت بیاض و ناخنه چشم حیوان و انسان مجرب
دانسته اند و با سرگین موش بقدر نصف آن جهت
تقویت بصر و طلای آن جهت ساقط کردن دانه بواسیر
رفع بهق و برص و نمش و کلف و قروح خبیثه قوی الاثر
است و روغن آن که زنده آنرا بعدد بیست و شش ماه
در روغن زیتون که بازای هر عددی ده مثقال
باشد انداخته چهل روز در آفتاب بگذارند جهت
عرق النساء و فالج و بواسیر مجرب است و طلای برشته
کرده آن بروغن زیتون که بحد سوختن نرسد جهت
رویانیدن موی داء الثعلب عدیل و بستن یک
عدد عقرب قدید کرده بر ران زنیکه همیشه اسقاط جنین
او شود مانع سقوط میگردد و گزانیدن عقرب بر عضو عصب
را نافع فالج و از مجربات شمرده اند و آشامیدن آن
مضر ریه و مصلحش گل ارمنی و تخم کرفس و شربتش
تا نیم درم است ✤ احراق عقرب که رماد العقارب نیز
نامند چنانست که عقرب زنده را در ظرف مس یا در
ظرف آهن یا سفال انداخته سر ظرف را به خمیر محکم
کنند و در تنوریکه از هیمه زر گرم شده باشد و آتش
را از تنور برآورده باشند شب بگذارند صبح برآورند
البته باید که تنور بسیار گرم نباشد که عقرب تمام خاکستر
شود و باید که عقرب نر باشد و علامت نری او آنست
که ضعیف و لاغر میباشد ✤ نوع دیگر او آنست که ضعیف
و لاغر میباشد ✤ نوع دیگر آنست که عقرب
را در شیشه که بگل حکمت گرفته باشند کرده سر شیشه را
محکم نموده در تنوریکه بسیار گرم نباشد بمقدار شش
هفت ساعت نجومی در میان آتش گذارند اگر قابل
سحق شده باشد بهتر و الا دو سه ساعت دیگر آن مقدار
که قابل سحق گردد باز در آتش گذارند پس سائیده
یک دانگ تا یکدرم بحسب امزجه و قوت و سن با
ادویه مناسبه ✤ دهن العقارب بگفتیت حصاة کلیه

ومثانه کنند و تقویت باه نماید ❋ صنعت آن بگیرند
زرآوند مدحرج پوست بیخ کبر عاقرقرحا از هر یک دو
اوقیه مجموع اینها را کوفته در شیشه کرده روغن بادام تلخ
یک رطل بر روی آن کرده بیست عدد عقرب سیاه زنده
دران انداخته چهل روز در آفتاب گذارند پس بپالایند
و در شیشه سربسته نگاهدارند و عند الحاجت بر عانه و
محل کلیه طلا کنند ❋ دهن العقارب به نسخهٔ دیگر ❋
صنعت آن زرآوند مدحرج خطیانا سعد کوفی پوست
بیخ کبر از هر یک یک اوقیه نیم کوفته در شیشه کرده
بریزند بر آن روغن بادام تلخ یک رطل و بگذارند
در آفتاب تابستان ده هفته و بفشارند و بپالایند
پس بگیرند ده عدد عقرب سیاه عقرب ها را زنده در آن
روغن اندازند پس سر شیشه را محکم بسته دو هفته دیگر
در آفتاب بگذارند پس از آفتاب برداشته نگاهدارند
و وقت حاجت استعمال نمایند ❋ دهن العقارب به
نسخهٔ شفائی گرده و مثانه را شکسته بریزاند و
بیرون آورد و درین امر بسیار نافع و مجربست ❋ صنعت آن
ریوند چینی سعد کوفی خطیانا پوست بیخ کبر از هر یک
یک اوقیه اجزا اینها کوفته در شیشه کرده و روغن بادام
یک رطل بالای آن کنند و یکهفته در آفتاب بگذارند
پس صاف کرده ده عدد عقرب زنده را در میان
روغن میندازند و دو هفته دیگر سر شیشه روغن را در
آفتاب بگذارند و هنگام ضرورت قطره قطره در احلیل
بچکانند و تهیگاه و خاصره را با آن چرب کنند ❋ دهن
عقرب دیگر به نسخهٔ معصومی سنگ گرده و مثانه را
بریزاند و درد پشت را نافع بود و اگر قطره در گوش
بچکانند درد ساکن کند و اگر دانه بواسیر که ظاهر باشد
بمالند آنرا خشک کند و بیفکند ❋ صنعت آن عقرب
زنده فربه ده عدد و یا بیشتر وقتیکه سه چهار روز
از اول ماه باقی مانده باشد در شیشه کنند و روغن زیت
بر سر آن کنند و سر شیشه را محکم نمایند و در آفتاب
بگذارند تا چهل روز بگذرد و آنگاه استعمال ❋
معجون عقرب سنگ گرده و مثانه بریزاند و گزیدگی
عقرب را بغایت نافع باشد ❋ صنعت آن عقرب محرق
سه درم و نیم خطیانا فلفل دار فلفل از هر یک یک
درم و نیم زنجبیل یک درم بیخ کاکنج بیخ درم جند
بیدستر چهار درم کوفته بیخته با سه چندان عسل
بسرشند مقدار شربتی یک دانگ با قدری آب
کرفس ❋ معجون عقرب دیگر جهت تفتیت سنگ
گرده و مثانه ❋ صنعت آن عقرب سوخته خطیانا
از هر یک سه مثقال فلفل دار فلفل از هر یک دو
درم زنجبیل یک درم کاکنج بیخ درم جند بیدستر
چهار درم ادویه کوفته بیخته بعسل سه وزن ادویه
بسرشند و در نسخهٔ دیگر زنجبیل نیز یک درم و نیم است و در
نسخهٔ قلانسی از هر یک تمامها یک و نیم درم است

باب العین مع النون

عنب بفارسی انگور و بترکی اوزم نامند بهترین و
شیرین و نازک پوست بزرگ دانه کم تخم است در
آخر اول گرم و تر و در غذائیت بهترین میوه ها و بغایت
مسمن بدن و معتدل امزجه غلیظه و صاف کننده
خون صالح و جهت افزودن پیه گرده و دفع مواد
سودا و احتراق خلط نافع و مصلح حال سینه و شش
و مضر معده رطبه و ریحی و مصلحش زیره و رازیانه و مضر
سدهٔ جگر و سپرز و قولنج ریحی و مصلح آن تخم کرفس
و ملین طبع و مورث تشنگی و مصلح آن سکنجبین است
و غذا های ترش و آب سرد بعد از انگور بغایت
مفسد آن و مورث استسقا و تبهای عفن است و
باید که بعد از چیدن آن بدو روز تناول نمایند و
مابین دو طعام خورده نشود و دانه او در دوم سرد
و خشک و مولد ریاح و مضر معده و امعاد سوخته
آن جهت جراحات و جلای باصره و رطوبت چشم نافع
و پوست او مولد ریاح و بسیار بطی الانحدار است
و انگور نارس و عفص مایل بسردی و کثیف است
و روغن انگور که مکرر آب او تفل آنرا بروغن زیتون
جوشانیده صاف کرده باشند بغایت محلل و
مسخن و ملین جلد است ❋ جوارش حصرم قامع صفرا
و مسکن عطش و حمیات صفراوی را نافع است ❋ صنعت
آن بگیرند آب حصرم که غوره انگور است و باهم وزن
آن یا زده یا کمتر به شکر مسطور در جوارش رمان ساده
مرتب نمایند و عند الحاجت بقدر ضرورت تناول نمایند ❋
دبس عنب بفارسی دوشاب انگوری نامند و در آخر
اول سرد و در دوم گرم و مولد خون صالح و مسمن و مفتح
و مدام مست آن بشیر تازه و اندک بادام جهت هزال
مفرط و خفقان و ضعف عجیب الاثر و با اندک
سرکه جهت یرقان و سپرز و با اندک زعفران جهت
رفع ماتم و غم و غضب شدید و با سداب جهت صرع
مجرب دانسته اند و با افیون جهت وحشت و جنون
و با مغز قرطم جهت رفع شری و ریحان روزی با انجیر و
حلبه جهت سعال مزمن و درد سینه و با ماء الشعیر مفتت
حصاة و مدر بول و شیخ قدس سره فرموده که دبس
عنبی با آب سیب و قدری برگ ریحان و اندک
عسل در جمیع افعال قائم مقام خمر است جهت اسکار و
ضماد مطبوخ آن با خطمی جهت تحلیل اورام و گشودن
دمل نافع و قدر شربتش از دو مثقال تا بست مثقال
و اکثار آن محرق خون و مصدع و مصلحش تخم ریحان
و خشخاش است ❋ صنعت آن بگیرند آب انگور رسیده
از هر نوع که باشد و بجوشانند با گل دوشاب تا به ربع
رسد و شیرین گردد و اگر بدون گل آب انگور خالص
را به تنهائی بجوشانند تا خوب شیرین نمی گردد و باندکی
ترشی میباشد و موسوم بطبوخ عنب و رب عنب و
میپخته است ❋ خل عنبی و آن سرکه انگوری است
مرکب القوی و در آن سه جزو است یکجزو حار و
یکجزو بارد و یکجزو یابس که بهر یک تلطیف فاعل انه و
عماد دیگر ددو مشهور است که در دوم سرد و خشک
گویند خشکی آن در سوم است قابض و بسیار مخفف
و سریع النفوذ و رساننده قوت ادویه باعضاء و ملطف
و قاطع اخلاط غلیظه و دافع تشنگی و معین بر هضم و قاطع
نزف الدم اعضا و محرک اشتها و گدازنده بلغم و سپرز

وموافق معده ملتهبه و بلغمیه و جهت قطع صفرا و تفتیح
سده ماساریقا و سپرز و مداومت خوردن آن ناشتا
قاتل کرم معده و گرم کرده او با عسل جهه نفس الانتصاب
نافع و قی کردن بعد از خوردن گرم کرده آن جهت
ادویه قتاله و رفع جمود خون و شیر در معده و با نمک
جهت رفع ضرر سم خطر و سگ دیوانه گزیده و مکیدن آن
بتدریج جهت زلوی که در حلق مانده باشد و سرکه کهنه
رطوبی و غرغره آن جهت منع سیلان فضول به حلق و
خناق و سقوط لهات و درد دندان و مضمضه آن با نمک
جهت قطع خون بن دندان که کنده باشند و با زاج سفید
جهت خون لثه و سستی آن و طلای آن جهت
منع انتشار و قروح خبیثه و باد سرخ و حمره و نمله و جرب
متقرح و بواسیر و داحس و ورم ظاهری و باطنی و مانع
ورم جراحات تازه و درد سر حار و خارش بدن و
گزیدن حیوانات سمیه و سوختگی آتش بغایت مجرب و
چون بر عضوی بمالند و منع قبول ماده از عضو مجاور
خود میکند و نطول آن جهت گزیدن حیوانات سمی
و بر موضع نزف الدم ظاهر بدن جهت قطع سیلان
خون و طعامیکه با سرکه پخته باشند منع سیلان فضول
بشکم میکند و ضماد انجیرے که در آن طبخ یافته باشند
جهت سوزش عضو و خشونت آن مجرب و با گوگرد
جهت نقرس و با عسل جهت رفع آثار سختی و شحم و
خون مرده و با روغن گل جهت درد سریکه از آفتاب
حادث شده باشد و با ردو جو جهت خناق و ورم
پستان و بناگوش و با خاکستر گرم جهت عضد و ورم
بارد و با حرمل جهت خدر و کزاز و مفاصل و جوشانیده
آن با گلاب که پارچه را بآن تر کرده بر سر ضماد کنند
جهت درد سریکه از صفرا و بخارات حمام حادث شده
باشد مجرب و پاشیدن بر سنگ گرم کرده و بدستور
سنگ را دران انداخته بخار آن جهت درد سر مزمن
و نزلات و سرفه مزمن و بواسیر و خوردن انجیر و
مویز یکه دران خیسانیده باشند جهت سپرز خصوصاً
با پوست بیخ کبر خصوصاً که تیز خیسانیده باشند

و مضمضه طبیخ آن با زیره و صعتر تسکین درد دندان
و قروح خبیثه لثه مجرب و قطور آن جهت کرم گوش و بخور
آن جهت دردی و طنین و گرانی سامعه و تفتیح سده
خیشوم و بوئیدن آن جهت سده منخرات و با
گلاب و روغن بادام و روغن گل جهت سرسام
و هذیان نافع و چون یک اوقیه پیاز عنصل خشک را
ورق کرده در سرکه بجوشانند تا مهرا شود و یکهفته در
آفتاب بگذارند پس صاف نمایند و هر روز ناشته دو درم
از آن را بنوشند جهت بدبوی دهان که
بمشارکت معده باشد و ضیق النفس بارد و جرب ست
و در جمیع افعال مثل سرکه عنصل است که در اسقفیل
مذکور شد و مضر پیران و سوداوی مزاج و قوت باه
و صاحبان سرفه تازه و سعال یابس و مضر اعصاب
و اعضای عصبانی و رحم و ناقهین و مبرودین و
صاحبان ریاح غلیظه و درد مفاصل و مداومت
آن مورث استسقا است در صاحبان ضعف احشا
و تشنج و مضعف بصر و مورث زردی رخسار و
سحج و لاغری و مصلح آن شیرینی ها و گوشت آب
چرب و شراب سرخ غلیظ و در دفع ضرر سرفه شربتی
در روغن بادام و ادویه ضعیف الحرارت و در ضعیف
اعصاب عسل و ادویه حاره و در سحج لعابها و قدر
شربتش تا هفت مثقال و بدلش در بعضی امور شراب
و در بعضی آب لیمو است و سرکه تاڑی و نارجیل مضر
بعصب نیست و بدلش عصید العنب و رادیان ذکر
یافت ❊ رماد کرم که خاکستر چوب درخت انگور باشد
جهت تفتیت حصات و تحلیل اورام بارده و بیضه
و خوزه و شقیقه و بواسیر نافع اما جهت تفتیت
حصاة گرده و مثانه دو درهم به تنهائی و یا با یک
درم سنگ سرماهی با طبیخ حب القلت بیاشامند
که بیست مثقال حب القلت تا شب در یک رطل
آب بخیسانند و بآتش ملائم طبخ دهند تا بربع رسد
اما در امراض مذکوره دیگر با سرکه طلا و ضماد نمایند
دستور احراق آن آنست که بگیرند چوب درخت انگور را

و در ظرف سفالی کرده برافروزند بر آتش تا سوخته گردد
و بسر حد رمادیت رسد پس برداشته بکار برند ❊ شراب
حصرم که بفارسی غوره نامند تشنگی بنشاند و تپ گرم را
سود دارد و خمار رفع کند ❊ صنعت آن بگیرند حصرم که
غوره انگور است و بفشارند و آب آنرا بگیرند و صاف
کنند و بجوشانند تا بنصف آید و زمانی بگذارند تا ته نشین
گردد و دیگر باره دولائی و یا زیاده بپالایند و در هر
یک من آن یک من قند اضافه نموده شربت بپزند
و اگر خواهند میخوش آن یعنی غیر بی انگور همین نحو
ترتیب دهند ❊ شراب عنب نافع است از برای
درد گلو و آماس آن و از برای قروح معده ❊ صنعت
آن بنسخه شیخ رئیس بگیرند آب انگور عفص قابض شش
رطل و بپزند تا ثلث بماند پس داخل کنند در ان عسل
سفید مصفی یک رطل سماق اصل السوس مازوی سبز
گلنار فارسی غنچه گلسرخ از هر یک شش استار زعفران
ده درم مرکی صافی شب یمانی از هر یک یک درم
و بجوشانند و بپالایند و بیاشامند و در نسخه دیگر ادویه
که درین نسخه شش استار است چهار مثقال است
و باقی موافق این نسخه است ❊ شراب عنبی
تفریح و نشاط آورد و مقوی گرده و باه است و شهوت
جماع آورد ❊ صنعت آن بگیرند عصیر عنب شیرین رسیده
دو من و در خم اندازند و بگذارند تا بجوش آید کف
آنرا بگیرند پس بگیرند دارچینی بسباسه خولنجان بهمن
بربری بوزیدان بهمن سرخ شقاقل مصری لسان العصافیر
تخم شلغم تخم جرجیر تخم بلیون حب القلقل اجزا
مساوی از مجموع ده استار کوفته بعد از شش ماه استعمال
نمایند شربتی بقدر مزاج شخص ❊ شراب ریحانی نسیان و
امراض بلغمی را نافع بود و معده را قوت دهد و پیران
را موافق بود ❊ صنعت آن آب انگور رسیده یک من در
خم ریزند و شش من قند سفید اضافه نمایند دارچینی
خم ریزند و شش من قند سفید اضافه نمایند دار
فلفل بسباسه جوز بوا از هر یک دو درم مجموع را نیم کوفته
در کنند و در خم اندازند و سر خم را بگیرند و بعد از

از شتهاء استعمال نمایند و باید که خم را در اول پاک
بشویند و اندرون آنرا موم گداخته بگردانند و مشک
و عنبر اشهب بویا گردانند. مثلث آب انگور نیست
که دو ثلث آن در طبخ رفته یک ثلث بماند و در حین
طبخ کف آنرا گرفته باشند در منافع قریب بخمر و مولد خون
صالح و مقوی هاضمه و موافق صاحبان آبله و حصبه
و ذات الجنب و ذات الصدر و مقوی باه مبرد تن
و اکثار آن مضر محرورین و اما آنچه محمد بن محمود آملی در
شرح کلیات ایلاقی و بکلام شیخ الرئیس در کلیات
قانون نوشته آن است که بگیرند عصیر عنب سه جزو و
آب خالص یک جزو و بجوشانند تا اینکه یک ثلث
مجموع برود و دو ثلث بماند و گفته که آنچه اطبا در خمر نوشته اند
غلط است و منشای غلط ایشان حمل مثلث فقهی ست
بر مثلث طبی و عدم فرق بینهما و این غلط عظیم است
لهذا آن ملحق بدبس یا رب عنب است. میپختج
بدانکه آن معرب از می پخته فارسی است و بعربی عقید
العنب نامند در دوم گرم و در اول خشک محرک
باه و ملین طبع و موافق سینه و شش و آبله و حصبه
و در محرورین و اکثار آن مولد صفرای غلیظ و مصلح
اش آب میوه های سرد و تر و بدلش دوشاب انگوری
است. صنعت آن آب انگور را آنمقدار طبخ دهند
که زیاده از دو ثلث آن بسوزد و غلیظ و مائل
بسرخی گردد و گیلانات این را دوشاب ترش
نامند و چون با خاک دوشاب بجوشانند شیرین میگردد
و آنرا دوشاب گویند و در دبس ذکر یافت.
عناب بهترین آن رسیده بالیده سرخ رنگ شیرین
است و خشک آن بهتر از تازه و معتدل در حرارت
و برودت و مائل برطوبت و قوتش تا دو سال باقی
است و ملین احشا و مسهل اخلاط رقیقه و منضج غلیظه و
رافع خشونت سینه و حلق و آواز و صاف کننده
خون و مولد خون صالح و مسکن التهاب و تشنگی
و حدت خون و جگر و جهت سرفه و ربو و درد سینه
و گرده و مثانه و امراض مقعده و فساد مزاج جگر

و با سکنجبین جهت شری بی عدیل ست و اکثار آن
نفاخ و دیر هضم و مصلحش شکر و مویز و مقلل منی
و مصلح آن عسل و ادویهٔ باهیه و در مبرودین گلاب
و شکر و برگش مغیر ذائقه است بحدیکه تمیز طعوم
نتوان نمود و شرب طبیخ برگ آن هر روز نیم رطل یا
قدری شکر در عرض پنج روز رافع خارش بدن
و مجرب است و ذرور خشک آن در رفع آکله و
قروح خبیثه مجرب خصوص چون بعد از طلا کردن
عسل ذرور نمایند و پوست شاخ درخت آن به
تنهائی یا با سفیداب جهت قروح خبیثه بی عدیل
و شرب نشارهٔ چوب او رافع حکه و جرب و سحج و
طلای آن جابر شکستگی اعضاء و بیرون رفتن و حرکت
کردن استخوان است و شرب عناب سائیده با
دانه او رافع قرحهٔ امعاء و ضمع او با سرکه جهت قوبا
با ادویهٔ مناسبه و تنهائی جهت امراض چشم مفید
و قدر شربتش تا پنجاه عدد و بدلش سپستان و
خائیدن برگ تازهٔ آن باعث خدارت و نیافتن
طعوم بشعهٔ ادویهٔ بشیع الطعم است چنانچه اگر قبل
از خوردن مسهل و ادویهٔ بشعه یکدو برگے از ان
بخائیده ثقل آنرا بیندازند طعم ادویهٔ بشعه کم معلوم
گردد و شیخ رئیس در مفردات قانون مے فرماید که
جالینوس میگوید که ندیدم من در وی فائده و نه
طعمه در حفظ صحت موجود و نه در استرداد صحت
مفقود و غیر جالینوس گفته نفع مے بخشند حدت
خون گرم را و گمان میبرم من که این فائده برای
تغلیظ اوست خون را و کسیکه گمان کرده است که
آن صاف میکند خون را و عسل میدهد آنرا ظنی ست
که نیست تاسیل و توجه من بسوی آن و غذائیت آن
بسیار کم و گفته که قول حکیم فاضل جالینوس بسیار
نیکوست و صواب است. سکنجبین عنابی در سکنجبینات
ذکر یافت. شراب عناب ساده آمله و ماشری و درد
سینه و سرفه و غلبهٔ خون را نافع باشد. صنعت آن
عناب جرجانی نیم رطل در دو من آب بجوشانند

و بدستور بمالند و صاف کنند و یکرطل قند سفید بقوام
آورند. شراب عناب به نسخهٔ شیخ داؤد انطاکی موافق
نسخهٔ مذکور در اصول التراکیب تبرید خون کند و صلاح
سینه و اسافل بدن نماید و تسکین عطش کند و نافع است
از برای اطفال خصوصاً در جدری و قوت این شراب
زیاده بر دو ماه باقی نمی ماند. صنعت آن عناب
جرجانی یک رطل کشنیز خشک عدس غیر مقشر تخم
کاسنی از هر یک یک اوقیه و گفته که هر کس که غیر این
گفته خطا کرده پس ادویه را باده مثل آن با آب باران
نیسان بجوشانند تا ثلث آن باقی ماند پس بپالایند و
مثل وزن صافی آب مطبوخ شکر سفید داخل کرده بجوشانند
و کف آنرا بگیرند و بقوام آورند و در نسخهٔ دیگر بعوض
تخم کاسنی بیخ کاسنی است و نسخهٔ اول اصح است
شربتی ده درم. شراب عناب به نسخهٔ نجیب الدین
سمرقندی نافع جهت جمیع امراض دموی. صنعت
آن عناب خراسانی کلان چهل دانه آلوی سیاه
بست دانه زرشک منقی سماق منقی از حب آن هر یک
بست درم ورق گل سرخ پنج درم قند سفید یکرطل
گلاب ربع رطل ادویه را جوشانیده صافی نموده با
قند و گلاب بدستور بقوام آورند شربتی یک اوقیه با
بعضے لعابات و جلیبات یعنے شیرجات بزور حسب
مزاج بکار برند. شراب عناب قلمی فرموده اند که
این نسخه از بندهٔ آثم محمد هاشم مخاطب بسید علویخان
معتمد الملوک محمد شاهی ست نافع از برای جمیع امراض
دموی خصوص خفقان و امراض قلب دموی و
صداع بمشارکت امراض دموی قلب. صنعت آن
عناب دانه بیرون کرده سی عدد گل بنفشه گل نیلوفر
گل گاؤزبان گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک ده
مثقال در شش رطل گلاب و شش رطل عرق
بید مشک بجوشانند چون بنصف رسد بپالایند و
ادویهٔ مذکوره را بوزن مذکور در ان مرتبه ثانی داخل
نموده باز بجوشانند چون سه رطل بماند بپالایند قند
سفید ترنجبین منقی شیرخشت خراسانی از هر یک یک

رطل دران داخل کرده دو جوشی داده بپالایند و
بار دیگر در دیگ کرده بقوام آورند شربتی ده اقیه و
در اشربه نیز چند نسخه ذکر یافت ۰ لعوق عناب که حلق
و تپ و تشنگی را نافع باشد و خشونت زبان را بر طرف
کند و سرفه و امراض سینه را سود مند بود ۰ صنعت آن
عناب پنجاه عدد تخم خطمی ده درم کتیرا نشاسته درم مویز منقی
بیست و پنج درم بنفشه اصل السوس تراشیده نیم کوفته
از هر یک یازده درم بزر قطونا بیست درم مجموع را در
هفت رطل آب بجوشانند تا ثلث بماند صاف کنند
و یک رطل فانیذ اضافه کرده بقوام آورند در وغن
بنفشه بادام سه درم داخل کرده وقت حاجت لعوق
نمایند ۰ مطبوخ عناب مسمی بمغلی حلو منضج اخلاط غلیظ
و حاره و سرفه حار را نافع است ۰ صنعت آن عناب
سپستان از هر یک پانزده دانه تخم خطمی خبازی از هر
یک و نیم درم تا دو درم گل بنفشه سه درم اصل السوس
محکوک مرضوض یک مثقال گل نیلوفر از سه عدد تا
پنج عدد پرسیاوشان دو درم تخم رازیانه نیم کوفته
یک درم بهدانه نیم درم تا یک درم ادویه را شب در
آب بخیسانند و صبح جوشی کمی داده صاف نموده نیم گرم
بنوشند بهمان گرمی طبخ از غیر آنکه بگذارند تا سرد شود
و ثانیا گرم کنند و بنوشند و اگر درین مغلی قدری شکر
اضافه نمایند بنیست ۰ نقوع عناب موسوم بنقوع
حلو اصفر البزاند و صداع را نافع باشد ۰ صنعت
آن عناب بیست دانه مویز طائفی سی دانه سپستان
سی دانه سر بنفشه هفت درم شب در یک رطل آب تر
خیسانند صباح صاف نموده بیست درم شیر خشت
و بیست درم ترنجبین دران حل کرده باز صاف نموده
قدری گلاب و عرق بید مشک داخل نمایند و بعضی
ده دانه سر مشمش اصفهانی نیز درین نقوع داخل کرده اند
عنبر موم از نوعی نحل ست که در جزائر یکه درمیان دریا
واقع است بر جبال آن جزائر و درختان آن نواح
نحلی خانه ساخته عسل در خانه های خود مینهند از
برای ذخیره باقی که شبنم بر گل با نمی ماند و شدت بارش

خانه های ایشان را کنده بدریا می آورد عسل آن شسته
گشته موم خالص میماند و موید این قول است آنچه
از ثقات شنیده که در سواحل بلاد کن و جزائر
و موت دمین و مالدیپ حضر نواح آنها بنادر ست
گاهی عنبر تازه زرد رنگ نرم مثل خمیر شیرین بسیار
خوشبوئی یابند حکام و اعزه آنجا به قیمت اعلی
خریده بخواهش تمام می خورند و می گویند که بسیار
مقوی باه و قوی دار فراح است و نیز فقیر شمامه
عنبری دیده که مثل نحل جانوری جلد و پشت آن
صلب و خزفی بود دران شمامه بسیار بود یعنی زیاده
بر صد عدد و لیکن قول بر آنکه آن رطوبتی است که
از معدن دریا چون معدن قفر و مومیائی بر می آید
و بسبب جزر و مد بر روی آب آمده منجمد می گردد
و بتلاطم امواج پرده پرده بر روی هم و مدور مثل
شمامه و اشکال دیگر میگردد و بساحل می افتد نزد
احقر اقوی است اما قول آنکه عنبر روث یعنی سرگین
نوعی از حیوان دریائی ست که موج آنرا بساحل
می اندازد و قول بر آنکه عنبر طل یعنی شبنمی ست که
بر روی دریا نشسته و بطول مدت و زمان منعقد
میگردد چنانچه صاحب اخوان الصفا بران است
بسیار بعید می نماید والله اعلم بحقائق الامور و بدانکه
از عنبر آنچه صافی باشد و بزردی مائل و از تحریک
امواج پی در پی مجتمع و مائل بتدور گشته بساحل میرسد
آن شمامه و اشهب می نامند و آنچه مخلوط به خاک و
رمل ست رملی و این بسبب آن ته نشین آب میشود
و آنچه بشکل و صفائح میباشد و سیاه رنگ آنرا
عنبر تخته می نامند و بهترین آن شمامه اشهب مائل
بسفیدی و زردی ست که دهنیت آن غالب و
از خائیدن چون مصطگی و صمغ البطم از هم منفصل نشود
و این قید اخیر به جهت آن نموده شد که فقیر شمامه
عنبر اشهب دید که در وزن سنگین بود و دهنیت کم
داشت گفت که آنرا از میانه دو حصه نمایند چون آنرا
دو حصه نمودند میانش پر از رمل بود و علامت دیگر

عنبر جید آنست که خوش بو باشد و چون سوزنی را گرم کرده
بران نهند بوی بسیار خوش از ان آید و بر موضع داغ
چیزی مانند روغن داغ کرده مخلوط نباشد و ظاهر و
باطن آن درین معنی برابر و یکسان باشد و چون تندی
انگیزند و باز آن موضع را داغ کرده اشهب آن سفیدی
گردد و با نقطه های بسیار ریزه سفید دران پیدا شود
که آنرا ابهار عنبری نامند و چون در عنبر آنها ظاهر شود
میگویند عنبر بهار کرده است و چون پاره ریزه عنبر را
در پارچه کرباس بسیار تنگی بسته در آب بسیار گرم جوشان
فرو برند و زمانی نگاه دارند تا عنبر گداخته شود پس از
آب بر آورده بگذارند تا حدت گرمی آن کم شود و فی
الجمله انجمادی بهم رساند فشرده که خوب مدور و اجزای
آن در هم نشیند آنگاه پارچه کرباس را از بالای آن باز
کنند و یا که عنبر ریزه شده و باریک و رمل آمیخته را
در قدر مضاعف با گلاب گداخته بی روغنی و دهنی
از پارچه بسیار نازکی بگذارند و در گلاب گرم سرد کرده
ریخته بگذارند تا درد و سنگ ریزه آن ته نشین گردد
پس شمامه سازند و چون مدتی بگذرد این هم بهار میکند
و اینها همه خوب و خالص است بعد از اشهب عنبر
مائل بازرقی و بعد از ان مائل بسبزی ست و زبون ترین
همه صفائحی است و بدترین صفائحی سیاه رنگ آنست
و از ان زبون تر عنبر لمتی است که میگویند ماهی آن را
بسبب حلاوتیکه دارد فرو میبرد و چون ماهی آن را
فرو برد خصوص ماهیکه مسمی بالبتیر است می گردد
بر روی آب می آید و موج آنرا بساحل می اندازد
چون که ماهی را بر ساحل زنده ماندن محال ست می میرد
و کسانیکه دران سواحل میباشند این معنی را میدانند
زود و شکم آن ماهی را دریده آن عنبر را بیرون آورند
و آن عنبر سیاه رنگ و زبون میباشد و تباه زسی
بوی سهوکت یعنی سمیت ماهی میدهد اما مصنوع عنبر
پس بالمره بکار نمی آید و یکی از اقسام مصنوع آن آنست
که از لادن و گچ و موم و عنبر سیاه بهم زنند که خواسته
باشند میسازند و از عنبر صفائحی چند صفحه را گرم کرده

دو سه طبقه بالای آن می‌چسپانند و شمامه میسازند و نقش
این شمامه مصنوع و شمامه اصلی بسیار مشکل است مگر
بعد تمام قوی از وزن آن با شکستن و بجا و بدن آن
زیرا که این قسم مصنوع متفتت میگردد و عنبر گرم است
در درجه ثانیه و خشک است در درجه اولی و حافظ ارواح
و قوت باه و نهایت مفرح و محرک باه و اشتهای طعام
و مفتح سده‌ها و اعاده کننده قوت‌ها است که از شراب
و دواها و جماع و کثرت جماع کم شده باشد و او زهر
سموم است و مقوی افعال معاجین و تراکیب و
بالطبع دافع امراض بارده عموماً و خصوصاً امراض
بارده دماغ و قلب و بالخاصیت دافع امراض
حاره دماغ بجهت نزلات و جنون و شقیقه و خفقان
و غشی و امراض گوش و دهن و سینه و سرفه و ربو
و قرحه مثانه و ضعف قلب و معده و جگر و استسقا
و یرقان و اوجاع معده و طحال و گرده و ریاح و
فالج و لقوه و رعشه و مفاصل و عرق النسا و
تقویت حواس خمسه ظاهری و حواس باطنی و انفاس
حرارت غریزی نافع و مداومت آن با ماء العسل جهت
اعاده باه مایوسین و طلای آن با غالیه و ادهان
حاره جهت تقویت اعضای تناسل و تحریک باه
و براحلیل باعث شدت لذت جماع طرفین بحد
افراط و شرب یک دانگ آن هر روز تا سه روز
جهت در دفع معده جدید و قدیم مجرب و بخور آن
مصلح هوای وبائی و گریزانیدن هوام و بوئیدن
آن در جمیع امور مذکوره قوی الاثر است و باعث
غلیان خون و رقت آن و تولد شری در محرورین
و مصلح اش کافور و میوه‌های سرد و تر و سعوط آن
با روغن‌های حاره دافع امراض بارده دماغی و
سده‌های آن و گویند مضر امعا است و مصلح آن
صمغ عربی و نزد بعضی مضعف روح کبدی است
و شربتش یک دانگ است و گویند اگر یک مثقال
آنرا با دو چندان سر بنفشه و پنج مثقال صمغ عربی با
سه دفعه در یک روز خورده شود تفریح آن بحد اس کا

میرسد و ازین قول غره نباید شد و بدلش بوزن آن
مشک سه وزن زعفران است ٭ دستور حل کردن و صافی
نمودن عنبر آنست که اول عنبر را ریزه ریزه کرده
در پیاله چینی نموده روغن مغز پسته یا روغن زیت
انفاق یا روغن گل بادام یا هر روغنی که طبیب مناسب
حال مریض داند بر روی آن کرده دیگ بزرگ را
تا نیمه آب کرده بر دیگدان گذاشته پیاله در ان
دیگ بر روی آب یا بر سه پایه بگذارند و سر دیگ را
بگیرند و آب را بجوشانند تا زمانیکه دانند که تمام
عنبر گداخته و خاطر جمع شد که چیزی ناگداخته
باقی نمانده پس دیگ را فرود آورده سر آن را باز
کرده پیاله را از روی آب گرم یا سه پایه برداشته
عنبر گداخته را از پارچه بسیار نازک صافی نمایند و اگر
بقیه از عنبر در پارچه باقی مانده باشد در روغن گرم
بمالند تا تمام جوهر عنبر بیرون آید در ملیکه در ان
باشد در پارچه بماند و صافی آنرا بمصرفی که خواهند
صرف نمایند و احقر در بسیاری از مرکبات عنبر
خالص که اندک خشکی داشته باشد با نبات سفید
کوبیده بیخته در ترکیب داخل مے نمایند ٭ بخور عنبر
سادر مقوی قلب و دماغ است ٭ صنعت آن عنبر
عنبر را اخر دلمود ه مقدار فلفل و نخود در اندک پنبه
پاکیزه سفیدی تر کرده پیچده در مجمر بر اخگر بگذارند
تا بملایمت بسوزد ٭ بخور عنبر مرکب مقوی قلب
و دماغ و معطر مجلس است ٭ صنعت آن عنبر اشهب
شصت و پنج مثقال عود قماری خام پنجاه و پنج
مثقال مشک تبتی خالص ده مثقال و کافور
قیصوری هفت مثقال ادویه کوفته بیخته بگلاب
سرشته پهن کرده قرص کوچک بریده در سایه
خشک نموده نگاه دارند و وقت حاجت بخور نمایند
و در حرف الباء در بخورات نیز ذکر یافت ٭ تسبیح
عنبر بوئیدن آن حالت الذکر کسانی را که ضعیف
دل و دماغ باشد مفید است ٭ صنعت آن عنبر اشهب
مشک خالص و ورق گل سرخ عنبر از هر یک بقدر

حاجت کوفته بیخته بگلاب آن مقدار که خمیر گردد سرشته
خوب صلایه نموده حبوب مساوی بندند هر مقدار که
خواهند و سوراخ کرده در سایه خشک نموده در ریسمانی
کشیده تسبیح سازند ٭

فصل در ذکر نسخ جوارشات عنبری

جوارشات عنبری معروف بجوارش خسروی منقول
از اکلیل محمد بن زکریا رازی گفته که استنباط نموده اند
این را حکما اطبای از برای نوشیروان کسری و این
جوارش قوت یافت مزاج او و اعانت هضم آن نموده
و ازین جهت جوارش عنبری را مسمی بجوارش خسروی
نموده اند ٭ صنعت آن بنسخه مذبور در اکلیل پوست
هلیله بسباسه اشنه از هر یک دو درم دارفلفل مغز نارجیل
از هر یک سیزده درم بزر البنج سفید افیون جند بیدستر
دارچینی سنبل الطیب از هر یک یک درم قرنفل
زعفران جوز بوا از هر یک پنج درم روغن بلسان سه درم
ادویه کوفته بیخته بشراب ریحانی سه رشتر با عسل سفید
مصفی بقدر کفایت معجون سازند و یک مثقال
عنبر اشهب بروغن خیری گداخته مخلوط با دویه نمایند
و تیر بزنند تا نیکو مخلوط شود و در ظرف چینی نگاهدارند
و بعد از شش ماه بکار برند شربتی مقدار یک باقلا
با شراب ریحانی کهنه جید پس میباید مستعمل یک قلا
عجیب و عظیم ٭ جوارش عنبر معروف بجوارش خسروی
به نسخه دیگر قریب به نسخه اول و گفته که این جوارش
را ملوک عجم استعمال میکردند نافع است از برای
امراض بارده خصوص از برای کلیتین و باه را
زیاده کند و نافع است از برای فالج و لقوه و رعشه
و خفقان و خدر و حفظ را زیاده کند و ذهن را تیز
گرداند و نشف رطوبت معده کند و هضم را نیکو گرداند
و این جوارش را موافقت بسیار است با پیران
صنعت آن قاقله کبار قاقله صغار بسباسه دارچینی
از هر یک چهار درم زنجبیل دارفلفل از هر یک دو استار
اشنه دو درم قرفه الطیب یک درم قرنفل زعفران

از ہر یک دہ درم جوز بوا پنجدرم و در نسخۂ دیگر پنج عدد است
سنبل الطیب مصطگی عنبر اشہب از ہر یک دو درم مشک
خالص دو درم بزر البنج سفید افیون از ہر یک یکدرم
روغن بلسان شش درم ادویہ کوفتہ بیختہ افیون را
در یک سکرجہ کہ بفارسی سبوچہ گویند شراب انگوری جید
بخیسانند پس عسل مصفی بقدر کفاف بقوام آوردہ
افیون را نرم کردہ اندک اندک داخل آن کنند در
حالتے کہ آتش عسل را بسیار ملایم کردہ باشند بحدیکہ
خوش بخورد تا آنکہ تمام شرابی را کہ افیون دران حل
کردہ اند تشرب نماید پس عسل متقوم را از آتش برگرفتہ
ادویہ را بآن بسرشند و باید کہ عنبر را در روغن بلسان
گداختہ کردہ باشند و بر روغن حب البان بقدریکہ تمام ادویہ
مسحوقہ را بآن چرب توان کرد بگذارند و ادویہ را کوفتہ
بیختہ بآن چرب سازند پس بعسل مذکور بسرشند و بعد از
شش ماہ استعمال نمایند شربتے یک مثقال + جوارش
عنبر معروف بجوارش خسروی سردی معدہ و بدی
ہضم و خفقان و اوجاع رحم را نافع باشد و از برای
پیران بنہایت مفید است + صنعت آن قاقلہ کبار
قاقلہ صغار بسباسہ دارچینی از ہر یک چہار درم اشنہ
عنبر اشہب مصطگی سنبل الطیب از ہر یک درم قرفہ
قرنفل زعفران زنجبیل دار فلفل از ہر یک دو درم
و نیم جوز بوا پنجدرم و در نسخۂ دیگر عنبر نیز پنجدرم است
و اول اصح است مشک ترکی خالص یکدرم کوفتہ
بیختہ بعسل مصفے بسرشند شربتے یک مثقال
جوارش عنبر خسروی بہ نسخۂ میرزا ابرہیم در منہاج از
سید اسمٰعیل کہ در ذخیرہ ذکر کردہ نقل نمودہ و گفتہ
کہ این جوارش از برای امراض معدہ و برودت آن
و ریاح معدہ و قولنج نافع است و سید اسمٰعیل گفتہ
کہ شخصے در بلخ درد معدہ داشت و بسیار معالجہ کردہ
او را ازان رنج شفا نشد آخر باین جوارش
شفا یافت و این جوارش درد معدہ و خفقان
و بیماریہای رحم را سود دارد و پیران را سخت
موافق است + صنعت آن پوست زرد اترج و

عود قماری خام قرنفل کبابہ چینی قاقلہ جوز بوا از ہر یک
پنجدرم نارمشک انیسون تخم کرفس جند بیدستر
افیون بزر البنج سفید برگ بادرنجبویہ مرزنجوش و
زعفران از ہر یک سہ درم روغن بلسان دو درم
عنبر اشہب یک مثقال عنبر را بروغن بلسان حل
کردہ و ہر دو را در عسل حل کردہ و ادویہ را کوفتہ
بیختہ بآن بسرشند شربتی از نیمدرم تا یکدرم و مزاج
این جوارش گرم است در اوسط درجۂ دوم و خشک
است در درجۂ دوم + جوارش عنبر مسمّٰی بہ جوارش
خسروی منقول از قرابادین معصومی گفتہ کہ این
جوارش دل و معدہ را قوت دہد و باہ را زیادہ کند
و بوی دہان خوش گرداند و نشاط تمام آورد و تشنگی
بخشد + صنعت آن عنبر اشہب قاقلہ کبار بسباسہ
قرنفل جوز بوا زنجبیل سنبل الطیب صندل سفید
شقاقل مصری قرفۃ الطیب دانۂ ہیل بہمن سفید
بہمن سرخ از ہر یک دو درم خصیۃ الثعلب مصری
ہفت درم افیون دہ درم زعفران دار فلفل فلفل
بزر البنج ہشت درم اشنہ دو درم و نیم مشک تبتی
دارچینی ہشت درم اشنہ دو درم و نیم مشک تبتی
نیمدرم ورق طلا ورق نقرہ از ہر یک نیمدرم عسل
مصفے سہ وزن ادویہ بدستور مقرر مرتب نمایند و
بعد از شش ماہ استعمال نمایند شربتے بمقدار نخودے
و اگر خواہند افیون را بست درم کنند شاید میفرمایند
کہ یکدرم افیون درین جوارش از برای حفظ ترکیب
کافی ست و اگر از یکدرم زیادہ کنند ترکیب مشوش
میشود + جوارش عنبر مسمّٰی بہ جوارش خسروی منقول
از قرابادین کوتوالی معدہ را قوت دہد و تری
معدہ را زائل کند و فالج و لقوی و رعشہ را سود
دارد و برودت کلیہ ببرد و باہ را زیادہ کند و قوت
دہد و عقل را تیز گرداند و حفظ و فہم را زیادہ کند
صنعت آن خیربوا قاقلہ کبار بسباسہ سنبل الطیب
مصطگی عنبر اشہب از ہر یک دو درم زنجبیل دار فلفل
از ہر یک دو استار دارچینی سہ درم قرفۃ الطیب

بزر البنج سفید افیون مشک از ہر یک یک درم زعفران
قرنفل از ہر یک دہ درم جوز بوا دہ عدد روغن بلسان
شش درم شراب ریحانی یک من و نیم عسل مصفے سہ وزن
ادویہ افیون را در شراب حل نمودہ در عسل داخل کردہ
بجوشانند تا شراب رفتہ عسل بماند عنبر را در روغن اندازند
و نیم گرم نمایند تا گداختہ شود و پس در عسل مذکور داخل
نمایند و بیامیزند و مشک را صلایہ کردہ بران افگنند
و باقی ادویہ را داخل کردہ نیکو برہم زنند تا آمیختہ شود
و در ظرف چینی نگاہدارند و پس از شش ماہ استعمال نمایند
شربتی یکدرم تا یک مثقال + جوارش عنبر مسمّٰی بجوارش
خسروی بہ نسخۂ دیگر + صنعت آن خیربوا قاقلہ بسباسہ
دارچینی از ہر یک چہار درم دار فلفل زنجبیل از ہر یک
دوازدہ درم مصطگی اشنہ سنبل الطیب بزر البنج سفید
عنبر اشہب افیون مشک تبتی از ہر یک دو درم قرفۃ
الطیب قرنفل زعفران از ہر یک سہ درم جوز بوا پنج
عدد روغن بلسان شش درم با عسل مصفے سہ وزن
ادویہ مرتب نمایند + جوارش عنبر مسمّٰی بجوارش خسروی
بہ نسخۂ دیگر باہ را بیفزاید و دل و دماغ را قوت دہد +
صنعت آن بسباسہ لبان ذکر قاقلہ کبار دانۂ ہیل بوا
زنجبیل از ہر یک چہار مثقال قرفۃ الطیب افیون
بزر البنج سفید مشک از ہر یک یک درم عنبر اشہب
ہفت درم روغن بلسان چہار درم عنبر را در روغن
بلسان بگذارند و مجموع ادویہ قند سفید و دو
وزن عسل مصفے بقوام آورند و ادویہ را بآن بسرشند
شربتی یکدرم و در نسخۂ دیگر دار فلفل بدل دانۂ ہیل
است + جوارش عنبر خسروی بہ نسخۂ حکیم صالح خان
خال آن مرحوم نافع از برای درد شکم و درد بواسیر
صنعت آن پوست زرد اترج عود ہندے قرنفل
کبابہ چینی قاقلہ کبار خیربوا از ہر یک پنجدرم نارمشک
انیسون تخم کرفس افیون جند بیدستر بزر البنج سفید
از ہر یک سہ درم عنبر اشہب یک مثقال روغن بلسان
دو درم بادرنجبویہ تخم مرزنجوش زعفران از ہر یک
سہ درم عنبر را در روغن بلسان یا روغن خیری گداختہ

وافیون را با سرکه انگوری حل سازند و باقی ادویه را
کوفته بیخته همه را بعسل سفید مصفی بقوام آورده سه وزن
ادویه لبسرشند و بعد از ششماه استعمال نمایند شربتی
دو درم و این جوارش خفقان و درد معده و بیماریهای
رحم را سود دارد ٭ جوارش عنبر مقوی معده و جگر ست
صنعت آن قاقله خرد و قاقله کلان بسباسه دارچینی از
هر یک چهار درم قرنفل قرفه زعفران زنجبیل دار فلفل
از هر یک دو نیمدرم دواله مصطگی عنبر جوزبوا از هر یک
پنجدرم عسل مصفی سه وزن ادویه موافق معهود تیار
سازند ٭ جوارش عنبر که مشهور بجوارش کبریتی ست
دل را قوت دهد و بدی هضم و اوجاع رحم را نافع
بود و در تقویت و حفظ قوت پیران نهایت مجرب است
صنعت آن عنبر اشهب دو درم قاقله کبار بسباسه
دارچینی لیان الذکر از هر یک چهار درم دار فلفل
زنجبیل از هر یک دوازده درم قرفه یکدرم قرنفل
زعفران از هر یک ده درم اشنه دو درم جوزبوا
پنجدرم سنبل الطیب مصطگی از هر یک دو درم و
مشک ترکی خالص بزرالبنج افیون از هر یک درمی
روغن بلسان ششدرم افیون را در مثلث حل کنند
و عنبر را در روغن بلسان بگدازند و اجزا کوفته بیخته
با سه چندان عسل صاف بقوام آورده لبسرشند و در
ظرف چینی یا شیشه نگاهدارند و بعد از بست
روز استعمال نمایند شربتی از نیمدرم تا یک درم ٭
جوارش عنبر مسمی بجوارش خسروی منقول از منهاج
این جزله نافع از برای سردی معده و خفقان و
و بد گواریدن طعام و درد رحم و پیران را بسیار
موافق است ٭ صنعت آن بسباسه قاقله صغار
قاقله کبار دارچینی از هر یک چهار درم دار فلفل زنجبیل
از هر یک هشت مثقال و در نسخه دیگر از هر یک ده درم
اشنه دو درم قرفة الطیب قرنفل زعفران از هر یک
ده درم جوزبوا پنجدرم مصطگی رومی سنبل الطیب
عنبر اشهب از هر یک دو درم مشک ترکی خالص و
بزرالبنج سفید افیون از هر یک یکدرم روغن بلسان

شش درم افیون را در شراب حل کرده عنبر را در
روغن بگدازند و ادویه کوفته بیخته بآن چرب سازند
و با سه وزن مجموع ادویه عسل مصفی لبسرشند شربتی
یک و نیمدرم ٭ جوارش عنبر سردی معده و خفقان
بارد را نافع و گوارنده طعام است ٭ صنعت آن
زنجبیل فلفل دار فلفل سنبل الطیب دارچینی جوزبوا
صندل سفید حب بلسان قاقله بسباسه نارمشک
قرنفل طالیسفر طباشیر سعد کوفی عنبر اشهب و عود
هندی از هر یک پنجدرم کافور قیصوری مشک ترکی
از هر یک دو درم و نیم قند سفید دوازده و نیم اجزا را
کوفته بیخته و در سه چندان جمله ادویه عسل سفید مصفی
بقوام آورند و بدستور مقرر ترکیب دهند شربتی
یک مثقال ٭ جوارش عنبر بنسخه دیگر که خفقان را
نافع بود و معده را قوت دهد و بیماریهای رحم را
سود دارد و مجرب است ٭ صنعت آن پوست ترنج
عود هندی قرنفل کبابه قاقله خیربوا از هر یک پنجدرم
نارمشک انیسون تخم کرفس افیون جندبیدستر از
هر یک سه درم عنبر اشهب یک مثقال عنبر را بروغن
بلسان بگذارند و افیون داخل کنند و با ادویه بعسل
لبسرشند و بعد از دو ماه استعمال کنند شربتی دو درم
جوارش عنبر بنوع دیگر ٭ صنعت آن خیربوا قاقله
دارچینی بسباسه از هر یک چهار درم دار فلفل زنجبیل
از هر یک دو نیمدرم قرفه سه درم قرنفل زعفران از
هر یک سه درم جوزبوا ده عدد سنبل الطیب مصطگی
عنبر اشهب تخم بنگ سفید افیون مشک از هر یک دو
درم روغن بلسان ششدرم بعسل معجون سازند و بوقت
حاجت بکار در آرند ٭ جوارش عنبر قلمی فرموده اند
که این از تالیف کلب آستان حضرت امیرالمومنین
محمد هاشم مخاطب به حکیم معتمدالملوک سید علویخان است
که در سنه یک هزار و یکصد و پانزده هجری بجهت
دار وغز گنج زاده سلطان محمد بیدار بخت که از مدت
چهار سال مرض ذرب داشت اطبا از علاج آن
خسته شده بودند و او را ضعف قوی مرتبه رسیده بود

که طاقت قیام و قعود نداشت و سنش قریب بهفتاد
سالگی رسیده بود چون مداومت باین جوارش نمود آزار
ذرب مشارالیه بکلی دور شد و آنرا قوت بمرتبه شد که
یک فرسخ راه را پیاده می توانست طی نمود و در آن
سن قادر بر ازاله بکارت شد ٭ صنعت آن قاقله کبار
قاقله صغار بسباسه دارچینی از هر یک دو مثقال زنجبیل
دار فلفل از هر یک یک مثقال طباشیر سفید پوست
زرد اترج ساذج هندی از هر یک یک مثقال و نیم
مصطگی عنبر اشهب قرنفل زعفران قرفة الطیب از هر
یک یکمثقال جوزبوا دو مثقال و نیم مشک خالص
سیوم مثقال مروارید ناسفته و اعلی یک مثقال و
دانگ نیم کوفته بیخته بعسل مصفی وزن یکصد و بست
مثقال لبسرشند و در قاب چینی نگاهدارند شربتی یک
مثقال ٭ جوارش عنبر که آن مرحوم بجهت شاهزاده والا
قدر سلطان محمد بیدار بخت که بسبب آزار سهال و ضعف
معده و تشنج و تهیج یا باد شطر الغیب که مدت یکسال
امتداد یافته بود بعد از آنکه بتدابیر شافیه شافی حقیقی
در عرض مدت چهل روز جمیع آزارهای معظم الیه زائل
گردیده و ضعف بدن و معده باقی بود این جوارش
را ترتیب داده معظم الیه را خورانیدند باندک مدتی
ضعف بدن و معده او زائل گردیده و رنگ رخساره
که همیشه مائل بزردی بود بحمرت مبدل شده و فربه گردید
صنعت آن عنبر اشهب دو مثقال مشک ترکی خالص
چهار دانگ گلاب چهل مثقال نبات سفید هشتاد مثقال
مشک و عنبر را با مقدار ده مثقال نبات سفید کوفته
از آرد بیز موئی یا پارچه نازک بگذارند و تتمه نبات را
بگلاب حل کرده بقوام آورده تیر بزنند تا نیکو سفید
شود و عنبر و مشک کوبیده را بآن مخلوط کرده چند تیر
دیگر بزنند و اقراص سازند هر قرصی یک مثقال و هر
روز یک قرص آنرا با ده مثقال گلاب تناول نمایند
جوارش عنبر ساده ٭ صنعت آن عنبر اشهب یک مثقال
قند سفید یکمن قند را بقوام آورده تیر زنند تا سفید
شود بعد از آن عنبر را بآن مخلوط کرده بر روی سنگ

بریزند و بکار برند ❊ جوارش عنبر سادہ بنسخہ دیگر ❊ صنعت
آن نبات سفید گلاب از ہر یک یک من نبات سفید را
کوفتہ بگلاب حل کردہ بقوام آورند و کف شیر با سفیدۂ
تخم مرغ بران زدہ تیز بزنند تا سفید شود عنبر اشہب دو
مثقال تا چہار مثقال با قند سفید سائیدہ بآن مخلوط
نمودہ بر روی سنگ بریزند و برند و نگاہدارند مقدار
مستعمل از آن دو درم تا چہار درم ❊ حب عنبر در تقویت
باہ و در نعوظ دخلے تمام دارد گفتہ اند کہ بعد از شش
ساعت از خوردن این حب یا بعد از دوازدہ ساعت
نعوظ آرد تا خود را بآب سرد نشویند برطرف نمی شود
و چون در دہان گیرند در عرض یک شبانروز آب
نمیشود ❊ صنعت آن عنبر اشہب مایہ شتر اعرابے و
خصیۃ ثعلب خولنجان از ہر دو یک دو مثقال مشک
تبتی خالص مصطگی رومی از ہر یک یک مثقال کوفتہ
بیختہ علی الرسم حبوب سازند ہر حبے بقدر مغز فندقے
شربتی یک حب با شیر تازہ دوشیدہ بآب ترہ تیزک
یا شوربای نخود آب وازین تا نیم مثقال توان خورد
حب عنبر دیگر کہ بجہت نواب اشرف خان ساختہ بودند
صنعت آن عنبر اشہب عود ہندی غرقے خام صندل
سفید مصطگی رومی اسارون مشک خالص کتیرا از ہر
یکیک مثقال دارچینی بسباسہ فلفل سفید خصیۃ
الثعلب مصرے قصب الذریرہ زعفران افتیمون
اقریطی از ہر یک دو مثقال بدستور بگلاب سرشتہ
حبوب سازند ہر حبے بقدر نخودی بورق طلا یک درم
پیچیدہ در سایہ خشک نمایند شربتی یک حب تا دو حب
حب عنبر دیگر از تقرب خان ❊ صنعت آن عنبر اشہب
یک مثقال صندل سفید نیم مثقال ورق طلا یک
دانگ و نیم با صمغ محلول در گلاب سرشتہ حبوب سازند
شربتے یک حب در دہان نگاہدارند تا آب شود و
این حب دہان را خوشبو میگرداند و نجر را نافع است
خمیرۂ عنبر مقوی قلب و پیران را موافق است ❊
صنعت آن بگیرند شکر سفید یک من و صاف
کردہ بقوام آورند و کف سفیدۂ تخم مرغ بران زدہ

تیز زنند تا نیکو سفید شود عنبر اشہب پنج مثقال با نبات
سفید کوفتہ بیختہ اندک بران ریزند تا نیکو مخلوط
شود شربتے یک مثقال ❊ خمیرۂ عنبر تالیف حکیم
علے گیلانی گفتہ کہ این خمیرہ خاصۂ ما است ❊
صنعت آن عنبر اشہب کہ خشک باشد بآہستگے ما
قلم تراش و کارد بتراشند و آنچہ از غراشہ آن بہم رسد
وزن کنند و باد و مثل آن نبات سفید نیم کوفتہ
در ہاون بملایمت و آہستگی در وقتیکہ ہوا خشک باشد
بسایند و کوفتن جائز نیست و از منخل بگذرانند
و نخالہ آنرا باز با نبات دیگر بسایند پس بگیرند مشک
خالص جید ربع وزن عنبر و بسایند با گلاب بگدازند
تا صافی شود و بجبر ملعقہ مروق کردہ آن مقدار
نبات کہ بآن خمیرہ شود در پاتیل ریزند و عنبر و نبات
سابران ریزند و بر خاکستر گرم باہستگی بمالیدہ قطرہ
قطرہ از آن گلاب میدادہ باشند تا عنبر حل شود
و باید کہ تمام نبات دہ برابر عنبر باشد و اگر زیادہ
ہم کنند جائز است و اگر خواہند کہ سخت شود مقدار
عنبر و نبات عسل جید صافی خوشبو اضافہ کنند
این خمیرہ را اگر بعد از یک سال استعمال نمایند
بنہایت خوشبو باشد و باید کہ در ہاون و پاتیل طلا یا
نقرہ بمالند و اگر در مس سازند غثیان آورد ❊
سعوط عنبر روایت کردہ جافر بن جابر طائی از
موسٰی بن یزید صیقل و او از پدر خود عمر بن یزید
کہ او گفت کہ نوشت جابر بن ضبیان صوفی بحضرت
ابی عبداللہ کہ یا ابن رسول اللہ صلی اللہ علیہ و
آلہ وسلم بی تعب آورد مرا ریاح شابکہ کہ فرا گرفت
مرا از سر تا قدم پس دعا کن بجناب الٰہی از برای
زائل شدن این مرض از من آن حضرت دعا کرد
و او را نوشت بسوی او کہ بر تو باد سعوط کردن بعنبر
گداختہ در دہن زنبق یعنے روغن یاسمین صبح ناشتا
کہ عافیت می یابی از آن باذن اللہ تعالی عز و جل
پس بجا آورد جابر گفتہ آن حضرت دا و از بند مرض
رہائی یافت ❊ شراب عنبر و رد معدہ و اعصاب را

سفید با غدد و ضعف دل و خفقان بد و را نافع باشد و
پیران را موافق و سودمند ❊ صنعت آن بگیرند عسل سفید
خوشبوی جید یک من و ورد دو من آب باران نیسان
بجوشانند و کف آنرا بگیرند و بقوام آوردہ عنبر اشہب و
زعفران از ہر یک یک مثقال سودہ داخل نمودہ
نگاہدارند شربتی پنج درم و در نسخہ شفائی در قرابادین و
در نسخہ میرزا ابراہیم در سوء مزاج رطب معدہ وزن
عسل دو من است ❊ شمع عنبر کہ تمام مجلس را روشن
و خوشبو گرداند و دماغہا را معطر سازد ❊ صنعت آن
بگیرند قدری عنبر را و با موم و روغن بگدازند و فتیلۂ
شمع را بدان داغ نمایند چنانچہ ضابطہ است پس
قدری عنبر دیگر با موم خالص سفید کافورے گداختہ
دو سہ پردہ بران فتیلہ ریزند و بالای آن خالص
موم وعند الحاجت برافروزند ❊ شمومات عنبر و شموم
و غالیہ مذکور شدند و میشوند انشاء اللہ تعالے ❊
عرق عنبر تالیف صاحب کتاب مفرح النفس کہ از اطباء
این عصر است و این کتاب را در ہند تالیف نمودہ
و این نسخہ اگرچہ بسیار مشوش است نہ بقانون اطباء
ہند است و نہ بقانون اطبای یونانی و ایران لیکن
ذکر کردہ شد ❊ صنعت آن چوب چینی نیم سیر دارچینی
یک سیر قرنفل بسباسہ بہمن سرخ بہمن سفید جوز بوا
بادرنجبویہ گاؤزبان سعد کوفے و تج کی سنبل الطیب
بیخ بنفشہ از ہر یک پاؤ سیر دانہ ہیل خصیۃ الثعلب
مصری زرنباد اشنہ سافج ہندے صندل سفید
شقاقل کبابۂ چینی خولنجان از ہر یک نیم پاؤ گل دہادہ
یک سیر مصطگے رومی عود ہندی زعفران از ہر یک دہ تو
درم پوست مغیلان دہ سیر قند سیاہ یک من نبات
سفید نیم من عنبر اشہب و مشک بقدر حاجت اگر
ارادہ باشد کہ بسیار خوشبو و پر عنبر باشد شانزدہ
تولہ عنبر کہ نسبت دہ یک ادویہ است سوائے چوب چینی و
گل دہادہ و پوست مغیلان و قند و نبات داخل کنند
و اگر اوسط خواہند ہشت تولہ عنبر کہ چہل و یک
ادویہ است اختیا نمایند و اگر دون این خواہند

چهار توله عنبر که هشتاد و یک ادویه است بکار برند و علی هذا القیاس داخل نمودن مشک از چهار توله تا یک توله نسبت اول و دوم و سوم بطریق عنبر اعتبار نمایند و همه ادویه را نیمکوفته در خم نمایند و آب خالص آنمقدار از بالای آن کنند که از روی ادویه بر گردد و در زیر زمین در سرگین اسپ دفن کنند دوازده روز بگذارند تا بجوش آید بعد ازان بطریق سقر عرق کشند و دارچینی و قرنفل و هیل بوا و بسباسه و جوز بوا و عنبر و مشک و زعفران در میان پنچه کنند و عرق کشند ✤ فتیلهٔ عنبر که دود آن مجلس را معطر گرداند و دل و دماغ را قوت دهد ✤ صنعت آن عنبر اشهب دو مثقال عود هندی غرقی خام نبات سفید از هر یک پنج مثقال صندل سفید یک مثقال اجزا را بگلاب سوده نبات را کوفته بیخته داخل کرده و فتیله‌ها سازند و در وقت حاجت آتش بر سر آن‌ها نهند تا بتدریج بسوزد و در نسخهٔ دیگر حصی لبان تیز یک جزو داخل است ✤ فتیلهٔ عنبر دیگر که مجلس را خوشبو کند و دل و دماغ را قوی گرداند ✤ صنعت آن عنبر اشهب مشک خالص از هر یک دو مثقال عود غرقی خام صندل سفید از هر یک صد مثقال عنبر لادن پنج مثقال حصی لبان صمغ عربی از هر یک دو نیم مثقال زعفران چهار مثقال نبات هشتاد مثقال صندل و عود را بگلاب سوده ادویه کوفته بیخته با آن سرشته فتیلها سازند و چوبی در ته آن نصب کرده قدری صندل را گذاشته بعد تیاری بر آن مالیده در سایه خشک نموده عند الحاجت آتش بر آن گذارند تا بتدریج بسوزد و این فی الحقیقت فتیلهٔ عود است چنانچه در نسخهٔ دیگر عود دو صد مثقال است فتیلهٔ عنبر بنسخهٔ دیگر ✤ صنعت آن عود هندی عرقی دو توله عنبر اشهب شش ماشه مشک خالص ۳ ماشه عود را سائیده با مشک و گلاب خمیر نمایند و یک روز کامل بسایند پس فتیله سازند و خشک نموده بر بالای آن صندل را سوده بران بمالند و خشک سازند و عند الحاجت آتش بران گذاشته بسوزند ✤ قرص عنبر از تراکیب محمد بن زکریا است معده و دل و دماغ را قوت دهد و حرارت غریزی را برافروزد و اشتهای طعام آورد ✤ صنعت آن عنبر اشهب یک مثقال مروارید یاقوت رمانی لعل بدخشی مشک تبتی از هر یک نیم درم دارچینی ساذج هندی مصطگی رومی از هر یک یکدرم حب الآس پوست اترج طباشیر سفید عود هندی گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک دو درم اجزا را انچه صلایه کردنی ست بر روی سنگ سماق با گلاب صلایه نمایند و باقی ادویه را سوای عنبر کوفته بیخته عنبر را در روغن مصطگی گداخته اجزا را با آن چرب کرده یک روز بگذارند و روز دیگر مجموع را بگلاب سرشته اقراص سازند شربتی دو درم با گلاب و عرق بید مشک و آب به شیرین یا شراب سیب شیرین و تخم فرنجمشک بکار برند ✤ قرص عنبر بنسخهٔ معصومی دل و دماغ را قوت دهد ✤ صنعت آن عنبر اشهب یکدرم قند سفید یک چهار یک گلاب پنجاه درم کافور زعفران از هر یک نیم درم چنانچه رسم ست قرص سازند قهوهٔ عنبر تقویت قلب و دماغ نماید و تفریح آورد ✤ صنعت آن عنبر اشهب یک حبه صمغ عربی بنفشه زعفران از هر یک نیم درم گلاب و بید مشک از هر یک هفت مثقال گلاب و بید مشک را بر آتش گذارند و عنبر را ریزه ریزه کرده دران اندازند تا گداخته گردد پس سائر اجزا را نرم سائیده دران اندازند و برهم زنند و بمقدار یک و نیم مثقال تا دو مثقال عسل خالص یا نبات سفید دران ریزند و برهم زنند تا فی الجمله طبخی یابد پس بطریق قهوه سبیل نمایند ✤ معجون عنبر مقوی اعضای رئیسه و باه است ✤ صنعت آن عنبر اشهب خصیة الثعلب مصری از هر یک پنج مثقال مصطگی رومی کندر و بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک دو نیم درم مشک خالص یک و نیم مثقال زعفران یک مثقال ورق نقره دو مثقال ورق طلا نیم مثقال عسل مصفی صد مثقال ادویه کوفته بیخته عسل را با آب زردک بقوام آورده عنبر را با نبات سائیده اول ممزوج عسل نمایند بعد ازان سائر ادویه را شربتی یک مثقال تا یک و نیم مثقال ✤ معجون عنبر دیگر که همان نفع دارد صنعت آن عنبر اشهب ورق طلا از هر یک مثقال عود قماری مصطگی از هر یک دوازده مثقال عسل سه برابر تمام ادویه بدستور مقرر معجون سازند ✤

باب العین مع الواو

عود هندی بضم عین مهمله و سکون واو و دال مهمله چوب درختی است از جزائر هند و دکھن و درختیان که از جزائر شهرنا دسر حد چین واقع است و بجنوبی خط استوا در عرض سی و چند درجه نیز بسیار میشود و اکثر از کوهستان جیتا متصل سلهٹ که از مضافات صوبه بنگاله است می آورند و در آنجا بسیار میشود و درخت آن بسیار عظیم و بزبان هندی اگر نامند و غرقی آنرا که چون در آب بیندازند ته نشین گردد و اگر ردیه و غیر غرقی را سمله گویند و عود قماری مراد از قسم غرقی آنست و درخت آنرا بعد از قطع رتی در خاک دفن میکنند تا انچه چوب و خام ناپخته بی دهنیت آن باشد بپوسد و پخته و دهنیت دار آن بماند و بعد ازبر آوردن انچه بی چوب سنگین غرقی با دهنیت معطر است جدا کرده قسم اعلی می نامند و انچه در و اندک چوب خام مانده باشد از دم کارد و غیره از آلات آهنی آنرا جدا کرده و تراشیده و از اجواف او بر آورده باشند آنرا اگر مستعلی میگویند و قسم اوسط است و جدا ناکرده آنرا غیر مستعلی و سیلانی نامند و قسم ادنی است و جرم عود زرد و شکن و ریشه دار است قابل آن نیست که ازان چیزی ساخته شود و قطعهٔ بزرگ آن نهایت تا یکمن تبریزی میباشد و آنهم کج واج غیر مستوی و جا بجا مجوف و آن بسبب آنست که تمام اجزای درخت آن پخته نمیباشد بر استوا و انچه از چوب

عود زیاده درخاطر مانده بوسید و شست و سبک شده باشد خوردن آن مولد حمل دانسته اند اقسام عود هندی هر باسم بلد آن موسوم است مثل سمندورے وهندی وقماری وغیره و بهترین آن سیاه غرقی صلب براق خوشبوی تلخ با دهنیت است که در ته آب نشیند وچون در آفتاب گذارند روغن که عطر آنست تراوش کند و در آب غرق شود روز چند زیاده باشد بهتر واعلی است و سمندوری دهنیت غالب و هندے سیاه وقمارے کم رنگ و بری وجبلی او با خطوط سفید وهر چه بر روی آب ایستد وکم بود وکم دهنیت باشد پست و زبون تر بود و عود قماری گرم است در اواخر دوم وخشک است در سوم و قاطع اقسام بلغم و در تقویت معده بے عدیل و مفرح و ملطف و مفتح سدد و محلل ریاح و مقوی دماغ ودل وجگر وحواس واعصاب و احشا و حابس طبع ودافع رطوبت معده وعفونت آن و ادرار بول کا ز رطوبت و برودت وضعف مثانه باشد وحافظ و باعث صحت حوامل و جنین ست و جهت ربو و استسقا و خفقان وسرفه وغشی وضیق النفس وغثیان و سپرز و تقویت باه نافع و مطبوخ آن با شراب ریحانی بادزهر سموم و بخور آن محلل فضول رطبیه دماغی و مقوی دل و معده و سوخته آن جهت جلای دندان مجرب و مضر محرورین و مصلح اش سکنجبین وکافور قیصوری و مضر حمل معده و مصلحش صمغ عربی و گلاب و شربتش تا یک مثقال + و قسمے دیگر در هند میشود که آنرا اگر بتای مثناة فوقانیه مینامند بسیار شبیه بعود است ولیکن عود نیست و فرق میان آن هر دو بو و رنگ و صلابت عود است که اگر صلب تیره بوی آن ناخوش آینده و مقوی قلب و دماغ نیست بخلاف عود و گر کسے فرق میتواند نمود وعطاران و دوا فروشان بجای عود بلسا و اقفان میفروشند و عطر آنرا ممزوج عطر عودی می نمایند و دستور احراق عود آن ست که عود را سوهان نموده در کوزه گلی کرده در تنور یا اجاغ چنان بسوزانند که زغال گردد

فصل در بیان نسخ بخورات عود هندی

بخور عود مقوی قلب و دماغ است + صنعت آن عود هندی را خرد نموده مقدار بند انگشت و باقلا در آب یا گلاب خیسانیده در عود سوز تبخیر نمایند + بخور عود موسوم به بخور برکی مقوی قلب و دماغ است + صنعت آن نبات پنجاه مثقال یا دو صد مثقال گلاب در دیگ کرده بجوشانند تا نبات گداخته گردد پس سه صد مثقال عنبر را با قدری نبات سوده دران اندازند تا عنبر گداخته شود پس دو صد مثقال عود هندی خرد نموده مقدار بند انگشت و باقلا دران اندازند و با آتش ملایم بجوشانند تا تمام رطوبت گلاب را عود جذب کند پس فرود آورده خشک نموده در شیشه نگاهدارند و وقت حاجت باندک گلاب تر نموده در عود سوز تبخیر نمایند مجلس را خوشبو و معطر سازد و طبیعت را فرح حاصل گردد + بخور مرکی نوع دیگر + صنعت آن عود غرقے یک آثار سیب عنبرے بست و پنج عدد عنبر اشهب دو دام گلاب و نبات از هر یک سه آثار نبات را با گلاب بقوام آورند و عود را سائیده و سیب را پارچه پارچه نموده و عنبر را در گلاب گداخته و همه را یک جا نموده خوب بجوشانند تا یکسان شود و عنبر را دران داخل نمایند و اقراص سازند و عند الحاجت بر آتش بقدر مطلوب بسوزند و چند نسخه بخور دیگر در بخورات ذکر یافت + عود مطرا که تطریه نامند صنعت آن آن است که عود قمارے غرقے را ریزه ریزه کرده در گلاب و جلاب بخیسانند تا بخیسد و نرم گردد پس بگذارند تا رطوبت آن کم شود نگاه قدری مشک خالص و عنبر اشهب داشته نرم سوده بآن خوب بیامیزند که آغشته گردد و خشک نموده عند الحاجت در مجمره بخور نمایند و این فی الحقیقت بخور است +

فصل در بیان نسخ جوارشات عودی

جوارش عود الطیب جوارشات است مقوی معده و مسخن آنست تسخین لطیف + صنعت آن عود قماری غرقی خام ده درم با گلاب سوده یک رطل قند سفید را بقوام آورده بآن بسرشند و قدری زعفران و قرنفل و قاقله و مانند اینها یک یک یا مجموع داخل کرده حسب حاجت و گاهی داخل کرده میشود دران نیز آب لیمون یا اترج آنمقدار که بگردد مزه آن نیکو و گاهے اضافه کرده میشود بآن وقتیکه تسخین و کسر ریاح و تحلیل فضول معده مطلوب باشد فلفل سیاه فلفل سفید دار فلفل قرنفل هیل بوا زعفران قاقله خولنجان دارچینی گل سرخ مصطگی بسباسه کبابه چینی مشک عنبر سلیخه سادج هندی اشنه قرفة الطیب سنبل الطیب اذخر مکی خور بوا اصغر دارسی قرنجشک نارمشک زنجبیل خشک کل اجزا یا بعض اجزا از هر یک بقدر احتیاج علی الرسم جوارش سازند + جوارش عود دیگر هاضمه را قوت دهد و اشتهای طعام آورد و بلغم و رطوبات را دفع کند + صنعت آن عود هندی پانزده درم قرنفل سه درم قاقله کبار سنبل الطیب از هر یک دو درم زعفران یک درم کوفته بیخته بعسل مصفی بسرشند [illegible] دیگر عود پنجدرم است + جوارش عود دیگر معده را قوت دهد و باصلاح آورد و اشتهای طعام افزاید + صنعت آن عود قماری خام پوست زرد اترج پنجدرم مصطگی رومی یکدرم و نیم نبات سفید یک من نبات را بقوام آورده ادویه را کوفته بیخته بآن سرشته بر سنگ ریزند و بطریق لوزیات ببرند + نسخه دیگر عود قمارے پنج درم اترج ده درم مصطگی یک مثقال نبات یک من و نیم است + جوارش عود نسخه دیگر + صنعت آن عود هندی پنجدرم پوست زرد اترج مصطگی

از هر یک یکدرم نبات سفید یک من نبات را بقوام
آورده ادویه را کوفته بیخته عود را بگلاب سوده بآن
بسرشند و بر زند ✣ جوارش عود بنسخهٔ دیگر ✣ صنعت
آن عود قماری خام پنجدرم قرنفل قرفه از هر یک یکدرم
نبات سفید یک من نبات را با گلاب بقوام آورده
ادویه را با آن سرشته جوارش سازند ✣ جوارش عود بنسخهٔ
دیگر ✣ صنعت آن عود قماری خام پوست زرد اترج
از هر یک پنجدرم قرنفل مصطگی از هر یک دو درم نبات
سفید یک من بدستور مقرر مرتب سازند ✣ جوارش
عود دیگر ✣ صنعت آن عود قماری خام پنجدرم قرنفل
پوست زرد اترج قرفة الطیب دارچینی سیلانی از
هر یک دو درم نبات سفید یک من بدستور مقرر مرتب
نمایند ✣ جوارش عود دیگر ✣ صنعت آن عود قماری
خام پوست زرد اترج از هر یک پنجدرم قرفة الطیب
قرنفل از هر یک یکدرم نبات سفید یک من بدستور
مقرر مرتب نمایند ✣ جوارش عود دیگر هاضمه را قوت
دهد و بلغم و رطوبت را دفع کند و اشتهای طعام آورد
صنعت آن عود هندی پنجدرم قرنفل مصطگی رومی
بسباسه نشاسته گندم از هر یک سه درم سنبل الطیب
قاقله کبار جوزبوا قرفة الطیب از هر یک دو درم پوست
زرد اترج پنجدرم زعفران یک مثقال زنجبیل یکدرم
نبات سفید دو من نبات را با گلاب حل کرده بقوام
آورده ادویه را کوفته بیخته بآن بسرشند شربتی دو
مثقال و در نسخهٔ دیگر نشاسته داخل نیست ✣ جوارش
عود دیگر گفته اند که اصل این جوارش از تراکیب
جالینوس ست ولیکن متاخرین درین تصرفات
کرده اند و بسبب بعض تصرفات ترکیب مشوش گردیده
و اصل آن مقوی معده و قلب است و تفتیح سبب
برودت ضعیف شده باشد و رطوبت را دفع کند
و دماغ را قوت دهد و پیران را موافق باشد ✣
صنعت آن عود قماری خام پنجدرم بسباسه قاقله
کبار زعفران جوزبوا مصطگی رومی سنبل الطیب
از هر یک یکدرم قرفة الطیب پوست اترج طباشیر

سفید دارفلفل ابریشم مقرض نعناع خشک گاؤزبان
قرنفل زرنب از هر یک یکدرم و نیم فرنجمشک ده
درم زرنباد پنجدرم زنجبیل دارچینی رازیانه از هر یک
دو درم مشک تبتی یکدانگ عسل مصفی بقدر ضرورت
بدستور مقرر مرتب نمایند شربتی یک مثقال ✣
جوارش عود دیگر تالیف ابن ماسویه معین بر هضم
و دافع امراض معده و قلب و کبد و غشی و خفقان
و قدر شربتش از یک مثقال تا دو مثقال است و
این جوارش منقول از قرابادین افندی صالح جلبی
است که بترکی نوشته ✣ صنعت آن گل سرخ منزوع
الاقماع عود قماری خام از هر یک هشت درم قرنفل
سنبل الطیب بسباسه جوزبوا اقراص غالیه کبابه چینی
قاقله کبار قاقله صغار مصطگی دارچینی زرنباد سعد
کوفی بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک پنجدرم ابریشم مقرض
قسط تلخ مروارید ناسفته مرجان قرمزی کهربای شمعی
پوست خربزه تخم بالنگو یعنی فرنجمشک نعناع خشک
مرزنجوش دارفلفل زنجبیل از هر یک سه درم مشک
ثلث درمی عنبر اشهب یک مثقال بشربت به شیرین
بقدر کفایت سرشته بدستور مرتب نمایند ✣ جوارش
عود دیگر تالیف شیخ رئیس یاد داشت کند و خفقان
دل تنگی را زائل گرداند و مقوی معده و هضم است
و مجرب است و حکیم سدید گوید که مرات کثیره این
جوارش را تجربه نموده ام یافته ام نافع در تقویت
هضم و دفع خفقان و کسر ریاح و تفریح نفس ✣ صنعت
آن عود هندی رازیانه تخم کرفس وج ترکی
سنبل الطیب از هر یک سه درم کافور قیصوری
ربع درمی مشک تبتی خالص ثلث درمی نارمشک
بسباسه سعد کوفی فرنجمشک زرنب زرنباد از هر یک
یک مثقال دارچینی مصطگی رومی زنجبیل قرنفل دار
فلفل از هر یک دو درم گاؤزبان پنجدرم اجزا را جدا
جدا کوفته وزن نموده بعسل مصفی اسه وزن ادویه
بسرشند مزاجش گرم و خشک است در آخر درجهٔ دوم
شربتی از دو درم تا دو مثقال ✣ جوارش عود دیگر

تالیف شیخ رئیس ابو علی سینا ✣ صنعت آن دارچینی
سنبل الطیب سلیخهٔ سیاه زعفران فلفل فرنجمشک
زرنباد از هر یک پنجدرم سعد کوفی زرنب ساذج هندی
قرنفل از هر یک سه درم عود قماری خام نه درم عنبر اشهب
یک مثقال لاجورد مغسول کافور قیصوری از هر یک
دو دانگ تربد سفید چهار درم نمک لاهوری یکدرم
ادویه را جدا جدا کوفته بیخته وزن کرده بعسل مصفی
یا جلاب نبات بقوام آورده سرشته جوارش سازند
و نگاه دارند شربتی یک مثقال تا دو مثقال مزاجش
گرم و خشک است در آخر درجهٔ ثانیه ✣ جوارش عود
شیخ داود انطاکی مقوی معده و مجفف رطوبات و
نافع است از برای خفقان و ضعف کبد و سوء هضم را
سودمند بود ✣ صنعت آن عود هندی سنبل الطیب
سنبل رومی مصطگی رومی قرنفل هیل بوا جوزبوا
از هر یک دو درم پوست هلیلهٔ کابلی قرفة الطیب انیسون
بزر کرفس از هر یک یکدرم پوست زرد اترج بسباسه
زعفران زنجبیل از هر یک نیمدرم کوفته بیخته به عسل
مصفی جوارش سازند و اگر ازلاق بطن باشد
سک المسک اصلی یکدرم داخل نمایند و حکیم مومن
در تحفة المومنین این جوارش را از شیخ داود نقل کرده
و وزن پوست اترج را یکدرم آورده و این اجزا
بنسخهٔ مذکور افزوده است بادرنجبویه زرنباد از هر یک
یکدرم مشک تبتی خالص بازاری هر سی مثقال زاد و
نیم مثقال و گفته که ادویه را بمقدار یک وزن نیم شکر
بقوام آورده جوارش سازند و در ظرف چینی نگاه دارند
شربتی دو مثقال ✣ جوارش عود شیخ داود بنسخهٔ دیگر
صنعت آن سنبل الطیب سنبل رومی تخم کرفس انیسون
مصطگی رومی بسباسه از هر یک یکدرم سک المسک
اصلی قرنفل قرفة الطیب پوست هلیلهٔ کابلی در شراب
تر کرده بریان نموده قصب الذریره غنچهٔ گل سرخ
منزوع الاقماع عود هندی خام از هر یک یکدرم مهر ملحوز
سه درم کوفته بیخته به سیبه ساده بسرشند شربتی دو مثقال
جوارش عود دیگر ضعف قلب و خفقان و ضعف

معده را نافع است و هاضمه را قوت دهد و بلغم و رطوبت
دفع کند و اشتهای طعام آورد + صنعت آن قرنفل
سه درم قاقله کبار دو درم عود قماری خام پنجدرم زعفران
یک مثقال سنبل الطیب دو درم مصطگی رومی بسباسه
از هر یک سه درم جوزبوا قرفة الطیب از هر یک دو درم
پوست زرد اترج پنجدرم زنجبیل یکدرم نبات سفید دو
من بدستور جوارش مرتب نمایند + جوارش عود دیگر
هیضه و اسهال و ضعف معده را فائده دهد و قوی
گرداند + صنعت آن عود هندی دارچینی هیل بوا
صمغ عربی از هر یک پنجدرم زنجبیل بست درم قرنفل
سه درم کندر دو درم مصطگی یک درم زعفران یکدرم
و نیم نشاسته چهلدرم نشاسته را بو داده اجزا را کوفته
بیخته با سه چندان قند بقوام آورند و بسرشند و بر روی
سنگ ریخته پهن کنند پس بکارد بریده بردارند مقدار
خوراک از دو درم تا سه درم + جوارش عود معده و دل را
قوت دهد و پیران را موافق باشد + صنعت آن عود قماری
قرفة الطیب ساذج هندی زنجبیل قاقله قرنجمشک
دارفلفل از هر یک دو مثقال زعفران یک مثقال
ادویه را کوفته بیخته بعسل مصفی بقدر حاجت بسرشند
و در نسخه دیگر بجای قرفه قرنفل است و وزن زعفران
یکدرم است و در نسخه دیگر بجای دارفلفل دارچینی
است و بجای قرفه قرنفل شربتی از یکمثقال تا دو مثقال
جوارش عود منقول از اختیارات بدیعی گفته که این
جوارش مستعمل من است هاضمه را قوت دهد و معده
را قوی گرداند و اشتهای طعام آورد و بلغم و رطوبات را
دفع کند و بادها بشکند و پیران را موافق باشد
صنعت آن عود قماری خام پنجدرم پوست اترج
قرنفل مصطگی بسباسه از هر یک سه درم قاقله کبار
سنبل الطیب قرفة الطیب از هر یک دو درم زعفران
یک مثقال و در نسخه دیگر یکدرم و نیم است جوزبوا
زنجبیل دارفلفل از هر یک یک درم نبات سفید دو
من بدستور مرتب سازند و در نسخه دیگر درین جوارش
نبات سفید بوزن مجموع ادویه و عسل مصفی دو وزن
مجموع ادویه است کوفته بیخته وزن نموده جوارش
سازند شربتی دو درم تا دو مثقال + جوارش عود
منقول از قرابادین کوتوالی معده را قوی گرداند
و قی باز دارد و نفخ بشکند + صنعت آن عود خام دو
مثقال مصطگی رومی دو درم نارمشک یک درم
و نیم زعفران یکدرم شکر سفید یک من بدستور مقرر
جوارش سازند شربتی دو مثقال جوارش عود
بنسخه دیگر معده را قوت دهد و نفخ و بادها را بشکند
صنعت آن عود قماری خام غنچه گل سرخ منزوع
الاقماع از هر یک یک درم بسباسه قرنفل از هر یک
نیمدرم شکر سفید نیم من ادویه را کوفته بیخته شکر را
بگلاب سوده بقوام آورده ادویه را با آن بسرشند
جوارش عود بنسخه دیگر تسخین معده کند و معده را
قوت دهد و قی باز دارد و اسهال را مفید باشد
و نفخ بشکند و گرانی سر را ببرد + صنعت آن عود
قماری خام یک مثقال قاقله کبار و صغار زنجبیل
از هر یک یکدرم نارمشک خیربوا دارچینی انیسون
از هر یک چهار درم کوفته بیخته بپنجاه درم شکر عسکری را
بقوام آورده اجزا را با آن بسرشند شربتی از یکدرم
تا دو درم + جوارش عود دیگر + صنعت آن عود
هندی پنجدرم قرنفل دو درم سنبل الطیب یکدرم
نبات سفید یک من بگلاب حل کرده بقوام آورده
ادویه را کوفته بیخته با آن بسرشند + جوارش عود دیگر
صنعت آن عود قماری خام سه درم سنبل الطیب
قاقله کبار دارفلفل قرفة الطیب قرنفل زعفران
از هر یک دو درم مصطگی رومی چهار درم مشک تبتی
یکدرم قند سفید یکصد دو درم بدستور مقرر معجون سازند
جوارش عود منقول از مرحمت و غفران پناه سیادت
و نجابت دستگاه حکیم سلیمان قدس سره + صنعت
آن عود هندی خام پوست اترج از هر یک پنج
مثقال قرنفل چهار مثقال قاقله کبار قرفة الطیب
سنبل الطیب از هر یک دو مثقال مصطگی رومی
بسباسه از هر یک سه مثقال زنجبیل جوزبوا دارفلفل
زعفران از هر یک یک مثقال نبات سفید یک من
بدستور مرتب نمایند + جوارش عود ابن جزله گفته که
این جوارش را سکر نیز گویند معده را گرم گرداند و
قوت هاضمه را مدد دهد و بلغم و رطوبت که در معده باشد
دفع کند و ناگواریدن طعام را سود دارد + صنعت
آن عود هندی سه درم سنبل الطیب مصطگی رومی
جوزبوا بسباسه قرنفل از هر یک یکدرم انیسون تخم
کرفس از هر یک نیمدرم پوست هلیله کابلی دو درم قاقله
کبار دارچینی زنجبیل دارچینی زعفران دارفلفل
فلفل گرد از هر یک یک درم و نیم کوفته بیخته شکر
سفید نیم من شکر را در پاتیل کرده بآتش ملایم بعد
از آنکه قدری گلاب در آن کرده باشند و کف آنرا
بگیرند و بقوام آورند و ادویه را در آن ریزند و برهم
زنند و در سینی مس تازه قلعی کرده پاکیزه کرده بعد
از آنکه سینی را بروغن بادام شیرین یا بنفشه بادام
چرب کرده باشند ریزند و بگذارند تا سرد شود ببرند
و بکار در آورند و اگر بعوض شکر عسل کنند بهتر است
جوارش عود اهلیلجی + صنعت آن پوست هلیله زرد
پوست هلیله کابلی هلیله سیاه آمله منقی پوست بلیله
غنچه گل سرخ از هر یک پنج مثقال مصطگی سه مثقال
اسارون شامی اذخر مکی از هر یک دو مثقال عود
قماری خام هفت مثقال مشک تبتی خالص نیم
کوفته بیخته با یکصد و بیست مثقال عسل مصفی بقوام
آورده بسرشند شربتی دو مثقال + جوارش عود
اهلیلجی دیگر + صنعت آن عود قماری خام سه مثقال
پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی آمله منقی از هر یک
پنج مثقال نمک هندی تربد سفید مدبر سقمونیای
مشوی از هر یک یک مثقال قرفة الطیب قاقله کبار
دانه هیل بوا قرنفل مصطگی کبابه چینی اسارون شامی
زعفران اذخر مکی گلسرخ نارمشک از هر یک دو
مثقال نبات سفید دو مثقال عنبر اشهب مشک تبتی
از هر یک نیم مثقال کوفته بروغن بادام شیرین چرب
نموده بعسل سفید مصفی بقوام آورده سه وزن

ادویه لبسر شند شربتی از دو مثقال تا پنجدرم با گلاب
بنوشند + جوارش عود ترش به نسخه منقول از حکیم
عطاء الله ولد حکیم لطف الله + صنعت آن عود هندی
سی و دو مثقال آمله منقی دارچینی سیلانی پوست زرد
اترج قرنفل زعفران بادرنجبویه سنبل الطیب مصطگی
از هر یک نه مثقال و نیم دانه هیل بوا دانه قاقله کبار
از هر یک هفت درم شربت سیب شیرین و ترش یک
صد و پانزده مثقال نبات سفید چهار صد و پنجاه
مثقال آب لیمون بست و پنج مثقال ادویه را کوفته
بیخته نبات را بقوام بلند آورده در آخر آب لیمو را
داخل کرده باز بقوام آورند و ادویه را بآن لبسر شند
جوارش عود ترش دیگر + صنعت آن عود هندی
پنجدرم قرنفل مصطگی مروارید ناسفته زعفران از
هر یک یک مثقال بادرنجبویه آمله منقی جوز بوا از هر یک
سه مثقال قاقله کبار دانه هیل از هر یک دو مثقال
آب سیب ترش آب به ترش آب لیمون گلاب عسل
مصفی قند سفید از هر یک یک صد مثقال بدستور
مرتب نمایند + جوارش عود ترش دیگر + صنعت
آن عود هندی پنج مثقال قرنفل مصطگی رومی
دارچینی رازیانه پوست اترج زعفران زرنباد از هر یک
دو مثقال کوفته بیخته رب سیب شیرین آب لیمون
گلاب عسل از هر یک بست مثقال قند سفید چهل
مثقال بدستور مرتب نمایند- جوارش عود ترش
معمول اطبای فارس منقول از خط حکیم محمد رضا
ولد حکیم سلیمان شیرازی صنعت آن عود هندی
دو مثقال قاقله کبار سنبل الطیب زعفران پوست
زرد اترج قرنفل بادرنجبویه مصطگی رومی از
هر یک سه مثقال آب سیب ترش پنجاه مثقال گلاب یک
صد مثقال آب لیمون سی مثقال قند سفید نبات
سفید عسل سفید از هر یک پنجاه مثقال بدستور
ترکیب نمایند و در ظرف چینی نگاهدارند شربتی
دو درم + جوارش عود ترش به نسخه میرزا محمد حسین
طبیب که خود ترکیب نموده منقول از خط مغزی الیه

صنعت آن رب سیب ترش رب به شیرین آب لیمو از
هر یک یکصد مثقال گلاب پنجاه مثقال عسل مصفی
و قند سفید از هر یک یک صد مثقال قرنفل مصطگی
رومی از هر یک یک مثقال بادرنجبویه سه مثقال
مروارید ناسفته یک مثقال زعفران یک مثقال
عود هندی ده مثقال آمله منقی جوز بوا از هر یک
سه مثقال قاقله دو مثقال ادویه کوفته بیخته بعد
از آنکه ربوب و عسل و قند را بقوام آورده باشند
ادویه را بآن لبسر شند شربتی از یک تا یک مثقال
و نیم + جوارش عود ترش میرزا محمد حکیم + صنعت
آن آب لیمو چهل و پنج مثقال شقاقل و آب
سفرجل حامض چهل و پنج مثقال گلاب قند سفید
از هر یک بست مثقال عسل سفید مصفی سی مثقال
مجموع را یک جا کرده بآتش ملایم بجوشانند و کف
آنرا بگیرند و بقوام آورند پس بگیرند عود قماری
خام هشت مثقال مصطگی زعفران سنبل دارچینی
قرنفل از هر یک نیم مثقال کوفته بیخته بآن لبسر شند
و همین نسخه را از اطبای زمان دواوزان و بعض
اجزا التصرفات نموده اند تا بحدیکه آب سیب ترش
بست مثقال آب لیمون نود مثقال گلاب پنجاه
مثقال عسل و قند از هر یک بست و پنج مثقال
آورده اند و گفته مجموع را بقوام آورده عود هندی
ده درم زعفران پوست زرد اترج مصطگی از هر یک
دو درم قرنفل بادرنجبویه قاقله از هر یک یکدرم
کوفته بیخته با آن بسر شند و در ظرف چینی نگاهدارند
و تفاوت در نسخه های اینست که نسخه اول برای
ضعف معده کهنه است که با دویه متعارفه فائده
ندیده باشد و نسخه اخیر برای ایام نقاهت و
معده حار است + جوارش ترش به نسخه حکیم
محمد رضا ولد حکیم سلیمان شیرازی رحمة الله صنعت
آن عود هندی سی مثقال قاقله سنبل الطیب و
زعفران قرنفل پوست اترج بادرنجبویه مصطگی از
هر یک نه مثقال گلاب سه صد مثقال آب لیمون

یکصد و پنجاه مثقال رب سیب ترش قند سفید نبات
سفید از هر یک دو بست مثقال بدستور معجون سازند
جوارش عود ترش دیگر + صنعت آن عود قماری
خام پنجمثقال دانه هیل زعفران گاوزبان از هر یک
یکمثقال ابریشم مقرض طباشیر سفید از هر یک یک
مثقال و نیم پوست اترج بادرنجبویه صندل سفید
دارچینی ساذج هندی از هر یک دو مثقال مصطگی
رومی یک مثقال زرشک بیدانه چهار مثقال رب
به شیرین بست مثقال آب اترج بست مثقال نبات
سفید چهل و شش مثقال عسل مصفی یکصد مثقال
گلاب سی و هفت مثقال بدستور مقرر جوارش سازند
جوارش عود ترش میرزا محمد حکیم که امزجه حاره را
نافع در ایام نقاهت مفید است + صنعت آن
آب سیب ترش بست مثقال آب لیمو نود مثقال
گلاب پنجاه مثقال قند سفید عسل سفید مصفی از هر یک
بست و پنجمثقال این اجزا را همه یکجا نموده بآتش
ملایم بسیار در دیگ سنگی بجوشانند تا بقوام آید پس
بگیرند مصطگی زعفران پوست زرد اترج از هر یک
دو درم قرنفل بادرنجبویه قاقله از هر یک یکدرم
عود قماری خام ده درم کوفته بیخته بآن لبسر شند و
در ظرف چینی نگاهدارند شربتی یکمثقال + جوارش
عود حامض قلمی فرموده اند که از تالیف احقر العباد
الملک المنان محمد هاشم مخاطب بحکیم معتمد الملوک
علوی خان است غفر الله له ولوالدیه معده را قوت
دهد و اشتهای طعام آورد و مقوی قلب و کبد و
دماغ است و معده را که در آن صفرای مخلوط به
بلغم باشد سود دارد و موافق جمیع امزجه و اسنان
است و در هر بلد و هر فصل نافع و دل تنگی و خفقان
را زائل کند و مالیخولیای مراقی و معوی را سود مند
و مفرح و اسهال معدی و معوی حادث از رطوبات
و صفرا را مفید و معده را باصلاح آورد و کسالت
خمار زائل کند و تحلیل بخره دهد و منع صعود ابخره
بدماغ کند و ریاح لبشکند و نفخ را دور کند و بالجمله

خواص بسیار دارد ٭ صنعت آن آب سیب شیرین آب
سیب ترش آب به شیرین آب به ترش آب زرشک آب
کیل آب ریباس آب امرود آب انار شیرین آب انار ترش
از هر یک بست و پنجدرم آب لیمون آب اترج گاؤعرق
صندل عرق گاؤزبان عرق بید مشک از هر یک سی
درم نبات سفید دو رطل عسل مصفی انیم رطل گرد انگبین.
خالص نیم رطل عود قماری غرقی خام هفت درم
مروارید ناسفته ابریشم مقرض پوست بیرون پسته
طباشیر صندل سرخ صندل سفید نشاسته تخم خرفه
مقشر غنچه گل سرخ مصطگی رومی سافج هندی و
پوست زرد اترج بادرنجبویه فرنجمشک دارچینی
درونج عقربی دانه هیل بوا از هر یک چهار درم و
زعفران یکدرم کافور قیصوری نیم درم عنبر اشهب
مشک تبتی خالص از هر یک دو دانگ اوّل مرتبه
آب میوها را سوای آب لیمون و آب اترج و عرقها با
نبات و عسل و گزانگبین یکجا کرده بجوشانند و کف
آنرا بگیرند و بپالایند پس بقوام آورند بآتش ملایم که
آب میوها سوخته نگردد و تلخ نشود پس اندک اندک
آب لیمون و آب اترج را داخل نمایند تا تمام آب لیمون
و آب اترج را تشرب نماید و قوام بحال باشد پس
ادویارا داخل نمایند و اگر خواسته باشند ورق طلا
ورق نقره محلولین از هر یک نیم درم داخل نمایند
بهتراست شربتی یکمثقال ٭ جوارشش عود حامض
مقوی قلب و معده ذکر ده و کباست و اشتهای
طعام آورد ٭ صنعت آن آب حامض اترج آب سیب
ترش از هر یک یکرطل بآتش ملائم بجوشانند تا به نصف
رسد پس داخل کنند دران قند سفید شهد خالص
صافی گلاب خوشبو از هر یک نیم من و بجوشانند
بآتش تا منعقد گردد پس بنهند از زیران زعفران
قرنفل مصطگی دارچینی از هر یک یکدرم عود قماری
خام پنجدرم بادرنجبویه سه درم و به تیر معجون سازی
نیکو برهم زنند و در ظرف چینی نگاهدارند شربتی سه
درم ٭ جوارش عود حامض حکیم معصوم در قرابادین

مقوی معده را قوت دهد و بیضه را نافع باشد
و هاضمه را قوی گرداند و خفقان را بر طرف کند.
و قوت اعضای رئیسه و هد دق و تهوع را سود مند
باشد ٭ صنعت آن عود هندی خام پنجدرم بسباسه
قاقله کبار زعفران جوزبوا مصطگی رومی سنبل الطیب
از هر یک یکدرم قرفه پوست زرد اترج زنجبیل
فلفل از هر یک دو درم دار فلفل ابریشم مقرض و
طباشیر سفید نعناع خشک لسان الثور زرنب و
قرنفل از هر یک یک درم و نیم فرنجمشک دارچینی
رازیانه از هر یک دو درم مشک خالص دو دانگ
رب به شیرین رب به ترش زرشک رب سیب ترش
از هر یک ده درم شربت حب الآس سی درم عسل مصفی
دو وزن مجموع ادویه بدستور مرتب نمایند
شربتی دو درم و در نسخه دیگر بجای شربت حب الآس
آب لیمون پانزده درم است ٭ جوارشش عود
حامض نسخه دیگر نافع از نزلۂ رطوبت معده هرگاه
سوء مزاج بارد بافراط نباشد و دهان مائل به تلخی
و تشنگی باشد ٭ صنعت آن عود هندی خام ده
درم سنبل الطیب قاقله صغار زعفران پوست زرد
اترج قرنفل دارچینی بادرنجبویه مصطگی رومی طباشیر
سفید از هر یک یکدرم آب سیب ترش پنجاه مثقال
گلاب شصت مثقال آب لیمو نود مثقال قند سفید و
عسل مصفی از هر یک هفتاد مثقال بدستور مرتب
سازند شربتی از یک مثقال تا دو مثقال و در نسخه
دیگر بجای جمیع اجزای که در نسخه اوّل یکدرم است
از هر یک سه درم است سوای آنکه قرنفل دو درم
است و سه درم لک مغسول نیز داخل است و آب
زرشک سی مثقال نیز داخل کرده و بجای عسل نبات
سفید بوزن عسل مصفی داخل کرده ٭ جوارشش عود
حامض دیگر ٭ صنعت آن عود قماری ده
مثقال دانه هیل دارچینی از هر یک مثقال
زعفران نیم مثقال مصطگی رومی آمله منقی زرشک
منقی از هر یک پنج مثقال طباشیر سفید سه مثقال

قرنفل یکمثقال صندل سفید سه مثقال پوست اترج
سنبل الطیب از هر یک دو مثقال هلیله سیاه دو مثقال
و نیم شربت اترج یکصد مثقال عرق بید مشک یک
شیشه عسل بقدر حاجت بدستور مقرر مرتب نمایند ٭
جوارش عود حامض دیگر ٭ صنعت آن عود هندی
پنج مثقال قرنفل مصطگی دارچینی رازیانه پوست
زرد اترج زعفران زرنباد از هر یک دو مثقال کوفته
بیخته رب سیب ترش آب لیمون بجای آب عسل سفید
مصفی از هر یک بست مثقال نبات چهل مثقال
بدستور مقرر جوارش سازند و در ظرف چینی نگاهدارند
شربتی از دو درم تا سه درم ٭ جوارشش عود حامض
تالیف غفران مآب میرزا محمد حسین حکیم منقول از
مسودات مرحوم میرزا محمد حسین ٭ صنعت آن
رب سیب شیرین رب سیب ترش رب سفرجل آب
لیمون قند سفید عسل مصفی از هر یک صد مثقال
گلاب پنجاه مثقال عود هندی ده مثقال مروارید
ناسفته زعفران قرنفل مصطگی از هر یک یکمثقال
قاقله دو مثقال بادرنجبویه آمله منقی جوزبوا از هر یک
سه مثقال بادرنجبویه آمله منقی جوزبوا از هر یک
عسل و قند و نصف گلاب را در دیگ سنگی بآتش
ملایم بجوشانند تا بقوام آید پس آب لیمو را داخل
کرده بتدریج بجوشانند تا بقوام آید پس زعفران را
با باقی گلاب حل کرده داخل نمایند پس مروارید
مسحوق را پس مصطگی باقی ادویه را داخل کرده
تبر بزنند تا مخلوط شود شربتی از یک مثقال تا ده
مثقال ٭ جوارش عود زعفرانی امراض قلب و معده
را نافع باشد و از برای بخر و کثرت سیلان ریق که
بمشارکت معده باشد بنهایت مفید است ٭ صنعت
آن عود هندی خام پنجدرم پوست اترج چهار درم
قرنفل بسباسه مصطگی از هر یک سه درم دانه قاقله
کبار سنبل الطیب زعفران از هر یک یکدرم زنجبیل
دار فلفل و جوزبوا از هر یک یکدرم قند سفید با عسل
مصطگی بحسب مزاج هر کدام که باشد یکصد و بست مثقال

بدستور مرتب نمایند شربتی از دو درم تا سه درم ❊
جوارش عود ساده مقوی قلب و معده است و دماغ
و معده را گرم کند گرم کردنی غیر از افراط و تنشف
رطوبات دلبلغم از معده و دماغ کند و بوی دهان
خوش گرداند ❊ صنعت آن عود قماری خام دو درم
بگلاب سوده در دیگر خل قند سفید اقوام آورده داخل
کرده در طبق چینی ریزند و بطریق لوزیات ببرند و
گاهی زیاده کرده میشود درین جوارش زعفران و
قرنفل قاقلتین مصطکی باورنجبویه و امثال اینها
یک یک یا بعضی یا مجموع بحسب حاجت و گاهی داخل
کرده میشود در آن آب لیمو یا آب اترج بقدری که گرداند
طعم آنرا منجوش پس میگردد احسن و گاهی داخل میکنند
در آن گلاب پس میگردد اطیب و گاهی آب سیب
در آن داخل میکنند پس میگردد در تقویت قلب
اقوی و گاهی اضافه کرده میشود درین جوارش
قوابض چون حب الآس و گلنار فارسی و طباشیر
سفید و پوست بیرون پسته و زرورد و مانند اینها
و اجزا را بجرم سفرجل مطبوخ یا شراب که عبارت ست
از میبه ساده یا رب سفرجل و نبات سفیدی سرشته
پس میگردند صالح از برای ضعف قلب که با اسهال
باشد و گاهی اضافه کرده میشود باین جوارش تربد سفید مدبر و سقمونیا از ادویه مسهله بقدر احتیاج
و زعفران و مصطکی پس میگردد مسهل طیب مقوی
معده بغایتی و گویا این نسخه قانون ست از برای
تراکیب جوارشات که شیخ نجیب الدین سمرقندی در
اصول التراکیب ذکر نموده ❊ جوارش ساده دیگر ❊
صنعت آن عود خام پنجدرم پوست زرد اترج قرنفل
قرفة الطیب دارچینی از هر یک دو درم نبات سفید
یک من ادویه را کوفته بیخته عود را بگلاب سوده
نبات را بقوام آورده بدستور مقرر مرتب نمایند
جوارش عود ساده به نسخهٔ دیگر ❊ صنعت آن عود
قماری خام پنجدرم نبات سفید یک من نبات را
بقوام آورده عود را بگلاب سوده داخل کرده

بر سنگ ریزند و بطریق لوزیات ببرند ❊ جوارش عود
ساده عنبری ❊ صنعت آن عود هندی خام پنجدرم
عنبر اشهب یکمثقال نبات سفید یکمن نبات را بقوام
آورده عنبر را دران حل کرده عود هندی را بگلاب
سوده بعد از انکه نبات را از آتش برگرفته باشند
داخل کرده برهم زنند و نگاه دارند ❊ جوارش عود
شیرین تالیف نواب سیادت مآب حکیم سلیمان
موسوی حکیم باشی نواب اشرف اعلی شاه عباس
صفوی موسوی ❊ صنعت آن قرنفل چهار مثقال
قاقله کبار سنبل الطیب قرفة الطیب از هر یک دو
مثقال عود هندی پوست زرد اترج از هر یک پنج
مثقال زعفران جوزبوا زنجبیل خشک دار فلفل از
هر یک یک مثقال مصطکی بسباسه از هر یک سه مثقال
نبات سفید یکمن تبریزی بدستور مرتب نمایند ❊ جوارش
عود شیرین دیگر از حکیم سلیمان شیرازی ❊ صنعت
آن عود هندی پوست اترج از هر یک پنج مثقال و
قرنفل چهار مثقال قاقله کبار سنبل الطیب قرفه
از هر یک دو مثقال زعفران جوزبوا زنجبیل خشک
دار فلفل از هر یک یک مثقال مصطکی بسباسه از
هر یک سه مثقال نبات سفید یکمن تبریزی بدستور
مرتب نمایند ❊ جوارش عود فادزهری ❊ صنعت
آن عود قماری ❊ خام پنجدرم قرفة الطیب یکدرم
و نیم قرنفل پوست اترج مصطکی رومی فادزهر
اصطبانانی از هر یک یکدرم نبات سفید یک من
بدستور جوارش سازند شربتی یک مثقال ❊ جوارش عود
کافوری بنسخهٔ شیخ رئیس ❊ صنعت آن عود هندی
رازیانه تخم کرفس وج ترکی سنبل الطیب از هر یک
دوازده مثقال کافور قیصوری یکمثقال مشک تبتی
یک مثقال و دو دانگ بسباسه ناردشک سعد کوفی
فرنجمشک زرنباد زرنب از هر یک پنج مثقال و دو
دانگ دارچینی مصطکی زنجبیل فلفل قرنفل از هر یک
بست مثقال قند سفید نیم من تبریزی بدستور مرتب نمایند
جوارش عود کافوری نافع از برای سوء مزاج بلغمی

معده و خفقان هرگاه با بلغم صفرا مخلوط باشند ❊ صنعت
آن عود هندی غرقی خام رازیانه تخم کرفس وج ترکی
سنبل الطیب از هر یک سه درم بسباسه ناردشک سعد
کوفی فرنجمشک زرنب زرنباد از هر یک یک مثقال
کافور قیصوری مشک تبتی از هر یک دو دانگ زنجبیل
دارچینی مصطکی فلفل قرنفل از هر یک دو درم و
گاوزبان پنجدرم عسل سفید مصفی سه وزن تمام بدستور
بدستور مرتب نمایند ❊ جوارش عود کافوری به نسخهٔ
دیگر ❊ صنعت آن عود هندی شش مثقال کافور
قیصوری نیم مثقال مشک ترکی چهار دانگ بسباسه
ناردشک سعد کوفی برگ فرنجمشک زرنباد زرنب از
هر یک دو مثقال و نیم دارچینی مصطکی زنجبیل فلفل
قرنفل از هر یک چهار مثقال برگ گاوزبان دو مثقال
رازیانه تخم کرفس وج ترکی از هر یک شش مثقال قند
سفید عسل مصفی از هر یک دو صد و پنجاه مثقال گلاب
یک من تبریزی زعفران پنج مثقال بدستور مقرر جوارش
سازند شربتی یک مثقال تا دو درم ❊ جوارش عود
مسهل اهلیلجی تالیف حکیم اشرف قمی حکیم محلی منقول از
خط حکیم ابراهیم ولد ارشد سعری الیه ❊ صنعت آن
پوست هلیله کابلی پوست هلیله زرد ترنج بسبایج هندی
قرنفل از هر یک شش مثقال عنبر اشهب مشک کی
خالص سقمونیای مشوی از هر یک یک مثقال و قلمی
فرموده اند که سقمونیا در اصل نسخه یک مثقال بوده
و در آخر دو مثقال شده و آن غلط است هیل بوا
دارچینی زنجبیل زعفران سلیخه فلفل سیاه درنباد
سعد کوفی تخم فرنجمشک از هر یک پنج مثقال عود قماری
خام تربد سفید مدبر از هر یک دو مثقال لاجورد مغسول
دو مثقال نمک هندی سه مثقال و نیم ناردشک پنج
مثقال کافور قیصوری یکمثقال و نیم ناردشک پنج
وزن ادویه بدستور مقرر مرتب نمایند شربتی هشت
مثقال و بعض اوقات کافور داخل کرده نمی شود و
نافع باد ❊ جوارش عود مسهل اسهال صفرا کند و
بی مشقت ❊ صنعت آن عود هندی مصطکی رومی

از هر یک یکدرم تربد سفید مدبر چهار درم سقمونیای مشوی
نیمدرم کوفته بیخته بعسل مصفی بقدر حاجت بسرشند
شربتی پنجدرم + جوارش عود مسهل این جوارش را جوارش
بخت می نامند + صنعت آن تربد سفید مدبر پنج درم
عود هندی قرنفل زعفران جوزبوا از هر یک دو دانگ
و در نسخهٔ دیگر یکدانگ است سقمونیای مشوی نیم مثقال
و در نسخهٔ دیگر نیم دانگ است اجزا را کوفته بیخته با نبات
سفید با عسل مصفی سه وزن ادویه جوارش سازند
جمله یک شربت است + جوارش عود ملین تالیف شیخ
رئیس بوعلی بن سینا + صنعت آن دارچینی زنجبیل
سلیخه سیاه سنبل الطیب زعفران قرنفل فرنجمشک زرنباد
از هر یک سه درم عود قماری خام نه درم عنبر اشهب یکمثقال
لاجورد مغسول کافور قیصوری از هر یک دو دانگ
تربد سفید چهار درم نمک لاهوری یکدرم ادویه را جدا جدا
کوفته بیخته وزن کرده بعسل مصفی یا بجلاب نبات
بقوام آورده سرشته جوارش سازند و نگاهدارند شربتی
از یک مثقال تا دو مثقال مزاجش گرم و خشک است
در آخر درجه ثانیه + جوارش عود ملین دیگر + صنعت
آن تربد سفید مدبر چهار درم قرنفل عود قماری و
زعفران جوزبوا از هر یک یکدرم سقمونیای مشوی
نیمدرم اجزا را کوفته بیخته بعسل سه وزن ادویه بسرشند
شربتی یکمثقال تا دو درم با آب گرم + جوارش عود
ملین دیگر + صنعت آن تربد سفید بیست و دو مثقال
عود هندی خام قرنفل جوزبوا زعفران از هر یک
پنج مثقال سقمونیا نیم مثقال اجزا را کوفته بیخته بعسل
مصفی بقدر کفایت سرشته جوارش سازند و در ظرف
چینی نگاهدارند شربتی دو مثقال و نیم تا سه مثقال
جوره عود هندی که نوعی از عطر عود است مقوی
قلب و دماغ بارد است و مقوی حواس + صنعت
آن بگیرند چوب اگر هر قدر که خواهند
و در آب خیسانیده و جوکوب نموده
در شیشه های مطین گردن دراز کرده
بطریق قرع معکوس که ظرفی سفالی را در وسط آن
سوراخ کرده و ظرف را بر سر پایه گذاشته گردن شیشه
را از آن سوراخ بیرون کرده کاسه را آب کرده متصل
دهن آن که دهن آن شیشه در آب باشد و بر بالای
آن ظرف و شکم شیشه آتش سرگین گاو برافروزند و
تا تمام دهنیت آن مقطر گردد و هر مقداری که خواهند
بدین نهج گرفته جمع نمایند پس با آب و گلاب مکرر
شسته که بوی دود آن زائل گردد استعمال نمایند
این بود صنعت جوره منفرد + اما صنعت جوره
مرکب این ست که بگیرند عود قماری غرقی اعلی سی
و هشت درم و جوکوب کرده در گلاب آنمقدار که تر
گردد خیسانیده ناخشک نموده حصی لبان پنج مثقال
عنبر اشهب چهار مثقال میعه سائله سه مثقال میعه یابسه
بوزن آن کوفته بیخته ممزوج کرده بطریق مسطور در
شیشه مطین بطین حکمت کنند و گلوی شیشه را از
لیف پر کرده بطریق تنکیس با آتش زبل البقری مقطر
نمایند و بعضی چهار مثقال موم خالص زرد و پنجده
مثقال روغن کنجد داخل نمایند پس بطریق مسطور
شسته استعمال نمایند و اگر بجای روغن کنجد عطر
صندل نمایند بهتر و اقوی است + خمیرهٔ عود خاص
صنعت آن آب سیب شیرین چهل مثقال آب به
ترش آب به شیرین از هر یک یکصد و پنجاه مثقال قند
سفید سه صد مثقال بقوام آورده تیز زنند تا چون
لعابه شود عود هندی پنج مثقال صندل سرخ و
مصطگی رومی بادرنجبویه از هر یک دو مثقال اسارون
سنبل الطیب عنبر اشهب بسانج هندی ورق نقره از
هر یک یک مثقال ورق طلا یاقوت رمانی مروارید
ناسفته کهربای شمعی از هر یک نیم مثقال بدستور ترکیب
دهند شربتی از یک مثقال تا دو درم + خمیرهٔ عود
ترش که یکی از متاخرین ست مقوی معده و اعضای
رئیسه است و بجهت رفع غثیان و بدی هضم و
آوردن اشتهای طعام و بخارات نافع است
صنعت آن آب سیب شیرین آب سیب ترش آب
انار شیرین آب لیمو از هر یک یکصد و پنجاه مثقال
قند سفید سه صد مثقال همه را یکجا کرده بقوام آورند
پس عود هندی پنج مثقال صندل سفید شش مثقال
غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع قرنفل مصطگی رومی
بادرنجبویه از هر یک نیم مثقال کوفته بیخته بدستور در آن
داخل نمایند + خمیرهٔ عود ترش شیخ داود انطاکی
گفته که از تراکیب محمد بن زکریا است و انفع مفرحات
است نافع است از برای سوء فکر و وسواس و خفقان
و انواع جنون و ضعف معده و دماغ و قلب و کبد
و کلیه و از برای ابتدای استسقا و نسیان و ضعف باه
و بالجمله این انفع اشربه است مطلقا و استعمال کرده
می شود بدون شربتی + صنعت آن بنسخهٔ شیخ
داود بگیرند اسارون شامی قاقله کبار هیل بوا تخم
خشخاش از هر یک نیم اوقیه مصطگی رومی زرآوند
طباشیر سفید ابریشم خام زرنب قرنفل فرنجمشک از
هر یک چهار درم مجموع را نیم کوفته شبانروز در چهار
رطل آب بخیسانند و بجوشانند آنمقدار که ربع آن بماند
پس بمالند و بپالایند و داخل نمایند و در آب صافی
آن آب عناب آب سیب شیرین آب ریباس آب سیب
ترش آب زرشک منقی آب انگور آب انار ترش آب
انار شیرین آب سفرجل از هر یک چهار اوقیه
پس همه را داخل کرده بقوام آورده سه وزن مجموع
ادویه یعنی مطبوخ اول و درین آبها قند سفید داخل
کرده بقوام آورند پس بگیرند عود هندی سیاه رنگ
غرقی چهار اوقیه مروارید ناسفته مرجان قرمز سه
کهربای شمعی از هر یک سه درم یاقوت رمانی یکدرم
و نیم همه را در گلاب و عرق بیدمشک از هر یک نیم رطل
آب لیمو آب ترنج از هر یک چهار اوقیه حل کرده در آن
داخل نمایند و برهم زنند و چون بقوام لائق آید و
عنبر اشهب محلول دو درم ورق طلای محلول ورق
نقره محلول مشک خالص زعفران بگلاب سوده
داخل نمایند بعد از آنکه از آتش فرود آورده باشند
و در ظرف چینی یا زجاجی نگاهدارند شربتی از یک
مثقال تا دو درم + سفوف عود نافع از برای ضعف

قلب و معده و سردی آن و طعام هضم کند و اشتهای طعام آورد ٭ صنعت آن عود هندی دو درم و نیم طباشیر سفید قاقله اصل السوس ریوند چینی گل سرخ منزوع الاقماع مصطگی رومی کبابه چینی فرنجمشک نعناع خشک تخم کرفس از هر یک پنجدرم قند سفید بست درم کوفته بیخته بکار دارند شربتی تا سه درم ٭ سفوف عود نوع دیگر معده سرد را گرم گرداند ٭ صنعت آن قرنفل کبابه چینی از هر یک پنجدرم مصطگی سنبل الطیب از هر یک سه درم عود خام بست درم نبات سفید بوزن مجموع ادویه کوفته بیخته یک مثقال آنرا با ده درم گلقند آفتابی بخورند ٭ ٭

فصل در ذکر نسخ اشربهٔ عودیه

شراب عود تالیف ابن ماسویه مقوی قلب و دماغ و نافع است از برای معده و تخمه را نیکو گرداند و مفید است از برای بطوء انحدار غذا و سبب آن هر گاه بسبب رطوبت و برودت باشد و بوی دهان خوش کند ٭ صنعت آن بنسخهٔ محمود بن الیاس که در حاوی صغیر آورده بگیرند گلاب خوشبو وزن دو رطل و در نسخهٔ دیگر یک رطل است و در دیگ سنگی پاکیزه کنند پس بگیرند عود هندی مسک از هر یک دو درم و سنبل الطیب قرنفل از هر یک یک درم مصطگی رومی جوزبوا از هر یک یک درم و نیم و در نسخهٔ دیگر حاوی صغیر بجای قرنفل فوفل بوزن آن است مجموع را نیمکوفته در کیسهٔ کتانی کرده سر آنرا ببندند و دایم کیسه را بمالند اندازند و بآتش ملایم بجوشانند و دایم کیسه را بمالند و بفشارند مالیدنی و فشردنی نیکو تا آنکه ثلث رسد پس را بر آورده خوب بمالند و بفشارند تا جمیع قوت آن بگلاب باز داده شود و دیگر رطل نبات سفید در گلاب مذکور داخل نموده چندان بجوشانند که بقوام جلاب رسد و بعضی گفته اند که چون از آتش برگیرند یک دانگ مشک تبتی در آن داخل نمایند شربتی پنجدرم تا ده درم و در اصل نسخهٔ یحیی ابن عیسی بن جزله در منهاج الادویه قرنفل است و گفته که

اگر در مزاج حرارتی باشد بجای جوزبوا سنبل الطیب قرنفل و فوفل و اقاقیا و ورق گل سرخ داخل کنند و این نسخه اصح است ٭ صنعت این شراب بنسخهٔ قلانسی گلاب دو رطل عود هندی مشک خالص از هر یک پنجدرم سنبل الطیب قرنفل مصطگی جوزبوا از هر یک دو درم اجزا را نیکو بند کوفتنی درشت و در صرهٔ کتان گشاده کنند و سرش را بسته در گلاب مذکور اندازند و بپزند تا ثلث گلاب برود پس صره را بمالند و بفشارند و دور کنند و دو رطل شکر طبرزد در آن داخل نموده بقوام آورند پس فرود آورده یک دانگ مشک خالص سوده داخل نمایند و گفته که این شراب نافع است از برای معدهٔ بارد و موافق مزاج پیران است ٭ شراب عود دیگر که در منافع مثل شراب عود ابن ماسویه است ٭ صنعت آن پوست زرد اترج ده درم عود هندی هفت درم زنجبیل قاقله سا فنج هندی فرنجمشک دارفلفل از هر یک دو مثقال قرنفل مصطگی سنبل الطیب جوزبوا از هر یک دو درم اجزا را کوفته فتنی جرلیش و هر یک را جدا جدا در خرقهٔ کتان گشاده ببندند و در سه من گلاب بجوشانند تا بنصف رسد و دایم خرقه ها را بمالند و بفشارند و در آخر همه را نیکو بمالند تا شیره و قوت آنها بگلاب باز داده شود و بفشارند و دور کنند و دو من عسل سفید خوشبوی صافی و یکمن نبات سفید داخل کرده بقوام آورند و از آتش گرفته زند و مشک خالص و عنبر اشهب زعفران از هر یک یک مثقال سوده داخل نمایند و نگاه دارند شربتی از سه درم تا پنجدرم ٭ شراب عود دیگر که همین منافع دارد ٭ صنعت آن عود هندی خام آمله منقی از هر یک ده درم سنبل الطیب مصطگی و قرنفل جوزبوا از هر یک دو درم قاقله کبار پوست بیرون پسته ورق گل سرخ پودینهٔ نهری زیرهٔ کرمانی از هر یک سه درم مجموع را نیم کوفته در کیسهٔ کتان گشاده کرده سرش را محکم ببندند و در یکمن آب

بجوشانند و دایم کیسه را نیکو بمالند تا تمام قوت دواها در آب باز و داده شود پس کیسه را بر آورده در نیم رطل گلاب نیکو بمالند و بفشارند و گلاب را مطبوخ مذکور داخل کرده با یکمن قند سفید بقوام آورده فرود گیرند و نیمدرم مشک خالص سوده داخل نمایند ٭ صنعت این شراب بنسخهٔ شفائی عود هندی خام آمله منقی از هر یک ده درم سنبل الطیب قرنفل مصطگی رومی و جوزبوا از هر یک دو درم مجموع را نیم کوفته در کیسهٔ کتانی کرده در سه چهار یک گلاب بجوشانند و کیسه را دایم بمالند تا قوت آن بگلاب باز آید پس کیسه را نیکو بمالند و بفشارند و در گلاب مطبوخ کنند و با یکمن قند سفید بقوام آورند و فرود آورده نیمدرم مشک تبتی خالص سوده داخل کنند و بهتر معجون سازی برهم زنند تا نیکو مخلوط شود و نگاه دارند ٭ شراب عود دیگر از محمد بن زکریا رازی منقول از کتاب من لا یحضره الطبیب ٭ صنعت آن عود هندی و سک اصلی از هر یک دو درم سنبل الطیب قرنفل و جوزبوا مصطگی از هر یک یکدرم اجزا را نیمکوفته در خرقهٔ کتانی بسته در یک رطل گلاب بجوشانند تا ثلث آن برود و کیسه را نیکو بمالند و شیرهٔ آنرا کشیده بفشارند و دور کنند و با یک رطل قند سفید بقوام آورند و بیک قیراط مشک تبتی خوشبو سازند و در ظرف چینی نگاه دارند شراب عود ابن جمیع که در ارشاد آورده ٭ صنعت آن عود هندی رطب و اگر ممکن باشد و الا عود قاقلی و آن عود درختیست که آنرا اتری میباشد که باطن و ظاهر آن سیاه مایل برنگ نجبا و سنگین وزن و پر روغن بگیرند از آن بیست و چهار درم و در آب بسیار گرم یک شبانروز بخیسانند تا قوتش بیرون آید پس بجوشانند و صافی نموده با چهار رطل قند سفید و یک رطل نخل بقوام آورند و نگاه دارند و بوقت حاجت بکار برند ٭ شمامهٔ عود در حرف الشین مع المیم مذکور شد ٭ عطر عود مقوی قلب و دماغ بارد و مفرح است و استعمال و استشمام آن ٭ صنعت آن بگیرند

چوب عود را هر قدر که خواهند بخیسانند و چوکوب نمود
با آب بسیار و بطریق قرع و انبیق عرق کشند و عرق را
بگذارند تا خوب سرد شود پس هیئت آن را بالتمام
بدستور عطر گلاب از بالای آن از پر مرغی بر داشته
در شیشه جمع کنند و گلاب بر سر آن ریخته در آفتاب
گذارند تا سه چهار ماه پس با گلاب مکرر شسته استعمال
نمایند و این هر چند کهنه گردد بهتر و معطر تر میگردد
لیکن غلیظ میشود و اگر قدری عطر گلاب خالص ممزوج
آن کرده استعمال نمایند میگردد و اقوی و الذ
و اطیب و بعضی قدری عنبر نیز داخل مینمایند بطریق
حل در قدر مضاعف ✤ فتیله عود موسوم به بخور
برمکی مقوی قلب و دماغ ✤ صنعت آن صندل سفید
عود هندی خام غرقی از هر یک یک جزو حصی
لبان دو جزو نبات سفید بوزن مجموع ادویه کوفته
بیخته بگلاب سرشته فتیله‌ها سازند و در سایه خشک
نموده بوقت حاجت بخور نمایند و اگر عنبر و مشک
از هر یک نیم جزو اضافه نمایند میگردد و اقوی ✤
فتیله عود دیگر مقوی قلب و دماغ و خوشبو کننده
مجلس است ✤ صنعت آن اگر غرقی خام یک آثار
لادن عنبری هشت توله حصی لبان سه توله و اله
توله نبات چهار توله گلاب چهار شیشه ادویه کوفته
بیخته بگلاب مذکور بجوشانند تا قابل فتیله‌ها
ساختن گردد پس فتیله‌ها ساخته عند الحاجت
برافروزند ✤ قرص عود فی وهیضه را سود مند بود
صنعت آن عود هندی خام چهار درم کبابه چینی
مصطگی قرنفل سنبل الطیب از هر یک دو درم
قند سفید شانزده درم کوفته بیخته بگلاب سرشته
اقراص سازند ✤ قرص عود بنسخه دیگر معده را قوت
دهد و از پس قی کردن نافع بود ✤ صنعت آن عود
هندی خام چهار درم قرنفل کبابه چینی از هر یک
یکدرم مصطگی سنبل الطیب از هر یک نیم درم کوفته
بیخته بگلاب سرشته اقراص سازند ✤ قرص عود
بنسخه دیگر معده را قوت دهد و طعام هضم کند و اشتها

طعام آورد و بوی دهان خوش کند ✤ صنعت آن
عود قماری خام قرفة الطیب پوست زرد اترج را
هر یک یکدرم قرنفل مصطگی از هر یک سه درم و اقاقیا
سنبل الطیب بسباسه از هر یک دو درم کوفته بیخته
بگلاب سرشته اقراص سازند ✤ قرص عود دیگر جهت
تقویت اعضاء رئیسه و معده نافع ✤ صنعت آن عود
هندی خام غرقی عنبر اشهب مشک خالص جدوار
مجرب از هر یک یک مثقال دارچینی مصطگی رومی
فلفل قرنفل از هر یک یک و نیم مثقال با درنجبویه اگر
تر کی گاوزبان رازیانه تخم کرفس سنبل الطیب پوست
زرد اترج از هر یک دو مثقال کوفته بیخته با سه چند ادویه
نبات سفید و عسل مصفی اقوام بسرشند شربتی از یک
درم تا دو درم ✤ معجون عود ملین از شیخ رئیس جهت
تقویت معده که با یبوست باشد ✤ صنعت آن سنبل الطیب
زنجبیل دارچینی سلیخه زعفران فلفل سیاه و تخم مشک
زرنباد از هر یک پنج مثقال سعد زرنب و ساذج
هندی قرنفل از هر یک سه مثقال عود خام هفت
مثقال لاجورد دو دانگ کافور یک دانگ تربد
چهار مثقال نمک یک مثقال با عسل مصفی و شکر
سفید بسرشند و اگر مشک و عنبر از هر یک نیم مثقال
پوست هلیله کابلی سه مثقال محموده دو مثقال اضافه
نمایند بهتر است ✤ معجون عنبر ملین مقوی معده و
قلب و دماغ و هاضم طعام و دافع ریاح است
صنعت آن عود خام سه مثقال مشک عنبر جدوار
از هر یک نیم مثقال دارچینی مصطگی و قرنفل و
فلفل از هر یک یک مثقال و نیم بادرنجبویه گاوزبان
تخم رازیانه تخم کرفس سنبل الطیب اگر ترکی
پوست زرد اترج از هر یک دو مثقال با سه وزن
ادویه عسل و نبات علی الرسم بسرشند و در نسخه الشیخ
الرئیس کافور یک دانگ و نیم افزوده است
بدانکه ند بفتح نون و سکون دال مهمله قرصی است
مرکب از عود و عنبر و نبات و غیرها که بفارسی گشته
پرورده نیز نامند مقوی قلب و دماغ و حواس

محرک باه است شرباً و بخوراً آن جهت رفع سمیت هوای
وبائی نافع ✤ صنعت آن عود غرقی خام چهل مثقال
عنبر اشهب چهار مثقال نبات سفید یک صد مثقال
ادویه را کوفته بیخته با گلاب سرشته اقراص سازند و
آنکه نبات را با گلاب حل نمایند و دو مثقال مشک
اضافه سازند میگردد اقوی ند دیگر اقوی از اول
صنعت آن عود غرقی خام عنبر اشهب صندل سفید
حصی لبان پوست اترج با برگ آن اجزا مساوی
بوزن کل نبات سفید کوفته بیخته با گلاب سرشته
اقراص سازند و اگر عشر یک وزن مشک تبتی اضافه
نمایند میگردد اقوی و زیاده نمودن بعض ادویه مناسبه
و کم نمودن آن بحسب منوط برای طبیب است
و شربت آن از یکدرم تا دو درم و در تبخیر هر قدر که
خواهند و مطلوب باشد بسوزانند و محرور المزاج را
مضر است خوردن و استشمام آن ✤

کتاب الغین المعجمة

باب الغین مع الالف

غاریقون چیزیست شبیه به بیخ و از جزائر دریای
روم آورند و در جوف درخت انجیر و جمیز و امثال آن
بسبب متعفن شدن میشود مانند قارچ که از درخت بلوط
بهم میرسد و بهترین آن سفید سبک وزن است که
بادنک مالیدن از هم بریزد و با طبقات و بزرگ مقدار
باشد و این قسم را انثی نامند و قسم نر آن بی طبقات
و در صفات بخلاف انثی است و استعمال آن جائز نیست
و قسم سیاه آن از سموم و زرد و سرخ آن قریب به سموم
است و شرط است که بدون گرفتن بر روی پرویزن
بمالند تا لطیف آن بگذرد و اجزای سمیه آنکه شبیه
به ناخن چیده است بماند چه هرگاه کوفته شود اجزای
ادویه هم از پرویزن میگذرد و قوتش تا چهار سال
باقی ست و مرکب القوی و در دوم گرم و خشک
با حلاوت و تندی و تلخی و مسهل بلغم و سودا و صفرای
مخلوط بهر یک و محلل و نفخ و مقطع مواد غلیظه و مفتح

سده جگر و گرده و باد زهر گزیدن افعی و عقرب لغایت
مقوی عصب و جاذب مواد از اقاصی بدن و مقوی
دل و مفرح بالعرض و مدر بول و رافع وهن و مسهل و
با هلیله کابلی و مصطگی منقی دماغ و رافع شقیقه و درد
سر مزمن و با رب السوس و انیسون جهت درد سینه
و سرفه و ضیق النفس و امثال آن و با آب جهت قطع
نزف الدم و سینه و با غاداینا جهت صرع و با ریوند چینی
جهت امراض جگر و معده و تپهای و جهت ترش شدن
طعام در معده و نزلات و با رازیانه جهت سنگ گرده
و مثانه و درد احشا و کمر و گرده و با شراب جهت سموم و با
سکنجبین جهت سپرز و یرقان سددی و با شیر آن
الماء دن جهت استسقاء و با عسل جهت قولنج و اوجاع
ریاح و با صبر جهت عرق النسا و مفاصل و تپهای
نوبه لرزه و امراض اعصاب و اختناق رحم و قرحه آن
و با جند بیدستر جهت اقسام قولنج و حقنه آن جهت
تپهای وبائی و قولنج و غرغره آن با سکنجبین جهت ورم
ماده حلق نافع و داشتن آن با خود مانع گزیدن
عقرب و اقسام زلون آن مهلک و مورث کرب
و مصلح آن در همه افعال جند است و قدر شربتش
تا یک مثقال و بدلش نصف آن شحم حنظل و وزن و بعضی
مثل آن ترید و ربع آن زنجبیل و وزن دو حصه دو
چندان لبفاج گفته است ۞

فصل در بیان نسخ حبوب غاریقون

حب غاریقون که تنقیه بدن و سر از سوداء
محترق نماید و مالیخولیا و صداع سوداوی را نافع باشد
صنعت آن غاریقون هش سفید که از پشت آرد بیز
موئی بیرون کرده باشند لاجورد افسنتین از هر یک
دو جزء و هلیله سیاه نمک سیاه هندی شحم حنظل ترید
سفید مدبر حجر ارمنی حب النیل سقمونیای مشوی از
هر یک یکجزء کتیرا رب السوس از هر یک نیم جزء و
مقل ازرق سکبینج جاوشیر از هر یک یک جزء کوفته
بیخته بطبیخ انیسون سرشته حب سازند شربتی دو
مثقال با ماء العسل یا با طبیخ افتیمون ۞ حب غاریقون
به نسخه دیگر که همین خاصیت دارد و طبع را نرم کند
چون هر شب یکدرم از آن بنوشند ۞ صنعت غاریقون
ده درم عصاره غافث ریوند چینی از هر یک دو درم
قند سفید پانزده درم کوفته بیخته با آب حب سازند
حب غاریقون نافع جهت ربو بلغمی و تنقیه صدر از
بلغم ۞ صنعت آن غاریقون هش سفید اسنی از غربال
موی گذرانیده یکدرم شحم حنظل نیمدرم کوفته بیخته
حبوب سازند مجموع یکشربت است با ماء العسل
وقت سحر بنوشند هر شب و اولی آنست که در ماهی
یکمرتبه یا دو مرتبه یا در هفته یک مرتبه بنوشند ۞ حب
غاریقون دیگر منقول از موجز ایلاقی نافع از برای
همین علت ۞ صنعت آن غاریقون سه ربع درم
شحم حنظل ربع درم رب السوس نیمدرم کوفته بیخته
حبوب سازند جمله یک شربت است ۞ حب غاریقون
از نسخه جویه منقی صدر و شش و ریه است از اخلاط
بلغمیه و نافع ربو کائن از بلغم غلیظ را ۞ صنعت آن
غاریقون موصوف چهار و نیم دانگ شحم حنظل
یک و نیم دانگ عصاره قثاء الحمار یک دانگ
رب السوس نیمدرم نرم کوفته بیخته بروغن بادام شیرین
چرب نموده حبوب سازند جمله یکشربت است
حب غاریقون نافع از برای همین نوع ربو ۞
صنعت آن غاریقون موصوف نیمدرم شحم حنظل
بوره ارمنی از هر یک دو دانگ رب السوس تخم
انجره ایرسا از هر یک نیمدرم کوفته بیخته بروغن
بادام شیرین چرب نموده حبوب سازند جمله یک
شربت است و بعضی بوره درین داخل نمی نمایند
صنعت این حب بنسخه سمرقندی شحم حنظل ثلث
درم غاریقون نصف درم رب السوس ثلث درم
انجره ایرسا از هر یک نیمدرم کوفته بیخته با آب سرشته
حبوب سازند و با ماء العسل بیاشامند و این حب را
موسوم بحب ایرسا نموده اند ۞ حب غاریقون
دیگر که شیخ رئیس در ربو کائن از کثرت رطوبات
آورده و گفت لابد است استعمال این حب در ماهی
دو مرتبه وقتیکه علت قوی باشد و سزاوار است اینکه
استعمال کرده شود بعد از حقنه متخذه از آب چغندر و روغن
کنجد و بوره و مانند آن ۞ صنعت آن غاریقون سه درم
رب السوس فراسیون از هر یک یکدرم ترید سفید موصوف
پنجدرم ایارج فیقرا چهار درم شحم حنظل نصف مثقال
انیسون یک مثقال کوفته بیخته با آب سرشته حبوب سازند
شربتی دو درم ۞ حب غاریقون بنسخه دیگر اقوی از اول
صنعت آن غاریقون سه درم رب السوس فراسیون
شحم حنظل انزروت سفید مرصافی از هر یک یکدرم ترید
موصوف پنجدرم ایارج فیقرا چهار درم کوفته بیخته
بروغن بادام شیرین چرب نموده با سکنجبین سرشته حبوب
سازند شربتی دو درم با ماء العسل ۞ حب غاریقون
سید مظفر الدین شفائی ۞ صنعت آن غاریقون سفید
ترید سفید موصوف از هر یک سه درم اصل السوس
شحم حنظل ایارج فیقرا انزروت سفید از هر یک دو درم
کوفته بیخته با آب سرشته حبوب سازند شربتی یکمثقال
با ماء العسل و شیخ رئیس این نسخه را برای ربو بلغمی ذکر
نموده و لیکن در آن انزروت نیست ۞ حب غاریقون
دیگر مسهل بلغم و منقی سینه و ریه و نافع از برای ربو و
انتصاب النفس و سرفه کهنه و جمیع امراض بارده بلغمیه
کائنه در صدر و ریه و قصبه آنست ۞ صنعت آن
غاریقون ترید مدبر از هر یک سه درم رب السوس
شحم حنظل ایارج فیقرا انزروت سفید از هر یک دو
درهم انجیر زرد خشک ده عدد گل بنفشه یک درم
زراوند مدحرج نیمدرم رازیانه زوفای خشک از هر یک
یکدرم کتیرا دو درم کوفته بیخته با آب سرشته حبوب سازند
شربتی دو درم ۞ حب غاریقون دیگر منقی صدر و ریه
است و مفتح سدد آنها و نافع است از برای امراض
مذکوره در نسخه قبل ۞ صنعت آن غاریقون سکبینج
از هر یک سه درم صبر سقوطری زرد خالص چهار درم
جند بیدستر نیمدرم سقمونیای مشوی دو درم تخم
خشخاش یکدرم مغز چلغوزه دو درم اجزا کوفته بیخته

بلعاب بهدانه سرشته حبوب سازند شربتی دو درم با آب گرم
حب غاریقون دیگر نافع از برای ربو و ضیق النفس
ذتیکه باشد صاحب آن محرور المزاج یا با آن
تپ باشد ❊ صنعت آن غاریقون ربع درهم بنفشه
رب السوس از یکدرم کتیرا نیمدرم بروغن بادام شیرین
چرب نموده حبوب سازند جمله یک شربت است
حب غاریقون که اقوی از کل است ❊ صنعت آن
غاریقون هلیله سفید ترید سفید مدبر افتیمون سنا مکی
کتیرا گل بنفشه رب السوس ایرسا از هر یک نیم درهم
انزروت سفید یکدانگ مغز چلغوزه دو دانگ
کوفته بیخته با جلاب سکری سرشته حبوب سازند جمله
شربت است با آب گرم ❊ حب غاریقون دیگر که ربو
را نافع است ❊ صنعت آن غاریقون سفید ایارج
فیقرا از هر یک یکدرم گل بنفشه ایرسا از هر یک نیمدرم
ترید یکدرم سقمونیای مشوی یکدانگ مقل ازرق
دو دانگ کوفته بیخته با آب سرشته حبوب سازند جمله
یک شربت است ❊ قرص غاریقون رم سپرز که
بسیار صلب و غلیظ باشد تحلیل دهد و سده جگر بکشاید
و طبع را نرم دارد ❊ صنعت آن غاریقون گلسرخ
از هر یک پنجدرم طباشیر سفید زرشک منقی از هر یک
دو درم عصاره غافث سنبل الطیب لک مغسول
ریوند چینی پوست بیخ کبر از هر یک دو نیمدرم اجزا کوفته
بیخته در سرکه خیسانیده خشک کرده غاریقون را
از پشت غربال بگذرانند و مجموع را با سکنجبین
بسرشند و قرص سازند شربتی دو درم ❊ معجون غاریقون
مشهور که معجون هرمس طعام را هضم کند و خداوند نقرس
و اوجاع مفاصل و معده و قروح کلیه و مثانه
و امعا را سود دارد و بادها بشکند و یرقان و استسقا
و لقوه و قولنج ریحی و بلغمی و استرخای اعصاب را
فایده دهد و اخلاط غلیظه و لزجه و فضله‌های بد که
در گرده و مثانه باشد پاک کند و حیض بگشاید و درد
اعضا و مفاصل را بغایت سودمند باشد
صنعت آن غاریقون بیخ ترکی اسارون فرو ما نا

تخم سداب نانخواه قرنفل از هر یک دو اوقیه جنطیانا
رومی شش اوقیه حاشا تخم کرفس از هر یک سه اوقیه
سنبل الطیب پودنه کوهی فطراسالیون کمافیطوس
اسقوردیون از هر یک هشت اوقیه همه را کوفته
بیخته با انگبین مصفی بسرشند و در ایام ربیع بکار برند
شربتی از یک مثقال تا دو درم ❊ معجون غاریقون
بنسخه دیگر خداوند نقرس و اوجاع مفاصل و اوجاع
معده و کلیه و قروح امعا و استسقا و یرقان را سود
دهد و بادها که در معده و امعا باشد بشکند و قولنج
بلغمی و ریحی و لقوه و تشنج را نافع و فضله‌هایی که
اندرون گرده و مثانه باشد دفع کند حیض بگشاید
صنعت آن غاریقون وج اسارون فرو ما نا بلسد
سداب تخم سداب فرنیون نوره زوفای خشک از هر یک
یک اوقیه زراوند طویل حاشا تخم کرفس بیخ
طیشانا نانخواه قرنفل از هر یک دو اوقیه جنطیانا
شش اوقیه سنبل الطیب مرمکی پودنه فطراسالیون
از هر یک دو اوقیه قسط تلخ سلیخه فراسیون جعده از
هر یک سه اوقیه کمافیطوس کمافیطوس اسقوردیون
از هر یک هشت اوقیه اجزا کوفته بیخته با سه چند آن
عسل کف گرفته بسرشند شربتی از یک مثقال تا دو
درم ❊ غافث بتازی شلشه و کسر فانگوزه گیاهی است
کبود مائل به سفیدی و طولانی و تلخ و با عفونت و
برگش دراز و عریض و دندانه‌دار و از اوسط برگها
شاخی مجوف خشونت‌دار می‌روید و قوتش تا سه سال
باقی است در دوم گرم و در اول خشک و لطیف و
جالی و مفتح سده جگر و مقوی معده و جگر و مدر بول
و حیض و مدر عرق و مسهل اخلاط سوخته و حاره
و رافع تبهای مرکبه و سده سپرز و جگر و ذرور مجفف
آن التیام دهنده زخمها و حمول آن مدر قوی حیض
و گویند مضر سپرز است و مصلحش انیسون و بدلش
مثل آن اسارون و نصف آن افسنتین و شربت
آن سه درم و مطبوخ هفت درم است ❊ حب غافث
سده‌ها بگشاید و امراض طحال و یرقان سپرز را نافع بود

صنعت آن عصاره غافث پوست بیخ کبر انیسون تخم
کرفس از هر یک شش درم طباشیر سفید چهار درم ورد
چینی دوازده درم ادویه را کوفته بیخته با آب سرشته
حبوب سازند شربتی از یکدرم تا یک مثقال ❊ عصاره
غافث آنست که بکوبند غافث را و آب آنرا گرفته در
آفتاب گذارند تا منعقد گردد بسیار قواص سازند و آن
بسیار تلخ می‌باشد ❊ طبیعت آن سرد و خشک افعال و
خواص آن ملطف و مقطع و رافع جرب و حکه و تبهای
کهنه و ورم جگر با آب شاهتره و سکنجبین مقدار شربت
آن تا یک مثقال گویند مضر انثیین و مصلح آن مصطگی
بدل آن هم‌وزن غافث و گویند وزن آن سماق است

فصل در ذکر اقراص غافث

قرص غافث یرقان سدی و درد و ورم جگر و
سپرز را نافع باشد و تبهای کهنه و تپ ربع را برطرف کند
و سده‌ها بگشاید منقول از منهاج الادویه ابن جزله
صنعت آن عصاره غافث بیست درم سنبل الطیب ده
درم طباشیر چهار درم کوفته بیخته با آب بادیان سرشته
اقراص نمایند هر قرصی یک درم شربتی یک قرص
قرص غافث بنسخه دیگر بیماریهای سپرز و جگر و تبهای کهنه
را سودمند بود ❊ صنعت آن عصاره افسنتین عصاره
غافث از هر یک پنجدرم اذخر زعفران سنبل الطیب
بیخ کبر از هر یک سه درم مصطگی انیسون گل سرخ از هر یک
دو درم کوفته بیخته با آب سرشته قرص سازند ❊ قرص
غافث دیگر تبهای بلغمی را سود دارد ❊ صنعت آن
عصاره غافث شش درم گل سرخ عصاره افسنتین
از هر یک سه درم مصطگی اسارون سنبل اذخر عود هندی
از هر یک دو درم کوفته بیخته با آب سرشته قرص سازند
قرص غافث که شیخ رئیس در قرابادین قانون ذکر کرده
و گفته که مجرب النفع است از برای تبهای کهنه
که با التهاب و عطش باشد و از برای سده‌ها و اورام
کبد و طحال و از برای یرقان سدی ❊ صنعت آن
عصاره غافث شش استاذ گل سرخ پاک کرده ده

سنبل الطیب از هر یک ده استار ترنجبین پاک کرده شش
استار طباشیر سفید چهار درم ادویه را کوفته اقراص سازند
قرص غافث دیگر سدها بگشاید و یرقان اصفر را نافع
باشد و استسقا و سوء القنیه را که با حرارت باشد سود دارد
صنعت آن عصارهٔ غافث بیست درم طباشیر سفید
گل سرخ از هر یک ده درم سنبل الطیب چهار درم و
ریوند چینی خطائی عصارهٔ زرشک منقی رب السوس از
هر یک دو درم کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا که ترنجبین در ان
حل کرده صافی نموده باشند سرشته اقراص سازند
قرص غافث دیگر خداوند آماس جگر و سپرز را نافع
است و استسقا و یرقان سددی را سود دارد
صنعت آن عصارهٔ غافث بیخ اذخر سنبل الطیب
زعفران پوست بیخ کبر از هر یک سه درم جعده قسط
قردمانا حب البان اشق جاوشیر زراوند طویل و
کمادریوس کمافیطوس اسقیل مشوی بارزد گز ماز
از هر یک یکدرم اشق جاوشیر بارزد گز ماز را در آب
کاسنی تازه بخیسانند تا حل شوند در هاون بدستهٔ بمالند
پس باقی ادویه را کوفته بیخته با آن سرشته اقراص سازند
و هر قرصی یکدرم شربتی یک قرص با سکنجبین بخورند
قرص غافث منقول از مجربات حکیم محمد باقر صنعت
آن عصارهٔ غافث ریوند چینی ورق گلسرخ رازیانه
افسنتین از هر یک مثقال زعفران یک مثقال
و نیم کوفته بیخته بآب کاسنی تازه سرشته اقراص سازند
قرص غافث منقول از قرابادین ابو البرکات جهت
سوء مزاج کبد و حمیات متطاوله صنعت آن گل
سرخ منزوع الاقماع لک منقی عصارهٔ غافث از
هر یک یک جزو تخم خرفه مقشر دو جزو طباشیر سفید
نیم جزو رب السوس ربع جزو کوفته بیخته بگلاب
سرشته اقراص سازند هر قرصی بمقدار مثقالی
شربتی یک قرص قرص غافث که سید اسمعیل در
ذخیره آورده نافع است تبهای مزمنه را و در آخر
نفع دهد و سدها بگشاید و یرقان سددی و درد جگر
و سپرز را زائل کند صنعت آن عصارهٔ غافث پنجدرم
سنبل الطیب ورق گل سرخ از هر یک دو درم طباشیر
سفید سه درم ترنجبین منقی ده درم بدستور اقراص سازند
شربتی یکمثقال قرص غافث حمیات مرکبه [illegible]
را نافع و سوء مزاج کبد را سودمند است صنعت
آن عصارهٔ غافث سی درم گلسرخ منزوع الاقماع
شصت درم طباشیر سفید چهار درم کوفته بیخته بدستور
اقراص سازند شربتی دو درم قرص غافث دیگر که
همین منفعت دارد صنعت آن عصارهٔ غافث
شش درم گل سرخ منزوع الاقماع سنبل الطیب و
طباشیر سفید از هر یک دو درم ترنجبین ده درم بدستور
مقرر اقراص سازند شربتی یک مثقال معجون
غافث استسقا با حرارت را نافع بود صنعت آن
عصارهٔ غافث ریوند چینی زعفران تربد سفید از
هر یک سه درم عصارهٔ افسنتین فقاح اذخر مغز تخم
کاسنی تخم خیارین تخم خرفه مقشر از هر یک دو درم و
لک مغسول تخم کشوث از هر یک چهار درم اجزا را
کوفته بیخته بعسل سرشته شربتی از یک مثقال با آب
گلاب یا آب هندبا یا آب عنب الثعلب

فصل در ذکر نسخ اغالی

بدانکه غالیه بفتح غین معجمه و الف و کسر لام و فتح
یاء مثناه تحتانیه و ها ادویه مرکبه طیبة الرائحه را گویند و
از مرکبات قدیمه و مخترع آن جالینوس است و اصل آن
مرکب از مشک و کافور و روغن بان و حصی لبان و
عرقهای خوشبو است و بحسب احوال عود و سک
و رامک و موم و لاذن و امثال اینها اضافه می نمایند
جهت اصلاح حال رحم و اوجاع بارده آن و ادرار
نمودن طمث و اختناق و تنقیهٔ آن و رفع بیجا شدن
و مهیا کردن آن از برای آبستنی حمولا و فرزجه
و جهت تقویت دل و لذت جماع و رفع امراض فرج
و فالج و لقوه و خدر و صرع و تقویت قوتها و
ارواح و اعضا و تحلیل و تلیین اورام صلبه و تسکین
صداع بارد و طلا و ضماد در هندی آنرا ارگجه نامند
و بعضی نسخ ارگجه در حرف الالف ذکر یافت غالیه
منسوب بحضرت امام ثامن امام رضا علیه التحیة و الثنا
صنعت آن عنبر اشهب پنج مثقال مشک ترکی
چهار مثقال عنبر را در روغن یاسمین هشت مثقال
گداخته مشک سوده در ان داخل کرده در هاون سنگی
بدسته بمالند تا یکسان شود و اگر درین غالیه عطر گلاب
و عطر عود هندی از هر یک یک مثقال و نیم داخل
نمایند مجرب و خوب است و در شیشه های کوچک
نگاهدارند و لتعطیر آن نمایند غالیه دیگر که مقوی
دماغ است و خضاب کرده میشود بآن موی را و این
غالیه منصور دوانقی است صنعت آن آمله منقی
پنجاه درم مورد تر یک رطل و نیم آب خالص چهار رطل
هر سه را در هم بجوشانند تا بنصف رسد از آتش فرود
آورده برگ وسمه برگ حنا برگ خطمی از هر یک پنجاه
درم مازوی سبز پنجدرم زاج ده درم صمغ عربی پنجدرم
داخل کرده بپزند تا غلیظ شود و بچوب عود هندی
بر هم زنند پس آنرا خوشبو کنند بقرنفل و مشک و
سک اصلی از هر یک یکدرم و نگاهدارند و بگیرند
از ان نزد حاجت یکمثقال و بمالند بر سر و ریش و
بر دو خشک کنند از ان قطعه که فرا گرفته شود از ان
تا خوب بگشایند از ان نزد بیخ موی را پس بشویند
موی را و این غالیه را بر آن بمالند غالیه که
جالینوس در کتاب زینت العروس آورده ملین
اورام صلبه است و چکانیدن آن در گوش و مصروع
ان نافع است از برای درد گوش و مصروع را
نفع میدهد بوئیدن آن و بیهوش می آورد او را
و نیز بوئیدن مفرح قلب است و نافع است از برای
اوجاع رحم که بسبب سردی باشد و حمول آن نافع
است از برای اورام صلبه و اورام بلغمیه رحم و ادرار حیض
کند و نافع است از برای اختناق رحم و میل رحم
و تنقیه رحم میکند و مستعد میگرداند رحم را از برای
حمل و چون قدری آن در شراب داخل نموده
بزودی و بسیاری سکر می آورد صنعت آن

سک اصلی مشک و عنبر را در روغن بان یا روغن نیلوفر حل کرده سک و مشک را سوده داخل کرده قدری کافور قیصوری مسحوق با آن مخلوط کرده نگاه دارند و به وقت حاجت بکار برند٭ غالیه که از اسرار است و نسخهٔ آن در ذخایر خلفای عباسی یافته شده چون مسیح مواقعه نمایند آن زن رغبت بغیری نکرده بقرار مس گرود در هیجان شهوت طرفین و لذت جانبین بحدیست که بقول در نیاید و بجهت لقوه و فالج و خدر و دوار و درد مفاصل و درد کمر و جمیع امراض بارده رحم را نافع است و با زهرهٔ خرگوش فرزجه نمودن جهت امانت بر حمل عاقر بتجربه نموده اند٭ صنعت آن بان و چینی برگ تانبول کبابهٔ چینی قفر الیهود زعفران قرنفل اجزا مساوی همه را تا سه روز با آب خلاف بلخی سحق نمایند و سه روز در خاکستر آتش طبخ دهند پس چهار رطل دیگر باروغن بان بدستور مقرر طبخ دهند پس زهرهٔ خرگوش و زهرهٔ مرغ و زهرهٔ بز سیاه از هر یک یک جزو و مشک تبتی و عنبر اشهب سک اصلی از هر یک بازای هر درهمی یک حبه اضافه نموده در ظرف چینی یا نقره چهل روز بگذارند پس استعمال نمایند غالیه که مقوی قلب و دماغ است و معتدل است صنعت آن عنبر اشهب یکدرم عود هندی دو درم صندل مقاصری سه درم عنبر برابر روغن بان یا عطر حل کرده عود هندی با صندل هر دو دوا به گلاب سوده با آن مخلوط کرده بطریق عطر بکار برند٭ غالیه که اعلی است٭ صنعت آن عود هندی حب المحلب از هر یک دو درم صندل سفید مقاصری و اظفار الطیب از هر یک سه درم زعفران عنبر اشهب از هر یک یکدرم ادویه را بگلاب و عرق بهار نارنج سوده باروغن بان داخل نموده بکار دارند و اگر درین غالیه مشک و عطر گلاب و عطر عود هندی عطر صندل هر کدام که باشد یکدرم داخل کنند میگردد اقوی٭ غالیه دیگر که آنرا اسبندی ارگجه نامند اطیب و اعلی است و نافع است از برای تقویت

قلب و دماغ٭ صنعت آن عود قماری خام زعفران از هر یک دو درم صندل سفید مقاصری حب المحلب اظفار الطیب از هر یک سه درم عنبر اشهب یک درم مشک خالص نیم درم همه را بگلاب سوده روغن زنبق یعنی روغن یاسمین سفید که آن را بهندی روغن چنبیلی میگویند و یا روغن بان هر کدام که باشد داخل کرده بر صلایهٔ سنگی به سنگ بالا سحق نمایند تا نیکو مخلوط شود و متاخرین درین غالیه عطر عود هندی عطر صندل عطر گلاب مجموع یا بعضی از ینها داخل میکنند غالیه دیگر از برای انبات شعر٭ صنعت آن روغن بان مطیب که نسخهٔ آن در ادهان مذکور شد بگیرند از آن هر قدر که خواهند پس داخل کنند دران عود قماری آن مقدار که آنرا غلیظ گردانند پس داخل کنند دران مشک و عنبر محلول در دهن بان و نیکو بر هم زنند و بکار برند٭ غالیه دیگر قلمی فرموده اند که از حضرت استادی ولی نعمی قدس سره است موی را بر دیاند و از افتادن نگاه دارد و سیاه کند و دراز سازد و قوی گرداند٭ صنعت آن پوست هلیلهٔ زرد پوست هلیلهٔ کابلی هلیلهٔ سیاه پوست بلیلهٔ آمله منقی حب الآس لازوردی سبز چوب چینی از هر یک هفت درم مجموع را در شیر طل آب برگ مورد و آب برگ چغندر و اسفناخ از هر یک بست و چهار رطل و نیم آب حدادان بجوشانند تا بنصف رسد پس بمالند و بپالایند و داخل کنند دران برگ و حنا سوده از هر یک شصت درم زاج سفید دو درم صمغ عربی پنجدرم بجوشانند تا خوب غلیظ قابل شود و نیم درم صندل سفید سنبل الطیب اشنه قرنفل سادج هندی عود هندی عود الصلیب جوز بوا بسباسه سعد کوفی از هر یک دو درم کوفته بیخته داخل کرده روغن بان مطیب یک اوقیه عنبر اشهب زفت رومی مومیائی دار الجدی از هر یک دو دانگ دران گداخته عطر فتنه عطر صندل عطر حصی لبان از هر یک دو دانگ داخل کرده بر سنگ

صلایه به سنگ بالا سحق نمایند تا نیکو شود و اقراص سازند و در سایه خشک نمایند هر قرصی بوزن دو مثقال در وقت حاجت یک قرص آنرا با آبیکه مازو دران جوشانیده باشند سوده بمالند و سعی نمایند که بیخ موی برسد که بعون الله تعالی نافع است٭ غالیه دیگر که نهایت مقوی قلب است٭ صنعت آن سک المسک مشک خالص عنبر اشهب از هر یک مثقالی کافور قیصوری قیراطی همه را بگلاب سوده روغن بان مطیب که در ادهان ذکر شد داخل کرده در شیشه دارند و بکار برند٭ غالیه دیگر که مقوی قلب و دماغ حار است و خفقان را نافع است٭ صنعت آن عنبر اشهب یک مثقال بروغن بان مقوی یا روغن یاسمین گداخته زباد به گلاب شسته نیم مثقال مشک خالص نیم مثقال عود هندی صندل سفید بگلاب سوده از هر یک یکمثقال عطر گلاب نیم مثقال داخل کرده غالیه سازند٭ غالیه دیگر که مقوی قلب و دماغ حار است صنعت آن عنبر اشهب دو درم مشک ترکی یکدرم بگلاب و روغن بان مطیب سحق نموده عطر عود هندی یکدانگ داخل کرده بکار برند٭ غالیه دیگر که بنهایت مقوی دل و دماغ است٭ صنعت آن عنبر اشهب پنجدرم کافور قیصوری یکدرم مشک ترکی پنج درم عود قماری غرقی خام نیم اوقیه روغن بان مطیب یک اوقیه عنبر را در روغن بان در قدر مضاعف بگدازند و عود را در گلاب سایند و کافور و مشک را دران حل کرده بر سنگ صلایه انداخته بسایند تا نیکو مخلوط گردد بطریق عطر بکار برند٭

باب الغین مع الراء المهمله

فصل در ذکر نسخ غراغر

بدانکه غرغره بفتح غین معجمه و سکون رای مهمله بمعنی آواز مختلف است که از حلق بر آید و مراد ازان درینجا حرکت دادن مایعات است در حلق اعم از آنکه فرو برند یا نه برند٭ غرغره فالج و لقوه و صرع را نافع بود و

وسر و دماغ را از اخلاط غلیظه پاک کند + صنعت آن ایارج
خردل زنجبیل عاقرقرحا فلفل دار فلفل مویزج فودنج
صعتر اصل السوس پوست بیخ کبر کوفته بیخته بعسل آمیخته
غرغره نمایند + غرغره که سکته وفالج وثقل زبان را
سود دهد + صنعت آن مویزج خردل سفید زنجبیل ایرسا
عاقرقرحا فلفل دار فلفل بوره ارمنی و مرزنجوش
مساوی کوفته بیخته یکدرم ازان را با سکنجبین با غرغره
کنند غرغره که دماغ را از فضول پاک کند + صنعت
آن مویزج دانگی و نیم عاقرقرحا خردل از هر یک نیم
درم کوفته بیخته به سکنجبین عنصلی یا عسلی آمیخته غرغره
نمایند + غرغره که اصلاح سر کند و بلغم فرود آورد +
صنعت آن عاقرقرحا دار فلفل زنجبیل از هر یک دو
درم خردل هشت درم انار دانه ترش سه درم کوفته
بیخته با عسل آمیخته غرغره کنند + غرغره که تنقیه سر کند از
فضول بلغمی و هر دو دیگر که در سر حادث شود و ساکن کند
صنعت آن مرزنجوش صعتر فارسی حب الرمان حماض
بریان صبر سقوطری مساوی بجوشانند و با سکنجبین
آمیخته غرغره نمایند و بدانکه تنقیه دماغ بغرغره قبل از
تنقیه بدن بمسهلات و فصد جائز نیست خصوص
که ماده بسیار باشد همچنین حبس مواد در صورت
امتلا جائز نیست زیرا که مودی بفساد میگردد + غرغره
که ماده را از دماغ و سینه فرو ریزد باز دارد +
صنعت آن حب الآس گل سرخ گلنار کزمازج از هر یک
یکجزو کشنیز خشک نیم جزو در آب بجوشانند و غرغره
کنند + غرغره نافع از برای اصحاب لثیغ عنق
صنعت آن حماما شاه بلوط وفالیدون صعتر عاقرقرحا
جوشانیده و عسل و سرکه عنصل یا سکنجبین عنصلی
واخلکرده غرغره نمایند + غرغره نافع جهت جحوظ
العین حادث از رطوبت + صنعت آن اسپند و
شونیز مساوی کوفته با سکنجبین سرشته غرغره نمایند
غرغره که در روز دوم خناق و ذبحه مستعمل میشود
صنعت آن آب کشنیز تازه آب عنب الثعلب بگیرند
و گلسرخ خشک و اصل السوس در آن بپزند و

صافی نموده فلوس خیارشنبر دران حل کرده صاف
نموده غرغره نمایند + غرغره دیگر که خناق و ذبحه را
بعد از فصد و حقنه و در تزاید علت استعمال میشود
صنعت آن پوست گردگان تر را بکوبند و بفشارند
و صافی نموده بوزن آن شکر سفید داخل کرده
بجوشانند و کف آنرا بگیرند تا بقوام آورده غرغره
نمایند + غرغره دیگر که خناق و ذبحه را بعد از فصد
و حقنه سودمند بود + صنعت آن انار دانه ترش
عددی انار شیرین عددی با پوست پاره کنند و
آنمقدار بپزند که مهرا شود پس بمالند و بفشارند و
صافی نموده باز بجوشانند تا بقوام آید پس شب یمانی
بازوی سبز گلنار فارسی از هر یک پنجدرم کوفته و
بیخته دران ببرشند و بوقت حاجت بسرکه انگوری
حل کرده غرغره نمایند + غرغره دیگر + صنعت آن
عدس مقشر گل سرخ خشک گلنار فارسی سماق
در آب جوشانیده صافی نموده با آن غرغره نمایند
غرغره دیگر + صنعت آن گلسرخ گل سفید صندل
سفید و سرخ فوفل نیمکوفته در آب کشنیز تازه یا آب
عنب الثعلب بخته صافی نموده شربت غوره
دران حل کرده غرغره نمایند + غرغره که فالج
و لقوه را سود دارد + صنعت آن خردل صعتر
زوفای خشک مویزج زنجبیل فلفل مرزنجوش و
عاقرقرحا از هر یک دو درم حب الرمان بریان
کرده ده درم بکوبند و با سکنجبین و آب گرم سرشته
غرغره نمایند + غرغره برای فالج + صنعت آن
عاقرقرحا مویزج از هر یک یکدرم مصطگی نصف درم
کوفته بیخته بعسل سرشته اقراص سازند و خشک نمایند
و عند الحاجت در آب یا یکی از عصارات مناسبه حل
کرده غرغره نمایند + غرغره نافعه لهذه العلل +
صنعتها یوخذ الجلاب السکری و یغلی بماء حار و
ینقع فیه الصبر و المرزنجوش الصیفی و یتغرغر بها
غرغره دیگر + صنعت آن مرمکی صافی دو جزو
زعفران یکجزو با شراب خرنوب آمیخته غرغره کنند

تا الضبح و هد + غرغره که درین باب نافع ست + صنعت
آن فلوس خیارشنبر در شیره گندم تازه حل کرده غرغره نمایند
ایضاً انجیر زرد و حلبه با آب پخته صافی نموده فلوس خیارشنبر
دران حل کرده صافی نموده غرغره نمایند + غرغره
دیگر + صنعت آن عصاره برگ کلم گرفته مسکه گاو
گداخته دران داخل کرده غرغره نمایند + ایضاً
تخم گردگان تخم زردک کوفته با شیر بز غرغره نمایند
ایضاً اصل السوس بیخ خطمی در شراب مثلث چندان
بجوشانند که ثلثی بماند پس پیاز نرگس کوفته دو داخل
کرده غرغره نمایند + غرغره دیگر + صنعت آن بوره
سرخ بوره ارمنی حلتیت مرمکی سرگین خطاف سرگین
خروس فلفل جندبیدستر نوشادر عاقرقرحا مغز اسپند
خردل تخم ترب اجزا مساوی کوفته در شراب خرنوب
یا سکنجبین حل کرده غرغره نمایند + غرغره که بجهت
انفجار و پاک نمودن موضع از ریم بکار آید +
صنعت آن روغن گاو با آب آمیخته غرغره نمایند
ایضاً روغن بادام با آب نیمگرم آمیخته غرغره نمایند
غرغره که بعد از پاک شدن ریم بکار آید + صنعت
آن کرمازج اصل السوس از هر یک یکجزو دارسیاهم
جزو در آب پخته غرغره نمایند + غرغره دیگر در همین وقت
بکار آید + صنعت آن زرده تخم مرغ روغن بادام
نشاسته کتیرا در آب گرم حل کرده غرغره نمایند +
غرغره که صاحب خناق صفراوی را در اول علت
بعد از فصد و اسهال صفرا نافع است + صنعت
آن سرکه در گلاب با سکنجبین یا شراب خرنوب صرف
یا با آب غوره یا آب سماق یا گلنار یا عصاره گلسرخ و بستر
تشخاش غرغره نمایند و شربت گردگان که مذکور شد
نفع دهد + غرغره که در ابتدای خناق صفراوی بعد
از فصد و اسهال صفرا نافع باشد + صنعت آن در
آب کشنیز تازه مورد و بلوط مقشر نیمکوفته جوشانیده
صافی نموده غرغره نمایند + غرغره دیگر که در ابتدای
خناق مذکور بکار آید + صنعت آن سبوس گندم
در آب جوشانیده صافی نموده فلوس خیارشنبر دران

حل کرده صافی نموده غرغره نمایند + غرغره که جهت
خناق حار + صنعت آن آب انار ترش مصور یا تخم با
رب توت و آب کشنیز تازه غرغره نمایند + ایضاً آب برگ
بارتنگ آب عنب الثعلب آب سماق مطبوخ نافعست
غرغره دیگر بجهت خناق حار که زمان ابتدا گذشته و نضج
یافته باشد نافع است + صنعت آن رب السوس با بوره
ارمنی و مرصافی غرغره نمایند + غرغره دیگر که بعد از
نضج نافعست + صنعت آن انجیر زرد حلبه است
تمر هندی اصل السوس جوشانیده صاف نموده فلوس
خیارشنبر دران حل کرده غرغره نمایند + غرغره دیگر
که همین نفع دهد + صنعت آن عدس مقشر است و
تمر هندی گلسرخ تخم مرو جوشانیده صاف نموده
رب السوس دران حل کرده غرغره نمایند اگر صداع حب
درد گلو راتب نباشد مرصافی و زعفران غرغره نمایند
غرغره جهت اورام حاره و بارده حلق + صنعت آن
عدس مقشر گلنار فارسی گلسرخ کزمازج جوشانیده
صاف نموده رب الجوز دران حل نموده غرغره نمایند
غرغره قلمی فرموده اند که از حضرت علامی السید السند
الاستاذ میر محمد هادی والد حقیر محمد هاشم المخاطب به
علویخان ست بجهت اورام حلق و ذبحه و خناق حار
صنعت آن آب کاسنی تازه آب کشنیز تازه آب برگ
عنب الثعلب آب برگ کاهوی تازه شیرهٔ عدس
مقشر فلوس خیارشنبر رب الجوز غرغره نمایند
غرغره قلمی فرموده اند که از حقیر و مجرب النفع است
از برای ذبحه و خناق حار و اورام حنجره و لهاة و لوزتین
و حلق و نواحی آن + صنعت آن کشنیز خشک عدس
مقشر پوست خشخاش عنب الثعلب گلنار فارسی گل
سرخ اصل السوس جوشانیده صافی نموده فلوس
خیارشنبر حضض مکی سوده دران حل کرده صاف
نموده غرغره نمایند + غرغره بجهت خناق + صنعت
آن آب برگ اسفاناخ آب برگ کلم آب کشنیز تازه آب
عناب گرفته فلوس خیارشنبر دران حل کرده صاف
نموده زهرهٔ گاو سرگین سگ شکاری روغن بادام شیرین

دران داخل کرده غرغره نمایند و در نسخهٔ دیگر بجای
سرگین سگ فضلهٔ انسان آورده شده + غرغره که
خناق و ذبحهٔ صفراوی و دموی را نافع است و حرارت
بنشاند + صنعت آن گلسرخ طباشیر نشاسته ذرور و
زعفران از هر یک دو درم تخم کرفس سه درم مازوی سبز
سماق از هر یک پنجدرم [illegible] سفید چهار درم کوفته سکنجبین
داخل کرده غرغره کنند و در نسخهٔ دیگر گفته داخل
نیست + غرغره منقول از حاوی صغیر نافع از برای
ذبحه حادث از غلبهٔ خون و مرهٔ صفرا + صنعت
آن خمیر ترش بست درم در آب حل کرده
بگذارند که ته‌نشین شود و صاف کنند و حل کنند
دران عصارهٔ لحیة التیس یک مثقال اقاقیا نیم مثقال
شب یمانی دو درم گلسرخ یکدرم طباشیر سفید یکدرم
کوفته بیخته غرغره نمایند + غرغره دیگر از کتاب سطور
نافع از برای خناق و ذبحه در وقت نضج و انفجار
صنعت آن شیر تازه ده اوقیه خمیر ترش سه درم تخم
مرو کوبیده همه را در هم کرده غرغره کنند با آن
غرغره دیگر نافع از برای ورم حلق حادث از
ورم صفراوی + صنعت آن آب عنب الثعلب
آب کشنیز تازه آب کاهو آب کاسنی تازه آب
عنب الراعی از هر یک یک اوقیه رب توت سه اوقیه
داخل کرده غرغره نمایند + غرغره دیگر از برای
ذبحه و تشنج عصب + صنعت آن تخم رازیانه سعتر جبلی
اصل السوس عدس سرخ اجزا مساوی جوشانیده
فلوس خیارشنبر مساوی جزو وی دران حل کرده
صاف نموده غرغره نمایند + غرغره دیگر نافع از
برای ورم حلق + صنعت آن تخم کتان حلبه از
هر یک پنجدرم انجیر زرد عناب سپستان مویز طائفی
منقی از دانه از هر یک بست درم مرزنجوش پودینه
صعتر از هر یک دو درم مجموع را در دو رطل آب
بجوشانند تا بیک رطل رسد صاف کرده فلوس
خیارشنبر ده درم دران مالیده صاف کرده رب
انار سه درم دران داخل کرده غرغره کنند

غرغره دیگر نافع از برای درد گلو و لهاة که افتاده باشد
صنعت آن عسل شبت تازه گلسرخ از هر یک یک رطل
عصارهٔ لحیة التیس سه اوقیه شبت را در عسل بپزند و باقی
ادویه را کوفته بیخته دران داخل کرده غرغره کنند
غرغره که خناق و آماس زبان را که از حرارت باشد نافع
است + صنعت آن آب عنب الثعلب تازه شیرهٔ عدس
مقشر آب برگ کاهوی تازه آب خرفه تازه رب توت
در هم کرده غرغره کنند + غرغره که خناق صفراوی و
بلغمی و دموی را نفع دهد و ماده بریزاند + صنعت آن
تخم کتان حلبه از هر یک پنجدرم عناب سپستان مویز
منقی عدس مقشر تخم رازیانه از هر یک ده درم بنفشه
گل سرخ از هر یک هشت درم مرزنجوش پودینه صعتر از
هر یک دو درم عنب الثعلب ده درم آنچه کوفتنی باشد
بکوبند و همه را در آب بجوشانند و صاف نمایند و باز ده
درم فلوس خیارشنبر و بست درم رب توت اضافه نموده
نیمگرم غرغره نمایند + غرغره که خناق گرم را سود دارد
صنعت آن آب لسان الحمل آب عنب الثعلب آب
عنب الراعی از هر یک یک اوقیه فلوس خیارشنبر رب
توت از هر یک شش درم آب سماق خمیر ترش شیرهٔ
عدس مقشر آب انار ترش از هر یک پنجدرم قدری
روغن گل سرخ داخل کرده غرغره نمایند + غرغره
که مادهٔ خناق باز دارد + صنعت آن مرمکی زعفران
شب یمانی گلنار فارسی عاقرقرحا گل سرخ مامیران
مازوی سبز نوشادر احمر و سیاه شیاف مامیثا عصارهٔ
لحیة التیس سماق دار فلفل قصب الذریره اقاقیا
اجزا مساوی کوفته بیخته با آب جوشانیده صاف کنند
و با آب توت و یا رب غوره غرغره نمایند + غرغره که
خناق بلغمی را سود دارد + صنعت آن تخم هزار اسپند
عاقرقرحا حنظل سفید تخم ترب مرمکی نطرون نوشادر
فلفل پودینه دار الخطاطیف اجزا مساوی کوفته بیخته
با آب جوشانیده بگلاب و قدری انگبین معجون سازند
و در وقت بگلاب حل کرده غرغره نمایند + غرغره که
مادهٔ خناق بلغمی براند + صنعت آن حلبه حب الرشاد

تخم کتان شیرانجیره خمیر ترش از هر یک قدری کوفته با انگبین
ورد و روغن گاو بقدر حاجت همه را در اندک آبی جوشانده
غرغره نمایند + غرغره معتدله که جمیع اورام حلق را نافع
است + صنعت آن بزر کتان اکلیل الملک از هر یک
یکجزو عدس چهار جزو کشنیز خشک پنج جزو تخم کاهو
دو جزو همه را درسی چندان آب بجوشانند چون ثلث
بماند صاف نموده غرغره نمایند و اگر فلوس خیار شنبر
یا رب توت یا رب جوز بحسب مزاج و قدر حاجت دران
حل نمایند در عمل قوی‌تر خواهد بود + غرغره که خناق
حار را نافع است در روز اول + صنعت آن گلنار
فارسی انار شیرین و انار ترش جوشانیده صاف نموده
قدری سکنجبین یا سرکه داخل کرده غرغره نمایند بدستیکه
رجوع می‌نماید ماده را + غرغره که در روز دوم این علت
را نافع است + صنعت آن در آب کشنیز تازه و آب
برگ عنب الثعلب گلسرخ منزوع الاقماع اصل السوس
را جوشانیده صاف نموده مغز فلوس خیار شنبر و ترنجبین
دران حل نموده غرغره نمایند + غرغره که بعد از انفجار
نافع است + صنعت آن گلنار فارسی فوفل خرنوب
نبطی عنب الثعلب هلیله سیاه پوست خشخاش پوست
انار در شیرگاو جوشانیده صاف نموده غرغره نمایند
غرغره بجهت خناق حار + صنعت آن آب انار ترش
که با تخم آن افشرده باشند با رب توت و آب کشنیز تازه
غرغره کنند + غرغره دیگر + صنعت آن بادرنگ
آب عنب الثعلب تازه آب سماق مطبوخ درهم کرده
غرغره نمایند و بعد از چند روز که نضج یافته باشد
در رب توت بوره ارمنی مرمکی حل کرده غرغره نمایند که
بسیار مفید است + غرغره که بعد از نضج ماده بسیار
نافع است + صنعت آن انجیر زرد حلبه تمر هندی و
اصل السوس جوشانیده صافی نموده با فلوس خیار شنبر
که دران حل کرده باشند غرغره نمایند مولف میفرماید که
ظن فقیر آنست که در اصل نسخه تمر هیرونی بوده که
حکیم میر محمد مؤمن تمر هندی خوانده و آورده + غرغره
که بجهت اوجاع حلق نافع است + صنعت آن عدس

مقشر تمر هندی گل سرخ تخم مرو جوشانیده صافی نموده
رب السوس دران حل کرده غرغره نمایند + غرغره
که بجهت اوجاع و اورام حاره و بارده حلق نافع است
صنعت آن جلنار فارسی غنچه گلسرخ عدس مقشر
کزمازج جوشانیده صافی نموده رب السوس دران
حل کرده غرغره نمایند + غرغره نافع از برای ورم
حلق که بسبب برودت باشد و منع انصباب نزله
از حلق کند + صنعت آن عناب سبستان دانه عدس مقشر
بست درم پوست خشخاش ده درم همه را در سه
رطل آب بجوشانند چون یک رطل بماند صافی نموده
نیمگرم غرغره نمایند + غرغره که استرخای لهات را
نافع است + صنعت آن گلنار فارسی عدس مقشر
اکلیل الملک عذبه پوست هلیله زرد برگ توت
جوشانیده صاف نموده رب الجوز داخل کرده غرغره
نمایند + غرغره دیگر که همین خاصیت دارد + صنعت
آن طباشیر سفید مازوی سبز گلنار فارسی گل ارمنی
اقاقیا کوفته بیخته با آب خارخسک سرشته غرغره نمایند
غرغره که سقوط لهات را که سبب آن رطوبت باشد
نافع است + صنعت آن گلنار فارسی شش درم
شب یمانی دو مثقال و نیم دزورد و اقماع رمان حلو
از هر یک یکدرم و نیم کوفته بیخته رب توت سه اوقیه
داخل کرده غرغره نمایند + غرغره دیگر از برای
سقوط لهاة از رطوبت + صنعت آن گلنار فارسی
شش درم شب یمانی دو مثقال کوفته بیخته برب
توت سرشته غرغره نمایند + غرغره که سقوط لهاة را
که سبب آن رطوبت باشد نافع بود + صنعت آن
گلنار فارسی شب یمانی نمک اندرانی از هر یک
جزوی اقماع رمان تخم گل از هر یک نیم جزو کوفته
بیخته با رب توت غرغره نمایند + غرغره که قروح
حلق را نافع است + صنعت آن زاج سفید زاج
سیاه کاغذ سوخته مازوی سبز برگ حنا زعفران از
هر یک یکمثقال نمک هندی سوخته نوشادر از هر یک
پنجمثقال کوفته بیخته سرکه داخل کرده غرغره

نمایند و در نسخه دیگر زاج سفید زاج سیاه کاغذ سوخته
مازوی سبز کندر برگ حنا زعفران از هر یک نیم درم
کوفته سرکه انگوری داخل کرده غرغره کنند + غرغره
دیگر که همین خاصیت دارد + صنعت آن [illegible]
مازوی سبز کاغذ سوخته از هر یک قدری بسرکه سرشته
غرغره نمایند + غرغره جهت ورم لهاة حار + صنعت
آن آب عنب الثعلب آب انار ترش آب طبیخ سماق
آب طبیخ پوست انار آب طبیخ گل سرخ آب مطبوخ تمر هندی
با گلنار فارسی یا اقاقیا غرغره نمایند بتمام اینها
یا هر یک که خواهند و موجود باشد و اگر کراهیت از ادویه
قابضه داشته باشند استعمال نمایند لعابات با آب
برگ لسان الحمل و آب برگ خرفه و مانند اینها
غرغره جهت ورم لهاة بارد + صنعت آن قسط تلخ را
با آب العسل سائیده یا جوشانیده غرغره نمایند
غرغره نافع از برای ورم لهاة که اندک باشد نفع دهد
چون استعمال کرده شود بعد از استفراغ بنقوعات
و تبرید بلعابها و شیر و تغذیه بمزورات و اجتناب از
لحوم هرگاه صفراوی باشد و بعد از فصد و استفراغ
بمسهلات هرگاه دموی باشد + صنعت آن سرکه
آب عنب الثعلب آب بادرنگ آب کشنیز تازه که در هاون
نسائیده باشند غرغره نمایند + غرغره که در اورام
حاره لهاة که بسیار باشد بکار آید + صنعت آن رب
الجوز گلسرخ سماق خرنوب نبطی مازوی سبز کزمازج
اقاقیا گلنار فارسی در آب پخته صافی نموده غرغره
نمایند + غرغره که بعد از برداشتن ملازه استعمال
میشود + صنعت آن حب الآس کزمازج سماق در
گلاب جوشانیده صافی نموده غرغره نمایند + غرغره
که بعد از استعمال قوابض اگر بوسته در ملازه
بهم رسیده باشد نفع دهد + صنعت آن برگ کاهوی
تر آب خرفه تر شربت توت درهم آمیخته غرغره نمایند
و آب کاهو سکنجبین ساده نیز مفید است + غرغره
جهت خناق + صنعت آن عصاره مامیثا گلسرخ
سماق [illegible] رب السوس زعفران نوشادر عاقرقرحا

فلفل صعتر کزمازج گلنار فارسی زردچوبه شب یمانی و
هلیلهٔ زرد مازوی سبز حضض مکی برگ حنا قنب الذریره
فاقله زرنیخ سرخ قسط تلخ سرگین سگی که سه روز بسته
استخوان باد خورانیده باشند خطاطیف سوخته متساوی
اجزا کوفته بیخته در انبوبه کرده بدمند بعد از آنکه غرغره
باکامه و سکنجبین نموده باشند ÷ غرغره نافع از برای
سرفه که سبب آن نزله باشد ÷ صنعت آن گلسرخ
گلنار فارسی خرنوب جوشانیده صاف نموده همچنان نیم‌گرم
خوب غرغره نمایند ÷ غرغره که مرض آتشک را
نافع است ÷ صنعت آن جعده گلنار فارسی پوست
هلیلهٔ زرد عدس مقشر جوشانیده صاف کرده غرغره
نمایند ÷ غرغره بجهت قروح حلق در آتشک نافع
است ÷ صنعت آن روسختج گل ارمنی کاغذ سوخته
کوفته بیخته غرغره نمایند ÷

باب الغين مع السين المهمله

فصل در بیان نسخ غسولات

بدانکه غسول بفتح غین معجمه و ضم سین مهمله و سکون
واو و لام آبهای را گویند که ابدان مرضی را بدان
بشویند ÷ غسول بجهت خراز باید که هر روز سر را بدان
بشویند ÷ صنعت آن آرد نخود بسرکه خمیر و لعاب
خطمی درهم ممزوج کرده بکار برند ÷ غسولیکه خراز را
نافع است ÷ صنعت آن آرد نخود یکصد درم آرد حلبه
سبوس گندم بورهٔ نان زجاج سفید خردل از هر یک
پانزده درم خطمی ده درم مجموع را کوفته با اندکی سرکه
خمر و آب درهم کرده سر را بدان بشویند ÷ غسول دیگر
چغندر را در آب بپزند و بورهٔ ارمنی سوده داخل کرده
بکار برند ÷ غسول جهت صاف کردن روی
صنعت آن اشنان سبز آرد باقلا آرد مس نخود پوست
دار مغز بهدانه تخم خیار تخم خربزه زبد البحر گل ارمنی
بالسویه با شیر تازه و قدری عسل مثل طلا کنند و روز
بشویند ÷ غسول دیگر که همین عمل نماید ÷ صنعت
آن زعفران روناس کندر مصطکی بالسویه با آب پیاز

سرشته قدری از آن با آب گرم بمالند و بعد سه ساعت
عمل نمایند ÷ غسولیکه روی را بغایت سرخ کند و
مجرب است ÷ صنعت آن خردل سفید زرنیخ بالسویه
با شیر تازه هفت روز بر روی بمالند و ایضا از وفای خشک
ده درم زعفران سه درم شکر سفید مثل هر دو نرم کوبند
و هر روز دو مثقال بخورند و روی را با طبیخ بادام تلخ
بشویند و بدستور خوردن حلتیت و سیب و
آب انار شیرین باعث سرخی رخسار میگردد
غسولیکه در حال گونه را سرخ کند ÷ صنعت آن شیطرج
هندی را در سرکه دو جوش داده لته را بآب تر کرده
چند بار بر روی بمالند ÷ غسولیکه بشره را سفید و براق
و سرخ گرداند و آثار کلف و نمش و آثار جراحت و
نقطه‌های سیاه را زائل کند و تا یک هفته استعمال
باید نمود ÷ صنعت آن حب المحلب فرفیون سریش
خولنجان مویزج نبات مصطکی پیاز ماکول از هر یک
ده جزو پیاز عنصل صمغ عربی پوست سبز پسته مغز
بهدانه خردل سفید از هر یک پنج جزو دمغات گلسرخ از
هر یک چهار جزو گلنار شش جزو مامیران زردچوبه
نعناع خشک آرد نخود کتیرا آرد برنج از هر یک دو جزو
همه را کوفته و بحریره بیخته با آب سبوس گندم بیست
جزو شیر دختران پانزده جزو سفیده تخم مرغ شش
عدد شیر درخت انجیر ده جزو بسرشند و قرصها
سازند وقت حاجت بازرده تخم مرغ شب مالیده
روز بآب و اشنان سوخته بشویند و بروغن گل
رخسار را چرب کنند ÷ غسولیکه دست و پا را از
چربی و بوی های کریه پاک سازد و خوشبو گرداند
صنعت آن سعد اذخر زرنباد برنج سنبل الطیب از
هر یک یک جزو آرد نخود سه جزو اجزا کوفته مجموع را
درهم آمیخته بدست بمالند و بشویند ÷ غسول دیگر که
عرق دست و پا را برطرف کند ÷ صنعت آن برگ
مورد کزمازج جوز السرو از هر یک جزوی کوفته
بدست و پا بمالند و بشویند ÷ غسولیکه بوی بوره
از بدن ببرد ÷ صنعت آن شاهسفرم سعد کوفی و

گلسرخ اذخر برگ حنا صندل از هر یک جزوی کوفته با
گلاب بیامیزند و بعد از نوره کشیدن بدن را بدان بشویند
صاف و پاکیزه و خوشبو گردد ÷ غسولیکه چون بدن را
با آن بشویند صاف و پاکیزه گردد ÷ صنعت آن
نشاسته آرد نخود آرد باقلا مغز تخم خربزه کتیرا از هر یک
جزوی با شیر تازه آمیخته استعمال نمایند ÷ غسول دیگر که
همین عمل دارد ÷ صنعت آن سفیداب نشاسته از هر یک
دو درم آرد نخود ده درم سفیده تخم مرغ یک عدد درهم
آمیخته در روی سر بمالند و بآب گرم بشویند ÷
غسول دیگر که چون بدن را با آن بشویند بوی عرق
را برطرف کند ÷ صنعت آن برگ مورد کزمازج
گلسرخ سفید پوست انار اذخر از هر یک جزوی آرد
باقلا دو جزو درهم آمیخته بر بدن بمالند و بشویند
غسولیکه سبوسه و خشکی که در بشره باشد برطرف کند
صنعت آن آب برگ چغندر لعاب خطمی لعاب حلبه
روغن بنفشه بادام مغز تخم خربزه از هر یک جزوی
درهم آمیخته در سر و روی بمالند و بآب گرم بشویند
غسول دیگر ÷ صنعت آن جوز السرو کزمازج برگ
مورد نشاسته گلسرخ پوست انار سعد اذخر از هر یک
جزوی بخون قیصر بیامیزند و در بدن مالیده بعد از
لحظه بشویند ÷ غسولیکه موی را نرم و باریک و ملائم
گرداند ÷ صنعت آن لعاب خطمی لعاب اسپغول
روغن بادام روغن گل از هر یک جزوی بورهٔ ارمنی
ربع جزو درهم آمیخته موی سر و ریش را با آن بشویند
غسولیکه موی را جعد گرداند ÷ صنعت آن مازو و
کزمازج برگ سدر گل خیری آمله مرداسنگ برگ سدر
از هر یک جزوی آهک نیم جزو مجموع را با آب برگ چغندر
بیامیزند و بر روی بمالند و بشویند ÷ غسولیکه موی را
سیاه گرداند ÷ صنعت آن آب آمله برگ مورد حنا
درهم ممزوج کرده موی را با آن بشویند و بعد
از آن بروغن مورد که قدری لادن در آن گداخته
باشند چرب کنند ÷ غسولیکه رنگ روی را سرخ گرداند
صنعت آن اسفیداج نشاسته فوه از هر یک ده درم

غمره مقشر پنجدرم آرد عدس ده درم سریشم ماهی کندر خردل از هر یک دو درم اجزا را کوفته بیخته با سفیده تخم مرغ آمیخته بر رو بمالند و بعد از لحظه بشویند ÷ غسول لیکه رنگ رو را سفید و تازه گرداند ÷ صنعت آن استخوان بوسیده نشاره عاج مغز بادام شیرین و تلخ از هر یک ده درم سفیداب یکدرم مغز تخم خربزه و کدو از هر یک سه درم آرد نخود آرد باقلا از هر یک پنجدرم آمیخته رو را بشویند ÷ غسول لیکه رنگ بشره را از زردی کند ÷ صنعت آن زردچوبه دقیق دهلبه مرداسنگ از هر یک یکدرم سفیداب سریشم ماهی از هر یک سه درم پیه بز پنجدرم گل معصفر ده درم مجموع را باهم آمیخته بر بشره طلا نمایند و بعد از ساعتی بشویند ÷ غسول لیکه بشره را صاف کند و اثر دانه‌ها که در رو باشد زائل کند ÷ صنعت آن جو مقشر نیمکوفته با آب یک وقیه در نیم رطل شیر تازه بجوشانند تا تمام شیر جوشیده شود پس خشک کنند کثیرا نشاسته سفیداب از هر یک دو درم مغز تخم خربزه تخم جرجیر از هر یک سه درم مجموع را با سفیده تخم مرغ آمیخته بر بدن در رو بمالند و با آب گرم بشویند ÷ غسول لیکه کلف و آثار دانه‌ها و نشانه‌ها که در بدن و رو باشد دور کند و بشره را صاف بسازد ÷ صنعت آن پوست تخم مرغ اشنان پرورده با آب خربزه آرد جو بیخ نی آرد باقلا فوفل زبد البحر مامیران دارچینی از هر یک دو درم آرد نخود ده درم مغز بادام سه درم اجزا کوفته بیخته با شیر میش آمیخته هر صباح و هر شب بر رو و بشره بمالند و با آب گرم بشویند ÷ غسول لیکه حرارت کف دست و پا را تسکین دهد ÷ صنعت بیخ اذخر بابونه خاک آن گل سفید سوسوی بسیار نرم سوده با آب سرد بسیار ممزوج کرده دست و پا را در میان آن تا یک ساعت یا هر مقدار که تسکین دهد حرارت آنرا بگذارند و اگر یک مرتبه رفع حاجت نشود مکرر نمایند ÷

باب الغين مع الميم

فصل در بیان نسخ غمره ها

غمره که در سرخ کردن رو عدیل ندارد ÷ صنعت آن کندش زعفران روناس مرصاف مصطکی بالسویه با آب پیاز طلا کنند ÷ غمره که جهت دفع زردی بشره و یرقان مجرب است ÷ صنعت آن پرسیاوشان جعده شیح ارمنی مرزنجوش بابونه اقحوان شبت و حاشا اترج بالسویه جوشانده با آب آن روی را مکرر بشویند غمره که بشره را از زردی شبیه بمریض کند ÷ صنعت آن زیره کرمانی چهار درم زردچوبه سه درم آرد گندم پنجدرم ادویه کوفته بیخته با آب عصفر ضماد کنند و بطبیخ انجیر بشویند ÷ غمره که روی را سفید و صاف و براق گرداند ÷ صنعت آن آرد جو آرد نخود آرد باقلا نشاسته کثیرا تخم ترب کوفته بیخته بشیر آمیخته شب رو بمالند و صبح با آب گرم بشویند ÷ غمره دیگر که همین خاصیت دارد ÷ صنعت آن آرد جو آرد نخود آرد باقلا از هر یک یک جزو عدس مقشر نشاسته کثیرا زعفران از هر یک نیم جزو تخم خربزه دو جزو بسفیده تخم مرغ سرشته شب بمالند و صبح با آبیکه در آن پوست خربزه و بنفشه جوشانیده باشند بشویند ÷ غمره دیگر که همین منفعت دارد ÷ صنعت آن آرد باقلا آرد کرسنه ترمس تخم ترب مغز تخم خربزه نخود نشاسته کوفته بیخته رو را بدان بشویند ÷ غمره دیگر که لون را نیکو و سفید و مائل بحمره براق و مسلع سازد و آثار جراحت و کلف و بهق و نمش و برص و سواد بشره را زائل کند ÷ صنعت آن حب المحلب مقشر اصل الکرم صمغ عربی پوست پسته حب السفرجل خردل ابیض از هر یک پنج مثقال اصل الفار یابس مشوی بسفائج مغاث ابغدادی از هر یک چهار مثقال زعفران مامیران چینی نعناع خشک خرمای خشک سورنجان از هر یک دو مثقال اصل اللاغیه شکر طبرزد بصل یابس از هر یک هشت مثقال بلبوس اشراس حب حلی مصطکی از هر یک ده مثقال اجزا کوفته بیخته با شیر دختر و شیر انجیر سرد سفیده تخم مرغ و آب نخاله سرشته طلا نمایند و صبح با آب نیم گرم بشویند و بعد از آن خاکستر اشنان در آب ریخته بجوشانند و سر به بخار آن بدارند بعد از آن روی خود را بگلاب بشویند و باید که هفت شب چنین کنند ÷ غمره دیگر زردی لون را صاف کند و در نظر مردم عزیز نماید صنعت آن دستنبویه خشک کرده آرد نخود آرد باقلا برنج آرد عدس مجموع را کوفته بیخته با آب پوست خربزه سرشته شب بمالند و صباح با غسول گلی بشویند غمره که همین نفع دارد ÷ صنعت آن جو مقشر چهار درم تخم خربزه مقشر آرد باقلا ترمس نخاله جو آرد آرد نخود از هر یک دو درم سرشته بر رو بمالند و صبح بشویند سه روز تا به هفت روز ÷ غمره که رو را نیک صاف گرداند ÷ صنعت آن جو مقشر ترمس در شیر تازه جوشیده بجوشانند تا شیر خشک شود پس ابزار زردت زردچوبه کثیرای سفید از هر یک سه درم با سفیده تخم مرغ سرشته تا یک هفته روز بمالند و با آب مطبوخ نخاله گندم بشویند و حکیم ارزانی در قرابادین قادری بعضی غمره ها را بنام غزله نوشته ÷

کتاب الفاء

باب الفاء مع الالف

فاوانیا اکثری از اطبا تصریح نموده اند که فاوانیا عود الصلیب است و ملا نفیس در معالجه صرع در شرح موجز گفته بتحقیق غلط کرده کسیکه فاوانیا را عود الصلیب دانسته از جهت مشابهت بیخ و برگ و بهر دو با هم و لیکن فرق میانهما را بیان نفرموده و شیخ رئیس در مفردات قانون از هر یک از عود الصلیب و فاوانیا را جدا جدا ذکر کرده و فرق بین فیما بینهما ذکر نفرموده بلکه مشتبه بیان کرده و در عود الصلیب ماهیت آنرا بتفصیل ذکر نموده و گفته که دیسقوریدیس گمان کرده که عود الصلیب را نامیده اند بعضی مردم ذو الاصابع و بعضی دیگر غلیقیسی که معنی آن بعربی حلوة الریح است و آن نباتی ست که ساق آن مقدار دو شبر متشعب بشعب کثیره می باشد و برگ نوع نم

آن مشابه به برگ شاه بلوط و برگ نوع ماده آن مشابه به
برگ سمر و تیدون و بر طرف ساق آن غلافی است
شبیه بغلاف بادام که چون شگافته شود بر می آید
ازان دانه های بسیار سرخ مثل خون مشابه بحب
الرمان ما بین آن دانه های سیاه مائل به بنفشی بیخ یا شش
بیخ نر آن بسطبری انگشتی و طول آن مقدار شبری سفید
رنگ با قبض و بیخ ماده که آن را شعبه های شبیه به بلوط هفت
یا هشت میباشد و در ماهیت فاوانیا مجملا بقدر بیان
نموده که نر و ماده میباشد نر آن بیخی ست سفید بسطبری
انگشتی و ماده آنرا شعبه های بیخ و فرع بسیار و در خواص
عود الصلیب گفته چون نوشیده شود پانزده حب
ازان با ماء القراطین که ماء العسل است نفع می بخشد کابوس
را و خوردن آن همین قسم نافع ست لذع معده را و
چون از بیخ آن مقدار یک دانگ دام زنانیکه پاک نشده باشند
بدنهای ایشان از فضول حیض بعد نفاس بخورند پاک
میشود ابدان ایشان و ادرار طمث و خوردن آن نفع
می بخشد اوجاع ارحام و شکم و گرده و مثانه و یرقان را
و شرب جوشانیده آن در شراب قابض شکم ست و شرب
دانه سرخ آن ده تا دوازده دانه با شراب ابشود قابض
قاطع نزف الدم رحم است و چون اطفال را بیاشامانند
در ابتدای تولد حصاة زائل میشود حصاة ایشان
و خوردن ده حبه ازان با شراب عسلی نفع می بخشد
اختناق ارحام را و در طبع و خواص فاوانیا فرموده
که گرم است نه بحد شدت و نافع است صرع را چنانچه
تعلیق آن و بتحقیق آن تجربه کرده شده است تعلیق
آنرا به تنهائی از برای صرع و گفته که یهودی گفته که
تدخین ثمر آن نفع می بخشد من مصروعین را و زائل
میگرداند آنها را و همچنین خوردن ثمر آن با گلقند نفع
می بخشد و نفع بسیاری میگویم من یعنی شیخ رئیس که
قریب است اینکه باشد این خواص در فاوانیا پس
کردی بلدرستیکه فاوانیا که می آورند از هند و نزد ما است
این همه فائده ازان مشاهده نشده و شرب پانزده
حبه از تخم آن با ماء العسل یا با شراب نفع می بخشد
کابوس و حبس میکند طبیعت را و شرب مطبوخ آن
در شراب عفص مانع انصباب مواد است به
سوی معده و تخم آن مسکن وجع و لذع معده است
و بیخ آن نافع است یرقان را و مفتح سده جگر است
نوشیدن آن با شراب و مدرات مدر طمث و بول
است و باقی خواص که در عود الصلیب بیان کرده
بجنسه بیان فرموده و صاحب بالاسیغ الطیب جمله
گفته که برگ آن شبیه به برگ جوز است و طبع آن گرم
و خشک و مجفف و بهترین آن رومی است که
چون بشکنند آن را در جوف آن دو خط صلیبی و
متقاطع یافته شود و این مخصوص بعود الصلیب نر
است و عود الصلیب ماده بشکل بلوط میباشد و
دران خطوط صلیبیه نیست و نزد اطلاق مراد نر
آنست و چون بیاشامند مقدار یکدرهم ازان آنرا
با ماء العسل ادرار طمث میکند و باید که بسیار نرم بسایند
و مبالغه در سحق آن نمایند و چون خورده شود مطبوخ
آنرا با شراب عفص برای حبس بطن باید که شیرین
کرده شود به شکر اگرچه تنهائی باشد و یا شراب
شیرین باشد و بعضی گفته اند عود الصلیب که نافع
است از برای امراض ارحام ماده آنست و چون
بسایند فاوانیا را در صره بسته مدام مصروع آنرا
ببوید نفع می بخشد او را و مقوی جگر با قوت
قابضه و محلل ریاح غلیظه و جهت اکثر امراض
دماغی مفید است و ضماد آن جهت صرع و ضربه و
سقطه و رفع آثار سیاهی بشره و نقرس نافع و تعلیق
ثمر آن در قلاده صبیان رافع فزع و مانع حصول
ادرار است در دماغ ایشان و تعلیق آن مترددین
و مسافرین در بیابان ها و صحراها باعث مامونی است
از آفات و سعوط روغن ثمر آن که حب آنست
به تنهائی و با مشک و زعفران جهت فزع نافع و
مضر معده و مصلحش کثیرا و دیگرے گفته که مضر
گرده است و مصلحش سویق [illegible] سنجد است
و مقدار شربتش تا یک مثقال و بدلش بوزن
آن پوست رمان و سیرین سموره و استخوان ساق آهو ست
و آنچه بیطار گفته که جالینوس فرموده که بیخ این نبات
با قبض کمی ست و چون خائیده شود بعد مدتی ظاهر میگردد
ازان حدتی و حرارت تلخی کمی و ازین جهت مدر حیض
است و باقی خواص که بیان نموده با آنچه ذکر شده برابر است
و حکیم میر محمد مومن گفته فاوانیا بیخ نباتی ست کمتر از
ذرعی پر شعبه و قسم نر آن شبیه به نبات زردک و بیخ اش
یکعدد و بقدر شبری و بسطبری انگشتی و چون بشکنند دو
خط صلیبی از جوف او مشاهده گردد و لهذا او را عود
الصلیب نامند و ماهیت ماده و باقی خواص بیان قسم
که بیان شد ذکر نموده و گفته که گلش بنفش مائل بسیاهی
است و در آخر دوم گرم و خشک است و گفته که تصریح
نموده اند که چون آفتاب در برج میزان بود و ادراک بغیر
آلت آهنی قطع کنند در آثار آبی طبیب موثر است
و آنچه مخصوص صلیبی باشد در خواص بهتر از زمرد دانسته اند
و داشتن صلیبی او با خود که در پارچه زرد بسته باشند و
حائض مس او نکرده باشد و بشروط مذکوره قطع کرده باشند
جهت عسر ولادت و رفع سحر و هیبت و نظر مجرب دانسته اند
و گویند در خانه که او باشد جن و جانوران گزنده داخل
نمیشوند و تخم آن مخرج اخلاط لزجه است و فالج و رعشه
و صرع و جنون و وسواس را نافع است و بدل او در
صرع زمرد و در سائر امراض زراوند مدحرج و قوتش تا
هفت سال باقی ست و این خواص از تذکره انطاکی
ذکر نموده * حب فاوانیا ام الصبیان و زنان را بعد
از وضع حمل امراض بارده که عارض میگردد و فالج
و لقوه و اکثر امراض بارده دماغیه را نافع است
صنعت آن فاوانیا دو مثقال جند بیدستر مشک خالص
از هر یک یک مثقال زعفران نیم مثقال نرم کوفته
بیخته با عرق دارچینی سرشته حبوب سازند هر حبی بقدر
فلفلی و نخودی اطفال را یک حب کوچک تا دو حب
در شیر مرضعه حل نموده دهند و دیگران را یک حب تا سه حب
بزرگ با عرق دارچینی یا ماء العسل * حب فاوانیا
دیگر ازان الی قوی به صنعت آن فاوانیا دو درم جند بیدستر

مشک خالص تبتی از هر یک یکدرم حب السلاطین مدبر یک و نیم درم کوفته بیخته بدستور حبوب بندند و مقدار شربت این اطفال و ضعفا را همان مقدار است و اقویه را دو چند تا سه چند و این مسهل است ✽ حلوای فاداونیا جهت زنان بارد المزاج مرطوب بعد از وضع حمل و اطفال ضعیف القوة بارد المزاج نافع ✽ صنعت آن بگیرند فاداونیا از قسم اعلی و بسیار نرم بکوبند و با هشت برابر آن آرد گندم و با شانزده وزن آن قند سفید بطریق معمول حلوا به پزند و با روغن مسکه تازه بقدر ضرور بریان نموده بکار برند و شربت مادر طفل را از یکمثقال تا چهار پنجمثقال و طفلک را از یک حبه تا دو حبه و اگر قلیلی مشک دهند بسیار بهتر اضافه نمایند در صورت اقوی و مجرب است و باید که در ایام خوردن آن با این دهن تمرین نمایند هم بدان مادر طفل را و هم طفل را ✽ صنعت دهن عود الصلیب عود را بسیار نرم سائیده در آب طبخ دهند تا قوت آن در آب تمام باز داده شود و با شش وزن آن روغن [illegible] بجوشانند بآتش بسیار ملایم که سوخته نگردد و آب رفته روغن بماند پس روغن را به بدن و سر و دست ها و پاها بمالند ✽ و در آکرا الفاداونیا تخصیص را [illegible] عارض شده بود و کبیر السن و ضعیف القوی و بسبب این مرض بسیار ضعیف شده بود و ناتوان تا یکهفته هر روز [illegible] فقیر جامع اوراق این دوا را ترکیب نموده باو خورانید باذن الله تعالی شفا یافت ✽ صنعت آن فاداونیا [illegible] رتی جدوار مجرب عود هندی غرقی از هر ابریسا از هر یک دو رتی مشک خالص زعفران از هر یک یکسد رتی عنبر نیم رتی طباشیر چهار رتی اجزا را با گلاب بسیار نرم سوده و حق فرموده بالای آن گلاب و بیدمشک از هر یک یک توله بنوشانند هر روز این مقدار و اگر در مزاج گرمی باشد مشک و عنبر داخل ننمایند و با شیره تخم خرفه و کشنیز خشک بدهند که این دوا اکثر امراض دماغ و قلب و معده را نیز مفید است معجون فاداونیا جهت صرع و فالج و رعشه و اکثر امراض

دماغی و رحم را نافع است ✽ صنعت آن عود الصلیب نر و ماده از هر یک چهار مثقال بسیار نرم کوفته و در گلاب یک شب بخیسانند و روز دیگر نرم بسایند و صاف نمایند و با پنج برابر آن نبات سفید یا آنمقدار که طعم آن شیرین گرداند بقوام آورند و اگر بجای نبات عسل مصفی صاف نمایند نیز خوب است ورق طلا ورق نقره محلولین از هر یک ربع مثقال داخل نمایند و چند [illegible] یکمثقال نرم سائیده بعد سرد شدن بآن بیامیزند آمیختنی نیکو شربتی کبیر السن را از یکدرم تا یک مثقال و صغیر را از یک حبه تا دو حبه و اگر قدری مشک نیز اضافه نمایند شاید و فی الحقیقت این خمیره فاداونیا است اگر باسم خمیره نامند اولی است ✽ فائده بدانکه در ماهیت آن اختلاف است بعضی را عقیده اینست که شکر باعتبار بعد از طبخ و انعقاد هرگاه بی تصفیه باشد آنرا قند سیاه گویند و اطبا آنرا شکر احمر یعنی شکر سرخ نامند و اصل آنست که شکر باعتبار نیشکر سه نوع میباشد یکی سیاه رنگ که بهندی گرامه نامند و یکی سرخ رنگ که شکر احمر است و بهندی لال چینی و شکر تری نامند زیرا که شکر را چینی می نامند و یکی سفید و آنرا [illegible] گویند و چون شکر سفید را با آب گداخته بجوشانند و کف شیر یا سفیده تخم مرغ بر آن زنند و صاف نموده منعقد گردانند آنرا نبات سفید گویند چون مرتبه دیگر تصفیه کرده و در ظرفی بریزند که در وی آن جدا گردد آنرا شکر سلیمانی گویند و چون دیگر باره طبخ نمود و تصفیه آن نمایند و در قالب صنوبری بریزانند آنرا قند گویند که بفارسی قند نامند و اگر در طبخ ثالثه مبالغه نموده باشند ابلوج که بفارسی تنگرگ و بهندی اوله نامند هرگاه در قالب مستطیل مساوی الطرفین بریزند معروف بقلم است و چون طبخ دیگر داده در شیشه بریزند بنبات قراری و مصری نامند و چون در طبخ ثالث بقدر عشر او شیر تازه اضافه نموده بجوشانند تا منعقد گردد آن را طبرزد گویند اکثر قند مکرر را بخصوص [illegible]

اسم دانسته اند و بعضی را گمان آنست که شکر سفید را چون مرتبه دیگر تصفیه نمایند بطبخ و در کفچه کرده بجوش بر هم زنند که حبابها بهم رسانند و قرصهای کوچک بریزند بر روی پارچه سفیدی یا بوریا پاکیزه با خمیر آن بتقسیمیکه جوفهای آن مجوف حبابی باشند و بگذارند تا خشک شود و بسته گردد آنرا فانید و بهندی بتاسا نامند و قومی دیگر گویند که چون آب نیشکر سفید را مرتبه دیگر بطبخ تصفیه نمایند و صاف نموده بقوام آورند و بر آتش فرود آورده تیز زنند و بکف شیر یا کف سفیده بیضه مرغ و تیز زدن آنرا سفید کنند و قرصها سازند بگذارند تا بسته شود آنرا فانید و بفارسی شکر [illegible] گویند و اکثری را زعم آنست که شکر سفید را چون مرتبه دیگر بطبخ تصفیه نمایند بگرفتن کف آن تا آنکه دیگر کف نیاید و پس صاف نموده بقوام آورند [illegible] قوام [illegible] آنرا بدست بکشند و در [illegible] آنرا بچوبی یا بتخته پاکیزه بزنند تا سفید [illegible] قرصها سازند و آنرا فانید نامند و بعربی [illegible] گاه مغزهای فواکه چون جوز [illegible] گردگان و بادام پسته مقشر و امثال اینها داخل می نمایند و [illegible] آنرا حلوای مغزی گویند و بعضی [illegible] زیادتی آنمقدار ربع آن عسل مصفی نیز داخل مینمایند و آن اگر بر روی [illegible] آن کنجد بپاشند آنرا حلوا [illegible] و بهندی [illegible] و بعربی ناطف [illegible] نامند [illegible] اختیارات گفته که فانید آنست که بقوام آورند سفید یعنی مرتبه ثالث از تصفیه شکر سفید [illegible] رخته باشند و عسل [illegible] فانید که بفارسی گزانگبین گویند بعد از تصفیه بر چوبی [illegible] سفید شود پس آنرا قطعات نموده استعمال نمایند فانید نامند و از ترنجبین نیز بهمین قسم ترتیب [illegible] در فانید خزانی و فانید سنجری نیز اختلاف است [illegible] را از قند سازند و بی آرد [illegible] فانید خزانی [illegible] و آنچه را از عسل [illegible] و ترنجبین ترتیب دهند و آرد جو بر آن پاشند و [illegible] نگاه دارند فانید سنجری [illegible]

مغز سکزی منسوب بسجستان است که معرب سگزستان بسین مهمله و زای معجمه است و بالفعل معروف بسیستان است و غلط کرده آنکه گفته که خانید سنجری است بضم سین و سکون حای مهملتین که منسوب است بسنجر که آن بلدیست از خراسان و خانید معتدل است در حرارت و رطوبت و ملین طبع و نافعست از برای ضیق النفس و سینه و سرفه معجون خانید ایضاً ابن ماسویه جهت ضیق النفس و سرفه کهنه و قرحه ریه نافع + صنعت آن شانزده درم خانید مغز پسته مقشر مغز بادام مقشر خشخاش سفید از هر یک یکدرم دارچینی قرنفل زنجبیل رب السوس کثیرا صمغ عربی نشاسته مغز تخم هندوانه مغز تخم خیار مغز تخم کدو از هر یک یکدرم و نیم کافور قیصوری شش حبه با شربت بنفشه و قند سفید بقدر کفایت بدستور مرتب نمایند + فالوذج معرب پالوده است که باصطلاح قدیم اطبا عبارت از حلوای نشاسته است که در کاسها و غضارها و پیاله ها که روغن پسته یا بادام بران ریخته میخورند + صنعت آن نشاسته را در آب حل نموده طبخ نمایند و عند الطبخ قند یا نبات یا فانیذ و امثال آن از شیرینیها بقدریکه ذائقه آنرا شیرین گرداند داخلکرده طبخ نمایند تا پخته و غلیظ و بحد انعقاد رسد و اگر خواهند همین قسم بر آورده در ظرف کرده روغن بادام یا پسته بران ریخته تناول نمایند و اگر خواهند قدری روغن گاو تازه و یا گوسفند تازه و یا مسکه گاو داغ کرده دران ریزند و قدری بریان نموده در ظرف بر آورند آنگاه روغن بادام یا پسته بران ریخته تناول نمایند و اگر قدری مشک خالص با زعفران سوده اضافه نمایند بهتر است و باصطلاح جدید آنست که نشاسته را در آب گرم حل کرده طبخ نمایند آن مقدار که صافی آن زائل گردد و بحد انعقاد رسد پس در ظروف چینی یا مسی تازه قلعی یا غیر آن ریخته میگذارند تا سرد شود آنگاه بشکل لوزهای بسیار ریزه کوچک بریده در شربت آب سرد و بید مشک و گلاب که دران قند یا نبات یا عسل سفید خوشبو

و امثال آن از شربتها حل کرده باشند و بعضی قدری تخم شربتی یا ریحان در گلاب یا آب خیسانیده دران ریخته با قاشق میخورند و در موسم برف و یخ برف و یخ را ریزه ریزه کرده دران می ریزند نوع دیگر آن است که نشاسته را بعد از طبخ و رسیدن بسر حد انعقاد در طبخیر مشبک که با تیل مس سوراخدار است اندک اندک ریخته به پشت قاشق می مالند و زیر آن در ظرفی آب سرد کرده میگذارند تا از سوراخ آن طبخیر دانه ها مثل مروارید بر آمده در آب ریخته منعقد گردد پس بر آورده بهمان دستور در شربت ریخته با شربت قاشق میخورند و این را فالوده مرواریدی میگویند و فالوده باصطلاح جدید الطف و سریع الهضم تر از فالوده باصطلاح قدیم است + فالوده جهت ازدیاد بالبین مرضعات + صنعت آن نشاسته تازه دو مثقال در شیره مغز چلغوزه و شیر برنج و مغز بهدانه و مغز تخم خیارین و مغز انجکک و مغز حب السمنه و مغز حب الزلم و تخم چغندر و مغز بادام و مغز پسته و مغز بن و شیره حسک دانه و مغز خسته آلو بالو و مغز فندق و تخم اسپست و دانه اهیل و آب بستان افروز از هر یک پنج مثقال زعفران دو دانگ و نبات بقدر ضرورت علی الرسم با آتش ملایم زعفران را با گلاب سوده در آخر اضافه نموده در سه کاسه چینی کرده سه روز هر صبح یک کاسه را بیاشامند فرنی بعرف مهلبیه نامند کثیر الغذا و مبهی و مسمن بدن و مقوی گرده و مولد منی است و جهت خشونت حلق و سرفه و یبوست طبع نافع و مسدد و مضر جگر ضعیف و دیر معده سرد و بطی الهضم + صنعت آن آرد برنج را با آب و شیر بالمناصفه چندان بجوشانند که مهر شود پس قند بقدر حاجت اضافه نمایند و چندان طبخ دهند که غلیظ شود و قریب بانعقاد رسد پس قدری گلاب دران ریخته فرود آورده در ظرف چینی بریزند و بگذارند تا سرد شود پس مغز پسته مقشر کوبیده بران پاشیده با قاشق بخورند و اگر قلیلی

مشک در گلاب حلکرده در آخر طبخ دران ریخته فرود آورند اطیب و الذ می گردد و بعضی آرد برنج را شیره کشیده با شیر بهمان دستور طبخ میدهند و این بهتر و الذ است + شیر فالوده در افعال قریب بفرنی است صنعت آن آرد برنج را در آب شیره کشیده ربع یا خمس آن نشاسته دران حل نموده در آب و شیر بالمناصفه طبخ نمایند تا خامی برنج و نشاسته زائل گردد و غلیظ و بسر حد انعقاد رسد پس فرود آورده در ظرف ریزند و بگذارند تا سرد شود پس قدری آب باهستگی و ملایمت بالای آن ریزند بقسمی که پرده بالای آن شکسته نگردد که آب نفوذ در اندرون آن نماید و یکدو ساعت بگذارند پس آب را باهستگی از پارچه کرباس سفید پاکی از روی آن بردارند و شیره نبات که گلاب و بید مشک دران داخلکرده باشند بر روی آن ریخته با قاشق تناول نمایند شیره فالوده مصنوع از شیره بادام شیرین نیز بسیار خوب و لذیذ است +

باب الفاء مع التاء المثناة الفوقانیه

فصل در ذکر نسخ فتائل

بدانکه فتیله بفتح فا و کسر تای المثناة فوقانیه و سکون یای مثناة تحتانیه و فتح لام و ها دوائی است که کوبیده خمیر کرده باریک بمقدار انگشت و یا زیاده و کمتر در باریکی و سطبری و طولانی و کوتاهی بقدر حاجت که در جوف اعضا و جروح و قروح بینی و گوش و احلیل و دبر و فرج گذارند + فتیله که رعاف باز دارد + صنعت آن مازوی سوخته در سرکه انداخته دو درم زاج سیاه چهار درم شب یمانی شش درم کافور دانگی فتیله از کتان ساخته و بدان آلوده کرده در بینی گذارند + فتیله دیگر که همین خاصیت دارد + صنعت آن زراوند مدحرج ابهل ترمس حرف از هر یک جزوی کوفته بیخته بزهره گاو سرشته و فتیله سازند + فتیله دیگر که همین منفعت دارد + صنعت آن تخم خبازی خردل سفید مقل ازرق از هر یک جزوی

کوفته بیخته با قطران بسرشند و فتیله سازند ٭ فتیله که منع رعاف نماید صنعت آن فتیله از کتان ساخته در سرکه خمر تر و برده زاج مصری نرم سوده بران پاشیده در بینی گذارند ٭ فتیله دیگر نافع برای رعاف هرگاه که منقطع نشود ٭ صنعت آن صبر سقوطری یکدرم کندش دو درم نرم سائیده و فتیله از کتان ساخته در سرکه فرو برده بدان آلوده در بینی گذارند ٭ فتیله که ادمی جراحت اندرون بینی را پاک سازد ٭ صنعت آن فتیله از ابریشم ساخته زاج سائیده بران پاشیده در بینی گذارند ٭ فتیله که بدبوی بینی را ببرد ٭ صنعت آن مرصافی پوست انار ترش از هر یک دو درم و قصب الذریره بزر البنج از هر یک یکدرم فتیله را بشراب تر کنند و ادویه را کوفته بیخته بآن بپاشند و در بینی نهند ٭ فتیله که عفونت دماغ را زائل کند ٭ صنعت آن نمک سوخته بازرے سوخته صبر سقوطری حماما گل ارمنی سنبل الطیب اقاقیا لادن مرمکی قرنفل گل نسرین برگ یاسمین قصب الذریره از هر یک قدری نرم کوفته بیخته با شراب و عسل سرشته فتیله سازند و در بینی گذارند ٭ فتیله دیگر که قروح بینی را نافع باشد ٭ صنعت آن زاج سیاه شب یمانی مازوی سبز توبال مس سوخته از هر یک پنجدرم زراوند طویل شش درم کندر دوازده درم مجموع را کوفته بیخته و در دو من آب بپزند و بپالایند و باز بجوشانند تا بقوام آورند و فتیله را بدان آلوده کرده در بینی گذارند ٭ فتیله که نزول رطوبات در چشم را نافع است صنعت آن سعد کوفی صبر سنبل گل سرخ قرنفل کوفته بیخته با آب پودینه بسرشند و فتیله را بآن آلوده در بینی گذارند بعد از انکه بینی را بگلاب و سرکه چند نوبت شسته باشند ٭ فتیله بجهت نتن انف که بسبب آن معده و ریه بوده باشد ٭ صنعت آن مرصافی اقاقیا حماما مساوی کوفته بیخته فتیله را بعسل آلوده دوا را بران پاشیده در بینی گذارند فتیله که آمدن چرک و ریم از گوش را بند کند

صنعت آن بگیرند زبد البحر را و نرم سائیده و بحریر بیخته بسرکه انگوری حل کرده فتیله از کاغذ خطائی نیلی ساخته بآن آلوده در گوش گذارند ٭ فتیله از حضرت علامی قدس سره نافع از برای اکثر امراض خون و فتیله استعمال کرده شود و بعد از فصد و تنقیه بدن و دماغ ٭ صنعت آن فتیله از کاغذ خطائی نیلی ساخته بعسل زرده مرغ آلوده کرده انزروت سفید صبر سقوطری سفیداب قلعی دم الاخوین سوده بران پاشیده شب در گوش گذارند و بهمان وقت بخوابند ٭ فتیله که گرانی گوش را ببرد ٭ صنعت آن انجیر زرد انزروت سفید تخم مرو کوفته بعسل سرشته فتیله را بآن آلوده کرده در گوش گذارند ٭ فتیله که گرانی گوش را ببرد صنعت آن انجیر زرد فربه را بشگافند و تخم ازسل آن جدا کرده بوره ارمنی قردمانا و خردل کوفته بدان بسرشند و فتیله ساخته در گوش گذارند فتیله دیگر ٭ صنعت آن گرد آسیا قشار کندر صبر زرد بسرکه و سفیده تخم مرغ سرشته فتیله سازند فتیله از شیخ زمین بجهت رعاف ٭ صنعت آن سر ابریشم ماهی را بسوزانند و با یک وزن آن کافور سائیده فتیله که با آب برگ بادرنگ تر کرده باشند بپاشند و در بینی گذارند که در وقت حبس رعاف کند مجرب است ٭ فتیله از برای حصاة مثانه صنعت آن فتیله از پنبه ساخته بروغن عقرب چرب نموده سرگین موش سوده بران پاشیده در احلیل گذارند ٭ فتیله نافع جهت جراحات مجری بول که بهندی سوزاک نامند ٭ صنعت آن نیز خشت یکدرم صبر سقوطری دو درم زعفران دو رتی کوفته بیخته بلعاب بهدانه سرشته فتیلهای باریک سازند و در مجری بول یک فتیله آنرا بگذارند و چون برآید باز فتیله دیگر گذارند چنانچه تمام روز پنج شش فتیله را بعمل آورند و چون فتیله ها خشک گردد بلعاب بهدانه تر نمایند و باز بگذارند ٭ فتیله بجهت

رفع حرقت بول و قطع مده و قیح و در قروح مثانه و احلیل و التیام قروح مثانه و احلیل چون فتیله باریک کرده در سوراخ احلیل گذارند و نیز نافع است از برای نواصیر و حکه فرج و حکه مقعده چون فتیله موافق مقعده و فرج ساخته بگذارند ٭ صنعت آن ذرور توتیای کرمانی قلعی مغسول مرداسنگ محرق مغسول سفیداب قلعی شسته گلنار فارسی گل ارمنی مغسول موی سر آدمی سوخته پوست کدوی سوخته کندر افیون اجزا مساوی کوفته نرم کوفته با حریر بیخته بآب کشنیز تازه سرشته فتیله های موافق سازند و در وقت حاجت استعمال نمایند حکیم میر محمد مؤمن گفته که این فتیله مجرب و از اسرار است ٭ فتیله که مانع آبستنی باشد صنعت آن تخم حنظل قنا سرگین فیل فلفل خردل حب الخروع استخوان زعرور مساوی کوفته بیخته بمیعه سائله سرشته پشم پاره آلوده زن بخود برداره و هرگز آبستن نشود و اگر آبستن باشد بچه بیندازد و گفته اند که هر زنیکه یکعدد حب الخروع را بلع کند یکسال آبستن نشود و اگر دو عدد دو سال و اگر سه عدد سه سال همچنین

باب الفاء مع الراء المهمله

فصل در ذکر نسخ فرزجات

بدانکه فرزجه بضم فا و سکون رای مهمله و فتح زای معجمه و فتح جیم و هائیه پشم پاره یا خرقه را نامند که تر کرده با دویه خشک سوده آلوده کرده و یا بادویه رطبه آلوده زن بخود برداره فعل و منفعت فرزجات و حمولات در امراض رحم و قبل بسیار قوی الاثر است زیرا که بواسطهٔ بعد مسافت قوت دوای مشروب و ماکول ضعیف میگردد یعنی تا از مری و حلق بمعده و از معده بدیگر اعضا گذشته تا بآن محل که مطلوب است برسد چندان قوت در دوا باقی نمیماند که فعل آن در ازالهٔ مرض قوی باشد پس درین صورت استعمال آن بطریق انفع خواهد بود و همچنین فعل شافی در امراض مقعده و اطلیه در امراض جلدیه

واین معنی بر طبیب پوشیده نیست + فرزجه که بچهٔ مرده
و زنده بیندازد + صنعت آن اشنان فارسی
عاقرقرحا شونیز سداب فراسیون از هر یک قدرے
بیخته با روغن زیت لبسرشند و استعمال نمایند
فرزجه که بر آبستنی معین باشد + صنعت آن سرگین
بزکوهی مایهٔ خرگوش از هر یک قدرے کوفته بیخته
بعسل گرم کرده لبسرشند و با ابریشم پاره فرزجه نمایند
بعد از طهر + فرزجهٔ دیگر که همین خاصیت دارد
صنعت مایهٔ خرگوش دارچینی عنبر زاج نبات
سفید مساوی کوفته بیخته بگلاب لبسرشند و استعمال
نمایند فرزجه که بر آبستنی معین ست + صنعت
آن زعفران حماما سنبل الطیب اکلیل الملک از
هر یک سه درم سازج هندی قردمانا از هر یک ده درم
پیه بط پیه مرغ بر زردهٔ تخم مرغ بریان نموده از
هر یک بست درم روغن ناردین یکدرم آنچه کوفتنی
است کوفته بیخته و آنچه گداختنی است گداخته درهم
آمیخته به ابریشم پاره آلوده بعد از طهر زن بخود بر دارد
و بعد از ان با شوهر خود نزدیکی جوید باذن الله
تعالی آبستن گردد + فرزجه که همین عمل کند
صنعت آن مامیران چینی سورنجان مصری از یانه
زبد البحر از هر یک دانگی با شکر سرخ فرزجه سازند
فرزجهٔ دیگر که همین عمل کند + صنعت آن انفحه
خرگوش سرگین خرگوش زهرهٔ گرگ زهرهٔ ماهی از
هر یک قدری درهم آمیخته با عسل به ابریشم پارهٔ نرمی
آلوده کرده بهمان دستور عمل نمایند + فرزجهٔ دیگر
که همین عمل کند + صنعت آن میعه سائله مر قسط
بارزد جاوشیر جند بیدستر مقل ازرق مشک خالص
کوفته بیخته فرزجه سازند و بعد از طهر چند نوبت
استعمال کنند و بعد از ان بجماع ساعت مباشرت
نمایند + فرزجه دیگر که همین عمل کند + صنعت
آن مایهٔ خرگوش سرگین خرگوش از هر یک قدرے
بعسل لبسرشند و به ابریشم پاره آلوده بعد از طهر
بردارند و سه شب چنین کنند و بعد از ان مرد با

زن صحبت دارد + فرزجه که بچهٔ مرده فرود آورد +
صنعت آن مر جاوشیر خربق سفید مساوی کوفته
بیخته بزهرهٔ لبسرشند و استعمال نمایند + فرزجه که
حیض براند + صنعت آن اشنان عاقرقرحا جاوشیر
سداب از هر یک یکدرم فرفیون نیم درم کوفته بیخته
بقطران لبسرشند و فرزجه سازند + فرزجه که منع
حمل کند + صنعت آن مازو حب الآس کوفته بیخته
بآب گرم لبسرشند و فرزجه سازند و پیش از مجامعت
استعمال نمایند + فرزجه که حیض بندد + صنعت آن
گلنار کندر مازو سرمه اقاقیا شب یمانی مساوی
عصارهٔ لحیة التیس گل سرخ و صمغ کتان سوخته همه
مساوی کوفته بیخته بزردهٔ تخم مرغ سرشته استعمال
نمایند + فرزجه که حیض براند + صنعت آن پودنه
مرزنجوش مر مکی از هر یک چهار درم ابهل هشت درم
سداب ده درم مویز منقی کوفته بیخته بروغن گاو
سرشته فرزجه سازند + فرزجه ثابت بن قره
میگوید زنے هفت سال حیض او نیامده بود بدین
شیاف کشاده باشد + صنعت آن اشنان
عاقرقرحا سداب شونیز فرفیون اجزا مساوی
قدری مشک و جند بیدستر با روغن بان سرشته
بر ابریشم پاره بردارند و فرفیون خالص را چون فرزجه
نمایند همین عمل کند + فرزجه که افراط آمدن
خون حیض را نافع است + صنعت آن مر مکی
اقاقیا گلنار صدف سوخته شب یمانی از هر یک
یکدرم افیون دو دانگ کوفته بیخته باب برگ مورد
لبسرشند و فرزجه سازند + فرزجه نوع دیگر
که همان نفع دهد + صنعت آن اقاقیا لادن
ریوند چینی زعفران کافور گل ارمنی اجزا مساوی
کوفته بیخته بآب لسان الحمل لبسرشند و فرزجه سازند
نوع دیگر که همان نفع دهد + صنعت آن گلنار
شب یمانی گل ارمنی آب برگ مورد آب برگ
لسان الحمل آب برگ سرو مجموع را درهم ممزوج
نموده یکدانگ کافور دران بیامیزند و پاره

از ابریشم یا فتیله از پارچهٔ کتان نرمی دران آلوده کرده
بر دارند + فرزجهٔ دیگر + صنعت آن کاغذ سوخته
مازو اقاقیا عصارهٔ لحیة التیس گل سرخ حضض و
پوست خشخاش سوخته جفت بلوط از هر یک جزوی کوفته
نرم بیخته بآب برگ مورد لبسرشند و پاره ابریشم یا فتیله
از کتان نرمی بدان آلوده کرده بردارند + فرزجه
دیگر که حیض براند و بچه مرده بیندازد + صنعت
مر مکی فودنه ابهل از هر یک چهار درم سداب
پنج درم مویز منقی ده درم کوفته بیخته با زهرهٔ گاو و
مویز لبسرشند و فرزجه سازند + فرزجه دیگر که حیض
براند و بچهٔ مرده و زنده بیندازد + صنعت آن ابهل
سداب اشنه مامیثا مشکطرامشیع قنه از هر یک
نیم درم شونیز فراسیون از هر یک یکدرم بقطران لبسرشند
و استعمال کنند + فرزجهٔ دیگر که مشیمه و جنین میت
بر آورد + صنعت آن زراوند مدحرج ابهل حرف
از هر یک جزوی کوفته بیخته با قطران سرشته فرزجه
سازند + فرزجه دیگر که بچه مرده بیندازد + صنعت
آن مر مکی جاوشیر خربق سفید فرفیون از هر یک
قدرے کوفته بیخته با زهرهٔ گاو سرشته استعمال نمایند
فرزجه که همان نفع دهد + صنعت آن اشنان
عاقرقرحا جاوشیر سداب از هر یک یکدرم فرفیون
نیم درم کوفته بیخته بقطران سرشته فرزجه سازند +
فرزجه که حیض بندد و افراط طمث را سود دهد +
صنعت آن سرمه گلنار کندر اقاقیا شب یمانی
مازوی سبز کاغذ سوخته از هر یک جزوے کوفته
بیخته بآب برگ مورد بیامیزند و پارهٔ ابریشمی دران
آلوده کرده بردارند + فرزجه که مانع آبستنی شود
و نگذارد که زن آبستن شود + صنعت آن سرگین
فیل خردل حب القلقل استخوان زعرور اجزا همه را
برابر کوفته بیخته با میعهٔ سائله لبسرشند و به ابریشم پاره
آلوده بردارند آبستن نشود و اگر آبستن شده باشد
بیندازد + فرزجهٔ دیگر که مانع آبستنی باشد و بچه مرده
و زنده بیندازد + صنعت آن شکوفه کرنب تخم

کرنب اشنان از ہر یک قدری کوفتہ بیختہ بآب سرشتہ
استعمال نمایند ٭ فرزجہ دیگر کہ مانع آبستنی باشد و
نگذارد کہ زن بارگیرد و اگر بار گرفتہ باشد ساقط شود
صنعت آن مازو چہار درم برگ سداب صحرائی دو درم
قطران یکدرم اہیل نیمدرم کوفتہ بیختہ بآبیکہ از سرگین فیل
تازہ فشردہ باشد بسرشند چنانچہ رسم ست بردارند
فرزجہ دیگر کہ ہمین نفع دہد ٭ صنعت آن قطران یک
درم سقمونیا یکدانگ در ہم آمیختہ قدرے بریشم زمے
آلودہ بردارند ٭ فرزجہ دیگر کہ ہمین نفع دہد و مانع آبستنی
باشد و حکہ رحم را نافع بود ٭ صنعت آن کافور
زعفران از ہر یک دانگے مرداسنگ دو دانگ حب
الغار نیمدرم کوفتہ بیختہ بسفیدہ تخم مرغ و روغن گل
آمیختہ فرزجہ سازند و بردارند ٭ فرزجہ کہ وجع رحم
و بواسیر را نافع است و ورم صلب رحم را نرم کند
صنعت آن بابونہ پیہ بط افیون مساوی بہ ابریشم
پارہ بردارند ٭ فرزجہ کہ اورام رحم را نافع است
صنعت آن کندر انزروت دم الاخوین حب الآس
گل ارمنی اقاقیا کوفتہ بیختہ بآب لسان الحمل سرشتہ
بہ ابریشم پارہ بردارند ٭ فرزجہ کہ رحم را قوت دہد و فرج
را تنگ و تنگ گرداند و خوشبو سازد ٭ صنعت آن
بباسہ سنبل الطیب مرزنجوش فشار کندر صعتر اذخر
نمی گلسرخ پوست بیخ کبر ترمس اجزا مساوے یکدیگر
کوفتہ بیختہ بروغن بادام بسرشند و بہ ابریشم پارہ آلودہ
بردارند ٭ فرزجہ کہ ہمین خاصیت دارد ٭ صنعت
آن قفاح اذخر سعد عود قماری قرنفل از ہر یک یک
درم عنبر اشہب نیمدرم مشک دانگے آملہ نیم دانگ
کوفتہ بیختہ بگلاب بسرشند و بہ ابریشم پارہ بردارند ٭ فرزجہ
دیگر کہ حکہ رحم را کہ آنرا ابنۃ النسا گویند نافع باشد
صنعت آن سداب کوہی نعناع دشتی خشک انار
عدس مقشر شیاف مامیثا از ہر یک جزوی در گلاب
و قدری سرکہ بپزند و بہ ابریشم پارہ نرمی بخود گیرند و در
نسخہ دیگر شیاف مامیثا داخل نیست ٭ فرزجہ کہ
اورام صلب رحم را نافع باشد ٭ صنعت آن کندر

مقل بارزد از ہر یک دو درم زعفران جاوشیر و
اشق از ہر یک یکدرم مصطگی جند بیدستر میعہ سائلہ
روغن سوسن پیہ بط روغن بابونہ از ہر یک سہ درم
صمغہا را در میبختج حل سازند و پیہ را در روغن بگدازند
و باقی ادویہ کوفتہ بیختہ بآن بسرشند و استعمال نمایند
فرزجہ کہ اختناق رحم را مفید است ٭ صنعت آن
پیہ بط زعفران سنبل حماما مصطگی از ہر یک یکدرم
روغن بلسان روغن سوسن از ہر یک سہ درم موم
شش درم آنچہ کوفتنی باشد بکوبند و آنچہ باید گداخت
بگدازند و مجموع را در ہم بیامیزند و بہ پارہ پشمے
نرم آلودہ کردہ بردارند ٭ فرزجہ دیگر کہ ضعف
رحم را مفید بود ٭ صنعت آن حب بلسان
روغن ناردین از ہر یک سہ درم قرنفل جوز بوا
کتان سوختہ از ہر یک درمی اجزا کوفتہ بیختہ
با روغن بلسان بسرشند و بر پارہ پشمے آلودہ کردہ
بردارند ٭ فرزجہ دیگر کہ ریاح رحم را فائدہ دہد
صنعت آن تخم شبت قنہ سکبینج مصطگی زیرہ حماما
قسط میعہ سائلہ سنبل الطیب علک الانباط اشق
جند بیدستر اجزا مساوی کوفتہ بیختہ با روغن شبت
و بابونہ بیامیزند و بنوعیکہ ذکر یافت استعمال کنند
فرزجہ دیگر درد را کہ از بواسیر یا ورم صلب فم
رحم باشد سود دہد ٭ صنعت آن بابونہ پیہ بط
موم سفید مقل اشق از ہر یک جزوے صمغہا را
در میبختج حل سازند و پیہ و موم را بگدازند پس
ہمہ را در ہم بیامیزند و فرزجہ سازند ٭ فرزجہ
دیگر کہ فرج را تنگ کند و گرم و خوشبو سازد ٭
صنعت آن سک اصلی زعفران سعد کوفی عود ہندی
قرنفل از ہر یک یکدرم قفاح اذخر زرورد از ہر یک نیمدرم
مازوی سبز یکعدد عنبر اشہب دو دانگ مشک دانگی
آملہ یکدرم کوفتہ بیختہ بگلاب سرشتہ با پارہ ابریشمی بردارند
فرزجہ دیگر کہ فرج را تنگ کند و خشک سازد و نتن
رحم را زائل کند ٭ صنعت آن سک اصلی زعفران
از ہر یک جزوے در شراب بجوشانند و پارۂ کتانی را

بدان آلودہ خشک سازند و پارہ پارہ کردہ گلولہا سازند
و از ان بخود بردارد ٭ فرزجہ دیگر کہ سیلان رطوبت فرج
را باز دارد ٭ صنعت آن مازوی سبز تخم حماض از ہر یک
دو درم سرمہ خبث الحدید از ہر یک نیمدرم گلنار فارسی
یکدرم کوفتہ بیختہ در شراب ریحانی بجوشانند و لتہ را بآن
تر کنند و این ادویہ را نیز خشک مسحوق نمودہ بآن پاشند
و بردارند ٭ فرزجہ دیگر کہ فرج را تنگ و خوشبو و گرم کند
صنعت آن مازوی سبز قفاح اذخر سک رامک از
ہر یک نیمدرم مشک زعفران از ہر یک یکدانگ ہمہ را
در قدری شراب بجوشانند و پارچہ صوفی در ان بیالایند
و در قبل بردارند ٭ فرزجہ دیگر کہ سیلان رطوبت از
رحم باز دارد و فرج را تنگ سازد ٭ صنعت آن مازوی
سبز تخم حماض زفت بلوط کزمازج برگ مورد گلنار
از ہر یک جزوے نیم کوفتہ بجوشانند و صاف کنند
خبث الحدید و سرمہ از ہر یک یکدانگ نرم سودہ در ان
بیامیزند و پارچہ لتہ کتان در ان آلودہ کردہ خشک
نمایند و پارچہ از ان را بردارند ٭ فرزجہ دیگر کہ فرج را
تنگ و گرم و خوشبو سازد و رطوبت رحم را کشف کند
صنعت آن سک برگ گلسرخ برگ مورد کزمازج گلنار
سعد سنبل الطیب پوست انار فوفل از ہر یک جزوے
نیم کوفتہ بجوشانند و صاف کنند و نیمدرم مشک سودہ
فرزجہ دیگر کہ ہمین منفعت بخشند ٭ استعمال نمایند
فرزجہ دیگر کہ ہمین منفعت بخشد صنعت آن مازوی سبز
قرنفل عود ہندی از ہر یک سہ درم سعد دو درم مشک
نیمدرم کوفتہ بیختہ بآب برگ مورد سرشتہ بصوف آلودہ
بردارند ٭ فرزجہ دیگر کہ قریب الفعل ہست بآن صنعت
آن قاقلہ صغار قرنفل مازوی سبز از ہر یک سہ درم سعد
اقاقیا سنبل از ہر یک دو درم کوفتہ بیختہ بآب برگ
سیب سرشتہ بپارچہ آلودہ علی الرسم بعمل آرند
فرزجہ دیگر کہ ہمان فائدہ بخشد ٭ صنعت آن قاقلہ
کبار سنبل الطیب سعد مازوی سبز از ہر یک سہ درم
قرنفل دو درم سک نیمدرم کوفتہ بیختہ بآب برگ بہ سرشتہ
بطریق مسطور بعمل آرند ٭ فرزجہ دیگر کہ فرج را تنگ و

دخوشبو و گرم گردانند و ذهن و رطوبت را برطرف کنند
صنعت آن سک را که زعفران راسن قرنفل از هر
یک یکدرم سعد سنبل الطیب قاح اذخر از هر یک دو درم
تخم گل نیم درم لادن یکدرم مشک دو دانگ اجزا را
کوفته بیخته بگلاب سرشته فتیله با سازند و بر دارند
فرزجه دیگر که فرج را فراخ گرداند چنانچه اگر جهت عسر
الحمل فرزجه کنند بسیار جهت ازالهٔ بکارت او توان کرد
صنعت آن نمک اندرانی روغن گاو عسل صاف
از هر یک قدری درهم آمیخته فرزجه کنند

باب الفاء مع السین المهمله

فسورلقیون بفتح فا و ضم سین و سکون واو و کسر را
هر دو مهمله و سکون یای مثناة تحتانیه و ضم قاف و سکون
واو و نون بلغت یونانی نام دوائی است خشک تر از
قلقطار است و طبخ آن کمتر و جهت [illegible] نافع چون طلا کنند
صنعت آن مرداسنگ یک جزو و قلقطار و
قلقدیس از هر یک دو جزو در سرکه حاذق بسایند و در دیگ
آهنی کرده بگل گیرند و در زیر سرگین اسب چهل شبانه روز دفن
کنند و در تابستان بیرون آورند و استعمال نمایند

باب الفاء مع اللام

فلقمیون بفتح فا و سکون لام و فتح ثاء مثلثه و سکون
فا و کسر میم و ضم یاء مثناة تحتانیه و سکون واو و نون
بلغت یونانی نام دوائی ست که چوره های دندان
را سود دارد و دندان را سفید کند و بوی ناخوش را از دهان
برد و دندان را جلا دهد صنعت آن نوره آب ندیده
یک وقیه زرنیخ زرد شب یمانی از هر یک هفت درم
مرصافی چهار درم اقاقیا دوازده درم کوفته بیخته
بسرکه سرشته اقراص سازند و خشک کرده وقت
حاجت استعمال نمایند و این فلقمیون است [illegible]
فقاع بضم فا و فتح قاف مشدد و الف و عین مهمله
اسم نوعی از نبیذ است و مسکر نیست و آنچه از شیر جو ترتیب
دهند سرد ترین انواع است در طب و مدر بول و
جهت سرفه و امراض حاره نافع و مضر گرده و حجب
دماغ و اعصاب مصلحش ادویهٔ حاره و آنچه از نان و
مسالهٔ سنبل و قاقله ترتیب دهند کثیر الغذا و مقوی
معده و احشا و بی نفخ است و گرم ترین اقسام آن
عسلی و خرمائی و مویزی است صنعت آن بگیرند آب
میوه و حبی که خواهند و در هر بیست رطل از آنها
یک مثقال از عود هندی و فلفل و سنبل الطیب
و سداب کرفس نعناع و مصطکی و قاقله برگ ترنج
داخل کنند و بهندی فقاع را بوزه نامند و در حرف
الباء بعضی از انواع ذکر یافت و در حرف النون بعضی
اقسام نبیذ انشاء الله تعالی ذکر خواهند یافت

باب الفاء مع اللام

فلافل جمع فلفل ست بکسر هر دو فا و بضم نیز آمده
و سکون لام معرب پپل بپای عجمی ست و نزد اطبا
مراد از آن فلفل سیاه و سفید و دار فلفل ست و
فلفل سیاه را بیونانی انبقش نامند و بهندی گول
مرچ یعنی فلفل گرد و گل گرد و مرچ فلفل را گویند
دار فلفل را پیپل و درخت فلفل مانند لبلاب
و تانبول نجم و بپاره دارد و برگ آن مانند برگ تانبول
و از آن سخت تر و کوچکتر و با حدت و تلخی و ثمر آن
در خامی مثل ثمر توت با دانه های ریزه بهم پیوسته
و بعد رسیدن و بزرگ شدن مثل خوشه و طولانی
بقدر یک انگشت و زیاده میباشد و دانه های ثمر
آن که فلفل ست باطراف آن خوشه متصل به
چوب بسیار باریکی پیوسته و نامش مثل تکمه طولانی
و دانه توت بزرگ ست و مانند خوشه طولانی نیز و
تا خام است سبز رنگ و بعد رسیدن اندک بنفش
میشود و بعد خشک شدن چین دار میگردد و آنچه
مشهور است که سفید نیز میباشد اکثری گفته اند
بچنین و مشاهده نیز شده بلکه همان سیاه بسیار رسیده
چین دار است که پوست آن جدا شده ریخته سفید
املس میگردد و از بعضی ثقه شنیده شده که سفید
نیز میباشد و لیکن چین پوست آن کمتر است و گویند
که آن بری و بستانی میباشد و فلفل سیاه با پوست
گرم و خشک ست در آخر درجهٔ سوم و سفید و مقشر آن
در اول آن درجه و بری آن قویتر از بستانی و هاضم و
جذاب و محلل و جالی و تریاق سموم بارده و قاطع بلغم
و دافع سرفهٔ بارده و ضیق النفس ربوی و سیاح و منقص
و مقوی حافظه و مفتح سده و با شیر و شکر مقوی باه
و رقیق کنندهٔ خون سرد و دین و ملطف اغذیهٔ غلیظه و
اخلاط غلیظه و دافع آروغ ترش و مقوی جگر و معده
و سحق آن با ادویه تابعه جهت تقطیر بول نافع
و با زهر علتهای عصب و اعضای عصبانی و سموم
است و حمول آن مخرج جنین و بعد از جماع مانع حمل و
ضماد آن با زفت محلل خنازیر و دافع داحس و برص
ناخن با حنا جهت رویانیدن ناخن زائل شده از
قوبا بشرط تکرار عمل با بیلط و مرغ بدستور و با نطرون
بنهایت جالی بهق و سرخ کنندهٔ رخساره و با پیاز و نمک
جهت رویانیدن موی در موضع داء الثعلب با محللات
جهت تهییج ریحی و جوشانیدهٔ آن در روغنها جهت فالج
و خدر و امراض بارده و رفع قشعریره و تبهای
بارده مفید و اکتحال آن جهت ظلمت بصر و ناخنه
و طلای جوشانیدهٔ آن در گلاب جهت رفع نزلات
بارده و درد دندان مجرب است و بدستور مضمضه
آن که با پوست خشخاش جوشانیده باشند مجرب است
و خوردن آب جوشانیدهٔ کوبیدهٔ آن جهت دفع
سمیت افیون که مکرر بخورانند و بد دانستن قی فرمایند
و باز بخورانند و همچنین تا اثر افیون باقی ست و جهت
سم بارد و بیش نیز مجرب ست و حکمای هند گفته که
چون بیش را با فلفل و آب زنجبیل تازه سحق بلیغ
نمایند رفع سمیت آن میشود و سنون آن جهت
دندان کرم خورده سریع الاثر است و خایدن آن
با مویزج جهت دفع رطوبات دماغ و معده نافع
و مجفف منی و صحیح و تخشین سینه و حلق است و مضر
گرده و جگر حار و جمعیکه خون ایشان وفور نداشته

وجراحات باطنی والم مجاری بول داشته و مصلح آن
سرد[و] غنهای سرد است و در مبرودین عسل مصفی بقدر
شربتش تا یکمثقال و بدلش زنجبیل است ✤ جوارش فلافلی
بنسخه صاحب کامل الصناعه در معده و شهوت کلبی
سودمند باشد و بادهای غلیظه را دفع کند و طعام را
هضم نماید و حمی ربع را زائل گرداند و از برای جشای
سوداوی و بعد از تنقیه معده بهتر مستعمل است
صنعت آن فلفل سیاه فلفل سفید دار فلفل از هر یک شش
و در نسخه که سید اسمعیل در ذخیره ذکر کرده از هر یک بست
درم عود بلسان ده درم زنجبیل تخم کرفس بزر سیسالیوس
سلیخه سیاه اسارون شامی راسن از هر یک یکدرم
ادویه کوفته بیخته بعسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند
شربتی از یکدرم تا دو درم با آبگرم و در نسخه دیگر سید
اسمعیل که در ذخیره در حمی ربع آورده سنبل الطیب
حماما از هر یک چهار درم و وزن عسل را دو وزن
ادویه ذکر کرده و گفته که شربتی از یکدرم تا یکمثقال
است و باسم معجون فلافلی ذکر کرده ✤ جوارش
فلافلی دیگر که همان نفع دارد و بلکه انفع است
صنعت آن فلفل سیاه فلفل دار فلفل از هر یک
سی درم و در نسخه که سید اسمعیل در ذخیره در حمی ربع
ذکر کرده از هر یک بست درم است بلسان ده درم
است حماما سنبل الطیب از هر یک دو درم زنجبیل تخم
کرفس بزر سیسالیوس اسارون شامی سلیخه سیاه
از هر یک یکدرم ادویه را کوفته بیخته بعسل سفید مصفی
بدستور مقرر جوارش سازند شربتی از یکدرم تا دو درم
با آب گرم و گفته اند که این جوارش سردی و بسیاری
رطوبت و ضعف هاضمه و تپ ربع و تپهای بلغمی را
نافع است ✤ جوارش فلافلی منقول از قرابادین ترکی
افندی صالح چلپی مسخن معده است و دافع فواق
و تپ ربع ✤ صنعت آن فلفل سفید فلفل سیاه
دار فلفل از هر یک پنج درم انیسون حاشا زنجبیل از
هر یک دو درم عسل بقدر کفایت بدستور مقرر مرتب
نمایند ✤ جوارش فلافلی بنسخه ابن جزله گفته که این
جوارش سردی معده و بسیاری رطوبت و ضعف
هاضمه و بادهای غلیظه و تپ ربع و تپهای بلغمی را نافع
است و بول براند ✤ صنعت آن فلفل سفید فلفل
سیاه دار فلفل از هر یک پانزده درم عود بلسان هفت درم
سنبل الطیب حماما از هر یک چهار درم زنجبیل تخم کرفس
بزر سیسالیوس سلیخه اسارون زرشک منقی از هر
یک یک درم کوفته بیخته در هم آمیزند و با سه وزن
مجموع ادویه عسل مصفی ترکیب نمایند ✤ جوارش
فلافلی بنسخه صاحب منهاج سردی معده و جگر
و بسیاری رطوبت که در بدن غالب باشد و سوء
استمراء و بادهای غلیظ و تپ ربع و تپهای بلغمی
مزمن سودمند است و بول براند ✤ صنعت آن
فلفلین دار فلفل از هر یک چهار درم زنجبیل تخم
کرفس بزر سیسالیوس سلیخه اسارون زرشک منقی از
هر یک یکدرم کوفته بیخته با سه چندان عسل کف
گرفته بسرشند شربتی از یکدرم تا دو درم است
دهن الفلافل منقول از طب براقلسوس جمیع خواص
فلفل را دارد و اقوی است در فعل از آن لیکن
نیست در آن حرافت فلفل و نافع است جمیع
امراض بارده را وقتیکه استعمال کرده شود از آن
یک قطره تا سه قطره ✤ صنعت آن بگیرند فلفل را
هر قدر که خواهند و جوکوب نمایند و در هر یک رطل از آن
یک اوقیه نمک داخل نمایند و در آب گرم بمقدار
هر رطلی فلفل شش رطل بخیسانند و تخمیر نمایند در
در مکان گرم یعنی که فی الجمله بجوش آید و برسد یا در
سرگین اسپ دفن نمایند پس تقطیر نمایند بقرع و
انبیق بطریق مقرر و دهن را از روی آب بگیرند
و در شیشه نگاهدارند و عند الحاجت بکار برند ✤
مخلل فلفل هاضم و مقوی معده و دافع رطوبات
است ✤ صنعت آن بگیرند خوشه های فلفل نارسیده
را و در سرکه تند اندازند تا برسد و تناول نمایند
بقدر حاجت و اگر قدری زنجبیل و قرنفل برای
تقویت و رائحه آن داخل نمایند بهتر است ✤
معجون فلافلی بنسخه صاحب کامل الصناعه درد معده
و شهوت کلبی را سود دارد و بادهای غلیظ را دفع کند
و طعام هضم نماید و برودت معده را برطرف سازد
صنعت آن فلفل سیاه فلفل سفید دار فلفل از هر یک
بست درم عود بلسان ده درم حماما سنبل الطیب و
قاقله از هر یک چهار درم زنجبیل تخم کرفس اسارون
سلیخه سیسالیوس راسن از هر یک یکدرم مجموع را
کوفته بیخته با سه چندان عسل سرشته بطریق معمول
معجون سازند شربتی یکدرم با آب نیمگرم ✤

فصل در ذکر نسخ فلدفیون

بدانکه فلدفیون بفتح فا و سکون لام و فتح دال
مهمله و سکون فا و ضم یای مثناة تحتانیه و سکون
واو و نون اطلاق کرده میشود بر دوائی مرکب
جاذب اکال قاطع بواسیر و خنازیر و لحم زائد ✤ فلدفیون
نافع از برای لثه دامیه و قروح خبیثه لثه و تعفن لثه
را زائل کند و خون لثه را قطع کند و آکله و قروح خبیثه
دهان و آکله فم و لثه را باصلاح آورد و دندان را محکم کند
و لثه مسترخیه را نافع بود و ناصور لثه و فرج و مقعده را
نافع باشد ✤ صنعت آن نوره که آب ندیده سه درم
شب یمانی دو درم نمک درانی سوخته یکدرم و نیم
اقاقیا دو درم و نیم مر صافی سه درم زرنیخ زرد و زرنیخ
سرخ از هر یک دو درم و نیم نوشادر چهار دانگ درم
همه را سحق بلیغ نموده بخل الآس عتیق مخلوط کرده
خلطی غلیظ و بر روی آجر نو آب ندیده پهن کرده در
سایه بگذارند تا خشک شود و بعد از آن بردارند و
قطعه ها نموده نگاهدارند و هرگاه خواسته باشند
استعمال نمایند بگیرند قطعه از آن را سحق نموده و بپیچند
بر انگشت خرقه کتانی و در سرکه انگوری فرو برند بعد
ازان بر روی این دوا گذارند چنانچه بسیار بر آن
چسپیده نشود و بعد از آن بمالند بر لثه و عمور دندان
و نهند اینها و همچنین بر فرج و مقعده تا زمانیکه از اعضا
مذکوره خون روان باشد و بعد از آن مضمضه نمایند

سرکهٔ انگوری و آب دیافته بند آن حضور البیر سرکهٔ انگوری
و آب که در هر دو صورت جوشانیده باشند و آن آب
سرکه اطراف آس بار دهن گلسرخ و بعد از آن دو سه
روز طلا کنند پس دیگر بار بر حسب مذکور اعاده نمایند اگر
احتیاج باقی باشد و این بهترین معالجات است از برای
امراض مذکوره و در نسخهٔ دیگر آنست که ادویه را کوفته
بسرکهٔ انگوری کهنه سرشته بر سفال یا طلا کنند تا خشک
شود هر صبح قدری از آن به سرکه حل کرده بر موضع
علت بمالند تا خون از آن بر آید پس دهان را
بشویند و روغن گلسرخ طلا کنند تا سوزش آن بر طرف شود
و بعد از آن مضمضه بچیزهای قابض کنند * مضمضه
نافع صنعت آن عدس گلنار فارسی گزمازج گل
سرخ جوشانیده صاف نموده با آب آن مضمضه نمایند
دوا اینکه بعد از مضمضه بقوابض بپاشند * صنعت
آن گلنار فارسی خبث الحدید هر دو را سائیده بیا
و بسرکه غسل مضمضه نمایند * قلقدیفون دیگر منقول
از بیاض مجربات نواب میرزا ایزد بگ میر محمد باقر حکیم
باشی ولد ارشد حکیم عماد الدین محمود شیرازی مهدی
غفر الله لهما نافع از برای آکله و قرحه که بسیار متعفن
باشد و قروح خبیثه جمیع اعضا خصوصاً قروح خبیثه
فرج و مقعده و نواصیر از برای فساد و تعفن و تاکل
اسنان و لثه [illegible] چون بدستور مذکور استعمال کرده
شود صنعت آن اقاقیا دوازده درم زرنیخ سرخ
زرنیخ زرد از هر یک هفت درم مرکی صافی چهار درم نوره گل
غیر مطفاة ده درم شب یمانی هفت درم همه را کوفته
بحریر بیخته یکجا کرده بسرکهٔ انگوری کهنه سرشته
استعمال نمایند * قلقدیفون بنسخهٔ سید مظفر الدین
شفائی * صنعت آن اقاقیا دوازده درم زرنیخ
زرد یکدرم مر صافی چهار درم آهک گرم آب ندیده
زنده هشت درم شب یمانی شش درم کوفته بحریر
بیخته بسرکه کهنه سرشته اقراص سازند و در سایه خشک
نمایند و در وقت حاجت بدستور مذکور استعمال نمایند
و در نسخهٔ دیگر این قلقدیفون زرنیخ سرخ یکصد درم نیز
داخل است * قلقدیفون دیگر بنسخهٔ رقاالبنی از برای
آکله لثه شتقه و سقوط اسنان و حفر آن * صنعت
آن اقاقیا دوازده درم زرنیخ سرخ هشت درم زرنیخ
زرد هشت درم و در نسخهٔ دیگر هفت درم است شب یمانی
چهار درم حجاره نوره محرقه غیر مطفاة ده درم شب یمانی
هفت درم ادویه را جدا جدا کوفته بحریر بیخته یکجا
کرده بسرکه سرشته اقراص ساخته در سایه خشک
نموده استعمال نمایند * قلقدیفون که گوشت فاسد
قروح نواصیر را متاکل میسازد و عفونت را که در لثه
و دهان و جمیع بدن باشد باصلاح می آورد * صنعت
آن آهک آب ندیده یک جزو زرنیخ زرد و قلی
اقاقیا از هر یک نیم جزو این اجزا را با آبیکه او را در
اصطلاح اطبا ماء اول نامند بسایند و در آب
گذارند تا غلیظ گردد پس اقراص بندند و خشک کنند
و در محل محفوظ از تری بنهند و در وقت حاجت بسایند
بنکو و زخم [illegible] بپاشند * ماء اول که [illegible]
قلقدیفون را با آن بسرشند عبارت از آهک آب ندیده
و قلی ست که بالسویه بگیرند و قلی را بسایند و یکجا
کنند و آب شش چندان بر آن بریزند و سه روز بر آن
و هر سه روز سه بار آنرا حرکت دهند پس صاف کرده
ادویه را با آن بسرشند * قلقدیفون نوع دیگر که همان
نفع دهد * صنعت آن اقاقیا دوازده درم زرنیخ
سرخ زرنیخ زرد از هر یک یکدرم مرکی چهار درم
آهک آب ندیده هشت درم شب یمانی شش درم
کوفته بیخته بسرکه کهنه بسرشند و قرص سازند و در سایه
خشک سازند و در وقت حاجت بدستور مذکور بکار برند

باب الفاء مع النون

فنداديقون بفتح فا و سکون نون و فتح دال
والف و کسر دال هر دو مهمله و سکون یای مثناه
تحتانیه و ضم قاف و سکون واو و نون یونانی اسم
دوائیست که پیران سرد مزاجان و سوء مزاج جگر
و معده و امعاء که از سردی باشد سود دهد و سده بگشاید
باد و بادها بشکند و معده را گرم کند * صنعت آن زنجبیل
سنبل الطیب قرنفل از هر یک پنج درم عود هندی و دارچینی
از هر یک شش درم زعفران دو درم مصطکی یکدرم مشک نیم درم
اجزا را کوفته در خرقهٔ کتان کنند و در دو من شراب
انگبین و قند جوش دهند بدستوریکه هم [illegible] طبخ نمایند
فنداديقون دیگر * صنعت آن سنبل الطیب عود خام
از هر یک سه درم قاقله کبار از هر یک دو درم زنجبیل
دارچینی از هر یک پنج درم فلفل سعد از هر یک سه درم زعفران
دو درم مشک سک بنداذی از هر یک یکدرم اجزا را
کوفته بیخته در صره یا کیسهٔ فراخی بسته در دو من شراب
کهنه دو سه روز بگذارند پس جوش دهند تا نصف آن
بماند و دواها را فشرده بر آورند و شراب را صاف نموده
با دو رطل عسل و قند بقوام آورند و کمی از آنرا بگیرند
و مشک و زعفران نرم سوده در آخر بیامیزند و در نسخهٔ
دیگر مصطکی نانخواه از هر یک چهار درم نیز داخل است
فنداديقون دیگر بنسخهٔ شفائی درد معده و امعا را
سود دهد و معده را گرم کند و بادها بشکند * صنعت
آن زعفران مجداران تخم سداب تخم کرفس زنجبیل
حاشا مغز چلغوزه از هر یک شش درم فلفل هشت درم
عسل مصفی سه وزن ادویه شربتی یک مثقال تا دو
مثقال * فنداديقون که حکیم میر محمد مومن در تحفة
المومنین باسم بنداديقون نوشته [illegible]
نفخ و برودت معده سود مند بود * صنعت زعفران
[illegible] السداب تخم کرفس زنجبیل حاشا نوره الصند
الکبار از هر یک شش درم بادام تلخ مقشر لبان [illegible] از
هر یک دو درم فلفل هشت درم با سه وزن ادویه عسل
و نسخهٔ جوارش قندادیقون در حرف الجیم مع الواو
در جوارشات مذکور است *

باب الفاء مع الواو

فودنج بضم فا و سکون واو و دال مهمله و فتح نون
مع الواو و جیم معرب بودنه فارسی ست و آنرا فوتنج
گویند و بیونانی غلیجن بفتح غین معجمه و کسر لام و سکون

یا او شهم جیمر و لعوبی حبق نامند و آن اقسام و الوان است
نهری و بستانی و بری و جبلی و مراد از مطلق آن نهری
است و مشکطرامشیع نوع جبلی آنست و صنفی از نهری
میشود که برگش ریزه و بکی را استاده و تخمش شبیه به تخم
ریحان دراز و ساقش بزرگ ست و اما فودنج نهری پس
آن کثیر الوجود است و صنفی از او برگ مثل برگ ریحان
کوهی و شاخها پراگنده و گلش سفید و رنگش از آبها
میرویند و صنفی از آن شبیه به نعناع و برگش بزرگتر از آن
و ساقش قویتر و چون این قسم را در باغها بکارند بعد
از دو سال میگردد نعناع و قوت این هر دو صنف
ضعیف و حرارت و یبوستش در آخر درجه دوم ست و
خوردن و با الضماد آن نافع گزیدن هوام و طبیخ
آن مدر بول و حیض و دافع داء الفیل و عسر النفس
الانتصابی نافض حمیات بلغمیه و سوداویه و چون
قبل از نوبه بخورند با شراب جهت سموم و هیضه و
جذام و برص عضوی اطراف آن و ضیق النفس و هیضه و
یرقان اصفر چون استحکام کرده با آب طبیخ آن و شربت
مسحوق آن با عسل مدر عرق و با عسل و نمک
قاتل دیدان طوال معده و حب القرع و چون بخورند
از آن و بعد از آن ماء الجبن بنوشند داء الفیل را
نافع ست و حمول مسحوق و ورق آن قاتل جنین و
مخرج آن و مدر طمث و بخور ورق آن مخرج هوام
و دور کننده آنها و فرش کردن آن در خانها نیز
همین اثر دارد و ضماد پخته آن با شراب جهت ازاله
آثار سیاهی جلد بدن و زائل کننده الم ورم
زیر پلک چشم و عرق النسا و نتن و قروح جسد و انطول
آن جهت رفع زردی یرقان اصفر و قطور عصاره
آن در گوش قاتل کرم آن و طبیخ آن با زیت و تمریخ
آن نافع حمیات نافضه را و چون خشک شده آن را
بر موضع گزیده که هوام بیندازند موجب قرحه آن عضو و
جذب سمیت ست و در هر عضویکه کرم در آن متولد
شده باشد دافع آن ست و همچنین قطور عصاره آن
و مضر باه و گرده است و مصلحش کثیرا و شربتش
یکدرم و بدلش نعناع و نزد بعضی فودنا ست و اما
فودنج بری پس ساقهای آن متفرق و نشسته بر
وجه زمین ست و برگش ریزه مائل باستداره و تخمش شبیه
به تخم ریحان گرم و خشک است در اوائل درجه سوم
و بنهایت ملطف و مدر عرق و حیض و قاتل جنین
و تریاق گزیدن جانوران و مخرج اخلاط و مسهل
سودا و محلل ریاح و نافع از برای استسقا و یرقان
و دافع سپرز و جذام و آثار جلد و سیاهی آن و چون
با سرکه ضماد نمایند و فرزجه عصاره آن قاتل و مخرج
جنین و مشیمه است خصوص که از آن نیستر بخورند
و انطول و جلوس در طبیخ آن جهت حکه و ریاح
رحم و صلابت آن و ضماد آن سیما علی الدوام نافع
است نقرس را و شستن با آب طبیخ آن مسکن حکه
است و آشامیدن آن با رب انار یا شربت انار
با سرکه مسکن فواق و غثیان و حرکت معده است
و همچنین آشامیدن مسحوق آن با سرکه ممزوج با آب
و بوئیدن منقوع آن در سرکه رافع غثیان و خوردن
آن با الغنی اعلی منقی اخلاط از سینه و با عسل و
نمک مخرج فضول معده و نافعست کزاز را و ضمادش
سرخ کننده رخسار و عضو و رافع سپرز و جذام و
آثار سیاهی جلد و بوی آن جهت غشی و سفوف
سوخته آن جهت تقویت لثه مفید و مضر باعصاب
و مصلحش کثیرا و قدر شربتش تا دو درم و بدلش
یک وزن و نیم آن پودنه نهری ست و قسمی از
پودنه نهری را برگش دراز و نرم و مائل بسیاهی
و گلش خوشبو و تند مائل بزردی و در جمیع افعال
ضعیف تر از اقسام فودنج ست و اما فودنه جبلی
پس آن مشکطرامشیع ست و قویتر از همه اقسام
ست و در افعال برگش پودنه و بزرگ تر از بزرگ
پودنه بری با خشونت و مائل باستداره و چون گوسفند
ازان بخورد شیر او برنگ خون شود و در آخر سوم گرم
و در وسط آن خشک و بغایت مدر حیض و نفاس
و مسقط و قاتل جنین و مفتت حصاة و جهت اخراج
رطوبات غلیظه از سینه و مشتهی و در جسم و نوع
تقویت اشتهاء و شرب آن جهت غشی و کرب نافع و
در سائر افعال مقویتر از فودنج ست و مضر معده و بدلش
آن سرکه و شربتش تا مثقال و مصلحش و بدلش بوزن
پودنه فودنا ناه و در ادرار حیض بوزن آن عدس الملک
و صنفی دیگر ازان آنست که برگهای آن کوچک تر
و بیرنگ تر و در افعال مثل آن و لیکن ضعیف تر
و آنرا مشکطرامشیع مجاز مینامند و صنفی دیگر نیز از ان
برگهای آن باریک و دراز و سیاه رنگ و طیب الرائحه
است و از همه ضعیف تر و این فودنج نافع ست
از برای آنچه نافع ست فودنج برای آن ✲
صنعت آن مثل صنعت دهن بابونج است و
دواء فودنجی در حرف الدال مذکور ست ✲

فصل در ذکر نسخ فودنجی و جوارشات

فودنجی و شراب فودنج و عرق آن ✲

فودنجی درد معده را دفع نماید که سبب آن برودت
باشد و حمیات بلغمی و تپ ربع و تپهای کهنه را سود دارد
و نفخ و ریاح غلیظه را تحلیل دهد ✲ صنعت آن پودینه
نهری پودنه کوهی فطراسالیون سیسالیوس از هر یک
دوازده درم تخم کرفس بابونه جاشا از هر یک چهار
درم کاشم پانزده درم فلفل سیاه چهل چهار درم
کوفته بیخته با سه وزن ادویه عسل مصفی معجون سازند
شربتی یکدرم با آب گرم و نسخه شفائی با این برابر
است ✲ فودنجی بنسخه دیگر نافع از برای اوجاع
طحال و کبد که از برودت باشد و از برای قشعریره
شدیده و حمیات دائره بارده ✲ صنعت آن بنسخه
شیخ رئیس پودنه نهری پودنه کوهی فطراسالیون و
سیسالیوس از هر یک بست درم تخم کرفس بابونه جاشا
از هر یک چهار درم کاشم پانزده درم فلفل چهل و چهار
درم و در نسخه دیگر بست و چهار درم است کوفته بیخته
با عسل بدستور مقرر معجون سازند این نسخه نه جزو
است و وزن آن یکصد و پنجاه و یکدرم است بنا

نسخه دیگر واصل و بنا بر نسخه دیگر یکصد و سی و یکدرم است
و مزاجش بنا بر نسخه اصل گرم و خشک ست در دو درجه
دیم + فودنجی بنسخه قلانسی نافع است از برای هضم طعام
و کسر ریاح و ضعف معده + صنعت آن فودنه خشک
فلفل نانخواه کرویا کاشم برگ سداب زنجبیل دار فلفل
دارچینی اجزا مساوی به عسل مصفی سه وزن ادویه
معجون سازند شربتی دو درم + فودنجی که سید اسمعیل در
ذخیره در مفتحات سده های کبدی ذکر کرده + صنعت
آن مانند نسخه شیخ رئیس است که ذکر یافت +
فودنجی به نسخه ابن جزله که در منهاج ایشان ذکر کرده
و گفته که نافع است از برای تبهای لرزکه دراز کشیده
باشند از برای تپ ربع و نفخ و ریاح غلیظه و درد معده
که سببش آن رطوبت باشد + صنعت آن پودنه جوئی
پودنه کوهی فطراسالیون سیسالیوس از هریک دوازده
درم فلفل سیاه چهل و چهار درم تخم کرفس بابونه حاشا
از هریک چهار درم کاشم ده درم کوفته بیخته با سه
چندان ادویه عسل معجون سازند شربتی یکدرم و این
همان نسخه است که در اول ذکر شد با اندک تفاوتی
و در نسخه محمود بن الیاس وزن کاشم پنجدرم است
و در نسخه دیگر وزن کاشم پانزده درم است + فودنجی
از خط لواب زعفران مآب سید الحکما حکیم سلیمان موصوف
صنعت آن فلفل سیاه سنبل الطیب فودنج کاشم
نانخواه انیسون شونیز از هریک سه مثقال کندر
گلنار فارسی از هریک شش مثقال عسل سفید
مصفی دو وزن ادویه بدستور مقرر ترکیب نمایند
و بدانکه فودنجی را جوارش و معجون فودنج نیز نامند
جوارش فودنج اصل این جوارش از جالینوس است
و گفته که این جوارش نافع است از برای انچه
نافع است از برای آن جوارش کمونی چنانچه انشاء
الله تعالی در کمون ذکر کرده خواهد شد + صنعت
آن فودنج نهری فودنج بری فطراسالیون از هریک
دوازده درخمی زنجبیل شش درخمی تخم کرفس و
اقماع حاشا از هریک چهار درخمی کاشم شانزده درخمی

فلفل چهل و هشت درخمی سیسالیوس پنج درخمی
و بعضی گفته اند که درخمی یک مثقال است اجزا را
کوفته بیخته به عسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند
شربتی یکدرم تا دو درم با آب گرم شفائی گفته که این
جوارش نافع است از برای برودت معده و درد
معده و جگر که از سردی باشد و از برای حمیات بلغمی
و سوداوی و تبهای کهنه و در نسخه که شفائی ذکر کرده
بابونه چهار درخمی داخل است + جوارش فودنج
به نسخه قلانسی نافع است از برای هضم طعام و
کسر ریاح و ضعف معده + صنعت آن پودنه
خشک فلفل نانخواه کرویا کاشم برگ سداب زنجبیل
دار فلفل دارچینی اجزا مساوی با عسل بسرشند
شربتی ده درهم + جوارش فودنج منقول از قرابادین
افندی صالح چلپی حکیم باشی ابراهیم سلطان قیصر
روم مقوی معده و محلل و معین بر هضم و موافق مشایخ
صنعت آن پودنه [illegible] از هریک شش
درم زنجبیل سه درم تخم کرفس حاشا از هریک دو درم
کرویا شش درم فلفل سیاه ده درم عسل مصفی بقدر
کفایت بدستور مقرر مرتب نمایند + دهن الفودنج
محلل و نافع است از برای بچه نافع است از برای
آن فودنج + صنعت آن مانند صنعت دهن بابونج
است در ادهان ذکر یافت + نوع دیگر آنست که
بقرع و انبیق مقطر نمایند + شراب فودنج که در
ضعف شهوت بسبب حرارت بکار آید + صنعت
آن بگیرند آب انار ترش معصور با شحم یک جزو و
آب پودنه تازه نیم جزو و شکر سفید بوزن هر دو و جمیع
همه را یکجا کرده بجوشانند و کف آنرا که بسر آید
آورده بگیرند تا دیگر کف نیاورد و صافی نموده باز
در دیگ سنگی کرده به قوام آورند و بکار آورند
شراب فودنج در تحریک اشتها بمرتبه موثر است
که شرح نتوان کرد و منقی معده است از اخلاط سوختنی
و دافع بلغم و مبهی ست چون بر اثر معاجین باهیه
بنوشند و در سرعت اثر بی عدیل است + صنعت

آن آب فودنج افشرده بیست مثقال خردل سرخ
بیست مثقال شب یمانی یک مثقال سوده با نود
مثقال خمیر ترش کرده در هزار و دو صد مثقال آب بجوشانند
تا بنصف رسد پس صافی نموده با شش صد مثقال
نبات سفید بقوام آورند شربتی تا ملعقه + عرق فودنج
مفتح و هاضم و مسکن صفرا و جهت یرقان و سپرز و استسقا
نافع + صنعت آن بگیرند فودنج تازه چیده با پنج وزن
آن سرکه انگوری تند بطریق مقرر عرق کشنده در
شیشه نگاه دارند و عند الحاجت بقدر ضرورت بطریق
افشرده باقند یا نبات یا غیر آن تناول نمایند + عرق
فودنج ساده مقوی قلب و معده و هاضمه است و در آب
دوغ داخل کرده آن باعث خوشی طعم و [illegible]
صنعت آن بگیرند برگ فودنج تازه هر قدر که خواهند
و با شش وزن آن آب خالص بطریق معهود عرق
کشند + فراطیقون بدانکه آن بفتح فا و را و الف و کسر
طاء مهمله و سکون یای مثناه تحتانیه و ضم قاف
و سکون واو و نون بلغت یونانی دوائی است که از
برای امراض عین نافع است + فراطیقون ابیض از
برای قروح عین بامده + صنعت آن نشاسته صمغ
عربی انزروت مربا با نبات سفید اجزا مساوی کوفته
بیخته استعمال نمایند + فراطیقون اصفر از برای رمد
حادث از رطوبات + صنعت آن عصاره مامیثا یک
مثقال انزروت سفید مربا بشیر خر پنج مثقال زعفران
صبر سقوطری از هریک یک مثقال افیون یکدانگ نیم
کوفته بیخته استعمال نمایند + فراطیقون رمادی از
برای قرحه عین + صنعت آن توتیای کرمانی
مغسول بیست مثقال صدف سوخته چهار مثقال
نبات سفید شش مثقال بدستور مرتب نمایند
فیروزه نوش فیون دار در حرف الالف در افیون
و فیروز نوش مسک یعنی مسک دار در حرف الالف
مع الهاء و در اهلیلج مذکور شد + فودنج بضم و سکون
واو و فتح ذال معجمه و جیم معرب پودنه است و ماده آنکامه
و کامه و بعضی ترشیها را نیز مایه میشود و چون به سرکه

در دهن گل سرخ بسرشند و بر جرب خارش بدن طلا نمایند نافع باشد و چون بر دمل نهند آنرا نضج داده اورام را تحلیل دهد ✽ صنعت آن بگیرند آرد گندم آرد جو با آب گرم بی نمک خمیر کنند و قرص سازند و سوراخی در میان آن کنند و در برگ انجیر پیچیده در ظرفی نهند و در سایه بگذارند تا متعفن و پوسیده شود پس بیرون آورند و بکار برند و بعضی بران ادویه خوشبوا اضافه نموده بسرکه مخلوط مینسازند و مدتی در آفتاب میگذارند و استعمال نمایند ✽

کتاب القاف

باب القاف مع الالف

قار بفارسی مشهور بقیر است از زمین با آب گرم از چشمه ها بجوشد سیاه مائل بسرخی و اصل آن بعضی صلب و بعضی سیال میباشد و برادانی چوبی کشتی ها و حیاض و حمامات میمالند برای نگاهداشتن آب و لیکن در نیصورت آنرا با قدری خاک طبخ میدهند تا توان بر کشتی ها امثال آن اندود و قوتش تا سی سال باقی میماند گرم و خشک در سوم و در افعال قریب بقفر و منضج و محلل دماميل و اورام و اخلاط غليظه از جهت سینه و دماغ و مانع تغیر آب و طعام و فساد هوا و وبائی و معین بر هضم و خاییدن آن رافع رطوبات دهان و ثقل زبان و فساد لثه و ضرس که بی حسی دندان است و جهت معده و جگر و سپرز نافع و آب در ظرف قیر اندود مدتی بدید میماند و مانع تغیر آنست و آشامیدن آب از ظرف قیراندود مصلح عدم طیب آب و دافع طاعون و مانع استسقا و شرابیکه در خم قیراندود ترتیب دهند گرم و سریع الخروج تر از بدن و خمار آن کمتر و اکثار خوردن قیر مورث قرحه مثانه و مصلح اش صمغ عربی و لعابها و شربتش تا یکدرهم و بدلش قفر الیهود است

قاوند اسم روغن سنجد سفید است شبیه به پیه وبی بوی که از حبشه و نواح یمن می آورند و تخم قاوندی نامند گرم مائل بخشکی محلل ریاح و محرک باه و با لعاب ها

حریرها رافع سرفه قدیم و درد زانو و تهیگاه و ضعف اعصاب و شربتش تا سه درم است ✽ قرادارو با لقاف و اسیست سیاه رنگ مرکب که بعد از چیدن مسل استعمال میکنند و این لفظ مرکب است ترکی و فارسی صنعت آن نوشادر مس سوخته از هر یک دو درم و توتیا دوازده درم کوفته بیخته بزرده تخم مرغ بسرشند و در پوست تخم مرغ اندازند و در گل حکمت بگیرند و در کوزه نو نهند و کوزه محاذی گذارند تا پخته شود بعد از آن بسیار نرم صلایه نموده در چشم کشند

فصل در بیان نسخ اقراص

بدانکه اقراص را بابی وسیع است و مفتتح این باب ابتدا از اندروماخس ثانی تمام کننده تریاق کبیر است که ترکیب تریاق افاعی نموده است و ترکیب اقراص موجب حفظ قوتهای ادویه است و قریب است بحبوب در احوال و مرتبه و اقراص متوسط میان سفوفات و معاجین است و قوت اکثر اقراص تا چهار سال باقی میماند و مجملی در اقراص طباشیر نیز ذکر یافت ✽ قرص بیض تالیف حکیم اشرف قمی منقول از خط دام الله ظله معزی الیه میرزا ابراهیم نافع برای تهوع و غثیان و مقوی معده چون با عصیر نعناع تازه قرص سازند صنعت آن گل سفید و مصطکی سعد کوفی تخم کرفس عود هندی صعتر کوبیده بیخته با آب نعناع تازه قرص سازند ✽ قرص اندروماخس که از جمله اجزای مخلصه است که سوطیرا نیز نامند ملطف و مفتح و جهت استسقا و امراض جگر و سپرز و معده نافع و صفرا و آن جهت درد سر بلغمی و نزلات قدیم و تحلیل اورام بارده بسیار موثر و در افیون در تریاق مسمی بسوطیرا مذکور شد و اینجا نیز نسخه منقول از قرابادین رازی مذکور میگردد و اختلاف این نسخه با نسخه قبل بحسب اوزان ادویه است ✽ صنعت آن حماما دارشیشعان فلفل سفید قصب الذریره فقط نانخواه و فلفل از هر یک یک دانگ مثقال فودنج و دحیه دارچینی مصطکی دو

زعفران از هر یک دو دانگ مثقال سنبل الطیب سادج هندی از هر یک نیم مثقال مر مکی صابی دو دانگ مثقال کوفته بیخته بشراب ریحانی جید بسیار لائق اقراص سازند قرص استسقا منقول از مختار و مجرب است ✽ صنعت آن عصاره زرشک یا زرشک منقی از هر یک ده درم گل سرخ پنجدرم تخم خیار تخم خرفه تخم کرفس مصطکی اکر مغسول ریوند چینی از هر یک یکدرم سنبل الطیب نیمدرم علی الرسم بقدر یک مثقال قرص سازند و یک قرص را با چهل درم آب کاسنی و بیست درم آب عنب الثعلب و ده درم سکنجبین و پنجدرم مغز خیار شنبر استعمال نمایند قرص اندر و خوردن نافع از برای نملیه خبیثه متآکله و از برای آکله ✽ صنعت آن مازوی سبز مر مکی کندر شب یمانی از هر یک مثقال زراوند مدحرج دو مثقال قلقدیس یکمثقال مجموع را کوفته بیخته بشراب ریحانی سرشته اقراص سازند و خشک کرده نگاهدارند و در وقت حاجت بگلاب سوده طلا نمایند ✽ قرص اندر و خوردن منقول از بیاض مجربات حکیم محمد باقر حسینی شیرازی بخط معزی الیه این قرص از تالیف قدماست و نافع است از برای نار فارسی و آتشک و قرحه مزمنه و اهل روم و فرنگ آنرا حب میسازند صنعت آن آرد گندم هشت مثقال زیبق مغسول سه مثقال افیون عنبر اشهب از هر یک نیم مثقال کوفته بیخته اقراص سازند و شرط است تنقیه بدن و ترک حموضات و نمک و قوتش تا دو مثقال با قیمت و چهار روز آنرا استعمال نمایند و هر روز دو مثقال و بعد از چهار روز سه روز دیگر بجای این قرص این دوا که ذکر میشود استعمال نمایند ✽ صنعت آن کندر عفص زراوند مدحرج از هر یک یک مثقال مر مکی شب یمانی از هر یک چهار مثقال قلقدیس یکمثقال کوفته بیخته با گلاب اقراص سازند شربتی یکمثقال اقراص اندر و خون مستعمل در تریاق افاعی که تریاق فاروق است در حرف الالف در افعی و مائی در افیون ذکر یافت ✽ و قرص اسقیل آمرود آبنبار نیز

وقرص انیسون وقرص ابرساو قرص بسد وقرص بلوط
وقرص بنفشه وقرص خشخاش در افیون وقرص اسن
وزراوند وطباشیر وعنبر وغافث وقفاح اذخر
وکافور وقرص کاکنج وقرص کحل در اشمد وقرص کهربا
وکوکب الارض ولؤلؤ وقرص لک وقرص مقل
وقرص مازریون وقرص مصطگی وقرص نزله بند در
افیون واقراص درد هر یک در موضع خود وحرف
خود ذکر یافت ومی باید انشاء الله تعالی قرص ابن
ماسویه فی وجع معده وضعف معده را نافع باشد صنعت
آن سعد کوفی عود هندی مصطگی از هر یکجزو سه
اجزا اسارون کوفته بیخته اقراص سازند شربتی دو درم
باب به قرص اسقولوقندریون نسخه صاحب منهاج
اورام کبد وطحال را نافع باشد وسده بکشاید
اسقولوقندریون چهار درم جعده کزمازج حب البان
مقشر حب الکاکنج جاوشیر بلوط تلخ از هر یکیدو درم
افسنتین رومی سه درم اجزا کوفته بیخته به آب سرشته
اقراص سازند شربتی یکدرم + قرص اسقولوقندریون
دیگر صلابت وورم طحال را نافع باشد وبوعیکه
اگر افراط کنند سپرز را به تحلیل برد + صنعت آن
اسقولوقندریون هفت درم تخم فنجنکشت بیخ کبر
از هر یکده درم زراوند مدحرج برگ سداب تخم سپندان
اشق از هر یک سه درم اشق را در سرکه حل کرده باقی
ادویه کوفته بیخته بآن سرشته اقراص سازند شربتی
یک مثقال با سکنجبین یا ماء الاصول بدهند + قرص
باردیرقان اصفر ونفخ خفقان قلب وبیخوابی
وسرفه وهول دل وضعف جگر را سود دارد + صنعت
آن مغز تخم خیارین مغز تخم کدوی شیرین از هر یک
سه درم عنبر الیس منقی ورق گل سرخ از هر یک چهار
درم تخم کاسنی تخم کشوث تخم خرفه مقشر تخم خشخاش
سفید تخم کاهو طباشیر سفید از هر یک دو درم اکب
مغسول ریوند چینی رب السوس گل غافث بادیان
از هر یک یکدرم صندل سرخ صندل سفید صمغ عربی
گل نیلوفر از هر یک یکمثقال کوفته بیخته باب سرشته

اقراص سازند شربتی سه درم با شراب خشخاش
قرص بزور در جرب وقرحه کلیه ومثانه را نافع است
صنعت آن مغز تخم خربزه ده درم مغز تخم خیارین
پنجدرم مغز تخم کدو وتخم کدو تخم خطمی مقشر مغز بادام
مقشر کثیرا نشاسته رب السوس تخم خشخاش سفید
گل ارمنی تخم کرفس از هر یک دو درم کوفته بیخته
باب بسرشند واقراص سازند شربتی یکمثقال با بنفشه
قرص بزور بارد مسکن عطش در اسقاط چون در
دهان نگاه دارند وآب بر او فرو برند بجهت حرقت
بول نیز نافع است + صنعت آن مغز تخم خیارین
مغز تخم کدوی شیرین از هر یک دو جزو تخم کاهو
مقشر تخم خرفه مقشر از هر یک نیم جزو رب السوس
ربع جزو کوفته بیخته باب خرفه تازه ولعاب
اسپغول سرشته اقراص مقرطح سازند هر قرصی
چون باقلائی + قرص بزور منقول از قرابادین کلان
یرقان اسود وجگر وسپرز وتبهای سوداوی وبلغمی
را نافع باشد صنعت آن مغز تخم خیارین مغز تخم
خربزه از هر یک پنجدرم طباشیر سفید تخم کشوث مقشر
تخم کرفس از هر یک سه درم گل غافث افسنتین رومی
از هر یک دو درم ریوند چینی چهار دانگ ودر
نسخه دیگر کرفس داخل ندارد مجموع را کوفته بیخته
بدستور مقرر اقراص سازند شربتی از دو درم تا
هشت درم باب کاسنی تازه وپنجدرم گلقند
قرص بربکی این قرص جلا دهنده دفع خلط خام
وصفرا است وحیض را بگشاید وحرارت کم کند و
جرب را سود دارد + صنعت آن بنسخه شیخ رئیس
پوست هلیله کابلی پوست هلیله آمله منقی برنگ
کابلی مقشر بعد از کوفتن وبیختن از هر یکجزو سه تربد
سفید مجوف مکشوط تراشیده بروغن بادام شیرین
چرب نموده بوزن مجموع ادویه فانید بوزن
همه فانید را در پاتیلی کرده قدری آب بر روی آن
کرده بجوشانند وچون بقوام آید از آتش بر
گرفته ادویه را بر آن بپاشند ومخلوط نمایند غلطی نیکو

قرصها سازند هر قرصی ده درم با بکه جوشانیده باشند
در آن کشنیز خشک از اول شب تا صبح وصافی نموده
باشند پس بدرستیکه ده مجلس تا بیست اجابت میکند
ونباید که بوده باشد طعام او بران قرص وقت عصر
روزیکه این قرص را خورده تربد با نخود آب که با روغن
زیتون مغسول ساخته باشند پس اگر احتیاج باخراج
بلغم زجاجی باشد باید که اضافه کرده شود بر اجزای این
قرص ربع جزو هلیله شحم حنظل ودر نسخه کوتوالی وزن
تربد دو درم وفانید شش استار وباقی از هر یک
یکدرم است وگفته که شربتی ازین قرص ده درم است
ودر هر ماهی سه بار + قرص بربکی که سید اسمعیل در ذخیره
در جرب طب ذکر کرده + صنعت آن پوست هلیله زرد
پوست هلیله آمله منقی برنگ کابلی مقشر از هر یک یک
جزو تربد سفید مدبر دو جزو کوفته بیخته باب شاهتره
سرشته اقراص سازند شربتی سه درم واگر جهت استفراغ
میخورند شربتی از ده درم تا بیست درم + قرص بزورکه
منقول از قرابادین قانون نافع است از برای سهال
طبیعت وقروح امعا وقیام دم واز برای کسیکه غذا
در معده او هضم نشود واز برای مغص شدید وزحیر
واز برای ریاح بواسیر وآمدن خون از بواسیر واز
برای نزف طمث زنان پی در پی بوقت + صنعت
آن حب الآس تخم رازیانه انیسون نانخواه تخم کرفس
بزر البنج سفید دوقو از هر یک یک وقیه افیون شش درم
کوفته بیخته بشراب ریحانی سرشته اقراص سازند هر قرصی
بوزن نیم درم وبعد از شش ماه استعمال نمایند شربتی
یک قرص یا آنچه مناسب باشد از مائیات + قرص
جند بادستر تقطیر البول وسلس البول را نافع است
صنعت آن مرزنجوش سداب بزر البنج انیسون از
هر یک یکدرم جند بیدستر دو درم اجزا کوفته بیخته
اقراص سازند ودر سایه خشک نمایند شربتی یکدرم
تا یک مثقال + قرص حمی تپ وصداع وسرسام
را نافع باشد وتشنگی بنشاند وخواب ودرد دهان
دفع کند + صنعت آن مغز خیارین مغز تخم کدو تخم

کاسنی مقشر از هر یک ده درم رب السوس نشاسته
کتیرا از هر یک سه درم کوفته بیخته با آب کاهو یا لعاب
بزرقطونا سرشته قرص سازند جمله بنسبت شربت
است و اگر یکدرم افیون نیز اضافه نمایند شاید +
قرص حلتیت تپ ربع را عظیم نافع بود و بادها که در روده
و معده باشد بشکند + صنعت آن حلتیت طیب
مرصافی برگ سداب خشک فلفل از هر یکجزوی و ساف
کوفته بیخته قرص سازند شربتی یکمثقال + قرص خرنوب
دموی و غیر دموی را نافع باشد + صنعت آن مازو
سبز بے سوراخ خرنوب شامی کزمازج گلنار فارسی و
جند بیدستر افیسون صمغ عربی از هر یکجزو اجزا
کوفته بیخته قرص سازند شربتی نیم درم با رب + قرص
الدق تالیف میر محمد زمان ولد حکیم میر محمد مومن حمی
دق و حمی مطبقه و محرقه و اسهال صفراوی و دموی
که با تپ باشد بغایت آزموده است + صنعت آن تخم
بارتنگ و نشاسته کتیرا صمغ عربی از هر یک یکدرم گل
ارمنی طباشیر از هر یک چهار درم خشخاش پنجدرم
گلسرخ مغز تخم کدو مغز تخم خیارین تخم خرفه از هر یکی
شش درم مغز بهدانه مغز تخم هندوانه از هر یک
هفت درم رب السوس ده درم نشاسته کتیرا تخم
خطمی رازیانه از هر یک هفت درم بالعاب بزرقطونا
اقراص سازند + قرص ذات الجنب ذات الجنب
و سرفه را نافع باشد + صنعت آن رب السوس بنفشه
از هر یک ده درم نشاسته کتیرا تخم خطمی رازیانه از
هر یک سه درم کوفته بیخته بلعاب بزرکتان یا بزرقطونا
سرشته اقراص سازند شربتی سه درم با شراب بنفشه
قرص ذیابیطس بنسخه ثابت بن قره + صنعت آن
حب الآس تخم حماض برے مقشر از هر یک دو
درم صمغ عربی نشاسته از هر یک یک درم اجزا
کوفته بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند
قرص ذیابیطس دیگر + صنعت آن طباشیر و رب
السوس از هر یک ده درم تخم کاهو دو درم تخم خرفه
مقشر پانزده درم گل سرخ کشنیز خشک از هر یک

پنجدرم اقاقیا صندل سفید گل ارمنی گلنار فارسی از
هر یک سه درم کافور نیم درم کوفته بیخته به گلاب
سرشته اقراص سازند شربتی سه درم با آب انار ترش
قرص ذیابیطس بنوع دیگر + صنعت آن طباشیر
ده درم تخم کاهو تخم خرفه از هر یک پانزده درم کشنیز
خشک پنجدرم گلسرخ جلنار از هر یک دو درم و
گل ارمنی پنجدرم با آب انار ترش بنوشند شربتی دو
مثقال + قرص رماوی نفث الدم و قے الدم را
نافع است بالجمله حبس آمدن خون از اعضاء باطنی
هر عضو یکه باشد نماید + صنعت آن بنسخه نجیب الدین
سمرقندی که در رساله دوائیه ذکر کرده کهربا بسد
کندر از هر یک سه درم رما و قشر بیض مصطگی رومی
کشنیز بریان شاخ گوزن رماد سرطان بحری از هر یک
دو درم دم الاخوین گلنار فارسی از هر یک پنجدرم
کوفته بیخته بلعاب بهدانه بسرشند و اگر برائے تبرید
و تخدیر کافور بزرالبنج و افیون و تخم کاهو از هر یک
یکدرم اضافه کنند بهتر است + قرص دوزیبون
جهت تپهائے حاره و اورام جگر و تپ شطر الغب
و رفع تشنگی بسیار نافع است + صنعت آن مغز
تخم خربزه مغز تخم خیارین مغز تخم کدوے شیرین
از هر یک دو مثقال رب السوس شش درم کتیرا چهار
درم نشاسته طباشیر تخم رازیانه گل سرخ از هر یک
دو درم زعفران یکدرم بالعاب بزرقطونا قرص سازند
قدر شربتی یک مثقال + قرص زحیر خونی شکم و قرحه
و نفث الدم را سود مند است + صنعت آن
گل مختوم گل ارمنی قرظ طباشیر طراثیث بلوط آرد
کنار حب الآس از هر یک دو درم تخم حماض بری
صمغ عربی گلنار از هر یک چهار درم نشاسته گل سرخ
از هر یک سه درم تخم کرفس سماق مصطگی از هر یک
یکدرم مازو و زیره کرمانی مدبر از هر یک نیم درم کوفته
بالعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند شربتی یک
مثقال باشیره تخم خرفه مقشر + قرص زحیر دیگر زحیر
و انواع اسهال را نافع باشد + صنعت آن گل

قرص طباشیر مسک طراثیث بلوط آرد کنار حب الآس
از هر یک دو درم تخم حماض صمغ عربی گلنار فارسی
از هر یک یکدرم مازوی سبز زیره کرمانی از هر یک
نیم درم اجزا کوفته بالعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند
شربتی یکمثقال با شیره خرفه مقشر + قرص زحیر دیگر که
هر گاه زحیر با قراقر و ریاح باشد نافع است صنعت
آن تخم شبت بزرالبنج رازیانه نانخواه تخم کرفس از هر یک
دو درم زیره کرمانی مدبر سه درم کندر چهار درم کوفته بیخته
اقراص سازند شربتی یک مثقال + قرص زرنیخ نافع
از برای آکله و قلاع سوداوی و بدبوئی دهان که
سبب آن اخلاط فاسده باشد + صنعت آن
زرنیخ سرخ زرنیخ زرد لوده ارمنی شب یمانی زاج
کفشگران قلقطار از هر یک سه درم کف دریا یکدرم و نیم
مازوی سبز پوست انار از هر یک چهار درم اقاقیا دو
درم اجزا را کوفته بیخته بقطران سرشته در صره بندند و
بگل حکمت گیرند و بآتش نهند تا بسوزد پس بسایند و
اقراص سازند و در وقت حاجت یک قرص را سائیده
بر دندان بپاشند + قرص زرنیخ دیگر که در بدبوے
دهان که بسبب آن دندان و بن دندانها باشد نافع است
زرنیخ سرخ دو درم و نیم کاغذ مصری سوخته سه درم
بیخ اصلی سماق منقے زنجبیل فلفل سوخته قلفه فیون
از هر یک دو درم کوفته بیخته با آب برگ مورد یا آب به
شیرین اقراص سازند و در وقت حاجت سوده بر بن
دندانها بمالند + قرص زرنیخ دیگر بنسخه سید
مظفر الدین شفائی آکله دهان و لثه را نافع باشد
و عفونت دهان را دفع کند + صنعت آن مازو زرنیخ
سرخ آهک زنده از هر یک ده درم زنگار قلقطار از هر یک
پنجدرم شب یمانی اقاقیا گلنار از هر یک سه درم کوفته
در سرکه خیسانیده یک هفته در آفتاب بگذارند
بعد از آن خشک کنند و اقراص سازند و در سایه
خشک نمایند و در وقت حاجت و تنگی از آن را بلثه و
دندان و دهان بمالند و یکساعت بگذارند و بعد
از آن قدرے روغن در دهان نگاه دارند + قرص سفید

جهت سعفه و قوبا و اورام بارده و بصایع البلغمی بغایت
مجرب است + صنعت آن زرد چوبه غزه بادام تلخ از
هر یک یکجزو مقل ازرق دو جزو مقل را در سرکه
انگوری کهنه خیسانیده سه روز متوالی و ادویه
کوفته بیخته داخل نمایند و باید که نیک صلایه نمایند
و اقراص بندند و در وقت حاجت بآب برگ کاسنی
تازه بسایند و طلا نمایند + قرص سعدلی جهة
سوزش فم معده خصوص وقت انحدار غذا و برای هضم
نافع صنعت آن بگیرند سعد کوفی را و بآب زرشک
بسیار نرم سائیده از پارچه کرباس نوگذرانیده
صافی آنرا در ظرف سفالی پر کرده بر روی آتش
بگذارند رطوبت آن منجذب شده خشک گردد و
قریب به بریان شدن رسد لیکن بریان نشود پس
برداشته با عرق دارچینی یا قرنفل یا هیل یا گلاب
سرشته اقراص سازند هر قرص ثلث درمی روزی
یک قرص یا دو قرص بخورند و اگر نیم جزو قرنفل
و ربع جزو عود هندی اضافه کنند بهتر گردد + قرص
قرص شب خون آمدن از هر عضو که باشد باز دارد
صنعت آن شب یمانی کحل اصفهانی از هر یک
یکدرم کهربا مروارید ناسفته اقاقیا از هر یک سه درم
دم الاخوین صمغ عربی کثیرا از هر یک دو درم همه را
سحق نموده اقراص سازند شربتی از نیم درم تا یک
مثقال + قرص شب بنسخه معصومی صنعت آن
شب یمانی شلخ گوزن محرق کثیرا گل ارمنی تخم خرفه
مقشر اجزا مساوی کوفته بیخته بآب برگ خرفه سرشته
اقراص سازند شربتی یکدرم با شراب حب الآس
قرص شب بنسخه دیگر + صنعت آن شب یمانی گلنار
دم الاخوین از هر یک سه درم کثیرا شش درم صمغ عربی
دو درم کوفته بیخته بآب برگ خرفه سرشته اقراص
سازند شربتی یکدرم با شراب حب الآس + قرص
شبرم که اسهال را صفرا کند و نافعست از برای استسقا
زقی که از برودت کبد باشد بجهت استفراغ رطوبت
صنعت آن شبرم پوست هلیله مساوی کوفته بیخته

اقراص سازند شربتی از یک دانگ ابتدا کنند تا
یکدرم و با سکنجبین بیاشامند + قرص صموغ
دشواری وضع را آسان گرداند و بچه مرده و زنده
را در ولادت بیرون آورد + صنعت آن مر سکی
جاوشیر از هر یک یکدرم حلتیت منتن نیمدرم کوفته
بیخته با آب سداب یا آب خالص سرشته اقراص
سازند جمله یک شربت است + قرص طراثیث خون
آمدن از جمیع اعضا باز دارد خصوصاً از بهر خون
آمدن از بواسیر و از برای نفث الدم صنعت آن
طراثیث شیرین چهار درم خرنوب انجبار از هر یک
سه درم زرد و گلنار فارسی اقاقیا دم الاخوین
بسد محرق صدف محرق از هر یک دو درم مازو
سبز نشاسته کثیرا صمغ عربی از هر یک یکدرم افیون
زعفران کافور قیصوری از هر یک یک دانگ
کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند
شربتی از یکمثقال تا دو مثقال + قرص طحال
تالیف میر محمد زمان ولد حکیم میر محمد مومن منقول
از مرکبات تحفه جهت ورم و درد سپرز که بنهایت
باشد مجرب است + صنعت آن گل سرخ شش درم
زرشک سه درم تخم خیارین تخم خرفه از هر یکدو درم
ریوند چینی طباشیر لک مغسول کافور قیصوری
عصارهٔ افسنتین زعفران ثمرة الطرفا ایرسا از
هر یک یکدرم عصارهٔ غافث نیمدرم سنبل الطیب
یکدرم کوفته بیخته اقراص سازند شربتی یکمثقال
با سکنجبین و آب کاسنی یا آب برازیانه یا آب
شاهتره بنوشند + قرص طحال دیگر گویند طحال را
بسیار مجرب است صنعت آن بیخ سوسن آسمان
جونی چهار درم فلفل ابیض سنبل الطیب اشق از
هر یک دو درم اشق را در سرکه خیسانیده بقدر
مثقالی قرص سازند + قرص طحال دیگر منقول از
معالجات طحال قانون شیخ الرئیس رحمة الله فرموده
اند که از مجربات ماست و فی الحقیقت چنین است
و بتجربه رسیده + صنعت آن بر سیاوشان کو

بیخ کبر تخم خرفه مقشر سداب تخم فنجنکشت زوفای
خشک اجزا مساوی کوفته بیخته اقراص سازند شربتی
تا سه درم با سکنجبین ساده بدانکه هرگاه سرفه باشد
با سکنجبین نشاید با طبیخ بیخ کبر و برسیاوشان و بیخ کرفس
و زوفای خشک و اصل السوس مقشر از هر یک
نیمدرم و قلیلی بدانه و اگر حرارت بسیار غالب
باشد با شیرهٔ تخم خرفه مقشر بیاشامند + قرص طین بول
الدم را نافعست + صنعت آن مغز تخم خربزه کثیرا
تخم خشخاش انجبار گلنار دم الاخوین شب یمانی
گل ارمنی اجزا مساوی کوفته بیخته بلعاب اسبغول
سرشته قرص نمایند شربتی یک مثقال + قرص طین
دیگر که بول الدم و جرب و قرحه و ضعف گرده و مثانه
را سودمند بود + صنعت آن گل ارمنی گل مختوم گل
قبرسی صمغ عربی بریان نشاسته بوداده بلوط بریان
کرده حب الآس از هر یک سه درم اقاقیا ده درم
کوفته بیخته در عصارهٔ لسان الحمل سرشته اقراص
سازند شربتی دو درم با شیرهٔ تخم خشخاش یا شیرهٔ
تخم خیارین + قرص طین دیگر بول الدم را باز دارد
و قرحه مثانه را سود دهد + صنعت آن طباشیر کثیرا
گل مختوم صمغ عربی تخم خرفه مقشر تخم خیارین از
هر یک ده درم کوفته بیخته با سپغول سرشته و اگر حرارت
غالب باشد بلعاب بنگو یعنی اسبغول سرشته
شربتی دو درم با کشکاب + قرص فنجنکشت سپرز
را نافع باشد + صنعت آن فنجنکشت تخم کاسنی تخم
خرفه مقشر مغز بادام مقشر مغز تخم کدو مساوی
اجزا کوفته بیخته با سکنجبین سرشته سه درم فودنج
و ورق السداب از هر یک دو درم و نیم بزر الشاهسفرم سه
درم صعتر یک مثقال ناتخواه یک درم شربتی یک
مثقال با طبیخ زیره + قرص قوه که شیخ الرئیس در
قرابادین قانون ذکر کرده و گفته که نافع است
از برای جساوة طحال و وجع کبد و تپهای مزمنه
صنعت آن فوة الصباغین دوازده درم پوست
بیخ کبر اصل السوسن آسمانجونی طویل از هر یک یک درم

و در نسخهٔ دیگر از هریک ده درم است و بعضی دو درم ایرسا نیز آورده و ظاهر آنست که در نسخهٔ شیخ رئیس اصل السوس باشد نه اصل سوسن که ایرسا است اجزا را کوفته بیخته با سکنجبین ساده سرشته اقراص سازند هر قرصی یک درم و وزن شربتی یک قرص + قرص با طبیخ افسنتین و بعضی گفته اند که با طبیخ انیسون + ایضاً قرص فوه بنسخهٔ سید اسمعیل در ذخیره + صنعت آن فوة الصبغ که آن را بفارسی روناس گویند پوست بیخ کبر زراوند مدحرج افسنتین رومی اجزا را برابر کوفته بیخته اقراص سازند هر قرصی یک مثقال شربتی یک قرص با سکنجبین تنقیهٔ بدن نمایند + قرص فوه بنسخهٔ دیگر سودمند است بجهت آنچه در قرص فیلی ذکر شده و از برای فتح طحال مجربست + صنعت آن فوة الصبغ دوازده درم پوست بیخ کبر ایرسا زراوند طویل از هریک دو درم کوفته بیخته به سکنجبین سرشته اقراص سازند شربتی دو درم + قرص قرطاس از اسهال صفراوی را که در تبها بهم میرسد نافعست + صنعت آن قرطاس طراثیث بزر الحماض بریان کرده حب الآس بلوط اجزا مساوی کوفته بیخته اقراص سازند شربتی یک درم تا یک مثقال با شراب سیب یا مورد + قرص کزمازج بنسخهٔ صاحب الصنائع نافع از برای جمیع امراض طحال و گفته که آدمیان باین قرص زائل میگردانند صلابت طحال را + صنعت آن کزمازج چهار مثقال فاغل سنبل الطیب اسارون اشق از هریک دو مثقال اشق را در سرکهٔ عنصل خیسانیده حل سازند و باقی دواها کوفته بیخته بآن سرشته اقراص سازند و قدر مستعمل یک مثقال با سکنجبین بزوری یا ساده + قرص لبوب قرحهٔ مجاری بول و مثانه را از ریم پاک کند + صنعت آن مغز فندق مغز پسته مغز بادام شیرین مغز دانهٔ آبی مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین مغز تخم کدو مغز تخم هندوانه مغز دانهٔ محلب تخم خشخاش نشاسته تخم خطمی تخم خبازی رب السوس گل ارمنی مغز چلغوزه دوقو رازیانه

تخم کرفس از هریک دو درم اجزا کوفته بیخته بالعاب تخم کتان بسرشند و حب سازند و خشک نموده هر روز یک مثقال با جلاب که مناسب حال باشد داخل کرده بدهند + قرص مبارک تب دق و محرق و یرقان را نافع باشد و تشنگی بنشاند + صنعت آن ورق گل سرخ ترنجبین از هریک پنج درم طباشیر سفید مغز تخم خیارین از هریک نیم درم تخم کاهو سه درم و نیم مغز تخم کدو دو درم رب السوس یک مثقال کافور یک دانگ و نیم کوفته بیخته بالعاب بزرقطونا که بشیرازی بنگو نامند قرص سازند + قرص مروارید از املای مرحوم حکیم محمد باقر جهت حمیات حاره و عطش و قایم مقام قرص کافور است + صنعت آن مروارید ناسفته طباشیر مر صافی از هریک دو مثقال صندل سفید سرخ نیلوفر کشنیز خشک گل سرخ تخم حماض تخم کاسنی تخم خرفه تخم کدو تخم هندوانه از هریک یک مثقال کثیرا نشاسته بزر البنج از هریک دو مثقال خشخاش سفید چهار مثقال بزرقطونا را در آب خیسانیده و بی آنکه صاف کنند با او قرص سازند این قرص ملوک طبیعه است که تنفر نماید از شراب کافور + قرص مر جهت حبس ادرار حیض نافع است + صنعت آن مر مکی صافی دو درم طباشیر دو درم تخم کاهو تخم خرفه از هریک پانزده درم کشنیز خشک پنج درم گلسرخ جلنار از هریک دو درم گل ارمنی پنج درم کافور نیم درم با آب انار ترش بسرشند شربتی دو مثقال + قرص مر نافع جهت ادرار حیض + صنعت آن مر صافی سه درم ترمس پنج درم ورق سداب فودنج مشکطرامشیع فوه حلتیت سکبینج جاوشیر قسط سنبل از هریک دو درم با آب سداب قرص سازند شربتی یکمثقال + قرص مسهل تالیف حکیم میر محمد مومن گفته که در امراض حاره و تبهای مرکبه و در دفع قولنج ثقلی بغایت نافع و سریع العمل و بیغائله و بهترین اقسام قرصهای مسهله است + صنعت آن بنفشه پنج درم مصطکی انیسون از هریک یکدرم گل سرخ طباشیر نشاسته کثیرا از هریک

دو درم حب الملوک پاک کرده ده عدد بلعاب بزرقطونا قرص ساخته از نیم مثقال تا یک مثقال با شیر او آبهای مناسب استعمال نمایند و چون حب الملوک را با کثیرا و انیسون و مصطکی سائیده دو سه روز در آب لیمون بخیسانند بهترین تدابیر آنست + قرص ملح منقول من النصائح منقول من اولی الالباب مقوی دماغ مانع نزلات و سائر انواع صداع و بی نیاز میگرداند خورندهٔ خود را از معالجه + صنعت آن نمک اندرانی نمک طعام نطرون همه محرق زبد البحر بورهٔ ارمنی سفید خربق سفید کندش مویزج خردل [illegible] محرق از هریک یک جزو کبریت گل سرخ مازو سماق حنا اذخر فراسیون صمغ عربی کندر قرنفل عود هندی صبر سقوطری راسن زرنیخ شب یمانی سادج الطیب جوز بوا از هریک نیم جزو کوفته بیخته با سرکه که در آن صابون بوزن چهار برابر ادویه جوشانیده باشند سرشته اقراص سازند و در وقت حاجت در آب گرم حل نموده بر سر بمالند + قرص نوره ناصور و آکلهٔ بن دندان را سود دارد و در قروح امعا در حقنها مستعمل است + صنعت آن نوره یعنی آهک آب ندیده شب یمانی اقاقیا از هریک دو درم زرنیخ سرخ و زرد از هریک یکدرم نوشادر نیم درم صبر زرد دو درم اجزا کوفته بیخته بسرکه بسرشند و اقراص سازند در آفتاب خشک نمایند + قرص نوره دیگر که همان نفع دهد + صنعت آن آهک آب ندیده مازوی سبز شب یمانی قرطاس سوخته زرنیخ زرد و زرنیخ سرخ اجزا مساوی کوفته بیخته اقراص سازند و عند الحاجت استعمال نمایند + قرص نوره بنسخهٔ دیگر + صنعت آن آهک آب ندیده زرنیخ زرد و زرنیخ سرخ مازو شب یمانی اقاقیا از هریک جزوی کوفته در سرکه بخیسانند و در ایام تموز در آفتاب بگذارند و هر روز یکبار با سرکه بسایند بعد از آنکه چهل روز در آفتاب پرورده باشند خشک سازند و هنگام حاجت با سرکه بسایند و بر ناصور و آکله طلا نمایند + قرص نوشادر آکلهٔ لب و دهان و لثه را که محکم شده باشد نافعست + صنعت آن نوشادر قلقطار

قلقدیس نمک سوخته از هر یک یکدرم قرطاس مصری سوخته دو درم کوفته بسرکهٔ انگوری سرشته اقراص سازند و در سایه خشک نمایند و صبح یک قرص را بسرکهٔ انگوری سائیده بآن مضمضه نمایند تا خون بیاید پس بآب غوره یا آب سماق و گلاب دهان را بشویند و اگر طاقت سنون نداشته باشند پس روغن گلسرخ گرم کرده یک ساعت در دهان نگاهدارند و چند مرتبه باین قرص مضمضه کنند تا خون فاسد تمام بیاید و دانست که خونیکه بعد از آن بر می آید تیز رنگ و خوشبو باشد پس بدین دارو مضمضه کنند تا گوشت تازه سخت از سر نو بروید و جراحت دهن شود + قرصیکه قرحه و ریش گرده و مثانه و جگر را پاک کند صنعت آن صمغ عربی صمغ آلو و کثیرا نشاسته تخم خرفه طباشیر گل مختوم مغز تخم خیارین اجزا همه مساوی کوفته بیخته قرص سازند شربتی از دو درم تا سه درم با پخته + قرصیکه قرحه و حرقت مثانه و سوزش بول و بول الدم را نافع بود صنعت آن خشخاش سفید و سیاه از هر یک چهار مثقال نشاسته کثیرا صمغ عربی از هر یک یک مثقال بزر البنج پنج مثقال ریوند چینی نیم مثقال اجزا کوفته بیخته بآب لسان الحمل سرشته قرص سازند شربتی دو درم با سکنجبین سفرجلی + قرصیکه سنگ و ریگ که در گرده و مثانه باشد شکسته برآورد صنعت آن تخم خرجیری تخم کرفس بستانی سلیخه دارچینی سنبل الطیب از هر یک جزوی کوفته بیخته بدستور قرص سازند شربتی دو درم با آب جاسک + قرصیکه نفث الدم را باز دارد و دل و دماغ را قوت دهد صنعت آن گل سرخ دو درم طباشیر مروارید ناسفته صندل از هر یک یکدرم مغز تخم خیارین مغز تخم کدو از هر یک پنجدرم تخم خرفه سه درم زعفران نیمدرم اجزا کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا قرص سازند شربتی یک مثقال با سکنجبین + قرصیکه مسلولانرا نفث الدم را سود دارد + صنعت آن صمغ عربی گل ارمنی از هر یک دو درم خرنوب شامی پرسیاوشان شاه بلوط نشاسته بریان کرده از هر یک نیمدرم

بدستور معمول قرص سازند شربتی یک مثقال با شراب حب الآس + قرطم بضم قاف و ضم را و سکون طای حطی و میم و بکسر هر دو نیز آمده و سکون میم تخم معصفر است که بفارسی تخم کافشه و خسکدانه و در گیلان تخم کاجیره و بهندی کرڈ بکاف تازی و رای چهار نقطه هندی و کسنبه کا بیج نامند و آن تخم احریض است سفید اندک طولانی صنوبری شکل پهلو دار میباشد و در دوم گرم و در اول خشک و شیرهٔ آن مسهل اخلاط و بلغم لزج و رافع سرفه و ربو و مفتح سده و منجمد کنندهٔ شیر در معده و گدازندهٔ منجمد آن و جهت مالیخولیا و وسواس و جذام و جرب و نیکو کردن رنگ رخسار و استسقاء لحمی و زقی نافع و چون پنجدرم آنرا با نیم رطل شیر تازه حل کرده صاف نموده بنوشند دافع ریاح و نزلات و امراض بارده و منقی سینه و صوت است و سی مثقال از شیرهٔ آن با افتیمون جهت امراض سوداوی و با خیار شنبر جهت تپهای بلغمی و با عسل و انطرون و مغز بادام و انیسون و فلفل جهت تنقیه دماغ و بدن از جمیع اخلاط و با انجیر با عسل ممزوج کرده جهت قولنج و اسهال بلغم محترق فاسد و درد مفاصل و شری و بخارات دموی و با مزورهٔ فاش و نخود آب منضج و محلل و مسهل بلغم رقیق و سوخته و حقنه با شیرهٔ آن قولنج و امراض دماغی را مفید و جوشانیدهٔ آنرا قوت مسهله ضعیفتر و مضر معده و مصلحش انیسون و شربتش از ده درم تا بست درم و قرطم بری شبیه به بستانیست و ساقهای آن بی برگ و سفید و در آخر ساق برگ گل و ثمرش ظاهر میشود و گل آن زرد است و در دوم خشک و در گرمی معتدل و شرب یکمثقال آن با برگ و ثمر آن با نیم مثقال فلفل با شراب جهت گزیدن عقرب نافع و گویند مادامیکه عقرب گزیده آنرا در دست نگاهدارد احساس الم نمیکند و چون بیفگند ادراک مینماید + دواء القرطم شیخ الرئیس فرموده که موافق ترین دواهاییست از برای پیران و

اسهال مائیه + صنعت آن مغز حب القرطم قسط تلخ از هر یک سه درخمی ابولوساسات انیسون نطرون از هر یک یک درخمی ادویه کوفته بیخته با انجیر خشک و عسل سرشته معجون سازند شربتی مقدار یک گردگان یا دو گردگان بدرستیکه اسهال مائیه بسهولت مینماید و ابولوس یکدانگ مثقال و بقولی یکدرم ست و دوای درخمی یک مثقال و بقولی یکدرم ست دوای القرطم دیگر نیز از شیخ الرئیس رحمه الله که پیران را بسیار موافق است در رافع قبضیت ایشان + صنعت آن بگیرند حب القرطم هر قدر که خواهند و باده وزن آن انجیر سرشته مقدار یک جوزه عند الحاجت تناول نمایند و تا دو جوزه نیز و اگر خواهند شیرهٔ آن هر دو را گرفته بقوام آورده معجون سازند شربتی یک اوقیه تناول نمایند + دهن القرطم قریب الفعل است بدهن بزر الکتان و قائمقام بزر انجره است و از آن ضعیف تر جهت ربو و تحلیل ورام و اخراج کرم معده و اسهال شکم نافع و مضر معده و مداومت شرب او قدیمین آن مورث برص یافته اند + صنعت آن بگیرند مغز حب القرطم را و نیم کوفته آب گرم بران پاشیده بدستور دهن بادام که در ادهان مفرده ذکر یافت بزور بفشارند که دهن آن مستخرج میگردد و بکار برند + مرکب قرطم ملین طبع و مسهل بلغم و اخلاط لزجه است + صنعت آن بگیرند مغز حب القرطم بیست دانه فلفل پنجدانه مری یک اوقیه مغز حب القرطم و فلفل را کوفته در مری مخلوط کرده استعمال نمایند و اگر چند دانه ماهودانه اضافه نمایند میگردد اقوی در اسهال بلغم و اگر چهار درخمی بسفایج فستقی نیز اضافه نمایند اخراج خلط سوداوی مینماید و اگر بجای بسفایج افتیمون نمایند میگردد اقوی و شاید که بیست دانه مغز حب القرطم سهوی از کاتب باشد بیست درم بوده که بیست دانه نوشته + مرکب حب القرطم دیگر جهت اسهال بلغم برفق + صنعت آن بگیرند مغز حب القرطم بیست درم در یک رطل آب گرم بخیسانند و باده درم فانیذ ابیض مالیده

صاف کرده بیاشامند + معجون القرطم قی و قولنج بگشاید
صنعت آن مغز حب القرطم بیست درم سکنجبین ده درم
بزرم کوفته با فانیذ سرشته معجون سازند شربتی پنج
درم و در بعضی نسخه ده جزو آمده و مزاجش گرم و خشک
در آخر درجه دوم + ناطف القرطم جهت اخراج اخلاط
مائیه صنعت آن مغز حب القرطم مغز بادام مقشر از هر یک
کوفته با عسل الطریق ناطف طبخ نمایند و بمقدار یک
قبل از گشنگی تناول نمایند و ناطف حلوای تبیده است
قرنفل بفارسی و ترکی میخک و بهندی لونگ نامند
و آن شگوفه درختیست که در جزیره از جزایر زیر باد
ستّه بتیادیه و بجاوه نیز میشود و در غیر آنجا یافت
نمیشود و آن بالفعل بولندیز که از فرقه افرنج است
داده و این جزیره غیر آن جزیره ایست که در آن
جوز بوا میشود چنانچه ذکر یافت و ولندیز خود در
در بنادر میفروشد و عطر و روغن و مربای خام آنرا
نیز از انجا ساخته می آورد و گویند درخت آن شبیه
بدرخت کناره و برگهای آن بشکل برگ انار و از آن
درازتر و عریض تر و شاخهای آن باریک و بلند
مانند شاخهای یاسمین که بهندی چنبیلی نامند و
بلند شده باز برگشته بر زمین میباشد و قرنفل نر و
ماده میباشد نر آن دانه های بزرگ کم بو و کم طعم
خشبی است و ماده آن دانهای خوشبو تند مزه جدّ
و بهترین آن دانهای بالیده ماده تند طعم با اندک
شیرینی و خوشبو با عطریت قوی الحدت است که در
خائیدن و کوبیدن اجزای آن نرم و مستوی باشد
و بر سر دانه های آن چیزی حبابی که میباشد نیز تند
طعم و خوشبو و تند باشد در سوم گرم و خشک و مفتح
و محلل و مقوی بدن و دل و سینه و معده و جگر و
طحال و اعضای باطنی و دماغ و ذهن و مسکن و
صداع بارد و حافظ و مقوی باه و هاضمه و مفرح و مولد
شجاعت و رافع قی و خفقان و فواق و استسقار
لحمی و علل سوداوی و بلغمی و تقطیر البول و سلس البول
و ریاح غلیظه و امراض بارده رحم و مسخن آن و

و زلق الامعاء رطوبی و نزلات متوالی و بدبوی
دهان و مقوی لثه و فالج و لقوه و جمیع امراض
بارده دماغی و وحشت و امراض و وسواس و خفقان
و نیم درم آن با شیر تازه بشرط مداومت لغایت محرک
باه و مداومت یکدرم آن در وقت طهر زنان باعث
حمل ایشان و فرو بردن یک عدد از قسم نر آن هر روز
موجب منع حمل و اکتحال آن جهت قوت باصره و
رفع سبل و غشاوه و طلای آن بر سر باعث تسکین
صداع بارد رطب و بر احلیل ملذذ جماع و مقوی فم
رحم بالجمله چون قرنفل از جمله ادویه اعضاء رئیسه
است زیاده میگردانند جماع را و معین بر باه است
بهر قسم که استعمال کرده شود و ضماد آن بر یافوخ جهت
سکته و سدد دماغی و نزلات بارده مجرب و
سعوط آن و نفوخ آن نیز همین اثر دارد و بر دندان
موجع مولم متاکل خواه با آب سائیده یا بدون آن
سفوفا مسکن وجع و الم آنست و نگاه داشتن
قطع آن در جوف دندان کرم خورده نیز مسکن
وجع آنست و عرق قرنفل مرکب که خواهد آمد
در جمیع افعال قائم مقام خمر و تریاق سموم و مقوی
بدن و حواس و مفتح سدد و جهت تعدیل اخلاط
و رفع اعیاد امراض بارده بیعدیل است و شراب
آن بمراتب از خمر قوی تر و اگر قرنفل را با گلاب
صرف تقطیر نمایند میباشد ماده خوشبوئیها گویند
قرنفل مضر گرده و امعا است و مصلح صمغ عربی
و قدر شربتش تا یک مثقال و بدلش مثل آن
دارچینی و نصف آن بسباسه است و گفته اند که
دشتی نیز میباشد و آن دانهای ریزه صلب است
و بسیار کیف که از خوردن آن کیف بسیار عارض
میگردد + قرنفل بستانی فرنجمشک است که بهندی
رام تلسی نامند + قرنفل کباش نوع از قرنفل
کبار است + جوارش قرنفل مقوی اعضاء رئیسه و
رافع غثیان و رطوبات فاسده معده است
صنعت آن قرنفل شش درم بسباسه زرنباد خولنجان

صندل قرص دارچینی عود هندی سنبل الطیب قاقله
دار فلفل از هر یک یک درم گل سرخ چهار درم
اصل السوس قرص غالیه از هر یکی دو درم کبابه چینی
عنبر اشهب از هر یک یکدرم مشک تبتی ثلث درم با
شکر سفید و عسل سفید بقوام آورده بقدر کفایت
بدستور مقرر مرتب نمایند شربتی یکدرم تا دو درم + جوارش
قرنفل دیگر + صنعت آن قرنفل عود خام از هر یک
سه مثقال مصطگی قاقله از هر یک یکمثقال تخم گزر
تخم شبت رازیانه کشنیز خشک نانخواه تخم کرفس از
هر یک دو مثقال دواها را کوفته بیخته با سه برابر آن
همه اجزا فانیذ معجون سازند و هر روز سه درم ناشتا
بخورند + دهن القرنفل منقول از طب کیمیائی به
اکلسوس گرم و خشک است در درجه سوم نافع است
جمیع امراض بارده و امراض کبد و معده و قلب و
امعا از برودت را و مقوی ارواح و نافع است امراض
سوداویه را و قوتا کمتر از قوت دهن بلسان نیست
از داخل و خارج و قائمقام دهن بلسان است در
معاجین کبد و مراهم و التیام بخشنده جراحات تازه
است و نافع است امراض دماغ و ضعف باصره را
وقتیکه نوشیده شود مقدار قلیلی از آن با بعضی از
مطبوخات مناسبه و اگر جوارش ساخته شود با شکر
و استعمال کرده شود نافع است امراض مذکوره را
و نوازل قدیمه را و جهت تحلیل ریاح و فواق ریحی
و تقویت هاضمه و جمیع امور و فوائد یکه قرنفل آن
نافع است آن نیز نافع الیست بازیادتی اثر و لطافت
صنعت آن بگیرند قرنفل جید هر قدر یکه خواهند و
هر یک رطلی از آن یک وقیه نمک داخل کرده با آب
گرم بازاء هر یک رطل شش رطل بخیسانند و بدستی
در جای گرم بگذارند تا تخمیر یابد یعنی فی الجمله
بجوش آید و یا در سرگین اسپ دفن کنند پس تقطیر
نمایند بقرع و انبیق و جدا کنند دهن را از آب و
بردارند و در شیشه کرده نگاهدارند و عند الحاجت
بکار برند + شراب قرنفل دل و دماغ را قوت دهد

ومفرح ونشاط آورد ودافع سودا باشد صنعت آن
نبات سفید یک من پوست مغیلان ده سیر بجوشانند آب
بروی او کنند ودر خم انداخته در سرگین اسپ خم را
دفن کنند وبعد از ده روز که رسیده باشد آنرا بالوز
عرق کشند پس قرنفل بیست سیر شاهی خولنجان ده سیر
شاهی در آن داخل کرده یک شبانروز بگذارند وروز
دیگر عرق کشند ودر وقت عرق کشیدن زعفران سه سیر
شاهی بگلاب سائیده در پارچه کتانی کرده در مشربه
گذارند که عرق بر آن بچکد وچون تمام عرق بچکد کیسهٔ
زعفران را بفشارند ودور کنند وعرق را نگاه دارند
شراب قرنفل دیگر مر ابتدا از جمله بهترست وچون این
شراب را با شکر بقوام آورند جهت امراض بارده
عصبیه نظیر ندارد صنعت آن بگیرند قرنفل یکجزو
آب انارین شانزده جزو عسل مصفی یکجزو ودر
شیشه کرده باهم خوب برهم زده یک هفته در سرگین
اسپ دفن کنند تا برسد پس بقدر حاجت استعمال
نمایند عرق قرنفل مرکب مذکور جهت تقویت
معده وکبد وباقی خواص آن در قرنفل ذکر یافت
صنعت آن قرنفل یک آثار برگ گل سرخ گاوزبان
از هر یک یک ونیم آثار برگ تانبول نیم آثار حسک
تازه دو آثار مجموع را کوفته در گلاب یکشب خیسانیده
عرق کشند وبقدر احتیاج بیاشامند معجون قرنفل
مفرح ومقوی اعضای رئیسه ومعده وآلات غذا
وباه است وتریاقیت نیز دارد ودر هیضه نیز نافع است
ومنافع بسیار دارد صنعت آن قرنفل چهار درم
زنجبیل سنبل دارفلفل خیربوا جوزبوا اشیطرج هندی
قاقله کبار دارچینی سیلانی لسان العصافیر درونج
عقربی مصطکی بادرنجبویه لسان الثور فرنجمشک
خولنجان مروارید ناسفته زمرد اعلی صندل سفید
فلفل بدخشی زراوند مدحرج سلیخه گل سرخ یاقوت رمانی
بهمنین از هر یک سه درم پوست هلیله کابلی یکدرم زعفران
زرنباد اترج از هر یک سه درم پوست هلیله یکدرم زعفران
عنبر اشهب از هر یک یکدرم [illegible] سفید نرم کوفته

بیخته بعسل سرشته معجون سازند شربتی از یکدرم تا دو
مثقال، قرع بفارسی کدو وبترکی قباق نامند
وآن چند قسم میباشد یک قسم سبز آنرا کدوی سبز
گویند ویک قسم سرخ رنگ مدور باندک طولانی
خیاره دار وآنرا کدوی مکی ورومی وبفارسی کدوی
شیرین وبهندی میٹھه کدو وکدمیه نامند ویک قسم
سفید مدور بزرگ وسر آن اندک باریک صراحی
شکل بعضی اندک طولانی وبعضی بسیار بزرگ ودر
پوست آن تخمینا دو سه من شاه برنج بگنجد وبعضی
ازان مدور دو شکم دارد وبعضی طولانی ویک قسم
دیگر بسیار طولانی باریک تا بسه ذرع دست دیده شده
وبقطر یک شبر وکمتر ازان ویک قسم دیگر بسیار کوچک
مدور بقدر سیب بزرگی وبهندی دهیندس نامند
ودر شاه جهان آباد واکبرآباد ودکهن بسیار میشود
این دو قسم مخصوص به بلاد هند است وبسیار نرم و
نازک ولذیذ خصوص دهیندس وقسم بسیار طولانی
باریک در بنگاله نیز میشود ویک قسم دیگر سفید مدور
طولانی بزرگ در بلاد هند وبنگاله یافت میشود که
بهندی پیٹھه وبنگالی کومڑه نامند این نوع از همه
غلیظتر وبرودت ورطوبت آن غالب وبعضی
گویند کدوی رومی همین است وبالجمله مجموع آنها
در دوم سرد وتر وملین ومفتح ومدر بول وعرق و
مسکن عطش قلیل الغذا وچون با گوشت طبخ دهند
بباشند اسرع وجودا شیا از جهت انهضام ومحرورین
را موافق ومزوراتیکه جهت تپهای حاره وسرفه و
حرارت کبد ازان ترتیب دهند بغایت نیکو ومرطب
بدن ودماغ است وسرفه وخردسال بچه که بالکدوی [illegible]
یافته باشد یا مغز تخم آن رافع غشی وحمیات
عفنیه حاره وسمیت اخلاط بعید [illegible] است چون
نیکو انهضام یابد وفاسد نگردد والا متولد میگردد
ازان اخلاط ردی بلغمی خام وفاسد میگرداند معده
وسائر اخلاط را واگر با آن اشیای مناسبه همراه کنند
مانند ماش وسیب وانار وحصرم وسماق ودر [illegible]

بادام شیرین وافادیه وابازیر حاره بحسب اغراض
اضافه کرده طبخ نمایند جهت امراض حاره حاده
وحمیات ملتهبه نافع خصوص با آب غوره وآب انار
وسرکه وسری هر کدام که باشد هنگامیکه سرفه نباشد و
بی حموضات سرفه حاره را وبالجمله اقسام کدو محرورین
وامراض حاره را نافع ومولد نفخ ومضعف ومسقط
اشتها ومعفن مواد بلغمیه وسوداویه ومحترقه از بلغم و
استحاله بخلط موجود با غذا یقلب بطبع غالب
میگردد ومثلا با مالیخ تولد خلط شوربا ی نفس قابل
میکند وهمچنین وچون در معده فاسد گردد مانند خیار
مولد خلط سمی میگردد ومصلح اش زیره وقرنفل و
سائر ادویه حاره ودر صفراوی آب غوره وسرکه و
انار وامثال اینهاست وضماد آن جهت اورام
حاره والتهاب معده واحشاء وصداع وبیخوابی رفع
وخشکی دماغ وقطور آب معصور آن با روغن گل
جهت درد گوش وورم حار آن وسعوط آن با شیر
دختران جهت سرسام وبیخوابی ویبوست دماغ و
غرغره با آب آن ممزوج با ادویه مناسبه جهت
خناق ودرد گلو وخوردن آن جهت سرفه ودرد سینه
والتهاب صفراویه ودرد گلو واکتحال با آب گل آن وآب
ثمر گلدار آن جهت رفع رمد وزردی یرقان که در چشم
باشد بغایت موثر ذرور پوست خشک سوخته آن
جهت قطع نزف الدم جراحات ورفع اکله وزخمهای جرب
وطلای پوست سوخته آن با روغن کنجد تازه جهت
سوختگی آتش وبا سرکه جهت بهق وبرص وخوردن
آن جهت بواسیر ونزف الدم احشاء نافع وچون
جوف کدو را خبث الحدید مملو ساخته بعد از چهل روز
آب آنرا گرفته با حنا بسرشند وخضاب نمایند خضابی
بسیار نیکوست ومغز تخم آن در ورم سرد در اول تر
وشیره آن جهت حرقة البول ولاغری گرده وقرحه
مثانه وامعاء وخشونت سینه وسرفه ونفث الدم ودر
تپهای حاره وتشنگی مفید وروغن تخم آن در [illegible]
آن جهت رفع بیخوابی ویبوست دماغ ومنقی صفراوی [illegible]

دسل وتپهای حاره ندهند و شربا بسعدیل و قدر شربت
از مغز تخم آن و روغن آن هفت مثقال و بدلش تخم
هندوانه و بیخ آن سنگ مانند بیخ نفاخ و بیخ شبیبی
است و چون کدو را از پوست جدا کرده مجموع را با پیه
گرده بز و دنبه نیکو بمالند و در آب بجوشانند تا مهرا
شود و بگذارند تا سرد شود و چربی آنرا جمع نمایند در
ترطیب قوی‌تر و سرد تر از روغن آنست که با روغن
کنجد ترتیب میدهند و اطبای هند کسیکه کشته فلزی
از فلزات خورده باشد و خواهند که رفع اذیت آن از و
نمایند و دفع سازند یک عدد پیٹھه را گرفته سر آنرا
بریده و قدری از مغز آن برآورده مجوف ساخته قدری
نیم پاؤ قند سیاه که بهندی گڑ نامند که یک پارچه باشد
در جوف آن گذاشته سر آنرا از همه قطعه که بریده اند
بسته شب تحت السما میگذارند و صبح آنچه از آن قند
گداخته شده با آب آن آمیخته باشد صاف کرده بخورانند
و شب دیگر تتمه آن قند و پیٹھه را باز در تحت السما
گذاشته صبح آب صاف نموده بخورانند و همچنین تا
رفع غائله آن گردد و جهت امتحان بول آنرا در ظرفی
میگیرند و میگویند که آن فلز بجنسه در ادرار دیده
میشود و بر می آید + حلوای قرع در خواص قریبا
بمربای آنست ولی روغن آن اقوی از روغن ادار
آن صنعت آن مانند اترج و سیب که به سیب و به
ذکر یافت + دهن القرع بگیرند کدو را و پوست آنرا
دور کرده بدستور شامی بکوبند و آب آنرا فشرده
بگیرند و با ربع آن روغن کنجد تازه بجوشانند و تا
آب رفته روغن بماند جهت حمی دق و مالیخولیا و
حرارت و یبوست دماغ و تشنج یابس و سرفه حار
و نرم کردن صلابات بسیار مفید و طبیع آنرا سرد
و تر و مرطب بدن است و اگر آب معصور آنرا با رطلان
بهی به طبخ دهند و صاف نموده با روغن تخم کدو
در قدر مضاعف بجوشانند که آب رفته روغن بماند
و معقی از آب آن در آن باقی باشد تدهین بدان
و تقطیر آن جهت صداع حار و خشکی دماغ و رفع

بیخوابی و درد گوش حاره خصوص آنکه اندکی آب
کدوی تازه ممزوج با آن نموده باشند و چون آنرا بر
یافوخ و خیاشیم و کف دست و پا نیز بمالند مفید و در
تنویم سبیل ست + قرع المر که کدوی تلخ است و
بهندی تومڑی نامند کوچک میشود و بسیار گرم
و سمی اندکی از آن مقی قوی و قی فرمودن با آن +
جهت ضیق النفس و سرفه بارده رطوبی نافع و بیخ آنکه
بهندی بکمه نامند محلل اورام بارده است طلای آن
و ضماد آن مفردا و مرکبا با ادویه مناسبه و دیگر گویند
چون کدوی تلخ خشک را بشکافند و در سر آن
پرده که مانند پرده عنکبوت میباشد برآورده نرم
نموده اندکی از آن را سعوط نمایند یرقان اصفر را
که چشمها و رخساره همه زرد شده باشد نافع است
باخراج رطوبت و بلاغم زرد رنگ از بینی و آزموده
است + ماء القرع حار و جهت اکثر امراض حاره مانند
صداع حار و دموی و صفراوی و حمی دق و سل و
حمیات صفراویه و دمویه و حرقة البول و سوء مزاج
حار کبد و عطش مفرط و التهاب نافع است + +
صنعت آن آنست که بگیرند یک عدد کدو شیرین
که تخم آن خوب بسته نشده باشد و بسیار خام هم نباشد
و آنرا با گل سرخ و آرد جو و هم سرشته و با آرد جو تنها
و یا گل تنها و اگر در زیر آرد جو بالای آن گل گیرند
بهتر است و بعضی جو درست بسیار بران گذارده فرو
می برند و خمیر آرد جو و گل گرفته بدستور و بگذارند
بر روی تابه یا بر آجری در تنوریکه گرمی آن فرو
نشسته باشد و تمام شب در آن تنور باشد تا مشوی
گردد پس صبح از تنور بیرون آورده گل و خمیر را
از آن جدا کنند و سر آنرا بریده آنرا بیفشارند و آب
آنرا بگیرند و صافی نموده با برف و یخ سرد کرده با
آب انار یا سویق شعیر و یا تنها با شکر سفید یا نبات
تنها بیاشامند و در مزاجیکه صفرا باشد با [illegible]
مناسبه بنوشند و اگر صرف بیاشامند و در هنگام حمی سرفه
سویق شعیر و قلیلی شربت نیلوفر گرم و اگر شدت

گرمی و التهاب و عطش بسیار باشد به تنهائی و خالص
بیاشامند و آشامیدن آن با عسل داند کی نظر در
تسهیل با اعتدال صفرا است و با فلوس خیار شنبر و
ترنجبین و خمیره بنفشه جهت تپهای صفراوی و دمویه
و با تمر هندی و شکر جهت اخراج صفراوی سوخته و حرارت
دماغ و وسواس و مالیخولیا و جنون و درد سر که
از بخارات حاره باشد و تنقیه مواد گرده و امعا مفید
مقدار شربت آن تا چهل و پنج مثقال و صاحب شفا
الاسقام تا چهار اوقیه گفته و شیخ الرئیس در معالجات
قانون در ذات الجنب نوشته ماء القرع هر چند نافع است
از جهتی و لیکن بسا است که ضرر میرساند و نفث می آورد بسبب
کثرت ادرار خود + مربای قرع که مسیر نامند انگاکی گویند
که واضع آن بقراط است عسلی آن معتدل و محرک
باه و مسمن بدن و مفتح سدد و مدر فضلات و ملطف
اخلاط و مقوی احشا و کثیر الغذا و دافع اخلاط سوخته
است و سکری آن در اول تر و در حرارت معتدل و
مولد خون صالح و مانع صعود ابخره بدماغ و مالیخولیا
و سدر و دوار و انواع جنون و درد سینه و سرفه و
ضعف معده و جگر و حرقة البول و یا خشکی اش جهت
رفع بیخوابی و با مغز بادام شیرین جهت تسمین بدن
مؤثر + صنعت آن بگیرند کدو را و پوست و تخم و
بود که آزاد و رسیده لحم آنرا قطعات بریده اندکی
خار زده و یا ریشه ریشه بریده و یا از کد و تراش گذرانیده
در آب آهک زمانی بگذارند پس برآورده نیکو شسته
پخته بدستور مربای لحم اترج با عسل یا شکر مرتب نمایند
و اگر اندکی صندل و مصطگی اضافه نمایند میگردد قوی
محلل قرع + ملطف و هاضم و مسکن حدت خون و صفرا
ست صنعت آن بگیرند قرع را بدستوریکه در مربای آن
ذکر یافت ولیکن قطعات این را کوچک تر و دران
ی در الطریق ریشه نیز بریده مرتب میسازند و در ملک
بعد آن ریشه اکثر ترتیب می دهند و بعد بریدن زمانی
در آب آهک صاف بگذارند پس برآورده پاک شسته
آب طبیخ دهند حلبی چنین آنها را فشرده از پارچه پاکیزه

خشک کنند رطوبت آن نموده در سرکه اندازند و قدری
نمک و چند دانه قرنفل و قلیلی سیاه دانه خرما خارک
قاشق نموده دران اندازند و بگذارند تا برسد و اگر
چاشنی دار خواهند سرکه را با قدری شکر چاشنی گرفته کرده
دران اندازند و یکدو جوشی داده مصالح مسطوره
سوای نمک دران اندازند و چندروزی بگذارند تا
برسد پس عند الحاجت تناول نمایند ، قریص بفتح
قاف و کسر رای مهمله و یای مثناة تحتانیه و صاد مهمله
غذائیست که از لحوم لطیفه ترتیب دهند مسکن حدت
حدت خون و صفرا و قاطع بلغم و مضر سودا و علل
اعضاء تناسل است ، صنعت آن بگیرند ماهی یا
بزغاله یا جوجه مرغ یا پارچه گوسفند یا هر کدام که باشد
و خواهند بسرکه و یا ترشیهای دیگر و میوه های تر و
تازه که فاسد نشده باشد طبخ نموده میل نمایند ،

باب القاف مع السین المهمله

قسط بضم قاف و سکون سین مهمله و طای مهمله مشتاله
بیخیست شبیه به بیخ نفاخ و از نواحی هند خیزد و
نباتش مفروش بر زمین و بی ساقست و برگش عریض
و سه قسم میباشد یکی شیرین و سبک و سفید با عطریت و
آنرا قسط بحری و عربی نامند و قسمی با اندک زردی مائل
بسیاهی و سبک و سطبر و کم بو و تلخ و آنرا قسط هندی
گویند و قسمی مائل بسرخی و سنگین و در وزن شبیه بچوب
شمشاد و خوشبو و بی تخمیست و از مطلق آن اراده
قسط شیرین ست و بهترین آن سفید تازه رزین بلاقشر
کرم نخورده است که اندک زبان را بگزد که قسط بحری
نامند و بعد از ان هندی سیاه سبک وزن که بهندی
کت نامند و بعد از ان سیاه شامی و قوتش تا چهار
سال باقیست و فرق میان آن از راسن که قسط
شامی نامند عدم عطریت راسن و عدم گزندگی زبان
و صلابت آن در سوم گرم و خشک و گفته اند که در دوم
گرم و خشک است مدر بول و حیض و جاذب سموم
و خون و سائر اخلاط از عمق بدن و تریاق حیوانی

خصوصاً عقرب و رتیلا است و مفتح سده جگر و دردها
و قاطع اخلاط غلیظه و لزجه و دهنی و کشنده اقسام
کرم معده است و جهت درد رحم و درد سینه و تنگی
عضل و تقویت معده و جگر و دردهای مزمنه بارده
دماغی و لیثرغس و عضلات معده و نفس و مفاصل
و پراگنده گردانیدن ریاح غلیظه دماغی و تحلیل ریاح
و اخراج سنگ گرده و ادرار بول و اخراج دیدان و
حب القرع و جهت تسخین هر عضوی که اراده تسخین آن
باشد و با سکنجبین جهت تپ ربع و با عسل جهت ربو و
ضیق النفس و سرفه کهنه و تنقیه سینه از اخلاط
و یرقان و علل سپرز و استسقا و تشنج و کزاز و عشره
عدد نافع و خوردن یک مثقال آن با خمر و افسنتین
مزیل اوجاع صدر و تریاق سم افعی است و بخور آن
قاتل جنین و مخرج آن و دافع باد زکام و ضماد آن
جهت کلف و عرق النسا و دردهای بارده و ازاله
آثار جلد و با روغن زیتون جهت رفع لرزه و فالج و
استرخا و درد گوش و سعوط آن جهت درد سر مزمن
و ذرور کهنه آن جهت قروح رطبه مفید و فرزجه آن
مدر حیض و قاتل جنین و مخرج آن بدستور جلوس
در طبیخ آن و نطول آن بر سر جهت نسیان و طلاء
آن با سرکه و قطران و عسل جهت داء الثعلب و
رویانیدن موی آن موضع و کلف و برص نافع
و مضر مثانه و مصلحش گل انگبین و مضر ریه و مصلح
اش انیسون و قدر شربتش یکدرم و بدلش القیصف
وزن آن عاقرقرحا است ، دواء القسط شیخ
رئیس گفته که این دوا نافع است از برای کبد و معده
صنعت آن دارچینی سلیخه سیاه هشت از هر یکی
درم زعفران هشت درم انیسون تخم کرفس از هر یک
ده درم اسارون بیست و نه درم ریوند چینی ده درم
فقاح اذخر مصطکی از هر یک بیست و چهار درم مر را
در شراب غلیظ بخیسانند و بپالایند و ادویه را کوفته
بیخته بعسل نحل کف گرفته سه وزن ادویه بقوام
آورده اول مر خیسیده را دران حل کنند پس باقی ادویه

را با آن بسرشند شربتش از یکدرم تا دو درم ،

فصل در ذکر نسخه هائیکه اصل و عمود در آنها قسط است

دهن القسط الصغیر آشامیدن آن نافع است از
برای برودت اعضا خصوصاً کبد و معده و مفتح سده ها
و مشدد و مقوی اعضاست و نافع است از برای
فالج و لقوه و استرخا و تشنج و رنگ رخسار را نیکو گرداند
حفظ کند موی را از سفید شدن ، صنعت آن بنسخه
شیخ رئیس در قرابادین قانون قسط تلخ ده درم سلیخه
اسود شش درم برگ مرزنجوش ده استار نیم کوفته در شراب
یک شب بخیسانند پس روغن کنجد تازه یک رطل و نیم
دران داخل کرده در قدر مضاعف طبخ دهند تا آنکه
شراب تمام تحلیل نماید و روغن نماند و بپالایند و در
شیشه گرم کرده سر آنرا محکم بسته نگاه دارند و در نسخه
حنین بن اسحق بجای مرزنجوش برگ مرزنجوش یک مثقال
آورده و در نسخه دیگر قسط تلخ یکصد درم و سلیخه شش درم
و برگ مرزنجوش چهل مثقال و در نسخه محمود بن الیاس
قسط تلخ ده اوقیه و سلیخه سیاه شش درم و برگ مرزنجوش
یکصد درم است ، دهن القسط دیگر بنسخه شیخ رئیس که
مستعمل اطباست نافعست از برای وجع کبد و معده
و وجع مفاصل از برودت و استرخای شقی از بدن ،
صنعت آن قرنفل یک اوقیه قصب الذریره سنبل
الطیب ساذج هندی میعه سائله اصل السوسن
آسمانجونی قرفة الطیب قسط تلخ از هر یک دو
اوقیه راسن سلیخه سودا از هر یک یک اوقیه مصطکی
صافی نیم اوقیه ادویه را نیم کوفته در سرکه انگوری
یک شب بخیسانند و آب و روغن کنجد یا زیت هر کدام
که باشد از هر یک پنج رطل بر روی آن کرده در قدر
مضاعف بپزند تا آب برود و روغن بماند پس
فرود آورده بپالایند و نگاه دارند و در نسخه دیگر این
دهن مصطکی صافی پنج درم است و یک اوقیه عود
بلسان افزوده ادویه است و وزن قرنفل نیم اوقیه
است آورده اند که ادویه را نیم کوفته در ستة من آب

بجوشانند تا بیک من برسد پس نیم من روغن کنجد
دران داخل کرده باز بجوشانند تا آب برود و روغن
بماند و در نسخهٔ دیگر عود بلسان ده اوقیه و جوز بوا یک
مثقال داخل دارد و باقی موافق نسخهٔ شیخ رئیس +
دهن القسط الصغیر بنسخهٔ صاحب اختیارات بدیعی
صنعت آن قسط تلخ چهل درم سلیخهٔ سوده شش درم
ورق مرزنجوش چهل مثقال مجموع را نیم کوفته در شراب
کهنه یک شبانروز بخیسانند و بعد ازان بجوشانند
بآتش ملایم و بپالایند و با نیم من روغن کنجد تازه
با زیت کهنه که دران داخل کرده باشند بجوشانند
تا آب برود و روغن بماند + صنعت این دهن به
نسخهٔ عیسی بن یحیی بن جزله قسط تلخ ده اوقیه سلیخهٔ
سیاه شش درم برگ مرماحوز چهل مثقال اجزا را نیم
کوفته در یک رطل و نیم شراب یک شبانروز بخیسانند
پس یک رطل و نیم روغن کنجد داخل کرده در قدر مضاعف
بجوشانند تا شراب برود و روغن بماند پس فرود آورده
سرد کرده بپالایند و در شیشه نگاه دارند + صنعت
این دهن بنسخهٔ قلانسی قسط تلخ ده اوقیه سلیخهٔ
سوده شش درم ورق مرماحوز ده سیر که هر سیر چهار
مثقال ست و اگر برگ مرماحوز معدوم باشد بدل
آن برگ مرزنجوش داخل کنند اجزا را نیم کوفته در آب
و شراب لعقه سیکه از روی آن بر گرده یک شبانروز
بخیسانند پس بجوشانند تا بنصف رسد بپالایند و
داخل کنند دران پنج وزن آب زیت طیب به
آتش خگر گذارند تا آنکه آب تمامه برود و روغن
بماند برداشته سرد کرده در شیشه کرده سر آنرا بسته
نگاهدارند + صنعت آن بنسخهٔ صاحب منهاج الدکان
قسط تلخ پانزده درم مرزنجوش سلیخه از هر یک شش
درم ادویه را نیم کوفته یک شبانروز در شراب کهنه
یا سرکه خیسانند پس دو رطل زیت انفاق داخل
کرده بجوشانند تا خمسه برود و روغن بماند پس
بپالایند + دهن القسط دیگر بنسخهٔ صاحب منهاج
الدکان نافع از برای ریاح و از برای فالج و لقوه

و ضعف اعصاب و ضعف اعضای رئیسه و کزاز
و تشنج ناخن و برد و حمیات + صنعت آن قسط
تلخ سی درم سلیخهٔ سیاه برگ مرماحوز و اگر نباشد
بدل آن مرزنجوش از هر یک پنجدرم انچه ضرور باشد
کوبیدن آن نیم کوفته در شراب کهنه بقدریکه
از روی دو ابر گرده شب و یکروز بخیسانند پس
داخل کنند دران زیت انفاق یک رطل و بجوشانند
آنرا بآتش خگر یا آتش ملایم تا آنکه شراب برود
و زیت بماند پس آنرا بپالایند و بگیرند سنبل الطیب
سنبل رومی میعه سائله قرنفل جوز بوا از هر یک
یک مثقال جند بیدستر سه درم کوفته بیخته در این
حل کرده و در هاون سنگی بدسته بمالند تا نیکو مخلوط شود
در شیشه کرده سر آنرا بسته نگاهدارند + دهن القسط
دیگر این دهن قسط را سید اسمعیل در ذخیره
ذکر کرده در مرض سکته و چون این دهن را در
سکتهٔ بلغمی بمهرهای پشت و گردن و عقب سر
بمالند نافع است و این دهن سود مند است از
برای جمیع امراض و اوجاع بلغمی حادث در سر و
اعصاب و مفاصل + صنعت آن ابهل اذخر مکی
راسن مویز ترکی از هر یک ده درم قسط تلخ سی درم
سنبل الطیب ده درم مجموع را نیم کوفته در یک من
و نیم آب بجوشانند تا زمانیکه آب خوب سرخ شود پس
بپالایند و ده استار زیت طیب داخل نمایند بهمین
مقدار بجوشانند که آب برود و روغن بماند
پس سه درم جند بیدستر و یک مثقال فرفیون سحق کرده
داخل کنند و در هاون سنگی بدسته بمالند تا نیکو
مخلوط شود و نگاهدارند + دهن القسط دیگر که قریب
است بنسخهٔ دوم شیخ الرئیس رحمة الله تعالی امراض
بارده را نافع باشد و محلل مواد غلیظه بود و اعضا
را قوی گرداند + صنعت آن قرنفل سلیخهٔ سیاه
از هر یک ده درم قصب الذریره سنبل الطیب اشنه
سافج هندی جند بیدستر قسط تلخ از هر یک بیست
درم مرمکی صافی پنجدرم بیخ سوسن آسمانجونی

راسن از هر یک سه درم جوز بوا ده درم ادویه را نیم
کوفته بیست نیم کوفته در ده من آب خالص یک شبانروز
بخیسانند به آتش نرم بجوشانند و بپالایند و ده من
روغن کنجد اضافه کنند و چندان جوش دهند که آب
سوخته روغن بماند پس فرود آورده سرد کرده در
شیشه نگاهدارند و در نسخهٔ دیگر بیخ سوسن جوز بوا
و راسن داخل ندارد + دهن القسط جمیع امراض
بلغمی خصوص صداع بلغمی و شقیقه و فالج و لقوه و
سبات و سکته و جمود و تخوص و امثال این امراض به
نهایت نافع است و در صداع بلغمی و شقیقه و لقوه و
فالج و در صداع بلغمی بعد از خوردن حبوب ایارج
در دستورات ذکر شده مالیدن این روغن بر سر
نفع بلیغ دارد + صنعت آن قسط تلخ فلفل موبزج
عاقر قرحا قرنفل از هر یک هفت درم نیم کوفته در
یک رطل شراب ریحانی یا آب شب بخیسانند و صبح
یک رطل روغن زیتون یا روغن کنجد داخل کرده
بآتش ملایم بجوشانند چندانکه تمام آب برود و روغن
بماند صافی نموده ده مثقال و نیم جند بیدستر سوده
دران حل سازند و بعد از ده هفته بکار برند + دهن
القسط دیگر تالیف نجیب الدین سمرقندی + صنعت
آن قرنفل پنجدرم سنبل الطیب بیخ بنفشه قرفه اشنه
سافج هندی قسط تلخ از هر یک ده درم عود بلسان
راسن سلیخهٔ سیاه از هر یک پنجدرم مرمکی صافی سه
درم مجموع را نیم کوفته یک شبانروز در آب صافی
بیخمن بخیسانند پس بجوشانند تا به ثلث رسد بپالایند
پس یک من روغن کنجد داخل کرده بجوشانند تا آن
مقدار که آب سوخته روغن بماند پس در شیشه نگاهدارند
و در وقت حاجت این روغن را با روغن اول
یعنی روغن قسط صغیر یکجا کرده استعمال نمایند
دهن القسط مارستانی + صنعت آن قرنفل
یک اوقیه اذخر مکی هشت درم زعفران چهار درم
سنبل هندی سنبل رومی بیخ سوسن آسمانجونی
اشنه قرفه قسط تلخ از هر یک ده اوقیه سلیخهٔ سیاه یک

اوقیه مرکی صافی نیم اوقیه ادویه را نیمکوفته یکشبانه روز در سرکهٔ انگور بخیسانند پس پنج رطل زیت طیب و پنج رطل روغن کنجد دران حل کرده بآتش ملائم بجوشانند تا سرکه رفته روغن بماند از آتش فرود آورده بپالایند و در شیشه نگاهدارند و سر آن را محکم بندند + دهن القسط دیگر مستعمل در مارستان + صفت آن قرنفل یک اوقیه قصب الذریره سنبل هندی سنبل رومی میعهٔ سائله بیخ سوسن آسمانجونی قرفه اشنه قسط تلخ از هریک دو اوقیه زنجبیل راسن فارسی سلیخه از هریک یک اوقیه مرکی صافی نیم اوقیه ادویه را نیم کوفته در شراب کهنه دو شبانه روز بخیسانند پس بآتش ملائم بجوشانند آن مقدار که قوت دواها در شراب باز داده شود پس فرود آورده بمالند و بپالایند و داخل کنند دران زیت طیب و روغن کنجد از هر یک یک رطل و بآتش ملائم بجوشانند تا آنکه خمر برود و روغن بماند پس فرود آورده سرد کرده در شیشه نگاهدارند و سر آن را محکم بندند و اگر قصب الذریره یافت نشود بدل آن بوزن آن سنبل و اذخر مکی و ربع وزن آن زعفران داخل نمایند نقل کرده این را قاضی فتح الدین از کتاب ابدال از محمد بن زکریا رازی + دهن القسط بنسخهٔ ثابت بن قره نافع از برای فالج و رطوبات فاسده و امراض حادثه از بلغم + صفت آن قسط تلخ یک اوقیه فلفل عاقرقرحا فرفیون از هریک سه اوقیه جندبیدستر پنج اوقیه مجموع را نرم کوفته در نیم رطل آب خالص و نیم رطل روغن خیری بدستور مقرر طبخ نمایند و در وقت حاجت با آب یک ترنجبین بقدر حاجت در آن حل کرده صافی نموده باشند بقدر یک مثقال داخل کرده بکار برند + دهن القسط بنسخهٔ دیگر نافع از برای فالج و رعشه و تشنج و خدر و چون بر منابت اعصاب طلا نمایند + صفت آن قسط تلخ هفت مثقال سنبل الطیب سه مثقال کوفته در آب بجوشانند تا بیک رطل رسد پس در یکرطل زیت

بجوشانند تا آب برود و روغن بماند پس هر دو را بدستور اول در آب بجوشانند و در روغن مذکور داخل کرده باز بجوشانند تا آب رفته روغن بماند و همچنین تا سه مرتبه پس صافی نموده جندبیدستر دران ده مثقال فلفل سوده میعهٔ سائله از هریک ده مثقال داخل کرده در هاون سنگی بدسته بمالند تا نیکو مخلوط شود بهر موضعی که می خواهند طلا نمایند اول کیسهٔ خام بران بمالند تا سرخ شود پس روغن را بمالند و لحافی پوشیده بخوابند تمام شب صفت این دهن بنسخهٔ دیگر قسط تلخ بست مثقال سنبل ده مثقال کوفته در یک رطل زیت بجوشانند و صافی نموده هر دو را باز دران بجوشانند و بپالایند و مرتبهٔ سوم نیز همین عمل نموده پس بعد از صافی نمودن جندبیدستر سوده و دار فلفل سوده از هریک بست مثقال میعهٔ سائله ده مثقال دران داخل نموده در هاون سنگی بدسته بمالند تا نیکو مخلوط شود پس در شیشه نگاهدارند و بوقت حاجت استعمال نمایند + دهن القسط بنسخهٔ صاحب منهاج الدکان گفته که مستخرج این دهن مرا معلوم نیست صفت آن اذخر مکی سنبل الطیب لبان ذکر مصطکی رومی از هریک دو درم قسط تلخ یک اوقیه ادویه را در آب بجوشانند بغیر از مصطکی و لبان تا قوت ادویه باب باز داده شود پس آنرا بپالایند و نیم رطل زیت طیب داخل کرده بجوشانند تا آب برود و روغن بماند پس مصطکی و لبان را داخل نموده بگذارند تا این هر دو گداخته شود پس از آتش برگرفته سرد کرده در شیشهٔ سربسته نگاهدارند + دهن القسط منقول از منصوری بن زکریا رازی صفت آن قسط تلخ دو اوقیه جندبیدستر فرفیون عاقرقرحا فلفل از هریک چهار درم ادویه را نرم کوبیده پس بگیرند یکرطل روغن خیری و آنرا بآتش نیکو گرم نموده و ادویهٔ کوبیده را دران داخل کرده مخلوط سازند و در شیشه کرده بست روز در

آفتاب بگذارند و هر روز دو مرتبه برهم زنند پس بکار برند + دهن القسط بنسخهٔ شیخ داؤد انطاکی نافع از برای امراض بارده مانند استرخا و فالج و لقوه و این روغن محلل ریاح ست و مفتح سده و آن صفت آن قسط تلخ سی درم سلیخه سوده برگ مرماخور از هریک پانزده درم سنبل الطیب قرنفل از هریک یکمثقال جندبیدستر اشنه جوزبوا از هریک نیم مثقال بپزند چنانچه مقرر ست لیکن با سرکهٔ انگوری و زیت طیب بکار برند و در اصل نسخه اشنه داخل نیست + دهن القسط بنسخهٔ حکیم میر محمد مومن نافع از برای رعشه و فالج و تشنج و خدر و امثال اینها و از برای اعضاء دردناک و باید که اعصاب و اعضای دردناک را بکیسه بمالند تا سرخ شود و در شب تدهین نموده بخواب روند + صفت آن قسط تلخ سنبل الطیب از هریک بست و دو مثقال کوبیده در یک رطل زیت طیب یکرطل آب بجوشانند تا آب برود و روغن بماند پس بپالایند و باز آن روغن را با یکرطل آب بر ثفل ادویه کرده بجوشانند تا آب برود و روغن بماند پس بپالایند و باز آن روغن را با یکرطل آب بر ثفل ادویه بجوشانند تا سه مرتبه و اگر بعوض آب هر مرتبه عرق بهار نارنج یا عرق بادیان کنند بهتر است پس بپالایند بعد از ان جندبیدستر فلفل سیاه فرفیون میعهٔ سائله از هریک ده مثقال دران حل کنند و در شیشه نگاهدارند + دهن القسط دیگر بنسخهٔ صاحب تحفه + صفت آن ابهل راسن وج ترکی اذخر مکی قسط تلخ از هریک جزوی سنبل دو جزو اجزا را نیمکوفته در آب بپزند تا آب سرخ شود پس بپالایند و باز در دیگ کرده مقدار ثلث آب زیت داخل کرده بآتش ملائم بپزند تا آب برود و روغن بماند پس فرود آورده در هاون سنگی کرده جندبیدستر فرفیون فلفل کوفته بیخته داخل کرده بدسته بمالند تا نیکو مخلوط شود در شیشه نگاهدارند + دهن القسط فالج و لقوه را نافع بود و عصبها را قوت دهد و جگر

و معده را سود دارد و سیاهی موی را نگاهدارد + صفت آن قسط تلخ ده درم فلفل سیاه سه درم عاقرقرحا چهار درم فرفیون سه درم جندبیدستر دو درم و نیم همه را نیمکوفته در نیم من شراب ریحانی یک شبانروز بخیسانند پس بآتش ملائم جوش دهند چندانکه نصف بماند پس بمالند و بپالایند و نیم من زیت طیب داخل کرده بجوشانند تا شراب برود و روغن بماند از آتش فرود آورده نگاهدارند + دهن القسط جگر و معده را نافع بود و چون بیاشامند چون بر محلیکه موی رفته باشد بمالند موی را برویاند و اعصاب را محکم کند + صفت آن قسط تلخ یک صد درم جوزبوا جیل درم سلیخه سیاه شش درم مجموع را نیمکوفته در شراب ریحانی یک شب بخیسانند و روز دیگر بجوشانند و بپالایند و سه چهار یک زیت طیب با روغن کنجد داخل کرده بجوشانند تا شراب تمام برود و روغن بماند پس فرود آورده بگذارند تا سرد شود و در شیشه نگاهدارند و بوقت حاجت بکار برند + دهن القسط نافع از برای فالج و لقوه و برودت عصب و خلط غلیظ و بلغم خام که در عصب باشد + صفت آن قرنفل پنج درم سنبل الطیب سافج هندی ایرسا میعه سائله قرفة الطیب از هریک ده درم راسن سلیخه عود بلسان از هریک پنج درم مرکی صافی سه درم همه را نیمکوفته در ده رطل آب بخیسانند و یک شبانروز بگذارند پس دو رطل روغن کنجد در آن داخل کرده بر آتش نهند و بجوشانند آن مقدار که آب برود و روغن بماند صافی نموده نگاهدارند و ثفل آن را باز در دیگ کرده نگاهدارند و آب و روغن را مرتبه دیگر بر روی آن کرده بجوشانند تا آب برود و روغن بماند باز صافی نموده این روغن را با روغن اول داخل کرده نگاهدارند و ثفل را عود نکنند و این نسخه قریب بنسخه سمرقندی است

فصل در ذکر نسخ معاجین قسطی

معجون قسط منقول از معصومی اوجاع کبد و معده را نافع ست + صفت آن قسط تلخ دارچینی سلیخه سلیخه از هریک ده درم اسارون بست و نه درم و زعفران هشت درم فقاح اذخر مکی از هریک بست و شش درم اجزا کوفته بیخته با سه چندان عسل صاف بسرشند + معجون قسط بنسخه منهاج + صفت آن قسط تلخ مرکی فقاح اذخر اصل اذخر از هریک سی درم دارچینی پوست سلیخه از هریک هفتده درم انیسون تخم کرفس اسارون از هریک سی و سه درم زعفران زراوند مدحرج ریوند چینی از هریک بست درم اجزا کوفته بیخته با سه چندان عسل صاف بسرشند + معجون قسط مشهور بمعجون صیطلیخیقون جهت فساد مزاج و ضعف و برودت نافع ست صفت آن قسط المرحاما سنبل الطیب مصطکی سلیخه مرکی صافی از هریک دوازده درم زراوند طویل فلفل سیاه تخم شبت تخم انجره تخم کرفس انیسون و نانخواه کمون کرمانی دوقو فطراسالیون سیسالیون کاشم اسارون افسنتین انجدان سیاه فودنج بری نعناع خشک از هریک چهار درم با سه وزن ادویه عسل مصفی المقوم بسرشند و در نسخه معصومی انجره و انجدان داخل نیست + معجون قسط بنسخه شیخ داؤد انطاکی صداع و شقیقه و نزلات و اوجاع صدر و ضعف معده و سائر امراض بارده را نافعست و محلل ریاح و مفتح سده است چون با ماء العسل بیاشامند و قوت آن تا دو سال باقی میماند و شربت آن تا یک مثقالست + صفت آن قسط سلیخه زراوند از هریک یازده درم انیسون کرفس مرکی اسارون از هریک بست و چهار درم اذخر مکی بست و سه درم زراوند بست درم زعفران چهار درم ادویه کوفته بیخته با سه وزن ادویه عسل بسرشند بطریق معمول معجون سازند + معجون قسط دیگر در معده و جگر را نافع ست + صفت آن قسط تلخ دارچینی از هریک هفت درم انیسون تخم کرفس اسارون از هریک سه درم کوفته بیخته با سه وزن ادویه عسل مصفی المقوم بسرشند شربتی یک مثقال

باب القاف مع الطاء المهملة

قطاف بفتح قاف و طای مهمله و الف و فا نوعی از حلوا ست که از خمیر و روغن و نانهای رقیق کوچک ترتیب داده مغز بادام و پسته و قند کوبیده در جوف آن پر کرده و در روغن بنفشه و این را بفارسی سنبوسه قندی کوچک گویند و بدستور از سبزیها پخته و گوشت قیمه کرده و با نخود پخته با پیاز و فلفل وغیره پر کرده در روغن سرخ نموده تناول می نمایند و این را بفارسی سنبوسه و بهندی پوری نامند و اقسام آن مولد خون متین و مسمن بدن و کثیر الغذا و بطی در هضم و مولد سده و از سبزیها ترتیب دهند در ترطیب اقوی و قلیل الغذا از سائر اقسام و مصلح آن عسل و سائر اقسام سکنجبین و آنچه از کتب لغت معلوم میگردد قطایف بمعنی سنبوسه است نه قطاف + قطائف بفارسی رشته خطائی نامند و در اطریه بیان آن شد + قطن بضم قاف و سکون طای مهمله و نون بفارسی پنبه و بترکی [illegible] و بهندی نامند و درخت آنرا بهندی کپاس و تخم آنرا ابنوله گویند در اول گرم و خشک و مجفف و شگوفه آن بغایت مفرح و یک اوقیه آن قریب با سکار و شرب شراب آن بقدر بست درم رافع خفقان و اختناق رحم و وسواس و جهت ابدان اخلاط و جنون و ضماد شگوفه و برگ آن و بدستور پنبه سوخته محلل اورام و رافع حکه و مانع آبله گردن و سوختگی آتش و آب برگ آن قاطع اسهال ست بشرطیکه با شربت سیب بدفعات تا ربع از آن بنوشند و پوشیدن لباس با فته از آن یا محشو بدان مسخن و مجفف و پنبه تازه مقوی بدن و موافق صاحبان رعشه و کزاز و فالج و ضماد برگ آن با روغن گل جهت نقرس بعید یل و جلوس در طبیخ آن جهت اختناق رحم و بخور آن جهت زکام و سوخته آن در قطع خون جراحات مجرب و چون فتیله

وزان ساخته یکطرف آنرا بر آتش زده طرف دیگر را
تا الیل گذارند بحدیکه قریب بداغ رسد و سه روز تکرار
کنند در دفع ثاالیل مجربست و چون شاخ پنبه را در
گوش گذاشته طرف دیگر را بسوزانند آنچه در گوش رفته
باشد جذب کند و پنبه کهنه بوسیده رافع گوشت مرده
زخمهاست و ضماد جمیع اجزای آن مقوی معده و محلل
و جاذب خون بظاهر جلد ست و مغز پنبه دانه در
محرورین و باد ار در مبرودین بغایت مبهی و قدر شربت
از شگوفه آن تا هجده درم از مغز دانه آن پنجدرم
و روغن تخم آن ملطف و مبهی و رافع سرفه و منفض و
مدمن بآن جهت امراض بارده بعدیل ست و چون
پنبه نو که تازه از درخت چیده و از غلاف آن آورده
یا پنبه دانه مرضوض نموده گرم کرده و برگ گیاه که آنرا
نیز گرم کرده باشند در زیر آن فرش کرده بر خصیه که آب
دران نزول نموده باشد بقبقه خوب کشیده ببندند
و چند یوم چنین کنند و مداومت نمایند و آب بدان
ترسانند زایل گرداند و بتحلیل برد و اگر تازه آن
بدست نیاید کهنه آن نیز آن خاصیت دارد و اگر آن
نیز نباشد پنبه گرم کرده خصوصاً پنبه بسیار کهنه نیز موثر
است جوارش حب القطن اعضای رئیسه از قلب
و دماغ و کبد را تقویت بخشد و باه را بیفزاید + صفت
آن مغز حب القطن چهار مثقال لسان العصافیر شیرین
مغز حب الصنوبر بهمن سرخ بهمن سفید از هریک دو
مثقال ساذج هندی بادرنجبویه درونج عقربی و گل
گاوزبان خصیة الثعلب مصری قرنفل دارچینی
خولنجان زعفران زنجبیل قاقله کبار قاقله صغار از
هریک یک مثقال عنبر اشهب یکدانگ و در نسخه دیگر
ثعلب مصری عنبر اشهب نیم مثقال داخل ست
ادویه کوفته بیخته با سه وزن آن نبات سفید و عسل
علی الرسم بسرشند شربتی از یک مثقال تا دو مثقال
شراب زهر القطن جهت خفقان و توحش و طیش
قلب و وسواس و ابتدای جنون و اختناق رحم
نافع + صفت آن گل پنبه تازه نیم من در دو من

آب باران یک شبانروز بخیسانند پس بآتش ملایم
بجوشانند تا ثلث آب بماند پس مالیده صاف نموده
بایک من قند بقوام آورند و آخر مقدار نیم مثقال
زعفران سوده اضافه نمایند شربتی بست درم با گلاب
و بید مشک و عرق گاوزبان بیاشامند + معجون
حب القطن جلیل القدر عظیم النفع و از جالینوس ست
اعاده شهوت باه میکند بعد از نومیدی و آواز
را اصاف میکند و سده بگشاید و ضعف کلیه و مثانه
را زائل میکند و بجهت حرقة البول نافع و گرده
و سنگ مثانه را میریزاند و دشواری نفس و ربو را
نافعست و قدر شربتش دو مثقال و قوتش تا سه
سال باقی میماند + صفت آن لب حب القطن
بست مثقال دارچینی قرنفل حب الصنوبر تخم انجره
از هریک پنج مثقال زنجبیل شقاقل از هریک ده
مثقال دار شیشعان هفت مثقال قسط شیرین تخم
بزرکتان مقلو مصطگی از هریک چهار مثقال با سه
وزن ادویه عسل کف گرفته بسرشند +

فصل در ذکر نسخ قطورات

بدانکه قطور بفتح قاف و ضم طای مهمله و سکون واو
و رای مهمله انچه را از اشیای سیاله که در چشم و بینی و
گوش آن بچکانند نامند و بدانکه قطورات در اذن
باید که اکثر شیر گرم باشد یعنی نیمگرم نموده در گوشش
بچکانند زیراکه سرد آن مضرست + قطوریکه شبکوری
را ببرد + صفت آن آب سداب تازه آب کشنیز تازه
مساوی بجوشانند تا بنیمه آید بچشم بچکانند + قطوریکه
جحوظ و برآمدگی چشم را مفید ست + صفت آن گلاب
آب غوره آب سماق در هم بیامیزند و در چشم
بچکانند + قطوریکه در انحطاط رمد نافع و محلل و
مسکن و مانع ظهور بثور و قرحه است در چشم + صفت
آن قلعی را بکف دست بسیار بمالند تا اوست
بسیاری سیاهی آن را ابر دارد پس با گلاب
کف دست را تر کرده سیاهی را جمع نمایند و باشیاف

دختران در چشم بچکانند و سیاهی سرب را نیز خاصیت
همینست + قطوریکه رمد را سود مند ست + صفت
آن حضض مکی یکدرم شب یمانی مقدار نخودی در شیر
زنان حل نموده در چشم بچکانند + قطور مجرب از برای
ثقل سامعه بلغمی چون استعمال کرده شود بعد از
تنقیه بحب قوقایا یا بایارج فیقرا مرکب با شحم حنظل و فیمون
و نمک هندی + صفت آن جندبیدستر سه درم
نطرون که بوره سرخ ست خربق سفید از هریک یک
درم و نیم و در نسخه دیگر خربق سفید چهار دانگ و نیم
نطرون دو دانگ ست کوفته با آب سداب سرشته
اقراص سازند و در وقت حاجت یکی را سائیده در
گوش چکانند و در نسخه معصومی روغن نیز داخل است
و بعد از انکه چند مرتبه ماء العسل در گوش چکانیده باشند
فتیله را با عسل تر دارند و با ادویه مذکوره بگردانند
و در گوش نهند + قطور نافع جهت تسکین وجع اذن
که از رفتن آب و غیر آن حادث شده باشد + صفت
آن بگیرند بول گاو که بعد از ذبح از شکم او برآورده
باشند و با آب کامه ممزوج نموده نیمگرم کرده مدت سه یوم
قطره در گوش بچکانند + قطور دیگر که همان فائده بخشد +
صفت آن آب سیر را با زهره گوسپند جوشانیده
نیمگرم در گوش بچکانند + قطور دیگر آب برگ ترب را با
زهره گوسفند و انگبین ممزوج نموده نیمگرم در گوش بچکانند
قطور دیگر + صفت آن بگیرند روغن گل سرخ مقدار نیم
یک جزو و با سه جزو سرکه انگوری بآتش ملائم بجوشانند
تا سرکه رفته روغن بماند نیمگرم در گوش چکانند + قطور دیگر
که قریب الفعل ست دران + صفت آن بگیرند
هر هر را دبار روغن یاسمین طبخ دهند بدستور متعارف
و آن روغن را در گوش چکانند و خراطین را در
روغن گل جوشانیده روغن را نیمگرم قطور نمایند
قطوریکه درد گوش را که از گرمی باشد ساکن کند
صفت آن روغن گل شش درم روغن بادام
شیرین پنجدرم و در نسخه معصومی سه درم سرکه خمر ده درم
بآتش نرم بپزند چندانکه سرکه برود و روغن بماند

نیمگرم در گوش بچکانند + قطوریکه طنین و گرانی گوش را
ببرد + صفت آن کندر زعفران جند بیدستر فرفیون
خربق سفید مرمکی از هریک سه درم بورهٔ ارمنی نطرون
از هریک دو درم نیکو فته بیخته در شراب حل کرده در
گوش بچکانند + قطوریکه کرم گوش را بکشد + صفت
آن آب برگ شفتالو آب برگ پودنه آب برگ توت
از هریک پنج درم خربق سفید سقمونیا افسنتین بورهٔ
ارمنی زراوند مدحرج از هریک یک درم کوفته بیخته
با آبهای مذکوره بیامیزند و در آفتاب نهند تا خشک
شود بعد ازان در سرکه و آب برگ شفتالو بسایند
و در گوش بچکانند + قطوریکه درد گوش و ثقل
سامعه را نافع بود + صفت آن زهرهٔ گاو تازه دو
مثقال روغن گل خیری دو مثقال و در نسخهٔ دیگر ده
مثقال ست بجوشانند تا تری زهره برود و روغن بماند
قطره قطره در گوش بچکانند + قطوری که درد گوش
که از سردی باشد ساکن گرداند + صفت آن جند
بیدستر فرفیون از هریک دو درم و در نسخهٔ دیگر شفائی
بدل فرفیون افیون ست کوفته بیخته در مینجج بپزند تا
بقوام آید و در روغن گل یا روغن سوسن حل کنند
و نیمگرم در گوش بچکانند + قطوری که طرش را
نافعست + صفت آن خربق سفید یک مثقال جند
بیدستر نیم مثقال نطرون دو دانگ و نیم کوفته بیخته با سرکه
کهنه در گوش بچکانند و یا آب سرگین تازه در گوش
بچکانند و یا آب ترب یا عسل بجوشانند و در گوش
بچکانند + قطوریکه نافع است کسی را که آب در گوش
رفته باشد + صفت آن آب ترب آب پیاز هر دو
را مساوی بجوشانند و در گوش بچکانند + قطوریکه
درد گوش تازه را دفع کند + صفت آن سیر نیکو فته
با زهرهٔ گاو بجوشانند و صاف بجوشانند و صاف نمایند
و نیمگرم در گوش بچکانند + قطوریکه گرانی گوش ببرد
صفت آن شحم حنظل سه درم بورهٔ ارمنی یکدرم
جند بیدستر قسط زراوند فرفیون افسنتین از هریک
یک مثقال کوفته بیخته بزهرهٔ گاو بسرشند و گلولها سازند

و در وقت حاجت یکی را ازان بروغن بادام تلخ
بسایند و نیمگرم در گوش بچکانند + قطوریکه دوی و
طنین و گرانی گوش را نافع باشد + صفت آن
شحم حنظل یک درم بورهٔ ارمنی نیم درم جند بیدستر
زراوند مدحرج از هریک یکدرم و نیم عصارهٔ افسنتین
فرفیون قسط از هریک یکدانگ و نیم کوفته بیخته بزهرهٔ
گاو بسرشند و گلولها سازند و در وقت حاجت بروغن
بادام حل کرده دو قطره در گوش بچکانند + قطور
دیگر نافع از برای دوی و طنین بسبب خلط غلیظ
لزج هرگاه در گوش بچکانند وجع قرحه را ساکن
کند و چرک گوش را پاک سازد + صفت آن زعفران
مرمکی صبر سقوطری زعفران با روغن بادام مخلوط
کرده و اگر درد بسیار باشد اندک افیون زیاده کرده
بدستور بچکانند و آب برگ زیتون با عسل و همچنین مرارۀ
در آب حل کرده با روغن گل قطور نمایند و از زرد
با ماء العسل یا با شیر دختران نیز مفیدست + قطوریکه
درین قسم نافع ست + صفت آن برگ صنوبر برگ
درخت غار جوشانیده و صاف نموده در گوش
بچکانند + قطوریکه خاریدن گوش را زائل کند و کری
و گرانی را فائده دهد + صفت آن افسنتین قدری
جوشانیده و صاف نموده با روغن بادام تلخ مرکب
کرده در گوش بچکانند + قطوریکه انواع دردها و چرک
گوش را نافع بود + صفت آن مرمکی صافی یک
مثقال مغز بادام تلخ مقشر نسبت دانه کندر سه
مثقال زعفران چهار مثقال عصارهٔ خشخاش دو
مثقال نرم سائیده مجموع را همراه سرکه بسرشند
و قرص نموده خشک کنند و هنگام حاجت در روغن
گل حل کرده در گوش بچکانند و بدستور شیاف
احمر با شیر دختران و روغن بنفشه یا کافور و آب عنب
الثعلب نیز مفیدست و سفیدهٔ مرغ به تنهائی
بالخاصیت و با عسل نیز مفیدست + قطوری که
گرانی و کرم در گوش و طنین را نافع باشد + صفت
آن خربق سفید یک مثقال جند بیدستر نیم مثقال

قطران ربع مثقال اجزا کوفته بیخته با سرکه و روغن گل
آمیخته در گوش بچکانند + قطوریکه همان نفع دهد +
صفت آن طبیخ عوسج عصارهٔ بادروج از هریک قدری
در سرکه و روغن بادام شیرین و یا روغن آمیخته در گوش
بچکانند + قطوریکه چرک غلیظ گوش را پاک سازد +
صفت آن زهرهٔ گوسفند بورهٔ ارمنی سرکه کهنه روغن
گل از هریک قدری در هم آمیخته در گوش بچکانند +
قطوریکه کری و گرانی گوش را نافع بود + صفت آن
روغن ناردین جند بیدستر عصارهٔ افسنتین زهرهٔ گاو
از هریک قدری همراه آب برگ ترب در هم خوب
سائیده و ممزوج کرده در گوش بچکانند + قطوری که
طنین و گرانی گوش را فائده دهد + صفت آن
روغن بادام تلخ افسنتین جند بیدستر روغن سوسن سرکه
کهنه از هریک قدری در هم آمیخته در گوش بچکانند +
قطوریکه درد گوش را و گرانی که از سردی باشد سود
دارد + صفت آن زهرهٔ گاو که تازه باشد دو مثقال
در روغن گل خیری ده مثقال بجوشانند که تری زهره
برود و روغن بماند دانه سیر کوفته یکدرم دران حل
کنند و قطره قطره در گوش بچکانند + قطوریکه هوام
و حشرات که در گوش رفته باشد بکشد + صفت
آن آب افسنتین صبر زرد زراوند طویل آب درمنهٔ
ترکی آب پودنه دشتی بورهٔ ارمنی از هریک بقدر
در هم ممزوج کرده در گوش بچکانند + قطوریکه همان
نفع دهد + صفت آن مغز کدو مغز تخم هندوانه با
شیر دختران سائیده در گوش بچکانند و قطور این
در مجرای بول جهت تسکین وجع آن مفیدست
قطوریکه دوی و طنین را بالغایت نافعست منقول
از معالجات بقراطی + صفت آن جند بیدستر نطرون
که بورهٔ سرخ ست خربق سیاه بالسویه در سرکه حل کرده
در گوش بچکانند و باید که نیمگرم باشد + قطورے که
قرحهٔ کهنه پرچرک را سودمندست + صفت آن
بگیرند خل خبث الحدید را و شیرگرم نموده چند قطره
در گوش بچکانند + صفت آن خل خبث الحدید

چنانست که خبث الحدید را در سرکه انگوری تند یکماه یا زیاده بخیسانند پس صاف نموده سرکه را بکار برند و بعضی گفته اند که خل خبث الحدید آنست که خبث الحدید را بسایند و بسرکه بشویند و خشک سازند و بشویند تا هفت مرتبه و بعد آن خشک نموده در سرکه کهنه بجوشانند تا بقوام عسل آید + قطوریکه جهت درد و وسده که از اجتماع چرک بهم رسیده باشد و طنین را نافع و مسمی بالقرص خربق ست + صفت آن خربق سفید دو درم بورهٔ سرخ پنجدرم زعفران سه درم با سرکه قرص ساخته با دهان مناسبه حل نموده در گوش بچکانند + قطوریکه رفع آن علت مذکوره در ساعت کند صفت آن صرصر سیاه را در کوزهٔ سفالی سوزانیده خاکستر آنرا با بول گاو و بول خوک بچکانند و صرصر را بلغت اصفهانی زنجره گویند و بلغت دیسی و تنکابنی خیک و بلغت هندی جهینگر و آن حیوانیست شبیه به ملخ + قطور دیگر از مجربات میر علی الله حسینی صاحب تحفة المؤمنین گرانی سامعه و کری سامعه و طنین را نافع ست + صفت آن را ملک بورهٔ ارمنی شحم حنظل جندبیدستر از هر یک نیم مثقال زراوند مدحرج عصارهٔ افسنتین از هر یک نیم مثقال و فرفیون یک دانگ قسط تلخ با زهرهٔ گاو سرشته با روغن بادام تلخ حل کرده در گوش بچکانند قطوری که جهت کری که دفعةً واقع شده باشد + صفت آن طبیخ افسنتین را با زهرهٔ گاو استعمال کنند و زهرهٔ سلحفاة را که سنگ پشت باشد با روغن بابونه بسیار نافع و چکانیدن دو قطره از نطرون که با نفط یا روغن قسط حل کرده باشند و صبح و شام بدان مداومت نمایند جهت جمیع انواع درد گوش و مواد بارده مجرب ست + قطوریکه جهت رفع سیلان رطوبت گوش اطفال نافعست + صفت آن شب یمانی زعفران بورهٔ سرخ از هر یک دانگی عسل و شراب از هر یک پنج مثقال قطور کنند و پارچهٔ پشمی یا ابریشمی را بدان آلوده کنند و بگذارند + قطوریکه منع سیلان خون بسبب سده و ضربه از گوش کند + صفت آن پنیر مایه

خرگوش را حلکرده بچکانند و بدستور گرده های گاو و بز را با قدری پیه گرده کباب نیم پخته کرده آب او را افشرده در گوش بچکانند از مجربات است + قطور نافع جهت شدت وجع اذن هرگاه که با حرارت باشد صفت آن کافور قیصوری یک طسوج در روغن بید انجیر حلکرده در گوش دمی بچکانند و همچنین قطور بیاض بیض نیمگرم و شیر زنان نیمگرم در گوش بچکانند + قطوریکه جهت انضاج قرحهٔ اذن نافعست صفت آن لعاب بزر حلبه لعاب بزر مرو لعاب بزر کتان با شیر زنان در گوش بچکانند + قطوریکه منع سیلان خون از گوش کند + صفت آن بگیرند انار خامی و با سرکه تخم طبخ نمایند و بیفشارند و در گوش بچکانند و لیکن سزاوار آنست که حبس نمایند مگر وقتیکه افراط نماید + قطوریکه کرم گوش را بکشد اعم از انکه از خارج در گوش رفته یا در گوش تولد یافته باشد صفت آن آب برگ شفتالو آب برگ پودنه ممزوج نموده در گوش بچکانند + قطوریکه چرک از گوش دور نماید + صفت آن روغن بادام تلخ حلی شب در گوش بچکانند و صبح به حمام روند و گوش را بر آجر گرم بگذارند در خانهٔ گرم آنکه حمانه سوخته ست بدرستیکه چرک و وسخ آنچه باشد بدر آید قطوریکه ورم حار گوش را تحلیل دهد + صفت آن آب برگ گندنا با سرکه ممزوج نموده در گوش بچکانند + قطوریکه منقول از جالینوس گوش را از نده پاک کند و وجع آنرا زائل سازد + صفت آن بگیرند پوست انار و بریزانند بول صبیان بران و بر آتش گذارند تا گرم شود و در گوش بچکانند + قطوریکه قروح گوش را زائل کند + صفت آن عسل ممزوج با آب یا شراب شیرگرم روزی چند مرتبه در گوش بچکانند و آب پیاز یا سفیده مرغ نیز همین فائده بخشد + قطوریکه نافع جهت قروح اذن و تنقیه مده و قیح آن + صفت آن نبیذ ممزوج بروغن گل شیرگرم در گوش بچکانند + قطوری که قرحه

احلیل و سوزش بول را نافعست + صفت آن سفید آب انزروت صمغ عربی نشاسته دم الاخوین اجزا مساوی کوفته بسیار نرم بیخته اقراص بسازند یا حب ساخته در سایه خشک نمایند و عند الحاجت قدری از ان در شیر دختران حلکرده در احلیل بچکانند در روزی سه چهار مرتبه + قطوریکه سنگ گرده و مثانه که در احلیل بند شده باشد بر آورد + صفت آن روغن حسک روغن ترب از هر یک ده درم روغن عقرب سه درم حجر الیهود مغز تخم کدو حب کاکنج از هر یک پنجدرم حب القلت ده درم آب خسک تازه ده درم آب پرسیاوشان ده درم اجزا را جوشانیده صاف نموده آب را با روغن ها جوش دهند تا آبها بسوزد و روغن بماند حبهٔ حجر الیهود در قدری از این روغن سائیده در احلیل بچکانند + قطوریکه سوزش قرحه و ریش مجرای بول و حرقة البول را بغایت نافع بود + صفت آن شیاف ابیض مغز تخم هندوانه و خیار و کدو دم الاخوین و شادنج مغسول از هر یک قدری نرم سائیده با شیر زنان بکر رسیج کنند در مجرای بول بچکانند + قطوری که سوزش و حرارت ریش مجرای بول را سود دهد + صفت آن مغز تخم هندوانه لعاب بزرقطونا شیاف ابیض سفیدهٔ تخم مرغ بروغن کدو آمیخته در احلیل بچکانند +

باب القاف مع الفاء

قفر الیهود بفتح قاف و سکون فا و رای مهمله دو قسم میباشد یکی آنکه در ساحل دریا حاصل میشود که مسمی ببحیرة الیهود ست و موضعی که در قدیم الایام کفر میگفتند و آن چیزیست بنفش مائل بسرخی و حجریت برو غالب و از دریا بساحل می افتد و قسمی دیگر آنکه زمین کنار آن دریا را که حفر میکنند بر می آید و مؤلف تذکره آنرا مخصوص به بحیرهٔ طبرستان دانسته و آنچه از جبال بهم رسد از عرق الجبال و اقسام مومیائی ست و از قفر الیهود الطف و از مطلق آن مراد ست

وبهترین آن سیاه براق زود شکن بی خاک سنگ وسنگ است که در رائحه شبیه به نفط باشد واین نوع از اجزای تریاق فاروق ست نه سائر اقسام دیگر در سوم گرم وخشک و قائم مقام زفت وقیر وقطران وموميائی است و من شرب آن جهت شکستگی اعضا وضربه وسقطه وسرفه مزمن وعرق النسا وگزیدن هوام ورفع اسهال رطوبی وقیام کرم معده ورياح غليظه شکم وقراقر وتقویت هاضمه و اعصاب وقرحه ریه واخراج چرک از سینه وربو ونور تین وخناق بلغمی وسوداوی وصلابت رحم وضعف جگر وگرده وتقطیر بول وبواسیر وباجند بیدستر وشراب جهت رفع احتباس حیض مایوس العلاج وباسرکه جهت اذابه خون منجمد در معده وضماد آن جهت تقویت اعضا وباموم وآرد جو ونطرون جهت مفاصل ونقرس واورام صلبه وبا ادویه مناسبه جهت التیام زخمها و نرم کردن اورام ومنع ورم جراحات والصاق مویهای زائد پلک چشم وصاف کردن رنگ بشره وتحلیل خنازیر ورفع برص وده باد بخور آن گریزاننده هوام ومار و پشه وجهت جرب رحم واختناق ونزلات ونافع وحقنه بآن بجار الشعیر جهت قرحه امعا وسنون آن جهت درد دندان کرم خورده ورفع رائحه کریه دهان واکتحال آن رافع بیاض ومالیدن بر درخت انگور مانع کرم زدن آن ومحرک مصروعین ومضر محرورین ومصلح آن سرکه وآب میوهای سرد وبدلش زفت و قیر ومقدار شربتش تا یکدرم ست + دهن قفر الیهود جهت اکثر امراض مذکوره شرباً وضماداً نافع + صفت آن بگیرند قفر الیهود هر قدر که خواهند ونرم سوده باده وزن آن روغن گل یا زیت یا کنجد تازه بر آتش ملایم بگدازند وبکار برند + قیروطی قفر الیهود جهت اکثر امراض مذکوره نافع تمریخاً + صفت آن بگیرند قفر الیهود یکدرم ونرم سوده با ده درم زیت یا روغن گل گداخته پس یکدرم موم زرد صافی دران انداخته قیروطی ساخته بکار برند

باب القاف مع النون

قنبیل هندی کمیله نامند وآن بکسر قاف وسکون نون وکسر بای موحده وسکون یای مثناة تحتانیه و لام چیزیست شبیه به پوست وبیخ درخت سائیده سفوف نموده از قبیل قرفه وسلیخه وبهمن سرخ وبیخ انجبار وچوب بقم وروناس کوفته بیخته رنگ آن سرخ تیره وهر چند جید خالص وتازه باشد رنگین تر شود ومغشوش آن بگرد وغبار ورمل وغیرها و کهنه آن کم رنگ نارنجی می باشد وانچه بتحقیق پیوسته درخت آن یک ونیم باد قامت شبیه درخت معصفر وبرگ آن نیز شبیه برگ آن واز ان بسیار بزرگتر وخانه دار باخارهای درشت بلند وثمر آن بشکل نارنج کوچکی وبر سر آن خاری میباشد بلند وبعد رسیدن وپخته شدن زرد ورنگین می شود پس شگافته چیزی مانند آرد سرخ رنگین از جوف آن بر می آید که همان قنبیل ست وآن گرم وخشک در دوم وبعضی سرد وخشک در دوم دانسته اند مسهل رطوبات ولزوجات ومخرج اقسام کرمهای معده وامعا از حیات وحب القرع وغیرها ودرور آن بغایت مجفف زخمها ورافع جرب رطب وسعفه خصوص آنکه موضع جرب وسعفه را بآب گرم شسته وبروغنهای مناسب مانند روغن تخم ناگیسر چرب نموده نرم سوده بپاشند وباید که آب بران مطلق نرسد ومضر امعا مصلحش شیح وکتیرا وقدر شربتش تا دو درم وبدلش چشمزک گفته اند + اطریفل قنبیلی چند نسخه آن در اهلیلج در ضمن اطریفلات ذکر یافت یکی بنام اطریفل دیدان ودیگی بعرق مدنی ودو بنام قنبیلی + حب قنبیل در حبوب مذکور شد + دوای القنبیل حب القرع وکرم درازرا بکشد واخراج کند + صفت آن قنبیل سرخس ترمس حب النیل از هر یک نیم درم ورمنه ترکی تربد برنگ کابلی مقشر از هر یک یک درم نمک هندی دانگی کوفته بیخته باشیر وشکر یا مویز تند بیاشامند + دوای القنبیل دیگر همین خاصیت دارد + صفت آن قنبیل یک درم برنگ کابلی مقشر سه درم تربد سفید دو درم حب النیل نمک هندی از هر یک نیم درم کوفته بیخته با مویز منقی بسرشند وتناول نمایند + دهن قنبیل در ادهان ذکر یافت مرهم قنبیل برای قروح وجروح خبیثه وساعیه خصوص زخم آتشک نافع ومجرب + صفت آن بگیرند کبیله که بابکپیلا نیز نامند ودوای هندی ست قنبیل وصافی رنگین از هر یک یک توله مرداسنگ شش ماشه توتیای هندی بریان یک ماشه هر چهار جزو را نرم کوفته وبحریر بیخته وزن نموده باهم مخلوط کرده یک جا صلایه نمایند ودر ظرفی نگاهدارند ووقت الحاجت بقدر ضرورت با قدری روغن گاو بسیار کهنه داغ کرده وصاف نموده ممزوج کرده خوب برهم زنند وبر زخم بگذارند ویا بمالند وبربالای آن پارچه بندند وشبانروز دو مرتبه بعمل آورند بعون الله تعالی بیک هفته صحت حاصل میگردد واز بادی وترشی ولبنیات احتراز نمایند معجون قنبیل مانع تولد وقاطع ماده عرق مدنی وحب القرع وسائر دیدان ست + صفت آن قنبیل قسم اعلی خالص که بسیار سرخ تیره میباشد پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله منقی تربد سفید مدبر زنجبیل اجزا مساوی کوفته بیخته باسه وزن کل اجزا عسل مصفی بقوام آورده بسرشند شربتی دو درم وگفته اند مداومت باین مدت بست یوم استیصال ماده آن امراض می نماید + قنه بکسر قاف ونون مشدده بفارسی بارزد وبترکی فاسنی و بهندی بیری وگنده بروزه نامند آن صمغ نباتیست برگش شبیه برگ خیار ومشابه بنبات سکبینج وساقش باریکتر از ان وسفید آن مائل بزردی باشد ودر بالیدگی شبیه بکندر بهتر از سرخ وزرد آن انقی ست وانچه بتحقیق پیوسته تازه آن سفید ونرم غیر منجمد میباشد وهر چند کهنه شود مائل بزردی وسرخی وانجماد میگردد وسرخ منجمد آن بسیار کهنه وتیره آن کهنه تر گرم در اول وسوم ودر دوم خشک و کهنه تر گردد خشکی می افزاید وقوتش تا ده سال

باقیست مفتح و محلل و ملین و مسخن و مدر حیض و مسقط
جنین و با عسل مفتت حصاة و مفتح سده گرده و
تریاق سموم و جاذب آن و جهت عسر النفس و سرفه
کهنه و ربو و اختناق رحم و صرع و لبو اسیر و قطع عسل و
امراض عصبانیه و علل بلغمیه و ضعف معده و جگر و سپرز
و با شراب جهت سم طرطفون نافع و ضمادش جهت دبل و
خنازیر و اعیا و کزاز و کلف و قلع آثار و یا مرهمها جهت
رویانیدن گوشت و گذاشتن آن بر دندان کرم خورده
نافع درد آن و بخورش جهت صرع و اختناق رحم و اخراج
جنین و مشیمه نافع و مضر دماغ و مصلحش روغن بنفشه و
کافور و مفسد گوشت سپج و قدر شربتش تا یکدرم و بجهة سموم
تا یک مثقال و بدلش نیم وزن آن سکبینج و ربع
آن جاوشیر و قطران و بار روغن سوسن جهت درد
گوش و صداع بلغمی مفیدست + دهن القنة اورام
رحم را از قبیل اورام و اختناق حیض و جهت
اوجاع اعصاب و تقویت باه و اعصاب آن شربا
و تمریخا و ضمادا نافع + صفت آن قنه خاکستر چوب
انبه هر دو مساوی در هم ممزوج نموده در قرع و انبیق
روغن کشند و بکار برند +

باب القاف مع الیاء المثناة التحتانیة

فصل در ذکر نسخ قیروطیات

بدانکه قیروطی بکسر قاف و سکون یاء مثناة تحتانیه
و ضم را و کسر طای مهمله و یا بفارسی موم روغن نامند
و آن شامل مفرد و مرکب ست یعنی اعم از آن که به
تنهائی موم را با روغن گداخته خوب در هم نمایند خواه
در هاون سنگی و خواه بانگشتان در ظرف نیکو بمالند
و با آب سرد مکرر بشویند و یا نشویند و آنرا قیروطی
و موم روغن ساذج نامند و یا ادویه دیگر بحسب
حاجت و غرض ترکیب نمایند و آن را قیروطی
و موم روغن مرکب نامند + دستور عمل قیروطی
آنست که بازای هر ده درم از هر روغنیکه مطلوب
دو درم تا ده درم و نیم موم بگیرند پس بگذازند
موم را در روغن و در هاون اندازند پس هر دوائیکه
خواهند از عصارات یا مطبوخات و یا آنچه مقصود باشد
اندک اندک بران ریخته بدستور بر هم زنند و نیکو بمالند
تا بگردد مثل لخلخه و یکسان اقسام آن بحسب ماده
و اختلاط ادویه مختلفه و هر یک مسمی بنامی ست +
قیروطی ابوغلسا در ابوغلسا مذکور شد + قیروطی که اورام
معده و جگر که بسبب آن حرارت باشد نافعست
صفت آن صندل سفید ورق گل سرخ از هر یک
چهار درم اکلیل الملک پنج درم زعفران دو درم
کافور قیصوری نیم درم موم سفید ده درم روغن
گل سرخ نیم رطل اجزا را سوای کافور و زعفران در
آب بجوشانند و بپالایند و موم را بروغن گداخته
پس از ان آب مطبوخ اندک اندک بران پاشند
و بر هم زنند تا دیگر آب مطبوخ را جذب نکند پس
در آخر زعفران و کافور سوده را داخل کرده نیک
بر هم زنند تا چون لخلخه شود و در شیشه نگاهداشته
بکار برند + قیروطی دیگر که تلیین طبیعت کند +
صفت آن موم زرد دو مثقال و در ده مثقال
روغن حب الخروع گداخته پس بگیرند عصاره قثاء
الحمار و شیر شبرم اندک اندک دران داخل کرده
در هاون بدسته بر هم زنند آن مقدار که دیگر برداشت
تشرب از عصاره و شیر شبرم نداشته باشد پس
شحم حنظل سوده دران داخل کرده و قدری زهره
گاو اضافه نموده بر هم زنند تا چون مرهم شود بر
ناف و شکم بمالند که موجب تلیین میشود و ازاله
یبوست مزاج پیران می نماید + قیروطی دیگر +
صفت آن گل سرخ پیه بط روغن دنبه تازه
رومی افیون زعفران زیره مجموع بدستور قیروطی
مرتب نمایند + قیروطی دیگر گرفتگی آواز و خشکی
سینه را نافع بود چون بر سینه بمالند + صفت
آن روغن بنفشه بادام مسکه میش لعاب
گل خطمی سفید لعاب بهدانه لعاب حلبه آب کلم
آب شلغم پیه مرغ گداخته از هر یک جزوی در ظرفی
اندازند بعد از ان بر هم زنند تا یکی شود و پس طلا نمایند
اگر با هم طبخ نمایند بدستور معمول نیز جایز ست + قیروطی
دیگر نافع از برای ذات الجنب و ذات الصدر و
اوجاع جنب و صدر + صفت آن سر خشخاش پوست
خشخاش عنب الثعلب اصل السوس بابونه باقلا
تازه از هر یک کفی جوشانیده و صافی نموده پیه گرده بز
پنج مثقال روغن گل پانزده مثقال روغن زنبق پنج
مثقال روغن بابونه سه مثقال داخل کرده بجوشانند
تا آب برود و روغن بماند از هم سرشته نیم گرم نموده
بمالند + قیروطی دیگر که همین عمل کند و بدن را فربه سازد
صفت آن لعاب زر کتان لعاب ریشه خطمی پیه
بز پیه مرغ پیه بط روغن زنبق روغن یاسمین بدستور
مقرر موم روغن سازند و استعمال نمایند + قیروطی
دیگر که بدن را فربه و قوی گرداند + صفت آن کتیرا
روغن بادام تخم کاهو کوفته پیه بز تازه عنبر موم
بطریق مقرر روغن سازند و بر بدن بمالند +
قیروطی دیگر که مالیدن آن بر مقعد بواسیر و شقاق
را نافع بود + صفت آن روغن کوهان شتر روغن
روغن مغز پسته زرد آلو مغز گاو پیه مرغ روغن
کراث از هر یک جزوی با یکدیگر ترکیب نموده استعمال
نمایند + قیروطی که خوردن و مالیدن آن تحلیل و
تلیین اورام صلبه که در ظاهر و باطن باشد نماید
صفت آن حلبه بابونه برنجاسف اذخر برگ خطمی
خاشا زراوند گرد صمغ عربی از هر یک یک اوقیه
مجموع را نیمکوفته در ده رطل آب و نیم رطل روغن
کنجد با پانزده درم روغن خروع چنانچه رسم ست
اجزا را جوش دهند و صاف کنند و باز روغنها
جوش دهند تا آب رفته روغن بماند سه درم موم
و پیه بط و روغن دنبه از هر یک ده درم دران
داخل کرده در هاون خوب بمالند تا بهم یکسان شود
پس استعمال نمایند + قیروطی که اورام معده و جگر را
که بسبب حرارت باشد سود دهد + صفت آن
صندلین ورق گل سرخ از هر یک چهار درم

اکلیل الملک پنجدرم زعفران دو درم کافور نیم درم
موم سفید ده درم روغن گل نیم رطل اجزا را در قدری
آب طبخ نموده روغن گل و موم سفید داخل کرده به
آتش ملائم جوش دهند و در آخر دو دانگ کافور داخل
کرده و در هم آمیخته سرد نموده استعمال نمایند قیروطی
که شوصه و ذات الجنب را نافع باشد + صفت آن
لعاب بزرقطونا لعاب خطمی سفید روغن بادام موم
سفید سر بنفشه اکلیل الملک گل بابونه از هر یک جزوی مستوی
طبخ نمایند و سینه و پهلو را بدان چرب کنند + قیروطی
دیگر که ترکیدن دست و پا را که از سرما باشد سود دهد
صفت آن آب برگ کرنب آب چقندر آب شلغم از
هر یک اوقیه موم سفید پیه گردهٔ بز روغن دنبه
روغن بابونه از هر یک سیر به ستور طبخ نمایند و
دست و پا را بدان چرب سازند + قیروطی نافع جهت
وجع مفاصل مزمن + صفت آن موم سفید هفتاد و
پنج مثقال علک الانباط سی و شش مثقال اجزا را
در دیگ کرده بر بالای آتش گذارند تا صمغ در موم
حل شود پس صافی نموده صمغ درخت پسته دوازده
مثقال قاسی لادن از هر یک دوازده مثقال اجزا
را کوفته با روغن مذکور جمع نموده خوب بر هم زنند تا
چون مرهم شود بعد از ان استعمال نمایند + قیروطی
که خشکی دست و پا را برطرف سازد + صفت آن
لعاب خطمی لعاب حلبه تخم کتان آب برگ چقندر از
هر یک نیم من پیه گوسفند پیه مرغ روغن بادام روغن
کدو از هر یک وقیه بآتش ملائم بجوشانند تا
بقوام آید و اگر خواهند که خوشبو شود مشک گلاب
داخل کنند + قیروطی که بدن را فربه کند و با صفا و
طراوت گرداند هر گاه که مکرر بر بدن بمالند + صفت
آن جدوار خطائی بگلاب سوده سورنجان عود [illegible]
مومیائی کانی از هر یک سه درم پیه بط پیه شتر
مرغ بادام روغن پنبه دانه از هر یک ده درم [illegible]
مستعار طبخ نمایند + قیروطی دیگر که ریش
و خشکی بینی را سود دارد + صفت آن

زوفای تر پیه مرغ مغز ساق گاو موم زرد قدری
عسل مجموع را در هم بگدازند و در هاون نیکو بمالند
و استعمال نمایند + قیروطی که چون بر بدن بمالند
بدن را نرم و خوشبو و با طراوت دارد + صفت
آن روغن بنفشه بادام روغن زنبق که رازقی نیز
نامند روغن نرگس از هر یک دو درم موم سفید
پیه مرغ روغن دنبه مسکهٔ میش روغن پنبه دانه از هر یک
پنجدرم لعاب خطمی بست درم در هم طبخ نمایند و
نیم درم مشک سوده و یک درم عنبر در آخر در ان
داخل سازند و در هاون بمالند که خوب در هم آمیخته
شود + قیروطی دیگر که آتشک را نافعست + صفت
آن موم سه درم روغن گاو پنجدرم پیه گردهٔ بز شش درم
سیماب چهار مثقال سیماب را در قدری آب حنا
و قدری آب دهان خوب کف مال کنند آنگاه اجزا
را با هم مخلوط کرده در هاون بمالند تا همه یکسان شود
پس مجموع را سه بخش کرده هر روز بخشی را در تمام
بدن بمالند غیر از زیر بغل و بن رانها که در این
دو محل نباید رسانید و خود را از هوای سرد محافظت
کنند + قیروطی دیگر که بواسیر و شقاق مقعده را
مالیدن فائده مند بود + صفت آن روغن
استخوان زرد آلو مغز ساق گاو پیه مرغ روغن
کوهان شتر روغن کراث از هر یک جزوی با هم
بگدازند و بمالند تا همه یکسان شود و استعمال
نمایند + قیروطی که ملین و مسهل بود و چون بر شکم
بمالند مسهل بلغم باشد + صفت آن بزرنگ
کابلی قثاء الحمار سنای مکی شبرم از هر یک ده درم
کوفته در یک رطل آب خیسانیده جوش دهند تا ربع
آب بماند در هم مالیده صاف کنند پس روغن خروع
و روغن حب القرطم روغن گل از هر یک یک سیر
پیه بط پیه مرغ روغن دنبه از هر یک نیم سیر موم زرد
پنجدرم اضافه کرده جوش دهند تا آبها رفته
روغن بماند صاف کرده استعمال نمایند + قیروطی
که فالج و رعشه را نافعست + صفت آن

روغن سوسن روغن قسط روغن فرفیون از هر یک
ده درم موم زرد پنجدرم میعهٔ سائله دو درم میعه و
موم را در روغن بگدازند و جند بیدستر و قسط از هر یک
دو درم کوفته بیخته در ان بیامیزند و در هاون بمالند
که مجموع در هم خوب آمیخته شود استعمال نمایند
قیروطی دیگر که همان نفع دهد + صفت آن مقل
جند بیدستر میعهٔ سائله روغن رازقی که روغن زنبق
است پیه بط از هر یک جزوی در هاون بمالند که
یکسان شود استعمال کنند + قیروطی که شقاق را
و درشتی که در رو و دست و پا باشد نافعست +
صفت آن کتیرا زوفا از هر یک یک درم موم سفید
سه درم روغن بادام ده درم روغن بادام را اگر
گرم کرده کتیرا و زوفای تر را داخل کرده در هاون
بمالند و استعمال نمایند + قیروطی که محرور المزاج را
سود دهد و بدن را ملائم و نرم و خوشبو سازد + صفت
آن موم سفید روغن بنفشه بادام از هر یک بست
درم روغن گل سی درم کافور نیم درم صندل بگلاب
سوده پنجدرم عرق بهار و گلاب از هر یک بست
درم چنانچه رسم است در هم مالیده استعمال کنند
قیروطی که بدنهای گرم مزاجان را موافق باشد و
یبوست و خشونت جلد را سود دهد + صفت آن
روغن بادام روغن کدو از هر یک بست درم موم
سفید هفت درم پیه بز پنجدرم لعاب کتیرا لعاب
خطمی لعاب بزرقطونا لعاب بهدانه روغن بید مشک
و روغن بنفشه بادام مسکهٔ تازه از هر یک ده درم
مجموع در پاتیلی کرده بآتش نرم طبخ نمایند و نیم درم کافور
در ان داخل کنند و در هاون بمالند تا مجموع در هم
آمیخته شود آنگاه استعمال نمایند + قیروطی دیگر
صفت آن موم سفید مغز قلم گاو کتیرا روغن چنبیلی
روغن بنفشه بادام یا روغن کدو یا روغن نیلوفر
اگر تبرید بیشتر مطلوب باشد لعاب بهدانه یا اسپغول
اضافه کنند و استعمال نمایند + قیروطی جهت قوت
باه از مجربات حکیم سعد الله + صفت آن سفیداب

توتیا بورهٔ ارمنی نوشادر از هر یک یکمثقال قلیبا سم الفار از هر یک نیم مثقال با روغن کنجد و سرکه و موم بطریق مقرر قیروطی ترتیب دهند و عضو مخصوص را باب گرم نشویند و بخرقهٔ خشنی خوب بمالند پس بدان چرب نمایند + قیروطی که شقاق و اورام لبهای سفل را نافع باشد + صفت آن بگیرند موم صافی و روغن گاو و روغن بنفشه از هر یک یک اوقیه در پاتیل کنند و بجوشانند تا موم گداخته شود و همه یکی شود و هنگام حاجت بکار برند + قیروطی که همان فائده بخشد صفت آن استخوان قلم یک جزو موم صاف آمیخته نیم گرم بر شقاق نهند + قیروطی که شقاق دست و پا را که از سودا بهم رسد نافع ست + صفت آن بگیرند روغن گاو و موم مساوی باهم گداخته همچنان گرم بر عضو بمالند + قیروطی جهت تشقق لب و روی و بالای بینی + صفت آن بگیرند موم زرد در روغن گل و روغن قاز و بز و شحم بط مصفی و کتیرا و نشاسته و لعاب حب السفرجل و بگدازند موم در روغن و تخم را و باقی دواها کوفته نرم بیخته در ان اندازند و در باون بمالند تا خوب برهم شود پس بکار برند و باید که داخل حمام شوند و چون جای شقاق نرم شود در و کتیرای مسحوق را مثل کحل بپاشند + قیروطی که جهت شقاق دست و پا و روی و لب نافع ست صفت آن تخم کتان شمع صاف روغن بادام سه زرده بیضه اجاج مغز ساق گاو گل خطمی کوفته کتیرا صمغ آلو بطریق متعارف موم روغن بسازند و بکار برند + قیروطی جهت فربهی نافع + صفت آن روغن بادام کتیرا تخم کاهو با شیرهٔ تازه بغیر موم روغن سازند و بکار برند + قیقهر بفتح دو قاف در میان هر دو یای مثناة تحتانیه ساکنه و ها و رای مهمله در آخر و نون میان هر دو قاف نیز آمده صمغ است شبیه بسندروس زود شکن بخیف بد بو و بد طعم مفید مائل بزردی بهندی رال و بفارسی لعل عنبری و بعربی شجرتیمی گویند اسم عبرانی سندروس ست وحال آنکه غیر سندروس ست و اکثر از بلاد هند و اراضی عرب می آید در سوم گرم و خشک و مدیفن و مخرج جنین و منقی دماغ و با ماء العسل جهت صرع و استسقا و ربو و بخور آن آشامیدن آن متوالی با سکنجبین و یا آب جهت سپرز و در رفع فربهی بدن و سنون آن جهت درد دندان و اکتحال آن جهت ضعف بصر و در رفع آثار چشم و مرهم آن جهت جراحات مزمنه و در مراهم ذکر مرهم آن خواهد شد انشاء الله تعالی و قدر شربتش ربع درم ست + دهن القیقهر که مشهور بروغن رال ست جهت ازالهٔ اورام جاره و باره در هر عضو که باشد خصوصاً خصیه و قضیب و استسقا و قوبا و شقاق و بثور خصوصاً بثور روحیه و اندمال جراح و قروح افرنجیه و غیره و قروح اذن نافع طلا و قطور ا + صفت آن بگیرند قیقهر هر قدر که خواهند نرم نموده با هشت وزن آن روغن کنجد خالص ممزوج نموده یکصد مرتبه باب شسته استعمال نمایند و اگر اقوی خواهند از روغن قدری کم نمایند خصوصاً در تابستان + دهن قیقهر که بهندی چوه رال نامند جهت انواع جرب رطب و برای داء الثعلب باب لیمو کاغذی نافع + صفت آن بگیرند خالص آنرا هر مقدار که خواهند و ریزه ریزه کرده در دیگ سفالی نمایند و بر سر آن سر پوشی گذارند و بر سرپوش سوراخی کرده نی بران نصب نمایند و سر نی را در ظرف خالی گذارند و سر آن ظرف را بند نمایند که هوا داخل نشود و در زیر دیگ آتش ملائم کنند آهسته آهسته روغن آن بر می آید آنرا عند الحاجت استعمال نمایند و اگر خواهند بقرع و انبیق استخراج نمایند بهتر ست لیکن کمتر و صاف تر می آید + دهن قیقهر دیگر جهت انواع جرب و قوبا و قروح خبیثه + صفت آن روغن خالص آن که بهندی چووه رال نامند سه ربع آثار یعنی سه پاؤ آثار و چهار توله زرد چوبه آنکه بهندی آنبه هلدی نامند نیز چهار توله هر دو را بسیار نرم بکوبند و بیزند و دو توله سیماب را در ان بینداززند و آنقدر بسایند که گشته گردد پس با آن روغن مخلوط نموده قدری بر جرب و قوبا بمالند تا سه چهار روز زائل گرداند ❊

کتاب الکاف

باب الکاف مع الالف

کاوی بفتح کاف و الف و کسر دال مهمله و یا و کیوڑہ بکسر کاف و سکون یای مثناة تحتانیه و واو و فتح رای مهمله و ها هر دو اسم هندی ست و بعربی کدر بفتح کاف و دال و رای مهملتین نامند و گل آن را بهندی کیوڑے کا پھول یعنی گل کیوڑا و نوع صغیر آنرا که کوچکتر و زردتر و لطیفتر و خوشبوتر ست کیتکی نامند و در هند و دکن و بنگاله و حوالی عمان و یمن کثیر الوجود ست و مشابهت کلی بدرخت نارجیل و نخل دارد و از برگ آن در زیر باد جای نماز را و فرشها از قبیل بوریای نخل بافند و باطراف مینار بسیار نرم تر از بوریای نخل ست و برگ آن عریض تر و طولانی تر از برگ نخل و نارجیل و اطراف آن شبیه است بزرت کلان که عندروس نامند ولیکن از ان بزرگتر و طولانی و برگهای آن نرم و خاردار و خوشبو و در وسط آن کفرا که خوشهٔ خرما ست خوشبو تر از گرد بلکه گرد این زیاده از ان ست و بسیار خوشبو و تند در آخر دوم گرم و خشک و بعضی معتدل دانسته شاید که حرارت و یبوست آن در آخر درجه اولی باشد و بیشتر کمتر از حرارت مقوی بدن و حواس و رافع خفقان و اعیا و ماشری و شور و حکه و مسکن دردهای صعب و شربت آن که چوب آنرا کوبیده بجوشانند و آب آنرا با شکر بقوام آورند جهت آبله و حصبه و جذام بهترین ادویه است و اهل هند را اعتقاد آنست که چون شربت آنرا بنوشند و دو سه آبله قبل از ظهور آبله بیاید نخواهد آمد تا بجد یکه گفته اند زیاده از هشت نه دانه بر نمی آید اصلی ندارد و لیکن مخفف عوارض آنست و زود تر کردن آن و رنگ

اطفال جهت تسکین درد والتیام قروح و تجفیف رطوبت آن و تفتیح ازان و خاکستر سوخته چوب آن جهت التیام جراحتها مجرب دانسته اند + و دوانه آن مقوی دل و جگر است و رب کدر قوی‌تر از دوانه آن و بدلش بوزن آن صندل سرخ و تخم حماض ست و مؤلف اختیارات بدیعی نوشته که در گرم سیر اکثر از درخت کدر بسیار بود و بفارسی گل کیدی نامند بوی عظیم خوش دارد تا بحدیکه چنانکه بوی وی گیرد تا ریزنده گردد بوی باز وی زائل نشود و اصلی ندارد و شاید در تخمی دیگر جوارحه بود + و دهن کدر مقوی حواس و مفرح نفس و سرور آورنده و مانع اعیا و رافع خفقان و استسقا کنند و بدن است صفت آن بگیرند گل کادی کیوره نامند یا کیتکی هرکدام که باشد قبل ازان که شکوفه شده باشد و در روغن کنجد تازه اندازند و چهل روز در آفتاب بگذارند و مثل روغن گل جدید کنند و بریت دهند + رب کدر نافع از برای جدری و حصبه صفت آن بگیرند چوب یا بیخ کدر تازه و بکوبند و آنرا افشرده بگیرند و با قند سفید بقدر احتیاج بقوام آورند و اگر تازه کدر بهم نرسد خشک آنرا ریزه ریزه نموده جوشانیده صاف کرده با قند بقدر احتیاج طبخ نمایند تا بقوام آید و این فی الحقیقت شراب کدر تازه است +

فصل در ذکر نسخ اشربه کدر

شراب کدر که شیخ الرئیس ابو علی بن سینا رحمه الله در قانون در معالجه جدری ذکر فرموده در قرابادین صفت آن بگیرند رب کدر ده جزو و اگر رب آن حاضر نباشد چوب کدر را رنده و یا براده نمایند و یا بکوبند و بخیسانند با نصف آن صندل براده کرده در سرکه مقطر یا در آب غوره آنمقدار که از روی آن برگردد و دو جزو چهار سرکه یا آب غوره زیاده باشد بهتر است و در سرما دو سه روز و در گرما یک روز دو روز بگذارند پس با آتش ملائم طبخ دهند آنمقدار که نیم شود پس بمالند و بفشارند و صاف کنند پس بگیرند آب تا بطریق تقطیر که در پارچه صافی اندازند و یا بطریق ترویق که طبخ دهند مثل طبخ ماء الجبن تا جبنیت آن از مائیت جدا گردد پس صاف نمایند و بگیرند آرد جو در آب مائیت مذکور اندازند و فقاع سازند و بگذارند تا ترش گردد مثل سرکه و ترویق آن نمایند یعنی صاف کنند و مرتبه دیگر آرد جو دران ریخته فقاع حامض ترتیب دهند و همین قسم هرچند زیاده تکرار کنند بهتر است پس بگیرند ازین فقاع ترش مذکور پنج جزو و از آب امرود چینی آب به ترش شفتالو آب انار ترش آب امرود ترش آب سیب ترش آب غوره آب لیمو آب آلوی ترش آب طلع مصفی آب کشوس حبری که نوعی کشمیز غوره است بلغت طبرستان و بفارسی گوجه و کیل زرد و بعربی ازکیل نامند آب توت شامی که خوب نرسیده باشد آب زرد آلوی خام ترش آب غوره آب سیب عصاره حصا لحیه درخت انگور آب گل فارسی که گل سرخ نامند عصاره نیشکر عصاره گل نیلوفر عصاره گل بنفشه از هر یک یک جزو و از آب ترش اترج و آب ترش نارنج از هر یک دو ثلث جزوی آب برگ کشنیز آب برگ کاهو آب برگ خشخاش آب برگ کاسنی آب برگ خرفه همه تازه و عصاره عصی الراعی آب برگ بید آب برگ سیب آب برگ امرود آب برگ زعرور آب برگ درخت گل سرخ از هر یک ازین آبها ربع جزوی عصاره لحیة التیس عصاره گل سرخ و گل نیلوفر عصاره ریشک همه خشک کرده تخم کاسنی تخم کاهو گلنار فارسی تخم نیلوفر تخم گل سرخ از هر یک نصف عشر آب نعناع تازه شش یک جزو آب زرشک تازه نصف جزوی بگیرند جمیع اجزا را از عصارات و ادویه یابسه یکجا کنند و بر آتش ملائم بگذارند و بریزند دران چهار جزو و ده جزو قند مقشر و ده جزو سماق منقی و انار دانه از هر یک سه جزو و بجوشانند باهستگی تا به نصف رسد پس از آتش فرود آورده بگذارند تا سرد شود و بقوت تمام بمالند و صاف کنند پس داخل کنند در هر سه صد درم ازان یکمثقال کافور قیصوری سائیده و این قسم که کافور را نیز فرع دیا آفتاب یا آب گرم که بپاشند و بملایمت و آهستگی مطبوخ مذکور را بران ریزند و سر آنرا محکم نمایند که بخار آن مطلقا بیرون نیاید و بر آتش اخگر گذارند تا بجوش آید و ساعت بساعت از آتش برگرفته حرکت میداده باشند تا بقوام لائق آید فرود آورده بگذارند تا سرد شود و آنگاه سر آنرا باز کرده در ظرف چینی یا شیشه نگاهدارند و سر آنرا محکم بندند تا بوی کافور ضائع نگردد و نه پرد شربتی ازین تا ده درم ست و بعضی اطبا داخل می کنند درین شربت سنبل الطیب زنجبیل تخم رازیانه انیسون قرنفل سفید سعد کوفی از هر یک مقداری که رای طبیب اقتضا کند بدانکه چون این شربت بسیار ترش است احتمال که زیان معده و امعا و سحج آنست و نیز شاید که بسبب رطوبت آبهاره و متغیر گردد اگر یک جزو لعاب بزر قطونا و ربع جزوی صمغ عربی سوده و ربع جزو نبات اضافه کنند و بقوام آورند بعد ازانکه از آتش فرود آورده و خواهند سرد شده باشد یکصد درم طباشیر در صورتیکه هر جزو را یک من گرفته باشند و ده استار طین صندل سوده یا کافور مطول بران پاشیده و به تیر معجون سازی بر هم زنند تا نیکو آمیخته شود و در ظرف چینی یا شیشه کرده سر آنرا محکم بندند بهتر است ازانکه کافور را در طبخ داخل نمایند زیرا که بعد از طبخ اثر و بوی وی شاید نماند

شراب کدر بنسخه محمود بن الیاس در حاوی صغیر صفت آن کادی تخم هندی عناب بزرگ دانه بیرون آورده از هر یک یک رطل بیخ رازیانه ده درم صندل سفید صندل سرخ از هر یک ده مثقال گل سرخ منزوع الاقماع سنبل الطیب از هر یک دو مثقال اجزا کوفته در چهار رطل ادویه آب خالص شیرین بجوشانند تا ربع آن بماند و بپالایند و بگیرند

آب انار ترش آب انار شیرین سرکه انگوری کهنه از
هریک یک رطل داخل آن کرده در دیگ سنگی کنند و بجوشانند
تا نزدیک به قوام آمدن رسد پس شکر صافی سفید
یک رطل داخل کنند و بجوشانند و کف آنرا بگیرند و
بپزند تا بقوام سکنجبین آید از آتش برگرفته حل کنند
دران سه درم زعفران و سه درم کافور قیصوری
در شیشه نگاهدارند شربتی ده درم + شراب کادی
کدر نیز گویند به نسخهٔ یحیی ابن جزله که بهترین نسخهٔ شراب کدر
است صفت آن بگیرند چوب کادی و پوست آنرا
دور کنند و تمر هندی منقی از تخم و پوست و لیف
و عناب بزرگ دانه بیرون کرده پوست بیخ بادیان
از هریک یک رطل تخم رازیانه و بیخ بهای رازیانه از
هریک نیم رطل صندل سرخ صندل سفید از هریک
ده مثقال سنبل الطیب گل سرخ منزوع الاقماع از
هریک دو مثقال مجموع را نیم کوفته در چهار برابر مجموع
ادویه آب خالص شیرین بخیسانند پس بجوشانند و
کف آنرا بگیرند تا بقوام سکنجبین آید از آتش برگرفته
حل نمایند دران زعفران و کافور قیصوری چند بسایند
از هریک سه درم و بیکدیگر بهم زنند و در ظرف چینی یا
شیشه نگاهدارند شربتی از دو مثقال تا یک اوقیه
بقدر حاجت + شراب کدر دیگر که آنرا آب کادی
گویند منقول از کامل الصناعه که موافق نسخهٔ مذکور
در جامع الادویه ست جهت حصبه و جدری و باد
سرخ و ماشری و حمیات حاره و [illegible] و تسکین حرارت
دموی و اخلاط محترقه که مشارکت دل باشند و
جهت یرقان و حرارت جگر و معده و رفع تشنگی و
عفونت فرستادن اخلاط و نیکو کردن بوی دهان بنهایت
سودمند ست + صفت آن چوب کادی نیم کوفته
تخم بادیان برگ و شاخ بادیان پوست بیخ بادیان
تمر هندی منقی از حب و قشر و لیف عناب دانه
بیرون آورده از هریک یک رطل گل سرخ
منزوع الاقماع نیم رطل سنبل الطیب لک مغسول
از چوب از هریک چهار مثقال صندل سرخ و سفید

از هریک ده مثقال مجموع را یک شبانه روز در چهار
مثل ادویه آب خالص بخیسانند پس بجوشانند تا به
ربع آید بپالایند و داخل نمایند دران سرکهٔ جید
انگوری دو رطل آب انار ترش آب انار شیرین از
هریک یک رطل و بجوشانند بآتش ملایم تا بقوام نزدیک
شود پس یک من نبات سفید داخل کنند و چند
جوش دیگر دهند تا بقوام آید پس از آتش برگرفته
برگرفته کافور قیصوری و زعفران از هریک سه
مثقال سوده دران حل کنند تا خوب ممزوج شود
و در ظرف چینی یا شیشه کرده سر آنرا محکم ببندند
تا رایحهٔ کافور بیرون نرود شربتی از دو مثقال
تا هفت مثقال و نیم و از برای اطفال تا یک مثقال
شراب گل کادی + بگیرند گل کادی که کیوره نامند
و برگهای آنرا جدا کرده و خوشهٔ آن را دور کنند
دور کنند و برگها را پارچه پارچه نمایند و یا بکوبند
کوفتنی بسیار کمی و با پنج وزن آن آب در دیگ کرده
و بجوشانند تا بربع آید پس صاف نموده نصف
آن مقدار نبات یا قند داخل کرده بجوشانند و
کف آنرا بگیرند و شربت باخمر ترتیب دهند و بعضی
از گرد میان برگهای گل آن و بعضی از خوشه وسط
آن نیز شربت مرتب می نمایند + شراب کدر ساده
صفت آن بگیرند تنه و بیخ و ریشهای درخت کادی
و پوست آنرا دور کنند اگر تر باشد و بکوبند و آب
آنرا بگیرند و با هم وزن آن و یا نصف آن نبات
و قند سفید بآتش ملایم بقوام آورند و اگر خشک
باشد رنده نموده یا کوبیده پنج مثل آن آب
خالص بخیسانند یک شبانروز پس بجوشانند تا بربع
رسد پس صاف نموده در پاتیل کنند و نصف
وزن آن نبات سفید یا قند سفید داخل کرده
بآتش ملایم بجوشانند و کف آنرا بگیرند تا بقوام
سکنجبین یا خمیره آید + عطر کادی تفریح و سرور
و نشاط و بسط و تقویت نفس و حواس نماید و
منع اعیاء و رفع خفقان کند + صفت آن بگیرند

برگ گل کیوره تازه یا کتکی و در دیگ کنند و به دستور
مقرر عرق کشند و در ته مشربه قدری عطر صندل
ریزند که بر روی آن عرق بچکد و بعد سرد شدن عطر
را از روی آب بگیرند و باز در ته مشربه ریزند و برگ
تازه و باز عرق بر روی آن بچکانند و همین قسم چند مرتبه
نمایند و اگر عطر صندل نباشد قدری ترا دو گل کتکی
را در اول مرتبه با برگ و گل آن در دیگ کرده
عرق کشند و عطر آنرا گرفته در ته مشربه ریزند و بر بالای
آن عرق گل تازه خالص مکرر بچکانند و در شیشه
محفوظ دارند و استعمال نمایند + کافور بفتح کاف
و الف و ضم فا و سکون واو و در ای مهمله اشتهار
میباشد اول ریاحی براي مهمله و یای مثناة تحتانی
گفته اند وجه تسمیه آن بسبب تصاعد آن با ریح
و بعضی گفته اند ریاح نام پادشاهی ست که اول
آنرا یافته و یا در عصر او یافته اند و بنام او اشتهار یافته
و آنرا بهندی بهیم سینی نامند و آن صمغ درختی ست
شبیه بمصطکی که خود بخود بظاهر درخت بر می آید
و بعضی گفته اند که تنه درخت آنرا در صمغ بسیار تیغ
می زنند اول ازان آب بسیاری تراوش میکند
پس مواضع دیگر را تیغ زده بعد تراوش رطوبت
در انجا آن جمع می نمایند و آن ما را لکافور ست و
بعضی گفته اند صمغی ست که بر درخت آن می نشیند
و بعد انعقاد جمع میگردد و دوم قیصوری و آن نیز
مانند صمغ سفید صقلی صافی شفاف ست و در
جوف درخت آن یافت می شود سوم کافوری ست که
از ریزه های چوب درخت که از جوشانیدن آن
بهم می رسد و آن تیره رنگ ناصاف ست و درخت
کافور مخصوص به بلاد زیر باد ست و چوب آن سفید
رنگ رخو می باشد و بسیار کم ست و درخت آن
عظیم و گویند که سبب کمیابی او آنست که گرمی هوا
آن مکان پلنگ و مار همیشه مجاور آن درخت
میباشد و آبیکه از ان درخت در حین قطع می چکد
مسمی بمار الکافور ست در نهایت تندی رایحه

و غلیظ و مایل بسرخی در سوم گرم و خشک ست و جالی
چرک بدن و جامه و ظروف و مس نزدیکی با و میکند
و رافع درد استخوان و مفاصل و امراض بارده است
و اما کافور پس آن درخت سرد و خشک ست در
آخر درجه سوم و شم آن مصدع مبرودین و مصلحش
روغن بنفشه و بوئیدن عنبر و مشک و مسکن صداع
حار محرورین به تنهائی یا با گلاب و صندل سفید خصوص
در حمیات حاره حاده و مفرح قلب حار و قاطع نزف
الدم اعضا و رعاف و اسهال حار و عرق و دافع تشنگی
و التهاب گرده و قرحه گرده و قرحه ریه و سل و دق
و ذات الجنب و حرقة البول و جمیع امراض حاره و
مقوی حواس محرورین شربا و طلاءً و تریاق سموم حار
و سموم صاحبان دماغ حار و با مشک و عنبر مقوی
روح حیوانی مبرود المزاج ضعیف و سعوط آن با آب
کشنیز تازه یا سرکه یا عصیر بسبر یا آب برگ آس یا
آب بادروج جهت رعاف و با آب برگ کاهو جهت
بیخوابی محرورین و با روغن گل سرخ جهت اورام حار
نافع و سنون آن جهت دندان کرم خورده و گذاشتن
در جوف آن مانع زیادتی اوست و مجرب ست
و قلاع دهان را رافع و ذرور آن جهت قروح
خبیثه و ساعیه و با ادویه مناسبه جهت زخمهای
حاره و جراحت تازه و قطع خون آن و تسکین درد مجرب
و اکتحال آن جهت رمد و طلای آن با روغن
گل و خل خمر بر پیشانی جهت درد سر صفراوی
و شدت حرارت روح دماغی خصوص در حمیات
حاره حاده و ضماد آن بر یافوخ و پیشانی در حبس
رعاف مجرب و مضر باه و مولد سنگ مثانه و اکثار
آن قاطع نسل و اشتها و مورث سفیدی موی
و مصلحش عنبر و مشک و ادویه حاره خوشبو و
بسیار بوئیدن آن مورث بیخوابی و مصلحش روغن
سوسن و روغن گل سرخ و امثال آن و همچنین بسیار
بوئیدن آن مضعف باه و قاطع شهوت
جماع ست و ابن ماسرجویه حکایت کرده است

که مردی از اصحاب او مقدار یکمثقال کافور خورد در
یک روز پس قطع شد باه او و روز دیگر همان مقدار
خورد پس باطل شد شهوت جماع او و روز سوم خورد
پس فاسد شد معده او بحدیکه غذا النضج نمی یافت و
قطور محلول آن با آب کشنیز تازه جهت درد گوش
و قطع رعاف دماغی و در چشم صاحب آبله باعث
بر نیامدن دانه آبله است در چشم و اگر بر آمده باشد
در سه چهار روز که مکرر بچکانند زائل میگرداند و مجرب
است و محلول آن در روغن گل در بینی جهت سوء
مزاج حار سادج سر و چشم نافع و علامت سوء مزاج
سادج آن ست که بزیادتی و ارتفاع آفتاب زیاده
و شدید میشود و به نقصان و انحطاط آن کم و گفته
که اگر زن اندکی از ان بر فرج خود بمالد مرد بران
قادر نتواند شد و قدر شربتش تا یکدانگ و دو مثقال
آن قاطع باه و مفسد معده و گویند دو مثقال آن
قاتل ست و بدلش دو وزن آن طباشیر و یک
وزن آن صندل سفید ست و کافور مصنوع
از موم بقدر ده درهم و حجر رخام ده درم و روغن
بنفشه نیم درم و قدر کافور ترتیب دهند زبون و
فرق آن با کافور اصلی ثقل و چسپندگی ست که
در مصنوع میباشد و بوی اصلی شبیه ببوی لیمو
و ترنج ست و آنچه بتحقیق پیوسته آن ست که کافور
دو قسم ست یکی اصلی غیر جعلی و دیگرے مصنوع
معجول و اصلی صمغ درختیست که از درخت تراوش
کرده بیرون می آید و حبهای آن کوچک مثل
حبهای مصطکی و رنگ آن نباتی و رایحه آن تند
با حدت و چون قدری قلیلی از ان را بر شقیقه بمالند
خشکی و حدت آن در چشم ظاهر شود و آب از چشم
جاری گردد و گویند فرق میان اصلی و معجولی
آن ست که چون آبگینه را بر آتش نهند و کافور
بران ریزند تمام گداخته گردد و مجعول آن نه چنین
است و از مالیدن آن بر شقیقه آب از چشم
بر نیاید و درخت آن در آچی میشود و از چند ثقه

شنیده شده که بسیار جز قلیلی بعمل می آید زر تمام
سال و شاید از چهار پنج تبریزی زیاده بعمل نمی آید
و بسیار گرانبها ست و نیز از چند شخص ثقه شنیده شده
که سالی از آچی چند تخته ضخیم از چوب آن در بندر
هوگلی که از بنادر بنگاله است آورده بودند که آن
میبریدند از جوف آن جای کافور بر می آمد و چوب
آن رخو بود و شیخ الرئیس قدس سره در مفردات
قانون نوشته اند باین عبارت و اما خشبته فقد رایتها
کثیرا و هو خشب هش خفیف و ربما اختنق فی خلله شی
من اثر الکافور و این کلام شریف شیخ موید قول
راویان تخته چوب کافورست که مذکور شد و نیز شنیده
شده که صندوقهای بزرگ از تخته چوب کافور ساخته
می آورند و بوی کافور از ان می آید و مصنوع آن
که اکثر از هند و چینه می آورند بسیار و وافر ارزان
است و شنیده شده که از تنه و برگ و بیخ درخت موز
که بهندی کیله نامند و چوب کافور و با چند ادویه
دیگر ترتیب می دهند و آن چرک رنگ ست و بعضی
آن مصنوع را نیز تصعیدی می نمایند و سفید و براق
می شود و آن را کافور چینیه می نامند +

فصل در بیان نسخ جوارشات کافوری

جوارش کافور نافع ست از برای ضعف معده
و کبد و دفع ریاح غلیظه کند و معین ست بر هضم
صفت آن کافور قیصوری زعفران عود هندی
خام قاقله دانه هیل بوا کبابه چینی کاشم قرفة الطیب
قرنفل اشنه سنبل الطیب بسباسه صندل سفید
فلفل دار فلفل دارچینی شیطرج هندی نارمشک
شقاقل مصری خولنجان جوز بوا سعد کوفی فلفل
موییه اجزا مساوی کوفته بیخته شکر سفید بوزن
مجموع ادویه بدستور مقرر جوارش سازند مزاجش
گرم ست در اول درجه دوم خشک ست در اول
درجه سوم شربتی یک مثقال + جوارش کافور اقوی
از اول + صفت آن کافور قیصوری مشک ترکی

خالص از هر یک دو درم و نیم زنجبیل فلفل دار چینی قرفة الطیب ساذج هندی دار فلفل شیطرج هندی جوز بوا سنبل الطیب صندل سفید حب بلسان قاقله کبابه قرنفل بانحی طالیفر سعد کوفی طباشیر سفید عود هندی از هر یک نیم اوقیه نبات سفید دو از ده اوقیه و نیم اجزا کوفته بیخته بعسل مصفے بدستور مقرر جوارش سازند و در ظرف چینی نگاهدارند و مزاجش گرم ست در اول درجه دوم و خشک ست در اول درجه سوم شربتی یک مثقال + جوارش کافوری نافع است برای ضعف معده و کبد و سوء استمراء و دفع ریاح + صفت آن کافور قیصوری زعفران جوز بوا زنجبیل کبابه دار چینی نارمشک قرفة الطیب فرنجمشک قرنفل فلفلمویه اجزا مساوی کوفته بیخته باسه وزن مجموع ادویه عسل مصفی بسرشند شربتی یک مثقال + جوارش کافوری ضعف را سودمند بود و ضعف جگر را قوت دهد و سوء استمراء را الغایت مفید ست و بلغم غلیظ دفع کند + صفت آن زنجبیل دار فلفل دارچینی قرنفل ساذج هندی شیطرج جوز بوا صندل سفید حب بلسان قاقله کبابه قرفه نارمشک طالیفر سعد طباشیر عود خام از هر یک پنج مثقال کافور مشک از هر یک یک شکر طبرزد برابر اجزا کوفته با عسل دو برابر اجزا معجون سازند + جوارش کافوری اسهال صفراوی باز دارد و تشنگی و حرارت نشاند + صفت آن زرشک پاک کرده ده درم گل سرخ هشت درم طباشیر سفید فوفل کهربای شمعی از هر یک چهار درم بزر الحماض بود اده هشت درم حب الآس بشسته درم آرد سیب آرد سنجد از هر یک ده درم از کنار هفت درم انار دانه بود اده پانزده درم کافور سه درم زعفران نیلوفر از هر یک پنج درم اجزا کوفته و بآب زرشک سرشته با نبات یک وزن مجموع ادویه معجون سازند شربتی دو درم + حب کافور قلمی فرموده اند که از حضرت علامی والدی قدس سره است مجرب از برای امراض حاره شدید الحرارت و حمیات حاره و تپ دق که با سهال باشد + صفت آن کافور قیصوری نیم مثقال طباشیر سفید مروارید ناسفته صندل سفید کشنیز خشک از هر یک دو مثقال مغز تخم کدو مغز بهدانه از هر یک چهار مثقال گل ارمنی زهر مهره از هر یک یکمثقال صمغ عربی دو دانگ صمغ را بعرق صندل حل کرده و آنچه ادویه صلایه کردنی است صلایه کرده و آنچه کوفتنی و بیختنی ست کوفته بیخته و آنچه را نرم باید کوبید نرم کوبیده و مجموع را درهم مخلوط کرده نیکو بسرشند و حبها سازند هر حبے بقدر نخودی شربتے یک مثقال با آنچه مناسب باشد + حب کافور نافع جهت اهوه بدانکه اهوه مرضی ست که اهل بنگاله و اطبای آنجا متفق اند برانکه در بیشتر مردم آن دیار از اناث و ذکور و صغیر و کبیر بهم میرسد علامت آن تپ شدید و درد سر و گردن و شانها و کمر و برافروختگی بشره و چهره و نیامدن عطسه و حمرت اندرون خیاشیم ست + صفت آن گل بنفشه یک مثقال صندل سفید کشنیز خشک تخم کاهو از هر یک یک درم مغز تخم کدو طباشیر سفید از هر یک نیم مثقال کافور چهار حبه اجزا کوفته بیخته بآب برگ کشنیز تر سرشته حبوب سازند هر حبے بقدر نخودی و در سایه خشک نمایند و عند الحاجت اگر خشکی و حرارت در دماغ باشد یک حب تا دو حب و سه حب بدفعات پیهم در یک روز بآب کشنیز تر سائیده سعوط نمایند و اگر علامت اهوه نیز ظاهر باشد بآب کوکنار یا آب خالص که دران تمر هندی خیسانیده باشند سائیده سعوط نمایند بر طرف گردد + دهن الکافور + صفت آن بگیرند روغن کنجد سفید تازه و هر مقدار کافور که خواهند دران اندازند و یک شب بگذارند روز دیگر برآورده در شیشه مطین کنند و بطریق متعارف بقرع و انبیق روغن کشند و در شیشه کرده سر آنرا محکم نمایند و عند الحاجت بکار برند + دهن الکافور منقول از طب براکلسوس فرنگی جهت حمیات محرقه و وبائیه و طاعون بادویه مناسبه آن علت و استعمال کرده میشود بر قروح خبیثه یا دهن عرعر + صفت آن بگیرند کافور را و در آب گرم بخیسانند و بقرع انبیق تقطیر نمایند و دهن را از آب جدا نمایند و در شیشه کرده سر آن را محکم بندند و عند الحاجت بکار برند +

فصل در ذکر نسخ عرقهای کافوری

عرق کافور قلمی فرموده اند که از اختراع حضرت علامی قدوة الاطبا و الحکما سید السند میر محمد هادی قدس سره والد ماجد فقیر ست نافع از برای سوء مزاج حار و حمی دق و حمیات محرقه حاده + صفت آن گل نیلوفر یک اوقیه تبریزی برگ کاهو کنب بید کاسنی تازه جو مقشر از هر یک نیم من صندل سفید سی مثقال کدوی تازه باقلای تازه از هر یک یک اوقیه گل سرخ دو من تخم خرفه سه و نیم من طباشیر سفید کتیرا از هر یک ده مثقال عرق بید مشک عرق نیلوفر عرق بید انجیر از هر یک یکمن گلاب دو من بدستور مقرر عرق کشند و در وقت عرق کشیدن نیست کافوری قیصوری اول سوده در ته طاسی که عرق دران می چکد بپاشند تا عرق بران بچکد + عرق کافور بنسخه دیگر نیز قلمی فرموده اند که از اختراع بندگان حضرت مغزی الیه قدس سره است و همان منافع دارد + صفت آن گل نیلوفر گل بید غنچه گل سرخ شاهتره گل گاوزبان گل بید مشک باقلای تازه از هر یک یک اوقیه برگ کاهو کنب بید جو مقشر رازیانه کدوی تازه سیب شیرین امرود شیرین از هر یک نیم من صندل سفید صندل سرخ تخم کاسنی مغز تخم کدو مغز تخم خیارین تخم کاهو مقشر مغز تخم خربزه گل بنفشه از هر یک ده مثقال کافور قیصوری اعلی بست مثقال با گلاب و عرق بید مشک و عرق کاسنی و عرق بید از هر یک دو من آب بقدر ضرورت بدستور مقرر عرق کشند + عرق کافور بنسخه دیگر که فی الجمله تفاوتی با نسخه قبل دارد + صفت آن بگیر

گل سرخ شاهتره گل گاوزبان بید مشک تازه باقلا
تازه از هریک چهار یک من تبریزی برگ کاهو کنب بید
جو مقشر تراشه کدوی تازه رازیانه تازه سیب شیرین
شاه امرود از هریک یک من تبریزی کشنیز خشک گل
بنفشه صندل سفید صندل سرخ تخم کاسنی مقشر مغز
تخم کدو مغز تخم هندوانه مغز تخم خیارین تخم خرفه مقشر
تخم کاهو مقشر طباشیر سفید از هریک ده مثقال
کافور قیصوری چهل مثقال ادویه را کوفته سوای کافور
دهیه را در دیگ گلاب کشی نموده گلاب چهار من
تبریزی عرق بید شش من تبریزی عرق بید مشک
چهار من کاسنی چهار من عرق گاوزبان عرق نیلوفر
از هریک یک من آب بقدر ضرور بر روی آن
کرده کافور را سوده در پارچه کتان نازک بسته
بدهان نیچه نصب نموده بطریق گلاب عرق کشند و در
شیشهای کوچک نگاه دارند + عرق کافور نیز از
اختراع بندگان معزی الیه قدس سره که یکی از
تلامذه حضرت معزی قدس سره اقل باذران هند
نموده باندک تصرفی در اصل نسخه + صفت آن
گل نیلوفر گاوزبان باقلای تازه غنچه گل سرخ
شاهتره از هریک بست و پنج توله برگ کاهو تازه برگ
بید تازه سیب شیرین به شیرین امرود برگ کاسنی
تازه جراده کدو جراده خیار جراده بادرنگ جو مقشر
از هریک یک سیر و سه ربع یک سیر کشنیز خشک مغز
تخم کدو صندل سرخ صندل سفید تخم کاسنی
مقشر مغز تخم خیارین بادیان تخم کاهو مقشر تخم
خرفه مقشر گل بنفشه طباشیر سفید از هریک سه توله
و نه ماشه کافور قیصوری هفت توله و نیم برگ نار
مشک تازه یک و نیم ربع سیر پنج کیله یک و نیم ربع
سیر تخم نار مشک گل سفید از هریک سه توله و نه ماشه
عرق بید مشک عرق کاسنی عرق نیلوفر گاوزبان از
هریک یک سیر گلاب هفت سیر آب خالص دوازده
سیر بدستور مقرر عرق کشند +

فصل در بیان نسخ اقراص کافوری

قرص کافور از اختراع شیخ الرئیس قدس سره
می باشد مطفی التهاب معده و کبد و سل و دق و
قروح را نشاند عطش و کرب را و نافع ست از برای
نفث الدم و قی الدم و اسهال خون + صفت آن
تخم کاسنی مقشر تخم کاهو مقشر تخم خرفه مقشر از هریک
دو درم مغز تخم کدوی شیرین مغز تخم خیارین از
هریک دو درم و ثلث درمی آب کدو اگر یافت
نشود بدل آن صندل سفید مقاصری سه درم
سرطان مشوی رب السوس زعفران کافور از هریک
یکدرم گل سرخ منزوع الاقماع چهار درم کوفته
بیخته بدستور مقرر اقراص سازند شربتی یکمثقال
صاحب میزان الطبائع گفته که بعض اطبا طباشیر
سفید سه درم تخم خشخاش دو درم بر اجزای این
قرص افزوده اند و این صواب ست و مزاج این
قرص سرد ست در یک درجه و سه ربع درجه و
خشک ست در آخر درجه دوم + قرص کافور از
شیخ رئیس ابو علی بن سینا مطفی الهیب معده و
عطش را زائل کند و درد معده و کبد و طحال
را مفید ست و قاطع نفث الدم و قی الدم و مسکن
التهاب حمیات ست و از برای حمیات حاده و
سل و دق نافع + صفت آن طباشیر سفید چهار درم
ورق گل سرخ هفت درم تخم خرفه مقشر مغز تخم خیار
مغز تخم کدوی شیرین ناردین صمغ عربی
رب السوس عود قماری خام قاقله از هریک سه
درم زعفران دو درم نبات سفید ترنجبین از هریک
هفت درم کافور قیصوری یکدرم و نیم کوفته
بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند و در سایه
خشک نمایند شربتی یک مثقال و مولانا نفیس
در شرح قانون بجای ناردین کتیرا آورده است
قرص کافور نسخه دیگر از شیخ الرئیس گفته که این
قرص مجرب ست از برای التهاب معده و کبد و
اندفاع خون لبقی و نفث الدم و از برای عطش و
حمیات حاره و سل و دق + صفت آن طباشیر
سفید چهار درم ورق گل سرخ ده درم عود قماری
خام قاقله رب السوس از هریک سه درم نبات سفید
ترنجبین مغز تخم خیارین از هریک دو درم زعفران کافور
قیصوری از هریک یکدرم ادویه کوفته بیخته بلعاب
بزرقطونا سرشته اقراص سازند هر قرصی یک درم
و در سایه خشک نمایند شربتی تا دو درم + قرص کافور
بنسخه ابن جزله در منهاج الادویه + صفت آن طباشیر
سفید چهار درم ورق گل سرخ هفت درم تخم خرفه
مقشر مغز تخم خیارین مغز تخم کدوی شیرین از هریک
چهار درم عود قماری خام صمغ عربی کتیرا از هریک
دو درم اصل السوس مقشر صندل مقاصری
ترنجبین پاک کرده نشاسته قند سفید از هریک سه درم
کافور قیصوری زعفران از هریک یکدرم کوفته بیخته
بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند شربتی از
یکدرم تا یک مثقال و قوت این قرص تا شش ماه
باقی میماند + قرص کافور بنسخه سید اسمعیل در ذخیره
صفت آن طباشیر سفید گل منزوع الاقماع
مغز تخم خیار مغز تخم کدوی شیرین تخم خرفه مقشر
از هریک پنجدرم کتیرا چهار درم سنبل الطیب سنبل
رومی عود هندی قاقله رب السوس صندل سفید از
هریک دو درم کافور قیصوری یک مثقال تخم
کاهو سه درم کوفته بیخته بلعاب بهدانه سرشته اقراص
سازند شربتی یک مثقال با گلاب بیاشامند
قرص کافور منقول از سید اسمعیل جرجانی نافع از
برای حرارت کبد و قلب و حمیات حاره و دق و
ذبول و سل + صفت آن مغز تخم کدو مغز تخم خیار
مغز تخم بادرنگ تخم خرفه مقشر مغز بهدانه از هر
یک پنجدرم ورق گل سرخ سه درم صمغ عربی صندل
نشاسته کتیرا از هریک دو درم رب السوس طباشیر
سفید از هریک سه درم تخم کاهو یکدرم کافور قیصوری
نیمدرم کوفته بیخته بلعاب بهدانه سرشته اقراص سازند
شربتی دو درم + قرص کافور دیگر که همین منافع دارد
صفت آن تخم کاهو مقشر هفت درم ورق گل

گل سرخ ده درم طباشیر سفید مغز تخم خیار مغز تخم خیار
بادرنگ از هر یک دو درم تخم خرفه مقشر هشت درم
مغز تخم کدوی شیرین چهار درم رب السوس سه
درم ترنجبین ده درم کافور قیصوری نیم درم کوفته
بیخته بلعاب بزر قطونا سرشته اقراص سازند شربتی
یک مثقال تا دو مثقال با ماء الشعیر بیاشامند + قرص
کافوری منقول از ذخیره سید اسمعیل جرجانی نافع از
برای حار کبد و سوء مزاج و حمیات صفراویه + صفت
آن ورق گل سرخ طباشیر سفید صندل سفید از هر
یک سه درم تخم کاسنی تخم خرفه مقشر مغز تخم کدوی
شیرین تخم کاهو مقشر از هر یک دو درم کافور قیصوری
دو دانگ تا نیم مثقال اقراص سازند هر قرصی
دو درم شربتی یک قرص با دوغ بنوشند + قرص
کافوری تالیف حکیم علی گیلانی در رساله مجربات
خود قلمی نموده که این قرص خاصهٔ ماست + صفت
آن کافور قیصوری چهار مثقال زعفران سه مثقال
مغز تخم کدو مغز تخم خیارین از هر یک دو مثقال
عسل چهار مثقال ادویه را نرم صلایه نموده با عسل
واندکی آب قرص سازند هر قرص نیم مثقال + قرص
کافوری دیگر که همین منفعت دارد استعمال کرده
میشود زمانیکه طبع نرم باشد اگر اراده قبض باشد +
صفت آن لک مغسول فوفل از هر یک هفت درم
زعفران سه درم ریوند چینی پنجدرم مصطگی رومی
طین قبرسی پرسیاوشان از هر یک سه درم کافور
قیصوری دو درم و نیم کوفته بیخته با آب عنب الثعلب
وآب کاسنی تازه سرشته اقراص سازند شربتی یک
مثقال با آب کاکنج یا آب کاسنی تازه بنوشند +
قرص کافوری منقول از کامل الصناعه نافع از برای
امراض حاره و تپ دق وغیره + صفت آن
مغز تخم کدوی شیرین مغز تخم خیارین تخم خرفه مقشر
اصل السوس از هر یک هشت درم گل سرخ شش
درم صمغ عربی چهار درم نشاسته سه درم زعفران
دو درم کافور قیصوری نیم مثقال کوفته

بیخته بلعاب بزر قطونا سرشته اقراص سازند و با آب
بنوشند + قرص کافوری منقول از قرابادین قانون
شیخ نافع از برای حمیات حاده و تفتیح سده های
قوی کبد + صفت آن گل بنفشه گل نیلوفر از
هر یک سه درم ریوند چینی لک مغسول از هر یک یک
درم صمغ عربی کتیرا رب السوس از هر یک دو درم
کافور قیصوری یکمثقال ترنجبین شکر سفید از هر یک
یکدرم ترنجبین و شکر را بگلاب حل کرده صافی نموده
باقی ادویه را کوفته بیخته با آن بسرشند و اقراص
سازند شربتی یک مثقال با سکنجبین بیاشامند +
قرص کافوری از کامل الصناعه نافع از برای
حرارت قلب و کبد و خفقان حار و حمیات حاده
و تپ دق وغیره + صفت آن مغز تخم کدوی شیرین
مغز تخم خربزه مغز بهدانه از هر یک پنجدرم ورق
گل سرخ سه درم بادیان یک درم کافور قیصوری
نیم مثقال کوفته بیخته بلعاب اسپغول سرشته اقراص
سازند + قرص کافوری منقول از قرابادین کوبوی
شاهی سوء مزاج را که از گرمی و صفرا باشد سود دارد
و تپ دق و تپ غب را نیکو بود + صفت آن
مغز تخم خیارین مغز تخم کدوی شیرین گل سرخ از
هر یک سه درم تخم خرفه مقشر خشخاش سفید تخم
کاهو مقشر صمغ عربی از هر یک یکدرم و نیم کافور قیصوری
نیم درم همه را کوفته بیخته اقراص سازند + شربتی
از یک مثقال دو درم + قرص کافوری منقول
از کتاب مذکور همین منفعت دارد + صفت
آن مغز تخم خیارین مغز تخم کدوی شیرین ورق
گل سرخ از هر یک سه درم تخم خرفه مقشر تخم خشخاش
سفید طباشیر سفید صمغ عربی صندل از هر یک
دو درم ریوند چینی یکدرم و نیم و کافور قیصوری
یکدانگ و نیم کوفته بیخته بلعاب بزر قطونا سرشته
اقراص سازند اطفال را یک درم و میانه را
دو درم و قوی را سه درم با شراب کاسنی بنوشند
قرص کافوری منقول از ذخیره سید اسمعیل جرجانی

صفت آن گل بنفشه خشک گل نیلوفر خشک ورق
گل سرخ از هر یک سه درم مغز تخم خیارین طباشیر سفید
زعفران ریوند چینی لک مغسول رب السوس از هر یک
دو درم کتیرا یکدرم کافور قیصوری نیم مثقال ترنجبین
خراسانی ده درم بدستور اقراص سازند شربتی یک
مثقال با سکنجبین سادج بیاشامند + قرص کافوری
منقول از شرح مولانا سدید بر موجز قرشی نافع برای
حمیات حاده و محرقه و دق و سعال و رافع تشنگی و
خفقان حار و گرمی جگر و قلب + صفت آن گل
سرخ منزوع الاقماع طباشیر سفید مغز تخم خیارین
مغز تخم کاسنی تخم کاهو مقشر تخم خرفه مقشر از هر یک
سه درم کافور قیصوری نیم مثقال زعفران سدس
مثقال کوفته بیخته با آب به شیرین سرشته اقراص
سازند نازک در سایه خشک کنند و احتیاط کنند
که در وقت خشک کردن فاسد و متکرج نه گردد
یعنی بر پشت غربال پهن کنند و مکرر زیر و رو کنند تا
زمانیکه خشک شود صاحب اختیارات این قرص را
باسم قرص طباشیر کافوری ذکر کرده و در نسخه صاحب
اختیارات زعفران داخل نیست و وزن کافور
یکدرم و باقی اجزا از هر یک چهار درم ست و گفته
که ادویه کوفته بیخته بلعاب بزر قطونا سرشته اقراص
سازند شربتی یک مثقال قوتش تا ششماه باقیست
محمود بن الیاس این نسخه را در حاوی صغیر آورده
و اختلافی که با نسخه صاحب اختیارات دارد آنست
که وزن کافور یکدانگ و وزن باقی اجزا از هر یک
یک مثقال ست و این نسخه اشهر ست و مسیحی این
قرص را در مادهٔ خفقان حار آورده و بعوض تخم
کاهو تخم کاسنی داخل ست و زعفران داخل ندارد
و گفته که در هر یک مثقال از اجزای این قرص یک
طسوج کافور قیصوری داخل نمایند و تا هفته صاحب
خفقان حار هر روز یک مثقال ازین قرص بخورد
و گاهی اضافه کرده میشود بر اجزای این قرص
یک مثقال مروارید ناسفته و درین حالت

آنرا قرص طباشیر لولوی کافوری نامند + قرص کافوری
منقول از بیاض میرزا محمد باقر حکیم باشی که از مجربات
خود آنجا قلمی نموده اند و گفته اند که این قرص نافعست
از برای التهاب کبد و یرقان غلبانی و حمیات حاده
صفت آن گل سرخ منزوع الاقماع طباشیر سفید
صندل سفید از هر یک سه درم تخم کاسنی مقشر
تخم خرفه مقشر مغز تخم کدوی شیرین تخم کاهو از هر
یک دو درم کتیرا یکدرم کافور قیصوری یک قیراط
کوفته بیخته بآب بزرقطونا سرشته اقراص سازند شربتے
دو درم با سکنجبین ساذج و گلاب بنوشند + قرص
کافوری یرقان و تپ گرم را نافع باشد + صفت
آن زرشک منقی طباشیر سفید گل سرخ از هر یک
هفت درم تخم خرفه تخم کاهو تخم کاسنی کتیرا از هر یک
سه درم مغز تخم خربزه مغز تخم کدو از هر یک پنجدرم
صندل سفید رب السوس از هر یک دو درم و در
نسخه دیگر از هر یک سه درم کافور یک درم کوفته بیخته
بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص سازند شربتے دو
درم با سکنجبین + قرص کافوری بنسخه دیگر دق و تپ
محرقه را نافع بود و تشنگی بنشاند + صفت آن طباشیر
تخم خرفه تخم کاهو از هر یک پنجدرم تخم کاسنی
صندل سفید رب السوس از هر یک سه درم
مغز تخم خربزه مغز تخم کدو از هر یک هفت
درم ترنجبین ده درم کافور نیم مثقال بلعاب بزر
قطونا سرشته اقراص سازند + قرص کافور بنسخه دیگر تپ
دق و محرقه مطبقه را نافع باشد و تشنگی بنشاند صفت
آن طباشیر تخم کاهو تخم خرفه از هر یک پنج درم
تخم کاسنی رب السوس صندل سفید از هر یک
سه درم کافور نیمدرم کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته
قرص کافور اسهال مراری باز دارد و تشنگی بنشاند
و تپهاے گرم را نافع باشد + صفت آن تخم
حماض بریان کرده گل مختوم صمغ عربی و مورد دانه
طباشیر سفید گل سرخ از هر یک بست درم کوفته
بیخته با گلاب قرص سازند کاکنج بفتح کاف

والف و کسر کاف و فتح نون و جیم عوام عجم آنرا
عروسک پس پرده گویند و بهندی براج پهونگه نامند
و از انواع عنب الثعلب است و بستانی و جبلی
میباشد و کاکنج بستانی نباتش مانند عنب الثعلب
و برگش عریضتر و بزرگتر از برگ عنب الثعلب و
در قوت مثل آن ست و سرشاخهای آن نگون
و ثمرش در غلاف سرخی شبیه بمثانه و دانه اش
بقدر فندقی و بعد از رسیدن سرخ میشود و گل
آن سفید مائل بسرخی و جبلی آنرا برگ مانند برگ
سیب و غبار آلوده و سیاه و ساقش با رطوبت
چسپنده و نبات آن بزرگتر از بستانی و گل آن
بسیار سرخ و دانه اش زرد مائل بسرخی و در غلاف
زردی و منبتش سنگلاخها و آنرا کاکنج منوم و
عنب الثعلب منوم نامند و در تحذیر قوے از
خشخاش و مدر بول و یک مثقال آن منوم و زیاده
از یک مثقال مورث اختلاط عقل و چون مراد
از مطلق کاکنج بستانی آن ست و مستعمل از ان
پوست سرخ و دانه آن ست و قوتش تا سه سال
باقی ست سرد و خشک در درجهٔ دوم و مدر بول و
دافع امراض گرده و مثانه و قرحه آن و مخرج صفرا
بادرار و مصلح حال جگر و ربو و عسر النفس و قاتل
کرم معده و مالیدن عصاره ان حافظ آنها
است و محلل صلابت بواسیر و رافع قروح خبیثه
گوش و مداوت آن هر روز مقدار یک مثقال
جهت یرقان مجرب و بلع کردن هفت عدد دانه
آن بعد از پاکی از حیض جهت منع حمل مجرب یافته
اند و مخدر است و مصلحش گلقند ست و قدر
شربتش از پوست و دانه آن تا پنجدرم ست و
بدلش عنب الثعلب ست + جوارش کاکنج ریش
گرده و مثانه را دفع کند و بول خون باز دارد و
حرارت بنشاند و سوزش دور کند + صفت آن
بزر البنج تخم کرفس رازیانه از هر یک هفت مثقال
مغز تخم خیارین پنج مثقال بزر الحماض افیون

مغز چلغوزه تازه بریان مغز فندق بریان زعفران
مغز بادام تلخ بریان از هر یک سه مثقال کتیرا حبیار
مثقال کاکنج تازه پنج مثقال با دوشاب ترش بسرشند
شربتے یک قاشق با آب گرم و عسل + ـ

اقراص کاکنج

قرص کاکنج قروح گرده و مثانه را نافع ست و ادرار
بول کند + صفت آن بزر کاکنج مغز تخم خربزه مغز
تخم خیارین مغز بادام شیرین مقشر رب السوس
نشاسته صمغ عربی دم الاخوین کتیرا از هر یک ده درم
تخم کرفس دو درم افیون یکدرم کوفته بیخته بآب
سرشته اقراص سازند و در سایه خشک نمایند شربتی از
یکدرم تا یکمثقال این قرص بی تخم خربزه یازده جزو
است سرد در یک درجه و نیم ست و خشک در آخر
درجهٔ دوم و در نسخه شفائی تخم کرفس داخل نیست
قرص کاکنج منقول از شرح اسباب و علامات قرحه
مثانه را مفید ست + صفت آن مغز تخم خیارین ده
درم کاکنج سه درم تخم کرفس شهدانه گل ارمنی صمغ عربی
از هر یک دو درم افیون یکدرم اجزا کوفته بیخته با
شراب خشخاش اقراص سازند شربتے یک درم
قرص کاکنج دیگر بنسخه سید اسمعیل جرجانی که در ذخیره
ذکر کرده و گفته که این قرص تسکین وجع قروح کلیه و
مثانه و گوشت تازه برویاند + صفت آن بگیرند
مغز تخم خیارین بست درم گل ارمنی صمغ عربی کندر
دم الاخوین اجزا مساوی از عل ده درم تخم خشخاش
سفید مغز بادام شیرین مقشر رب السوس نشاسته کتیرا
از هر یک دو درم تخم کرفس دو درم و نیم افیون یک
درم بزر کاکنج که خشک باشد شش درم بدستور مقرر
اقراص سازند شربتے سه درم با شربت بنفشه مقدار
ده درم و قوت این قرص تا دو سال باقی میماند و
در نسخه شفائی وزن تخم خیارین پنجدرم و وزن دم
الاخوین سه درم ست و باقی مساوی ست قرص
کاکنج دیگر صفت آن بزر البنج سفید تخم کرفس
از هر یک شش درم تخم رازیانه دو درم زعفران

تخم خاص مغز چلغوزه افیون کندر مغز بادام شیرین
کوبی از هر یک سه درم کاکنج بست و پنج عدد مغز
تخم خیارین پانزده درم شاهدانه ششدرم همه را کوبیده
و بلعاب اسپنج سرشته اقراص سازند و در بعضی نسخ
کاکنج پنجاه عدد و کندر دو درم است و افیون این
اقراص ثلث نهایت وزن است کمی آن برای
طبیب است + معجون کاکنج جهت گرده و مثانه و بول
الدم مفید است + صنعت آن تخم کرفس رازیانه
از هر یک هشت مثقال تخم خیار مقشر دو درم تخم شوکران
تخم خشخاش بری افیون مغز افیون مغز تخم کدوی مقشر از هر یک
سه درم زعفران بندق شوری مقشر بادام تلخ مقشر
از هر یک سه درم و نیم حب الکاکنج الجبلی کبار بست و
پنج عدد با شلث قوام دار سرشته شربتی یک درم
معجون کاکنج قرحه مثانه و بول الدم را سود مند بود
صفت آن بزر البنج تخم کرفس رازیانه از هر یک هفت
درم مغز فندق مغز بادام تلخ بود او دو از هر یک سه
درم زعفران دو درم حب الکاکنج بست و پنج عدد
کثیرا چهار درم بوقت حاجت با شلث سرشته معجون سازند
و بعد از هشتاد یک درم با شربت خشخاش بخورند و در نسخه
شفائی بجای مغز فندق مغز چلغوزه و مغز تخم خربزه
و تخم خاص و افیون نیز از هر یک سه درم داخل است
و گفته که با سنجبین سرشته + کامخ بفتح کاف و الف
و فتح میم و خای معجمه بفارسی نانخورش و جمع او کوامخ و
آن نان خورشی است ردیة الکیموس و نطش مفسد
معده و محرق خون و مایه مری است و دری
قریب بدانست و تحقیقت این کمتر از آن و مضر
سینه و سرفه نیست اما اکثار این باعث تباهی
عفونی و اورام مزمنه است و در صفهان کومگو
صفت آن بگیرند خمیر فطیر از آرد جو کرده ساخته و
زیر کاه تا چهل روز پنهان کنند تا نیم خشک شود
پس بر آورده شیر گاو یا گوسفند بر آن ریزند و در
آفتاب بگذارند و فرج ذی یا زیره مانند سیاه
دانه و بادروج و نمک و امثال اینها داخل

کرده بگذارند تا مزاج گیرد و بکار برند و هر قدر که بردارند
بجای آن شیر تازه دوشیده داخل نمایند و بدانکه
کاه کامه را از دوغ و شیر جوشانیده و اباز نیز
ترتیب می دهند + کامخ نوع دیگر منقول از کثیر النفع
صفت آن بگیرند نان را و پارچه پارچه کنند و در
نبانی با برگ انجیر تازه بته بچینند تا پر شود و سر
آنرا ببندند و بست روز بگذارند تا متعفن شود
پس بر آورده برگها را دور کرده نان را خشک
نمایند و کوبیده خمیر فطیر نمایند و نان پخته بدستور
اول پارچه پارچه کرده در مرتبان با برگ انجیر بچینند
و سر آنرا بسته بگذارند تا مخمر گردد پس بر آورده
خشک کرده کوبیده با شیر تازه دوشیده خمیر
نمایند و در مرتبان کرده در آفتاب بگذارند
تا سه روز و در روز چهارم با شیر تازه دوشیده خمیر
نمایند و چوب انجیر پوست گرفته در میان آن فرو
برند و در آفتاب بگذارند تا سه روز و در روز چهارم
نمک داخل کرده عند الحاجت بکار برند + کامخ
نوع دیگر + صفت آن بگیرند ربع یک من گندم
خالص و در آب جوش دهند جوش خفیفی پس بر آورده
خشک کرده مقشر نموده اندک بریان نمایند
و پس کرده آرد نرم آنرا جدا کنند و درشت آنرا
جدا دارند و نرم آنرا خمیر کنند خمیر سختی و گردها ساخته
خشک نمایند پس بر آن سرکه پاشیده بر هم چیده
در آفتاب گذارند تا سبز گردد و آرد درشت آنرا
در ظرف سنگی کرده شیر تازه دوشیده بر آن
ریزند و سه پای چوب انجیر در آن فرو برده در آفتاب
بگذارند تا ده روز پس آنرا باز کرده ملاحظه نمایند
اگر خشک شده باشد شیر تازه دوشیده بر آن ریزند
و بگذارند و آن نان سبز شده را پارچه پارچه کرده
بر آن ریزند و آن چوبهای انجیر را بر آورده و
چوبهای دیگر بجای آن فرو برند که تا بته ظرف
برسد و در آفتاب بگذارند تا سه روز و هر روز بر هم
زنند تا برسد و علامت رسیدن آن آنست

که بوی چوب انجیر بوی پنیر شامی بهم رساند پس
استعمال نمایند و آنچه از آن بردارند بجای آن شیر
تازه را داخل نمایند و در آفتاب گذارند تا خوشبو
گردد و بخورند + کانجی بفتح کاف و الف و سکون
نون و کسر جیم و یا اسم هندی است که از جو سبب
ماکول میسازند و بهترین آن از برنج است صفت
آن آنست که هر یک از حبوب را که خواسته باشند
مهرا پخته صافی نمایند و در شیشه کنند و تا چهل روز
و یا زده روز در آفتاب گذارند و آن جالی و مقوی
اعضا و مسکن حرارت خون و صفرا و مضر معده و
مصلحش عسل و گلقند آفتابیست +

باب الکاف مع الباء الموحده

کباب بفتح کاف و دو بای موحده در میان هر دو
الف + کباب اسم عربی گوشت بر آتش برشته است
و اختلاف خواص آن بحسب اختلاف لحوم است و
باید که در برشتگی جمیع اجزای آن مساوی و یک
قوام باشد و آن مولد خون متین و مسمن بدن و گرده
و محرک باه و اشتها و موافق معده مرطوبین و مقوی
اعضا است و دیر هضم و بعد از هضم مولد خون صالح و
با سماق و کشنیز و فلفل و سائر ادویه حاره جالب اسهال
مرطوبی و در محرور المزاج مورث صداع و مصلح آن
سکنجبین است و خوردن آب بعد از کباب بغایت
مضر و بهترین کبابها کباب گوشت ماهی لطیف است
که در پختگی و در برشتگی جمیع اجزای آن مساوی باشد
کبر بفتح کاف و بای موحده و رای مهمله نباتیست
خاردار و پر شاخ و برگش باریک و غلاف گل آن
زیتونی و گلش سفید و در وسط چیزی شبیه بموی و ثمر
آن خیار بکبر نامند از بلوط دراز تر و تخم او زرد و با
رطوبت لزجه و بیخ او گاهها در کوهها بسیار می روید
پوست بیخ آن قوی تر از سائر اجزا در سوم گرم و
خشک و شیخ الرئیس در آخر دوم گرم و در اول سوم
نوشته و مفتح سده جگر و سپرز و قاطع اخلاط از جمیع

مقوی احشا و بهترین ادویه سپرز خصوص پرورده آن
بسرکه و عسل و محلل ریاح و تریاق سموم و مدر مره سودا
و جهت فالج و خدر و امراض بارده دماغی و عرق النسا
و وجع ورک و مفاصل نافع و استحکام کننده اعضا و با
ادویه خوشبوی مثل سنبل الطیب و اسطوخودوس و اذخر
و عسل محلل بلغم سینه و مخرج آن و غرغره طبیخ آن دافع
بلغم اختفای تعفن و تازه را نافع تشنج عضل و عصب و خشک
آن رافع قروح خبیثه و با ادویه مناسبه محلل اورام
بلغمیه صلبه و خنازیر در مدت اندک و با سرکه
رافع بهق و توبا و با آرد ترمس محلل ورم سپرز و با آرد
جو و امثال آن و نیز بسیار است که استفراغ می دهد از
طحال ماده سوداویه غلیظه و مضغ کردن آن می کشد
رطوبت را و تدخین باصل قضبان آن نفع میدهد
بواسیر را و تحقیق بعصیر آن نفع میدهد عرق النسا
و وجع ورک را و بخور آن دافع بواسیر و مضمضه طبیخ
آن با سرکه و خائیدن آن جهت درد دندان بطلیموس
در کتاب زینت فرموده که چون بیخ کبر را نرم بکوبند
و با مثل آن روغن کنجد و بوزن آن آب بجوشانند
تا آب بالتمام برود و روغن تا به نصف بسوزد و پس
آنرا بر سر ضماد غلیظی کنند موی را سیاه کند و هرگز موی
سفید نروید و مجرب دانسته اند و ثمر آن قبل از شگفتن
که گل کبر نامند در دوم گرم و خشک است و ملطف
و مقطع در جمیع افعال مانند آن و از آن ضعیف
تر است و ثمر پخته آن ملین بطن خصوصاً وقتی که
تخم آن بخایند و بلعند و بغدادی نوشته که اهل
بغداد در گرما ناشتا میخورند آنرا و اتباع
میفرمایند و گمان می کنند که آن بسیار سرد است و
ذرور آن نافع نواصیر چشم و خیار کبر گرم و تر تخم آن در
سوم خشک و خیار رسیده آن بدون خائیدن مانع از
آن ملین طبع و ترشی گل و خیار آن محرک اشتها و جالی
بلغم و مفتح سده جگر و سپرز و مصلح محرورین و خیار
غیر پرورده آن بسرکه مفسد معده است و ساق
و برگ و بیخ در آخر اول گرم و خشک و در افعال

ضعیف تر از گل آن محلل خنازیر و نواصیر چشم و ضماد
آن کشنده اقسام کرم معده و امعا و ضماد ذکر آن با
زفت رافع قروح شهدیه سر و قروح خبیثه و محلل
قوی خنازیر و سائر اورام بلغمی خصوص که در گردن
و زیر بغل و کنج ران باشد و همچنین ممزوج آن با [illegible]
و در جمیع افعال ساق آن قوی تر از برگ آن است
و غرغره طبیخ آن و همه اجزای آن منقی دماغ و
مفتح سده است و شستن سر با آب مطبوخ آن
جهت قروح سر نافع و قدر شربت از آب آن تا
هشت درم است که با عسل و سرکه و شکر بنوشند
و از بیخ آن تا سه درم و در مطبوخات تا هفت مثقال
و مضر مثانه و مصلحش انیسون و مضر معده محرورین
و مصلح آن سکنجبین و از کبر آنچه در بلاد حاره خصوصاً
یابسه میشود حرارت و یبوست آن قوی تر است
از آنچه در بلاد بارده میشود و آنچه بقرب آب روید ضعیف
العمل است و منفخ و ردی و مفسد و استعمال آن
جائز نیست و از انواع رویه آن مانند فلزمی و لیسوی
بسبب حدت آن جائز نیست خوردن آن
حب کبر مشهور بحب طحال سپرز را زائل کند منقول از
تذکره انطاکی صفت آن پوست بیخ کبر ریوند چینی
صبر زرد از هر یک دو مثقال مرجان سرخ سوخته
تخم کرفس غاریقون نمک هندی از هر یک یک
مثقال کوفته بیخته با عرق بید و بهار سرشته حبها
سازند شربتی یک مثقال با ماء العسل و امثال
آن بنوشند + سفوف کبر از مجربات مرحوم محمد باقر
قمی است جهت طحال + صفت آن زوفا خشک
پوست بیخ کبر عنب الثعلب پرسیاوشان تخم
فنجنکشت تخم سداب بالسویه دو درم با سکنجبین ناشتا
تناول نمایند + شراب مسمی بشراب مفاصل مفاصل
بلغمی و استرخای اعصاب را سود دهد و مسهل بلغم و
رطوبت لزج باشد + صفت آن پوست بیخ کبر
رازیانه انیسون نانخواه ماهی زهره سورنجان [illegible]
از هر یک دو مثقال تربد سفید پنج مثقال قند

و انگبین از هر یک یک من بطریق معهود شربت سازند
و بقوام آورند مقدار شربت یک اوقیه +

فصل در بیان نسخ اقراص کبر

قرص کبر اورام و اوجاع طحال را نافع باشد و صلابت
آنرا سودمند است + صفت آن پوست بیخ کبر پنج درم
زراوند طویل دو درم تخم فنجنکشت فلفل سیاه از هر
یک شش درم اشق چهار درم اشق را در سرکه انگوری
خیسانیده حل سازند و باقی ادویه را کوفته بیخته با
سرشته اقراص سازند قدر مستعمل از این قرص یکمثقال
است این نسخه پنج جزو است و مزاجش گرم است
در دو درجه و نیم و خشک است در اول درجه سوم و
بعضی بر این اجزا اسارون و ایرسا از هر یک دو درم
زعفران نیم درم اضافه نموده و گفته که با انگبین سرشته
اقراص سازند و در نسخه شفائی وزن پوست بیخ کبر
چهار درم است قرص کبر بنسخه دیگر که همین منفعت دارد
صفت آن پوست بیخ کبر حب الفقد از هر یک ده درم
زراوند مدحرج برگ سداب تخم سپندان شونیز از هر
یک سه درم اسقولوقندریون هفت درم اشق را
بسرکه خیسانیده حل سازند و باقی ادویه را کوفته بیخته
با آن سرشته اقراص سازند شربتی دو درم با ماء الاصول
یا با سکنجبین بیاشامند + قرص کبر بنسخه میرزا محمد باقر
که در بیاض مجربات خود بخط خود قلمی نموده + صفت
آن پوست بیخ کبر حب الفقد از هر یک ده مثقال
اسقولوقندریون یک مثقال زراوند طویل سداب
یابس حرف بابلی و دیع ترکی شونیز اشق از هر یک
سه مثقال اشق را در سرکه انگوری خیسانیده حل کرده
باقی اجزا را کوفته بیخته با آن سرشته اقراص سازند
شربتی دو درم + قرص کبر که صلابت سپرز را سود
دارد صفت آن پوست بیخ کبر قوة الصباغین تخم
فنجنکشت از هر یک هفت درم سنبل الطیب اسارون مصطکی
از هر یک یک درم عصاره غافث عصاره افسنتین از
هر یک سه درم کوفته بیخته اقراص سازند شربتی از

یکدرم تا دو درم + قرص کبر بنسخهٔ بیمارستان عضدی
پوست بیخ کبر چهار درم تخم فنجنکشت فلفل سلیخه
اسارون زراوند طویل ایرسا از هریک دو درم زعفران
نیمدرم کوفته بیخته بمطبوخ سرشته اقراص سازند + قرص کبر
نسخهٔ محمد بن زکریا در منصوری نافع از برای وجع طحال
هرگاه بوده باشد حرارت بآن + صفت آن پوست
بیخ کبر تخم فنجنکشت از هریک ده درم زراوند طویل
برگ سداب حرف وج ترکی شونیز از هریک سه درم
اشق سه درم و نیم اشق را بسرکه حل کرده باقی ادویه را
کوبیده بیخته بآن سرشته اقراص سازند هر قرصی دو درم
شربتی یک قرص با سکنجبین عسلی یا ماء الاصول +
قرص کبر بنسخهٔ دیگر نافع از برای اوجاع طحال و
سده بگشاید + صفت آن پوست بیخ کبر اشق از هریک
چهار درم زراوند طویل دو درم فلفل فنجنکشت از
هریک شش درم اشق را بسرکه کهنه حل کرده باقی ادویه
را کوبیده بیخته بآن بسرشند و اقراص سازند شربتی
از یکمثقال تا دو درم با سکنجبین و دو درم و در نسخهٔ
دیگر اسارون ایرسا از هریک دو درم زعفران نیمدرم
اضافه شده + قرص کبر بنسخهٔ سید اسمعیل در ذخیره
درد سپرز را سودمندست + صفت آن بیخ کبر
اشق از هریک شش درم زراوند طویل قسط شیرین
سداب خشک اشنه از هریک سه درم تخم
فنجنکشت هشت درم اشق را در سرکهٔ انگوری حل
کرده باقی ادویه را کوفته بیخته بآن سرشته اقراص
سازند شربتی یکدرم و نیم تا دو درم به سکنجبین بدهند
قرص کبر در دو درم و نیم تخم کشوث پوست بیخ از
هریک یکدرم کوفته بیخته اقراص سازند شربتی سه
درم با شراب + قرص کبر دیگر درد سپرز را که از سردی
باشد سود دارد + صفت آن پوست بیخ کبر
تخم فنجنکشت از هریک ده درم اسقولوقندریون هفت درم زراوند طویل برگ سداب
سپندان وج ترکی شونیز فلفل از هریک سه درم
اشق قدری و آنرا در سرکه حل کرده ادویه را کوفته
بیخته بآن سرشته اقراص سازند شربتی دو درم با
سکنجبین بزوری یا ماء الاصول + قرص کبر که مائل به
اعتدالست تالیف حکیم احمد موسوی صفت
آن تخم کاسنی مغز تخم خربزه از هریک سه درم پوست
بیخ کبر شش درم پوست رازیانه مغز تخم کدو از هریک
دو درم ایرسا یک مثقال و نیم زراوند طویل فوة
الصبغ از هریک یکدرم کوفته بیخته اقراص سازند
شربتی یک مثقال به سکنجبین بزوری + قرص کبر
معتدل آماس سپرز و درد آن را سودمندست
صفت آن مغز تخم خیارین شش درم ورق گل
سرخ تخم کشوث از هریک دو مثقال پوست
بیخ کبر گل گز کدوی سوخته از هریک دو درم ریوند
چینی ایرسا از هریک یک درم و نیم کوبیده بیخته
اقراص سازند شربتی سه درم تا هشت درم
بآب کاسنی تازه و دو استار سکنجبین ساده مخلل
شگوفه کبر که بفارسی ترشی کبر نامند جهت طحال نافع
چون ناشتا بخورند + صنعت آن بگیرند غنچهٔ گل
کبر را و در آب و نمک بخیسانند و آب نمک را تبدیل
نمایند تا شیرین گردد و اگر از برای این امر
بیک مرتبه اکتفا نمایند که اندک تلخی در ان باقی
باشد بهترست پس برآورده بآب خالص
شسته خوب فشرده تا آب از جسم آن برآید در
سرکهٔ انگوری تند انداخته آنقدر که چهار انگشت
سرکه بر بالای آن باشد بگذارند تا برسد و استعمال
نمایند و مخلل پوست بیخ کبر درین امر انفع و ابلغ
است و مخلل خیارزه خام کبر تیز مفید ست
کبریت بکسر کاف و سکون بای موحده و کسر را
و سکون یای مثناة تحتانیه و تاء مثناة فوقانیه
بفارسی گوگرد و بهندی گندهک نامند
و آن اصل حار سوالید و زیبق اصل بارد آنهاست
و آن چهار قسم میباشد یکی سرخ شفاف لامع که
کبریت احمر نامند و یکی زرد و مائل بسبزی که آنرا
عصفاری و اصابعی نامند و یکی سفید مسمی به
گوگرد فارسی و قسم چهارم مائل بکبودی و آنرا کبریت
اسود و کدر نامند و آنچه از ته آب چشمهای گرم و از
خاک بعضی اماکن بهم میرسد مائل بسیاهی میباشد که
قسم سوم است و بهترین اقسام آن احمرست و اقسام
آن در آخر سوم گرم و خشک ست و گرمی آن غالب بر
خشکی و قوتش تا سه سال باقی و در غایت دهنیت و
محلل و ملطف و مسخن و مجفف و جالی و جاذب و شرب
آن مقاوم جمیع سموم و بازردهٔ تخم نیم برشت جهت
سرفهٔ رطوبی و ربو و اخراج چرک و بلغم سینه و نفث و رفع
یرقان و زکام و نزله و اقسام جرب رطب و خارشها
و طلاء آن مسکن ضربان اعضا و سفید کنندهٔ
موی و با عسل و بدستور با بول و آب دهن جهت گزیدگی
هوام و با عاقرقرحا و عسل و سرکه جهت جذام و جوشهای
سوداوی عجیب الاثر و با سرکه و نطرون و علک البطم
جهت قلع آثار و حکه و جرب و بهق و برص ناخن و قوبا
تقشیر جلد و داء الحیه و ثعلب و آکله و قروح رطبه و
با حنا جهت قوبا و با سرکهٔ قیمولیا جهت حزاز و سعفه و با
جندبیدستر جهت تحلیل صلابات و با حب الغار جهت
امراض بارده و صداع و با ماست نیم وزن گوگرد
صمغ عربی جهت سعفه و قروح سر و قوبا مجرب و با
بورهٔ ارمنی و عسل و ادویهٔ مناسبه جهت نقرس
نافع و ذرور آن بر بدن قاطع عروق و سعوط آن
جهت صرع و سکته و شقیقه مفید و بخور آن حابس
زکام و نزله و مسقط جنین ست بسرعت و باعث
گریزانیدن هوام و بخور و قطور آن رافع کری و ثقل
سامعه و مضر معده و مصلحش کتیرا و شیر تازه و قدر شربتش
از دو دانگ تا یکمثقالست و مصعد آن جهت
تکلیس معدنیات و تنقیه و رفع چرک آن بعید ل و
سفید کردهٔ آن نائب مناب جوهر زرنیخ ست
دستور مدبر نمودن کبریت آنست که ظرفی را از شیر
گاو پر کنند و سر آن ظرف از پارچهٔ کرباسی ببندند
و بالای آن کبریت ریزه کرده پهن کنند و طبقی از
سفال بر بالای گوگرد بگذارند و در میان طبق

خالی سرگین گاو خشک کنند و آتش دهند و یا آنکه خنگ با گذاشته بدمند تا که گوگرد آب شود و از پارچه تنشناه کرباس گذاشته درمیان شیر بچکید آنگاه گوگرد را از بالای شیر بردارند و عندالحاجت بکار برند حب کبریت جمیع امراض سوداوی و بلغمی را نافعست + صفت آن گوگرد مغسول فلفل سیاه از هر یک پنجدرم زنگ کابلی دار فلفل نمک سیاه نمک طعام از هر یک دو نیم درم اجزا کوفته بیخته با آب لیموی هندی کاغذی تا مدت خمیر کرده خشک نمایند و تا هفت مرتبه تجدید کنند پس بقدر نخودی حب بندند و خشک نمایند شربتی یک حب +

فصل در ذکر نسخ دواء الکبریت

بدانکه این از تراکیب قدیمه مقدم بر تریاق فاروق است و آنرا معادل تریاق فاروق در نفع شمرده اند و این از تراکیبی ست که استعمال کرده نمیشود مگر بعد از شش ماه از ساختن آن و قوت این دوا سه سال تا چهار سال باقی میماند و گرم ست در آخر درجه ثالثه و خشک ست در وسط درجه ثالثه نافعست از برای جمیع امراض بلغمی و سوداوی و از برای حمیات که با سردی می آیند و حمیات مزمنه حادثه از بلغم و سودا و عرق النسا و وجع مفاصل چون با آب کرفس بخورند و جمیع اوجاع مزمنه و سرفهای کهنه حادث از رطوبات و یرقان و طحال با آب قرنفل و اوجاع عظم با آب نیمگرم و از برای زیادتی بلغم و امراض مشائخ و در بلاد بارده مانند روم با ماء العسل و عکس آنها با عرق بید و از برای تفتیت حصاة و ادرار با سکنجبین بزوری و از برای سعال و جمیع امراض صدر چون ضیق النفس و ربو بوده با طبیخ پرسیاوشان و از برای سموم با لبن حلیب بقری و ربوب فواکه و از برای اصناف بواسیر و امراض مقعده با آب گندنا و این دوا موجب لاغری بدن است و مصلح آن ماء اللحم و مضعف کبد ست و مصلح آن عناب و کتیرا است و شربتی از آن یکدرم ست و اطبای هند بسیار رغبت باستعمال این دوا دارند و ملوک چین استعمال این دوا میکنند از برای قوت و سید مظفرالدین شفائی گفته که از منافع عظیمه این دوا نفع ست از برای ادویه سمیه چون افیون و شوکران و بزرالبنج و بیخ لفاح و رفع سمیت آنها و نفع از برای گزیدن عقرب و رتیلا و از منافع مبینه آن نفع ست از برای کزاز و استسقا + صفت آن بنسخه یوحنا بن سرافیون بزرالبنج سفید قردمانا کندر ذکر مر صافی از هر یک نیم و از ده مثقال فلفل سفید شش درم کبریت زرد صافی دار فلفل قسط تلخ فرفیون زراوند طویل بیخ لفاح از هر یک سه درم صمغ ها را به میپختج حل کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته معجون سازند و در تب ربع و تبهای بلغمی یکدرم از وی با آب کرفس و آب بادیان بکار برند و قوتش تا چهار سال باقی میماند و در نسخه شیخ داؤد افیون و زعفران از هر یک ده مثقال بر نسخه یوحنا افزوده است و گفته که صموغ را در شراب یا در مثلث حل کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته بعسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند و در ظروف چینی نگاه دارند و باید که این دوا را در اول تابستان بسازند تا اول زمستان نضج آن تمام شود پس استعمال کنند که نافع ست و نسخه معصومی بنسخه شیخ داؤد ست و وزن گوگرد شش درم است و در نسخه دیگر شیخ داؤد دو دوا که آن سلیخه سیاه و برگ سداب ست از هر یک پنجدرم زیاده کرده شده و در نسخه صاحب کامل الصناعه و نسخه یحیی بن عیسی بن جزله این دوا از هر یک ده مثقال است و این نسخه اصح نسخ دواء الکبریت است دواء الکبریت بنسخه شیخ الرئیس + صفت آن کبریت زرد قردمانا بزرالبنج سفید میعه سائله صعتر فرمکی صافی از هر یک هشت درم سداب قسط تلخ از هر یک ده درم افیون زعفران از هر یک دو درم سلیخه سیاه دوازده درم فلفل سفید بست و دو درم ادویه را کوفته بیخته بعسل مصفی بسرشند و بعد از شش ماه استعمال نمایند و باید که بیاشامد این دوا پیش از وقت دوره تپ بقدر شش ساعت و این نسخه موافق اکثر نسخ قانون ست و در بعضی نسخ قانون با ادویه مذکوره هشت درم زرنیخ سفید نیز داخلست و در بعضی نسخ زرنیخ سفید بجای بزرالبنج مذکور ست و این هر دو نسخه غلط ست و نسخه اول که از شیخ ذکر شد صحیحست و بعضی گفته اند که شربتی دوا از نیم درم تا یک مثقال و شربت متوسط یکدرم ست دواء الکبریت بنسخه معصومی حمیات مزمنه بلغمی و سوداوی و سرفه کهنه را نافع باشد و اکثر اوجاع کهنه بلغمی و سوداوی و گزیدن حیوانات و حیات و عقارب را فائده دهد و بول و حیض براند و سنگ گرده و مثانه را بریزاند و دفع مضرت زهرها کند فعل این ترکیب با تریاق فاروق نزدیک ست صفت آن فلفل سفید گوگرد زرد از هر یک شش درم بزرالبنج قردمانا مر صاف از هر یک دوازده درم زعفران افیون از هر یک ده درم فلفل قسط تلخ زراوند طویل پوست بیخ لفاح افتیمون فرفیون از هر یک سه درم صمغها را در شراب کهنه یا مثلث بخیسانند و ادویه کوفته بیخته با عسل صاف بسرشند و بعد از شش ماه مقدار شربتی از یکدرم تا یکمثقال با دواء الکبریت بنسخه دیگر در نفع مساوی با اول + صفت آن گوگرد زرد بزرالبنج سفید قردمانا مرمکی صاف میعه سائله صعتر فارسی از هر یک هشت درم سلیخه دوازده درم بیخ لفاح افتیمون فرفیون از هر یک سه درم اجزا کوفته بیخته مر و افیون را در مثلث حل کنند و چنانچه رسم ست با سه چندان عسل صاف بسرشند و بعد از شش ماه مقدار شربتی یکدرم با آب نیمگرم و خداوند تپ بلغمی را با آب کرفس یا آب بادیان بدهند + دواء الکبریت تالیف حکیم سید محمد مومن مسمی تریاق معده گفته که این دوا

در تقویت احشا و معده و جگر و در نفع از برای فالج و
تشنج و نسیان و لقوه و تقویت باه و دفع ضرر سموم و
حفظ حرارت غریزی و تحلیل ریاح و در د احشا و ضعف
بدن بعدیل ست و در اول درجهٔ ثالثه گرم ست
و موافق مبرودین و قدر شربتش از نیم مثقال تا یک
مثقال ست + صنعت آن سنبل الطیب قسط تلخ
سلیخه مصطگی حب الغار زنجبیل قرنفل بسباسه از هر یک
دو مثقال زراوند طویل فلفل سیاه تخم کرفس انیسون
نانخواه زیرهٔ کرمانی فطراسالیون اسارون کبریت
زرد انجدان پودنه نعناع خشک تخم انجره کندر از هر
یک چهار مثقال و قوفقاح اذخر مکی مرصافی افیون
از هر یک دو مثقال عود هندی فلفل سفید از هر یک
پنج مثقال زعفران یک مثقال و نیم مشک تبتی
فرفیون از هر یک یکمثقال با دو وزن ادویه عسل مصفی
معجون سازند و بعد از ششماه استعمال نمایند +

فصل در ذکر نسخ دهن الکبریت

دهن الکبریت نافع از برای سعفه و جرب و قوبا
و خارش و جمیع اوجاع بارده که بدن را نافع باشد
صفت آن کبریت زرد کوفته در چهار مثل آن روغن
دنبه داخل کرده پارهٔ کرباس را بآن آلوده نموده فتیله
سازند و فتیله روشن کرده بر روی چوبی سر از زیر
بیاویزند و هر روغنیکه بچکد در ظرف مسی بغیر قلعی کرده
بگیرند و بر جرب و قوبا و خارش بمالند که بامر الله عز
و جل بنهایت نافع ست + دهن الکبریت از صناعت
براکلوس نافع جهت امراض باردهٔ عفنه و جمیع
حمیات عفنه و غب و ربع و امراض بلغمیه ناشبه و
طواعین و قروح و جروح و بواسیر و تاکل لثه و قروح
دهان و امراض معده کبد و طحال و رحم و مثانه
و مفاصل داده میشود قدر قلیلی از ان با آبهای
ادویه مناسبه و از برای حمی ثلثه هر دو روز قبل از نوبت
بیک ساعت با طبیخ اکلیل الجبل و برای غب
با طبیخ قنطوریون در شراب و برای ربع با آب
لسان الثور و برای طاعون با طبیخ ترب بشراب
و برای صرع با طبیخ فاوانیا بقلیلی تریاق فاروق و
با طبیخ زوفا برای سعال و برای بطلان شهوت
با آب افسنتین و برای وجع معده و قولنج با آب پودینه
و برای برودت کبد و استسقا با آب ایرسا و یا با آب
خلد ونیا و برای سده و وجع طحال با طبیخ کبر یا ماء
الاصول و برای آتشک با آب شاهتره و برای
اخراج دیدان با آب افسنتین و برای وجع رحم
با طبیخ اقحوان و برای عسر البول با شراب و برای
نقرس و وجع مفاصل با طبیخ کمافیطوس و طلا
کرده میشود بر قروح ردیه + صفت آن بگیرند کبریت
زرد خالص هر قدر که خواهند و با نیم وزن آن رمل
سائیده در شیشه گردن کج کنند که بگل حکمت گرفته
باشند و بگذارند بر آتش ملائم متساوی الحرارت
باین حیثیت که کبریت صعود کند و تقطیر نماید
دو روز و دو شب پس بردارند چکیدهٔ آن را
در شیشه کنند و بکار برند + دهن الکبریت نوع دیگر
صفت آن بگیرند کبریت مکلس هر قدر که خواهند
در قرع نمایند و بالای آن سرکهٔ انگوری آن مقدار
که شش انگشت بر بالای آن آید کنند و قرع را
در سرگین اسپ دفن کنند سه روز یا چهار روز
پس بر آورند و مقطر نمایند از ان مائیت از ان پس
باقی می ماند روغن و روح کبریت در ته قرع پس
دفن کنند آنرا در سرگین اسپ بست روز دیگر پس
بر آورند و بقرع و انبیق مقطر نمایند و بردارند
روغن را در شیشه نگاهدارند و بعد یک ماه که تعفن
یافته باشد بکار برند + دهن الکبریت بطریق دیگر
صفت آن کبریت یک و نیم رطل نوشادر در
یک اوقیه همه را سحق بلیغ نمایند و بخیسانند با آبیکه
در ان اندک نمک طعام حل کرده باشند پس
تقطیر نمایند با قاع طولانی پس تقطیر نمایند از ان
مائیت را و نگاهدارند دهنیت را و استعمال نمایند
از داخل و خارج و این دهن نافع ست جراحات
عصب را + دهن الکبریت نوع دیگر + صفت آن
بگیرند کبریت صافی و با نیم وزن روغن بزرکتان
ممزوج کنند و بآتش ملائم طبخ نمایند پس تقطیر نمایند
با قلائی و در شیشه نگاهدارند و عند الحاجت استعمال
نمایند + عرق کبریت که اهل صناعت ماء العروس نامند
بغایت ملطف و مجفف و جالی و مفتح و مقرح اعضا
شدید النفوذ و محرق و مسخن اخلاط و بجهت مبرودین
و مرطوبین و امراض بارده مثل ضیق النفس و طحال
نافع و مالیدن آن بر دندان رافع وجع و المتاکل
آن و لیکن بمضرت بسیار بدندانها دارد و عند الضرورة
در دندان موجع و مولم بگذارند که بدندان دیگر نرسد
و یا پنبه را بآن آلوده بران دندان بگذارند و اگر بر
موضع کژدم گزیده بگذارند سم را جذب کند و وجع
را ساکن کند و اگر عرق مدنی گذارند مدة را برآورد و
اگر مقدار یک قطره از ان بر آب بچکانند و ناشتا
بخورند سپرز را تحلیل دهد و اشتهای طعام آورد و
ضیق النفس را مفید و زائل کند + صفت آن قندیل
از شیشه بدین شکل بسازند و یا کاسهٔ چینی کعب آن
سه سوراخ یا چهار سوراخ نمایند و یا قفلی چینی کلان که
از برای معجون گذاشتن و غیر آن ساخته از چین می آورند
کعب آنرا سوراخ نموده بتار آهنی و یا مس از گردن
آن تارها بیاویزند و در زیر آن طبقی از چینی یا
زجاجی گذارند که لب طبق از لب قندیل یا کاسه قفلی
از هر طرف مقدار دو سه انگشت بیرون باشد و سه
پایه چوبی در میان آن گذاشته بالای آن چراغی
بگذارند و اندک اندک کبریت خالص صافی که بهیئت
آمله سازند در ان چراغ یا اخگر بسوزانند و اطراف
قندیل را بکاغذ و غیر آن بگیرند و محافظت نمایند
که دود اصلا بیرون نرود و تمام آن در قندیل بچسپد
و باید که قندیل یا غیر آنرا اندکی منحرفه بیاویزند تا عرق
همه از یکطرف بچکد در طبق زیرین و باید که قندیل را
حرکت ندهند و کبریت صاف و شفاف باشد و اگر
قندیل یا کاسه یا غیر آن نازک باشد و خوف ترکیدن

و شکستن از شدت گرمی باشد بردن آنرا بگل حکمت
بگیرند و باید که بربالای تازها آرد ماش بپالایند و اگر
عرق کدر و سیاه برآید و خواهند که آنرا تصفیه نمایند
باید که آنرا در قرع و انبیق کوچکی مقطر نمایند و اگر مکرر
مقطر نمایند بهتر ست و بعضی شیشه قبه دار که قبه آن
بسیار بطرف اندرون فرو رفته باشد در جوف آن
آب کرده گردن شیشه را بتاری بسته معلق می آویزند
و بدستور مذکور عرق میکشند و درین سبب برودت
آب جوف شیشه عرق بسیاری برمی آید ولیکن باید
که دهن شیشه را باز گذارند و چون آب گرم شود تبدیل
نمایند شربتی از عرق آن مقدار بسیار کمی بطریق افشرده
یا غیر آن و محرور المزاج را بسیار مضر و اگر تنوری را
بر روی سه چهار خشت بگذارند که طرف کشاد آن بر
خشتها باشد و ظرف تنگ آن بالا و قندیلی یا کاسه
یا شیشه در وسط آن بدستور یکه ذکر یافت بتار سه
بیاویزند و سر تنور را از کاغذ گرفته یکدو سوراخ بگذارند
برای منفذ تا آتش خاموش نشود و بزیر قندیل بهمان
دستور کبریت بسوزانند اندک اندک از طرف دهن تنور که
در یک طرف آن می باشد بهتر ست و اگر تنور نباشد
از نی چیزی مدور ساخته بهمان کاغذ گرفته بر سر آن
دو سوراخ بگذارند و یک طرف آن را سوراخی بقدر
آنکه دست در آن برود از برای سوختن کبریت گذاشته
و بران پرده از کاغذ آویخته سه پایه چوبی یا غیر آن
بلندی در وسط آن گذاشته قندیل و غیر آنرا بران
سه پایه آویزان کرده بدستور مسطور کبریت بسوزانند
و عرق کشند نیز خوبست و این هر دو قسم در صحن خانه
میتوان گذاشت و عرق کشید و احتیاج بگوشه و حجره
نیست و طریق اسهل دیگر آن ست که در طبق
چینی بزرگ سه پایه آهنی گذارند که از محاذ دست
لبهاے آن سه پایه سیخهای کج به بلندی چهار
انگشت منفرج بر آمده باشد و ظرف کبریت را
بر سه پایه بر سر سیخها کاسه را معکوس گذارند که لبهای
کاسه در اندرون طبق چینی باشد که عرق [illegible] ان

بجلد و کبریت اندک اندک سوزد و بقاشق کوچک
و دسته بلند آهنی کبریت بران ریزند که دود آن تا این
کس نرسد و اگر کاسها و طبقها و سه پایها بهمان
متعدد باشد و یک روز عرق بسیار میتوان گرفت
و درین احتیاج بسوراخ کردن کعب کاسه نیست
و اگر کاسه نازک باشد پشت آنرا بگل حکمت بگیرند و
بدانکه کبریت این قسم در میان ظرف آهنی یا [illegible]
روشن شود و روشنی آن بماند بسیار مشکل ست
طریق تسهیل آن ست که قدری کبریت را در ظرفی
کرده بر آتش گذارند تا گداخته شود پس فرود آورده
قدری زغال را کوبیده بان ممزوج سازند و بگذارند
تا سرد شود و قطعه قطعه نموده نگاه دارند هر وقت که
خواهند که پارچهای کبریت خالص را در ظرف
آهنی گذاشته دو سه قطعه ازان کبریت ممزوج بزغال را
روشن کرده بالای آن متفرق بگذارند و چون خاموش
شود تجدید نمایند و چون کبریت خالص سوخته شود
باز قدری کبریت خالص یا قاشق آهنی دران
ریزند و همچنین تا هر مقدار که خواهند و باید که مستعمل
آن موی سر و محاسن و ابروهای خود را از دود آن
محافظت نمایند و بعضی برای سرعت اشتعال
قدری گوگرد را نرم سوده بر پارچه کرباسی پاشیده
فتیله ساخته دران میگذارند زود و خوب مشتعل
میگردد + کبوس نافع جهت استرخای مقعد بدانکه
کبوس ادویه را گویند که بسیار نرم سائیده بر موضع
علت بپاشند و اگر نتوانند پاشید بر پارچه پاشیده
بر موضع علت ببندند و این قریب بذرور ست
صنعت آن جفت بلوط قشار کندر شیح محرق
صدف محرق مرداسنگ اقلیمیای فضه بالسویه
بسیار نرم سائیده بر رفاده پاشیده بران ببندند
کبوس دیگر نافع جهت استرخای مقعده
صفت آن جفت بلوط کندر شیح محرق دم الاخوین
کهربا سوده گل ارمنی صدف محرق مرداسنگ
اقلیمیای فضه اجزا مساوی بسیار نرم سائیده

بر رفاده پاشیده بر مقعده ببندند نافع بود + کتم بفتح
کاف و تای مثناة فوقانیه و میم نام وسمه الیست
بری و بستانی میباشد بری آنرا در مازندران و
تنکابن شالخی نامند یعنی بن نعال و آنچه بتحقیق
پیوسته آن برگ نیل ست و برگ آن شبیه برگ مورد
و ساقش غیر مجوف و انبوه و ثمرش بقدر فلفل و
بعد از رسیدن سیاه میگردد و دشتی و کوهی آن در
کنار رودخانها و ریگزارها میروید در دوم گرم
و خشک و یاقوت جالیه و قابض و محلل و ضماد آن
با آب و نمک جهت صداع ریحی و بلغمی و بیضه خود [illegible]
و رفع زخمهای بخورد و طلای آن جهت زکام و تقویت
موی و مانع ریختن و آشامیدن آب آن و آب
طبیخ آن بغایت مقی و جهت گزیدن سگ دیوانه
مفید و بهترین چیزها ست از برای خضاب و ملایم [illegible]
گار زردنی در شرح تذکره در سودات شعر نوشته که
و وسمه هندی چیزی از ده تخضیب و تطویس بهتر و ابهر
و وسمه کرمانی تخضیب آن کمتر و دیرتر رنگ آن بهتر
لیکن تخضیب آن مائل بسیاهی برنگ موی سیاه نیست
بسیار طاوسیت ندارد و حکیم میر محمد مومن در تحفه
کتم را ورای برگ نیل دانسته و فرق میان این دو
کرده با آنکه گیاه نیل شبیه بگیاه کتان و برگ آن عظیم تر
از برگ وسمه و ساق آن مجوف میباشد بخلاف وسمه
و وسمه مضعف دماغ بخصوص قرنفل و لاون و تخم آن
که در رنگ و مقدار عنابی شبیه تخم نیست مائل
بسیاهی بهترین ادویه مانع نزول آب و رافع [illegible]
آن ست و نسخ خضابات از وسمه و مداد و صنعت [illegible]
بیخ آن در حرف الخا و حرف المیم در خضابات و
مداوات ذکر یافت و می باید انشاءالله تعالی
دهن الکتم جهت بواسیر و امراض بارده مقعده و
دفع ریختن موی و رفع دردهای بارده مفید ست
صنعت آن بگیرند آب برگ تازه آنرا هر قدر که خواهند
و هموزن آن روغن کنجد تازه داخل نموده بآتش
ملائم طبخ دهند تا آنکه روغن بماند و نسوزد بکار برند

فصل در ذکر نسخ اکحالی که اکثر آنها سنگ سرمه است در انها داخل نیست

اکحالیکه اثمد در انها اصل و عمود ست در حرف الالف در ذیل اثمد ذکر یافت بدانکه اکحال از تراکیب قدیمه است اقدم از بقراط و از ادویه عین ست و دوران و امثال آن از ادویه عین باید که نهایت سعی و غایت اهتمام مرعی دارند که اشیای غریبه داخل آن ادویه و فاسد نشده و جریش یعنی زبر و درشت و غیر متشابه الاجزا نباشد بلکه خارج از نوع جید نباشد و کمال مبالغه در سحق و صلایه و حرق و غسل و تدبیر و تربیت آنها نمایند و اصلا تهاون نورزند زیرا که چشم عضویست بغایت شریفه و تفصیل این اجمال آنکه ادویه حجریه مانند شادنج و توتیا و غیرها آنها را بر سنگ سماق نرم مانند غبار بسایند و انچه محتاج به تغسیل و تصویل ست بدستوریکه در اماکن خود ذکر یافت بعمل آورند و انچه محتاج بسوختن ست مانند شیح و غیرها نیز بدستور و انچه محتاج بتربیت ست مانند انزروت بشیر خر و توتیا بآب غوره نیز بدستور مسطور در جای خود و همچنین سائر امور کما ینبغی مرعی دارند و هریک را جدا جدا کوفته و نرم بیخته مانند غبار سائیده و از آب و گرد و غبار خارجی محفوظ دارند پس یکجا نموده باز سحق کرده در شیشه نگاهدارند و عند الحاجت با میل طلا یا نقره یا اسرب یا چوب بیخ زرشک که بسیار نرم و املس ساخته باشند در چشم کشند و یا در ان بپاشند کحل الجواهر که تقویت چشم نماید و از آفات محفوظ دارد + صفت آن یاقوت احمر قشیشا سے ذهبی فلفل دار فلفل از هریک یک مثقال لعل بدخشی لاجورد مغسول از هریک یک مثقال توتیاے کرمانی مغسول سادنج هندی لعبة العصب از هریک چهار مثقال مشک تبتی خالص یک مثقال بدستور ترکیب نمایند + کحل الدمعه + صفت آن توتیاے هندی پوست هلیله زرد صبر سقوطری از

هریک یکدرم فلفل نیمدرم بدستور کحل سازند + کحل الکحل دیگر + صفت آن توتیای هندی حکاکه پوست هلیله زرد مساوی هر دو را بآب غوره سحق نموده کحل سازند + کحل العزیز نافع از برای ظلمت بصر و ضعف عین و نشف رطوبت + صفت آن نحاس محرق مغسول اقلیمیای الذهب سادج هندی صبر سقوطری توتیا یعنی سنگ بصری از هریک یک درم زعفران دو درم فلفل دار فلفل نوشادر از هریک نیمدرم مشک تبتی خالص کافور قیصوری از هریک یکدانگ بدستور کحل سازند + کحل منقول از منصوری محمد بن زکریا حدت بصر بخشد و ضعف بصر را که از رطوبت باشد نافع ست + صفت ان بگیرند توتیای مغسول بست درم و در آب مرزنجوش تازه یک شبانروز بخیسانند پس صاف نمایند و با توتیا بسرشند و بگذارند تا خشک شود پس آنرا سحق نموده بگیرند زنجبیل دار فلفل فلفل مامیران از هریک دو درم نوشادر یک درم همه را بآب رازیانه تازه نرم خشک نموده باز بسایند و استعمال نمایند + کحل دیگر موی مژگان ریخته را برویاند + صفت آن استه خرما سوخته پنجدرم دخان کندر چهار درم سنبل الطیب حب بلسان از هریک سه درم لاجورد مغسول دو درم بدستور کحل سازند و هر صبح و شام با میل اشفار عین بکشند + کحلی که نافعست بجهت بیاض + صفت آن زرق خطاف را العسل سرشته بچشم کشند + کحل نافع از برای اتساع حدقه + صفت آن مراره بز غاله مراره کلنگ فلفل از هریک دو درم مراره نسر زعفران از هریک دو نیم درم قنطورون خربق ابیض اشق از هریک نیم درم مرارات را خشک کرده وزن نمایند و همه را بدستور سحق نموده کحل سازند + کحل نافع از برای ریح سبل از مجربات محمد بن زکریا + صفت آن بگیرند پوست بیضه مرغ که بچه برآورده باشد پس بجوشانند آنرا در سرکه انگوری کهنه ده روز متوالی پس صافی

نموده در شیشه کرده در آفتاب بگذارند تا خشک شود و سحق نموده بچشم کشند + کحل نافع از برای حول + صفت آن بگیرند سندروس صافی و سحق نموده به پیچند در خرقه کتانی نازکے و فتیله کرده در چشم بگذارند + کحل نافع از برای بیاض چشم منقول از مجربین هند + صفت آن بیخ زعفران تخم کهرنی هر دو را چون سرمه نرم سائیده در چشم کشند + کحلی که محافظت چشم کند و بصر را قوت دهد و جلا دهد + صفت آن توتیای کرمانی دوازده درم کوفته بیخته در آب مرزنجوش تر و با آب رازیانه تر بپرورند و خشک سازند و چند مرتبه مکرر کنند پس بگیرند صبر زرد حضض مکی شیاف مامیثا از هریک یکدرم و نیم زنجبیل فلفل دار فلفل مامیران چینی از هریک یکدرم کافور ربع درمی و نرم بسایند و صبح و شام در چشم کشند + کحل ابیض قوت باصره بیفزاید و دمعه و حمره و رمد عتیق را سود مند بود + صفت آن توتیای کرمانی سفیداب کاشغری شسته نشاسته اجزا مساوی ناعم بسایند و بکار برند و بعضی ربع یک جزو کتیرا نیز افزوده اند + کحلیکه حفظ صحت چشم نماید + صفت آن توتیای کرمانی ده درم صبر زرد حضض مکی از هریک یکدرم شیاف مامیثا سه درم کافور قیصوری یکدانگ سحق نموده استعمال نمایند + کحل شادنج بصر را قوت دهد و دمعه را باز دارد و حکه و جرب را سود دارد + صفت آن شادنج عدسی مغسول سادج هندی از هریک دو درم دار فلفل مرالاخوین از هریک نیمدرم مازوی سوخته از هریک یک درم قاقله مشک از هریک یکدانگ کافور قیصوری یک طسوج کوفته بحریر بیخته بآن اکتحال نمایند کحل شادنج بنسخه دیگر همین منفعت دارد + صفت آن شادنج شسته دو درم شادنج هندی دو دانگ دار فلفل سنبل الطیب از هریک نیم درم دم الاخوین یکدانگ روی سوخته نیمدرم قاقله مشک از هریک یکدانگ کافور نیم دانگ مازوی سبز درمی کوفته

بیخته بامیل در چشم کشند + و بدانکه صاحب حاوی صغیر
این کحل را باسم کحل بنفسج ذکر کرده است باعتبار آن که
رنگ آن برنگ بنفشه است و در نسخه آن کافور
داخل ندارد + کحل شادنج دیگر مقدمه نزول آب و
ضعف بصر و انتشار و سلاق را بنهایت نافع ست
صفت آن شادنج عدسی مغسول توتیای کرمانی
شسته توبال مس سوخته مروارید ناسفته بسد سادج
هندی اقلیمیای نقره صبر سقوطری سرطان سوخته
زعفران سنبل الطیب از هریک دو درم نوشادر فلفل
سفید دار فلفل از هریک یکدرم و نیم مشک یکدانگ
کوفته بیخته کحل سازند + کحل روشنائی سبل و ظفره
و جرب را نافع بود و ظلمت بصر و دمعه را فائده دهد +
صفت آن شادنج مغسول ششدرم اقلیمیای فضه
مس سوخته نمک هندی بوره ارمنی فلفل از هریک چهار
درم زبد البحر هشت درم صبر سقوطری قرنفل سنبل
الطیب از هریک یک درم زنجبیل زنگار توتیای هندی
از هریک دو درم زعفران نوشادر از هریک یک
درم کوفته بیخته کحل سازند + کحل روشنائی بنسخه دیگر
صفت آن سوخته مس شادنج عدسی مغسول از
هریک پنجدرم فلفل دار فلفل زعفران تخم حنظل از
هریک نیمدرم زنگار صبر سقوطری بوره از هریک
یکدرم اقلیمیای ذهبی دو درم بدستور کوفته و صلایه
کرده تا همچون غبار شود و وقت ضرورت بامیل در
چشم کشند + کحل دیگر که چشم را قوت دهد و پاک چشم
و حدقه را اصاف کند و ماده و ظفره را از چشم باز دارد
و نور بصر را تیز گرداند + صفت آن پوست هلیله
صبر زرد مامیران چینی زرد از هریک دو درم نمک
طبرزد مروارید ناسفته زبد البحر زعفران سنبل
هندی تخم رازیانه شادنج عدسی مغسول سرطان
بحری سوخته توتیای هندی مامیثا کافور قیصوری
سداب قلعی اقلیمیای ذهبی ورق گل سرخ
حضض مکی پوست هلیله زرد اجزا مساوی
کوفته بیخته برروی سنگ سماق مگر به آب بادیان

تازه صلایه کرده در سایه خشک نمایند و باز صلایه
کرده نگاهدارند و همیشه بامیل طلا در چشم کشند که بسیار
نافع ست + کحلی که بیاض و آثار قروح از چشم ببرد
و شعیره را نافع بود + صفت آن زبد البحر اقلیمیای
فضی اسفید آب قلعی مس سوخته از هریک دو درم
صمغ عربی انزروت سفید نشاسته مسحوق قونیا کتیرا
از هریک یکدرم کوفته بیخته بکار برند + کحل عنبر بر
بنسخه دیگر اقوی از نسخه که اول مذکور شد نافع
از برای ابتدای نزول آب و انتشار و ضعف
بصر و غشاوه و سلاق و آمدن آب از چشم و علت
دمعه + صفت آن توتیای کرمانی اقلیمیای ذهبی
صبر سقوطری سرطان محرق زعفران سنبل الطیب
از هریک دو درم شادنج مغسول ششدرم فلفل
دار فلفل نوشادر از هریک یک درم و نیم مشک
یکدانگ کافور قیصوری نیم دانگ ادویه را سوای
مشک و کافور کوفته بیخته مشک و کافور را در اجزا
آن داخل کرده در هاون سنگی همواری چند
روز صلایه نمایند و بحریر بیخته بآن اکتحال نمایند
کحل روسختج ظلمت بصر و حکه و دمعه را باز دارد
صفت آن شادنج عدسی مغسول دو درم روسختج
یکدرم سنبل الطیب دارچینی از هریک نیم درم
مازوی سبز یکدرم ساذج هندی دم الاخوین قاقله
مشک از هریک دو دانگ کافور قیصوری طسوجی
بدستور سحق و صلایه کرده در چشم کشند + کحل زعفران
تاریکی چشم و خاریدن و آب رفتن را نافع باشد
صفت آن زعفران سنبل الطیب از هریک دو درم
دار فلفل یک درم کافور فلفل از هریک نیمدانگ
نوشادر نیمدرم مازو سه درم بدستور کحل سازند
و بکار برند + کحل زعفران بنسخه دیگر ظلمت بصر و جرب
و حکه را ببرد و سبل و ظفره و سلاق را سود دارد
و کمنه را در ابتدا نیک بود + صفت آن زعفران
سنبل الطیب از هریک دو درم مازو سبز سه درم
دار فلفل یکدرم نوشادر یکدرم فلفل سفید دو

دانگ کافور طسوجی مجموع را کوفته بحریر بیخته صلایه کرده
در چشم کشند + کحل انزروت اسحق گفته که این دارو
قروح عین را نیک باشد + صفت آن انزروت
اسفید سه درم نبات سفید نشاسته از هریک یکمثقال
کوفته بحریر بیخته در وقت حاجت بچشم کشند + کحلیکه
تکدر و یبوست چشم را نافع ست و موجب دمع گردد
صفت آن فلفل دار فلفل از هریک یکدرم
زعفران چهار درم حضض مکی ششدرم سنبل هندی
چهار درم کافور قیصوری یکدانگ کوفته بیخته در صلایه
مبالغه تمام نمایند و هنگام حاجت بمیل در کشند +
کحل نافع از برای جمیع اوجاع عین حادث از نزلات
صفت آن بگیرند برگ علیق و بکوبند و آب آنرا بگیرند
و صاف کنند و در سنگ صلایه نمایند و بمالند تا
غلیظ گردد و اندکی آنرا گرم کنند پس بگیرند مثل
آن صمغ عربی پس آنرا باندکی آب بجنبانند تا گداخته
و حل کرده بگردد مثل عسل پس انرا مخلوط سازند
بآب علیق مذکور پس سرشند و با آن اقاقیا آن مقدار
که توانند حب ساخته و در سایه خشک نمایند و
نگاهدارند و در چشم کشند و در نسخه دیگر اقاقیا داخل
ندارد هر دو جزو را باهم بسایند تا قابل حب بستن
شود پس حب بسته نگاهدارند و عند الحاجت بکار برند
کحل دیگر که همین نفع دارد + صفت آن توتیای
کرمانی مغسول ده درم مامیران چینی نبات سفید
اسفیداج نشاسته از هریک یکدرم کوفته بوقت حاجت
بامیل در چشم کشند + کحلی که مقدمه نزول آب و ضعف
بصر و انتشار و سلاق را بالغایت نافع بود + صفت
آن توتیای کرمانی شسته توبال مس سوخته
مروارید ناسفته بسد سادج اقلیمیای نقره زعفران
صبر سقوطری سرطان بحری سوخته سنبل الطیب از
هریک دو درم شادنج عدسی مغسول ششدرم
نوشادر فلفل سفید دار فلفل از هریک یک درم
و نیم مشک دانگی کوفته و نرم بیخته استعمال نمایند
کحل دیگر بیاض و آثار قروح را از چشم دور سازد

و شیره را نافع بود + صفت آن زبد البحر اقلیمیای نقره
سفیداب ارزیز مس سوخته از هر یک چهار درم مروارید
ناسفته سنبل الطیب از هر یک دو درم صمغ عربی کتیرا
انزروت بعر الضب نشاسته از هر یک یکدرم کوفته و نرم
سحق کرده بدستور کحل سازند + کحلیه نزول آب را نافع
بود + صفت آن زهرهٔ بز کوهی دو درم شحم حنظل یک
مثقال فرفیون نوشادر از هر یک نیم مثقال سکبینج دو
دانگ اجزا را با آب رازیانه یا آب سداب صلایه نمایند
و خشک سازند باز مکرر صلایه کرده در چشم کشند و
اگر طوسج مشک اضافه کنند بهتر ست + کحلیه که موجب
حدت بصر شود و منع نزول آب کند + صفت آن
توتیای کرمانی ده درم با آب بادیان یا آب مرزنجوش
مکرر پرورده کرده و خشک ساخته پس زنجبیل فلفل
مامیران چینی از هر یک دو درم مجموع را کوفته بیخته
دیگر بار بر سنگ صلایه با آب بادیان بسایند خشک
کرده در چشم کشند + کحل مرارات مقدسه نزول
آب و تاریکی چشم را نافع ست + صفت آن
عصارهٔ بادیان حضض کی زهرهٔ کلنگ زهرهٔ خروس
زهرهٔ کبک از هر یک سه درم زهرهٔ ماهی شبوط کافور از هر
یک یک و نیم دانگ زهرها را در سایه خشک سازند
پس مجموع را با آب بادیان بسایند و بگذارند تا خشک
شود باز بر روی سنگ مکرر صلایه کنند و با میل بکار برند که
سودمند و نافع بود + کحل الرمانین بمارستان چشم را
جلا دهد و تقویت بخشد + صفت آن توتیای کرمانی
مغسول یک اوقیه شحم رمان و کف عاقر قرحا شب
یمانی از هر یک نیم اوقیه آب انار ترش آب انار شیرین
از هر یک یک رطل در شیشه کنند و در آفتاب گذارند
تا غلیظ گردد پس صاف نمایند و بریزند در هر یک
رطل از مجموع آب انارین از هر یک از صبر سقوطری
فلفل سفید دار فلفل نوشادر یکدرم و باهم بسایند و در
سایه خشک نمایند و عند الحاجت بکار برند و این کحل
هر چند کهنه شود بهتر ست + کحل روشنائی بمارستان
جالی مقوی چشم ست + صفت آن شادنج مسحوق
مغسول حجر را سخت مسحوق مغسول از هر یک شصت درم
اقلیمیای فضه محرق مغسول مسحوق بست درم زنجار
بورهٔ ارمنی زنجار عراقی از هر یک ده درم شحم و زعفران
از هر یک دو درم نانخواه چهار درم بسیار نرم سائیده
استعمال نمایند +

باب الکاف مع الرای المهمله

کردناج بکسر کاف و سکون رای مهمله و کسر دال مهمله
و فتح نون و الف و جیم و گردناک نیز نامند کبابی ست
که بعد از نیم پخته کردن دامثال آن با تش برشته کنند
و در وقت برشته کردن روغن و شیرهٔ بادام بر آن
زنند جهت مرتاضین و معده و تقویت بدن مفید و
مضر معدهٔ ضعیف و مصلحش سکنجبین +

باب الکاف مع الشین المعجمه

کشوث بضم و فتح کاف و ضم شین و سکون واو
و ثای مثلثه و اکشوث بضم همزه و کشوثا با الف در آخر
نیز آمده و بهندی امربیل و اکاس بیل و ادلته گویند گیاهی
ست مانند ریسمان باریک بی برگ و ساق و مائل
بزردی و تیرگی که بر خارها و گیاها میروید و تند و
گلش ریزه مائل بسفیدی و در و تلخی و عفوصتی ست
و تلخیش غالب ست و تخمش کوچک تر از تخم ترب و
مائل به تندی و زردی با وجود آن که کشوث مرکب
القوی ست در اول گرم و در آخر دوم خشک ست
و مفتح سدهٔ احشا و منقی اوساخ از شکم اطفال و مدر
بول و حیض و عرق و شیر و مقوی معده و جگر و رافع
فضلات و معفن عرق و ملین طبع و جهت تپهای
کهنه و یرقان و تنقیه بدن و اختناق و ربو و عفن و
ضعف معده و جگر و سپرز و ریاح آزا نافع ست و
خوردن آن با سرکه مسکن فواق و بسیار خوردن آن
ثقیل بر معده و سائیده عصارهٔ خشک بری با
شراب ورد مقوی معده و مسکر و طلای کشوث
در حمام بر بدن زائل میگرداند وساخ بدن را و آب
آن با سکنجبین مسهل صفرا و دافع یرقان و مطبوخ آن
در تفتیح و تنقیه مانندهٔ آن در اسهال قوی تر و قدر شربت
از آب آن دو اوقیه و از جرم آن در مطبوخات پانزده
درم و مغثی و مصلحش کتیرا و تخم آن در افعال قوی تر از سائر
اجزا و ضماد آن جهت جرب و نقرس مفید و بوداده آن
قابض و حمول آن جهت نزف الدم و سیلان رحم
نافع و قدر شربتش دو درم و گویند مضر سپرز ست
و مصلحش سکنجبین و مضر ریه و مصلحش کاسنی و بدلش
بادروج و دو ثلث آن افسنتین ست +

فصل در بیان نسخ شرابهائیکه اصل و عمود در انها کشوث است

بدانکه گفته اند که تخم کشوث در اشربه نباید کوبید
بلکه درست در خریطه بسته طبخ نمایند و بعد طبخ باید
فشرده دور کنند و لهذا این را عوام تخم کیسه
نامند + شراب کشوث قابض تالیف آقا اشرف
صفت آن پوست بیخ کاسنی پانزده مثقال تخم
خرفه مقشر از هر یک هفت مثقال تخم کاسنی تخم خیار بادرنگ
سه مثقال کشنیز خشک بوداده سه مثقال گل سرخ ده
مثقال کزمازج سه مثقال جو مقشر پنج مثقال عصارهٔ
لحیة التیس یکمثقال تخم حماض گلنار فارسی صندل سفید
از هر یک دو مثقال آب زرشک بست و پنج مثقال
آب سماق آب انار دانه از هر یک بست مثقال گل ارمنی
طباشیر سفید رب السوس کتیرا از هر یک سه مثقال قند
سفید هفتاد مثقال بدستور مقرر مرتب نمایند + شراب
کشوث معمول که مشهور به بزوریست + صفت آن
تخم کاسنی رازیانه انیسون تخم خیارین تخم خربزه کربک
تخم کشوث ریشهٔ اکشوث از هر یک پنج مثقال پوست
بیخ کاسنی پوست بیخ رازیانه از هر یک هفت مثقال
سرکهٔ انگوری چهل مثقال قند سفید هفتاد و پنج مثقال
بدستور مقرر بقوام آورند + شراب کشوث منقول از
خط میرزائی میرزا رحیم غفر الله قلمی فرموده اند که این
شراب را از برای آقا انیس ترکیب نموده در حالتیکه

از زرنیک بحالت دق داشت بسیار منتفع شد + صفت
آن تخم کاسنی رازیانه از هریک پنج مثقال اصل السوس
بیخ کاسنی تخم کشوث تخم خیار بادرنگ از هریک ده
مثقال تخم خیار گل کشوث و ریشه کشوث تخم خربزه بیخ
رازیانه و رب السوس از هریک هفت مثقال قند سفید
هشتاد مثقال شیرخشت سی مثقال بدستور مرتب نمایند
شراب کشوث از محمد بن زکریا رازی + صفت آن تخم
کشوث چهل درم گل بنفشه شاهتره از هریک بست درم
افسنتین رومی گاوزبان گل سرخ از هریک یک صد
عدد مجموع را در یک صد و شصت مثقال آب یک شب
بخیسانند و روز دیگر بجوشانند تا ثلث آب بماند صاف
نموده با سی مثقال ترنجبین و دویست و چهل مثقال
قند سفید بقوام آورند شربتی از یک اوقیه تا دو اوقیه
شراب کشوث معمول حکیم جلالا + صفت آن پوست
بیخ کاسنی پوست بیخ رازیانه از هریک هفت مثقال
تخم کاسنی تخم خیار تخم خربزه رازیانه انیسون از هریک
پنج مثقال تخم کشوث اجزا را در دیگ کرده با آب
بجوشانند و تخم کشوث را در کتان بسته در دیگ اندازند
بعد ازان صافی نموده با هفتاد و پنج مثقال قند
سفید و چهل مثقال سرکه بقوام آورند + شراب
کشوث بنسخه دیگر مفتح سده جگرست و معده را قوت
دهد و برای استسقا نافع ست و اوجاع را مناسب
باشد + صفت آن پوست بیخ کاسنی سی مثقال
پوست بیخ کرفس رازیانه تخم کاسنی از هریک بست
مثقال پوست بیخ کرفس رازیانه از هریک ده مثقال
تخم کشوث پنج مثقال مجموع را نیم کوفته در سه رطل
آب بخیسانند سه شبانروز بعد ازان بجوشانند و صافی
نموده با یک من قند سفید بقوام آورند + شراب
کشوث در اصفهان بسیار شهرت دارد و مستعمل
اطبای آنجاست مفتح سده و ملین طبع و مقوی
جگر و معده و از برای تپهای مرکبه و سوء القنیه و
احتباس بول + صفت آن پوست بیخ رازیانه و
غنچه گل سرخ منزوع الاقماع انیسون از هریک دو

مثقال ادویه را کوفته تخم کشوث گل کشوث در
کیسه کتانی بسته با سائر ادویه در آب بجوشانند و
بپالایند و با نود مثقال شکر صافی یا شیرخشت
خراسانی بقوام آورند شربتی تا دو مثقال آنرا با
شیره تخم کاسنی و شیره تخم خربزه با آب کاسنی تازه و
امثال اینها بنوشند + شراب کشوث منقول از خط
میرزا رحیم قلمی فرموده اند که این نسخه حکیم اشرف است
از جهت ادرار طمث در ایام طهر میدهند آنزنها که از
حبس طمث بهم رسیده باشد مانند گرفتن دل و غشی و
سودا را نافع و مجربست + صفت آن تخم خیار
بادرنگ تخم خربزه تخم کشوث گل کشوث ریشه کشوث
مغز انجلک از هریک ده مثقال گل سرخ گاوزبان
دودو تخم کاسنی اسطوخودوس تخم شاهتره از هریک پنج
مثقال عنب الثعلب لوبیای سرخ از هریک هفت
مثقال گل گاوزبان مشکطرامشیع پرسیاوشان
زوفای خشک از هریک چهل مثقال پوست بیخ
کاسنی بست و پنج مثقال بزرکا کنج سه مثقال سرکه
انگوری کهنه یک شیشه شیرخشت و قند سفید از هریک
مثقال ترنجبین پنجاه مثقال بدستور مرتب نمایند
شراب کشوث منقول از خط میرزا معز الدین محمد موسوی
حکیم باشی قلمی فرموده اند که این نسخه در اصفهان
معمول ست + صفت آن تخم کشوث تخم خیار بادرنگ
تخم خربزه پوست بیخ رازیانه پوست بیخ کاسنی
تر از هریک پنج مثقال رازیانه دو مثقال و قلمی
فرموده اند که انچه بخاطر کمینه میرسد اگر گل سرخ و تخم
کاسنی از هریک سه مثقال اضافه کنند شاید اولی
باشد اجزا را نیم کوفته در بست و پنج درم سرکه و یک
صد درم آب بوزن شاه بخیسانند و بعد ازان
در یک صد و پنجاه درم آب بوزن شاه طبخ نمایند
تا ثلث باقی ماند صافی کرده با بست و پنج درم
بوزن شاه قند سفید بقوام آورند و هر روز ده
مثقال آنرا با عرق کاسنی یا عرق بادیان هر کدام
که باشد و مناسب مزاج بود بیاشامند و اگر خواهند

با انگشت بلیسند + شراب کشوث بنسخه شفائی + صفت
آن تخم خیارین تخم خربزه زرشک تخم کاسنی تخم کشوث
از هریک ده درم تخم بنفشه بیخ کرفس گل نیلوفر از هریک
پنج درم بیخ بادیان بست درم در کتان بسته بجوشانند
و بپالایند و با دو من قند شربت سازند + شراب
کشوث مفتح سده هاست و تپهای مزمنه را نافعست
صفت آن گل کشوث ورق گل اصل السوس از هریک دو
مثقال تخم کشوث چهار مثقال بیخ کشوث گل گاوزبان
رازیانه شاهتره پرسیاوشان از هریک سه مثقال تخم کاسنی
مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه بیخ رازیانه از هریک پنج مثقال
زرشک منقی بست مثقال ادویه را جوشانیده صاف
نموده شیرخشت خراسانی چهل مثقال قند سفید یکصد
مثقال داخل کرده بجوشانند و کف آنرا بگیرند و بقوام
آورند شربتی یک اوقیه + شراب کشوث نافع از برای
سوء مزاج بارد کبد و تفتیح سده های کبدی و استسقا و
حمیات بلغمیه و مرکبه + صفت آن تخم کشوث چهار
مثقال افسنتین رومی گاوزبان ورق گل سرخ بادیان
رازیانه مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین بیخ کرفس تخم
کرفس بیخ اذخر فقاح اذخر از هریک ده مثقال
عناب سپستان از هریک پنجاه عدد تخم کاسنی ریوند چینی
مویز منقی از هریک پانزده مثقال پوست بیخ کاسنی و
پوست بیخ رازیانه از هریک سی مثقال سنبل الطیب
سعد کوفی نانخواه از هریک پنج مثقال گلقند عسلی سرکه
قند سفید از هریک یکصد مثقال اجزا را یک شب در آب
و سرکه بخیسانند و صبح جوشانیده و صافی نموده گلقند
و نبات را داخل کرده چند جوش داده فرود آورده
بمالند و صافی نموده با آتش ملائم بقوام آورند شربتی
یک اوقیه تا پانزده درم با مطبوخ عنب الثعلب و بیخ
کاسنی و تخم خیار و رازیانه و بادآورد بنوشند + شراب
کشوث دیگر + صفت آن تخم کشوث ریشه کشوث از
هریک ده مثقال تخم کاسنی پانزده مثقال پوست
بیخ کاسنی سی مثقال تخم خیار تخم خربزه کاکنج
عنب الثعلب تخم کاهو شاهتره از هریک ده مثقال

عناب ده دانه گاوزبان پنج مثقال سرکهٔ انگوری پنجاه مثقال شکر سفید دو صد مثقال بدستور مقرر مرتب نمایند شربتی از یک اوقیه تا دو اوقیه + شراب کشوث تالیف آن مرحوم جهت اورام رحم و خفقان بسبب ورم رحم + صفت آن پوست بیخ رازیانه پوست بیخ کبر تخم کشوث در کتان بسته از هر یک هفت مثقال و نیم تخم کاسنی تخم خیارین تخم خربزه گاوزبان بادرنجبویه رازیانه انیسون افتیمون در کتان بسته از هر یک پنج مثقال مجموع را در شش اثار آب بجوشانند تا دو رطل آب بماند و در آخر صرهٔ تخم کشوث و افتیمون را داخل نمایند و یک جوش دیگر داده فرود آورند و هر دو صره دایم بمالند تا مطبوخ سرد شود پس هر دو را افشرده دور کنند و مطبوخ را صافی نموده نبات سفید دو رطل ترنجبین خراسانی یک رطل داخل کرده دو سه جوشش دیگر داده کف آن بگیرند و فرود آورده صافی نموده باز در دیگ کرده بقوام شربت آورند و در وقت حاجت یک اوقیه تا دو اوقیه آن را بنوشند + شراب کشوث بجهت سدهای کبد و طحال و سائر سدها و اخراج فضول و حمیات مرکبه و حمیات بلغمیه را نافع + صفت آن تخم کشوث گل کشوث ریشهٔ کشوث دوقو پوست بیخ رازیانه فوة الصبغ کاکنج زوفای خشک عصارهٔ غافث عصارهٔ اشق گاوزبان از هر یک پنج مثقال تخم کاسنی پنجاه مثقال پوست بیخ کاسنی چهل مثقال رازیانه انیسون خسک اسارون جنطیانا پوست بیخ کرفس از هر یک سه مثقال کزمازج ایرسا از هر یک هفت مثقال تخم خیار تخم خیار بادرنگ تخم خربزه کرمک عنب الثعلب از هر یک ده مثقال عناب چهل دانه پوست بیخ کبر هفت مثقال لوبیای سرخ سی مثقال تخم شاهتره ده مثقال عسل مصفی شیرخشت خراسانی از هر یک صد مثقال سرکهٔ انگوری ده مثقال بدستور مقرر مرتب نمایند + شراب کشوث دیگر معروف است بشراب شفا نافع از برای حمیات مزمنه و شطر الغب و غیر خالص + صفت آن تخم کشوث گل کشوث ریشه اسطوخودوس پرسیاوشان اصل السوس گل بنفشه گل سرخ عصارهٔ غافث عصارهٔ زرشک از هر یک پنج مثقال رازیانه تخم خطمی سفید سرطان مغسول از هر یک سه مثقال مویز منقی سپستان از هر یک پانزده عدد تخم خیار پوست بیخ کاسنی از هر یک بست مثقال تخم خربزه کرمک تخم خیار بادرنگ گاوزبان از هر یک هفت مثقال عنب الثعلب ده مثقال در آب پخته صافی نموده با شکر سفید یکصد و پنجاه مثقال بقوام آورند و سرطان و هر دو عصاره را کوبیده در ان داخل نمایند و بهم زنند تا بشکر مخلوط شود و شربتی از ان بحسب اقتضای هر مرض با عرق بید مشک و آب عنب الثعلب و آب کاسنی و گاهی اضافه کرده میشود باین شراب قلیلی سرکهٔ انگوری بحسب اقتضای حال + دستور آشامیدن کشوث + جهت تقویت معده و جگر و رحم و دفع استسقا و جهت سدهٔ احشا و تبهای مرکبه لغایت نافع و در اصفهان باسم شراب کشوث مشهور است و در سائر بلاد متعارف نیست فی التحقیق سکنجبین بزوری معتدل که بی سرکه می سازند و گاهی سرکه و کشوث و ریشه آن نیز داخل می کنند دو وزن آن و با یکصد مثقال قند شربت ساخته دوازده یوم بکار میدارند و در عرض این ایام دو سه یوم سردار و اضافه میکنند و حکیم میر محمد مومن در دستورات تحفه نوشته که نسخه معمول مرحوم حکیم محمد شفیع اصفهانی که حقیر نیز تجربه نموده تحریر می یابد این است صفت آن پوست بیخ رازیانه انیسون گل کاسنی بیخ کاسنی رازیانه تخم خیارزه تخم کشوث گل کشوث تخم خربزه کرمک از هر یک سه مثقال بغیر تخم کشوث و گل آن سائر اجزا را نیم کوب نموده در آب بخیسانند و روز دیگر جوشانیده آب آن را با شکر نود مثقال بقوام آورند و با شیرهٔ تخم خربزه و تخم کاسنی و امثال آن بنوشند بعد از دو سه یوم مسهل موافق خصوص حبوب مسهله تناول نمایند و در ایام شرب این شربت و چند روز بعد از ان از برنج و نان اجتناب واجب دانند و هر گاه جهت مبرود المزاج باشد تخم کرفس سه مثقال اضافه اجزا کنند و با شیرهٔ رازیانه و امثال آن بنوشند و هر گاه با سرکه ترتیب دهند اجزا را در نود مثقال سرکه دو صد و بست مثقال آب خیسانیده بجوشانند تا به ثلث رسد پس با شکر بقوام آورند و هر گاه با [illegible] مناسبه استعمال نمایند اسرع التاثیر است ـــ

باب الکاف مع اللام

گل کامه لغت هندیست بضم کاف و سکون لام و فتح کاف ثانی و الف و میم و ها و بالف در آخر نیز گویند زنان اهل هند برای خوشبوی به پردهٔ چوبی لباس خود که پیشواز نامند میمالند بلکه مردان زن صفت به بغل و شانه و آستین نیمه خود نیز مالند + گل کامه ساده صفت آن سفیدی گل هار سنگهار را گرفته مالیده صاف نموده در ظرف سفالی کرده در آفتاب میگذارند تا منعقد گردد پس حبها ساخته خشک نموده نگاه دارند و وقت حاجت سائیده استعمال می نمایند و اگر با گلاب بسایند بهتر است و عصارهٔ گلهای دیگر نیز ترتیب دهند گل کامه مرکب که بسیار خوشبو و معطر است صفت آن صندل سفید خوشبو عود غرقی هر دو را بگلاب سائیده عبیر مایه مشک خالص از هر یک یکتوله لادن شسته دو توله همه را سائیده ممزوج نموده آب برگ گل سرخ بران ریخته در آب بگذارند تا چهل روز و همیشه آب گل تازه بران ریزند تا جوش بخورد و علیحده گردد اقراص سازند و عندالحاجت قرصی را بگلاب سائیده بکار برند + گل کامه دیگر + صفت آن عبیر مایه عود هندی خالص صندل سفید خوشبو از هر یک دو توله مشک خالص یک توله همه را سائیده در ظرف چینی کرده در آفتاب بگذارند و آب برگ گل سرخ بران بریزند و اگر بهار نارنج نیز داخل نمایند بهتر است و بعضی آب گل رای بیل و مانند آن از گلهای خوشبو نیز داخل می نمایند و باید که تا چهل روز و زیاده

آب گلهای تازه بران ریخته دست میمالیده باشند تا سیاه و غلیظ و منعقد و قابل قرص ساختن گردد پس اقراص ساخته در سایه خشک نمایند و عند الحاجت باگلاب سائیده استعمال نمایند

باب الکاف مع المیم

فصل در نسخ کمادات

بدانکه کماد بفتح کاف و میم و الف و دال مهمله ادویه یابسه اگویند که گرم نموده در پارچه بسته بر عضو معلول میگذارند و گاه مجازا بر آب گرم باد و یه حاره محلله که در آب جوش داده صاف نموده گرما گرم در مثانه کرده آن مثانه را بر عضو گذارند یا نمدی و یا پارچه صوفی و یا کرباسی بدان تر کرده گرما گرم بر عضو گذارند و چون سرد شود تجدید نمایند اطلاق مینمایند + کماد دیگه صداع گرم را سود دارد + صفت آن آرد جو گل خطمی صندل سفید گل سرخ گل بنفشه جمله برابر کوفته بیخته بگلاب و قدری روغن و قلیلی سرکه سرشته بر سر تکمید نمایند + کماد نافع بجهت صداع که از سوء مزاج بارد پیدا شده باشد نافع بود و درد سر که از رسیدن باد سرد حادث شده باشد مفید است + صفت آن بابونه اکلیل الملک خطمی بنفشه از هر یک جزوی کوفته بگلاب خمیر کنند و در کیسه نموده گرم کرده کماد نمایند + کمادی که شقیقه و اوجاع شدیده و ریاح غلیظه سر را سود دارد + صفت آن برگ مرزنجوش بابونه از هر یک ده درم کوفته بیخته بلعاب حلبه سرشته تکمید نمایند + کماد دیگه مالیخولیای مراقی را نافعست مقوی معده و ریاح آن را دفع سازد + صفت آن افسنتین شبت فوتنج بری زیره سیاه انیسون تخم کرفس صعتر در آب بجوشانند و صاف نموده در مثانه گاو کرده در خلوی معده بر شکم تکمید نمایند + کماد نافع جهت درد گوش که سببش ملاقات سرما و هوای سرد باشد + صفت آن پنیر را در زیت آلوده کرده نیم گرم نموده تکمید کنند و تکمید بچیزهای گرم نیز همین اثر دارد مانند تکمید

بحلبه پخته و امثال آن + کماد دیگه جهت درد گوش که سببش ورم خارج از سماخ باشد + صفت آن پارچه اسفنج یا نمد پاره را در آب شیرین نیم گرم نموده در گوش نهند و اگر درد شدید باشد به نمک گرم کرده تکمید نمایند کماد دیگر جهت درد وصم و طرش که سببش خلط غلیظ باشد باید که بعد تنقیه بعمل آورند + صفت آن جندبیدستر برگ غار مرزنجوش برنجاسف نمام صعتر بابونه در آب بجوشانند و اسفنج یا نمد پاره را بدان تر کرده و یا این طبیخ را در مثانه گاو و گوسپند کرده بر حوالی گوش و پس گردن تکمید نمایند + کماد نافع جهت ضربه و سقطه و صدمه و اوجاع بارده + صفت آن بگیرند زرد چوبه و زریتان و برگ سنب از هر یک قدری بسایند و در روغن گل و اگر نباشد کنجد آنمقدار که بریان شود بریان نمایند و گرما گرم در صره ها بسته تکمید نمایند و چون سرد شود باز گرم نمایند و چون قدری تکمید نموده باشند صره ها را گشوده آنرا گرم کرده بران ضماد نمایند و ببندند و بعد دو سه روز باز نمایند بعون الله تعالی شفا حاصل ست کماد جهت تسکین درد شمشیر + صفت آن بگیرند پیاز را و ریزه ریزه نموده در روغن بریان نمایند و در صره بسته گرما گرم تکمید نمایند + کماد از مولفات حکیم ارزانی جهت تسکین درد معده و امعاء و جگر و کلیه و سپرز و جمیع اعضا و تحلیل ریاح نافع ست و سریع العمل و بغایت نافعست قولنج را + صفت آن بابونه گل سرخ حلبه سنبل تخم کتان تخم شبت سبوس گندم نمک اکلیل الملک جمله یا هر چه بهم رسد بجوشانند پس در مثانه گاو کرده تکمید کنند و اگر اسفنج یا نمدی را بدین تر کرده بر عضو نهند قوی تر باشد و این را تکمید رطب گویند + کماد دیگه درد معده ریحی را سود دارد + صفت آن نانخواه زیره رازیانه از هر یک دو مثقال گل سرخ پنج مثقال کوفته بیخته در خریطه کرباسی کرده نیمگرم بر معده گذارند و بدانند که در تکمید معده شرط است که بر شراسیف تکمید کنند و بر فم معده

دو وسط آن تکمید ننمایند و شراسیف سر اضلاع پهلو را گویند کماد دیگر که همین منفعت دارد + صفت آن نمک سوده سبوس گندم از هر یک ده درم نانخواه پنج درم کوفته بیخته و در پارچه بسته تکمید نمایند + کماد که تحلیل ریاح معده و سپرز و تهیگاه نماید + صفت آن حلبه شونیز کرفس نانخواه همه را بکوبند و آب نمک قدری بران بپاشند و در خریطه کرده نیمگرم بر عضو گذارند و بر معده جگر تسخین شدید و تطویل تکمید جائز نیست + کماد که قضیب را سخت کند و استرخای آنرا زائل گرداند و فربه و عظیم سازد + صفت آن سرشف حافر حاخر دل و ارجینی کبابه پوست بیخ خرزهره سفید بسفایج تلخ اجزا مساوی تمام یا آنچه بدست آید کوفته بیخته گرم نموده بر آلت بمالند روزی چند بار و اگر در شیر اب سرشته بر پارچه بسته گرم نموده تکمید نمایند نیز خوب ست + کماد جهت ضربه و سقطه و صدمه + صفت آن نانخواه زرد چوبه برگ سیب خشک کرده اجزا مساوی کوفته بیخته در دو سه صره بسته گرم نموده تکمید نمایند یکی بعد دیگرے و اگر صره را در روغن کنجد گرم بار روغن بزرکتان فرو برده تکمید نمایند نیز خوب ست + کماد نافع برای ضربه و سده صفت آن مغز نارجیل خشک را کوبیده موم را ریزه ریزه نموده با آن ممزوج کرده در صره بسته گرم کرده تکمید نمایند

کمون بفتح کاف و ضم میم و تشدید آن و سکون واو و نون عرب از خاموس یونانیست و بفارسی زیره نامند بری و بستانی میباشد و هر یکی الوان مختلفه است سیاه بری و بستانی آن کمون کرمانی و زرد آنرا فارسی و شامی و سفید آنرا نبطی نامند و امیر زیره سبز از زیره است و در اکثر امکنه پیدا میشود و بری هر صنفی قوی تر از بستانی آنست و صنفی از بری سیاه و شبیه بشونیز و قوی الحرارت است و از مطلق کمون مراد کرمانی ست و بیونانی اکرا باسلیقون نامند یعنی ملوکی ست و بهترین اقسام کرمانی بری ست و بعد از آن فارسی از اقسام دیگر قوی تر ست و زبونترین همه سفید بستانیست و قوتش تا هفت سال باقی میماند و نبات از رازیانه کوچک تر

وبرگ آن مستدیر و قبهٔ آن مانند شبث ست در اول سوم گرم و خشک و بسیار جالی و ملطف و مدر بول و شیر و عرق و حابس طبع و حیض و تریاق سموم هوام و محلل ریاح و نفخ و هاضم و محرک آروغ و ملطف لحوم غلیظه و جهت عسر نفس و تخمه و مغص ریحی و بول الدم و در نزع خواهش گل خوردن و امثال آن و فواق رطوبی و ورم ریحی سپرز و لود ادهٔ آن جهت اسهال رطوبی نافع و بسرکه پرورده آن که بعد از ان برشته باشد قوی الفعل و در رفع رطوبات معده قوی الاثر ست و حقنهٔ مطبوخ آن محلل نفخ و فرزجهٔ آن با روغن زیتون قاطع حیض و مضمضهٔ طبیخ آن مسکن درد دندان و نزلات خصوصا با صعتر و قطور آن جهت قرحه چشم و جرب و با سفیدهٔ تخم مرغ جهت رمد حار و طلای جالی بشره و آب افشردهٔ آن جهت طرفه و با نمک جهت سبل و ناخنه و سعوط آن با سرکه جهت رعاف و ضماد آن با روغن زیتون جهت ورم سپرز و با آرد باقلا جهت سائر اورام نافع و مضر سپرز و مصلحش کتیرا و قدر شربتش دو درم و بدل کرمانی سائر اقسام او و بدل کمون شاهی کرویا و تخم گندنا است و مداومت جرم آن و عرق آن مورث لاغری و زردی رخسار ست و چون آب زیره را ببدن مولود در حین ولادت بمالند بالخاصیت در مدت العمر منع تکون قمل میکند و از تجربات دانسته اند و قسم نبطی آنکه بفارسی زیره سبز گویند ملین طبع است و نوع بری آنکه شبیه بشونیز ست جهت گزیدن هوام و تقطیر البول و اخراج سنگ مثانه و خون منجمد در ان بعدیل خصوصا چون با آب کرفس بستانی بنوشند و با سرکه جهت فواق و گرم معده و ضماد آن با روغن زیتون و عسل رافع رنگ خون مرده تحت جلد ست و جهت اورام حاره انثیان مفید ست ✣ دستور ربیع نمودن کمون آنست که زیره کرمانی تازه که کهنه و بوسیده نباشد از گرد و سنگ و چوب پاکیزه سازند انگاه در ظرف چینی یا سفال لعابدار کرده سرکه انگوری کهنه بر بالای آن کنند چنانچه چهار انگشت سرکه بالای زیره آید پس یک شب و یک روز بگذارند انگاه بر آورده در سایه خشک نمایند و بریان کنند بریانی اندک بمقداری که بوی آن بمشام رسد و نسوزد و بکار برند و اگر زود خواهند که خشک گردد بر روی پارچه کرپاسے پاکیزه پهن کنند و دایم بر هم زنند تا خشک گردد انگاه بریان نمایند ✣

فصل در بیان جوارشاتیکه اصل و عمود در آنها کمون ست

جوارش کمون جالینوس نافعست از برای فتق و قیله و می شکند ریاح بارده را و تحلیل میدهد آنها را و نافعست از برای کسیکه در معده او طعام هضم نشده باشد ✣ صفت آن بورهٔ ارمنی نیم جزو فلفل سفید فلفل سیاه زیرهٔ کرمانی مدبر برگ سداب در سایه خشک کرده از هریک یکجزو و شیخ الرئیس ابوعلی بن سینا گفته که این جوارش بدو نسخه ساخته میشود یکی آن جمیع اجزای آن از بوره وغیره مساوی باشند و این نسخه بهتر است از برای حل طبیعت و نسخهٔ دوم آنست که بوره را نصف یک جزو می کنند و این نسخه بهتر ست از برای تقویت معده و برگ سداب را اگر بسیار خشک کرده داخل نمایند هر آینه میباشد مرکب بسیار خشک و تلخ میباشد اسخان آن بدرجهٔ کمال و اگر سداب بسیار خشک نباشد هر آینه باقی میماند در ان رطوبت فضلی پس در ان حال چون داخل مرکب شود تجفیف آن بحد کمال نمیرسد و باین سبب اذهاب ریاح و نفخ بالمره نمیکند پس در حقیقت چهار قسم ست و هریک از اقسام مذکوره را گاهے می سرشند بعسل نحل منزوع الرغوه بقدر حاجت و گاهے نمی سرشند بچیزے بلکه ادویه را کوفته بیخته پیش از غذا و بعد از غذا توان خورد و آنچه بعسل سرشته باشد بعد غذا موافق تر ست زیرا که با عسل اقوی ست در تحلیل ریاح و دفع آنها و هضم غذا و باید که بوده باشد عسل آن جید و سزاوار آنست که بوده باشد اجزای جوارش جریش بلکه جمیع جوارشها باید که اجزای آنها را بسیار نرم نه کوبند جالینوس گفته که این معنی معلوم من شد از ان تجفیفکه این جوارش را ساخته اجزای آنرا بسیار نرم سائیدم بسبب عدم علم آن باین معنی که اجزای جوارش را بسیار نرم نباید سائید پس نه گردید موجب حل طبیعت آن اصلا بلکه تقویت او را کرد پس اظهار کرد این معنی را بمن و متعجب بود و پرسید از سبب آن و گمان او این بود که این معنی بسبب خصوصیت مزاج شخصے آن باشد پس چون معلوم کردم من که سبب آن سحق اجزا است بسیار نرم مرتبه دیگر این جوارش ساخته اجزای آنرا بسیار نرم نکوبیدیم پس گردید تمام در عمل خود پس در هر مرکب واجب ست رعایت آنچه لائق بحال آن ست تا خلل در فعل آن نشود ✣ جوارش کمونی دیسقوریطیس این نسخه مستعمل جمهور اطباست و نکوست از برای سے رطوبت معده شدیده و از برای حشای حامض و شهوت کلبی و فواق امتلائی از کیموسات غلیظه و بلغمیه و از برای تپهای کهنه که بسبب برودت و سوء هضم باشد ✣ صفت آن جوارش کمونی به نسخهٔ دیگر کمون کرمانی مدبر بریان بست درم زنجبیل هشت درم فلفل سیاه شش درم بورهٔ ارمنی یکدرم با سه چند ادویه عسل مصفی مقوم بسرشند شربتے از ان یکدرم تا شش درم بعد از انکه شش ماه از ساختن آن گذشته باشد استعمال نمایند و بعضی هفت درم بوره باعتبار درین جوارش زیاده کرده اند ✣ جوارش کمونی شیخ الرئیس ابوعلی بن سینا ✣ صفت آن زیرهٔ کرمانی تازه مدبر هفت اوقیه فلفل سه اوقیه زنجبیل صینی چهار اوقیه بورهٔ ارمنی ده درم کوفته بیخته به عسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند ✣ جوارش کمونی بنسخهٔ صاحب ذخیره صفت آن زیرهٔ کرمانی مدبر یک من فلفل زنجبیل از هریک نیم من بورهٔ ارمنی ده استار ادویه را کوفته بیخته وزن نموده بعسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند جوارش کمونی بنسخهٔ صاحب حاوی صغیر یعنی محمد بن الیاس نافع ست از برای برودت معده و آروغ ترش و شهوت کلبی و فواق حادث از بسیاری بلغم

و فضول و از برای برودت انثیین و حمیات سوداوی
و بلغمی صفت آن زیرۂ کرمانی مدبر بریان کردہ دو رطل
فلفل سیاه سہ اوقیہ زنجبیل چینی برگ سداب در
سایہ خشک کردہ از ہریک چہار اوقیہ بورۂ ارمنی یک
درم ادویہ را کوفتہ بیختہ وزن نمودہ بعسل مصفی سہ وزن
ادویہ بسرشند شربتی یک مثقال + جوارش کمونی
کبیر بنسخۂ حکیم صالح خان + صفت آن بگیرند زیرۂ کرمانی
مدبر یکصد و ہشتاد مثقال فلفل سیاه نود مثقال زنجبیل
سداب یابس از ہریک پنجاہ مثقال بورۂ ارمنی
دوازدہ مثقال ہمہ را کوفتہ بیختہ بعسل مصفی یک ہزار
و پانصد مثقال چرب نمودہ بر اجزا بیفزایند و در این
حال زعسل نیز سہ وزن ترید ہم بیفزایند و آن را
کمونی ملین نامند شربتی دو مثقال + جوارش کمونی
بنسخۂ شفائی + صفت آن زیرۂ مدبر کرمانی پنجاہ
درم فلفل سیاه پانزدہ درم برگ سداب در سایہ
خشک کردہ زنجبیل از ہریک بست درم بورہ ارمنی
پنجدرم عسل مصفی سہ وزن مجموع ادویہ بدستور مقرر
مرتب نمایند شربتی از دو درم تا دو مثقال + جوارش
کمونی بنسخۂ صاحب تحفۃ المومنین نافع بجہت نفخ و
ریاح و از برای تقویت معدہ و دفع رطوبات
آن + صفت آن زیرہ کرمانی مدبر یک صد مثقال
زنجبیل بست مثقال فلفل برگ سداب در سایہ
خشک کردہ بورۂ ارمنی از ہریک دو مثقال ادویہ را
کوفتہ بیختہ ولیکن بسیار نرم نیز ند و با عسل مصفی سہ
وزن ادویہ بسرشند شربتی یک مثقال + جوارش
کمونی بنسخۂ دیگر + صفت آن زیرۂ کرمانی مدبر یک صد
درم فلفل زنجبیل بورۂ ارمنی از ہریک دہ استار
سداب خشک چہار درم ادویہ را کوفتہ بیختہ ولیکن
بسیار نرم نباشد با انگبین کف گرفتہ بسرشند +
جوارشش کمونی دیگر معدہ را گرم کند و بادہا بشکند
و آروغ ترش را ببرد و سدہ بکشاید و اگر کسے را
قولنج باشد از ریح پیوستہ این جوارش را بکار برد و
از آن قولنج ایمن شود + صفت آن زیرہ کرمانی مدبر
یک صد درم زنجبیل بست درم فلفل سیاه دو درم
افتیمون اقلیطی سی درم بورۂ نان ہشت درم کوفتہ
بیختہ با عسل مصفی سہ وزن ادویہ بسرشند + صفت
این جوارش بنسخۂ دیگر زیرۂ کرمانی مدبر یکصد درم زنجبیل
بست درم افتیمون ہفت درم بورۂ ارمنی بست
درم با عسل مصفی سہ وزن ادویہ بسرشند + جوارش
کمونی بنسخۂ ابن جزلہ نافع از برای سردی مزاج معدہ
و احشا و جشای ترش و شہوت کلبی و تپہای بلغمی و
سوداوی و سردی احشا و امعا کہ از بسیاری بلغم
باشد و فواق حادث از بسیاری بلغم فضول و از برای
سردی انثیین و گفتہ کہ این ترکیب از زر دمیان ست
صفت آن کمون کرمانی مدبر یک من فلفل سیاه سہ
اوقیہ زنجبیل چہار اوقیہ بورۂ ارمنی دہ درم برگ
سداب خشک چہار اوقیہ کوفتہ بیختہ با سہ وزن ادویہ
عسل کف گرفتہ ترکیب نمایند و بعضے از اطبا سلیخہ
دارچینی قرفۃ الطیب قرنفل حب بلسان مصطگی از ہر
یک چہار درم زیادہ کردہ اند + جوارشش کمونی نافع
از برائے سردی معدہ و آروغ ترش و شہوت کلبی
و حمیات بلغمی و سوداوی و فواق امتلائی و
قیلا + صفت آن زیرۂ کرمانی مدبر بریان نمودہ دو صد
مثقال فلفل سیاه بست و دو مثقال و نیم زنجبیل
سی مثقال بورۂ ارمنی ہفت و نیم مثقال سداب
خشک سی مثقال عسل مصفی سہ وزن مجموع ادویہ
بدستور مرتب سازند و بعضے درین جوارشش
دارچینی و سلیخہ و حب بلسان و قرفہ و سنبل الطیب
و مصطگی از ہریک دو مثقال و نیم داخل کردہ و
خوراک از دو درم تا چہار درم + جوارش کمونی مسہل
تنقیہ و تصفیہ معدہ کند و نافع ست از برای امراض
باردۂ معدہ و بطلان ذوق و کثرت سیلان ریق کہ
سبب رطوبت معدہ باشند + صفت آن کمون
کرمانی مدبر بریان سی درم زنجبیل فلفل دار فلفل
از ہریک پنجدرم تربد سفید مدبر پانزدہ درم فودنج
سداب صعتر بورہ ارمنی از ہریک دو درم و نیم
افتیمون دہ درم عسل مصفی سہ وزن ادویہ بدستور مقرر
مرتب نمایند شربتے از دو مثقال تا چہار مثقال +
جوارش کمونی دیگر + صفت آن زیرۂ کرمانی مدبر برگ
سداب در سایہ خشک کردہ فلفل سیاه زنجبیل از ہریک
سی و پنجدرم بورۂ ارمنی دہ درم کوفتہ بیختہ بعسل منزوع
الرغوہ سہ وزن ادویہ بسرشند شربتے یک مثقال +
جوارش کمونی کبیر قلمی فرمودہ اند کہ این منقول از قرابادین
حضرت سید و استاذ حکما و اطبا والداین فقیر
محمد ہادی علوی قدس سرہ است کہ اکثر این جوارش
را بکار میفرمودند و مؤلف آن فقیر را معلوم نیست
کہ کیست نافع از برای سردی معدہ و جشای حامض
و تپہاے بلغمی و سوداوی و سردی انثیین و قیلہ
ریحی و فواق امتلائی و نفخ معدہ و شہوت کلبی و
قولنج ریحی و استسقای طبلی + صفت آن زیرۂ
کرمانی مدبر بریان یک رطل فلفل سیاه یک اوقیہ و
نیم زنجبیل چینی دو اوقیہ برگ سداب در سایہ خشک
نمودہ سلیخہ سیاه دارچینی قرفۃ الطیب مصطگی رومے
حب بلسان سنبل الطیب از ہریک دہ درم بورہ ارمنی
پنج درم کوفتہ بیختہ با سہ وزن ادویہ عسل مصفی
بقوام آوردہ جوارش سازند باین دستور کہ اول
مرتبہ بورہ را داخل کردہ برہم زنند و نگاہدارند شربتے
تا دو مثقال و باید دانست کہ از جوارشات و معاجین
آنچہ در آنہا بورہ باشد نباید کہ جاویدہ شود و بدندان
رسد بلکہ باید کہ بلع کنند بجہت آنکہ ضرر بدندان
دارد و صاحب منہاج الادویہ ابن جزلہ گفتہ کہ این
جوارش کمون را باید کہ با آب گرم بیاشامند و
صاحب اختیارات گفتہ کہ مستعمل نہ چنین ست +
جوارش کمونی تالیف ابن ماسویہ منقول از قرابادین
ترکی افندی صالح چلپی محلل ریاح و مقوی معدہ و
اعصاب رئیسہ است و حافظ + صفت آن کمون
کرمانی مدبر دہ درم زنجبیل دارچینی از ہریک چہار درم
قرنفل عود ہندی بسباسہ از ہریک دو درم و نیم خولنجان
چہار درم مشک تبتی یکدرم کوفتہ بیختہ با عسل سفید

مصطفی بقوام آورده بقدر کفایت بدستور مقرر جوارش
سازند شربتی دو درم + دہن کمون محلل ریاح وعسر
البول را نافع ست + صفت آن بگیرند کمون کرمانی
دو رطل وبخیسانند در بست رطل آب گرم بادو اوقیه
نمک ودو دنی بگذارند پس تقطیر نمایند بقرع وانبیق وجدا
کنندہ من را از آب واستعمال نمایند + دوا ء الکمون
جہت رفع اسہال خصوص اطفال را که نزد دندان
برآوردن عارض میگردد و در اوائل حبس نباید کرد
ودر اواخر خصوص که شدت نماید این دوا بسیار
مفید ومجرب ست + صفت آن زیرۂ سفید بسند
مقدار دو سه رتی تا چہار رتی غنچہ انار ناشگفتہ یک
عدد برگ درخت مغیلان تازہ رشتہ نازک اندکی
تخمیناً مقدار دو سه رتی با آب نرم سودہ صاف کردہ
تا ہفت روز بحسب احتیاج دکبیر السن را بحسب سن
آن در اوزان ادویہ بیفزایند + سفوف کمون جہت
تحلیل ریاح وتقویت معدہ نافع + صفت آن کمون
کرمانی کشنیز از ہریک یک رطل ہر دو را در دو نیم رطل
سرکۂ انگوری در ظرف سفالی پروردہ در سایہ خشک
نمایند پس بریان کردہ سفوف سازند شربتی از یک
مثقال تا دو مثقال + شراب کمون فواق وغثیان
برطرف کند ومعدہ را قوت دہد + صفت آن
کمون کرمانی انیسون پودنہ کندر از ہریک دو درم
نعناع خشک صعتر رازیانہ نانخواہ از ہریک درمی
بجوشانند وصاف کنند وبا قند بقوام آورند ودر آخر
کندر را کوفتہ بیختہ اضافہ نمایند + شراب کمون دیگر
کہ ہمین نفع دہد + صفت آن کمون کرمانی انیسون
سعد سنبل الطیب پوست بیرون پستہ ورق گل سرخ
از ہریک پنج درم اجزا را نیم کوفتہ در سه رطل آب
بجوشانند تا نصف باز آید صاف کنند وبا یک رطل
میبہ بقوام آورند شربتی دہ درم با گلاب بنوشند
شراب کمون از مبدعات اطبای عراق ست بجہت
ریاح وقراقر وتپہای خریفی نافع + صفت آن زیرۂ
کرمانی پنج استار در یک من ونیم من گلاب

بخیسانند یکشب وصبحش بجوشانند تا به نصف رسد
پس بمالند وبپالایند وعسل مصفی یک من داخل
کردہ بجوشانند وکف آنرا بگیرند وچون دیگر کف نیارد
بقوام آورند شربتی بجہت تپہای خریفی یک ملعقہ +
معجون کمون مسمی بکاسر الریاح امراض بادی وقولنج
وحشا ودرد معدہ وضعف آنرا کہ بسبب ریح باشد و
وبستن حیض واوجاع مفاصل ونقرس وحبس
البول را سودمند بود + صفت آن زیرۂ کرمانی
مدبر شش مثقال سداب مصطگی از ہریک سه مثقال
قرنفل ورق گل سرخ انیسون وج نانخواہ پوست
بیرون پستہ بورۂ ارمنی از ہریک دو مثقال ادویہ
کوفتہ بیختہ با سه چندان عسل کف گرفتہ بسرشند وبعد
از دو ماہ شربتی دو مثقال بخورند +

باب الکاف مع النون

کندر صمغیست مخصوص به بلاد شحر وعمان وجبال یمن
مستدیر صلب مائل بسرخی وآنرا کندر ذکر وسفید
سست را انثی نامند وتازۂ آنرا کہ در انبا نہا حرکت
دادہ باشند مدحرج گویند وپوستہای رقیق آن را کہ
از سائیدن بیکدیگر جدا شوند قشار کندر نامند وانچہ
غیر صفایحی ومانند آرد باشد دقاق کندر وقوت
آن تا بست سال باقی میماند ومغشوش او از آتش
شعلہ وار نمی گردد ودرخت آن بقدر دو ذرع
خاردار وبرگ وتخم او شبیہ برگ وتخم مورد در دوم
گرم ودر سوم خشک ملطف ومحلل ریاح وحابس
سیلان خون ظاہر اعضا وحجب دماغ ونفث
الدم ومقوی دل ومعدہ وہاضمہ وحافظہ ومجفف
بلغم وباتریاقیہ ومنقی ومقوی روح حیوانی ودماغی
وجہت خفقان بارد وصاف کردن آواز وبا
مصطگی جہت رطوبات دماغی وغثیان وقے
واسہال رطوبی ونیم درم آن با مثل آن نانخواہ
جہت زحیر وبا روغن زیتون وعسل جہت رفع
برودت استخوان کہ مزمن شدہ باشد وبا صمغ جہت

رفع رائحہ کریہ خیشوم وعسر النفس وسرفہ مزمن رطوبی
وربو وبا عسل وشکر جہت ضعف معدہ ورياح غلیظہ و
نسیان وبا مویز وصعتر جہت ثقل زبان وبا زردۂ تخم
مرغ نیمبرشت جہت تقویت باہ وتولید منی خصوصاً
با جوز وبسباسہ واکتحال آن جہت جلای بصر وقرحہ چشم
وخون منجمد دران ودمعہ وسلاق وبیاض وجرب وحکہ
وظلمت چشم خصوصاً با عسل وذرور آن جہت
قروح ساعیہ وخبیثہ وقرحہ مقعدہ وضماد آن جہت ثوللہ
ثالیل وبا پیہ مرغابی جہت جراحت سوختگی آتش و
شقاق کہ از سردی ہوا بہم رسیدہ وبا نطرون جہت
قروح رطبہ سر وبا روغن کنجد جہت تحلیل صلابات
وبا روغن مورد جہت ریختن موی وبا عسل جہت داء الحنس
وبا زفت جہت شگاف عضل وبا شراب جہت درد
گوش وبا قیمولیا وروغن گل سرخ جہت اورام حارۂ
پستان وبا ادویۂ محللہ جہت ورم احشا مفید وبخور
آن جہت رفع وبا وسرفۂ رطوبی وقوبا وگریزانیدن
ہوام وخائیدن آن جہت سرفہ رطوبی وتقویت
دندان ولثہ نافع وچون یک مثقال آنرا در آب
خیسانیدہ آنرا بنوشند ومداومت بدان نمایند جہت
نسیان از مجربات دانستہ اند واکثار آن محرق خون
وبلغم ومصدع محرورین وباعث جنون وجذام بہق
سیاہ ومصلحش برنج فارسی وشکر قدر زیادۂ آن با کہ
وشراب کشندہ است وقدر شربتش درم وبدلش
مصطگی ست قشار کندر خشک تر از کندر ست وشدید
القبض ومجوف قویست بجہت نفث الدم بغایت
موثر ومقوی معدہ ومانع سیلان مواد باعضا ورافع
قرحہ امعا وحقنہ آن نیز بدستور جہت قرحہ امعا مفید
است وضماد آن بر شکم قاطع اسہال وکشندہ کرم معدہ
است ودقاق کندر لطیف تر از کندر ومنقی وجالی در
افعال ضعیف تر از قشار آنست وتخم درخت کندر
رافع اسہال ومویست ودخان آن کہ دودۂ آن
باشد گرم وخشک ومسکن درد چشم حار ومانع سیلان
رطوبات بچشم ومنقی قرحہ والتیام دہندہ آن ست

فصل در ذکر نسخ جوارشات کندری

جوارش کندری این جوارش ایسے ابن صہار بخت
جوارش ایوب نامیده واست ضعف قلب وخفقان را
نافع است ومعده را گرم کند وطعام را گوارد واسهال
بلغمی باز دارد وبجهت امراض بارده معده بنهایت نافع
باشد صفت آن کندر ذکر بسد سفید از هر یک شصت
درم فلفل دار فلفل زنجبیل خولنجان از هر یک دوازده
درم ودر نسخهٔ دیگر از هر یک ده درم ست جوز بوا خیربوا
قرنفل از هر یک پنجدرم مشک خالص نیم درم اجزا را
علیحده علیحده کوفته بیخته وزن کرده بعسل مصفی سه وزن
ادویه بسرشند شربتے سه درم واین جوارش گرم ست
در اول درجهٔ سوم وخشک ست در وسط درجه دوم
ودر نسخهٔ معصومی بسد سفید داخل نیست + جوارش
کندر بنسخهٔ دیگر صفت آن کندر ذکر دوازده مثقال
دار فلفل فلفل از هر یک دو مثقال ونیم قرنفل دار
چینی از هر یک یک مثقال ونیم قند سفید بست مثقال
عسل مصفی هفتاد وپنج مثقال بدستور مستور ترکیب نمایند
جوارش کندر منقول از شرح اسباب وعلامات
کرب وخلفه وانواع اسهال را که از ضعف معده
باشد نافع ست + صفت آن کندر گلنار فارسی از هر یک
ده درم فلفل نانخواه سنبل الطیب کاشم انیسون شونیز
از هر یک دو درم کوفته بیخته با سه چندان عسل وقند
بسرشند شربتے سه درم + دخان کندر جهت رویانیدن موی
مجرب ست + صفت آن بگیرند کندر را ریزه ریزه کرده
در چراغی فتیله گذاشته ریزهای کندر را بران بچینند و
برافروزند وظرفے مانند قدح یا طشت بربالاے
آن معکوس نصب کنند وهر دود یکه دران جمع گردد و
بردارند واین را جوهر کندر نامند ودخان جوهر کندر
نامند ودخان جوهر حصی لبان وتخم کتان وامثال آن
نیز بدین طریق اخذ نمایند وبعضے کاغذی بشکل کلهٔ قند
پیچیده بران چراغ میگذارند بقسمیکه نه سوزد ودخان
دران مجتمع گردد واین بهتر ست + سفوف

کندر از برای اسهالات سودمند ست + صفت آن
کندر سعد خولنجان زیره کرمانی شاه بلوط حب الآس
مساوی کوفته بیخته بنوشند + طلای کندر از مجربات
حکیم سلیمان از برای افراط حیض + صفت آن کندر
گلنار فارسی مازوی سبز اقاقیا سرمه بسد شب یمانی
اجزا بالسویه کوفته بیخته بآب برگ بارتنگ سرشته بر عانه
طلا نمایند + معجون کندر حافظه را قوت دهد وفراموشی
برطرف سازد ومعده را قوت دهد وپیران را موافق
باشد + صفت آن کندر روح ترکی سعد کوفی از هر یک
ده درم فلفل زنجبیل از هر یک پنج درم خولنجان دار
چینی از هر یک سه درم کوفته بیخته با سه چندان عسل
صاف نموده بسرشند شربتے دو مثقال + معجون
کندر دیگر استرخای مثانه وتقطیر البول را نافع
است + صفت آن کندر حب المحلب سعد آن
میوهٔ خشک از هر یک سه درم پوست هلیله ادر
قدری آب جوش دهند وصاف کنند وباعسل و
قانید سجزی از هر یک پانزده مثقال بقوام آورند و
باقی اجزا کوفته بیخته باعسل مصفی بقوام آورده سرشته
معجون سازند شربتے دو درم + معجون کندر دیگر
بنسخهٔ معصومی حافظه را قوت دهد ونسیان را برطرف
کند + صفت آن سفید کوفی کندر مرمکی صافی فلفل
سفید زعفران از هر یک دو درم مغز پسته مویز منقی
از هر یک پنجدرم عسل کف گرفته سه وزن ادویه بدستور
مقرر سرشته معجون سازند شربتی از دو درم تا دو مثقال
است + معجون کندر دیگر سرعت انزال وتقطیر البول
را نافع ست صفت آن کندر صندل سفید گل ارمنی
دار چینی گلنار فارسی دم الاخوین تخم خشخاش
سفید صمغ عربی مرجان سرخ رازیانه کرویا زنجبیل
تخم ریحان گاوزبان بادرنجبویه تودری سرخ تودری
زرد اجزا متساوی الا تخم خشخاش که ضعف کل اجزا
باید یعنی اگر از هر یک یکدرم ست باید که آن دو درم
باشد کوفته بیخته باعسل سه وزن ادویه علی الرسم
معجون سازند شربتے دو مثقال +

باب الکاف مع الهاء

کهربا بفتح وسکون ها وضم رای مهمله وفتح بای موحده و
الف بهندی کپور گویند وآن صمغ درختیست که از بلاد
اروس وبلغار ومغرب وغیرها می آورند ودرخت آنرا
حوز بجای مهمله وزای معجمه نامند وآن بسیار عظیم ومنابت
آن بلاد مشلوجه بسیار سرد ست وآن دو قسم ست
نبطی ورومی ورومی صلب وشفاف برای طلا
رنگ بطی الذرب ست وآنرا کهربا نامند واقوال دیگر
دران وارد ست چون اصلی نداشت ذکر نیافت
وازبعضے ثقات شنیده شده که در خزانه بادشاهان
هند پارچهٔ کهربائی بود که در جوف آن بچهٔ میمونی یافته
بود وحکیم میر محمد مومن در تحفه المومنین نوشته که حقیر قطعه
کهربا مشاهده نموده که مگسی دران مانده متحجر شده بود
واز اقوال حکمای ماتقدم ظاهر میگردد که کهربای و
سندروس از یک جنس میباشند وسندروس مخصوص
به بلاد مغرب وشمال میباشد ودر ربودن گاه هر دو
شریک اند وسندروس باندک حرارتیکه از مالیدن او
رابهمرسد جذب کاه میکند وکهربا محتاج بمالیدن
زیاده است ودر سندروس سرخی ونرمی غالب میباشد
ودر کهربا زردی وصلابت ودر حین سوختن بوی شاخ
سوخته از ان ظاهر میگردد وانطاکی گفته بهترین کهربا آنست
که در ساحل بحر مغرب از زمین مزارع مغرب بهم میرسد
والوان دیگر از کهربا دیده شده مانند سرخ شفاف
صلب وزرد بلغمی رنگ کهربا در گرمی وسردی معتدل
ودر دوم خشک ونزد بعضے در اول سرد ست ومقوی
معده ودل ومفرح وقاطع نزف الدم جمیع اعضا
وحابس نفث الدم واسهال دموی وحیض ونزلات
دماغی ودق وذوسنطاریای کبدی خصوص بآب سرد
مقدار نیم مثقال از ان ونیز حبس میکند خونی را که بسبب
انقطاع عرقے از عروق صدر باشد باگلاب جهت
خفقان وحرقة البول وضعف گرده وسنگ مثانه
وقاطع بواسیر وبا مصطگی جهت ضعف معده وعسر البول

وازادویه نافعه حشیم ست وبالخاصیت جهت زحیر نافع
وطلای آن جهت شکستگی وکوفتگی اعضا وبامورد
جهت عرق ضعفا وباصبر جهت ساقط کردن دایه بواسیر
وباآب جهت سوختگی آتش وتعلیق آن جهت حفظ
اسقاط جنین ومنع تخمه ودفع یرقان از مجربات ست
وباخود داشتن آنجهت تقویت دل ودفع طاعون
ودور ودرآنجهت حبس الدم والتیام زخمها مفید وچون
بوزن چهار شعیره آنرا در طالع سرطان بصورت بوزنه قائم
الذکر نقش کنند حامل آن از جماع فتوری نباید گویند
مضر سر ومصلحش بنفشه است وبدلش بقدر وزن واگر
یافته نشود دو وزن آن طین ارمنی وثلث وزن آن
سلیخه ودر تفریح مروارید ودر رفع طاعون مرجان و
قدر شربتش نیم مثقال است ؛ دستور احراق کهربا آن
است که کهربا را ریزه ریزه کرده در کوزه مطین بگلحکمت
کرده وشب در تنور بگذارند پس برآورده بکار برند
حب کهربا در حرف الحا در حبوب ذکر یافت دهن الکهربا
جهت صرع وسکته وفالج بی نظیر است دنوشیده
مشوبا با آب سرکه مبارکه ویا با ماء مرزنجوش وطلای
آن نافع ست طاعون وتشنج وفالج را با بعضی از
ادهان مناسبه وسقی آن با ماء فطراسالیون مفتت
حصاة ومدر بول است وبا ماء برنجاسف برای عسر
ولادت ونوازل بارده شربا وطلاء فی اختناق رحم
شما وشربا وآشامیدن آن قبل از نوبت تپ با آب
شوکه مبارکه وبرای یرقان با آب خلد وتیا یا با آب کاسنی
یا با آب کشوث وبرای ادرار حیض با آب برنجاسف و
برای عسر البول وباشراب برای قی الدم واسهال
با آب طور مثلا نافع واکتحال آن با آب رازیانه مقوی
قوت باصره ومضمضه آن با آب برگ بارتنگ
مسکن وجع دندان وجوارش آن با شکر مقوی
افعال طبیعیه است ؛ صنعت آن بگیرند کهربای سفید
را جریش یعنی زبر بکوبند وبا آب چند مرتبه بشویند تا
چرکها از آن دور شود پس در قرعی که گردن آن بسیار
طویل نباشد نمایند وگلاب با آب بتن کمه بر سر آن بزنند
وقابله ومیعی بر سر آن نصب کنند وآتش بسیار ملایم
در زیر آن کنند تا اینکه بسوزد وبسیار هم گرم نباشد
که عرق بر نیاید پس اول قطره که میچکد از آن آب است
با اندک روغن پس میچکد روغن پس بردارند آن
قابله را ونصب کنند بر آن قابله دیگر وزیاده نمایند
آتش را اندک اندک میچکد از آن چیزی سیاه پس
زیاده نمایند آتش را تا صعود نماید نوشادر آن و
باقیماند در ته قرع دهن سمز دج بمائیت پس جدا
نمایند دهن را از آب وبچکانند آب مرزنجوش بر آن
تا اینکه نیکو شود رائحه آن وحل وعقد نمایند نوشادر
آنرا سه مرتبه ونگاهدارند ؛ دهن کهربا منقول از
طب براکلسوس ؛ صنعت آن بگیرند کهربا هر قدر که
خواهند وبکوبند با آن سنگ ریزه مسحوق بوزن
آن مخلوط نموده در شیشه مائل الرقبه مقطر نمایند پس سر
آن مخلوط نمایند وباز مقطر کنند تا سه کرت مقطر شود
در روغن در ته قرع بماند وبعضی مردم سحق میکنند
کهربا را با سب چند روز می جیسانند پس تقطیر نمایند
وانچه مقطر شده است بر روی انچه مقطر نشده
می ریزند وتقطیر می کنند ثانیا وبهمچنین تا آنکه تمام
آن مقطر گردد وتوار گیرد روغن آن در ته قرع واین
طریق بهتر وآسان ترین طرق تقطیر روغن آن
است وبسیار بر می آید مثلا از بست وقیه کهربا ده
اوقیه روغن واین نافع است جمیع امراض دماغ
واعصاب مانند صرع وتشنج وفالج ومقدار شربت
آن یک قطره تا دو قطره است با بیه سالو یا با آب
تبونگا ونافع جهت جمیع سموم وامراض وبائیه وانواع
امراض مثانه با آب فطراسالیون ومقوی اعضای
رئیسه است خصوصا دماغ ونخاعات وبهنده است
انه قراء مزمنه ؛ سفوف کهربا که حبس خون نماید
خصوص حبس نفث الدم حادث از ضربه وسقطه ؛
صنعت آن طین ارمنی کهربای شمعی گلنار فارسی
ولک مغسول دم الاخوین اجزا مساوی کوفته بیخته
شربتی سه درهم با نیم قیراط افیون یا نقیع سماق مقدار
یک اوقیه با شراب به شیرین تناول نمایند ؛ سفوف
کهربا دیگر به نسخه فلاکسنی باندک تفاوتی از نسخه مذکور
قبل گفته که این سفوف قطع خون مائل از گرده ومثانه
ورحم ومقعده نماید ؛ صنعت آن کهربا گل ارمنی
گلنار از هر یک جزوی افیون ربع جزوی کوفته بیخته
شربتی یکمثقال با آب به شیرین بنوشند ـ

فصل در ذکر نسخ اقراص کهربا

قرص کهربا منقول از قرابادین کوتوالی اسهال خون
وقرحه ومغص را نافع باشد وتشنگی بنشاند ؛ صنعت
آن گلسرخ پنجدرم اسبغول تخم لسان الحمل از هر یک
چهار درم تخم خرفه وتخم خشخاش از هر یک سه درم لک مغسول
اقاقیا از هر یک یکدرم نشاسته کثیرا گلنار فارسی از
هر یکدو درم تخم مورد یکمثقال ونیم طباشیر سفید سه درم
کهربا پنجدرم انچه بریان کردنی باشد بریان کنند و
اسبغول وتخم لسان الحمل ناجی ادویه کوفته بیخته همه را
در هم بیامیزند شربتی دو درم با آب سفرجل یا رب
مورد ؛ قرص کهربا دیگر منقول از قرابادین کوتوالی
خون رفتن از شکم باز دارد ومغص وقرحه را بنشانند
ومعده را قوی گردانند وغثیان را تسکین دهد ؛ صنعت آن
گلسرخ چهار درم گلنار دو درم صمغ عربی دو مثقال بسد
کهربا از هر یک یک مثقال مصطگی یکدرم تخم مورد تخم
خشخاش از هر یک یکدرم کوفته بیخته اقراص سازند شربتی
دو درم تا ده درم شراب خشخاش واین نسخه منقول
از منهاج الادویه است ؛ قرص کهربا منقول از قرابادین
شفائی خون از شکم آمدن باز دارد ؛ صنعت آن کهربا
شمعی بسد مروارید ناسفته تخم خرفه مقشر از هر یک پنجدرم
شاخ گوزن سوخته پوست تخم مرغ سوخته کثیرا صمغ عربی
از هر یک سه درم گشنیز خشک بریان کرده خشخاش سیاه
از هر یک شش درم ودع محرق بزر البنج از هر یک
ده درم کوفته بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص
سازند شربتی یک مثقال این نسخه سیزده
جزو است ودر آخر سرد یک درجه وخشک است

در یک درجه ربع: قرص کهربا از ترکیب مولانا سدید
گازرونی نافع از برای اسهال خون و سیلان خون
از هر موضع که باشد: صنعت آن بیخ انجبار چهار درم
گلنار صمغ عربی کهربا سوده از هر یک سه درم نشاسته
طین ارمنی بسد طباشیر رب السوس گلنار فارسی از
هر یک دو درم اقاقیا یکدرم و نیم کوفته بیخته برب مورد سرشته
اقراص سازند شربتی یک مثقال: قرص کهربا بنسخه
ذخیره ریش روده‌ها و بول الدم را سود دارد: صنعت
آن کهربا صمغ بادام از هر یک پنج درم گلنار فارسی عصاره
لحیة التیس گل ارمنی صمغ عربی از هر یک سه درم کندر تخم
کرفس افیون دم الاخوین طباشیر سفید از هر یک دو درم
کوفته بیخته اقراص سازند و با رب سفرجل بدهند:
قرص کهربا منقول از مجربات نواب میرزا بزرگ حکیم محمد
باقر حکیم باشی بخط معزی الیه از برای بول الدم: صنعت
آن کتیرا صمغ عربی نشاسته مغز تخم خیار مغز تخم کدو
از هر یک سه درم گلنار فارسی دو درم اقاقیا یکدرم
و نیم کهربا یکدرم کوفته بیخته اقراص سازند هر قرص یک
مثقال شربتی یک قرص با آب بارتنگ یا با شیره
تخم خرفه بیاشامند: قرص کهربا نافع از برای بول الدم
منقول از قرابادین حکیم کمال الدین حسین بخط معزی
الیه: صنعت آن کتیرا نشاسته صمغ عربی بزر الخیار
المقشر مغز تخم کدوی شیرین از هر یک سه درم گلنار فارسی
دو درم اقاقیا یکدرم و نیم کهربای شمعی یکدرم کوفته بیخته
اقراص سازند شربتی یک قرص با آب خرفه تازه بنوشند:
قرص کهربا که نافع است از برای نفث الدم: صنعت
آن کهربا پنجدرم صمغ جوز السرو مثل آن گلنار فارسی
عصاره لحیة التیس از هر یک دو درم و نیم کندر دو درم
بزر کرفس یکدرم افیون یکدرم کوفته بیخته اقراص سازند
هر قرصی یک مثقال شربتی یک قرص با نقیع
سماق و عند اسماقیه و جه میسر باشد: قرص کهربا
بواسیر و امیه و دوسنطاریا و نفث الدم و
قی الدم و بول الدم و افراط طمث را نافع باشد
و بالجمله خون آمدن از هر موضع که باشد باز دارد

و معده را قوت دهد: صنعت آن کهربای
شمعی بسد محرق اقاقیا دم الاخوین سرطان سوخته
پوست تخم مرغ سوخته مصطگی سوخته کندر از هر یک
یکدرم نشاسته صمغ عربی کتیرا از هر یک نیم درم تخم
خرفه مقشر کشنیز خشک بریان تخم حماض از هر یک
دو درم افیون بزر البنج سفید محرق از هر یک ربع
درمی مجموع را کوفته بیخته بلعاب اسپغول یا لعاب
بزر لسان الحمل سرشته اقراص سازند شربتی
یکدرم و در نسخه دیگر تخم کاهوی مقشر طباشیر سفید
از هر یک دو درم و اصل است: قرص کهربا بنسخه
بیمارستان جند شاپور: صنعت آن مروارید
ناسفته بسد سوخته کهربای محرق ودع محرق کشنیز
خشک بریان شادنج عدسی مغسول صمغ عربی
بریان از هر یک ده درم عصاره لحیة التیس و
اقاقیا طباشیر سفید از هر یک چهار درم کوفته بیخته
بآب لسان الحمل یا با آب گلنار فارسی سرشته
اقراص سازند شربتی یک مثقال قوتش تا شش ماه
باقی ماند: قرص کهربا بنسخه شیخ داود انطاکی
گفته که نفع این قرص مثل قرص جلنار است
که از شیخ داود ذکر شد و گفته که عمل این قرص
در حمیات بیشتر است: صنعت آن کهربای شمعی
مروارید ناسفته بسد محرق مغسول تخم خرفه مقشر
از هر یک پنجدرم طین مختوم و اگر نباشد بدل
آن طین رومی شاخ گوزن سوخته پوست تخم
مرغ سوخته صمغ عربی از هر یک سه درم ودع
محرق شادنج عدسی مغسول از هر یک دو درم
کوفته و بیخته بدستور مقرر اقراص سازند این
نسخه موافق است با نسخه ابن جزله که در منهاج ذکر کرده
الا آنکه در بعض نسخ منهاج طین مختوم و لک مغسول از هر
یک دو درم دارچینی سلیخه نیمدرم داخل است و گفته که این
قرص نافع است از برای قروح امعا و اسهال خون
و دوسنطاریا و نفث الدم و قی الدم و بسیار جریان
خون حیض و نفاس و استحاضه و بالجمله قطع نزف الدم از

هر موضع که باشد نماید و در نسخه دیگر منهاج البیان
ابن جزله: صنعت آن نسخه چنین ذکر شده کهربای
شمعی بسد مروارید ناسفته تخم خرفه مقشر از هر یک پنجدرم
شاخ بز کوهی سوخته پوست تخم مرغ سوخته کتیرا صمغ
عربی از هر یک سه درم کشنیز خشک بریان تخم خشخاش
سفید تخم خشخاش سیاه از هر یک شش درم ودع
سوخته بزر البنج سفید از هر یک دو درم کوفته بیخته
بلعاب اسپغول سرشته اقراص سازند شربتی یک
مثقال و قوت این قرص تا شش ماه باقی می‌ماند
قرص کهربا دیگر که میرزا محمد باقر در بیاض مجربات خود
بخط خود قلمی نموده بجهة بول الدم صنعت آن کهربای
شمعی بسد محرق مغسول تخم خرفه مقشر از هر یک پنجدرم
تخم حماض شاخ گوزن سوخته پوست تخم مرغ سوخته
گل ارمنی از هر یک سه درم صمغ عربی بریان کشنیز خشک
بریان از هر یک پنجدرم ودع محرق گلنار فارسی
از هر یک سه درم بزر البنج سفید لک مغسول
طباشیر سفید کتیرا نشاسته از هر یک پنجدرم مصطگی
مقلو زعفران افیون از هر یک یکدرم سک سه
درم و در نسخه به شیرین و از برای حبس خون آن در
شراب خشخاش: قرص کهربا دیگر منقول از خط
حکیم عطاء الله شاگرد میرزا محمد باقر حکیم باشی گوید
که این قرص نافع است: صنعت آن گل سرخ رب
السوس شاهتره سنبل الطیب مصطگی رومی کهربای
شمعی افسنتین اجزا مساوی کوفته بیخته بدستور مقرر
اقراص سازند شربتی از یک مثقال تا دو درم: —

فصل در بیان کهلوری

بدانکه کهلوری بکسر کاف و تشدید ها و فتح لام و سکون واو و
کسر رای مهمله و یای تحتانیه بمعنی حب المسک است: کهلوری که دل
را خوشبو و مفرح میگرداند: صنعت آن کات سفید دو سیر
خالص مشک آیتا زرنبک خالص شش سرخ عنبر یک تولہ کافور
قیصوری طباشیر یا ده آثار عطر گلاب دو ماشه گلاب و عرق بید
از هر یک یک شیشه اول مشک و کت و طباشیر را سائیده

عنبر مایه را در پوست نارنج پر کرده در گلاب و عرق بهار
بلیغ دهند پس آورده بقدر وزن آن داخل نموده کافور را
اضافه کرده با گلاب و عرق بهار خمیر کرده در سایه نگه
دارند و دست بزنند چون قابل حب بستن شود حب
بسته در آفتاب خشک نمایند ؛ کهلوری دیگر قلمی فرموده
اند که بنده آثم محمد هاشم این را برای محمد شاه ترکیب
داده باه و معده و نیکو کننده رخسار و خوشبو کننده دهانست
صنعت آن گات هندی سفید که بهندی پاپره گویند
که خالص بی سنگ ریزه باشد بگیرند یک آثار آنرا آزاد
مقطر نمایند تا بسیار صاف و خالص گردد و هر چند بکرر
تقطیر نمایند بهتر است پس بسحق نمایند در هفت آثار آب تا
هیچ آثار بماند و دردی آنرا دور نموده صافی آنرا از پارچه
گذرانیده سه آثار شیر در و آثار آب داخل نموده بجوشانند
تا دو آثار باقی بماند از پارچه گذرانیده در ظرف چینی
پهن نموده در سایه خشک نمایند پس سائیده قرنفل بسباسه
جوز بوا دارچینی از هر یک یک درم فاقله صغار برادة صندل
از هر یکی دو درم مشک زعفران کمر داریدنا سفته از هر یک
شش ماشه ورق طلا و ورق نقره محلولین از هر یک یک تولیه
کوفته بیخته عطر فتنه گلاب از هر یکی دو ماشه با گلاب و عرق بهار
و بید مشک سرشته سحق بلیغ نموده بگذارند در سایه تا قابل
حب بستن گردد پس حبوب بسته هر حبی بقدر نخود هی با
تانبول یا خالی استعمال نمایند ؛ -

کتاب اللام
باب اللام مع الالف

لاژورد بدانکه لاژورد بفتح لام و الف و کسر زای
معجمه و فتحه واو و سکون راء و دال مهملتین معرب لاجورد
بجیم است و آن حجریست معدنی معروف و بهترین
آن کاشغری صاف و شفاف است که در آن غبار
خاک نباشد و یا نقطه هاى طلائی و رنگ آن کبود
بسرخی و سبزی مایل چون بسوزانند دود آن لاجوردی
باشد و آنچه از سنگ مرمر ترتیب دهند و یا از زنجار
بازاج و سنگ ریزه ترکیب کنند دود آن لاجوردی
نباشد بخلاف غیر مغشوش و همین قسم لاجوردی محمول
از پوست تخم مرغ و غیره که سائیده از چین می آورند
و تقلی چندان ندارد و هیچ یک آنها مستعمل در طب
نیست بلکه مستعمل حجر کاشغری شفاف مسطور است و
در اکثر غیر مغسول آن داخل تراکیب کرده میشود جهت
زیادتی قوت اسهال و جلای آن و غیر مغسول آن گرم
است در اول و هر دو در دوم خشک مسهل سودا و
اخلاط غلیظه مخلوطه بخون و صاف کننده آن از کدورات
و بالخاصیت دافع امراض سوداوی و سودای حوالی
قلب و جالی ست و تعلیق آن رافع خوف و مقوی
دل و مفرح و جالی و با قوت قابضه و رافع و دافع
امراض سوداوی و غم و سم و توحش و بخارات غلیظه
و مدر حیض و نیکو کننده رنگ رخساره و بالخاصیت
و بالعرض مقوی قلب و نفع میدهد و مرجع گرده و
بهر جذام و برص و جنون و او اکتحال آن جهت سلاق
ورمد و دمعه و بیاض و قرحه و ریختن مژگان و ذرور
آن جهت آکله و قروح ساعیه و لعوق آن جهت رعاف
و فرزجه آن با روغن زیتون جهت حفظ جنین از
اسقاط و طلای آن با سرکه جهت تجعید موی و
قاطع ثآلیل و برص را مفید و مضر معده و مصلح
اش و مصطگی و موجب کرب و غثیان و مصلحش
کتیرا و عسل و قدر شربتش از نیم مثقال تا یک مثقال
و بدلش حجر ارمنی است ؛ طریق غسل لاجورد جهت
ادویه عین و کتابت نقاشی اما جهت ادویه عین
بدستور احجار دیگر کافیست و در جهت آشامیدنی
متقدمین شرط نداشته اند بلکه باعث ضعف عمل
آن میدانند اما جهت کتابت و امثال آن باید
سنگ لاجورد را سائیده و تنقیه با آب تازه نموده
و بشانیده اندک روغن زیتون اضافه کرده بدستور
احجار غسل داده و مکرر اعاده طبخ و غسل کنند تا
مثل غبار گردد و با او به دیگر سے شوئید ؛ -
غسل لاجورد بنوع دیگر آنست که سنگ لاجورد را
کوفته بیخته بسایند تا مانند غبار گردد آنگاه با روغن
کندر یا روغن سندروس خمیر کرده و بسته پس با آب گرم
بدست بمالند و همواره اندک اندک آب گرم بر آن
ریزند و دست بمالند تا تمام شسته شود و آب اول
را در کاسه نگهدارند آنچه از آن ته نشین شود لاجورد اعلی
است و دوم بار که بدستور اول بشوئید آنچه از آن
صاف شود و ته نشین گردد اوسط است و سوم بار که
مکرر بشوئید سقط باشد بنا بر گفته جناب قرابادین معصومی
نواب مغفور مبرور در تریاق کبیر که خود تالیف فرموده
اند و غیر آنکه جاهای دیگر تصریح نموده اند که حجر ارمنی در
زمان ما معروف ست و سقط و چون بینند که در روغن
رنگ لاجورد نماند دیگر دست باز دارند ؛ آبهارا با هم
از روی سه ظرف مسطور ریخته ته نشین آنرا خشک نموده
بکار برند ؛ ؛ ؛ -

فصل در بیان نسخ حبوب لاجورد

حب لاجورد تنقیه سودا کند و نافع است از برای
جمیع امراض سوداوی خصوص مالیخولیا و صرع سوداوی
صنعت آن لاجورد مسحوق مغسول و حجر ارمنی مغسول
مسحوق از هر یکی دو درم هلیله سیاه و افتیمون مصری گل
حنظل از هر یک یک مثقال بقل ارزق صبر سقوطری و
سقمونیای مشوی کتیرا از هر یک یکدرم غاریقون
سفید هش بسفایج فستقی از هر یک نیم مثقال کوفته
بیخته با آب رازیانه یا آب انیسون سرشته حب ساز ند و
بعد از نضج در هفته دو روز متواتر با آب گرم غسل دهند
و چندگاه تکرار عمل کنند شربتی از دو مثقال تا چهار
مثقال ؛ حب لاجورد تالیف حکیم میر محمد مومن جرجانی
اخراج بلغم و سودا و صفرای غلیظ کند ؛ صنعت آن
لاجورد مغسول مصطگی رومی پوست هلیله کابلی تربد
سفید محکوک صبر سقوطری غاریقون سفید پوست هلیله
زرد سنا مکی افتیمون گل بنفشه از هر یک دو مثقال
گل سرخ عود قماری خام کتیرا از هر یک نیم مثقال بسفایج
فستقی اسطوخودوس از هر یک یک مثقال کوفته
بیخته با آب سیب شیرین سرشته حب سازند شربتی

ازدو مثقال؛ حب لاجورد منقول از شفائی سودا دفع
کند و مالیخولیا و جمیع امراض سوداوی را نافع است
صنعت آن لاجورد مغسول سه درم انیسون قرنفل
سقمونیای مشوی از هر یک یکدرم غاریقون هشت سفید
پنجدرم افتیمون بسفایج فستقی از هر یک چهار درم ایارج
فیقرا شش درم کوفته بیخته بآب کرفس حب سازند شربتی
سه درم با ماء الجبن؛ حب لاجورد دیگر تنقیه بدن و مراق
سودا کند و جمیع امراض سوداوی را نافع باشد؛ صنعت
آن لاجورد مسحوق مغسول دو جزو پوست هلیله زرد و
پوست هلیله کابلی هلیله سیاه افتیمون از هر یک یکجزو
سقمونیای مشوی نیم جزو رب السوس کتیرا از هر یک ربع
جزو کوفته بیخته بآب حب سازند شربتی از سه درم
تا چهار درم و اگر در طبع قبض بسیار باشد این حب را
باین طبیخ بیاشامند؛ صنعت آن سنا مکی اسطو
خودوس هلیله سیاه از هر یکدو درم افتیمون چهار درم
در آب خالص یکرطل بجوشانند تا ثلث بماند صافی نموده
ده درم گلقند در آن حل کرده صافی نموده حب را با فرو
برند؛ حب لاجورد دیگر که اسهال سودا کند؛ صنعت
آن لاجورد مغسول حجر ارمنی مغسول مصطگی رومی نعناع
خشک تخم حنظل غاریقون هشت سفید ملح نفطی از هر یک
یک دانگ و نیم ایارج فیقرا افتیمون اسطوخودوس
از هر یک نیمدرم خربق سیاه طسوجی سقمونیای مشوی
بقدر دانگ اجزا را کوفته بیخته بروغن بادام شیرین چرب
نموده حب سازند جمله یک شربت تام بود؛ حب
لاجورد مغسول که نافع است از برای مرض آتشک
و سائر قروح و اورام سوداویه و اوجاع مفاصل از
مواد سوداویه؛ صنعت آن لاجورد مغسول پوست
هلیله زرد و سورنجان مصری از هر یک نیمدرم ایارج فیقرا
یک مثقال تربد سفید یکدرم غاریقون هشت سفید
نیمدرم انیسون کتیرا از هر یک یک دانگ سقمونیای
مشوی یکدانگ و طسوجی کوفته بیخته بروغن بادام
شیرین چرب نموده بگلاب سرشته حب سازند هر حب
بقدر نخودی بورق نقره پیچیده بآب گرم فرو برند

شربتی سه درم؛ حب لاجورد مسهل سودا و بلغم و
صفرا غلیظ باشد و اسهال آن برفق است؛
صنعت آن حجر لاجورد سوده مصطگی رومی پوست
هلیله زرد پوست هلیله کابلی گل بنفشه بسفایج فستقی
غاریقون سفید تربد سفید مجوف حک کرده عود
تار چینی خام سنا مکی افتیمون از هر یکدو درم صبر سقوطری
زرد چهار ده درم گلسرخ کتیرا از هر یک نیمدرم اسطو
خودوس یکدرم کوفته بیخته بآب سیب شیرین رسیده
سرشته حب سازند شربتی از دو درم تا سه درم؛
حب لاجورد بهق و برص و صرع و امراض سوداوی
و بلغمی را نافع است؛ صنعت آن لاجورد مغسول
هفت درم ایارج فیقرا پنجدرم افتیمون ده درم سقمونیای
مشوی تخم کرفس تخم حنظل خربق سیاه از هر یک دو
درم و سنبل الطیب انیسون از هر یک یکدرم
کوفته بیخته بآب کرفس سرشته حب سازند شربتی
دو نیمدرم تا چهار درم؛ حب لاجورد دیگر که همان
نفع دارد؛ صنعت آن لاجورد مغسول سنبل الطیب
انیسون تخم حنظل کتیرا سقمونیای مشوی از هر یک یک
ایارج فیقرا یکدرم اجزا را کوفته بیخته بآب کرفس سرشته
حبوب سازند شربتی از دو درم تا چهار درم؛ حب
لاجورد دیگر آتشک را نافع است؛ صنعت آن
لاجورد مغسول پوست هلیله زرد غاریقون هشت
سفید از هر یک نیمدرم ایارج فیقرا تربد سفید
از هر یک یکدرم سقمونیای مشوی دانگی و یک طسوج
انیسون کتیرا از هر یک یکدانگ کوفته بیخته بگلاب
سرشته حبوب سازند جمله یک شربت کامل است
سفوف لاجورد مشهور بسفوف سودا که با ماء الجبن
می آشامند از مولفات حکیم میر محمد زمان والد حکیم میر
محمد مومن صاحب تحفه؛ صنعت آن پوست هلیله کابلی
هلیله سیاه از هر یک پنجدرم غاریقون هشت سفید سه
درم بسفایج فستقی افتیمون گل گاوزبان اسطوخودوس
از هر یک چهار درم نمک نفطی لاجورد حجر مغسول
خربق سیاه از هر یک یک مثقال کوفته بیخته سفوف

سازند شربتی دو مثقال؛ سفوف لاجورد دیگر
بجهت خفقان قلب سوداوی؛ صنعت آن مغز
تخم کدو دانه هیل عود قماری دارچینی تخم خرفه صندل
سرخ گلسرخ کشنیز خشک از هر یک یک مثقال لاجورد
مغسول مصطگی ابریشم سوخته گل مختوم کهربا سوده عود
الصلیب پوست ترنج ثعلب مصری تخم فرنجمشک
از هر یک نیم مثقال مروارید ناسفته بسد جدوار
سعد کوفی درونج عقربی از هر یک یکدانگ مشک
خالص عنبر اشهب از هر یک نیم دانگ کوفته بیخته
برابر گلاب بقدر سه درم باشد و از عقب آن
یک مثقال تخم بالنگو با شربت گاوزبان هشت
مثقال بنوشند؛ لادن بفتح لام و الف و فتح دال
مهمله و نون رطوبتی است غلیظ چسپنده که از ساق
و برگ درخت کوهی بهم میرسد و آن درخت بقدر
انار شبیه بدرخت دلب است برگش عریض بهم
متصل رقیق و گلش مایل بسبزی و ثمرش مانند زیتون
و در جوف آن دانه سیاه باریک و آن رطوبت را از
ساق و برگ آن جمع میکنند و بهترین اقسام آن
عنبری مانند و [illegible] چسپیده و باریک خاک
آمیخته و بار [illegible] بز و گوسفند در حین [illegible] بدن آن نبات
و از آن جدا کنند زبون ترین اقسام و هم چنین آنچه
بر پشم مراعی چسپیده و با خاک و ریگ آمیخته باشد زبون
تر از همه است و بعضی تصریح نموده که رطوبت مذکوره را
از قبوس که نوعی از لبلابیست و موی حیوانات در حین چریدن
میچسپد اخذ مینمایند و بهترین آن نرم خوشبوی سیاه مایل
بسرخی و سبزی ست در دوم گرم و در اول خشک و
جاذب و با قوت قابضه و منضج قوی و محلل و مفتح
افواه عروق و مدر بول و حیض و عرق و شیر و مخرج
جنین و مشیمه و مقوی معده و رافع فواق و دردهای
بارده و با شراب قابض طبع و طلای آن رافع
صلع و صلابت معده و جگر و التیام دهنده زخمهای
کهنه و با شراب مزیل آثار قروح و آبله و با روغن
گل بر یافوخ اطفال جهت نزلات و قرحه ایشان و سوختگی

آتش دافع و بر معده جهت تقویت آن و رفع غثیان
و سیلان دهان و باپیه خوک و پیه گاو جهت ورم مقعده
و بار و غن [illegible] و بر ودن جهت تقویت و منع ریختن آن
و فرزجه آن جهت صلابت رحم و اختناق آن و احتباس
حیض و ذرور و حقنه آن با روغن گل جهت سحج بارده
بخور آن جهت گریزانیدن هوام و چون زن بعد از بول
کردن با آن بخور کند و در حال باز آید به بول آید آن زن
قابل حمل خواهد بود والا فلا و مضر سفل و آشامیدن
آن موجب کرب و مصلحش سنبل رومی و شربتش تا یک
درم است : دهن لاون جهت برودت اعضا
و لقوه آن و معده و زکام رطوبی و سیاه کردن
موی و تقویت آن بغایت مفید و صنعت آن
بگیرند لاون یک اوقیه و در یک رطل روغن زیت و نیم
حل نموده روز دیگر بر آتش خاکستر بگذارند تا قریب
بسدس روغن بسوزد و بکار برند : دهن لاون که
موی را سیاه کند و از افتادن نگاه دارد و صنعت
آن لاون سادج هندی حماما حضض مکی آمله مقشر از
هر یک نیم درم ادویه را کوفته بیخته در سه رطل آب بر
آتش ملایم بجوشانند تا بیک رطل رسد پس یک رطل روغن
کنجد بر آن ریزند و بجوشانند تا آنکه روغن بماند هر روز
سر را باب برگ کنجد و چغندر بشویند و این روغن بمالند

باب اللام مع الباء الموحده
فصل در بیان البان حیوانات

بدانکه لبن بفتح لام و بای موحده و نون بفارسی شیر
و ترکی سود نامند مرکب القوی و مشتمل است بر جبنیت
و مائیت و دسومت و اما دسومت آن در اول گرم و
خشک و مائیت آن در دوم گرم و تر و جبنیت آن
در اول سرد و خشک پس شیر هر حیوانی در گرمی و تری
و یبوست و رطوبت بحسب غلبه یکی از اجزای ثلاثه
متفاوت میباشد و شیر اکثر حیوانات بانفراده مذکور
میشود و اما امور کلیه و مشترکه آن در اینجا مرقوم میگردد
بهترین البان جهت تغذیه از حیوانی است که ولادت
آن اقرب به ولادت انسان باشد لهذا شیر گاو بهتر از
سائر البان است و بعد از آن شیر بز و گوسفند و آهو و
شیر الاغ و شتر و خوک و گورخر و اسب و غیرها در تغذی
اقوی از گاو و بز و گوسفند اند همچنین بحسب تخلیف
سن و فصل مختلف میباشد و هرگاه به مسکرات و
مخدرات تغذیه حیوان کنند مثل قنب و خشخاش و مانند
آن و شیر آن مخدر و مسکر میشود و از تعلیف مسهلات
و قوابض و مدرات و مرعبات و منومات و مغلظات
و ملطفات و امثال اینها آثار آن منتقل میگردد و شیر
تازه دوشیده با حرارت لطیف است و آن بعد از
سرد شدن زائل میشود پس باید در حین استعمال گرم
نمود تا موجب سرعت نفوذ آن گردد و از مطلق شیر
بدون قیدی مراد شیر گاو است و هرچه جبنیت
در وی غالب باشد مسدد است والا مفتح و طلای اقسام
آن موافق ورم مقعده و قرحه و درد آن و قرحه ثنایا
و اورام عانه و رحم است و استعمال شیر بعد از ترشی
ها یا میوه های تازه و ماهی تازه و پیاز و امثال آن
جائز نیست چه مادامیکه از معده نگذشته باشد
چیزی خوردن و خوابیدن مفسد آنست و با وجود
اخلاط فاسده در بدن استعمال آنرا مهلک دانسته
اند و قبل از انقضای چهار روز از ولادت و در زمستان
بسبب غلظت آن و قریب الولادت را بسبب غلبه
مائیت استعمال جائز نیست و در آخر فصل بهار تا
اواسط تابستان استعمال آن اولی است و اکثار آن
مورث بهق و تولید قمل و بجهت دسومت بسرعت لاستحاله
بدخانیت و در امکنه حاره و معده ضعیف صفرا و [illegible]
سودا و همچنین یابس المزاج و معتادین بافیون و قلیل
او در تغذیه و کثیرش در تلیین طبع قوی تر است و مجموع
شیرها ملطف و جالی و رادع اخلاط سوخته و موافق قوای
تناسل اند نزد اطبای هند و جمیع شیرها خام خوردن مولد
امراض مختلفه است الا شیر زنان و الاغ لیکن بعضی شیر
گاو را استثنا کرده اند و می گویند بطریق مبالغه که
هرگاه شیر گاو را که هنوز گرمی پستان در آن
باشد بنوشند کار آب حیات میکند و غیر از این دو
شیر جوشانیده آن بهتر است : و طریق جوشانیدن
آن آنست که در چهار حصه شیر یک حصه آب بر شیر بهانی
داخل کنند و با آتش ملایم جوشانند تا آب نماند و بعضی
برانند که شیر تازه دوشیده که هنوز گرمی پستان در آن
باقی باشد از هر جوشیده که باشد بهتر است و مانع [illegible] شیر
که البته خام آنرا نباید که بخورند بلکه گرم کنند و باز سرد
نمایند و بنوشند و هر شیر که از دوشیدن آن دو ساعت
گذشته باشد نشاید خورد و بعضی حکمای متاخرین اقسام
آن با شراب و انچه از گندم و ماش و نخود و عدس و
سائر حبوب و گوشت هر حیوانی که باشد و سیر و ترب
و پیاز و جمیع بقولات و حموضات و میوه ها منع از شیر
است و با شراب کشنده است و شیر حیوانی که آن حیوان
مریض و لاغر و سر و تازه زائیده و قریب بانقطاع
رسیده و شیر بچه مرده نیز ممنوع است و حیوانی که از اول
زائیدن آن باشد خوردن شیر آن در دو سه روز
اول جائز نیست زیرا که خالی از سمیت نیست و تپ آورد
و بعد از آن سودمند است اگر تپ بلغمی باشد مگر شیر
بز که تپ بلغمی را نافع است و اگر در سن نمو بدایت
بآن کنند در طول و عرض بدن می افزاید و شیر گاو و
گوسفند دافع مره سودا است و گاو سیاه دافع صفرا
و گاو سرخ قاطع بلغم و گاو زرد دافع هر سه خلط و شیر
سرخ بهتر از رنگهای دیگر و هر شیر که در صبح دوشند گران
و سرد و دیر هضم بود و انچه آخر روز دوشند سبک شود و
سستی را زائل کند و شیر گاو تپ کهنه و ضیق النفس و [illegible]
و زکام سال کهنه و تپ دق و اگر [illegible]
و مرض شکم و بیهوشی و دوران سر و ماندگی و علتهای سینه
و مثانه و بند روگ کبیر فایده است و [illegible]
و علت رحم و استقاط را برطرف سازد و قوت باه را
بیفزاید و تری را برطرف کند و عقل را بیفزاید و لاغر
را فربه سازد و نوشیدن شیر بسیار نافع است و شیر بز را
بعضی حکما در حکم شیر شتر میدانند : لبن الاتان بضم الف
و فتح تای مثناه فوقانیه و الف و نون شیر الاغ است

مائیت آن غالب بغایت قلیل الجبنیت و دهنیت
و سردترین شیرها و بسیار مرطب و مبرد است و مفرح
و جالی و مفتح و بطئی الاستحاله بخلط غالب بر معده و جهت
سل و دق از برای کسیکه خورده باشد ادویهٔ قتاله و
نافع از برای استسقای حار و غرغرهٔ آن جهت خناق
و ذبحه و اورام لهاة و لوزتین حاره خصوص با مغز فلوس
خیارشنبر محلول دران و آشامیدن آن جهت امراض
حاره و دق و هزال صبی و سرفهٔ حار و نزلات و عسر
النفس و لهیب حار و نفث الدم خصوص با کتیرا و صمغ عربی
و تسکین التهاب خون و صفرا خصوص با جه سنگ سوده
نموده و جراحت امعاء و رحم و مثانه بعسل و حرقة البول
و قرحه امعاء و زحیر خصوص با کتیرا و جهت استسقای حار
و قطور آن در بینی و گوش جهت درد سر حار و بیخوابی
حادث از حرارت و [illegible] در احلیل جهت حرقة البول
و با دهن الاخوین و روغن کدو و گل ارمنی و کتیرا جهت
قرحه مجاری بول و همچنین تزریق با شیر خالص و یا با
ادویه مذکوره و یا غیر آن از ادویه مناسبه و حقنهٔ آن
بست جراحت امعاء و رحم و اسهال دموی خصوصا
با قابضات و مضمضهٔ آن جهت تقویت لثه و دندان
و ضماد آن جهت اورام حاره ظاهری و باطنی خصوصا
با زعفران جهت دمعه و سلاق مفید و مطلق مرطوب بدن
و درد سر یابس و مصلحش گل انگبین و قدر شربتش از ده
دو اوقیه تا نیم رطل با شکر و کتیرا و روغن تخم کدو و رب
السوس و امثال آن و تعلیف آن با شیای مناسبه
بر علفی شیرها است و بدلش شیر بز و ستور آشامیدن
لبن اتان جهت امراض حاره آنست که اتان را
بفارسی الاغ و خر و بهندی گدها گویند اولا با شیاء
مناسبه مثل جو و کاهو و امثال آن از اشیای بارده
رطبه تعلیف نمایند پس وقت صبح در حضور طلبیده
ظرف چینی یا غیر آن از نقره یا مسی تازه قلعی کرده
پاک شسته در میان آب گرم گذاشته شیر را در میان
آن دوشیده نزد خود آورده صاف نموده گرما گرم روز
اول مقدار سی مثقال با حبوب سفوفات و اقراص
مناسبه مثل حب مروارید و سفوف مروارید و
سرطان و کهربا و طباشیر و طین مختوم و امثال آن همراه یا
تنها هر قسم که مناسب باشد بنوشند در روز دوم پنج
مثقال اضافه نمایند و همچنین هر روز اضافه نمایند تا
مقداریکه طبیعت برداشت نماید و گرانی نکند پس آن
مقدار را چند یوم بنوشند و دیگر زیاده ننمایند و چون
معلوم نمایند که گرانی مینماید و یا ترش میشود زود کم
نمایند اگر از کم نمودن باز تخفیف نیابد ترک نمایند و
بعد چند روز بتدریج باز شروع نمایند و در هر وقت که حمی
خلطی عارض گردد بزودی ترک نمایند و اگر از ابتدا
با حمی دقی نیز باشد میل ننمایند و تدبیر حمی قی را با ادویه
دیگر نمایند مثل ماء القرع و ماء الخیار و شیرجات بارده
مناسبه اگر بنوشند که بسیار موافقت دارد در روز دوم چهل
مثقال و در روز سوم پنجاه مثقال و همین قسم تا بجائی
که دانند زیاده از آن باعث ثقل بر معده میشود
پس دیگر زیاده ننمایند و ماء الجبن فرا گرفته از شیر
خر بدستور مقرر در ماء الجبن بهتر است و باقسام آن
لبن البقر بفتح با و قاف و راء مهمله شیر گاو است
و گاو میش از جنس آن است و اغلظ از آن و هر دو را
دهنیت غالب و در گاو میش زیاده مائیت و جبنیت
کمتر و مایل باعتدال و غلیظ تر از سایر شیرها تازه
دوشیده آن که سرد نشده باشد مبهی و مسمن و مفتح
و سریع الهضم و کثیر الغذا و نیکو کننده رنگ رخسار
و مولد منی و ملین فضلات و مقوی جوهر دماغ و
تریاق سموم است بعتی و حافظ رطوبات اصلی و
ملین طبع و مرطب دماغ و جهت تشنج و نسیان و غم و
وسواس و تقویت بدن و قرحه ریه و سل که حمی نفسیه
باشد و امراض سوداوی و جرب و قوبا و حکه و جذام
و مطبوخ آن با برنج که شیر برنج و فرنی نامند جهت
هزال عمر و بالیدگان و حرها جهت فربهی گرده و بدن
و داغ کرده آن با آهن و سنگ تفته جهت اسهال و قطور
طلای آن جهت اکثر امراض چشم نافع حتی مایوس
العلاج از مداومت آن صحت مییابد و با کندر جهت
طرفه و با انزروت جهت ناخنه و سبل و تشنج و طلای
آن با سفیده آب قلعی جهت نقرس و اورام حاره و حمره
و با بابونه و موم و روغن زیتون را نافع در نقرس
حاره و قدر شربتش از نیم رطل تا یک رطل است و بیشتر
صاحبان خفقان رطوبی و مضر اکثار آن مورث
سنگ مثانه و گرده و تولد قمل و برص و سریع الاستحاله
بخلط غالب بر معده و مصلحش شکر و عسل و شرب
آن با شهد و شکر مانع انجماد اوست و چون منجمد گردد
باعث لرزه و قشعریره و عرق سرد و غشی و اختلاط
عقل و خناق میشود و دفع آن قی با حرف و سکنجبین
عسلی و سرکه ممزوج با قوتنج و پودینه و تخم کرفس و عسل
با آب گرم است و شرب پنیر مایه را بقدر یک مثقال از
مجربات شمرده اند لبن الرمک بفتح راء مهمله و میم
و الف و کاف شیر مادیان است جبنیت آن کمتر و
گرم تر از سایر شیرها و مفرح و محرک باه و اشتها و مدر
حیض و بول منقی رحم از حرارت و یبوست باشد و
ملین طبع و موافق قرحه مثانه و مجاری بول و حقنه
گرما گرم آن منقی قرحه و رحم و حمول آن با نشاسته و عاج
بعد از طهر معین بر حمل عاقر است و از خواص آنست که
چون در هر سال که قلیل از آن با طفال دهند در آن
سال آبله بر نیاورند و اگر بر آورند زیاده بر چند عدد نباشد
و از مجربات مکرره است و ترش کرده شیر مادیان را
قمیز نامند و در اکثر اطفال قوی تر است و جهت استسقاء
و بعضی انواع دق بشرائط مذکوره در لبن الاتان نافع اند
و در لبن لقاح از تعلیف برازیانه و غیر آن مفید دانسته
اند لبن الضان بفتح ضاد معجمه و الف و نون شیر گوسفند
است و دهنیت و جبنیت آن غالب و غلیظ تر از شیر گاو
و بهترین آن از میش سیاه و در تقویت باه و تبدل اکثر
جماع و ادویه سمیه و تقویت جوهر دماغ و نخاع و قرحه
ریه و امعاء و نفث الدم موثر و با روغن بادام و صمغ عربی
جهت سرفه مجرب و در سایر افعال و مضرات مانند سایر شیرها
است لبن اللقاح بفتح لام و قاف و الف و حاء مهمله شیر شتر است
و دهنیت آن از جهت شدت امتزاج از مائیت آن جدا نمیشود

ولهذا اگرم ورقیق و مائل بشوریست و مفتح و مدر بول
طمث وزرد آب که مای اصفر نامند باشکر مقوی بدن
و دافع کننده بشره و محرک باه و داشتها و جهت سده و
یبوست جگر و اورام صلبه باطنی و ضیق النفس ربو و
استسقای زقی و طبلی و علل سپرز و بواسیر نافع است
چون با بول شتر بیامیزند مسهل زرد آبست و باید که
بتدریج از ده اوقیه بنوشند تا بیک رطل و در اورام صلبه با
روغنهای محلله بنوشند مانند روغن بید انجیر و ناردین و
بادام و پسته و امثال آن و بعضی گفته اند که شیر شتر
معطش و قاطع لانحدار از معده و اعالی جمیع اقسام شیرها
بالبان دیگر و ابن بیطار گفته که لبن لقاح نافع است
استسقای زقی و طبلی را و محلل خلط مملحه است که در کبد
و اورام صلبه جاسیه است و دستور استعمال آن از برای
استسقا آنست که بیاشامند و در اول امر اوامی که
اکل باستسقا است اصلا مگر بعد از استحکام مرض
زیرا که قبل از استحکام نمیشاید چیزی از مار را که ضعیف
میگرداند قوت را و اما بعد استحکام مرض باید استعمال
نمود اما وامیکه تب نباشد و در اورام غیر آنکه استسقا
در اول امر باکی نیست آشامیدن آن و دستور شامیدن
لبن اللقاح جهت انواع استسقا خصوصا زقی و
طبلی با بول آن لغایت نافع و با عسل و قدری
سنبل الطیب نیز مفید و مسهل زرد آب و مفتح سده
جگر و سپرز و دافع ضیق النفس بارد است و بعضی حاره را نیز
گفته اند چون با اقراص و اشربه بارده معتدله مناسبه
بنوشند بدین قسم که شتر را تا ده روز قبل از استعمال نیز
تعلیف با شیار مناسبه هر علت از حرارت و برودت
و غیرها نموده روز اول شتر را از دو حلب کنند ظرفی را که
شسته خشک نموده باتش گرم کرده در ان بدوشند
و صاف نموده مقدار ربع رطل تا نیم رطل چهار مثقال عسل
در ان ریخته و نیم مثقال سنبل الطیب سوده بر ان پاشند
و با سفوفات و اقراص ادویه مناسبه دیگر مثل سفوف
لک و دوا اللک و امثال آن بنوشند و هر روز
ده درم اضافه نمایند تا بحدیکه بر طبیعت گران نیاید یا کنند

تا بجائی ورسد از یکرطل کرده بدو رطل رسد و اگر آنمقدار
سنبل الطیب و عسل گرمی کند بجای آن سرو و اقسط
کنند و از دو درم بیشتر قدری کمی داخل نمایند و هرگاه
طبع مجیب نباشد تا اقند نیم وزن شیر بول شتر مخلوط
باید کرد و امیکه بول صاحب مرض بعد از شیر زیاده
از ان دفع نشود و زود منعقد گردد و اطلاق فرماید
و نادر آروغ طعم شیر ظاهر نگردد ترک نباید کرد و
اگر تجبن ظاهر گردد جهت رفع تجبن آن دو دانگ
سکنجبین تناول نمایند و اگر اقتصار غذا او آب بان
شیر کنند و غذای دیگر و آب مطلقا نخورند بهتر است
و اگر اطلاق زیاده کند و باعث ضعف شود یک
روز ننوشند و در روز ترک کنند و مقویات قابضه
مثل مصطگی و سنبل و قرص زرشک قابض و امثال
آن اضافه نمایند و اطبا شیر جهت تبرید نگاه سنی
و آرد جو و سنبل و کشوث و امثال اینها و جهت رفع
تجبن به قابلی که شوره نامند و کنکر و درمنه و کرفس
و بذر رازیانه و شبت و مانند اینها نمایند و بعضی
شتر و بهترین اقسام ماء الجبن است و برای دفع
رطوبات و سوء القنیه و استسقا بدون آنکه گرمی
کند و صنعت آن بگیرند شیر شتر یکرطل و نیم در دیگ
سنگی یا گلی بجوش آورده یک و نیم اوقیه سکنجبین
بزوری معتدل الحب مزاج در ان ریخته باشند
بعد از انکه از چوب انجیر از پوست جدا کرده خرد نشده
بهم زده و از آتش فرود آورده بگذارند تا سرد شود
پس در کرباسه کرباس دولائی انداخته آب آنرا بگیرند
و در یکرطل آب آن یکدرم نمک درانی و یکدرم هلیله
سفید کوبیده داخل کرده بجوشانند و کف آنرا بگیرند
و چون دیگر کف نیاورد صافی نموده ثلث رطلی
از آن بیاشامند پس هر روز اندک اندک بیفزایند
تا آنکه بیکرطل رسد و لبن المعز لقیح مسیم و سکون دهنده حدت
حرارت بحمی نیز است و ماهیت آن غالب و
برودت و رطوبت زیاده و ضرر آن لشکر کمتر از
سائر شیرها است و مدر فضلات و جالی مرطب و در

جراحات ریه و قرحه علق و مثانه و شیما مزمنه و
دق نافع و غرغره آن در ورم لهاة و خناق النافع
است خصوص با مغز فلوس خیار شنبر محلول در ان و شربی
مثقال آن تا چهل و پنج مثقال با یکمثقال تا دو مثقال
کثیرا و نیم مثقال رب السوس و صمغ بادام جهت نفث
الدم و سرفه و علل سینه مفید است و همچنین آشامیدن
گرما گرم آن با صمغ عربی و کثیرا کوبیده از هر یک نیم
درم جهت علل مذکوره و بدستور با کاک خام سائیده
مغسول و در سائر افعال مانند شیر گاو و از ان الطف
و زود تحلیل شیر گاو است و بدستور عکس آن اجتناب نمایند
آن بطریق ماء الجبن جهت امراض صفراویه محرقه و
سوداویه نافع و اصلح انواع ماء الجبن ست از برای
محرورین و کیفیت صنعت آن عنقریب انشاء الله
تعالی ذکر خواهد یافت لبن النسا بکسر نون و فتح سین
مهمله و الف ممدوده شیر زنان موافق ترین شیرهاست
است و از مولد دختر سرد تر و مدر بول و مرطب دماغ
و از جهت و مفتح سده خیشوم و رافع سل و دق و تب
و سم شیبیه و سعوط آن جهت خشکی دماغ و بیخوابی
و سرسام و اختلاط عقل و ضماد و قطور آن جهت درد
چشم و خشونت پلک آن و ترطیب دماغ و درد گوش
و ورم و قرحه آن مفید و قدر شربتش از دو اوقیه
تا نیم رطل بدستور شیر الاغ است و چون شیر حامله را
بر رحم حمل بدوشند و حمل بمیرد یا در زیر او بماند آن
زن بدختر حامله خواهد بود و بعکس آن به پسر و انچه باشد
گفته اند و بهترین شیر زنان و سائر البان آنست که
چون بر ناخن بریزند جمع شود و با چسبندگی بسیار
نباشد و باعتدال قوام بود و دستور خوردن لبن
النسا جهت سل و دق آنست که دو سه روز پیش
از شروع و در اثنای آشامیدن آن نیز زن شیر ده
از غذاهای مضره مثل حموضات و حلویات و بقولات
و غیرها پرهیز نمایند پس شروع نمایند بخوردن آن و اگر
شیر دختر باشد بهتر و اولی ست و الا پسر و از پستان
خوردن بهتر است از ظرف دوشیده پس هر قدر که

طبیب حاذق تجویز و تشخیص فرماید اگر حاضر باشد الا دو پیاله چای خوری که در هر یک مقدار دوازده مثقال دریا شیر نگنجد اولا باید که شش مثقال صیرفی که دو تولہ مثقال است تخمینا یا نه مثقال که سه تولہ است شیر را از زن گرده در پیاله ریخته اندازه نماید که تا چه حد آن رسیده پس آن زن شیرده را نزد یک خود نشاند و در یک پیاله همان مقدار شیر دوشیده بزودی گرما گرم که سرد نگردد بنوشند و پیاله دیگر را بدهند تا دران گیتر بروشد و همین قسم تا بحد مقرر معین برسد و اگر یک زن شیرده کفاف نشود دو سه زن یا زیاده بقدر احتیاج نگاه دارند و بهی شیر وغیره در ایام خوردن بدستور شیر الاغ است ؛ لبا بفتح لام و بای موحده والف بفارسی فرشه و بترکی اغوز نامند و آن شیر غلیظی است که بعد از ولادت سه چهار روز دوشیده شود و یک اوقیه آن ده رطل شیر را غلیظ کند در تحریک باه محرورین مؤثر و بغایت مسدد و مورث فواق و تولد حصاة و دیر هضم و مصلح اش شیرینی ها است ؛

فصل در بیان ماء الجبن و حقیقت و منافع و خواص و اوقات شرب و مقدار و انواع آن و بیان غذا و احتمار دران و آنکه شیر کدام حیوان بهتر است و دران ضمن پنج فائده مذکور میشود ؛ فائده اولی در بیان حقیقت ماء الجبن

بدانکه ماء الجبن آب شیر منجبن منجمد را گویند که بعد از انجماد از ان گرفته باشند و جبن بضم جیم و بای موحده و تشدید نون افصح است و بسکون بای موحده و تخفیف نون نیز آمده بدانکه جوهر شیر مرکب از سه جزو است دهنیت جبنیت مائیت و هر یک مزاجی خاص دارد اما دهنیت آن پس مائل بحرارت کمی است جهت آنکه تولد آن از اجزای لطیفه ارضیه و اجزای کثیره مائیه و اجزای هوائیه است و اما جبنیت آن پس آن سرد و غلیظ است بنا بر آنکه تکون آن اجزای غلیظ ارضیه و اجزای کثیفه قلیل المائیت است و اما مائیت آن پس آن گرم است جهت اختلاط اجزای ناریه دران بدلیل فعل آنکه تلطیف اخلاط غلیظ و اسهال فضول محترقه و عفنه و تنقیه احشا و تفتیح سدد و غسل و جلای اعضا و تصفیه قروح امعا و مساح آن شربا و حقنة و حرارت آن قریب باعتدال است و رطوبت دران غالب و لهذا مقصود بالذات از شرب آن ترطیب بدن است و سائر منافع بالعرض و بسبب آنکه اجزای ناریه آن مختلف بمائیت و دهنیت است و آن هر دو کاسر لذع و حرقت آن اند عند الاستعمال لذع و حرقت از ان بظهور نمی آید و نیز اصلاح اخلاط محترقه میکند و دلیل بودن دهنیت در آن مشاهده و سمیت است در ماء الجبن هرچند در لبن دهنیت زیاده باشد در ماء الجبن آن وسومت زیاده ظاهر میگردد ؛

فائده دوم در بیان منافع و خواص ماء الجبن

بدانکه ماء الجبن نافع است از برای جمیع امراض حادثه از صفرای محترقه و جمیع امراض حادثه از سودای محترقه و اسهال مواد محترقه و تنقیه گرده و تفتیح سده مراره و سائر سدد و ترطیب اعضا و مالیخولیا و خفقان سوداوی و جنون و وسواس و امثال اینها از منافعی که در صدد ذکر یافت و دیگر آنکه قوت با وجود آن که حدت و نفوذ بسیار ندارد و بزودی بعضو مقصود میرسد بنا بر رقت و لطافت قوام که این دو صفت قائم مقام حدت و قوت نفوذ اند بخلاف ادویه دیگر که این دو صفت در هیچ یک از انها نیست و دیگر آنکه دران دسومت و حدت لطیفه است که بسبب حدت قطع و قمع مواد مینماید خصوص که با سکنجبین باشد زیرا که سکنجبین معین عمل آنست و دیگر آنکه با وجود قوت اسهال منضج اخلاط و مواد است و بسبب لطافت فضله آن در بدن باقی نمیماند و دوا است نمیرساند بلکه اگر چیزے بماند غذای بدن میشود و هیچ دوای دیگر چنین نیست و دیگر آنکه در ماء الجبن مائیت و دهنیت است مائیت آن مسهل و ملطف است و دهنیت آن منضج و مملس پس اگر مقصود اسهال زیاده باشد باید که دهنیت را زیاده از ان بگیرند و اگر مقصود نضج و تملیس باشد کمتر چنانچه در فائده چهارم در بیان انواع اوائل از انواع ماء الجبن ان شاء الله تعالی مذکور خواهد شد و دیگر آنکه اخراج آن مواد غلیظه و کثیفه را بتدریج است و با وجود آن ترطیب می بخشد بدن را و نضج مینماید مواد را و اصلا جفاف و خشکی نمی آورد و فی الجمله غذا میدهد بدن را و این خاصیت نیز در هیچ یک از ادویه نیست و لهذا اطبا این را لا عدیل گفته اند و بالجمله ماء الجبن حار در درجه اولی و رطب در دوم و جالی بی لذع و غسال و منضج و مسهل برفق و مفتح و مدر و مسکن و مطفی حرارت است و جهت علل حاده و سوداویه و التهاب و مالیخولیا و جذام و داء الفیل و احتراقات اخلاط و حرقة البول و ضعف گرده و حصاة مولد در آن و حصاة مثانه و قروح حدیثه و قدیمه در هر عضو که باشند و شقیقه و سهر و ظلمت بصر و انصباب مواد بسوی چشم و یرقان و استسقا و حرارت کبد و نحافت بدن و جرب و حکه و کلف نافع است شربا و طلاء آن جهت جرب و حکه و کلف و آثار جلد مفید و هرگاه جهت قروح مثانه استعمال نمایند باید که نبات داخل نمایند

فائده سوم در بیان اوقات استعمال و مقدار شرب آن

بدانکه بهترین اوقات استعمال آن زمان اعتدال هوا است در کیفیات اربعه از حرارت و برودت و رطوبت و یبوست یعنی باید که در انوقت هیچ یک از کیفیات اربعه بر هوا غالب نباشد بر دیگری و لیکن خوف عارضه که از استعمال ادویه مسهله دیگر و ادویه قویه مثل چوب چینی و عشبه مغربیه در گرما است درین نیست و مقدار شربت آن بحسب امزجه و امراض و اوقات مختلف متفاوت است و بالجمله ادنی مقدار شربت آن هفتاد درم است که تخمینا بحساب هندی هفده و نیم تولہ و هر تولہ دوازده ماشه و هر ماشه هشت رتی و رتی تخم گل چاندنی که معمول

بنگاله است و میشود بحساب وزن دهلی بیست توله و کسری
متوسط آن یکرطل؛ اعلی که صاحبان امزجه قویه و
ابدان رطبیه توانند استعمال نمود تا سه رطل و زیاده
نیز تجویز کرده اند و تا نه رطل نیز گفته اند؛ لیکن بتدریج
و دفعات چنانچه به تفصیل انشاء الله تعالی در تتمه
نسخه آن بیان کرده خواهد شد که از چه مقدار شروع
نمایند و آنمقدار معین را هر روز بنشر گرم کرده بسه
دفعه بنوشند و فاصله مابین هر دفعه را بعضے یکساعت
کامل گفته اند و بعضے گفته که نیم ساعت کافی ست
و اگر یا دو ساعت فاصله دهند احوط است تا بر
معده ثقیل نشود و بر طبع گرانی ننماید و لیکن بعد هر مرتبه
چند قدم راه روند نه بسرعت و نه بطوی بسیار و مقدار
مشی احسن قدم مقرر کرده اند؛ بالجمله هر یک ازینها
موقوف برای طبیب حاذق است که موافق هر
شخص و هر مزاج آنچه مناسب داند بعمل آورد و اگر
بدن محتاج به تنقیه باشند اولا قبل از شروع تنقیه
نموده بعد از ان شروع نمایند زیرا که در امتلای
بدن نباید استعمال نمود تا مضرت نرساند؛ ـ

فائده چهارم دربیان انواع ماء الجبن

بدانکه ماء الجبن را سه نوع ترتیب میدهند؛ نوع اول
آنست که از سکنجبین سازند بدین قسم که شیر تازه
دوشیده از هر حیوان که خواهند بگیرند و در ظرف
سنگی یا سفالی یا نقره یا مس تازه قلعی کرده نمایند
و در عین جوش مثلاً اگر شیر دو رطل باشد سکنجبین
صادق الحموضت ثلث رطل دران ریزند و اگر سکنجبین
بسیار ترش نباشد قدری سرکه ترش انگوری یا آب غوره یا
با آب لیمو هر کدام که خواهند و مناسب باشد نیز اضافه
نمایند تا شیر زود بریده شود و بعضی از اطبا یازده
مثقال سکنجبین یک مثقال سرکه؛ در آنمقدار از سرکه کافی
دانسته اند و بعضی مقدار سرکه را از یک مثقال زیاده
نوشته اند بالجمله آنمقدار باید که شیر خوب بریده گردد
یعنی اجزای جبنیت آن از مائیت جدا شود و طافی
بر سر آن آید و مختلط بمائیت نباشد و در حین طبخ بابا
اطراف سر دیگ را بپارچه کرباس پاکی که آب تر نموده
باشند می مالیده باشند تا ماء الجبن بسوزد و نیز باید که او را
برهم میزده باشند بهترین آلات جهت تحریک آن چوب
انجیر تر است که پوست آنرا جدا کرده سر آن را مقرض
نموده یعنی نیمکوفته باشند تا تبوعیت و لبنیت که در ان
چوب است مستخرج شده در ماء الجبن داخل گردد
معین بر قوت اسهال آن شود و اگر چوب انجیر بدست
نیاید از چوب خرما برهم زنند اگر غرض تلیین طبیعت
نباشد بلکه ترطیب بود بچوب بید برهم زنند چون شیر
نیکو بریده شود از آتش فرود آورند پس اگر مقصود
آن باشد که در ماء الجبن اجزاء دهنیت زیاده باشد
هنوز اندک گرمی داشته باشد که در پیاله چند ازند
بدین قسم که در پارچه کرباس صفیقی بندازند و باز نه
و در زیر آن ظرف چینی یا شیشه یا سفال الجابه
گذارند تا مائیت آن تمام متقاطر شود و چیزی از
جبنیت با آن نیاید و اگر خواهند که اصلا دهنیت در ان
و دسومت نباشد بگذارند تا خوب سرد شود و بهمان
دستور آنرا بگیرند بعضی بعد طبخ و بریده شدن تمام
شب میگذارند و صبح آب آنرا میگیرند و اگر هوا
گرم باشد ظرف شیر را در آب سرد بگذارند اگر هوا
بسیار گرم باشد نیز پارچه کرباس پاک صفیقی بر سر
آن ظرف البته تحت السما بگذارند تا فاسد نگردد
بالجمله چون آب صافی آنرا گرفتند هر یک رطل آن یک
مثقال نمک اندرانی سوده داخل نموده باز بر آتش
بگذارند تا کف آید کف آنرا بگیرند و چون دیگر کف
نیاورد صاف نموده بشیر گرم بطریق مذکور بسه دفعه
بنوشند تنها و یا با آنچه مناسب باشد بعضی نمک
داخل نمایند و جهت قروح و جروح آلات بول
بی نمک خوب است این نوع ماء الجبن بعضی مصنوع
با سکنجبین جهت اخراج مواد محترقه و ترطیب و تبرید
بدن و تفتیح سده کبد و مراره و طحال و دفع یرقان
و قروح و جروح و جرب و شری و کلف و جلای
ظلمت بصر مفید و سود مند است و مخترع این نوع که
شیر را بعد از بریدن تمام شب گذاشته و صبح آب آنرا
گرفته رازی است که در کتاب خود فاخر نوشته و ملا نفیس
در شرح اسباب نیز نقل کرده؛ نوع دوم آنست که از
انفحه مرتب نمایند و انفحه بالف و نون و فا و حای مهمله
و بجای معجمه نیز آمده و ها در آخر فارسی پنیر مایه و بهندی
جینه نامند؛ دستور ساختن آن بطور صاحب مجمل
الصنائع چنین است که بگیرند دو رطل شیر تازه دوشیده
را و نیم درم پنیرمایه تازه غیر فاسد شده دران حل نمایند
و بجوشانند و از چوب انجیر مذکور حرکت دهند و از
آتش فرود آورند تا سرد گردد و بهمان دستور در کرباس
اندازند و آب صافی آنرا بگیرند و بدستور مقرر بنوشانند
بی آنکه نمک دران داخل نمایند و باز بجوشانند و این
نوع ماء الجبن در تبرید و ترطیب انفع و انفع است از
نوع اول جهت نافض بودن آن از نمک خصوص
وقتیکه با اشربه مناسبه موافقه بنوشند و در ابتدا طبع
را نرم میدارد و بعد تمادی ایام و الف طبیعت
بدان تمام آن مصروف بغذائیت میشود و از ان نگاه
اسهال نمی نماید و بدن را فربه میسازد خصوص اگر
خون بدن ایشان آنست که با وجود کثرت اکل غذا
ابدان ایشان فربه نمیشود؛ ثابت بن قره و فلاسفی
گفته اند که بگیرند شیر تازه دوشیده دو رطل و بجوشانند
و انفحه تازه جدی که دران حل نمایند و بگذارند تا شیر
بسته شود پس آن شیر بسته را از طول و عرض با کارد
ببرند و دو دانگ نمک سفید را بسیار نرم سوده بر ان
بپاشند و بگذارند تا پنیر جدا گردد پس آب آنرا بهمان
دستور نوع اول بگیرند و سه اوقیه سکنجبین با آن بیامیزند
و باز بر آتش بگذارند تا قریب بجوش آید و برهم میزده باشند
پس صاف کرده آنچه مناسب باشد بنوشند؛ و امین
الدوله گفته که هر روز پنج رطل شیر تازه دوشیده بگیرند
و گرم کنند و یک درم انفحه تازه دران حل
نمایند و بگذارند تا بسته شود و بکارد چوبی دران
خطوط کنند طولا و عرضا و دو درم نمک اندرانی

بسیار نرم سائیده بران بپاشند و بگذارند تا آب شود
و آب آنرا بهمان دستور از آن بگیرند و در یک رطل و نیم
از آن یک اوقیه سکنجبین اندران بیامیزند و بآتش
ملایم طبخ نمایند و کف آنرا بگیرند تا دیگر کف نیاورد و
تمام لوازم یعنی جبنیت آن از مائیت جدا شود پس بنیاتش (?)
کرده بنوشند بطریق مقرر و بیان لوز (?) مذکور خواهد شد
انشاء الله تعالی نوع سوم آنست که از لب قرطم مرتب
نمایند و آنچنان است که بگیرند شیر تازه دوشیده را
و بجوشانند و در دو رطل آن دو اوقیه مغز قرطم که تخم کاجیره (?)
و خشکدانه نیز نامند و نرم بکوبند و دران بیندازند
و بچوب انجیر و یا باطراف شاخ خرما بر هم زنند تا شیر بریده
گردد پس فرود آورند و بگذارند تا سرد شود و آب آنرا
بهمان دستور بگیرند و باد و درم نمک هندی بجوشانند
و کف آنرا بگیرند و باز صاف نمایند و با سفوف یا ادویه
مناسبه دیگر بیاشامند و بهتر آنست که شیر را اولا قدری
جوش دهند و درین جوش چوب انجیر بر هم میزده باشند
و اگر برای امراض سوداوی یکتوله که سه مثقال صیرفی
است افتیمون در صره بسته در حین جوش نیز دران شیر
اندازند و چون مقدار ثمن شیر یا هر مقدار که خواهند
کم گردد فرود آورده بگذارند که گرمی آن کم گردد پس حب
القرطم را نرم کوفته در پارچه بسته دران نیکو بمالند که
تمیره آن دران مخلوط گردد پس ثقل آنرا و صره افتیمون
را افشرده دور نمایند و آنرا بر خاکستر گرم گذارند تا بسته
گردد پس یکبار چوبی آنرا بزنند و اگر با نمک خواهند که
بیاشامند مقدار یک مثقال یا هر قدر که خواهند نمک
را سوده بران بپاشند و بگذارند تا مائیت آن از
جبنیت جدا گردد و این عمل را باید که شب نمایند و
صبح بر صافی انداخته مائیت آنرا بگیرند و با آنچه مناسب
باشد بدستور نیم گرم به دفعه بنوشند این دو نوع
ماء الجبن یعنی مصنوع از انفحه و از لب قرطم در خفقان
و سرفه جاییکه استعمال سکنجبین را مانعی باشد بکار آید و
اگر مقصود دفع فضول بلغمیه و سدد و رفع استسقا
باشد ماء الجبن از انفحه ملح و از لب قرطم بری سازند
و با سکنجبین بیاشامند انفع و اولی است و جالینوس
گفته که اگر ده درم حب القرطم را کوفته بیخته در ماء
الجبن بیامیزند اسهال قوی آورد و اگر بیخته نشود
تیره آنرا در ماء الجبن بگیرند ۰۰ ـ

فائده پنجم در بیان وقت غذا و تعیین اغذیه در اثنای شرب ماء الجبن

بدانکه هرگاه چهار پنج یا شش ساعت از نوشیدن
ماء الجبن بگذرد و دانند که از معده منحدر شده و اثری
از ثقل آن نیست غذا تناول فرمایند و بهترین
اغذیه درین ایام مصنوع از گوشت های نازک
لطیف و خفیف است مانند گوشت بزغاله و بره و
خروس بچه و دراج و تیهو و امثال اینها که شوربه
و قیمه شوربا چلیه و شله و پلاؤ و امثال اینها با روغن
کمیکه مصالح آنها مانند دارچینی و هیل و قلیلی قرنفل
و زیره و زعفران باشد مرتب نموده تناول نمایند
آنمقدار که بر معده تثقیل ننماید و متحمل هضم آن تواند
و در روز مسهل و اوساط روز هر وقت که گرسنه شوند
سوای آب چلیه صرف یا نخود آب یا آب یخنی از همان
گوشتها چیزی دیگر تناول ننمایند و آخر روز یا
شب هر وقتیکه گرسنه باشند که غذا بسیار لطیف بقدر
کمی که ثقل و سوء هضم نیاورد تناول نمایند و برنج را
قبل از طبخ در آب سبوس گندم بخیسانند تا لزوجت
آن کم گردد اگر لزوجت داشته باشد و الا ضرور نیست
و بعد از آن نیکو شسته طبخ نمایند و معتادین نان (?)
را که برنج نتوانند خورد گندم جید اعلی را جریش آسیا
نموده که مبالغه تمام در کوفتن سبوس آن و نرم بیختن
آن نکرده باشند نان تنوری که خمیر آن بر آمده و ترش
نشده باشد پخته تناول نمایند و درین ایام از لبنیات
و حموضات شدید الحموضت و حلویات و بقولات
و منجات و حرکات نفسانیه و بدنیه و هوای سرد
و گرم بسیار و جماع و جمیع ریاضات متعب
واجب و لازم شمرند ۰۰ ـ

فائده ششم در بیان آنکه شیر کدام حیوان الیق و انسب است جهت این امر

بدانکه در لبن مضمون یعنی شیر بز دهنیت و جبنیت و
مائیت هر یک بحد اعتدال است بخلاف شیر گاو که
دران دهنیت بسیار و در شیر میش جبنیت و در شیر
شتر و الاغ مائیت غالب است و جهت امراض مذکوره
افراط هیچیک از آنها مناسب نیست پس بالضروره الیق شیر بز
است و اگر بهم نرسد ناچار شیر گاو و چنانچه بتفصیل در
البان ذکر یافته و جهت استسقای بارد و کلف شیر
شتر بهتر از همه است بجهت بسیاری مائیت و زیادتی
حرارت آن و برای استسقای با حرارت ماء الجبن شیر بز
بهتر است و شیر گاو میش غلیظ است و لهذا استعمال
آن در هیچ علت جائز نیست ۰۰ ـ

فائده هفتم در بیان اوصاف بز

بدانکه بز باید که موصوف باین اوصاف باشد یعنی
جوان فربه سرخ رنگ ازرق چشم خالی از علت و مرض
تازه زاینده که از زائیدن آن سی روز یا چهل روز
گذشته باشد و از چهار ماه تجاوز نکرده و زیاده از ده
بچه یعنی ده بطن نیاورده باشد و اگر سرخ رنگ بهم
نرسد سیاه رنگ و الا زرد رنگ و الا ابلق بزرگی
که میسر آید و سفید رنگ سنج بر سبیل اولویت نه وجوب
بخلاف اوصاف دیگر که ضروری و واجب است
مراعات آنها و باید که قبل از شروع آنرا خواه بز
خواه گاو و خواه شتر تعلیف بگیاهای تازه مناسب
هر علت مثل آن که در امراض حاره بکشنیز تازه یا
کاهو یا کاسنی یا علف جو یا آرد جو و امثال اینها
و در امراض بارده رازیانه و شاهتره و فضافض و
مانند آن که بتفصیل در ضمن نسخ آن انشاء الله تعالی
ذکر خواهد نمایند و باید که بز یا غیر آنرا دایم نه بندند
بلکه اکثر اوقات باز نمایند تا بگردد و حرکت کند تا شیر
آن لطیف گردد و از لسانه (?) و نتاج گرفتن باز دارند
و نگذارند که حیوان نر بران بجهد ۰۰ ـ

فائده هشتم دربیان نسخ ماء الجبن و فائده آن و دستور بعضی اطبا در آن

اما دستور اتخاذ آن بقانون حضرت سید سند قدوة الاطبا والد ماجد آن مرحوم قدس سره آنست که هرگاه از برای امراض سوداویه خواهند باید که هر روز نیم من بسنگ تبریز شیر بز سرخ چشم جوان که زیاده از ده بچه نزائیده باشد و مدت چهل روز از زائیدن آن گذشته باشد گرفته در دیگ سنگی یا سفالی کرده بجوش آورند و بچوب انجیر پوست جدا کرده تراشیده مرغوض برهم زنند و مقدار ده درم سکنجبین ساده صادق الحموضت و یک قاشق سرکه انگوری حاذق دران انداخته برهم زنند و از آتش فرود آورده بگذارند تا سرد شود پس آنرا در پارچه کرباس ولایتی انداخته در ظرف چینی یا زجاجی یا سفالی لعابدار بچکانند تا تمام آب آن چکیده شود پس آنرا در پاره دیگ سفالی کرده بجوشانند تا کف می آورد کف آنرا بگیرند و چون دیگر کف نیاورد صافی نموده مقدار سه اوقیه تبریزی از آن وزن کرده شربت نیلوفر پنج مثقال داخل کرده سه حصه یک دفعه بنوشند چنانچه فاصله میان دو دفعه یکساعت نجومی باشد و هر دفعه که بنوشند نیمگرم نموده نوشند و بعد از نوشیدن هر دفعه ده پانزده قدم راه بروند و تا چهل روز بنوشند و هر هفته یکبار مسهل بنوشند باین دستور که شیرخشت خراسانی ده مثقال ترنجبین خراسانی پانزده مثقال فلوس خیار شنبر پانزده مثقال گلقند آفتابی ده مثقال در تمام ماء الجبن یعنی سه اوقیه حل کرده صافی نموده روغن بادام شیرین یک مثقال داخل کرده بنوشند و احتیاج بتکرار دفعات یعنی دفعات شرب ماء الجبن درین روز نیست و استعمال کمتر و زیاده برای طبیب است و اگر ماده غلیظ و در معده ضعفی باشد سفرجلی یا لبنانی مسهل سه مثقال حب ساخته اول شب فرو برند و بعد از آن شیرخشت خراسانی گلقند آفتابی از هر یک ده مثقال دران ماء الجبن حل کرده صافی نموده بنوشند اگر ماء الجبن از برای امراض سوداوی نوشیده شود هر روز سه اوقیه آنرا بگیرند و دران ده مثقال سکنجبین افتیمونی داخل کرده سه حصه نموده بدستور مقرر در امراض صفراوی سه دفعه بنوشند و هر هفته یک مرتبه مسهل بخورند چنانچه پنج تا هفت مسهل انچه رای طبیب اقتضا نماید میتوان داد و ماء الجبن را از چهل روز زیاده میتوان داد و مسهل امراض سوداوی این باشد: صنعت آن حب لاجورد دو مثقال سوده بروغن بادام شیرین یک مثقال چرب نموده بمعجون نجاح دو مثقال بسرشند حب ساخته و بورق نقره یا طلا پیچیده وقت خواب فرو برند بعد از آن پیاله آب نیمگرم بنوشند و صبح شیرخشت خراسانی مغز فلوس خیار شنبر و سکنجبین افتیمونی از هر یک ده مثقال در سه اوقیه ماء الجبن حل کرده صافی نموده روغن بادام شیرین یک مثقال داخل کرده بیاشامند و غذا نخود آب گوشت جوجه مرغ بخورند بهتر آن باشد که شب معجون را بخورند و صبح دو مثقال سفوف سودا با ماء الجبن داده شود و اگر فصد ضرور باشد در سوداوی محترق از خون روزی پیش از مسهل فصد کرده و روز دیگر مسهل داده شود و غذا در ایام نوشیدن ماء الجبن نخود آب مرغ جوان و قیمه شوربا و قلیه مرغ و بره و خشکه پلاو باشد و در امراض صفراوی در علف بز مثل کاسنی تازه و اسفناخ و کاهو و عنب الثعلب داخل نمایند و در امراض سوداوی مثل کشوث و بادرنجبویه و گاوزبان و شاهتره: ماء الجبن بنسخه میر محمد باقر حکیم باشی ولد حکیم عماد الدین محمود حسینی شیرازی که در بیاض مجربات خود بخط خود درج نموده: صنعت آن بگیرند یک یا دو بز سرخ و علف های پاکیزه مثل کاهو و کاسنی و شاهتره و گاوزبان بخورانند و هر روز صبح یک چهار یک من تبریز آنرا بدوشند و بجوشانند آنقدر که خوب بجوش آید بعد از آن سکنجبین قندی که دو برابر سرکه و یک برابر قند داشته باشد ده مثقال داخل کرده بجوشانند آن قدر که شیر خوب بریده شود بعد از آن بچکانند بدستور مرقوم و زرد آب آنرا علی الصباح دفعه میباید که بیاشامند و فاصله میانه هر دو دفعه قریب به پنج ساعت باشد و در اثنای خوردن اگر سرد شود میباید که دیگر بار اندکی گرم نموده بیاشامند یعنی میباید که نیم گرم باشد در وقت آشامیدن ماء الجبن اندک گرم و از گوشت های نازک مثل گوشت بره و بزغاله و خروس بچه شوربا و شله و قیمه و پلاو و امثال اینها ساخته بخورند و طعامهای شورکی و بخار دار نمیباید خورد که ضرر دارد: ماء الجبن نافع از برای اصحاب سودا: صنعت آن بگیرند تا شیر بز سرخ با وصاف مذکوره و در دیگ سنگی یا سفالی کرده بر آتش ملایم بجوشانند و مقدار دو مثقال از آن آب چکیده را گرفته دیگر بار بجوشانند و کف آنرا بگیرند و پانزده مثقال سکنجبین افتیمونی داخل نموده به سه دفعه بیاشامند چنانچه فاصله میان هر دو دفعه دو ساعت نجومی باشد و در وی را بروغن گل سرخ و زهره گاو چرب نمایند: ماء الجبن که نافع است از برای امراض سوداوی خصوص وقتیکه با افتیمون بنوشند: صنعت آن بگیرند شیر بز سرخ موصوف یکمن و نیم طبی و با آتش ملایم بجوشانند پس بیست درم سکنجبین یا ده درم سرکه انگوری یا پنج درم آب لیمو هر کدام که باشد آنرا بگیرند و دران داخل کرده برهم زنند تا شیر بریده شود پس در کرباسی انداخته آب آنرا بگیرند و صافی نموده مرتبه دیگر آنرا بجوشانند و کف آنرا بگیرند و بکار برند: و طریق داخل نمودن افتیمون دران هرگاه آشامیدن آن با افتیمون نمایند آنست که بگیرند شش درم افتیمون را در خریطه کتانی کرده در یکمن طبی ماء الجبن بمالند چندانکه قوت افتیمون تمام در ماء الجبن بیاید پس بیاشامند: ماء الجبن دیگر بنسخه حکیم علاء الدین محمود حسینی شیرازی که در مجربات خود

قلمی فرموده: صنعت آن بگیرند شیر بز سرخ بقدر احتیاج
بمقدار یک چهار رطل من تبریز که در دیگ سنگی
و یا سفالی بجوشانند و بچوب انجیر که پوست آنرا دور
کرده و سر آنرا چهار پاره نموده باشند آهسته آهسته برهم
زنند هرگاه بجوش آید سکنجبین ترش دران داخل کرده
تا بریده شود و اگر عوض سکنجبین نمک و یا آب غوره
دران کنند نیز بریده میشود پس آنرا در پارچه کرباس
سفید ناشسته آب آنرا بگیرند و شب بگذارند و صبح
باز در دیگ سنگی یا سفالی کرده بجوشانند و کف آنرا
بگیرند چون دیگر کف نیاورد دو اوقیه طبی سکنجبین افتیمونی
داخل کرده سه اوقیه حصه نموده بسه دفعه بنوشند چنانچه
فاصله میان هر دو دفعه نیم ساعت نجومی باشد و
و هر چهار روز در میان یک روز این مسهل بنوشند
صنعت آن پوست هلیله کابلی هلیله سیاه بنفشه
شاهتره از هر یک مثقال گل سرخ [illegible] والاخاع
سپستان از هر یک دو مثقال عناب ده دانه تخم
کشوث افتیمون از هر یک دو مثقال شب بخیسانند و
صبح بپالایند مانند فلوس خیار شنبر و ترنجبین از هر یک
ده مثقال دران حل کرده مرتبه دیگر بپالایند و روغن
بادام شیرین بران چکانیده بیاشامند و اگر حرارت
در مزاج نباشد ادویه مذکوره را با بسفایج فستقی
و اسطوخودوس از هر یک سه مثقال گاوزبان بادرنجبویه
از هر یک دو مثقال بجوشانند و بپالایند و نمک هندی
یک مثقال سردارو نموده بیاشامند و در روز مسهل
احتیاج با آشامیدن ماء الجبن نیست و در ایام نوشیدن
ماء الجبن غذا میان روز نخوداب و شب ترپلاو بانقد
که مصالح آن مانند دارچینی و هیل باشد و اگر خواسته
باشند مرغ پلاو و گوشت دراج نیز خوب است و در روز
مسهل غذا نخوداب صرف باشد و غذای آن دیگر
تناول نکنند اگر خواسته باشند آخر روز شربت قند و
تخم بالنگو و گلاب و عرق بید مشک بیاشامند:
ماء الجبن دیگر به نسخه سید اسمعیل که در کتاب
ذخیره در مالیخولیا ذکر کرده: صنعت آن بگیرند

شیر بز تازه دوشیده که علف از شاهتره و
گاوزبان و کاسنی خورده باشند و صبح در دیگ
سنگی یا گلی بجوشانند و مقدار بست درم سکنجبین
افتیمونی بدست بران شیر جوشان بپاشند و چند
جوش دیگر داده از آتش بگیرند و سر دیگ را بپوشند
تا آب از شیر جدا شود پس صاف نموده مقدار پنجاه درم
یا زیاده و کم از آن بنوشند: ماء الجبن بنسخه ابن جزله
در منهاج ذکر کرده و گفته نافع است از برای کلف
و بهق و جرب و آثار جلد آشامیدن آن و طلا
کردن بآن و صفرا براند و یرقان را سود دارد و
چون با افتیمون خورند سودا براند و یک رطل را
در روزی بسه نوبت بیاشامند و یک دانگ نمک
هندی دران داخل کنند: صنعت آن بگیرند شیر بز
سرخ جوان که علف آنرا کاسنی تازه و خار و [illegible]
و آرد جو داده باشند دو رطل در دیگ سنگی یا
گلی کنند و با آتش نرم بجوشانند و چون بجوش آید
چهار اوقیه سکنجبین سکری و یک درم سرکه انگوری
دران ریزند چون بریده شود از آتش برگیرند و
لحظه بگذارند پس صافی نموده آب صافی آنرا باز بجوشانند
و کف آنرا بگیرند چون دیگر کف نیاورد از آتش
برگیرند و در قدح شیشه یا چینی کنند و در میان
آب سرد نهند و بگردانند تا سرد شود و بیاشامند
ماء الجبن نافع از برای کسیکه صفرا در معده او تولد
کند و از معده بسوی کبد و جمیع بدن رود: صنعت
بگیرند شیر بز با وصاف مذکوره که علف آنرا کاسنی
و کشنیز تر و کاهو و برگ بید و برگ کنار و شاهتره
داده باشند و بجوشانند و سکنجبین ساده سکری دو
استار بران ریزند و از آتش برگرفته سر آنرا
پوشیده بگذارند تا سرد شود پس صافی نموده در
یکرطل از ان سقمونیای مشوی دو دانگ نمک هندی
یک دانگ پوست هلیله زرد نیم مثقال سائیده
اول مرتبه نبات درهم ترنجبین خراسانی منقی
دران حل کرده صافی نموده پس ادویه سر

دارو را داخل کرده بیاشامند: ماء الجبن که
بجهت مالیخولیا مراقی میسازند بدستوریست که
ماء الجبن از شیر بز میسازند چنانچه مذکور شد اما باید
که معالج بقدر حصه در سکنجبین افتیمونی و چوب آن
کند که همیشه از ملاحظه معده تامل نمایند: ماء الجبن
بنسخه حکیم میر محمد مومن که در دستورات تحفه نوشته
جهت مواد محترقه سوداویه و حدت صفرا [illegible]
گرده و تفتیح مراره و سده و اسهال نمودن مواد
محترقه و ترطیب اعضا امراض سوداوی مستعمل است
صنعت آن شیر بز سرخ زاغ چشم را که از ولادت
بچه آن یک ماه گذشته باشد تعلیف کاهو و اسفاناخ
و شاهتره و خبازی و فضیل و بقول بارده کرده هر
روز صد و هشتاد مثقال شیر آنرا که دو رطل باشد
در دیگ پاکی جوشانیده در اثنای جوشانیدن
پانزده مثقال سکنجبین ساده و یک مثقال سرکه
انگوری دران ریخته با چوب انجیر که پوست ازان
باز کرده باشند برهم زنند تا بریده شود آنگاه از
تیر صاف نموده شب در جای بگذارند که ته نشین گردد
روز دیگر نود مثقال صاف آنرا با سکنجبین افتیمونی
از ده مثقال تا پانزده مثقال مخلوط کرده سه حصه
نموده نیمگرم بسه دفعه بنوشند و فاصله مابین هر دفعه
نیم ساعت باشد تا یکساعت و غذا را بعد از پنج
ساعت تناول نمایند و در امراض سوداوی هر روز بلا
سفوف سودا استعمال نمایند و در رفع سده و امراض
صفراوی با ادویه مناسبه آن و بعد از سه چهار روز جهت
مسهل موافقه بنوشند در روز مسهل و در روز قبل آن
نخوداب و سائر ایام تتمه و شوربا و نشله و پلاو آن و
امثال آن تناول نمایند و بعضی از اطبا را دستور است
که بعد از صاف کردن ماء الجبن با نیم مثقال نمک جوشانیده
کف گرفته استعمال میکنند و بجهت ته نشین شدن شب
باید گذاشت و دستور اول بهتر است و گاه بجهت امراض
صفراوی و سده استعمال کنند بجای سکنجبین
افتیمونی سکنجبین بزوری بارد معتدل باید کرد

واجتناب از لبنیات و غذاهای غلیظه و منفخه و حلویات و ترشی های شدید الحموضت لازم است و هرگاه ترطیب محض مقصود باشد شیر را با پنیرمایه و ماء الجبن ماعز آب آنرا بدون جوشانیدن گرفته با انتیمون دافقه نوشند و هرگاه شیر هم نرسد از شیر گاو نیز جایز داشته اند و هرگاه افتیمون و تمر هندی بالسویه در ماء الجبن خیسانیده بنوشند در اسهال سودا بیعدیل است ::

فائده نهم در بیان بعض نسخ مستعمله در ماء الجبن از سکنجبینها و سفوفات و حبوب و غیره

سکنجبین ساده سکری صنعت آن قند سفید یک من در دیگ سنگی یا گلی یا نقره یا مس تازه قلعی کرده یک چهار یک سرکه انگوری بسیار ترش بران ریزند و بقوام آورند و اگر ترش تر خواهند اندکی سرکه را زیاده نمایند و چند قسم نوشته اند چنانچه در دستور نوشانیدن ماء الجبن از میرزا محمد باقر حکیم باشی مسطور است ذکر یافت و در ظرف شیشه و چینی نگاهدارند :: سکنجبین افتیمونی که با ماء الجبن داده می شود وقتیکه حرارت در مزاج باشد :: صنعت آن افتیمون بسفایج فستقی از هر یک هفت مثقال خربق سیاه یک مثقال خربق را نیمکوفته یک شبانه روز در نود مثقال سرکه انگوری بخیسانند پس بهمان مقدار یعنی نود مثقال آب در آن داخل کرده بجوشانند و در وقت جوشانیدن بسفایج را کوفته در کیسه کتانی کرده در آن اندازند و متصل کیسه را بمالند و بفشارند و کیسه بسفایج افشرده دور نمایند و افتیمون را در کیسه دیگر کرده نگاهدارند چون آب بسوزد و سرکه بماند کیسه افتیمون را در آن بیندازند و چند جوشی داده فرود آورند و سرکه را صافی نموده مقدار بیست و پنج مثقال شکر سفید داخل کرده بقوام سکنجبین آورند و هر روز چهار مثقال آنرا در ماء الجبن انداخته بیاشامند :: سکنجبین افتیمونی دیگر مستعمل در ماء الجبن در امزجه حاره :: صنعت آن افتیمون بسفایج فستقی تخم کاسنی از هر یک هفت مثقال تخم خیارین نیمکوفته پنج مثقال تخم کرفس پوست بیخ کاسنی رازیانه از هر یک دو مثقال ادویه در سر دار آب از هر یک نود مثقال بجوشانند و افتیمون را در کیسه کتانی بسته در آخر در آن اندازند و یک جوش دیگر داده فرود آورند وقتیکه مقدار سرکه مانده باشد و کیسه افتیمون را دور کنند و مطبوخ را صافی نموده قند سفید داخل کرده بقوام سکنجبین آورند شربتی از چهار مثقال تا شش مثقال :: سکنجبین افتیمونی دیگر که با ماء الجبن چون آشامیده شود جمیع امراض سوداوی و جمیع اصناف مالیخولیا و دیگر امراض دماغی چون صرع و توحش سوداوی و وسواس را مفید باشد صنعت آن افتیمون تخم کشوث تخم کاسنی بیخ کاسنی اصل السوس مقشر از هر یک یازده درم و بسفایج فستقی تربد سفید مدبر از هر یک شش درم و دو بر سیاوشان پنج درم گاوزبان پانزده درم حاشا زوفای خشک کمافیطوس از هر یک چهار درم تخم بادرنجبویه تخم فرنجمشک زرنباد بهمن سرخ و درونج عقربی سازج هندی بهمن سفید قاقله صغار سنبل الطیب از هر یک سه درم گلقند شکر سفید از هر یک یکصد و بیست درم ادویه را سوای گلقند و شکر نیمکوفته یک شبانه روز در سرکه انگوری بخیسانند و روز دیگر هفت رطل آب در آن انداخته باتش نرم بجوشانند و چون مقدار سرکه باقی ماند صافی نموده گلقند و شکر سفید را در آن حل کرده مکرر صافی نموده باتش ملایم بقوام آورند مقدار مستعمل از آن تا شانزده درم :: سکنجبین افتیمون که با ماء الجبن خورده میشود :: صنعت آن افتیمون بسفایج فستقی نیمکوفته از هر یک ده درم خربق سیاه نیمکوفته یک مثقال هر سه را علیحده در صره کتانی گشاده بسته یک شبانه روز در نیم من سرکه انگوری بخیسانند روز دیگر نیم من آب داخل نمایند و صره افتیمون را بیرون آورده بعد را باتش ملایم چندان بجوشانند که آب برود و وزن سرکه باقی ماند پس صره افتیمون را داخل کرده یکجوش دیگر داده از آتش فرود آورده صره ها را بسیار بمالند و بیرون آورده دور کنند و یک من و نیم شکر سفید داخل کرده بقوام آورند :: سفوف لاجورد موسوم بسفوف سودا منقول از تحفه که با ماء الجبن داده میشود جهت استیصال مواد سوداوی صنعت آن پوست هلیله کابلی هلیله سیاه از هر یک پنج مثقال غاریقون هش سفید سه مثقال بسفایج فستقی افتیمون گل سرخ گل گاوزبان اسطوخودوس از هر یک چهار مثقال نمک طعام و در نسخه دیگر نمک نفطی است لاجورد مغسول خربق سیاه از هر یک یکمثقال کوفته بیخته سفوف سازند شربتی دو مثقال با ماء الجبن بیاشامند هر روز یا یک روز در میان یا دو روز :: سفوف دیگر که با ماء الجبن داده میشود :: صنعت آن افتیمون ده درم هلیله سیاه غاریقون هش سفید سنا مکی ریوند چینی بسفایج فستقی از هر یک دو درم کوفته بیخته سفوف سازند قدر مستعمل از آن با ماء الجبن از سه درم تا چهار درم :: سفوف حجر ارمنی بنسخه قلانسی :: صنعت آن هلیله سیاه دو درم حجر ارمنی مغسول گاوزبان فرنجمشک اسطوخودوس نمک هندی از هر یک نیم درم کوفته بیخته سفوف سازند جمله یک شربت :: سفوف دیگر که با ماء الجبن بیاشامند جهت اخراج فضول محترقه :: صنعت آن پوست هلیله زرد سه درم سقمونیای مشوی یک دانگ کوفته و بیخته با آن ممزوج نموده مجموع یک شربت سفوف دیگر که با ماء الجبن بیاشامند جهت یرقان که از قبیل سدد بود مفید و مستعمل است :: صنعت آن هلیله سیاه سه درم سقمونیای مشوی یک قیراط و انیسون نمک هندی از هر یک دانقی کوفته بیخته جمله یک شربت :: سفوف دیگر که با ماء الجبن جهت یرقان که از قبیل طحال بود مفید است :: صنعت آن هلیله سیاه یک مثقال افتیمون یک درم نمک هندی

دانق و صبر سقوطری یک دانگ و نیم کوفته بیخته همه
یک شربت است به آنکه جهت قروح و جرب باید
که ماء الجبن را با آب شاهتره و آب کشوث و هلیله زرد
و صبر بیاشامند و جهت اخراج فضول بلغمیه تا چهار
دانگ ایارج فیقرا و دو دانگ ملح هندی و در امراض
صفراویه با سکنجبین بارد یا معتدل و جهت تبرید مزاج
و تلطیف حرارت با شکر طبرزد و طباشیر سوده و سفوفات
لاجوردی دیگر در لازورد مذکور است: حب ایارج
که با ماء الجبن میان ماء الجبن هر چند روز یک نوبت
میدهند: صنعت آن ایارج فیقرا یک درهم افتیمون
دو دانگ سوده با اطریفل صغیر دو درم شربت حب
سازند و فرو برند بعد از آن ماء الجبن بیاشامند و اگر
اعتقال باشد یک دانگ شحم حنظل نیز داخل کنند
و اگر سوداوی باشد ماء الجبن را با سکنجبین افتیمونی
بعد از فصد باسلیق خورند و الا بعد قبل از فصد اکحل
افتیمون که بعد از حب مذکور هرگاه سوداوی بلغمی
باشد باید بکار برد و در حرف الالف در ایارج
مذکور شد: حب حجر ارمنی که بعد از ایارج جالینوس
استعمال کرده میشود: صنعت آن حجر ارمنی مغسول
ایارج فیقرا افتیمون غاریقون هلیله سیاه شحم حنظل
سقمونیا از هر یک مقداری که طبیب بحسب ضرورت
تعیین کند سوده به روغن بادام شیرین چرب نموده
حب ساخته فرو برند و این ماء الجبن از برای کابوس
سوداوی و سائر امراض سوداوی نافع است:
و معاجین نجاح در اهلیلج مذکور شد از آن جا جویند

فصل در بیان لبن حامض و آنچه از آن ترتیب دهند

لبن حامض بفارسی ماست و بهندی دهی نامند
در دوم سرد و تر و مرطب و مشهی با ماه محرورین و
مسکن تشنگی و غذائیت آن نسبت بدوغ جهت
زیادتی دسومت زیاده و در سائر افعال قریب بهم است
صنعت آن بگیرند شیر را و جوش نموده تا ربع و یا
نصف آن برود پس مایه از ماست ترش و غیر آن
قدری در آن مایه اندازند و یا داخل نمایند در آن و در خاکستر
گرم بگذارند تا منجمد و بسته گردد و از لبن حامض انواع
مطبوخات از مطبوخات و غیر آن ترتیب میدهند مانند
انواع آشهای آمده و برنج و بورانی از بادنجان
و غیر آن و چغندر ماست و کدو ماست و کلم ماست
و امثال اینها: آش ماست مسکن صفرا و مبرد است
آش ماست آشی است که آش از هر چه خواهند از برنج
آرد گندم یا با گوشت یا بی گوشت پخته در آخر ماست
را در آب حل کرده در آن بریزند و برهم زنند تا سه
چهار جوش زنند پس فرود آورده تناول نمایند چنانچه
در آش اترج ذکر یافت اینجا بجای آب اترج چاشنی
گرفته ماست خالص داخل نمایند: اقط بفتح الف
و سکون قاف و طای مهمله مسماة بفارسی کشک
نامند سرد و خشک و دیر هضم و قابض و مبرد
و بریان کرده آن جهت اسهال مزمن بغایت نافع
ضماد سوخته آن جهت داء الثعلب و دفع نزف الدم
و بواسیر مفید و با پشم سوخته بالسویه جهت جراز
مجرب است که اول سر را روغن گل مسح چرب
کرده بعد از آن طلا کنند و مولد ریاح و بلغم غلیظ
خام و مسدد و مصلح آن جوارشات و گلقند است
صنعت آن بگیرند دوغ را هر قدر که خواهند و
بجوشانند تا جبنیت آن از مائیت جدا شود در
صافی انداخته آب آنرا بگیرند و سرشته جبها بمقدار
گردگان و یا قرصها ساخته در آفتاب خشک نمایند
و عند الحاجت بکار برند بعضی اوقات قدری کشک
شیر در آن داخل میکنند برای آنکه بزودی منعقد شود
جبن بضم جیم و بای موحده و تشدید نون بفارسی
پنیر نامند تازه آن در دوم سرد و تر و مغذی معده
و روده و مقوی گرده و ملین طبع و مولد خلط صالح
و خون و دیر هضم و بعد از هضم سریع السلوک در اعضا
و با مغز گردگان و صعتر بغایت مسمن بدن و با عسل
نرمی جلد و برشته آن بعد از طبخ و فشردن حابس
اسهال و ضمادش مانع ورم جراحات و مضر مبرودین
و رادع اشتهای طعام و غیر منهضم آن باعث
قولنج و سده و ظلمت بصر و مصلح آن عسل و نعناع
و صعتر است و پنیر نمک سود کهنه در دوم گرم و خشک
و قاطع بلغم و مقوی اشتها و امعا و مجفف رطوبات
و ضماد آن با عسل جهت انفجار دمل و دافع داحس
و با نوشادر جهت کلف نافع و مولد اخلاط مراری
و معطش و مولد حکه و جرب و مضر مبرودین و صاحبان
سده احشا و بسیار کهنه و متعفن آن اقرب به سمیت
و مصلحش مغز گردگان و در محرورین میوه‌ها و ترشیها
و گویند پوست پنیر کهنه جهت قولنج نافع است و
جالینوس گفته که پنیر سلاق که پنیر تیز شده است چون
با شوربای گوشت خوک صلایه کرده مرهم سازند و بر
مفاصل نهند درد آنرا تسکین دهد و آماس آنرا
بنشاند و مجرب است و حکما گفته اند که پنیر در معده
باشد میوه‌های تر و اشیای حامض نخورند خصوصا
غوره و شیر و ماست و پنیر غیر حلیبه که آنرا دلمه گویند
در غایت مرطب و منوم و جهت تب دق و سل و
التهاب معده و دفع یبوست جلد و وسواس و طبع
و امراض صفراوی و التهاب حلق نافع است
صنعت آن بگیرند شیر را و جوش دهند و قدری
پنیر مایه تازه یا خمیر آن در آن داخل نموده بر خاکستر
گرم بگذارند تا منجمد گردد و تازه آنرا که هنوز آب
از آن جدا نشده باشد دلمه نامند و چون در سبد ها
کوچک انداخته سنگ بر آن یا شیء جرم ثقیل بر آن
گذارند تا آب آن جدا گردد و بعضی بجهت جذب
رطوبت در خاکستر گرم میگذارند پس برآورده بکار
برند: چغندر ماست مقوی و منعظ و باهی و نافع
و بطی الهضم است و مصلح آن صعتر و نعناع و
فلفل و قرنفل و ادویه حاره جوارشات: صنعت
آن بگیرند چغندر را که بعربی سلق نامند که بی ریشه باشد
و بجوشانند یا بگل بگیرند و در زیر آتش نهند و چون پخته گردد
برآورند و خمیر یا گل را از آن جدا نمایند و پوست آنرا
بگیرند و ورق نموده در ظرف چینی بچینند و بر آن ماست

یا کشک با آب ساییده نمک داخل کرده بریزند و نعناع
خشک را ساییده بران بپاشند و اگر چغندر را ریزه
نموده با ماست یا کشک ساییده ممزوج نمایند و قدری
نمک و فلفل و نعناع خشک ساییده یا نانخواه خرد کرده اضافه
نمایند نیز خوب است: حلوای ماست نفاخ و بطی الهضم
است: صنعت آن بگیرند ماست بمقدار پنج آثار
هندی و در پارچه کرباس انداخته آویزند تا آب چکیده گردد
بار دیگر گندم بمقدار یک آثار در سه سیر شیره قرصها و در
مقدار یک دست و یا لوزی ساخته در روغن داغ کرده
اندازند تا قدری برشته گردد و لیکن نسوزد و قند را با
گلاب حل کرده شیره سازند با قدری مشک یا کافور در آن
حل کرده و قرصها را از روغن برآورده گرما گرم در میان
آن اندازند و بگذارند تا شیره نبات را جذب نماید
پس برآورده تناول نمایند: دستور آشامیدن
دوغ در حمی دق و امراض حاده حاره چنانست که بگیرند
دوغ تازه گاو را و نیکو بپالایند و تمامی مسکه آن جدا
گردد و مغلوق در شیشه نمایند تا پنج شش
ساعت بگذارند که طعم آن نیکو و اندک ترش مزه گردد
پس نیکو بر هم زنند تا همه که بسر آن آمده است با آن
مخلوط گردد پس بگیرند نان تنک سپیده خالص بمقدار ده
درم و نرم کرده در سی درم از آن دوغ بیاندازند و
بگذارند تا نیکو امتزاج یابد و تناول نمایند و اگر زیاده
ازین مقدار خواهند و احتیاج به بیشتر باشد بهمین
میزان زیاده نمایند در روز دوم پنج درم دوغ زیاده
کنند و از نان یکدرم کم نمایند و همچنین هر روز پنجدرم
دوغ بیفزایند و از نان یکدرم بکاهند تا دوغ خالص
بماند و عادت بدان عمل گردد و چون خواهند ترک
نمایند بر عکس اول عمل نمایند تا بهمین روز اول
برسند و بعضی اطبا احتیاط را زیاده مرعی فرموده
و گفته اند شروع از ده درم دوغ و یکدرم نان کنند
و روزی سه درم دوغ و یکدرم نان بیفزایند تا دوغ
بشصت درم برسد و اگر زیاده از شصت خواهند بهمین قسم زیاده
نمایند و روز بروز بهمین دستور بکاهند و کسانی را که عادت بخوردن
دوغ باشد محتاج باین تدابیر نیستند بلکه همین مراعات
قوت هضم و آنکه با دو حمی عفنی نباشند کافیست زیرا که
در حمی عفنی جایز نیست مگر آنکه وقت اقتضا کند از گرمی هوا
و رقت وحدت با دو رعب خالص و امثال آنها و
جائیکه تعفن در اخلاط باشد با قرص طباشیر تناول
نمایند و هنگامیکه طبیعت ملین باشد و بالجمله اگر آن موجب
ضعف گردد دوغ را آهن تاب یا سنگ تاب نمایند
و با طباشیر سفید یا طراثیث و یا حبوب دافع
قابضه مناسبه استعمال نمایند و صاحب خلاصة التجارب
نوشته گاهی باد زهر حیوانی با دوغ می بخشند نفع
بسیار نیز از که ریحال که تیز نامند آن است که شبت
را ریزه کنند و با ماست بیامیزند و قدری شیر بران
بریزند و در مشکی و یا ظرفی کنند و چند روز بگذارند
تا ترش گردد بعد از ان نانخورش نمایند و نیز ازرا
دوراق نامند نیز و بعضی بجای شبت بن خام را
که حبة الخضرا است پخته داخل مینمایند و بعضی شبت
و بن خام هر دو را داخل می نمایند و بن خام را
بفارسی بنشه نامند: کدو ماست سرد و تر و موافق
محرورین و صفراوی مزاج و مسکن حدت صفرا است
صنعت آن بگیرند کدوی سفید را و پوست سخت و
تخم و اجزای نرم که ما بین آنست دور نمایند و بکارد
تراشیده بگذارند و یا بکارد ریشهای باریک ببرند
و با آب طبخ دهند تا پخته گردد و لیکن بسیار مضمحل نشود
پس آب آنرا فشرده از پارچه کرباس صافی نشف نموده
با ماست ممزوج نمایند و اندک نمک بقدر حاجت
و نعناع خشک بران پاشیده تناول نمایند و اگر
تبرید بسیار مطلوب باشد نعناع را کم داخل نمایند
و یا مطلق داخل ننمایند و اهل هند قدری خردل را که
راثی نامند مقشر کرده ساییده و قدری نیز
داخل بنمایند بدون نعناع و این را رایته
مے نامند: کلم ماست نفاخ و بطی الهضم
است: صنعت آن بگیرند کلم برگ که کلم
رومی نامند و بکارد ریزه ریزه نموده با آب
بریزند و آب آنرا از پارچه کرباس صافی گرفته بدستور
کدو ماست مرتب نمایند لور بضم لام و سکون واو
و رای مهمله عبارت از اجزای دسمه و اجزای لطیفه
جبنیه که عند الطبخ و الغلیان از ماست جدا میگردد
و طافی بر بالای ماست می ایستد اکثر جدا نموده با
آنرا با رطب خرما یا عسل یا شیره نبات یا دوشاب
و یا اندک نمک داخل کرده با نان میخورند و بعضی
قدری مسکه تازه نیز داخل آن مینمایند بسیار لذیذ و
طعم خوش و هم عذوبت میباشد و قدری نمک و سرکه و
پیاز او رق نموده سیاه دانه و پوست نارنج و قدری
زردچوبه نرم کوبیده با آن ممزوج نموده در خیک
و یا ظرف سفال لعابدار و یا خیرآن نموده سرآنرا
بسته میگذارند مدت چند یوم تا مزاج گیرد و
ازان برآورده نان خورش کم می نمایند و این
را لور پنیر و لورک می نامند و این نیز بسیار لذیذ و
خوش طعم میباشد و چون آن لور تازه را قدری
نمک ممزوج نموده حبهای اندک بزرگ بقدر
گردگان هر دو طرف مخروطی یا بیز یا اقراص مبرز
مدور و یا لوزی سازند و خشک نمایند آنرا به
عربی اقط و بفارسی کشک و بترکی قروط نامند
مخیض بفتح میم و کسر خای معجمه و سکون یای مثناة
تحتانیه و صاد معجمه بفارسی دوغ و بترکی ایران
و بهندی چهاچهه بهر دو جیم فارسی نامند بین هر دو
الف نامند و بهترین آن تازه آن است که مسکه
آنرا تمام گرفته باشند در دوم سرد و رطوبت آن
غالب بر یبوست و مسکن غلیان خون و محرک باه
محرورین و مشهی و مسمن و مطفی حدت سمومات حاره
جهت تپ دق و تشنگی معده حار و التهاب جگر
و با خبث الحدید و اطریفل جهت تقویت معده و
سنگ تاب و آهن تاب جهت اسهال حار و جهت
تسمین و در تپ دق با نان خشک از ربع رطل
تا نیم رطل باید داد و در دق نان را زیاده از ده مثقال
جایز نداشته اند و چون تخم خرفه را کوبند با دوغ تسکین

تا سه مرتبه کرده وخشک نموده باشند شربتی اندک از آن
رفع تشنگی وخواهش آب تا چند روز از سر مرتاضین ست
ودوغ در تبهای بلغمی متعفن میگردد واصلاح آن قی
وشربت سکنجبین سفرجلی است وچون در معده بارد تر
شود مورث دوار وغشی گردد واصلاح آن بباقلا
وجوارشات است :: مصل بکسر میم وفتح صاد ولام مشدد
وبترکی قراقروط ودر اصفهان قاره اگویند وآن ماهیت
دوغ است که از جوش دادن آن اجزای دسمه و
جبنیت از ان جدا گردد وآن اجزای دسمیه جبنیه الیوس
نامند چنانچه ذکر یافت وآنرا اگر خشک سازند قاراکشتا
وبه ترکی قروط ومائیت آنرا چون بار دیگر جوشانیده منعقد
نمایند بعربی مصل وبترکی قراقروط نامند بسیار ترش
وسرد وخشک ومسکن حدت خون وصفرا وتشنگی در
ادرع اورام حاره وطلای آن در رفع ورم زبان و
غرغره آن در ورم حار گلو از مجربات است ومضمضه
آن جهت قلاع حار مفید ومضر معده سوداوی و
مولد نفخ وقولنج وردی الغذا ومصلح اش ادویه
حاره وجوارشات است ::

فصل در ذکر نسخ لبانة الطولونیه

لبانه بضم لام وفتح بای موحده والف وفتح نون و
ها لبانهٔ طولونیه که معین بر بطوء انزال است :: و
صنعت آن کبابهٔ چینی لسان العصافیر زهرهٔ غراب
که بفارسی کلاغ نامند زهرهٔ کباب قسط تلخ زهرهٔ
عصفور اجزا بالسویه کوفته بیخته با علک البطم سرشته حبوب
سازند وهنگام احتیاج با آب حل نموده بر قضیب طلا
نمایند لبانهٔ طولونیه دیگر که همان منفعت بخشد است
پیاز وآب تیره تیزک وحسک در روغن گاو وعسل
در هم سرشته اندکی طبخ نموده بر آفتاب گذارند و
استعمال نمایند لبانهٔ طولونیه دیگر که همان فعل بخشد ::
صنعت آن توم بری بزر جرجیر زنجبیل دارصینی از هر یک
یکجزو کوفته بیخته با روغن تازه سرشته استعمال نمایند
ودو نسخه آن پوست خشخاش داشت ویک نسخه

که بلادر وافیون داشت ودر افیون وبلادر ذکر یافت

فصل در ذکر نسخ لبوبات

بدانکه لبوب بضم لام وبای موحده وسکون واو وبای
موحده افرادویه مسکه باهیه است ودستور ساختن
آن چنان است که مجموع مغزها را مقشر نموده در
هاون سنگی نرم بکوبند یا بر بالای سنگ بسایند تا
تا خوب نرم شود بعد از انکه زعفران را بگلاب بسایده
در عسل داخل کرده وجواهر وعنبر ومشک هر یک ترتیب
مخلوط نموده لبوب را اول داخل نمایند بعد از آن
سائر دواها را با آن ممزوج سازند وبه تیر معجون
سازی نیکو برهم زنند ودر ظرف زجاجی یا چینی یا
طلا یا نقره پاکیزه کرده آن مقدار که ظرف مملو نباشد
وبگذارند تا سرد شود ونگاه دارند وهر سه چهار روز
زمانی سر ظرف را باز نمایند تا بخار آن بیرون رود
چون امتزاج تمام یافت ومزاج ثانوی بهم
رسانید استعمال نمایند لبوب اکبر از اقتراح آن
مرحوم که جهت رضا قلی خان بن نادرشاه ترکیب
نموده ونفع عظیم بخشیده برای تقویت اعضای رئیسه
وارواح وقوی واعضای تناسل وزیاده کننده
منی وباه است :: صنعت آن مغز بادام مقشر
مغز فندق مقشر مغز پسته مقشر مغز چلغوزه مقشر مغز
انجلک مغز نقل خواجه مغز سر گنجشک نر از هر یک
پنج مثقال بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری خصیة
الثعلب مصری از هر یک دو مثقال زعفران
بزر البنج سفید مایهٔ شتر اعرابی عنبر اشهب از هر یک
نیم مثقال تودری زرد تودری گلگون تخم بالنگو از
هر یک یک مثقال نبات سفید گزانگبین از هر یک
هفتاد وپنج مثقال عرق گاوزبان ماء اللحم عرق
زرشک عرق بید مشک از هر یک سه سیر بدستور
مقرر مرتب نمایند شربتی دو مثقال تا چهار
مثقال :: لبوب کبیر گرده را قوی گرداند و
منی بیفزاید وپشت را محکم کند ونشاط آورد

وقوت باه برانگیزد ودل ودماغ را قوت دهد وبدن
را فربه کند ورنگ بشره را نیکو گرداند واعصاب را
محکم کند ودر امر مجامعت سیر نشود وشهوت ساکن نگردد
صنعت آن مغز گردگان مغز چلغوزه مغز حب
القلقل مغز پنبه دانه مغز حب المحلب مغز نارجیل مغز
انجدانک مغز پسته مغز فندق مغز بادام مغز حبة الخضرا
مغز حب الزلم مغز تخم خربزه کنجد مقشر خشخاش سفید
خصیة الثعلب از هر یک ده درم کبابهٔ چینی قرفه خولنجان
دارچینی قرنفل شقاقل از هر یک پنج درم مصطکی رومی
بسباسه لسان العصافیر سنبل زعفران ماهی روبیان
بهمنین تودرین درونج عقربی قضیب گاو خشک
نموده سوهان کرده تخم زردک تخم شلغم تخم اسپست
دوقو از هر یک شش درم تخم لیمون بوزیدان مغاث
تخم پیاز تخم گندنا از هر یک چهار درم فلفل زنجبیل جوز
بوا کباله دار فلفل نارمشک تخم کتان از هر یک سه درم
زرنباد قسط شیرین تخم انجره اسارون تخم کرفس از
هر یک دو درم عنبر اشهب یک درم مشک نیم درم ورق طلا
ورق نقره از هر یک یک درم عسل مصفی سه وزن ادویه
بقاعده معمول معجون سازند مقدار شربتی دو مثقال
استعمال نمایند وغذا نخود آب با قلیهٔ نرگسی وزرده
تخم مرغ نیمبرشت وکباب مناسب است :: لبوب کبیر دیگر
منی بیفزاید وگرده را قوت دهد وپشت محکم کند و
نعوظ آورد وریگ گرده ومثانه بریزاند واوعیه
منی بگشاید وبغایت بیهی است :: صنعت آن مغز
پسته مغز بادام مغز فندق مغز نارجیل مغز حبة الخضرا
مغز حب الزلم شکر قاقله کنجد مقشر تودری زرد تخم شلغم
تخم گندنا تخم اسپست تخم پیاز لسان العصافیر تخم انجره
بهمن سفید زنجبیل دارفلفل قرنفل کبابه چینی بهمن
سرخ دارچینی خصیة الثعلب قرفه شقاقل مصری
خولنجان بوزیدان تخم لیمون از هر یک شش درم
صمغ عربی کتیرا از هر یک درمی بسباسه جوز بوا قاقله
کبار از هر یک سه درم زعفران مصطکی رومی از
هر یک دو درم عسل مصفا سه برابر ادویه کوفته بیخته

بسم است بسرشند بمقدار شربتے دو مثقال باشد لبوب کبیر دیگر که بنسخہ شفائی گرده را نرم کند و قوت گرداند و منی بیفزاید و نشاط آورد و باه را زیاده کند دماغ را قوت دهد و بدن را فربه کند و رنگ را نیکو گرداند و اعصاب را محکم سازد و در امر مجامعت نظیر ندارد؛ صنعت آن مغز پسته مغز فندق مغز بادام مغز چلغوزه مغز حبة الخضرا مغز گردگان مغز حب الصنوبر ماهی روبیان خولنجان شقاقل بہمن سفید و سرخ و تودری سرخ و زرد زنجبیل کنجد مقشر دارچینی از هر یک پنجدرم سعد کوفی سنبل الطیب قرنفل کبابه چینی حب القلقل تخم گزر تخم شلغم تخم ترب تخم پیاز تخم اسپست تخم هلیون لسان العصافیر دو رنج عقربی از زنباد از هر یک سه درم جوز بوا بسباسه دو اله دار فلفل از هر یک ده درم نارجیل تازه مقشر خصیة الثعلب مغز سر گنجشک خشخاش از هر یک ده درم قضیب گاو سوده سورنجان بوزیدان نعناع خشک از هر یک چهار درم مایه شتر اعرابی زعفران مصطگی از هر یک درمی عود خام دو درم ورق طلا سی عدد ورق نقره پنجاه عدد عنبر اشہب مشک از هر یک نیم مثقال عسل سه وزن ادویه بطریق معهود معجون سازند؛ لبوب صغیر منی بیفزاید و گرده و پشت محکم کند و ذکر را سخت گرداند و نعوظ آورد و معجون کثیر النفع گرم در آخر درجه دوم و خشک در آخر درجه اول؛ صنعت آن مغز پسته مغز فندق مغز چلغوزه مغز نارجیل از هر یک پنجدرم مغز بادام و کنجد مقشر از هر یک ده درم لسان العصافیر السبت حب الرشاد از هر یکدرمی فانیذ ده درم دار فلفل زنجبیل کبابه چینی کندر از هر یک دو درم بہمنین تودرین از هر یک نیم درم عسل مصفی سه برابر ادویه کوفته بیخته معجون سازند شربتی دو مثقال استعمال نمایند؛ لبوب صغیر دیگر؛ صنعت آن مغز بادام مغز فندق مغز چلغوزه حبة الخضرا مغز نارجیل حب الزلم مغز پسته حب القلقل مغز پنبه از هر یک پنجدرم زنجبیل نار مشک دار فلفل از هر یکدرم و نیم درم فانیذ ...

وزن ادویه کوفته بیخته همراه فانیذ معجون سازند نوع دیگر محرور المزاج را شایسته است؛ صنعت آن مغز نارجیل مغز پسته مغز حب الزلم کنجد مقشر و شقاقل مصری خشخاش سفید تودرین بہمنین از هر یک پنجدرم کوفته بیخته بوزن همه قند سفید اضافه نمایند و با شراب ترنجبین معجون سازند شربتے یک ملعقه لبوب دیگر که محرور المزاج را مناسب باشد؛ صنعت آن بنسخه معصومی مغز تخم خیارین مغز بادام شیرین مغز انجکک مغز تخم خربزه خشخاش سفید مغز حب القلقل حسک پرورده مغز پنبه دانه از هر یک پنجدرم ماهی روبیان بہمنین تخم زردک از هر یک دو درم گاوزبان سورنجان مایه شتر اعرابی صمغ عربی کتیرا از هر یک یکدرم تخم انجره سه درم کرسنه دو درم زعفران شقاقل مصری بوزیدان از هر یک سه درم و نیم قضیب گاو سوهان کرده سه درم مجموع را کوفته بیخته با قند و شراب ترنجبین معجون سازند و اگر خواهند سی درم زائد الفکر در ان آمیخته ورق نقره پنجاه عدد اضافه کنند و چوب بسرشند و در ظرف شیشه یا چینی کرده بعد از چهل روز مقدار دو مثقال استعمال کنند؛ لبوب حکیم عماد الدین؛ صنعت آن مغز فستق مغز فندق مغز چلغوزه مغز بادام کنجد مقشر مغز انجکک مغز نارجیل تودرین ابریشم مقرض خایه خروس مغز سر گنجشک عود هندی خصیة الثعلب مصری ماهی روبیان از هر یک پنجدرم بسباسه خشخاش سفید از هر یک دو درم قرفه قضیب گاو سوهان کرده لسان العصافیر بسبد از هر یک چهار درم بادرنجبویه قرنفل سنبل بابونه شقاقل زرنباد درونج زنجبیل جوز بوا دارچینی کبابه چینی لعل بدخشانی یاقوت رمانی مروارید بجز خولنجان بوزیدان از هر یک سه درم مغز گردگان مغز تخم خربزه زعفران از هر یک پنجدرم عنبر اشہب دو درم مشک تبتی یکدرم و ورق نقره یک درم ورق طلا نیم درم عسل شہد برابر ادویه کوفته بیخته بدستور ترتیب نمایند

و مقدار شربتے سه درم تناول کنند؛ لبوب مختصر؛ صنعت آن مغز بادام مغز پسته کنجد مقشر مغز گردگان مغز نارجیل خشخاش سفید مغز چلغوزه از هر یک پنجدرم خصیة الثعلب شقاقل تودرین کبابه چینی بوزیدان دارچینی دار فلفل از هر یک سه درم قضیب گاو سوده جوز بوا بسباسه تخم گزر از هر یک چهار درم عاقرقرحا مصطگی زعفران از هر یک دو درم ورق نقره عنبر اشہب از هر یک یک مثقال عسل سه برابر اجزا معجون سازند؛ لبوب صغیر بنسخه شفائی منی زیاده کند و کلیه و مثانه را قوی سازد و نسیان را نافع باشد و رنگ را نیکو گرداند و دماغ را قوت دهد؛ صنعت آن مغز بادام مغز گردگان مغز حبة الخضرا مغز چلغوزه مغز حب الزلم مغز فندق مغز پسته مغز نارجیل تازه مغز حب القلقل خشخاش سفید تودرین کنجد مقشر تخم جرجیر تخم پیاز تخم شلغم تخم اسپست بہمنین زنجبیل دارچینی دار فلفل کبابه قرفه شقاقل خولنجان تخم هلیون مساوی کوفته بیخته با عسل سه وزن ادویه معجون سازند چنانچه رسم است شربتے دو درم نافع باشد؛ لبوب نافع؛ صنعت آن مغز بادام مغز پسته مغز حب القلقل مغز حبة الخضرا مغز گردگان مغز انجکک مغز چلغوزه مغز تخم خربزه مغز حب الزلم خصیة الثعلب کنجد مقشر خشخاش سفید از هر یک پنجدرم قرنفل خولنجان شقاقل از هر یک دو و نیم درم بسباسه مصطگی لسان العصافیر سنبل الطیب از هر یک یک و نیم درم بہمن سرخ بہمن سفید تخم هلیون تودری سرخ تودری زرد سورنجان بوزیدان تخم گزر تخم اسپست تخم پیاز تخم گندنا از هر یک سه درم کرسنه حسک کشنیز تا قضیب گاو سوده از هر یک دو درم مغز سر گنجشک پنجاه عدد زنجبیل نار مشک فرنجمشک دار فلفل از هر یک یک و نیم درم زعفران نیم درم عسل و قند بالمناصفه سه وزن ادویه بدستور معجون سازند شربتے بقدر تحمل طبع؛ لبوب تالیف شاه غیاث الدین جد حکیم سلیمان موسوے

صنعت آن خصیة الثعلب مصری دارچینی زنجبیل از
هر یک شش مثقال کبابه چینی قرنفل ابریشم مقرض
دارفلفل اشقیل انجدان مایه شتر اعرابی تخم کرفس
تخم نوبخه تخم بلیون تخم گندنا تخم ترب تخم جرجیر تخم شلغم تخم
کلم تخم پیاز ابو زیدان حب الصنوبر کبار بهمند از خطاطیف
حب الصنوبر صغار خولنجان تودری سرخ تودری زرد
تودری سفید بهمنین فوه تخم خربزه تخم کاکنج حبة الخضرا
حب لقلق فلفل لسان العصافیر تلخ پیاز عنصل
مشوی بسباسه تخم خردل خشک مرباهما قرقحا از هر یک
یک مثقال قرص افعی عشر مجموع ادویه مشک خالص
نیم مثقال باسه وزن ادویه عسل معجون سازند شربتی دو درم

باب اللام مع الحاء المهملة

فصل در بیان لحوم

اولا بقوانین کلیه تحریر می یابد در حدیث وارد شد که
سید الطعام اللحم اغذیه که انسان که ازو لابد
باشد منحصر در نباتات و حیوانات است و غذا در استحاله
تا مشابه متغذی نشود ناچار است که طبیعت در آن
فعل و تاثیر نماید و در نباتات هفت قسم فعل میکند از
تحلیل و استحاله و تفریق و تعقید و تغذیه و تشبیه و
ادخال و در حیوانات محتاج بهمه فعل نیست چه در شیر
پنج فعل کافی ست که تفریق و تغذیه که آن هضم و تمیز
است و تعقید و تشبیه و ادخال و در بیضه طیور محتاج
بسه فعل است از تحلیل و استحاله و تمیز و در لحوم
محتاج بدو فعل است تشبیه و ادخال باشد پس
لحوم سیده و بهتر از سائر اغذیه است و از لحوم
مراد لحم حیوان جوان فربه لطیف است و در امزجه
و ابدان لطیفه صاحبان ترفه و سکون آرام و
بهترین طیور متوسط آن است که قریب بمرغ خانگی
باشد مثل کبک و تذرو و امثال آن و بهترین آن
مواشی گوسفند و بز است که زیاده بر یک
ساله و کمتر از شش ماه نباشد و از وحوش بهترین
آنها آهو بره و بچه بز کوهی است و در مزاج صاحبان
تعب و صنایع و قوی الحرارت گوشت های غلیظ
مناسب است و هرچه از شکم حیوان بیرون آورده
باشند که حلان و حلام بضم حا و لام مشدده و الف و
میم مهمله و بفارسی الالاک نامند بارطوبت لزجه
و قلیل الغذا است و آنچه بحد کمال نرسیده باشد
و اقسام میته و سقیمه و پیر سال خورده بسیار لاغر مورث
امراض بی شمارند و در وزنی و وبا بر برای خوردن
گوشت ممنوع است چه هضم آن بر طبیعت دشوار
است و مداومت خوردن لحوم موجب قساوت
قلب و تیرگی باصره و بلادت و غرض صفات
بهیمی و اخلاق سبعی است و بسیار دیر خوردن
آن باعث ضعف و وهن در ارواح بدنی و
سقوط قوتهای آنست و شرب آن بعد از ان
بغایت مضر و تناول نمودن آن در شب ها باعث
تخمه و جمع کردن آن با شیر و تخم جائز نیست و هرچند
مبالغه در پختن و کوبیدن آن کنند بهتر است
که گوشت آب که مراد مرقه آن باشد عین اللحم
یعنی عرق آن سریع النفوذ و موافق ناقهین و
ضعیف القوة است تدرج بفتح اول و ثانی
یعنی تای مثناة فوقانیه و دال مهمله و سکون رای
مهمله و جیم معرب از تذرو فارسی ست بذال معجمه و
بترکی قرقاول و در تنکابن و مازندران و
لوزنگ نامند در دوم گرم و در اول خشک و
بغایت لطیف و سریع الهضم مولد خون صالح
و مقوی دماغ و فهم و رافع وسواس و اکتحال مرارة
و خون آن جهت بیاض و نزول آب و درد استخوان
و بسیار نرم سائیده آنجهت رفع قروح مجرب و طلای
سرگین آنجهت بهق و کلف و برص و اصلاح بشره
زنان حامله نافع و سعوط زهره آن مفتح سده
دماغ و در رفع نسیان مفید و اکثار آن مصدع
و مولد مره الصفرا و محرورین و مصلح آن سکنجبین است
حباری بضم حای مهمله و فتح با والف و فتحه رای مهمله
والف بفارسی آهو بره و بترکی توغدری بضم
مشهور به جرز است و آن مرغی ست بری با منقار بلند
و پاهای دراز و سه نوع میباشد یکی بزرگ ابلق
اندک بزرگ تر از خروس خانگی و دوم خاکستری
رنگ منقش بسیاهی و از ان اندک کوچک تر و
سیوم بسیار کوچک که بهندی لک نامند بکسر لام
در آخر دوم گرم و خشک و موافق مبرودین گوشت
و پیه آن جهت ربو و ضیق النفس و زهره و پرده سنگدان
آن جهت خفقان و اکثر امراض سینه و اکتحال
آن یا مثل آن نمک سنگ جهت ابتدای نزول
آب بغایت نافع و چون پیه آنرا با اندک نمک
و سنبل سرشته بقدر نخودی حب ساخته خشک کنند
پنج عدد آنرا در قطع اسهال دوری که ذرب نامند
بی عدیل است و خون آن تا سه مثقال با آب [illegible]
جهت ربو و عسر النفس و خاکستر آنجهت تحلیل
ضماداً نافع است گوشت آن دیر هضم و مضر محرورین
است حمامه بفتح حای مهمله و دو میم در میان هر دو
الف بفارسی کبوتر نامند صحرائی و خانگی میباشد و در
دوم گرم و در اول خشک با رطوبت فضلیه و جوجه
اهلی آن بهتر خصوصاً که تازه پر و بال بر آورده باشد
مقوی گرده و مولد خون و منی و مسمن و قاطع اخلاط
بارده و جهت فالج و لقوه و رعشه و استسقای زقی
و طبلی نافع و طلای خون آن بر پیشانی جهت قطع
رعاف از جهت بد مانع باشد و بدستور آشامیدن
قدر باقلای از خون مجفف آن و ریختن خون گرم
آن در جراحت سر که باستخوان رسیده باشد باعث
التیام آن و اکتحال آن جهت جراحت چشم و طرفه و
غشاوه و طرفه خصوصاً خونی که در بال تازه برآمده
آن باشد که تر تازه پشته آنرا بکنند و خون آنرا
در چشم بچکانند و در سیم سرگین آن گرم و در دوم
خشک و با آرد جو جهت اورام صلبه و با روغن زیتون
جهت سوختگی آتش نافع و با سرکه جهت تحلیل خنازیر
و بدستور با تخم کتان و عسل جهت گشودن دمل و
قلع خشک ریشه زخمها و باحرن و خردل جهت نقرس

و شقیقه و صداع مزمن و درد پهلو و مفاصل و با آرد جو
و آب سرکه و عسل که با هم پخته باشند جهت تحلیل دمل
و خنازیر و اورام صلبه و با آرد گندم و آب تدریجی
قطران که بر هم کرده است تا سه شبانه روز زیر برص ضماد نمایند
و بدستور باز تجدید نمایند در ازاله برص بغایت
موثر و با سرکه جهت سعفه و اقسام استسقا و آشامیدن
آن از یک درم تا سه درم با سکنجبین جهت استسقای
بارده و دو درم آن با سه درهم دارچینی جهت حصاة
مجرب و نشستن در طبیخ سرگین آن جهت نزع آثار
قروح و اکتحال سر محرق آن که با موی سوخته باشند
جهت غشاوه و ظلمت بصر و بستن زنده بچه کبوتر که
شکم آنرا شگافته باشند جهت رفع سم افعی و عقرب و
مالیدن سرگین سوخته آن با سرکه بر اطراف بینی
جهت قطع رعاف بعدیل و طلای بیخجد و از تخم آن
با پیه خوک جهت تحریک باه بغایت موثر و چون
اطفال با عسل تناول نمایند زود بسخن آیند و ضماد
آن جهت خشونت سینه و نیکو کردن رنگ رخسار
و تسمین بدن مفید و سکونت صاحب آبله در جای که
کبوتران در زیر آن یا در بالای آن باشند با [illegible]
موجب شفای آبله دارد و مجاورت آن سبب امن
از خدر و فالج و سکته و سبات و طاعون و باعث
ازاله وحشت و فساد هوا میگردد و خوردن بچه کبوتر
بعنوان مداومت مورث برص و کبوتر صحرائی خشک
تر و لطیف تر از اهلی و مجموع آن مضر محرورین و
مصدع و محرق خون و مصلح اش پختن با آب غوره
و سرکه و خوردن کاسنی و خیار است و چون با روغن
کنجد بدون آب و نمک طبخ نمایند و بنوشند در حال
سنگ گرده و مثانه را اخراج نماید زهره آن جهت
نزول آب و بیاض و غشاوه نافع و فرنجه استخوان
ساق آن که سوزانیده باشند جهت اعاده بکارت
از اسرار است و پاشیدن فضله خشک کهنه آن
ممزوج با خاک بزراعت باعث تقویت زمین و
نباتات آن ست * دجاج بکسر دال مهمله و جیم [illegible]

هر دو و الف مرغ ماده خانگی و بهندی کوکری و مرغی
نامند و نر آنرا خروس و دیک و بهندی کوکر و مرغا
و آن نسبت بمرغ حرارتش کمتر و یبوست در ان
غالب و خروس بچه اعدل و مائل برطوبت و
مرغ جوان فربه در آخر اول گرم و در رطوبت معتدل
و مرغ بچه ارطب از ان برطوبت فضلیه و قول به
برودت خروس بچه بخلاف قیاس و تجربه است
چه کل لحوم غیر مائی حارند و مهرای آن کثیر الغذا و
لطیف تر از اکثر طیور و مولد خون صالح و غیر
مهرا بخلاف آن است گوشت آب خروس سال
دار محلل و ملین طبع و منضج سودا و جهت قولنج
بسیار مفید است و چون آنرا بسیار بدوانند که
خسته گردد و پس ذبح نموده شکم آنرا با نمک و قرطم
پر کرده بسیار بجوشانند و شب بگذارند و صبح مرق
آنرا بنوشند جهت تپهای مزمن و دوری و رعشه و درد
مفاصل و تفتیح معده و سوء القنیه و قولنج نافع
گویند از خاصیت ماکیان یعنی مرغ ماده آنست
که چون پرهای مقعد زنده آنرا تمام بکنند و بر
موضع گزیده مار بگذارند جذب سمیت می نماید
و آن می میرد و انسان ملسوع صحت می یابد و اگر
سمیت بسیار باشد بعد مردن آن مرغ دیگر مرغ
را بدستور بگذارند و همچنین آنکه مرغ نمیرد که علامت
تمام جذب سمیت است و خوردن گوشت جوان
زیاده کننده و صاف کننده منی است و خروس
بچه جهت ناقهین امراض حاره و مرغ بچه در مرغ
جوان قوی تر و جهت تسمین بدن و تصفیه رنگ
رخسار و ازاله و زیاده کردن جواهر دماغ و
فهم و رفع خیالات فاسده و پخته آن با روغن تازه
جهت سرفه یابس و مداومت مرق و گوشت آن
تا یک هفته با نان سپید جهت رفع زردی رخسار
که سبب آن معلوم نباشد مجرب و کباب آن جهت
رفع خواهش گل خوردن و امثال آن و موافق
معده رطبه و جگر و پیه آن جهت نرم کردن صلابات

و مواد سوداوی و طلای نیم گرم آن بر سر جهت مالیخولیا
عجیب النفع و جهت شقاق و کلف و جمیع امراض
یابسه و پیه ملوث بزعفران جهت آتشک جذام و سرگین
آن جالی و تند و خوردن آن با شراب یا سرکه جهت
قولنج و رفع سمیت فطر بقدر یک مثقال مفید و طلای
آن جهت بهق و برص و امثال آن و با سرکه ضماد
آن سگ دیوانه گزیده مفید و جگر آن کثیر الغذا
و مسمن و دیر هضم و خوردن مغز سر آن بدون پختن
جهت گزیدن هوام و نفث الدم که از حجاب دماغ
باشند مجرب و النسته انگیخته آن جهت زیادتی جوهر
دماغ و تقویت قوت مفکره و نیکوئی ذهن و تصفیه
صوت و ادمان باعث بلادت و آشامیدن خصیه
خشک آن با زرده تخم نیمرشت جهت تقویت باه
بسیار موثر و چون خشک نمایند خصیه خروس را در
آفتاب پس با وزن آن ملح اندرانی سحق نمایند و
در ظرف مسی بر آتش نهند تا آنکه منعقد گردد و در
هنگام مقاربت اندکی آن بر زیر زبان گذارند که
تقویت عجیب مشاهده میگردد و نیز چون بگیرند خروس
را در هنگام ربیع و ذبح نموده انچه در شکم اوست
سوای خصیه برآورند و دور نمایند و نمک در شکم آن
پر کنند و در سایه خشک نمایند پس با گوشت و استخوان
نرم بکوبند و در شیشه نگاهدارند و عندالحاجت
قدری از انرا با شیر گاو تازه دوشیده بنوشند فائده
بسیار بخشد و در تقویت باه و بدستور ضماد آن با روغن
زنبق بر پشت و زهار و کنج ران مقوی نعوظ و خون
خروس و مرغ را آشامیدن و خشک کرده آن
سعوط نمودن جهت قطع رعاف مجرب است و چکانیدن
خون بال تازه رسته آن رافع بیاض چشم و آزموده است
و چون شکم مرغ را شگافته آنچنان زنده بود بر موضع
گزنده هوام بندند جهت جذب سمیت آن و در بسیاری
مواد جهت جذب آن بظاهر و رافع بیهوشی برسام
است و تناول نمودن مرغ با شیر [illegible]
و پیه مورث قولنج و مداومت آن باعث نقرس

ومصلح اش ادویه حاره و شراب و مطبوخ آب انگوری است و در محرورین سکنجبین و گفته اند که استخوان سوخته نوع فرخ سیاه با مثل آن چوب تاک که باهم سوزانیده باشند و یا بر موم سرشته حمول کنند اعاده بکارت کند از اسرار مکتومه اند و خوردن سنگ متولد در جوف آن مفتت حصاة و گفته اند که استخوان بال راست خروس را با خود داشتن مورث قبول و در دست راست موجب ظفر بر خصم است ؛

درج بفتح دال مهمله و سکون جیم فارسی کبک نری را گویند در تنکابن کوه کرگ از طاؤس نر بزرگتر و خاکستر رنگ و مخطط بخطوط سفید بسیار ریزه و در کوههای بسیار بلند میباشد گرم مائل باعتدال و لطیف و در افعال از کبک قویتر و بخور آن بالخاصیت جهت رفع طاعون و وبا موثر و نگاه داشتن پر آن با خود باعث امن و برکت گفته اند ؛

دراج بضم دال مهمله و فتح رای مهمله مشدده و الف و جیم عربی معرب تیتر بچه کبک و خروس و بهندی تیتر نامند و آن چهار نوع میباشد یکی بزرگ خاکستری رنگ مائل بسیاهی و منقش و آنرا بهندی کهیر نامند و کهیر یعنی گات هندی ست یعنی برنگ گات است و دوم از ان کوچکتر و سیاه منقش بسفید خاکستری رنگ و این را کالا تیتر یعنی تیتر سیاه و سوم از ان کوچکتر و خاکستری منقش و این را انوری یعنی سفید رنگ بمناسبت الوان می نامند و نوع چهارم از همه کوچکتر و بالای منقار آن خطوط سیاه و سفید و آنرا بهت تیتر می نامند و مولف تذکره اشتباه بسمانی کرده و در دوم گرم و خشک و لطیف تر از کبک و تذرو گوشت آن زیاده کننده جوهر دماغ و حفظ و فهم و ماده منی و مقوی معده و مضر محرورین و مصلح اش ترشیها و خون و زهره آن جالی و رافع بیاض و آثار جلد و بقول بعضی پیه آن با روغن زنبق جهت درد گوش عجیب الاثر است

سلوی بفتح سین مهمله و لام و واو و یا آخر حروف اکثر اطبا آنرا سمانی دانسته اند و بعضی غیر آن گفته و از طیورهای بیان نموده پاهای آن دراز آنرا سمانی و در رنگ پر و بال اندک شباهتی بسمانی دارد و ظاهر میشود که انچه بترکی بلوده و در تنکابن لیسته بال و بشیرازی ملخ خوار نامند عبارت از ان باشد چه آن از جنس سمانی نیست که بترکی بلدرچین گویند و در مکان بی آب میباشد و از کثرت باران بسیار و از عدم آن کم میباشد گرم و خشک سریع الانحدار از معده و محرک باه و مورث تشنگی و حکه و بثور و مصلحش ترشیها و روغن ها و یخنه آن بهتر از کباب آنست ؛

سمانی بفتح سین مهمله و الف و میم و نون و یا آخر حروف بترکی بلدرچین و در مازندران درده و در دیلم دشم بضم اول و ثانی و بعضی قتیل الرعد جهت آنکه گفته اند چون آواز رعد بشنود می میرد و اصلی ندارد و آن از طیور معروفه غیر سلوی است و چهار نوع میباشد یکی بزرگ آنرا بهندی کبرجیه دیگر کوچک و آنرا لوه و دیگرے اندک از ان کوچکتر و در گردن آن طوق سیاه منقط به نقطه های سیاه میباشد و دیگرے کوچکتر از همه و رنگ آن زرد و سرخ بهم آمیخته و سوم را کوڑر و چهارم را لوره نامند در آخر دوم گرم و خشک و گویند غذای آن حریق ست و اصلی ندارد و گوشت آن کثیر الغذا و مسمن بدن و نرم کننده بشره و کدر بول و مفتت حصاة و جهت مفاصل بارد و مورث رقت قلب و جهت ضعف دل آن و مسهل و مهیج باه زنان و یخنه آن بهتر از کباب آن و اکثار آن مورث صداع و کزاز و مصلحش روغن کنجد و بادام و سایر روغنها و آب انار و غذا دسم و گوشت آن جاذب سم هوام و لعوق زهره آن با عسل بقدر حبه جهت صرع و بعد قطور خون آن در گوش مسکن الم گوش و جالی آثار و بیاض چشم و سرگین آن جهت کلف و نمش و بیضه آن مورث فصاحت و تکلم اطفال قبل از وقت بخوردن آن رافع تبهاست و امین الدوله از خواص آن بیان نموده که خون یکصد سمانی مشوی تمامه بدستور یکجا جیرے از ز طرح نشود تناول نماید باعث شفای سگ دیوانه گزیده میشود ؛

ضان بفتح ضاد معجمه و الف و نون بفارسی گوسفند ماده و میش نامند و بعرف اطبا مطلق گوسفندست خواه ماده باشد خواه نر و بهترین آن یکساله و دو ساله آنست که فربه باشد و چهار ساله و زیاده از ان غلیظ و کثیف و مولد اخلاط فاسده ؛ گوشت گردن و حوالی آن بهتر از سائر اعضاست در دوم گرم و تر و مسمن و مقوی بدن و کثیر الغذا و مولد دم متین و سریع الهضم و دل و جگر و گرده آن مقوی دل و جگر و گرده انسان و مغز سر آن مورث بلادت و نسیان و خوردن گوشت آن بهمراه آن که با سرکه و عسل مداومت نماید و غذا منحصر بان باشد بغایت مقوی بدن و مانع غشی و رافع خفقان و لاغری بدن و بلع کردن پیه آن بعد از ذبح که سرد نشده باشد و گداخته آن که گرم باشد جهت سرفه و درد سینه و ضیق النفس و حرقة البول بسیار مفید و زهره آن جالی آثار و جهت اقسام قوبا و با عسل جهت خزاز و اکتحال آن جهت بیاض و حوالی آن جهت حکه و جرب و طلاے سرگین آن جهت تحلیل اورام و استسقا و التیام جراحات و با سرکه جهت سوختگی آتش و رفع داخس مجرب است ؛ و نثر استخوان سوخته قرن آن قاطع اسهال و سیلان خون و پیچیدن شخص مضروب در گوشت و پوست آن که تا گرمی ذبح باشد رافع درد ضربه و مانع زخم شدن عضو مضروب است و در ایام طاعون و وبا استعمال گوشت آن بجهت کثرت تولد خون جائز نیست و سرکه و آبکامه ملطف و رافع ثقل ست ؛

طیهوج بکسر طای مهمله و سکون یا مثناة تحتانیه و ها و سکون واو و جیم معرب تیهو بها بروزن لیمو حیوانی ست پرنده شبیه بکبک در رنگ و از ان بسیار کوچکتر و بهندی بٹیر نامند و آن دو نوع

میباشند یکی بزرگ اغبر که کهباکهر نامند دیگری ازان کوچکتر
اغبر با خالهای سیاه کوچیک نامند در جمیع افعال مانند
کبک ست و گوشت آن مشهی طعام و رافع حمی و فساد
اخلاط و جهت ناقهین و ضعیف الاحشا و اسهال نافع
خصوصاً که برای اسهال با سرکه پخته باشند؛ عصفور
بضم عین و سکون صاد مهملتین و ضم فا و سکون واو و
رای مهمله بفارسی گنجشک و بترکی سرچه نامند بری و
اهلی میباشند بری آن در جثه از اهلی بزرگتر و منقار و
پاهای آن ازان درازتر و در هندی این را اگهبیری نامند
و آنرا چریه و بنگالی گوریه در دوم گرم و خشک و بری
از اهلی یابس تر و محرک باه و مسمن بدن و موافق مرطوبین
که ریاح در احشای ایشان متولد گردد و گوشت آب آن ملین
طبع و جرم آن قابض و جهت استسقا و فالج و امثال
آن و ضعف جگر و یرقان و جهت ضعف باه خصوصاً
تخم و مغز سر آن که در وقت هیجان بگیرند بغایت مفید
و تخم آن در تسمین بدن بی عدیل مغز سر آن با زرده
بیضه مهیج باه و با شراب باعث سرعت حمل زنان
عاقر میشود و خون و زبل آن جالی بیاض عین و زبل
آن جهت کلف و ثآلیل مفید و مضر محرورین و مصلح آن
آب انار و امثال آن و استخوان سائیده آن مقوی
معده و جهت اسهال نافع و ناسائیده آن مضر احشا
است و چون موی مقعده گنجشک را پاک کرده در
ثقبه گوش بدارند در حال درد آن را ساکن کند و
مجرب ست و چون مجموع اجزا از موی پاک نموده سوا
سر و زنده در آشیانه زنبور عسل بنهند و بزند که تا از نیش
مگس عسل کشته شود انگاه در روغن بجوشانند بدین
روغن مزبور جهت استرخای و نعوظ مجرب ست؛
غزال بفتح غین و زای معجمتین و الف و لام بفارسی
آهو و بترکی جیران و بهندی مرگ بکسر میم و سکون رای
مهمله و کاف عجمی و هرن نیز نامند و بچه آن تا از شش ماه
طلی و از شش ماه تا سه سال را خشف و شش ساله را
ظبی گویند در آخر دوم گرم و خشک و از سائر لحوم صید
اقرب بمزاج انسان ست و موافق مرطوبین و مبرودین
و سریع الهضم و مجفف و قلیل الغذا و جهت خفقان و
یرقان و فالج و امراض بارده عصبانی نافع و طلاء
خون آن موجب درازی موی و نشستن بر روی
پوست آن باعث گریختن هوام و تعلیق آن جهت
سپرز نافع و گوشت آن مصرع و کباب آن مورث
قولنج و مصلح آن ترشیها و سکنجبین و چون بر خصیه
صعتر و نمک پاشیده خشک کنند فرزجه آن قاطع
حیض ست و سرگین آن بسیار جالی و طلاء مطبوخ
آن در سرکه جهت اورام بلغمی و تبیح مفید است
فاخته بفتح فا و الف و کسر خای معجمه و فتح تای
مثناه فوقانیه مرغی ست با الوان مختلف و سه نوع
میباشند یکی بزرگ خاکستری رنگ که آن را بهندی
دهول فاخته یعنی فاخته سفید میگویند و طوقدار
و دوم ازان کوچکتر منقط به نقطه های سفید و سیاه
باندک طوقی و این را چرکه و سوم ازان کوچکتر و
صندلی رنگ آن را توتر یعنی کوچک نامند و یک نوع
دیگر از همه کوچکتر و صندلی رنگ و بازوهای آن
سرخ میباشد و این را سون پندک یعنی برنگ
طلا گویند و انچه بتحقیق پیوسته نر آنها مطوق میباشد
و ماده آنها بی طوق و ظاهرا در نشان کرترکی الا فاخته
نامند که نوع کبیر آن باشد در آخر دوم گرم و خشک
و مهرای آن جهت فالج و رعشه و ریاح غلیظ و تفتیح
سدد نافع و مورث بی خوابی و کباب آن دیر هضم و
مصلحش شکر و روغنها و سرکه ست و قطور خون
گرم آن در چشم جهت بیاض آن موثر و زبل آن جهت
کلف با سرکه جهت تحلیل و تفتیح اورام مفید است؛
فراخ بکسر فا و رای مهمله و الف و خای معجمه بفارسی
چوجه و بترکی فریک و بهندی نامند بهترین آن چوزه
مرغ و کبوتر است و خواص هر یک در دجاج و حمام
مذکور شد و مداومت کباب کبوتر بچه را با ادویه
حاره و سیر مولد جذام دانسته اند و بچه آن با پیه آن
مقوی باه و گویند بچه خروس بالخاصیت مضعف
باه است؛ قبج بفتح قاف و سکون بای موحده
و جیم بفارسی کبک نامند در دوم گرم و خشک کثیر الغذا
و سریع الهضم و مشهی و لطیف و مولد خون صالح و حابس
اسهال و جهت فالج و لقوه و امراض بارده دماغی و
جگر و معده و سینه و احشا نافع و در مزاج محرور و در
هوای گرم و با شراب مصدع و مورث خارش بدن
و مصلح آن سکنجبین و ترشیهاست و شرب یک مثقال
مغز سر آن با نیم مثقال جگر خام آن جهت صرع و زهره
آن جهت تقویت و جلای بصر و بیاض و شبکوری و
جرب چشم و با مروارید و شکر بالسویه جهت بیاض و
جرب و ضماد آن بر چشم با روغن زیتون بالسویه جهت
نزول آب و سعوط آن هر ماه یک بار جهت تقویت
حافظه و رفع نسیان مفید و بیضه آن که در سرکه مفلفل
پخته باشند جهت درد شکم و مغص و پخته آن در غیر سرکه
مورث فصاحت و صافی آواز و رافع سرفه و خام
آن باکندر مسمن بدن و اکتحال خون خشک کرده آن
با زاج سفید جهت جرب و ناخنه نافع و خاکستر پر آن
محلل اورام صلبه و طلای سرگین آن رافع کلف و
نمش ست؛ قطا بفتح قاف و طای مهمله مساله و الف
و بفارسی سنگ اشکنک و سنگخوار و بترکی بلدرچین و باقر
و بقره و بهندی لوا نامند و آن مرغی است بزرگتر
از گنجشک و مخطط بالوان مختلفه و زردی آن غالب
و در صحرای بی آب سنگدار می باشد در آخر دوم
گرم و در سوم خشک و مقوی جگر مرطوب و معده و
مفتح سدد و رافع استسقا و ریاح غلیظه و فالج و برودت
احشا و اعصاب و محرک باه و دیر هضم و مولد سودا و
مصلح آن سرکه و روغن و همراه پختن آن با ادویه
خوشبو و سنگدان آن مولد سنگ گرده است و اکتحال
خون گرم آن جهت بیاض مفید و استخوان سوخته آن
که با روغن زیتون آب یا رحم شانیده باشند جهت
رویانیدن موی داء الثعلب یکی از مجربات شمرده اند
و باید که دو روز از ذبح آن گذشته باشند که تناول نمایند
قمری بضم قاف و سکون میم و کسر رای مهمله و یا و بهندی
ترترو نامند مرغی ست از فاخته کوچکتر و بی طوق

و بسیار مانوس و نوع سفید آن خوش منظر است در دوم
گرم و خشک و موافق مبرودین و مرطوبین و مولد خلط
فاسد و اکثار آن مورث وسواس و جذام و مصلح آن آتش
روغنها و ادویهٔ لطیفه و تدهین بدن به پیه آن موجب
سرعت حرکت اطفال و تخم آن معین نطق انسان و لبود
آن در خانها مبطل سحر و چشم بد دانسته اند؛ ماعز بفتح
میم و الف و کسر عین مهمله و زای معجمه بفارسی بز بزرگی
گیجی و بهندی بکری نامند گوشت آن بنسبت به اکثر
لحوم سرد و کثیف تر از گوشت گوسفند و محمود درین
موافق به فصل گرمی هوا و مضر سوداوی مزاج و
مصلح آن بادام و نارجیل و خشخاش و میوه های تازه
و ترشیها و کشک با آن بغایت مضر است و گوشت بزغاله
مادون شش ماهه بسیار با رطوبت و بهترین لحوم
و مسکن غلیان خون و ملطف است و پیه آن محلل
و با قوت قابضه و مسکن دردها و پاشیدن گوشت
زخمها و شرب آب جهت رفع سم ذراریح و جسربره
آن با نشاسته و آرد برنج و جاورس جهت اسهال که
از اغذیه بهم رسیده باشد و افراط عمل دوای مسهل
و حقنهٔ آن با آرد جهت قرحهٔ امعا و ضماد آن با سرگین
آن و زعفران جهت نقرس مفید و طلای سرگین آن
بغایت محلل و جهت ورمهای کهنه و استسقا و ورم
سپرز نافع و سوختهٔ آن الطف و جالی و با سرکه جهت
داء الثعلب و با عسل جهت وضح و داء و رام صلبه و سعفه
قروح ساعیه و شهدیه و با بزر الفنج جهت کوچک کردن
انثیین از مجربات است و شرب آن جهت گزیدن
هوام و رفع یرقان و با ماء العسل جهت گشودن حیض
و اخراج جنین و فرزجهٔ سرگین خشک آن با بارزد و
کندر جهت رفع ادرار حیض مجرب دانسته اند و طلای
پختهٔ آن با سرکه و شراب جهت جذب سم هوام و داغ
کردن آن جهت عرق النسا از مجربات و مشهور به
داغ عربی است باید که سرگین بز را افروخته در لتهٔ
پیچیده در موضع عمیق که تحت بند پا و محاذی ابهام
است گذاشت و چون حرارتش کم شود تبدیل
به دیگری نموده تا حرارتش آن محسوس در رگ گردد و
محرق و غیر محرق آن با عسل جهت درد مفاصل بارد
و با سرکه جهت حارهٔ آن و طلای مطبوخ آن با بول
اطفال جهت قولنج بلغمی و ریاح غلیظ و تحلیل داء الصفر
و با شراب و حلبه جهت تحلیل اورام مفید و طلای سم
سوختهٔ آن با سرکه جهت داء الثعلب و سنون آن
با اشنان و نمک سنگ جهت رفع زردی دندان و عفونت
لثه و با سرکه جهت تاکیل منکرسه و بخور آن جهت
گریزانیدن حشرات نافع و شرب سم سوختهٔ بز نر
با عسل جهت رفع بول در فراش مجرب دانسته اند
و قدر شربتش تا نیم درهم است و اکتحال زهرهٔ آن
رافع عشاوه و طلای آن جهت داء الفیل و نوشادر
سفید و زهرهٔ بز کوهی پادزهر سموم هوام است جگر بز
سیاه را چون شرحه کرده زهرهٔ آن را با آن مخلوط کرده
و دار فلفل و زنجبیل بر آن پاشیده کباب نمایند و
خون آب ترشح از کباب از آن در چشم کشند جهت
شبکوری مجرب دانسته اند و چون گردهٔ آن را شرحه
کرده گرد بر آن پاشیده کباب کنند و آب ترشح
آن را با ریق سفید طلا نمایند در یک روز زائل
کنند و از مجربات شمرده اند و سقلیموس اغاریمون
گویند که چون خصیهٔ بز را شگافته زراوند مدحرج و
بلمرون و زیره بر آن پاشیده خشک کنند یک
مثقال آن با آب گرم جهت بهر و ربو و درد جگر
و درد مثانه و غیر او نافع است آن جهت ماء عجیب الاثر و
چون با بوره و صعتر خشک کنند یک مثقال آن
با سرکه عنصل رافع سپرز است و خون بز نر چهار ساله
که در فصل رنگینی انگور ذبح نموده خون اول و آخر
آن را بگیرند و خون اوسط آن را در ظرف سنگی بگیرند
و بعد از بسته شدن ریزه کرده بر روی غربال و
گاه در سایه خشک نمایند و آن را ید الله نامند در
ریختن سنگ گرده و مثانه بی عدیل است و ریختن
خون تازه گرم آن بر سوختگی آتش
نافع و چون شاخ و سم بز را با نبیذ و عسل بید تخمیر
تقطیر کنند معاون جمیع اشیای صلبه را نرم می سازد
و چون سم آن را حل نمایند مدادی در غایت سیاهی است
و بستن پوست سر بزغاله را اگر بی ذبح بر سر صاحب
سرسام و اختلاط ذهن بغایت مفید ضماد مغز سر آن
مرطب قوی ملین دماغ و اعضای صلبه است؛ حلوای
لحم دجاج مسمن و مقوی بدن است؛ صنعت آن بگیرند
گوشت سینه مرغ فربه هر قدر که خواهند و نیم پخته
نمایند با آب لیکن در آن منجذب گردد و نرم بکوبند تا
مانند مرهم شود و در میان قند و عسل طبخ نمایند
پس روغن گاو داغ کرده اضافه نمایند و با هستگی
کفچه زنند چندانکه پخته و برشته گردد و در آخر قدری
مغز بادام مقشر نرم کوفته در آن ریزند و به مشک و
زعفران با گلاب سوده معطر سازند و هر صباح مقدار
یک اوقیه از آن میل فرمایند؛ حلوای دیگر اقوی
از اول باشد و بغایت مسمن و مبهی است؛
صنعت آن بگیرند گوشت سینه مرغ فربه با گوشت
طیور دیگر از عصفور و دراج و طیهوج و غیرها هر کدام
که خواهند بدستور مذکور طبخ نمایند و در آخر مغز حبة
الخضرا مغز نارجیل مقشر مغز پسته مغز بادام مغز
حب الزلم مغز حب القلقل مغز انجگک مغز چلغوزه
از هر یک یک اوقیه همه را نرم بکوبند و با یک رطل
قند و عسل گداخته طبخ نمایند تا منعقد شود قدری
مشک و زعفران با گلاب سوده که مناسب دانند
اضافه نمایند پس مقدار ده درم از آن میل فرمایند
بعد از کباب و شوربای گوشت نقلی بخورند
و از ترشی اجتناب نمایند؛

فصل در ذکر نسخ ماء اللحم

بدن را قوت دهد و ناقهین از امراض حاره را نافع
است؛ صنعت آن گوشت بزغاله شش ماهه یکمن
تبریز مرغ جوان کبک جوان از هر یک چهار قطعه دراج
تیهوج از هر یک سه قطعه استخوان پنج قطعه مجموع را
از استخوان و چربیها جدا کرده ورق نموده صندل

سرخ صندل سفید غنچهٔ گل سرخ کشنیز خشک طباشیر سفید از هر یک پنج مثقال گل بنفشه سه مثقال ساذج هندی بسباسه دارچینی دانهٔ هیل از هر یک دو مثقال عود هندی بادرنجبویه از هر یک دو مثقال کوفته بران پاشیده آب سیب شیرین و آب به شیرین از هر یک چهار من تبریز گلاب نیم من آب حداوان یک من عرق بید مشک بست مثقال بدستور در انبیق و قرع عرق کشند و در وقت کشیدن عرق عنبر اشهب چهار دانگ مشک تبتی دو دانگ بر دهان انبیق بندند و در نسخهٔ دیگر گل نیلوفر سه مثقال آب امرود چهار یک من تبریز داخل ست ؛ ماء اللحم دیگر که همین منافع دارد و مقوی باه است ؛ صنعت آن گوشت برهٔ فربه نیم من تبریز گوشت مرغ جوان دو قطعه دراج تیهوج هفت قطعه مجموع را از استخوان و چربی جدا کرده ورق ورق نموده کشنیز خشک و طباشیر سفید گل سرخ خشک مرباد ارچینی شقاقل مصری بهمن سرخ بهمن سفید صندل سفید ساذج هندی از هر یک یک مثقال گل گاوزبان سه مثقال کوفته پاشیده یک شب بگذارند و صبح با آب حداوان و گلاب و عرق بید مشک و آب زردک و آب سیب شیرین و آب امرود و انجیر زرد خشک از هر یک یک چهار یک من تبریزی در قرع و انبیق عرق کشند و در وقت عرق کشیدن عنبر و مشک و زعفران از هر یک یک دانگ بر دهان انبیق بندند و هر صبح سه پیالهٔ ترشی خوری از ان بیاشامند + ماء اللحم دیگر تالیف آن مرحوم منتر کست در نفع از برای یک نافع که در نسخهٔ قبل که آن نیز از تالیف آن مرحوم است مذکور شد ؛ صنعت آن گوشت حلان فربه یکمن تبریز گوشت مرغ فربه دو قطعه گوشت لوه هفت قطعه گوشت دراج دو قطعه گوشت تهار تمام از استخوان و چربی جدا کرده ورق نموده در دیگ نقره با آتش ملایم بوداده چندان که آب بسیار رطوبت آن خشک شود پس دارچینی

صندل سفید بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری خولنجان ساذج هندی کشنیز خشک غنچهٔ گل سرخ از هر یک ده درم گل گاوزبان ابریشم خام از هر یک سه درم کوفته بیخته بران پاشیده گلاب آب زردک عرق بید مشک آب سیب شیرین آب امرود آب نیشکر از هر یک یک رطل و آب حداوان بقدر ضرورت بر روی آن کرده در قرع و انبیق کرده عرق کشند و در وقت عرق کشیدن عنبر اشهب مشک تبتی زعفران از هر یک نیم مثقال بر دهان انبیق بندند و یک من و نیم طبی عرق آن را برآورند و هر روز پانزده مثقال صبح و پانزده مثقال شام بیاشامند ؛ بدانکه حلان و حلام هر دو بضم حای مهمله و تشدید لام بچهٔ بز و بره را گویند که قریب زادن باشد از آن را ذبح نموده از شکم آن برآورند و آن را بالفارسی الملک نامند ؛ ماء اللحم دیگر اقوی از ان ؛ صنعت آن مرغ سمین کبوتر مختلف از هر یک سه قطعه گوشت کبک گوشت تیهوج از هر یک پنج قطعه گنجشک نر خانگی بست قطعه گوشت نقلی یک من علی الرسم ریزه ریزه نموده در دیگ کشند و سه من آب و گلاب و عرق گاوزبان که از هر یک یک من باشد بران ریزند پس صندل سفید و لسان الثور از هر یک ده مثقال دارچینی افسنتین از هر یک دو ده مثقال بادرنجبویه گل گاوزبان از هر یک پنج مثقال درونج عقربی سه مثقال زعفران یک مثقال عنبر اشهب مشک خالص از هر یک ربع مثقال ادویه را سوای زعفران و عنبر و مشک جوکوب نموده در پارچهٔ نازکی بسته در دیگ اندازند و آن هر سه را در طاس با قابله یا سرپوش بند بندند و علی الرسم مقطر نمایند و جهت استسقا و سوء القنیه مازریون یک دانگ الک مغسول دو دانگ تخم کاسنی ده مثقال پوست هلیلهٔ زرد دو مثقال و غاریقون هش سفید ریوند چینی از هر یک یک مثقال اضافه نمایند و جهت برودت مزاج پیران و اطفال

عود الصلیب پنج مثقال عود هندی عرق چینی خام سه مثقال اسطوخودوس یک مثقال اضافه نمایند بدون سایر اجزا جهت تقویت باه بهمن سفید بهمن سرخ بوزیدان شقاقل زراوند مدحرج از هر یک دو مثقال بکل اجزا بیفزایند سوای اجزا ایکه جهت استسقا افزوده اند شربتی بقدر برداشت طبیعت از دو مثقال تا بست مثقال ؛ ماء اللحم نافع از برای حمی یوم استفراغی و غشی و حوالی و از برای دق و قیفکه با آن سرفه باشد ؛ صنعت آن بگیرند گوشت پشت مادهٔ بره و بچهٔ بزغاله ششماهه فربه را و از چربی و استخوان جدا کرده آب سیب شیرین آب به شیرین گلاب بر روی آن کرده در قرع انبیق بدستور عرق کشند ؛ ماء اللحم از اختراع آن مرحوم که تقویت بدن و جمیع قوت نماید خصوص باه به نهایت مقوی باه است و ناتمین از امراض بلغمی با اصلاح آورد و بدن را فربه کند و رنگ رخسار را نیکو گرداند صنعت آن گوشت بزغاله ششماهه یک من تبریز گوشت مرغ فربه سه قطعه گوشت دراج نه قطعه گوشت لوه پانزده قطعه مجموع را از چربی و استخوان جدا ساخته ورق ورق کرده صندل سفید کشنیز خشک دانهٔ هیل لوا غنچهٔ گل سرخ دارچینی از هر یک پنج مثقال کوفته بران پاشیده در پاتیل نقره کباب نیم پخت کرده گلاب عرق بید مشک آب زردک آب انار ترش شیرین از هر یک دو من آب سیب شیرین آب به شیرین آب نیشکر آب کمثری عرق گاوزبان از هر یک یک من داخل کرده عرق کشند پس دران عرق برگ پان یک صد عدد بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری از هر یک پنج مثقال خولنجان ساذج هندی دانهٔ هیل بوا خصیة الثعلب مصری گل گاوزبان از هر یک دوازده مثقال و نیم گل سرخ یک چهار یک من تبریز چای خطائی اشنه از هر یک ده مثقال ابریشم خام بست مثقال دارچینی هفت مثقال یک شب گذاشته روز دیگر عرق کشند و درین

مرتبه عنبر اشهب مشک تبتی زعفران از هر یک یک
مثقال بر دهان نیچه بندند واین مار اللحم مجرب ست ❊
مار اللحم نافع از برائے ضعف بدن وضعف قوی
خصوص ضعف قلب واز برائے ورم رحم وعسر
طمث ووجع رحم در وقت آمدن حیض واین
ماء اللحم از برائے امیر الامرا بهادر میر بخشی حضرت
ظل الٰهی حضرت خاقان الاعظم وسلطان المکرم
محمد شاه گورکانی خلد الله ملکه وسلطنته تالیف
کرده وبتجربه رسیده ونفع بنهایت نموده وآزار بار
چند ساله مزمنه را دفع کرده ❊ صنعت آن گوشت
بزغاله فربه یک من ودیگ چهار یک تبریزی مرغ جوان
فربه زیره کرمانی دو مثقال داخل نموده مقطر
نمایند وبعضے همان آب گوشت را مے جوشانند
تا یک من بماند پس آنرا پالوده بقدر ضرور ازان
می آشامند وطریق اول از متاخرین ست و
کسیکه خواسته باشد یک مرتبه آنرا ساخته هر روز
آنرا بیاشامد وطریق اول خوب ست زیرا که طریق
دوم در روز دوم فاسد میشود وبطریق اول کسیکه
بکشند مدتے میماند وفاسد نمیشود ولیکن طریق
دوم اقوی ست در منافع مذکوره پس بهتر آنست
که هر روز بمقدار خوراک ازان ساخته بیاشامند
وبعضے یک رطل سیب شیرین اصفهانی ویک رطل سفرجل
را ریزه ریزه کرده در وقت تقطیر در وقت طبخ
گوشت در ابتدا داخل می کنند واگر یک رطل
زردک را نیز ریزه ریزه کرده داخل نمایند بهتر است
خصوص از برائے تقویت باه واگر قدرے عنبر
در وقت کشیدن بر دهان نیچه بندند مے گردد ❊
مار اللحم مقوی بدن وقوتهاست خصوص قوت
باه واین مار اللحم نیز تالیف آن مرحوم است و
از اختراعات ایشان ست قدس سره که جمیع
نموده اند میان دستور قدما ومتاخرین ❊ صنعت
آن بگیرند مرغ جوان فربه یک قطعه دراج فربه
جوان دو قطعه واز چربی واستخوان جدا کرده ورق
نموده دارچینی قرنفل غنچه گل سرخ زنجبیل دانه هیل
قرفه از هر یک دو دانگ کوفته زیره کرمانی چائے
خطائی هر دو درست از هر یک دو دانگ زعفران
بگلاب سوده نیم دانگ همه را بدان پاشیده در
دیگ نقره کرده کباب نیم خام نموده کباب ها را در
بالایش مسی تازه قلعی یا بالایش نقره نموده وباز بر
را بر سر طاس گذاشته طاس را در میان
دیگ کلان بیاویزند پس در دیگ چوب چینی سه
مثقال خولنجان بهمن سفید شقاقل از هر یک یک
مثقال کندر گلاب عرق بید مشک عرق گاوزبان
عرق بادرنجبویه از هر یک نیم من خیسانیده باشند
کرده یک من ظبی زردک رسیده از سبزی واستخوان
میان پاک کرده ریزه نموده همه را در ان دیگ
کنند ویک رطل گوشت بزغاله چهار ماهه را نیز
ریزه کرده در ان دیگ اندازند ودر طاس عنبر
اشهب مشک تبتی از هر یک یک قیراط مصطگی
رومی یک دانگ که با پنج مثقال نبات سفید همه را
سائیده باشند بپاشند وسر دیگ را به سرپوش
تازه قلعی نموده بپوشند واطراف آن را بخمیر بگیرند
که بخار آن بیرون نرود وبآتش ملایم عرق کشند و
چون دانند که طاس پر گردید سر دیگ را بر گرفته
آنچه از عرق در طاس جمع شده باشد بگیرند وسرد
کرده در شیشه کنند وکباب ها را نگاه دارند وباز کباب
تازه بدستور مذکور در ان بالایش بگذارند وبدستور
نیز عرق کشند ودر عرصه یک شبانه روز
عرق ها را بجای آب وقهوه بنوشند وازان کبابها
کباب پلاؤ ویا دو پیازه یا همه کباب برشته کرده
با چپاتی یا نان بخورند ❊ مار اللحم از اختراع آن
مرحوم بنهایت مقوی ست وتجربه رسیده ❊ صنعت
آن گوشت بزغاله چهار ماهه یک رطل دراج جوان
فربه چهار قطعه کلنگ سه قطعه همه را از چربی
واستخوان جدا کرده ورق نموده دانه هیل بوا
ده مثقال صندل سفید طباشیر سفید غنچه گل سرخ
از هر یک ده مثقال کوفته بر ان پاشیده در دیگ نقره
کباب نیم خام نموده بجهه که گوشت رطوبت پس دهد و
رطوبت آن خشک شود پس گل سرخ تازه دو رطل
کاسنی تازه نیم رطل ابریشم خام ربع رطلی صندل سفید
بست مثقال بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری از
هر یک ده مثقال گل گیتکی ورد چینی که آن را بالفارسی
گل مشکی وبهندی سیوتی نامند از هر یک پنجاه مثقال
دارچینی دانه هیل بوا سانج هندی خولنجان از هر یک
ده مثقال گل گاوزبان گیلانی گل نیلوفر از هر یک
ثمن رطلی گل بید مشک تازه نیم رطلی بادیان ربع
رطلی گلاب آب بهی آب انگور عرق بید مشک
آب سیب شیرین از هر یک یک رطل آب به شیرین
آب امرود آب انار شیرین آب آهن تاب آب طلا
تاب از هر یک دو رطل ادویه را درین آبها تمام
یک شب بخیسانند وروز دیگر با یک من زردک
ریزه کرده در دیگ داخل نموده بدستور مقرر عرق
کشند ودر وقت عرق کشیدن عنبر اشهب ومشک
تبتی زعفران از هر یک یک مثقال سوده در ظرفے
که عرق در ان میچکد گذارند وهر روز دو پیاله ترتیبی
خوری ازان صبح ودو پیاله شام بنوشند ❊ مار اللحم
دیگر از اختراع آن مرحوم ❊ صنعت آن گوشت
بزغاله فربه یک رطل مرغ جوان یک قطعه دراج دو قطعه
همه را از چربی واستخوان جدا کرده کباب نیم خام نموده
گل گاوزبان گیلانی طباشیر سفید گل سرخ از هر یک
ده مثقال گل نیلوفر تازه سی عدد واگر تازه آن
نباشند گل نیلوفر خشک ثمن رطلی بعوض آن کنند
کاسنی تازه نصف رطلی صندل سفید سوده وگل
بید مشک تازه از هر یک ثمن رطلی سیب شیرین
ریزه کرده یک رطل دانه هیل دارچینی از هر یک دو
مثقال ونیم به شیرین ریزه کرده یک رطل آب انار شیرین
دو رطل گلاب خوشبو مکرر یک مینا بدستور عرق
کشند ودر وقت عرق کشیدن نیم مثقال عنبر اشهب
در ظرفیکه در ان عرق کشیده می شود بگذارند تا عرق

بران چکیده گداخته شود + ماء اللحم دیگر که همین منافع دارد و سرد مزاجان را نافع ست + صنعت آن مرغ جوان فربه دو قطعه کبک جوان فربه چهار قطعه گوشت بره فربه یکمن تبریزی همه را از استخوان و چربی جدا کرده باید که گوشت بره بی استخوان و چربی یکمن باشد مجموع را ریزه کرده دارچینی سیلانی سعتر فارسی عود هندی سلیخه سیاه عود الصلیب قرنفل مصطکی رومی نانخواه صندل سفید صندل سرخ خولنجان زرنباد جوز بوا بسباسه دانه هیل بوا زنجبیل سنبل الطیب ساذج هندی از هر یک دو مثقال کوفته بران پاشیده یک شب بگذارند و روز دیگر شش من تبریزی گلاب و یک من عرق بیدمشک و آب بقدر ضرور بآتش ملایم عرق کشند و عنبر اشهب نیم مثقال در جائیکه عرق میچکد بگذارند هر صبح و شام سه پیاله ترشی خوری از ان بنوشند ماء اللحم دیگر مصلح مزاج ناقهین از امراض بارده است و خفقان و غشی بسبب برودت مزاج را سودمند است و رنگ را سرخ و نیکو گرداند و تقویت قوت باه نماید مقوی باه ست و ادرار کند و امراض رحم را نافع ست و این نسخه از افتراح محمد بن زکریا رازی ست + صنعت آن گل بابونه پوست بیرون پسته سنبل الطیب بهمن سرخ بهمن سفید دارچینی سیلانی قاقله مصری خولنجان قرنفل جوزبوا خرفه مقشر زنجبیل مستکی مستیع سورنجان آمله مقشر کشنیز خشک طباشیر سفید فوه الصباغین زیره کرمانی از هر یک یک استار گاؤزبان بادرنجبویه فرنجمشک پرسیاؤشان و گل سرخ دارمشک ساذج هندی خصیة الثعلب مصری صندل سفید عود قماری خام پوست اترج رازیانه بادیان خطائی انیسون تخم کاسنی خارخسک از هر یک دو استار ابریشم خام هلیله کابلی منقے از نوی هلیله زرد منقی از نوی هلیله سیاه از هر یک پنج استار و بعضے اطبا در ین ماء اللحم

پانزده استار چوب چینی نیز داخل نموده اند و انهم کوفته پنج شبانروز در ظرفی که مذکور شد تر کنند و ازان آب تنگ ساختند و بعد ازان عرق کشند پس بگیرند مغز بادام شیرین مقشر مغز پسته مقشر مغز پسته زرد آلوی مقشر مغز فندق مقشر مغز بن بالوز دو مغز حبة الخضرا است مغز نارجیل مقشر مغز تخم کدوے شیرین مغز تخم هندوانه مغز تخم خربزه مغز گردگان مغز پنبه دانه مغز انجلک مغز حبة الزلم مغز حب السمنه مغز دانه چلگوزه که بهندی گنس و کنهل نیز نامند تخم خشخاش مغز حب الفلفل از هر یک دو استار همه را کوبیده نرم صلایه نموده که چون زبیر شود خرمای منقے از نوی مویز منقے از حب کشمش انجیر زرد خوبانی منقی از نوی از هر یک دو استار گوشت بره فربه بره راس بزغاله شیر مست پنج راس بز خصی دو راس اسپ راس جوان یک راس گوساله فربه شیر مست بکراس مایان فربهی قطعه گوشت دراج یکصد قطعه سنگ خوار سمانی دسلو از هر یک سه صد قطعه کبوتر نو پرواز آمده فاخته از هر یک پانصد قطعه گنجشک نرخانگی یکهزار قطعه ماهی تازه سه من شاهجهانی که نیم من شاه و شش من تبریزی باشد شیر گاؤ تازه دوشیده با شیر گاؤ میش هرکدام که باشد شش من شاه که یک من شاهجهانی باشد گل مشکے که آن در روی چینی است و در عرب نیز گویند و بهندی سیوتی نامند شش من شاه و اکثر یا سبه را نگه بند و اگر میوهٔ تر چون سیب سفرجل و انار و امرود باشند از هر یک صد عدد و بهترین آنست که میوه ها را پاک نموده از پوست و دانه دیگو شها را نیز از احشا و امعا و پاچه و از چربی و استخوان پاک نموده میوه ها ریزه ریزه کرده و شش من شاه زردک را نیز از سبزی و استخوان که در وسط آن است پاک کرده همه را بپزند تا گوشتها مهرا شوند بعد از ان عرق کشند و این عرق را با عرق اول ممزوج کرده دو آتشه نمایند و در وقت چکانیدن

مرتبه دوم بقدر ضرور گلاب داخل نمایند و مشک و عنبر بر سر نیچه بنهند + ماء اللحم که مقوی باه ست و بدن را قوت دهد و فربه کند و رنگ را سرخ و نیکو گرداند صنعت آن زردک بیست سیر شاهجهانی دارچینی گل سرخ گاؤزبان بهمن سفید بهمن سرخ سعد کوفی قاقله مصری زنجبیل از هر یک ده تولہ نیم کوفته گلاب و عرق بید مشک شیر گاؤ از هر یک ده سیر آب خالص پنج من شاهجهانی بر روی آن کرده عرق کشند پس چوب چینی اعلی چهل توله گل سرخ گاؤزبان دارچینی ابریشم خام خصیة الثعلب مصری قاقله مصری قرنفل بسباسه تخم گرز از هر یک دو توله گل گاؤزبان سه توله صندل سفید عود قماری خام بادیه شتر اعرابی انیسه بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک یکتوله مصطکی پنج ماشه جدوار خطائی یک توله و سه ماشه مشک تبتی خالص و عنبر اشهب از هر یک شش ماشه و دو سیر رازیانه کوفته سوائے مشک و عنبر و زعفران در ریگ کرده عرق مذکور را بر روی آن نموده گوشت بره شیر مست گوشت بزغاله شیر مست از هر یک پانزده آثار شاهجهانی مرغ جوان فربه پنج قطعه کبوتر نو پرواز آمده پنج قطعه گنجشک خانگی پنجاه قطعه دراج و سنگ خوار از هر یک ده ده قطعه همه را از چربی و استخوان جدا کرده ورق نموده دران اندازند عرق بهار نارنج عرق گاؤزبان و عرق بادرنجبویه از هر یک پنج سیر آب سیب شیرین آب به شیرین آب غلیظ شکر از هر یک دو سیر شاهجهانی داخل کرده عرق کشند و در وقت عرق کشیدن مشک و عنبر و زعفران را در پارچه کتانے بسته در دهان نیچه ببندند یا در ظرفے که عرق دران می چکد گذارند + ماء اللحم مسفر باید که از افتراح کمترین حکیم معتمد الملوک سید علوی خان محمد شاهی است عظیم المنافع از براے امراض بارده و مقوی قلب جمیع اعضا و رئیسه و گرده است و خفقان و غشی بارد و ضعف باه از برودت را بنهایت مفید و مجرب است صنعت آن گوشت بره الملک چهار ماهه گوشت بزغاله

فربه که از استخوان و چربی جدا کرده باشند یک من تبریزی
مرغ فربه سه قطعه دراج چهار قطعه سنگخوار که آنرا
بهندی لوه و بعربی قطاة گویند هفت قطعه گنجشک تر
خانگی سی و پنج قطعه کبوتر خانگی نوپرواز آمده هفت
قطعه همه را از چربی و استخوان جدا کرده ورق نموده
در پاتیل نقره کباب نیم خام نمایند پس دارچینی سیلانی
سلیخه سیاه عود هندی عود الصلیب اسطوخودوس
قرنفل مصطگی رومی نانخواه خولنجان سنبل الطیب
زرنباد جوزبوا بسباسه دانه هیل بوا سافج هندی
از هر یک یک مثقال اجزا نیمکوفته داخل کرده بقدر
احتیاج آب بر روی آن کرده عرق کشند و اگر
در وقت عرق کشیدن عنبر اشهب دو مثقال مشک
تبتی یک مثقال بر دهان نیچه بندند خوب است
ماء اللحم تعلیمی فرموده اند که از اقراح علامة العلما
السید السند الراجد فقیر میر محمد هادی قدس سره
است نافع است از برای جمیع امراض بارده اعضای
رئیسه خفقان و غشی حادث از برودت +
صنعت آن گوشت بره چهار ماهه فربه یک من تبریزی
مرغ مسمن کبک جوان از هر یک دو قطعه گنجشک تر
خانگی بسته پنج قطعه کبوتر تازه نوپرواز آمده سه
قطعه همه را از چربی و استخوان جدا کرده شرحه شرحه
نموده دارچینی سلیخه سیاه عود هندی عود الصلیب
صعتر فارسی قرنفل مصطگی رومی نانخواه صندل
سفید خولنجان زرنباد جوزبوا سنبل الطیب بسباسه
دانه هیل بوا سافج هندی از هر یک یک مثقال
در نسخه دیگر از هر یک دو مثقال است و زنجبیل
دو مثقال نیز داخل است و مشک داخل نیست
نیم کوفته بر گوشتها پاشند و یک شب بگذارند پس
با یک من تبریزی گلاب و یک من عرق بید مشک
در ظرف کلانی گل دود کرده خیسانیده باشند و آب
بقدر ضرورت عرق کشند و در وقت عرق کشیدن
عنبر اشهب و مشک خالص از هر یک دو دانگ
بر دهان نیچه بندند + ماء اللحم دیگر از اقراح آن مرحوم

که عظیم النفع است در تقویت اعضای رئیسه خصوصاً
خصوص قوت قلب و قوت باه + صنعت آن گوشت
بزغاله چهار ماهه شیرمست دو رطل مرغ فربه دو قطعه
دراج چهار قطعه سنگخوار بیست قطعه همه را از چربی و
استخوان جدا نموده ورق کرده کشنیز خشک غنچه
گل سرخ از هر یک دو اوقیه دانه هیل بوا یک و نیم
اوقیه صندل سفید دو اوقیه کوفته بر آن پاشیده
در دیگ نقره کباب نیم خام نموده گلاب عرق بید
مشک عرق گاوزبان عرق صندل از هر یک
دو رطل آب سیب شیرین آب امرود که بهندی
ناشپاتی نامند از هر یک یک رطل آب زردک
آب نیشکر از هر یک نیم رطل داخل کرده عرق کشند
پس در آن عرق گل گاوزبان گل سرخ ابریشم
خام از هر یک ربع رطل صندل سفید سافج هندی
دارچینی کشنیز خشک از هر یک دو اوقیه و نیم
داخل کرده یک شب بگذارند و روز دیگر عرق
کشند و در وقت عرق کشیدن عنبر اشهب زعفران
از هر یک یکمثقال مشک تبتی نیم مثقال بر
دهان نیچه بندند + ماء اللحم دیگر عظیم المنافع و در
نفع اقوی از نسخه قبل خصوص در امر باه +
صنعت آن گوشت بره چهار ماهه یا بزغاله شیرمست
هر کدام که باشد خالص از استخوان و چربی دو
رطل مرغ مسمن دو قطعه دراج چهار قطعه مجموع را
از استخوان و چربی پاک کرده ورق نموده دارچینی
صندل سفید بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری
خولنجان زنجبیل سافج هندی کشنیز خشک غنچه
گل سرخ از هر یک شش درم گل گاوزبان پانزده
درم بر آن پاشیده در دیگ نقره نیم بریان کرده
پس گلاب و آب زردک و عرق بید مشک آب
سیب شیرین آب ناشپاتی آب نیشکر از هر یک
یک رطل بر روی آن کرده عرق کشند و در وقت
عرق کشیدن عنبر اشهب مشک خالص زعفران
از هر یک چهار دانگ مثقال مصری در پارچه

کتانی بسته بر دهان نیچه بندند یا در ظرفی که عرق در آن
می چکد بگذارند و چهار رطل عرق بگیرند و دو اوقیه و
نیم صبح و دو اوقیه و نیم شام بیاشامند + ماء اللحم دیگر
که در امر باه اقوی از هر دو نسخه قبل است + صنعت
آن گوشت بره یا بزغاله فربه دو رطل مرغ مسمن دو
قطعه قطاة که آنرا بفارسی سنگخوار گویند هفت
قطعه دراج فربه چهار قطعه گنجشک نر خانگی پنجاه قطعه
همه را از استخوان و چربی جدا کرده ورق نموده
دارچینی صندل سفید بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل
مصری سافج هندی کشنیز خشک گل سرخ از هر یک
دو مثقال و نیم گل گاوزبان هفت مثقال و نیم
کوفته بر آن پاشیده یک شب بگذارند و روز دیگر با
آب آهن تاب و گلاب و عرق بید مشک آب زردک
آب نیشکر آب سیب شیرین آب امرود از هر یک یک
رطل عرق کشند و در وقت عرق کشیدن عنبر اشهب
مشک تبتی زعفران از هر یک یک مثقال در پارچه
کتانی بسته بر دهان نیچه بندند یا در ظرفی که عرق در آن
می چکد بگذارند دو فنجان از آن صبح و دو فنجان
شام بیاشامند + ماء اللحم دیگر ضعف قلب و خفقان
بارد و ضیق النفس و سهر را سودمند است + صنعت
آن گوشت خروس پنج قطعه گوشت بک هفت قطعه
در دیگ نقره کباب نیم خام برشته نمایند بحدی که
شوربای آب پس دادن نماید و آب آن خشک نگردد
پس گلاب عرق گاوزبان عرق دارچینی از هر یک
یک من تبریزی بر روی آن نموده عرق کشند پس عرق
را بر روی گل گاوزبان گیلانی و بادرنجبویه از هر یک
دو مثقال دانه هیل بوا رازیانه اصل السوس مقشر
تخم کرفس جوز الطیب قرنفل زرنباد خشک گل
گاوزبان صندل سفید از هر یک یک مثقال کرده
یک شب در آن خیسانند و روز دیگر عرق کشند و در
وقت عرق کشیدن عنبر اشهب مشک تبتی از هر یک
چهار دانگ بر دهان نیچه یا در ته طاس نمایند اگر
میسر نشود در طاس عرق کشند شربت قدر درم

ماء اللحم دیگر که همان نفع دارد + صنعت آن گوشت
حیوان فربه شیرمست ده نیم آثار گوشت بزغاله فربه
هفت قطعه گوشت مرغ فربه دو قطعه گوشت گنجشک نر
بست قطعه گل گاؤزبان سنبل الطیب از هر یک چهار توله
چای خطائی تودری گلگون تودری زرد بهمن سفید
بهمن سرخ تخم فرنجمشک لسان الثور لسان العصافیر
بوزیدان کبابه چینی اسراسقاقل مصری تخم هلیون
خصیة الثعلب تخم کاکنج از هر یک سه توله عود [illegible]
خام خارخسک از هر یک دو توله عرق گاؤزبان
عرق بادرنجبویه عرق بیدمشک از هر یک سه آثار
آب زردک بقدر حاجت ادویه را جوکوب نموده یک
شبانروز در عرقها بخیسانند پس آب زردک داخل
کرده هفت آثار عرق کشند در پنج ماشه عنبر اشهب بر
دهان نیچه بندند و اگر عنبر را سه ماشه و دو ماشه مشک
خالص و ده توله تا بست توله جوز بوا چینی اعلی
اضافه نمایند بهتر است + ماء اللحم صغیر + صنعت
آن گوشت گاوی فربه یک و نیم آثار مرغ جوان
فربه دو قطعه عرق گاؤزبان نیم آثار عرق بیدمشک
گلاب از هر یک نیم پاؤ آب باران نیم آثار توست
رسد اترج شیرین کرده یک و نیم توله برگ گاؤزبان
دو توله عنبر اشهب دو ماشه مشک خالص یک ماشه
علی الرسم عرق کشند و اگر یک توله صندل سفید نیز
اضافه نمایند خوب ست + ماء اللحم دیگر جهة خفقان
و رعشه و استسقا و یرقان و حدت ذهن و تعفن
ارواح و بسط نفس و تقویت باه حتی مالیخولیا را
و تسکین الم نقرس و درد مفاصل و امثال اینها
نافع و اکثر امزجه را موافق و اعاده کننده قوی
و ارواح ضعیف و ناقص شده از امراض متعفنات
عفینه را و مزاج آن حار در درجه اولی و تر در اول
دوم است + صنعت آن بگیرند گوشت بره شیرمست
سه رطل مرغ مسمن جوان سه قطعه گنجشک نر سی قطعه
گوشت را کوبیده و مرغ و گنجشک را با استخوان
کوبیده در آب طلا تابته و نقره تابته و آهن تابته

از هر یک بست مرتبه چهار رطل آب پیاز سفید سه اوقیه
قرنفل دار فلفل کبابه چینی از هر یک دو مثقال زعفران
زعفران یک مثقال ادویه را جوکوب نموده بر
گوشتها پاشیده در دیگ کرده آبهای مسطور را
بران ریخته سر دیگ را بخمیر محکم نموده با آتش ملایم
بسیار بجوش آرند تا بخار صحیح دهد تا مهرا گردد پس از آتش
فرود آورده بگذارند تا سرد گردد و بخار آن بر طرف شود
آنگاه سر دیگ را باز نموده این ادویه بران
زیاده نمایند تخم پنیر زرنباد درونج عقربی بادرنجبویه
از هر یک دو مثقال تخم کشنیز صندل سفید از هر
یک پنج مثقال نعناع نمام دارچینی برگ گاؤزبان
جوز بوا پوست زرد اترج از هر یک یک مثقال نیم
عنبر اشهب سنبل الطیب بهارنارنج بهار انگور از هر
یک یک مثقال ادویه را آنچه کوبیدنی است جوکوب
نموده در گلاب و عرق بید و آب سیب شیرین و آب
مرزنجوش و آب برگ گاؤزبان یک شبانروز بخیسانند
و دران ریزند و اگر ادویه که در نسخه ذکر یافته سوای
زعفران و عنبر و این ادویه را علیحده علیحده جدا نموده
بعد طبخ تخم [illegible] نمایند عرق کشند و زعفران و عنبر
را سوده در پارچه نازکی بدهن نیچه یا منتشره که در آن
عرق می چکد ببندند از بهتر ست و اگر از این ادویه
خواهند تخم جرجیر تخم زردک تخم شلغم بوزیدان
لسان العصافیر حب القلقل لعبت بربری بهمنان
از هر یک دو مثقال جوکوب نموده در پارچه نازکی
بسته تا تمام عرقها را بران مقطر نمایند میگردد اقوی —
ماء اللحم اقوی از نسخه اولی صنعت آن گوشت
بره شیرمست گوشت بزغاله فربه بی استخوان و چربی
از هر یک یک و نیم من تبریزی گوشت آهو بره گوشت
بچه گاومیش فربه از هر یک یک من گوشت مرغ
جوان فربه پنج قطعه گوشت کبوتر بچه و تیهو و
فاخته و سمانی که چرز نامند و کبک و سماسیه و سلوی
و دراج از هر یک هفت قطعه گوشت سنگخواره
و تیهو و دراج از هر یک پانزده قطعه گنجشک خانگی

و صحرائی از هر یک سی قطعه طیور را از چربی صاف کرده
با استخوان کوبیده و سائر لحوم را از چربی و استخوان
جدا کرده نیم کوب نموده با آبهای مسطور نسخه قبلی
با آتش ملایم بدم طبخ نمایند و بعد از طبخ این ادویه را که
در آب طلا و نقره و آهن تابه بدستور مسطور خیسانیده باشند
داخل کرده عرق کشند ادویه این ست قرنفل هیل
بوا پوست جوزبوا دارچینی زنجبیل زرنباد فلفل
دار فلفل کبابه چینی خولنجان صندل سفید رنده
کرده بسباسه درونج هندی نخود هندی خام غرقی ترنج ترکی
بسفایج درونج عقربی بوزیدان بهمنان شقاقل
مصری زراوندان لسان العصافیر بیخ لفاح از هر
یک پنج مثقال ابریشم خام گاؤزبان از هر یک ده
مثقال زر ولات عرق تمام چکیده شود ثانیا گل گاؤزبان
برگ بادرنجبویه بهار سنبل بهارنارنج گل سرخ [illegible]
از هر یک هفت مثقال در پارچه نازکی بسته دران
اندازند و عنبر اشهب و مشک خالص از هر یک سه
مثقال زعفران پنج مثقال سوده در پارچه نازکی
بسته بر دهان نیچه یا در ته قابله گذارند که تمام عرق
بران چکیده شود و منحل گردد پس سرد نموده در شیشه
نگاه دارند و غذا لحاجت بقدر برداشت مزاج تناول
نمایند بدانکه گفته اند که ماء اللحم متخذ از گوشت صرف
بدون آب نیکوست از برای تقویت قوی
و ارواح و ضعف قلب و دماغ و شهوت غذا و جماع
و تلافی آنچه از قوی به تحلیل رفته یا سریع زائل و مستخرج
از گوشت مرغ جوان فربه و جوجه کبوتر و گوشت گردن
بزغاله لطیف تر و حرارت آن کمتر از سائر لحوم ست
و ماء اللحم واقعی همین ست + صنعت آن بگیرند گوشت
هر حیوانی را که خواهند از استخوان و چربی جدا کرده
پارچه های کوچک بمقدار نخود و با قشار برچیده
در دیگ پاکیزه کرده لیکن آنکه قدری دارچینی
و قرنفل و زعفران بران مالیده باشند و قدری
آب یا گلاب یا بید مشک بران پاشیده سر دیگ را
بخمیر گرفته لیکن آنکه طاسی در وسط دیگ آویخته باشند

وسرپوش قبه دار بران گذاشته که قبهٔ سرپوش در وسط
طاس باشد که انچه از عرق متقطر شود در طاس جمع
گردد و بآتش اخگر بدم طبخ نمایند و ساعت بساعت
دیگ را حرکت میداده باشند که بته دیگ بچسبید که
بسوزد و چون دانستند که مائیت دران نماند قریب
بسوختن رسیده دیگ را فرود آورند و بگذارند تا
سرد گردد پس سر دیگ را باز نموده انچه عرق در
طاس جمع شده است سرد کرده در شیشه نگاه دارند
و برای تقویت مبرودین و مرطوبین قدری عنبر و
مشک در پارچه نازکی کرده بر قبه سرپوش بندند نیکوست
و نسخ ماء اللحم با چوب چینی در چوب چینی ذکر یافت

فصل در بیان مرقهای بعض لحوم

مرقه لحم که اصحاب سودا و مالیخولیا خصوص مراقی
و جمیع که بسبب انصباب سودا بمعده باشد مفید است
صنعت آن گوشت بز فربه گوشت مرغ مسمن گوشت
کبوتر نو پرواز آمده فربه در آب بپزند و کف آنرا
بگیرند پس گوشتها را در سرکه گاو یا بیاز حلقه کرده
بو داده آب گرم دران کرده با نخود و شبت و اندکی
زیره کرمانی بپزند تا مهرا شود پس مطیب سازند آنرا
باندکی از خولنجان و دارچینی و عود هندی و چند
طاقه پودنه و بپالایند و بخورند + مرقه پاچه ملین
طبع و مرطب مقوی ست + صنعت آن بگیرند
کراع بزغاله یا بره املس و قطعهای ریزه نموده در
یک من آب و قدری نمک طعام بجوشانند و
کف آنرا بگیرند پس رازیانه و مغز بادام شیرین و
بسفایج فستقی از هریک دو درم کوفته داخل نمایند و
اسفناخ و شلغم و چغندر از هریک دو سیر شاهی ریزه
کرده داخل نموده بجوشانند تا ثلث آب بماند
پس دارچینی نیم درم قرنفل ربع درمی تا دو درم
پودنه زیره کرمانی از هریک یکدرم کشنیز خشک
دو درم مسکه گاو چهار سیر شاهی داخل کرده بمالند
پس آنرا بپالایند و وقت صبح پیش از غذای

چاشت بیاشامند و اگر در مزاج برودتی داشته باشد
نصف شیر و نصف آب بکنند و نمک داخل نمایند
می باشد النفع بعون الله تعالی + مرقه دیگ
هرم محلل و ملین طبع و مخرج سودا و جهت قولنج امراض
سوداوی و تپهای مزمن و دوری و رعشه و مفاصل
و ربو و نفخ معده و سوء القنیه بسیار مفید است
صنعت آن بگیرند یکعدد خروس پیر را و آن قدر
بدوانند که خسته گردد پس ذبح نمایند و شکم آنرا
شگافته پاک بشویند و به نمک و قرطم تر کرده در
آب طبخ نمایند تا خوب مهرا گردد پس صاف نموده
شب بگذارند و صبح بنوشند + مرقه دیگ هرم دیگر
که ملین طبع ست + صنعت آن بسفایج فستقی چهار
مثقال هرم کوبیده بپاشند بر مرقه ماکیان یا خروس
پیر و بیاشامند پس بدرستیکه اسهال اخلاط
سودا میکند و نیست سزاوار که متعرض سقمونیا
شوند و در مرقه و داخل نمایند چیزی از سقمونیا در
مرقه البته قلانسی گوید که من تجربه کردم و یافتم
آنرا در نهایت ضرر + مرقه دیگ هرم به نسخه دیگر
صنعت آن بسفایج فستقی که پوست سیاه آنرا
تراشیده و آنرا نیمکوفته باشند شش درم در پارچه
کتانی نازک منخلخل پاکیزه بسته پس بگیرند خروس
پیری و آنرا بدوانند بحدیکه خسته شود در [illegible] پس
آنرا ذبح نموده پاک سازند و شکم آنرا از [illegible]
شداب پر سازند پس شکم آنرا بدوزند و در دیگ
انداخته با بسفایج مذکور و آن مقدار از آب که
از روی وی برگردد در دیگ کرده بپزند پختنی نهایت
تا مهرا شود و بطریق حسو مرقه آنرا بیاشامند
پس بدرستیکه طبع را نرم میگرداند و اخراج سودا
برفق و مدارا میکند و نفع میدهد مالیخولیا و ربع و
جمیع امراض سوداوی را + مرقه دیگ هرم که
قبض طبیعت بگشاید و دفع بلغم و سودا کند +
صنعت آن بگیرند یک خروس پیر و آنرا قدری
دوانیده ذبح نموده پاک کنند و با آب دو درم

نمک طعام و قدری بسفایج فستقی بپزند و بخورند تا
اسهال سودا و بلغم کند + و مرقه خروس جوان زیاده
کننده منی ست و صاف کنندهٔ آن + و مرقه خروس
بچه بجهت تسکین امراض حاره + و مرقه مرغ جوان
قوتیر جهت تسمین بدن و تنقیه رنگ رخساره و هزال
و زیاده کردن جوهر دماغ و دفع خیالات فاسده و با
روغن تازه جهت سرفه یابس و مرقه گوشت مرغ
تا یک هفته با نان میده خوردن جهت زردی رخساره
که سبب آن معلوم نباشد مجرب است +

باب اللام مع الخاء المعجمه

فصل در بیان لخالخ

بدانکه لخالخ که دران افیون و پوست خشخاش بود
در افیون و پوست خشخاش هریک بجای خود در
افیون ذکر نموده شد و انچه بدون آن مبرد واست
در ینجا ذکر میباید + لخلخه بفتح هر دو لام و دو خای معجمه
اول ساکن و دوم مفتوح و آن در عرف ادویه چند عطر
رقیق القوام طیب الرائحه را گویند که در شیشه یا ظرفی
کرده نزد خود گذارند و حرکت دهند تا بوی آن
بمشام رسد بلکه اندکی از ان بر بینی و سینه هم بمالند
لخلخه جهت تقویت دل و دماغ حار + صنعت آن
گلاب یک مثقال سرکه کافور از هریک نیم مثقال
روغن بنفشه پنج مثقال با آب سیب در ظرف سر
تنگ کرده ببویند + لخلخه که جهت منع صعود بخارات
بدماغ و سرسام و اختلاط عقل نافع است + صنعت
آن آب کشنیز آب برگ بید مشک روغن گل صندل
سفید بدستور لخلخه نمایند + لخلخه دیگر جهت ضعف
دل و سوداء بارده + صنعت آن قرنفل کبابه [illegible]
مشک از هریک دانگی با گلاب و عرق بیدمشک
یا عرق بهار لخلخه کنند + لخلخه دیگر که منع عفونت
کند و دماغ را نافع باشد + صنعت آن صندل سفید
سائیده کشنیز خشک گلاب و سرکه در ظرفی
افکنند و ببویند و اگر بیخوابی باشد سرکه داخل نمایند

لخلخه دیگر که صداع حار و بیخوابی را و ضعف قلب حار را نافع باشد صنعت آن آب برگ کاهو آب خیار تازه آب کدوی تازه صندل سفید سائیده از هر یک قدری در شیشه سرتنگ کنند و ببویند و اگر قدری آب برگ کشنیز تازه اضافه نمایند خوب است و اگر نباشد نقوع کشنیز خشک اضافه نمایند نیز خوب است لخلخه دیگر ضعف دماغ و قلب باردین را نافع است صنعت آن عود هندی یک جزو ابریسم قرنفل مشک عنبر از هر یک نیم جزو با گلاب سائیده لخلخه نمایند لخلخه معنبر بسیار خوشبو مقوی قلب و دماغ است صنعت آن عنبر اشهب یک آثار صندل سفید بسیار خوشبو نیم آثار پوست نارنج و پوست نارنگی عود هندی غرقی پوست ترنج از هر یک پاو آثار عنبر اشهب مشک خالص از هر یک یک تولہ بهار نارنج قدری همه را بسیار نرم سائیده خشک در شیشه نگاه دارند و عند الحاجت قدری از آن را با گلاب حل کرده در شیشه سرتنگی نموده لخلخه نمایند

باب اللام مع السین المهمله

لسان الثور بفارسی گاوزبان و بیونانی قوغلس و بهندی گاو جلیبا مانند برگ نبات آن با خشونت و سطبر و مفروش بر روی زمین و بر روی آن نقطه های سفید شبیه بخار و زغب دار و ساقش قریب بذرعی و زغب دار و شاخهای آن نیز با زغب و با نقطه های سفید و باریک و گلش لاجوردی بشکل گل انار و تخمش سفید رنگ اندک طولانی و سفید از حب قرطم و باریک تر تا چهار دانه در یک قمع میباشد و رنگ برگ تازه آن سبز مایل بزردی و کهنه آن مایل بسیاهی و با لعابی و در جبال و اراضی کثیر الوجود است و در نواح عظیم آباد و کشمیر و بالای دو دیگر نیز میشود و اما برگ عظیم آبادی اندک نازک و نقطه آن کمتر و در مرشدآباد و بنگاله نیز اگر تخم آنرا بکارند و متوجه شوند میشود و لیکن برگ آنهم نازک ضعیف کم نقطه و حکیم میر محمد مؤمن نوشته که قسمیکه در اصفهان و بعضی بلاد میشود و گاوزبان میدانند مرماخوز است و گل لاجوردی و کوچک و مدور میباشد و گاوزبان در اول گرم و تر و قوتش تا هفت سال باقی است گل آن الطف و جمیع اجزای آن مفرح و مقوی اعضای رئیسه است بالخاصیت و مسهل مره سودا و صفرا و جهت امراض سوداوی و سرسام و برسام و حدیث نفس و جنون و وسواس و خوف و مالیخولیا و خفقان و درد گلو و خشونت سینه و سرفه و ضیق النفس و نیکوئی رنگ رخسار و سنگ مثانه و یرقان و تقویت حرارت غریزی موثر و مضر سپرز و مصلحش صندل و قدر شربتش از آبش تا چهار اوقیه و از جرم آن تا ده درم و بدلش بوزن آن ابریشم محرق و چهار دانگ پوست ترنج است و چون از آب سیب و آب میوه تر شراب ترتیب دهند ده مثقال آن تفریح کند بحدی که یک رطل شراب بدون ازاله عقل و دو درم گل آن با یک درم طین ارمنی و دو درم شکر رافع خفقان است و عرق گاوزبان جهت امراض سوداوی مفید و در سائر افعال ضعیف تر از آن و قدر شربتش سه مثقال و برگ سوخته آن جهت قلاع اطفال و سستی بن دندان و حرارت دهان مفید است

فصل در بیان خمیره های لسان الثور

خمیره زهره لسان الثور تفریح و تقویت قلب و دماغ نماید و امراض سوداویه و خفقان و مالیخولیا و جنون و توحش را نافع است صنعت آن گل گاوزبان هفت مثقال صندل سفید پانزده مثقال برگ بادرنجبویه پنج مثقال قند سفید یک من نبات سفید سه من گل گاوزبان صندل و برگ بادرنجبویه را در گلاب و عرق بیدمشک یک شبانروز بخیسانند پس بجوشانند تا ثلث بماند پس بپالایند و بمالند و با قند و نبات بقوام آورند و از آتش برگرفته عنبر اشهب چهار مثقال مشک تبتی خالص چهار مثقال ورق طلا و ورق نقره محلول و مروارید ناسفته از هر یک شش مثقال زعفران یک مثقال سوده در آن داخل نمایند و با تیر معجون سازی بر هم زنند تا نیکو مخلوط شود تا مثل خمیره گردد نگاه دارند شربتی دو مثقال و اگر یک من نبات را کم نموده و بعوض آن رب سیب شیرین داخل نمایند بهتر است خمیره گل گاوزبان مفرح و مقوی قلب و دماغ است و دفع مواد سوداویه نماید و اصحاب مالیخولیا و وسواس و جنون را نافع است صنعت آن بگیرند آب نیشکر سفید و کف آنرا با شیر سفیده تخم مرغ صاف نمایند پس تیر زنند تا لعابه گردد گل گاوزبان تازه یک من کف مال کرده در آن داخل نمایند و باز تیر زنند تا نیکو مخلوط شود و بکار برند شربتی ده درم و اگر خواسته باشند دو مثقال عنبر اشهب محلول در آن داخل نمایند و آن هنگام آنرا خمیره گاوزبان عنبری گویند و شربتی از آن سه مثقال است و اگر گل گاوزبان تازه بهم نرسد گل خشک آنرا گرفته نیم کوفته بدستور مذکور خمیره سازند لیکن اگر از گل خشک سازند در هر یک من گل چهار من شکر باید که داخل کرده شود و اگر عنبری خواهند چهار مثقال عنبر داخل کنند

فصل در ذکر شرابهای لسان الثور

شراب لسان الثور نافع از برای مره سودا و خفقان و ضعف قلب و مالیخولیا و وسواس صنعت آن گاوزبان سی درم سر بنفشه پانزده درم بادرنجبویه ده درم هلیله سیاه افتیمون بسفایج فستقی اسطوخودوس از هر یک ده درم اجزا نیم کوفته با سه من گلاب بجوشانند تا یک من باقی ماند و بپالایند و در آن یک من شکر طبرزد داخل کرده بقوام آورند شربتی ده درم شراب لسان الثور دیگر ترکیب حکیم میر محمد حسین طاب ثراه صنعت آن گل گاوزبان گیلانی چهل مثقال گل نیلوفر بادرنجبویه صندل سفید بگلاب سوده از هر یک ده مثقال عرق بیدمشک گلاب عرق شاهتره گاوزبان از هر یک دو مینا قند سفید نبات سفید از هر یک نیم من شیر برز ورق نقره پنج مثقال ورق طلا دو مثقال عنبر اشهب مشک خالص از هر یک یک مثقال بدستور مقرر مرتب نمایند شراب لسان الثور که همین منفعت دارد

رائیز سودمند است + صنعت آن آب لسان الثور
تازہ یک من آب بادرنجبویہ تازہ یک من با عسل مصفےٰ
یکجا من بجوشانند و کف آنرا بگیرند و صافی نمودہ بقوام
آورند و یکدرم زعفران سودہ دران داخل نمودہ
نگاہدارند شربتے دہ درم و اگر حرارت در مزاج نباشد
و خواستہ باشند کہ زیادہ تقویت قلب کنند یک مثقال
عنبر اشہب دران حل کنند و اگر بجای عسل قند سفید
داخل کنند شاید و در نسخہ ذخیرہ آب لسان الثور یک
من و آب بادرنجبویہ نیم من و عسل یک من و نیم زعفران
یکدرم ست و این نسخہ بہتر است + شراب لسان الثور
بہ نسخہ حکیم میر محمد مؤمن + صنعت آن گل گاؤزبان
چہل مثقال بادرنجبویہ بست مثقال جوشانیدہ بپالایند
و با دو صد مثقال قند سفید بقوام آورند و در شیشہ
نگاہدارند شربتی دہ درم + شراب لسان الثور بہ نسخہ
بعض اطبای متاخرین + صنعت آن گل گاؤزبان خشک
سی درم برگ فرنجمشک بنجدرم سادرج ہندی
دو درم شیر آملہ چہل درم در شش من آب تیز بجوشانند تا
بیکمن رسد و با یک من قند سفید بقوام آورند
شربتی دہ درم با بست درم گلاب بنوشند و اگر خواستہ
باشند در آخر یک مثقال عنبر اشہب دران حل نمایند
شراب لسان الثور سادج دل را قوت دہد خفقان
یابس را نافع باشد و توحش سوداوی و وسواس و
مالیخولیا و جمیع امراض را مفید است + صنعت آن
بگیرند آب لسان الثور تازہ یک من با یک من قند
سفید بقوام آورند و اگر از آب گل گاؤزبان تازہ
مرتب شود الطف و انفع است و اگر لسان الثور تازہ
بہم نرسد از گاؤزبان یا گل گاؤزبان خشک مرتب
نمایند باین دستور کہ بگیرند گاؤزبان خشک یا گل آن
ہر کدام کہ باشد مقدار چہار یک من تیز بجوشانند و در
گلاب و عرق بیدمشک بخیسانند پس بجوشانند و
بپالایند و با یک من قند سفید بقوام آورند و نگاہدارند
و اگر حرارت در مزاج نباشد یک مثقال عنبر اشہب
در آخر دران حل کردہ نگاہدارند + شراب لسان الثور
دیگر + صنعت آن گل گاؤزبان پنجاہ مثقال در آب
و عرق گاؤزبان و عرق بیدمشک از ہر یک یک
رطل شب بخیسانند صبح بجوشانند و صاف نمودہ
قند سفید دو صد مثقال داخل کردہ بقوام آوردہ تیز
بزنند تا لعابیہ شود عنبر اشہب ورق نقرہ از ہر یک
یک مثقال مشک تبتی ورق طلا داخل کردہ تیز
بزنند تا مخلوط شود و نگاہدارند و این خمیرہ مقوی
اعضاء رئیسہ و معدہ است و نافع است از برای
مالیخولیا + شراب لسان الثور منقول از مجربات شیخ
عمادالدین کاشغری + صنعت آن گل گاؤزبان
گیلانی دہ مثقال صندل سفید ہفت مثقال و نیم
تخم بادرنجبویہ دہ مثقال تخم بالنگو دہ مثقال
مشک خالص عنبر اشہب ورق نقرہ از ہر یک یکمثقال و
یک دانگ و نیم قند سفید یک صد و نود مثقال
بدستور مرتب نمایند + عرق لسان الثور مقوی
اعضا است و جہت امراض سوداوی و سرسام و
جنون و مالیخولیا و خفقان و توحش و تقویت حرارت
غریزی و نکوئی رنگ رخسار نافع + صنعت آن بگیرند
عرق لسان الثور تازہ دو در یک من آن شش من
آب داخل کردہ در دیگ کنند و بطریق متعارف
عرق کشند و اگر سبکتر خواہند آب را زیادہ و اگر
گاؤزبان تازہ نباشد از برگ خشک آن عرق کشند
بدین طور کہ در یک من آن ہشت من آب یا کمتر یا
زیادہ بحسب اغراض داخل نمودہ عرق کشند و اگر
برای زیادتی تقویت قدری گل آن نیز اضافہ
نمایند بہتر است و گاہی جہت تفریح و تقویت قلب
مبرود المزاج قدری عنبر سر شیشہ میبندند + عرق
لسان الثور مرکب در فوائد مذکورہ اقوی و ابلغ
صنعت آن برگ گاؤزبان چہل مثقال گل گاؤزبان
ہفت مثقال برگ بادرنجبویہ ابریشم خام از پیلہ
جدا کردہ گل نیلوفر از ہر یک پانزدہ مثقال برادہ
کردہ صندل سفید ہشت مثقال برگ گل سرخ کہ
در داحمر است اگر تازہ باشد یکصد و پنجاہ مثقال
و اگر نباشد در خشک منزوع الاقماع بست مثقال
سادرج ہندی عود ہندی غرقی خام جوکوب کردہ از
ہر یک پنجمثقال با ہشت چندان آب در دیگ کنند و
عرق کشند پس بگیرند قرنفل و جوز بوا و بسباسہ از ہر یک
پنج مثقال خصیۃ الثعلب مصری بہمن سرخ بہمن سفید
بوزیدان شقاقل مصری سنبل الطیب مصطگی رومی
دارچینی از ہر یک دہ مثقال جوکوب نمودہ در تہ دیگ
گذارند و بالای آن عرق مسطور را با یک شیشہ گلاب و
یک شیشہ بیدمشک ریزند و یک مثقال عنبر اشہب
بر سر نیچہ بندند و ثانیاً عرق کشند شربتی مقدار دہ یا بست
مثقال صبح و بست مثقال شام خالص یا بعض اشربۂ
مناسبہ بنوشند و اگر از برای کسیکہ احتیاج بتفتیح و تحلیل
انیسون تخم کرفس تخم کشوث نانخواہ کرویا کزبرہ زرد کر
اذخر مکی رازیانہ از ہر یک ہفت مثقال تا پانزدہ مثقال
بنابر اعراض اضافہ نمایند نیکو ست + گل انگبین زہر
لسان الثور دل را قوت دہد و خفقان و غشی ضعف
قلب سوداوی مزاج را نافع + صنعت آن گل گاؤزبان
تازہ آنچہ خواہند با قند سفید ہموزن یا دو چندان
درہم آمیختہ بمالند تا بہ لیدنی نیکو در آفتاب گذارند
تا چہل روز متوالی پس استعمال نمایند + لعوق کہ لثہ
و دندان را محکم کند و سرخی آنرا زائل سازد + صنعت
آن گلنار طباشیر گل سرخ کزمازج اجزا بالسویہ نرم
کوفتہ بیختہ بر لثہ و دندان بچسپانند +

باب اللام مع الطاء المہملہ
فصل در بیان نسخ لطوخات

بدانکہ لطوخ بفتح لام و طای مہملہ و واو و خاے معجمہ
عبارت از دوای سیال رقیق القوامی ست کہ بر ظاہر
جلد بمالند و از طلا رقیق تر و از ضماد غلیظ تر باشد و
لطوخاتیکہ دران افیون و پوست خشخاش بود و در
افیون ذکر یافت و آنچہ بدون آنست درینجا نوشتہ
میشود + لطوخیکہ چون بر معدہ لطوخ نمایند تا بتین لطف
کند + صنعت آن نورہ ارمنی روغن مغز بجرک کہ

بادام تلخ کوهی ست بزبان عوام اهل فارس و زهرهٔ
گاو خشک کرده اجزا مساوی بعسل سرشته بر معده
لطوخ نمایند + لطوخیکه چون بر معده بمالند قی آورد
و چون بر ناف بمالند اسهال کند و چون بر پشت زهار
لطوخ نمایند ادرار بول کند + صنعت آن بزر کتان بلبو
مقشر عصارهٔ قثاء الحمار از هر یک سه درم مرداسنگ
خرلق سفید از هر یک چهار درم زهرهٔ بز پنجدرم عکر زیت
ده مثقال موم را در زیت گداخته باقی ادویه را کوفته
بیخته بآن سرشته چنانچه ذکر شد لطوخ نمایند و این
لطوخ امراض بلغمی سینه و ریه را نافع ست و سرفهٔ
بلغمی و ربو و ضیق النفس را سود دارد و سینه را از
اخلاط پاک سازد +

باب اللام مع العین المهمله

فصل در بیان نسخ لعوقات

بدانکه لعوق بفتح لام و ضم عین مهمله و واو و قاف بمعنی
دوای مرکب غلیظ القوام با لزوجت مابین معجون و
شربت انگشت بیچ است و مانند فالوده رقیق که
اندک اندک بانگشت لیسند تا اثر آن بمرور به حلق و
قصبهٔ ریه برسد خصوص در وقت خوابیدن بر پشت
زیرا که اکثر لعوقات مخصوص باعضای تنفس است
برای نرمی و رفع خشونت و علل آنها و لهذا تا تیکه
دران تخم خشخاش ست و در افیون لعوق استعمل در
اسقیل و امثال سپستان و بنفشه و خیارشنبر در امثال سپستان و بنفشه و
خیارشنبر و همین قسم لعوق ادویه که مذکور شده در ذیل
آن ترتیب یافته و آنچه ذکر نیافته اینجا مرقوم می شود
لعوق باقلا که سینه را نرم سازد و سرفه را فائده دهد
صنعت آن آرد باقلا مقشر پنجاه درم صمغ عربی و
نشاسته کتیرا از هر یک پنجدرم رب السوس ده درم
تخم خطمی پنجاه درم تخم خشخاش ده درم مغز بادام
مقشر بیست درم مغز بهدانه مغز تخم کدو و خیارین
و خربزه از هر یک پنجدرم مویز بیدانه بیست درم مویز
را نرم بکوبند و باقی اجزا را نرم کوفته بیخته مجموع را

باهم آمیخته بسرشند و پیوسته قدری در دهان نگاه دارند
و کسی را که آب از دماغ فرود چکد بسیار نافع است
لعوق بزر الکتان ربو و سعال مزمن را سود دهد و سینه
را از اخلاط غلیظه پاک کند و نفس را یاری دهد +
صنعت آن بزر کتان بریان کرده سی درم قردمانا
ده درم کوفته بیخته با عسل مقوم بسرشند و لعوق
نمایند و اگر بزر کتان تنها کوفته بیخته بعسل بسرشند
همین عمل دارد + لعوق بزر الکتان قوی تر از اول
صنعت آن بزر کتان بریان یک جزو کندر نیم جزو
قردمانا زیره از هر یک ربع جزو کوفته بیخته با دو چندان
عسل بسرشند شربتی صبح و شام یک کفچه + لعوق
بزر الکتان دیگر سعال مزمن و بحة آواز را صاف
کند و سده بگشاید و سینه را از ریم و خلط غلیظ پاک
سازد + صنعت آن تخم کتان بریان کرده مویز منقی
از دانه از هر یک نیم من مغز چلغوزه مغز بادام شیرین
و تلخ از هر یک شش اوقیه و در نسخهٔ دیگر شش درم
است مغز فندق بریان کرده تا کاسنی بطم صمغ عربی
اصل السوس از هر یک سه اوقیه فلفل سفید آرد باقلا
نخود و ریوند چینی نشاسته نانخواه حرف بابلی میعه
سائله بیخ سوسن از هر یک یک اوقیه کندر زعفران
از هر یک نیم اوقیه کوفته بیخته بشیر خر سرشته اقراص
سازند و در سایه خشک نمایند و هر روز صبح یک
قرص و شام یک قرص که یک مثقال باشند سوده
بیک ملعقه عسل سرشته لعق نمایند + لعوق بیرز و سینه
را از ریم پاک کند + صنعت آن رب السوس مقشر
پنجدرم کتیرا بیرز و تیبی بارزد مغز بادام تلخ تخم
بادیان از هر یک سه درم بیرزد را بروغن گاو و عسل
بگدازند و باقی ادویه کوفته بیخته بدان بسرشند شربتی
سه درم با طبیخ زوفا + لعوق بزر البنج که جهت منع
انصباب نزله بسینه بی عدیل ست + صنعت آن
بزر البنج سفید دوازده مثقال مغز چلغوزه شش
مثقال مرصاف یک مثقال کوفته بیخته بعسل بقوام
آورده بسرشند و لعوق نمایند + لعوق بزر کتان

بسیار سرفه و بلغم و تنگی نفس را سود دهد + صنعت آن
تخم کتان بو داده چلغوزه صمغ عربی کتیرا از هر یک چهار
درم خرمای رسیده ده دانه روغن بادام پنج درم عسل
معقود بیست درم چنانکه رسم ست لعوق سازند + لعوق
جاورشیر سرفه و ضیق النفس که از سوء مزاج سرد تر باشد
نافع ست + صنعت آن جاوشیر مغز بادام تلخ فلفل
از هر یک جزوی کوفته با عسل معقد بیست درم بسرشند
و جهاک یک در دهان نگاه دارند + لعوق حب
الصنوبر ضیق النفس سوداوی و بلغمی و سرفهٔ سوداوی
و بلغمی و سائر امراض بارده سوداویه و بلغمیه صدر و ریه
را نافع باشد و سینه و ریه را از اخلاط غلیظه بارده
پاک سازد + صنعت آن مغز بادام شیرین مقشر مغز
چلغوزه مغز پسته انجیر زرد خشک سار زوفای خشک
اجزا مساوی کوفته بیخته بطبیخ اصل السوس جعده
گاوزبان دران پخته باشند بیامیزند و هر روز دوازده
درم ازان لعق نمایند + لعوق حب الصنوبر که اصحاب
ذات الریه را از بلای نفث بلغم نافع ست + صنعت
آن حب الصنوبر کبار مقشر ده درم کتیرا مغز تخم
خیارین صمغ عربی مغز بادام تلخ مقشر رب السوس
نشاسته تخم خطمی سفید از هر یک سه درم حلبه مغسول
تخم کتان بریان پرسیاوشان مغز بادام شیرین مقشر
مغز حب القرطم مقشر از هر یک پنجدرم رازیانه دو درم
خرما بیست عدد عسل مصفی نیم من روغن گاو پنج
استار خرما را در روغن گاو و عسل بپزند تا مهرا شود و
ادویه را کوفته بیخته بآن بسرشند و در نسخهٔ دیگر بیست
درم زراوند مدحرج اضافه ادویه مذکوره شده و شربتی یک
ملعقه + لعوق حب الصنوبر دیگر که همین منافع دارد
صنعت آن لب حب الصنوبر صمغ عربی بزر کتان بریان
کرده کتیرا ایرسا اجزا مساوی کوفته بیخته با سه وزن
مجموع ادویه عسل مصفی بسرشند و در ظرف چینی
نگاه دارند هر صبح ده درم لعق نمایند + لعوق حب
الصنوبر حکیم میر محمد مومن نوشته که بکرات حقیر تجربه نموده
جهت سرفهٔ کهنه و ضیق النفس و گرفتگی آواز و خفقان

رطوبی لغایت موثر و بعدیل یافته + صنعت آن بزر حلبه
را خیسانیده مقشر نمایند بعد از ان کوبیده شیره گرفته
با دو شاب انگوری یا عسل شهد بجوشانند تا غلیظ شود
مساوی حلبه مغز چلغوزه مقشر بسیار نرم سائیده مخلوط
نمایند و چند جوش داده استعمال کنند + لعوق حب
الصنوبر ربو و ضیق النفس و سعال مزمن را سود مند بود
سینه را از اخلاط بلغم پاک کند + صنعت آن مغز چلغوزه
ده درم مغز تخم خیارین صمغ عربی مغز بادام تلخ مقشر
مغز پنبه دانه از هر یک پنجدرم رازیانه دو درم خرمای
رسیده بیست عدد در روغن گاو و پنج سیر عسل نیم من خرما
را در عسل در روغن گاو بپزند تا نرم شود و دواها را
کوفته بیخته بدان بسرشند و در بعضی نسخ دو درم زراوند
گرد زیاده کرده اند + لعوق حب الصنوبر دیگر باه را
قوت دهد و بجهت صوت و رطوبت حنجره را نافع باشد
گرده و مثانه را مفید است + صنعت آن مغز چلغوزه
مغز پنبه دانه از هر یک بیست مثقال حلبه بزر کتان
بریان کرده از هر یک ده مثقال نرم بعسل مصفی با
دو شاب انگوری سرشته لعوق سازند + لعوق حب
الصنوبر دیگر که ضیق النفس و ربو و سرفه را سود مند
بود + صنعت آن مغز چلغوزه مغز بادام شیرین مقشر
از هر یک چهار درم رب السوس روغن بادام از
هر یک پنجدرم نشاسته بیست درم کوفته با عسل بقوام
آورده بسرشند + لعوق حب الرشاد سرفه کهنه
بلغمی را نافع باشد و سینه را از اخلاط پاک کند +
صنعت آن تخم تره تیزک ده درم اصل السوس مقشر
تراشیده چهار درم انیسون رازیانه از هر یک سه درم
اجزا نیم کوفته در دو رطل آب بجوشانند تا به یک رطل
آید و صاف نموده با نیم رطل عسل به قوام آورند
لعوق حب الرشاد دیگر + صنعت آن تره تیزک ده
درم شونیز چهار درم انیسون تخم بادیان از هر یک
دو درم زراوند مدحرج سعال نو نه دمشتی صعتر از
هر یک سه درم کوفته بیخته با عسل بسرشند شربتی دو درم
با سکنجبین عسلی یا عنصلی + لعوق حب القطن نسخه

معصوری سینه را از اخلاط پاک کند و سرفه کهنه و ریشش
سینه را سود مند است + صنعت آن مغز بادام مقشر
ده درم مغز پنبه دانه دو درم باقلا سفید رسیده
پنجدرم کرسنه فراسیون از هر یک سه درم اجزا نیم کوفته
بیخته با فانید بقوام آورده بسرشند و لعوق سازند
لعوق الحرمل ضیق النفس و سرفه رطوبی را بعدیل
است + صنعت آن حرمل تخم کتان بالسویه نرم
کوبیده با عسل بقوام آورده سرشته لعوق نمایند و
مداومت بآن کنند + لعوق حب القطن که از صناعت
جالینوس ست جلیل القدر و عظیم النفع است و
اعاده شهوت باه کند بعد از یک یاس ازان و صدر
را صافی گرداند و سدها بکشاید و نافع است از برای
ضعف گرده و مثانه و حرقة بول و سنگ گرده و مثانه
را زائل گرداند و نافع ست از برای ضیق النفس و
ربو + صنعت آن حب القطن مقشر بیست درم
دارچینی قرنفل مغز چلغوزه تخم انجره از هر یک
پنجدرم شقاقل مصری زنجبیل از هر یک ده درم
دار شیشعان هفت درم قسط شیرین تخم کتان بریان
مصطگی رومی از هر یک چهار درم ادویه کوفته بیخته
با سه وزن عسل مصفی سرشته در ظرف چینی یا زجاجی
نگاهدارند شربتی دو مثقال و قوتش تا دو سال باقی
میماند و باید دانست که این لعوق را جالینوس
باسم دواء القطن ذکر کرده و متاخرین از اطبا
باسم معجون حب القطن آورده اند و شیخ داود چون
باسم لعوق حب القطن ذکر کرده ما نیز برای پیروی
او درین باب ذکر کردیم + لعوق حلبه غلظت صوت
را نافع است و سینه را نرم کند و نفث را آسان گرداند
صنعت آن حلبه مغز بادام از هر یک چهار درم کثیرا
اصل السوس مقشر مغز چلغوزه نشاسته صمغ عربی
از هر یک دو درم کوفته بیخته بعسل یا جلاب مقوم
بسرشند و اگر تخم کتان بریان پنجدرم اضافه نمایند
قوی گردد + لعوق الحلبه جهت ربو و سعال یبسی
بغایت نافع است + صنعت آن حلبه مویز بیدانه

جو مقشر از هر یک بیست درم گل بنفشه گاوزبان از هر یک
چهار درم بهدانه سه درم بجوشانند و آب آن را صافی نمایند
و با عسل یکصد و پنجاه مثقال بقوام آورند و در آخر مغز
کدو مغز چلغوزه از هر یک سه درم رازیانه دو درم
کوفته اضافه نمایند و پنج مثقال آنرا با ماء الشعیر بنوشند
لعوق حسک از برای تقویت باه و عسر البول و سنگ
گرده و مثانه در نهایت نفع ست + صنعت آن حسک
تازه را کوفته و آب آن مقدار که از سر آن بر گردد بران
کرده بجوشانند آنمقدار که منضج شود پس آنرا افشرده
صافی نمایند و دران مرتبه ثانی حسک تازه داخل
کرده بجوشانند و بمالانند و با عسل یا فانید بقوام آورند
در هر یک اوقیه ازان زنجبیل دار فلفل از هر یک نیم درم
داخل نمایند شربتی یک اوقیه + لعوق رب السوس
سعال مزمن را نافع باشد و اخلاط لزجه را از سینه
و شش پاک کند و نفس را یاری دهد + صنعت آن
رب السوس کثیرا ارزد مغز بادام رازیانه اجزا همه
مساوی با عسل صاف بقوام آورند + لعوق رب السوس
دیگر که اطفال را موافق باشد و با شیر یا دران حل
کرده مدهند یا در گلوی آویزند + صنعت صمغ عربی
کثیرا رب السوس فانید از هر یک چهار درم مغز بهدانه
یکدرم اجزا کوفته بیخته با عسل و روغن بادام بسرشند
لعوق سپستان خشونت حلق و سرفه و ذات الجنب
و ذات الصدر و ضیق النفس را سود مند بود +
صنعت آن سپستان دویست دانه مویز طائفی بیدانه
چهل درم فلوس خیار شنبر ده مثقال بیخ مهک تراشیده
نیم کوفته چهل درم همه را در سه رطل آب باران خیسانیده
طبخ نموده با نیم من قند سفید بقوام آورند + لعوق
سپندان که سینه و حنجره را از اخلاط پاک کند و نفس را
آسان گرداند و ضیق النفس را سود مند بود +
صنعت آن تخم سپندان کنجد مقشر از هر یک سه درم
جوزهای خشک هفت درم رب السوس دو درم همه
نرم کوفته با عسل بقوام آورده بسرشند + لعوق
الکبریت جهت سرفه رطوبی و خشونت حلق و ریه

گرفتگی آواز و تنقیه دماغ از بلغم غلیظ نافع است
صنعت آن آب کبریت که کلم قمریت نامند افشرده
یک من بجوشانند تا بنصف رسد و باده چندان عسل
بقوام آورند که عسل و آب کبریت جوش نداده مساوی
آن باشند و در آخر مغز چلغوزه مغز پنبه دانه آرد باقلا
از هر یک دو درم بزرکتان بریان چلغوزه از هر یک
پنجدرم چنانچه رسم است لیس شوند + لعوق کبریت به
نسخهٔ دیگر که همان نفع دارد + صنعت آن بگیرند آب
کبریت را و بجوشانند تا بنصف رسد و باز و چندان
شکر سفید بقوام آورند و بازای هر رطلی شکر نصف گی
کنند صمغ عربی کثیرا اتیانج از هر یک پنجدرم دران
حل کنند شربتی سه مثقال لعق نمایند و قوتش تا
چهار سال باقی میماند + لعوق گرم اخلاط مواد
غلیظه را از سینه پاک کند و سعال بلغمی و ربو و بحته
بحة الصوت بلغمی را نافع بود و بالجمله نافع است
از برای جمیع امراض بارده حادثه از مواد بارده در
سینه + صنعت آن کرم را در آب بپخته و فشرده
یک من و نیم و عسل نیم من بپزند تا بقوام آید حب
الصنوبر کبار و مغز پنبه دانه از هر یک یک اوقیه تخم
کتان بریان حلبه از هر یک پنجدرم مغز پسته بادام
آرد باقلا ده درم کوفته بیخته با آن لیس شوند و لعوق
سازند شربتی پنجدرم با شیر خر + لعوق کلم به نسخه
سمعیل که در ذخیره آورده کهنه نافع ست از برای
گرفتگی آواز + صنعت آن برگ شاخ کلم تر را ببرند
و بفشارند و بپالایند و با عسل یا فانیذ بقوام آورند
و قدری انگوزه دران داخل کرده بکار برند
لعوق لب اللوز سرفه و خشونت حلق و حنجره را نافع
بود + صنعت آن مغز بادام شیرین مغز تخم کدوی
شیرین از هر یک پنجدرم صمغ عربی کتیرا رب السوس
نشاسته از هر یک ده درم قند ده درم با جلاب بقوام
لیس شوند و با روغن بادام چرب کنند و هنگام حاجت
بقدر سه درم لعق نمایند + لعوق دیگر لعق نفث الدم
باز دارد و جگر را باصلاح آورد و ربو اسیر را سود دارد

صنعت آن آب برگ قطونا آب برگ لسان الحمل از
یک بست درم مغز تخم خیارین مغز تخم کدوی شیرین از
هر یک سه درم طباشیر سفید تخم خرفه مقشر از هر یک
دو درم نبات سفید بست درم بدستور ترکیب نمایند و
هر روز بامداد و شب زنگاه یک لقمه ازان لعق نمایند
لعوق دیگر سرفه خشک را که از سوء المزاج گرم بود
سود دهد و مدقوق و مسلول را نافع آید + صنعت
آن لعاب بزر قطونا لعاب بهدانه شیرین لعاب تخم
خطمی آب انار شیرین آب کدو آب خیار آب هندوا
برگ خرفه آب نیشکر از هر یک بست درم صمغ عربی
کثیرا مغز بادام شیرین قند سفید از هر یک نیم سیر تخم
خشخاش دو درم شکر طبرزد نیم من آنچه باید شکوفته
بکوبند و همه را با لعاب ها طبخ نمایند معقود و پیوسته
اندک اندک در دهان نگاه دارند و آب آنرا فرو برند
لعوق دیگر که سرفه خشک که از سوء المزاج سرد باشد
نافع آید + صنعت آن لعاب حب الرشاد بزرکتان
از هر یک پنجاه درم عسل صاف صد درم بقوام آورند
و اگر پنجدرم مرمکی و دو درم میعه سائله دران بیامیزند
بهتر باشد + لعوق دیگر سرفه گرم نزله گرم و مسلول
را نافع باشد + صنعت آن لعاب بزر قطونا لعاب
تخم مرو لعاب بهدانه از هر یک ده درم روغن بادام
سه درم با بست درم قند بقوام آورند شربتی مقدار
سه درم + لعوق دیگر سرفه را نافع است و سینه و
آلت تنفس را نرم کند + صنعت آن کثیرا صمغ عربی
بهدانه مقشر از هر یک سه درم رب السوس نیم درم
نشاسته تخم خشخاش از هر یک دو دانگ کوفته بیخته
با یکدرم روغن بادام و بست درم قند سفید بقوام
آورند و لیس شوند و مقدار سه درم در دهان نگاه دارند
و آب آنرا فرو برند که نافع است —

باب اللام مع الکاف

لک بدانکه بفتح و ضم لام سهو دیده آمده و آن نوع
صمغی ست که از بعضی اشجار از سر شاخها خود بخود
جوشیده بر مے آید و منعقد میگردد و سرخ رنگ شبیه به
توت سرخ خرد و کلان آن بقدر جوز بوا و کنار که بهندی
بیر نامند و بزرگتر ازان بیر میشود و بیشتر از درخت
کنار بر مے آید و آن بهتر مستعمل است و آنچه از درخت
پیپل و برٹ و غیرها العمل مے آید زبون و غیر مستعمل در
ادویه است و آنچه به تحقیق پیوسته در بلاد هند و
بنگاله چنین است و این را لک خام و بهندی جهوری
میگویند و ازین اقسام رنگهای سرخ العمل مے آید و
آن رنگ را اگر به تنهائی منعقد و خشک نموده حبها
سازند بهندی گالی مے نامند و اگر پنبه آلوده قرصهای
نازک بشکل کرده تنگ ساخته خشک نمایند مها ور
گویند و لک بهندی لاکه بخفای ها و بفارسی لاک
نامند و جوش داده آنرا اورقهای نازک ساخته بهندی
چپڑا میگویند و مستعمل آن در ادویه و ترکیب لک خام
جوش نداده تازه نو آنست و قوتش تا ده سالی باقی
است در دوم گرم و در سوم خشک و نیز مستعمل در طب
گاه مغسول و گاه غیر مغسول آنست تقوی جگر و احشا
و مفتح سده سپرز و جگر و جالی آثار و محلل اورام و منقی
اخلاط بارده و آشامیدن مقدار یک دانگ تا دو دانگ
از سائیده مغسول آن با شیر بز تازه دوشیده جهت حبس
نفث الدم مجرب و بالخاصیت لاغر کننده بدن و جهت
استسقای لحمی و زقی و فالج و یرقان و سرفه
و خفقان و ربو و جدری و ضعف گرده و سائر اعضا
نافع و مضر سپرز و مصلح اش مصطگی و قدر شربتش تا
یک مثقال و بدلش در تفتیح دو ثلث آن ریوند و
نیم وزن و سبع آن طباشیر است و از خواص آن
است که چون هر روز یکدانگ آنرا با سرکه سی یا چهل
یوم بنوشند بغایت لاغر کند و چیزی مے درین امر
با آن نمیرسد و اگر سه چهار مثقال آنرا در سه چهار
روز با سرکه بنوشند بدستور چهل یوم همین اثر دارد
در رنگ آن که از طبخ خام آن بهم میرسد مخصوص
ابریشم است بخلاف پنبه و غیر آن باید که ابریشم و
پشم را در آب مطبوخ آن با حطیر که صاف کرده باشند

یک شب با آتش نرم بجوشانند و قطر طیر باید پنج جزو دانند
لاک خام صد جزو باشد و الا بدون قطر طیر تاثیر ندارد
و چون اشنان سبز را یک شبانه روز در آب بخیسانند
پس لاک خام را اضافه نموده با آتش نرم بجوشانند
تا در رد و صاف او جدا شده آب اشنان سرخ و
درخشنده گردد پس بلطیف صاف آنرا با صمغ عربی جمع
نمایند و آنرا بهندی گلابی نامند در نوشتن و امثال
آن بهتر از شنجرف است و نقل آنرا زرگران در استحکام
چیزها استعمال می نمایند و معروف است بزور زرگری و هست
در غایت نفع و تجربه آن در قطع حیض از مجربات است
دستور غسل لک آنست که صمغ لک را از چوب و
خاشاک پاکیزه نمایند و نرم بکوبند پس برابر آن با هلیله
ریوند چینی و بیخ اذخر مکی در آن بجوشانند و باشند
سحق کنند پس از غربال موئین با ازگر باین قدر ست
صاف کنند و بگذارند تا ته نشین شود و آنچه ته نشاند
باز چنین کنند و آب آنرا بریزند و لک را خشک
نموده نرم بسایند و در دواء اللک و سفوف لک
و قرص و غیرها استعمال نمایند

فصل در ذکر نسخ دواء اللک

دواء اللک الکبیر نافع است از بلغمی آنچه نافع است
از برای دواء الکرکم الکبیر و تفتیح حصاة کند یحیی ابن
عیسی بن جزله گفته که دواء اللک اکبر نافع است از
برای ضعف کبد و ابتدای استسقا و سرد مزاجی معده و
تفتیح سده ها و ادرار بول و گداختن سنگ گرده و مثانه
و این دوا بهترین دواهای کبد است + صنعت آن
بنسخه شیخ رئیس و این نسخه با نسخه شاپور تفاوتی
در ادویه ندارد و تفاوت کمی در چیزهای اندک از
اوزان ادویه در این دو نسخه میباشد بگیرند لک
منقی مغسول هشت درم مغز بادام تلخ مقشر دارچینی
ساذج هندی قرنفل از هریک پنج درم کمافیطوس
فو سومبل [illegible] زرنباد [illegible] از هریک چهار درم
سنبل الطیب دو درم [illegible] فطراسالیون

زیره کرمانی زنجبیل چینی از هریک هشت درم جنطیانا
زراوند مدحرج از هریک هفت درم زعفران سه
درم اسارون نه درم فوة الصباغین پانزده درم
و در نسخه دیگر بیست و پنج اوقیه است و نسخه اول
صحیح است حب بلسان سلیخه سودا قصب الذریره
مصطگی مقل ازرق از هریک هفت درم رب السوس
دوازده درم و نیم ریوند چینی پانزده درم جعده
اذخر مکی از هریک سه درم فلفل قسط تلخ از هریک
ده درم سیساليوس روغن بلسان از هریک سه درم
و نیم صمغ را نیم کوفته در شراب ریحانی خیسانند حل
کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته بعسل مصفی سرشته شود
شربتی بقدر بندقه با آنچه اصلاح باشد از اشربه دو
مزاج این دوا گرم و خشک است در اول درجه ثالثه
و در نسخه دیگر دواء اللک الاکبر حب بلسان مصطگی قصب الذریره
سلیخه و مقل رب السوس ریوند فلفل قسط سیساليوس
این اجزا مجموع داخل ندارد و مساوی نسخه شیخ رئیس
و شاپور است + دواء اللک اکبر بنسخه محمد بن زکریا
رازی صنعت آن لک منقی مغسول ریوند چینی از
هریک سه درم سنبل الطیب مصطگی رومی انیسون
تخم کرفس اذخر مکی نانخواه ابهل مغز بادام تلخ جعده
افسنتین رومی عصاره غافث زراوند طویل از هریک
دو درم زنجبیل فلفل از هریک یک درم مجموع
را کوفته بیخته بعسل مصفی سه وزن نموده سرشته شود
شربتی دو درم با ماء الاصول بیامیزند و بیاشامند
و اگر با علت اثر گرمی باشد با سکنجبین بنوشند و
قوت این دوا تا دو سال باقی است و در نسخه دیگر
این دوا عسل داخل نیست بلکه آورده که این دوا را
کوفته بیخته نگاهدارند و در وقت حاجت با ماء الاصول
یا سکنجبین بنوشند + دواء اللک اکبر بنسخه سید
اسمعیل در ذخیره گفته که این نسخه معتمد علیها است
صنعت آن لک منقی مغسول هشت درم مغز بادام
تلخ مقشر دارچینی ساذج هندی قرنفل جنطیانا
زراوند مدحرج ریوند چینی از هریک پنج درم کمافیطوس

فو مو از هریک چهار درم سنبل الطیب صبر سقوطری زرد
از هریک دوازده درم و دو قو تخم کرفس فطراسالیون
زیره کرمانی زنجبیل چینی از هریک هشت درم زعفران
سه درم اسارون هفت درم و نیم سلیخه قصب الذریره
مصطگی از هریک هفت درم کندر سه درم و نیم دار فلفل
زراوند طویل از هریک هفت درم رب السوس دوازده
درم جعده اذخر مکی از هریک سه درم فلفل سیاه قسط تلخ
از هریک دو درم بزر سیساليوس روغن بلسان از
هریک سه درم و نیم عسل مصفی سه وزن ادویه کوفته
بیخته بروغن بلسان چرب کرده با عسل معجون سازند
دواء اللک الاکبر بنسخه یحیی ابن عیسی بن جزله + صنعت
آن لک منقی هشت اوقیه مغز بادام تلخ مقشر قرنفل
دارچینی از هریک پنج اوقیه کمافیطوس مرمکی مو فو
زوفای خشک از هریک چهار اوقیه جنطیانا نای
رومی زراوند مدحرج از هریک یک اوقیه سنبل الطیب
یک رطل صبر سقوطری چهار اوقیه دو قو فطراسالیون
زیره کرمانی زنجبیل از هریک هشت اوقیه عود بلسان
پانزده اوقیه حب بلسان مصطگی سلیخه سیاه مقل ازرق
قصب الذریره از هریک هفت اوقیه رب السوس
یک رطل و نیم ریوند چینی جعده اذخر مکی از هریک دو اوقیه
فلفل سیاه قسط تلخ از هریک ده اوقیه بزر سیساليوس
سه اوقیه و نیم روغن بلسان سه اوقیه ادویه را کوفته
و بیخته بروغن بلسان چرب نموده با سه وزن مجموع
ادویه عسل مصفی بدستور معجون سازند و این دوا را
بعد از شش ماه استعمال باید کرد و قوتش تا یک سال و
نیم و بعضی گفته تا دو سال باقی می ماند + دواء اللک
الاکبر بنسخه دیگر سید اسمعیل در ذخیره در سوء مزاج بارد
کبد ذکر کرده و گفته که این دوا در ضعف کبد و اول
استسقا از برودت کبد و از برای تفتیح سدد استعمال
کرده میشود + صنعت آن لک مغسول قسط تلخ حب الغار
ترمس شامی دارچینی دار فلفل اسارون شامی
قصب الذریره فطراسالیون دوقو زراوند مدحرج
از هریک سه درم سنبل الطیب جنطیانا فوة الصبغ از

هر یک سه درم ساذج هندی مغز بادام تلخ مقشر قرنفل
مصطگی حب بلسان از هر یک یکدرم و نیم موفو اذخری
زعفران فلفل سیاه از هر یک یکدرم کوفته بیخته بعسل
مصفی بدستور معجون سازند شربتی یک مثقال
دواء اللک الکبیر ضعیف کبد و مقدمهٔ استسقا و برودت
معده را نافع ست و تفتیح سدهٔ کبد و طحال کند و
بول براند و در امراض کبد این دوائی ست بی مثل و
کثیر الفائده + صنعت آن لک مغسول هشت مثقال
مغز بادام مقشر قرنفل دارچینی جنطیانای رومی
کند زراوند گرد از هر یک چهار مثقال صبر سقوطری
سنبل الطیب رب السوس از هر یک شش مثقال زنجبیل
دوقو فطراسالیون زیرهٔ کرمانی از هر یک هشت
مثقال فوه حب بلسان سلیخه مصطگی رومی مقل ازرق
قصب الذریره از هر یک هفت مثقال ریوند چینی مو
اذخر از هر یک دو مثقال فلفل سیاه قسط تلخ از هر یک
ده مثقال سیسالیوس سه و نیم درم دار فلفل زراوند
طویل از هر یک سه و نیم مثقال روغن بلسان سه مثقال
ادویه کوفته بیخته باسه چندان عسل کف گرفته بسرشند
و بعد از شش ماه استعمال نمایند شربتی یک درم
دواء اللک دیگر که همان نفع دارد و اعتماد بر این
نسخه بیشتر است + صنعت آن لک مغسول هشت
درم بادام تلخ مقشر دارچینی ساذج هندی قرنفل
جنطیانا زراوند مدحرج ریوند چینی از هر یک پنجدرم
کمافیطوس فو مو مرمکی زرد خای خشک از هر یک چهار
درم سنبل الطیب صبر سقوطری سلیخه قصب الذریره
مصطگی از هر یک دوازده درم دوقو تخم کرفس
و فطراسالیون زیرهٔ کرمانی زنجبیل از هر یک هفت درم
زعفران جعده اذخر از هر یک سه درم اسارون
حب بلسان مقل از هر یک هفت درم و نیم روناس پانزده
درم فلفل سیاه قسط تلخ از هر یک ده درم سیسالیوس
روغن بلسان از هر یک سه و نیم درم اجزا کوفته بیخته
با عسل کف گرفته بسرشند و بعد از شش ماه استعمال
نمایند شربتی یک مثقال با ماء الاصول بیاشامند

دواء اللک الاصغر نافع از برای ضعیف برودت و
صلابت کبد و معده و صلابت طحال و تفتیح سده با
و ابتدای استسقا + صنعت آن لک مغسول قسط تلخ حب الغار
ترمس شامی حلبه فلفل سیاه از هر یک دو درم
ریوند چینی سه درم بعسل مصفی بقدر کفایت
بدستور معجون سازند شربتی یکدرم با آب طبیخ افسنتین
و در نسخهٔ دیگر بجای حب الغار فقاح اذخر است مزاج
این دوا گرم و خشک است در آخر درجهٔ ثانیه
و قوت این دوا تا یک سال و نیم باقی میماند و در نسخهٔ
یحیی بن عیسی بن جزله که در منهاج ذکر کرده حب الغار
فقاح اذخر هر دو داخل ست و گفته که منافع این
بسیار قریب است به منافع دواء اللک اکبر

فصل در ذکر نسخ سفوفات لک

سفوف لک - که اسهال کبدی را نافع باشد
تالیف مغفرت پناه حکیم شمس الدین رحمة الله علیه است
صنعت آن طباشیر سفید ریوند چینی بریان لک
مغسول زرشک بیدانه صمغ عربی آرد ملوط سنبل
آب روی صندل فوة الصباغین عصارهٔ لحیة التیس
از هر یک هشت مثقال اجزا کوفته بیخته یکمثقال از آن را
برب به شیرین سرشته بلیسند و سافوج مغسول با مرباء
کافور عمل نمایند + سفوف لک دیگر که مشهور بسفوف
عباده است معده سرد و تر را نافع باشد و در خاصیت
آنرا زائل سازد و جگر را قوت دهد و هزال آن را
بر طرف سازد + صنعت آن لک مغسول حب الآس
آرد ملوط مصطگی مازوی سبز عود بلسان پوست انار
از هر یک چهار درم زنجبیل کندر از هر یک یک درم
و در نسخهٔ دیگر بجای کندر بلسان هست و وزن نبات
نیز چهار درم است نبات سفید پنجاه درم شربتی سه
درم تا یک هفته استعمال نمایند وقت صبح و شب
وقت خواب و گوشت نخورند که غلیظ است چنانچه
قلانسی گفته و در نسخ شیخ الرئیس که در قانون ذکر
نموده عبدان لک است چنانچه شفائی آورده و

آن نسخه موافق ست با نسخهٔ صاحب جامع التراکیب و در
نسخهٔ دیگر شکر طبرزد بوزن مجموع ادویه ست + سفوف
لک دیگر که بجهت اسهال کبدی نافع ست + صنعت
آن مغسول لک گل سرخ نشاسته از هر یک پنجدرم فوة
الصباغین طباشیر سفید صمغ عربی تخم حماض از هر یک
دو درم زعفران دو دانگ کوفته بیخته شربتی یکمثقال
دا از عقب آن دروغ که دانع کرده باشند و آب سیب
شیرین و آب به شیرین از هر یک پنج مثقال قرص طباشیر
قابض کهربا از هر یک نیم مثقال بنوشند + سفوف
لک دیگر ورم جگر را سود دهد و بول براند + صنعت
آن تخم خربزه تخم خیارین از هر یک پنجدرم تخم کاسنی
تخم کشوث از هر یک سه درم تخم کرفس انیسون رازیانه
رب السوس از هر یک دو درم عصارهٔ زرشک چهار درم
راوند چینی یک مثقال لک مغسول چهار دانگ و
زعفران سنبل مصطگی افسنتین از هر یک یک درم
کافور دو دانگ شربتی سه درم + سفوف لک دیگر
اسهال کبدی را نافع است + صنعت آن گل سرخ
شش درم لک مغسول تخم حماض انبرباریس از هر یک
سه درم فوه طباشیر سفید صمغ عربی صندل سفید از هر
یک دو درم ریوند چینی یکدرم و نیم زعفران کوفته
بیخته سفوف سازند شربتی دو درم با دوغ آهن تاب
سفوف لک دیگر که ورم حار جگر را نافع است +
صنعت آن لک مغسول ریوند چینی از هر یک یکدرم
پوست هلیلهٔ زرد ده درم تخم کاسنی تخم کشوث مغز
تخم خیارین از هر یک دو درم کوفته بیخته سفوف
سازند شربتی دو درم با ماء الجبن بر هند و اگر حمی
قوی باشد با آب برگ خرفه مغز فلوس خیار شنبر
سفوف لک دیگر که همین نفع دارد + صنعت آن
لک مغسول سه درم پوست هلیلهٔ زرد ده درم طباشیر
سفید دو درم رازیانه یکدرم و بعضی بجای رازیانه
تخم کشوث آورده اند + سفوف لک دیگر که همین
عمل میکند + صنعت آن لک مغسول طباشیر سفید
گل سرخ از هر یک پنجدرم پوست هلیلهٔ زرد ده درم

ریوند چینی سه درم رازیانه انیسون از هر یک یکدرم کوفته بیخته
سفوف سازند شربتی یکدرم با شیر شتر + سفوف
لک دیگر که سوء المزاج حار کبد را نافع است + صنعت
آن لک مغسول گل سرخ زرشک منقی از هر یک یکدرم و نیم
فوة الصبغ جند بیدستر صندل سفید طباشیر صمغ عربی
از هر یک یکدرم ریوند چینی نیم مثقال تخم حماض یک
مثقال زعفران دو دانگ اجزا کوفته بیخته سفوف
سازند شربتی یکدرم با آنچه مناسب باشد ؛

فصل در بیان نسخ اقراص لک

قرص لک منقول از قرابادین قانون شیخ رئیس
نافع از برای سدهای جگر و سپرز و تپ دائمی و مدر
بول ست و تقویت کبد کند و طعام بگوارد + صنعت آن
لک مغسول فوة الصبغ انیسون اسارون بزر کرفس
افسنتین رومی مغز بادام تلخ مقشر قسط تلخ زراوند
طویل ریوند خطائی رب السوس عصاره غافث چهار
زرشک اجزا مساوی کوفته بیخته اقراص سازند
شربتی یکمثقال تا دو درم با اشربه مناسبه یعنی
صالحه از برای امراض مذکوره بیاشامند و در نسخه
صاحب ذخیره عصاره زرشک داخل ندارد +
قرص لک به نسخه دیگر سدها بگشاید و ادرار بول و
حیض نماید و انواع استسقا را نافع باشد و تپهای
بلغمی را سودمند است + صنعت آن لک مغسول
تخم کرفس عنب الثعلب فوة الصبغ از هر یک یکدرم
رازیانه انیسون دوقو از هر یک یک مثقال تخم
کاسنی تخم کشوث از هر یک دو درم کوفته بیخته
بگلاب سرشته اقراص سازند شربتی یک مثقال
قرص لک دیگر که همین منافع دارد و انواع استسقا
را بنهایت مفید باشد و امراض طحال را سودمند بود و
صنعت آن مر مکی صافی ترمس شامی سلیخه دارچینی
عصاره غافث افسنتین رومی حب بلسان چوب بلسان
پوست بیخ کبر ریوند چینی رازیانه تخم کرفس
تخم کشوث از هر یک دو مثقال گل سرخ منزوع الاقماع
پنج مثقال طباشیر سفید لک مغسول سنبل الطیب
سعد کوفی از هر یک سه مثقال فوة الصبغ قیصوم قرنفل
زعفران از هر یک یک مثقال اجزا را کوفته بیخته
با آبیکه در آن زعفران حل کرده باشند سرشته
اقراص سازند شربتی یک مثقال و هر گاه استعمال
کرده شود از برای انواع استسقا باید که با یک اوقیه
سکنجبین بزوری در هفته سه روز تناول نمایند پس
استراحت نموده باز عود نمایند تا آنکه مرض بعون
الله تعالی دور شود + قرص لک دیگر که همین منافع
دارد + صنعت آن مر مکی مقل ازرق قسط تلخ ترمس
شامی سلیخه اذخر مکی سعد کوفی دارچینی
گل غافث افسنتین رومی لک مغسول ریوند چینی
زعفران مصطگی رومی اجزا مساوی کوفته بیخته
بدستور مقرر اقراص سازند شربتی یک مثقال و
هر گاه از برای انواع استسقا استعمال کرده شود
باید که با سکنجبین بزوری یا شراب دیناری به حسب
حاجت بیاشامند + قرص لک مغسول به نسخه محمد بن
زکریا رازی که همین منافع دارد + صنعت آن
لک مغسول ریوند چینی از هر یک سه درم اسارون
زراوند مدحرج جنطیانا مصطگی تخم کرفس سنبل الطیب
اذخر مکی انیسون نانخواه اهل مغز بادام تلخ افسنتین
رومی فوة الصبغ عصاره غافث از هر یک دو درم
فافل زنجبیل از هر یک دو درم کوفته بیخته بدستور
اقراص سازند شربتی یک مثقال و در نسخه که میرزا
محمد باقر بخط خود قلمی نموده قسط تلخ یک درم و نیم
داخل ست و وزن جمیع اجزا که درین نسخه دو درم
است یکمثقال و در نسخه آن یکدرم و نیم ست و انیسون
و افسنتین رومی و فافل داخل دارد + قرص لک دیگر
سدها بگشاید و سوء القنیه و حمیات مرکبه و استسقا
را نافع باشد و ادرار بول کند + صنعت آن مغز
تخم خیار مغز تخم خیار بادرنگ مغز تخم خربزه
از هر یک دو مثقال تخم کرفس بادیان انیسون
تخم کاسنی از هر یک دو درم لک مغسول گل سرخ
رب السوس عصاره افسنتین سنبل الطیب مصطگی رومی
از هر یک یکدرم و نیم عود قماری تمام فقاح اذخر طباشیر
سفید بسفایج هندی از هر یک یکدرم ریوند چینی یکدرم
اجزا را کوفته بیخته بآب خالص سرشته اقراص سازند
شربتی دو درم با ده درم زرشک منقی بگلاب و عرق
بادرنجبویه خیسانیده صافی نموده و بشراب بزوری
مخلی نموده بیاشامند + قرص لک مستعمل در معاجین
کبار + صنعت آن لک مغسول بست درم لوف ده درم
کوفته بیخته به مثلث سرشته اقراص سازند و بر پشت
غربال پهن کرده تا خشک شود و در شیشه نگاه دارند +

باب اللام مع الواو

لولو عربی ست و بفارسی مروارید و بترکی اینجی
نامند و بهندی مکتا و موتی گویند بزرگ
مقدار آنرا الجزبی دُر نامند و آنچه بزرگ و در صدف
یک دانه و یکتا باشد آنرا دُر یتیم خوانند و تا سه مثقال
بنظر رسیده و از خواص آنست که چون در صدف بنهایت
نمو خود برسد و عوض نمایند باز بقدر تدریج به تحلیل
میرود و چیزی در صدف نمی ماند و بهتر آن عمانی سفید
مدور بزرگ آبدار است و زبونترین آن ریزه مائل
بسیاهی باشد و سیاه و زرد و بی آب و سوخته آن
مستعمل اطبا نیست و در روغن و عرق و بوهای کریه
مضر ست بآن و شستن آن در آب برنج جوشانیده
که العربی ازو نامند و نیز مالیدن بسبنا و ج را رفع چرک
و زردی رنگ آنست و از اسرار است دهم چنین
خورانیدن بمرغ و کبوتر و بعد از ساعتی یا دو ساعت
آن مقدار که دریافت نمایند که حرکت و ... کثیف
بالای آن زایل و تحلیل یافته اجزا و ... بر آورند و
بر آورند و الا تحلیل خواهد یافت و آنچه مشهور است
که صدف مروارید در وقت باریدن باران نیسان
بالای آب می آید و دهن باز میکند تا قطرات باران
در آن آید و یا آنکه شبها بالای دریا آمده دهن باز
می گذارد تا شبنم در دهن و جوف او داخل گردد

بعد ازان دهن را بسته باز در آب فرو میرود و از ان
قطرات باران و یا آن شبنم لؤلؤی در جوف آن
منعقد و گردد اصلے ندارد و آنچه بتحقیق پیوسته آنست
که صدف مروارید در اوّل تکوین در قعر دریا کوچک
بقدر دانه عدسی و کوچک تر ازان باریشه بسیار
باریکی میباشد و در جائیکه ریگ با گل ممزوج باریک
و سنگ باشد بسیار تکون میباید و خوب میشود و در
گل خالص خوب نمیشود و ریشه خود را در بین ریگها
و سنگها مستحکم میکند و بتدریج بزرگ میشود و ریشه آن
آنهم قوی و بلند میگردد و در میان ریگها و سنگها تا
بسطرے انگشتی و با اندک صلابت و سیاه رنگ و
رنگ صدفه آن سفید صلب براق میباشد بخلاف
اصداف دیگر که ریشه ندارد و با لون و هیأت و
اشکال مختلفه میباشند و به بزرگی آن نمیشوند زیرکه
تا یک شبر و یک و نیم شبر نیز میشود و این برزخے
است میان حجر و نبات و حیوان و حجریت آن غالب
و از نباتیت همین ریشه و قوت نما و از حیوانیت
قوت قبض و بسط دارد که دهن خود را یعنے دو صدفه
خود را باز میکند و آنچه از گل لزج لعابی و حیوانات
صغار ریزه و غیر آن در زیر دریا دران می آید گرفته
دهن خود را بند میکند و غذای خود خود میسازد و در
جوف آن گوشت نرم سفیدی میباشد و حیوانات
دیگر بسیار طالب و خواهان آنند که اگر احیاناً دهن
خود را بزودی بند نکنند خود را رسانیده گوشت
جوف آنرا کنده میخورند و مروارید در جوف آن
قریب بمحل دل آن تکون میباید و مردم آنجا از
غواصان و غیرها حدی معین دارند برای بزرگی
صدف و رسیدگی مروارید آن و چون بحد مقرر
خود رسید زنبیلی در گردن آویخته و سنگی برای
ثقل بر پای خود بسته ریسمان بانند که یک سر آن
بر دست شخصے بیرون آب باشد و سر دیگر آنرا بر
کمر خود بسته غوص می نمایند و در اوقات غوص
مقرر است که غواصان تقلیل در اکل و شرب و
اشیای حاره می نمایند که خفیف و سبک گردند و حبس
نفس توانند نمود و در ته دریا رفته چشم را مے
گشایند هر جا که صدفی را یافتند بقوتے که دارند
آنرا جنبش داده از زمین میکنند و در زنبیل میگذارند
و همچنین صدفے دیگر تا نفس شان یاری دهد یا
حیوانی موذی قصد ایشان کند پس بزودی ریسمان
را حرکت میدهند تا او را بزودی بالا کشند پس
بر خشکی آمده صدف را بنوعی خاص که مے دانند
بریده مروارید را بر آورند و شاعرے این مدعا را
نیکو بنظم آورده هر چند مدعاے او امری دیگر است
رباعی خواهی کن گرت گهر میباید + غواصان را
چهار هنر میباید + سر رشته بدست و دست جان
بر کف دست + دم نازدن و قدم زهر میباید + آما
کنی که دران مروارید تکون می یابد از حد نشرستے
بلاد عمان قریب بعدن تا بحرین و قطیف و هرموز
سائر جزائر بحر فارس ولیکن در شرقے بحر فارس
زیاده از حیوانی آن ست و نیز در جزیره سیلان و
بر سیل از جزائر ارض جدید و قدر قلیلی در بنگاله در
غدیرها که جهیل مے نامند بهم میرسد و اما هرموزے
آنرا میگویند که هفت پرده دارد و بسیار اعلی ست
و سفید و بسیار شفاف و آنچه در بحرین و سیلان
و جاهاے دیگر میشود سه پوست و سیلانی از همه
سفیدتر و لیکن زود فاسد میگردد و بنگالی شکرے
رنگ و بسیار بزرگ نمیشود و نیز میگویند در جوف
بعضے مروارید ها اندک خاکی بر مے آید خصوص
بنگالی آن که این امر دران مشاهده شده و صدف
بنگالی آن بسیار بزرگ نمیشود و ریشه ندارد و نیز
از غواصان بعضی ثقه متوطنین آنجا مسموع گشته
که مروارید بسیار بزرگ نوع اعلی در اصداف بسیار
بزرگ نمیباشد بلکه در اصداف متوسطه و در
اصداف بزرگ مروارید ریزه میباشد و میگویند
عمیق آنکسی که در آنجا غوص مے نمایند نهایت
تا بیست و پنج بغل آب میباشد و شعاع دیگرے
آفتاب و کواکب اندک بقعر آن میرسد و باعث تکون آن
میگردد و لؤلؤ سرد و خشک در اواخر درجه دوم و تفریح
قوی تر از طلا ست و نفوذش در اجزاے بدن میکند
و ملطف و مقوی اعضا و دافع انواع خفقان و خوف
و فزع سوداوی و جهت اسهال مراری و دموی
و امراض قلب و ضعف جگر و گرده و بدبوی دهان و
و حصاة و حرقة البول و تفتیح سدد و یرقان و دفع
سموم و وسواس و جنون و ربو و ذرور آن جهت
قطع سیلان خون اعضا و التیام زخمها و اکتحال آن
جهت رمد و سلاق و ظلمت بصر و بیاض و سبل و
کمنه و سنون آن جهت پاک کردن چرک دندان و
تقویت لثه و طلای محلول آن رافع بیاض عین و بقول
ارسطون رافع برص ست و در نطلیه اول و سعوط
باب محلول آن نفع میدهد صداع حادث از انتشار
اهداب عین در مرتبه اول و غیر محلول آن جهت
جذام و بهق و جمیع آثار جلد نافع و فرزجه آن در
منع حمل مجرب دانسته اند و نگاهداشتن آن با خود
مقوی دل و در دهان داشتن آن جهت جذام
و ازاله غم و ضعف دل مؤثر گویند مضر مثانه و مصلح
اش کبد است و قدر شربتش تا نیم مثقال و بدلش
صدف سفید است + دستور احراق لؤلؤ آن ست
که مروارید ناسفته را با قدری شیر در ظرف سفالی
کرده سر ظرف را محکم نموده در میان آتش بگذارند
و بدم بدمند و پس از زمانے بر آورند که سوخته شده
باشد + دستور حل لؤلؤ در آب اترج در اترج ذکر
یافت + جوارش لؤلؤ بجهت حمل و حفظ جنین مجرب
ست صنعت آن مروارید ناسفته عاقرقرحا
سافج هندی زرنباد درونج بهمن سرخ بهمن سفید
قاقله قرنفل دارچینی فاغره سیاه سنبل الطیب
فلفل سفید زنجبیل تیمرج هندی قرفه بسباسه
جوز بوا از هر یک دو مثقال تخم کرفس پنج مثقال
مصطکی سه مثقال قند چهار سیر شربت فواکه عسل
از هر یک شش سیر دستور ترکیب نمایند در نسخه دیگر

بجای دارچینی دارفلفل است + جوارش لؤلؤی دیگر
مقوی معده و اعضاء رئیسه است و مصلح حال جنین و
رحم و در حفظ جنین از اسقاط مجرب است + صنعت آن
مروارید ناسفته عاقرقرحا از هر یک یکدرم زنجبیل مصطگی
رومی از هر یک چهار درم زرنباد درونج عقربی شیطرج
هندی تخم کرفس قاقله جوزبوا بسباسه قرفة الطیب از
هر یک دو درم بهمن سفید بهمن سرخ فلفل دارفلفل از
هر یک سه درم دارچینی پنجدرم شکر سلیمانی بوزن همه
ادویه شربتی بقدر یک عفصه و در حفظ اسقاط جنین
مداومت باین جوارش باید نمود + جوارش لؤلؤ دیگر
که امراض مذکوره و لفتیت سنگ گرده و مثانه را
نافع است + صنعت آن مروارید ناسفته با گلاب
سوده بسد انیسون از هر یک هشت مثقال بهمن سفید
فقاح اذخر سعد کوفی کزمازج از هر یک شش مثقال
کاکنج بیخ لبلاب از هر یک سه مثقال سارون مصطگی
دارچینی از هر یک یک و نیم مثقال صمغ عربی کثیرا
سلیخه از هر یک یک مثقال قند و عسل از هر یک دو
وزن ادویه علی الرسم جوارش سازند شربتی از
یک مثقال تا دو مثقال +

فصل در بیان حبوب لؤلؤ

حب لؤلؤ مقوی قلب و معده و حابس بطن است
صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی یشم سبز طباشیر
سفید ورق نقره محلول بادزهر معدنی مرجان قرمزی
طین ارمنی مغسول از هر یک یک مثقال عنبر اشهب
ورق طلا محلول از هر یک نیم مثقال مروارید کهربا و
مرجان را با گلاب صلایه نموده باقی ادویه کوفته بیخته
با گلاب سرشته حب سازند هر حبی بقدر فلفل و یا نخود و
شربتی از سه حب تا هفت حب با بیدمشک گلاب
فرو برند و اگر از برای تقویت باه و افزودنی منی
مایه شتر اعرابی یک مثقال و برای زیادتی تقویت
معده مصطگی رومی یکدرم اضافه نمایند میگردد و اقوی
حب لؤلؤ مسلول و مدقوق را نافع است باید که
با شیر الاغ یا شیر زنان یا ادویه مناسبه دیگر میل نمایند
صنعت آن مروارید ناسفته یک مثقال کهربای شمعی
طین ارمنی طین مختوم طین خراسانی صمغ عربی
کثیرا از هر یک نیم مثقال مغز بهدانه مغز تخم خیار مغز
تخم کدو از هر یک یک و نیم مثقال کوفته بیخته با آب
برگ بادرنگ لعاب بهدانه سرشته حب سازند هر حبه
بقدر نخودی شربتی از سه حبه تا هفت حب و اگر
از برای نفث الدم نیم مثقال پوست بیخ کبر آب خیار
داخل نمایند خوب است + حب لؤلؤ فواق را که بسبب
گرمی باشد زائل گرداند + صنعت آن مروارید ناسفته
یک و نیم مثقال کهربای شمعی یا کافوری دو مثقال
مصطگی رومی یک مثقال و دو دانگ دانه هیل بوا
صمغ عربی از هر یک نیم مثقال بهدانه
بو داده با پوست یکمثقال کوفته بیخته با گلاب سرشته
حب بندند شربتی نیم مثقال با گلاب فرو برند +

فصل در ذکر نسخ خمیرهای لؤلؤ

خمیره لؤلؤ خفقان و ضعف قلب را بنهایت نافع
است و اعضای رئیسه را قوت دهد و منافع بسیار دارد
صنعت آن مروارید ناسفته هشت درم یاقوت
رمانی بسد محرق مغسول از هر یک چهار درم ورق طلا
ورق نقره از هر یک یکدرم لعل بدخشی عقیق یمنی
یشب سبز ساذج هندی زرنباد درونج عقربی تخم
خرفه مقشر ابریشم مقرض از هر یک سه درم افتیمون
اقریطی شش درم لاجورد مغسول کافور قیصوری
عنبر اشهب از هر یک یکدرم و نیم طباشیر سفید صندل
سفید از هر یک پنجدرم کهربای شمعی زرشک منقی کشنیز
خشک مقشر صندل سرخ غنچه گل سرخ مغز تخم الاترج
پوست ترنج گل ارمنی مغسول طین مختوم عود هندی
گل گاوزبان از هر یک دو درم مشک تبتی نیم درم
نبات سفید گلاب از هر یک یکمن رب سیب شیرین
رب انار شیرین از هر یک بست درم رب به شیرین
چهل درم شربت به شیرین چهل درم و در نسخه دیگر
بجای رب سیب شیرین رب بهی شیرین یکمن و شراب
انار شیرین چهل درم شربت به شیرین بیست درم آورده
نبات سفید با گلاب رب سیب یا اشربه را بقوام آورده
تیز زنند که چون خمیر شود جواهر را صلایه نموده ورق
طلا ورق نقره داخل نموده باقی ادویه را کوفته بیخته
با آن بسرشند و نیکو بر هم زنند و در ظرف چینی نگاهدارند
و بعد از چهل روز استعمال نمایند شربتی از یکمثقال تا
دو درم + خمیره لؤلؤ دیگر + صنعت آن مروارید ناسفته
بگلاب صلایه کرده بهمن سرخ بهمن سفید گل گاوزبان
از هر یک چهار درم ادویه را کوفته بیخته پنجاه درم شکر
سفید را اضافه نموده تیز زنند تا چون لعانه شود ادویه
را با آن بسرشند و نیکو بر هم زنند و نگاهدارند شربتی
یکمثقال + خمیره لؤلؤی قند بی سره + صنعت آن
طباشیر سفید مروارید ناسفته صندل سفید ابریشم مقرض
بهمن سفید از هر یک پنج مثقال عنبر اشهب ورق طلا
و ورق نقره از هر یک یک مثقال و یکدانگ و نیم
مشک تبتی نیم مثقال و سه قیراط شکر سفید گلاب عرق
بیدمشک از هر یک دو صد مثقال عسل مصفی بیست
و پنج مثقال شکر را اول مرتبه مصفی نموده عسل را
داخل نموده کف آنرا گرفته پس گلاب و عرق را داخل
کرده بقوام آورده تیز زنند تا چون لعانه شود ادویه را
با آن سرشته خمیر کرده نگاهدارند شربتی از یکمثقال
تا دو درم + خمیره لؤلؤ دیگر + صنعت آن مروارید ناسفته
سه مثقال شسته بگلاب سوده بهمن سرخ بهمن سفید گاوزبان
ابریشم مقرض صندل سفید کشنیز خشک از هر یک نه
ماشه طباشیر اشهب ورق طلا ورق نقره از هر یک سه ماشه
نبات سفید بست توله بدستور مقرر خمیره سازند +
خمیره دیگر به نسخه دیگر + صنعت آن مروارید ناسفته
یک مثقال و دو دانگ بسد محرق مغسول چهار دانگ
ورق طلا ورق نقره از هر یک یکدانگ یشب سبز
ساذج هندی زرنباد درونج عقربی مغز تخم خیارین
و ابریشم مقرض از هر یک نیم مثقال افتیمون یک مثقال
لاجورد مغسول عنبر اشهب از هر یک یکدانگ و نیم

گل سرخ کهربای شمعی پوست اترج گل ارغوانی عود هندی
گل گاوزبان از هر یک دو درم نبات سفید سه وزن
ادویه بدستور خمیره سازند و در نسخه دیگر آن این خمیره
وزن عرق گاوزبان یکصد مثقال و وزن عنبر نیم
مثقال و وزن لاجورد یک مثقال است + خمیره لولو که
برای تقویت اعضاء رئیسه مجرب است + صنعت آن
مروارید ناسفته شش ماشه کهربا مرجان صندل سفید
مصطگی از هر یک سه ماشه ورق طلا پنج عدد ورق
نقره بیست عدد عرق بید مشک عرق بید گلاب
نبات قند از هر یک یک و نیم پاو بدستور بسرشند
شربت سه ماشه + خمیره لولو دیگر + صنعت آن
مروارید کهربا عنبر ورق طلا ورق نقره از هر یک یک
ماشه مصطگی ابریشم مقرض از هر یک دو ماشه عرق
گاوزبان عرق بید مشک از هر یک نیم پاو نبات سفید
پاو آثار بسرشند بدستور + خمیره لولو دیگر که منافع نسخ
قبل دارد + صنعت آن طباشیر یک توله صندل سفید
زهر مهره خطائی مروارید ناسفته یشب کافوری از
هر یک شش ماشه ورق نقره یک توله عرق بید مشک
سه پاو و گلاب یک پاو و نبات نیم آثار بدستور مقرر
بقوام آورند شربت شش ماشه + خمیره لولو دیگر +
صنعت آن مروارید ناسفته دو درم و نیم مغز تخم خیار
مغز تخم خیار بادرنگ مغز تخم کدوی شیرین از هر یک
سه درم صندل سفید بگلاب سوده تخم خرفه بنفشه
گل بنفشه گل گاوزبان طباشیر سفید از هر یک
دو درم زعفران یکدرم و نیم مشک خالص عنبر اشهب
از هر یک نیمدرم و اگر حرارت در مزاج غالب باشد
بجای مشک و عنبر کافور قیصوری کنند و ادویه را
کوفته بیخته با شراب زرشک و شراب ربانین
از هر یک بیست درم قند سفید پنجاه درم گلاب عرق
بید مشک عرق بهار نارنج از هر یک ده درم همه را
بقوام آورده ادویه را بآن بسرشند و خمیره سازند
شربتی از دو درم تا دو مثقال با اشربه و عرقهای
مناسبه بکار برند + دهن لولو منقول از طب اکبر کلسوا

مقوی اعضای رئیسه و نافع است تشنج و فالج و
امراض عصب و غشی و خفقان را و مدر شیر و زیاده
کننده منی است و نافع است جمیع قروح بواسیر را
صنعت آن بگیرند مروارید بکر غلطان را و سحق نمایند
هر قدر که خواهند و بریزند بران سرکه مقطر بقدر که
یک انگشت بالای آن بایستد و بگذارند در جای
گرم تا منحل شود پس برآرند از آن رطوبت را در حمام
ماریه تا خشک شود پس بچکانند بران آب خالص
چند مرتبه تا آنکه حموضت آن برطرف شود پس
بگذارند در مکان نمناک تا آنکه منحل بدهن گردد
یا اینکه حل کنند در عرق پس برانند از آن عرق را
پس باقی میماند دهن محلول شربت از آن یک
قیراط است با بعضی از آبهای مناسبه

فصل در بیان نسخ سفوف لولو

سفوف لولو بتالیف طبری نیکوست از برای فلج و
وحشت و از برای غشی و مالیخولیا و خفقان + صنعت
آن کهربا مروارید ناسفته بسد طباشیر سفید گل سرخ
از هر یک سه درم تخم فرنجمشک بادرنجبویه از هر یک
پنجدرم قاقله لسان الثور از هر یک شش درم کشنیز
خشک بریان مقشر دو درم زرنباد یک درم و نیم
شربت یکمثقال با رب انار یا شربت با رب آلبی مناسبه
سفوف لولو دیگر از اشهر سفوفات بلکه از اعرف
و انفع مرکبات است و منسوب است بجالینوس عجیب
الفعل است در رفع امراض حاره قلب و دماغ
مانند خفقان و وسواس و مالیخولیا و تفریح آورد
و حفظ جنین نماید + صنعت آن پوست هلیله کابلی
لسان الثور از هر یک ده درم بهمن سرخ بهمن سفید
بادرنجبویه تخم ریحان غنچه گل سرخ مصطگی
رومی از هر یک پنجدرم حجر ارمنی مغسول ابریشم
مقرض از هر یک سه درم ورق طلا ورق نقره
مرجان قرمز یاقوت رمانی مروارید ناسفته از
هر یک یک مثقال کوفته بیخته سفوف سازند شربتی

یک مثقال + سفوف لولو قلمی فرموده اند که از حضرت
شنیده ام آخوند محمد هاشم مخاطب بحکیم معتمد الملوک علوی خان
در نفع مثل سفوف لولوی جالینوس است + صنعت
آن مروارید ناسفته کهربای شمعی حجر الیشب زهر مهره
خطائی سوده از هر یک دو مثقال لعل بدخشی عنبر اشهب
مشک تبتی ورق طلا از هر یک نیم مثقال ورق نقره
دو مثقال و نیم صندل سفید ابریشم مقرض طباشیر سفید
پوست بیرون پسته گل گاوزبان گیلانی کشنیز خشک
تخم خرفه مقشر بهمن سفید از هر یک سه مثقال پوست
هلیله کابلی آمله منقی از هر یک پنج مثقال نبات سفید
بیست مثقال کوفته بیخته شربتی یک مثقال با گلاب
و عرق بید مشک و تخم بالنگو و شربت سیب شیرین
بنوشند + سفوف لولوی دیگر که آن مرحوم بجهت
بندگان عالی متعالی شاهزاده محمد بلند اختر تالیف
نموده اند + صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی
از هر یک شش ماشه طباشیر سفید بهمن سفید پوست هلیله
زرد ابریشم مقرض صندل سفید تخم فرنجمشک از هر یک
یک توله ورق طلا بیست عدد ورق نقره یک توله
بدستور مرتب نمایند + سفوف لولوی دیگر
که آن مرحوم بجهت خود که اسهال دموی و بواسیر و
حرارت کبد و حمی و تهیج پایها و خفقان و نفخه مراق
داشتند ترتیب داده اند + صنعت آن مروارید
زهر مهره خطائی از هر یک یکمثقال ورق طلا و
عنبر اشهب از هر یک یکدانگ و نیم ورق نقره یک
مثقال و یکدانگ و نیم صندل سفید ابریشم مقرض
طباشیر سفید پوست بیرون پسته دانه هیل بریان
کشنیز خشک بریان بادیان آمله منقی هلیله سیاه در
روغن گاو بریان کرده از هر یک یک مثقال و نیم
زرشک منقی سماق منقی انار دانه دارچینی از هر یک
یکمثقال مصطگی نیم مثقال کوفته بیخته سفوف بسازند
سفوف لولوی دیگر که مقوی معده و قلب و کبد و
نافع است از برای خفقان و ضعف قلب که حادث
بمشارکت معده از حصول خلط بلغمی و سوداوی

مخلوط بصفرا ور معده و اصحاب مالیخولیاے مراقی و وسواس را نافع است و طعام را هضم کند و احداث اخلاط صالح نماید + صنعت آن مروارید ناسفته و کهربای شمعی کشنیز خشک مقشر آمله منقی سماق منقی انار دانه بادرنجبویه دارچینی مصطگی رومی دانه هیل لوا طباشیر سفید سعد کوفی خولنجان زیره کرمانی مدبر در سرکه زیره سبز در سرکه پوست اترج سافج هندی و زرشک منقی رازیانه ورد پنج عقربی از هر یک یک مثقال مشک تبتی عنبر اشهب ورق طلا از هر یک شش قیراط نبات سفید بیست مثقال کوفته بیخته هر روز صبح و شام نیم مثقال آنرا تناول نمایند که بعون الله تعالی مجربست و قلمی فرموده اند که این نسخه از اقتراح قدوة الاطبا والد ماجد فقیر است + سفوف لولوی دیگر که همین منافع دارد + صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی بسد محرق و گل گاؤزبان کشنیز خشک مقشر غنچه گل سرخ صندل سفید طباشیر سفید تخم خرفه مقشر تخم کاسنی مقشر تخم کاهو مقشر اجزا مساوی کوفته بیخته سفوف سازند شربتی دو درم پس بدرستیکه مجرب النفع است در جمیع امور مذکوره در سفوف لولوے جالینوس سفوف لولو تالیف ابوسهل مسیحی که همین منافع دارد و خفقان حار را بنهایت نافع است + صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی از هر یک پنج درم گل سرخ منزوع الاقماع طباشیر سفید از هر یک سه درم کشنیز خشک دو درم سویق جو نیم درم و در نسخه صاحب میزان الطبائع بجای سویق جو بسد دو وزن کشنیز خشک یکدرم سفت و نیم دانگ کافور قیصوری بر اجزاے مذکوره افزوده نموده کوفته بیخته یکدرم آنرا با یک رقیه سکنجبین سفرجلی بنوشند و بآن مداومت نمایند + سفوف لولوے دیگر که مقوی قلب و معده است از برای خفقان و ضعف قلب که حادث شده بمشارکت معده از وجود اخلاط بلغمی مخلوط بصفرا در معده و احشا و نواحی قلب

صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی دارچینی مصطگی رومی دانه هیل لوا طباشیر سفید و کشنیز خشک آمله منقی سماق منقی بادرنجبویه سعد کوفی خولنجان زیره کرمانی مدبر زیره سبز پوست سبز اترج سافج هندی زرشک منقی رازیانه از هر یک یکدانگ نبات سفید سه مثقال کوفته بیخته هر صبح یک مثقال آنرا بخورند + سفوف لولو نافع از براے خفقان سوداوی و توحش و مالیخولیا + صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی ابریشم مقرض حجر ارمنی مغسول از هر یک یکدرم و نیم پوست هلیله کابلی هلیله سیاه آمله منقی تخم فرنجمشک تخم بادرنگبویه اسطوخودوس لسان الثور افتیمون مصری و گل ارمنی عود هندی غرقی سعد کوفی قرنفل کشنیز خشک از هر یک سه درم تخم خرفه مقشر مغز تخم کدوی شیرین از هر یک چهار درم کوفته بیخته بکار برند + سفوف لولوی دیگر که منافع سفوف لولوی جالینوس دارد و سمیت هوا و اخلاط را زائل کند و از برای سموم حاره ملسوعه و مشروبه نیز نافع است + صنعت آن مروارید ناسفته گل مختوم کهرباے شمعی بسد گل گاؤزبان شب یمانی از هر یک یک مثقال نبات سفید هفت مثقال کوفته بیخته شربتی دو مثقال با شراب سیب شیرین یا گلاب بیاشامند میفرمایند که اگر بجاے طین مختوم که نایاب است حجر باد زهر معدنی خطائی کنند انفع است و در نسخه دیگر سنگ اصلی و احلی است سفوف لولوی دیگر که بنسبت سفوف قبل معتدل است + صنعت آن مروارید کهرباے شمعی بسد محرق بادرنجبویه برگ فرنجمشک شب یمانی بریان گل ارمنی کشنیز خشک مقشر از هر یک دو مثقال گل گاؤزبان هفت مثقال کوفته بیخته یک مثقال با عرق بیدمشک و عرق بادرنجبویه بیاشامند میفرمایند که اگر درین سفوف بعوض گل ارمنی شادنج معدنی خطائی کنند بیاشد مناسب

سفوف لولوی دیگر که نافع است سوء مزاج سوداوی قلب و خفقان سوداوی و مالیخولیا و توحش را + صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی ابریشم مقرض حجر ارمنی مغسول از هر یک یکدرم و نیم پوست هلیله کابلی هلیله سیاه آمله منقی تخم فرنجمشک تخم بادرنگبویه اسطوخودوس لسان الثور گل ارمنی عود هندی سعد کوفی قرنفل و کشنیز خشک از هر یک سه درم تخم خرفه مقشر تخم کدوی شیرین از هر یک سه درم تخم خرفه مقشر تخم کدوے شیرین از هر یک چهار درم کوفته بیخته در شیشه نگاه دارند شربتی یک مثقال با عرق بادرنجبویه و شربت سیب شیرین + سفوف لولو و سنطاریای کبدی را نافع باشد و معده و دل و جگر را قوت دهد و تشنگی مے نشاند + صنعت آن مروارید ناسفته چهار درم بسد سوخته گلنار فارسی طباشیر خرنوب شامی گل ارمنی گل قبرسی صندل سفید تخم گل سرخ بارتنگ بریان تخم حماض بلوط بریان تخم مورد و زرشک منقی آرد جو بریان و طراثیث تخم خرفه مقشر آرد کنار آرد سنجد کشنیز خشک بریان سماق بزرقطونا بریان صمغ عربی بریان از هر یک سه درم گل مختوم مصطگی از هر یک یکدرم انار دانه پنجدرم کهربا اقاقیا مغسول از هر یک دو درم بارتنگ سه درم سواے بزرقطونا و بارتنگ ادویه کوفته بیخته بزرقطونا و بارتنگ را دران آمیخته مقدار دو درم سفوف سازند + سفوف لولو خفقان و ضعف جگر که از گرمی باشد سودمند بود + صنعت آن کهربای شمعی بسد مروارید ناسفته از هر یک سه درم طباشیر سفید صندل سفید از هر یک یکدرم کشنیز گل ارمنی از هر یک نیمدرم گاؤزبان سه درم اجزا کوفته بیخته شربتی دو درم با شربت سیب شیرین بدهند + سفوف لولوی دیگر که همین منافع دارد و مستعمل است در وقتیکه سودا با بلغم باشد یا سودا متولد از بلغم باشد صنعت آن مروارید ناسفته بسد محرق از هر یک پنجدرم سازج هندی سعد کوفی فرنجمشک نانخواه بزر کرفس انیسون اشنه از هر یک سه درم حماما افسنتین سفید از هر یک سنبل الطیب اقطری ده درم افتیمون اقریطشی

زعفران مرصافی از هر یک چهار درم بادرنجبویه هفت
درم سنگ اصلی دو درم کوفته بیخته یکجا کرده شربتی یک
مثقال باآب مطبوخ افتیمون یا بآب مطبوخ یعنی
افسنتین بنوشانند ::-

فصل در بیان اقراص لؤلؤ

قرص لؤلؤ دل و دماغ را قوت دهد و خفقان
حار و یرقان علیانی حار را نافع باشد و نفث الدم
باز دارد صنعت آن مروارید ناسفته صندل سفید از
هر یک یکدرم مغز تخم خیارین مغز تخم کدوی شیرین تخم کاهو
مغز از هر یک پنجدرم تخم خرفه مقشر سه درم طباشیر سفید
یکدرم گل سرخ منزوع الاقماع دو درم زعفران نیمدرم
کوفته بیخته بلعاب بزر قطونا سرشته اقراص سازند شربتی
یک مثقال :: قرص لولوی دیگر کبد و دل و دماغ
را سود دارد و قوت دهد و بعضی اطبا گفته اند که
این قرص را از برای تقویت دماغ با شراب اسطوخودوس
و گلاب و عرق کاسنی و عرق بادیان چون در صلابت
بمشارکت کبد خورانند بسیار سودمند باشد صنعت
آن مروارید ناسفته دو درم و نیم مغز تخم خیارین مغز
تخم کدوی شیرین از هر یک سه درم تخم خرفه مقشر تخم حماض
گل بنفشه گل گاوزبان از هر یک دو درم مشک تبتی
عنبر اشهب از هر یک نیمدرم و اگر حرارت قوی باشد
بجای مشک و عنبر کافور قیصوری داخل نمایند و در نسخه
دیگر تخم کاهو مقشر دو درم داخل است شربتی از یکدرم
تا دو درم :: قرص لولوی دیگر منقول از مجربات حکیم احمد
بخط معزی الیه نافع از برای حمیات حاره و دق و سل
که با اسهال مراری و اسهال ذوبانی باشد صنعت
آن مروارید ناسفته طباشیر سفید از هر یکدو مثقال
صندل سفید گل نیلوفر کشنیز خشک صندل سرخ
تخم خرفه مقشر ورق گل سرخ مغز تخم کدوی شیرین
مغز تخم هندوانه از هر یک سه مثقال کثیرا نشاسته
از هر یک دو مثقال کافور قیصوری نیم مثقال
کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته اقراص
سازند شربتی یکمثقال :: قرص لولوی دیگر که مقوی
قلب و دماغ است و نافع است ضعف باه را
که بسبب ضعف قلب و دماغ باشد :: صنعت
آن مروارید ناسفته دو مثقال طباشیر سفید چهار درم
صندل سفید نشاسته عود هندی صمغ عربی زعفران
از هر یک دو مثقال مغز تخم خیارین مغز تخم کدوی
شیرین از هر یک شش درم مجموع را کوفته بیخته بآب
سرشته اقراص سازند شربتی از یکمثقال تا دو درم :: مفرح
لولوی خفقان و وسواس را سود دارد و دل را قوت
دهد و نشاط آورد و دیگر نفع ها دارد و خاصیت این
ترکیب بسیار است اینجا مختصر کردیم :: صنعت آن
مروارید ناسفته هشت درم یاقوت رمانی بسد از هر یک
چهار درم زر محلول نقره محلول از هر یک یکدرم لاجورد
مغسول یکدرم و نیم لعل بدخشی عقیق یمنی حجر یشب
از هر یک سه درم طباشیر سفید صندل مقاصیری از
هر یک پنجدرم کهربا شمعی گل سرخ فرنجمشک بیدانه از هر
یک سه درم طباشیر خشک تخم گل صندل سرخ طین
مختوم عود هندی گاوزبان قشر اترج از هر یک
دو درم افتیمون شش درم سادج هندی تخم
کاسنی زرنباد درونج عقربی ابریشم مقرض از هر یک
سه درم کافور قیصوری عنبر اشهب از هر یک یکدرم و نیم
مشک ترکی نیمدرم گلاب نبات از هر یک یکمن رب
سیب شیرین انار شیرین از هر یک بست درم آب
به شیرین چهل درم و در بعض نسخها عوض رب و آب
سیب شیرین یکمن و آب انار چهل درم و شراب به
بست درم نوشته اند دواها کوفته بیخته جواهر را
صلایه نموده مانند غبار نرم سازند انگاه مجموع را
بدستور متعارف در شیره نبات و گلاب و ربوب بند کوفته
بسرشند و در ظرف چینی کنند و چهل روز در میان
جو بگذارند بعد از آن شربتی یکدرم از تا دو درم استعمال
نمایند :: معجون اللولو جهت تقویت اعضا و تفتیح ادعیه
منی و تقویت اعضا و زیادتی باه و تکثیر الحاظ و اعانت
میکند منی را اعانت شدیده و اخراج منی میکند
بلذت شدیده و نفع میدهد منی را :: صنعت آن
مروارید ناسفته بسد از هر یک شش مثقال زرنباد انیسون
بهمن سرخ از هر یک چهار مثقال کاکنج اصل اللبلاب
از هر یک مثقال قاقله اذخر سعد کوفی کزمازج از هر یک دو
مثقال اسارون دارچینی مصطکی از هر یک یکمثقال و نیم
صمغ عربی کثیرا از هر یک سه مثقال با سه وزن ادویه
عسل کف گرفته بسرشند و در وقت خواب یکمثقال با آب
گرم بنوشند :: معجون لولوی دیگر که دل را قوت دهد و
خفقان را نافع باشد و نشاط آورد و رنگ را نیکو
گرداند و تشنگی را بنشاند :: صنعت آن مروارید ناسفته
بسد گاوزبان عود خام از هر یکدو درم تخم کاسنی
کشنیز خشک از هر یک پنجدرم صندلین طباشیر از
هر یک هشت درم افتیمون گل سرخ از هر یک شش درم
سادج هندی زرنباد تخم فرنجمشک بادرنجبویه خشخاش
سفید بنفشه گل ارمنی از هر یک چهار درم درونج رومی
زعفران عنبر اشهب از هر یک دو درم کافور یکدرم
مشک نیمدرم کوفته بیخته بشراب سیب معجون سازند
معجون لولو ترکیب جالینوس است هفت منفعت
دارد قضیب را سخت کند و ادعیه منی بگشاید و شهوت
را زیاده کند و اعصاب را قوت دهد و در عوض تخم
عظیم پیدا کند و نعوظ بسیار آورد و دوستی مرد در دل
زن پیدا کند :: صنعت آن مروارید ناسفته بسد انیسون
بهمن سفید کاکنج از هر یک یکدرم قاقله اذخر سعد کوفی و
کزمازج سلیخه دارچینی اسارون مصطکی صمغ عربی کثیرا
از هر یک نیم مثقال کوفته با هم چندان عسل بسرشند و در وقت
حاجت و هنگام مجامعت یکمثقال با آب گرم بنوشند
معجون لولوی دیگر که قریب النفع است بدان ::
صنعت آن مروارید ناسفته معسل لبلاب بسد محرق
انیسون بهمن سفید بزرکاکنج قاقله اذخر سعد کوفی و
کزمازج از هر یک یکمثقال دارچینی اسارون مصطکی
رومی از هر یک یک مثقال و نیم سلیخه سیاه یکدانگ و
نیم صمغ عربی کثیرا از هر یک یکدانگ کوفته بیخته بعسل مصفی
سه وزن ادویه معجون سازند و یکمثقال از آن

آب بخوبرند لوز بفارسی بادام نامند و آن دو نوع
است شیرین و تلخ بستانی و کوهی شیرین آن در اول
گرم و در دوم تر و تری بستانی آن زیاده از کوهی خصوصاً تازهٔ
آن و خصوصاً انچه پوست آن بسیار نازک می باشد
که کاغذی می نامند و مفتح و حافظ قوتها و جالی اعضای
باطنی و ملین طبع و حلق و موافق سینه و معین باه و
مسکن حرقهٔ منی و بول و مسمن بدن و با شکر کثیر الغذا
و با نقل خبر بر دوم تلخ و قشرهٔ آن با شکر جهة سرفه مجرب
و خشونت سینه و حنجره و تولید منی و رفع نفث الدم و
ربو و قرحهٔ مثانه و اسعار و زحیر و رطوبت معده و با
ضعف وزن آن زفت و مثل آن شکر در قطع سرفه
از مجربات شریف است و بوداده آن مقوی معده و
قابض و متکرج و فاسد آن موجب کرب و سقوط اشتها
و غشی و مصلح اش ربوب حامضه است بعد از قی و
تازهٔ نارس آن با پوست که چغاله نامند مقوی معده
و بن دندان و ترش مزه با نمک لذیذ و مغز نیم رس
آن بسیار نازک و شیرین و برگ تازهٔ آن مسهل و
مسقط کرم شکم و خشک آن قابض و رافع اسهال
و تشنگی و بادام اجرک باه مردان و قاطع باه زنان
و بادام با در تغذیه و فربه کردن بدن و اصلاح
گرده قوی تر است و روغن بادام معتدل در گرمی
و سردی بغایت مرطب و موافق تشنج یبسی و رافع
ورمیکه از قی و ضربه بهم رسد و حقنه و شرب فی حکایات
آن جهت درد گرده و مثانه و عسر بول و قولنج و
اعانت بر خروج حصاة و شرب آن جهة گزیدن
سگ دیوانه و درد معده و با کتیرا و شکر جهة سرفه
خشک مجرب و جهت تصفیهٔ آواز و قصبه ریه و
رفع ضرر ادویه مسهله و حبوب حاره مفید و قدر
شربتش تا نه مثقال و در رفع پیچش مجرب و دوام
تدهین مهرهای پشت با آن جهت تفرس و رفع خمیدگی
پیران مجرب دانسته اند و جهت سرسام و ذات
الجنب بدستور نافع و غرغرهٔ آن با آب گرم جهة
خشونت حلق موثر و مضر احشای ضعیفه و مصلح اش
مصطگی است لوز المر بادام تلخ است ریشه درخت
آن گرم و خشک و جالی و محلل و ضماد آن با روغن
گل سرخ و سرکه جهة سوختگی آتش مفید و مغز آن در
اول گرم سوم و در آخر اول خشک و خشکی کوهی آن
زیاده از بستانی و در ازالهٔ اخلاط غلیظه مفید و
جهت ربو و سرفه و ورم سینه و ریه خصوصاً با
نشاسته و نعناع و با سکنجبین جهت علل گرده و خصوصاً
و با عسل جهت سپرز و امراض جگر و تفتیح سده و
یرقان و با ماء العسل جهت قولنج و پیچش و سائر درد
ها مفید و مضر امعا و مصلحش شکر و فرزجهٔ آن مدر
حیض و ضماد آن با سرکه و شراب جهة بثور کاریه و
توباو خزاز و نمله و زخمهای کهنه و جرب و حکه و با
سرکه جهت درد سر نافع و طلای برگ و مطبوخ آن
با شراب جهت خزاز بهیچ بدل و ارسطو گوید چون
پنج درم بادام تلخ کوبیده ناشتا تناول نمایند از
شراب مست نگردد و روغن آن در اول دوم گرم
و مائل برطوبت و مجفف و مسهل اخلاط غلیظه و
سودا و به معده و نواحی آن و با ادویه مناسبه جهت
درد گرده و حبس بول و ورم سپرز و ربو و اخراج حصاة
و جنین و جهت قولنج و اختناق و اورام رحم و انقلاب
آن و طلای آن جهت رفع آثار جسار و کلف و چین
گونه و شقاق و جرب و حکه و توباو با شراب جهت قروح
رطبهٔ سر و خزاز و قطور آن جهت درد گوش و دوی و
طنین و کشتن کرم گوش نافع و حمول آن مخرج جنین
و مشیمه و قدر شربتش تا چهار مثقال است و صمغ درخت
بادام شیرین و تلخ نایب مناب صمغ عربی است
و صنعت دهن آن در ادهان و حلوا از آن در
حلویات ذکر یافت ؛ ـ

فصل در بیان الوان

الوان یا الوان کاغذ است یا الوان ثیاب

اما الوان کاغذ اینهاست بالاجمال فی الاختصار
لون آل بگیرند قدر گل قسطان افروز و قدری آب
نیم گرم بران ریزند و زمانی بگذارند تا آب رنگین گردد
پس صاف نموده کاغذ را در ان تر نمایند و زمانی بگذارند
که رنگ را بخود جذب نماید پس برآورده و در سایه
خشک نمایند نیکو گردد ؛ لون بادنجانی آن است که
کاغذ را با آب بقم رنگ نمایند پس در آب زاج کبود
غوطه داده خشک نمایند بادنجانی گردد ؛ لون بنفش
بگیرند گل نیلی که در خراسان گل تلک نامند و درخت
آن در کنار دیوار باغها پیچیده بالا میرود و گل آن
لاجوردی رنگ و ته آن سفید میباشد پس آن
گل را بگیرند و بکوبند و صاف نمایند و کاغذ رنگ
آل را در ان غوطه دهند بنفش گردد ؛ ـ

باب اللام مع الیاء المثناة التحتانیة

لیمو انواع است و مراد از مطلق آن لیمون
آب که هندی کاغذی لیمو و نیبو نامند در جمیع
خواص مانند ترنج و پوست زرد آن در دوم
گرم و خشک و مقوی معده و دل و قابض و محرک
اشتها و معین بر هضم غذا و مفتح سدهٔ گرده و محلل
قولنج ریحی و دافع گزنده و مصلح کیفیت اخلاط
ردیه و با ذهر سموم مشروبه و ملدوغه و در سائر افعال
قائم مقام پوست ترنج است و ترشی آن در دوم خشک
و سرد و مقوی معده حار و لطیف و بسیار جالی و قاطع اخلاط
غلیظ لزجه و ملطف آن و جالی بهق سیاه و کلف و قوبا
و مسکن غلیان خون و صفرا و التهاب معده و جهت
تبهای حاره دموی و صفراوی و عفونت خون و دور
و سری و حصف و دمل و ورم حلق و قی صفراوی
و غثیان و تقلب طعام و دیر گذشتن الطعام و جذب مواد
حاره جگر و معده و جهت درد سر و دوار که از بخار
اخلاط غلیظه باشد و خفقان سوداوی و غب خالص و
غیر خالص و خمار و سموم هوام و ادویهٔ قتاله مفید و در اکثر
امور قائم مقام سرکه و جهت مریض بهتر از ان و
مضر عصب و اصحاب سرفه بارد المزاج و را و
اکثار آن در خلاء معده مضعف امعاء و مورث پیچش و

ومصلحش شکر و عسل ست چون جواهر را با آب لیمو ترنجبین حل شود وضماد ودع محلول با آب لیمو با نوشادر در اندک زمانی رافع بهق و آثار جلد است و طلای آب آن خصوص که لیمو را بریده طرف بریدهٔ آن گرم کرده بر پیشانی و شقیقه بمالند صداع صفراوی را بنهایت مفید است و تخم آن در دوم و در آخر اول خشک و در رفع سموم و تریاق آن و تفریح آن بغایت عظیم و قدر شربتش از یک درم تا دو درم است با آب گرم یا شراب و باید که مقشر از پوست باشد و خائیدن دانهٔ آن رافع بوی دهن است که از ترشی او بهم رسیده باشد و لیمو نمک پرورده مقوی معده و باعث خوشبوئی آروغ و لیموی شیرین در منافع بسیار ضعیف تر اما مضر عصب نیست و بدستور اگر پیوند بر درخت نارنج و ترنج کرده باشند قریب الفعل است با آن و همچنین است انچه معروف است که (?) و چون لیمون را تمامه خشک کرده با وزن آن شکر بسایند و بخورند جهت منع صعود بخارات و تفتیح سدد بعید (?) و برگ لیمون در تفریح ضعیف تر از برگ ترنج است طلا برگ سائیدهٔ آن با قرنفل و دارچینی و ربی (?) دارچینی نیز رافع صداع است ؛ شراب لیمو بارد در اول معتدل است در رطوبت و یبوست و بعضی گمان آنست که یابس است و قول اول صحیح است شیخ داود انطاکی گفته که صحیح نزد من آنست که بارد است در دوم و رطب است در اول و هرگاه مصنوع از شکر باشد و بوده باشد سانج و اگر اضافه کرده شود بآن چیزی پس او برای هر قسمی از امراض آن چیز نیست که اضافه کرده شده بآن بعد از مراعات نسبت میان آن چیز و سانج از این شرابها اجود آن آنست که از شکر سفید صافی نموده و آب لیموی رسیدهٔ بزرگ بالیده ساخته باشند و مدت یکسال بر ساختن آن نگذشته باشد و این شراب بهترین اشربه است قمع صفرا میکند و نافع است از برای مطلق حمیات خصوص حمیات دائره و از برای دفع اخلاط محترقه و اخلاط سوداویه و دفع مضرت سموم میکند خصوص منفعت آن و نافع است از برای

کدورت صورت و از برای جمیع امراض اطفال و از برای قلاع و اعتقال لسان جمیع ناس و از برای قلع اخلاط لزجه سینه و ترقیق هر ماده غلیظ و تقطیع هر ماده لزج و اگر پیش از دوای مسهل بخورند مهیا میکند بدن را از برای قبول دوا و بعد از ان عمل میدهد بدن را از انچه باقی میماند از ان از بقیهٔ دوای مسهل و کسیکه همیشه آنرا بیاشامد حفظ میکند صحت او را صاحب شفاء الاسقام اطناب نموده در خواص و افعال آن و حاصل کلام او آنست که این شراب نائب مناب تریاق فاروق است و تنقیهٔ اخلاط ثلثه میکند و میشکند حدت خون را و اصلاح آن میکند و شفاء است از برای جمیع حمیات و از برای جمیع امراض و شکی نیست که در آنکه این شراب شافی جمیع امراض است نه مطلقا بلکه امراضیکه ما ذکر کردیم این بود جمله از منافع شراب لیموی سانج اما شراب لیموی سفرجلی هضم طعام میکند و مقوی معده و قلب است و زائل میکند خفقان را و مجرب است و شراب لیمون معمول است از شیرخشت خراسانی و ترنجبین تلیین طبع میکند و نافع است از برای ربو و ضیق النفس و سعال خصوص هرگاه در دهان نگاه دارند تا آب شود و شراب لیموی ملعب نافع است از برای اوجاع صدر و حرقت بول و اوجاع مثانه و شراب لیموی منعنع زائل میکند وساوس و خیالات ردیه سوداویه را و منع ترقی بخارات میکند بسوی دماغ و حاصل امر آنکه عمده منافع شراب لیمو در اطفال و حمیات و التهاب و حرارت است و اگر بسیار ترش باشند ضرر میرساند باعصاب و مضعف باه است و مهیج سعال یابس و مصلح آن بادام شیرین یا تخم خشخاش سفید است ؛ صنعت آن به نسخه شفائی یعنی صاحب شفاء الاسقام بگیرند شکر سفید و در قدح چینی کرده بر دو فشارند بران آب نیشکر بقدری که تر شود و اگر نیشکر تازه یافت نشود اندکی آب باران که تر شود بران ریزند و چند روز در آفتاب بنهند و بر آنرا

بارچه بجوشانند و باید که زیاده بر پنج روز نباشد پس آن شکر با شیر تازه دوشیده حل کنند و بر آتش نهند و پیش از آنکه بجوش آید ممزوج کنند با بمقدار عشر وزن شکر آب باران چنانکه وزن شیر نیز باید که عشر وزن شکر باشد پس آتش آنرا تند کنند تا کف بر سر آورد و جمع گردد پس کف آنرا بگیرند تا رطوبت صاف شود و قوام آید پس اندک اندک با آب لیمو تنقیهٔ آن کنند و با آتش ملایم بپزند تا آنکه در هر رطلی از شکر سه اوقیه آب لیمو تنقیه کرده شود و بعضے اطبا زیاده میکنند آب لیمو یا یا کم میکنند ولیکن کم کردن نیکو نیست ؛ اما شراب لیموی مرکب پس از ان جمله شراب لیموی ترنجبینی است که بعوض شکر ترنجبین کنند یا نصف شکر ترنجبین بوده باشند و شراب لیموی سفرجلی است که آب سفرجل با آب لیمو تنقیه شکر کنند بشرط آنکه بوده باشد آب سفرجل ضعف آب لیمو و شراب لیموی ملعب است که لعابها را با آب لیمو تنقیه شکر نمایند و شراب لیموی منعنع است که آب نعناع تازه با آب لیمو تنقیه شکر نمایند و شراب لیموی شیرخشتی که بعوض شکر شیرخشت خراسانی یا نصف شکر و نصف شیرخشت ؛ شراب لیموی سفرجلی نسخه حکیم میر محمد مومن ؛ صنعت آن آب به شیرین دو جزو آب لیمو یکجزو و شکر ثلث مجموع بدستور بقوام آورند ؛ شراب لیموی دیگر که شراب خورده را خوب موافق باشد هرگاه که در قی افراط (?) معده ضعیف شده باشد ؛ صنعت آن آب لیمو آب به آب سیب آب انارین از هر یک یک رطل مجموع را صاف نموده بجوشانند و با یکرطل قند بقوام آورند و در آخر عود هندی سک اصلی از هر یک یکدرم کوفته (?) بیرون یکدرم مصطگی سوده یکدرم داخل کنند و هنگام حاجت شربتی ده درم با آب سرد کرده جرعه جرعه بنوشند ؛ خل لیمو در اشربهٔ اسطوخودوس مذکور شد قرص لیموی منافع آن منافع شراب آنست که ذکر یافت ؛ صنعت آن مثل صنعت شراب سانج آنست الا آنکه بعضے سفیدهٔ تخم مرغ بعد قوام آمدن

و غلیظ شدن بران نریزند و به تیر معجون سازی بر هم
میزنند تا سفید گردد و اندک رطوبتی که دران باقی باشد
پس بر روی سنگ یا سینی پهن کرده قرص ساخته یا
بریده بطریق نور نگاه دارند و هنگام حاجت استعمال
می نمایند و این را جوارش لیمومی نامند و این قسم
اگر نگاه دارند خمیره نامند و بعضی آتش میدهند تا زمانی
که رطوبت آن بسیار کم گردد و قابل قرص شدن شود
پس بر سینی یا سنگی که بروغن بنفشه یا بادام یا پسته چرب
کرده باشند میریزند و آنرا بریده نگاه میدارند و این را
قرص لیمو و عقد لیمو نیز گویند؛ مربای لیمو صفراوی محرور
المزاج را موافق و مقوی معده بود؛ صنعت آن
بگیرند لیموی رسیده بزرگ درست هر قدر که خواهند
و پوست زرد آنرا با سنگ قدری سوده و ده یا زده
روز در آب نمک بگذارند تا شیرین گردد پس بر آورند
و با آب خالص شیرین بشویند و با آب خالص شیرین
جوش دهند تا تلخی آن بالکل زائل گردد پس با خلال
چوبی سوراخها نموده در شیرهٔ نبات یا عسل طبخ نمایند
و اگر از پوست لیمو خواهند پوست آنرا همان قسم در
آب نمک بگذارند تا شیرین شود و هر چهار پنج روز
دست بمالند تا سفیدی اندرون آن زائل گردد
و آب نمک را تبدیل نمایند و چون سفیدی تمام
زائل گشت و شیرین گردد پاک شسته در آب جوش
داده در شیرهٔ نبات رقیق یا عسل طبخ نمایند تا بقوام
آید و اگر پوست لیمو را بعد شیرین شدن زمانی
قلیل در آب آهک بگذارند پس بر آورده شسته
آب آنرا تمامی نشف نموده در مرتبان یا کاسهٔ چینی
کنند و بالای آن شیرهٔ نبات یا قند یا شکر بسیار سفید
صاف نموده بسیار غلیظ نیم گرم بران بریزند و بگذارند
تا در جرم آن نفوذ نماید و اندکی آبیکه در جرم آنست
در شیره آید پس ملاحظه نمایند بعد سه چهار یوم اگر شیرهٔ
آن رقیق شده باشد آن شیره را جدا کرده جوشی
داده باز بران ریزند و همچنین تا دیگر رقیق نگردد
و این بهتر است زیرا که جوشش نمودن اکثر چیزها
در شیرهٔ نبات و غیرها باعث سختی جرم آن میگردد
و اگر لیمو درست را نیز بدین نوع مربا سازند بهتر
است؛ مخلل لیمو مسکن صفرا و مقوی معده حار است
صنعت آن بگیرند لیموی درست را و بسنگ پاپوست
زرد آنرا اندک بسایند و بشویند و بپارچهٔ کرباس
پاکیزه خشک نموده در ظرف سفالی گذاشته در
آفتاب بگذارند و اکثر بر هم میزده باشند و هر دو سه
روز یک مرتبه نمک را تجدید می نموده باشند و بعد
هشت نه روز که خوب نمک سود شده و پوست
آن نرم گردید در آب لیمو یا عرق سرکه یا سرکهٔ خالص
تند بیندازند و در آفتاب گذارند تا برسد استعمال
نمایند؛ مخلل لیمو نوع دیگر؛ صنعت آن آن است
که بگیرند لیموی آبدار رسیده خوب را و در کوزه
پاکیزهٔ سفالی با نمک کرده خوب بر هم زنند و حرکت
دهند چون نمک گداخته شود آب نمک را دور
کرده لیموها را شسته خشک نموده باز با نمک خشک
جدید در کوزه کرده حرکت دهند و همچنین تا سه روز
پس لیموها را بر آورده شسته نشف رطوبت آنرا
بالکل نموده در آب لیمو یا سرکهٔ مقطر یا غیر مقطر بیندازند
اندازند و از مصالح طیبهٔ حاره فلفل سرخ و غیره
آنچه خواهند داخل نمایند و در آفتاب بگذارند تا
برسد تناول نمایند و اهل هند همان نحو نمک سوده
نموده در روغن سرشف تازه که بهندی سرسون
نامند می اندازند و در آفتاب بگذارند و بعد رسیدن
بعضی باب گرم شسته از پارچه خشک نموده تا
حدت آن کم گردد با طعام تناول مینمایند و اکثر
بدون شسته و بعضی همان قسم نمک سود نموده
نگاه میدارند و عند الحاجت بالطعام خصوصا
کهچری تناول مینمایند؛ مخلل قشر لیمو در تقویت معده
اقوی از لیموی درست است؛ صنعت آن بگیرند
پوست لیمو را و سفید آنرا از دم کارد نمایند و پوز
پاهی بسیار باریک طولانی برند و در آب نمک
یا سبوس گندم یا برنج یا آب زاج شیرین نمایند چنانچه
در آب ترنج ذکر یافت پس با آب خالص پاک شسته یک
دو ساعت در آب آهک بگذارند تا شکننده گردد
پس بر آورده شسته با آب شیرین خالص طبخ دهند
تا اندک پخته گردد و لیکن مضمحل نشود پس بر آورده
آنرا از کرباسی پاک نشف نموده عرق لیمون یا سرکه
یا سرکهٔ انگوری تند اندازند و چند دانه قرنفل و خرما
خارک خشک ورق کرده و قدری سیاه دانه نیز دران
اندازند و در آفتاب بگذارند تا مزاج گیرد و تناول
نمایند و اگر خواهند چاشنی دار شود قدری بقدر مطلوب
کم یا زیاده شیرهٔ نبات یا قند یا دوشاب در سرکه
انداخته پوست لیمو را بعد از شیرین نمودن و پختن
دران اندازند و چند جوشی داده در ظرف چینی کرده
ادویهٔ مذکور بریزند و بگذارند تا برسد و استعمال نمایند
و مخلل قشر کنوره و اکثر لیموها نیز بدین دستور است؛

کتاب حرف المیم
باب المیم مع الالف
فصل در بیان نسخ ماء الاصول

بدانکه ماء الاصول طبیخی است که با شربتی بقوام
آورند آنرا شراب اصول و الا آن طبیخ را ماء الاصول
گویند؛ ماء الاصول که اصل جمیع ماء الاصول ها است
فرموده اند که این نسخه نقل کرده شد از قرابادین یونانی
اما مؤلف آن بر احقر معلوم نشد و این ماء الاصول نافع
است از برای استسقا و سردی معده و طحال و جگر و
جمیع امراض بلغمی؛ صنعت آن پوست بیخ کرفس بیخ
کرفس از هر یک ده درم تخم کرفس رازیانه انیسون از
هر یک پنج درم جوشانیده بپالایند و بیاشامند و در نسخهٔ
دیگر آورده که انگبین داخل کرده بیاشامند و از
برای استسقا فقاح اذخر سنبل الطیب غافث
افسنتین رومی کمافیطوس کمادریوس از هر یک سه
درم اضافه نمایند؛ ماء الاصول منقول از قانون
شیخ الرئیس نافع است از برای تفتیح سده ها و از برای
حبس البول و کبد و معده و استعمال کرده می شود

بادهان و بغیر ادهان: صنعت آن پوست بیخ کبر بیخ
اذخر بیخ رازیانه بیخ کرفس تخم کرفس تخم رازیانه انیسون
سنبل الطیب پرسیاوشان سنبل رومی مویز منقی مصطکی
رومی از هر یک بقدر حاجت جوشانیده بپالایند و بیاشامند
زنان بقدر حاجت: ماء الاصول دیگر فالج و صداع
بلغمی و صرع و دوار را زائل کند: صنعت آن بیخ کرفس
پوست بیخ رازیانه از هر یک ده درم بیخ اذخر پودنه
کوهی سنبل الطیب زراوند گرد پوست هلیله زرد از هر یک
هشت درم مصطکی سه و نیم درم جعده و افتیمون از هر
یک چهار درم شاهتره هفت درم مجموع را در چهار
رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده چهار
درم ایارج فیقرا در آن حل نموده هر صبح مقدار چهل
درم مفلوج را با یکدرم روغن بید انجیر و [illegible]
و صداع و دوار را با روغن بادام بدهند: ماء
الاصول منقول از تذکرهٔ شیخ داود انطاکی نافع است
از برای حمیات بارده که بطول انجامیده باشند و مطلق
سدها بگشاید و ضعف کبد و ضعف معده را سودمند
است و هضم را نیکو گرداند و تفتیت حصاة کلیه و مثانه
نماید: صنعت آن پوست بیخ رازیانه پوست بیخ کبر
بیخ کاسنی بیخ کرفس اذخر مکی انیسون تخم کشوث سنبل
الطیب از هر یک سه درم سه درم فوة الصباغین تر
مصطکی رومی از هر یک یکدرم و نیم نانخواه یکدرم و
پس اگر علیل را ضعف در معده و یا کبد باشد ریوند چینی
اضافه کنند و اگر ضعف در دماغ باشد پوست هلیله
کابلی اضافه نمایند و الا گل بنفشه و بادآورد اضافه کنند
و اگر در طحال باشد و از بلغم باشد افسنتین اضافه نمایند و
اگر از هر یک از آنچه مذکور شد سه درم مویز منقی بعدد
بمقدار ضعف مجموع ادویه را با مثل مجموع ادویه
آب بجوشانند تا آنکه ثلث آب بماند و بپالایند و بنوشند
این ماء الاصول تفتیح سدها میکند و در اسرع زمان
یرقان را زائل میکند و دفع میکند آنچه را محترق شده
باشد از اخلاط باذن الله تعالی و مجرب است
ماء الاصول چنین منقول از کفایة الطبیب سدهای

جگر و طحال بگشاید و فساد مزاج که از برودت باشد
باصلاح آورد و تپهای کهنه و استسقا را زائل گرداند
صنعت آن بیخ کرفس بیخ رازیانه از هر یک پنجدرم
سنبل الطیب مصطکی رومی از هر یک یکدرم و نیم
فوة الصباغین لک مغسول عود بلسان از هر یک دو
درم بادآورد غافث پوست بیخ کبر کمافیطوس و
افسنتین رومی گل سرخ از هر یک سه درم انجیر زرد
دو دانه مویز منقی بیست درم ادویه را نیمکوفته در
دیگ سنگی کنند و چهار رطل آب بر روی آن ریزند
تا ثلث آب بماند بپالایند چهار اوقیه از آنرا و
یکدرم روغن بادام تلخ داخل کنند و هر روز
همین مقدار را از آن بادام الکرم و امثال آن
بیاشامند و در نسخه سعودی بادآورد و کمافیطوس
کمادریوس داخل نیست و شکاعی داخل است و
باقی برابر است: ماء الاصول منقول از قرابادین
قلانسی منضج اخلاط حاره است: صنعت آن
پوست بیخ کاسنی نیمکوفته بیست درم تخم کاسنی
پنجدرم تخم کشوث شش درم عناب بیست عدد
سپستان شانزده عدد و در نسخه دوم شانزده درم
است ادویه را در چهار رطل آب بجوشانند تا بنصف
رسد پس بپالایند و در سه روز با ده درم تا بیست درم
سکنجبین ساده سرد کرده با برف بنوشند: ماء
الاصول نافع از برای نقرس و درد ورک و اوجاع
مفاصل و استرخا که از بردت باشد: صنعت آن
بیخ کرفس پوست بیخ رازیانه از هر یک ده مثقال بیخ
بیخ حنظل قنطوریون دقیق نانخواه انیسون شیطرج
هندی بوزیدان مازریون از هر یک پنج مثقال در سه
رطل آب بجوشانند تا بیک رطل رسد و هر روز یک اوقیه
آنرا با یکدرم روغن بید انجیر و از برای امراض
صعبه با روغن کلکلانج بیاشامند: ماء الاصول
بنسخه شفائی نقرس و اوجاع مفاصل سوداوی
و بلغمی را نافع است: صنعت آن پوست بیخ
رازیانه بیخ کرفس پوست بیخ کاسنی اصل السوس

تخم خطمی از هر یک ده درم تخم کاسنی رازیانه انجیر زرد
تخم کرفس مویز منقی از هر یک بیست درم سورنجان و
زیره کرمانی بیخ رازیانه نانخواه از هر یک پنجدرم در سه
رطل آب بجوشانند تا به ثلث آید و صاف کنند و
هر روز سی درم با ده درم گلقند یا عسل بنوشند:
ماء الاصول نقرس و اوجاع مفاصل بلغمی و سوداوی
را سودمند است: صنعت آن عناب سپستان از
هر یک سی عدد پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان
از هر یک ده درم کاسنی رازیانه از هر یک پنجدرم
سورنجان سه درم انجیر کوفتنی باشند نیمکوب کرده
با یک من آب بجوشانند و هر صباح سی درم از آن
با ده درم گلقند بنوشند: ماء الاصول جهة اوجاع
مفاصل و نقرس و درد پشت: صنعت آن
پوست بیخ کاسنی بیخ رازیانه بیخ کرفس پوست بیخ
کبر مویز منقی از هر یک ده درم فوة سورنجان و
بوزیدان از هر یک سه درم سپستان عناب انجیر
سفید از هر یک یازده عدد اصل السوس نیمکوفته
پنجدرم مجموع را در دو رطل آب بجوشانند تا یک رطل
بماند صاف نموده به دو دفعه بدو روز بنوشند: ماء
الاصول مواد بلغمی را نضج دهد و غذا و اوجاع
مفاصل را سودمند بود: صنعت آن تخم رازیانه
تخم کرفس انیسون از هر یک چهار درم پوست بیخ رازیانه
پوست بیخ کبر بیخ کرفس از هر یک پنجدرم اصل السوس
سه درم مویز منقی بیدانه چهل درم انجیر سفید بیست عدد
تخم کاسنی سه درم تخم خطمی مقشر نیمکوفته ده درم جو مقشر
هشت درم پرسیاوشان سه درم آنچه باید کوفت نیمکوب
کنند و مجموع را در هشت رطل آب طبخ نمایند تا دو
رطل آب بماند صاف نموده شربتی چهل درم با یکدرم معجون
گل بنوشند: ماء الاصول نافع از برای استسقای
رقیق مائی و از برای فالج و لقوه و استرخا: صنعت
آن پوست بیخ رازیانه بیخ کرفس اذخر مکی از هر یک
ده درم تخم کرفس انیسون رازیانه از هر یک چهار درم
مصطکی رومی سنبل الطیب تفاح اذخر حب بلسان

اسارون حبطیانا از ہریک دو درم عود بلسان نوبدان
سنغاث بغدادی از ہریک یکدرم تخم خرمل سلیخہ سیاہ از
ہریک سہ درم مویز منقی بست درم مجموع را در چہار
رطل آب بجوشانند تا بیک رطل برسد بپالایند و ہر روز
چہار اوقیہ آنرا با دو درم روغن بادام تلخ بیاشامند
ماء الاصول کہ رفع امراض ریحی نماید و قلنج ریحی و
استسقای طبلی را بنہایت نافع است ؛ صنعت
آن بیخ کرفس بیخ رازیانہ از ہریک دہ درم تخم کرفس
رازیانہ انیسون دوقو فطراسالیون زیرہ کرمانی
از ہریک سہ درم جعدہ بیخ اذخر فقاح اذخر از ہریک
چہار درم تخم سداب سعد کوفی از ہریک دو درم و مویز
منقی طائفی ابکت درم اجزا را نیمکوفتہ در چہار رطل آب
خالص بجوشانند تا یک رطل باقی بماند پس بگیرند ازان
چہار اوقیہ و حل کنند دران فطراسالیون و با نیم مثقال
معجون سنجر بیاشامند و چندروز باین مداومت نمایند
ماء الاصول کہ در امراض بلغمی خصوص تپہای بلغمی
بعد از نضج مادہ بجہت آنکہ ادرار میدہند ؛ صنعتش
آن بیخ کرفس بیخ رازیانہ بیخ اذخر انیسون بیاوشان
از ہریک کفی مصطگی رومی تخم کرفس از ہریک دو درم
جملہ را در یکمن آب بجوشانند تا بنصف رسد پس صافی
نمودہ ہر بامداد چہل درم آنرا گرم کردہ دہ درم گلقند
آفتابی دران حلکردہ صافی نمودہ بیاشامند ؛ ماء الاصول
بجہت نضج مواد بلغمیہ غلیظہ ؛ صنعت آن بیخ کرفس بیخ
رازیانہ پوست بیخ کبر از ہریک پنجدرم فنطوریون دقیق
سہ درم در دو من آب بجوشانند تا بنصف رسد صافی
نمودہ ہر صبح سی درم ازان با دہ درم گلقند بیاشامند
واگر سہ درم مصطگی سودہ درین ماء الاصول داخل نمایند
بہتر است ؛ ماء الاصول تپ بلغمی دنایبہ و تپہای مرکبہ را
نافع باشد ؛ صنعت آن پوست بیخ رازیانہ ایرسا از
ہریک ہفتدرم بیخ اذخر پنجدرم انیسون دو درم و
نیم گل غافث افسنتین از ہریک پنج درم و
پوست ہلیلہ زرد ہفتدرم ہلیلہ سیاہ ششدرم
بادآورد شکاعی از ہریک چہار درم مصطگی یک

و نیم درم مویز بیدانہ پانزدہ درم علی الرسم طبخ کردہ
صافی نمودہ سہ روز متوالی بدہند ؛ ماء الاصول
تپ بلغمی را خالص سودمند بود ؛ صنعت آن پوست
بیخ رازیانہ پوست بیخ کبر اصل السوس از ہریک دہ
درم انیسون تخم کرفس از ہریک پنجدرم غافث و
افسنتین بادآورد از ہریک پنجدرم فنطوریون
دقیق سہ درم مجموع را در دو من آب طبخ نمایند
تا نصف بماند مقدار سی درم آنرا با ہفت درم
گلقند بنوشند ؛ ماء الاصول کہ جمیع امراض ریحی کہ
بسبب ریاح معدہ باشد نافع است و صداع
ریحی و معدی را بنہایت سودمند است ؛ صنعت
آن پوست بیخ رازیانہ بیخ کرفس از ہریک دہ درم
بیخ اذخر انیسون از ہریک پنجدرم مصطگی نانخواہ
قردمانا بودنہ کوہی از ہریک سہ درم سلیخہ سیاہ
غاریقون حشیش سفید از ہریک پنجدرم افتیمون قریطی
اسطوخودوس از ہریک ہفتدرم جوشانیدہ صافی
نمودہ ہر روز صبح سی درم آنرا گرم کردہ گل انگبین
عسلی ہفت درم دران حلکردہ مرتبہ دیگر صافی نمودہ
چہار درم روغن بادام تلخ اضافہ کردہ بیاشامند
واگر صبر سقوطری دہ درم داخل کنند و سہ روز در
آفتاب بگذارند و ہر روز دوازدہ درم با دو مثقال
روغن بیدانجیر بیاشامند اقوی است ؛ ماء الاصول
سدہ جگر و سپرز و استسقا و تپہای بلغمیہ را نافع است
صنعت آن بیخ کرفس پوست بیخ بادیان از ہریک
ہفتدرم بیخ اذخر فقاح اذخر از ہریک پنجدرم و
مصطگی سنبل الطیب از ہریک دو درم شکاعی و
بادآورد گل غافث گل سرخ افسنتین رومی از
ہریک سہ درم زرشک بیدانہ دہ درم مجموع را
در دو من آب بجوشانند تا یک من و نیم آب بماند
ہر روز مقدار چہار اوقیہ با یکدرم روغن بادام
بنوشند ؛ ماء الاصول سدہا بگشاید و تپہای بلغمی را
نافع بود و سوء مزاج بارد جگر را اگر از بلغم باشد
سود دارد و چہار اوقیہ بیاشامند بعد از استفراغ

مادہ و فساد مزاج کہ را کہ از برودت باشند بہ
اصلاح آورد و استسقا را سود دارد ؛ صنعت
آن بیخ کرفس پوست بیخ رازیانہ از ہریک پنجدرم
رازیانہ نانخواہ انیسون از ہریک چہار درم سنبل الطیب
اذخر مکی گل سرخ منزوع الاقماع از ہریک سہ درم
مجموع را در دو من آب بپزند تا بنصف رسد بپالایند
و از سی درم تا چہل درم با سہ درم روغن بادام تلخ
و شیرین بالمناصفہ بیاشامند ؛ ماء الاصول قویتر از
نسخہ قبل ؛ صنعت آن بیخہا از ہریک پانزدہ درم تخمہا
از ہریک ہفتدرم فنطوریون دقیق عاقرقرحا زنجبیل
از ہریک سہ درم افسنتین تلخ نانخواہ زراوند طویل از
ہریک چہار درم شونیز تخم سداب قردمانا شیطرج ہندی
از ہریک پنجدرم جندبیدستر یکدرم در سہ من آب بجوشانند
تا ثلث بماند پس بپالایند و بیاشامند و در بعضی نسخہ
سلیخہ سیاہ اسارون از ہریک دو درم مصطگی رومی
حلبہ از ہریک پنجدرم باجزای مذکورہ افزودہ است
و در نسخہ دیگر وج ترکی راسن از ہریک دہ درم
پوست بیخ کبر ایرسا از ہریک دو درم اضافہ شدہ ؛
ماء الاصول کہ نافع است از برای تفتیح سدہا و از
برای تفتیح سدہ مجرای کبد نہایت سودمند است
و قتیکہ در مزاج حرارت بسیار نباشد ؛ صنعت آن
بیخ کرفس بیخ رازیانہ پوست بیخ کبر اصل السوس
بیخ اذخر از ہریک دہ مثقال مصطگی رومی انیسون
ریوند چینی قسط تلخ عود الصباغین از ہریک پنجدرم
حلبہ پانزدہ درم مویز دانہ بیرون کردہ چہل درم و
انجیر زرد پانزدہ عدد بدستور مقرر جوشانیدہ
صافی نمودہ شربتی چہل درم با سہ درم روغن بادام
تلخ و شیرین بالمناصفہ ؛ ماء الاصول جہت امراض
و سدہ آنکہ از برودت باشد نافع بود ؛ صنعت آن
پوست بیخ رازیانہ بیخ کرفس از ہریک ہفتدرم زیرہ
کرمانی نانخواہ از ہریک چہار درم تخم رازیانہ تخم کرفس
انیسون از ہریک ہفتدرم شکاعی بادآورد گل غافث
بیخ اذخر اصل السوس تراشیدہ گل سرخ سنبل الطیب

از هر یک سه درم اسارون مصطگی فوه جعده از هر یک دو درم مویز بیدانه پنجاه درم حلبه ده درم و عناب سی عدد آنچه کوفتنی باشد نیم کوفته با سه صد درم آب بجوشانند تا دو بست درم بماند صافی نمایند و هر روز پنجاه درم ازین آب با پنج درم سکنجبین بزوری بنوشند: ماء الاصول که بجهت ضیق و گرفتگی آواز مجرب است: صنعت آن پوست بیخ بادیان هفت مثقال انیسون تخم کرفس تخم بادیان از هر یک سه مثقال مصطگی سنبل الطیب اسارون سادج هندی از هر یک یک مثقال و نیم قنطوریون دقیق قنطوریون غلیظ فراسیون بیخ سوسن آسمانجونی اصل السوس از هر یک دو مثقال انجیر زرد ده دانه مویز بیدانه پانزده مثقال در چهار رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده سه حصه نمایند و هر روز یک حصه را با لعوق مناسب بیاشامند: ماء الاصول حیض براند و صرع را که از شرکت رحم باشد سود دارد: صنعت آن پوست رازیانه پوست بیخ کرفس مویز بیدانه از هر یکی ده درم تخم هزاراسفند و انیسون تخم رازیانه زراوند طویل زراوند مدحرج قنطوریون دقیق عود هندی فاوانیا از هر یک سه درم مجموع را با دو من آب بجوشانند تا یک من و نیم بماند هر روز چهار اوقیه با روغن بادام شیرین آن را بنوشند: ماء الاصول سنگ گرده و مثانه بریزاند: صنعت آن بیخ کرفس پوست بیخ رازیانه پوست بیخ کاسنی از هر یکی پنج درم پرسیاوشان حب القلت اسقولوقندریون از هر یکی پنج درم تخم خربزه هفت درم مویز بیدانه ده درم انجیر خشک ده عدد آنچه کوفتنی است نیم کوفته در ده رطل آب بجوشانند تا ثلث بماند صاف نموده هر صباح بست درم ازین ماء الاصول را با یک مثقال معجون حجر الیهود بنوشند و در نسخهٔ دیگر پوست بیخ کاسنی داخل نیست: ماء الاصول سوء مزاج سرد جگر را نافع باشد و امراض بارده را فائده دهد: صنعت آن پوست بیخ رازیانه بیخ کرفس پوست بیخ کبر اذخر مکی از هر یک هفت درم تخم کرفس رازیانه انیسون از هر یک سه و نیم درم قنطوریون باریک عاقرقرحا زنجبیل از هر یک سه درم نانخواه قسط زراوند طویل از هر یک دو درم شونیز تخم سداب قردمانا شیطرج هندی از هر یک دو درم و نیم جند بیدستر نیم درم راسن مصطگی از هر یک دو درم چنانکه رسم است در سه رطل آب جوش دهند تا نصف تا ثلث بماند صاف نموده مقدار سی مثقال از آن را با یک مثقال روغن بادام تلخ بدهند: ماء الاصول لقوه و فالج و صرع و امراض بلغمی و سوداوی را سودمند بود و سنگ گرده و مثانه بریزاند و سدهٔ جگر و سپرز بگشاید و استسقا و وجع مفاصل را نافع باشد: صنعت آن بیخ کرفس پوست بیخ رازیانه اذخر از هر یک چهار درم حب بلسان اسارون از هر یکی دو درم سلیخه خبطیا بابونه بزیدان هزاراسفند از هر یک سه درم مویز منقی بست درم در دو من آب بجوشانند تا نصف بماند پالایند شربتی سی مثقال با دو درم روغن بید انجیر:

فصل در بیان نسخ ماء البزور

ماء البزور که ادرار اخلاط غلیظ کند و عسر البول که بسبب مواد غلیظ باشد که در مثانه جمع شده باشد سود دارد: صنعت آن رازیانه انیسون پوست بیخ رازیانه تخم کرفس کرویا زیرهٔ کرمانی تخم کشوث نانخواه از هر یک هشت وج ترکی فوة الصبغ و سنبل الطیب بیخ نهاک یعنی اصل السوس از هر یک سه درم مویز منقی طائفی دانه بیرون کرده بست درم انجیر زرد پنج عدد در سه من آب بجوشانند تا بنصف رسد پالایند و هر روز چهل درم آن را با چهار درم روغن حب الخروع بیاشامند و اگر با سکنجبین بیاشامند هم النفع است: ماء البزور نافع است از برای امراض حاره که ماده آن مرکب از صفرا و دم غلیظ باشد و نیز نافع است از برای صداع بشرکت کبد به سبب تصاعد بخرهٔ صفرا و دم از کبد بسر و استعمال کرده میشود این ماء البزور بعد از فصد اکحل و باسلیق الذراع الایمن اگر وقت فصد باشد و مانع از آن نباشد: صنعت آن تخم کاسنی نیم کوفته سه درم بیخ کاسنی نیم کوفته پنج درم بنفشه دو درم گلسرخ چهار درم در یک رطل و نیم آب بجوشانند تا ثلث آب بماند صافی نموده پنج مثقال گلقند آفتابی در آن حل کرده باز صافی نموده بیاشامند و چند روز بر این ماء البزور مداومت نمایند: ماء البزور نافع از برای امراض طحال و صداع که بمشارکت طحال باشد نافع از برای نضج ماده چون استعمال کرده شود چند روز بعد از فصد باسلیق ایسر و اسیلم ایسر: صنعت آن رازیانه انیسون تخم کرفس از هر یک دو درم اصل السوس ابرسا بیخ اذخر بنفشه اسارون از هر یک یک درم و نیم بیخ کرفس پوست بیخ کاسنی از هر یک یک مثقال پوست بیخ بادیان پوست بیخ کبر از هر یک دو مثقال پرسیاوشان یک درم مجموع را نیم کوفته در یک رطل و نیم آب بجوشانند و چون نیم رطل آب بماند صافی نموده هشت مثقال گلقند در آن حل کرده بنوشند و غذا نخود آب: ماء البزور نافع از برای امراض بلغمی خصوص دماغ چون فالج و استرخا و لقوه چون استعمال کرده شود از برای نضج ماده چندی تا اثر نضج ماده از قاروره معلوم شود: صنعت آن بیخ کرفس پوست بیخ رازیانه از هر یکی ده درم بیخ اذخر هفت درم انیسون تخم کرفس نانخواه شونیز قنطوریون دقیق عاقرقرحا نیم کوفته از هر یک سه درم قسط تلخ زراوند مدحرج نیم کوفته از هر یک چهار درم قردمانا تخم سداب شیطرج هندی از هر یکی پنج درم جند بیدستر یک درم مجموع را در سه من و نیم آب بجوشانند تا یک من آب بماند صافی نموده هر صبح چهل درم با روغن حب الخروع یا روغن بادام تلخ نیم گرم بنوشانند که بعون الله تعالی نافع است: ماء البزور که نسخه ابن جزله در منهاج ذکر کرده و گفته که سدهٔ جگر و سپرز بگشاید اگر هر روز سه اوقیه آن را با یک مثقال روغن بادام شیرین بیاشامند: صنعت آن بیخ کرفس

پوست بیخ رازیانه از هر یک ده درم مویز منقی
منقی از حب ده درم انجیر زرد تخم کرفس بیخ اذخر
رازیانه از هر یک سه درم انیسون مصطکی رومی از
سنبل الطیب تخم هر باعوز نانخواه زیره کرمانی سعد
کوفی نیمکوفته قسط تلخ نیمکوفته از هر یک دو درم و
سکبینج مقل ازرق از هر یک یکدرم گلسرخ منزوع
الاقماع چهار درم در چهار رطل آب بجوشانند تا
یک رطل بماند پس صافی نموده بکار برند: ماء البزور
قولنج و استسقای طبلی را نافع باشد و اخلاط لزجه
را دفع سازد و دور دباد ها که در معده و روده بود
بشکند و دور سازد: صنعت آن تخم رازیانه تخم
کرفس نانخواه زیره کرمانی کرویا صعتر کاشم شونیز از
هر یک کفی در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف
نمایند و صباح و شام بست درم با سه درم روغن
بید انجیر بنوشند: ماء البزور به نسخه ابن جزله که سده
جگر و سپرز بگشاید: صنعت آن کاسنی تازه کشوث
عنب الثعلب بکوبند و آب آنرا بگیرند و بآتش
ملایم بجوشانند و کف آنرا بگیرند و بگذارند تا ته نشین
شود و از آب صافی آن سی درم با دو اوقیه سکنجبین
بخورند: ماء البقول منقول از قرابادین قلانسی نافع
از برای حرارت کبد و یرقان: صنعت آن بگیرند
کشوث تازه برگ کاسنی تازه برگ عنب الثعلب تازه
برگ کاکنج برگ لبلاب رازیانه همه را بکوبند و بفشارند
و آب آنرا بگیرند و صافی نموده مروق نمایند و بنوشانند
از ان قدحی با شکر سفید و در نسخه منصوری چنین است
که شب در زیر آسمان بگذارند و علی الرسم صباح مقدار
دو اوقیه با نیم رطل بنوشند: ماء البقول دیگر که ورم
کبد و طحال و دبیله کبد و یرقان را نافع باشد و سده
بگشاید و زردی بشره که از سده کبد و مراره بود دفع
کند: صنعت آن برگ کاسنی سبز رازیانه سبز عنب الثعلب سبز
کشنیز سبز کشوث لبلاب برگ حی العالم بقلة الحمقا از هر یک
قدری کوفته فشارده صاف نموده مقدار سی درم تا شصت درم
با ماء الشعیر و اگر خواهند با سکنجبین بیاشامند: ماء البقول دیگر

قولنج ورمی حار که با تب بود نافع باشد: صنعت
آن آب برگ کاسنی آب برگ کاکنج آب برگ
عنب الثعلب آب برگ خطمی سفید از هر یک ده درم
بجوشانند صافی نمایند و ده درم فلوس خیار شنبر
و دو درم روغن بنفشه بادام در ان آمیخته بیاشامند
ماء البقول به نسخه ابن جزله که سده جگر و سپرز بگشاید
صنعت آن کاسنی تازه کشوث تازه عنب الثعلب
تازه بکوبند و آب آنرا بگیرند و بآتش ملایم بجوشانند
و کف آنرا بگیرند و بگذارند تا ته نشین شود از آب
صافی آن سی درم با دو اوقیه سکنجبین بخورند:
ماء الخلاف که معمول قدماست و جهت مواد بلغمی
و صفراوی و دموی و تفتیح سده و تقویت معده
و آلات تنفس نافع دانسته اند و بهتر از آب کاسنی
و آب شاهتره در مواد مرکبه و حمیات مختلطه است
و در رفع همه اینها نفع دارد: صنعت آن برگ بید بگیرند که
نرم و تازه باشد بکوبند و آب آنرا بگیرند و یکشب
بگذارند و روز دیگر از بست مثقال تا سی مثقال آنرا
با خمس آن شکر بنوشند: ماء الخیار منافع آن قریب
بمنافع ماء القرع است و معهذا مستحیل بصفرا نمیشود
خصوص که خیار بسیار رسیده و ترش شده باشد
صنعت آن بگیرند خیار رسیده زرد ترش شده را
و خمیر آرد جو بگیرند و بالای آن گل و اگر گل سرخ و آرد
جو با دو درم سرشته بگیرند نیز خوب است و در تنور معتدل
بر ریگ و آجرها در اوجاق در زیر خاکستر گرم و آتش
بپزند تا پخته گردد پس برآورند و بگذارند تا سرد شود
گل و خمیر را از ان دور نموده سوراخ کرده آبش
آنرا بگیرند و هفتاد مثقال آنرا تنها جهت حمی دق یا با
حمیات مختلطه صفراویه و دمویه و تسکین التهاب حرارت
و لهیب صفرا بنوشند و در بعضی مواد با شکر یا با دویه
مناسبه دیگر نیز مجوز است و جهت اسهال نمودن
بادویه ملینه نیکو دوائی است: ماء السویق جهت حمیات
حاره حاده و عطش و اسهال صفراوی نافع است
صنعت آن بگیرند جو رسیده نوخیده را و مقشر

نموده بریان کرده آرد نمایند و بیخته مقدار چهل
درم آنرا در آب بریزند و برهم زنند تا غلیظ گردد
و از پارچه نازکی بگذرانند و با طباشیر سوده و
صمغ عربی از هر یک یک درم یا زیاده بنوشند
ماء الشعیر بدانکه ماء الشعیر نافع است جهت اکثر امراض
حاره مثل صداع حار ساذج و مادی و دموی
و صفراوی و حمی دق و سل و حمیات صفراوی
و دموی و مسکن عطش و التهاب و حرقة البول و
سوء المزاج حار کبد و صالح الغذا و جید الکیموس
و مولد خون صالح است و در کتاب رابع در
معالجات حمیات شیخ الرئیس مے فرماید ماء الشعیر که
جرم شعیر در ان داخل نباشد بلکه قوت و صورت
آن باشد مراد را مدخل در علاج قریب النفع است
هنگامیکه استقصای تمام در طبخ آن شده باشد بنحو
آنست که مقدار آب بیست اسکرجه مقدار شعیر
یک اسکرجه باشد که بطبخ معتدل بدو خمس رسد
پس بگیرند آب رقیق آنرا و بیاشامند جهت آنکه غذائیت
آن قلیل و ترطیب و غسل و انضاج و اخراج آن
فضول را بسیار است و ماء الشعیر معتدل الثبت
کو را ان چیزے جرم شعیر دارد آن داخل باشد و
گفته و بیشتر نزد من آنست که این نوع ماء الشعیر را
باید که بسیار طبخ نه نهند بلکه آنمقدار طبخ نمایند که نفخ
آنرا زائل گرداند و بسیار هم از جهت نرسد و این عکس
آن کثیر الغذا و قلیل الغسل و الانضاج است و بسیار
است که جوهر آن در معده باد و ترش میگردد و گاه
افتد منها نید ماء الشعیر را از مقشر و گاه از غیر مقشر و آب
نیست آشامیدن ماء الشعیر هنگامیکه طبیعت محتبس
باشد بلکه باید که تحقیق نمایند قبل از ان پس اگر ماء الشعیر
در معده ترش گردد بسیار رقیق آنرا بیاشامند و اگر آن نیز
ترش گردد طبخ نمایند با آن بیخ کرفس و مانند آن پس اگر
آن نیز ترش گردد پس لابد قلیلی فلفل با آن بیامیزند خصوصا
هنگامیکه باشد باده بسیار رقیق و با حرارت شدید و اگر
نفع آن بسیار باشد پس ممزوج نمایند با آن ابهرای قمر و درز

اندکی خل خمر بدانکه جمع میان سکنجبین و ماء الشعیر ممنوع است برا که مجرب و مفید آنست در اکثر مزاج و لیکن هرگاه بنوشند سکنجبین را اشتها قطع میکند اخلاط را دهیا میگرداند فضول را از برای دفع و بعد از دو ساعت آن اگر تشنگی آب رقیق بیاشامند انکه غسل و هر چیز را که قطع کرده است آن را سکنجبین و جلا داده و اخراج کند آنرا به عرق و اسهال و بالای نفث آشامیدن سکنجبین نزد غشی بسیار گاه میکند از معده منحل مجدد شده باشد و بسا است که محتاج میشوند بآشامیدن جلاب بیش از ماء الشعیر برای زیادتی ترطیب هنگامیکه طبیب نماید خشکی بر دل و زبان مریض در یابد و بسا است محتاج میشود بانکه بیاشامند آنرا با قدری ماء التمر مقدار دو ساعت پیش از آن برای تلیین طبیعت : صنعت آن بگیرند جو نو بالیده و غیر کهنه تا سد را و مقشر نموده هر قدر که خواهند و نیکو بشویند و در آب شیرین صاف چید جوشی نمایند و آب آنرا بریزند و آب تازه بر آن بریزند و باز طبخ نمایند تا دانه جو باشگفتد و دهن آنها باز گردد پس صاف کرده بدون آنکه بمالند و آب صاف آنرا سرد نموده بیاشامند و اگر بمالند مغز آن نیز داخل گردد و غلیظ شود آنرا کشک الشعیر و بفارسی آش جو نامند و اگر در هنگام جوش کف آنرا بگیرند بهتر است و در قرابادین معصومی است که با کرفس و رازیانه پخت مرکب را سودمند است : ماء الشعیر از سویق شعیر نسخه علاالحکیم نافع است خلفه مراری و تبهای گرم را و بسیاری تشنگی را : صنعت آن بگیرند سویق شعیر را و بقدر آب آن داخل نمایند که از روی سویق بر گردد و نه تا تا غلیظ شود پس بپالایند و بیاشامند از آن وزن چهل درم با سه درم طباشیر و سه درم صمغ عربی و یک اوقیه رب به شیرین : ماء الشعیر نسخه ابن جزله که در منهاج البیان ذکر کرده و گفته که نیکوترین آن بود که از جو مقشر ترتیب دهند و آن سرد تر است و حدت اخلاط را بشکند

و بول براند و تبهای حاده و جگر گرم را سود دارد و از آن خون صالح معتدل متولد شود و تشنگی نشاند و زود به اعضا برسد و زود بگذرد از معده و امعا ولیکن باد انگیز بود و دافع مضرت آن نوشیدن آن با سکنجبین یا شکر است : صنعت آن بگیرند جو شیرین مقشر رسیده و نیکو فته در یک کیل آب داخل کنند و بجوشانند و کف آنرا بگیرند چون پخته شود از آتش برداشته و صاف نموده سرد کرده نگاه دارند و بکار برند : ماء الشعیر مخصوص یعنی شعیر بریان کرده قابض بطن و سرد است : صنعت آنرا بگیرند جو را و مقشر کرده بریان نمایند و بطریق پخته ماء الشعیر تناول کنند و اگر جهة زیادتی قبض شیره تخم خشخاش سفید با بعضی اطباء ان مثل طین مختوم و ارمنی و داغستانی و یا ادویه مناسبه قابضه دیگر با آن بیامیزند نیکو است و در عسل ذکر یافت : ماء عنب الثعلب جهة حمیات حاره که بسبب ورم معده و جگر باشد و یرقان سددی را نیز نافع است : صنعت آن بگیرند برگ تازه سبز نازک عنب الثعلب را که ثمر آن سیاه باشد و بکوبند و افشرده آب آنرا بگیرند و صاف نمایند و مقدار چهل و پنج مثقال تا نیم رطل با اشربه مناسبه مثل شراب بزوری و شراب دیناری و شراب کشوث و سکنجبین ساده و بزوری و امثال آن با سرد یا شیر گرم بیاشامند و اگر مروق خواهند که بهتر و اقوی است بگیرند آب برگ تازه آنرا بدستور مسطور و در ظرف نقره یا مس تازه قلعی یا سفالی کرده بر روی آتش طبخ نمایند تا سبزی آن بریده جدا گردد و آب صاف جدا پس صاف نموده استعمال نمایند : ماء القرع در قرع ذکر یافت : ماء الفواکه صفرا براند و تبهای حاده و گرمی جگر را سود دارد : صنعت آن آلوی سیاه عناب خراسانی از هر یک پنجاه دانه کشمش سبز مویز طائفی استه بیرون کرده از هر یک بست درم شاهتره سنائی و افسنتین رومی از هر یک پنج درم پوست هلیله زرد پانزده درم هلیله سیاه ده درم گلسرخ نه درم تمر هندی

منقی از حب و لیف سی درم هلیله را با پانزده رطل آب داخل کرده در آفتاب بگذارند بعد از سه روز چهار اوقیه آنرا با شکر سفید بیاشامند و اگر سرد باشد سپستان پنجاه عدد و گل بنفشه پنج درم زیاده کنند و بعوض شکر شیره خشخاش در آن حل کرده بیاشامند و ماء القمقم از جمله ابزنهاست و در ابزنها ذکر یافت : مادة الحیوة و آن اسم معجون فلاسفه است و این معجون را مادة الحیوة گویند بسبب آنکه مقوی قوتهائی اصلی اند در حیوانات میباشد پس گویا این معجون ماده حیات انسانی است و معجون فلاسفه نامند بسبب آنکه فلاسفه یونان اکثر استعمال این معجون نموده اند از برای توفیر عقل و تقویت دماغ و ادراک فهم و زیادتی حفظ و ذکر و ذکاء عقل و بعضی گمان کرده اند که معجون فلاسفه باین سبب نامند که جمعی از فلاسفه اتفاق نموده این معجون را ترکیب کرده اند شیخ داؤد انطاکی را عقیده آنست که این معجون تالیف اندروماخس صاحب تریاق اکبر است و فلاسفه متقدمین و اطباء متاخرین افزوده اند بر اجزای اصل ترکیب اندروماخس ادویه دیگر بنابر گزیده تالیف و انواع آن و این معجون را منافع بسیار است و عمده منافع آن نفع است از برای امراض بارده چون نقرس و مفاصل و فالج و لقوه بارده و فضلهای بلغمی را بگدازد و جمیع امراض حادثه از بلغم را نافع است و باه را بیفزاید و مهیج باه است و زیاده میکند منی را و نافع است از برای فضول بلغمی چون قرب هضم غذا در معده خورده شود قوت میدهد معده را بر دفع فضول و مسکن و محلل ریاح و فضول غلیظه است از برای ضعف معده و هاضم و مشهی و منهی و مقوی مجامعت است و زائل میکند قولنج را و مفرح و مقوی نفس است و نشاط می آورد و دور مینماید سستی و ماندگی قوتها را آنگاه موجب وهن آنها اخلاط بارده و رطوبت میشود و مقوی دماغ و ادراک و حفظ است و ذکر را زیاده میکند و موجب ذکاء عقل است و نافع است از برای خفقان

کبد و از الیرقان سدی و استسقا میکند و گرم می
گرداند مثانه و گرده را و مفتت حصاة گرده و مثانه است
و مدر بول و تقطیر بول و سلس البول و فند اهار المحکم
میگرداند و عمور که پیش آمده باشد صمور است و نافع است
از برای بحر و مطیب دهان و اطلاق لسان و فصاحت
و صافی میگرداند صوت را و مفتح سده مصفاة است
و باین سبب موجب تقویت قوت شامه است و
مزیل اوجاع ظهر و خاصره و حالبین و ورکین و عرق
النسا و حافظ جوانی است و منع سرعت شیب میکند
و دل را قوت میدهد و درد گرده را زائل میگرداند
و زنگ رو را نیکو میگرداند و ظاهر میگردد فعل آن از
برای کسیکه مداومت کند بآن و گفته اند که این معجون
حار است در اول درجه سوم و خشک است در آخر
درجه سوم و خشک است در آخر درجه سوم و نیست اتم
برای مشایخ و مساکن صقالبه و نواحی آن کسانیکه
مزاج ایشان بلغمی باشد و اصحاب امزجه بسیار سرد
بهتر از این معجون ترکیبی چنانچه جالینوس در جوامع
اسکندرانی تصریح نموده باین معنی و این معجون استیصال
ماده رطوبت و بلغم میکند و حفظ ابدان از آفات
سرما میکند در زمستان و مضر است محرورین را و صداع
می آورد و محرق اخلاط است و مصلح این سکنجبین تازه
دوشیده است و نیز سکنجبین ساذج و شربتی از آن از
دو مثقال تا چهار مثقال است باختلاف تغیر اسباب
برودت شیخ الرئیس گفته که شربتی از آن در هر حال مثل
جوز صنوبر است و بعضی اطبا گفته که شربتی از آن دو درم
و در نسخه دیگر از قانون شیخ الرئیس مسطور است که شربتی از آن
مثل جوز الطیب و قوت این معجون تا چهار سال باقی
میماند صنعت آن بنسخه اصل اندروماخس و آنچه
افزوده شده بر آن فلفل سیاه دار فلفل زنجبیل دارچینی
کندر بلیله منقی آمله منقی حب الصنوبر مقشر شیطرج هندی عرق
بابونه این اجزا اصل نسخه اندروماخس است که مذکور شد
اندروماخس این بوده تا آنکه تصرف کرده اند در آن اطبای
عرب و عجم و از آن جمله محمد بن زکریا رازی افزوده بر

اجزای اصل پوست نارنج تا بگردد نفع آن تسکین
منفص و تحلیل ریاح اغلظ و شیخ الرئیس افزوده بر اجزای
اصل خبث الحدید مدبر تا عظیم گردد نفع از برای
استسقا و خفقان و زرد آب و دفع سلس البول
و تقطیر البول و امساک منی و دفع سرعت انزال
و سیلان رطوبات از رحم و بعضی افزوده اند بر
اجزای اصل بوزیدان چلغوزه و زراوند مدحرج و خصیة
الثعلب این جمله از برای زیاده شدن نفع از
برای قوت باه و زیادتی منی و حرکت آن و بزر
انجره از برای تصفیه منی و تنبیه آن و کندر مقشر از
برای سنگ گرده و مثانه و جوز الطیب از برای
خوشبو ساختن بوی دهان و قطع رطوبات فاسده
و بالجمله اجزای اصول و فروع باید مجموع مساوی
باشند اجزا را کوفته بیخته با عسل مصفی سه وزن
ادویه سرشته معجون سازند و گفته که شیخ الرئیس
در قانون زیاده نموده زبیب و بعضی شراح اعتراض
نموده اند بسبب آنچه در قواعد کلیه ترکیب ذکر
شده و ظاهر گرده که داخل کردن زبیب مخالف
است با قواعد کلیه ترکیب بجهة آن مرحوم مغفور با
ظن فقیر آنست که مراد شارح شاید این باشد که این
معجون چون از معاجین کبار است باید که تا شش ماه
بماند بس مزاج گیرد و صورت نوعیه ترکیبی بر آن فائض
گردد تا خواص مذکوره بر آن مترتب گردد و زبیب که
در آن داخل باشد زود فاسد میگردد و خواص
مذکوره از آن صادر نمیگردد و هر چند این نیز وجه
درستی نیست صنعت آن به نسخه شیخ رئیس
که در قانون ذکر شده فلفل دار فلفل دارچینی زنجبیل
آمله منقی بلیله منقی شیطرج هندی زراوند مدحرج
عرق بابونه حب الصنوبر و در نسخه دیگر مقشر زنجبیل
تقشر سالیوس یعنی خصیة الثعلب نیز داخل است
از هر یک یک اوقیه تخم بادیان نیم اوقیه مویز منقی
استه بیرون آورده سه اوقیه مجموع را کوفته
بیخته بوزن مجموع ادویه عسل مصفی بقوام آورده

بسرشند و در نسخه دیگر از قانون عسل مصفی دو
وزن مجموع ادویه است و دیگر نسخه رازیانه نیز
داخل است بوزن یک اوقیه و صاحب اختیارات
گفته که بعضی رازیانه نیم اوقیه افزوده اند و بعضی از
متاخرین جدوار خطائی دو درم و نیم درین معجون
افزوده اند و صاحب شفاء الاسقام نقل از علی خطاب
در قرابادین خود بجای عرق بابونه عروق الصفر
آورده و شاید سهوی از او یا از نساخ زیرا که هیچ
جا دیده نشده و یا از تصرفات ایشان باشد و اصل
آنست که در معاجین کبار بر اجزای اصل چیزی زیاده
و کم نباید کرد و در نسخه دیگر بجای تخم بابونه گل بابونه
است و سید اسمعیل در ذخیره آورده که این را
جمل بر عذر و رجو بگذار مدین شربتی یکمثقال بکار
برند مادة الحیوة بنسخه دیگر حکیم محمد باقر بن حکیم
عماد الدین محمود حسینی شیرازی که او در مجربات خود
در بیاض بخط خود قلمی نموده صنعت آن فلفل
سیاه دار فلفل زنجبیل دارچینی زراوند مدحرج
مغز نارجیل مقشر از هر یک ده مثقال پوست بلیله و
آمله منقی شیطرج هندی بیخ بابونه از هر یک یک
اوقیه گل بابونه پنج مثقال مویز سرخ منقی سی مثقال
عسل مصفی سه وزن ادویه بدستور معجون
سازند شربتی یکمثقال و در نسخه دیگر آورده که
خوراکی بعد از چهل روز بقدر بازوی است و در نسخه
شفائی اوزان همه ادویه مساوی است الا وزن
گل بابونه که نیم مثقال است مادة الحیوة بنسخه دیگر که قریب
است بنسخه حکیم محمد باقر صنعت آن فلفل دارچینی
پوست بلیله کابلی آمله منقی زراوند مدحرج شیطرج
هندی عرق بابونه مغز چلغوزه مغز نارجیل از هر یک ده
درم گل بابونه پنج درم مویز طائفی دانه بیرون کرده سی
درم با عسل مصفی سه وزن ادویه معجون سازند و در
بعضی نسخ رازیانه پنج درم داخل است و بعض متاخرین
جدوار خطائی دو درم و نیم افزوده بر اصل این نسخه و
بعضی پوست بلیله ده درم اضافه نموده و بجای پوست

هلیله کابلی پوست هلیله زرد و وزن عسل راه و چند
مجموع ادویه آورده مادة الحیوة نسخه این جزء
صنعت آن فلفل سیاه و دار فلفل زنجبیل دارچینی
آمله منقی پوست هلیله کابلی پوست هلیله زرد شیطرج
هندی زرآوند مدحرج عرق بابونه حب الصنوبر
کبار از هر یک یک اوقیه مجموع را کوفته بیخته با سه
وزن ادویه عسل مصفی بدستور شهد معجون سازند
شربتی برابر جوزی ؛ مادة الحیوة که از اقراباذین مجرب
است ؛ صنعت آن فلفل سیاه و دار فلفل دارچینی
از هر یک دو مثقال آمله منقی هفت مثقال و نیم
هلیله منقی دوازده مثقال و نیم شیطرج هندی زرنباد
مدحرج خصیة الثعلب مصری مغز چلغوزه شقاقل
بابونه مویز منقی از حب هفت مثقال و نیم
بهمن سرخ پنجمثقال مغز نارجیل تازه مقشر بابونه
از هر یک دوازده مثقال و نیم جدوار خطائی بسفایج
و عود الصلیب از هر یک یک مثقال مروارید ناسفته
هفت مثقال عنبر اشهب دو مثقال عسل مصفی
چهارصد و پنجمثقال بدستور معجون سازند و در نسخه
فلفل و دار فلفل نیست ؛ مادة الحیوة دیگر ؛ صنعت آن
فلفل سیاه و دار فلفل دارچینی پوست هلیله آمله شیطرج
هندی زرآوند مدحرج عرق بابونه مغز چلغوزه
خصیة الثعلب مصری مغز نارجیل مقشر از بابونه از هر یک
چهار درم جدوار خطائی مجرب دو درم و نیم مویز طائفی دانه
بیرون کرده سی درم عسل مصفی سه وزن ادویه بدستور
معجون سازند ؛ مازریون معرب مازریون [illegible]
است و بیونانی خامالاون نامند نباتیست قدر گزی و رنگش سیاق
شبیه دار و برگش شبیه برگ زیتون و بار بکثرت و قسمی بار
بسیار کوچک و قسمی مائل بسفیدی و بزرگ و قسمی آن
مائل بزردی و کوچک و ضخیم و قسمی سیاه و رنگ سبز
در چهارم گرم و خشک و سائر اجزای آن در سوم و نیکو
ترین آن سیاه و آن غیر مستعمل است و سفید آن بتر از
برگش مسهل قوی و مانع سفر و اقسام گرم و مواد سوداوی و
بلغمی و نافع استسقای زقی و لحمی و برگ آن ضعیف تر

طلای آن جهت بهق و برص و بعسل جهت تنقیه چرک
زخمها و در رفع خشکی ریشه و با موم و روغن جهت جرب
متقرح و با سرکه جهت ورم سپرز و مفید و مضر بمحرورین
و اطفال و ضعیف البنیه و دوار و مصلحش عنبر و سر آن کشنده و
و بدون تدبیر و مصلح اعانت مضر و دیگر دقی و نویسند
غم و کرب و قدر شربتش با مصلحات از سه قیراط
تا یک درهم و شیر گیاه آن محرق و اکال کشنده و ضماد
آن در برص و بهق جائز است و سبب اطلاع بر ازریون
را ملا احمد تتوی در تاریخ الحکما خود چنین نوشته که از اتفاق
عجیبه آنست که مستسقی بود در بصره که جمیع اطبا از معالجه
آن عاجز آمده بالاتفاق گفتند که این قابل علاج
نیست چون این حکایت شنید امید از حیات خود
منقطع گردانیده گفت مرا بگذارید که چند روز حیات
دارم آنچه خواهم بخورم و بگرسنگی نمیرم اطبا گفتند که هر
چه میل داری بخور که بعد ازین هیچکس مانع تو نخواهد
بود پس آن مرد گفت مرا بر سر کوچه برید که آنچه خاطر
من خواهد از جماعتی که در کوچها میگردند و چیزهای
خوردنی و حلاوی میفروشند بخرم و بخورم چنان کردند
اتفاقا اول بار نظر او بر شخصی افتاد که ملخ پخته
میفروخت طبیعت ملهم او میل بآن کرد و از آن
ملخ پخته قدری با ملح تناول نمود بعد از ساعتی
شروع باسهال شد و چندان آب زرد متعفن
از شکم آن مستسقی بیرون آمد که هیچ احدی گمان نمود که
این مقدار آب از بدن آدمی تواند بود و اما بعد
از آن بالکلیه از آن مرض نجات یافت چنانکه
هیچکس او را نمی تواند شناخت چون این خبر باطبائی
که مدتی در معالجه او اوقات صرف نموده و از علاج
او مایوس گشته دست از معالجه او برداشته بودند
رسید حیرت ایشان زیاده شد چه ملخ بالطبع
قابض است و مسهل بالآخره یکی از آن اطبا که مهر
او نسبت بسایر طبیبان دیگر قوی بود بائع
ملخ را طلبیده از وی پرسید که تو این ملخ را از کجا
صید کردی و چه طور زمینی بود و در آن زمین چه

گیاه بود گفت من این ملخ را از جائی صید کردم که
در آن موضع غیر از مازریون هیچ درخت دیگر نبود و
خوراک این ملخان همان مازریون بود پس آن
طبیب چون این حکایت شنید خاطرش از آن
دغدغه فارغ شد چه خاصیت مازریون اسهال
رطوبات رقیقه است نهایتش آن که چون قوت
اسهال آن بسیار قوی است چنانچه اگر بوزن
یکدرم تنها از مازریون بشخص دهند تحمل که از مقابله
اسهال آورد که حبس آن ممکن نباشد و بنابر خطر
و غائله که دارد مازریون را تنها بدون مصلحات
استعمال نمی نمایند و عند الضرورت با مصلحات
امتزاج نموده استعمال نمایند و از ینجا و وطبخ
با نشر سیکی در شکم ملخ و در آب ملخ که فرو رفته نموده
و کسر کیفیت آن شده و باصلاح و اعتدال آمده
لهذا از آن این عمل بخطیر و غائله بظهور آمده و این
از الهامات جناب باری است تقدس و طبیعت
را ؛ طریق مدبر نمودن مازریون آنست که بگیرند
برگ و قشر آنرا و دو شبانه روز در سرکه بخیسانند و دو
سه بار سرکه را تغیر دهند پس شسته خشک کنند و نیم
کوفته بروغن بادام چرب کرده در اسهال مواد سوداوی
و بلغمی مدبر با افتیمون پوست هلیله زرد گلسرخ
رب السوس زیره کرمانی نمک هندی و [illegible]
با اصفر ایرسا توبال النحاس اسارون عصاره غافث
افسنتین سنبل الطیب مصطکی و امثال آن اضافه
نمایند و شرب آن با آب عنب الثعلب و آب رازیانه
و خیار شنبر اولی است ؛ جوارش مازریون محمد بن
زکریا مستسقی را نافع ؛ صنعت آن مازریون مدبر
چهار درم ریوند چینی تربد سفید مدبر لک مغسول
مصطکی سنبل الطیب ورق گلسرخ از هر یک دو درم
اجزا کوفته بیخته با سه وزن ادویه آب به شیرین
سرشته شربتی از دو درم تا سه درم ؛ —

فصل در ذکر نسخ حبوب مازریون

حب مازریون استسقای زقی را نافع بود؛ صنعت آن مازریون مدبر دو درم گلسرخ رب السوس از هر یک یکدرم کوفته بیخته با آب عنب الثعلب سرشته حب سازند و در سایه خشک نمایند شربتی از یک مثقال تا دو مثقال با آب گرم؛ حب مازریون دیگر استسقا بارد را نافع است؛ صنعت آن مازریون مدبر سکبینج از هر یک نیم درم نمک هندی سرگین کبوتر از هر یک دو دانگ کوفته بیخته حب سازند؛ جمله یک شربت است؛ حب مازریون دیگر که از آن قوی‌تر است؛ صنعت آن مازریون مدبر نیم درم سکبینج یکدرم شیح محرق ثلث درم فرفیون کتیرا از هر یک ربع درم نمک هندی برگ سداب اشق سرگین کبوتر از هر یک یک دانگی کوفته بیخته حب سازند جمله یک شربت است؛ حب مازریون بنسخه حکیم صالح خان رحمة الله تعالی مسهل ماء اصفر است؛ صنعت آن مازریون سفید مدبر دو مثقال غاریقون [illegible] سفید نیم مثقال عصاره غافث تخم کاسنی مقشر ریوند چینی از هر یک نیم مثقال تخم کرفس یک مثقال و نیم کوفته بیخته بسرکه انگوری یازده مثقال سرشته حب سازند؛ حب مازریون مشهور بماء اصفر اول حتی از حبوب مرکبه که ابن خرله در منهاج ذکر کرده است ماء اصفر که عبارتش از استسقا است نافع است؛ صنعت آن مازریون مدبر صبر سقوطری زرد بیخ سوسن آسمانگونی که ایرسا است از هر یک پنجدرم لک ریوند چینی عصاره غافث و عصاره افسنتین سنبل الطیب انیسون از هر یک دو درم کوفته بیخته با آب رازیانه تازه سرشته حبوب سازند هر حب بقدر نخودی شربتی نیم درم با آب کاسنی تازه؛ حب مازریون مشهور بحب سلامه استسقا را نافع باشد و قولنج بگشاید و اخلاط غلیظه و فضول بلغمیه از بدن پاک کند؛ صنعت آن ترید سفید ده درم حب النیل سه درم شحم مازریون کثیرا از هر یک دو درم و نیم اجزا کوفته بیخته مقل ده درم در آب گندنا خیسانیده بسرشند و حب سازند جمله یک شربت است و این همان حب مازریون بنسخه شفائی است؛ حب مازریون نافع جهت استسقا؛ صنعت آن مازریون مدبر دو دانگ کثیرا ترید سفید افتیمون پوست هلیله زرد

ورق گلسرخ زیره کرمانی مدبر رب السوس از هر یک یکدرم نمک هندی یک دانگ کوفته بیخته با آب عنب الثعلب و آب رازیانه تازه سرشته حب سازند؛ حب مازریون دیگر آب زرد براند و استسقا را نافع باشد؛ صنعت آن مازریون مدبر دو درم ایرسا توبال النحاس اسارون مرصافی سکبینج کثیرا پوست هلیله زرد تخم کرفس بستانی عصاره افسنتین عصاره غافث سنبل الطیب از هر یک یکدرم نمک هندی مصطکی از هر یک یک دانگ کوفته بیخته به روغن بادام شیرین چرب کرده با آب عنب الثعلب و آب رازیانه تازه سرشته حب سازند؛ حب مازریون دیگر نافع بجهت استسقای زقی؛ صنعت آن مازریون مدبر ترید سفید افتیمون از هر یک یکدرم انیسون تخم کرفس پوست هلیله زرد از هر یک نیمدرم کوفته بیخته بگلاب سرشته حب ساخته در سایه خشک نمایند؛ شربتی نیمدرم؛ حب مازریون دیگر که همان نفع بخشد؛ صنعت آن مازریون مدبر نیمدرم [illegible] و دو دانگ فرفیون یک دانگ و نیم نمک نفطی سرگین کبوتر از هر یک یک دانگی حب سازند از جمله ضعیف را دو شربت و قوی را یک شربت بود؛ حب مازریون دیگر از محمد بن زکریا؛ صنعت آن ریوند چینی عصاره غافث تخم کاسنی از هر یک سه درم غاریقون پنجدرم مازریون مدبر چهار درم مغز بادام یکدرم کثیرا دو دانگ حب سازند شربتی دو درم؛ حب مازریون دیگر که به نسخه شفائی که همین نفع بخشد؛ صنعت آن تخم مازریون مدبر مغز بادام شیرین مقشر از هر یک نیمدرم شکر یک دانگ و نیم کوفته بیخته حب سازند جمله یک شربت کامل است و اگر بادام تلخ باشد بهتر است؛ حب مازریون دیگر که خداوند استسقای زقی را نافع باشد؛ صنعت آن ریوند چینی عصاره غافث تخم کرفس از هر یک سه درم غاریقون مازریون مدبر از هر یک ده درم و در نسخه شفائی وزن غاریقون پنجدرم و مازریون ده درم است و اگر حرارت در مزاج باشد عوض

تخم کرفس تخم کاسنی نمایند اجزا کوفته بیخته حب سازند شربتی یک مثقال و اگر مازریون را نیز پنجدرم نمایند نیز نافع است؛ حب مازریون دیگر استسقای زقی را نافع است؛ صنعت آن ترید سفید عصاره غافث تخم کرفس از هر یک سه مثقال غاریقون شحم سفید پنجدرم مازریون مدبر نه مثقال با آب کرفس حب سازند؛ دواء المازریون استسقا و امراض سوداوی و بلغمی را نافع باشد؛ صنعت آن مازریون مدبر یکدرم زیره کرمانی پوست هلیله زرد نمک هندی از هر یک نیمدرم افتیمون ترید سفید مدبر از هر یک یکسان اوقیه کوفته بیخته شربتی دو درم؛ دواء المازریون تالیف بقراط بلغمهای لزج و غلیظ سودا را از همه اندام‌ها فرود آورد و جمیع امراض بلغمی و سوداوی را نافع است و استسقا را مفید؛ صنعت آن مازریون مدبر یکدرم افتیمون اقریطی ترید سفید کوفته بروغن بادام شیرین چرب نموده از هر یکدرم زیره کرمانی نمک هندی پوست هلیله زرد از هر یک پنجدرم مجموع را کوفته بیخته در شیشه نگاه دارند و در وقت حاجت دو درم آنرا بکار برند حبیش بن الحسن گفته که قوت این دوا تا دو سال باقی میماند؛ روغن مازریون استسقا را نافع باشد؛ صنعت آن مازریون یک جزو با یکدر سه من آب بجوشانند تا بنیمه آید و سه اوقیه روغن بادام در آن اندازند و بجوشانند تا آب برود و روغن بماند شربتی یکدرم با شیر بز و در تحفة المؤمنین هموزن مازریون روغن بادام است و شربتی دو درم گفته؛ سکنجبین مازریون استسقای زقی را نافع است؛ صنعت آن برگ مازریون یک اوقیه در ده استار و نیم من آب [illegible] بجوشانند تا ثلث بماند و با یک من قند سفید بقوام آورند و اگر آب [illegible] را اضافه نمایند و عوض آب گلاب کنند بهتر است؛ سفوف مازریون نافع از برای استسقا؛ صنعت آن گل سرخ شش درم مغز تخم خیارین تخم خرفه مقشر از هر یک دو درم عصاره غافث افسنتین از هر یک یکدرم

سنبل الطیب مصطگی از هر یک نیم درم انگم مغسول
ریوند چینی بیخ سوسن از هر یکدو درم برگ مازریون مدبر
سه درم زعفران یکدرم زرازیانه یکدرم و نیم شربتی نخودی
باشش مثقال شربت بزوری سرشته نوشند؛ قرص مازریون
عنبری خاص حمیات مرکبه و سوء القنیه و استسقاء را
زمانیکه درد سر و خشکی دهان و تشنگی و خشکی طبع باشد
سود دارد؛ صنعت آن بگیرند مازریون مدبر آنچه
جو پوست هلیله زرد و نشکر طبرزد اجزا متساوی کوفته بیخته
بدستور مقرر اقراص سازند شربتی یکمثقال با جلاب
یا شراب بنفشه بیاشامند؛ قرص مازریون در
استسقای گرم و اخراج ماء اصفر و در حمیات
مرکبه چون استعمال نمایند اخراج صفرا نماید و سدها
بگشاید؛ صنعت آن تخم کاسنی ده درم برگ مازریون
مدبر دو درم غاریقون هشت سفید گلسرخ منزوع الاقماع
مغز تخم خیار عصاره غافث از هر یک دو درم و نیم و
در قرابادین قادری مازریون و غاریقون
هشت و عصاره غافث از هر یک یکدرم و چهار
دانگ آورده و باقی برابر است ادویه کوفته بیخته
جمله را ده قرص ساخته شربتی یک قرص تا دو قرص
با آب کاسنی تازه و شراب ورد مکرر و شراب پوست
بیخ کاسنی بیاشامند؛ قرص مازریون استعمال
کرده میشود در استسقای سرد بجهت اخراج ماء اصفر و
در حمیات بارده از برای اخراج بلغم و مفتح سده های
بارده است؛ صنعت آن بگیرند ورق مازریون
مدبر یکجزو ملح هندی و ورق الحماض از هر یک نیم جزو مجموع
را کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند شربتی یکمثقال
قرص مازریون اخراج ماء اصفر بقوت کند و حمیات
مرکبه و علل کبد را نافع است و این قرص را در دفعه
یکمرتبه بخورانند هرگاه دانند که قوت وفا میکند؛ صنعت
آن ریوند خطائی عصاره غافث تخم کاسنی از هر یک
سه درم غاریقون هشت سفید پنجدرم تخم کرفس یکدرم
و نیم ورق مازریون مدبر ده درم مجموع را کوفته
با آب غافث سرشته اقراص سازند شربتی یک مثقال

تا دو درم با آب کاسنی تازه بنوشند؛ قرص مازریون
از بیاض مجربات میرزا محمد باقر حکیم باشی و کد حکیم
عماد الدین محمود؛ صنعت آن تخم کاسنی ده درم
عصاره غافث تخم مازریون یا برگ مازریون
مدبر غاریقون از هر یک یکدرم و دو ثلث درم
مغز تخم خیار گلسرخ منزوع الاقماع از هر یکدو درم
و نصف درمی کوفته بیخته اقراص سازند؛ معجون
مازریون آب زرد برآرد و استسقای زقی را
بغایت نافع است؛ صنعت آن مازریون مدبر
تربد مدبر پوست هلیله زرد از هر یکده درم پوست بلیله
دو درم آمله زنجبیل از هر یک چهار درم فلفل سیاه
پنجدرم کوفته بیخته بعسل کف گرفته سه وزن ادویه
بسرشند و یکمثقال آنرا با شیر شتر بدهند و اگر بوزن
شیر شتر استعمال نمایند مجربست سه درم و در قرابادین
قادری وزن مازریون یک اوقیه است؛ معجون
مازریون دیگر مشهور بمعجون ماء اصفر؛ صنعت آن
مازریون مدبر تربد مدبر پوست هلیله زرد فلفل سیاه از
هر یک پنجدرم پوست بلیله دو درم آمله زنجبیل از هر یک
چهار درم کوفته بیخته بعسل مصفی بسرشند و بدستور نسخه
قبل استعمال نمایند؛ معجون مازریون دیگر با شیر شتر
بیاشامند؛ صنعت آن مازریون مدبر هفت مثقال
پوست هلیله زرد تربد سفید مدبر از هر یک نه مثقال
آمله زنجبیل از هر یک سه مثقال پوست بلیله یکمثقال و سه
ربع مثقال فلفل سیاه سه مثقال ادویه کوفته بیخته با
سه وزن ادویه عسل کف گرفته بسرشند شربتی یک
مثقال تا دو مثقال با شیر شتر بیاشامند؛ —

فصل در بیان نسخ ماسک البول و المنی

ماسک البول که سید اسمعیل در ذخیره در تقطیر البول
ذکر کرده؛ صنعت آن پوست هلیله کابلی سک الملک
از هر یک پنجدرم مر صاف جندبیدستر از هر یک یکدرم
کهربای شمعی سعد کوفی از هر یکدو درم و نیم کندر
حب المحلب از هر یک ده درم ادویه را کوفته بیخته

بعسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند شربتی یکمثقال
ماسک البول که همین منفعت دارد؛ صنعت آن پوست
هلیله کابلی پوست بلیله آمله منقی بریان کرده از هر یک
هفت درم قشار کندر پنجدرم حب الآس ده درم و نیم
کوفته با آب آهنگران چند مرتبه بخیسانند و خشک نمایند
و با شربت مورد سه وزن ادویه معجون سازند
شربتی دو مثقال؛ ماسک البول نافع از برای
سلس البول و بول که در فراش که از حرارت باشد
منقول از قرابادین ایضاح؛ صنعت آن آرد
بلوط چهار درم کندر سی درم کشنیز خشک گل ارمنی
صمغ عربی از هر یکده درم کوفته بیخته هر صبح سه درم
و شام سه درم آنرا بخورند و در نسخه دیگر آنست که بعسل
مصفی بسرشند؛ ماسک البول نافع از برای بسیاری
ادرار بول و سلس البول و کثرت سیلان منی و ودی
و مذی و کثرت سیلان ارحام و رطوبت فرج مجربست
صنعت آن بهمن سرخ جوزبوا راسن سنبل الطیب
خولنجان قرفه فرج تمکی سعد کوفی بسباسه از هر یک پنج
مثقال جفت بلوط دو مثقال کوفته بیخته بعسل
مصفی دو وزن ادویه سرشته معجون سازند شربتی
از یکمثقال تا سه درم؛ ماسک البول نافع از برای
سلس البول و کثرت ادرار بول و کثرت سیلان منی
و ودی و مذی و کثرت سیلان ارحام و رطوبت فرج
را نافع است بحدیکه اگر یاس از علاج آن حاصل شده
باشد مفید و مجرب است؛ صنعت آن کهربای شمعی
یکمثقال و چهار دانگ پوست بلیله کابلی هلیله سیاه از هر
یکدو مثقال این هر دو را در روغن گاو بریان کرده گل
هندی دو مثقال جفت بلوط قشار کندر از هر یک
نیم مثقال شهدانج حب الآس از هر یک چهار مثقال خصیة
الثعلب مصری یکمثقال کوفته بیخته با مویز منقی از
دانه پاک نموده شصت مثقال مویز را کوفته بگلاب
ریزند تا غلیظ گردد ادویه را کوفته بیخته با آن بسرشند
از دو درم تا سه درم با گلاب دو درم تخم خرفه [illegible] دو درم
و شربت صندل ده درم تناول نمایند؛ ماسک البول

نافع ازبرای سلس البول: صنعت آن گلنار فارسی
کندر آرد بلوط از هر یک بست درم سعد کوفی کرویا از
هر یک پنجدرم عسل مصفی سه وزن ادویه بدستور مقرر
معجون سازند شربتی دو مثقال: ماسک البول نافع
ازبرای تقطیر البول بدون حرقت: صنعت آن کندر
آرد بلوط از هر یک پنجاه درم حب المحلب سعد کوفی بر
سماق برگ مورد خشک خولنجان قرنفل ترکی از هر یک
پنجدرم کوفته بیخته بعسل سه وزن ادویه معجون سازند
ماسک البول سیلان رطوبات ارحام و سلس البول و
سرعت انزال را نافع است: صنعت آن حب الآس
یکجزو لاذن ربع جزو [illegible] خراسته تمر هندی دو جزو کوفته
بیخته بهر روز شش مثقال شام بیاشامند: ماسک البول
نافع است ازبرای سرعت انزال و سیلان ارحام و
سلس البول و این نسخه از اختراع آن مرحوم است صنعت
آن کهربای شمعی یک مثقال پوست بلیله کابلی پوست
بلیله مروارید ناسفته یاقوت رمانی گات هندی شسته
ورق نقره از هر یک دو مثقال جفت بلوط قشار
کندر از هر یک نیم مثقال بزر القنب حب الآس [illegible]
تمر هندی کزمازج از هر یک چهار مثقال عنبر اشهب یک دانگ
مومیائی دو دانگ مومیائی و عنبر را در روغن پسته
گداخته باقی ادویه را کوفته بیخته مویز منقی سی مثقال عسل
مصفی سی مثقال مویز را در گلاب یک چهار یک
تبریزی بخیسانند و براتش بمالند و در عسل داخل کرده به
بقوام آورند و ادویه را بآن بسرشند شربتی یکمثقال
باشربت صندل یک اوقیه و تخم خشخاش یک
مثقال و گلاب پانزده مثقال: ماسک البول نافع
ازبرای کثرت ادرار منی و ودی و مذی و سیلان
ارحام و کثرت ادرار بول و صنعت آن کهربای شمعی
دو مثقال پوست هلیله کابلی هلیله سیاه که این هر دو
را در روغن گاو بریان کرده باشند گات هندی
شسته از هر یک دو مثقال بهمن شیطرج قشار
کندر عود الصلیب از هر یک یک مثقال [illegible]
حب الآس از هر یک پنج مثقال کشنیز خشک خصیة
الثعلب مصری صندل سفید از هر یک یک اوقیه
مویز منقی از حب سی مثقال عسل مصفی چهل و
پنج مثقال مویز را در گلاب پخته تا مهرا شود از پارچه
سطبری بگذرانند پس داخل کرده بقوام آورند پس
ادویه را کوفته بیخته بآن بسرشند و معجون سازند و
شربتی یک مثقال: ماسک البول که سرعت انزال
و کثرت ادرار منی و مذی و سیلان ارحام و تقطیر
البول را نافع است: صنعت آن کبابه چینی قرنفل
و [illegible] قرنفل جوز الطیب خصیة الثعلب مصری مصطگی
رومی نانخواه اجزا مساوی با عسل مصفی سه وزن
تمام ادویه بدستور مقرر معجون سازند شربتی
از یک درم تا دو درم غذا کباب مرغ با مرقه آن
یا زرده تخم مرغ نیم برشت و نان: ماسک البول
که همین منفعت دارد: صنعت آن بلوط مقشر آرد
کوکنار لبان ذکر از هر یک ده درم زیره کرمانی مدبر
نانخواه کرویا از هر یک پنجدرم کشنیز خشک دو درم
کوفته بیخته با سه وزن مجموع ادویه عسل مصفی معجون
سازند: ماسک البول قلمی فرموده اند که از تالیف
قدوة الحکما و استاد الاطبا سید سند والد ماجد فقیر
سید محمد هادی قدس سره است نافع ازبرای تقویت
اعضا رئیسه خصیتین و انثیین و تقویت باه و امساک
منی و مانع سرعت انزال و مفرح و نشاط آورد و
صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی از هر یک
یک مثقال بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری و
زنجبیل گزر خولنجان تخم انجره تخم شلغم تخم خشخاش
سفید از هر یک دو مثقال مغز پسته مغز نارجیل مغز چلغوزه
کنجد مقشر حب السمنه مغز حبة الخضرا ماهی روبیان
ریگ ماهی از هر یک چهار مثقال مایه شتر اعرابی نیم
دانگ ورق طلا یک دانگ و نیم مغز تخم خربزه مغز
تخم خیارین از هر یک پنج مثقال نارمشک نیم مثقال
مغز کنجشک که در وقت هیجان گرفته باشند
هفت مثقال بزر البنج سفید بشیر گاو خیسانیده
خشک کرده بیخ لفاح سعد هندی [illegible] نوشته است
زعفران از هر یک دو دانگ بیخ [illegible] را
با آرد نخود ده مثقال بشیر گاو خمیر کرده اقراص ساخته
در سایه خشک نمایند و مجموع را کوفته بیخته بمسکه گاو
ده مثقال چرب نموده قند سفید عسل مصفی از هر یک
یکصد مثقال شربت فواکه شیرین و شربت هلیون
از هر یک بست مثقال بقوام آورده بآن بسرشند
شربتی یک مثقال: ماسک البول نافع ازبرای
کثرت احتلام و سرعت انزال و کثرت ادرار منی و
ودی و سیلان ارحام و کثرت رطوبت فرج صنعت
آن گل نیلوفر خرنوب شامی قشار کندر جفت بلوط
پودنه قرنفل پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله منقی
اذخر مکی سداب یابس گلنار فارسی گاوزبان
کشنیز خشک شونیز طراثیث شیرین زعفران ورق
طلا ورق نقره از هر یک دو مثقال آرد بلوط زیره
کرمانی در سرکه انگوری خیسانیده خشک کرده بریان
نموده عود هندی از هر یک سه مثقال [illegible]
الاقماع خشخاش مصطگی رومی از هر یک پنجمثقال
صندل سفید مروارید ناسفته گل مختوم از هر یکچهار
مثقال عنبر اشهب یک مثقال ادویه را کوفته بیخته بشراب
فواکه ترش و عسل مصفی سه وزن ادویه معجون سازند
شربتی یکمثقال: ماسک البول که در تحفة المومنین
در معاجین مذکور است جهت سلس البول و تقطیر آن
نافع و مجرب است: صنعت آن بلوط مقشر مقلو
پانزده درم حرف تخم سداب از هر یک یکدرم کندر
حب الآس جوز بوا بسباسه قرنفل هلیلج اسود از هر یک
دو درم سعد کوفی شونیز هیل بوا از هر یک سه درم
انجیر خشک پنجدرم با عسل بسرشند شربتی از سه مثقال
تا پنج مثقال: ماسک البول که در شفا و در معاجین
آورده ادرار بول را نافع باشد و سیلان
منی باز دارد و خاصیت [illegible] صنعت آن اقاقیه
گلنار از هر یک سه درم صندل لبن عدس پوست قصب
الذریره تخم حماض صمغ عربی طباشیر سفید از هر یک
دو درم تخم مورد دو مثقال کندر یکدرم کوفته بیخته

باعسل مقوم بگلاب بسرشند شربتی بقدر یک درم غذا مزعفر
بریان کرده یا قلیه یا پلاو که بهندی یخنی نامند تناول
نمایند؛ ماسک المنی امساک منی نماید؛ صنعت آن
کهربای شمعی فشار کنند جفت بلوط مصطکی از هر یک
دو درم پوست هلیله کابلی پوست هلیله سیاه از هر یک
چهار درم سنباد دانه حب الآس از هر یک هشت درم
بسد مرجان نیم مثقال ورق نقره یک مثقال و زر منقی نیم
مثقال مروارید را در گلاب خیسانیده سائیده صاف نموده
قند یا نبات بقدر احتیاج با آن بقوام آورند و ادویه
را کوفته و بیخته با آن بسرشند؛ ماش بفتح میم و الف
و شین معجمه مج و نیز بجیم معجمه معرب نام عربی است از حبوب
معروفه ماکوله که بفارسی نیز ماش و بهندی مونگ
مشهور است و آن حبی است مدور اندک طولانی
سبز تیره مائل بسیاهی و سبز و تیره و زرد و سبز می باشند
و بهترین آن سبز مائل بسیاهی و بعد از آن زرد است
در درجه اول سرد و شیخ الرئیس فرموده که سردی
آن کمتر از عدس است و مقشر آن معتدل در تری
و خشکی و غیر مقشر آن مائل بخشکی و اصلح حبوب ماکوله
است و قوت آن تا سه سال باقی میماند و لطیف تر
از عدس و سائر حبوب است و نفخ آن کمتر از سائر
حبوب ولیکن دیر هضم میگردد خصوصا مقشر آن
بسبب نرمی و لزجی و جلا آن و منقشر آن سریع الانحدار
تر و صالح الکیموس و مولد خلط نیکو از اغذیه تابستانی و
و بهار و بلدان حاره و محرور المزاج و صاحبان تب
حار و تسکین حرارت و التهاب صفرا و موافق گرده
و مقوی عصب و اعضا و قوت باصره و درد و
ورم لهاة و نزلات است و گویند مقلل و مضعف باه
و دندان است و از خواص آنست که با وجود برودت
سودا و جذام نمیکند و نیز خاصیت آنست که هم از جهت
تلیین طبیعت و هم از جهت قبض نافع است اما هرگاه
اراده تلیین طبیعت باشد باید که طبخ نمایند مقشر آنرا
با ماء القرطم و روغن بادام شیرین و از برای اصحاب
حمیات صفراویه با برگ خرفه و کاهو و سرمق و مقشر

آنکوفته و تناول نمایند و هرگاه مقصود قبض طبیعت
و تسکین حرارت و شکستن حدت صفرا باشد غیر مقشر
آنرا بریان نموده طبخ نمایند یا در آب جوش داده آب
آنرا ریخته باز طبخ نمایند تا پخته گردد و با آب حماض یا آب
انار ترش فشرده با تخم آن و یا با سماق و زیره کابلی
و اگر زیت خوش نماید عوض آن روغن بادام شیرین
نمایند و تناول کنند؛ ماش مبرود المزاج و پیران
و کسانیکه در معده آنها نفخ و ریاح باشد خصوص
مقشر آن موافق نیست و مصلح آن در مبرودین
جوارش کمونی و خردل و مصطکی رومی است و در محرورین
طبیخ آن در ماء القرطم و حسو متخذ از ماش مقشر نافع
است نزلات حاره را و ضماد او و مطبوخ آن با برگ
در حمام جهت جرب متقرح و با آب مورد بر اعضای
مسترخیه باعث تقویت و مسکن درد آن و بر اعضای
کوفته شده و جدا شده مطبوخ آن با طلاکردن نوعی
از شراب انگوری است و یا با شراب مطبوخ با
زعفران مفید است و بدانکه چیزیکه در بلاد هند بهم
میرسد آنرا ماش میگویند غیر آنست که در بلاد دیگر
مشهور به ماش است زیرا که دانهاے آن بزرگتر
است از ماش معروف که مونگ است و اشتباه
کرده کسیکه گفته که آن حب القلت است زیرا که حب القلت
را بهندی کلتهی نامند و آنرا بهندی ارد بضم الف
و سکون را و دال مهملتین و به بنگالی کلائی بفتح
کاف نامند بسیار نفاخ بطیء الهضم لعاب دار است
لهذا مسهل و منعظ است و برای انعاظ بهتر است نفاخ
بطیء الهضم مبرود المزاج را؛ صنعت آن بگیرند
ماش یعنی مونگ غیر مقشر را و در آب بخیسانند
و مقشر نمایند و بر روی سنگ نرم بسایند و نمک
و پیاز و زنجبیل تازه که بهندی ادرک نامند خرد
نموده فلفل قرنفل دارچینی و دانه هیل کوبیده زیره نا
کوفته از هر یک بقدر حاجت داخل کرده خوب بهم
بسرشند و قرصها بقدر کف دست و بحجم یک انگشت و
کمتر از آن ساخته در روغن بریان نمایند و در ماست یا

یا ترشی دیگرے چاشنی یا چاشنی از هر کدام که خواهند
انداخته یا بے ترشی همین قسم ساده بخورند و اکثر
با ماست میسازند و از ماش هندی نیز ترتیب می
دهند و بعضی قلیلی حلتیت نیز داخل میکنند برای کسر نفخ
آن خصوص در آنکه از ماش هندی ساخته باشند و اگر اوّلا
قرصهاے برا را ساخته نمک و پیاز و غیره از مصالح
مذکوره را بران بپاشند و از دست بران بچسپانند
بهتر و لذیذ تر میگردد و بری نیز از اغذیه مصنوعه اهل
هند است لذیذ سریع الهضم کثیر الغذا است و از
برای مرضی و اصحا نیکو غذائی است؛ صنعت آن
بگیرند ماش یا مونگ که ارد نیز نامند هر کدام که
خواهند و بدستور برا در آب بخیسانند و مقشر نمایند
و بر روی سنگ صلایه نرم بسایند تا مثل گرد و
پس قدری فلفل سیاه و زیره کرمانی کوبیده ممزوج
نمایند و حب هاے کوچک بمقدار فندق بسازند
و بعضی درین قدری قلیل حلتیت منقی که بفارسی
انگژد و انگوزه و بهندی هینگ نامند برای دفع
نفخ آن داخل نمایند خصوص در مصنوع از ماش هندی
که بسیار نفاخ است و بر کرباس پاکیزه پهن کرده
خشک نمایند و عند الحاجت بقدر ضرورت از آن
گرفته با روغن و پیاز بریان کرده در آب خالص یا
نمک یا آب گوشت با نمک یا در قلیه یا دوپیازه
طبخ نمایند و اگر در آب خالص یا آب گوشت طبخ نمایند
و عند الطبخ قدری پیاز حلقه کرده در روغن بریان
نموده و چند دانه هیل و قرنفل و دارچینی و فلفل همه
درست یا کوبیده و زنجبیل تازه ریزه ریزه کرده و چند
برگ سافج هندی که تیزپات بهندی گویند هر برگی را
یکدو قطعه نموده داخل نمایند و بعد از طبخ بگهار
داده برگهای سافج را برآورده تناول نمایند و معنی
بگهار در دال خواهد آمد ان شاء الله تعالی؛ بری کشمیری
بسیار نازک و لذیذ میباشد؛ صنعت آن آرد ماش
مقشر یا سبز خشک از هر یک یک آثار نمک چهار تانک
پیاز و سبز را مقشر کرده نرم بکوبند و با آرد ماش و نمک

خمیر کرده سر آن را پوشیده و بگذارند تا برآید و مایل بترشی
شود پس گشنیز خشک بو داده پاو آثار زیره سفید زیره
سیاه کرمانی فلفل سیاه از هر یک نیم پاؤ نرم کوفته بآن
سرشته اقراص سازند هر یک بوزن نیم پاؤ و در وسط
آن سوراخ کرده در آفتاب خشک نمایند و اگر قدری
زعفران سوده نیز اضافه نمایند بهتر است و عند الحاجت
بطریق مسطور طبخ نموده استعمال نمایند * پاپر باصطلاح
اهل هند نان نازک کوچک بقدر سپری و از آن قیاده
را گویند و از آرد مونگ مقشر یا آرد ماش هندی مقشر سازند
و لیکن آنچه از ماش هندی سازند نفاخ و دیر هضم است
و این نیز از صنایع اهل هند است * صنعت آن بگیرند
آرد مونگ مقشر یا ماش مقشر هر کدام که خواهند خمیر
کرده و نمک کهار و مصالح حاره از زیره و دار چینی
و قرنفل و دانه هیل نرم سائیده داخل نمایند و همه را
یکجا سرشته بر روی تخته قسمیکه نان تنک میدهند گرد هم
پهن میکنند پهن نموده و تخته را با روغن گاو تازه
داغ نموده قدری چرب نمایند تا بران بخشکند پس در سایه
خشک کنند و عند الحاجت بر آتش بریان کرده و
بخورند بسیار لذیذ میباشد و بعضی درین قدری
فلفل و حلتیت برای رفع نفخ آن نیز داخل مینمایند و
بعضی بجهت زیادتی لذت در روغن بریان کرده
میخورند * بهتی بفارسی اسم ماش غیر مقشر در آب پخته
بقدر حاجت نمک داخلکرده بدون گوشت و روغن
و پیاز و مصالح حاره است جهت مرضی زیرا که بهات
بهت بمعنی خالص و تنها است و شاید ماخوذ از بهت
عربی باشد و عند الحاجت برای تبرید چند قاش
کدوی شیرین یا برگ خرفه یا اسفناخ و امثال اینها
نیز داخل می نمایند و گاهی قدری روغن بادام تازه
یا روغن گاو تازه نیز و اگر ماش درست یعنی مونگ
غیر مقشر را در آب طبخ و نمک طبخ نموده با روغن و پیاز
حلقه کرده بریان نمایند و مصالح حاره مانند فلفل سیاه
کوبیده و قرنفل و دار چینی و هیل و زیره داخل
نمایند جهت مرضی و اصحا نیکو غذائی است و از حبوب

دیگر مثل لوبیا و عدس و نخود و غیرها نیز بدین قسم ترتیب
میدهند جهة مرضی و اصحا نیز * دال سریع الهضم صالح
الکیموس است خصوص غیر مقشر آن و بعضی امزجه
و این نیز از اغذیه مصنوعه اهل هند است صنعت
آن بگیرند مونگ مقشر را و در آب شسته و در آب
بپزند و بپشت کفچه یا غیر آن دانهای آن را حل
نمایند و قدری زرد چوبه نرم سائیده یا زعفران سائیده
داخل نمایند و بعد از طبخ با روغن و پیاز بریان نمایند
و اگر و را ابتدا قبل از انکه آب داخلکرده باشند با روغن
و پیاز بریان نمایند پس آب داخلکرده طبخ نمایند بهتر است
دال را بعد از طبخ روغن و پیاز را در دیگچه علیحده
داغ کرده گرما گرم با ماش و یا مونگ مقشر پخته نرم کرده
را در ان می ریزند و همین قسم مرتبه دیگر روغن را در
دیگچه دیگر داغ کرده در میان آن دو سه دانه سیر کفته
بهمان قسم گرما گرم در ان می ریزند و مرتبه ثالثه و
روغن را داغ کرده در میان آن چند دانه قرنفل
انداخته بهمان دستور و مرتبه رابعه با چند دانه
هیل و مرتبه خامسه با دار چینی و مرتبه سادسه با
چند دانه زیره کرمانی و باید که در هر مرتبه روغن
چنان گرم باشد که وقت ریختن صدای جوش
از ان برآید و این را بهندی بگهار نامند و قلیه
و پیازه و یخنی را نیز بدین قسم بگهار میدهند
و برای مرضائیکه ایشان را منع از غذا باشد
و روغن و گوشت نتوان داد و خواهند که
غذای ایشان از دال باشد و یا آش خوشبو
و بی روغن و بی مصالح باشد بدستور و ترتیب
مذکور هر مرتبه روغن را با هر یکی از ابازیر مذکوره
جدا جدا داغ کرده و روغن را بالتمام با مصالح از
دیگ برآورده بلکه پارچه کرباس سفید نازک پاکیزه
را بملایمت در دیگ بمالند که اندک دسومت از
دیگ برداشته شود و لیکن رایحه آن باقی باشد پس
بدستور آنرا مکرر در ان بریزند بسیار خوشبو و لذیذ بی
روغن مصالح میشود و نیز برای مرضی زرد چوبه و

زعفران و ابازیر حاره داخل نه نمایند و اگر داخل
نمایند باید که قدر قلیلی باشد و از ماش هندی و از
عدس و نخود و تور که بهندی ارهر نامند و غیرها نیز
بدین قسم دال ترتیب میدهند و برای اصحا و زیادتی
لذت با آب گوشت مونگ مقشر و با ماش مقشر
درست را و یا غیر مقشر را و یا با آب خالص و آب گوشت
کمی آنمقدار که بدم پخته شود و دانه های آن درست
بمانند و حل نگردد و پخته پس با روغن و پیاز خوب
بریان نموده و دهنگار نموده یعنی داده در ظرفی
کرده با مسکه تازه یا روغن طیب تازه با نان
یا چاول و یا خالص تنهائی تناول نمایند و این را
دال بنجاری نامند و آنچه از مونگ و ماش و یا
عدس و یا نخود و یا لوبیا و یا تور غیر مقشر ترتیب
دهند از غیر آنکه آنرا بریان نمایند و یا کم بریان
نمایند آنرا هندی کهتنگی گویند و لفظ دال بهندی
بمعنی حب مقشر است هر حبیکه باشد مغز آن دو
حصه شده باشد و دهنگار بدال مهمله و خفای ها
و نون و کاف فارسی و را مهمله آنرا گویند که
بعد تیاری دال بنجار و بهرته و بادنجان و غیرها
بهمان قسم که در دیگ است در پیاله کوچکی قدری
روغن داغ کرده که گرمی بسیار نداشته باشد بعده
آن پیاله را در میان آن دیگ بگذارند و در
میان آن پیاله یکدو عدد انگاره آتش دفعة
انداخته بجلدی تمام سر دیگ را می پوشانند که دود
آن در دیگ و آن چیز پیچیده و بیرون نرود و
یک دو مرتبه چنین میکنند رائحه تماکی هم میرسانند
منگوچهی سریع الهضم صالح الکیموس متوسط الغذا
است و نیکو است آنرا برای مرضی و اصحا هر دو
صنعت آن بگیرند مونگ غیر مقشر را و در آب
بخیسانند و مقشر نمایند و بر روی سنگ نرم بسایند
تا مانند خمیر گردد پس قدری نمک زیره و نمک و
فلفل کوبیده داخل کرده حبهای کوچک بقدر
دانه نخود بزرگی و از ان اندک بزرگتر ساخته به

روی تابه اندک بریان نمایند که رطوبت آن منجذب
گردد و دانه‌های آن انعقاد و بستگی بهم رساند و اگر
زود مطلوب باشد و الا در سایه بر روی کرباس پاکیزه
پهن نمایند و یا در آفتاب پارچهٔ نازکی بر روی
آن نیز انداخته باشند تا از گرد و غبار و کثافت
جانوران و مگس محفوظ ماند و بودی آفتاب بگیرد و
خشک گردد پس روغن و اندک پیاز حلقه کرده
بریان نموده آب خالص و یا آب گوشت و دران بخته
نمک و مصالح و ابازیر حاره مذکوره در بری وال
داخل کرده طبخ نمایند بعد طبخ اگر خواهند بگهار داده
تناول نمایند یا بی بگهار یا چلاو و یا نان و یا تنهائی
و در قلیه و دو پیازه نیز داخل نمایند و بسیار خوب و
لذیذ میگردد و نیز بعضی را بسیار نرد و مطلوب است
حب‌ها ساخته در دیگی تا نصفه بآن آب کرده بسر
دیگ کرباس پاکیزه بسته حبها را بران می چینند و بسر
دیگ را سرپوش بند میکنند و در زیر دیگ آتش
تند می افروزند تا به بخار آب دانه‌های منگوچهی
انجا پخته و بسته گردد پس برداشته بدستور در آب
یا در آب گوشت و یا قلیه و یا دوپیازه طبخ میدهند
و این نوع بسیار لطیف و نیکوست؛ ماش پلاؤ
متوسط الغذا و متوسط الکیموس است و برای مرضی
کم روغن آن نیکو غذائی است و با روغن بقدر
اعتدال برای اصحا خواه بی گوشت باشد و یا با
گوشت مرغ فربه یا بزغاله شیرمست یا بی گوشت
صنعت آن آنست که ماش یعنی مونگ
درست غیر مقشر را در آب و نمک بقدر ضرور پخته
و برنج را نیز بطور چلاو پخته هر دو را صاف کرده
یعنی آب زائد آنرا صاف گرفته دور کرده دانهای
ماش و برنج را درهم نموده پیازورق نموده و قرنفل
و هیل و دارچینی و زیره و فلفل سالخ هر یک
بقدر ضرور در ته آن گذاشته مسکه یا روغن تازه
بقدر ربع یا ثلث برای اصحا و برای مرضی از
سدس تا خمس داغ کرده بران ریخته دم دهند

و بعد دم خوردن کشیده تناول نمایند؛ و صنعت
آن با گوشت آنست که مرغ جوان فربه یا بره یا بز
غاله شیرمست فربه را یخنی پخته و در آب آن برنج و ماش
را جدا جدا طبخ نمایند و یکجا کرده گوشت را در ته آن
با مصالح گذاشته دم دهند و در ایران معمول است
که اصحا بر ماش پلاؤ قند سفید مکرر کوبیده بقدر حجم یک
انگشت پاشیده میخورند و یا در طبخ حین دم دادن
قدری شیرهٔ نبات یا قند یا دوشاب داخل کرده
دم میدهند و تناول مینمایند و بعضی اول ماش و
برنج را هر یک جدا جدا در آب خالص یک دو جوش
داده صاف کرده بعد از ان در آب گوشت طبخ
داده دم دهند؛ کهچری ساده نیکو غذائی است برای
مرضی؛ صنعت آن بگیرند ماش یعنی مونگ
مقشر شسته که تمام قشر آن دور شده باشد
یا غیر شسته و شسته آن برای اصحاب ضعف معده
خوب نیست بالجمله هر کدام که خواهند و یا برنج
طبخ نموده بطریق چلاو و آب آنرا صاف کرده مصالح
مذکوره بقدر ضرور در روغن تازه یا مسکه بقدر
مطلوب داغ کرده دم دهند؛ کهچری بهونی یا بریان
آنست که برنج و ماش مقشر را در نیم کوفته شسته با
روغن و پیاز بریان نموده آب گرم یا گوشت
بقدر ضرور که طبخ یابد و زیاده نباید داخل کرده و
مصالح حاره ریخته بعد از طبخ دم میدهند و این
ثقیل میباشد نسبت بساده؛ لڈو ماش از جمله
حلاوی اهل هند است؛ لذیذ و نیکو است؛
صنعت آن بگیرند آرد ماش مقشر را و خمیر کنند
و مایه از ملت و غیر آن داخل ننمایند و مانند خمیر
بسیار نرم و سیال سازند و از کف گیری که در آن
سوراخها باشد بگذرانند تا دانه دانه شود و در
روغن تازه بریان نموده و گرما گرم در شیره شکر
سفید بقوام غلیظ آورده بعد بر ریزند و حبها بقدر نخود
با ریج لبازنند و سرد نموده تناول نمایند و فلفل
سیاه و دانه هیل درست در حین بستن حبوب داخل نمایند

و اگر قدری گلاب و مشک و زعفران داخل شیره
نمایند میگردد اقوی و الذ؛—

باب المیم مع الثاء المثلثة

مثرودیطوس در رسم الف مع الثاء در ذیل
در ضمن تریاقات ذکر یافت؛—

باب المیم مع الدال المهملة

فصل در بیان منافع و خواص نسخ انواع مداد و بیان ساختن و امتحان خوبی و بدی آن

اما خواص و منافع آن بلکه مراد اطبا از مداد قسمی ست که از
دوده روغن بزرکتان و صمغ عربی و صمغی الجلود و زاج
زرد ساخته میباشد و در دوم گرم و خشک طلای آن جهت
منع ریختن مو و التیام زخمها و با سرکه جهت سوختگی آتش مفید و
فی الفور مانع آبلهٔ آن و بعد از تحلله نباید شست بلکه
باید گذاشت تا خود بخود زائل گردد و دیسقوریدوس گوید
که آشامیدن دو مثقال مداد با آب سرد دافع سم عقرب است
و مداد سندی که ادکات و اجزای درخت فوفل میسازند سرد
خشک طلای آن جهت اورام و سستی اعضا و بر کف پا جهت جذب
حرارت تنها و سعوط و طلای آن بر پیشانی جهت رعاف نافع
است؛ و اما خوبی مداد آنست که سیاه و براق و جاری
در روان باشد و چون بر کاغذ نوشته بر آب اندازند
منتشر و فاسد نمیگردد و مداد بکسر میم و دو دال مهمله اول
مفتوح و در میان الف بمعنی مرکب است که سیاهی نامند بهندی
نسخه قبلة الکسا یا قوت مستعصمی که بیک قلم سی سطر توان نوشت
و در غایت رنگینی و براقی باشد؛ صنعت آن دوده
نفط یا دوده روغن کتان چربی گرفته ده مثقال
صمغ عربی خالص چهار مثقال مازو قشیشاهی سوخته
پنج مثقال زنگار فرنگی که بی خورده متین باشد
سه مثقال نمک هندی صبر سقوطری از هر یک دو

مثقال همه را در هاون با آب صمغ که در هر ده درم صمغ
ده درم آب باشد سرشته بقولی پنج روز و بقولی نیم روز خوب
بکوبند پس مرقشیثا سوخته را نرم سوده در آن افگنند
و پنج روز یا نیم روز دیگر بکوبند و استعمال نمایند و باید که
مرقشیثای ذهبی یا فضی یا نحاسی یا حدیدی بود: مداد
بنسخه مجنون بن محمود خوشنویس: صنعت آن بیست
هم سنگ دوده زاج است هم سنگ زاج مازو هم سنگ
همه صمغ است آنگاه مازو را و کیفیته دوده پاکیزه
چربی گرفته و زاج ترکی سفید صافی هر دو در وزن مساوی
مازو بوزن هر دو و صمغ عربی صافی خوش رنگ مساوی همه
یعنی چهار وزن اول مرتبه مازو را جوکوب نموده در آب
خالص بخیسانند پس قدری بجوشانند و بگذارند تا پرده
آورد پس پرده بالای آن را بگیرند و همچنین تا مادام
که دیگر پرده نیاورد پس صافی نموده در شیشه نگاه دارند
و صمغ را در ظرفی علیحده یا در آب یا گلاب بخیسانند که
غلیظ باشد نه رقیق و صافی نموده دوده را در صمغ در
ظرف مسی بی قلعی ممزوج نمایند و یا دسته چوبی که بر سر
آن مس نصب نموده باشند پس بسایند زاج را در آن
اندازند تا گداخته و حل گردد و صافی نموده داخل نمایند
و مدت چهل روز علی الدوام اندک اندک مازو داخل
نمایند و بکوبند و صلایه کنند و هر چند زیاده و بیشتر
بسایند بهتر است پس از کرباس لطیف پاکیزه بگذرانند
و در صراحی مس یا شیشه نگاه دارند و باید که در وقت
سائیدن از گرد و غبار محافظت نمایند و مولانا میر
علی نوشته که مازو را در آب خیسانیده پس جوش داده
صافی نموده اندک اندک بیندازند و تا صد ساعت
بزور بازو صلایه نمایند و بدانکه مازو مستعمل در مداد
مازو سبز بی سوراخ سنگین وزن است و اگر
مازو را جوکوب نموده قدری بریان در آب بخیسانند
و بجوشانند بهتر است و پرده کم خواهد آورد و گفته‌اند
طریق تصفیه مازو آنست که هر دانه ساده و حصه موقوف
در ده آثار آب بجوشانند تا به پنج آثار رسد پس
فرود آورده سر آنرا پوشیده بگذارند و بعد از آن ده

روز یا بیست روز یا یک ماه سر آن را باز نموده و
کثافات آن را که مانند پرده قرصی بالای آن منجمد گشته
باشد دور نمایند و همچنین تا زمانیکه دیگر پرده نیاورد
پس بکار برند صمغ باید که صمغ عربی ماخوذ از درخت
مغیلان که بهندی ببول نامند باشد و صاف و شفاف
بود و زاج باید که سبز باشد که هندی کسیس نامند
و نیز گفته‌اند اگر در وقت دوده گرفتن در جوف
فتیله آن پر طاوس گذارند تا بسوزد مرکب طاوس
رنگ براق و امواج سبزی از آن ظاهر گردد: مداد
دیگر که بسیار جاری و خوش رنگ و براق است
صنعت آن مازوی کبود صد مثقال با آب بجوشانند
بملایمت تا بقوام آید و فرود آورند و ده درم زاج
را در پارچه بسته چون نیم گرم شود در آن حل نمایند و
پنجاه درم صمغ عربی صافی در آن بخیسانند و بیست
درم دوده چربی گرفته در هاون نیکو بسایند تا خوب
حل گردد و دو روز در آفتاب گذارند پس استعمال
نمایند و وزن دام سه ماشه و دو رتی است: مداد
دیگر منه رحمة الله تعالی: صنعت آن بگیرند مازو
سبز بی سوراخ یکصد مثقال و بسیار نرم سائیده
در آب بجوشانند تا مهرا شود و بقوام آید پس بگذارند
تا نیم گرم گردد پس ده مثقال زاج سیاه فرنگی را
کوبیده در لته بسته در آن آب بدست بمالند و لته
را دور نمایند و از یکصد مثقال تا دو صد مثقال
صمغ عربی خالص را در آن حل کنند و صاف نمایند
و بیست مثقال دوده چربی گرفته را در ظرف مسی
کرده قطره قطره از آن آب بر آن چکانند و برهم
زنند و بسایند و روز در آفتاب بگذارند و هر
چند مبالغه در برهم زدن و سائیدن آن کنند بهتر
است و بودن صمغ دو وزن اولی است و اگر
خواهند که براق گردد ده مثقال نبات اضافه نمایند
مداد دیگر بنسخه دیگر حکیم میر محمد مومن صاحب تحفه
صنعت آن بگیرند مازو و زاج سیاه و دوده و زر
برزرکتان اجزا مساوی از هر یک یک جزو صمغ عربی

صافی و شفاف مساوی که کل سه وزن میشود اولا
مازو را کوبیده در آب بخیسانند و بجوشانند تا مهرا
گردد پس صاف نموده و سائر اجزا اضافه نموده بجوشانند
تا یکسان شود باید که بسیار برهم زنند تا بحد بسیار غلیظ
گردد پس بقدر احتیاج بآب رقیق کنند و اگر با مازو
بجوشانند و بعد از آنکه بحد لائق رسد صافی نمایند بهتر است
مداد نوع دیگر: صنعت آن مازوی سبز چهار سیر
دوده چربی خالص گرفته یک سیر زاج ترکی یک سیر
مازو را کوبیده در یک سیر آب بخیسانند و صمغ را در
چهار سیر آب سه شبانروز بگذارند پس مازو را با یک
من آب در دیگ کرده بآتش ملایم بجوشانند تا به نیمه
آید بر روی صمغ صاف نمایند و زاج را نرم سوده
از حریر بیخته بران ریزند و برهم زنند و صافی نمایند و با
دوده در هاون بکوبند و صلایه نمایند و اندک اندک
از ان آب داخل نمایند تا تمام صرف شود و در آخر
ربع سیر بوزن خراسان نبات مصری و نیم مثقال
زعفران و قدری آب صبر باهم بسایند و با گلاب
حل کرده صافی نمایند و در آن ریزند و در شیشه صاف
نگاه دارند: مداد اعلی از قول منقول مولانا میر
علی خوشنویس که از یاقوت نقل نموده: صنعت آن
دوده چربی گرفته چهار مثقال صمغ عربی زاج قبرسی
برگ مورد و برگ حنا از هر یک ده مثقال نوشادر نیم
مثقال مازو هشت مثقال زعفران نبات سفید
مصری از هر یک نیم مثقال اول پنج من آب صافی
را در دیگ سنگی یا گلی بجوشانند تا بسه من آید پس
مازو و زاج و صمغ و برگ مورد و برگ حنا را هر یک
جدا جدا بخیسانند در آن مقدار از آب که از روی
آن بگذرد و باید که مازو را که پنج شش پارچه نموده
باشند پس دوده را با نوشادر در هاون کنند
و اندکی بسایند و صمغ را حل کرده صافی نموده و
بران ریزند و بسایند تا خمیر گردد پس آب مازو و
زاج و برگ مورد و برگ حنا را صافی کرده با یک
دیگر بیامیزند و در دیگ بآتش ملایم بجوشانند و

بر کاغذ امتحان نمایند چون نشر نماید فرود آورده و نگاهدارند دوده و صمغ را باهم نیکو بکوبند و سحق نمایند و اندک اندک ازان آبها بران بریزند تا تمام صرف شود پس قدری زعفران و نبات مصری در آب جوشانیده مسطور حل نمایند و صافی نموده در هاون بریزند و صلایه کنند و هر چند صلایه زیاده کنند بهتر است پس صاف نموده در شیشه نگاهدارند و عند الحاجت بکار برند و این مداد از کاغذ محو نمیگردد و هر چند بشویند ۞ مداد دیگر و صنعت آن دوده چربی گرفته یک وزن صمغ عربی سه وزن صمغ را در آب صاف حل کرده با دوده در ظرف آهنی با دسته آهن نیکو صلایه نمایند آحال و با لزده یوم و هر چند زیاده نمایند بهتر است و چون غلیظ گردد و مطاوعت ننماید برگ حنا را در آب بجوشانند تا به نصف یا بثلث رسد صاف نموده اندک اندک داخل نمایند و بعد تیاری آب حنا بقدر مطلوب داخل کرده رقیق بقدر حاجت ساخته و عند الحاجت در دوات کرده کتابت نمایند و این مرکب در شیشه فاسد نمیگردد ۞ مداد دیگر نوع بابت یاقوت رقم خان صنعت آن دوده خالص چربی گرفته نیم آثار مازوی سوخته ربع آثار صمغ عربی خالص ثمن آثار آب پنج آثار در ظرف آهن با چوبے که مس بر سر آن نصب کرده باشند تا دوازده روز صلایه نمایند پس با چوب بیجاسار که چوب رزد رنگ حالدار است گرنده کرده در آب خیسانیده باشند دوازده یوم دیگر نیز حل نمایند پس با آب موز که بهندی کیله نامند که چهار درم صمغ عربی دران حل کرده باشند تا ده روز دیگر نیز صلایه نمایند بعد ازان دو درم توتیای اخضر که بهندی نیله تهوتها نامند داخل کرده تا چهار روز بسایند پس با نیم آثار گلاب تا دو روز صلایه نمایند و بعد چهل روز صاف نموده در شیشه نگاهدارند و یا چوب ساخته خشک نمایند و عند الحاجت با آب گرم حل نموده بکار برند و بدانکه توتیا باعث جریان مرکب میشود و لیکن بزودی کاغذ را میخورد

و جاهای نوشته ریخته میشود اگر داخل نمایند یا اندک داخل نمایند بهتر است ۞ مداد نوع دیگر ۞ صنعت آن دوده چربے گرفته هر قدر که مطلوب باشد گاد هندی که بهندی کت نامند شسته خالص بے رنگ آن شش توله گل هار سنگهار یکتوله تنکار که بهندی سوهاگه نامند نیم توله کت و گل هار سنگهار را باهم در لته بسته در یکسیر و نیم آثار آب بخیسانند شب تا سه روز پس زلال صاف آنرا گرفته بجوشانند تا بنصف رسد و با دوده در هاون بسایند پس تنکار را نصف خام و نصف بریان صلایه نموده داخل نمایند تا دو روز دیگر نیز بسایند و بکار برند ۞ مداد دیگر صنعت آن صمغ عربی خالص دوده چربی صاف گرفته از هر یک یکدام هلیله و بلیله آمله از هر یک ثمن یک آثار زاج زرد که بهندی هیراکسیس نامند توتیای اخضر از هر یک یکدام هلیله و بلیله و آمله را در آب صافی بخیسانند و هیراکسیس و توتیا را نیز در ظرف علحده دو شبانروز بگذارند پس آب زلال صافی آنرا گرفته صاف نموده و بدستور مزبور صمغ را با دوده خمیر کرده ازین آبها اندک اندک داخل کرده هفت شبانروز خوب بکوبند و حل نمایند و در آخر نیم درم نبات مصری و بوزن آن نمک لاهوری داخل کرده باز خوب صاف کرده و نگاهدارند ۞ مداد دیگر که سهل المأخذ و روان و رنگین و براق است ۞ صنعت آن دوده خالص چربی گرفته یک حصه صمغ عربی خالص شفاف هشت برابر آن صمغ را در آب خوب بیجا سار حل نمایند و دوده را در کیسه کرباس صفیق سه ته نمایند و آن لته را در طاس مس بے قلعی اندازند و بالای آن اندک اندک آب صمغ مسطور بریزند و بدست نیکو بمالند و این در یک روز تمام میشود ۞ مداد دیگر صنعت آن دوده چربی گرفته خالص و زاج سفید هر دو

وزن مساوی صمغ عربی خالص و شفاف چهار وزن چوب بیجاسار را کوبیده در آب بخیسانند پس آب صاف آنرا گرفته صمغ و زاج را دران بخیسانند و صاف نموده علی الرسم با دوده در ظرف آهنی با چوب نیم که بر سر آن مس نصب کرده باشند حل نمایند و اندک اندک آب بیجاسار میداده باشند تا ده یوم و در آخر توتیای هندی اندکی و نمک لاهوری و نبات داخل نموده صاف کرده در ظرف شیشه و یا مسی نگاهدارند و عند الحاجت ظرف را خوب حرکت داده در دوات ریخته کتابت نمایند ۞ مداد دیگر صنعت آن دوده چراغ بے نم دو درم صمغ عربی صاف چهار درم مازوی سبز دو درم و نیم زاج ترکی یکدرم چربی داده را گرفته صمغ و زاج را بدستور در آب حل کرده صافی نموده در هاون با دسته نیکو بند و مازو را کوبیده وزن آب بر روی آن بریزند و بدستور مسطور مرتب نمایند و اگر طلائی رنگ خواهند پس بگیرند برگ های خشک برگ مورد و وسمه افتیمون از هر یک نیم درم اضافه آن نمایند و یکشبانروز بگذارند پس با آتش ملایم جوش دهند و تجربه نمایند بر کاغذ تا آنکه نشر نکنند پس از آتش برگیرند و بکرباس صافی بپالایند و نگاهدارند پس اندکے تیل و صبر زرد در هاون اندازند و باید که هاون و دسته از آهن یا برنج باشند و چند ساعت نیکو صلایه نمایند و اندک اندک آب مازوی مسطور داخل نمایند تا تمام صرف شود و در آخر قدری نمک هندی و نبات مصری دران اندازند و بسایند و دمبدم تجربه نمایند تا بحد مطلوبی رسد یعنی مانند طلائی رنگ برنگ نماید پس از هاون برون آورده بر حریر بپالایند و نیم درم مشک و یک مثقال زعفران در ده درم گلاب حل نمایند و در ظرف مسی یا چینی یا شیشه نگاهدارند و بقدر حاجت در دوات کرده کتابت نمایند و نقوش رنگین براق طلائی رنگ خواهد بود ۞ مداد مطلوبی نوع دیگر

صنعت آن دوده دهن کتان خالص که از فتیلهٔ کتان
در چراغ بی بلم و چربی آنرا تمام گرفته باشند ده درم و
مازوی سبز سنگین بی سوراخ ده درم زاج ترکی یکدرم
صمغ عربی خالص چهار درم صمغ سادروان و وزن آب و
بجنبانند و بگذارند تا حل شود و بقوام عسل آید پس آنرا
بپارچهٔ حریر بگذرانند و با دوده در هاون خمیر نمایند و
مازو را جوکوب نموده با چهار وزن آن آب بجنبانند
و یک شب بگذارند و روز دیگر با آتش ملایم بقوام آورند
که در نوشتن از کاغذ نشر نماید پس صاف نموده در ظرف
چینی یا شیشه کرده سر آنرا بپوشند و بگذارند تا برد و
آورده و پردهٔ آنرا بردارند و همچنین تا دیگر پرده تا ده
پس صاف نموده در شیشه نگاه دارند و زاج را که صافی
خالص باشد با چهار وزن آن آب خالص صاف
بجنبانند و بگذارند تا خود بخود حل گردد پس آب صافی
آنرا گرفته جوش نمایند تا بقوام آید و در نوشتن از
کاغذ نشر نماید پس ممزوج با آب مازوی مسطور نمایند و
عند الحاجت اندک اندک داخل نموده بسایند و
بقوت تمام میگرفته باشند تا تمام آب صرف گردد و
اقل مدت کوفتن و صلایه و حل آن یکصد ساعت
است و هر چند زیاده باشد بهتر است پس صاف نموده
در شیشه یا ظرف مس نگاه دارند و هاون باید که از
روئین باشد ؛ مداد که افشان نماید ؛ صنعت آن
آنست که مداد بطور متعارف مزبور مرتب نمایند و
لیکن بجای نمک طلا را حل کرده در آخر داخل نمایند و بجای
نصف وزن صمغ عربی دو ماشه سریشم و پیش از داخل
نمودن طلا یک ماشه زعفران را خوب حل نموده
صاف کرده داخل نمایند بعد از آن طلا را در دوات
کرده بنویسند بعد از نوشتن نوشته را خشک کرده
بمهره سنگ جزع مهره نماید حفظا افشان بران
نماید و اگر این مقدار زعفران و طلا را در یک
دوات داخل نمایند بهتر است ؛ مداد بابته
حاجی عبد الله مرحوم صنعت آن دوده خالص
چهار توله صمغ عربی هشت توله زاج ملکی صافی نیل

قسم اول از هر یک یک ماشه مازوی سبز دو عدد
مرقشیشای ذهبی توتیای اخضر هندی صبر سقوطری
از هر یک دو ماشه دوده را اولا در پارچه بسته در
دیگ گلی نموده برگ ارروسه و برگ نیم تیز و بالای
دوده کرده پنج آثار آب بران ریخته تا دو ساعت
بجوشانند پس برآورده صمغ را در آب حل کرده صاف
نموده در ظرف مسی بی قلعی کرده دوده را در آن
با چوب نیم حل نمایند تا سه روز پس ادویه مسطوره که
جدا جدا نرم سوده و مازو را در آتش سوخته نرم
سائیده داخل آن نمایند و تا بیست و یک روز
حل نمایند و چون آب آن خشک گردد آب چوب
بجاسازه داخل نمایند ؛ مداد دیگر سهل المأخذ صنعت
آن مازوی سبز هر قدر که خواهند نیمکوفته با ده
وزن آن آب در ظرفی کرده در آفتاب گذارند
تا سه ثمن آن برود باز مانده که بر کاغذی بگذارند
اگر در آن نفوذ نماید باز در آفتاب گذارند تا
غلیظ گردد و نگذرد پس صافی نموده قطره قطره زاج
یعنی آب زاج ترکی بران بچکانند و بچوبی بر هم زنند
تا سیاه گردد بر کاغذی بنویسند اگر نیم رنگی زند
باز آب زاج قدری داخل نمایند و بسایند تا که
سیاه گردد و بعد سیاهی دیگر آب زاج داخل نمایند که
فاسد میگردد پس بکار برند ؛ مداد پس دیگر بگیرند
دوده روغن گرفته را با وچندان زاج و مازو
بوزن مجموع آن صمغ عربی بکوبند تا یکسان گردد
و هر چند مبالغه در کوفتن آن کنند بهتر است و در
وقت احتیاج قدری را در آب حل نموده استعمال
کنند ؛ مداد پس دیگر ؛ صنعت آن بگیرند دوده
چربی گرفته را با آب صمغ در ظرف برنجی خوب خمیر
نموده بکوبند پس قدری آب صمغ نیز داخل کرده
در ظرف سفالی تازه بمالند و بگذارند تا خشک
گردد پس جدا نموده نگاه دارند و عند الحاجت
بقدر مطلوب با آب صمغ نیز داخل کرده بکار برند
مداد پس دیگر که بسیار رنگین و براق اجازیست

صنعت آن دوده نفط یا دوده روغن زرکتان
هر کدام که باشد ده مثقال صمغ عربی چهار مثقال
و نمک سندی ده مثقال مرقشیشای سوخته پنج مثقال
زنجار مس یک مثقال براده مس یک مثقال
صبر سقوطری دو مثقال جمله را بسایند و از دوده
روغن بگیرند و طریق گرفتن روغن از دوده
آنست که دوده را با نمک سائیده در میان از
کاغذ کرده کیسه را بخمیر بگیرند و لیکن خمیر نرم نباشد
و در تنور نهند تا خمیر سوخته شود و چون سرد شود
برگیرند و خمیر کیسه را دور کنند و با مرقشیشا که
که در آتش سوزانیده باشند در هاون نیم روز
سحق کنند و صمغ عربی و صبر را در آب بجنبانند
و صافی نموده در هر ده درم صد درم آب داخل
کنند و دوده را با آن بسرشند و در هاون
بدسته بکوبند تا نیم روز و مرقشیشای سوخته
در آن افگنند و نیم روز دیگر بکوبند و اندک اندک
آب صبر محلول در آن بریزند تا تمام آب صبر و صمغ
تمام شود پس یکصد درم برگ خار را در آب بجوشانند
تا بنصف رسد و چون شود صافی نموده اندک
اندک بخورد دوده دهند و بکوبند در هاون سی
تا آب تمام شود پس آنرا اقراص سازند و در سایه خشک
نمایند و عند الحاجت قدری از آن در ظرفی کرده
بگذارند تا منحل گردد صاف کرده در دوات نموده
کتابت نمایند ؛ مداد پس دیگر ؛ صنعت آن دوده
چربی گرفته چهار مثقال صمغ عربی دو مثقال مازوی
سبز سوده یک مثقال هر دو را با دوده بیامیزند و
نیکو صلایه کنند و یک مثقال زاج را در کاغذ کرده
و خمیر بگیرند و در زیر آتش بریان نمایند پس آورده
سوده ادویه مسطوره بیامیزند و مقداری آب بجوشانند
تا غلیظ گردد پس صاف نموده خشک نمایند
و عند الحاجت قدری از آن را در کاسه
کنند و آب گرم بران ریزند و یک شب
بگذارند مرکب بنهایت لطیف

گردد ؛ مداد هلیله که در رنگ مانند مداد دوده است
صنعت آن پوست هلیله کابلی را بگیرند و با آب آهن
تاب بخیسانند و بگذارند تا بمرور ایام آب آن
خشک گردد و بربع رسد صاف نموده دوده
چربی گرفته و آب محلول صمغ عربی در ان داخل
کرده نیکو حل نموده استعمال نمایند و اگر درین
ماء الحیات داخل نمایند بهتر است و استحکام زیاده
یابد و نسخهٔ ماء الحیات انشاء الله تعالی خواهد آمد
مداد لک که مائل بسرخی است ؛ صنعت آن لک
خام خالص پاؤ آثار زاج سفید که بهندی پهٹکری
نامند سشماشه قلی که بهندی سجی نامند ده نیم توله
لک را در ظرف گلی با تاس و نیم آثار آب بجوشانند
تا نیکو حل شود پس زاج و قلی را نرم سوده بر ان بپاشند
و باز خوب جوش دهند تا رنگش پخته شود آنگاه
از پارچه صاف نموده در شیشه نگاهدارند و عندالحاجت
با قدری دودهٔ چربی گرفته مانند طلا حل کرده بکار
برند ؛ مداد دیگر صنعت آن درخت لک بلا جز
یک و نیم توله زاج سفید یکتوله هر دو را باهم نرم سوده
در ظرف سفالی با پنج آثار آب بجوشانند تا بیک آثار
آید پس صاف نموده در شیشه نگاهدارند و عندالحاجت
با دوده حل نموده در دوات حل کرده کتابت نمایند
مداد وسمه که کمتر است قائم مقام مداد دوده است
صنعت آن بگیرند بیخ وسمه را و در آب بسیار
طبخ دهند تا غلیظ گردد و قدری صمغ عربی داخل
کرده بنویسند ؛ دستور گرفتن دوده آنست که بگیرند
چراغ نو آب ندیده و اگر آب دیده باشد خوب خشک
نموده روغن بزرکتان در ان ریخته فتیله از پارچهٔ
کتان یا غیر آن اگر نباشد در ان بگذارند و فتیله هر چند
قوی تر باشد دوده زیاده بعمل می آید و ظرف سفالی
خشک مانند قدح و طشت که بهندی کڑاهی نامند معکوس
بر بالای آن گذارند بقسمیکه هوای آن تمام بند نشود که
خفه شده خاموش شود یعنی به حساب سه طرف چراغ
گذاشته ظرف را بر ان معکوس گذارند و چون دانند
که قدری معتد به دوده جمع شود ظرف را برداشته و دوده
را از ان به پر مرغی گرفته در ظرفی کرده از گرد و غبار
محفوظ دارند و همچنین تا بقدر حاجت جمع گردد و نفط
و روغن کنجد که شیرج نامند بدل دهن کتان میتوان
نمود اگر آن نباشد ؛ دستور صاف نمودن دوده
که ممزوج بریگ باشد آنست که در قدرے آب در کاسه
کنند و دوده را بر ان بریزند پس از روی آب آنرا
بردارند و چربی آنرا بگیرند ؛ دستور گرفتن چربی دوده
آنست که دوده آنرا در کیسه کاغذی کرده و در خمیر بگیرند
و در تنور گرم بر بالای خشت بگذارند و یا در زیر خاکستر
گرم کنند تا خمیر برشته گردد و بحد سوختن نرسد پس برآورده
بکار برند و اگر مکرر نمایند بهتر است زیرا که ماندن اندک
چربی در ان مفسد مداد است ؛ و نوع دیگر آنست
که دوده را در ظرف سفالی مانند دیگ که بهندی هاندی
یا کڑاهی نامند کرده شمعی یا فتیله را روشن کرده بدود
متصل سازند تا مشتعل گردد پس بگذارند تا تمام آن بسوزد پس بکار برند

فصل در بیان نسخ ماء الحیوة

که مرکب غلیظ گردد و در جریان مساعدت نه نماید
قدرے از ان داخل نمایند باعث جریان آن گردد
صنعت آن برگ مورد خشک برگ حنا خشک افتیمون
برگ نیم خشک افسنتین اجزا مساوی با قدری زعفران
با آب باران خالص یا گلاب یا عرق آن دو شبانه
روز بخیسانند پس بآتش ملایم بجوشانند و بگذارند تا دُرد
آن ته نشین شود و آب صاف آنرا گرفته از پارچه کرباس
سه لائی یا نملنده بسیار باریک خوش قماش که
بهندی نبات سلطانی نامند صاف نموده در شیشه نگاهدارند
و عندالحاجت در دوات میکرده باشند ؛ ماء الحیوة دیگر
صنعت آن قرنفل زعفران برگ نیب برگ حنا هر دو
خشک نیم کوفته در آب یا گلاب بخیسانند یک شبانه روز
پس یک دو جوش داده صاف نموده در
شیشه نگاهدارند و عندالحاجت بکار برند
ماء الحیوة دیگر منقول از حاجی عبدالله خوشنویس
مرحوم که مستعمل ایشان بود ؛ صنعت آن برگ نیب
برگ بادنجان دشتی که بهندی کٹائی نامند بندق هندی
که ریٹھه نامند برگ حنای خشک زعفران توتیای هندی
برادهٔ آهن زاج چوب بیجاسار از هر یک قدرے
در آب خالص یا گلاب بخیسانند و بدستور مسطور بکار
برند ؛ ماء الحیوة دیگر نیز از حاجی عبدالله مرحوم جهت
جریان مرکب ؛ صنعت آن توتیای هندی
مازوی سبز بے سوراخ از هر یک پنج توله چوب بیجاسار
شوره قلمی از هر یک دو توله زاج سبز سشماشه اجزا
جوکوب نموده در یک آثار و نیم آب بجوشانند بآتش
ملایم تا بنصف رسد پس صاف نموده در شیشه نگاهدارند
و عندالحاجت بعوض آب در دوات ریخته باشند ؛
ماء الحیوة دیگر صنعت آن برگ نیب برگ حنا افتیمون
بادنجان دشتی از هر یک یک توله توتیای هندی
زاج سفید برادهٔ آهن از هر یک نیم توله اجزا نیم کوفته در
ظرف آهنی یا مسی بے قلعی بخیسانند پس جوش کمی داده
در شیشه نگاهدارند و عندالحاجت در دوات کنند
و در نسخهٔ دیگر یکتوله هندی بندق نیز داخل نمایند و
بدانکه این ماء الحیوة تنها باعث جریان مرکب و آنکه
مگس نه لیسد و کرم نخورد میشوند و لیکن بسبب توتیای
هندی و زاج بسیار خلل بکاغذ میرسانند پس اگر آن
هر دو را حذف کنند و یا مقدار کمی داخل نمایند بهتر است
فصل ؛ بدانکه مبیضات و محمرات و مسودات در رد
ها را در حرف الدال مع الواو در خضابات ذکر یافت

باب المیم مع الراء المهملة
فصل در ذکر نسخ مربیات

مربای آلوچه غلیه صفرا بنشاند و تشنگی را ساکن کند
صنعت آن بگیرند آلوچه سلطانی هر قدر که خواهند و د
رنگ سنگی کنند و دو سه جوش بدهند و دو گرند و دیگر
باره با عسل و یا شیره قند طبخ نمایند ؛ مربای آلوبالو
صفرا بنشاند و بدستور مربای آلوچه طبخ نمایند ؛ مربای
بادام و پسته و چلغوزه همه مبهی اند ؛ صنعت آن

هر یک از نها آنست که از هر کدام که خواهند تازه آنرا
بگیرند و با شیرهٔ قند صاف طبخ نمایند * مربای بادام جهة
سرفه و خشونت سینه نافع است و بدستور مربای جوز
ترتیب دهند و بعضی بادام تازه را در روغن تازه
داغ کرده بخیسانند و بعد از سه روز از آن بیرون آورده
با عسل پرورده میکنند * مربای پوست بیرون پسته
قابض و مقوی معده و دل و جگر و مانع و رافع اسهال
آن و معوی است * صنعت آن بگیرند پوست بیرون
پسته هر قدر که خواهند و در آب خالص شیرین دو سه
جوشی داده آن آب را بریزند پس آب شیرین تازه بران
ریخته طبخ نمایند تا نضج شود و با شیرهٔ نبات بقدر کفاف
بقوام آورند و در آخر زعفران و اندکی مشک بگلاب
سوده اضافه نمایند * مربای جوز باه را قوت دهد و
پشت را محکم گرداند و سینه را نرم کند و تخفیف رطوبات
معده نماید و تقویت جگر دهد * صنعت آن بستانند
گردگان تازه که پوست اندرون آن صلب نشده باشد
و ده روز در آب آهک بگذارند پس با آب شیرین بجوشانند
و ده روز در آب شیرین بگذارند و هر روز آب آنرا
تازه کنند تا آنکه تلخی آن مطلق برطرف شود و سوزن
بزنند تا شیره در جرم آن داخل شود پس در عسل یا شیرهٔ
قند سفید رقیق بقدر حاجت بجوشانند تا پخته شود و فرو
گیرند و در ظرف چینی نگاهدارند * مربای شاه آلو طبع را
نرم سازد و تسکین غلبهٔ صفرا نماید و محرور المزاج را انفع
بود * صنعت آن آلوی بخارائی هر قدر که خواهند بگیرند
و در آب بخیسانند و با قند و یا عسل طبخ نمایند *
مربای شقاقل باه را قوت دهد و نفع آورد و مسمن
و مقوی اعصاب و کمر و گرده و مثانه است * صنعت
آن بگیرند شقاقل رسیده فربه را تازه و پوست
آنرا خراشیده باشند و در آب آهک صاف کرده
که قدری تندی داشته باشد و زبان را بگزد و
یک شبانروز یا کمتر بخیسانند پس برآورده با
آب صاف پاک بشویند که اثر آهک در ان نماند
پس با آب شیرین خالص طبخ نمایند تا نرم و پخته گردد

پس با شیرهٔ نبات رقیق یا عسل مصفی هر کدام که
خواهند با آن آبیکه دران طبخ داده اند با آتش
ملایم جوش دهند تا غلیظ گردد باید که شیرهٔ نبات یا
عسل آنمقدار باشد که شقاقل را بپوشد و اگر در
آخر قدری مشک یا گلاب سائیده اضافه نمایند
بهتر و اقوی * مربای کمثری بسیار لذیذ و مقوی
و پاکیزه است * صنعت آنکه بگیرند امرود چندانکه
خواهند بدستور از پوست و تخم پاک کرده بجوشانند
و با قند بقوام آورند و مربای اترج و مربای اجاص
و مربای آلبج و مربای املیلج و مربای تفاح و مربای
تمر و مربای تمر هندی و مربای چوب چینی و مربای
جوزبوا و مربای انبج و مربای خربزه و مربای
سفرجل و مربای قرع و مربای دار فلفل هر یک
در رسم خود ذکر یافت * مرجان بفتح میم و سکون
رای مهمله و فتح جیم و الف و نون معروف است
و بهندی مونگا و مرجان نیز نامند و مادهٔ تکون
آن شاید اجزای لطیفه ارضیه لزجه مختلفه با مائیت
و هوائیت باشد که در خلل و فرج و تحت بعض احجار
قعر دریا بهم رسد و بسبب تابش آفتاب و تاثیرات
کواکب دیگر اجزای مائیه آن منجمد و مستحیل بهوائیت
گشته صعود و میل بمرکز خود می نماید و باخود سائر
اجزا را نیز صعود میفرماید و از منافذ و خلل و فرج
آن احجار بروز می نماید و بعد بروز و مفارقت
اجزای هوائیه منجمد گشته بدان هیئت میگردد که
مشاهده میشود مانند مو و ناخن و شاخ و دندان و
سم و غیرها از ابدان حیوانات و برآمدن شاخ و برگ
و صمغ و ثمر و غیرها از تنه نباتات و مومیائی و قیر و غیرها
از معادن و احجار و الله اعلم بما خلق و لما خلق و آن
سرخ و سفید و سیاه می باشد و سرخ آن بهتر و
اقوی از سفید آنست و مزاج آن سرد و خشک
در دوم است و بعضی سرد در اول گفته اند و
سیاه آن زبون ترین اقسام آنست و برودت
و یبوست بران غالب تر و یکدرم آنرا باد زهر

جمیع سموم دانسته اند و در سائر افعال مثل بسدات
و در حرف الباء مع السین ذکر یافت و تعلیق آن
بر معده برای جمیع علل آن بالخاصیت نافع * *
دستور احراق آن آنست که در کوزهٔ سفالی کرده
بعد آنکه آنرا ریزه نموده باشند و کوزه را بگل گرفته در
تنور بگذارند تا سوخته و سفید گردد اما بحد رماد
نرسد و اگر بیکدفعه سوخته نگردد مکرر نمایند و این احراق
برای حصول حدت و بورقیت آنست پس برآورده
نرم سائیده استعمال نمایند * حب مرجان جهت
اذابهٔ طحال و رفع نفخ آن * صنعت آن مرجان
محرق صبر سقوطری تخم کرفس غاریقون هش سفید طح
هندی شیطرج هندی از هر یک یک درم و نیم پوست
بیخ کبر و ریوند چینی از هر یکی دو درم و نیم شب یمانی
نیم درم اجزا کوفته بیخته با آب برگ تازه بید سرشته
حبوب سازند هر حبی بقدر نخودی اطفال را یک
حب شب وقت خواب و جوانان و کبیر از آنا یک
درهم با سرکه کبر یا بالطبیخ اصول بزوریات * نسخهٔ حب
مرجان در حرف الحا در حبوب و دهن آن در
ادهان و سفوف مرجان در سفوفات ذکر یافت
مرداسنج معرب از مرداسنگ فارسی است و از
اسرب و قلعی و سائر معادن سوای آهن بعمل می آید
و معمول از رصاص ابیض را اسود است و غیر مغسول
آن مائل بگرمی و در آخر سوم خشک و مغسول آن
سرد و خشک و سفید کردهٔ آن لطیف تر و اقوی
است و اقسام آن سم قتال و با قوت محلله و قابضه
مغری و بغایت مجفف و مسدود حابس نزف و گوشت
زائد فاسد است و رویانندهٔ گوشت صالح و التیام
دهندهٔ زخمهای عمیق و چون در سرکه اندازند ترشی
سرکه زائل گردد و شیرین مانند عسل شود و طلای
آن با آب آهک سیاه کنندهٔ جلد و سفید کردهٔ آن در حقنه
های حابس اسهال قروحی و سحجی و جالی کلف و
مسکن حدت ادویهٔ تند و جهت رفع بدبوی
عرق اعضا و منع ادرار عرق و سحج جلد بغایت

موثر خصوصاً با روغن گل سرخ وطلای آن با روغن
های مذکوره بر حوالی قلب و در بیرون با تبع رفتن مورد
است بدل و جهت رفع آثار و حکه و جرب و تحلیل
خون منجمد تحت جلد و سوختگی آتش و آب گرم و با سرکه
و روغن زیتون جهت رفع قمل و داء الثعلب جهت
سلاق و جرب و نافذ و قوبا و چشم و با چون روغن
زیتون بیامیزند تا غلیظ گردد جهت [illegible] ادویه بر
الشقاق است و سائیده آن با مثل آن گوگرد
که با سرکه و روغن مورد طلا کنند جهت تری و قروح
های پر آب و امراض الدوالی و البثور و تنقیه زخمها را
بالذات آن نمیدانند بلکه معین ادویه مناسب آن
دانسته و تصریح نموده که شرب نیم درم از سفیده کرده آن
با جلاب مخرج اقسام کرم معده است و مجرب شیخ
الرئیس است فرموده که بزنان و ولادها با طفال جهت
قرحه امعاء و اسهال میدهند و حکیم میر محمد مؤمن نوشته
نیز که در بلاد دار المرز دیدم که جهت رفع کرم با شیر می
دهند و حرکت میفرمایند و تا آن کرمها دفع نشود
مانع سکون آید و فی الواقع در رفع اقسام کرم
بعید نیست و دود و مرهم آن گشتنده با حبس
بول و انتفاخ شکم و بجهت [illegible] غلیظ و ضیق النفس و دستور
صنعت مرداسنگ آنست که سرب را با جهد از تند و
برنج را با اسرب سوخته بجوشند آن دهند تا هر دو جدا
ممزوج شوند پس در ظرفی کرده در سرکه اندازند و هر چه
خوب سوخته و ممزوج با آن نشده باشد جدا سازند و
با جو و آب طبخ دهند تا یکجوهر او منشق گردد پس از
جو جدا کرده با چیزی از آن نمک بسایند و در آب
بخیسانند و هر روز بر هم زنند و هر سه روز تغییر آب دهند
تا چهار روز که شوربی مطلق نشود و اجزاء قاعد در آن
نماند پس پشته استعمال نمایند و چون آنرا سفید کنند
مرتکاسنگ نامند بفتح و کسر هر دو تا و سکون رای مهمله
و کاف مشدد و باید که آنرا در [illegible] چینی
با آب با تلا بجوشانند [illegible] با کانهاده
شدن [illegible] نمایند تا آنکه سفید گردد و این

مستعمل الاطبا است و در اطلیه قاطعه رائحه کریهه زیر بغل
و سائر اعضا و منع عرق و افعال دیگر و در ذرورها
و غیرها است ؛ دستور غسل آن هر قدر که خواهند نرم
بکوبند و با هم وزن آن نمک و آب باران بریزند آن
مقدار که چهار انگشت بر بالای آن آید و هر روز
سه چهار دفعه با چوب بر هم زنند و هر هفته یک مرتبه
آنرا تبدیل نمایند تا چهل روز و همه قسم هر روز بر هم می
زده باشند پس خشک نموده نرم سوده عند الحاجت
استعمال نمایند ؛ حب مرداسنگ جهت آتشک
در حشیشه الشمار در حبوب ذکر یافت ؛ مرهم مردا
سنج جهت سحج و ریش اعضا و قروح شهدیه و
قروح قضیب و زخم نونه و سوختن از آتش
و آب گرم ؛ صنعت آن بگیرند تجدید نیم مردا سنج
را و با سرکه که سائیده شسته باشند چهل مثقال روغن
گل که یکصد و یک مرتبه از آب شسته باشند
ممزوج نموده استعمال نمایند و اگر از برای سوختگی
و زخم حادث از نوره یکصد و سفیده بیضه مرغ با آن
ممزوج نمایند اولی است و اگر نسخه مراهم مرداسنگ
در مراهم انشاء الله تعالی خواهد آمد ؛

فصل در ذکر نسخ مروخات

بدانکه مروخ و تمریخ ادویه روغن دار را نامند و
از قبیل مروخات و طلیات و غیرها که برای نرمی و ملایمت
اعضا مانند صدر و غیره مالند ؛ مروخیکه تسهیل نفث
و تلیین صدر نماید و سرفه خشک و سل را نافع بود
صنعت آن موم زرد سه درم روغن خیری [illegible]
سپید [illegible] درم پیه بط سه درم با هم گداخته بر سینه بمالند
مروخ دیگر سینه را نرم کند و بر نفث یاری دهد
و سرفه و ضیق النفس را خواه از یبوست باشد و خواه
از ماده غلیظ نفع دهد ؛ صنعت آن بگیرند
پیه [illegible] زرد و [illegible] هر یک هفت درم روغن
بادام یا روغن تخم کدو و یا کنجد و یا [illegible] هر
کدام که مناسب باشد چهل درم اگر ترطیب و تبرید

زیاده مطلوب باشد شیره [illegible] یا شیره [illegible] یا تخم
اضافه نموده یا شیره برگ خرفه و امثال اینها و
تمریخ نمایند ؛ مروخ دیگر جهت التهاب سینه و تپ
های محرقه و ذات الصدر و اورام ملتهبه نافع
صنعت آن موم سفید پنج مثقال روغن گل
سی مثقال در هم بگدازند و با آب خیار و کدو و
برگ خرفه نیکو بمالند و تمریخ نمایند و هرگاه ترطیب
زیاده مطلوب باشد بجای روغن گل روغن
کدو نمایند و بتقیه با آب برگ بید و برگ خبازی
دهند و چون رنگ این سبز می باشد آنرا قیروطی
اخضر سبز نامند ؛ ؛

فصل در بیان آنکه مراهم از چه قسم ادویه مرکب اند و چگونگی آنها

بدانکه مرهم از تراکیب الاطبای سلف است و بعضی
گفته که ترکیبی بر آن سبقت ندارد و دوای [illegible]
فرقه را عقیده آنست که صحیح آن ابقراط است [illegible]
وقتی برای او بر آن قرار گرفت که [illegible] در
اندمال جراحت از قطع لحم بدوائیکه قاطع باشد
مانند زنگار و بال بداست دوای اکال قاطع لحم
است و فاسد گرداننده عضو پس استعمال کرد دوا
اکال قاطع لحم میت فاسد را یا دوای مغری [illegible]
دفع ضرر آن دوا اول چیزیکه اختیار کرد از برای تغریه آن
موم بود پس بعد از آن اطبا توسیع کردند و در آن داخل
کردن ادهان و صموغ بر آن و باید دانست که دوای
چند نرم سائیده که با موم روغن جمع آورند و بر آفات
قروح و جراحات و بعضی اورام بدان کنند آنرا
مرهم گویند و این ادویه یا منقیات لحم اند و یا
لحامات و ملزقات و یا مدملات و خواتم و یا ادویه
اکاله و منقیات لحم و منضجات و محللات و ملینات
و غیر اینها ؛ دوای منبت لحم آنست که در جراحات
و قروح گوشت برویاند [illegible] که در موضع
جراحت باشد حفظ و عضو گرداند و نشان وی آنست

که تعدیل مزاج و قوام آن خون کند تا آن خون منعقد
گردد و گوشت و این فعل از دوائی حاصل شود که با وی
تخفیفی باشد بے لذع و سوزش با اندک جلائی مثل مرده
سنگ و دم الاخوین و سفیداب قلعی و زردچوبه و اقاقیا
قشر و گلنار و زرآوند و ایرسا و کندر و صبر و توتیا
و کرسنه و انزروت و زرفت و ابهل و مانند اینها ؛
و اما دوای ملحم آنست که بسبب تخفیف و تلطیف و
و تعدیل خود مزاج عضو و خونی را که وارد جراحات
میشود نوعی قوام چسپندگی و استحاله و انعقاد لحم
صالح بخشد که جزو عضو گردد تا جراحت زود باصلاح
آید و این فعل از دوائی حاصل میشود که با وی لزوجت
و غروبت و چسپندگی باشد تا خون مذکور را این
نوع قوام و چسپندگی باشد تا خون مذکور را این نوع
قوام و چسپندگی تواند داد مثل انزروت و صمغ عربی
و سماق و کشنیز رومی و کاغذ سوخته و کندر و زرنیخ و
مصطکی و دم قیشنا و دم الاخوین و مقل و قنه و
اشق و علک البطم و جاوشیر و صبر و مر مکی مانند اینها
و این را منبت اللحم نیز نامند ؛ و اما دوای مدمل
آنست که رطوبتی که در میان لبهای جراحت منعقد
در آن رطوبت لزوجت و غروبت و چسپندگی احداث کند
تا باعث التصاق و صلابت لبهای جراحت شود و این
فعل از دوائی صورت می بندد که تخفیفی باعتدال داشته
باشد تا تکثیف رطوبت مذکور کند و قوام مطلوب
حاصل شود مانند سرمه و اقاقیا و بسد و مغره و شنجرف
و دم الاخوین و صبر و توبال نحاس و امثال اینها و اما
دوای خاتم آنست که در سطح ظاهر جراحت خشکی احداث کند
تا بسبب آن خشکی از آفات محفوظ باشد تا آنکه جلد طبعی
بروید و این فعل از دوای حاصل میگردد که تجفیف وی
زیاده از دوای مدمل باشد و با وی حرارتی و لذع
نباشد مثل گلنار و گالنج و تخم گل و پوست انار و مازو
و اقاقیا و مرتک و شب یمانی و کحل و زنجفر و مس سوخته
سوخته و صبر و زرنیخ و مانند اینها و اما دوای
اکال آنست که خورنده گوشت عضو باشد و نفوذ

و جلا و تفتیح و تحلیل وی بمرتبه باشد که از جوهر گوشت
چیزی ناقص سازد مثل زنگار و نوشادر و زرنیخ و
آهک که آب ندیده باشد و اشنان و توبال مس و
اشق و انزروت و امثال اینها ؛ و اما دوای
منضج آنست که از شان وی آن باشد که خلط را
نضج دهد و این اثر از دوای حاصل شود که حرارت
باعتدال داشته باشد و با وی قوت تغریه نیز
باشد که خلط را نگاه دارد و متحلل شود تا نضج بیابد مثل
گندم خاییده و خبازی و برگ خطمی و تخم کتان و پیاز
پخته و انجیر و زرفت ؛ و امثال اینها ؛ اما دوای
محلل آنست که در آن حرارتی باشد تا ماده را از
عضوی که در آن محتبس شده باشد تبخیر کند جزو تا
اجزا اینجا پراگنده کند مثل بابونه و مصطکی و خطمی و
شبت محرق و روغن زیت و اکلیل الملک و تخم ان
و زردچوبه و جندبادستر و مانند اینها ؛ و اما دوای
جاذب آنست که کشنده باشد اخلاط و رطوبات
را بموضعی که ملاقی آنست و حرکت دهد بسوی آن
بسبب حرارتی و لطافتی که دارد و این اثر اگر
در دوای بکمال باشد باعث آن می شود که پیکان
و خار و غیر آنرا از عضوی که فرو رفته باشد از جا
کنده شود و بهمین جهت مثل کندر مثل زراوند طویل
و مدحرج و اشق و برگ بیدانجیر و پیاز نرگس و بیخ
نی و ثافسیا و گوشت حلزون و غیر اینها ؛ اما دوای
جالی آنست که پاک کننده عضو باشد و دفع کننده
رطوبت لزجه و جامده که در سطح عضو بود و حرکت
ده و دور سازد مثل عسل و زردچوبه و زراوند و
صعتر و سکبینج و انزروت و زرفت و غیر اینها و اما
دوای قطع آنست که بسبب لطافتی که داشته
باشد نفوذ کند میان خلط لزج و عضوی که در آن
چسپیده باشد تا آنکه از عضو آنرا جدا سازد مانند
خردل و اما دوای معفن آنست که فساد مزاج
روح و رطوبت آن عضو کند به تحلیل بمرتبه که صلاحیت
جزئیت و بدل ما یتحلل آن عضو نداشته باشد

و افساد وی بمرتبه نباشد که عضو را بخورد یا بسوزاند
بلکه همچنان رطوبت فاسد در آنجا باقی دارد و
عمل کند در آن بغیر حرارت غریزیه و متعفن سازد آنرا
مثل زرنیخ سرخ و زرد و ثافسیا و ذراریح و سرگین
کبوتر و فرفیون و غیر اینها ؛ اما دوای موسخ دوا
مرطبی است که خلط رطوبات قروح شود و آنرا زیاده
گرداند و نگذارد که خشک و مندمل شوند مثل موم
روغن از جمله دواهای مراهم دوائیست که ریش
متعفن را باصلاح آورد و مثل زراوند طویل و سعد
و انزروت و راسخت و مغره و زاج سرخ سوخته
و پوست انار و کندر و اشق و صبر و دیگر ادویه
سوختگی آتش است مثل سفیده تخم مرغ و آهک شسته
و حنا و سرکه و برگ بارتنگ و پوست درخت صنوبر
و گل ارمنی و صندل و سفیداب و مرداسنگ و سفال
سفید ؛ و ادویه ایست که خون از جراحت باز دارد
مثل صبر و کندر و دم الاخوین و پشم خرگوش و جاله
عنکبوت و غبار آسیا و انزروت و نشاسته و
قلقطار و [illegible] و غیر اینها و ادویه ملینه نیز از آن
جمله است مانند بابونه و بیخ خطمی و اشق و میعه و دقیق
و زوفای رطب و مقل و پیه و روغنها و پیها و غیر اینها و بسیار
از ادویه مراهم است که در اکثر این تاثیرات مشترک اند
و این آثار از ایشان سر میزند و باوجود آنکه ضد یکدیگر اند
باعتبار مرکب القوی بودن آنها مانند مرهم انزروت و سفید
آب و راسخت و مرداسنگ که از جمله دواهای اند که گوشت در
جراحت میرویانند و همچنان گوشت فاسد قروح را نیز
میخورند و در قروح تازه استعمال میکنند و در ریشهای
متعفن نیز بکار میبرند و در دوای ملحم نیز داخل اند چنانچه از
افعال و خواص هر یک از دواهای مرهم در مفردات بتفصیل
معلوم میشود و امثال ادویه مجففه از غیر قبض بسیار مرداسنگ
سنگ و صدف محرقست هنگامیکه نرم سوده بر جراحت
بپاشند قروح و جروح محتاج باکثر این
اغراض یعنی برویانیدن گوشت و التحام
و اندمال و خشک گردانیدن که گفتم

خنزاست وجلا وازالهٔ گوشت فاسد وقطع آن مراهم
را بحسب آن باختلاف مراتب طبقات ودرجات
درترکیب باید نمود: چون این مقدمات معلوم شد که مرهم
از چگونه ادویه ترکیب میباید پس کسیکه صاحب فطنه سلیم
وحدس درست ست از برای هر غرضی از اغراض
از دوائیکه مناسب آن باشد مرهمها میتواند ترتیب
داد که در وقت احتیاج بکار دارد وبعضی از آنها بر
سبیل مثال مذکور می باید تا زیادتی بصیرت در قواعد
ترکیب بهم رسد: فرضا اگر کسی را مطلب انبات لحم باشد
وخواهد که گوشت تازه بر جراحت بروید ومندمل شود
مرهم خل مناسب است چرا که مرداسنگ وسایر اجزای
این مرهم اندوفایده هر دو در رویاندن گوشت
واندمال قرحه واگر مطلب تنقیه قرحه باشد از اوساخ
ومواد متعفنه ورویاندن گوشت در قروح غائره
کهنه مرهم حواریین مناسب است واگر غرض افنای گوشت های
فاسد باشد مرهم زنگار ومراهم اخضر موافق است واگر
غرض انضاج باشد مرهم عسل واگر غرض تحلیل باشد
در مثل سلعه وخنازیر واورام صلبه مرهم دیاخیلون لایق
حال است وهمچنین سایر مراهم که نفع آنها از ادویه که از آن
ترکیب یافته اند میتوان دانست: وباید دانست
که ادخال روغنها در مراهم از چند وجه است
یکی آنکه هر یک از روغنها را نفعی در جراحت وقروح است
مثل تبرید وتجفیف وتقویت ودر روغن گل سرخ
تجفیف اقوی وقبض وتقویت در زیت انفاق
که زیت فراگرفته از زیتون خام است ودر روغن
مورد انضاج وتحلیل وتلیین ودر روغن زیتون
رسیده تحلیل اقوی وتنقیه قروح در زیت کهنه وتبرید و
ترطیب در روغن بنفشه بادام ومانند اینها وبرای
بهرودین زیت السراج که دهن زیت رسیده عتیق
است ودر عنبر بهرودین زیت الانفاق است و
تنجیج که روغن کنجد است ودر مواد یابسه ودر
تابستان باید که روغن کنجد نصف موم باشد دیگر
آنکه بسبب روغنها بقای قوای مراهم بیشتر میباشد

ونیز الصاق آنها بر قروح طولی می یابد پس لامحاله
تاثیر بسیار میکند ونفع بیشتر ظاهر میشود لیکن آنکه
مضرتی از ادویه بر قروح رسد دراین وجه اقوی
وجوه است که در اصول التراکیب مذکور شده: وجه
دیگر آنست که در بعضی مواضع روغنها کسر حدت
دواها میکنند ومنع نکایت وافساد آن ادویه اجراحات
می نمایند ونمیگذارند که ضرر رسد بآنها: ودیگر آنچه
روغنها حفظ قوت دواها میکنند ونمیگذارند که زود
ضایع شود وروغنهای مستعمل در مراهم بحسب احتیاج
بسوی تبرید وترطیب وقبض وتسخین وتحلیل زیت
ودهن خل وشیرج روغن کنجد نامند وروغن گل
سرخ وروغن مورد وروغن بنفشه ونیلوفر وخیری
روغن گاو ومانند اینهاست: وادخال موم
نیز بواسطه همین وجوه است وبافائده دیگر که اسمه
اجزای مرهم میکند وقوام صالحی بخشد که قروح
قرار گیرد وبسبب مائیت از روغنها سیلان نکنند:
وزن موم وروغن در مرهم ها چنین مذکور کرده اند که
باید موم زیاده بر سایر اخلاط باشد وقیتکه مغری دیگر
دران نباشد والا مغری دیگر نایب مناب اوست
در زیاده بودن بر سایر اجزا ودر روغن در زمستان و
چند موم ودر تابستان مساوی ونیز گفته اند که بهترین
روغنها روغن گلسرخ است اگر در زمستان باشد در
هر ده درم روغن یکدرم موم داخل کنند واگر در تابستان
باشد سه درم وهمین است اذهان دیگر وحکیم میر محمد مومن
در تحفه نوشته اند که شرط است که روغنها در مراهم زیاده
از نصف وربع اجزا نباشد بلکه باید که ادویه شش حصه
وموم ربع جزو باشد: وادخال پیه ها در بعضی مراهم
از حیثیات مذکوره است وبرای زیادتی تلیین و
تحلیل مانند پیه کوهان شتر وپیه مرغ وپیه بط ومانند
اینها: وادخال امخاخ یعنی مغزها مثل مغز ساق
گاو وغیره نیز بواسطه زیادتی تحلیل وتلیین است
وسفیده تخم مرغ از جهت زیادتی تبرید وتلیین است
وزرده تخم مرغ بواسطه تلیین است این بود جمله از

احوال اجزای مرهم که ذکر کرده شده وزیاده برین
اینجا گنجایش ندارد: اما طریق ساختن مراهم وکیفیت
تدابیر آن ها ادویه چنانست که اول ادویه جیده
تازه خوب اختیار نمایند واز اشیای غریبه گرد
خاک وغیره پاکیزه کنند پس اگر از آن دوائیست
که کوفته بیخته میشود نیکو بکوبند ونرم بیزند واگر
ادویه سنگی صلب باشد مثل سنگ اسماق که در
کوفتن جزوی از آن ادویه داخل نشود بهتر است
که بپارچه تافته بیزند وبار یک مرتبه دیگر بکوبند و
بیزند وباز در هاون صلایه نمایند تا مثل غبار
شود زیرا که بعض ادویه خصوصا ادویه که صلابتی
داشته باشد هر چند نرم تر است منفعتی که از آن
متوقع است بیشتر ظاهر میشود ونیز از جهت
درشتی بر جراحت آسیبی نمیرساند وسزاوار آن
ست که هر یک از ادویه جدا جدا الطریق مذکوره
بکوبند وبیزند وبعد از آن بوزنیکه مقرر شده یکجا
باهم مخلوط نمایند وآنچه صمغ باشد مثل جاوشیر وامثال
دقه نا ور اتیج ومقل ومانند اینها هر دوای مائعی
که مناسب غرض ومطلوب است از مرهم مثل سرکه
وآب سداب تازه وآب گندنا وامثال اینها
بخیسانند تا حل شود ودر هاون خوب بر هم زنند و
بسایند که چیزی حل نشده نماند وبعد از آن صاف
کرده داخل کنند واگر دوای مائعی در مراهم نبوده
باشد حتی المقدور در و سایر ادویه در هاون نرم نمایند بعد
از آن در روغن های مرهم بر روی آتش آهسته ملایم
حل نمایند خواه در بعضی صورتها وخواه در تمامیکه در چیزی
مائع حل کرده باشند وباید که آتش تیز نباشد که بسوزد و
واگر بعد از حل شدن تفلی یا دردی دران مانده
که حل نشده باشد از پارچه تنگی بگذرانند وصاف
کنند وباید که مقدار دردی) از آن دوا زیاده
اخذ نمایند تا بعد تصفیه از آن وزن آن کم نیاید
وبعد از آن دواهای بیخته را داخل نمایند ودر وقت
را نیز در روغن مرهم حل نمایند پیش از آنکه دوای

دیگر را داخل کرده باشند واگر دردی داشته باشند آنرا نیز صاف نمایند وسقر ومصطگی را نیز درین روغنها حل نمایند پیش از داخل کردن دواهای دیگر؛ وطریق ترکیب آن است که موم را در روغنها وشحوم بگدازند وازآتش برگیرند وگرما گرم زفت را مرتبه اول دران حل کنند وپیش ازان صمغها را حل کنند واگر زفت وادویه صمغیه را با اندک روغنی که موم داخل نداشته باشد حل کنند وانه پارچهٔ دستاری یعنی نادکے بگذرانند وصاف نمایند وبعد ازان با موم گداخته وتتمه روغنها بیامیزند بهتر خواهد بود وسقر را نیز در وقتیکه زفت داخل میکنند میباید داخل کرد حاصل آنکه انچه داخل کردنی است میباید که اول در روغنها که حرارت داشته باشد که اینها حل شوند اول آنها را داخل نموده حل کنند واندکے بگذارند که حرارت روغنها کم شود پس دواهای خشک که کوفته اند وبیخته داخل کنند وچندانکه توانند برهم زنند تا نیکو مستوی ویکسان گردد واگر ادویه صمغیه مانند علک البطم ومصطگی وموميائی وزفت وراتینج وسکبینج وامثال اینها در قدر مضاعف یعنی دو چند که آب کرده برآتش بگذارند تا بجوش آید وظرف کوچکی را از روغن کرده از روغنهای مناسب در میان آن ظرف آب گرم بگذارند تا روغن از حرارت آب گرم گرم شود پس ادویه صمغیه را در ان روغن اندازند که بخلالی حرکت دهند تا حل شود وبعضے ادویه که شستنی است باید شست وبعضے که لازم نیست شستن آن بلکه شستن آن منافی غرض مطلوب است آنجا آهک ست که اگر در مرهم آهک از برای سوختگی آتش وغیر بکار برند مبالغه تمام در غسل آن میباید نمود ومکرر میباید شست تا حدت وحرارت آن بالکلیه برطرف شود وهمین محض قوت مجففه آنکه از برای خشک گردانیدن قروح مطلوب است بماند واگر در بعضے مرهمهای دیگر که بواسطه افساد گوشت فاسد وزائد باشند در قروح فاسده عفنه استعمال نمایند ناشسته آن داخل میباید کرد تاکه آب ندیده آن که قوت آنکه ازان مفارقت کرده باشد وهمچنین سفیداب راکه در مرهم سفید ومرهم کافور داخل کنند بواسطه رویانیدن گوشت بکار برندی باید شستن تا حدت وحرارتی که از آتش کسب کرده زائل شود واگر در مرهمیکه از جهت خوردن گوشت فاسد باشد استعمال نمایند احتیاج به شستن ندارد وهمچنین سائر ادویه دیگر که نفع آن مشترک باشد در رویانیدن گوشت ودور تحلیل وتنقیه قروح وخوردن گوشت زائد درین جمله از برائے رویانیدن گوشت نیز در قروح تازه شستن ضرور است ودر سائر مواضع لازم نیست مانند مرداسنگ که در مرهم خل میباید شست واگر در مرهم دیاخلیون نیز نشویند که از برای تحلیل است بد نیست؛ وطریق شستن مرداسنگ سوای طریقے که عموماً امثال آن را می شویند چنانچه در شستن سفیداب ومرداسنگ مذکور شد آن ست که مرداسنگ را بسیار نرم صلایه کنند وباهم وزن آن نمک در ظرفے کنند وآنقدر آب دران ریزند که چهار انگشت بر روی آن باشد وهفته وز بگذارند وهر روز دو نوبت برهم زنند وبعد ازان این آب را بریزند وآب دیگر را داخل کنند وباز بدستور هفته دیگر بگذارند وباز بریزند وآب تازه داخل کنند وهمچنین تا چهل روز بگذرد وبهمین عنوان که گذشت پس خشک کنند وقرص سازند ونگاه دارند ودر کتاب ارشاد ابن جمیع در تدبیر مرداسنگ که در مرهم کار باشد قاعده ذکر کرده وآن چنان است که مرداسنگ را چندان بسایند که مثل غبار شود وبعد ازان با روغن زیتون آنقدر بریزند که شروع در حل شدن کند پس خشک کنند وباز بروغن مذکور طبخ نمایند آهسته تا حل شود ودر اثنائے طبخ وبرهم زدن هرگاه مشاهده شود که مرداسنگ به قرمزی نشسته دیگ را از روی آتش بردارند ولحظه بگذارند وهمچنان برهم میزده باشند وباز بر روی آتش بگذارند تا حل شود واگر مرداسنگ را با آب در آفتاب تا چند روز بسایند تا سفید شود ومثل غبار گردد وبعد ازان خشک کرده داخل مرهمها کنند زود تر طبخ میباید؛ وطریق شستن موم در مرهمها اگر احتیاج شود چنانست که موم را بگدازند ودر آب بریزند چند مرتبه تا بدان حد رسد که دیگر دران طعم موم نماند؛ وطریق شستن زفت وراتینج ودر روغن زیت بهمین قاعده است وغسل ادویه حجریه وامثال آن از توتیا وشادنج وخبث ونقره واقلیمیا وغیرها چنانست که پیش ازین گذشت که در هاون بسیار نرم صلایه نموده آب دران داخل کنند وخوب حرکت دهند تا انچه نرم مانند غبار شده باشد مخلوط با آب گردد آنرا باهستگی در ظرفے دیگر بریزند وانچه درشت است وهنوز خوب سائیده نشده وته نشین باشد باز میباید صلایه کرد وآب داخل نموده نرم آنرا گرفت وهمچنین تا دیگر درشتی دران نماند وتمام مانند غبار گردد وبعد آن ظرف را بگذارند تا آنکه اجزاے آن تمام ته نشین شود وآب خالص برآید پس آن آب را بریزند ودوا را برداشته خشک نمایند وباز بر سنگ سماق صلایه کنند تا خوب خاطر جمع شوند وبعد ازان داخل مراهم نمایند وهمچنین در دارو هاے چشم اگر چنین کنند که بعد از تقویل بر سنگ سماق باز بسایند وبکار برند بهتر است؛ اصلاح دیق آنست که بعد ازان که دانه آنرا اگر ازان آورده باشند در هاون با قدری روغن زیتون با مغز دانه بادام یا انجیر وامثال آن بسایند پس با سائر ادویه با آن اضافه نمایند؛ —

فصل در بیان مدت عمر وبقای اثر مراهم

بدانکه بتصریح نموده اند که اثر مراهم مدتها باقی میماند و هرچه صموغ بسیار داشته باشد تا بیک سال قوت آن باقی میماند خصوصاً آنچه دران مرکب باشد وبعضی ا

عقیده آنست که هر مرهمیکه از ریت باشد قوتش
ساقط نمیگردد و اما آنچه در آن شحوم باشد بعد از یک
سال استعمال نباید کرد و این قولی است راجح در
نیک بسبب سرعت فساد شحوم چون این فصل
در ذکر مرهمها است و مراهم از برائے معالجهٔ
قروح و جروح است بخاطر گذر رسید که قاعدهٔ مجملی
سفیدی در این باب ذکر نماید تا باعث ازدیاد
بصیرت معالجین گردد ❊ و بدانکه جراحت بکسر جیم
و فتح را و الف و حاء مهملتین و تا در اصطلاح
تفرق اتصالی را گویند که در گوشت واقع شود و مدت
بچرک نیامده باشد ❊ و قرحه بضم قاف و سکون را
و فتح حای مهملتین و ها تفرق اتصالی را گویند که در
گوشت بوده و چرک از آن بر می آمده باشد اعم
از آنکه ابتدا جراحت بوده و بچرک آمده و یا دمل
بوده و منفجر شده ❊ و قرحه هرگاه دیر ماند و کهنه شود
و عمق و غورے بهم رساند و کنارهای آن سطبر گردد
و صلابت بهم رساند و درد آن ساکن شود و
چرک منفجح یافته آن مرطوب شود و زرد آب متعفن
از آن بیرون آید در ین صورت آنرا ناسور نامند
اما قانون علاج آنست که اگر جراحت اندکی باشد
و به بستن تنها عسر آن و لبهای آن فراهم آیند بفضله
هیچ احتیاج بعلاج دیگر نیست سوای آنکه درگرد طرف
آن چیزی از لته یا پنبه کهنه موافق وضع و مقدار جراحت
سازند و بگذارند و پارچه بران پیچند و به بندند
و آنرا رفاده گویند و پارچه کرباسی که جراحت و
شکافت لبها را ابدان می پیچند رباط نامند و ملاحظه از
غذاها نمایند و احتیاط از امتلائی از طعام و شراب نمایند و نگذارند
که در جراحت چیزی واقع شود و مانند موی یا روغن یا غیرها
زیراکه این مانع التیام و التحام اند و بهمین قدر تدبیر این
قسم جراحت تا سه روز به پیش نمیکشد که به میشود
بے آنکه احتیاج بدوائی شود و اکثر مردم دانسته یا
ندانسته به چندین عمل میکنند و مرهمها و روغنها
میگذارند و مخلط غذاهای میدهند که باعث ورم میشود

و جراحت تازه میگردد و مدتی بدید میکشد و گاه باشد
که عضو نیز مشرف بر تعفن شود خصوصا در تابستان
و موجب فساد گردد و اگر جراحت بزرگ باشد و
عمقی داشته باشد و بمجرد ربط بهم نیاید در این هنگام
احتیاج بدوائی که گوشت برویاند از مراهم
و ذرورات دارد و در خور مزاج و وقت
احتیاج آنچه ضرورت داعی باشد بگذارند و نوعی
نمایند که در جراحت و حوالی آن ورمی حادث نه
شود با آنکه عضو را سخت نه بندد و حرکت ندهند و
حوالی آنرا ساعت بساعت طلاهای بارد بمالند و
لته با آب و سرکه تر کرده در جائیکه جراحت بهم رسیده
اندکے بالاتر از آن بگذارند خصوصا هرگاه درد و
حرارت باشد که این تدبیرات منع انصباب مواد
از آن عضو میکند و اگر از موضع جراحت خون کم
بیرون آمده باشد در ینصورت بسیار است که موجب
ورم شود بنا بر این اگر وقت اقتضا کند فصد از
عضویکه مقابل عضو مجروح باشد نمایند تا ماده کم شود
و از آن عضو به طرف دیگر منجذب گردد و اگر جراحت
عمقی داشته باشد و دهنش تنگ باشد در ینصورت
باید که مرهمے نگذارند که دهن جراحت را بهم آورد و
غورش باقی بماند چرا که اگر چنین کنند چرک بسیار در
اندرون آن جمع شود و کیسه کند و احتیاج شود
که باز بهمانجا و یا جای دیگر بشگافند و چرک را بیرون
آورند و جراحت بزیاده شود و گاه باشد که عضو
تمام فاسد کند و قرحه های بد بهم رساند پس لازم است
که در چنین جا همیشه در دهن جراحت پنبه و فتیله
روغنهائے مخصوص یا مراهم چرب ساخته یا آلوده کرده
بگذارند تا زود بهم نیاید و مرتبه بمرتبه از غور آن
گوشت برآید تا بدهن جراحت رسد و از ین جهت
است که جاهلان با آنچه مذکور شد عمل نموده علیل را
در مخاطره مے اندازند اگر جراحت بزرگ باشد
و دهنش بسیار فراخ باشد اگر به بستن قعرش بهم
می باید انسب بستن آنست که اگر به بستن بهم

خورد بهم نیاید درینوقت احتیاج بدوختن است
و بخیه زدن بقدر احتیاج و اکثر آنست که جراحاتیکه
محتاج بدوختن ست جراحاتی است که در عرض بدن
واقع شود و اگر طول باشد بیشتر آنست که برفاده و
رباط بهم می آید و احتیاج بدوختن و بخیه زدن نیست
طریق بستن جراحت چنان است که رباط را بعنوان
بر جراحت به پیچند که استحکام و سختی آن در غور جراحت
زیاده تر باشد و عضو مجروح را بشکلی تشکیل سازند که
دهن جراحت در اسفل واقع شود که زرد آبیکه در آن
بهم رسد از دهن جراحت بیرون آید و اگر ممکن نباشد
که دهن جراحت را در اسفل کنند هر روز ملاحظه کنند
اگر جراحت بهبودی دارد و چرک کم می آورد و غورش
ناقص میگردد و چرک در اندرون جراحت جمع
نمیشود همان تدبیر که دارند از دست ندهند تا به
شود و اگر چرک جمع شود در جراحت نگذارند و فرو
برند اگر چرک از دهن آن بیرون می آید علامت آن
ست که کیسه کرده این هنگام شرط آنست که از
اسفل جراحت از جائیکه نزدیک به نهایت غور جراحت
باشد بشگافند تا مری از برای چرک بر آمدن بهم رسد
و در ورم مجتمع نشود که باعث فساد گردد و غذای
علیل هر چند لطیف تر باشد و کمتر خورده شود و غذا
های خشک باشد بهتر است تا اخلاط زیاده بهم نرسد و
بر موضع جراحت نریزد و موجب ورم نگردد و اگر در
بدن خون زائد باشد فصد ضرور است و همچنین اخلاط
دیگر اگر غلبه داشته باشد موافق خلط به تنقیه نیز احتیاج
افتد و باید که معالج صاحب حدس باشد و باین
قوانین عارف باشد تا خطای واقع نه شود
این است مجملے از قانون علاج جراحت ❊
و طریق شگافتن جراح و دملهائے که نضج یافته
باشند و بجودی منفجر نشوند چنان است که از
اسفل آن ورم بشگافند از جائے که چرک همیشه
آسانی بیرون آید و اگر ممکن نباشد از جائے که
پوستش تنگ تر باشد و برآمده تر باشد از انجا

بشگافند واگر ورم در عضوی از بدن واقع شده باشد که مستوی وهموار است وشکلی ندارد شگافتن را بنوعی کنند که طول آن بطول بدن موافق باشد نه بعرض چراکه درینصورت چرک بهتر بیرون آید واگر در موضعی ست که شکنجی دارد شگاف را در شکن قرار دهند اگر آن شکن بر نفس مفصل نباشد وقت شگافتن واگر ورم در جای واقع شده است که نزدیک مفصل است ویا گوشت ندارد وبسیار نگذارند وزود بشگافند تا چرک باستخوان منتهی نشود واستخوان منکشف نگردد ورباط مفاصل فاسد نشود واگر ورم در اعضای لحمیه است که گوشت بسیار دارد درین وقت اگر انتظار کشند که خوب نضج یابد بهتر است چراکه اگر در شگافتن آن استعجال کنند مدت سیلان مده متمادی میشود وزود آب وچرک فاسد بهم میرساند ولبهای جراحت صلب میشود ودیر باصلاح می آید واگر خراج وورم بسیار بزرگ باشد سزاوار آنست که یکبار نوعی نکنند که چرک بسیار بیرون آید بواسطه آنکه درین حال گاه باشد که علیل را تاب تحلیل زیادتی نباشد باعث غشی شود بلکه باید که اندک اندک چرک را دفع نمایند

اسباب دیر باصلاح آمدن قروح وقوانین معالجات آن بدانکه سبب دیر باصلاح آمدن آنست که در بدن خون کم است یا آنکه فاسد است ویا آنکه در جراحت ویا لبهای آن گوشت صلبی ویا گوشت فاسدی بهم رسیده که مانع روئیدن گوشت صالح است ویا آنکه استخوان شکسته در آنجا واقع شود که مانع التحام است ویا آنکه در جراحت چرک بسیار بهم میرسد ونمی گذارد که به شود ویا آنکه دواها ومرهمها که بدان علاج میکنند موافق بقرحه نمی آرند ویا آنکه نفس قرحه رداءت وعفونت دارد وباین سبب ملتحم نمیشود پس اگر دیر به شدن قرحه بواسطه کمی خون باشد علامتش آنست که در حوالی جراحت سرخی نمیباشد واثر دموی در آن ظاهر نمیشود وجراحت خشک وغور میباشد وبدن ضعیف وکم خون وعلاجش آنست که هر روز چند نوبت بآب گرم موضع جراحت وحوالی آنرا کماد نمایند تا سرخی بهم رساند وبدین واسطه خون بسوی آن منجذب شود وغذاهای که مولد خون باشد بخورند ومرهم اسود بر جراحت گذارند وحوالی آنرا برفق بمالند که مالیدن نیز خون را جذب میکند واگر به سبب رداءت خون باشد علامتش آنست که لون قیح بد کدورت وبدی میل نماید وعلاجش فصد است اگر وقت اقتضا کند واسهال خلط فاسد وبعد ازان علاج قرحه اگر دیر به شدن قرحه بواسطه گوشت صلب باشد که بر لب جراحت بهم رسیده علاجش آنست که آنرا خراشیده کنند وتراشند آنقدر که خون بیرون آید وجراحت تازه گردد پس علاج کنند واگر آن گوشت غلیظ است همگی آنچه غلیظ وصلب است ببرند واگر گوشت صلب در تمامی قرحه باشد وغور ولبهای آن تمام خشک وبی نداوت باشد درین هنگام میلی در جوف قرحه کنند وحک کنند تا خون بیرون آید واگر از برای حک نمودن احتیاج بشگافتن شود بشگافند وحک کنند واگر حک ممکن نباشد دوای حاد واکال بگذارند پس ازان روغن تا گوشت فاسد ساقط شود بعد ازان علاج قرحه کنند واگر به سبب استخوان فاسد باشد که قرحه باصلاح نیاید علامتش آنست که قرحه مندمل میشود وباز عود میکند وچرک رقیقی ازان ترشح میکند وهمیشه باین میباشد علاجش آنست که میلی در جوف آن بفرستند وملاحظه کنند که استخوان در کجاست پس آنقدر بشگافند که باستخوان رسد وملاحظه آن استخوان کنند که در چه مرتبه است حک باید کرد ویا قطع در خور فساد بعمل آورند واگر ممکن نبوده باشد دوای اکال بگذارند وبعد ازان روغن تا گوشت ها بپزند وروی استخوان گشوده گردد بعد ازان علاج استخوان کنند واگر به نشدن قرحه بسبب عفونت آن باشد وفساد گوشت وزیری آن دواهای تند بگذارند مانند

پس روغن بگذارند تا گوشت فاسد بپزند وباز داغ کنند تا گوشت فاسد سوخته شود وروغن بگذارند تا بپزند وبعد ازان که گوشت صحیح ظاهر شود علاج قرحه کنند واگر به سبب به نشدن قرحه وباصلاح نیامدن آن سطبری وبرآمدگی رگها باشد در بالای قرحه بهم رسیده باشد علاجش آنست که اول فصد عام کنند اگرچه مصلحت بوده باشد پس فصد رگهای مذکور نمایند تا خون فاسد از عضو بالکلیه برطرف شود وبمطبوخ افتیمون که اخراج خلط سوداوی کند ماده را اخراج نمایند وبعد ازان قرحه را علاج کنند واگر دیر به شدن قرحه بسبب عدم موافقت دوا است یا بواسطه آنست که دوا در عضو گرمی زیاده احداث کرده ودرین حال علامت او آنست که حرارت وسرخی وورم زیاده بهم رساند زیاده از سابق وعلاج آنست که مرهمهای سرد مثل مرهم سفیداب وکافور ومرداسنگ بگذارند یا بواسطه آنست که در مزاج قرحه برودت بهم رسیده ودرینصورت علامت آن بسبب برودت مواد وخضرت وصلابت قرحه است علاج درینوقت مرهم اسود وامثال آن موافق است ویا بواسطه آنست که تجفیف دوا بقدر مطلوب نباشد وبور قرحه رطوبت ووسخ وزرداب وچرک بسیار باشد علاج درینوقت آنست که مرهمها که یبوست قوی داشته باشند مثل مرهمیکه از جلنار ومازو سازند استعمال نمایند یا بواسطه آنست که دوا جلا وتنقیه وانصوریت در نجاست چرکهای فاسد وگوشتهای گو ریخت وقرحه میباشد علاج آنست که مرهم اخضر ودیگر مرهمها که جلا وتنقیه قوی باشند بگذارند ویا بواسطه آنست که دوا باعث لذع وتمزق وگوشت آن افاقی میماند ودیر بحال آمده باشد ورم وبحرارت وحمی باشند ودرین هنگام اعضاء [illegible] علاج مرهمیکه نرم تر ازانچه استعمال میکنند نقل کنند تا فائده دهد ویا [illegible]

آنست که مزاج علیل از اعتدال بسیار دور ست علاج در نیوقت آنست که مزاج آنرا باعتدال باز آورند و از مرهمها چیزے بکار برند که موافق باشد فرضاً اگر کسے بسیار خشک باشد مرهمیکه بواسطهٔ روئیدن گوشت او استعمال میکنند میاید که دواهای مجفف قوے داخل داشته باشد زیراکه در بدن صاحب مزاج یابس دیر تر متاثر میشود احتیاج بدوای قوی ست و در صاحب مزاج تر عکس این بود مجملے از قوانین علاج قروح و جراحات

فصل در بیان نسخ مرهمها

بدانکه مراهم اسرب در آبار و اسفیداج و انزروت واشق و توتیا و جدوار و چوب چینی و صابون و نیب هریک در حرف و فصل خود ذکر یافت و میباید که تتمهٔ اینجا مذکور میشود بترتیب حروف تهجی ✤ مرهم ابیض جهت حرقت نار و التهاب جراحات و ورم حار و مقعده و حمره و شقاق قبل که از حرارت باشد ✤ صنعت آن موم ده درم روغن کنجد سی درم بعد از گداختن موم را از آتش برداشته که حرارتش کم گردد سه عدد سفیدهٔ تخم مرغ داخل کرده برهم زنند تا مستوی گردد و اگر تبرید زیاده خواهند عوض روغن زیت و کنجد روغن گل سرخ یا روغن کدو و حضض اضافه نمایند و اگر درد شدید باشد بدل حضض قدری افیون داخل نمایند و اگر گرمی بیشتر باشد قدری کافور نیز اضافه نمایند ✤ مرهم ابیض که سوختگی آتش و اکثر قروح حار را نافع ست منقول از حکیم اسکندر فرنگی ✤ صنعت آن سفیداب کاشغری پنج دام موم زرد چهار دام کافور قیصوری یک توله روغن کنجد یک دام علی الرسم مرهم سازند و عند الحاجت بر پارچهٔ نازک مالیده بر زخم بگذارند ✤ مرهم ابیض که جراحت تازه گوشت را نافع ست و سوزش را بنشاند ✤ صنعت آن سفیداب ارزیز موم سفید از هریک یک جزو روغن گل یا روغن کنجد هر کدام که باشد دو جزو موم در روغن بگدازند و سفیداب را در هاون بنهند و از موم گداخته

دانه اندک اندک بران ریزند و بکوبند تا سفیداب ته نشین نگردد و چون آمیخته شود پس به فتیله آلوده در گوش گذارند ✤ مرهم ابیض کافورے سوختگی آتش و جراحات و قروح حار را نافع ست ✤ صنعت آن سفیداب ارزیز روغن کنجد موم سفید از هریک چهار توله کافور قیصوری ششماشه بدستور مرتب نمایند مرهم ابیض سوزش و گرمی زخم جراحات را بنشاند و رطوبات آنرا جذب نماید و خشک و ملتحم گرداند ✤ صنعت آن پیه بز روغن کنجد موم سفید از هریک هشت توله سفیداب روح توتیا شانزده توله اول موم را در روغن بگدازند پس پیه را و از آتش فرود آورده سفیداب را با آن اندک اندک ممزوج نمایند مرهم ابیض کافوری که همان نفع دارد ✤ صنعت آن روغن کنجد سفیداب ارزیز از هریک چهار توله موم هشت توله کافور پنج ماشه سفیدهٔ بیضهٔ مرغ چهار عدد بدستور مرهم سازند ✤ مرهم ابیض جراحت را که از سوختن آتش و آب گرم و از گرمی باشد نفع دهد و گوشت را برویاند ✤ صنعت آن کافور اسفیداج رصاص از هریک دو درم مرداسنگ یک درم موم سفید روغن گل از هریک بقدر حاجت بدستور مرهم سازند ✤ مرهم ابیض دیگر از حکیم ادریس فرنگی جراحت و قروح و سوختگی آتش را مفید است ✤ صنعت آن سفیداب قلعی سه توله مرداسنگ دو توله روغن گل سرخ پنج توله روغن بر آتش بگدازند و دو توله موم کافوری دران اندازند تا گداخته شود و سفیداب و مرداسنگ را بسیار نرم سوده بران بپاشند و بچوب نیم برهم زنند تا مرهم گردد ✤ مرهم ابیض دیگر قروح و جروح حار و سوختگی آتش را مفید بود ✤ صنعت آن سفیداب قلعی مغسول ده مثقال موم کافوری چهار مثقال روغن گل چهارده مثقال بدستور مرهم سازند و اگر در آخر قدری کافور اضافه نمایند بهتر ست ✤ مرهم ابیض دیگر که همین منفعت دارد ✤ صنعت موم کافوری

شش مثقال سفیداب قلعی مغسول سه مثقال کافور قیصوری یکمثقال سفیدهٔ بیضهٔ مرغ پنج عدد روغن یاسمین که بهندی چنبیلی نامند پانزده مثقال روغن را بر آتش بگذارند و موم را بران بگدازند و سفیداب و کافور را سوده داخل نمایند و بچوب نیم برهم زنند و سفیدهٔ تخم مرغ ممزوج نموده فرود آورند و بکار برند ✤ مرهم احمر منسوب به شیخ الرئیس که آنرا مرهم غل نامند ✤ صنعت آن مرداسنگ یک من کوفته بیخته در دو رطل روغن زیتون ده رطل سرکهٔ انگوری کهنه داخل کرده بر آتش نهند و برهم زنند تا منعقد گردد و از آتش برگرفته یکرطل عرق الصباغین کوفته بیخته داخل نمایند و برهم زنند تا نیکو مخلوط گردد و بکار برند ✤ مرهم احمر دیگر به نسخهٔ ابن جزله گفته که این مرهم رومی ست و بهمه علت نافع است ✤ صنعت آن سرکهٔ انگوری خالص زیت از هریک دو رطل مرداسنگ یکرطل و دانگے و نیم روسختج ده درم زنگار هشت درم روغن و سرکه را در هم بجوشانند تا روغن بماند ادویه را کوفته بیخته دران ریزند و بر سر آتش نهند تا غلیظ و سرخ گردد و بکار برند ✤ مرهم احمر دیگر از تراکیب القراط ست استعمال آن نافع است از برائے سوختن آتش و از برائے هر مرضیکه عارض شود در مقعده خصوص آنکه بوده باشد از حرارت و از برائے سوختن آتش و شقاق عضو و گزیدن جانوران حمی و اسقاط دانهٔ بواسیر میکند هرگاه مکرر استعمال نمایند ✤ صنعت آن مرداسنگ سفیداب ارزیز از هریک ده درم انزروت زنگار از هریک چهار درم دم الاخوین اسرنج از هریک دو درم زیت یکرطل موم سه اوقیه زفت رومی یک اوقیه انچه گداختنی باشد در زیت بگدازند و از آتش برگرفته باقی ادویه را بجریه بیخته بران بپاشند و در هاون بدسته بمالند تا یکسان شود ✤ مرهم احمر دیگر محلل و رادع و منضج اورام است ✤ صنعت آن تخم بنگ شنجرف را بسیار نرم بسایند مقدار یکمثقال و پنج مثقال پیه تازه سفید نرم را بر آتش بگذارند تا گداخته شود

پس صاف نموده شنجرف را بآن بسرشتند و عند الحاجت
بکار برند + مرہم احمر دیگر از حکیم ادریس فرنگی برائے
زخم شمشیر وغیره از جراحت ہا و جراحتہا و دمامیل +
صنعت آن شنجرف گل سپاری گل دھاوه مرداسنگ
کتھ سفید از ہریک دو تولہ رسکپور ششماشه برگ نیب
سائیده اقراص سازند سه دام موم زرد تازه نیم پاؤ
روغن گاؤ نیم پاؤ و اگر نرم خواہند روغن را زیاده
کنند تا پاؤ سیر روغن را بر آتش بگذارند تا گرم شود
برگ نیب قرص کرده را دران اندازند و بچوب نیم
حرکت دہند تا گداخته شود پس قرص برگ نیب را
دران اندازند و برہم زنند تا بسوزد و روغن را صاف
کرده ادویه را کوفته بیخته بران اندک اندک
بپاشند و بچوب نیب برہم زنند تا نیکو مخلوط شود
مرہم احمر منسخه دیگر از حکیم فرنگی که ہمان منفعت دارد
صنعت آن شنجرف رسکپور مرداسنگ گل دھاوه
کتھ سفید که بفارسی گات نامند ہریک ششماشه
روغن گاؤ یک پاؤ آثار روغن را بر آتش بگذارند دو تولہ
برگ نیب یعنی نیم تازه را سائیده اقراص بندند و
دران انداخته بچوب نیب حرکت دہند تا بسوزد پس
روغن را صاف کرده ادویه را کوفته بیخته بران اندک
اندک بپاشند و بچوب نیم برہم زنند تا ممزوج گردد
و ہنوز بر آتش باشند پس فرود آورده سرد
نموده استعمال نمایند و اگر از آتش فرود آورده
ادویه را بآن بیامیزند بہتر ست و در ایام گرما اگر
قدری موم سفید نیز داخل کنند اولی ست + مرہم
احمر دیگر منسخه اطبای فرنگ + صنعت آن موم زرد
تازه شانزده تولہ مصطگی رومی که دہنه که ذہبی
است که از فرنگ می آرند شنجرف از ہریک چہار تولہ
رال ہشت تولہ در شانزده تولہ روغن کنجد تازه
بدستور مرتب نمایند + مرہم احمر دیگر قروح گوش را
نافع است و چرک آن را زائل کند + صنعت آن
مرداسنگ زیت از ہریک دو جزو سرکه ده جزو باہم
آمیخته برہم زنند تا منعقد گردد و اگر بر آتش نہند

بہتر است و زودتر منعقد میگردد پس یک درم عروق
الصباغین را بسیار نرم سائیده بآن ممزوج نمایند
مرہم اخضر گوشت فاسد را بخورد + صنعت آن زنگار
خوب جید یک اوقیه نرم بسایند و باہم چندان عسل
بیامیزند و بکار برند + مرہم اخضر دیگر که نواصیر را
باصلاح آورد و اگر در گوش باشد و قرحه وضره و
وسخه را پاک کند و لحم فاسد را بخورد + صنعت آن
زنگار یک جزو و از زروت اشق از ہریک نیم جزو ہمه را
بسرکه انگورے بسایند و بعسل بسرشند و بکار برند +
مرہم اسرنج سرطان و سائر قروح را نافع است +
صنعت آن اسرنج صمغ عربی از ہریک دو مثقال
روغن گاو چہار و نیم مثقال بدستور مرہم سازند +
مرہم اسرنج محلل اورام عسرة البرء و خنازیر و سرطان
و ورم مزمن انثیین و بخته کننده اورام است +
صنعت آن منسخه سید مظفر الدین شفائی مرداسنگ
پنجدرم کندر رقنه اشق موم از ہریک ده درم علک
البطم اسرنج از ہریک بست درم آنچه گداختنی باشد
در زیت بقدر حاجت بگدازند و ادویه یابسه را
بکوبند و نرم بیزند و بآن بیامیزند و در ہاون بدسته
بمالند تا نیکو درہم شود و در ظرف چینی گذاشته
عند الحاجت بکار برند + مرہم اسود گوشت برویاند
و قروح رطبه را خشک بگرداند و قروح مزمنه و
خبیثه را مفید است + صنعت آن منسخه شیخ رئیس
بگیرند مرداسنگ یک اوقیه سرکه تند کہنه انگورے
سه اوقیه زیت دو اوقیه مرداسنگ را با سرکه
بسیار نرم بسایند و با زیت بآتش ملایم بپزند تا
منعقد گردد و در وقت طبخ نیکو برہم زنند که مرداسنگ
ته نشین نگردد و نسوزد پس از آتش بر گرفته باز
برہم زنند تا سرد گردد و بکار برند + مرہم اسود
دیگر منبت لحم و مجفف قروح رطبه است + صنعت
آن بگیرند زیت و در ہر رطلے از آن دو اوقیه
مرداسنگ مسحوق داخل کرده بجوشانند تا سیاه
گردد مانند قطران پس از آتش فرود آورده بیندازند

دران ازین ذرور کندر صبر سقوطری انزروت سفید
دم الاخوین زراوند طویل اجزاء مساوی کوفته بیخته
آنمقدار بران بپاشند که غلیظ شود و در ہاون
بدسته بمالند تا مستوی گردد و گاہے داخل کرده
میشود درین مرہم با زیت علک البطم مقدار یک اوقیه
در ہر یک رطل زیت و زیاده کرده میشود در و دو جزو
از پوست بیخ جاؤشیر یا دو جزو از پوست بیخ بارزد
یا از ہر دو پس بدرستیکه این مرہم قوتیست در انبات
لحم و تجفیف قروح رطبه + مرہم اسود منسخه آن مرحوم
یعنی حکیم معتمد الملوک سید علویخان قدس سره نافع
از برائے قروح مزمنه و قروح رطبه و قروح خبیثه +
صنعت آن مرداسنگ مسحوق مغسول سفیداب ارزیز
مغسول زاج اخضر معروف بتوتیای ہندی از ہریک
یکمثقال روغن کنجد ہشتاد مثقال ادویه را در روغن
داخل کرده بجوشانند تا سیاه و غلیظ شود از آتش فرود
آورده نگاہدارند و در وقت حاجت اندکے از آن
گرم کرده بر پارچه کتانی مالیده بر زخم بچسپانند + مرہم
اسود منسخه ابن جزله که در منہاج البیان آورده و گفته
که گوشت فاسد بخورد و گوشت تازه برویاند و بسیارے
از عفونات و جراحات را باصلاح آورد + صنعت
آن مرداسنگ نیم رطل روغن زیتون یک رطل و ربع رطلے
زفت رومی دو اوقیه علک البطم پنجدرم علک و موم
و زفت را بر روغن بگدازند و مرداسنگ را کوفته بیخته
دران اندازند و بگردانند تا منعقد گردد + مرہم اسود
قلمی فرموده اند که این نسخه از والد ماجد فقیر است
قدس سره مجرب است برای جمیع زخمہا و قروح و بثور صغیر و
دموی و جرب و سعفه متقرح + صنعت آن مغز تخم
کدو بریان مغز تخم ہندوانه بریان از ہریک دو مثقال
دو منسخه دیگر از ہریک چہار مثقال ست سفیداب کاشغری
ششته دم الاخوین نوشادر توتیای کرمانی مغسول
مرداسنگ برگ حنا بیخ بده گلنار فارسی از ہریک یک
مثقال موم سفید دو مثقال بر روغن گلسرخ ده مثقال
بدستور مرہم سازند و در ہاون بدسته بمالند تا نیکو ممزوج

گردد و در نسخهٔ دیگر بجای زنج بده پوست کدو سوخته آمده است
مرہم اسود گوشت مرده بخورد و ریشها را باصلاح آورد
صنعت آن مرداسنگ یک چہار یک زفت رومی بست
درم علک البطم پنجدرم در روغن زیت بگدازند و مرداسنگ
شسته نرم صلایه کرده دران ممزوج نموده در ہاون
برسته خوب بمالند + مرہم اسود منقول از حکیم فرنگی
صنعت آن روغن کنجد سه مثقال گرم نموده در ظرف
آہنی سفیداب ارزیز مغسول نیم مثقال دران اندازند
و بچوب نیم برہم زنند تا سیاه گردد پس عود سیاه و
عود سفید از ہر یک یک ربع مثقال گندم بریان سه
ربع مثقال نرم سوده داخل نمایند پس پیه گرده گاو
یک مثقال موم زرد ربع مثقال زفت رومی سه ربع
مثقال واز آتش برگرفته باچوب نیم برہم زنند تا
نیکو ممزوج گردد و بکار برند + مرہم اسود مشہور بمرہم
سیاه حکیم ادریس فرنگی در اسفیداج ذکر یافت +
مرہم باسلیقون صغیر بنسخهٔ شیخ رئیس + صنعت
آن زفت رومی راتینج باکسویه بازیت بدستور مرہم
سازند + مرہم باسلیقون کبیر بنسخهٔ شیخ رئیس صالح
است قروح را و گوشت برویاند و مواضع عصبانیه
و جراحاتیکه باآنها حرارت نباشد + صنعت آن موم
یکرطل زفت رومی ہشت اوقیه مرمکی علک الانباط
راتینج از ہر یک چہار اوقیه پنج رطل زفت و موم را
در زیت گداخته مر وغیره را نرم سائیده در ہاون
برسته بمالند تا یکسان گردد عجیب الفعل ست و در
قروح و جروح داورام بارده و در خواص قریب است
بمرہم خل که آنرا مرہم تلقدیس نیز گویند واز مشاہیر
مرہم ہاست محمود بن الیاس شیرازی گفته که مرہم
باسلیقون مرہم اسود است + صنعت آن بنسخهٔ
شاپور بن سہیل زفت رومی راتینج موم سفید از ہر یک
یک جزو قنه ربع یک جزو زیت دو مثل مجموع ادویه
بر طبخ مخلوط یکدیگر کنند واز آتش برگرفته مرہم سازند
تا سرد شود و استعمال نمایند شیخ داؤد گفته اگر بوره
ارمنی درین مرہم داخل کنند میگردد اقوی + مرہم

باسلیقون تمام ریشها و جراحت ہا را که گرم نباشد سود
دارد + صنعت آن زفت رومی ہشت اوقیه موم
سفید نیم من مرمکی صاف راتینج علک البطم از ہر یک
چہار اوقیه زیت بقدر حاجت بدستور مقرر مرہم سازند +
مرہم باسلیقون بنسخهٔ رقالاسنی گفته که این مرہم محلل
و ملین قوی ست + صنعت آن راتینج شمع زیت و
در نسخهٔ دیگر بجای شمع پیه گاو است بدستور مقرر
مرہم سازند و گاہی این ادویه را جمع میکنند یکو بیدن
بدون طبخ پس نگاہداشته در وقت بکار مے برند +
مرہم باسلیقون بنسخهٔ دیگر اورام صلبه را نرم کند و
بپزاند و قروح و اورام را از چرک پاک سازد و
گوشت نو برویاند + صنعت آن زیت سی درم موم
سفید بست مثقال قنه چہار درم موم را در روغن زیت
بگدازند و قنه را دران حل کرده بدستور مرہم
سازند + مرہم باسلیقون بنسخهٔ دیگر در منافع مثل
نسخهٔ قبل ست + صنعت آن زفت رومی موم سفید
کتیرا از ہر یک ہشت درم راتینج چہار درم روغن کنجد
بست و سه درم بدستور مقرر مرہم سازند + مرہم
باسلیقون مستعمل در انباط و مواضع عصبانیه و
جراحاتیکه باآن گرمی نباشد و در شقاق مزمن مقعده
و این نسخه بالنسخهٔ ابن جزله برابر است + صنعت آن
زفت رومی راتینج موم زرد از ہر یک بست مثقال
قنه چہار درم بازیت بقدر حاجت گداخته بدستور
مرہم سازند و در شفائی وزن زیت سی درم است
مرہم برص برص و بہق را زائل گرداند + صنعت
آن نحاس محرق زرنیخ زرد شیطرج ہندی آہک
آب ندیده زراوند طویل اجزا مساوی کوفته بیخته
بابول صبیان آمیخته بست روز در آفتاب بگذارند
و ہر روز برہم زنند و اگر بجای بول سرکهٔ انگوری
تند کنند خوب ست و وقت استعمال عضو را بابول یا
باسرکه بشویند و بمالند + مرہم بواسیر بواسیر و وجع
مقعده و ضربان آنرا مفید + صنعت آن پیه
کوہان شتر مصطگی موم سفید از ہر یک پنجدرم برآتش ملایم

بگدازند و زفت رومی دو درم قطران شامی یکدرم دران
اندازند و یک اوقیه آب گندنای تازه صاف کرده بران
ریزند و برہم زنند تا نیکو مخلوط شود واز آتش فرود آورده
در ظرف چینی یا شیشه نگاہدارند و عند الحاجت قدرے
گرم کرده به پنبه آلوده کرده در مقعده بردارند + مرہم
بواسیر دیگر که مجرب النفع است دران + صنعت آن
خبازی گندنا زیره ہر سه مساوی سائیده در پارچه
بسته بزیر خاکستر گرم کنند تا بپزد پس برآورده زرده
تخم مرغ روغن گل سرخ داخل نمایند و برہم زنند تا
چون مرہم شود و بکار برند + مرہم ثمانیه جہت نضج
دمامیل و جراحات از مجربات ست + صنعت آن
کتیرا تخم مرو تخم کتان سریشم ہوجیوه گل بابونه زردت
گل خطمی سفیداج اجزا مساوی کوفته بیخته باشراب سرشته
ضماد نمایند و فی الحقیقت این ضماد است نه مرہم +
مرہم جاذب که جذب خار و پیکان وغیر آن کند و
بپزاند قروح غائره را و فراہم آورد + صنعت آن موم
علک البطم از ہر یک ثلث رطلی راتینج ربع رطل زیت
کہنه یکرطل ہمه را برآتش ملایم بگدازند و بورهٔ ارمنی
دو اوقیه نرم سوده اضافه نموده نیکو برہم زنند و
بکار برند + مرہم جاذب از تالیف ابن تلمیذ منقول
از شامل جہت اخراج پیکان و خار دانچه در عضو فرو رفته
باشد مجرب دانسته + صنعت آن زنج نی خشک بالسویه
زراوند طویل بالسویه سائیده باعسل سرشته استعمال
نمایند + مرہم جذام از مجربات حکیم میر محمد زمان ولد
حکیم میر محمد مؤمن صاحب تحفة المؤمنین گفته که سائر
قروح سوداوی و اورام بارده آزموده است +
صنعت آن سنبل الطیب حماما قردمانا دار فلفل سلیخه
قسط تلخ عاقرقرحا مصطگی مقل صاف مر صاف
حب بلسان اشق صبر زرد میعه سائله سیسالیوس زراوند
مدحرج سعد کوفی اکلیل الملک قرنفل ایرسا روغن
زیتون کہنه از ہر یک یک اوقیه لادن دو مثقال و
زعفران نیم اوقیه علک البطم موم از ہر یک سه مثقال
روغن ناردین مثل جمیع اجزا بدستور مقرر مرہم سازند

مرہم جرتہ بللوری منقول از قانون + صنعت آن ماميران
چینی زرد چوبہ قنہ اشق انزروت صمغ عربی دم الاخوین
از ہر یک یک جزو مرداسنگ سفید کردہ کہ مرتک نامند
بوزن جمیع ادویہ موم بقدر حاجت در روغن کنجد و زیت
از ہر یک بوزن مجموع ادویہ در ظرف سفال آب ندیدہ
گداختہ ادویہ را کوفتہ بیختہ با آن ممزوج نمودہ مرہم سازند
مرہم حنا در حنا ذکر یافت + مرہم حنظل مسہل کہ باذن
اللہ تعالیٰ نافع ست از برای اوجاع کہنہ کہ بودہ باشد
در کبد و معدہ و طحال و صلابتی کہ عارض شدہ باشد
درین اعضا و برودت این اعضا را + صنعت آن
بہ نسخہ شیخ الرئیس شحم حنظل چہاردہ درم زبد سفید و
سقمونیا فربیون از ہر یک ہشت درم تخم کشنت نمک
طعام مر مکی صافی صبر سقوطری زہرہ گاو نمک ہندی
شونیز مویزج جبلی فلفل ہلیلہ زنجبیل ہلیلہ زرد مازریون
از ہر یک دوازدہ درم کوز یعنی مقل ارزق اشق زرد
جاوشیر سکبینج از ہر یک ہفت درم بورہ ارمنی کبریت
زرد از ہر یک شانزدہ درم حلبہ بابونہ بزرکتان از ہر یک
دہ درم میعہ سائلہ موم زرد از ہر یک دہ استار
انچہ گداختنی ست از ادویہ بروغن گاو بگدازند و انچہ
خیسانیدنی ست بطلا یعنی شراب بخیسانند و انچہ
کوفتنی ست کوفتہ بیختہ پس انچہ را خیسانیدہ اند
در ہاون بدستہ بمالند تا حل شود و مخلوط کنند ہمہ
ادویہ را یک جا در ہاون بدستہ بمالند تا مرہم شود
پس بمالند بر معدہ و کبد بدرستیکہ فرو دمی آورد مای
اصفر را و کسیکہ محتاج باسہال بطن باشد و او را
مقعد و ربا شد آشامیدن دوای مسہل باید کہ
طلا کردہ شود بر شکم او این مرہم را کہ اسہال البطن او
میکند + مرہم حواری این مرہم را مرہم کہ اسہال البطن او
نامند و ترجمہ کردہ شدہ در قرابادین رومی بمرہم
سلیخا و معروف بمرہم زہرہ و گفتہ کہ این مرہم
دوازدہ دوا است از دوازدہ حواری حضرت عیسیٰ
علی نبینا و علیہ السلام کہ ہر یک یک دوا را اختیار
کردہ ترکیب نمودہ اند و این مرہم بہترین مرہمہا است

و مصلح بواسیر صعبہ است برفق و مصلح خنازیر نیست
دوائی مثل این مرہم درین فعل و تنقیہ جراحات
میکند از گوشت مردہ و ریم و موجب اندمال جراحات
و محلل اورام و مزیل آثار و نافع است شقاق را و
جلا میدہد حکہ و جرب را و مفید است از برای بواسیر
و سعفہ و کرمہا را میکشد و نافع است از برای طاعون
و سرطانات و سختی سپرز و قروح گوش + صنعت آن
بنسخہ شیخ رئیس موم سفید راتینج از ہر یک بست و ہشت
درم جاوشیر و زنگار و مر صافی و قنہ از ہر یک
چہار درم اشق چہاردہ درم زراوند طویل کندر ذکر
مقل ارزق از ہر یک شش درم مرداسنگ نہ درم
زیت در تابستان دو رطل و در زمستان سہ رطل
طریق ساختن این مرہم آنست کہ صموغ را بسرکہ
انگوری حل کنند و باقی ادویہ کوفتہ بیختہ موم را در
زیت بگدازند و صموغ محلول و ادویہ کوفتہ را در ان
داخل کنند و در ہاون بدستہ بمالند تا نیکو مخلوط
شود و استعمال نمایند و این نسخہ دوازدہ جزو است
بعدد حواریین حضرت عیسیٰ علی نبینا و علیہ السلام
صنعت آن بہ نسخہ شیخ داود انطاکی موم سفید صمغ
البطم از ہر یک چہاردہ درم اشق محلول در سرکہ
ہفت درم مقل مرداسنگ از ہر یک چہار درم لبان
ذکر زراوند طویل از ہر یک سہ درم جاوشیر زنگار
مر صافی قنہ از ہر یک دو درم سکبینج یکدرم زیت یک
رطل اولا مرداسنگ را مسحوق نمودہ با زیت بہ
جوشانند تا مرداسنگ حل شود پس اشق محلول و
باقی صموغ محلول بسرکہ مرادا داخل کنند و بہ پزند تا
سرکہ آن برود باقی ادویہ را داخل کردہ در ہاون
بدستہ بمالند تا ہموار شود و استعمال نمایند
و این نسخہ سوای زیت دوازدہ جزو ست و نسخہ
این مرہم کہ صاحب ذخیرہ خوارزم شاہی در سرطان
رحم ذکر کردہ مطابق نسخہ شیخ الرئیس اوست
و سوای آنکہ بجای صمغ البطم راتینج است و وزن
مقل سہ درم و مرداسنگ چہار درم و نیم است

و نسخہ این مرہم کہ محمود بن الیاس در حاوی صغیر ذکر
کردہ مطابق نسخہ جات ذخیرہ است سوای آنکہ
وزن مقل چہار درم و نیم است و وزن زیت تابستان
یک رطل و در زمستان یک رطل و نیم ست صاحب ریاض
الفوائد این مرہم را در ورم صلب رحم ذکر کردہ باین
نہج آوردہ موم راتینج مقل ارزق مرداسنگ از
ہر یک چہار درم جاوشیر زنجار قنہ از ہر یک دہ درم
اشق ہشت درم زراوند طویل میعہ سائلہ از ہر یک
سہ درم اجزا کوفتنی را کوفتہ بحریر بیختہ و گداختنی را
در شصت درم زیت گداختہ مرہم سازند + و بدانکہ
این نسخ مرہم در قرابادین ہا مختلف بنظر رسیدہ و انچہ
معتبر بود ذکر کردہ شد + مرہم حواریین بنسخہ ابن جزلہ
کہ در منہاج البیان ذکر کردہ و گفتہ کہ این مرہم را
مرہم شنجار و اثنا عشری نیز نامند و گفتہ کہ نافع
ست از برای ورمہای صلب و خنازیر و بواسیر و طاعون
و سرطان و جراحاتیکہ گوشت آن مردہ باشد و دملہا
را سود دارد + صنعت آن موم راتینج از ہر یک چہار
درم جاوشیر زنگار قنہ مر صافی از ہر یک دو درم
اصطرک ہفت درم زراوند طویل ہشت درم و در نسخہ
دیگر صحیح سہ درم است لبان ذکر سہ درم مقل ارزق
چہار درم مرداسنگ چہار درم و نیم زیت در تابستان
یک رطل و در زمستان یک رطل و نیم بدستور مرہم سازند
مرہم خل کہ آنرا مرہم جالینوس و مرہم ارزق و اسود نیز
نامند گوشت بر دیاند و ریشہا را خشک گرداند
و مندمل سازد + صنعت آن مرداسنگ یک اوقیہ
کوفتہ بیختہ سرکہ انگوری و زیت از ہر یک چہار اوقیہ
مرداسنگ را بسرکہ سودہ در زیت داخل کردہ در
ہاون بدستہ بمالند تا یک آمیختہ شود و اگر خواہند
کہ خشکی زیادہ کنند زرد چوبہ نرم کوبیدہ دو درم زیادہ
کنند + مرہم خل کبیر اقوی از اول + صنعت آن
بگیرند طین ارمنی و طین قبرسی از ہر یک یک مثقال
گل خطمی مرتک حنای خشک اسفیداج توتیای کرمانی
بزر قطن از ہر یک سہ مثقال ہلیلہ سیاہ و زرد از ہر یک

دو مثقال موم سفید روغن تخم کدوی شیرین از هریک پنج
مثقال سرکهٔ انگوری بقدر ضرورت علی الرسم مرہم ترتیب نمایند
و بکار برند ✤ مرہم خل دیگر جهت اندمال جراحات
و قروح عفنه و الزاق و کهوف و بواسیر و رفع شقاق
و حکهٔ رطبه و قرحهٔ رطبه و داء الثعلب و سعفه نافع ✤
صنعت آن مرتک یک رطل و نیم بسیار نرم سوده با زیت
کهنه دو رطل و خل خمر سه رطل آمیخته در پاتیلی کرده
بر آتش بگذارند و برهم زنند تا بقوام مرہم آید و مرتک
ته نشین نشود و سوخته نگردد و علامت کمال طبخ و نضج
آن ست که سیاه گردد و در نسخهٔ دیگر سرکه و زیت بالسویه
و مرتک ربع زیت نوشته اند و اگر حرارت بسیار باشد
بجای زیت روغن گل داخل کنند و اگر تجفیف زیاده
خواهند قدری زردچوبه سوده اضافه نمایند بر نسخهٔ
اصل و در صورت شدت حرارت داخل ننمایند ✤
مرہم خمیر خراج و اورام صلبه را پخته و منفجر میگرداند
خود بخود ✤ صنعت آن خمیر آرد گندم پیه گداخته از
هریک بست درم اشق سه مثقال کندر سه درم نمک
طبرزد را تیغ از هریک چهار درم اشق را در سرکه حل
نمایند و پیه را در روغن زیتون بقدر حاجت بگدازند
و بطریق معمول مرہم ساخته بکار برند ✤ مرہم خمیر دیگر که
همین عمل دارد ✤ صنعت آن خمیر مایه که خمیر ترش
است سی درم بورهٔ دقیق مقشر از هریک یک درم
جاوشیر سرگین کبوتر سرگین مرغ از هریک ده درم
آهک آب ندیده پنج درم صابون دو درم با روغن
سرشته بکار برند سریع الاثر قائم المقام نیشتر و شگافتن ست
مرہم دیاخلیون بدانکه داخلیون بلغت سریانی ست
و معنی آن لعابات ست بعضی گفته اند که این مرہم از
صناعت بختیشوع است و این غلط ست زیرا که
این مرہم در قرابادین رومی مزبور است و در آنجا
مذکور است که از صناعت القراط ست نافع ست
از برای اورام و اوجاع شدیدهٔ مقعده و عصب و
اخراج فضلات و خنازیر و سلعه و دیاخلیون بیای
مثناة تحتانیه و داخلیون بدون یا نیز دیده شد

صنعت آن بزر خطمی سفید بزر قطونا تخم مرو بزر کتان
بزر حلبه اجزای مساوی هریک را علیحده در آب
سه روز بخیسانند پس با پارچه صوف صاف نموده
بگیرند مرداسنگ چهار اوقیه سحق نموده در یک رطل
و نیم زیت بجوشانند تا منحل شود پس اندک اندک
از لعابها بران ریزند و بآتش ملایم بجوشانند تا
منعقد شود از آتش فرود آورده داخل کنند دران
زیت رومی خاکستر چوب زرد از هریک پنج مثقال
زعفران الحدید یک مثقال در هاون بدسته بمالند
تا نیکو مخلوط شود و نگاهدارند و در قرابادین قادری
حکیم ارزانی بزور از هریک پنج درم تا هفت درم و
مرداسنگ بست درم و روغن زیت سی درم تا
چهل درم ست و گفته که اگر قوی تر خواهند بعد
ازان که روغن سیاه شده باشد زفت خاکستر
چوب زرد مرمکی صافی از هریک درم صدا الحدید یک
درم بسیار نرم سوده اضافه نمایند ✤ مرہم داخلیون
بنسخهٔ شیخ الرئیس رحمه ✤ صنعت آن بزر حلبه بزر
خطمی سفید بزر کتان از هریک یک کیله هریک را
علیحده یک شبانه روز بخیسانند در آب پس بگیرند
لعاب هریک را بمقدار یک رطل و ربع رطلی از
مرداسنگ یک رطل و نیم و از زیت دو رطل لعابها
را یک جوش داده از آتش برگرفته با پارچهٔ صوف
صافی نموده پس مرداسنگ را صلایه نموده
با زیت بجوشانند تا منحل گردد و متغیر شود و متغیر
شود رنگ آن پس اندک اندک لعابها را بران
ریزند و بآتش ملایم بجوشانند تا منعقد گردد پس
از آتش برگرفته سرد کرده نگاهدارند و بکار برند
مرہم داخلیون بنسخهٔ ابن جزله در منهاج البیان
نافع ست جهت اورام صلبه و هر عضو که باشد
و خنازیر و سلعه ✤ صنعت آن حلبه بزر کتان گل
خطمی سفید از هریک یک کیله جدا جدا در آب بخیسانند
یک شبانروز بعد ازان از هریک یک رطل و نیم
لعاب بگیرند و در سه رطل زیت بجوشانند و یک

رطل و نیم مرداسنگ سوده مجرب بیخته در زیت داخل
نموده بآتش ملایم بجوشانند تا غلیظ و سیاه گردد و
لعابات را هریک علیحده بجوشانند تا غلیظ شود اندک
اندک در میان روغن و مرداسنگ سیاه شده بریزند
و بآتش ملایم بجوشانند تا غلیظ شود و نگاهدارند ✤ مرہم
دیاخلیون بنسخهٔ سید اسمعیل جرجانی که در ذخیره در
علت خنازیر ذکر کرده و گفته که این مرہم را جهت
اورام صلبه بعد از نرم کردن آنها بمالند و پیه ماکیان
و بط و غیرها بکار برند ✤ صنعت آن بگیرند زیت
زیتون نضیج دو اوقیه و نیم مرداسنگ سوده یک اوقیه
هر دو را در پاتیل کرده بر آتش ملایم نهند و بر رفق
برگردانند تا مرداسنگ حل شود پس مرتبه لعاب
بزر حلبه دو اوقیه لعاب بزر کتان لعاب بزر خطمی از
هریک یک اوقیه دران روغن اندازند و بپزند
تا غلیظ شود و بکار برند و اگر خواهند که قوی تر شود
بیخ سوسن آسمانجونی زفت رومی زراوند مدحرج
از هریک یک جزو بآن بیامیزند لشک برشک
گوسفند تخم قثاء الحمار آرد جو مغز بادام تلخ انجیر
نارسیده که از درخت افتد و خشک شود مقل ازرق
مجموع این مراہم را قوی گرداند ✤ مرہم دیاخلیون
بنسخهٔ حکیم لطف الله رحمه الله ✤ صنعت آن بگیرند
مرداسنگ سه درم صلایه کرده در چهل درم زیت
زیتون نضیج داخل نموده در پاتیل کرده بجوشانند
تا رنگ بگرداند و سیاه شود پس از آتش فرود آورده
بگذارند تا سرد شوند پس لعاب حلبه لعاب بزر کتان
لعاب خطمی لعاب بزر قطونا لعاب تخم مرو از هریک
پنجاه درم گرم کنند و بر سر آن ریزند و بآتش نرم بجوشانند
و کفچه بزنند تا غلیظ شود چون مرہم گردد و نگاهدارند
و بوقت حاجت بکار برند ✤ مرہم دیاخلیون بنسخهٔ
دیگر که سید اسمعیل در ذخیره در مرض کلف ذکر کرده
صنعت آن مرداسنگ دو اوقیه سوده در زیت
کهنه چهار اوقیه حل کرده پس بگیرند مر صافی ده
درم دران حل کنند دو اوقیه لعاب بزر حلبه داخل کرده

باتش ملایم بجوشانند تا بقوام مرهم آید + مرهم دار هلد
جراحت را از ریم پاک کند و درد مفاصل و سایر
دردها را نافع بود و از براے قروح آتشک بے نظیر است
و گوشت برویاند و چرک در جراحت نمیگذارد
و زود بهم آورد و نواحی جراحت را نیکو می گرداند
و دار هلد چوبی ست زرد رنگ تلخ با تندی گرم و
خشک است در دوم و غیر زرد چوبه است + صنعت
آن چوب دار هلد چوب دیودار و درد یکه بر سقف
دکان بخود بریزان جمع میشود از هریک دو مثقال
انچه کوفتنی باشد بکوبند و مجموع را درهم کنند و روغن
کنجد دو صد مثقال همه را در سه رطل آب بجوشانند
تا بنصف رسد پس فرود آورده دست بمالند و
صافی نمایند و باز در دیگ کنند و بر آتش گذارند
و چند قطرهٔ آب هنوز باقی باشد که از آتش فرود
آورند و اگر از براے درد مفاصل باشد در اجزاے
مطبوخ این روغن پانزده مثقال هوچیوه داخل
کرده پس بگیرند ازین بست مثقال و گرم کنند
اندکی و نیم مثقال موم زرد غیر مستعمل دران بگدازند
و برهم زنند و اگر از براے پاک کردن ریم از جراحت
باشد چهار مثقال زنگار نیز اضافه نمایند که در نهایت
تقویت بود و بعد از سرد شدن روغن دران ریزند
تا مخلوط شود و بکار برند و اگر بتکرار احتیاج افتد
تکرار کنند و بعد از پاک شدن جراحت زود نیک
شود و اگر از براے اوجاع مفاصل پنجمثقال قنه
محلول داخل نمایند بهتر است + مرهم دبق اورام
را نضج دهد و بخشاید از غیر اذیت و گوشت زائد را
بخورد + صنعت آن دبق را در آب بخیسانند و
مقشر نمایند و بکوبند و با هموزن آن آب صابون
در هاون بمالند تا مستوی گردد پس زرد چوبه بربع
وزن دبق نرم کوفته بجریره بیخته ممزوج نموده بکار
برند و دبق را بالفارسی مویزج علی نامند + مرهم
رال قلمی فرموده اند که از تالیف بندهٔ درگاه امیر
المومنین سید محمد هاشم المخاطب به حکیم معتمد الملوک

علوبخان ست نافع از براے قروح آتشک و
جمیع قروح مزمنه و قروح سوداویه + بدانکه رال
اسم هندی لعل بصری و قنفهر و دیقهر بپارسی شاه
تخانینه است + صنعت آن رال شنجرف سفیداب
ارزیر شسته برگ حنا مرداسنگ بسرکهٔ انگورے
سوده دم الاخوین شنجار یعنی هوچیوه توتیای کرمانی
مغسول سرنج چوب چینی از هریک یک مثقال و
توتیای هندی مسمی بزاج اخضر فلفل سیاه از
هریک نیم مثقال توتیای هندی را بریان نموده
مجموع را علیحده علیحده کوفته بجریره بیخته وزن نموده
موم زرد سه مثقال بمسکهٔ گاو بیست مثقال گداخته
از آتش فرود آورده ادویه را با آن سرشته سفیدهٔ
تخم مرغ دو عدد داخل کرده در هاون بدسته بمالند
تا هموار شود و بکار برند + مرهم رال هندی
اکثر قروح را نافع است + صنعت آن روغن کنجد
نیم پاؤ موم چهار تولہ رال دو تولہ رال را بسیار
نرم کوفته بیخته اندک اندک در روغن بریزند و به
دست بمالند تا خوب ممزوج گردد و هم شود
پس پنجاه مرتبه و یا هفتاد مرتبه باب خالص بشویند
و اگر یک صد و یک و مرتبه بشویند بهتر است و
بکار برند + مرهم رال دیگر منقول از اطبای هند
نافع از براے جراحات مزمنه عسرة البرء و قروح
آتشک و ناصور و منبت گوشت صالح است و
مصلح عضو ضعیف + صنعت آن رال کات
هندی کافور قیصوری از هریک چهار مثقال کوفته بیخته
بروغن گاو تازه بی نمک بوزن مجموع ادویه در
ظرف آهنی کرده باتش ملایم نهند و اول رال
را داخل کرده دو سه جوش داده پس کات را
بدستور کافور بریزند و یکدو جوش بدهند و در
قروح مزمنه قدیمه تا سه روز با قدری نوفل سوخته
استعمال نمایند و بعد ازان تنها + مرهم رال قلمی
فرموده اند که این نسخه از حضرت سید سند
والد ماجد فقیر است قدس سره نافع از براے قروح

مزمنه رحم و ناصور و جروح عسرة البرء + صنعت آن
رال مرداسنگ سرنج سفیداب قلعی از هریک یکمثقال
فلفل سیاه توتیای هندی از هریک نیم مثقال و اول
مرتبه توتیا را در سفال آب ندیده بریان کرده بحدیکه
سفید شود با سایر ادویه کوفته بیخته موم زرد غیر مستعمل
دو مثقال بروغن گاو بست مثقال گداخته ادویه را
با آن ممزوج نموده در هاون بدسته بمالند تا هموار شود
و در وقت حاجت بر پارچهٔ کتانی مالیده بنحویکه رنگ
مرهم بگیرد و بر زخم بچسپانند + مرهم دیگر بنسخهٔ هندے
که اکثر قروح مزمنه را نافع است + صنعت آن رال
فوفل سرنج کات هندی مرداسنگ اجزا مساوے و
فوفل را در روغن گاو بی نمک بریان نمود بحدیکه
سیاه شود پس باقی ادویه را کوفته بیخته دران داخل
کرده در هاون بدسته بمالند تا چون مرهم شود بر پارچه
کتانی یا بر کاغذ خطائی بمالند و بر زخم نهند + مرهم
رال دیگر + صنعت آن مسکهٔ گاو تازه روغن کنجد
موم کافوری رال سفید برگ نیب اجزا مساوی و
برگ نیب را سائیده قرصها مانند شامی کباب
سوخته در میان مسکه خوب بریان کنند که بسوزد
بعد ازان بر آورده روغن کنجد را داخل مسکه کرده
چند جوش بدهند بعد ازان موم را داخل کنند تا
گداخته شود پس رال را بسیار نرم سوده داخل کنند
و با چوب نیم برهم زنند که خوب بایکدیگر ممزوج گردد
بعد ازان ظرف گلانی را آب پر کرده در میان آن
بریزند و یک شب در آب بگذارند و روز دیگر از
آب بر آورده بکار برند + مرهم رال براے زخم
و ماسیل مجرب است + صنعت آن موم روغن
کنجد از هریک پنجاه مثقال رال بست و پنجمثقال
شنجرف و زرنیخ از هریک نیم درم توتیای هندی یکدرم
سرنج چهار درم مرداسنگ هشت درم موم را با روغن
کنجد بگدازند و بدستور مرهم سازند و بکار برند و
اگر بسیار سخت شود بر مقدار روغن بیفزایند + مرهم
زفت از صناعت استاذ البقراط این مرهم عجیب الفعل

وکثیر النفع است ساقط میگرداند دانه بواسیر را مجفف قروح و مدمل و خورنده گوشت زائد و عفونات را و منبت لحم جیداست در قروح و باقی نمیگذارد مواد فاسده را + صنعت آن بنسخهٔ شیخ داؤد انطاکی موم زفت رومی ازهریک بست درم زیت چهل و هشت درم همه را بر آتش نرم بجوشانند تا مخلوط شوند و گداخته گردند پس بگیرند زنجار چهار درم انزروت سه درم راتینج دو درم و نیم همه را نرم صلایه کرده اندک اندک بران پاشیده برهم زنند تا نیکو مخلوط شوند + مرهم زفت بنسخهٔ میرزا مهدی طبیب جهة جراحات کهنه انفع + صنعت آن زفت رومی سفر زنجار موم زرد صاف روغن زیت ازهریک بقدر حاجت و لایق گرفته مرهم سازند و بکار برند + مرهم زنجار ثآلیل و مسامیر را قلع نماید + صنعت آن کاغذ سوخته زنجار ازهریک یکدرم باب عروس و آب صابون اول هفت درم هردو بالمناصفه و در نسخهٔ دیگر نوزده درم عسل هشت درم فرفیون شش درم داخل ست بآتش ملایم بپزند تا غلیظ شود مانند مرهم بکار برند + مرهم زنجار که چون در گوش بچکانند در قروح اذن قروح را از چرک پاک سازد + صنعت آن زنجار کندر سرکهٔ انگوری عسل اجزا مساوی درهم آمیخته فتیله را بآن تر کرده در گوش نهند + مرهم زنجار بنسخهٔ دیگر صنعت آن عسل هشت درم سرکهٔ انگوری هفت درم کندر زنجار ازهریک یکدرم عسل را با سرکه بپزند و کف آنرا بگیرند و زنگار و کندر سائیده بجز ریخته داخل نمایند و در گوش بچکانند دو قطره + مرهم زنگار که ناصور گوش را نافع ست + صنعت آن زنگار توبال نحاس از هریک چهار درم با آب گندنا و عسل مصفے ازهریک یک اوقیه درهم سرشته استعمال نمایند + مرهم زنجار بنسخهٔ ابن جزله قروح کهنه را خشک گرداند و گوشت زائد را بخورد جروح را پاک گرداند و مندمل سازد + صنعت آن زنجار دو درم علک البطم صمغ صنوبر ازهریک پنجدرم

انزروت ده درم زنجار را سحق بلیغ نموده و باقے ادویه را در زیت حل کرده زنجار را بران پاشیده برهم زنند و بمالند تا یکسان شود و بکار برند + مرهم زنگار گوشت زائد را بخورد و قروح را پاک گرداند و مندمل سازد + صنعت آن زنجار دو درم راتینج پنجدرم انزروت سفید دو درم این هر دو را در زیت حل کرده زنجار سوده داخل نموده درهاون بدسته بمالند و بکار برند + مرهم زنجار بنسخهٔ حکیم علی گیلانی که در مجربات خود ذکر نموده و گفته که این مرهم بنهایت نافع ست هرگاه خواهند که جراحت را از وسخ پاک سازند بگیرند اندکے ازین مرهم بموم روغن مخلوط کنند و بر جراحت بگذارند که پاک کند و اگر تبکرار احتیاج افتد و خواهند که بهمین مرهم علاج کنند هر روز قدری از مرهم بیفزایند و موم روغن کمتر کنند تا تیز گردد و گوشت فاسد را بخورد و صاف چون شد بر موم روغن بیفزایند و از مقدار مرهم چیزے کم کنند تا جراحت زود نیک شود + صنعت آن بگیرند روغن گل یا روغن کنجد یا روغن دیودار از هرکدام باشد بست مثقال و گرم کنند و پنجمثقال موم دران بگذارند و برهم زنند و چهار مثقال زنگار بسیار نرم سوده بعد از فرود آوردن از آتش که حرارت آن کم شده باشد دران ریخته برهم زنند تا نیکو مخلوط گردد + مرهم زنجار نافع از برائے قروح و ضره و از برائے جرب صنعت آن سرکهٔ انگوری هفت درم عسل مصفے هشت درم درهم کرده بآتش ملایم بپزند آن مقدار که سرکه سوخته وزن عسل باقی ماند پس زنجار عراقی صلایه نموده دو درم بیامیزند و بکار برند + مرهم زنجار دیگر منقول از اصول التراکیب نجیب الدین سمرقندی بواسیر و حرق النار و قروح و سحج و ضره نافع و پاک کننده و خورنده گوشت مرده است صنعت آن بگیرند زنجار یک اوقیه انزروت اشق از هریک نیم اوقیه با سرکه نرم سوده با عسل سرشته

استعمال نمایند + مرهم زنجار منقول از حکیم مجربات مهدی جهت جراحات عمیقه + صنعت آن زنجار زفت رومی سقر ازهریک بقدر لایق موم زرد دهن زیت علی الرسم مرهم ساخته استعمال نمایند + مرهم زمانی تالیف میر محمد زمان والد حکیم میر محمد مؤمن صاحب تحفة المؤمنین جهت جراحات کهنه بغایت مجرب و در تاثیر کمتر از مرهم رال نیست و باعتدال اقرب است صنعت آن انزروت کاغذ کبود سوخته پوست درخت گاج روناس کات هندی ازهریک دو مثقال و سفیداب مغسول پنجمثقال مرداسنگ مغسول سه مثقال کافور قیصوری یک مثقال موم سفید پنج مثقال روغن گل سرخ بست مثقال بدستور مقرر مرهم سازند مرهم زنجفر که آنرا بفارسی مرهم شنگرف نامند او رام بلغمی که بسیار دیر نضج یابد و سرطان و خنازیر را سود دارد + صنعت آن بنسخهٔ منهاج البیان مرداسنگ پنجدرم موم کندر ذکر قنه اشق ازهریک ده درم علک البطم شش درم شنگرف شسته هشت درم ادویه را آنچه سائیدنی ست سائیده باقی را در زیت و یا روغن کنجد بگدازند و درگرما بر روغن گل سرخ بقدر حاجت و بعد از فرود آوردن از آتش ادویه سائیده را بآن بسرشند و گاهی سرخ بدل شنجرف داخل مینماید مرهم زنجفر بنسخهٔ ذاکی اسنی + صنعت آن مرداسنگ پنجدرم موم زرد قنه کندر اشق ازهریک ده درم و علک البطم شش درم شنگرف دو سیر ادویه را آنچه کوفتنی ست بکوبند و بجز ریخته و آنچه گداختنی ست در زیت یا روغن کنجد بقدر حاجت بگدازند و همه را مخلوط ساخته مرهم سازند + مرهم زنجفر بنسخهٔ سید مظفر الدین شفائی + صنعت آن مرداسنگ قنه اشق موم ازهریک ده درم علک البطم شش درم شنجرف هشت درم زیت یا روغن گل سرخ هرکدام که باشد پنجاه درم بدستور مرهم سازند + مرهم زنجفر منقول از قرابادین کوتوالی + صنعت آن کندر اشق مرمکی صافی ازهریک ده درم مرداسنگ قنه زعفران

زہر یک پنجدرم صمغ البطم شش درم شنجرف ہشت درم زیت یا روغن کنجد ہر کدام کہ باشد بقدر کفایت بدستور مقرر مرہم سازند + مرہم زنجفر جہت زخم آتشک و دیگر جراحات و قروح مزمنہ و جرب رطب نافع است + صنعت آن شنجرف اسرنج مرداسنگ سفیداب ارزیز توتیای ہندی سوختہ پوست تخم مرغ سوختہ بالسویہ کوفتہ بیختہ موم را با روغن گل گداختہ بسرشند + مرہم زنجفر دیگر کہ برای زخم آتشک و جراحات کہنہ و جرب و خارش مجرب ست + صنعت آن شنجرف اسرنج موم سفید از ہر یک یکتولہ مرداسنگ یک ٹانک توتیای ہندی سوختہ ربع ٹانک سفیداب ارزیز نیم ٹانک کوفتہ بیختہ در روغن گاؤ یا روغن گل سرخ یا روغن کنجد خالص بقدر احتیاج بدستور مرہم سازند + مرہم زنجفر بنسخہ جمہور نافع از برای تحلیل اورام صلابہ عسرۃ البرء و خنازیر و سرطان و ورم مزمن انثیین + صنعت آن مرداسنگ قنہ از ہر یک پنج درم لبان ذکر اشق از ہر یک دہ درم صمغ بطم یعنی علک البطم شش درم موم زرد ہفت استار شنجرف ہشت درم زیت بقدر کفایت اشق و قنہ را بسرکہ انگوری حل کردہ موم را بزیت بگدازند و بدستور معمول مرہم سازند شیخ داؤد گفتہ کہ اگر درین مرہم بجای شنگرف اسرنج کنند شاید ہر کدام کہ باشد وزنش چہار درم و اگر در زمستان سازند بازیت مرہم سازند والا با روغن گل یا کنجد بگدازند دران دو اوقیہ موم زرد باقی ادویہ را داخل کردہ نگاہدارند و حکیم میر محمد مؤمن وزن زیت را درین نسخہ شصت درم آوردہ و در نسخہ سید اسمٰعیل رحمہ اللہ وزن قنہ را دہ درم آوردہ و گفتہ کہ در نسخہ دیگر قنہ و مرداسنگ از ہر یک پنجدرم است و شنجرف ہشت درم و مرداسنگ دہ درم و نیز گفتہ کہ در زمستان بجای شنجرف اسرنج و یا زیت دو اوقیہ و موم یک اوقیہ مرہم سازند و در غیر زمستان بجاے زیت روغن گل سرخ کنند و نسخہ محمود بن الیاس رحمہ اللہ صغیر

مطابق اصل نسخہ سید اسمٰعیل است سوای آن کہ وزن شنجرف پانزدہ درم است و گفتہ کہ بازیت یا روغن سرخ بمقدار کفایت مرہم سازند + مرہم زنجفر جراحات کارد و خنجر و غیرہ را مفید است + صنعت آن زنجفر چہار تولہ قنہ یک تولہ روغن کنجد چہار تولہ مرہم کافوری دو تولہ رال سفید سہ تولہ اول روغن کنجد را داغ نمایند و از آتش فرود آوردہ موم را بیندازند تا آب شود بعدہ رال را سائیدہ داخل نمایند تا حل شود بعد ازان قنہ را فرود آوردہ دہ مرتبہ با آب بشویند تا سفید گردد و اگر سی و چہار مرتبہ بشویند بہتر ست و اگر نفع نہ بخشد بقدر یک ماشہ شنجرف سائیدہ نیز اضافہ نمایند + مرہم دلق سرطان و جمیع صلابات را در یک ہفتہ و کمتر ازان تحلیل دہد + صنعت آن خردل بزر الانجرہ کبریت زرد زبد البحر زراوند طویل اشق مقل رزق از ہر یک چہار درم زیت کہنہ نسبت و ہشت درم موم زرد ہفت درم علی الرسم مرہم ساختہ بکار برند + مرہم سرطان دیگر سرطان متقرح و غیر متقرح کہ خوف تقرح دران باشد مفید کاسر عادیۂ آن ست + صنعت آن سفیداب اسرب توتیای مغسول ہر دو را برابر با آب خرفہ یا عنب الثعلب یا کدو یا خیار یا لعاب بزر قطونا ہر کدام کہ حاضر باشد سحق بلیغ نمودہ قدری روغن گل آمیختہ بکار برند و اگر اول سفیداب را با روغن سحق نمودہ و ثانیا میاہ مسطورہ اضافہ نمایند اولی ست + مرہم سعفہ سعفہ را زائل کند صنعت آن زراوند طویل را تا بیخ گلنار اقاقیا بالسویہ با روغن گل و سرکہ بسایند و بکار برند + مرہم سعفہ دیگر ابتدای سعفہ و قروح سر را مفید است + صنعت آن استہ ہلیلہ مازو از ہر یک پنج جزو ورق الآس دو جزو ملح اندرانی یک نیم جزو موم ہموزن ہر چہار جزو روغن گل یا کنجد چہار وزن موم استہ ہلیلہ مازو را نیم کوفتہ در روغن بسوزانند و ورق

الآس و ملح را بسیار نرم سودہ و روغن را صاف کردہ موم را دران گداختہ در ہم بسرشند و بکار برند + مرہم اسپ جہت قروح ساعیہ کہ بہ ہندی کھر کھرہ نامند صنعت آن تراشہ سم اسپ نیم آثار موجیوہ دو تولہ موم چہار تولہ روغن کنجد نیم آثار روغن را در ظرف آہنی بر آتش گدازند و سم اسپ را ریزہ کردہ دران اندازند و برہم زنند تا بسوزد صاف نمودہ موم را دران بگدازند و موجیوہ را نرم سودہ بران بپاشند و نیکو برہم زنند و عند الحاجت بکار برند + مرہم شلغم نافع جہت التیام اکثر زخمہا + صنعت آن شلغم بے ریشہ پوست جدا کردہ ریزہ نمودہ و یک آثار در روغن کنجد پنج آثار بریان کنند تا بسوزد پس از آتش فرود آوردہ صاف نمایند و شش تولہ کافور دران اندازند و بچوب نیب تازہ برہم زنند تا گداختہ گردد و شش تولہ اسرنج و چہار تولہ عنب الثعلب چہار تولہ سرمہ و یک تولہ شب یمانی بریان بسیار نرم سودہ بران بپاشند و بچوب نیم برہم زنند تا خوب ممزوج گردد پس سرد نمودہ نگاہ دارند و عند الحاجت بکار برند + مرہم شلغم دیگر برای زخم آتشک و خیارک و سوختگی آتش و از برای جمیع زخمہای مزمنہ و انضاج دمل نافع ست و مادہ را تحلیل دہد و مندمل سازد + صنعت آن روغن گل پاؤ آثار شلغم تازہ ہشت متوسط اسرنج نیم پاؤ کافور ہشت ماشہ و در نسخہ دیگر کافور شش ماشہ است اول شلغم را از کارد پارچہ پارچہ کردہ در روغن مذکور بریان کنند پس بر آوردہ دور اندازند و موم دوازدہ تولہ دران اندازند و اسرنج را نیز داخل کنند و آتش نرم کنند تا نسوزد و وقت فرود آوردن کافور داخل نمایند و چون بقوام مرہم آید فرود آوردہ نگاہدارند و وقت حاجت بکار برند + مرہم شلغم نوع دیگر در جمیع منافع از ہر دو نسخہ قبل قوی و چون بر پارچہ کرناسی بمالند و دہن زخم اگر کشادہ باشد بہم آورند و بران بچسپانند دہن

زخم را ملصق گرداند و کار بخیه نماید و ملتحم سازد ٭
صنعت آن بگیرند شلغم تازه بی ریشه نیم پاؤ ریزه
ریزه نمایند و در یک آثار و یک پاؤ روغن تازه کنجد
بر آتش بسوزانند و صاف نمایند و ده ماشه سرنج را
بسیار نرم بسایند و آن روغن را بر آتش بگدازند و
اندک سرنج را بران بپاشند و بچوب نیب تازه برهم زنند
تا بقوام آید و علامت قوام آن اینست که چون در
آب اندازند مانند موم گردد سخت و دهنیت دران ظاهر
نباشد پس از آتش فرود آورند و در آب سرد بگذارند
و از بالا باد زن بران هوای سرد وزند و امتحان
نمایند که بحد قوام مذکور رسیده یا نه و اگر نرسیده باز
بر آتش گذارند و بچوب نیب حرکت دهند و باز
فرود آورده در آب سرد بگذارند تا بدان حد رسد پس
چون اندک گرمی آن کم شود پرده بالای آنرا که از هوای
سرد منجمد شده است اندک کنار کنند و سه ماشه کافور
را سوده دران اندازند و بچوب نیب تازه نیکو حرکت
دهند تا خوب ممزوج گردد و در ظرف مسی نگاهدارند
و در ظرف آهنی طبخ دهند و اگر شلغم تازه نباشد شلغم
خشک نیز خوب است ولیکن در قوت ازان ضعیف تر
و زخمیکه بیک مرتبه ازان ملتئم گردد ازین بدو سه دفعه
مرهم عظیم نیک است از برای ورم مقعده و شقاق آن
صنعت آن استخوان سگ سوخته اگر استخوان سر او
باشد بهتر است و پودنه بری شیر خر همه را نرم کوفته
درهم سرشند تا مثل مرهم شود و بکار برند ٭ مرهم
فیلاغنوریوس منقول از قرابادین قادری قانون
نافع است جهت وجع معده و کبد و اوجاع ارحام
و اورام آن چون طلا کرده شود از خارج و بصوف
برداشته شود در رحم ٭ صنعت آن زعفران ده
درم و در نسخهٔ دیگر دوازده درم است مقل راسنج
مصطگی صبر میعهٔ سائله از هر یک هشت درم موم سه
استار پیه تازه دوازده درم زوفای یابس یا رطب
هرکدام که باشد شصت درم روغن ناردین بقدر کفایت
علی الرسم مرهم ساخته استعمال نمایند ٭ مرهم
فیلاغنوریوس منقول از تذکرهٔ انطاکی گفته که عجیب الفعل
است در التحام جراحات و قروح و بواسیر مزمنه
صنعت آن شب محلول ده درم خاکستر صنوبر زراوند
کندر از هر یک هفت درم توبال نحاس توبال آهن
از هر یک پنجدرم مرمکی عصاره جاوشیر سکبینج از هر یک
دو درم ادویه کوفته بیخته با اشق محلول با سرکه سرشته
مرهم سازند و بکار برند ٭ مرهم مرقون القرمز یعنی
دود قرمز منقول از قرابادین قانون نافع از برای
وجع معده و نار فارسی ٭ صنعت آن شحم حنظل و
کندش اشنان کبریت زرد از هر یک سه درم شیاف
مامیثا فرنگ از هر یک شش درم حرمل فرفیون مرقون
القرمز یعنی کرم قرمز از هر یک دوازده درم زفت رومی
ده درم زیبق دو درم مرقون القرمز را و زفت رومی
را بروغن حل سازند و باقی ادویه را کوفته بیخته بآن
سرشته مرهم سازند و استعمال نمایند و در نسخهٔ اصل
فرفیون داخل نیست ٭ مرهم قرومانا نافع از برای
قرحهٔ مزمنه و بواسیر و از برای اوجاع کهنه که بوده باشد
در کبد و معده و طحال و صلابتی که عارض شده
باشد درین و برودت عارض درین اعضا بعون
الله تعالی نافع است ٭ صنعت آن سنبل الطیب
قرومانا فلفل حماما دارفلفل قسط سلیخه و بان ذکر
عاقرقرحا مقل ازرق اشق مصطگی مر صافی میعهٔ
سائله حب بلسان زراوند مدحرج زراوند طویل سعد
کوفی اکلیل الملک لادن قرنفل از هر یک چهار درم زعفران
دو درم ایرسا قنه روغن بلسان پیه گاو یا پیه بط
صمغ بادام تلخ از هر یک پنجدرم موم و شحوم را در
روغن ناردین بقدر کفایت بگدازند و بدستور مقرر
مرهم سازند ٭ مرهم قلقطار مشهور بمرهم الملکی منقول از
قرابادین قانون ٭ صنعت آن قلقطار سوخته
ده درم آهک آب ندیده میعهٔ سائله از هر یک
علی الرسم مرهم سازند ٭ مرهم قلقطار دیگر نافع است
از برای قروح که دیر مندمل شود و از برای اورامیکه
در اعضا باشد و طاعون و سرطان را سود دارد
صنعت آن پیه خوک پیه بوزنه از هر یک دو رطل مرداسنگ
یک رطل و نیم قلقطار چهار اوقیه پیه را پاک کنند از رگها
و نرم بکوبند و بگدازند و صافی کنند و زیت یک رطل
ازین پیه برهم زنند و ادویه را نیکو بیامیزند و بکار برند
مرهم قلقند گزیدن مار و عقرب و سائر هوام سمی
نافع بود و جرب و آکله و قوبا را فائده دهد ٭ صنعت
آن قفر الیهود راتینج از هر یک یک رطل و قاق کندر نیم
رطل سفیداب قلعی قلقند از هر یک بست و هشت
مثقال سرکهٔ انگوری کهنه یک رطل و نیم رطل صمغ را در
سرکه حل نمایند و سائر ادویه را کوفته بیخته بآن سرشته
مرهم سازند ٭ مرهم قنبیل جهت زخم ناصور وغیره مجرب
است ٭ صنعت آن قنبیل هشت ماشه شنجرف توتیا از
هر یک دو ماشه کات سفید نیم ماشه رال ششماشه روغن
زرد دو توله موم کافوری ششماشه ادویه را کوفته
بیخته روغن را بر آتش بگدازند که گرم شود پس موم و
رال را داخل نمایند پس سائر ادویه را داخل نموده
بدسته هاون بمالند که درهم شود و در ظرفی نگاه دارند
که عند الحاجت بکار آید ٭ مرهم فیقهر مرهم رال ذکر
یافت درهمین فصل ٭ مرهم کافور جهت سوختگی آتش
و قروح و جمره و نمله مجرب است ٭ صنعت آن موم
سفید چهار درم در روغن گل پانزده درم گداخته
سفیداب قلعی ده درم کافور قیصوری یکدرم سوده
داخل کرده مرهم سازند ٭ مرهم کافوری بنسخهٔ دیگر
شقاق لب و سوختگی آتش را نافع است و ناصور و
قروح و بثور حاره را مفید ٭ صنعت آن مرداسنگ
سفیداب قلعی از هر یک دو استار کوفته بیخته موم سفید
دو استار در روغن گل سرخ هشت استار گداخته ادویه
سوده را دران بریزند و بسرشند سفیدهٔ تخم مرغ
بمقدار کافور قیصوری سوده بران افگنند و در
هاون بدسته بمالند تا هموار گردد و در نسخهٔ دیگر اقلیمیا
فضی دو استار داخل است ٭ مرهم کافور بنسخهٔ دیگر
صنعت آن مرداسنگ سفیداب ارزیز از هر یک پنجدرم
روغن کدو بست درم موم پنجدرم موم را در روغن

بگدازند وادویه را اصلایه نموده وبرهم زنند تا سرد گردد
در آخر یک حبه کافور ویک عدد سفیدهٔ تخم مرغ داخل
کرده درهاون بدسته بمالند واستعمال نمایند + مرهم
کافور که سید اسمٰعیل در ذخیره در علاج قروح جدری ذکر
کرده + صنعت آن موم سفید روغن گل سرخ سفید آب
قلعی اقلیمیای نقره قدری کافور قیصوری بدستور
مقرر مرهم سازند + مرهم کافور که مغربی الیه در
شقاق مقعده و ورم امتلائی دموی ذکر کرده +
صنعت آن موم سفید دو درم ونیم روغن گل سرخ
ده درم سفیداب قلعی دو درم مرداسنگ پرورده
یعنی سفید کرده سه درم نشاسته افیون ازهریک یک
درم کافور قیصوری نیم درم سفیدهٔ تخم مرغ عددے
بدستور مقرر مرهم سازند + مرهم گرم که رفع ماده کند
ومده را از جراحت پاک سازد + صنعت آن بگیرند
برگ انگور تازه ده عدد وآن را بپزند تا نرم گردد
پس رگهای آنرا دور کرده درهم نموده ویک
چند آن موم ودو چند روغن گل سرخ مخلوط کرده
درهاون بدسته بمالند تا یکسان گردد وبکار برند
مرهم گندنا که در حال درد بواسیر را بنشاند +
صنعت آن گندنای تازه را بپزند تا مهرا شود و
با روغن گاو بریان نمایند ودر روغن گل افگنند و
درهاون بدسته بمالند تا چون مرهم شود بر پنبه کهنه
آلوده کرده برروی بواسیر نهند واگر خواهند در دوا
در حال تسکین دهد بران زیاده کنند مقل ازرق
یکدرم زعفران نیم درم افیون یک دانگ ونیم +
مرهم الکتران که باصطلاح فرنگیان باجزی کادن
گویند منقول از حکیم انتونی + صنعت آن موم
الکتران که روغن ست که از فرنگ ساخته می آورند
ازهریک یک وزن روغن سرشف نیم وزن رال
سفید ربع وزن علی الرسم مرهم سازند وفی الحقیقت
این مرهم رال ست + مرهم مرداسنگ تسکین اوجاع
قروح وجروح التهاب آنها نماید وملتئم سازد +
صنعت آن بگیرند مرداسنگ ده درم کوفته بیخته

با چهل درم زیت درهاون کنند وبسایند بمبالغه
نمایند در سحق آن تا یکسان شود ودو درم زردچوبه
کوفته بیخته اضافه کنند وبغایت سحق بلیغ نمایند
وبکار برند + مرهم مرداسنگ بنسخهٔ حکیم مهدی زخم
را از چرک پاک کند وجهت کیهٔ ارمنی نافع ونوشته
که مجربات استاذی ام است + صنعت آن کندر
مرداسنگ بارزد اشق موم ازهریک ده مثقال
علک البطم سرخ ازهریک یک مثقال روغن زیت
بقدر حاجت علی الرسم مرهم سازند وبکار برند +
مرهم مرداسنگ دیگر از حکیم معزی الیه جمیع جراحات
راکه از اسباب خارجه حادث شده باشد مناسب
ومجرب ست + صنعت آن مرداسنگ دم الاخوین
زردهٔ تخم مرغ روغن چراغ ازهریک بقدر لائق
وحاجت علی الرسم استعمال نمایند + مرهم مرداسنگ
بنسخهٔ او دیگر + صنعت آن مرداسنگ زردچوبه از
دوجزو نرم بکوبند وبسرکه تر کنند وبروغن گل سرخ
سرشته مرهم سازند وسید اسمٰعیل در ذخیره این مرهم
را در سعفهٔ یابسه ذکر کرده وگفته که این مرهم
سعفهٔ یابسه را بکار آید چون بعد از گرفتن خون و
استفراغ صفرا و به مطبوخ هلیله وافسنتین رومی و
سقمونیا یا استفراغ بحب صبر وحب قوقایا این
مرهم را بر موضع سعفه طلا نمایند ویک شب بگذارند
در روز دیگر سبوس گندم وبرگ چغندر بسرکه آب
بپزند وسر را بآن بشویند + مرهم مرداسنگ باسرکه
بنسخهٔ شیخ الرئیس + صنعت آن بگیرند مرداسنگ
هر قدر که خواهند کوفته بیخته در طشتے ریخته سرکهٔ
انگوری تند وزیت بر سر آن کنند ونیکو خلط نموده
بادست استعمال نمایند + مرهم مرداسنگ بنسخهٔ
قلانسی منبت لحم صالح ست وبسیار نافع ست از
برای قروح بلغمیه واستعمال کرده میشود در تابستان
در امزجهٔ حاره + صنعت آن مرداسنگ پنجدرم
کوفته بیخته مرتبهٔ دیگر آنرا بسرکهٔ انگوری سحق کنند
تا حل گردد پس بریزند بران روغن گل سرخ و

بسایند تا چون غلیظ بگردد چون مرهم بشود بیندازند بران
سفیداب ارزیز پنجدرم ده دانگے کافور قیصوری و
سحق نموده استعمال نمایند + مرهم مرداسنگ تمام جراحات را
نافع وسودمند است + صنعت آن مرداسنگ سه
توله روغن زیت بست توله موم کافوری دو توله روغن
را برروی آتش گذاشته موم را دران داخل نمایند و
دوسه جوش داده از آتش فرود آورده ادویه را کوفته
بیخته دران اندازند واز چوب نیم برهم زنند ودر ظرفی
نگاه دارند ووقت حاجت بکار برند + مرهم مرداسنگ
دیگر که در نفع ازان زیاده است + صنعت آن
مرداسنگ زردچوبه ازهریک سه مثقال دم الاخوین
اثمد سیاه قرن گوزن محرق سفیداب قلعی جلنار
فارسی ازهریک یک مثقال اجزا را نرم کوفته بیخته
روغن زیت بقدر حاجت بر آتش گذاشته موم زرد
مصفی چهار مثقال دران گداخته ادویه را باچوب نیم
دران ممزوج نموده بکار برند + مرهم مرداسنگ اکثر
قروح وجروح را نافع است + صنعت آن مرداسنگ
شش مثقال روغن چنبیلی که یاسمین ست یکصد و
پنجاه مثقال که تخمیناً ربع آثار هندی میشود علی الرسم
مرهم سازند وعند الحاجت بکار برند زخم را خشک
وسوزش آنرا برطرف میکند وبرای زخم یا ورمے که از
سوزش جگر بهم رسیده باشد نافع + مرهم مرداسنگ
عجیب الفعل ست برای التیام والتحام قروح وقتیکه
گرمی بسیار نداشته باشد + صنعت آن مرداسنگ
ونرم مثل سرمه سائیده یک اوقیه وسه اوقیه زیت
بران ریزند وبپزند وحرکت دهند تا منحل گردد پس
بگیرند کندر را از زردت دم الاخوین بارزد زفت یابس
ازهریک دو درم ونرم سوده دران بریزند تا غلیظ
گردد وبکار برند + مرهم مرداسنگ دیگر جهت رویانیدن
گوشت استعمال کرده میشود ودر تابستان هنگام
حرارت بسیار باشد + صنعت آن مرداسنگ پنجدرم
نرم سوده مانند سرمه پس با سرکه بسایند تا مانند مرهم
گردد پس پنجدرم سفیداب رصاص وقلیلے کافور

داخل کرده نگاهدارند و روغن گل داخل نمایند و بسایند و مرهم سازند و عند الحاجت بکار برند و این هر دو نسخه منقول از اصول التراکیب نجیب الدین سمرقندی ست + مرهم نخاع دانه‌های بواسیر را که پدید آمده باشد و درد آنرا اسود مسند باشد صنعت آن روغن گل هشت درم نخاع گاو ماده سی درم و موم صافی پنجدرم سفیداب ارزیز سفیداب کمانگران مرداسنگ کثیرا صمغ عربی از هر یک یکدرم سفیده تخم مرغ یک عدد حرام مغز را در روغن اندازند و صاف کرده چرک آن دور کنند و موم را در صافی آن بگدازند و ادویه را سوده داخل کرده حرکت دهند تا فراهم آید از آتش بردارند پس سفیداب و کافور را سوده دران داخل کرده بچوب بید برهم زنند بعد ازان سفیده بیضه را داخل کرده حل کنند تا چون مرهم گردد و بکار برند + مرهم نخل این مرهم از صناعت جالینوس است و مسمی باین اسم گردیده سبب آنکه آنرا از ابتدای طبخ تا وقتیکه مرتب شود بسعف نخل رطب باید حرکت داد و وجه تسمیه این مرهم باین اسم اسحق این وجه را گفته و میر محمد مومن گفته وجه تسمیه این مرهم نخل آنست که این مرهم حرکت میدهد مواد عضوی را از برای دفع از مسالک چنانکه از منخل مشاهد میگردد و بعضی ادعا کرده اند که این تصحیف است اسم آن مرهم نحل است بحای مهمله بعد از نون و نحله بمعنی عطیه است و درین مرهم عطایای الهی بسیار است و شیخ الرئیس این مرهم را مسمی بمرهم قلقدیس کرده و گفته که این مرهم است که جالینوس آنرا فونیقی نام نهاده محمود بن الیاس و بعضی دیگر این مرهم را مسمی بمرهم قلقطار کرده اند و حال آنکه مشار الیه در اجزای این مرهم قلقدیس آورده و چنین ظاهر میگردد که نزد او این هر دو لفظ مترادف باشد چنانکه بعضی اطبا گمان اند نه آنکه اسم صنفی باشد از اصناف زاجات چنانکه مشهور است در کتب ادویه مفرده مسطوره

و بالجمله این مرهمی ست جید الفعل در جبر کسر و اصلاح عصب و کسر و حصر و رض اعضا و غضاریف و نافع از برای طاعون و اندمال قروح عسرة الاندمال و قروح متعفنه و اورام جاسیه و اورام سرطانی و از برای اورامیکه بوده باشد از مواد منصبه باعضا و از برای تحلیل مطلق اورام و چون طلا کنند این مرهم را بر جرب متقرح و حکه که حدوث آن ها از رطوبت باشد نفع میدهد در ها نروز و اثری عظیم میکند و بعضی از اطبا طلا کنند این مرهم را بر حمره و آکله و نمله و مدح کرده اند طلای آنرا از برای اینها صنعت آن بگیرند مرداسنگ و تنقیه آن کنند بآب بسحق در آفتاب و چند روز چنین کنند تا خشک شود پس فراگیرند از مرداسنگ و از پیه گاو کهنه جبلی اجزا متساوی و از قلقطار سحوق ربع یک جزو و همه را بسعف نخل برهم زنند تا خوب ممزوج گردد پس بر آتش نهاده بسعف نخل رطب برهم زنند و هرگاه سعف خشک شود بسعف رطب دیگر برهم زنند و در نسخه دیگر مرداسنگ نصف یکجزو است صنعت این مرهم به نسخه شیخ الرئیس بگیرند پیه ثرب کهنه دو رطل و ثرب پیه پرده شکمیه است زیت عتیق مرداسنگ سوده از هر یک سه رطل قلقدیس چهار اوقیه شحم را در روغن زیت بگدازند و صاف نمایند و در پاتیل کرده بر آتش گذارند و قلقدیس و مرداسنگ را نرم سوده دران ریزند و بچوب تازه نخل متصل برهم زنند تا غلیظ و منعقد و بقوام مرهم آید فرود آورده نگاهدارند و عند الحاجت بکار برند صنعت این مرهم بنسخه محمود بن الیاس که در حاوی صغیر ذکر کرده بگیرند ثرب خنزیر با شحم آن که غیر مملوح باشد دو رطل مرداسنگ یک رطل قلقطار چهار اوقیه و پاک کنند ثرب و شحم را از جمیع عروق و غدد ها و اغشیه و نرم بکوبند و بآتش ملایم بگدازند و صاف نمایند و تمامی دهنیت آنرا بگیرند و ثقل آنرا دور نمایند پس یکرطل زیت عتیق و یک و نیم

رطل روغن گاو غیر ملیح داخل کرده نیکو برهم زنند و بطریق معمول مرهم سازند و بکار برند + مرهم لوزه قلمی فرموده اند که این نسخه از بنده آثم محمد هاشم سید علوی خان ست سوختن آتش و آکله را نافع است صنعت آن لوزه هشت مرتبه بآب شسته موم سفید از هر یک پنجمثقال مرداسنگ خبث الفضه سفید آب ارزیز شسته اقلیمیا شسته از هر یک یکمثقال روغن گل سرخ بست مثقال + مرهم شیخ داود در تذکره از نصایح ذکر کرده و گفته که صاحب نصایح اطناب کرده و مبالغه نموده در مدح این مرهم و گفته که نافع است از برای اوجاع معده و کبد و طحال و ریه و پهلوها و گرده و مثانه رحم و اعصاب و از برای اورام و صلابت ها و از برای نزف الدم و نجابت شوصه + صنعت آن موم علک البطم مقل ازرق و قردمانا برگ مورد مرزنگوش کعک شامی سنبل الطیب حماما زعفران مصطگی از هر یک هشت درم روغن بنفشه روغن کنجد هر کدام که باشد پنج وزن مجموع ادویه صموغ را با شراب عتیق یا سرکه انگوری بخیسانند و در هاون بدسته بمالند تا نیکو مخلوط شود بکار برند مرهم دیگر که شیخ رئیس در قرابادین قانون ذکر کرده نافع است از برای شدت ضعف کبد و معده و ملین صلابات ست و حبس اسهال کبدی میکند صنعت آن کعک شامی چهار درم مصطگی افسنتین رومی لبان ذکر لادن از هر یک دو درم مر صافی صبر سقوطری قصب الذریره عود هندی اقاقیا از هر یک یکدرم سفرجل پوست و تخم جدا کرده پخته شش درم خرمای قصب پنجاه عدد موم روغن ناردین گل سرخ از هر یک بقدر حاجت که مرهم توان ساخت اول خرما و کعک را در طلا یعنی شراب مطبوخ بخیسانند و بگیرند سفرجل را و پاک سازند از حب و پوست پس بپزند آنرا با طلا یعنی شراب تا آنکه خوب پخته شود پس بکوبند و بکوبند بید نیکو و مخلوط کنند با قصب و کعک در هاون بدسته بمالند تا مخلوط شود و موم

رابا روغنها بگدازند و باقی ادویه را کوفته بیخته در موم
روغن داخل نمایند پس همه را یکجا کرده در هاون
بدسته بمالند تا نیکو مخلوط گردند پس طلا کنند آن را
بر صفحه کاغذی و بچسبانند و بر کبد و معده + مرهم دیگر
که دمامیل و جراحات و اورام را منفجر نماید و تفتیک
نشتر زده باشد + صنعت آن خمیر مایه سی مثقال
آهک آب ندیده پنج مثقال صابون دو مثقال و
مجموع را بزیت سرشته بر عضو بمالند + مرهم دیگر که سرطان
را نافع ست + صنعت آن روغن گاو یک و نیم توله
سریش و صمغ عربی از هر یک شش ماشه روغن ناردین
را بر روی آتش گذاشته و موم را دران اندازند که
بگدازد پس سریش را دران اندازند و مرهم سازند و در
ظرفی نگاهدارند و عندالحاجت بکار برند + مرهمی که
درد گرده و مثانه را و سوزش قضیب را سود دارد
و سنگ از گرده فرود آورد + صنعت آن روغن
بنفشه پنج استار موم صاف پیه بط از هر یک ده درم
مغز استخوان قلم گاو سه استار میعه سائله سه درم گل
بنفشه گل خطمی سفید صمغ عربی کثیرا از هر یک یکدرم
و نیم چنانچه رسم است بیامیزند و بر زهار و قضیب و
گرده به پنبه پارچه کهنه مالیده بگذارند و اگر بدل روغن
بنفشه روغن عقرب کنند اصوب ست و سنگ را زود تر
پاره کند و بریزاند + مرهم دیگر نافع برای آتشک
صنعت آن کرنج که کرنجوه نیز نامند که ثمر هندیست
بقدر بادام و خاکستری رنگ غیر مستوی کف دریا که
بهندی سمندر پهین نامند کات هندی سفیده از
هر یک یک جزو موم سفید روغن گاو از هر یک
دو جزو علی الرسم مرهم سازند و با آب سرد چند مرتبه
بشویند و بکار برند + مرهم دیگر جهت جرب حکه و قوبا
نافع صنعت آن آب انار ترش یکصد درم سرکه انگوری
در ظرف مس سرخ بی قلعی بپزند تا غلیظ گردد پس در
هاون انداخته کبریت زرد پوست هلیله زرد و
توتیای کرمانی مغز تخم خربزه بو داده مغز تخم کدو
بو داده منگ شویه که بهندی تخم پنوار تخم چکوند

گویند پوست کدو سوخته حضض هلی از هر یک یک
مثقال کوفته بیخته دران داخل کرده پیوسته بمالند
پس روغن گل سرخ بقدر حاجت داخل کرده نیکو
بر هم زنند تا چون مرهم شود در حمام بعد کیسه مالی
بر موضع جرب و حکه و قوبا بمالند + مرهمیکه اسقاط
دانه بواسیر نماید + صنعت آن مغز گردگان
جا دیده مغز استه زردآلو هر دو را با پیه کوهان شتر
سحق نموده طلا نمایند + مرهم دیگر جهت اسقاط
دانه بواسیر + صنعت آن مغز ساق گاو پیه مرغ
کوهان شتر روغن گل سرخ متساوی الوزن در هم
بگدازند و قدری افیون داخل کرده در هاون
بدسته بمالند تا یکسان شود و استعمال نمایند +
مرهمی که بدن را نرم سازد و تشنج را که از یبوست باشد
سود دارد و مفاصل را نرم سازد و اعضاء ضعیف
شده را قوی گرداند + صنعت آن روغن بنفشه
بادام بست درم مغز قلم گاو یک استار مغز قلم گاو
را در روغن بگدازند و صاف نمایند و ثفل آن را
دور کنند پس چهار درم موم سفید صافی دران
بگدازند و گل خطمی سفید و گل بنفشه و صمغ عربی گل
بابونه اکلیل الملک از هر یک دو درم کوفته بیخته
در هاون بدسته بمالند تا یکسان شود و بکار برند
مرهمی که بی نظیر است در تسکین اوجاع امراض
نواسیر و بواسیر و شقاق مقعده و درد آن +
صنعت آن مغز تخم کدو بریان مغز تخم خربزه پیه
گرده از هر یک دو مثقال ورق القنب سفید آب
قلعی شسته مغز قلم گاو از هر یک یک مثقال و عنبر
گل سرخ پنج مثقال همه را بدستور با مرهم ممزوج نموده
زمانی در هاون بدسته بمالند تا یکسان شود و بکار
برند + مرهمی که قوبا را نافع است + صنعت آن
روغن تلخ که روغن سرشف است سه آثار صابون
ربع آثار اسرنج سفید آب از هر یک چهار توله و بعضی
عوض سفیده آب شنجرف را داخل می نمایند علی الرسم
مرهم سازند و بر قوبا بمالند + مرهم نافع جهت جرب +

صنعت آن روغن تلخ ربع آثار فلفل را ز سرخ که
در هند میشود پنج عدد دران اندازند و بر آتش گذارند
تا بسوزد پس شش ماشه جدوار و دو ماشه زرنیخ درقی
نرم سوده داخل نمایند و عندالحاجت بر مواضع جرب
بمالند + مرهم نافع جهت جمیع قروح و جراحات خبیثه
و خنازیر و آتشک + صنعت آن روغن کنجد را در ظرفی
کرده بر آتش بگدازند و چرم ساغری سبز را ریزه ریزه
کرده دران اندازند و بچوب نیب تازه بر هم زنند تا سوخته
گردد صاف نموده قدری موم داخل کرده مرهم سازند
و بکار برند + مرهم کهرنگرا جهت ضربه و سقطه و تسکین درد و
سختی آلت که بسبب ضعف یا جلق باریک و ناهموار شده
باشد + صنعت آن بارزد موم سفید از هر یک بست و
چهار مثقال کهرنگرا که نام دوای هندی ست نانخواه
ترب جوز بوا از هر یک سه مثقال علی الرسم مرهم سازند
و بر موضع درد یا آلت بمالند و اگر بمقدار دو سه درهم
ازین مرهم را بخورند نیز بسیار خوب ست و از ترشی و بادی
پرهیز نمایند و هر چند این مرهم کهنه گردد بهتر است
مرهم الکتران جهت انواع قروح و جروح و نواصیر
و بواسیر و دمامیل مجرب و محلل و منضج اورام ست +
صنعت آن الکتران که روغنی ست سیاه رنگ که از
فرنگ می آورند موم کافوری از هر یک بست توله
روغن بزرکتان که بهندی السی نامند هشت توله
روغن میتا که روغنی ست خاکستری رنگ که نیز از
فرنگ می آورند روغن سرخ که نسخه آن نوشته میشود
رال از هر یک چهار توله موم را در روغنها بگدازند و رال
را نرم سوده بران بپاشند و بچوب نیب بر هم زنند و
مرهم سازند و بکار برند + نسخه روغن سرخ که از اجزای
این مرهم است و نیز جهت تحلیل اورام و درد اعضا
و وجع مفاصل مفید است + صنعت آن روغن کنجد
روغن سرشف از هر یک دو استار هندی روناس که
عروق الصباغین و بهندی مجیٹھ نامند ربع آثار
وج ترکی زرنباد که بهندی کچور گویند سلیخه سعد کوفی
زنجبیل کچله دار شیشعان که بهندی کاپھل گویند

جوز بوا قرنفل سادج هندی از هر یک هشت توله ادویه
را جوکوب نموده یک شبانروز در چهار آثار آب خالص
بخیسانند پس بجوشانند تا بنصف آید روغن ها را
داخل کرده بآتش ملایم بجوشانند تا آب رفته روغن
بماند و اگر اولا بعد از آنکه دو ثلث آب در جوش رفته
باشد ادویه را مالیده صاف نموده روغنها را داخل
بآتش ملایم جوش دهند بهتر است و این روغن نیز
قولنج و وجع را نافع است * مرهم دیگر قروح و جروح
و اورام را نافع است هر نوع که باشد * صنعت آن
کافور تخم خیار مقشر لعل بدخشی شنگرفی که رال ست
توتیای هندی مرداسنگ حجر رانج انزروت سرخ
سفیداب نقاشی موم کافوری از هر یک یک مثقال
دم الاخوین پیه بز روغن گل از هر یک دو مثقال
ادویه کوفته بیخته موم را در روغن گداخته علی الرسم
با سفیده تخم مرغ بسرشند و بکار برند * مرهم الکواکب
منقول از طب کیمیائی براکلسوس گفته که این مرهم
مسیحی مرهم اولیا است و از عجائب ترکیب و غرائب
خواص وآن است جهت آنکه نوشته که زائل میگرداند
جراحت را از غیر آنکه احتیاج بسوی گذاشتن مرهم بر
عضو مجروح باشد بلکه بگذاشتن این مرهم بآلتی که
بآن جراحت حادث شده از شمشیر و کارد و تیر
و نیزه و چوب و عصا و غیر اینها یا پارچه خون آلود
گذارند و تبدیل نمایند مرهم را چنانچه بر زخم تبدیل
می نماید مادام که صحت یابد و اگر جراحت خشک
شده باشد پارچه کرباس خشتی یا چوبی یا بچیز دیگر
آن عضو را خون آلوده نمایند و مرهم را بران پارچه
یا چوب بدستور گذارند باذن الله تعالی شفا یابد *
و نیز گفته هر چند بعضی مردم منکر اند این تاثیر را
میگویند که التیام یافتن جروح و قروح نه بسبب
تاثیر این مرهم است بلکه بسبب توجه و اعتقاد
مجروح است و انتعاش طبیعت او و نسیتام
چنانچه گمان کرده اند بدرستیکه خواص اشیا را
انکار نمی توان نمود و فعل مرهم بخاصیتی است
که جناب قدس الهی بتوسط ارواح سماوی بران
فائز گردانیده چنانچه جذب مقناطیس آهن را *
صنعت آن بگیرند شحم خنزیر صحرائی شحم زئب که
کفتار است از هر یک هشت اوقیه و هر دو را با شراب
انگوری خالص بآتش ملایم طبخ دهند پس در آب
سرد بریزند تا منجمد گردد پس بگیرند خراطین را و با
شراب انگوری یا آب خالص نیکو بشویند و بر روی
طبق خشک نمایند مقدار دو رطل پس بگیرند مغز
سر خنزیر بری و صندل سرخ و مومیائی خالص و
حجر الدم که شادنج است از هر یک یک اوقیه
استخوان کاسه سر انسان دو وزن جمیع دقه
انچه کوبیدنی ست کوبیده و انچه سائیدنی ست
سائیده و باهم ممزوج و مخلوط نموده مرهم سازند
و باید که بر وقت خلط و امتزاج و ترکیب قمر زائد
النور و در خانه زهره باشد و اگر شمس در میزان باشد
بهتر است پس محافظت نموده بوقت حاجت بکار برند

فصل در ذکر مُری

بدانکه مری بضم میم و کسر رای مهمله مشدده و یای
آخر حروف و وی لفظ عربی ست مشتق از مری
یعنی هضم کننده طعام و بفارسی آبکامه نامند از
ادویه قدیمه است از اختراع اطبا کلدانیون گرم و خشک
تا اول درجه سوم و گفته اند حار در اولی و یابس
در ثانیه است و هاضم و مشتهی و مسهل اخلاط لزجه و
دافع تخمه و کرم معده و امعا و بواسیر و بد بوئی
دهان و ضرر چربی ها و مسخن معده و جگر و ملطف
غذاهای غلیظ و مجفف رطوبات معده و امعا و
خوشبو کننده دهان و منشف بلغم و ادرار فضلات
کند و شرب آن چند روز با لک در ساغ کردن بدن
از مجربات ست و تحقین بدان و داخل کردن
آن در حقنه ها جهت قرحه امعا و قولنج و وجع
ورک و عرق النسا نافع است و جهت دفع و
اخراج بلاغم کثیره و اخلاط نیه فجه را و نطول
آن جهت قروح و ریشهای عفنه خبیثه و گزیدن سگ
دیوانه را مفید است و غرغره آن جهت ورم لهاة و
لوزتین بعد انفجار و جذب بلاغم دماغی و خنک و
ازاله نقصان ذائقه و قطور آن در چشم مانع بروز آبله
است در چشم اگر بروز کرده باشد در ازاله آن از مجربات
شمرده اند و مضر سینه و سرفه و بواسیر و صاحبان
خارش بدن و مصلح آن لعابها و حریرها و شیرینها
است گویند که مری عمل نمک کند الا آنکه از آن الطف
و اقوی بود و تشنگی براند و معطش ست و چون ناشتا
اندکی بخورند رگهای معده و امعا را بگشاید * صنعت
آن منبجه اصل که بهترین آبکامهاست بگیرند آرد جو
و ماده آنکه فوذج است و صنعت فوذج ذکر کرده
میشود هر دو را در تابستان خمیر کرده نان نیم پخته
در تنور سازند و آنرا نیم وزن آن فوذج بری و مثل
آن نمک و ربع آن رازیانه و جهت مبرودین قدری
تخم کرفس و دارچینی و قرنفل با آب خمیر کرده بست
روز در آفتاب گرم بگذارند و هر روز بر هم زنند و
آب بران بپاشند تا سیاه و منتن و متکرج گردد پس
در آب حل کرده و صاف نموده در شیشه کرده چند
روز در آفتاب گرم بگذارند و بکار برند و انچه
بالفعل درین بلاد بجای مری استعمال میکنند
آن ست که ماده آبکامه را بجای آب در سرکه حل
میکنند و در آفتاب می گذارند و این را قوت اسهال
ضعیف و قوت تفتیح و هضم غذا زیاده است و لیکن
استعمالش در حقنه ها جائز نیست خصوصا حقنه های
قروح و در اصفهان بجای آب و سرکه شیر میکنند و
معروف است بکامه بی الف و کومه بواو نیز و
بعضی بجای شیر ماست میکنند و بعد از ان هر قدر
از کامه بر میدارند و عوض آن شیر داخل میکنند
و در باب کوامخ مذکور شده * صنعت مری بنسخه دیگر
بدستور بگیرند نان آرد جو را و در سرکه خمیر کرده در
آفتاب بگذارند و تا ده روز سرکه بر سر آن میریزند
و ده روز دیگر بدوشاب خمیر آنرا تازه کنند و

و بعد از ان ادویهٔ حاره کوفته بیخته بران ریزند و
ده روز دیگر در آفتاب بگذارند و چون خواهند که
آبکامه رقیق باشد بگیرند ازین خمیر مقدار یک من و سه
من سرکهٔ انگوری کهنه بر سر آن ریزند و ادویهٔ حاره
نیم کوفته در کیسه کرده دران اندازند و چهل روز
در آفتاب گذارند پس صافی کرده استعمال نمایند
صنعت این مری بنسخهٔ دیگر بگیرند نان گندم و در
ظرف سفال سبز نو گرما گرم بر روی هم گذارند تا سبز
شود پس آن نانهای سبز را بسرکهٔ انگوری تند خمیر
کرده در آفتاب بگذارند تا ده روز هر روز سرکه
بران ریزند و ده روز دیگر خمیر آنرا بدو قرص تازه
سازند و ده روز دیگر به شیرهٔ انگوری خمیر کنند و
بعد از ان ادویهٔ حاره کوفته در کیسه کرده دران
اندازند و تا چهل روز در آفتاب بگذارند و بکار برند
صنعت فودنج که مایه و ماده آبکامه و کامها و تر شیها
دیگر است بگیرند آرد گندم و آرد جو بهم بسرشند خشک
و با آب گرم و خمیرهٔ نان و نمک خمیر کنند و قرص
سازند و سوراخی درمیان آن کنند و در برگ انجیر
پیچیده در ظرفی نهند و در سایه بگذارند تا سبز و عفن و
بوسیده شود پس بیرون آورده بکار برند و بعضی
گفته اند که فودنج را باین صنعت میسازند که آرد جو و
آرد گندم با آب گرم خمیر کرده بی نمک ترتیب داده
و در برگ بید انجیر پیچیده در ظرف کرده در سایه
میگذارند تا متعفن شود و خشک کرده نگاهدارند
و بعضی دران ادویه خوشبو اضافه نموده با سرکه
مخلوط کرده مدتی در آفتاب میگذارند و خواص
آنها در حرف الف و در فودنج ذکر یافت * صنعت
آن نیز و مکرر برای ایضاح و تسهیل اینجا نیز آورده
مری فرموده اند که این از اختراع بندهٔ حکیم معتمد الملوک
سید علویخان است * صنعت آن آرد گندم
آرد جو مساوی خشک درهم کرده در هر یکمن تبریزی
ازان پانزده مثقال نمک و دو مثقال و نیم بوره
ارمنی یا بورهٔ درختی که آنرا بهندی کهار نامند

و سی و هفت مثقال و نیم مادهٔ مری که فودنج باشد
و پنج مثقال خردل سوده و ده مثقال خمیر مایه
داخل کرده با آب خمیر کرده و لیکن باید که دران
آب بقدر چهل مثقال سرکهٔ انگوری داخل باشد
و مثل سرکه دوشاب نیز باشد پس آنرا خمیر کرده
بگذارند تا آن خمیر ترش شود پس از ان خمیر
نانهای ضخیم ساخته در تنور نیم پخته نموده پس آن
نانها را در ظرف سفالی سبز گرما گرم بر روی هم
بگذارند و در سایه جای نمناک نهند تا آن نانها
سبز شود پس آن نانها را خمیر کرده با آب و قدری
پودنه و نمک و دارچینی و قرنفل و رازیانه داخل
کرده بست روز در آفتاب بگذارند و هر روز قدری
آب داخل کرده برهم زنند پس یک من از ان خمیر
را در سه من آب حل کرده در شیشه کنند و نانخواه
و کشنیز خشک و قرنفل و بادیان و دارچینی و
زنجبیل و بسباسه و خردل و پودنه و شونیز نیم کوفته
در کیسهٔ کتانی کرده دران انداخته بست روز در
آفتاب بگذارند و هر روز سرکه بران بپاشند
و برهم زنند و بعد از بست روز یک من از ان خمیر را
در سه من سرکه حل کرده در شیشه نموده ادویهٔ
مذبوره را سوای خردل در شیشه نموده بست روز
دیگر در آفتاب بگذارند پس صافی کرده بکار برند
مری دیگر تالیف آن مرحوم * صنعت آن فرا
گیرند از آرد گندم و یا آرد جو هر قدر که خواهند و از
هر کدام که خواهند و یا هر دو درهم و خمیر کنند و
باید که خمیر مایه در خمیر آن زیاده از قدر متعارف
باشد و خمیر آنرا بگذارند تا نیکو ترش شود و بر آید
پس آن خمیر را در تنور نانهای حجیم نیم پخته به پزند
پس بر آنها اندکی آب پاشیده گرم گرم در ظرف
سفالی سبز بر روی هم بگذارند و ظرف دیگر بر سر
آن و در سایه در جای نمناک نهند تا نانها سبز شود
پس آن نانها را خشک کرده بکوبند با لنصف
آن فودنه نمک خمیر بوزن آن و از هر یک از

رازیانه و شونیز و خردل سرشته در ظرفی کنند و
در آفتاب نهند و هر روز آب بران افشانند و برهم
زنند تا سیاه شود پس آب دران کنند و سه هفته
در آفتاب نهند تا جوش خورد و از جوش فرو نشیند
پس صافی نموده آن صافی را بنصف وزن آن
سرکه و نصف سرکه نبات داخل کرده بران اثقال
ریزند و سه هفته دیگر در آفتاب نهند پس صافی
نموده زعفران دارچینی نانخواه کشنیز خشک و
قرنفل رازیانه شونیز بسباسه زنجبیل در هر یکمن
ازان آب مروق یکدرم ازین ادویه داخل کرده
سه هفته دیگر در آفتاب بگذارند پس صافی نموده
در شیشه ها کرده بکار برند و اثقال آن را نگاهدارند
هرگاه خواسته باشند تا چند بار آب و سرکه یا آب
خالص بر روی آن کرده سه هفته در آفتاب نهند
پس صافی کرده افاویه مذکوره داخل کرده چند
روز دیگر در آفتاب نهند * مری دیگر معده را قوت
دهد و بلغم دفع کند و اشتهای طعام آورد و صفرا
و صداع صفراوی و لکنت زبان را رفع کند و
زنگ رو را نیکو گرداند و بوی دهان خوش کند *
صنعت آن نان تازه گرم را در کوزهٔ گلی آب ندیده
بگذارند تا سبز شود بعد از ان در سرکهٔ انگوری
بگذارند تا نرم شود بعد دو روز در همان سرکه خمیر
نمایند و در آفتاب بگذارند تا ده روز و لیکن باید
که سرکه بالای آن نان باشد بعد از چند روز بر آورده
در قند خمیر کنند و صاف نمایند و در شیشه کرده
نگاهدارند و ادویهٔ گرم مطیب مانند مشک زنجبیل
دارچینی قرنفل دانهٔ هیل جوزبوا و پودنهٔ تازه و
اگر بهم نرسد خشک فلفل جز ابرابر جوکوب نموده
در کیسه کرده دران اندازند و دو آثار سرکه
انگوری خالص تند داخل نمایند و بست روز
در آفتاب بگذارند بعد از ان کیسهٔ مذکوره را
بر آورده بعد طعام و با لطعام بنوشند بسیار نافع است
صنعت مری بنسخهٔ دیگر نان موصوف سبز گشته را

بامساوی آن آرد میده و سرکه خمیر کنند و در ظرف
سفالی کرده در آفتاب بگذارند و سر آنرا بپوشند هر روز
بقدری سرکهٔ انگوری خمیر آنرا تازه سازند تا چهل روز بعد
ازان در هر سه چهار یکمن ازین خمیره یکمن سرکهٔ انگوری داخل
حل زایند و ادویهٔ مذکورهٔ فوق را نیمکوفته در کیسهٔ کتان
کرده دران اندازند و هر روز دو مرتبه آنرا برهم زنند تا
طعم ادویه دران ظاهر گردد پس برداشته صاف نموده
نگاهدارند و اگر غلیظ باشد قدری سرکهٔ انگوری دوشاب
داخل نمایند * مری بنابر آنچه مسعود بن محمد سنجری
در رسالهٔ اسرار الطب ذکر کرده باین * صنعت ست
بگیرند سبوس گندم مقدار ده من طبی که بیست رطل
بغدادی ست و با آب شیرین آنرا تر کنند با نمک و
بگذارند تا خوب ترش شود یعنی تا هفت روز بگذارند
و این عمل در آخر بهار باشد پس بپالایند آن را و
بگیرند صافی آنرا و نگاهدارند و ثفل آنرا دو بشویند
بآب چنانکه مطلق بوی دران نماند پس آب بهار را
تمام در تغار سبزی کرده در آفتاب بگذارند پس
بگیرند آرد جو مقدار ده من طبی و خمیر کرده سه روز
بگذارند تا ترش شود پس آن خمیر را نانها ساخته در
تنور نیم پخته در آب سبوس اندازند و چهل روز در
آفتاب بگذارند پس بیندازند دران مقدار پنج آثار
آب گرم و تجدید آب نمایند یعنی در آب سبوس هر
قدر آب کم شود همان قدر داخل نمایند و بگذارند
بعد از انداختن نان بیست روز و تجدید آب بهاران
همان قسم میکرده باشند پس آب صافی کرده در
ظرف های دیگر مثل قدحهای بزرگ کنند و در آفتاب
بگذارند تا برسد و داخل کنند دران رازیانهٔ تر و
یا خشک نیمکوفته جریش و سیاه دانه و نانخواه و کمون
کرمانی و گاهی مری از ماهی میگیرند تا رسیدن صنعت
مذکوره و در موضع دیگر در کتاب مسطور گفته مری
چیزیست سیال از جنس نانخورش که فرا گرفته میشود
از نان و مر آنرا خمیره ایست از آرد جو و سبوس
گندم که با آب و نمک سرشته در خم ریزند و بگذارند

در آفتاب تابستان چهل روز تا برسد پس صاف
نمایند آب صافی آن مری ست و ثفلش بن ست
مری بنسخهٔ میرزا محمد باقر حکیم باشی منقول از خط
معزی الیه * صنعت آن نان گرم آرد جو یا آرد
گندم نیم پخته در تغار سفالی سبز آب ندیده بگذارند
تا سبز شود آنگاه با سرکهٔ انگوری خمیر کرده ده روز
در آفتاب بدارند و هر روز قدری سرکه بران ریزند
پس آنرا بدوشاب خمیر کنند و ده روز دیگر در آفتاب
بگذارند پس خمیر آنرا بشیرهٔ انگور سیاه تازه نموده
ده روز دیگر در آفتاب بگذارند و بعد ازان در هر
یکمن شاه ازین خمیره سه من شاه سرکهٔ انگوری کلز
دارچینی سیلانی زنجبیل جوزبوا بسباسه پودنه اشنه
سنبل الطیب کبابه شونیز رازیانه کرویا فلفل دار
قرنفل از هر یک پنج مثقال زعفران یک مثقال
داخل کرده چهل روز در آفتاب بگذارند و درین
مدت هر روز دو مرتبه برهم زنند و این نسخه بسبب
شیرهٔ انگوری خالی از دغدغه نیست و اگر با دوا
قدری نمک یعنی بقدر ده مثقال داخل نمایند
رفع دغدغه آن میگردد * مری بنسخهٔ دیگر * صنعت
آن نان موصوف سبز گشته را بامساوی آن آرد
میده بسرکه خمیر کرده در تغار سبزی کرده در آفتاب
بگذارند و سر آنرا بپوشند و هر روز بسرکه خمیر آن را
تازه سازند تا چهل روز بعد ازان در هر سه چهار
یک من ازین خمیره یک من سرکهٔ انگوری داخل
کرده و ادویهٔ مسطوره را نیمکوفته در کیسهٔ کتان
کرده دران اندازند و هر روز دو مرتبه آنرا برهم
زنند تا قوت ادویه را گیرد و طعم و رائحهٔ ادویه
دران ظاهر گردد پس برداشته صافی کرده در
شیشه ها نگاهدارند و بکار برند و اگر غلیظ باشد
قدری سرکه و دوشاب دران داخل نمایند *
مری دیگر بنسخهٔ صاحب منهاج اخلاط غلیظه را
جلا دهد و خشک گرداند و ریشه های عفنه دیرینه
و درد سرین و عرق النسا و رطوبت معده را سود

دارد و در میان حقنه کنند از برای قولنج و نافع است
گزیدن کلب کلب یعنی سگ دیوانه را * صنعت آن
فوفج آرد گندم متخذ از گندم نیک از هر یک سی رطل
آرد را خمیر کرده بی نمک و نان بپزند و بگذارند تا
خشک شود و بکوبند و فوفج را نیز بکوبند و با بیست
رطل نمک و ظرفی لعابدار بسرشند و نیم من رازیانه
در ربع من شونیز و مان ریزند و در آفتاب نهند چهل روز
و هر روز سه بار بسرشند و آب بران افشانند تا سیاه
شود پس در برنیا خضر یا ظرف چینی یا زجاجی کنند
و هم چندان آب دران ریزند و دو هفته در آفتاب
بگذارند هر بامداد و شبانگاه به کفچه بجنبانند چون جوش
برآورد بگذارند تا ساکن گردد و صاف نموده گردانیده
در آفتاب بگذارند و ثفل آنرا باز همچنان یک هفته
دیگر در آفتاب بگذارند و آب بر سر آن کنند و بکفچه
حرکت دهند و دیگر بار صافی کنند و صافی آنرا با
صافی اول یکجا کنند و در آفتاب بگذارند و ثفل
آن باز بدستور در آفتاب نهند تا سه مرتبه و اگر جوش
نیاید بسبب ملوحت برای کمی آن وا زبرای سردی
نیز عناب یک کیله دران ریزد و قومی بعد از تصفیه
آن عسل یا دوشاب دران حل میکنند بدین قسم که
دوشاب را می جوشانند تا سیاه گردد میریزند در هر
یک رطل ازان دوشاب مطبوخ ده رطل از مری می جوشانند
و زعفران و دارچینی و بعضی از افاویه طیبه دیگر دران
ریخته نگاه میدارند و وقت حاجت بکار می برند *
صنعت آن بنسخهٔ دیگر دارچینی ده مثقال قرنفل
سنبل الطیب اشنه مصطکی جوزبوا بسباسه از هر یک
شش مثقال کلز فلفل زنجبیل از هر یک پنج مثقال
زعفران یک مثقال و نیم اجزا را کوفته در سرکهٔ انگوری
کهنه دو من شاه داخل کرده چهل روز در آفتاب
گذارند و بعد ازان صافی کرده استعمال نمایند
صنعت آن بنسخهٔ دیگر دارچینی قرنفل سنبل الطیب
اشنه کبابه چینی دار فلفل کلز مصطکی شونیز فلفل از
هر یک پنج مثقال زعفران یک مثقال داخل کرده

ودهن شاه سرکهٔ انگوری کهنه کرده چهل روز در آفتاب
گذارند پس صاف نموده بکار برند واین هر دو نسبت
مری بلکه مری که مذکور است و هر گاه این دو نسخه را چون
عرق کشند آن را عرق سلطانی نامند *

باب المیم مع السین المهملة

مشک بدانکه مسک بعربی بکسر میم و سکون سین مهمله
و کاف بفارسی مشک بشین معجمه و بهندی کستوری اسم
خون منجمد است که در ناف حیوانی بجثه آهوی کوچکی که
دست و پای آن باریکتر و استخوان قلم دست و پا
او یک پارچه بخلاف آهوی دیگر و صورت آن شبیه
با بن عرس که بفارسی راسو و بهندی نیول نامند
و با دو دندان باریک و بلند مثل گراز بگشته بسیک
بالا و بعضی گفته که نر آنرا دو شاخ و دو دندان میباشد
و ماده آنرا دو دندان و آن حیوان را آهوی خطائی
و آهوی مشک نامند و در کوهستان چین و ختا
و تبت و ترکستان و کوته کانگره که نگرکوت می گفتند
در قدیم الایام و بهرایچ و نیپال و مورنگ و رنگپور
وغیرها که همه آن کوهستانها بهم پیوسته اند بهم میرسد
و در هر حد بلدی و شهری و مملکتی از مواضع قریبه
بآن کوهستان می آورند مثلاً در توران و ایران
از ختا و تبت و در ملتان و لاهور و شاهجهان آباد
از انجا و نیز از کوهستان کوته کانگره که شمالی وسط
راه شاهجهان آباد و لاهور واقع است و در لکهنو
و اوده و اله آباد و عظیم آباد از کوهستان بهرایچ
و نیپال و در بنگاله از کوهستان مورنگ و رنگپور
و نیپال نیز و در ایران و خراسان و روم از چین و
ختا و تبت از راه دریا و هم از خشکی می آورند و خالص
آنرا بسیار کم می آورند مگر بعنوان تحفه و هدیه برای
ملوک و سلاطین و حکام آن بلاد و سرحدات بلکه
همانجا نافه را بریده مغشوش نموده بقسمی که معلوم
نشود نافه را ساخته می آورند و بهترین آن بحسب
آنکه خطائی است پس تبتی پس کوته کانگره ای پس
نیپالی پس جاهای دیگر و بحسب بو تند بو بحدیکه محرور
المزاج را رعاف آورد و بحسب رنگ زرد تفاحی و
بعضی گفته اند که مشک چهار قسم می باشد * قسم اول
خونی است که از آن حیوان بطریق حیض و بواسیر مترشح
شده بر روی سنگها منجمد میگردد و این قسم در
نهایت خوشبوئی و تندی میباشد بحدیکه رعاف
می آورد و زرد رنگ و قطعات آن طولانی و با
صلابت و نادر و قلیل الوجود است * قسم دوم تبتی
و آن نافه است که از اجتماع خون در حوالی ناف
او بسبب غلبهٔ قوت و حرارت آن بهم میرسد و بزرگ
میشود تا مقدار نصف لیموئی و بعد بزرگ شدن
و رسیدن بکمال خارش بسیاری در ان موضع بهم
میرسد و بسبب شدت خارش بر سنگها و درختها میمالد
و با پوستی که بالای آن است جدا شده می افتد *
قسم سوم چینی است و آن خونی است که بعد از صید
نمودن موضع ناف آنرا بدست می مالند تا خون
اطراف یک جا جمع شود پس شگافته بر می آورند
و خشک میکنند و آن سیاه رنگ با صلابت میباشد
قسم چهارم هندیست و آن خونی است که از ذبح آن
حیوان بهم میرسد با جگر و سرگین خشک آن خمیر میکنند
و این قسم اشقر اللون غیر صلب میباشد و این
سخنان بیمعنیها شاید اصلی نداشته باشد بلکه مشک
دو قسم است یا اصلی خالص است و یا جعلی مغشوش
و اصلی خالص همان قسم دوم است که مسمی به تبتی
کرده اند و حال آنکه مخصوص بدانجا نیست و این قسم
یا آنست که خود بخود جدا میگردد چنانکه ذکر یافت
و یا آنکه قریب برسیدن کمال که مردم آنجا آنرا میدانند
آن حیوان را گرفته بریده جدا میکنند و قسم اول
که خونی گویند شاید چنین باشد بر تقدیر صدق که
آن حیوان بسبب شدت خارش آن موضع را بر
سنگها مالیده و مجروح شده خون از ان بر می آمده
و بر سنگها ریخته منجمد می شده باشد و مردم آن را
یافته می آورند و آن را حمل بر حیض و بواسیر آن
میکرده باشند و قسم دیگر مغشوش است و نیز گفته اند که
مشک عملی از ریوند چینی و جهی لبان و جگر خشک کرده
بز و تخم مورد و قرنفل کبوتر و قدری مشک ترتیب داده
در نافها پر کرده و سر آنرا مسدود نموده بصورت اصلی
ساخته میفروشند و علامت مغشوش از سیاهی مفرط
و ثقل آن معلوم است و امتحان آنچه در نافه باشد
آنست که ریسمانی را بسوزن اول از نافه گذرانیده
پس از وسط سیر بگذرانند و بو کنند و هر گاه بوی سیر
ندهد خالص است و الا فلا و امتحان آنچه در غیر نافه باشد
در کفه است قدری از آن را با آب دهن بمالند اگر حل
نشود خالص است و اگر فتیله گردد مغشوش است ارسطو
گوید که مشک خالص سائیده را چون در ظرف رطوبت
دار نهند بقدر یک ساعت وزنش زیاده میشود
امتحان دیگر آنکه ظرفی را بر آتش نهند مشک بر روی
آن ریزند اگر از ان بوی نیکو آید خالص بود و الا
مغشوش و امتحان دیگر آنکه سر جوال دوزی را در
سیر زنند و در نافه فرو برند و بو بینند اگر بوی بد از ان
آید مغشوش است و اگر بوی خوش آید اصلی بهترین
تبتی خالص بهمان اصطلاح است و قوتش تا سه سال
باقی میماند و از نافه بیرون آورده تا یکسال و گرم است
در سوم و خشک است در دوم و شیخ الرئیس گرم در
دوم نوشته و هر چند کهنه شود خشکی آن غالب میگردد
و ملطف و مفتح سدها و محلل اخلاط غلیظهٔ
بارده و مقوی دل و دماغ و سائر اعضای رئیسه
و حرارت غریزیه بالخاصیت و اعضای ظاهری و باطنی
و تزکیه حواس ظاهره و باطنه از سامعه و باصره و شامه
و ذائقه و متفکره و ذاکره و مفرح و مقوی باه و حابس
طبع و مسکر و جهت ضعف دل سوداوی و غشی و
سقوط قوت و دفع طپش فؤاد و مضرات ادویهٔ سمیه و
مسهله و سمومات و در رفع غم و وحشت بارد و سوداوی
و مالیخولیا و خدر و فالج و لقوه و رعشه و ام الصبیان
و صرع و سکته و بلادت و نسیان و امراض عصبانی
و دریاح اعاده نیکوئی رنگ رخساره و رسانیدن قوت

ادویہ بعمق بدن و در الحال لطبقات چشم موثر و شرب
آن در رفع بیش قرون اسنبل بعید یل و فرزجہ آن
معین بر حمل و طلا و سعوط آن بہ تنہائی یا باچند فلفل
و دار شیشعان و امثال آن جہت سکتہ و جمیع امراض
باردۂ دماغی و با روغن با آن بر مقدم دماغ و باد ہان
حارہ بر فقرات ظہر جہت خدر و فالج بشرط تکرار و
تمادی ایام و کوبیدن آن جہت منع نزلات و صداع
بارد و طلای آن با روغن خیری بر احلیل جہت تحریک
باہ و اکتحال آن جہت ظلمت بصر و بیاض و دمعہ
و ظفرہ مفید و مضر محرورین خصوصاً در بلاد و ہائے
و فصول حارہ و جوانان و مصلحش روغن بنفشہ
و کافور قیصوری ست و بوئیدن آن مورث صداع
محرورین و زردی رخسارہ و شرب آن مکرر و بسیار
موجب بدبوی دہان و مصلح اش گلاب قدر شربتش
تا نیم درم بدلش یک وزن و نیم آن ساذج ہندی
و دو اوجاع عصب دو ثلث وزن جند بید ستر یعنی
در سعوط و طلا نہ خوردن +

فصل در بیان نسخ جوارشات کہ اصل و عمود در آنہا مسک است

جوارش المسک منقول از قرابادین افندی
صالح چلپی حکیم باشی قیصر روم ابراہیم سلطان مقوی
دماغ و قلب و معدہ و جہت صرع و خفقان نافع و قدر
شربتش یکدرم است + صنعت آن عود قماری خام
شش درم دارچینی دہ درم عنبر اشہب سہ درم مشک
تبتی خالص دو ثلث درمی کوفتہ بیختہ با شربت ورد
بقدر کفایت بسرشند + جوارش المسک بنسخۂ شیخ رئیس
ابوعلی بن سینا خفقان و بواسیر را نافع است و ضعف
معدہ و بادہای معدہ را دور کند + صنعت
آن ہیل بوا قرنفل زنجبیل دار فلفل از ہر یک دہ درم
دارچینی سہ درم عود ہندی خام ہفت درم زعفران
دو درم شکر سلیمانی بوزن مجموع ادویہ مشک ترکی
خالص نیم مثقال کوفتہ بیختہ بعسل سفید مصفی بسرشند

و در ظرف چینی نگاہدارند شربتے دو درم مزاجش
گرم و خشک است در درجۂ دوم + جوارش المسک
بنسخۂ دیگر کہ تفاوت سہلی دارد بہ نسخۂ قبل + صنعت
آن ہیل بوا قاقلہ قرنفل فلفل زنجبیل دار فلفل
از ہر یک دہ درم دارچینی سہ درم مشک خالص
نیم مثقال عود و قند سفید از ہر یک بست درم کوفتہ
بیختہ بعسل مصفی بقدر کفایت بسرشند + جوارش
المسک بنسخۂ دیگر کہ قریب بہ نسخۂ شیخ الرئیس ست +
صنعت آن قاقلہ صغار قاقلہ کبار زنجبیل فلفل دار
فلفل از ہر یک دہ درم دارچینی سہ درم عود ہندی
بست درم زعفران دو درم مشک ترکی خالص
یک و نیم مثقال قند سفید بوزن مجموع ادویہ کوفتہ
بیختہ بعسل سفید مصفی دو وزن مجموع ادویہ بسرشند
شربتے یک مثقال + جوارش المسک خفقان و
بواسیر را نافع بود و ضعف معدہ و بادہای معدہ
را دور کند صنعت آن دانۂ ہیل بوا قاقلہ کبار
قرنفل زنجبیل فلفل دار فلفل از ہر یک دہ درم
دارچینی سہ درم مشک خالص سہ درم قند سفید
شصت درم کوفتہ بیختہ بعسل مصفی بقدر کفایت
بسرشند و عند الحاجت بکار برند +

فصل در بیان حبوب مسکی

حب المسک مقوی دماغ و قلب و معدہ و
حواس را صاف و نیکو گرداند + صنعت آن مشک
خالص عود قماری دارچینی قرنفل مصطگی رومے
قاقلہ کبار از ہر یک یکدرم ورق طلا محلول ربع
درمے ورق نقرہ محلول زعفران از ہر یک نیم درم
ادویہ کوفتہ بیختہ با صمغ عربی محلول سرشتہ حبوب
سازند ہر حبی بقدر فلفلے شربتے از یک حب تا سہ حب
حب المسک دیگر کہ ہمان نفع دارد و محرور المزاج
را موافق ست + صنعت آن مشک خالص نیم
مثقال عود قماری دارچینی قرنفل مصطگی از ہر یک
یک مثقال تخم خرفہ مقشر شش مثقال طباشیر سفید

یک و نیم مثقال آملہ منقی سہ مثقال ادویہ کوفتہ بیختہ
با آب صمغ سرشتہ حبوب سازند + حب المسک دیگر
بارد المزاج را نافع است + صنعت آن مشک خالص
دو درم عنبر اشہب نیم درم عود قماری غرقی خام جوزبوا
بسباسہ قرنفل دارچینی سیلانی قاقلہ کبار و مصطگی
رومی از ہر یک یک مثقال ورق طلا محلول زعفران
از ہر یک یکدرم ورق نقرہ محلول یک و نیم درم نبات
سفید سہ درم علی الرسم با صمغ محلول در گلاب سرشتہ
حبوب سازند ہر حبی بقدر فلفلے و نخودی شربتے از
یک حب تا سہ حب و اگر درین نسخہ مقدار دو حبہ افیون
خالص اضافہ نمایند بہ نیست +

فصل در ذکر نسخ دواء المسک باقسام شتی

دواء المسک بارد مقوی اعضای رئیسہ بجہت
نافعین حار المزاج و خفقان حار و مالیخولیا از احتراق
صفرا خصوصاً مالیخولیای مراقی و خبث نفس نافع
است + صنعت آن کہربای شمعی غنچۂ گلسرخ تخم خرفہ
مقشر کشنیز خشک مقشر از ہر یک چہار درم گل گاؤزبان
آملہ منقی از ہر یک ہفت درم بسد محرق صندل سفید
مروارید ناسفتہ ابریشم مقرض از ہر یک سہ درم
مشک خالص زعفران از ہر یک یکدرم قند سفید
سہ وزن ادویہ بدستور مرتب سازند شربتے یک
مثقال و اگر در طبع لینت باشد کشنیز خشک و خرفہ
ہر دو را بریان کردہ داخل کنند و یک و نیم وزن
ادویہ قند سفید و یک و نیم وزن رب سیب شیرین
یا رب بہ شیرین ہر دو مساوی یک و نیم وزن ادویہ
داخل کنند + دواء المسک بارد حکیم عماد الدین محمود
صنعت آن گل گاؤزبان تخم کاسنی تخم کاہو طباشیر
سفید گلسرخ صندل سفید تخم خرفہ مقشر کشنیز خشک
مقشر از ہر یک چہار مثقال مروارید ناسفتہ محرق بسد
محرق از ہر یک دو مثقال کوفتہ بیختہ مشک تبتی عنبر
اشہب از ہر یک دو دانگ آب سیب ترش
بقدر حاجت قند سفید سہ وزن ادویہ بدستور معجون

سازند شربتی یک مثقال ٭ دواء المسک بارد دیگر
نافع از برای خفقان حادث از شرب خمر و مقوی قلب
است منقول از خط حکیم محمد باقر ٭ صنعت آن ورق
گلسرخ طباشیر سفید کشنیز خشک مقشر گل گاوزبان
کهربای شمعی از هر یک یک جزو مروارید ناسفته نیم جزو
مشک تبتی سدس جزوی با نبات سفید سه وزن دوا
و آب سیب ترش بدستور مرتب نمایند شربتی یک
مثقال ٭ دواء المسک بارد دیگر نافع از برای
امراض حارهٔ قلب و امراض حادثه بمشارکت
امراض حارهٔ قلب مثل صداع حادث بمشارکت
امراض حاره بسبب صعود بخارات با اخلاط از قلب
بسر صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی بسد از هر
یک سه درم یشب سبز زعفران درونج عقربی
گل گاوزبان از هر یک یکدرم و نیم ورق گل سرخ
و سفید تخم کاسنی مقشر تخم کاهو مقشر کشنیز خشک
مقشر آمله منقی از هر یک هفت درم تخم خرفه مقشر
پنجدرم طباشیر سفید چهار درم مشک تبتی و کافور
قیصوری از هر یک یکدرم آب سیب شیرین نبات
سفید اجزا متساوی سه وزن ادویه هر سه را بگلاب
و عرق و بید مشک حل کرده بقوام آورند اجزا را
بآن سرشته مرتب نمایند شربتی از دو درم تا چهار درم
دواء المسک بارد منقول از خط میرزا معز الدین محمد
بن میرزا رضا منقول از مجربات حکیم احمد غفر الله له
صنعت آن گل سرخ طباشیر سفید کشنیز خشک و
کهربای شمعی از هر یک شش مثقال مروارید ناسفته
سه مثقال مشک تبتی یک مثقال شربت فواکه سه
وزن ادویه بدستور مقرر مرتب نمایند شربتی یک
مثقال تا دو درم ٭ دواء المسک بارد و خفقان حار
و غشی که بسبب آن حرارت باشد مدقوق و مسلول را
سودمند بود ٭ صنعت آن مروارید ناسفته کهربای
شمعی بسد ابریشم مقرض از هر یک دو درم طباشیر
سفید غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع کشنیز خشک مقشر
از هر یک چهار درم مشک تبتی خالص دو دانگ

بدستور مرتب نمایند شربتی از یکدرم تا یک مثقال
دواء المسک بارد دیگر ٭ صنعت آن مروارید ناسفته
سه درم طباشیر سفید کشنیز خشک مقشر غنچهٔ گل سرخ
منزوع الاقماع گل گاوزبان کهربا از هر یک
شش درم مشک تبتی یکدرم کوفته بیخته بشراب
سیب شیرین سه وزن ادویه بسرشند شربتی
یک مثقال با عرق بید مشک ٭ دواء المسک
بنسخهٔ حکیم الملک اردستانی میر مهدی صنعت
آن گل گاوزبان گیلانی غنچهٔ گل سرخ
منزوع الاقماع کشنیز خشک مقشر طباشیر سفید صندل
سفید مغز تخم کدو مغز تخم خیار بادرنگ تخم خرفه
مقشر کهربای شمعی از هر یک سه مثقال گاوزبان
مروارید ناسفته ابریشم مقرض از هر یک دو مثقال
شربت فواکه بست مثقال نبات سفید یک صد
مثقال گلاب و عرق بید مشک از هر یک صد
مثقال بطریق مقرر معجون سازند شربتی دو مثقال
میفرمایند که نسبت این دوا دواء المسک بجهت
آنکه دواء المسک بغیر مشک نمی تواند بلکه این نسخه
مفرح بارد است مگر آنکه مشک بقدر احتیاج بیفزایند ٭
دواء المسک بارد دیگر که قریب است بنسخهٔ قبل ٭
صنعت آن مروارید ناسفته سه مثقال طباشیر سفید
غنچهٔ گل سرخ صندل سفید تخم خرفه مقشر از هر یک
پنج مثقال کشنیز خشک مقشر چهار مثقال گل
گاوزبان گیلانی بسد محرق آمله منقی از هر یک
هفت مثقال تخم کاهو ابریشم مقرض زعفران
دارچینی از هر یک دو مثقال مشک تبتی خالص
یک درم عسل مصفی و قند سفید بالمساوات سه
وزن مجموع ادویه عسل را صاف نموده با گلاب
و عرق بید مشک بقوام آورده بدستور معجون
مرتب سازند ٭ دواء المسک بارد که نیز قریب
است بنسخهٔ قبل ٭ صنعت آن مروارید ناسفته
تخم کاهو مقشر دارچینی از هر یک دو مثقال و
کهربای شمعی طباشیر سفید غنچهٔ گل سرخ صندل سفید

تخم خرفه مقشر از هر یک پنج مثقال کشنیز خشک مقشر
چهار مثقال گل گاوزبان گیلانی بسد محرق یشب
آمله منقی از هر یک هفت مثقال صندل سرخ ابریشم
مقرض از هر یک سه مثقال زعفران یک مثقال مشک
خالص تبتی سه درم قند سفید عسل مصفی
بالمناصفه سه وزن مجموع ادویه قند و عسل را بقوام
آورده ادویه بدستور مقرر بآن سرشته معجون سازند
دواء المسک بارد بنسخهٔ حکیم محمد مؤمن که در تحفة
المؤمنین ذکر کرده و گفته که نافع است از برای
خفقان حار و مالیخولیا از احتراق صفرا و خبث
نفس و مقوی اعضای رئیسه و موافق ناقهین
محرورین ست ٭ صنعت آن مروارید ناسفته
کهربای شمعی بسد محرق ابریشم مقرض صندل سفید
گل گاوزبان گیلانی غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع
طباشیر سفید کشنیز خشک مقشر زرشک منقی تخم
خرفه مقشر از هر یک پنج مثقال فوفل گل ارمنی مغسول
از هر یک سه مثقال نشاسته دو مثقال مشک یک
مثقال عنبر اشهب دو مثقال ورق طلا محلول
یک مثقال ورق نقره محلول دو مثقال قند سفید
دو وزن مجموع ادویه آب سیب شیرین آب انار
شیرین و در نسخهٔ دیگر انارین ست از هر یک نود
مثقال عرق بید مشک گلاب از هر یک پنجاه مثقال
بدستور مرتب سازند و گفته اگر خواسته باشند مشک
داخل نکنند و بعنبر اکتفا کنند عمود و اصل در دواء
المسک مشک ست پس هرگاه آنرا داخل نکنند
و بعنبر اکتفا کنند میفرمایند که آنرا دواء المسک
نمی توان گفت بلکه مناسب آنست که آنرا دواء
العنبر نامند پس حکیم مومن گفته که من دو مثقال
یاقوت الرمانی درین دواء المسک داخل کردم و
اثر آن را بسیار یافتم ٭ دواء المسک بارد منقول
از خط حکیم محمد باقر ٭ صنعت آن ابریشم مقرض
مروارید ناسفته طباشیر سفید کهربای شمعی گل سرخ
کشنیز خشک مقشر از هر یک پنج مثقال صندل سفید

تخم کاهو مقشر زرشک بیدانه گل گاؤزبان گیلانی از
هر یک دو مثقال ورق طلا ورق نقره عنبر اشهب
از هر یک نیم مثقال مشک تبتی خالص یک مثقال
آب سیب شیرین قند سفید از هر یک یکصد مثقال
بدستور مقرر ترکیب نمایند + دواء المسک بارد
میرزا محمد حکیم + صنعت آن گل سرخ طباشیر سفید کشنیز
خشک کهربای شمعی از هر یک شش مثقال مروارید
ناسفته سه مثقال مشک تبتی یک مثقال شربت
فواکه سه وزن ادویه بدستور مقرر مرتب نمایند شربتی
یک مثقال + دواء المسک بارد منقول از خط
سید الاطبا میرزا محمد رحیم که قلمی فرموده اند که این
نسخه از عالیجاه صاحبی ابوتیم عفر الله له است +
صنعت آن گل گاؤزبان گیلانی ابریشم مقرض
طباشیر سفید گل سرخ کشنیز خشک مقشر مروارید ناسفته
کهربای شمعی از هر یک شش مثقال صندل سفید
تخم کاهو مقشر زرشک بیدانه تخم خرفه مقشر از هر یک
سه مثقال یشب سبز یاقوت رمانی مشک خطائی
عنبر اشهب ورق نقره مرجان قرمزی از هر یک
دو مثقال ورق طلا یک مثقال قند سفید یکصد
و پنجاه مثقال شراب سیب شیرین بقدر حاجت
مرتب نمایند شربتی یک مثقال + دواء المسک
بارد تالیف آقا اشرف حکیم منقول از خط حکمت
پناه میرزا معز الدین ولد میرزا محمد باقر حکیم باشی +
صنعت گل گاؤزبان کشنیز خشک کهربای شمعی
از هر یک جزو مروارید ناسفته دو جزو مشک
تبتی سدس جزوی کوفته بیخته با نبات سفید و آب
سیب ترش مرتب نمایند و در نسخه دیگر تفاوتی
در بعضی اجزا و اوزان دیده گل سرخ و طباشیر و کشنیز
خشک گل گاؤزبان از هر یک جزو مروارید
ناسفته نیم جزو مشک تبتی سدس جزوی قلمی شده
دواء المسک بارد نسخه دیگر + صنعت آن کهربا
طباشیر سفید گل سرخ کشنیز خشک تخم خرفه مقشر
از هر یک پنجدرم گل گاؤزبان آمله منقی از هر یک

هفت درم مروارید ناسفته بسد صندل سفید
ابریشم مقرض از هر یک سه درم مشک زعفران از
هر یک یکدرم دارچینی دوازده درم عسل مصفی
و قند سفید سه وزن ادویه بدستور مرتب نمایند +
دواء المسک بارد منقول از تقویم الادویه +
صنعت آن گل سرخ طباشیر سفید کشنیز خشک مقشر
گل گاؤزبان کهربا از هر یک جزو مروارید
ناسفته دو جزو مشک تبتی سدس جزوی کوفته
بیخته با نبات و آب سیب ترش بقوام آورده
بسرشند + دواء المسک بارد کافوری +
صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی طباشیر
سفید غنچه گل سرخ منزوع الاقماع کشنیز خشک
مقشر ابریشم مقرض خام گل گاؤزبان گیلانی
تخم خرفه مقشر از هر یک سه مثقال مشک تبتی
کافور قیصوری از هر یک دو دانگ رب سیب
شیرین دو وزن مجموع ادویه قند سفید بقدر
حاجت بدستور مقرر معجون سازند شربتی از
یک مثقال تا دو درم + دواء المسک بارد موافق
نسخه مشهور + صنعت آن کهربای شمعی طباشیر
سفید ورق گل سرخ کشنیز خشک تخم خرفه مقشر
از هر یک پنجدرم مشک تبتی یکدرم مروارید ناسفته
بسد از هر یک سه درم گل گاؤزبان آمله منقی از
هر یک هفت درم صندل سفید ابریشم مقرض از
هر یک چهار مثقال عود قماری خام دارچینی از هر یک
دو درم زعفران یک درم قند سفید عسل
مصفی بالمساوات سه وزن مجموع ادویه بدستور
مقرر ترکیب نمایند شربتی یک مثقال تا دو درم
دواء المسک بارد دیگر + صنعت آن مروارید
ناسفته دو مثقال مشک تبتی یک مثقال گل
گاؤزبان تخم کاهو مقشر طباشیر سفید گل سرخ
صندل سفید کشنیز خشک مقشر تخم خرفه مقشر
ابریشم مقرض کهربای شمعی از هر یک چهار مثقال
نبات سفید هفتاد مثقال آب سیب

پنجاه مثقال بدستور مقرر ترکیب نمایند + دواء المسک
بارد دیگر + صنعت آن طباشیر سفید گل سرخ
ابریشم مقرض کهربا صندل کشنیز خشک از هر یک
چهار مثقال مروارید ناسفته دو مثقال مشک تبتی
خالص یکدرم یا سه درم ادویه شراب فواکه شیرین
ترکیب نمایند شربتی یک مثقال + دواء المسک بارد
مستعمل سیادت پناه نواب غفران مآب میرزا
سلیمان حکیم منقول از خط میرزا علی نقی پسر زاده
معزی الیه + صنعت آن گاؤزبان ابریشم مقرض
طباشیر سفید گل سرخ کشنیز خشک مقشر مروارید ناسفته
صلایه کرده کهربای شمعی از هر یک شش مثقال و
صندل سفید تخم کاهو مقشر زرشک منقی تخم خرفه
مقشر از هر یک سه مثقال یاقوت رمانی صلایه کرده
یشب سبز صلایه کرده عنبر اشهب از هر یک دو مثقال
مشک خطائی یک مثقال و نیم ورق طلا یکمثقال
ورق نقره مرجان قرمزی از هر یک دو مثقال با
شراب سیب شیرین بوزن قند بسرشند و قلمی نمود
که بتصرف فقیر عالیجاه اخوی یعنی میرزا محمد باقر نموده
تخم کاهو کشنیز خشک است که داخل نموده +
دواء المسک بارد به نسخه صاحب کامل الصناعة
صنعت آن زرنباد درونج عقربی از هر یک یکدرم
مروارید ناسفته کهربا بسد از هر یک یک درم و نیم
بهمن سرخ بهمن سفید سنبل الطیب ساذج هندی
قاقله قرنفل جندبیدستر اشنه از هر یک چهار درم
زنجبیل دارفلفل از هر یک دو دانگ مشک تبتی
یک دانگ و نیم عسل مصفی سه وزن ادویه بدستور
مقرر معجون سازند + دواء المسک حار منقول از
خط نواب حکیم محمد باقر نافع از برای غشی و وحشت
و وهم + صنعت آن دارچینی مصطگی رومی تخم
مرزنجوش تخم فرنجمشک تخم بالنگو تخم نمام زنجبیل
دارفلفل زرنباد درونج اجزا مساوی از هر یک
ده جزو مشک تبتی نیم جزو عسل هلیله مربا سه جزو
بهمن سفید بهمن سرخ ساذج هندی وزن ادویه

بدستور مرتب نمایند + دواء المسک حار نسخهٔ دیگر صنعت
آن زرنباد درونج عقربی قرنفل اشنه از هر یک
یکدرم و نیم زنجبیل پنجمثقال بهمن سرخ بهمن سفید
سازج هندی سنبل الطیب قاقله از هر یک دو مثقال
مشک خالص یک مثقال جند بید ستر
دار فلفل از هر یک دو مثقال عسل مصفی سه وزن
ادویه بدستور معجون سازند + دواء المسک حار دیگر
صنعت آن زرنباد درونج از هر یک یکدرم مروارید
ناسفته ابریشم مقرض کهربا از هر یک یکدرم و نیم بهمن
سرخ بهمن سفید سازج هندی سنبل الطیب قاقله
صغار قرنفل جند بید ستر اشنه از هر یک چهار دانگ
زنجبیل دار فلفل از هر یک دو دانگ مشک تبتی
یک دانگ و نیم عسل مصفی سه وزن ادویه بدستور
مرتب نمایند و بعد از شش ماه استعمال نمایند
شربتی از یک مثقال تا دو مثقال + دواء المسک
حامض منقول از قرابادین قلانسی تقویت جمیع
اعضاء رئیسه و جمیع قویها کند و خفقان حادث از
حرارت را نافع است و ناقهین را سود دارد + +
صنعت آن مروارید ناسفته یکدرم گل گاؤزبان
غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع طباشیر سفید کشنیز
خشک مقشر کهربای شمعی بسد محرق از هر یک یک
درم مشک تبتی دو دانگ نبات سفید آب سیب
ترش از هر یک بقدر ضرورت معجون سازند صاحب
میزان الطبائع گفته که مزاج این دوا قریب به
برودت است و خشک است در درجهٔ ثانیه +
دواء المسک حامض دیگر مقوی اعضاء رئیسه
است و بجهت خفقان حار و مالیخولیای
حادث از احتراق صفرا خصوص مالیخولیای
مراقی و نهایت نافع است + صنعت آن مروارید
ناسفته کهربای شمعی ابریشم خام مقرض گل گاؤزبان
طباشیر سفید غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع کشنیز
خشک مقشر تخم خرفه از هر یک سه
مثقال مشک خالص تبتی دو دانگ رب

سیب ترش دو وزن ادویه قند سفید
بوزن مجموع ادویه بدستور معجون سازند شربتی
یک مثقال و گاهی می افزایند برین اجزا عنبر اشهب
دو دانگ و آنرا دواء المسک حامض عنبری نامند
و اگر حرارت بسیار باشد بر اجزای اصل دو دانگ
کافور قیصوری می افزایند و آنرا دواء المسک
حامض کافوری نامند و گاهی بافزودن عنبر
کافور نیز می افزایند و آنرا دواء المسک حامض
عنبری کافوری می نامند + دواء المسک حامض
عنبری دیگر + صنعت آن مروارید ناسفته گل
گاؤزبان گیلانی ابریشم خام مقرض طباشیر سفید
ورق گل سرخ کهربای شمعی کشنیز خشک مقشر از هر
یک شش مثقال صندل سفید تخم کاهوی مقشر
زرشک منقی شیر آمله منقی تخم خرفه مقشر یاقوت
رمانی از هر یک سه مثقال یشب سبز عنبر اشهب
ورق نقره مرجان قرمزی از هر یک دو مثقال
مشک خالص یک مثقال و نیم ورق طلا یکمثقال
رب سیب ترش هفتاد مثقال قند سفید سه وزن
ادویه بدستور مقرر معجون سازند شربتی یک مثقال
دواء المسک حامض عنبری دیگر + صنعت
آن مروارید ناسفته کهربای شمعی ورق گل سرخ
صندل سفید طباشیر ابریشم خام مقرض کشنیز
خشک مقشر گل گاؤزبان تخم خرفه مقشر از هر یک
سه مثقال مشک تبتی عنبر اشهب از هر یک
دو دانگ شربت ریباس قند سفید از هر یک دو
وزن ادویه بدستور مرتب نمایند و اگر حرارت
بسیار باشد دو دانگ کافور قیصوری اضافه
میکنند و آنرا دواء المسک حامض عنبری کافوری
میگویند و یا آنکه عوض عنبر کافور میکنند و آن را
دواء المسک حامض کافوری میگویند و بعضے
ورق نقره نیم مثقال و ورق طلا یکدانگ داخل
کرده اند + دواء المسک حامض عنبری دیگر +
صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی تک

مفسول گل گاؤزبان غنچهٔ گل سرخ منزوع الاقماع
کشنیز خشک مغز تخم کدو و تخم خرفه مقشر از هر یک
دو مثقال عنبر اشهب دو دانگ مشک تبتی یک
دانگ رب سیب ترش شربت ریباس از هر یک ده
مثقال نبات سفید گلاب از هر یک بقدر حاجت
بدستور مقرر معجون سازند و در ظرف چینی نگاهدارند
دواء المسک حلو به نسخهٔ محمود بن الیاس نافع از
برای مالیخولیا + صنعت آن مروارید ناسفته بسد
کهربای شمعی ابریشم خام مقرض از هر یک دو درم
مشک تبتی یک مثقال و نیم تخم فرنجمشک تخم
بادروج تخم مرزنجوش مصطگی جوزبوا دار فلفل و
دارچینی فلفل قرنفل خیربوا سازج هندی پوست
زرد اترج بهمن سرخ بهمن سفید تخم بادروج از
هر یک یکدرم و نیم کوفته بیخته بعسل مصفی سه وزن
ادویه بسرشند شربتی یک مثقال + دواء المسک
حلو دیگر + صنعت آن زرنباد درونج لولو کهربا بسد
از هر یک ده درم ابریشم خام شش درم بهمن ابیض
بهمن احمر سنبل الطیب سازج قاقله قرنفل از هر یک
پنجدرم جند بادستر اشنه دار فلفل زنجبیل از هر یک
چهار درم مشک سه درم ابریشم را مقرض نموده یا
کوبیده و با مروارید و بسد و کهربا یکجا سحق نموده
با سائر ادویه با سه وزن ادویه عسل خالص مصفی
مقوم بسرشند شربتی نیم مثقال + دواء المسک
حلو به نسخهٔ شیخ الرئیس در قرابادین قانون حکیم
میر محمد مؤمن گوید که دواء المسک حلو را دواء المسک
حار نیز گویند که این دواء المسک نافعست از برای
خفقان و امراض سوداوی و تنگی نفس و از برای
صرع و فالج و لقوه و ربع + صنعت آن زرنباد
درونج عقربی مروارید ناسفته کهربای شمعی بسد
محرق از هر یک سه درم و دو دانگ و در نسخهٔ دیگر
قانون از هر یک سه درم است ابریشم خام دو درم
بهمن سرخ بهمن سفید سنبل الطیب سازج هندی
قاقله قرنفل از هر یک چهار درم و چهار دانگ

اشنه دارفلفل زنجبیل از هر یک یکدرم و دو دانگ جند بیدستر دو دانگ مشک تبتی خالص جید یک مثقال ابریشم را مقرض کرده نهایت نرمی و ریزگی و بحریره بپزند و باقی ادویه را کوفته بیخته با عسل شهد که آتش ندیده باشد سه وزن ادویه سرشته معجون سازند شربتی نیم مثقال با آب گرم + دوا المسک حلو بنسخه شیخ الرئیس که باسم معجون مسک ذکر کرده وگفته که نافع است از برائے خفقان و جمیع امراض سوداوی و از برائے عسر النفس بلغمی + صنعت آن زرنباد درونج عقربی مروارید ناسفته کهربای شمعی بسد محرق از هر یک یکدرم ابریشم مقرض خام بهمن سرخ بهمن سفید سادج هندی سنبل الطیب قاقله قرنفل جند بیدستر از هر یک یکدرم و نیم زنجبیل دار فلفل از هر یک دو دانگ و مشک تبتی ثلث یکدرمی بدستور مقرر مرتب نمایند شربتے مقدار بخودی با شراب ریحانی و مزاجش گرم است در یک درجه و نیم خشک است در یک درجه و ربع درجه + دوا المسک حلو دیگر به نسخه شیخ الرئیس مستعمل در منافع مذکوره حکیم مومن گفته که این دوا المسک نافع است از برای خفقان و ضعف دل و معده و بادهائیکه زنان آبستن را بهم میرسد و رنگ رو را نیکو میگرداند + صنعت آن زرنباد درونج عقربی از هر یک یکدرم مروارید ناسفته کهربای شمعی بسد ابریشم خام محرق مقرض از هر یک یکدرم و نیم اشنه دانه هیل از هر یک نیمدرم و در نسخه دیگر از هر یک یکدرم است بهمن سرخ بهمن سفید سادج هندی قاقله قرنفل سنبل الطیب جند بیدستر از هر یک نیمدرم و چهار دانگ و در نسخه دیگر قانون از هر یک نیمدرم است و در تحفة المومنین از هر یک چهار دانگ است زنجبیل دار فلفل از هر یک چهار دانگ و در تحفة المومنین دو دانگ است مشک تبتی یکدانگ و نیم جواهر را صلایه کرده سائر ادویه را کوفته بیخته بعسل شهد آتش ندیده سه وزن ادویه

بسرشند و در ظرف چینی نگاه دارند و در وقت حاجت استعمال نمایند بعد از دو ماه شفائی گفته که بعد از چهار ماه استعمال توان نمود شربتے دو درم محمد بن زکریا رازی گفته که قوت این دوا المسک بعد از دو ماه تا سه سال دل نیکو باشد صاحب میزان الطبائع گفته که شربتے ازین دوا یک مثقال ست و مزاجش گرم است در آخر درجه خشک است در یک درجه و ربع درجه + دوا المسک حلو به نسخه حکیم سدید که از شیخ الرئیس نقل کرده است + صنعت آن زرنباد درونج عقربی از هر یک دو درم مروارید ناسفته کهربا بسد ابریشم خام مقرض غیر محرق اگر ممکن شود والا ابریشم مشوی نیم سوز کوبیده از هر یک یکدرم و نیم بهمن سفید بهمن سرخ سادج هندی سنبل الطیب قاقله قرنفل جند بیدستر اشنه از هر یک چهار دانگ زنجبیل دار فلفل از هر یک دو دانگ مشک بربع درمی کوفته بیخته بعسل شهد که آتش ندیده باشد بسرشند و نگاه دارند و بعد از چهل روز شربتے دو درم تناول فرمایند + صنعت این دوا المسک به نسخه سید اسمٰعیل که در مصداع ذکر کرده زرنباد درونج از هر یک یکدرم مروارید ناسفته کهربا بسد ابریشم مقرض از هر یک نیمدرم بهمن سرخ بهمن سفید سادج هندی سنبل الطیب قاقله قرنفل جند بیدستر اشنه از هر یک چهار دانگ زنجبیل دار فلفل از هر یک دو دانگ و مشک خالص یکدانگ و نیم عسل شهد خالص سه وزن ادویه علی الرسم معجون سازند و بعد از چهار ماه شربتے از یک درم تا دو درم تناول نمایند + دوا المسک حلو دیگر منقول از بیاض بخط حکیم میر علاؤالدین محمود که معزی الیه از کتاب من لایحضره الطبیب تالیف محمد بن زکریا نقل کرده وگفته که این دوا المسک رفیع القدر است از برای انچه ما این را از برای آن ساخته ایم

و نیکو است از برای خفقان و وحشت و از برائے سموم و گزیدن هوام + صنعت آن مصطگی رومی دارچینی قرنفل سک اصلی سنبل الطیب جوز بوا کبابه چینی قاقله هیل بوا سعد کوفی اذخر مکی پوست ترنج عود قماری خام نانخواه تخم بادرنجبویه تخم فرنجمشک مرزنجوش نمام اکلیل الملک دار فلفل از هر یک دو درم و نیم مروارید ناسفته بسد کهربا بهمن سفید بهمن سرخ سادج هندی زرنباد درونج چینی از هر یک بست درم مشک جید یک مثقال ابریشم خام یک رطل ابریشم را بگلاب خیسانیده پس بجوشانند و صاف نموده ادویه را باین گلاب تسقیه نموده در صلایه سنگے بسایند تا تمام شود گلاب پس بسرشند بعسلے که دران اهلیلج کابلی را مربا نموده باشند و در ظرف چینی نگاه دارند پس بدرستیکه این دوا رافع قبض است + دوا المسک حلو حار به نسخه بیمارستان سجستانی معمول در زمان ابوزید این دوا المسک نافع ست از برائے خفقان و فالج و لقوه و وحشت و خبث نفس و استرخا و کزاز امتلائی و مقوی قلب است و معده را پاک میسازد و نشف رطوبت ازان میکند و معین ست بر هضم غذا + صنعت آن زرنباد درونج مروارید ناسفته کهربا بسد از هر یک دو درم ابریشم مقرض شش درم بهمن سرخ بهمن سفید سنبل الطیب سادج هندے قاقله قرنفل از هر یک پنجدرم جند بیدستر اشنه دار فلفل زنجبیل از هر یک چهار درم مشک سه درم عسل مصفا یک من ابریشم را مقرض نمایند که مثل غبار گردد پس جواهر را بر سنگ سماق خوب صلایه نمایند و باقی ادویه را کوفته بیخته بعسل بسرشند شربتے نیم مثقال با آب نیمگرم مجرب ست + دوا المسک حلو حار منافع بسیار دارد و سوء مزاج بارد قلب و ضعف دل را که از برودت باشد نفع دهد و بجهت امراض سوداوی و دفع توحش و مالیخولیا و عسر النفس بی نظیر است و از برائے گزیدن جانوران سمے

وخوردن سموم ونیست کم از تریاق اکبر + صنعت
آن عود هندی سنبل الطیب دارچینی مصطگی رومی
قرنفل جوزبوا کبابه چینی قاقله کبار دانه هیل بوا
سعد کوفی اذخر مکی پوست زرد اترج تخم بادرنجبویه
بادرنج رازیانه تخم مرزنجوش تخم فرنجمشک زنجبیل
مرزنجوش نانخواه دار فلفل از هر یک بست درم مروارید
ناسفته کهربا بهمن سفید بهمن سرخ سانج هندی و
زرنباد درونج عقربی از هر یک بست و پنج درم مشک
تبتی خالص یک مثقال ابریشم خام یک رطل ابریشم را
در آب حدادان خیسانیده پس بجوشانند و نیکو بمالند و صافی
نمایند و ادویه که صلایه کردنی است با این آب صلایه نمایند و تتمه آب را با شیر
هلیله مربا سه وزن ادویه بقوام آورده ادویه کوفته
بیخته با جواهر صلایه کرده با آن بسرشند و بعد چهل
روز شربتی یک مثقال استعمال نمایند و در نسخه دیگر
عسل آمله مربا با عسل هلیله مربا هر کدام که باشد سه
وزن ادویه بسرشند + دواء المسک حلو حاره بنسخه
دیگر + صنعت آن بهمن سرخ بهمن سفید سنبل الطیب
از هر یک سه مثقال مشک تبتی خالص مروارید ناسفته
از هر یک نیم مثقال سانج هندی قاقله قرنفل اشنه
جند بیدستر دار فلفل از هر یک یک مثقال عسل مصفا
یک رطل ادویه کوفته بیخته بعسل بسرشند و بعد از چهل
روز استعمال نمایند شربتی یک درم +
دواء المسک حلو حاره بنسخه شیخ رئیس که باسم معجون
مسک ذکر کرده نافع از برای وجع کبد و معده و
ضعف کبد و قلب و معده و تحلیل ریاح و نفخ +
صنعت آن مشک خالص دو درم و در نسخه دیگر
یکدرم است جنطیانای رومی دو درم سنبل الطیب
سلیخه سیاه سانج هندی لک مغسول ریوند چینی
از هر یک دو درم است و در نسخه دیگر از هر یک
یک درم است زعفران نانخواه مصطگی رومی
تخم کرفس از هر یک چهار درم دارچینی زراوند
مدحرج از هر یک سه درم عود هندی قرنفل
مسکی از هر یک یک درم و نیم کوفته بیخته

بعسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند شربتی
مثل باقلای با گلاب گرم کرده و مزاجش حار
است و در درجه ثالثه و خشک در آخر
درجه ثانیه + دواء المسک نافع از برای خفقان
و صداع ریحی و امراض سوداوی و بلغمی و صفراوی
و صرع و فالج و لقوه و ربع بادهای معده و ریاح
و نفخ را تحلیل کند و معده را پاک سازد + صنعت
آن بنسخه شیخ الرئیس مصطگی رومی زعفران از هر
یک یکدرم و نیم تفاح افسنتین بادرنجبویه افتیمون از
هر یک یک درم عود هندی خام سک اصلی از
هر یک یکدرم و نیم مشک تبتی خالص یک درم
زرنباد درونج عقربی از هر یک دو درم مروارید
ناسفته کهربای شمعی بسد ابریشم مقرض از هر یک
سه درم صبر زرد سقوطری بست و چهار درم عسل مصفا
بقدر کفایت بدستور معجون سازند شربتی تمام وزن
دو درم با آب نیمگرم + دواء المسک مرکه همان
نفع دارد + صنعت آن افسنتین رومی صبر
زرد سقوطری از هر یک هشت درم ناردین
سنبل الطیب مشک تبتی سانج مرصافی از هر یک
دو درم ریوند چینی شش درم و در نسخه اصل هشت
درم است نانخواه زعفران تخم کرفس از هر یک
چهار درم جند بیدستر یکدرم و نیم اجزا را کوفته بیخته
بعسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند شربتی
تمام وزن یک مثقال و قوت این معجون تا سه
سال باقی میماند + دواء المسک مربا افسنتین
بنسخه شیخ الرئیس که مستعمل اطباست نافع از برای
خفقان و وسواس و صداع ریحی و اورام حنجره
و مزیل رطوبات و بلت و ریاح و نفع معده است
صنعت آن صبر سقوطری افسنتین رومی از هر یک
بست درم ریوند چینی هشت درم و در نسخه سید
اسمٰعیل که در ذخیره در صداع ریحی مذکور نموده
وزن ریوند چینی شش درم است نانخواه زعفران
تخم کرفس مرصافی از هر یک چهار درم است

و در نسخه سید اسمٰعیل مرصافی داخل نیست مشک تبتی
خالص ناردین سانج هندی از هر یک دو درم
و در نسخه سید اسمٰعیل دو درم مروارید ناسفته داخل
است جند بیدستر یکدرم و نیم و در نسخه سید اسمٰعیل
وزن جند بیدستر یکدرم ست ادویه کوفته بیخته بعسل
نحل مصفی بقدر کفایت بدستور مقرر بسرشند و
معجون سازند شربتی یک مثقال و نسخه حنین و
شیخ الرئیس موافق اند الا آنکه وزن ریوند چینی
شش درم ست و وزن مرصافی دو درم و دو درم
قرنفل نیز داخل دارد و نسخه شفائی نیز موافق
نسخه شیخ الرئیس است مگر آنکه وزن ریوند چینی
شش درم ست و بجای مرصافی مروارید آورده
و صاحب اختیارات گفته که شربتی ازین دوا نیمدرم
تا یکدرم است و قوتش تا سه سال باقی می ماند
و محمود بن الیاس در قرابادین حاوی صغیر گفته
که شربتی ازین دو یک مثقال است و در حقیقت
بارد و بلغمی و سوداوی گفته شربتی ازین دوا
یکدرم است با جلاب سکری نیمگرم + صاحب میزان
الطبائع گفته که این دوا گرم و خشک است در
یک درجه و سه ربع درجه + دواء المسک بنسخه
دیگر منقول از خط حکیم میر عماد الدین محمود +
صنعت آن افسنتین رومی صبر سقوطری از هر یک
هشت مثقال ریوند چینی شش مثقال جند بیدستر
یک مثقال و نیم عسل سه وزن ادویه بدستور
مرتب نمایند + دواء المسک معتدل از قدس سره
نافع از برای خفقان سوداوی و مالیخولیا
خصوص مراقی و مقوی قلب و دماغ و کبد است
و خبث نفس و وسواس سوداوی زائل کند
و معده را قوت دهد و محلل ابخره سوداوی و مانع
صعود آن بدماغ و مجرب است + صنعت
آن مروارید ناسفته کهربای شمعی ورق طلا
محلول ابریشم مقرض دارچینی بهمن سرخ بهمن سفید
درونج عقربی زعفران از هر یک دو درم

مصطگی اُشنه هیل بُوا ازهریک یکدرم صندل سفید طباشیر سفید غنچهٔ گل سرخ صندل سرخ کشنیز خشک مقشر گل گاؤزبان آمله منقی ابسد تخم خرفه مقشر ورق نقره محلول ازهریک سه درم زرشک منقی پنجدرم عود هندی بادرنجبویه ازهریک یکدرم ونیم عنبر اشهب مشک تبتی ازهریک چهار دانگ آب سیب شیرین یا رب آن قند سفید عسل مصفی هرسه برابر سه وزن مجموع ادویه بدستور مقرر معجون سازند وبعد از چهل روز استعمال نمایند شربتی یک مثقال + دواء المسک معتدل دیگر آن قدس سره + صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی بسد لک مغسول ورق نقره ازهریک دو مثقال ونیم گل گاؤزبان غنچهٔ گل سرخ ابریشم مقرض بهمن سفید بهمن سرخ دارچینی صندل سفید درونج عقربی ازهریک دو مثقال ونیم مغز تخم خیارین آمله منقی زرشک منقی بادرنجبویه ازهریک پنجمثقال ریوند چینی مشک تبتی خالص زعفران ازهریک نیم مثقال اسارون یک مثقال عنبر اشهب ورق طلا ازهریک چهار دانگ آب سیب شیرین رب به شیرین رب انار شیرین رب سیب ترش رب انار ترش شربت ریباس ازهریک بست مثقال گلاب عرق شاهتره عرق صندل عرق گاؤزبان عرق بید مشک عرق بادرنجبویه ازهریک بست وپنجمثقال عسل مصفی قند سفید مساوی دو وزن مجموع ادویه جواهر را بگلاب صلایه کرده باقی ادویه را کوفته بیخته ربوب وافشره وعسل ونبات وعرقها را بقوام آورده ادویه را بآن بسرشند شربتی یک مثقال + دواء المسک معتدل مستعمل وقتیکه حرارت غالب باشد نافع است ازبرای جمیع اقسام مالیخولیا وخفقان سوداوی وامراض قلبیه مرکبه از اخلاط حاره یا اخلاط بارده + صنعت آن مروارید ناسفته بسد محرق مغسول صندل سفید ابریشم مقرض از هریک سه درم کهربای شمعی پنجدرم طباشیر سفید و

گل سرخ ازهریک چهار مثقال کشنیز خشک مقشر تخم خرفه مقشر ازهریک چهار درم گل گاؤزبان آمله منقی ازهریک هفت درم دارچینی دوازده درم مشک تبتی زعفران ازهریک یکدرم ورق طلا ورق نقره ازهریک نیم مثقال عسل مصفی قند سفید بالمناصفه سه وزن ادویه بدستور معجون سازند مقدار مستعمل از وی از یکدرم تا دو درم + دواء المسک معتدل دیگر + صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی مرجان قرمزی یشب سبز مصطگی رومی دارچینی دانهٔ هیل بوا سنبل الطیب اشنه درونج عقربی ساذج هندی قرنفل سعد کوفی اسارون بهمن سرخ بهمن سفید تودری زرد تودری گلگون ازهریک پنج مثقال عود قماری سه مثقال صندل سفید طباشیر سفید ازهریک شش مثقال قرفة الطیب زرنباد ازهریک چهار مثقال مشک خالص ورق نقره ازهریک دو مثقال ورق طلا یک مثقال ابریشم مقرض پنج مثقال نبات سفید بوزن تمام ادویه عسل دو وزن تمام ادویه گلاب وعرق بید مشک ازهریک مینا جواهر را صلایه کرده سائر ادویه را کوفته بیخته با نبات وعسل که با گلاب وعرق بید مشک بقوام آورده باشند بدستور معجون سازند شربتی یک درم تا یک مثقال دواء المسک معتدل با جندبیدستر خفقان سوداوی وضعف قلب ودماغ ومالیخولیا وخبث نفس و وسواس وخوف وفزع را نافع است وکبد و امعاء ومعده را قوت دهد وتحلیل بخره سوداوی نماید وجهت اختناق رحم وصرع بی نظیر است + صنعت آن مروارید مرجان قرمزی کهربای شمعی درونج عقربی ابریشم مقرض زرنباد بهمن سرخ بهمن سفید ازهریک دو درم سنبل الطیب اشنه قرنفل دانهٔ هیل بوا ساذج هندی دارچینی جندبیدستر ازهریک یکدرم زعفران صندل سفید صندل سرخ مصطگی طباشیر سفید کشنیز خشک مقشر

ازهریک دو درم عنبر اشهب یکدرم مشک تبتی خالص نیمدرم نبات سفید عسل مصفی بالمناصفه سه وزن مجموع ادویه بدستور معجون سازند ودر ظرف چینی نگاهدارند شربتی از یکدرم تا یک مثقال بعد دو ماه استعمال نمایند + معجون المسک جهت درد جگر و ضعف معده وبرودت آن وتفتیح سدها وتحلیل ریاح های غلیظه واورام صلبه نافع + صنعت آن مشک خالص سلیخه سنبل الطیب ساذج هندی و لک پاک کرده مغسول ریوند چینی جنطیانا رومی ازهریک دو درم زعفران نانخواه تخم کرفس مصطگی ازهریک سه درم عود هندی قرنفل سرصاف ازهریک نیمدرم ادویه کوفته بیخته با عسل کف گرفته بقوام آورده سه وزن ادویه بسرشند شربتی یکدرم با آب گرم

فصل در ذکر نسخ مسمنات

بدانکه مسمنات بضم میم وفتح سین وکسر میم مشدد وفتح نون والف وتا جمع مسمن است وآن ادویه را نامند که بدن را فربه گرداند + مسمنی که قریب باعتدال وبغایت نافع است + صنعت آن مغز بادام مغز فندق مغز حبة الخضرا مغز پسته شهدانه مغز چلغوزه اجزا مساوی کوفته با سه وزن مجموع عسل کف گرفته بقوام آورده سرشته روزی پانزده مثقال تا سی مثقال تناول نمایند واز عقب با اللحم وامثال آن بیاشامند + مسمن دیگر که در تسمین بدن عجیب الفعل است از کندری + صنعت آن حب الخروع مقشر آرد کرده بربع کیلی با دو رطل شیر گاو تازه دوشیده خمیر کرده وخوب سرشته نانهای تنک ازان سازند وهر نانی بوزن نیم اوقیه وخشک نموده هر روز دو نان ازان را کوبیده قبل از طعام تناول نمایند وبالای آن فالوده از آرد نخود وباقلا وبرنج وشیر پخته بیاشامند + مسمن دیگر آرد برنج آرد نخود فربه بدستور نانهای تنک ساخته وخشک کرده کوبیده با مغز بادام شیرین مقشر

و باقند با شیر طبخ نموده تناول نمایند ✤ مسمنے دیگر
عجیب الفعل ✤ صنعت آن بگیرند شیر گاؤ تازه دوشیده
یکرطل و یکرطل آب شیرین دران ریزند و باتش
ملایم طبخ دهند تا آب برود پس یکدا دقیقه فانیذ و
یک اوقیه روغن گاؤ تازه و یک اوقیه روغن کنجد
دران ریزند تا دو ساعت بجوشانند پس ناشتا
تناول نمایند ✤ مسمنی دیگر از ابن ماسویه ✤ صنعت
آن آرد نخود و باقلا و جو و برنج از هر یک مساوی
عدس مقشر خشخاش سفید ماش مقشر مغز بادام مقشر
از هر یک نصف وزن کنجد مقشر ربع کعک قند سفید
از هر یک دو جزو با شیر تازه دوشیده طبخ دهند و نیم
جزو گندم مرضوض اضافه نموده صبح ناشتا با شیر
شیر چند روز تناول نمایند ✤ مسمن دیگر ✤ صنعت
آن مغز بادام مغز فندق مغز حبة الخضرا کنجد مقشر
تخم خشخاش سفید از هر یک وزن مساوی کیلا
نصف یک وزن فانیذ بوزن کل سفوف سازند
و هر صبح ناشتا و شب وقت خواب بست درم آنرا
تناول نمایند ✤ مسمنے دیگر که در تسمین عجیب الفعل
است ✤ صنعت آن انزروت سه مثقال و نیم
حجر الیهود سه قیراط نارجیل هفت مثقال کوبیده
درهم نموده چهار حصه نمایند چهار روز بعد از حمام که
چند زرده تخم مرغ نیمبرشت خورده باشند
تناول نمایند قوی الاثر است ✤ مسمنے دیگر موافق مبرود
المزاج و بغایت قوی الاثر است و تا سه سال قوت
این ترکیب باقی میماند و شربتش از سه مثقال تا
پنجدرم است و بعد از غذا تناول نمایند ✤ صنعت
آن کنجد مقشر مغز بادام مقشر نخود مقشر چلغوزه
مقشر تخم خشخاش سفید از هر یک یک جزو مغز
گردگان مقشر آرد گندم زرنباد حبة الخضرا از هر یک
نیم جزو حلبه شهدانه حب السمنه از هر یک ربع جزو
کوفته بیخته با گل شیر تازه دوشیده بوزن مجموع
ادویه باتش ملایم بجوشانند تا شیر را جذب کند
و سه وزن ادویه عسل بر القوام آورده با آن ممزوج
کنند و در آخر مقدار آن یک جزو حجر البقر که
قاد زهر گاؤی ست با گلاب نرم نموده اضافه
نمایند و بقدر شربت تناول نمایند ✤ مسمنے دیگر
که موافق محرور المزاج و مقوی باه است ✤
صنعت آن نخود با پوست سی مثقال در شیر گاؤ
بخیسانند یک شبانروز بدستور تجدید شیر کنند
تا سه مرتبه پس برنج شسته شکر سفید خشخاش
سفید گندم مقشر ماش مقشر از هر یک سی
مثقال مغز بادام شیرین مغز چلغوزه مغز پسته
از هر یک بست و پنج مثقال مجموع را کوفته بیخته
هر روز بست و پنج مثقال آنرا با شیر گاؤ تازه
دوشیده طبخ نموده تناول نمایند و در حمام
روند و آنجا مدتی مکث نمایند ✤ مسمنے دیگر که
بالخاصیت موثر است ✤ صنعت آن کمش عسل
که بر نیاورده باشد در سایه خشک کرده هر روز
پنج مثقال آنرا با شکر سفید و آرد گندم سائیده
با آب مانند فالوده طبخ نموده بنوشند و اگر بدون
طبخ آنرا سوده با پالوده و امثال آن از مرقه
لحوم وغیره پاشیده تناول نمایند نیز خوب است
مسمن دیگر ✤ صنعت آن قرفه خولنجان زیره
کرمانی زنجبیل نانخواه حب الخروع از هر یک پنج
درم حرف سفید حب السمنه تودریین بوزیدان
بهمنین سورنجان سفید خبث الحدید در سرکه پرورده
بریان کرده از هر یک ده درم انزروت زرنباد از
هر یک سه درم درونج جوز جندم از هر یک هفت
درم کوفته بیخته یکجا کرده سه کف دست صبح و
سه شام بخورند و از عقب آن حریره متخذه از
آرد برنج و نخود و باقلا و گندم و مغز بادام و قند
بیاشامند ✤ مسمنے دیگر که در تسمین بدن عجیب
الفعل ست ✤ صنعت آن کهربا بهمنان مغاث
زرنباد جوز جندم تخم خشخاش سفید از هر یک
هفت درم مغز نارجیل مغز بادام مغز پسته مغز
فندق مغز گردگان مغز چلغوزه ده مثقال بوزیدان
از هر یک پنجدرم مغز تخم خشک نر سه درم ادویه کوفته
بیخته با سه وزن کل عسل مصفے بقوام آورده
سرشته شربتی از سه درم تا پنج مثقال تناول نمایند
مسمنے دیگر که در تسمین بدن بهتر از انست چنانچه
آزموده مجرب دانسته اند ✤ صنعت تودریین
تخم خشخاش سفید از هر یک پنجدرم حب المحلب
زنجبیل قرفه دارچینی شقاقل از هر یک سه درم
حب السمنه بوزیدان جوز جندم حب الفلفل مقشر
از هر یک یکدرم زعفران و لبوب سطور در نسخه
قبل از هر یک هفت درم ادویه کوفته بیخته با سه
چند کل اجزا عسل مصفے بقوام برشتند و در آخر
اندکی عنبر اشهب و مشک تبتی خالص اضافه
نمایند و این دوا مقوی باه تیز است ✤ مسمنے
دیگر که در تسمین بدن از اسرار شمرده اند ✤ صنعت
آن کثیرا مغز بادام نشاسته شکر سفید اجزا مساوی
نرم کوفته بقدر لائق تناول نمایند و مداومت
بران فرمایند خصوص آنکه بعد از ان شیر که نارجیل
دران طبخ داده باشند بنوشند ✤ مسمنے دیگر که
بدن را فربه کند و قوت باه بیفزاید ✤ صنعت آن
بهمن سرخ زراوند مدحرج کیلا حبة الخضرا تودریین
شهدانه شونیز مغز پسته پوست نخود مغز بادام شیرین
کنجد مقشر مساوی نرم کوفته آرد حلبه شسته مقشر
بریان بوزن کل با روغن بادام یا پسته یا مسکه
گاؤ تازه چرب نموده با عسل قوام آورده سه وزن
ادویه بسرشتند شربتے ضعفا و زنان را بقدر گردگان
و اقویا و مردان را بقدر تخم مرغ ✤ اما تسمین عضو
مخصوص مانند بازو و ساعد و قضیب و سرین
باید که عضو مخصوص را با شیر تازه چندان بمالند
که سرخ گردد پس این دوا را بمالند ✤ صنعت
آن خراطین را از گل شسته و خشک نموده
با روغن کنجد نیمگرم طلا نمایند علق که بفارسے
زلو نامند در نارجیل تازه که در جوف آن آب
باشد بگذارند تا خشک شود پس سائیده طلا نمایند

و هر گاه در نارجیل آب نباشد شیر داخل نمایند * دیگر
آنکه عاقرقرحا نرم سائیده باسه درم و نیم پیاز عنصل
مخلوط کرده طلا نمایند و بعد یک شبانروز بآب گرم
بشویند و مکرر چنین نمایند و اینها ذکر یافت برای
تسمین قضیب است و همچنین بعد از شستن با شیر
انداختن زفت رومی بران تکرار عمل باعث تسمین
آن ست و حسوها و حلواها و لبوبات و معاجین مسمنه
در رسوم خود ها ذکر یافتند * فائده بدانکه هر گاه که
طالب فربهی ست باید که اجتناب نماید از حرکات
عنیفه مفرطه بدنیه و اعراض نفسانیه و تعب شدید
و بسیار رفتن بحمام و مکث دران کردن و تعهد بر
تناول اغذیه لطیفه سریعة الهضم جیدة الکیموس و راحت
و سکون و فرح و سرور و مجالست با محبوبان و بساتین
و استمال اینها را بر خود لازم نماید *

فصل در بیان نسخ مسوحات

بدانکه مسوح از مسح است بمعنی مالیدن و مراد اینجا
ادویه ایست که بجهت تقویت باه و لذت جماع
بر کش ران قضیب و انثیین بمالند از غیر مالیدن
قوی و بضعف * مسوح نافع جهت تقویت باه و
سختی قضیب و عنین را بغایت نافع است * صنعت
آن پیاز عنصل پیاز نرگس از هر یک نیم اوقیه در بست و
هشت مثقال روغن زیت و قدری آب بجوشانند
تا آب سوخته روغن بماند صاف نموده
زهره عصفور تخم انجره عاقرقرحا خردل سرخ از
هر یک یک مثقال عنبر نیم مثقال نرم سوده بآن
ممزوج کرده بر قضیب و عانه و انثیان مکرر ضماد
نمایند و اگر برای زیادتی تقویت مومیائی و زهره
مرغ و امثال اینها و سورنجان و مرصاف محلول
اضافه کنند بغایت مقوی و از مجربات است و
اگر از پیاز نرگس صرف ترتیب دهند نیز خوب است
و اگر سه درم پیاز نرگس را بکارد چوبی ورق کرده
یک شبانروز در شیر گاومیش بخیسانند و سائیده
و بر ذکر و عانه و حشفه ضماد نمایند عجیب الفعل ست و
اگر پیاز نرگس را بدستور در شیر گاومیش خیسانیده
سائیده ادویه مسطوره نرم کوفته بیخته بآن سرشته
که در هاون سنگی بدسته بمالند و بر اعضای مخصوصه
ضماد نمایند بسیار قوی الفعل ست * مسوح دیگر
بغایت ملذذ طرفین ست * صنعت آن پیاز
نرگس زهره گاو مویز منقی عاقرقرحا بالسویه نرم
سوده بآب دهن سرشته بر قضیب طلا کنند بعد
از خشک شدن مباشرت کنند و چون بر عانه
بمالند نعوظ آورد * مسوح دیگر که همین عمل دارد *
صنعت آن هفت عدد پیاز نرگس را بکارد چوبی
ورق نموده در شیر گاومیش بخیسانند و بگذارند
تا شیر را جذب کند و در هاون سنگی انداخته نیکو
بمالند تا یکسان شود و قسط بحری بوزیدان و
ایرسا عاقرقرحا زراوند مدحرج از هر یک سه مثقال
مویزج یک مثقال حلتیت نیم مثقال نرم کوفته
بیخته بآن ممزوج نموده تا چون مرهم شود بر موضع
مخصوص و اطراف آن بمالند * مسوح دیگر که
بغایت موثر است و باعث لذت طرفین شود *
صنعت آن کبابه چینی زنجبیل عاقرقرحا سعد کوفی
از هر یک یک جزو لبان ذکر کشیر از هر یک
نیم جزو اجزا کوفته بیخته بآب دهن سرشته طلا
کنند و اگر نیم جزو زهره مرغ اضافه نمایند بغایت
لذت افزای زن میگردد * مسوح دیگر که همین عمل
دارد * صنعت آن زنجبیل عاقرقرحا دارچینی
از هر یک یک درم مشک خالص یک حبه با عسل
سرشته حب سازند و وقت حاجت بآب دهن
حل کرده بر قضیب بمالند و بعد جفاف مباشرت
نمایند * مسوح دیگر که همین خاصیت دارد *
صنعت آن کبابه دارچینی عود هندی مویزج
از هر یک نیم درم مشک یک قیراط با عسل مربای
زنجبیل سرشته بر ذکر طلا نمایند و مقاربت کنند
مسوح دیگر که همین خاصیت دارد * صنعت آن
دارچینی کبابه چینی سیندهی که دوای هندیست اجزا
مساوی کوفته بیخته حب ها سازند و خشک نمایند
و وقت حاجت یکی از آن را در دهن گیرند و آب آنرا
بر قضیب طلا نمایند و بعد از خشک شدن مجامعت
کنند * مسوح دیگر که لذت جماع بیفزاید * صنعت
آن بگیرند دارچینی مقدار دو درهم و در دهن بخایند
و آب آنرا بر قضیب طلا نمایند و بعد از خشک شدن
مقاربت نمایند * مسوح دیگر که چون بر قضیب طلا
نمایند و مجامعت کنند باعث بغض و نفرت طرفین
میگردد * صنعت آن سفیداب قلعی ابروح الصنم
افیون کعب خنزیر غیر محرق ماهیزهره چینی زهره
خرس دندان سوخته پلنگ اشنه سبز سوخته
سرگین کبوتر مجموعاً و مفرداً از هر یک یکدانگ
بآب سائیده طلا کنند و اگر بباطن زیر جامه قدری
ازین ادویه ملاصق قضیب او گردد با هر زنی که
مباشرت کند باعث نفرت آن زن گردد * مسوح
دیگر که باعث توسیع فرج گردد بحدی که احدی رغبت
مباشرت او نکند * صنعت آن پیاز عنصل بسباسه
چوب بقم تخم بستان افروز تخم شاهسفرم تخم
بادروج زهره کفتار روغن زیتون بالسویه با زهره
گاو نر سرشته حب ها ساخته خشک کنند و وقت
حاجت بروغن زیتون حل کرده استعمال نمایند

فصل در بیان مسهلات

بدانکه مسهل بضم میم و سکون سین و کسر ها و لام
بصیغه اسم فاعل باصطلاح اطبا بمعنی سهولت
و آسانی دفع خلط موذی فاسد غالب بر بدن
است از عروق و اقاصی و قصبه و معده و امعا
و فراغت طبیعت از اذیت و کلال و افساد آن و
هر دوائی که از شان آن باشد که تحریک مواد و
رطوبت از عروق و اعماق بدن و سائر اعضا نماید
بسوی اسافل و جهت امعا یا اینکه اخراج به براز
نماید آنرا دوای مسهل نامند و استفراغ و مستفرغ

عام ازین و شامل ست مر رفع طبیعت اخلاط را
مثلاً خون را بطریق انفتاح افواه عروق و بانشقاق
آن بطریق رعاف و یا نزف و یا نفث الدم از مجرای
حلق و بول و یا براز از بول الدم و بواسیر و حیض
برخلاف عادت و زیاده بر مقدار معین و امثال
اینها و سائر اخلاط را خواه بعنوان عرق باشد یا
ادرار و یا قی و اسهال بهر طریق که اسهل و اقرب
باید و ماده قابل آن باشد و بدان جهت قریب
بود و اعانت طبیعت را بر دفع آن مثلاً خون را
بطریق فصد و یا حجامت و یا ارسال علق یعنی
زلو چسپانیدن و سائر اخلاط ثلثه دیگر را باستعمال
ادویه مستفرغه خارجاً و یا داخلاً بطریق مذکور حد
لائق دخل عظیم ست فعل مسهلات یا به تلیین
ست و آنرا ملینات خوانند مانند شیرخشت و یا
بارخا و لزوجات و آنرا مرخیه گویند مانند اجاص
و یا به تحلیل و تذویب و جذب مانند ترید و دند یا
کثیرا و یا به تهاتی مانند سنائی و یا بعصر مانند
هلیله جات و امثال اینها و نیز مسهلات یا ادویه
مفرده اند و یا مرکبه و مفرده یا محتاج به مسهلات
اند و مبدرقات و معینات یا نه و اکثر ادویه مفرده
با مصلحات و طریق استعمال آنها مانند افیتمون
و افربیون و اهلیلجات و بسفائج و خیار شنبر و
دند که حب السلاطین ست و زراوند و سقمونیا
و سنائی و سورنجان و صبر و عصاره که ریوند که غوبا
غبتا نامند و غاریقون و غافث و لاجورد و
مازریون به ترتیب حروف در اماکن خود ذکر
یافت و مرکبه یا از قبیل جوارشات اند و یا حبوب
و یا حقن و یا ادهان و یا سفوفات و یا شیافات
و یا اشربه و یا اقراص و یا مطبوخات و یا معاجین
و یا نقوعات و همه اینها چه در ذیل ادویه مفرده که
اصل و عمود آن ترکیب اند چه علیحده نیز ذکر یافتند
احتیاج بتکرار نیست و این جا بالاجمال دستورات
عملی و چند نسخه برای تذکر ذکر میباید بعون الله تعالی
و حسن توفیقه + تنبیه + بدانکه باندک سوء مزاج
و انحرافی اقدام بشرب ادویه مسهله و مسهلات
ننمایند و بر خود عادت ندهند آنرا و بر طبیب نیز
لازم است که تا ضرورت داعی نشود مسهل
ندهد و عند الضرورت تا بغذای تلیین و ملینات
رفع احتیاج شود مسهل و مسهلات نیز ندهد و چون
لابد شود از مسهل باقوی زود و دوای غیر مستعمل و
مجهول الکیفیت و الکمیت را استعمال ننمایند
خصوصاً بضعفا و صاحبان لطافت مزاج و
ملوک و سلاطین مگر آنکه اولاً بتکرار و تکثار استعمال
در اقویا و مبرودین و مرطوبین و صاحبان مزاج
کثیف از مقدار بسیار کم و زیاده با مصلحات در
اوقات و ازمان و فصول و حالات و اسنان
مختلفه مفرداً و مرکباً استعمال کرده کیفیت
مزاج و کمیت مقدار شربت آنرا معلوم نموده باشد
و ثانیاً بمتوسطین و هر که مناسب داند با شرائط
مقرره قدر لائق و مذکوره در مقدمه کتاب نیز
مفرداً و مرکباً با ادویه مناسبه هر علت استعمال
نماید و نیز تا بحقن و شیافات و اضمده و اطلیه
رفع حاجت شود نیز ترتیب از ضعیف به قوی و
اقوی متوجه مشروبات نگردد و ناچار در مشروبات
نیز همان ترتیب را مرعی دارد و باید که دوا را
بمقدار مرض از شدت و ضعف در کیفیت و کمیت
بدهد خواه مفرد باشد و یا مرکب و در امراض مرکبه
ناچار است از ترکیب ادویه بحسب ترکیب
امراض و از استعمال مصلحات و مبدرقات
و معینات با آنها و ایضاً باید که به پیران و اطفال
و مرضعات خصوصاً که ضعیف البنیه باشند حتی
المقدور مسهل ندهد و عند الضرورت و لابد
مسهلات خفیفه و ملینات و حقن لینه استعمال نماید
و از ادویه قویه اجتناب کند ایضاً باید که عند التوسع
و نزد عدم شدت حاجت در ازمنه
و اوقات بسیار حاره و بسیار بارده مانند بودن
آفتاب در سرطان و اسد در تابستان و در جدی
و دلو در زمستان و اوقات ظهائر در گرما و صبحهای
بسیار سرد و در سرما و در هنگام امتلاء و پری معده
از طعام غیر منهضم و در خلو بسیار و شدت ضعف مسهل
نخوراند و نیز باید که ملاحظهٔ ایام بحارین نماید که روز
بحران را مجادله طبیعت با مرض ست و روز شدت
و هیجان مواد مانند روز چهارم و هفتم و نهم
و یازدهم و سیزدهم و بست و یکم روز مسهل نباشد
و دران روز مسهل ندهد خصوصاً در امراض حاره
حاده که باعث تشویش طبیعت و استیلای مرض
و خوف و بیم هلاکت ست چنانچه بتفصیل در کلیات
کتب قوم از قواعد معالجات و علت احتیاج ترکیب
ادویه در اصول التراکیب و غیرها مذکور ست و اینجا
بدین مقدار اکتفا نمود و چون نزد توسعه و عدم
ضیق وقت انجاح مسهلات را بی منضجات
استعمال نباید نمود لهذا بیان قاعدهٔ کلیه بعض
منضجات طرد اللباب ذکر نمود + بدانکه منضج بصیغهٔ
اسم فاعل بمعنی نضج دهنده ست و منضج عبارت از
اعتدال آوردن قوام اخلاط است برای سهولت
دفع و قبول آنها مر دفع هر خلطی را بطوری خاص
و قوامی لائق مثلاً صفرا را به تغلیظ و کسر سورت
و حدت و جمع و منع از تشتت آن و این بادویهٔ
باردهٔ رطبه اکثر حاصل میگردد و بلغم را اگر رقیق
و فج و مائیت بتغلیظ فی الجمله و اگر غلیظ و متشبث
بسطح امعا و اعضا ست به ترقیق و تذویب بحد
لائق و تقطیع آن بادویهٔ حارهٔ رطبه و مرخیات
و مزلقات و امثال اینها و سودا را اگر بسیار غلیظ
و متشبث بسطح امعا و اعضا ست بترقیق و تذویب
بحد لائق و تقطیع آن بادویهٔ حارهٔ رطبه و یا حاره
یابسه بحسب احتیاج مرخیات و مزلقات و امثال
اینها و اگر بسیار غلیظ و متحجر ست نیز بترقیق و تقطیع بادویه
حارهٔ رطبه و اگر غیر طبیعی حاد محترق از صفرا و دم
است هم به ترقیق و هم بکسر سورت

آن ترکیب آن ادویہ با بعض ادویہ باردۂ رطبہ
بمقدار حدت آن چنانچہ بہ تفصیل در کلیات در اماکن
خود مذکور است و نضج و انضاج عبارت از اعتدال
قوام آمدن اخلاط ست و قابل دفع بودن آنہا
فائدہ بدانکہ شرط در اخذ ادویہ منضجہ و مسہلہ وغیرہا
آن است کہ اولا اجزائے مفردۂ آنہا را ہر یک جدا
جدا تازہ جید غیر مغشوش با جزائے غریبہ و جنس و
خاک وغیر مبدل بدوای دیگر گرفتہ انچہ مقشر
کردنی ست مانند اصل السوس و بسفائج و انچہ
تخم داستہ دار دور کردنی ست مانند ہلیلہ جات
و آملہ و بلیلہ و عناب و سپستان و مویز و امثال
اینہا و انچہ کوبیدنی ست مانند اکثر بزور و اخشاب
و اصول باید مقشر نمودہ بر آوردہ جوکوب کردہ
بقدر لائق مرض و شخص و بنیہ و بلد و فصل و سن
و مزاج جدا جدا وزن نمودہ یک جا در ظرف
پاکیزہ کردہ مقداری از آب صافی خالص از باران
وغیر آن و یا عرق ہائے مناسبہ بحسب لطافت و
کثافت اجرام ادویہ و قلت طبخ و کثرت آن کہ
تفصیل خواہد آمد و مریض تواند آشامید و باز
بران نخواہد بود بخیسانند مثلاً شب از برای صبح
و صبح از برائے شام پس بآتش ملائم کہ سر دیگ را
بستہ باشند کہ بخار آن بیرون نرود کہ قوی اجزای
لطیفہ ہوائیہ آن بہ تحلیل رود و زائل گردد و
ساعت بساعت سر آنرا باز نمودہ و بزودی
برہم زدہ و زیر و بالا کردہ کہ تمام اجزائے آن مساوی
طبخ یابد و سر آنرا باز بپوشند و طبخ نمایند
تا آنکہ بہ نصف یا بہ ثلث رسد انگاہ دیگ را
فرود آوردہ بگذارند تا بخار گرمی آن کم گردد پس
سر آنرا باز کردہ قدرے بمالند کہ قوت آن
تمام باز دادہ شود و صاف کردہ با انچہ مناسب
مانند از اشربہ و سکنجبینات وغیرہا بہمان گرمے
بقدر لائق بیاشامند از غیر آنکہ بگذارند تا سرد گردد
مدتی بران بگذارد و ثانیاً گرم نمودہ بیاشامند

و نیز باید کہ بعد از مالیدن زود صاف نمایند و
نگذارند کہ اجرام ادویۂ قویہ و لطائف آنہا را
بخود جذب نمایند و انچہ از ادویہ کہ قابل طبخ
بسیار نیستند مانند افتیمون باید کہ در پارچہ
نازکے بستہ در آخر دران اندازند و چند جوشی
دادہ فشردہ دور نمایند و انچہ از گلہا و برگہا
و ثمرہا و امثال اینہاست بحد لائق و توسط طبخ
نمایند و انچہ از اخشاب و اصول ست بیشتر
طبخ دہند و ہمچنین مسہلات مطبوخہ را و بالجملہ
باید کہ منضجات و مسہلات صفرا را طبخ خفیفے
بیک دو جوشی اکتفا نمایند و مبالغہ دران
ننمایند و ہمچنین در مالیدن و در گرمی ہنگام
نوشیدن باید کہ باعتدال باشند و منضجات و مسہلات
بلغم بمراتب خود ازان زیادہ و سودا نیز بدستور
ازان زیادہ و بہترین ظروف از برائے طبخ ظرف
سنگے است پس نقرہ پس مس تازہ قلعی
نمودہ و بدانکہ در ابدانیکہ مواد فاسدہ و اخلاط
ردیہ بسیار باشند اکثر آنست کہ بسبب استعمال
منضج و مسہل بہیجان و حرکت در می آیند و
اعراض آنہا مانند شدت حمی و صداع و ثقل
اعضا و کسالت و بی رغبتی بر طعام و شراب
خصوصاً در بلغمی زیادہ عارض میگردد زیرا کہ
بادام کہ آنہا ساکن اند عوارض آنہا کمتر ظاہر
میگردد مانند مزابل و متعفنات و جاہائے
قدیم متروح الانقلاع کہ تا ساکن اند بوئے
تعفن آنہا چندان متاذی نمیگردانند و چون
آنہا را بحرکت در آورند بوی تعفن آنہا اذیت
بسیار میرسانند و گاہ است کہ باعث ہلاکت
میگردد پس باید کہ درین ہنگام مشوش و متردد
نگردد و علامات و عوارض غلبہ و اخلاط را
ملاحظہ نمودہ دست از تنقیہ برفق و مدارا و یا
بشدت و قوت بر ندارند و شرائط تنقیہ تمام نمایند
کہ بعد تنقیہ کامل عوارض مذکورہ بعون اللّٰہ

عزوجل بالفعل زائل میگردد و اشتہاے
صادق و صحت حاصل میشود ❊

ضابطہ کلیہ در آنہا ❊ بدانکہ ہرگاہ ارادہ
کنند اسہال بعض اخلاط متشبہ را باید کہ بحسب
آن ترکیب نمایند ادویہ مسہلہ مخصوصہ با آن را با
منضجات مخصوصہ و مصلحات و مبدرقات و معینات
و حافظات اعضای رئیسہ و حرارت غریزیہ و
ارواح و قوی خصوصاً در مواد سوداویہ بتخصیص
محترق از صفرا و دم برای دفع اذیت و نکایت
آنہا مثلاً اگر ارادہ کنند ترکیب مطبوخات را برائے
اسہال سودا از تمامی بدن در غیر حمیات در
اوائل زیرا کہ در اوائل حمیات قبل از چہاردہ
و بست یک ممنوع است زیرا کہ رقیق مادہ را قبل
از نضج دفع می نماید و باقی را غلیظ و متحجر و باعث
طول مرض و افساد دیگر میگردد باید کہ ترکیب
نمایند از پوست ہلیلۂ کابلی و ہلیلۂ سیاہ و افتیمون
و سنائی و بسفائج و اسطوخودوس و مانند اینہا
و اوزان آنہا را اوزان تامہ بگیرند و اضافہ
نمایند بر آنہا مصلحات و معینات آنہا بر
اسہال از ملطفات و سعی نمایند کہ باشند آن ہا
مفرحات قلب و مقویات ارواح و حافظات
آنہا از نکایت سودا خصوصاً نزد حرکت انزعاج
آن از مقر خود مانند بادرنجبویہ و گاؤزبان و گل
سرخ و خیر بوا و فرنجمشک و صندل و مانند اینہا
و نیز ضم نمایند با آنہا مفتحات سدد و منقیات مجاری
مانند تخم کشوث و تخم کرفس و انیسون و رازیانہ
و غافث و افسنتین و حماما و حاشا و ایرسا و
ترمس و اذخر و صعتر و فراسیون و قنطوریون
دقیق و مرزنجوش و شاہترہ و امثال اینہا و منضجات
مانند انجیر و مویز و بیدانہ و اصل السوس محکوک و
مانند اینہا و ادویہ مخصوصہ بکبد مانند ریوند چینی و
تخم کاسنی و مصطگی و امثال اینہا لیکن انچہ
از اینہا صلب باشند شب دران مقدار از آب

یا عرقهای مناسبه مانند عرق کاسنی و شاهتره و عنب
الثعلب و رازیانه و گاؤزبان و بادرنجبویه و یا نیلوفر
و امثال اینها کل یا بعض آن مقدار که ادویه خوب
بخیسند بخیسانند و اگر آبها را گرم کرده باشند بهتر است
و ادویه بسیار لطیفه را مانند افتیمون علحده و صره بسته
نگاهدارند و باید که ظرفیکه دران می خیسانند پاکیزه
باشد از چینی یا شیشه یا سفالی لعابدار یا نقره یا
مس تازه قلعی کرده پس صبح سه رطل و یا سه ثلث
آن مقدار که توانند آشامید از آب شیرین صافی
اگر آب باران باشد بهتر است و یا از عرق های
مسطوره هر یک که مناسب دانند داخل کرده در
دیگ سنگی یا نقره یا مس تازه قلعی کرده با آتش
ملایم طبخ دهند و در بین طبخ ادویه را برابر هم زنند و زیر
و بالا نمایند تا تمام اجزای آن مساوی طبخ یابند
و نگذارند که اطراف دیگ بچسپد و نیز سر آنرا پوشیده
دارند که تمام بخار آن بیرون نرود و اجزای لطیفه
آن تحلیل یابد و قوت ضعیف گردد تا آن مقدار که
به ثلث رسد پس صرهٔ افتیمون را دران اندازند و
سه چهار جوشی داده فرود آورند و صره را افشرده
دور کنند و ادویه مطبوخه را قدری مالیده صاف
نمایند و فلوس خیار شنبر بقدر حاجت تا به یک
اوقیه شیرخشت و ترنجبین بدستور تا به نیم اوقیه
دران حل کرده از منخل یا صافی تنگی گذرانیده
روغن بادام شیرین تا سه درم برای رفع غائله
التصاق فلوس خیار شنبر بسطح امعاء و مغص و کسیر مسب
و عسر هلیله جات و سنامکی بران چکانیده و در همان
گرمی بیاشامند و باید که چندان تاخیر نه کنند که
دوا سرد گردد و ثانیا گرم نموده بیاشامند چنانچه
ذکر یافت و نیز باید که در زمان تابستان و گرمی
هوا مطبوخ بسیار نباشد و صبح زود وقت سردی
هوا بیاشامند تا زود شروع بعمل نماید هوا هنوز
بسیار گرم ناگشته و در سردی هوا و موسم زمستان
قریب بچاشت و گرم تر مطبوخ را بیاشامند و اگر از

تقویت اسهال سوداوی غلیظ نمایند پس باید که
آنرا با علاوه و سرواریج متخذ از غاریقون منخول
غیر مدقوق یک درم و ملح نفطی یک دانگ و نیم و
تربد سفید مدبر دو ثلث درم و سقمونیای مشوی
و مصطگی رومی از هر یک دانگ کوفته بیخته
با قدری از آب مطبوخ حل کرده با سرشته حب
ساخته مقدار دو سه ساعت قبل از مطبوخ بیاشامند
و هنگامیکه باشد سوداوی متولد از احتراق صفرا
که زیاده کنند در مطبوخ هلیله زرد و سنامکی و شاهتره
و افسنتین و اگر محترق از بلغم باشد زیاده کنند
بران تربد سفید و هلیله و آمله و در سوداریج زنجبیل
و ایارج همچنین اگر باشد علت مرکب از دو خلط یا
زیاده باید که مطبوخ را نیز بحسب آنها در کیفیت و
کمیت ترکیب نمایند و اگر باشد ماده راسخ در
عضو خاص داخل عروق در مطبوخ دوا مختص
بآن عضو یا ادویه مشترکة النفع مر جمیع بدن را
داخل نمایند مانند آنکه برای وجع المفاصل داخل
نمایند دران سورنجان و بوزیدان و ماهی زهرج
و در سرداریج که علاوه نیز نمایند شحم حنظل و
حب النیل و برای تنقیه سینه پرسیاوشان و
تخم خطمی و اصل السوس و زوفا و عناب و سپستان
و مویز منقی و بدل نمایند هلیله جات به بنفسج زیرا که
هلیله جات مناسب با امراض صدریه ندارند و
همچنین از برای حمیات و خصوصا در اوائل
چنانچه ذکر یافت باید که داخل ننمایند هلیله جات
را و عوض آنها مرخیات مانند بنفشه و تمر هندی
و عناب و سپستان و زرد آلوی خشک و زبیب
منقی و مفتحات سدد مانند بیخ کاسنی و تخم کاسنی
و زراوند چینی و غافث و کشوث افزایند زیرا که
هلیله جات مخشنات و مضیقات و مصفیات
مجاری اند و بعد اسهال حدات یبوست می نماید
و میگردند سبب تنگی سدد آنها و هلاک و نهایت
امر و غرض در معالجات تفتیح سدد است که سبب

عفونت اخلاط گشته اند و فعل اینها بر خلاف مقصود
است و نیز بهمان جهت ذکر یافت و همچنین هرگاه
ارادهٔ تنقیهٔ دماغ باشد که با شربت ورد و علاوه
ایارج بخورانند و برای امراض معده افسنتین و مانند
آن بیفزایند و برای طحال مانند بیخ کبر و برای
کبد مانند برگ عنب الثعلب و افسنتین و برای
امراض امعاء و تنقیهٔ آنها از دیدان و رطوبات
مانند شفتالو و بیخ توت و کبود و شیح پلاس یا پره
که دوای هندی ست و با علاوه شحم حنظل و تربد
و ملح هندی و نطرون و قنبیل و روغن زیت
و مانند اینها و از برای گرده و مثانه و تنقیه آنها از
ماده سنگ ریزه و رمل و ریزانیدن آنها ادویه
مناسبه بآنها مانند اشنه و نمام و سنبل الطیب و
قیصوم و تخم خربزه و خسک دانه و حب القلت و
با علاوه حجر الیهود و حجر الحوت سائیده و در ماء العقا
ورما و حب الکرم و معجون عقرب و معجون حجر الیهود
و قرص کاکنج و امثال اینها و از برای جلدیه اعراض
و تنقیه آن از ماده جرب و خارش ادویه مختصه بآنها
و همچنین بحسب هر غرض و فائده و سانحه امرے
چیزے بکاهند و این منوط بجدت و رای طبیب
حاذق ست موکول باد و نیز باید که در ایام شرب
منضجات و مسهلات و چند روز بعد از ان طعامها
و غذاهای لطیف خفیف غیر منجر و مسدد تناول نمایند
مانند قلیه شوربا یا نخود آب و یا آب قلیهای متخذ
از لحوم لطیفه خفیفه مانند مرغ بچه و دراج و تیهو و سنگ
خوار و برغاله و بره املک که حلان و حلام نیز
نامند و امثال اینها با چلاؤ و ملایم پخته دم خورده
از برنجهای سبک لطیف و با غذاهای گوشت از
بقول و حبوب خفیفه لطیفه کم روغن یا بی روغن
و آبهای صافی شیرین سبک بیاشامند و اجتناب
از حرکات نفسانیه و بدنیه و حرکات عنیفه
و وزیدن بادهای سرد و گرم بسیار به بدن و آشامیدن
آب سرد یا آب بسیار نمایند و نیز باید دانست که

که آشامیدن آب گرم و عرقهای گرم کرده بسیار بالای مطبوخات باعث دهن و سستی و ضعف و عمل آنها میگردد بسبب غسل و زود منحدر شدن آن از معده پس باید فاتر یعنی نیم گرم بیاشامند بخلاف حبوب که آب گرم باعث تحلیل و ترقیق آنها میگردد تا اینکه زود قوت آنها باعضا رسیده شروع بعمل نمایند و نیز باید که مکان صاحب شارب مسهل بسیار گرم نباشد که بسیار گرم گردد دعرق کند و برهنه نیز نباشد بلکه حد اعتدال را در جمیع امور مرعی دارد و نیز باید که متوجه امور بالغه از فعل مسهل نگردند و بحمام نیز نروند + فائده بدانکه کسی را که غثیان مانع آید از خوردن مسهلات مطبوخه باید که قبل از ان اندک سیب و به را بخایند و آنها را ببویند و یا طرخون و نعناع و برگ عناب و یا برگ نو رسته شجره هندیه معروف به کبیثه که کتهه نیز نامند مضغ نمایند تا تخدیر نماید قوت زبان را و ذائقه را کم نماید و مانع آید از غثیان و بوئیدن گلهای خوشبو و گلاب و سرکه پاشیده برگل ارمنی و یا گل دیوارهای آفتاب خورده و یا مطبخ و پیاز و بستن هر دو بازو بعصابه و مانند اینها و اکثر اینها مانع غثیان و تسکین نفس و تقویت روح طبیعی و جمع و منع ایندا از حرکت بسوی عالی و اگر مسهلات تاخیر در عمل نمایند باید که قدری به را مضغ نمایند و آب آنرا ابلکند و اگر حاضر نباشد رب یا شراب حلو یا حامض آن بحسب اقتضای وقت با اندکی مصطگی لعق نمایند و اگر شراب یا رب آن حاضر نباشد مربای آن باشد قلیلی از مربای آن بدستور و سیب با قلیلی مصطگی قایمقام آن است و اگر آن نیز نباشد ادویه مقویه فم معده دیگر زیرا که اینها همه باعث تقویت فم معده و قبض و عسر آن میگردند تا اینکه دواز و منحدر و دفع گردد بسوی قعر معده و زود عمل نماید و نیز باید که فوق مسهل مسهلی دیگر نیاشامند خصوصا که عمل ثانی مخالف عمل اول باشد که باعث حیرت طبیعت و منجر بهلاکت میگردد علی الخصوص که مریض ضعیف القوت باشد و اگر پیچ در امعا محسوس گردد روغن گل گرم کرده بر حوالی ناف و اطراف آن بمالند و همچنین ادهان مناسبه دیگر و اگر ازینها کفایت نشود حب المقل طم عنب الثعلب تخم کاسنی تخم کرفس رازیانه و امثال اینها آنچه مناسب باشد کوبیده شیره با شربت بنفشه مکرر یا اشربه ملینه دیگر نرم کرده شود و اگر ازین نیز رفع احتباس نه گردد بشیافات و حقن لینه یا متوسطه و یا حاده بحسب حاجت بعمل آرند و اگر مسهل عمل بسیار نماید و خوف ضعف باشد متوجه حبس آن گردند به بستن اطراف و گذشتن دست و پا در آب سرد و آب سرد خورانیدن تریاق فاروق و فادزهر معدنی و امثال اینها

فصل در بیان بعض نسخ منضجات و مسهلات

منضج روز اول گاؤزبان شاهتره بسفایج فستقی اسطوخودوس بادرنجبویه گل بنفشه نیلوفر افتیمون در کتان بسته از هر یک دو مثقال آلوی بخارائی آلوی سیاه انجیر زرد سرشش اصفهانی عناب سپستان از هر یک ده دانه مویز منقی بیست دانه تمر هندی منقی از لیف واسته زرشک منقی از هر یک دو مثقال ادویه را شب در دو رطل آب بخیسانند سوای افتیمون که علیحده نگاهدارند و صبح خیسانیده را بجوشانند آن مقدار که دو حصه آب برود و یک حصه بماند پس افتیمون را در کتان بسته دران اندازند و یک دو جوش دیگر داده فرود آورده افتیمون را بمالند و بفشارند و دور کنند و مطبوخ را صاف نموده سکنجبین افتیمونی پانزده مثقال داخل کرده بیاشامند و روز دوم بر اجزای مطبوخ تخم کاسنی تخم خربزه تخم خیارین که هر سه را نیم کوفته باشند از هر یک دو مثقال اضافه نموده بعد از طبخ صاف نموده ترنجبین ده مثقال سکنجبین افتیمونی پانزده مثقال دران حل کرده صافی نموده بیاشامند + روز سوم بر اجزای مطبوخ روز دوم بیخ کاسنی بیخ رازیانه اصل السوس عنب الثعلب پرسیاوشان از هر یک پانزده مثقال اضافه نمایند ترنجبین ده مثقال فلوس خیارشنبر سکنجبین افتیمونی از هر یک پانزده مثقال در آب حل کرده صافی نموده روغن بادام شیرین یک مثقال دران داخل کرده بیاشامند و شب حب لاجورد و معجون نجاح وقت خواب حب ساخته با آب گرم فرو برند و صبح روز چهارم وقت طلوع صبح این مسهل را بیاشامند + مسهل کامل جامع تالیف حضرت سید سند قدوة الحکما و استاذ الاطبا علامی میر محمد هادی والد ماجد آن مرحوم قدس سره که اسهال اقسام سودا و اخلاط محترقه نماید و جمیع امراض سوداویه را نافع است مکرر به تجربه رسیده + صنعت آن گاؤزبان شاهتره بسفایج فستقی قنطوریون دقیق اسطوخودوس بادرنجبویه گل نیلوفر گل بنفشه پرسیاوشان عنب الثعلب پوست بیخ کاسنی پوست بیخ رازیانه اصل السوس تخم کاسنی تخم خیارین تخم خربزه غنچه گل سرخ از هر یک دو مثقال افتیمون سنای مکی از هر یک چهار مثقال عود الصلیب دو درم عناب ده دانه سپستان بیست دانه پوست هلیله کابلی هلیله سیاه از هر یک دو مثقال اصول و بزور و هلیله جات را نیم کوفته شب در سه رطل آب بخیسانند و صبح بجوشانند تا یک رطل آب بماند صافی نموده شیرخشت خراسانی و ترنجبین و گلقند آفتابی از هر یک ده مثقال فلوس خیارشنبر پانزده مثقال دران حل کرده صافی نموده روغن بادام شیرین یک مثقال داخل کرده ریوند چینی یک درم بران پاشیده وقت خواب حب لاجورد یک مثقال سوده بروغن بادام شیرین یک مثقال چرب نموده به معجون نجاح سرشته حب ساخته بورق نقره پیچیده با آب نیم گرم فرو برند و وقت

طلوع صبح مطبوخ مذکور را گرم نموده بیاشامند ÷ در روز پنجم که روز استراحت است یکعدد هلیله مربا را بگلاب شسته یکدانگ حجر ارمنی مغسول بران پاشیده تناول نمایند و بعد از ان تخم بالنگو تخم ریحان از هر یک یک مثقال بشربت گاؤزبان دو مثقال محلول در عرق بید مشک و گلاب از هر یک ده مثقال بران پاشیده بیاشامند و این روز را بحساب ایام منضج و مسهل محسوب ندارند ÷ در روز ششم که بحساب ایام منضج و مسهل روز پنجم است ادویهٔ نسخهٔ منضج روز اول را بیاشامند ÷ در روز ششم نسخهٔ روز دوم ÷ در روز هفتم منضج روز سوم ÷ در روز هشتم باز روز مسهل ست شب آن نیز حب مذکور را فرو برده بخوابند و وقت طلوع صبح نیز آن مطبوخ را بیاشامند و روز نهم بدستور روز پنجم این عمل نمایند ÷ و بدانکه اصل این مسهلات است باید که در هر مرض مرض و اختلاف امزجه با ادویهٔ مناسبهٔ آن مرض و مزاج و حبوب و معاجین و سفوفات مسهله مناسبهٔ آن مرض و آن مزاج و سن و فصل و بلد استعمال کرده شود مثلاً در صلابت طحال با پوست بیخ کبر و اسقولوقندریون در مطبوخ و بجای حب لاجورد قرص کبر داده شود و در حبس طمث بسبب مواد غلیظه تخم کشوت و تخم کرفس و پوست بیخ کرفس و اذخر مکی و افسنتین رومی و مغز حب القرطم و کماذریوس و مشک طرامشیع و فوة الصبغ از هر یک دو مثقال در مطبوخ داخل کرده شود و در سردارو بجای گلقند شربت کشوث ده مثقال و بجای ریوند چینی غاریقون هشت سفید دو دانگ و بجای حب لاجورد معجون نجاح حب منتن و ایارج لوغاذیا داده شود و در اوجاع مفاصل سورنجان بوزیدان و قسط تلخ و مغاث بغدادی از هر یک دو مثقال در مطبوخ داخل کرده شود و بجای حب لاجورد معجون و ایارج لوغاذیا سه مثقال و یا سفوف سورنجان یک مثقال و یا معجون هرمس سه مثقال داده شود و در امزجهٔ حاره از اجزای مطبوخ اسطوخودوس و قنطوریون دقیق و بادرنجبویه را داخل نباید کرد و بجای آنها آلوی سیاه آلوی بخارائی از هر یک ده دانه تمر هندی زرشک منقی از هر یک دو مثقال داخل مطبوخ باید کرد و بالجمله کم نمودن اجزا و زیاده نمودن و تغییر و تبدیل اجزا بحسب امراض و امزجه و سن و عادت و صناعت و سخنه و بلد و فصول سنه منوط برای طبیب است ÷

نوع دیگر دستور استعمال منضج و مسهل تالیف سیادت پناه حکمت دستگاه حکیم محمد باقر حکیم باشی ولد ارشد حکیم عماد الدین محمود شیرازی منقول از بیاض معزی الیه بخط معزی الیه ÷ صنعت آن شاهتره گاؤزبان بسفایج فستقی عنب الثعلب از هر یک دو مثقال جوشانیده صافی نموده سکنجبین افتیمونی پانزده مثقال دران حل کرده بیاشامند و یا آن که روز اول و دوم منضج را بدهند روز سوم گاؤزبان شاهتره بسفایج فستقی عنب الثعلب گل بنفشه و گل نیلوفر پرسیاوشان تخم خیارین نیم کوفته افتیمون از هر یک دو مثقال افتیمون را در کتان بسته و باقی ادویه را در نیم من تبریز آب شب بخیسانند و صبح بجوشانند تا دو حصه آب برود و یک حصه بماند پس افتیمون در کتان بسته را داخل کرده یک جوش دیگر داده از آتش فرود آورند و افتیمون را بمالند و بفشارند و دور کنند و مطبوخ را صافی نموده ترنجبین خراسانی پانزده مثقال دران حل کرده صافی نموده سکنجبین افتیمونی پانزده مثقال اضافه نموده بنوشند و شب چهارم این حب را فرو برند پوست هلیلهٔ زرد پوست هلیلهٔ کابلی هلیلهٔ سیاه از هر یک نیم مثقال سنای مکی دو دانگ لاجورد مغسول حجر ارمنی مغسول غنچهٔ گل سرخ کتیرا افتیمون حب النیل از هر یک یک دانگ کوفته بروغن بادام شیرین یک مثقال چرب نموده حب ساخته بورق نقره پیچیده وقت خواب فرو برند و بعد از ان آب نیمگرم یک پیاله بنوشند ÷ و روز چهارم این مسهل را بیاشامند ÷ صنعت آن گاؤزبان شاهتره بسفایج فستقی گل بنفشه غنچهٔ گل سرخ سنای مکی از هر یک دو مثقال شب بخیسانند و صبح جوشانیده و صافی نموده ترنجبین خراسانی فلوس خیارشنبر از هر یک پانزده مثقال دران حل کرده صافی نموده سکنجبین افتیمونی پانزده مثقال داخل نموده بیاشامند ÷

مسهل دیگر گاؤزبان شاهتره بسفایج گل بنفشه فستقی گل نیلوفر تخم کاسنی تخم خیارین تخم خربزه نیم کوفته غنچهٔ گل سرخ پوست هلیلهٔ زرد از هر یک دو مثقال سنای مکی چهار مثقال عناب سیستان از هر یک پانزده دانه تمر هندی منقی از حب ولیف زرشک منقی از هر یک هفت مثقال و نیم مجموع را در سه ربع من تبریز آب بجوشانند تا ربع بماند صافی نموده شیرخشت خراسانی و ترنجبین و فلوس خیارشنبر و سکنجبین افتیمون دران حل کرده صافی نموده روغن بادام شیرین یک مثقال داخل کرده بنوشند ÷

حب المسهل به نسخهٔ دیگر منقول از بیاض بخط معزی الیه ÷ صنعت آن پوست هلیلهٔ زرد پوست هلیلهٔ کابلی هلیلهٔ سیاه سنای مکی از هر یک نیم مثقال لاجورد مغسول و حب النیل غاریقون هشت سفید کتیرا از هر یک یک دانگ کوفته بروغن بادام شیرین یک مثقال چرب نموده حب ساخته بورق نقره پیچیده وقت خواب فرو برند بعد از ان آب گرم یک پیاله بنوشند و صبحش گاؤزبان گل بنفشه گل نیلوفر عنب الثعلب پرسیاوشان شاهتره افتیمون از هر یک دو مثقال سنای مکی تمر هندی منقی از حب ولیف از هر یک چهار مثقال افتیمون را در کتان بسته باقی ادویه را جوشانیده در آخر جوش افتیمون را انداخته پس فرود آورده صافی نموده فلوس خیارشنبر و سکنجبین افتیمون از هر یک پانزده مثقال شیرخشت

خراسانی و ترنجبین خراسانی از ہر یک ذہ مثقال دران حل کردہ صافی نمودہ روغن بادام شیرین یکمثقال داخل کردہ بنوشند و غذا در ایام منضج و مسہل نخود آب یا قیمہ شوربا تناول نمایند* منضج و مسہل شامل تنقیہ صفرا و بلغم سودا نماید چہار روز منضج ملین موافق این بنوشند* صنعت آن عناب خراسانی بست دانہ گاؤزبان پرسیاوشان عنب الثعلب تخم خیارین نیکوفتہ تخم کاسنی پوست بیخ کبر زوفای خشک بیخ رازیانہ اصل السوس پوست بیخ کرفس گل بابونہ از ہر یک دو مثقال پوست بیخ کاسنی آملہ منقے بسفائج فستقی شاہترہ از ہر یک سہ مثقال آلوی سیاہ آلوی بخارائی از ہر یک ذہ دانہ بدستور جوشانیدہ صافی نمودہ شیرخشت خراسانی ترنجبین گلقند آفتابی از ہر یک ذہ مثقال دران حل کردہ صافی نمودہ بنوشند بعد از مسہل باین دستور و بیخ* صنعت پوست ہلیلۂ زرد پوست ہلیلۂ کابلی ہلیلۂ سیاہ گل بنفشہ از ہر یک پنج مثقال تربد سفید دو مثقال تسکاعی برگ شاہسفرم از ہر یک سہ مثقال بدستور جوشانیدہ صافی نمودہ فلوس خیارشنبر پانزدہ مثقال دران حل کردہ باز صافی نمودہ روغن بادام شیرین یک مثقال داخل کردہ بیاشامند و اگر خواہند کہ زیادہ عمل نماید ریوند چینی یک مثقال غاریقون ہش سفید نیم مثقال سردارو نمایند و اگر تنقیۂ بلغم بیشتر مطلوب باشد ادویہ ہمارہ چون بیخ کبر و بیخ کرفس و تربد و شاہسفرم غاریقون بناید داخل کرد بلکہ تمرہندی و گل بنفشہ و آلوے بخارائی و سرمش و زرشک منقے در مطبوخ اضافہ نمایند و محمود مشوی و کثیرا حب ساختہ قبل از مطبوخ فرو برند و اگر حرارت در مزاج غالب باشد بجاے مطبوخ ادویہ را الفتوع نمودہ بیاشامند* مسہل دیگر منقول از حضرت سید السند والد ماجد آن مرحوم قدس سرہ* صنعت آن آلوی بخارائی عناب خراسانی از ہر یک ذہ دانہ تمرہندی منقے پنج مثقال بادرنجبویہ شاہترہ افتیمون گل بنفشہ غنچۂ

گل سرخ از ہر یک دو مثقال سنا رمکی سہ مثقال دو راسوای افتیمون دو نیم من تبریزے آب شب بخیسانند و صبح بجوشانند و چون ثلث آب بماند افتیمون را در کتان بستہ دران اندازند و یک جوش دیگر دادہ فرود آورند و صرۂ افتیمون را نیکو بمالند و بفشارند و دور کنند و مطبوخ را صاف نمودہ فلوس خیارشنبر ترنجبین از ہر یک پانزدہ مثقال و شیرخشت خراسانی گل قند آفتابی از ہر یک ذہ مثقال دران حل کردہ باز صاف نمودہ روغن بادام شیرین یک مثقال داخل کردہ بیاشامند و غذا نخود آب و مرغ بچہ* مسہل کہ اخراج صفرا و بلغم نماید* صنعت آن پوست ہلیلۂ زرد شش درم ہلیلۂ سیاہ ذہ درم مویز سرخ منقے از حب پنج درم تربد سفید مدبر نیکوفتہ چہار درم شاہترہ ہفت درم بجوشانند و صافی نمودہ فلوس خیارشنبر پانزدہ درم دران حل کردہ مرتبہ ثانی صافی نمودہ روغن بادام شیرین یکدرم بران بچکانند و بنوشند* مسہل دیگر کہ اسہال سودا و اخلاط محترقہ نماید و نافع است از برای بہق و برص و کلف و کمش* صنعت آن بنسخۂ قلانسی کہ اول مرتبہ ایارج فیقرا و غاریقون ہش سفید از ہر یک یکدرم و نیم کثیرا یک دانگ سودہ بروغن بادام شیرین یک درم چرب نمودہ حب ساختہ بورق نقرہ پیچیدہ وقت سحر باب گرم فرو برند و بعد از دو ساعت و نیم کہ قریب یک پاس باشد این مطبوخ را بنوشند پوست ہلیلۂ کابلے ذہ درم ہلیلہ سیاہ پنجدرم مویز منقے از حب ذہ درم تربد سفید نیم کوفتہ اذخر مکی اصل السوس محکوک مرضوض از ہر یک سہ درم بسفائج فستقی نیکوفتہ پنجدرم انجیر زرد ذہ دانہ افتیمون ذہ درم مصطگی انیسون تخم کرفس از ہر یک دو درم بدستور جوشانیدہ صافی نمودہ بنوشند* مسہل دیگر کہ آشامیدہ میشود در امراض کبد و طحال و استسقا و سدہا* صنعت آن بنسخۂ قلانسی اول مرتبہ

ایارج فیقرا یک درم غاریقون ہش سفید از پشت غربال موئی گذرانیدہ پنجدرم ہر دو را بروغن بادام شیرین یکدرم چرب نمودہ بسکنجبین سرشتہ حب ساختہ فرو برند و بعد از آن آب نیم گرم قدری بنوشند و بعد از دو ساعت و نیم مویز دانہ بیرون آوردہ ذہ درم انیسون اسارون غافث اذخر سنبل الطیب و افسنتین رومی از ہر یک سہ درم پوست ہلیلۂ کابلی ہفت درم شاہترہ ذہ درم تمرہندی منقے از حب و لیف ذہ درم عناب دہ دانہ بدستور صافی نمودہ عسل خیارشنبر پنجدرم دران حل کردہ مرتبۂ دیگر صافی نمودہ روغن بادام شیرین یک درم بران چکانیدہ بیاشامند* مسہل دیگر نافع از برای عنب و جمیع امراض حادہ* صنعت آن آلوی سیاہ چہل دانہ سپستان بست دانہ مویز منقے از حب بست دانہ عناب ذہ دانہ گل سرخ منزوع الاقماع ریوند چینی نیکوفتہ از ہر یک مثقال شاہترہ پنجدرم عنب الثعلب ذہ درم تخم کاسنی سہ درم تخم کشوث سہ درم گاؤزبان گل نیلوفر از ہر یک چہار درم پوست بیخ کاسنے یک مثقال بدستور جوشانیدہ صافی نمودہ تمرہندی منقے از حب و لیف ذہ درم فلوس خیارشنبر ہفت درم شیرخشت خراسانی چہل درم گلقند سکری ذہ درم دران حل کردہ صافی نمودہ روغن بادام شیرین یک درم داخل کردہ بقدر حاجت و قوت بنوشند* مسہل دیگر کہ در مصر و مخا و بندر و شام و عراق مشہور بمطبوخ فواکہ است این مسہل را اکثر مردم استعمال میکنند در فصل ربیع و خریف اسہال اخلاط المختلفہ ممتزجہ از بلغم و صفرا و سودا میکند و دفع میکند فضول ردیہ را و این مسہل را منافع بسیار است* صنعت آن بہ نسخۂ قلانسی مویز منقے پانزدہ عدد پوست ہلیلۂ زرد پوست ہلیلۂ کابلی گاؤزبان اصل السوس محکوک مرضوض و پرسیاوشان گل خطمی تخم شاہسفرم نیکوفتہ زرشک منقی از ہر یک سہ درم سنائی بسفائج فستقی افتیمون

از ہر یک چہار درم عناب سپستان آلوی سیاہ از ہر یک
پانزدہ عدد تمر ہندی منقی از حب لیف پانزدہ درم
تخم کشوث سر نفشہ از ہر یک سی درم ادویہ را انچہ
کوفتنی ست نیکوفتہ افتیمون را در کتان بستہ نگاہدارند
و باقی ادویہ را در چہار درم صد آب خالص بخیسانند
یکشبانروز پس بجوشانند آنمقدار کہ ربع آب بماند
پس صرہ افتیمون را دران انداختہ دو جوش دیگر
دہند پس صرہ را بمالند و بفشارند و مطبوخ را صافی
نمودہ فلوس خیارشنبر دوازدہ درم ترنجبین خراسانی
دہ درم دران حل کردہ صافی نمودہ دوازدہ درم
جلاب سکری و یک ملعقہ روغن بادام شیرین داخل
کردہ و ریوند چینی سودہ نیمدرم بران پاشیدہ نیم گرم
بنوشند جملہ یک شربت است ✣ مسہل دیگر نسخہ
قلانسی مویز منقے از حب لسبت و پنجدرم آلوی سیاہ
سی دانہ عناب دہ دانہ شاہترہ پنجدرم انیسون
یک مثقال مصطگے رومی یک مثقال تربد سفید مدبر
نیم کوفتہ سہ درم مجموع را در آب بجوشانند و از ان
نیم رطل گرفتہ مقدار نیمدرم تمر ہندی منقی از حب
و لیف پانزدہ درم سنائے پنجدرم شاہترہ ششدرم
سر نفشہ چہار درم گل سرخ ششدرم افسنتین رومی
پنجدرم برگ گلاب دہ درم شکاعی باد آورد از ہر یک
سہ درم بحتنم کاسنی تخم کشوث اصل السوس از ہر یک
چہار درم رازیانہ انیسون از ہر یک یک درم در
چہار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل برسد فرود
آوردہ بپالایند و یکدرم ایارج فیقرا و یک دانگ
و نیم محمودہ مشوی دران حل کردہ بیاشامند و
اگر ایارج فیقرا و محمودہ را حب ساختہ پیش از
مطبوخ سہ ساعت فرو برند بہتر است ✣ مسہل دیگر
نسخہ ابن جزلہ ✣ صنعت آن تربد سفید مدبر مجوف
نیکوفتہ بیخ سوسن آسمانجونی زراوند طویل سکبینج
صعتر فارسی برگ غافث افسنتین رومی اسطوخودوس
جاوشیر تخم کرفس اجزا مساوی ہمہ را در مثلث
بخیسانند و در غبیرہ عسل بجوشانند و صافی کنند

و ہر روز چہار اوقیہ آنرا بنوشند تشکم و کمیز یعنی بول
براند ✣ مسہل و دفع مادہ سوداکند ✣ صنعت آن
پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ از ہر یک یک درم
افتیمون قرنفل از ہر یک نیمدرم کوفتہ بداء المسک
تلخ سہ درم سرشتہ سہ روز بگذارند تا مخمر شود پس
اندر شراب ریحانی حل کردہ بنوشند و در بعض نسخ
بجائے قرنفل یک درم و نیم حجر ارمنی مغسول
ذکر شدہ و این بہتر است ✣ مسہل نافع جہت
ہر فہ حادث از سوء المزاج حار یابس رطب ✣
صنعت آن عناب سی عدد و بنفسج ہشت درم در
یک و نیم من آب بجوشانند تا بنصف رسد بالید
صاف نمودہ ہفتاد درم از ان را کوفتہ دہ درم
فلوس خیارشنبر و بست درم ترنجبین و دہ درم
شکر و سہ درم برگ گاؤزبان نرم کوفتہ بیختہ
بران پاشیدہ گرم نمودہ بیاشامند ✣ منضج سودا
و بلغم کہ قبل از مسہل باید آشامیدہ شود ✣
صنعت آن نسخہ حکیم میر محمد مؤمن در تحفۃ المؤمنین
مویز بیدانہ دہ مثقال گل گاؤزبان بادرنجبویہ تنگوفہ
غافث پرسیاوشان گل بابونہ پوست بیخ کرفس
پوست بیخ گز پوست بیخ رازیانہ زوفای خشک
آملہ مقشر شکاعی باد آورد از ہر یک دو مثقال
عناب بست دانہ سپستان سی دانہ شاہترہ سہ
مثقال تخم کرفس تخم رازیانہ از ہر یک یک و نیم
درم در آب جوشانیدہ صاف کردہ گلقند آفتابی
پنج مثقال ترنجبین شیرخشت از ہر یک دو مثقال
دران حل کردہ باز صاف نمودہ بیاشامند باید کہ
مقدار آب سہ صد مثقال کہ بربع باز آید ✣ منضج
جہت سودا کہ از صفرائے محترقہ باشد ✣ صنعت
آن آلوی بخارائی پانزدہ عدد پوست بیخ کاسنی
بنفشہ عنب الثعلب پرسیاوشان شاہترہ خشک
تنگوفہ غافث تخم خیار از ہر یک سہ مثقال عناب
سپستان از ہر یک بست عدد آملہ منقے تخم کاسنی
گل گاؤزبان گل سرخ از ہر یک دو مثقال در

ہمان مقدار آب بجوشانند تا بربع رسد با آن مقدار
شیرخشت و ترنجبین استعمال نمایند ✣ منضج دیگر ہر گاہ
صفرا و بلغم مرکب باشد ✣ صنعت آن زوفای
خشک اصل السوس مقشر شکاعی باد آورد تخم
کشوث انیسون گل بابونہ از ہر یک دو مثقال پوست
بیخ کاسنی پوست بیخ رازیانہ عنب الثعلب از ہر یک
سہ مثقال آلوی بخارائی پانزدہ دانہ سپستان
عناب از ہر یک بست عدد بدستور بجوشانند و با
گلقند پنج مثقال و سکنجبین دہ مثقال بنوشند
مسہل سودا و بلغم در منضج سودا ✣ صنعت آن
سنائے سہ مثقال پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ افتیمون
بسفائج فستقے از ہر یک چہار مثقال تمر ہندی دہ
مثقال تربد سفید خراشیدہ بروغن بادام چرب نمودہ
اسطوخودوس از ہر یک دو مثقال در طبخ اضافہ
نمودہ با فلوس خیارشنبر و ترنجبین از ہر یک دہ مثقال
روغن بادام دو مثقال لاجورد مغسول نمک ہندی
نفطے از ہر یک دو دانگ شحم حنظل یک دانگ
استعمال نمایند ✣ مسہل صفرا و سودا کہ در منضج
باید داخل نمود جہت اخراج این ہر دو خلط مدم
صنعت آن پوست ہلیلہ زرد ہلیلہ کابلی سنای مکی
بنفشہ افتیمون از ہر یک چہار مثقال در مطبوخ بیفزایند و با خیار
شنبر و شیرخشت و تمر ہندی از ہر یکدہ مثقال محمودہ مشوی یکدانگ روغن بادام
دو مثقال و بیاشامند ✣ صنعت مسہل بلغم و صفرا در
منضج اضافہ باید نمود جہت اخراج ہر دو ریوند چینی
اقلاح اذخر تربد خراشیدہ قنطوریون دقیق افسنتین
رومی گل سرخ از ہر یک دو مثقال سنائے پوست
ہلیلہ کابلی و ہلیلہ زرد تمر ہندی از ہر یک پنج
مثقال آلوی بخارائی پانزدہ دانہ در مطبوخ بیفزایند
و مغز فلوس خیارشنبر دہ مثقال روغن بادام
دو مثقال غاریقون نیم مثقال محمودہ مشوی دو
دانگ داخل کردہ بنوشند و بعض
نسخ مطبوخات مسہلہ و مطبوخات
انشاء اللہ تعالے خواہد آمد

اینجا باین مقدار اکتفا نمود + مِسِیر بفتح میم و کسر سین مهمله و سکون یا و رای مهمله مرامی کند و است و در فرع ذکر یافت +

فصل در بیان نسخ مِسِّی

بدانکه مِسّی بکسر میم و تشدید سین مهمله بلغت هندی دندان را گویند و چون این ادویه مستعمل بر دندان و لثه اند و نسبت بدندان دارند لهذا مسمی نامند و منجمله اینها از جمله سنونات اند + مِسّی که جهت تقویت لثه و استحکام دندان و رفع الم آن نافع است + صنعت آن براده آهن بر سنگ نرم سایده پوست انار و زاج از هر یک نیم سیر هر چهار جزو را بسیار نرم سایده بر دندان بمالند و بعضی بجای آهن توبال می سیکنند + مسی دیگر که همین منفعت دارد + صنعت آن براده آهن دوازده توله مازوی سبز هشت توله توتیای اخضر هندی کت سفید از هر یک یک توله هیرا کسیس که زاج اخضر است شش ماشه بسیار نرم سوده استعمال نمایند و اگر جهت زیادتی تقویت و خوشبوئی دهان کند مالتی و فوفل از هر یک یک توله اضافه نمایند و توتیا و زاج را بریان میکنند نیکوست + مسی دیگر قسم اعلا دو خوشرنگ + صنعت آن براده آهن بکسر یک پاو هندی مازوی سبز یک پاو توتیای هندی بریان نیم پاو هر یکی را جدا جدا کوفته بیخته خوب باریک نموده وزن کرده باهم ممزوج نمایند باز بسایند تا نخاله شود و در شیشه نگاه دارند بوقت حاجت بر دندان بمالند + مسی دیگر که همان نفع بخشد و دندان متحرک را قوی گرداند و از حرکت باز دارد صنعت آن براده آهن پوست درخت مولسری کت سفید که بهندی پاپڑه گویند هلیله سیاه از هر یک سه توله توتیای هندی هیرا کسیس که زاج اخضر است گردچوب چینی از هر یک یک توله زاج سفید دو توله پوست انار ترش نیم توله ادویه را جدا جدا کوفته بیخته براده آهن را بر روی سنگ نرم سوده در هم کرده

بر دندان و لثه بمالند و اگر درد و وجع در لثه معلوم گردد یک مرتبه مضمضه بر روغن کنجد و پنج شش مرتبه باب گرم جهت رفع آن نماید + مسی دیگر که همان نفع دارد + صنعت آن براده مس پوست انار از هر یک نیم سیر مازوی سبز ربع سیر زاج سفید یک سیر اجزا را جدا جدا کوفته بیخته سرمه سا نموده بر دندان و لثه بمالند + مسی نوع دیگر + صنعت آن ریزه آهن پنج توله توتیای هندی بریان چهار ماشه مازو شش ماشه هلیله زرد یک عدد کات سفید شش ماشه علی الرسم مرتب نمایند و بر دندان بمالند + مسی دیگر + صنعت آن توبال آهن که بهندی لوها چون گویند نیم آثار مازو ربع آثار هلیله کابلی ثمن آثار توتیای هندی برشته زاج اخضر از هر یک یک و نیم دام ساق منقی دو دام کات هندی سفید یک دام علی الرسم مرتب نمایند و بکار برند + مسی نوع دیگر + صنعت آن گل سرخ سنبل الطیب زرنباد گلنار صمغ عربی کندر سفید جدوار مجرب اجزا مساوی کوفته بیخته سنون سازند و در نسخه دیگر مصطگی و طباشیر و دانه هیل کلان نیز داخل است و اگر نیم وزن تمام اجزای نسخه قبل ممزوج نموده استعمال نمایند بهتر است و اگر وقت خواب الیده بخوابند که بعد از ان مضمضه نکنند اولی است و اکثر سنونات در حرف السین مع النون ذکر یافت +

باب المیم مع الصاد المهمله

مصطگی بدانکه مصطگی بفتح میم و سکون صاد مهمله و فتح طای مهمله و کسر کاف و یای و بضم اول و سکون ثانی و فتح ثالث و رابع و با الف در آخر نیز بمعنی خوانده اند معرب از مصطخی یونانی ست و بسریانی کیا و بر و سے مصطخی و بعربی علک رومی و کبه نیز نامند و آن صمغ جنیست که در شام میشود و چوب و برگ آن لطیف و نازک مثل اراک و برگ و ثمر آن مائل بتلخی و آن صمغ در بودن آفتاب در برج جوزا و حوالی آن

از درخت آن مستخرج میشود و قوت آن تا بیست سال باقی می ماند و آن دو قسم است قسمی سفید نرم خوشبوی صاف شفاف با اندک تلخی و چسپندگی بسیار بدندان در وقت خائیدن و تازه آن بحدی نرم است که سائیده نمیشود و این را قبطی نامند و بهترین آن بزرگ دانه است و این قسم مثل صموغ دیگر از قوت طبیعت از جوف درخت تراوش کرده بیرون می آید بدون اعانت خارج بخراش درخت آن وغیره + و قسم دوم سیاه با تلخی و در او صاف مذکوره مثل آن و قابل سحق ست و این را نبطی می نامند و بعضی گفته اند که این قسم بزدن تیغ بر ساق و شاخهای درخت آن و تراوش رطوبات از ان حاصل میگردد و دیگران گفته اند که چوب شاخهای نازک و برگ تازه آن جوش داده صاف نموده منعقد میسازند و این قسم یافته میشود در زمین صافی از اعمال روس قریب به ترکستان از اقلیم پنجم و این قسم ردی غیر جید ست و مصطگی گرم و خشک در آخر دوم و بعضی خشک در سوم دانسته اند و شیخ الرئیس گفته که این گرمی و خشکی که در ان است از درخت آن نیست و آن لطیف و معتدل ست در سردی و گرمی ترکیب آن از جوهر لطیف های اندک گرم و جوهر کثیف و جوهر ارضی و همچنین اجزای آن و مصطگی لطیف و قابض و محلل و جالی و رافع صداع و نزلات بارده است شرباً و نقوخاً و استنشاقاً با روغن زنبق و خائیدن و سنون آن به تنهائی یا با ادویه دیگر جهت استحکام دندان و لثه و روئیدن گوشت آن و تسکین درد و وجع آن و خوشبوی دهان و جلب رطوبات از حوالی زکام و زبان و دماغ و تقویت معده بالمشارکت نافع و ذرور آن در چشم جهت التصاق شعر منقلب و خوردن آن جهت سرفه و نفث الدم و تقویت معده و کبد و امعا و گرده و خوشبو نمودن معده و برانگیختن اشتهای طعام و کسر ریاح و رفع قراقر و سوء الهضم و فواق ریحی و ریاح غلیظه و تحریک جشاء و جبر و کسر عظام و

کوفتگی اعضا و ضربه و سقطه و اورام احشا و گفته اند که
سیاه قسطی آن موافق تر است از برای تحلیل صلابات
و ذرور آن جهت تحلیل ورام و شکستگی اعضا و بیجا
شدن آن و التحام قروح بعد پاشیدن و یا شستن
عضو به آب مطبوخ اجزای آن و بستن آن عضو به پارچه
بعد پاشیدن مصطگی و زائل کننده مغص خصوصاً با
آب گرم و با آب سرد منجمد میگرداند بلت و رطوبات
را از معده و دفع میکند آنرا صاحب شفاء الاسقام
گفته که چون مصطگی را با آب سرد بیاشامند احداث
بلت و رطوبت می نماید در معده و چون با آب گرم بیا
شامند احداث نمی نماید و اگر در معده رطوبت
بسیار باشد و مصطگی را با آب سرد که در آن گل قند
مالیده صاف نموده باشند بیاشامند لینت طبع
می نماید بعسر و مداومت بران باعث حبس و بستگی
شکم است و چون خلط کرده شود با ادویه قاطعه دم
اعانت میکند آنرا بر قطع و حبس آن و چون خائیده
شود با اندکی صبر جذب میکند بلغم را از سر و چون طلا
کرده شود بر بشره نیکو و سرخ میگرداند آنرا و خوردن آن
با غاریقون مسهل بلغم و با صبر مسهل صفرا و با
هلیله جات مسهل سودا است و نافع است وسواس
و حدیث نفس و مبادی و مالیخولیا را و ساکن کننده
نوازل و صاف کننده قصبه ریه ست و با کهربا جهت
قطع نفث الدم و با کندر جهت حدت ذهن و فهم و
حافظه و چون با روغن کنجد جوش دهند و بچکانند در
گوش میگشاید سده آنرا و دور میگرداند گرمی را
و چون در آتش اندازند و با پارچه پنبه را بگلاب تر
کرده بدود آن داشته بر چشم صاحب رمد گذارند
تسکین دهد درد آنرا و چون در آب جوش دهند و
بیاشامند جهت نزف الدم و اسهال و تقویت احشا
مفید و چون نطول نمایند بر مقعده مسترخی و رحم
کثیر الرطوبت تقویت می بخشد و خشک میگرداند آن
هر دو را و چون بجوشانند با زیت و طلا کنند بر بدن
زائل میگرداند لرزیدن تبهای بارده و کزاز و رعشه

و ضربان و ماندگی اعضا را و مجرب دانسته اند و چون
بجوشانند یک درهم از آن را در یک کلل آب در کوزه
تازه تا اینکه برود ثلث آن آب و تازه کنند کوزه
را هر مرتبه یعنی چون آب آن صرف گردد و تمام
شود باز در کوزه نو مرتب نمایند نافع است آن
آب استسقاء و غثیان و زحیر و مقوی هضم است
و مجرب است و همچنین اجزای درخت آنرا چون بجوشانند
و بنوشند همین منفعت دارد و گفته اند
جمیع اجزای درخت آن از ثمر و برگ و اغصان و
بیخ و ساق قابض ست و پوست بیخ آن قائم مقام
اقاقیه و هوفسطیداس است که عصاره لحیة التیس
باشد و همچنین عصاره برگ تازه آن و از ثمر آن
روغنی ترتیب میدهند و آن شدید القبض و لطیف
و ملین محلل اورام و ریاح است و مالیدن و
خوردن آن جهت اوجاع ارحام و سیلان رطوبات
روئیه آن و بر آمدگی رحم و مقعده نافع ست شرباً
و تدهیناً و تدهین آن بر موضع گرده و مثانه تحلیل
ریاح آن بر معده جهت تقویت و تحلیل ریاح آن
و جهت هیضه و فواق و سوء الهضم و قطور آن در
گوش تحلیل ریاح و وجع آن و مضمضه روغن آن
مستحکم کننده دندان متحرک ست و مالیدن آن
بر اوجاع بارده و تعقد مفاصل یا روغنهای گرم
محلل و به تنهائی برای التحام قروح و پاشیدن
مصطگی نرم سوده بران و بستن آن به پارچه باعث
تسکین وجع و تحلیل ورام و التحام قروح است
و چون بجوشانند اجزای آنرا بتمامی با آب و مکرر
کنند یعنی آب را صاف کرده باز اجزای تازه داخل
کرده جوش دهند و همین قسم تا آنکه غلیظ گردد
میباشد نافع جهت نفث الدم و اسهال و قرحه
امعا و بیرون آمدگی ناف و رحم و مکرر شستن عضوی که
گوشت آن رفته باشد بسبب حرارت با آب طبیخ
آن جهت رویانیدن گوشت آن و همچنین پاشیدن
آن بران بشرطی داد است و تکرار عمل و نطول با آن

مقوی عضو مسترخی و جبر استخوان شکسته و ضربه و سقطه
و کوفتگی اعضا و خصا و برگ آن با سافل بدن و رحم که
بر آمده باشد بسبب سردی نافع است و مسواک
کردن بشاخهای آن جلا دهنده دندان و مقوی
آن و سخت کننده لثه است و گفته اند مصطگی مضر
مثانه است و اصلاح آن خیسانیدن آنست
یک شبانه روز در سرکه انگوری پیش از استعمال و گویند
بعد از ان خشک کرده با کثیرا سوده استعمال نمایند
و گویند مصلح آن قند و صمغ عربی ست و نیز گفته اند
که مصلح آن مغز گردگان و کشنیز است و بدل آن
کندر بوزن آن و یک وزن و نیم آن علک البطم و
در تقویت معده و جگر بوزن آن اذخر و قدر شربتش
تا یک مثقال ست ❊ در طریقه داخل نمودن مصطگی
تازه که بسبب نرمی سائیده نشود و در ترکیب بدان
قسم است که در جوارشات و معاجین که در آن عسل
و نبات و امثال آن داخل ست بعد بقوام آمدن
و کم شدن گرمی آن اول مصطگی را اندک اندک
در آن اندازند و به نیز معجون سازی حرکت دهند
تا گداخته گردد بعد ادویه دیگر داخل نمایند اگر مرکب
باشد و اگر عسل یا نبات داخل نداشته باشد مثل
حبوب در روغن بادام یا پسته و به قدر مضاعف
حل کرده داخل نمایند و یا قدری از ادویه خشک
را کوفته بیخته در هاون سنگی ریخته دانه دانه مصطگی
را در آن انداخته بملایمت بدسته بمالند تا نرم گردد
و بچسپد و این دو قسم برای جوارشات و معاجین
نیز خوب است ❊

فصل در بیان نسخ جوارشاتیکه اصل و عمود در آنها مصطگی ست

جوارش مصطگی ساده سردی جگر و معده را
نافع ست و بلغم دفع کند و آب رفتن از دهان باز
دارد ❊ صنعت آن مصطگی سه مثقال کوفته قند سفید
یکمن قند را با گلاب پنجاه درم حل کرده بقوام آورده

پس مصطگی را داخل کرده برروی سنگ بریزند و بریده
بکار برند + جوارش مصطگی دیگر جمیع امراض بارده معده
و جگر و امراضیکه بمشارکت این دو عضو باشد خصوصاً
صداع بمشارکت معده و بسبب مادهٔ باردهٔ بلغمی را
نهایت نافع است + صنعت آن مصطگی رومی سه درم
دارچینی پنجدرم سوده یکدرم قند سفید را در گلاب حل
کرده بقوام آورده ادویه را بآن سرشته برروی
سنگ بریزند و اگر طبع قابض باشد بجای دارچینی
تربد سفید مدبر بوزن آن داخل نمایند مقدار مستعمل
از آن دو مثقال + جوارش مصطگی مرکب سردی معده
را نافع است و از برای ضعف معده و قلب بارده
اسهال بلغمی و ضعف جگر و رفتن آب از دهان و
خفقان بارد مفید + صنعت آن مصطگی رومی فلفل
سیاه نانخواه کبابهٔ چینی زیرهٔ کرمانی مدبر زیرهٔ سبز
کرویا ورق گل سرخ پوست زرد اترج تخم کاسنی و
رازیانه کشنیز خشک بادرنجبویه گل گاؤزبان
زرنباد زعفران سنبل الطیب از هر یک پنج مثقال
دارچینی سیلانی زنجبیل قاقله از هر یک ده مثقال
قند سفید عسل مصفا مساوی از هر دو سه وزن مجموع
ادویه بدستور قرص جوارش سازند شربتی از یک مثقال
تا دو مثقال + حب مصطگی جهت تقویت معدهٔ ضعیفه که
در آن بلغم و ریح متولد شود و باعث رنجها گردد
نفع تمام دارد + صنعت آن مصطگی سه درم هلیلهٔ سیاه
چهار درم پوست هلیلهٔ زرد یکدرم و نیم سنبل الطیب
زنجبیل از هر یک دو درم ملح هندی یکدرم صبر هشت
درم بآب گندنا حب سازند شربتی یکدرم + حب
مصطگی سرفه را نافع بود چون یک حب وقت خواب
بخورند زکام و نزله را نافع باشد و منع سیلان منی
کند + صنعت آن مصطگی رومی زعفران از هر یک
یکجزو افیون چهار جزو کوفته بیخته حب ها سازند
هر حبی بقدر فلفلی شربتی یک حب + دهن المصطگی
محلل و مقوی اعصاب و شرب و ضماد آن جهت
امراض رحم و معده و ضعف احشا و اسهال رطوبی

و علل جگر و دو مثقال آن جهت قرحهٔ باطن و حقنه
آن جهت قرحهٔ امعا و طلای آن جهت رفع آثار جلد
و نیکوئی رنگ رخسار مفید است + صنعت آن
مصطگی رومی ده درم روغن گل سرخ چهل درم هر
دو را در شیشهٔ قوی الجسم کنند و شیشه را در آب
گرم بگردانند تا بسبب گرمی آن مصطگی گداخته شود
و با روغن مخلوط گردد + دهن مصطگی بطریقهٔ
حکمای فرنگ + صنعت آن مصطگی نیم آثار جریش
کوبیده با هشت تولهٔ شراب انگوری خالص چهار
تولهٔ درد شراب که بزبان فرنگی مارترو دوارتر نامند
آمیخته یک شبانه روز بگذارند پس یک آثار روغن
کنجد تازه خالص ممزوج نموده در قرع و انبیق مقطر
نمایند و بعد تقطیر مائیت را از دهن جدا نموده
در ظرفی نگاه دارند و عند الحاجت بکار برند و درین
خواص و منافع از نسخهٔ قبل قوی‌تر و انفع است و
در مواضع مذکوره و غیر آن و بعضی بدل یک آثار
روغن کنجد داخل نموده در ظرف سفالی کرده بر
آتش اخگر میگذارند تا مصطگی گداخته شراب بسوزد
پس صاف نموده بکار می برند و اگر بدل روغن
کنجد روغن گل کنند بهتر است + سفوف مصطگی
بادهای معده را دفع کند و اخلاط غلیظهٔ بلغمیه را
تحلیل دهد و فضول مخدر سازد و طبع را نرم دارد
و چون سه روز متوالی بخورند معده را تقویت عظیم
بخشد + صنعت آن مصطگی یکجزو پوست هلیلهٔ
کابلی برگ سنای مکی تخم رازیانه از هر یک دو جزو
دانهٔ هیل قاقله کبابه زنجبیل تربد سفید مجوف مدبر
از هر یک نیم جزو سفوف نموده شربتی چهار درم
قبل از طعام و بعد از طعام توان خورد اما بعد از
طعام اغلب اجابت میفرماید + مصوص بفتح میم
و ضم صاد اول و درمیان دو صاد واو ساکن
باصطلاح اطبا سیخ کباب چاشنی دار را نامند
حقیقتاً و مجازاً قلیهٔ چاشنی دار است + مصوص
که قطع قی و خلفه نماید + صنعت آن حب الرمان

سماق منقی حب الآس زرشک کشنیز خشک مویز با تخم
کشنیز تر بقلة الحماض نرم کوفته بدراج و یا طیهوج و یا
کبوتر بچه ذبح نموده پاک کرده شسته مالیده بر آتش
کباب نموده بخورند + مصوص دیگر که همین نفع دارد
صنعت آن بگیرند دراج یا کبک یا طیهوج یا کبوتر بچه
یا خروس بچه یا گنجشک هر کدام که خواهند و ذبح
نموده از آلایش شکم پاک و صاف نمایند و کرفس
و سداب و نعناع و انیسون و کرویا و زیرهٔ کرمانی
و کشنیز خشک و نانخواه جبلی کوفته بیخته بر آن مالیده
سیخ کباب نموده تناول نمایند + مصوص دیگر که
آنرا ناریاج نیز نامند و همان منفعت دارد +
صنعت آن حب الرمان مویز سرخ با دانه هر دو را
نرم کوفته در آب انار میخوش و آب غوره مالیده
صاف کرده بکشنیز خشک و حماض مطیب نموده
بآتش ملایم طبخ نمایند تا آنکه نضج یابد و فی الجمله
غلیظ گردد پس دراج یا کبوتر بچه یا طیهوج و امثال
اینها پخته در آن اندازند و اندکی نمک و زرشک
داخل کرده یک دو جوش داده تناول نمایند +
مصوص دیگر و آن غذائیست نیکو مر صاحبان
مزاج گرم را از حرارت کبد و امراض حارهٔ آن
و اسهال حادث از قبل آن + صنعت آن بگیرند
جوزه یا مرغ جوان و یا گوشت برهٔ اهلی و یا بزغاله
از هر یک که خواهند و با سبزیهای مناسب مانند
برگ خرفه و کاسنی و اسفناخ و کشنیز تازه و برگ
عنب الثعلب و امثال اینها و ابازیر و ادویهٔ خوشبو
بحسب احتیاج پخته با آب زرشک یا حب الرمان
حامض و یا سماق و امثال اینها چاشنی نموده ساده
یا چاشنی دار تناول نمایند و این بعینه قلیهٔ انبر
باریس و رمان و سماق و امثال اینهاست ذکر یافت

باب المیم مع الضاد المعجمة

فصل در ذکر نسخ مضمضها

بدانکه مضمضه بر وزن فعلله ادویهٔ مایعه را گویند

که جهت امراض بان واسنان در دهان کنند و
حرکت دهند و زمانی نگاهداشته بریزند + مضمضه که
جهت رفع رطوبات بن دندان و حرکت اسنان نافع
است + صنعت آن سنبل الطیب گل سرخ جوز السرو
سعد ثمرة الطرفا اجزا بالسویه با آب جوشانیده با آن
مضمضه نمایند + مضمضه جهت قلاع دهان و خون
رفتن از بن دندان و تعفن و جوشش لثه و روئیدن
گوشت آن نافع + صنعت آن توتیای کرمانی مغسول
سی و هشت مثقال بنفشه نوزده مثقال شکر خام یک
مثقال بنفشه را با برابر اجزا با سرکه هفتاد و پنج مثقال
آمیخته در شیشه کنند و ضبط نمایند و عند الحاجت
مضمضه فرمایند و بجهت جوشش دهان بدل سرکه
بست مثقال آب انار یا آب کشنیز تازه نمایند و
اگر مضمضه کنند و بجهت قطع خون و روئیدن
گوشت با سرکه و گاه سرکه یا آب انار و کشنیز تمام
شود تجدید نمایند و همچنین تا یک سال قوت این
میماند خصوص که با سرکه باشد + مطبوخیکه قبل از
استعمال سنونات بکار برده میشود جهت زیادتی
تاثیر اینها + صنعت آن تخم گل سرخ زرشک با دانه
ثمرة الطرفا برگ صنوبر برگ زیتون از هر یک یکجزو
بیخ بارتنگ یکجزو و نیم جوشانیده صاف نموده نیم
جزو شب یمانی در آن حل کرده مضمضه نمایند
مضمضه دیگر جهت ورم لثه و سستی آن + صنعت
آن طراثیث شب یمانی پوست انار سماق بالسویه
جوشانیده مضمضه نمایند + مضمضه دیگر جهت قلاع
و جوشش دهان در اوائل + صنعت آن آب
برگ بارتنگ برگ علیق آب به و سرکه در آن عدس
و خبازی و شاخهای تازه تاک و آرد جو جوشانیده
باشند مضمضه نمایند و بدستور کزمازج گلنار کشنیز
خشک پوست انار عفص بالسویه جوشانیده مضمضه
نمایند + مضمضه جهت قلاع بلغمی + صنعت آن
برنجاسف برگ زیتون مامیران پوست انار عفص
بالسویه جوشانیده مضمضه نمایند + مضمضه که

قلاع بلغمی را سودمند بود + صنعت آن عاقرقرحا
مامیران تخم ترب قیصوم مرزنجوش برگ زیتون در سرکه
و آب ممزوج کرده جوشانیده صاف کرده مضمضه
نمایند + مضمضه جهت قلاع و جوشش دهان
حادث از ماده بلغم + صنعت آن انجیر خشک و
سبیب اکلیل الملک بابونه از هر یک جزوی جوشانیده
مضمضه نمایند + مضمضه که ورم بلغم را نافع بود +
صنعت آن تخم شبت بابونه حلبه برگ کتان اکلیل
الملک از هر یک قدری در ماء العسل جوشانیده
صاف کرده مضمضه نمایند + مضمضه که ورم دندان
که بسبب برودت و رطوبت باشد نافع بود +
صنعت آن پودنه دشتی عاقرقرحا بیخ کبر زوفا
خشک از هر یک قدری در سرکه جوشانیده مضمضه
کنند + مضمضه دیگر که همین اثر دارد + صنعت
آن پوست بیخ کبر زراوند مدحرج عاقرقرحا از هر یک
دو درم کوفته بیخته در سرکه جوشانیده مضمضه کنند
مضمضه دیگر که قلاع و جوشش دهان را مفید بود
صنعت آن فلفل گلنار سماق مامیران مازو از هر یک
قدری در سرکه جوشانیده صاف کرده قدری
گلاب داخل کرده مضمضه نمایند + مضمضه دیگر
که قلاع و جوشش دهان را مفید بود + صنعت
آن کشنیز خشک عدس مقشر از هر یک دو درم و
طباشیر یکدرم اجزا کوفته با آب کشنیز سبز مضمضه کنند
مضمضه دیگر ورم زبان که از حرارت باشد نافع بود
صنعت آن عناب ده دانه عدس پنجدرم عنب
الثعلب بوزن آن بجوشانند و صاف کنند و قدری
آب کشنیز سبز و رب توت در آن بیامیزند و مضمضه
کنند + مضمضه دیگر که ورم بن دندان را که از
حرارت باشد سودمند بود + صنعت آن آب برگ
کاهو آب کشنیز تازه آب برگ خرفه سرکه گلاب
از هر یک قدری درهم نموده حبه کافور و افتیمون
در آن حل کرده مضمضه کنند + مضمضه دیگر اورام
بن دندان حادث از نزلات دماغی و زکام را

سود دارد + صنعت آن پوست ریشه درخت گز پوست
خشخاش از هر یک ایلچه خواهند در دیگ سربسته بطبخ
نمایند و بخور آنرا بگیرند و آب نیمگرم مضمضه نمایند
مضمضه دیگر که همان منفعت بخشد + صنعت آن پوست
خشخاش کزمازج گلنار ریشه درخت گز بنفشه گل سرخ
از هر یک قدری جوشانیده صاف نموده نیمگرم مضمضه
کنند + مضمضه دیگر که جوشش لب و بن دندان و
خون آمدن از بن دندان را سود دارد + صنعت
آن قرطم اشیث مازو پوست انار کزمازج گلنار جوز السرو
از هر یک قدری جوشانیده نیمگرم مضمضه نمایند +
مضمضه دیگر قلاع و جوشش دهان و زبان و بن
دندان و خون آمدن از آن را مفید بود + صنعت
آن برگ زیتون برگ حماض سماق آب برگ خرفه
آب کشنیز سبز آب عصی الراعی از هر یک قدری درهم
ممزوج کرده یک قیراط کافور در آن حل کرده مضمضه
نمایند + مضمضه دیگر که درد دندان را ساکن گرداند
و مواد را تحلیل دهد + صنعت آن خربق عاقرقرحا
شیطرج هندی از هر یک قدری جوشانیده صاف کرده
نیمگرم مضمضه نمایند + مضمضه دیگر که تحلیل مواد
غلیظ که در بن دندان متمکن باشد نماید و درد را ساکن
سازد + صنعت آن تخم حنظل عاقرقرحا مویزج گلنار
از هر یک قدری با سرکه جوشانیده مضمضه کنند +
مضمضه دیگر از محمد بن زکریا درد دندان را زائل نماید
و مجرب است + صنعت آن دانه سیر پاک کرده ده
کندر پنج مثقال مورد یک کف در سرکه بجوشانند و
بچوب صنوبر برهم زنند و صاف نموده مضمضه کنند
مضمضه دیگر که تشنج زبان را سودمند بود + صنعت
آن آب برگ عنب الثعلب لعاب ریشه خطمی روغن
بابونه لعاب حلبه درهم نموده مضمضه نمایند + مضمضه
دیگر که تشنج زبان را که از حمی محرقه و بعد از بیماریهای
حاره حادث شود سودمند بود + صنعت آن لعاب
ریشه خطمی آب برگ عنب الثعلب عصاره عصی الراعی
از هر یک جزوی روغن بنفشه بادام روغن کدو نیلوفر

شیرخر از هریک بقدر کفایت داخل کرده مضمضه نمایند + مضمضهٔ دیگر که درد دندان و تحریک آنرا سود دارد + صنعت آن چوب آس بیخ کبر بیخ کاکنج جوزالسرو گل سرخ برادهٔ دندان فیل شب یمانی اجزا مساوی در سرکه جوشانیده مضمضه نمایند + مضمضهٔ دیگر که بوی دهان خوش کند و دندان را محکم گرداند + صنعت آن سعد سنبل الطیب گل سرخ گل نسرین جوزالسرو گلنار قصب الذریره از هریک جزوی جوشانیده با سرکه و گلاب مضمضه نمایند + مضمضهٔ دیگر که بوی دهان خوش کند و عفونت و رطوبت ولزوجت بن دندان و دهان را زائل سازد + صنعت آن عاقرقرحا و قرنفل برگ اترج کبابهٔ چینی سعد کوفی نمک سرخ از هریک جزوی نرم کوفته با گلاب و سرکه آمیخته مضمضه نمایند مضمضهٔ دیگر ناخوشی طعم دهان را زائل کند + صنعت آن عاقرقرحا در سرکه و گلاب جوشانیده مضمضه نمایند و اگر قدری قرنفل و مصطگی اضافه نمایند بهتر است + مضمضهٔ دیگر که خون آمدن از بن دندان باز دارد و دندان را محکم و بوی دهان را خوش و درد را ساکن گرداند + صنعت آن قرنفل گل سرخ عاقرقرحا سعد کوفی سنبل الطیب برگ مورد جوزالسرو کزمازج از هریک جزوی جوشانیده صاف نموده قدری سرکه عنصل و گلاب داخل کرده مضمضه نمایند + مفیقات قبل در دواها ذکر یافت +

باب المیم مع الطاء المهملة

فصل در بیان مطبوخات و نسخ آنها

بدان که مطبوخات ملایم تر و سبک تر اند بر طبایع و کمتر است گرمی و خشکی آنها از حبوب و سفوف و معاجین و باقی تراکیب مسهله و بی غائله تر اند در اسهال و موافق اند مواد رقیقه و غلیظه منتشره را جهت رطوبات بالفعل و انتزاع قوت اجرام لطیفه و قوای ادویه را لیس هم خود بزودی نفوذ میکنند در مجاری ضیقه و اعماق بدن و هم اعضا جذب می نمایند آنها را بواسطهٔ قوت های خود تقطیع و اذابه و غسل نموده دفع می نمایند و خود باقی نمی مانند در بدن بعد اسهال تا اینکه باعث اضطراب و غشی و عطش و غیرها گردند مانند حبوب و سفوفات و معاجین و غیرها که می مانند بقایای اجرام آنها در خمل معده و لفائف امعا و غیرها متشبث و ملتصق و موجب امور مذکوره و اسهال ثانیا و پیچش و سحج و امثال اینها می گردند نه مانند عرقها که بسیار لطیف اند و فعل خود تمام ناکرده میگذرند یا به تحلیل می روند و نه مانند ادهان و املاح و غیرها که هریک بوجهی مضر اند بعضی بسبب شدت نفوذ و بعضی متشبث و اذیت آنها لقلب ارواح و قوی و غیرها بسبب حدت و برودت خود و نیز می باشند نافع از برای کسی که بوده باشد در بدن او اخلاط محترقه غالب بجهات مذکوره و زیادتی ترطیب و حصول نضج از طبخ اقوی از نقوعات اند جهت آنکه با اینها لطائف اجرام و قوای ادویه بیشتر است و نیز نضج یافته بخلاف آنها که خام اند و رطوبت بالفعل بر آنها غالب و در قوت ضعیف و نافع اند اینها امراض ضعیفه و با حاره یابسه در کمال حرارت که بر داشت حرارت مکتسبه از طبخ را نداشته باشند بدانکه مطبوخات می باشند بعضی ساذج یعنی خالی از سردار نج و بعضی مقوی با نها مانند غاریقون و ریوند چینی و تربد و سقمونیا و ایارج فیقرا و مانند اینها گل یا بعضی بحسب اعراض که کوبیده بعد از طبخ و صافی نمودن بر آنها پاشیده یا با گلقند و اشربهٔ مناسبه و یا سکنجبینات و معاجین سرشته اول بخورند و بالای آن مطبوخ را بیاشامند و بدانکه قوت مطبوخات زیاده بر یکماه باقی نمی ماند و اگر نبوده باشد در آنها چیزی شیرین مانند مویز و انجیر و قیسی و الا نهایت تا یکهفته و این نظر بفصول بارده و بلدان لطیف الهوا است و حاره رطبه که آن هنگام بسیار زود فاسد میگردند و در مقدار شربت مطبوخات قوم را اختلاف است بعضی پنجاه درم و بعضی نهایت تا یکصد درم و بعضی تا یک رطل و محققین این فن را عقیده آنست که مقدار شربت مطبوخات بمقدار از یک شربت آنست در حال صحت بدن و عطش صادق یعنی بعد طبخ لطیفه باید آنمقدار باید که تواند مریض آشامید نه بسیار کم و نه زیاده که گل و بار باشد بر ان و باقی شرائط آن در مسهلات ذکر یافت +

فصل در ذکر نسخ مطبوخات

مطبوخ مسهل اخلاط سوداویه مجتمعه در کل بدن + صنعت آن هلیلهٔ کابلی هلیلهٔ سیاه از هریک ده درم افتیمون در صره بسته هفت درم بسفایج فستقی سنا مکی از هریک چهار درم اسطوخودوس بادرنجبویه برگ گاوزبان گل سرخ فرنجمشک اصل السوس مرضوض مقشر تخم کاسنی رازیانه انیسون غافث از هریک دو درم انجیر زرد پنجدانه مویز منقی پانزده دانه اصول و بزور را جوکوب نموده سوای افتیمون که در صره بسته نگاهدارند و همه را شب در آب آن مقدار که ادویه تر گردد بخیسانند و صبح دو رطل دیگر آب داخل کرده بآتش ملایم طبخ دهند تا به ثلث رسد پس صرهٔ افتیمون را در ان اندازند و دو سه جوشی داده فرود آرند و صره را فشرده دور کنند مطبوخ را قدری مالیده صاف نمایند پس فلوس خیار شنبر مقدار یک اوقیه و شیرخشت و ترنجبین از هریک ثلث اوقیه در ان حل نموده صافی کرده روغن بادام مقدار دو درم بر ان چکانیده به تنهائی یا با سردار وج مناسب بیاشامند + مطبوخ تالیف محمد بن زکریا رازی گفته که این مطبوخ بیماریهای سوداوی و داء الثعلب و جرب و بهق و جذام را سود دارد + صنعت آن هلیله سیاه بست درم بسفایج فستقی چهار درم هر دو را نیم کوفته در دو من آب بجوشانند تا بیک رطل رسد آنگاه هفت درم افتیمون را در پارچه بسته در ان اندازند و یک دو جوشی داده فرود آورند و پارچهٔ افتیمون را فشرده دور کنند و مطبوخ را صاف نموده

شیرخشت و ترنجبین از ہر یک ذہ مثقال دران حل کردہ بیاشامند ✣ مطبوخ مسہل جہت ذات الجنب ✣ صنعت آن عناب سی دانہ سپستان پنجاہ دانہ بنفشہ بست درم جوشانیدہ صاف نمودہ فلوس خیارشنبر پانزدہ درم دران حل کردہ باز صاف نمودہ بیاشامند و اگر قوی تر خواہند سہ درم برگ گاؤزبان تا پنجدرم در مطبوخ بیفزایند و اگر صفرا غالب نباشد سہ درم اصل السوس محکوک مرضوض و سہ درم ترید سفید مجوف خراشیدہ بیفزایند و قلانسی گفتہ کہ این ہر دو را والے آنست کہ بعد ظہور نفث بیفزایند و وزن اصل السوس را ذہ درم آوردہ ✣ مطبوخ دیگر کہ ملین طبع است و صاحب نزلہ را نافع ✣ صنعت آن بنفشہ پنجدرم اصل السوس محکوک ذہ درم در یک رطل آب بخیسانند پس بآتش ملائم بجوشانند تا بہ نصف رسد مالیدہ صاف کردہ بست درم ترنجبین دران حل کردہ باز صافی نمودہ بیاشامند جملہ یک شربت است ✣ مطبوخ دیگر جہت اوجاع مفاصل حادث از صفرا و بلغم ✣ صنعت آن بیخ کرفس بیخ کاسنی تخم کاسنی برگ گاؤزبان از ہر یک سہ درم تخم کرفس تخم کشوث از ہر یک دو درم انیسون بوزیدان ریوند چینی از ہر یک یکدرم گل سرخ یک کف شاہترہ ذہ درم مویز منقے سی درم آلوی بخارا سی دانہ علی الرسم جوشانیدہ صاف نمودہ مغز فلوس خیارشنبر ذہ درم تمر ہندی بست درم شیرخشت چہل درم دران حل نمودہ صافی کردہ یک دانگ محمودہ مشوی و سہ مثقال ترید سفید مدبر و نیم دانگ انیسون نرم کوبیدہ بران پاشیدہ پنجاہ درم آب کاسنی بران ریختہ بمقدار قوت و برداشت طبیعت بیاشامند مطبوخ دیگر حمے غب و جمیع امراض حادہ مرکبہ را نافع است ✣ صنعت آن آلوی بخارائی چہل عدد سپستان بست دانہ مویز منقے بست دانہ عناب ذہ دانہ گل سرخ ریوند چینی نیم کوفتہ از ہر یک یک مثقال شاہترہ پنجدرم عنب الثعلب ذہ درم تخم کاسنی تخم کشوث

از ہر یک سہ درم برگ گاؤزبان گل نیلوفر از ہر یک چہار درم بیخ کاسنی یک مثقال علی الرسم طبخ نمایند و صافی نمودہ پانزدہ درم تمر ہندی خالص از استہ و لیف پاک کردہ و چہل درم شیرخشت و ذہ درم گلقند دران مالیدہ صافی کردہ بہ قدر قوت بیاشامند ✣ مطبوخ دیگر برائے ورم طحال صلب ✣ صنعت آن ہلیلۂ سیاہ شاہترہ ترید محکوک از ہر یک ذہ درم بیخ اذخر غافث برگ کبر از ہر یک پنجدرم انیسون اشنہ کرنا نخ تخم کرفس تخم رازیانہ از ہر یک سہ درم بطریق مقرر جوش دادہ صافی نمودہ مقدار شربت ذہ اوقیہ با یک درم ایارج فیقرا یا ترید یا غاریقون و شیخ ابن سینا گفتہ کہ تجربہ کردم مین در مطحول مطبوخ زوفای یابس پرسیاؤشان تخم فرنجمشک اجزا مساوی شربتے سہ درم ز وقتے کہ ورم بلغمی باشد باید کہ ابتدا کردہ شود با استفراغ بلغم و غذائے آن شوربای وزیرباج باکبر باشد ✣ مطبوخ دیگر کہ اخراج حب القرع و دیدان نماید ✣ صنعت آن بگیرند پوست درخت انار ترش و انار شیرین کہ تراشیدہ باشند از اطراف بالا السوے پائین جہت آنکہ گفتہ اند اگر پوست درخت انار را از طرف پائین ببالا بگیرند و بیاشامند مے آورد قی و بالعکس اسہال و در آب بخیسانند آنمقدار کہ چہار انگشت بر روی آن بالستد و یک شب بگذارند و صبح اندک جوشے دادہ مالیدہ صاف کردہ بیاشامند بعد ازان کہ کباب خائیدہ باشند باشیر تازہ دوشیدہ آشامیدہ و دو روز پیش ازان اسفیدباجات خوردہ باشند تا این کہ کرمہا دہان خود را باز نمایند بطمع طعام لذید پس بیک دفعہ بیاشامند و اگر بالاس یا برادہ و لسان العصافیر تلخ نیز بیفزایند بہتر است ✣ مطبوخ دیگر ذات الریہ و درد سینہ و سرفہ را نافع است ✣ صنعت آن عناب بست دانہ سپستان سہ دانہ انجیر زرد مویز بیدانہ از ہر یک

ذہ دانہ اصل السوس محکوک پرسیاؤشان تخم خبازی از ہر یک سہ مثقال تخم خطمے دو مثقال جو مقشر چہار مثقال و چہار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل رسد پس صافی نمودہ ہر روز نیمدرم با بر دعن بادام بنوشند ✣ مطبوخیکہ حیض بستہ براند ✣ صنعت آن مشک طرامشیع قیصوم فراسیون از ہر یک پنجدرم عاقرقرحا اذخر عود بلسان قسط شیرین کماذریوس انیسون نانخواہ از ہر یک سہ درم فوتنج ہفت درم جعدہ سداب فوتنج تخم کرفس رازیانہ از ہر یک چہار درم لوبیای سرخ ذہ درم و نیم علی الرسم در سہ من آب طبخ نمایند تا یک من بماند صافے نمودہ مقدار چہار اوقیہ بیاشامند ✣ مطبوخ دارشیشعان دفع درد معدہ بارد نافع و مجربست کہ ہر روز یکمثقال تا دو مثقال آنرا بجوشانند و بآب توت بیاشامند ✣ آنکہ اکثر نسخ مطبوخات منضجہ و ملینہ و مسہلہ مانند مطبوخ اجاص و اسطوخودوس و افتیمون و الہلیلجات و بسفائج و ترید و خیارشنبر و سنای مکی و شاہترہ و طبیخات و مسہلہ در رسوم خود ہا ذکر یافت ✣

باب المیم مع العین المہملۃ

فصل در ذکر نسخ معاجین و طریق ساختن آنہا

بدانکہ معاجین مرکباتی را گویند کہ محتوی و متضمن باشند بہ تفتیح و تقطیع و جلا و تحلیل و تسمین و حفظ صحت و غیرہا را و آن جمع معجون مشتق از عجین و عجن ست کہ بمعنے خمیر است یعنی دوای مرکب مخمر سرشتہ شدہ اجزای آن درہم باعسل و یا شیرہ قند و یا ہر دو و یا شربت دیگر بقوام آوردہ شدہ و لہذا اشتراط کردہ اند کہ اجزای آنہا باید کہ بسیار نرم باشند تا آنکہ بزودی باہم فعل و انفعال نمودہ مزاج ثانوی و صورت وحدانیہ صناعی ترکیبی بآن فائز گردد تا مجر و در و در بدن احداث کیفیتے و خاصیتے جدید نمایند از رفع مرض و حفظ صحت و تقویت بدن و غیرہا و برای حصول کیفیت و صورت بعد ساختن مدت چہل یوم باکمن

یا زیاده بحسب اجزاے مرکب رو میگذارند تا نیکو مخمر گردند و مزاج ثانوی نیکو حاصل گردد و اما طریق ساختن آنها آنست که ادویه تازه و پاکیزه که کهنه و بوسیده نباشند بهم رسانیده از چوب و خاشاک و اشیاے غریبه دیگر و گرد و غبار پاک سازند و جدا جدا و بالبعضے که باهم مناسبت و در سختی و ملایمت مساوی باشند وزن نموده بکوبند و از پارچهٔ ابریشمی تافته بگذارند که نرم برآید و باز وزن نموده داخل ترکیب نمایند حتی المقدور راضی بداخل نمودن بدل نشوند مگر بضرورت خصوص آنکه جزو اعظم و اصل و عمود باشد دران مرکب زیرا که اگر آن جزو را ساقط نمایند فائده کلی و مطلوب اصلے و غرض ترکیبی ساقط میگردد مثل معجون حب الغار و معجون یدالله و معجون حب القطن و معجون حب القرطم و معجون هلیله و معجون حلتیت و معجون زراوند و معجون سورنجان و همچنین اگر آن جزو اصل و عمود باشد ناقص میگردد در اجزاے اصل و عمود و اگر طبیب بحسب اقتضاے وقت و شخص و مرض تغیر و تبدیلے کند شاید و ادویه که محتاج بحرق و سحق و غسل و تدبیر و تشویه و تحمیص و حل باشند هر یک را بدستور مقرر مذکور در محل خود ترتیب نمایند و آنچه محتاج به تصفیه باشد مانند صموغ بعد حل نمودن صاف نمایند و تربد و هلیله جات را بروغن بادام چرب نمایند و بهترین ظرفها از براے کوبیدن هاون سنگی یا نقره یا آهنی است و بعد ازان برنجی و چوبی و برونزیکه دهنیت داشته باشند البته در هاون و یا کهرل سنگی بسایند و حتی المقدور در هاون برنجی یا آهنی نکوبند که سیاه و بدبو میگردد و باید که در وقت کوبیدن احتیاط نمایند که گرد و غبار داخل دوا نشود و گرد و اجزاے لطیفه او هم بیرون نرود و هر چند دهن هاون تنگتر باشد بهتر است و بعد کوفتن و بیختن و وزن نمودن اجزاے هر یک جدا جدا همه را جمع نموده باز در هاون یکجا قدرے صلایه نمایند تا فی الجمله باهم امتزاجے یابند و نرم گردند و عسل و نبات و قند و غیرها را بر آتش ملایم بقوام آورند و کف آنرا میگرفته باشند تا دیگر کف پیدا نشود پس صاف نموده بقوام آورند و بعد بقوام لائق آمدن از آتش برگرفته به تیر معجون سازے بملایمت برهم زنند تا گرمی آن کم گردد و در بلاد گرمسیر و فصول تابستان و از براے امزجهٔ حاره وزن عسل را دو چند ادویه نمایند و در بلاد سردسیر و فصول و امزجهٔ بارده سه چند ادویه و زیاده هم تا به چهار می توان نمود و اگر براے مبرود المزاجان و صاحبان صرع و یا معتادین بصداع باشد عسل بهتر از شکر است زیرا که شکر مصدع ست و اختیار عسل از براے عجن معاجین آن ست که در ان خواص و افعال شریفه بسیار است از جلا و نضج و تقطیع فضلات غلیظه و تنقیه آنها و تغذیه و لذیذ و معجون طبائع ست و بشاعت ادویه را کم می گرداند و بسبب لزوجتے که دارد باعث شدت تخمیر و استحکام ترکیب و استخراج قوتے ادویه و حصول مزاج ثانوی و صدور خواص و افعال شریفه حاصله ازان است و اگر عنبر و مومیائی و مصطگی تازه داخل ترکیب باشد هنوز که اندک گرمی دران باشد باید که آنها را ریزه ریزه کرده یا با نبات سوده یا در روغن پسته یا بادام یا چلغوزه در قدر مضاعف حل نموده داخل نمایند پس زعفران و مشک را به گلاب سوده اگر زعفران داخل ترکیب باشد پس اجار پس سائر ادویه را نیز بترتیب از کثیف به لطیف ریزند و نیکو برهم زنند و به تیر معجون سازی بکوبند و در ظرف طلا یا نقره یا چینی یا شیشه نمایند بعد سرد شدن و باید که بمقدار ثلث یا ربع آن ظرف خالی باشد و تا خوب سرد نگردد سر آن را نپوشند و بعد سرد شدن سر آنرا پوشیده در جو نگاهدارند مدت ده روز تا چهل روز بحسب اقتضاے وقت و زمان پس بکار برند و اگر ورق طلا یا نقره داخل ترکیب باشد بهتر آنست که آنرا حل نموده مانند آنکه براے نقاشے میکنند داخل نمایند و

فرق میان معجون و جوارشن آن است که اجزاے معجون نرم میباشد و اجزاے جوارشن اندکے جرشش چنانچه در جوارشات ذکر یافت +

فصل در بیان نسخ معاجین غیر مسهله

معجون اصطمخیقون جهت فساد مزاج و تباهی آن و ضعف و برودت معده و درد آن را سود دارد + صنعت آن قسط تلخ حماما سنبل الطیب مصطگی سلیخه از هر یک دوازده درم زراوند طویل فلفل سیاه تخم شبت تخم کرفس انیسون نانخواه زیره کرمانی فطراسالیون و دوقو کاشم اسارون فنجنکشت انجدان سیاه فودنج بری نعنع از هر یک چهار درم کوفته بیخته با سه وزن ادویه عسل معجون سازند + **معجون اکبر** که ضیق النفس و ربو و امراض صدریه و نفث الدم را سودمند بود + صنعت آن صمغ البطم زعفران کندر مر صاف دارچینی مغز چلغوزه بیخ سوسن صحرائی قسط تلخ ظین شاموس از هر یک سه مثقال ناردین دو و نیم مثقال سلیخه دو مثقال بارزد نیم مثقال اجزا را نرم کوفته بیخته بارزد را در عسل مقوم بسرشند و مجموع در هم بگذارند شربتی یک مثقال با ماء العسل و یا شربت زوفا بدهند + **معجون دیگر** منقول از کامل الصناعه ادرار بول کند و حیض بکشاید و اسقاط جنین کند و مفتح سده کبد و طحال باشد + صنعت آن دوقو ریوند چینی فقاح اذخر سنبل الطیب و حب بلسان انیسون زعفران بزر کرفس سلیخه قسط تلخ اسارون فطراسالیون کمافیطوس فودنج نهرے جنطیانا ناے رومی اصل السوس تراشیده فراسیون کمازریوس اسقولوقندریون زراوند مدحرج نانخواه راسن مصطگی رومی ایرسا موصتر جبلی کرویا جند بیدستر سیساليوس پوست بیخ کبر قرنفل زیره کرمانی تخم سداب زیانه انیقیل مشوی و خردل از هر یک یکدرم مغز حب الصنوبر کبار ده عدد اجزا کوفته نرم بیخته با سه چند آن عسل معجون سازند +

معجون دیگر که اخراج سنگ و ریگ از گرده و مثانه کند و رطوبت لزجه گرده و مثانه را دفع کند و بول و حیض براند + صنعت آن اصل السوس چهار مثقال سیسالیوس مازریوس هیوفاریقون حرف از هر یک چهار مثقال حماما بست مثقال دارچینی دوازده مثقال زعفران سنبل الطیب تخم کرفس جبلی جعده تخم سداب بری مشکطرامشیع از هر یک دوازده مثقال قردمانا چهل و هشت مثقال تخم فنجنکشت بست مثقال اجزا کوفته بیخته با عسل سه چندان معجون سازند + معجون انفع از مفرحات است و بعضے از تریاقات شمرده اند و منافع بسیار دارد + صنعت آن قرنفل دارفلفل زنجبیل سنبل الطیب خیربوا جوزبوا قاقله کبار شیطرج هندی لسان العصافیر درونج عقربی بادرنجبویه مصطگی لسان الثور بهمن و ارید ناسفته فرنجمشک بهمن سفید زراوند مدحرج سلیخه گل سرخ یاقوت رمانی بهمنین از هر یک دو درم بسباسه شش درم پوست ترنج سه درم پوست هلیله یکدرم عنبر زعفران از هر یک یکدرم و نیم مشک نیم درم کوفته بیخته بعسل معجون سازند شربتی یکدرم تا دو مثقال + معجون که اشتهاء خواهش گل خوردن و چیزهای ردی را قطع کند + صنعت آن هلیلج کابلی آمله بلیلج جوزجندم مصطگی قاقله کبار نانخواه زنجبیل الستو بعسل بسرشند و پیش از طعام و بعد از طعام میل نمایند بقدر جوزی و بجای گل نشاسته را با نمک شور کرده بخورند و یا جوزجندم را شور ساخته تناول نمایند و غذا را منحصر سازند به کباب مرغ + معجون بزور بغایت مهی ست و در امر مجامعت فعلے عجیب دارد + صنعت آن تخم گزر تخم شلغم تخم پیاز تخم گندنا تخم تره تیزک تخم اسپست تخم جرجیر تخم هلیون مغز چلغوزه حب القلقل مغز حب الزلم قسط شیرین بوزیدان تودریین لسان العصافیر شقاقل مصری بهمنین دارفلفل حلتیت طیب قرفه از هر یک جزوی مساوی الوزن کوفته بیخته با سه چندان عسل و قند کف گرفته معجون سازند و مقدار سه درم آنرا با شیر میش بخورند + معجون بزور دیگر که در تقویت باه نظیر ندارد + صنعت آن تخم کرنب تخم شلغم تخم هلیون تخم ترب تخم اسپست تخم جرجیر مغز چلغوزه حب القلقل حب الزلم بوزیدان لسان العصافیر شقاقل بهمنین دارفلفل حلتیت قرفه مساوی کوفته بیخته بعسل مصفے معجون سازند شربتی سه درم با شیر تازه یا شراب شیرین + معجون بزور دیگر به نسخه شیخ الرئیس درد معده و درد جگر و سپرز را سود دارد و بادهای متولد در معده را بگشاید + صنعت آن سلیخه حماما سنبل الطیب نانخواه رازیانه تخم کرفس امیسون سیسالیوس جند بیدستر تخم شبت اسارون زراوند طویل مصطگی رومی اجزا مساوی با انگبین مصفے بقدر کفایت بسرشند + معجون الباه باه را زیاده کند و امساک منی آورد صنعت آن دارچینی سیاه نی قلمی بسباسه جوزبوا زعفران بیخ نفاح بیخ شیبے تخم کاهو غنچه گل سرخ بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل کبابه چینی قاقله مغز بادام شیرین برگ شیرازی از هر یک یک مثقال خصیة الثعلب دانه هیل مغز فندق مغز نارجیل مقشر مغز چلغوزه از هر یک پنج مثقال مشک تبتی یکدانگ و نیم نبات سفید عسل مصفے از هر یک هفتاد و پنج مثقال مصطگی رومی دو مثقال گلاب چهل مثقال شیر گاو یک صد و پنجاه مثقال ورق الخیال نیم سیر آنرا در شیر داخل کرده دو سه جوش داده پس آن شیر را ماست بسته روغن آنرا بگیرند پس ادویه را کوفته بیخته با آن چرب نمایند و با عسل بسرشند + معجون الباه دیگر که از تراکیب مولانا احمد فخر الدین شیرازیست صنعت آن بهمنین خولنجان از هر یک پنج درم زنجبیل سه مثقال پسته اعرابی شقاقل تودری زرد و سفید از هر یک پنج مثقال خشک بری ده درم جوزبوا ده درم مغز بادام مغز فندق از هر یک ده مثقال زعفران سه درم گاوزبان پنج مثقال بسباسه سه درم عنبر اشهب یکدرم ورق الخیال صد مثقال بشیر گوسفند جوشاینده صاف کرده بعسل بقوام آورند و اجزای دیگر را با آن بسرشند + معجون تریاقی صغیر از صنعت شیخ الرئیس + صنعت آن حب بلسان قسط تلخ جنطیانا رومی دارچینی فلفل سفید عود هندی فطراسالیون از هر یک پنج درم مشک خالص ثلث جزوی جند بیدستر ربع جزو علک الروم باشه وزن ادویه عسل مصفے بسرشند و استعمال نمایند + معجون جالینوس منقول از قانون گرده و مثانه را گرم کند و سده بگشاید و بول و حیض براند و بادها را دفع گرداند و بدن را نیکو کند + صنعت آن فلفل سیاه و سفید حماما قسط تلخ سنبل الطیب قصب الذریره سادج هندی زعفران تخم کرفس انیسون عاقرقرحا تخم انجره تخم سداب جبلی اجزا همه مساوی کوفته بیخته با سه چندان عسل کف گرفته معجون سازند شربتی یک مثقال با ماء الاصول یا با آب کرفس یا بادیان بدهند + معجون جالینوس به نسخه دیگر از شیخ الرئیس جهت وجع کبد و سرفه و نزف الدم + صنعت آن زعفران دارچینی از هر یک یکدرم مقل ازرق چهار درم اشتالیوس چهار دانگ اذخر مکی سه درم قصب الذریره ناردین مرمکی صافی از هر یک دو درم صمغ سرو سلیخه ایستار عسل صافی سه اوقیه مویز دانه بیرون آورده شصت درم طلا جید که شراب جوشیده است بقدر حاجت ادویه کوفته بیخته علی الرسم با عسل مصفے معجون سازند + معجون جالینوس به نسخه حکیم میر محمد مومن از قرابادین تحفه بجهت امراض بلغمے و سوداوی و ریاح و سده جگر و برودت گرده و مثانه و اصلاح حال بدن نافع است صنعت آن فلفل سفید دانه هیل از هر یک چهار مثقال قسط بحری سنبل الطیب عود بلسان قصب الذریره تخم مورد زنجبیل سعد خولنجان قرنفل دارفلفل و دارچینی سلیخه اسارون زعفران مصطگی از هر یک

ذہ مثقال باعسل معجون سازند * معجون جالینوس منسخہ
صاحب کامل الصناعہ * صنعت آن فلفل سیاہ و
سفید حماما سازج تخم کرفس انیسون عاقرقرحا تخم
سداب کوہی قسط بحری سنبل الطیب عود بلسان
قصب الذریرہ زعفران از ہر یک پنج مثقال التہ
وزن ادویہ عسل علے الرسم معجون سازند * معجون
جامع المنافع جالینوسی دکمیا النفع ست منسخہ اقبل
صنعت آن دارچینی زنجبیل تخم ہلیون بوزیدان
رازیانہ جوز الطیب قرنفل عود قماری عاقرقرحا
زرنب سنبل الطیب خصیۃ الثعلب زیرہ کرمانی
سعد کوفی مغز نارجیل مقشر از ہر یک دو مثقال
زعفران یک مثقال مصطگے رومی خولنجان انیسون
گل بابونہ کبابہ چینی مغز چلغوزہ لسان العصافیر تلخ
از ہر یک سہ مثقال روغن بادام شیرین ذہ مثقال
عسل مصفی سہ وزن مجموع ادویہ بدستور معجون سازند
شربتے دو درم تا دو مثقال * معجون چلغوزہ عسر
البول را نافع ست * صنعت آن دو قور اوند چینی
اذخر حب بلسان سلیخہ زعفران دارچینی فطراسالیون
کمافیطوس از ہر یک سہ درم نعناع خشک نیم درم چلغوزہ
سی درم اجزا کوفتہ بیختہ باسہ چندان عسل معجون سازند
معجون جلالی مستعمل جہت زیادہ کردن منی و قوت
مجامعت و ضعف گردہ و معدہ و اشتہا مجرب ست
صنعت آن سنبل الطیب قرنفل دارچینی و
قاقلہ از ہر یک دو مثقال انیسون تخم کرفس از
ہر یک یک مثقال زیرہ کرمانی مدبر تقلو مصطگی و
نعناع خشک عود از ہر یک نیم مثقال و فلفل دو
مثقال یا یک مثقال ادویہ کوفتہ بیختہ باسہ وزن
کل عسل مقوم بسرشند و شربتے دو درم تناول نمایند
معجون حب الغار بنسخہ محمد بن زکریا قولنج بکشاید و
استسقای طبلی و جمیع امراض ریحی را فائدہ دہد
صنعت آن سداب بری پنج درم نانخواہ زیرہ کرمانی
کاشم شونیز صعتر کردیا فطراسالیون مغز بادام تلخ
فلفل پودنہ کوہی دار فلفل کوچ ترکی حب الغار

جند بیدستر از ہر یک دو درم جاوشیر سہ درم سکبینج
چہار درم ہمہ را در شراب حل کنند و باقی ادویہ
کوفتہ بیختہ باسہ چندان عسل معجون سازند مقدار
شربتی دو مثقال * معجون حبوب سعال را نافع
است کہ سبب آن رطوبت باشد * صنعت آن
مغز چلغوزہ سہ درم مغز پستہ پنج درم مغز بادام مقشر
بزرگ از ہر یک دو درم فانیذ سی درم بطریق معہود
معجون سازند شربتے مقابل یک گردگان و اگر
یک مثقال مغز ہیدانہ بیفزایند نیکوست * معجون
حلتیت تپہای دورہ و تپ ربع را سود مند بود و
گزیدگے ہمہ جانوران خصوص عقرب و رتیلا
را فائدہ دہد * صنعت آن حلتیت مطیب فلفل
سیاہ مر صاف ورق سداب از ہر یک ذہ درم
کوفتہ بیختہ باسہ چندان عسل صاف معجون سازند
شربتے یک مثقال * معجون حلتیت دیگر منقول
از منہاج تپ ربع و قولنج و درد معدہ و جگر را نافع
باشد و باد ہا بشکند و گزیدگے جانوران را سود مند
بود * صنعت آن مر صاف قسط تلخ ورق سداب
فودنج بری عاقرقرحا فلفل از ہر یک پنج درم حلتیت
بوزن مجموع ادویہ باسہ چندان عسل بسرشند
شربتے یک مثقال * معجون ربع منقول از محمد
بن زکریا رازی و او نیز فرمودہ کہ زیادہ از سہ
چہار نوبت احتیاج نمی افتد شربتے یک مثقال
بدستور معجون سابق ست * صنعت آن تریاق
کہنہ ہفت مثقال زعفران قنہ مرمکے از ہر یک
چہار درم سلیخہ حلتیت از ہر یک دو درم میعہ
سائلہ جند بیدستر مکہ ہفت درم قسط سہ درم عسل
بوزن جمیع ادویہ بسرشند * معجون رشیدی کہ
منسوب بخواجہ رشید وزیر است تقطیر البول را فائدہ
دہد و امساک منی کند و سرعت انزال را زائل
گرداند * صنعت آن کبابہ چینی فوفل قرنفل و
جوزبوا خصیۃ الثعلب مصطگی نانخواہ از ہر یک
سہ درم اجزا کوفتہ باسہ چندان عسل بسرشند شربتی

از یک مثقال تا دو درم * معجون زراوند تالیف محمد
بن زکریا این معجون را معجون ریوی نیز نامند جہت
آنکہ ربو و ضیق النفس و سرفہ بلغمی را نافع باشد * صنعت
آن زراوند گرد قردمانا فلفل کرسنہ تخم سپندان سفید
مغز بادام تلخ تخم انجرہ از ہر یک پنج درم زوفای خشک
رب السوس پرسیاوشان از ہر یک ذہ درم صمغ عربی
سہ درم اجزا کوفتہ بیختہ باسہ چندان عسل صاف معجون
سازند شربتی سہ درم با طبیخ زوفا تناول نمایند *
معجون سرور تالیف میر محمد مومن صاحب تحفہ مبہی
و مشتہی و ہاضم و بانشاط و مقوی احشا و مفرح و جہت
سرفہ و آلات تنفس نافع و در اوائل دوم گرم و مائل
برطوبت و موافق اکثر امزجہ است * صنعت آن خیزبوا
بنفشہ از ہر یک شش مثقال باہم باید کوبید و با دو
مثقال روغن بادام و دو مثقال زنجبیل کوبیدہ چرب
نمایند دارچینی اسارون لسان العصافیر از ہر یک
دو مثقال عود قماری قرنفل خولنجان بہمن سرخ
و سفید انیسون از ہر یک یک مثقال خصیۃ الثعلب
بست و دو مثقال شقاقل بست و پنج مثقال و اگر
مربا باشد بہتر است کثیرا نعناع خشک از ہر یک او
مثقال عسل کف گرفتہ و شاب زردک از ہر یک
ہفتاد و پنج مثقال اگر دوشاب زردک نباشد
عسل را ذہ مثقال باید گرفت * معجون السعال سرفہ کہ
محتاج بسو ر نفث خلط غلیظ یا خرخرہ در سینہ باید آن
ہنگام کہ شکم ملین نباشد * صنعت آن پرسیاوشان
مغز تخم خربزہ از ہر یک ذہ مثقال مغز بادام تلخ پنج
مثقال ایرسا سہ مثقال پوست بیخ کبر کرسنہ مقشر
تخم کرفس رازیانہ جنطیانا زراوند مدحرج از ہر یک دو
مثقال ادویہ کوفتہ بیختہ باسہ وزن اجزا عسل مصفا
مقوم سرشتہ شربتے مقدار بندقہ با آب نیم گرم فرو برند
معجون سلس کہ از برای سلس البول و امساک بول
و منی بنہایت نیکو است * صنعت آن سعد کوفی
سنبل الطیب سطوخودوس کندر بلوط کمون کرمانی
اجزا مساوی کوفتہ بیختہ باسہ وزن مجموع ادویہ

عسل مصفی ببرشند شربتی یک مثقال ہر بامداد و یک
مثقال ہر شبانگاه + معجون سنجری ترکیب شیخ ابوعلی
بن سینا و مشهور است بعرض سنجری و فوائد بسیار دارد
و مقوی باه ست و دل و جگر و معده را قوت دہد و
ہاضم طعام و مزید حافظہ باشد و قوت البصر را بیفزاید
و قوت السمع را نگاہدارد + صنعت آن سنبل الطیب
ده مثقال بسباسه جوزبوا قاقله صغار دارچینی زنجبیل
قرنفل زعفران بہمن سرخ عود الصلیب بادرنج ہندی
مصطگی نارجیل از ہر یک شش مثقال تخم معصفر تخم
ماہی زہره تخم شبت نانخواه زیره کرمانی تخم جزر
از ہر یک سه مثقال مغز بادام شیرین مغز پسته مغز
سر کنجشک از ہر یک شش مثقال مویز سرخ قند سفید
از ہر یک سی مثقال عسل سه وزن ادویه مقدار
شربتی دو مثقال + معجون الصرع از جالینوس ستہ
صرع را مفید و مجرب ست + صنعت آن عاقرقرحا
ده مثقال صلایه کرده از منخل نازک بگذارند و بعد
ازان در ہاون ببرگ کہنہ دو مثقال بسایند و با
عسل سه وزن آن ببرشند شربتی دو درم تا بست
روز با آب گرم + معجون الصنوبر ادرار بول کند و
تفتیت حصاة نماید و برودت گرده و مثانه را
نافع باشد و ماده پیه گرده که گداخته شده باشد
محلل و مکاتش کند و قوتش تا شش ماه باقی میماند و
شربتش تا دو مثقال + صنعت آن مغز حب الصنوبر
مغز بادام شیرین از ہر یک سی درم دو قوفطر اسالیون
انیسون سنبل الطیب سلیخه ریوند چینی حب بلسان
اذخر مکی زعفران اسارون کمافیطوس از ہر یک
سه درم نعناع یک درم و در نسخه دیگر مر مکی صاف
فوة الصبغ از ہر یک چہار درم کثیرا دو درم اضافه
شده و در نسخه دیگر قسط تلخ جنطیانا اصل السوس
فراسیون زراوند مدحرج نانخواه مصطگی صعتر کردیا
جند بیدستر زیره کرمانی پیاز عنصل مشوی خردل
از ہر یک یک درم اضافه شده و ہمه خوب است
و قتیکه برودت غالب باشد ادویه را کوفته بیخته

باسه وزن عسل کف گرفته بسرشند و در ظرف چینی
نگاہدارند + معجون طین ابن تلمیذ گفته که از جالینوس
است و شیخ داود گفته که نه چنین است بافتم من
آنرا در کل ترجمہای ابن قرة که اسناد آن را
باببقراط نموده و نیافتم من در قرابادین آن را و
نزد من این نسخه ازان نیست بالجمله آن نیکوست
از برای دفع سموم و حمیات و ضعف گرده اگر از
حرارت باشد و قوت این معجون تا دو سال باقی
میماند + صنعت آن انفحه آہو انفحه خرگوش از
ہر یک چہار جزو طین رومی حب الغار از ہر یک دو
جزو جنطیانا زراوند مدحرج تخم سداب مر مکی
ورق الغار از ہر یک یک جزو ادویه کوفته بیخته
عسل علی الرسم ببرشند شربتی یک مثقال + معجون
فرقانی صاحب خلاصة التجارب نوشته که از
مخترعات والدین است و وجه نسبت آن بفرقان
آن ست که اجزای آن بر سبیل یمن و تبرک بعدد
سور قرآن مجید و کلام الله المجید تالیف یافت
یعنی یکصد و چہارده جزو نافع ست جہت امراض
بارده دماغیه مانند فالج و لقوه و رعشه و سکته و
صرع و تشنج امتلائی و استرخا و اوجاع مفاصل
بارده بالجمله امراض بارده رطبه جمیع اعضا را
نافع و تریاق بعض سموم است + صنعت آن
اصل السوس اکلیل الملک انیسون مرزنجوش
بابونج حلتیت جعده دینادرویه جاوشیر و جگر
گرگ نیم سوخته رازیانج سداب عود ابہل رشک
حسک اگرترکی بارچه نانخواه زہره خردس جفت
گربه لسان الثور پوست ترنج تخم حسک تخم غوطیسان
صبر صعتر انتشه تخم کاہو فودنج نہری زبد البحر زعفران
پوست سنگ پشت محرق پرسیاوشان صمغ عربی
بزرخرنوع عظم محقف کثیرا تخم مرو زیره از ہر یک دو درم
ورق ذہب ورق فضه بسبد حجر یشب عقیق مس
کشته سرب کشته سیماب کشته فیروزج یاقوت ریزه
لعل کہربا بادزہر حیوانی بادزہر معدنی مرداریدنا سفته

حجر ارمنی لاجورد حجر البقر از ہر یک دو درم و نیم ابریسم
پنیرمایه خرگوش درونج عقربی زراوند طویل مر صافی
مشک سعد کوفی سنبل حب الغار ابریشم محرق قسط
اصل کبر جنطیانا دار فلفل دارچینی زرنباد عاقرقرحا
زراوند مدحرج زردچوبه عنبر اشہب قلقل قرنفل جوز
مغز مومیائی ہلیله از ہر یک یکدرم جند بیدستر
اسطوخودوس سرطان نہری محرق افتیمون بادرنجبویه
زنجبیل سنای مکی صندل سفید فاشرا یعنی خارزار
و فراسیون یعنی سیر صحرائی مصطگی کشنیز خشک گل
سرخ خشک بہنگرا آملج خرفه از ہر یک سه درم و نیم
جوزبوا ده عدد انجیر خشک ده عدد جدوار مجرب
پانزده درم دماغ ذکه دو عدد خراطین خشک چہار
درم غاریقون پنج درم عدس فرا تیح خشک مقشر
از ہر یک شش مثقال ریوند چینی ده درم عرق
بید مشک خبث الحدید مدبر سکنجبین عنصلی از ہر یک
بست درم تا توره عرق خمر از ہر یک یکصد مثقال
عسل دو برابر جمله ادویه احجار را بدستور مقرر با
عرق بید صلایه نمایند و نگاہدارند و ذراریح را
دست و پای آن برافگنده بعد ببرین سنبل و دار فلفل
و دارچینی و فراسیون از ہر یک سدس فراریح که
یک مثقال باشد سائیده و بیخته بدان نیکو ضم نمایند
و بعرق خمر بکوبند و بسرشند و قرصها ساخته خشک
کنند و نگاه دارند و دار الزراریح این بود آنگاه
باقی ادویه را خوب بکوبند و نرم ببیزند و باہم دیگر
نیک خلط و مزج کنند و با آن دو ترکیب مذکور ضم
کنند و باہم بسیار سحق نمایند تا تریہای عرقہا جمله
نشف شود و پس جمله را با عسل مذکور به دستور مقرر
بسرشند که یکسان گردد و در ظرف قلعی نموده در
زیر جو نگاہدارند و بعد از شش ماه استعمال نمایند
شربتی مقدار فندقی کوچک و این ترکیب یافته
نیکو دارد و در حفظ صحت و قوای بدنی اثری کلی
و قوت این تا بعمر طبیعی برسد + معجون حشیشه به نسخه
شفائی جہت ضعف معده نافع است + صنعت آن

طباشیر سفید پوست سنگدان خروس از هر یک دو مثقال
گل سرخ سه درم نعناع خشک پوست بیرون پسته
ترنج هلیله زرد از هر یک یکمثقال بهمنین صندلین
صعتر کشنیز خشک بریان کرده حب الآس از هر یک
دو درم با شراب فواکه معجون سازند شربتی دو مثقال
معجون قابض دیگر بنسخهٔ معصومی ضعف دل و
معده و تباهی مزاج و معده را سود دارد + صنعت
آن طباشیر سفید پوست سنگدان خروس از هر یک
یک مثقال گل سرخ سه مثقال فقاح اذخر پوست
بیرون پسته نعناع خشک پوست اترج پوست هلیله
زرد از هر یک یکمثقال بهمنین صندل صعتر فارسی
کشنیز خشک بو داده حب الآس از هر یک دو درم
اجزا کوفته بیخته با شربت فواکه بسرشند شربتی دو درم
با گلاب این همان نسخهٔ شفائی ست بزیادتی فقاح
اذخر و اندک تفاوتی در اوزان بعضی ادویه + معجون
قرمز مقوی حواس و مزکی ذهن و مفرح و مفتح سدها
و مزیل صرع و خفقان ست و گریهٔ اطفال و اسهال کهنه
و کور را نافع و منور بشره و رافع تپ وبائی و هر مرض
مزمن و استسقاء طحال و آتشک و جذام و قاطع
بواسیر و صافی نمایندهٔ رنگ است + صنعت آن
قرمز یعنی کرم آن ابریشم خام مقرض از هر یک ده
درم مروارید ناسفته لاجورد مغسول از هر یک چهار
مثقال عود خام غرقی قرفه از هر یک شش درم ورق
طلا محلول یک مثقال عنبر اشهب سه درم مشک
خالص نیم مثقال آب شیرین گلاب شکر سفید
عسل مصفی از هر یک پنجاه مثقال علی الرسم معجون
سازند شربتی یک مثقال + معجون قردمانا معده
را قوت دهد و حیض بگشاید و اسقاط جنین میت کند
و بادها بشکند و قولنج را نافع + صنعت آن مر
صاف دارچینی از هر یک ده درم ورق سداب خشک
پودنه کوهی قردمانا حلتیت سکبینج جاوشیر از هر یک
سه درم ابهل دو درم مجموع کوفته بیخته با سه چندان
عسل مقوم بسرشند + معجون قوی سرفه و درد جگر و

معده و سینه را سود دارد و ادرار را صاف کند و بول
براند + صنعت آن مویز منقی الست و پنجدرم زعفران
سلیخه دارچینی دار شیشعان از هر یک یکدرم قصب الذریره
فقاح اذخر علک البطم مقل ارزق از هر یک ده درم
و نیم مرکی چهار درم انجره را حل کردنی ست در مثلث
حل کنند و انچه کوفتنی ست بکوبند و بیزند و با عسل
مصفی بسرشند شربتی یکدرم با شراب زوفا یا آب
گرم بنوشند + معجون فوتنی بنسخهٔ شیخ الرئیس سرفه
و صلابت کبد و شوصه را نافع است + صنعت آن
مرکی صافی نبات از هر یک چهار درم سنبل الطیب
زعفران دارچینی سلیخه از هر یک یکدرم فقاح اذخر
قصب الذریره مقل ارزق از هر یک دو درم و نیم
مویز برگسدانه منقی از حب و قشر بیست و پنج درم با
عسل کف گرفته بقدر کفایت نبات را با عسل
حل نموده علی الرسم معجون سازند و در نسخهٔ دیگر بدل
مقل اشقلابومن داخل ست شربتی یکدرم با مطبوخ
زوفا + معجون که قولنج ریحی را نافع و از مجربات
رکن الدین مسعود شیرازی ست + صنعت آن
سداب یابس خولنجان سکبینج کبر سانج هندی
از هر یک هفت مثقال نیم کوفته یک شب در گلاب
خیسانیده پس بجوشانند تا بنصف رسد پس صاف
کنند بعد از ان زرنباد مصطکی نارمشک عود هندی
پوست اترج دار فلفل کاشم تخم کرفس سانج هندی
انیسون اذخر اسارون تخم ترب کزبره دارچینی
صعتر فودنج حلتیت زیرهٔ کرمانی قرنفل حرف بابلی
از هر یک دو مثقال و نیم جند بیدستر نصف وزن
مذکور کوفته بحریره بیخته پس سه مقابل جمیع ادویه
عسل را با گلاب مذکور ریخته باقی ادویه را با آن
بسرشند و اگر خواسته باشند روغن بادام تلخ بیست
مثقال فلوس خیار شنبر قدری که خواهند اضافه
نمایند + معجون قیومار الطیب منقول از قانون
فساد مزاج و ورم کبد را نافع و مقوی معده و
صاف کنندهٔ آواز است + صنعت آن هلیله

کابلی طباشیر سفید از هر یک بست و پنجدرم زنجبیل زرنبی
از هر یک بست درم فلفل سفید بست و چهار درم و
طالیسفر سه درم خولنجان ده درم نارمشک شش درم
عصارهٔ افسنتین پنجدرم طلاء مطبوخ سوس از هر دو
بقدر آنکه ادویه با آن سرشته شود ادویه کوفته بیخته
با آن سرشته حبوب سازند هر حبی مثل فلفل شربتی
دو درم و اگر با عسل مقوم سرشته معجون سازند نیز
خوب است + معجون کبیر از حکیم اشرف الدین +
صنعت آن فلفل سانج هندی جوزبوا دارچینی
قرنفل زنجبیل از هر یک یک توله هلیلهٔ کابلی سه توله
دار فلفل گل سرخ از هر یک یک توله سیاه دانه چهار
توله آمله مقشر یازده توله فوفل یک توله زیرهٔ کرمانی
از هر یک هفت توله تخم قنب بو داده سه توله صندل
سفید یک توله زعفران نه توله عود خام ماشه و
گاؤزبان یک توله مشک چهار ماشه قند سفید شهد
مصفی از هر یک پنج آثار علی الرسم معجون سازند
هر بامداد ناشتا بخورند شربتی تا ده درم هفته سه روز
تناول نمایند + معجون کندی بنسخهٔ شیخ رئیس گفته
که این معجون نفیس است جدا + صنعت آن زعفران
دو مثقال مرمکی صافی اسارون فودنج جبلی دو
فطراسالیون مو از هر یک چهار مثقال سنبل هندی
سنبل رومی از هر یک شش مثقال قسط تلخ سلیخه
فقاح اذخر از هر یک یک مثقال حب بلسان سه
مثقال و نیم فوة الصبغ هشت مثقال راسن
اسقولوقندریون جعده عصارهٔ غافث از هر یک
سه مثقال روغن بلسان شش مثقال اقراص
اندروخورون پنج مثقال با عسل مصفی بقدر کفایت
علی الرسم معجون سازند شربتی بقدر بندقه با یک
اوقیه جلنجبین عسلی + معجون مال کنگنی از تراکیب
اطبای هند است میگویند بجهت تقویت باه مرد و
المزاج بی عدیل ست + صنعت آن مال کنگنی که دانه
ایست بقدر ماش یا پوست خشن یک آثار صمغ عربی
نیم آثار نخاله گندم ناخوانده از هر یک ربع یک آثار

ہلیلۂ سیاہ زنجبیل از ہر یک چہار تولہ عاقرقرحا دو تولہ قرنفل مصطگی از ہر یک یک تولہ کبابۂ چینی ستہ تولہ شہد خالص دو تولہ اولا مال گنگنی و نخالۂ گندم و نانخواہ و ہلیلہ را بریان نمایند و با سائر ادویہ نرم کوفتہ بیختہ عسل را بقوام آوردہ بآن سرشتہ شربتے یکدرم ناشتا بخورند و نیز گفتہ اند این معجون تقویت حرارت غریزی و قوای بدنی و حفظ سیاہے می نماید و اگر عسل کم باشد قدری اضافہ نمایند

معجون مبہی کہ مالیخولیا و توحش را نافع است و قلب را قوت دہد + صنعت آن گل سرخ سعد کوفی قرنفل از ہر یک پنج درم بسباسہ پوست اترج تخم فرنجمشک قرفہ از ہر یک سہ درم مشک یکدانگ کوفتہ بیختہ بشراب سیب سرشتہ معجون سازند + معجون مبہی قلمی فرمودہ اند کہ از بندہ درگاہ محمد ہاشم مخاطب بحکیم معتمد الملوک سید علویخان کہ بجہت کبیر جلال الدین خان ترتیب دادہ + صنعت آن یاقوت رمانی یاقوت زرد یاقوت کبود و لعل بدخشی مروارید ناسفتہ مرجان قرمزی عنبر اشہب مشک تبتی مایۂ شتر اعرابی دارفلفل زنجبیل از ہر یک یک مثقال ورق طلا پنجاہ عدد و ورق نقرہ نود عدد شقاقل مصری سورنجان خولنجان بہمنین تودری سرخ تودری زرد وج ترکی حب بلسان حب البان و لسان العصافیر مغز تخم خیارین تخم ہلیون مشک تبتی ماہی روبیان یا ماہی سقنقور و اگر نباشد بدل او ریگ ماہی دارچینی قلمی قرنفل اسارون تخم جزر جوزبوا بسباسہ کبابۂ چینی قسط بحری مغز حب الزلم درونج عقربی فرنجمشک گاؤزبان گل گاؤزبان بادرنجبویہ بوزیدان مغز چلغوزہ تخم گندنا تخم جرجیر سنا مکی عود قماری خام نارمشک از ہر یک دو مثقال خصیۃ الثعلب مصری دہ مثقال مغز سر کنجشک کہ در وقت ہیجان گرفتہ خشک کردہ باشند تریاق فاروق اعلی سعد کوفی مدبر شیر گاؤ آرد نخود مغز نارجیل مقشر روغن نارجیل از ہر یک پنج مثقال مغز بادام شیرین مقشر کنجد مقشر مغز پستہ از ہر یک چہار مثقال دو عدد وار خطائی مجرب زعفران از ہر یک دو مثقال عسل مصفے سہ وزن ادویہ بدستور مرتب سازند

+ معجون مبہی دیگر دل و دماغ و معدہ و جگر را قوت دہد و پشت و کمر و گردہ و آلت جماع را محکم کند و بدن را فربہ سازد و در امر مجامعت عظیم نافع است و او را فائدہ بسیار است + صنعت آن شقاقل خولنجان خصیۃ الثعلب جوزبوا عاقرقرحا گل سرخ زنجبیل مغز بادام مغز نارجیل مغز چلغوزہ مایۂ شتر اعرابی از ہر یک پنج مثقال کبابۂ چینی لسان العصافیر حب الزلم مغز حب القلقل سلیخہ اسارون اشنہ ساذج ہندی بہمن سفید زرنباد بادرنجبویہ دارفلفل دانۂ ہیل یاقوت سرخ از ہر یک چہار مثقال دارچینی تخم گزر تخم شلغم تخم اسپست تخم کرفس از ہر یک شش مثقال طباشیر صندل سفید یاقوت زرد لعل حجر یشب سبز عقیق یمنی لاجورد شستہ از ہر یک دو مثقال مصطگی رومی سنبل الطیب درونج عقربی تخم ہلیون اذخر مکی عود قماری قضیب گاؤ کوہی سوختہ کردہ کہربا مروارید ناسفتہ مرجان از ہر یک سہ مثقال عنبر اشہب جدوار خطائی از ہر یک دو مثقال زعفران مغز فندق مغز پستہ مغز بادام مغز الجلک مغز حبۃ الخضرا از ہر یک دہ مثقال کافور قیصوری نیم مثقال مشک ترکی یک مثقال گلاب عرق بید مشک عرق گاؤزبان از ہر یک پنجاہ مثقال عسل سہ چند ادویہ این را کوفتہ بیختہ بدستور متعارف معجون سازند شربتے دو درم تا دو مثقال

+ معجون دیگر کہ مقوی باہ است و نافع است از برائے کسیکہ عاجز شدہ باشد از ازالۃ البکارت + صنعت آن زنجبیل دارفلفل خصیۃ الثعلب مصری شقاقل جوزبوا لسان العصافیر مصطگی از ہر یک سہ درم و نیم ورق الخیال بست و پنج مثقال عسل صافی بمقدار یک من طبی بدستور معجون سازند بر طبع مقدار برداشت آن شخص شربتے بدہند و کسیکہ محتاج بکیفیات نباشد مقدار مغز پستہ بخورند

+ معجون مبہی و مقوی باہ منقول از خط میر عماد الدین محمود + صنعت آن دارچینی دوالہ اسارون دانۂ ہیل مغز تخم خیارین از ہر یک دو مثقال مصطگی بوزیدان زعفران مایۂ شتر اعرابی زنجبیل حسک مربا تودری زرد پیاز عنصل مشوے تخم ترب تخم پیاز تخم ترہ تیزک جوزبوا بسباسہ از ہر یک سہ مثقال بہمنین لسان العصافیر تلخ از ہر یک پنج مثقال تودری سرخ شقاقل مصری از ہر یک شش مثقال خصیۃ الثعلب مصری خولنجان مغز چلغوزہ مغز نارجیل مقشر مغز گرزگان از ہر یک دہ مثقال ادویہ کوفتہ بیختہ بسہ وزن ادویہ عسل بقوام آوردہ سرشتہ معجون سازند و روزی دو مثقال آنرا با شیر گاؤ تازہ دوشیدہ بیاشامند

+ معجون مبہی دیگر مزاج بارد را موافق بود + صنعت آن شقاقل تخم کاکنج تودریین زنجبیل فلفل کبابہ از ہر یک دو درم لسان العصافیر تخم زردک مغز سر کنجشک از ہر یک یکدرم اجزا کوفتہ بیختہ بروغن گردگان چرب کنند و باسہ چندان عسل صاف و فانیذ معجون سازند شربتے بمقدار سہ درم باشد ہر صبح و شام

+ معجون مبہی منجح دیگر بغایت مبہی و مقوی باہ است و صاحب مزاج سرد را موافق + صنعت آن تخم زردک تخم شلغم تخم ترب تخم پیاز تخم شبت تخم مارچوبہ کاکنج مغز حب القلقل حب الزلم تودریین بوزیدان قسط شیرین زنجبیل دارفلفل تخم اسپست از ہر یک سہ درم اجزا کوفتہ بیختہ بروغن گاؤ چرب کردہ سہ چندان عسل بقوام آوردہ سرشتہ معجون سازند شربتے سہ درم وقت خواب بخورند

+ معجون مبہی دیگر کہ ہمین نفع دہد و محرور المزاج را موافق و نافع باشد + صنعت آن مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز تخم خربزہ مغز پستہ مغز بادام شیرین از ہر یک دہ درم تخم بادرنجبویہ تخم نارچوبہ تودریین تخم

اسپست تخم شلغم تخم همنین از هر یک پنجدرم اجزا کوفته
نرم بیخته با شربت انجبین و فانید سرشته هر صباح
مقدار پنجدرم تناول نمایند + معجون مبهی دیگر محرور
المزاج را در تقویت باه نافع باشد + صنعت آن سه
سک تازه آب انار ملیسی از هر یک رطلی فانید
سنجری نیم رطل باهم جوش دهند جوش ملایم چندانکه
بقوام آید مقدار بیست درم تخم اسپست کوفته بیخته
دران آمیخته مقدار شربت یک ملعقه باشد + معجون
مبهی فواید بسیار دارد نسخه مولانا عماد الدین محمود +
صنعت آن تخم همنین از هر یک ده مثقال تودریین
مثقال از هر یک پنج مثقال خولنجان سه مثقال
سورنجان ده مثقال زراوند مدحرج درونج عقربی
زرنباد از هر یک سه مثقال خصیة الثعلب ده مثقال
لسان العصافیر سه مثقال عاقرقرحا مویزج از هر یک
ده مثقال تخم ترب پنج مثقال تخم انجره سه مثقال
خشخاش سفید ده مثقال بزرالبنج کنجد مقشر مغز تخم خربزه
مغز تخم خیارین از هر یک ده مثقال حب الزلم حب السمنه
حب القلقل مقشر کبابه دارچینی عود هندی از هر یک
ده مثقال دارچینی سنبل الطیب از هر یک پنج مثقال
مصطکی سه مثقال جوزبوا ده مثقال اشنه سه مثقال
مغز بادام شیرین پانزده مثقال مغز گردکان مغز
پسته مغز نارجیل تازه مغز فندق از هر یک ده مثقال
مغز پنبه دانه تخم خرفه کاسنی ورق گل سرخ کشنیز خشک
مقشر زرشک منقی از هر یک پنج مثقال گاوزبان
ده مثقال طباشیر سفید سه مثقال تخم پیاز
تخم گندنا از هر یک پنج مثقال حب النیل یعنی
تخم نیلوفر سه مثقال مایه شتر اعرابی پنج مثقال و
سمکه صیدا سمک روبیان از هر یک ده مثقال
خایه خروس مغز سر گنجشک حلتیت از هر یک مثقال
بوزیدان سه مثقال آب انار شیرین آب امرود از
هر یک صد مثقال آب سیب شیرین دویست مثقال
آب به شیرین صد مثقال گلاب نیم من عرق بید مشک
نیم من عنبر اشهب دو مثقال ده مثقال قند

سفید و نبات و عسل سه وزن ادویه + معجون مبهی
دیگر جهت توالد نافع و اگر در بدن خلط فاسد غالب
باشد اول تنقیه نماید بعد ازان بیست یوم هر شب
نیم مثقال زن و نیم مثقال مرد تناول نمایند و از
مباشرت درین ایام و از ادویه مغزوه باهیه
اجتناب و پرهیز نمایند + صنعت آن همنین چلغوزه
قاقله کبار دارچینی از هر یک ده مثقال مروارید
ناسفته فلفل زنجبیل قرنفل نارجیل سکبینج پنیر مایه شتر
اعرابی ساذج هندی برگ قرنفل یعنی قرنفل تخم شبتک
جوزبوا زعفران از هر یک دو مثقال و نیم علی الرسم
باسه وزن ادویه عسل بسرشند و بعد از چهل یوم
استعمال نمایند + معجون مبهی دیگر از ابن جمیع
مؤلف ارشاد گوید که بغایت مجرب ست و محلل ریاح
غلیظ و مسکن مغص و شربتش تا چهار مثقال
صنعت آن گل گاوزبان تخم تره تیزک از هر یک
یک جزو و نیم سقنقور اگر نباشد ماهی روبیان بدل
آن پنیر مایه شتر اعرابی یک جزو و ثلث جزو دار
خصیة الثعلب مصری زنجبیل فلفل مغز فندق
مغز چلغوزه تخم ترب شقاقل تخم شلغم از هر یک
یک جزو تخم انجره دارچینی نخود سفید مغز بادام
مقشر کنجد سفید کندر از هر یک چهار جزو علی الرسم
با شربت سیب سه وزن ادویه بسرشند + معجون
مبهی دیگر منقول از مختار ابن هبل در تقویت باه
و تولید منی بغایت آزموده است + صنعت آن
تخم تره تیزک تخم پودینه مغز چلغوزه از هر یک
ده مثقال زنجبیل شقاقل بوزیدان خصیة الثعلب
از هر یک چهار مثقال حلتیت طیب شش مثقال
روغن نارجیل ده مثقال ادویه را کوفته بیخته
بروغن نارجیل چرب کرده با شصت مثقال قند
و عسل بالمناصفه علی الرسم بسرشند شربتش دو
مثقال و غذا قلیه زردک و تخم مرغ نیمبرشت و
امثال آن تناول فرمایند و بدانکه در ادویه باهیه
شرط است که اغذیه نیز موافق آن باشد و تصرف

در نسخ به حسب مزاج هر شخص منوط برای طبیب
حاذق ست زیراکه هر نسخه برای هر مزاجی موافق نیست
من جمیع الجهات + معجون مبهی و مقوی از حکیم اندونی
فرنگی جهت تنومندی اعضا و فربهی + صنعت آن
جو صاف نموده ده آثار بیخ کاسنی با قدری برگ
آن آب صاف هشت آثار کرستال من ال و
صاصفراس هر دو دوای فرنگی ست بادیان شهد
خالص یا شکر یا قند از هر یک نیم پاو باید که جو را آب را
در ظرف مسی یا گلی بر آتش بگذارند و جوش دهند
تا پنج آثار بماند پس بادیان و بیخ و صاصفراس را
دران اندازند و جوش دهند تا یک سیر دیگر هم کم
شود و چهار باقی بماند بعد ازان کرستال من را ال
و شهد را دران انداخته فرود آورند و از پارچه
صفیق بگذرانند و هر دو وقت پاو آثار تا نیم آثار
بخورند تا پانزده روز زیاده هر قدر که توانند که نفع
نمایان بخشد + معجون مبهی دیگر که تقویت معده کند
و حفظ را زیاده و خوش کند و شهوت جماع برانگیزد
صنعت آن دارچینی قسط شیرین سنبل الطیب زرنباد
زنجبیل نعناع خشک سلیخه از هر یک چهار درم زعفران
عود هندی از هر یک سه درم ساذج هندی فلفل
سفید فلفل سیاه دار فلفل اسارون بزرالبنج بیخ
والاتخم انجره کرویا قرنفل خولنجان شقاقل از
هر یک چهار درم و نیم عاقرقرحا تخم ترب تخم شلغم از
هر یک دو درم کنجد مقشر مغز پسته مغز بادام مغز
چلغوزه از هر یک ده درم نبات سفید بوزن ادویه
عسل صاف دو وزن مجموع ادویه کوفته بیخته معجون
سازند شربتی ده درم + معجون مبهی و مقوی از نسخه
حکیم معصوم که در قرابادین خود نوشته قوت مجامعت
دهد و نعوظ آورد و نشاط افزاید و دل را قوی و
ذکر را سخت گرداند و پشت و گرده را محکم سازد
صنعت آن بوزیدان سورنجان تودریین همنین
زنجبیل نعناع خشک حسک پرورده از هر یک سه
درم خولنجان شقاقل خصیة الثعلب از هر یک درم

پایۂ شتر اعرابی دو درم خشخاش سفید کنجد مقشر دار فلفل
تخم زردک از ہر یک سہ درم گاؤزبان بادرنجبویہ و
قرنجشک از ہر یک دو درم سنبل الطیب قاقلہ کبار
عود خام از ہر یک یک و نیم درم زرنباد مصطگی جوزبوا
بسباسہ زعفران از ہر یک سہ درم لسان العصافیر
دارچینی ہیل از ہر یک چہار درم کزمازج صمغ عربی از
ہر یک یک و نیم درم بزر البنج پنجدرم سمکۂ صیدا مغز
سر گنجشک از ہر یک دو درم اسارون جندبیدستر
درونج عقربے از ہر یک یکدرم قسط شیرین سہ درم
مغز چلغوزہ مغز نارجیل مغز فندق مغز بادام مغز
پستہ از ہر یک دو درم مغز تخم خربزہ سہ درم ورق نقرہ
عنبر اشہب از ہر یک یک درم مشک ترکے نیم درم
عسل صاف چندان ادویہ کوفتہ بیختہ عسل را
بقوام آوردہ کف گرفتہ معجون سازند شربتے دو درم
معجون مبہی دیگر از شیخ داؤد نوشتہ کہ این معجون را
جمع کردم من از عقاقیر چند کہ ہر واحد از انہا عمل
میکنند بانفرادہ و مجموع گردید معتدل و نیکو برائے
اکثر امزجہ و عجیب الفعل است در برانگیختن باہ و انعاظ
و زندہ گردانیدن شہوت و انعاش قوت اگرچہ بعد
یک سال باشد و بدن و گردہ را قوی و فربہ میگرداند
و تولید خون صالح می نماید و منی را باصلاح می آورد
و باید کہ در زمان استعمال این معجون خود را از جماع
و تعب محافظت نمایند ✤ صنعت آن نخود سفید
در آب جرجیر سہ مرتبہ جوشانیدہ خشک نمودہ حسک
خشک مسحوق در آب حسک تازہ منقعہ نمودہ از ہر یک
سہ اوقیہ ترنجبین منقی دہ درم دارچینی خولنجان از
ہر یک شش درم عسل منزوع الرغوہ یک و نیم
رطل آب پیاز سفید یک رطل ترنجبین و عسل و آب
پیاز را یک جا کردہ بر آتش ملایم بگذارند تا منعقد
گردد تخم ترتیزک تخم جرجیر شقاقل مصری تخم انجرہ از
ہر یک یک اوقیہ عاقرقرحا زنجبیل از ہر یک نیم
اوقیہ نرم کوفتہ بیختہ با اجزائے صدر دران بریزند
نیکو بر ہم زنند و در ظرف چینی نگاہدارند و عند الحاجت
بکار برند و نوشتہ کہ اگر درین معجون مغز گردگان و مغز
چلغوزہ مغز نارجیل مقشر تخم شلغم حبۃ الخضرا
بہمنین اگر تازہ باشد بہتر تخم کتان از ہر یک یک
اوقیہ قسط انیسون قرنفل سہ و سقنقور از ہر یک
چہار درم زردۂ تخم مرغ مغز سر گنجشک نر از ہر یک
دو اوقیہ اضافہ کنند میگردد اقوی شربتے دو
درم یا ہشت قیراط بادزہر حیوانی و نیم درم زعفران
و شش قیراط مشک در یک وقیہ گلاب باید کہ
بنوشند ✤ معجون مختصر در نفع قریب بہ نسخ قبل
سرد مزاج را موافق باشد ✤ صنعت آن تخم پیاز
تخم کاکنج تخم شلغم تخم بالونہ نانخواہ شقاقل
از ہر یک پنجدرم فلفل دار فلفل از ہر یک دو درم
اجزا کوفتہ بیختہ با سہ چندان عسل معجون سازند و
شربتے دو درم وقت خواب ہمراہ یک پیالہ شیر
میل نمایند ✤ معجون دیگر مختصر و مفید ✤ صنعت
آن کنجد مقشر تخم زردک از ہر یک دو درم دار فلفل
نیم درم مغز حب الصنوبر یکدرم مغز سر گنجشک یک
درم و نیم کوفتہ بیختہ با سہ چندان عسل کف گرفتہ
معجون سازند شربتے مقدار سہ درم ✤ معجون مدر
بول منقول از تذکرہ شیخ داؤد انطاکی تفتیت
سنگ گردہ و مثانہ نماید و سردی آن ہر دو عضو
را زائل گرداند و اعادۂ پینہ گداختہ گردہ نماید
و قوت آن ششماہ باقی میماند ✤ صنعت آن
مغز چلغوزہ مغز بادام مقشر از ہر یک سی درم
فطراسالیون انیسون سلیخہ سیاہ سنبل الطیب
دارچینی اذخر راوند چینی حب بلسان زعفران
اسارون کمافیطوس از ہر یک سہ درم نعناع خشک
یک درم و در نسخۂ دیگر مرمکی خو از ہر یک چہار درم
کثیرا دو درم و در نسخۂ دیگر قسط جنطیانا کاشم
کمون کرمانی اصل السوس اسقیل مشوی خردل
سفید از ہر یک یکدرم داخل ست و گفتہ کہ داخل
کردن کل اینہا نیکوست ادویہ کوفتہ بیختہ با سہ وزن
ادویہ عسل مصفی بقوام آوردہ لبسرشتہ شربتے
از یک مثقال تا دو مثقال ✤ معجون مراقیا
کہ حکیم مسیحا برائے مراق تجویز نمودہ مراق را نافع است
و تقویت معدہ و باہ نماید و اشتہای طعام آورد
صنعت آن زرنباد آملہ مقشر گاؤزبان بادرنجبویہ
گل سرخ بہمن سفید بہمن سرخ کشنیز خشک از ہر یک
ہفت درم عسل مصفی دو وزن ادویہ گزانگبین یک
وزن ادویہ بدستور معجون سازند ✤ معجون دیگر
مزاج بارد را موافق باشد ✤ صنعت آن مغز بادام
شیرین مغز پستہ مغز فندق مغز نارجیل مغز گردگان
مغز حب الصنوبر مغز حب القلقل مغز حب الزلم از
ہر یک دہ درم زنجبیل دار فلفل قرفہ خولنجان از
ہر یک سہ درم اجزا کوفتہ بیختہ با قانید و عسل معجون
سازند شربتے چہار درم بامداد و شبانگاہ ✤ معجون
مسمن منقول از قانون شیخ الرئیس نوشتہ کہ این
از مجربات است ✤ صنعت آن مغاب بغدادی جوز
جندم بہمن سرخ بہمن سفید زرنباد کثیرا تخم خشخاش
سفید کہربا از ہر یک سہ درم ادویہ کوفتہ بیختہ با
روغن گاؤ زبان تازہ اندکی بریان نمودہ مخلوط
نمایند یا دو من صغیر آرد گندم و یک من شکر سفید پس
بگیرند ہر روز از ان مقدار ہشت درم و با یک رطل
شیر تازہ طبخ نمایند و روغن گاؤ تازہ داغ کردہ
بران ریزند و تحسی نمایند ✤ معجون دیگر کہ در ایام
استراحت باصحاب مالیخولیا باید داد و این معجون
تفریح می آورد و رنگ را نیکو میکند و ہضم را نیکو
میسازد و مانع سفید شدن موی میباشد ✤
صنعت آن بادرنجبویہ پوست زرد اترج زعفران
قرنفل مصطگی قرفہ جوزبوا قاقلہ نارمشک سک
بہمن سرخ بہمن سفید زرنباد درونج تخم بادروج قرنجشک
اجزا مساوی عنبر اشہب جزوی کوفتہ بیختہ بگذارند
علیحدہ پس بگیرند بنسبت عدد ہلیلۂ کابلی متوسط در
بزرگی و کوچکی وسی عدد آملہ پس در سہ رطل آب
بپزند تا بیک رطل برسد و بمالند و صاف کردہ
یک رطل عسل دران اندازند و بپزند تا آب بر ود

ادویه را با این عسل سه وزن مجموع ادویه بسرشند و در وقت حاجت مقدار بندقه از آن استعمال نمایند + معجون مسیحی جهت تقویت معده و هاضمه و پشت گرده و آلات جماع و مجامعت و اشتهای طعام بغایت مفید + صنعت آن عاقرقرحا شش درم فلفل سفید مصطکی قرفه از هر یک هفت درم قاقله کبار قرنفل از هر یک ده درم زعفران سه درم جوزبوا سی عدد مشک ترکی خالص نیم درم عنبر اشهب یکدرم جدوار اعظم سی درم اجزا کوفته بیخته با ده درم درم روغن بادام چرب کرده با یکصد درم قند سفید و بوزن آن عسل مصفی بسرشند شربتی بقدر حاجت تناول نمایند + معجون مسیحی دیگر که در نفع قریب بآن است + صنعت آن قرنفل سورنجان مصطکی بسباسه شقاقل مصری لسان العصافیر عاقرقرحا پوست اترج از هر یک پنجدرم قرفه اشنه از هر یک هفتدرم جوزبوا ده درم قاقله دار فلفل نارمشک زعفران از هر یک سه درم سنبل الطیب ده درم عسل کف گرفته سه وزن ادویه علی الرسم مرتب سازند + معجون مسیحی دیگر قریب المنفع بدان + صنعت آن قرنفل خولنجان شقاقل مصطکی کزمازج لسان العصافیر دارچینی از هر یک پنجدرم سلیخه قرفه پوست هلیله از هر یک هفت درم جوزبوا بست درم قاقله صغار پنجدرم دار فلفل و نارمشک زعفران از هر یک سه درم مشک پنجدرم عنبر دو درم سنبل الطیب ده درم جدوار اعظم هفتاد درم ادویه کوفته بیخته با سه چندان عسل علی الرسم بسرشند معجون سازند + معجون مسیحی دیگر بنسخه شفائی درد پشت و درد پا و سرعت انزال و تقویت باه را نافع و معده را از اخلاط پاک سازد و موی را از سفید شدن نگاه دارد + صنعت آن گل سرخ عاقرقرحا قرنفل سنبل الطیب مصطکی زرنباد زعفران قاقله جوزبوا اجزا مساوی قند و عسل بالمناصفه بقدر احتیاج قند را بگلاب بگدازند و عسل بقوام آورند و ادویه را کوفته بیخته بآن بسرشند + معجون دیگر بنسخه دیگر + صنعت آن قرنفل بسباسه کبابه جوزبوا مصطکی دارچینی بوزیدان

از هر یک دو جزو زعفران بهمن سرخ و سفید از هر یک یکجزو ورق الخیال سه جزو جمیع اجزا را با سه وزن کل عسل مقوم علی الرسم بسرشند شربتی مقدار فندقی + معجون مفتت حصاة که تفتیت حصاة کند صنعت آن سنبل هندی سه درخمی زنجبیل دارچینی دار فلفل فقاح اذخر اسقوردیون حب بلسان از هر یک چهار درخمی سلیخه دوازده قراط فلفل سفید قسط فطراسالیون وج ترکی از هر یک دو درخمی کوفته بیخته عسل سه وزن ادویه علی الرسم بسرشند معجون ملوکی مستعمل جهت قوت باه و اشتها و قوت مجامعت و بسیار مجرب است + صنعت آن جوزبوا قرنفل بسباسه لسان العصافیر بیخ اذخر دارچینی زنجبیل مصطکی عود هندی زعفران از هر یک سه مثقال مشک نیم مثقال قند و گلاب از هر یک دو مثقال قند را در گلاب حل کرده عسل بقدر کفایت اضافه نموده ادویه را بآن بعد از قوام بسرشند شربتی یک مثقال + معجون که منع مستی کند + صنعت آن شلغ بزر سرخ مغز بادام تلخ کرنب بودنه کوهی ملح نفطی سداب نانخواه مساوی کوفته بیخته با عسل معجون سازند + معجون جهت وجع مفاصل و اشتهای طعام و تقویت باه + صنعت آن قرفه کبابه چینی مصطکی فلفل سیاه دار فلفل ثعلب مصری زنجبیل قرنفل از هر یک مثقال مغز نارجیل مقشر دو مثقال ادویه کوفته بیخته با سه وزن ادویه عسل بقوام آورده بسرشند و در آخر یکعدد جوزبوا و نیم مثقال زعفران با گلاب سوده اضافه کرده فرود آورند و در ظرف چینی نگاه دارند شربتی از یک مثقال تا دو مثقال + معجون جهت وجع الفواد و تقلب النفس که از برودت باشد نافع و بسیار مقوی معده است منقول از مختار بن هبل + صنعت آن گل سرخ فلفل زنجبیل زرآوند طویل دار فلفل دارچینی اسارون از هر یک دو جزو

مصطکی زرنباد فودنج انیسون از هر یک یک جزو جندبیدستر نیم جزو با ده وزن عسل و یک وزن شیر گلقند بسرشند قدر شربتش یک مثقال + معجون هرمس منقول از قانون نقرس و اوجاع مفاصل و گرده و معده و ریاح و قروح امعا و استسقا و یرقان و دوار را بسیار نافع است + صنعت آن غاریقون اسارون وج ترکی قردمانا تخم سداب فرفیون فوه فا رخشک از هر یک یک اوقیه زرآوند طویل بیخ عرطنیثا نانخواه قرنفل تخم کرفس سنبل الطیب فونج جبلی فطراسالیون از هر یک دو اوقیه جنطیانا شش اوقیه قنطوریون دقیق که آن عزیز است هشت اوقیه مرمکی صافی قسط تلخ جعده انیسون از هر یک سه اوقیه کمافیطوس اسقوردیون از هر یک هشت اوقیه ادویه کوفته بیخته با عسل کف گرفته سه وزن ادویه علی الرسم بسرشند و شربتی از یک مثقال تا دو درم در ایام بهار بنوشند + صنعت این معجون بنسخه دیگر غاریقون وج ترکی اسارون قردمانا تخم سداب فرفیون و زوفای خشک نانخواه قرنفل تخم کرفس مرمکی صافی سنبل الطیب فونج جبلی فطراسالیون از هر یک دو اوقیه جنطیانا شش اوقیه قنطوریون دقیق کمافیطوس کمادریوس اسقوردیون از هر یک هشت اوقیه سلیخه سیاه زرآوند طویل فراسیون جعده از هر یک سه اوقیه با عسل مصفی بقدر کفایت علی الرسم بسرشند شربتی یک مثقال تا دو درم در فصل ربیع تناول نمایند معجون بیدالله جهت تفتیت حصاة بغایت قوی و چون خون بز مسمی بیدالله درین داخل است باین سبب مسمی بیدالله شده و در حرف اللام در لحوم در مغز ذکر یافت + صنعت آن خون بز مسمی بیدالله زجاج صاف سفید محرق رماد عقرب رماد بیخ کلم بونه دار که کرنب است رماد ارنب حجارة الاسفنج رماد پوست تخم مرغ که چوزه از آن بیرون آمده باشد حجر الیهود صمغ الجوز وج ترکی از هر یک یک مثقال فطراسالیون دو مشک طرالشیر صمغ عربی

تخم خطمی سفید فلفل سیاه از هر یک یک مثقال و نیم ادویه
را کوفته بیخته با عسل سه وزن ادویه بسرشند شربتی از
یک مثقال تا سه مثقال با آب طبیخ حسک و نخود سیاه
بنوشند + صنعت رماد ارنب در حرف لام الف در ارنب
ذکر یافت + معجونیکه اعضای رئیسه را قوت دهد و باه
را زیاده کند و نشاط آورد و معده را قوی گرداند و
اشتها آورد و رنگ را نیکو سازد و طعام هضم کند +
صنعت آن دارچینی سنبل الطیب پوست بیرون پسته
جوز بوا مغاث بغدادی خولنجان بهمن سرخ و سفید و
شقاقل دوالله پوست بلیله بادرنجبویه گاوزبان از
هر یک سه درم مصطگی اصل لوز زرنباد زنجبیل کبابه
چینی اسارون سانج هندی پوست ترنج رومی و
زرنباد صندل سفید حب القلقل انیسون نعناع
بسباسه هلیله سیاه بوزیدان زعفران ماه فردرین
کهربا مروارید ناسفته مرجان از هر یک ده درم سعد
کوفی ورق گل سرخ از هر یک چهار درم ماهی روبیان
خصیة الثعلب تودری از هر یک پنج درم مشک نیم
مثقال ورق طلا سی عدد ورق نقره پنجاه عدد با
قند سفید و عسل مصفی سه وزن ادویه علی الرسم
بسرشند + معجون از ادویه جالینوس امراض ریه
و قصبه و قروح و نفث الدم و مده و ماده ریخته شده
بسوی سینه و بدی نفس را نافع است + صنعت
آن صمغ البطم زعفران کندر مرمکی دارچینی مغز جلغوزه
اصل السوس مقشر از هر یک چهار مثقال حماما گشتر ا
لحم تمر شامی از هر یک سه مثقال سنبل شامی دو مثقال
و نیم سلیخه سیاه دو مثقال بارزد صاف خالص سی
مثقال طین شاموس که آنرا کوکب الارض نامند
قسط تلخ از هر یک چهار درم و نوشته که در نسخه دیگر
وزن قسط را یک مثقال یافتم عسل مصفی فائق
سه وزن ادویه صمغ البطم را در قدر مضاعف با
عسل طبخ نمایند تا بسر حد انعقاد رسد بارزد را
با آن ممزوج نمایند و با آتش ملایم طبخ دهند تا بسته
شود که چون قطره از آن بر زمین بچکانند منبسط نگردد

و باقی ادویه کوفته بیخته بعد سرد شدن بآن بیامیزند
و استعمال نمایند شربتی از یکدرم تا دو درم + و بدانکه
اکثر معاجین مانند معجون حب الآس و اذاراقی
مشهور بمبدل المزاج و اهیل و اذخر و معاجین مسمی
باسرار الاطباء و اهلیل و اسقنقور و افسنتین و معجون
اقراص کافی و معاجین افیون از کبار و صغار و
معجون خشخاش دامی و سیاه و آمله و انفحه و اهلیلج و
معجون مسمی ابکلکانج و دجاج و اهلیلج و معجون لبسبا
و عطائی و ربلوط و ترنجبین و ثوم و جدوار و جند بیدستر
و جنطیانا و چوب چینی و حافظ الاجساد و
حافظ الجنین و حافظ الصحة و حجر الیهود و فولاد و در
حدید و خصیة الثعلب و خیار شنبر و ذهب و راح
المؤمنین و رمان و معاجین مسمی بزرجونی و زوفا و
خشک و زریق و سار و معجون و سفرجل قابض و
سنبل و صندل و عقرب و عنبر و عود قماری و
خاوانیا و فلافلی و قسط و قیطن و کاکنج و کمون و
کندر و لبوبات و لؤلؤ و مادة الحیوة و مازریون
و ماسک البول و مسک و مقل و نانخواه و وج
و درد و در رسوم خودها مذکور شدند از آن جا جویند +

فصل در بیان معاجین مسهله

بدانکه اصل وضع تراکیب ادویه مسهله با مصلحات
و معینات و مبدرقات و حافظات اعضاء رئیسه
و حرارت غریزیه و قوی و ارواح بشروط مقرره ان
اصل مقادیر شربات مقرره با ملاحظه مقدار مرض و
کیفیت و کمیت آن و سن و بلد و زمان و فصل و
غیرها بنحوی ست که در مقدمه ذکر یافت و طریق
معاجین برای مهیا و حاضر بودن نزد شدت حاجت
و عدم فرصت وقت مر جمع و ترکیب ادویه متفرقه
را از دکاکین عطاران و اماکن بعیده و انتخاب
جید و ردی و صالح و فاسد و اصلی و مغشوش و
مبدل بودن آنست مانند اسفار لیالی و ایاز
برای کسانیکه دشوار باشد خوردن حبوب و سفوف

و مطبوخات مسهله ایشان را و شرائط تراکیب و لوازم
آنکه مکرر را در جوارشات و حبوب و اشربه و مطبوخات
ذکر یافت یعنی باید که در معاجین نیز آن مرعی دارند +

بیان نسخ معاجین مسهله

معجون مسمی به تربد تراشیده قولنج صعب را بآسانی
بگشاید و نفع تمام دهد + صنعت آن اهلیل بوا قرفه
سانج هندی دارفلفل برنگ کابلی مقشر زنجبیل
آمله مقشر قرنفل از هر یک یک مثقال سنبل الطیب
تخم کرفس زعفران مصطگی رومی از هر یک نیم مثقال
تربد سفید تراشیده سقمونیای مشوی از هر یک دو
مثقال اجزا کوفته نرم بیخته با سه چندان عسل مقوم
بسرشند شربتی با آب گرم + معجون برنگ قولنج صعب
را در زمان بگشاید + صنعت آن خیربوا دارفلفل
سانج هندی فلفل زنجبیل برنگ کابلی آمله مقشر
قرنفل مصطگی از هر یک یک مثقال تربد سفید سقمونیا
از هر یک ده مثقال کوفته بیخته با سه چندان عسل
بسرشند شربتی دو درم + معجون زبل قولنج بگشاید
صنعت آن زبل الذئب چهار درم مرمکی صاف تربد
سفید مدبر از هر یک هشت درم تخم کرفس انیسون
از هر یک دو درم کوفته بیخته با عسل بسرشند شربتی
دو درم تا چهار درم با آب کرفس + معجون سیسالیوس
که جهت اقسام صرع نافع است + صنعت عاقرقرحا
سیسالیوس اسطوخودوس از هر یک ده مثقال
غاریقون پنج مثقال قردمانا حلتیت طیب راوند
مدحرج از هر یک یک مثقال و نیم ادویه را کوفته و
با آب عنصل دو چندان ادویه بوزن آن عسل بقوام
آورده بسرشند و هر روز یک مثقال بخورند و در
نسخه دیگر آورده اند که ادویه را با سکنجبین بسرشند +
معجون سیسالیوس نسخه شیخ الرئیس از برای صرع
گفته که این دوائیست جید از برای اصحاب صرع
گفته که این دوائیست جید حب الغار از هر یک سه
مثقال زراوند مدحرج فاوانیا از هر یک دو مثقال

جند بیدستر قرص مقیل از ہر یک یک مثقال کوفتہ
بعسل کف گرفتہ سرشتہ ہر روز با سکنجبین بخورند +
معجون سیسالیوس منجح کو خیرہ خداوند صرع را سود دارد
صنعت آن بزر سیسالیوس عاقرقرحا اسطوخودوس
غاریقون سفید از ہر یک دو درم قردمانا زرآوند مدحرج
علیت از ہر یک سہ درم کوفتہ بیختہ با عسل مصفی بسرشتہ
شربتی از یک مثقال تا دو درم و در بعض نسخ آن عود
فادانیا از ہر یک دو درم و نیم آوردہ اند و حرف
یک درم و نیم زرآوند علیت قردمانا از ہر یک یک
درم و نیم است + معجون سقراط لنسیان و مالیخولیا
صرع و بہق و برص و اوجاع مفاصل و درد معدہ
داء الحیہ و داء الفیل و تقطیر البول و سرد کنہ و تپ
ربع و تپہای بلغمی و عسر البول و بواسیر و یرقان و
سدی و طحال را نافع باشد و دفع سموم کند و دل را
قوت دہد و باہ را زیادہ کند و حب القرع را دفع کند و
سنگ گردہ و مثانہ بریزاند و حیض بکشاید و بوے
دہن و بوی عرق خوش کند و گرانی گوش و زبان
را ببرد و صداع را زائل کند و جمیع امراض بلغمی و
سوداوی را سود دارد و پیران را بغایت مفید بود
صنعت آن جنطیانا قردمانا نارمشک تخم فرنجمشک
حب الغار زرآوند طویل از ہر یک یک مثقال انیسون
جند بیدستر حب بلسان سلیخہ اسارون مصطگی از
ہر یک یک درم مرمکی وج ترکے و بیخ عقربے زرنباد
تخم کرفس تخم جرجیر تخم پیاز تخم گندنا از ہر یک دو
درم صبر سقوطری دہ درم جوز بوا ریوند چینی فلفل دارفلفل
بسباسہ اشنہ سنبل الطیب زعفران اسقیل بریان
کردہ زرنب شیطرج افلنجہ دارچینی از ہر یک سہ درم
ورق گل سرخ بادرنجبویہ لک مغسول از ہر یک پنج
درم سعد کوفی حب المحلب از ہر یک چہار درم ہلیلہ
سیاہ پوست ہلیلہ زرد آملہ منقی از ہر یک شش درم
کوفتہ بیختہ بروغن بادام تلخ چرب
کنند و با سہ چندان عسل بسرشتند
و در ظرف آبگینہ کنند و شش روز
در میان جو نہند شربتی از دو درم تا پنج درم + معجون
سکبینج قولنج را نافع باشد + صنعت آن سکبینج تخم
کرفس جند بیدستر از ہر یک یک جزو سقمونیا
جزو سقمونیا را در روغن بادام بسایند و سکبینج را
حل کنند و با یکدیگر بیامیزند و دارو ہا کوفتہ بآن
بسرشند شربتی سہ مثقال + معجون سرخس کہ
بجہت کرم معدہ و حب القرع مجرب است + صنعت
آن سرخس برنگ کابلی مقشر از ہر یک یک درم
ترید سفید مدبر مقل ارزق از ہر یک دو درم ادویہ
را کوفتہ بیختہ با عسل بسرشند کل یک شربت کامل
است و باید کہ قبل از تناول نمودن این معجون
بیک ساعت شیر تازہ دوشیدہ بخورند بقدر دو اوقیہ
و این دوا را تا سہ روز بخورند + معجون
شہریاران قولنج و نفخ امعاء و معدہ را سود دہد
صنعت آن زنجبیل قرفہ دارچینی جوزبوا مصطگی
رومی فلفل سلیخہ سنبل الطیب قاقلہ حب بلسان
از ہر یک سہ درم سقمونیای مشوی چہار درم ترید
سفید تراشیدہ حب النیل از ہر یک ہشت درم
شکر سفید ہفتاد درم دواہا کوفتہ بعسل صاف
کف گرفتہ بقدر حاجت چنانچہ رسم است بسرشند
شربتی دو درم + معجون شہریاران دیگر قولنج بکشاید
صنعت آن محمودہ مشوی پانزدہ درم ترید سفید
پانزدہ درم فلفل زنجبیل زیرہ کرمانی مدبر برگ
سداب ملح ہندی بورہ ارمنی قرفہ خولنجان از
ہر یک یک درم مجموع را کوفتہ بیختہ بدستور ادویہ عسل
مصفی بسرشند شربتی دو درم تا سہ درم بدانکہ اکثر
معاجین مانند معجون اطریلال و اسطوخودوس
و افتیمون و اہلیلج نجاح نیز و اہلیلج و سفنج و
ترید و تمر ہندی و خیار شنبر و راسن و زرآوند
و زبیب و سفرجل و سقمونیا و سنا مکی و سورنجان
و صبر و فیقرا نیز در صبر و معجون عود و غاریقون
و غافث و مازریون و ملح و ورد احمر بہ ترتیب
حروف در رسوم خود ذکر یافت +

باب المیم مع الغین المعجمۃ

فصل در بیان نسخ مغلی

بدانکہ مغلی بضم میم و سکون غین معجمہ و فتح لام و یا
بمعنی جوشاندہ و فی الحقیقت طبیخ و مطبوخ و مغلی ہمہ
بمعنی مقصد و مقصود واحد اند و کیفیت ترکیب و
طبخ آنہا مانند مطبوخات ست و مذکور شدہ و دو نسخہ
مغلی افتیمون در افتیمون و مغلی کہ مسمی بمغلی حلو است
در عناب ذکر یافت و چند نسخہ اینجا ذکر مے یابند +
مغلی منضج اخلاط بلغمیہ غلیظہ خصوص در امراض
دماغیہ و عصبانیہ + صنعت آن تخم کرفس تخم رازیانہ
انیسون اصل السوس مقشر مرضوض بسفایج فستقی
مقشر از ہر یک دہ درم مویز منقی انجیر زرد از
ہر یک دہ درم گل بنفشہ سہ درم تخم خطمی تخم خبازی
پرسیاوشان اسطوخودوس از ہر یک دو درم عود
الصلیب یکدرم ادویہ انچہ کوبیدنی باشد کوبیدہ
نمودہ شب در یکصد و پنجاہ مثقال آب خالص و
کہ قریب بسہ ربع آثار ہندی میشود بخیسانند صبح
جوش تحمی دادہ بآتش ملایم کہ تا ثلثیا یا نصف سد
فرود آوردہ اندکی مالیدہ و صاف نمودہ نیم گرم
بنوشند و باید کہ بہمان گرمی طبخ باشد نہ آنکہ بگذارند
تا سرد شود و بعد ازان گرم نمودہ بنوشند + مغلی کہ
منضج بلغم است خصوصاً از سینہ و پشت و وریدین و
تفتیح سدہا و تسخین و تلطیف اخلاط نماید + صنعت
آن انجیر زرد مویز منقی از ہر یک ہفت درم تخم
شبت انیسون اصل السوس مقشر مرضوض از
ہر یک سہ درم و جہت صاحب ربو حلبہ و برای سرفہ
تخم کتان و ایرسا و جہت سودا افتیمون و برای
قولنج بیخ ارمنی و جعدہ از ہر یک سہ درم و برای
طحال و اوجاع ظہر مفاصل بیخ کرفس تخم کرفس
و در عسر البول و امراض گردہ تخم شلغم ترب از ہر یک
سہ درم تا چہار درم اضافہ نمایند ادویہ را نیمکوفتہ
در سہ رطل آب بخیسانند و صبح بآتش ملایم

طبخ نمایند تا ثلث آن بماند پس صاف نموده نیمگرم بنوشند
هم چنین بحسب احتیاج و اغراض زیاده و کم نمایند
نسخهٔ دیگر که تپهای حاره و التهاب و عطش و امراض
حادثه اندر و صفرا را نافع و تسکین قلق و خشکی عارض
از حرارت غریبه را زائل میکند صنعت آن تخم کاهو مقشر
چهار اوقیه تخم خشخاش سائیده تخم کاسنی تخم شاهتره
گل بنفشه گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک نیم اوقیه
و اگر در مزاج قبض بسیار و یا خشکی در اعضا باشد
و صفرا نباشد تمر هندی نیم اوقیه اضافه نمایند و هرگاه
حرارت بسیار داشته باشد و زوفا کبار و خصوصاً
شفتالو و آلوی بخارائی و امثال آن هر کدام که میسر
آید اضافه کرده جوش نموده صاف نمایند بر زی
پانزده درم مغز فلوس خیارشنبر مالیده باز صاف
نموده یک درم روغن بادام شیرین بران چکانند
و به ترنجبین یا شیر خشت شیرین نموده سحرگاه بیاشامند
نسخهٔ دیگر که منضج اخلاط سوداویه و محترقه است از اخلاط
که باشد و صاف کنندهٔ خون از دردی و زائل کنندهٔ
مالیخولیا و جنون و وسواس و عرق النسا و نقرس و
وجع مفاصل را نافع و محلل صلابات است
صنعت آن بسفایج فستقی مقشر حب القرطم عناب
سپستان از هر یک یک اوقیه اسطوخودوس بابونه
قنطوریون و قیق افتیمون اقریطی از هر یک ده درم
ادویه ایجه کوبیدنی باشد جوکوب نموده در خرقه
کتانی بسته شب در آب بخیسانند و اگر احتیاج صعود
بخارات یا صداع یا خشکی در دماغ باشد انجیر زرد
مغز بادام از هر یک هفت درم پرسیاوشان کشنیز
خشک صعتر فارسی مرزنجوش از هر یک دو درم و اگر
ریاح غلیظه یا ضعف در مجاری بول باشد یک اوقیه
گلقند آفتابی اضافه نمایند و صبح طبخ نموده صاف
کرده بنوشند نسخهٔ دیگر که منضج و مفتح
و مرقق و محلل اخلاط غلیظه است و امراض کبدی
و سوء القنیه را نافع است صنعت آن گل نیلوفر
اصل السوس مقشر گل سرخ منزوع الاقماع برگ
گاوزبان عنب الثعلب بسفایج فستقی مقشر انیسون
تخم کرفس تخم رازیانه اسطوخودوس از هر یک یک
مثقال گاوزبان نیم مثقال شاهتره پنج کاسنی
بیخ رازیانه تخم کاسنی بادآورد از هر یک نیم مثقال
مویز منقی انجیر زرد از هر یک هفت مثقال تخم
کاسنی نیم کوفته بیخ اذخر افسنتین رومی از هر یک
یک درم ادویه را کوفتنی باشد جوکوب نموده یکصد
و شصت و پنج مثقال آب خالص که تخمیناً سه ربع
آثار هندی یکسری میشود شب بخیسانند
و صبح بآتش ملایم جوش دهند تا نصف آید پس
اندکی مالیده صاف نموده بهمان گرمی بنوشند
نسخهٔ حابس مدر ادرار حیض کند و اسقاط جنین نماید
چون پانزده روز بدان مداومت نمایند صنعت
آن تخم شبت تخم گزر جلبه از هر یک ده درم پوست
خیارشنبر ابهل از هر یک شش درم در یک من آب
بخیسانند و صبح بآتش ملایم جوشش دهند تا به
ثلث رسد صاف نموده دوازده درم عسل داخل
کرده نیمگرم بنوشند نسخهٔ مبارک صاحب شفاء
الاسقام نوشته که از املای استاذ من است جهت
اسهال دموی و زحیر و قیام صفراوی نافع
صنعت آن بیخ انجبار تازه یک مثقال بیخ
خطمی با پوست پوست خشخاش از هر یک پنج درم
عود قاقله صندل مقاصری از هر یک پنج درم
مصطگی ربع درم جلبه زرد حب الآس از هر یک
یکدرم زرشک منقی سماق منقی از هر یک سه درم
بجوشانیده صاف نموده تخم خرفه بریان سه
درم در آن شیره کشیده طباشیر سفید یک درم
سوده بران پاشیده شراب ورد شراب سفرجل
خام دوا دفیه بالمناصفه داخل کرده تخم بارتنگ
و تخم حماض بریان از هر یک نیم درم کف نموده
بالای آن بپاشانند

باب المیم مع الفاء

فصل در بیان مفرحات و نسخ آنها

بدانکه مفرح بتصغیر اسم فاعل باصطلاح اطبا در ین
جا ادویهٔ مرکبه فرح آورنده را گویند یعنی معاجین که
تاثیر آنها اکثر بکیفیات و خواص ادویهٔ آنها باشد
از تلطیف ارواح غلیظه و تغلیظ رقیقه و منور و منبسط
گردانیدن آن و شور آن آوردن حرارت غریزیه
و انتعاش آنها و یا بزیاده گردانیدن کمیات مواد
آنها و قوی و ارواح قلبیه و دماغیه و آلات آنها
و خواص باطنیه را قوی گردانند و رفع کدورات
از آنها و امر تفریح و سرور بحسب اشخاص مختلف است
هر یک را بحسب مراتب فرحی و سروری که بیان آن
بتفصیل اینجا محل آن نیست پس سزاوار آنست
که ادویهٔ مفرحه را هنگام ممتلی بودن بدن از اخلاط
فاسده مواد ردیه استعمال ننمایند که چندان
تفریحی و سروری نخواهند بخشید بلکه احتمال ضرر
است و نیز باید که ترکیب آنها را بحسب حاجت و بقدر
ضرورت و مناسب حال شخص و مزاج او نمایند
مثلاً هنگامیکه در بدن ضعف فقط باشد از غیر سوء
مزاج باید که ترکیب ادویهٔ حاره یا بارده بحسب
احتیاج متنوعی نمایند که تعدیل کیفیات آنها گردد و
مجتمع گردند و خواص ایشان زیاده گردانند در آنها
ادویه که تاثیر آنها بخاصیت و صورت نوعیهٔ خود باشد
و در آنها کیفیتی غالب نباشد مانند لولو و یواقیت
و زمرد و لعل و عقیق و امثال اینها و مبالغه بسیار
در سحق و تصویل آنها نمایند و باید که با ادویهٔ قلبیه
ادویهٔ غیر قلبیه مانند تخم خیارین و تخم خرفه و تخم کدو
و تخم کاهو و مانند اینها مقشر برای کسر یبوست ادویه
قلبیه و تقویت نیز بدانها و همچنین ادویهٔ مبدرقه
مناسبه با آنها اگر باشند بسیار سرد مانند زعفران و
عنبر و مشک و کافور هر یک بقدر حاجت اضافه
نمایند و نیز باید دانست که استعمال ادویهٔ مسهله
سوداویه مفرحات جائز و نیکو نیست جهت آنکه حرکت
و ثوران می آورند آنرا و اجزاء و ادخنه و کیفیت

رویه آن ضرر رسانند و مزاحمت می نمایند و ارواح و قوی را و باعث تغلیظ و تکدر آنها میگردانند و اینها همه ضد افعال مذکوره و انبعاث نشاط و تفریح اند *

دربیان نسخ مفرحات

* مفرح که اخراج اخلاط سوداویه و بلغم و ریح و تفتیح سدها و تنقیه دماغ از بخار و تقویت حواس کند و سرور و نشاط افزاید هم بالذات و هم بالعرض و تحلیل ریاح غلیظه کند و قوت هاضمه را زیاده کند و این ترکیب گرم است در درجه اولی و در خشکی و تری معتدل * صنعت آن افتیمون و اسطوخودوس حب بلسان سلیخه اسارون از هریک چهار درم زرنباد درونج مروارید ناسفته بزرگ دانه کهربا مرجان قرمزی بهمنان سافج سنبل الطیب و قاقله کبار جند بیدستر از هریک سه درم ادویه کوفته بیخته باشند چندان ادویه عسل مصفی مقوم بسرشند مفرح دیگر که قریب بآن است و لیکن در نفع از برای صفرا و تحلیل سدها و ریاح و عسر البول از ان زیاده است مقوی دماغ مبرودین و مرطوبین و مضر صاحب صفرا و محرور المزاج جهت آنکه گرمی آن در آخر درجه دوم و خشکی آن در اول درجه دوم است و قوت آن تا هفت سال باقی میماند و شربت آن تا دو درم * صنعت آن گل سرخ منزوع الاقماع ده درم بهمن سرخ عود هندی از هریک سه درم قرنفل سنبل الطیب مصطگی اسارون زرنب زعفران از هریک دو درم بسباسه قاقله صغار جوزبوا از هریک یکدرم اجزا کوفته بیخته با عسل منزوع الرغوه بقوام آورده سه وزن ادویه بسرشند * مفرح اعظم معتدل و بهترین مفرحات موافق و معدل جمیع امزجه و شگفتنده متدی خون و دافع جمیع اخلاط فاسده و صاف کننده خون و مقوی حواس و اعضای رئیسه وغیرها و زیاده کننده فهم و حفظ و برطرف میکند اعیا و کسالت و بلادت و توحش را و تفتیح را بتحلیل مے برد و مقوی اشتها و باه و دافع اقسام کرم و خفقان و مالیخولیا و وسواس و سرسام و بغایت عجیب الفعل جلیل القدر

است و چون اضافه کنند بآن یاقوت وغیرها احجار را نامیده میشود به معجون یاقوت مخلص است از وبا و طاعون آشامیدن آن و طلا نمودن آن بر دهن بنفشه ایمن سازد و از وبا و طاعون فرموده اند که حقیر تجربه نموده در جمیع مراتب بے عدیل یافته و مداوا اکثر امراض و قریب الاعتدال و بجهت رفع صرع و جنون و ضعف دل و توحش بغایت مجرب یافته مبهی و مداومت بآن حافظ صحت و بهترین مفرحات است * صنعت آن شاهتره بادرنجبویه گل گاوزبان مقول از هریک ده مثقال بهمن سرخ و سفید از هریک پنج مثقال لاجورد غیر مغسول طباشیر گل مختوم و حقیر بدل آن گلیکه از داغستان مے آورند مشهور است داخل کرده و اثرش را قوے تر از گل مختوم مشاهده نموده زعفران و درونج زرنب کبابه زرنباد از هریک سه مثقال بلیله کابلی ابریشم مقرض صندل سفید پوست بیرون پسته دانه هیل از هریک دو مثقال مرجان مروارید کهربا از هریک یک مثقال عود نیم مثقال ورق طلا ورق نقره یاقوت سرخ از هریک دو مثقال و حقیر بدون طلا و نقره استعمال نموده ادویه کوفته بیخته شکر سفید صد و پنجاه مثقال و با آب شیرین و شربت ریباس و آب سیب شیرین و گلاب و آب انار میخوش و آب ترشی ترنج و اگر نباشد آب لیمو و آب زرشک از هریک بست و سه مثقال بقوام آورده بسرشند قدر شربت از یک مثقال تا دو مثقال و قوتش تا چهار سال باقی است * مفرح بارد که آنرا مفرح دل گشا نیز گویند خفقان حار و ضعف دل را زائل کند و نشاط آورد * صنعت آن بهمن سرخ بهمن سفید از هریک پنجدرم پوست هلیله کابلی پوست اترج پوست بیرون پسته ابریشم خام مقرض مروارید ناسفته از هریک دو درم شاهتره بادرنجبویه گل گاوزبان از هریک ده درم کشنیز خشک طباشیر سفید از هریک سه درم

بسد کهربا زرنباد درونج عقربی از هریک یکدرم عود خام یک مثقال آب انار آب حامض آب سفرجل و آب زرشک از هریک ده درم قند سفید شراب بنفشه از هریک یکصد مثقال آبها را با قند سفید بقوام آورده ادویه را کوفته بیخته بآن بسرشند و در نسخه دیگر که باسم مفرح معتدل مذکور است آورده که ورق طلا و ورق نقره مشک خالص از هریک یکدرم عنبر اشهب یکدرم داخل کنند و بعد از حل و از شربتے یکدرم تناول نمایند و نسخه میزان الطبائع موافق نسخه مذکوره است الا آنکه وزن درونج نیم مثقال ست و وزن آن شصت و یکدرم و مزاج آن معتدل در حرارت و برودت و خشک در اواخر درجه اولی و در نسخه دیگر که نیز باسم مفرح معتدل مذکور است نیم مثقال ورق طلا بر اجزای مذکوره زیاده باشد و آب حامض و آب اترج و آب زرشک و قند و شراب بنفشه داخل ندارد و بجای اینها همه شراب سیب است بقدر حاجت * مفرح بارد کافوری منقول از میزان الطبائع نافع است خفقان و ضعف دل را که حادث از حرارت از تپ و خمار و تشنگی نشاند چون با بعضے از ربوب بیاشامند * صنعت آن گل سرخ نیلوفر از هریک ده درم مروارید ناسفته بسد کهربا لسان الثور صندل سرخ صندل سفید طباشیر خشب الکلر کشنیز خشک پوست درخت کافور از هریک سه درم بهمن سفید بهمن سرخ تخم فرنجمشک بزر شاهسفرم تخم بالنگو تخم خرفه مقشر تخم کاهو تخم کاسنی تخم خیار بادرنگ از هریک دو درم کافور قیصوری نیم مثقال نبات سفید آب شیرین سیب بقدر ضرورت هر دو را بقوام آورند و ادویه را بآن بسرشند و این ترکیب بست و سه جزو است و وزن آن هفتاد درم و نیم مثقال ست و مزاجش سرد و در ستر ربع درجه و خشک در آخر یک درجه است * مفرح بارد دیگر * صنعت آن مروارید ناسفته کهربای شمعی بسد عود خام گاوزبان از هریک دو درم تخم کاسنی کشنیز خشک از هریک پنجدرم صندل سرخ صندل سفید

طباشیر از ہر یک ہشت درم فرنجمشک فیتمون دو ورق
گل سرخ از ہر یک شش درم درونج عقربی زعفران از
ہر یک دو درم سادج ہندی زرنباد بادرنجبویہ خشخاش
سفید گل بنفشہ از ہر یک چہار درم کافور قیصوری یکدرم
مشک ترکی نیم درم شراب سیب بقدر حاجت بدستور
مقرر مرتب نمایند شربتے یک مثقال + مفرح بارد حکیم
الملک روستائی بجہت سوء مزاج حار قلب و ضعف
و خفقان حار + صنعت آن تخم کاہو تخم خرفہ مقشر تخم
خربزہ تخم کدوی شیرین مغز تخم خیار زرشک بیدانہ
از ہر یک یک مثقال تخم حماض صندلین کشنیز خشک
از ہر یک دو مثقال طباشیر سفید تخم کاسنی از ہر یک
دو مثقال و دو دانگ کوفتہ بیختہ بشراب سیب شیرین
بسرشند شربتے یک مثقال تا دہ درم با شراب شیرین
مفرح بارد منقول از خط میرزا محمد رحیم حکیم باشی شاہ سلیمان
سلطان حسین ولد میرزا محمد باقر حکیم باشی شاہ سلیمان
قلمی فرمودہ اند کہ این نسخہ از حکیم ثناء اللہ گرفتہ
ساختہ شدہ است مفرح خوب است + صنعت آن
یاقوت رمانی گاؤزبان بادرنجبویہ ورق گل سرخ
کشنیز خشک مقشر تودری سرخ لاجوردی زرد صندل سرخ
صندل سفید زعفران از ہر یک سہ مثقال کہربای
شمعی بسد محرق عنبر اشہب گل ارمنی مغسول از ہر یک
دو مثقال طباشیر سفید چہار مثقال تخم خرفہ مقشر بست
مثقال زرشک منقی دوازدہ مثقال کوفتہ بیختہ با رب
سیب شیرین بقوام آوردہ بسرشند و قلمی فرمودہ اند
کہ فقیر وزن یاقوت را یک مثقال و نیم نمودہ
پادزہر معدنی و عود ہندی از ہر یک یک مثقال و
نیم داخل کردہ است + مفرح بارد با نسخہ حاوی صغیر
مقوی قلب نافع از برای خفقان حار و التہاب
و عطش مفرط + صنعت آن غنچہ گل سرخ طباشیر سفید
از ہر یک یکدرم کشنیز خشک بریان کردہ مقشر صندل
مقاصری از ہر یک نیم درم تخم خرفہ مقشر دو درم مغز
تخم خیارین مغز تخم کدوی شیرین از ہر یک دو درم
بہمن سفید گاؤزبان از ہر یک یکدرم زرشک

منقی سہ درم مروارید ناسفتہ کہربا بسد از ہر یک یک
دانگ کوفتہ بیختہ بجلاب سکری بقوام آوردہ بسرشند
نگاہدارند شربتے یک مثقال و در نسخہ دیگر بہمن و
گاؤزبان داخل ندارد و وزن کہربا و بسد از ہر یک
یک دانگ و نیم است و در نسخہ دیگر صندل سرخ
نیم درم و مشک خالص یک دانگ بر نسخہ مسطور
زیادہ شدہ و وزن مروارید و کہربا و بسد از ہر یک
نیم درم است و در نسخہ دیگر زرشک و مروارید و کہربا و
بسد از نسخہ مذکور حذف شدہ و نیم دانگ زعفران
و یکدانگ و نیم کافور و نیم درم بہمن سرخ زیادہ شدہ
و در نسخہ دیگر زعفران و کافور از ہر یک یکدانگ
و نیم آب سیب شیرین بست و پنج درم عرق بیدمشک
پانزدہ درم اضافہ نسخہ مسطورہ شدہ و وزن تخم
خرفہ مقشر ہفت درم و نیم مروارید و کہربا از ہر یک
یکدانگ و نیم است و بسد داخل ندارد و بجای جلاب
سکری نبات سفید پنجاہ درم است و در نسخہ دیگر
بوزیدان یکدرم کافور یکدانگ زعفران نیم دانگ
بر نسخہ مسطورہ اضافہ شدہ و تخم خیارین و تخم کدو
و کشنیز خشک و صندل داخل ندارد و وزن ورق
گل سرخ و طباشیر از ہر یک دو درم است و اگر یک
دانگ و نیم کافور و نیم دانگ زعفران بیفزایند
صواب است و اگر با جلاب سادہ یا عرق بیدمشک
بقوام آورند و دوا را بآن بسرشند بہتر است +
مفرح بارد دیگر + صنعت آن مروارید ناسفتہ بسد
محرق کہربای شمعی طباشیر سفید گل گاؤزبان بہمن
سفید گل ارمنی از ہر یک دو درم مشک خالص
نیم درم قند سفید سی درم بدستور مقرر مرتب سازند
شربتے یک مثقال + مفرح بارد منقول از اختیارات
بدیعی خفقان و ضعف قلب حار را سود مند بود
و قریب است این مفرح بمفرح بارد منقول از حاوی صغیر
صنعت آن طباشیر سفید بہمن سفید ورق گل سرخ
گاؤزبان از ہر یک دو درم بہمن سرخ مروارید ناسفتہ
بسد کہربا از ہر یک یکدرم صندل سفید کشنیز خشک

از ہر یک دو درم تخم خرفہ مقشر ہشت درم ورق طلا و
ورق نقرہ مخلوطین از ہر یک نیم درم پوست بیرون پستہ
یک درم قند سفید یک من عرق بیدمشک نیم من نسبد
را با عرق بیدمشک بقوام آورند دوا را با آن بسرشند
شربتے نیم درم تا یک مثقال و در نسخہ دیگر بجای
عرق بیدمشک چہل مثقال آب ترنج است و
بعضی در این نسخہ اخیر دو درم زرشک منقی نیز
داخل کردہ اند + مفرح بارد قلمی فرمودہ اند کہ از
تالیف حضرت علامی میر محمد ہادی ولد حقیر غفر اللہ لہما
است خفقان و ضعف قلب را از سوء مزاج حار قلب
و تمام بدن را نافع و مجرب است + صنعت آن مروارید
ناسفتہ کہربای شمعی از ہر یک یک مثقال گل گاؤزبان
طباشیر سفید غنچہ گل سرخ صندل سفید کشنیز خشک
مقشر مغز تخم کدو از ہر یک دو مثقال تخم خرفہ
مقشر چہار مثقال عنبر اشہب ورق طلا و ورق نقرہ
از ہر یک دو دانگ رب سیب شیرین بست مثقال
نبات سفید یکصد و بست مثقال گلاب عرق بیدمشک
از یک بست و پنج مثقال بطریقے کہ رسم است
مرتب نمایند شربتے از یکدرم تا یک مثقال + مفرح
بارد دیگر کہ خفقان و ضعف دل را کہ از گرمی باشد
زائل کند + صنعت آن طباشیر سفید دو درم تبر آملہ
پانزدہ درم گاؤزبان دہ درم عصارہ زرشک اوراق
گل سرخ از ہر یک پنجدرم صندل سفید مقاصری ہشت
درم بہمن سرخ بہمن سفید درونج کشنیز خشک پوست
بیرون پستہ مروارید ناسفتہ کہربای شمعی سوختہ بسد
سوختہ ابریشم سوختہ از ہر یک دو درم زعفران نیم
درم یاقوت چہار دانگ ورق طلا ورق نقرہ از
ہر یک یک مثقال آب سیب ترش چہار درم قند
سفید صاف کردہ دو من بدستور مقرر مرتب نمایند
شربتی از یکدرم تا یک مثقال قوی در نسخہ مسطور
گل نیلوفر دو درم گل گاؤزبان دو درم کافور قیصوری
دو دانگ مشک دو دانگ عنبر اشہب چہار دانگ
آب ترنج آب انارین از ہر یک سی مثقال عرق بیدمشک

عرق گاؤزبان از ہر یک پنجاہ مثقال اضافہ نمایند و در نسخہ دیگر زن ورق طلا دو دانگ ورق نقرہ سہ دانگ است ✤ مفرح بارد بہ نسخہ دیگر ✤ صنعت آن طباشیر سفید بہمن سفید گل سرخ گل گاؤزبان از ہر یک چہار مثقال مروارید ناسفتہ بسد کہربای شمعی صندل سفید کشنیز خشک از ہر یک دو مثقال بہمن سرخ ورق طلا ورق نقرہ پوست بیرون پستہ از ہر یک یکمثقال تخم خرفہ مقشر ہشت مثقال زرشک منقی دوازدہ مثقال گل ارمنی عنبر از ہر یک یک مثقال نیم قند بقدر ضرورت ترکیب نمایند ✤ مفرح بارد دیگر کہ نافع است از برای خفقان حادث از سوء مزاج حار ✤ صنعت آن نسخہ حاوی صغیر مروارید ناسفتہ بسد سوختہ کہربا گاؤزبان گل ارمنی از ہر یک دو درم مشک خالص یکدرم قند سفید دہ درم کوفتہ بیختہ بشراب سیب شیرین بسرشند شربتے از آن یک مثقال و نسخہ صاحب اختیارات طباشیر یکدرم داخل دارد و وزن مشک نیم دانگ است و این اصح است و گفتہ اند کہ ادویہ را بجلاب سکری بسرشند و در نسخہ دیگر آوردہ کہ بگلاب بسرشند و در نسخہ دیگر کشنیز خشک مقشر صندل سفید صندل سرخ ورق گل سرخ از ہر یک یکدرم و این اجزا نسخہ صاحب حاوی اضافہ شدہ و مشک و قند داخل ندارد و اجزا را کوفتہ با شراب سیب شیرین بسرشند شربتے یک مثقال ✤ مفرح بارد کافوری نسخہ قلانسی مرہ صفرا و اسہال و صداع و ضعف معدہ را نافع است صنعت آن گل سرخ طباشیر کہربا کشنیز خشک از ہر یک سہ درم مروارید ناسفتہ یکدرم و نیم گل مختوم دو درم کافور ربع درم کوفتہ بیختہ با رب سیب شیرین یا شربت آن بسرشند ✤ مفرح بارد کافوری دیگر نیز از قلانسی صنعت آن مروارید ناسفتہ دہ درم صندلین تخم کاسنی پوست ہلیلہ کابلی بلیلہ سیاہ گل نیلوفر از ہر یک دو درم بسد ہشت درم طباشیر سفید سہ درم گل سرخ پنجدرم حجر ارمنی مغسول چہار دانگ ادویہ را کوفتہ بیختہ از رب سیب و نبات سفید با گلاب بقوام

آوردہ بسرشند شربتی یک مثقال ✤ مفرح بارد کافوری دیگر نافع از برای ضعف قلب و خفقان حار صنعت آن تخم کاہو مقشر تخم خرفہ مقشر مغز تخم خیارین گل گاؤزبان از ہر یک پنج درم مروارید ناسفتہ کہربا بسد سرطان بحری محرق ابریشم مقرض از ہر یک یک مثقال صندل سفید دو مثقال عود ہندی درونج عقربی زرنباد بہمن سفید از ہر یک دو درم قاقلہ صغار طباشیر مغز تخم خربزہ از ہر یک سہ درم گل سرخ چہار درم زعفران نیم درم عنبر اشہب مشک خالص از ہر یک یک دانگ کافور قیصوری نیم دانگ کوفتہ بیختہ بشراب سیب یا شراب اترج یا شربت آن بسرشتہ معجون سازند شربتے یک مثقال ✤ مفرح بارد کافوری آن قدس سرہ قوت دل دہد و حار المزاج را نافع باشد و خفقان حار را مفید است ✤ صنعت آن گل سرخ طباشیر گل گاؤزبان کشنیز خشک بہمن سفید صندل سفید از ہر یک یکدرم مغز تخم خیارین مغز تخم کدو خرفہ مقشر از ہر یک چہار درم و در نسخہ دیگر مغز تخم خرفہ مقشر پانزدہ درم است مروارید ناسفتہ یکدرم کہربا کافور قیصوری زعفران از ہر یک نیم درم زرشک منقا شش درم نبات سفید یکصد درم نبات را بعرق بید مشک پنجاہ مثقال حل کردہ با آب سیب شیرین پنجاہ درم بقوام آوردہ بدستور مقرر مرتب سازند ✤ مفرح بارد کافوری دیگر کہ خفقان و ضعف قلب حار را نافع است ✤ صنعت آن طباشیر سفید بہمن سفید بہمن سرخ کشنیز خشک مقشر درونج عقربی پوست بیرون پستہ کہربای شمعی مروارید ناسفتہ گل نیلوفر بسد گل گاؤزبان ابریشم مقرض از ہر یک دو درم یاقوت رمانی چہار دانگ کافور قیصوری دو دانگ شیر آملہ پانزدہ درم عصارہ زرشک پانزدہ درم صندل سفید سہ درم زعفران نیم درم ورق طلا دو دانگ مشک خالص دو دانگ عنبر اشہب چہار دانگ آب سیب ترش و شیرین از ہر یک سی مثقال

عرق گاؤزبان عرق بید مشک از ہر یک پنجاہ مثقال قند سفید دو من با عرقہا بقوام آوردہ ادویہ را بآن بسرشند شربتے یکدرم ✤ مفرح کافوری از تالیف مدائنی دل را قوت دہد و فرح افزاید و خفقان کہ از گرمی بود و سودا دارد و اصحاب مزاج گرم را عظیم نافع بود ✤ صنعت آن مروارید ناسفتہ بسد مرجان قرمزی ورق گل سرخ کشنیز خشک ابریشم مقرض از ہر یک سہ درم عود ہندی کہربا گاؤزبان گیلانی از ہر یک دو درم صندل سفید مقاصری یکدرم طباشیر سفید چہار درم یاقوت رمانی دو دانگ عقیق یمنی ورق نقرہ عنبر اشہب از ہر یک یک و نیم درم سادج ہندی چہار دانگ کافور قیصوری یک دانگ اجزا را کوفتہ بیختہ جواہر را صلایہ نمودہ با نیم من شکر صاف کردہ بقوام آوردہ بسرشند و ہنگام حاجت یک مثقال آنرا با دہ درم شراب سیب یا شاہ بلند ✤ مفرح کافوری نسخہ حاوی صغیر مفرح و مقوی قلب است ہرگاہ بودہ باشد مزاج قلب و جمیع بدن حار صنعت آن غنچہ گل سرخ طباشیر سفید از ہر یک سہ درم کشنیز خشک یکدرم کہربا مروارید ناسفتہ از ہر یک پنج درم کافور قیصوری یک دانگ کوفتہ بیختہ بشراب سیب شیرین بسرشند شربتے یکدرم با سکنجبین ✤ مفرح بارد کافوری منقول از خط بعضے فضلا ✤ صنعت آن مروارید ناسفتہ مرجان احمر مرجان ابیض صندل سفید فرنجمشک گاؤزبان از ہر یک سہ درم بہمن سرخ صندل ابیض دو درم تخم بادرنجبویہ گل سرخ تخم خرفہ تخم کاسنی گل نیلوفر تخم خبازی ابریشم محرق سرطان محرق از ہر یک دو درم لعل بدخشی زرنب طباشیر سفید عود ہندی خام ریوند چینی از ہر یک یکدرم یاقوت کبود یاقوت زرد عقیق یمنی از ہر یک نیم درم یاقوت عنبر اشہب از ہر یک دو دانگ فیروزہ چہار دانگ کافور ریاحی یکدانگ ورق طلا ورق نقرہ از ہر یک بست عدد و شراب حماض شراب سیب از ہر یک بست درم شراب ریباس پانزدہ درم شکر طبرزد یک صد درم آب لیمون پانزدہ درم عرق گاؤزبان

یک استار گلاب پنج استار علی الرسم مرتب نمایند شربتی
یک مثقال * مفرح اقلاسوطیوس این مفرح از رومیان
است و از سوده قدماست و معنی آن بزبان رومی
نجات دهنده از مضرت سموم و مالیخولیا و وسواس و
جنون و فالج و لقوه و جمیع امراض دماغی را نافع
بود و جذام و ضیق النفس و ربو و اوجاع مفاصل و نقرس
را و قولنج را سود مند بود و بواسیر را برطرف کند و سنگ
گرده و مثانه را بریزاند و تقویت باه کند و نشاط آورد
و غم را زائل کند و دیگر نفع ها دارد * صنعت آن
زرشک زرنباد ورق گل سرخ کشنیز خشک گاوزبان
تودری زرد تودری سفید تودری سرخ بهمنین از
هر یک نیم اوقیه حب الغار مصطگی رومی دارچینی عود
هندی قرنفل کبابه چینی مرمکی جنطیانا حماما ابریشم
مقرض از هر یک یک اوقیه آب غوره آب سیب
و رب ریباس از هر یک نیم رطل گلاب یک رطل
مجموع را در شیر گاو بجوشانند سوای زیست و یک روز عرق
کشند آنگاه این عرق را با یک رطل عسل و یک
رطل نبات بقوام آورند و با این اجزا کوفته بیخته
چنانچه رسم است بسرشند * اجزا این است صندل
سفید عود هندی قرنفل از هر یک هفت مثقال اشنه
اقاقیا بنفشه صمغ عربی دار چینی از هر یک سه مثقال
مروارید ناسفته مرجان کهربا یاقوت سرخ از هر یک
شش مثقال ورق نقره زعفران عنبر اشهب از
هر یک دو مثقال ورق طلا مشک خالص ابریشم مقرض
از هر یک یک مثقال اجزا کوفته بیخته بدستور متعارف
بعسل و نبات به قوام آورده بسرشند و بعد از چهل روز
شربتی دو درم * مفرح جالینوس قضیب را سخت کند و
اوعیه منی را تقویت دهد و منی را بیفزاید و دل و دماغ
و اعضا را قوت دهد و شهوت جماع زیاده کند و رنگ
بشره را صاف سازد و خون صالح در بدن زیاده کند
و نعوظ آورد و دوستی مرد در دل زن پیدا سازد *
صنعت آن مروارید ناسفته بسباسه انیسون بهمن سفید
از هر یک یکدرم بیخ کاکنج بیخ لبلاب صمغ عربی کتیرا از

هر یک نیم درم کزمازج سعد کوفی سلیخه دارچینی مصطگی
رومی گاوزبان خولنجان فرنجمشک صندل سفید
زراوند گرد فقاح اذخر از هر یک یک مثقال اجزا
کوفته بیخته با سه چندان عسل صاف کرده بسرشند و
هنگام خواب زمانی پیش از مجامعت مقدار یک مثقال
با قدری آب نیم گرم میل نمایند * مفرح دیگر مقوی دل
و دماغ باشد و تقویت باه کند و دیگر منافع بسیار
دارد * صنعت آن فلفل زنجبیل سنبل الطیب قاقله
کبار دار فلفل هیل بوا جوز بوا شیطرج هندی درونج
بادرنجبویه لسان العصافیر مصطگی رومی گل گاوزبان
خولنجان فرنجمشک مروارید ناسفته صندل سفید
زراوند مدحرج سلیخه ورق گل سرخ یاقوت رمانی دو
بهمنین از هر یک دو درم بسباسه شش درم پوست
ترنج سه درم پوست بلیله یک درم عنبر اشهب مشک
از هر یک یکدرم زعفران دو درم شیره نبات عسل
صاف سه وزن ادویه اجزا کوفته بیخته بدستور معمول
بسرشند شربتی دو درم * مفرح حار بنسخه حاوی صغیر
نافع از برای خفقان و ضعف قلب بارد * صنعت
آن گاوزبان درونج عقربی از هر یک شش درم
زرنباد سه درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند
شربتی از آن یک مثقال * مفرح حار بنسخه اختیارات
بدیعی خفقان سرد و ضعف دل را سود دارد *
صنعت آن گاوزبان بادرنجبویه بهمن سرخ بهمن سفید
از هر یک هشت درم آمله در شلث خیسانیده خشک
کرده بریان نموده بیست درم تخم فرنجمشک هشت
درم عود قماری ده درم گل مختوم مروارید ناسفته
از هر یک یک مثقال زعفران یک درم قرنفل بسباسه
کهربا زرنب کشنیز خشک از هر یک دو درم کبابه چینی
سه درم ورق گل سرخ صندل مقاصری از هر یک
پنجدرم عسل الهلیلج چهار یک من یاقوت رمانی ورق
نقره محلول از هر یک نیم درم زرنباد سه درم درونج
یک درم دارچینی دو درم مویز منقی نیم من قند سفید
یک من و نیم کهربا و بسد هر دو را سوخته و جواهر را ورقی

سنگ سماق صلایه کرده و باقی ادویه کوفته بیخته و
مویز منقی را در آب بپزند تا مهرا شود و با قند سفید
بقوام آورند عسل هلیله را در آن داخل کنند و ادویه
بدستور با آن بسرشند و در ظرف چینی نگاه دارند و بعد از
شش ماه استعمال کنند شربتی یک مثقال و در نسخه دیگر
آمله بریان ده مثقال است و در نسخه دیگر بجای یاقوت
زرد یاقوت رمانی است و بجای ورق محلول ورق
طلا محلول و وزن آمله ده درم و وزن قند نیم من است
نسخه اول اصح است و در نسخه صاحب میزان الطبائع
بجای بادرنجبویه بالنگو است و گفته که چهار یک من
شصت و چهار درم است و نیم من یکصد و بیست و
هشت درم و یک و نیم من سه صد و هشتاد و چهار درم
است این ترکیب بیست و پنج جزو الا عنبر از مویز منقی
و قند و وزن این بیست و پنج جزو تخمینا یکصد و شصت
و نه درم میشود مزاج گرم در آخر درجه اول و خشک
است در اول درجه ثانیه * مفرح حار منقول از قرابادین
قلانسی * صنعت آن کهربا شش درم زعفران سه
درم لسان الثور ده درم آمله منقی شش درم بادرنجبویه
هفت درم سارنج هندی چهار درم تخم بالنگو پنجدرم ورق
گل سرخ ده درم زرنباد سه درم مشک خالص یکدرم
درونج عقربی دو درم عنبر اشهب دو مثقال دارچینی
چهار درم اسطوخودوس دو درم حجر ارمنی مغسول
یاقوت رمانی از هر یک یکدرم تمام دو درم مروارید ناسفته
بست درم سنبل الطیب سلیخه هیل بوا قاقله از هر یک
یکدرم مرجان سه درم اجزا کوفته بیخته بعسل بسرشند
این نسخه بیست و پنج جزو است و وزن اجزا تخمینا
یک صد و دو درم است مزاج گرم در وسط درجه
اولی و خشک است در وسط درجه ثانیه به نسخه دیگر
درونج عقربی گاوزبان زرنباد از هر یک شش درم
بادرنجبویه سه درم کوفته بیخته بشراب سیب شیرین بسرشند
و بعضی گفته اند که بعسل مصفی بسرشند و قومی هر دو را
آورده اند که اول مرتبه بشراب سیب مثل او دو بار
بسرشند و بعد از آن بعسل مصفی او دو دفعه شربتی یک مثقال

این نسخه چهار جزو است و وزن اجزا بست و یکدرم است
و مزاج گرم در آخر درجهٔ دوم و خشک است در یکدرجه
مفرح حار دیگر خفقان و ضعف دل را که از سردی باشد
ببرد + صنعت آن پوست اترج بادرنجبویه غنچهٔ گلسرخ
تخم خیارین از هر یک سه درم بهمن سرخ بهمن سفید
از هر یک دو درم و نیم زعفران دو درم دارچینی یک
درم و نیم تخم کرفس یکدرم مشک خالص یک مثقال
و روغن بادام شیرین پنج مثقال نبات سفید ترنجبین
سفید از هر یک نیم من نبات و ترنجبین را در گلاب
حل سازند و بقوام آورند و ادویه را کوفته بیخته با آن
بسرشند شربتی یک مثقال + مفرح حار تالیف حکیم
معصوم شیرازی ضعف دل را که از سردی باشد سود
دارد و موافق مزاج پیران بود + صنعت آن زرنباد
درونج عقربی از هر یک سه درم جند بیدستر قاقله کبار
قرنفل بادرنجبویه از هر یک دو درم فلفل زنجبیل از هر یک
درم اشنه بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک سه درم
مروارید ناسفته بسد مرجان قرمزی از هر یک دو درم
مشک خالص عنبر اشهب از هر یک نیم درم ورق طلا
محلول دو دانگ جواهر را اصلایه کرده باقی ادویه را
کوفته بحریر بیخته باسه وزن ادویه عسل مصفی بسرشند
شربتی یک مثقال + مفرح حار نافع از برای سوء مزاج
بارد قلب و ضعف قلب از برودت و خفقان بارد
صنعت آن مصطگی عود هندی دارچینی سک
قرنفل سنبل الطیب جوز بوا کبابهٔ چینی قاقله کبار
دانهٔ هیل پوست اترج از هر یک یک مثقال مشک
خالص چهار دانگ کوفته بحریر بیخته به رب به شیرین
و رب انار شیرین و آب کیل بقدر حاجت سرشته
معجون سازند + مفرح حار نافع از برای ضعف
قلب و ضعف حادث از سوء مزاج بارد و سائج
و حادث از خلط بارد + صنعت آن کهربای شمعی و
جند بیدستر از هر یک پنجدرم پوست اترج سه درم
فرنجمشک چهار درم کوفته بیخته بشراب سیب شیرین
سرشته معجون سازند + مفرح حار نسخهٔ دیگر + صنعت

آن قرنفل خولنجان بسباسه قاقله کبار گاوزبان
اشنه گل قرنفل زنجبیل مصطگی ورق گل سرخ
مروارید ناسفته زعفران پوست اترج از هر یک سه درم
قرنفل چهار درم جوزبوا بهمن سرخ بهمن سفید سنبل
الطیب خصیة الثعلب نارمشک فرنجمشک از هر یک
پنجدرم بسد کهربا از هر یک یک درم یاقوت کبود
ورق نقره مشک خالص از هر یک نیمدرم سعد کوفی
دو درم و نیم قند سفید یک من عسل مصفی بقدر حاجت
بدستور مرتب سازند شربتی یکدرم و اگر چند روز
در جو نگاهدارند که مزاج گیرد خوب است + مفرح حار
منقول از قرابادین نجیبی جهت خفقان و مالیخولیا
و وحشت و تقویت معده و اشتها و هضم طعام نافع
و موی را سیاه دارد و رنگ رخسار را نیکو گرداند
صنعت آن بادرنجبویه کشنیز اترج قرنفل قرفه زعفران
مصطگی جوزبوا قاقله کبار نارمشک سک بهمنان
زرنباد درونج تخم فرنجمشک بابونه از هر یک یک جزو
مشک عنبر نصف جزو هلیله کابلی ست عدد آمله
سی عدد آن هر دو را در سه رطل آب بجوشانند تا
آب بسوزد و عسل بماند بعد ازان عسل را با
ادویه کرده بسرشند شربتی از یکدرم تا دو درم است
و این نسخه انفع از نوشدارو است جهت مرطوبین
مبرودین این نسخه هفت ده جزو است و مزاجش
گرم و خشک در اول درجهٔ سوم + مفرح حار کثیر
المنافع جهت امراض بارده هر قسم هر جا که باشد
جهت جنون و تقویت اعضای رئیسه و فتح سدها
بغایت نافع است گرم در سوم و خشک در دوم و
قوتش تا دو سال باقیست و شربتش تا یک مثقال
صنعت آن اشنه اظفار الطیب نارمشک فرنجمشک
بالسویه قرفه قرنفل دارچینی سنبل الطیب از هر یک
مثل نصف اجزا مصطگی زعفران از هر یک وزن
ربع اجزا با عسل بسرشند + مفرح دلکشای بارد
ضعف دل و وسواس و خفقان را زائل کند
و دل را قوت دهد و نشاط تمام آورد + صنعت

آن مروارید ناسفته سه درم بسد کهربای شمعی از هر یک
یکدرم لعل بدخشی یکمثقال یاقوت زرد نیم مثقال یشب
سبز قرنفل از هر یک یکدرم بهمن سفید دو درم کبابه چینی
بهمن سرخ از هر یک یکدرم زرنباد نیمدرم بادرنجبویه سه
درم سانج هندی یکدرم درونج عقربی نیم مثقال
و پوست بیرون پسته سه درم پوست اترج سه درم صندل
سرخ صندل سفید گاوزبان پنجدرم و هر یک سه درم
کشنیز خشک دو درم ورق طلا ورق نقره از هر یک
نیم مثقال ورق گل سرخ سه درم دارچینی یک درم
آمله منقی پنجدرم عصارهٔ زرشک ده درم طین ارمنی
دو درم تخم فرنجمشک سه درم طباشیر سفید دو درم
عود هندی خام یک مثقال کافور قیصوری نیم درم
زعفران دانگی عنبر اشهب نیم مثقال مشک ترکی یک
دانگ و نیم شراب سماق نیم من شربت سیب اصفهانی
چهل مثقال شراب سفرجل اصفهانی بیست مثقال
ادویه را کوفته بیخته جواهر را اصلایه کرده با شربتهای
مذکوره بسرشند شربتی یکدرم این ترکیب سی و چهار
جزو است و وزن اجزا شصت و هشت درم است
مزاج سرد است در اول درجه اعتدال و خشک است
در وسط درجهٔ دوم + مفرح دلکشای حار خفقان و
ضعف دل اگر از سردی بود سود دارد + صنعت
آن پوست ترنج گل سرخ بادرنجبویه گل گاوزبان مغز
تخم خیارین از هر یک پنجدرم بهمن سرخ و سفید از هر یک
دو درم و نیم هلیله سیاه مغز بادام خشخاش سفید کنجد
مقشر از هر یک سه درم زعفران دو درم دارچینی سه
درم و نیم تخم کرفس یک درم مشک یک مثقال و
روغن بادام پنج مثقال نبات سفید ترنجبین از
هر یک نیم من نبات و ترنجبین را در گلاب حل سازند
و بقوام آورند و ادویه کوفته بیخته با آن بسرشند
مفرح دلکشای بارد طباشیر بهمنین گلسرخ بسد کهربا
مروارید ناسفته از هر یک یک مثقال صندل سفید
کشنیز خشک از هر یک دو درم تخم خرفه هشت درم
زرشک منقی یکدرم ورق طلا محلول ورق نقره

محلول از هر یک نیم درم پوست بیرون پسته یکدرم قند سفید
انگبین آب ترنج چهل مثقال بطریق معهود معجون سازند
مفرح دلگشای مومیائی تالیف حکیم عزت الله بواسطهٔ
تفریح و نشاط و رفع وسواس و مالیخولیا و ضعف دل و
امراض سوداوی را سودمند و خفقان و غشی را بر طرف
کند و فائده بسیار دارد ✤ صنعت آن یاقوت رمانی
لعل بدخشانی مروارید بحری ناسفته کهربای شمعی بسد
فیروزه نیشاپوری لاجورد مغسول از هر یک دو درم
ورق طلا نیم درم نقره یکدرم مشک یکدرم عنبر اشهب
صندل سفید عود قماری قرنفل قاقله کبار دارچینی
جدوار خطائی قاقله صغار ورق اترج سازج هندی
شقاقل مصری اشنه بادرنجبویه تخم مورد فرنجمشک
کشنیز خشک غاریقون اسطوخودوس عود الصلیب
حاشا برگ ریحان مومیائی کانی کبابه چینی آمله منقی
حب بلسان پوست هلیله کابلی سعد کوفی سنبل الطیب
ناردین ابریشم مقرض از هر یک دو درم زعفران پنج
درم راسن حب الصنوبر خصیة الثعلب مصری درونج
عقربی قشر اترج بهمن سفید بهمن سرخ گاوزبان گیلانی
مغز نارجیل مغز پسته از هر یک سه درم آب سیب شیرین
آب انار شیرین آب به آب امرود از هر یک رطلی نبات
برابر همه اجزای ادویه کوفته بیخته عسل صاف کف
گرفته دو وزن مجموع اجزا آب فواکه مذکور را با عسل
بقوام آورند و سرد نموده ادویه را بترتیب داخل کرده
خوب در هم بسرشند و شب در پاتیل گذارند تا سرد گردد
بعد از آن در ظرف طلا یا نقره یا چینی کرده سر ظرف را
محکم کنند و مدت چهل یوم درمیان جو بگذارند تا کیفیت
ازمیده شباهت بران فائض گردد و بعد از آن
دو درم میل فرمایند و از عقب آن پیالهٔ گلاب یا چای
بنوشند که انتعاش عجیب روی خواهد نمود و نشاط
وافر دست خواهد داد والله اعلم ✤ مفرح رشیدی
خوش و جالی و شگفتگی تمام دارد ✤ صنعت آن
لعل بسباسه از هر یک پنجمثقال زعفران سه مثقال
جدوار اعظم دو مثقال قند سفید پنجاه مثقال قند را در
گلاب حل کنند و بقوام آورند و دارو ها کوفته بیخته
بسرشند مفرح رشیدی اقوی می از اول ✤ صنعت آن
یاقوت رمانی لعل بدخشی مروارید ناسفته از هر یک
پنجمثقال بسباسه زعفران سازج هندی اشنه انیسون
تخم کرفس فرنجمشک پوست زرد اترج از هر یک یکمثقال
گاوزبان هفت مثقال بادرنجبویه بهمن سرخ بهمن
سفید سک المسک از هر یک دو مثقال مشک
ترکی نیم مثقال ورق طلا ورق نقره محلول از هر یک
پنجاه عدد ابریشم مقرض عنبر اشهب از هر یک یکمثقال
زائد الفکر پانزده مثقال قند سفید عسل مصفی از
هر دو سه وزن ادویه در گلاب بگدازند و بقوام آورند
و ادویه را کوفته بیخته علی الرسم با آن بسرشند شربتی
یکمثقال ✤ مفرح سرد خفقان و ضعف دل را از گرمی
باشد زائل کند ✤ صنعت آن طباشیر دو درم گاوزبان
ده درم شیر آمله پانزده درم عصارهٔ زرشک پنج درم
صندل مقاصری سه درم بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک
دو درم ورق گل سرخ پنج درم درونج عقربی دو درم
کشنیز خشک پوست بیرون پسته مروارید ناسفته
زعفران کهربای سوخته ابریشم سوخته از هر یک دو درم
یاقوت چهار دانگ ورق طلا ورق نقره از هر یک یکمثقال
آب سیب ترش چهل درم آب حماض قند صاف کرده
دو من بقوام آورده و دارو ها بدان بسرشند شربتی
یکدرم این نسخه نوزده جزو است وزن آن هشت
و دو درم مزاج سرد است در ثلث درجهٔ اول و خشک
است در اواخر درجهٔ اول ✤ مفرح سرد دیگر خفقان
و ضعف دل گرم را سودمند بود ✤ صنعت آن
طباشیر سفید بهمن سفید ورق گل سرخ گاوزبان
از هر یک چهار درم بهمن سرخ بسد کهربا مروارید ناسفته
از هر یک یکدرم صندل سفید کشنیز خشک از هر یک دو
درم تخم تورک هشت درم زرشک بیدانه دوازده درم
ورق طلا ورق نقره از هر یک نیم درم پوست بیرون
پسته یکدرم قند سفید انگبین عرق بید مشک نیم من قند
با عرق بقوام آورند و دارو ها بسرشند شربتی یکدرم
تا یک مثقال این نسخه پانزده جزو است بغیر قند و عرق
وزن آن چهل و شش درم مزاج سرد است در دوم درجه
و خشک است در آخر یکدرجه ✤ مفرح سرد دیگر خفقان
را سودمند ✤ صنعت آن مروارید ناسفته کهربا بسد
سوخته گاوزبان گل ارمنی از هر یک دو درم طباشیر
سفید یکدرم مشک ترکی نیم دانگ قند سفید ده درم
اجزا کوفته بیخته بگلاب بسرشند شربتی یکدرم این نسخه
هشت جزو است با قند وزن آن بیست و یکدرم و نیم
دانگ مزاج سرد است در درجهٔ اول خشک در یکدرجه
و نیم ✤ مفرح سوسنبری از حکمای فرس و شیخ داود گفته
که از تراکیب مشهورهٔ شیخ است که برای عصفور تالیف
نموده و مفرح و مقوی و مساوی ست اجساد و ارواح
و نافع است مطلق امزجه را و در هر وقت که اعاده میکنند
قوای ساقطه را و ارواحی که نقصان یافته باشد بمرض یا
بمسهل یا از سم یا از غیر اینها و جهت خفقان و رعشه
و استسقا و یرقان و سوء هضم و برانگیختن باه نافع و
ساکن نمودن درد نقرس و مفاصل را و معتدل است
و گویند گرم ست در اول و نیافته اند در وی ضرر چیزی
صنعت آن زرنباد بهمن سرخ و سفید درونج بادرنجبویه
از هر یک دو مثقال فرنجمشک شش مثقال عود
قماری وج از هر یک پنجمثقال نعناع خشک سوسنبر
دارچینی کنجد مقشر جوزبوا ورق نقره محلول کهربا زعفران
از هر یک دو مثقال بسباسه یاقوت احمر از هر یک یک
مثقال و نیم بعد از سحق بلیغ ادویهٔ غیر معدنی را در
هشتاد مثقال بدین موجب از گلاب و عرق بید مشک
و آب سیب و آب مرزنجوش و آب گاوزبان از هر
یک شانزده مثقال در فصل بهار یکشب بخیسانند
و در زمستان دو شب و دویست و پنجاه مثقال و
عسل کف گرفته که سه وزن ادویه است بوزن در آورند
بعد از ان دویست و پنجاه مثقال شیر تازه دوشیده
را بخورد عسل دهند و بدستور با عشر عسل که بیست
و پنج مثقال باشد با روغن بنفشه یا بادام بجوشانند
تا منعقد گردد و بعد از ان از سر آتش بزیر آورده

ادویہ را اضافہ نمایند و بار دیگر آتش گذاشتہ اند کی بجوشانند
و یکشب در پاتیل بگذارند اگر روز دیگر مشاہدہ نمایند
کہ آبی باو ہشت باز بگذارند بآتش نرمی کہ بجوش نیامدہ
بخار بر طرف شود آنگاہ ادویہ معدنی کہ نقرہ و کہربا و
یاقوت ست اضافہ کنند و شیخ مؤلف نسخہ میفرماید کہ
اگر پادزہر معدنی باشد دو مثقال و اگر حیوانی باشد
دوازدہ قیراط در گلاب حل نمودہ شقیقہ نمایند یک
درم او در نشاد و کیفیت برابری با یک من خمیر کنند
با وجود سلامت حس و صحت ادراک و قدر شربتش
تا دو مثقال ست و قوتش تا بست سال باقی ست
جہت حفظ صحت ناشتا تناول نمایند و جہت قوت
باہ شب و بجہت سموم با آب رازیانہ و بجہت خفقان
با عرق گاؤزبان ✽ مفرح شاہی معتدل ضعف دل
و سستی و قوت ہمہ بدن را بغایت خواست و نشاط
و شگفتگی تمام بخشد و دیگر نفع ہا دارد ✽ صنعت آن
پادزہر حیوانی یکدرم جدوار مجرب خطائی زعفران
ابریشم مقرض از ہر یک نیمدرم بادرنجبویہ ہفت درم
لعل ناجور دشتہ از ہر کدام دو درم مروارید ناسفتہ
یاقوت از ہر یک سہ درم صندلین گاؤزبان گیلانی
گل گاؤزبان از ہر یک نیمدرم درونج عقربی تیر املہ
منقے زرنباد طباشیر سفید کشنیز خشک از ہر یک چہار
درم و ورق گل سرخ ہشت درم عنبر اشہب یکدرم مشک
خالص نیم مثقال و ورق طلا دو دانگ و ورق نقرہ
سہ دانگ ادویہ را نرم کوفتہ بیختہ و جواہر را خوب
صلایہ نمودہ ہمہ را در عرق بید مشک بسرشند و در
سایہ خشک کنند و دیگر بارہ کوفتہ بیختہ با سہ چندان
شربت بہ شیرین معجون سازند ✽ مفرح صغیر بارد منقول
از شرح سدیدی ✽ صنعت آن کشنیز خشک دو درم
گل سرخ طباشیر سفید از ہر یک یکدرم کافور دو قیراط
بشراب سیب بسرشتند شربتے یکمثقال با شراب سیب
یا حماض این ترکیب چہار جزو ست وزن آن چہار
درم و دو قیراط و مزاج سرد است در دوم درجہ
خشک ست قریب بسہ درجہ ✽ مفرح قابض نافع

اسہال را ✽ صنعت آن مروارید کہربا بسد تخم کاسنی
تخم گل از ہر یک سہ درم مرجان قرمزی یکدرم و نیم
عقیق تخم حماض ریوند چینی عصارۂ امیرباریس تخم خشخاش
کاہوی بری سرطان نہری گل مغسول از ہر یک
دو درم لعل عود از ہر یک یکدرم بہمن سرخ بہمن سفید
صندل سرخ صندل سفید طباشیر سفید طین مختوم
تخم خرفہ قشور آملہ ورق الآس از ہر یک پنج درم و
کشنیز خشک یکدرم و نیم زرنباد زعفران از ہر یک
نیمدرم پوست ترنج یکدرم رب بہ معجون سازند این
نسخہ بست و نہ جزو است وزن آن ہشتاد و شش درم
مزاج سرد است در نیم درجۂ اول و خشک است در
یک درجہ و دو ثلث ✽ مفرح کبیر کہ مولانا فخر الدین طبیب
بجہت سلطان یعقوب بدل شراب ترتیب دادہ ✽
صنعت آن یاقوت زرد یاقوت رمانی گاؤزبان
پوست اترج طباشیر ابریشم مقرض از ہر یک شش درم
یشب (?) کہربا بادرنجبویہ قاقلہ گلنار گل مختوم گل ارمنی
ورق طلا ورق نقرہ بہمن سفید بہمن سرخ کبابہ چینی
سنبل الطیب قرفہ زرنباد قاقلہ صغار جدوار خطائی
از ہر یک یکدرم و نیم زنجبیل سافج ہندی زرشک
منقے نیلوفر سعد کوفی مثقال زعفران از ہر یک
چہار درم نار مشک درونج عقربی صندل سفید
صندل سرخ عنبر اشہب پادزہر از ہر یک سہ درم
مشک دو درم آب بہ آب انار از ہر یک صد و بست
درم گلاب عرق گاؤزبان از ہر یک سہ صد درم
نبات ششصد درم نبات را در آبہا و گلاب و عرق
گداختہ بقوام آوردہ اجزا را کوفتہ بیختہ در آن اندازند
و معجون سازند و در ظرف چینی یا آبگینہ کردہ بعد
از شش ماہ استعمال نمایند این ترکیب سی و شش
جزو است بغیر از گلاب و عرق و آبہا وزن آن
یکصد و چہار درم و نیم مزاج گرم است در نیم درجہ
و خشک است در اواخر درجۂ اول ✽ مفرح کبیر کہ
حکیم افضل گیلانی بجہت نواب جنت مکانی ابراہیم (?)
قطب شاہ نور اللہ مرقدہ ترتیب دادہ ✽ صنعت

آن یاقوت سرخ مروارید ناسفتہ یشب سبز نار مشک
مثقال (?) طباشیر صندل سرخ صندل سفید تخم کشنیز خشک
پوست ہلیلۂ کابلی آملہ مقشر تخم کاسنی از ہر یک دو مثقال
لعل بدخشی بہمن سرخ بہمن سفید سنبل قرفہ کبابۂ چینی
درونج عقربی عنبر اشہب گل مختوم گل ارمنی پادزہر
حیوانی ماہ فروین (?) خطائی کہ جدوار است از ہر یک
یک مثقال زنجبیل زرنباد ساذج ہندی سعد کوفی
زرشک بیدانہ نیلوفر مصطگی از ہر یک سہ مثقال پوست
ترنج بادرنجبویہ گاؤزبان عود خام ابریشم مقرض از
ہر یک چہار مثقال مشک نیم مثقال ورق طلا دہ
مثقال ورق نقرہ پنج مثقال آب بہ آب سیب
بلخی آب انار گلاب عرق بید مشک عرق گاؤزبان
از ہر یک چہار مثقال نبات یک من اجزا را نرم کوفتہ
و بحریرہ بیختہ بقند یا عسل بقدر کفایت معجون سازند این
ترکیب چہل و یک جزو است بغیر نبات و عسل و گلاب
و عرق و آبہا وزن آن نود و چہار مثقال و نیم
مزاج گرم است در اوائل ربع دوم درجۂ اول و خشک
است در سہ ربع درجۂ اول ✽ مفرح لنا شیخ داؤد انطاکی
نوشتہ کہ من این مفرح را از مفردات ادویۂ قلبیہ شیخ
استنباط نمودم و بہ تجربہ و امتحان آوردم یافتم آنرا
بالغ النفع جید الفعل نیکو عاقبت صالح از برائے
جمیع امراض باردہ حادثہ از سر تا قدم باطنی و ظاہری
خوردن و مالیدن و اکتحال با آن نمودن حدت بخشد
نور باصرہ را مقوی حواس و فکر و زیادہ کنندہ
حفظ و فہم و ہضم طعام و شہوت باہ و زائل کنندہ
یرقان و استسقا و جذام و برص و نگاہدارندہ عضو
از اذیت سم و مسکن وجع مفاصل و عرق النسا و
نقرس و حافظ جنین مانع اسقاط و مصلح ارحام و
امراض متعددہ و منقی اخلاط لزجہ است و بالجملہ افعال
آن عجیب است خصوصاً برائے سر و درد و بجہت از خیر (?)
تجاویر و اختلاط عقل و این مرکب در درجۂ دوم گرم
و خشک است و در درجۂ اول قوتش تا سہ سال باقی
ماند و شربت آن یک مثقال ✽ صنعت آن قرنفل

دارچینی اسارون از هر یک بست مثقال قاقله کبار
قاقله صغار برگ گاوزبان زرنب درونج مرزنجوش
بهمنان تودریج تمام برنجاسف بادرنجبویه از هر یک پانزده
مثقال ادویه کوفته بیخته بوزن جمیع گلاب و عرق بید
بخیسانند و در شیشه پر نمایند پس بگیرند مروارید ناسفته
جید مرجان کهربا از هر یک شش مثقال ورق طلا و ورق
نقره محلول پس مشک خالص عنبر اشهب عود هندی خام
غرقی از هر یک سه مثقال کوفته در قابله گذارند و
ادویه مسطوره را بولای آن عرق کشند تا تمام عرق برآید
پس قابله را بر داشته در آب ملایم گذارند و بگیرند شربت
سیب شیرین شراب انار شیرین شراب ریباس و عسل
از هر یک نیم رطل و بر آتش ملایم بگذارند و از عرق
مسطور اندک بران بچکانند تا منعقد گردد و چون
تمام شود پس از آتش فرود آورده صندل سرخ و زرد
از هر یک پنجمثقال تخم مرو تخم ریحان از هر یک چهار
زمرد اعلی یک چهار یک مثقال سائیده با آن قوام
نموده در ظرف طلا یا نقره یا چینی نگاه دارند و نوشته
که تخم ریحان و مرو را اکو بند، مفرح لنا دیگر از شیخ داود
انطاکی که تریاقیست در نفع بالنسخه اول وقتیکه در مزاج
گرمی باشند و نیکوست برای جوانان و ساکنین فضای
صفرا و خون ست و طاعون و وبا را مجربست و جهت
تغیر هوا نیکیست و آن گرم ست در درجه دوم و خشک
ست در درجه اول مقدار شربت از ان یک مثقال و قوت
آن تا قریب به سی سال باقی میماند، صنعت آن صندل
هر سه قسم آن زرشک منقی کشنیز خشک گل سرخ منزوع
الاقماع از هر یک بست مثقال عود هندی خام غرقی
نعناع خشک مرزنجوش از هر یک ده مثقال ادویه را
جو کوب نموده در سه وزن تمام ادویه بسرکه مقطر
بخیسانند و یک شبانروز پس تقطیر نمایند بر بست این
ادویه کهربا مروارید ناسفته بزرگ دانه ورق نقره
از هر یک هفت مثقال زمرد مرجان کهربا که کنده رست
از هر یک چهار مثقال عنبر مصطکی سعد کوفی از هر یک
دو مثقال که بسیار نرم کوفته بیخته باشند پس این ب

مقطر را با سه رطل نبات سفید بقوام آورند و از آتش
برگرفته دارچینی آمله منقی پوست هلیله کابلی طین مختوم
تخم رجله از هر یک پنج مثقال طباشیر سفید سه
مثقال کافور خالص یکمثقال نرم سوده بدان نیکو
بیامیزند و در ظرف نقره یا چینی نگاه دارند و موافق
سن و شخص و بلد استعمال نمایند، مفرح مائل به
حرارت نافع از برای خفقان و ضعف حادث از
برودت و از سوء مزاج سوداوی و توحش و وسواس
را دور کند و غم را زائل گرداند و فرح و نشاط آورد
صنعت آن بادرنجبویه گاوزبان تخم فرنجمشک بهمن
سرخ بهمن سفید از هر یک هفت درم کشنیز خشک و
دارچینی طباشیر سفید کهربا بسد عود هندی ابریشم
خام مروارید ناسفته از هر یک دو درم زعفران یک
مثقال قرنفل دو درم زرنباد درونج از هر یک سه درم
ورق طلا ورق نقره یاقوت رمانی مشک تبتی
خالص از هر یک نیم مثقال زرنب دو درم کبابه چینی
قاقله از هر یک سه درم آمله منقی در شراب خیسانیده
در سایه خشک کرده بست درم گل سرخ پاک کرده
پنجدرم صندل سفید سوده سه درم جواهر را اصلاً
کنند تا چون هبا شوند و ورق طلا و نقره را داخل
نمایند و باقی ادویه را کوفته بیخته بگیرند عسل اهلیلج
کابلی مربا نصف رطلی جلابیکه بقوام عسل آورده
باشند و در ان جلاب آب سیب و گلاب داخل
کرده ادویه را با آن بسرشند و در ظرف چینی محافظت
نمایند شربتی از یک مثقال تا دو مثقال این نسخه
منقول از شرح موجز سدیدی است که باسم مفرح
یاقوتی مائل بحرارت ذکر کرده و این جهان مفرح
منقول از اختیارات است بتفاوت، مفرح مائل
بحرارت احرار از مفرح قبل، صنعت آن قرفه قرنفل
دارچینی سنبل الطیب فرنجمشک درونج از هر یک
ده درم کبابه چینی قاقله از هر یک پنجدرم نارمشک
عود هندی اشنه سادج هندی از هر یک دو درم زعفران
مصطکی از هر یک یک مثقال عنبر اشهب یک مثقال

مشک خالص نیم مثقال ورق طلا ربع مثقال آمله منقی
در آب مویز سرخ خیسانیده بریان کرده پانزده درم
ادویه را کوفته بیخته بعسل هلیله مربا بسرشند شربتی از
یک مثقال تا دو درم، مفرح مالیخولیا توحش را نافع باشد
و دل را قوت دهد و نشاط آورد، صنعت آن ورق
گل سرخ سعد کوفی قرنفل از هر یک پنجدرم بسباسه پوست
ترنج قرفه تخم فرنجمشک از هر یک سه درم مشک [illegible]
کوفته بیخته بشراب سیب معجون سازند، مفرح مختصر
دل را قوت دهد و توحش و مالیخولیا را سودمند بود،
صنعت آن بسباسه کهربا مروارید ناسفته فرنجمشک
سک قشر اترج آمله مقشر از هر یک سه درم ابریشم خام و بادرنجبویه
لسان الثور از هر یک سه درم و نیم مشک خالص نیم درم
اجزا کوفته بیخته با شربت افتیمون بسرشند شربتی سه درم
مفرح مسیحی منسوبه حکیم معصوم در تفریح نشاط قریب به طرب
المجالس ست، صنعت آن قرفه گاوزبان بادرنجبویه
ورق گل سرخ از هر یک پنجمثقال خولنجان کبابه چینی
قرنفل سنبل الطیب قاقله کبار و صغار جوزبوا تخم
فرنجمشک مصطگی رومی پوست زرد اترج لسان العصافیر
اشنه از هر یک چهار مثقال سادج هندی سعد کوفی
زرنجبیل دار فلفل مروارید ناسفته لعل بدخشی یاقوت
رمانی کهربا مرجان جدوار خطائی از هر کدام دو مثقال
عنبر اشهب یک مثقال مشک خالص دو دانگ
و زعفران سه درم ورق طلا دو دانگ ورق نقره نیم
مثقال اجزا اید ستور معمول کوفته بقاعده متعارف
با سه چندان عسل مصفی بسرشند شربتی یکدرم تا یکدرم
و نیم مفرح مسیحی به نسخه شفائی دل و جگر و دماغ را
قوت دهد و ذهنی بیفزاید و اشتهای طعام آورد و در
مجامعت نظیر ندارد، صنعت آن قرفه گاوزبان
بادرنجبویه ورق گل سرخ از هر یک پنجدرم کبابه چینی
خولنجان قرنفل سنبل الطیب قاقلتین جوزبوا تخم
فرنجمشک مصطگی پوست ترنج لسان العصافیر بسباسه
از هر یک سه درم اشنه چهار درم مروارید ناسفته سادج
هندی سعد کوفی عنبر اشهب از هر یک دو درم زرنجبیل و

دار فلفل از هر یک یکدرم خصیة الثعلب ده درم مشک
زر محلول نقره محلول از هر یک نیمدرم لعل کهربا بسد از هر یک
یکدرم حجر واعظم سی مثقال با عسل دو وزن ادویه معجون
سازند چنانچه رسم است ✤ مفرح مسیحے منسوب آن مرحوم
جهت تقویت دماغ و جگر و معده و پشت و گرده و هاضمه
نافع و منی بیفزاید و اشتهای طعام آورد ✤ صنعت آن
ورق قرنفل که برگ فرنجمشک است گاؤزبان بادرنجبویه
قرفه ورق گل سرخ از هر یک پنجدرم خولنجان قرنفل
کبابه جوز الطیب قاقله کبار و صغار تخم فرنجمشک
پوست زرد اترج خصیة الثعلب مصری لسان العصافیر
بسباسه از هر یک سه درم سنبل الطیب اشنه عنبر اشهب
مروارید ناسفته از هر یک دو درم زنجبیل دار فلفل ورق
گل سرخ که بفارسی گل مشکی و بهندی سیوتی نامند لعل
بدخشی کهربا بسد از هر یک یکدرم مشک تبتی ورق طلا
ورق نقره از هر یک نیم مثقال ادویه کوفته بیخته بروغن
بادام بیست درم چرب نموده با سه وزن ادویه عسل
بقوام آورند ✤ مفرح دیگر قریب النفع است بدان ✤
صنعت آن قرنفل بسباسه خولنجان قاقله کبار اشنه
ورق قرنفل که برگ فرنجمشک است که بهندی رام تلسی
نامند گاؤزبان زنجبیل پوست زرد اترج ورق گل سرخ
زعفران مصطگی مروارید ناسفته از هر یک سه درم و
قرفه چهار درم جوز الطیب سنبل الطیب بهمن سرخ بهمن سفید
خصیة الثعلب مار مشک فرنجمشک لعل بدخشی بسد
کهربا عاقرقرحا از هر یک یکدرم عنبر اشهب سعد کوفی
از هر یک دو درم مشک ترکی یاقوت کبود از هر یک
نیمدرم ورق طلا ورق نقره از هر یک نیم مثقال حجر واعظم
سی مثقال علی الرسم با سه وزن ادویه عسل خالص
مصفے یا عسل و نبات بالمناصفه بسرشند شربتی بقدر
حاجت ✤ مفرح مشتهی هاضم و هبی از مجربات حکیم علے
است ✤ صنعت آن دارچینی بسباسه خولنجان از
هر یک سه مثقال قرنفل عود قماری بوزیدان عنبر اشهب
از هر یکدو مثقال مصطگی زعفران بهمنان از هر یک
پنجمثقال مشک نیم مثقال ورق الخیال بقدر حاجت

عسل سه وزن ادویه اگر خواهند بدل ورق الخیال
بیخ تفاح یا بیخ تبیسی کنند و علی الرسم معجون سازند
شربتی یک مثقال ✤ مفرح معتدل منقول از حاوی
صغیر ابن الیاس ✤ صنعت آن مروارید ناسفته
گاؤزبان گشنیز خشک از هر یک ده درم فرنجمشک
ششدرم کهربای شمعی تخم کاسنی از هر یک پنجدرم صندل
سرخ صندل سفید ساذج هندی زرنباد تخم فرنجمشک تخم
بالنگو بادرنجبویه گل بنفشه خشک گل ارمنی مغسول
تخم خشخاش سفید از هر یک چهار درم دروغ عقربی
سه درم گل سرخ ششدرم طباشیر سفید هشت درم
سنامکی ششدرم کافور قیصوری یکدرم عنبر اشهب
یکدرم و نیم مشک تبتی دو دانگ عود هندی ده مثقال
زعفران دو درم اجزا را کوفته بیخته با شراب سیب
سه وزن ادویه بدستور مقرر ترکیب نمایند ✤ مفرح
معتدل دیگر خفقان و ضعف دل را نافع و وسواس
را زائل کند و نشاط آورد و مولانا سدید در شرح موجز
گفته که نیز از خواص این مفرح آنست که رنگ را نیکو
میکند و اشتهای طعام می آورد و فکر را نیکو میگرداند
و نافع است از برای التهاب و عطش ✤ صنعت
آن مروارید ناسفته بسد از هر یک پنجدرم تخم کاسنی
دو درم و نیم دروغ عقربی یکدرم ساذج هندی دو درم
و نیم افتیمون ورق گل سرخ از هر یک سه درم زرنباد
دو درم تخم بالنگو تخم فرنجمشک از هر یک دو درم و در
بعضے نسخها سنامکی نیز سه درم داخل ست زعفران
عنبر اشهب از هر یک یکدرم کافور قیصوری نیمدرم
مشک ترکی دانگی عود هندی خام پنجدرم کشنیز مقشر
دو درم و نیم خشخاش سفید گل بنفشه گل ارمنی از
هر یک دو درم ورق طلا و نقره از هر یک یک مثقال
لعل بدخشی نیم مثقال همه را با شراب سیب خالص
یا شراب حماض بدستور بسرشند شربتی یکدرم تا یک
مثقال اگر بشراب سیب خواهند بسرشند یکصد و
هشتاد مثقال و اگر بشراب حماض خواهند هشتاد و
پنج مثقال باید کرد و اگر نیمے شراب سیب و نیمے دیگر

شراب حماض کنند بهتر باشد و در نسخه دیگر بنظر رسیده که
اگر با شراب سیب خواهند یکصد و هفتاد مثقال و اگر
با شراب حماض خواهند یکصد و هشتاد و پنجمثقال کنند
و این نسخه اصح است و در نسخه صاحب میزان الطبائع
که از اختیارات نقل کرده کهربا و تخم کاسنی و ساذج و
تخم بالنگو و تخم فرنجمشک از هر یک دو درم ذکر کرده و
گفته که این ترکیب بیست و هشت جزو است و وزن
شصت و نه درم است اگر سنا داخل کنند بیست و نه
جزو میشود و وزن اجزا هفتاد و دو درم مزاج معتدل
در حرارت و برودت و خشک است در آخر درجه اول
و در نسخه صاحب ذخیره فرنجمشک سه درم بر اجزا مسطوره
زیاده کرده و طلا و نقره و لعل داخل ندارد و وزن
ساذج و تخم فرنجمشک و کشنیز و تخم بالنگو از هر یک دو
درم و وزن کافور دو دانگ و وزن عنبر چهار دانگ
و وزن عود هندی یک مثقال ست و سه درم سنامکی
را از اجزای آن ساقط کرده اند و گفته که بشراب
سیب سکری بسرشند و شربتے دو درم تا سه درم و نسخه که
حکیم سدید در شرح موجز آورده موافق ست با نسخه
ذخیره الا آنکه گاؤزبان و طباشیر هر دو داخل ست
از هر یک سه درم و نیم و وزن گل سرخ سه درم و نیم است
و وزن عنبر یکدرم و وزن کافور نیمدرم و وزن مشک
ربع درمی ✤ مفرح معتدل منقول از قرابادین جلانسی
خفقان و ضعف قلب را نافع بود و توحش سوداوی
را زائل کند ✤ صنعت آن طباشیر سفید زرشک
منقے گل سرخ مروارید ناسفته مرجان کهربا بسد
از هر یک سه درم صندل سرخ صندل سفید حجر ارمنی
مغسول گل نیلوفر گل بنفشه بهمن سرخ بهمن سفید بادرنجبویه
دروغ عقربی فرنجمشک عود هندی از هر یک دو درم
لاجورد مغسول یکدرم و نیم عقیق یمنی یک درم لسان
الثور چهار درم آمله منقے پنجدرم ابریشم مقرض
یکدرم و نیم انجشته ساذج هندی قرنفل زرنباد از هر یک
یکدرم کافور نیمدرم زعفران یکدرم عنبر اشهب چهار
دانگ مشک یکدانگ شراب انار قند سفید از هر یک

برابع سن این نسخه سی و یک جزو است بغیر از شراب انار و قند
و وزن اجزا شصت و دو درم و دو دانگ و مزاج
معتدل است در حرارت و برودت و خشک است در آخر
درجهٔ اولی * مفرح معتدل دیگر تالیف ثابت بن قره
همه کس را موافق بود و پیوسته میتوان خوردن خفقان
را سودا و را زد و نشاط افزاید و ضعف دل را زائل کند
صنعت آن طباشیر سفید بادرنجبویه مرجان سفید تخم
کاسنی تخم خرفه مقشر کهربای شمعی از هر یک سه درم و
مرجان قرمزی ابریشم مقرض عود هندی از هر یک
دو درم کوفته بیخته بشراب سیب شیرین بقدر حاجت
بسرشند شربتی یکمثقال * مفرح معتدل دیگر که قریب
است بنسخهٔ اول و در نفع از برای وسواس و توحش
سوداوی انفع از آن است * صنعت آن مروارید
ناسفته بسد از هر یک سه درم یاقوت رمانی عقیق یمنی
لاجورد مغسول از هر یک یکدرم کهربا صندل سرخ صندل
سفید بهمن سرخ بهمن سفید ابریشم مقرض ساذج هندی
بسباسه گشنیز خشک تخم فرنجمشک تخم بادرنجبویه تخم
خشخاش سفید گل ارمنی از هر یک دو درم گاوزبان
پنجدرم آمله منقی هفت درم فرنجمشک ورق گل سرخ
طباشیر سفید تخم کاسنی سرطان نهری سنا مکی محرق
مرجان قرمزی از هر یک سه درم زعفران درونج از هر
یک یکدرم تخم خرفه مقشر چهار درم عنبر اشهب چهار
دانگ کافور قیصوری دو دانگ عود هندی شش
دانگ کافور قیصوری دو دانگ شیرهٔ نبات یکرطل رب
سیب شیرین نیم رطل ادویه را با آن بسرشند و در نسخهٔ دیگر
مروارید پنجدرم و عود هندی دو مثقال و بجای بسباسه
زرنباد است و در نسخهٔ اخیر در یک نسخه عنبر چهار دانگ
و در نسخهٔ دیگر عنبر چهار درم و این نسخه سی و پنج جزو است
بغیر از نبات و رب سیب و وزن هشتاد و سه درم است
اگر عنبر چهار درم باشد و اگر چهار دانگ باشد تخمیناً
هشتاد درم است و در نسخهٔ میزان الطبائع وزن مروارید
پنجدرم است و مزاج معتدل است در حرارت و برودت
و خشک است در درجهٔ دوم * مفرح معتدل خفقان
و ضعف قلب و توحش و مواد سوداوی را نافع است
و این مفرح تالیف قوام الدین صاعد مهلبی است
صنعت آن گل سرخ چهار درم نیلوفر لسان الثور
گشنیز خشک بادرنجبویه تودری سفید تودری سرخ
بسفائج از هر یک سه درم طباشیر سفید دو درم بهمن
سفید بهمن سرخ صندل سرخ فرنجمشک عود هندی
سعد کوفی خولنجان از هر یک دو درم حجر ارمنی مغسول
لاجورد مغسول تخم کشوث تخم کاسنی مغز تخم خربزه
یاقوت رمانی لعل بدخشی زمرد درونج خیربوا جوزبوا
زرنباد از هر یک یکمثقال بسد مروارید ناسفته مرجان
قرمزی کهربا عنبر اشهب از هر یک دو درم هلیلهٔ سیاه
پنجدرم آمله منقی پانزده درم افتیمون چهار درم بسباسه
قرنفل سنبل الطیب ساذج هندی از هر یک یکدرم
کافور چهار دانگ مشک دو دانگ اجزا را کوفته
بیخته با نبات یا عرق گاوزبان و رب سیب شیرین
بقوام آورده بسرشند شربتی یک مثقال است و
این ترکیب چهل و پنج جزو است و وزن اجزا هشتاد
و چهار درم و دوازده مثقال مزاج معتدل مائل به
حرارت است و خشک است در اوائل درجهٔ دوم *
مفرح معتدل که حکیم عماد الدین محمود شیرازی ترتیب
داده * صنعت آن یاقوت رمانی مروارید ناسفته
بسد کهربای شمعی از هر یک مثقال گاوزبان صندل
سفید از هر یک سه مثقال صندل سرخ دو مثقال
گل سرخ چهار مثقال مصطگی فرنجمشک درونج تخم
کاسنی تخم خرفه مقشر از هر یک دو مثقال ساذج
یکمثقال زرنباد دو مثقال طباشیر سفید بادرنجبویه
از هر یک سه مثقال عود خام دو مثقال گشنیز خشک
عنبر اشهب از هر یک مثقال ابریشم مقرض
پوست اترج از هر یک دو مثقال عصارهٔ زرشک
پنج مثقال شیر آمله هشت مثقال زعفران چهار
مثقال کافور قیصوری یک مثقال مشک تبتی
ورق طلا از هر یک یک مثقال ورق نقره دو مثقال
عسل مصفی قند سفید بالمساوات سه وزن ادویه
بدستور ترکیب نمایند و این ترکیب سی و پنج جزو است
و وزن اجزا هشتاد و شش مثقال مزاج گرم است در
اوائل درجهٔ اولی و خشک در اواخر آن * مفرح معتدل
مقوی که مرحمت و غفران مآب حکیم احمد در مجربات خود
ذکر کرده قلمی فرموده که والد ماجد غفران پناه مکرر
این مفرح را برای خود ساخته اند و کمال تقویت دارد
صنعت آن مروارید ناسفته یک مثقال یشب سبز
بسد محرق مغسول کهربا از هر یک چهار مثقال یاقوت
رمانی عنبر اشهب از هر یک سه مثقال ورق طلا و
دارچینی از هر یک یک مثقال ورق نقره پوست
هلیله کابلی زعفران مصطگی از هر یک دو مثقال و
بهمن سرخ بهمن سفید صندل سرخ صندل سفید گشنیز
خشک بنفشه گل سرخ مختوم تخم فرنجمشک تخم خرفه
مقشر عود قماری خام از هر یک سه مثقال کبابه چینی
زرنباد درونج عقربی قرنفل تودری گلگون تودری
زرد از هر یک یکمثقال و نیم بادرنجبویه ساذج هندی
پوست بیرون پسته پوست زرد اترج گل گاوزبان
از هر یک دو مثقال و نیم آمله منقی خصیة الثعلب مصری
از هر یک چهار مثقال عصارهٔ زرشک ده مثقال و
اجزا را کوفته بیخته با پنجاه مثقال شراب سیب شیرین
و سه وزن ادویه قند معجون سازند و اگر خواهند که
تقویت المعده کند بنسبت و پنج مثقال آمله منقی داخل
نمایند * مفرح معتدل تالیف حکیم احمد نهایت مقوی
و آزموده است * صنعت آن یاقوت رمانی یاقوت
زرد مروارید ناسفته از هر یک ده مثقال کهربای شمعی
بسد ابریشم مقرض طباشیر سفید تخم خرفه مقشر صندل
سفید عصارهٔ زرشک از هر یک پنجمثقال مرجان
قرمزی یشب سبز از هر یک چهار مثقال عنبر اشهب
از سه مثقال تا چهار مثقال مشک تبتی قاقله صغار
مصطگی رومی درونج عقربی تخم فرنجمشک گل نیلوفر
عود قماری خام از هر یک یک مثقال و نیم گل ارمنی
گل گاوزبان گاوزبان گشنیز خشک مقشر ورق
گل سرخ بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک چهار مثقال

پوست زرد اترج تخم خشخاش سفید از هر یک سه مثقال
صندل سرخ ورق طلا از هر یک دو مثقال زرنباد یک
مثقال ورق نقره دو مثقال و نیم اجزا را بدستور مقرر
با شراب سیب شیرین و شراب به شیرین معجون سازند
شربتی یک مثقال ٭ مفرح معتدل منقول از قرابادین نجیب الدین
سمرقندی ٭ صنعت آن گاؤزبان کهربا مروارید ناسفته
کشنیز خشک بهمن سفید گل سرخ پوست زرد اترج ابریشم
خام مقرض تخم خرفه مقشر از هر یک دو درم کوفته
بیخته بعسل هلیله مربا دو وزن ادویه بسرشند شربتی
یک مثقال این ترکیب سوای عسل هلیله مربا نه جزو
و وزن اجزا سیزده درم است مزاج معتدل است در
گرمی و سردی و خشک است در وسط درجه اول ٭
مفرح معتدل خفقان و ضعف دل را زائل کند ٭
صنعت آن بهمنین پنجدرم پوست هلیله کابلی طباشیر سفید
شاهتره گاؤزبان بادرنجبویه ابریشم مقرض پوست
اترج پوست بیرون پسته از هر یک شش درم عود هندی
زرنباد از هر یک یکدرم کهربا بسد عرق مروارید ناسفته
از هر یک دو درم مجموع را الفته و نرم بیخته آب سیب آب انار
آب زرشک آب حماض از هر یک ده درم قند سفید
سی مثقال شراب سیب بیست مثقال قند را با آب ها
حل کرده صاف نمایند و با شراب سیب بقوام
آورند و زر محلول و نقره محلول از هر یک نیم درم
داخل کنند و در آخر دواها که بسرشند و یک درم و نیم
مشک ختائی داخل نمایند بعد از چهل روز استعمال
کنند شربتی یکدرم ٭ مفرح معتدل فائق نسخه میزان
الطبائع ٭ صنعت آن لسان الثور بسد کشنیز خشک
مروارید ناسفته بهمن سرخ بهمن سفید پوست زرد اترج
ابریشم خام تخم خرفه مقشر اجزا مساوی کوفته بیخته
بعسل هلیله مربا سه وزن ادویه معجون سازند شربتی
دو درم این نسخه نه جزو است مزاج معتدل است
در حرارت و برودت و خشک است در آخر درجه دوم ٭
مفرح معتدل قانون دیگر ٭ صنعت آن لسان العصافیر
کشنیز خشک بهمن سرخ بهمن سفید پوست زرد اترج

از هر یک سه درم مروارید ناسفته یکدرم و نیم طین مختوم
دو درم کافور قیصوری ربع درم کوفته بیخته برب سیب
ترش معجون سازند شربتی یکدرم و نیم با شراب سیب
شیرین این نسخه هفت جزو است و وزن آن پانزده
درم و یکدانگ و نیم مزاج سرد است در سه ربع درجه
و خشک است در دو درجه ٭ مفرح ملوکی از کتاب
بختیشوع جهت تلطیف اخلاط و انتعاش ارواح و بسط
نفس و تقویت بدن نافع و گرم و خشک در دوم و
قوتش تا هفت سال و قدر شربتش تا دو مثقال به
ماء الورد و آب ریباس ٭ صنعت آن قاقله صغار و
کبار از هر یک دو مثقال زرنب زرنباد درونج
قرنفل عود هندی نانخواه نارمشک اسارون سلیخه
از هر یک پنج مثقال سنبل الطیب ساذج حماما رازیانه
دار فلفل مروارید درشت دانه سفید ناسفته
یاقوت سرخ ورق طلا از هر یک ده مثقال زعفران
درم مصطگی یک مثقال ورق رند که مراد ورق الغار است
و آس بری نیز گویند نیم مثقال ابریشم نیم مثقال گلاب
خیسانیده روز پیش از سرشتن عسل را بر بالای آتش
یا مثل آن عرق دارچینی تمام و مرزنجوش تسقیه
نمایند پس از آتش برگرفته با دویه بسرشند ٭
مفرح منشط خاصیت و نفع این مفرح بسیار است
خفقان و وسواس و ضعف دل را سودمند بود
و دماغ و معده و جگر و گرده را قوت دهد و لون بشره
را بغایت سرخ و صاف کند و امراض سوداوی
و قوت دل را بغایت سودمند بود و نشاط و فرح
تمام آورد و دیگر نفعها بسیار دارد ٭ صنعت آن
سرخ مرجان کهربا لاجورد مغسول از هر یک دو مثقال
یاقوت زرد عقیق یمنی مروارید ناسفته از هر یک
چهار مثقال لعل سه مثقال زمرد یک مثقال و نیم
حجر یشب گل نیلوفر ابریشم مقرض قرنفل از هر یک
سه مثقال گاؤزبان تخم فرنجمشک از هر یک نیم مثقال
پوست بیرون پسته بادرنجبویه عود قماری خام و
درونج عقربی رومی گل شگفته طباشیر سفید از هر یک

چهار مثقال آمله مقشر پوست هلیله کابلی از هر یک ده
مثقال صندلین دارچینی از هر یک سه مثقال گاؤزبان
سنبل الطیب ساذج هندی بهمن سفید قاقله کبار از
هر یک دو مثقال عصاره زرشک پانزده مثقال و
زعفران عنبر اشهب از هر یک دو مثقال مشک خالص
یک مثقال کافور قیصوری نیم مثقال ورق طلا نیم
مثقال ورق نقره یک مثقال آب سیب یک من
آب حماض نیم من عرق بید مشک و گلاب از هر یک
یکمن عسل صاف و نبات سفید بقدر حاجت عرقها را
با نبات و عسل بقوام آورند و آب حماض آهسته آهسته
بخورد قوام نبات و عسل بدهند بعد از قوام سرگرده
دواها را کوفته بیخته بآن بسرشند و بعد از چهل روز
از یکدرم تا یک مثقال شربتی باشد ٭ مفرح حکیم شیخ
الرئیس در رساله ادویه قلبیه ذکر کرده و تالیف آن
است از برای خفقان و ضعف قلب و رفع وسواس
و غم و آوردن نشاط و فرح و قوت و منقسم ساخته بسه
قسم ٭ قسم اول که وسط و معتدل است ٭ صنعت آن
مروارید ناسفته کهربا بسد از هر یک یکدرم و نیم ابریشم
مقرض سرطان نهری محرق از هر یک یک مثقال و یک
دانگ لسان الثور پنجدرم نخاله ذهب دو دانگ
تخم فرنجمشک تخم بادرنجبویه ورق بادرنجبویه از هر یک
سه درم بهمن سفید بهمن سرخ عود هندی حجر ارمنی و
لاجورد مصطگی رومی سلیخه دارچینی از هر یک مثقال
زعفران پنجدرم هیل بوا قاقله کبار کبابه چینی بسباسه
از هر یک نیم مثقال افتیمون دو درم و نیم اسطوخودوس
سه درم جدوار یک مثقال درونج عقربی دو مثقال
تخم کاسنی پنجدرم تخم خیار چهار درم ترنجبین ده درم
غنچه گل سرخ چهار درم کشنیز دو مثقال عنبر اشهب
یک مثقال کافور قیصوری نیم مثقال سنبل الطیب
ساذج هندی از هر یک دو درم عسل مصفی دو وزن
و نیم بدستور مرتب سازند و این نسخه سی و هفت جزو
است و وزن مجموع هشتاد و پنجدرم و یکدانگ است
و مزاج گرم است در سه ربع درجه اول و خشک است

در یکدرجه و نیم * قسم دوم که بارد است و بجهت محرورین قرار داده * صنعت آن به نسخهٔ مسطور تخم خرفهٔ مقشر هشت درم طباشیر سفید پنجدرم سنای مکی چهار درم بر نسخهٔ قسم اول اضافه کرده افتیمون داخل نکرده و زن قسم اول اضافه کرده افتیمون داخل نکرده و وزن گل سرخ را ده درم و مشک را نیم درم کرده باقی موافق است با نسخهٔ قسم اول و این نسخه چهل و دو جزو است و وزن آن تخمیناً یکصد و دوازده درم و نیم و مزاجش گرم در نصف درجهٔ اولی و خشک در نصف آخر درجهٔ ثانیه قسم سوم که بجهت مبرود المزاج قرار داده * صنعت آن پوست زرد اترج بسباسه زنجبیل عود بلسان فلفل از هر یک سه درم سنبل بیدستر ده مثقال این شش جزو را بر نسخهٔ قسم اول اضافه کرده و این ترکیب چهل و سه جزو است و وزن آن شصت و نه درم است و پنج دانگ و بیست و دو مثقال و سه دانگ و نیم است که مجموع یکصد و دو درم باشد تخمیناً مزاج گرم است در یکدرجه و خشک است در آخر درجهٔ دوم * و حکیم محمد مومن درین تصرفات از زیادتیها و کمیها نموده و مانند آنکه یکدرم یاقوت احمر بر اصل نسخه افزوده و گفته که اگر خواهند بعد از تخمیر و مزاج استعمال نمایند در آن پنج مثقال افیون و پنج مثقال جند بیدستر هر دو باهم سوده داخل معجون نمایند و این زمان البته باید بعد از شش ماه استعمال نمایند و غرض از ادخال افیون حفظ مزاج و ادخال جند جهت اصلاح افیون است که مرکب باز بعد از ادخال افیون بر اعتدال خود باقی باشد و اگر کسی را سوء مزاج حار غالب باشد میباید که مشک و زعفران این ترکیب را نیم مثقال کند و افیون را کم کرده بدل آن سنای مکی چهار درم قسط یکدرم شاهتره یکمثقال و نیم کند و درین ترکیب یکدرم گل سرخ و هشت درم خرفه و هشت درم طباشیر و دو درم کاهو و سه درم صندل داخل سازند و باقی ادویه را بحال خود بگذارند و بدستور قرص سازند و یا معجون نمایند و اگر کسی را سوء المزاج بارد غالب باشد واجب بود که درین ادویه قشور جوز بوا که بسباسه است و قشور اترج و عود بلسان و زنجبیل و فلفل از هر یک سه درم و جند بیدستر ده مثقال و وزن کافور نصف مثقال کنند و اگر صاحب مزاج بارد شربتی از آن با طسوجی جند بخورد کافی باشد و احتیاج به تغیر و تبدیل اصل این نسخه نیست * و حکیم محمد باقر مرحوم میگوید که من بعضی از ملوک را علاج کرده ام در مرض مالیخولیا که منجر بمانیا شده بود باین معجون و در نسخهٔ معتدل این ترکیب یک مثقال یاقوت رمانی اضافه کرده ام نفع عظیم مشاهده نموده شد * مفرح دیگر منقول از حاوی صغیر نافع از برای سوء المزاج قلب حادث از مرهٔ صفراء مسکن خفقان و شفاء یاسم مفرح دلکشا ذکر کردم * صنعت آن ساذج هندی نانخواه سعد کوفی اشنه انیسون تخم کرفس از هر یک سه درم مروارید ناسفته بسد از هر یک پنجدرم عصارهٔ افسنتین شش درم افتیمون سه درم زعفران یکدرم بادرنجبویه ده درم پوست اترج ده درم تخم فرنجمشک سی درم گاوزبان هفت درم ساک اصلی یکدرم کوفته بیخته با عسل مصفی یا آب افتیمون مطبوخ بقوام آورده سرشته معجون سازند و شربتی سه درم * مفرح دیگر منقول از کتاب مزبور که نافع است از برای خفقان با نفث نفس * صنعت آن کهربا بسد سعد کوفی از هر یک سه درم زرآوند درونج از هر یک نیمدرم مشک خالص دو دانگ شکر سفید ده درم کوفته بیخته بسه وزن ادویه عسل مصفی بسرشند شربتی یک مثقال * مفرح دیگر نافع از برای قلب * صنعت سندروس سه درم بادرنجبویه کشنیز خشک از هر یک دو درم بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک پنجدرم مصطگی سه درم و مشک خالص عنبر اشهب از هر یک یکدرم کوفته و بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال مفرح دیگر نافع از برای ضعف قلب و غشی و خفقان صنعت آن مصطگی دارچینی دار فلفل بنام فرنجمشک بادرنجبویه ساذج هندی از هر یک پنجدرم کشنیز خشک سنبل الطیب از هر یک سه درم کهربا مروارید ناسفته طباشیر سفید از هر یک دو درم و نیم بادرنجبویه سه درم مشک تبتی یکدرم زعفران نیمدرم کوفته بحریر بیخته بعسل مصفی بسرشند شربتی دو درم بآب سیب شیرین * مفرح دیگر که اکثر امراض را نافع است و قلب را قوت دهد و خفقان را دفع کند و نشاط آورد و رنگ رو را نیکو گرداند صنعت آن مروارید ناسفته بسد عود قماری خام گل گاوزبان از هر یک ده درم کهربای شمعی تخم کاسنی کشنیز خشک مقشر صندل سفید طباشیر سفید از هر یک هشت درم افتیمون غنچهٔ گل سرخ از هر یک شش درم ساذج هندی تخم بادرنجبویه زرنباد تخم فرنجمشک تخم خشخاش سفید بنفشه گل ارمنی از هر یک چهار درم زعفران عنبر اشهب درونج عقربی از هر یک دو درم ادویه را بشراب سیب بدستور معجون مرتب سازند مفرح دیگر که اعضای رئیسه و قوی و ارواح را تقویت بخشد و منی بیفزاید و خفقان و مالیخولیا و توحش و ضعف معده را مفید است و فوائد بسیار دارد * صنعت آن مروارید ناسفته عود قماری خام عرفی صندل سفید ابریشم خام مقرض طباشیر سفید کهربای شمعی درونج عقربی گل سرخ منزوع الاقماع زرنباد بهمن سفید گاوزبان زرشک منقی تخم خرفهٔ مقشر و سنبل الطیب تخم فرنجمشک اشنه تخم کاهو خشخاش سفید از هر یک سه درم زعفران مصطگی دارچینی جوز بوا پوست زرد اترج مغز تخم خیارین مغز تخم کدو ورق نقره محلول از هر یک دو درم لعل بدخشی یاقوت رمانی عنبر اشهب ورق طلا محلول بسد لاجورد مغسول گل مختوم گل ارمنی بادرنجبویه قرفه کشنیز خشک نارمشک از هر یک یکدرم مشک خالص نیمدرم اجزا کوفته بیخته علی الرسم با سه وزن ادویه شربت حماض بسرشند شربتی تا دو مثقال این نسخه از حکیم کرم الله است و بعضی بهمن سرخ و شقاقل و بوزیدان از هر یک سه درم و زمرد اعلی و عقیق یمنی و فیروزه از هر یک یکدرم افزوده و نوشته که با شراب سیب و عسل بالمناصفه

ستہ وزن ادویہ بسر شند بدانکہ اکثر مفرحات مانند مفرح ابریشمی وافیون والچی وانبر باریسی واہلیلجی وشاہی در باد زہر حیوانی و مبشی وجدواری وچوبچینی وصندلی ولولوی مذکور شدند ویا قوتی مذکور خواہد شد انشاء اللہ تعالی

باب المیم مع القاف

مقل ازرق بضم میم وسکون قاف ولام مراد از ان صمغ درختی ست مانند درخت کندر وبسیار عظیم در شجر وعمان وہند کثیر الوجود ست ومثل صموغ دیگر از ان تراوش میکند انچہ مائل بسرخی باشند مقل ازرق وبہندی گوگل نامند ومائل بہ زردی را مقل الیہود ومائل بہ تیرگی وسیاہی را صقلبی وانچہ از نواحی یمن خیزد وبادنجانی رنگ میباشد آنرا مقل عربی گویند وبہترین آن زرد صاف براق خالص از غش وچوب وخاشاک خوشبوی چسپندہ ملایم باتلخی ست کہ زود در آب حل شود وچون در آتش اندازند خوشبو باشد وبوی غار از ان آید وقوتش تا بست سال باقی می ماند وچون کہنہ شود تلخی آن زیادہ میشود وہر چند کہنہ تر گردد بہ تیرگی میگراید وترمی آن بخشکی مبدل میگردد خصوصاً عربی آن در اول سوم گرم وشیخ الرئیس در دوم گرم گفتہ ودر اول دوم خشک جالی وملین ومحلل ومدر بول وشیر وحیض وباقوت تریاقیست ومفتت سنگ گردہ ومفتح سدہ ومسہل بلغم سنتر با وچون بیامیزند با ادویہ مسہل رفع حدت آنہا می نماید وجہت سرفہ رطوبی کہنہ وتنقیہ سینہ از اخلاط وکزاز ودرد گلو وربو وضعف جگر ورباح آن وتحلیل خون منجمد در احشا ورفع بواسیر وسمیت گزیدن ہوام وعرق النساء ونقرس واحتباس حیض وعسر ولادت وبکید رم آن با شیر تازہ دوشیدہ جہت تقویت باہ وباسرکہ جہت تسمین مفرط وضماد آن ملین اورام صلبہ وتعقد عصب وورم حنجرہ وفسخ عضل ودرد پہلو ورباح غلیظہ وخون منجمد تحت جلد وامراض رحم ومعقدہ وبواسیر وتقویت باہ وبا آب دہن صائم جہت ورم پلک چشم واورام صلبۂ جگر وقوبا وباد فتق وبا انار سے سرنج جہت اسقاط دانۂ بواسیر وثالیل خصوص تازہ آن وبخورش جہت بواسیر وانفتاح رحم منضم واخراج جنین ورفع فساد ہوا کہ بسبب عفونت بسیار وتلیکہ مردار بسیار باشد وحمول آن جہت رفع انضمام فم رحم واخراج جنین ورطوبات رحم وقطع بواسیر وضماد مسحوق مطبوخ آن با ستہ وزن آن سبوس گندم کہ بجای آب آب انگور یا رب آن باشد با قدرے روغن گاؤ جہت ورم شقیقہ از مجربات ست وہم چنین چون بسایند وبا کفی باقلا جوش دادہ خمیر کنند وبر ثالیل آویختہ ببندند آنرا ساقط میگرداند وبر اورام بلغمیہ وصلبہ آنرا تحلیل میدہد وبر قیلۃ المارصیان خاصۃ وقیلۃ الامعاء انیز مفید است وشیخ الرئیس گفتہ قوت تلیین صقلبی آن زیادہ است وعربی آن جہت اورام حنجرہ وحلق وچون از صافی مقل عربی سرخ رنگ مقدار دو مثقال بسایند وبا ماء العسل بیاشامند منحدر میگرداند بلغم را ومقل مکی کہ گویند ثمر دوم است وآن مقل الیہود است زائل کنندۂ خنازیر است وشراب مطبوخ آن جہت اورام باطنیہ مفید بغدادی گفتہ کہ چون ارادۂ تلیین بطن نمایند بکوبند وبریزند بران آب گرم وبا شراب بخورند اسہال بلغمی میکند ومضر ریہ ومصلحش کثیرا ومضر جگر ومصلح آن زعفران وشربتش یکدرم وبدلش دو ثلث آن مرکی وربع آن صبر است اطریفلات مقلے نسخ آن در حرف الالف در اہلیلج در ضمن اطریفلات ذکر یافت تجویز مقل چند نسخہ در تجربات مذکور ست

فصل در ذکر نسخ حبوبیکہ اصل وعمدہ در آنہا مقل است

حبیکہ بواسیر را نافع ست صنعت آن پوست ہلیلۂ زرد وہلیلۂ سیاہ از ہریک پنجدرم صبر سقوطرے ہلیلۂ کابلی مقل ازرق از ہریک پانزدہ درم تربد سفید دہ درم سکبینج پنجدرم خردل دو درم مقل وسکبینج را در آب حل کنند ودار وہای دیگر کوفتہ بیختہ با آن بسر شند حب مقل دیگر بجہت بواسیر صنعت آن مقل ازرق بست مثقال صبر سقوطری ہلیلۂ سیاہ پوست ہلیلۂ کابلی پوست ہلیلۂ زرد از ہریک ستہ مثقال کثیرا دو مثقال انجیر مہی عدد علی الرسم حبہا زنند وہر صبح ستہ عدد آنرا فرو برند حب مقل کہ خون بواسیر را باز دارد صنعت آن ہلیلۂ کابلی بروغن گاؤ بریان کردہ پنجدرم مازوی سبز ستہ درم مقل ازرق پانزدہ درم مقل را در آب گندنا حل کردہ با سائر ادویہ را کوفتہ بیختہ با آن سرشتہ حب سازند شربتی از دو درم تا ستہ درم حب مقل دیگر کہ چون ستہ شب متوالی بنوشند وجع بواسیر را تسکین دہد صنعت آن ہلیلۂ سیاہ ہلیلۂ آملہ منقی مقل ازرق از ہریک چہار درم نانخواہ ہندی صمغ مصطگی سورنجان اشق ہزار اسپند سی طرح نانخواہ از ہریک یکدرم سنبل الطیب زعفران دارچینی وج قاقلہ سلیخہ از ہریک ہشت درم صبر سقوطری بست درم سکبینج دو درم مقل وسکبینج را در آب گندنا حل کنند وباقی ادویہ کوفتہ بیختہ با آن بسر شند وحب سازند شربتے دو مثقال حب مقل دیگر مسکن وجع بواسیر مخترع میر ابو القاسم ولد میر محمد مسیح غفر اللہ لہما صنعت آن مقل ازرق صمغ عربی از ہریک یک مثقال بیخ لفاح بزر البنج ومصطگی جوز بوا تخم کرفس زعفران از ہریک نیم مثقال افیون یکدانگ عاقرقرحا مر صاف از ہریک یکدرم تخم خشخاش یک مثقال سکبینج یک دانگ جندبیدستر نیم دانگ مقل وسکبینج وصموغ را در آب بادیان یا در شیرۂ بادیان کہ با گلاب شیرہ گرفتہ باشند حل کردہ باقی ادویہ کوفتہ بیختہ در مقل وسکبینج محلول سرشتہ حبہا سازند ہر حبی بمقدار نخودی ووقت حاجت دو حب آنرا فرو برند حب مقل کہ بجہت گشودن خون بواسیر نافع است صنعت آن ہلیلۂ سیاہ پوست ہلیلۂ کابلی از ہریک دو درم سکبینج ستہ درم تخم سپندان دو درم مقل ازرق پانزدہ درم مقل را

در آب گندنا حل کنند وادویه را بآن بسرشند و حب سازند
حب مقل خداوند بواسیر را نافع باشد و طبع را نرم کند
صنعت آن مقل الیهود ده درم پوست هلیلهٔ زرد هلیلهٔ سیاه
پوست هلیلهٔ کابلی از هر یک پنج درم تربد سفید مدبر ده درم
سکبینج پنج درم خردل دو درم مقل را در آب گندنا حل کنند
وادویه کوفته بیخته بآن بسرشند و حب سازند شربتی
از دو درم تا سه درم + حب مقل دیگر که خون بواسیر
حبس کند + صنعت آن هلیله بلیله آمله از هر یک ده درم
بسد کهربا + صدف سوخته شاخ گوزن سوخته از هر یک
پنج درم زاج سفید دو درم نانخواه سه درم مقل بست
درم مقل را بآب گندنا یا آب آهنگران حل کنند و
ادویه را بآن بسرشند و حب بندند شربتی دو درم و
در نسخهٔ دیگر نانخواه و زاج داخل نیست و پنج درم مروارید
ناسفته داخل است و در نسخهٔ دیگر صدف سوخته هلیلهٔ
سیاه بلیله آمله منقی مقل از هر یک یک جزو بسد سوخته
کهربا از هر یک نصف جزو است + حب مقل که جهت
بواسیر و اعتقال طبع مجرب است + صنعت آن آمله
مقشر پوست هلیلهٔ زرد هلیله سیاه پوست هلیلهٔ کابلی
پوست بلیله تخم گندنا از هر یک پنج جزو مقل ازرق چهار
مقل را نیم کوفته در آب گندنا نشسته بخیسانند و روز
دیگر در هاون بکوبند که مثل مرهم شود و ادویه را در آن
سرشته بقدر نخودی حب سازند و هر روز در خلای
معده ده عدد تا پانزده عدد فرو برند و از چیزهای
سوداوی پرهیز نمایند + حب مقل دیگر که خون بواسیر
حبس کند و نفخ و ریاح را زائل سازد + صنعت آن
هلیلهٔ کابلی هلیلهٔ زرد بلیله از هر یک ده درم صدف
سوخته شاخ گوزن سوخته از هر یک یک درم نانخواه سه درم
مقل دو چند ادویه مقل را بآب گندنا حل کنند و
حب بندند شربتی یک مثقال وقت خواب و در شفاء
الاسقام چنین است هلیله سیاه و کابلی بلیله آمله صدف
سوخته کهربا از هر یک پنج درم نانخواه شش درم مقل
ازرق بست درم مقل را در آب گندنا بگذارند و ادویه
را بآن بسرشند و حب بندند شربتی سه درم ناشتا

با آب گرم مؤلف گوید که اگر سه درم جوزجندم براجزا
بیفزایند میگردد اقوی + حب مقل دیگر که خون بواسیر
حبس کند + صنعت آن هلیلهٔ سیاه بلیله آمله منقی از
هر یک پنج درم تخم گندنا سه درم بسد کهربا صدف سوخته
از هر یک دو نیم درم مقل ازرق ده درم ادویه را کوفته
بیخته مقل را در آب برگ سرو و آب برگ گندنا حل
نمایند و باهم سرشته حب بندند شربتی سه درم
با آبی که آهن تافته در آن سرد کرده باشند + حب
مقل دیگر که جهت بواسیر دموی و ریحی و قطع خون
رحم و بواسیر مجرب است منقول از کامل الصناعة +
صنعت آن هلیلهٔ سیاه آمله حب الآس از هر یک چهار
درم جفت بلوط طراثیث گلنار مقل خبث الحدید مدبر
از هر یک دو درم مصطگی جوز بوا سنبل الطیب قرنفل از
هر یک یک درم تخم گندنا دو درم هلیلها جات و تخم گندنا
را در روغن زیتون بجوشانند و مقل را در آب برگ
سرو حل کنند و ادویه را بآن بسرشند و حب سازند
دو دو مثقال آنرا با آب گرم بنوشند + حب مقل دیگر
که خون آمدن از بواسیر را باز دارد + صنعت آن
هلیلهٔ کابلی بریان کرده سی درم کهربا ده درم مقل ازرق
چهار درم مقل در آب کراث حل کنند و ادویه را
کوفته بیخته بآن سرشته حب سازند + حب مقل که
خون بواسیر را باز دارد + صنعت آن پوست هلیلهٔ
کابلی پوست هلیلهٔ زرد بروغن بادام شیرین بریان
کرده هلیله آمله منقی از هر یک دو درم بسد کهربا
ودع سوخته از هر یک یک درم مقل ازرق مساوی
جمیع اجزا مقل را در آب آهنگران حل کرده باقی ادویه
کوفته بیخته بآن سرشته حب سازند شربتی دو درم
حب مقل دیگر از یوحنا بن سرافیون بجهت بواسیر خونی
صنعت آن هلیلهٔ سیاه هلیلهٔ کبیر آمله از هر یک پنج درم
زاج سفید یک درم مقل ازرق دو درم مقل را در آب
بگذارند و باقی ادویه را کوفته بیخته بآن سرشته حب
سازند شربتی دو درم با آب نیم گرم + حب مقل دیگر
که همین منفعت دارد + صنعت آن هلیلهٔ سیاه بلیله

آمله منقی از هر یک دو درم مقل الیهود برابر تمام ادویه مقل
را در آب گندنا حل کرده باقی ادویه را کوفته بیخته به
آن سرشته حب سازند + حب مقل جهت بواسیر قلمی
فرموده اند از میر محمد مسیح طبیب است که فقیر ابتدای
ارشاد علم طب از آن معدن فضل و دانش نموده بدین
ترتیب که فقیر از والد خود میر محمد هادی تعلیم یافته و
معزی الیه از میر محمد تقی از والد خود میر محمد مسیح +
صنعت آن صبر سقوطری پنج مثقال پوست هلیلهٔ زرد
مصطگی رومی زراوند مدحرج دارشیشعان از هر یک
دو مثقال پوست بلیله غاریقون هشش سفید محموده
مشوی از هر یک یک مثقال گل سرخ تربد سفید مدبر
افتیمون اسطوخودوس تخم کشوث چینی بیخ لفاح از هر یک
مثقال مقل ازرق پنج مثقال مقل را در آب گندنا
حل کرده باقی ادویه را کوفته بیخته بروغن گاو چرب
نموده حبوب ساخته در سایه خشک نمایند شربتی یک
مثقال + حب مقل نسخهٔ دیگر درد معده و امعاء و بواسیر
را نافع باشد + صنعت آن هلیلهٔ سیاه آمله منقی بلیله
از هر یک جزوی مقل برابر همه در آب گندنا حل کنند
و ادویهای دیگر کوفته بیخته در آن بسرشند و حب
سازند شربتی دو درم + حب مقل دیگر + صنعت
آن پوست هلیلهٔ زرد پوست بلیله هلیلهٔ سیاه آمله منقی
از هر یک دو درم مقل چهار درم در آب بخیسانند تا حل
شود و ادویه را کوفته بیخته بدان بسرشند و حب سازند
شربتی تا دو درم + حب مقل نسخهٔ دیگر درد معده و امعاء و
بواسیر را نافع است + صنعت آن هلیلهٔ سیاه پوست
هلیلهٔ کابلی آمله منقی از هر یک جزوی مقل ازرق
دو جزو صبر زرد تربد مدبر هر یک یک جزو ادویه را کوفته
بیخته بروغن بادام چرب کنند و با آب حب سازند +
حب مقل دیگر چون چند شب متوالی بخورند درد بواسیر
را تسکین دهد و بغایت نافع باشد + صنعت آن هلیلهٔ
سیاه پوست هلیلهٔ کابلی منقی مقل ازرق از هر یک
چهار درم تربد سفید یک درم نمک هندی نیم درم سنبل
الطیب زعفران دارچینی سلیخه از هر یک دو درم

مقل را در آب گندنا بخیسانند تا حل شود باقی ادویه را کوفته بیخته با آب گندنا و مقل بسرشند شربتی دو مثقال ✤ حب مقل بنوع دیگر شقاق مقعده را سود دارد و طبع را نرم کند و محرور المزاج را موافق باشد ✤ صنعت آن پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی مقل ارزق از هر یکی ده درم کثیرا پنج درم انجیر سی عدد در آب بپزند تا جهرا شود و بپالایند و مقل و کثیرا را در ان حل کنند و پوست هلیله جات را کوفته بیخته بآن بسرشند و حب سازند شربتی از دو درم تا سه درم ✤ حب مقل که جهت شقاق و بثور و اوجاع مقعده نافع است هر گاه طبیعت قبض باشد ✤ صنعت آن هلیله سیاه پوست هلیله کابلی از هر یک ده درم سکبینج سه درم حرف ابیض بریان دو درم مقل نرم چرب پانزده درم مقل را در آب گندنا حل کنند و حب ها سازند شربتی دو درم تا چهار درم ✤ حب مقل که آماس دقیق را سود مند و کاسر ریاح بود ✤ صنعت آن تخم کرفس هزار اسپند انیسون مصطگی زعفران از هر یک یکدرم پوست هلیله کابلی آمله سکبینج مقل از هر یک دو درم پودینه صحرائی فطراسالیون اذخر قسط زرنباد در ونج اسارون از هر یک سه درم اجزا کوفته بیخته با آب سداب تازه حب سازند شربتی یکمثقال ✤ حب مقل قابض ✤ صنعت آن پوست هلیله کابلی که بروغن بادام چرب و یا بریان کرده باشند هلیله سیاه آمله مقشر از هر یک دو سیر مغیلان کهربا از هر یک ده مثقال اجزا نرم کوفته بیخته مقل را برابر اجزا مقل را در آبیکه آهن تاب کرده باشند حل نموده اجزا را بآن بسرشند و حب سازند شربتی دو درم ✤ حب مقل قابض دیگر اسهال و پیچش را که از بواسیر باشد سود دارد ✤ صنعت آن پوست هلیله کابلی پوست هلیله زرد که بروغن بادام بریان نموده باشند هلیله سیاه آمله مقشر از هر یک دو درم بسد کهربا ودع سوخته از هر یک درمی مقل برابر همه اجزا مقل را در آب گندنا حل سازند و اجزا کوفته بیخته بآن بسرشند و حب سازند شربتی دو درم ✤ دهن مقل منقول از طب کیمیائی برا کلسوس نافع بواسیر را ✤ صنعت آن بگیرند مقل ارزق صافی خالص را و بخیسانند در عرق شراب یا در سرکه و بدستور مقرر در قرع و انبیق تقطیر نمایند و یا بشیشه گردن کج پس مقطر میشود اولا آب و بعد از ان دهن و باقی می ماند در اسفل قرع نیز دهن ـ

فصل در بیان ضمادا تیکه اصل و عمود در آنها مقل است

استسقا را که از برودت معده و جگر بوده باشد نافع است ✤ صنعت آن سنبل الطیب حماما قردمانا از هر یک ده درم مقل ارزق اشق از هر یک هشت درم سعد پنجدرم صبر مرکی کندر حب بلسان از هر یک هفت درم لادن ششدرم سلیخه عاقرقرحا بپیه بطامیعه خشخاش گل سرخ سیسالیوس اکلیل الملک زراوند قرنفل مصطگی از هر یک پانزده درم عصاره قثاء الحمار شحم حنظل از هر یک سه درم سیسالیوس گل سرخ زراوند اکلیل الملک قرنفل مصطگی از هر یک پانزده درم عصاره قثاء الحمار شحم حنظل از هر یک سه درم صمغها را با شراب حل کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته چنانچه رسم است درهم بسرشند و بر شکم ضماد کنند ✤ ضماد مقل جهت کشودن دم بواسیر در ساعت ✤ صنعت آن پیاز آب برگ گندنا گرفته مقل ارزق در ان حل کرده بخور مریم تخم حنظل مغز بادام تلخ عرطنیثا سرگین کبوتر بچه آرد گندم سیاه شده کوفته بران پاشیده ضماد کنند ✤ ضماد مقل چون برکم اندازند بواسیر و جمیع امراض امعا را مفید است ✤ صنعت آن مقل ارزق تخم گندنا عسل آتش ندیده از هر یک پنج مثقال علک البطم زفت رومی قسط تلخ برگ مورد از هر یک سه مثقال میعه سائله رانتج از هر یک دو مثقال افیون یکمثقال آرد عدس ده مثقال ادویه را کوفته بیخته با سه عدد زرده تخم مرغ و دو درم پیه بروغن زیت گداخته با عسل بسرشند علی الرسم و بر کرباس آب ندیده مالیده ضماد نمایند و در نسخه دیگر بزرگ پنج مثقال نیز داخل است ✤ ضماد مقل که بجهت بواسیر مفید است ✤ صنعت آن تخم گندنا بزرگ مقل ارزق از هر یک پنجدرم کوفته بروغن گاو سرشته ضماد نمایند ✤ ضماد مقل دیگر که همین منفعت دارد ✤ صنعت آن مازوی سبز گندنا که در روغن گاو بریان کرده باشند از هر یک پنجدرم مقل ارزق یکسا درم زعفران نیمدرم افیون یکدانگ و نیم درهم سرشته ضماد نمایند ✤ در نسخه دیگر ضماد بجای مازوی سبز پیاز است و وزن افیون یکدانگ است ✤ ضماد مقل دیگر استسقا را که از برودت کبد و معده باشد نافع است ✤ صنعت آن حماما سنبل الطیب فرومانا از هر یک ده درم مقل ارزق اشق از هر یک پانزده درم سعد کوفی پانزده درم مرکی کندر صبر سقوطری حب بلسان از هر یک چهار درم قسط تلخ عاقرقرحا میعه سائله سیسالیوس ریوند چینی قرنفل اکلیل الملک مصطگی از هر یک پنجدرم عصاره قثاء الحمار شحم حنظل از هر یک سه درم صموغ را در شراب حل نمایند و باقی ادویه کوفته بیخته بآن سرشته ضماد نمایند و اگر قاروره سفید و رقیق باشد مار الاصول بهم بندند و این نسخه همان نسخه قبل است الا آنکه در اوزان مختلف است و قسط داخل دارد ✤ ضماد مقل ورد و اماس بواسیر را بنشاند و انشقاق رحم باز دارد ✤ صنعت آن مقل میعه سائله مغز استه زرد آلوی تلخ پیه کوهان شتر مغز ساق گاو از هر ایک جزوی مجموع را در روغن گاو که پیاز دران پخته باشند با زرده تخم مرغ حل نموده بر مقعده ضماد نمایند ✤ ضماد مقل که وجع بواسیر را مفید است ✤ صنعت آن پیاز گندنا پخته در روغن بریان کرده از هر یک پنجدرم مقل ارزق یک درم زعفران نیمدرم افیون یکدانگ و نیم ضماد نمایند ✤ ضماد مقل که بواسیر را مخصوص است ✤ صنعت آن روغن مغز استخوان زرد آلوی تلخ پنج مثقال پیه بط پنجدرم میعه سائله سه درم مقل الیهود دو درم زفت رومی یک مثقال و نیم ضماد نمایند ✤ ضماد مقل الجبر برآمدن

فقرات پشت راکه حدبه گویند نافع ست * صنعت آن
راسن ابهل وج از هریک جزوی کوفته بیخته در شراب
طبیخ نمایند تا مهرا شود پس قدری مقل را دران حل کنند
وضماد نمایند * ضماد مقل دیگر الجبر بجهت عضوی که
از افتادن آسیب یافته باشد * صنعت آن مقل
ارزق بگلاب حل کرده در هاون بدسته بمالند تا خوب
هموار شود و اد ویه صدر داخل کرده برکرباس آب
ندیده مالیده بچسپانند * ضماد مقل دیگر که خنازیر و مطلق
اورام صلبه و دمامیل را نافع است * صنعت آن اشق
علک البطم میعه سائله مقل ارزق مغز قلم گاوپیه بط موم
سفید حلبه تخم کتان روغن سوسن اجزا کوفته بیخته ضماد
ساخته بکار برند * ضماد مقل دل را پخته کند * صنعت
آن مقل چوب حیاب از هریک توله ریوند چینی شش
ماشه زردچوبه حنائی خشک از هریک دو توله پوست
جوز القی سه ماشه مقل را در شراب یا در سرکه یا در آب
حل کرده ادویه کوفته بیخته بآن سرشته بر پارچه مالیده
گرم نموده ضمایند * ضماد مقل دیگر که همین نفع
بخشد * صنعت آن مقل اسگند تمر هندی ریوند چینی
جوز القی اجزا کوفته بیخته بآب سرشته حبوب سازند و
خشک ساخته نگاهدارند و عند الحاجت سائیده بر پارچه
مالیده ضماد نمایند * ضماد مقل دیگر که سجج و امعاء
ترحر در تق بواسیر و شقاق آنرا فائده دهد مجرب ست
صنعت آن اکلیل الملک برگ شونیز تخم گندنا مساوی
از هریک یکمثقال مقل ارزق پنج مثقال میعه سائله
یکمثقال زفت رومی سی و دو مثقال اشق دو مثقال
انچه کوفتنی ست بکوبند وانچه گداختنی ست بگدازند و
اجزا را بروغن مخلوط کرده برکمر بمالند * ضماد مقل که
صلابت طحال را سود دارد * صنعت آن اشق بوره
ارمنی بنگ هندی مقل از هریک چهار درم کرسنه کز مازج از
هریک شش درم سداب هشت درم گوگرد دو درم انجیر ده عدد
انجیر را در سرکه بپزند و اشق و مقل را دران بگدازند و
باقی ادویه را کوفته بیخته اضافه نمایند و درهم بسرشند
وضماد نمایند * ضماد مقل دیگر که صلابت طحال را

نافع باشد * صنعت آن مقل ارزق ده درم اشق
پنج درم کرسنه آرد باقلا اکلیل الملک حلبه تخم کتان
بابونه آرد ترمس از هریک دو نیم درم انجیر سیاه پنجاه عدد
مقل و اشق و کرسنه وانجیر را در سرکه کهنه بخیسانند و
نرم سازند و باقی اجزا کوفته بیخته دران بسرشند و
قدری روغن سداب اضافه کنند و مجموع را درهم
مخلوط کرده بر سپرز ضماد نمایند * ضماد مقل که صلابت
و تحجر مفاصل را نافع است و نقرس را سود دارد *
صنعت آن اشق مقل حلبه بادام تلخ اشق و مقل را
بروغن سوسن حل کرده اجزا کوفته بآن سرشته ضماد
نمایند * ضماد مقل دیگر صلابت معده و جگر و سپرز را
نرم کند * صنعت آن مقل ارزق اکلیل الملک سنبل
الطیب مصطگی از هریک سه درم افسنتین چهار درم
صبر سقوطری دو درم گل سرخ سه درم بابونه یکدرم
و نیم قصب الذریره یکدرم اجزا را کوفته بیخته با آب
عنب الثعلب سرشته ضماد کنند * ضماد مقل که صلابت
طحال را نافع است * صنعت آن مقل دو درم آرد باقلا
آرد کرسنه آرد نخود خام اکلیل الملک بزر کتان بزر حلبه
بابونه ترمس سنبل الطیب از هریک نیم درم اشق یکدرم
انجیر زرد بست و چهار درم کوفته بیخته یا روغن بابونه
یا روغن سداب سرشته ضماد نمایند * ضماد مقل که
طحال را نافع ست و بتجربه آمده است * صنعت آن
مصطگی یک مثقال علک البطم مقل از هریک دو مثقال
جاوشیر نیم مثقال در سرکه خیسانیده بکرباس آب
ندیده مالیده بر سپرز بچسپانند * ضماد مقل که محلل
فتق ریح را نافع ست * صنعت آن زفت رومی
شب یمانی حب الغار مقل قطران در آب برگ کلم
حل کرده خاکستر آرد حلبه بزر کتان بابونه کوفته و
بیخته بران پاشیده با پیه کراز در روغن سوسن حل
کرده ضماد نمایند * ضماد مقل که محلل اورام کهنه است
صنعت آن مقل حب البان تخم کرنب از هریک ده
درم سنبل الطیب اشق مصطگی از هریک پنج درم موم
سه درم روغن ناردین پانزده درم صمغ را در شراب

حل کنند و باقی ادویه کوفته اضافه نمایند و با موم روغن
ضماد کنند * ضماد مقل که جمیع امراض مفاصل و انواع
آنرا نافع ست * صنعت آن بابونه خطمی اکلیل الملک از
هریک بست درم اشق جاوشیر مقل ارزق از هریک
ده درم و موم سرکه پنج درم روغن شبت بست درم
ضماد نمایند * ضماد مقل که ورم کهنه معده را تحلیل دهد
صنعت آن مقل حب بلسان تخم کرنب از هریک شش درم
سنبل الطیب اشق مصطگی از هریک چهار درم موم سفید
روغن ناردین از هریک پانزده درم مقل و اشق دارد
شراب خیسانیده حل سازند و باقی ادویه را کوفته بیخته
در قدری آب طبخ نموده موم روغن اضافه نموده ضماد
کنند * ضماد مقل جهت ورم مقعده * صنعت آن مقل
دوازده درم در آب برگ فنجنکشت که بهندی سنبهالو
گویند حل نموده زرنباد ریوند چینی زیره کرمانی گل بابونه
اکلیل الملک خبازی از هریک قدری مساوی کوفته
بیخته بآن سرشته شب ضماد نمایند و صبح بآب گرم بشویند
ضماد مقل که ورم و درد بواسیر را بالغایت نافع است *
صنعت آن روغن کوهان شتر مغز ساق گاو روغن
استخوان زردآلو از هریک ده درم میعه سائله دو درم
مقل یکدرم و نیم آب گندنا آب پیاز از هریک قدری
لعاب تخم کتان لعاب حلبه از هریک بست درم مقل را
در لعابها حل کنند و همه را بر آتش نرم بقوام آورند و
آنگاه زعفران افیون از هریک دو دانگ سندروس
دو درم زفت رومی یکدرم زرده تخم مرغ ده عدد مجموع
را در هاون بسایند تا همچون مرهم شود و بدستور ضماد
کنند * ضماد مقل دیگر که ورم صلب انثیین و انثیین را
که از برودت بود نافع باشد * صنعت آن مویز بیدانه
پیه گرده بز مغز قلم گاو پیه بط روغن گل موم سفید
پیه مرغ از هریک پنج درم مصطگی سه درم مقل حلبه تخم
فرنجمشک از هریک چهار درم باقلا ده درم باقلا و تخم
را طبخ نمایند تا مهرا و نرم شوند و درهم مالیده پیه و موم و
روغن را درهم گداخته و صاف کرده باقی ادویه را
کوفته بیخته باهم بسرشند و ضماد سازند * ضماد مقل دیگر

اورام سپرز را تحلیل دهد و صلابت آنرا نرم کند ٭
صنعت آن مرمکی مقل ازرق اشق کندر را از هر یک جزو
همه را دو وزن برابر در سرکه خیسانیده نرم سازند و بدستور
بر سپرز ضماد کنند ٭ ضماد مقل وجع بواسیر که بسبب
حبس خون معتاد باشد سود دهد و مفتح دهن رگهای
باسور است ٭ صنعت آن آب پیاز بخور مریم مقل قنه
زهره گاو مجموع را در هاون مخلوط نموده سرشته ضماد نمایند
اگر توانند در آفتاب نشینند تا خشک گردد بهتر است
والا شب مالیده برگ بید انجیر گرم کرده بران بسته
بخوابند و بعد از خشک شدن روز باب گرم بشویند
ضماد مقل که نقرس بارد را سود دارد و بقایای اورام
بارده را تحلیل دهد ٭ صنعت آن مقل ازرق کندر
حلبه برگ اشق کوفته بیخته بشراب ضماد کنند ٭ قرص
مقل صلابت کبد و معده را دور گرداند و ریاح بواسیر
را نفع دارد و این تالیف محمد بن زکریاست ٭ صنعت
آن مقل ازرق سه درم گل سرخ منزوع الاقماع ده
درم سنبل الطیب مصطگی از هر یک دو درم قسط تلخ مغز
بادام تلخ از یک یک درم و نیم زعفران یک درم
مقل را در شراب حل نمایند و ادویه کوفته بیخته بان
سرشته اقراص سازند هر قرصی سه درم شربتی در صلابت
کبد باب کاسنی تازه و باب کرفس و باب رازیانه
و در صلابت معده با عرق بادرنجبویه و در بواسیر با
آب گندنا ٭ قرص مقل بنسخه دیگر که همین منافع دارد
کی از متاخرین آنرا در سوء مزاج کبد وقتیکه با ورم
صلب باشد ذکر کرده ٭ صنعت آن مقل ازرق سه
درم مصطگی دو درم و نیم سنبل الطیب دو درم قسط تلخ
مغز بادام تلخ مقشر از هر یک یکدرم و نیم زعفران مرمکی
صافی از هر یک یکدرم مجموع را کوفته بیخته سوا مقل
ازرق که آنرا با شراب ریحانی یا آب گرم حل سازند
پس از ادویه کوفته را بان بسرشند و اقراص سازند
هر قرصی سه درم شربتی یک قرص با آب کاسنی تازه
در سوء مزاج حار و با ماء العسل با شراب یا با ماء الکرفس و یا
بماء الرازیانج در سوء مزاج بارد که با ورم صلب یا ورم بلغمی باشد

فصل در بیان مرهمهایکه اصل و عمود در آنها مقل است

مرهم مقل قلمی فرموده اند که این از تالیف این بنده
درگاه ولایت مآب است در تحلیل اورام صلبه و صلابت
عضلات مجربست ٭ صنعت آن مقل ازرق اشق از هر یک
هشت درم گل سرخ بست درم گل بابونه هشت درم
اکلیل الملک عنب الثعلب از هر یک نه درم برگ
چغندر ده عدد برگ کلم پنج عدد زرنباد زراوند مدحرج
مرزنجوش پرسیاوشان از هر یک چهار درم زوفا
خشک حاشا برگ غار حلبه بزرکتان از هر یک شش
درم عود هندی چهار درم مجموع را کوفته با آب پخته در
هاون انداخته روغن حب الخروع بست درم
روغن ناردین پیه مرغ گداخته مغز قلم گاو از هر یک
شانزده درم روغن مصطگی هفت درم اشق و مقل را
در سرکهٔ انگوری بخیسانند تا حل شود پس با مجموع
ادویه پخته در هاون کرده چندان بدسته بمالند که
چون مرهم شود شبها بر موضع صلابت ضماد نمایند ٭
مرهم مقل دیگر که درد بواسیر را بنشاند و نفخ را بشکند
صنعت آن روغن استه زرد آلوی تلخ یک استار
پیه بط پنجدرم میعه سائله سه درم مقل ازرق دو درم
زفت رومی یکمثقال و نیم بدستور مرهم سازند و بر
پنبه کهنه آلوده بر مقعده نهند ٭ مرهم مقل دیگر که
بجهت بواسیر نافع است ٭ صنعت آن روغن
استه زرد آلوی تلخ ده درم پیه کوهان شتر ده استار
موم صاف برگ شفتالوی خشک از هر یک سه درم
مقل ازرق یکمثقال مرداسنگ دو درم بدستور
مرهم سازند و بر پنبه پاره کهنه نهاده موضع علت
نهند ٭ مرهم مقل دیگر که بواسیر و ثوالیل و ورم و
استسقا و شقاق معده را نافع ست ٭ صنعت
آن مقل ازرق چهار مثقال راتینج انزروت سفید
بوش دارهندی سرطان نهری محرق سفیداب قلعی
نشاسته جاوشیر مرداسنگ علک البطم زراوند طویل
از هر یک یکمثقال کافوری نیم مثقال روغن گل

روغن پیه کوهان شتر از هر یک چهل مثقال موم سفید
مثقال آب گندنا بقدر حاجت صموغ را در آب گندنا
و موم را در روغنها گداخته ادویه را کوفته بیخته با صموغ
محلول و موم در روغنها گداخته بسرشند و در هاون
بدسته بمالند تا یکسان شود و استعمال نمایند و قبل
از استعمال این مرهم عضو را با آبیکه بیخ نی در ان
جوشانیده باشند بشویند ٭ مرهم مقل دیگر که بواسیر
و درد مقعده و زحیر را نافع ست ٭ صنعت آن مغز
ساق گاو ده درم موم سفید سه درم اقاقیا دم الاخوین
کندر مرمکی صافی از هر یک نیم درم مرداسنگ سفیداب
از هر یک یکدرم و نیم مقل الیهود یکدرم افیون یک
دانگ روغن گل سرخ بست درم بطریق معمول مرهم
سازند و بکار برند ٭ مرهم مقل دیگر نیکوست از برای
شقاق مقعده و ورم آن و اوجاع بواسیر ٭ صنعت
آن سفیداب ارزیز یکدرم مرداسنگ مقل ازرق از
هر یک یکدرم روغن بنفشه روغن گل سرخ مغز ساق
گاو موم آب برگ کشنیز تازه از هر یک پنجدرم بدستور
مرهم سازند و بمالند بر مقعده و برگیرند در باطن با پنبه
باذن الله تعالی نافع ست ٭ مرهم مقل دیگر نافع
از برای شقاق مقعده که بسیار گرم و سوزان نباشد
صنعت آن موم مصفی روغن کنجد پیه بط مغز ساق
گاو پیه کوهان شتر مقل ازرق از هر یک بقدر حاجت
مقل را داخل کرده در هاون بدسته بمالند تا یکسان
شود و استعمال نمایند ٭ مرهم مقل دیگر که بواسیر و نواصیر
و شقاق و درد مقعده را مفید است ٭ صنعت آن
روغن کنجد پیه بط مغز ساق گاو روغن کوهان شتر زرده
تخم مرغ مقل ازرق اجزا مساوی مقل را در لعاب
بزرکتان حل نموده با مجموع بدستور مقرر مرهم سازند ٭
معجون مقل طبع را نرم دارد و بواسیر و بادها را که در
مقعده و درد و ها باشد فائده دهد و اماس مقعده را
سود مند بود ٭ صنعت آن بنسخه شفائی پوست هلیله
کابلی بلیله آمله منقی اسپندان سفید تخم گندنا تخم
شاهسفرم از هر یک پنجدرم مقل پنجاه درم در سرکه انگوری

حل کنند و باشه چندان عسل کف گرفته بقوام آورند و
دارو ها بدان بسرشند شربتی دو درم * صنعت این
معجون بنسخهٔ حکیم معصوم مقل ازرق ده درم پوست هلیله
زرد و پوست هلیلهٔ کابلی پوست بلیله آمله منقی سپندان
تخم گندنا شاهتره از هریک پنجدرم مقل در آب گندنا حل
کنند دارو ها دران بیامیزند و باشه وزن آن عسل بسرشند
شربتی دو درم * معجون مقل دیگر جهت اسهال بواسیر و
تقویت معده و تحلیل ریاح * صنعت آن مقل
ازرق پوست هلیلهٔ زرد پوست بلیله آمله منقی شاهتره
تخم سپندان از هریک شش مثقال تخم کرفس سیاه دانه
از هریک ده مثقال عود غرقی خام قرنفل بسباسه مصطگی
از هریک یکمثقال مقل را در آب گندنا حل کرده سه من
عسل را بقوام آورده مقل را داخل کرده بر آتش گذارند
تا نشف رطوبت آن شود ادویه کوفته بیخته بروغن بادام
چرب نموده بآب بسرشند شربتی از یکمثقال تا دو مثقال با

فصل در ذکر مقیات وقی و منافع و مضار آن

بدانکه قی که عبارت از حرکت معده است از برای
دفع واخراج چیزیکه دران ست از راه دهن و آن منقی معده
است بالذات وسائر اعضا بالعرض و آن علاجی قوی
است مر تمامی علتهای مزمنه را خصوصاً علتهائی که
تعلق باسفل بدن دارد و آن تقویت وحدت می بخشد
بصر را و سنگینی سر و صداع و فالج و رعشه و قروح گرده و
مثانه و جذام و برص و استسقا و یرقان را زائل میگرداند
و بهترین قی آنست که بی مشقت و درد و الم و حرکت
بسیار آید و باید که این کس هرگاه در معده و امعا و سینه
خود ثقلی یابد باید که با آنکه طبیعت در صدد دفع آن
است آنرا بقی مقیاط دفع نماید و قی مطلقا مضرست
بکسانیکه بدان ایشان نحیف و بر سر ایشان قروح و
امراض دیگر و سینه ایشان تنگ باشد و نفس ایشان
بر داعت و دشواری آید و نه بر مجرای طبعی و کسانی را
که مبتلای نفث الدم و سل و اورام سینه باشد و آن
کسانیکه گردنهای ایشان باریک و بلند و سینهٔ ایشان
خالی از گوشت و استخوان های شانه آنها بر آمده باشد که
صحیح نامیند و نیز مضرست محرور المزاجان و صاحبان
ضعف معده کسانیکه معتاد بقی نباشند و دشوار باشد بر
ایشان قی و یا بسیار فربه باشند و نیز مضرست بمعده و سینه
و سائر اعضا و نفس خصوصاً که بعنف و دشواری کرده شود
مفید است بعض امراض رطوبی و بلغمی اینها را و بعض
امراض صفراوی معده را و بعض امراض دماغی را نیز
و در حین قی باید که چشمهای قی کننده را بر فساده و
دست مالی به بندند و بعضی گفته که خریطه از سر به سود
پر کرده رفاده چشم سازند و بالای آن پارچه بندند و بر
شکم آن پارچه به پیچند نه بسیار ملائم نه بسیار سخت و
هر دو شانه او را شخصی از عقب باهستگی بگیرد و اگر زور
بسیار آورد بر رو در خفتد و باید که بر خلو معده قی
نفرمایند خصوص محرور المزاجان ضعیف القوه و
امراض حاره حاده را و اما بلغمی مزاجان و صاحبان
امراض بارده بلغمیه فربه را و هم چنین قبل از حمام رفتن
بلکه ایشان را بر خلو معده ناشتا و بعد از حمام و ریاضت
مفید ست و کسانیکه معتاد بقی نباشند و یا محرور المزاج
باشند و قی فرمودن آنها واجب و ضرور گردد باید که
در ایشان اولا اقدام بقیات قویه نکنند اولا مقیات
ضعیفه دهند و اغذیه را بر ادویه و لینه را بر یابسه و
متوسطه را بر قویه ترجیح دهند مگر آنکه علت قوی باشد
و بنیه توانا و یا آنکه اخلاط متشبث و متشرب بخم معده
باشد که درین هنگام ادویه را باید مقدم داشت و
متوسطه را بر ضعیفه و قوی را بر متوسطه باشد البسط
و قدر ضرورت و احتیاج و در هیچ حال دست از احتیاط
و مراعات حفظ قوت نیز نباید برداشت و راس المال
را از دست نباید داد و باید که پیش از قی اغذیهٔ محمود
الکیموس نرم منضج اخلاط مانند شلها ئیکه برگ ترب
و شلغم و چغندر و شبت دران پخته باشند و مغز کلهٔ
گوسپند و ماهی شور و مانند اینها و زلالی و حلاوی
چرب شیرین بدون گلاب بخورانند و بعد ازان
اندکی ریاضتی فرمایند آنکه چند قدم راه روند
تا آنچه خورده است با اخلاط موجوده در معده مختلط گردد
و باید که بالای آن آب بیاشامند پس مقیات مناسب
بخورانند و قی فرمایند تا باسانی دفع گردد بی مشقت
و نیز مجاری سینه نرم گردند و هرگاه قی فرمایند باید که
در یک روز مبالغه بسیار نفرمایند که اخلاط بسیار دفع
گردد و ضعف عارض شود بلکه بملایمت و مدارا دو روز
پی در پی فرمایند و معتادین بقی را در ماهی دو دفعه
هر دفعه دو روز پی در پی ضرور است و اگر دو دفعه اتفاق
نشود یکدفعه البته و الا بهر دو ماه و بهر سه ماه و الا منجر
وائل بامراض میگردد و باید که اوقات و ایام را در هر ماه
و یا هر دو ماه مقرر ندارند که عادت نگردد بلکه بگردانند
و مختلف سازند تا عادت مقرر معین نگردد و بهترین
فصول در هنگام اختیاری و برای حفظ صحت تابستان
او اسط روز هاست هنگام هیجان اخلاط و مواد حتی
المقدور و در فصل خریف باید که قی نفرمایند که مورث
حمی میگردد و بعد فراغ از قی بزودی دست و صورت
او را با آب نیم گرم یا آب سرد بحسب اقتضای وقت و
فصل و علت از برودت و حرارت بشویند و با پارچه
نازک ملائمی خشک نمایند و گلاب بر صورت و سینه
او بپاشند اگر صاحب نزله و صداع و سرفه نباشد زیرا که
آن باعث تحریک و تهیج آنست و اندک مصطگی و عود
هندی و آب سیب و به و گلقند سکری و دواء المسک
و جوارش عود هندی و زنجبیل مربی و هلیلهٔ مربی
و آلوی بخارائی و ادویهٔ مقویه مناسبه دیگر مانند
دانهٔ هیل بوا نیز اگر سرفه نباشد و قاقله کبار و برگ
تانبول با فوفل خصوصاً چکنی دکنی آن و دارچینی و
قرنفل و مانند اینها بحسب اقتضای وقت و علت
مفرداً و مرکباً مثلاً صفراوی را اشیای بارده حامضه
مقویه از فواکه و غیرها و قسم طیوب بارده رطبه و مرطوب
بلغمی را اشیای یابسه حاره مانند عود و مصطگی و هیل بوا
و قرنفل و دارچینی و مانند اینها و از اشیای حامضه
حلو و مرطبه اجتناب نمایند خصوصاً آنکه در معده
او آنچه رسد حامض گردد یا شور و بلغم فج تفه شود تا مزید علت

نگردد بسبب استعداد قریب وآشامیدن آب مطبوخ انیسون وزیره ویا آب مطبوخ سداب یا بسبب اسهر امثال اینها اند و مضمضه بدانها ویا بعرق رازیانه و شستن دست وروو دهن باب گرم وخائیدن افاویه حاره یابسه مذکوره وبوئیدن طیوب ورياحين حاره مانند مشک وعنبر ونرجس وغیرها واستراحت وسکون وخواب فرمایند وبر پهلوهای او روغنهای مناسبه بمالند واستحمام بحمام ملایم فرمایند از غیر توقف بسیار دران واگر قی کننده مرد و مرطوب المزاج باشد دران روز او را طعام وشراب ندهند وبضرورت بعد از سه چهار ساعت اندکی اغذیه لطیفه مقویه بخورانند واگر شخصی دوای مقی بخورد وقی نیاورد واعراض هائله ردیه طاری گردد بزودی او را حقنه فرمایند وماء العسل وآب نیم گرم وروغنهای تریاقی بخورانند واگر وجعی ودردی در شراسیف او پدید گردد ومحجه ناری بران موضع نهند تکمید بآب گرم نمایند بدین نحو که مثانه گوسفندی را پاک شسته آب گرم دران پر کرده بر آن موضع بگذارند وروغنهای لینه گرم مانند روغن بنفشه بادام وغیره بمالند کی موم قیروطی سازند وگرم کرده بمالند واگر فواق عارض گردد تعطیس فرمایند او را جرعه آب گرم بخورانند واگر قی افراط آورد در تنویم او بکوشند وبازوها ورانهای او را ببندند وبادکش فرمایند وساقهای پای او وبآب سرد صورت او را بشویند ودست وپای او را در آب بسیار سرد بگذارند وبر معده وکبد او روغنهای خوشبوی مقوی قابض مانند عطر صندل وعود هندی ودهن حب الآس ومصطگی وجوز بوا واظفار الطیب ودارچینی واشیای قابضه عطریه مانند بادرنجبویه ودارچینی و قرفه وقاقله وپوست اترج وکشنیز خشک وصندلین وزیره ومصطگی ونعناع وسماق وزنجبیل ومانند اینها سائیده بر شکم وکبد ودردهای او بمالند ونیز قدری بخورانند وچیزها وگلهای خوشبو بویانند و حابسات قی بعد ازین انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد ومقیات انواع اند بعضی قی صفرا می آورند وبعضی

بلغم وبعضی سودا ÷ مقیئات الصفرا بدانکه مقیئات صفرا یا از قبیل اغذیه اند مانند ماء الشعیر وماء الخیار وبطیخ رسیده پخته نضج یافته یعنی زرد وترش شده وآب مطبوخ البقول اللینه مانند سرمق که اسفناج رومی است وقطف که بهندی بتهوه نامند واسفناج وبقله یمانیه وبرگ چقندر وفواق فراریج وماهی تازه و احسای چرب بروغن کنجد وترنجبین پخته ویا از قبیل ادویه است مانند سکنجبین با ماء الشعیر که دران لوبیا سرخ وپوست خربزه واقماع آن جوشانیده باشند و همچنین جرم خربزه خشک کرده وفقاح آرد جو وتخم سرمق وبزر البنج وجوز که مغز گردگان باشد وفندق وبادام ومغز خیارین وخربزه با عسل ویا شکر ومانند اینها ÷ مقیئات البلغم آن نیز یا از قبیل اغذیه اند مانند آب کشک گندم یا شبت واغذیه لطیفه وجوزیه ومخلیه وطبیخ حلبه وروغن قرطم وکوامخ وآبکامه وانچه دران خردل وزیتون باشد وآب گرم ونمک وعسل ویا از قبیل ادویه اند مانند سکنجبین عسلی یا آب برگ ترب وآب شبت ونمک وآب قرطم وتخم ترب ونمک هندی وخردل وگل خردل وگل خربق ابیض که در سرکه یک شب خیسانیده باشند پس با آب ترب بر آورده بنوشند وقدری کمی از جوز القی وقلیلی از کدو تلخ واین هر دو از همه قوی اند ÷ مقیئات السودا وآن نیز یا از قبیل اغذیه اند مانند مرقه اسفیدباجات و زیرباجات وهر طعام مقطع ملطف ویا از قبیل ادویه اند مانند سکنجبین عسلی وماء العسل وسرکه کبر ونبیذ شیرین وکنگر زرد وتلخ نقطی وترب زرد وبوره وبه حسب تراکیب اخلاط ترکیب آنها نمایند ÷ مقی بجهت کسانیکه هرگاه طعام خورند وپس از دو ساعت در معده بتم رسانند که تا قی نکنند وچیزی ترش بر نیاید آرام نیابند ÷ صنعت آن خربق سفید در میان ترب پر کنند ویک شبانروز بگذارند پس آن ترب را پاره پاره کرده در سکنجبین عسلی چند از نزدیک شبانه روز دیگر این سکنجبین را با آبیکه شبت ولوبیا دران

پخته باشند بیاشامند واز عقب آن قدری از آن ترب بخورند وقی کنند ÷ مقی که بلغم دفع نماید منقول از اصول التراکیب نجیب الدین سمرقندی ÷ صنعت آن تخم شبت کنگر زرد از هر یک یکدرم ترب زرد نیم درم علی الرسم مرتب نموده بدان قی نمایند ÷ مقی که بلغم آورد ÷ صنعت آن بوره نمک هندی از هر یک یکدرم تخم ترب دو درم بخورند وقی کنند ÷ مقی که صفرا دفع نماید ÷ صنعت آن آب سرمق ده اوقیه ماء الشعیر یک رطل آب بطیخ خربزه وآب خیار رسیده پخته زرد شده از هر یک یک اوقیه نمک طعام یکدرم با سکنجبین بیاشامند وقی کنند ÷ مقی دیگر روغن طبیخ کنگر زرد از هر یک یک درم ترنجبین خالص صاف کرده سه درم درهم سرشته جوشانند بیاشامند ÷ مقی دیگر که اخراج بلغم بسهولت نماید ÷ صنعت آن تخم ترب لوبیای سرخ خردل درست ناکوفته از هر یک قدری در آب جوشانیده با سکنجبین عسلی بیاشامند وقی کنند ÷ مقی دیگر که قی بلغمی آورد زمانیکه ماده در فم معده باشد ÷ صنعت آن تخم شبت را در آب جوشانیده صاف کنند وسکنجبین عسلی وبوره ارمنی سائیده دران حل نموده نیم گرم بخورند وقی کنند ÷ مقی که ماده بلغم منتشر در خمل معده را دفع کند ÷ صنعت آن ماهی شور بخورند واز عقب آن قدر سداب جوشانیده وآب ترب که خردل از آن پرورده باشند با سکنجبین عسلی نیم گرم بخورند وقی کنند ÷ مقی که دوار عارض از صعود الابخره بدماغ از معده را سود دارد ÷ صنعت آن بگیرند یک قبضه از شاخهای شبت برای آنکه اقوی است از تخم آن ودر سه رطل آب جوش دهند تا یک رطل بماند پس صاف نمایند وحل کنند دران قدری نمک وعسل ونیم گرم بنوشند وقی نمایند ÷ مقی دیگر که همین عمل دارد ÷ صنعت آن بگیرند ترب را و سوراخ سوراخ نمایند وخربق سیاه را پارچه کرده در آن فرو برند یک شبانروز بگذارند تا قوت خربق در ترب باز داده شود پس پارچه های خربق را بر آورده ترب را کوبیده وآب آن را گرفته بنوشند وقی نمایند

وخوردن رقاع یمانی از یکدرم تا دو درم وهمین قسم خوردن نیمدرم جبلهنگ نیز همین عمل دارد واگر قی بدشواری آید آب گرم یا قفاح گرم بنوشند و پر کبوتر یا مرغ در حلق کنند وقی بنمایند ✣ مقئی دیگر که ازان اقوی است ✣ صنعت آن کنگرزد و جوز القی از هریک یکدرم تخم ترب سه درم ادویه کوفته باعسل سرشته بنوشند با طبیخ شبت واندکے نمک برای اصلاح کنگرزد و جوز القی ✣ مقئی دیگر که ازان ملائم تر است ✣ صنعت آن تخم سرمق ایک اوقیه کشاک الشعیر چهار اوقیه بیخ خیار دو اوقیه نمک غیر کوبیده دو درم مجموع اینها را طبیخ نمایند تا مشکل کشکاب شود و صاف نمایند و یکدرم ازان را باسی درم سکنجبین عسلی ممزوج کرده بیاشامند وقی کنند ✣ مقئی دیگر که محرور المزاجان را نافع است ✣ صنعت آن بگیرند آب برگ خیار فشرده و با شکر سرخ محلول در آب با سکنجبین بیامیزند و بنوشند وقی کنند ✣ مقئی دیگر که مرطوب المزاج را بکار آید ✣ صنعت آن تخم ترب تخم شبت هر دو را کوبیده در آب شیرین کشیده نیمگرم نموده پانزده درم سکنجبین عسلی داخل کرده بنوشند وقی کنند ✣ مقئی دیگر که صفراوی مزاجان را نافع است وقی صفرا آورد ✣ صنعت آن ماء الشعیر سی درم آب سرمق مطبوخ بست درم آب مطبوخ بیخ خربزه یا کانج وماء العسل بالای آن بنوشند و شربت پنجدرم پوست خربزه خشک نرم سائیده با آب گرم یا ماء العسل و اقماع خربزه نیز بدستور همین اثر دارد ✣ مقئی دیگر مقئی ست که میست کریه و بدخور ✣ صنعت آن کنگرزد یک درم ترنجبین سه درم هر دو را باهم سرشته حب سازند و فرو برند واگر قی بدیر می آید بالای آن آب گرم یا ماء العسل بیاشامند ✣ مقئی دیگر که بلغم دفع نماید ✣ صنعت آن خردل سفید یکدرم بوره نیم درم کندش نمک هندی از هریک ربع درم مجموع را کوفته و باعسل سرشته و در طبیخ شبت حل کرده و سکنجبین عسلی مقدار چهل درم اضافه کرده بنوشند حال گونیکه نیم گرم باشد ✣ مقئی دیگر که بلغم و صفرا دفع نماید ✣ صنعت آن کنگرزد دو درم مغز رقاع یمانی یکدرم نرم سائیده با بست درم سکنجبین و ده استار طبیخ ترب بیاشامند بعد آنکه اغذیه کرده وکلم و با آب گوشت ماهی نمک سود خورده باشند وقی کنند واگر قی بدشواری آید آب نیم گرم بیاشامند وقی کنند ✣ مقئی دیگر که قے سودا آورد ✣ صنعت آن بگیرند یک عدد ترب را او پارچه پارچه کنند و با نمک هندی پنجدرم و یک قبضه شبت در دو رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده با سکنجبین عسلے نیمگرم بنوشند وقی کنند ✣ مقئی که اخراج سودا نماید ✣ صنعت آن تلخ هندی تربد زرد بوداده از هریک یک درم حرف نیم درم علی الرسم بیاشامند ✣ مقئی دیگر که مره سودا و صفرا و کرمهاے معده دفع کند ✣ صنعت آن کنگرزد جوز القی جرجیر تخم ترب تخم شبت تخم سرمق نمک هندی کوفته بیخته سه درم تا پنجدرم آنرا با عسلے که با آب مطبوخ شبت ممزوج نموده باشند آمیخته بخورند و مبالغه نمایند در تنقیه و تنظیف معده ✣ وهر گاه بند شود آب مطبوخ شبت و عسل نیم گرم بنوشند ✣ مقئی دیگر که ازان قوی تر است ✣ صنعت آن تخم ترب جوز القی تخم جرجیر تخم شبت سرمق نمک هندی رقاع یمانی از هریک نیمدرم کوفته بیخته با عسل سرشته بخورند و بالای آن آب گرم بسیار بنوشند وقی کنند ✣ مقئی دیگر که ازان ملایم تر ست ✣ صنعت آن بگیرند ترب را او پارچه پارچه کنند مقدار بست درم و شاخهای شبت ده درم نمک هندی پنجدرم مغز تخم خربزه تخم سرمق از هریک چهار درم با چهار رطل آب شیرین طبخ دهند تا ثلث آن بماند نیم گرم بنوشند و استقصا در قی نمایند ✣ مقئی دیگر که حمیات ربعیه را مفید است ✣ صنعت آن کنگرزد دو درم جوز القی یکدرم تخم شبت تخم ترب از هریک دو درم نمک هندی نیمدرم از نرم کوفته بیخته با ماء العسل بیاشامند ✣ مقئی دیگر که صاحبان رطوبت و سودا و اوجاع مفاصل و عرق النسا را اقوی النفع ست ✣ صنعت آن بگیرند صبر زرد سقوطری خربق سیاه سقمونیای مشوی از هریک یک اوقیه افربیون نیم اوقیه قنطوریون دقیق یک اوقیه و نیم ادویه کوفته بیخته با عصاره کرنب الفارسی بکلم قرصیت نالکنند و عند الحاجت قدرے ازان بقدر برداشت طبیعت خورده قی فرمایند و بدانکه این دوا بسیار قوی است و تا مزاج قوی نباشد و احتیاج بسیار داعی نشود استعمال نباید نمود ✣ مقئی دیگر از تراکیب امام قیام الدین ✣ صنعت آن قطعه که سرمق است با تخم آن تخم ترب از هریک پنجدرم تخم شبت ده درم تخم خربزه مقشر پانزده درم کنگرزد یک مثقال نمک هندی دو درم لوبیای سرخ ده درم برگ چغندر ده درم سورنجان سفید مرضوض یک مثقال مجموع را در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده یک مثقال نمک طعام چهلدرم سکنجبین عسلے داخل کرده نیمگرم بیاشامند و مبالغه در قی نمایند ✣ مقئی دیگر از تالیف امام قیام الدین ✣ صنعت آن خردل دو درم و نیم بوره نیم مثقال کنگرزد نمک هندی جوز القی از هریک نیمدرم تخم ترب سه درم نیم کوفته با عسل معجون سازند پس بگیرند شبت تازه ربع من تخم شبت بست درم تخم ترب ده درم تربد زرد پنجدرم تخم خربزه مقشر بست درم مجموع بخیسانند در سه من آب وجوش دهند تا بثلث آید صاف نمایند و دو حصه کنند و در هریک ازان ده درم سکنجبین عسلی پنجدرم روغن کنجد تازه داخل کرده آن معجون را خورده نصف این مطبوخ را که یک شربت است نیمگرم بیاشامند واگر قی بسیار نیاورد و احتیاج باقی باشد و قوت مساعدت کنند نصف دیگر مطبوخ را بیاشامند والا فلا ✣ مقئی دیگر که نیز بسیار قی ست ✣ صنعت آن زهر ارجوان پوست بیخ ارجوان از هریک دو درم جوشانیده صاف کرده بیاشامند ✣

در بیان حابسات قی

بدانکه هریکے از مقئیات اگر قے بسیار آورند این دوا را از عقب بیاشامند جهت حبس آن ✣ صنعت آن پوست بیرون پسته چهار درم عود هندی مصطگی رومی

از هر یک ده درم گل سرخ پنجدرم سک اصلی پنجدرم اجزا کوفته بیخته با آب سیب ترش سرشته قرص ها سازند شربتی یکدرم تا دو درم و این قرص منع می نماید قی را و فواق را نیز نافع است + دوای دیگر قطع قی می نماید و غثیان را ساکن می گرداند + صنعت آن زرشک منقی حب الرمان حامض سماق از هر یک یک درم طباشیر سفید گل سرخ تخم غوره از هر یک نیم درم پوست بیرون پسته یکدرم اجزا کوفته بیخته یک درم تا دو درم آنرا با آب سیب یا با آب به یا با شراب انار منعنع بیاشامند + دوای دیگر که قی حادث از بلغم و سودا را دفع کند + صنعت آن گل سرخ منزوع الاقماع چهار درم عود هندی تازه عرق مصطکی سعد سنبل نعناع پوست بیرون پسته قرفه قرنفل زرشک زیره کرمانی مدبر از هر یک یکدرم زرشک منقی سه درم اجزا کوفته بیخته شربتی تا دو درم تا غیبه ممساک با سکنجبین میل نماید + دوای دیگر که قی صفراوی باز دارد + صنعت آن انار دانه ترش مویز با دانه از هر یک پنجدرم زیره کرمانی مدبر یکدرم کوفته بیخته با آب به انارین یا شربت به و مانند اینها مقدار سه درم زبان بیاشامند + دوای دیگر که قی بلغمی را باز دارد صنعت آن فلفل دار فلفل زنجبیل از هر یک سه درم قاقله صغار و کبار دارچینی قرنفل ساذج هندی طباشیر گل سرخ منزوع الاقماع از هر یک چهار درم زیره کرمانی مدبر دو درم کوفته بیخته شربتی دو درم صبح و شام با آنچه مناسب باشد بیاشامند یا حب بسته فرو برند و در نسخه دیگر جوز بویا یک درم داخل است + دوای دیگر که قی صفراوی و بلغمی دفع نماید + صنعت آن قرنفل قاقله نارمشک زرشک سعد کوفی صندل سفید فلفل سماق از هر یک سه درم شربتی دو درم ناشتا بیاشامند + دوای دیگر که قی بلغمی دارد + صنعت آن عود هندی نارمشک حب الیسفر قاقله پوست هلیله زرد زنجبیل از هر یک سه درم کوفته بیخته با عسل سرشته شربتی یک درم تا دو درم + دوای دیگر که قی بلغمی باز دارد + صنعت آن جوز بوا قرنفل از هر یک یکدرم دانه هیل نیم درم کوفته بیخته شربتی یک درم و حبوب باد زهر و حب المیضه و حب حیات و ملح سلیمانی و پاچک و حبوب مروارید همه نافع اند و در باد زهر و حبوب و ملح و لولو ذکر یافته و خوردن جدوار از برای قی الدم و حبوب انجبار و شراب آن و اقراص آن و جلنار و کهربا و لولو و مرجان نافع و همه مذکور شده اند +

باب المیم مع اللام

ملح بکسر میم و سکون لام و حای حمله بفارسی نمک و بترکی دوز بهندی لون نامند بدانکه ملح یا معدنی ست که جبلی نامند و آن رطوبتی ست که از شگافهای بعض کوهها در قعر آنها تراوش کرده بر اطراف دامنهای آنها منعقد میگردد و یا بری و آن از قبیل انداز شبنم یا است و مائی و آن آب بحر یا است که بسبب تابش آفتاب و کواکب دیگر منعقد میگردد و معدنی آن اقسام است و هر یک را نامی مخصوص و مذکور میشود و بالجمله فاعل کل حرارت و ماده آن رطوبت و ملین ست که بسبب شدت و ضعف حرارت و لطافت و کثافت و غلظت و رقت ماده و طیب و خبیث بودن انواع آن مختلفه میگردد مثلاً اگر حرارت باعتدال باشد و ماده آن رقیق لطیف و ارض طیب اگر پیوست بران غالب باشد قطعه های بزرگ صاف شفاف تکون می یابد و اگر پیوست غالب نباشد قطعهای کوچک در خود اگر حرارت قوی باشد و ماده غلیظ و ارض منتن بدبو قطعه های سیاه رنگ منتن تکون می یابد و اگر غیر منتن غیر منتن و همرین قیاس و تفصیل آن در کتاب المعادن از کتب حکمیه مسطور است و بهترین این همه ملح اندرانی معدنی است که قسم اول ست و بعد از آن اقسام دیگر و بعد از آن نمک طعام که حاصل از آب بحر یاست و قسم هندی مائی که از آب دریا بطریق طبخ بعمل می آورند و انشاء الله تعالی ذکرش خواهد آمد زبون ترین املاح است و امثال تنکار و قلعی و بوره و نوشادر را املاح نیز نامند و املاح مصنوعه دیگر میباشند که بعضی را از خاکستر نباتات که آب آنرا صاف نموده با آتش یا با آفتاب منعقد میسازند و منسوب و مضاف میدانند مانند ملح القلی و اشنان و غیره و بعضی را بدستور از بول حیوانات و انسانات به طبخ و عقد میسازند و همچنین از اشیای دیگر و بهترین اینها محرق محلول معقود صاف آنست و بیان و کیفیت اینها انشاء الله تعالی خواهد آمد و مراد از مطلق ملح نمک طعام ست و مجموع آنها مسهل بلغم و مواد دماغ اصفر و رافع رطوبات لزجه و سده و تخمه و فساد طعام و مشهی و نیکو کننده رنگ رخسار و مصلح اغذیه بارده و معین بر اخراج آن و بعضی در اخراج خلط خاصی قوی تر از سائر اقسام اند چنانچه مذکور خواهد شد و قی کردن بملح نفطی در غایت نفع ست از برای ذوسنطاریای کبدی و بو داده آن قابض و مجفف و سوخته آن الطف و همه آن غاسل امعا و معین بر قلع سودا از اقاصی بدن و رافع بدمزگی اطعمه و مانع حدوث جذام خصوص نفطی و اندرانی آن و جهت اوجاع معده بارده و با سکنجبین رافع مضرت افیون و فطر و سموم مخدره و گزیدن هوام و جهت استسقا و امراض سوداوی و بلغمی نافع و قی کردن با نمک و سکنجبین منقی معده و در تحقینات معین بر اخراج اخلاط بلغمی و سوداوی و تفتیح سده ها و با مسهلات معین بر قطع اخلاط غلیظه و اخراج آنها و با صعتر جهت رفع عفونات و اخراج ریاح با دفع باسفل خصوص اندرانی آن و مضمضه با آن جهت تقویت لثه و دندان کرم خورده و قلع کرده شده خصوص اندرانی برای زیادتی تجفیف آن و همچنین مضمضه آن با سرکه جهت افعال مذکوره مفید و ضماد آن با صبر جهت نزلات و با روغن زیتون و غیر آن و عسل و زفت جهت فسخ عضل و کوفتگی اعضا و ولی و با سرکه و کف صابون جهت ورم ریحی و بلغمی و تهییج و با سرکه جهت درد گوش و با تخم کتان جهت گزیدن عقرب و باز و فا و

وعسل جهت گزیدن مار شاخدار و نهنگ و با فودنج جبلی
و روغن گاو بدستور با فوتنج و عسل و باگل اجاع و عسل
اورام بلغمی و همچنین با زفت و عسل و باگل اجاع و عسل
جهت خون منجمد تحت جلد و تحلیل اورام بلغمی و نزد ول
آب بارد و روغن زیتون جهت سوختگی آتش و منع آبله آن
خصوص نوع بورقی آن و جهت حکه و جرب و زخم آبله
و جذام و با حنا جهت داحس و با عسل و زیت جهت
انفجار دل و با عسل و فودنج جهت منع نزله از انتشار و
با جوز ماثل جهت ورم و با خمیر جهت تحلیل اورام
انثیین و نیز با خمیر جهت پختن دل و با سرکه جهت
قوبا و سعفه و با آرد گندم و عسل جهت التوای عصب
و طلای آن با شحم حنظل جهت بثور حادث در سر و
بازیت جهت رفع اعیاد با زیب جهت خارش بلغمی
بشرط آنکه نزدیک آتش نشینند و یا عضو را بر آتش
بدارند که عرق کند و استعمال آن باعتدال نیکو کننده
رنگ رخسار است و اکتحال آن جهت بیاض و سلاق
و سبل و قوت بصر خصوصاً اندرانی و سود و سوخته آن
سوخته نوشادر و نبت سوخته جهت سبل و ظفره و
خوردن گوشت زائد در اجفان و با مروارید جهت
بیاض مجرب و همچنین مالیدن با مروارید بر دندان
جهت پاک کردن و جلای آن بعدیل ست و بستن
نمله و اکله و جوششها با آن و سرکه رافع آنها و بستن
آن با پشم بر زخم قاطع خون آن و بستن گرم کرده آن
بر اعضا جهت دردهای بلغمی و ریحی مفید و همچنین تکمید
بدان مفرداً یا با سبوس گندم و برنج و مضر باصحاب
دماغ حار و مورث تاریکی و اکثار آن محرق خون و
مقلل منی و مورث خارش بدن و جرب و مضر ابدان
نحیف خصوص مصنوع از آب بحر و مصلح آن مغز و چربیها
و اشیای بارده و رطبه است و گویند از خواص مجربه
آن است که چون سه درهم آنرا در چینی که عقرب یا
سرطان طالع باشد در خانه مریض بر آتش گذارند
و اگر لعاب از جستن میل بدرون خانه کند آن مریض
شفا می یابد و الا فلا و چون در خانه بسوزانند و سوخته

آن بر طرف چپ زنان تعلیق کنند باعث سرعت
ولادت گردد + ملح اندرانی بعربی ملح الاندرانی بذال
معجمه و رای مهمله و الف و نون و یای مثناة تحتانیه
گویند و آن نمک بسیار سفید صاف شفاف مانند بلور
است مشتق از ذرا بهمزه که بمعنی شرارت و قوت بیاض
است و بفارسی نمک سنگ بلوری و بهندی نمک
لاهوری نامند جهت آنکه از لاهور می آورند و شنیده
شده در حین بر آوردن از معدن قطعهای آن نرم
میباشد و بعد رسیدن هوا منجمد و صلب می گردد
و بعضی نمک سانبهر را نیز ملح اندرانی میدانند و این
غیر آن ست برای قطعه های نمک لاهوری بزرگ
و بسیار سفید و شفاف میباشد بخلاف نمک سانبهر
که آن ملح العجین ست و ملح اندرانی بهترین اقسام املاح
است در آخر دوم گرم و خشک مسهل بلغم و لزوجات
و در تقویت فهم و ذهن و در رفع تخمه طعام قویتر
و در ادویه عین استعمال آن غیر جائز نیست +
ملح لفطی از جمله معدنی ست سیاه و بدبو و با نفطیت
می باشد و از بریان نمودن و سوختن با آتش
نفطیت آن کم و زائل گشته سفید میگردد و در سیم
گرم و خشک و مسهل ترین اقسام نمکها است
و مقی در اخراج بلغم و سودا قویتر از سائر املاح و
چون با روغن گل سرخ طلا کنند در رفع جرب و
جوشش ابدان عجیب الفعل و قدر شربتش تا یکدرم
است حکیم عبدالحمید بر حاشیه تحفة المؤمنین نوشته
که آنچه معلوم شد ملح لفطی اکثر مصنوع از سنگی است
در پتنه عظیم آباد مشهور بسبجی ست که قلعی باشد
و از سمت غازی پور می آورند و صابون از آن
میسازند بدین قسم که اولا آنرا مکلس میکنند پس
کوفته در آب میجوشانند و آن آب را منعقد میسازند
ملح لفطی حاصل میگردد و این قول اصح است و
شاید هر دو قسم باشد هم معدنی و هم مصنوع و ملح اسود
اقسام ملح العجین ست و او سیاه و بی نفطیت است
و در افعال قریب به لفطی و در هندی کالا نون و

سونچر لون نیز نامند + ملح العجین نمک طعام ست و آن
الوان مختلفه می باشد و اکثر آن سفید و بعضی مائل
بسیاهی و بعضی مائل بسرخی و بعضی مائل بزردی و
بهترین آن سفید صاف ست و بهندی آنرا نمک سانبهر گویند
در آخر دوم گرم و خشک و در افعال نزدیک بملح
است + ملح رشیدی ملح طعام است که مائل بسرخی باشد
ملح هندی نمکی ست شفاف سرخ رنگ مائل بسیاهی که
بنفسجی نامند و قطعات آن اندک بزرگ و بهندی آنرا
سیندهالون نامند در اول سوم گرم و خشک و مسهل
مار اصفر و سودا و بلغم و محرک اشتها و محلل ریاح و در
سائر افعال مانند سائر اقسام و قدر شربتش تا یکدرم
و نیم است + ملح المر نمک تلخ است مابین سیاهی و
سفیدی و مائل بزردی و بهندی پادهلون و از
همه اقسام گرم تر و قریب بدرجه چهارم و در اندمال
جراحت با صمغ زیتون قویتر از سائر اقسام ست و قدر
شربتش کمتر از یکدرم و گفته اند که اینهمه ملح لفطی سیندها
است لا غیر + ملح الطبرزد نمک معدنی جبلی ست و بهترین
او سفید مسمی باندرانی ست که ذکر یافت + صنعت
آن که از اکثر گیاه و برگها که بهندی کهار نامند مانند
برگ ارهر و نخود و تنباکو و یا چوب آن و برگ کیله
یعنی موز و غیرها بدین قسم است که بگیرند هر قدر که
میخواهند از برگ هر گیاهی که می خواهند و می سوزانند
و خاکستر آنرا میگیرند و در آب حل میکنند و همان
مقدار آهک سنگی نیز با آن حل می نمایند و میگذارند تا
ته نشین گردد آب صاف آنرا بجز علقه که ظرفی دیگر
متصل آن ظرف میگذارند که یکی اندک مشرف و
بالاتر از دیگری باشد و صوفی و پنبه از فتیله ساخته
یک سر آنرا در ظرف و سر دیگر را درین ظرف میگذارند
تا تمام مائیت آنرا جذب درین ظرف نماید پس آن
آب صاف را بآتش طبخ میدهند تا مائیت رفته
ملح بماند و اگر آهک داخل نکنند بهتر است زیرا که بسیار
حاد میگردد و در اکثر امراض و امزجه موافقت
ندارد و اگر خاکستر محلول در آن را عرق کشند و آن

عرق را طبخ دهند تا بالایت سوخته نمک بماند بهتر و لطیف تر است + ملح اشخار که قلی و بهندی سجی نامند نیز صنعت آن قریب است بدین قسم + صنعت ملح مصنوع ماخوذ از آب دریای شور بدین قسم ست که اهل سواحل اکثر بلاد واقعه بر سواحل که به نزدیکی آنها معدن نمک نیست مانند بنگاله و سند وغیرها وقت جزر و مد خصوص در جزر و مد آخر ماه و وسط آن که بسیار آب بلند میشود و بجاهائیکه آب بدانها میرسد گودالها میکنند تا آب در آنها جمع شود پس بعد برگشتن و خشک شدن قدری آن آب را با قدری خاک آن گودالها در ظرفها کرده طبخ میدهند و میگذارند تا فی الجمله صاف گردد و خاک ته نشین شود پس آب صاف آنرا گرفته طبخ میدهند تا آب برود و نمک بماند و نمک سیاه رنگ باندک تلخی میباشد و مدار اهل آن بلاد و اطراف آنها بدان نمک است مانند بنگاله و اودیسه که کتک نیز نامند و سند و سواحل دکن وغیرها و بعضی باز آنرا در آب حل کرده میگذارند تا خاک آن ته نشین شود صافی آنرا گرفته باز طبخ می نمایند یک مرتبه تا بیشتر سفید و صاف میگردد و بعضی آب صاف آنرا گرفته بر چوبی بقدر یکذرع درست تا به و ذرع قدری کاه بران پیچیده بعد طبخ و قریب بانعقاد بران میریزند تا مثل قند منعقد و منجمد گردد و بعد انعقاد و انجماد دفعهٔ دیگر نیز همان قسم بران میریزند همچنین تا آنکه حجم یک شبر تا کمتر و زیاده بران جمع و منعقد گردد بعنوان تحفه و هدیه برای بزرگان وغیره می برند و آنرا باصطلاح اهل هند لکهاس لون نامند + محمد بن یعقوب کلینی روایت میکند از علی بن ابراهیم از پدر خود از ابن ابی عمیر از هشام بن سالم از حضرت عبد الله علیه السلام که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله خطاب بعلی بن ابی طالب علیه الصلواة و السلام کرد که یا علی افتتاح کن طعام خود را بخوردن نمک و اختتام کن به نمک بدرستیکه

شخصیکه افتتاح بکند طعام خود را به نمک و اختتام کند به نمک محفوظ می ماند از هفتاد و دو مرض که از جملهٔ آنها جنون و جذام و برص ست و در حدیث دیگر وارد است از حضرت ابی عبد الله علیه السلام که هر که بر لقمهٔ اول از طعام نمک پاشیده بخورد دور میشود ازان نمش و جه یعنی نکته که بر صورت میافتد و در حدیث دیگر نیز از حضرت ابی عبد الله علیه السلام از حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله وارد است بدرستیکه حق تعالی وحی کرد بسوی موسی علیه السلام که ای موسی ابتدا کن به ملح و ختم به ملح یعنی طعام خود را پس بدرستیکه آن دوائی ست از هفتاد مرض که اهون و ضعف آنها جنون و جذام و برص و وجع حلق و اضراس و وجع بطن ست + و احادیث بسیار در فضیلت افتتاح و اختتام طعام به ملح وارد است بدین سه حدیث اکتفا نموده شد و در حدیث دیگر از حضرت ابی عبد الله علیه السلام مروی ست که عقرب گزید حضرت رسول الله را صلی الله علیه و آله و سلم پس آن حضرت صلی الله علیه و آله لعنت فرموده اند عقرب را فرمودند که نه گذاشتی تو مومنی که اذیت نه رساندی و نه کافرے را پس طلبیدند نمک را و مالیدند دران موضع درد ساکن شد پس فرمودند اگر میدانستند مردم چه خاصیت هست در ملح هر آینه خواهش نمی کردند با آن تریاق را زهرة الملح چیزی شبیه بشوره و شور طعم و زعفرانی رنگ و تند و بدبو و لذاع و از حیثیکه آب نیل طغیانی کرده در زمینهای پست می ماند و از آفتاب آنها خشک میگردد و زهرة الملح حاصل میشود و ملا حوینه گفته که آن شوره ایست که مثل غبار بر روی نمک معدنی می باشد بغایت گرم و خشک و تند و مجفف و محلل قوی و جهت قروح خبیثه و آکله و تقشر جلد و رطوبتی که از گوش تراوش کند و جهت غشاوه و آثار قروح و منع رویدن موی و با روغنها جهت اعیاکه ماندگی اعضا باشد و آشامیدن

یا یکدرم آن با شراب ممزوج با آب در اسهال قوی تر از نمک هندی و مدر عرق و با سکنجبین جهت صرع نافع بود و مضر معده و بدلش یک وزن و نیم آن نمک هندی ست و قسمی ازان که مائل بسرخی و مانند دانه های بهم چسپیده می باشد از جمله سموم قتاله یکدرم آن کشنده است علاج پذیر نیست + دستور اخراج ملح آنست که ملح را بکوبند و بعسل خمیر کنند و در خرقه کتانی و یا پارچه نازکے بسته بگل گرفته در تنور تابیده بگذارند و پس از سرد شدن تنور بر آوردن و گل را ازان دور کنند و نرم سائیده استعمال نمایند و طریق دیگر آن که ملح را شسته خشک نمایند پس در دیگی کرده اگر سفالی باشد بهتر و اطراف سر آن را بگل حکمت مستحکم نموده در آتش نهند و اطراف دیگر از اخگر پر نمایند و بگذارند تا از حرکت بماند که آن زمان بلوغ احراق آنست پس بر آورده بکار برند حب ملح مسهل بلغم و اخلاط لزجه ست در رعشه و لقوه و اوجاع طحال و نقرس و اوجاع مفاصل و استرخای عضل و آفات حادث از برودت و رطوبت را نافع است و جهت جلای بصر و قوت سامعه مفید + صنعت آن ملح درانی شش اوقیه فلفل دوازده درم زنجبیل کرفس زوفای خشک انجدان فطراسالیون تخم رازیانه افتیمون ساذج هندی غاریقون هش سفید سقمونیای مشوی حرف بابلی قرنفل از هر یک چهار درم کوفته بیخته حب سازند وقت حاجت بکار برند شربتی از یک مثقال تا سه مثقال + حب حیات جهت تقویت معده و هاضمه و کسر ریاح و رفع قراقر و نفخ شکم و تقویت دماغ و تصفیه حواس و تفتیح سدها و ماندگی اعضا و سستی آن نافع و این از تراکیب اطبای هند است + صنعت آن نمک سیاه نمک سفید نمک لاهوری نمک سونچر هلیله سیاه آمله منقی زنجبیل فلفل دار فلفل از هر یک یک تولہ نانخواه سیطرح هندی از هر یک نه ماشه قرنفل دارچینی دانه هیل از هر یک چهار ماشه عود هندی

مصطکی بسباسه از هر یک سه ماشه کوفته بیخته بآب لیمون
یا عرق نخود که بهتر است ازان سرشته حبوب و یا
اقراص سازند شربتی از یک ماشه تا دو ماشه
حب حیات دیگر اقوی از نسخهٔ قبل ✤ صنعت آن
نمک سیاه نمک سیندها نمک سونچر نمک لاهوری
نمک لون پوست بلیلهٔ کابلی پوست بلیله آمله منقی
زنجبیل فلفل دار فلفل فلفلمویه رازیانه تخم کرفس
نانخواه انیسون از هر یک دو توله عاقرقرحا دارچینی
شیطرج هندی قرنفل دانهٔ هیل از هر یک نه ماشه جوزبوا
پنج ماشه عود هندی عرق مصطکی از هر یک شش ماشه
ادویه کوفته بیخته با عرق نخود یا لیمون یا اترج یا با
عرق دارچینی سرشته حب بندند هر حبی مقدار یک
ماشه شربتی یک حبی تا سه حب و اگر خواهند اقراص
سازند به همان وزن نیز خوب ست و بهتر است ✤
حب حیات دیگر قریب النفع ست بدان ✤ صنعت
آن بلیلهٔ زرد کابلی بلیلهٔ سیاه بلیله آمله منقی گل سرخ
زیرهٔ سیاه کشنیز خشک مقشر فلفل دار فلفل نانخواه
بادیان زنجبیل شیطرج هندی دارچینی هیل کلان هیل
کلان نعناع باغی نعناع کوهی نمک لاهوری نمک
سیاه نمک سانبهر جوالکهار همه اجزا مساوی الوزن
در عرق نعناع یا سرکهٔ انگوری و قدری آب نعناع
حب بندند شربتی از یک ماشه تا دو ماشه ✤ عرق
ملح بسیار ترش و خوش طعم میباشد و مجفف رطوبات
و جهت اکثر امراض بارده و تقویت معده و دماغ
و کسر ریاح نافع و جهت استسقا با عرق مرو و جهت
صاف نمودن خون با شیر عناب و امثال آن
و جهت تقویت دماغ حار با آب برگ کاهو و یا آب
ریحان و جهت تقویت دل با بید مشک و گلاب و
جهت معده و اشتها و هضم طعام با آب برگ نعناع یا
عرق آن و از برای وجع کبد حار با آب برگ کاهو
یا برگ کاسنی و برای سپرز با آب برگ خرفه برگ برگ
و جهت یرقان و حمی بلغمی و فالج و لقوه با ادویهٔ مناسبه
با آنها و برای تفتیت سنگ گرده و مثانه نیز با ادویهٔ
مناسبهٔ آن در حمام و برای فتق نیز با ادویهٔ مناسبهٔ
آن و برای قولنج با شراب انگوری و مقدار شربت
آن از دو قطره تا پنج قطره ست ✤ صنعت آن
بگیرند ملح اندرانی را و مکلس نمایند بدین طریق که
ریزه ریزه نموده و یا کوفته در ظرف سفالی کرده بر
آتش بگذارند و سیخ آهنی برهم زنند که سرخ گردد
تا آنکه صدا از آن برنیاید بعد ازان سرد کرده مقدار
دو رطل آنرا در آب حل کرده با شش رطل گل زرد
یا گل کوزه گران نرم کوفته خمیر نمایند و غلوله بسیار
کوچک بسازند بقدر بندق گشتی و در آفتاب یا نزدیک
آتش خشک نمایند پس در قرع کج گردن کرده قابله
بران نصب نموده زیر آن آتش کنند و عرق کشند
و آن عرق را در شیشه نگاه دارند و سر آنرا محکم بندند
والا بخار شده تمام بیرون میرود و عند الحاجت باز
کرده بقدر حاجت آورده باز سر آنرا محکم بندند ✤
ملح سلیمانی جهت تخمه و درد معده و جمیع دردهای
مفاصل و عرق النسا و نقرس و وجع ورکین و
رکبتین و غیر آنرا نافع و حدت بصر و صفائی لون
بخشد و نسیان و کلف و بهق زائل کند و مسخن گرده
و منفش ریاح و محرک باه و مکثر منی و مهیج شهوت
طعام و جماع و دافع سم و رافع هم و در جمیع اوقات
مستعمل ست ✤ صنعت آن نمک لاهوری یا سانبهر
چهار رطل بگیرند و خوب بریان کنند پس در ظرفی
کرده در تنور بگذارند تا که آتش تنور سرد شود پس
بگیرند ملح هندی یعنی نمک سیندها نوشادر ملح
اندرانی از هر یک شش اوقیه تخم کرفس بست مثقال
فلفل سیاه اذخر مکی از هر یک پانزده مثقال فلفل
سفید و از ده مثقال افتیمون سنبل الطیب و
حلتیت کمون کرمانی از هر یک شش مثقال دارچینی
کاشم حب القرطم زنجبیل اصل السوس مقشر انیسون
از هر یک چهار مثقال هر ایک را جدا جدا کوبند پس
وزن نموده با نمک های مذکور مخلوط کرده در ظرف
چینی یا شیشه یا سفال سبز لعابدار کرده در جو دفن
کنند و هر چند که کهنه شود بهتر باشد برای حدت بصر دو
دانگ ناشتا بخورند و جهت قوت باه با بیضهٔ نیمبرشت
و برای اشتها و هضم طعام بعد از طعام بقدر حاجت و
برای اوجاع و ورم باید که عسل بر محل درد بمالند
و این را بران بپاشند و در نسخهٔ صاحب شفاء الاسقام
از ابن ماسویه نقل نموده وزن اذخر یازده درم و
بجای مثاقیل دراهم است در کل ادویه ✤ ملح سلیمانی
دیگر که به هندی چورن نامند بجهت هضم نمودن
طعام و درد شکم و تقویت معده و امراض دیگر نافع
است ✤ صنعت آن پوست هلیله کابلی پوست بلیله
آمله مقشر فلفل دار فلفل نانخواه عود هندی شیطرج
هندی بهارنگی سیاه دانه کاکراسینگی از هر یک یک
مثقال زنجبیل نمک لاهوری از هر یک ده مثقال
ادویه کوفته بیخته در آب پنجاه عدد لیموی کاغذی
با عرق نخود خمیر نمایند و بقدر کنار صحرائی حب بندند
و پس خشک ساخته سفوف سازند بوقت حاجت
بقدر ضرورت بخورند ✤ ملح سلیمانی دیگر که همان نفع
دارد ✤ صنعت آن نمک اندرانی نمک نفطی سیاه
نمک خمیر نمک هندی سفید از هر یک چهار توله زنجبیل
فلفل دار فلفل از هر یک یک توله انیسون ده ماشه
آمله منقی دو توله نانخواه تخم کرفس قرنفل از هر یک
نه ماشه جوزبوا بسباسه از هر یک سه ماشه سنبل الطیب
وج ترکی سفید سعد کوفی از هر یک شش ماشه افتیمون
عود هندی دارچینی پوست هلیله کابلی هلیله سیاه
پوست بلیله از هر یک یک توله شش ماشه مصطکی
یک توله نمک کهاری را با آب اندک سرشته تا از گرد و
خاک پاکیزه گردد پس بریان نمایند و باقی ادویه
کوفته بیخته بآن ممزوج نموده در شیشه نگاه دارند
و سر آنرا محکم بندند و از هوا محافظت نمایند و
عند الحاجت شربتی از یک ماشه تا چهار ماشه تناول
نمایند ✤ ملح سلیمانی بنسخهٔ دیگر قریب العمل است بدان ✤
صنعت آن ملح نفطی ملح اندرانی پوست بلیله آمله
منقی شیطرج هندی نانخواه مقشر فلفل دار فلفل و

زنجبیل اجزا امسادی کوفته بیخته سفوف سازند و با عرق
نخود که نسبتم آنست خمیر کرده اقراص و حبوب بندند
شربتی از نیم درم تا یک درم و در نسخهٔ دیگر پوست هلیلهٔ
کابلی نیز داخل ست و در نسخهٔ دیگر این زنجبیل داخل
نیست + پاچاک که در منافع قریب بنسخهٔ قبل ست و
نیز از تراکیب اطبای هند است + صنعت آن نمک
طعام یک رطل بریان نموده در کوزهٔ گلی کرده در تنور
گذارند تا تنور سرد گردد پس برآورند ملح هندی و
ملح اندرانی از هر یک سه اوقیه نوشادر یک اوقیه تخم
کرفس فلفل سیاه فلفل سفید دار فلفل اذخر مکی
از هر یک هفت مثقال سنبل الطیب عود هندی
زیرهٔ کرمانی قرنفل مصطگی دارچینی قاقلهٔ کبار کاشم
زنجبیل انیسون لب قرطم اصل السوس مقشر هیل بوا
از هر یک سه مثقال ادویه را هر یک جدا جدا کوفته
بیخته درهم نموده در شیشه کرده در جو دفن نمایند
و هر چند کهنه گردد بهتر است و اگر نمک نفطی دو توله
و حلتیت شش ماشه نیز اضافه نمایند بهتر ست شربتی
از یک ماشه تا چهار ماشه + دهن الملح جهة تحلیل ریاح
و اورام و اکثر امراض بلغمی و بادی نافع + صنعت
آن بگیرند ملح سه رطل و گل کوزه گران شش رطل
و بار زد نیم وزن کل مجموع را در قرع کج گردن بلند
دهن کشاده نمایند و قابلهٔ وسیع بران نصب کرده
آهسته آهسته آتش در زیر آن کنند و بتدریج زیاده
نمایند تا مقطر گردد پس دهن را از روی آب گرفته
در شیشه نگاه دارند و عند الحاجت بکار برند + دهن
الملح بطریق دیگر که همان نفع دارد و در حل طلای نظیر
است + صنعت آن حل نمایند نمک را در سرکه
تقطیر نمایند پس تقطیر نمایند آن قاطر را تا این که
مائیت آن برود و دهن باقی ماند + معجون الملح
معده و رودها را پاک کند و قی سوداوی و بلغمی باز
دارد + صنعت آن نمک هندی ده درم ایارج فیقرا
ده درم پوست هلیله کابلی آمله هلیله سیاه اسطوخودوس
از هر یک سه درم افتیمون غاریقون از هر یک چهار درم

اجزا کوفته بیخته بعسل بدستور متعارف بسرشند شربتی
سه درم با آب گرم + معجون ملح هندی از تراکیب هنود
نقل شده لکنت زبان را شربا و لوکا و اکثر امراض
باردهٔ رطبهٔ دماغیه را شربا مفید و بے عدیل ست +
صنعت آن زیرهٔ کرمانی فلفل سیاه ده عدد دار فلفل
صد عدد قرفه نمک نفطی قند سفید از هر یک بست
و هشت مثقال باد و وزن ادویه عسل مصفی علی الرسم
بسرشند شربتی دو مثقال + منشط اکبر از تراکیب
قطب الدین علامهٔ شیرازی نشاط و فرح بسیار
آورد و در امر باه عجیب الاثر است + صنعت آن
دارچینی قرنفل بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک یکدرم
مصطگی دو درم گل سرخ پنجدرم درونج عقربی کشنیز
خشک پوست زرد اترج از هر یک نیمدرم مشک خالص
دو دانگ عنبر اشهب یک و نیمدرم ورق الخیال هشتاد
مثقال در شش وزن آن شیر گاو به خیسانند
یک شبانه روز بگذارند پس بجوشانند و بگذارند تا
سرد گردد پس بمالند و صاف کنند و با هشتاد
مثقال قند سفید بقوام آورند و بگدازند تا فاتر گردد
پس ادویه را کوفته بیخته با آن بیامیزند شربتے
یک مثقال تا دو مثقال +

باب المیم مع الواو

موم بضم میم و سکون واو و میم بعربی مشهور بشمع است
و آن خانهٔ زنبور عسل ست که بعربی نحل به فتح نون
و سکون حای مهمله و لام نامند که در فصل ربیع
خانهای مسدس شکل دو طبقه از ان ساخته در فوقانی
آن تخم میگذارد و بچه بر می آورد و در طبقهٔ تحتانی
آن عسل پر می ماند برای ذخیره خود و بچها در فصول
دیگر و دستور است در اکثر بلاد که برای آنها خانها
از چوب می سازند و یا از گل که عقب آن باز میباشد
و در پیش آن سوراخها بمقدار آنکه زنبور در ان خانه
رود و خانه های زنبور که مسمی بکوار ست و زان
میگذارند و عقب آن بند میکنند تا آنکه تخم گذاشته
بچه آورد و در ان خانه با عسل پر نماید و چون بچها
بزرگ شدند و بحد پرواز رسیدند آنها را برآورده با
بچهٔ پادشاه آنها در خانهای دیگر ساخته میگذارند
و برای خوراک آنها قدری عسل و دوشاب درهم
کرده در عقب خانها میگذارند و عسل در خانه های
تحتانی جمع کرده اند آن مقدار را بریده بر می آورند
و برای اینها نیز قدری عسل با دوشاب آمیخته میگذارند
و مشهور است که تا بادشاه آنها در ان خانها هست
زنبوران دیگر از ان خانها بجای دیگر نمیروند و علامت
بادشاه آنها آنست که از زنبورهای دیگر بزرگتر
میباشد و خانه که برای ایشان می سازند سوراخ
آنرا بمقدار میگذارند که نتواند برآید و سوراخهای
زنبورهای دیگر را کشاده که تواند آمد و شد نمود
بهمت حرا و اگر زنبورها برآمده بر شاخهای درختان
بنشینند و خواهند که صید جمع نمایند آنها را اول
بادشاه آنها را بنحویکه اصلا اذیت بآن نرسد گرفته
در ان خانها میگذارند زنبوران دیگر همه در ان خانها
می آیند و گفته اند که مردم آداب سلطنت را از انها
آموخته اند و سخنان بسیار در آداب بیان کرده که
محل گنجایش آن ندارد و بعضی همان خانها را بجنس
آورده می فشارند و عسل از ان جدا می نمایند و
موم را جدا و بعد اخذ عسل باعتبار اختلاف ماره
بعضے از ان موم زرد رنگ و بعضے سرخ رنگ میباشد
و هر دو نوع آن در اول دوم گرم رطوبت معتدل
و بعضی در گرمی نیز معتدل گفته اند و چون بصنعت
آنرا سفید گردانند تحمل که سفید کرده آن معتدل
باشد و گفته اند که قوت آن تا سی سال باقی می ماند
محلل و منضج و ملین و دیر کنندهٔ زخمها و قروح در طب
بالوجع بسبب قبض و سد مسلم و مصلح ادویهٔ
مراهم و حافظ و ممسک آنها و موافق جراحتها و فرد
بردن مقدار ده حرلو به اران که ریزه ریزه نموده
بمقدار جو و گندم باروغنهای مناسبه مانند بادام
مقشر و امثال اینها جهت قروح باطنی و سحج امعاء

ودر دسینه وسرفۂ تو امیل و درد گلو ولهاة وتصفیۂ
صوت ورفع انجماد لبن در معده مجربست وهم چنین
آشامیدن محلول آن وطلای آن جهت حکه وجرب
وتحلیل ونضج اورام وبحرک آوردن زخمها وتوسیع
دهن آنها ونرم کردن سینه وصلابت اعصاب و
خشونت اعضا ورفع اذیت حربه های زهردار وجذب
سم چه بطریق قیروطی وچه بغیر آن وگرفتن قطعۂ از ان
دایم در دست مدت مدید رافع تشنج وتمدد انگشتان
وساعد است خصوص تازۂ آن زرد آن وبستن بر
اورام صلبه باعث تحلیل آنهاست وبخور آن جهت
رفع عفونت هوائے وبائی وبعرق آوردن صاحبان
تپ واستشمام رائحه آن جهت بدبوئے بینی واذیت
هوا عجیبه با تحقیق گداخته آن با روغن گل سرخ
جهت سحج امعا بغایت نافع ومسدد ودرافع اشتها
ومصلح اشتهای آن ومقدار شربتش تا نیم درم وبدلش
عکبر دادو در باقلا گویند که چون آشیان مگس رابه
سوزانند وبظرفے بمالند که خزفے باشد ودر آب
دریا ویا سر آنها بگذارند آب شیرین را بجود جذب نماید
عکبر بفتح عین وسکون کاف وفتح بائے موحده
ورائے مهمله بفارسی بر موم نامند ونزد جمعے موم
کم عسل ست که در آشیانه زنبور عسل یافت می شود
وکشیخ دالرئیس وسنخ اکوایر گفته وآن موم سیاهی است
اکر رخنه های آشیان خود را بان مسدود مے کند در
آخر دوم گرم وخشک وملطف وملین ومنقی وجاذب
پیکان وخار از بدن ومعطش قوی بسبب قوت
رائحه وبخور آن جهت سرفه کهنه وضماد آن جهت
اقسام قوباء وجبر کسر واستحکام عظام وضربه وسقطه
نائب مناب مومیائی ست ولهذا آنرا مومیائی
نحلی نامند وقدر شربتش یک مثقال ست که با دو
مثقال نبات یا عسل باآب حل کرده بیاشامند +
دهن الموم کار صناعت اهل فرنگ ست محلل اورام
وملین صلابات سوداویه وبلغمیه وسریع
النفوذ باعماق بدن وجراحات تازه وکهنه را مفید

وهرگاه روزی دومرتبه بدان طلا نمایند سوختگی
آتش وکلف ونمش را وخطوطیله بر پستان زنان
ومردان حادث میگردد وبسیار گریه می نماید وآنرا
لکه وبفرنگی میشور نامند نافع ست + صنعت آن
بگیرند موم را وبر آتش بگذارند تا گداخته گردد و
کف آن زائل بشود پس برگرفته دو وزن آن
ملح مکلس داخل کرده فتیله ها سازند ودر قرع
کج گردن کرده ودردیگے که دران ریل پر کرده باشند
بگذارند وبر اجاع نصب نمایند وانبیق وقابله
بران وصل نمایند ودر زیر دیگ آتش کنند تا
بسبب گرمی ریگ دهنیت ازان جدا گشته در قابله
آید وبعد اتمام در شیشه نگاه دارند وعند الحاجت
استعمال نمایند + روغن موم نوع دیگر جهت تحلیل
اورام ورياح والتیام جروح وقروح + صنعت
آن موم سفید نیم آثار استخوان گاو سوخته کوبیده
ربع آثار موم را گداخته بآن ممزوج کرده فتیلها
سازند وبدستور در قرع کج گردن گرده مقطر نمایند
وبعضی بجای استخوان سوخته آخر کهنه کوبیده و
یا گل زرد یا موم داخل می نمایند وبعضے در
قرع وانبیق مسی یا سفالی بدین شکل ودر اجاع
سا باطی طولانی بدین هیئت میسازند ومقطر
می نمایند بدون واسطه ریل تا آنکه از هر دو جانب
بآن بخار آتش برسد ونفس شعله نرسد + وبیاید
دانست که اولی آنست که آنچه برای خوردن مقطر
نمایند باید که باجر یا گل زرد ویا ریگ ویا هرسه
وامثال اینها باشد وآنچه از برائے تحلیل ریاح
واورام ست با نمک وآنچه از برای التیام جروح
وقروح ست با استخوان سوخته ویا قنبیل که بهندی
کمیله گویند وباطین مغره که بهندی گیرو خوانند
ویا سرنج که بهندی سیندور گویند مقطر نمایند +
وقیر وطیات در حرف القاف مذکور شد + ودستور
سفید کردن موم آنست که بگیرند موم را هر مقدار
که خواهند وگداخته یا قاشق مسی ویا آهنی

ویا برنجی اندک اندک در آب سرد بچکانند که دانه های
ریزه بسته شود پس آنها را از روی آب برداشته روز
بر پارچۂ صافی پهن کرده با آفتاب نهند وشب بماهتاب
تا چهار پنج یوم پس بدستور اول گداخته در آب سرد
ریزند وباز روز در آفتاب شب در ماهتاب نهند
وهمچنین تا آنکه خوب سفید گردد بحدیکه خواهند پس
بکار برند + مومیا بضم میم وسکون واو وکسر میم
ثانی ویای مثناة تحتانیه والف لغت یونانی ست
بمعنی حافظ الاجساد وبفارسی مومیائی نامند وآن
چیزی ست شبیه بقیر واز درز ها وشگافهای بعض
جبال بیرون می آید وبهترین آن آنست که از کوه
داراب که از توابع فارس است بهم میرسد بعد ازان
اصفهانات ونواح ان وبعد ازان کهگیلو وآنچه
از جا های دیگر اخذ می نمایند قیر است نه مومیائی
ست ضعیف الاثر ست وچندان خاصیتی ونفعے
ازان مترتب نمی گردد وآنچه ملا احمد تهتهه در تاریخ
الحکما در کیفیت ... واطلاع بر مومیائی وخواص و
افعال بآن نوشته آنست که از جمله عجائب اتفاقات
ظهور مومیائی کانی بود در عهد فریدون کیفیت
ظهور آن در کتب معتبره چنین آورده اند که در ایام
حکومت فریدون جمعے از سپاهیان او در حوالی
داراب جرد فارس شکار میکردند ناگاه یکی از ایشان
تیر کاری بر قوچ کوهی زد وآن قوچ بعد از چنان
زخمی از نظر ایشان غائب شد هر چند تفحص کردند
نیافتند اتفاقا بعد از یک هفته باز آن جماعت
بشکار رفتند همان قوچ را دیدند که صحیح وسالم وآن
تیر در پوست او آویخته وقوچ آن چنان منخرامید
که گویا اصلا زخمی باو نرسیده از مشاهدۂ آن حالت
متعجب شدند ودر مقام گرفتن شدند وبهر نحویکه
بود او را بدست آوردند چون نیک ملاحظه نمودند
قدری از مومیائی در اندرون زخم وحوالی آن
چسپیده بود وچنان معلوم میشود که او خود را به
موضعی که مومیائی داشته مالیده وآن مومیائی

موجب التیام والتحام زخم کاری ها شده و چون این خبر
بفریدون رسیده در مقام تجربه و امتحان آن شد و در
در التیام جراحات و جبر عظم مکسور و غیرهای از وی آثار عجیبه
و فواید عظیمه یافتند و بعضی گفته اند که در زمان فریدون
فرخ حکمای بابین دوا بر خوردند بدین طریق که روزی
فریدون برای شکار رفته بود و آهوی را تیری زد
چنانچه آن تیر بر پهلوی او نشست و از پهلوی دیگر
وی بیرون رفت و تیر دیگر بر پای او زد که لنگ شد
و آهو میرفت و فریدون در عقب آن تا آنکه آهو
بجای رسید که اندک کودی داشت آن آهو چند مرتبه
زبان خود را بران مکان مالید و تا رسیدن فریدون
بسر وقت او باز آن آهو برخاست و برفت و گم گردید
ازین معنی فریدون متعجب شده حکما را طلبیده و اظهار
آن مقدمه نمود و بعد تفحص معلوم شد که از درزهای
سنگ مانند صمغ چیزی میچکید و آن آهو آنرا لیسیده
پس فریدون حکم کرد که مستحفظان در ان جا باشند
و هر ساله هر مقدار که جمع شود ارسال حضور نمایند و
از آن زمان تا حال در ان جا مستحفظان هستند و
و هر ساله آنچه جمع میشود از برای سلاطین ارسال میدارند و
رفته رفته بمرور ایام و از کثرت کاوش آن مکان گود شده
است باعتبار آنکه سنگی را که از درزان بر می آید
می کاوند که بلکه از زیر آن بیشتر بدست آید و همچنین
و ازین جهت آن مکان گودتر از سابق شده است
و بالفعل بر مثال چاهی بعمق دو قامت انسان و
بقطر دو سه چهار ذرع شده است عظیم سنگی بر دهن
آن گذاشته و مستحفظان نزدیک آن میباشند سالی یک
مرتبه پنجاه شصت کس و یا زیاده جمع شده آن
سنگ را اندک کنار میکنند که شخصی در ان تواند رفت
پس شخصی لنگی بسته اندرون آن میرود و اندک آبی
بقدر یک شبر تا یک و نیم شبر گاهی قدری زیاده و
گاهی کمتر از تراوش عرق آن کوه که در ته آن جمع
گشته در ان مدت بر بالای آن اندک دهنی مانند
پرده منجمد گشته می باشند تمام آن آب را با اندک سنگ
و ریگها و آنچه هست در ان بیرون آورده در دیگ
بزرگی جمع مینمایند و مستحفظان جمع می باشند و آن
دیگ را بر آتش گذاشته چند جوش میدهند تا دهنیت
از مائیت و خاک و ریگ و غیرها جدا گردد پس فرود
آورده سر آنرا بسته مهر بر آن مهر میکنند و وی نگذارند
تا خوب سرد گردد پس سر آنرا باز کرده آنچه بر روی
آن بسته شده است از دهنیت میگیرند مرتبه دیگر
آنرا بهمان قسم جوش داده میگذارند تا سرد گردد و
دهنیت آنرا باز میگیرند و همچنین تا دهنیت دیگر
در ان نماند پس قدری را عمله بعنوان دزدی برای
خود میگذارند و تتمه را جمع آنها بران مهر نموده
ارسال حضور می نمایند و مجموع تخمینا یکصد و پنجاه
مثقال نهایت تا دو صد مثقال در تمام سال جمع
میشود و گاهی زیاده تا سه صد مثقال و گاهی کمتر
و زیاده برین شنیده نشده و در دروی آن نیز هم
خاصیت و تاثیر بسیار است چون در روغن گاو
یا گل سرخ حل نمایند و صاف نموده بیاشامند و یا
تدهین نمایند و غیر و از ابی نیز از سنگ بر می آید
و لیکن مکانی معین مانند دارابی ندارد و کسانی که
ماهر این کار اند در ان کوهستان رفته تجسس نمایند
بر روی بعضی سنگها که علامت داغی معلوم می شود
آنجا از سختی کوبیده نشان میکنند و بعد از چند مدت
آمده از آنجا آنچه جوشیده شده است جمع نموده میبرند
و گاه است که سال دیگر از همان سنگ همانجا نیز
بر می آید و گاه است که بر نمی آید از جای دیگر و از
سنگهای دیگر که بر نیامده بود بر می آید و نیز از بعضی
ثقه و سکنهٔ آن دیار شنیده شده که بعض اهل آن
دیار اصطهبانات و کهگیلویه و نیز سروایج و نواح
آنها جمع شده در بعض مغارها شگافهای کوه که
میدانند که از آن ها مومیائی بر می آید همه یکبار
در ان مغارها و شگافها جمع کرده آتش می افروزند
و می روند بسبب گرمی و تابش آتش از شگافها
و درزهای سنگها چیز بسیاری بر می آید و بر اطراف
شگافها و درزها منجمد میگردد و بعد سرد شدن آن بغارها
آمده آنها را جمع کرده میان خودها قسمت میکنند و میفروشند
و این نوع ست که نرم نرم بسیار و افراز آن سست
و خرید و فروخت آن میشود و در نفع آن قریب بنوع
دوم است اما نوع اول که دارابی ماخوذ از آن مکان
خاص ست که منافع بسیار دارد و بسیار کم و نادرست
و بدست کسی نمی آید چنانچه ذکر دریافت مگر آنکه قلیلی
از آن عمله و یا از بخشش و انعامات سلاطین و یا
از عمله کارخانه جات بدست بعضی آید و نیز چیزی شبیه
بمومیائی بسیار ضعیف العمل نا صاف از بعض کوهها
هند و دکهن بعمل می آید و میگویند که از شگاف مغارات
میچکید و خوب خالص آنرا چون در آب اندازند آب را
سرخ میگرداند و مانند موم میباشد و کمیاب است
و آنرا بلسان اهل هند سلاجیت مینامند و خاصیت
بسیاری برای آن بیان میکنند و میگویند که میمون
سیاه که آنرا لنگور می نامند آنرا میخورد و بجهت خوردن
شکم آن جاری میشود و بر سنگها انجا استنجا میکند همان
را نا مقیدان بر داشته بجای سلاجیت اصلی خالص
میفروشند. **و اما بیان مومیائی انسانی**
که حکیم میر محمد مؤمن در تحفه نوشته اند که در ازمنهٔ سابقه
دستور بوده که حفظ جسد موتی را از تعفن بمالیدن
مرکی و عسل و مومیائی و اشباه اینها می نموده اند
و چون اکثر دخمهای بلاد مغرب را آب گرفته هر جا از
اجساد و اعضای موتی را امواج بحر بساحل رسانیده
و میرساند آنرا اجمالا بجای مومیائی صرف نموده
و می نمایند و در آخر نوشته اگر چه در جبر کسر نفعی میکند
و لیکن شرب آن حرام و مورث کوری و فساد بدن
و مضرتهای بی غایت است ٭

و اما مومیائی سگ بچه کیفیت و صنعت آنرا
ذکر نکرده شاید ازین قبیل باشد که بعض ادویه
حافظه مقویه تریاقیه از قبیل ادویه مذکوره بر بدن
بچه سگ تازه زائیده شده مالیده زبانی هستند و یا
خمی کرده در زمین دفن می نمایند تا اینکه بسین

تمام یابد وصورت ساختن ترکیبی و فرح شانوی صناعی هرسانند پس بر آورده استعمال نمایند ویالطور دیگر العلم عند الله تعالی

بیان جودت مومیائی وکیفیت وخواص و

منافع وطرق استعمال آن مفرداً ومرکباً

بدانکه بهترین آن دارای سیاه براق نرم ست که بوی بد نداشته باشد ارسطو فرموده که بهترین او آن است که چون جگر گوسفند را در گرمی ذلج بازیره شکست شق کرده بدان بمالند التیام یابد ونیز گفته امتحان اصلی مومیائی آنست که بهواری پای مرغی ویا خروسی رابشکنند وبقدر یکدانگ ازان را در روغن گل سرخ حل کرده بحلق او ریزند وقدری بران بمالند اگر در عرصه یکشبانه روز جبر شکستگی پای او نموده به اصلاح آورد خوب است وجید واصلی والا بغیر اصلی دگاه باشد که در عرصه شش هفت ساعت اصلاح آورد وامتحان دیگر آنکه مومیائی خوب را چون از پست بگیرند مثل موم بزودی موم میگردد وبزودی مغشوش ومبدل آن صلابت بسیار دارد و بزودی وبجز کمی نرم نمیشود وبهترین امتحانات آنست که در جبر کسر اعضای النسان وا وضاع وتقویت باه وسائر قوی وغیرها در النسان تجربه نمایند دو اول سوم گرم ودر دوم خشک ونزد بعضی خشکی آن غالب بر گرمی آن ست وصاحب شفاء الاسقام حار در دوم ویابس در اول گفته وقوتش تا چهل سال باقی میماند مقوی ارواح ودل مفرح ومحلل مواد بارده ومقوی اعضای ظاهری وباطنی ومجفف رطوبات ومعین باه وحافظ ارواح بدنی ولطیف وسریع النفوذ مفتح سدد وجالی وجهت فواق فالج ورعشه ولقوه ودر دفع سمومات مشروبه وملدوغه ودرد معده ووجع الفواد وتقویت معده واختناق رحم وجمیع امراض بارده ونفث الدم وجراحت مثانه وسلس البول وابتدای جذام وداء الفیل وثقل زبان وگزیدن عقرب وتحلیل اورام بلغمیه وجبر کسر وضربه وسقطه وفلج نافع

اعضاء الراس والاذن والانف واللسان

محلول مقدار یک حبه آن با آب مرزنجوش جهت صرع بارد وسادج وشقیقه وصرع ودوار ولقوه وفالج واسترخا ودوحبه آن با آب طبیخ صعتر فارسی وراسن ببیخ جهت سبات آشامیدن ومالیدن وسعوط نمودن وچکانیدن یکجو آن در بینی وگوش با طبیخ مرزنجوش با روغن زنبق ونیز سعوط یکحبه آن بایک حبه مشک وکافور وحبه بید ستر محلول در روغن بان جهت اوجاع بارده کهنه در سر وریاح دیرینه دماغ وهمچنین قطور آن در گوش وبینی با روغن زیتون وعسل جهت ریاح مجتمعه در دماغ وشرب یکحبه آن با آب طبیخ کرفس وزیره کرمانی جهت لقوه نیمدانگ آن با آبیکه صعتر فارسی دران جوشانیده باشند جهت ارتعاش وچکانیدن یکحبه آن با روغن یاسمین یا گل در گوش جهت درد آن ومقدار یک شعیره آن با روغن گل سرخ به تنهائی ویا با آب غوره قطور آن وفتیله ممزوج با آن در گوش گذاشتن جهت ثقل سامعه ودر ریشها وقروح وآمدن چرک ازان نافع وارسطاطالیس گفته که قطور مخاود ل آن با پیه خوک غیر نمک سود جهت کرسی حسی کری مادرزاد را مبالغه وباکافور تنها ویا با آب مرزنجوش جهت رعاف وامراض بینی ودلوک آن با عسل جهت لکنت زبان وثقل آن نافع

اعضاء النفس شرب مقدار شعیره آن در

نبیذ جمهوری جهت نفث الدم از ریه ودوحبه آن با آب نمک وآب نخود جهت منع نفث الدم از ریه ودیکحبه آن با شیر الاغ جهت نفث الدم ورعاف وهمچنین قطور آن جهت رعاف ویک قیراط آن با سکنجبین ویا با آب نعناع جهت رفع خناق وهمچنین یک قیراط آن با شربت مور ورب توت یا با طبیخ عدس وامثال آن جهت وجع حلق وورم آن وگفته اند که غرغره مقدار دوحبه آن با آب اصل السوس وعاقرقرحای مطبوخ جهت خناق ویک

مسوح آن با آب عناب یا سپستان واصل السوس مقشر وماء الشعیر سه روز متوالی ناشتا جهت سرفه ویک قیراط آن با آب نعناع ویا آب مطبوخ زیره کرمانی ونانخواه وکرویا جهت خفقان بارد مفید است

اعضاء الغذاء شرب یکقیراط آن با آب مطبوخ زیره کرمانی ونانخواه وکرویا جهت غثیان وتهوع وخفقان وضعف معده وامعا وازاله رطوبات مجتمعه در فم معده وسقطه وضربه بر سینه ومعده وبرای سقطه وصدمه وضربه کبد مقدار یک قیراط آن با دو دانگ گل ارمنی ویکدانگ زعفران در آب برگ عنب الثعلب یا با آب برگ کاسنی یا در خیارشنبر وجهت فواق ریحی یک حبه آن با طبیخ تخم کرفس وزیره کرمانی وجهت وجع طحال یک قیراط آن با آب کشنیز تازه ویا با آب بیخ کبر وجهت وجع ونفخه وکبر طحال یک قیراط آن با ماء السکر یا با آب کرفس تازه یا با طبیخ بیخ آن یا با طبیخ تخم فنجنکشت یا پوست بیخ کبر وبرای ورم جنبین با آب طبیخ خشک وطلای نیمدانگ آن ورآبیکه انیسون دران جوشانیده باشند بر شکم مستسقی وهمچنین شرب یکدانگ آن با آب مطبوخ انیسون نافع

اعضاء النفس والتناسل شرب یک قیراط

آن با شیر تازه دوشیده به تنهائی یا با قدری شکر جهت قرح واوجاع احلیل ومثانه وشرب مطبوخ ازان با آب مطبوخ دو قو وفقاح اذخر جهت رفع حبس البول وتقطیر البول وادرار آن وخوردن هر هفته یکمرتبه دوحبه آن با آب مطبوخ ساذج هندی جهت اختناق رحم وحمول اندکی آن مخلوط با آرد گندم جهت قلت صبر بر نگاه داشتن بول سلس البول وهمچنین حمول آن با روغن زیتون یا روغن زنبق جهت تقطیر البول وعدم صبر بر حبس بول واسترخای مقعده وعذیوط ومسوح آن با روغن نارجیل مانند آن بر قضیب وانثیان وحوالی آن جهت تحریک جماع وهمچنین آشامیدن دوحبه آن با آب باقلا

یا حبۂ از ان بازرده تخم مرغ نیمبرشت سه روز متواتر و محمد بن زکریا در کتاب اقرباذین نقل کرده اگر کسے را آب منی خرج شده باشد و خواهد که بزودی باز بحال اصلی برگردد و در آخر حرکت قریب بانزال دو جو مومیائی را در پنجدرم عسل سفید حل کرده بخورد و اگر محرور المزاج باشد با اشربۂ بارده مناسبه بنوشند و مجربست ❊

آلات المفاصل محلول آن از یکدانگ تا یک و نیم در ادهان مناسبه مانند روغن گل و اشیاء موافقه مانند آب باقلا و بازرده تخم مرغ و دو سه عدد جهت اوجاع مفاصل و خلع عضو و کوفتگی عصب و جدا شدن و پاره شدن آن و عضله و کسر عظم و سقطه و ضربه و همچنین استعمال آن و خوردن و مالیدن آن بدان موضع بے عدیل و همچنین آشامیدن آن با شراب صرف برای جراحات کهنه و ناصور وزن یکدانگ آن با یکدرم سپیده ارزیز گداخته در زیت مقدار نیم درم مرهم ساخته بمالند و جهت اعلال باطنے و صدمات آن در روغن گل سرخ یا روغن کنجد حل کرده طلا نمودن آن و اگر بر کسے تیری زده باشد مالیدن بران موضع و خوردن آن بغایت نافع ❊

حمی آشامیدن نیمدانگ آن بطبیخ افسنتین و بادآورد و یا با اشربۂ مناسبۂ دیگر جهت ربع و حمیات عتیقه بلغمیه و سوداویه نافع و نیمدانگ آن با مطبوخ افسنتین صرف با ادویۂ مناسبۂ دیگر بهفت روز متوالی جهت ابتداے برص و جذام و داء الفیل و همچنین جهت هر علت با ادویۂ مناسبه و معاون آن مفید است ❊

الفسخة والسقطة آشامیدن یک دو حبه محلول آن در روغن گاو تازه و همچنین مالیدن بران و از هوا و حرکت محافظت نمودن مفید است و بدستور با روغن گل یا زیت ❊

السموم - مالیدن آن بقدر یک قیراط با روغن گاو جهت گزیدن عقرب و نیز جهت عقرب گزیده شرب یک قیراط آن با شراب صرف یا نبیذ صرف و همچنین یک قیراط آن با آب کشنیز تازه و یا آب بیخ کبر و آشامیدن و گذاشتن بران و جهت مطلق سموم مقدار دو حبه آن با طبیخ حسک و یا با آب فراسیون و یا آب سداب و یا آب فوتنج جبلے و یا با آب انجدان و یا با طبیخ آن مجربست ❊

دستور حل نمودن مومیائی

بدانکه حل نمودن آن بدستور حل نمودن عنبر است در قدر مضاعف که در ظرفے آب کرده بر آتش گذارند و در پیاله روغنے از روغنهاے مناسبه یا گلاب یا آب گیاہے یا مطبوخ مناسب مطلوب کنند و مومیائی را دران انداز ند و بگذارند آن پیاله را درمیان آب گرم و بسر خلالے و یا سیخے حرکت دهند تا گداخته شود پس آن پیاله را از میان ظرف آب گرم بردارند و مومیائی محلول را بکار برند ❊

فصل در بیان حبهاے که اصل و عمده در آنها مومیائی است

حب مومیائی - مخترع صاحب مفرح النفس گفته که این حب سستی که عارض میگردد بعد از جماع را زائل میگرداند که مطلقاً محسوس نمیگردد و چون این حب را بعد از جماع بلا فاصله فرو برند و یا قبل از ان و بالای آن گلاب یا ماء العسل بیاشامند و نیز این حب نافع ست جهت وهن و سستی عصب و خلع و سقطه و ضربه ❊ صنعت آن مومیائی معدنی دارائی سه جزو و صمغ عربی یک جزو نیم و برابر هر دو نبات مومیائی را در گلاب در قدر مضاعف حل کرده با آنها حب بندند شربتے نیم مثقال ❊ حب مومیائی جهت دفع ریاح کتف و سینه و بیضتین و نقرس و خدر و رعشه مجربست ❊ صنعت آن مومیائی دارالجردی دو دانگ تخم کرفس فودنج جبلے سکبینج بزر الجرجیر انیسون از هر یک یکدرم هلیله سیاه پوست بلیله آمله از هر یک دو درم مصطگی یکدرم و نیم لاجورد مغسول یک دانگ عصاره افسنتین یکدانگ و نیم صمغ عربی غاریقون ریوند چینی دارچینی درونج عقربی از هر یک یک مثقال مغاث بغدادی نیم مثقال پادزهر حیوانی یکدانگ عود هندی خام نیم مثقال پوست هلیله زرد دو درم اجزا کوفته بیخته بگلاب سرشته حبوب سازند هر حبے بقدر نخودی شربتے یک حب تا دو حب و اگر طبع قبض شده باشد این حب را با نیم مثقال ایارج فیقرا تناول نمایند و بعد از ان گلاب نیمگرم بیاشامند و یا شیر گاو نیمگرم یا زنجبیل ❊ حب مومیائی دیگر که اقوی از اول است ❊ صنعت آن مومیائی معدنی مجرب سه جزو عنبر اشهب یکجزو و صمغ عربی یک جزو نیم نبات برابر کل نبات را با گلاب حل نموده عنبر و مومیائی را در قدر مضاعف دران گداخته صمغ را کوفته بیخته بران پاشیده حبوب سازند هر حبے بقدر نخودی شربتے یک حب تا دو حب ❊ حب مومیائی بنوع دیگر که از ان اقوی است ❊ صنعت آن مومیائی موصوف عنبر اشهب مصطگی رومی از هر یک یکدرم مشک خالص ورق طلا محلول از هر یک نیمدرم ورق نقره محلول یکدرم مومیائی و عنبر را در گلاب یا در روغن بسته در قدر مضاعف بگدازند و سائر اجزا کوفته بیخته با آن سرشته حبوب سازند هر حبے بقدر نخودی شربتے یک حب تا سه حب فرو برند و از عقب آن قدری گلاب یا عرق بید مشک بیاشامند حب مومیائی قوت باصره را زیاده کند ❊ صنعت آن مومیائی دراب جردی جوزبوا عنبر اشهب زعفران از هر یک نیم مثقال مایۂ شتر اعرابے مروارید ناسفته ورق طلا ورق نقره تخم خرفه صمغ عربی مجموع اینها را با گلاب بر سنگ سماق نرم صلایه نموده مشک خالص یکدانگ جدوار خطائی مجرب یک مثقال نبات سفید مصری سه مثقال عنبر و مومیائی را با قدری روغن بادام یا پسته در قدر مضاعف گداخته سائر ادویه کوفته بیخته با آن سرشته با اندک گلاب حبوب سازند هر حبے بقدر نخودی بورق طلا پیچیده در سایه خشک نموده نگاهدارند و عند الحاجت از یک حب تا دو حب فرو برند

حب مومیائی نوع دیگر + صنعت آن مومیائی دارا بے
یاقوت سرخ رمانی زعفران جدوار خطائی کہربا عنبر اشہب
مروارید ناسفتہ از ہر یک یک مثقال فادزہر حیوانی
مشک خالص از ہر یک دو دانگ نبات سہ مثقال بطریق
مقرر حبوب سازند و عند الحاجت یک حب تا دو حب فرو برند و
حبوب مومیائی بادزہری و حبوب جدوار مومیائی افیونی
وافیون در بادزہر وافیون و جدوار ذکر یافت و نیز خمیرہ
ابریشم مومیائی عنبری در ابریشم و مفرح دلکشای مومیائی
در مفرحات مذکور شدند از آنجاہا جویند +

باب المیم مع الہاء

فصل در ذکر نسخ مہزلات

بدانکہ چون فربہی بسیاری باعث کلال و ملال و
خطرہای بسیار ست کہ تفصیل آن طول دارد لہذا حکما
گفتہ اند لاخیر فی السمن المفرط پس اگر کسے مبتلا بآن گردد
لازم کہ تہزیل آن بادویہ مہزلہ یعنی لاغر کنندۂ بدن بکار برد
نماید واز جملہ تدابیر مہزلہ عبارت بر جوع و عطش و قلت اکل
و نوم و بسیار ریاضت شاقہ نمودن و خوردن ترشیہا
و غذای شور و قدید و نان خشک و نانخواہ و امثال اینہا
و اعتیاد بکثرت استفراغات و مدرات و تعریق و حرکات
عنیفہ بغایت موثر است و آشامیدن سرکہ و آبکامہ ناشتا
مہزلیکہ بغایت موثر ست در لاغری بدن + صنعت آن
نانخواہ رازیانہ سداب زیرۂ کرمانی از ہر یک یک جزو
مرزنجوش بورۂ ارمنی از ہر یک ربع جزو لک مغسول
دو جزو اجزا کوفتہ بیختہ سفوف نمودہ ہر روز یکمثقال آنرا
بعرق زیرۂ کرمانی بیاشامند و عرق زیرہ بجای آب
بیاشامند ہر وقت کہ تشنہ شوند در اندک زمانے لاغر
میگردانند و آزمودہ است + مہزل دیگر کہ سریع الاثر است
صنعت آن زراوند مدحرج سہ مثقال فنطوریون دقیق
جنطیانا جعدہ فطراسالیون ملح الافاعی از ہر یک
یکمثقال کوفتہ بیختہ سفوف سازند شربتی سہ درم با انجبین
ناشتا بنوشند از عرق زیرہ وغیرہ + مہزل دیگر کہ
بغایت موثر است + صنعت آن تخم سداب بستانی
وشافہ تازہ آنرا چند روز ناشتا تناول نمایند و بدستور
اطریفل کمونی و فلافلی و الفردیا و سنجونیا و ادویۂ
گرم و خشک و مالیدن روغنہای گرم محلل مثل روغن سداب و
شبت و قسط و خوردن لک مغسول با سرکہ ناشتا چند
روز پیہم و خوابیدن بر زمین سخت و پوشیدن لباس
خشن و خوردن کواسیخ و سرکہ + مہزل دیگر کہ ہزال
آورد + صنعت آن فلفل دار فلفل نانخواہ انیسون
رازیانہ لک مغسول کہربا سندروس از ہر یک یکدرم
کوفتہ باسہ وزن ادویہ عسل مصفی علی الرسم سرشتہ
معجون سازند + مہزل دیگر کہ بدن فربہ را لاغر گرداند
و کشتی گیران فربہ را نافع + صنعت آن سندروس
سائیدہ سہ ربع درم با آب سکنجبین چند روز ناشتا
تناول نمایند تا ہزال آورد + مہزل دیگر + صنعت
آن زراوند مدحرج یکدرم فنطوریون دقیق دو ثلث درم
جنطیانای رومی جعدہ فراسیون ملح الافاعی از
ہر یک سہ درم ناشتا سفوف نمایند و بکثرت [illegible]
و بسرعت و بسیار راہ رفتن باعث لاغری ست
مہزل کہ مانع بزرگ شدن پستان و بیضہ گردد +
صنعت آن زیرۂ کرمانی را سائیدہ با آب خمیر کردہ
ضماد نمایند و لتہ را در سرکہ تر کردہ بر آن بندند و تا سہ
روز بگذارند پس برداشتہ پیاز زنبق سفید را با سرکہ
و آب ضماد نمایند و بندند و بعد از سہ شبانہ روز بکشایند
و باز بدستور اول عمل نمایند تا سہ مرتبہ و در ہر ماہے
چنین کنند بغایت کوچک گرداند خصوصاً اطفال را
مہزل دیگر کہ ہمین عمل دارد و مانع روئیدن موی
پشت زہار است + صنعت آن طین قیمولیا سداب
قلعے بالسویہ با آب بیخ نی تازہ سرشتہ ضماد نمایند
و اگر بیخ نے تازہ نباشد بزر البنج سفید را در آب
جوشانیدہ با آب آن استعمال نمایند و ہرگاہ از عضو
موی را قلع کردہ بمالند بدستور منع روئیدن موی
نماید منفیح در حرف العین مع النون ذکر یافت

باب المیم مع الیاء

میعہ سائلہ بکسر میم و سکون یای مثناۃ تحتانیہ و فتح
عین مہملہ و ہا اسم عربی صمغ درختیست بسیار خوشبو و آنچہ
از درخت تراوش کند اشقر مائل بزردی و بقوام
عسل میباشد و این بہترین اقسام ست و ہر چہ از قشر و
از اجزای درخت آن حاصل میشود مائل بسیاہی و غلیظ
تر است و آنچہ آب آنرا بطبخ غلیظ میسازند سیاہ و ثقیل
میباشد و مسمے بمیعۂ یابسہ است مؤلف کتاب مرشد گوید
کہ یک نوع میعہ سفید میباشد و یک نوع سرخ و محمد بن زکریا
گوید کہ آن صمغ درختیست مسمے بالعبہر در بلاد شام
شبیہ بدرخت و قوتش تا دہ سال باقیست و بفرنگی
درخت آنرا اسطراک لبکہ گویند یعنی نرم و بیونانی
میعہ را لبنی و بہندی سلارس نامند در سوم گرم و در دوم
خشک و ملین و منضج و محلل ریاح و اورام و مدر بول و حیض
و مقوی اعضای باطنہ و سہ درم آن با چہار اوقیہ آب
گرم مسہل قوی بلغم و جہت جذام و سرفہ و نزلہ و زکام و
و درد سینہ و ریہ و استسقا و طحال و گردہ و مثانہ و درد
کمر و وارکین و بخور آن جہت نزلات و کزاز و جذام و
قطور آن جہت امراض گوش و ریاح غلیظہ و فرزجہ و بخور
آن جہت احتباس حیض و طلای آن جہت جرب
بہترین ادویہ و ضماد آن جہت نقرس و مفاصل و کزاز
ضمادات مقوی فعل و مضر ریہ و مصلحش مصطکی و
شربتش از یکمثقال تا سہ درہم و بدلش جند بیدستر و بوزن آن
قطران و دہن آن زفت رطب نزد بعضے دہن یاسمین
ست میعۂ یابسہ نزد بعضے ثفل میعۂ سائلہ است کہ از اجزای
درخت آن چنانچہ ذکر یافت کہ از ان افشردہ باشند
و نزد بعضے آب مطبوخ آنست و گرمی و خشکی این زیادہ
و در جمیع افعال مانند آن با قوت قابضہ و حمول آن
مدر بواسیر و حیض و مسقط جنین و رافع انضمام فم رحم و
صلابت آن و بخورش جہت دفع رطوبات دماغی و
تقویہ و ضرر بہوای وبائی موثر و مصلح رازیانہ و بدلش
جاوشیر شربتش تا دو مثقال ست + دہن المیعۃ السائلۃ
جہت ماندگی اعضا و حذر و کزاز و رعشہ و لرز حمیات
بارزہ تمریخا و تدہینا نافع و مجرب ست + صنعت آن بگیرند
میعۂ سائلہ ہر قدر کہ خواہند و بر آتش ملایم در روغن

زیتون گداخته استعمال نمایند + دهن المیقة الساذج جهت امراض مذکوره و درد مفاصل و گرده و مثانه و رحم و ورمهای بارده و سائر امراض بارده نافع + صفت آن سعیه یابسه چهار سیر در یک من روغن کنجد تازه گداخته صاف کرده استعمال نمایند +

کتاب حرف النون

باب النون مع الالف

نارنج معرب نارنگ فارسیست ریشه و پوست درخت و پوست ثمر و شگوفه و تخم آن در دوم گرم و خشک و ترشی آن در آخر دوم سرد و خشک و بالخصوص جهتی که موافق سینه و نزلات سرفه عارست و در برگ و پوست آن تفریح عظیم و جمیع اجزای آن در همه امور بهتر از ترنج و ضماد پوست زرد آن با سرکه جهت درد سر مجرب و پخته مهرای آن بتمامه جهت جرب و حکه و جوششهای سر و نرم کردن جلد بدن بعدیل و شرب یکدرم و نیم از پوست زرد آن که خشک کرده باشند با آب گرم جهت تنگیس و اخراج کرم شکم و غثیان و قی از مجربات و بوئیدن آن و برگ آن رافع طاعون و فساد هوا و آب ضیبانید پوست شگوفه آن جهت عسر ولادت مجرب و حمول آن جهت ادرار حیض و اشرب آن رافع سم عقرب و هوام و ترشی آن با شکر مسهل صفرا و مدر آن و رافع خمار و امراض حاره عصب غیر نضیج و اکثار آن مضعف جگر و مصلحش عسل و شکر و دو درهم از تخم مقشر آن تریاق سموم گزیدن جانوران سمی و شرب ریشهای باریک آن با شراب نیز همین اثر دارد و سائر منافع مانند ترنج و لیمون ست و ضرر آن با اعصاب کمتر بوئیدن شگوفه آن مقوی دماغ و محلل زکام ست + حب تخم نارنج جهت اوجاع مفاصل نافع و تریاق سموم ست صفت آن بگیرند تخم نارنج را و مقشر کرده با همه وزن آن نبات سفید و با عرق بهار سرشته حب بندند و یا سفوف سازند شربتی از یکدرم تا دو درم + دهن نارنج در همه افعال قوی تر از روغن ناردین و دو مثقال آن باد زهر سموم بارده حیوانیه است صفت آن بگیرند پوست نارنج یا شگوفه آن را و در روغن کنجد تازه در ریخته سه هفته در آفتاب بگذارند پس استعمال نمایند و اگر هفته یک مرتبه تبدیل نمایند میگردد و اقوی + شراب نارنج مانند شربت اترج است و از ان اقوی و اوفق از برای سینه و همچنین جوارش و حلوا مخلل و مربا و سائر تراکیب آن الا آنکه در نسخها بجای اترج نارنج + عرق زهر النارنج که بفارسی عرق بهار نامند در دوم گرم و خشک جهت ضعف دماغ و تفریح و اشتها و باه و سده مصفاة و نزلات و درد سینه و قولنج ریحی و بیچش و خفقان و غشی و مداومت آن هفت روز هر روز دو اوقیه با شکر و ربع درم مرجان جهت رفع سپر از مجربات و با آب کرفس جهت سنگ گرده و مثانه و شرب آن ناشتا جهت قطع اسهال رطوبی نافع و حمول آن با پشم جهت اصلاح رحم و با شیره بادیان جهت اعانت بر حمل و اکثار بوئیدن آن مورث بیخوابی و هوا مضر عرق بهارست و مصلح آن گلاب و قوتش در ظرف مس یا روح توتیا تا هفت سال باقی میماند و در شیشه تا یکسال + صفت آن بگیرند بهار نارنج هر قدر که خواهند و با ششش وزن آن آب خالص شیرین در قرع دانبیق عرق کشند و اگر دو آتشه کنند میگردد اقوی یعنی بار دیگر بران عرق گل تازه ریخته عرق کشند نارجیل بحری و آن ثمریست غلاف دار مانند غلاف صلب نارجیل و طولانی کوچک و بزرگ دو عدد بهم پیوسته توام میباشد و چون بشکنند پوست صلب آنرا از اندرون آن مغزی بهمان هیئت طولانی مثل مغز نارجیل که بالای آن پوستی مثل پوست نارجیل ولیکن از ان ضخیم تر و در رنگ تیره تر و مغز آن ضخیم تر و بسیار صلب تر از مغز نارجیل قریب بصلابت عاج سفید و شیرین طعم قریب بطعم شیر و چون کهنه گردد رنگ آن میل بزردی و سرخی و طعم آن تلخی می نماید و تا این زمان کسی منبت

آنرا نیافته در حوالی جزائر مالدیپ اخذ می نمودند و بسیار گرانبها بود قریب بقیمت طلا و بعضی اوقات زیاده از ان و از اتفاقات درین اوقات که سن یکهزار و یکصد و هشتاد و چهار هجریست علی هاجرها و آله و علیه الصلوة والسلام مرکب که کشتی و جهاز نامند از مرکب فرنسیس که فرقه ایست از فرق نصارا طوفانی شده بر جزیره از جزائر انست که قبل ازین ندیده بودند رسیده کشتی را لنگر نموده بر بالای خشکی رفتند نارجیل دریائی بسیاری در ان یافتند قدری معتدی که توانستند حمل مرکب خود نموده به بندر پولچری که بندریست از بنادر قریب مسیلان و اصل از مضافات صوبه دکن بوده است که حالا در تصرف ایشانست آورده و از انجا بجوانب و اطراف شهر و ند قدر معتدی بفراش و انکه که بندریست از بنادر بنگاله و ایشان دران ساکن اند و از انجا تجار بمرشد آباد و جاهای دیگر بردند و وافر و ارزان گردید میگویند درخت آن مانند درخت نارجیل ست + طبیعت آن بعضی مرکب القوی و بعضی گرم و تر در اول و بعضی در دوم گرم در اول تر و خشک و مرکب القوی بودن آن خالی نیست زیراکه در امزجه مختلفه و امراض متضاده موثرست و گرمی و تری و خشکی آن نظر بتازگی و کهنگی آنست یعنی هرچند کهنه تر میگردد میل بحرارت و خشکی زیاده می نماید + و خواص و منافع آن گفته اگر از برای حفظ صحت در هر هفته یک مرتبه مقدار دانه برنجی بر بالای سنگ سماق با گلاب سائیده میل نمایند بدن را از عروض اکثر امراض محافظت مینماید نهند تپ لرزه و تپهای مرکبه و بارده و فالج و دا و جسلع و دافع اذیت هوائی و وبائی و اختلاف آبها و جاذب اخلاط ردیه از عمق بدن ست و جهت هیضه مفید و چون بشارب آن بعد از شرب مقدار دو برنج تا چهار برنج غثیان و قی عارض گردد باید که فی الفور قی نماید و مدافعه نکنند زیراکه مواد ردیه فاسده بمیل از فم معده بقی دفع مینماید و بعد از قی اگر احساس

بنقلی درد و ارتی و غثیان و تهوع در خود یابد باز بهمان نقل در آب یا گلاب سائیده بنوشند و اگر قی آید باز قی نماید همچنین تا آنکه تمام اخلاط ردیه فاسد را جذب نموده بقی دفع نماید زیرا که از خواص آنست که چون در بدن خلط فاسد نباید تحریک قی نمیکند و بدین دستور با شیر گاو تازه دوشیده سائیده یا با گلاب جهت اقسام زهرهای مشروبه و ملدوغه و افیون خورده و امثال اینها مفید و صاحب تپ بلغمی در حالت احساس بقشعریره مقدار دو جوی از آن سائیده بخورد و قی نماید تخفیف بسیاری در تپ و عارض میگردد و نفع عظیم می یابد و طلای آن بر موضع گزیدهٔ عقرب و زنبور و رتیلا و افعی و سائر هوام زهردار رافع الم آن ست و در ساعت و دافع سمیت آن و مقدار شربت آن از یک قیراط تا دو قیراط گفته و این باختلاف بلدان و اهویهٔ آنها و امزجهٔ ابدان آن از حرارت و برودت و رطوبت و یبوست و کهنگی و نوی آن بر میگردد و همچنین سائر خواص آن مثلاً در بلدان حارهٔ یابسه و امزجهٔ حاره یابسه کهنه آن احداث گرمی و سائر افعال مذکوره می نماید پس در ان چنین مقدار شربت آن آنمقدار خواهند بود و در بلدهٔ باردهٔ رطبه و امزجهٔ امراض بارده رطبه زیاده همچنین از نو آن مقدار شربت آن زیاده از کهنهٔ آن است زیرا که آنچه معلوم شد کهنهٔ آن را قوت زیاده است در بعضی مواد و احوال و در ابتدای هیضه وقی آوردن و دفع مواد بخلاف نو آن و در تقویت ارواح و قوی تازه نو آن و لیکن هرگاه جهت تقویت تناول نمایند باید که بدن از اخلاط فاسدهٔ ردیه صاف باشد و همچنین هر ادویهٔ قویه تا آنکه باعث تحریک و هیجان و ثوران آنها نه گردد که احداث اذیت و ضرر زیاده بر منفعت و تقویت بخشد والله اعلم + حب نارجیل بحری کهنه جهت رفع هیضه و قی و غثیان و رفع سموم مشروبه + صفت آن نارجیل بحری کهنه و نگلا سوده نیم درم تخم اترج تخم نارنج از هریک یکدرم و اگر بجای تخم نارنج تخم کنوله که نوعی از نارنگی ست

بزرگ بمقدار نارنج متوسطی نمایند و اگر کنوله بوسیده مجموع پوست و مغز و تخم باشد یعنی کنوله درست رسیده را بگذارند تا بوسیده شود و خشک گردد بهتر ست و با گلاب نرم سوده حب بندند هر حبی مقدار نخودی شربتی از سه حب تا شش حب و بتفاریق تا ده و دوازده حب نیز میتوان داد بدین ترتیب مثلاً سه حب بخورانند اگر تسکین شود و زائل گشت بهتر و الا چهار پنج حب دیگر + حب نارجیل بحری نوع دیگر اقوی از ان جهت علل مذکوره هنگامیکه قی و اسهال بند نگردد و ضعف و نقاهت بسیار باشد و جهت تقویت و حفظ صحت نافعست + صفت آن نارجیل بحری تازه یکدرم زمرد اعلی کهربای شمعی مرجان عقیق یمنی لعل بدخشی یاقوت رمانی یاقوت زرد عود هندی عود الصلیب ایرسا مصطگی قرنفل دارچینی قاقله صغار ورق طلا محلول جدوار خطائی مجرب زعفران از هریک نیمدرم صندلین طباشیر سفید تخم اترج تخم خرفهٔ مقشر ورق محلول از هریک نیم مثقال مروارید ناسفته یک مثقال جواهر را با بید مشک و با گلاب سوده و سائر ادویه کوفته بیخته با بید مشک سرشته حبوب سازند هر حبی بقدر نخودی شربتی از سه حب تا چهار حب با گلاب و بید مشک فرو برند و اگر بیک درم فادزهر معدنی و یک قیراط زهر حیوانی و دو قیراط عنبر اشهب و سه قیراط مشک خالص اضافه نمایند میگردد اقوی + ناطف بفارسی حلوای قبیده نامند کثیر الغذا موافق سینه و ریه و سرفه و خلط بلغمی و سمن بدن و جهت منع انصباب مواد بمعده نافع و مضر محرورین و مصلحش ترشی هاست + نانخواه بدان که نانخواه بفتح نون و الف و نون و خای معجمه و واو و الف و ها بمعنی طالب نان اسم فارسی ست و فرنجی آنرا بفارسی زنیان نامند و بعربی کمون ملوکی و بهندی اجواین و بعضی اطبا را گمان آنکه نانخواه تخم صعتری جبلی است و آن تخمیست شبیه بانیسون و از ان کوچکتر و اشقر مائل بزردی و تند بو و با حرافت و اندک

تلخی و تندی طعم و قوتش تا چهار سال باقی میماند گرم و خشک در اول درجهٔ سوم و بعضی در آخر سوم گفته اند مجفف رطوبات و با تخفیف قوت تلیین نیز دارد و مدر بول و حیض و عرق و تریاق سموم و نهش هوام و محلل ریاح و دافع فواق و رطوبات لزجه و درد سینه و تفتیح آن و تقلب دل و صلابت جگر و سپرز و مغص ریحی و آنچه بسبب تناول دواء سمی مسهل عارض شده و لزوجات سینه و جهت ترک عادت افیون و مضرت آن و عسر البول و حصاة و قی و غثیان و جشاء و آروغ بد بو و تخمه و فساد اشتها و رفع بلغم معده و کبد و تقویت معده و کبد بارد و تپهای فرمنه کهنه خصوص ربع و سردی و بلغم احشا و برص و قوبا و بعسل و شراب جهت احتباس بول مبرودین و کرم معده و حب القرع و با سکنجبین جهت محرورین و جهت جمیع امراض رحم و تسکیه اطعمه بذالقه آن لذیذ نباشد نافعست و ضماد آن با سفیدهٔ تخم مرغ جهت ناف برآمده مجرب و با عسل جهت درد جمیع اعضا و تحلیل اورام از مجربات شمرده اند خصوصاً باطین قیمولیا و بدستور جهت رفع بستهٔ خون تحت جلد بعید ل و با عسل و ادویه بهق و بلغمی و عسل و ادویه برص و آثار جلد مقوی فعل آنها و با روغنها جهت بثور لبینه و با نمک و ترمس و زعفران جهت ورم انثیین و نطول آن جهت دفع گزیدن عقرب سریع الاثر و قطور آن جهت گرانی سامعه و بخور آن با راتینج و فرزجه و حقنهٔ آن جهت تنقیهٔ رحم از رطوبات بد بو نافع و خوردن و طلا نمودن بر بدن بالخاصیت مورث زردی جلد و سه مثقال آنکه در یک رطل شیر جوشانیده باشند تا بنصف رسیده باشد با یک اوقیه قند سفید که بر بالای لحوم خورده شود دافع عفونت و هیضه و افراط گردد و ناشتا خوردن آن دافع سنگ گرده و مثانه و از مجربات شمرده و مصدع محرورین و مورث زردی بدن و ظلمت بصر و اکثار خوردن آن و مصلحش کشنیز و مقلل شیر مرضعه و مصلحش ترمس و قدر شربتش تا سه درم و بدلش در غیر تسمین تخم شونیز است

جوارش نانخواه تالیف حکیم محمد امین الدین جهت قوت هاضمه و اصلاح معدهٔ بارد و دفع بلغم و رطوبات معده و دفع تخمه و تلطیف اخلاط غلیظه نافع + صفت آن نانخواه صعتر فارسی زوفای خشک از هر یک ده مثقال وج ترکی بسباسه رازیانه زنجبیل جوزبوا تخم کرفس از هر یک شش مثقال نعناع خشک شونیز زیرهٔ کرمانی مدبر از هر یک ده مثقال حاشا چهار مثقال کوفته بیخته بعسل مصفی سفید بقوام آورده با سه وزن مجموع ادویه بدستور مقرر جوارش سازند + جوارش نانخواه دیگر منقول از اصول التراکیب نجیب الدین سمرقندی مقوی هاضمه و مفتت حصاة کلیه و مثانه و منقی آلات بول ست + صفت آن نانخواه کوفته با سه مثل آن عسل مصفی یا شکر بقوام آورده بسرشند و هر روز یک مثقال آنرا تناول نمایند دگاه زیاده کرده میشود شونیز نیم برای زیادتی تقویت آن + دستور مدبر نمودن نانخواه بدستور کمون ست که در سرکهٔ انگوری بخیسانند و در سایه خشک نموده اندک بریان کرده یا بدون بریان استعمال نمایند + دهن نانخواه طریق استخراج آن مانند دهن انیسون ست و در انیسون مذکور شده و در افعال قریب بدان ست + سفوف نانخواه تالیف حکیم میر محمد مومن جهت تحلیل ریاح و درد معده و سپرز و تقویت هاضمه و رفع زحیر و تحبس بخارات لغایت نافعست + صفت آن نانخواه تخم کرفس بالسویه کوفته بیخته با مثل آن هر دو قند سفید سفوف نمایند + سفوف نانخواه دیگر تالیف میر محمد زمان والد میر محمد مومن صاحب تحفه جهت اسهال بلغمی + صفت آن نانخواه کندر گلنار از هر یک یک جزو دانه مویز دو جزو با میه ممسک استعمال نمایند + سفوف نانخواه اقوی ازان + صفت آن نانخواه انیسون تخم کرفس تخم رازیانه کمون کرمانی دانه هیل قاقله از هر یک یکدرم قرنفل بسباسه از هر یک نیم درم با همچندان قند سفید یا نبات سفید سفوف سازند شربتی یکدرم تا دو درم + شراب نانخواه که بطور اطبای هند ست و اصول الشیان جهت غلبه برودت و نفخ شکم و قراقر و هضم طعام + صفت آن نانخواه پنجاه درم قند کهنه تبریز بوزن آن آب صاف دو من در ظرفی کرده یک هفته در خانه گرم بگذارند بعد از هفته جوش داده صاف کنند و بقوام آورند شربتی از سه درم تا ده درم بقدر کفایت بنوشند + شراب نانخواه دیگر انفع ازان و سوء القنیه و استسقا و سپرز و اکثر امراض بارده بلغمیه را نافع صفت آن نانخواه زیره کرمانی و کرویا انیسون از هر یک چهار درم تخم کرفس رازیانه تخم کاسنی بیخ کرفس بیخ کبر بیخ کاسنی از هر یک سه درم فقاح اذخر بادآورد شکاعی اسطوخودوس سنبل الطیب از هر یک دو درم انچه کوبیدنی ست جوکوب نموده و همه را در شبانروز در آب باران بخیسانند پس جوش نموده صاف کرده با یک من تبریزی عسل به قوام آورند و بعد تیاری عود هندی مصطکی و می قرنفل دارچینی سلیخه از هر یک نیم درم ابریشم مقرض سه درم زعفران با گلاب سائیده یکدرم اضافه نمایند شربتی از یکدرم تا سه درم تنها یا بچیزی مناسب دانند + عرق نانخواه محلل ریاح و مفتح و منقی سینه از رطوبات و جهت فواق ریحی و تقویت معده و کبد باردین و تقویت و زیادتی رشته‌ها نافع و گرم و خشک در دوم + صفت آن بگیرند نانخواه هر قدر که خواهند با پنج وزن آن آب صاف شیرین بخیسانند یک شبانروز پس بدستور متعارف عرق کشند و اگر سبک تر خواهند قدری آب زیاده نمایند تا شش وزن مقدار شربت آن از دو توله تا چهار توله + عرق نانخواه نوع دیگر مرکب ازان اقوی جهت امراض مذکوره و امراض بلغمیه و عصبانیه مانند فالج و استرخا و اوجاع مفاصل ظهر و عرق النسا و امثال اینها نافع + صفت آن نانخواه سیر از پوست جدا کرده از هر یک یک وزن اسگند ناگوری که دوای هندیست نیم وزن اسگند را نیم کوفته با نانخواه یک شبانروز با چهار وزن مجموع آب خالص شیرین بخیسانند پس سیر را داخل کرده عرق کشند و جهت امراض مذکوره نافع تا شش مقدار دو توله و برای تقویت هاضمه بعد از غذا بیاشامند + معجون نانخواه معده را پاک کند و اشتهای طعام آورد و باه را قوت دهد + نانخواه صعتر زوفای خشک شونیز زیرهٔ کرمانی از هر یک پنج مثقال وج ترکی بسباسه جوزبوا رازیانج زنجبیل تخم کرفس از هر یک سه مثقال حاشا دو مثقال کوفته بیخته با سه چندان عسل بسرشند + معجون نانخواه بهتر از نسخه قبل و اقوی ازان ست + صفت آن نانخواه شونیز صعتر تخم کرفس تخم رازیانه زیرهٔ کرمانی از هر یک سه درم نعناع خشک فلفل دار فلفل دارچینی سیلانی قاقله کبار از هر یک یکدرم و نیم قرنفل جوزبوا بسباسه بهمن سرخ بهمن سفید بوزیدان شقاقل مصری خصیة الثعلب مصری زراوند مدحرج قاقله صغار مصطکی عود هندی عرق زعفران از هر یک یکدرم آمله منقی پوست هلیله کابلی پوست بلیله از هر یک ده درم ادویه کوفته بیخته با سه وزن ادویه عسل سفید مصفی بقوام بسرشند شربتی از یکدرم تا دو درم +

باب النون مع الباء الموحده

فصل در ذکر نسخ انبذه

بدانکه نبیذ بفتح نون و کسر بای موحده و سکون یای مثناة تحتانیه و ذال معجمه اسم معربی جمیع مسکرات مایعه بغیر خمر ست و آن انواع ست و هر یک بنامی مخصوص و فقاع قسمی ازان ست که از آب انار و سایر میوه‌ها و حبوب ترتیب میدهند و آن مقدار بگذارند که بجوش آید و مسکر گردد و هرگاه مدتی بگذرد آنرا مصنع نامند و ان جمله نبیذ است و مجموع انبذه محرق و مضعف دماغ و مکدر حواس اند اقسام آن از زبیب و خرما و سنجد و دوشاب و عسل و شکر و جو برنج و ذره و امثال اینها ساخته میشود صفت آن نزد متقدمین آن ست که هرچه از زبیب و خرما و سنجد و سائر اثمار یابسه سازند باید که انجیر را در دو مثل آن آب یک شبانروز بخیسانند پس بجوشانند

تا ثلث آن بسوزد بعد ازان در ظرفی کرده سرانرا محکم نموده
تا پنج شش ماه بگذارند تا برسد و نزد متاخرین وزن آن آب
پنج مثل آنست و جوشانیدن تا بقدر رسیدن بنصف آن
ست و هرچه از حبوب سازند باید که آن مقدار بجوشانند
که مضمحل شده با آب یکسان گردد و باید مثل آن با هر شیرینی
که خواهند مانند شکر و عسل و دوشاب و مانند اینها آمیخته
بگذارند و بعد از یک هفته صاف کنند و بکار برند و بعضی
جهت تقویت و اصلاح آن مفرحات و مقویات
و مانند جوزبوا و دارچینی و زعفران و غیر آن از هر یک
پنج درم بازاء هر ده رطل نیم کوفته در پارچه پیچیده از
اول جوش تا آخر دران اندازند و انچه از عسل و شکر
و دوشاب و امثال اینها ترتیب دهند باید که در سه
مثل آن آب بجوشانند تا نصف یا ثلث بسوزد و
و انچه از آب نیشکر و امثال باشد باید که بدون آب
بجوشانند تا دو ثلث بماند و برای تقویت اگر خواهند
ادویه مسطوره را اضافه نمایند + نبیذ الزبیب که
بفارسی مویز آب نامند در دوم گرم و در اول تر
و مولد خون متین و مفتح سدها و هاضم و مسمن بدن و
مقوی معده و چون قدری عسل اضافه نمایند سیگر دد
مدر بول و محلل ریاح و محرک باه و منقی سینه و ریه
و مسخن گرده و مثانه و سریع الاستحاله بسودا و مفسد
دماغ و معلظ اخلاط و مولد استسقا و چون حماما در
در حین جوش اضافه نمایند جهت جرع لقری و تقویت
باصره و بدن مفید ست + نبیذ العسل شراب
عسلی ست در سوم گرم و در دوم خشک محلل اخلاط
غلیظ و مجفف رطوبات و حافظ صحت مبرودین و مقوی
حواس و جهت امراض بارده مانند فالج و رعشه نافع
و نافع و چون بدین طریق ساخته شود افضل از خمر دانسته
اند + صفت آن عسل دو جزو نان خشک یک
جزو و جوزبوا عشر نان بسباسه قرنفل از هر یک نصف
عشر نان زعفران سدس عشر نان مجموع را نیم
کوفته در آب بجوشانند تا اثری از انها نه ماند و محلل
گردد پس صاف نموده بقدر عشر وزن صاف

آن عسل صافی اضافه نموده بجوشانند تا ثلث آن بماند
نبیذ السکر شراب سکری ست لطیف تر از زبیبی
ست و گرمی این از ان کمتر و موافق ناقهین و
صاحبان سودا و انچه از آب نیشکر سازند محرق اخلاط
و مولد صفرا گرائی و زنجاری دانسته اند و انچه از خرما
سازند و آنرا شراب خرمائی نامند گرم خشک تر از
زبیبی و مولد سودا و جذام و خنازیر و سرطان و موافق
پیران ست و انچه از بسر و بلح سازند در اول گرم و
در دوم خشک و بهتر از خرمائی و قابض و مقوی
معدی و مدر بول و بعد از مویز آب بهتر از سائر
نبیذها ست + نبیذ الدبس و السیلان که شراب
دوشابی ست که از شیرهٔ خرما میسازند در افعال مانند
شراب خرمائی ست + نبیذ الارز بفارسی لبزره
نامند و در مصر مرز گویند و آن شامل نبیذ ذرت و ارزن
و جو و گندم و سائر حبوب ست و حابس طبع و نیکو کنندهٔ
رنگ رخساره محرک اشتها و بسیار مست کننده
و قاطع باه و چون اضافه نمایند محرک آن ست و
مورث سل و مضر ابدان ضعیفه و مصلحش ماهی تازه
و انچه از جو ترتیب می دهند نفاخ و بی تفریح و
مسهل و مفسد باه و هاضمه است + نبیذ الفواکه
شرابیست که از آب میوه ها العمل می آورند مانند توت
شیرین و امرود و امثال اینها و این بهتر از نبیذ حبوب
و مسکر و سریع الفساد و نفاخ و مصلحش عسل و
ادویهٔ حاره خوشبو ست +

باب النون مع الشین المعجمه
فصل در ذکر نسخ نشوقات

بدانکه نشوق بفتح نون و ضم شین و سکون واو و
قاف چیزی را گویند از اجسام رطبه که در بینی اشتمد
بجذب هوا و یا در بینی بدمند و بچکانند و تیز بخار و
و را نیچ چیزی را گویند که بینی کشند نشوقی که جهت
تقویت دل و رفع غشی و خفقان نافعست + صفت
آن آب برگ مورد صندل سفید گلاب و سرکه سوده

اندک کافور داخل کرده استنشاق نمایند + نشوق دیگر
جهت رفع جراحت بینی و چرک آن + صفت آن پوده
خشک را نرم سوده با شراب استنشاق نمایند و جهت
تنقیه چرک قدری انزروت سوده اضافه نمایند +
نشوق دیگر جهت دفع بدبوی شامه و سده مصفاة و
تحلیل مواد محتبسه و رفع سدهٔ خیشوم منقول از کفایه
صفت آن سعد کوفی سنبل الطیب صبر سقوطری زرد
قرنفل از هر یک یکدانگ با آب برگ مورد یا پودنه
ممزوج نموده نشوق نمایند + -

باب النون مع الضاد المعجمه

نضوح بفتح نون و ضم ضاد معجمه و سکون واو و حای
مهمله و بجای معجمه نیز آمده خوشبوئیست که در حرمین
الشریفین مستعمل دارند + صفت آن خرما و شکر و
سیب و قرنفل و زعفران و مانند اینهاست یا
در شیشه کرده سر آنرا محکم بسته میگذارند تا مخمر و
خوشبو گردد پس استعمال نمایند + -

باب النون مع الطاء المهمله
فصل در ذکر نسخ نطولات

بدانکه نطول بفتح نون و ضم طاء مهمله و واو و لام و
ادویه را گویند که در آب جوشانیده آب آنرا بر اعضا
بریزند خواه جرم آن با آن باشد یا نباشد بدین قسم که
دور آنرا خمیر کرده مثل حلقه و آن آب را دران بریزند
حال گونیکه نیم گرم باشد + نطول برای صداع بارد
که تجاوز که از یک هفته کرده باشد + صفت آن بابونه
مرزنجوش شیح ارمنی تمام در آب جوشانیده نطول نمایند
نطول دیگر که صداع بارد را نافع ست + صفت
آن بابونه اکلیل الملک برنجاسف صعتر ورق الغار
مساوی جوشانیده سر بخار آن بدارند و بر سر
نطول نمایند و بعضی شیح ارمنی و شبت و گل سرخ
درین نطول زیاده کرده اند و بعضی حلبه و سبوس
گندم و گل خطمی و نمک و پودنه تیز + نطول دیگر جهت

صداع بارد + صفت آن بابونه اکلیل الملک صعتر شیح
برگ گاوزبان برگ چقندر نخاله گندم در آب جوشانیده
نطول نمایند + نطول دیگر نافع از برای صداع بارد
وریح غلیظ در سر + صفت آن بابونه اکلیل الملک از
هر یک کفی شبت مرزنجوش از هر یک بست درم نمام
برگ غار درمنه ترکی از هر یک چهار درم مجموع را در پنج
رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد صاف کرده بر
سر نطول نمایند + نطول دیگر که صداع ریحی را نافع است
صفت آن بابونه اکلیل مرزنجوش برگ کرفس برگ
رازیانه تخم رازیانه تخم کرفس زیره کرمانی در آب
جوشانیده سر بنجار آن بدارند و بر سر نطول نمایند
نطول دیگر نافع از برای صداع بارد یابس بادی
صفت آن سر گوسفند و پارچه آن بابونه اکلیل
الملک حلبه شبت از هر یک کفی مجموع را در پنج
رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد سرد کرده
بر سر نطول نمایند + نطول دیگر برای صداع
بارد سوداوی + صفت آن گل بنفشه بیخ سوسن
آسمانجونی اکلیل الملک بابونج بادرنجبویه سادج کشک
الشعیر قرنفل گل نیلوفر اجزا مساوی در آب
جوشانیده بر سر نطول نمایند + نطول دیگر برای
صداع حار منقول از کناش ماهر + صفت آن عصی
الراعی گل سرخ جو مقشر گل نیلوفر بابونه گل بنفشه
پوست خشخاش برگ کاهو تخم کاهو از هر یک چهار درم
با آب شیرین طبخ نمایند و نطول کنند + نطول دیگر نیز
از کناش ساهر هنگامیکه نباشد با صداع حار و یابس
نزله + صفت آن بگیرند سرکهٔ انگوری گلاب آب
غوره آب برگ مورد آب برگ بارتنگ آب
برگ خرفه آب برگ عصی الراعی آب جراده کدو اجزا
مساوی بر سر نطول نمایند + نطول دیگر نیز از کناش
ساحر جهت صداع کائن از برد + صفت آن
بابونه اکلیل الملک از هر یک پنج درم مرزنجوش
شیح شبت از هر یک سه درم در آب بپزند و بر سر
نطول نمایند + نطول دیگر صداع حار را نافع ست

صفت آن گل نیلوفر گل بنفشه خبازی پوست
خشخاش جو مقشر از هر یک قدری در آب جوشانیده
سر بنجار آن بدارند و بر سر نطول نمایند + نطول دیگر
که صداع حار و بیخوابی را نافع ست + صفت آن
گل بنفشه جو نیم کوفته مغز کدوی تر کوفته برگ بزرقطونا
تخم خرفه تخم خطمی سفید پوست خشخاش پوست بیخ لفاح
تخم کاهو برگ بید گل سرخ جوشانیده سر بنجار آن
بدارند و آب آن را نطول کنند و ثفل آن را
ضماد نمایند و بعد از آن عرق کشته سر را بروغن بادام
و بنفشه و شیر دختران و بعضی درین نطول برگ کاهو
تر و تخم خشخاش و شاهسفرم بعوض برگ قطونا
و تخم خرفه و تخم خطمی آورده اند و در نسخهٔ دیگر
تخم خرفه تخم خطمی و پوست خشخاش و پوست
بیخ لفاح داخل ندارد و باقی موافق نسخهٔ اصل
آن ست + نطول که صداع حار را نافع ست
صفت آن بنفشه نیلوفر خبازی جو مقشر نخونت
کدوی تر تراشیده در آب بپزند و سر بنجار آن
بدارند و نطول نمایند + نطول بارد که صداع حار را
تسکین دهد چون بر سر ریزند و پای را با آن بشویند
صفت آن گل بنفشه گل خطمی سفید سبوس گندم
کشنیز خشک از هر یک پانزده درم در ده من آب
بجوشانند تا ثلث آن بماند نیم گرم بر سر نطول نمایند
و پای را با آن بشویند + نطول نافع جهت صداع حار
صفراوی + صفت آن ماء الورد انیسون از هر
یک دو درم خل خمر سه درم دهن الورد یک درم
و نیم اجزا در آب طبخ نموده بر سر نطول نمایند +
نطول که صداع سوداوی را نافع ست + صفت
آن گل بنفشه گل نیلوفر اکلیل الملک بابونج بیخ سوسن
آسمانجونی کشک جو سادج هندی قرنفل از
هر یک جزوی همه را در پنج رطل آب بپزند تا بیک
رطل پس شب بر سر ریزند و باز آنرا گرم کرده در
آفتابه کرده بار دیگر بر سر بریزند و در سحر نیز بعمل آورند
نطول دیگر از برای کسانیکه با صداع بیداری

بسیار داشته باشند + صفت آن گل بنفشه خشک
پوست بیخ خطمی جو مقشر تخم کاهو بیخ لفاح از هر یک
کفی در آفتابه با آب بجوشانند تا آنکه سرخ شود پس
مریض در طشتی نشیند و آنرا بر سر آن نطول کنند تا وقتیکه
نیم گرم باشد و باز دوا در آفتابه کرده نیم گرم نموده نطول
نمایند چند مرتبه پس سر در زیر عرق کنند سر آنرا بروغن
گل مخلوط بشیر دختران که هر دو را نیکو با هم بر هم زده
باشند + نطول دیگر نافع از برای سرسام و بیداری
صفت آن گل بنفشه خشک تخم کاهو از هر یک پنج
درم پوست خشخاش گل سرخ گل نیلوفر تراشهٔ کدوی
تر بابونه از هر یک کفی کشک جو پنجاه درم و در نسخهٔ
دیگر پنجاه مثقال ست مجموع را در ده رطل
آب بجوشانند تا بیک رطل رسد صاف کرده بر سر
نطول نمایند + نطول دیگر نافع جهت سرسام حار
وقتیکه از هضم بگذرد و یا آنکه در اصل علت ثقلی و
شاتی باشد + صفت آن نمام پودنه سداب برگ
نعناع اکلیل الملک بابونه در آب جوشانیده نطول
نمایند + نطول دیگر جهت بطلان حفظ و ذکر مانند
آنکه از سوء مزاج بارد رطب باشد چون استعمال کرده
شوند بعد از تلطیف بتدبیر و تنقیه بایارجات + صفت
آن بابونه نمام شبت فوتنج مرزنجوش در آب طبخ دهند
و سر بنجار آن بدارند و بر سر نطول نمایند + نطول دیگر
که بجهت بطلان حفظ و ذکر حادث از سوء مزاج بارد
یابس + صفت آن بابونه اکلیل الملک گل بنفشه
در آب جوشانیده نطول نمایند + نطول دیگر بجهت
فساد ذکر حادث از حرارت یبوست + صفت
آن بابونه اکلیل الملک جوشانیده شیر بز روغن سوسن
روغن خیری داخل کرده بر سر نطول نمایند + نطول
دیگر چون صاحب سکته سر و اعضا را بدان بدارد و
آب آنرا بر سر و اعضا بریزد و ثفل آنرا ضماد نماید و نفع
میدهد آنرا + صفت آن شبت شیح ارمنی بابونه بنگ
اترج پودنه حاشا زوفا اکلیل الملک صعتر قیصوم همه
جوشانیده سر و اعضا را بنجار آن بدارند و آب آنرا

نطول نمایند و ثفل آنرا ضماد کنند و در نسخهٔ دیگر سداب نیز
داخل دارد + نطول بجهت استرخا و تشنج امتلائی عادت از
رطوبت + صفت آن شبت مرزنجوش برگ سنبلشت که
بهندی سنبهالو گویند ورق الغار ریخا سعت در آب
دریای شور جوش دهند و بر اعضا نطول نمایند + نطول
دیگر که تشنج یبسی را مفید ست + صفت آن برگ کنجد
برگ گل بنفشه گل نیلوفر برگ کاهو بابونه در آب شیرین
طبخ نموده نطول نمایند و نشستن در آب ممزوج بروغن
نیگرم نیز نافع ست آن را + نطول نافع از برای سوء
مزاج حار ساذج گوش + صفت آن بگیرند انار ترش
و سر آنرا بردارند و بفشارند و آب آنرا بگیرند و بوزن
آن آب داخل کنند و قدری روغن گل و سرکه نیز
دران داخل کنند اندک کندر سائیده نیز اضافه نمایند
و بآتش نرم بپزند تا بقوام آید نگاه دارند و در گوش
بچکانند + نطولیکه گرانی گوش که از عقب سهل پیدا
شده باشد و سبب آن بخارات باشد زائل گرداند +
صفت آن بابونه اکلیل الملک قیصوم از هر یک ده
درم نمام مرزنجوش اذخر مکی پوست بیخ رازیانه پوست
بیخ کرفس گل سرخ از هر یک پنج درم در ده من آب بجوشانند
تا بسه من برسد سر و گوش را ببخار آن بدارند + نطول
که سدهٔ بینی بگشاید + صفت آن لادن چوب گز شونیز
در آب بجوشانند و سر بخار آن بدارند +

باب النون مع العين المهملة

نعنع معروف ست و نعناع نیز نامند لطیف ترین نباتات ست
در همه افعال قوی تر از پودنه است در آخر دوم گرم و خشک
و بغایت مقوی معده و دل و قوت ماسکه و هاضمه و
فم معده و مفرح و مرقق چون غلیظ و محلل مواد بارده
و ریاح معده و محرک باه و آروغ و کشنده اقسام کرم
شکم و آب آن با سرکه قاطع نفث الدم و شرب سه
شاخ آن با آب انار ترش مسکن فواق و غثیان و قی
و سیفه و درد معده و خفقان معدی و وجع الفواد
و درد سینه و پهلو و جهت نضج رطوبات قصبه ریه و سینه
و تنقیه آن مفید خصوص چون با برسیاوشان بجوشانند
و چون دو سه شاخ آنرا در شیر بمالند مانع انجماد آن ست
و با سرکه و ترشیها دافع ضرر آنها ست با عصاب و با
لبنیات بدستور ضماد آن مقوی معده و با آرد جو جهت
جراحات و ادرار فرمودن شیر منجمد در پستان و نضج
دمامیل و با نمک جهت سمیت گزیدن سگ دیوانه
و مضغ آن جهت گزیدن عقرب و به تنهائی جهت
بواسیر و رافع درد سر بارد و با مویز جهت ورم انثیان
و درد آن طلاء و ضماد او و حمول آن قبل از جماع
مانع حمل و قطور با ماء العسل جهت درد گوش
و سعوط یکدانگ از عصارهٔ آن بروغن گل سرخ تا سه
دفعه جهت خنازیر که در گردن ظاهر گردد و بغایت موثر
و گویند مولد ریاح ست و مصلحش کرفس و بدلش
پودنه نهری ست شربتش تا دو مثقال + شراب
النعناع در نفع اقوی از شراب فودنج ست و در
فودنج ذکر یافت + شراب النعناع شرف کبیر صاحب
صاحب خلاصة التجارب گفته که این از مخترعات
والد من ست + صفت آن پوست بیخ کبر ده درم
پوست بیخ بادیان سی درم پوست بیخ کاسنی بست
درم اصل السوس مقشر ده درم بزر بادیان بزر
نانخواه بزر کاسنی سیاه دانه از هر یک پنج درم نعناع تر
دو دسته گل سرخ پانزده درم انجیر ده عدد مویز سیاه
ده درم عناب پنجاه عدد سپستان بیست ذرشک
منقی آلو از هر یک پانزده درم سیب امرود شفتالو
از هر یک سه عدد ماء الرمانین سرکه دوشاب از هر یک
پیالهٔ آب سماق نیم پیاله شهد و قند آن مقدار که
چاشنی دار شود اصول را نیم کوب نموده در پنج من
خراسان آب بجوشانند ساعتی نیک آنگاه جمله را
نیکو بپالایند و قند و شهد را اضافه نموده بقوام
آورند و از آتش فرود آورده ورق نعناع خشک
سه درم در آن بپاشند و بهم زنند و خشک ساخته
در ظرف چینی یا شیشه نگاه دارند و در اشتهای
جوشانیدن اگر آب کمی کند قدری آب اضافه کنند
شراب النعناع شرف صغیر صاحب خلاصة التجارب گفته
از مخترعات اهل ری ست + صفت آن اصل السوس
خراشیده مرضوض پوست بیخ کاسنی تر از هر یک ده درم
پوست بیخ بادیان تر بست درم بیخ کرفس پنج درم عناب
بست و یک عدد امرود و سیب از هر یک یکعدد
تخم کرویا پنج درم پوست نارنج نیم درم نعناع خشک
یکدسته آب انار شیرین کوچک آب انار ترش سرکه
از هر یک نیم پیاله شهد ابلوج آن مقدار که چاشنی دار
خوش طعم گردد اول بیخها را نیم کوفته در سه من آب
یک شبانروز بخیسانند پس بجوشانند و بعد از ساعتی
عناب و تخم کرویا و پوست نارنج را بیندازند و بعد از
لمحهٔ نعناع و بعد از نیم ساعت که بجوش شد جمله را صاف
کنند و باقی اجزا را بیندازند و چاشنی کرده بقوام آرند
و در ظرف چینی یا کاشی نگاه دارند شربتی یک ملعقه + عرق
النعناع اقوی از عرق فودنج ست و آن نیز ذکر یافت
و همچنین سائر تراکیب و سکنجبین منعنع در سکنجبینات
نیز مذکور شد +

باب النون مع الفاء

فصل در ذکر نفوخات

بدانکه نفوخ بفتح نون و ضم فا و سکون واو و خاء
معجمه ادویه را گویند که بسیار نرم سائیده بواسطهٔ انبوبه
یعنی باریک یا چیزی در بینی دمند + نفوخیکه صداع
مزمن را نافع ست + صفت آن شحم حنظل نوشادر
عصارهٔ قثاء الحمار نطرون شونیز کندش اسطوخودوس
فلفل کوفته نرم بیخته وقت احتیاج در بینی دمند +
نفوخ دیگر نافع از برای صرع + صفت آن عصارهٔ
قثاء الحمار شحم حنظل نوشادر کندش فلفل خربق سفید
زنجبیل مرمکی فرفیون جندبیدستر بعضی از اینها یا کل
یا آنچه بدست آید کوفته نرم بیخته در بینی دمند و نیز
بجهت صرع حلتیت زفت قطران در هم کرده نشوق
نمایند + نفوخ دیگر که صداع مزمن را نافع باشد +
صفت آن عصارهٔ قثاء الحمار بخور مریم نطرون کوفته

نرم بیخته در بینی دمند + نفوخ بنسخهٔ دیگر همان نفع دارد
صفت آن عصارهٔ قثاء الحمار تخم حنظل نوشادر کندش
فلفل اسطوخودوس از هر یک قدری کوفته بحریر بیخته بقدر
احتیاج در بینی دمند و در نسخهٔ دیگر فلفل داخل نیست
نفوخ که مسکوت را بهوش آورد و گفته اند که باید
تابهٔ آهنی را سرخ کرده نزدیک سر او بسوزد و این خالی
از خطرهای عظیم نیست + صفت آن کندش خربق
سفید فلفل از هر یک قدری کوفته اندک اندک در
بینی مسکوت دمند + نفوخ که بد بوی بینی را ببرد +
صفت آن زاج سک قرنفل مساوی کوفته نرم
بیخته در بینی دمند + نفوخ دیگر نیکوست مر آن را +
صفت آن قصب الذریره گل نسرین سعد کوفی
سنبل الطیب اجزا کوفته بحریر بیخته در بینی دمند + نفوخ
نافع جهت نتن انف + صفت آن سعد کوفی
سنبل الطیب قصب الذریره گل نسرین قرنفل ورق
الآس مرمکی اقاقیا مازوی سبز مشک کافور سک اجزا
نرم کوفته بیخته در بینی دمند + نفوخ دیگر که رعاف
باز دارد و نتن انف را زائل کند + صفت آن
بگیرند اندکی حضض مکی و قلیل از پارچهٔ کتان سوخته
و خاکستر آن را گرفته باهم ممزوج نموده در بینی
دمند + نفوخ دیگر که رعاف باز دارد + صفت
آن کاغذ سوخته ودع محرق از هر یک یک جزو قلقطار
محرق نیم جزو نرم سوده در بینی دمند + نفوخ دیگر
که رعاف باز دارد + صفت آن پوست تخم
مرغ سوخته گلنار فارسی مازوی سبز گرد آسیا از
هر یک قدری کوفته بحریر بیخته در بینی دمند + نفوخ
دیگر که رعاف باز دارد + صفت آن گلنار فارسی
صمغ عربی گرد آسیا دم الاخوین مازوی سبز کوفته
بیخته در بینی دمند + نفوخ دیگر که رعاف باز
دارد + صفت آن مازوی سبز شب یمانی نشاسته
صمغ عربی کندر انزروت سفید کوفته بیخته در بینی دمند
نفوخ دیگر که رعاف باز دارد + صفت آن کهربا
بسد سوخته مازوی سبز دقیق کندر گلنار فارسی
کندر تراشهٔ بلغار سوخته پوست تخم مرغ سوخته صمغ
عربی شب یمانی گرد آسیا دم الاخوین قشار کندر
کوفته بحریر بیخته در بینی دمند + نفوخ دیگر که رعاف
باز دارد + صفت آن پوست تخم مرغ سوخته کاغذ
سوخته شاخ گوزن سوخته گلنار فارسی دم الاخوین
تراشهٔ بلغار زاج سفید محرق از هر یک قدری
کوفته بیخته در بینی دمند +

باب النون مع القاف
فصل در بیان نقوعات

بدانکه نقوع بفتح نون و ضم قاف و سکون واو
و عین مهمله فواکه و ادویه را گویند که در آب گرم کرده
و یا بعضی عرقهای مناسبه شب بخیسانند و صبح آب
آنرا گرفته بعد مالیدن و یا بدون آن بغیر طبخ
بنوشند به تنهائی یا بسرواره و بعضی گفته اند که سه
شبانروز باید خیسانید و روز سوم آشامید و بعضی
دو شبانروز و بعضی گفته اند که در آفتاب باید
گذاشت و بعضی گفته اند در زیر سرگین باید دفن کرد
و بعضی گفته اند جای گرم نزدیک اجاغ و یا بر خاکستر
گرم باید گذاشت و کل اینها باختلاف ازمنه و فصول
و بلدان و حرارت و برودت و رطوبت و یبوست
و لطافت و کثافت و غلظت اجرام ادویه و امزجه
بر میگردد و بالجمله باید که فاصله زمانی ممتد باشد
تا قوت آن ادویه تمام در عرق یا آب باز داده
شود ناقص نماند و فاسد هم نگردد و به غلیان و
جوش نیاید و ترش نگردد و اعم از انکه یا شربتی یا
سرد داروی بیاشامند یا بدون آن به تنهائی و
جمع آن نقوعات بالف و تاست و باید که اجزای
نقوعات بدستور مطبوخات اگر اخشاب و اصول
و لحا و عروق باشند مرضوض یعنی نیمکوفته نمایند و
همچنین بزور را و حبوب مانند عناب و سپستان و
امثال اینها قطعات نمایند تا خوب چسپنده گردند
باید که مبالغه بسیار در مالیدن اجرام آنها نمایند
نجیب الدین سمرقندی در اصول تراکیب نوشته که
نقوعات الطف اند از مطبوخات ساده و نسبت
اینها بسوی مطبوخات ساده نسبت مطبوخات ساده
است بسوی مطبوخات تقویت داده شده و سر دار دو آن
جهت آنکه غلیان و طبخ باز میدارد ادویه را از بر آمدن
قوت آنها و مخلوط میگرداند بعض اجرام آنها را با آب
و تحلیل میدهد اجزای لطیفهٔ آنها را خصوصاً آنچه
مزاج آنها خوبی سست باشد مانند افتیمون و گلها
و شگوفها و بسیاری از حشائش و اگر باشد لطافت
اجزای ادویه در خاودت ترکیب آنها بجلیه بکشستن
زائل گردد مانند کاسنی پس باید که مبالغه در شستن
آنها ننمایند پس بطریق اولی حرارت قویه شدیده
طبخ و طول مدت آن به تحلیل میدهد آنرا و نیز نقوع
سبکتر و سردتر از مطبوخ است جهت آنکه کسب نمیکند
از حرارت آتش گرمی را که کسب میکند مطبوخ و ازین
جهت موافق تر و لائق تر است مر حمیات و امزجهٔ
حارهٔ صاحبان نزله و شائل است به خور مراد و یا
کریهة الرائحة بشعة الطعم داده شود حال نقوعات در حمیات
حاده و برای تلیین شکم و تسکین حرارتست و در غیر حمیات
برای اخراج مواد برفق و مدارا و اندک اندک از
نقوعات مستعمله در حمیات نقوع فواکه مانند تمر هندی
و آلوی زرد و آلوی سیاه و آلوی بخارائی و خیار شنبر
و عناب و سپستان خیسانیده در گلاب و آب انار
میخوش افشرده یا تخم آنست که آشامیده شود با شیر
خشت یا ترنجبین یا شکر یا شربت ورد یا شربت بنفشه
بمقدار حاجت از شیرینی و ترشی و چاشنی آنکه خوش
آید و موافق مزاج و علت باشد و این بهترین و لطیف
ترین نقوعات و گاه خیسانیده میشود فلوس خیار شنبر
را در آب برگ کاسنی تازه فشرده و آب برگ عنب
الثعلب تازه و آب رازیانج تازه برای امراض کبدی
و باب شاهتره و آب کشوث و آب لبلاب و آب کاسنی
تازه برای جرب و مواد حاره و گاه برای زیادتی
تقویت آن در اسهال سقمونیا و بنفشه یا هلیلهٔ زرد

بحسب اراده واحتیاج چنانچه در خیارشنبر مذکور شد وگاه
خیسانیده میشود صبر را در عصارات ونقوعات برای تنقیه
معده ودماغ در صبر ذکر یافت وگاه خیسانیده میشود تربد
جربشی نکوفته را در آب گذاشته میشود ودر آب آفتاب
چند روز تا آنکه اخذ نماید آب قوت آنرا در تربد گذشت
بیان آن وهمچنین از اهلیلج ونقوع اجاص ونقوع اهلیلج در
اهلیلج ونقوع انبرباریس ونقوع تمرهندی در تمرهندی ونقوع
چوبچینی در چوبچینی ونقوع خبث الحدید در خبث الحدید ونقوع
خیارشنبر در خیارشنبر ونقوع شاهتره در شاهتره و
نقوع صبر در صبر ونقوع عناب در عناب ذکر یافت
نقوع نافع جهت امراض سوداوی وابتدای جذام و
قروح خبیثه وجرب وقوبا + صفت آن شاهتره مقدار
چهار مثقال تا شش مثقال در یک آثار هندی آب
بجوشانند تا نیم آثار بماند مالیده صاف نموده قصب الذریره
که بهندی چرایته نامند وهلیله سیاه از هر یک یک درم
تا دو درم بخیسانند شب سر آن را پوشیده تحت السماء
بگذارند صبح صاف نموده بدون آنکه بالند وشیر
گرم نموده بنوشند وتا بست ویک روز نهایت تا چهل
روز نفع بلیغ بخشد + نقوع دیگر که همان نفع دارد واز آن
اقوی وابلغ ست + صفت آن شاهتره مقدار چهار مثقال
تا شش مثقال در یک آثار هندی آب بجوشانند
تا نیم آثار بماند مالیده صاف نموده قصب الذریره که
بهندی چرایته گویند وهلیله سیاه از هر یک یک
ونیم درم برگ حنا خشک افتیمون از هر یک دو درم تا
سه درم عناب ۲۰ دانه سپستان سی دانه در ان
خیسانیده بطریق مسطور شب گذاشته صبح صاف نموده
بنوشند بست ویک روز تا چهل روز واگر شاهتره را
نیز درین دو نسخه جوش ندهند وبا ادویه دیگر یکجا
بخیسانند نیز خوب ست واگر دو درم بسفایج واز هر یک
از گاوزبان وبادرنجبویه واسطوخودوس وصندل
سفید یکدرم اضافه نمایند بهتر ست وهمچنین ادویه منضجه
دیگر + نقوع دیگر بول وحیض براند + صفت آن تخم
خربزه وکرفس وانیسون ورازیانه از هر یک سه درم
اینها را کوفته وقسط ومشکطرامشیع از هر یک دو درم و
سنبل الطیب افسنتین از هر یک چهار درم بزر الاسپند
ابهل از هر یک یک ونیم درم با یک من آب در شیشه
کنند وسه روز در آفتاب بگذارند وشب در خانه گرم و روز
چهارم مالیده صاف کنند شربتی یک اوقیه تا یکدرم
با روغن بادام بنوشند + نقوع حلو تپهای گرم را نافع باشد
صفت آن مشمش عناب آلوی سیاه از هر یک
پانزده درم بنفشه نیلوفر کشنیز خشک عدس مقشر از هر یک
سه درم تخم کاسنی یک مثقال اجزا را شب خیسانیده
علی الصباح صاف کرده بیاشامند + نقوع حلو دیگر
منقول از شفاء الاسقام نافع جهت حرارت ویبوست
وغلبه خون وجوش آن خصوصا در بلاد وفصول و
امزجه حاره + صفت آن زردآلو عناب آلو از هر یک
پانزده دانه گل نیلوفر سه عدد گل بنفشه پنجدرم عدس
مقشر کشنیز خشک از هر یک سه درم تخم کاسنی نیمکوفته
یک مثقال وگاه زیاده کرده میشود در ان آلوی بزرگ
دانه پنج عدد وهنگامیکه خوف غلبه وهیجان صفرا باشد
زیاده کرده میشود در ان ترنجبین پانزده درم برای
تلیین + نقوع حامض منقول از شفاء الاسقام نافع
از برای دفع صفرا وتسکین حدت وحرارت معده
وکبد حار ملتهب + صفت آن زردآلو عناب از هر یک
پانزده دانه آلوی بزرگ دانه رسیده ترکیده هفت
دانه تمرهندی ده درم گل نیلوفر سه عدد گل بنفشه
پنجدرم وگاهی عوض کرده میشود تمرهندی را بحسب
الزمان هنگامیکه باشد طبیعت مجیب وگاه جمع کرده
میشود میان اجزای هر دو نقوع ومی نامند آن را
حلو وحامض + نقوع حامض دیگر صفرا را ساکن کند
وحرارت بنشاند + صفت آن عناب مشمش از هر یک
پانزده عدد آلوی سیاه رسیده وترکیده هفت عدد
تمرهندی پنجدرم گل نیلوفر گل بنفشه از هر یک سه درم
زرشک بیدانه دو درم مجموع را شب در آب گرم
بخیسانند ودر زیر آسمان بگذارند علی الصباح صاف
نموده بنوشند + نقوع فواکه صفرا دفع کند وتشنگی
بنشاند + صفت آن آلوی سیاه آلوی بخارائی عناب
سپستان از هر یک سی عدد تمرهندی ده درم زردآلو
خشک ده عدد قند سفید ده درم ترنجبین بست درم
شب بخیسانند وصبح صاف نموده بنوشند + نقوع فواکه
مسهل صفرا آلوده در تپهای صفراوی سودمند + صفت
آن آلوی سیاه آلوبالو کیل از هر یک بست عدد عناب
سی عدد تمرهندی پانزده درم سپستان پنجاه عدد بنفشه
تخم قطب از هر یک سه درم ترنجبین بست درم شکر
ده درم فلوس خیارشنبر هفت درم تا بست درم همه را
شب در آب گرم خیسانیده صباح صاف نموده روغن
بادام شیرین یکدرم بران چکانیده بیاشامند + نقوع
دیگر صفرا تسکین دهد وطبع را نرم دارد ومزاجهای
گرم را نافع باشد وصداع صفراوی را برطرف کند
صفت آن مشمش عناب از هر یک ده دانه آلوی سیاه
هفت دانه تمرهندی ده درم گل نیلوفر گل بنفشه از
هر یک سه درم دانه زرشک کفی همه را شب در آب گرم
خیسانیده وصباح دست مالیده صاف نموده بیاشامند
نقوع دیگر معروف بنقوع مقوی منقول از شفاء
الاسقام + صفت آن اضافه نماید بر نقوع حامض مذکور
پوست هلیله زرد از هر یک پنجدرم تخم کاسنی مرضوض
یک مثقال وصاف نمایند بر روی پانزده درم فلوس
خیارشنبر وبست درم شکر یا سی درم شراب بنفشه و
ونیمدرم ریوند چینی نرم کوبیده بران پاشیده ونیمدرم
روغن بادام شیرین بران بیاشامند ویا آنکه بر زرد
بست درم ترنجبین یا شیرخشت صاف نموده بیاشامند
واین هنگام احتیاج بر روغن بادام نیست وگاه
برای زیادتی تقویت زیاده کرده میشود بر نقوع
حامض مسطور هلیله هندی مرضوض وپوست هلیله
کابلی از هر یک چهار درم ووزن ریوند را یکدرم +
نقوع مبارک صاحب شفاء الاسقام نوشته که این نقوع
از املای استاد من ست نافع ست اسهال عطش را
ومقوی شهوت طعام وزائل کننده ضعف واسباب
صفت آن پوست هلیله کابلی آمله منقی اسماق منقی

اصل السوس محکوک از هریک درم عود قاقله صندل سفید از هریک یکدرم زرد زرد پوست بیرون پسته حب الآس از هریک دو درم خیسانیده شیرهٔ تخم خرفه بریان یا غیر بریان پنجدرم دران کوفته یکدرم طباشیر سفید سوده بران پاشیده مطیب بگلاب نموده بجای آب بیاشامند وگاه زیاده کرده میشود بران پوست بیخ خطمی پوست خشخاش از هریک پنجدرم هنگامیکه سلول باشد و انداخته میشود در آن پوست هلیله وگاه زیاده کرده میشود بران رازیانه یا عناب تازه هنگام احتیاج بسوی آنها + نقوع دیگر که مولد مطبوخ نافع ست و یرقان را زائل کند و طبع را نرم دارد و حدت صفرا نشاند + صفت آن عناب مشمش از هر یک ده دانه آلوی سیاه پانزده دانه بنفشه نیلوفر از هر یک سه درم تمر هندی ده درم پوست هلیله زرد سنا مکی از هریک پنجدرم کشنیز خشک تخم کاسنی تخم کشوث عافث از هریک سه درم فلوس خیار شنبر پانزده درم شکر بست درم مجموع را در آب گرم خیسانیده صباح در هم مالیده صاف نموده نیم درم ریوند چینی سوده و یکدرم روغن بادام و پانزده درم ترنجبین اضافه کرده بنوشند + نقوع دیگر که تپهای گرم را نافع ست و سوء المزاج جگر که از گرمی باشد سود دارد + صفت آن آلوی سیاه سی دانه مویز بیدانه بست درم تخم کاسنی تخم کشوث از هریک چهار درم کشنیز خشک سه درم عناب بست دانه سپستان سی دانه تمر هندی ده درم مجموع را در آب خیسانیده سه روز در آفتاب و شب در مکان گرم بگذارند و بعد از سه روز صاف نموده نیم رطل آن با ده درم ترنجبین بنوشند + نقوع دیگر جهت تسکین حدت صفرا و تقویت قلب و کبد حار و نیز غذائیست لذید و ملین طبع + صفت آن بگیرند زرد آلو آلوی بخارائی انجیر زرد کوهی خشک خرما خارک جهری مویز طائفی منقی کشمش سبز شفتالوی خشک همه را پاک شسته شب در آب بخیسانند پس صبح مغز بادام شیرین مقشر و مغز پسته مقشر بادم کارد باریک بریده بران پاشیده بگلاب و بید مشک مطیب نموده بقدر حاجت تناول نموده

نیده بفتح نون و سکون یای مثناة تحتانیه و فتح دال مهمله و ها لغت مصریست و بفارسی سمنو و سمنی نامند از اغذیه حلواست که بدون روغن و شیرین ترتیب دهند در اول گرم و در خشکی معتدل مولد خلط صالح و مسمن بدن و معتدل بلغم جهت رفع بخار و مالیخولیا و سرفه خشک و درد سینه مفید و دیر هضم و ثقیل و مسدد و اکثار آن مورث تپهای مرکبه و آنچه باگردگان و بادام خورند باشند زبون تر و مصلح آن کاسنی و سکنجبین ست صفت آن موافق معمول قدیم بگیرند گندم را هر قدر که خواهند و پاک کرده شسته بر روی تخته یا خوانچه بضخامت عرض یک دو انگشت و پارچه تر کرده بران بیندازند و هر روز بران آب بپاشند تا سبز گردد و مقدار یک شبر برسد پس سبزی بالای آنرا مقدار چهار انگشت ببرند و دور کنند و تتمه را در هاون سنگی یا چوبی کوبیده شیره آنرا فشرده بگیرند و صاف کرده در دیگ کنند و باتش ملائم طبخ دهند و بدفعات قطعات یخ دران اندازند تا غلیظ و شیرین گردد پس تناول نمایند + و صفت آن موافق آنچه بالفعل معمول ست آنست که شیره گندم سبز را بدستور مسطور گرفته در دیگ کرده بوزن آن آرد میده خالص اندک اندک دران ریخته باتش ملائم طبخ میدهند که پخته گردد و بقوام آید و ته نگیرد و نه سوزد و درین طبخ بادام و گردگان و پسته درست دران می اندازند و این اکثر به نیاز جناب حضرت سیدة النساء فاطمه زهرا ساخته و احتیاط تمام در طبخ آن نموده تقسیم مومنین کرده بعنوان تبرک تناول می نمایند +

باب النون مع الیاء المثناة التحتانیه

نیلوفر اسم فارسی ست و کرنب الماء عبارت از انست بزبان بنگاله پیلاؤ کوئین گویند بیخش مانند نیشکر و ساقش نرم طولانی مجوف طول بقدر عمق آبها و برگش عریض بر سطح آب میباشد و ثمرش بقدر سیبی مدور شبیه بقبه خشخاش در اندرون تخمهاسے کوچک سیاه بالزوجت و گلش بیرون آب میباشد و الوان گل او و رنگین و نیم رنگ مائل بزردی و بعضے زرد رنگین و بعضے نیم رنگ و بعضے سرخ رنگ تیره و یکنوع آن بزرگ بار گلهای عریض و خوشبو و سرخ و سفید و زرد دگر رنگ و برگهای سفید آن گویا پر را سرخ کرده اند بسیار خوش منظر و غنچه آن صنوبری الشکل بشکل دل میباشد و ثمر آن که بهندی کنول گٹه نامند مانند نصف کره فواره بقدر نصف نارنجی و در جوف آنها پردها و در هر پرده دانه بقدر فندقی و از آن کوچکتر و هر دانه با دو پوست یکی سبز ضخیم و دیگرے سفید نازک و مغز آن سفید با طعم مغز بادام تازه خام بے دهنیت و در وسط مغز زبانه سبز میباشد تلخ که بهندی کنول پته نامند و طعم آن تلخ از برای غثیان و هیضه دقی نافع و بعضے گویند برگی نیز میباشد و جمیع اجزای آن در دوم سرد و تر بغیر بیخ آنکه گرم و خشک و تخم آن سرد و خشک ست و مراد از مطلق کبود ست که الطف انواع ست مقوی دل و دماغ و مسکن حرارت آنها و تپهای حاره و تشنگی و منوم و مانع احتلام و جهت درد سر و قروح ظاهری و باطنی و خشکی دماغ و خشونت سینه و سرفه حاره و نزله و حصبه و جدری بعد بروز نه قبل از آنکه مانع بروز ست و با زعفران و دارچینی جهت تقویت دل و خفقان مفید و چون یکدرم از آنرا با شراب خشخاش بیاشامند جهت منع جریان منی نافع و مضر مثانه و مصلحش نبات و مضر باه و مصلح آن [illegible] و قدر شربت از جرم آن تا سه درم و در مطبوخ تا هفت مثقال و بدل آن بنفشه است و مغز ثمر تازه نرم آن مسکن حرارت و نفاخ و صلب آن ثقیل و دیر هضم و بیخ آنرا که بهندی سلکهی نامند خوردن جهت سیر زحیر و اسهال و اسهال مزمن و قروح امعا و سیلان منی و نگاهداشتن آن در دهان جهت رفع خناق و اکثر امراض حلق نافع و ضمادش جهت درد مثانه و معده و باصبر جهت بهق و با زفت جهت داء الثعلب و اکثار آن مضعف باه و شرب شربت تخمش مضعف قضیب و منجمد کننده منی و ضماد آن جهت [illegible] درد مثانه و درد حیض نافع و شربت عرق

از دو درم تا سه درم + دهن النیلوفر سرد و تر بود در افعال مانند روغن بنفشه و در تسکین درد سر حار قویتر از انست صفت آن مانند دهن بنفسج ست و در حرف الباء و در بنفسج مذکور شد + شربت النیلوفر صداع حار و تپ های صفراوی و سرفه و ذات الجنب و ذات الریه و خشونت سینه را نافع و طبع را نرم دارد + صفت آن نیلوفر تازه یک رطل در چهار رطل آب بخیسانند و بجوشانند و صاف نموده با یکمن قند سفید بقوام آورند و در ظرف چینی یا شیشه نگاهدارند و اگر نیلوفر تازه نباشد ربع یا نصف وزن آن نیلوفر خشک نمایند + عرق النیلوفر صداع حار و تپهای صفراوی و دموی و حمیات دقیه و ذات الجنب و ذات الریه و سرفه و خفقان حار را نافع ست + صفت آن گل نیلوفر تازه یکمن با چهار من آب در قرع و انبیق مقطر نموده بقدر حاجت بیاشامند و اگر گل تازه آن نباشد از خشک آن یک چهار یک بگیرند + نیب بکسر نون و سکون یای مثناة تحتانیه و نون و بای موحده بدانکه گویند قاعده است در فارسی که لفظیکه دران نون با بای موحده ساکنه جمع شود بارا بمیم بدل میکنند مانند دنب و سنب که بارا بمیم بدل میکنند و نون را برای خفت در لسان می اندازند دم و سم میگویند و در نیب نیز چنین نموده و نیز در تلفظ نون ثانی را انداختند نیم ماند و آن درخت هندیست معروف و مشهور بزرگ بمقدار درخت بید و بزرگتر از ان نیز میشود و گلش مانند خوشه و در وسط گلها زرد و با عطریت کمی و خوش منظر و ثمر آن بقدر سنجد بسیار کوچکی مدور باندک طولانی و رسیده و پخته آن تلخ با اندک شیرینی و آنچه حکیم میر محمد مومن در تحفة المومنین نوشته اند که از زاد در اصفهان سنجد کرخی نامند و در مازندران کنار و در بعضی بلاد معروف بدرخت توز ست چندان اصلی ندارد و برگ آن کوچک طولانی مشرفه دار سر برگها تر و مستعمل برگ آنست و نزد اهل هند سرد در اول و خشک در دوم و نزد بعضی معتدل و تجربه برگ آن جهت درد گوش و اوجاع مفاصل و تحلیل اورام و التیام جراحات و نطول آن برای تحلیل اورام و رفع اوجاع و نفیخ دمامیل و نفوع و یا مطبوخ آب برگ آن رافع صفرا و حبنه ام و دمامیل و بثور و قروح و جروح و مجاری بول و رحم و مقعده و قطور عصاره برگ تازه آن در بینی و گوش آب رفتن از بینی و گوش باز دارد و با عسل خالص درد و وجع گوش را تسکین میدهد و جراحات آن را باصلاح می آورد و مضمضه آب برگ تازه آن و یا آب مطبوخ آن جهت تقویت لثه و درد دندان نافع و ضماد کوبیده آن جهت تحلیل اورام حاره رطبه و نضج دمامیل و سائیده آن جهت رفع ثالیل و سیج جلد که بسبب حرکت و غیر آن بهم رسیده باشد و رویانیدن گوشت زخمهای عمیق و با اندک نمک جهت خوردن گوشت فاسد زخمهای کهنه و لتو و تنقیه چرک آن و چون بفتیله آلوده در دهن زخمیکه دهن آن تنگ باشد و خواهند که کشاده گردد بگذارند باعث کشادگی و تنقیه جوف آن میگردد خصوص آنکه بر بالای آن زخم تا بجدیکه ورم ست برگ سائیده گرم کرده ببندند و چون خواهند که ملتئم سازند فتیله را با برگ سائیده آن بی نمک آلوده بگذارند و ضماد برگ تازه گرم کرده آن خصوص که در برگ بید انجیر یا موز پیچیده و در زیر خاکستر گرم نمایند تا فی الجمله پخته گردد و یا در ظرفی کرده سر آن را بسته بر آتش بگذارند تا به بخار و رطوبت خود اندک نضجی یابد بس برآورده بر اورام بندند موجب تحلیل و یا نضج و انفجار آنها میگردد تا ماده چه قسم باشد ولیکن برای اورام حاره در برگ موز و برای باردة در برگ بید انجیر اولیست و شرب ثمرش بقدر یک مثقال حابس اسهال مزمن آزموده است و حکیم افضل در مجربات خود نوشته که ثمر آن گرم و تر و ملین و سبک و رافع جذام ست و شرب آب مطبوخ پوست آن مقدار دوازده مثقال مدر حیض [illegible] و تجربه رسیده + حلوای برگ نیب مقوی معده و باهم و رافع رطوبات معده و مفتح و مدر بول ست + صفت آن بگیرند برگ نیم را و در آب جوش دهند جوش کی و آب تلخ انرا بریزند و باز جوش دهند و آب آنرا بریزند تا تلخی آن بسیار کم گردد پس شکر اضافت کرده بقوام نقل آورند و برگهای یک یک را در ان اندازند و بدان شکر آلوده برآورند و نگاهدارند و عند الحاجت بقدر احتیاج تناول نمایند و اگر قدری مشک و یا اندک عنبر و زعفران دران داخل نمایند نیکوست + دهن نیب جهة التیام جراحات و تحلیل اورام مفید و منافع بسیار دارد گفته اند که نائب مناب روغن شیخ صنعان ست + صفت آن بگیرند برگ نیم را در شش وزن آب بجوشانند تا ثلث آب بماند و صاف نمایند و با نیم وزن آن روغن کنجد جوش نمایند بآتش ملائم تا آب برود و روغن بماند و اگر برگ تازه نیم را کوبیده آب آنرا فشرده با نیم وزن آن روغن کنجد بآتش ملائم طبخ نمایند تا آب رفته روغن بماند انفع ست لیکن احتیاط نمایند که نسوزد و دهن مغز تخم آن جهت التیام زخمها خصوص زخم جنی و جرب و غیرها نافع + صفت آن مانند دهن کنجد ست

فصل در بیان مرهمهائیکه اهل هند عموما در زخمها بنسبت

مرهم نیب اهل هند این را مرهم حیات می نامند جهت اکثر جروح و قروح و نواصیر در هر عضو یکه باشد بسیار مفید است و بسبب سرعت التیام اثری قوی گویا آب حیات و حیات بخش ست + صفت آن موم سفید دو درم روغن گاو و یا گوسفند که بهندی روغن ستور نامند بیست درم روغن را بر آتش گذارند پس بگیرند برگ نیم تازه همان مقدار و سائیده قرصها مانند شامی کباب ساخته و دران اندازند و جوش دهند تا کفت روغن سیاه شود پس انرا بپالایند و موم را دران بگدازند و نگاهدارند و عند الحاجت بکار برند و این مرهم نیز برای زخم جرب و قوباء و زخمهاکه رطوبت از انها تراوش کند و جراحتهاکه اطبا از علاج آن عاجز شده باشند بکار آید سودمند ست مرهم نیب دیگر که جهت التیام انواع زخمها و سوختگی آتش و زخم آبله نافع ست + صفت آن بگیرند نیب تازه مقدار هفت هشت توله و بسایانند و قرصها سازند

مثل شامی کبابی هر قرصی مقدار پیسه و در هشت نه توله
روغن گاو تازه بریان کنند تا سوخته شود پس قرصها سوخته
را برآورده روغن مسطور را صاف کرده با آب سرد
سه چهار مرتبه بشویند اگر تبرید مطلوب باشد والا بدون غسل
قوت و حرارت آنرا کم میکند و استعمال نمایند ۞
نوع دیگر آب برگ نیب مقدار سه چهار توله گرفته در هشت
توله روغن گاو جوش دهند تا آب رفته روغن بماند بهمان
قسم شسته یا ناشسته استعمال نمایند و ناشسته بهتر و
اقوی ست و بعضی مقدار پنج ششماشه ریوند چینی را
و بسیار نرم سوده درین دو نوع اضافه می نمایند و در آخر
و نیز در تابستان برای بستگی و فی الجمله قوام آن قدری
موم کافوری داخل میکنند ۞ مرهم نیب دیگر اقوی از
اول ۞ صفت آن بگیرند برگ نیم تازه هشت توله و نرم
سائیده قرصهای کوچک بدستور شامی کباب سازند
و دوازده توله روغن کنجد را بر آتش گذارند و قرصهای
نیب را دران اندازند تا بسوزد پس قرصهای سوخته
را برآورده دور نمایند و چهار توله موم کافوری دران
اندازند و از چوب درخت نیب بر هم زنند تا گداخته
گردد و یکماشه تنکار و یک توله قنبیل و دو ماشه توتیای
هندی و یکتوله برگ حنا و یکتوله عنب الثعلب همه را
بسیار نرم سائیده بچوب نیب بدان ممزوج نمایند و
فرود آورده بکار برند و اگر از آتش برگرفته ادویه را
بآن ممزوج نمایند بهتر ست ۞ مرهم نیب که از اسرار مکتوم ست
جهت ناصور و قروح مزمنه و ناصور و قروح چشم نیز
سودمند ست ۞ صفت آن بگیرند روغن گاو تازه هر
قدر که خواهند و یک صد و یک مرتبه از آب بشویند
پس در ظرف هفت جوش که بهندی کانسه و هشت
دهات گویند کرده برگ نیب تازه بران ریزند و دسته
از شاخهای بسیار باریک چوب نیب بهم بسته تا چهل
مدام بمالند و چون رو بخستگی آورد باز آب برگ نیب
تازه داخل نمایند تا طاوسی رنگ و سبز مائل بسیاهی
شود و در همان ظرف از همان جنس توبی ساخته
نگاه دارند و عند الحاجت بکار برند ۞ مرهم نیب با جمیع
زخمهای کهنه را نافع ست ۞ صفت آن بگیرند روغن گاو
چهل مثقال و مکرر آنرا بشویند پس بگیرند برگ نیم تر و بکوبند
نرم و پنج مثقال از ان اقراص در روغن میندازند و بر آتش
نهند تا بریان شود و کف روغن سیاه گردد آنرا صاف
نموده رال دو مثقال موم سفید دوازده مثقال
در حالتیکه نیم گرم باشد پس مرداسنگ بسرکه انگوری
کهنه سوده روسنج دم الاخوین سفیداب قلعی از هر
یک چهار درم کافور قیصوری مروارید ناسفته از هر یک
یک توله داخل نمایند و بدستور مقرر مرهم سازند
مرهم نیب منسخه حکیم علی گیلانی ۞ صفت آن آب برگ
نیب را در موم روغن بجوشانند تا غلیظ شود و مرهم گردد
و از برای جراحات بسیار خوب و مجرب ست و در مراهم
نیز مرهم نیب مذکور شد ۞

کتاب حرف الواو ۞ باب الواو مع الجیم

بدانکه وج بفتح واو و جیم بفارسی اگر ترکی و بهندی
بچ نامند و آن بیخ نباتیست که مانند بردی در آبها
روید و بفارسی سوسن زرد گویند برگش از برگ نرگس
بزرگتر و از ان عریضتر و درازتر و با خشونت و انبوه
و ساقش بلند و گلش شبیه بسوسن آزاد که زنبق باشد
و زرد مائل بسرخی و بعضی گویند بهندی گل ارارای
می نامند و آن بیخ آن ست و بیخش گرهدار و بعضی
بعضی پیچیده و در هم بافته و کج و ما بین سفید و سرخی
و تند طعم مائل بعطریت جالینوس گفته مستعمل بیخ
آن ست فقط گرم و خشک ست در اواسط دوم
و قوتش قریب بقوت زراوند و ایرساست تا چهار
سال باقی میماند و انواع و اقسام میباشد مختار و بهترین
آن زرد کثیف بسیار خوشبوی آن ست ملطف و
جالی ذو لذع و مفتح و قاطع بلغم و تریاق نهش هوام و
مقوی معده و جگر بارد و هاضمه و قوت حافظه و
منقی دماغ و مبهی و مجفف رطوبات مفاصل و مدر
بول و حیض و محلل نفخ و ریاح معده و امعاء جهت
درد سینه و پهلو و سرفه و بلغم و تشنج و مغص و درد سپرز
و صلابت آن و شگافتگی عضل و تقطیر بول و حصاة و
لکنت زبان و نیکو کردن رنگ رخساره و زیادتی باه
و تسخین گرده و وجع رحم و ضماد و شرب مطبوخ آن نیز
جهت مفاصل و اورام بلغمی و نفخ تحت سپرز و بهق و برص و
تشنج بلغمی و فالج و فتق و قیله و فرزجه آن با شیره
بادیان و زعفران جهت اعانت بر حمل و اکتحال آن جهت
بیاض چشم و غلظ قرنیه و جلای بصر خصوصاً عصاره آن
و جاویدن آن جهت ثقل زبان بعدیل و جهت درد
دندان مفید و جلوس در طبیخ آن جهت درد رحم نافع و
مضر ست بسپرز و مصلح آن رازیانه و در محرورین محرق
اخلاط ست مصلح سکنجبین و شربتش یک مثقال و بدلش
در طرد ریاح و امراض کبد و طحال بوزن آن زیره
کرمانی یا ثلث وزن آن ریوند چینی و در امراض و اوجاع
و غیرها زراوند طویل ست ۞ جوارش تالیف لقولادس
منقول از قرابادین آفندی صالح چلپی حکیم باشی ابراهیم
سلطان قیصر روم نافع بجهت امراض صعب و تضعیف
حواس امراض بارده بمزاج مشایخ بسیار موافق ست
صفت آن شقاقل مصری یکصد و پنجاه درم نیم کوفته
در آب پخته از پالایش بگذرانند پس عسل مصفی یکصد
مثقال داخل کرده بقوام آورند و این ادویه بآن
بسرشند وج ترکی کشنیز خشک مقشر از هر یک یکصد درم
دار فلفل قرنفل زنجبیل بسباسه گل سرخ از هر یک چهار درم
جوز بوا خولنجان قاقله از هر یک سه درم کوفته بیخته
بآن بسرشند و در ظرف چینی یا سبوچه اخضر نگاهدارند
و صفت دهن وج بطریق دهن دارچینی ست مذکور شد
سفوف وج مقوی معده و دماغ و مانع صعود بخارات
از معده بدماغ چون استعمال کرده شود بعد از تنقیه معده
و نافع ست از برای سبات که بسبب صعود بخارات
بلغمیه از معده بدماغ باشد ۞ صفت آن وج ترکی زنجبیل دار
کندر شونیز از هر یک یکجزو کشنیز خشک چهار جزو نبات
سفید هشت جزو کوفته بیخته شربتی دو درم با شهد یا
رب به شیرین یا سکنجبین سفرجلی لعق نمایند و غذا قلیا یا
توابل حاره ۞ سفوف وج منسخه دیگر ۞ صفت آن

فرج ترکی مصطگی از هریک پنج مثقال زنجبیل دو مثقال نبات
سفید او بوزن جمیع ادویه کوفته بیخته سفوف سازند + سفوف
فرج پنجم دیگر + صفت آن فرج ترکی مصطگی نبات سفید از
هریک پنج مثقال زنجبیل دو مثقال کوفته بیخته سفوف
سازند شربتی یک مثقال + سفوف فرج ششم دیگر که جهت
تحلیل ریاح نافع ست + صفت آن فرج ترکی رازیانه
سعد کوفی از هریک نود مثقال ونیم قند سفید سیصد مثقال
سنبل الطیب ده مثقال دارچینی هفت مثقال ونیم کوفته
بیخته بکار برند نافع ست + مربای فرج قولنج ریحی و فالج و
صرع وضعف معده ونفخ وقراقر شکم را مفید بود + صفت
آن فرج ترکی قریب سه چهار روز در آب نگهدارند تا خوب
بخیسد پس در آب خالص بجوشانند و بعد از آن که دو
بار در آب صاف جوشانیده باشند در عسل و آب طبیخ
نموده در ظرفی نگاهدارند و بعد از چهل بکار برند و اگر تازه
آن بهم رسد احتیاج بخیسانیدن بسیار نیست و بهتر ست
و قوی + معجون فرج مقدمهٔ نزول آب در چشم و رافع خیالات
باطله و ناشف رطوبات معده و دماغ باشد و بلغمی مزاج
را نافع باشد + صفت آن فرج ترکی حلتیت زنجبیل
رازیانه از هریک یکجزو مساوی دو وزن ادویه کوفته
بیخته با چندان عسل بسرشند شربتی مثقالی +

فصل دربیان وجورات

بدانکه وجور بفتح واو و ضم جیم بروزن غفور عبارت از
ادویه ایست که در دهن مرضی یا اطفال ریزند وقتیکه
عاجز باشد از تناول دوا و جمع آن وجورات بالف و تا
است + وجوری که نافع ست از برای غشی که بعد از اسهال
پیدا شده باشد + صفت آن مشک تبتی سک اصلی
کوفته در آب به حل در حلق او بچکانند فائده بخشد + وجور
دیگر که چون در دهن مصروع ریزند بهوش آید + صفت آن
حلتیت جند بید ستر کوفته در سکنجبین عسلی حل کرده
در دهن مصروع بچکانند + وجور دیگر که همین عمل کند +
صفت آن رازیانه انیسون زیره کرمانی
جوشانیده صاف نموده گلقند در آن حل کرده وجور
سازند + وجور دیگر که صرع اطفال را نافع ست + صفت
آن صمغ سعتر فارسی زیره کرمانی جند بید ستر اجزا مساوی
کوفته بیخته بمقدار جوانان را در شیر مرضعه حل نموده در
گلوی طفل بریزند + وجور دیگر که نافع ست از جهت
سرفه اطفال + صفت آن رب السوس صمغ عربی کتیرا
نشاسته فانید از هریک سه درم مغز بادام دو درم
عسل سی درم روغن بادام پنجدرم فانید را با عسل بجوشانند
و صاف کنند و ادویه را کوفته بیخته در روغن بادام ممزوج
ساخته قدری از آن در دهن آن ریزند که مفید ست

باب الواو مع الراء المهمله

ورد احمر بستانی بفارسی گل سرخ نامند بهترین آن
تمام شگفته آنست و آن مرکب القوی است با جوهری
ارضی و دران حرارت و تلخی با قبض واندک شیرینی
است و نزد اکثری در اول سرد و در اول دوم
خشک و نزد جمعی گرم و نزد بعضی معتدل مفرح ملطف
جالی مقوی دل و اعضا و مسکن صفرا و بلغم رقیق
و با قوت قابضه و خشک آنرا قبض زیاده و تلخی کمتر
و آشامیدن طبیخ آن جهت تفتیح ماریقا و تقویت
معده و جگر و طحال و گرده و رفع خفقان حار و غشی و
تقویت ریه و رحم و مقعده و معای مستقیم و رفع اسهالات
حاده خصوصاً عفص آن برای قوت قبض و عطریت
آن و احتقان طبیخ آن جهت قروح امعاء و طلاء آن در
حمام جهت بدبوی عرق و قطور عصاره آن جهت
درد سر و چشم و گوش حار و همچنین قطور طبیخ خشک آن
جهت غلظت اجفان و مضمضه طبیخ آن جهت لثه
دندان و ضماد کوبیده آن جهت اورام مراق و
رطوبت معده و سائیده آن تازه جهت ثالیل و سحج جلد
که بسبب حرکت بهم رسیده باشد و رویانیدن گوشت
زخمهای عمیق و ضماد تازه آن جهت درد سر و اخراج
پیکان و خار از بدن و ذرور خشک آن جهت
جوششهای و التیام زخمها و قلاع و زخم آبله و سیلان رحم
و خوشبو کردن آن و بر زیر بغل و کنج ران جهت بدبوئی و
التیام قروح آن و با برگ مورد جهت قطع عرق و ضماد
برگ تازه آن درخت جهت خراز و اورام حاره و اورام
مقعده و شکستگی اعضا و آشامیدن آن جهت نفث الدم
مفید + تخم گل که عبارت از ثمر اوست در افعال مانند گل
است که عبارت از ثمر گل سرخ بری باشد و آنچه در میان
گل شبیه تخم زیره دانه و زرد ست آنرا زر ورد گویند
دو درهم آن با آب رافع اسهال عسر العلاج و رافع نفث
الدم و سیلان خون ست خصوص چون با اقماع گل آن
نسایند و حمول آن مقوی رحم و رافع رطوبت و مضیق فرج
و بوئیدن گل آن مهیج زکام و عطسه و ماشری در بعضی امزجه
و در بعضی امزجه مسکن آن و مصلح آن کافور و مضر باه و
مورث تشنگی و مصلح آن انیسون و قدر شربت از تازهٔ
آن تا ده درم و از خشک آن تا چهار درم و از آب آن
تا هشت درم و بدلش مثل آن بنفشه و ربع آن مرزنجوش
است و گویند ده درم غنچهٔ تازه آن ده مجلس عمل سفر باید
و عصارهٔ آن آب برگ گل تازه آنرا گرفته در سایه خشک
نمایند جهت غلظت اجفان و نفث الدم و تری معده
نافع و قبض و یبس آن زیاده از برگ و غنچهٔ آن ست
جلنجبین معرب گلنگبین فارسی ست و آنرا ورد مربا و نجوبی
گل نامند و آنچه از قند سازند آنرا نیز جلنجبین گویند
و بفارسی گلقند و گل شکری نیز گویند و بعضی را رای
آنست که گل شکری غیر گلقند ست و این قول اقرب
بصواب ست جهت آنکه گلقند آنست که خوب سرشته
و مخمر شده باشد و گل شکری نه بدان حد ست تخمیر آن
و قوت جلنجبین عسلی تا چهار سال باقی میماند و متخذ از
قند تا دو سال و گویند عسلی آن تا آخر دوم گرم خشک
و قندی آن در اول دوم گرم و در سیوم ست معتدل
و هر دو مقوی دماغ اند و معده و مجفف رطوبات غریبه
معده و بعد از غذا مانع صعود ابخره بدماغ ست و عسلی
آن جهت مبرودین و فضول بارده اوفق و جهت درد
مفاصل نقرس و فالج و تفتیت سنگ گرده و مثانه
عسر البول و با ربع وزن زیره کرمانی جهت تحلیل ریاح
غلیظه و درد کمر و هضم طعام نافع و چون آنرا با ربع وزن

آن ترید سفید و تخم کرفس جوشانیده صافی نموده بنوشند
و چند روز مداومت بدان نمایند جهت ازاله لقوه و
فالج و استرخای لسان و مفاصل مجرب ست و سکری
جهت محرورین و اصحاب مزاج بارد او فق جهت ابتدا
وسواس و جنون نافع و چون تمر هندی و عناب را جوشانیده
صافی نموده گلقند شکری را در ان حل کرده صافی نموده
بنوشند در اورام سدر را مفید ست و گویند هر قسم جلنجبین را
چون بجوشانند و صافی نموده بیاشامند نائب مناب
شراب ورد مکرر ست مقدار شربت از هر دو قسم آن تا
پانزده درهم ست در مطبوخات و از جرمش تا پنج مثقال
و طبیخ آن باید که تا ششش مثل آن آب باشد و بجوشانند
تا بنصف رسد صافی نموده بیاشامند + صفت آن
بگیرند اوراق گل سرخ که اقماع و تخم و سبزی آنرا بالتمام
گرفته باشند و خوب مالیده و یا بمقراض خوب ریزه نموده
یکروز بگذارند که رطوبت آن نشف شود پس در هر یک
من قند سفید بسایند و تا سه روز هر صبح و شام بر هم زنند
و در آفتاب گذارند و اگر قند کم کنند باز قدری اضافه
نمایند و بعضی گفته اند که وزن قند دو چندان گل باید و
بعضی چهار چند گفته اند و این بسیار ست و دو چند بهتر
است و عسلی را بوزن مذکور عسل را اضافه نموده بکف
آنرا گرفته بر روی گل بدستور مالیده کرده بر هم زنند و
چهل روز در آفتاب گذارند و بکار برند + جلنجبین مرکب
که بدکهنه و نجار و ضعف باصره و درد سر کهنه و شقیقه و
اخلاط سوخته را دافع ست و مجرب + صفت آن ورق
گل سرخ اسطوخودوس تر از هر یک یک رطل گل بنفشه تر
منزوع الاقماع نیم رطل بهم را در هم بمالند و عسل مصفی
پنج رطل داخل کرده در آفتاب گذارند چهل روز پس
استعمال نمایند و اگر اسطوخودوس تر و گل بنفشه تر نباشد
اسطوخودوس خشک را بنصف وزن مذکور با سه
مطبوخ بنفشه تر کرده روز دیگر با اسطوخودوس و بنفشه مربا نمایند
و بعضی از هر یک باز ورد احمر و اسطوخودوس و بنفشه خشک
جدا جدا از مربای ورد و اسطوخودوس متساوی و از مربای
بنفشه نصف وزن یکی درهم سرشته جلنجبین مرکب میسازند

حب ورد که مسکن حرارتست + صفت آن گل سرخ
کشنیز خشک مقشر طباشیر از هر یک دو دانگ تا نیم درم
کافور قیصوری از یک جو تا یک طسوج سقمونیای مشوی
از نیم دانگ تا یکدانگ کتیرا یک دانگ کوفته بیخته با آب
حب سازند جمله یک شربت کامل ست + دهن الورد
مرکب القوی و رادع و قابض و محلل و موافق مواد حاره
و بارده و با قوت مسهله و مسکن التهاب معده و روباننده
گوشت زخمهای عمیق و مجفف رطوبات آن و رافع
مواد خبیثه آن و حقنه آن رافع قرحه امعا و مضمضه
آن مسکن درد دندان و نطول آن مقوی دماغ و حابس
اسهال مراری و مسهل ماده لزجه و مقوی اعضا و محلل
مواد فاسده و در تسکین دردها عجیب الاثر و طلای
آن با سرکه و همچنین لخلخه آن با گلاب و سرکه مسکن
درد سر و رادع بخارات دماغی و موافق اورام آن
و رافع زحیر و درد امعا و تدهین کردن بآن و چرب
کردن ادویه حابسه اسهال بآن نیز مقوی فعل آنهاست
و قطور آن در گوش زائل کننده وجع آن ست
و تدهین آن با سرکه و آب مورد رافع عرق و باد زهر
قروح و جوششهای حاره و شرب آن رافع ضرر آهک
خورده و زرنیخ و صابون و ذراریح و امثال اینها و بدل آن
نیم وزن آن روغن بنفشه و بوزنش دهن الخلاف
و قدر شربتش تا یک اوقیه است + صفت دهن ورد
خام بگیرند گل سرخ تازه خوشبو که اقماع و تخم و سبزی
آنرا با گل دور نموده باشند و در شیشه کنند و روغن کنجد
تازه و زیت تازه بران ریزند و در آفتاب گذارند
تا رنگ گل سفید گردد پس فشرده برآورند گل تازه بران
ریزند و در آفتاب گذارند و همین قسم تا هفت مرتبه
تجدید میکرده باشند و بعضی تا پنج مرتبه نیز اکتفا نموده
اند و لیکن هر چند زیاده تجدید کرده شود قوی تر
میگردد + بدانکه دهن ورد متخذ از زیت الانفاق و
کنجد تازه که گل بسیار در ان داخل کرده باشند
مکرر تجدید نموده دهن ورد خالص می نامند جهت
آنکه این دهن خالص می باشد از آمیختگی جرم آن با

روغن بخلاف انواع دیگر + صفت دهن ورد مطبوخ
بگیرند ورق گل خالص تازه را و فشرده آب آنرا بگیرند
و با مثل آن روغن کنجد تازه بآتش ملائم طبخ نمایند تا آب
رفته روغن بماند و لیکن احتیاط نمایند که نسوزد و در ظرف
چینی یا شیشه نگاهدارند و اگر در قدر مضاعف ترتیب
دهند بهتر ست و اگر مغز بادام مقشر را یا کنجد با ورق گل
مکرر پرورده نمایند قسمیکه در بنفشه و گل و سیب و بهار
نارنج و بید مشک و زنبق و مانند اینها از گلهای
خوشبو که مغز بادام را با ورق گل در کیسه کرباس پاکیزه
کرده بمالند تا بادامها و کنجد جذب رطوبت اوراق
گل نمایند پس بادام را خشک نموده تجدید نمایند تا آنکه
چون بادامها را که بشکنند مغز آنها خوشبو و برنگ
ورق گل شده باشد پس بادامها را کوبیده روغن از آن
اخذ نمایند و اگر بادامها را باحتیاط نگاهداشته عند الضرورت
از ان روغن اخذ نمایند بهتر ست و لیکن در بلدان
بارده رطبه این قسم روغن زود فاسد و منکرج میگردد
دهن الورد منقول از طب براکلسوس قوی الرائحه
که بهتر از رائحه مشک ست شمأ و شربا و مقوی جمیع
حواس ظاهره و باطنه است + صفتش آن بگیرند
برگ گل سرخ هر قدر که خواهند و رطوبت آنرا نشف
نمایند تا اینکه خشک شود در یک ظرف یا دو ظرف
کنند تا نصفه و بپوشند آنرا بگلاب و بکوبند آن را
نرم و سر آنرا محکم نموده دفن کنند در سرگین اسپ
تا تخمیر یابد پس برآورند و تقطیر نمایند بر روی خاکستر و
یا رمل تا نماند در ان چیزی از مائیت پس تقطیر نمایند
آب خارج را التقطیر رطوبت تا آب تنها تقطیر یابد و دهن
بماند در اسفل قرع پس آن دهن را در ظرف شیشه
نگاهدارند و عند الحاجت بکار برند + شراب الورد و
صناعت جالینوس ست از برای سر اخس ملک عنفا
که او را مرضی بود در کبد از اقسام خلفه و آنرا دو قسم
ساخته قابض و مسهل و آنرا مسمی کرده بقراطین و بابلی
و در قرابادین یونانی تا آنکه بعضی بترجمین آن را بعربی
در آورند و بعضی گفته که شیخ الرئیس آن را از

یونانی بعربی نقل کرده + بدانکه شراب ورد تنها بسیار
جید نافع از احتراقات و حکه و جرب و سودای محترقه و
سندها و ضعف گرده و نباید که استعمال کرده شود در زمستان
اصلا مگر در د ااالاسد + صفت آن بنسخه شیخ داؤد بگیرند
گل سرخ منزوع الاقماع یکرطل بجوشانند در ده رطل آب
تا آنکه ربع آب برود پس بمالند گل سرخ را و بپالایند
آب و دیگر رطل گل سرخ منزوع الاقماع دران اندازند و بجوشانند
تا یک رطل آب برود و بمالند و بفشارند و بپالایند و
همچنین مکرر کنند تا چهار مرتبه یک رطل رفته ربع ده رطل
آب بماند یعنی دو رطل و نیم پس آنرا بپالایند و بوزن آب
شکر داخل کرده بجوشانند و کف آنرا بگیرند و بقوام آورند
و در شراب ورد قابض یک مرتبه گل سرخ را در آب بجوشانند
و پالوده با قند سفید بقوام آورند و اگر خواسته باشند
اسهال آن مفرط باشد زیاده کنند مرات تکرار گل
سرخ را از چهار مرتبه یعنی تا پنج شش مره گل سرخ را
مکرر کنند الا آنکه شیخ الرئیس منع کرده تجاوز طبخ آن را
از پنج مره و بعضی از متاخرین گفته اند که اگر خواسته باشند
اقوی تر شود تا هفت بار گل سرخ را دران مکرر کنند
و یکی از قائلین این قول صاحب اختیارات بدیعی
است پس شیخ داؤد گفته که شیخ رئیس ترک کرده مصلحات
تعطیش این شراب را و آنچه اصلاح تعطیش آن میکند
تخم کاهو و طباشیر سفید و مصطکی و انیسون ست
از هر یک یکدرم در یکرطل از شراب مذکور که ادویه را
کوفته در خریطه کتانی کرده سر آنرا بسته در وقت طبخ در
دیگ اندازند و دایم بمالند تا قوت آن بشراب باز داده
شود پس نیکو بمالند تا کیسه خالی شود پس آن را
دور کنند + شراب ورد مکرر بنسخه شیخ الرئیس مسهل
رطوبات بسیار ست پاک میگرداند معده را از انها
صفت آن بگیرند برگ گل تازه منزوع الاقماع
نیم من و رسه چند تا پنج چندان آب مقدار یک
ساعت جوش دهند پس صاف نمایند و مرتبه دیگر همان
وزن برگ گل تازه منزوع الاقماع داخل کرده
باز طبخ نمایند و همچنین هر چند مکرر نمایند بهتر ست

و قوتیه میگردد در اسهال پس با ترنجبین یا عسل مصفی
بقدر نیم من بقوام آورند شربتی از ده درم تا بیست
درم اسهال می نماید اسهال بسیار بی مشقت + شراب ورد
مکرر بنسخه سید مظفر الدین شفائی گفته اند که این
شراب مسهل صفرا ست و تنهای مرکبه را مفید باشد
صفت آن بگیرند گل سرخ تازه که اقماع و زرد
میان آنها را دور کرده باشند نیم من و در ده من آب
تا بهفت من رسد پس بپالایند و دیگر بار گل سرخ منقی از
اقماع و زردی نیم دران مطبوخ مصفی داخل کرده باز
بجوشانند و دیگر باره بپالایند و چند نوبت چنین کنند
تا آب بیک من برسد و بپالایند و با یک من قند
سفید بقوام آورند شربتی سی درم تا چهل درم با ده
درم سکنجبین ساده با آب یخ یا برف بیاشامند و بدانکه
در جائیکه یخ و برف نباشد آب بشوره سرد نموده
قائم مقام آن میتوانند شد + شراب ورد مکرر دیگر
قلمی فرموده اند که این منقول از خط قدوة المحققین
السید السند العلامه العصر میر محمد هادی والد ماجد فقیر
است قدس سره + صفت آن بگیرند ده استار ورق
گل سرخ منقی از اقماع و تخم آن را که زرد گویند و
در قدح چینی با ده من گلاب خوشبو مکرر بخیسانند و
دو روز در آفتاب بگذارند پس در دیگ کرده بجوشانند
تا ربع آن برود یعنی هفت و نیم من گلاب باقی
ماند پس گل سرخ را نیکو بمالند و بفشارند بنوعیکه
مطلق رطوبت دران ثقل نماند پس آنرا بپالایند و مقدار
ده استار دیگر ورق گل سرخ منقی داخل کنند و بجوشانند
تا پنج من گلاب باقی ماند پس گلها را بمالند و بفشارند
بدستور و بپالایند و مرتبه سوم ده استار دیگر گل
سرخ دران داخل کرده بجوشانند تا سه من و نیم
گلاب باقی باشد پس باز بمالند و بفشارند
و بپالایند و مرتبه چهارم ده استار دیگر ورق
گل سرخ داخل نمایند و بجوشانند تا یک من باقی
ماند پس آنرا نیکو بفشارند فشردنی قویی که
مطلق رطوبت در ثقل نماند و بپالایند و دران

یک من شکر سفید داخل نمایند و بجوشانند تا کف بر
سر آورد پس قدری سفیده تخم مرغ مخلوط با آب بران
ریزند تا کف آن جمع شود پس تمام کف آنرا بگیرند
و مرتبه دیگر آنرا صافی نموده بجوشانند تا بقوام جلاب
آید فرود آورده سرد کرده در ظرف چینی یا زجاجی
نمایند و در وقت حاجت از یک اوقیه تا سه اوقیه آنرا
با گلاب برف سرد کرده بیاشامند + شراب ورد
بنسخه یحیی ابن عیسی بن جزله که در منهاج الادویه ذکر کرده
و گفته که مبرد و مخفف و نافع ست از برای تشنگی و التهاب
معده و ملین طبع ست + صفت آن گل سرخ فارسی
تازه پاک کرده از اقماع و بزر یکرطل در آب بجوشانند
جوشانیدنی نیکو و بپالایند پس در هر یک رطل
از آن یکرطل شکر طبرزد داخل کرده بجوشانند با آتش
ملایم و کف آنرا بگیرند تا بقوام آید سرد کرده صافی
نموده نگاه دارند پس اگر اراده شود که بگردد مسهل
باید که بجوشانند گل سرخ را و صافی نموده آن صافی
را باز در دیگ کرده مرتبه دوم گل تازه بران افگنند
و بجوشانند و صافی نمایند و باز صافی را در دیگ کرده
تکرار گل تازه بران نمایند و همچنین تا پنج دفعه یا هشت دفعه
و هر چند زیاده تکرار نمایند میگردد اسهال آن زیاده
پس بپالایند و با یکرطل شکر بقوام آورند پس
بدرستیکه این شراب اسهال صفراوی رقیق
میکند شربتی چهار اوقیه است با دو اوقیه سکنجبین
ساذج با آب سرد یا آب برف و گاهی تقویت کرده
میشود بسقمونیا از برای کسیکه محتاج تقویت آن باشد و
چون تشنه شود سکنجبین با آب برف بیاشامند + شراب
ورد دیوجنا گفته این شراب سرد و خشک ست تسکین
گرم را سود دارد و تشنگی بنشاند و معده قوی کند و شکم
نرم گرداند + صفت آن برگ گل سرخ تازه که اقماع
و تخم آنرا تمام جدا کرده باشند چهار من در بیست من آب
یک شبانروز بخیسانند انگاه با آتش ملایم بجوشانند تا
بنصف رسد پس بپالایند و در هر رطلی از وی یکمن
شکر طبرزد داخل کرده دیگر باره با آتش ملایم بپزند

و کف آن گیرند و بقوام جلاب آورند و بعد از ان چند روزی در آفتاب نهند تا قوی گردد آنگاه هنگام حاجت چهار اوقیه از وی با دو اوقیه سکنجبین ساذج بیامیزند و یخ دران افگنند تا سرد شود و سحرگاه بیاشامند + شراب ورد بنسخهٔ حکیم سدید منقول از ذخیرهٔ سید اسمعیل که در حمی بقیانوس ذکر کرده و حکیم سدید گفته که این شراب مسهل بلغم و صفراست + صفت آن بگیرند برگ گل سرخ تازه پاک کرده از اقماع و بزر ده من و بپزند در ده من آب تا آنکه آب طعم و رنگ گل بگیرد پس آن گل را بیفشارند و آب را باز در پاتیل کرده ده من دیگر برگ گل سرخ تازه منقی داخل کرده بدستور بجوشانند پس بپالایند و ده من عسل مصفی داخل کرده بقوام آورند پس حکیم سدید گفته که اگر گل را چند مرتبه مکرر نمایند می گردد اقوی + و اگر بدل عسل شکر سفید کنند می باشد بهتر در امزجهٔ حاره + شراب ورد که حکیم سدید نقل کرده صفت آن بگیرند برگ گل سرخ خشک اکرده یک رطل در چهار رطل آب بجوشانند تا یک رطل آب بماند پس بپالایند و یک رطل شکر طبرزد داخل کرده بقوام آورند شربتی چهل درم تا شصت درم با آب سرد و اگر ممزوج کنند بآن مقدار ده درم سکنجبین شکری می باشد اقوی و هر مرتبه که بعد از آشامیدن این شراب آب سرد بیاشامند یکدست اجابت می کند + شراب ورد بنسخهٔ محمود بن الیاس در حاوی صغیر گفته که این شراب مبرد و مجفف و نافع ست از برای تپ صفراوی و محرقه و مطبقه و مسهل بعسرست و مسکن عطش ست + صفت آن بگیرند گل سرخ که اقماع و زردی میان آنها را تمام جدا کرده باشند چهار رطل و در قدح چینی کرده ده رطل آب جوشان بر روی وی کرده یک شبانه روز بخیسانند پس بمالند و بیفشارند فشردنی قوی که دران رطوبتی باقی نماند و بپالایند و در دیگ سنگی بجوشانند تا بنصف رسد و کف آن را بردارند پس چهار رطل شکر سفید داخل کرده بجوشانند و کف آن را گیرند و صافی نموده باز در دیگ کرده بجوشانند

تا بقوام آید و نگاهدارند شربتی چهار اوقیه با دو اوقیه سکنجبین با آب سرد یا آب برف + شراب ورد دیگر که مسهل صفرا و سوداست و نافع از برای امراض قلب حادث از صفرا و سودای محترق و امراض حادثه بمشارکت امراض صفراوی و سوداوی قلب مانند صداع بسبب صعود ابخرهٔ صفراویه و سوداویه یا نفس آن دو خلط از قلب بسر + صفت آن بگیرند ورق گل سرخ تازه یک رطل و اگر گل سرخ تازه نباشد ثلث رطل گل سرخ خشک منزوع الاقماع و در شش من آب یا گلاب بجوشانند چون بنصف رسد بپالایند و همان مقدار برگ گل دران داخل کرده باز بجوشانند چون یک رطل و نیم آب بماند بپالایند و یک رطل قند سفید داخل کرده بقوام آورند شربتی از یک اوقیه تا دو اوقیه با آب سرد بنوشند + شراب ورد مسهل قلمی فرموده اند که این از اقتراح العبد الموفق بتائید رب الحکیم العالم بن السید السند میر محمد هادی محمد هاشم ست که بجهت دری سمار سلطنت نواب بخت فیروز بانو بیگم بنت شاهزاده محمد بیدار بخت بن محمد اعظم شاه بن محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه غازی تالیف نموده و معزی الیها را اکثر احتیاج این شراب را تالیف کرده و اول عمل بواقعی در مزاج قدسیة الالقاب کرده نفع بلیغ بخشید و بعد ازان هرگاه محتاج می شدند مسهل همین شراب نوش می فرمودند و منتفع می شدند و تجربه کرده شد این شراب را در اشخاص کثیره از برای تنقیهٔ مرهٔ صفرا و مرهٔ سودا و بلغم مخلوط بصفرای رقیق در جمیع نافع یافته و در اسهال آن غائله و ضرری نیافته + صفت آن بگیرند سنای مکی سی درم و در یک رطل و نیم آب خالص بجوشانند تا به ثلث رسد بپالایند پس بگیرند یک رطل و نیم از شراب ورد مکرر بنسخهٔ حضرت ولی نعمی استادی میر محمد هادی قدس سره یا از شراب ورد مکرر بنسخهٔ شیخ داود و هر دو مختار این کلب آستان امیر المؤمنین عم ست

و معتمد اند نزد احقر و لیکن نسخهٔ ولی نعمی اقوی ست و نسخهٔ شیخ داود نسبت بآن ضعیف ست پس اگر طبع مجیب باید که اختیار کرده شود شراب ورد مکرر شیخ داود و الا شراب ورد مکرر ولی نعمی قدس سره هر کدام که باشد یک رطل و نیم و مطبوخ سنا را داخل نموده بجوشانند تا بوزن یک رطل و نیم باز آید پس از آتش برگرفته سرد کرده در شیشه یا ظرف چینی نگاهدارند و تا دو اوقیه آنرا با آب سرد بیاشامند و هرگاه تشنه شوند آب بیاشامند که در هر آب نوشیدنی یک مجلس اجابت میکند + شراب ورد مکرر دیگر نافع از برای درد گرده و مثانه و جگر و رحم و تحبس و ورم سپرز و عرق النسا و نفث الدم و ربو و فواق و خفقان و قرحهٔ امعا و تپهای دائره و درد کمر و گزیدن جانوران + صفت آن تربد سفید یکصد درم انجیر زرد و بادیان ریوند چینی از هر یک چهار درم یک من تبریز ادویه را نیمکوفته بگلاب شش من تبریز بخیسانند یک شب پس بجوشانند و بپالایند و یک من آب افشردهٔ گل سرخ دو من قند داخل کرده بقوام آورند شربتی از ده مثقال تا بیست مثقال یا پانزده مثقال مسکه گاو + شراب ورد مکرر هلیلجی قلمی فرموده اند که این نیز از اقتراح عبد المؤید بتوفیق رب الحکیم المنان السید محمد هاشم المخاطب بحکیم معتمد الملوک علوی خان ست در نفع از برای امراض صفراوی و حمیات صفراویه بعد انقضای دو اسبوع و از برای اوجاع مفاصل حاره حادث از ابخرهٔ صفراویه مجرب النفع ست + صفت آن بگیرند هلیلهٔ زرد رسیده بالغ مضمن سنگین و بشکنند و دانسته آنرا دور کنند و پنجده درم آنرا در یک رطل گلاب مکرر خوشبو در قدح چینی بخیسانند و سه روز در آفتاب بگذارند و سر آن را بپارچهٔ کرباس صفیقی بپوشند که گرد و غبار دران داخل نشود و بعد از سه روز بمالند و بپالایند و باز پنجده درم دیگر هلیلهٔ زرد بدستور مذکور دران گلاب مصفی بخیسانند تا سه روز دیگر پس بمالند و بپالایند و باز پنجده درم دیگر هلیلهٔ زرد بدستور مذکور دران گلاب مصفی بخیسانند تا سه روز دیگر پس بمالند و بپالایند

و هم چنین تا پنج مرتبه پس آنرا بپالایند و در یک رطل و ربع رطل از شراب ورد مکرر بنسخهٔ ولی نعمی با شراب ورد مکرر پنج و او و هر کدام که باشد داخل کنند و بآتش ملائم بجوشانند تا بیک رطل و ربع رطلی رسد از آتش برگرفته سرد کرده در شیشه یا ظرف چینی نگاهدارند شربتی از ده مثقال تا پانزده مثقال با آب سرد یا آب برف یا یخ بیاشامند مثل این شراب مسهلی کثیر النفع نمی باشد و هر کس واقف شود بمنافع این شراب هر آینه پوشیده میدارد این شراب را اگر آنکه تعلیم دهد خلف خود را بجهت آنکه تاثیر این شراب مثل اکسیر اعظم است + شراب ورد قابض منسوبه میر محمد مومن جرجانی معده را قوت دهد و نافع است از برای امراض جگر + صفت آن بگیرند گل سرخ که اقماع و تخم آنرا جدا کرده باشند چهار رطل و در ده رطل آب یکدفعه بجوشانند تا ربع آن بماند پس بمالند و بفشارند و بپالایند و باهم وزن آن شکر بقوام آورند و در وقت بقوام آوردن مصطکی رومی و حب الآس و صندل سفید و آرد کنار و کشنیز خشک و طباشیر سفید بازای هر یک رطل یک مثقال نیم کوفته در کیسهٔ کتانی کرده سر آنرا بسته دران اندازند و کیسه را متصل بمالند و بجوشانند تا قوت ادویه بشربت باز داده شود و میان آن اجزای اگر خواسته باشند ادویه قابضه حاره یا بارده بتصرف طبیب داخل کنند گنجایش دارد و چون بقوام آید دیگ را فرود آورده کیسه را خوب بمالند و بفشارند و دور کنند و شربت را سرد کرده در ظرف چینی یا زجاجی نگاهدارند شربتی ده درم + شراب ورد که نافع ست از برای امراض ریه + صفت آن ورق گل سرخ تازه یکمن در شش من آب بجوشانند چون بنصف رسد بپالایند و یکمن دیگر ورق گل سرخ تازه داخل نموده باز بجوشانند و چون یک من آب بماند یک من شکر سفید داخل کرده بقوام آورند و اگر بجای قند خمیرهٔ بنفشه یا ترنجبین هر کدام که بخواهند یک من و نیم داخل کنند و دو جوش داده بمالند و صافی نموده باز در دیگ کرده بقوام آورند بهتر باشد + شراب ورد مسهل در اشربه ذکر یافت عرق ورد احمر که بعربی ماء الورد و بفارسی گلاب نامند مرکب القوی مائل بسردی و با حرارت لطیفه و مائل برطوبت و قوت قابضه است و بعضی سردی و خشکی آنرا بسیار غالب دانسته اند مقوی دل و دماغ و فم معده و قوتهای بدنی و نیکرم آن جهت نفث الدم و خشونت سینه و عوارض نزله و درد معده و امعاء و مفاصل بارد و حار و درد جگر و سردی آن و جهت خفقان حار و تقویت بدن و با شراب جهت زیادتی تفریح و بوئیدن و طلا کردن آن جهت درد سر حار و درد چشم و با زعفران جهت درد سر بارد و لخلخهٔ آن جهت تقویت دل و رافع غشی و بیهوشی و تقویت دماغ و حواس باطنی و نشاط نفس و رفع خمار نبید و با کافور مضر باه و سرفه و تپ و باعث سفیدی موی و مصلحش جلاب و نبات و قدر شربتش تا پانزده مثقال ست و گلاب مکرر القدر دواء و قوت مسهل ست + صفت آن بگیرند برگ گل تمام ناشگفته خالی از اقماع و سبزی و در دیگی تازه قلعی پاکیزه کنند و بوزن آن آب شیرین صاف بر روی آن بریزند بقرع و انبیق بطور متعارف عرق کشند و بگذارند تا سرد شود و عطر آن را گرفته در شیشه کرده سر آن را محکم بسته نگاهدارند و باز ورق گل تازه بران عرق ریخته ثانیا عرق کشند و عطر آنرا نیز بدستور گرفته با عطر اول ضم نمایند و عرق را در قرابها و شیشه کرده در آفتاب بگذارند مدت بست روز تا چهل روز که در آفتاب و شب تحت السما باشد و بعضی سه چهار پارچه سفال آب ندیده را سوراخ نموده دران می اندازند تا انکون لادیجه محفوظ باشد و بعد از ان در سایه نگاهدارند و استعمال نمایند و عرق اول را گلاب یک آتشه و دوم را گلاب دو آتشه نامند و اگر عطر آن را نگیرند می باشد بسیار قوی الرائحه و تند طعم و خوب و نیکو و در افعال و خواص مذکوره اقوی و بعضی قدری از برگهای سبز و قمع آن را برای تندی و زیادتی برآمدن عطر داخل میکنند و این نیکو نیست و داخل نباید کرد + عنسول ورد که شیخ الرئیس در مفردات قانون آورده جهت بدبوئی عرق در حمام استعمال نمایند صفت آن بگیرند برگ گل که با آن رطوبت و نداوت نرسیده باشد و بگذارند تا پژمرده گردد چهل مثقال سنبل الطیب پنج مثقال مرمکی شش مثقال نرم سائیده با گلاب سرشته اقراص کوچک سازند و نوشته اند که گاه زیاده می نمایند دران قسط و بیخ سوسن آسمانجونی کمایرس است از هر یک دو درم و بسیار ست که هیچکدام ازین آنرا زنان در مخالق خود می شویند بدان بدن خود را برای دفع عرق و بد بوی آن و قومی گفته اند که آن غسول قطع ثالیل مینماید و تمامی آن زائل میگرداند چون نرم سائیده بران بپاشند +

فصل در بیان نسخ اقراصیکه اصل و عمود در انها ورد ست

قرص ورد بنسخهٔ جمهور نافع از برای درد معده و رطوبت را از معده جلا دهد و پاک کند تپهای بلغمی و تپهای کهنه را زائل سازد + صفت آن موافق نسخهٔ شیخ الرئیس که در قرابادین قانون ذکر کرده بگیرند گل سرخ پاک کرده از اقماع بست درم اصل السوس سنبل الطیب از هر یک ده درم و در نسخهٔ دیگر بعوض اصل السوس رب السوس است اجزا را کوفته بخیه بمثلث سرشته اقراص سازند و در سایه خشک نمایند شربتی دو درم با سکنجبین بزوری و مزاج این گرم ست در نیم درجه خشک ست در سه ربع درجه و چون بیفزایند برین قرص شش درم سقمونیا مشوی و بجای مثلث اجزا را بگلاب سرشته اقراص سازند میگردد مسهل صفرا + قرص ورد دیگر که شیخ الرئیس در قرابادین قانون ذکر کرده و گفته که این قرص مستعمل ست در تابستان و نیز شیخ الرئیس این قرص را در موضع دیگر قانون قرابادین باسم قرص ورد با سقمونیا ذکر کرده و در وزن تفاوت ست صفت آن ورق گل سرخ دوازده درم اصل السوس سنبل الطیب از هر یک چهار مثقال و در نسخهٔ دیگر

اصل السوس سنبل الطیب از هر یک هشت درم ست
سقمونیا سه درم کوفته بیخته بدستور مقرر قرص سازند و
در سایه خشک کنند شربتی دو درم بگلاب سکنجبین بیاشامند
قرص ورد بنسخه میرزا محمد باقر که در مجربات خود نوشته
صفت آن گل سرخ منزوع الاقماع ده درم رب السوس
دو درم سنبل الطیب مصطگی رومی از هر یک یک درم
کوفته بیخته اقراص سازند شربتی دو درم + صفت این
قرص بنسخه سید اسمٰعیل که در ذخیره ذکر کرده گل سرخ ده
درم مصطگی رومی یکدرم سنبل الطیب دو درم تخم
کاسنی مقشر پنجدرم کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند
شربتی یک مثقال + قرص ورد در درد معده و تپهای
کهنه و تپهای مرکبه و درد جگر و یرقان را زائل کند و
سده جگر بگشاید + صفت آن گل سرخ پاک از اقماع
ده درم سنبل الطیب دو درم طباشیر سفید رب السوس
از هر یک سه درم عصارهٔ غافث پنجدرم انیسون مصطگی
رومی از هر یک یک درم ترنجبین خالص پاک کرده
بست درم ترنجبین را با گلاب حل کرده بپالایند
و باقی ادویه را کوفته بیخته با آن بسرشند و اقراص سازند
شربتی از یکمثقال تا دو درم با سکنجبین ساذج یا سکنجبین دوری
بحسب حاجت + قرص ورد بنسخه میرزا محمد باقر حکیم باشی
صفت آن ورق گل سرخ هفت درم و عصارهٔ
غافث چهار درم طباشیر سفید دو درم اصل السوس
چهار درم سنبل الطیب سه درم بدستور مقرر اقراص
سازند + قرص ورد دیگر که همین نفع دارد اقوی و انفع
است از برای تپهای بلغمی + صفت آن ورق گل
سرخ ده درم اصل السوس عصارهٔ غافث افسنتین
رومی از هر یک چهار درم مصطگی رومی اسارون سنبل
الطیب عود هندی اذخر مکی از هر یک یکدرم کوفته
بیخته بگلاب سرشته اقراص سازند شربتی سه درم
با ماء الاصول و گلنگبین + قرص ورد دیگر بنسخه میرزا
محمد باقر بن حکیم عماد الدین محمود + صفت آن گل سرخ
ده درم عصارهٔ غافث یکدرم عصارهٔ افسنتین سه درم
مصطگی رومی دو درم و نیم سنبل الطیب اسارون

عود هندی اذخر مکی از هر یک یکدرم کوفته بیخته بدستور
مقرر اقراص سازند شربتی دو درم با ماء البزور و ترنجبین
قرص ورد صالح از برای حمیات کهنه و وجع کبد و
یرقان + صفت آن ورق گل سرخ پنجدرم سنبل الطیب
دو درم طباشیر سفید یکدرم عصارهٔ غافث هشت
درم کوفته بیخته با آبیکه ترنجبین دران حل کرده باشند
سرشته اقراص سازند و در سایه خشک کنند و نگاهدارند
شربتی دو درم تا سه درم و بدانکه شیخ الرئیس این قرص را
در قرابادین قانون دو جا وصف کرده اول مرتبه
باسم قرص ورد طباشیری ذکر کرده و بعد ازان در او قات
اسم ورد غافثی بیان نموده + قرص ورد منقول از
کناش یونس نافع از برای حمیات مثلثه و مزیل
عطش و نافع از برای لینت شکم ست + صفت آن
ورق گل سرخ نشاسته رب السوس زعفران اقاقیا
اجزا مساوی از هر یک یک درم قند سفید شش درم
بدستور قرص سازند + قرص ورد دیگر قلمی فرموده
اند که این اقتراح قدوة الحکما و رئیس الاطبا
سیدی و سندی و والدی قدس سره است نافع
از برای سدهای کبد و یرقان و سوء القنیه و استسقا
و حمیات مرکبه و بلغمیه و از برای رطوبت معده و وجع
و وجع کبد + صفت آن غنچه گل سرخ منزوع الاقماع
دوازده درم سنبل الطیب رب السوس از هر یک
شش درم شکاعی بادآورد مصطگی رومی عصارهٔ غافث
از هر یک چهار درم کوفته بیخته با مثلث یا گلاب
سرشته اقراص سازند و در پشت غربال چینی در
در سایه خشک نمایند شربتی از یک مثقال تا
سه درم با سکنجبین بزوری بارد معتدل یا حار بحسب
مزاج هر کدام که باشد مقدار یک اوقیه و جهت درد
معده و رطوبت با گلقند آفتابی و یا سکنجبین سفرجلی
هر کدام که باشد مقدار یک اوقیه و این قرص
مجرب ست + قرص ورد دیگر نافع از برای معده
و رطوبت داد و رام کهنه جگر و تپهای بلغمی مرکب
صفت آن ورق گل سرخ اکلیل الملک بابونه

فلفل سیاه از هر یک پنجدرم اذخر مکی صندل سرخ مصطگی
از هر یک سه درم اصل السوس مقشر هفت درم کهربا ده
درم کوفته بیخته اقراص سازند شربتی دو درم با سکنجبین و
یا با طبیخ کرفس و بادیان بحسب حاجت و اعراض +
قرص ورد بنسخه شیخ رئیس که بهتر ست از نسخهٔ قبل +
صفت آن ورق گل سرخ دو اوقیه سنبل الطیب
شکاعی از هر یک یک اوقیه کهربای شمعی مصطگی رومی از
هر یک هفت درم عود بلسان پنجدرم کوفته بیخته با طبیخ سرشته
اقراص سازند + قرص ورد بنسخه سید اسمٰعیل که در ذخیره
آورده صفت آن گل سرخ شش درم سنبل الطیب
سه درم مصطگی رومی کهربای شمعی از هر یک دو درم کوفته
بیخته بدستور مقرر اقراص سازند شربتی مثقال از جهت
درد معده با این مطبوخ بدهند + صفت آن انیسون
اصل السوس از هر یک چهار درم اکلیل الملک بابونه
اذخر مکی سه درم جوشانیده صافی نموده گلقند
آفتابی یک اوقیه دران حل کرده صافی نموده با
قرص مذکور بنوشند و از جهت آماس معده و کبد
با عنب الثعلب و از جهت تپهای بلغمی با گل انگبین یا ماء
الاصول بدهند + قرص ورد بنسخه میرزا محمد باقر بن
حکیم عماد الدین محمود حسینی شیرازی + صفت آن ورق
گل سرخ شش مثقال سنبل الطیب اکلیل الملک بابونه اذخر
مکی از هر یک سه مثقال رب السوس چهار مثقال
مصطگی رومی دو مثقال کهربای شمعی یک مثقال
کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند شربتی یک
مثقال با طبیخ انیسون از برای وجع معده و با آب
عنب الثعلب از برای ورم معده + قرص ورد منقول
از خط میرزا محمد باقر حکیم باشی المقوی معده و کبد ست
و نافع ست از برای آماس معده و جگر که مزمن باشد و
از برای ورم بارد معده و کبد و از برای تپهای بلغمی
و تپهای مرکب + صفت آن گل سرخ منزوع الاقماع
سه درم عود قماری خام سنبل الطیب مصطگی رومی
سلیخه سودا و فقاح اذخر دارچینی افسنتین رومی از
هر یک یکدرم کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند

و دو سیاه خشک نمود و نگاه دارند شربتی یکمثقال + قرص
ورد دیگر درد معده و جگر و تپهای بلغمی و یرقان سدی
را نافع ست و این نسخه نیز از بیاض مجربات میرزا محمد باقر
حسینی بخط معزی الیه است + صفت آن گل سرخ منزوع
الاقماع ده درم عصاره غافث پنجدرم افسنتین رومی سه
درم سنبل الطیب اسارون شامی فقاح اذخر
انیسون از هر یک یکدرم کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص
سازند هر قرصی سه درم یک قرص را با این مطبوخ بخورند
صفت آن پوست بیخ کبر بیخ کرفس بیخ رازیانه تخم
انیسون تخم کشوث شامی از هر یک پنجدرم در چهار
رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند بپالایند و نگاه دارند
و در وقت حاجت یک اوقیه از این مطبوخ یک اوقیه
سکنجبین ساده پنج درم از بوری داخل کرده یک قرص بپاشانند
و هر شب یک قرص را با دواء التربد بخورند + سفوف
دواء التربد + صفت آن تربد سفید ده درم مصطکی
زنجبیل از هر یک یکدرم شکر سفید مثل جمیع ادویه شربتی
از آن هر شب یک مثقال با یک قرص بخورند + قرص ورد
منقول از بیاض بخط معزی الیه نافع از برای درد معده
و جگر و تپهای مرکب از بلغم و صفرا + صفت آن گل
سرخ ده درم سنبل الطیب یکدرم رب السوس تخم
کاسنی از هر یک دو درم کوفته بیخته بدستور اقراص سازند
شربتی یک مثقال تا سه درم و یکی از متاخرین این
قرص را از برای حمی که انقیانوس که یکی از حمیات بلغمیه
است آورده و گفته که چون خورده شود این قرص در
حمی انقیانوس یک مثقال با یک مثقال قرص
طباشیر با آب انار بعد از نضج بلغم که با گلنگبین عسلی
ده درم سکنجبین با آب گرم هر روز یا گلقند یا ماء الاصول
و بعد از ظهور نضج تنقیه ماده حمی نمایند تربد سفید
غاریقون از هر یک نیم درم زیره کرمانی مدبر دو درم
شراب ورد ده درم فلوس خیار شنبر ده درم که حل
کرده باشند در آب نیمگرم بعد از کمال تنقیه هر دو قرص
را بدستور مذکور باید داد + قرص ورد دیگر حکیمی فرموده
اند که این قرص مستعمل ماست + صفت آن

طباشیر سفید ده درم گل سرخ سه درم تخم کاهوی مقشر
تخم خیارین مقشر تخم کدوی شیرین از هر یک دو درم
رب السوس یکدرم نشاسته کثیرا از هر یک نیم درم ترنجبین
پنجدرم ترنجبین را در لعاب بزر قطونا حل کرده صافی
نموده اجزا را بآن سرشته اقراص سازند صاحب
ذخیره خوارزمشاهی این قرص را در غب غیر خالص
ذکر کرده و گفته که هر گاه صفرا و بلغم در غب غیر خالص
زیادتی داشته باشد این قرص نافع ست و اجزای
این هر دو نسخه مساوی نسخه مسطور ست در وزن
اجزا تفاوت ست و آن این ست گل سرخ
ده درم اصل السوس پنج درم سنبل الطیب سه
درم تخم کاسنی تخم خیار از هر یک چهار درم کوفته
بیخته بدستور مقرر اقراص سازند + قرص ورد دیگر
نافع ست از برای سدهای کبد و معده و حمیات
سوداوی و بلغمی + صفت آن گل سرخ منزوع
الاقماع هفت درم رب السوس پنجدرم فقاح
اذخر سنبل الطیب سلیخه سیاه زعفران مرکی صافی
مصطکی رومی از هر یک دو درم مرکی و زعفران
را در سرکه انگوری بخیسانند و بمالند و بپالایند و
باقی ادویه را کوفته بیخته بآن سرشته اقراص سازند
و اگر خواسته باشند ادویه را با سه وزن مجموع عسل
مصفی سرشته معجون سازند + قرص ورد دیگر نافع
است از برای تپهای مرکب از صفرا و بلغم که کهنه
شده باشد و از برای درد معده و کبد و سدها بگشاید
و یرقان را سود دارد + صفت آن ورق گل سرخ
شش درم رب السوس چهار درم سنبل الطیب
یکدرم طباشیر سفید دو درم عصاره غافث چهار درم
کوفته بیخته بمیبختج سرشته اقراص سازند شربتی از یک
درم تا یک مثقال + قرص ورد نسخه محمود بن الیاس
که در حاوی صغیر ذکر کرده + صفت آن گل سرخ
هفت درم عصاره غافث طباشیر سفید سنبل الطیب
عود هندی رب السوس از هر یک یکدرم و در اختیارات
بدیعی وزن رب السوس چهار درم و باقی موافق نسخه

حاوی صغیر ست اجزا کوفته بیخته بدستور اقراص سازند
شربتی از یکدرم تا یکمثقال صاحب اختیارات بدیعی
گفته که قوت این قرص تا ششماه باقی میماند + قرص ورد
دیگر به نسخه میرزا محمد باقر که در رساله مجربات خود ذکر کرده +
صفت آن ورق گل سرخ پنجدرم طباشیر سفید سنبل
الطیب از هر یک دو درم عصاره غافث یکدرم کوفته
بیخته بدستور مقرر اقراص سازند شربتی از یک درم
تا یکمثقال + قرص ورد که سدهای کبد بگشاید و از
برای حمیات مرکبه از بلغم و صفرا و غب خالص و شطر
الغب نافعست زمانیکه صفرا و بلغم مساوی باشد
صفت آن گل سرخ ده درم مصطکی رومی یک درم
سنبل الطیب دو درم تخم کاسنی پنجدرم بدستور قرص
سازند شربتی یک مثقال قرص ورد دیگر نافع از برای
درد جگر و درد معده و اورام بلغمی معده و کبد و
تپ لثقه و جمیع حمیات بلغمیه + صفت آن گل
سرخ منزوع الاقماع ششدرم سنبل الطیب اصل
السوس از هر یک چهار درم مصطکی رومی کهربا از هر یک سه درم
کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند + قرص ورد
دیگر که اطفای حرارت کند و نافع است از برای
وجع معده و مقوی معده است و منع آمدن و استحاله
شدن غذا الفم معده میکند و نافعست از برای حرارت
و التهاب و رطوبت و انقلاب معده و از برای
تپهای بلغمی و تپهای مرکبه کهنه و التهاب و احتراق + صفت
آن گل سرخ شش مثقال اصل السوس چهار مثقال
سنبل الطیب دو مثقال کوفته بیخته بمیبختج سرشته
اقراص سازند هر قرصی یکدرم شربتی تا دو قرص ورد
نسخه محمود بن الیاس در حاوی صغیر از اسقلیارس
نقل کرده وزن سنبل الطیب یک مثقال ست
قرص ورد دیگر نافع ست از برای سدهای کبد و سپرز
القنیه و استسقا و تپ بلغمی نائبه و سوء مزاج بارد معده
و کبد + صفت آن ورق گل سرخ منزوع الاقماع
ده درم مصطکی رومی سنبل الطیب رازیانه تخم کرفس تخم
کاسنی عصاره غافث افسنتین رومی از هر یک یکدرم

طباشیر سفید پنجدرم کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند شربتی دو درم با آب رازیانه و گلقند آفتابی از هر یک یک اوقیه و این نسخه مجرب ست + قرص ورد که در منافع مذکوره از برای قرص ورد سابق مساویست و اسهال بلغم کند و تپهای مزمن با ناقص قوی را که با تشنج یا باشد + صفت آن افسنتین رومی مغز بادام تلخ از هر یک سه درم صبر سقوطری چهار درم عصارهٔ غافث سه درم تخم کرفس یکدرم کوفته بیخته با آب کرفس سرشته اقراص سازند و با آب رازیانه و سکنجبین بدهند + قرص ورد دیگر نافع از برای حمیات ملتهبه و اورام کبد و یرقان و حمیات مرکبه از صفرا و بلغم + صفت آن گل سرخ منزوع الاقماع ششدرم سنبل الطیب زعفران از هر یک دو درم رب السوس مغز خیار شنبر ترنجبین پاک کرده سه درم صمغ عربی کتیرا از هر یک یک درم کوفته بیخته اقراص سازند شربتی از یکمثقال تا دو درم + قرص ورد دیگر حرارت بنشاند و اسهال مراری و اسهال کبدی و تب و غلبهٔ صفراوی را نافعست + صفت آن گل سرخ منزوع الاقماع ششدرم صمغ عربی بزر الحماض بیخ الجبار از هر یک چهار درم نشاسته سه درم زرشک منقی تخم خرفه مقشر از هر یک دو درم کافور قیصوری دو دانگ کتیرا زعفران سنبل الطیب گل ارمنی از هر یک یکدرم کوفته بیخته اقراص سازند شربتی یک مثقال و در نسخهٔ میرزا ابراهیم که در منهاج ذکر کرده در شطر الغب بیخ الجبار داخل نیست و طباشیر سفید دو درم داخل ست و وزن کافور یک دانگ ست + قرص ورد دیگر که نافع است از برای ضعف کبد و حمیات مرکبه از صفرا و بلغم و این قرص انفع جمیع ادویه است از برای امراض کبد + صفت آن ورق گل سرخ ده درم طباشیر سفید عصارهٔ غافث رب السوس سنبل الطیب از هر یک پنجدرم زعفران مصطکی رومی افسنتین رومی تخم کاسنی مغز تخم کدو مغز تخم خیارین از هر یک یکمثقال کوفته بیخته بگلاب سرشته اقراص سازند شربتی دو درم با سکنجبین ساذج یا با سکنجبین بزوری

بارد یا معتدل یا حار بیاشامند + قرص ورد دیگر نافعست از برای حمیات مرکبه و اسهال و سرفه و تقویت کبد کند + صفت آن گل سرخ منزوع ریوند چینی لک مغسول طباشیر سفید صمغ عربی بریان کهربا از هر یک پنجدرم سنبل الطیب عود هندی و زعفران از هر یک سه درم عصارهٔ زرشک دو درم تخم خرفه مقشر بریان ششدرم گل ارمنی هفت درم کوفته بیخته بگلاب سرشته اقراص سازند شربتی دو درم + قرص ورد دیگر نافعست از برای برودت معده و سده ها بگشاید و استسقا و یرقان را نافع باشد و حمیات بلغمی را از آنکه مادهٔ بسیار غلیظ مزمن شده باشد بسیار سود دارد + صفت آن گل سرخ عصارهٔ افسنتین فقاح اذخر ریوند چینی مصطکی رومی زعفران فطراسالیون سلیخه سودا سنبل الطیب از هر یک یک درم رازیانه انیسون تخم کرفس تخم کشوث از هر یک سه درم پودنهٔ خشک قاقله جوز بوا از هر یک دو درم کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند شربتی از چهار دانگ تا یک مثقال با ماء الاصول + قرص ورد دیگر نافع قرص قبل دارد + صفت آن گل سرخ ده درم عصارهٔ غافث ششدرم عصارهٔ افسنتین سه درم مصطکی رومی اسارون سنبل الطیب عود قماری خام فقاح اذخر از هر یک یکدرم مجموع را کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند شربتی سه درم با ماء الاصول + قرص ورد دیگر مسهل صفرا و مطفی حرارت و حمیات ست + صفت آن گل سرخ منزوع الاقماع ده درم مغز تخم خیار مغز تخم کدو از هر یک پنجدرم رب السوس دو درم سقمونیای مشوی نیم مثقال کافور قیصوری ربع مثقالی کوفته با آب خرفهٔ تازه سرشته اقراص سازند شربتی یک مثقال با مثلث بدهند در حمیات روز تابستان + قرص ورد دیگر تقویت قلب کند و بلغم دفع نماید و نافع ست از برای حمی غشیه + صفت آن گل سرخ گاوزبان تخم کاسنی از هر یک سه درم عصارهٔ غافث یک

مثقال رب السوس دو درم کوفته بیخته اقراص سازند شربتی از یک مثقال تا دو درم + قرص ورد نافع از برای اورام بارده کبد و معده و حمیات بلغمی چون استعمال کرده شود با مطبوخ اصول بعد از تنقیه بلغم + صفت آن ورق گل سرخ پاک کرده ده درم عصارهٔ غافث ششدرم افسنتین سه درم مصطکی رومی یکدرم و نیم سنبل الطیب اسارون انیسون فقاح اذخر از هر یک یکدرم کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند شربتی از دو درم تا سه درم با این مطبوخ اصول پوست بیخ کبر پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان از هر یک ده درم بادیان تخم کرفس انیسون شکاعی بادآورد از هر یک پنج درم نیمکوفته با سه رطل آب بجوشانند چون یک رطل بماند بپالایند و هر روز پانزده درم با سکنجبین آمیخته با قرص مذکور بیاشامند + قرص ورد دیگر قلمی فرموده اند که این قرص را حکیم محمد باقر حکیم باشی در مجربات خود ذکر کرده و احقر از بیاض بخط معزی الیه نقل کرده قلمی نموده که این قرص را شیخ الرئیس باسم قرص ورد ذکر کرده و گفته که نیز شیخ الرئیس گفته که در دیمون بعضی در دست است نافع از برای حمیات مطبقه و اورام کبد و حمیات مرکبه از صفرا و بلغم و ورم معده و رطوبت و درد آن + صفت آن ورق گل سرخ ده درم سنبل زعفران از هر یک دو درم رب السوس تخم خیار مقشر ترنجبین از هر یک یکدرم صمغ عربی کتیرا از هر یک یکدرم کوفته با آب سرشته اقراص سازند شربتی از یک مثقال تا دو درم + قرص ورد منقول از ذخیره سید اسمعیل جرجانی نافع از برای درد گرده و صعب و قرحهٔ کلیه و مثانه و از برای حبس بول الدم + صفت آن گل ارمنی طین فارسی طین مختوم صمغ عربی نشاسته بریان طباشیر سفید سماق منقی اکر حب گل سرخ منزوع الاقماع صندل سفید از هر یک یکدرم و نیم گلنار فارسی تخم خرفه مقشر بریان آرد بلوط اقاقیا از هر یک دو درم کوفته بیخته اقراص سازند هر قرصی یک مثقال یک قرص را با آب برگ بارتنگ و آب به شیرین بخورند و در نسخهٔ دیگر بسد بوزن

مجموع ادویه داخل ست + قرص ورد دیگر که حکیم سدید در شرح موجز ذکر کرده وگفته که نافعست از برای امراض کبد ومعده وحمیات بلغمیه خالصه وحمیات مرکبه از بلغم و سودا که مکرر تجربه شده + صفت آن ورق گل سرخ سه مثقال عصارهٔ غافث گل غافث افسنتین رومی تخم کاسنی از هر یک دو مثقال اسارون سنبل الطیب اذخر مکی انیسون ریوند چینی زرشک منقی طباشیر سفید از هر یک یک مثقال کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند شربتی یک مثقال + قرص ورد دیگر که نافع ست از برای صلابت طحال ومعده وقتیکه باحرارت باشد وصلابت کبد را نافع ست + صفت آن تخم خرفه مقشر گل سرخ منزوع الاقماع طباشیر مغز تخم خربزه مغز تخم کدوی شیرین مغز تخم خیارین حب الفقفه کزمازج از هر یک شش درم لک مغسول ریوند چینی از هر یک دو درم کافور قیصوری نیم درم کوفته بیخته با آب سرشته اقراص سازند شربتی یک مثقال بسکنجبین بزوری بارد + قرص ورد منقول از اصول التراکیب نجیب الدین سمرقندی نافع از برای صداع بارد وشقیقه بارد واز برای درد گوش بارد + صفت آن جند بیدستر فرفیون افیون میعهٔ سائله فلفل برگ سداب فودنج خردل اجزا مساوی کوفته بیخته بدستور مقرر اقراص سازند ودر وقت حاجت یک قرص آنرا در روغنی که مناسب حال باشد حل کرده بگوش بچکانند واز جائیکه وجع ست با نبیذ کهنه سوده بر پیشانی وشقیقه طلا نمایند + گل شکری مقوی معده وکبد وقلب ودماغ ست ودر سائر افعال ضعیف تر از گلقند ست که جلنجبین باشد + صفت آن بگیرند ورق گل را وبا شکر سفید خالص سرشته حبها بقدر نارنج ویا سیب کوچکی ویا اقراص سازند وعند الحاجت بقدر احتیاج تناول نمایند واگر شکر را لهاته نموده ورق گل را بآن بسرشند اطیب والطف والذ میگردد واگر کف سفیده بیضهٔ مرغ بگلاب برآورند وبرای سفید کردن شیرهٔ شکر بران زنند بهتر وخوشبوتر می گردد + گلنگبین عسلی مرکب از اکثر امراض بلغمی وامراض سوداوی که حادث از سودای محترق از بلغم باشد نافعست + صفت آن ورق گل سرخ یک من عسل مصفی دو من بسفایج فستقی دوازده درم تربد سفید پانزده درم زنجبیل ده درم ورق گل سرخ را در عسل بمالند وباقی ادویه را کوفته بیخته بآن بسرشند وچهل روز در آفتاب بگذارند پس استعمال نمایند واگر این گلنگبین ساخته نباشد گلنگبین ساده باشد در ده درم ازان واز بسفایج فستقی نیم درم وتربد سفید چهار دانگ وزنجبیل نیم دانگ داخل کرده بخورند شربتی از ده درم تا دوازده درم است + معجون الورد مالیخولیا وتوحش را نافع ست وقلب را قوت دهد + صفت آن گل سرخ سعد کوفی قرنفل از هر یک پنج درم بسباسه قسط زرداتج تخم فرنجمشک قرفه از هر یک سه درم مشک یکدانگ کوفته بیخته با شراب سرشته معجون سازند +

کتاب حرف الهاء

باب الهاء مع الراء المهملة

هریسه از اغذیهٔ مشهوره است گرم وتر وکثیر الغذا وسمن بدن وگرده ومقوی عصب ومعده وموافق سرفه وخشونت سینه یابس ویابس المزاج دیر هضم و مسدد ومصلحش در محرورین سکنجبین ودر مبرودین انگور یا بالخاصیت افگندن قدری انگور در دیگ هریسه مرقق قوام آن ست + صفت آن بگیرند گندم جید اعلی هر قدر که خواهند مقشر نمایند که بهترین حبوبست از برای هریسه وبآب بپزند بوزن وزیاده تا دو وزن گوشت گوسفند فربه واگر خصی باشد بهتر ست بی استخوان ویا گوشت مرغ فربه از استخوان جدا کرده که بهترین لحوم ست از برای آن وبروغن اندکی پیاز سرخ بریان کرده وران گندم پخته اندازند و نیکو بپزند که مهرا شود وبکفچه برهم می زده باشند تا یکسان گردد وبرای خوشبوئی قدری قرنفل و هیل وفلفل وچند پارچهٔ قلم دارچینی وچند برگ ساذج هندی دربست دران اندازند وبعد تیاری در ظرف کشیده روغن داغ کرده گرما گرم بران بریزند با قند ودارچینی کوبیده تناول نمایند واگر با شیرینی خوش نیاید با قورمه تناول نمایند ودر صورت اول در هریسه باید که نمک کم باشد واهل هند شیر بوزن گندم یا کمتر ازان در حین طبخ داخل می نمایند وبعد طبخ و تیاری از صافی گذرانیده بگهار داده با قورمه تناول می نمایند وبعضی قدری شیرینی نیز داخل میکنند واز عدس غیر مقشر نیز ترتیب بدین قسم داده با روغن و صعتر کوبیده وآب لیمو ویا نارنج تناول می نمایند ولیکن درین باید که گوشت دو وزن ویا زیاده باشد +

باب الهاء مع النون

هندبا بکسر ها وسکون نون وکسر دال مهمله وبای موحده والف بفارسی وبهندی نیز کاسنی نامند وآن دو قسم بری وبستانی میباشد وبستانی آن نیز دو قسمست یکی را برگ بزرگ ودراز باخشونت ومائل بتلخی وگلش کبود وبزرگ وآنرا هندبای شامی نامند وتبرید وترطیب آن زیاده از قسم صغیر است ودیگری را برگ کوچک وگلش کبود وریزه وتلخی برین نیز غالب واین را هندبا البقل نامند وهر دو را قسم تازهٔ آن در آخر اول سرد وتر وباجزای حاره ولطیفه که از شستن رفع میگردد وبسبب ضعف ترکیب وکمال لطافت مفرطیکه دارد وبحسب اختلاف هوا ومکان وزمان تغیر در طعم ورنگ وطبع آن بهم میرسد مثلا گاه ست در تابستان تلخی بسیاری بهم میرسانند پس آن هنگام میل بحرارت کمی می نماید بحدیکه اثر بسیاری دران نمیماند وخشک آن خشک اول بلکه قسم صغیر آن را رطوبت ولطافت کمتر از کبیر آنست وهر یک ازان هر دو نیز بری وبستانی آن در ابرد وارطب میباشد از بری که طرخشقوق نامند وبری آن موافق والیق بمعده است وهندبا بالفتح سدهٔ احشا وعروق باندک قبضی ومقوی جگر ومسکن حرارت خون وتشنگی وهیجان صفرا والتهاب معده وغثیان وموافق جگر حار وبارد ودافع سدهٔ

آن و منقی مجاری بول و گرده و آشامیدن آب برگ تازه آن با آب رازیانه بهترین ادویه یرقان سددی و استسقا و سپرز است و باخیه که خاکشی و شفترک نامند جهت هیضه صفراوی و باخیه و سکنجبین ساده جهت قی صفراوی و هیجان صفرا و شری و هیجان دم با صفرا و هر چند تلخ تر باشد در رفع سدد و امراض کبد بهتر است و آب برگ آن با زیت با زهرهای ادویه کشنده است و چون آب برگ تازه آنرا بجوشانند و کف آنرا گرفته که آنرا آب کاسنی مروق نامند با سکنجبین بنوشند جهت تبهای کهنه و تقویت معده و استسقای حار و رفع تعفن رطوبات و با گلقند جهت تب ربع و حمیات بارده نافع و چون با قدری رازیانه و کشوث بجوشانند تفتیح و اسهال آن زیاده میشود و خوردن برگ آن با سرکه جهت حبس اسهال صفراوی و تسکین حدت صفراوی و هیجان آن هر دو و آشامیدن آب مطبوخ برگ تازه آن و گل و تخم و بیخ آن به تمامی جهت حمیات مرکبه و دائمه و سپرز مفید خصوصاً با تخم کشوث و سکنجبین بزوری و یا ساده یا شراب کشوث و طلای آب برگ تازه آن با سفیداب و سرکه جهت تبرید عضو یکه اراده تبرید آن باشد عجیب الاثر و به تنهائی یا با سرکه و صندل جهت صداع حاره صفراوی و هم چنین با صندل سرخ و سرکه و گلاب جهت شری و با طلا که نوعی از خمر است جهت اورام حاره و درد چشم و با سرب سائیده و روغن گل سرخ جهت سرطان متقرح بی عدیل و غرغره آب آن با خیار شنبر جهت ابتدای ورم حلق و خناق و هم چنین با رب توت شامی و آب برگ کشنیز تازه و ضماد کوبیده برگ آن جهت ربد حار مجرب خصوصاً با روغن بنفشه و با آرد جو و سرکه جهت مفاصل و نقرس حار و اورام حاره و با آرد جو جهت خفقان و تقویت قلب و ضماد برگ و بیخ آن با هم جهت لسع عقرب و هوام و زنبور و سام ابرص نافع و هم چنین با سویق جو نیز بی عدیل و لبن بری آن جهت جلای بیاض چشم و قدر شربت از آب آن تا نیم رطل و مضر صاحب

سرفه و محرک آن و مصلح اش شکر است + تخم کاسنی در دوم سرد و خشک و مائل به حرارت و با اجزای بارده جهت تبهای صفراوی و سددی و صداع و یرقان و خفقان و امراض جگر و با مطبوخ صندل و رازیانه جهت رفع سموم و ضعف گرده و سپرز و قطع نفث الدم و تحریک اشتها مورد و بغیر ترطیب و در سائر افعال نائب مناب برگ کاسنی و قدر شربتش از دو درم تا پنج درم و مغثی و کریه الطعم و مصلح اش سکنجبین و ادویه خوشبو است و صاحب شفاء الاسقام در مبحث ورم طحال گفته که مضر بطحال است و مصلح آن سکنجبین است + بیخ کاسنی در اول گرم و در دوم خشک بغایت مفتح و ملطف اخلاط و منقی مجاری غذا و مدر بول و جهت تبهای مرکبه مزمنه و تصفیه خون و رفع ورم احشا و درد مفاصل و استسقا و نضج و تحلیل مواد نافع و قدر شربت از سائیده آن یک درم تا چهار درم و در مطبوخ و از پنج درم تا پانزده درم است + هندبای بری نیز غیر خندریلی است نباتش مانند بستانی و گلش کبود و طعمش بسیار تلخ و برگ اش درشت و بی خار و آن را بقله یهودیه نامند در آخر اول سرد و خشک است و تبرید آن زیاده بر بستانی و قابض طبع و مقوی معده و در جمیع افعال بغیر ترطیب قوی تر از بستانی و قاطع نفث الدم و آب آن با روغن زیتون رافع اکثر سموم هوام مشروبه و مدر حیض و تیسیر و حمول عصاره آن رافع اورام حاره قروح و ضماد بیخ آن جهت گزیدن عقرب و زنبور و بار مفید و با آرد جو جهت باد سرخ و با سفیداب و سرکه جهت سوختگی آتش و التهاب اعضا نافع و تخم و بیخ آن در افعال قوی تر از بستانی هر یک بدل دیگری اند + دستور آشامیدن آب برگ کاسنی جهت تفتیح سددهای عروق جگر و تبهای دموی و صفراوی بگیرند برگ تازه کاسنی را و صاف نموده از خاک و غبار و غیره از غیر شستن قوت مفتحه آن زائل میگردد پس کوبیده فشرده آب صاف آنرا بگیرند و شب گذاشته صبح

صاف نموده مقدار چهل مثقال تا هفتاد مثقال آن را با ترنجبین و شیرخشت و اشربه بیاشامند و بجهت تفتیح با ادویه مفتحه مانند سکنجبین بزوری و یا ساده و بجهت اخراج صفرا ادویه مسهله آن مثل هلیله جات اضافه کنند اخراج خلط فاسد به سهولت نماید و صاحب سعال را آشامیدن آب کاسنی مضر است و هر گاه برگ کاسنی تازه بهم نرسد و تبرید و تفتیح مطلوب باشد پوست بیخ تازه آنرا مثل خیاط ریزه ریزه کرده بیست مثقال آنرا در عرق کاسنی و امثال آن خیسانیده و با ادویه مذکور بنوشند و چون آب کاسنی تازه بجوشانند کف آنرا گرفته که آب کاسنی مروق نامند با گلقند و سکنجبین بنوشند جهت تب ربع که از احتراق صفرا باشد مجرب است + دستور مروق نمودن آب برگ کاسنی آن است که بگیرند آب برگ کاسنی تازه هر مقدار که خواهند و در ظرف پاکیزه از نقره یا مس تازه قلعی کرده یا سفالی کنند و بر سر آتش اخگر گذاشته چند جوشی بدهند تا کف و سبزی آن بریده شود پس فرود آورده صاف نموده بکار برند + و طریق مروق نمودن آب برگ عنب الثعلب نیز چنین است + دستور گرفتن عرق کاسنی بدانکه عرق کاسنی در منافع بعضی مواد از آب برگ تازه آن ضعیف تر است و در بعضی مواد از آب برگ تازه آن ضعیف تر است و در بعضی مواد قوی تر + صنعت آن بگیرند برگ کاسنی تازه هر قدر که خواهند و از خاک و غبار و غیره پاک و صاف نمایند از غیر شستن و در دیگ عرق کشی کرده سه وزن آب صاف شیرین بران ریزند و بدستور متعارف عرق کشند و اگر برگ تازه آن نباشد از خشک آن بگیرند و با پنج وزن آن و زیاده از آب آن بگشایند بخیسانند پس عرق کشند لیکن عرق خشک آن بسیار ضعیف العمل است و از تخم آن نیز بدستور عرق میکشند + سفوف هندبا صاحب شفاء الاسقام نوشته که از املای استاد من است جهت تفتیح سدد و تلیین طبع و تنقیه سدد و خورانیده میشود اطفال را نیز + صنعت آن بگیرند تخم کاسنی

پوست هیج شمار که رازیانه است از هر یک هفت درم
بزر هند بزر رازیانه از هر یک ده درم تخم کشوث سه
درم مصطگی زرد ورد از هر یک یک مثقال نیلوفر
اصل السوس مجرد و گل بنفشه از هر یک پنج درم سنای مکی
هفت درم شکر بوزن جمیع ادویه کوفته بیخته سوای
تخم مرد و تخم بادرنجبویه که درست ناکوفته درهم نموده
اطفال را یک مثقال با شیره تخم خرفه مقشر یا آب برگ
گاوزبان و شکر یا عرق نیلوفر و بالغین را پنج درم
چند روز متوالی با آب برگ گاوزبان و شکر بدهند
که مراد از آب برگ گاوزبان عرق برگ آن باشد
معجون بزر الهند بالمخنص با صحاب نسخ سمت و جهت
کسر ریاح و تحلیل نفخ و ازاله بلغمهای غلیظ نافع ✠
صنعت آن تخم کاسنی زرنباد زنجبیل سیساليوس
پوست ترنج اسطوخودوس فودنج نانخواه حب الغار
جنطیانا زراوند طویل برگ سداب کندر گل صعتر از
هر یک پنج مثقال تخم کرفس نانخواه تخم شبت انیسون
سعد کوفی وج و سیاه دانه حرمل از هر یک ده مثقال
کرویا فلفل سلیخه فندق از هر یک سه مثقال عود قماری
مرجانی از هر یک دو مثقال جند بیدستر یک مثقال
ادویه کوفته بیخته با سه وزن کل عسل مصفی مقوم سرشته
شربتی از یک مثقال تا دو نیم مثقال ـ

کتاب حرف الیاء المثناة التحتانیه

باب الیاء مع الالف

یاقوت بدانکه یاقوت احمر را بفارسی یاقوت سرخ
و بهندی مانک یدم و زاک بانگریزی ردبی و نیلچی
را کبود و بهندی نیلم دیشلمند و اصفر را یاقوت زرد و
بسراق نامند و بهندی کیهراج بهای فارسی و کاف
عربی گویند بهترین آن بیکودی سرخ رمانی و صاف
شفاف صلب بیداغ و رک است و هر چند قطعه
آن بزرگ تر باشد بهتر و قیمت آن بیشتر است و آنرا
رمانی و گلناری نیز نامند و بعد از آن خمری پس
و لعل از آن ... آن است و نرم تر از آن

انواع دیگر و بعد از آن انواع دیگر سرخ مست در مرتبه
و بعد از آن زرد نارنجی پس زعفرانی پس لیموئی و
بعد از زرد کبود آسمان گونی است پس کحلی پس
لاجوردی و یاقوت سبز پسته نیز دیده شده و از اقسام
آن گفته اند غیر سرخ رمانی تاب آتش ندارد و
سرخ رمانی از آتش رنگین تر میشود و بعضی گفته اند که چون
با سفید آن شائبه سرخی باشد از آتش معتدل
که آنرا بر سفالی گذاشته بر روی آن گذارند تمام آن رنگین
میگردد و اکثر اینها اصلی ندارد و یاقوت صلب تر از همه
احجار است و بعضی انواع کبود آن صلب تر
و لیکن از الماس نرم تر و آنچه گرم درد و عرق
مضر بون یاقوت است و مالیدن آن مجذوع
سوخته و آب سنباده باعث جلای آن است
و یاقوت سرخ در حرارت معتدل و زرد در دوم گرم
و خشک و کبود در اول گرم در آخر دوم
خشک سفید در اول گرم و خشکی بر همه غالب است و مقوی
دل و دماغ و مفرح و شربت آن یک درم آن تریاق
و تعلیق آن بالخاصیت جهت رفع چشم زخم که
اصابة العین نامند و جهت رفع طاعون و تغیر هوا
و وسواس و صرع و خفقان و رفع انجماد خون و نفث
الدم و پوشیدن انگشتری آن جهت قضای حاجات
و رفع ضرر صاعقه و غرق و طاعون و داشتن آن
در دهان جهت رفع تشنگی و بدبوی دهان موثر و
قدر شربت آن از یک قیراط تا یک دانگ است

فصل در بیان نسخ معاجینی که اصل و عمده
در آنها یاقوت است که مسمی بیاقوتی است

یاقوتی به نسخه شیخ الرئیس ابوعلی بن سینا قدس
سره که در کتاب قانون باسم معجون یاقوت لنا
ذکر نموده و گفته که این معجون از ماست و تجربه
نموده ایم ما آنرا بر ملوک و اشباه ایشان پس یافتیم ما
از برای آن منفعتی عظیم خصوص در علل سوداوی
از وسواس و توحش و خفقان و ضعف قلب و زوال

و قلع امراض مزمنه که معالجات بسیار و رانها شود ندا شت
و فائده نمی بخشد و نیز نافع است جهت امراض دماغ
و معده و کبد و طحال و قولنج خصوصا جهت اوجاع
مفاصل و حمیات مزمنه صنعت آن بگیرند یاقوت
سرخ رمانی و مانند آن یک مثقال و در هاون آهنی
نرم کوفته بیخته بر سنگ سماق با گلاب صلایه نمایند که
چون غبار گردد و دانه مروارید و عقیق یمانی از هر یک
یکدرم از طلا گداخته در بوته که مرداسنگ در اندرون
آن مالیده باشند تا مانند شیشه تابان سحق گردد و مانند
یاقوت سحق نموده پس همه را یکجا با شراب ریحانی
سحق نموده خشک نمایند و هم چنین مکرر سحق نمایند
تا مانند هبا گردد پس بگیرند از آن جمله را یک جزو
و از غاریقون بهمن سفید افتیمون و فلفل سیاه
و زنجبیل و دار فلفل و مرزنجوش از هر یک نیم جزو و از
حجر ارمنی و حجر لاجورد و ملح نفط و زرنباد و درونج
و بهمن سرخ و گاوزبان از هر یک ثلث جزوی از
سنبل اقلیطی که ناردین است و حماما و وج ترکی و
بسفایج هندی و دارچینی سیلانی و صعتر فارسی و زوفای
خشک و حاشا و زیره کرمانی از هر یک ربع جزوی
و از مشکطرامشیع و فطراسالیون و حجر الیهود سائیده
و تخم کرفس و مر مکی صافی و کندر و فلفل سفید از هر یک
سدس جزو و از استخوان فیل ثلث جزو پس ادویه را
کوفته بیخته نرم شود و همه را یکجا کرده باز سحق نموده
و با دو وزن ادویه عسل بلیله مربا سرشته معجون
سازند و اقراص بندند هر قرصی بوزن مثقالی شربتی
یک قرص و اگر خواهند بطور معاجین دیگر بسازند
و در ظرف چینی یا نقره نگاهدارند ✠ یاقوتی دیگر
خفقان و غشی و ضعف دل و دماغ را نافع بود و
تن را قوت دهد و فرح آورد ✠ صنعت آن مروارید
ناسفته شش درم لسان چهار درم یاقوت رمانی بهمن
سرخ بهمن سفید گل مختوم بادرنجبویه صندل سرخ از هر
یک دو درم ورق طلا عقیق یمنی حجر یشب بسفایج
هندی زرنباد درونج رومی عقربی از هر یک یک

مثقال لاجورد مغسول یکدرم لال کهربا زرشک منقی
نیلوفر کشنیز خشک تخم گل سرخ پوست ترنج گاوزبان
ریوند چینی تخم کاسنی عود هندی ابریشم مقرض از هریک
سه درم طباشیر اسفیداج هفت درم صندل سفید ورق
گل سرخ از هریک پنجدرم کافور ریاحی عنبر اشهب از هر
یک سه دانگ مشک تبتی نیمدرم شیر آمله منقی
هلیله کابلی گلاب شراب سیب آب انار ترش شیرین آب به
از هریک بیست درم ادویه کوفته بیخته با عسل صاف
بقدر کفایت بدستور معاجین بسرشند و بعد از چهل روز
که درمیان جو گذاشته باشند استعمال نمایند شربتے
یک مثقال + یاقوتی دیگر که خفقان و وسواس و
ضعف دل و دماغ را نافع باشد و مجموع حواس و
اعضای رئیسه را قوت دهد و لون را صاف کند و
نشاط تمام آورد و غم ببرد و سودا را دفع کند و حفظ
را زیاده گرداند + صنعت آن یاقوت سرخ بسد
کهربا حجر لاجورد گل ارمنی سافج هندی سنبل الطیب
بهمن سفید بادرنجبویه از هریک دو مثقال یاقوت زرد
و کبود عقیق یمنی مروارید ناسفته پوست بیرون پسته
بادرنجبویه گل مختوم بهمن سرخ ورق گل سرخ ریوند چینی درونج
رومی عقربی از هریک چهار مثقال عنبر اشهب زر محلول
از هریک یکدرم لعل فیروزه یشب ابریشم مقرض
قرنفل نیلوفر صندلین قاقلتین از هریک شش
مثقال زمرد کهنه یک مثقال و نیم تخم فرنجمشک گاوزبان
طباشیر سفید از هریک پنج مثقال آمله مقشر پوست
هلیله کابلی از هریک ده مثقال عصاره زرشک
پانزده درم مشک خالص یک مثقال و نیم
کافور نیم مثقال آب سیب آب به از هریک یک
من آب حماض نیم من گلاب عرق بیدمشک از هر
یک یک من نبات مصری یک من و نیم نبات را
در گلاب و عرق بیدمشک بگدازند و با آب سیب
بقوام آورند و چون فرو گیرند آب حماض برآورده بزنند
و ادویه کوفته بیخته و جواهر را صلایه کرده با آن بسرشند
شربتی یک مثقال + یاقوتی معتدل ضعف دل را

و وسواس سوداوی و خفقان را نافع باشد و دل را
قوت دهد و نشاط آورد + صنعت آن تخم بادرنجبویه
مروارید ناسفته پوست بیرون پسته پوست
زرد ترنج صندل سرخ و سفید ورق گل سرخ
از هریک سه درم بسد بهمن سرخ کبابه چینی از هریک
یک درم و نیم یشب سبز کهربا قرنفل سافج هندی
دارچینی از هریک یک درم لعل عود خام از هریک
یک مثقال یاقوت سبز عنبر اشهب نقره محلول از
هریک نیم مثقال بهمن سفید کشنیز خشک گل ارمنی
طباشیر از هریک دو درم زرنباد کافور قیصوری
از هریک نیمدرم گاوزبان آمله منقی از هریک پنجدرم
عصاره زرشک ده درم زعفران دو دانگ و نبات
سفید نیم من شراب سیب چهل مثقال ادویه را
کوفته بیخته و جواهر صلایه کرده در شربتها بقوام آورده
و بسرشند شربتی یک مثقال نافع باشد + یاقوتی
دیگر به نسخه شفائی + صنعت آن یاقوت رمانی
لاجورد یشب سبز قاقله صغار گل مختوم عنبر اشهب
گل ارمنی فادزهر ماه فردین ورق طلا ورق نقره
از هریک یک مثقال مروارید ناسفته کهربا بسد
بهمنین کشنیز خشک پوست هلیله زرد آمله مقشر تخم
کاسنی مشک خالص از هریک دو مثقال بادرنجبویه
پوست ترنج گاوزبان طباشیر سفید عود خام ابریشم
مقرض از هریک چهار مثقال سافج هندی زنجبیل
نارمشک شقاقل زرشک گل نیلوفر زعفران
مصطکی از هریک سه مثقال نبات سفید یک من و نیم
آب سیب و آب به آب امرود و آب انار شیرین
عرق بیدمشک گلاب عرق گاوزبان از هریک
یک چهار یک نبات را در عرقها بگدازند و با آب
میوها بقوام آورند و ادویه کوفته و جواهر صلایه کرده
با دل بسرشند و بعد از چهل روز استعمال نمایند +
یاقوتی دیگر نیز به نسخه شفائی + صنعت آن یاقوت
زرد یاقوت سرخ لعل حجر لاجورد عقیق یمنی
ماه فردین جرجانی سنبل الطیب گل مختوم

گل ارمنی از هریک یک مثقال کهربا مروارید ناسفته
بسد بهمنین قرفه قرنفل نارمشک قاقله صغار مصطکی
شقاقل صندلین زرشک منقی گل نیلوفر پوست
هلیله کابلی ابریشم خام مقرض هلیله از هریک سه مثقال
فادزهر حیوانی عنبر اشهب از هریک یک مثقال و
نیم یشب سبز زرنباد سعد هندی کبابه چینی ورق
گل سرخ کشنیز خشک آمله مقشر تخم کاسنی ورق طلا
ورق نقره از هریک دو مثقال طباشیر سفید فرنجمشک
قاقله کبار از هریک چهار مثقال مشک خالص و زعفران
از هریک نیم مثقال نبات سفید دو من با آب
سیب و به و آب امرود از هریک نیم من
گلاب عرق بیدمشک از هریک یکصد درم
عرق گاوزبان ده درم آب انار ترش یک من و نیم
سفید نیم من نبات را در عرقها بگدازند و با عسل و
آب میوها بقوام آورند و ادویه را کوفته بیخته و جواهر
را صلایه کرده با آن بسرشند شربتے یکمثقال نافع باشد
یاقوتی دیگر باسم حکمت علی خان + صنعت آن
طباشیر سفید کشنیز خشک گل گاوزبان گل سرخ
ابریشم مقرض کهربا مروارید بسد صندل سفید و ورق نقره
از هریک پنج مثقال یاقوت هشت مثقال زرشک
منقی هفت مثقال تخم خرفه مقشر مغز تخم کدو
از هریک ده مثقال شکسته گل ارمنی مشک از هر
دو مثقال تخم خیارین شش مثقال عنبر اشهب
سه مثقال ورق طلا چهار مثقال قند سفید دو وزن
ادویه آب سیب آب انارین آب به آب زرشک
آب نشک از هریک یکصد مثقال گلاب عرق بیدمشک
از هریک پنجاه مثقال بدستور معجون بسازند + یاقوتی
دیگر بنسخه مخصوص دل را قوت دهد و نشاط آورد و
غم ببرد و رنگ بشره را صاف سرخ گرداند و ضعیف
و ضعف معده را سود مند بود و طعام هضم کند و اشتها
بیاورد و بوی دهان خوش کند و معده و جگر و دل و
دماغ را قوت دهد و نور چشم را زیاده کند + صنعت
آن یاقوت رمانی لعل مروارید ناسفته عقیق یمنی

مرجان کهربای شمعی از هر یک دو مثقال لاجورد شسته حجر ارمنی از هر یک یک و نیم درم کافور قیصوری زر محلول مومیائی کانی مشک ترکی خالص از هر یک نیم درم جدوار آموخته عنبر اشهب ابریشم مقرض ورق نقره بهمنین پوست هلیله کابلی گل گاؤزبان فرنجمشک صندلین طباشیر سفید از هر یک دو درم برگ گاؤزبان برق گل سرخ بادرنجبویه درونج عقربی لسان العصافیر قرنفل بسباسه جوز بوا قرفه قاقله کبار از هر یک سه درم آشنه ساذج هندی عود قماری سنبل الطیب زعفران مصطگی رومی از هر یک دو درم پوست ترنج تخم فرنجمشک پوست بیرون پسته دارچینی نیلوفر کشنیز خشک برگ ریحان بادروج از هر یک یکدرم شیر آمله مقشر آب زرشک آبیه به شیرین آب انار شیرین آب سیب شیرین از هر یک بیست مثقال گلاب عرق بیدمشک عرق گاؤزبان از هر یک پنجاه مثقال نبات سفید نیم وزن ادویه عسل صاف دو وزن مجموع ادویه کوفته بیخته و جواهر را مانند غبار نرم سوده عسل را کفگیر گرفته با آب فواکه بقوام آورند بدستور متعارف معجون سازند و در ظرف چینی کرده چهل روز درمیان جو نگهدارند و بعد از چهل روز از یکدرم تا دو درم تب دل نمایند که مطلوب حاصل است + یاقوتی دیگر بنسخه شیخ ابوعلی بن سینا مالیخولیای سوداوی را بغایت سودمند است و در تقویت اعضای رئیسه و تنشیط اثر تمام دارد + صنعت آن یاقوت رمانی گاؤزبان تخم کاسنی مشک خالص کافور از هر یک یک درم مروارید ناسفته کهربا لسد از هر یک یک درم و نیم ابریشم مقرض سرطان بحری محرق از هر یک یک مثقال و دو دانگ سحاله طلای مکلس دو دانگ تخم خشخاش فرنجمشک تخم بادروج اسطوخودوس از هر یک سه درم بهمن سفید عود قماری خام حجر ارمنی مغسول دارچینی لاجورد مغسول مصطگی سلیخه زعفران هال قاقله کبار قرفه کبابه ماه فردین یعنی جدوار خطائی از هر یک یک مثقال افتیمون دو درم و نیم ترنجبین سنبل الطیب

ساذج هندی از هر یک دو درم درونج رومی عقربی عنبر اشهب از هر یک دو مثقال تخم خیار گل سرخ از هر یک چهار درم گلاب صد مثقال شراب حماض شراب سیب شراب انار شیرین از هر یک سی مثقال عسل صاف بقدر حاجت بطریق معهود معجون سازند شربتی یک مثقال بعد چهل روز استعمال نمایند نافع باد

فصل در بیان مفرحات یاقوتی

مفرح یاقوتی خفقان و غشی و ضعف دل و دماغ را نافع بود و تن را قوت دهد و فرح آورد + صنعت آن مروارید ناسفته شش درم لسد چهار درم یاقوت رمانی گل مختوم بادرنجبویه بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک دو درم ورق طلا عقیق یمنی حجر لشب ساذج هندی زرنباد درونج عقربی از هر یک یکدرم و نیم لاجورد شسته یکدرم لعل کهربا بنیاد زرشک منقی تخم کدو کشنیز خشک پوست ترنج از هر یک سه درم گاؤزبان ریوند چینی تخم کاسنی عود هندی ابریشم مقرض از هر یک سه درم طباشیر سفید هفت درم صندل سفید ورق گل سرخ از هر یک پنج درم کافور ریاحی عنبر اشهب از هر یک سه دانگ مشک تبتی نیم درم شیر آمله پوست هلیله کابلی شربت سیب شیرین آب انار ترش گلاب شربت به از هر یک بیست درم ادویه کوفته بیخته عسل مصفی بقدر حاجت بدستور معاجین سرشته بعد از آنکه چهل روز درمیان جو گذاشته باشند مقدار یک درهم میل نمایند + مفرح یاقوتی دیگر خفقان و وسواس و ضعف دل و دماغ را نافع باشد و مجموع حواس و اعضاے رئیسه را قوت دهد و رنگ را صاف کند و نشاط آورد و غم را ببرد و وسواس را دفع کند و حفظ را زیاده گرداند + صنعت آن یاقوت رمانی لسد حجر لشب کهربا لاجورد گل ارمنی سنبل الطیب ساذج بهمن سفید بادرنج از هر یک دو مثقال یاقوت زرد یاقوت کبود عقیق یمنی مروارید ناسفته پوست بیرون پسته

بادرنجبویه گل مختوم ورق گل سرخ دارچینی درونج رومی بهمن سرخ از هر یک چهار مثقال عنبر اشهب زر محلول از هر یک یک درم مشک تبتی نیم درم لعل بدخشانی فیروزه نیشاپوری ابریشم مقرض قرنفل نیلوفر صندلین کبابه چینی قاقله کبار از هر یک سه مثقال تخم فرنجمشک گاؤزبان طباشیر از هر یک پنج مثقال شیر آمله منقی دو مثقال پوست هلیله کابلی سه درم کافور نیم درم آب سیب آب به آب حماض از هر یک یک من عرق بیدمشک عرق گاؤزبان و گلاب از هر یک نیم من نبات مصری عسل صاف کف گرفته مقدار حاجت و عسل را باهم جوش داده صاف نموده بقوام آورند و ادویه را کوفته بیخته بدستور معاجین بسرشند و بعد از چهل روز یکمثقال شربتی تناول نمایند + مفرح یاقوتی دیگر این ترکیب را از غایت تفرح مفرح روحانی گویند جگر و دل و دماغ را قوت دهد و مالیخولیا و امراض سوداوی را نافع باشد و فکر و غم و وسواس از خاطر برطرف کند و نشاط تمام بخشد + صنعت یاقوت رمانی مروارید ناسفته لعل بدخشی عقیق یمنی مرجان کهربا برگ فرنجمشک از هر یک یک مثقال صندلین بادرنجبویه طباشیر زرنباد قرنفل ساذج هندی ابریشم مقرض عود قماری پوست ترنج از هر یک دو مثقال ورق طلا ورق نقره گاؤزبان درونج عقربی عنبر اشهب زعفران کافور قیصوری از هر یک یکمثقال قند سفید پنجاه مثقال عسل صاف بقدر حاجت بدستور مفرح معجون سازند و بعد از چهل روز مقدار دو درم شربتی باشد +

خاتمه در بیان ادویه جدیده و خواص و منافع و طرق استعمال آنها

بدانکه طائفه نصاری که همت شان دائم مصروف بمحسوسات و بدست آوردن بلاد خصوص سواحل دریا میباشد و همیشه مراکب جهازات ایشان برده

دریا میگردد که جزیره و جای تازه و چیزی جدید و امر
عجیب و غریب غیر مکرر بدست آورند و بیابند و آنچه
را بدست آوردند و یافتند و در پی تجسس و تفحص و
خواص و منافع آن در می آیند و از اتفاقات وصول
ایشان است بارض جدیده که مسمّی بامریقیه که بزبان
خود امریکا می نامند و آن سی درجه و کسری ست از ربع
جنوبی خط استوا بعد ثمانمائه هجریه دوران سرزمین
ادویهٔ چند یافتند و ورای ادویهٔ مشهوره ازان جمله
هفت دوا است اول بلاسنطور یعنی شجرة البنی دوم
عشبهٔ مغربیه که آنرا بسیار تیا نیز نامند سوم صاصفراس
که در بلدهٔ فوریده از ارض جدیده بهم میرسد و بآن اسم
مسمّی است چهارم خشبهٔ صینیه که چوب چینی است پنجم
مچوقان که مسمّی باسم بلدی ست از ارض جدیده که
آنرا مچوقان می نامند ششم جلبا که آن نیز مسمّی
باسم بلدی است از ارض جدیده هفتم اغوست عنبا است
که مشهور بعصارهٔ ریوند شده و حال آنکه غیر او است
بلکه عصارهٔ غافقی است و ازین جمله چوب چینی و عشبهٔ
مغربیه و غوست عنبا در بلاد چین و مغرب نیز بهم میرسد
و از انجا نیز می آورند و هر سه در رسم جیم و را و عین
مهمله نیز ذکر یافت ایضا هفت دوای دیگر از بلاد
چین و زیر باد می آورند که آنها نیز عظیم النفع و کثیر
الفائده اند اول سبینا دوم جلبیو که آنرا ریشه
زرین گیاه نیز می نامند سوم لعاب ابابیل چهارم چای
و آن دو قسم است ختائی و چینی پنجم قنبر ختائی ششم
ساگودانه هفتم بادیان ختائی و بیان قنبر ختائی
و چای ختائی هر دو در رسم تا و جیم ذکر یافت + و نیز
دو دوای دیگر است که تازه اطلاع بخواص آنها
بهم رسیده اند یکی ناجیل ریائی دوم فادزهر قنفذی و
این هر دو از همه جدیدتر اند تقریبا صد سال و کسری
میشود که بهم رسیده و این هر دو نیز ذکر یافت و ایضا
چهار دوای دیگر است که از بعد تسع مائه هجریه مشهور
و عالمگیر شد اول تنباکو دوم قهوه که بن نامند و بن
و تنباکو نیز در رسم با و تا ذکر یافت و سوم دوای کنکینه

است چهارم گیاکو + و چهار دوای دیگر است که در
زیرباد ات بهم میرسد اول دریان دوم رمجانی سوم
مرسم چهارم منگستان و از کل آنچه مشهور نشده است
ترتیب ذکر می یابد اما هفت دوای اول را احمد
بن لطف الله مولوی افندی چلپی از ترکی ترجمه
بعربی کرده بعد از ان که از زبان فرنگی بترکی ترجمه
کرده بودند و رسالهٔ افندی مولوی احمد را بعبارت
او بجنسها اول ایراد می نماید و ثانیا ادویهٔ دیگر را
و بالله التوفیق والدعاء و رسالهٔ مذکوره این ست

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوٰة والسلام علیٰ
سیدنا محمد و آله و صحبه اجمعین + اما بعد فاقول ان
طائفة الافرنج المتمیزین بصناعة الطب لما وجدوا
الارض الجدیدة صرفوا اهتمامهم فی تجربة ما وجدوا فیها
من الاعشاب والعقاقیر المختلفة بها فوجدوا فیها
اشیاء کثیرة تنفع فی دفع الامراض الصعبة التی
عجز الاطباء عن مداواتها مثل خشبة الصینة ومثل
العشبة المغربیة المشهورة بین الناس بسیارتیا
ومثل الخشبة المسماة عندهم ببلاسنطور معناه
بالعربیة شجرة البنی ومثل الدواء المسمی بصاصفراس
وغیر ذلک وکان لبعض حذاق اطباء الروم قد
اهتم بترجمة احوال هذه الادویة من بیان ماهیاتها
وخواصها وکیفیة استعمالها ومقادیر اشربتها وغیر
ذلک من لسان الافرنج الی الترکیة فصار نفعها
مخصوصا بمن یعرف الترکی دون غیره فطلب
منی بعض الطالبین ان اترجم تلک الرسالة الی
العربی لیعم نفعها الی العوام والخواص والروم و
العرب فساعدته فی بعض مسؤلته وترجمت المهمات
منها مستعینا بالله سبحانه راجیا منه ان یجعل هذا الاثر
نفعا للعباد وذخرا لهذا العبد الفقیر الی الله
ورحمته ومغفرته آمین + لا باس ان نبتدی بشجرة
البنی تیمنا به فنقول اعلم ان هذا العقار دوای جدید

جدید لم یذکره المتقدمون فی کتبهم قط وهی شجرة من
اشجار الارض الجدیدة التی وصلت الیها طائفة الا
فرنج بعد ثمانمائة من تاریخ الهجریة وکیفیة وصولهم
الیها مفصلة فی التواریخ الجدیدة المختصة بها
وهذه الشجرة تشبه بشجرة لسان العصافیر فی
هیئة المجموعیة واوراقه وله قشر غلیظ خارجی مثل
قشر شجرة البلوط وداخله الذی یلاصق القشر اخضر
اصفر مائل الی البیاض یشبه الصندل الاصفر و
داخله الذی بمنزلة له لب اسود رزین متین مثل
الآبنوس الا انه وهین یشتعل مثل شجرة الصنوبر یسمی
عندهم بابو سنطور وبیو سنطور معنی الاول شجرة البنی
والثانی الشجرة المبارکة اتی به مراکب الافرنج الی
قسطنطینیة کثیرا تعمل منه قبضات السکاکین والخناجر
والسیوف وتعمل منه ایضا الامشاط وهو کثیر فی
بلاد الروم الا ان هذه فائدة عامیة واما طبیعته وکیفیته
التی ینتفع بها الخواص علی ما عینه حذاق الاطباء
الافرنج بالقیاسات الصحیحة وبالتجارب
القریبة من التمام فهو حار یابس فی آخر الدرجة
الثانیة وقیل یابس فی الثالثة وله تفتیح وترقیق و
تقطیع وتحلیل وتجفیف وفیه فادزهریة بالخاصیة
تقاوم السموم وتدفعها وفیه قوة التعریق اشد من
غیره وفی طعمه حدة ومرارة ومن الغرائب انه مع یبوسته
یطلق البطن ویدر البول لقوة التفتیح وازالة السدد
عن المجاری وله منافع کثیرة نشیر الی بعضها ان شاء الله
تعالی اجود اجزاء هذه الشجرة واشدها تاثیرا وازیدها
نفعا هو الجزء الداخلی الاسود الذی یشبه الآبنوس
ثم الاصفر ثم القشر الخارجی وهو ضعیف التاثیر
او اجود اصنافها ما یکون فیها رزانة و دسومة زائدة
ولا یکون اثر مما مضی علیه طول المدة ومنافعه
کثیرة اذا استعمل بشروط ورای طبیب حاذق منها
انه ینفع ضیق النفس وینفع اوجاع المفاصل والنقرس
البارد واوجاع الجنب والظهر وینفع النسیان و
الصرع ویقطع الماء النازل الی العین وینفع جمیع

النوازل والانجرارات ویطیب النکهة ویزیل البخر و
یفتح سدد الکبد والطحال القدیمة المستحکمة ویدفع جمیع
الامراض الناشئة عن السدد ویقوی المعدة والامعاء
وینضج الاورام الباردة وینفع من جمیع الامراض الناشئة
عن مادة سوداویة مثل الخنازیر والبخر و
السرطانات والجرب والحکة وعن الناشئة عن البلغم
المالح ایضاً + ومن غرائب آثاره انه یزیل الهزال
المفرط مع تخفیفه لتقویته الروح وتعدیله المزاج و
انعاشه الحرارت الغریزیة حتی وجده المجربون انه
یزید الرطوبة الغریزیة ولذا یسمونه باسان الرطوبة
الاصلیة فحملوا هذه الآثار المتضادة الکیفیات علی
الخاصیة التی هی من قبیل الصورة النوعیة لا من جهة
الکیفیة لان التاثیر عندهم اما بالمادة فقط کما
فی الغذاء او بالکیفیة فقط کما فی الدواء و بالصورة
فقط کما فی ذی الخاصیة او بالاثنین منها او بالثلاث
جمیعاً علی ما هو مفصل فی محله + حاصل الکلام ان
الطبیب اذا کان کاملاً فی صنعته صاحب حدس و
ذکاء یمکن له ان یعالج بهذا الدواء مفرداً او مرکباً
مع غیره لاکثر الامراض الصعبة العلاج حتی الامراض
المتضادة باذن الله سبحانه وتوفیقه + واما کیفیة
استعماله مفرداً او مرکباً مع الغیر فی تاثیره فیها طرق
کثیرة فنشیر الی ما هو المشهور منها والذی اختاره
حذاق الاطباء هذا الذی نذکره وهو استخراج قوته
فی الماء والاستعمال ذلک الماء علی ما نذکره تفصیلاً
یوخذ من جزئیه یعنی من جزئه الداخلی الاسود واحد من
فی الدفعة الاولی ثلاثون درهماً ومن قشره الخارجی
عشرة دراهم ان وجد القشر والا فیوخذ من الاسود
الداخلی اربعون درهماً ویبرد بمبرد الخشبات او یقطع
بقادوم او بسکین الی قطع صغیرة والاول اولی
ثم ینقع فی ستة ارطال من الماء فی ظرف صینی
او زجاجی یوماً ولیلة ثم یجعل فی تجنیر من التراب بشرط
ان یکون داخله مزججاً غیر مترشح ویشد وصل غطائه
بالعجین ویکون فوق الغطائیة ثقبة یقاس منها حد
الطبخ بخشبة بمنزلة المقیاس ویغلی علی نار خفیفة
ملائمة ویقاس من تلک الثقبة حتی یبقی نصف
الماء ای ثلاثة ارطال فتنزل عن النار ویسد
اطراف المریض حتی لا یدخل الهواء البارد ویفتح
غطاء ما التبخیر ویکب علیه المریض بحیث یدخل بخار
الدواء الی خیشومه ویصیب جمیع بدنه ویشرب من
ذلک الماء خمسین درهماً فاتراً اما بلا سکر واما بقلیل
منه ثم یغطی مضطجعاً بلحافات مناسبة ویصبر حتی
یوفی العرق ثم یبدل ثیابه فیعمل بهذا العمل فی الصبح
مرة وفی اول اللیل مرة ان تحملت قوته وان لم
تحمل فیکتفی مرة واحدة وان کان ضعفه قویاً یعمل
به التعریق ویشرب الماء الاول بالکیفیة المذکورة فی
یومین مرة واحدة ویوخذ الثفل الباقی من الطبخ
الاول ویطبخ ثانیاً فی تسعة ارطال الماء حتی یبقی
الثلثان ای ستة ارطال ویعرف بالقیاس
السابق ذکره ویروی من هذا الماء ویشرب اذا
اشتهی الماء ولا یشرب غیره ویحفظ بدنه من الهواء
البارد ویحتمی من المکولات والحموضات علی ما
هو المشهور فی شرب العشبة ویستمر علی ذلک حتی
ینفد الماء الاول من الطبخ الاول ویغسل نفاده
بیوم یشرع فی الطبخ الثانی وفی هذا الطبخ الثانی
یوخذ اربعون درهماً من اللب الاسود وعشرة
دراهم من القشر ان وجد والا فخمسون درهماً من
اللب الاسود فعلی الاسلوب الاول یبرد وینقع
ویغلی بستة ارطال من الماء حتی یبقی ثلاثة ارطال
ثم یطبخ الثفل کما فی الاولی بتسعة ارطال ویشرب
الماء الاول کما فی الاول لعینه فی التعریق والحمیة
حتی یکاد والثانی ینفد الماء الاول ومن الثانی ایضاً
فیشرع فی الطبخ الثالث فیاخذ من اللب الاسود
خمسین درهماً ومن القشر خمسة عشر درهماً ان وجد
والا فمن اللب خمسة وستون درهماً فیبرده وینقعه
ویطبخه کما فی مرتین ثم یطبخ ثفله ایضاً فی تسعة
ارطال کما فی الاولین وفی کل واحدة من الطبخات
الثلاث اذا اراد شرب الماء الاول من کل طبخة
بالتعریق فلا بد من ان یسخن الماء ویکشف الغطاء
عنها المریض حتی یصیب البخار دماغه وبدنه ویشرب خمسین
درهماً من الماء فاتراً بالسکر وبدونه واما التصرفات فی
هذه المطبوخات بحسب الامزجة وبمقتضی الازمنة والامکنة
والاسنان والامراض وغیرها مما یقتضی التصرف
فی المعالجات بالزیادة والنقصان او بالافراد والترکیب
فهی مفوضة الی رائی الطبیب وحدسه النصاعی ولنشیر
الی بعضها حتی یقاس علیه ما عداه مثلاً اذا استکره
المریض طعم الدواء یجوز ان یضم الیه مقدار قبضة من
الزبیب المنقی وشیئ قلیل من عرق السوس او
السکر کذا قیل لکن ضم عرق السوس بسبب الاستکراه
والضیابیس فی طعم هذه الخشبة شیئ یستکره منه مثل
المرارة والحرافة الشدیدة نعم هذا الضم انما یناسب
اذا کان المریض بلغمیاً بارد المزاج فیقوی هذا المنضم
فعل الدواء کما ان المریض اذا کان محرور المزاج
او کان قد غلبت علی کبده الحرارة والیبس فیضم
الی الخشبة المذکورة نصف قبضة من اصل الهندباء
یعنی قشر الاصل او الصندل الاصفر او الابیض مقدار
ربع الدواء خصوصاً فی الماء الثانی من کل طبخة و
یجب ان یتصرف فیه بما ذکرناه التبة وللمتاخرین
من اطباء الافرنج الذین اخترعوا طریق الطب
الکیمیائی طریقة خاصة فی استعمال هذه الخشبة فی
جمیع الامراض وهی اخذ دهنها بطریق الاستقطار
بالآلة المخصوصة به کما یوخذ دهن الدارصینی ودهن
القرنفل وسائر الاعصاب والاخشاب بتلک
الطریقة فیستعمل من ذلک الدهن ثلثی درهم فی
شربة مناسبة للمرض او فی معجون مناسب او دواء
آخر وقد جربوا ذلک فی امراض مختلفة وشاهدوا تاثیراً
بمنزلة برء الساعة بلا کلفة مثلاً یستعملون منه المذکور
یعنی ثلثی درهم فی لبن المعز لمن ابتلی بالهزال المفرط
بسبب غلبة الحرارة والیبس علی مزاجه ویظهر اثره
فی زمان قلیل ویزال عنه ذلک الهزال واعتدال

مزاجه باذن الله سبحانه ويعطون في معجون الورد العسكري
ويسقونه ماء الجبن عقيبه لا كما اعطوه من ابتلى بالامراض
السوداوية بمزني زهر لسان الثور واسقوه عقيبه ماء
الجبن واستعملوا فيمن ابتلى بالامراض البلغمية في مربع النفع و
في من ابتلى بالاورام الردية السوداوية يعطونه بالانيسون
انيسيا بالمصطكاوي وهو مصطكي غير منعقد والقطر من
شجرة المصطكي ويعطونها وشهد جميع الاطباء الافرنج
المتفقين على ان هذه الخشبة المباركة باي وجه استعملت اذا
كان الاستعمال براي الطبيب الحاذق المتدين المتبصر
تنفع باذن الله سبحانه عن امراض كثيرة مثل الرعشة
والفالج والسدر والدوار ووجع القولنج البارد ووجع
المفاصل البارد والبلغمية والسوداوية وعن الاورام
الصلبة ويقوي المعدة الضعيفة اذا كان ضعفها
عن البرودة والرطوبة واجمعوا على ان هذه الخشبة
المباركة اذا استعملت في الامراض الدماغية ينبغي
ان يضم اليها عند الطبخ مقدار اربعة من العقار المسمى
بالخلالية او من المرزنجوش او من اسطوخودوس و
اذا استعمل في وجع المفاصل يضم اليها شيء من
كمافيطوس او من كمادريوس في الامراض الصدرية
يضم اليها شيء من برسياوشان الذي يقال لكزبرة البئر
ايضا او من فراسيون او من زوفا او من عرق السوس
وفي الامراض الكبدية يضم اليها قشر اصل الهندباء و
الغافث او الافسنتين وفي امراض الكلى يضم اليها
عرق السوس وبزر الحب البطيخ والخيار والدباء وفي
امراض الطحال الطبيخ اسقولوقندريون المعروف بحشيش
الطحال والحشيش المذهب باصل الكبار وبهذا ا
القياس في سائر الامراض فينبغي ان يقوي فعله
بدواء يناسب المرض وينبغي ايضا في هذا الدواء
وفي غيره مما ياتي ان يقدم عليه التنقية باشربة
مناسبة للمرض وبالفصد او الحجامة بحسب مقتضى
الحال وتحمل مزاج المريض ثم يستريح بعد التنقية
يومين او ثلاثة ايام فيشرع في شرب هذا الدواء وفي
كل اسبوع من ايام شربه يجب ان يسقى المريض يوما

مسهلا لطيفا مناسبا للحالة والمزاج وفي ذلك اليوم
يترك التعريق وشرب الماء الاول من كل طبخة و
يكتفي لشرب الماء الثاني ان يشتهي الماء لان
الاسهال والتعريق متنافيان في الاثر احدهما
يجذب المادة الى الخارج والاخر الى الداخل و
لذلك يجب ان لا يجمع بينهما في يوم واحد واما
الاحتياج الى المسهل في كل اسبوع فلان الدواء
المذكور انما يخرج المادة التي تمكن من انضاجها
بالترقيق والتقطيع فيخرجها بالعرق من طريق المسام
شيء من تلك المادة لا محالة ومالا يقدر الدواء
على انضاجها ومراغلظها فيحتاج ان يخرجه مسهل
من طريق الامعاء ولو اهمل ذلك لصعدت تلك
المادة الغليظة الباقية بالآخرة الى المفاصل و
الاعضاء الكثيرة الحركة او ينتشر بعد زمان الى
جميع البدن فتورث مرضا اشد من الاول كذا وجه
الاحتياج وهو توجيه معقول مناسب للاصول واما
سبب التدريج في زيادة الدواء في الطبخات الثلاث
فلان التدريج في جميع التدابير امر ممدوح يوجد فيه
حسن قبول الطبيعة والامن عن استكراه المريض عن
الدواء وعن ايراث الدواء افراط الحرارة واليبس
دفعة وغير ذلك من المنافع المترتبة على التدريج و
اما تدبير المريض اذا عرضت اعراض في اثناء الشرب
مثل غلبة الحرارة واليبس والحمى الخفيفة او الخفقان
او الغشي او غير ذلك مما يترتب على ضعف القوة
وقلتها فهو مفوض الى راي الطبيب وحدسه الصناعي
ومن الادوية الجديدة الدواء المعروف بالعشبة
المغربية وفي لغة الافرنج لبسارتيا وهذا الدواء
اصل من اصول النبات يطول بحيث يبلغ طول بعضه
الى اربعة وخمسة من الذراع ولا يغلظ قويا بل يبلغ
غلظه الى مقدار غلظة الاصبع وينبت في بلدة مسماة
برو من بلاد الارض الجديدة وكانه انما نسب الى
الغرب لكون تلك البلدة في الجانب الغربي من
تلك الارض ولاجلابه اولا الى بلاد غربية الافرنج

ثم يجلب منها الى سائر البلاد واطباء الافرنج يجعلون
ذلك الدواء في وقت مناسب لقلعه وجمعه ييبسونه و
لو بالتجفيف ويحفظونه عن المفسدات ويعالجون به
الامراض الصعبة طبيعته على ما عينها المجربون بقياس
الصحيح والتجربة المستقيمة انها حارة في الاولى و
يابسة في الثانية اجوده ما كان يكسر اي داخله اذا
كسر ابيض متينا لا احمر سخيفا ويميز عتيقه الذي زالت
خاصيته وان عدم تلك عن جديده بانه اذا كسر
فان طلع منه شيء مثل الغبار فهو عتيق فاسد زالت
بالكلية خاصيته وان لم يطلع فهو الجديد جيد وهذا
افضل الادوية الجديدة وانفعها عند اكثر اطباء الافرنج
وبعضهم فضل الخشبة السابقة الذكر وبعضهم فضل
الخشبة الصينية وبعضهم فصل في التفصيل فقال
لا يناسب التفضيل هنا على الاطلاق بل اولى والانسب
ان يكون التفضيل بالتقييد بان يكون فضيلة كل
واحد منها على ما عداه بالنظر الى مرض يكون نفعه فيه
ازيد من نفع الغير مثلا في مرض آتشک هذا الدواء
المسمى بالعشبة المغربية انفع من غيره بلا شبهة و
مذهب التفصيل اقرب الى التحقيق وقيل في توجيه
النفعة في هذا المرض ان المجربين قد جربوا هذا الدواء
في معالجة هذا المرض به مفردا فوجدوه نافعا وافعا بلا
احتياج الى التراكيب مع دواء آخر من الادوية
الجديدة ولا القديمة سوى بعض المصلحات ومقويات
الاعضاء الرئيسة في بعض المرض بخلاف غيره من
الادوية الجديدة فانه بالتجربة محتاج الى التركيب مع
غيره لا سيما اذا كان المرض المذكور متمكنا او عتيقا وفضلوه
ايضا بعموم استعماله في جميع الانسان وجميع الطبائع
اي حارة كانت او باردة رطبة كانت او يابسة
وقواه مثل قوى خشبة الصيني السابقة الذكر منضج و
مرقق مقطع مفتح معرق مدر وفيه جزء لطيف يوافق
الروح الحيواني ويقوي الحرارة الغريزية ويدفع
العفونة وفيه فادزهرية تقاوم السموم ومزيل
لسمية الاخلاط وفيه نوع ادخار به السكين الوجع و

وتنضج الاورام وتحللها ولدفع ضرر الافراط عن المعدة
يضمون اليه عند الطبخ شيئا قليلا من مقويات المعدة
مثل النعناع والمصطكي وغيرهما مما يقوي المعدة و
فضلوه على غيره بان النفاذ زهرية التي في هذا الدواء
ازيد منها في غيره وجميع الامراض التي تستعمل فيها شجرة
الصيني تستعمل فيها هذا الدواء ايضا مع التصرفات التي
اشرنا اليها في استعمال الدواء وله ايضا طرق جديدة
الاستعمال واغلب استعماله انه ابي ماء الذي نقلت
اليه قوة الدواء بالطبخ يؤخذ منه في جميع الطبخات ثلاثون
درهما ويقطع صغيرا صغيرا ثم ينقع في ستة ارطال من
الماء الحلو يوما وليلة ثم يغلى غليا لذوال المشروح في
شجرة الصيني من الغطاء وشد الوصل وترك ثقبة
للقياس ويغلى بنار ملائمة حتى يبقى ثلث الماء يعني
رطلين ويشرب منه خمسين درهما فاترا مع السكر او بدونه
ويصيب البخار دماغه وبدنه كما مر بيانه ويعرق في الصبح
وفي الليل بهذا الدواء ان تحملت قوته والا فمرة واحدة
كما سبق وسائر الشروط والقيود على حالها ويطبخ الثفل
ثانيا في عشر رطل من الماء حتى يبقى ثمانية ارطال
فيصرف الى شربه وطبخ طعامه وقهوته وهكذا الحال الى
تمام مدة التدابير اربعين يوما او ثلاثين يوما او عشرين
بحسب الاقتضاء وكلما نفد الماء الاصول المعرق يطبخ
ثانيا حتى تتم المدة وكلما اراد شربه يؤخذ منه خمسون
درهما ويسخن في ظرف من التراب حتى يتبخر ثم يفتح
الغطاء عند المريض ليصيب البخار الى الدماغ والبدن
فيشرب الماء فاترا ويعرق بالاضطجاع والتدبير
ثم يغير لباسه ويأكل الطعام وفيه ايضا يراعي شرط
التنقية قبل الشروع الشرب وفي اثنائه في كل
اسبوع مرة واحدة ويترك التعريق في ذلك اليوم
ويكتفي بشرب الماء الثاني فقط ولا يخفى ان استعمال
الدواء جديدا كان او عتيقا لا بد من ان يكون تدبير
ورأي الطبيب يعني سواء كان الدواء من الادوية
الجديدة النجاحة او من الادوية القديمة يجب ان
يكون استعماله برأي الطبيب الحاذق وتدبيره

تدبير طبيب حاذق اما بنفسه او برأيه ومما شهد به
الحذاق خواص هذا الدواء وفضائله المختصة به
انه يعالج به الجراحات والاورام التي عجز الاطباء
عن علاجها فيؤثر فيها ويدفعها باذن الله سبحانه وتعالى
ومن الادوية الجديدة الدواء المسمى بصاصيفراس
ماهيته انه قشر شجر ينبت في صحاري بلده ويسمى
فلوريده من بلاد الارض الجديدة تشبه الرازيانج
في طعمه ورائحته وبالدارصيني في لونه وشكله وفي
جميع اجزاء هذه الشجرة حدة وعطرية لكنها في قشره
ازيد منها في سائر اجزائه ولذلك انما يستعمل منه
غالبا قشره المجلوب من تلك البلدة الى بلاد الافرنج
ومنها الى سائر البلاد وهذه الشجرة تشبه الصنوبر
في دهانته وسائر اوصافه وقشر بعضه رقيقة وبعضه
غليظة مثل الدارصيني بعينه وفي رائحته حدة و
عطرية بحيث لو وجدت قطعة منه بمكان تسري
رائحته الى الاماكن القريبة ايضا وتشبه رائحته
الرازيانج لكنها احد منها وورق هذه الشجرة مدور
فيه ثلاث شرفات وغلظ هذا الشجر قريب الى غلظ
شجر الكمثرى واخضراره قوي مائل الى الدهمة والسواد
وفي ورقه ايضا رائحة طيبة خصوصا بعد الجفاف
وليس زهره وثمره مستعملين وفي تلك الارض كثير
ليس بعزيز ونباته يكون غالبا في ارض معتدلة
بحيث لا يكون قطعة غليظة ولا لينة رخوة وطبيعته
على ما اتفق عليه المجربون حارة يابسة في الثاني
وقشره اشد حرارة ويبسا ولذلك قالوا ان قشره
حار يابس في اوائل الثالثة وقواه انه ملطف
منضج محلل مفتح مقطع ينضج الاخلاط الغليظة بتلطيف
وترقيقه والرطوبة اللزجة وتقطيعه ويفتح ويحلل السدد
العتيقة من جميع المجاري ويقوي الاعضاء الرئيسة
لعطريته وموافقة حرارته للحرارة الغريزية ويقوي
جميع الاعضاء والقوى الضعيفة ويدفع جميع الامراض
الناشئة من المادة الباردة الرطبة بالتعريق
هذا الدواء فينفع سوء القنية والاستسقاء ويدفع سوء

المزاج البارد عن المعدة والكبد ووجع الكلى ووجع
المفاصل عن مادة البلغمية ويدر البول والحيض ويدفع
ضيق النفس والسعال العتيق ويزيل عسر البول الناشئ
عن الحصاة في الكلى والمثانة ويحلل الرياح الغليظة
المحتقنة في مجاري البول والمني ويدفع الهيضة و
القي والغثيان والفواق ومن الغرائب انه يطلق
البطن ويسهل مع يبسه بنفاذ زهرية ينفع عن الامراض
السمية كلها لا سيما الطاعون والحمى والرابع والنائبة
والوبائية حتى قال المجربون اذا اخذت قطعة
من قشره وامسكت في الفم في ايام الوباء ينفع نفعا
ولا يسري فيه عفونة الهواء باذن الله سبحانه ولو استعمله
مرطوب المزاج في بعض اوقات صحته ايضا نفعه
لكن لا يناسب لمحرور المزاج ولا يناسبه الا عند الاحتياج
والضرورة برأي الطبيب وتدبيره لان استعماله في
مثل هذا المزاج خطر بلا تدبير واصلاح اذا الطبيب الحاذق
اذا استعمله فيه يستعمله بالمصلحات التي تدفع عنه
ضرورة ويبقى نفعه حتى استعمله بعض الحذاق في
علاج الهزال المفرط مع ادوية مسمنة فزال الهزال
باذن الله تعالى وحصل السمن لان هذا الدواء من
شانه البدرقة وايصال قوى الادوية التي ركبت
معه الى المحل المقصود بالسهولة قبل فتور القوى وسقوط
تاثيرها فلاجل ذلك يكون له نفع عظيم في الامراض
المتضادة كما سمعت فيما سبق من انه يستعمل في
كل مرض بما يناسبه فالعمل هنا ايضا كذلك +
واما طريق استعماله فله وجوه كثيرة والذي شاع منها
استعمال الماء المستخرج فيه قوة هذا الدواء يؤخذ منه مع
قشره خمسة دراهم او ستة على حسب الرأي والاقتضاء
ويقطع صغيرا صغيرا بالسكين ثم ينقع في مائة وخمسين
درهما من الماء يوما وليلة ثم يغلى في ظرف ترابي نضج
على نار ملائمة الى ان يبقى خمسين درهما والغطاء وشد
وصله والقياس من ثقبه كما سمعت فيما سبق ثم يصفى
الماء ويشرب بعد التعريق مع السكر او بدونه ثم يصب
على الثفل ثمانية دراهم من الماء ويغلى حتى يبقى نصفه

اى مائة درهم ودرهم فيشرب اذا اشتهى الماء كل مع التنزيل
كذلك وليس فى شربه كلفة كما فى شرب سائر الادوية
السابقة الذكر من جهة كمال المحافظة عن الهواء البارد
وهواء الحمية من جهة الاكل والشرب فى الجميع على طريقة
واحدة كما سنشير اليها فى الخاتمة انشاء الله تعالى ؛
ومن غرائب آثاره انه لو وضعت قطعة منه على
السن الوجعان سكن وجعه وله تاثير خاص فى وجع
المفاصل القديمة كذا شهد المشاهدون ؛ ومن الادوية
الجديدة المنتخبة المشهورة فيما بين الناس بحوب چينى
وهى ايضا من الادوية التى لم يذكرها المتقدمون و
لم يظفروا بها وانما ظهرت هذه الخشبة المباركة بعد تسع
مائة وخمسين من الهجرة وسبب شهرتها ان ملك
الزمان الذى يلقب فيما بين النصارى بچاسار
يعنى ملك الملوك قد ابتلى واحد اشهر بمرض وجع
المفاصل وتمكن فيه وعجز الاطباء عن علاجه فجاء بعد
زمان واحد من عرباء الاطباء بهذه الخشبة من بلاد
الصين وعالجه به فبرئ فى زمان قليل عن مرضه
بالكلية فاعتبر هذا الدواء وزاد اعتباره من ذلك
اليوم واستعماله على وجوه كثيرة ووجدوه نافعا فى
الامراض الصعبة كلها والان يجئ به الى بلاد الروم
وغيرها مراكب الافرنج وبعض التجار المسافرين الى بلاد
العجم ويجئ به الى بلاد الافرنج مراكب البيورتقال من سائر
الى سواحل الصين والخطا ويرد الى بلاد العجم التجار المسافرين
الى بلاد الخطا وبلاد الصين من البر واصلها اى اصلها
اصل نبات من نوع القصب ينبت غالبا فى ظهر
الغدران والانهار ومجارى المياه كما هو شان
اكثر اصناف القصب يبلغ طولها الى شبر ويكون بعضها
غليظة وبعضها رقيقة وبعضها كثير العقد وبعضها
قليل العقد واكثرها لا تخلو عن عقدة كما هو شان
اصول القصبيات ولا يكون ظاهره غالبا املس
بل يكون خشنا [illegible]
[illegible] بالحمرة وداخلها [illegible]
وداخله فى وجهه [illegible]

الرزانة والسخافة والثقل والخفة واجوده اما
بحسب الصنف فهو ما يكون فيه نوع رزانة وثقل
او يكون وجهه الظاهر املس قليل العقد معتدلا فى الغلظ
والرقة وحمرته غالبة على بياضه لا سيما فى كسره يعنى
فى داخله واما بحسب العارض فيجب ان لا يكون
عتيقا قد اثر فيه السوس ولا يكون فيه ثقاب وخفة
عارضة من طول المدة والقول الصحيح فى طبيعته انه
معتدل قليل حار يابس فى الاول واستدل على
اعتداله بموافقته لجميع الامزجة ولعدم الطعم والرائحة
فيه وفيه جميع ما فى جميع الاخشاب السابقة من
القوى والمنافع وفيه رطوبة موافقة للرطوبة
الغريزية ولذلك يسمن المهزولين وفيه زيادة
النفع وزهرية بها يدفع سمية الاخلاط اشد من غيره
ويسكن عفونة الدم بالخاصية ويعالج به جميع الامراض
بلا غائلة ويقوى المعدة ويعدل مزاج الكبد و
يفتح سدده وسدد سائر الاعضاء والمجارى ونفعه
ويدفع الامراض التى سبق ذكرها بتصرفات مناسبة
للامراض والامزجة وسائر احوال المرضى خصوصا
فى الامراض الجلدية مثل الحمرة والحكة والجرب و
الدماميل العتيقة المتعاقبة الظهور وفى الامراض
الصدرية وفى انواع الاستسقاء والحاصل ان
الطبيب اذا كان حاذقا صاحب حدس وفطنة
يمكن له ان يعالج بهذا الدواء جميع الامراض المادية
والساذجة ؛ واما طريق استعماله فالاشهر استعمال
الماء المستخرج فيه ثم بعد هذا الدواء وكذا يستعمل الجرم
ايضا سفوفا او معجونا مركبا مع بعض الادوية المقوية
لتاثيره وفى استعمال الماء ايضا طرق جديدة اشهرها
ان يكون الطبخ [illegible]
[illegible] ان يطبخ [illegible]
[illegible] مراتب بحسب [illegible] المرض والمريض
[illegible] منها [illegible] اربعة وعشرون درهما
[illegible] ويقطع قطعا صغارا ويضم اليها مقدار [illegible]
[illegible] الاسود المنزوع العجم وان كان من

صنعت لششمش كان احسن وشئ قليل من عرق السوس
المقشر ومقدار ما من الصندل الاحمر والابيض وينقع
فى ستة ارطال من الماء الحار يوم وليلة ثم يشد [illegible]
غطاء الظرف الترابى المزجج بالعجين فيفور على النار
الملائمة حتى يبقى الثلث اى رطلان فيشرب منه
نائما حين التعريق على حسب تحمله من خمسين درهما الى
مائة درهم ويراعى فى التعريق جميع ما ذكرناه فيما سبق
من اصابة البخار الى الدماغ والبدن ومن كون
التعريق مرتين فى الصبح والمساء ان يحمل المريض والا
فيكتفى بمرة واحدة وايضا قد اختار بعض الاطباء
الحاذقين ان يكون شرب جميع المعرقات بالسكر
ليدفع زيادة اليبس ويحسن قبول الكبد لما فيه من الحلاوة
ولقوة الجلاء فى السكر يعين الدواء ومحافظة البدن
من الهواء البارد ازيد فى هذا الدواء من غيره واما
شروط التنقية قبله وفى اثنائه وكيفية الحمية فى الاكل
والشرب وسائر الضروريات المناسبة فيجئ الاشارة
اليها فى الخاتمة انشاء الله تعالى ؛ والوزن الثانى
خمسة عشر درهما فى ستة ارطال من الماء الى ان يبقى
رطلان كما مر والوزن الثالث المختار فى جميع المسائل
وفى جميع المرضى عند بعض الحذاق من المتاخرين عشرة
دراهم فى ثلاثة ارطال من الماء حتى يبقى رطل واحد
فيشرب الرطل فى يوم وليلة سواء كان التعريق
واحدا او اثنين وفى جميع الاوزان يطبخ الثفل الباقى
من الطبخ الاول فى ستة ارطال من الماء الى ان يبقى
النصف يعنى ثلاثة ارطال فيجعل شربة اذا
اشتهى الماء ومنه يطبخ طعامه وقهوته كما سيجئ بيانه
انشاء الله تعالى ؛ ومن الادوية الجديدة مجوقان
بفتح الميم وضم الجيم الفارسى وسكون الواو وفتح القاف
فى آخره النون ولم يذكر هذا الدواء لم يعرفه المتقدمون
[illegible] وجده المتاخرون من اطباء الافرنج فى الارض
الجديدة فى البلدة تسمى مجوقان وجربوا فوجدوا
فيه منافع كثيرة فجلبوه الى بلادهم ثم انتشر منها الى
سائر البلاد وماهيته انه اصل نبات لونه ابيض

يشبه الاصل له دواء الذي يقال له فاشرى نباته
كثير الاصول ويفترش اعضائه على الارض ويكون
ورقه مدورا فيه عروق كثيرة وله ثمر يشبه الكزبرة على
عناقيد مثل عناقيد عنب الثعلب تبلغ في وسط
الصيف في شهر تموز ويكون اصله غليظا اعني
مثل اصل فاشرى حتى قال بعض الاطباء انه فاشرى
ورد قوله بان اصل فاشرى به فيه حرافة وهذا الدواء
ليس في هذا الدواء تلك الكيفية :: طبيعته على قول
المجربين حار يابس في الثانية فيه قوة مسهلة وقوة
قابضة مثل الراوند حتى غلط البعض فزعم انه من نوعه
وليس كذلك اذ ليس في هذا الدواء تستكره الطبيعة
من رائحة ثقيلة وطعم كريه كما في الراوند ويستعمله
الاطباء الافرنج على وجوه كثيرة يربونه بالسكر فيكون
مرباه مثل مرباة سائر الاصول فبعد ادون به
السعلة الرطبة والنوازل ووجع المفاصل ووجع
الكلى والقولنج فانه يسهل ويخرج البلغم المائية
الفاسدة من البدن ويخرجون منه ايضا خلاصة
اذا استعمل منه مقدار قيراط مع شربة ومعجون مطلق
البطن جميعا وسهلت مجالس بلا تعب لا في استعماله
ولا في عمله وهو من المسهلات الملوكية يعالج به عن
الامراض التي يعالج عنها بالاخشاب السابقة مثل
الجذام والحكة والجرب ووجع المفاصل والظهر وغيرها
لاسيما في الحميات المزمنة المستمرة عظيم النفع لانه يفتح
السدد بقوة :: وكيفية استعماله يستعمل سفوفا مع
السكر ويشرب عليه شيء من الشرابات المناسبة للمرض
وغالبا يشرب عليه ماء الرازيانج او الانيسون مقطرا
كان او مفترا او بالدارصيني المقطر او معجون مناسب
مثل معجون الورد والمسهل فانه مناسب وموافق له
غاية الموافقة وكذا يستعملون الماء المستخرج فيه قوة
هذا الدواء بالنقع فيه يوما وليلة ثم يعصرون الى
الماء سكرا وحده او مع شيء آخر من مقويات الدواء
والاعضاء الرئيسة على ما هو الدأب في المسهلات اللطيفة
والشديدة ايضا وبعد استعماله لو نام يستعمل مقداره

نصف ساعة قوى عمله هذا من خواص هذا الدواء
لان سائر المسهلات اللطيفة بالنوم يضعف او
يبطل عمله ومقدار شربته في الاطفال الصغار البالغين
نصف درهم وفي الاقوياء البالغين من درهم واحد
الى درهمين بحسب قوة المزاج وضعفه كما هو الحكم
في سائر المسهلات :: وفيه قوة الانضاج ايضا
ولذلك يجوز استعماله بلا منضج ومن خواصه انه
يمنع القيء والغثيان بخلاف سائر الادوية المسهلة
وانه يفتح السدد من المجاري الضيقة من العروق
الشعرية والسواقي وغيرها سواء كان في الكبد او
في سائر الاعضاء وينفع امراض الرحم مثل اختناقه
وغيره من الامراض المختلفة المختصة به :: حاصل
الكلام انه دواء ملوكي ليس فيه شيء تستكره الطبيعة
من الرائحة والطعام ومن غائلة تورث المغص
او الغثيان ويؤخذ وان منه خلاصة مثل الرب
المعقود ويجيء به مراكب الافرنج الى القسطنطينية
اذا استعمل منه مقدار قيراط او اقل منه في شيء من
المخوشابات او شرابات يجيب به الطبيعة مجالس
كافية في حصول النقاء وجوز كثير من اطباء الافرنج
ان يستعمل من هذا الدواء في جميع الامزجة حتى في
النسوان والحوامل والمرضعات وعين مقدار شربته
بدرهمين الى ثلاثة دراهم وعليك بالتجربة ليكشف
الحق والصواب ومن الادوية الجديدة الدواء
المسمى بجلابا بالاستجلابه من بلدة جلابا من بلاد ارض
الجديدة ماهية اصل من اصول النباتات فيشبه
الدواء السابق الذكر ايضا يعني ميحوقان حتى قال
بعضهم انه هو بعينه لكن الصواب انه غيره الا ان
تاثيره كتاثيره مع نوع زيادة في تاثيره وهو
ايضا حار يابس في الدرجة الثانية وقواه مثل
قوى ميحوقان بعينها شربته من نصف درهم
الى درهمين براي الطبيب واستعماله كاستعماله
سفوفا ومعجونا وما ينفع الامراض الكثيرة مثل
الاستسقاء واليرقان والصداع العتيق وسحج

وعرق النساء ووجع الكلى والظهر والمفاصل والقولنج
والسعال القديم والحميات المزمنة والصداع والنوازل
القديمة فانه ينقي البدن باخراج البلغم والمادة
الردية بسهولة ولهذا جربوا ذلك على ورق ماء زريون
في علاج الاستسقاء لان استعمال الماء زريون
لا يخلو عن غائلة وخطر بخلاف هذا الدواء اذ ليس
فيه خطر قطعا وهذا الدواء كثير الوجود في قسطنطينية
وان كان عزيزا في الحرمين الشريفين فمن له
اهتمام بهذه الصناعة يمكن له تحصيل ذلك ومن
الادوية الجديدة الدواء المسمى بهوقاغونا يأتي
به مراكب البورتغال من بلاد الصين الى بلاد الا
فرنج والهند ومنها ينتشر الى سائر البلاد وهو صمغ
اصفر اللون صفرته مائلة الى الحمرة يشبه الصبر ليس
له رائحة وطعم :: وخواصه على قول المجربين حار يابس
في الاول فزعم البعض انه عصارة الراوند وليس
بصواب بل هو دواء مستقل يخرج الاخلاط المختلفة
من البدن بسهولة وان وجد خلطا فاسدا في
المعدة يخرجه بالقيء ثم يخرج ما في الكبد في الامعاء
وفي سائر الاعضاء من الاخلاط الردية الفاسدة
من طريق الامعاء بالاسهال ليس فيه ضرر وغائلة
اصلا اذا استعمل منه مقدار الشربة براي الطبيب
وخواصه انه لا يمكث في الجوف كثيرا كسائر المسهلات
بل يفعل فعله ويتم اثره سريعا ويخرج ما يجب اخراجه
من الاخلاط الردية بسهولة وزمان قليل بلا غاية
المغص وغيره مما يخاف منه في اكثر المسهلات ويستعمل
بلا خوف في اصحاب الامزجة اللطيفة مثل الاطفال
الصغير والنسوان والحوامل والمرضعات ومقدار شربته
في الامزجة اللطيفة من حبتين الى اربع حبات وفي الاقوياء
من اربع حبات الى اثني عشر حبات ويستعمل غالبا
مع معجون الورد المسهل وهذا الدواء عظيم النفع في
الاستسقاء وفي الامراض الصدرية الرطبة لانه
يخرج الرطوبات الثقيلة والاخلاط البلغمية اللزجة و
ينفع الامراض الدماغية الباردة السبب ايضا و

يقوي المعدة ويفتح سدد الكبد ويزيل صلابة الكبد
والمعدة وينفع اليرقان ويدر الحيض والبول ويزيل
اوجاع المفاصل وينفع من الماء النازل الى العين
ويزيل الصمم والطنين وينفع الخفقان وانواع الجنون
حاصل الكلام انه دواء شريف يعالج به الامراض العتيقة
والجديدة اذا كان استعماله برأي الطبيب ولا يتضرر منه
الا من ليس له وقوف لا على مزاج الدواء ولا على
مزاج المريض ويكون علاجه من قبيل علاج العجائز
ولا يكون علمه مسبوقا بنظر صحيح ومن الله التوفيق الذي
ذكرنا الى هنا من احوال الاخشاب والاعشاب الجديدة
انما هو في كيفية استعمال تلك الادوية مفردا على
سبيل الاجمال من غير التعرض لتركيبها والمواضع
استعمالاتها وشرائطها الواجبة المراعات مقدما وفي
اثنائه ومؤخرا فالآن نريد ان نشير الى بعض ما
ذكرناه من المواضع والشرائط وكيفية تركيبها و
الاستقصار الى اطالة الكلام : اعلم ان شجرة البني
المسماة عندهم بلاسنطوريجيبا ان يستعمل في مريض
لا تكون في مزاجه زيادة حرارة اصلية كانت او
عارضية ولا يكون مبتلى بنوازل حارة ولا بوجع
العين واذا كان لا بد منه وجب ان يركب بما يد
فع ضرره ويبقى نفعه وفي مثل هذا المريض ينبغي ان
يستعمل الخشبة الصينية اذ لا غائلة فيها في جميع الامزجة
واما في المواد الردية وفي الاوجاع المؤثرة في اعماق
العظام وفي الجروح العتيقة والدماميل العسر العلاج
فالعشبة المغربية المسماة عندهم بسارسپاريلا اولى و
انفع من الجميع وفي دفع الهزال المفرط وتفتيح
السدد عن المجاري بلا غائلة الخشبة الصينية اولى
وانفع ويكون كل واحدة من هذه الادوية انسب
لبعض الامراض واوفق لبعض الامزجة دون
بعضها قد اختار حذاق الاطباء تركيب بعضها ببعض
آخر على وجه يوافق المقصود فيحصل به الغرض المطلوب ولا
شك ان هذه التراكيب للادوية منها ان يكون
بملاحظة الاصول لا كيف ما اتفق كما يركبه الجهال فلا

باس في ان نشير الى بعض المركبات الذي اختاره بعض
المتاخرين يعالج به في اكثر الامراض وفي اغلب الامزجة بلا
غائلة : الاول انهم يأخذون من شجرة البني خمسة عشرة درهما
ومن عشبة المغربية عشر دراهم ومن خشبة الصينية عشر دراهم
ويضمون الى الجميع في محرور المزاج خمسة دراهم من الصندل
وخمسة دراهم من قشر اصل الهندبا وفي بارد المزاج
يضمون اليها قبضة من الزبيب الاسود المنزوع العجم و
الكشمش وخمسة دراهم من عرق السوس المقشر فينقعون
الجميع في ست ارطال من الماء يوما وليلة ثم يطبخونه بنار
خائنة [?] بعد التغطية وشد الوصل الى ان يبقى رطلان كما
سبق بيانه في طبخ المفردات وسائر الاحوال على ما
ذكرناه بعينه من الشرب والتعريق اما خمسون درهما
في كل دفعة او ثمانون درهما على حسب الاقتضاء ثم يطبخ
الثفل في تسعة ارطال من الماء حتى يبقى منه ستة
ارطال ويشربه بدل الماء ويطبخ به طعامه وقهوته و
سائر مطبوخاته : التركيب الثاني يؤخذ من شجرة
البني ثلاثون درهما ومن قشره خمسة عشر درهما و
ان لم يوجد القشر يؤخذ من اللب الاسود خمسة واربعون
ومن العشبة المغربية خمسة عشر درهما ومن الدوا الهندي [?]
بما صفا من خمسة دراهم ثم ينقع ويطبخ في ستة
ارطال من الماء حتى يبقى رطلان فيشرب منه كل دفعة
عند التعريق خمسون الى درهما ثمانين كما سبق و
يطبخ الثفل منه بتسعة ارطال من الماء الى ان يبقى
ستة ارطال لاجل الشرب وطبخ الطعام واكتفينا
بذكر هذين المركبين لان من الملكة في صناعة الطب و
قوة على دقائق الفن واصول التركيب واحوال
الامزجة والتصرفات في التدابير الطبية لا يحتاج
الى التفصيل واما الناقص فيجب عليه ولا ان يداوي
نفسه بالتكميل والتخليص عن الجهل ثم يباشر في
علاج الغير واما شرائط الوصايا في كيفية استعمال
هذه الادوية فمنها انه لا يستعمل شيء من الادوية
المعرقة ما لم ينق بدن المريض من المواد الغليظة
قبل المباشرة بمسهلات مناسبة للمرض ومزاج

المريض والاخلاط المقصود اخراجها اخلها مرتان و
غايتها حتى يتخلص بدن المريض المواد الغليظة التي
لا يقدر الدواء على انضاجها او على اخراجها فيه
وح يقع الانتقال الى مرض اصعب من الاول اما
سريعا او بطيئا بعد زمان او بالفصد ان ساعد
قوة المريض واقتضاه التدبير ثم يستريح المريض
بعد التنقية يومين او ثلاثة ايام فيباشر في شرب
المعرق على ما ذكر : ومن الوصايا ان لا يجمع من
الدواء المعرق وبين الدواء المسهل لتضاد اثرهما
وجوزه بعض الاطباء الافرنج اذا كان المريض غير متاذ
من الدواء المعرق اما لغلظ جلده او لكمال انسداد
مسامائه وكذا اذا كان المريض ممن يعرضه الغشي
من التعريق واعترض عليه بان هذه الامور يمكن
ان يتدارك بتدبير آخر بلا غائلة فلا حاجة الى
ان يرتكب هذا التدبير الذي فيه خطر تشويش الطبيعة
بعلاجين متضادي التاثير فالاول يعني من جلده غليظ
او مسامه منسدة يتدارك بان يسقى الدواء
في الحمام المرطب او يدخل فيه بعد شرب الدواء
بساعة فاذا تندى بدنه في الحمام يهيا له فراش
في البيت الوسط من الحمام فيتوفى العرق في ذلك
الفراش ثم يلبس ثيابه فيخرج من الحمام وفي من يعرضه
الغشي من التعريق الجمع خطاء محض لانه من لا يحتمل
اخف التدبيرين كيف يحتمل اثقلهما وكليهما فالتدبير
المناسب له ان يقوي قلبه بالمفرحات ومقويات
القلب ومن الوصايا النافعة ايضا ان لا يدخل
المريض في خيمة مهياة لشرب الدواء كما يفعله جهلة
الاطباء لانه بسبب انحصار الطبيعة وانقباضها
فتكون مغلوبة للمرض بل يلقى فيه محل محفوظ عن اصابة
الهواء البارد عند تخلخل البدن بالدواء المعرق
ولا يكون مظلما موحشا منفرا للطبيعة عن الدواء
والمداوي وكذا لا يبالغون في تغطية المريض لاجل
التعريق فان المبالغة ربما يؤدي الى الغشي
و[illegible] بل يناسب ان يكون اللحاف

بقدر ما یتحمله المریض ولا تتنفر الطبیعة ومن الوصایا
اللازمة المراعات ان یکون شرب الماء الاول فی
جمیع الادویة المعرفة بالتدریج الی اربعین درهما
فازا مع قلیل من السکنجبین لتقبل الطبیعة وتستمر
علی ذلک ایاما صباحا ومساء ثم ایضا ثم یتدرج
الی خمسین وربما بعد ایام نحو ثم شیئا یبلغ غایة وهی مائة
وربما نرا یجب الاقتصار علی الاول او تحمل قوة المریض فلا
فیکتفی مقدار ما تحمله ولکنه یجب ان یترک شرب الماء
الی خمسة او ستة ایام فیمن لا یحتمل الشرب من الشیاء
حتی تأنس الطبیعة بالدواء ولا تنفر منه وفی الغالب
یجب ان یکتفی فی کل یوم ولیلة بتعریق واحد و
فی الاضعف فی کل یوم مرة واحدة ویعجل ان
یسقی المسهل فی کل اسبوع علی ما اشرنا الیه فیما سبق
فی کل مریض بما یناسبه من المسهلات ❋ ومن
الوصایا ان یراعی التدریج فی التعریق حتی یامن عن
سقوط القوة دفعة مثلا فی اوائل التدبیر یعرق المریض
ساعة واحدة ویستمر علی ذلک ایاما ثم ساعة ونصفا
ثم یتدریج الی ساعتین ویزید علی ذلک ان تحمل
المریض والا فیکتفی بقدر ما یتحمل وان عسر التعریق
ولم یمکن دخول الحمام المرطب اما لضعف المریض او
لفقد الحمام المناسب فلیستعان ببخار الدواء بان
یغور الدواء فی ظرف حتی یرتفع بخاره فیفتح غطاءه
تحت لحاف المریض حتی یصعد بدنه بخار الدواء
من الخارج وان قتضی الحال یفعلون ذلک بظرفین
حتی یکثر البخار وان ظهر للمریض آثار الغشی و
الخفقة ان یخفقون لسیاقه ویسقونه من الماء الثلج
او البارد شیئا قلیلا مع شربة مناسبة واما یتعلق بالحمیة
فی اثناء الشرب وبعد تمام مدته حتی یمضی مثل مدة الشرب
مفصل مشهور لا باس بالاشارة الی بعضها ینبغی ان
یحتمی عن جمیع الملوحات والحموضات والحلاوی المحرقة
اللحم مثل العسل والتمر وغیرهما ویجوز الفالوذج السکری
ویعجن خبزه بماء الدواء بلا ملح ویطبخ طعامه وقهوته
وسائر مطبوخاته ایضا وان یشتهی شیئا من

الخوشابات فیناسبه خوشاب الآلو والزبیب المقشر
والاجاص المعروف ومن الحلاوی الفالوذج السکری
والحلاوی المعمولة من اللوز والسکر والنشاء وفی
بعض الاوقات یتغذی بالزبیب الاحمر الشامی و
المنزوع العجم مع اللوز المقشر وللعک لتشاکی المبلول
فی الماء الثلاثاء ویناسبه لحم الدجاج الفروج مشویا
مسلوقا ولحم الغنم لا یعتزه ایضا اذا کان طریا سمینا
وان یستحج ایام اللحم ویتغذی بها کان الانسب ویترک فی
جمیع ذلک الملح ویحل ماء الارز صینی المدقوق ویطعم
الی الطعامه شیء قلیل من المصطکی والدارصینی ویناسبه
مطبوخ الدارچینی مرق الدجاج واللحم الطری ویهتم
غایة الاهتمام بان لا یشرب ماء غیر ماء الدواء الماخوذ
فی الطبخ الثالث وبان یکون بدنه مستورا دائما ولا
یصیبه هواء بارد اصلا ویحتمی من الحرکة العنیفة
الجسمانیة ومن الحرکة المزعجة النفسانیة مثل الغموم
والهموم والغضب وغیرها من الکیفیات النفسانیة
المغنیة وان تحملت حاله یحصل انبساطا بالسماع
فی بعض الاوقات او بمباشرة الاحباء والاصدقاء
او السیمینة کلاما یکدره بحیث تنشأ منه حرکة نفسانیة
مزعجة وبعد تمام مدة التعریق لا یترک الحمیة دفعة
بل تدریجا فی ایام تساوی ایام المداومات ورأس
جمیع الشروط والمهمات ان یکون المداوی بتدبیر
طبیب حاذق امانی جمیع ابواب الطب وهذا
عزیز نادر او فی هذا الباب اعنی باب المداواة
بهذا الادویة الجدیدة المعرفة القادر هیهنا بان
یکون قد استفاد من استاد کامل وعمل ذلک
بنفسه مرارا وشاهد نفع عله مرارا اولا بد ایضا من خادم
فهیم مشفق علی المریض او مشوق الانتفاع اذ لا یمکن
غالبا ان یکون مباشر خدمة المریض هو الطبیب
بنفسه فی طبخ دوائه اولا وثانیا وطبخ طعامه و
ترتیب سائر لوازمه قال بعض المتقدمین
من کبار الاطباء فی وصایاه لتلامیذه ان لم
تجدوا المریض مطاوعا ومنقادا لما امرتم به ولم

تجدوا ایضا عنده خادما فیهما مشفقا بعدوا انفسکم
عن مثل هذا المریض ان شئتم السلام عن السنة الناس
وقد یستعمل هذه الادویة الاطباء الکیمیائیون علی
طریقتهم المعهودة من غذ میاهها بالتقطیر بعد التعفین
فی مدة قلیلة واغذاء دواتها وادهانها واملاحها
من ارضیتها الباقیة فی اسفل النار بعد تقطیر الماء و
الروح والدهن وما یجوا بکل واحد منها الامراض
المختلفة علی اسهل الوجوه واذکره فی اخذ الادهان
طریقین احدهما هی الطریق المعهودة بآلة مخصوصة
باستخراج الادهان من الاخشاب والاعشاب و
ثانیا بمجرد التعفین بان یضم الی الدواء بعد رضه و
قطعه صغیرا صغیر العرق الجاد مقدار ما یفوق علیه باربع
اصابع فیعفونه بعد شد الوصل فی مکان حار
رطب متعفن مقدار اسبوع حتی تخرج قوة الدواء و
مائیة الی العرق فیصفی ویصب علیه عرق آخر ویعفن
ثانیا وثالثا حتی لا یتغیر لون العرق ثم یجمع فیقطر
مثلثائیة بای وجه تیسر فیفیض الدهن فیستعمل منه قیراط
الی النصف درهم فی الامراض التی یستعمل فیها الدواء
واما استخراج المیاه والارواح والاملاح ففیه
کلفة وکذا استخراج الادهان بطریق التقطیر ایضا
لا یخلو من مشقة ولکن لما کان لطریق یسهل خصصنا
بالذکر وترکنا ما عداه وایضا منفعة الدهن ازید
من منافع غیره ومن یرید فی امثال هذه الاشغال
یکفی لما اشرنا الیه قد رأینا ان بعض المزاولین
یدبر المرضی بهذه الاخشاب المعروفة قد زاد علی
ما ذکرناه شیئا آخر وجعله من تمام التدبیر وانه کان
یجمع الاثفال الباقیة بعد الطبخ الثالث فی جمیع التدبیر
ویضع هذه الاثفال فی برنیة کبیرة او فی قدر غلا
فی الآخر من التدبیر ویصب علیه من الماء ضعف
ما یکفی لغسل بدن شخص فیفور بنار ملائمة حتی
یبقی نصف الماء ثم یدخل المریض فی الحمام المعتدل
او فی محل فی حکم الحمام فیغسل بدنه بذلک
الماء ویسقیه منه مقدار اوقیة او درهم خارا ثم یعرقه

فی تربیت الوسلطانی من الحمام علی فراش مبالہ دلیعہ [illegible]
العرق بر لبس ثیابہ وبذلک تختم الکتاب وذکر ولہذا لک
فوائد کثیرۃ والظن الغالب ان فعلہ اولی من ترکہ و
من اللہ التوفیق جملۃ ما ترجمۃ من الترکیۃ الی العربیۃ تصنیف
عبد اللہ القوی احمد بن لطف اللہ المولوی افندی
غفر اللہ لہما راجیا ممن تنفع بہ الدعاء رحم اللہ من
یدعو لہ ولسائر المسلمین وصلی اللہ علی سیدنا محمد و
آلہ وصحبہ اجمعین الی یوم الدین آمین + و اما پارہ
رانگا ببای عجمی و بای مثناۃ تحتانیہ و الف و رای
مہملہ و الف و نون ساکن و کاف فارسی و الف
پس آن دوای ہندی است کہ از ملک خام کرنگ
نیز نامند با سلام آبادی آورند بطریق ہدیہ و تحفہ
قلیلی از برای فروش نیز می آورند ماہیت آن
نجیست پارہ پارہ کوتاہ و احیانا بضخامت انگشت
کوچک و طول او تا بدو شبری باشند و رنگ ظاہر
آن زرد مائل بسرخی براق و ظاہر آن اندک گرد
و چون کہنہ گردد مائل بسیاہی گردد و طعم آن تلخ و
مزۂ آن رلیتہ و از خواص و منافع آن اہل آن
دیار برای آن خواص بسیاری نقل مینمایند و در اکثر
مرضہا بادوای خاص ہمہ ہند چنانچہ بعضی از انہا
ذکر مینماید مثلا از برای ضیق النفس پارہ [illegible]
پوست رنگی بکر ای کہ آنرا ہندی مہوٹ کہ گوئید
نامند و شاید باذنجان دشتی باشد بدین نحو کہ آنرا
پوست آنرا در نیم آثار آب خالص جوش دہند تا
آنکہ نیم باد آب بماند پس قدری نمک داخل آن
کردہ از آتش فرود آورند و صاف نمودہ پارہ رانگا را
در ہمان آب سائیدہ دو شبانہ روز لعاب و
چہار گھڑی کہ تخمینا یک و نیم ساعت نجومی میشود
مقدار یکتولہ از آن آب را اندکی گرم نمودہ بنوشند
و ہمچنین تا آنکہ آن آب تمام صرف شود و اگر
مرض کہنہ باشد و از ہمین اثر آن زائل نگردد بار دیگر
ترتیب دادہ بیاشامند و از برای رفع درد سر
قدری از آنرا با گلاب سائیدہ بر پیشانی طلا
نمایند فی الفور درد سر ساکن گردد و از برای دفع
انواع ہیضہ خواہ محتبس خواہ جاری بعنوان قی
و اسہال و یا ہر دو بمقدار نیم ماشہ نیز با گلاب و یا
آب سائیدہ بخورانند و از برای تخمہ و سوء ہضم یکدانہ
یکتولہ را از زیانہ را جو کوب نمودہ در آب جوشانیدہ
و ہمہ و صاف نمایند و مقدار دو رتی پارہ رانگا را
در دہن انداختہ بخایند و بالای آن بیاشامند
و از برای ہیضہ رطوبی بلغمی مقدار دو رتی از آن و
سہ دانہ قرنفل و لبیت و یک دانہ فلفل سیاہ نرم
سودہ بخورند شفا یابند و اگر قدری [illegible]
اضافہ نمایند بہتر است و از برای [illegible]
زیادتی اشتہا و [illegible]
و از زیانہ و بادرنگ و نمک سیاہ از ہر یک یکتولہ
با آب لیموی کاغذی سحق بلیغ نمایند و آن مقدار
آب دوازدہ عدد لیمو در آن جذب کردہ و پس
حبوب بستہ نگاہ دارند [illegible] دو دانہ
بعد از فراغ از طعام روز و شب بخورند تا یکہفتہ
و از برای درد چشم قدری از آنرا با قدری زرد چوبہ
و قلیلی افیون و یا ہر سہ مساوی سائیدہ بر دور
چشم طلا نمایند درد و سرخی چشم را زائل نماید و از
برای درد گوش کہ چرک از آن بیرون آید [illegible]
پارہ رانگا را در ان بسایند و صاف کردہ نیم گرم نمودہ
دو سہ قطرہ در گوش بچکانند گویند فورا درد را
ساکن میگرداند و رنج را زائل میکند و از برای دفع
اطفال کہ آنرا آزار پیلی و بعبارت ہندی نامند گویند
پیلوی چپ اطفال صغیر تا دو و نیم سالہ و سہ سالہ
دفعۃ [illegible] و علامت آن جستن پہلوہا خصوص
پہلوی چپ در نفس بالا کشیدن و لوازم آن و
کم رفتن پستان و گریہ بسیار و بیقرار و آرام نبودن
خیلی در رسالہ علیحدہ مجملا ذکر یافتہ میگویند چون
مقدار یک رتی پارہ رانگا را با یکدانہ قرنفل یا
برنج و یا فلفل سیاہ ہر کدام کہ باشد و آنرا در شہد
خوب ترکردہ خشک نمودہ باشند و بعض عورات
ہندی آنرا استعمال دارند و نزد ایشان میباشد با
شیر دایہ آن سائیدہ بخورانند فی الفور آرام میابد
و از برای نزول آب در چشم قدری پارہ رانگا را با حنظل
خشک با آب سائیدہ گرم نمودہ طلا نمایند و از برای
تقویت باہ و رفع جریان منی چون دو رتی آنرا
سائیدہ با یکتولہ شہد خالص و قدری روغن گاو
تازہ خالص بیک ہفتہ ہر روز ناشتا ہمیشہ از آن
بخورند نفع کلی یابند و از برای دفع رسوب کہ آنرا
کہ بعضی عورات را بعد از زائیدن بیمار [illegible] میگردد
در روز بروز ضعیف و لاغر میگرداند و اکثر [illegible]
ایشان را [illegible] میباشد چون دو رتی پارہ رانگا را
با بیست و یکدانہ فلفل سیاہ با دو سہ ماشہ گوشت
و ہمچنین کہ جانور بیست و دو ماشہ گوشت بچہ آہو
کہ در غذا [illegible] حمل یا در شکم را فرج نمودہ از شکم برآوردہ
خشک کردہ باشند نرم سودہ حبہا سازند و تا ہفت
روز ناشتا بخورانند و از غذاہای نامناسب پرہیز نمایند
انشاء اللہ تعالی فائدہ یابند و از برای مارگزیدہ فی
الفور قدری پارہ رانگا را با شیر درخت عشر کہ ہندی
آکہ نامند یا شیر درخت زقوم کہ آنرا ہندی [illegible]
[illegible] نامند نیز نرم سودہ بر آن موضع طلا نمایند و ا
قدری از پارہ رانگا را با جدوار مجرب سائیدہ بخورانند
نیز النفع است و از برای استسقا ہفت روز ناشتا
بادویہ کہ ذکر میابد سفوف ساختہ با آب سرد بخورند
ادویہ این است پارہ رانگا چہار رتی کہمہ سفید دو ماشہ
[illegible] کندر تلخ است و ناخواہ و [illegible] سفید از
ہر یک چہار ماشہ نرم سودہ سفوف سازند و ہفت
حصہ نمودہ ہفت حصہ آنرا ہفت روز ناشتا [illegible]
و باید کہ بالای آن برودی دال [illegible] بخورند انشاء اللہ
تعالی تا یکہفتہ شفا می یابند حب پارہ رانگا نافع از
برای امراض مانند ضیق النفس [illegible] و سوزش [illegible] معدہ
و جذام و آتشک و جروح و قروح خبیثہ و [illegible]
صنعت آن پارہ رانگا چہار رتی زعفران مشک
[illegible] خالص از ہر یک یک رتی کافور خالص [illegible] مساوی

خالص از هر یک یکماشه اجزا را کوفته بیخته بسرشیر حب سازند و
هر روز یک حب آنرا ناشتا بخورند و غذا وقت ظهر
نخود آب و شب قلیه باخشکه و اگر مزاج قوی باشد هیچ
تواند نمود وقت ظهر کیله صفری بخورند و از حمضیات و
لبنیات پرهیز نمایند و دابیته بفتح دبای عجمی اول
مفتوح و دوم مکسور و سکون یای مثناة تحتانیه و فتح
تای مثناة فوقانیه و ها پس آن ثمر یست که از ارض
جدید می آورند و ثمر آن بمقدار انار بجی و اناری
سیاه رنگ و پوست آن از پوست نارنج و انار ضخیم تر و
در جوف آن تخم های بسیار سیاه رنگ صلب یکطرف
آن مدور و یکطرف مثلث شکل بسیار تلخ میباشد
جمیع اجزا از پوست و لحم و تخم تیز و تلخ میباشند و تخم
و از آن تا ماندگی سفید و بعد زرد که بعد ... رنگ
سیاه میگردد طبیعت آن حار یابس آخر سوم و یا
اول چهارم است خواص و منافع آنچه است حقنه از آن
بلغمی که قی و اسهال آن نماید نشود شربت ساییده آن
مقدار یک حبه تا دو حبه با گلاب یا آب نافع و جهت ضیق
النفس بارد و دافع ریاح بارده و اوجاع بلغمی و اوجاع
مفاصل و غیرها و بالجمله اکثر امراض بارده بلغمیه مفید
و نافع و مضر امراض حاره و محرور المزاجان و مقدار
شربت آن از یک حبه تا دو حبه و بدل آن تاجیل
دریانی کهنه و بادزهر قنفدی است و آب و در پوست
آن خوردن نیز جهت امراض مذکور نافع بشرطیکه آنرا
را آنمقدار در آن گذارند که تلخ گردد و اما تراتون و آن
عربی است که از فرنگ و رشته های کوچک بهم بسته
می آورند و برای آن خواص و منافع بسیاری بیان
میکنند از آنجمله نافع است از برای جراحات وارده
بریدن و دفع اعضا بر نوع که شاید خوردن با یلان
آن و برای سرفه و سوء هضم و باد و خالف ... و
رحم که با آب زنجبیل تازه بخورند مقدار سی قطره آنرا
و برای دفع خمار شراب با شربت قندی شصت
قطره و برای سوزش سینه با شیر گاو تازه و دوشیده
پنجاه قطره و برای ضیق النفس با آب چای
خطائی و برای سنگ گرده و مثانه با آب برگ
ترب تازه و برای هول دل با عرق گاوزبان
پنجاه قطره و از برای اشتهای طعام با آب چای
خطائی هفتاد قطره و برای آتشک و قروح خبیثه
با عرق شاهتره و شربت قندی هفتاد تا هشتاد
قطره و اما دریان بضم دال و سکون را و فتح یای
حطی بالف کشیده و در آخر نون ساکن پس آن
نام میوه ایست مخصوص بلاد زیر باد و تحت الریح
که عبارت از شهر قناسری و مرگی و ملاخط و شهر ناو
و بلاد قریبه بآنها است مانند جزیره آچین ایلیان
و شادی و میتان و جاوا و غیره ماهیت آن ثمر درختی
است بلند قامت و برگش شبیه برگ کتهل و میوه آن
بزرگ طولانی بهیات خربزه سود ده مانیره کوجاب و
پوست آن از پوست میوه کتهل درشت تر و بهیات کتهل
و دانه دار و بر سر دانه خاری چنانچه هنگام ثمر آن
حیوانات مثل فیل و کرگدن و غیره از خوف جلید آن خار
بر درخت آن ثمر ... میوه آن بسیار تند و کریه
الرائحه است بحدیکه در شامه کسیکه گاهی بآن نرسیده
باشد موجب تنفر آن و خوش آینده نیست بلکه موجب
صداع اندرون آن میوه خانها است و بامین خانها
پوست سفید صلبی است و در هر خانه از یکدانه تا پنج دانه
میباشد و شکل آن دانه شکل ثمر بلوط سه پهلو و تخم
آن مثل تخم کتهل و بعضی بزرگتر از آن ماکول التخم است
بیرون پرده که محیط به تخم آن بسیار ملائم و الذ و لذیذترین
لذیذ مثل مسکه با قند ممزوج کرده باشند بلکه از آن
لذیذتر و فرق همین است که دسومتی ندارد و شنیده
شده که بسبب کمال لذت آن میوه بسیار مرغوب
فیل است ولیکن بسبب خوف اذیت خار آن فیل
آنرا در علف پیچیده فرو می برد و بسبب سختی پوست
آن هضم آن ناشده درست دفع میگردد و گاهی در میان
فضله فیل درست یافت میشود و مردم آن بلاد چنین
چیز را بسیار جویان و خواهانند و میگویند که آن برای
تقویت باه و قوای دیگر بسی بنظیر است و ظاهرا
مزاج آن گرم و تر باشد و بطی الهضم و مقوی و مهیج است
و از مردم مبالغات بسیاری در عفونت بوی آن
ثمر و لذت خوردن آن شنیده شده چنانکه میگویند
والعهدة علیهم که بوی آن شبیه است ببوی تعفن انسان
شب مانده بتکرار متعفن شده و در باب لذت آن
میگویند که تاجر صاحب جهازی آنجا وارد شده اول
از بوی آن متنفر بود و چون عادی و آشنا ببوی
آن شد و مانوس بآن گردید تمام اموال خود را فروخته
صرف دریان نمود و آخر جهاز را نیز فروخت و بعد
از آن بمبلغی مدیون شد و بعد از آن فقیر شده در
پای درخت دریان ساکن گشته بر کردن آن مشغول
گردید و آخر وصیت نمود که او را در پای درخت آن
دفن نمایند والله اعلم و عجب نیست زیرا که سابق
بین ابوالمحجن ثقفی که یکی از صحابه بوده در باب خمر
گفته این شعر عربی را شعر اذا مت فادفنی الی جنب
کرمة + تروی عظامی بعد موتی عروقها + ولا تدفننی
بالفلات فاننی + اخاف اذا ما مت ان لا اذوقها
اگر این مرد نیز در باب دریان گفته باشد بعید نخواهد
بود + و اما رمبجانی بفتحه رای قرشت و سکون میم و
جیم بالف کشیده و همزه مکسوره و یای حطی ساکن در
آخر پس آن در بلاد زیر باد نام میوه ایست جنگلی بقدر
دانه انگوری و پوست خشک خشنی دارد و اندرون
پوست آن لحمی شیرین و لطیف است و در هر سال یکبار
ثمر میدهد و در انسان متعارف است که آبله در
اطفال بسیار بهم میرسد و چندان رطوبتی در آن میوه
نیست و اما سانگودا بفتحه سین مهمله و الف و ضم
کاف عجمی و واو و فتحه دال و الف و فتحه نون و میم یا
دوائیست که در جزیره قناسری و شهر نو و ختناک
سیلان و مرگی و کیده و ملاخه که از جزایر زیر باد اند پیدا
میشود و درخت آن شبیه بدرخت سنبل پوست آن
بسیار ضخیم و استخوان آن نازک مردمان آنجا و الا
پوست سخت آنرا که مثل پوست درخت بید میان
و دو میکنند و اره دندانه داری از چوب ترتیب

داده بر آن درخت بشکنند ازان دانه ها و بیخ بور فتیله
چیزی جدا میشود خشک کرده آنها را می فروشند
و فتیلهٔ دستور را که کم بهاست مصروف خود میسازند
و بقول دیگر گردی ست که از چوب درختی در ان
الکنه میسازند آنرا با آب خمیر کرده و از آلتی مانند غربال
اجزای آنرا جدا و حبوب بسیار صغار بقدر نخود
خشخاش میسازند ٭ طبیعت آن گرم در دوم و در
اوّل مقوی و مسهل و مسقط و مسمن بدن و تلیین طبع
است ٭ دستور آشامیدن آن است که قدری از آن
با شیر تازه دوشیده و یا مانند شیر برنج طبخ نموده لقند و
نبات شیرین نموده می آشامند ٭ مقدار شربت آن
ده مثقال تا نیست مثقال و مایل به حرارت است ٭
و اما گنه گنه و آن نیز از ادویهٔ جدیده است که فرنگان از
ارض جدیده می آورند و دوائی ست معروف نزد
ڈاکٹران فرنگ است و آن پوست درختی است خشن
شبیه بقرفه زنبوری اندرون آن سرخ رنگ بیرون
آن اندک سیاه رنگ با اندک تلخی و رائحه کمی جوشانیده
و سفوف کرده و غیر سفوف گوفته نیز از انجا می آورند ٭
طبیعت آن با اندک حار و یابس در اولی یا اول
ثانیه باشد ٭ منافع و خواص آن نافع است از
برای حمیات مزمنهٔ عتیقه و مرکبهٔ بلغمیه و سوداویه و
اکثر امراض بلغمیه و سوداویه و طحال ٭ مقدار شربت
آن یک درم تا یک مثقال ست با آب سرد وقت صبح
و شام و اکثر آن است که نفع آن در سه روز ظاهر
و بین میگردد و باید که سه چهار روز بدان مداومت
نمایند و تا هفت روز میباشد ابلغ و انفع اما باید
که در حمیات نائبه بعد انقضای نوبت هر وقت که
باشد می آشامند و در هنگام شب و شدت آن
ننوشند. و کیفیت وصول باین دوا گفته اند آن است
که مردم آن جا دیدند. که حیوانات اهلی و وحشی بعض
خود را بی اختیار بآن درخت میرسانند و از پوست
و برگ و شاخ آن آنچه می یابند می خورند و صحت
می یابند پس اطبای آن جا دران پی بردند که شاید.

که در بدن انسان نیز نفع کند و استعمال نمودند در
امراض مسطوره و غیرها نافع یافتند و منافع دیگر نیز
در آن یافته خواهد بود و مقوی اعضای رئیسه ٭ و اما
مرزم بفتح میم و سکون رای قرشت و فتح یای حطی و
سکون میم در آخر ایضا ثمری ست که در بلاد زیر باد
می شود و از نارس آن اچار و مربا می سازند و
رسیدهٔ آن بسیار شبیه با آلوی زرد است و شاید بعض
مزاج و خواص باشد ٭ و اما منگستان بضم میم و سکون
نون و کسر کاف عجمی و سکون سین بی نقطه و تای
قرشت بالف کشیده و در آخر نون ساکن پس
آن نام میوه ایست مخصوص به بلاد زیر باد و تخمینا لحجم
بقدر سیب کوچک و رنگ آن بنفشی بسیاهی مایل و
پوست آن بظاهر خشک و ضخیم و نرم احتیاج پیرایدن
ندارد مثل نارنگی و کنوله در بلاد هند و مثل بکرائی در بلاد
فارس بدست از مغز جدا می شود بلکه شاید از آنها باشند
و نارس آنرا امربا میکنند و در اندرون آن چند دانه
میباشد و در هر دانه تخمی و طعم آن بسیار شیرین و قاش دار
و اندرون قاش های آن مانند انگور است نه مثل
اندرون نارنگی و لیمو و بی جرم و لطیف است و رطوبت
و برودت بر آن غالب و مردم آن بلاد لب بست
خشک آن را با آب برنج سائیده بصاحب اسهال
میدهند آنرا برای دفع اسهال میدانند ٭ و اما گیاکو
بفتح کاف عجمی و فتح یای مثناة تحتانیه و الف و
ضم کاف و سکون واو پس آن نیز از ادویه جدیده
است که از ارض جدیده می آورند و قریب بپنجاه
و شصت سال است که اطلاع بر منافع و خواص
آن یافته اند و آن چوبی ست جوزی رنگ بسیار
صلب و ریشهای آن بخلاف ریشه اخشاب دیگر
بطول نیست بلکه بدور ب صف بعض از یمین به
یسار و از یسار به یمین رفته که گویا ریشه های بعض
صف دیگر را بزوایای حاده در طول و منفرجه در
عرض تقاطع نموده و طعمی ندارد و رائحه قوی نیز
و بجهت صلابت کوی مسطح وسط غرغرهای مرکب

جهازات و کشتی ها را که بزبان فرنگی کیپی می نامند خواه
بزرگ و خواه کوچک که میان ریسمانها و پرواها و
آلات مراکب و جهازات و اشیا و احمال و اثقال
را بالا می کشند و فرود می آورند و حمل می نمایند
فرنگان از آن چوب ساخته از ارض جدیده می آورند
و کهنه و شکسته آنها را اکثر در بلاد در میفروشند و اطبا
و ڈاکٹران ایشان خریده و براده نموده استعمال
می نمایند و قوت آن تا مدتے میماند ٭ طبیعت
آن بحکم گرم در اول و دوم گرم و در سوم خشک باشد ٭
افعال و خواص ملطف و محلل و جالی مصلح اخلاط
محترقه و جهت اکثر امراض بلغمیه و سوداویه و دمویه
فاسده مانند فالج و استرخا و اوجاع مفاصل و
عرق النسا و نقرس و جذام و اقسام آتشک و قروح
خبیثه و امثال اینها نافع و مجرب ست بلکه اقسام
آتشک و قروح خبیثه از چوب چینی و عشبهٔ مغربیه
اقوی ست و لهذا فرنگان درین اوقات چوب
چینی صرف و همچنین عشبهٔ مغربیه را تنهائی بدون
گیاکو استعمال نمایند بلکه هر سه با هم به تنهائی و با با
ادویهٔ مناسبهٔ دیگر بطریق نقوع بیشتر بکار می برند
بخلاف مطبوخ که کم مستعمل دارند بلکه شنیده شده
و نیز طریق استعمال آن که مکرر بتجربه رسیده آن است
که بگیرند از یک وزن از چوب آنرا و سوهان نموده
و چهار وزن آن چوب چینی اعلی نیز براده نموده در
پنج وزن هر دو عرق قندی دو آتشه بلکه سه آتشه
تند بخیسانند و در ظرف چینی و یا شیشه ضخیم و سر آنرا
خوب مسدود نمایند که مطلقا بخار آن بیرون نرود
و در آفتاب بگذارند تا مدت چهل روز و در میان
هر هم زده باشند تا خوب گداخته و مضمحل گردد
و هر چند آن عرق تند تر باشد زود تر و بهتر
گداخته میگردد پس صاف نموده در شیشه
کنند و سر آن را بسته نگاه دارند و در امزجه
متوسط و امراض ضعیفه از یک توله تا یک و نیم توله
هر روز ناشتا تا لبث و یک روز یا سی روز

ودر امراض جسد قویه وامراض شدیده دو تولہ تا دو نیم تولہ نہایت سہ تولہ تا سی و یک روز نہایت پنجاه روز بنوشند بعون اللہ تعالی در عشرهٔ دوم والا سوم نفع مبین ظاہر می گردد واگر جسد سوج وقروح باشد ہر نوع کہ بود درد خشکی سے آورد و بعضے خشک مے گردد و

خشک ریشہ مے بندد ودر عشرهٔ چہارم در جسم بالکل زائل مے گردد واما باید کہ غذا دران ایام چپاتی و بے نمک با شیر باشد و چیزی دیگر نخورد و بجاے آب نیز شیر نیم گرم بیاشامند واز ہوا و اعراض نفسانیہ وجسمانیہ و حرکات آن ہر دو وجماع واکل حبوب و

بقول وحموضات وآب سرد ونمک وغیرہا اجتناب نمایند و بالجملہ بدستوری ست کہ در چوب چینی بہ تفصیل ذکر یافت چہ درین وچہ بعد انفراغ وہمچنین باید کہ بعد تنقیہ تمام بدن از اخلاط فاسدہ از فصد ومسہل وغیرہا چہ در ابتدا وچہ درین استعمال نمایند تا منتفع گردیده ومتضرر نشوند باقی العلم عند اللہ

خاتمة الطبع از سخنور سحر بیان ابو ناظم مولانا محمد حامد علی خان حامد شاہ ابادی مصحح مطبع ہذا خلف حافظ غلام علی خان صاحب تلمیذ امیر مینائی مدظلہم الہادی

بنام خدا ابتدای سخن ٭ بنام نبی انتہای سخن ٭ درود خدا بر رسول زمان ٭ بآل وباصحاب وبر دیگران ٭ پس از حمد بندهٔ سر افگنده نابلد جادهٔ سخن شناسی سراپا قصور خطا منطلے ابو ناظم المدعو بہ محمد حامد علی حامد شاہ آبادی عفاعنہ الہادی اطبای نامی وحکمای گرامی وحذاقای فہامی ودیگر ماہرین علوم حکمت وواقفین فنون طبابت را نوید بہجت افزا ومژدهٔ فرحت افزامی رساند کہ درین آوان فرخندہ فرجام وحان مبارک التیام کتاب مستطاب جامع مضامین علیہ حاوی معانی حکمیہ مبین مطالب وحقائق حکمت مفسر مقاصد ودقائق طبابت بے مثل ولاجواب بل انتخاب ونایاب مقبول طبیبان نادر المطبوع کمیاب ترجمۂ ربادی براعنی جلد اول وثانی مجمع الجوامع وذخائر التراکیب المعروف بہ قرابادین کبیر فارسی کہ ہر سطرش نباض مریضان وہر لفظش مونس وہمدم بیماران وحروفش چون گل خندان ونقوطش مانند دُر درمان ست ہر دوائش کار مسیحا مے کند وہر نسخہ اش دم عیسی مے زند واز تصانیف طبیب حاذق والانسب عالی حسب جناب حکیم سید محمد حسین خان اعز اللہ فی بحار افضالہ وحسن اعمالہ کہ طالبانش از عرصہ دراز بدل وجان خواہان وجویان بودند وشائقانش از مدت مدید بچشم در تلاشش آن عالمانکہ زین پیشتر ترجمۂ ہر دو جلدش باردو ہمدرین مطبع نامی گرامی قالب طبع پوشیدہ است وعالمیان را برگزیدہ ولپسندیدہ شدہ است وہنوز در مطبع موجود الحال ہر دو جلدش فارسے لبعنائے خط چون رخ محبوبان وسواد مداد بسوز زلف مہوشان بتصحیح تام وصحت مالا کلام در مطبع فیض منبع مسیحای مریضان عالم عیسی دم شہیرهٔ امصار ودیار مفتخر روزگار بامدار عالیجناب معلی القاب منشی پراگ نراین صاحب بہادر مالک مطبع منشی نول کشور بابہج بالفرح والسرور ولالآل شموس اقبالہم الواقع فی شہر الکانفور صانہ اللہ عن شر الدہور وحفظ من الفتور ماہ اگست ۱۹۱۶ء بار سوم حلیہ طبع در بر کشیدہ محبوب مشتاقان ومرغوب طالبان گردید والحمد للہ علی ذلک

قطعۂ تاریخ طبع از نتیجۂ فکر سخنور نازک خیال شاعر فرد وکامل جناب منشی بھگوان دیال صاحب عاقل الخیب مطبع

بنیظیر است این قرابادین	صفتش میکنند اہل نظم
بہر تاریخ بجستنش عاقل	ثبت کردم چہ نسخۂ بہتر ۱۳۳۴ھ

لغت

مختص مفردات طب اُردو

زان الادویہ - اُردو جسمین ہر ایک دوا
یت طبیعت مضر مصلح بدل قدر شربت
ں و خواص کمال بسط و شرح سے لکھے ہین مع رسالہ
دادویہ ترجمہ حکیم سید محمد نور کریم - دو جلدمین

ا جلد -

۲ جلد -

وعہ میزان الادویہ - الفاظ الادویہ
لیف نصیریہ

زان الادویہ - یہ مجموعہ تین کتاب کا اصلی
ب تصنیف حکیم نور الدین شیرازی و حکیم طالع
و حکیم احمد علی عظیم آبادی -

دو رہبی المنطب - مؤلفہ حکیم مہتاب رای
اول مین نام و دوا و مضر و مصلح کا بیان ہے
لالات احسانی - مفردات کا بیان
منفہ حکیم احسان علی وکیل -

یسی شرح موجز - شرح حامل المتن
لم طب عربی کی کتاب خاص و عام
ن مشہور و معروف ہے اسکو مستعد
لب علم کسی بڑے اُستاد مسلم الثبوت
سے پڑھتے ہین - اس کے بعد قانون شیخ
علی سینا کے پڑھنے کا مرتبہ ہے -
س کتاب مین کلیات طب سے بحث
کی گئی ہے - اول عناصر اربعہ یعنی آگ -
ہوا - مٹی - پانی - اور اُس کے اقسام چار
ور رطب وغیرہ سے بحث کی ہے اور
بت کیا ہے کہ کوئی جسم بغیر ان چار
نصر کے عقلاً موجود نہین ہوسکتا اور نہ
یفیت مزاج پیدا ہوسکتی ہے - پھر
زاج کے اقسام معتدل اور غیر معتدل اور

کمی و بیشی کے درجے باعتبار حرارت
اور برودت کے بتائے ہین جنکی از روے
عقلی احتمال کے نو قسمین ہین پھر ثابت
کیا گیا ہے کہ کل حیوانات اور اشیاء مین
جسم انسان کو از روے اعتدال کے بڑھا
ہوا ہے جسکو اعدل الامزجہ کہنا چاہیے
پھر جسم انسانی کے اُن اعضا کا بیان ہے جو
سب مین اعدل ہین اسی طرح جو عضو حرارت
اور برودت اور یبوست اور رطوبت مین
جملہ اعضا سے بڑھا ہوا ہے دلائل
عقلی سے اسکو ثابت کیا ہے پھر
اخلاط اربعہ کا ذکر اور انکے مفرد اور
مرکب ہونے کا بیان ہے -
پھر ارواح کی تفصیل باعتبار حیوانی طبعی
نفسانی ہونے کی درج ہے -
پھر قواے طبعی کا ذکر ہے جو چار قسم کے
ہین نامیہ - غاذیہ - مولدہ - مصورہ -
پھر اُن اعضاء کا ذکر ہے جو قوت غاذیہ
کے خادم ہین اور اُن کے ذریعہ سے
وہ غذا انسان کے بدن کا جزو بنتی
ہے اسی طرح کل قوٰے کی تفصیل ہے
پھر امراض مرکبہ اور مفردہ کا بیان
نہایت بسط کے ساتھ ہے جن مین
سے بعض خلقی ہین اور بعض غیر خلقی اور
ہر ایک کی تقسیم باعتبار مقدار اور عدد
کے کی گئی ہو پھر اسباب ستہ ضروریہ
پر بحث ہے جو انسان کی حفظ صحت کے لیے
ضروری ہین بلکہ جن سے انسان زندہ ہے
اگر ان مین فرق آجائے تو بیمار ہو جائیگا -
پھر اُن اسباب کا ذکر ہے جو غیر ضروری ہین
مگر طبیعت کے مخالف نہین ہین -
پھر اُن غیر ضروری اسباب کا ذکر ہے جو طبیعت
کی مخالف اور متضاد ہین پھر مزاج کی علامتین

گوشت چربی پلس - بال - بدن کی رنگت
ہیئت کیفیت انفعال - افعال طبیعت فضلات
مندفعہ - وغیرہ اور اُن سب کی ضروری
تشریح مندرجہ سطرون مین بیان کی گئی ہے -
پھر تشخیص نبض باعتبار طویل - قصیر - معتدل
عریض - ضیق - حرکت - سکون - بطی -
اور سریع ہونے کی نہایت خوبی سے بیان
کی گئی ہے - پھر نبض کی حرکت کے اقسام
ہین - یعنی منشاری - موجی - دودی -
نملی - ذنب الفار - مطرقی - ذوالقرع -
الواقع فی الوسط - پھر قارورہ کی شناخت
اس کے مختلف رنگ - سرخ - زرد -
سیاہ - صاف - مکدر - کف لایا ہوا -
وغیرہ اور بتایا گیا ہے کہ فلان فلان
صورت اس رنگ کا پیشاب آئیگا -
علی ہذا القیاس پاخانہ کی کیفیت کو بھی
سمجھ لینا چاہیے اسکو بھی مختلف رنگتون
ہی پر تقسیم کیا ہے پھر استفراغ کا ذکر
ہے جس سے پانچ چیزون کا خارج کرنا
مقصود ہوتا ہے پھر حجامت اور حقنہ کا
بیان ہے کہ کس صورت سے خون نکلوانا
چاہیے - اور کس حالت مین حقنہ کرنا چاہیے
اس مین شک نہین کہ اگر یہ کتاب
کوئی مستعد اور فہیم طالب علم کسی
کامل اُستاد سے پڑھے تو اسکو دوسری
کتاب کی احتیاج نہ رہے جس قدر
کلیات طب اس کتاب مین مدون
کیے گئے ہین اس سے بڑھکر نہین
ہوسکتے قانون شیخ بوعلی سینا مین بھی
اسیقدر ہے صرف تصریح اور تشریح
اور دلائل عقلی اس مین زیادہ
ہین -

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

قانونچہ مع رسالۂ قبریہ - علم طب مین اعلیٰ درجہ کی معتبر کتاب درسی ہے مطبوعۂ مطبع کانپور -

اقسرائی - یہ کتاب فن طب مین درسی معتبر مزید اعتبار کی ہے -

کتب طب اُردو

ترجمہ خوارزم شاہی - اُردو زبان عام فہم اول یہ کتاب فارسی تھی مصنفہ حکیم اسمعیل بن حکیم حسن محمد احمد حسنی جرجانی یہ کتاب علم طب مین کلیات طب اور معالجات طب اور تشریح طب کو جامع وحاوی وستند ہے بصرف زر خطیر از جانب مطبع حکیم محمد ہادی حسن خان صاحب نے فارسی سے اردو مین ترجمہ فرمایا اسکی دس جلدین مبسوط ہین -

زبدۃ الحکمت - تصنیف قمر علی صاحب ساکن متھرا فصول اربعہ کی روزمرہ چیزون کے کھانے کا بیان خوب ہے -

مفید الاجسام - مع فوائد عجیبہ ہر قسم کے امراض کے نسخہ جات مجربات مندرج ہین -

علاج الغربا - اسکی کوڑیون کی دوا پیسہ کا کام کرتی ہے -

میزان الادویہ - اُردو دو جلد ترجمہ مولوی محمد نور کریم مرحوم -

زینت الخیل منظوم - فن معالجہ گھوڑون مین مع تصاویر -

ترجمہ طب اکبر - اُردو یہ ترجمہ تمام وکمال خوبی سے ہوا ہے ہر ایک مطالب دقیق کو ساتھ محاورہ زبان کے تحریر کیا ہے -

تحفۃ الاطبا - تصنیف لطیف حکیم مشرف حسین صاحب خیرآبادی نہایت عمدہ ہے -

قانون عترت - مصنفہ حکیم عترت حسین صاحب سب نسخے مجرب ہین -

قرابادین شفائی - فن حکمت مین نہایت عمدہ اور بے مثل ترجمہ ہوا ہے -

قرابادین ذکائی - فارسی سے اُردو مین نہایت عمدہ ومفید ترجمہ ہوا ہے -

تشریح الاسباب - مسمی بہ مظہر العلوم

رسالہ زبدۃ المفردات ورسالہ نظم بارق منظوم -

مجربات اکبری - اُردو یہ کتاب طب مین نہایت عمدہ ہے -

طب نبوی - جس کا ہر نسخہ مریضون کے لیئے نوشدارو ہے -

رموز الحکمت - تصنیف حکیم رجب علی صاحب نہایت عمدہ ہے -

معالجات احسانی - یہ کتاب عجیب و غریب فن طب کی اُردو کتاب ہے -

ترجمہ اردو علاج الامراض - مشہور ومعروف جامع فن طب ہے -

مرکبات احسانی - یہ کتاب مثل قرابادین احسانی کے نافع وجامع از تصنیفات نواب حکیم احسان علی -

علاج احسانی - اسمین علاج بہائم وطیور کے عمدہ نسخے مجرب لکھے ہین اور شناخت امراض بہائم کا صاف صاف بیان ہے مجموعۂ میزان الادویہ وفرہنگ نصیریہ ومخزن الادویہ والفاظ الادویہ یہ ایک مستند مجموعہ نادر طب کا ہے -

میزان الطب - اُردو مع رسائل نبض وقارورہ ودلائل بول -

اکسیر القلوب - ترجمہ مفرح القلوب مولوی محمد نور کریم مغفور نے حسب ایمای مالک مطبع ترجمہ فرمایا -

عجالۂ مسیحی - معالجہ امراض وبائی وسوء ہضمی مین -

مجربات بشیر - مخصوص علاج قوت باہ مین -

مجمع البحرین - اجتماع بیدک وطب یونانی -

مخزن سلیمانی - ترجمہ اکبری -

رسالہ قارورہ - اردو اسمین شناخت رنگ ورسوب بول کا بیان ہے بطور سوال وجواب تصنیف حکیم سید غلام یحییٰ صاحب مطبع آرہ -

فرسنامۂ رنگین - گھوڑونکے علاج مین -

کیمیای عناصری - ترجمہ قرابادین قادری مولوی حکیم نور کریم مغفور نے قرابادین قادری کا اردو مین ترجمہ کیا -

رسالہ ہیضہ وبائی - اُردو معالجہ ہیضہ کا بہ تدابیر مجربہ لکھا ہے حکیم سید غلام یحییٰ صاحب نے

دستور النجات عن مصائب الحمیات اس مین بیان ہر قسم کے بخار کا ہے مع معالجہ بقاعدہ یونانی وڈاکٹری جدید الطبع -

طب احسانی - مطبوعۂ نظامی -

مجمع البحرین - یہ کتاب لاجواب تصنیف حکیم محمد حیدر خان صاحب ساکن جالندھر ملازم سرکار ریاست کپورتھلہ سے یادگار رہے اس کتاب لاجواب مین فن طب ڈاکٹری ویونانی کو باہم متفق کیا ہے اس وقت تک ایسی نادر کتاب دیکھنے مین نہین آئی ہے -

Lithographed copy of an old Arabic medical MS.

Presented to the Medical Library of McGill University
by
Dr. Casey Wood.